فرهنگ فارسی کردی

دانشگاه کردستان

(سه جلدی)

جلد دوم

ج ـ ظ

چـاوەڕوانی گـش نـووسـەرێك پەسـندانی خوێـنەرانـە؛
بەڵام فەرهەنگ‌نووسی هەژار هـەر ئەوندەی لە خوا ئەوێ
بەر تەوس و تانە نەکەوێ.
کەچی تاك و تووکـێك نەبێ، ئـەم خـەڵاتـەیان پێ دەبـڕێ!

د. سامۆئیل جاکسۆن

فرهنگ دانشگاه کردستان

فارسی-کردی (سه جلدی، جلد دوم)

به سرپرستی ماجد مردوخ روحانی

ویراستاران

ماجد مردوخ روحانی (سرویراستار)

مهدی سنندجی * محمد ژیان امینی * یدالله پشابادی * محی‌الدین کریمیان

دستیار ویراستاران

بهرام بهرامیان * وریا دیوانی * ایرج مرادی

نمونه‌خوانی

افشین بهاری‌زر

حروفچینان

وریا دیوانی * محی‌الدین کریمیان * فخرالدین آمیدیان

پشتیبانی نرم‌افزاری

هیوا رستمی‌زاده

دیگر همکاران و مراحل همکاری، به شرح جلد اوّل

استفاده از کتاب خطی «**زەردەی سەر کەل**»، گردآوری و تدوین، خلیل محمدی

برای ترمیم و تکمیل برخی ضرب‌المثل‌ها

سرشناسه: مردوخ روحانی، محمدماجد، ۱۳۳۷
عنوان و نام پدیدآور:
فرهنگ فارسی ـ کردی/ ماجد مردوخ روحانی.
مشخصات نشر: سنندج: دانشگاه کردستان، ۱۳۸۵
مشخصات ظاهری: ۳ ج.
شابک: ج. ۱: ۹۶۴-۹۶۲۳۹۷۳
یادداشت: پشت جلد به انگلیسی:
Majed M. R. Persian Kurdish dictionary

یادداشت: ج. ۲(چاپ اول: ۱۳۸۶) (فیپا).
مندرجات: ج. ۱، ث، ـ ـ ج. ۳. ج ـ ظ
موضوع: فارسی ـ ـ واژه‌نامه‌ها ـ ـ کردی.
شناسه افزوده: دانشگاه کردستان.
رده بندی کنگره: PIR ۳۲۵۶/۱۲۳م۴۴
رده بندی دیویی: ۳/ک ۹ فا۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۱۲۳۴-۸۵م

دانشگاه کردستان

فرهنگ فارسی ـ کردی دانشگاه کردستان
به سرپرستی ماجد مردوخ روحانی
جلد دوم ج ـ ظ
چاپ اوّل: پاییز ۱۳۸۶
طراحی روی جلد: حمیدرضا زرّی
لیتوگرافی: تندیس

این کتاب در ۳۰۰۰ نسخه در چاپخانه‌ی تندیس نقره‌ای چاپ و در صحافی علی صحافی شد.

بها ۱۰۰۰۰ تومان

www.uok.ac.ir/dictionary

مرکز پخش: سنندج، کتاب مهرگان، تلفن: ۳۲۸۸۸۹۷ ۸۷۱ ۹۸+

۱. واکه (مصوت)ها

واکه	نشانه‌ی آوایی	مثال	آوانگاری
ـَـ (فتحه)	a	دَست	dast
ـِـ (کسره)	e	دِل	del
ـُـ (ضمّه)	o	گُل	gol
ا، ـا، ی	ā	رام	rām
		بار	bār
		کُبری	kobrā
ـیـ، ـی	î	شیر	šîr
		باری (باربر)	bārî
ـیـ (کوتاه)	i	بلیت	bilît
ی (کشیده)	i:	باری (به‌هرحال)	bāri:
ـو	û	نور	nûr
ـو (کوتاه)	u	فروش	furûš
ُ (ضمه‌ی کشیده)	o:	پُلو	polo:
اَو	ow	پُلَو	polow

۲. همخوان‌ها(حروف بی‌صدا)

همخوان	نشانه‌ی آوایی	نمونه	آوانگاری
ب	b	بار	bār
پ	p	پا	pā
ت ، ط	t	تار	tār
		طبل	tabl
ث ، س، ص	s	ثبت	sabt
		سال	sāl
		صدا	sedā
ج	c	جوان	cavān
چ	č	چمن	čaman
ح ، ه	h	حرف	harf
		هما	homā
خ	x	خوب	xûb
د	d	درس	dars
ذ ، ز ، ض ، ظ	z	ذهن	zehn
		زیبا	zibā

همخوان	نشانه‌ی آوایی	نمونه	آوانگاری
		ضَرب	zarb
		ظُلم	zolm
ر	r	راه	rāh
ژ	j	ژاله	Jāle
ش	š	شیر	šîr
غ ، ق	q	غار	qār
		قند	qand
ف	f	فردا	fardā
ک	k	کاخ	kāx
گ	g	گُرگ	gorg
ل	l	لاک	lāk
م	m	ماه	māh
ن	n	نان	nān
و	v	وزن	vazn
ی	y	یاد	yād

۳. حروف همخوان /ء/ و /ع/

همـــزه و عـــین در زبـــان فارســـی تلفـــظ یکـــسان دارنـــد و در ایـــن کتـــاب بـــا نشانه‌ی /'/ آوانگـاری شـده‌انـد؛ ماننـد: اَلَـم (درد و رنـج) و عَلَـم (پـرچم)؛ کـه هر دو «alam'» خوانده می‌شوند.

حرف	نشانه‌ی آوایی	نمونه	آوانگاری
ء	'	شیء	Šey'
أ		أرز	'arz
ـأ		مأنوس	ma'nûs
ؤ		رؤیا	ro'yā
ئـ		رئوف	ra'ûf
ع		عَکس	'aks
		عِلم	'elm
		عُرف	'orf
		عود	'ûd
		سعید	sa'îd
		فعّال	fa''āl
		وسیع	vasî'

باید توجه داشت که هجا هیچگاه با واکه (مصوت) شروع نمی‌شـود. بـه عبـارت دیگر سَرِ هجا باید حرف همخوان (صامت) باشد. از این روست که صداها اگـر در ابتدای واژه قرار گیرند، با همزه (کوتاهترین همخـوان از نظـر کشـشی) خوانـده مـی‌شـوند. ماننـد: آسـان ('āsān)، اَبـر('abr)، ایـن ('în)، اِسـم('esm) ، او('û)، و اُنس('ons).

نشانه‌های به کار رفته در این فرهنگ

نشانه	کاربرد
. (نقطه)	پایان سرواژه، پس از جایگاه دستوری
؛ (نقطه‌بند)	بین کلمات و گاهی عبارات مترادف
، (ویرگول)	توقف کوتاه
: (دو نقطه)	قبل از ریشه‌ی واژه و برای توصیف
[ ] (کروشه)	ریشه‌ی لغت
/ / (کروشه خوابیده)	حوزه‌ی معنایی
( ) (کمان)	توضیح بیشتر
☜	ارجاع یک واژه به واژه‌ی دیگر
‹ ›	شاهد یا مثال به کار رفته در تعریف‌ها
// //	صرف مصدر
/ /	جدا کردن تلفظ و نشانه‌ی جمع
/	یا
❋	مترادف بودن یک واژه با همه‌ی تعریف‌ها
▣	زیر مدخل فعلی
⧈	زیر مدخل اسمی
□	جدا کردن تعریف مصدرهای لازم و متعدی
!	تعجب، خطاب، تأکید
؟	پرسش
■	صفت فاعلی، صفت مفعولی و مصدر منفی، در پایان مصدرها
– –	جمله‌ی معترضه
–	بین اجزای برخی ترکیب‌ها

ج

ج / c/: *حـرف.* ج؛ نیـشانەی پـیتی شەشـەمی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی.

ج / ce/: *اسم.* ١. جێ؛ جیم؛ ناوی شەشـەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی ٢. *[مخفف]* و؛ ولام؛ وەرام؛ پەرسڤ ٣. *[مخفف]* بەرگ؛ جلد (یەکەی بژاردنی کتێب و دەفتەر).

ج ١: *اسم. [مخفف]* جەمادیولئەوەڵ؛ مانگی پێنجەمی ساڵی کۆچی ـ مانگی.

ج ٢: *اسم. [مخفف]* جەمادیوسانی؛ مانگی شەشەمی ساڵی کۆچی ـ مانگی.

جا[1] / cā/: *اسم.* جێ؛ جێگە؛ جێگا: ١. /ـها/ شوێن؛ شۆن؛ شۆنی؛ بەشێکی تایبەت لە ئاقارێک ‹کدام جا؟ آنجا: کام جێ؟ ئەو جێگە› ٢. /ـها/ جی؛ جهێ؛ حاس؛ شوێن؛ گوڵە؛ یاگێ؛ یاگە؛ جاگە؛ جهـ ؛ جیک؛ خونج؛ ڕووبەر یان بۆشاییەک بۆ شتێ ‹جای ایستادن: جێگەی ڕاوەستان› ٣. هەل؛ کات؛ وەخت؛ دەرفەت یان بار و دۆخی بەجێ ‹حالا جای این بحثها نیست: ئێستا جێی ئەم قسە و باسانە نیە› ٤. شوێن؛ شۆپ؛ شوێنەوار؛ نیشانە؛ لێز؛ شۆنەمەی؛ شۆنەما؛ نیشانێ ‹جای پا؛ جای چرخ: جێ پێ؛ شوێنی چەرخ› ٥. یاگێ؛ یاگە؛ چۆناوچۆنی دێران؛ گونجیان؛ گونجان؛ دارەی ‹جا گرفتن؛ جا نداشتن: جێ گرتن؛ جێ نەبوونەوە› ٦. /ـها/ *[گفتاری]* جێ خەون؛ جێوبان؛ یاگەوبان؛ یاگێ ‹جا انداختم، گرفت خوابید: جێگەم داخست و بۆی نووست› ٧. جیاتی؛ بری؛ باتی؛ زانەویر؛ یاگە ‹بە جای پول پارچە داد: بە جیی پارە پارچەی دا› ٨. پلە؛ پایە؛ یاگێ؛ یاگە ‹جای ارباب را گرفتە بود و امر و نهی می‌کرد: جێی خانی گرتبوو، میری ئەکرد› ٩. کولێن؛ کولانە؛ کولینی؛ شوێنی باڵندەی دەستەمۆ ‹مرغها جا رفتند: مریشکەکان چوونە کولانەوە›.

▣ **جای دنج**: کونج؛ دنج؛ کپەنە؛ چۆڵگە؛ جێی مەند؛ جێی چۆڵ و بێدەنگ.

▣ **جا آمدن** ☜ حال کسی جا آمدن، **حال**

جا افتادن: ١. داکەوتن؛ داکەفتن؛ لە بیر چوونی وشە، ڕستە یان بەشێ لە نووسراوەیەک لە کاتی نووسیندا ‹در اینجا چند جملە جا افتادە است: لێرەدا چەن ڕستە داکەوتووە› ٢. جێکەوتن؛ جاکەفتن؛ چوونە جێ؛ نیشتن؛ جێی خۆگرتنەوە ‹اول باید پیچ سرجایش جا بیفتد: دەبێ لە پێشدا پێچەکە بنیشێتە سەر جێگای خۆی›: **جا رفتن** ٣. ڕاهاتن؛ پێی داکەوتن؛ جێگیربوون لە شوێنێکی تازەدا و ئیتر دامەزران ‹او در این کار جا افتاد و ماندگار شد: ئەو لەگەڵ ئەم کارەیدا ڕاهات و مایەوە› ٤. ڕینگ بەردان؛ تام دانەوە؛ ڕینگ پێکەی ‹شعلە را کم

کن تا آرام بجوشد و خوب جا بیفتد: گرەکەی کەم کەوە با لە سەر خۆی بوکڵێ و ڕەنگ بەردا›.

جا انداختن: ١. جێ هێشتن؛ داخستن؛ پەڕاندن؛ پرنەی؛ ئاسەی جگا؛ وسەیرە؛ فەرامۆش‌کردنی وشە، ڕستە یان بەشێ لە نووسراوەیەک لە کاتی خوێندن یان نووسیندا ‹یک کلمە را جا انداخت: وشەیەکی جێ هێشت› ٢. جێ خستن؛ خستنە جێ؛ گرتنەوە؛ بەردەیوە/ وسەیوە یاگێ؛ شتێ بردنەوە سەر جێگەی خۆی ‹انگشتم دررفتە بود، دکتر جا انداخت: قامکم لە جێ چووبوو، دوکتۆر خستیەوە جێ› ٣. جێگە داخستن؛ جێگە ڕاخستن؛ یاگێ وستەیرە؛ یاگەرە وسەی ‹جایش را بینداز بخوابد: جێگەکەی بۆ داخە با بخەوێ›.

جا باز کردن: جێ‌کردنەوە: ١. جێ باز کردن؛ جێگای پێویست بۆ خۆ وەگیر خستن ‹قدری کە بپوشی جا باز می‌کند: نەختێ لە بەری کەی جێ ئەکاتەوە› ٢. *[کنایی]* جێی خۆکردنەوە؛ وەرگیردران یان پەسند کران لە لایەن کەسێ یان تاقمێکەوە ‹بە زودی در کارخانە برای خودش جا باز کرد: زۆر زوو لە کارخانەدا جێی خۆی کردەوە› ٣. جێ‌کردنەوە؛ دڕن دان ‹برایش جا باز کردیم نشست: جێمان بۆی کردەوە دانیشت›.

جا تر بودن و بچە نبودن: *[کنایی]* مەڕ نەبوون لە پەرێزێ، پشکەڵ دیتن لە هەوێزێ؛ جێ بێ جێدار مان؛ جێ وە جێ مان؛ نەبوونی کەس یان شتی ڕەچاوکراو ‹وقتی برگشتم، دیدم جا تر است و بچە نیست، ماشین را در غیاب من بردە بودند: کاتێک هاتمەوە، مەڕ نەبوو لە پەرێزێ، پشکەڵم دی لە هەوێزێ، لە نەبوونمدا ماشینەکەیان بردبوو›.

جا تنگ کردن: جێ داگرتن؛ جێ گرتن؛ جێگا تەنگ‌کردنەوە؛ جێگە داگیر کردن ‹این تلویزیون کار نمی‌کند و فقط جا تنگ کردە است: ئەم تەلەڤیزیۆنە کار ناکا و هەر جێی داگرتووە›.

جا خوردن: *[مجازی]* سەر سووڕمان؛ واقوڕمان؛ جەنقین؛ مات بوون؛ ئەرەمەنەی؛ زۆر پێ سەیر بوون ‹مرا کە دید خیلی جا خورد: کە چاوی بە من کەوت، سەری سووڕما›.

جا خوش کردن: *[گفتاری]* بنە بۆ خستن؛ پەسا داخستن؛ پاڵ دانەوە؛ داکوتان؛ جێ خۆش کردن؛ کوایرە؛ شوێنێک پەسندکردن و تێیدا مانەوە ‹خوب تو پاریس جا خوش کردە است: باش لە پاریسدا پەسای داخستووە›.

جا دادن: جێ‌کردنەوە: ١. گونجاندن؛ خونجاندن؛ یاگەوەکەردەی ‹این را هم توی کیفت جا بدە: ئەمەش لە نێو کیفەکەتدا جێ بکەرەوە› ٢. وەرگرتن؛ جێ بۆ کردنەوە؛ ڕێدان؛ ڕا دەی؛ لە شوێنێ وەرگرتن ‹مرا هم در جمعتان جا بدهید: منیش لە ناو خۆتاندا جێ بکەنەوە›.

جا داشتن: جێ هەبوون: ١. جێگا بوون ‹ماشین برای تو هم جا دارد: ماشینەکە بۆ تۆیش جێی هەیە› ٢. *[مجازی]* جێگەی خۆ بوون؛ شیاو بوون ‹جا دارد از او تشکر کنیم: جێگەی خۆیەتی سپاسی لێ بکەین› ٣. دێران؛ دارەی؛ جێ بوون؛ گرتن ‹این کیسە دیگر بیش از این جا ندارد: ئەم دەوانە لەمە زۆرتر نادێرێ›.

جا رفتن ☜ **جا افتادن-٢**

جا زدن: ١. *[مجازی]* لە قەڵەم دان؛ کردن؛ شتێ بە جێی شتێکی‌تر ناساندن ‹او خودش را پلیس جا زد و رفت توی سالن: ئەو خۆی پۆلیس لە قەڵەم دا و چووە نێو هۆڵەکەوە› ٢. فسانەوە؛ فسیانەوە؛ فس خواردن؛ فس دادان؛ کێشانە دواوە؛ چۆک دادان؛ پاشگەز بوونەوە؛ کشانەوە؛ جێ خاڵی‌کردن ‹او زیاد هارت و پورت می‌کرد، اما زود جا زد: زۆر کشەوفشەی دەکرد بەڵام زوو کێشایە دواوە›.

جا شدن ☜ **جا گرفتن-١**

جا کردن: ١. جێ/ جێگەکردنەوە؛ گونجانـدن ‹این را هم در جیبت جا کن: ئەمیشە لـە گیرفانتـدا جێ بکەوە› ٢. جێی خۆکردنەوە؛ تێڕۆ چـوون ‹خودش را در آن جمع جا کرد: لـەو کـۆڕەدا جێـی خۆی کردەوە›.

جا گذاشتن: جێ هێشتنەوە: ١. مەودا دانـان؛ ناوبڕ دانان؛ بەین خستن؛ چەرت دانـان ‹بین یادداشتها دو سطر جا بگذار: لە نێو نووسراوەکان دوو دێڕ جێگـا بهێـڵەوە› ٢. لـە بـیر چـوون؛ هـەل بۆرین؛ ئاسەی جگا؛ لە شتێ گەڕان و ڕۆیـین (بە ئاسایی و بە بۆنەی لە بیرچوونەوە) ‹کیفم را در خانەی شما جا گذاشتم: کیفەکەم لە ماڵی ئێـوە بـە جێ هێـشت› ٣. *[گفتاری]* بـە جـێ هێـشتن؛ خستنە بەر؛ دانە بـەر شـتێکدا؛ ئاسـەی جگـا ‹تـوی اتوبـان همـەی ماشـینها را جـا گذاشـت: لـە شاڕێگەکەدا هەموو ماشێنەکانی بە جێ هێشت›.

جا گرفتن: ١. جێ بوونەوە؛ گونجیان ‹در اینجا بیست نفر جا می‌گیرد: لێـرە بیـست کـەس جێیـان دەبێتەوە›: **جا شدن** ٢. جێ گرتن؛ جێ دابـین کردن ‹از دە روز پیش در مسافرخانە جا گرفتە بـودم: لـە دە ڕۆژ پێـشەوە لـە مـسافرخانەکـەدا جـێم گرتبوو› ٣. جـێگیر بـوون؛ جـێ بوونـەوە ‹اول بگذار من جا بگیرم بعد تو بیا: جـارێ ڕاوەسـتە مـن جێگیر بىم ئەوجار تۆ بێ›.

جا گرم کـردن: *[مجـازی]* جـێخـۆش کـردن؛ پاڵدانەوە؛ جێگیر بوون ‹تازە جـایم را گـرم کـردە بودم کە گفتند: پاشـو راه بیفـت: تـازە جـێم خـۆش کردبوو گوتیان: هەستە ڕێکەوە›. هەروەها: **جا گرم شدن**

جا ماندن: بەجێ مان: ١. جێمان؛ جێ مەنن؛ مانەوە؛ قەمان؛ مەنەی جگا؛ بەجێ مـان و لـە بیر چوون ‹عینکم روی میز جا ماند: چاویلکەکـەم لـە سـەر مێزەکـە بـە جـێ مـا› ٢. جـێمـان؛ نەگەیشتن بە کەرەستەی ڕاگوێزان ‹قطار رفت و من جا ماندم: قەتارەکە ڕۆیی و من بە جـێمـام›

٣. دواکەوتن؛ کەوتەی دماوە؛ لە دیتـری یـان دیتران دواکـەوتن ‹نوازنـدەی فلـوت چنـد بـار از ارکـستر جـا مانـد: فلـووتژەنەکـە چەنـد جـار لـە ئۆرکێستەکە بەجێ ما›.

جای چیزی نبودن: جێی شتێ نـەبوون ‹دیـدم دیگر جای حرف زدن نیست؛ اتـاق کـە جـای فوتبـال بازی کردن نیست: زانیم کە ئیتر جێـی قـسەکردن نیە؛ هۆدە خۆ جێی فووتباڵ کردن نیە›.

جای خود داشتن: جێی خۆ بـوون؛ بـۆ ڕووداو یان کارێکی ڕەچاوکراو لەبار و لەباوتر بوون.

جای سوزن انداختن نبودن: *[کنایی]* ڕێـی بـە ڕێدار نـەبوون؛ دەرزی داخـستن و نەکەوتنـە زەوی؛ شاندار شـانی سـوان؛ زۆر تەنگـەترێزە بوون بە هۆی زۆری ئاپۆڕەوە ‹توی سـینما جـای سوزن انداختن نبود: لـە سـینەمادا ڕێـی بـە ڕێـدار نەبوو›.

جای شکر باقی بودن: جێـی شـوکرانە مانـەوە ‹خانەمان آتش گرفت و سـوخت، اما جـای شـکرش بـاقی اسـت کـە بـە کـسی آسـیب چنـدانی نرسـید: ماڵەکەمان ئـاگری گـرت و سـووتا، بـەڵام جێـی شوکرانەی ماوەتەوە کەسێک وەزەنگێکی وای پێ نەگەیشت›.

جای کسی بودن: لە جێی کەسـێ بـوون؛ بـە جێگەی کەسێک بوون؛ یاگۆ یۆینە بیەی ‹اگر جای تو بودم قبول مـی‌کـردم؛ کـاش جـای او بـودم: ئەگەر لە جێی تۆ بام قەبووڵم دەکرد؛ بریا لە جێی ئەو ببوایەم›: **بە جای کسی بودن**

جای کسی را تنگ کـردن: *[کنایی]* جـێ لـە کەسـێ تـەنگ کـردن؛ بـەر دەسـت و پێـی کەسێک‌گرتن؛ تـەنگ لـە کەسـێ هەڵـچنین ‹چکارش داری؟ مگر جای تو را تنگ کردە؟: چتە بە سەریەوە؟ مەگەر جێ لە تۆ تەنگ کردووە؟›.

جای کـسی را خـالی کـردن: *[مجـازی]* یـادی کەسـێک لـە جێگایەکـدا کـردن؛ جێگـەی کەسێک سەوز کردن؛ بیرکردن لـە کەسـێک

که دەوێدا نیە و ئەگەر ببایە خۆشتر دەبوو ‹دیروز رفتیم کوه، جای تو را خالی کردیم: دوێنێ چووین بۆ کێو، یادتمان کرد›.

جای کسی را گرفتن: جێی کەسێ گرتن: ١. جێ لێ داگیرکردن ‹کیفت جای من را گرفته نمی توانم بنشینم: جانتاکەت جێگاکەمی گرتووە ناتوانم دانیشم› ٢. جێی کەسێ گرتنەوە؛ بوونە جێگری کەسێتر ‹یک نفر دیگر جای او را گرفت: یەکێکیتر جێی ئەوی گرتەوە›.

جای کسی نبودن: جێگای کەسێ نەبوون؛ شیاوی کەسێ نەبوون؛ بۆ کەسێ نەبوون ‹برویم، اینجا جای ما نیست: با بڕۆین، ئێرە جێگای ئێمە نیە›.

جایی را روی سر گذاشتن/ گرفتن: *[مجازی]* جێگەیەک نانە سەر سەر؛ کردنە حەمەرەمزێ؛ شلۆقوپلۆق کردن؛ هار و هاجی‌کردن؛ جێگایەک نیانە بان سەرەوە؛ یاگێوە ئاردەیوە سەروو دەنگا؛ لە شوێنێک زەنا ـ زەنا و هەرا و هوریا سازدان ‹بچەها خانە را گذاشته بودند روی سرشان: منداڵەکان لە ماڵەکە کردبوویانە حەمەرەمزێ›.

جایی رفتن که عرب نی انداخت: *[کنایی]* لە حەوت کێوان ئاوا بوون؛ بێ سەر و شوێن چوون؛ تووناوتوون کەوتن؛ چوونە جێگایەکی پڕ مەترسی و بێ‌گەڕانەوە.

از جا پریدن: ١. ڕاچڵەکان؛ داچڵەکان؛ داچەڵەکیان؛ ڕاچەنین؛ هەڵبەزیان؛ چڵەکیایرە؛ داخورپیان لە ڕووداوێ (وەکوو ترس، توورەیی یان سەرسووڕمان) ‹با صدای زنگ از جا پریدم: بە زڕەی زەنگەکە ڕاچڵەکام› ٢. گورج هەستان؛ خێرا هەڵسان؛ ڕاپەڕین؛ وزاق‌دان؛ پڕتافیەی ‹از جا پرید و گوشی تلفن را برداشت: گورج هەستا و تەلەفۆنەکەی هەڵگرت›.

از جا دررفتن: ١. *[گفتاری]* ئاگرگرتن؛ ئاگر تێ بەربوون؛ گڕ لێ بەربوون؛ هەڵچوون؛ هەڵپفان؛ زۆر قەڵس بوون ‹وقتی این حرف را زدم، از جا در رفت و داد و فریاد کرد: کاتێک ئەم قسەیەم کرد، ئاگری تێ‌بەربوو، قیراندی› ٢. لە جێ دەرچوون؛ لە جێگە چوون؛ بە هۆی گوشار یان کوتانەوە لە جێی خۆ ترازان ‹سر چکش از جایش در رفت، خورد به انگشتم: سەری چەکوچەکە لە جێگە دەرچوو، دای لە قامکم› ٣. لە جێ چوون؛ لە جێگە چوون؛ لە وردەڵە چوون؛ لە گرێژنە چوون؛ لە جێی خۆی ترازانی ئێسکی لەش ‹افتادم کتفم از جا دررفت: کەوتم شانم لە جێ چوو›.

از جا شدن: *[ادبی]* تووڕە بوون؛ قەڵس بوون؛ دە ڕکەوە چوون؛ ڕق هەستان؛ ڕکین بوون؛ خەیدین؛ خەزرین؛ خەنزرین.

از جا کندن: هەڵکێشان؛ هەڵکەندن؛ لە جێ دەرهێنان ‹باد چند درخت را از جا کند: با چەند داری هەڵکیشا›.

از جایی آب خوردن: *[کنایی]* لە جێکەوە سەرچاوەگرتن ‹می‌دانیم این حرف و حدیث‌ها از کجا آب می‌خورد: دەزانین ئەم قسە و باسانە لە کوێوە سەرچاوە دەگرن›.

به جا آوردن: *[گفتاری]* ناسینەوە؛ بەجێ هێنان؛ ئژناسەی؛ وێناکەردەی ‹حالش خیلی بد بود و کسی را به جا نمی‌آورد: حالی زۆر خراپ بوو، کەسی نەدەناسیەوە›.

به جا گذاشتن: بە جێ هێشتن؛ دانیان؛ ئاسەی جگا ‹از خودش ثروت زیادی به جا گذاشت: ماڵ و داراییەکی زۆری لە خۆ بە جێ هێشت›.

به جای کسی بودن ☜ **جای کسی بودن**

جاـ[2]: *پیشواژە.* جێ؛ جێگە؛ یاگە؛ جە؛ کەرەسەیەک بۆ دانانی شت لە سەر یان لە نێویدا ‹جازغالی؛ جایخی: جێ‌خەڵووز؛ جێ‌سەهۆڵ›.

جاافتادگی /cā'oftādegî/: *اسم.* ١. دۆخ یان چۆنیەتی کەوتنەوە جێ؛ چوونەوە سەر جێ؛ ڕۆینەوە سەر جێ؛ گیریانەوە ‹جاافتادگی مفصل:

چوونەوە جێی جمگە› ٢. /ـها/ لێ داکەوتوویی؛ ئەو بەشەی نووسراوە کە لە کاتی نووسیندا لە بیر کراوە ‹این مقاله در دو جا یک کلمه و در جای دیگر یک جمله جاافتادگی دارد: ئەم وتارە لە دوو جێگەوە وشەیەک و لە جێگەیەکی دیکەوە ڕستەیەکی لێ داکەوتووە›.

جاافتاده / cā'oftāde/: صفت. ١. /ـ ها/ داکەوتوو؛ لە بیرچووگ؛ فەرامۆش‌کراو لە کاتی نووسین یان وتنەوەدا ‹جملەی جاافتاده: ڕستەی داکەوتوو› ٢. *[گفتاری]* جێ‌کەوتوو؛ پوختە ‹مرد جاافتاده: پیاوی جێ‌کەوتوو› ٣. باش کوڵاو؛ جاکەفتی؛ ڕینگ‌بەرداو ‹خوراک جاافتاده: خواردەمەنی ڕینگ‌بەرداو›.

جابجا[1] / cābecā/: صفت. جاوەجا؛ جابەجا؛ جێوەجێ؛ یاگەبەیاگە؛ یاگەوارِ؛ تووش جێ‌گۆڕکێ بووگ.

⊡ **جابجا شدن**: جێ‌وەجێ بوون؛ جێگە بە جێگە بوون؛ جاوەجا بین؛ جا وەز بین؛ یاگەوارِ بیەی؛ لەجێی خۆ ترازان؛ گۆڕانی جێگەی سەرەتایی شتێک ‹کتابها جابجا شده بود: کتێبەکان جێ‌وەجێ ببوون›.

جابجا کردن: جێگە بە جێگەکردن؛ جاوەجا کردن؛ یاگەوارکەردەی؛ هەلانین؛ هلاندن؛ جێی شتێ گۆڕان ‹میز را جابجا کرده بود: مێزەکەی جێگە بە جێگە کردبوو›.

جابجا[2]: قید. ١. لەملاولاوە؛ لەم لا و لەو لاوە؛ ئەملا و ئەولا؛ ناوە ـ ناوە ‹لباسش جابجا پاره بود: جلەکانی لەملاولاوە دڕابوو› ٢. دەم و دەس؛ دەسبەجێ؛ جێبەجێ؛ جاوەجا؛ جاوەرجا؛ لە جێوە؛ لەپڕا؛ لەپڕتا؛ لەنکاو؛ لەناکاو؛ کوت‌وپڕ ‹جابجا افتاد و مرد: جێبەجێ کەوت و مرد›: **جادرجا**

جابجائی / cābecā'î/ ☜ **جابجایی**

جابجایی / cābecāyî، ـها/: اسم. ١. جێبەجێیی؛ جاوەجایی؛ دۆخ یان باری گۆڕانی جێی شتێ ‹جابجایی مهرەها: جاوەجایی مۆرەگەل› ٢. جێ‌گۆڕکێ؛ یاگەوارِێ؛ کار یان ڕەوتی گۆڕانی جێ یان ئاستی شتێ ‹جابجایی مقامها: جێ‌گۆڕکێی لێپرسراوان› * **جابجائی**

جابر / cāber، ـها؛ ـان/: [عربی] صفت. چەوسێنەر؛ ناحەقیکار؛ زاڵم؛ ستەمکار؛ گووجکار؛ زۆرویژ.

جابرانه[1] / cāberāne/: [عربی/ فارسی] صفت. چەوسێنەرانە؛ ستەمکارانە؛ زاڵمانە؛ بێ‌بەزەییانە؛ گووجکارانە ‹رفتار جابرانه؛ قانون جابرانه: ئاکاری چەوسێنەرانە؛ قانوونی ستەمکارانە›.

جابرانه[2]: قید. ستەمکارانە؛ بە زۆرداریەوە ‹با مردم جابرانه رفتار می‌کردند: لەگەڵ خەڵکیدا ستەمکارانە دەجووڵانەوە›.

جاپا / cāpā، ـها/: اسم. *[گفتاری]* جای پا ☜ **جا[1]ـ٤**

ـجات / cāt/: [از عربی] پسوند. ـگەل؛ ـ وات؛ ـیەل؛ ـئەمەنی؛ نیشانەی کۆی دەستە یان پێل، لە وشەگەلی بە پیتی دەنگدار بڕاوەدا ‹روزنامەجات؛ سبزیجات؛ ادویەجات؛ عملەجات: ڕۆژنامەگەل؛ سەوزەوات؛ مزرەمەنی؛ کرێکاریەل›.

جاتکمه / cātokme، ـها/: [فارسی/ ترکی] اسم. جێ‌دوگمە؛ جادگمە؛ جادکمە؛ کونێک یان گەزرکێ کە دوگمە لە کاتی بەستنەوەدا ئەچێتە نێویەوە: **جادکمه؛ جادگمه**

جاـجو / cācû/: اسم. *[گفتاری]* جێ وشوێن؛ ڕێ‌وشوێن؛ شۆن‌وبەر؛ جێگە؛ ڕێ‌وجێ؛ یاگە؛ یاگێ؛ شوێن، بەتایبەت شوێنی نیشتەجێ یان هێورین لە جێگایەک بۆ تێدا ژیان ‹جاـجوی درستی نداشت؛ بگرد، جاـجویش را پیدا کن: جێ و شوێنێکی باشی نەبوو؛ بگەڕە، ڕێ‌وشوێنی بدۆزەوە›.

جاجیم / cācîm، ـها/: [فارسی/ ترکی] اسم. ١. بەرماڵک؛ جاجم؛ جاجرم؛ جاجمە؛ وەپێچی؛ دوگردی؛ تەنراوێکە لە بەنی ڕێسراو و ڕەنگ‌کراو ٢. مەوج؛ مەوجە؛ جۆرێ جاجمی گەورە بۆ

جل‌وبان تێوه پێچان.

جاخالی / cāxālî/: *اسم. [گفتاری]* جێ‌خالی؛ چۆڵایی؛ شوێنێ که شتێ یان کەسێکی تێدا نیە.

▣ **جاخالی دادن:** خۆ لادان؛ لە بەرانبەر هەڵمەت و پەلامارەوە خۆ کشانەوە ‹جا خالی دادم، مشتش خورد به دیوار: خۆم لادا، مستی دای لە دیوارەکە›.

جاخالی رفتن: *[مجازی]* جێ‌خالیانە چوون؛ دوای چوونە سەفەری کەسێ، بۆ دیتنی بنەماڵەی چوون.

جاخالی کردن: *[مجازی]* خۆکێشانەوە؛ لە بەرانبەر نەیارەوە هەڵاتن ‹من فکر نمی‌کردم به این زودی جا خالی کنی: پێم وا نەبوو بەم زووانە خۆ بکێشیەوە›.

جادار / cādār/: *صفت.* جێگەدار؛ جێ‌دار؛ یاگەدار ‹اتاق جادار؛ کیف جادار: ژووری جێ‌دار؛ کیفی جێگەدار›.

جادرجا / cādarcā/: [فارسی/ ترکی] ☜ **جابجا[2]ـ۲**

جادکمه / cādokme/: [فارسی/ ترکی] ☜ **جاتُکمه**

جادگمه / cādogme/ ☜ **جاتُکمه**

جادو / cādû ، ـها؛ جادوان cādovān/: *اسم.* ۱. جادوو؛ نێڕەنگ؛ خرس؛ چاچۆڵ؛ کردوکاش بۆ زاڵ بوون بە سەرشت و رووداواندا بە ئاکار و ئایینی تایبەتەوە۲. خرس؛ جادوو؛ سیحر؛ چاچۆڵ؛ ئەفسوون؛ نێڕەنگ؛ ورتە و پرتەی ژێر لێوان و ئایینگەلی بەڕێوەچوو لە جادوودا ۳. *[ادبی]* جادووگەر؛ نێڕەنگباز؛ سیحرباز؛ بازبەژن؛ چاچۆڵوان؛ جادووەوان.

▣ **جادو شدن:** تەلیسم بوون؛ جادووکران.

هەروەها: **جادو کردن**

جادوئی / cādû'î/ ☜ **جادویی**

جادوجنبل / cādûcambal, -canbal، ـها/: *اسم.* *[تعریض]* جادوو؛ سیحر؛ نێڕەنگ ‹می‌گفتند داماد را جادوجنبل کرده‌اند: دەیانگوت زاواکەیان جادوو کردووە›.

جادوگر / cādûgar ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ئەفسوونکار؛ نێڕەنگباز: ۱. سیحرباز؛ جادووگەر؛ جادووکەر؛ جادووباز؛ چاچۆڵوان؛ جادوەوان؛ جادووبەند؛ دووایە؛ دوواباز ۲. *[مجازی]* کەسێ کە بە جوانی، ئاکار یان وتاری خۆی، کاریگەریەکی زۆر لە سەر کەسانیتر دادەنێ و سەرنجیان رادەکێشێ.

جادوگری / cādûgarî ، ـها/: *اسم.* ئەفسوونکاری؛ جادووبەندی؛ جادووگەری؛ سیحربازی؛ کار و کردەوەی چاچۆڵباز.

جادویی[1] / cādûyî/: *اسم. [ادبی]* نێڕەنگی؛ جادووگەری؛ سیحربازی؛ چاچۆڵبازی؛ جادوویی: **جادوئی**

جادویی[2]: *صفت.* سیحراوی: ۱. نێڕەنگی؛ پێوەندیدار یان سەر بە جادووەوە ‹چشمانی جادویی داشت: چاوێکی سیحراوی هەبوو› ۲. تایبەتمەندی هەر شتێک کە کارێکی زۆر بکاتە سەر مێشکی مرۆڤەوە ‹منظره‌ی جادویی: دیمەنی سیحراوی› ❊ **جادوئی**

جاده / cādde ، ـها/: [عربی]*اسم.* رێگا؛ رێگە؛ رێیە؛ ریە؛ جادە؛ جاگە؛ کاروانەرێ؛ رەوازێکی رووبازی گشتی کە بۆ بگاردنی مرۆڤ، گیانەوەران و کەرەسەگەلی راگوێزان، لە دەرەوەی شار یان دێ، چێ کراوە.

▣ **جاده‌ی آسفالته:** رێگەی قیرتاو؛ جادەی ئاسفالت.

جاده‌ی ترانزیتی: جادەی ترانزیتی؛ رێگای تایبەت بۆ هێنان و بردنی کالا و شتومەک لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکیتر.

جاده‌ی خاکی: رێگەی خاکی؛ جادەی خاکی.

جاده‌ی شوسه: شۆستە؛ شۆسە؛ خیزرێژ؛ رێگەی زیخن و چەورێژکراو بۆ هاتوچووی

ماشین.

جـادەی مـاڵڕُو: کـوێرەڕێ؛ وڵاخـەڕێ؛ قاچاخـەڕێ؛ بزنـەڕێ؛ کـوڕەڕا؛ توولـەڕێ؛ توولەڕا؛ ڕێگای باریک و بە کەند و لەند لە چیا و چۆڵ.

جادەسازی / cāddesāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کـار و ڕەوتی خـۆش کـردنی ڕێ و بـان؛ دروست کردنی ڕێگا.

جادەصاف کن / cāddesāfkon ، ـها/: [عربی/ از عربی/ فارسی] *اسم.* ڕێخۆشـکەر: ١. *[گفتاری]* بـاگۆردانی ڕێ؛ ماشـینێ بـە یـەک یـان چەنـد غەڵـتەکی قورسـەوە بـۆ پـان و ڕێـک و لـووس کردنی جادە، شەقام یان دەڤەرێک ٢. *[مجازی]* کەسێ کە ببێتە هۆی پێشکەوتن یا سەرکەوتنی کەسێکی تر ‹اینها جاده صاف کن آمریکا هستند: ئەمانە ڕێخۆشکەری ئەمەریکان›.

جـاذب / cāzeb/: [عربـی] صـفت. *[نامتـداول]* ڕاکێشەر؛ کێشنە؛ کێشەر؛ بە تایبەتمەندی یـان لێهاتوویی ڕاکێشان ‹جاذب رطوبت: نم ڕاکێشەر›.

جاذبـە / cāzebe ، ـها/: [عربی] *اسم.* ڕاکێـشی؛ ڕاکەشـی: ١. کێـشەری؛ ڕاکێـشەری؛ تایبەتمەندیەک لە بڕێ تەنـدا کـە تەنگـەڵی تـر بەرەوخۆ ڕادەکێشێ ‹جاذبەی مغناطیسی: ڕاکێشی مەگنەتیکی› ٢. چاوگری؛ تایبەتمەندی یان بار و دۆخێک لە شتێ یان کەسێکدا کـە سـەرنج یـا هۆگرەتی بەرەو خۆ دەبا ‹جاذبەی جنسی: ڕاکێشی جینـسی› ٣. سـەرنجڕاکێشی؛ سـەرنجبـەری؛ ئـەوەی سـەرنج ڕاکێـشە ‹جاذبـەهـای توریـستی: ڕاکەشیگەلی گەشتیاری› ٤. *[فیزیک]* ئەو هێزە کە لە پاژگەلی تەنێکدایە و دەبێتە هـۆی ڕاکێـشان لە نێوانیاندا و ناهێـڵێ لێـک ببنـەوە ٥. هێـزی ڕاکێـشی؛ تایبەتمەنـدی بـەرەو خـۆ ڕاکێـشانی زەوی.

◘ **جاذبەی جنسی:** ڕاکێشی جنسی؛ چۆنیەتیەک لـە بـڕێ ژن یـان پیـاودا کـە ئەبێتـە هـۆی ڕاکێشانی لفیان.

جاذبەی زمین: ڕاکێـشی زەوی؛ هێزێکـی نـاو دڵی زەوی کە هـەموو شـتێک بـەرەو خـۆی ڕادەکێشێ.

جاذبـەی مغناطیـسی: ڕاکەشـی مەگنـەتیکی؛ هێزی تەنگـەڵی میغناتیـسی کـە بـڕێ کـانزا (بەتایبەت ئاسن) بەرەو خۆ ڕادەکێشن.

جار / cār ، ـها/: *اسم.* ١. [هندی] /ـها/ *[قدیمی]* چلچرا؛ چرای گەورە و هەڵواسراو بە سـرمیچی ماڵانـەوە ٢. [ترکـی] چێـر؛ هەڕاڵـە؛ هەلاڵـە؛ بانگەواز؛ بانگاواز؛ جاڕ؛ هەواڵـێ کـە بـە دەنگـی بەرز ڕادەگەیندرێ.

◘ **جار زدن:** قاڵ داخستن؛ قوو داخـستن؛ قـاڵ دەرخستن؛ نهێنی دەرخستن؛ بانگەوازکردن؛ دەنگدان؛ دانەدەوڵ؛ جاڕدان ‹رفت و همـه جا جار زد که فلانی ورشکست شده: ڕۆیـشت و قالـی داخست کە فلانی کەساس بووە›: **جار کشیدن**

جار کشیدن: ١. بانگەوازکردن؛ جـاڕ کێـشان؛ قاڵ داخستن؛ دەنگدان ‹جارچی در کوچەها جـار مـی کـشید: چێرڤـان لـە کۆڵانەکانـدا بانگـەوازی دەکرد› ٢. ☜ **جار زدن**

جارچی / cārčî ، ـها؛ ـان/: [ترکی] *اسم.* *[قدیمی]* چێرڤان؛ جارچی؛ ڕاگەیێنەر؛ ئاگەکـەر؛ قاڵـکەر؛ کەرئەلیاس؛ کەسێ کە بە دەنگی بەرز، لە ڕێ و باناندا هەواڵێکی دەگوتەوە کە هەموان بیبیسن.

جـارختی / cāraxtî ، ـهـا/: *اسم.* ١. جێگـەی جلوبەرگ ٢. جلاوێز؛ چێو لیباسی ‹کـت را بـه جـارختی آویـزان کـن!: کۆتەکـەت بـە جلاوێزەکـەوە هەڵواسە!›.

جارو / cārû ، ـها/: *اسم.* گـسک؛ گەسـک؛ گـەز؛ گـەزک؛ گـزک؛ گـزگ؛ گـزی؛ گـزێ؛ گێـزگ؛ گێـسک؛ گیـزی؛ کێـزی؛ کنۆشـە؛ کونۆشـە؛ هاڤلیک؛ هیڤالەک؛ جـاڕوو؛ گیاریفـک؛ شـفیک؛ سفیک؛ جـەڕیفک؛ کەرەسـەیەک کـە خـاک و خۆڵ و شەخەڵی پێ ڕادەماڵن: *الف)* چـەپکێک

لاسکی وشکی برێ گیا (وەک ڕاواوە و گیاگزگ) کە بۆ ئەو مەبەستە پێکەوە بەستراون ب) دەستەیەک ڕیشاڵی نایلۆنی پێکەوە بەستراو بۆ کارێکی وا.

▣ **جارو کردن:** گەسک لێدان؛ گەسکدان؛ گسک لێدان: ۱. گزیدان؛ گزگدایـن؛ گزیدەی/ دای؛ گزێ دایـن؛ ماشتنەوە؛ ماشینەوە؛ جاڕووکردن؛ گەزکەردش ‹اتاق را جارو کرد: هۆدەکەی گەسک دا› ۲. *[کنایی]* تەواو ڕامالین و هیچ نەهێشتنەوە ‹دزدها خانه را جارو کرده بودند: دزەکان ماڵەکەیان گەسک لێدابوو›.

هەروەها: **جارو شدن**

جاروبرقی / cārûbarqî ، ـها: [فارسی/ عربی] *اسم.* گەسکیبەرقی؛ گزگ بەلاچی؛ ئامرازێک کە بە هێزی کارەبا و بە هەڵمژینەوە، زبڵ و زاڵ کۆ دەکاتەوە.

جارو۔پارو / cārûpārû: *اسم. [گفتاری]* گسک و ماڵ ‹دیروز از صبح مشغول جارو۔پارو بودیم: دوێنێ هەر لە بەیانیەوە خەریکی گسک و ماڵ بووین›.

جاروجنجال / cār-o-cancāl ، ـها: [ترکی/ فارسی] *اسم.* هەراوهوریا؛ هەراوهاوار؛ گوڕەوهەرا؛ هەیتەهەیت؛ چەقەوهەرا؛ هەلەبەل؛ قووڵاقوول؛ شەڕهۆمللێ؛ شەماتە؛ دەنگودۆر؛ هەرەومەزات؛ زلەزل؛ زەنا ـ زەنا؛ گالەگاڵ؛ هەللا ـ هەللا؛ چەقەچەق؛ چەقەوهەرا؛ گوڕەوچەقە؛ گرموقاڵ؛ قڕەومشە؛ قرموقاڵ؛ قیڕەقیڕ؛ هەرا و قیرین؛ هەرا و هۆسەیەک کە بە هۆی کێشەوە پێکدێت ‹ببین چه جاروجنجالی راه انداختەاند: بزانە چ هەرا و هوریایەکیان ناوەتەوە›.

جاروکش / cārûkeš ، ـها؛ ـان: *اسم.* ۱. گەسکدەر؛ گزگدەر؛ گزیدەر؛ کەسێ کاری گەسک لێدانە ۲. پاکەوان؛ زبڵڕێژ؛ کەناس؛ کووچەماڵ؛ سپوور؛ کرێکاری شارەداری بۆ خاوێن کردنەوەی شار ۳. *[تعریض]* بێسەر و پا؛ هیچ نەفام؛ دوور لە زانست و شارستانیەت ‹هر جا میروی جاروکشی همەکارە است: هەر کوێ دەچێ بێسەر و پایەک بەرپرسە›.

جاری[1] / cārî ، ـها: *اسم.* هێوەرژن؛ هێوەرژەنی؛ هاوگیان؛ هەوگیان؛ هۆمبێ؛ جاری؛ براژنی مێرد؛ ژنی برای شوو.

جاری[2]: [عربی] *صفت.* ۱. ڕەوان؛ بەخوڕ؛ وەگەڕ؛ جول ‹آب جاری: ئاوی ڕەوان› ۲. ئەم؛ ئیسە؛ کاتێ کە تێداین؛ پێوەندیدار بە ئێستەوە ‹ماه جاری؛ سال جاری: ئەم مانگە؛ ساڵێ کە تێداین›.

▣ **جاری شدن:** ڕەوان بوون؛ کەوتنە جووڵە؛ وەڕێ کەوتنی تراو. هەروەها: **جاری بودن**

جاری کردن: وەڕێ خستن؛ هەڕکاندن.

جاز / cāz: [انگلیسی] *اسم.* جاز؛ جۆرێ مووسیقای گۆرانی کە هەوەڵ جار لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە لە نێو ڕەشپێستەکانی ئەمریکادا بەدی هات و ئێستاکەش مووسیقایەکی جەهانیە.

جازیست / cāzîst ، ـها: [انگلیسی] *اسم.* جازژەن؛ جازیست؛ گۆرانیبێژ یان ژەنیاری جاز.

جاسازی / cāsāzî ، ـها: *اسم.* جێخۆشکەری؛ سەختکاری؛ کار یان ڕەوتی شاردنەوەی شتێک لە شوێنێ نادیار (بەتایبەت لە ناو شتێکیتردا).

جاست / cāst ، ـها: [؟] *اسم.* ئیسر؛ گووشینە؛ گووشینگە؛ جێی گووشین و ئاوگرتنی ترێ.

جاسنگین / cāsangîn: *صفت. [گفتاری]* ۱. جێکەوتوو ‹یک آقای محترم و جاسنگین آنجا بود: پیاوێکی بەڕێز و جێکەوتوو لەوێ بوو› ۲. *[مجازی]* لووتبەرز؛ قاپان؛ دەماراوی؛ ڕۆحزل ۳. بایەخدار؛ گران و بەوەج ‹این خانه چه فرش و اثاثیەی جاسنگینی دارد!: ئەم ماڵە چەند مافوورە و کەلپەلی بایەخداری تێدایە!› ٤. دێرئاخێز؛ دێرخێز؛ لەشگران ‹وزیر بسیار جاسنگین بود و به ندرت کاری را سرکشی میکرد: وەزیر زۆر دێرئاخێز بوو، بە دەگمەن سەری لە کارێک بدایە›.

جاسوس / cāsûs ، ـها؛ ـان؛ جَواسیس *[نامتداول]*:

[عربی]/اسم. شـووفار؛ شـۆفار؛ شۆڤـار؛ سـیخوڕ؛ جاسـووس؛ پـاپی؛ زیـرەوان؛ زیـرەوا؛ زیـران؛ زوانگیر؛ خەبەربەزێن؛ هەواڵدز؛ تێچێن؛ گزمە.

▣ **جاسـوس دوجانبـه**: شـۆفاری دوولایەنـه؛ سیخوڕی دولایەنه؛ شووفارێ کە بۆ هـەر دوو لای دوژمنی یەک شۆڤاری دەکا.

جاسوسی / cāsûsî ، ـها/: [عربی]/اسم. شـووفاری؛ شـۆفاری؛ شۆڤـاری؛ دەسکیـسی؛ جاسووسـی؛ زیـرانی؛ گوهبـەلی؛ گوێبـەلی؛ گۆبـەلی؛ گوێبیسی؛ کار و ڕەوتی کۆ کردنەوەی خەبەر و زانیاریگەلی پێویست بە شێوەی نهـێنی ‹معلوم شد برای دشمن جاسوسی می‌کند: دەرکەوت بۆ دوژمن شوفاری دەکا›.

جاسـویچی / cāsuvîčî ، ـهـا/: [فارسـی/ انگلیسـی] اسم. جێ‌کلیلی؛ جێ‌کلیلی.

جاسیگاری / cāsîgārî ، ـها/: [فارسی/ فرانسه]/اسم. ۱. جێ‌سیگاری؛ قوتووی سگار؛ قوتووی جگـەرە ۲. ژێرسیگاری؛ ژێرسگاری؛ چێرجگەرە.

جاشو / cāšû ، ـها؛ ـان/:/اسم. جاشـوو؛ کرێکـاری کەشتی؛ کاریگەری گەمیە.

جاشیر / cāšîr/:/اسم. لۆ؛ هەلز؛ هەلـس؛ هەلـەز؛ هەلیز.

جاعل / cā'el ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. سـاختەچی؛ دەغەلکار؛ بەلگەسـاز؛ کەسـێ کـە بەلـگەی لـە قەستی ساز دەکا.

جاکتابی / cāketābî ، ـهـا/: [فارسـی/ عربـی]/اسم. ۱. قەفـەزەی کتێـب؛ ڕکـەی پـەرتووک؛ جێ‌کتێبی؛ هـۆدەکی کتێبـان ۲. جـێ‌کتێـب؛ جێ‌کتێوی؛ ڕەفەیەک لە ژێر مێزەوە بـۆ دانـانی کتێب و دەفتەر.

جاکش / cākeš ، ـهـا/:/اسم. *[مستهجن]* گـەواد؛ قـەواد؛ قەلـتە؛ قەلـتەبان؛ دەویـت؛ دویـت؛ سـیغەچی؛ قوڕمـساخ؛ قوڕمـساق؛ ماسـکەش؛ مەئـەرس؛ کەسـێ کـە ژنـانی داوێـن‌پیس بـۆ پیاوانی ناپاک ساز دەکا.

جاکـشی / cākešî/:/اسم. *[مـستهجن]* گـەوادی؛ قەوادی؛ قوڕمـساخی؛ دەویـتی؛ کـار و پیـشەی گەواد.

جاکلیـدی / cākilîdî, -kelîdî ، ـهـا/: [فارسـی/ یونانی]/اسم. جێ‌کلیلی؛ جێ‌کلیل: ۱. جاسـویچی ۲. کلر؛ کلیر؛ کونی دەرگا ‹از جاکلیدی نگاه کـردم ببینم کی پشت در است: لـە جـێ‌کلیلیەکـەوە ڕوانـیم بزانم کێ لە پشتی درگاوەیە›.

جـاکن / cākan/: صـفت. جێکـەن؛ جێگەکـەن؛ لەبنەوە دەرهاتوو؛ هەلکنراو زۆرتر بـە تـەواوەتی یان بۆ هەمیشە ‹دستم را گرفتم به حلقه، جاکن شد و ماند توی دستم: دەستم گیردایە ئالقەکە، جێکەن بوو و هاتە دەسمەوە›.

جاکوزی / cākûzî/: [انگلیسی] ☜ **جکوزی**

جـاگیر / cāgîr/: صـفت. جێگـر؛ جـێگیر: ۱. جێگەگر؛ جاگرتێ؛ جیـەوەگر؛ یاگـەگیر؛ بـە بارستایی زۆرەوە ‹این مبلها خیلی جاگیر هستند: ئـەم موبلانـە زۆر جێگـرن› ۲. سـەقامگیر؛ دامـەزراو؛ مەرزیا؛ ئاکنجی ‹بزودی در آن خانه جاگیر شدند: زۆر زوو لەو مالەدا جێگر بوون› ✻ **جایگیر**

⊡ **جاگیر بودن**: جێگر بـوون؛ جێـی زۆر گرتنـە بەر.

جـاگیر شـدن: سـەقامگیر بـوون؛ نیـشتەجێ بـوون؛ جێگـر بـوون؛ گونجیـان؛ گونجیـای؛ دامەزران؛ دامەرزیان؛ مەرزیایرە؛ لە شوێنێکی لەبار یان دلخواز دامەزران ‹رفتند و در کردستان حسابی جاگیر شدند: ڕۆیشتن و لە کوردستاندا تەواو سەقامگیر بوون›.

جال / cāl ، ـهـا/:/اسم. جـال؛ داو؛ دامـی؛ داوی تایبەت بۆ ڕاوی پەلەوەران.

جالاب / cālāb/: [؟] ☜ **زالاب**

جالب / cāleb/: [عربـی] صـفت. سـەرنجڕاکـێش: ۱. ڕاکێشەر؛ دایلان؛ سەیر؛ سـەمەرە؛ بـە بـار و دۆخێکی وەها کە ببێتە هۆی سـەرنج دان یـان هۆگری خەلک ‹طرز نگـاهش جالـب بـود: شـێوەی

ڕوانینی سەرنجڕاکێش بوو› ٢. بەرچاو؛ چاوگر؛ بایەخدار؛ بەنرخ؛ وەرەچەم؛ خاوەن تایبەتمەندی پڕبایەخ یان شیاوی سەرنج پێدان ‹کار جالبی نیست؛ چیز جالبی نداشت: کارێکی چاوگر نیە؛ شتێکی بەرچاوی نەبوو›.

جالباسی / cālebāsî ، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم. گەنجە؛ جادلنگی؛ جێی جلوبەرگ؛ دۆڵاوی گنج؛ هەودەی هەڵگرتنی پۆشەن ‹لباسهایت را اتو کردم، گذاشتم توی جالباسی: جلەکانتم ئوتوو کرد و ناومە نێو گەنجەکەوە›.

جالیز / cālîz ، ـها/:اسم. بێسان؛ بێستان؛ کیار؛ جاڕ؛ کێلگەی تەڕەکاڵ (وەک خەیار، تەماتە، شووتی و...): **پالیز**

جالیزبان / cālîzbān ، ـها؛ ـان/:اسم. بێستانەوان؛ بێسانوان؛ خاوەن یان پارێزەری بێسان: **پالیزبان**

جالیزکاری / cālîzkārî ، ـها/:اسم. تەڕکاڵی؛ تەڕەکاڵی؛ تەڕەکاری: ١. بێستانکاری؛ کار یان ڕەوتی کێلانی تەڕەکار ‹قطعه زمینی هم داشت کە در آن جالیزکاری می‌کرد: پارچە زەوینێکیشی بوو تەڕکاڵی تێدا دەکرد› ٢. زەوینی بێستان ‹یک وقتی سراسر تهران جالیزکاری بود: سەردەمێک سەر لە بەری تاران تەڕکاڵی بوو›.

جام / cām ، ـها/:اسم. ١جام: *[قدیمی]* کاسە؛ قاپ و قاچاق؛ بایە؛ بادیە؛ بادی؛ بایبە؛ دەفرێکی قووڵی زار هەراو کە تراو و تەڕەچێشتی تێدەکەن ٢. *[ادبی]* پەرداخ؛ پیاڵە؛ کاسەیەک کە شەرابی پێدەخۆنەوە ‹جام می: جامی مەی› ٣. شووشە؛ شیشە؛ جۆم؛ گاپەڕەیەک لە شووشە بۆ داپۆشانی دەرگا و باڵێن ٤. *[گیاه‌شناسی]* پەڕە؛ پەلکەی گوڵ بەتێکڕایی کە یان پێکەوە لکاون یا جیان ‹جام گل: پەڕەی گوڵ› ٥. کاپ؛ دەفرێکی پیاڵەئاسا بە نەخش و نیگار و پایە و دەستەوە کە بە خەلات دەیدەن بە سەرکەوتووانی کێبەرکێگەلی وەرزشی: **جام پیروزی** ‹جام جهانی؛ جام یوفا: جامی جەهانی؛ جامی یووفا›.

▣ **جام پیروزی** ☜ **جام ـ ٥**

جامد / cāmed ، ـها؛ ـات/: [عربی] *صفت*. خۆگر؛ خۆگرک؛ بەستوو؛ تەندار؛ وشک ‹جسم جامد: ماکی خۆگر›.

جامدات / cāmedāt/: [عربی]/اسم. ئەو ماکانەی لە بار و دۆخی ئاساییدا بیچمیان نەگۆڕە (پێچەوانەی گاز و تراو).

جامدادی / cāmedādî/: [فارسی/ عربی]/اسم. ١. قەڵەمدان؛ دەفرێک یان قوتوویەک کە قەڵەمی تێ دەنێن ٢. جێقەڵەم؛ درزێ لە کەرەسەیەکی وەک دەفتەر یان کیفدا بۆ دانانی قەڵەم.

جامع / cāme'/: [عربی] *صفت*. ١. کۆ؛ کۆمەڵ؛ کۆمەڵتە؛ خاوەن تایبەتمەندی یان چۆنیەتی کۆوە کردن ‹جامع شرایط: کۆی هەلومەرجان› ٢. کۆبەند؛ کۆگر؛ بەبێ کەموکووڕی ‹فرهنگ جامع؛ طرح جامع: فەرهەنگی کۆبەند؛ گەڵاڵەی کۆگر›.

جامع الاطراف / cāme'ol'atrāf/: [عربی] *صفت*. هەمەلایەنە؛ لە خۆگری هەموو لایەنەکانی چەمکی ڕەچاوکراو ‹بحث جامع‌الاطراف: باسی هەمەلایەنە›.

جامع الشرایط / cāme'oššarāyet/: [عربی] *صفت*. خاوەنی هەموو مەرجی پێویست.

جامع‌العلوم / cāme'ol'ulûm, -'olûm/: [عربی] *صفت*. پیتۆڵ؛ خاوەن یان لە خۆگری زانستی زۆر و جۆراوجۆر.

جامع ومانع / cāme'-o-māne'/: [عربی] *صفت*. پڕوپەرداخت؛ خاوەن هەموو پاژ و لایەنی تایبەتی خۆ بێ ئەوەی لەگەڵ شتێکی تردا تێکەڵاو بێ یان بە هەڵەدا بڕوات ‹تعریف باید جامع‌ومانع باشد: پێناسە دەبێ پڕوپەرداخت بێ›.

جامعه / câme'e ، ـها؛ جوامع/: [عربی]/اسم. ١. کۆمەڵگا؛ کۆمەڵگە؛ کۆمەڵ؛ جەماوەر؛ گهان؛ بەراقی؛ جوات؛ جڤات؛ جڤینگە؛ ئاپۆرە؛ گوردەم؛

گورتـل؛ دەسـتەیەک لـە تاکـە کەسـان بـە بەرژەوەندی، بنکەگەل و فەرهەنگی هاوبەشـەوە ‹جامعـەی ارمنیـان: کۆمەڵـگای ئەرمـەنیان› ٢. کۆمەڵـە؛ بنکەیـەک کـە بـە هـۆی ئاوەهـا کەسانێکەوە پێک دێ ‹جامعەی شبانی: کۆمەڵـەی شوانی› ٣. کۆمەڵە؛ ڕێکخراوەیەک کە بەدەستی دەسـتەیەک بـۆ گەیـشتن بـە ئامانجگـەلی دیاریکراو پێک دێت ‹جامعـەی معلمـان: کۆمەڵـەی مامۆستایان›.

▣ **جامعەی ارادی**: کۆمەڵگایەک کـە ئەنـدامانی بە حەز و خوازیاری خۆیان تێدان.

جامعـەی اشـتراکی: کۆمـۆنیزم؛ کۆمەڵـەی هاوبەشی.

جامعەی باز: لیبرالیـسم؛ کۆمەڵـگای ئـاوەڵا/ کراوە.

جامعـەی بـسته: کۆمەڵـگای بەسـراو؛ کۆمەڵگایەک کە دەگەڵ کۆمەڵگایانی دەور و بەریدا پێوەندی نیە.

جامعـەی بـی‌طبقـە: کۆمەڵـگای بـێ‌چـین؛ کۆمەڵگایەک کە بەهۆی هەمووانی بوونـەوەی کەرەسە و سەرچاوە سروشـتیەکانی، هـەژار و دارای تێدا نەمێنێ.

جامعـەی سـنتی: جـەماوەری سـوونەتی؛ کۆمەڵـگای ڕسـتی؛ ئاپۆرەیـەک کـە داب و نەریتی کەونارای خۆی پاراستووە.

جامعـەی صـنعتی: کۆمەڵـگای پیـشەیی؛ کۆمەڵگەیەک کە بە پێی پیشەکاری ماشێنی، لە باری ئابووریەوە پێشکەوتووە.

جامعـەی مـدنی:کۆمەڵـگای شارسـتانیەت؛ کۆمەڵـگەیەک کـە قـانوونی هەڵـبژاردەی خەڵک، بـە سـەر هەمووانـدا ـ وەک یـەک ـ زاڵە.

جامعەستیز / câme'esetîz ، ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت. [روان‌شناسی]* دژکۆمەڵ؛ بە ئاکاری پێچەوانە یان دژ بەکۆمەڵگا. هەروەها: **جامعەستیزی**

جامعەشناختی / câme'ešenâxtî/: [عربی/ فارسی] *صفت.* کۆمەڵناسیەوەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە کۆمەڵناسیەوە.

جامعەشـناس / câme'ešenâs ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کۆمەڵناس؛ کەسێ کە کاری ناسینی تایبەتمەندیگەلی کۆمەڵگایە.

جامعە شناسی / câme'ešenâsî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کۆمەڵناسی؛ زانستێ کـە دەپەرژێتـە سـەر لێکدانەوەی تایبەتمەندیگەلی کۆمەڵگای مرۆڤ.

جامعە گـسلی / câme'egosalî/: [عربی/ فارسی] *اسم. [روان‌شناسی]* لـەکۆمـەڵ پـساوی؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی پچـڕانی پێوەنـدی تـاک لەگـەڵ کۆمەڵگادا، پتر لـە بـەر شـێواوی و ئاڵـۆزی لـە مێشک یان ئاکاردا. هەروەها: **جامعەگسل**

جامعیـت / câme'îyyat/: [عربـی]*اسـم.* پـڕ و پەرداختی؛ دۆخ یان چۆنیەتی هەمەلایەنە بوون.

جامـە / câme ، ـهـا؛ ـگـان/: *اسـم. [ادبـی]* گـنج؛ جل‌وبەرگ؛ پۆشتەنی؛ کووتاڵ؛ سیپاڵ؛ پۆشـەن؛ وەڵنگە؛ ئەوەی مرۆ لە بەری دەکا.

▣ **جامەی خواب**: ١. جلی خەو؛ جلی نووسـتن ٢. جێ‌وبان؛ جێگەوبان؛ جل و جێوان.

جامەدار / câmedâr ، ـها؛ ـان/: *اسم.* حـەمامچی؛ حومـامچی؛ حمـامچی؛ کاریگـەرێک کـە لـە گەرماوە گشتیەکاندا جل‌وبـەرگی گەرماوکـەران هەڵدەگرێ.

جامـەدان / câmedân ، ـهـا/: *اسـم.* ١. بـاوڵ؛ سـندۆق؛ چەمـەدان؛ جانتـا؛ جامتـا ٢. یـەغان؛ یغان؛ یەغدان.

جامیزی / câmîzî ، ـها/: *اسم.* جێ‌کتێبی.

جان[1] / cân/: *اسم.* گیان: ١. ـها/ گیـون؛ جـان؛ ژیان؛ هێزی ژیان و جوولانی گیانەوەر ٢. ـهـا/ ژیـان؛ ئـەو بەشـە لـە هـەبوونی مـرۆڤ کـە تێ‌گەیین، ناسین، ئاگـایی و هـەموو هەسـتێک دەگرێتـە بـەر ٣. *[مجـازی]* پوختـە؛ کاکـڵە؛ ناوەرۆک ‹جان کلام: پوختەی مەبەسـت› ٤. ژیان؛

گۆن ‹جان دادن: گیان دان› ٥. [ادبی] رۆح؛ ڕەح؛ ڕح؛ چاو؛ دیده؛ دیه ‹جان برادر: گیان کاکەی› ٦. لەش؛ [گفتاری] لەش؛ ئەنام؛ تەن؛ کەلەخ ‹همەی جانم درد می‌کند: هەموو گیانم دێشێ› ٧. تەواوی هەبوونی کەسێ یان شتێک ‹جارو را برداشت و افتاد به جان خانه: گەسکەکەی هەڵگرت و کەوتە گیان ماڵەکەوە›.

جان در قالب ☜ **دوجان در یک قالب**

جان کسی: [گفتاری] تۆ گیان؛ گیانی کەسێک؛ گیان؛ سەر؛ وشەی سوێند خواردن یان سوێند دان بە گیانی کەسێک ‹جان مادرت راستش را بگو: تۆ گیانی دایکت ڕاستی بڵێ›.

جان کلام: [مجازی] کاکڵەی مەبەست؛ پوختەی قسە؛ مەبەست و ئامانجی سەرەکی ویژەر.

جان و دل ☜ **جان‌ودل**

دو جان در یک قالب: [کنایی] گیانێک و دوو لەش؛ گیانێک لە دوو جەستەدا؛ دوو دۆستی گیانی‌گیانی؛ دوو دۆستی زۆر نزیک و هەمیشە پێکەوە: **جان در قالب**

جان باختن: [ادبی] گیان بەخت‌کردن؛ گیان فیداکردن؛ گیان لە دەس‌دان ‹آنان در راه میهنشان جان باختند: ئەوان لە ڕێی وڵاتەکەیاندا گیانیان بەخت کرد›.

جان بخشیدن: ١. بووژاندنەوە؛ گەشاندنەوە؛ ژووژاندنەوە؛ ژیاندنەوە؛ ژیان پێدان؛ ژووژنایوە؛ بوونە هۆی گەشە و نەشە و چالاکی ٢. [مجازی] گیان تێخستن؛ رۆح پێدان ‹پیکرتراش بە سنگ و آهن جان می‌بخشد: پەیکەرتاش گیان دەخاتە نێو بەرد و ئاسنەوە›.

جان بر کف نهادن: [مجازی] گیان لە سەر دەس دانان؛ گیان نانە مست؛ بەرهەڤی گۆڕی بوون ‹جوانان جان برکف نهادند و از سرزمین خود دفاع کردند: لاوەکان گیانیان لە سەر دەس دانا و بەرەنگاریان لە زێدی خۆیان کرد›.

جان به جان آفرین تسلیم کردن: [ادبی] گیان بە دەستەوە دان؛ مردن؛ گیان دان ‹اندکی بعد جان به جان افرین تسلیم کرد: کەمێ دواتر گیانی بە دەستەوە دا›.

جان به جان کسی کردن: [مجازی] گیان کردنە گیان کەسێکەوە؛ بۆ کەسێ خزمەت و کردوکۆشی زۆرکردن ‹ئەم نیوڕستەیە هەمیشە بە نیوڕستەیەک تەواو دەبێ کە بێ‌کەڵک بوونی کارەکە نیشان دەدا› ‹جان به جانش هم بکنی باز دنبال دزدی و الواتی است: گیان بکەیتە گیانیەوە هەر بە دوای دزی و خوێڕیەتیەوەیە›.

جان به دربردن: گیان دەرکردن؛ خۆ لە مەرگ دەربازکردن ‹بسختی توانستم از آن مهلکه جان به در ببرم: ئەستەم توانیم لەو فەرتەنە گیان دەرکەم›.

جان به سر شدن ☜ **جان به سر شدن، جان‌بەسر**

جان به عزرائیل ندادن: [کنایی] ئاو لە دەس نەتکان؛ تۆز لێ هەڵنەستان؛ هەرزن لە دەست هەڵنەوەرین؛ گوو وشک‌کردن؛ تۆکڵ تس‌گرتنەوە؛ زۆر ڕژد و دەس‌وشک بوون ‹او جان به عزرائیل نمی‌دهد، حالا تو می‌خواهی از او پول بگیری: ئەو ئاو لە دەستی ناتکێ، ئێستێ تۆ دەتەوێ پارەی لێ بستێنی›.

جان به لب رسیدن: [مجازی] گیانەسەر بوون؛ گیان هاتنە نووک لووت؛ بە هۆی ڕەنج و ئازاری زۆر، لە ژیان بێزار بوون ‹از دست زنم جانم به لب رسید؛ دیگر جان به لبش رسیده بود: لە دەستی ژنەکەم گیانەسەر بووم؛ ئیتر گیانی هاتبووە نووک لووتی›.

جان تازه بخشیدن: گەشاندنەوە: ١. [مجازی] گیانی تازە خستنە نێو لەشەوە؛ دڵی تازە پێ‌بەخشین ‹آمدن تو بە همەی ما جان تازه بخشید: هاتنت گیانیکی تازەی خستە نێو لەشمانەوە› ٢. بووژاندنەوە؛ ژووژاندنەوە؛

ژیاندنەوە؛ ڕزگارکردن لە مەرگ یا لە فەوتان.
جان خود را کف دست گرفتن: *[مجازی]* گیان لە سەر دەس نان؛ سەر لە پێناو نـان؛ ئامـادە بوون بۆ مردن و خۆ بەخت کردن.
جــان دادن: گیــان‌دان؛ گیــان دایــــن؛ هەڵپـڵۆسکان؛ هەڵپـڵۆسکیان؛ گـان‌دایـش؛ مردن ‹بچەی بیچارە در بیمارستان جان داد: مندالی بەستەزمان نەخۆشخانەدا گیانی دا›.
جان داشتن: گیان تێدا بـوون؛ زینـدوو بـوون؛ زینگ بوون؛ گیان چنە بیـەی ‹وقتـی رسـیدیم هنوز جان داشت: کاتـێ گەیـشتین هێـشتا گیـانی تیدا بوو›.
جان سپردن: گیان دانە دەسـتەوە ‹کمـی بعـد جان سپرد: پاش هێندێک گیانی دا دەستەوە›.
جان سـگ داشـتن: *[تعـریض]* گیـان سـەخت بوون؛ سەگـمەرگ بوون ‹این سوسکها جان سگ دارند و هیچ سمی بهشان کارگر نیست: ئەم قۆلانچانە گیان سەختن و هیچ دەوایەک کاریان لێ ناکا›.
جان فدا کردن: گیـان بـەخت کـردن؛ گیـان فیدا کردن؛ بە بۆنەی کەسێ یان شتێکەوە لە ژیانی خۆ بووران ‹جانشان را در راه مـیهن و ملـت فدا کردند: لـە پێنـاوی خـاک و خەڵـکدا گیانیـان بەخت کرد›.
جان کسی برای کسی در رفتن: *[مجـازی]* گیان کەسێک بـۆ کەسـێ دەرچـوون؛ کەسـێ زۆر خۆش ویـستن و ئامـادە بـوون بـۆ خـۆ فیـدا کردنی ‹جانش برای پسرش در می‌رفت: گیانی بـۆ کورەکەی دەردەچوو›.
جان کسی درآمدن: *[مجازی]* گیانی کەسـێک دەرچوون؛ مـردن ‹دمـاغش را بگیـری جـانش در می‌آید: لووتی بگری گیانی دەردەچێ›.
جان کسی را به لب رساندن: *[مجازی]* کەسێک گیانەسەرکردن؛ گیانی کەسێک هێنانە نووک لووتی؛ ژیان لە کەسێ ناخۆش کردن ‹تا خانـە را خالی کرد جانم را به لب رساند: تا ماڵەکەی چـۆڵ کرد گیانەسەرمی کرد›.
جان کسی را خریدن: *[مجازی]* گیانی کەسـێ کڕینەوە/ سەندنەوە؛ کەسێ لە مەرگ و لە ناو چوون ڕزگارکردن ‹آن روز با این کارش جان ما را خرید وگرنه همه تو دره بودیم: ئەو ڕۆژە بەو کـارەی گیـانی هــەمووومانی کڕییــەوە ئــەگینا گــشت کەوتبووینە نێو دۆڵەکەوە›.
جان کسی را گرفتن: گیانی کەسـێ کێـشان/ گرتن؛ گیانوو یۆی کێشتەی؛ کەسێ کوشـتن ‹گفت: آمدەام جانت را بگیـرم: گوتی: هاتووم گیانت بکێشم›.
جــان کنــدن: ١. لــە گیانــەلادا بـــوون؛ گیــان‌کەنــشت کـردن؛ گیـان کەنـدن ‹وقتـی رسیدیم داشـت جـان مـی‌کنـد: کـە گەیـشتین لـە گیانـەلادا بـوو› ٢. *[مجـازی]* گیــان‌کێــشان؛ گیان‌کەنین؛ لە زەحمەت و سەختی و ڕەنجدا بوون ‹این که زندگی نیست، جان کندن است: ئەمـە خۆ ژیان نیە، گیان کێشانە›.
جان گذاشتن: *[مجـازی]* گیان دانان؛ ژیـان بـۆ کارێ تـەرخان‌کـردن ‹مـا سـر ایـن خانـە جـان گذاشتیم تا درست شد: ئێمە لـە سـەر ئـەم خـانووە گیانمان داناوە تا دروست بووە›.
جان گرفتن: *[مجـازی]* گیان تێ‌هاتنەوە؛ گیـان گرتنــەوە؛ گیــان تــێ‌کەفتنــەوە؛ بووژانــەوە؛ ژووژانەوە؛ ژووژ بیـەیوە؛ ئامـایوە وێـرە؛ چـاک بوونەوە و هێز گرتنەوە ‹غذایی خورد و استراحتی کرد تا جـان گرفـت و توانـست بلنـد شـود: شـتێکی خوارد و وچانێکی‌دا تا گیانی تـێ‌هاتـەوە و تـوانی هەستێ›.
جان مفت دربردن: لە کلـک گەڕانـەوە؛ کفـن دڕاندن؛ بە هەڵکەوت لە مەرگ دەربـاز بـوون ‹آزاد در آن حادثـە جـان مفـت دربـرد: ئـازاد لـەو کارەساتەدا لە کلکی گەڕاوە›.
از جان خود مایه گذاشتن: *[گفتاری]* بە سـەر و ماڵەوە تێوە چوون/ گلان؛ لە خۆ مایە دانـان؛

به گیان و دڵ کارکردن؛ بە واز و هـازی خـۆ کـاریَ‌کـردن ‹بـرای کارخانـه از جـان خـود مایـه گذاشت: بۆ کارخانـەکـە بـە سـەر و مالـەوە تێـوە چوو›.

از جان سیر شدن ☜ **به جان آمدن**

از جان گذشتن: *[مجازی]* ۱. گیانبازی کـردن؛ دەس لـە گیـان شـۆردن ‹جوانـان دلیـر از جـان گذشـتند: لاوانی ئـازا گیانبازیـان کـرد› ۲. گیـان بەخت‌کردن؛ جە ویَ ویەردەی؛ بۆ ئامانجێـک ئامادەی مردن بوون.

با جان خود بازی کردن: *[مجازی]* ڕۆحـی خـۆ لە قەرەچیان کڕین؛ گیان لە سـەگان دزیـن؛ کـاری بـڤەکردن؛ گیـانی خـۆ خـستنه مەترسیەوە.

به جان آمدن: *[مجازی]* لە گیـان بێـزار بـوون؛ گیانەسەر بوون: **از جان سیر شدن**

به جان کسی افتـادن: *[مجـازی]* سـەر کردنـه کەوڵ/ کاوڵ کەسـێکەوە؛ سـەخت ئـازاردانی کەسێک ‹همه افتادند به جان من که چرا گذاشـتی برود: گشتیان سەریان کردە کەوڵمەوە کە بـۆچی هێـشتت بـڕوات›. هـەروەها: **بـه جـان کـسی انداختن**

به جان کسی بسته بـودن: کوولەکـەی ڕۆحـی کەسـێک بـوون؛ گیـان و ڕۆحـی کەسـیَ بـه شتێکەوە بەسران؛ یەکجار لە لا خۆشەویـست بوون ‹پول به جانش بسته است: گیان و ڕۆحی به پارەوە بەسراوە›.

جان[۲]: *صوت.* گیان: ۱. هـا گیـان؛ بەلـیَ گیـان؛ وشەی وڵام دانەوە بـە نیـشانەی خۆشەویـستی دەربـڕین لـە ئاسـت کەسـیَ هاوتەمـەن یـان چکۆلەتر لە خـۆوە ‹گفـتم: آزاد!، گفـت: جـان!؛ وتم: ئـازاد!، وتی: گیـان!› ۲. نیـشانەی شـادی و ڕەزامەندی ‹جان! چه هوایی: گیان! چ هەوایەک›.

ــجـان[۳]: پیواژە. ــگیـان؛ ئـازیز؛ خۆشەویـست؛ وەشــــەویس؛ دەلال ‹پــــدرجان!؛ خواهرجــــان!؛ باوکەگیان!؛ خوشکەگیان!›.

جان‌آفرین / cānāfarîn, -'āfarîn/: *صفت.* *[ادبی]* گیانبەخش؛ ئافرێنەری ژینەوەران.

جانان / cānān/: *صفت.* *[ادبی]* ۱. گیـانی گیـان؛ لەبەردلان؛ واشتا؛ خۆشەویـست؛ خوەشـەویس؛ وەشـەویس؛ وەشەسـیاو؛ ئـازیز وەکـوو گیـان ۲. *[تصوف]* بینایی چاوان؛ خودا.

جانانه / cānāne/: *صفت.* ۱. ڕێـک‌وپێـک؛ لەبـەر دڵان؛ لەبار و لەباو؛ بـێ کـەم و کـووڕی ‹رقـص جانانــه: هەڵــپەڕکێی ڕێــک‌وپێــک› ۲. *[مجــازی]* حیسابی؛ بەهێز؛ جانانـە؛ تونـد؛ بـەگوڕ؛ بـەتین ‹سیلی جانانه: زللەی حیسابی›.

جاناًومالاً / cānan-o-mālan/: (!)[فارسـی/ عربـی] *قید.* به سەر وماڵەوە؛ بە گیان و ماڵەوە؛ بە دڵ و گیان؛ بە گیان و دڵ ‹همه جاناً و مـالاً بـه ایـن کـار کمک می‌کنند: هەموو به سەر و ماڵەوە ئاریکاری ئـەم کارە دەکەن›.

جانـب / cāneb ، ـهـا؛ جوانـب/: [عربـی]/*اسـم.* لا؛ لایەن؛ ڕەخ؛ ئالی؛ سۆ؛ تەنـشت؛ پـاڵ؛ نکـال ‹در جانـب راسـت تـصویر قـرار دارد: لـە لای ڕاسـتی وێنەکەدایە›.

▣ **جانب کـسی را گـرفتن:** *[کنایی]* لای کەسـیَ گرتن؛ لایەنگری کەسێک‌کردن؛ پشتگیری لە کەسێک‌کردن ‹مادرم همیشه جانب او را می‌گرفت: دایکم هەمیشە لای ئەوی دەگرت›.

جانبـاز / cānbāz ، ـهـا؛ ـان/:*اسـم.* گیانبـاز؛ گیانبەخش؛ گیان‌بەختکەر؛ کەسیَ کە لە ڕێگای سەربەرزی وڵاتەکەیدا کەمئەنـدام بـووە ‹دوسـتم جانباز است و از ویلچـر اسـتفاده مـی‌کنـد: دۆستەکەم گیانبازە و بە چەرخ دەڕوا›.

جانبـازی / cānbāzî ، ـهـا/:*اسـم.* گیانبـازی؛ گیانبەخشی؛ فیداکاری؛ گۆڕی‌کـاری؛ کـار یـان ڕەوتی ژیـانی خـۆ خـستنه مەترسـیەوە، بـە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجێک ‹جانبازی در راه میهن: گیانبازی لە ڕێگەی وڵاتدا›.

جانبخش / cānbaxš/: *صفت. [ادبی]* ۱. ژینەر؛ بژیێن؛ گیانپرژێن؛ هۆی وەدیهاتن یان گەڕیانی ژیان ‹خورشید جانبخش: ڕۆژیاری ژینەر› ۲. *[کنایی]* دڵبزوێن؛ زۆر خۆش ‹نسیم جانبخش: شنەی دڵبزوێن› * **جانپرور**

جانبدارانە[1] / cānebdārāne/: [عربی/ فارسی] *صفت.* لایەنگرانە؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی سەرچاوەگرتوو لە لایەنگریەوە ‹داوری جانبدارانە: دادوەری لایەنگرانە›.

جانبدارانە[2]: *قید.* لایەنگرانە؛ بە لایەنگریەوە؛ بە پشتگیری و لایەنگری لە لایەنێکەوە ‹جانبدارانە قضاوت نکن: لایەنگرانە داوەری مەکە›.

جانبداری / cānebdārî ، ـها: [عربی/ فارسی] *اسم.* لایەنگری؛ لاکۆشکی؛ پشتیوانی؛ پشتگیری ‹داور از تیم حریف جانبداری کرد: داوەر لە تیمی بەرانبەر پشتیوانی کرد›: **جانب‌گیری**

جان‌بر کف / cānbarkaf ، ـان/: [فارسی/ عربی] *صفت. [مجازی]* گیان لەمست؛ گیان‌فیدا؛ ئامادە بۆ مەرگ یان گیان‌فیدایی ‹پیشمرگان جان‌برکف: پێشمەرگەگەلی گیان لە مست›.

جانب گیری / cānebgîrî/: [عربی/ فارسی] ☜ **جانبداری**

جان‌بەسر / cānbesar/: *صفت. [مجازی]* پەشێو؛ پەرێشان؛ نیگەران.

▣ **جان‌بەسر شدن**: *[مجازی]* گیانەسەر بوون؛ پەشێوان؛ دڵپەرێشان بوون ‹تا برگشتی جان‌بەسر شدم: تا گەڕایتەوە گیانەسەر بووم›.

هەروەها: **جان‌بەسر کردن**

جانبی / cānebî/: [عربی] *صفت.* ۱. تەنیشتی؛ لایی؛ پاڵی؛ پاڵین ‹در جانبی؛ پلکان جانبی: درگای تەنیشتی؛ پلیکانی پاڵی› ۲. لاتەکی؛ لەقی ‹فعالیتهای جانبی: چالاکی لاتەکی›.

جان‌پاس / cānpās ، ـها؛ ـان/: *اسم.* گیان پارێز؛ بادی‌گارد.

جان‌پرور / cānparvar/ ☜ **جان‌بخش**

جان‌پناه / cānpanāh ، ـها/: *اسم.* ۱. پەناگا؛ پەناهگەه؛ قوتکە یان دیوارئاسایەک بۆ خۆ حەشاردان ۲. پەرچین؛ پەرژین؛ نەردە؛ دیوار یان نەردەیەک کە بەر کەوتنە خوارەوە دەگرێ.

جانجانی / cāncānî/: *صفت. [گفتاری]* گیانی‌گیانی؛ جووتەی سەران؛ زۆر خۆشەویست ‹دوست جانجانی: دۆستی گیانی‌ـگیانی›.

جاندار / cāndār/: *صفت.* ۱. /ـها؛ ـان/ گیاندار؛ گیانەوەر؛ گیانلەبەر؛ ژینەوەر؛ زیندەوەر؛ جاندبەر؛ جوودار؛ خاوەن‌ژی؛ جووقەوار؛ گۆنی؛ بە تایبەتمەندی زایین، خواردن، گەشە و زاوزێ‌کردن و مردن. بەرانبەر: **بی‌جان** ۲. *[گفتاری]* زەلام؛ پرزوو؛ کەڵەگەت؛ بلەرمان.

جان‌سخت / cānsaxt ، ـها/: *صفت. [مجازی]* گیان‌سەخت: ۱. بە هێز و وزەی خۆڕاگری لە بەرامبەر دژواری و ڕووداوی جێ مەترسیەوە ‹مثل سگ جان‌سخت است: وەکوو سەگ گیان‌سەختە›: **سخت‌جان** ۲. سەگمەرگ؛ پتەو؛ ئەستەم؛ بە تاوشتی زۆرەوە ‹این ماشین خیلی جان‌سخت است: ئەم ماشینە زۆر سەگمەرگە›.

جان‌سختی / cānsaxtî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* گیان‌سەختی؛ دۆخ یان چۆنیەتی گیان سەخت بوون: **سخت‌جانی**

جانسوز / cānsûz/: *صفت. [مجازی]* گیان تەزێن؛ ڕۆح‌تەزێن؛ هۆی ئازاری هزری و داخ و پەژارەی بە تەوژم ‹درد جانسوز: ئێشی گیان‌تەزێن›.

جانشین / cānešîn ، ـها/: *اسم.* جێگر؛ یاگەگیر: ۱. ئەوەی بتوانێ جێگەی دیتری لە کارێکی تایبەتدا بگرێتەوە ‹از آن روز بخاری گازی جانشین کرسی شد: لەو ڕۆژەوە کوورەی گازی بوو بە جێگری قورسی› ۲. /ـان/ یاگەدار؛ جێگەدار؛ جادار؛ جێنشین؛ جێگەنشین؛ جێگار؛ کەسێ کە دوای کەسێکی تر یان لە نەبوونی ئەودا جێگای بگرێتەوە و بەرپرسی کارەکان بێ ‹جانشین

فرمانــده: جێگــری ســەرپەل› ۳. [دســتور] ☜ **همنشین ـ۳**

▣ **جانشین شدن:** جێگر بوون؛ جێنشینی کەسێ بوون و کار و باری جێبەجێ کردن. هەروەها: **جانشین کردن**

جانشینی / cānešînî/: اسم. جێگری؛ جێنشینی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی جێنـشین بـوون ۲. کـار یان ڕەوتی جێی کەسێ یان شتێ گرتنەوە.

جانفرسا / cānfarsā/: صفت. [ادبی] دڵ پـەرتێن؛ دڵ تەمرێن؛ هۆی ئازاری هزری و داخ و پەژارەی بەتەوژم ‹کار جانفرسا: کاری گیان‌تەزێن›: **جانکاه**

جـانفزا / cānfazā/: صـفت. [ادبـی] دڵ گەشـێن؛ ڕۆح‌بەخش؛ شادی‌هـێن؛ هـۆی شـادی و کـۆک بوون ‹بهار جانفزا آمد: بەهاری دڵ‌گەشێن هات›.

جان‌فشانی / cānfešānî ، ـها/: اسم. گیانبازی؛ لە خۆ بوێری؛ پەڵوپۆی چڕ و پڕ وێڕای فیـداکاری؛ کـار و ڕەوتی گیـان‌بـەخت‌کـردن ‹مـردم در راه سربلندی میهن جان‌فشانی کردند: خەڵکی لـە ڕێگـەی سەربەرزی وڵاتەکەیاندا گیانیان بەخت کرد›.

جانکاه / cānkāh/ ☜ **جانفَرسا**

جانگداز / cāngodāz/: صفت. [ادبی] دڵـتەزێن؛ زۆر ئازاردەر و هۆی ڕەنج و خەم و پـەژارە ‹خبـر جانگداز؛ حادثەی جانگداز: هەواڵی دڵتەزێن؛ کارەساتی دڵتەزێن›: **جانگزا**

جانگرایی / cāngerāyî/: اسم. بـڕوا بـەوەی کـە دیاردەکـانی سروشـتی و هـەموو شـتێکی ئـەم جیهانە گیانی هەیە و بە دەر لە لەش و قاپۆڕەوە دەتوانێ ببێ.

جانگزا / cāngazā/ ☜ **جانگُداز**

جانماز / cānamāz ، ـها/: اسم. بـەرماڵ؛ مازلـۆخ؛ دوگـرد؛ دوگـور؛ دوگـوردی؛ جانمـاز؛ جارمـاز؛ شەڤل؛ مافوورە؛ پارچەیەک کە نوێژی لـە سـەر دەکرێ.

▣ **جانماز آب کشیدن:** [کنایی] جانمـاز کێـشانە ئاوا؛ مەرایی‌کردن ‹نمی‌دانم واقعاً آدم درستی است یا پیش ما جانماز آب می‌کشد: نـازانم بەڕاسـتی مرۆڤـێکی باشـە یـان بـە لای ئێمـەوە جانمـاز ئەکێشێتە ئاوا›.

جـانمی / cānamî/: صـوت. [گفتـاری] هـەی گیانەکەمی؛ گیانمی؛ گیان؛ ئافەرەم؛ بارەقەڵـڵا؛ بارەکـەڵا؛ وشـەیەک بـۆ هـان دان و بزوانـدنی بیسەر ‹جانمی، بدو!: هەی گیانەکەمی، دەرچۆ!›.

جـانمی‌جـان / cānamîcān/: صـوت. [گفتـاری] ئەی‌گیان؛ وشەیەک بۆ دەربڕینی ڕەزامەنـدی و خۆشی سەبارەت بە ڕووداوێک ‹جانمی‌جان، دو روز تعطیل است: ئەی‌گیان، دوو ڕۆژ پشوودانە›.

جان‌نثار / cān.nesār ، ـان/: [فارسی/ عربی] ضمیر. [ادبی] ئەزبـەنی؛ مـنی گیـان‌فیـدای ئێـوە (بـۆ دەربڕینی ڕێز لە کەسێ خاوەن پلەوپایە) ‹جان‌نثار آمادەی خدمتگزاری است: ئەزبەنی ئامـادەی خزمـەت کردنم›.

جان‌نثاری / cān.nešānî/: [فارسـی/ عربـی] اسم. گیانبازی؛ لە خۆ بـوێری؛ پـەڵوپـۆی چـڕ و پـڕ وێـڕای فیـداکاری؛ کـار و ڕەوتی گیـان بـەخت کردن.

جــــان‌ودل / cān-o-del/: اســـم. [مجـــازی] گیان‌ودڵ؛ دڵ‌وگیان؛ زێڵ‌وولک؛ ژیان و بەنـدی دڵ: **دل‌وجان**

▣ **از جان و دل:** بە دڵ و گیان؛ بە گیـان و دڵ؛ بـە دڵ و بـە گیـان؛ پـڕ بـە دڵ؛ پـەڕەدڵ ‹از جان‌ودل کار می‌کند: بە دڵ و گیان کار دەکا›.

با جان و دل: پڕ بە دڵ؛ پەڕەدڵ؛ بە دڵ و بـە گیـان؛ بـە سـەر و ڕۆح؛ بـە گیـان و دڵ؛ بـە زۆرترین دڵخوازی و فیداکاریەوە ‹باجان‌ودل به او خدمت کردم: پڕ بە دڵ خزمەتم کرد›.

جـانور / cānevar, cānavar ، ـها؛ ـان/: اسم. جانـەوەر؛ جانەڤـەر: ۱. زینـدەوەر؛ گیانلەبـەر؛ گیانەوەر؛ هەر کام لە گیانلەبەران ‹جانور خانگی؛ جانور وحشی: زینـدەوەری دەستەمۆ؛ زینـدەوەری کێوی› ۲. [کنایی] چوارپـێ؛ چوارپا ۳. [مجازی]

قۆشمــە؛ جــووتقۆشــە؛ هووهــات؛ نامــەت؛ نەهامــەت؛ مــرۆی نــەگونجاو یــان ســتەمکار و زۆربێژ ٤. *[مجازی]* کرمی ناو سـک ‹دکتـر بـرایش دوای جـانور نوشـت: بژیـشک دەوای جانـەوەری بـۆ نووسـی› ٥. *[گفتـاری]* مێـروو؛ جـڕ و جانـەوەر؛ بەتایبەت مێرووی ئازاردەر (وەکـوو سـپێ، گەنـە، سـوورکە و دووپـشک) ‹محوطـەی زنـدان را جـانور برداشته: ناو زیندانەکە لە جانەوەر جمەی دێ›.

▣ **جانور آزمایشگاهی**: زیندەوەری تاقیگە؛ هـەر یەکـە لـەو گیانلەبەرانـەی کـە ئازمایـشتی زانـستیان لـە سـەر دەکـرێ (وەکـوو خـووی هێندی و مشک و...).

جانور اهلی: جانـەوەری کـەوی؛ گیانلەبـەری ماڵی؛ جانـەوەری لـینی؛ جانەڤـەری لینـگ؛ جانەڤـــەری دەســـی؛ هـــەر یـــەک لـــەو زیندەوەرانـەی کـە بـە ژیـانی لای مرۆڤـەوە خوویان گرتووە. بەرانبەر: **جانور وحشی**

جـانور دسـتآمـوز: جانـەوەری دەسـتەمۆ؛ گیانلەبەری دەسەمۆ؛ زیندەوەرێ کە مرۆڤ بۆ جێبەجێکردنی کارگەلێ دیاریکراو ڕایهێناوە.

جانور وحشی: دڕندە؛ ڕاوڕ؛ جانەوەری کێـوی؛ هـەر کـام لـەو زیندەوەرانـەی کـە دوور لـە ژینگەی مرۆڤەوە دەژین و کەوی نەبوونەتەوە. بەرانبەر: **جانور اهلی**

جـانوران / cānevarān, cānavarān/: *اسـم.* گیانلەبەران؛ یەکێ لە سێ زنجـیرەی سـەرەکی بوونەوەران.

جانورخو / cānevarxû, cānavar-، ـیان/: *صفت.* *[کنایی،ادبی]* دڕندەخوو؛ تووش؛ تیژۆ.

جانورشناس/ cānevaršenās,cānavar-، ـها؛ـان/: *اسم.* جانەوەرناس؛ زیندەوەرناس؛ گیانـەوەرناس؛ پسپۆڕی زیندەوەر ناسی

جانورشناسی/ cānevaršenāsî, cānavar-/: *اسم.* گیانەوەرناسـی؛ زانـستێ کـە لەمـەڕ ژیـانی گیانەوەران دەکۆڵێتەوە.

جانی / cānî/: *صفت.* ١. گیانی؛ پێوەندیدار یـان سەر بە گیانەوە ‹آسیب جانی: خەسـاری گیـانی› ٢. گیـانی؛ زۆر خۆشەویـست ‹یـار جـانی: یـاری گیـانی› ٣. /ـهـا؛ ـان/ پیـاوکوژ؛ جەنایـەتکار؛ تاوانباری گەورە ‹انسان جانی: مرۆڤی پیاوکوژ›.

جاودان / cāv(e)dān/ ☜ **جاویدان**

جــاودانگی / cāv(e)dānegî/: *اسـم.* *[ادبـی]* تاهەتایی؛ هەتاهـەتایی؛ هـەرمانی؛ هەرمەنـەی؛ هەمیـــشەیی؛ نـــەمری؛ نەمـــردەنی؛ دۆخ یـــان چۆنیەتی هەرمان بـوون ‹جـاودانگی جـز خـدای را نشاید: تاهەتایی هەر بۆ خودا دەشێ و بەس›.

جاودانـە[1] / cāv(e)dāne، ـهـا/: *صفت.* *[ادبـی]* تاهـەتایی؛ هەتاهــەتایی؛ هەمیــشەیی؛ هــەرماو؛ هەرهە؛ بێبڕانەوە؛ بۆ هەمیشە یـان بـە شـێوەی هەمیشەیی ‹افتخار جاودانه: شانازی تاهەتایی›.

جاودانــە[2]: *قیـد.* *[ادبـی]* تاهــەتا؛ هەمیــشە؛ هەمیشەودەرە ‹جهان جاودانه نمانـد بـه کـس: دنیـا تاهەتا بۆ کەس نامێنێ›.

جاودانی / cāv(e)dānî/: *صفت.* *[ادبی]* تاهەتایی؛ هەتاهەتایی؛ هەمیشەودەرە؛ هەمیشەیی؛ نەمری ‹که زندگانی کس نیز جاودانی نیست: تاهەتایی ژیان بە کەس نابێ›.

جاویـد[1] / cāvîd/: *صـفت.* *[ادبـی]* تاهـەتایی؛ هەتاهــەتایی؛ هــەتایی؛ هەمیــشەیی؛ هەرهــە؛ هەرماو؛ هەربووگ؛ نەمر؛ خاوەن تەمەن هەڵکرد یان مانەوە ‹سرزمین جاویـد؛ نـام جاویـد: نیـشتمانی هەمیشەیی؛ ناوی نەمر›. هەروەها: **جاویـد بـودن؛ جاوید شدن**

جاوید[2]: *قید.* *[ادبـی]* (بـۆ) تاهـەتا؛ هەتاهـەتا؛ بـۆ هەمیشە ‹آنچه جاویـد بمانـد نـام اسـت: ئـەوەی کـە تاهەتا دەمێنێ ناوە›.

جاویدان[1] / cāvîdān/: *صفت.* *[ادبـی]* تاهـەتایی؛ هەتاهــەتایی؛ هەرهــە؛ هەمیــشەیی؛ هــەرماو؛ بێبڕانەوە؛ بێوێنە و نەهوو ‹نام تو زندەی جاویـدان است: ناوی تۆ زیندووی تاهەتاییە›: **جاودان**

جاویدان[2]: *قید.* هەتاهـەتایی؛ هەمیـشەیی؛ بـۆ هەمیشە ‹نام و یادشـان جاویـدان بـاد: نـاو و یادیـان هەتاهەتایی بێ›: **جاودان**

جاه / cāh/: [معرب از فارسی باستان]/*اسم.* شـکۆ؛ گەورەیی؛ پایەبەرزی؛ شـان؛ مـەزناهی؛ ئـەوەی دەبێتە هۆی سەربەرزی و شانازی.

جاه‌طلب / cāhtalab ، ـها؛ ـان/: [معـرب/ عربـی] *صفت.* سەرخواز؛ خوازیاری گەیشتن بەپلەوپایە و ناوبانگ. هەروەها: **جاه‌طلبی**

جاهـک / cāhak/: *اسـم.* چەلـەمە؛ چۆلـەمە؛ ئێسکی سەر سنگ.

جاهـل[1] / cāhel ، ـها/: [عربـی]/*اسـم.* لات؛ لاوی نەخوێندەوار یان ڕەشخوێنی بنەماڵەی هـەژاری شار کە کارێکی وای نیە و بە بۆنـەی زۆرداری و نەترسی و ئاکـاری نەشـیاوەوە بـەرچاوە ‹جاهـل محله: لاتـی گەڕەک›.

جاهل[2] /ـان؛ جُهّال/: [عربی] *صفت.* ١. *[ادبی]* نەزان؛ تێ‌نەگەیشتوو؛ دوورەزانست ‹مـرد جاهـل: پیـاوی نـەزان› ٢. *[مجـازی]* جـاهێڵ؛ جـەحێڵ؛ جـێڵ؛ هەرزەکار؛ لاو؛ گەنج؛ جـوان ‹جوان است، جاهـل است، برود کار کند: جوان و جاهێڵە، بچێ کار بکا›.

جاهلانـه[1] / cāhelāne/: [عربـی/ فارسـی] *صـفت.* نەزانانە؛ گەوجانە؛ وەکوو خەڵکی تێنەگەیـشتوو ‹فکر جاهلانە: بیری نەزانانە›.

جاهلانـه[2]: *قیـد.* نەزانانـە؛ بەنـەزانی؛ گەوجانـە؛ تێنەگەیشتوانە ‹این طـور جاهلانـە رفتـار نکـن: ئـاوا نەزانانە مەجووڵەوە›.

جاهلیـت / cāhelîyyat/: [عربـی]/*اسـم.* نـەزانی؛ نەفامی؛ دواکەوتوویی؛ گـەوجی ‹تعـصب نـشانەی جاهلیت است: ڕکە نیشانەی نەزانیە›.

جای / cāy ، ـها/: *اسم. [ادبی]* جـێ؛ جێگـە؛ جـا؛ جاگە؛ جهـ ؛ گولە؛ یاگـە؛ حـان؛ حـەن؛ کـەی؛ سەرا؛ هەروون؛ هەروونە؛ هەروند؛ ئاقـار؛ شـوێن؛ یاتاخ؛ سۆر؛ ناخ؛ گەهـ.

جـایز / cāyez/: [عربـی] *صـفت.* شـیاو؛ درووس؛ هلێو؛ ڕەوا؛ دەرخۆر.

▣ **جـایز شـمردن/ دانـستن:** بـە ڕەوا زانـین؛ بـە درووس زانین ‹خوردن روزە را برای شخص بیمار جایز شمردەاند: ڕۆژوو شـکاندنیان بـۆ نـەخۆش بـە ڕەوا زانیوە›.

جایزالخطا / cāyezolxatā/: [عربی] *صفت. [ادبی]* جێ خەتا؛ خەتاگەر؛ بە ئەگەری هەڵەکردن.

جایزه / cāyeze ، ـها؛ جوایز/: [عربی]/*اسم.* خەلات:
١. دەستخۆشانە؛ دەس‌خوەشانە؛ پاداشـێ کـە بە سەرکەوتووی کێبەرکێیەک دەدرێت ‹جایزەی اسب‌دوانی: خەلاتـی شەڕانخێوی› ٢. پاداشـێ کـە بـە بۆنـەی ئەنجامـدانی کـارێکی شـیاوەوە بـە کەسێ دەدرێت ‹جایزەی خـوش‌حسابی: خەلاتـی خۆش‌حیـسابی› ٣. ئـەوەی لـە پـشک خـستندا وەبـەر کەسـێ دەکـەوێ ‹جـایزەی بخـت‌آزمـایی: خەلاتـی بەخت ئەزموونی›.

▣ **جـایزه بـردن:** خـەلات بردنـەوە؛ بـە دەس هێنانی پاداشت. هەروەها: **جایزه دادن؛ جایزه گرفتن**

جـایزه‌بگیـر / cāyzebegîr ، ـها؛ ـان/: [عربـی/ فارسی]/*اسم.* ئەوی کاری گرتن و دانە دەسـەوەی کەسانێکە کە بۆ گرتنیان خەلاتیان داناوە.

جایگاه / cāygāh ، ـها/: *اسم.* جێگا؛ جێگە؛ جێیە؛ جیە؛ جاگە؛ یاگێ؛ یاگە: ١. جێی دیـاریکراو بـۆ کەسـێ یـان شـتێک ‹جایگـاە تماشـاچیان؛ جایگـاە فروش بنزین: جێگەی تواشـاچیان؛ جێگـای فـرۆتنی بەنـزین› ٢. پێگە؛ پلە و پایە ‹لازم است جایگاە هر یک از کارکنان انجمن مشخص شود: پێویستە جێگـای هـەر کـام لـە کاربەدەسـتانی ئەنجوومـەن دیـاری بکرێت›.

جـایگزین / cāygozîn ، ـهـا/: *اسـم.* جێگـرەوە؛ لەجێ؛ جێگەگر؛ یاگەوەگیر؛ ئەوەی لە جێگـەی کەسێ یان شتێکی‌تر بێ و لە باری کارامـەیی و چۆنیەتیەوە ـ کەم تا زۆر ـ وەکوو یەک بن ‹بعد از مـرگ ناصـر، در مـصر اسـلحەی آمریکـایی جـایگزین

اسلحه‌ی روسی شد: پاش مەرگی ناسر، لە میسردا چەکی ئەمەریکایی بوو بە جێگرەوەی چەکی ڕووسی›.

▣ **جایگزین شدن:** لە جێ دانران؛ جێگرەوە بوون؛ به جێی دیتران دانران یان کار کردن.

جایگزین کردن: له جێ دانان؛ به جێی شتێ یان کەسێتر دانان یان بە کار بردن ‹موتورهای گازسوز را جایگزین موتورهای گازوئیلی کردیم: موتۆری گازیمان لە جێی موتۆری گازوئیلی دانا›.

جایگزینی / cāygozînî/: اسم. جێگرتوویی؛ جێگرەوەیی؛ یاگەوەگیری؛ جێگری: ١. بار و دۆخ یان چۆنیەتی جێگرتوو بوون ‹جایگزینی گاز به جای نفت: جێگرتوویی گاز له جێی نەوت› ٢. کار یان ڕەوتی لە جێ دانان ‹جایگزینی ماشینهای داخلی: جێگرەوەیی ماشینگەلی ناوخۆیی›.

جایگیر / cāygîr/ ☜ **جاگیر**

جایگیری / cāygîrî/: اسم. ١. جێگیری؛ جێگری؛ جاگری؛ سەقامگیری؛ کار یان ڕەوتی نیشتەجێ بوون یان دامەزران لە شوێنێکدا ٢. *[گیاه‌شناسی]* ڕەوتی ڕسکان؛ ڕوان؛ شین بوون و هەڵدانی ڕوەک له شوێنێکدا.

جاین / cāyn/: [؟]/اسم. جاین؛ دینێکی هێندی کە (لە سەدەی ٦ی پێش زایین) لە لایەن مەهاویراوە هاتە گۆڕێ و له سەر بنەمای ئازار نەدانی گیانەوەران و پالاوتنی ڕۆح دامەزراوە.

جایی / cāyî/: اسم. *[گفتاری]* دەس‌ئاو؛ دەس بە ئاو؛ کناراو؛ مەستەراو؛ مستەراو؛ سەرحەوز.

جبار[1] / cabbār/: [عربی] ☜ **شکارچی-٢**

جبار[2] / ـان/: [عربی] صفت. ملهوڕ؛ زۆروێژ؛ ستەمکار؛ زاڵم؛ بێڕەحم؛ سەرکێش ‹حکومت جبار: حکوومەتی ملهوڕ›.

جبال / cebāl/: [عربی] جمعِ ☜ **جَبَل**

جبان / cabān/: [عربی] صفت. *[ادبی]* ترسەنۆک؛ ترسەتووک؛ تەرسەزاڵ؛ ترسەزاوەر؛ کەمزات؛ کەلەزات؛ بێزات؛ کەمدڵ: **جبون**

جبر / cabr/: [عربی]/اسم. ١. لقێکی گەورەی زانستی بیرکاری ٢. زەبر؛ زۆر؛ گوڕ و زۆر بۆ ناچارکردنی کەسێ بە کارێک ‹جبر روزگار: زەبری ڕۆژگار› ٣. خورتی؛ جەبر؛ ئامۆژەیێ کە شوێنکەوتوانی، مرۆڤ بە ناچار لەو کارانەی کە دەیکا دەزانن و کارەکانی سەرچاوەگرتوو لە خواستی خوا دەبینن. بەرانبەر: **تفویض**

جبراً / cabran/: [عربی] قید. ١. زۆراتی؛ بە زۆرەملێ؛ بەزەبری زۆر؛ به زۆر(ی)؛ بە خۆرتی؛ بەجەبری ٢. ناچار؛ به ناچار؛ ناعیلاج ‹جبراً به آن کار تن دادم: ناچار ملم بەو کارە دا›.

جبران / cobrān/: [عربی]/اسم. قەرەبوو؛ بارە؛ باربوو؛ ئفت؛ کار یان ڕەوتی کردنەوەجێ؛ بەرگری‌کردن لە ڕووداوی زیانبار یان جووڵانەوە بە مەبەستی لە نێو بردن یا کەم کردنەوەی زیانی ڕووداو ‹جبران عقب‌ماندگی درسی: قەرەبووی دواکەوتوویی وانەیی›. هەروەها: **جبران شدن؛ جبران کردن**

جبرانی / cobrānî/: [عربی] صفت. قەرەبوویی؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی باربووکردنەوە ‹خسارت جبرانی: زیانی قەرەبوویی›.

جبرگرایی / cabrgerāyî/: [عربی/ فارسی]/اسم. خۆرتیوازی؛ بیرۆکە یان ئامۆژەیێ کە هەموو جۆرە کردەوەیەکی ویستی، ڕووداوی سروشتی، دیاردەی کۆمەڵایەتی یان ڕەوانی، سەرچاوکە گرتوو لە ڕووداوگەلی پێشوو یان قانوونگەلی سروشتی دەزانێ و بەو پێیە هەڵیاندەسەنگێنێ: **اصل ضرورت علّی؛ اصل موجبیّت**. هەروەها: **جبرگرا**

جبروت / cabarût/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* شکۆ؛ گەورەیی؛ هێز و چیری هاوڕێ لەگەڵ سەربەرزی ‹جلال و جبروت: گەورەیی و شکۆ›.

جبرومقابله / cabr-o-moqābele/: [عربی]/اسم. جەبر؛ ناوی کۆنی زانستی جەبر.

جبـــری / cabrî/: [عربـی] صـفت. ١. جــەبری؛ پێوەندیدار بە زانستی جەبرەوە ٢. بڕوامەنـد بـە جەبر ☜ **جبر-٣** ٣. بەزۆری؛ زۆرەکی؛ زۆرەملێ؛ ناچاری ‹اطاعت جبری: ملدانی بەزۆری›.

جبل / cabal ، جبال/: [عربـی] اسـم. [ادبـی] کێـو؛ کەژ؛ کێف؛ کۆ؛ کەش؛ چیا؛ شاخ؛ کوویـە ‹جبـل طارق: کێوی تارق›.

جبلی / cebellî/: [عربی] صفت. [ادبی] سروشـتی؛ خۆڕسـکی؛ زگـمـاکی؛ زاتی؛ پێوەندیـدار بـە سروشت یان خۆ و خدەوە ‹دروغگویی عادت جبلی او بود: درۆ کردن خووی سروشتی ئەو بوو›.

جبن / cobn/: [عربی] اسـم. [ادبـی] ترسـەنۆکی؛ ترسنۆکی؛ ترسەزاوەری؛ تەرسەزالـی؛ نـەوێری؛ کەمزاتی؛ کەلەزاتی؛ کەمدڵی.

جبون / cabûn/: [از عربی] ☜ **جَبان**

جبه / cobbe/: [عربی] اسم. ١. لـها/[قدیمی] جبە؛ جببە؛ خەرقە؛ بالاپۆش؛ کـەوا؛ جلێکـی درێـژ و قۆڵدار و بێ ملیوان کە پیـاوان بـە سـەر جـل و بەرگی تردا لەبـەریان دەکـرد ٢. [زەمین‌شناسی] پـاژی ژێـر توێکـڵی زەوی (تـا قـووڵایی ٢٩٠٠ کیلۆمیتر).

جبهات / cabahāt/: [عربی] جمعِ ☜ **جبهه**

جبه‌خانـه / cabbexāne ، ـها/: [ترکـی؟/ فارسـی] اسم. [نظـامی] قۆرخانـە؛ جبەخانـە؛ جەبەڵـخانە؛ کارخانەی دروست کردنی چـەک و کەرسـتەی شەڕ بە گشتی.

جبهه / cebhe, cabhe ، ـها؛ جَبَهات/: [عربـی] اسـم. ١. شەڕگە؛ بەرگا؛ بەرەی شەڕ؛ گۆڕەپانی شـەڕ؛ شوێنێ کـە تێیـدا دوو گـرۆی دژ بـە یـەک لـە شەڕدان ‹اعزام شدن به جبهه: ناردران بـۆ شـەڕگە› ٢. جێی پێکدادانی دوو کۆمەڵە هەوای سـارد و گــەرم ٣. بــەری ســاختومان؛ نمــای مــاڵ ٤. [مجـازی] بـەرە؛ تاقمێـک کـە ئەنـدامانی بـۆ ئامـانجێکی گـشتی چالاکیـان هەیـە ‹جبهـەی دوست؛ جبهەی مخـالف: بەرەی دۆست؛ بەرەی نەیار› ٥. [سیاسـت] بــەرە؛ یــەکگرتوویی ڕێخــراوە، دامــەزراوە و دەســتەگەلی بــە بــیر و دۆزی جیـاوازەوە کـە بـۆ گەیـشتن بـە ئامـانجێکی هاوبەش یان بەرهەڵستی دژمنێکـی هـەمووانی، یەک دەگرنەوە، بێ ئەوەی لە مـەرامی سیاسـی یان دینی خۆیان دەس هەڵگرن ‹جبهەی میهنـی؛ جبهەی ضد فاشیست: بەرەی نەتەوەیی؛ بەرەی دژ بە فاشیـست› ٦. [قـدیمی] ئـەنی؛ هــەنی؛ هەنیــە؛ تەوێڵ؛ ناوچاوان.

▣ **جبهه عوض کردن:** پـشت لـە خـۆیی‌کـردن؛ پـشت‌کردنـەوە لـە بـەرەی خـۆ و پـاڵ بـە گرۆی‌ترەوە دان ‹او تاکنون چند بار جبهـه عـوض کرده است: تا ئێستا چەن جـار پـشتی لـە خـۆیی کردووە›.

جبهـه گـرفتن: [مجـازی] بەرهەڵـستی‌کـردن؛ هەڵوێـست‌گـرتن؛ و نـەیاری‌کـردن ‹برخـی از دوسـتان در برابـر مـن جبهـه گرفتنـد: هێنـدێ لـە هەڤالان بەرهەڵستی منیان کرد›.

از جبهــه برگــشتن: ١. لــە شــەڕگە هاتنــەوە ٢. [کنـایی] پرتووکاو و ڕزیاو بوون؛ شڕ و وڕ یـا ورد و خاش بوون.

به جبهه رفتن: بۆ شەڕگە چوون.

در چند جبهه جنگیدن: لە چەنـد لاوە خـەبات کردن؛ لە بەرامبەر دوژمـن یـان دژواریگـەلی زۆرەوە ململانێ‌کردن ‹دولت مجبور بـود در چنـد جبهه بجنگد: دەوڵـەت ناچـار بـوو لـە چەنـد لاوە خەبات بکا›.

جبیر / cebîr ، ـها؛ ـان/: [؟] اسم. جیـبیر؛ جـۆرێ ئاسکی کێویە، بە دوو شاخی باریکەوە.

جبین / cabîn ، ـها/: [عربی] اسم. [ادبـی] تـوێڵ؛ تێول؛ تەوێڵ؛ تەڤێل؛ ئەنی؛ هەنی؛ هەنیە؛ هانیە؛ جەمین؛ ناوچاوان.

جـــت / cet ، ـهــا/: [انگلیـسی] اسـم. جیـت؛ کەرەسەیەک کە بە فیشەکردنی گاز لـە بنیـەوە کار دەکا.

جثه / cosse ، ـها/: [عربی]/اسم. هەیکەل؛ گـۆدە؛ گۆقدە؛ کەلەخ؛ کەلەستە؛ پەیکەر؛ جەنـدەک؛ مەند؛ لەشی مرۆ ‹جثەی بزرگی داشت: هەیکەلێکی گەورەی هەبوو›.

جخت[1] / caxt/: اسم. [فرهنگ‌مردم] جـەخت؛ دووهەمین پژمە. بەرانبەر: **صبر**: **جخد** [گفتاری]

جخت[2]: قید. [گفتاری] ڕێک؛ پڕ بە پڕ؛ بە تەواوی؛ تەواو ‹جخت خودش است؛ جخت یک بشکه را پر می‌کند: ڕێک خۆیە؛ پربەپر بۆشکەیەک پڕ دەکا›: **جخد** [گفتاری]

جخد / caxd/ ☜ **جخت**

جد / cad(d) ، اجداد/: [عربی]/اسم. ١. بـاوا؛ بـاپیر؛ بـاپیرە؛ کـاڵ؛ پـشت ٢. بـاپیرە گـەورە؛ بـابی باوەگەورە؛ بابی دایە گەورە.

▣ **جـد امجـد**: باوەگـەورە؛ باواگـەورە؛ بـاپیرە گەورە؛ کاڵی بە شان و شکۆ.

جد اندر جد: پشتاو پشت؛ باوک پشت باوک.

جد پدری: باپیرەی باب؛ باوەگەورەی بـاوک؛ باپیرە لە بابەوە. هەروەها: **جد مادری**

جد / ced(d)/: [عربی]/اسم. ١. پەل؛ پـێ‌داگـری؛ چڕی؛ چڕوپڕی ‹جدوجهد: پەل‌وپـۆ› ٢. ڕاسی؛ بـە ڕاست؛ ڕاستی؛ بێ‌گاڵتە.

▣ **جـد کـردن**: [گفتـاری] پـێ‌داگـرتن؛ پـێ داچەقاندن؛ پێ‌داگری و داکۆکی‌کردن.

جدا[1] / codā/: صفت. جوێ؛ جـودا؛ جیـا؛ کـەل؛ پەسـا: ١. بـێ پێوەنـدی لەگـەڵ شـتێکی‌تـر ‹برگهایش از هم جدا بود: گەلاکانی لێک جوێ بوون› ٢. بەجیا؛ جیاواز؛ دوور لە یەک و بە مەودایـەک لە نێوانیاندا ‹آن را جدا گذاشته بودم: ئـەوم بـەجیـا دانابوو› ٣. جیاواز؛ هەڵبژێراو یان وەلانـراو ‹ایـن سیبها از آنها جداست: ئەم سێوانە لەوانی‌تر جیاوازە›.

▣ **جدا شدن**: جیاوە بوون؛ جیا/ جـودا بوونـەوە؛ جـوێ بوونـەوە: ١. هەڵـوەژێران؛ قـەقەتان؛ قەقەتیان؛ قـەقەتین؛ لێـک پچـڕان؛ ڕاپـسان؛ گەمرین؛ لە نێو چوونی پێوەندی چـەن شـت یان چەند بەش لە شـتێک ‹جـدا شـدن میـوە از درخـت: جیـا بوونـەوەی مێـوە لـە دارەکـەی› ٢. دوایی پێـدان بـە پێوەنـدی ژن و شـوویی ‹جدا شدن زن و شوهر: جیا بوونەوەی ژن و شـوو› ٣. هەڵبڕان؛ لێـک هەڵـبڕان؛ دوورکەوتنـەوە؛ هل بوورین؛ لە یەکتر جودا بوونەوە و لـە لای یەکتر ڕۆیشتن ‹پس از پایان جلسه از یکدیگر جدا شدیم: پاش دوایی هاتنی کۆڕەکە لـە یـەکتر جیـا بووینەوە›.

جـدا کـردن: جیاکردنـەوە؛ جـوێ‌کردنـەوە؛ جوداکردنەوە: ١. لێک جیـاوەکـردن؛ بـڕدان؛ تاکانەوە؛ لێگرتنەوە؛ گەمراندن؛ لە نێو بردنی پێوەندی شتێ یان شـتگەلێ لـە شـوێن یـان جێگەی پێشووی ٢. [گفتاری] (الف) هەڵبژاردن؛ هەڵوەژاردن؛ هەلشاندن؛ ژێ‌کـرن ‹میـوەهـای خـوب را جـدا کـرد و خـورد: مێـوە باشـەکانی جیـاکردەوە و خـواردنی› ب) ڕیزبەنـدی‌کـردن ‹نامەهای بچەها را جدا کرد و داد به دست خودشان: نامەی منداڵـەکانی جیـاکردەوە و دایـە دەسـتی خۆیانەوە›. هەروەها: **جدا بودن**؛ **جدا ماندن**

جدا[2] / codā/: حرف. جگە؛ بێجگە؛ جگـا ‹جـدا از این، باز هم هست؟: جگە لەمە، دیسان هەیە؟›.

جـداً / ceddan/: [عربـی] قیـد. بـە پـێ‌داگـری؛ پێداگرانە؛ بە مجـد؛ بـە چـڕی ‹مـا جـداً از دولـت مـی‌خـواهیم مـسئلەی بیکـاری را حـل کنـد: ئێمـە بـە پێ‌داگریەوە لە دەوڵەت داوا دەکەین گـیر و گـرفتی بێکاری چارەسەر بکا›.

جدائی / codā'î/ ☜ **جدایی**

جدا-جدا / codācodā/: قید. [گفتاری] جیا-جیـا؛ جوێ-جوێ ‹قرصها را جدا-جدا بخور، یکی پیش از غذا، یکی بعد از غذا: حوبەکان جیا-جیا بخۆ، یـەکیان بەر لە نان، یەکیشیان دوای نان›.

جدار / cedār ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. دیوارە ‹جدار بشکه: دیوارەی بەرمیل› ٢. [گیاه‌شناسی] پەڕەیەکی ناسک کە دەبێتە هـۆی دابەشـینی تۆمـدان بـە

چەن خانۆکەیەکی دیاریکراوەوە ❊ **جداره**

▣ **جدار چاه:** دیوارەی چا.

جدار خارجی: دیوارەی دەرەکی.

جدار داخلی: دیوارەی ناوەکی.

جداره / cedāre/: [عربی/ فارسی] ☜ **جدار**

جــداری / cedārî/: [عربــی] *صفت.* لێــوارەیی؛ دیــوارەیی؛ پێوەندیــدار و ســەر بــە لێــوار یــان دیوارەوە.

جداسـازی / codāsāzî ، ـها/: *اسم.* جوێکــاری؛ جوداکــاری؛ جیاوەکــەری؛ کــار یــان ڕەوتی جیاکردنەوە؛ جوێ‌کردنەوە؛ لێــک‌کردنــەوە؛ لــە یــەکتر جیــا کردنــەوە ‹جداسازی نیـرو؛ جداسـازی زمینهـای کـشاورزی: جوێکــاری هێزەکــان؛ جیــا کردنەوەی زەوی کشت‌وکاڵ›.

جداگانه[1] / codāgāne/: *صفت.* جیاواز؛ جیاکـار؛ جیا لە یەکتر ‹هر یک اتاق جداگانه داشتند: هەر کـام ژووری جیاوازیان هەبوو›.

جداگانه[2]: *قید.* جیاـجیا؛ جیاواز؛ جیاکار؛ بـەجیا؛ بە جیاواز؛ بە شێوازی جیا لە یەکتر ‹زن و شـوهر هر کدام جداگانـه بـه سفر مـی‌رفتنـد: ژن و شـووەکە جیاـجیا بۆ سەفەر دەڕۆیشتن›.

جدال / cedāl ، ـها/: [عربی] *اسم. [ادبی]* کێــشە؛ ڕۆشت؛ مشت‌ومڕ؛ خڕ و جز؛ هەرا؛ شــەڕەچەقە؛ بەربــەرەکانێ؛ گێــرە و کێــشە؛ گــەلج؛ پێکــەوە هەڵچوون ‹جدال بر سر مقام، مـانع از اتحادشـان شـد: کێـشە لـە سـەر پلـە و پایـە، ڕێ بـە یـەکگرتنیانی بەست›.

▣ **جدال لفظی:** شەڕەقسە؛ کێشە؛ دم بە دمــە؛ دەمەدەمێ ‹راه اثبات موضوع، جـدال لفظـی نیـست بلکـه اسـتدلال منطقـی اسـت: ڕێگــەی ســەلماندنی مەبەست، شەڕەقسە نیە بەڵکوو هێنانەوەی بەڵــگەی ژیرانەیە›.

جداول / cadāvel/: [عربی] جمعِ ☜ **جدول**

جدایی / codāyî ، ـها/: *اسم.* ١. جیایی؛ جودایی؛ جدایی؛ لێک جیــایی؛ دۆخ یــان چۆنیــەتی جیــا بــوون ‹جـدایی دیـن از سیاسـت: جیــایی دیــن لــە سیاســەت› ٢. تــەڵاق؛ پچــڕانی پێوەنــدی ژن و شوویی ‹اختلاف سن موجب جدایی زن و شـوهر شـد: جیاوازی تەمەن بــوو بــە هــۆی جیابوونــەوەی ژن و شووەکە› ٣. *[ادبی]* جیایی؛ جودایی؛ جیاوەبوون؛ لێک هەڵبڕان؛ دۆخ یان چۆنیەتی لێک دوورەوە بوون ‹خواننده از درد جدایی می‌نالید: گۆرانی‌بێژەکە لە دەردی جودایی دەیناڵاند› ❊ **جدائی**

جــدایی‌خــواهی / codāyîxāhî ، ـهـا/: *اسم.* جیــایی‌خــوازی؛ جــودایی‌خــوازی؛ ویــست یــان چالاکیــەک بــۆ جیاکردنــەوەی بەشــێ لــە بەردەستایی وڵاتێک و دەرهێنـانی بـە شـێوەی دەوڵەتێکی سەربەخۆ: **تجزیه طلبی**. هــەروەها: **جدایی‌خواه**

جـــدایی‌ناپـــذیر / codāyînāpazîr/: *صــفت.* لێــک‌نەبــڕ؛ جیاونــەبووگ؛ بــە بــار و دۆخ و چۆنیەتیەک کە جودا بوونی بۆ نــەبێت ‹دوسـتان جـدایی ناپـذیر: هــەوالانی لێــک‌نەبــڕ›. هــەروەها: **جدانشدنی**

جدل / cadal/: [عربی] *اسم.* ١. ـ*ها/* کێشە؛ مود؛ گلتــە؛ بنــار؛ جراجــڕ؛ شــەڕە قــسە؛ دەمەقاڵــە؛ وت‌وویــژی بــە ڕک و قینــەوە بــۆ ســەلماندنی قسەی خۆ ‹این همه بحث و جدل برای چیـست؟: ئەم هــەموو بــاس و کێــشەیە بــۆ چیــە؟› ٢. *[منطـق]* وت‌وویژ؛ هەڤپەیڤین؛ دوان؛ دیالکتیک.

جدوآبا / cadd-o-'ābā/: [عربی] *اسم.* بـاب‌وکـاڵ؛ باب و باپیران؛ ئابا و ئەژدا؛ باوک و باوا.

جدوآباد / cadd-o-'ābād/: [عربی] *اسم. [گفتاری]* باب و باپیران ‹همەی جـدوآباد بالارودیهـا شـکارچی بودند: هەموو باب و باپیرانــی سەرچۆمیەکان ڕاوچــی بوون›.

جدوجهد / cedd-o-cahd/: [عربی] *اسم.* پەل وپۆ؛ کردوکۆش؛ تەپشت؛ هــەوڵ و تــەقالا؛ کۆشـش؛ کۆششت ‹او خیلی جد و جهد کرد تا بلکـه بـه سـنندج منتقل شود: زۆری پەل‌وپۆ کرد بەڵکوو بگوێزرێتەوە بۆ

سنه›.

جــدول / cadval ، ـهـا؛ جـداول/: [عربـی]/اسـم. ١. مالک؛ خشته؛ هێڵگەلی ئەستوونی و ئاسۆیی بە شێوەی ماڵ ـ ماڵی چـوار گۆشـه ٢. جۆلـه؛ جۆگەلـه؛ قـەناو؛ دیـوارەی کـورتی بـەردین یـا سیمانی لای شەقام.

◙ **جــدول تنـاوبی/ دورەای:** [شیمی] خـشتەی مەندەلیف؛ ڕیزکـردنی توخمگـەلی کیمیـایی بەپێی کێشی ئەتومی کـه دەبێتـه هـۆی لای یەک گرتنی (ئەستوونی و ئاسۆیی) توخمگەلی بە تایبەتمەندی لێک نزیکەوە: **جدول مندلیف**

جــدول ضـرب: [ریاضی] خـشتەی لێکـدان؛ خشتەیێ کە ئـەنجامی لێکـدرانی ژمارەکـان پیشان دەدا (وەک ٢٨=٤×٧ یان ٤٠=٥×٨).

جــدول فیثــاغورس: [ریاضی] خــشتەی فیساغوورس.

جدول کلمات متقاطع: خـشته؛ مـاڵ ـ مـاڵی چوارگۆشـه کـه لـه نێـو ماڵـەکانیدا دەبـێ پیتگەلێکی تایبەت بنووسرێت تا وشەیەک کە ویستراوە دەرکەوێ.

جدول مندلیف ☜ **جدول تناوبی/ دور**

جــدول‌بنــدی / cadvalbandî ، ـهـا/: [عربـی/ فارسـی]/اسـم. خـشتەڕێژی: ١. کـار یـان ڕەوتی خانه‌ـخانه کردن؛ دابەش‌کردنی لاپەڕەیـەک بـه شێوازی خانه‌ـخانه ٢. کار و ڕەوتی سـەقا دان و تـەکووز کـردنی زلانیـاری بـه شـێوەی خـشته ٣. خشتەسازی ٤. کێشانی خشته.

جدول‌سازی / cadvalsāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. خـشتەسازی؛ دیراوسـازی؛ جۆگەلەسـازی؛ قەناوسـازی؛ کـار یـان ڕەوتی دروسـتکـردنی دیوارۆکە لە بەرد و سیمان بـۆ لێـواری شـەقام، پرد یان ئاوەڕێ.

جدول‌کشی / cadvalkešî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ١. خشتەکێشی؛ ڕەسمی خـشته لـه سـەر پـەڕەی قاقـەز ٢. جۆگەبـڕی؛ کـار یـان ڕەوتی دروستکردنی جۆگەله.

جده / cadde ، ـها؛ جدّا[نامتداول]/: [عربـی]/اسـم. داپیر؛ دایەپیرە؛ دایەگەورە؛ دایەخانم؛ نەنە؛ ماما؛ ئامـه: ١. دایکـی دایـک یـان دایکـی بـاوک ٢. دایکی دایەگەورە یان دایکی باوەگەورە.

جدی / cady/: [عربی] /اسم. ١. ☜ **بزغالـه ـ١** ٢.[تقویم] دەهەمین برج لە دوازدە برجی سـاڵ، بەرانبەری بەفرانبار.

جــدی / ceddî/: [عربـی] صـفت. ١. ڕاسـت؛ ڕاستەقینه؛ بێشۆخی؛ جد؛ مجد؛ دوور لە گاڵته و گـەپ؛ بـە دۆخ یـان چۆنیـەتی ڕاسـتەقینه، گرنگ، ئامانجدار و پێویستی ورد بوونـەوە و بـه دوادا چوون. بەرانبەر: **شوخی** ‹بحث جدی است؛ جدی مـی‌گفـت: باسـەکه ڕاسـتەقینەیه؛ بـه ڕاسـتی دەگـوت› ٢. کۆشەر؛ تێکۆشەر؛ تۆکمـه؛ چروپڕ؛ کۆشا و به دواچوو؛ یەکبێژ؛ جـەردی؛ سـوور لـه سـەرکاری خـۆ ‹کـارگر جدّی؛ دانش‌آمـوز جدّی: کارگەری کۆشـەر؛ قوتـابی تێکۆشـەر› ٣.[مجازی] خەتـەر؛ بـڤ؛ بـڤه؛ مەترسـیدار؛ جـێ‌مەترسـی؛ شۆخی‌هەڵنەگر ‹اوضـاع خیلـی جـدی اسـت: بـار و دۆخەکـە زۆر خەتـەرە› ٤.[مجـازی] فـەرمی؛ پەیڕەوی داب و نەریت ‹آدم جدی: مرۆی فەرمی›.

جدیت / ceddîyyat/: [عربی]/اسـم. ١.[نامتـداول] پـێداگـری؛ تۆکمـەیی؛ چرو‌پـڕی؛ دۆخ یـان چۆناوچۆنی سوور بـوون لـه سـەر کـار ٢./ـها/ پەل‌وپۆ؛ تێکۆشان ‹برای موفقیت خیلی جـدیت کـرد: بۆ سەرکەوتن زۆری پەل‌وپۆ کرد›.

جدید / cadîd، ـها/: [عربی] صفت. تازە؛ نوێ؛ نـۆ؛ نەوە ‹همسایەی جدید: دراوسێی تازە›: **تازه**

جدیـداً / cadîdan/: [عربـی] قیـد. بـه تـازەیی؛ وەتازەیی؛ وەتازەگی؛ تازەیی.

جدیدالاحداث / cadîdol'ehdās/: [عربی] صفت. تازەساز؛ نوێ‌ساز؛ نەوساز؛ تازەچێ‌کـراو ‹خانـەی جدیدالاحداث: خانووی تازەساز›.

جدیدالاسلام / cadîdol'eslām/: [عربـی] صفت.

تازەموسوڵمان؛ نەموسوڵمان؛ نۆبسڵمان.

جديدالتأسيس / cadîdotta'sîs/: [عربی] *صفت.* تازە دروستکراو؛ تازەدامەزراو؛ تازەدانراو ‹مدرسەی جدیدالتاسیس: قوتابخانەی تازەدامەزراو›.

جذاب / cazzāb/: [عربی] *صفت.* دڵرفێن؛ دڵڕاکێش؛ دلکەش؛ خوشیک؛ خوشینک؛ دلگر؛ زۆر جوان و لە بەردڵان ‹قیافەی جذاب: سیمای دڵرفێن›.

جذابیت / cazzābîyyat، ـها/: [عربی] *اسم.* دڵرفێنی؛ دڵڕاکێشی؛ دڵڕاکێشەری ‹جذابیت آن مرد بیشتر در حرف زدنش بود: دڵرفێنی ئەو پیاوە زۆرتر لە قسەکردنیدا بوو›.

جذام / cozām/: [عربی] *اسم.* گولی؛ ڕیژە؛ ڕیژ؛ پیسی؛ کووتی؛ کەرەگۆشە؛ ئالکە؛ نەخۆشیەکی پێستی گیرۆیە زۆرتر لە گەرمیان سەر هەڵدەدا و پتر لووت و لێو و قامکان تووش دەکا و دایاندەوەرێنێ.

جذامخانه / cozāmxāne، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* گولخانە؛ جێی ڕاگرتن و تیمارکردنی گولان.

جذامی / cozāmî، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت.* گول؛ خۆرەتێکەوتوو.

جذب / cazb/: [عربی] *اسم.* ڕاکێشی؛ کار و ڕەوتی ڕاکێشان؛ کشش: *الف)* چۆناوچۆنی ڕاکێشانی شتێک بۆ لا یان ناوی شتێکی تر ‹جذب مغناطیسی: ڕاکێشانی میغناتیسی› *ب)* ڕەوتی گرتنی هەموو یان بەشێک لە شەپۆلی ناردراو لە تەنێکەوە ‹جذب نور: ڕاکێشانی تیشک› *ج)* ڕەوتی گۆران و تێکەڵ بە شتێک بوون یان وەک بەشێکی هاوچەشن لەو شتە دەرهاتن ‹جذب در بدن: ڕاکێشی دە لەشدا›. هەروەها: **جذب شدن؛ جذب کردن**

جذبات / cazabāt/: [عربی] جمعِ ☜ **جذبه**

جذبه / cazabe/: [عربی] *اسم.* هێزی دەروونی و ئاکارێک کە ئەبێتە هۆی کارتێکەری بە سەر کەسانی ترەوە.

جذبه / cazbe، جذبات/: [عربی] *اسم.* جەزبە؛ جەزمە؛ حاڵ؛ هەڵەکا؛ سەمای دەروێشان؛ لە هۆش تەکینەوەی دەروێش لە زیکردا؛ هێزی ڕاکێشەری دەروونی کە دەبێتە هۆی هۆگرەتی و گەرەک بوونی زۆری خوا، پیاوچاکان یان شێخان کە زۆرتر لە ناو سۆفیاندا باوە.

جذر / cazr، ـها/: [عربی] *اسم. [ریاضی]* ڕیشە؛ ڕیشەی دووهەمی ژمارەیێ، واتا ئەگەر لە خۆی لێدرێتەوە، ئەو ژمارەیە بە دەست بێ (وەکوو ۳ کە ڕیشەی ۹یە و ٤ کە ڕیشەی ١٦یە).

◘ **جذر گرفتن:** ڕیشەگرتن؛ بەدەس هێنانی ڕیشەی دووهەمی ژمارەیەک.

جر / car(r)/: [عربی] *اسم.* ١. *[ادبی]* ژێرە؛ نیشانەی ژێرە ٢. *[ادبی]* کار و ڕەوتی کێشان؛ ڕاکێشان ‹جرثقیل: گرانکێش› ٣. *[گفتاری]* چەقە؛ کێشە ‹جر و بحث: کێشە و هەرا›.

جر / cer/: *اسم. [گفتاری]* ١. گەر؛ گەرە؛ گز؛ گزە؛ گێچەڵ؛ گەژ؛ گرنی؛ گغنی؛ گەرنی؛ لادان لە بنەمای یاری و گۆڕانی بە قازانجی خۆ ‹او همیشه در بازی جر می‌زند: هەمیشە لە کایەدا گەر دەکا› ٢. شری؛ چری؛ دڕاوی؛ دڕیایی؛ دڕیاگی؛ چڕوای.

◘ **جر خوردن:** هەڵدڕان؛ دڕیان؛ دڕیەی.

جر دادن: دڕاندن؛ دادڕین؛ چڕکردن؛ چڕاندن؛ لەتکردن ‹کتاب را گرفت و از وسط جر داد: کتێبەکەی گرت و لە ناوەڕاستەوە دڕاندی›.

جر زدن: گەڕکردن؛ گز لێدان؛ گزە لێدان؛ گزەکردن؛ گەژکەردەی؛ فێڵ کردن؛ لادان لە گفت و پەیمان (بەتایبەت لە گەمەدا) ‹تو همیشه تو بازی جر می‌زنی: تۆ هەمیشە لە کایەدا گزە دەکەی›.

جرائد / carā'ed/: [عربی] ☜ **جراید**

جرائم / carā'em/: [عربی] ☜ **جرایم**

جرأت / cor'at/: [عربی] ☜ **جُرئَت**

جراثقال / carresqāl, carre'asqāl/: [عربی] ☜ **جَرثَقيل**

جراح / carrāh ، ـها؛ ـان/: [عربی]/سم. برینکار؛ برینگەر؛ نەشتەرکار؛ نەشتەرگەر؛ نیشدار؛ نشدار؛ نژدار؛ کرە؛ جەڕاح؛ بژیشکی پسپۆڕی برینکاری ‹جراح قلب: برینکاری دڵ›.

جراحات / cerāhāt/: [عربی] جمعِ ☜ **جراحت**

جراحـــت / cerāhat, carāhat ، ـها؛ جراحـات/: [عربی]/سم. ١. زام؛ برین؛ زامێـک کـە بـە هـۆی لێدان و بڕیانەوە بەدی دێت ‹چند نفر دچار جراحت شدند: چەن کەس زامدار بوون› ٢. [قدیمی] چڵک؛ ڕیم؛ هـەو؛ زۆخ ‹زخـم هنـوز جراحـت دارد: زامەکـە هێشتا چلکی هەیە›.

جراحی / carrāhî ، ـها/: [عربی]/سم. برینکـاری؛ برینگەری؛ نەشـتەرکاری؛ نـژداری: ١. لقـێ لـە زانستی بژیشکی کە دەپەرژێتـە سـەر دەرمـانی نەخۆشی و خۆشکردنەوەی زامان و لابردنی لک و ... بە دەست و ئامێرگەلی تایبەتی ئـەو کـارە ٢. کار یـان ڕەوتی نەشـتەرکاری ‹اتـاق جراحـی: هۆدەی نەشتەرکاری›.

▣ **جراحی پلاستیک/ ترمیمی:** برینکاری پێـست؛ هەڵگرتنی بەشێکی ساغ لە پێست و لـە جـێ پێستی نەخۆش یان ناحەز دانان.

جراحـی دنـدان: برینکـاری ددان؛ لقـێ لـە زانـستی ددانبژیـشکی کـە ئەپەرژێتـە سـەر دەرمانی نەخۆشی و چاکردنەوەی کەمایەسی ددان و هاروو.

جراحی صغیر: برینکـاری سـووک؛ برینگـەری چووک؛ بەشێک لە برینگەری کە پێویستی بە نەخۆشخانە و بێهۆش‌کردن نیە.

جراحی عمومی: برینکاری گشتی؛ ئەو بەشـە لە برینگەری کە تایبەتی نیە.

جراحی کبیر: برینکاری گەورە؛ ئەو بەشـە لـە برینگەری کە کاری گەورە و پڕمەترسی دەکا.

جرار / carrār/: [عربی] صفت. زۆر؛ زەبەنـد؛ فـرە؛ فریە؛ فـراوان؛ پـڕ؛ پـەڕ؛ چـڕ و پـڕ ‹لـشکر جـرار: لەشکەری زۆر›.

جــراره / carrāre/: [عربـی] ☜ عقـرب جـرّارە، **عقرب**

جرایـد / carāyed/: [عربـی] جمـعِ ☜ **جریـدە: جرائد**

جرایم / carāyem/: [عربی] ١. جمعِ ☜ **جریمه** ٢. جمعِ ☜ **جُرم** * **جرائم**

جرئت / cor'at/: [عربی]/سم. ورە؛ هەیهێز؛ زاوەر؛ زاقر: ١. هێز ‹جرئت بلنـد شـدن از جـایم را نداشـتم: ورەم نـەبوو لـە جێگەکـەم هەسـتم› ٢. بـوێری؛ ئازایی؛ ئازایەتی؛ زات؛ وێر؛ فـزە؛ دلێـری ‹جرئـت کردم و گفتم: تو حق نداری مرا بـزور ببـری: هـەیهێزم کرد وگوتم: تۆ ناتوانی من بە زۆر بەری› *جرأت

▣ **جرئت دادن:** دڵدان؛ ورەدان؛ دڵـگەرمی‌دان؛ زاوەر دەی؛ هان‌دان و هەڵنان ‹بە خـود جرئـت دادم و رفتم بیـرون: دڵـم دا بـە خـۆم و ڕۆیـشتمە دەرەوە›.

جرئت داشتن: زاقر بوون؛ زات بوون؛ ورەبوون؛ بوێر بوون؛ زاوەرە بیەی ‹جرئـت نداشـت حرفـی بزند: زاقری نەبوو قسەیێک بکات›.

جرئــت کــردن: وێـران؛ یـارەی؛ نەترسـان؛ زات‌کردن؛ ئازایـەتی پێویـست بـۆ کـارێ بـە دەست هێنان.

جــرب / carab/: [عربـی]/سـم. گەڕۆڵـی؛ گـاڵ؛ گرگە؛ گروێ؛ گروەتی؛ گوریـاتی؛ نەخۆشـیەکی گیرۆی پێستە، زیپکە و خورووی زۆر (بەتایبـەت لە دوو دەست) دێنێ.

جربزه / corboze ، ـهـا/: [معـرب از فارسـی]/سـم. لێهـاتوویی؛ توانـایی؛ هێزایـی و بـوێری بـۆ جێبەجێ‌کردنی کار ‹او جربـزەی مـدیریت نداشـت: ئەو لێهاتوویی بەڕێوەبەری نەبوو›.

جرثقیــل / carresaqîl ، ـهـا/: [عربـی]/سـم. گرانکێش؛ سلینگ؛ جەڕی‌سـەقیل؛ لـەگـلەگـە؛ قۆلینگ؛ کەرەسەیەک بۆ جێبەجێ‌کردنی بـاری

گران: **جرّاثقال**

جرثومه / corsûme ، ـها/: [عربی]/اسم. [قدیمی] میکرۆب؛ خۆرە.

▣ **جرثومـەی فـساد:** ۱. میکـرۆبی گەندەڵـی ۲. [مجازی] هۆی نابوودی و تێکچوون.

جرجر / carcar ، ـها/: [؟]/اسم. چـان؛ جەنجـەڕ؛ جـەوەن؛ کەرەسـەیەک بـۆ گێـرە کـردن کـە دەیبەستن بە کەر یان گاوە.

جرح / carh/: [عربی]/اسم. [ادبی] ۱. کار و ڕەوتی وەلانـان یـان لابـردن ۲. کـار یـان ڕەوتی زامارکردن.

جرح‌وتعدیل / carh-o-ta'dîl ، ـها/: [عربی]/اسم. کـار و ڕەوتی کـەم و زیـادکردن یـان لابـردن و خستنە سەر (بە تایبـەت بـۆ نووسـراوە) ‹نوشـتەی خـوبی اسـت، امـا بایـد کمـی جـرح و تعـدیل شـود: نووسـراوەیەکی چاکـە بـەلام ئـەبێ کـەم و زیـاد بکرێت›.

جرز / cerz ، ـها/:/اسم. ۱. ئەسـتوون؛ کۆڵـەکەی بەردین یـا ئـاجۆرینی چوارگۆشـە ۲. بنـەڕەت؛ بناغە ‹جرز آن دیوار کج است: بنەڕەتـی ئـەو دیـوارە لارە›.

جرزن / cerzan ، ـهـا/: صفت. گـەڕباز؛ گـزدەر؛ گزەدەر؛ گزەون؛ گزیکار؛ گـەڕنیبـاز؛ گـڕنیبـاز ‹هیچکس دوست ندارد با آدم جرزن رفیق باشد: کـەس نایەوێ هەوالی گەڕباز بێ›.

جرزنی / cerzanî/:/اسم. گەڕبازی: ۱. گزدەری؛ گزەدەری؛ گزەونی؛ کـار یـان ڕەوتی گـەڕکردن ‹جرزنی خوب نیست، باختی باید بدهی: گەڕبازی بـاش نیـە، داتنـا دەبـێ بیـدەی› ۲. گێچەڵـی؛ کـاری گەڕباز ‹تو هردفعه مـیبـازی و جرزنـی مـیکنـی: تـۆ هەموو جارێ دایدەنێی و گەڕبازی ئەکەی›.

جرس / caras ، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] زەنگۆڵـە؛ زەنگ؛ زەنگە؛ زەنگۆڵ؛ زەنگل؛ زیل ‹بانگ جرس: زڕەی زەنگۆڵە›.

جرعه / cor'e ، ـها/: [عربی]/اسم. قوم؛ قـوپ؛ قـم؛ قورچ؛ گەپـە؛ فـڕ؛ وت؛ قـژ؛ فـڕ؛ گـۆب؛ گوڵـپ؛ گوڵـمیتە؛ ورم؛ ئـەو ئەنـدازە لـە تـراو کـە زار دەیگرێ ‹کسی نبود جرعه‌ای آب به او بدهـد: کـەس نەبوو قومێ ئاوی پێبدا›.

جرقـه / caraqqe, ceraqqe ، ـهـا/: [عربـی]/اسم. پروسکە؛ پرۆسکە؛ پرێسک؛ چریسک؛ ئاورینـگ؛ پزووسکە؛ پزۆزگ؛ بزووسـک؛ چـەق؛ مۆزریـک؛ پرشەی ئاورین ‹جرقەی آتش: پرۆسکەی ئاگر›.

▣ **جرقـه زدن:** پرۆسـکە لێـدان؛ چەخماخـە وەشاندن؛ پریسکەدان؛ تەیسینی لەپڕ و تێپەڕ (وەک بەردی چەخماخ).

جرگه / carge/:/اسم. جەرگـە؛ گـەرزک؛ ڕیـز و ئەڵقەیەک لە مرۆ یان گیانلەبەر.

▣ **جرگـه کـردن:** گـەرزک دان: ۱. چەمـەرە بەسـتن؛ پەپکـەدان؛ بازنـە بەسـتن بـە دەور شـتێکدا ۲. گـەمارۆدان؛ پەڕانپـەڕی شـتێ داگرتن.

جرم / cerm ، ـها؛ أجرام/: [عربـی]/اسم. ۱. تـەن؛ جرم؛ ئەنـدازەی مـاکی کـۆوە بـوو لـە شـتێکدا ۲. بار؛ خڵت؛ قاڵ؛ بەڵخ؛ شتێک کە وردە- وردە بە سەر شـتێکیتـرەوە دەنیـشێ و دایدەپۆشـێ (وەک بنی دەفر و دیوارەی کتری و سەماوەر).

▣ **جرم اتمـی:** [شـیمی] کێـشی ئـەتومی؛ ڕادەی ماکی هەر ئەتومێک لـە حانـد ۱/۶۰ی مـاکی کەربونی ۱۲ (^{12}C).

جـرم آسـمانی: هـەر تـەنێکی ئاسمـانی کـە ببینرێت (وەکوو خۆر، مانگ و ئەستێرەکان).

جرم حجمی: [شیمی] تۆکمەیی؛ تۆلایی؛ چڕی؛ چڕوپـڕی؛ کێـشی هـەر ماکێـک لـە سانتیمیترێکی چوارپالووداد.

جرم ملکولی: [شیمی] کێشی مولکوول؛ کێـشی سـەرجەمی ئەتومگـەلی پێکهێنـەری مولکوولێک.

▣ **جـرم گـرفتن:** بـێخ گـرتن؛ بەڵـخ گـرتن؛ جرمگرتن؛ نیشتنی ماکێـک لـە سـەر شـتێ

‹سماور جرم گرفته بود: سەماوەرەکە بێخی گرتبوو›.

جرم / corm، ـها؛ جرایم/: [عربی]/*اسم*. تاوان؛ کەتن؛ گوناه؛ کارێ کە قانوون بە ناڕەوای زانیوە ‹وقتی کسی مرتکب جرمی میشود باید منتظر مجازات باشد: کاتێ کەسێ تووشی تاوانێ دەبێ، ئەبێ چاوەڕوانی سزا بێ›.

▣ **جرم سیاسی**: تاوانی ڕامیاری؛ کەتنی سیاسی؛ تاوانێ کە دژی دووزەنەی سیاسی وڵاتە.

جرم مطبوعاتی: تاوانی ڕۆژنامەوانی؛ تاوانێ کە بە هۆی نووسین و بڵاو کردنەوەی وتارێک ڕووی داوە.

جرم نظامی: کەتنی/ تاوانی چەکداری؛ تاوانێ کە بە هۆی سەرپێچی لە قانوون یان فەرمانی چەکداریەوە ڕوویداوە.

جرمانه / cormāne، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. تاوان؛ جەریمە.

جرمشناختی / cormšenāxtî/: [عربی/ فارسی] *صفت*. تاوانناسینی؛ پێوەندیدار یان سەر بە تاوان ناسیەوە.

جرمشناسی / cormšenāsî/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. تاوانناسی؛ زانستی ورد بوونەوە لە چۆنیەتی سەرهەڵدانی تاوان و کاری تاوانبار، شێوازگەلی دۆزینەوەی تاوان و بەرگری لە دووپاتە و بڵاو بوونەوەی. هەروەها: **جرمشناس**

جرمگیر / cermgîr، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. بەڵخگر؛ ماکێکی کیمیاوی یان ئامێرێ کە بۆ لێکردنەوەی بەڵخی ناو سەماوەر و کتری و... بە کار دەڕوا.

جرمگیری / cermgîrî، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. بەڵخگری؛ کار یان ڕەوتی سڕینەوەی ماکی لاوەکی بنگرتوو بە ڕووی شتێکەوە. هەروەها: **جرمگیری شدن؛ جرمگیری کردن**

جرواجر / cervācer/: *صفت*. *[گفتاری]* شڕ و وڕ؛ شڕوشیتاڵ؛ شیوشیتاڵ؛ لەتوپار؛ لەتوپەت؛ لەتوکوت؛ کوتولەت ‹روزنامه را از دستم گرفت و جرواجر کرد: ڕۆژنامەکەی لە دەستم سەند و شڕ و وڕی کرد›: **جرُوواجر**

جروبحث / carr-o-bahs، ـها/: [عربی]/*اسم*. کێشە و هەرا؛ چەقە و هەرا؛ دەم لە دەمانێ؛ چەقەچەق ‹بنشینید و به آرامی حرفتان را بزنید! چرا اینقدر جروبحث میکنید؟: دانیشن و بە هێمنی قسەکانتان بکەن! بۆ ئەوندە کێشەوهەرا دەکەن؟›.

جرُوواجر / cer-o-vācer/ ☜ **جرواجر**

جره / carre، ـها/: *اسم*. تۆنگە؛ جارە؛ جەڕە؛ گۆزەی ئاوی سواڵەت کە دەم و بنەکەی گچکەیە.

جره / corre، ـها/: *اسم*. شاباز؛ بازی سپی.

جری / carî/: [عربی] *صفت*. ڕوودار؛ ڕوو هەڵماڵاو؛ بێپەروا؛ بێشەرم ‹این پسر خیلی جری شده و حرف کسی را گوش نمیکند: ئەم کوڕە زۆر ڕوودار بووە، گوێ بە قسەی کەس نادا›.

جریان / car(a)yān، ـها/: [عربی]/*اسم*. ڕەوتانە: ۱. چۆنیەتی گەڕان؛ گەڕیان؛ بزووتنی تراو ‹جریان آب: گەڕانی ئاو› ۲. دەسگەڕ؛ کار یان ڕەوتی دەساودەس بوونی شتێک ‹جریان پول: ڕەوتانەی پارە› ۳. /ـات/ زنجیرەیەک لە کار یان ڕووداوگەلی لە شوێن یەک بۆ گەیشتن بە ئەنجامێک ‹جریان دادگاه: ڕەوتی دادگا› ٤. چۆنیەتی ڕووداو یان زنجیرەیەک لە ڕووداوان ‹جریان کار از این قرار بود: ڕەوتانەی کارەکە ئاوا بوو›.

▣ **جریان الکتریسیته**: ڕەوتی کارەبایی؛ گەڕانی بەرق: **جریان برق**

جریان برق ☜ **جریان الکتریسیته**

▣ **جریان داشتن**: ۱. ڕەوان بوون؛ وەگەڕ بوون؛ بە خوڕ بوون ‹آب در لولهها جریان داشت: ئاو لە لوولەکاندا لەگەڕ بوو› ۲. لەگەڕ بوون؛ لەگەڕان بوون؛ لەگەڕدا بوون؛ لەگەڕاندا بوون؛ لە هاتوچۆدا بوون ‹در داخل این اتاق هوا جریان

ندارد: له نێو ئەم هۆدەیەدا هەوا ناگەڕێ›: **در جریان بودن** ۳. بەردەوام بوون ‹زندگی جریان دارد: ژیان بەردەوامە›. هەروەها: **جریان یافتن**

به جریان افتادن: وەگەڕ کەوتن؛ دەسپێکردنی ڕەوت؛ هاتنە ئاراوە ‹پرونده به جریان افتاد: دۆسیەکە وەگەڕ کەوت›. هەروەها: **به جریان انداختن**

در جریان بودن: ۱. لە گەڕ بوون؛ لە گەڕاندا بوون ۲. باو بوون؛ بەبرەو بوون ‹پول نقره تا سال ۱۳۳۱ در جریان بود: پارەی زێوین هەتا ساڵی ۱۳۳۱باو بوو› ۳. ئاگادار بوون؛ هایدار بوون ‹پدرش هم در جریان است و همه چیز را می‌داند: باوکیشی ئاگادارە و هەموو شتێک دەزانێ›. هەروەها: **در جریان گذاشتن**

جریب / carîb/: [معرب از فارسی] *اسم. [قدیمی]* دەدونم؛ یەکەی ڕووبەر بۆ زەوی کە بە پێی ناوچە، لە ۸۰۰ تا ٤۰۰۰ میتری چوار گۆشە دەگۆڕا، تا بە گوێرەی قانوون بەرانبەری یەک هێکتار (۱۰۰۰۰ میتری چوارگۆشە) دەسنیشان کرا.

جریحه / carîhe/: [از عربی] *اسم. [نامتداول]* زام؛ برین؛ زەخم؛ زامێ کە بە هۆی شتێکی تیژەوە (وەکوو چەقۆ) بەدی دێ.

جریحه دار / carîhedār/: [از عربی/ فارسی] *صفت. [ادبی]* ڕیش؛ زامدار؛ زامار؛ بریندار ‹احساسات جریحه‌دار: دەروونی ڕیش›. هەروەها: **جریحەدار کردن**

جریده / carîde ، ـها؛ جراید/: [عربی] *اسم. [قدیمی]* ڕۆژنامە.

▣ **جریدەی اعمال:** تۆماری کردەوە؛ یە لەدووی یەک نووسراوی هەر کارێک کە کراوە.

جریمه / carîme ، ـها؛ جرایم/: [عربی] *اسم.* جەریمە؛ تاوان؛ سزا: ۱. تاوان؛ پارەیەک کە لە تاوانبار یان هەڵەکار لە سزای کردەوەی نالەبارێ کە کردوویە دەسێنرێت ۲. کارێ کە هەڵەکار دەبێ وەک سزا ئەنجامی بدا ‹دیر آمده‌ای جریمه‌ات این است که ظرفها را بشویی: دێر هاتوویی لە تاوانیدا دەبێ قاپ و قاچاغەکە بشۆی›.

▣ **جریمەی نقدی:** تاوان؛ تاوانی نەختی؛ پارەیێک کە بە ناوی تاوان لە تاوانی دەسێنرێ.

▣ **جریمه دادن:** جەریمەدان؛ تاوان دان ‹به خاطر کاری که کردم جریمه دادم: لە بەر کارێ کە کردم جەریمەم دا›.

جریمه کردن: جەریمەکردن ‹به خاطر رعایت نکردن قانون، پلیس او را جریمه کرد: لە بەر ڕەچاو نەکردنی قانوون، پولیس جەریمەی کرد›.

جریمه نوشتن: جەریمە نووسین؛ تاوان نووسین.

جرینگ / girîng, gerîng/ ☜ **جیرینگ**

جرینگی / girîngî, gerîngî/ ☜ **جیرینگی**

جز / cez(z)/: *صوت.* ۱. چز؛ چزە؛ قرچە؛ دەنگی وێک کەوتنی تراو و ئاور ۲. *[مجازی]* کزە؛ سووتانەوە ‹جز جگر: کزەی جەرگ›.

جز / coz/: *حرف.* جگە؛ بێجگە؛ بێژگە؛ بەجگە؛ بێج؛ چز؛ ژبلی؛ بژلی؛ بەدەر؛ بژ؛ بێژی؛ ئیللا؛ خەیر؛ بل ‹در آنجا جز من کسی نمانده بود: لەوێدا جگە لە من کەس نەمابوو›: **بجز**

جزا / cazā/: [عربی] *اسم.* ۱. گوڕ؛ سزا؛ جزیا؛ جەریمە؛ تاوانی کاری خراپ ۲. پاداش؛ پاداشت.

▣ **جزای خیر:** پاداشی خێر؛ جەزای خێر؛ پاداشی چاکە.

▣ **جزا دیدن:** ۱. سزاکێشان ۲. پاداش گرتن.

بە جزای عمل رسیدن: هەرچی خواردن ڕینەوە؛ سزا دیتنەوە؛ سزای ئاکار دیتن؛ بە سزای خۆ گەیشتن.

جزائر / cazā'er/: [عربی] ☜ **جزایر**

جزائی / cazā'î/: [عربی] ☜ **جزایی**

جزایر / cazāyer/: [عربی] جمع ☜ **جزیره:**

جزائر

جزایی / cazāyî ، اجزا/: [عربی] صفت. سزایی؛ سەر بە سزا: **جزائی**

جزء[1] / coz' ، اجزا/: [عربی]/سم. بەش؛ پارچە؛ پاژ؛ پارە؛ پار؛ بـژ؛ پەرچـە؛ لـەت؛ لـەتک؛ ڕێـز؛ وارە؛ دۆگە؛ بەشێ لە چەند بەش ‹دو جزء از ده جزء: دوو بەش **لە** دە بەش›.

▣ **جزء به جزء**: یەکبەیەک؛ پاژبەپاژ؛ وردبەورد؛ ورد ـ ورد؛ دۆگەبەدۆگە ‹همە چیز را جزء بە جزء یادداشت کردم: هەموو شتێکم یەکبەیەک نووسی›.

جزء **لاینفک**: بەشی لێنەکراو؛ پاژی لێ نەبڕاو.

جزء[2]: صفت. خواردەست؛ بە کار یان پلەی کارگێڕی نزمەوە ‹کارمند جزء: مووچەخۆری خواردەست›.

جزئی[1] / coz'î/: [عربی] صفت. بەشەکی؛ پاژەکی؛ کەم. بەرانبەر: **کلّی** ‹زبان جزئی: زیانی بەشەکی›.

جزئی[2]: قید. تۆزێ؛ تۆزێک؛ تۆزقاڵێک؛ کەمێک؛ کوچێو ‹دستش جزئی خراش برداشت: دەستی تۆزێ رووکا›.

جزئیات / coz'îyyāt/: [عربی]/سم. وردەکاری؛ بابەت یان شتگەلی گچکەی لە پەراوێز ‹من از جزئیات خبر ندارم: من لە وردەکاریەکان بێخەبەرم›.

جـزر / cazr ، ـها/: [عربی]/سم. داکشە: ١. دیاردەی چوونە خواری ئاوی دەریاکان بە هۆی هێزی ڕاکێشەری خۆر یان مانگەوە ٢. نزمترین ڕادەی کۆمای ئاو لە ڕۆژدا.

جزر و مد / cazr-o-madd ، ـها/: [عربی]/سم. هەڵکشە و داکشە؛ ڕەوتی هەڵکشان و داکشان؛ هاتنە بان و چوونە خواری گەرایگەڕی ڕۆژانەی ئاوی ئوقیانووس، زەریا و گۆلانی گەورە.

جـزع / caza'/: [عربی]/سم. [ادبی] خۆنەگری؛ بێقەراری؛ بێنتمی؛ بێهەدایی.

جزع / caz'/: [عربی]/سم. بۆق؛ پۆق؛ زەق؛ بلۆق؛ چاوی دەرپەریو.

جزع‌وفزع / caza'-o-faza' ، ـها/: [عربی]/سم. [ادبی] شین و شەپۆڕ؛ هاوار و داد؛ هاوار و گریان بۆ یارمەتی خواستن ‹جزع‌وفزع مادرش دل آنها را بە دست آورد: شین و شەپۆری دایکی دڵیانی نەرم کرد›. هەروەها: **جزع و فزع کردن**

جزغالە / cezqāle/: صفت. [گفتاری] چزڵیک؛ چزیلک؛ چزێلک؛ جزیلک؛ ژزلیک؛ چڵەوزی؛ کزک؛ کسک؛ بەورەو؛ سووتک؛ تەواو سووتاوی هەڵقرچاو ‹تا خودم را رساندم، گوشت جزغالە شدە بود: تا خۆمم گەیاند؛ گۆشتەکە ببووە چزڵیک›. هەروەها: **جزغالە شدن؛ جزغالە کردن**

جزگیر / cozgîr ، ـها/:/سم. جوزەگر؛ کەرەسەیەک بۆ باز هێشتنەوەی کتێب یان پەڕاوە.

جزل / cazl/: [عربی] صفت. [ادبی] سوار؛ پاراو؛ خاوەن پتەوی لە باری وتە و واتاوە.

جزم / cazm/: [عربی] صفت. [ادبی] ١. قایم؛ پتەو ٢. نەگۆڕ؛ گرساو.

جـزم‌اندیش / cazmandîš ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. بیرگرساو: ١. خاوەن هۆگرەتی بە ئەندێشەی نەگۆڕ ٢. خۆگرتوو بە پێداگری لە سەر بیر و باوەڕی کۆن و لاسار لە بەرانبەر ئەو بەڵگانەوە کە نادروستی باوەڕەکەی دەسەلمێنن.

جزم‌اندیشی / cazmandîšî/: [عربی/ فارسی]/سم. بیرگرساوی: ١. پێچەقێنی لە سەر بڕوایەک، بەتایبەت کاتێ کە نارەوا و نەسەلماو بێت ٢. ڕوانگە یان بنەمای هزری دامەزراو لە سەر بڕوای نەسەلماو.

جزمی / cazmî/: [عربی] صفت. نەگۆڕ؛ خۆگرتوو ‹فکر جزمی: بیری نەگۆڕ›.

جزو / cozve/: [از عربی] حرف. لە؛ جە؛ ژ؛ نە ‹او جزو تروریستان است: ئەو لە ڕەش‌کوژانە›.

جزوات / cozavāt/: [از عربی] جمعِ ☜ **جُزوه**

جـزوه / cozve ، ـها؛ جُزَوات/: [از عربی]/سم.

نامیلکە: ١. کتێبێکی چکۆلە کە لـە ٤٨ لاپـەڕە کـەمتر بێـت ٢. وانـە؛ دەرسـێک کـە مامۆسـتا دەیڵێ و خوێندکاران دەینووسن ‹استاد دیـروز بـە ما جزوە گفـت: مامۆسـتا دوێکـە وانـەی پـێ وتـین› ٣. بەشێ لە کتێبێک.

▣ **جزوە گفـتن:** وانـەگوتن؛ وتنـەوەی وانـە بـۆ خوێندکار. هەروەها: **جزوە نوشتن**

جزوەدان / cozvedān ، ـهـا/: [از عربـی/ فارسـی] *اسم.* پسوولەدان؛ نامیلکەدان؛ فایل؛ کەرەسەیەک بۆ دانانی چەند پووشە تێدا.

جزوەکش / cozvekeš ، ـهـا/: [از عربـی/ فارسـی] *اسم.* کەسێ کە جزمەکانی قورعان بۆ خوێندنەوە لە نێـوان ئامادەبوانـدا بـڵاو دەکاتـەوە و دوایـی کۆیان دەکاتەوە.

جزیرگـان / cazîregān/: [عربـی/ فارسـی]/*اسـم.* *[جغرافیا]* دوورگـەیان؛ گراڤـان؛ کۆمەڵـە گـراڤ؛ کۆمەڵی دوورگەی لە پەنای یەک.

جزیـره / cazîre ، ـهـا؛ جزایـر/: [عربـی]/*اسـم.* ١. دوورگە؛ دڕگە؛ دوڕە؛ دوڕاجـە؛ گـراڤ؛ گـراوە؛ ئار؛ ئاد؛ گزیرتە؛ ناڤرە؛ چزیـر؛ چزیـرە؛ جـەزیرە؛ جزیرە؛ چزیرگە؛ جێزوک؛ بەشێ لە وشکانی کـە دەوراندەوری ئاوە و گچکەتر لە قاڕەیە ٢. گراڤە؛ *[مجازی]* شوێنێ دوورەدەس یان لەندێ کـە لـە دوورگە دەکا.

▣ **جزیرەی آتشفشانی:** دوورگەی گـڕکانی؛ ئـارێ کـە بـە هـۆی سـەر هەڵـدانی گڕکانـەوە پێکهاتووە.

جزیـرەی آرامـش: *[مجازی]* هۆبـەی هـەدان؛ شوێنێ (وەک وڵاتێـک) کە ئارام و بێ‌دەنـگ و دوورەقڕەیە.

جزیــرەی مرجــانی: دوورگــەی مــەرجانی؛ دوورگەی بەدیهاتوو لە لاشەی مەرجان.

جزیل / cazîl/: [عربـی] *صفت.* *[ادبی]* ١. سـوار؛ پتـەو (بەتایبـەت لەمـەڕ وتـەوە) ٢. زۆر؛ زەوەنـد؛ زەمەن؛ زەبەن؛ فرە؛ فراوان؛ فریە؛ گەلـەک ‹آجـر جزیل: پاداشی زۆر›.

جزیه / caz(i)ye, cezye ، ـهـا/: [معـرب از آرامـی] *اسـم.* *[قـدیمی]* سـەرانە؛ پیتـاکی تایبـەت کـە ناموسوڵـمانان دەبـوا بـە فەرمانـڕەوای موسوڵمانانیان بدایە.

جسارت / cesārat, casārat ، ـهـا/: [عربـی]/*اسم.* ١. دلێری؛ ئازایـەتی؛ بـوێری؛ بـێ‌بـاکی ‹وطـن، محتاج شهامت و جسارت است: نیشتمان، پێویستی بە گەڕناسـی و دلێرییـە› ٢. گوسـاخی؛ گوسـتاخی؛ ڕووداری ‹ببخشید، قـصد جـسارت نداشـتم: ببـوورن، گەرەکم نەبوو ڕووداری بکەم›.

جـست / cast, cest/:*اسـم.* بـاز؛ واز؛ وەز؛ بـازد؛ پەڕشـت؛ قەڵـباز؛ قەڵـبەز؛ قـەفاز؛ قەڤـز؛ وزاق؛ باز-باز؛ گومەتە؛ گوژم؛ دەقەلۆز؛ فنجک؛ لیتـک؛ چلاپە؛ چرتک؛ کـار و ڕەوتی بـە هوژمـەوە خـۆ بەرەو پێش هاویشتن.

▣ **جست زدن:** پەڕین؛ وزاقدان؛ پڕەی؛ باز بردن؛ باز دان؛ ڤەرسـان؛ لنگـە ئەسـتەنە؛ قـەفازتن؛ هلجنقین.

جستار / costār ، ـهـا/:*اسم.* وتار؛ وتاری پەیدۆزانە لە بارەی بابەتێکەوە.

جـستجو / costecû, costocû ، ـهـا/:*اسـم.* کڕکاش؛ کڕوکاش؛ سەنگ‌وسۆژن؛ گـردی‌سـەر؛ مڵ‌ومۆ؛ بنجۆری؛ مـتـمـڵـوو؛ کـار و ڕەوتی دانـە پەی؛ دۆزیـن؛ لێگـەڕیان؛ بۆگـەڕان؛ وەشـکیان؛ گێڕایش؛ گەڕان بۆ دۆزینەوەی شتێ.

جستن / castan, cestan/: مـصدر. لازم. // **جـستی:** بازت‌دا؛ **می جهی:** بـازدەدەی؛ **بجـه (جـست‌بـزن):** بازدە// ١. بازدان؛ هەڵبەزین؛ وزاقـدان؛ ڕاپـەڕین ‹از بام جستن: لە بانـەوە بـازدان› ٢. ڕزگـار بـوون؛ خەڵـسان؛ ڤەرەسـتن؛ ڤەرسـین؛ ڕاوڕانـدن؛ ڕەستەی؛ ڕەها بیەی ‹از دسـت کـسی جـستن: لـە دەسـتی کەسـێکەوە ڕزگـار بـوون›. هــەروەها: **جستنی**

■ صفت فـاعلی: **جهنده** (بـازدەر)/ صفـت مفعـولی:

جَسته(ـ)/ مصدر منفی: نَجَستن (باز نەدان)

جــستن / costan/: مـصدر متعـدی. // **جــستی**: پشکنیت؛ **می‌جویی**: دەپـشکنی؛ **بجو(ی)**: بپـشکنە// ۱. پشکنین؛ هلکەوشاندن؛ بۆ گـەڕان؛ گـەڕیان؛ دانـە پـەی؛ سـەنگ‌وسـۆژن کـردن؛ وشـکنەی؛ گێلای؛ گێرایش ‹گفتند، یافت می‌نشود جسته‌ایم مـا: گوتیان کە دەست ناکـەوێ، ئێمـە پـشکنیومانە› ۲. *[گفتاری]* دۆزینەوە؛ پەیدا کردن؛ یۆسـتەیوە ‹کـار جستن: کار دۆزینەوە›. هەروەها: **جستنی**

■ صفت فاعلی: **جوینده** (پشکێنەر)/ صفت مفعولی: **جسته** (پشکێنراو)/ مصدر منفی: **نَجُستن** (نەپشکان)

جــــست‌وخیـــز / cast-o-xîz ، ـهـا/: *اسـم.* هەڵبەزـ دابەز؛ هەڵپەڕـ داپەڕ؛ هەڵتەک‌ـ داتەک؛ کار یان ڕەوتی بەملا و بەولادا پەڕان؛ هەڵبزۆقان ‹بچەها توی اتاق جست و خیز می‌کردند: منداڵەکان لە دیوەکەدا هەڵبەز‌ـدابەزیان دەکرد›.

جسته‌ـ‌گریخته / castegorîxte/: *قید.* جاروبـارە؛ جاروبار؛ پرش‌وبلاو؛ گاگاییوە؛ بە شێوەی تاوـ تاو ‹جسته‌ـگریخته کارهایی می‌کرد: جاروبارە کارگـەلێکی دەکرد›: **جسته‌وگریخته**

جـــسته‌وگریختـــه / caste-vo-gorîxte/ ☜ **جسته‌ـگریخته**

جسد / casad ، ـها؛ اجساد/: [عربی]*اسم.* کـەلاک؛ کەلاخ؛ لاشە؛ لاک؛ تەرم؛ جەندەک؛ لاوەلـەش؛ زەمـەز؛ کەلەسـتەی گیانـەوەران، بەتایبـەت کەلاکی گیانداری مـردوو ‹جسد انسان: کـەلاکی مرۆڤ›.

جسر / cesr ، ـها/: [عربی] *اسم. [نامتداول، قدیمی]* پرد؛ پردە؛ پردی؛ پر؛ پێل؛ ڕێبازی دروست‌کـراو بە سەر ئاودا.

جـسم / cesm ، ـهـا؛ اجسام/: [عربـی]*اسـم.* تـەن: ۱. ماک؛ ئەوەی کـە خـاوەن بارسـایی و کـێش بێت و جێگایەک بگرێتـەوە ‹جسم جامـد: تەنـی نـەگۆڕ› ۲. لـەش؛ لـەخت؛ گۆڤـدە؛ گـۆدە؛ کەلەستە؛ پەیکەر؛ لار؛ قەوارە؛ بـەدەن؛ کـەلاخ؛ قالـب؛ کەلەسـتەی مـاکی ژینـەوەر، بەتایبـەت مرۆڤ یان گیاندار ‹جسم و جان: تەن و گیان›.

▣ **جسم جامد**: ماکی خۆگر؛ ئەوەی خاوەن بیچم و بارسایی ڕوون و نەگۆڕە.

جسم ساده: توخم؛ هێمان؛ ماکێک کە تەنیا لە یەک جۆر ئەتوم پێکهاتووە.

جسم سیاه: تـەنی ڕەش؛ تـەنێک کـە بتوانـێ هــەموو تیــشکێک وەرگرێــت و هــیچ تیشکدانەوەیەکی نەبێ: **سیەجسم**

جسم صلب: *[مکانیک]* تەنی ڕەق/ پتەو؛ تەنێک کـە شـکڵ و قەوارەیـەکی سـفت و نـەگۆڕی هەیە.

جسم مرکب: تەنی لێکدراو؛ تەنی تێکەڵاو لـە چەند توخمی کیمیایی بـە ڕێـژەی قورسـایی دیاریکراو لە هەر کام.

جسماً / cesman/: [عربی]*قید.* بە جەستە/ لـەش؛ لە لەشدا؛ بە تەن؛ لە لایەنی جەستەوە ‹او جسماً سالم بود: ئەو بە لەش ساغ بوو›.

جــسمانی / cesmānî/: [عربــی] *صـفت.* لەشــی؛ جەستەیی؛ سەر بە لەش. بەرانبەر: **روحانی** ‹درد جسمانی: ئێشی لەشی›.

جــــسمی / cesmî/: [عربــــی] *صــفت.* تــەنی؛ کەلەستەیی؛ جەستەیی؛ لەشی؛ پێوەندیـدار بـە لەشەوە ‹ناراحتی جسمی: ئازاری تەنی›.

جسور / casûr ، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت.* ۱. بـوێر؛ دلێر؛ ئازا؛ گەڕناس؛ بـێ‌بـاک؛ نـەترس؛ گـوڕێخ؛ چاونەترس ‹مرد جسوری بـود: پیـاوێکی بـوێر بـوو› ۲. ڕوودار؛ گوساخ؛ گوستاخ؛ بێ‌پـەروا؛ دەڵ؛ دڕ؛ بێ‌حەیا.

جــسورانه[1] / casûrāne/: [عربـی/ فارسـی] *صفت.* ۱. ئازایانە؛ بوێرانە؛ دلێرانە؛ بێ‌باکانـە؛ گوڕێخانـە ‹حرکـت جسورانە: تـەکانی ئازایانـە› ۲. ڕوودارانـە؛ گوساخانە؛ بـێ‌پەروایانـە ‹رفتـار جـسورانە: ئاکـاری ڕوودارانە›.

جسورانه[2]: *قید.* ۱. ئازایانە؛ بوێرانە؛ بـە گـوڕێخی

‹جسورانە سخن گفت: ئازایانە قسەی کرد›
٢. ڕوودارانە؛ گوساخانە؛ بە ڕووداریەوە؛ ڕێلاسانە؛ گۆرساقانە ‹جسورانە آمد داخل: بە ڕووداریەوە هاتە ژوور›.

جشن / cašn ، ـها/: اسم. جێژن؛ جەژن؛ جەژنە؛ یەزن؛ جێژنە؛ گێژن؛ ئایینێک بۆ ڕێزلێنانی ڕووداوێکی ڕاستەقینە یان دێرۆکی.

جشن تولد: جەژنی لە دایک بوون.

جشن سالگرد: جێژنی ساڵەهات؛ جەژنێک بە بۆنەی ساڵەهاتی ڕووداوێکی گرنگ، بۆ بنەماڵە، کۆمەڵ یان وڵاتێک.

جشن سال‌نو: جەژنی سەری ساڵ.

جشن عروسی: زەماوەند؛ زەماوەن؛ زەماوەنگ؛ گۆوەند؛ گۆبەند؛ گۆڤەند؛ هەڤالا؛ شایی؛ شاهینەت؛ داوەتی بووک هێنان؛ بەزمی بووک گوێزانەوە.

جشن مذهبی: جەژنی ئایینی؛ جێژنێ کە شوێنکەوتووانی ڕێبازێکی ئایینی، بە داب و نەریتی خۆیان بەڕێوەی دەبەن.

جشن ملی: جێژنی نەتەوایەتی؛ جەژنێ کە نەتەوەیەک بە بۆنەی ڕووداوێکی مێژوویی یان فۆلکلۆریەوە بەڕێوەی دەبەن.

جشن یادبود: جێژنی بیرەوەری؛ جەژنێ بۆ بە سەرکردنەوەی ڕووداوێک.

جشن گرفتن: جەژن‌گرتن؛ بەڕێوەبردنی جەژن.

جشنواره / cašnvāre ، ـها/: اسم. مێهرەگان؛ مێهرەجان؛ جەژنێ فەرهەنگی کە لە ماوەیەکی دیاریکراودا بەڕێوە دەچێ.

جعالە / ce'āle/: [عربی] اسم. [حقوق] کارانە؛ کارمز؛ حەقدەست؛ حەقدەس؛ ڕۆژانە.

جعبە / ca'be ، ـها/: [عربی] اسم. جابە؛ سندۆق: ١. دەفری چوارپاڵوویی سەر بەسراو بۆ ڕاگرتن یان هەڵگرتنی شتێ ٢. قوتوو؛ قوتوە.

جعبەی اعلانات: قاپ/ تابلۆی ئاگاداری؛ جابەی ئاوالا یان بە دەرکی شووشەییەوە کە لە شوێنێ دادەمەزرێ و زانیاری و ئاگاداری و خەبەری تایبەت بە خوێنەرانی تێ دەخرێت.

جعبەی سیاه: قوتووە ڕەش؛ ئامرازێکی تۆمارگەر لە فڕۆکەدا کە هەموو کار و ڕووداوێکی تێدا تۆمار دەبێ، بۆ زانینی هۆی داکەوتنی فڕۆکە کەڵکی لێ دەگرن.

جعبەابزار / ca'be'abzār ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. جێئامێر؛ جابەی ئامێر؛ سندۆقی جێ هەموو جۆرە هاچەر و گاز و چەکوچ و...

جعبەای[1] / ca'be'î/: [عربی] صفت. جابەیی؛ خاوەن جابە ‹خرمای جعبەای: خورمای جابەیی›.

جعبەای[2]: قید. ١. بە سندۆق؛ بە جابە؛ بە شێوەی بەستەیی ‹پرتقال را جعبەای می‌فروختند: پرتەقاڵیان بە سندوق دەفرۆشت› ٢. جابەیێ؛ قووتیلەیەک؛ هەر جابە ‹خرما جعبەای هزار تومان کمتر نیست: خورما جابەیێ کەمتر لە هەزار تمەن نیە›.

جعبەآیینە / ca'be'āy(î)ne ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. ١. [قدیمی] قاپ ئاوێنە؛ جابەیەک کە بە ملیەوە هەڵدەواسن و شتومەکی فرۆشی تێدایە و بە کڕیاری نیشان دەدەن ٢. جامخانە؛ ویترین.

جعبەتقسیم / ca'betaqsîm ، ـها/: [عربی] اسم. جابە دابەش/ پەرش؛ جابەی دابەشینی کارەبا؛ جەعبەیێکی سەردار بۆ هاتنەوە سەر یەک یا جیا بوونەوەی سیمی بەرق لە شوێنگەلێکدا کە دەبێ فاز و نوول پەردەژ بێ.

جعبەدندە / ca'bedande ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. جابەی دەندە؛ گیربۆکس.

جعبەفرمان / ca'befarmān ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. جابەی فەرمان؛ جابە دەندەیەک لە ئاخری میلەی فەرمانی ماشیندا کە سووڕی فەرمان دەگوێزێتەوە بو چەرخەکان.

جعد / ca'd ، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ لوولی؛ گرژی؛ کرژی ‹جعد گیسو: لوولی ئەگریجە›.

جعز / ce'ez/: [؟] ☜ **گئز**

جعفری / ca'farî/: [عربی]/اسم. ۱. /ـها/ جافری؛ جەعفەری؛ مەعدەنووس؛ مەدەنووس؛ مەیدنۆز؛ زورک؛ گێژنۆک؛ مەیلنۆز؛ بەقدەنووس؛ شانۆکەباخی؛ شانۆکی؛ گیایەکی دووسالانی گەڵا پەل- پەلی گوڵ پچووکی سەوزکارە کە تام و بۆنێکی خۆشی هەیە و سەوزی خواردنێکی زۆر ناسراوە ۲. ☜ شیعەی جعفری، **شیعه** ۳. ☜ مار جعفری، **مار**

جعل / ca'l/: [عربی]/اسم. کار یان ڕەوتی هەڵبەستن؛ دروستکردنی شتی درۆیین، بەتایبەت کاری لێدروستکردنی بەڵگەگەلی ڕەسمی بایەخدار.

▣ **جعل اسناد**: دروستکردنی بەڵگەی درۆینە.

جعل اکاذیب: درۆ هەڵبەستن.

جعل امضا: دروستکردنی واژۆی درۆینە.

▣ **جعل کردن**: هەڵبەستن؛ دروستکردنی شتی درۆ.

جعل / co'al/: [عربی] ☜ **سرگین‌غلتان**

جعلنق / co'alnaq ، ـها/: صفت. پەست؛ خوێڕی؛ خۆڕی؛ سووکوچرووک (جنێویکە).

جعلی / ca'lî/: [عربی] صفت. هەڵبەستراو؛ هەڵبەسیاگ؛ قەڵب؛ چرووک ‹سند جعلی: بەڵگەی هەڵبەسراو›.

جعلیات / ca'lîyyāt/: [عربی]/اسم. فڕوفیشاڵ؛ شتانی هەڵبەستراو.

جغجغه / ceqceqe ، ـها/:/اسم. ۱. چغچغە؛ شەقشەقە؛ قوتووی لەیستۆک کە خڕەی دێت ۲. زرزرە؛ خڕخاشە؛ خەرخەشە؛ لەیزتۆکێک بە شێوازی گۆ یان قوتووی چکۆلەی دەسکدار کە ساچمەی تێدایە، دەیلەرێننەوە، زڕەی دێ ۳. هاچەرجغجغە؛ جۆرێک هاچەری وەک ئاچەر فەرانسە.

جغد / coqd ، ـها؛ ـان/:/اسم. بوو؛ بووە؛ بۆ؛ بووم؛ کوند؛ کوندەبوو؛ کوندەبوومە؛ کوندەبەبوو؛ پەپووکەرە؛ کەڵکەڵەوانی؛ خاڵەکوکومە؛ کوندەبەبەبی؛ بووەکوێرە؛ باوەقوش؛ بایەقوش؛ بادەقوش؛ باینە؛ توت؛ تژی؛ باڵندەیەکە بە شەو دەردەکەوێ بە شووم بەناوبانگە.

▣ **جغد انبار**: کوندەزێڕە؛ جۆرێک کوندەبوو.

جغد جنگلی: کوندەقوتە؛ کوندی دارسان.

جغد ماهی‌خوار: کوندەڕۆماڵ؛ کوندی ماسی‌خۆرە.

جغد میمون‌رخ ☜ **میمون‌رخ-۲**

جغدمیمون / coqdmeymûn/: [فارسی/ عربی] ☜ میمون شب، **میمون**

جغرافی / coqrāfî/: [معرب از یونانی] ☜ **جغرافیا**

جغرافیا / coqrāfiyā/: [معرب از یونانی/ فرانسوی] /اسم. جوگرافیا: ۱. زانستی لێکۆڵینەوەی زەوین و ژیانی سەر زەوی و ناساندنی زەریا و کێو، چۆم و دەشت، کەش و هەوا و پەرژ و بلاوی گیا و گیانەوەران و هەروەها مرۆڤ و کردوکۆشی لە بواری ئابووری و داهێنانەوە ۲. شکڵی جوگرافیایی ناوچەیەک ۳. کتێبێک کە باسی جوگرافیا دەکات * **جغرافی**

▣ **جغرافیای اقتصادی**: جوگرافیای ئابووری؛ جوغرافیای سەبارەت بە درووستکردن و بەشینەوە و بەکارهێنانی داهات.

جغرافیای انسانی: جوگرافیای مرۆڤی؛ جوگرافیای پێوەندیدار بە پرژ و بلاوی کۆمەڵگای ئینسانی، دوزەنەی ڕامیاری و چالاکی ئابووری مرۆڤەوە.

جغرافیای ریاضی: جوگرافیای بیرکاری؛ بەشێ لە جوگرافیا کە لە بیچمی گۆی زەوین، تایبەتمەندیەکانی و شێوەی کێشانی نەخشە دەکۆڵێتەوە.

جغرافیای زیستی: جوگرافیای ژینەوەری/

ژیان؛ جوگرافیای سەربە پێوەندی مرۆڤ و گیانەوەر و گیا، لەگەڵ ژینگەدا.

جغرافیای طبیعی: جوگرافیای خۆرسکی؛ جوگرافیای سروشتی؛ جوگرافیای پێوەندیدار بە تەشک و توێکڵی زەوی و دیمەنە سروشتیەکانی (وەک زەریا، گۆل، چۆم و کێو).

جغرافیائی / coqrāfiyā'î/: [معرب] ☜ **جغرافیای**

جغرافیایی / coqrāfiyāyî/: [معرب] *صفت.* جوگرافیایی؛ پێوەندیدار یان سەر بە جوگرافیاوە ‹مرز جغرافیایی آسیا و اروپا: سنووری جوگرافیایی ئاسیا و ئورووپا›: **جغرافیائی**

جغرافیدان / coqrāfîdān ، ـها؛ ـان/: [معرب/ فارسی] *اسم.* جوگرافیزان؛ کەسێ کە لە زانستی جوگرافیادا شارەزایە و پێوەی خەریکە.

جغله / ceqele/: *صفت. [تعریض]* تیسقل؛ تسقل؛ مناڵکار؛ زارۆکە ‹بچەی جغله: منداڵی تیسقل›.

جغوربغور / caqûrbaqûr/: *اسم.* قاورمەی دڵ و جەرگ و گورچیلەی وردکراوی پەز یا گا کە بە دووگ سووری دەکەنەوە: **حسرت‌الملوک**

جفا / cafā ، ـها/: [عربی] *اسم.* ۱. *[ادبی]* ئازار؛ ستەم؛ گووج؛ بێداد؛ سزا ۲. *[قدیمی]* ناسزا؛ سەرکۆنە؛ جنێو.

▣ **جفا دیدن:** سزا دیتن؛ زۆر ستەم چەشتن. هەروەها: **جفا شدن؛ جفا کردن**

جفاپیشه / cafāpîše ، ـها؛ ـگان/: [عربی/ فارسی] *صفت. [ادبی]* ستەمکار؛ دڵڕەق؛ هۆگری ئازاردانی خەڵک: **جفاجو؛ جفاکار**

جفاجو / cafācû/: [عربی/ فارسی] ☜ **جفاپیشه**

جفاکار / cafākār/: [عربی/ فارسی] ☜ **جفاپیشه**

جفاکش / cafākeš/: [عربی/ فارسی] *صفت.* ئازارچەش؛ سزادیتوو؛ بەر زۆر و ناحەقی کەوتوو.

جفت[1] / coft ، ـها/: *اسم.* جووت؛ جفت؛ جۆت: ۱. هیتێ؛ یەکەی هەژماردنی ئەوەی بە شێوەی دووبەدوو بەکاردەچێ. بەرانبەر: **لنگه** ‹یک جفت کفش: جووتێ کەوش› ۲. *[کشاورزی]* هیتە؛ دوو سەرگا کە بە دار و گاوەسنەوە دەبەسرێنەوە ۳. *[کنایی]* لف: *الف)* هاوسەر *ب)* نێر یان مێوینەی گیانەوەر ٤. جەخت؛ سەرکلاوی بەڕوو کە بۆ ڕەنگ‌کاری بەکاردەچێ ٥. *[زیست‌شناسی]* یاوەرە؛ ئاواڵ منداڵ؛ هەڤالۆک؛ هەژی، جفت؛ کۆمەڵە ڕەگی هاوڕێی تۆل لە زگی دایکدا.

جفت[2]: *صفت.* جووت؛ جفت؛ جۆت: ۱. بەرامبەری تاک؛ دووانە ‹عدد جفت: ژمارەی جووت› ۲. لف؛ هاوتا؛ هاولف؛ هاوچەشن؛ هاوسان؛ هاوسەنگ ‹این گلدان جفت آن یکی است که پارسال خریدم: ئەم گوڵدانە لفی ئەوەیە پار ساندم›.

▣ **جفت کردن:** جووت/ جفت‌کردن؛ هەرکام لە دوو لفی هاوبەش لە لای یەک دانان ‹کفش‌ها را جفت کرد: کەوشەکانی جووت کرد›.

جفت‌ـجفت / coftcoft/: *قید.* جووت‌ـجووت؛ جۆت‌ـجۆت؛ دوان‌ـ دوان؛ بە شێوەی دوانی ‹صندلیها را جفت‌ـجفت کنار هم بچین: سەندەڵیەکان جووت‌ـجووت بچنە پاڵ یەک›.

جفت‌سم / coftsom ، ـان/: *اسم.* جووت‌سم؛ جۆت‌سمە؛ خاوەن سمی دوانی یا چواری ‹جانور جفت‌سم: گیانەوەری جووت‌سم›.

جفتک / coftak/: *اسم.* جووتە؛ جفتە: ۱. لووشکە؛ لووشکە؛ جۆتلێ؛ جفتک؛ جوتکە؛ لێدانی بە جووتە پێ ‹چرا مثل خر جفتک می‌پرانی؟: بۆچی وەکوو کەر جووتە دەوەشێنی؟› ۲. باز؛ پەڕشت بە دوو پێیان ‹جفتک زدم و پریدم روی دیوار: بە جووتە پەڕیمە سەر دیوارەکە›.

▣ **جفتک پراندن/ انداختن:** جووتە وەشاندن؛ جفتە خستن؛ لووشک پەڕاندن؛ جۆتک هاویشتن؛ هەڵگووزان؛ هەڵتووزان؛ هەڵگووزانن؛ هەڵتۆزاندن؛ جۆتلێ شانەی: ۱. برک‌دانی هەر دوو پێیانی چارەوا بەرەو کەسێ یان شتێ ۲. *[تعریض، گفتاری]* لەقە

وەشاندن؛ بە شێوەیەکی نەگونجاو بەرهەڵست بوون.

جفتــک زدن: ١. ☜ **جفتک پراندن/ انداختن** ٢. هەڵخستنەوە؛ جفتەک داین؛ هۆروسەیوە؛ هەر دوو پێ بەیەکەوە کوتانە زەویندا بۆ باز بردن.

جفتــک‌پرانــی / coftakparānî ، ـهـا/:*اسم.* جووتەوەشێنی؛ لەقەهاوێژی.

جفتـــک‌چـــارکش / coftakčārkoš/:*اسم.* کەوشەک؛ سێباز؛ یارییێکی بە کۆمەڵە لە شوێنێکی بەربلاودا بەڕێوەدەچێ، کەسێ دادێتەوە و دەس بە ئەژنۆیەوە دەگرێ و دیتران بە سەریدا باز دەدەن: **پشتک‌چارکش**

جفتگیــری / coftgîrî ، ـهـا/:*اسم.* خەرز؛ جووتگری؛ لفگری؛ جووتبوونی گیانەوەری نێر لەگەڵ مێدا.

جفت و جـزم / coft-o-cazm/: [فارسی/ عربی] *صفت.[گفتاری]* سفت‌وسۆڵ؛ تۆلا؛ توندوتۆڵ؛ چەسپاو بە یەکەوە؛ پتەو و پێکەوە لکاو. هەروەها: **جفت‌وجزم شدن؛ جفت‌وجزم کردن**

جفت وجلا / coft-o-calā/: [فارسی/ عربی] ☜ **جفت‌وجور**

جفـــت‌وجـــور / coft-o-cûr/: *صفت.[گفتاری]* جفت‌وجۆر؛ هاولف و تەبا لەگەڵ یەکتر: **جفت‌وجلا**

جفتی[1] / coftî/: *صفت.[گفتاری]* جووتی؛ جۆتیێ؛ بە جووت؛ دوانی ‹گره جفتی: گرێی جووتی›.

جفتی[2]:*قید.* ١. بەجووت؛ جووتە؛ جووتی؛ جۆت؛ دوانی ‹زن و شوهر، جفتی وارد شدند: ژن و شووەکە بەجووت هاتنە ژوورەوە› ٢. جووتێ؛ جفتێ؛ جووتێک؛ هیتێو؛ هەر جووت ‹جفتی ١٠٠٠ تومان: جووتێ ١٠٠٠ تمەن›.

جفت‌یابی / coftyābî ، ـها/:*اسم.[زیست‌شناسی]* لفگری؛ جووتگری؛ کار یان ڕەوتی کردوکۆش، دانە پەی و ڕاکێشانی لف بۆ جووتبوون.

جفنگ / cafang/: *صفت.[گفتاری]* قۆڕ؛ بێ‌هۆ؛ بێهوودە؛ چونە؛ پووچ؛ پویچ؛ جەفەنگ؛ گەزاف؛ سووک و بێ‌بایەخ ‹حرف جفنگ: قسەی قۆڕ›.

▣ **جفنگ گفتن:** گەزاف گوتن؛ وڕاوەکردن/ وتن؛ وڕینەکردن؛ قسەی قۆڕکردن؛ قسەی هیچ و پووچ کردن.

جفنگیــات / cafangîyyāt/: (!) [فارسی/ عربی] *اسم.[گفتاری]* قۆڕیات؛ فڵتەفڵت؛ قسەی مفت؛ قسەی بێ‌پایە؛ قسەی قۆڕ؛ لافوگەزاف.

جقـه / ceqqe ، ـها/: [ترکی]*اسم.* خشڵێ لە شێوەی گوڵ، خۆر یان مانگ بۆ ڕازاندنەوەی بەرەوەی کڵاو و کولیلک.

جک / cak ، ـها/: [انگلیسی]*اسم.* جەک؛ هەڵێن؛ ئامرازێکە بۆ بەرزکردنەوەی شتگەلی قورس تا بەرزاییێکی کەم ‹توی آن سرما مجبور شدیم جک زیر ماشین بزنیم و زنجیر ببندیم: لەو سەرما و سۆڵەدا ناچار بووین جەک بدەینە ژێر ماشین و زنجیر ببەستین›.

جـک‌وجـانور / cak-o-cānevar, -cānavar/: *اسم.[گفتاری]* جر و جانەوەر؛ گیانەوەرەی جۆربەجۆر، بەتایبەت زیندەواری گەزندە.

جکوزی / cakûzî/: [انگلیسی]*اسم.* جەکووزی؛ ناوی بازرگانی جۆرە وانێکی حەمامە کە بە پژاندنی بە تەوژمی ئاو و با، گێژاو پێکدێنێ ماسوولکەی لەش ئەشێلێ: **جاکوزی**

جگـر / cegar/:*اسم.* جگەر؛ جەرگ؛ جەگەر؛ جیەر؛ جەری: ١. یەهەر؛ یەهر؛ مەلاک؛ مەلاک؛ کەزەب؛ قەزەب؛ ئەندامێ لە لەشی گیانەوەرانی مۆرەداردا کە زەرداو دەردەدا و لە گۆڕینی پێکهاتەگەلی خوێندا، دەورێکی گرینگی هەیە ٢. خۆراکی لە جگەر ‹جگر مرغ: جەرگی مریشک› ٣.*[گفتاری]* دڵوجەرگ؛ جەرگ‌ودڵ؛ گیانی‌گیان؛ کەسی زۆر خۆشەویست ٤.*[مجازی]* زات؛ بوێری ‹جگر این کار را نداری: جەرگی ئەم کارەت بکەی›.

◙ **جگر زلیخا:** *[مجازی]* پەڕۆی دۆم؛ لەت ـ لـەت؛ ئەنجن ـ ئەنجن؛ شڕ و وڕ ‹پیراهنم شده بود عـین جگر زلیخا: کراسەکەم ببووە پەڕۆی دۆمەوە›.

جگر سفید: سی؛ سیپەلاک؛ شۆشی؛ ئەنـدامی هەناسە دانی زیندەوەرانی وشکی.

جگر سیاه: جەرگ؛ جگەر؛ یەهەر؛ مێلاک.

◙ **جگـر بـرای چیـزی لـک زدن:** *[مجـازی]* بـۆ شـتێک فـەرقان کـردن/ دڵ دەرهـاتن/ پـەڕ دەرکــردن/ ســویێ هاتنــەوە؛ کلکــە پــەی چێوێوی کرۆتەی؛ گەلەک خوازیـاری شـتێک بوون ‹جگرم برای یـک لیـوان آب خنـک لـک زده: دڵم بۆ لیوانێ ئاوی سارد دەرهات›.

جگــر را جــلا دادن: *[مجــازی]* گیــان تــێ خستنەوە؛ تینوویەتی لابـردن و بوونـە هـۆی بووژانــەوە ‹ایـن شـربت جگـرم را جـلا داد: ئـەم شەربەتە گیانی تێخستمەوە›.

جگـر شـیر داشـتن: *[مجـازی]* چنگـی پـڵنگ شکاندن؛ بوێر و ئازا بوون ‹راستی که جگـر شـیر داری: بە ڕاستی چنگی پلنگ دەشکێنی›.

جگر کاری را داشتن: *[مجازی]* زاقـری کارێـک هەبوون؛ بۆ ئەنجامدانی کارێ بەزات بوون ‹تو جگر در افتادن با او را نداری: تۆ زاقرت نیە بەگژیـدا بچی›.

جگر کسی آتش گرفتن: *[مجازی]* کزە لـە دڵـی کەسـێکەوە هەسـتان؛ خـەمی زۆر خـواردن؛ یەکجار جخارین بوون ‹از این حادثه جگرم آتـش گرفت: لەم ڕووداوە کزەم لە دڵەوە هات›.

جگر کسی را خون کـردن: *[مجـازی]* جـەرگی کەسێ دانـە تـەنوورەوە؛ کەسـێک گیانەسـەر کردن؛ ڕەنج و خەفەتی زۆر بە کەسێ دان ‹با این کارهایـت جگـر مـادرت را خـون کـردەای: بـەم کارانـەت جـەرگی دایکـت داوە بـە تـەنوورەوە›. هەروەها: **جگر کسی خون شدن**

جگر کسی را سرمە کـردن: *[مجـازی]* ئـاور نانـە جەرگ کەسێکەوە؛ کەسێ جەرگاوس کـردن؛ کەسێ زۆر خەفـەتبارکردن ‹ایـن کـودک نابینـا جگرم را سرمه کرد: ئەم منداڵە کوێرە ئـاوری نایـە جەرگمەوە›.

جگـر کـسی کبـاب شـدن: *[مجـازی]* جـەرگی کەسێ لەت ـ لەت/ کەباب بوون/ برژان؛ جگەر کەسی سزیان؛ خـەمی زۆر بـە سـەردا هـاتن ‹جگرم برایش کباب شد: جەرگم بۆی لـەت ـ لـەت بوو›. هەروەها: **جگر کسی را کباب کردن**

جگربند / cegarband/: *اسم.* سی و جـەرگ؛ دڵ و جەرگ و سی پێکەوە.

جگرپاره / cegarpāre/ ☜ **جگرگوشه**

جگرخـــراش / cegarxarāš/: *صـفت. [مجـازی]* جەرگبڕ؛ دڵتەزێن؛ جەرگخۆرە؛ زۆر ناخۆش و خـەمهێن ‹واقعـەی جگرخراشـی بـود: کارەسـاتێکی جەرگبر بوو›: **جگرسوز**

جگرخوار / cegarxār/: *صفت. [کنایی]* دڕنـدە؛ بێڕەحم؛ دڵڕەق.

جگرخـــون / cegarxûn/: *صـــفت. [مجـــازی]* دڵبریندار؛ دڵخوێن؛ جەرگلەت؛ دڵپڕ لە ژان؛ زۆر خەفەتبار ‹از دست قوم و خویشها جگرخون است: لە دەس خزم و کەس دڵبریندارە›: **خونجگر**

جگردار / cegardār/: *صفت. [کنایی]* بەجـەرگ؛ جەرگ قایم؛ نەترس؛ بوێر؛ بێباک؛ دلێر.

جگرسوز / cegarsûz/ ☜ **جگرخراش**

جگـــرک / cegarak/: *اسم. [گفتـاری]* کـەواوی جەرگی ئاژەڵ.

جگرکـــی / cegarakî ، ـهـا/: *اسـم. [گفتـاری]* جگەری؛ جگەرچی؛ فرۆشەری کەواوی جەرگ و دڵ.

جگرگوشه / cegargûše ، ـها؛ ـگان/: *اسم. [مجازی]* بەنەندڵ؛ بەنی دڵ؛ بەندی جەرگ؛ بەنجگـەر؛ گوجـەدڵ؛ کەسـی زۆر خۆشەویـست بەتایبـەت زارۆک: **جگرپاره**

جگـری[1] / cegarî/: *اسم.* ١. جگـەری؛ ڕەنگـی سووری نێزیـک بـە قـاوەیی خەسـت ٢. ـهـا/

جگەری؛ جگەرچی؛ فرۆشیاری جگەر (و دڵ و سی و گورچیلە)ی ئاژەڵان.

جگری[۲]: صفت. جگەری: ۱. پێوەندیدار بە جگەرەوە ۲. بەڕەنگی جگەر.

جگن / cagan ، ـها/: اسم. جەگەن؛ ناردین؛ لەبان؛ سێسووە؛ سێسۆ؛ گیایەکی لاسک سێ سووچ و گەڵا چەتری کە لە زەلکاوان دەڕوێ.

جگوار / cagvār ، ـها؛ ـان/: [انگلیسی از پرتغالی] اسم. جاگوار؛ گیانەوەرێکی گوهاندداری گۆشتخۆرە لە تیرەی پڵەنگ، سەر بە دەڤەری گەرمیانی ئامریکا، لە پڵنگ گەورەتر و ڕەنگی پێستی قاوەیی کاڵە.

جل / col ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. جل؛ پۆشەنی سەر پشتی چارپێیان ‹جل اسب: جلی ئەسپ› ۲. *[کنایی]* شڕە؛ شەنگەشڕە؛ جلەشڕە؛ بەرگی چەرمسی ‹نمی‌خواهی این جل را از تنت در بیاوری: ناتەوێ ئەم شڕەیەت لە بەر داکەنی›.

▣ **جل خود را از آب بیرون کشیدن**: *[کنایی]* بەڕ خۆ لە ئاوگرتنەوە؛ تا ڕادەیەک کاری خۆ بردنە پێشەوە.

جلا / calā/: [عربی]/اسم. ۱. ـ/ها/ بریقە؛ بریکە؛ وریچە؛ ورشە؛ گرشە؛ ورچە ‹جلای فلزی: بریقەی کانزایی› ۲. هەڵوەدایی؛ ئاوارەیی؛ پەرتەوازەیی؛ بەرەزەیی ‹جلای وطن: هەڵوەدایی نیشتمان›.

▣ **جلای وطن**: هەڵوەدایی نیشتمان؛ ئاوارەیی لە زێد و نیشتمانی خۆ؛ تەرکی زێد و نیشتمان.

▣ **جلا دادن**: بریقە لێهێنان/ لێخستن.

جلاب / collāb/: [معرب از فارسی]/اسم. *[قدیمی]* شەربەت گولاو؛ خواردنەوەیەک بریتی لە ئاو، گولاو، زەعفەران و شەکر.

جلاد[۱] / callād ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. *[قدیمی]* دژخێم؛ جەلاد؛ جەللاد؛ میرخەزەب؛ میرغەزەب؛ سەربڕ؛ سەرکەن؛ کەسێ کە فەرمانی ئەشکەنجەکردن، کوشتن و لە سێدارەدانی تاوانبارانی بەڕێوە دەبرد.

جلاد[۲]: صفت. *[کنایی]* ستەمکار؛ دڵڕەق.

جلادت / calādat/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* ۱. تۆڵی؛ زبتی؛ فرزی؛ چەلەنگی؛ چابکی ۲. *[کنایی]* پاڵەوانی؛ زۆرداری.

جلال / calāl/: [عربی]/اسم. ۱. شکۆ؛ شکۆمەندی؛ تەنتەنە؛ بزەم-بزەم؛ سەنسەنە؛ ژاژ و فەڕ ۲. مەزناهی؛ گەورەیی.

جلالت / calālat/: [عربی]/اسم. شکۆ؛ پایەبەرزی؛ فەڕ؛ مەزناهی.

جلالت‌مآب / calālatma'āb/: [عربی] صفت. *[قدیمی]* شکۆمەند؛ گەورە؛ مازن.

جل‌الخالق / callalxāleq/: [عربی] دعا. سوبحانەڵلا؛ لە سەرسوورمان و حەپەساندا دەیڵێن (یانێ: خودا چەند گەورەیە).

جلب[۱] / calab/: [عربی] ☜ **ژالاب**

جلب[۲] / ـها/: صفت. ۱. حیز؛ حیزە؛ جندە؛ جننێ؛ گوزلی؛ ژنی خراپ ۲. فێڵباز؛ گزیکار؛ جەڵەب؛ چاچۆڵباز؛ گەڕباز.

جلب / calb/: [عربی]/اسم. ۱. ڕاکێش؛ ڕاکێشانی سەرنج یان هۆگرەتی بە شتێ یان کەسێ ‹چیزی در پای دیوار توجهش را جلب کرد: شتێ لە بن دیوارەکە سەرنجی ڕاکێشا› ۲. قۆڵبەست؛ باڵبەس ‹پلیس دزد را جلب کرد: پولیس دزەکەی قۆڵبەست کرد› ۳. *[گفتاری]* ڕاکێش؛ کار یان ڕەوتی ڕاکێشان و وەخۆ گرتن ‹آهنربا آهن را به طرف خود جلب می‌کند: هەسنفرێن، ئاسن بەرەو لای خۆ ڕادەکێشێ›. هەروەها: **جلب شدن؛ جلب کردن**

▣ **جلب توجه**: سەرنجڕاکێشی؛ کار یان ڕەوتی سەرنج ڕاکێشان ‹موی سرش جلب توجه می‌کند: قژی سەرنج ڕادەکێشێ›.

جلبک / colbak/: [عربی/ فارسی]/اسم. جلشین؛ کەفزە؛ کەفزەر؛ کەفز؛ کەفز؛ کەز؛ کەژەوە؛ کەژاو؛ قەوزە؛ قەبزە؛ قەوزەقوڕواق؛ قۆزەقوڕواق؛ گیوقوڕواق؛ جلەشڕە؛ لمر؛ لیمقورماق؛

جل‌قورواق؛ کەزی؛ گاوەک؛ خوری پەچنە؛ کەوگی؛ جەلاوی؛ گاوک: ١. تیرەیەک لە ڕووەکگەلی سادەی ئاوژی ٢. /ـها/ هەموو جۆرێکی ئەم ڕووەکە، کە خۆڵەمێشی بڕێکیان سەرچاوەی یۆد و پوتاسیۆمە.

جلبک‌شناسی / colbakšenāsî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کەفزەناسی؛ لقێ لە زانستی گیاناسی کە دەپەرژێتە سەر ناسین، لێکۆڵینەوە و ڕیزبەندی قەوزەگەل. هەروەها: **جلبک‌شناس**

جلت[1] / collat/، ـها/: *اسم.* مادە؛ مادێ؛ ڕفێدە؛ دۆشەکڵەی نان بە تەندوورەوە دان: **نان‌بند**

جلت[2]: *صفت. [گفتاری]* زرک و زینگ؛ تۆڵ؛ سەگ؛ قولاوباز؛ فێڵزان.

جلد / cald/: [عربی] *صفت.* چالاک؛ چابک؛ چاپک؛ چوست؛ چەلەنگ؛ زرنگ؛ فرز؛ زرک و زیت؛ گورج و گۆڵ؛ کەلەش؛ تاشک.

جلد / celd، ـها/: [عربی]*اسم.* ١. بەرگ؛ قولاخ؛ ڕووکێشی کتێو، گۆڤار، پەڕاو و وەک ئەوانە کە ئەستوور و پتەوە و پەڕەگەلی ناوەوە دادەپۆشێ ٢. بەرگ؛ یەکەی هەژماردنی کتێب و گۆڤار ‹ده جلد کتاب: دە بەرگ کتێب› ٣. بەرگ؛ پۆششی نەرمۆکەی بڕێ شت ‹جلد دوربین: بەرگی دووربین› ٤. بنکلێش؛ پێست؛ پۆس ‹شیطان توی جلدش رفته بود: شەیتان چبووە بنکلێشیەوە› ٥. *[زیست‌شناسی]* ژێر پێست.

◙ **جلد چرمی**: بەرگی چەرمی؛ بەرگی چەرمینی کتێو. هەروەها: **جلد سلوفان**

جلد زرکوب: بەرگی زێڕنووس؛ بەرگێک کە نووساوەکانی بە کانزایەکی بریقەدار (وەک زێڕ، زیو یان ئەکلیل) نەخش‌کراوە: **جلد ضربی؛ جلد طلاکوب**

جلد سخت: بەرگی سەخت/ ڕەق/ سفت؛ گالینگۆر. بەرانبەر: **جلد نرم**

جلد سفید: بەرگی سپی؛ بەرگێ کە هیچ نەخش و نیگارێکی لە سەر نەبێ.

جلد شمیز ☜ **جلد مقوایی**

جلد ضربی ☜ **جلد زرکوب**

جلد طلاکوب ☜ **جلد زرکوب**

جلد گالینگور: بەرگی سەخت؛ گالینگۆر.

جلد معرق: جۆرە بەرگێکی جوانکاریە کە لە پێکەوە لکاندنی لەتە چەرم و ڕەنگ و نەخشی جوان دروست دەکرێ.

جلد مقوایی: بەرگی مقەبایی: **جلد شُمیز**

جلد نرم: بەرگی نەرم؛ بەرگی لە جنسی مقەوای نەرم. بەرانبەر: **جلد سخت**

پشت جلد ☜ **پشت**[1]

توی جلد ☜ **تو**[1]

روی جلد ☜ **رو**[1]

◙ **جلد ساختن**: بەرگ دروست‌کردن: ١. بڕینی چەرم و مقەبا و دالکاندن و لە کتێب گرتنیان ٢. دابین‌کردنی نووسراوە و جار-جار نەخش و نیگاری سەر بەرگ.

جلد کردن: لە بەرگ‌گرتن؛ جلدگرتن.

توی/ در جلد کسی رفتن: *[مجازی]* ١. چوونە پێستی کەسێکەوە؛ خۆ بە شێوە و بیچمی کەسێ دەرهێنان ٢. چوونە بنکلێش/ بنکلێشەی کەسێکەوە؛ کەسێ گرتنە دەسەوە؛ کەسێک بە ئارەزووی خۆ لێ‌کردن؛ هزر و بیر و هەستی کەسێک گرتنە دەستەوە.

جلدی[1] / caldî/: [عربی]*اسم.* ئازایی؛ زرنگی؛ چالاکی؛ فرزی؛ کرژی؛ گورجی؛ خێرایی؛ چاپکی؛ چەلەنگی.

جلدی[2]: *قید. [گفتاری]* ئازا؛ خێرا؛ کرژ؛ گورج؛ گورج‌وگۆڵ؛ فرزێ؛ زووبەزوو؛ بە توند و تیژی ‹جلدی برو این دوا را بگیر و برگرد!: ئازا بڕۆ ئەم دەرمانە وەرگرە و بێرەوە!›.

جلدی[1] / celdî/: [عربی] *صفت. [پزشکی]* پێستی؛ پۆسی ‹بیماری جلدی: نەخۆشینی پێستی›.

جلدی[2]: *قید.* بەرگێ؛ هەر بەرگ ‹کتابها جلدی

۲۰۰ تومان سود دارد: کتێبـەکان بـەرگێ ۲۰۰ تمـەن قازانجیان هەیە›.

جلـــز و ولـــز / celez(z)-o-velez/: صـــوت. ۱. قرچــەقرچ؛ چــز و بــز؛ چزەچــز؛ جزەجــز؛ جیزجاز؛ کزەکـز؛ دەنگـی سـوورەوە بـوون یـان برژانی شتێ (بە تایبەت گۆشت) بە سەر ئـاگرەوە ۲. *[مجازی]* هاوار و ناڵە؛ ناڵەناڵ.

جلـسات / calasāt, calesāt/: [عربـی] جمـعِ ☜ **جلسه**

جلـسه / calase, cal(e)se، ـها؛ جلسات/: [عربـی] *اسـم.* کـۆڕ؛ دانیـشتن: ۱. کۆڕگـە؛ شـوێنێ کـە دەستەیەک بۆ وتوویژ لەمەڕ بابەتێکـەوە تێیـدا کۆ دەبنەوە (و زۆرتر دادەنیشن) ۲. کـۆ بوونـەوە؛ بەراقی؛ جوات؛ جڤات؛ گور؛ گهان؛ کۆمبوونەوە و دانیشتن بۆ ئاوەها مەبەستێ.

▣ **جلـسەی خـصوصی:** دانیـشتنی نـاوخۆیی؛ دانیشتنێک کە بڕیارەکانی ڕاناگەیەندرێت.

جلسەی سرّی: دانیشتنی نهێنی؛ دانیشتنێ کە بە شێوەی نهێنی و بێ ئاگای خەڵکە.

جلسەی علنی: دانیشتنی ڕاشـکاو/ ئاشـکرایی؛ دانیشتنێ کە هەموان بتوانن لـە پێکهێنـان و قسە و باسی خەبەریان هەبێ.

▣ **جلسه داشتن:** دانیـشتن/ کـۆڕ هـەبوون؛ لـە کۆڕدا بەشـدار بـوون ‹آقـای رئـیس جلـسه دارد: ئاغەی ڕەئیس دانیشتنی هەیە›.

جلـسه کـردن: کـۆ بوونـەوە؛ دانیـشتن؛ کـۆڕ پێکهێنان ‹رفقا جلـسه کردنـد و تـصمیم گرفتنـد اعلامیــه را منتــشر کننــد: هەڤــالان کۆبوونــەوە و بڕیاریان دا ئاگاداریەکە بلاو بکەنەوە›.

جلف / celf/: [عربی] صفت. جلف؛ سووک؛ قرت؛ سووک و چرووک؛ قڕ؛ قروفڕ: ۱. بەربەفش؛ بلح؛ هـەرزەکارێ کـە وازی لـە دەسـبازی و خـۆ دە خەڵـک هەڵـسوونە ‹آدم جلـف: مرۆڤـی سـووک› ۲. دزێو؛ ناشـیرین و نالـەبار ‹لبـاس جلـف: جلـی جلف›.

جلفی / celfî/: [عربی]/سـم. جـلفی؛ جـلفیەتی؛ سووکی؛ سۆکی ‹ایـن کـار جلفـی اسـت: ئـەم کـارە جلفیە›.

جلق / calq/: [عربی]/سم. جلق؛ مـشتە؛ مـشتاو؛ دەســپەڕ؛ دەســتپەڕ؛ دەســتمێز؛ دەســتمیز؛ کەپلەمە؛ دەستگان؛ بزواندنی ئەندامی جینـسی لە لایەن خودی کەسەوە بۆ گەیشتن بە خۆشی جینسی، بە بێ جووتبوون.

▣ **جلق زدن:** جلق لێدان؛ مشتەکـردن؛ مـشتاو کردن؛ دەسپەڕکردن؛ کەپلەمە کێشان.

جلقاب / colqāb/: [عربی/ ترکـی] *اسـم. [گفتـاری]* قاپ دەسماڵ؛ جێ دەسرە.

جلقو / colqû، ـها/: [؟] *اسم.* پین؛ پیم؛ بزمار یان میلەیەک کە لە تەوەرەی چەرخی دەکەن، لێک جوێ نەبنەوە.

جلگـه / colge، ـهـا/:/سـم. دەشـت؛ دەشـتایی؛ قەلاچ؛ قەراج؛ کرک؛ گەڕ؛ سفتیک؛ دەشتی نزم و تەخت.

▣ **جلگەی آبرفتی:** دەشتی تمتمـان؛ سـفتیکی گیرهەیی؛ تەختانێک کە بـە هـۆی ئاوەماڵـی ڕۆبارانەوە پێکهاتووە.

جلگەی سیلابی: دەشتی لاخێزە؛ دەشتی بـەر لافاو؛ گۆڕەپانێک کە بە هۆی هاتنە سەرەوەی ئاوی چۆمان و هەستانی لافاو، لە لێوارەکانیدا پێکهاتبێ: **جلگەی کنارەای**

جلگەی کنارەای ☜ **جلگەی سیلابی**

جلگــەای / colge'î/: /سـم. دەشـتـی؛ قـەلاچی؛ قەراجی؛ سفتیکی: ۱. پێوەندیدار یان سـەر بـە دەشــتەوە ‹آب و هـوای جلگـەای: کـەش و هـەوای دەشتی› ۲. بە دۆخ یـان چۆنیـەتی قەلاچیـەوە ‹زمینهای جلگەای: زەوینگەلی سفتیکی›.

جلنبـر / colombor، ـهـا/: صـفت. شـــڕەبار؛ شـــڕپۆش؛ سیپالـــپۆش؛ شـــڕ و شـــەپرێو؛ شڕەوپڕەپۆش.

جلـو[1] **/ celow, colow, celo:, colo:،** ـهـا/:

[ترکی]*اسم. [گفتاری]* ۱. بەردەم؛ وەردەم؛ بەر؛ وەر؛ پێش؛ نوا؛ سینگە. بەرانبەر: **عقب** ‹جلوت را نگاه کن!: چاوت لە بەردەمت بێ!› ۲. بەر؛ وەر؛ پێش؛ نوا؛ سینگە؛ بەشێ کە نزیکتر لە بەشێکی ترە و لە پێشیدایە ‹جلو در: بەر دەرکە› ۳. هەوسار؛ لەغاو؛ لغاف؛ جڵەو.

▣ **جلو چشم کسی را خون گرفتن** ☜ خون جلو چشم کسی را گرفتن، **خون**

جلو خود را گرفتن: بەر خۆگرتن؛ خۆ پاراستن ‹خواستم بزنم توی گوشش، ولی جلوی خودم را گرفتم: گەرەکم بوو بسرەوێنمە بن گوێیدا، بەڵام بەر خۆمم گرت›. هەروەها: **جلو خود را نگهداشتن**

جلو کسی را گرفتن: بەر کەسێ گرتن؛ کەسێ لەو کارەی کە دەیکا، یان دەیەوێ بیکا، پریگاندنەوە؛ بەر پێ گرتن ‹جلو پسرت را بگیر! دارد خانە را آتش می‌زند: بەر کوڕەکەت بگرە! خەریکە ماڵەکە ئاگر بدات›.

جلو کسی را ول کردن: چاو لە کەسێ داخستن؛ بەر بۆ کەسێ بەردان؛ پێش کەسێ نەگرتن؛ چاوەدێری کەسێ نەکردن.

از جلو کسی درآمدن: چوونە ڕووی کەسێکدا؛ بەرهەڵستی ئاکاری نارەوای کەسێک بوون.

جلو[۲]: *صفت.* ۱. بەروو؛ پێشوو؛ نوا؛ نوها؛ پێشەوە ‹درِ جلو: درگای بەروو› ۲. *[مجازی]* پێش؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی سەرتر بوون لە دیتران.

▣ **جلو بودن:** لە پێشەوە بوون؛ لە بەرەوە بوون.

جلو[۳]: *قید.* بەر؛ وەر ‹جلو در: بەر دەرگا›.

▣ **جلو قاضی و معلق‌بازی:** مزگەوت و جرت؛ ئاکاری نەشیاو و نەگونجاو.

▣ **جلو آمدن:** ۱. هاتنە بەرەوە؛ بەرەو پێش هاتن؛ بەرەو پێشەوە هاتن؛ ئامەی وەڵێوە ‹دو قدم جلو بیا: دوو هەنگاو بێرە بەرەوە› ۲. هاتنە پێشەوە؛ هاتنە بەرەوە ‹ساختمان نیم متر توی پیادەرو جلو آمده بود: خانووەکە نیو میتر لە پیادەڕەوەکە هاتبووە پێشەوە› ۳. کەوتنە بەرەوە؛ پێشڕەوت‌کردن ‹مدتی با هم کار کردیم درسش جلو آمد: ماوەیەک پێکەوە کارمان کرد دەرسەکەی کەوتە بەرەوە›.

جلو افتادن: کەوتنە پێشەوە؛ پێشکەوتن: ۱. کەوتنە بەر؛ لە چاو کەسێ یان شتێکی تر لە پێشەوە بوون ‹آزاد خیلی زود از همەی ما جلو افتاد: ئازاد زۆر زوو کەوتە پێش هەموومانەوە›:

جلو زدن ۲. وەپێش‌کەوتن؛ کەوتنە بەر؛ کەوتەی وەڵێ ‹پدرم جلو افتاد و ماهم دنبالش: باوکم کەوتە بەر و ئێمەش بە دوویدا› ۳. *[مجازی]* دەس دانەبەر؛ وە پێش‌کەوتن.

جلو انداختن: خستنە بەرەوە: ۱. دانەبەر؛ خستنە پێشەوە؛ وەبەر خستن ‹گوسفند را جلو انداخت و با خود برد: مەڕەکەی دایە بەر و لەگەڵ خۆیدا بردی› ۲. *[مجازی]* خستنە پێشەوە؛ بوونە هۆی خێرایی یان پێشکەوتن ‹فروش رفتن خانە کارمان را جلو انداخت: فرۆشرانی ماڵەکە کارمانی خستە بەرەوە› ۳. کورت کردنەوەی ماوەی کارێک ‹کار مرا جلو بینداز: کارەکەی من بخە بەرەوە›.

جلو توپچی ترقە درکردن: *[کنایی]* درۆ بە لای هاوشاریەوکردن؛ کاری گۆترە و بێهۆ کردن: **جلو لوطی پشتک زدن**

جلو رفتن: چوونە پێشەوە؛ چوونە بەرەوە؛ لوای وەرەوە؛ ئەونوا چوون؛ وەرەوە لوەی.

جلو زدن ☜ **جلو افتادن ـ ۱**

جلو کسی/ چیزی ایستادن: ۱. لە بەر کەسێک/ شتێکەوە ڕاوەستان؛ لە بەرانبەر کەسێکەوە وەستان ‹ایستاد جلوی پنجرە: لە بەر دەلاقەکە ڕاوەستا› ۲. لە بەرانبەر کەسێ/ شتێکەوە وەستان/ وێسیانەوە/ باشاری‌کردن ‹جلو دشمن ایستاد: لە بەرانبەر دوژمنەوە وەستا›.

جلو کسی درآمدن: ۱. بەر بە کەسێ‌گرتن؛ لە بەرانبەریەوە دەرکەوتن ‹از پسکوچەها رفتم و سر

چهارراه جلوش درآمدم: بە کۆلانە تەنگەکانا چووم و لە سەر چوارڕێیانەوە بەرم پێ گرت› ۲.*[مجازی]* لە بەرانبەر کەسێکەوە وێستانەوە؛ ڕاسبوونەوە.

جلو کسی دکان باز کردن:*[کنایی]* لەگەڵ کەسێکدا دژبەرایەتی‌کردن.

جلو لوطی پشتک زدن ☜ **جلو توپچی ترقە درکردن**

جلو نوبه‌ای/ تبدار خربزه خوردن:*[کنایی]* کەسێک خستنە سەر هەتەر؛ لای کەسێک کارێ کردن کە بیخاتە فەرتەنەوە.

جلوئی / celo'î, colo'î/: [ترکی] ☜ **جلویی**

جلوباز / celowbāz, colow-, celo:-/: [ترکی/ فارسی] *صفت.* بەرباز؛ بەرتاک؛ وەرواز: ۱. دەمتاک؛ لە پێشەوە ئاواڵە ‹کفش جلوباز: کەوشی بەرباز› ۲. جلکێ کە لە پێشەوە بکرێتەوە. بەرانبەر: **جلوبسته** ‹پیراهن جلوباز: کراسی بەرتاک›.

جلوبسته / celowbaste, colow-, celo:-/: [ترکی/ فارسی] *صفت.* بەربەسراو؛ بەربەسیاگ: ۱. بە بێ ئاواڵەیی لە پێشەوە ‹کفش جلوبسته: کەوشی بەربەسراو› ۲. بە بێ دوگمە یان زیپی بەرەوە. بەرانبەر: **جلوباز** ‹پیراهن جلوبسته: کراسی بەربەسراو›.

جلوبند / celowband, colow-, celo:-/، ـها/: [ترکی/ فارسی]*اسم.* جلەوبەندساز؛ وەستاکارێ کە جلەوبەندی ماشێن دروست دەکاتەوە.

جلوبندی / celowbandî, colow-, celo:-/: [ترکی/ فارسی]*اسم.* جلەوبەندی؛ بەشێ لە ماشێن بریتی لە جابەفەرمان و سەگدەس و ئەکسێل.

جل و پلاس / col-o-palās/: [عربی/ فارسی]*اسم.* *[تعریض]* کەلوپەل؛ کەلپەل؛ شڕ و شاتاڵی نێو ماڵ، بەتایبەت ژێرخەر و جلوجێوان.

▣ **جل و پلاس خود را پهن کردن:***[کنایی]* کەلپۆسی خۆ بە عەرزێدا دان؛ بەرە شڕەی خۆ ڕاخستن؛ (خۆ) داکوتان؛ جێ لێ خۆش کردن؛ نیشتەجێ بوون؛ دامەزران ‹آمد و جل و پلاس خودش را در خانەی ما پهن کرد: هات و کەلپۆسەکەی لە ماڵی ئێمەدا بە ئەرزدا دا›.

جل و پلاس خود را جمع کردن:*[کنایی]* بارگە و بنە پێکەوەنان؛ بەرە شڕەی خۆ کۆ کردنەوە؛ شەنگەشڕە جەم‌کردنەوە؛ بار و بنە پێچانەوە؛ بە مەبەستی جێ‌هێشتنی جێگایەک، کەل‌وپەلی خۆ کۆکردنەوە ‹دیروز جل و پلاسش را جمع کرد و رفت: دوێنێ بارگە و بنەی پێکەوەنا و چوو›.

جل و پلاس کسی را بیرون ریختن:*[کنایی]* شڕ و بڕەی کەسێ خستنە دەرەوە ‹اگر تا آخر این هفته اجاره را ندهی جل و پلاست را میریزم بیرون: ئەگەر تا ئاخر ئەم حەوتەیە کرێکەت نەدەی شڕ و بڕەکەت دەخەمە دەرەوە›.

جلوت / calvat/: [عربی]*اسم.* *[ادبی]* ڕاشکاوی؛ ئاشکرایی؛ ئاشکاری؛ دیاری. بەرانبەر: **خلوت**

جلوـجلو / celowcelow, colowcolow, celo:celo:/: [ترکی] *قید.* *[گفتاری]* پێشاوپێش؛ پێشووتر؛ زووتر؛ لە پێشەوە؛ لە پێشدا؛ وەڵێنە؛ لە بەرەوە ‹جلوـجلو همسایەها خبر شده بودند: پێشاوپێش دراوسێکان ئاگادار ببوون›.

جلوخان / celowxān, colow-, celo:-/، ـها/: [ترکی/ فارسی]*اسم.* پێش‌درگا؛ ژێردالان؛ پێشخانە؛ بەر دەرگای چوونە ژوور کە هێندێک چووبێتە پێشەوە یان سەری داپۆشرابێت.

جلودار / celowdār, colow-, celo:-/، ـها؛ ـان/: [ترکی/ فارسی]*اسم.* جڵەودار: ۱.*[نظامی]* دەستەیەک کە لە پێش هێزی چەکدارانەوە دەڕۆن ۲.*[قدیمی]* هەوسارگر/ کێش؛ نوداکێش؛ جڵەوکێش؛ جڵەووار؛ جڵەودار؛ بەرگر؛ کەسێ کە لە پێشەوەی سوارەوە دەچوو و هەوساری ئەسپەکەی دەگرت و ڕێنوێنی دەکرد ۳. پێشگر؛ بەرگر؛ بەرهەڵست؛ گەپل؛ ئەوەی لە کاری کەسێ بەرگری دەکا.

▣ **جلـودار کـسی نـشدن:** *[گفتـاری]* دەرەقـەت کەسێ نەهاتن؛ دەرۆستی کەسێک نـەهاتن؛ دەروەن کەسێ نەهاتن؛ چار کەسێ نـەکردن؛ بەری کەسێ پێنەگیران.

جل‌وزغ / colvazaq ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم. [گفتـاری]* کـەز؛ کـەزی؛ قـەوزە؛ قـۆزە؛ کـەفزە؛ جلشین؛ جـەلاوی؛ گـاوک؛ قـەوزەی سـەراوان؛ وردیلە گیایەکی پێکەوە لکاوە کـە لـە سـەر ئـاو یان بەردەوە دەبینرێ.

جلوس / culûs, colûs/: [عربی] *اسم. [ادبی]* کـار یان ڕەوتی لە بان شـتێکەوە دانیـشتن؛ ڕوونـان؛ ڕۆنیـشتن؛ نیـشتن؛ ئەرەنیـشتەی؛ نیـشتەیرە. هەروەها: **جلوس کردن**

جلوگیری / -:celowgîrî,colow-,celo/: [ترکی/ فارسی] *اسم.* بەرگری؛ کار یا ڕەوتی بـەرگرتن لـە ئەنجامدانی کارێ یا قۆمیانی ڕووداوێ ‹جلوگیری از دعوا: بەرگری لـە شـەڕ›. هـەروەها: **جلـوگیری کردن**

جلوه / celve/: [عربی] *اسم.* دیاردی: ١. کار یان ڕەوتی دەرکەوتن و سەرنج بەرەو خـۆ ڕاکێـشان ‹ماه از گوشەی افـق جلـوه کـرد: مانـگ لـە سـووچی ئاسۆوە دیاردیدا› ٢. *ـها/* ئـەوەی دەبێتـە هـۆی هـۆگرەتی و سـەرنجڕاکێـشی ‹عکـس مـاه در آب جلـوەی خاصـی داشـت: وێنـەی مانـگ لـە ئاوەکـەدا دیاردیەکی تایبەتی هەبوو›.

▣ **جلـوه دادن:** نوانـدن؛ نیـشاندان؛ نمانـای؛ ئرمانەی.

جلوه داشتن: بەرچاو بـوون/ گـرتن؛ بـەنموون بوون؛ چاو ڕفێن بوون؛ خـاوەن تایبەتمەنـدی سەرنج بەرەو لای خۆ ڕاکێشان.

جلـوه فـروختن: خـۆ نوانـدن؛ وێ ئرمانـەی؛ دەعیە و دەمار فرۆشتن.

جلوه کردن: ١. دیاردی/ دیاری دان؛ کەوتنـە دەرەوە؛ ئاشـکرا بـوون ٢. سـەرنج ڕاکێـشان؛ کەوتنە بەرچاو.

جلـوه‌گـر / celvegar/: [عربی/ فارسی] *صفت.* ئاشکرا؛ دیاریـدە؛ پـەیا ‹سـرانجام مهتـاب از پـشت درختان جلـوه‌گـر شـد: ئـاخری مانگەشـەو لـە پـشت دارەکانەوە ئاشکرا بوو›.

جلوه گـری / celvegarî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* دیاریدەری: ١. دۆخ یان چۆنیـەتی دەرکـەوتن؛ دیاریدەر بوون ٢. کار و ڕەوتی خۆ نوانـدن؛ خـۆ نیشاندان؛ سەرنجی بینەر بۆ لای خۆ کێشان.

جلوی[1] / celovî, colovî/: [ترکی] *صفت.* بـەروو؛ بەرەوە؛ بەرگین؛ بەرین؛ پێشوو؛ وەڵین؛ ئەوی لە پێشەوەیە ‹چرخ جلوی پنچر شـد: تەگـەرەی بـەروو پەنچەر بوو›: **جلویی**

جلوی[2] / ـها/: *ضمیر.* بـەروو؛ بـەرگین؛ بـەرین؛ پێشەوە؛ پێشوو؛ وەڵـین؛ ئـەوەی لـە بەرەوەیـە ‹جلوی پنچر شد: بەروو پەنچەر بوو›: **جلویی**

جلویی / celoyî, coloyî/: [ترکی] ☜ **جلـوی: جلوئی**

جلی / calî/: [عربـی] *صفت. [ادبی]* ئاشـکرا؛ دیـار؛ دیاریدەر؛ پەیا؛ بەرچاو؛ ڕوون.

جلیتقه / celîtqe/: [ترکی] ☜ **جلیقه**

جلیس / calîs/: [عربـی] *اسـم. [ادبـی]* هاونـشین؛ هاودەم.

جلیقـه / celîqe ، ـهـا/: [ترکـی] *اسـم.* جلیـسقه؛ جلیقه؛ جلیتقه: ١. چـۆخ؛ پەسـتەک؛ فەرمانـە؛ کنجی بێقۆڵی بەرباز ٢. وەها پۆشەنێک کە بـۆ خـۆ پاراسـتن دەیپۆشـن ‹جلیقـەی ضـدگلوله: جلیسقەی گوللەنەبڕ› ❋ **جلیتقه**

▣ **جلیقـەی ضـدگلوله:** جلیقـەی گوللەنەبـڕ؛ جلیقەیەک کـە لـە ژێـر جلـەوە دەیپۆشـن و گوللە کاری لێناکا.

جلیقـەی نجـات: جلیـسقەی نـەجات؛ جلیسقەیەک کـە بـای تێدەچێ و لـە کـاتی پێویستدا بۆ پاراستن لە خنکان یـان کـوتران دەیبەستن.

جلیل / calîl/: [عربی] *صفت. [ادبی]* ١. مـەزن؛

مــازن؛ گــەورە؛ بــەڕێز؛ ڕێــزدار ۲. شــکۆدار؛ خاوەن‌شکۆ.

جلیل القدر / calîlolqadr/: [عربی] *صفت. [ادبی]* ۱. پایەبەرز؛ بڵندپایە؛ پلە بەرز ۲. بەڕێز؛ هێژا.

جم / com/: *اسم. [گفتاری]* جووڵـە؛ جـم؛ جـوو؛ فزە؛ فز؛ فززە؛ تەکان؛ جمس؛ جمسک.

▣ **جـم خـوردن:** جوولیانـەوە؛ جووڵـیانەوە؛ جوولیایوە؛ تەکان خواردن؛ جم خواردن؛ فـزە کردن؛ بزووتن؛ جمین؛ جوین؛ جمەی.

جمـاد / camād ، ـات/: [عربـی] *اسـم.* کـڕەک؛ نــەجووڵ؛ بــێ‌جووڵــە؛ تــەنێ کــە لــە تایبەتمەندیەکانی ژینـەوەران - نـەخوازا ژیـان، گەشە و زا و زێیی - بێ بەشە.

جمادات / camādāt/: [عربی] *اسم.* نـەجووڵان؛ یەکێ لە سێ زنجیرەی سەرەکی بوونەوەران کە بریتیە لە هەموو تەنە بێ‌گیانەکان.

جمادی‌الاول / -camādîyalavval, camādel/: [از عربی] ☜ **جمادی‌اوّل**

جمادی‌الثـانی / -camādîyassanî, camādis/: [از عربی] ☜ **جمادی‌ثانی**

جمـادی‌اول / camādî'avval/: [از عربـی] *اسم.* جەمادی‌ئەوەڵ؛ مانگی پێنجەم لە ساڵی کـۆچی مانگی: **جمادی‌الاوّل؛ ج۱**

جمــادی‌ثــانی / camādîsānî/: [از عربـی] *اسـم.* جەمادی‌سانی؛ مانگی شەشەم لە ساڵی کـۆچی مانگی: **جمادی‌الثانی؛ ج۲**

جمازه / cammāze ، ـها/: [عربـی] *اسـم.* وشــتری بەلەپا.

جماع / 'cemā/: [عربی] *اسم.* سـەرجێیی؛ کـاری ڕازان؛ جــووت بــوونی ژن و پیــاو بــە نیــازی جینسی.

جماعات / camā'āt/: [عربی] ☜ **جماعت**

جماعت / camā'at ، ـها؛ جماعـات/: [عربـی] *اسـم.* ئاپۆرە: ۱. مەردم؛ خەڵک؛ خەڵـکی ۲. کۆمـەڵ؛ دەستە؛ گرۆ؛ پەل؛ گەل؛ کۆما.

جمـال / camāl/: [عربـی] *اسم. [ادبی]* جـوانی: ۱. ڕازاوەیی ‹در حکمت و علم است جمال تـن مـردم: لـە تێگەیـشتوویی و زانـستایە جـوانی بـۆ لەشـی خەڵـکی› ۲. خوجــوانی؛ زەریفــی؛ ســپەهی؛ جوانخاسی؛ خۆشیکی؛ خۆشـکۆکی؛ خـشکۆکی؛ شەنگی؛ قۆزی ‹بدین کمال نباشد جمال انسانی: بـەو پلە و پایە ناگا هـەرگیز جوانــی مـرۆ› ۳. *[مجـازی]* ڕوومەتی جوان؛ زەریف؛ خوجوان.

جماهیر / camāhîr/: [عربی] *اسـم.* ۱. جمـعِ ☜ **جمهور** ۲. جمعِ ☜ **جمهوری**

جماهیری / camāhîrî/: [عربی] *صفت.* کۆمـاری؛ خەڵکی؛ کۆمەڵی؛ جڤاتی؛ مەردمی.

▣ **اتحاد جماهیری** ☜ **اتّحاد**

جمبـوری / cambûrî ، ـهـا/: [انگلیـسی] *اسـم.* گهـانی؛ جـڤاتی نێونەتـەوەیی؛ کـۆ بوونــەوەی گەورەی نێونەتەوەیی.

جمجمه / comcome/: [عربی] *اسم.* ئێـسکەسەر؛ کەللەسەر؛ قاف؛ قاپیلکەسەر؛ قـاقلۆک؛ قـەحف؛ کاپۆل؛ کاپۆڵ؛ کەپۆلە؛ کـەپوو؛ کاپۆڵـک؛ کـات؛ کاتات؛ کاتک؛ کاژە؛ کاژەڕە؛ کاژەڵـە؛ کـاژەلاک؛ کافا؛ کـاکۆت؛ کۆلـۆخ؛ کـاجیر؛ کاجیـڕ؛ پیـت؛ قەحفی سەر؛ کاسـەی سـەر کـە لـە مـرۆدا لـە هەشت ئێسک پێکهاتووە.

جمجمـه‌شناسـی / comcomešenāsî/: [عربـی/ فارسی] *اسم.* کاپۆلناسی؛ زانستێ کە لە جیـاوازی ئەنـدازە، بـیچم و ڕێـژەی کاپۆڵـی ڕەگەزگـەلی جۆراوجۆری مرۆ دەکۆڵێتەوە.

جمع[1] / 'cam ، ـها/: [عربی] *اسم.* کۆ؛ کـۆم؛ گـرد: ۱. کۆڕ؛ کۆمەڵەیەک بریەتی لە چەن کەس یان چەن شت ‹جمع دوستان: کۆڕی دۆستان› ۲. جەم؛ جەمع؛ یەکێ لە چوار کاری سـەرەکی حیـساب ۳. سەرجەم؛ سەرکۆ؛ گردپـەڕ؛ کۆمـە ٤. کـاری کـۆ کردنــەوە؛ گلێرکردنــەوە ‹جمـع ثـروت: کـۆ کردنەوەی دارایی›.

▣ **جمع اضداد:** کۆی دژان؛ کۆ بوونەوەی شتانی

دژ به یەک لە جێیەکدا.

جمعِ کل: گرد؛ کۆی گشت؛ کۆی چەن کۆ.

جمع مکسّر: کۆی شکاو؛ جۆرێک شێوەی کۆکردنەوە لە زمانی عەرەبیدایە کە دەبێتە هۆی گۆڕانی بیچمی وشەکە (وەک: کۆی «عامل» کە دەبێتە «عَمَلە»، یان کۆی «ذخیره» دەبێتە «ذخایر»).

جمع[2]**:** *صفت.* کۆ؛ جەم؛ جەمەوکراو؛ کۆوەبوو لە جێیەکدا.

◘ **جمع آمدن** ☜ **جمع شدن ــ۱**

جمع آوردن ☜ **جمع کردن ــ۱**

جمع بستن: ۱. *[دستور]* کۆدان؛ کۆوەدان؛ بە شێوەی ناوی کۆ بە کارهێنان ‹برای جمع بستن جانداران «ان» به کار می‌برند: بۆ کۆدانی گیانداران «ان» دادەنێن› ۲. *[حساب]* کۆ کردنەوە؛ کۆوەکردن؛ ئەنجامدانی کاری کۆ.

جمع بودن: جەم بوون: ۱. کۆ بوون لە جێیەکدا ‹همه توی خانه‌ی ما جمع بودند: هەموو لە ماڵی ئێمەدا جەم ببوون› ۲. لە جێ خۆ بوون؛ لە سەر جێ بوون ‹حواست جمع باشد: بیرت لە جێ خۆی بێ›.

جمع زدن: کۆکردنەوە؛ لێک کۆکردنەوە؛ ئەنجامدانی کاری کۆ؛ بە دەسهێنانی ئەنجامی کۆکردنەوەی چەن هەند ‹این ستون را جمع بزن!: ئەم ئەستوونە لێک کۆکەوە!›.

جمع شدن: ۱. کۆ بوونەوە؛ کۆوە بوون؛ گرد بین؛ ڤەجەمین؛ ڤەجەمیان؛ جڤات کرن؛ گلێر بیەیوە؛ لە جێیەک و لە لای یەکدا مانەوە ‹توی خانه‌ی آزاد جمع شدیم: لە ماڵ ئازاددا کۆ بووینەوە›: **جمع آمدن** ۲. کۆ بوونەوە؛ ڤەجەمین؛ ڤەجەمیان؛ پەنگ خواردنەوە؛ گرد بیین؛ بە شێوەی کۆما بە سەر یەکدا کەوتن ‹توی چاله آب جمع شده بود: لە چاڵەکەدا ئاو کۆ ببووەوە› ۳. چوونە یەک؛ کەم بوونەوەی بارستایی یان ڕووی شتێ (وەک بە هۆی سەرما یان گوشارەوە) ‹از سرما جمع شده بود: لە بەر سەرما چووبووەیەک›.

جمع کردن: کۆکردنەوە: ۱. ڤەجەماندن؛ ڤەهەواندن؛ ڕەبساندن؛ گردکردن؛ گۆجیان؛ گلێرەوەکەردەی؛ لە پاڵ یەکتردا دانان ‹مردم را دور خودش جمع کرد: خەڵکی بە دەور خۆدا کۆوکردەوە›: **جمع آوردن** ۲. کۆما کردن؛ قەڵاچین کەردەی؛ قەڵاتەکردن؛ لە سەر یەک دانان ۳. هەڵگرتن؛ جەمەوکردن؛ ماشتنەوە؛ ماشتەیوە ‹پولها را از روی زمین جمع کردم: پارەکانم لە سەر زەوی کۆکردەوە› ٤. کۆ لێکدان؛ کۆ بەستنەوە؛ ڤەجەماندن.

جمع‌آوری / cam'āvarî, ca:māvarî /: [عربی/فارسی] *اسم.* کار یان ڕەوتی کۆکردنەوە و بەرگری لە بلاو بوونەوە یان پەرەگرتن ‹قرار است گدایان را از سطح شهر جمع‌آوری کنند: بڕیارە سواڵکەر لە نێو شاردا کۆکەنەوە›.

جمعاً / cam'an/: [عربی] *قید.* پێکەوە؛ بە یەکەوە؛ سەرهەم؛ سەرجەم؛ یەوە؛ تێکڕا؛ پێکڕا؛ وێکڕا ‹جمعاً چهار نفر بودیم: پێکەوە چوار کەس بووین›.

جمع‌بندی / cam'bandî, ca:m- ، ـها/: [عربی/فارسی] *اسم.* گردوکۆ؛ کورت‌وکۆ؛ کار یان ڕەوتی کورت کردنەوە و بە ئەنجامگەیشتن لە سەرجەمی باس و بەڵگەکان ‹جمع‌بندی صحبت‌ها با شما: گردوکۆی قسەکان لە ئەستۆی ئێوە بێ›.

جمع‌پذیر / cam'pazîr, ca:m- /: [عربی/فارسی] *صفت.* کۆوەگر؛ بە تایبەتمەندی یان توانای کۆوە بوون لە جێیەکدا یان پێکەوە. هەروەها: **جمع‌پذیری**

جمعداری / cam'dārî /: [عربی/فارسی] *اسم.* ۱. کار یان ڕەوتی چاوەدێری لە ماڵ یان دارایی دامەزراوەیەک ۲. پلە و پایەی خاوەن کۆ. هەروەها: **جمعداری اموال**

جمع‌کننده / cam'konande ، ـها؛ ـگان/: [عربی/فارسی] *اسم.* کۆکەرەوە؛ کۆوەکەر.

جمع‌گرایی / cam'gerāyî/: [عربی/ فارسی] ☜ **کثرت‌گرایی**

جمع‌وجور / cam'-o-cûr/: [عربی/ فارسی] صفت. [گفتاری] ۱. جەموجۆر؛ گرد(و)پڕ؛ کن‌کوو؛ قنج؛ پۆڕ ‹اتاق را جمع‌وجور کردیم: دیوەکەمان جەموجۆر کرد› ۲. تەکووز؛ گیف؛ ئامادە؛ بەرهەڤ ‹همه چیز جمع‌وجور است: هەموو شتێ تەکووزە› ۳. ڕێکوپێک ‹خانەی جمع‌وجوری داشت: خانوویەکی ڕێکوپێکی هەبوو›.

▣ **جمع و جور کردن**: ڕێکوپێک کردن؛ هەڵپەرتاوتن؛ هەڵوەژارتن؛ پەسینەی؛ پەسارنایوە ‹فردا مهمان داریم ، باید خانه را جمع‌وجور کنیم: سبەینێ میوانمان هەیە، ئەبێ خانووەکە ڕێکوپێک کەین›.

جمعه / com'e ، ـها/: [عربی]اسم. هەینی؛ ئەینی؛ هەینۆ؛ هەنی؛ هەینوو؛ ئین؛ یەنە؛ جومعە؛ ناوی ڕۆژی حەوتەم (و دوایین ڕۆژ)ی حەوتەی ئێرانی: **آدینه**

جمعه‌بازار / com'ebāzār ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. جومعەبازاڕ؛ بازاڕێ کە لە ڕۆژی هەینیدا دادەمەزرێ.

جمعه‌شب / com'ešab ، ـها/: [عربی/ فارسی]اسم. شەوی دوای ڕۆژی هەینی؛ شەوی شەممە.

جمعی[1] / cam'î/: [عربی] صفت. کۆمەڵی؛ کۆمەڵتەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە کۆمەڵێک ‹وظایف جمعی: ئەرکی کومەڵی›.

جمعی[2]: قید. بەگشتی؛ پێکەوە؛ پێکرا؛ تێکرا؛ سەرجەم؛ بەگەل؛ یۆوە؛ بە شێوەی کۆمرەیی ‹جمعی بلند شدیم و رفتیم پیش رییس: بەگشتی هەستاین و ڕۆیشتین بۆ لای بەرپرس›.

جمعی / cam'î:/: [عربی] ضمیر. کۆمەڵێک؛ تاقمێک؛ چینێ؛ پەلێ؛ پۆلێ؛ دەستەیەک؛ بەشێکی نا ڕوون لەوەی کە ئاماژەی پێ دەکرێ ‹جمعی بلند شدند و رفتند: کۆمەڵێک هەستان و ڕۆیشتن›.

جمعیت / cam'îyyat/: [عربی]اسم. ۱. ئاپۆرە؛ کۆمار؛ جەماوەر؛ حەشیمەت؛ جەمجاخ؛ هەموو خەڵک یان دانیشتوانی وڵات یان دەڤەرێک ‹جمعیت دنیا: ئاپۆرەی دنیا› ۲. ئاپۆرە؛ کۆمرە؛ کۆمای کەسانێ کە ناوچەیەکیان داگرتووە یان کۆمەڵەیەکیان پێکهێناوە ‹جمعیت زیر بیست سال: ئاپۆرەی ژێر بیست ساڵ› ۳. ـها/ کۆڕ؛ ئەنجومەن ‹جمعیت پزشکان بدون مرز: کۆڕی بژیشکانی بێ‌سنوور› ٤. بار و دۆخ و چۆناوچۆنی کۆ بوون؛ جەم بوون ‹جمعیت خاطر: خاترجەمی›.

جمعیت‌شناسی / cam'îyyatšenāsî/: [عربی/ فارسی]اسم. جەماوەرناسی؛ ئاپۆرەناسی؛ زانستی لێڕوانین و خۆندنەوەی جەماوەری مرۆڤ،پێکهاتە، گەشە و گۆڕانیان.

جمل / comal ، ـها/: [عربی][نامتداول] جمعِ ☜ **جمله**

جملات / comalāt/: [عربی] جمعِ ☜ **جمله**

جملگی[1] / comlegî/: [عربی/ فارسی] صفت. هەموان؛ گشتی؛ گردی؛ هەموو؛ جەمین؛ بە گشتیەوە ‹جملگی حاضران خندیدند: هەموو ئامادە بووان پێکەنین›.

جملگی[2]: قید. بەگشتی؛ هەموانی؛ گرد؛ هەموو؛ بە گشتیەوە؛ هەرهەموو؛ بە شێوەی گشتی ‹این حرف را جملگی پذیرفتند: بەگشتی ئەم قسەیان قەبووڵ کرد›.

جملگی[3]: ضمیر. هەموو؛ گشت؛ بەگشتی؛ تێکرا؛ گرد؛ ویکرا؛ پێکەوە ‹جملگی بلند شدیم و رفتیم: هەموو هەستاین و ڕۆیشتین›.

جمله[1] / comle ، ـها؛ جملات؛ جُمَل [نامتداول]/: [عربی]اسم. [دستور] ڕستە؛ هەڤۆک؛ یەکەی وتار کە لە باری واتاوە سەر بە خۆیە و لە وشە یان چەند وشەی پێوەندیداری ڕێزمانی پێکهاتووە.

▣ **جملەی اخباری**: ڕستەی هەواڵی؛ ڕستەیەک کە هەواڵ لە شتێک دەدا: **جملەی خبری**

جملەی استفهامی ☜ **جملەی پرسشی**

جمله‌ی اصلی ☜ **جمله‌ی پایه**

جمله‌ی التزامی: ڕسته‌ی ناسەربه‌خۆ؛ ڕسته‌یه‌ک که کاری ئه‌گه‌ری تێدابێ (وه‌ک: اگر خورشید برآید: ئه‌گەر خۆر دەرکەوێ).

جمله‌ی پایه: ڕسته‌ی بنه‌ما؛ ڕسته‌ی سه‌ره‌کی؛ ڕسته‌یێک که به ڕسته‌یه‌کی‌تر پڕ و پۆڕ ده‌بێته‌وه: **جمله‌ی اصلی**

جمله‌ی پرسشی: ڕسته‌ی پرسیاری؛ ڕسته‌ی پرسه‌کی؛ ڕسته‌یه‌ک که پرسیاری تێدایه (وه‌ک: آرام کجا بودی؟: ئارام له کوێ بووی؟): **جمله‌ی استفهامی**. هه‌روه‌ها: **جمله‌ی امری؛ جمله‌ی تمنایی؛ جمله‌ی خواهشی؛ جمله‌ی دعایی**.

جمله‌ی پیرو: ڕسته‌یه‌ک که بۆ ته‌واو کردنی ڕسته‌ی بنه‌ما ده‌گوترێ: **جمله‌ی تبعی**

جمله‌ی پیوسته: ڕسته‌ی لکاو؛ ڕسته‌یه‌ک که له‌گه‌ڵ ڕسته‌یه‌کی‌تردا، له باری وته یان ماناوه پێوه‌ندی هه‌بێ.

جمله‌ی تبعی ☜ **جمله‌ی پیرو**

جمله‌ی خبری ☜ **جمله‌ی اخباری**

جمله‌ی عاطفی: ڕسته‌ی هه‌ستی؛ ڕسته‌یه‌ک که هه‌ستێکی وه‌ک خۆشی، په‌سن، سه‌رسووڕمان، ئێش و... نیشان بدا.

جمله‌ی کامل: ڕسته‌ی ته‌واو؛ هه‌ڤۆکا سه‌رخۆ؛ ڕسته‌ی پڕ و پۆڕ. به‌رانبه‌ر: **جمله‌ی ناقص**

جمله‌ی معترضه: ڕسته‌ی ڕاژه‌یی؛ ڕسته‌یه‌ک که به شێوه‌ی ڕاژه له نێو وته‌دا ده‌گوترێ، به بێ ئه‌وه‌ی له باری ڕێزمانییه‌وه، له‌گه‌ڵ بابه‌ته‌که‌دا په‌یوه‌ندی هه‌بێ.

جمله‌ی ناقص: ڕسته‌ی ناته‌واو؛ ڕسته‌یه‌ک که به ته‌نیایی مانایه‌کی ڕوونی نه‌بێ و به ڕسته‌یێ‌تر واتاکه‌ی ته‌واو ببێ. به‌رانبه‌ر: **جمله‌ی کامل**

جمله[۲]**:** *صفت. [ادبی]* گشت؛ گش؛ هه‌موو؛ گرد؛ سه‌رجه‌م؛ ته‌واو ‹جمله مردم: هه‌موو خه‌ڵک›.

جمله‌بندی / comlebandî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* ڕسته‌به‌ندی: ۱. پێکهاته‌ی ڕسته ‹جمله‌بندی شما غلط است: ڕسته‌به‌ندی ئێوه هه‌ڵه‌یه› ۲. ڕسته‌سازی ‹بلد نیستم جمله‌بندی کنم: نازانم ڕسته‌به‌ندی بکه‌م›.

جمله‌پردازی / comlepardāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* ڕسته‌ڕێسی؛ وتنی ڕسته‌ی ئاراسته و بێ‌ناوه‌ڕۆک.

جمله‌سازی / comlesāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* ڕسته‌سازی؛ ڕه‌وتی درووس‌کردنی ڕسته.

جمنده / comande ، ـها؛ ـگان/: *اسم.* مێروو؛ جڕ؛ حه‌شه‌ره.

جمود / cumûd, comûd/: [عربی] *اسم.* ۱.ڕه‌قی؛ سفتی؛ سه‌ختی؛ وشکی ۲. کڕه‌کی؛ نه‌جووڵی؛ بێ‌جووڵه‌یی.

▣ **جمود فکری:** بیر وشکی؛ مێشک وشکی.

جمهور / comhûr ، جماهیر/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ۱. کۆمار؛ کۆمره؛ کۆمه‌ڵه ۲. خه‌ڵک؛ خه‌ڵکی؛ مه‌ردم؛ ئاپۆره؛ جه‌ماوه‌ر.

جمهوری / comhûrî ، ـها؛ جماهیر/: [عربی] *اسم. [ادبی]* کۆماری؛ جڤاتی؛ کۆمه‌ڵی؛ حکوومه‌تێ که سه‌رۆکی له لایه‌ن خه‌ڵکه‌وه هه‌ڵده‌بژێردرێ.

▣ **جمهوری اسلامی:** کۆماری ئیسلامی؛ حکوومه‌تێ که قانوونه‌کانی وه‌رگیراو له ئایینی ئیسلامه‌وه ده‌زانێ.

جمهوری توده‌ای/ خلق: کۆماری کۆمایی؛ کۆمارێ که ڕێبه‌رایه‌تی له ئه‌ستۆی کۆمه‌ڵ یان ڕێکخراوه‌یه‌کدایه.

جمهوری دمکراتیک: کۆماری دیمۆکراتیک؛ ده‌وڵه‌تی کۆماری به شێوه‌ی هه‌ڵبژاردنی ڕاسته‌وخۆ و کۆڕی قانووندانه‌ریانه‌وه.

جمهوری سوسیالیستی: کۆماری سوسیالیستی؛ کۆماری خاوه‌ن ڕێوشوێنی سه‌ر به سوسیالیزم.

جمهوری فدرال/ فدراتیو: کۆماری فدراڵی؛

کۆمـارێ کـە لـە چەنـد ئەیالـەتی سـەربەخۆ پێکهاتووە.

جمهوریت / comhûrîyyat/: [عربی]/اسم. کۆمار؛ کۆماری؛ جڤاتی؛ دوزەنەی جڤاتی؛ کۆمارەتی.

جمهوریخواه / comhûrîxāh ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. کۆمـاریخواز؛ کۆمـاریواز؛ سـەر بـە ڕێخراوەی کۆماریخواز.

جمیـع / camî'/: [عربـی] صـفت. گـشت؛ گـش؛ هەموو؛ گرد؛ پاک؛ سەرپاک ‹جمیـع مـردم: گـشت خەلکی›.

جمیعاً / camî'an/: [عربی] قید. بەگشتی؛ هـەمی؛ سەر لە بەر؛ تێکڕا.

جمیل / camîl/: [عربی] صفت. [ادبی] ۱. شـەنگ؛ شـەپال؛ جـوان؛ زەریـف؛ ڕوومـەت جـوان؛ خۆشیک؛ خوشکۆک؛ جوانخاس؛ کەلـەش؛ قـۆز ۲. باش؛ چاک؛ خاس؛ عال.

جن / cen(n) ، ـها؛ اجنّه/: [عربـی]/اسم. جنۆکـە؛ جندۆکـە؛ جندووکـە؛ جنـد؛ ژنۆکـە؛ ئەجنـە؛ جوانەزما؛ جن؛ سەرکڕنیک؛ بوونەوەرێکی نەدیار کـە وا دیـارە هەلـس‌ونـشتی وەک مرۆیـە و هێزێکی بە دەر لە سروشتی هەیە.

▣ **جن بوداده**: [مجازی] جنۆکە؛ چزلیک؛ مرۆی کورتەبالای بەونژمی زیتەلّ.

جن و بسم‌الله: [مجازی] مشک و پشیلە؛ کتـک و مشک؛ پشی و سەگ؛ کتـە و مـلّە؛ کـارد و پەنێر؛ دوو کەس یان دوو شتی نەیار و دژ بـە یەک.

▣ **جـن تـوی جلـد کـسی رفـتن**: جـن کەسـێ پێکان؛ جنۆکە دەس لە کەسێ وەشاندن.

جنائی / cenā'î/: [عربی] ☜ **جنایی**

جناب / cenāb, canāb ، ـان/: [عربی]/اسم. کاکـە؛ بەڕێز؛ گەورە؛ هێژا؛ جەناب؛ وشەی ڕێز گرتن لە گەورەکان.

▣ **جناب اشرف**: میرمەزن؛ وشەی ڕێزگـرتن بـۆ گـەورەپیاوانی حکوومـەتی و دەولـەمەندان: **حضرت اشرف**

جناب عالی ☜ **جنابعالی**

جنابـــت / canābet/: [عربـــی]/اســـم. [فقـــه] لەش‌پیسی؛ کازێری؛ بێ غوسلّی.

جنابعالی / cenābālî, cenābe'ālî/: [عربی] ضمیر. بەڕێزتان؛ وشەی ڕێزلێنان و ڕەسمی بۆ بیسەری تاک ‹خدمت جنابعالی عرض می‌شود کـه...: خزمـەتی بەڕێزتان ڕادەگەیێندرێت کە ...›: **جناب عالی**

جنات / cannāt/: [عربی] جمعِ ☜ **جنّت**

جناح / cenāh ، ـها/: [عربـی]/اسـم. ۱. لا؛ لایـەن؛ هەرکام لە دوو لایەنی چەپ یا ڕاستی مەیـدان، حەوش یا مالّێک ‹از جناح راست حمله کرد: لـە لای ڕاستەوە پەلاماری دا› ۲. بال؛ هەرکام لە دوو بالی چـەپ یـان ڕاسـتی گرووپێکـی ئەرتەشـی یـا وەرزشی ‹بازیکن جناح چپ: کایەکەری بالی چەپ› ۳. بال؛ لایەن؛ هەرکام لە دوو لـەقی جۆراوجـۆر لە دەستە یان دامەزراوەیەکدا ‹جناح محافظـه‌کـار: بالی پاوانخواز›.

جناح‌بندی / cenāhbandî ، ـها/: [عربـی/ فارسـی] /اسم. لایەنکاری؛ دەستەبەشی لە نێوان گـرۆ یـان دامەزراوەیێکدا.

جناحین / cenāheyn/: [عربی]/اسـم. هـە ر دوولا؛ هەر دووبال.

جنازه / cenāze ، ـها/: [عربی]/اسم. تەرم؛ مـەیت؛ جەنازە؛ کەلاخ؛ جەندەک؛ لاشەی مردوو.

جناس/ cenās ، ـها/: [عربی]/اسـم. [بـدیع] دوو یـا چەند وشە کە لە بـواری پیـت یـان خوێندنـەوە وەک یەک بن و لە مانادا جیاواز: **تجنیس**

▣ **جناس تام**: ئـەوەی لـە پیـت و خوێندنـەوەدا بەتەواوی وەک یەک بن، بـەلام بـە دوو مانـا (وەک شێر «دڕندە» و شێر «بۆ ئاو»).

جناس خط: ئەوەی لە نووسیندا یەکسان و لـە خالّدا جیاوازن (وەک ناز و باز).

جناس زایـد: جیناسـێ کـە تێیـدا وشـەیەک پیتێکی لە وشەکەی‌تر زیاتر بێ (وەک: سـەگ

و سەنگ).

جناس لفظ: ئەوەی لە نووسـیندا جیـاواز و لـە خوێندنەوە وەک یەک بـن (کـە لـە ڕێنووسـی کوردیدا نەماوە، وەک: حیات و حیاط).

جناس مرکب: جیناسی لێکدراو؛ جیناسێ کـە یەکێ لە دوو وشەکە سادە و ئەوی‌تر لێکدراوە (وەک ڕێ بوار و ڕێبوار).

جناس ناقص: جیناسێ کە لە پیتەکاندا وەکوو یـەک بـن و لـە خوێندنـەوەدا جیـاواز (کـە ڕێنووسی کوردی نەیهێشتووە، وەک: گُل و گِل).

جناغ / cenāq ، ـهـا:/*اسـم.* چەڵـەمە؛ چۆڵـەمە؛ چەمەڵە؛ چۆڵەمێ؛ قەفەل؛ قەڵەمە: ۱. ئێـسکی چۆڵەمە .۲. *[گفتاری]* چەڵەمەی مریشک.

▣ **جنـــاغ شکـــستن:** ۱. چەڵەمەشـــکانێ؛ چەڵەمەشـکێنە؛ چلەمـشکانێ؛ چلەمـشکانە؛ چەڵەمە مارەی؛ جۆرە گرێویکی بە چەڵەمەی مریشکە کە ئەگەر یەکێ لە دوو لا شتێ بداتە دەسـتی ئـەوی دیکـەوە و ئـەویش نـەیژێ «لەبیرمـە»، بردوویەتـەوە ۲. *[کنـایی]* مـەرج کردن؛ گرێو کردن.

جنـاغی / cenāqî:/*اسـم.* چەڵـەمەیی؛ جـۆرێ نەخـشی وەکـوو حـەوت و هەشـتی لـە پـەنای یەک: **جناقی**

جناقی / cenāqî ☜ **جناغی**

جنان / cenān:/ [عربی] جمعِ ☜ **جَنّت**

جنایات / cenāyāt:/ [عربی] جمعِ ☜ **جنایت**

جنایـت / cenāyat ، ـهـا؛ جنایـات:/ [عربـی]/*اسـم.* جەنایـەت؛ هۆڤـەبەر: ۱. *[حقـوق]* هـەر کـارێکی نارەوا وەکوو مرۆڤ‌کـوژی، دەس‌درێـژی و دزی کـە شـیاوی سـزادانە ۲. *[مجـازی]* مرۆکـوژی ۳. *[مجازی]* کاری زۆر دزێو و نارەوا.

جنایـت آمیـز / cenāyatāmîz:/ [عربـی/ فارسـی] *صفت.* جەنایەتاوی؛ تێکەڵاو بە جەنایەتەوە.

جنایت پیشه / cenāyatpîše ، ـهـا؛ ـگـان:/ [عربـی/ فارسی] *صفت.* خووگرتـوو بـە جەنایـەت کـردنی جۆربەجۆر.

جنایتکار / cenāyatkār ، ـها؛ ـان:/ [عربی/ فارسـی] *صـفت.* جەنایـەتکار؛ گانـاوەر؛ بـە کـردەوەی جەنایەتکارانـە ‹جنایتکـار درحـین فـرار کـشته شـد: جەنایەتکارەکە لە کاتی هەڵاتندا کوژرا›.

جنایتکارانـه / cenāyatkārāne:/ [عربـی/ فارسـی] *صفت.* جەنایەتکارانە؛ بە کار و کردەوەی تێکـەڵ بـە جەنایەتـەوە ‹رفتـار جنایتکارانـه: کـردەوەی جەنایەتکارانە›.

جنـایی / cenāyî:/ [عربـی] *صـفت.* جینـایی؛ پێوەندیدار بە جەنایەتەوە: **جنائی**

جنـب / canb:/*اسـم. [کالبدشناسـی]* پەردەسـی؛ پەردەیەک کە سی دادەپۆشێ: **پردەی جنب**

جنـب / cambe, canbe:/ [عربـی] *حـرف.* لای؛ پاڵـی؛ بنچغـی؛ تەنـشتی؛ تەنیـشتی؛ بنپاڵـی؛ بن‌دەسی؛ بن‌دەسـتی؛ پـەنای؛ ئـالی؛ تەشـکی؛ جمـی؛ دەڤـی؛ کـەناری؛ کـنی؛ نکـی؛ ڕەخـی؛ جەمی؛ لاوی؛ قەراغی ‹دکان جنب سینما: دووکـانی لای سینەما›.

جنب / conob:/ [عربی] *صفت. [فقه]* لـەش پـیس؛ لەش‌چەپەڵ؛ غوسڵ لە سەر.

ـجنب / comb, conb:/ *پیوازه.* ـــ ئـاخێز؛ ـخێـز؛ ـجووڵ؛ ـ جم؛ ـ بزۆ؛ ـ لـڤ؛ ـ لـەوێن؛ جووڵـەر ‹زودجنب؛ دیرجنب: زووئاخێز؛ دێرئاخێز›.

جنبـان[1] / combān, conbān:/ *صـفت.* لـەوێن؛ جووڵان؛ جووڵێن؛ لەقێن؛ بزوێن؛ جوێن؛ لـەبت؛ بە جم و جووڵ.

ـجنبان[2]*: پیوازه.* ـ بـزوێن؛ ـ جووڵـێن؛ ـ جـوێن؛ ـ لەقێن؛ ـ لەوێن؛ ـ نرڤێن؛ لەبتێن؛ جووڵـێنەر؛ جمنەر ‹سلسله‌جنبان: زنجیرەبزوێن›.

جنبانـدن / combāndan, conbāndan:/ *مـصدر. متعـدی.* // **جنبانـدی:** جووڵانـدت؛ **مـی‌جنبـانی:** دەجووڵـێنی؛ **بجنبـان:** بجووڵـێنە// جووڵانـدن؛ جووڵانن؛ جمەنە؛ هەژاندن؛ ڕاژانـدن؛ هێژانـدن؛ جووڵاندنـەوە؛ هەژکانـدن؛ هەرکانـدن؛ بـزاوتن؛

تەکان پێدان؛ لەرانـدن؛ ژەنـدن؛ ڕاتـلەکان؛ ڕاتـلەکاندن؛ تەکانـدن؛ جـوانن؛ شـانین؛ فەهەژانـدن؛ مەرانـدن؛ جمانـدن؛ جـڤاندن؛ ڤرڤراندن؛ ڤەخوماندن؛ جەمقانـدن؛ چەلکانـدن؛ لەبتانـدن؛ زیـوانن؛ جوولـنەی؛ ئەوەجوولـنەی؛ جوولـنایوە؛ لەقانـدن؛ لـڤاندن: ۱. بـە ڕاسـت و چەپ، بەر و دوا، یان سەروخواردا تەکان‌دان ‹دم جنباندن: کلک جوولانـدن› ۲. بزوانـدن؛ جمنـەی؛ جمنایرە؛ خستنە بزووتنەوە ‹او را از جایش جنبانـد: لـە جێکەیـدا بزوانـدی› ❋ **جنبانیـدن**. هـەروەها: **جنباندنی**

■ صـفت فـاعلی: **جنباننـده** (جوولـێنەر)/ صـفت مفعـولی: **جنبانـده** (جوولـێنراو)/ مـصدر منفـی: **نجنباندن** (نەجوولاندن)

جنبانیـــدن / combānîdan, conbānîdan/ ☜ **جنباندن**

جنبش / combeš, conbeš ، ـها:/اسم. کـار یـان ڕەوتی جوولانەوە؛ بزووتنەوە: ۱. جوولـە؛ بـزاڤ؛ بزاو؛ لەبت؛ لەرە؛ ژیل؛ تەکان؛ جمشت؛ کار یـان ڕەوتی گۆڕانی دۆخ یان شـوێن؛ جمـان؛ لـڤین؛ نرڤـان ۲. کـرد و خـەباتێکی بـە بەرنامـە بـۆ گەیشتن بە ئامـانجێکی سیاسـی، کۆمەلایـەتی یان فەرهەنگی ‹جنبش ملی شدن نفت: بزووتنـەوەی خۆمالی بوونی نەوت›.

جنبـشی / combešî, conbešî/: صـفت. بـزاوی؛ بزاڤی؛ جوولەیی؛ نرڤانی ‹نیـروی جنـشی: هێـزی بزاوی›.

جنبنـده / cambande, conbande ، ـها؛ ـگان/: اسم. *[مجـازی]* جووقـەوار؛ مـشەکەر؛ زینـدەوەر؛ گیانـدار؛ گیانـەوەر؛ گیانلەبـەر؛ جوولـەکەر؛ جانـەوەر ‹در خیابـان جنبـده‌ای دیـده نمـی‌شـد: لـە شەقامدا جووقەوارێک نەدەبینرا›.

جنب‌وجوش / comb-o-cûš, conb- ، ـها:/اسم. *[مجازی]* جم و جوول؛ گل‌وخول؛ چەرخ و خـول؛ هەلسووڕ_داسووڕ؛ جوولانەوەی زۆر.

جنبه / cambe, canbe/: [عربی]/اسم. بار: ۱. ـها/ لایەن؛ تایبەتمەندیێک لە چۆنـاوچۆنی شـتێکدا ‹جنبەی هنری: بـاری هونـەری› ۲. ـهـا/ لایـەن؛ جێگای ڕوانین لە شتێ ‹جنبەهای مختلف این کـار را بررسـی کنیـد: بـارە جۆراوجۆرەکـانی ئـەم کـارە لێکدەنەوە› ۳. *[گفتاری]* خۆی هەلگرتن؛ ژێهـاتی بۆ هەبوونی شتێ ‹با کسی‌که جنبه ندارد شوخی نکن: لەگەل کەسێ کە هەلناگرێ گەمە مەکە›.

جنبی / cambî, canbî/: [عربی] *صفت*. تەنـشتی؛ کەناری: ۱. بوون لە پـال یـان کـنی شـتێکەوە ‹مغـازەی جنبـی: دووکـانی کـەناری› ۲. *[مجـازی]* لاتەکی؛ ناسەرەکی؛ پەراوێزی.

جنبیدن / combîdan, conbîdan/: مـصدر. لازم. // **جنبیدی**: جوولایـەوە؛ **مـی جنبـی**: دەجوولـێیەوە؛ **بجنب**: بجوولەوە// جوولانەوە؛ جوولان؛ جوولیان؛ جڤان؛ جمەی؛ جمـای؛ لەڤـین؛ لـڤین؛ لـڤیان؛ لـەقین؛ لیـان؛ لەخـشان؛ چـەلکین؛ ڤرڤـرین؛ وەرزین؛ وەرزان: ۱. جمیاین؛ لە جێگەی خـۆدا تـەکان خـواردن ‹شـاخەهـا مـی‌جنبیدنـد: لقـەکان دەجوولانەوە› ۲. بزووتن؛ نرڤـان؛ لـەبتین ‹یـک وجب هم از جایش نجنبیده: بستێکیش لـە جێگاکـەی نەجوولاوەتەوە› ۳. *[مجازی]* کوشبوون؛ کـار یـان تێکۆشان ‹تا فرصت هست باید بجنبی: تـا دەرفـەت هەیە دەبێ بجوولێیەوە› ٤. *[مجـازی]* پەلـەکردن؛ جمایوە؛ جمـایرە ‹بجنـب کـە دیـر شـد: بجوولـەوە دێرە›.

■ صـفت فـاعلی: **جنبنـده** (ــ)/ صـفت مفعـولی: **جنبیـــده** (جـــوولاو)/ مـصدر منفـی: **نجنبیـــدن** (نەجوولان)

جنت / cannat ، جنّات؛ جِنان/: [عربـی]/اسم. *[ادبـی]* بەهەشت؛ بەهشت؛ باغاتی خودا لەو دونیادا.

جنـتلمن / centelman ، ـهـا/: [انگلیـسی] *صفت*. پیاوماقوول؛ ڕێزدار؛ ئاغا؛ پیاوی بەڕێز.

جنـت‌مکـان / cannatmakān/: [عربـی] *صـفت*. بەهەشتی؛ مال لە بەهەشت.

جنجال / cancāl ، ـهـا/: *اسم.* زلە؛ زەنازەنا؛ قـاڵ؛ سمـــڕ؛ حەمـــەرەمزێ؛ مەعرەکـــە؛ گۆمـــەڵ؛ حولەسـێ؛ خـڕوجز؛ گۆنگـەر؛ حەلـەلا؛ هەڵـلا؛ هەراوهۆریا؛ هەراهەرا؛ هەراوهووولا؛ هەرەومەزات؛ هەلاـ هەلا؛ هەڵلاـ هەڵلا؛ گوڕە و هەرا؛ چەقە و گوڕە؛ چەقەوهەرا؛ چەقەچـەق؛ هەلمەلـە؛ گێـرە ونێــرە؛ جــەنجاڵ؛ سنگەســنگ؛ سرمەســرم؛ هڕوگالــە؛ قیرەقیــر؛ مورپــەمورپ؛ گوڕەگــوڕ؛ قالمەقـاڵ؛ قـاوقوو؛ قاوقرشـیک؛ شـەڕ و ئـاژاوە وێرای دەنـگ و دۆر و بـشێوە ‹جنجـال ایـن زن و شوهر تمامی نـدارد: هەرا و هۆریـای ئـەم ژن و شـووە نابڕێتەوە›.

▣ **جنجــال بــه پـا کـردن:** هەراهـەرا کـردن؛ هــەراوهوریا ســازکردن؛ قاڵــمەقاڵ کــردن؛ جەنجاڵ وەش کـەردەی؛ ئاژاوەگێـڕان؛ ئـاژاوە نانەوە.

جنجـال آفرینـی / cancālāfarînî ، ـهـا/: *اسم.* هەڵلاخۆشکەری؛ زڵەنێـوەیی؛ کـار یـان ڕەوتی هەرا و هوریا پێکنان. هەروەها: **جنجال‌آفرین**

جنجالی / cancālî/: *صفت.* هەڵلایی؛ گۆنگـەری؛ سرمەیی؛ زڵـەیی: ١. هـۆی وەدیهـاتنی ئـاژاوە ‹خبرهای جنجالی: هەواڵی هەڵلایی› ٢. ئـاژاوەچی؛ ئاژاوەگێــڕ؛ جەنجاڵــی؛ خوازیــاری جــەنجاڵ خۆش‌کردن ‹آدم جنجالی: مرۆی ئاژاوەچی›.

جنجر / cancar/: [؟] ☜ **جَرجَر**

جنحه / conhe ، ـها/: [عربـی]*اسم.* سـووکەتاوان؛ کاری نارەوای سووکتر لە مرۆکوژی؛ ئاز و بـەزی چکۆلە.

جند / cond ، جنود/: [معرب از فارسـی]*اسم. [ادبی]* ١. لەشکر؛ سپا ٢. لەشکری؛ کەسێ کە لـە نێـو لەشکردایە.

جندبیدستر / condebîdastar/: [معـرب از کـردی/ فارسی] ☜ **بیدَستر**

جنـده / cende ، ـهـا/: *اسم. [گفتـاری، مـستهجن]* جنێ؛ جندە؛ جننـە؛ جوننـە؛ قەحبـە؛ سـۆزانی؛ ژنی خراپکار.

جنــدەبــازی / cendebāzî/: *اسـم. [گفتـاری، مستهجن]* جوننە/ جونـدە/ جنـدەبازی؛ تێکەڵـی لەگەڵ ژنانی خراپکاردا. هەروەها: **جندەباز**

جندەخانـه / cendexāne ، ـهـا/: *اسـم. [گفتـاری، مستهجن]* جوننەخانە؛ جندەخانە؛ ماڵەجندە.

جن‌دیده / cendîde ، ـها/: [عربی/ فارسی] *صفت. [مجــازی]* تۆقیــو؛ زاڵــەترەکیو؛ زاورچــووگ؛ زەندەق‌چوو؛ زەنـەق‌چـووگ؛ زەنـەق‌تۆقیـو؛ زۆر ترساو.

جنرال / cen(e)rāl/: [فرانسوی] ☜ **ژنرال**

جن‌زده / cenzade ، ـهـا/: [عربـی/ فارسـی]*اسـم. [فرهنـگ‌مـردم]* جــن‌پێکــاو؛ جنۆکــە لێــداو؛ هەجننــــەپێکا؛ دەس لــــێ‌وەشــــاو؛ دەس لێ‌وەشیاگ؛ کەسـێ کـە وا دەزانـرێ بـە هـۆی دەس پێگەیاندنی جنۆکەوە تووشـی نەخۆشـین هاتووە.

جـنس / cens ، ـهـا/: [عربـی]*اسـم.* ١. جـنس؛ چییـەتی یـان چۆنیـەتی بنـەمایی ‹جـنس ایـن طلاست: جنسی ئەمە زێڕە› ٢. بابەت؛ چین؛ جۆر؛ وێنــە؛ چــین و تــوێژ؛ گرۆیــەک کــە خــاوەن تایبەتمەندی هاوبەشن ‹از این جـنس نمی‌خـواهم: لەم بابەتەم ناوێ› ٣. جنس؛ هـەر یەکـە لـە دوو دەستەی ژینەوەرانی نێرینە یان مێوینـە ‹جـنس نــر؛ جــنس مــاده: جنــسی نێــر؛ جنــسی مــێ› ٤. *[زیست‌شناسی]* ڕەگـەز؛ بەشـێ لـە پۆلبەنـدی گیانداران و گیانەوەران ٥. *اَجناس/[گفتاری]* کاڵا؛ پیتەوا؛ کەل‌وپەل؛ شت‌ومەک؛ ماڵ ‹جـنس اعلـی: کاڵای هەرەباش›.

▣ **جـنس اعـلا:** کـاڵای هــەرەباش؛ پیتــەوای ڕەسەن.

جنس جـور: کـاڵای هەمـە بابـەت؛ پیتـەوای هەمەجۆرە.

جنس دو پـا: *[تعریض]* دەعبـای دووپـا؛ مـرۆ؛ مرۆڤ؛ بەشەر ‹از جنس دوپا هر کـاری برمـی‌آید:

لەم دەعبای دووپایە هەموو کارێک دەوەشێتەوە›.

جنس لطیف: *[کنایی]* ژن؛ ژەنی؛ زە؛ بنیادەمی مێوینە.

◘ **جنس کسی خراب بودن:** لە بنەوە لار بوون؛ بەدفەڕ بوون؛ بەوجنس/ بەدجنس/ ناجنس بوون: **جنس کسی خرده شیشه داشتن**

جنس کسی خردەشیشه داشتن ☜ **جنس کسی خراب بودن**

جنسی / censî/: [عربی] *صفت.* ۱. جنسی؛ پێوەندیدار بە جنسەوە ۲. کالایی؛ شتومەکی؛ پیتەوایی ‹کمک جنسی: یارمەتی کالایی› ۳. زایەندی؛ سەر بە پێوەندی ژن و شوویی ‹رابطەی جنسی: پێوەندی زایەندی›.

جنسیت / censîyyat/: [عربی] *اسم.* چۆنیەتی جنس بەتایبەت لە باری نێر یا مێ بوونەوە.

جنغولکبازی / canqûlakbāzî ، ـها/: *اسم.* *[گفتاری]* جانقولیبازی؛ قەرەچیبازی؛ ئاکاری تێکەڵ بە فڕ و فێڵ و هەرا و هۆریاوە.

جنگ / cang ، ـها/: *اسم.* شەڕ: ۱. جەنگ؛ هیجا؛ قی؛ هەلا؛ هەرف؛ تەقە و ڕەقە؛ چۆنیەتی پێکدادان؛ لێکدانی دوو ولات یان دوو هۆزی دژ بە یەک ‹جنگ جهانی: شەڕی جیهانی› ۲. مشتومڕ و گێرە وکێشەی نێوان دژبەران بۆ دەس خستنی ئامانجێک ‹جنگ قدرت: شەڕی دەسەلات› ۳. *[مجازی]* کێشە و هەرا؛ شەڕ و شۆڕ؛ شەڕ و هەرا؛ کێشە؛ داوا؛ سواژ؛ خڕ و جز ‹جنگ برسر ارثیه: شەڕ لە سەر میرات›.

◘ **جنگ اتمی:** شەڕی ئەتومی؛ شەڕێ کە چەکی کۆکوژی ئەتومی تێدا بە کار ببرێت: **جنگ هستەای**

جنگ اعصاب: هەرا۔ هەرا؛ گرم و قاڵ؛ قێڕەقێڕ؛ زەنا۔ زەنا؛ ئاژاولێ؛ کێشمەکێش و هەراوهوریا و پێکدادانێ کە ببێتە هۆی ئازاری دەماری.

جنگ اعلام نشده: شەڕی ناخافڵ/ کتوپڕ؛ شەڕێ کە بێ ڕاگەیاندن دەس پێکا.

جنگ اقتصادی: شەڕی ئابووری؛ کەلێن خستنە نێو بار و دۆخی ئابووری ولاتی دوژمنەوە.

جنگ بینالملل ☜ **جنگ جهانی**

جنگ بیولژیکی ☜ **جنگ میکروبی**

جنگ پارتیزانی ☜ **جنگ چریکی**

جنگ تنبهتن: شەڕی دەستەویەخە؛ شەڕێ کە شەرکەران بەرەورووی یەک دەبنەوە.

جنگ جهانگیر شەڕی دنیاگر/ جەهانگر؛ جەنگێ کە پەڕانپەڕی جیهان دادەگرێ.

جنگ جهانی: شەڕی جیهانی؛ شەڕی نێونەتەوەیی؛ جەنگێ کە زۆربەی ولاتان پێوە دەگلێن: **جنگ بینالمللی**

جنگ چریکی: شەڕی پارتیزانی؛ لێدە و دەرچۆ: **جنگ پارتیزانی**

جنگ خانگی: ۱. ☜ **جنگ داخلی** ۲. ئاژاوەی ناوخۆیی؛ کێشمەکێش و بەربەرەکانێی نێوان ئەندامانی بنەماڵە یان تاقمێک.

جنگ خروس: کەڵەشێر بازی؛ کەڵەشێرە جەنگێ/ جەنگانی؛ شەڕە کەڵەباب؛ لێکدانی کەڵەباب.

جنگ داخلی: شەڕی ناوخۆیی؛ شەڕێ نێوان خەڵکی ولات یان شارێک: **جنگ خانگی۔۱**

جنگ روانی: شەڕی ڕەوانی؛ کرد و کۆش بۆ ورەبردنی دوژمن و گۆڕینی بیر و بۆچوونی.

جنگ زرگری: *[کنایی]* شەڕە درۆینە؛ شەڕی درۆیی بۆ فریودانی کەسانیتر.

جنگ سرد: *[مجازی]* شەڕی سارد؛ شەڕی بە بێچەک؛ دژمنایەتیکردن بە هەموو دەسەلاتەوە، بێجگە لە چەک.

جنگ شیمیایی: شەڕی کیمیایی؛ شەڕێ کە تێیدا لە چەکی کیمیایی کەڵک وەردەگرن.

جنگ فرسایشی: شەڕ بۆ تەزاندنی هێزی دوژمن و بەزاندنیان لە ماوەیەکی درێژخایەندا.

جنگ قدرت: شەڕی دەسەلات؛ شەڕ بۆ دەسکەوتنی هێز و دەسەلات.

جنگ مرزی: شەڕی سەر سنوور؛ شەڕەبڕە؛ شەڕێ کە لە سەر سنووردا دەقەومێ. هەروەها: **جنگ منطقەای؛ جنگ محلی**

جنگ مغلوبە: *[کنایی]* شەڕی قورس؛ شەڕی توند و تیژ.

جنگ مکانیزە: شەڕی میکانیزە؛ شەڕ بە تۆپ، دەبابە و چەکی ماشینی هەمە جۆرەوە.

جنگ میکروبی: شەڕی میکرۆبی؛ شەڕی بایەلۆژی؛ شەڕ بە بلاوکردنەوەی نەخۆشین لە ناو دوژمندا: **جنگ بیولژیکی**

جنگ میهنی: شەڕی نیشتمانی؛ شەڕێ کە بۆ پاراستنی وڵات و وەدەرنانی دوژمن ئەنجام دەدرێ.

جنگ هستەای ☜ **جنگ اتمی**

از جنگ برگشتە: *[کنایی]* داڕزاو؛ کەلەلا؛ ورد و وێران.

جنگ / cong ، ـها/: *اسم.* جۆنگ: ١. کتێبی هەمە جۆرە ٢. بەرنامەی هەمە ڕەنگە (بەرنامەی ڕادیۆ، تەلەفیزیۆن و ڕۆژنامە).

جنگ‌آزمودە / cangāz(e)mûde ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* شەڕدیتوو؛ بەئەزموونی جەنگی ‹لشکر جنگ‌آزمودە: لەشکری شەڕدیتوو›.

جنگ‌افروز / cangafrûz ، ـها؛ ـان/: *صفت.* شەڕایێسێن؛ ئاگرەگەشێ؛ شەڕخۆشکەر؛ شەڕهەڵگرسێن؛ شەڕئاخێز؛ ئاژاوەچی؛ جنگن؛ ئاگرەونەر؛ بە توانایی یان وازی شەڕ هەلایساندن: هەروەها: **جنگ‌افروزی**

جنگ‌افزار / cangafzār ، ـها/: *اسم.* چەکەمەنی؛ جەنگامێر؛ ئامێری شەڕ؛ هەر چەشنە کەرەسەیەک بۆ شەڕ و پێکدادان.

◘ **جنگ‌افزار اجتماعی** ☜ اسلحەی اجتماعی، **اسلحە**

جنگ‌افزار سبک ☜ اسلحەی سبک، **اسلحە**

جنگال / cangāl/: [؟]*اسم. [مخفف]* چەکی ئێلێکترۆنیکی.

جنگاور / cangāvar ، ـها؛ ـان/: *صفت.* شەڕڤان؛ شەڕکار؛ شەڕکەر؛ جەنگاوەر؛ جەنگەران؛ جەنگەری؛ چەکداری بەشدار لە شەڕدا.

جنگجو[1] / cangcû ، ـها؛ ـیان/: *اسم.* شەڕکەر؛ جەنگی؛ کەسێ کە شەڕ دەکا ‹سە جنگجو آمدند: سێ شەڕکەر هاتن›.

جنگجو[2]: *صفت.* شەڕواز؛ جەنگی؛ جەنگەری؛ شەڕکەر؛ بە توانا بۆ شەڕ کردن ‹مردم جنگجو: خەڵکی شەڕواز›.

جنگدیدە / cangdîde ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* شەڕدیتوو؛ کارامە لە شەڕدا ‹افسران جنگدیدە: ئەفسەرانی شەڕدیتوو›.

جنگزدە / cangzade ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* شەڕاژۆ؛ شەڕ لێکەوتوو؛ زیان لێکەوتوو لە شەڕ ‹مردم جنگزدە در شهرهای دیگر آوارە شدند: خەڵکی شەڕاژۆ ئاوارەی شارەکانی‌تر بوون›.

جنگل / cangal ، ـها/: [سنسکریت]*اسم.* ١. جەنگەڵ؛ لێڕ؛ لێڕەوار؛ ڕێل؛ گەبەلە؛ دارستان؛ دارسان؛ چوغور؛ چغر؛ چوغورد؛ هورمان؛ نزار؛ کێو و دەشتی داپۆشراو لە دار و دەوەن ٢. *[مجازی]* ماڵ خەرات؛ هەڵشێواو؛ شپرز؛ ئەوەی لە چڕی یان بێ‌دوزەنەییدا هەر وەک جەنگەڵ وایە.

◘ **جنگل مولا:** *[مجازی]* ماڵ‌خەرات؛ شپرز؛ شلۆق پلۆق؛ هەڵشێواو.

جنگلبان / cangalbān ، ـها؛ ـان/: [سنسکریت/ فارسی]*اسم.* مێشەڤان؛ مێشەوان؛ لێڕەوان؛ ڕێلڤان؛ جەنگەڵوان؛ نزارەوان؛ ئاگاداری مێشە؛ کەسێ کە ئاگای لە لێڕەوارە: هەروەها: **جنگلبانی**

جنگلداری / cangaldārî ، ـها/: [سنسکریت/ فارسی]/اسم. مێشەڤانی؛ دارستان‌وانی؛ زانستی دانان، وەبەرهێنان، پاراستن و کەڵگری لە لێڕەوار.

جنگل‌کاری / cangalkārî ، ـها/: [سنسکریت/ فارسی]/اسم. جەنگەڵکاری؛ لێڕەوارکاری؛ کار، ڕەوت یان زانستی کێلانی داری جەنگەڵی و بەرهەمهێنانی دارستان.

جنگلی / cangalî ، ـها/: [سنسکریت] صفت. ۱. جەنگەڵی؛ لێڕەواری؛ سەر بە دارستان ۲. *[کنایی]* وەحشی؛ کێفیلە؛ کێوی؛ دوور لە شارستانیەت.

جنگنده / cangande ، ـها؛ ـگان/: صفت. شەڕانی: ۱. خاوەن هێزی شەڕکردن ‹ماشین جنگنده: ماشێنی شەڕانی› ۲. خاوەن لێهاتوویی بۆ شەڕ ‹هواپیمای جنگی: فڕۆکەی شەڕانی›.

جنگ‌وگریز / cang-o-gorîz ، ـها/: اسم. لێدە و دەرچۆ؛ قنگەشەڕ؛ پەلاماردان و ڕاکردن.

جنگی[1] / cangî/: صفت. جەنگی: ۱. شەڕانە؛ پێوەندیدار بە شەڕەوە ‹اوضاع جنگی: بار و دۆخی جەنگی› ۲. بەکار هاتوو لە شەڕدا ‹سلاح جنگی: چەکی جەنگی› ۳. شەڕانی؛ جەنگن؛ توانا لە شەڕکردندا ‹مرد جنگی: پیاوی شەڕانی›.

جنگی[2]: قید. خێرا؛ گورج؛ ئازا؛ کرژ؛ جەنگی؛ زوو؛ بە تێزە؛ فرزێ؛ بە تونێکەو؛ بە پەلە ‹جنگی برو و برگرد: خیرا برۆ و بگەڕەوە›.

جنگیدن / cangîdan/: مصدر. لازم. //**جنگیدی**: شەڕت‌کرد؛ **می‌جنگی**: شەڕ دەکەی؛ **بجنگ**: شەڕ بکە// ۱. شەڕکردن؛ بە شەڕ هاتن؛ لێک‌هەڵپڕژان؛ بەڵشین؛ بەرزاندن؛ گژیەی؛ گژیای؛ لە شەڕ یان پێکدادانا بەشداری‌کردن ‹جنگیدن به خاطر میهن: شەڕکردن بۆ نیشتمان› ۲. خەبات‌کردن؛ ململانێ‌کردن؛ بۆ گەیشتن بە ئامانجێک لەگەڵ خەڵکی‌تردا بە شەڕ هاتن ‹سالها برای گرفتن حقم جنگیدم: چەنای‌چەن ساڵ بۆ گرتنی مافم خەباتم‌کرد›.

■ صفت فاعلی: **جنگنده** (شەڕکەر)/ صفت مفعولی: **جنگیده** (شەڕکردوو)/ مصدر منفی: **نجنگیدن** (شەڕ نەکردن)

جن‌گیر / cengîr ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. جن‌گر؛ جنەگر؛ کەسێ کە دەڵێ بە سەر جندا دەسەڵاتی هەیە و فەرمانیان پێ‌دەدا. هەروەها: **جن‌گیری**

جنم / canam/: اسم. *[گفتاری]* وزە؛ هاز؛ هازی؛ توانایی؛ لێهاتوویی ‹جنم این کار را ندارد: وزەی ئەم‌کارەی نیە›.

جنوب / cunûb, conûb, canûb/: [عربی]/اسم. ۱. باشوور؛ ژێروو؛ یەکێ لە چوار لایەنی سەرەکی؛ لایەک کە لە گاڤی نیوەڕۆژدا ڕۆژیاری لێ دەبیندرێت؛ بەرامبەری باکوور ۲. *[کنایی]* ولاتە فەقیرەکان.

◙ **جنوب باختری** ☜ **جنوب غربی**

جنوب خاوری ☜ **جنوب شرقی**

جنوب شرقی: باشووری ڕۆژهەڵاتی؛ نێوان باشوور و ڕۆژهەلات: **جنوب خاوری**

جنوب غربی: باشووری ڕۆژاوایی؛ نێوان باشوور و ڕۆژئاوا: **جنوب باختری**

جنوباً / cunûban, conûban, canûban/: [عربی] قید. لە باشوورەوە؛ لە لای باشوورەوە ‹جنوباً محدود است به...: لە باشوورەوە بەسراوە بە...›.

جنوبگان / cunûbgān, conûbgān, canûbgān/: [عربی/ فارسی]/اسم. ولاتی ڕچاوی باشووری؛ مەڵبەندانێ کە کەوتوونەتە لای ژووررووی خولگە (مەدار)ی ٦٥°ی باشووریەوە.

جنوبی / cunûbî, conûbî, canûbî/: [عربی] صفت. ۱. باشووری؛ پێوەندیدار یان سەر بە باشوورەوە ‹غذای جنوبی: چێشتی باشووری› ۲. هەڵکەوتوو لە لای باشووری شوێنێکەوە ‹در جنوبی دانشگاه: دەرگای باشووری زانستگا›.

جنود / cunûd, conûd/: [عربی] جمعِ ☜ **جُند**

جنـون / cunûn, conûn/: [عربی]/اسم. شـێتی؛ لێوەیی؛ دیلی؛ دینی؛ دێوانەیی.

▣ **جنون ادواری:** هەر یەکـە لـە نەخۆشـیگەلی ڕەوانی جۆراوجۆر کە لـە مەوداگـەلی کاتیـدا پەیتا_پەیتا خۆیان دەردەخەن.

جنون جوانی ☜ **اسکیزوفرنی**

جنی / cennî ،ـ ها/: [عربی] *صفت.* ۱. خبـازۆ؛ جن‌پێکاو؛ دەس لێ‌وەشراو؛ دەس لـێ‌وەشـیاگ ۲. *[مجازی]* قەڵس؛ ڕکین؛ قیناوی؛ زۆر توورە.

جنین / canîn ،ـ ها/: [عربی]/اسم. *[زیست‌شناسی]* تۆل؛ پز؛ گۆدەک؛ پیزە؛ پێزی؛ پس؛ بەبلە؛ زایـە؛ بەر؛ بێزە؛ بار؛ لەمە؛ ساوای ناو سک؛ بوونـەوەری برپڕەدار کە هێشتا بۆ ژیان لە دەرەوەی پزدانـدا گەشەی نەکردووە.

جنـین‌شناسـی / canînšenāsî/: [عربی/ فارسی] ☜ **رویان‌شناسی**

جنینی / canînî/: [عربی] *صفت.* تۆلی؛ پزی؛ سەر بە دەورانی پێش لەدایک‌بوون.

جو / cav(v)/: [عربی]/اسم. ۱. تەوشـک؛ کـەش؛ حەوا؛ پۆشەنێکی گـازی دەورانـدەوری تـەنێکی ئاسمانی ۲. بەرگە هەوا؛ زەپۆش؛ بەرگـەبا؛ کـژ؛ کەش؛ تەوشک؛ کۆمای هەوایەک کە پەڕانپەڕی زەوینی داگرتووە؛ ئەتموسفیر ۳. *[مجازی]* کەش؛ بـار و دۆخ؛ هەسـت و هـەوای سـەپاو بـە سـەر شوێنێکدا ‹خواستم حرف بزنم دیدم جو اصلاً بـرای حرف زدن مساعد نیست: ویستم قسە بکەم دیتم بار و دۆخ بۆ قسە کردن باش نیە›.

جو / cow, co: ،ـ ها/:/اسم. جۆ؛ جە؛ جەو؛ جوویە؛ جەهـ ؛ جـاو؛ جیـو؛ یـەوە؛ یـەو؛ یـەوی؛ ئیـو: ۱. ئاڵفێکی لە تیرەی گەنمە، بە لقێکی درێـژ و باریکی هلۆڵ و برکە_برکەوە، گولـەکەی هۆشـە دەکا و دەنکەکانی دڕکاویە ۲. دانەی ئەو گیایە.

▣ **جـو برهنـە:** جـۆ ڕووتـە؛ یـەوە ڕووتـە؛ بنـە گیایەکی یەکساڵەی گەنم‌ئاسا کـە بـۆ دان و کا بەرهەمی دێنن.

جو دوسر: کارام؛ کاران؛ گیا لەرزانە؛ جۆشاهی؛ یەوە ڕۆمی؛ یەوە دێوی؛ جۆی هوورچ.

▣ **به یک جو نیرزیدن:** *[کنایی]* هـیچ نـەهێنان؛ چڵە کایەک نەژیان؛ بێ‌نرخ بوون.

جو[1] / cû ،ـ ها/:/اسم. جۆ؛ جۆگەلە؛ جوەلە؛ جۆک؛ جـۆگ؛ جـۆگی؛ جۆلـە؛ جـوی؛ جۆگـە؛ جۆگـا؛ بوارێکی باریک بۆ ئاو.

ـ جـو[2]: *پیواژه.* ـ خـواز؛ـ واز؛ گـەڕ ‹جنگجو: شەڕخواز›.

جواب / cavāb ،ـ ها/: [عربی]/اسم. وەڵام؛ ولام؛ وەرام؛ پەرسف؛ جواو؛ جواب؛ جاب؛ جوال؛ پاگۆ.

▣ **جواب دندان‌شکن:** *[مجازی]* دەم‌کوت؛ نقەبڕ؛ وەرامـی بەقـەوەت لـە بەرانبـەر پەلـپ یـان هەڵمەتەوە.

جواب دوپهلو: *[مجازی]* وەڵامـی دوو پاڵـوو؛ وەرامی نەرێسات؛ وەڵامی لێڵ؛ وەڵامی وا کـە شتێکی ئاشکرای لێ دەرنەکەوێ.

جواب سربالا: *[مجازی]* جوابی چەوت؛ وەرامـێ کـە نیـشانەی وەرنـەگرتنی ویـستی پرسیارکەرە.

▣ **جواب دادن:** وەرام دانەوە؛ پەرسـف دانـەوە؛ جواب دانەوە.

جـواب شـنیدن: وەڵام گـرتن؛ بـە تایبـەت بیستنی وەڵامی نە لە لایەن کەسێکەوە.

جـواب کـردن: جـواوکردن: ۱. دەرکـردن ‹کارگرشان را جـواب کردنـد: کرێکارەکـەیان جـواو کرد› ۲. وەڵامـی نـا دانـەوە ‹دکترهـا پـدرش را جواب کردند: بزیشکەکان باوکیان جواوکرد›.

جواب گرفتن: وەڵام‌گرتنەوە؛ پەرسف گـرتن؛ جواوگرتنەوە، بە تایبەت وەڵامی ئەرێ.

جواب گفتن: جواوەجێ‌کردن؛ جـواو دانـەوە؛ بەرەنگاری‌کردن لە خـۆ لـە بەرانبـەر قـسە و توورەیی کەسێکەوە.

جواباً / cavāban/: [عربی] *قید.* (!) لە وەڵامدا.

جوابـده / cavābdeh/: [عربـی/ فارسـی]/اسـم.

وەلامدەر ‹هرجا می‌روم کسی جوابده نیست: هەرکوێ دەڕۆم کەس وەلامدەر نیە›.

جوابگـــو / cavābgû/: [عربـی/ فارسـی]/اسـم. وەلامدەر؛ جواوگۆ ‹اگر چیزی گم شـد بایـد جوابگـو باشی: ئەگەر شتێک بزر بـوو دەبـێ وەلامـدەر بی›.

هەروەها: **جوابگویی**

جوابیـــه / cavābîyye، ـهـا/: [عربـی]/اسـم. وەلامنامە؛ جواونامە؛ ئەوەی لە وەرامی پرسـیار، داخوازی یان ڕەخنەیەکدا دەنووسرێتەوە.

جـــوار / cavār/: [عربـی]/اسـم. ۱. جیرانیـەتی؛ جیرانـەتی؛ هاوسـایەتی؛ هامـسایی؛ هاوسـایی؛ هاوسـێیەتی؛ هاوسـێتی؛ هاوسـێیی؛ ئاوسـایی ۲. جڤار؛ نزیکی؛ نێزیکی.

▣ **در جوار**: ۱. لە هاوسایەتی ‹در جوار شما بودیم: لە هاوسایەتی ئێوەدا بووین› ۲. لە پەنا؛ لە پـاڵ؛ پاڵوو؛ لە لا؛ لە نزیک ‹در جوار خانەی خدا: لە پەنا ماڵی خوادا›.

جـــوارح / cavāreh/: [عربــی]/اسـم. ئـەنام؛ ئەندامگەل ‹تمام اعضاء و جوارحم درد می‌کرد: ئـازای ئەنامم ژانی ئەکرد›.

جـواز / cavāz، ـهـا/: [عربـی]/اسـم. ۱. بڕوانامـە؛ ئیجازەنامە؛ پەروانە ۲. بەرایی؛ ئیجازە.

جواسیس / cavāsîs/: [عربی]/[نامتداول] جمعِ ☜ **جاسوس**

جوال / cavāl، ـهـا/:/اسم. ۱. خـەراو؛ خەشـە؛ خەرتا؛ خوراک؛ گاڵە؛ گواڵـە؛ گەواڵـە؛ جەواڵـە؛ جەواڵ؛ جواڵ؛ جوهاڵ؛ چاڵ؛ هۆڕ؛ تێـری یـەک لایـی؛ کیـسەی گـەورەی لـە خـوری چنـدراو ۲. گۆنی؛ گۆنیە؛ تەلیسی گەورە.

▣ **با خرس به/ توی جوال رفتن**: [تعریض] ☜ **خرس**

با کسی توی جـوال رفـتن: [تعـریض] لەگـەڵ سـەگدا چوونـە چاڵـەوە؛ لەگـەڵ کەسـێکی نەگونجاودا هەڵکردن.

جوالدوز / cavāldûz، ـها/:/اسم. شۆژن؛ شووژن؛ سووژن؛ سووزن؛ بـژوون؛ کونـدوش؛ گونـدوش؛ کندوش؛ گونووش؛ گونـۆش؛ گنـدۆش؛ گونـووژ؛ گۆچەوەن؛ گونۆژ؛ جوالدۆز؛ دەرزی زەلامی کون گەورەی بۆ دروان بە بەنی ئەستوور.

جوالـــدوزک / cavāldûzak، ـهـا/:/اسـم. داردرەوش؛ داردرەوشـــە؛ کاتاڵـــپا؛ دارێکـــی گەلاپانی گوڵ سپیە بەرێکی درێژۆکەی هەیە.

جوامع / cavāme'/: جمعِ ☜ **جامعه**

جوان[1] / cavān، ـها؛ ـان/:/اسم. لاو؛ لاڤ؛ گـەنج؛ خورت؛ جاڵ؛ جوان؛ جەوان؛ جحێـل؛ جـەحێڵ؛ جەهاڵ؛ جێڵ ‹جوانی آمده بـود، تـو را مـی‌خواسـت: لاوێک هاتبوو، تۆی دەویست›.

▣ **جوان اعرابی**: [ادبـی] لاو؛ لاڤ؛ کوڕی گەنجێ کە پێگەیشتووە.

جوان[2]: صفت. ۱. گـەنج؛ جحـێڵ؛ لاو؛ خـاوەنی گـــەنجی ‹زن جـــوان: ژنی گـــەنج› ۲. [کنـــایی] گەشـەدار؛ پـەژ؛ بـە گەشـە ‹فکـر جـوان: هـزری گەشەدار› ۳. [کنـایی] کاڵ؛ جحێڵ؛ کەمئەزموون؛ هەرزەکار؛ جهاڵ؛ نووچە ‹هنوز جوان است و سـرش باد دارد: هێشتا کاڵە و کەللەی تەمی هەیە›.

▣ **جوان شدن**: جـوان بوونـەوە؛ بـە تـین و تـاو بوونەوە؛ بە خۆدا هاتنەوە.

جوان مانـدن: گـەنج مانـەوە؛ بـە تـین و تـاو مانەوە.

جوانانه[1] / cavānāne/: صفت. جحێلانـە؛ لاوانـە؛ گەنجانە؛ جوانانە؛ وەکوو جوانـان ‹لبـاس جوانانـە: جل و بەرگی جحێلانە›.

جوانانه[2]: قیـد. لاوانـە؛ گەنجانـە؛ جوانانـە؛ وەک جحێلان؛ بە شێواز و کردەوەی جوانان ‹با قامـت خمیده جوانانه زیستن: بە پشتی چەماوە لاوانە ژیان›.

جوانب / cavāneb/: [عربی]/اسم. ۱. جمـعِ ☜ **جانب** ۲. بار؛ لایەن؛ دەوروبەر.

جوانبخـــت / cavānbaxt/: صـفت. بەختـــەوەر؛ بەختیار؛ خۆشبەخت ‹جوانبختِ جهانم گرچـه پیـرم: بەختەوەری جەهانم گەرچی پیرم›.

جوانـــک / cavānak ، ـهـا/:اسـم. ١. کـوڕیژە؛ کوڕیژگە؛ لاوکۆ؛ کوڕلە ٢. *[کنـایی]* مرۆی هێـشتا پێنەگەیشتووی خۆ بە شتزان.

جوانمرد / cavānmard ، ـها؛ ـان/: *صفت.* جوامێر؛ جـــامێر؛ جۆمـــەرد؛ شـــەجۆ؛ دلاوا؛ شـــامبۆز؛ مەردەمێر؛ پیاوخاس؛ مێرخاس؛ مەرد و ڕەند (بە هێما)؛ بە ئاکار و گەدی چاکەوە (وەک بەخـشین، دەستگری لە هەژاران، ئازایی و لێبوردوویی).

جوانمرگ / cavānmarg/: *صفت.* جوانەمـەرگ؛ چەلەپەڕ؛ دۆخی کەسێ کە بە جوانی مردبێ.

جوانه / cavāne ، ـها/:اسم. *[گیاەشناسـی]* چـرۆ؛ چووز؛ چـووزە؛ چووزەلـە؛ چـووزەرە؛ چەکـەرە؛ چەکەری؛ چەقەرە؛ چقیرە؛ جیـک؛ جیـق؛ وەچ؛ خاوە؛ خەلف؛ توول؛ تووز؛ ڕوز؛ شینە؛ سنوورچە؛ پل؛ پاپل؛ گۆپیتە؛ لک؛ لق؛ لزگ؛ لکـی ناسـکی دار و گیا کە تازە لە بن لقەوە سەر هەڵدا.

▣ **جوانەی چشایی:** *[کالبدشناسی]* پرزی زمان؛ ئەو بەشە لە زمان کە تامی پێ دەناسرێ.

▣ **جوانه زدن:** ١. دندووکە دان؛ چەکـەرە دان؛ چەکەرە دەرکردن؛ چکرە داین؛ جیک دایـن؛ چقیرە بەسـاین؛ جیـق ئـەلاوردن؛ چـرۆ دان؛ چرۆ دەرکردن؛ خامێ بەرکەردەی ٢. *[مجازی]* سەر هەڵدان؛ سەوز بوون؛ سەر دەرهێنان.

جوانی / cavānî ، ـ ها/:اسم. لاوەتی؛ گەنجیەتی: ١. قۆناغێک لە گەشەکردن و گۆورانی ژینـەوەر، پاش لە دایک بوون و نژمگری، بەتایبەت قۆناغی دوای تازەلاوی و پێش لە پێگەیشتن ٢. قۆناغی دوای منداڵـی و پـێش لـە مـامناوەنـدی ٣. *[جامعـەشناسـی]* سـاڵانی نێـوان ١٨ تـا ٢٥ی تەمەن ٤. *[مجازی]* منداڵی؛ کرچ و کاڵی؛ ئاکاری بە بێ ورد بوونەوە ‹جوانی نکن! دست از این کارهـا بردار: منداڵی مەکە! لـەم کارانـە دەسـت هەڵـگرە› ٥. چۆنیەتی لاو بـوون ‹جـوانی اسـت و هـزار آرزو: لاوەتیە و ئاواتی زۆر›.

جـــواهر / cavāher ، ـــ هـا؛ ـات/: [عربـی]/اسـم. جـــواهێر؛ جـــوایر؛ جـــەواهێرات؛ بلـــەخش؛ گەوهەران؛ هەر یەکە لـەو بەردەگرانانـە کـە بـۆ جوانکاری دەکار دەچن.

جواهرســاز / cavāhersāz ، ـهـا؛ ـان/: [عربـی/ فارسی]/اسم. گەوهەرکار؛ جەواهێرساز. هـەروەها: **جواهرفروش**

جواهرســازی / cavāhersāzî/: [عربـی/ فارسـی] *اسـم.* گەوهـــەرکاری؛ جەواهێرســـازی: ١. گەوهەرسازی؛ پیشەی جەواهێرساز ٢. ـها/ کاری دروست کـردنی جـەواهێرات. هـەروەها: **جواهرفروشی**

جواهرنـشان / cavāhernešān/: [عربی/ فارسـی] *صفت.* گەوهەرنیشان؛ بە بەردی گران بە سەرەوە داندراو ‹شمشیر گوهرنشان: شیری گەوهەرنیشان›.

جـــواهری / cavāherî ، ـهــا/: [عربـی]/اسـم. ١. گەوهەرساز ٢. گەوهەرفرۆش.

جوایز / cavāyez/: [عربی] جمعِ ☜ **جایزه**

ـجوئی / cû'î/ ☜ **ـجویی**

جوب / cûb/:اسم. *[گفتاری]* جۆگە؛ جۆلە؛ جـوو؛ جۆی؛ جۆکلێ؛ دێـراو؛ شـوێنی باریکـەئاو پێـدا ڕۆیشتن.

جوـجو / cûcû ، ـها/:اسم. *[کودکانـه]* ١. ججـوو؛ چۆلەکە یان پەلەوەری بچکۆلانـە ٢. جووچـک؛ جووجەلە؛ جوجیلە؛ چێلی ٣. مێـروو؛ گـەناوەر؛ گـــەناور؛ جـــڕ و جانـــەوەر؛ دەعبـــا؛ زەنـــدی؛ جانەوەری وردیلە؛ حەشەرە.

جوجــه / cûce ، ـهـا؛ ـگـان/:اسـم. جووجەڵـە؛ جووجەڵـێ؛ جووجیلـە؛ جووچکـە؛ جووچـک؛ جیچـــک؛ جووجـــک؛ چیچـــک؛ چووچـــک؛ چیچەلۆک؛ جیجە؛ جیجک؛ چیچ؛ چیچە؛ چێل؛ چێلـی؛ چیـک؛ جۆلـک؛ سـێخپـەڕ؛ سـێزواڵ؛ سوورەسـاقە؛ سوورەسـەقەتە؛ زڤـان؛ بەچکـەی پەلەوەران، بەتایبەت بێچووی مریشکی لینی.

▣ **جوجەی ماشینی:** جووجەڵەی ماشینی.

جوجـەتیغـی / cûcetîqî ، ـهـا/:اسـم. ژیـشک؛

ژووشـــک؛ ژووزک؛ ژویــــژوی؛ ژڤـــژی؛ ژووژوو؛ ژووژی؛ ژژوو؛ ژیرکـــه؛ کولـــه؛ چولـــه؛ چوولـــه؛ جانەوەرێکی چکۆلە بە پێستێکی دڕکاویەوە.

جوجەخروس / cûcexurûs, -xorûs ، ـها/:/اسم. ۱. جووجەڵـەی نێرینـەی مریـشک (کەڵەشـێرە وارۆک) ۲. *[تعریض]* جوڕە؛ لاوی کەم تەمەن.

جوجە فکلی / cûcefokolî ، ـ ها/:/اسم. *[تعـریض]* فڕووج؛ لاوی تازە پێگەیشتووی خۆ جوانکەر.

جوجەکـشی / cûcekešî ، ـهـا/:/اسـم. کـار یـان ڕەوتی هێلکە هەڵێنان بە ئامرازی ماشینی.

جوخه / cûxe ، ـها/: [ترکی]/اسم. جووخە؛ جووقە؛ چووکترین یەکەی چەکداری، بریتی لە ٨ کەس.

▣ **جوخەی آتش:** جووخـەی دەسـت کردنـەوە؛ جووخەیەک کە بەڕێوەبەری تـیر هاویـشتنە.

هەروەها: **جوخەی اعدام**

جوخـــەی مـــرگ: ۱. جووخـــەی مـــەرگ؛ جووخەیـــەک کـــە بەڕێوەبـــەری کوشـــتنی نـــەیارانی سیاســـیە ۲. جووخـــەی کـــاری پـــڕ مەترسی.

جود / cûd/: [عربی]/اسم. *[ادبـی]* چاکـە؛ خاسـی؛ بەخشش.

جودانه / cowdāne, co:- ، ـها/:/اسم. ۱. بیرکۆڵ؛ میتۆر؛ جۆرێک دارەبی کـە چێوەکـەی ئەکەنـە دەستەی پێمەڕە و قولنگ ۲. جـۆرە چنینێکـی کامواییە.

جـودو / cûdo, codo/: [انگلیسی از ژاپنـی]/اسـم. جودۆ؛ جۆرێک زۆرەبانێ بۆ خۆ پاراستنە کـە لـە ڕۆژهەلاتی دوورەوە هاتووە.

جودوکــــار / cûdokār, codo- ، ـــهـا؛ ـان/: [انگلیسی/ فارسی]/اسم. جودۆکـار؛ کەسـێ کـە لـە وەرزەشی جودۆدا کارامەیە.

جور / cowr, co:r/: [عربی]/اسم. *[ادبـی]* سـتەم؛ گووج؛ لەتم؛ زۆرکاری؛ زوڵم؛ ناهەقی؛ ئەغز.

▣ **جور کسی/ چیزی را کشیدن:** کـردەی مـن و بردەی با بوون؛ بـاری کەسـێ یـان شـتێ بـە ئەستۆگرتن؛ کـاری کەسـێ جێبـەجێ کـردن ‹آزاد که پول نداشت، جور او را هم کشیدم: ئازاد خـۆ پارەی نەبوو، کردەی من و بردە ی با›.

جـور[۱] / cûr ، ـهـا/:/اسـم. ۱. *[گفتـاری]* چەشـن؛ شێوە؛ جۆر؛ وێنـە؛ گـۆر؛ گۆنـە؛ شـێوە؛ شـێواز؛ ڕەوشت ‹باید این جور گره بزنی: ئـەبێ بـەم چەشـنە گرێی بدەی› ۲. *[گفتاری]* جۆر؛ چەشن؛ چینێ لە شتانی وەک یەک ‹ما از این جور چیزها نمی‌خوریم: ئێمە لەم جۆرە شتانە نـاخۆین› ۳. *[زیـست‌شناسـی]* یەکەیەکی ڕیزبەندی ڕوەک و گیانەوەر.

جـور[۲]: صـفت. *[گفتـاری]* جـۆر؛ سـاز: ۱. بـاش؛ ڕێکوپێک؛ تەکووز؛ بە مرێسەوە ‹اوضاع جور است: بار و دۆخەکە جورە› ۲. تەبا؛ جووت ‹آزاد و آرام بـا هم جورند: ئازاد و ئارام پێکەوە جۆرن›.

▣ **جور بودن:** جۆر بـوون؛ تـەبا بـوون؛ سـازگار بوون.

جور درآمدن: ڕێککەوتن؛ ڕێک دەرهاتن.

جـور شـدن: جـۆر بـوون: ۱. ڕێـک هـاتن؛ ڕێـک کـەوتن؛ تـەکووز بـوون؛ مـرێس بـوون ‹برنامەی کارم جور شد: بەرنامـەی کارەکـەم جـۆر بوو› ۲. ڕەخسان؛ دابین بوون؛ بەرهەڤ بوون؛ گیڤ بوون ‹وسیلەی مسافرت جور شد: کەرستەی سەفەر جۆر بوو›. هەروەها: **جور کردن**

جوراب / cûrāb ، ـهـا/:/اسم. گۆرەوێ؛ گـۆرەوی؛ گـۆروا؛ گـۆرە؛ گـۆراو؛ گۆریـە؛ گـوورە؛ گوریـا؛ گـورمی؛ جـۆراو؛ جـووراو؛ جـۆراب؛ کـورک؛ پۆشەنێکی چندراوە کە دە پا دەکرێ و لانی کەم لە پەنجەوە هەتا ژوور قاپوولە دادەپۆشێ.

جوراب شـلواری / cûrābšalvārî ، ـ ها/:/اسم. گۆرەوێ شواڵی؛ گۆروایەک کە لەگەڵ شواڵێکی هەر لەو جنسە چنراون و پێکەوە لکاون.

جوزواجـــوز / cûrvācûr/: صـــفت. *[گفتـــاری]* جۆراوجـــۆر؛ جۆرواجـــۆر؛ جۆربـــەجۆر ‹آدمهـای جوراجور بـه آنجـا رفـت و آمـد مـی‌کردنـد: کەسـانی جۆراوجۆر ئامشۆی ئەوێیان دەکرد›.

جـوری / cûrî/: *اسم. [گفتاری]* جۆری؛ ڕێکی؛ سازی؛ دۆخ یان چۆنیەتی جۆر بوون ‹برای جوری جنس این را هم خریدم: بۆ جۆری کەلپەل، ئەمەشم سەند›.

جوریـدن / cûrîdan/: *مصدر. [گفتاری]* دۆزین؛ پشکنین ‹مادرم شپشهای سرش را می‌جورید: دایکم سپێکانی سەری ئەدۆزی›.

جوز / cowz, co:z ، ـها/: [معرب از کردی]*اسم.* گەوز؛ گیز؛ گوێزۆکە؛ هەر میوەیەک کە دوای پێگەیشتن کاکڵەکەی لە نێو توێکڵێکی ئەستوور و سەختدایە (وەک گوێز، فنۆق، نارگیل).

◙ **جوز بویا:** دەنکی بۆنخۆشی داری سەوزی جۆزا کە لە بژیشیکیدا بە کار دەڕوا.

جوز جادو: بنچک یان دەوەنی خەزەڵکەری ناوچەی ئامریکا.

جوز قند: قەیسی یان هەشتاڵووکوتی لە کاکڵە و خاکە قەند و شتانی‌تر ئاخنراو.

جوز هندی: جۆرە دارێکە بەرەکەی وەک بەهارات کەڵکی لێوەردەگرن.

جـوزا / cowzā, co:zā/: [عربی]*اسم.* ١. ☜ **دوپیکـر** ٢. *[قدیمی]* سێیەمین برج لە دوازدە برجی ساڵ، بەرانبەر بە جۆزەردان ٣. /ـها/ دارێکە بەرەکەی لە دەواسازیدا بەکار دەڕوا.

جـوزی[1] / cowzî, co:zî/: [معرب]*اسم.* کەمکۆڵی؛ ڕەنگی کەمکۆڵ؛ بەنەوشی ئاماڵ سپی؛ بەنەوشی کاڵ.

جوزی[2] / ـ ـها/: *صفت.* کەمکۆڵی؛ بە ڕەنگی بەنەوشی کاڵ.

جوسازی / cavsāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی]*اسم.* کار یان ڕەوتی بەدیهێنانی بار و دۆخێکی شیاو بۆ کارتێکردن بە سەر خەڵکی کۆمەڵگایەکدا و گەیشتن بە ئامانجێکی (زۆرتر) نارەوا.

جوش[1] / cûš/: *اسم.* جۆش: ١. /ـ ها/ جوانەزوە؛ عازەوی؛ زیپکە؛ پیزۆکە؛ چینچک؛ ژەرەک؛ پرسک؛ دەشپووک؛ وردیلە هەڵتۆقاوی ڕووی پێست ‹جوش صورت: جۆشی ڕوومەت› ٢. /ـها/ تۆقلە؛ بلۆق؛ بۆشاییەک کە بە هۆی بڵقی هەواوە لە تراوێکدا بەدی دێ ٣. ماکێک کە لە کاتی توانەوەدا، گازی لێ دەردەچێ ‹جوش شیرین: جۆشی شیرین› ٤. کوڵ؛ کەڵ؛ هوف؛ هووف؛ ڕەوتی جۆشان ‹سماور جوش آمد: سەماوەرەکە هاتە کوڵ› ٥. *[گفتاری]* کار و ڕەوتی هەڵچۆقین؛ هەڵچوون ‹چرا این قدر جوش می‌زنی: بۆ ئەندە هەڵدەچۆقی؟› ٦. /ـها/ پەیوەند؛ پێوەند؛ ڕەوتی لکان ٧. جۆشکاری.

◙ **جوش شیرین:** جۆشی شیرین؛ گەردێکی سپیە، لە ئاودا دەتوێتەوە و دژی ئەسیدە و کەڵکی دارووی زۆری هەیە.

جوش صورت: جۆش؛ زیپکە؛ زیپک؛ زپک؛ زپرکە؛ پرسک؛ زفتک؛ زەک؛ جوانک؛ زیپکەی عازەوی کە لە ڕووی تازەلاواندا پەیدا دەبێ: **جوش غرور**

جوش غرور ☜ **جوش صورت**

◙ **جـوش خـوردن:** ١. *[پزشکی]* لکانەوە؛ گۆشتەوزوون هێنانەوە (بۆ زام)؛ خووز هێنانەوە (بۆ ئێسکی شکاو) ٢. *[مکانیک]* لکان؛ دالکان؛ چەسپان و پێکەوە نووسانی دوو پارچە لە ئامرازێک ٣. *[گفتاری]* سەرگرتن؛ جێبەجێ بوون؛ بەڕێوە چوونی کارێک ‹تا معامله جوش خورد پدرمان درآمد!: تا مامەڵەکە سەری گرت قیر سپی بوو!› ٤. *[گفتاری]* هەڵچۆقان؛ لە بەر تووڕەیی، پیش خواردنەوە و سوور هەڵگەڕان ‹کم جوش بخور! قاطی می‌کنی: کەم هەڵچۆقێ! لێوە دەبێ›.

جوش خوردن معامله: *[مجازی]* ڕێک هاتن؛ وێک‌هاتن؛ سەرگرتنی سەودا؛ جۆر بوونی مامەڵە ‹آخرش معامله‌شان جوش خورد: ئاخری سەوداکەیان سەری گرت›.

جـوش دادن: ١. ئاویە دان؛ جۆش دان؛ لەحیم‌کردن ٢. *[کنایی]* یەک خستن؛ نێوان

خـۆش کـردن ‹عاقبت میانـه‌شان را جـوش داد: ئاخری تیکی خستنه‌وه›.

جوش زدن: ۱. *[مجازی]* هەڵهاتن؛ هەڵـچوون؛ هاتنە کەف و کـوڵ؛ هۆرئامـەی ‹خیلـی جـوش مـی‌زد: زۆر هەڵـدەهات› ۲. زیپکـە دەردان؛ زیپکـەدان؛ زەکـێ زنیـەی؛ جـۆش‌کـردن ‹تخم‌مرغ بخورم تنم جوش مـی‌زنـد: هێلکـە بخـۆم زیپکە دەردینم›.

جوش[۲]: *صفت. [گفتاری]* لـە کـوڵ؛ بـە کـوڵ؛ لـە حالی کوڵاندا.

▣ **جـوش آمـدن:** هاتنـەکوڵ؛ وەکـوڵ هـاتن؛ کـوڵان؛ کوڵـیان؛ کوڵـین؛ کـەلان؛ کـەلین؛ قوڵین؛ کەلهاتن؛ جۆشـان؛ جۆشـیان؛ جـۆش هاتن؛ ئامەیوە قوڵێ؛ پەیدا بـوونی بـڵقی گـاز یان هەڵم لـە ڕووی تـراودا، بـە هـۆی تـینی زۆرەوە ‹آب جوش آمد: ئاوەکە هاتە کوڵ›.

جوش آوردن: ۱. هێنانەکوڵ؛ وەکوڵ هێنـان؛ ئاردەیوە قوڵێ؛ کوڵاندن؛ کەلانـدن؛ گرینـەی ‹آب را جـوش آورد: ئاوەکـەی هێنایـە کـوڵ› ۲. *[مجـازی]* هەڵـچوون؛ هەڵـپفان؛ ئامـەیوە مەلێ؛ تووڕە بوون ‹وقتی این حـرف را زدم، یکهـو جوش آورد و دادش بلند شد: کاتێ ئەم قسەیەم‌کرد، لەناکاو هەڵچوو و هاواری بەرزەوە بوو›.

جوش بودن: کوڵ بوون؛ لە کوڵدا بوون؛ قوڵێ دەی؛ قولـێ شـانەی ‹آب جـوش اسـت: ئاوەکـە کولە›.

-جوش[۳]: *پیـوازه.* ۱. ـــ جـۆش؛ ـ کـوڵ؛ ـ کـەڵ ‹دیرجـــوش؛ زود جـــوش: دێرکـــوڵ؛ زووکـــوڵ› ۲. ـکوڵێن؛ کوڵێنەر ‹قهوەجوش: قاوەکوڵێن›.

جوشان / cûšān/: *صفت.* لە کوڵ؛ بـە کـوڵ؛ لـە جـۆش؛ جۆشـان؛ هەڵـقوڵ ‹چـشمەی جوشـان: چاوکەی لە کوڵ›.

▣ **قرص جوشان:** حەبی جۆشان.

جوشـــاندن / cûšāndan/: *مـــصدر. متعـــدی.* //**جوشاندی:** کوڵانـدت؛ **مـی جوشـانی:** دەکوڵـێنی؛ **بجوشـــان:** بکوڵـــێنە// ۱. کوڵانـــدن؛ کەلانـــدن؛ جوشانن؛ گرینەی؛ گرینـای ۲. شـتێ دە ئـاوی کوڵدا دانان (وەک بـۆ پاکـەو بـوون یـان کـوژرانی میکرۆب). هەروەها: **جوشاندنی**

■ صـفت فـاعلی: **جوشـــاننده** (کوڵـێنەر)/ صـفت مفعـولی: **جوشـــانده** (کوڵـێنراو)/ مـصدر منفـی: **نَجوشاندن** (نەکوڵاندن)

جوشـــانده / cûšānde/: *اســـم.* کوڵـــێندراو و پاڵێوراوی گیای دەرمانی کە دەیخۆن.

جوشـــسنگ / cûššāng ، ـهـا/: *اسـم.* بـەردی پێکهاتوو لە زۆرێک کولوسە بەرد کە بە قورێکی وشکەوە بوو پێکەوە نووساون: **کُنگِلُومِرا**

جوشش / cûšeš/: *اسم.* ۱. *[ادبی]* کـوڵ؛ جـۆش؛ کار یـان ڕەوتی کوڵـیان ۲. *[کنـایی]* هـاودەنگی؛ هۆگرەتی؛ کار یان ڕەوتی تێکەڵ بوون و شێلیان لەگەڵ خەڵکدا ‹با کسی جوشش نـدارد: هـاودەنگی کەس ناکات›.

جوشـکار / cûškār ، ـها؛ ـان/: *اسـم.* جۆشـکار؛ کەسێ کە کاری جۆشکاریە.

جوشـــکاری / cûškārî/: *اســـم.* جۆشـــکاری: ۱. کاری پێکەوە لکاندنی دوو پارچـەی کـانزایی بـە داخ کردنیـان تـا ڕادەیـەک کـە بتاونـەوە و پێکەوە بنووسن ۲. کارگەی جۆشکاری.

جوشـــگاه / cûšgāh ، ـهـا/: *اسـم.* ۱. ڕەقێـلە؛ ڕەقینە؛ وشکە؛ بەشـێ لـە پێـست کـە لـە بـەر برینداربوون، تاوەنگازی یان هـەر هـۆیێکی‌تـر، نـەرمی و ڕەنگـی سروشـتی نـەماوە و وشـک و سفت بۆتەوە و قەڵشاوە ۲. جۆشگە؛ فتروونە (لە داردا)؛ شوێن و خالی جۆشدانی دوو یـان چـەن شت پێکەوە.

جوشـن / cowšan, co:šan ، ـهـا/: [عربـی]/*اسـم.* ۱. زرە؛ زرێ؛ زری و کومزری ۲. ئارمیچر.

جوش‌وجلا / cûš-o-calā/: [فارسـی/ عربـی]/*اسـم.* *[گفتـاری]* پـەل‌وپـۆ؛ کردوکـۆش؛ تێکۆشـان و تەپشتی بـە نیگەرانیـەوە ‹بـرای قبولی پسرش او

بیشتر جوش و جلا می‌زد: بۆ قەبووڵ بوونی کوڕەکەی ئەو زۆرتر پەل‌وپۆی دەکرد›.

جوش‌وخروش / cûš-o-xurûš, -xorûš/: اسم. [ادبی] خڕ و جز؛ هەرا و هوریا؛ خرۆش؛ کێشە و هەرای لە سەر پێچکاری و بەرهەڵستی ‹جوش و خروش مردم هر لحظه بیشتر می‌شد: خڕ و جزی خەڵک تاوبەتاو تەشەنەی دەکرد›.

جوشی / cûšî/: صفت. [گفتاری] تووڕە؛ ڕکین ‹او زود جوشی می‌شود: ئەو زوو تووڕە دەبێ›.

هەروەها: **جوشی شدن**

جوشیدن / cûšîdan/: مصدر. لازم. // **جوشیدی:** کولای؛ **می جوشی:** دەکولی؛ **بجوش:** بکولە// کولان؛ کولین؛ کەلین؛ گریەی؛ گریای: ١. گەیشتن بە خاڵی کولان ‹جوشیدن آب: کولانی ئاو› ٢. هاتنەکوڵ؛ پەیدا بوونی بلقی گاز یان هەڵم بە ڕووی تراویکدا ٣. هەڵقولان؛ هەڵقولین؛ جۆشیان؛ جۆشین؛ زانەوە؛ قەمزتن؛ هۆرتەقەی؛ دەرکەوتن لە قووڵایی شتێکەوە ‹جوشیدن چشمه: هەڵقولانی چاوکە› ٤. [مجازی] جۆشان؛ شێلیان؛ کولان؛ تێکەڵ بوون؛ دۆستی و هاونشینی‌کردن ‹با مردم جوشیدن: لەگەڵ خەڵکیدا جۆشان›.

هەروەها: **جوشیدنی**

■ صفت فاعلی: **جوشنده** (ـــ)/ صفت مفعولی: **جوشیده** (کولاو)/ مصدر منفی: **نَجوشیدن** (نەکولان)

جوع / cû'/: [عربی] اسم. [ادبی] برسیەتی؛ برچێتی؛ ئاورایێ.

جوف / cowfe, co:fe/: [عربی] حرف. [ادبی] ناو؛ نێو؛ دلێو؛ تۆ؛ توێ؛ لە ناخ یان بنیاڵدا.

◙ **در جوف پاکت:** دە نێو پاکەت.

در جوف لباس: لە ناو جل و بەرگ.

جوقه / cûqe ، ـها/: [ترکی] اسم. [گفتاری] ١. جووخە ٢. جۆق؛ پۆل؛ پەل؛ گەل؛ کۆمەڵ؛ دەستە؛ دەسە؛ تاقم؛ چین (بەتایبەت لە خەڵک).

جوک / cok ، ـها/: [انگلیسی] اسم. جەفەنگ؛ حەنەک؛ نوکتە؛ لەتیفە؛ جوک.

جوکی / cûkî ، ـها؛ ـان/: [سنسکریت] اسم. مورتاز؛ برێ لە پیاوانی تەرکەدنیای هیندوو.

جوگندمی / cowgandomî, co:-/: صفت. ڕەش‌ئەسمەر؛ ڕەش و سپی؛ ڕەش و چەرموو؛ برنجی؛ ماش و برنجی؛ چیل-چیل؛ پۆش؛ سیا و چەرمەیی تێکەڵ (بەتایبەت بۆ مووی سەر).

جولا / cûlā ، ـها؛ ـیان/: اسم. [قدیمی] جۆلا؛ جۆلایی؛ خانووت؛ حێک؛ بوزوتەن؛ کۆڕسکەر؛ شاڵباف: **جولاه**

جولان / cowlān, co:lān/: [عربی] اسم. ١. کار و ڕەوتی تەڕاتێن؛ لینگاردن؛ غاردان ٢. خۆنوێنی؛ جەولان؛ کار یان ڕەوتی چوونە ئەملا و ئەولاوە بۆ خۆ نواندن ‹سرش را ژل زده بود و در خیابان جولان می‌داد: قژی فڕ دابوو، لە نێو شەقاماندا خۆی دەنواند›. هەروەها: **جولان دادن**

جولانگاه / cowlāngāh, co:lān- ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. لنگارگە؛ غارگە؛ شوێنێ کە تێیدا تەڕاتێن دەکرێت ‹کوچه‌ی ما شده بود جولانگاه آدمهای ناجور: کۆڵانەکەی ئێمە ببوە لنگارگەی برێ لۆتی-پۆتی›.

جولاه / cûlāh/ ☜ **جولا**

جولای / cûlāy/: [انگلیسی] ☜ **ژوئیه**

جون / cûn/: [؟] ☜ **ژوئن**

جونده / canande ، ـها؛ ـگان/: صفت. خورۆک؛ کرتێن؛ کرینک؛ کرێنەر؛ داکرۆژەر: ١. بە تایبەتمەندی یان توانایی کرتاندن و جاوینەوە ٢. سەر بە دەستەیەک لە گیانەوەرانی وەک: مشک و کەروێشک.

جوهر / cowhar, co:har/: [معرب از فارسی] اسم. جەوهەر: ١. دانستەی تایبەت و پێداویستی شتێ کە دەبێتە هۆی ناسین و ناسینەوەی ئەو شتە ٢. سەرەکی‌ترین و بنەمایی‌ترین توخمی پێکهێنەری شتێک ٣. ئاوی خەستەوە کراوی هەر شتێک ٤. هەر ماکێکی ڕەنگی پیشەکاری کە لە ڕەنگرێژی یان خواردەمەنیدا بە کار دەڕوا

۵. *[گفتاری]* لێهاتوویی؛ ژێهاتی.

▣ **جوهر آبی:** جەوهەری ئاوی؛ تراوێکە بۆ نووسین بە ڕەنگی کەوە. هەروەها: **جوهر بنفش؛ جوهر قرمز؛ جوهر مشکی** ...

جوهر آفتاب‌گردان ☜ **تُورُنسل**

جوهر سرکه: ترشی سرکە؛ ئەسیدی بەدیهاتوو لە ترش بوونی ترێ.

جوهر سقز ☜ **تِربانتین**

جوهر شراب ☜ **اِتانُل**

جوهر شوره: ئەسید نیتریک؛ ترشێکی بێ‌ڕەنگ و توندە کە لەگەڵ ئاو تێکەڵ دەبێ و زۆربەی کانزاکان دەتوێنێتەوە.

جوهرگوگرد: ئەسید سوولفووریک؛ تراوێکی بێ‌ڕەنگی هێندێک خەست و یەکجار بەقەوەتە بۆ تواندنەوەی کانزا و زۆر ماکی‌تر، کە لە پیشەسازیدا زۆر بەکار دەچێ.

جوهر لیمو: ئەسید سیتریک؛ ماکێکی بلووری بێ‌ڕەنگ یان سپی کە لە لیمۆی ترش و برێ میوەی ترشی‌تردا هەیە.

جوهر مازو ☜ **تانَن**

جوهر مورچه: ئەسید فورمیک؛ ترشێکی بێ‌ڕەنگە کە لە لەشی مێروولەدایە و بۆنێکی توندی هەیە.

جوهر نُشادر ☜ **آمونیاک**

جوهر نمک: ئەسیدکولۆریدریک؛ تراوێکی بێ ڕەنگی زۆر بەقەوەت بۆ تاواندنەوەی کانزا و زۆر ماکی‌ترە کە لە گەدەی مرۆشدا هەیە.

▣ **جوهر کاری را داشتن:** گوردی کاری هەبوون؛ خاوەن هێز یان لێهاتوویی پێویست بۆ کارێ.

جوهرگین / cowhargîn, co:har- /: [معرب/ فارسی] *اسم.* باسمە؛ جێ جەوهەری مۆر.

جوهری / cowharî, co:harî /: [عربی] *صفت.* جەوهەری: ۱. جەوهەراوی؛ بە جەوهەرەوە تلاو ‹دستم جوهری شد: دەستم جەوهەری بوو› ۲. بە جەوهەر ‹رنگهای جوهری: ڕەنگەلی جەوهەری›.

جوی / cavvî /: [عربی] *صفت.* کەشی؛ هەوایی؛ پێوەندیدار بە تەوشکەوە ‹باریدن برف و باران از رویدادهای جوی است: بارینی بەفر و باران لە ڕووداوگەلی کەشیە›.

جوی / cûy ، ـها /: *اسم. [ادبی]* جۆ؛ جۆگەلە؛ جۆگە؛ جۆبار؛ جۆی؛ جۆلە؛ جوو؛ جۆکلێ؛ جۆف؛ جەمۆک؛ جان؛ باریکە هێڵی بوارگەی ئاو.

جویا / cûyā /: *صفت.* پرسا؛ پرسێن؛ جۆیا ‹جویای حال شدم: پرسای حاڵی ئێوە بووم›.

جویان / cûyān /: *صفت. [ادبی]* پرسان؛ جوویان؛ خەریکی پرس و جۆ بوون ‹باز چون گمگشته‌ام جویان دوست: دیسان وەک مەجنوون پرسانی یارم›.

جویبار / cûybār ، ـها؛ ـان /: *اسم.* جۆبار؛ ماڵجۆ؛ شەقەجۆ؛ شەقەجۆگەلە؛ جۆگەلەی گەورە کە ئاوی لە یەکگرتنەوەی دوو یان چەند جۆگەلەوە پێک دێت.

جویدن / cavîdan /: *مصدر. متعدی.* // **جوید:** جاویت؛ **می‌جوی:** دەجاوی؛ **بجو:** بجاوە // ۱. جاوین؛ جایین؛ جوون؛ جووین؛ جویتن؛ جوین؛ جووتن؛ نئورین؛ لووچکاندن؛ جاکاندن؛ ژاوەی؛ ژاوای؛ شتێ لە ژێر ددانا وردکردن ‹غذا را جویدن: چێشت جاوین› ۲. کرماندن؛ کرتاندن؛ خرماندن؛ کرۆتن؛ کرۆتەی؛ کرۆژتن؛ داکرۆتن؛ ددان بەیەکدا ساوین بۆ وردکردنی شتێ ۳. *[مجازی]* جاوینەوە؛ قسە جووینەوە؛ قسە جاوین؛ قسەکردن بە شێوەیەک کە بیسەر باشی تێ‌نەگا. هەروەها: **جویدنی**

■ صفت فاعلی: **جونده** (جاوێنەر)/ صفت مفعولی: **جویده** (جاویاگ)/ مصدر منفی: **نجویدن** (نەجاوین)

جویده / cavîde /: *صفت. [مجازی]* ناتەواو؛ ناتواو؛ کەل‌کراو؛ لاکەل؛ لاگەز؛ کرچوکاڵ.

▣ **جویده/ جویده ـ جویده حرف زدن:** *[کنایی]* ئارد لە دەمدا بوون؛ برکە ـ برکە

قسەکردن؛ پرتەپرتکردن.

جوین / covîn/: *صفت.* جۆیین؛ جەوین؛ یەوین؛ یەوینە؛ درووسکراو لە جۆ ‹نان جوین: نانی جۆیین›.

ـجویی / cûyî/: *پیوازه.* ـ جۆیی؛ ـ خوازی ‹دانشجویی: زانستخوازی›: **جوئی**

جهات / cahāt/: [عربی] جمعِ ☜ **جَهَت**

جهاد / cahād ، ـها/: [عربی]/*اسم.* پەیکار: ۱. شەڕ؛ جەنگ؛ سواژ ۲. *[اسلام]* خەبات؛ جەنگ لە ڕای خودا.

جهادگر / cahādgar ،ـ ها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* خەباتکار؛ خەباتگێڕ؛ شۆرشگێڕ؛ پەیکارڤان.

جهاز / cahāz ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ۱. دەزگا؛ کۆندام؛ کەرەسە؛ کەرەستە ۲. *[گفتاری]* باوانی؛ ڕەهاڵ؛ ڕەهەل؛ پێتک؛ پێتەک؛ جیازی بووک ۳. *[قدیمی]* کەشتی؛ پاپۆڕ؛ واپۆڕ؛ گەمیە ٤. سازوبەرگ.

◙ **جهاز هاضمه:** کۆ ئەندامی هەرس؛ دەزگای گەوارشت.

جهال / cohhāl/: [عربی] جمعِ ☜ **جاهل**[۲]

جهالت / cahālat ، ـها/: [عربی]/*اسم.* گەوجی؛ نەزانی؛ نەفامی ‹جهالت بود، آن کار را قبول نکرد: گەوجی بوو، ئەو کارەی قەبووڵ نەکرد›.

جهان / cahān/:*/اسم.* دنیا: ۱. جەهان؛ جیهان؛ عالەم؛ دنێ؛ گۆی زەوین و ئەوەی کە تێیدایە ‹مردم جهان: خەڵکی دنیا› ۲. جیهان؛ ئەو بەشە لە زەوی کە لە چاو بەشەکانیتر تایبەتییێکی جیاوازی هەیە ‹جهان سوم: دنیای سێیەم› ۳. *ـها/* بەردەست؛ قەڵەمڕەو ‹جهان حیوانات: دنیای گیانەوەران› ٤. *ـها/* ئەوی کە لە ئاسماندا هەبێ و دەستی ئێمەی پێنەگا ‹جهان دوردست: دنیای دوورەدەست› ٥. جەهان؛ جیهان؛ بەشێک یان بەرەیەک لە دانیشتوانی زەوی کە لە کات یان شوێنێکی دیاریکراودا دەژین ‹جهان باستان؛ جهان غرب: دنیای کەڤنارا؛ دنیای ڕۆژاوا› ٦. جیهان؛ هەند یان مەودای یەکجار زۆر و زەوەند ‹یک جهان کار: دنیایەک کار›.

◙ **جهان آزاد:** جەهان/ دنیای ئازاد؛ ناوێ کە ولاتانی پێشکەوتوو لە خۆیانیان ناوە.

جهان دیگر: *[مجازی]* ئەو دنیا؛ جێ مرۆڤ (یان ڕۆحی) دوای مردن.

جهان سوم: جەهان/ دنیای سێیەم؛ ناوێکی هەمووانی بۆ ولاتانی دواکەوتوو.

جهانآرا / cahānārā ، ـیان/: *صفت. [ادبی]* ڕازێنەری جیهان؛ دنیاڕازێن؛ جەهاننەژر.

جهانآفرین / cahānāfarîn, cahān'āfarîn/: *اسم.* خودا؛ بەدیهێنەری دنیا؛ خولقێنەری جیهان؛ کەسێ کە کەس شەریکی نیە.

جهانبین / cahānbîn/: *صفت.* چاوباز؛ توانا لە تێگەیشتن لە دۆخی جیهان.

جهانبینی / cahānbînî ، ـها/:*اسم.* ۱. ڕوانگە؛ دیمانەی گشتی لە بۆچوونی گشتی و یەکپارچە لەمەڕ دیاردەگەل و ڕووداوەکانی جیهانەوە ‹او جهانبینی مشخصی ندارد: ئەو ڕوانگەیەکی دیاریکراوی نیە› ۲. تێڕوانین؛ بڕوا و بۆچوونی ڕێبازێکی دینی یان فەلسەفی یان ڕامیاری سەبارەت بە جیهان و هەرچی تێدایە ‹جهانبینی توحیدی: تێڕوانینی تاکەپەرستی›.

جهانپناه / cahānpanāh/: *صفت. [نامتداول]* پاڵپشتی جەهان؛ پشتیوانی جیهان ‹شاه جهانپناه: پادشای پاڵپشتی جەهان›.

جهانپهلوان / cahānpahlavān/: *صفت.* پاڵەوانی جیهانی؛ پاڵەوانی هەموو جیهان.

جهانتاب / cahāntāb/: *صفت. [ادبی]* جیهانگەشێن؛ جیهانڕەوشێن؛ ڕۆشنکەرەوەی دنیا؛ بە تروسکانەوە لە جیهاندا و هۆی ڕووناکی دنیا.

جهانخوار / cahānxār ، ـها؛ ـان/: *صفت. [مجازی]* دنیاخۆر؛ بە واز و کردوکۆش بۆ گرتنی

سەرچاوکە ئابووریەکانی جیهان ‹امپریالیزم جهانخوار: ئەمپریالیزمی دنیاخۆر›.

جهاندن / cahāndan/: *مصدر. متعدی.* // **جهاندی:** هەڵتبەزاند؛ **میجهانی:** هەڵدەبەزێنی؛ **بجهان:** هەڵبەزێنە// هەڵبەزاندن: ١. دەرپەڕاندن؛ هەڵبەزاندنەوە؛ پەڕچاندن؛ بەلقاندن؛ پرتافتەی ٢. باز پێدان؛ پەڕاندن * **جهانیدن**

■ صفت فاعلی: **جهاننده** (هەڵبەزێنەر)/ صفت مفعولی: **جهانده** (هەڵبەزێنراو)/ مصدر منفی: **نجهاندن** (هەڵنەبەزاندن)

جهاندیده / cahāndîde ، ـها؛ ـگان/: *صفت. [ادبی]* بەئەزموون؛ دنیادیدە؛ دنیادیتوو؛ دنیاگەڕیدە؛ بە ئاگاداری لە کاری جیهان، بە بۆنەی تێپەڕینی تەمەن و تاڵ و سوێر چێشتنی زۆرەوە.

جهانشمول / cahānšomûl/: [فارسی/ عربی] *صفت.* جەهانپۆش؛ دنیا داگر؛ دەبەرگری سەرانسەری جیهان ‹قانون جهانشمول: قانوونی جەهانپۆش›.

جهانشناسی / cahānšenāsî/ ☜ **کیهانشناسی**

جهانگرد / cahāngard ، ـها؛ ـان/: *اسم.* گەشتیار؛ دنیاگەڕ؛ جیهانگەڕ؛ دنیاگێل؛ سەیرانکار؛ شارانگەڕ؛ شارانگەشت؛ گەڕیدەی ولاتانی جۆراوجۆر.

جهانگردی / cahāngardî/: *اسم.* گەشتیاری؛ دنیاگەڕی؛ سەیرانکاری؛ شارانگەڕی؛ گەڕیدەیی: ١. سەفەر بۆ شاران و ولاتانی جیهان بۆ تەمەشا و ناسین و فێربوون ٢. دامەزراوەیەک بۆ دابین کردن و بەڕێوەبردنی پێداویستی و بەرهەڤیەکانی گەشتیاران * **گردشگری**

جهانگشا / cahāngošā ، ـها؛ ـیان/: *صفت.* دنیاگر؛ جەهانگر؛ جیهانداگیرکەر؛ بە تایبەتمەندی یان توانای داگیرکردنی جیهانەوە ‹تیمور جهانگشا: تەیمووری جیهانگر›.

جهانگشایی / cahāngošāyî ، ـها/: *اسم.* دنیاگری؛ جیهانگری؛ کارەڕەهاتی داگیرکردنی ولاتانی دنیا.

جهانگیر / cahāngîr/: *صفت.* دنیاگر؛ جەهانگر؛ دنیا داگر: ١. بە برەو و بەربڵاوی لە سەرانسەری جیهاندا ‹جنگ جهانگیر: شەڕی جیهانگر› ٢. جیهانداگیرکەر * **عالمگیر**

جهانمطاع / cahānmotā'/: [فارسی/ عربی] *صفت.* تایبەتمەندی کەسێ کە تەواوی دنیا گوێڕایەڵیەتی.

جهاننما / cahān.nemā/: *صفت.* جیهاننوێن؛ دنیانوێن؛ نیشاندەری هەموو جیهان ‹نقشەی جهاننما: نەخشەی جیهاننوێن›.

جهانوطنی / cahānvatanî/: [فارسی/ عربی] *اسم.* جیهاننیشتمانی؛ جیهانزێدی؛ ڕوانگەیەکی فەلسەفی و سیاسی کە جیایی سنووران، ولاتان، داب و نەریتی فەرهەنگی و هەروەها هەستی نیشتمان پەروەری بە ناڕەوا دەزانێ و بانگی تاکانەیی مرۆڤ دەدا. هەروەها: **جهانوطن**

جهانی / cahānî/: *صفت.* جیهانی؛ دنیایی: ١. پێوەندیدار یان سەر بە جیهان ‹رویداد جهانی: ڕووداوی جیهانی› ٢. پێوەندیدار یان سەر بە نەتەوەکان، دەوڵەتان یان ولاتانی جیهان ‹کنفرانس جهانی:کۆبوونەوەی جیهانی›.

جهانیان / cahāniyān/: *اسم.* جیهانیان؛ هەموو خەڵکی دنیا.

جهانیدن / cahānîdan/ ☜ **جهاندن**

جهت / cahat ، ـها؛ جهات/: [عربی] *اسم.* ١. لا؛ تەنشت؛ بەر؛ سۆ؛ بەرەوگە ‹شش جهت: شەش لا› ٢. هۆ؛ سۆ؛ سۆنگە؛ بۆنە ‹به چه جهت این حرف را میزنی؟: بە چ هۆیەک ئەم قسە دەکەی؟›.

▣ **از هر جهت:** لە هەر لاوە؛ لە هەر لایەکەوە؛ لە هەموو بارێکەوە.

به جهت: ١. بە بۆنەی؛ بە هۆی؛ بە خاتر؛ لە بەر؛ وەروو ‹به جهت سهلانگاری جریمه شد: بە بۆنەی کەمتەرخەمیەوە سزیا درا› ٢. ☜ **جهت**

به هر جهت: هەر چۆنێک بێ؛ هەر چۆنێکە؛

هەر جۆرێک بێت ‹بە هر جهت، من دیگر نمی‌توانم همکاری کنم: هەر چۆنێک بێ، من چیتر ناتوانم هاوکاری بکەم›.

◘ **جهت دادن:** خستنە لا؛ خستنە سەر هێڵ؛ بەرەو ئامانجی پێویست هاندان.

جهت / cahate/: [از عربی] حرف. بۆ؛ بە بۆنەی؛ پەی؛ ئەڕای؛ ڕای ‹جهت خرید خانه پول لازم داشتم: بۆ سەندنی خانوو پارەم پێویست بوو›.

جهتگیری / cahatgîrî ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. ڕووتێکەری: ۱. کار و ڕەوتی گرتن بەرەو شوێنێکی دیاریکراو ۲. هەڵوێستگری.

جهت‌نما / cahatnemā ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. ڕوونما؛ لانوێن؛ لانما؛ ئەوەی لا یان ڕووی شتێک نیشان دەدا.

جهت‌یابی / cahatyābî ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. لادۆزی؛ لایەن‌دۆزی؛ کار یان ڕەوتی دیاری کردنی بەرەوگەی ویستراو؛ نیشاندانی باکوور، باشوور ... ‹جهت‌یابی در جنگل دشوار است: شوێن‌دۆزی لە لێڕەواردا حەستەمە›.

جهد / cahd ، ـها/: [عربی] اسم. کۆشش؛ کۆششت؛ پەل‌وپۆ؛ خەبات؛ کار؛ کردوکۆش؛ تەپشت؛ جەرد؛ کار یان ڕەوتی تێکۆشین؛ دڵدانە سەر و گوێ پێدان.

◘ **جهد بلیغ** ☜ سعی بلیغ، **سعی**

◘ **جهد کردن:** خەبات‌کردن؛ خەبتین؛ تێکۆشان؛ پەل‌وپۆکردن؛ تەپشت‌کردن؛ کۆششت کردن.

جهر / cahr/: [عربی] اسم. ڕک؛ وڕک؛ پێ‌داگری و سوور بوون لە سەر قسەی خۆ و وەرنەگرتنی قسەی ڕاستی کەسانی‌تر. هەروەها: **جهر کردن**

جهش / caheš ، ـها/: اسم. هەڵبەز: ۱. دەرپەڕینی بە تەوژم؛ جووڵەی لەپڕ و بە تەوژم بەرەو بان ‹جهش آب از فواره: هەڵبەزینی ئاو لە فوارەوە› ۲. قەفاز؛ وزاق؛ بازباز؛ لۆتک؛ کاری پەڕین؛ بازدان؛ خۆهەڵدان؛ پڕەی؛ قەگەمزین؛ بازدان بە سەر شتێکدا ‹جهش از دیوار: هەڵبەز بە سەر دیواردا› ۳. *[زیست‌شناسی]* مووتاسیۆن؛ باز؛ گۆڕانی کوت‌وپڕی لە تایبەتیەکانی پێکهاتەی ژینەوەرێکدا، کە دەبێتە هۆی پەیدا بوونی گۆنەیەکی تازە.

جهل / cahl/: [عربی] اسم. ۱. نەزانی ‹علم نور است و جهل تاریکی: زانست وەکوو ڕۆژە و نەزانی شەوە› ۲. *[گفتاری]* ڕک؛ وڕک؛ پێ‌داگری لە سەر نارەوا.

◘ **جهل مرکب:** تەواو نەزانی و بێ‌خەبەری؛ دۆخی کەسێ کە نەزانە و خۆی نازانێ.

جهنده / cahande ، ـگان/: صفت. بەهەڵبەز؛ پەڕشتی؛ خاوەنی تایبەتمەندی هەڵبەزین ‹موش جهنده: مشکی بەهەڵبەز›.

جهنم / cahannam/: [معرب از عبری] اسم. جەهەننەم؛ جەهەنەم؛ جەهەندەم؛ جەحەندەم؛ جەحانم: ۱. دۆزەخ؛ دۆژەه؛ دۆژە؛ دۆزەق؛ توون؛ هاتوون؛ شوێنی گوناباران لە دنیای دوای مەرگدا ‹جایش وسط جهنم است: جێگای ناوەڕاستی دۆزەخە› ۲. *[مجازی]* جێگای زۆر گەرم و ناخۆش ‹تابستانها جهنم می‌شود: هاوینان دەبێتە جەهەندەم› ۳. *[گفتاری]* بە توون؛ بە دەرەک ‹جهنم که نمی‌آیی: بە توون کە نایی›.

◘ **به جهنم:** بە توون؛ بە جەحانم؛ بە دەرەک؛ وشەی نیشانەی بێزاری ‹به جهنم که نمی‌آیی: نایی بە توون›.

جهنم دره / cahannamdarre/: [معرب/ فارسی] اسم. *[تعریض]* کەلاوە؛ کەلاوەکۆن؛ کاولەو بووگ؛ شوێنی زۆر ناخۆش و نالەبار و بەئازار.

جهنمی / cahannamî/: [معرب] صفت. دۆزەخی؛ دۆژەهی: ۱. بێ‌ئاکار؛ خراوکار و لایەق بە دۆزەخ ‹می‌دانم این مرد جهنمی است: دەزانم ئەم پیاوە دۆزەخیە› ۲. زۆر ناخۆش؛ زۆر خراپ وەکوو جەهەندەم ‹شهر جهنمی: شاری دۆزەخی›.

جهود / cuhûd, cohûd ، ـها؛ ـان/: [آرامی] اسم.

جووله‌که؛ جوو؛ جووهی؛ مووسایی.

جهیدن / cahîdan/: *مصدر. لازم.* // **جهید:** هه‌لبه‌زیت؛ **می‌جهی:** هه‌لده‌به‌زی؛ **بجه:** هه‌لبه‌زه// هه‌لبه‌زین؛ هه‌لوه‌زین؛ خۆ هه‌لدان؛ باز بردن؛ وزاق به‌ستن؛ ڤه‌گه‌مزین؛ هلقه‌واستن؛ به‌هین؛ چرین؛ لۆدکین؛ لۆقژین؛ له‌ ناکاو بۆ سه‌ره‌وه بزوان یا جیّ گۆڕین ‹از جا جهیدن: له‌ جیّوه هه‌لبه‌زین›.

■ صفت فاعلی: **جهنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **جهیده** (هه‌لبه‌زیو)/ مصدر منفی: **نجهیدن** (هه‌لنه‌به‌زین)

جهیز / cahîz/: [از عربی] ☜ **جهیزیّه**

جهیزیه / cahîzîyye/: [از عربی]/*اسم.* باوانی؛ پێته‌ک؛ پێتک؛ ڕه‌سه‌ت؛ ڕیسه؛ ڕه‌هه‌ل؛ ڕه‌هال؛ جیازی؛ جیاز؛ وه‌رده‌ک؛ ناوتێلانه‌؛ شه‌کێرت؛ که‌ل‌وپه‌ل و شت‌ومه‌کێ که‌ له‌گه‌ل بووکدا بۆ ماله‌زاوای ده‌نێرن: **جهیز**

جیب / ceyb ، ـها؛ جیوب *[نامتداول]*/: [عربی]/*اسم.* *[ادبی]* پستۆک؛ پستۆ؛ پێسیر؛ به‌رۆک؛ به‌رۆکه‌؛ یه‌خه‌؛ یاخه‌؛ ئێخه‌؛ یه‌خێ؛ ملیوان ‹جیب پیراهن: یه‌خه‌ی کراس›.

جیب / cîb ، ـها/: [عربی]/*اسم.* گیرفان؛ گیفان؛ کێمانی؛ کورک؛ به‌ری؛ جیڤ: ۱. کیسه‌یه‌کی چکۆله‌ که‌ به‌ سه‌ر ئاسه‌ڕه‌وه‌ ده‌دووروێ و له‌ سه‌ر و له‌ لاوه‌ ده‌کرێ، شتی تێ بنرێ ‹جیب شلوار: گیرفانی پانتۆل› ۲. قه‌لشتی وه‌ک گیرفان له‌ کیف، چه‌مه‌دان یان شتانی‌تردا ۳. *[کنایی]* جێی پاره‌ ‹با جیب خالی رفته بازار: به‌ گیرفانی خالیه‌وه‌ چۆته‌ بازار›.

▣ **جیب خالی:** *[کنایی]* گیرفان خالی؛ بێ‌پوول.

جیب خالی پز عالی: *[کنایی]* بێ‌پاره‌ و ته‌ڕپۆش؛ فه‌قیانه‌ چه‌رمگ، سه‌لته‌ با بردوو؛ نانی جۆ و ترِی سۆل.

⊡ **جیب دوختن برای چیزی:** *[کنایی]* کیسه‌ دووراندن بۆ شتێ؛ هیوای به‌ ده‌ست هێنانی ئه‌و شته‌ هه‌بوون (زیاتر به‌ ناڕه‌وا) ‹اکبر برای پولهای پدرزنش جیب دوخته بود: ئه‌کبه‌ر بۆ پاره‌کانی خه‌زووره‌ی کیسه‌ی دووریبوو›: **کیسه دوختن برای چیزی**

جیب کسی را بید خوردن ☜ **جیب کسی را کارتنک/ تارعنکبوت بستن**

جیب کسی را خالی کردن: گیرفان که‌سێ داته‌کاندن؛ که‌سێک ڕووت‌کردنه‌وه‌.

جیب کسی را زدن: گیرفان که‌سێ برین؛ دزینی شت له‌ گیرفانی که‌سێک.

جیب کسی سوراخ بودن: *[کنایی]* هه‌لـه‌خه‌رج بوون؛ ده‌س با بوون؛ بله‌خه‌رج بوون.

جیب کسی را کارتنک/ تار عنکبوت بستن: *[کنایی]* سپێ له‌ گیرفان که‌سێکدا هه‌لتیقان‌کردن؛ سپێ له‌ گیرفان که‌سێکا سه‌وزه‌له‌خان خوێندن؛ ڕشکی نه‌بیه‌ی؛ زۆر ده‌سته‌نگ و بێ‌پوول بوون: **جیب کسی را بید خوردن**

جیب(آنان) یکی بودن: *[کنایی]* مال له‌ یه‌ک بوون؛ نان له‌ هه‌وانه‌یه‌کدا بوون؛ له‌ مالی خۆ یه‌کتری به‌ هاوبه‌ش زانین.

از این جیب به آن جیب ریختن: *[کنایی]* دنیا له‌ کۆل نان؛ گوریسی زۆر به‌ دنیاوه‌ هه‌لگرتن؛ دنیا به‌ ته‌نگاوتیلکه‌وه‌ هه‌لگرتن؛ خستنه‌ سه‌ر یه‌ک؛ ته‌په‌ل‌کردن؛ له‌م لا و له‌و لا تێخستن؛ پاره‌ کۆکردنه‌وه‌ و خستنه‌ سه‌ر یه‌ک.

از جیب خوردن: *[مجازی]* ده‌م له‌ کۆپانی خۆ نان؛ وه‌ک وشتر له‌ باری خۆ خواردن؛ له‌ پاشه‌که‌وت خواردن؛ بێ‌ده‌رامه‌ت بوون: **از کیسه خوردن**

از جیب رفتن: له‌ ده‌س دان؛ له‌ کیس چوون؛ به‌ ده‌س نه‌هاتن؛ گیر نه‌هاتن: **از کیسه رفتن**

به جیب زدن: *[کنایی]* دزین؛ قاپاندن؛ کردنه‌ گیرفاندا؛ ئڕفانه‌ی.

دست به جیب بودن ☜ **دست**

دست به جیب نرفتن ☜ دست کسی به/ توی

جیبش نرفتن، **دست**

جیب‌بر / cîb.bor ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. گیرفان‌بڕ؛ بەرک‌بڕ؛ کیسەبڕ؛ جێوبڕ؛ کەسێ کە دەست بە گیرفانی خەڵکدا دەکا و پارەیان لێ دەدزێ.

جیب‌بری / cîb.borî/: [عربی/ فارسی]/اسم. گیرفان‌بڕی؛ کاری دزینی پارەی ناو گیرفانی کەسان.

جیب پالتویی / cîbpāltoyî/: [عربی/ فرانسوی] ☜ قطع جیب پالتویی، **قطع**

جیبرلین / cîberlîn/: [؟] ☜ **ژیبرلین**

جیب کن / cîbkan ، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. تەڵەکەباز؛ بە خوو یان وازی بەرتیل‌خۆری.

جیب‌کنی / cîbkanî/: [عربی/ فارسی]/اسم. تەڵەکەبازی؛ کار یان ڕەوتی تەڵەکەکردن و پارە وەرگرتن لە کەسان.

جیبی / cîbî/: [عربی]/اسم. صفت. ۱. /ـها/ باخەڵی؛ گیرفانی؛ لەباو بۆ ناو گیرفان ‹ساعت جیبی: سەعاتی باخەڵی› ۲. ☜ قطع جیبی، **قطع**

جیپ / cîp/: [انگلیسی]/اسم. جیپ؛ جیب؛ ناوی جۆرێ ماشینی سواری لەبار بۆ کەژ و کێو.

جیپ‌استیشن / cîpesteyšen ، ـها/: [انگلیسی] اسم. جیپستەیشن؛ جۆرە جیپێک بە زۆرتر لە دوو ڕیز سەندەڵیەوە.

جیر / cîr/: [ترکی]/اسم. گلاسی؛ گێلاسی؛ جۆرێ چەرمی نەرم و کوڵکن.

جیر-جیر / cîrcîr/: صوت. ۱. جیڕە؛ جیڕە-جیڕ؛ ئەو دەنگە باریک و ناسکەی کە لە دەرگای کۆنەوە دەردێ ۲. جریوە؛ دەنگی هەندێ لە پەلەوەران یان مێرووویان (وەک بەرزەچڕ).

⊡ **جیر-جیر کردن**: جیراندن؛ جیڕەجیڕ کردن؛ دەنگی جیڕەجیڕ خۆش‌کردن.

جیرجیرک / cîrcîrak ، ـها؛ ـان/:/اسم. بەرزەچڕ؛ شیرشیرە؛ زیرزیرە؛ جرجرە؛ زیرزیرەک؛ جانەوەرێکی پچووکی وەک کوللە کە جیڕەجیڕ دەکا.

جیرو / cîrû/: [انگلیسی از ایتالیایی]/اسم. [بازار] واژۆ: ۱. ئیمزا ۲. مۆر بە قەباڵەوە نان؛ پشت نووسینی بەڵگە.

جیره / cîre ، ـها/: [از عربی]/اسم. مووچانە؛ جیرە؛ دەستنەوە؛ دەستنە؛ بەشێکی نەگۆڕ لە خواردەمەنی و کالای پێداویستی کە لە ڕۆژ، حەفتە یان مانگدا بە کەسێکی دەدەن.

⊡ **جیره‌ی خشک**: جیرەی وشک؛ ئازۆخە؛ ئەوی هێشتا بۆ خواردن نابێ (وەک ئارد، گەنم، نیسک و نۆک و...).

جیره‌ی نقدی: مووچە؛ جیرە؛ پارەیەک کە بە جێی مووچانە دەدرێ.

جیره‌بندی / cîrebandî ، ـها/: [از عربی/ فارسی] اسم. جیرەبەندی؛ کار یان ڕەوتی بەش‌کردنی خواردەمەنی یان هەر شتێکی‌تر کە کەم بێ و دەبێ دەستی پێوە بگیرێ کە بە هەمووان بگا.

جیره‌خوار / cîrexār ، ـها؛ ـان/: [از عربی/ فارسی] اسم. ۱. مووچەخۆر؛ جیرەهەر؛ کەسێ کە لە کەسێ یان شوێنێ مووچە دەگرێ ۲. [کنایی] نۆکەر؛ بەردەست؛ گزیر.

جیره مواجب / cîremavāceb/: [از عربی]/اسم. [گفتاری] مووچە ☜ **حقوق-۲**

جیرینگ / cirîng/: صوت. زرینگە؛ زرنگە؛ جرینگە؛ دەنگی تیژ کە لە لێکەوتنی کانزا (بەتایبەت سکە)، شووشە یان چینیەوە دەردێ: **جرینگ**

جیرینگی / cirîngî/: قید. ۱. بەزرینگەوە ۲. [مجازی] نەخت ‹صد هزار تومان جیرینگی شمرد و گذاشت و رفت: سەد هەزار تمەنی نەخت ژمارد و داینا و لێدا ڕۆی› * **جرینگی**

جیز / cîz/:/اسم. [کودکانه]/۱. ئاگر؛ ئاور؛ ئایر ۲. بقە؛ هەر شتێ کە داخە و نابێ تخوونی بکەوی ۳. [مجازی] چرا.

⊡ **جیز کردن**: ۱. سووتاندن؛ سووزاندن

۲. زەخمارکردن؛ زامدارکردن؛ بریندار کردن.

جیش / ceyš/: [عربی] *اسم. [ادبی]* سپا؛ لەشکر؛ لەشکەر.

جیش / cîš/: *اسم. [کودکانە]* مێز؛ میز؛ گمێز؛ گمیز.

▣ **جیش داشتن:** مێز هاتن؛ میز هاتن؛ گمیز هاتن؛ گمێز ئامەی.

جیش کردن: مێزکردن؛ میزکردن؛ گمیز کردن؛ گمێزکەردەی.

جیغ / cîq ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* زیرە؛ قیژە؛ زیقە؛ چێقە؛ قیچە؛ زریک؛ زریکە؛ زریکان؛ قیژوور؛ قیژوهۆڕ؛ واقی؛ شیق؛ هاواری تیژ و باریک (وەک هاواری منالان و ژنان).

▣ **جیغ زدن/ کشیدن:** زیقاندن؛ زریکاندن؛ قیژاندن؛ شیقین؛ چێقنەی ‹چرا جیغ می‌زنی؟ یواش حرف بزن!: بۆچی دەزیقنی؟ هێواش قسە بکە!›.

جیغ‌ــجیغو / cîqcîqû ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* ۱. جیقن؛ جیقنێ؛ زیقن؛ قارقارۆ؛ بە دەنگێکی ناسک و تیژی ناحەزەوە ‹با آن صدای جیغ‌ــجیغو گوشم را برد: بەو دەنگە جیقنەوە گوێمی کەڕکرد› ۲. زیقاوڵ؛ زیقاوڵە؛ دەنگ‌دەرهاتوو؛ بە وازی قیژە و هەراکردنەوە ‹دو تا بچەی جیغ‌ـجیغو داشت کە بیچارەمان کردند: دوو زارۆی زیقاوڵی هەبوون هەر کوشتمانیان›.

جیغ‌وداد / cîq-o-dād ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* قیژە و هەرا؛ هوریا؛ زیقە؛ چەقەچەق؛ زەود؛ قیژەقیژ؛ هەرا و زیقە؛ زەنا‌ـزەنا؛ گوڕ‌ـگوڕ؛ چویرە؛ هاوار؛ زیقە و هاوار؛ چیت؛ هەرا و مەزات؛ دەنگ و دۆڕ؛ هەرا و هوریا ‹با جیغ و داد کە کار درست نمی‌شود: خۆ بە قیژەوهەرا کار پێک نایە›.

جیغ‌وویغ / cîq-o-vîq ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* دەنگەدەنگ؛ هەرا و هۆریا؛ قیژەقیژ؛ دەنگ و دۆڕی بەرز و یەک لە دوای یەک.

جیفە / cîfe/: [عربی] *اسم. [ادبی، نامتداول]* کەلاک؛ کەلاش؛ لاشەی بۆگەنیو.

▣ **جیفەی دنیا:** *[کنایی]* بەرەشرە؛ ماڵی دنیا، کە بۆ ئیماندار وەک کەلاک بێ‌بایەخە.

جیک / cîk/: *اسم.* جیکە؛ دەنگی زۆر ناسک (وەک دەنگی چۆلەکە یان جووجەڵە).

▣ **جیک کسی درنیامدن:** *[کنایی]* متەق لێوە دەرنەهاتن؛ قروقپ کردن؛ قفڵ لە دەمی کەسێک دران؛ بێ‌دەنگ بوون؛ فزە نەکردن؛ فزە لێوە نەهاتن؛ هیچ نەوتن: **جیک نزدن**

جیک نزدن ☜ **جیک کسی درنیامدن**

جیکُ‌وبُکشان یکی بودن: *[کنایی]* بە کاسەیەک کردن و بە کەوچکێک خواردن؛ پێکەوە یەکجار زۆر دۆست و هەڤاڵ بوون.

جیک‌ـجیک / cîkcîk/: *صوت.* جووکە؛ جریوە و جووکە؛ جووکان؛ شقشق؛ جیقە؛ جیکەجیک؛ دەنگی پەلەوەرانی گچکە.

جیم / cîm/: *اسم.* جیم؛ نێوی عەرەبی پێنجەمین پیتی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی.

▣ **جیم شدن:** *[گفتاری]* ۱. باریکەو بوون؛ خۆ دزینەوە؛ فیزمالک دانەوە؛ پێچ‌کردنەوە؛ خۆ باریک‌کردنەوە؛ باچاندن؛ کووزوو بوون ۲. خۆ شاردنەوە * **حَبّ جیم خوردن**

جین / cîn/: [از فرانسوی] *اسم.* ۱. جین؛ یەکەیێکی بژاردنە، بەرامبەر بە شەش یان دوازدە دانە ‹یک جین مداد بدە!: جینێک میداد بدە!› ۲. پارچەی بەنینی ئەستوور کە زۆرتر بۆ پانتۆڵ و کەوا بەکار دەچێ ۳. جۆرە شەرابێکە لە دانەوێڵە و سەڵوی کێوی دەگیردرێ.

جیوب / cuyûb ، ـها/: [عربی] *[نامتداول]* جمعِ ☜ **جیْب**

جیوە / cîve/: *اسم.* جیوە؛ زاوق؛ ژووڤە؛ توخمی کیمیاوی کانزایی، بە ژمارەی ئەتومی ۸۰ و کێشی ئەتومی ۲۰۰,۵۹، کە لە دەمای ئاساییدا تراوە و ڕەنگی لە زیو دەکا.

چ

چ / č/: حرف. چ؛ نیشانەی حەوتەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

چ / če/: اسم. ١. چیێ؛ ناوی پیتی حەوتەمی ئەلفوبیێ زمانی فارسی ٢. [مخفف] چ؛ چاپ (وەک: چ ۵: یانێ چاپی پێنجەم).

چائی / čā'î/: [چینی] ☜ **چایی**

چائیدن / čā'îdan/ ☜ **چاییدن**

چابک / čābok/: صفت. [ادبی] چالاک؛ چابک؛ چاپک؛ چابوک؛ چەلەنگ؛ تیژ؛ چوست؛ گوربز؛ تۆڵ؛ لەش‌سووک؛ هەرڤە؛ هەدرە؛ بەدەو؛ ئازا؛ جەڵت؛ جەڵد؛ خۆشبەز؛ بەپێ؛ گورد؛ کرژ؛ قۆچاخ؛ بزێو؛ فرز؛ مەزبووت؛ لۆبت؛ لۆپت؛ لۆتەر؛ زرنگ؛ زرت و زیندوو؛ لەش‌سڤک؛ گورج؛ پەیت؛ بەدەست و برد ‹جوان چابک؛ اسب چابک: لاوی چالاک؛ ئەسپی خۆشبەز›.

چابکدست / čābokdast ، ـان/: صفت. [ادبی] تەڕدەست؛ دەس‌فرز؛ بەدەس؛ بەدەست؛ دەستهەل؛ مەزبووت؛ خاوەنی دەستی خێرا و کارامە ‹در گلدوزی خیلی چابکدست است: لە گولدووریدا زۆر تەڕدەستە›. هەروەها: **چابکدستی**

چابکسوار / čāboksavār ، ـان/: صفت. شۆڕەسوار؛ سوارچاک؛ سووکەڵەسوار؛ چاپک‌سوار؛ خاوەن لێهاتوویی لە ئەسپ‌سواری و لنگاردانی ئەسپدا.

چابکی / čābokî/: اسم. گورجی؛ چالاکی؛ چاپکی؛ کرژی؛ ئازایی؛ جلداکی؛ جەڵتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی گورج بوون ‹چابکی در پاسخ به سوالها باعث موفقیت او شد: گورجی لە وەڵامدانەوەی پرسیارەکان بوو بە هۆی سەرکەوتنی›.

چاپ / čāp ، ـها/: [سنسکریت] اسم. چاپ: ١. پیشە و زانینی لێگرتنەوەی پەرتووک و وێنە و ... لە هەژماری زۆردا بە ئامراز و کەرەستەی دروستکراو بۆ ئەو کارە ‹صنعت چاپ: پیشەی چاپ› ٢. کار و ڕەوتی لێگرتنەوەی نووسراوە یان وێنە بە پیتی چاپی یان پەڕەی هەستۆک و گواستنەوەیان بۆ سەر کاغەز، مەقەوا، پلاستیک و... بە دەزگای چاپ ‹چاپ کتاب؛ چاپ پارچە: چاپی کتێب؛ چاپی پارچە› ٣. کار یان ڕەوتی گواستنەوەی وێنەی فیلم بۆ سەر کاغەز بە لێدانی تیشک، بۆ دەرهێنانی وێنە ‹چاپ عکس: چاپی وێنە› ٤. سەرجەمی نوسخەگەلی کتێبێک لە یەک‌جاری چاپیدا ‹چاپ اول: چاپی یەکەم›.

▣ **چاپ افست** ☜ **أفست**

چاپ الوان ☜ **چاپ رنگی**

چاپ اول: چاپی یەکەم؛ یەکەمجاری لە چاپ‌دانی کتێب یان بلاڤۆکێک. هەروەها: **چاپ دوم؛ چاپ سوم** و...

چاپ باتیک ☜ **باتیک**

چاپ برجسته: چەشنێ چاپی ڕازێنەیی، کە

دەقــی چاپکراوەکــە بــە شــێوەی زۆپ و هەڵهاتوو دەردەکەوێ.

چاپ رنگی: چـاپی ڕەنگـی؛ چـاپی ڕەنگامـە؛ چاپ بە چەند ڕەنگ: **چاپ الوان**

چاپ سربی ☜ **چاپ مسطح**

چاپ سنگی: چاپە بەردینە؛ جۆرێـک شـێوەی کۆنی چاپی ئۆفسێت کە بـە جێگـەی زینـک (پلەیت)، لە قالبی بەردی کەڵک وەردەگیرا.

چاپ سیلک: چاپی سیلک؛ جۆرێـک شـێوەی چاپ لە سەر مقەوا، چەرم، کووتاڵ و...

چاپ عکس: چاپی وێنە؛ شێوەیەکی چـاپ لـە ڕووی فیلم (نیگاتیڤ)ەکەیەوە.

چاپ عکسی: چاپی وێنەیی؛ چاپی دەقێک لـە ڕووی وێنەی نوسخە سەرەکیەکەیەوە.

چاپ کنتاکت ☜ **کنتاکت-۴**

چاپ مسطح: چاپی تەخت؛ چاپی دەقێـک بـە پێی پیتی چاپی: **چاپ سربی**

⊡ **چاپ چیزی تمام شدن:** ١. چـاپی شـتێک تەواو بوون ‹چاپ کتاب تمام شده، رفته به صحافی: چاپی کتێبەکـە تـەواو بـووە، چـووە بـۆ جزوبەنـدی› ٢. چـاپی شـتێ تـەواو بـوون؛ فرۆشیان؛ بە فرۆش چوون ‹چاپ اولش در چهار ماه تمام شد و به چاپ دوم رسید: چاپی یەکەمی لـە چوار مانگدا تەواو بوو، چوو بۆ چاپی دووهەم›.

چاپ زدن: */گفتاری/* چاپلێدان؛ فـشە کـردن؛ باپیڤان؛ گڤە کردن؛ دۆدی ـ بۆدیکردن؛ درۆ هەڵبەسـتن؛ درۆ وەشکـەردەی؛ بـافیش و درۆکردن؛ شات و شووتکردن ‹یـک حرفهـایی چاپ می‌زند که تعجـب مـی‌کنـی: چـاپی وا لیـدەدا سەرت سووڕ دەمێنێ›.

چـاپ کـردن: چـاپکـردن؛ لـە چاپـدانی نووسراوە، بە ئامرازی چاپ.

از چاپ درآمدن: لە چاپ دەرهـاتن؛ چاپەنـە بەرئامەی؛ کاری چاپی شتێ (بە گـشتی) تەواو بوون ‹دیروز از چاپ درآمد: دوێنی لـە چـاپ هاتـە دەری›.

به چاپ رسیدن: چـاپ بـوون؛ لـە چـاپ دران ‹مقاله‌ای در آن روزنامه به چاپ رسیده است: وتارێک لەو ڕۆژنامەیەدا چاپ بووە›.

زیــر چــاپ رفــتن: چوونــە ژێــر چــاپ؛ دەسپێکردنی چاپی شتێ ‹کتاب زیر چاپ رفته است: کتێبەکە چۆتە ژێر چاپ›.

چاپار / čāpār ، ـها: [ترکی] */اسم. [قدیمی]/* پـەیک؛ چەپەر؛ نامەبەر؛ تەتەر؛ پۆستەبەر؛ کەسـێک کـە نامە و پەیامی لە شارێکەوە بۆ شارێکی‌تر دەبرد.

چاپارخانـه / čāpārxāne ، ـ هـا/: [ترکـی/ فارسـی] */اســم. [قــدیمی]/* ١. پەیکخانــە؛ حەســانگەی نامەبەران؛ شوێنێ دەناو ڕێی شاراندا بـۆ وچـانی چاپـاران ٢. پۆسـتەخانە؛ پۆسـتخانە؛ پۆسـتە؛ شوێنی کۆکردنـەوە و نـاردن و هـەروەها بـەش کردنەوە و گەیاندنی نامە و بەستەی خەڵک لـە شاراندا.

چاپـاری[1] / čāpārî/: [ترکـی] */اسـم.* چەپـەری؛ نامەبەری؛ تەتەری؛ کار و پیشەی پەیک.

چاپاری[2]: *صفت.* نامەبەر؛ چەپـەر؛ تەتـەر ‹اسب چاپاری: ئەسپی نامەبەر›.

چاپچی / čāpčî ، ـها؛ ـان/: [سنسکریت/ ترکی] */اسم.* چاپچی؛ ئەوەی لە چاپخانەدا کار دەکات: *الف)* کرێکــاری دەزگــای چــاپ *ب)* مەزرەکــەدار؛ چاپخانەدار؛ بەڕێوەبەر یان خاوەنی مەزرەکە.

چاپخانـه / čāpxāne ، ـهـا/: [سـنسکریت/ فارسـی] */اسم.* چاپخانە؛ مەزرەکە؛ شوێنێ کـە کەرەسـە و ئامێری چاپی تێدایە و کتێب و پەرتووکانی پـێ چاپ دەکەن.

چاپخانـه‌چـی / čāpxānečî ، ـهـا/: [سنـسکریت/ فارســی/ ترکــی] */اســم. [گفتــاری]/* مەزرەکــەدار؛ چاپخانەدار؛ بەڕێوەبەری مەزرەکە.

چاپخانــــه‌دار / čāpxānedār ، ـهــا؛ ـان/: [سنسکریت/ فارسی] */اسم.* مەزرەکەدار؛ چاپخانەدار؛ خاوەن چاپخانە؛ خاوەن مەزرەکە.

چاپگر / čāpgar ، ـها/: [سنسکریت/ فارسی]/اسم. چاپکەر؛ پێچاپکەر: ١. کەرەستەیەکی ئێلکترۆنیکیە بۆ چاپی خۆمەشی کامپیۆتەری ٢. دەزگای چاپی وێنە * **پرینتر**

◙ **چاپگر سوزنی:** چاپکەری سۆژنی؛ چەشنە چاپکەرێکە بە هۆی شوێنی سۆژن لە سەر نەواری چاپیەوە کار دەکات: **چاپگر نقطەای؛ دات‌پرینتر**

چاپگر لیزری: چاپکەری لەیزری؛ چەشنە چاپکەرێکە بە هۆی تیشکی لەیزرەوە کار دەکا: **چاپگر نوری؛ لیزر پرینتر**

چاپگر نقطەای ☜ **چاپگر سوزنی**

چاپگر نوری ☜ **چاپگر لیزری**

چاپلوس / čāplûs ، ـها؛ ـان/: صفت. ماستاوکەر؛ مەرایی‌کەر؛ جامەلووس؛ جاملووس؛ زمان‌لووس؛ زوان‌لووس؛ لاعبی؛ دەم‌تەڕ؛ خوڵتەکەر؛ دوەلەقی‌کەر؛ مەترەباز؛ چاپباز؛ پیازپاک‌کەر؛ خاپینۆک؛ خاڵەباز؛ دوفل؛ ملمووس؛ چڵماس؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە ماستاوکاری ‹چند آدم چاپلوس دور او را گرفته بودند و بە‌بە و چە‌چە می‌گفتند: چەند کەسێکی ماستاوکەر دەوریان لێدابوو پێیاندا هەڵدەگوت›.

چاپلوسانە[1] / čāplûsāne/: صفت. زمان لووسانە؛ ماستاوکەرانە؛ دەم‌تەڕانە؛ جاملووسانە؛ خوڵتەکەرانە؛ هاورێ لەگەڵ خوڵتەدا ‹رفتار چاپلوسانەای داشت: ئاکارێکی زمان‌لووسانەی هەبوو›.

چاپلوسانە[2]: قید. خوڵتەکەرانە؛ ماستاوکەرانە؛ بە زمان‌لووسیەوە؛ بە خۆڵتەکەریەوە؛ بە ڕیاکاریەوە؛ بە شێوەی خوڵتەکەر ‹چاپلوسانە رفتار می‌کرد: خوڵتەکەرانە دەجووڵایەوە›.

چاپلوسی / čāplûsî ، ـها/: اسم. شەلاخی؛ مەرایی؛ حولیاتی؛ ماستاوکەری؛ ڕووبینی؛ خوڵتەکەری؛ دەم‌تەڕی؛ جووچکەلەقێ؛ چڵماسی؛ ملمووسی؛ خالەبازی؛ مەترەبازی؛ کار یان ڕەوتی کلکەفلێ و کلکەسووتەکردن بۆ فریوی خەڵک و بە ئامانج گەیشتن.

چاپی / čāpî/: [سنسکریت] صفت. چاپی: ١. پێوەندیدار بە چاپەوە ‹غلط چاپی: هەڵەی چاپی› ٢. چاپکراو ‹کتاب چاپی: کتێبی چاپی›.

چاپیدن / čāpîdan/: [ترکی/ فارسی] مصدر. متعدی. [گفتاری] // **چاپیدی:** تالانت‌کرد؛ **می‌چاپی:** تالان دەکەی؛ **بچاپ:** تالانکە// تالان کردن؛ چرپانن؛ چەپاوکردن؛ غارەت‌کردن؛ چرپ‌وچاپ کردن؛ بە ئاشکرا و زۆری، دزینی ماڵ و دارایی خەڵک. هەروەها: **چاپیدنی**

■ صفت فاعلی: **چاپندە** (تالانکەر)/ صفت مفعولی: **چاپیدە** (تالانکراو)/ مصدر منفی: **نچاپیدن** (تالان نەکردن)

چاتلانقوش / čātlānqûš ، ـها/: [ترکی]/اسم. قەزوان؛ قەسخوان؛ قەزخوان؛ قەسقان؛ قەسقەوان؛ قەسقوان؛ قەزقەوان؛ قەزقان؛ قەسکان؛ قەسکوان؛ کەزوان؛ کزوان؛ کەزان؛ کەسکان؛: ١. وەن؛ وەنی؛ داری قەزوان؛ داری وەنەتەق؛ داری وەن ٢. وەنۆشک؛ وەنەتەق؛ وەنەتەقی؛ وەنی؛ میوەی داری قەزوان کە هێشوویەکی بۆنخۆشە و دەیکەنە ناو ترشی و چێشت و دۆ، هەروەها تەزبێحیشی لێ دروست دەکەن.

چاتمە / čātme/: [ترکی]/اسم. ١. چاتمە؛ پێک هەڵپەساردنی تفەنگان لە کاتی وچاندا ٢. کار یان ڕەوتی پاڵ دانەوەی سەری چەند شتی کەم تا کورت ڕاست (وەکوو چەک) بە یەکترەوە.

◙ **چاتمە زدن:** ١. پێک‌هەڵپەساردن؛ بە یەکەوە پاڵدانی چەن شت بە شێوەی چاتمە ٢. [مجازی] پەپکەدان؛ سەر بە یەکدا گرتن؛ کۆزگرتن؛ قۆنگەرە بەستن؛ کۆ بوونەوەی چەن کەس بە دەوری یەکتردا ٣. بوونە یەک؛ یەک‌گرتن؛ یەکتری گرتنەوە؛ یەکگرتنەوە.

چاچول / čāčûl/: اسم. [گفتاری] فێڵ؛ فروفێڵ؛ دەلەسە؛ گۆڕە؛ چاچۆڵ؛ نێرەنگ؛ گەڕ؛ گەزی؛

گزی؛ گزە؛ تەڵەکە؛ هەنگ؛ حەوقە.

چاچوڵباز / čâčûlbāz ، ـها؛ ـان/: *صفت.[گفتاری]* فێـڵباز؛ چاچۆڵـباز؛ جامبـاز؛ جانقولیبـاز؛ ساختەچی؛ گزیکار؛ تەڵەکەکار؛ هەنگباز؛ گەڕباز؛ حەوقەباز ‹از آن آدمهای چاچولباز است: لەو بنیادەمە فیلبازانەیە›: هەروەها: **چاچولبازی**

چاخان[1] / čāxān ، ـها/: [ترکی] *اسم.[گفتاری]* بافڕۆ؛ دەلەسە؛ قسەی هەڵبەستە؛ هووشە؛ فشە؛ چاخان؛ درۆی زل.

◘ **چاخان کردن:** هووشە/ فشە کـردن؛ چاخـان کردن؛ درۆ و دەلەسە کـردن ‹تنـد و تنـد داشـت چاخان می‌کرد: لەپەستا هووشەی دەکرد›.

چاخـان[2]: *صـفت.[گفتـاری]* ١. درۆزن؛ بـاپیڤ؛ فـشەکەر؛ چـاپبـاز؛ هووشـەباز؛ خۆهەڵـکێش؛ شـاتوشـووتکەر ‹آدم چاخـان: مـرۆی درۆزن› ٢. فـشە؛ درۆ؛ ناڕاسـت ‹حـرف چاخـان: قـسەی درۆ›.

چـادر / čādor ، ـهـا/: [سـنسکریت]/*اسم.* چـادر: ١. چارشـێو؛ چارشـۆ؛ چارشـەو؛ چارشـەوە؛ چوارشەو؛ چایر؛ هیزار؛ هیراو؛ جـۆرێ پۆشـەنی ژنانی موسڵمان کـە تـەواوی لـەش دادەپۆشـێ ‹چادر مادرت را بیاور سرش کند: چارشیوەکەی دایکت بێنە بیداتە سەریدا› ٢. خێـوەت؛ چـادرە؛ چـایر؛ کـۆن؛ تـاوڵ؛ تـئـووک؛ دەوار؛ هۆبـە؛ هـەواری؛ چاتۆڵـە؛ چاکـڵە؛ کـوین؛ گـوین؛ عەسـەلە؛ کەرەسـتەیەکی دەسهەڵـگر و دەقخـۆر لـە پارچـەی نم نـەدەر، لاسـیک یـان پێـست یـان پێست کە بە گوریس و قـولاب و ئەسـتوندکێک هەڵیدەدەن و قـایمی دەکـەن بـۆ مانـەوە یـان حەسانەوە، لە کەژ یان دەشـت بـەکاردێ ‹کنـار رودخانە چادر زدیم و شب را توی چادر ماندیم: لە پەنای چۆمەکەوە چادرمان هەڵدا و شەو لە نێو خێوەتەکە ماینەوە› ٣. سەیوان؛ سـابات؛ کەرەسـەیەک لـە برێزێنت یان پارچەی ئەستوور بـۆ بـەرگری لـە تیشکی هەتاو کە لـە سـەر دەرکـی دووکانانـدا هەڵیدەواسن ٤. چادری ماشین؛ پۆشـەنێک بـۆ بەرگری لە تیشکی هەتاو، تۆز و خـۆڵ و بـەفر و باران، کە بە سەر ماشـینیدا دەدەن ‹وانـت چـادر نداشت، همەی اثاث خیس شد: وانێتەکە چادری نەبوو، هەموو شتەکان خووسان› ٥. هەر شتێکی وەکـوو چادر بێ یان کارێکی ئاوەها بکـا ‹چـادر اکـسیژن: چادری ئۆکسیژن›.

◘ **چادر اکسیژن:** چـادری ئۆکـسیژن؛ جۆرێـک چادری پڕ لە ئوکسیژن، تایبەت بە نەخۆشانی سینگ.

چادر کمری: *[قـدیمی]* دۆلاخ؛ فۆتـەی ڕەشـی سەرپۆشی ژنان کە تا سەر ئەژنۆ دەهات و بـە کەمەریانەوە دەبەست.

◘ **چادر را یک شاخ انداختن:** *[کنایی]* (سـەبارەت بە ژنان) داوێنی لێ بـەلادا کـردن؛ خـۆی لـێ هەڵماڵین؛ بەرهەڵستی کەسێک بوون.

چادر زدن: چادر هەڵخستن؛ خێـوەت/ چـادر هەڵدان؛ چادرە هۆردەی؛ هەڵکردنی ڕەشماڵ بۆ تێدا هێورین.

چادرچـاقچوری / čādorčāqčûrî ، ـهـا/: [سـنسکریت/ فارسـی] *صفت.* ١. چارشـێودۆلاخی؛ خاوەن هەر دوو پۆشـەنی چارشـێو و دۆلاخ ‹تـا پیش از سلطنت پهلوی زنان ایرانی چادرچاقچوری بودند: تـا بـەر لـە پاشـایەتی پەهلـەوی ژنـانی ئێـرانی چارشـێودۆلاخی بـوون› ٢. *[کنـایی]* شـەرمکەر؛ شەرمەکەر؛ پێداگر لە سەر داپۆشـاندنی سـەر و رووی خۆ ‹یک خـانم چادرچـاقچوری بـالای مجلس نشـسته بـود: خـاتوونێکی شـەرمکەر لـە سـەرووی کۆڕەکەوە دانیشتبوو›.

چادردرانی / čādordarānî/: [سنسکریت/ فارسی] *اسم.[مجازی، گفتاری]* خولک و پـێداگـری زۆری میواندار لە سەر ڕاگرتنی میوان (تێبـینی: زۆرتـر سەبارەت بە ژنان دەگوترێ).

چادرشب / čādoršab ، ـها/: [سنسکریت/ فارسـی] *اسم.* مـەوج؛ قوماشـێ چوارگۆشـە و گـەورە کـە

نوێنی تێوە دەپێچرێ.

چادرنشین / čādornešîn ، ـ ها؛ ـ ان/: [سنسکریت/ فارسی] *صفت.* ڕەوەن؛ ڕەوەند؛ زەوەند؛ چادرنشین؛ کۆن‌نشین؛ چایرنشین؛ کۆچەر؛ گەرمێن و کوێستان‌کەر؛ خێڵەکی؛ چۆڵپەرست؛ چۆڵ‌نشین؛ هەواری؛ هەوارێ؛ هۆبەیی؛ هۆبەیێ؛ هۆبەنشین؛ ڕەشماڵ‌نشین؛ خاوەن ژیانی کۆچەرایەتی.

چادرنشینی / čādorneš̂înî/: [سنسکریت/ فارسی] *اسم.* کۆچەرایەتی؛ چادرنشینی؛ کۆچەری: ١. کار یان ڕەوتی نیشتەجێ بوون لە خێوەتدا وەک شوێنی ژیان و حەسانەوە ٢. قۆناغێک لە ژیانی کۆمەلایەتی کە خەڵک (بۆ دۆزینەوەی لەوەڕگە یان ڕاو) گەرمێن و کوێستانیان دەکەن و لە هۆبەدا دەژین.

چادرنماز / čādornamāz ، ـها/: [سنسکریت/ فارسی]/*اسم.* چادری نوێژ؛ چارشێوی نوێژ؛ چارشێو نوێژ؛ پۆشەنی ژنانە کە پتر لە پارچەی گوڵگوڵی و سووکە بۆ ناو ماڵ دەبێ.

چادری / čādorî/: [سنسکریت] *صفت.* چارشێوی: ١. شیاو بۆ دوورینی چارشێو ‹پارچەی چادری: کوتاڵی چارشێوی› ٢./ـها/ چارشێوپۆش؛ چارشێو بە سەر ‹زن چادری: ژنی چارشێوی›.

چادرینە / čādorîne/: [سنسکریت/ فارسی] /*اسم.* */کالبدشناسی/* چارەوەز؛ بەشێک لە ناوپەنجک کە ڕێڵەخۆ و ورگ و هەموو ئەندامانی ناو زگ ڕادەگرێ.

چار / čār/: *اسم.* */مخفف/* چوار ‹چار پا؛ چار پایە: چوار پێ؛ چوار پایە›.

چارباغ / čārbāq ، ـها/: *اسم.* چوارباخ؛ بلوار.

چارت / čārt ، ـها/: [انگلیسی از فرانسوی]/*اسم.* نوانە؛ چارت؛ گەلالەیەک کە پێکهاتەی دامەزراوەیەک پیشان دەدا ‹چارت سازمانی: نوانەی مەزرینگەیی›.

چارجینگ / čārcîng/: [؟]/*اسم.* گەشانە؛ نرخی سەرجەمی خزمەتگەلی شاری، وەک ئاو، بەرق، تەلەفوون و... بە شێوەی مانگانە: **شارژ**

چار-چار / čārčār/: *اسم.* ١. چوار ڕۆژی ئاخری چلە گەورە و چوار ڕۆژی ئەوەلی چلە بچووک (٧ تا ١٤ی ڕیبەندان) کە ساردترین ڕۆژگەلی زستانن ٢. */گفتاری/* چنگەپرچێ؛ کێبەرکێ هاورێ لەگەڵ چنگ‌ئاوش بوون و تووڕەییدا.

چارچنگولی[1] / čārčangûlî/: *اسم.* */گفتاری/* دۆخ یان چۆنیەتی پەنجە هەڵپێکان؛ شێوازی قامکەکانی دەست کاتێ کە چووبێتنە نێو یەک و جوولەیان لێ بڕابێ.

چارچنگولی[2]: *قید.* چوار دەست و پێ؛ چوار پەل؛ چار لەبک؛ چوار چنگۆڵە؛ بە جووت دەست و قورس و قایم ‹چهارچنگولی چسبیده بود به میلە و ول نمی‌کرد: چوار دەست و پێ لکابووە میلەکەوە و بەری نەدەدا›.

چارچوب / čārčûb/ ☜ **چهارچوب**

چارغ / čāroq/: [ترکی] ☜ **چارق**

چارق / čāroq ، ـها/: [ترکی]/*اسم.* شەقاڵ؛ شەکاڵ؛ شێرۆخ؛ کالک؛ کاڵک؛ کالە؛ کاڵە؛ کالا؛ کاڵەک؛ کازک؛ پاتاوە؛ پاپێچ؛ پێتاو؛ خاو؛ پێتاوی لە چەرم؛ جۆرێک پێڵاوی بە موو چنراوە کە ژێرەکەی بە بەنێک دەبەسرێتە لاقەوە: **چارغ**

چارقد / čārqad ، ـها/: [فارسی/ ترکی؟]/*اسم.* شەلکش؛ سەرپۆش؛ لەچک؛ لەچەکە؛ لەچەک؛ چارقەی؛ پارچەیەکی گەورەی چوارگۆشەیە بۆ پۆشەنی سەری ژنان، کە سووچ بە سووچ دەقی دەکەن و سێ‌گۆشە بە سەریدا دەدەن و لە ژێر ملەوە دەیبەستن.

چارک / čārak/: *اسم.* چارەک: ١. کەرت؛ چارەگ؛ چاریگ؛ چواریەک؛ لەچوار پاژ پاژێک ٢. */قدیمی/* یەکەی کێشانە، بەرانبەر بە ١٠ سیر (٧٥٠ گرەم).

چارکە / čārake ، ـها/: *اسم.* چارەک؛ نیوەی نیوە؛ پاژێک لە چوار پاژی ئاجۆرێک.

چـارمیخ / čārmîx :/اسم. ۱. [گفتاری] خـاچ؛ خـاج؛ چـوارمێخ؛ چـوارنیخ: **چهـارمیخ** ۲. ☜ **چارمیخه**

▣ **بـه چـار مـیخ کـشیدن:** ۱. لـه خـاچ دان؛ چوارمێخه‌کێشان؛ چوارنیخه‌کێشان ۲. [مجازی] ڕۆح دەرهێنـان؛ چـاو چەرمگـەوکردن؛ چۆڵەپێچه دەی؛ زۆر ئازار دان.

چارمیخه / čārmîxe :/قید. [گفتاری] چوارمێخـه؛ چوارنیخه؛ سفت‌وسۆڵ؛ شـه‌تەکدراو: **چـارمیخ**. هەروەها: **چارمیخه کردن**

چـاروادار / čārvādār ، ـها؛ ـان/:/اسم. [قدیمی] ۱. ئۆلاغـدار؛ ولاخـدار؛ مـەکارەچی؛ چاروێـدار؛ چاره‌وێـدار؛ چـەروەدار؛ چـاروەدار؛ هەربەنـە؛ خەربەندە؛ کەردار؛ قاترچی؛ خەرەکچی؛ کەسێ کە بە یەکـسم بـار و مـسافری ڕادەگواسـتەوە و کرێی وەردەگرت.

چـارواداركش / čārvādārkoš ، ـهـا/: صفت. [مجازی] گـەنیو؛ گەنـدەڵ؛ زۆر بۆگـەن و پـیس (بەتایبەت سەبارەت بە خواردەمەنی).

چـارواداری[۱] / čārvādārî :/اسم. چاروێـداری؛ چـاروەداری؛ ئۆلاغـداری؛ ولاخـداری؛ مەکارەچیـەتی؛ چاروێـداری؛ کـاری چاروێـدار ‹سالها در مسیر سقز و بوکـان مـشغول چـارواداری بـود: چەنایچەن ساڵ لە ڕێگەی سەقز و بۆکاندا خەریکی چاروێداری بوو›.

چـارواداری[۲]: صفت. چـارواداری؛ ولاخـداری؛ پێوەندیدار بە چاروێدارییەوە.

چاره / čāre ، ـها/:/اسم. چـاره؛ چـار: ۱. بـەرەج؛ هاوڵ؛ هاویل؛ گوزوور؛ ئفنای؛ دەوەره؛ ڕێ چاره بـۆ ڕزگـار بـوون لـه ڕووداوێکـی نـاخۆش یـان دۆخێکی نالەبار ‹آمده بود برای مشکلش چاره‌ای پیدا کند: هاتبوو بـۆ گرفتەکـەی چارەیـەک بدۆزێتـەوە› ۲. هەتوان؛ دەرمان؛ تیمارکاری ‹چاره‌ی دردش را من می‌دانم: چارەی دەردەکەی من دەزانم›.

▣ **چاره اندیشیدن:** چارەسـەر دۆزینـەوە؛ چـاره دۆزینەوە؛ دەبزاندن؛ ڕێ چاره پەیداکردن.

چاره كردن: چارەسەرکردن؛ چـارەکردن؛ لـه نێـو بـردنی دۆخێکـی نـاخۆش یـان کاردانەوەکانی.

چاره‌اندیشی / čāre'andîšî ، ـها/:/اسم. تـەگبیر؛ چارەسـەردۆزی؛ دەبـر؛ کـار یـان ڕەوتی پێشبینیکـردن یـان دۆزینـەوەی چاره؛ ڕێگـه دۆزینەوە ‹باید برای مدرسـەی بچـەهـا چـاره‌اندیـشی کنـیم: دەبـێ بـۆ قوتابخانـەی منداڵـەکان تـەگبیر بکەین›. هەروەها: **چاره‌اندیش**

چـاره‌جـو / čārecû ، ـیان/: صفت. چـارەدۆز؛ خوازیاری دۆزینەوەی ڕێ چاره.

چاره‌جویی / čārecûyî ، ـها/:/اسم. چـارەدۆزی؛ کار یان ڕەوتی دۆزینەوەی چاره ‹برای چاره‌جـویی در مـورد مـشکلات سـاختمان جمـع شـده بـودیم: بـۆ چارەدوزی سەبارەت بە گـیر و گـرفتی ماڵـەکه کـۆ ببووینەوە›.

چاره‌ساز / čāresāz ، ـها؛ ـان/: صفت. چارەسـاز؛ چارەسەرکەر؛ کارساز؛ بە توانایی یـان ئەگـەری چارەسەرکردن ‹این تلاشها چاره‌ساز نیست، باید فکر دیگری کرد: ئەم کردوکاشـانه چارەسـاز نـین، دەبـێ بیرێکیتر بکرێتەوە›.

چـاره‌سـازی / čāresāzî ، ـهـا/:/اسـم. ۱. چارەسـەرکری؛ کـار یـان ڕەوتی چارەسـەر کـردن ۲. چارەسـازی؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی چارەساز بوون.

چاره‌ناپذیر / čārenāpazîr :/ صفت. بێچارەسەر؛ بـێچاره؛ بـه بـێ چارەسـەری یـان ئەگـەری دۆزینەوەی چاره.

چاشـت / čāšt ، ـهـا/:/اسـم. ۱. ڕچـایی؛ ناشـتایی؛ تێـشت؛ بـەرقلیان؛ چێـشا؛ خـواردنی بـەیانی ۲. تاشـتی؛ چاشـته؛ چاشـتی؛ چاشـتانه؛ سەرتێـشت؛ تاشـت؛ قـاوەتوون؛ قاوەلـتوون؛ خـواردنی نێـوان بـەیانی و نیـوەڕۆ ۳. چاشـت؛ چێـشته؛ چێـشتەنگا؛ چاشـتێنگه؛

چاشـــتینگا؛ چێـــشتەنگاو؛ کـــاتی ناوەڕاســـتی بەیانی و نیوەڕۆ.

چاشـنی / čāšnî ، ـهـا/:*اسم.* ۱. چێژەمـــەنی؛ چاشنی؛ تام؛ چێژ؛ چاشتین؛ چێژە لـە چێـشتدا ‹چاشـنی آش: چێـژەمـەنی ئـاش› ۲. چەشـنی؛ تەرەقە ‹چاشنی گلوله: چاشنی گولله› ۳. *[مجازی]* تام؛ چێژە ‹چاشنی کلام: تامی قسه›.

▣ **چاشنی کلام:** تام/ چێژە/ چاشنی قسە؛ ئەوی بۆ ڕازاندنەوەی وتە ئێژنی (وەک شـیعر، نـەقل، مەتەڵۆک و...).

چاغاله / čāqāle/ ☜ **چَغاله**

چاق / čāq ، ـها/: [ترکی] *صفت.* ۱. چـاخ؛ چـاغ؛ قەڵـەو؛ قەڵـەو؛ قـەرەو؛ گۆشـتن؛ گووشـتن؛ پڕگۆشـت؛ گانوگۆشـت؛ تێـرگۆشـت؛ ئەسـتوور؛ مەس؛ پیپڕ؛ گونـدە؛ تفقـی؛ تـۆخ؛ چـڵ‌وچـاخ؛ هل‌هرچ؛ خرچە؛ چاخ‌وچل؛ گرەڵی قەڵەو؛ بەخۆ ‹مرغ چاق: مریشکی چاخ› ۲. *[گفتاری]* بـەدەماخ؛ ساق؛ بەخۆوە؛ تەندروست ۳. کۆک؛ ساز؛ تـەیار؛ گیف؛ بەرهەڤ؛ ئامادەی کار ‹قلیان چاق: قلیـانی کۆک›.

▣ **چاق بودن:** ۱. چاخ/ قەڵەو بوون ۲. *[گفتاری]* بەخۆوە بوون؛ تەندروست بوون؛ سـاق بـوون؛ سەرحاڵ بوون. هەروەها: **چاق شدن**

چاق کـردن: ۱. قەڵـەوکردن؛ چـاخ‌کردنـەوە ۲. *[گفتاری]* کـۆک‌کـردن؛ تەندروسـت کـردن ۳. چاخ‌کردن؛ سازکردن؛ تەیارکردن؛ بەرهەڤ کردن ‹چـاق کـردن ارّه؛ چاق کـردن قلیـان: سـاز کردنـی هەڕە؛ چاخ‌کردنـی قلیان›.

چاقـالو / čāqālû ، ـهـا/: [ترکـی/ فارسـی] *صفت.* *[گفتاری]* چاخەکەلە؛ چاخ‌کەلە؛ خەپـە؛ خەپەلـە؛ خەپلە؛ گردەڵە؛ چاخەکۆڵـە؛ چاخلـە؛ گۆشـتنی گتە.

چـاقچور / čāqčûr ، ـهـا/:*اسم.* *[قـدیمی]* دۆلاخ؛ جۆرێ دەرپێی دەڵپی ژنانە، کە بـە گورەویـەوە دەدوورا.

چاق‌سلامتی / čāqsalāmatî/: [ترکی/ عربی] *اسم.* *[گفتـاری]* چـاک‌وچـۆنی؛ خۆشـی‌ودشـی؛ خوەشـی‌ودوشـی؛ وەشـی‌وتـشی؛ هەواڵپرسـی ‹مدتی با مهمانها چاق‌سلامتی کـردیم: دەمـێ لەگـەڵ میوانەکان چاک‌وچۆنیمان کرد›.

چاقو / čāqû ، ـهـا/:*اسم.* ۱. چاقۆ؛ چەقۆ؛ چەقوو؛ کـارچوو؛ چـەخوو؛ قـەچۆ؛ ئامێرێکـە بـۆ بـڕین، بریتی لە لێوارەیەکی تیژی کـانزایی و دەسـکێ کە بـە سـەریدا دەشـکێتەوە ۲. کـارد؛ کـاردی؛ کێرد؛ کێرگ؛ چێر.

▣ **چـاقو دسـته کـردن:** *[مجـازی]* تەقـەی ددان هاتن؛ لە سەر چـۆک لـەرزین؛ قرچـەو ددانـا ئامەی؛ لە بەر سەرماوە هەڵلەرزان ‹تـا صبح از سرما چاقو دسته کردیم: تا بەیانی لە سەرما تەقـەی ددانمان هات›.

چاقو زدن: چـەقۆ دان/ لێـدان؛ کەسـێک بـە چەقۆ بریندارکردن ‹دیروز یـک نفـر را چـاقو زده بودند: دوێنێ چەقویان دابوو لە کەسێک›.

چاقو کشیدن: چەقۆکێشان؛ نەماینـە کـاردی؛ چەقۆ (بـۆ هەڕەشـە یـان لێـدانی کەسـێک) بـە دەستەوەگـرتن و هەڕەشـە پێکـردنی ‹برای بـرادرزنش چـاقو کـشید: چـەقوی کـێشا بـۆ ژن‌براکەی›.

چاقوی بی‌دسته ساختن: *[کنـایی]* سـەری بـێ دەلاک تاشین؛ کاری بـێ سـەروبەرە کـردن؛ کـاری ناتـەواو و بـێ‌بایـەخ کـردن؛ کـار بـە نیمەچـڵی بـەجێ‌هێـشتن ‹او از ایـن چاقوهـای بی‌دسته زیاد می‌سازد: ئـەو بـەم شـێوە سـەری بـێ دەلاک زۆر دەتاشی›.

چـــاقوتیزکن / čāqûtîzkon ، ـهـا/:*اسـم.* چەقۆتیژکەر؛ کاردتیژکەر: ۱. کەرەسـەیەک بـۆ تیژکردنی دەمەچـەقۆ و دوێـرد ۲. کەسـێ کـە کاری تیژکردنی پێبـڕی وەک کـارد و چـەقۆ و دوێردە.

چاق‌وچله / čāq-o-čelle ، ـها/: [ترکـی/ فارسـی]

صفت. *[گفتاری]* قەڵەو و بەخۆ؛ گۆشتن؛ چاخەکەلە؛ قەڵەو؛ پتەوی تێرگۆشت ‹دو تا مرغ چاق‌وچله جلو در دانه می‌چیدند: دوو مریشکی گۆشتن لە بەر دەرکەکە چینەیان دەکرد›.

چاقوکش / čāqûkeš ، ـها؛ ـان/: *اسم.* چەقۆکێش؛ شەڵلاتی: ١. کەسێ کە بە چەقۆ لە خەڵکی هەڕەشە دەکا یان لێیان دەدا ٢. کەسێ کە خەرجی خۆی لە ڕێگەی لێدان و هەڕەشە بە چەقۆوە دابین دەکا. هەروەها: **چاقوکشی**

چاقی / čāqî/: [ترکی]*اسم.* قەڵەوی؛ تێرگۆشتی؛ پیپڕی؛ چاخەسێوەری؛ قەروی؛ گۆشتنی؛ چاخی ‹آدم به این چاقی ندیده‌ام: مرۆڤی بەم قەڵەوییەم نەدیوە›.

چاک / čāk ، ـها/: *اسم.* چاک؛ چاکە؛ شاقڵ؛ شاقەل؛ قڵش؛ قلیش؛ قەڵیش؛ قەڵەش؛ قەڵەشت؛ شەقار؛ تیتک؛ تیک؛ تلیش قەڵیشی ورد و بچووک لە سەر شتێک ‹چاک پیراهن؛ چاک دهان: چاکی کراس؛ شەقاری دەم›.

▣ **چاک خوردن:** تلیشان؛ تلیشیان؛ هەڵتلیشان؛ شاقەل تێهاتن؛ تلیش بردن؛ هۆرتلیشیەی ‹پیراهنش از چند جا چاک خورده بود: کراسەکەی لە چەند لاوە تلیشابوو›.

چاک دادن: شەقاردان؛ شاقەڵ دان؛ چاک لێدان؛ قلیش لێدان ‹گلویش را از چند جا چاک دادند و لوله گذاشتند: گەروویان لە چەند جێوە شەقار دا و لوولەیان تێخست›.

چاک دهن باز شدن: *[مجازی]* دەم لێ بەر بوون؛ دەم دان ‹نگذار چاک دهنش باز شود: کارێ مەکە دەمی لیت بەر بێ›. هەروەها: **چاک دهن را باز کردن**

به چاک زدن: *[گفتاری]* وەک بەرزەکی بانان بۆی دەرچوون؛ تێتەقاندن؛ هەڵهاتن؛ خۆ دەرکردن؛ ڕاکردن؛ بەرشیەی ‹تا پاسبانها آمدند، زد به چاک: تا پاسەوانەکان هاتن، وەک بەرزەکی بانان بۆی دەرچوو›.

چاک‌ـچاک / čākčāk/: *صفت.* شەقار ـ شەقار؛ فەتار ـ فەتار؛ پارە ـ پارە؛ قەڵیش ـ قەڵیش؛ ترەک ـ ترەک؛ شڕ و دڕ؛ بە قەڵشتی زۆرەوە ‹زمین از بی‌آبی چاک‌ـچاک شده بود: زەوییەکە لەبەر بێئاوی شەقار ـ شەقار ببوو›.

چاکر / čāker, čākar ، ـها؛ ـان/: *اسم.* چۆکار: ١. خزمەتکار؛ ژێرماڵە؛ چابر ٢. *[قدیمی]* نۆکەر؛ خولام؛ کەمەربەست؛ هەروەنە.

چاکری / čākerî, čākarî/: *اسم.* نۆکەری؛ چۆکاری؛ خزمەتکاری؛ پیشە یان کاری خزمەتکار.

چاکنای / čāknāy/: *اسم.* *[کالبدشناسی]* باریکی نێوان تارە ژێدارەکان و پێکهاتەی دەور و بەری لە نێو گەروودا: **مزمار**

چال / čāl ، ـها/: *اسم.* *[گفتاری]* چاڵ؛ چاڵی؛ چاڵەقووتە؛ قوولگە؛ گووڵ؛ قۆرت؛ چاوانە؛ کەند؛ کەن.

▣ **چال چانه:** دۆشەویلە؛ چاڵی چەنە؛ چاڵی چناکە؛ کووری ئەرزینگ. هەروەها: **چال گونه**

▣ **چال افتادن:** قووڵ بوون؛ قووڵ کەوتن؛ قووڵ داکەفتن؛ ئەنە قووڵایی لوەی ‹چشمهایش چال افتاده بود: چاوەکانی قووڵ کەوتبوون›.

چال کردن: کردنە چاڵ؛ چاڵ کردن؛ نیان؛ ناشتن؛ ڤەشارین؛ سەخت کەردەی؛ ژێر خاک کردنی شتێک ‹پولها را توی باغچه چال کرد: دراوەکانی لە نێو باخچەکەدا کردە چاڵ›.

چال کندن: چاڵ کەندن؛ کەندکەندن؛ چاڵ هەڵکەندن؛ کەن هۆردایوە ‹پای دیوار چال کند و رویش را پوشاند: لە بنی دیوارەکەوە چاڵێکی کەند و سەرەکەی داپۆشی›.

چالاک / čālāk ، ـها/: *صفت.* *[ادبی]* ئازا؛ دەست هەل؛ چالاک؛ توند و تۆڵ؛ تاشک؛ گورج؛ چابک؛ فرز؛ مەزبووت؛ تیژاو؛ لەش سووک؛ چست؛ چوست؛ گورج‌وگۆڵ؛ چوختی؛ پەیت؛ زرک؛ زرک‌وزینگ؛ زرت‌وزینگ؛ کەلەش؛ چابک؛

چەلەنگ؛ زرینگ؛ بزێو؛ قەشقە؛ خێـرا لـە کـاردا ‹در کار کردن چالاک بود اما در خوردن چالاک‌تـر!: لـە کار کردندا ئازا بوو بەلام لە خواردندا ئازاتر!›.

چالاکی / čālākî/: اسم. گورج‌وگۆلـی؛ چـالاکی؛ بەدەست‌وبردی؛ چاپکی؛ خێرایی؛ فرزی؛ توندی؛ توند و تۆلی؛ بزێوی؛ دۆخ و چۆنیـەتی چەلـەنگ بوون ‹دستهای به این چالاکی ندیده بودم: دەسـتی وا گورج‌وگۆلم نەدیتبوو›.

چالش / čāleš ، ـها/: [ترکـی] اسم. کێـشەوبەرە؛ دەمرگـە؛ ملـە؛ کردوکاشـی چـڕ و پێـداگر، بـە تایبەت بـۆ سـەلماندن یـان وەلانـانی بابـەتێک ‹انتخابـات، همـەی گروههـای سیاسـی را بـە چـالش مـی‌طلبـد: هەلـبژاردن هـەموو کـۆڕ و کۆمەلـە رامیاریەکان بۆ کێشەوبەرە بانگێشتن دەکا›.

چالگاه / čālgāh/: اسم. [زمین شناسی] بـەفرەچاڵ؛ کۆچـاڵ؛ پیرەچـاڵ؛ وەروەجالـێ؛ قوڵـگەی بەدیهاتوو لە بەفرەچاڵی کوێستان.

چاله / čāle ، ـها/: اسم. چـاڵ؛ کۆرتـک؛ قووڵـکە؛ قوڵـت؛ کـوزوری؛ کەنـد؛ قووڵـگەی نـەک زۆر قووڵ.

▣ **از چاله به چاه افتادن:** [کنایی] لە باران ڕاکردن و تووشـی تـەرزە هـاتن؛ چـوون بـۆ ڕیـش و سمـێڵ دانـان؛ لـە خراپـەوە تووشـی خراپتـر بوون.

چالەـچولە / čālečûle ، ـها/: اسم. [گفتاری] ۱. کەندولەنـد؛ مـەرخ؛ درتـاڵ؛ چـاڵ‌وچـووڵ؛ چاڵ‌وچۆڵ؛ چام‌ـچام؛ چـاڵ و چۆلـێگەلی زۆر و جۆراوجۆر ‹جادەها بر اثر بمباران پر از چالەـچولە بـود: ڕێگەکان بە هۆی بومبارانەوە پڕ ببوو لە کەندولەنـد› ۲. [مجازی] کەلەبەر؛ کـەلێن؛ کـون و کەلەبـەر؛ پێداویستی؛ ڕهۆڵ؛ کەم و کووری ‹مقداری پـول لازم دارم تا این چالەـچولەها را پر کنم: هێندێک پارەم پێویستە ئەم کون و کەلەبەرانە بگرم›.

چالەحوض / čālehowz, -ho:z ، ـها/: [فارسـی/ عربـی] اسم. [قدیمی] خەزێنەی حەمام؛ خەزێنـەی ئاوی سارد؛ ئەستێری سەرداپۆشراو لـە حەمامـە گشتیەکاندا.

چامه / čāme/ ☜ **چَکامه**

چانچو / čānčû ، ـها/: اسم. ئـەو دارە لـە سـەر شانی دەنێن و بە دوو سەریەوە سەبەتە و سەتڵ و ... هەڵدەواسن.

چانـه / čāne ، ـهـا/: اسـم. ۱. چەنـە؛ لەچەنـە؛ چەنەگـە؛ چەناگـە؛ چناکـە؛ چناگـە؛ چناوکـە؛ چناکێ؛ چەناکێ؛ چناوە؛ چنەوە؛ چن؛ ئارزینگ؛ ئارزەن؛ ئارچەن؛ ئـەرزینگ؛ ئـەرزنگ؛ هەنـەک؛ ژوون؛ زەنـج؛ زەنی؛ زیـنج؛ زنـج؛ ئاگرگوشـک؛ بەشـی خـوارینی دەموچـاو کـە بـە شـێوەی گردۆڵـکەیێک لـە بـەر هـارووی ژێرەوەیـە ۲. گونک؛ گونکێ؛ کونگی هـەویر؛ ئەوەنـدە لـە هەویر کە بۆ نانێک جیا دەکرێتەوە.

▣ **چانـه انـداختن:** [تعـریض] لار بوونـەوە؛ پـا داکێشان؛ قاچ جـووت‌کـردن؛ دەم لێـک‌نـان؛ دەمەکوتێ بـوون؛ مـردن ‹دیـشب پـدرش چانـه انداخت: دوێشەو باوکی لاربووەوە›.

چانـــه زدن: [مجـــازی] ۱. چەقـــەکردن؛ چەقەچـەق‌کـردن؛ بـۆ ڕازی و دڵـنیا کـردنی کەسێ لە سەر قبووڵ‌کردنی کارێک زۆر قـسە و باس‌کردن ‹سر قیمت کلی با فروشنده چانـه زدم، ولی یک شاهی هم تخفیف نداد: لـە سـەر نرخەکـە زۆرێک لەگەڵ فرۆشیارەکە چەقـەم‌کـرد، بـەلام شایێکیشی لێ نەشکاند› ۲. چەنـەدان؛ چناکـە دان؛ چەنە لێدان؛ چەناکە دەی؛ وڕاجی‌کردن؛ زۆربێژی‌کردن؛ چەنەبێژی‌کردن؛ شات‌وشووت کـردن؛ دەمدرێـژی کـردن؛ دەم لێـدان؛ دەم هەڵەیی‌کردن؛ زۆر و بێ‌بایەخ گوتن.

چانەی کسی گرم شدن: [مجازی] دەم گـرتن؛ دەم پرژان؛ گەرم داهاتن؛ چناکە شـل بـوون؛ درێژە دان بە قسە ‹چانەمان گرم شد و یک وقـت دیدیم ساعت ۱۲ شد: دەممان گرت و لامان‌کردەوە سەعات ببووە ۱۲›.

چانه گرفتن: گونک‌گرتن؛ گونکی هەویر گرتن بۆ نان یا شیرینی.

چاودار / čāvdār ، ـها/:/اسم. چەوان: ۱. چاودار؛ چاویار؛ چێودان؛ چەودەر؛ چەودار؛ چەودەن؛ جۆ فەرەنگی؛ گیایەک لە ڕەگەزی گەنم کە گەڵای پانی هەیە و سەلکەکەی بەلادا دەکەوێ و دانەکانیشی دەخورێ ۲. دەنکە؛ چۆدان؛ دانەی ئەو گیایە کە خۆراکی ئاژەڵە.

چاوش / čāvoš ، ـها؛ ـان/: [ترکی]/اسم. بەرکاروان؛ چاوەش؛ چووش؛ ئەو کەسە پێشەنگی کاروانی زیارەتچیانە و بۆ پەسنی گۆڕی پێشەوایان و هاندانی خەڵک بۆ زیارەت گۆرانی دەچڕێت.

چاووش / čāvûš ، ـها؛ ـان/: [ترکی]/اسم. ۱. ☜ **چاوش** ۲. *[قدیمی]* جاڕکێش و بانگدەری پادشایان و دەسەڵاتداران ۳. *[قدیمی]* کەسێ کە پێشتر بە دەنگی بەرز خەڵکی لە هاتنی لەشکر یان پیاوی دەسەڵاتدار ئاگادار دەکرد.

چاه / čāh ، ـها/:/اسم. بیر؛ بیرە؛ چا؛ چاڵ؛ چاڵی: ۱. چە؛ قومش؛ کەندێکی گرۆڤەری قووڵ لە زەویدا ‹چاه آب؛ چاه نفت: بیری ئاو؛ چاڵی نەوت›. ۲. *[مجازی]* گۆیخاڵ؛ قووڵکە؛ گاودی؛ قووڵی ‹راه و چاه: چاڵ و ڕێ›.

▣ **چاه آب:** چاڵاو؛ چاڵاوی؛ ویر؛ بیر؛ بیرە؛ بیراو؛ کۆچەڵە؛ چاڵاڤ؛ کەنداو؛ چایەک کە بۆ گەیشتن بە ئاو هەڵدەکەندرێت. هەروەها: **چاه نفت**

چاه آرتزین: چاڵاوێکی سروشتی کە (وەک فوارە) ئاوی لێ هەڵدەبەزێ: **چاه جهنده**

چاه آسانسور: چاڵی ئاسانبەر؛ بۆشاییەکی درێژ و تەنگ لە نێو وارخاندا، کە هۆدەی ئاسانبەر و سەنگی تەراز بوونەکەی لەوێدا بان و خوار دەکا.

چاه پله: بۆشایی ناو پلەی مالانی چەند نهۆم کە پلیکانەکانی پێچ دروستکراوە.

چاه پیشکار: سەرکارێز؛ ژوورترین چای کارێز.

چاه جهنده ☜ **چاه آرتزین**

چاه خشک: چاڵی وشک؛ بیری وشک؛ چایەک کە ئاوی نەبێ.

چاه زنخدان: *[مجازی]* کۆرت؛ چاڵی چەنە؛ کۆرتا زەنی.

چاه فاضلاب: چای ئاوەڕۆ؛ چاڵێ کە بۆ تێ ڕژانی ئاوی پیس و زێدە، هەڵدەکەنرێت.

چاه وِیل: *[کنایی]* چای بێبن؛ چای بێپەی؛ چاڵی زۆر قووڵ ‹شکمش چاه ویل است، هر چه در آن بریزد پر نمی‌شود: سکی چای بێبنە، هەرچی تێکا پڕ نابێ›.

▣ **چاه زدن:** *[گفتاری]* بیر لێدان؛ چا لێدان؛ بیرکەندن ‹هر چه چاه زدند به آب نرسید: هەر چی بیریان لێدا نەگەیشتە ئاو›.

چاه کندن: بیرکەندن؛ چاکەندن؛ کەندنی زەوی بۆ ئاو ‹داشتند توی باغشان چاه می‌کندند: خەریک بوون لە باخەکەیاندا بیریان دەکەند›.

چاهخو / čāhxû ، ـها/:/اسم. قومەشکەن؛ کەڵکەڵەچی؛ چاکەن؛ کەسێ کە کار و باری، پاقژکردن و دروست کردنەوەی بیر و کارێزە.

چاهک / čāhak ، ـها/:/اسم. قووڵکە؛ قووڵگە؛ چاڵۆکە؛ چاڵە؛ قووڵایی دەسکرد.

چاه‌گرفتگی / čāhgereftegî/ ☜ **گرفتگی**[۲]

چای / čāy ، ـها/: [چینی]/اسم. چا؛ چای؛ چایی؛ چایە؛ چەی؛ چوی؛ تۆچا: ۱. ڕووەکی چایی؛ گیایەک لە ڕەگەزی چایی کە گەڵاکانی قنج و پڕ و بێ‌کوڵک و سەوزی تۆخە و بۆ خواردنەوە بەرهەمی دێنن ۲. گەڵای چایی؛ گەڵای وشک کراوی چایی ‹یک بسته چای بخر: بەستەیەک چایی بکڕە› ۳. چای دەمکراو؛ دەمکراوی گەڵای چایی لە ئاوی کوڵ‌هاتوودا کە بە گەرمی دەیخۆنەوە ‹یک استکان چای بریز!: پیاڵەیەک چایی داکە!›.

▣ **چای باروتی:** چای بارووتی؛ چای کوتراو؛

چایی زۆر نەرم؛ گەڵاچایی وشک‌کراوی باش وردکراو.
چای پر درشت: چای گەڵاپان؛ جۆرێک چاییە کە بە پێچەوانەی چایی باروونی گەڵاگەڵێکی پانی هەیە: **چای قلمی**
چای تازەدم: چایی تازەدەم؛ چاییەک تازە دەم‌کرابێ.
چای دیشلمە: چایی دیشلمە؛ چاییەک کە بە قەن یان شەکر شیرین نەکرابێ: **چای قندپهلو**
چای زرین: چایی زەرد؛ جۆرێ چایی کە گەڵاکانی گەورە و زەرد ڕەنگە.
چای سبز: چایی سەوز؛ جۆرێ چایی کە دوای چنینەوەی، خێرا وشکی دەکەنەوە.
چای سیاه: چایی ڕەش؛ جۆرێ چایی کە گەڵاکانی شەو و ڕۆژێ بەر لە وشک کردنەوە دەیترشێنن تا ڕەش هەڵدەگەڕێ.
چای شیرین: چایی شیرین؛ چایێ کە بەر لە خواردنەوە، بە قەن یان شەکر شیرین کراوە.
چای قلمی ☜ **چای پر درشت**
چای قندپهلو ☜ **چای دیشلمە**
چای کیسه‌ای: چای کیسە؛ ئاردەچای دەنێو کیسە کراو بۆ خێرا ئامادە بوونی چایی،کە لە نێو پیاڵە یان قۆری ئاوەکوڵی دەخەن، ڕەنگ دەداتەوە: **چای لیپتُن**
چای لیپتُن ☜ **چای‌کیسه‌ای**
چایخانه / čāyxāne ، ـها/: [چینی/ فارسی]/اسم. چایخانە؛ چاخانە؛ قاوەخانە؛ شوێنی گشتی بۆ چای خواردنەوە.
چای‌خشک‌کنی / čāyxošk.konî/: [چینی/ فارسی]/اسم. چا وشک‌کەری: ۱. کاری وشکەوەکردنی گەڵای چایی ۲. /ـها/ شوێنی وشک کردنەوەی چایی؛ کارگای تایبەت بۆ وشک کردنەوەی چایی.
چایخور / čāyxor/: [چینی/ فارسی] صفت. چایخۆر؛ چاخۆر؛ بە خوو و وازی چا خواردن ‹من چایخور نیستم: من چایخۆر نیم›.
چایخوری[1] / čāyxorî ، ـها/: [چینی/ فارسی]/اسم. کار یان ڕەوتی چاخواردنەوە؛ چای خواردن؛ چەی واردەی.
چایخوری[2]: صفت. چاخۆری؛ چایخۆری؛ پێوەندیدار بە کاری چایی خواردنەوە ‹قاشق چایخوری: کەوچکی چاخوری›.
چای‌صاف‌کن / čāysāfkon ، ـها/: [چینی/ از عربی/ فارسی]/اسم. چایی‌پاڵێو؛ چاپاڵێو؛ چەی پاڵوو؛ چایی‌پارێز؛ چای پەرز؛ چای پارزن؛ پارزوونی چایی؛ سافیەکی گچکە بۆ پاڵاوتنی چایی و بەرگری لە چوونی تڵتە بۆ نێو پیاڵەوە.
چایکار / čāykār ، ـها؛ ـان/: [چینی/ فارسی]/اسم. چای‌کێڵ؛ چایکار؛ وەرزێرێ کە چایی دەچێنێ.
چایکاری / čāykārî/: [چینی/ فارسی]/اسم. چایکاری: ۱. /ـها/ مەزرای چا ۲. کاری وەشاندن و چاندنی چایی.
چایمان / čāymān ، ـها/:/اسم. [گفتاری] چایمانی؛ چیامانی، هەڵامەت؛ باپەڕ؛ واپەڕ.
⊡ **چایمان کردن:** چایمانی‌کردن؛ سەرما خواردن؛ چیامانی‌کەردەی ‹لخت نگرد! چایمان می‌کنی: ڕووت مەگەڕە! چایمانی ئەکەی›.
چایی / čāyî/: [چینی] اسم. [گفتاری] چایی؛ چا؛ چای؛ چایە؛ چەی: **چائی**
چاییدن / čāyîdan/: مصدر. لازم. [گفتاری] // **چاییدی:** ڕچایت؛ **می‌چایی:** دەڕچی؛ ـ // ڕچیان؛ ڕچان؛ چایین؛ چیەیەوەنەی؛ سەرما بوون؛ سەرما خواردن: **چائیدن**
■ صفت مفعولی: **چاییده** (ڕچاو)/ مصدر منفی: **نچاییدن** (نەڕچان)
چپ[1] / čap/:/اسم. چەپ: ۱. قەنبەل؛ چۆپە؛ چەپە؛ چۆپ؛ چەپەن؛ چەپیل؛ چەپاڵ؛ چەپان؛ لای بەرانبەری ڕاست؛ ئەو لایە کە ئەگەر ڕوو لە باشوور ڕاوەستین، لە ڕۆژهەڵاتە ‹بپیچ بە چپ:

لاده بۆ چەپ› ۲. لای چەپ؛ ئەو نیوەیە لە لەش کە دڵ دەویدایە ‹دست چپ: دەستی چەپ›
*بەرانبەر: **راست**

چپ[2]: *صفت.* ۱. *[مجازی]* پێچەوانە؛ چۆپەوانە ‹چپ افتادن: پێچەوانە کەوتن› ۲. شاش؛ خێل؛ خووڵ؛ خوێل؛ لار ‹چپ چشم: چاو خێل› ۳. چەپ؛ چۆپ؛ خاوەن جێگە لە لای چەپەوە ‹دست چپ، کوچەی دوم: دەستی چەپ، کۆلانی دووهەم› ٤. ـها/*[سیاست]* چەپ؛ چەپەوگر؛ چەپخواز؛ چەپی ‹جناح چپ: باڵی چەپ› ٥. *[مجازی]* پێچەوانە؛ چەپیوانە؛ چۆپەوانە؛ بەراوەژوو؛ هەڵەوگەڕیاگ ‹خواب زن چپ است: خەوی ژن پێچەوانەیە›.

▣ **بەچپ-چپ**: بەچەپ-چەپ؛ بەرەو چەپ؛ فەرمانی وەرگەڕان بەرەو لای چەپ.
نظر بە چپ ☜ **نظر**

▣ **چپ افتادن**: *[مجازی]* کەوتنە قینەوە؛ نەیار بوون ‹رئیس با من چپ افتادە: ڕەییس لێم کەوتوتە قینەوە›.

چپ-چپ نگاە کردن: *[مجازی]* بە لاتیر/ لاچاوەوە ڕوانین؛ تیر لێبردنەوە؛ لاچیر لێکردن؛ بە ڕق یان دوژمنیەوە بۆ کەس یان شتێک ڕوانین ‹داشت بە من چپ-چپ نگاە می‌کرد: خەریک بوو بە لاتیرەوە تەیروانی بۆم›.
چپ شدن: چپە شدن ☜ **چپە**
چپ کردن: چپە کردن ☜ **چپە**

چپار / čapār/: *صفت.* بازەڵە؛ بەڵەک؛ بازە؛ بازبازەڵە؛ خاڵماو؛ بازوو؛ بازگ؛ خاوەن پێستی خاڵ-خاڵ (ڕەشی خاڵ سپی یان بە پێچەوانەوە).

چپ‌اندرقیچی / čapandarqeyčî/: [فارسی/ ترکی] *قید.* *[گفتاری]* لار و لوێر؛ لار و لەوێر؛ لار و وێر؛ لار و گێڕ؛ قیچەڵفاچ؛ خوار و خێچ؛ گێڕ و وێڕ ‹چرا این‌قدر چپ‌اندرقیچی دوختی؟: بۆچی ئەوندە لار و لوێر دووریوتە؟›.

چپاندن / čapāndan/: *مصدر. متعدی.* // **چپانـدی**: ئاخنیت؛ **می چپانی**: دەئاخنی؛ **بچپان**: بئاخنە// ئاخنین؛ پەستاندن؛ پەستاوتن؛ پەستن؛ ڕاپۆڕاندن؛ تێپەستاوتن؛ تێپەستان؛ تێپەستاندن؛ پەستواندن؛ تێئاخنین؛ چرپاندن؛ ئاخەنای؛ ئاخەنەی؛ تەپنەی؛ تێبڕین؛ تێترنجاندن؛ تێتەپانن؛ تەپاندن؛ شتێک بە زۆر و گوشار لە بەین شتێتردا جێکردنەوە ‹خودش را چپاند توی جمعیت: خۆی ئاخنیە نێو ئاپۆڕەکەوە›:
تپاندن؛ طپاندن. هەروەها: **چپاندنی**
■ صفت مفعولی: **چپاندە** (ئاخنراو)/ مصدر منفی: **نچپاندن** (نەئاخنین)

چپاول / čapāvol ، ـها/: [ترکی]*اسم.* تاڵان؛ بڕۆ؛ پوێر؛ پووڕ؛ پوویر؛ پوڕ؛ پووڕ؛ پەڵسە؛ گلاهە؛ چەپاو؛ چەپۆ؛ چەپلاو؛ پەلیسە؛ فەرهوود؛ کەلات؛ تاڵان و ماڵان؛ تاڵان و تاژان؛ تاڵان و بڕۆ ‹بچەها ریختند توی جالیز و هندوانەها را چپاول کردند: منداڵەکان ڕژانە نێو بێستانەکەوە و شووتیەکانیان تاڵان کرد›.

▣ **چپاول شدن**: چەپاو بوون؛ تاڵان بوون؛ تاڵان کران.
چپاول کردن: چەپاوکردن؛ تاڵان‌کردن؛ تاڵان‌وماڵان‌کەردەی.

چپاولگر / čapāvolgar ، ـها؛ ـان/: [ترکی/ فارسی] *اسم.* تاڵانکەر؛ خوداگیر؛ نەژدڤان؛ نژدە؛ **تاڵانچی**؛ پوورکەر؛ دەست درێژکەر بۆ مافی بێدەسەڵات.

چپاولگری / čapāvolgarî ، ـها/: [ترکی/ فارسی] *اسم.* تاڵانکاری؛ پوورکەری؛ نەژدڤانی؛ تاڵانچیگەری.

چپ‌برتری / čapbartarî/: *اسم.* چەپزاڵی؛ چەپچیری؛ نژدەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەهێزتر بوونی ئەندامی لای چەپی لەش.
بەرانبەر: **راست‌برتری**

چپ چشم / čapčešm/: *صفت.* خێل؛ خوێل؛ خووڵ؛ خەیلە؛ چاوچەفت؛ چاوخێل؛ چاولار؛ چاوگێڕ؛ چاڤخوار.

چپ‌چشمی / čapčašmî/: /اسم. شاشی؛ خێلی؛ خوێلی؛ خوولی؛ چاوچەفتی؛ چاوخێلی؛ چاولاری.

چپدست / čapdast ، ـها؛ ـان/: صفت. چەپلەر؛ چەپدەس؛ چەپێل؛ چەپێڵ؛ چۆپە؛ فێرەکار بە دەستی چەپ. بەرانبەر: **راستدست**

چپدستی / čapdastî/: /اسم. چەپلەری؛ چەپدەستی؛ چەپدەسی؛ چەپێلی؛ چەپی: ١. دۆخ یان چۆنیەتی چەپلەر بوون ٢. هەبوونی خوو یان تایبەتمەندی کەڵک وەرگرتنی زۆرتر یان هاسانتر لە دەست (و پای) چەپ ✽ بەرانبەر: **راستدستی**

چپر / čapar ، ـها/: [ترکی]/اسم. پەرژین؛ پەڕچین؛ پەرچین؛ چیلە؛ پەرجان؛ چەپەر؛ تانۆک؛ تان؛ تامان؛ تەیمان؛ تەیمانە؛ پەچیە؛ دەرمەنجێڵە؛ دەر و دیوارێ کە توول و شووڵ و ساقەتەی قامیش دروستی دەکەن.

چپرو / čaprow ، ـها؛ چپروان čaprovān/: /اسم. [سیاست] چەپ‌لا؛ لایەنگری لاسار لە ئەندێشەی چەپدا.

چپروی / čapravî ، ـها/: /اسم. [سیاست] چەپلایی؛ کار یان ڕەوتی لایەنگری لاسارانە لە بیر و بۆچوونی چەپ.

چپش / čapeš ، ـها/: /اسم. گیسک؛ گێسک؛ چەپیش؛ چەپۆش؛ بەچکە بزنی لە شیر بڕدراو، لە پێنج مانگەوە تا یەک ساڵ.

چپق / čopoq ، ـها/: [ترکی]/اسم. سەویلە؛ سەبیل؛ سبیل؛ سەبیلە؛ چووخ؛ چپوغ؛ چواک؛ قەندە؛ قەلن؛ قەلنە؛ ئامرازی تووتن کێشان، بە لوولەیێکی چێوی یان کانزایی و سەرێکی وەک فنجانی چکۆلە کە تووتنەکەی تێدەکەن ‹یک چپق چاق کن با هم بکشیم: سەویلەیەک ساز کە پێکەوە بیکێشین›.

▣ **چپق کسی را کشیدن**: [کنایی، گفتاری] کەسێک کێشانە چوارمێخەوە؛ چۆڵە چزێ کەسێک دان؛ خوێن کەسێک کردنە کاسەوە؛ ئەشکنجەکردن یان بە سەختی ئازاردانی کەسێ ‹وقتی بردند چپقت را کشیدند، آن‌وقت معنی حرف مرا می‌فهمی: کاتێ بردتیان کێشاتیانە چوارمێخەوە، ئەو کاتە مانای قسەکانی من دەزانی›.

چپق‌ساز / čopoqsāz ، ـها/: [ترکی/ فارسی]/اسم. سەبیلچی؛ سەبیل‌ساز؛ کەسێ کە سەبیلی تووتن دروست دەکا.

چپکی / čapakî/: قید. [گفتاری] لار: ١. لارەلار ‹چپکی رفت: لارەلار ڕۆیشت› ٢. چەوێڵ؛ لەوێر؛ چەوت؛ چەفت؛ خوار ‹کاسە را چپکی گرفت: کاسەکەی لار گرت›.

چپگرا / čapgerā ، ـها؛ ـیان/: صفت. [سیاست] چەپخواز؛ چەپەوگر؛ چەپواز؛ دەستەچەپی؛ لایەنگری گۆڕانکاری لە پێز و بنەمادا بۆ دابین‌کردنی ماف و قازانجی کۆمای خەڵک ‹روزنامەی چپگرا: ڕۆژنامەی چەپخواز›.

چپگرایی / čaparāyî/: /اسم. چەپخوازی؛ چەپوازی؛ چەپەوگری؛ دۆخ یان چۆنیەتی چەپخواز بوون.

چپگرد / čapgard/ ☜ **چپگردان**

چپگردان / čapgardān/: صفت. چەپگەڕ؛ چەپگەرد؛ خاوەن جوولەی دەورەیی بەرەو لای چەپ: **چپگرد**

چپ‌نمایی / čapnemāyî/: /اسم. چەپ‌نوێنی؛ کار یان ڕەوتی خۆ وەک هەوادار یان پەیرەوی ئەندێشە یان هێزگەلی سیاسی چەپخواز نیشاندان. هەروەها: **چپ‌نما**

چپو / čapow, čapo/: [ترکی]/اسم. [گفتاری] تالان؛ برۆ؛ پووڕ؛ پوێر؛ چەپۆ؛ چەپاو؛ چەپلاو. هەروەها: **چپو شدن؛ چپوکردن**

چپه / čape, čappe/: صفت. گلار؛ چەپ؛ کەوتوو؛ وەرگەڕاو؛ هەڵدرپاگ؛ سەرنخون؛ هۆروێڵیا؛ هۆرداریا؛ لارەوە بووگ ‹ماشین چپه شد

و افتاد توی جوب: ماشینەکە گلار بـووە و کەوتـە نێـو جۆگەوە›.

◘ **چپه کردن:** وەرگەڕاندنـەوە؛ هەڵـەوگەڕاندن؛ قولەوژوورکردن؛ هۆروێڵنەی؛ گلارەوەکـردن.

هەروەها: **چپه شدن**

چپی / čapî ، ـهـا/: *صفت*. چەپی: ١. پێوەندیـدار یـان سـەر بـە چەپـەوە ٢. شـوێنکەوتوو یـان لایـەنگری چـەپ؛ چـەپخواز ‹روزنامـەی چپـی: ڕۆژنامـەی چـەپی› ٣. *[گفتـاری]* هەڵـدێراو؛ هەڵەودێریاگ؛ هەڵگەڕاوە؛ وەرگەڕاو ‹ماشین چپی: ماشینی هەڵدێراو›.

چپیـدن / čapîdan/: *مـصدر. لازم.* // **چپیـدی:** ترنجایت؛ **مـی چپـی:** دەترنجـی؛ **بچـپ:** بترنجـە// ترنجان؛ ترنجیان؛ ترنجیەی؛ تەپین؛ ڕاپۆرین؛ بە زۆر چوونە نێو شتێکەوە؛ بە دژواری جێ بوونەوە ‹چپیـدن تـوی ماشـین: ترنجانـە نێـو ماشـێنەوە›.

هەروەها: **چپیدنی**

■ صفت مفعولی: **چپیـده** (ترنجـاو)/ مـصدر منفـی: **نچپیدن** (نەترنجان)

چتائی / čatā'î/: [؟] ☜ **چتایی**

چتـایی / čatāyî/: [؟]*/سـم.* گـوش؛ هـەودا و ڕیشاڵەی ساقەتەی جۆرێ کەنەف کـە دە ئـاو و هەوای شۆداری گەرمیاندا دەڕوێ، کەمکۆڵـیە و زۆرتر بۆ چنینی گۆنی بە کار دێ: **چتائی**

چتر / čatr ، ـها/: [سنسکریت]*/سم.* چەتر؛ چـەترە: ١. کەرەسـەیەک لـە جنـسی پارچـەی ئـاو نەدەڵێن، کە بە چەند میلەیەکی یەکناوەندەوە لکـاوە، لـە کـاتی بارانـدا هەڵـیدەدەن وەک نیوەگۆیێکی لێ دێ، بەرگری لە تەڕ بوون دەکـا ٢. سەیوانە؛ جۆرێ لە هەمان کەرەسە بە ڕەنگی ڕۆشن کە بۆ بەر هەتاو و سێبەر خۆش‌کردن بـە کار دەروا: **چتر آفتابی** ٣. جۆرێ گەپتر و پتەوتر لەوە، لە جنسی پارچەی قایم و سـووک کـە بـۆ داپـەڕین لـە فڕۆکـە یـان لـە جێگـای بـەرزەوە کەڵکی لێ‌وەردەگرن: **چتر نجـات** ٤. چەپکـەی موو یان پەڕ کە بە شێوەی چەتر هەڵـدراوەتەوە ‹چتر تاووس: چەتری تاووس› ٥. *[مجازی]* سەیوان؛ سـێبەر؛ پـارازوو؛ ئـەوەی کەسـێ یـان شـتێ دەپارێزێ ٦. *[گیاەشناسی]* کلاوە؛ سـەری کـارگ؛ کلاوەی قارچک.

◙ **چتر آفتابی** ☜ **چتر-٢**

چتر نجات ☜ **چتر-٣**

◘ **چتر زدن:** چەترکردن؛ چەتر هەڵدان ‹پرهـای زیبای تاووس چتر زده بود: پەڕە جوانەکانی تـاووس چەتریان کردبوو›.

زیر چتـر خـود گـرفتن: *[مجـازی]* دەسـت بـە سەرەوە گرتن؛ خستنە ژێر پـەڕ و باڵـی خـۆ؛ ژێر پەڕ و باڵ گرتن؛ پشتیوانی لێ‌کردن.

چترباز / čatrbāz ، ـها؛ ـان/: [سنسکریت/ فارسی] *اسم.* ١. چـەترباز؛ پەڕاشۆتـڤان؛ پەرەشـووت؛ ئـەوەی بـە چـەتر لـە فڕۆکـەوە دادەپـەڕێ ٢. چەترباز؛ جەنگاوەرێک کە بۆ هێرش بردن لە پشتەوەی سوپای دوژمن بە چەترەوە دادەبەزێ ٣. *[کنایی]* کەسێ کە لە ناکاو و بێ‌بانگهێشتن لە جەژن و میوانی پەیدا دەبێ.

چتـری / čatrî/: [سنـسکریت] *صـفت.* چـەتری: ١. پێوەندیـدار بـە چـەترەوە ٢. وەکـوو چـەتر؛ چەترئاسا.

چتکـه / čotke, čotge ، ـهـا/: [روسـی]*/سـم.* ١. چۆرتکە؛ چـۆرت؛ ئـامرازێ بـۆ ژمـاردن، بـە چوارچێـوە و میلەگەلێکـەوە کـە یـەکێ ١٠ مۆرەیـان پێـوەکراوە و بـە جێبـەجێ‌کـردنی ئـەو مۆرەگەلـە دەکـرێ هـەر چـوار کـاری سـەرەکی ژمـاردن (بەتایبـەت لـێ‌زیـاد کـردن و کـەم کردنـەوە) ئـەنجام بـدرێ: **چرتکـه** ٢. *[گفتـاری، قـدیمی]* بـرەو؛ بـرەو؛ بـرۆس ‹چتکەی کفش: برەوی کەوش›.

◘ **چتکه انداختن:** ١. چۆرتکە داخستن؛ چۆرتکە لێدان؛ بە چۆرتکـە حەسـێب کـردن ‹هـر چـه چتکه انداختم دیدم با حساب من جور در نمی‌آید: هەر

چی چۆرتکەم داخست دیتم لەگەڵ حیسابی مندا یەک ناگرێتەوە› ۲. *[کنایی]* سەنگ و سووک کردن؛ بیرکردنەوە لەمەڕ قازانج و زیانی کارێکەوە.

چتول / čatval/: [روسی] /اسم. *[قدیمی]* چەتوەل:
۱. یەکەی کێشانە بەرانبەر بە ۱۲۵ گرەم
۲. یەکەی تراوان (بەتایبەت خواردنەوەی ئەلکولی) بەرانبەر بە ۱۲۵ میلی‌لیتر.

چچن / čečen/: /اسم. چیچان؛ چاچان؛ چچن:
۱. هۆزی سپی پێستی باکووری قەفقاز (کۆماری چچن) ۲. /ـها/ هەر یەک لە کەسانی ئەو هۆزە.

چخ / čex/: صوت. چخە؛ چغە؛ وتەیەک بۆ ڕاو نان و دوور کردنەوەی سەگ: **چخە**

▣ **چخ کردن:** چخەکردن؛ چغەکردن؛ دەر کردنی سەگ.

چخماق / čaxmāq/: [ترکی] /اسم. ۱. بەردە ئەستێ؛ بەردی ئاگرپژێن؛ بەردەچەخماخ؛ کوچک‌چەخماخە؛ تەوەن چەخماخ؛ ستاوبەر ۲. بەرتفک؛ مقەنەزمە؛ گەڤژال؛ چەخماخی تفەنگ؛ چەکوچ ئاسایەک لە تفەنگدا کە پاڵ بە دەرزیەوە دەنێ، بدا لە چەخماخە.

چخماقی / čaxmāqî/: [ترکی] ☜ سبیل چخماقی، **سبیل**

چخه / čexe/ ☜ **چخ**

چدن / čodan/: [روسی] /اسم. چودەن؛ ئالیاژی کانزای ئاسن و ۲٪ تا ٤٪ کەربون.

چرا / čarā, čerā/: /اسم. لەوەڕ؛ چێری؛ کار یان ڕەوتی چەرین؛ ئالف دۆزینەوە و لەوەڕانی ئاژەڵ.

▣ **چرا کردن:** لەوەڕان؛ لەوەڕین؛ لەوەڕیان؛ لەوەڕیەی؛ چەرین ‹گوسفندان در پای کوه چرا می‌کردند: مەڕەکان لە بناری کێودا دەلەوەڕان›.

به چرا بردن: بردن بۆ لەوەڕگە؛ ڕامەی؛ بردنی ئاژەڵ بۆ لەوەڕگە بۆ لەوەڕاندن ‹هر روز صبح گله را به چرا می‌برد: هەموو ڕۆژێ ڕانەکەی بۆ لەوەڕگە ئەبرد›.

چرا[1] / čerā/: /اسم. چۆناوچۆنی؛ چۆنیەتی؛ چەنیەتی؛ چەینی؛ چەیناوچەینی؛ هۆ؛ سۆنگە ‹چرایش را نپرس!: چۆنیەتیەکەی مەپرسە!›.

چرا[2]: قید. ۱. بۆ؛ بوو؛ بۆچی؛ بۆچە؛ بووچە؛ بۆچ؛ چی؛ لە بەرچی؛ گلۆ؛ چما؛ ژچ؛ بۆ؛ ژچە؛ ژچی، یەی؛ ڕا؛ ڕاچ؛ ڕای؛ ئەڕای؛ ئەڕا؛ ئەڕای چە؛ سی‌چە؛ قەی؛ هما؛ ما؛ ئادی؛ لۆچ؛ لۆ؛ لۆچە؛ لەبۆ؛ لبۆ؛ لەبان‌چە؛ لەل؛ چرا؛ ساچی؛ وەرچە؛ پەی‌چێش؛ پەی چێ؛ وشەی پرسیار لە هۆ، سۆنگە یان هاندەری کارێک ‹چرا رفت؟: بۆچی ڕۆیشت؟› ۲. *[گفتاری]* با؛ بۆچەنە؛ بۆچی نە؛ وڵامی ئەرێنی لە بەرانبەر پرسیاری نەرێنیدا ‹پرسید: آزاد نیامد؟ گفتم: چرا همین الان آمد: پرسی: ئازاد نەهات؟ گوتم: با هەر ئێستا هات›.

چرائی / čerā'î/ ☜ **چرایی**

چراخور / čarāxor, čerāxor/، ـها/: /اسم. لەوەڕگا؛ لەوەڕگە؛ جێ‌لەوەڕ؛ چەڕاگە؛ باسەڕە؛ دەشتی گیاجاڕ و جێ‌لەوەڕی باش بۆ ئاژەڵ.

چراغ / čerāq/، ـها/: /اسم. چرا؛ چراو؛ چراوی؛ چراخ؛ لامپا؛ لالە: ۱. کەرەسەیەک کە بە سووتانی ماکێکی سووتمانی ڕووناکی بەدی دێنی ‹چراغ توری: چرا تۆڕی› ۲. چرای کارەبا؛ دەزگایەک کە بە هۆی هێزی کارەباوە ڕووناکی بەدی دێنێ ‹چراغ برق: چرای بەرق› ۳. گلۆپ؛ لامپ ٤. قوتیلە؛ قوتیلکە؛ چراووشی؛ تەژگا (ئوجاق)ی چێشت لێنان.

▣ **چراغ اطمینان:** چرای هەداری؛ جۆرێ چرا تۆڕی تایبەتە بۆ بەرگری لە تەقینەوەی گاز لە کانگەدا بەکار دێ و بە گازی میتانی شوێنەکە دەگرێ.

چراغ الکلی: چرای ئەلکولی؛ چرایەک کە بە ئەلکول کار دەکا و زۆرتر وەک تەژگا بە کاری دەبەن.

چراغ بادی: فانۆس؛ چرا ئینگلیسی؛

چرانیسی؛ شەمووله؛ کلچان؛ چرای دەستی.
چراغ برق: چرای کارەبا؛ چرا بەرق؛ چرایەک کە بە کارەبا (بەرق) ڕۆشنایی دەدا.
چراغ پیه‌سوز: سبێوس؛ دوبە؛ پیف‌سوچ؛ چرای پیسۆز؛ چرایەک کە بە پیو کاری دەکرد.
چراغ توری ☜ **چراغ زنبوری**
چراغ جادو: *[مجازی]* چرای جادوو؛ شتێ کە هەموو گیروگرفتێک چارەسەر دەکا.
چراغ چشمک‌زن: ترووسکە چرا؛ چرایێک کە بێ وچان ڕۆشن دەبێ و دەکوژێتەوە.
چراغ خطر: چرای سوور؛ چرایەک کە ڕووناکیەکەی سوورە و بۆ ڕاگەیاندنی مەترسی بە کار دەڕوا.
چراغ خواب: شەوخەف؛ چرا خەو؛ چرایێکی کز کە لە کاتی نووستندا هەڵیدەکەن.
چراغ خوراکپزی: چرای چێشت لێنان.
چراغ راهنما: چرای ڕێنوێن؛ چرایێک بە گڵۆپلی سوور و زەرد و سەوزەوە بۆ نیشاندانی نۆرەی ڕێکەوتنی پیادە و سوارە لە بوارگەکاندا.
چراغ زنبوری: چرا تۆری؛ چرا پەمی؛ چرا پەمپی: **چراغ توری**
چراغ سبز: چرای سەوز؛ چراسەوز؛ چرایەک کە نیشانەی ئازادی هات‌وچووە.
چراغ قرمز: چرای سوور؛ چراسوور؛ چرایەک کە نیشانەی مەترسی یان بەسیانی ڕێگەیە.
چراغ قوه: چرا قووە؛ لایت؛ جۆرێ چرای دەستی کە بە باتری کاردەکا.
چراغ کاسه‌ای: چرا لامپا.
چراغ گاز: **چراگاز**؛ تەژگا؛ چرایێ کە بە گاز کاردەکا.
چراغ گردسوز: چرای گڵسۆز؛ چرایەکی نەفتی بە فتێڵەی خڕەوە.
چراغ مطالعه: چرای موتالا؛ چرای خوێندنەوە؛ چرایەک بۆ سەرمێزی خوێندن و نووسین کە تیشکەکەی دەکەوێتە سەر کتێب و دەفتەر.
چراغ موشی: ۱. قودیلە؛ قوتوولە؛ قوتیلە؛ قوتیللە؛ قەندیلە؛ قەنیلە؛ قوتیلە چرا؛ چرا مووشی؛ چرا مووشینە؛ چرا فتیلە؛ فتیلە چرا؛ قوتیلکە چرا؛ شەمووله؛ قودیک؛ جۆرێ چرای سادە و بچووک و بێ‌شیشە کە دووکەڵی زۆرە و ڕۆشنایی کەم ۲. *[کنایی]* چرای کز؛ چرای کەمڕۆشنایی.
چراغ مهتابی: چرای ماتابی؛ لامپێکی لوولەیی کە دیوی ناوەوەی بە ماکێکی سپی درۆشن (فلورسنس) سواخ‌دراوە و برێ هەڵمی جیوەی تێدایە، کە ڕۆشن دەکرێ نوورێکی سپی و مات دەداتەوە.
چراغ نئون: لامپ نئون ☜ **لامپ**
چراغ نفتی: چرا نەوتی؛ چرا نەوتیە؛ چرایەک کە سووتەمەنیەکەی نەوتە.
▣ **چراغ چشم و دل کسی روشن بودن:** *[مجازی]* چاو و دڵی کەسێک ڕوون بوونەوە؛ چاو و دڵ کەسێ ڕۆشن بوونەوە؛ شاد و بەختەوەر بوون ‹گفتم: چراغ چشم و دلتان روشن که پسرتان آمد: گوتم: چاو و دلتان ڕوون کوڕەکەتان هاتەوە›.
چراغ زدن: ۱. چرا لێدان؛ بە هەڵکردن و کوژاندنەوەی چرا، نیشانەدان ‹ماشین عقبی مرتب چراغ می‌زد: ماشێنە دواییەکە لە سەر یەک چرای لێدەدا› ۲. *[کنایی]* چاو قرتاندن؛ چاو قرتانن؛ چاو لێ‌داگرتن؛ چاوەقرتێ‌کردن ‹برای دختر چراغ می‌زد: چاوی لە کچەکە دەقرتاند›.
چراغ سبز نشان دادن: *[کنایی]* چرای سەوز لێدان/ نیشان دان؛ نەرم بوون؛ سازان؛ بە شێوەیێ ناڕاستەوخۆ ڕەزامەندی دەربڕین.
چراغ عمر کسی خاموش شدن: *[مجازی]* چرای تەمەنی کەسێ کوژانەوە؛ فتیلەی تەمەنی کەسێک لە پتان کەوتن؛ چرا لە سووتان

کەوتن؛ مردن.

چراغ کسی به پت‌ـپت افتادن: *[کنایی]* سەری کەسێک لە لێو قەبرەوە لەرزین؛ فتیلەی تەمەنی کەسێ بەرەو کزی چوون؛ لە ئاسانەی مەرگدا بوون.

به چراغ قرمز برخوردن: *[کنایی]* تووشی گێرە هاتن؛ قۆڵ لە قەڵبەگیران ‹درست در وسط راه به چراغ قرمز برخوردیم و پولمان تمام شد: ڕاست لە چەقی ڕێگەدا تووشی گێرە هاتین، پارەمان تەواو بوو›.

چراغان / čerāqān/: *صفت.* ۱. چراخان؛ شەوگڕ؛ بە چراگەلی ڕۆشنی زۆرەوە ۲. *[کنایی]* گەشاوە؛ شادمان؛ ڕوون ‹با آمدنت دلم چراغان شد: بە هاتنت دلم گەشاوە›.

چراغانی / čerāqānî ، ـها/: *اسم.* چراخانی؛ بار و دۆخی چراخان بوون.

⊡ **چراغانی شدن:** چراخان‌کران؛ بە هۆی چرای زۆرەوە ڕووناک بوون ‹سراسر کوچه چراغانی شده بود: سەرانسەری کۆڵانەکە چراخان کرابوو›.

چراغانی کردن: چراخانی‌کردن؛ چراخان کردن؛ چرای زۆر ڕۆشن‌کردن ‹به مناسبت سال نو شهر را چراغانی کرده بودند: بە بۆنەی ساڵی تازەوە شاریان چراخانی کردبوو›. هەروەها: **چراغانی شدن**

چراغپا / čerāqpā/: *اسم.* جامبازە؛ جانبازە؛ چراخپا؛ چەپۆکانە؛ دۆخ یان چۆنیەتی شاخ کردن؛ هەڵبڕینی دوودەست و ڕاوەستانی گیانەوەر بە سەر هەر دوو پێیەوە.

چراغ‌ساز / čerāqsāz ، ـها؛ ـان/: *اسم.* چراساز؛ چراوساز؛ کەسێ کە پیشەی چێ‌کرن یان دروست‌کردنەوەی چرایە.

چراغ‌سازی / čerāqsāzî/: *اسم.* چراسازی؛ چراوسازی: ۱. کاری چراساز ۲. *ـها/* کارگەی چراساز ۳. *ـها/* کارخانەی دروست‌کردنی چرا.

چراغک / čerāqak ، ـها/: *اسم.* چراویلکەی ئاگردان کە گەرمایەکی کەمی هەیە و زۆرتر بۆ گەرم ڕاگرتنی چێشت هەڵدەکرێ.

چراکه / čerāke/: *حرف. [ادبی]* چونکە؛ چوونکە؛ چوونکوی؛ چونکەی؛ چونکوو؛ چونکا؛ چۆنکاتێ؛ چۆنکە؛ بۆیکان؛ بۆیەکان؛ بۆیەکانێ؛ لەوڕا ‹او نیامد، چراکه می‌دانست گرفتار خواهد شد: نەهات، چونکە دەیزانی تووش دەبێ›.

چراگاه / čerāgāh, čarāgāh ، ـها/: *اسم.* لەوەڕگە؛ لەوەڕگا؛ لەڤەڕنگە؛ چەڕاگە؛ چەڕوگا؛ چێرەگە؛ چایەر؛ چێری؛ باسەڕە؛ یورت؛ وێرت؛ جێ‌لەوەڕ؛ کۆز؛ گادۆڵ؛ مێرگ و بژوێن و گیاجاڕی لەبار بۆ لەوەڕی گیانەوەران ‹باغها ویران شده و به صورت چراگاه دامهای ده درآمده بودند: باخەکان کاول ببوون و کرابوونە لەوەڕگەی مەڕ و مالاتی دێ›.

چراگشت / čarāgašt, čerāgašt/: *اسم.* کار یان ڕەوتی گۆڕینی وەرزی لەوەڕگەی ئاژەڵان و بردنیان بۆ لەوەڕگای دیکە.

ـ چران / čarān, čerān/: *پیواژه.* ـ لەوەڕێن؛ ـچەڕێن؛ ـ چەران؛ ـ چران؛ ـ چڕان؛ ـ چەڕان؛ لەوەڕێنەر ‹گاوچران: گالەوەڕێن›.

چراندن / čarāndan, čerāndan/: *مصدر. متعدی.* // **چراندی:** لەوەڕاندت؛ **می چرانی:** دەلەوەڕێنی؛ **بچران:** بلەوەڕێنە// لەوەڕاندن؛ چەراندن؛ چراندن؛ چڕاندن؛ چەلاندن؛ چرەنن؛ چەڕانن؛ لەوەڕنەی؛ لەوەڕنای؛ گیانەوەر بردنە لەوەڕ، یان لە کاتی لەوەڕیاندا چاودێری لێ کردن ‹گوسفند چراندن: مەڕ لەوەڕاندن› ❋ **چرانیدن.** هەروەها: **چرانیدنی**

■ صفت فاعلی: **چراننده** (لەوەڕێنەر)/ صفت مفعولی: **چرانده** (لەوەڕێنراو)/ مصدر منفی: **نچراندن** (نەلەوەڕاندن)

ـ چرانی / čarānî, čerānî/: *پیواژه.* ـچەڕێنی؛ ـچەرانی؛ ـچرانی؛ ـچڕانی؛ ـچەڕانی:
۱. ـ چەڕێنی ‹سورچرانی: سوورچەڕێنی›
۲. ـ لەوەڕێنی ‹شکم‌چرانی: زگ‌لەوەڕێنی›.

چرانیدن / čarānîdan, čerānîdan/ ☜ **چراندن**

چرایی / čerāyî/: اسم. [ادبی] چیەتی؛ هۆ؛ سۆنگە: **چرائی**

چرب / čarb/: صفت. چەور؛ چەروو؛ چەرڤ؛ چەرب؛ چەڤر: ۱. خاوەن چەوری ‹گوشت چرب: گۆشتی چەور› ۲. چەورچلیک؛ دوین؛ زومدار؛ شۆل؛ دهون؛ چەرم؛ ئاوێتەی چەوری ‹دست چرب: دەستی چەور› ۳. [مجازی، گفتاری] فرە؛ مایەدار؛ زۆر یا زۆرتر لە باری چەندیتیەوە ‹گفتم اوستا، زندگی من نمی‌چرخد، کمی مزدم را چرب‌تر کن!: گوتم ئوسا، ژیانم بەرێوە ناچێ، کەمی مزەکەم چەورتر کەوە!›. هەروەها: **چرب بودن؛ چرب شدن؛ چرب کردن**

چرب‌آخور / čarb'āxor/: اسم. ئاخورچەوْر: ۱. ئاخوڕی پڕ لە هەموو جۆرە خۆراکی ئاژەڵ ۲. [کنایی] پەناگای جێ خۆش ڕابواردن.

چربدست / čarbdast/: صفت. [کنایی] بەدەست‌وبرد؛ دەست‌سووک؛ دەست‌سۆک؛ چالاک ۲. [قدیمی] فێلباز؛ ساختەچی.

چرب‌زبان / čarbzabān/: صفت. [مجازی] زمان‌تەڕ؛ دەم‌تەڕ؛ زارنەرم: ۱. بە وتەی خۆش؛ قسەخۆش ۲. زمان‌لووس؛ جۆشن؛ هولیسک؛ لیسکە؛ چاپباز؛ جاملووس؛ چەورزمان؛ زمان‌چەور؛ تەڕزوانی خۆ ڕێکخەر. هەروەها: **چرب‌زبانی**

چرب‌وچیلی / čarb-o-čîlî/: صفت. [گفتاری] چەوروچلیک؛ چەوروچلکن؛ پیس‌وپەلۆس؛ تێکەڵ بە ڕۆن و چەوری ‹دست چرب و چیلی‌ات را به در و دیوار نمال: دەستی چەوروچلیکت مەساوە بە دیوارەکەدا›.

چرب و نرم / čarb-o-narm/: صفت. ۱. بەتام و لەزەت؛ چەور و چێژەدار ‹غذای چرب و نرم: چێشتی بەتام و لەزەت› ۲. [مجازی] چەور و نەرم؛ خۆش و دڵنشین؛ دلگر ‹زبان چرب و نرم: زمانی چەور و نەرم›.

چربه / čarbe/: اسم. ۱. قاقەز پێستی؛ کاغەز مۆمی ۲. تۆژ؛ تۆشک؛ توژی؛ تۆژگ؛ تویێ؛ توە؛ تۆ؛ چەورایی سەر شیر یان تراوانی‌تر.

چربی / čarbî ، ـها/: اسم. چەوری؛ چەرڤی؛ چەڤری؛ چەربی: ۱. زوهۆم؛ زفر؛ مرت؛ چەرمی؛ زۆن؛ تەواش؛ زەرنووقایی؛ ماکێکی ڕۆنی کە لە تینی ئاساییدا گیرساوە ۲. غەز؛ وەز؛ دۆن؛ بەز؛ چەورایی؛ پی؛ ڕۆنی لەشی گیانەوەران و تۆمی بڕێ گیا (وەک زەیتوون و گەنمەشامی و...) ۳. [گفتاری] چێشتی چەور ‹دکتر گفته چربی نخور: بژیشک گوتوویە چەوری مەخۆ›.

چربیدن / čarbîdan/: مصدر. لازم. [گفتاری] بە ملدا چوون؛ زۆرتر/ فرەتر/ بانتر/ زیاتر بوون؛ لە سەر بوون؛ بە هەڤیاز بوون؛ چیر بوون ‹زور آزاد به آرام می‌چربد: زۆری ئازاد بە مل ئارامدا ئەچێ›.

چرت / čert/: اسم. [خیاطی] درزێکی چکۆلە کە لە کاتی دوورینی کەوانیدا بە لێواری پارچەوە دەیدەن. هەروەها: **چرت‌دادن**

چرت / čert, čart/: صفت. بێ‌خۆ: ۱. قۆڕ؛ گەزاف ‹حرف چرت: قسەی قۆڕ› ۲. بێ‌هۆ؛ گۆترە ‹کار چرت: کاری بێ‌خۆ›.

چرت / čort/: اسم. خەوەنووچکە؛ خەونووچکە؛ خەونوچکە؛ خەونیچکە؛ نوقرشک؛ نوقورشک؛ نوقرسک؛ قنگەخەو؛ چۆرت؛ چۆرتم؛ وەنەوز؛ وەنەوزە؛ هونژەک؛ وەژینگ؛ وێژینگ؛ وێژنگ؛ وێژنە؛ ورینگە؛ وریـنی؛ بارینە؛ دلوف؛ خەوەکوتکێ؛ هنیشک؛ خەو بردنەوەی زۆر کورت.

▣ **چرت بردن:** خەونووچکە بردنەوە ‹سر کلاس چرتش برده بود: لە ناو پۆلەکەدا خەونووچکە بردبوویەوە›.

چرت زدن: ۱. سەرخەو شکاندن؛ وەژینگ دان؛ چۆرت دان؛ هێزین؛ وەنەوزدان؛ چاو گەرم‌کردن؛ هەڵازنین؛ دلوف داین؛ هونژین؛ سەرەخەوکردن؛ وەنەوزکەردەی ‹تا چای حاضر

شود چرتی بزن: تا چایی ساز دەبێ سەرخەوێ بشکێنە› ٢. وەنەوز بردنەوە؛ خەونووچکە بردنەوە؛ خەوەنیچکە بردن ‹رانندە همەاش چرت می‌زد: ڕانەندەکە هەر وەنەوزی ئەدا›.

چرت کسی پارە شدن: *[مجازی]* خەوی کەسێ ڕەوین/ زڕان؛ خەو لە چاو/ سەری کەسێ پەڕین؛ خەو کەسێ شکیانە چاوی؛ بە هۆی هەرا و هوریا یان ڕووداوێکەوە لە وەنەوز داچڵەکان ‹با صدای زنگ تلفن چرتم پارە شد: بە زەنگی تەلەفونەکە خەوم زڕا›.

چرتکە /čortke/: [روسی] ☜ **چتکە ـ ١**

چرت‌وپـرت /čert-o-pert, čart-o-part/: *اسم. [گفتاری]* هەڵیت و پەڵیت؛ هەلەق ـ مەلەق؛ هیچ و پووچ؛ قسەی بێ‌مانا ‹چرت و پرت می‌گوید: هەڵیت‌وپەڵیت ئێژێ›.

چرتی /čortî/: *صفت.* خەونووچکەیی؛ خەوانی؛ چورتی؛ چۆرتی؛ خاوەن خوو یان وازی وەنەوزدانی زۆر.

چرـچر /čarčar/: *اسم. [تعریض، گفتاری]* لەوەڕ؛ خۆش‌ونۆش.

◘ **چرـچر کردن:** لەوەڕین؛ خۆش‌ونۆش کردن.

چرـچر کسی بە راە بودن: لەوەڕی کەسێک دابین بوون؛ خۆش و نۆشی کەسێ ساز بوون.

چرخ /čarx/: *اسم.* چەرخ: ١. *لـ‌ها/* پێچک؛ تەگەرە؛ لڕ؛ خڕ؛ بازنەئاسایەک کە بە دەوری خولگەیەکەوە دەسووڕێتەوە ‹چرخ ماشین: چەرخی ماشێن› ٢. *لـ‌ها/* کەرەستەیەکی بازنەیی کە بە دەوری ناوەندێکدا سووڕدەخوا ‹چرخ خیاطی: چەرخی خەیاتی› ٣. *لـ‌ها/ [گفتاری]* ئامێری چەرخدار الف) دووچەرخە ‹سوار چرخ بود و می‌رفت: سواری چەرخ ببوو دەڕۆیشت› ب) عەرەبانە ‹چرخ لبوفروشی: چەرخی چۆنەرفرۆشی› ٤. *[ادبی]* گەردوون؛ ئاسمان و هەرچی تێدایە ‹چرخ‌وفلک: چەرخ‌وفەلەک› ٥. *[گفتاری]* چەرخ و خول؛ قەمچ؛ پێچ؛ سووڕ؛ زڤر؛ جووڵەی سووڕیانی ‹چرخ دادن: چەرخ و خول دان›.

◘ **چرخ اصطکاک:** چەرخێ کە بە نووسان بە چەرخێکی ترەوە، ئەویش دەگەڵ خۆی دێنێتە خول.

چرخ پایی: چەرخی پایی؛ ئامێرێکی چەرخدار کە بە پێیان کار دەکا، بەتایبەت چەرخی دروومان.

چرخ تسمە: چەرخ سیرم/ سیرمەیی؛ چەرخێ کە کاتی خولانەوەی، تەسمەیەک دەکێشێت و دەبێتە هۆی خولاندنەوەی چەرخێکی‌تر.

چرخ چاە: گەردوون؛ چەرخی بیر؛ جەڕجەڕە؛ چەرخی ئاو لە بیر یان چەم دەرهێنان.

چرخ خیاطی: چەرخی دروومان؛ ماکێنەی جل دروون کە دەستی، پایی و بەرقیشی هەیە.

چرخ دستی: خڕخڕەک؛ چەرخی دەستی؛ چەرخی دەسی؛ کەرەسەیەکی چەرخدار کە بە دەست کار دەکا.

چرخ دنـدە: چەرخ دەنـدە؛ چەرخی لێوارە دداندار کە لە کاتی خولانەوەدا، ددانەکانی لە ددانەی چەرخێکی‌تر دەگیرێ و ئەویش دەخولێنێتەوە.

چرخ ریسندگی: دووکە دووخە؛ گڵ‌هۆرکەر؛ کەرەسەیەک بۆ ڕێستنی خوری یان پەموو.

چرخ زاپاس: چەرخی سپێر؛ چەرخی زاپاس؛ تەگەرەی پێتەکی ماشین.

چرخ زنجیر: چەرخ زنجیر؛ چەرخی زنجیر؛ جۆرێک چەرخی دەندەیە کە ئاڵقەگەلی زنجیر لە ددانەکانی دەگیرێ و ئەگەر یەکێکیان کەوتە خول، ئەویکەش دەخولێنێتەوە.

چرخ غلتکی: بولبرینگ؛ چەرخێکی چکۆلە لە ژێر کەلپەلی ماڵ و بڕێ کەرستە بۆ بە هاسانی گواستنەوەیان.

چـرخ کـوزە‌گـری: چەرخی گۆزەکەری؛

پەڕەیەکی خرکەڵەیە کە لـە نێـوە ڕاسـتیەوە میلـەیێک دالکـاوە، کـە دەیخولێننـەوە قورەکەش سوور دەدا.

چرخ گوشت: چەرخ گۆشـت؛ کەرەسـەیەکی دەستی یان کارەباییە بۆ ورد و ئەنجن کردنی گۆشت.

⊡ **چـرخ دادن:** هەڵـسووڕاندن؛ هەڵـسووڕانن؛ سـووڕدان؛ چەرخانـدن؛ زڤـراندن؛ خولـدان؛ خولاندن؛ چەرخنەی؛ خولنەی؛ هۆرخولنـەی ‹چوب را دور سرش چـرخ مـی‌داد: چێوەکـەی بـە دەوری سەریدا هەڵدەسووڕاند›.

چرخ زدن: سووڕانەوە؛ هەڵسووڕان؛ خولانەوە؛ چەرخان؛ هۆرخلیەی ‹مثـل فرفـره چـرخ مـی‌زد: وەکوو فرفڕە دەسووڕاوە›.

چرخ کردن: ١. دوورین؛ وراسەی؛ بـە چـەرخ دووراندن ‹این پیراهن را زود چرخ کن بده اتو کـنم: ئەم کراسە زوو بدوورێنە و بیدەوە ئوتووی بکـەم› ٢. لـە چـەرخ دان؛ کردنـە چەرخـدا؛ چـەرخ کردن؛ وردکـردن؛ دای چەرخـەرە ‹گوشـت را چرخ کردم: گۆشتەکەم لە چەرخ دا›.

چرخ کسی را چنبر کردن: *[مجازی]* چـەرخ لـە چەمەر کەسـێک کێـشان؛ پـشوو/ تـەنگ لـە کەسێ هەڵچنین؛ کەسێک خستنە تەنگانەوە ‹جنگ شد و چرخ ما را چنبـر کـرد: بـوو بـە شـەڕ و چەرخی لە چەمەرمان کێشا›.

چرخاب / čarxāb ، ـهـا/: *اسم.* ئـەو بـاگرە کـە هەوری بارانی پێیـە و لـە سـەر زەریـاوە بـەرەو بەستێن دەچێ و لە وشکانیدا دایدەبارێنێ.

چرخان[1] / čarxān/: *صفت.* چەرخان؛ چەرخمان؛ خـاوەن تایبەتمەنـدی یـان تـوانی سـووڕانەوە ‹صندلی چرخان: سەندەڵی چەرخان›.

چرخان[2]: *قید.* چەرخمان؛ بە سـووڕانەوە ‹گردبـاد همه چیز را چرخان در هوا می‌برد: گێژەڵـووکە هـەموو شتێکی چەرخمان لە هەوادا دەبرد›.

چرخانـدن / čarxāndan/: *مـصدر. متعـدی.* // **چرخانـدی:** هەڵـتسووڕاند؛ **مـی‌چرخـانی:** هەڵدەسـووڕێنی؛ **بچرخـان:** هەڵـسووڕێنە// هەڵسووڕاندن؛ سووڕاندن؛ سووڕانن؛ چەرخاندن؛ چەرخنەی؛ چەرخنای؛ گێژ داین؛ خولەو دایـن؛ لەرن؛ لۆڕین؛ لرۆونن؛ لردیە: ١. وەرچەرخانـدن؛ زڤراندن؛ وەرگەڕاندن؛ خولاندنەوە؛ خول پێ‌دان؛ هۆرخولنـەی؛ خولنـایوە؛ شـتێ بـە دەور خولگەیەکەوە بزواندن ‹چـرخ را چرخانـدن: چـەرخ هەڵسووڕاندن› ٢. *[کنایی]* بەڕێوەبردن؛ گەڕانـدنی شـتێ ‹کـار را چرخانـدن: کـار هەڵـسووڕاندن› ❋ **چرخانیدن.** هەروەها: **چرخاندنی**

■ صفت فاعلی: **چرخاننده** (هەڵـسووڕێنەر)/ *صفت مفعولی:* **چرخانـده** (هەڵـسووڕێنراو)/ مـصدر منفـی: **نچرخاندن** (هەڵنەسووڕاندن)

چرخانیدن / čarxānîdan/ ☜ **چرخاندن**

چرخبال / čarxbāl ، ـها/: *اسم. [نامتـداول]* بالـفڕ؛ کۆپتەر؛ هەلیکۆپتەر.

چرخـدار / čarxdār ، ـهـا/: *صفت.* چەرخـدار؛ بەچەرخ ‹صندلی چرخدار: سەندەڵی چەرخدار›.

چرخدوزی / čarxdûzî/: *اسم.* ١. چەرخدووری؛ دروومـان بـە چـەرخی خـەیاتی ٢. /ـهـا/ چەرخکاری؛ جۆرە دروومانێکی جوانکاریە.

چرخ‌ریـسک / čarxrîsak ، ـهـا/: *اسم.* جرجـرە؛ شەلوورە؛ گۆرەویچنـە؛ گۆرێچنـە؛ دووکەڕیـسە؛ دووکەڕێسما؛ باڵندەیێکی وردیلەی جوان و دوو ڕەنگی دارژیـە، پـەڕێکی نـەرم و تـووک‌ئاسـای هەیە: **چلەریسک**

چرخ زنـان / čarxzanān/: *قیـد.* بـە سـووڕانەوە ‹بچەها چرخ‌زنان آمدند: منداڵان بە سووڕانەوە هاتن›.

چـرخش / čarxeš ، ـهـا/: *اسـم.* چـەرخان: ١. لرسـە؛ کـار یـان ڕەوتی خولانـەوە؛ زڤـرین؛ زڤـڕین؛ سـووڕانەوە بـە دەور تەوەرەیەکـدا ‹چـرخش چـرخ: چەرخانـی چـەرخ› ٢. *[مجـازی]* کـار یـان ڕەوتی وەرچـەرخان و گـۆڕانی خواسـت و گـەڕ ‹در سیاسـت خـارجی چـرخش

آشکاری دیده می‌شود: لە سیاسەتی دەرەوەییدا چەرخانێکی ئاشکرا دەبیندرێت›.

چرخشت / čarxošt ، ـها/:/اسم. پێگووش؛ هەر یەکە لە کەرەسەگەلی دەستی جۆراوجۆر کە بۆ گرتنی ئاوی میوە دروست کراون.

چرخشنما/ čarxešnemā/:/اسم. ژیرۆسکۆپ؛ کەرەسەیەکی چەرخئاسایە کە وا دروست کراوە تەخت لە سەر زەوی بنیشێ و بەدەوری خۆیدا سووڕ بخوا و ئامرازێک وا لە سەریەوە دانراوە، بە هەر لایەکدا پێویست بێ، بگەڕێ و بخونجێ.

چرخشی / čarxešî/: صفت. چەرخانی؛ هەڵسووڕانی: ١. پێوەندیدار یان سەر بە هەڵسووڕانەوە ٢. سووڕێنەرەوە؛ هەڵسووڕێن.

چرخ‌فلک / čarxefalak, čarx-o-falak ، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم. چەرخوفەلەک؛ گەردوونە؛ ماینچەقەڵ؛ کەرەسەیێ بۆ ڕابواردن بە برێ سەندەڵیەوە کە خەلک لە سەری دادەنیشت و بە دەوری خولگەیێکی ئاسۆیی یان کۆڵەکەییدا دەخولێتەوە ‹بچه‌ها چرخ‌فلک سوار شدند: منداڵەکان چەرخ و فەلەک سوار بوون›.

چرخک / čarxak ، ـها/:/اسم. چەرخ؛ ویلچر؛ سەندەڵی چەرخدار.

چرخکار / čarxkār ، ـها/:/اسم. چەرخکار؛ کەسێ کە بە چەرخی دروومان کار دەکا.

چرخکاری / čarxkārî/:/اسم. چەرخکاری: ١. کار و ڕەوتی کارکردن بە چەرخ بەتایبەت مەکینەی دروومان ٢. کاری دووراندنەوە بە مەکینەی دروومان بە تایبەت ڕازاندنەوەی جل و بەرگ ‹لبەی آستین را چرخکاری کن!: لێوارەی قۆڵەکە چەرخکاری بکە!›.

چرخ کرده / čarxkarde/: صفت. قیمە (بۆ گۆشت)؛ چەرخکراو؛ ئەنجنراو بە چەرخ ‹گوشت چرخ‌کرده: گۆشتی قیمە›.

چرخنده / čarxande ، ـها؛ ـگان/: صفت. گەڕۆک؛ بە هەڵسووڕانەوە ‹یک میله چرخنده دارد کە دوک را می‌چرخاند: میلەیەکی گەڕۆکی هەیە کە تەشیەکە خول دەدا›.

چرخه[1] / čarxe ، ـها/:/اسم. سووڕ؛ چەرخە: ١. سووڕە؛ خول؛ چەرخ؛ قەدوەشت؛ مەودای کاتیەک کە زنجیرەی ڕووداوان یان دیاردەگەلێکی تێدا پەیتا ـ پەیتا دەگوورن (وەک سووڕی ژیان کە بریتیە لە: لە دایک بوون، گەشکەیی، پێگەیشتن، پیری و مەرگ) ٢. دوا بە دوای یەک زنجیرە ڕووداو یان ڕووداوی دووپاتەوە بوو، لە خاڵێکەوە تا دێتەوەسەر هەمان خاڵ (وەک سووڕی ئاو کە لە گەرمادا دەبێتە هەڵم و هەور و جارێکیتر لە بەر سەرما دەبارێتەوە سەر زەوی).

▣ **چرخه‌ی سلولی**:/[زیست‌شناسی]/ خولی خان؛ خولی داگەڕانێ کە لە مەودای ژیانی خانکێکی زیندوودا ڕوو دەدا.

-چرخه[2]: پیواژە. ـچەرخە؛ ئامرازی خاوەن چەرخ ‹دوچرخه: دووچەرخە›.

چرخه‌ای / čarxe'î/ ☜ **چرخه‌وار**

چرخه‌وار / čarxevār/: صفت. چەرخەسا؛ چەرخەئاسا؛ چەرخەمان؛ لە بیچم یان چۆنیەتی چەرخ: **چرخه‌ای**

چرخی[1] / čarxî ، ـها/:/اسم. چەرخی: ١. کەسێ کە سواری دووچەرخەیە ٢. کەسێ کە بە چەرخی دەستی کار دەکا.

چرخی[2]: صفت. ١. گرد؛ گرۆڤەر؛ خڕ؛ خرت ‹پایین دامن را چرخی ببر!: خوارووی داوێنەکە گرد ببڕە!› ٢. چەرخی؛ چەرخکراو؛ بەچەرخ؛ دووراو ‹دوخت چرخی: تەقەڵی چەرخی›.

چرخیدن / čarxîdan/: مصدر. لازم. // **چرخیدی**: سووڕاییەوە؛ **می‌چرخی**: دەسووڕییەوە؛ **بچرخ**: بسووڕەوە// سووڕانەوە؛ خولانەوە؛ هەڵسووڕان؛ هەڵسووڕیان؛ هەڵسووڕین: ١. سووڕان؛ چەرخان؛ خولیانەوە؛ سووڕدان؛ خول خواردن؛

گردان؛ زڤران؛ چەرخین؛ چەرخیان؛ چەرخیای؛ پلانن؛ چەرخ دان؛ چەرخخواردن؛ خڕخواردن؛ لڕخواردن؛ لڕهواردن؛ هۆرگێلای؛ وەرسووڕان؛ وەرچەرخان؛ جوولانەوە بە دەور خولگەیەکدا ‹چرخیدن چرخ: هەڵسووڕانەوەی چەرخ› ٢. پێچ دان؛ خڕخواردن؛ وەرسووڕان؛ بە دەور شتێکدا گەڕان ‹دور اتاق چرخیدن: هەڵسووڕانەوە بە دەوری هۆدەدا› ٣. گەڕان؛ گێلای؛ بەڕێوەچوون و گەڕیانی کار یان کارگەلی بنکەیەک ‹بی من کار این مغازه نمی‌چرخد: بەبێ من کاری ئەم دووکانە هەڵناسووڕیت› ٤. [کنایی] بە بێ ئامانج بەم لا و بەو لادا هاتن و چوون ‹این قدر بی‌خود نچرخ: ئەوندە بێخۆ هەڵمەسووڕەوە›. هەروەها: **چرخیدنی**

■ صفت فاعلی: **چرخنده** (هەڵسووڕێن)/ صفت مفعولی: **چرخیده** (هەڵسووڕاو)/ مصدر منفی: **نچرخیدن** (هەڵنەسووڕان)

چرد / čard ، ـها/: اسم. [معماری] دەرگانە؛ جێی دانانی چوارچێوەی درگا.

ـچرده / čarde, čorde/: پیوازه. ـکار؛ ـچار؛ هوول؛ هوولە؛ ڕەنگ؛ ڕەنگی پێست ‹سیاه‌چرده: ڕەش‌کار›.

چرس / čars/: اسم. چەرس؛ گراس؛ ماکی سڕکەری وەبەرهاتوو لە شادانە.

چرغ / čarq ، ـها؛ ـان/: اسم. باڵەوان؛ باڵەبان؛ باشە؛ باشووک؛ باشووکە؛ واشە؛ باشوو؛ نورمتە؛ لاچین؛ سەقر؛ چەرخ؛ مەلێکی ڕاوکەری بچووکە چۆلەکە دەگرێ.

چرغول / čarqûl/ ☜ **بارهنگ-١**

چرک[1] / čerk ، ـها/: اسم. چلک: ١. کێم؛ زووخ؛ خوور؛ گەمەڕ؛ چرک؛ هەوکێم؛ لەیم؛ کێخ؛ ئاشۆ؛ زیچک؛ زنچک؛ لەیم و لیشە؛ تەوشێکی زۆرتر زەرد و بڕێ جار خوێناوی کە لە بڕێ برینەوە دەردێ ‹انگشتم چرک کرده: قامکم چلکی کردووە› ٢. گەمار؛ قرێژ؛ چەپەڵی؛ لێش؛ لێشک؛ کرێژ؛ تۆز و خۆڵی تێکەڵ بە چەوری کە لە شتی‌تر دەئاڵێ ‹چرک و کثافت خانه را برداشته: چلک و پیسی ماڵەکەی داگرتوو›.

◙ **چرک زخم**: چرک؛ زنچک؛ زیچکاو؛ زینکاو؛ زامەت؛ زامت؛ زیچک؛ لیم؛ نێم؛ کێم؛ زووخ.

چرک گوش: کلمش؛ چلکی ناو گوێ.

چرک[2]: صفت. چلکن؛ پیس؛ چەپەڵ؛ چەپەڵ و چەپلاخ؛ کۆتی ‹یقه‌ی پیراهنت چرک است: ملیوانی کراسەکەت چلکنە›.

◙ **چرک بودن**: چەور و چلکن بوون.

چرک شدن: پیس بوون؛ چەپەڵ بوون؛ هەڕمین؛ لەوتین.

چرک کردن: ١. کێم‌کردن؛ هەوکیم کەردەی؛ چلک‌کردن بە هۆی هورووژمی باکتریەوە ٢. پیس‌کردن؛ چەپەڵ‌کردن؛ چلکن‌کردن؛ سەنماندن؛ لەوتاندن.

چرکاب / čerkāb/: اسم. ١. چلکاو؛ زیرگاو؛ سیانکە؛ ئاوێ کە شتێکی چلکنیان تێدا شۆردبێتەوە ٢. زووخاو؛ زینچک؛ زنچک؛ زینچکاو؛ زنچکاو؛ شڕ؛ کێماو؛ هەوکێم؛ کێم و زووخ؛ ئاوێ کە لە زامی کێم کردوو دەدەڵێ.

چرکالود / čerkālûd/: صفت. [ادبی] پیس؛ چەپەڵ؛ گەمار؛ پیس و چلکن؛ پلۆخ.

چرکتاب / čerktāb ، ـها/: صفت. چلکتاو؛ چلک‌هەڵگر؛ بە ڕەنگی ڕەش و شین و بۆر کە چلکیان پێوە دیار نەبێ (زیاتر بۆ جلک و قوماش دەگوترێ) ‹لباس کار بهتر است چرکتاب باشد: جل‌وبەرگی کار باشترە چلکتاو بێ›.

چرکزا / čerkzā/: صفت. چلکەزێ؛ چلکێنەر؛ بە توانایی وەبەرهێنانی چلک.

چرکس / čarkas/: اسم. چەرکەس: ١. هۆزی سپی پێستی قەراخی زەریای ڕەش و باکووری قەفقاز ٢. ـها؛ ـان/ هەر یەکە لە کەسانی سەر بەو هۆزە.

چرکمرده / čerkmorde/: صفت. چلکەسوو؛

چلکەسۆ؛ چلکشۆر؛ چلکمردوو؛ چلکمردە؛ چلکمرپا؛ بە ڕەگ و تەشکی چلکن بە هۆی باش نەشۆردنەوە ‹این پیراهن چرکمرده شده، قابل استفاده نیست: ئەم کراسە چلکەسوو بووە، بە کار نایە›.

چرکنویس / čerknevîs ، ـها/: اسم. پێشنووس؛ ڕەشنووس؛ چلکنووس؛ ڕەشەک؛ پیسنووس؛ پێشنووسێ کە پێویستی بە چاوپێدا خشاندن، هەڵەگری و پاکنووس کردن بێ ‹چرکنویس مقاله را برده همانطور چاپ کرده است!: پێشنووسی وتارەکەی بردووە هەر بەو جۆرە چاپی کردووە!›.

چرکی[1] / čerkî/: اسم. چلکنی؛ پیسی؛ گەماری؛ پۆخڵی؛ چەپەڵی؛ دۆخ یان چۆنیەتی چلکن بوون ‹پیراهن به این چرکی را می پوشی؟!: کراسی بەم چڵکنیە لە بەر دەکەی؟!›.

چرکی[2]: صفت. کێمدار؛ هەوادار؛ چلکن ‹زخم چرکی: برینی کێمدار›.

چرکین / čerkîn/: صفت. [ادبی] ۱. چلکن؛ گەمار؛ پیس؛ پۆخڵ؛ کوتی؛ چلووک؛ چرکن؛ چەپەڵ؛ پەچەڵ؛ پلک؛ پلشت؛ چڵیک؛ لێشکن؛ ئاشوو؛ پەلەشت؛ لیتۆکە؛ لیمن؛ پەلۆخ؛ کرێژاو ‹جامەی چرکین: جلی چلکن› ۲. چلک کردوو؛ زووخدار؛ بە زووخ و هێم ‹زخم چرکین: برینی چلک کردوو›.

چرم / čarm/: اسم. چەرم؛ ئاڤار؛ خام؛ خار؛ گووێن؛ پێستی گیانەوەری چوارپێ یان خزۆک کە بۆ نەرم و پتەوتر بوونەوە خۆشە دەکرێ.

▣ **چرم ساغری**: کەوڵ؛ کەڤڵ؛ چەرمێ کە لە پێستی کولۆکی کەر یان ئەسپ ساز دەبێ: **ساغری**

چرم مصنوعی: چەرمی دەستکرد؛ هەر کام لە دەیان جۆر بەرهەمی پیشەسازی کە لە ماکی نەوتی دروست دەکرێ و لە چەرمی سروشتی دەکا.

چرمسازی / čarmsāzî/: اسم. چەرمسازی: ۱. کار یان ڕەوتی دروستکردنی چەرم ۲. ـها/ کارگای دروست کردنی چەرم.

چرمە / čarme/: اسم. چەرمی؛ چەرمە؛ بارەبەری سپی (وەک هەسپ، قاتر، کەر) ‹اسب چرمە: ئەسپی چەرمی›.

چرمی / čarmî/: صفت. چەرمی: ۱. چەرمینە؛ چەرمین؛ دروستکراو لە چەرم ‹کفش چرمی: کەوشی چەرمی› ۲. وەکوو چەرم ‹برگ چرمی: بەرگی چەرمی›.

چرمین / čarmîn/: صفت. [ادبی] چەرمینە؛ چەرمین.

چرند / čarand/: صفت. جرنا؛ بێمانا؛ بێتام و بنشڕ؛ هەڵیتە؛ قسەی قۆڕ؛ قسەی مفت ‹حرف چرند: قسەی جرنا›.

چرند و پرند / čarand-o-parand ، ـها/: اسم. هەڵیتوپەڵیت؛ هاتەران پاتەران؛ پەرتوپەلا؛ توڕڕەهات؛ جەفەنگ؛ قسەی بێناوەرۆک یان بێ بەر و دوا ‹خیلی چرندوپرند می گفت: زۆر هەڵیتوپەڵیتی دەڕست›.

چرندە / čarande ، ـها؛ ـگان/: صفت. گیاخۆر؛ ئالفخوەر؛ چەرنتە؛ بە خوو یان تایبەتمەندی لەوەڕینەوە.

چرندە و پرندە / čarande-vo-parande/: اسم. جووقەوار؛ جڕ و جانەوەر؛ هەموو گیانلەبەران.

چرندیات / čarandîy(y)āt/: (!) [فارسی/ عربی] اسم. توڕڕەهات؛ فلتەفلت؛ قسەگەلی بێتام؛ وتەگەلی بێمانا، گۆترە یان بێکەڵک ‹کسی به این چرندیات گوش نمی‌دهد: کەس بەم توڕڕەهاتە گوێ نادا›.

چروک / čurûk, čorûk ، ـها/: اسم. لۆچ؛ چرچ؛ چرچولۆچ؛ کوریشک؛ گنج؛ قرچ؛ کورژ؛ کورس؛ خوورناچین؛ قەرمچ؛ پووکاو؛ لووچ؛ شوێنەوارێک کە بە هۆی نارێکی یان چین خواردنی ماکێکی

نەرم، بە سەریەوە دەمێنێ ‹روی زمین ننشین لباست چروک می‌شود: لە سەر زەوی دامەنیشە جل‌وبەرگەکەت لۆچ دەبێ›.

▣ **چروک برداشتن/ خوردن/ شدن:** لۆچ بوون/ تێکەوتن؛ چرچ بوون/ تێکەوتن؛ لۆچ خواردن؛ لووچ کەفتن؛ ناساف بوون. هەروەها: **چروک کردن**

چروکیدن / čurûkîdan, čorûkîdan/: *مصدر. لازم.* چرچیان؛ چرچان؛ هەڵچرچان؛ چرچ بوون؛ هەڵقرچان؛ ژاکان؛ چرچ هەلاتن؛ گرنژین؛ چرچ و لۆچ بوون؛ قەرمچین؛ قرچ هەلاتن؛ چرچ و لۆچ تێ‌کەوتن؛ چەرمقین؛ لۆچان؛ چوونە یەک ‹چروکیدن پوست: چرچیانی پێست›.

■ **صفت مفعولی: چروکیده** (چرچاو)/ **مصدر منفی: نچروکیدن** (نەچرچان)

چروکیده / čurûkîde, čorûkîde/: *صفت.* چرچ؛ لۆچ؛ چرچاو؛ هەڵچرچاو؛ کرژ؛ چرچ و لۆچ؛ قرمچی؛ قەرمچی؛ چرچیاگ؛ چەرمقی؛ چرچ هەڵگەڕاو ‹پوست چروکیده: پێستی چرچ›.

چریدن / čarîdan, čerîdan/: *مصدر. متعدی.* // **چریدی:** لەوەڕیت؛ **می چری:** دەلەوەڕی؛ **بچر:** بلەوەڕە// لەوەڕان؛ لەوەڕین؛ لەوەڕیان؛ چەرین؛ چەڕین؛ چێرین؛ چەڕان؛ چەران؛ چریاین؛ چنێرین؛ لەوەڕیەی: ۱. دەمدان؛ گیا و ئالف خواردنی ئاژەڵ لە لەوەڕگادا ۲. *[مجازی]* زگ لەوەڕان؛ سک بەردان. هەروەها: **چریدنی**

■ **صفت فاعلی: چرنده** (ـ)/ **صفت مفعولی: چریده** (لەوەڕاو)/ **مصدر منفی: نچریدن** (نەلەوەڕین)

چریک / čerîk، ـها؛ ـان/: [ترکی]/*اسم.* چریک؛ پارتیزان؛ شەڕکەری داوخواز کە بە شێوەی تاکەکەسی یان لە دەستەگەلی گچکەدا پەلامار دەبەن و دەپەرژێنە سەر کار و ڕەهاتی وێرانکاری و شەڕ.

چزاندن / čezāndan/: *مصدر. متعدی. [گفتاری]* // **چزاندی:** چزاندت؛ **می‌چزانی:** دەچزنی؛ **بچزان:** بچزنە// چزاندن؛ چزنەی؛ وەزەنەی؛ ئازاردان؛ ئاراندن؛ داغ پێوەنان ‹از چزاندن مادرشوهرش لذت می‌برد: حەزی لە چزاندنی خەسووی بوو›.

■ **صفت مفعولی: چزانده** (چزێنراو)/ **مصدر منفی: نچزاندن** (نەچزاندن)

چس / čos/: *اسم. [مستهجن]* ۱. تس؛ فس؛ سیک؛ واوڵەی؛ بایەکی بۆگەن کە بێ‌دەنگ لە ڕیخۆڵەوە فت دەبێ ۲. *[تعریض]* حیزە؛ فشە؛ حیزهەڵمەت؛ بێ‌بایەخ؛ چڵەکا؛ چڵەپۆش؛ شتی چرووک و بێ‌نرخ (بەتایبەت بە شێوەی پێشوشە) ‹چس غصە: حیزە خەم›.

چسان‌فسان / čosānfesān/: *اسم. [تعریض]* لاولووسکە؛ لاولووسە؛ ئاڕایشتی تۆخ (بەتایبەت لە ژناندا).

▣ **چسان‌فسان کردن:** لاولووسکەکردن؛ لاولووسەکردن ‹خواهرهای داماد خیلی چسان‌فسان کرده بودند: خۆشکەکانی زاوا زۆر لاولووسکەیان کردبوو›.

چسب / časb، ـها/: *اسم.* زامق؛ چەوس؛ زانق؛ زانقی؛ نووسەکی؛ چەسپ؛ چەسب؛ لک؛ ماکێ کە دوو شت پێکەوە دەلکێنێ.

▣ **چسب اسکاچ:** چەسپی نەواری.

چسب اُوهُو: چەسپی ئۆهۆ؛ ناوی بازرگانی جۆرە چەسپێکی تەڕە لە بەر هەوادا وشک و پتەو دەبێتەوە.

چسب دوقلو: چەسپی دوانە؛ چەسپ دووقلوو؛ جۆرێک چەسپی بە شێوەی دوو بەستەی جیاوازە کە لە کاتی کەڵک لێوەرگرتندا دەبێ تێکەڵ بکرێن.

چسب زخم: چەسپی زام؛ چەسپی برین.

چسب ماتیکی: چەسپی ماتیکی؛ ماکێکی چەسپدارە لە نێو لوولەیەکدا، وەک ماتیک دەیساون بەو شوێنەدا کە پێویستە چەسپ بکرێ.

چسبان / časbān/: *صفت.* ۱. دۆچن؛ لۆچن؛

چەسپن؛ نووس ٢. چەسپ؛ زۆر تەنگ یان کپ.

چسباندن / časbāndan/: *مصدر. متعدی.* // **چسباندی**: چەسپاندت؛ **می‌چسبانی**: دەچەسپێنی؛ **بچسبان**: بچەسپێنە// چەسپاندن؛ چەسپانن؛ چەسپنەی؛ لکاندن؛ لکانن؛ لکنەی: ١. نووساندن؛ دانی ڕوویەک لە شتێ بە ڕووی شتێکی تردا وا کە نێوانیان نەکەوێ ‹صورتش را چسباند به دیوار: دەم و چاوی چەسپاندە دیوارەکەوە› ٢. پێوە نووساندن؛ زەلیقاندن؛ لکاندنی دوو شت بە هۆی ماکی چەسپدارەوە ‹تکه‌های کاغذ را به هم چسباند: لەتە کاغەزەکانی پێکەوە چەسپاند› ٣. پێوە لکاندن؛ پێوەنان؛ پوەوە نیەی؛ تۆمەت یان بۆختان‌کردن بۆ کەسێک ‹جرم سیاسی را به او چسباندند و گرفتارش کردند: تاوانی سیاسیان پێوەلکاند و تووشیان کرد› ٤. بۆ ئامانجێکی (زۆرتر ناڕەوا) لەگەڵ کەسێک یان شوێنێک هات‌وچۆ دامەزراندن ‹خودش را به ما چسباند آمد توی گروه: خۆی پێمانەوە لکاند و هاتە نێو کۆڕەکەوە› * **چسبانیدن**. هەروەها: **چسپاندنی**

■ صفت مفعولی: **چسبانده** (چەسپێنراو)/ مصدر منفی: **نچسباندن** (نەچەسپاندن)

چسبانیدن / časbānîdan/ ☜ **چسباندن**

چسبدار / časbdar/: *صفت.* چەسپدار؛ خاوەن ماکێ کە بلکێت ‹سر پاکت چسبدار است: سەری پاکەتەکە چەسپدارە›.

چسبزا / časbzā/: *اسم.* سرێش؛ ستووک؛ ماکێکی چەسپدارە لە ئێسکدا کە بە کوڵاندنی زۆری لە ئاودا، ڕینگ و ڕیواڵ بەر دەدا و دەبێتە چەسپێکی سروشتی.

چسبناک / časbnāk/: *صفت.* ١. نووسەک؛ چەسپناک؛ زامقی؛ کلێن؛ لچ؛ نووس؛ نیس؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی چەسپاندن ‹مادەی چسبناک: ماکی نووسەک› ٢. دۆچن؛ لۆچن؛ چەسپاوی؛ نووچ؛ ئالاو بە ماکێکی نووسەکەوە ‹دستم چسبناک است: دەستم دۆچنە›.

چسبندگی / časbandegî، ـها/: *اسم.* ١. نیسی؛ دیسی؛ چۆنیەتی نووسەک بوون ٢. خەستی؛ خەسی؛ هەسی.

چسبنده / časbande/: *صفت.* دەبیش؛ نووسەک؛ نویسەک؛ چەسپناک؛ کلێن؛ دۆچن؛ لۆچن.

چسبی / časbî/: *صفت.* دۆچن؛ چەسپاوی؛ نووچ ‹دستم چسبی است: دەستم دۆچنە›.

چسبیدن / časbîdan/: *مصدر. لازم. متعدی.* // **چسبیدی**: چەسپایت؛ **می‌چسبی**: دەچەسپی؛ **بچسب**: بچەسپە// چەسپان؛ چەسپیەی: □ *لازم.* ١. لکان؛ لکیان؛ لکەی؛ لکای؛ نووسان؛ لەگەڵ شتێکدا بە تەواوی پێکەوە تەقین ‹به دیوار چسبیدن: بە دیوارەوە چەسپان› ٢. لکان؛ لکەی؛ بە هۆی ماکێکی چەسپناکەوە بە شتێکەوە نووسان ‹به دست چسبیدن: بە دەستەوە لکان› ٣. نووسان؛ چلکیان؛ خۆش یان لەباو بوون ‹ناهار به من چسبید: فراوینەکە بە دڵمەوە نووسا› ٤. *[کنایی]* لکان؛ بەردەوام بوون؛ پێداگرتن و لە سەر شتێک ڕۆیشتن ‹او به عقاید قدیمی خودش چسبیده است: ئەو لکاوە بە بڕوا کۆنەکانیەوە› ٥. بە پشوودرێژی شوێن کارێ کەوتن و دەست لێ بەرنەدان ‹به درس و مشق چسبیدن: چەسپان بە دەرس و مەشقەوە› □ *متعدی.* ٦. *[گفتاری]* چەسپان؛ چەسپیان؛ بە دەست سفت‌گرتن ‹محکم میله را چسبیده بود: توند بە میلەکەوە چەسپابوو› ٧. *[مجازی]* لکان؛ نووسان؛ دوقەلانک بوون؛ دوقدوقک بوون؛ هەمیشە لەگەڵ کەسێکدا بوون و لێی نەبڕان ‹این بچه به من چسبیده و نمی‌گذارد به کارم برسم: ئەم منداڵە لکاوە پێمەوە و ناهێڵێ کارەکانم بکەم›. هەروەها: **چسبیدنی**

■ صفت فاعلی: **چسبنده** (چەسپێن)/ صفت مفعولی: **چسبیده** (چەسپاو)/ مصدر منفی: **نچسبیدن** (نەچەسپان)

چست / čost/: *صفت. [ادبی]* چوست؛ چست؛

گورج؛ فرز؛ چه‌له‌نگ؛ سرت؛ تاشک؛ مه‌زبووت؛ خێرا؛ به‌کار؛ تونـد؛ چابک؛ چالاک؛ چوختی؛ جه‌لد؛ قه‌شقه؛ قۆچاخ؛ قۆچاغ؛ له‌ش‌سووک؛ میجک؛ تون‌وتۆڵ.

چستی / čostî/: *اسم. [ادبی]* چالاکی؛ فرزی؛ چه‌له‌نگی؛ جه‌ختی؛ مه‌زبووتی؛ خێرایی؛ چوستی؛ گورج و گۆلی؛ توندوتۆڵی.

چسخور / čosxor ، ـها/: *صفت. [مستهجن]* گوو وشکه‌وکه‌ر؛ ڕژد؛ ده‌ستقووجاو؛ ده‌س‌قووچیاگ؛ چرووک؛ وشکه هه‌وه‌ڕ.

چسخوری / čosxorî ، ـها/: *اسم. [مستهجن]* گوو وشکه‌وکه‌ری؛ ڕژدی؛ چرووکی؛ ده‌س‌قووچیاگی؛ ده‌ست قووجاوی؛ وشکه هه‌وه‌ری؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی ڕژد بوون.

چس‌فیل / čos(e)fîl ، ـها/: *اسم. [مستهجن، گفتاری]* سه‌رداری؛ برێشکه‌ی گه‌نمه‌شامی؛ نوقڵه‌کوردی.

چس‌نفس / čosnafas/: [فارسی/ عربی] *صفت. [مستهجن]* قسه‌فره‌که‌ر؛ فره‌وێژ؛ درێژدادڕ؛ زۆربڵێ؛ چه‌نه‌باز؛ وڕاج؛ چه‌ناکه‌ده‌ر.

چس‌نفسی / čosnafasî ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم. [مستهجن]* درێژدادڕی؛ زۆربڵێیی؛ فره‌بێژی؛ چه‌نه‌بازی؛ وڕاجی؛ چه‌ناکه‌ده‌ری؛ قسه فره‌که‌ری.

چسو / čosû ، ـها/: *صفت. [مستهجن، گفتاری]* ۱. تسن؛ تسنه؛ تسکه‌نه؛ فسۆک؛ خۆگرتوو به تس به‌ردان ۲. که‌له‌زات؛ ترسه‌نۆک؛ ترسه‌زاڵ؛ ترسه‌زاور ۳. ڕێخن؛ مه‌ڕمووکه؛ کز و نزار؛ لاواز؛ له ده‌س و پا که‌وتوو.

چسی / čosî/: *اسم. [مستهجن، گفتاری]* ۱. فشه؛ بافشه ۲. باگوڕه‌شه؛ هه‌ڕه‌شه‌ی بن شڕ.

◘ **چسی آمدن**: ۱. فشه‌کردن ‹برای ما چسی می‌آمد: فشه‌ی بۆ ده‌کردین› ۲. باگوڕه‌شه کردن ‹بیخود چسی نیا! کسی از تو نمی‌ترسد: بێخۆ باگوڕه‌شه مه‌که! که‌س لێت ناترسێ›.

چسیدن / čosîdan/: *مصدر. لازم. [مستهجن]* // **چسیدی**: تسیت؛ **می‌چسی**: ده‌تسی؛ **بچس**: بتسه// تسین؛ تسان؛ تسه‌ی؛ تسای؛ تس به‌ردان؛ فسین؛ فسیان؛ فس‌کردن؛ تس‌که‌ندن؛ تس‌دان؛ تس که‌نته‌ی.

■ مصدر منفی: **نچسیدن** (نه‌تسین)

چش / čoš/ ☜ **هش**

چشائی / češā'î, čašā'î/ ☜ **چشایی**

چشاندن / češāndan, čašāndan/: *مصدر. متعدی.* // **چشاندی**: چێژاندت؛ **می چشانی**: ده‌چێژێنی؛ **بچشان**: بچێژێنه// چێژاندن: ۱. پێ‌مێلاک‌کردن؛ هه‌ڵپێچانی که‌سێک بۆ تام‌کردنی شتێک ۲. پێ‌چه‌شتن؛ که‌سێک له به‌رانبه‌ر ئه‌زموونێکه‌وه دانان ‹شیرین برای اولین بار مزه‌ی عشق را به او چشاند: شیرین بۆ یه‌که‌م جار تامی ئه‌وینی پێ‌چێژاند› ***چشانیدن**. هه‌روه‌ها: **چشاندنی**

■ صفت مفعولی: **چشانده** (چێژێنراو)/ مصدر منفی: **نَچشاندن** (نه‌چێژاندن)

چشانیدن / češānîdan, čašānîdan/ ☜ **چشاندن**

چشایی / češāyî, čašāyî/: *اسم.* چێژایی؛ چه‌شتنی؛ یه‌ک له پێنج هه‌ستی سه‌ره‌کی که تامی پێ هه‌ست ده‌کرێ (وه‌ک سوێری، شیرینی، تاڵی، توندی ...) و له سه‌ر زمان پێ ده‌زاندرێ: **چشائی**

چشته / čašte, češte/: *اسم.* چێژه؛ چه‌شته؛ چه‌شله؛ چێشته: ۱. به‌شێکی زۆر که‌م له چێشت، له ئه‌ندازه‌ی چه‌شتن ۲. خۆراکێ که به گیانه‌وه‌ری ده‌سته‌مۆی ده‌ده‌ن.

چشته‌خور / čaštexor, češtexor/: *صفت. [مجازی]* چه‌شته؛ چه‌شت؛ چه‌شه‌خۆر؛ چه‌شته‌خۆر؛ چێشته‌خۆر؛ چه‌شته‌خۆره، خووگرتوو به وه‌رگرتنی شتێکی که‌م له دیتران ‹نگذار چشته‌خور بشود، دیگر ولت نمی‌کند: مه‌هێڵه

چەشــتە بێـت، ئیتـر لێـت نابێتــەوە›. هــەروەها: **چشتەخوركردن**

چشم / čašm/: *قید. [گفتاری]* ســەرچاو؛ بـان‌چـاو؛ بەسەرچاو؛ بەچاوان؛ وەبانی دیدە؛ سـەرووچەما؛ وشەیەک کە نیشانەی پـەزیرانی فـەرمان یـان تکایە ‹گفتم: «چشم» و فـوری بـه راه افتـادم: گـوتم: «سەرچاو» و دەسبەجێ کەوتمە ڕێ›.

چشم / češm ، ـها؛ ـان/: *اسم.* چـاو؛ چـاڤ؛ چـەو؛ چەم؛ چیم؛ چەعف؛ چەش: ۱. دیدە؛ دیە؛ تیـە؛ ئەندامی بینایی لە گیانداران ۲. *[مجازی]* هێـزی تێگەیــشتن و زانــین ‹چـشم دل: چــاوی دڵ› ۳. ڕوانین؛ نوا ‹بـه یـک چـشم دیـدن: بـه چاوێـک دیـتن› ٤. *[گیـاەشناسـی]* چاوکـە؛ قولـکەیەکی چکۆلەی سـەر ڕیـشە و لاسـکی بـڕێ گیـا کـە چەکــەرە دەکــا و دەبێتــە ئەنــدامێکی تــازە ۵. *[کنایی]* چاوەڕوانی؛ هیوا ‹چشم داشتن از کـسی: چاوەڕوانی کـردن لـە کەسـێک› ٦. ئـەوەی وەک چـاوە ‹چـشم گـرداب: چـاوی گێـژاو› ۷. کـون؛ بۆشایی؛ شوێنی خاڵی؛ خاڵیایی ‹هـای دو چـشم: هێی دوو چاو›.

▣ **چشم امید:** *[مجازی]* چـاوی هیـوا؛ ڕوانـینی هومێدوارانە ‹چشم امیدشان به او بود که آنهـا را از فقر نجات دهـد: چـاوی هیوایـان بـە ئـەو بـوو لـە هەژاری ڕزگاریان کا›.

چشم باباغوری ☜ **باباغوری**

چشم بادامی: چاوی بادامی؛ چـاوی کێـشراو و باریک (وەک چاوی خەلکی ڕۆژهەلاتی دوور).

چــشم بــاطن: *[مجــازی]* چــاوی دڵ؛ هێــزی هــەلاوردن و ناســینی زەیــنی ‹بـرای دیـدن ایـن چیزهـا بایـد چـشم بـاطن داشـته باشـی: بـۆ دیتنی ئـەم شـتانە ئـەبێ چـاوی دڵـت هـەبێ›: **چشم درون / دل**

چشم بد: *[مجازی]* چاوی خراپ؛ چاوی خـراو؛ چاوی پیس؛ ڕوانینی بەدخوازانە.

چشم بصیرت: *[مجازی]* چاوی بینا؛ چاوێ کـە بتوانێ خاس و خراپ لێک هەلاوێرێ ‹با چشم بصیرت نگاه کن!: به چاوی بینا بڕوانە!›.

چشم بیمار: *[ادبی]* چاوی خومار؛ چاوی مەست؛ چاوی نیوەبەستراو.

چــشم تابتــا: چــاوی خــێڵ؛ چــاوی خوێــل؛ چــاوی چــەپــڕاس؛ چاوی چــەوێل؛ چـاوی چێل؛ چـاوی خـوار و خـێچ؛ چـاوی چـەپ و چــێڵ؛ چــاوی شــاش؛ دوچــاوی وا کــە پێکەوە جووت نەبن.

چشم تر: *[کنـایی]* چـاوی فرمێـسکاوی؛ چـاوی تەڕ؛ چاوی بە گریان؛ چاوی پڕ بە فرمێـسک؛ چـاوی ئـاو تێـزاو؛ چـەمی هەرسـین؛ چـاوی گریان.

چشم خمـار: چـاوی خومـار؛ چـاوی مەسـت؛ چاوی نیوەخەوتوو.

چشم درون / دل ☜ **چشم باطن**

چشم زاغ: چاوی شـین؛ چـاوی کـەوو؛ چـەو کەوو؛ چاوێک کە گلێنەی بە ڕەنگـی شـینە: **چشم کبود**

چـشم سـوزن: سـۆ؛ کونـەدەرزی؛ ولـۆچەنی؛ کونی دەرزی کە دەزووی تێوە دەکەن.

چشم سیاه: چاوی ڕەش؛ چەمێ سیا؛ سـیاوێ؛ چەوسێ؛ چاوێک کە ڕەنگی گلێنـەی ڕەشـە. هەروەها: **چشم آبی؛ چشم سبز؛ چشم عـسلی؛ چشم میشی**

چشم شور: *[مجازی]* چاوی خراو؛ چاوی سۆتک؛ چاوێ کە بڕێ کەس وا دەزانن زیانی هەیە.

چشم شهلا: چاوی کەژاڵ؛ چـاوی بـاز؛ چـاوی گەورە و گەش.

چشم کبود ☜ **چشم زاغ**

چشم لوچ ☜ **لوچ**

▣ **چشم آب نخوردن:** تـێ ڕانـەدیتن؛ چـاو لـێ نەبـڕین؛ چـاوەنۆڕی لـێ نـەبوون؛ چـاوەڕوان نــەبوون؛ هیــوادار نــەبوون ‹چـشم مـن از او آب نمی‌خورد: من تێی ڕانابینم›.

چشم از جهان (فرو) بستن: */ادبی/* **چاو لێکنان؛ مالاوایی له دنیا کردن؛ چاو له دنیا نووقاندن؛ کۆچی دوایی کردن** ‹**این دانشمند سال ۱۳۶۹** چشم از جهان فرو بست: **ئەم زانایە سالی ۱۳۶۹** چاوی لیک نا›.

چشم آلبالو گیلاس چیدن: */مجازی/* **چاو ڕیچکە و پیچکەکردن؛ چاو ڕمڵ کردن؛ ورد نەدیتن بە هۆی ماندوویەتی و خەواڵوویی یان گریانەوە** ‹**این آلو نیست، گوجه است مثل این که** چشمت آلبالو-گیلاس می‌چیند: **ئەمە هەڵووژە نیە تەماتەیە وەدیارە** چاوت ڕیچکە و پیچکە دەکا›.

چشم بازار را کور کردن/ درآوردن: */مجازی/* **بازاڕ ئاوەدان کردنەوە؛ کالای خراپ یان گران کڕین** ‹**تو هم با این خریدت** چشم بازار را کور کردی: **تۆش بەم شت کڕینەت** بازاڕت ئاوەدان کردەوە›.

چشم باز کردن: **چاوکردنەوە؛ چەمێ هۆربڕنەی:** ۱. */کنایی/* **چاو هەڵێنان؛ سەرەتای چاو پێ‌کەوتن؛ چاو له ڕووی دنیا هەڵێنان** ‹**از وقتی** چشم باز کردم، **آنها در همین کوچه می‌نشستند: لەوەتی** چاوم کردووەتەوە، **ئەوان لەم کۆلانەدا** بوون› ۲. */کنایی/* **ورد بوونەوە و سەرنجدان** ‹**باید** چشمت را باز کنی **ببینی کجا هستی: دەبێ** چاو بکەیتەوە **بزانی له کوێی**›.

چشم برگرداندن: **لاکردنەوە؛ چاو لێ‌هەڵگرتن؛ چاو بۆ لایەکی دیکە خستن** ‹**تا** چشم برگرداندم **کیفم را دزدیدند: تا** لام کردەوە **کیفەکەمیان دزی**›.

چشم برنداشتن: ۱. **چاو لێ‌هەڵنەگرتن؛ چاو لێ‌نەبڕین؛ چەم چنە نەویارەی؛ چاودێر بوون؛ لەسەریەک ڕوانین** ‹**از بچە** چشم برنمی‌داشت: چاوی **له منداڵەکەی** هەڵنەدەگرت› ۲. */کنایی/* **چاو هەڵنەهاتن؛ چاو لێ‌هەڵنەهاتن؛ چەم نەوینەی؛ چاو له حاندی شتێ یان کەسێ هەڵنەهاتن** ‹چشمش برنمی‌داشت **بچەی هوو را ببیند:** چاوی هەڵنەدەهات **منداڵی هەوەکەی ببینێ**›.

چشم بر هم زدن ☜ **چشم به هم زدن**

چشم بر هم نهادن: */ادبی/* **چاو لێکنان؛ چاو قونجاندن؛ چاو قووجاندن؛ چەم قووجنەی؛ چاو قووچاندن؛ چاو چووقاندن؛ چاو نقاندن؛ چاو نووقاندن؛ پێڵووی چاو بە سەر یەکا نان.**

چشم به جهان گشودن: */ادبی/* **له دایک بوون؛ به دنیا هاتن؛ پەیدا بیەی؛ چاو له ڕووی دونیا هەڵێنان** ‹**او در سال ۱۳۳۰** چشم به جهان گشود: **له سالی ۱۳۳۰دا** له دایک بوو›.

چشم به چشم کسی افتادن: **چاوکەوتنە نێو چاوی کەسێکەوە؛ تووشی کەسێ هاتن؛ چاو چەقینە چاو کەسێکا؛ لەگەڵ کەسێکدا ڕووبەڕوو بوون** ‹**فردا آدم** چشمش به چشمشان می‌افتد: **شەوسۆ بنیادەم** چاوی ئەکەوێتە نێو چاویان›.

چشم به چیزی انداختن: **چاوێک بۆ شتێ خستن؛ تماشای شتێ‌کردن؛ چەم وسەی پەی چێوێوی (چێویە)** ‹**یک** چشم بینداز **کوچە ببین چه خبر شده:** چاوێک بخە **بە کۆلاندا بزانە چباسە**›.

چشم به در بودن: */کنایی/* **چاوەڕێ بوون؛ چەمەڕا بیەی؛ چەوقەڕێ بوون؛ چاوەڕێی هاتنی کەسێک بوون** ‹**تا صبح** چشمش به در بود، **ولی پسرش نیامد: تا بەیانی** چاوەڕێ بوو، **بەلام کوڕەکەی نەهاتەوە**›.

چشم به در ماندن: */کنایی/* **چاو له دەرگاوە بوون؛ چاوەنواڕ بوون؛ چاڤنێرمان له هاتنی کەسێک** ‹**مدتها** چشم به در مانده **بودم تا بلکه از تو خبری بشود: زۆر دەمێ بوو** چاوم له دەرگاوە بوو **بەلکوو خەبەرێکت لێ بگا**›.

چشم به دست کسی داشتن: */کنایی/* **چاو له**

دەستی کەسێ بوون؛ دەم بۆ پارووی خەڵک داچەقاندن؛ بە هیوای کەسێ بوون ‹دوست ندارم چشمش به دست این و آن باشد: پێم ناخۆشە چاوی لە دەستی ئەم و ئەو بێت›.

چشم به دنبال کسی/ چیزی بودن: چاو لە دووی شتێ/ کەسێکەوە بوون ‹پنجاه سال از عمرش می‌گذشت و هنوز چشمش به دنبال دخترها بود: پەنجا ساڵ لە تەمەنی تێپەڕیبوو هێشتا چاوی لە دووی کچان بوو›.

چشم به دو افتادن: چاوەسپیلکە تووش بوون؛ چاو ڕەشکە و پێشکە کردن؛ چاو ڕمووڵ کردن؛ چاو ڕمێڵەکردن؛ لەرزینی گلێنەی چاو (بەتایبەت لە بەر لاوازی و کزی).

چشم به دهان کسی دوختن: /مجازی/ چاو لە دەمی کەسێ بوون؛گوێ ڕایەڵی کەسێک بوون؛ گوێ بۆ قسەی کەسێ شل کردن ‹همه چشم به دهان مدیر دوخته بودند: هەموو چاو لە دەمی بەرپرس بوون›.

چشم به مال کسی دوختن: /مجازی/ چاو بڕینە ماڵی کەسێ؛ چاو لە ماڵی کەسێ بوون؛ بە تەمای داگیرکردن یان دزینی ماڵی کەسێک بوون ‹ما چشم به مال کسی ندوختەایم: ئێمە چاومان نەبڕیوەتە ماڵی کەس›.

چشم به هم زدن: ۱. چاو ترووکاندن؛ چاو ترووکان؛ چەم ترووکنەی؛ چاو پرتووکاندن؛ چاو نقاندن؛ قووجاندن و کردنەوەی چاو ۲. /کنایی/ چاو لێک نان؛ (لە مەودای چاو نانە یەکێکدا، ماوەیەکی زۆر کورت) ‹تا چشم به هم بزنی برمی‌گردم: تا چاو لێک بنی دەگەڕێمەوە› *

چشم بر هم زدن

چشم پوشیدن: /مجازی/ چاوپۆشی کردن؛ چاو لێ‌پۆشان؛ لێ‌بووردن؛ لێ نەگرتن؛ گوێ نەدان؛ بە گرنگ نەزانین ‹این دفعه چشم می‌پوشم ولی تکرار نشود: ئەمجارە چاوپۆشی دەکەم بەڵام دووپاتە نەبێتەوە›.

چشم پیه گرفتن: /کنایی/ ئاخوڕ بەرز بوون؛ زل بوونەوە؛ دەوڵەمەند بوونەوە ‹حالا دیگر چشمش پیه گرفته است: ئێستە ئیتر ئاخوڕی بەرز بووە›.

چشم ترسیدن: /مجازی/ چاو ترسێن بوون؛ چاوترسیان؛ ترسین؛ ترسان؛ ترسیان؛ تەرسەی ‹دیگر چشمم ترسیده بود و از خانه بیرون نمی‌آمدم: ئیتر چاوترسێن ببووم و لە ماڵ دەرنەکەوتم›.

چشم ـ چشم را ندیدن: /کنایی/ چاو ـ چاو نەدیتن؛ ئەنگوستە چاو بوون؛ زۆر تاریک بوون ‹برق رفته بود و چشم ـ چشم را نمی‌دید: بەرق چووبوو، چاو ـ چاوی نەدەدیت›.

چشم خواباندن: /کنایی/ مرخ لێ خۆش کردن؛ چاو داگرتن؛ دەسک وهێشوو کردن؛ خۆ ماتە دان؛ وێ گێرتەیرە؛ مەلازگرتن؛ مەلاس گێرتەی ‹برای دختر همسایه چشم خوابانده بود: مرخی لە کچە دراوسێکەیان خۆش کردووە›.

چشم خود را به روی چیزی بستن: /کنایی/ چاوپۆشی کردن لە شتێ؛ چاو لە شتێ قووچاندن؛ چاو نووقاندن لە شتێ؛ بایەخ بە شتێک نەدان؛ لێ‌بووردن؛ گوێ پێ نەدان: **چشم روی هم گذاشتن**

چشم خوردن: /فرهنگ‌مردم/ لە چاو چوون؛ کەوتنە بەر چاو؛ کەفتنە بەر چاوچڵە؛ بوونە چاوەوە؛ لە ئێرەیی چاوپیسان تووشی بەلا هاتن.

چشم خیره شدن: ۱. شەوارە بوون؛ بە شەوارەکەوتن؛ بە هۆی هۆکارێکەوە (وەک تیشکی هەتاو) بۆ ماوەیەکی کورت بینایی ئاڵۆز بوون ۲. /مجازی/ ماق مان/ بوونەوە؛ چاو داچەقیان؛ مات بوون؛ هیدمان؛ لە دیتنی شتێکی سەیر، سەر سووڕمان ‹از آن همه زیبایی چشم‌هایمان خیره

شده بود: لەو هەموو جوانیە ماق ببوینەوە›.

چشم داشتن: */مجازی/* چاوەڕوان بوون؛ چاو لێبوون؛ چاوەنۆڕ بوون ‹ما ز یاران چشم یاری داشتیم: چاوەڕوانی یاریدانی یاران بووین›.

چشم دراندن: */مجازی/* مۆڕ بردنەوە؛ تیر کردنەوە؛ چاو زەق کردن؛ چاو دەرپەڕاندن؛ بە قینەوە بۆ کەسێ ڕوانین.

چشم درآوردن: چاو دەرهێنان/ هەڵکڵۆشان: ۱. دەرهێنانی گلێنەی چاو ۲. */کنایی/* چاو دەرهاوردن؛ بە ئاکار یان بە قسە و تیتاڵی ئازاردانی دیتران.

چشم دوختن: */مجازی/* چاو تێبڕین؛ ماق بوون؛ چەو خستن؛ ڕوانین بە وردی ‹چشم دوخته بود به تلویزیون: چاوی بڕیبووە تەلەڤیزیۆنەوە›.

چشم دیدن کسی/ چیزی را نداشتن: */مجازی/* چاو لە کەسێ/ شتێ هەڵنەهاتن؛ لا لە کەسێ/ شتێ نەکردنەوە؛ ڕوو لە کەسێ وەرگەڕاندن؛ زۆر بێزار بوون ‹چشم دیدن مادر شوهرش را نداشت: چاوی لە خەسووی هەڵنەدەهات›.

چشم را بستن: چاو بەستن: ۱. بان چاو داپۆشین ‹چشم‌هایش را با چشم‌بند بسته بودند: چاویان بە چاوبەند بەستبوو› ۲. چاو لێک نان؛ چاو قووچاندن؛ چاو نووقاندن؛ چاو بە یەکا نان ‹چشمش را بست تا بلکه بخوابد: چاوی لێک نا بەڵکوو بنوێ›.

چشم را خیره کردن: ۱. چاو خستنە شەوارەوە؛ لە بەر تاوی توند، بینایی تووشی گرفت کردن ۲. ماق کردنەوە؛ چاو مۆڵەق کردن.

چشم را درویش کردن: */مجازی/* چاو لێ داخستن؛ چاو پاراستن؛ چاو لە کەسێک (بە تەماییکەوە) نەبڕین ‹داداش این خانم شوهر دارد، چشمت را درویش کن! ئابرا ئەم ژنە مێردی هەیە، چاوتی لێ داخە!›.

چشم را زدن: دانە ناو چاودا؛ بوونە هۆی شەوارە داهاتنی چاو ‹آفتاب چشمم را می‌زند: هەتاو دەداتە ناو چاومدا›.

چشم را مالیدن: چاو پرواندن؛ چاو ولین؛ چاوگلۆفین؛ چەم پروونەی؛ پێلوی چاو بە ئارامی ماڵین ‹از خواب پریدم و چشمم را مالیدم، دیدم ساعت هشت است: لە خەو داچڵەکام و چاوم پرواند، دیتم کاتژمێر هەشتە›.

چشم روی هم گذاشتن: ۱. ☜ **چشم خود را به روی چیزی بستن** ۲. ☜ **چشم هم گذاشتن**

چشم زدن: */فرهنگ مردم/* کردنە چاوەوە؛ بە چاوەوە کردن؛ چاو لێدان؛ چەم دەی؛ بە ڕوانینێک کە بە گومانی هەندێک زیانبارە، لە کەسێک ڕوانین و بوونە هۆی زیان پێ گەیشتنی ‹به گمانم بچه را چشم زده‌اند: بە گومانم منداڵەکەیان کردووەتە چاوەوە›.

چشم سفید شدن: کوێرایی داهاتن؛ کوێر بوون؛ بینایی لە دەس دان.

چشم سیاهی رفتن: بەر چاو تاریک/ ڕەش بوون؛ وەروو چەما سیاو بیەی؛ کز بوون یان لە ناوچوونێکی کاتی بینایی بە هۆی ماندوویی یان هۆکارگەلی ترەوە ‹از دیشب چیزی نخوردەام، چشمم دارد سیاهی می‌رود: لە دوێشەوەوە هیچم نەخواردووە، خەریکە بەر چاوم تاریک ئەبێ›.

چشم کسی چهار تا شدن: چاوی کەسێک پەڕینە تەوقی سەری؛ زۆر گەورە بوونەوەی گلێنەی چاو بە هۆی ترس یان سەرسوورمانەوە ‹از دیدن آن همه پول چشمش چهار تا شده بود: لە دیتنی ئەو هەموو پووڵە چاوی پەڕیبووە تەوقی سەری›.

چشم کسی چیزی/ کسی را گرفتن: */مجازی/* چاوگرتن؛ چەقینە دڵەوە؛ شتێ یان کەسێک وەبەردڵی کەسێک کەوتن ‹چشمش آن خانه را گرفته بود: ئەو ماڵە چاوی گرتبوو›.

چشم کسی را دور دیدن: کەسێک دیار

نەبوون؛ کەڵک وەرگرتن لە نەبوونی کەسێک بۆ کردنی کارێ کە زۆرتر بە پێچەوانەی ویستی ئەو یان بەزیانی بێ. ‹چشم بابا را دور دیدی داری سیگار می‌کشی؟: بابت دیار نیە خەریکی جگەرە دەکێشی؟›.

چشم کسی روز بد ندیدن: دوور لەم دەر و بانە بوون؛ دوور بوون لە گیانی کەسێک (ئەم دەستەواژە بە شێوەی «چشمت/ چشمتان روز بد نبیند» بە کار دەچێ، ئەویش لە کاتێکدا کە کەسێ بیهەوێ ڕووداوێکی ناخۆش بگێڕێتەوە) ‹چشمتان روز بد نبیند، چنان سرمایی خوردم که کارم بە بیمارستان کشید: دوور لەم دەر و بانە، وا سەرمایەکم خوارد کارم کەوتە بیمارستان›.

چشم کسی روشن بودن: [مجازی] چاوی کەسێ ڕوون بوون: ١. چاو و دڵی کەسێ ڕۆشن بوون؛ چاو کەسێ ڕۆشن بوونەوە؛ شاد بوون ‹چشمتان روشن پسرتان آمد: چاوتان ڕوون کوڕەکەتان هاتەوە› ٢. [تعریض] کاتێ بەکار دەچێ کە کەسێ بیەوێ نارەزایی و بەرهەڵستی خۆی لە دۆخێکی نالەبار یان چاوەڕوان‌نەکراو دەرببڕێ ‹چشممان روشن، پس اینجا هم باز همان آش است و همان کاسە: چاومان ڕوون کەواتە ئێرەش هەر هەمان پیک و هەمان زوڕنایە›.

چشم گرداندن: ١. چاوگەڕاندن؛ چاو گێڕان؛ بەرەو هەموو لا ڕوانین ‹بە همە جا چشم گرداندم، ولی او را ندیدم: بە هەموو لایەکدا چاوم گەڕاند، بەڵام نەمدیت› ٢. هەڵگەڕانەوە؛ لا کردنەوە.

چشم گرم شدن: [مجازی] چاو گەرم داهاتن؛ خەو لێ کەوتن ‹تازە چشمم گرم شدە بود کە در زدند: تازە چاوم گەرم داهاتبوو، درگایان کوتا›.

چشم و ابرو آمدن: [مجازی] چاو هەڵتەکاندن؛ بڕۆ هەڵتەکانن؛ بە چاو و بڕۆ بۆ کەسێ هێماکردن ‹داشت برای پسر همسایە چشم و ابرو می آمد: خەریک چاوی لە کوڕە دراوسێکەیان هەڵدەتەکاند›.

چشم و دل دویدن: [مجازی] دڵ بۆ کەسێ/ شتێ کورکاندن؛ زۆر تامەزرۆی شتێ بوون ‹هنوز چشم و دلش دنبال زنها می‌دوید: هێشتا دڵی بۆ ئافرەتان ئەیکورکاند›.

چشم و دل کسی پاک بودن: [مجازی] دەست و چاوی کەسێک پاک بوون؛ دەست و داوێنی کەسێک پاک بوون ‹خیلی چشم و دل پاک است: زۆر دەست وچاو پاکە›.

چشم و دل کسی روشن شدن: [مجازی] چاو و دڵی کەسێ ڕۆشن بوونەوە؛ زۆر شاد و دڵخۆش بوونی کەسێک. هەروەها: **چشم و دل کسی را روشن‌کردن**

چشم و گوش کسی را باز کردن: [مجازی] کەسێک تێ‌گەیاندن؛ وریا کردنەوەی کەسێ؛ زانیاری و ئاگاداری پێویست بە کەسێک دان.

چشم هم گذاشتن: [گفتاری] ١. چاو لێک‌نان؛ چاو نانە یەک؛ چەم نیە پێوەنەی ‹دیشب چشم هم نگذاشتم: دوێشەو چاوم لێک‌نەنا› ٢. [مجازی] گوێ نەدان؛ چاو لێ‌داپۆشین؛ بەر چاو نەگرتن ‹عیب ندارد، چشمت را هم بگذار!: قەی ناکا، گوێ مەدەیە!› ❋ **چشم روی هم گذاشتن**

از چشم افتادن: [مجازی] لە بەر چاو کەوتن؛ هۆرکەوتەی؛ لە بەر بێزان ‹بعد از آن دیگر از چشم همە افتاد: دوای ئەوە ئیتر لە بەر چاو هەموان کەوت›.

از چشم کسی دیدن: [مجازی] لە کەسێک زانین؛ کەسێک بە هۆکار زانین ‹همە گرفتاری آزاد را از چشم او می‌دیدند: هەموو گیر و گرفتی ئازادیان لەو / لە ئەو دەزانی›.

از زیر چشم نگاه کردن: [مجازی] لە ژێر چاوەوە ڕوانین؛ بە دزیەوە ڕوانین؛ چێروو چەمانە دیەی ‹از زیر چشم نگاه کردم و دیدم خود اوست: لە ژێر چاوەوە ڕوانیم و دیتم خۆیەسی›.

بالای چشم کسی ابرو بودن: [مجازی] لە گوڵ

کالتر پێ وتن؛ ڕخنه گرتن (کاتێ دەگوترێ که نــەکرێ هــیچ قــسەی ڕاســتێکیش لــەبارەی کەسێکەوە بکرێ) ‹به او دیگر نمی‌شد گفت بـالای چشمت ابروست: ئیدی نەدەکرا له گوڵ کالتری پێ بێژی›.

به چـشم آمـدن: *[مجـازی]* ۱. بـەر چـاوگرتن؛ سەرنج بەرەو لای خۆ بردن ‹این پولها به چـشم او نمـی‌آمـد و بـرایش ارزشـی نداشـت: پـارەی وا بـەرچاوی نـەدەگرت و بـۆی بایـەخێکی نـەبوو› ۲. هاتنه بەر چاو؛ کەوتنه بەرچاو؛ بینران؛ بـە بیرگەیـشتن ‹تنهـا چیـزی کـه در آن بـه چـشم نمی‌آمد، تملق بود: هیچ زمان‌لووسی تێیدا نەدەهاته بەر چاو›.

به چشم چیزی نگاه کردن: *[مجازی]* بـه چـاوی کەسێکەوە له/ بۆ کەسـێ/ شـتێ ڕوانـین؛ بـە چاوی شتێکەوە تماشای کەسـێ کـردن ‹بـه چشم خواهری نگاه می‌کرد: به چاوی خوشکەوە لێی دەڕوانی›. هـەروەها: **بـه چـشم چیـزی آن را دیدن**

به چشم خریدار نگاه کردن: *[مجازی]* به چـاوی مشتەری لێڕوانین: ۱. خوازیاری کەسێ یـان شتێک بوون ‹خیلی به چشم خریدار به دختره نگـاه مـی‌کـرد: زۆر بـه چـاوی مـشتریەوە لـەو کچـەی دەڕوانی› ۲. بـه حــەز و وردبینیــەوە تماشـا کردن.

به چشم خوردن: *[کنایی]* هاتنه بەر چـاو؛ دیـار بوون؛ دەرکەوتن؛ بـەدی کـران؛ پیویـەی ‹در دوردسـت نـوری بـه چـشمم خـورد: لـه دوورەوە ڕۆشناییەک هاته بەرچاوم›.

به چشم دیدن: به چاو خۆ دیتن؛ به هـەر دوو چاو دیتن؛ به چەم دیەی ‹این را دیگر به چـشم دیدم: ئەمەم ئیتر به چاوی خۆم دی›.

به یک چشم برهم زدن ☜ **یک**[۲]

به یک چشم نگاه کردن ☜ **یک**[۲]

پشت چـشم نـازک کـردن: *[مجـازی]* نـازونووز کردن؛ فیز/ فیس کـردن؛ گریـشمه هـاتن ‹آن دختر داشت برایمان پشت چشم نازک مـی‌کـرد: ئـەو کچه خەریک‌بوو نازونووزی ئەکرد بۆمان›.

تا چشم کار کردن: *[کنایی]* تا چاو/ هەتەر/ کـار/ حـوکم/ بـڕکردن؛ تـا چـەم هانـا دەی؛ تـا شوێنێک که چاو دەتوانێ ببینێ ‹تا چـشم کـار می‌کرد باغ و بستان بود: تا چاو کاری دەکرد بـاخ و بێسان بوو›.

تا یک چـشم بـه هـم زدن: *[مجـازی]* لـه چـاو ترووکانێکدا؛ له چاو پرووکانێکدا؛ زۆر خێـرا و زوو ‹تا یک چشم به هم زدن می‌روم و برمی‌گردم: له چاو ترووکاندێکدا دەڕۆم و دێمەوە›.

روی چشم کسی جا داشتن: *[مجـازی]* لـه سـەر چاوانی کەسێک بوون؛ زۆر لـه لای کەسـێک خۆشەویست بوون ‹شما روی چشم بنده جا دارید: ئێوه له سەرچاوی منن›.

چشم‌انتظار / češmentezār/: [فارسی/ عربی] *صفت. [مجازی]* چاوەڕوان؛ چاوەڕێ؛ چەوەڕی؛ چاوەنۆڕ؛ چەهـڤنێر؛ چەمـەڕا؛ چـاو لـه دوا؛ چاولـەدوو؛ چەمـەو دمـا؛ بـه تاسـه و تـەما بـۆ ... ‹از صبح چشم‌انتظار شما بودم: لـه بەیانیـەوە چاوەڕوانی ئێـوە بووم›.

چشم‌انتظاری / češmentezārî/: [فارسـی/ عربـی] *اسم. [گفتاری]* چاوەڕوانی؛ چاوەڕێیی؛ چاوەنواڕی؛ چەمــەڕایی؛ چەمــەو دمــایی؛ چاولــەدوویی؛ چەهـڤنێری ‹چـشم‌انتظـاری خیلـی سـخت اسـت: چاوەڕوانی زۆر دژوارە›.

چشم‌انـداز / češmandāz ، ـهـا/: *اسم. [مجـازی]* بەرجــەوەن؛ بەرژەوەنــد؛ دیمــەن؛ دیامـــان؛ بەرچاوگــە؛ بــەرچاو: ۱. خویانــەک؛ چاوەنــاز؛ بەرچاڤـک؛ وەرەچـەم؛ ئـەوی کـه لـه پـێش چاواندایە ‹پنجره‌های اتاق خواب مُشرف به باغی بود و چشم‌انـداز قـشنگی داشـت: دەلاقـەکانی ژووری خـەو دەیانڕوانیه سـەر باخێکـدا و بەرجـەوەنێکی جـوانی هەبوو› ۲. *[مجازی]* چاوەنواڕی؛ هیوای بـه ئاکـام

گەیشتن یان پێشڕەوت‌کردن لە کارێکدا ‹چشم‌انداز این کار خیلی خوب است: بەرچاوگەی ئەم کارە زۆر باشە›.

چشم‌براه / češmberāh/: *صفت. [کنایی]* چاوەڕێ؛ چەوەڕێ؛ چاونهێر؛ چاوەنۆڕ؛ چاوڕێگە؛ چاوەنواڕ؛ چەمەڕا؛ چاڤ‌نهێر؛ لهێڤ ‹مدت زیادی چشم‌براه بودم تا بیایی: ماوەیەکی زۆر چاوەڕێ بووم تا بیتەوە›.

چشم‌براهی / češmberāhî/: *اسم. [گفتاری]* چاوەڕوانی؛ چاوەڕێیی؛ چاوەنواڕی؛ چاوەنۆڕی؛ چەمەڕایی؛ چاونهێری؛ دۆخ یا حاڵەتی چاوەڕێ بوونی شتێ یان کەسێک ‹پس از دو سال چشم‌براهی توانست پسرش را ببیند: لە دوای دوو ساڵ چاوەڕوانی توانی کوڕەکەی ببینێ›.

چشم‌بسته / češmbaste/: *قید.* چاوبەسراو؛ بە چاوی بەسراو؛ بە چاو قووجیاگ؛ چاڤ گرێدای؛ بە بێ ڕوانین ‹من این راه را چشم‌بسته می‌روم: من ئەم ڕێگەیە چاوبەسراو دەڕۆم›.

▣ **چشم‌بسته غیب گفتن:** *[تعریض]* وتنەوەی شتێکی ڕوون و ئاشکرا.

چشم‌بند / češmband ، ـها/: *اسم.* چاوبەن؛ چاوبەند؛ چاوبەست؛ کەرەستەیەک بۆ بەستنی چاو و بەرگری لە دیتن ‹او را سوار ماشین کردند و چشم‌بند به چشمش زدند: سواری ماشینیان کرد و چاوبەنیان کردە چاوی›.

چشم‌بندی / češmbandî ، ـها/: *اسم.* چاووڕاو؛ چاوبەستی؛ چاوبەندی؛ هەر یەکە لەو کارە سەیر و سەمەرانە کە بە تەڕدەستی و کەلک وەرگرتن لە هەڵەی چاو و خڵەتاندنی هەستی بینەر دەکرێن.

چشم‌پرکن / češmporkon/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* بەرچاو؛ بەرچاوگر ‹یک چیز چشم‌پرکن می‌خریدی، که بشود به کسی داد: شتێکی بەرچاوت دەکڕی، کە بکرایە بە کەسێکمان بدایەت›.

چشم‌پزشک / češmpezešk, -pezešg ، ـها؛ ـان/: *اسم.* چاوپزیشک؛ پزیشکی چاو؛ دوکتوری چاڤ.

چشم‌پزشکی / češmpezeškî, -pezešgî/: *اسم.* چاوپزیشکی؛ لقێ لە زانستی پزیشکی پێوەندیدار بە خوێندنەوەی پێکهاتە، کار، نەخۆشیگەل و دەرمانی چاو.

چشم‌پوشی / češmpûšî/: *اسم. [مجازی]* چاوپۆشی؛ گوزەشت؛ چاوپۆشین؛ چاڤ‌گری؛ کار یان ڕەوتی بووردن و کەلک وەرنەگرتن لە مافی خۆ بۆ تۆڵەکردنەوە ‹این دفعه از تنبیهت چشم‌پوشی می‌کنم، ولی دیگر تکرار نشود: ئەم جارە لە تەمێ‌کردنت چاوپۆشی دەکەم، بەڵام ئیدی دووپات نەبێتەوە›.

چشم‌تنگ / češmtang/ ☜ **تنگ‌چشم**

چشم‌تنگی / češmtangî/ ☜ **تنگ‌چشمی**

چشم‌چپ / češmčap ، ـها/: *صفت.* خێل؛ خوێل؛ فیچ؛ خوول؛ خێل؛ خل؛ چاڤ‌ویر؛ چاوگێڕ؛ چاولار؛ چاوچەپە؛ چاوخوێل؛ چاوچەوێل؛ چاو چەپراس؛ چاوچێل؛ چاوشاش؛ چەملار.

چشم‌چران / češmčarān ، ـها/: *صفت. [مجازی]* چاولەوەڕێن؛ چاوچڵێس؛ چاوحیز؛ چاوباشقاڵ؛ چاوباز؛ چاوچرێن؛ چاڤ‌لدەر؛ تۆلاز؛ نەزەرباز؛ قۆق؛ خاوەن واز یان خووی چاوچرێنی.

چشم‌چرانی / češmčarānî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* چاولەوەڕێنی؛ نەزەربازی؛ چاوچرێنی؛ چاوچەرێنی؛ چاوحیزی؛ تۆلازی: ١. مەیل یا خووی تەماشا کردنی لەش، بەتایبەت ئەندامگەلی جنسی لفی خۆ ٢. ڕوانین لە لفی خۆ بۆ چێژەی جنسی.

چشمخانه / češmxāne ، ـها/: *اسم.* قوولکەی چاو؛ قوولایی چاو؛ چاوگا.

چشمداشت / češmdāšt/: *اسم. [مجازی]* چاوەنواڕی؛ چاوەنۆڕی؛ چاولەدوویی؛ چاولەدوایی؛ هیواداری؛ هیوای بە جێ‌هێنانی کارێک لە لایەن کەسێک یان بە دەست هێنانی بەهرەیەک لە شتێ، لە

داهـاتوودا ‹مـن از شـما چـشمداشتی نـدارم: مـن چاوەنوارییەکم لە ئێوە نیە›.

چشم‌درد / češmdard/ ☜ **ـ درد**[۲]

چـــشم‌دریـــدگی / češmdarîdegî/: *اسـم. [مجـازی، گفتـاری]* بـێ‌شـەرمی؛ بـێ‌حـەیایی؛ بـێ‌چـاوەڕۆیی؛ بـێ‌چـاوری؛ چاوقـایمی؛ ڕووداری؛ گەڤـەندەیی؛ قرشماڵـی؛ شـەرمتکـاوی؛ ڕوودامـالاوی؛ ڕووهەڵـمالاوی؛ دەلوقـەلی؛ بـێ‌ئـاوڕوویی؛ گۆسـارتمەیی؛ گوسـارغمەیی؛ چەقەسـۆیی؛ چەقاوەسـۆیی؛ چارداوەڕوویی؛ چەتاوەڕوویی.

چشم‌دریده / češmdarîde ، ـهـا/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* چاوقایم؛ بـێ‌شـەرم؛ بـێ‌چـاوڕۆ؛ بـەڕوو؛ گەڤـەندە؛ ڕووقـایم؛ ڕووهەڵـمالاو ‹خیلـی پـررو و چشم‌دریده شده بود: زۆر ڕوودار و بێ‌شەرم ببوو›.

چـشمرس / češmras/: *اسـم. [مجـازی]* هەتـەر؛ چاوبڕ؛ چاودی؛ مەودایەک کە چاو هانای بکا.

چشم‌روشـنی / češmrowšanî, -ro:šanî ، ـهـا/: *اسم. [کنایی]* چاوڕۆشنی؛ چاورۆونی؛ دیاریـێ کـە دۆسـتان یـان نزیکـان، بـە نیـشانەی شـادی دەربڕین لە ڕووداوێک بۆ کەسێکی دێنن.

چـــشم‌زخـــم / češmzaxm/: *اسـم.* چـاوەزار؛ چاوێنی؛ چەمەزەخمـە؛ چاوچـڵە؛ زیانێـک کـە وا دەزانــن بــەهۆی چـاودانی دیترانــەوە پـێش هاتووە.

⊡ **چشم‌زخم دیدن:** بە چـاوەوە بـوون؛ بـەرچاو/ چاوچڵە کەفتن؛ چاوێنی بوون؛ چاو خـواردن؛ کریانە چاوەوە. هەروەها: **چشم‌زخم رسـیدن؛ چشم‌زخم وارد شدن**

چـشم‌سـفید / češmsefîd, -sifîd ، ـهـا/: *صفت [مجازی. گفتاری]* بـێ‌حـەیا؛ بـێ‌شـەرم؛ چاوقـایم؛ ڕووقـایم؛ ڕوودامالـیاگ؛ قـەرەچناخ؛ قـەرەچی؛ ڕیلاس؛ بێ‌چاو ڕوو؛ دوقدۆقە.

چـــشم‌سـفیدی / češmsefîdî, -sifîdî/: *اسـم. [گفتـاری]* ڕووداری؛ بـێ‌حـەیایی؛ بـێ‌شـەرمی؛ چاوقایمی؛ ڕووقـایمی؛ ڕوودامالـیاگی؛ ڕیلاسـی؛ دوقدۆقەیی.

چشم‌شور / češmšûr/ ☜ **چشم‌شوی**

چـشم‌شـوی / češmšûy ، ـهـا/: *اسـم.* چاوشـۆر: ١. شووشەی تایبەتی چاو شوتن ٢. تراوێک کـە چاوی پـێ‌دەشۆرن ❋ **چشم‌شور** *[گفتاری]*

چـشم‌غـره / češmqorre ، ـهـا/: *اسـم. [مجـازی، گفتاری]* مۆڕ؛ چاوبزی؛ چاوپێلی؛ چەوپێڵە؛ تیری؛ تێری؛ ڕوانینی بە تووڕەییەوە، بۆ هەڕەشـە یـان هۆشدانەوە.

⊡ **چشم غره رفتن:** *[مجازی، گفتاری]* مۆڕ بردنـەوە؛ چـاو دەرپەڕانـدن؛ تێـری کـەردەیوە؛ چـەو پێڵەکردن؛ بە هەڕەشە و تووڕەییـەوە ڕوانـین ‹تا چشم غره رفت، بچـه سـاکت شـد: هـەر مـۆڕی بردەوە منداڵەکە بێدەنگ بوو›.

چشمک / češmak ، ـهـا/: *اسـم.* ١. چـاوداگری؛ چاوقرتکـێ؛ چاوەقرتـێ؛ چاوبـرکێ؛ قومچـەو؛ چۆنیەتی کردنەوە و دانەیەکی چاو بـە گـورجی ‹سـرش را برگردانـد و بـه شـوهرش چـشمک زد: لای کـردەوە و چـاوی لـە شـووەکەی داگـرت› ٢. تroووسکە؛ ترووکە؛ زریوە؛ چۆنیەتی هەڵبوون و دایـسانی شـتێکی ڕوونـاک لـە سـەر یـەک ‹چـشمک سـتارەهـا در آسمان شـب: ترووسـکەی ئەستێرەکان بە ئاسمانەوە›.

چـــشمک‌زن / češmakzan/: *صـفت.* بـە ترووکـەترووک: ١. قومچەوخـەر؛ بـە تایبەتمەنـدی چـاو قرتانـدنی پەیتا پـەیتا ٢. ترووکـەدەر؛ تروووسـکەدەر؛ بـە سـەرچاوکەیەکی ڕوونـاکی کـە پـەیتا ـ پـەیتا هەڵـبێ و دایـسێ یـان دەرکـەوێ و ون بێتەوە ‹چراغ چشمک‌زن: چرای ترووکەدەر›.

چـشمگیر / češmgîr/: *صفت. [مجازی]* گـرنووز؛ بەرچاو؛ بەرچاوگر؛ گرنگ و بە بایـەخ (لـە بـاری چەندیەتی و چۆنیەتیەوە).

چشم و چار / češm-o-čār/: *اسم. [گفتاری]* چـڕ و

چاو؛ چرچەو؛ ئەندامی دیتن ‹می‌زنی چشم‌وچارش را کـور مـی‌کنـی: لێـی دەدەی چـرِوچاوی کـوێر دەکەی›.

چشم و چراغ / češm-o-čerāq/: *اسم. [مجازی]* دلخۆشی؛ چاو روون‌کـەرەوە؛ هـۆی گـەرمی و رووناکی ‹او چشم و چراغ خانواده بود: ئـەو دلخۆشـی بنەماڵە بوو›.

چشم و دل‌پاک / češm-o-delpāk/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* دەست و چاو پـاک؛ دەس و دڵ پاک؛ ئاز.

چشم و دل‌سیر / češm-o-delsîr/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* بەرچاو پڕ؛ بەرچاو تێر؛ تێر؛ دوور لە چاوچنۆکی ‹آدم چشم و دل‌سیر برای پول سر خـم نمی‌کند: مرۆی بەرچاوتێر بۆ پارە سەردانانەوێنێ›.

چشم و گوش بسته / češm-o-gûšbaste/: *صفت. [کنایی]* چاونەکراوە؛ فەقیر؛ بەستەزمان؛ نـائاگـا و بێ‌ئەزموون ‹دختر چشم و گوش‌بسته را می‌فرستی بـه یـک شـهر غریـب؟: کچـی چـاو نـەکراوە دەنێریتـە شارێکی غەریب؟›.

چشم و همچشمی / češm-o-hamčešmî ، ـها/: *اسم. [مجازی، گفتاری]* چاولێکـەری؛ چاولێگـەری؛ چاولیەری؛ هاڤرِک.

چشمه / češme ، ـها/: *اسم.* ۱. کـانی؛ کانیـاو؛ کێنی؛ کیەنی؛ کەهنی؛ کەونی؛ هـینی؛ هـەنی؛ هانـە؛ هـێن؛ خـانی؛ خـنی؛ چـاوک؛ چەشمـە؛ تیەنگ؛ چاوکەی ئاوی سروشتی لـە سـەرزەوین کە بە هۆی دەردانی ئاوگەلی ژێر زەوینـەوە بـە دی دێت ‹رفته بود از چشمه آب بیاورد: رۆیشتبوو لـە کانی ئاو بێنێ› ۲. *[مجازی]* سەرچاوە؛ هانەچەمـە؛ شـوێنی سەرهەڵـدان، ڕەوان بـوون یـان بـڵاو بوونـەوەی شـتێ ‹چشمەی دانش: سـەرچاوەی زانـست› ۳. چـاوە؛ دەرگانـەی پـرد ‹یکـی از چشمه‌های پل را آت‌وآشغال گرفته بـود: یـەک لـە چاوەکانی پردەکـە زبـڵ‌وزاڵ گرتبـووی› ٤. وێنـە؛ نموونە؛ زانیاری لە یاری نومایشی، بەتایبەت لـە تەردەستیدا ‹چند چشمه از کارهایش را نمـایش داد: چەند وێنە لە کارەکانی نیشان‌دا› ٥. چـاوە؛ چـاو؛ هەر یەکە لـە کونگـەلی تـۆڕ یـان کەرەسـتەی کون‌ـکون.

▣ **چشمەی آب‌گرم:** گرمـاڤ؛ گـراو؛ گـەرمکاو؛ گەرمکـە؛ گـەرمووک؛ گـەرمک؛ گەرمەڵـە؛ چاوکەی ئاوی گەرم؛ کانیەک کە ئاوی گـەرم بە تینی زۆرتـر لـە ۲۰ °C (و جارجـارەش ئـاوە کوڵ)ی لێ دێتە دەرەوە. هەروەها: **چـشمەی آب معدنی**

چشمه‌ـچشمه: چاوکەـچاوکە؛ چاوەـچاوە؛ کوناـکونا؛ کون‌ـکون؛ وڵەـ وڵە؛ بـە کـون یـان بۆشایی زۆرەوە.

چشمه‌سار / češmesār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ۱. زۆنـج؛ چاوکەسـار؛ شـوێنێ کـە کـانی زۆری تێدایـە ۲. سەرچاوکە؛ سەرچاوە؛ سەرچەمە؛ هانەچەمە؛ شوێنی دەرکەوتنی ئاوی کانی لە زەوی.

چشمی[1] / češmî ، ـها/: *اسم.* چاونـە: ۱. نیسکۆکێکی چکۆلە لە دەرگادا بـۆ لێـڕوانین ‹از چشمی نگاه کرد، کودکی پشت در بود: لـە چاونـەوە ڕوانی، منداڵێک لەو دیوی دەرکـەوە بـوو› ۲. جـێ چاو دانان و ڕوانـین لـە هـەر ئـامرازێکی وەک: میکروسکۆپ، تیلسکۆپ و...

چشمی[2]: *صفت.* چاوی؛ پێوەندیـدار بـە چـاوەوە ‹قطرەی چشمی: قەترەی چاوی›.

چشیدن / češîdan,čašîdan/: *مـصدر. متعـدی.* // **چـشیدی:** چەشـتت؛ **مـی‌چـشی:** دەچێـژی؛ **بچـش:** بچێـژە// چەشـتن؛ چێـژتن؛ چەشـتەی: ۱. تـام‌کـردن؛ چێژەکـردن؛ مـێلاک‌کـردن؛ شتێ بـۆ ناسـینی تـامی نانـە دەم ‹بچـش بـبین نمکـش کـافی اسـت: بیچێـژە بزانـە خـوێی بەسـە› ۲. چەشـکەکردن؛ چەشـەکردن؛ بـە تامێـک زانـین ‹چـشیدم شـور بـود: چەشـتم سـوێر بـوو› ۳. *[مجـازی]* هێچانـدن؛ ئازمـان؛ ئـەزموون؛ تاقی‌کردنـەوە ‹مـزەی زنـدگی را چـشیدن: چێـژەی

ژیان چەشتن›. هەروەها: **چشیدنی**

■ صفت فاعلی: **چشنده** (چێـژەر)/ صـفت مفعـولی: **چشیده** (چێژراو)/ مصدر منفی: **نچشیدن** (نەچێژان)

چطور[1] / četowr, četo:r /: [فارسی/ عربی] *صفت.* چۆن؛ چوون؛ چوو؛ چلۆن؛ چەین ‹کـارش چطـور بود؟: کاری چۆن بوو؟›.

چطور[2]: *قید. [گفتاری]* چۆن؛ چـەنی: ١. چـەین؛ چاوان؛ چلـۆن؛ چـوو؛ چـاوا؛ کـوو؛ چۆنـاوچۆن؛ ئیکوو؛ ئیکوویی؛ چاڤا؛ کسا؛ کسان؛ کتـۆ؛ شـتۆ؛ شـتەو ‹چگونـە کـار مـی‌کنـد؟: چـۆن کـار دەکـا؟› ٢. بۆچی؛ بۆ؛ بۆچە؛ چۆن‌بوو؛ ئـەڕا؛ چـی؛ پـەی چێشی؛ پەی چێ؛ پەرێ چێش؛ بـە چ هۆیـەک ‹چگونه امروز سر کار نرفتی؟: بۆچی ئەمـڕۆ نەچوویتـە سەر کار؟›.

چغاله / čaqāle ، ـها/: *اسم.* چواله؛ چەقاله؛ تەقاله؛ بەری نەگەییوی شێلانە و بادەم و... : **چاغاله**

▣ **چغالـه بـادام:** بایـەو؛ بایـەف؛ حـاجی بـایف؛ حـاجی بـایف؛ حـاجی بایـەف؛ چۆلـە بـادام؛ فەریکە بادام؛ چەقاله بـادام؛ بادامچـە؛ بـەری کاڵ و نەگەییوی بادام.

چغر / čeqer, čaqar / ☜ **چِغِرمه**

چغرمگی / čeqermegî /: *اسم.* ١. جیری؛ جێڕی؛ چێڕی؛ چەقی؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی چیـر بـوون ٢. وزری؛ ئاژی؛ قەتماغـەی زبـر و زوور کـە بـە هۆی کاری زۆر لە سەر پێست بەدی دێ.

چغرمـه / čeqerme /: *صفت.* جیـر؛ جێـڕ؛ چێـڕ؛ سفت و پتەو لـە بەرانبـەر کێـشان و پچڕانـەوە: **چغر**

چغلـی / čoqolî ، ـها/: *اسم. [گفتـاری]* فتنـەیی؛ دۆقلمـەری؛ هـەواڵ بـردنی کـاری خراپـی چکۆلـەتر یـان ژێردەسـت بـۆ لای کەسـی گـەورەتر یـان پلـە سـەرتر ‹بچـەهـا از آزاد پـیش پـدرش چغلـی کردنـد و گفتنـد او شیـشه را شکـسته: منداڵـەکان فتنـەیی ئازادیـان لای بابیـەوە کـرد و گوتیان ئەو شیشەکەی شکاندووە›.

▣ **چغلی کردن:** فتنـەیی‌کـردن؛ لەمـەڕ کـاری هەڵەی کەسێکی چکۆلەترەوە بە گەورەیـەک خەبەردان.

چغنـدر / čoqondar ، ـها/: *اسم.* چەوەنـدەر؛ چۆنەر؛ چۆنـەری؛ چەوەنـەر؛ چەنـەوەر؛ سـلک؛ سلکێ سۆر؛ شەواندەر: ١. پنچکەگیای گەڵاپانی ساقەتە ڕاستی بن‌ئەسـتوورە کـە چـەن جـۆری هەیە ٢. بنی ئەو گیایە کە گۆشتنە و دەخورێ.

▣ **چغندر قند:** چەوەندەری قەن؛ چۆنـەر قـەن؛ جۆرێک چەوەندەر کە زۆر شیرینە و شەکری لێ دەگرن.

چغندر وحشی: چەوەندەری کێـوی؛ چۆنـەری کێوی؛ جۆرێـک چەوەنـدەر کـە بـۆ دەرمـان ئەشێ.

چفـت[1] / čeft ، ـها/: *اسم.* چەفتـەڕێز؛ چـەفت؛ سـورگی؛ کولـۆم؛ شـەوژەن؛ ڕادان؛ شـەوبەن؛ ئاڵـقەڕێزی دەرگـا؛ زنجیرۆکـەی دەرکـە یـان دەلاقە داخستن.

▣ **چفت چیزی را انداختن:** چەفتـەڕێزی شـتێ بەسـتن؛ ئاڵـقەڕێزی شـتێ داخـستن؛ ڕادانی شتێ داخستن؛ قەلقوولەکردن؛ شەوژەن‌کردن (زۆرتر بۆ دەرک و دەروازە دەگوترێ).

چفت کـردن: چەفتـەڕێزکردن؛ بـە ئاڵـقەڕێز بەستن؛ چەفت کردن. هەروەها: **چفت شدن**

چفت[2]: *صفت.* کپ؛ مووبڕ؛ توند و بە بـێ‌بـەین لەگـەڵ شـتێکی‌تـردا ‹در را خـوب چفـت کـن!: دەرکەکە جوان کپ بکە!›.

چفت‌وبست / čeft-o-bast ، ـها/: *اسم.* قوڵف و قەڕازە؛ چـەفت و بـەس؛ ئـامرازی بەسـتنەوە وەک چەفت و قڵف و...

▣ **چفت‌وبست نداشتن:** ئاڵقەوگاڵە نـەبوون؛ بـێ ئاڵقە و گاڵـە بـوون ‹درهـا چفـت‌وبـست درسـتی ندارند، با یـک هـل دادن بـاز مـی‌شـوند: دەرگاکـان ئاڵقەوگاڵەیەکی باشیان نیە، پاڵێکیان پێوە نـەی، دەکرێنەوە›.

چفتــه / čefte, čafte ، ـهـا/:*اسـم*. ١. كەڵـەژ؛ چەڵەمە؛ كۆڵـەكە؛ قايمـە؛ داری دوولـەپان كـە دەيدەن بە پاڵی شتێكەوە ‹چفتـەی مو: كەڵـەژی مێو› ٢. قووڵگەی پشت ئانيشک و پشت ئەژنۆ.

چفتــەبنـدی / čeftebandî, čafte- ، ـهـا/:*اسـم*. كەڵـەژبەندی؛ كـار و ڕەوتی دانـانی گياگـەلی هەڵپێچەر بە سەر كەڵەژدا.

چقدر[1] / čeqadr/: [فارسی/ عربی] *صفت*. چەنـد؛ چەندە؛ چەنێ؛ چەندێک؛ چەنێک؛ چننە؛ چندە؛ چن؛ چقاس؛ چەن؛ چقـا؛ بـە چ هەنـدێ ‹چقـدر بدهی داری؟: چەندت قەرز هەيە؟›.

چقدر[2]: *قيد*. چەند؛ چەنـدە؛ چـەنێ؛ چـن؛ فـرە؛ زۆر؛ هێجگار؛ يەكجار؛ چكاس؛ چەنيگ؛ گەلەک ‹چقدر خوب می‌خواند!؛ چقـدر خوابيـدم!: چەنـدە بـاش دەخوێنێ!؛ چەند خەوتم!›.

چــک / čak ، ـهـا/:*اسـم*. *[گفتـاری]* زيلـە؛ زللە؛ زللەهـ ؛ كەشيە؛ شەقەزيلە؛ شەقەزلە؛ شـەپلاخە؛ چەپلاخە. هەروەها: **چک خوردن؛ چک زدن**

چــک / ček/:[انگليـسی]*اسـم*. ١. ـهـا/ چـەک؛ پـسوولە؛ پەڕەيـەكی چـاپی كـە بـە خـاوەن حيـسابی بـانكی دەدرێ تـا بتوانـێ بـۆ خـۆی يـان كەسـێكیتـر لـە بانـک پـارە دەربێنـێ ٢. كــار يــان ڕەوتی چــاو خــشاندن و پێــدا هاتنـەوە بـۆ دڵـنيايی ‹همـه را چـک كـردم: بـە گـشتيدا هاتنـەوە› ٣. ـهـا/ چێـک؛ هـەر يەكـە لـە خەڵـكانی سـەر بـە وڵاتی چێـک يـان زارۆكانيـان ٤. چێكـی؛ چێـک؛ لـە زبانگـەلی ئيـسلاوی ڕۆژئـاوايی بـاو لـە وڵاتی چێكـدا: **چكی**

▣ **چک بانكی**: چەكی بانكی؛ چەكی چوانگەيی.

چک بی‌محل: چـەكی لـەگۆترە؛ چـەكێ كـە خاوەنەكەی ئەوەندە لێ نووسراوە پـارەی لـە بانكدا نەبێ.

چک تضمين شده: چەكی دەستەبەر؛ چـەكێ كە لە لايەن بانكێكەوە بلاو بووەتەوە و كردنـە پـارەی لـە هـەموو لقـەكانی ئـەو بانكـەدا دەستەبەر بووە.

چک سفيد مهر / سفيد امضا: چـەكی سـپی؛ چەكی واژۆ يان مۆركراوی تێدا نەنووسراو، كە وەرگری چەک دەتوانێ پارەی دڵخوازی تێدا بنووسێ.

چک مسافرتی: ڕێبوار چەک؛ چـەكێ كـە لـە لايەن بانكەوە بە ڕێبواران دەفرۆشـرێت و لـە هەموو لقەكانی ئەو بانكەدا بڕی هەيە: **تـراول چک؛ تراولر چک**

▣ **چک كردن**: پێدا هاتنەوە.

چک كشيدن: چەک كێشان؛ نووسينی چەک بۆ وەرگرتنی پارە لە بانكدا ‹چک كشيدم رفتم از بانک پول گرفتم: چەكم كێشا و چوومە بانک پارەم وەرگرت›.

چكاپ / čekāp/: [انگليسی]*اسم*. ڕوانينـەوە؛ كـار يــان ڕەوتی لــێڕوانــين، ســەرنج دان يــان تاقيكردنەوەی شـتێ (وەک موتـوری فڕۆكـە يـان ئەندامگەلی لەشی كەسێ) بۆ زانـينی ئـەوەی كـە ئايا ساغە و دروست كار دەكا يان نە.

چكاچــــک / čakāčak، čekāček/: *صــــوت*. تسكەتسک؛ شرنگە؛ لەپ ـ لەپ؛ شـريخ و هـۆڕ؛ دەنگی وێككەوتنی شير، كارد و وەكوو ئەوانە.

چكــاد / čakād/:*اسـم*. *[ادبـی]* ١. دون؛ دونـد؛ ترۆپک؛ لووتكە؛ گل؛ دهار؛ پۆپە؛ چـڵ؛ دوچـک؛ سـەری چيـا ٢. تـەوق؛ تـەپڵ؛ بـەچک؛ بۆڵـی؛ سەرسەر؛ بانی سەر.

چكــار / čekār/: *قيـد*. *[گفتـاری]* چـی؛ چـە؛ چ؛ چێش؛ وشەيەک بۆ پرسـينەوە لـە چۆنـاوچۆنی شتێک ‹چكار كنم؟: چی بكەم؟›.

چكاره / čekāre/: *قيد*. چكارە؛ وشەيێک كـە بـۆ پرسينی كاری كەسـێ دەگـوترێ ‹داماد چكـاره است؟: زاوا چكارەيە؟›.

چكامه / čakāme, čekāme ، ـهـا/:*اسم*. *[ادبی]* چامە: ١. قەسيدە؛ چەكامـە؛ هـۆزان ٢. شـيعر؛

هەڵبەست؛ هۆنراوە ❋ چامە
چکامەسرا / čakāmesarā, čekāme- /: اسم. [ادبی] شاعیر؛ هۆزان؛ هۆزانوان؛ هۆزانڤان؛ هۆنەر؛ هەڵبەستەوان.
ـ چکان / čekān, čakān /: پیوازە. ـ تکێن؛ ـچکێن؛ ـچەقان؛ تکێنەر؛ چکێنەر ‹قطرەچکان: تنۆکەتکێن›.
چکاندن / čekāndan, čakāndan /: مصدر. متعدی. // **چکاندی**: تکاندت؛ **می چکانی**: دەتکێنی؛ **بچکان**: بتکێنە// ١. تکاندن؛ داتکاندن؛ داچۆڕاندن؛ نقووتاندن؛ وەرڤاندن؛ چکاندن؛ چکانن؛ چکنای؛ تکنەی؛ تکانن؛ تراویَ بە تنۆک- تنۆک ڕژاندن ‹هر شب دو قطره بچکان به چشمت: هەموو شەویَ دوو تنۆکە بتکێنە ناو چاوت› ٢. چرکاندن؛ چرتاندن؛ چورتاندن؛ چرکنەی؛ پەلەپیتکەی کەرەستەیەک ترازاندن ‹ماشه را چکاند: پەلەپیتکەی چرکاند›: **چکانیدن**. هەروەها: **چکاندنی**
■ صفت فاعلی: **چکاننده** (تکێنەر)/ صفت مفعولی: **چکانده** (تکێنراو)/ مصدر منفی: **نچکاندن** (نەتکاندن)
چکاننده / čekānande, čakānande /: اسم. ـها: ـان/: پەلەپیتکە؛ ماشە؛ جیَ قامکەشادەی تفەنگ و هەر ئامرازێکی تفەنگئاسا.
چکانیدن / čekānîdan, čakānîdan / ☜ **چکاندن**
چکاوک / čakāvak، ـها؛ ـان/: اسم. سریلە؛ سوریلی؛ زریلە؛ پیزپیزاک؛ سریوە؛ جورە؛ چورە؛ جرە؛ جککە؛ کلاونە؛ قازەلاخ؛ قازلاخ؛ وەیوەیکەرە؛ چەکاوەک؛ مەلێکی بچووکی بۆری ئاماڵ زەردە.
▣ **چکاوک شاخدار**: کلاونە؛ کلاوکوورە؛ سۆفیەقیتە؛ فشەکلاونە؛ جۆرێک سریلەیە لە سەر سەری دوو پەڕی وەک شاخ بەرز بۆتەوە.
چک ـ چک / čekček /: صوت. تک ـ تک؛ تکە-تکە؛ تنۆکە-تنۆکە؛ چکە-چکە؛ تکە ـ تک؛ دەنگی لێککەوتنی تنۆکەگەلی تراو لەگەڵ شتێکدا ‹چک-چک باران: تکە-تکی باران›.
چکرز / čekerz /: اسم. چکرز؛ جۆریَ یاری فیکریە، وەک دامە، بە سەر پەڕەی شەترەنجەوە لە بەین دووکەسدا کە هەر یەکە دوازدە مۆرەی یەک ڕەنگ و یەک جۆریان هەیە.
چکسه / čakse، ـها/: اسم. [قدیمی] لوولە؛ کاغەزی وەک کەلەقەند پێچراو کە جاران دووکانداران و بەتایبەت دەرمانفرۆشان شتیان تێوە دەپێچاند و بە کریارانیان دەدا.
چکش / čak(k)oš، ـها/: اسم. چەکوچ؛ چەکوش؛ چەکویچ؛ چاکوچ؛ کاکوچ؛ بارکوور؛ مووورە؛ ئاسنکوت؛ ئامێرێکی دەستی سەر پۆلایی قورس و قایم و دەستە زیاتر لە چێو بۆ کوتانەوە.
▣ **چکش چوبی**: توخماخ؛ هەڵەکوت؛ چەکوچی چێوینە. هەروەها: **چکش فولادی**
چکشخوار / čak(k)ošxār /: صفت. چەکوچخۆر؛ بە تایبەتمەندی چەکوچخۆری: **چکشخور** [گفتاری]
چکشخواری / čak(k)ošxārî /: اسم. چەکوچخۆری؛ تایبەتمەندیەک لە کانزادا کە ئەگەر بەر چەکوش کەون، ناشێکن و وردە-وردە، بە شکڵی دڵخواز دەردێن.
چکشخور / čak(k)ošxor /: صفت. [گفتاری] چەکوچخۆر؛ چەکوشخۆر.
چکش کاری / čak(k)oškārî، ـها/: اسم. چەکوچکاری؛ چەکوشکاری؛ کار یان ڕەوتی کارکردن بە چەکوچ؛ کوتانەوەی شتیَ، بەتایبەت کانزا بە چەکوش.
چکش ماهی / čak(k)ošmāhî، ـها؛ ـان/: اسم. چەکوش ماسی؛ جۆرێک کۆسەیە کە سەر و چاوی ـ وەک چەکوش ـ لە هەر دوو لای لەشیەوە دەرپەڕیوە.
چکشی[1] / čak(k)ošî /: صفت. چەکوچی؛

چەکوشـی؛ وەکـوو چـەکوچ؛ چـەکوش‌ئاسـا ‹استخوان چکشی: ئێسکی چەکوچی›.

چکـشی [2]: *قیـد. [مجـازی]* بـە پەلـە؛ پەلـە پـەل؛ تون‌ـتـون؛ بـە تالـووکە؛ بەلـەز؛ بـە گـوڕ و تـاو ‹چکشی حرف می‌زد: بە پەلە قسەی دەکرد›.

چکمـه / čakme ، ـهـا/: [ترکـی]/*اسـم*. چەکمـە؛ چەکمێ؛ مانەگەزێ؛ جەزمـە؛ جزمـە؛ ساپۆک؛ پۆستاڵ؛ پووت؛ کەوشی لاسک درێـژی تـا ژێـر ئەژنۆ (زیاتر پلاستیکی).

چکمیـزک / čekmîzak/: *اسـم*. میزەچرکـە؛ چرتکـەمیزە؛ میزەچورتکـێ؛ مێزەچرکـێ؛ مێزەچـرکێ؛ میزەچوڕکـێ؛ چرکـەمیزە؛ چرتـە میزە؛ گمێزە چۆرتکێ؛ گمێزە چرکە؛ چرتە مێز؛ گمیـز چورتکـێ؛ کـون میـز؛ نەخۆشـی میـز ڕانەگرتن.

چکنـده / čekande, čakande ، ـهـا/: *اسـم*. *[زمین‌شناسـی]* ئیـستالاکتیت؛ قەنـدیلی ئاهـەکی ئاوێزان لە سرمیچی ئەشکەوتەوە.

چک و چانه / čak-o-čāne/: *اسم. [گفتـاری]* دەم و لەوس؛ دەم و لچ؛ لـەر و لـەوس؛ دەم و فـلچ؛ دەم و فلق؛ بەشی خـوارووی دەم ‹آب از چـک و چانه‌اش راه افتاد: لیک لە دەم و لەوسیەوە داچۆڕا›.

▣ **چک و چانه زدن:** چەقەکردن؛ چەقەـچـەق کردن؛ چەقـە و هـەرا کـردن؛ چەقـە و هـەرا کردن؛ چەند و چوون‌کردن؛ قسەو پێچەقێنی زۆر بۆ سەلماندنی ویستی خـۆ (بەتایبـەت لـە سەودادا) ‹سر مهریه خیلی چک و چانه می‌زدند: لـە سەر مارەیی زۆر چەقەیان دەکرد›.

چکه [1] / čekke ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* دڵۆپ؛ دڵۆپە؛ دلوپ؛ تنۆکە؛ تنۆکە؛ تک؛ تکە؛ دکە؛ چۆڕ؛ چوڕ؛ زیپـک؛ سـافان؛ چکـە؛ جـرە؛ نقـووت؛ چپـک؛ پەشک؛ شۆرت؛ هورە؛ درووپە ‹یک چکـه آب پیـدا نمی‌شد: دڵۆپێک ئاو دەست نەدەکەوت›.

▣ **چکه کردن:** دڵـۆپەکردن؛ تکـەکردن؛ تنۆکـە کردن؛ دڵۆپە دادان؛ چکان؛ وەرفتن؛ تک‌ـتک داچـۆڕانی تـراو لـە شـوێنێکەوە ‹سـقف چکـه می‌کرد: **میچەکە** دڵۆپەی دەکرد›.

چکه [2]: *صفت. [گفتاری]* ۱. ڕەند؛ ڕند ۲. چەلەنگ؛ تۆڵ؛ تاشـک؛ کەلـەش؛ زرک و زینـدوو؛ زرپ و زینوو ۳. ورد؛ وردبین.

چکی [1] / čekî/ ☜ **چک ـ۴**

چکی [2]: *قیـد.* یـەکجێ؛ بـە یـەکجاری ‹مـن ایـن آهـن‌آلات را چکـی خریـدم: مـن ئـەم ئاسـنەوالانەم یەکجێ کڕیوە›.

چکیـــدن / čekîdan, čakîdan/: *مـصدر. لازم.* // **چکیدی:** تکیای؛ **می‌چکی:** دەتکـێ؛ **بچک:** بتکـێ // تکین؛ تکان؛ چۆڕان؛ چکە/ تکە کردن؛ چکان؛ داچـۆڕان؛ داچۆڕیـان؛ قـەچۆڕان؛ ئەرەچکـەی؛ چکـایرە؛ داچکـان؛ نقووتـان؛ چرکـان؛ وەرڤـان؛ تکەـ تکە دارژان ‹از سر تا پایش آب می‌چکید: سـەر تـا پەنجـەی پـای ئـاوی لـێ دەتکـا›. هـەروەهـا: **چکیدنی**

■ صفت فاعلی: **چکنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **چکیده** (تکاو)/ مصدر منفی: **نچکیدن** (نەتکان)

چکیده / čekîde, čakîde/: *اسم.* ۱. /ـها/ پوختە؛ کورتەی وتار یان نووسراوەیێک کـە مەبەسـت و نـاوەرۆکی نووسـراوەکەی دەربـڕیوە ☜ **چکیده‌نویسی** ‹چکیده‌ی حرفش این بود که بایـد کـار بکنیم: پوختەی قسەکانی ئەمە بـوو کـە دەبـێ کـار بکەین› ۲. ماست چکیده ☜ **ماست** ۳. /ـهـا/ *[زمین‌شناسی]* ئیستالاگمیت؛ قەندیلـەی ئاهـەکی کە لە بنی ئەشکەوتەوە هەڵتۆقیوە.

چکیده‌نامه / čekîdenāme, čakîde-/ ـها/: *اسم.* پوختەنامە؛ نووسراوەیەک کە پوختەی یەک یان چەند وتاری تێدایە.

چکیده‌نویسی / čekîdenevîsî, čakîde-/: *اسم.* کورتەنووسی؛ کورتەنڤیـسی؛ پوختەنووسـی ☜ **چکیده‌ـ۱**

چگال / čagāl, čegāl/: *صفت.* ۱. تۆکمـە؛ چـڕ؛ پڕ؛ تۆلا؛ خاوەن بەشگەلی پێکەوە نووساو و چـڕ

۲. قورس؛ تێک ترنجاو.

چگالش / čagāleš, čegāleš/: *اسم.* ۱. *[فیزیک]* ڕەوتێ کە تێیدا تراوێک لە هەڵم جوێ دەبێتەوە ۲. کار یان ڕەوتی تۆکمەکردن.

چگالنده / čagālande, čegālande ، ـها/: *اسم.* *[فیزیک]* کەرەستەیەک کە هەڵم یان گاز ئەکا بە تراو (زۆرتر لە ڕێی سارد کردنەوەیەوە).

چگالی / čagālî, čegālî/: *اسم.* تۆکمەیی؛ تۆلایی؛ پڕی؛ خەستی؛ یەکەی نیشاندەری ڕادەی ماکی هەر شتێک لە سانتیمیترێکی چوارپاڵوودا.

◙ **چگالی جمعیت**: پڕی کۆمەڵ؛ ژمارەی ناونجی خەڵک لە یەکەی ڕووبەردا (وەک دەڵێن پڕی کۆمەڵ لە ئێراندا ۳۷ کەسە بۆ هەر کیلۆمیترێکی چوارگۆشە).

چگالی‌سنج / -čagālîsanc, čegālî ، ـها/: *اسم.* پڕی‌پێو؛ کەرەسەی پێوانی پڕی یان کێشی تایبەتی تەنێک.

چگور / čogûr, čegûr, čagûr ، ـها/: [ترکی] *اسم.* چەگوور؛ سازێکی ژێداری وەک دووتارە کە لە باکووری ڕۆژهەڵاتی ئێران و ئاسیای ناوەندیدا باوە.

چگونگی / čegûnegî ، ـها/: *اسم.* چۆنیەتی؛ چلۆنایەتی؛ چۆنایەتی؛ چۆناوچۆنی؛ چۆنەها؛ هاو؛ هاوا؛ مەرەد؛ حاڵ؛ بار؛ مەرە؛ دارەت؛ حاڵەت، دۆخ یان تایبەتمەندی شتێک یا کەسێک (وەک باشی، خراپی، گەرمی، ساردی، سەختی، نەرمی، بەرزی، نزمی، کۆتایی و...) ‹چگونگی کار دستگاه را برای حاضران توضیح داد: چۆنیەتی کاری دەزگاکەی بۆ ئامادەبوان شرۆڤە کرد›.

چگونه[1] / čegûne/: *صفت.* *[ادبی]* چۆن؛ چەین؛ چلۆن؛ چاوان؛ چتۆڤ؛ چتۆ؛ چ‌جۆر؛ چەوا؛ چاوا؛ چاڤا؛ شتۆ؛ شتەو؛ چوین؛ چوون؛ کلۆن؛ خاوەن چ دۆخ، بار یان لۆرێک ‹هوایش چگونه است؟؛ چگونه جایی است؟: هەواکەی چۆنە؟؛ چۆن شوێنێکە؟›.

چگونه[2]: *قید.* چۆن؛ چەنی؛ چلۆن؛ کوو؛ کووسا؛ کووسان؛ کسان؛ کسا؛ کەسین؛ چاوان؛ چتۆڤ؛ چتۆ؛ چ‌جۆری؛ چەوا؛ چاوا؛ چاڤا؛ شتۆ؛ شتەو؛ چوین؛ چوون؛ کلۆن؛ بە چ شێوە، دۆخ یان بارێک ‹چگونه کار می‌کند؟؛ چگونه رفت؟: چۆن کار دەکات؟؛ چۆن چوو؟›.

چل[1] / čel/: *اسم.* *[مخفف]* چِل.

چل[2]: *صفت.* *[گفتاری]* لاژگ؛ گێل؛ لاژ؛ گەمژە؛ گەوج؛ خاوەنی ئاکاری نەگونجاو.

◙ **چل زدن**: پا لە پەیین دان؛ قاز لەوەڕاندن؛ بێ‌ئامانج گەڕان.

چلاس / čelās/: *صفت.* *[گفتاری]* نەوسن؛ چڵێس؛ نوشگل؛ سکەڕۆ؛ زکن؛ گرگن؛ زگ‌لەوەڕین؛ ترخن.

چلاق / čolāq ، ـها/: [ترکی] *صفت.* کووج؛ کوچ؛ گۆج؛ کۆڵ.

◙ **چلاق شدن**: گێڕ بوون؛ کوچ بوون؛ گۆج بوون؛ کۆڵ بوون؛ گێڕ و گەواڵ بوون؛ زیان دیتن یان لە کار کەوتنی دەست یان پێ.

چلاق کردن: گێڕ و گەواڵ‌کردن؛ کوچ کردن؛ گێڕ و گۆج‌کردن؛ لە کار خستنی دەست یان پای کەسێک.

چلاقی / čolāqî/: [ترکی] *اسم.* گێڕی؛ کۆڵی؛ کوچی؛ کێمایی؛ لێنەهاتوویی یان ئاسیو لە دەست و پا کە دەبێتە هۆی لە کار کەوتنیان.

چلاندن / čelāndan/: *مصدر. متعدی.* // **چلاندی**: گوشیت؛ **می چلانی**: دەگووشی؛ **بچلان**: بگووشە// گوشین؛ گووشین؛ گەوشاندن؛ گوهاشتن؛ چلانن؛ گوشاین؛ جەڕداین؛ گوشاندن؛ شوارەی؛ شوارتەی؛ شتێ بۆ گرتنی ئاو یان شیرەکەی گوشار دان ‹لباسها را شست و چلاند و روی طناب پهن کرد: جل‌وبەرگەکانی شت و گووشای و هەڵیخست›. هەروەها: **چلاندنی**

■ صفت مفعولی: **چلانده** (گوشراو)/ مصدر منفی: **نچلاندن** (نەگوشین)

چلپاسه / čalpāse/: اسم. ۱. /ـها/ مارمێلک؛ مارمەزووک؛ مارمزووک؛ مارمەزووکی؛ مارگیسە ۲. [نجوم] کەلوویەکی چکۆلەیە لە ئاسمانی باکووریدا.

چل‌تکه / čeltekke/ ☜ **چهل‌تکّه**

چلتوک / čaltûk/ ☜ **شلتوک**

چلچراغ / čelčerāq ، ـها/: اسم. چلچرا؛ ئاوێزە؛ چرای چەند لق کە لە مزگەوت و ماڵە گەورانـدا هەڵدەکرێ.

چلچله / čelčele ، ـها؛ ـگان/: اسم. پەڕەسێلکە؛ پەڕەسێرکە؛ هەجهەجک؛ حاجی‌ڕەش؛ حاجی‌ڕەشک؛ هاجڕەشک؛ حاجی‌ڕەنگ؛ هەجەجک؛ هەژهەژیک؛ هاجهاجک؛ دومقەسک؛ مەقسوک؛ تەرنەبابیلە؛ پالـوانە؛ کاردەپەلە؛ پلیزرگ؛ پریزگرد؛ پلووسگ؛ جۆرێ پەڕەسێلکەی گوێسوانان ڕەشی باڵدرێژ و قاچ کورتە.

چلزیدن / čolozîdan/ ☜ **چُلوزیدن**

چلغوز / čalqûz/: اسم. ۱. جیقنە؛ ریقنە؛ ڕێقنە؛ دەڕق؛ زرچ؛ چێرت؛ جیقنەی مەل؛ گووی باڵدار ۲. /ـها/ [تعریض] پووتەکە؛ پـووت؛ پووتـەک؛ گونەڵ؛ بێ‌نمووت و کورت و کز.

چلغوزه / čelqûze ، ـها/: اسم. بونـدق؛ فـستق؛ بەری داری سنەوبەر، لە پستەشامی دەچێ و لە چەرەسدا بە کاری دەبەن.

چلفتی / čoloftî/ ☜ **دست‌وپاچلفتی**

چل‌گیس / čelgîs/: اسم. پەلکە-پەلکە؛ پـەلکێ؛ جۆرێ ئاڕایشتی قژە.

چلمن / čolman/: صفت. [گفتاری] ۱. نەگۆمە؛ بێ‌دەست و پا؛ لێ‌نەهاتوو ‹آخر مرد هم این‌قدر چلمن مـی‌شود؟!: ئـاخر پیـاو و هێنـده نەگۆمـه ؟!› ۲. لاژگ؛ گەوج؛ گێل؛ بێ‌ئاوەز؛ لاژی ‹این پسره خیلی چلمن است: ئەم هەتیوە زۆر لاژگە›.

چلمنـی / čolmanî/: اسم. ۱. نەگۆمەیی؛ لێ‌نەهاتوویی؛ دۆخ یان چۆنیەتی لێ‌نەهاتوو بوون ‹باور نمی‌کردم آزاد بـه آن چلمنـی از ایـن کارها بکند: باوەڕم نەدەکرد ئازادی بەو نەگۆمەییە کاری وا بکا› ۲. لاژگی؛ گەوجی؛ بێ‌ئاوەزی.

چلنگر / čelengar, čalangar ، ـها؛ ـان/: اسم. ۱. ئاسنگەر؛ ئاسن‌کار؛ وەستاخاڵە؛ وەستای ئامرازی ئاسن ۲. حەڵەبی‌ساز؛ ئەوەی وا بە حەڵەبی شت دروست دەکا.

چلنگری / čelengarî, čalangarî/: اسم. ئاسنگەری؛ ئاسنکاری: ۱. کار یان پیشەی ئاسنکار ۲. /ـها/ کارگەی ئاسنگەر.

چلـو / čelow, čolow, čolo:/: اسم. چڵاو؛ وشکەپلاو؛ چێشتی لە برنجی کوڵاو و ئاوکێش‌کراو لەگەڵ کەرە یان ڕۆن و خوێدا کە بە خۆرشت یان کەبابەوە دەیخۆن.

چلـوار / čelvār/: اسم. مـۆری؛ مەرمەڕشا؛ هومایی؛ هومایل؛ سەلمەل؛ پارچەیەکی سپی، ناسک و سفت‌چنە.

چلواربافی / čelvārbāfî/: اسم. مـۆری‌بافی؛ هومایل‌چنی: ۱. کاری جۆلایی مۆری ۲. /ـها/ کارخانە یان ماشێنی بەرهەم هێنانی مۆری.

چلوپز / čelowpaz, čolow-, čelo:- ، ـها/: اسم. چڵاوپەز؛ چڵاولێنەر؛ کەسێ کە کاری لێنانی چڵاوە.

چلـوپزی / čelowpazî, čolow-, čelo:-/: اسم. ۱. چڵاوپەزی؛ کار یان پیشەی چڵاوپەز ۲. /ـها/ چڵاوخانە؛ شوێنی لێنان و فرۆشتنی چڵاو.

چل و چو / čel-o-čow/: اسم. [گفتاری] دەنگـۆ؛ گوتەگوت؛ واتە- واتە؛ گوتەی خەڵک؛ قسە و باسی هەموو جۆرەی ناو خەڵک.

⊡ **چل و چو افتادن**: کەوتنە ناو دەهۆڵەوە؛ قاو داکەوتن؛ دەنگۆ بڵاو بوونەوە. هەروەها: **چل و چو انداختن**

چـلوخـورش / čelowxoreš, čolow-, čelo:-/

☜ چلوخورشت

چلوخورشت/ čelowxorešt, čolow-, čelo:-/: اسم. چلاوخۆرشت؛ چێشتێکی بریتی لە چلاو و یەکێک لە خۆرشتەکان (وەک: قیمە یان سەوزی): **چلوخورش**

چلوزیدن / čolûzîdan/: مصدر. لازم. [گفتاری] // **چلوزیدی:** هەڵقرچایت؛ **می چلوزی:** هەڵدەقرچی؛ ـ // هەڵقرچان؛ بە هۆی ڕچیان یان سووتیانەوە بیچمی بنەمایی خۆ لە دەستدان: **چلُزیدن**

■ صفت مفعولی: **چلوزیده** (هەڵقرچاو)

چلوکباب / čelowkabāb, čolow-, čelo:-/: اسم. چلاوکەواو؛ چلەوکەباب؛ چێشتێکە ئێرانی بریتی لە چلاو و کەبابێ کە بە جیاکار ساز دەبێ و پێکەوە دەخورێ. هەروەها: **چلوگوشت؛ چلومرغ**

▣ **چلوکباب سلطانی:** چلاو کەواوێک کە هەم کەبابی بەلگی لەگەڵدایە، هەم کووبیدە.

چلوکبابی / čelowkabābî, čolow-, čelo:-، ـها/: اسم. چلاوکەبابی؛ چێشتخانەیێ کە چلاوکەبابی تێدا دروست دەکەن و دەفرۆشن.

چلویی / čeloyî, čoloyî، ـها/: اسم. [گفتاری] چلاوپەز؛ چلاولێنەر.

چله / čelle، ـها/: اسم. ١. چلە؛ چلەمین ڕۆژی ڕووداوێک (بەتایبەت مردنی کەسێک) ‹دیروز چلەی پدرش بود؛ دوێنێ چلەی بابی بوو؛ چلەی منداڵی ساوا› ٢. ڕایەڵ؛ تان؛ تاری قاڵی و چنراوەگەلی دەستی ‹چلەکشی گلیم: ڕایەڵ خستنی بەڕە› ٣. لیسپ؛ ژێ؛ کژی بەن یان فرێتێک کە لە چەند تاڵ دروست دەبێت ‹چلەی کمان: ژێ کەوان›.

▣ **چلەی بزرگ:** چلە گەورە؛ چلە گەپە؛ چلە بەرین؛ چل ڕۆژی هەوەڵی زستان.

چلەی تابستان: قرچەی تاوسان؛ چلەی هاوین؛ جەنگەی هاوین؛ گەرما و گەرموو هامنی؛ گەرماهی هاڤین. هەروەها: **چلەی زمستان**

چلەی کوچک: چلە بچووک؛ چلە بیچکە؛ چلە بەچە؛ چلە دوایین؛ بیست ڕۆژی دوای چلە گەورەوە، لە دە تا سی ڕێبەندان.

▣ **چله گرفتن:** چلەگرتن؛ چلەی مردنی کەسێ گرتن.

چله نشستن: چلەکێشان؛ چلە نیشتن؛ چل ڕۆژی بەردەوام لە شوێنێکدا نوێژ و سکاڵا کردن.

چلەبران / čelleborān/: اسم. [قدیمی] چلە دەرکردن؛ ڕێوڕەسمی چلەمین ڕۆژی زان، کە زەیسانیان دەبردە گەرماو و لەگەڵ بەزم و جەژندا بەڕێوە دەچوو.

چلەریسک / čellerîsak/ ☜ **چرخریسک**

چلەکشی / čellekešî، ـها/: اسم. ڕاهێڵ کێشی؛ کار یان ڕەوتی تەون نانەوە؛ خستنی ڕاهێڵی ئەستوونی بە رووی دارتەون یان ماشێنی جۆلاییدا.

چلیپا / čalîpā، ـها/: [آرامی] اسم. [ادبی] خاج؛ خاچ؛ سەلیب.

چلیک / čelîk، ـها/: [روسی] اسم. ١. تەنەکە؛ پووت ٢. بۆشکە؛ بەرمیل؛ چەلنگ؛ چەلیک.

چم / čam/ ☜ **چَم و خَم**

چماق / čomāq، ـها/: [ترکی] اسم. ١. گۆپاڵ؛ گالۆک؛ گالۆم؛ گود؛ زۆلاخ؛ پەیاغ؛ پەیاخ؛ تەیاخ؛ تێلا؛ زنج؛ کوتەک؛ زۆپ؛ زۆپک؛ زۆپا؛ زۆپە؛ کۆپار؛ کوپار؛ تەرک؛ کێتە؛ زاکۆر؛ شاپان؛ بەرچیغ؛ بەرچیت؛ کجیر؛ دۆق؛ تۆپز؛ لیس؛ داردەستی پتەو و سەر بەگرێ ٢. [کنایی] داردەست؛ ئامرازی هەڕەشە ‹لیبرال هم چماقی شده بر سر مخالفان: لیبراڵیش بۆتە داردەستێک بۆ گیانی نەیاران›.

چماقدار / čomāqdār، ـها؛ ـان/: [ترکی/ فارسی] اسم. گۆپاڵدار؛ تێلابەدەست؛ کێتەهەڵگر؛ کەسێ کە بە کوتەکەوە گەف و گوڕ دەکا و نەیاران و سەرپێچکاران ئازار دەدا ‹چماقداران ریختند توی

تظاهرات و آن را به هم زدند: گۆپالداره‌کان ڕژانه نێو خۆپیشاندانه‌که‌وه و شێواندیان›.

چمباتمه / čombâtme/: [ترکی]/اسم. چینچک؛ چنچک؛ چیچڵه؛ جینجک؛ جنینچکه؛ قلینچکه؛ تووته‌ک؛ هه‌ڵتووته‌ک؛ هه‌ڵتروشک؛ توولنج؛ قنچک؛ ترووشک؛ قوونه‌ڵتس؛ قه‌له‌فیسک؛ سه‌رتووتک؛ دون؛ چوقم؛ چی‌چی؛ گه‌ماڵ‌فس؛ دوتین‌جگ؛ دترنجک؛ دانیشتن له سه‌ر هه‌ر دوو پێ به شێوه‌یێ که زرانی هه‌ڵسێته به‌ر سنگه‌وه: **چنبک؛ چندک**

⊡ **چمباتمه زدن**: ترووشکان؛ هه‌ڵترووشکان؛ هه‌ڵتووته‌کان؛ هه‌ڵتووتان؛ هه‌ڵتووترین؛ هه‌ڵتروشکان؛ هه‌ڵتروشکین؛ قلینچکه/ جنینچکه‌دان؛ چوقم‌داین؛ سه‌ر چینچک نیشتن؛ به چینچکانه‌وه دانیشتن؛ قوونتس دانه‌وه.

چمپا / čampā/: اسم. چه‌مپا؛ جۆره برنجێکی گردی ئێرانیه.

چمچه / čamče ، ـها/: [ترکی]/اسم. که‌وچێز؛ ئه‌سکوێ؛ ئه‌سکوو؛ هه‌سک؛ چمچه؛ چووچک؛ چه‌مچه؛ چه‌مچک؛ که‌وچکی دارینی گه‌وره بۆ هه‌لگۆزانی تراو.

چمدان / čamadān, čamedān ، ـها/: [روسی از فارسی]/اسم. جانتا؛ چه‌مه‌دان؛ چیمانی؛ چه‌نته‌ی سه‌فه‌ر؛ ساکی گه‌وره و چوارگۆشی له چه‌رم و ماکی ده‌سکرد بۆ جلک و تۆشه تێنان ‹یک چمدان لباس خریده بود: پڕ جانتایه‌ک جلکی کڕیبوو›.

چمن / čaman ، ـها/: اسم. چیمه‌ن: ۱. چیم؛ چه‌مه‌ن؛ فرس؛ فرێز؛ فرووزوو؛ فرووزی؛ فریز؛ ڕووه‌کێکی هه‌میشه سه‌وزی گه‌لا ته‌سک و درێژی بێ‌ساقه‌ته‌یه که له باخچه‌دا ده‌چێنرێ ‹باغچه‌های وسط را چمن می‌کاریم: باخچه‌گه‌لی ناوه‌ڕاست ده‌که‌ینه چیمه‌ن› ۲. مێرگ؛ سه‌وزه‌لانی؛ شه‌کار؛ بژوێن ‹بچه‌ها توی چمن بازی می‌کردند: مناڵه‌کان له نێو چیمه‌نه‌که‌دا کایه‌یان ده‌کرد›.

چمنزار / čamanzār ، ـها؛ ـان/: اسم. سه‌وزه‌لانی؛ سه‌وزه‌لانێ؛ سه‌وزایی؛ شینایی؛ سه‌وزه‌جاڕ؛ گیاجاڕ؛ مێرگزار؛ مه‌ڕه‌ن؛ پاناییه‌ک له زه‌وین که چیمه‌نی تێدا ڕوابێ ‹در چمنزار کنار ده چادر زدیم: له سه‌وزه‌لانی قه‌راخ گونده‌که خێوه‌تمان هه‌ڵدا›.

چمن‌زن / čamanzan ، ـها/: اسم. چیمه‌ن‌بڕ: ۱. که‌سێ که چیمه‌ن ده‌په‌رتێوێنێ ۲. که‌ره‌سه‌یێ بۆ کورت‌کردنه‌وه و ڕازاندنه‌وه‌ی چیمه‌ن. هه‌روه‌ها: **چمن‌زنی**

چمن‌کاری / čamankārî/: اسم. ۱. چیمه‌ن‌کاری؛ کار یان ڕه‌وتی چیمه‌ن‌کاڵین؛ چاندنی چیمه‌ن ‹باید تمام اینجا چمن‌کاری شود: ده‌بێ ته‌واوی ئێره چیمه‌ن‌کاری بێ› ۲. ـها/ سه‌وزه‌لانی؛ سه‌وزه‌لانێ؛ شینایی؛ زه‌وینێ که چیمه‌نی تێدا چاندرابێ ‹نگذار بچه‌ها بروند توی چمن‌کاری: مه‌هێڵه منداڵان بچنه ناو سه‌وزه‌لانیه‌که‌وه›.

چمنی / čamanî/: صفت. چیمه‌نی: ۱. چیمی؛ سه‌وزی؛ پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به چیمه‌نه‌وه ۲. چه‌مه‌ن ڕه‌نگ؛ سه‌بزی چیمه‌نی.

چم و خم / čam-o-xam ، ـها/: اسم. ۱. فیچان؛ قیل‌قاچ؛ پێچاوپێچ؛ قه‌نچاوپێچ؛ پێچ ــ پێچ؛ خواره‌وخوار؛ پێچه‌ڵپاچ؛ پێچه‌که و خواره‌که؛ پێچ و چه‌ماوه به‌تایبه‌ت به شێوه‌ی پێچگه‌لی له شوێن یه‌ک ۲. [مجازی] ورده‌کاری ‹مدتی طول کشید تا چم‌وخم کار را یاد گرفتم: ماوه‌یه‌کی خایاند تا فێری ورده‌کاری کاره‌که بووم› * **چم**

چموش / čamûš ، ـها/: صفت. شه‌مووز؛ شه‌مبووز؛ شه‌مووس؛ شه‌غموور؛ چه‌مووش؛ چه‌میش؛ شمووز؛ توخس؛ هه‌رووم؛ شه‌هموز؛ له‌چه‌ر؛ ڕه‌وه‌ک؛ سڵ؛ چاراغ؛ تووش؛ تۆسن (به‌تایبه‌ت بۆ چوارپێیان) ‹این قاطر چموش است، مواظب باش!: ئه‌م قاتره شه‌مووزه، وریا به!›.

چمیدن / čamîdan/: مصدر. لازم. [ادبی]

// **چمیدی**: چەمایەوە؛ **می چمی**: دەچەمیەوە؛ **بچم**: بچەمەوە// ۱. لەنجەکردن؛ خنگلین؛ بە لار و لەنجە رۆیشتن ۲. چەمان؛ چەمانەوە؛ چەمینەوە؛ چەمیایوە؛ ئەوەچەمیەی؛ چەمین؛ نەوینەوە؛ نووچانەوە؛ مووچانە؛ باو خواردن؛ پێچ خواردن؛ هەڵپێچان.

■ صفت فاعلی: **چمنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **چمیده** (چەماوە)/ مصدر منفی: **نچمیدن** (نەچەمانەوە)

چنار / čenār ، ـها؛ ـان/:/سم. دارپەڵک؛ دارجەوهەر؛ هۆلێر؛ دارتویکڵ؛ سوورەچنار؛ دارێکی قایم بە تۆکڵی لووس و بۆری ئاماڵسەوز و گەڵای پەنجەییەوە کە چێوەکەی بەنرخە و بە کەڵکی زۆر کار دێ.

چنان[1] / čenān, čonān/: صفت. وا؛ ئاوا؛ وەها؛ ئاوەها؛ چامنێ؛ چامنە؛ پاسە؛ پاسێ؛ چنەو؛ چنۆ؛ چنوو؛ بە وێکچوونی، چۆنیەتی یان چەندیەتی ئاماژەپێکراو ‹چنان کاری هم نبود: کارێکی واش نەبوو›: **آنچنان** *[ادبی]*

چنان[2]: قید. وا؛ وەها؛ پاسە: ۱. ئەوەند؛ ئەمەنە؛ ئەوندە؛ عەمەنە؛ ئەونە؛ ئەقەڕە؛ ئێقرە؛ عەقرە؛ ئەیقەرە؛ ئانە؛ ئیندە؛ ئیننە؛ هۆسا؛ ئاپاسە؛ تا ئەو رادە ‹چنان بلند بود که دست کسی به آن نمی‌رسید: وا بەرز بوو دەستی کەسی پێی نەدەگەیشت› ۲. جۆرێ؛ جۆرێک؛ چەشنێ؛ چەشنێک؛ جۆرێو؛ بەو جۆرە؛ بە جۆرێ؛ بە جۆرێک؛ بە چەشنێ؛ بە چەشنێک ‹چنان می‌رفت که باد بە او نمی‌رسید: وا دەرۆیشت بای پێ نەدەگەیشت› * **آنچنان** *[ادبی]*

چنان[3]: ضمیر. ئاوەها؛ وا؛ پاسە؛ وەها؛ ئاوا؛ چامنە؛ ئەو کەسە یان ئەو شتە کە پێشتر یادی لێکراوە ‹چنان کسی به درد اینجا نمی‌خورد: ئاوەها کەسێ بە کەڵکی ئێرە نایەت›: **آنچنان** *[ادبی]*

چنانچه / čenānče, čonānče/: حرف. ۱. ئەگەر؛ ئەر؛ هەگە؛ هەگەر؛ ئەگەریش؛ ئەگەریچ؛ ئەگەتەی؛ هەگەتەی؛ ئەرکەتێ؛ ئەگەرکەتەی؛ ئەگەرەکەتێ؛ ئەگەرکوو ‹چنانچه خواستی بیایی، مرا خبر کن: ئەگەر ویستت بێ، هەواڵم دەیە› ۲. هەروا؛ هەرواکە؛ هەروەهاکە؛ هەرپاسەکە ‹چنانچه در گذشته اشاره شد: هەروا کە لە رابردوودا ئاماژەی پێکرا›.

چنانکه / čenānke, čonānke/: حرف. وەک؛ هەروەک: ۱. ئەگەریش؛ ئەگەریچ؛ ئەگەتەی؛ هەگەتەی ۲. هەروا؛ هەروەها؛ هەرپاسە؛ واکە؛ پاسەکە؛ ئەو جۆرە ‹چنانکه می‌دانید، من یک ماه است در اینجا هستم: وەک دەزانن، من مانگێکە لێرەم›.

چنبر / čambar, čanbar/:/سم. کەوانە؛ کەمە؛ خەپرە؛ پەپکە؛ پاپۆکە؛ ئاخڵە؛ گەرزک؛ چەنبەر؛ چەمەر؛ هەر شتێکی ئاڵقەچن یان پێچاوپێچ: **چنبره**

⊡ **چنبر زدن**: پەپکە دان؛ پاپۆکە دان؛ پەپکە بەستن؛ پەپکە خواردن؛ ئاخڵە دان؛ پێچ خواردن؛ بە شێوەی ئاڵقە ـ ئاڵقە لە سەر یەک کەوتن ‹یک مار سیاه وسط رختخوابم چنبر زده بود: رەشمارێک لە ناو جێگەکەمدا پەپکەی دابوو›.

چنبره / čambare, čanbare/ ☜ **چنبر**

چنبک / čombak, čonbak/ ☜ **چمباتمه**

چنته / čante ، ـها/:/سم. توورەکە؛ توووەرە؛ تیوەرە؛ چەنتک؛ هەگبە؛ چەنتە؛ کیسەیەکی گەورەی بەندار کە شتی تێدەنێن و دەیکەنە شانەوە.

⊡ **در چنته داشتن**:*[کنایی]* لە ژێر (بن) سەردا بوون؛ پێبوون ‹صد تا حقه و کلک در چنته داشت: گەڕ و گوڕی زۆری لە بن سەردا بوو›.

چنجه / čance/:/سم. پل؛ پەل؛ تکە؛ چنجە؛ قۆزباشی؛ پارچە گۆشتی چکۆلە: **چنچه**

چنچه / čanče/:/سم. ☜ **چنجه**

چند[1] / čand/: صفت. چەند؛ چەن؛ چن؛ چند: ۱. بۆ پرسیار لە هەندی شت ‹چند سال داری؟: چەن ساڵتە؟› ۲. چەنێک؛ چقا؛ چقاس؛ بۆ پرسینی نرخی شتێک ‹سیب کیلویی چند است؟:

سێو کیلۆیێ چەندە؟›.

چند[2]: *ضمیر.* چەند؛ چەن؛ چن؛ بڕێ؛ بازێ؛ بڕێک (کەمتر لە ۱۰) ‹چند نفر آمده بودند: چەند کەس هاتبوون›.

چند-[3]: *پێشواژە.* چەن-؛ چەند-؛ چن-؛ بە زۆرتر لە دوو دانە لە شتێ ‹چند ماهە: چند رنگ: چەن مانگە؛ چەن ڕەنگ›.

چندان[1] / čandān/: *صفت.* زۆر؛ فرە؛ فریە؛ وەها؛ ئێجگار؛ گەلەک؛ گەلەکی ‹چندان ارزشی ندارد: بایەخێکی زۆریشی نیە›.

چندان[2]: *ضمیر. [ادبی]* هێندە؛ ئەوەندە؛ ئەوەنە؛ ئەونە؛ ئانە؛ ئاندە: ۱. چەندان؛ ئەوهەندە؛ ئاقرە؛ ئێقرە ‹نە چندان بخور کز دهانت برآید: هێندە مەخۆ لە زارتەوە بێتەوە› ۲. هەر ئەو هەندە ‹پس از ازدواج مشکلاتش دو چندان شد: دوای زەماوەندی گیر و گرفتی بوو بە دوو هێندە›.

چندانحصاری / čand'enhesārî/: [فارسی/ عربی] *اسم. [اقتصاد]* بەرهەم هێنان یان بلاوکردنەوەی پاوانکراوی کالایەک لە لایەن دوو یان چەند کەس یان دامەزراوەوە بە شێوەیەکی یەک‌گرتوو کە بتوانن لە هەلاجانی نرخ بەرگری بکەن (وەک بۆ مۆز لە دنیادا دەکرێ).

چندبر / čandbar/ ☜ **چندضلعی**

چنددستگی / čand.dastegî/: *اسم.* چەندبەرەکی؛ چەن‌دەسەیی؛ چەن‌پەلی؛ چەن‌بڕی؛ دۆخ یان چۆنیەتی گرۆ-گرۆ کەوتنی کۆمەڵێک لە ئاکامی ناکۆکی نێوانیان ‹در آستانەی انتخابات میانشان چنددستگی پیدا شد: لە ئاسانەی هەڵبژاردندا چەندبەرەکی کەوتە نێوانیان›.

چندرغاز / čenderqāz/ ☜ **شندرغاز**

چندزبانگی / čandzabānegî/: *اسم.* چەن‌زوانی؛ چەندزمانی؛ دۆخ یان چۆنیەتی پەیڤینی خەڵک بە چەن زمان لە ناوچە یان ماڵبەندێکدا.

چندش / čendeš/: *اسم.* ۱. مووچرکە؛ مووچرک؛ مووچرکی؛ تەز؛ تەزوو؛ گریزانک؛ گڤردی؛ گڤوردی؛ شەوت؛ تەزێکی سووک کە بەهۆی دیتن یان بیستنی شتی ناخۆش یان بە هۆی سەرماوە لە لەشدا بەدی دێ ‹باد سردی وزیدن گرفت و چندشم گرفت: کزەیەک هەڵیکرد، مووچرکەم پێدا هات› ۲. *[کنایی]* قیز؛ بێز.

چندش‌آور / čendešāvar/: *صفت.* ۱. مووچرکەهێن؛ تەزووخەر؛ هۆی چێ‌بوونی مووچرک ۲. *[کنایی]* بێزەون؛ قیزەون؛ هۆی بێز هاتنەوە و دڵ هەڵشێوان.

چندشکلی / čandšeklî/: [فارسی/ عربی] *اسم.* چەن‌بیچمی؛ چن‌نژمی؛ تایبەتمەندی بوونە بلوور، بە چەند بیچمی جیاواز و ناسراو.

چندضلعی / čandzel'î/، ـها: [فارسی/ عربی] *اسم.* چەن‌سووچ؛ چەن‌گۆشە؛ بیچمی هەندەسی تەخت کە زۆرتر لە چوار گۆشەی هەبێ: **چندبر؛ چندگوشه**

چندک / čondak/ ☜ **چمباتمه**

چندکاره[1] / čandkāre/: *اسم.* چەن‌کارە؛ کەرەسەیەک (زۆرتر) کارەبایی بۆ وردکردن، هاڕین، تێکەڵ‌کردن و توێ‌کردنی ماکی خۆراکی.

چندکاره[2]: *صفت.* چەن‌کارە؛ خاوەنی تیکەگەلی تایبەت بۆ ئەنجامدانی چەن کاری جۆراوجۆر ‹چکش چندکاره: چەکوچی چەن‌کارە›.

چندگانگی / čandgānegî/: *اسم.* جۆراوجۆری؛ چەندوانەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی جۆراوجۆر بوون.

چندگانه / čandgāne/: *صفت.* چەندانە؛ بە زۆرتر لە یەک توخم، بیچم یان چۆنیەتیەوە.

چندگوشه / čandgûše/ ☜ **چندضلعی**

چندم / čandom/: *صفت.* چەندەم؛ چەنم؛ چەنوم؛ چنم ‹آزاد چندم شد؟: ئازاد بوو بە چەندەم؟›.

چندمنظوره / čandmanzûre/: [فارسی/ عربی] *صفت.* چەنددۆزە؛ چەند مەبەستە؛ گەلالە کراو

بۆ چەند کاری جیاواز ‹ماشین چندمنظوره: ماشێنی چەنددۆزە›.

چندوجهی / čandvachî ، ـها/: [فارسی/ عربی] /اسم. چەند پاڵوو؛ بیچمی هەندەسی بە زۆرتر لە چوار ڕووبەری کەناریەوە.

چند و چون / čand-o-čûn/: /اسم. چۆناوچۆنی؛ چەن و چلۆن؛ چۆن و چلۆنی؛ چەند و چۆنی؛ چەن چۆنی؛ چەندیەتی و چۆنیەتی؛ هەند و چۆناوچۆنی ‹وقتی چند و چون کار را درست فهمیدی به من خبر بده!: کاتێ چۆناوچۆنی کارەکەت باش زانی ئاگادارم کە!›.

چندهمسری / čandhamsarî/: /اسم. چەن هاوسەری؛ ژیانی یەک پیاو لەگەڵ زۆرتر لە یەک ژندا یان بە پێچەوانە. بەرانبەر: **تک‌همسری**

چندی / čandî/: /اسم. [ادبی، نامتداول] بڕێ؛ بڕێک؛ هەندێک؛ چننی؛ دۆخ یان چۆنیەتی چەند دانە بوون ‹در این جنگ بسیاری کشته شدند و چندی هم گریختند: لەم شەڕەدا زۆرێک کوژران و بڕیکیش هەڵاتن›.

چندی / :čandî/: ضمیر. هێندێک؛ چەندێک؛ چەندێ؛ چەنێ؛ چننێوە؛ دەمێک؛ سەردەمێ؛ سەردەمانێ؛ ماوەیەک؛ هێما بە ماوەیەکی نارۆون ‹چندی گذشت و از او خبری نشد: هێندێکی پێ‌چوو و هەواڵێکی نەبوو›.

چندین / čandîn/: صفت. چەن؛ چن؛ چەند؛ بە ژمارەی زۆرتر لە سێ دانە ‹چندین بار او را دیده‌ام: چەن جارێ دیتوومە›.

چنگ[1] / čang/: /اسم. ۱. چنگ؛ چنگی؛ چرنووک؛ چەپڵ؛ پەنج؛ پەنجە؛ ئەو بەشە لە دەست کە کۆی ئەنگوستان پێک دێنێ ‹توی چنگت بود: لە نێو چنگتدا بوو› ۲. /ـها/ [موسیقی] چەنگ؛ سازی ژێدار کە حەوت سیمی هەیە و بە ئەنگووست لێدەدرێ ۳. [موسیقی] چەنگ؛ یەکەی کات لە نوتی مووسیقادا کە درێژەی بەرامبەری نیوەی ڕەشێک و دوو ئەوەندەی دولاچەنگێکە.

◘ **چنگ انداختن**: ۱. چنگ/ چنگوورگرتن؛ بە نینۆک و ئەنگوستان زەبر گەیاندن بە شتێ ‹چنگ انداخت تو صورتم: چنگی گرت لە دەم و چاوم› ۲. چنگ/ دەست بردن؛ چنگی شەی؛ دەس کێشان؛ پەنجەی دەست بۆ گرتنی شتێ ئەنگاوتن ‹چنگ انداخت و سر طناب را گرفت: چنگی خست و سەر تەنافەکەی گرت› ۳. [کنایی] چنگ خستن؛ دەست بردن؛ دەسدرێژی کردن ‹چنگ انداخت روی اموال زنش: چنگی خستە سەر دارایی ژنەکەی›.

چنگ زدن: ۱. چنگ‌گرتن؛ چڕنووک گرتن؛ چنگ داین؛ چنگی پێکەی؛ کڕاندن بە نینۆک لە سەر شتێ ‹گربه صورتش را چنگ زد: پشیلە چنگی‌گرت لە دەم و چاوی› ۲. چنگ‌خستن؛ چنگ پێدا کردن؛ شتێ گرتنە چنگی خۆوە ‹چنگ زد و یک مشت از موهایم را کند: چنگی‌خست و چەپکێ لە قژمی هەڵکەند› ۳. چەنگ لێدان ‹خانمی توی فیلم چنگ می‌زد و شوهرش آواز می‌خواند: ئافرەتێ لە فیلمەکەدا چەنگی لێدەدا و مێردەکەی گۆرانی دەگوت›.

چنگی به دل نزدن: [مجازی] باو دڵ نەبوون؛ سەرنج ڕاکێش یان خۆش نەبوون ‹برنامەهای تلویزیون چنگی به دل نمی‌زند: بەرنامەکانی تەلەڤیزیۆن باوی دڵ نین›.

به چنگ آوردن: بە چنگ هێنان؛ چنگ خستن؛ وەگیر خستن؛ بەدەس‌هێنان ‹آخرش آن توپ را به چنگ آورد: ئاخری ئەو تۆپەی چنگ خست›.

در چنگ کسی بودن: [کنایی] لە ژێر چنگی کەسێدا بوون؛ لە دەست یان لە بەر دەستی ئەودا بوون ‹هر جا بروی باز در چنگ منی: هەر کوێ بڕۆی هەر لە ژێر چنگمدای›.

چنگ[2]: صفت. [گفتاری] وشک؛ گۆج؛ ڕەق؛ لە گۆجوو؛ لە گۆچووگ؛ (لەمەڕ ئەندامگەلی

لەشەوە) ‹دستم از سرما چنگ شده بود: دەستم لە سەرما گۆج ببوو›.

چنگال / čangāl/: *اسم.* ١. / ـها/ چنگاڵ؛ چەنگاڵ؛ چەتاڵ؛ ملێبۆک؛ قولاب؛ کولاب؛ لاپوشک؛ ئامرازێکی چوار لەقی هەواڵی کەوچکە لە نان خواردندا ‹تکەای از گوشت را با چنگال برداشت: پلێ لە گۆشتەکەی بە چنگاڵ هەڵگرت› ٢. /ـها/ چنگ؛ چنگی؛ چڕنووک؛ چنگۆرک؛ چەپۆڵە؛ چەپاڵە؛ چەمۆڵە؛ قەرمووشک؛ خەرمووش؛ خەرمووشەک؛ پەنجە و هەنگووسی گیانلەبەرانی ڕاویار ٣. هەرمێشک؛ هەرووشک؛ جۆرێ چێشتی ئێرانی کە بە نانی وردکراو و ڕۆن و شەکر چێ دەبێ.

چنگر / čangar/: *اسم.* گامارۆڵە؛ گامارۆ؛ گاماروولە؛ ڕەشبەش؛ کوڕەبەشە؛ مریشکە ڕەشە؛ مریشکەحەبەشی.

چنگک / čangak، ـها/: *اسم.* شەن؛ شەنە؛ چەنگە؛ چنگە؛ قەلاگ؛ قەلاگە؛ قەلانگ؛ چەنگاڵ؛ چنگاڵ؛ ئامێرێکی تیژ و چەماوە بۆ گرتن، دالەقاندن یان کێشانی شتێ ‹با چنگک سطل را از چاه بیرون کشید: بە شەنە سەتڵەی لە چا دەرهێنا›.

چنین[1] / čenîn, čonîn/: *صفت.* ئاوا؛ ئاوەها؛ ئاوها؛ وەها؛ وەی؛ وا؛ وە؛ بەمجۆرە؛ ئەمجۆرە؛ هێن؛ ها؛ هن؛ هاهـ ؛ بەو چەشنە؛ نی؛ هالوتاولۆ؛ وەو تۆ؛ هێدینا؛ هونی؛ هوسا؛ پیسە؛ ئیپیسە؛ چیمنە؛ ئیچیمنە؛ بە ئەم بیچم، چەندیەتی یان چۆنیەتیەوە ‹چنین چیزی ندیده بودم: ئاوا شتێکم نەدیبوو›: **این‌چنین** *[ادبی]*

چنین[2]: *قید.* *[ادبی]* وا؛ وە؛ ئاوا؛ ئاوەها؛ ئاوها؛ وەی؛ ئەمجۆرە؛ بەم جۆرە؛ هێن؛ ها؛ هن؛ هاهـ ؛ بەو چەشنە؛ نی؛ هالوتاولۆ؛ وەو تۆ؛ هێدینا؛ هوسا؛ هونی؛ پیسە؛ پێسە؛ بەم چەشنەیە؛ وەکوو ئەمە ‹چنین گفت: وای گوت›: **این‌چنین** *[ادبی]*

چنین[3]: *ضمیر.* ئاوا؛ وا؛ وە؛ وەی؛ ئاوەها؛ ئاوها؛ ئەمجۆرە؛ بەم جۆرە؛ هێن؛ ها؛ هن؛ هاهـ ؛ بەو چەشنە؛ نی؛ هالوتاولۆ؛ وەو تۆ؛ هێدینا؛ هوسا؛ هونی؛ پیسە؛ پێسە؛ ئیپیسە؛ چیمنە؛ هەر ئەم کەسە یان هەر ئەم شتە کە لەمەو پێش یادی کراوە ‹چنین است رسم روزگار: ئاوایە دابی دەوران›: **این‌چنین** *[ادبی]*

چو / čow, čo:/: *اسم.* *[گفتاری]* دەنگۆ؛ گوتی‌ـگوتی؛ وتی‌ـ وتی؛ گوتەـگوتە؛ قوو؛ تەقە؛ چرـچر؛ چاووڕا؛ شات‌وشووت؛ قسە و باسی هەموو جۆرەی ناو خەڵک.

▣ **چو افتادن**: قوو داکەوتن؛ قسە داکەوتن؛ تەقە داکەوتن؛ قاڵ دەرچوون؛ وتی‌ـ وتی هەستان؛ وتی‌ـ وتی داکەوتن؛ قسە لە سەر زاران کەوتن ‹چو افتاده بود عروس فرار کرده: قوو داکەوتبوو بووکەکە هەڵاتووە›.

چو انداختن: قوو داخستن؛ وتی‌ـ وتی داخستن؛ وتی‌ـ وتی بڵاوکردنەوە ‹همه جا چو انداختند کە زلزلە می‌آید: لە هەموو لا قوویان داخست بوومەلەرزە دێ›.

چو / čo/: *حرف.* *[مخفف، ادبی]* کاتێ؛ کە؛ چون؛ چوون ‹چو فردا برآید بلند آفتاب ...: بەیانی کاتێ کە هەتاو بەرز هەڵات...›.

چوب / cûb، ـها/: *اسم.* ١. چێو؛ چۆ؛ چوو؛ بەشی تۆکمەی دار و دارچەک کە بەتایبەت کۆتەرەکەی پێک دێنێ ‹چوب گردو خیلی قیمتی است: چێوی گوێز زۆر بەنرخە› ٢. *[مجازی]* چیلکە؛ چێڵگ؛ چوکوڵ؛ ئێزینگ؛ هێزم؛ چوو؛ دار ‹رفتیم برای اجاق کمی چوب جمع کردیم: ڕۆیشتین بۆ سۆبە هێندێ چیلکەمان کۆ کردەوە› ٣. دار؛ درەختی بڕدراو کە هێشتا بە شێوەی تەختە دەرنەهاتووە ‹چوبها را بار زدند و از جنگل بردند: دارەکانیان بار کرد و لە جەنگەڵیان بردن› ٤. *[کنایی، گفتاری]* پارە؛ پووڵ؛ بەتایبەت یەکەی پارە ‹چند چوب بالاش

دادی؟: چەندت پارە لە سەری ڕۆیوە›.

چوب الف ☜ **چوبالف**

چوب پرده: چێو پەردە؛ چۆ پەردە؛ چێو یان کانزایەکی درێژ و باریک کە لە سەرووی پەنجەرەوە دادەبەسرێ و پەردەی پێوە هەڵدەواسن.

چوب تعلیم: چێوتالیم؛ چێوێکی کورت و خەڕاتی کراو و ڕازاوە، کە ئەفسەران بە دەستیانەوە دەگرت.

چوب دو سر طلا: *[مجازی]* لە هەردوو جەژنان بووگ؛ چێوی هەردوو سەر تەلا/ گوواوی؛ کەسێ یان شتێ کە لە لای هەموانەوە (بەتایبەت لای دوو یان چەند کەس یا گرۆی بەرانبەرەوە) بێنرخ و ناوخراپ بووبێ.

چوب زیر بغل: چێوشەقە؛ دارشەق؛ دار هەنگڵ؛ چێوی بنهەنگڵ؛ کەرستەیەکی لە چێو یان ئالومنیۆم بۆ نەخۆشی پێشکاو یان کەسێ کە پێی گەزەنی دیوە، کە یەک یان جووتێکی بخاتە ژێر باڵیەوە و پێوەی بڕوا.

چوب سفید: چێوی سپی؛ چێوی سپیدار و دارگەلی بێ بەرگە.

چوب سیگار: مۆدنە؛ دەملە؛ دەمنە؛ دەمنە سیگار؛ دەمسکار؛ دەمەسگار؛ باسک؛ دار جغار؛ قۆسە؛ دار جگەرە؛ لوولەی باریک و ناو قرۆڵ کە جگەرەی پێدا دەکەن و دەیکێشن.

چوب قلم: سەرە قەڵەم؛ میلەیەکی بن کۆڵیو کە لە سەر مێزی دادەنێن و قەڵەمی تێدەخەن، ڕایدەگرێ.

چوب کبریت: نفت؛ چڵە شەمچە؛ چڵە شخاتە؛ زلوک؛ دەنکە شەمچە؛ زللک؛ چوکڵە گۆگرد؛ چۆکلە شقارتە؛ چوکلە شەمچە.

چوب مرکزی: قلب چوب ☜ **قلب**

چوب بە لانەی زنبور فرو کردن: *[کنایی]* چیلکە کردنە کونی زەرگەتەوە؛ هێلانەی زەردەواڵە شێواندن؛ سەگی نووستوو وە خەبەر هێنان؛ شەڕ هەڵگرانن/ ئاڵۆزانن/ هەڵخڕاندن / نیانەوە/ هەڵگرسانن/ وە پاکردن؛ گۆتاڵ و پشێوی خۆش کردن.

چوب توی آستین کسی کردن: *[کنایی]* کەسێ توخماخ کردن؛ کەسێک بە داهۆڵدا کردن؛ کەسێ بە سەختی ئازار دان ‹اگر پدرت بفهمد چوب توی آستینت می‌کند: ئەگەر باوکت بزانێ توخماخت ئەکا›.

چوب چیزی/ کسی را خوردن: *[کنایی]* شەقی شتێ/ کەسێ خواردن؛ گووی شتێ/ کەسێ شێلان؛ بە بۆنەی کەسێ یان شتێکەوە تووشیاری سزا یان زەحمەت و زیان بوون ‹هنوز بعد از ۲۰ سال، چوب حزبی بودنش را می‌خورد: هێشتا دوای ۲۰ ساڵ، شەقی حیزبی بوونی دەخوا›.

چوب حراج چیزی را زدن: ئاگر نانە شتێکەوە؛ هەرزان و تالان دان؛ هەڕاج کردن؛ شمەکێ هەڕاج کردن یا زۆر هەرزان فرۆشتن.

چوب خوردن: چێو/ کوتەک خواردن؛ تێلا کوت کران؛ کوتەککاری کریان؛ بە چێو و دار کوتەک خواردن. هەروەها: **چوب زدن؛ بە چوب بستن**

چوب لای چرخ کاری گذاشتن: *[مجازی]* چوکڵەشکێنێ کارێک کردن؛ بەرد خستنە ڕێ کارێ؛ قۆرت دەکارێ خستن؛ چەت تێخستن؛ بەرهەڵست خستنە بەر کار و بارێکەوە ‹مخالفان چوب لای چرخ انتخابات می‌گذارند و مشکل می‌تراشند: نەیاران لە هەڵبژاردنەکاندا چوکڵەشکێنی دەکەن و گەڕ و گێچەڵ دەتاشن›. هەروەها: **چوب لای کار کسی گذاشتن**

همه را بە یک چوب راندن/ زدن: *[کنایی]* هەموو بە یەکجۆر لێخوڕین؛ خراپ دادوەری

کردن و له نێواندا جیاوازی دانەنان ‹توی اداره هم کارمند خوب هست هم بد، نباید همه را بە یک چوب راند: له مەزرینگەدا هەم کارمەندی چاک هەیە هەم خراپ، نابێ هەموو بە یەکجۆر لێخوڕی›.

چوب‌الف / čûb'alef ، ـها: [فارسی/ عربی]/اسم. شوولک؛ پەیکان؛ پێکان؛ چێویلکەی پیشان دانی پیت یان وشەی نووسراو بۆ نۆمسان یان خوێندنەوەی شتێک له لایەن نۆ ئامۆژانەوە.

چوب‌بری / čûb.borî ، ـها:/اسم. دارتاشخانە؛ چێوبڕی؛ کارگەیەک که چێوی تێدا دەبڕن و به شێوەی ئالۆدار و تەژە یان تەختەی درێژ و کوڵ دەری دێنن.

چوب‌بست / čûb.bast ، ـها:/اسم. چێوبەس؛ چێوبەست؛ چێوبەن: ١. داربەست؛ پێکهاتەیەک له مێلەی ئەستوونی و ئاسۆیی پێکهەڵبەستراو بۆ دانانی تیکەگەلی خانوو (وەک میچ، دیوار، درگا و پەنجەره) له سەریەوە ٢. تیرەک؛ ئاوەها قەوارەیەک بۆ بەرگری‌کردن له رووخان یا خراپی خانووی ئاڕۆفتە ‹برای جلوگیری از فروریختن ساختمان، همه جایش را چوب‌بست زده بودند: بۆ بەرگری له ڕووخانی خانووەکە، هەموو لایەکیان چێوبەست کردبوو› ٣. داربەس ‹نقاش از چوب‌بست افتاد و پایش شکست: نەقاشەکە له چێوبەستەکەوە کەوتە خوارەوە و پێی شکا›.

چوب‌بغل / čûb.baqal ، ـها:/اسم. دارشەق؛ چێوشەق؛ چێوشەقە؛ دارهەنگڵ؛ داری بن باڵی پا شکاو یان ئەوانەی پێیان گەزەنی دیوە ‹آرام هنوز با چوب‌بغل راه می‌رود: ئارام هێشتا بە چێوشەقەوە دەڕوا بە ڕێوە›.

چوب‌بلال / čûb.balāl ، ـها:/اسم. قۆڵ؛ نێرگتەی چێوینی گەنمەشامی کە دەنکەکانی تێ‌چەقیوە.

چوب‌پا / čûbpā ، ـها:/اسم. چەکمەسوورە؛ دوو داری درێژ بە جێگە پێوە بۆ ڕاوەستان، کە منداڵان یان یاریکەرانی سیرک له سەریانەوە دەوەستن و پێوە دەچن بەڕێوە.

چوب‌پرده / čûbparde ، ـها:/اسم. چێوپەردە؛ مێڵ‌پەردە.

چوب‌پنبه / čûbpambe, -panbe ، ـها:/اسم. هەودەڵ؛ تەپەدوور؛ تەپەدۆر؛ چێوپەمە: ١. تۆکڵەی بڕێ داری وەک بەڕوو کە پاش وشک بوونەوە، نەرم و پیف دەبنەوە و سووک و کون-کون هەڵدەگەڕن ٢. تیکەیەک لەو چێوە کە بۆ سەرگرتنی بوتری دەبێ.

چوب‌پنبه‌ای / čûbpambe'î, -panbe'î/: صفت. چێوپەمەیی؛ هەودەڵی؛ تەپەدۆری؛ لە چێو پەمە.

چوب‌پنبه‌کش / čûbpambekeš, -panbekeš ، ـها:/اسم. چێوپەمەکێش؛ کەرەسەیەک بۆ هەڵکێشان و دەرهێنانی چێوپەمەی دەرگای بوتری.

چوبخط / čûbxat ، ـها: [فارسی/ عربی]/اسم. *[قدیمی]* کرت؛ لەلە؛ چێولەلە؛ چێوێکی باریکەڵە کە کاسبکارانی نەخۆنەوار بەکێشان یان هەڵکەندنی هێڵ و نیشانەگەلێک بە سەریەوە، حیسابی قەرزدارانیان تۆمار دەکرد.

⊡ **چوبخط کسی پر شدن**: *[کنایی]* جێ قەرز کردن بۆ کەسێک نەمان ‹آزاد از بس قرض گرفته چوبخطش پر شده: ئازاد ئەوەندەی قەرز کردووە، جێ قەرز کردنی بۆ نەماوە›.

چوبدار / čûbdār ، ـها؛ ـان:/اسم. چۆدار؛ چێوار؛ جەڵەبچی؛ بزگیر؛ جەلاو؛ جەڵەبکڕ؛ کەسێ کە ماڵات دەکڕێ و دەیفرۆشێتەوە.

چوبدست / čûbdast/ ☜ **چوبدستی**

چوبدستی / čûbdastî ، ـها:/اسم. چێو؛ چوو؛ چوە؛ چۆڤ؛ داردەس؛ داردەست؛ دارعەسا؛ کەواز؛ چێوتەیاخ؛ شمڕ؛ نەڤیزە؛ گاڕام؛ چوودەس؛ گاڕان؛ چێوێ کە بۆ نێو ڕان و لێخوڕینی ئاژەڵ یان وەک چەک و تەرک بە

دەستەوە دەگیردرێ: **چوبدست**

چـوبرختی / čûbraxtî ، ـهـا/: /اسم/ چـاکلا؛ چێولیباسی؛ ئامرازێکی چێوی یـان ئاسـنینە بـۆ پێوە هەڵواسـینی جـل و بـەرگ ‹پیراهنـت را اتـو کردم، آویزان کردم به چوبرختی: کراسەکەتم ئوتوو کرد و هەڵمواسیە چاکلاکەوە›.

چوب سیگاری / čûbsîgārî/: [فارسی/ فرانسوی] ☜ **چوب سیگار**

چوبفرش / čûbfarš ، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم/. ١. تەختەفەرش؛ چێوکوت؛ چێوپۆش؛ ژووریـک کە بەتیکە-تیکەی تەختە یـان چێـو داپۆشـراوە ٢. پارکێـت؛ چێـوی پارچـە-پارچـەی ڕێـک و لووس‌کراو بۆ داپۆشینی ژوورێک بەجێ موکێت.

چوبفروشی / čûbfurûšî ، ـها/: /اسم/ چێوفرۆشی؛ دارفرۆشی؛ دامـەزراوەی فرۆشـی دار و ئاڵـۆدار. هەروەها: **چوبفروش**

چـوب‌فلـک / čûbfalak/: [فارسـی/ عربـی] ☜ **فلک-٣**

چوبک / čûbak ، ـهـا/: /اسم/ ئەسـپۆن؛ سـپۆن؛ حـوژە؛ زروێ؛ زرۆی؛ زرۆ؛ یەوشــە؛ ســەونچک؛ هلۆت؛ هیلۆ؛ پووشە نـەورۆزە؛ پـووش عەنتـەرە؛ کەفکـەفۆگ؛ کەفکـەفۆک؛ گیاکەفـە؛ چۆخـان؛ چەوغان؛ دڕکەئاڵەت؛ گیایەکە جاران بـە پـنج و ڕەگەکەی شتیان دەشۆرد: **چوبە -٢**

چوبکـــاری / čûbkārî/: /اســم/ چێوکـــاری: ١. کـارکردن بـە چێـو بەتایبـەت کارگـەلی ڕازێنەیی و جوانکاری ٢. چێوکوتان؛ ژەندن یان لێـدانی پەیتاـپـەیتا بـە چێـو ٣. [مجـازی] جولانەوەی بە میهرەبـانی و لێبوردوویـیەوە لـە حاندی کەسێک کە لە بەر چاوەڕوان نـەکراوی ببێتە هۆی خەجاڵەتباری ئەو کەسە.

چوب‌لباسی / čûblebāsî ، ـهـا/: [فارسـی/ عربـی] /اسم/ چێولیباسی؛ چاکلا؛ ئامرازێکی چێـوی یـان ئاسنینە بۆ پێوە هەڵواسینی جل و بەرگ.

چوبە / čûbe ، ـهـا/: /اسم/ ١. دار؛ کۆڵـەکە یـان لادارێ کە بە زەویاندا چەقاندبێ ‹چوبـەی اعـدام: دار قـەواخ› ٢. ☜ **چوبــک** ٣. [قـدیمی] تـیر؛ ئەوەی بە کەوان دەیهاوێن.

◙ **چوبەی اعدام:** دار قولاخ؛ دارقەواخ؛ دارێ کە تاوانکاری بۆ کوشتن پێوە دەبەستن.

چوبەی دار: داری قەنارە؛ سێدارە؛ کۆڵـەکەیێ بـە تیرەکێکـی ئاسـۆیی، بـۆ هەڵواسـین و خنکاندنی تاوانبار.

چـــوبی / čûbî/: صــفت. چێــوی؛ چێــوین: ١. چوویی؛ چۆڤی؛ پێوەندیدار یان سەر بە چێـو ‹بافت چوبی: بافتی چێوی› ٢. دارین؛ چێ‌کراو لـە چێو ‹در چوبی: دەرگای چێوی›.

چوبین / čûbîn/: صفت. [ادبی] چێـوی؛ چێـوین؛ چووینە؛ دارینە؛ دارین؛ تایبەتمەندی هەر شـتێ کـە لـە دار دروسـت بووبـێ ‹پای چـوبین سخت بی‌تمکین بود: پای چێوی زۆر لەرزۆکە›.

چوپان / čûpān ، ـها؛ ـان/: /اسم/ شـوان؛ شـوانە؛ شڤان؛ شیڤان؛ چوپـوو؛ گەلـەوان؛ ڕانـەوانێ کـە ئـاژەڵ دەلـەوەڕێنێ و چاودێـڕییان لێـوە دەکـا (بەتایبەت کەسێ کە بـە وەرگـرتنی مـز، ئـەو کـارە دەکا).

چوپـانی / čûpānî/: /اسم/ شـوانی؛ شـوانەیی؛ شڤانی؛ ڕامیاری؛ شەوونی؛ شـوانێتی؛ کـار یـان کردەوەی شوان.

چوپی / čûpî/: [کردی]/اسم/ هەڵپەڕکێ؛ دیلانـە؛ دیلانێ؛ گۆبەند؛ جۆرێ لەیزی بە کۆمەڵ.

چوچولـە / čučule/: /اسـم/ بەلۆکـە؛ بەلووکـە؛ بــەلوو؛ قیتکــە؛ قیتــک؛ قیچــک؛ نیچــک؛ چیلکــە؛ میتــک؛ میتــۆڵ؛ میتۆڵـە؛ میتکـە؛ گلــک؛ گولنــک؛ چوچەلــە؛ پەلــە؛ نێــوەر؛ کوڕکــە؛ دوو پەلــە گۆشــتی لای ســەرووی ئەندامی زاوزێی گوانداری مێ.

چوخـا / čowxā, čo:xā ، ـهـا/: [از کـردی]/اسم/ چوخــک؛ چۆغــە؛ چۆخــە؛ چــۆخی؛ پەســتە؛ پەسەک؛ چۆغک؛ سەرکەوای لە بووزوو.

چوگان / čowgān, čo:gān/: *اسم.* ۱. شاقوبانی؛ شاقۆلانیێ؛ حەچان؛ شەقێن؛ گۆیێن؛ گۆبازی؛ کاشۆبازی؛ هۆکی؛ گەمەی گۆ و گۆچان؛ وەرزشێکی گرووپی، یاریکەرانی لە سەر ئەسپ بە گۆچان لە گۆی دەدەن تا بچێتە نێو دەروازەوە ۲. /ـها/ گۆچان؛ شاکۆن؛ شاقۆڵ؛ قاشۆ؛ حەچ؛ شەق؛ کاشۆ؛ باکوورە؛ شەک؛ شەق؛ گۆپاڵ؛ گالۆک؛ هۆلی؛ تۆپتاو؛ گورەچەنگ؛ چێوێکی سەر چەوێلە گۆی پێ دەخەن.

چون [1] / čûn/: *قید. [ادبی]* چۆن؛ چوون؛ چەین؛ چلۆن ‹روزگار تو چون بود؟: حاڵ و باڵی تۆ چۆن بوو؟›.

چون [2]: *حرف.* ۱. لەبەر ئەوە؛ بەو بۆنەوە؛ بۆ ئەوەی؛ چوون؛ چوونکا؛ چوونکە؛ چۆنکاتێ؛ چونکاوەکوو ‹چون هوا تاریک بود، چراغ روشن کردم: لەبەر ئەوەی هەوا تاریک بوو چرام هەڵکرد› ۲. [ادبی] وەک؛ وەکی؛ هەر وەک؛ وێنە؛ وەکوو؛ وەو؛ پیسە؛ هەر پێسەو؛ کفت؛ کفتی؛ عەین؛ دەردی؛ عەین‌ومەین؛ کوت‌ومت؛ چەشنی ‹چون برق: وەک کارەبا› ۳. [ادبی] کە؛ گاڤاکە؛ لە کاتێکدا؛ کاتێ کە؛ وەختاریوە؛ وەختارێ؛ ئەگەر ‹چون شب شد چراغ آوردند: کە شەو داهات چرایان هێنا›.

چون و چرا / čûn-o-čerā ، ـها/: *اسم.* سێ‌ودوو؛ قسە و باس؛ چۆن و چلۆن؛ ئەمەکە و ئەوەکە؛ چۆن و بۆ؛ پرسیار لە هۆ و چۆناوچۆنی ‹گفت: دستورات را باید بدون چون و چرا اجرا کنی: گوتی: دەبێ فەرمانەکان بە بێ سێ‌ودوو بەڕێوە بەری›.

چونی / čûnî/: *اسم. [ادبی]* چۆنیەتی؛ چۆنی؛ چۆناوچۆنی؛ چۆنایەتی؛ لە چ دۆخ و ژیوارێکدا بوون.

چه [1] / če/: *صفت.* چ: ۱. /ـها/ چە؛ چی؛ چێش؛ چوە؛ بۆ پرسیارکردن لە چۆناوچۆنی شتێ ‹شام چه داریم؟: شێو چمان هەیە؟› ۲. بە چۆنیەتی نائاسایی (خراپ، باش، درێژ، کورت ...) ‹چه مردی!؛ چه بویی!: چ پیاوێک!؛ چ بۆنێ!›.

چه [2]: *قید.* چ؛ چە؛ چەنێ؛ چەند؛ چەنێک؛ چن؛ چندە؛ چنە؛ چننە؛ زۆر- زۆر؛ یەکجار فرە ‹چە کیفی کردم: چ کەیفێکم کرد›.

چه [3]: *ضمیر.* چی؛ چە؛ چێش؛ چ؛ چوە: ۱. نیشانەی پرسیاری و بە واتای: *الف)* چ شتێ ‹چه خریدی؟: چیت سەند؟› ب) چ کارێ ‹چه کرد؟: چی کرد؟› ۲. شتاق؛ هیچ شت یا هیچ کار ‹چه داشتم بدهم؟: چیم بوو بیدەم؟› واتا: شتێکم نەبوو بیدەم.

چه [4]: *حرف.* ۱. چ؛ چە؛ نیشانەی هاوسانی و بەرانبەری دوو شت، کەس یان بار و دۆخێک ‹چه این، چه آن، چه ببرد، چه ببازد: چ ئەمە، چ ئەوە، چ بباتەوە، چ بدۆڕێنێ› واتا: هەردووک بار وەکوو یەک وایە ۲. [ادبی] چوونکا؛ چونکاتێ؛ چونکە؛ چوونکەی؛ چوونگ ‹باید می‌رفتیم، چه داشت دیر می‌شد: دەبوا بڕۆیشتباین، چونکە خەریک بوو وە درەنگ دەکەوتین› ۳. چ؛ چە؛ هەم ‹ما می‌دانستیم، چه من، چه مادرم: ئێمە دەمانزانی، چ من، چ دایکم› ٤. چه لە؛ چ لە؛ چە؛ چ؛ هەر وەک؛ هەر لە؛ هەر جە ‹همه چیز داشتند، چه پول، چه لباس: هەموو شتێکیان هەبوو، چه لە پارە، چ لە جل›.

ـچه [5]: *پسوند.* ـ چک؛ ـ چە؛ ـ لە؛ ـ کەلە؛ ـ یلە؛ ـ وولە؛ ـ یچک؛ ـلە؛ ـچەک؛ ـ ژە؛ ـ یلکە؛ ـ یچە؛ پاشگری چکۆلە کردنەوە ‹درختچه؛ آلوچه: دارچک؛ هەڵووچە›.

چها / čehā/: *ضمیر.* چی؛ چە؛ چێش؛ چ شتگەلێ؛ هێما بە شتگەلێک بە چۆنیەتی تایبەتەوە (خراپ، چاک و سەیر و...) کە زۆرتر بۆ کەسێ کە رووی قسەی لێیە، چییەتیەکەی دیارە ‹نمی‌دانی چها کشیدم!: نازانی چیم کێشاوە!›.

چهار [1] / čahār/: *اسم.* چوار؛ چار؛ یەک و سێ؛ ژمارەی سەرەکی نێوان سێ و پێنج ‹بعد از سه نوبت می‌رسد به چهار: دوای سێ نۆرەی چوارە›.

چهار [2]: *صفت.* چوار؛ چار: ۱. دانێ زۆرتر لە سێ

دانه ‹چهار مرد: چوار پیاو› ٢. چوارم؛ چوارەم ‹شمارەی چهار: ژمارەی چوار›.

چهارـ[3]: *پیشواژە.* چوارـ؛ بە چوار ژمارە لە شتێ ‹چهاردیواری؛ چهارساله: چواردیواری؛ چوارسالان›.

چهارابرو / čahār'abrû/: *صفت.* برۆپان؛ برۆ پانوپڕ؛ برۆ گژکن.

چهاراسبه / čahār'asbe/: *قید. [کنایی]* بەتاو؛ چوارناڵ/ ناڵە؛ بە خار؛ بە غار؛ تەقڵەکوت؛ چوارە؛ بەتاڵووکەیەکی زۆرەوە ‹چهاراسبه در مسیر ترقی می‌تاخت: بەتاو لە ڕێبازی سەرکەوتندا غاری دەدا›.

چهاربر / čahārbar/ ☜ **چهارضلعی**

چهاربعدی / čahārbo'dî ، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت.* چوار لایەنی؛ چوار لایی؛ خاوەن چوار ڕەهەندی درێژایی، پانایی، بەرزایی و کات.

چهاربند / čahārband/: *اسم.* چواربەندە؛ هەر دوو ئانیشک و هەر دوو ئەژنۆ؛ برێتی لە هەموو بەندی لەش.

چهارپا / čahārpā ، ـها؛ ـیان/: *اسم.* چاروا؛ چارەوێ؛ چوارپێ؛ چوارپا؛ چوارڤا؛ هەر کام لە گیانەوەرانی گوهاندار کە لە سەر دوو دەست و دوو پێوە بەڕێوە دەچن، بەتایبەت گواندارانی ماڵی کە بۆ سواری و بارلێنان ڕادەگیرێن (وەک ئەسپ و کەر و هێستر).

چهارپاره / čahārpāre ، ـها/: *اسم.* چوارپارە؛ چوارکوتە؛ چوارتیکە؛ جۆرێ گوللەی تفەنگی ساچمەیە کە لە جێ زۆرێک ساچمەی ورد، چوارـ پێنج ساچمەی گەورەی تێ دەخەن بۆ نەچیری گەورە.

چهارپایه / čahārpāye ، ـها/: *اسم.* تەپلەک؛ چوارپایە؛ چوارپاچکە؛ چتی؛ جۆرێ سەندەڵی بێ پشتی و دەستە.

چهارتاق[1] / čahārtāq/: [فارسی/ معرب] *اسم.* بەنایەک کە لە سەر چوار پایە و چوارکەوانەوە بە شێوەی گومبەز دروست دەکرێ: **چهارطاق**

چهارتاق[2]: *صفت.* تاک‌ـتاک؛ تاک؛ تاق؛ تەواو ئاوەڵا (بۆ دەرگا و دەلاقە دەگوترێ) ‹درها را چهارتاق باز گذاشته بودند: دەرگاکانیان تاک‌ـتاک بە جێ هێشتبوو›: **چهارطاق**

چهارتخم / čahārtoxm/: *اسم.* چوار توخمە؛ تێکەڵێک لە تۆمگەلی وەردێنە، ڕکێشە و ناوکە بەهێ و سیپیسوو، کە دەم کراوەکەی بۆ سارێژی قۆزە و نەرم کردنەوەی سینگ باشە.

چهارجهت / čahārcahat/: [فارسی/ عربی] *اسم.* چوارلا؛ چوارنکاڵ؛ چوار کەناران؛ چوار بەرەوگەی سەرەکی کە لە ڕاستای باکوور و باشوور و ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادایە.

چهارچرخه / čahārčarxe ، ـها/: *اسم.* چوارچەرخ؛ چوارتەگەرە: ١. چوارقول؛ جۆرێ گاری ئەسپی کە چوار تەگەرەی هەیە ٢. *[کنایی]* هەر چەشنە کەرەسەی گواستنەوە بە چوار چەرخەوە، بەتایبەت ترۆمبیل.

چهارچشمی / čahārčešmî/: *قید. [مجازی]* بە وردی؛ چوارچەوی؛ بە دیققەت ‹چهارچشمی مواظبش بود: بە وردی هۆشی پێوە بوو›.

چهارچوب / čahārčûb ، ـها/: *اسم.* چوارچێوە؛ چارچێوە؛ چوارچۆ: ١. باڵشمە؛ چارچم؛ دۆر بەند؛ چوار لاسکی پێکەوە بەسراوی وەک چوارگۆشێکی ناو بۆش کە شتێک لە ناو خۆدا ڕادەگرێ ‹چهارچوب پنجره: چوارچێوەی ستاتی› ٢. کەوشەن؛ سنوور؛ پەرێز ‹باید در چهارچوب قانون عمل کرد: دەبێ لە چوارچێوەی قانووندا تێکۆشی› ٣. دوزەنە؛ مرێس ‹کار باید چهارچوب داشته باشد: کار دەبێ چوارچێوەی هەبێ› * **چارچوب**

چهارخانه / čahārxāne ، ـها/: *صفت.* چوارخانە؛ شەترەنجی ‹صفحه‌ی چهارخانه: ڕووپەڕی چوارخانە›.

چهاردست و پا / čahārdast-o-pā/: *قید. [گفتاری]* چوارپەل؛ چواردەس و پا؛ چوارپاچکە؛ چوار چەقەڵ؛ گامووڵە؛ لە سەر دوو دەست و

دوو پا ‹چهاردست و پا راه می‌رفت: چوارپه‌ل به ڕێگادا دەڕۆیشت›.

چهارده[1] / čahārdah/: *اسم.* چارده؛ چوارده؛ ژمارەی بنەمایی نێوان سێزده و پازده.

چهارده[2]: *صفت.* چارده؛ چوارده: ١. دانەیەک زیاتر له سێزده دانه ٢. چوارده‌هەم؛ چوارده‌یەم.

چهاردهم / čahārdahom/: *صفت.* چوارده‌هەم؛ به ڕیز یان پلەی چوارده‌وه.

چهاردهمی / čahārdahomî/: *ضمیر.* چوارده‌هەمی؛ چوارده‌می؛ چارده‌می؛ ئەوی کە له ڕیز یان پلەی چوارده‌هەمدا بێت.

چهاردهمین / čahārdahomîn/: *صفت.* چوارده‌مین؛ چارده‌مین؛ چوارده‌هەمین، بە ڕیزمان، پله یان جێگای چوارده‌هەمەوه.

چهاردیواری / čahārdîvārî ، ـها/: *اسم.* چواردیـواری: ١. شوێنی دەورگیراو ‹یک چهاردیواری لازم داشت که شب گله را توی آن جا بدهد: چواردیواریەکی پێویست بوو کە بە شەو ڕانەکەی تێدا مۆڵ بدا› ٢. *[مجازی]* جێگای پاوان؛ قۆرخ ‹پدرم ما را در چهاردیواری منزل آزاد گذاشته بود: بابم لە چواردیواری ماڵەوه ئازادی هێشتبووین› ٣. *[کنایی]* ماڵ؛ خانوو؛ یانه ‹چهاردیواری اختیاری: ماڵی خۆمه و ڕای به خۆمه›.

▣ **چهاردیواری اختیاری:** هەرکەس پاشای ماڵی خۆیه؛ ماڵی خۆمه و ڕای به خۆمه؛ هەر کەس له ماڵه خۆ ئازاده.

چهارراه / čahār.rāh ، ـها/: *اسم.* چوارڕێیان؛ چوارڕیان؛ چوارڕێ؛ چوارڕا؛ چوارڕێگان؛ چارڕێک: ١. جێگەیەک کە دوو ڕێگا یەکتر دەبڕن ٢. جێگایەک کە تێیدا چوار ڕێگه لە چوار لای جۆراوجۆرەوه بە یەک دەگەن.

چهارزانو / čahārzānû/: *اسم.* چوارمەشقی؛ چوارمەشقه؛ چوارمەشقان؛ چوارچمکی؛ چوارمێرکی؛ چوارمێکه؛ چوارمێرده‌کی؛ مێهڤانیک؛ دۆخ یان حاڵەتی دانیشتن کە هەر کام له پاژنەکان له ژێر ڕانی پای‌تردا بێ.

چهارسو / čahārsû/: *اسم.* ١. چوارلا؛ چوارسۆ؛ چواربەرەوگه (سەر، خوار، چەپ، ڕاست) ٢. ـها/ *[قدیمی]* چوارگوزەر؛ ژێرتاقێک له بازاڕدا که چوار گوزەری لێ جوێ دەبێتەوه: **چهارسوق** ٣. ـها/ چوارسۆ؛ چوارلا؛ جۆرێ پێچ‌گوشتی.

چهارسوق / čahārsûq/: [فارسی/ عربی]/*اسم.* ١. *[مجازی]* دنیا؛ ئەم جیهانی جێ هاتن و چوونه ٢. *[قدیمی]* ☜ **چهارسو ـ ٢**

چهارشاخ / čahāršāx ، ـها/: *اسم.* *[کشاورزی]* شەن؛ شەنه؛ شەنێ؛ ملێب؛ ملهێب؛ تەبور؛ ئامرازێ کە لە وەرزێریدا بۆ جێبەجێ کردنی گیا و شەن‌کردن و کارگەلێ وا دەبێ.

▣ **چهارشاخ ماندن:** *[مجازی]* ماق مان؛ وشک بوون؛ واق ورمان ‹از تعجب چهارشاخ مانده بود: له بەر سەرسووڕماوی ماق مابوو›.

چهارشانه / čahāršāne/: *صفت.* چوارشانه؛ بلەر؛ خاوەنی شانی پان و سنگی ئەستوور و پتەو ‹یک آقای بلند قد و چهارشانه آمده بود: پیاوێکی بالابەرز و چوارشانه هاتبوو›.

چهارشنبه / čahāršambe, -šanbe ، ـها/: [فارسی/ آرامی]/*اسم.* چوارشەممه؛ چوارشەم؛ چوارشەمۆ؛ چوارشەمبۆ؛ چوارشەمبێ؛ چارشەمب؛ چارشەم؛ ناوی ڕۆژی پێنجەم لە حەوتووی ئێرانیدا، نێوان سێ‌شەممه و پێنج‌شەممه.

چهارشنبه‌سوری / čahāršambesûrî, -šanbesûrî، ـها/: [فارسی/ آرامی/ فارسی]/*اسم.* چوارشەممەسووری؛ چوارشەممه کولە؛ کولە چوارشەمۆ؛ قوڵه چوارشەمه؛ چوارشەممه کڵه؛ ئاخرین شەوچوارشەممەی ساڵ.

چهارشنبه‌شب / čahāršambešab, -šanbešab ، ـها/: [فارسی/ آرامی/ فارسی]/*اسم.* شەوی پێنج‌شەممه؛ شەو پەنشەمه؛ شەوی دوای ڕۆژی چوارشەممه؛ شەوی چوارشەممه لە سەر پێنج‌شەممه.

چهارصد[1] / čahārsad/: *اسم.* چوارسەد؛ ژمارەی سەرەکی نێوان سێسەد و نەوەد و نۆ و چوارسەد و یەک؛ چوار بەرانبەری سەد.

چهارصد[2]: *صفت.* چوارسەد: ١. دانەیەک زیاتر لە سێسەد و نەود و نۆ دانە ٢. چوارسەدەم؛ چوارسەدەم.

چهارصدم / čahārsadom/: *صفت.* چوارسەدەم؛ چوارسەدەم؛ بە ڕیزمان یان پلە و جێگای چوارسەدەوە.

چهارصدمی / čahārsadomî/: *ضمیر.* چوارسەدمی؛ چوارسەدەمی؛ ئەوەی لە ڕیز، پلە یان جێگای چوارسەدەمدایە.

چهارصدمین / čahārsadomîn/: *صفت.* چوارسەدەمین؛ بە ڕیزمان یان پێگەی چوارسەدەمەوە.

چهارضرب / čahārzarb/: [فارسی/ عربی]*اسم.* لە کێشەکانی مووسیقا کە بە شێوەی چوار ڕەش دەنووسرێت.

چهارضلعی / čahārzel'î ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* چواربەر؛ چوارگۆشە؛ بیچمی هەندەسی بەسراو کە چوار بەر و چوار سووچی هەیە. هەروەها: **چهاربر**

چهارطاق / čahārtāq/: [فارسی/ معرب] ☜ **چهارتاق**

چهار عمل اصلی / čahār'amale'aslî/: [فارسی/ عربی]*اسم.* *[ریاضی]* چوار کاری سەرەکی ژمێردن (کۆکردنەوە، کەمکردنەوە، لێکدان و بەشکردن).

چهارفصل[1] / čahārfasl/: [فارسی/ عربی]*اسم.* چواروەرز؛ چوار کژی ساڵ کە بریتین لە بەهار، هاوین، پاییز و زستان.

چهارفصل[2]: *صفت.* چواروەرزە؛ چوارکژە؛ لەبار بۆ کەڵکوەرگرتن لە هەموو وەرزەکان ‹این پیراهن چهارفصل است: ئەم کراسە چواروەرزەیە›.

چهارگاه / čahārgāh/: *اسم.* چوارگا؛ یەکێ لە حەوت دەزگای مووسیقای ئێرانی.

چهارگل / čahārgol/: *اسم.* چوارگوڵ؛ دەرمانی گیایی بریتی لە وەنەوشە، گوڵی توڵەکە (پەپەچەورە) و گوڵە لەولاو کە دەم کراوەکەی ڕەوانە.

چهارگوش / čahārgûš ، ـها/: *اسم.* ١. چوارگۆشە؛ چوارچمک؛ چوارسووک؛ چوارقولینچک ٢. لاکێشە؛ درێژکۆڵە؛ بیچمی هەندەسی تەخت و چواربەر کە هەر دوو بەری بە قەد یەک و لە بەرامبەر یەکەوەن.

چهارلاچنگ / čahārlāčang/: *اسم.* *[موسیقی]* یەکەی کات لە نوت نووسیدا کە درێژەی دەکاتە یەکهەشتەمی چەنگ.

چهارم / čahārom/: *صفت.* چوارم؛ چوارەم؛ چارم؛ چارەم؛ بە ڕیز، پلە یان پێگەی چوارەوە.

چهارمضراب / čahārmezrāb ، ـها/: [فارسی/ عربی]*اسم.* چەهار میزراب؛ بەشێکی زەربی لە دەسپێک یان بەیناوبەینی دوو بەشی ئاوازی لە مووسیقی ئێرانیدایە.

چهارمی / čahāromî ، ـها/: *ضمیر.* چوارەمی؛ چارمی؛ ئەوی لە ڕیز، پلە یان پێگەی چوارمە.

چهارمیخ / čahārmîx/ ☜ **چارمیخ ـ ١**

چهارمیخه / čahārmîx/: *اسم.* ئەشکێل؛ ئشکێل؛ چوارمیخە؛ چوارنیخە.

چهارمین / čahāromîn/: *صفت.* چوارەمین؛ چارەمین؛ بە پلە، ڕیز یان پێگەی چوارەمەوە.

چهارنعل / čahārna'l/: [فارسی/ عربی]*اسم.* غار؛ پرتاف؛ پرتاو؛ ترەختان؛ چوارناڵە؛ چارگاڤی؛ چوارە؛ لنگکوت؛ ڕۆیشتنی بە خێرای ئەسپ.

⊡ **چهارنعل رفتن:** بە غار ڕۆیشتن؛ بە پرتاو ڕۆیشتن؛ بە چوارناڵ چوون؛ زۆر بە خێرایی ڕۆیشتن. هەروەها: **چهارنعل تاختن**

چهاریک / čahāryek/: *اسم.* چواریەک؛ بەشێ لە چوار بەشی یەکسان.

چهچه / čahčah ، ـها/: *صوت.* چریکە؛

چەهچەهە؛ ئاوازی باڵندەی دەنگ خۆش.
▣ **چهچــه زدن:** چریکانــدن؛ چریکــەکردن: ١. خوێندنی بولبول و پەلەوەرانی دیکە ‹بلبل توی قفس چهچه می‌زد: بولبولەکە لە نێو قەفەسدا دەیچریکانــد› ٢. چەهچەهــە لێدان ‹خواننده داشت چهچه می‌زد: گۆرانیبێژەکە دەیچریکاند›.
چهچهه / čahčahe ، ـها/: *صوت. [ادبی]* چریکـە؛ ئاوازی باڵندەی دەنگ خۆش.
چهره / čehre ، ـها/: *اسم. [ادبی]* ١. دەم و چـاو؛ ڕوومــەت؛ ڕوخــسار؛ ڕوو؛ ڕوی؛ ڕوە؛ ڕواڵــەت؛ دیمەن؛ چڕ؛ دیم؛ دەفک؛ ڕووچک؛ ڕووک؛ چێر؛ چتر؛ چیەر؛ بیچم؛ چار؛ بەشی پێشووی سـەری مرۆ کە بریتیە لە هەنیە، گۆنا، چاو، برۆ، دەم، لێو و چەنە ٢. *[مجازی]* دیم؛ دیمـەن ‹چهـرەی هـزار: دیمـی هـەزار› ٣. سیما؛ چەهرە؛ چـار؛ ڕواڵـەت؛ ڕاپۆرت یـان لێکدانەوەیـەک کـە دەبێتـە هـۆی ناسینی شتێ ‹چهرەی سیاسی دوران جنگ: سـیمای رامیاری سەردەمی شەڕ› ٤. *[مجازی]* کەس؛ تاک؛ کەسایەتی ‹او چهرەی مشهوری شده بود: ئـەو ببـووە کەسـێکی نـاودار› ٥. دیم؛ دیمــەن؛ تەشــک؛ ڕواڵــەت؛ کەسـێک بــە تایبەتمەنـدی کـاری وئاکـاری بـەرچاو و ئاشـکراوە ‹چهـرەی محبـوب: دیمەنـی خۆشەویست›.
▣ **چهرەی باز:** ١. خۆشـحاڵ؛ لـە سـەر کـەیف؛ کەیف خۆش؛ شاد؛ نـاو چـاو کـراوە ٢. ڕووی گەشاوە ‹با چهرەی باز از من استقبال کرد: بە ڕووی گەشاوە هاتە پێشوازیمەوە›.
چهرەی برافروختە: ڕووی هەڵگرسـاو؛ سـوور هەڵگڕاو؛ دەم و چاوێک کە بە هۆی تین و تا، تووڕەیی یان یاوەوە سوور هەڵگەڕاوە.
▣ **چهره شدن:** *[مجازی]* بەناوبانگ بوون؛ نـاو دەر کردن؛ دەرەوشانەوە. هەروەها: **چهره کردن**
چهـره آرا / čehre'ārā ، ـیان/: *اسم.* ڕوومـەتکار؛ دیمکار؛ دیمڕازێن؛ گریمـور؛ کەسـێ کـە کـاری ڕوومەتکاریە.

چهره آرایی / čehre'ārāyî/: *اسم.* ڕوومـەتکاری؛ دیمکاری؛ کـار یـان ڕەوتی دەسـت وەردان لـە ڕوومەتی کەسێ بە مەبەستی گۆڕانی دیمـەن و دەرهێنانی بە شێوازی دڵخواز.
چهره ای[1] / čehre'î/: *اسم.* ١. چێرەیـی؛ گوڵـی؛ پەمــەیی؛ ڕەنگـی سـووری ئـاڵ ٢. سوورسـنج؛ سوور و سـپی؛ بـەفر و خـوێن؛ ڕەنگـی پێـستی جوان و پاراو.
چهره ای[2]: *صفت.* چێرەیی؛ ئاماڵ سوور و سـپی؛ پەمەیی؛ بە ڕەنگی چێرەیی.
چهـره پـرداز / čehrepardāz ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ١. دیمــەنکێش؛ چــارەکێش؛ ڕوخــسارکێش ٢. دیمەنکار؛ دیمکـار؛ گریمـۆر ٣. کەسـێ کـە بەجوانی، خـدە و ئاکـاری کەسـانی جۆراوجـۆر دەردەبڕێ. هەروەها: **چهرەپردازی**
چهره خانـه / čehrexāne ، ـهـا/: *اسم. [نامتـداول]* ژووری گـــریم؛ ژوورێ کـــە دیمـــەنکاری تێـدا دەکرێت.
چهــره نگــار / čehrenegār ، ـهـا؛ ـان/: *اسـم.* دیمەنکێش؛ شێوەکێش؛ نیگارکێش؛ کەسێ کـە وێنەی کەسانی دیکە دەکێشێت.
چهل[1] / čehel/: *اسم.* چـل؛ ژمـارەی سـەرەکی پاش سی و نۆ و پێش چل و یەک.
چهل[2]: *صفت.* چل: ١. یەکێ زۆرتر لە سی و نـۆ ٢. چلەم.
چهل تکه / čeheltekke ، ـهـا/: *اسم.* چـل تیکـە؛ چل‌کوت؛ جلک، بەرگ، پێخەف یان هەر جـۆرە کەرەسـتەیەکی پارچـەیی کـە لـە تیکەگـەلی بچـووکی پارچـەی جۆراوجـۆر و ڕەنگاوڕەنـگ دووراوە. هەروەها: **چل تکه**
چهلم[1] / čehellom/: *اسم. [گفتاری]* چلـە؛ چلـێ: ١. چلەمین ڕۆژی کۆچی دوایی کەسێ ٢. ڕێ و ڕەسمێ کە بەم بۆنەوە بەڕێوە دەچێـت ‹برایش چهلم گرفتیم: چلەمان بۆی گرت› * **چله**
چهلم[2]: *صفت.* چلەم؛ چلەمین؛ بە ڕیز، پلـە یـان

پێگەی چل ‹نفر چهلم کنکور: چلەم کەسی کونکوور›.

چهلمی / čehel(l)omî/: ضمیر. چلۆمی؛ چلەمی؛ ئەوی لە ڕیز، پلە یان پێگەی چلەم دایە.

چهلمین / čehel(l)omîn/: صفت. چلەمین؛ چلۆمین؛ بە ڕیز، پلە یان پێگەی چلەم.

چی[1] / čî/: حرف. *[گفتاری]* چی؛ چە؛ چێش؛ چ شتێ؛ چە چتێ ‹چی می‌خواست؟: چی دەویست؟›.

ـ چی[2]: [ترکی] پسوند. ـ چی: ١. خاوەن یا بەڕێوەبەری شتێ یان جێگایەک ‹تفنگچی: تفەنگچی› ٢. ـ کەر؛ ـ کر؛ خاوەنی پیشە یان ئەنجامدەری کارێ ‹شکارچی: ڕاوچی› ٣. ـ یی؛ ـ وەی؛ سەر بە جێگایەک (بۆ وشەیەک بە «ە» یا «ی» دوایی بێ) ‹کلکتەچی: کەلکەتەچی› ٤. فرۆشیاری شتێ ‹چایچی: چایچی› ٥. شوێن‌کەوتوو؛ خوازیار (بۆ ناوێک پیتی ئاخری «ی» دەنگدار بێ) ‹آذری‌چی: ئازەری‌چی›.

چیپس / čîps، ـها/: [انگلیسی] اسم. ١. چیپس؛ قاشی ناسکی سێفەزەمینەی سوورەوکراو و برژاو ٢. تراشە؛ پەڕە؛ تاشە؛ تۆلاشە؛ وردە و پرزەی جیاوەبووگ لە هەر شتێک.

چیت / čît/: [هندی] اسم. چیت؛ قوماشی ناسک لە بەنی پەموو بە نەخش و نیگاری گوڵ و گیای ڕەنگاوڕەنگ.

چیتا / čîtâ، ـها/: [هندی] اسم. یۆز؛ هاس؛ چیتا؛ تاژپلنگ؛ تولە پلنگ.

چیت‌سازی / čîtsâzî، ـها/: [هندی/ فارسی] اسم. چیت‌سازی؛ کارخانەی چیت چێکر.

چیدن / čîdan/: مصدر. متعدی. // **چیدی**: چنیت؛ **می‌چینی**: دەچنی؛ **بچین**: بچنە// چنین؛ چنیەی: ١. ڕنینەوە؛ خەرتاندن؛ برین؛ دروین؛ چنینەوە؛ چەنن؛ چنیەیوە؛ هەڵکەندن یان جوێ کردنەوەی ڕوەکان لە لاسکە یان تەنەیان ‹چیدن میوه: چنینی میوە› ٢. دوورین؛ چەنن؛ کەندن؛ برین و هەڵکەندنی گژ و گیا ‹چیدن علف: گیا دوورین› ٣. داچنین؛ چنیەی؛ دانانی شتومەک لە جێگای تایبەتی خۆیان بە پێی گەڵاڵە یان بەرنامەی دابین‌کراو ‹چیدن سفره: چنینی سفرە› ٤. دارشتن؛ چێ‌کرن؛ گەڵاڵە پێدان یان ڕێک و مرێس‌کردنی پیلان یان بەرنامەیەک بۆ گەیشتن بە مەبەست ‹نقشه چیدن: پیلان دارشتن›. هەروەها: **چیدنی**

■ صفت مفعولی: **چیده** (چنراو)/ مصدر منفی: **نچیدن** (نەچنین)

چیرگی / čîregî، ـها/: اسم. زاڵی؛ چیری؛ چیری: ١. دەس بە سەرداگری؛ کار یان ڕەوتی وە ژێر خستنی کەسێ یان شتێک لە ڕێگەی هێز خستنە گەڕەوە ٢. سەرکەوتوویی.

چیره / čîre/: صفت. زاڵ؛ چیر؛ چێر: ١. کارامە؛ هەل؛ گورد ‹چیره دست: چیر دەست› ٢. دەس بە سەرداگر ‹چیره شدن تاریکی: زاڵ بوونی تاریکی› ٣. سەرکەوتوو؛ زاڵ ‹چیره شدن بر دشمن: زاڵ بوون بە سەر دوژمندا›.

چیره‌دست / čîredast/: صفت. *[ادبی]* وەستا؛ ئوسا؛ مامۆستا؛ مامۆسا؛ کارزان؛ زاڵ؛ توانا؛ کارامە؛ چیرەدەست؛ بە دەستوبرد ‹نقاش چیره‌دست: نیگارکێشی وەستا›.

چیره‌دستی / čîredastî، ـها/: اسم. وەستایی؛ کارامەیی؛ دەستهەلی؛ چیرەدەستی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بە دەستوبرد بوون.

چیز / čîz، ـها/: اسم. شت؛ چت؛ چشت؛ تشت؛ چێو؛ هن: ١. تەنێکی مادی بێ‌گیان یان بێ‌ئاوەز ‹هر چیز؛ یک چیز سفتی خورد به دستم: هەر شت؛ شتێکی ڕەق دای لە دەستم› ٢. ڕووداو، دیاردە، قسە یان بیر، بە شێوەی گشتی و بێ‌ناو بردنی ‹آن چیز که می‌گفتی چه بود؟: ئەو شتەی دەتگوت چبوو؟› ٣. ماک یان بوونەوەرێ کە جوان نەناسراوە یان ڕاست و ورد باسی نەکراوە ‹چیزهایی در دستش بود: چەن شتێک بە دەستیەوە بوو› ٤. سامان؛

ماڵ؛ دارایی ‹داماد که خودش هیچ چیز ندارد، مگر برادرش چیزی بدهد: زاوا بۆخۆی چتێکی نیه، مەگەر براکەی شتێک بدا›.

چیزبرگر / čîzberger/: [انگلیسی]/اسم. چیزبرگر؛ هەمبەرگر لەگەڵ توێەک پەنیری برژاودا.

چیزخور / čîzxor/: صفت. [گفتاری] دەرمان‌خوارد؛ دەرمان‌وار؛ دەرمان‌داو؛ نەخۆش بە هۆی دەرخوارد درانی شتێکی نالەبار (وەک ژار) ‹مادرش فکر می‌کرد او را چیزخور کرده باشند: دایکی وای بۆ دەچوو دەرمان‌خواردیان کردبێ›.

چیزدار / čîzdār/: صفت. [گفتاری] دەوڵەمەن؛ دەوڵەمەند؛ دەوڵەتمەند؛ دارا؛ بوودە ‹پدر عروس چیزدار است: باوکی بووک دەوڵەمەندە›.

چیزفهم / čîzfahm/: [فارسی/ عربی] صفت. [گفتاری] تێگەیشتوو؛ ژیرلۆ؛ ژیرلە؛ ژیرلێ؛ فامیدە؛ چنەیاوا؛ بە توانایی تێگەییشتن و بڕیاردانی دروست ‹آدم چیزفهم با یک اشاره همه چیز را می‌فهمد: مرۆی تێگەیشتوو بە هێمایەک لە هەموو شتێک تێدەگا›.

چیزی[1] / čîzî/: قید. شتێک؛ شتێ؛ چتێ؛ چێوێو؛ چێویە ‹چیزی حدود صد نفر؛ از غذایت چیزی هم به گربه بده: شتێ دەور و بەر سەد کەس؛ لە چێشتەکەت شتێک بە پشیلەکەش بدە›.

چیزی[2]: ضمیر. شتێکی؛ چتێکی؛ چێوێوش؛ چێویەش ‹چیزی نداشت: شتێکی نەبوو›.

چیست / čîst/: ضمیر. چیە؛ چەس؛ چەسە؛ چێشا؛ چێشەن؛ وشەی پرسیار؛ لە بارەی کەسی سێهەمی تاکی بێ‌گیانەوە ‹آن چیست؟: ئەوە چیە؟›.

چیستان / čîstān ، ـها/: اسم. [ادبی] مەتەڵۆک؛ مەتەڵ؛ مەتەڵە؛ مەتهڵ؛ مەتهەڵۆک؛ قەوسەل؛ چمام؛ چمامک؛ فیشاردە؛ تشتانۆک؛ لیچار؛ دەناچیە؛ شتێکانی؛ مامک؛ قاف؛ پەردەک؛ گوتە یان نووسراوەیەک کە مەبەست و واتای شاردراوە و پێوارە.

چیستی / čîstî/: اسم. [ادبی] چۆنیەتی؛ چیدکی؛ چلۆنایەتی؛ چۆنی؛ چەینی؛ لە چی و بە چ شێوە بوونی شتێ ‹از چیستی این ماجرا کسی چیزی نمی‌داند: لە چونیەتی ئەم ڕووداوە کەس شتێک نازانێ›.

چیلر / čîler ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. سەرماساز؛ چیلێر؛ فێنک‌کەرەوە؛ بەشێ لە کەرەسەی با گۆڕین کە کاری سارد کردنەوەی ئاوی لەگەڕی دەزگایە.

چین[1] / čîn ، ـها/: اسم. ١. چین؛ لۆ؛ لۆچ؛ لان؛ هێڵی بەرز و نزمی پەیتا‌ـ‌پەیتا کە بە هۆی هەڵگلۆفان یان نووشتانەوەوە لە ڕوویەکی لووسدا بەدی دێ ‹چین دامن: چینی دامەن› ٢. گنج؛ لۆچ؛ لووچ؛ چرچ ‹چین کوچکی در گوشەی چشمانش دیده می‌شد: گنجێکی چکوولە لە گۆشەی چاوانیەوە دەبینرا› ٣. [زمین‌شناسی] چین ـ چین؛ لا‌ـ‌لا؛ توێژ؛ دەق بەستنی چینەکانی زەوی بە هۆی جوولانەوەی توێکلی زەوین ٤. [گفتاری] کار و ڕەوتی دوورین؛ ڕنینەوە؛ چنین؛ دروون؛ دروێنە و دوورینی گیا ٥. تاش؛ بەر؛ چن؛ چین؛ بەرچن؛ ئەوەی لە نۆبەیەکدا دەچندرێتەوە.

▣ **چین خوردن**: لۆچ تێکەوتن؛ لۆ تێکەوتن؛ تا خواردن؛ نووشتاوەیی یان دەق لێ‌پەیدا بوون ‹یکی از صفحات کتاب زیر ماشین چین خورد: پەڕێ لە کتێبەکە لە ژێر ماشیندا لوچی تیکەوت›.

چین دادن: چین دان/ پێدان؛ لۆ دان؛ توێ خستن و خەت بەدی هێنان ‹پایین دامن را چین بده!: خوار دامەنەکە چین بدە!›.

ـ چین[2]: پیوازه. ـ چن: ١. ـ چنە؛ ـگیر؛ ئەوەی شتێک ئەچنێتەوە ‹موچین: مووچن› ٢. ـ بژێر؛ چنراو بە هۆی کەسێ یان شتێکەوە ‹دست‌چین: دەس‌چن› ٣. کۆکەرەوە؛ خڕکەرەوە ‹خبرچین: هەواڵ‌چن›.

چین‌چیلا / čînčîlâ ، ـها/: [انگلیسی از اسپانیایی]

/اسم. چین‌چیلا؛ گیانه‌وه‌ریکی گوانداری چکۆله‌ی ئامریکای باشووریه به پیستیکی نه‌رم و بۆره‌وه که زۆر به‌نرخه.

چین‌خوردگی / čînxordegî/: /اسم.
١. چین‌چینی؛ چیناوچینی؛ لۆچی؛ گرژهه‌لاتوویی؛ کار یان ڕه‌وتی چین تیکه‌وتن ‹پوسته‌ی زمین بر اثر سرد شدن دستخوش چین‌خوردگی شد: پیسته‌ی زه‌وی به هۆی سارده‌و بوونه‌وه‌وه تووشی چین‌چینی بوو› ٢. /ها/ چین-چین؛ لا- لا؛ توی- توی؛ جیگایه‌ک که چینی تیکه‌وتووه، به‌تایبه‌ت توێکله‌ی زه‌وین.

چیندار / čîndār ، ـها/: صفت. چیندار؛ چیناوی؛ چین‌چیناوی؛ به چین و گنج ‹دامن چیندار: دامه‌نی چیندار›.

چین و تبتی / čîn-o-tabbatî/: /اسم. چین و ته‌ببه‌تی؛ لقی له زمانگه‌لی ئاسیایی که بریتیه له سی زمانی چینی و ته‌ببه‌تی و برمه‌یی.

چین‌وچروک / čîn-o-čorûk/: /اسم. چرچولۆچ؛ خوز؛ گنج؛ چرچ؛ لا سه‌ر لا؛ توی له سه‌ر توی؛ پۆت؛ قرمچی؛ گنج‌وگرژ.

چین‌وشکن / čîn-o-šekan ، ـها/: /اسم. [ادبی] چین‌وگنج؛ چین- چین؛ خوز؛ دۆژه‌نگ؛ چه‌م و خه‌می توی-توی و له سه‌ر یه‌ک.

چینه / čîne ، ـها/: /اسم. ١. [زمین‌شناسی] تۆژ؛ تویه‌کی به‌رچاو له پیستی زه‌وین (وه‌ک تۆژی به‌رد) که ئه‌ستووری له چه‌ند سانتیمیتره‌وه هه‌تا چه‌ند میتره ٢. چینه؛ موور؛ مۆره؛ ڕیزی دیوار له قوڕ ٣. چینه؛ دان؛ چیمک؛ تۆم و دانه‌ویله‌یه‌ک که په‌له‌وه‌ران ده‌یخۆن.

▣ چینه کشیدن: چینه‌کیشان؛ دیواری قوڕ دانان.

چینه‌بندی / čînebandî ، ـها/: /اسم. [زمین‌شناسی] چینه‌به‌ندی؛ ڕیزمان یان چۆناوچۆنی قه‌لاپه‌چن بوونی مه‌ودای گرکانی یان تۆژه‌گه‌لی گیرهه‌یی که زۆرتر به شیوه‌ی ئاسۆییه.

چینه‌دان / čînedān ، ـها/: /اسم. سیقلدان؛ سیقلدانک؛ سیقلدانه؛ سیق؛ سیقه؛ جیقه‌لدان؛ جیقلدان؛ جیقلدو؛ جیکلدانه؛ په‌زیرانک؛ گژار؛ گژاژ؛ به‌رجۆم؛ به‌رچینه‌ک؛ هیڕک؛ که‌لناس؛ جیقنه‌مه‌ل؛ قیسک؛ قیسکه؛ کاسینۆک؛ جیقه‌لدوو؛ گه‌پرووک؛ چینه‌دوو؛ به‌شی په‌ره‌سه‌ندوو له گه‌رووی په‌له‌وه‌ران و هه‌ندیک له بربڕه‌داران که دان و خۆراکی لی خڕ ده‌بیته‌وه.

چینه‌شناسی / čînešenāsî/: /اسم. [زمین‌شناسی] چینه‌ناسی؛ لقی له زانستی زه‌وین‌ناسی، که له‌مه‌ڕ چۆناوچۆنی به‌دیهاتن، ڕیزمان، له شوین یه‌کی و پیکهاته‌ی کیوان و به‌ردناسی و لۆ و چینگه‌لی تۆکله‌ی زه‌وی ده‌کۆلیته‌وه.

چینی[1] / čînî/: /اسم. چینی: ١. /ها؛ ـآلات؛ ـجات/ فه‌خفووری؛ جۆری سواله‌تی هه‌ره باش، بریقه‌دار و ساف و لووس که ئیرباری لی دروست ده‌کری. هه‌روه‌ها: **چینی‌سازی؛ چینی‌فروشی** ٢. /ها؛ ـان/ هه‌ر یه‌که له دانیشتوانی چین یان منداله‌کانیان ٣. گرۆیه‌ک له زمانه‌کانی چین و ته‌ببه‌تی که شیوه گوتنی جیاواز، به‌لام شیوه نووسینی وه‌ک یه‌کیان هه‌یه، به‌تایبه‌ت زمانی ماندارین.

چینی[2]: صفت. چینی؛ پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به ولاتی چین ‹خط چینی: خه‌تی چینی›.

چینی‌بندزن / čînîbandzan ، ـها/: /اسم. گاوکه‌ر؛ که‌سی که له‌ت‌وکوتی ده‌فری شکاوی چینی ده‌لکینیته‌وه.

چینی‌جا / čînîcā ، ـها/: /اسم. بووفه؛ جیگای فرۆتنی خۆراکی و نۆشابه و چه‌ره‌ز له شوینگه‌لی گشتیدا (وه‌ک سینه‌ما، ناو قه‌تار، گه‌میه و زانکۆ و...).

ح

ح / h/: حرف. ح؛ نیشانەی؛ هەشتەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی. ئەم پیتە کە لە زمانی فارسی ڕەسەندا نیە و لە عەرەبیەوە هاتووە، هەر وەک «هـ» دەخوێنرێتەوە.

ح / he/:/اسم. ١. حێ؛ ناوی هەشتەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی ٢. /مخفف/ دەوروبەر؛ دەورەی؛ سووکەڵەی وشەی «حدود» ‹ح ٢٠ متر: دەوروبەری ٢٠ متر›.

حا / hā/: [عربی]/اسم. حا؛ حێ؛ نێوی عەرەبی هەشتەمین پیتی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی.

حائز / hā'ez/: [عربی] ☜ **حایز**

حائض / hā'ez/: [عربی] ☜ **حایض**

حائل / hā'el/: [عربی] ☜ **حایل**

حابس / hābes/: [عربی] صفت. ـگرسێن؛ بەرگر ئەوەی بەر لە چوونی شتێک بگرێ و ڕایگرێتەوە ‹چای خشک و ماست حابس شکم است: چای وشک و ماست زگ گرسێنە›.

حاتم‌بخشی / hātambaxšî/: [عربی/ فارسی]/اسم. ١. /کنایی/ تەخشان ـــ پەخشان؛ تەخشان و پەخشان؛ دەس‌بڵاوی؛ بەخشین بەبێ حەساو و ئەژمار ٢. /تعریض/ کار یان ڕەوتی بەخشینی شتێ (زۆرتر شتێ کەم و بێ‌بایەخ) ‹تو طلب مردم را بده، لازم نیست حاتم‌بخشی کنی: تۆ قەرزی خەڵکی بدەرەوە، تەخشان و پەخشان پێشکەشی خۆت›.

حاج / hāc/: [عربی] اسم. ١. /ادبی/ ☜ **حاجی** ٢. /گفتاری/ حاجی؛ هەجی؛ ئەو کەسە فەرزی حەجی بەجێ‌هێناوە ‹حاج علی: حاجی عەلی›.

حاجات / hācāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حاجَت**

حاج‌آقا / hācāqā ، ـها/: [عربی/ مغولی]/اسم. ١. حاجی؛ هەجی؛ خاڵەحاجی؛ مامەحاجی؛ نازناوی پیاوانی حەج ڕۆیشتوو ٢. ئاحاجی؛ خاڵۆ؛ مامە؛ نازناوێ بۆ پیاوانی بەتەمەنی موسوڵمان ‹حاج‌اقا نوبت شماست: ئاحاجی نۆرەی ئێوەیە› ٣. مامۆستا؛ مەلا؛ حاجی مامۆستا؛ نازناوی مەلای شیعە ‹حاج‌آقا نماز می‌خواند: مامۆستا نوێژ دەخوێنێ› ❋ **حاجی‌آقا**

حاجب / hāceb/: [عربی]/اسم. ١. /ـها؛ ـان/ /قدیمی/ دەرکەوان؛ درکەوان؛ دەرگەوان؛ درگاوان؛ دەروان؛ دەربان؛ دەروازەوان؛ قاپچی؛ قاپیەوان؛ قاپێوان ٢. /نامتداول/ لەمپەر؛ بەرگر؛ کۆسپ؛ پەردە؛ پەردەوا؛ پاردە؛ بەرهەڵست؛ گەپل؛ ڕتم؛ دارەست.

حاجت / hācat ، ـها؛ حاجات؛ حوایج/: [عربی]/اسم. ١. پێداویستی؛ ئاتاجی؛ دەروایسی؛ نیاز؛ کەمایەسی؛ پێویستی؛ پێدڤی؛ پێدڤیاتی ٢. /گفتاری/ ئامراز؛ ئامێر؛ ئالاف؛ هۆ؛ کەرەسە.

▣ **حاجت کار**: ئامرازی کار؛ ئامێری کار. هەروەها: **حاجت منزل**

◘ حاجت برآوردن: پێداویستی/ ئاتاجی/ نیاز بەجێ هێنان؛ نیاز هێنانەدی؛ نیاز بەگا ئاردەی ‹حاجت او را براورد: نیازەکەی بەجێ هینا›.

حاجت خود را گرفتن: بەجێ هاتنی نیاز؛ نیازی دڵ هاتنەدی؛ نیاز بەگا ئامەی؛ دابین بوونی خواز و نزا.

حاجت داشتن: بەنیاز بوون؛ پێداویستی/ پێویستی/ ئاتاجی هەبوون؛ نیازمەند بوون ‹پیرزنی آمده بود و حاجتی داشت: پیرەژنێک هاتبوو، نیازێکی هەبوو›.

حاجت کسی را دادن: نیازی کەسێ هێنانە دی؛ دۆعای کەسێ بەجێ هێنان ‹یارب حاجت ما را بده!: خوایە نیازمان بینە دی!›.

حاجت کسی روا شدن: نیازی کەسێ بەدیهاتن؛ دۆعا/ نیاز/ ئاواتی کەسێ هاتنەدی. هەروەها: **حاجت کسی را روا کردن**

حاجت طلبیدن: نیازکردن؛ پاڕانەوە؛ لالانەوە؛ بە دۆعا کردن لە بارەگای خودا خوازیاری بەدیهاتنی نیازی خۆ بوون.

حاجتمند / hācatmand، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت*. ۱. نیازمەند؛ بەنیاز؛ ئاتاج ۲. دەستەنگ؛ نەدار؛ بەلەنگاز؛ هەژار؛ پەژۆم.

حاج‌خانم / hācxānom، ـها/: [عربی/ ترکی] *اسم*. ۱. حاجیە؛ حاجی‌خانم؛ حاجی‌ژن؛ نازناوێ بۆ ژنانی موسوڵمانی حەج ڕۆیشتوو ۲. دایەحاجی؛ دایە؛ نازناوێ بۆ ژنانی موسوڵمانی بەتەمەن ✱ **حاجی‌خانم**

حاجز / hācez/: [عربی] ☜ حجاب حاجز، **حجاب**

حاجی / hācî، ـها؛ ـان؛ حُجّاج/: [از عربی] اسم. حاجی: ۱. کەسێ کە بۆ زیارەت چووبێتە ماڵی خودا ۲. ئاحاجی؛ مامەحاجی؛ باوەحاجی؛ خاڵەحاجی؛ نازناوێکی پیاوانی موسوڵمان ✱ **حاج** *[ادبی]*

◘ حاجی‌ـحاجی مکه: *[کنایی]* بە برای بڕ چوون؛ نەدیەیەوە دما؛ چوونی بێ‌گەڕانەوە ‹پول را گرفت و رفت حاجی‌ـحاجی مکه، دیگر او را ندیدیم: پارەکەی وەرگرت و بە برای بڕ چوو و ئیتر نەماندیەوە›.

حاجی‌ارزانی / hācî'arzānî/: [از عربی/ فارسی] *اسم*. *[کنایی]* حاجی هەرزانی؛ کاسبی هەرزانجان؛ دووکانداری هەرزان‌فرۆش.

حاجی‌آقا / hācîāqā/: [از عربی/ مغولی] ☜ **حاج‌آقا**

حاجی‌بازاری / hācîbāzārî، ـها/: [از عربی/ فارسی] *اسم*. *[مجازی]* حاجی‌بازاڕی؛ بازرگانی زۆر دەوڵەمەندی حوجرەنشین ‹بعدها شنیدیم کە زن یک حاجی‌بازاری شده است: دوایی بیستمانەوە کە بووە بە ژنی یەکێکی حاجی بازاڕی›.

حاجی‌خانم / hācîxānom/: [از عربی/ ترکی] ☜ **حاج‌خانم**

حاجی‌فیروز / hācîfîrûz، ـها/: [از عربی/ فارسی] *اسم*. حاجی فیرووز؛ پیاوێ کە لە ڕۆژانی ئاخری ساڵدا ڕوومەتی ڕەش دەکا، جل‌وبەرگی ڕەنگاوڕەنگ و سەیر دەپۆشێ و لە شەقام و کۆڵانان بە دایرەکەیەوە دەخوێنێ و هەڵدەپەڕێ و خەڵکیش بە خەڵات شتێکی دەدەنێ.

حاجی‌لکلک / hācîlaklak، ـها/: [از عربی/ فارسی] *اسم*. *[گفتاری]* حاجی‌لەقلەق؛ حاجی‌لەگ‌لەگ؛ لەق‌لەق؛ لەگ‌لەگ؛ لەگ‌لەگە؛ باڵدارێکی قاچ و دندووک درێژی بەڵەکە.

حاجیە / hāciye/: [از عربی] *اسم*. *[ادبی]* حاجی‌خانم؛ حاجی‌ژن؛ حاجیە؛ ژنێ کە ڕۆیشتبێت بۆ حەج.

حاد / hād(d)/: [عربی] *صفت*. حەستەم؛ ئاستەم: ۱. *[نامتداول]* تون؛ تیژ؛ تێژ ۲. سەخت؛ نەخۆشی تووش ۳. *[مجازی]* دژوار؛ گژ؛ تۆخ ‹وضع حاد: بار و دۆخی دژوار›.

حادث / hādes/: [عربی] صفت. [ادبی] بەدیهاتوو؛ ڕووداوە؛ دیاردە؛ پێکهات؛ بۆ لەواو یان بە تایبەتمەندی بەدیهاتن و ڕوودان ‹جمعی جهان را حادث می‌دانند و جمعی دیگر قدیم: تاقمێ جیهانیان لا بەدیهاتووە و بڕێکیش بە کۆنی دەزانن›.

▣ **حادث شدن:** ڕوودان؛ ڕوودەدەی؛ بەدیهاتن ‹بلای سختی حادث شد: بەلایەکی ناخۆش ڕووی‌دا›.

حادثات / hādesāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حادثه**

حادثه / hādese، ـها؛ حَوادث؛ حادثات/: [عربی] اسم.

۱. ڕووداو؛ بار و دۆخێکی کتوپڕی و زۆرتر ناخۆش ‹سبب حادثه را پیدا کردند: هۆی ڕووداوەکەیان دۆزیەوە› ۲. کارەسات؛ کاروڕەهات؛ کەت؛ ڕووداوی ناگە و ناگەوار ‹حادثەی رانندگی: کارەساتی ڕانندەیی›.

▣ **حادثه آفریدن:** قەوماندن؛ کارەسات نانەوە؛ کەتن ژەی.

حادثه‌آفرینی / hādese'āfarînî، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. کارەساتسازی؛ کار و ڕەوتی قەوماندن؛ کارەسات نانەوە. هەروەها: **حادثه‌آفرین**

حادثه‌جو / hādesecû، ـها؛ ـیان/: [عربی/ فارسی] صفت. سەربزێو؛ سەربزۆک؛ سەربزۆت؛ لقۆک؛ لقەک؛ سەرهار.

حاده / hādde/: [عربی] ☜ زاویەی حادّە، **زاویه**

حاذق / hāzeq/: [عربی] صفت. [ادبی] پسپۆڕ؛ شارەزا؛ شاز؛ شەهرەزا؛ لێزان؛ خارا و وریا لە کار ‹پزشک حاذق: بژیشکی پسپۆڕ›.

حاره / hārre/: [عربی] صفت. [قدیمی] گەرمێن؛ گەرمیان؛ ئاران؛ گەرمەسێری ‹منطقەی حارە: ناوچەی گەرمێن›.

حاسد / hāsed/: [عربی] ☜ **حَسود**

حاشا / hāšā/: [عربی] صوت. هەرگیز؛ حاشا؛ هاشا؛ هەشا؛ قەت ‹حاشا که من این کار را بکنم: هەرگیز ئەگەر ئەم کارە بکەم›.

▣ **حاشا کردن:** حاشا کردن؛ حاشا لێکردن؛ ئینکارکردن؛ خۆنەین؛ بە ژێرا دان ‹وقتی که در این‌باره از او پرسیدم حاشا کرد که اصلاً خبر داشته باشد: کاتێ کە لەم بارەوە لێم پرسی حاشای کرد کە هەر ئاگای لێ‌بووبێ›.

حاشا و کلا / hāšā-vo-kallā/: [عربی] صوت. هەرگیزای هەرگیز؛ هەرگیزان هەرگیز؛ حاشەولیلا؛ قەت قەت؛ بە هیچ بارێکدا نە ‹من این را گفته باشم؟ حاشا و کلا: من ئەمەم گوتبێ؟ هەرگیزای هەرگیز›.

حاشیه / hāšiye، ـها؛ حَواشی/: [عربی] اسم.

۱. پەراوێز؛ پەڕاوێز؛ پەڕ؛ کەنارە؛ کەنار؛ کەف؛ زێوار؛ ئاوێز؛ کەنارەی هەر شتێ ‹حاشیەی فرش: پەراوێزی قالی› ۲. پەراوێز؛ پەڕاوێز؛ کەنارە؛ سپیایی دەوراندەوری لاپەڕەی قاقەز ‹در حاشیەی نامە نوشتە بود: لە پەراوێزی نامەکەوە نووسیبووی› ۳. پەراوێز؛ پەڕاوێز؛ کەنارە *الف)* پیارزگ؛ ئەوەی کە بە سەر ئەو بەشە سپیەی قاقەزەوە بنووسرێت ‹حاشیە بە خط دیگری بود: پەراوێزەکە بە خەتێکی‌تر بوو› *ب)* زێوار؛ خەملاوی و گوڵ و نیگارێک کە لەو بەشە سپیەدا نووسرابێ ‹قرآن با حاشیەی گُل و بُتّە: قورئان بە پەراوێزی گوڵ و بتەوە› ٤. *[مجازی]* قسە یان وتارێ کە لە بواری باسەکەدا نەبێ؛ چۆنیەتی لە قسە لادان ‹چرا حاشیە می‌روی؟: بۆ لە قسەکە لادەدەی؟›.

▣ **حاشیه دوختن:** زێوارگرتن؛ پەراوێز لێنان؛ کەفاندن؛ پەراوێزگیرتەی؛ بە دەوری شتێکدا (بۆ جوانی یان پاراستن) بارێکەیەک دوورین، لکاندن یان کێشان.

حاشیه رفتن: *[کنایی]* ئەم‌بەر و ئەوبەر/ ئەم‌پەل و ئەوپەل کردن؛ لە قسە لادان؛ چوونە دەرەوە لە ئامانجی قسەوباس؛ لادان لە چەمکی باس.

حاشیه نوشتن: پەراوێز نووسین؛ لێکدانەوە و تێبینی خۆ لە مەڕ نووسراوەیەکەوە لە خوار و کەناریدا نووسین.

به حاشیه پرداختن: *[کنایی]* کولکه چنینه‌وه؛ وردەوپەردە شی کردنەوه؛ خۆ بە شتی بێبایەخەوە خەریک کردن.

حاشیه‌ای / hāšiye'î/: [عربی] *صفت*. ۱. پەراوێزی؛ کەنارەیی؛ زێواری؛ گەڤەری؛ پێوەندیدار یان سەر بە پەراوێزەوە ۲. *[مجازی]* لە پەراوێز؛ لا؛ بەلا؛ دوور لە مەبەست؛ لابەلا؛ لاوەلا ‹لطفاً از بیان مطالب حاشیه‌ای خودداری کنید: تکایە لە پەراوێز قسە مەکەن›.

حاشیه‌نشین / hāšiyenešîn، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت*. کەنارنشین؛ پەراوێزنشین؛ زێوارنشین؛ خاوەن خوو و خدە یا تایبەتمەندی کەنارنشینی.

حاشیه‌نشینی / hāšiyenešnî/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. کەنارنشینی؛ پەراوێزنشینی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی بەشدار نەبوون لە دەستە یان کاری دەستەیی و بە کۆمەڵ ۲. نیشتەجێ بوون لە کەناری شاردا ‹حاشیه‌نشینی پدیده‌ی شهرهای بزرگ است: کەنارنشینی دیاردەی شارە گەورەکانە›.

حاصل / hāsel، ـها/: [عربی]/*اسم*. ۱. داهات؛ دەسهات؛ دەسکەوت؛ بەرهەم؛ بەرووچە؛ بەرکەوت؛ بەر؛ وەر؛ بەهرە؛ ئەوەی کە لە شتێ، جێگە یان کارێ بە دەس دێ: *الف)* بەری کشت و کاڵ ‹امسال باغمان حاصل خوبی داشت: ئەوساڵ باخەکەمان بەرهەمی باشی بوو› *ب)* داهاتی کردوکاشێک ‹حاصل فعالیتهای اقتصادی: داهاتی کارگەلی ئابووری› ۲. ئەنجام؛ ئاکام؛ سەرئەنجام؛ ئاکامی کار یان رەوتێک ‹کار بی‌حاصل: کاری بێئاکام›.

▣ **حاصل جمع:** *[ریاضی]* کۆ؛ بەرکۆ؛ سەرەنجامی کۆکردنەوه.

حاصل ضرب: *[ریاضی]* سەرەنجامی چەندپاتە کردنەوە.

حاصل مصدر: *[دستور]* بەرچاوگ؛ وشەیەک کە وەکوو چاوگ نیشانەی ئەنجام بوونی کارێکە، بەڵام وەکوو چاوگ داناڕێژرێت و نیشانەی چاوگی پێوە نیە (وەکوو وتن و وتار، کە یەکەم چاوگ و دووهەمین بەرچاوگە)

▣ **حاصل برداشتن:** بەرهەم/ دەسکەوت هەڵگرتن؛ دەسهات. هەڵگرتن؛ بەر هەڵگرتن ‹از هر هکتار سه تن حاصل برداشتیم: لە هێکتارێکدا سێ تۆن بەرهەممان هەڵگرت›.

حاصل دادن: ۱. بەردان؛ بەرهەم دان؛ دەسهات دان؛ دەسکەوت دان ‹آنجا زمینش شور است و حاصل نمی‌دهد: ئەوێ زەمینەکەی سوێرە و بەرهەم نادا› ۲. ئاکام دان؛ هاتنە بەرهەم ‹این تلاش به این زودی حاصل نمی‌دهد: ئەم تێکۆشانە بەم زووانە ئاکام نادا›. هەروەها: **حاصل داشتن**

حاصل کردن: بەدەس هێنان؛ هەڵکڕاندن ‹آیا می‌شود از این کار سودی حاصل کرد: تۆ بڵێی لەم کارە قازانجێک بەدەس بێنین›.

حاصلخیز / hāselxîz/: [عربی/ فارسی] *صفت*. نەخت؛ ئادان؛ بە بەروبووم؛ بەبڕشت؛ زەوی بەپیت و ڕێژەو ‹زمین حاصلخیز: زەوی نەخت›. هەروەها: **حاصلخیزی**

حاضر / hāzer/: [عربی] *صفت*. ۱. ئامادە؛ تەیار؛ ساز؛ بەرهەڤ؛ گیف؛ گیف؛ گورج؛ چوخ؛ لەباو ۲. ئامادە؛ ساز؛ دابین؛ ئابوور؛ گیف؛ گیڤ؛ لە بەردەست ۳. ـ/ها/ ئامادە؛ هێبەر؛ هە بوون لە جێگەی قسە لێوە کراو ٤. ئەم؛ ئێستە؛ ئیسە؛ ئیسا؛ ئێستا؛ ئەمێستا؛ نها؛ ڤێگاڤی؛ ڤێگەڤی؛ هەنووکە؛ نووکە؛ نهۆ؛ ئەوەی کە ئێستا هەیە ‹هژار از مشهورترین دانشمندان عصر حاضر در کردستان است: هەژار لە بەناوبانگترین زانایانی ئەم چەرخەی کوردستانە›.

▣ **حاضر بودن:** ئامادە بوون: ۱. ساز بوون؛ بەرهەڤ بوون؛ گیف بوون ‹او حاضر است کار کند: ئەو ئامادەیە کار بکا› ۲. لە بەردەست

بوون؛ دابین بوون ‹پول حاضر است؛ غذا حاضر است: پاره لـه بەردەسـتدایە؛ خـواردن ئامادەیـە› ۳. هێبەر بوون؛ پێک هاتن؛ لەوێ بوون؛ بوون لە جێگایەک کە قسەی لێوە دەکرێ ‹ما هر دو آنجا حاضر بودیم: ئێمە هەر دووکمان لەوێ ئامادە بووین› ٤. حازر بوون؛ پێکهاتن؛ گیـف بـوون؛ ئامادە بوون بۆ قەبوول کردنی شـتێک ‹حاضـر نیست آشتی کند: لە سەر ئاشـتی پێـک نایـەت›. هەروەها: **حاضر شدن**

حاضـر کـردن: ۱. ئامـادەکردن؛ تـەیارکردن؛ سازکردن ‹کتابها را حاضـر کـن ببـرم: کتێبـەکان ئامادە کە بیانبـەم› ۲. ئامادە کردن؛ بردن یـان هێنان بۆ جێگایەک کە قسەی لێـوە دەکـرێ ‹همەی شرکا را حاضر کنیـد: هـەموو بەشـدارەکان ئامـادە بکـەن› ۳. فێـر بـوون؛ لـە بـەرکردن؛ وەرکەردەی؛ ڕەوان‌کـەردەی ‹درسـت را حاضـر کردەای؟: وانەکەت لە بەر کـردووە؟›. هـەروەها: **حاضر شدن**

حاضرالذهن / hāzerozzehn/: [عربی] *صفت*. لـە سەر بیر؛ لە سەر یاد؛ خاوەن زەینێکی ئامـادە و شـیاو بـۆ بـیر هێنانـەوە و تێفکـرین ‹مـن الآن حاضرالذهن نیستم، باید به یادداشتهایم مراجعه کنم: من ئێـستەکانێ لـە سـەر بـیر نـیم، ئـەبێ تەمەشـای نووسراوەکانم بکەمەوە›.

حاضرباش / hāzerbāš/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. تـیر لە کـەوان؛ وازری؛ ئامادەبـاش؛ بـار و دۆخ یـان چۆنیەتی ئامـادە بـوون لـە بەرانبـەر مەترسـیدا ‹آمادەباش در برابر سیل: وازری لە بەرانبەر لافاودا›.

حاضرجواب / hāzercavāb/: [عربـی] *صفت*. بـۆ قسە دانەماو؛ ئامادە بۆ پەرسف دانەوەی خێـرا و (زۆرتریش) شیاو.

حاضـرجوابی / hāzercavābî ، ـهـا/: [عربـی] /*اسم*. بـۆ قـسە دانـەماوی؛ تـیر لـە کـەوانی: ۱. دۆخ یـان چۆنیـەتی بـۆ قـسە دانـەمان ۲. پەرسـقێ کـە شـیاو و چـاک و زوو بدرێتـەوە ‹ایـن را مـی‌گوینـد «حاضـرجوابی»: بەمـە ئێژن «بۆ قسە دانەماوی»›.

حاضردرصحنه / hāzerdarsehne/: [عربـی/ فارسی/ عربی] *صفت*. گورج و گیـف لـە بەشـداری کردنی چالاکی ڕامیاری و چەکداریدا.

حاضرغایب / hāzerqāyeb/: [عربـی]/*اسـم*. *[گفتاری]* بوون و نـەبوون: ۱. چۆنیـەتی هـەبوون یان نەبوون لە شوێنێکدا ۲. کـار و ڕەوتی تـاقی کردنەوەی ئامادە بوونی کەسـانی پێویـست لـە شوێنێکدا.

حاضرکردنی / hāzerkardanî/: [عربی/ فارسی] *صفت*. ۱. ئامادەکردنی؛ سازکردنی؛ شیاو و لـەبار بۆ پێگەیانـدن ۲. بـۆ لەبـەرکردن؛ لەبـەرکردنی (سەبارەت بە دەرس)؛ شیاوی فێـر بـوون ‹دیـشب ۵۰ صـفحه درس حاضـرکردنی داشـتم: دوێـشەو ۵۰ لاپەڕە وانەم بۆ لەبەرکردن هەبوو›.

حاضر و ناظر / hāzer-o-nāzer/: [عربـی] *صفت*. حـازر و وازر؛ حـازر و بـازر؛ بـە دۆخ یـان چۆنیـەتی هـەبوون لـە جێیەکـدا و دیـتنی ئـەوەی دەوێـدا ڕووی داوە ‹خـودم در آنجـا حاضـر و نـاظر بـودم و همـه چیـز را مـی‌دیـدم و مـی‌شـنیدم: بـۆ خـۆم لەوێـدا حـازر و وازر بـووم و هەموو شتێکم دەدی و دەبیست›.

حاضری / hāzerî/: [عربی]/*اسم*. حـازری؛ ئامـادە؛ خواردنێک کە پێویستی بە لێنان (کولانـدن یـان برژاندن) نەبێ.

حاضریراق / hāzeryarāq/: [عربی/ ترکی] *صفت*. *[کنایی]* تەیار؛ ساز؛ لەباو؛ گورج؛ گیف؛ گیـف؛ لـە سەرپێ؛ ئامادەی کار، بەتایبەت بۆ ڕۆیـشتن بـۆ جێگایەک.

حافظ / hāfez ، ـان/: [عربـی]/*اسم*. ۱. پاسـەوان؛ پارێزەر؛ پارێزوان؛ نواوان ۲. حـافز؛ کەسـێ کـە قورئانی لەبەر بێت ‹حافظ قرآن: حافزی قورئان›.

حافظـه / hāfeze/: [عربـی]/*اسـم*. حـافزە؛ بـیر؛ یادگە: ۱. بیرەوەری؛ یاد؛ یاو؛ یای؛ ویر؛ توانـایی

زەینی بۆ بیر هێنانەوە یان دووپات کردنەوەی شتگەلی فێربوو ‹معلم تاریخ ما حافظەی خوبی داشت: مامۆستای مێژووەکەمان بیرێکی تیژی هەبوو› ٢. لەبەر؛ کۆمەڵێک لە ئاگاداری کە بە تێکۆشان یان ئەزموونی گیانەوەرێک وەرگیراوە و بە گۆڕانی بار و دۆخ یان بە هۆی ڕووداوێکەوە خۆی دەردەخا‹او همۀی نامها را از حافظه می‌گفت: ئەو هەموو ناوەکانی لەبەر دەگوت› ٣. ئامێرێک لە کەرەسەیەکدا کە هەموو جۆرە ئاگاداری و زانیاری تێدا هەڵدەگیرێ و لە کاتی پێویستدا کەڵکی لێ دەگیرێتەوە، بەتایبەت بۆ کۆمپیوتەر ٤. توانای هەڵگرتنی ئاگاداری و زانیاری.

حاکم[١] / hākem ، ـان؛ حُکّام/: [عربی]/اسم. ١. فەرمانڕەوا؛ دەسەڵاتدار؛ کاربڕ؛ میر؛ کەیخودا؛ دانیر؛ ڕاژۆر؛ ئەوی حوکم دەکا ٢. دادوەر؛ حاکم؛ کەسێ کە بە سکاڵای خەڵک ڕادەگا ٣. */قدیمی/* فەرماندار.

▣ **حاکم شرع**: دادوەری شەریعەت؛ حاکمی شەرع؛ کەسێ کە سەبارەت بە کار وباری دینی بەتایبەت لادان لە فەرمانی شەرع حوکم دەکا.

حاکم مطلق: تاکە دەسەڵاتدار؛ دەسەڵاتداری بێبەرهەڵست؛ کەس، دەستە یان دامەزراوەیێک کە بە تەنیایی و بەبێ ڕاوێژ و دەستێوەردانی دیتران حکوومەت دەکا.

حاکم[٢]: صفت. دەسەڵاتدار؛ ڕاژوور؛ ڕاژۆر؛ بەدەسەڵات ‹حزب حاکم: حیزبی دەسەڵاتدار›.

▣ **حاکم بودن**: ١. زاڵ بوون؛ چیر بوون ‹سکوت بر همە جا حاکم بود: بێدەنگی بە سەر هەموو لایەکدا زاڵ بوو› ٢. فەرمانڕەوا بوون؛ میر بوون؛ حاکم بوون ‹فرمانفرما در شیراز حاکم بود: فەرمانفەرما لە شیرازدا فەرمانڕەوا بوو›.

هەروەها: **حاکم شدن؛ حاکم کردن**

حاکمیت / hākemîyyat/: [عربی]/اسم. ١. دەسەڵاتداری؛ ڕاژۆریتی؛ دەزگای حکوومەت؛ دۆخ یان چۆنیەتی دەسەڵاتدار بوون ‹حاکمیت قانونی: دەسەڵاتداری قانوونی› ٢. */مجازی/* دەزگای حکوومەت؛ دەسەڵاتداریەتی؛ فەرمانڕەوایەتی ‹حاکمیّت در این مورد دخالت نمی‌کند: دەزگای حکوومەت خۆی لەم کارە نەدا›.

▣ **حاکمیت ملی**: دەسەڵاتداری نەتەوەیی؛ فەرمانڕەوایی نەتەوەیی؛ دەسەڵاتداری نەتەوەیەک بە سەر هەرێمی ڕامیاری خۆیدا.

حاکی / hākî/: [عربی] صفت. نیشاندەر؛ ڕاگەیێنەر ‹نامەاش حاکی از بیماری پدرش بود؛ رفتارش حاکی از ترس و بزدلی است: نامەکەی نیشاندەری نەخۆشی باوکی بوو؛ ئاکاری نیشاندەری ترس و کەلەزاتیە›.

حال[١] / hāl ، ـها؛ احوال/: [عربی]/اسم. ١. حاڵ؛ چۆنیەتی؛ چلۆنایەتی؛ مەرە؛ بار؛ مەرەد؛ چۆنیەتی شتێ یان بار و دۆخی کەسێ (لە خراپی، باشی، گەرمی، ساردی، خۆشی، ناخۆشی) ٢. */گفتاری/* کەیف؛ خۆشی؛ سەرخۆشی ‹حال کردن: کەیف کردن› ٣. */دستور/* ئێستا؛ ئێستاکە؛ ئێستەکانێ؛ ئیسە؛ ئیرەنگە؛ ئەم کاتە تێداین (بۆ ئەنجامی کارێک یان ڕوودانی ڕووداوێک).

▣ **حال آنکە**: ئەگەر چی؛ وەلێکەتێ؛ ئەمایکەتێ؛ جە حاڵێوەنە؛ وشەیەک بۆ دەربڕینی بار و دۆخی پێچەوانە و هاوکات بە کار دەڕوا ‹مرا گرفتند و بردند، حال آنکە در آن کار دخالتی نداشتم: منیان گرت و بردمیان، ئەگەرچی لەو کارەدا هیچ دەستم نەبوو›.

تا بە حال: تا ئێستە؛ تا ئێستا؛ تا ئیسە؛ تا ئێستەکانێ ‹تا بە حال او را ندیدەام: تا ئێستا نەیمدیوە›.

در حال: دەسبەجێ؛ گورج؛ گورجێ؛ ڕێوڕا؛ دەرلاد ‹در حال ریختند توی خانە: دەسبەجێ ڕژانە نێو ماڵەوە›.

در حال حاضر: ئێسته؛ ئێستێ؛ ئیسه؛ ئیسه‌نه؛ هه‌ر ئێسته؛ هه‌ر ئیسه؛ ئێسته‌کانێ؛ ئه‌مێستا؛ ئه‌وێستا؛ ئێستاکه؛ ئا له‌م هه‌له‌دا ‹در حال حاضر پول ندارم، ولی فردا شاید بشود کاری کرد: ئێسته پاره‌م نیه، به‌لام بۆ به‌یانی به‌لکوو کارێ بکه‌ین›.

در حالی که: ۱. له کاتێکدا؛ له کاتێدا؛ له کاتێکا؛ له‌و کاته‌دا؛ له‌و ئانه‌دا؛ چا وه‌خته‌نه؛ ژڤێ گاڤێدا؛ حالێوه‌نه ‹در حالی که می‌خندید گفت ...: له کاتێکدا پێده‌که‌نی گوتی ...› ۲. که‌چی؛ چی‌مه‌گیر؛ چی ئینه؛ چی مه‌که‌ره؛ ته‌زمه‌که؛ تومه‌س مه‌که؛ تۆمه‌یژه ‹... در حالی که دروغ می‌گفت: ... که‌چی درۆی ده‌ده‌کرد›.

در هر حال: هه‌ر چۆنێ بێ؛ هه‌ر چۆنێک بێت؛ به هه‌ر جۆر؛ هه‌چی بۆ؛ هه‌رچێو بۆ؛ له هه‌ر بار و دۆخێ که هه‌یه ‹در هر حال این حرف درست نیست: هه‌ر چۆنی بێ ئه‌م قسه ڕاست نیه›.

▣ **حال آمدن**: بووژانه‌وه؛ ژووژانه‌وه؛ ژیانه‌وه؛ هاتنه‌وه سه‌ر حاڵ؛ ئامه‌یوه پوێره ‹یک استکان قنداغ دادم خورد، کمی حال آمد: پیاڵه‌یه‌ک قه‌نداخم پێ دا، تۆزێ بووژایه‌وه›. هه‌روه‌ها: **حال آوردن**

حال دادن: *[گفتاری]* که‌یف دان؛ چه‌سپان ‹توی این گرما شنا خیلی حال می‌دهد: له‌م گه‌رمایه‌دا مه‌له زۆر که‌یف ده‌دا›.

حال کاری را داشتن: له‌شی کارێ هه‌بوون؛ بۆ ئه‌نجامدانی کارێک هۆگر و ئاماده بوون ‹حال هیچ کاری را ندارم: له‌شی هیچ کارێکم نیه›.

حال کردن: خۆش ڕابوورادن؛ ڕابواردن؛ ویارده‌ی؛ وه‌ش به‌رده‌ی؛ که‌یف‌کردن ‹آن شب حسابی حال کردیم: ئه‌و شه‌وه زۆر خۆشمان ڕابوارد›.

حال کسی به هم خوردن: ۱. حاڵی که‌سێ تێکچوون؛ دڵی که‌سێ هه‌ڵشێویان؛ حاڵوو یۆی تێکشیه‌ی؛ هێڵنج دان و تووشی سه‌رگێژه و زاف هاتن ۲. *[کنایی]* بێز لێ هاتنه‌وه؛ قیز لێ شێویانه‌وه؛ دڵ لێ تێکچوون؛ زێڵ شیویه‌یوه چنه‌ی؛ تووشی بێزاری و قینی زۆر بوون.

حال کسی جا آمدن: ۱. هاتنه‌وه سه‌ر خۆ؛ حاڵی که‌سێ هاتنه سه‌ر خۆ؛ گه‌ڕانه‌وه بۆ دۆخی سروشتی خۆ؛ ئامایوه سه‌روو وێ ‹یک هفته طول کشید تا حال مادرم جا آمد: حه‌وته‌یه‌کی خایاند تا دایکم هاته‌وه سه‌ر خۆ› ۲. *[تعریض]* بزانێ عه‌لی کوڕکێیه؛ سزا دیتن؛ جزیا دیتن ‹چند ماه که توی زندان بخوابی، حالت جا می‌آید: چه‌ند مانگ که له به‌ندیخانه بی، نه‌زانی عه‌لی کوڕ کێیه›.

حال کسی را پرسیدن: هه‌واڵی که‌سێ پرسین؛ له حاڵی که‌سێ پرسین؛ له حاڵ و باڵ و بار و دۆخی ژیانی که‌سێ پرسین ‹زنگ زدم حال دایی را پرسیدم: زه‌نگم لێدا هه‌واڵی خاڵم پرسی›.

حال کسی را جا آوردن: *[کنایی]* که‌سێک بیزار/ گاوه‌سه‌رکردن؛ تیمارکردنی که‌سێک؛ که‌سێ ته‌مێ کردن یان خراپ لێ تووڕه بوون.

حال کسی را گرفتن: *[مجازی]* که‌سێ بێزارکردن؛ په‌ژمراندن ‹امروز معلم جبر حالم را گرفت: ئه‌مڕۆ مامۆستای جه‌بره‌که‌مان بێزاری کردم›.

حال نداشتن: *[مجازی]* له سه‌ر خۆ نه‌بوون؛ بێ‌له‌ش بوون؛ تووشی نه‌خۆشی و بێ‌حاڵی بوون ‹دیشب حال نداشتم، تا صبح خوابم نبرد: دوێنێ‌شه‌و له سه‌ر خۆم نه‌بووم، تا به‌یانی خه‌وم لێ‌نه‌که‌وت›.

حال و احوال کردن: چاک و خۆشی کردن؛ هه‌واڵپرسی‌کردن؛ حاڵی که‌سێ پرسین؛ خوه‌ش و بێش‌کردن؛ وه‌شی و تشی‌که‌رده‌ی ‹دیروز تلفنی حال و احوال کردیم: دوێنێ به ته‌له‌فوون چاک و خۆشیمان کرد›.

از حال رفتن: بوورانه‌وه؛ له سەر خۆ چوون؛ چ وێشیەی؛ ویەردەیوە؛ له هۆش چوون ‹از خستگی و گرسنگی از حال رفتم: له بەر ماندوویەتی و برسیەتی بوورامەوە›.

به حال خود رها/ ول کردن: پایەی نەبوون؛ ئاوڕ لێ نەدانەوە؛ هەر وا وێڵ کردن؛ داخستن. هەروەها: به حال خود گذاشتن

درحال کاری بودن: سەرقاڵی کارێ بوون؛ خەریکی کارێ بوون ‹در حال نوشتن بودم که یکی زنگ زد: سەرقاڵی نووسین بووم یەکێک له زەنگی دا›.

حال[2] *قید. [ادبی]* ئێسته؛ ئێستا؛ ئێستێ؛ ئیسه ‹حال باید بروند: ئێسته دەبێ بڕۆن›.

حالا[1] / hālā/: [عربی] *اسم.* ئێسته؛ ئێستا؛ ئێستێ؛ ئێستەکێ؛ ئیسه؛ ئایسه؛ پسا؛ ڤێگا؛ ڤێگاڤێ؛ نهۆ؛ نها؛ نووکه؛ هەنووکه؛ نووه ‹تا حالا او را ندیده‌ام: تا ئێستێ نەمدیووه›.

حالا[2]: *قید.* ئێسته؛ ئێستا؛ ئێستێ؛ ئێستەکێ؛ ئیسه؛ پسا؛ ڤێگا؛ ڤێگاڤێ؛ نهۆ؛ نها؛ نووکه؛ نووه؛ لەو کات و ساتەی وا تێیداین ‹حالا می‌خواهم بروم: ئێستا ئەمەوێ بڕۆم›.

حالا[3]: *حرف.* ئێسته؛ ئێستێ؛ ئێستا؛ ئیسه: ۱. دیسان؛ دیسانەکه؛ بەم حاڵەشەوە ‹حالا خوب است پات نشکسته: دیسان زۆر باشه پات نەشکاوە› ۲. ئەمجار؛ ئیجا؛ ئینجا ‹تو سعی خودت را بکن حالا بشود یا نشود: تۆ کاری خۆت بکه ئێسته ببێ یان نەبێ› ۳. ئەگەر؛ ئەگە؛ هەگە؛ ئەر ‹من می‌گویم می‌آید، حالا نیامد هم نیامد!: من دەڵێم دێ، ئێستا نەشهات چش!›.

حالا[4]: *صوت. [گفتاری]* ۱. ئێسته؛ ئێستێ؛ ئێستا؛ ئیسه؛ وشەی خوایشت و ئاگادار کردنەوە ‹حالا تو کوتاه بیا: ئێسته تۆ دەس هەڵگره› ۲. ڕاوەسته؛ بێسه؛ بێسته؛ بوێسه؛ مدره؛ وشەی ترساندن ‹حالا ببین چه بلایی سرت می‌آورم: ڕاوەسته بزانه چیت بەسەر بێنم›.

حالات / hālāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حالت**

حالا‌حالا / hālāhālā/: [عربی] *قید. [گفتاری]* جارێ؛ جارێکان؛ جارێو؛ جاریه؛ هێشتا؛ هەڵەی؛ هێما؛ هالەکوێ ‹حالا‌حالا کار دارد: جارێ کاری ماوە›: **حالا‌حالاها**

حالا‌حالاها / hālāhālāhā/: [عربی/ فارسی] ☜ **حالا‌حالا**

حالب / hāleb/: [عربی] *اسم. [پزشکی]* میزڕێ؛ میزەڕۆ؛ هێلۆق؛ لوولەی تەنک و باریکی ڕێ داچۆڕانی میز له گورچیلەوە بۆ میزدان.

حالت / hālat ، ـها؛ حالات/: [عربی] *اسم.* بار: ۱. دۆخ؛ چۆنیەتی؛ چۆنەتی؛ چەینیەتی؛ چۆناوچۆنی؛ چۆنایەتی؛ چەینه و چەینی؛ لۆر؛ حالەت؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتی شتێ ‹حالت نشستن: باری دانیشتن› ۲. دۆخ؛ لۆر؛ چۆنیەتی بار و دۆخی ڕۆحی ‹دیروز حالت گرفته‌ای داشت: دوێنێ بارێکی داگیراوی بوو› ۳. لۆر؛ لەون؛ دۆخ یان ئاستی فیزیکی ‹حالت جامد: باری خۆگر› ٤. لەبار؛ بە هەست ‹صدای گوینده خیلی با حالت بود: دەنگی وێژەر زۆر لەبار بوو›.

حال‌گیری / hālgîrî/: [عربی/ فارسی] *اسم. [گفتاری، مجازی]* کار یان ئاکاری سەر و دڵ گرتن؛ له گۆ بردنەوە؛ ئازار دان و تووڕەکردنی کەسێ.

حال‌ندار / hālnadār/: [عربی/ فارسی] *صفت. [گفتاری]* نەخۆش؛ نەوەش؛ ناساغ؛ دەغەزدار؛ دەغەزار ‹دفعه‌ی آخر که او را دیدم حال‌ندار بود: ئاخر جار که دیتم نەخۆش بوو›. هەروەها: **حال‌نداری**

حال‌وحوصله / hāl-o-ho:sele, -howsale/: [عربی] *اسم. [گفتاری]* دەس و دڵ؛ گورد و هۆگر، بەتایبەت بۆ ئەنجامدانی کارێ ‹دیگر حال و حوصله‌ی هیچ کاری را نداشت: ئیدی دەس و دڵی هیچ کارێکی نەبوو›.

حال و روز / hāl-o- rûz/: [عربی/ فارسی] /اسم. [گفتاری] ڕۆژگار؛ ڕۆژ و ڕۆژگار؛ ڕەنگ و ڕووی حاڵ و ڕۆژ؛ حاڵ و ڕۆژگار؛ حاڵ و ڕۆ ‹وقتی از اداره اخراج شد حال و روز بدی داشت: کاتێ لە مەزرینگە دەرکرا ڕۆژگارێکی شری بوو›.

حال و هوا / hāl-o-havā/: [عربی] /اسم. [گفتاری] ۱. ڕەنگ و بۆ؛ ڕەنگ و ڕوو؛ دۆخ یان باری بەر و بوومێک بە ڕەچاوکردنی ئەو کارتێکەریەی کە لە سەر مێشکەوە دایدەنێ ‹شهر حال و هوای روزهای عید را داشت: شار ڕەنگ و بۆی ڕۆژانی جێژنی بوو› ۲. بار؛ بار و دۆخی کەسێ ‹امروز در چه حال و هوایی هستی: ئەورۆ لە چ بارێکدای؟›.

حالی / hālî/: [عربی] صفت. [گفتاری] حاڵی؛ ئاگا؛ هاگا؛ تێگەیشتوو ‹پس از اینکه مدتی حرف زدم آخرش حالی شد میخواهم قرضش را بدهم: پاش ئەوەی هێندێک قسەم کرد دوایی حاڵی بوو دەمەوێ قەرزەکەی بدەمەوە›.

▣ **حالی به حالی شدن**: [گفتاری] حاڵ گۆڕان؛ ئی دیم و ئەو دیم بیەی؛ گۆڕانی حاڵ، بە تایبەت بە هۆی خۆشحاڵی و خۆشی زۆرەوە ‹با دیدن آن همه پول، حالی به حالی شد: کە چاوی بەو هەمکە پارەیە کەوت، حاڵی گۆڕا›.

حالی شدن: تێگەیشتن؛ ئەنەیاوەی؛ فێر بوون؛ حاڵی بوون. هەروەها: **حالی کردن**

حامل[1] / hāmel/: [عربی] /اسم. [موسیقی] خط حامل ☜ **خط**

حامل[2]: صفت. ۱. هەڵگر؛ چۆنیەتی پێبوون؛ هەڵگرتن ‹کشتی حامل گندم بود: گەمیەکە گەنمی پێبوو› ۲. ڕاگوێز؛ هێنەر ‹حامل چک؛ حامل پیام: هێنەری چەک؛ ڕاگوێزی پەیام›.

▣ **حامل رأس‌الغول** ☜ **بَرساوُش**

حاملگی / hāmelegî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. ئاوسی؛ ئاڤسی؛ سکپڕی؛ زکپڕی؛ لەمەپڕی؛ دوو گیانی ‹دوران حاملگی: دەورانی ئاوسی›.

حامله / hāmele ، ـها/: [عربی] صفت. ئاوس؛ ئاڤس؛ سکپڕ؛ زگپڕ؛ لەمەپڕ؛ دووگیان؛ دوەگیان ‹عروسش حامله است: بووکەکەی ئاوسە›.

حامی[1] / hāmî/: /اسم. حامی: ۱. ـها؛ ـان/ هەر یەکە لە خەڵکی نژادی سپی پێستی نیشتەجێ باکووری ئافریقا ۲. لقێ لە زمانگەلی باکووری ئافریقا، بریتی لە قەفتی، بەربەر و کووشی.

حامی[2] / ـها؛ ـان/: [عربی] صفت. پشتیوان؛ پشتیبان؛ یاریدەر؛ پارێزەر ‹حامی صلح: پشتیوانی ئاشتی›.

حاوی / hāvî/: [عربی] صفت. لەخۆگر؛ هەڤبەر؛ هەڵگر؛ خاوەن شتێ لە ناو خۆیدا ‹کیف حاوی پول: کیفی لەخوگری پارە›.

حایز / hāyez ، ـان؛ ـین/: [عربی] صفت. خاوەن؛ بە دەس هێنەر ‹حایز مقام اول: خاوەنی پلەی یەکەم›: **حائز**

▣ **حایز اکثریت**: خاوەنی زۆربەیی/ زۆرینە؛ بە دەس هێنەری زۆرترین ڕا، ئەندام یان لایەنگر.

حایض / hāyez/: [عربی] صفت. پۆنی؛ مەهک؛ بێنوێژ؛ ژنی تووشیاری نەخۆشی مانگانە: **حائض**

حایل / hāyel/: [عربی] صفت. لەمپەر؛ پەرژین؛ پەرچین؛ گەپل؛ جوێ کەرەوەی دوو یان چەند شت لە یەکتری، بە هۆی هەڵکەوتن لە نێوانیاندا ‹صفی از گلها بین ما حایل بود: ڕیزێک لە گول لە نێوانمان لەمپەر بوو›: **حائل**. هەروەها: **حایل بودن؛ حایل شدن**

حب / hab(b) ، ـها/: [عربی] /اسم. [قدیمی] ۱. حوب؛ حەب؛ قورسی دەرمان؛ گزموولەی دەرمان ۲. توو؛ تۆم؛ ڕژک؛ قل؛ دەنک؛ دەندک؛ دان یان تۆمی ڕووەک.

▣ **حب جیم خوردن** ☜ جیم شدن، **جیم**

حب / hob(b)/: [عربی] /اسم. [ادبی] خۆشەویستی؛ خۆشەویسی؛ خوەشەویسی؛ وەشەویسی؛ وەشەسیایێ؛ ڤیان؛ ویان؛ دۆستی؛ دۆسی؛

گەرەکی؛ مێر؛ میهر ‹حب مقام: خۆشەویستی دەسەلاتداری›.

▣ **حب وطن:** خۆشەویستی نیشتمان.

حباب / hobāb، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. تۆقلە؛ گومەزە؛ بلق؛ بۆفرە؛ هەک؛ پەقویشک؛ پەقیشک؛ پەقژ؛ تەقلە؛ گلۆپە؛ گۆیژەی هولۆلی نێو تراو ‹حباب صابون: توقلەی سابوون› ۲. گوێزە؛ گوێزوو؛ کلاوەیەکی ناو خالی لە شووشە یان چینی لە سەر بڕێ گلۆپەوە.

حبابچە / hobābče، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. پەقژک؛ تۆقلەک؛ گوێزە؛ بلقەک؛ بلقیژە؛ تەقلۆکە؛ گومەزەک؛ گومەزەل؛ بلقیلە؛ گلۆپچە: حبابک

حبابک / hobābak، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ۱. ☜ **حبابچە** ۲. *[زیستشناسی]* هەر یەکە لە کیسە وردەکانی نێو سی بڕبڕەداران.

حبس [1] / habs، ـها/: [عربی]/اسم. *[گفتاری]* بەندیخانە؛ گرتووخانە؛ زینان؛ زیندان؛ بەند ‹چهار سال توی حبس بود: چوار سالان لە بەندیخانە بوو›.

▣ **حبس ابد:** *[حقوق]* بەندی هەتا هەتایی؛ زیندانی تا بڕانەوەی ژیان.

حبس انفرادی: سللوول؛ بەندی تاکەکەسی؛ زیندانی بە تەنیا لە ژوورێکدا: **حبس مجرد**

حبس با اعمال شاقە: بەند بە کارەوە؛ لە زیندان هاوڕێ لەگەڵ کاری دژواردا.

حبس بول: میزبەند؛ ئەوبەن؛ نەخۆشی کۆ بوونەوەی میز لە میزداندا و نەڕژانە دەری.

حبس تأدیبی: زیندانی لە ڕۆژێکەوە تا سێ ساڵ.

حبس تعزیری: زیندان بۆ تەمێکردن.

حبس تعلیقی: جۆرێ زیندان، کە بە سەرهەلدانی تاوانێکیتر بە ڕێوە دەچێ.

حبس تکدیری: زیندانی کەم خایەن لە دوو تا دە ڕۆژ کە بۆ سەندن دەبێ.

حبس مجرد ☜ **حبس انفرادی**

حبس [2]: *صفت. [گفتاری]* بەندی؛ گراو؛ زیندانی؛ زینانی ‹چهار سال توی کرج حبس بود: چوار ساڵ لە کەرەج بەندی بوو›.

حبسی / habsî، ـها/: [عربی] *صفت. [گفتاری]* بەندی؛ گراو؛ زیندانی؛ زینانی.

حبسیات / habsîyyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حبسیه**

حبسیه / habsîyye، ـها؛ حبسیّات/: [عربی]/اسم. بەندی‌نامە؛ بەندییە؛ هەڵبەستێ کە شاعیر لە زینداندا و نەخوازا لە بارەی دیل بوونی خۆی یان بار و دۆخی بەندیخانەوە هۆنیویەتەوە.

حبشی [1] / habašî، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. حەبەشی؛ هەر کەسە لە خەڵکی حەبەشە (ئێتیۆپی).

حبشی [2]: *صفت.* حەبەشی؛ ئێتیۆپیایی؛ پێوەندیدار یان سەر بە حەبەشەوە.

حبوبات / hobûbāt, hubûbāt/: [عربی]/اسم. خەلە؛ دانەوێڵە؛ خەلە و خەرمان؛ دەخڵ‌ودان؛ دەرکەدوو؛ هیش؛ بەهرەی زەمین لە دانەوێڵە.

حبه / habbe، ـها/: [عربی]/اسم. کولۆ؛ کلۆ؛ کولە؛ گومتل؛ دانە؛ هەڤە؛ هەپە؛ هەب؛ دەنک؛ دەنکە؛ بۆڵ؛ پلووک؛ گلار؛ گلارە؛ گلێ.

▣ **حبه کردن:** دانار کردن؛ دانەدانەکردن؛ دەنک‌ـدەنک کردن؛ گلەکردن.

حبه‌ای / habbe'î/: [عربی] *صفت.* کولۆیی؛ کلۆیی؛ کولۆینە؛ گۆمتلی؛ وەکوو کولۆ ‹قند حبه‌ای: قەندی کولۆیی›.

حبیب / habîb، ـان؛ احباب/: [عربی]/اسم. خۆشەویست؛ خوەشەویس؛ وەشەویس؛ خۆشتڤی؛ ئازیز.

حتا / hatta/: [عربی] ☜ **حَتّی**

حتم [1] / hatm/: [عربی] *صفت.* بێ گومان؛ بێ شک؛ حەتم ‹به طور حتم آنجا نیست: بێ گومان لەوێ نیە›.

حتم [2]: *قید. [گفتاری]* بێ شک؛ دڵنیا؛ بە دڵنیایی

‹حتم که برمی‌گردد: بێ‌شک دێته‌وه›.

▣ **حتم داشتن:** بێ‌گومان بوون؛ بێ‌شک بوون؛ دڵنیا بوون ‹حتم داشت که برنده می‌شود: بێ‌گومان بوو ده‌یباته‌وه›.

حتماً / hatman/: [عربی] *قید.* بێ‌گومان؛ بێ‌سۆ؛ بێ‌روێز؛ بێ ئه‌ولا و لا؛ ژبن؛ هاینه؛ هه‌م؛ هه‌ر؛ ئیزده‌رم؛ ئیزته‌ره‌م ‹حتماً می‌آید: بێ‌گومان دێت›.

حتمی [1] / hatmî/: [عربی] *صفت.* مسه‌وگه‌ر؛ مسۆگه‌ر؛ شیاوی دڵنیایی له بوونی شتێک یان ڕوودانی ‹سفر حتمی؛ پیروزی حتمی: سه‌فه‌ری مسه‌وگه‌ر؛ سه‌رکه‌وتنی مسۆگه‌ر›.

حتمی [2]: *قید. [گفتاری]* بێ‌گومان؛ بێ‌ئه‌ولا و لا؛ ژبن؛ هاینه؛ هه‌م؛ هه‌ر؛ ئیزده‌رم؛ حه‌تمه‌ن ‹حتمی باید بروی: بێ‌گومان ئه‌بێ بڕۆی›.

حتمیت / hatmîyyat/: [عربی] *اسم.* دۆخ یان چۆنیه‌تی مسه‌وگه‌ر بوون ‹حتمیت آن کار فعلاً معلوم نیست: مسه‌وگه‌ر بوونی ئه‌و کاره جارێک دیار نیه›.

حتی / hattā/: [عربی] *حرف.* ته‌نانه‌ت؛ ته‌نانه؛ حه‌تتا؛ هه‌تا؛ هه‌یا؛ ته‌ور؛ هه‌م؛ تا: ۱. زیاتر له‌وه ‹حتی حاضر شد پول بیشتری هم بدهد: ته‌نانه‌ت ئاماده‌یش بوو پاره‌یه‌کی زیاتر بدا› ۲. زیاتر له‌وانی دیکه ‹حتی تو هم رفتی: ته‌نانه‌ت تۆیش ڕۆیشتی› ۳. وشه‌ی پێداگری له سه‌ر توندی شتێ ‹حتی نگاهش هم نکرد: ته‌نانه‌ت تمه‌شایشی نه‌کرد› ✻ **حتّا**

حتی‌الامکان / hattalemkān/: [عربی] *قید.* تا ئه‌وجێ ده‌کرێ؛ تا ده‌کرێ/ ده‌لوێ/ ده‌بێ؛ تا بلوێ؛ تا بشێ؛ تا ده‌توانرێ؛ تا ئه‌و جێگه ڕێگه‌ی هه‌بێ؛ به گوێره‌ی توانا ‹حتی‌الامکان به او کمک کنید: تا ئه‌وجێ ده‌کرێ یارمه‌تی بده‌ن›.

حتی‌المقدور / hattalmaqdûr/: [عربی] *قید.* تا ئه‌وجێ ده‌کرێ؛ تا بکرێ؛ هه‌تا کریۆ؛ تا بلوێ؛ به گوێره‌ی ده‌سته‌لات ‹حتی‌المقدور خوب درس بخوان: تا ئه‌وجێ ده‌کرێ باش ده‌رس بخوێنه›.

حج / hac(c)/: [عربی] *اسم.* حه‌ج؛ داب و نه‌ریتی زیاره‌تی کابه له بازێری مه‌ککه‌دا.

▣ **حج تمتّع:** حه‌جی ته‌مه‌تتوع؛ حه‌ج له ده ڕۆژی هه‌وه‌ڵی زیحه‌جه‌دا.

حج عمره: حه‌جی عومره؛ حه‌جی جگه له ده ڕۆژی هه‌وه‌ڵی زیحه‌جه.

▣ **حج رفتن:** حه‌جکردن؛ چوونه حه‌ج؛ چوونه زیاره‌تی ماڵی خوا ‹پارسال رفتیم حج: پاره‌که حه‌جمان کرد›.

حج گزادن: حه‌جکردن؛ زیاره‌ت کردنی کابه.

حجاب / hecāb، ـها/: [عربی] *اسم.* ۱. په‌رده؛ ئه‌وه‌ی که شتێ داده‌پۆشێ و به‌ری دیتنی ده‌گرێ ۲. ڕووگر؛ پۆشه‌ر؛ داپۆشه‌ر؛ ئه‌وه‌ی که سه‌ر و چاوی ژنان داده‌پۆشێ (وه‌کوو چارشێو).

▣ **حجاب حاجز:** *[کالبدشناسی]* دیافراگم؛ په‌رده‌ی نێوان سینگ و گه‌ده که کاتی هه‌ناسه‌دان بان و خوار ده‌کا.

حجاج / hoccāc/: [عربی] جمعِ ☜ **حاجی**

حجار / haccār، ـان/: [عربی] *اسم. [ادبی]* به‌ردتاش؛ ته‌وه‌نتاش؛ به‌ردبڕ؛ به‌ربڕ.

حجاری / haccārî، ـها/: [عربی] *اسم.* ۱. به‌ردتاشی؛ ته‌وه‌نتاشی؛ به‌ردبڕی؛ به‌ربڕی ۲. هه‌ڵقه‌ندراو؛ هه‌ڵکۆڵراو؛ هه‌ڵکۆشیاگ؛ هه‌ڵکه‌ندراو له سه‌ر به‌رد.

حجاز / hecāz/: [عربی] *اسم.* حجاز؛ له قامگه‌لی مووسیقای ئێرانی.

حجام / haccām/: [عربی] *اسم. [ادبی]* خوێنگیر؛ حه‌جامه‌تکێش؛ خوێن به‌رده‌ر؛ کووزکڤان؛ وه‌ستای خوێن به‌رده‌ر.

حجامت / hacāmat/: [عربی] *اسم.* خوێنگری؛ حه‌جامه‌ت؛ هه‌جامات؛ دووژ؛ ڕکه‌نه؛ جۆرێ کاری خوێن‌گرتن به بڕینی به‌شێ له پێستی ناوشان و هه‌ڵمژینی خوێنه‌که‌ی به که‌ڵه‌شاخ.

حجب / hocb/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ڕوونه‌رمی؛ که‌مڕوویی؛ شه‌رمنی؛ شه‌رمێونی؛ شه‌رم؛ حه‌یا ‹از فرط حجب نتوانست مقصودش را بیان کند: له به‌ر

ڕووNەرمی زۆر نەیتوانی مەبەستی خۆی دەربڕێ›.

حجـب و حیـا / hocb-o-hayā/: [عربـی]/اسـم. [گفتـاری] شـەرم و شـوورەیی؛ شـەرم و حـەیا: ۱. حەیا؛ حیا؛ فەدی؛ فهێـت؛ شـەرم و ڕووو ‹زن! حجب و حیایت کجا رفته؟: ژنەکە! شەرم و شوورەییت کوانێ؟› ۲. ئەدەب؛ شەرم ‹حجب و حیا نمی‌گـذارد همه چیز را بگویم: شەرم و شوورەیی ڕێ نادا هـەموو شتێک بێژم›.

حجت / hoccat ، ـها/: [عربی]/اسـم. بەڵـگە؛ هـۆ؛ پرنۆ؛ پاژ؛ پاژە؛ بەڵسا؛ دەلیل.

◘ **حجـت آوردن:** بەڵـگە هێنانـەوە؛ هـۆ هاوردنەوە.

حجت بودن: بەڵگە بوون؛ دەلیل بـوون؛ جـێ پەژیرانی بێ سێ‌ودوو بوون.

حجت تمام کردن: بڕانـەوە؛ بڕینـەوە؛ قسەی ئاخرکردن و کۆتایی هێنان بە باسێک.

حجـت‌الاسـلام / hoccatoleslām ، ـهـا؛ حجج‌اسلام/: [عربی]/اسم. [شیعه] حوجـەتول‌ئیـسلام؛ سەرناوێکی مامۆسـتایانی شـێعەیە، خـوارتر لـە ئایەتوڵلا.

حجج‌اسلام / hocac'eslām/: [عربی] جمـعِ ☜ **حجت‌الاسلام**

حجر / hacar ، احجار/: [عربـی]/اسـم. [ادبـی] بـەرد؛ بەر؛ تەوەن؛ تەوەنی؛ توەنی؛ کوچک؛ کەڤر.

◘ **حجر فلاسفه:** بـەردی فەیلـەسووفان؛ فەیلـە بـەرد؛ بـەرد یـان مـاکێکی خەیاڵـی کـە پێیـان وابـوو دەتوانـێ کـانزای بـێ‌بایـەخ بکاتە زێڕ.

حجرات / hocarāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حجره**

حجره / hocre ، ـها؛ حجرات/: [عربی]/اسم. حوجرە: ۱. ژووری مزگەوت بۆ فەقێ ۲. دەفتەری کاری بازرگان لە بازاڕدا.

حجلـه / hecle ، ـهـا/: [عربـی]/اسـم. ۱. پـەردە؛ پەردوو؛ چیـت‌جـا؛ چیتـەجا؛ دیـوی نووسـتنی بووک و زاوا ۲. خانۆکەیەکی چکۆلەی داپۆشـراو لە ئاوێنە و چرا کە لە وڵاتی عەجـەم، بـە یـادی مردوویەکی جوانەمەرگ (زۆرتـر پیـاو) لـە سـەر ڕێگایان دایدەنێن.

◘ **حجلـه بـستن:** پـەردە سـازدان؛ پـەردوو دروست‌کردن.

حجـم / hacm ، ـهـا؛ احجـام/: [عربـی]/اسـم. بارسـتـایی؛ بارسـت: ۱. قـەوارە؛ قـەبارە؛ شـاقەل؛ هەنـدی ئـەو بۆشـاییە کـە تـەنێکی سێ‌پاڵـوو دایـدەگرێ ‹حجـم ایـن مکعـب را پیـدا کنیـد: بارسـتایی ئـەم چوارپاڵـووە بدۆزنـەوە› ۲. [مجـازی] هەنـد؛ چەنـد؛ گـرانی؛ گۆرەبـا؛ گوژمە ‹حجم کار: بارستی کار›.

◘ **حجم مخصوص** ☜ **حجم ویژه**

حجم ملکولی: [شیمی] بارسـتایی مولوکـوولی؛ بارستایی تاقە مولوکوولێکی هەر ماکێک.

حجـم ویـژه: [شـیمی] بارسـتایی تایبـەت؛ بارستایی یەک گرەم لە هەر ماکێک لە دەمـا و گوشاری دیاریکراودا: **حجم مخصوص**

حجم‌سنج / hacmsanc ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. بارست‌پێو: ۱. ئامرازێک بۆ پێوانی دێرانی دەفر، چاڵ و ... ۲. ئامرازی پێوانی بارستی ئەوەی کە لە نێو دەفر یان چاڵێکدایە.

حجمـی / hacmî/: [عربـی] صـفت. بارسـتی؛ پێوەندیدار یـان سـەر بـە بارسـت ‹وزن حجمـی: کێشی بارستی›.

حجیم / hacîm/: [عربی] صفت. [ادبی] بەبارسـت؛ گەورە؛ بارستدار؛ بەقـەوارە؛ قـەوارەدار؛ خـاوەن بارستایی زۆر ‹صندوق حجیم؛ کتاب حجیم: سنووقی بەبارست؛ کتێبی گەورە›.

حد / had(d) ، ـهـا؛ حـدود/: [عربـی]/اسـم. ۱. ڕادە؛ پەرەسە؛ لانی؛ ئەندازە؛ گۆرە؛ شۆ؛ هەند؛ گۆرەبـا ‹بیش از حد: لە ڕادە بەدەر› ۲. سـنوور؛ کەوشـەن ‹حد شرقی آن منتهی می‌شود به خیابان: سـنووری لای ڕۆژهەڵاتی ئەگاتە شەقام› ۳. [اسلام] حەد؛ جزیای گوناهێک کە چۆنیەتیەکەی دیـاری کـراوە ‹حـد

شرعی: حەدی شەرعی› ٤. *[ریاضی]* لیمیت؛ ڕادە.
▣ **حد اشباع:** ڕادەی تێری/ تەسەلی/ پڕی؛ هەندی تەژەیی؛ گۆڕەی گۆزاوی؛ ڕادەیەک کە دەفر زۆرتر لەوە نەدیرێ یان هەڵنەگرێ.
حداقلّ: ١. لانی کەم؛ لای کەم؛ هیچ نەبێ؛ هیچ نەوێ؛ کیمیقە؛ ژقەنقە؛ قەنا؛ کەمی کەم ‹حداقل میبایست تلفن میزدی: لانی کەم دەبوو تەلەفوون بکەی› ٢. کەمترین؛ کەمترین ڕادە ‹حداقل دستمزد را میگرفت: کەمترین مووچەی وەردەگرت›.
حداکثر: ئەوپەڕ؛ لانی زۆر؛ لای زۆر؛ زۆرترین؛ زۆرترین هەند ‹حداکثر توانایی: نەوپەڕی دەستەلات›.
حد امکان: ڕادەی بڕشت؛ ڕادەی لوان/ بۆلوان.
حد اَوسط ☜ **حد وسط**
حد بلوغ: پەرەسەی پێگەیشتن؛ تەمەنی پێگەیشتن؛ پەرەسەی پەرفین؛ ڕادەی بلۆق. هەروەها: **حدّ رشد**
حد تکلیف: *[اسلام]* پەرەسەی تێگەیشتن؛ تەمەنێ کە ئەنجامدانی فەرمانی شەرع (وەک نوێژ و ڕۆژوو) دەبێتە ئەرک.
حد فاصل: کەوشەن؛ سنوور؛ ڕادەی جیا کەرەوە؛ هێڵی نێوان دوو یان چەن شت.
حد نصاب: پەرەسەی نیاز؛ ڕادەی پێویست؛ ڕادەیێک کە بۆ پێگەیشتن بە کاری ڕەچاوکراو پێویستە.
حد وسط: مامناونجی؛ مامناوندی؛ مام ناوەندی؛ هەندی ناوەند؛ ڕادەی ناوەڕاست؛ بەینی زۆر و کەم: **حدّ اَوسط**
▣ **حد زدن:** حەد لێدان؛ بە جەزیای شەرعی گەیاندنی گوناهکار.
از حد گذشتن: لە ڕادە دەرچوون؛ لە تام دەرکردن؛ لە کەوشەن ترازان؛ لە سنوور لادان/ تێپەڕان؛ مەزرەنە ترازەی؛ جە شۆ بەرشیەی؛ لە ئەندازە دەرچوون ‹وقتی سختی زندگی از حد گذشت، مجبور به مهاجرت شدند: کاتێ دژواری ژیان لە ڕادە دەرچوو، ناچار بوون بارکەن›.

حدت / heddat /: [عربی] تیژی؛ توندی؛ توون و تیژی؛ دۆخ یان چۆنیەتی گڕ و دژوار بوون ‹حدت سرما: تیژی سەرما›.

حدس / hads ، ـها؛ حدسیّات/: [عربی] اسم. سۆسە؛ مەرسە؛ مەنی؛ گومان؛ گێز؛ پێ؛ تێڕوانینێ وا کە بە پێی هۆ و بەڵگەوە نەبێ.
▣ **حدس زدن:** وا بۆچوون؛ بە خەیاڵ هەڵسەنگاندن/ بۆ چوون؛ قەبلاندن؛ قەرساندن ‹حدس زده بودم که بیاید: وای بۆ چووبووم بێ›.

حدساً / hadsan /: (!) [عربی] *قید.* بە گومان؛سۆسەیی؛ لە ڕووی سۆ و گومانەوە ‹حدساً میخواست من را امتحان کند: بە گومان دەیویست من تاقی بکاتەوە›.

حدسی / hadsî /: [عربی] *قید. [گفتاری]* سۆسەیی؛ بە گومان ‹حدسی گفتم: سۆسەیی گوتم›.

حدسیات / hadsîyyāt /: [عربی] جمعِ ☜ **حَدس**

حدقه / hadaqe ، ـها/: [عربی] *اسم.* کالانە؛ قۆقک؛ کاسەچاو؛ کالانە/ قاپیلکی چاو؛ جێ چاو؛ قوولکەی چاو؛ قووتەی چەمی.

حدوث / hudûs, hodûs /: [عربی] *اسم.* ڕەوتی ڕوودان؛ قۆمان؛ ڕووەدەی: ١. چۆنیەتی ڕووداو بوون؛ پێش هاتن ٢. چۆنیەتی بەدیهاتن یا ڕوودان ‹حدوث جنگ؛ حدوث عالم: ڕوودانی شەڕ؛ بەدیهاتنی جیهان›.

حدوحساب / hadd-o-hesāb /: [عربی] *اسم. [گفتاری]* پەرەسە و ڕادە؛ هەند و شۆ؛ شۆ و هەژمار؛ شۆ و گۆرە؛ ڕادە و گۆرەبا؛ هەند و چەند.

حدوحصر / hadd-o-hasr /: [عربی] *اسم. [ادبی]* ئەندازە و سنوور؛ ڕادە و شۆ.

حدود / hudûd, hodûd /: [عربی] جمعِ ☜ **حَد**

حـــدود / hudûde, hodûde /: [عربـی] حـرف. *[گفتـاری]* نێزیـک؛ نزیـک؛ دەور؛ دەور و بـەر: ۱. نزیک بە چەندتیەک ‹در حدود صد نفر بودند: نیزیک بە سەد کەس بوون› ۲. لای؛ نێزیـک بـە جێگایەک ‹خانەشان حدود خیابان آبیدر بود: مالـیان نیزیک شەقامی ئاویەر بوو› ***در حدودِ**

حد و مرز / hadd-o-marz /: [عربی/ فارسی]/اسم. ئەوپـەڕ؛ سـەرو؛ سـنوور؛ نـاوەین؛ ئـاخر و جـێ برانەوەی هەر شتێک ‹حد و مرز خیابان معلوم نبود: ئەوپەری شەقامەکە دیار نەبوو›.

حـدیث / hadîs ، ـهـا؛ احادیـث/: [عربـی]/اسـم. ۱. *[اسـلام]* حـەدیس؛ قـسە، گوتـار یـان ڕێوڕەوشـتی پێغەمبـەری ئیـسلام ۲. *[ادبـی]* هەواڵ؛ وتار؛ خەبەر.

▣ **حـدیث نفـس**: *[ادبی]* بەسـەرهات؛ ژینامـەی خۆنـووس؛ وتـە یـان نووسـراوەیەک کـە ڕاگەیەنـەری بـار و دۆخ و سەرگوروشـتەی وێژەرە.

▣ **حدیث کـردن**: *[ادبی]* گـوتن؛ وتـن؛ واتـەی؛ کوتن؛ ئاخافتن؛ پەیڤین؛ قسە/ باس کردن.

حدیث گفتن: حەدیس وتن؛ حـەدیس گـوتن؛ لە بـارەی پێغەمبـەری ئیـسلامەوە قـسەیەک گەڕاندنەوە.

حدیده / hadîde ، ـهـا/: [عربی]/اسم. حەدیـدە: ۱. خێڕی ڕووی دەرەوەی پێچ و سـەری لوولـە و... ۲. ئامرازی جێ پـێچ دەرهێنـان لـە سـەر لوولە و میلە و...

▣ **حدیـده کـردن**: حەدیـدەکردن؛ خێڕـخێڕ کردنی ڕووی دەرەوەی پـێچ و سـەری لوولـە و...

حدیده کاری /hadîdekārî/: [عربی/ فارسی]/اسم. حەدیدەکاری؛ کار یان ڕەوتی حەدیدەکردن.

حذاقت / hezāqat, hazāqat /: [عربی]/اسم. *[ادبی]* پـسپۆڕی؛ شـارەزایی؛ شـەهرەزایی؛ وەسـتایی؛ هۆستایی؛ کارامەیی لە کار و پیـشە (بـە تایبـەت بژیشکی)دا.

حـذر / hazar /: [عربـی]/اسـم. *[ادبـی]* ۱. دووری؛ پـارێز؛ پـەرهێز؛ پـەرهیز؛ گـز؛ دوورەپـەرێزی ۲. *[نامتداول]* ترس؛ تەرسە؛ سام؛ باک.

▣ **حـذر کـردن**: دووری گـرتن؛ دوورەپـەرێزی کردن ‹همیشه از او حذر می‌کردم: هەمیـشە دوورم لێ دەگرت›.

برحذر داشتن: پرینگاندنـەوە؛ لـێترسـاندن و ڕێنوێنی کردن بۆ دووری لێگرتن ‹پدرم مـرا از پرخوری بر حذر می‌داشت: بابم منی لـە فرەخـۆری دەپرینگاندەوە›.

حذف / hazf /: [عربی]/اسم. ۱. قت؛ فت؛ کار یان ڕەوتی لا بـردن و وەلا نـان ۲. *[بـدیع]* تـەرک؛ نـەهێنانی پیتێـک لـە شـیعر (وەکـوو ئـەوە کـە شیعرێک بێ خاڵ بێـت، یـان چەنـد پـیتی ئـەلف و بێتکەی تێدا نەبێ).

▣ **حذف کردن**: فت کردن؛ قت کردن؛ لا بردن؛ لاوردن؛ وەلانان؛ پەڕاندن؛ دەراوتین؛ لـە ڕیـز وەدەرنان؛ حەشفاندن؛ لێ برین/ قرتاندن.

حذفی / hazfî ، ـهـا/: [عربـی] صفت. ۱. لابـراو؛ لابریاگ؛ قتکراو؛ لێ بـڕاو؛ فـتکـراو؛ لـێ بـڕاو ‹واژه‌های حـذفی را در جـای خودشـان بنویـسید: وشـە لابراوەکان لە جێگای خۆیاندا بنووسنەوە› ۲. شـیاو و لەبار بۆ قتوفت کردن.

حرا / herrā ، ـها/: [عربی]/اسم. حەرا؛ دارێکـە لـە کنارێن و زەلکاودا دەڕوێ.

حراج / harrāc, harāc ، ـها/: [عربی]/اسم. هەڕاج؛ حەڕاج؛ هەڕاژ؛ هـەڕراج: ۱. مـەزات؛ فرۆشـتنی شتێک بە فرەترین نرخی پێشنیارکراو لە لایـەن کڕیارانـەوە ۲. *[مجـازی]* فرۆشـتنی شـت بـە نرخێکی کەم.

▣ **حراج کردن**: هـەڕاجکـردن؛ حـەڕاج کـردن؛ شت فرۆشتن بە مەرجێ کێ پتری پێبـدا بـۆ ئەو بێ: **به حراج گذاشتن**

به حراج گذاشتن ☜ **حراجکردن**

حراجـی / harrācî,harācî ، ـها/: [عربـی]/اسـم. هەڕاجی؛ حەڕاجی؛ هەڕاژی: ۱. جێگەیەک شت و کەلپەلی تێدا هـەڕاج دەکـەن ۲. کەسـێ کـە کاری هەڕاج کردنە.

حرارت / harārat/: [عربی]/اسم. ۱. تین؛ گـەرما؛ گڕە؛ تن؛ تاو؛ چەشنێک وزەی پرشنگی کـە زۆر بوونی ئەبێتە هۆی گەرم بوونەوە و کـەم بـوونی ئەبێتە هۆی سارد بوونەوە ۲. /ـها/ ڕادەی تین و تاو ‹حرارت موتور خیلی زیاد است: گەرمای موتورەکـە یەکجار زۆرە› ۳. [مجازی] گڕ و تین؛ تـین و تـاو؛ گڕ و تاو ‹بـا حـرارت حـرف زدن: بـە گـڕوتین قـسە کردن›.

▣ **حرارت آتش:** کل؛ تینی ئاگر.

حرارت اتمی ☜ گرمای اتمی ، **گرما**

حرارت احتراق ☜ گرمای سوخت، **گرما**

حرارت انحلال ☜ گرمای انحلال، **گرما**

حرارت تابشی ☜ گرمای تابشی ، **گرما**

حرارت تشکیل ☜ گرمای تشکیل، **گرما**

حرارت ذوب ☜ گرمای ذوب، **گرما**

حرارت سوخت ☜ گرمای سوخت، **گرما**

حرارت مخصوص ☜ گرمای ویژه، **گرما**

حرارت مرکزی ☜ **شوفاژ**

حرارت ملکولی ☜ گرمای ملکولی، **گرما**

▣ **حرارت به خرج دادن:** [مجازی] گەرم و گوڕی نیشاندان؛ تـین و تـاو نوانـدن؛ کـەف و کـوڵ پیشاندان.

حرارت دادن: گەرم کردن/ کردنـەوە؛ گـەرما دان؛ تین پێدان؛ لە بەر گەرما دانان.

حرارت داشـتن: بـە تـین بـوون: ۱. [مجـازی] بـەگـوڕ و تـین بـوون؛ گـەرموگـوڕ بـوون ۲. گەرم بوون؛ بە تین‌وتای زۆرەوە بوون.

حرارت‌سنج / harāratsanc ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. گەرماپێو؛ دەماپێو.

حرارتی / harāratî/: [عربی] صفت. ۱. گـەرمایی؛ پێوەندیدار یان سەر بـە گـەرما ‹نیـروی حرارتـی: هێزی گەرمایی› ۲. [گفتاری] به گوڕ؛ بـە تـاو؛ بـە کوڵ؛ بە تین ‹در اول انقلاب، خیلی حرارتـی بـود: لـە سەرەتای ڕاپەڕیندا، زۆر بە گوڕ بوو›.

حراسـت / harāsat, herāsat/: [عربـی]/اسـم. ۱. پاسەوانی؛ نواوانی؛ کار یان ڕەوتی پاراسـتن؛ پارازتن؛ بالدان ۲. /ـها/ ئاسایش؛ بەشـێک لـە دامەزراوەیـەکی دەوڵـەتی کـە پاراسـتنی هێمنایەتی بە ئەستۆیە.

حراف / harrāf ، ـها/: [عربی] صفت. زمان‌لـووس؛ زوان‌چـەور؛ دەمـەوەر؛ زوانبـاز؛ خـاوەن توانـای هەڵـفریواندنی خەڵـک بـە قـسە ‹از آن آدمهـای چرب‌زبان و حراف است: لـەو بنیادەمـە چـەورزمان و زوانبازانەیە›.

حرافـی / harrāfî/: [عربـی]/اسم. زمـان‌لووسـی؛ زوانبـازی؛ دەمـەوەری؛ بـار و دۆخ و چۆنیـەتی زمان‌چەور بوون.

حرام / harām/: [عربی] صفت. ۱. حەرام؛ نـاڕەوا؛ خەڵیم؛ قەدەغـە بـە فـەرمانی دیـن. بەرانبـەر: **حـلال** ‹ربـا حـرام اسـت: سـووخۆری حەرامـە› ۲. [گفتاری] خەسار؛ خراپ؛ خـراو؛ خـراب؛ زایـە ‹چرا اینهمه پارچه را حرام می‌کنی؟: بۆچی ئەم هـەموو پارچەیە خەسار دەکەی؟›.

حرامخوار / harāmxār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسـی] /اسم. حـەرامخۆر: ۱. کەسـێ کـە خواردنـەوە و خۆراکی حەرام دەخوا ۲. کەسێ کە لە حەلاڵ و حەرام ناپرسێ.

حرامزادگـــــی / harāmzādegî/: [عربـــــی/ فارســی]/اسـم. حــەرامزادەیی؛ حــەرامزایی: ۱. زۆڵــی؛ زوێــڵی؛ بێــژی؛ پیژوویــی؛ پیــژی؛ سـنۆتەیی؛ هــەزارڕەگی؛ دۆخ یــان چۆنیــەتی حــەرامزادە بــوون ۲. [کنـایی] نادروسـتی؛ فێڵبازی؛ دەغەڵکاری.

حرامـزاده / harāmzāde ، ـها؛ ـگان/: [عربـی/ فارسی] صفت. حـەرامزادە؛ حـەرامزا؛ هەرامزایـە: ۱. زۆڵ؛ زوێڵ؛ سـنۆتە؛ بیـژ؛ پیـژوو؛ پیـژ؛ بـیج؛

پـیج؛ پـیچ؛ هـەزار ڕەگ. بەرانبـەر: **حـلال‌زاده** ‹بچەی حرامزاده: منالی زول› ٢. *[کنایی]* نادرووس؛ فێڵباز؛ گزیکار؛ دەغەڵ ‹روباه خیلی حرامزاده اسـت: ڕێوی زۆر حەرامزادەیە›.

حرام‌گوشت / harāmgûšt، ـها/: [عربی/ فارسـی] *صفت.* حەرام‌گۆشت؛ تایبەتمەنـدی گۆشـتێ کـە خواردنی بە فەرمانی شەرع حەرامـە. بەرانبـەر: **حلال‌گوشت** ‹خوک حیوانی حرام‌گوشـت اسـت: بـەراز حەیوانێکی حەرام‌گۆشتە›.

حرام‌لقمه / harāmloqme، ـهـا/: [عربـی] *صفت.* تیکەحـەرام؛ لـە دایکێـک کـە مالّـی حـەرامی خواردووە.

حـرام و حـرص / harām-o-haras/: [عربـی] *صـفت.* *[گفتـاری]* خەسـار؛ زایـە؛ خـراو؛ خـەرا؛ بەفێڕۆچوو.

◘ **حرام و حرس کردن:** *[گفتـاری]* لـەکیس دان؛ بەبا دان؛ فەوتاندن؛ حەرام و تـەرام کـەردەی؛ بە فێڕۆ دان ‹آن همه پول را برد و حـرام و حـرس کرد: ئەو هەموو پارەی برد و لەکیسی دا›.

حرامی / harāmî، ـها؛ ـان/: [عربی] *اسم.* *[قـدیمی]* چەتە؛ ڕێگر.

حـرب / harb، ـهـا/: [عربـی] *اسـم.* *[ادبـی]* شـەڕ؛ جەنگ. هەروەها: **حرب کردن؛ به حرب رفتن**

حربا / herbā/: [عربی] ☜ **آفتاب‌پَرَست**

حربـه / harbe، ـهـا/: [عربـی] *اسـم.* *[ادبـی]* ١. *[مجازی]* بەهانـە؛ بیـانوو؛ بیانـک ‹تـو نبایـد بـا این کارها حربـه بـه دسـت دشـمنانت بـدهی: تـۆ نابـێ بـەم کارانـە بیـانوو بدەیتـە دەسـت نەیارانتـەوە› ٢. *[نامتـداول]* داردەس؛ داردەسـت؛ چـەک؛ ئامرازی شەڕ.

حربی / harbî/: [عربـی] *صـفت.* *[ادبـی]* شـەڕانی؛ جەنگـەرانی؛ شـەرکەر ‹کـافر حربـی: کـافری شەڕانی›.

حرج / harac/: [عربی] *اسم.* *[ادبـی]* ١. *[نامتـداول]* ترس؛ تەرسی؛ سام؛ بـاک؛ بـیم ٢. *[ادبـی]* گلـە؛ بەرتەک؛ بەرهەڵستی؛ وڵ- وڵ ‹اگر هم نیامدید بـر شما حَرَجی نیست: ئەگەریش نەهاتن هیچ گلەیەکتان لەسەر نیە› ٣. *[ادبی]* تەنگانە؛ سـەختی و دژواری ‹ایام جنگ سخت در حَـرَج بـودیم: کـاتی شـەڕ پـیس کەوتبووینە تەنگانەوە›.

حـرز / herz/: [عربـی] *اسـم.* *[ادبـی]* نووشـتە؛ نووشـتی؛ نووشـتوو؛ نـشتوو؛ نـڤرشت؛ نڤـشتی؛ نڤشتۆک؛ نڤشت؛ دوعـای نووسـراو بـۆ لابـردنی ئازار و ئافەت.

حرص / hers/: [عربی] *اسم.* ١. هەڵـپە؛ هەڵـپ؛ چڵ؛ گز؛ مەیلی زۆر بۆ بە دەس هێنانی شـتێک ‹خیلی حرص داشت: زۆر هەڵپەی بـوو› ٢. *[گفتـاری]* ڕک؛ ڕق؛ قین؛ قینی؛ تووڕەیی ‹چرا حرص مـرا در می‌آوری؟: بۆچی ڕکم هەڵدەسـتێنی؟› ٣. *[گفتـاری]* هەڵپە؛ پـەل‌وپـۆ؛ هـەوڵ و تـەقالا بـۆ بـە دەس هێنانی شتێک ‹حرص زدن: هەڵپە کردن›.

◘ **حرص خوردن:** پێش خواردنەوە؛ تووڕە بوون و دەنگ نەکردن.

حرص داشتن: بە هەڵـپە بـوون؛ چـاو برسـی بوون؛ چاو چنۆک بوون؛ چڵ داشتن.

حرص زدن: هەڵـپەکردن؛ هـەوڵ و حـەلوەلا دان بۆ بە دەس هێنانی شتێک.

حـرص کـسی را درآوردن: کەسـێ تـوورە/ وەڕەز/ قوشـقی/ جـاڕزکردن؛ ڕقـی کەسـێک هەڵساندن.

حـرص‌وجـوش / hers-o-cûš، ـهـا/: [عربـی/ فارسی] *اسم.* *[گفتاری]* وەڕەزی؛ قەڵسی.

◘ **حـرص‌وجـوش خـوردن:** *[مجـازی]* خـۆ خواردنەوە؛ پێش خواردنەوە؛ تووشی تووڕەیی و وەڕەزی بوون ‹چقدر باید از دست تـو حـرص و جوش بخورم: چەنـدە لـە دەسـت تـۆ ئـەبێ خـۆم بخۆمەوە›.

حرص‌وجوش دادن: *[مجازی]* جـاڕزکردن؛ ڕق هەسـتاندن؛ قـینی دەی؛ تووشـی قەڵـسی و وەڕەزی کردن ‹بچەهایش خیلـی بـە او حـرص و

جوش می‌دادند: منداڵەکانی زۆر جارزیان دەکرد›.

حرف / harf ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. / حُروف/ پیت؛ حەرف؛ هەر کام لە نیشانەکانی ئەلف و بێتکەی زمانێک ۲. *[دستور]* پیت؛ وشەیەک کە تەنیا لە گەڵ وشەیەکی تردا دێ و مەبەستێکی تایبەتی دەگەیێنێ ‹حرف استثنا: پیتی جیاوازی› ۳. وتە؛ قسە؛ قسیە؛ قسێ ‹یکی داشت حرف می‌زد: یەکێ خەریک بوو قسە ی دەکرد› ٤. *[گفتاری]* قسە؛ بەرتەک؛ ول‌ـول؛ گلەیی ‹اگر می‌خواهی بروی من حرفی ندارم: ئەگەر دەتەوێ برۆی من قسەیەکم نیە› ٥. *[مجازی]* قسە؛ دەنگۆ؛ واتۆ؛ شایعە ‹از خودت حرف درآوردی: لە خۆتەوە قسەت دەرهێنا› ٦. خراوە؛ خراپ؛ هەجب؛ هەجۆ؛ فڕ؛ کار یان ڕەوتی فڕ پێدا دان؛ خراوگوتن ‹پشت سرش حرف می‌زنند: لە پشتە سەریەوە خراو ئەیژن›.

◘ **حرف استثنا:** پیتی هاوێر/ بەدەر/ جیاواز؛ وتەی جیاوازی؛ وتەیێ کە کەس یان شتێک لەوانی‌تر جوێ دەکاتەوە (وەکوو جز:جگە).

حرف اشتراک: وتەی بەشداری (وەکوو هم: هاو).

حرف اضافه: وتەی سەربار؛ وتەی دانەپاڵ؛ پیتێ کە وشە یان ساڕستەیێک بە بەشێکی‌تری ڕستەوە دەلکێنێ (وەک از:لە).

حرف بزرگ ☜ **حروف**

حرف بیخود: قسەی مفت؛ قسەی هیچ‌وپووچ؛ تورڕەهات؛ قسەی بن شڕ و بێ‌واتا.

حرف بی‌ربط: قسەی بێ جێ/ بێخۆ؛ وتەی ناپوخت و ناڕەوا.

حرف بی‌صدا: پیتی کپ؛ پیتی بێ‌دەنگ؛ هەرکام لە پیتەکانی ئەلفوبێتکە (وەک ب، پ، چ، ک، ن،...) کە بۆ گوتنیان پێویستە بیاندەینە پاڵ یەکێک لە دەنگەکانەوە (وەک: بَ، با، بِ، بی، بُ، بو).

حرف تشویق: وتەی دڵگەرمی دان (وەکوو جانمی: گیانەکەمی).

حرف تصغیر: پیتێ کە بە دوای ناوەوە دێ و نیشانەی چکۆلەییە (وەک پیتی ک لە دخترکدا بە واتای کچۆلە).

حرف تعجب: وتەی سەیرمان؛ وتەیەک کە نیشانەی سەیرمانی بیسەرە (وەکوو وه، بە بە مانای: پەکوو، بەهـ).

حرف تعریف: نیشانەی بناس؛ پیتی پێناسین؛ پیتێ کە لە برێ لە زوانانـدا نیشانەی ناوی ناسراوە (وەک پیتی ە لە وشەی سەگەدا، بە مانای: سەگەکە).

حرف تنها: پیتی تاک؛ بیچمێ لە هەر کام لە پیتەکانی ئەلفوبێتکە کە نەلکاوە بە پیتێکی‌ترەوە (وەک لە اردا، هەر سێ پیتەکە تاکن): **حرف مفرد**

حرف تودار: لابڕدنگ؛ زیپک؛ قسەی بە تێکول.

حرف چسبان: پیتی لکاو؛ پیتی نووساو؛ بیچمێ لە هەر کام لە پیتەکانی ئەلفوبێتکە کە بە پیتێکی‌ترەوە دەلکێ (وەک لە وشەی سَبَدا هەر سێ پیتەکەی لکاون).

حرف حساب/ حسابی: دۆغری؛ قسەی حەساوی؛ قسەی ڕێک و ڕاست و ڕەوا.

حرف دوپهلو: *[مجازی]* قسەی دوولایەن؛ قسەیەک کە دوو واتا یان مەبەستی لێک جیاوازی لێ ببێتەوە.

حرف ربط: پیتی پەیوەندی؛ پیتێ کە دوو وشە یان دوو بەشی ڕستە پێکەوە پەیوەند بدا (وەک تا و زیرا، بە مانای تا، هەتا، چوونکا).

حرف زور: قسەی زۆر؛ قسەی ناڕەوا کە بیانەوێت بە زۆر دروست بوونی بسەلمێنن.

حرف شرط: پیتی/ وتەی مەرج؛ وتەیەک کە ئەنجامی کارێ بە کارێکی دیکەوە ئەبەستێ (وەکوو اگر، چنانچه، درصورتی‌که بە مانای: ئەگەر،

ئەر، ئەگەرکوو، هەگەتەی).

حرف صدادار: پیتی دەنگدار؛ پیتی بەدەنگ؛ یەکیتە؛ هەر یەکە لە پیتەکانی ئەلفوبێتکە کە لە کاتی وتنەوەیاندا دەنگ بە لەرینەوەی تارەکانی گەروو دێتە دەرێ و زار دەکرێتەوە هەتا هەوا بێ گرفت لە لێوەوە بچێتە دەرەوە (وەکوو: ئە، ا، ئێ، ئی، ئۆ، ئوو).

حرف صدتا یک غاز ☜ **حرف مفت**

حرف عطف: پیتی بادانەوە/ پێوند؛ پیتێ کە دوو وشە پێوەند دەدا بە یەکەوە (وەکوو با، و بە مانای: بە، وە).

حرف کوچک ☜ **حُروف**

حرف مفت: قسەی مفت؛ قسەی قۆڕ/ بێخۆ/ توڕڕەهات/ لا هەڵپێچراو/ بن شڕ/ بێواتا: **حرف صدتا یک غاز**

حرف مفرد ☜ **حرف‌تنها**

حرف ندا: پیتی بانگ/ بانگێشتن؛ وتەیەک کە نیشانەی بانگ کردنی کەسێکە (وەکوو اَی، های بە مانای های، هۆی، ئەرێ).

حرف نفی: پیتی نا؛ وتەی نەرێنی؛ وتەیەک کە نیشانەی نەبوون، نەدار بوون یان هەر چەشنە چۆنیەتیەک یا دۆخێکی نەرێیانەیە (وەکوو پێش‌وشەی نا لە ناکارامەدا، بە مانای کارلێ‌نەهاتوو).

حرف نقطه‌دار: پیتی نوختەدار؛ پیتی خاڵدار (وەک ب، پ، چ و...).

حرف وسط: پیتی ناوەندی؛ بیچمێ لە پیتی ئەلفوبێتکە کە ئەکەوێتە نێوان دوو پیتی دیکەوە و بە هەر دووکیانەوە دەلکێ (وەک س و ج لە وشەی مسجددا، بە مانای مزگەوت).

▣ **حرف آخر را اول زدن:** ڕووت و ڕاست وتن؛ کورت و کرمانجی وتن؛ بە کوردی و کورتی وتن؛ مەبەستی خۆ بێ پێشەکی دەربڕین.

حرف آخر را زدن: قسە بڕینەوە؛ قسە یەک لا کردنەوە؛ قسەی ئاخر کردن؛ مەبەستی خۆ گوتن و کۆتایی هێنان بە قسە.

حرف از چیزی/ کسی شدن ☜ **حرف چیزی/ کسی به میان آمدن**

حرف از خود درآوردن: قسە لە خۆوە دەرهێنان؛ هەڵبەستن؛ دەنگۆکردن ‹او این حرف را از خودش در آورده بود: ئەم قسەیەی لە خووە دەرهینا بوو›.

حرف از دهان کسی بیرون آمدن: قسەکردن؛ قسە لە زاری کەسێکەوە دەرهاتن؛ قسێ جە دەمموو یۆینە بەر ئامەی ‹این حرف از دهان تو بیرون آمد؟: تۆ ئەم قسەیەت کرد؟›.

حرف از دهان کسی بیرون پریدن: *[مجازی]* قسە لە دەم داکەوتن/ دەرپەڕین؛ قسێ جێ دەمموو یۆینە ترازیەی ‹مبادا حرفی از دهانت بپرد: نەکا قسەیەکت لە دەم داکەوێ›.

حرف از دهان کسی نیفتادن: *[مجازی]* دەم نەوەستان؛ بێ‌پشوو/ بێوچان قسە کردن؛ قسێ یاونەیوە قسێوە ‹حرفش از دهانش نمی‌افتاد: دەمی نەدەوەستا›.

حرف انداختن از چیزی/ کسی: باسی شتێک/ کەسێک داهێنان؛ قسەی شتێ/ کەسێ هاوردنە بەرەو؛ وتوویژ سەبارەت بەو شتە/ کەسە هێنانە پێشەوە ‹خواستم حرف خرید خانە را بیندازم کە خانم چشم‌غرّە رفت: گەرەکم بوو قسەی ماڵ کڕین دابینم، خاتوون مۆڕێکی بردەوە›.

حرف اول را زدن: *[مجازی]* لە سەرووی هەموانەوە بوون ‹ژاپن در زمینه‌ی الکترونیک امروز حرف اول را می‌زند: ژاپون ئەمڕۆکە لە ئێلێکترۆنیکدا لە سەرووی هەمووانەوەیە›.

حرف بردن و آوردن: *[مجازی]* ئاوری دیزە خۆش کردن؛ دەستەچیلە وەبن دان؛ فیتنەیی کردن؛ قسە بردن و هێنان؛ قسە

هەڵچنین؛ باسێ جێگایەک، لە جێگەیەکی دیکەدا گوتنەوە.

حرف بر سر کسی/ چیزی بودن: قسە لە کەسێ/ شتێ بوون ‹حرف بر سر رفتن یان ماندن است: قسە لە سەر مانەوە یان ڕۆیشتنە›.

حرف بزرگتر از دهن خود زدن: *[مجازی]* ۱. فشەکردن؛ شاتوشووتکردن؛ درۆی زل کردن ۲. قسە لە خۆ گەورەتر کردن؛ قسەی زل کردن.

حرف توی حرف آوردن: قسە پێچاندن؛ دانە ناو باڵ قسەدا؛ قسە هێنانە ناو قسە؛ بڕ بە پەیڤینی کەسێ دان ‹تا خواستم دربارەی سفرش بپرسم حرف توی حرف آورد: تا هاتم لە سەفەرەکەی بپرسم قسەکەی پێچاند›.

حرف توی دهن کسی بند نشدن/ نماندن: *[مجازی]* دەمی کەسێ تەقەڵی پێوە نەبوون/ قایم نەبوون؛ قسە لە دەم کەسێکدا نەوەستان؛ دەم نەویسیان؛ قسێ جە دەمەنە نەمدرەیوە؛ ڕازدار نەبوون.

حرف توی دهن کسی گذاشتن: *[مجازی]* قسە بە دەم کەسێکەوە نان؛ قسە نیانە دەم کەسێ؛ قسێ وسەینە دەمموو یۆی ‹چرا حرف توی دهن من می‌گذاری؟ من کی گفتم او را می‌شناسم؟: بۆچی قسە بە دەممەوە دەنێی؟ من کەی گوتم دەیناسم؟›.

حرف چیزی/ کسی به میان آمدن: قسە لە شتێ/ کەسێکەوە هاتنە گۆڕێ؛ قسەی شتێ/ کەسێ هاتنە ئاراوە ‹حرف سفر اروپا به میان آمد: قسەی سەفەری ئورووپا هاتە گۆڕێ›: **حرف از چیزی/ کسی شدن**

حرف چیزی/ کسی را به میان آوردن: قسە لە شتێ/ کەسێکەوەکردن؛ قسەی شتێ/ کەسێ هێنانە ئاراوە/ داهێنان؛ قسەی شتێ/ کەسێ هێنانە گۆڕێ؛ قسۆ چێویە/ یۆی ئاردەینە بەین ‹مایل نیستم حرف آن را به میان بیاورم: نامەوێ قسەی لێوە بکەم›: **حرف چیزی/ کسی را پیش کشیدن**

حرف چیزی/ کسی را پیش‌کشیدن ☜ **حرف چیزی/ کسی را به میان آوردن**

حرف چیزی/ کسی را زدن: قسەی شتێ/ کەسێ کردن؛ سەبارەت بە شتێ/ کەسێ پەیڤین ‹حرف انتخابات را می‌زدند: قسەی هەڵبژاردنیان دەکرد›.

حرف، حرف کسی بودن: قسە، قسەی کەسێ بوون؛ قسەی کەسێ سوار بوون ‹در خانەی ما حرف، حرف مادربزرگ است: لە ماڵی ئێمە قسە، قسەی دایەگەورەمە›.

حرف خود را به کرسی نشاندن: *[مجازی]* قسەی خۆ سەلماندن؛ قسەی خۆ بردنە بان گا؛ قسەی خۆ بردنە پێشەوە؛ قسۆ وێ بەردەی سەر ‹آن‌قدر گفت که آخر حرف خود را به کرسی نشاند: ئەوەندەی گوت تا ئاخری قسەی خۆی سەلماند›: **حرف خود را پیش بردن**

حرف خود را پس گرفتن: لە قسەی خۆ پاشەکشێ کردن/ پاشگەز/ پەشیمان بوونەوە؛ وتەی پێشووی خۆ خستنە ژێر پێ ‹برای اینکه اختلافی پیش نیاید حرف خودش را پس گرفت: بۆ ئەوەی ناکۆکییەک ساز نەبێ، لە قسەی خۆی پاشەکشێی کرد›.

حرف خود را پیش بردن ☜ **حرف خود را به کرسی نشاندن**

حرف خود را خوردن: *[مجازی]* قسەی خۆ قووت دانەوە؛ قسەی خۆ خواردنەوە؛ قسۆ وێ واردەیوە؛ قسە نیوەچڵ دانان، یان بە چەشنێ جگە لە مەبەستی دیاریکراو درێژەپێدان ‹داشت می‌گفت من دیگر در آن خانە نمی‌مانم، ولی حرف خود را خورد: خەریک بوو ئەیگوت من ئیدی لەو

مالە نامێنمەوە، بەلام قسەکەی قووت داوە›.

حرف خود را یکی کردن: سێ و دووی دڵی خۆ کردن؛ قسەی خۆ یەکانگیر کردن؛ قسەی خۆ کردنە یەک؛ لە سەر قسەیەک پێکهاتن؛ سەبارەت بە قسەیەکی دیاریکراو پێکهاتن ‹اول باید حرف خودمان را یکی کنیم و بعد برای مذاکره با طرف برویم: سەرەتا دەبێ قسەکانمان یەکانگیر بکەین ئەمجار بڕۆین بۆ وتووێژ›.

حرف داشتن: قسە بوون: ١. *[مجازی]* بەرهەڵست بوون ‹اگر خواستم بروم، تو حرفی داری؟: ئەگەر ویستم بڕۆم، تۆ قسەیەکت هەیە؟› ٢. قسەپێبوون؛ قسێ بیەی؛ هەبوونی بڕوا یان بیرۆکەیەک لەمەڕ بابەتی باسلێکراوەوە ‹در این مورد هم یکی-دو حرف دارم کە بد نیست بگویم: لەم بارەوە منیش یەکێ- دوو قسەم هەیە خراو نیە بێژمی›.

حرف درآوردن: هەڵبەستن؛ قسە ساز کردن؛ قسە بۆ خۆش کردن؛ قسە بۆ دەرهێنان؛ قسێ پەی بەر ئاردەی؛ قسە بەستن ‹پشت سرش حرف درآوردند و گفتند با آدمهای ناباب رفتوآمد دارد: بە شوێنیەوە قسەیان هەڵبەست و گوتیان لەگەڵ کەسی خراپا هاتوچووی هەیە›.

حرف دل کسی را زدن: *[مجازی]* قسەی دڵی کەسێ کردن ‹داشت حرف دل ما را میزد: خەریک بوو قسەی دڵی ئێمەی دەکرد›.

حرف دهن خود را نفهمیدن: تام دەم خۆ نەزانین؛ نەزانین چی گوتن؛ قسە نەجاوین؛ قسێ وەرێ دەی؛ بەبێ تێفکرین قسەکردن ‹او حرف دهنش را نمیفهمد: کابرا تام دەم خۆی نازانێ›.

حرف را پیچاندن: *[مجازی]* قسە گۆڕان؛ قسێ پێچێ وسەی؛ لادان لە مەبەستی سەرەکی وتووێژ ‹چرا حرف را اینقدر میپیچانی؟: بۆچی ئەمەنە قسە دەگۆڕی؟›.

حرف را (از دهان کسی) قاپیدن: *[مجازی]* قسە لە دەم کەسێک قۆستنەوە ‹تا گفتم امروز حقوق گرفتەام، حرف را از دهان من قاپید و گفت: پس طلب مرا بدە!: تا گوتم ئەمڕۆ مووچەم وەرگرتووە قسەکەی لە دەمم قۆستەوە و گوتی: دەسا پارەکەم بدەوە!›.

حرف را عوض کردن: قسە گۆڕین؛ قسە وارەی: ١. بابەتی گفتوگۆ گۆڕان ‹تا او آمد حرف را عوض کردم: تا هات قسەکەم گۆڕی› ٢. لە شاهۆوە چوون بۆ پاهۆ؛ گوتنی قسەیەک جگە لە قسەی پێشوو ‹حرف را عوض نکن، جواب مرا بدە: لە شاهووە مەچۆ بۆ پاهۆ، ولامم بدەرەوە›.

حرف زدن: قسەکردن: ١. ئاخافتن؛ ئاخاڤتن؛ پەیڤین؛ دوان؛ دوەی؛ چنە داین؛ دەنگ‌کردن ‹یکی داشت حرف میزد: یەکێ خەریک بوو قسەی دەکرد› ٢. پێکەوە قسە کردن؛ یەک دوان؛ هەڤپەیڤین ‹با هم حرف میزدیم: پێکەوە قسەمان دەکرد›.

حرف شدن: بوونە قڕە/ قسە؛ دەمەقالە بوون؛ بوونە قاڵ؛ دەمەقڕێ بیەی؛ بە دەنگ بوون؛ بە شەڕەوە وتوویژ کردن ‹آخرش با آزاد حرفمان شد: لە ئاخریا لەگەڵ ئازاد بوو بە قڕەمان›.

حرف شنیدن: ١. ☜ **حرف گوش کردن** ٢. قسە بیستن؛ قسە ژنەفتن؛ سەرکۆنە کریان؛ تانە و لۆمە بیستن ‹بە خاطر این خانە چقدر از این و آن حرف شنیدم: بۆ ئەم ماڵە چەندم لەم و لەو قسە بیست›.

حرف صدتا یک غاز زدن ☜ **حرف مفت زدن**

حرف کسی با دیگری یکی بودن: قسە یەکێ بوون؛ یەک شت گوتن؛ قسەی کەسێ لەگەڵ ئەوی دیکەدا یەکانگیر بوون؛ قسێ یۆ بیەی ‹هر دو حرفشان یکی بود: هەردووکیان قسەیان یەکێ بوو›.

حرف کسی خریدار نداشتن: *[مجازی]* قسەی

کەسێ نەڕۆیشتن؛ گـا بـە دەنگـی کەسـێک نەڕۆیشن؛ قسەی کەسێ بێبرەو بـوون؛ قـسۆ یۆی نەشیەی ‹دیـدم حـرف مـن در آنجـا خریـدار ندارد، حرف نزدم: دیم لـەوێ قـسەم نـاروا، هـیچم نەگوت›.

حـرف کـسی دَررو داشـتن: *[کنـایی]* قـسەی کەسێ بەبرەو/ بە بڕشت بوون؛ قسەی کەسێ ڕۆیشتن؛ بە بایـەخ بـوونی قـسەی کەسـێک لەلایەن کەسانی دیکـەوە ‹آن روز حـرف او دررو داشت: ئەو ڕۆژە قسەی بەبرەو بوو›.

حرف کسی دو نشدن ☜ **حرف کسی یکی بودن**

حـرف کـسی را بریـدن: *[مجـازی]* قـسەی کەسـێ بـڕین؛ دانـە نـاو بـاڵ قـسەی کەسێکدا؛ بە سـەر قـسەی‌کەسـێکدا پـەڕین ‹حــرفم را بریــد و گفــت: دیگــر بــس اســت: قسەکەی بڕیم، وتی: ئیتر بەسە›.

حرف کسی را به خود گرفتن: *[مجازی]* قـسەی کەسێ کێشانە سەر خۆ؛ قسەی‌کەسـێ بردنـە سەر خۆ ‹حـرف مـرا بـە خـودش گرفـت و از مـن ناراحت شد: قسەکەی منی بردە سەر خـۆی و لـێم ڕەنجا›.

حرف کسی را به دل گرفتن: *[مجازی]* قـسەی کەسێ گرتنە دڵ؛ لە کەسـێ ڕەنجـان ‹حـرف پدرت را به دل نگیر: قسەی بابت مەگرە دڵ›.

حـــرف کـــسی را (بـــه) زمـــین انـــداختن: *[مجـازی]* قـسەی کەسـێک نانـە ژێـر پـا؛ بـە زەویــدا دانی قــسەی کەســێ؛ قــسەی کەسـێ لـە بـەرد دان؛ قـسۆ یـۆی مـاڕایوە ‹چـرا حـرف مـادرت را زمـین انـداختی؟: بـۆچی قسەی دایکت نایە ژێر پێ؟›.

حرف کسی را خواندن: شوێن قـسەی کەسـێ کـەوتن؛ پـەزێرانی قـسەی کەسـێ و بـە دوا کەوتنی ‹کسی حرف تو را نمی‌خواند: کەس شوێن قسەی تۆ ناکەوێ›.

حرف کسی یکی بودن: قسەی کەسـێ یـەکێ بوون؛ وتەی خۆ نەگۆڕان ‹حرف مرد یکی است: قسەی پیاو یەکە›: **حرف کسی دو نشدن**

حرف کشیدن: ۱. لـە زمـان کێـشانەوە؛ قـسە دەرکێشان؛ سەر داکێشان؛ قـسە دەرهێنـان؛ قسێ کێـشتەیرە؛ قـسە دەرهـاوردن؛ نهـێنی پێدرکاندن ‹رفت از دخترشان حرف کشید: چوو لە زمانی کچەکەیانی کیشاوە› ۲. قسەی نـاخۆش بیستن؛ قسە بیستن؛ پەزێرانی قسەی ناخۆش ‹سر این کار چقـدر از ایـن و آن حـرف کـشیدم: بـە بۆنەی ئەم کارەوە چەندەم قسەی نـاخوش لـەم و لەو بیست›.

حرف گـوش کـردن: گـوێ گـرتن؛ گوێچکـە دان؛ گوێچکــە تەکانــدن/ تــەکانن؛ قــسێ گــۆش دەی؛ گۆشــەنــە دارەی؛ بــە قــسە گوێ دان؛ بە قـسە کـردن؛ بـە گـوێ کـردن ‹حـرف مـادرت را گـوش کـن: بـۆ قـسەی دایکـت گوێ بگرە›: **حرف شنیدن**

حرف مفت زدن: قـسەی مفـت/ قـۆڕ کـردن؛ قسەی بێخۆ کردن: **حرف صدتا یک غاز زدن**

حــرف نداشــتن: *[مجــازی]* قــسە نــەبوون: ۱. دژایەتی نەکردن ‹اگر کتاب را لازم داری ببـر، من حرفی ندارم: ئەگەر کتێبەکەت پێویـستە ببیـە، مـن قـسەیەکەم نیـە› ۲. قـسە تێـدا نـەبوون؛ بێعەیب بـوون ‹ایـن ماشـین حـرف نـدارد: ئـەم ماشێنە قسەی تێدا نیە›.

از حرف خود برگشتن: قسەی خۆ خواردنـەوە/ وەرگرتنەوە؛ لە قسەی خۆ پەشیمان بوونـەوە؛ لە سەر قسەی خۆ نەوەستان ‹اول ما را به شام دعوت کرد، ولی بعـد از حـرف خـودش برگـشت: لـە پێشدا بۆ شێو بانگی کردین بەڵام دوایـی قـسەی خوی خواردەوە›.

به حرف آمدن: هاتنـە/ کەوتنـە قـسە؛ بـە قـسە هـاتن؛ ئامـەیوە قـسێ؛ دەسـپێکردنی قـــسە (بەتایبـــەت دوای ماوەیـــەک دوورەپەرێزی لـە قـسەکردن) ‹آخـرش بـە حـرف

آمد و گفت، دیشب پیش آزاد بود: ئاخری هاته قسه و گوتی، دویشەو لای ئازاد بووە›.
به حرف آوردن: هێنانه قسه؛ ئاردەیوە قسێ ‹آخرش آرام را به حرف آوردم و همه چیز را برایم گفت: ئاخری ئارامم هێنایه قسه و هەموو شتێکی پێ گوتم›.
توی حرف کسی دویدن ☜ **تو**[۲]
روی حرف کسی حرف زدن ☜ **رو**[۲]
سر حرف خود ایستادن/ بودن ☜ **سر**[۳]
حرف /heraf/: [عربی] جمعِ ☜ **حرفه**
حرف‌بری /harfbarî/: [عربی/ فارسی]/اسم. [گفتاری] قسەبەری؛ شووفاری؛ شۆفاری؛ شوفاری؛ دووزمانی؛ کار یان ڕەوتی قسه هێنان و بردن.
حرف‌شنو /harfšeno:، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. ۱. بەگوێ؛ گوێ لەمست؛ بەلبەلەگۆش؛ گۆش‌بەرئاواز ۲. گوێڕادێر؛ گۆش‌گیر؛ مۆچیاری‌گێر. هەروەها: **حرف‌نشنو**
حرف‌شنوی /harfšenavî، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. ۱. گوێ لەمستی؛ بەلبەلەگۆشی؛ گۆش‌بەرئاوازی ۲. گوێڕادێری؛ گوێگری.
حرفه /herfe، ـها؛ حِرَف/: [عربی]/اسم. پیشه ‹حرفه‌ی خانوادگی: پیشەی بنەماڵەیی›.
حرفه‌ای /herfe'î، ـها/: [عربی] صفت. پیشەیی: ۱. پێوەندیدار یان سەر بە پیشەوە ‹آموزش حرفه‌ای: فێرکاری پیشەیی› ۲. پێوەندیدار یان سەر بە پیشەیەکی هەمیشەییەوە. بەرانبەر: **آماتور** ‹کشتی‌گیر حرفه‌ای: زۆرانبازی پیشەیی›.
حرفی /harfî/: [عربی] صفت. ۱. پیتی. بەرانبەر: **عددی** ۲. /ـها/ پیت‌دار؛ خاوەن پیت ‹سه حرفی: سێ پیتی›.
حرکات /harakāt, harekāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حرکت**
حرکت /harakat, harekt، ـها/: [عربی]/اسم. جووڵە؛ جمشت؛ جم؛ زیوە؛ جڤ؛ لەبت: ۱. ئاڵوگۆڕ؛ ئازوگۆز؛ کار یان ڕەوتی جێگە گۆڕانەوە ‹حرکت انتقالی: جووڵەی گواستنەوەیی› ۲. /حرکات/ جم و جووڵ؛ کردەوە؛ ئاکار؛ خوریکخاو؛ خلێوخاو ‹حرکت نامعقول: ئاکاری نەگونجاو› ۳. [دستور] بزوێن؛ دەنگ؛ دەنگێ کە پیت لە کپی دەردێنێ (وەک سەرە، ژێرە و...) ٤. [موسیقی] ئەندازەی سەر و ژێر و چوونی دەنگی یەک یان چەند نوتی مۆسیقا ٥. /حرکات/ بزاڤ؛ بزاو؛ جم و جووڵ؛ گل‌پل؛ گل‌گەوز؛ کاری جووڵانەوە؛ جمان؛ جومین؛ نرڤان؛ زیوان.
▣ **حرکت ارادی:** [پزشکی] بزاڤی ویستی؛ جووڵەی ئەندامێک یان تەواوی بەدەن بە خواست و ویستی خۆ. هەروەها: **حرکت غیرارادی**
حرکت آزاد: سقوط آزاد ☜ **سقوط**
حرکت انتقالی: ۱. جووڵەی گواستنەوەیی؛ جۆرێک جووڵەی هەمووانی تەنێک لە سەر هێڵ یان شوێنێکی دیاریکراو ۲. [نجوم] خولانەوەی زەوی و باقی گەڕۆکان بە دەوری هەتاودا.
حرکت پسرفت: سیر قهقرایی ☜ **سیْر**
حرکت تناوبی: هاتوچۆ؛ هەر شێوە جووڵەیەک کە لە کاتێکی دیاریکراودا دووپاتە بێتەوە.
حرکت چرخشی: خول؛ سوور؛ گەڕان لە سەر جەغزێک یان بە دەوری خۆدا.
حرکت غیر ارادی: [پزشکی] لاکە؛ لاک؛ جووڵەی ناویستەکی؛ بزووتنی ئەندامێک یان تەواوی لەش بەبێ ویستی خۆ. بەرانبەر: **حرکت ارادی**
حرکت مُستدیر: سوور؛ جووڵەی لە سەر جەغز.
حرکت وضعی: ۱. خول؛ جووڵە لە جێ خۆوە و بە دەوری خۆدا ۲. [نجوم] خول خواردنی زەوی و باقی گەڕۆکان بە دەوری خۆدا.

▣ **حرکت دادن:** ۱. شەکاندنەوە؛ جوولاندن؛ بزواندن؛ جواندن؛ جماندن؛ لقاندن؛ لەقاندن؛ تەکان دان؛ لڤاندن؛ ورجمن ‹دستش را حرکت داد: دەستی شەکاندەوە› ۲. تەکان‌دان؛ جوولاندنەوە؛ هەرکاندن؛ لەپتاندن؛ لەبتاندن؛ تەکان پێدان؛ ئازوگۆزکردن؛ ئاڵ‌وگۆڕکردن؛ واڕایوە ‹نتوانست صندوق را حرکت دهد: نەیتوانی سندووقەکە تەکان بدا› ۳. بەڕێ کردن؛ هەناردن؛ ناردن؛ ڕێ‌خستن؛ ڕەوانە کردن؛ کیاستەی؛ جمنایرە ‹زن و بچه را حرکت داد تا زودتر برسند: ژن و منالەکەی بەڕێ کرد بەشکوو زووتر بگەن›.

حرکت کردن: بزووتن؛ لەقین؛ لقین؛ جوولان؛ تەکان خواردن؛ هەرکین؛ لەرانەوە؛ لەوان؛ لەبتین؛ لەوتەنە؛ جمان؛ جمیاین؛ جمەی؛ لەپتین؛ لێویەی.

از حرکت بازماندن: لە جوولە کەوتن؛ لە تەکان کەوتن. هەروەها: **از حرکت بازداشتن**

بە حرکت درآوردن: ۱. بزواندن؛ خستنە گەڕ/ جوولەوە؛ جوولاندنەوە؛ ئەرەجمنەی؛ جمنایرە ۲. گۆزانەوە؛ گواستنەوە؛ جێبەجێ کردن؛ ئالشت کردن؛ ئاڵ‌وگۆڕکردن؛ ئەوەوارەی؛ واڕایوە.

حرکتی / harakatî,harekatî/: [عربی] *صفت.* بزاوی؛ بزاقی؛ جوولەیی؛ لەبتی؛ جمشتی؛ پێوەندیدار یان سەر بە جوولەوە ‹اندامهای حرکتی: ئەندامانی بزاوی›.

حرم / haram ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ۱. حەرەم؛ ژووری زیارەتانی ئایینی ‹توی حرم بودیم کە سروصدا بلند شد: لە نێو حەرەمدا بووین هەراوهۆریا بەرزەوە بوو› ۲. حەرەمسەرا؛ هەرەم؛ ژووری ئەندروون.

حرمان / hermān/: [عربی]/*اسم.* /*ادبی*/ ۱. بێ‌بەشی؛ دوورەبەشی ۲. نامرادی؛ بێ‌ئاکامی.

حرمان‌زده / hermānzade/: [عربی/ فارسی] *صفت.* بێ‌بەش؛ دوورەبەش؛ تووشی نامرادی بوو.

حرمت / hormat/: [عربی]/*اسم.* ۱. ڕێز؛ قەدر؛ حورمەت؛ کار یان ڕەوتی ڕێز لێنان؛ مەزناندن؛ خەمناندن ۲. ناڕەوایی؛ حەراس؛ دۆخ یان چۆنیەتی حەرام بوون ‹حرمت ربا: ناڕەوایی سوو›.

▣ **حرمت کسی را شکستن:** سووکایەتی کردن بە کەسێ.

حرمت کسی را نگهداشتن: ڕێز بۆ کەسێ دانان؛ ڕێز لە کەسێ گرتن ‹پدرم خیلی حرمت او را نگه می‌داشت: بابم زۆر ڕێزی بۆ دادەنا›.

حرمت گذاشتن: ڕێز لێگرتن؛ خاترگرتن؛ ڕێز لێنان؛ حورمەت گرتن؛ سەنگ نیان؛ سەنگ لێ‌نان؛ سەنگ گرتن؛ مەزناندن؛ خەمناندن ‹خواست بە من حرمت بگذارد، از پشت میزش بلند شد: ویستی ڕێزم لێ‌بگری، لە پشت مێزەکەیەوە هەستا›. هەروەها: **حرمت داشتن؛ حرمت کردن**

حرمخانە / haramxāne/: [عربی/ فارسی] ☜ **حرمسرا**

حرمسرا / haramsarā ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* /*قدیمی*/ حەرەمسەرا؛ ئەندەروون؛ هەندروو؛ هوندروو؛ خانووی جێگەی ژنانی ماڵ: **حرمخانە**

حروف / hurûf, horûf/: [عربی]/*اسم.* ۱. جمعِ ☜ **حرف** ۲. پیتی چاپەمەنی؛ هەرکام لەو پیتانە لە پیتچنی یان ماشین‌نووسیدا بە کار دەبرێن.

▣ **حروف ابجد:** پیتی ئەبجەد؛ پیتگەلی ئەلف‌وبێتکەی عەرەبی کە بە هەشت لەبز ڕیز کراون و هەر پیتێک بەرامبەر بە ڕەقەمێکە، بەم شێوە: «اَبجَدْ، هَوَّزْ، حُطّی، کَلَمَنْ، سَعْفَص، قَرَشَتْ، ثَخَّذ، ضَظَغْ».

حروف الفبا: پیتی ئەلف‌وبێتکە؛ سەرجەمی نیشانەگەلێ کە وشە و ڕستەی زمانێک بەوانە دەنووسرێن: **حروف تهجّی**

حروف ایتالیک: پیتی ئیتالیک؛ جۆرێ پیتی چاپی لاتینی و یۆنانی، بە شێوەی هێندێک بەلاداهاتوو.

حروف ایرانیک: پیتی ئیرانیک؛ جۆرێ پیتی چاپی ئەلفوبێتکەی فارسی، بە شێوەی هێندێک بەلاداهاتوو.

حروف بزرگ: پیتی گەورە؛ چەشنێ لە پیتی ئەلفوبێتکەی یوونانی و لاتینی بە شێوەی درشت‌تر و شێوازی خەتی کۆنی یۆنانی.

حروف تحریری: بیچمێک لە پیتی لاتینی کە لە نووسین یان لە چاپی وەک دەستنووسدا بە کار دەبرێن.

حروف تَهَجّی ☜ **حروف الفبا**

حروف چاپ: پیتی چاپ؛ قالبگەلی کانزایی کە نەخشی پیتی ئەلفوبێتکە، نیشانە و ژمارەکان لە سەریاندا هەلکۆلراون و بۆ چاپ بە کار ئەبرێن.

حروف سایه‌دار: پیتی سادار؛ جۆرێک پیتی چاپی کە وەک سێبەری کەوتبێ وایە.

حروف سیاه: پیتی قەڵەو؛ پیتی ڕەش؛ جۆرێک پیتی چاپی کە ئەستوورتر لە پیتی ئاساییە.

حروف کوچک: پیتی چکۆلە؛ شێوە خەتێکی بچووک و جەم و جۆر کراوەی لاتینی.

حروف نازک: پیتی ناسک؛ پیتی ئاسایی چاپ.

حروف‌برگردان / :/hurûfbargardān, horûf- [عربی/ فارسی] ☜ **لِتراسِت**

حروفچین / ‎:/hurûfčîn, horûf- ، ـها: [عربی/ فارسی]/اسم. پیتچن: ۱. */قدیمی/* کەسێ کە پیتی کانزایی چاپ بۆ چاپ کردن لە پاڵ یەک دەچنێ و لاپەڕەی چاپی پێک دێنێ ۲. کەسێ کە بە ماشێنی تایپ یان کامپیوتەر، نووسراوەیەک دەنووسێ.

حروفچینی / ‎:/hurûfčînî, horûf- [عربی/ فارسی]/اسم. پیتچنی؛ پیتکاری: ۱. کار یان ڕەوتی ئامادەکردنی پیت بۆ چاپی نووسراوەیەک ۲. /ـها/ جێگای تایبەتی ئەو کارە.

▣ **حروفچینی دستی:** پیتچنی دەستی؛ کاری پیتچنی بە پیتی کانزایی.

حروفچینی کامپیوتری: پیتچنی کۆمپیوتەری؛ پیتچنی بە کۆمپیوتەر.

حریت / ‎:/horrîyat, horîyyat [عربی]/اسم. */ادبی/* جوامێری؛ ئازادەیی؛ مێرخاسی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەربەست بوون.

حریر / ‎:/harîr [عربی]/اسم. ۱. هەوریشم؛ ئاوریشم ۲. حەریر؛ پارچەی ناسکی ئاوریشمی ۳. خەزگ؛ بەرگی ئاوریشمی تێکەڵ بە پەشم یان پەموو ‹حریر پشمی: حەریری پەشمی›.

حریره / ‎:/harîre [عربی]/اسم. حەریرە؛ شلەیەک لە نشاستە و ئاردەبرنج و کاکڵەی بادام و شەکر (زۆرتر بۆ منداڵ و نەخۆش) سازی دەکەن.

حریص / harîs ، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت.* ۱. چاوچنۆک؛ چەڵماس؛ چەڵماسک؛ چاوچلێس؛ چاوبرسی؛ چاڤبرچی؛ چاونەزێر؛ تێرنەخۆر ‹حریص با جهانی گرسنه است و قانع به نانی سیر: چاوچنۆک دنیاشی هەبێ، هەر برسیە و چاوتێر پاروە نانێکی دەسکەوێ بەسیە› ۲. */گفتاری/* بەهەڵپە؛ چلێس؛ یەکجار خوازیاری شتێک و بە پەلە بۆ پێگەیشتنی بوون ‹خیلی به سینما حریص بودم: بۆ سینەما زۆر بەهەڵپە بووم›.

حریف[1] / harîf ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. ۱. حەریف؛ غەنیم؛ خەنیم؛ هەڤبەر؛ هەڤبەز؛ لایەنی بەرانبەر لە ڕکەبەرێ یان ململانەیەکدا ‹دو حریف خوب جنگیدند: حەریفەکان ململانێکی باشیان کرد› ۲. */ادبی/* هاوڕێ؛ هاونشین؛ هامدەم؛ هامپا؛ هاوتا؛ هاولف؛ هاوباز ‹یار آن حریف نیست که از در درآیدم: یارم ئەو هاوڕێیە نیە لێم بکاتە دەرگادا›.

حریف[2]: *صفت.* هاوکێش؛ هاوماڵ؛ لف؛

خـاوەنی توانـایی بـۆ ڕکەبـەرکێ لەگـەڵ خەنیمـدا ‹او بـەتنهـایی حریـف پـنج نفـر اسـت: بەتـەنیایی هاوکێـشی پێـنج کەسـە›. هـەروەها: **حریف بودن؛ حریف شدن**

حریق / harîq/: [عربی]/اسم. سووتمان؛ سـووتان؛ شـەوات؛ ئـاگر بەربوونـەوە؛ ڕەوتی ئـاگرگرتنی جێگە یا شتێک ‹حریق انبار: سووتمانـی هەمار›.

حـریم / harîm، ـهـا/: [عربـی]/اسـم. هـەرێم: ۱. هەوێرکە؛ ولگە؛ بەن؛ بەشێ لە زەوینی دەور و بەری خانووبەرە، باخ یان جادە و هێڵی ئاسن یا دیاردەگـەلی سروشـتی وەک زەریـا، ڕۆبـار، لێـڕەوار و... ‹حـریم جنگـل: هـەرێمی لێـڕەوار› ۲. *[مجازی]* سنوور یان بەردەستی شتێکی بەڕێز یان پیرۆز کە پێ لـە سـەر داگـرتنی بـە نـاڕەوا دەزانن ‹حریم قانون؛ حریم خانواده: سنووری قـانوون؛ هەرێمی بنەماڵە›.

حـزب / hezb، ـهـا؛ احـزاب/: [عربـی]/اسـم. حیـزب؛ پـارت؛ دامەزراوەیـەکی ڕامیـاری کـە ڕاهێنـانێکی تایبـەتی بـۆ بـەڕێوەبردنی ولاتێـک، پێوەنـدی لەگـەڵ ولاتـانی دیکـە و دەسـکەوتنی ئامانجگـەلێکی دیـاریکراوی مەبەستە.

حزبی / hezbî/: [عربی] صفت. حیـزبی؛ پـارتی: ۱. پێوەندیدار یـان سـەر بـە حیزبـەوە ‹فعالیت حزبی: چالاکی حیزبی› ۲. ـ/ـها/ ئەنـدامی حیـزب ‹شخصیت حزبی: کەسایەتی حیزبی›.

حزم / hazm/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* دوورئەندێـشی؛ دوورنواڕی.

حزن / hozn/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* خەفەت؛ خـەم؛ مـۆژە؛ تـەمیان؛ کەسـەر؛ کـوڵ؛ جغـار؛ خجـاز؛ جخار؛ جەخار؛ کۆڤـان؛ گـژم؛ عـەزرەت؛ ئەنـدۆ؛ غەم؛ پەژارە؛ تانۆت؛ کرێـب؛ حـەژمـەت؛ زاخـاو؛ سوێ.

حزن‌آلـود / hoznālûd/: [عربـی/ فارسـی] صفت. *[ادبـی]* خـەمین؛ خـەمبار؛ غـەمگین؛ ناشـاد؛ مەینەتبار ‹صدای حزن‌آلود: دەنگی خەمین›.

حزن‌انگیز / hozn'angîz/: [عربی/ فارسـی] صفت. *[ادبی]* خەمبزوێن؛ خەمان‌خێـز؛ خـەماوب؛ هـۆی سەرهەڵدانی کوڵ و کەسەر ‹سرگذشت حزن‌انگیـز: بەسەرهاتی خەمبزوێن›.

حزن‌آور / hoznāvar/: [عربی/ فارسی]/اسم. *[ادبی]* خەمهێنەر؛ گژمێنەر؛ خەماوەر؛ خەفـەتهێنـەر؛ هـۆی پەیـدا بـوونی خـەم و خەفـەت ‹واقعـەی حزن‌آور: ڕووداوی خەمهێنەر›.

حزیران / hazîrān/: [سریانی]/اسم. حـوزەیران؛ جـوون؛ مـانگی شەشـەمی ساڵـپێوی هـەتاوی ولاتـانی عـارەبی، بەرانبـەر بـە مـانگی ژوەنی زایینی کە ۳۰ ڕۆژە.

حـــزین / hazîn/: [عربـــی] صـــفت. *[ادبـــی]* خـــەمبار؛ خـــەمین؛ گـــژمین؛ غـــەمگین؛ مۆژەمـــەن؛ ناشـــاد؛ خـــەماوی؛ مەینـــەتبار ‹آواز حزین: ئاوازی خەمبار›.

حـس / hes(s)، ـهـا/: [عربـی]/اسم. هەسـت؛ شـەس؛ هـاس؛ هۆشـە؛ دۆنگـی: ۱. هـشەک؛ توانـای وەرگـرتنی پـەیام یـان پـێ زانـین بـە هۆی ئەندامگـەلی هەسـتیەوە ‹حس داشـتن: بـە هەسـت بـوون› ۲. /حـواس/ زی؛ هـەر کـام لـە ئەنـدامانی لەشـی گیانـەوەران کـە کـاری ناسـینی بزوێنـەی دەرەکیـە (وەکـوو هەسـتی بینـایی، ژنـەوایی، چێژایـی و...) ‹حـس چـشایی: هەسـتی چێژایـی› ۳. زانـینی لـێڵ و ناخاترجـەم ‹حـس کـردم مـی‌خواهـد حرفـی بزنـد: هەسـتم کـرد دەیهـەوێ قـسەیەک بکـات› ٤. زەوق و هـۆگری بـە شـتێک ‹حـس میهن‌دوسـتی؛ حـس انـسان‌دوسـتی: هەسـتی نەتەوایـەتی؛ هەسـتی مرۆڤدوسـتی› ٥. توانـای بـە کـار خـستنی هێـزی مێشک بـە شـێوەی کـارا ‹حـس تـشخیص: هەسـتی ناسـینەوە›. هەروەها: **حس داشتن؛ حس کردن**

▣ **حس باصره** ☜ **بینایی**

حس ذایقه ☜ **چشایی**

حس سامعه ☜ **شنوایی**

حس لامسه ☜ **بِساوایی**

حس شامه ☜ **بویایی**

⊡ **حس کردن:** هەست کردن؛ هەسین.

حساب / hesāb/: [عربی]/سم. حەساو؛ حیساب؛ حەسێب. ۱. هەسوو؛ لقێ لە زانستی بیرکاری ۲. /ـها/ سیاهە؛ ڕیزی قەرز و فەرزی کەس یان ڕێخراوەیەک لەگەڵ کەس یان ڕێخراوەیەکی‌تردا ‹حساب شما خیلی بالا رفته، قدری پول بدهید: سیاهەتان زۆرچۆتە سەر، هێندێک پارەمان بدەنێ› ۳. قەرز یان بستێنکاری ‹چرا حساب ما را نمی‌دهید: بۆچی حەساوی ئێمە نادەی؟› ٤. سیاهەی دارایی، سەودا، قەرزداری یان قەرزدەری کەسێ یان ڕێخراوەیەک ٥. نرخی کالا یان ڕاژەی سەوداکراو ‹حسابمان چقدر شد؟: حەساومان بوو بە چەند؟› ٦. ژمار؛ ژمارە؛ ئەژمار؛ هەژمار ‹حساب گلهای تیم برنده: ژماری گولەکانی تیمی سەرکەوتوو› ۷. ڕەوت؛ دۆزەنە؛ ڕێک‌وپێکی و گەڕانی کار ‹مواظب باش حساب کار از دستت در نرود: هۆشت بێ ڕەوتی کار لە دەستت دەرنەچێ› ۸. بڕیارنامە یان پێکهاتی نێوان کەسانێک بۆ سەودا کردن و داوسانی پارە یان کالا ‹حساب بانکی؛ حساب پس‌انداز: حەساوی بانکی؛ حەسێبی پاشەکەفت› ۹. هۆکار؛ هۆ؛ سەبەب ‹روی چه حسابی این حرف را می‌زنی؟: لە سەر چ حەساوێک ئەم قسە دەکەی؟› ۱۰. کاری ژماردن یان پێدا گەیشتن بە ژمارە یان چۆنیەتی شتێک ‹مهمانها را حساب کن ببین چند نفرند: میوانەکان حەسێب کە بزانە چەن کەسن› ۱۱. کاری زانین؛ دانان؛ گرنگی پێدان، بایەخ پێ دان یان بە شتێ دانان ‹اصلاً او را آدم حساب نمی‌کنند: هەر بە بنیادەمی نازانن›.

⊡ **حساب ابجد:** حەسێبی ئەبجەد؛ حەساوی ئەبجەد: **حساب جُمَل**

الف =۱	ک =۲۰	ر =۲۰۰
ب =۲	ل =۳۰	ش =۳۰۰
ج =۳	م =۴۰	ت =۴۰۰
د =۴	ن =۵۰	ث =۵۰۰
هـ =۵	س =۶۰	خ =۶۰۰
و =۶	ع =۷۰	ذ =۷۰۰
ز =۷	ف =۸۰	ض =۸۰۰
ح =۸	ص =۹۰	ظ =۹۰۰
ط =۹	ق =۱۰۰	غ =۱۰۰۰
ی =۱۰		

حساب بانکی: حەساوی بانکی؛ حەسێبی بانقی؛ جۆرێ بڕیارنامەی نێوان کەس یان دامەزراوەیەک لەگەڵ بانکدا بۆ پارازتنی پارە لە بانک و وەرگرتنی لە هەرکاتێکی پێویست یان لە پاش ماوەیەکی دیاریکراودا.

حساب پس‌انداز: حەسێبی پاشەکەوت؛ حەساوی پاشەکەفت؛ چەشنێک حەساوی بانکی بۆ پاشەکەوت خستنی پارە لە لای بانکێکەوە.

حساب جاری: حەسێبی بەردەست؛ جۆرێک حیسابی بانکی کە خاوەنەکەی بۆی هەیە خۆی یان هەر کەسێکی‌تر بیەوێ بۆ پارە هەڵگرتن لەو حیسابە یان پارە تێخستنی بەشدار بێ.

حساب جُمَل ☜ **حساب ابجد**

حساب ذهنی: حەساوی زەینی؛ جۆرێ حەساوکردن بە یارمەتی زەین بێ کەڵک گرتن لە قاقەز و قەڵەم.

حساب سرانگشتی: بەراوردی سانا و هاسان ۲. *[مجازی]* حیسابی بەبێ بەڵگە و نووسراوە.

⊡ **حساب از دست کسی در رفتن:** حەساو لە دەس کەسێک دەرچوون؛ ڕا لە دەس کەسێکدا نەمان/ دەرچوون؛ تووشی هەڵە و شڵەژاوی بوون ‹مواظب باش حساب از دستت درنرود: هۆشت بێ حەساو لە دەستت دەرنەچێ›.

حساب باز کردن: ۱. حیساب‌کردنەوە؛ حەساو وازکردن؛ لەگەڵ بانکێکدا بۆ دانانی پارە بڕیارنامە بەستن ‹رفتم بانک حساب باز کردم: چووم بۆ بانک حەساوم کردەوە› ۲. حەساب دانان؛ لەگەڵ کەس یان دامەزراوەیەکدا سەودا و مامەڵەی بەردەوام و درێژخایەن دەس‌پێکردن ‹پیش بقال حساب باز کرده است: لە لای دووکاندارەکەوە حەسابی داناوە›.

حساب بردن از کسی: *[مجازی]* کۆکردنەوە لە کەسێک؛ بۆ هێز و کەسایەتی کەسێک بایەخ دانان ‹مرد بانفوذی است، همە از او حساب می‌برند: پیاوێکی دەسچووە، هەموو کۆی لێ دەکەنەوە›.

حساب پس دادن: ۱. حیساب دانەوە؛ ئاراستەکردنی سیاهی تەواوی چالاکیگەلی ماڵی (وەک سەندن و فرۆتن و داهات و...) ۲. *[مجازی]* حیساب دانە دواوە؛ لە لایەن لێپرسراوەیەکەوە کەوتنە بەر پرسیار ‹همین‌طوری که نیست، فردا باید حساب پس بدی: خۆ هەیکۆ نیە، لە کاتی خۆی دەبێ حیساب بدەیتە دواوە›.

حساب تراشیدن: حسابسازی کردن ☜ **حسابسازی**

حساب چیزی را داشتن: ۱. حەساوی شتێ بە دەستەوە بوون؛ هەند و چەندی شتێ زانین ‹حساب پولی را که خرج می‌کنی داشته باش!: حەساوی ئەو پارەی خەرجی دەکەی بەدەستەوە بێ!› ۲. وریا بوون ‹حساب کارت را نداشتی، اینطور شد: وریای کاری خۆت نەبووی، ئاوای لێهات›.
هەروەها: **حساب دست کسی بودن**

حساب چیزی را کردن: بیر لە شتێ کردنەوە؛ حسێبی شتێ کردن ‹حساب این را بکن شاید فردا بیکار شدی: بیر لەوە بکەوە هاتوو دواڕۆژ بێکار بووی›.

حساب خود را با کسی صاف کردن: با او تسویه حساب کردن ☜ **تسویه**

حساب داشتن: حیساب هەبوون: ۱. بە ئەندازە بوون ‹این پولها حساب دارد: ئەم پاریانە حیسابی هەیە› ۲. لە ڕووی حیسابەوە بوون؛ چەند و چۆن هەبوون؛ تەکووز بوون؛ دۆزەنەدار بوون ‹دنیا حساب دارد: دنیا حیسابی هەیە› ۳. (لەگەڵ کەس یان جێگایەک) مامەڵە کردن ‹من در این بانک حساب دارم: من لەم بانکە حیسابم هەیە› ٤. قەرزدار یان قەرزگری کەس یان جێگایەک بوون ‹بگو اینجا حساب مختصری دارند، تشریف بیاورند تسویه کنند: بێژە لەیرە وردە حیسابێکیان هەیە، با تەشریف بێنن پاکی کەن›.

حساب دست کسی آمدن: *[مجازی]* ۱. مەزەنە هاتنە دەستی کەسێک؛ لە چۆنیەتی کار ئاگادار بوون ‹خواستم حساب دستم بیاید، ببینم برای این کار چقدر سرمایە لازم است: ویستم مەزەنە بێتە دەستم، بزانم بۆ ئەم کارە چەندە دەسمایە پێویستە› ۲. تەمێ بوون؛ فامین. هەروەها: **حساب دست کسی بودن**

حساب دو- دوتا چهارتا بودن: *[مجازی]* وەک ڕۆژ ڕوون بوون؛ ساکار و سەلماو بوون ‹چرا نمی‌فهمی؟ حساب دو- دوتا چهارتا ست: چۆن تێناگەی؟ وەکوو ڕۆژ ڕوونە›.

حساب کار خود را کردن: *[مجازی]* سێ و دووی خۆکردن ‹وقتی شاه فرار کرد، درباریان همە حساب کارشان را کردند و هرکدام بە گوشەای گریختند: کاتێ کە شا دەرچوو، دەرباریەکان سێ و دووی خویان کرد و هەرکام بە لایێکدا هەلاتن›.

حساب کردن: حیساب‌کردن: ۱. حەساو کردن ‹دخل و خرجش را حساب کرد: دخڵ و خەرجی حەساوکرد› ۲. شماردن؛ هەژمرانـدن؛ ژمارتن ‹تعداد مسافران را حساب کن!: ژمارەی مسافرەکان حیساب کە!› ۳. دانان ‹او را آدم مهمی حساب می‌کردند: بە کەسێکی بایەخداریان

دادەنا› ٤. نرخی شت یان کارگەلێک حەساوکردن ‹پول شام ما را هم حساب کرد: پارەی شێوەکەشمانی حیساب کرد›. هەروەها: **حساب شدن**

حساب کسی با کرام‌الکاتبین بودن: *[مجازی]* مەگەر خودا فریای کەسێ کەوتن؛ داهاتووی کەسێ شڕ بوون؛ کەوتنە ڕێی نەهات؛ بە بار و دۆخ و داهاتوویەکی نەدیار و (زۆرتر) خراپەوە بوون ‹اگر بخواهی اینطور زندگی کنی، آن‌وقت حسابت با کرام‌الکاتبین است: ئەگەر بتەوێ ئاوەها بژیت، ئەوجار مەگەر خودا فریات کەوێ›.

حساب کسی پاک/ درست بودن: *[مجازی]* حیسابی کەسێک پاک/ ساف/ دروست بوون؛ دروستکار بوونی کەسێک؛ دڕووسکار بوون.

حساب کسی را بستن: حیسابی کەسێک بەستن؛ بە مامڵە و سەودا لەگەڵ کەسێکدا کۆتایی دان.

حساب کسی را رسیدن: *[مجازی]* چاری دەردی کەسێک کردن؛ بە دەور کەسێکا هاتن؛ کەسێک تیمار یان تەمێ کردن ‹صبر کن، امشب حساب تو را می‌رسم: ڕاوەستە، ئەمشەو چاری دەردت دەکەم›. هەروەها: **به حساب کسی رسیدن**

حساب کسی را کردن: بۆ کەسێ بژاردن؛ حیسابی کەسێ کردن؛ حەساو کەسێ کردن: ١. قەرزی کەسێ دانەوە ‹ارباب حساب ما را بکن، می‌خواهیم برویم: ئاغا بۆمانی ببژێرە، دەمانەوێ بڕۆین› ٢. ڕەچاوکردنی کەسێ؛ لەبیر نەچوونی کەسێک؛ کەسێک لەبیردا بوون ‹حساب آزاد را هم بکن که ممکن است رضایت ندهد: حەساو ئازادیش بکە ڕەنگە ڕازی نەبێ›.

حساب کشیدن از کسی: حەساو لە کەسێ کێشانەوە: ١. بە سەر حیسابی سەودا و مامڵەی کەسێکدا هاتنەوە، بۆ ئاگادار بوون لە دروستیەکەی ‹هر شب از نوکرش حساب می‌کشد: هەموو شەوێک لە نۆکەرەکەی حیساب دەکێشێتەوە› ٢. لە کەسێک سەبارەت بە کارەکانی پرسینەوە ‹این کارها را که می‌کنی، فردا از تو حساب می‌کشند: کە ئەم کارانە دەکەی، سبەینێ حەساوت لێ دەکێشنەوە›.

حساب نداشتن: ١. لە ژمارە نەهاتن؛ بێ‌حەساو بوون؛ بێ‌ئەندازە بوون؛ لە ئەنازە بە دەربوون ‹ثروتش حساب ندارد: داراییەکەی لە ژمارە نایەت› ٢. سەرە و بەرە نەبوون؛ بێ سەرە و بەرە بوون ‹کارشان حساب ندارد: کاریان سەرە و بەرەی نیە› ٣. حیساب نەبوون؛ حەساو نەبوون؛ (لەگەڵ کەسێ یان جێگایەک) سەودا نەبوون ‹من در آن بانک حساب ندارم: من لەو بانقە حەساوم نیە› ٤. حیسابێک نەبوون؛ (بە کەس یان جێگایەک) قەرزدار یان داواکار نەبوون ‹من با او حسابی ندارم: لە گەڵیدا حیسابێکم نیە›.

بە حساب آوردن: بە حیساب هێنان؛ وە حەساو هاوردن: ١. حەساوکردنەوە؛ لە شماردندا ڕەچاوکردن ‹هزینەی حمل را دوبار به حساب آورده بودید: پارەی گوێزانەوەکەتان دووجار بە حیساب هێنابوو› ٢. حسێب کردن؛ هێنانە کایەوە؛ بە گرنگ زانین؛ بایەخ پێدان ‹از حالا دیگر او را هم باید به حساب آورد: لە ئێستاوە ئەبێ ئەویش حسێب بکەی›.

به حساب کسی رسیدن ☜ **حساب کسی را رسیدن**

به حساب کسی گذاشتن/ نوشتن: پای کسی نوشتن/ گذاشتن ☜ **پا**[1]

حسابان / hesābān/: [عربی]/*اسم.* حیسابان؛ چەند ڕەوشتی سەرەکی بیرکاری وەکوو: ئەنتیگراڵ و دیفرانسیێل.

حسابدار / hesābdār، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] /*اسم.* ژماریار؛ ژمێریار؛ حیسابدار؛ حیسابگەر؛ دەخلدار؛ خێڤزان؛ هساویەر؛ کەسێ کە کاری

تۆمارکردن و پاراستنی حەسابی مەزرینگە یان بەشێکی ئەویٚ بیٚ.

حسابداری / hesābdārî/: [عربی/ فارسی]/اسم. ژماریاری؛ ژمێریاری؛ خێڤزانی: ۱. ـهـا/ بەشێ لە مەزرینگە کە بە حیسابەکاندا ڕادەگا و تۆماریان دەکا ‹فرستادیم حسابداری چک بنویسند: ناردوومانەتە ژماریاری چەک بنووسن› ۲. کاری نووسین و ڕاگرتنی حیسابی دامەزراوەیەک ‹حسابداری صنعتی: ژماریاری پیشەیی› ۳. خولی ڕاهێنانی ژماریار بۆ کاری ژماریاری.

▣ **حسابداری دولتی**: ژماریاری دەوڵەتی؛ لقیٚ لە ژماریاری کە کاری، نووسین و پاراستن و پێداچوونەوەی حیسابی دامەزراوەیەکی دەوڵەتیە.

حسابداری صنعتی: ژماریاری پیشەیی؛ کار و ڕەوتی نووسین و پیٚڕاگەیشتنی ژمارە و بایی بەرهەم و قازانج یان زەرەری دامەزراوەیەک.

حسابرس / hesābras، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] /اسم. کەسیٚ کە بە سەر حیسابی دامەزراوەیەک و پەڕاوەکانیدا دێتەوە.

حسابرسی / hesābrasî، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ۱. بەشێک لە دامەزراوەیێ کە بە حیسابی خۆی یان دامەزراوەگەلی‌تر ڕادەگا ۲. تاوتویٚ کردنی بەڵگەی ماڵی بە تایبەت بەڵگەی حیساب و ژماریاری دامەزراوەیەک، لە ڕوانگەی لە ڕوانگەی دروستی یان بەڵگەدار بوونیانەوە.

حسابسازی / hesābsāzî، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. حیساب‌تاشی؛ کار یان ڕەوتی ڕێک کردنی ڕیزی حەسابگەلی ناڕاست و هەڵشێواو (بۆ قەرزدار نیشاندانی کەس یان بەشدارگەیەک و دەرچوون لە ژێر پیتاک و کاری ناڕەوای دیکە) ‹معلوم شد مدیرعامل با کمک حسابدار برای شرکا حسابسازی کرده است: دەرکەوت کە بەرپرس بە یارمەتی ژماریارەکەی بۆ شەریکەکان حیساب‌تاشی کردووە›. هەروەها: **حسابسازی کردن**

حسابگر[1] / hesābgar، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. [نامتداول] پێژمێر؛ ماشین‌حەساب؛ حەسێبگەر.

حسابگر[2]: صفت. حەساوزان ‹او خیلی حسابگر است و تا کاری برایش سود نداشته باشد قدم پیش نمی‌گذارد: ئەو زۆر حەساوزانە و تا کارێک قازانجی بۆی نەبیٚ دەستی بۆ نابا›. هەروەها: **حسابگری**

حساب‌وکتاب / hesāb-o-ketāb/: [عربی]/اسم. هۆرتەوبەرە؛ حەسێب‌وکتێب؛ حەساوـکتاو: ۱. دۆزەنە؛ ڕێک‌وپێکی؛ سەرە و بەرە ‹خیال نکن دنیا بی حساب‌وکتاب است: وا مەزانە دنیا بیٚ هۆرتەوبەرەیە› ۲. حیسابی پێوەندیدار بە سەودا و مامڵە، خەرج و داهات یان قەرزداری و قەرزدەریەوە ‹یک روز بنشین به حساب‌وکتابها برس و وضع خودت را روشن کن!: ڕۆژیٚ دانیشە و حسێب و کتیبی خۆتبکەو بزا لە چ حاڵدای!›.

حسابی[1] / hesābî/: [عربی] صفت. حیسابی؛ حەساوی: ۱. پربەپڕ؛ پەڕبەپەڕ؛ خاوەن بار و دۆخ یان تایبەتمەندیەک لەبار و شیاو ‹کار حسابی؛ جای حسابی: کاری حەساوی؛ جێگای حیسابی› ۲. پێوەندیدار بە حیسابەوە.

حسابی[2]: قید. باش؛ خاس؛ تێر و تەسەل؛ بە تەواوی؛ بە تواوی؛ سەرپاک؛ بە چەشنی تەواو یان چەندی زیاد ‹حسابی خوردیم: باشمان خوارد›.

حسادت / hesādat, hasādat، ـها/: [عربی]/اسم. ئێرەیی؛ بەخێلی؛ دەخس؛ دەخسۆ؛ موود؛ هاقیٚژی؛ کار یان ڕەوتی ئێرەیی بردن.

▣ **حسادت کردن**: ئێرەیی بردن؛ بەخێلی کردن ‹اگر به یکی از بچه‌هایت بیشتر توجه کنی، بقیه حسادت می‌کنند: ئەگەر بە منداڵێکت زۆرتر بایەخ بدەی، ئەوانی‌تر ئێرەیی دەبەن›.

حساس / hassās/: [عربی] صفت. هەستۆک؛ هەستیار؛ هەستکار: ۱. هەستەوەر؛ خاوەن کاردانەوە لە هەمبەر هۆگەلی دەرەکیەوە ‹کاغذ حساس: قاقەزی هەستۆک› ۲. هەستەوەر؛ قوت؛ قوتە؛ قچ؛ لە سەر هەست ‹گوش حساس: گوێی

هەستوک› ۳. /ـها/ دڵناسک ٤. گرینگ؛ گرنگ؛ خاوەن بایەخداری و شیاوی سەرنج دان ‹شغل حساس؛ موقعیت حساس: پیشەی گرنگ؛ جێگای هەستوک›. هەروەها: **حساس بودن؛ حساس شدن؛ حساس کردن**

حساسیت / hassāsîyyat ، ـها/: [عربی]/اسم. هەستۆکی؛ هەستکاری؛ هەستیاری: ۱. هەستەوەری؛ قچیەتی؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتی هەستەوەر بوون ‹حساسیت زیاد هم خوب نیست: هەستوکی زۆریش باش نیە› ۲. هەستەوەری؛ هەبوونی کاردانەوەی زۆر لە بەرانبەر هۆی دەرکیەوە ‹حساسیت این فیلمها زیاد است: هەستوکی ئەم فیلمانە زۆرە› ۳. حەساسیەت؛ ئالیرژی؛ جۆرێ ناکۆکی لەشە ‹به باقالی حساسیت دارد: لە بەرامبەر باقلەوە حەساسیەتی هەیە›.

حسب‌الامر / hasabol'amr/: [از عربی] حرف. بەپێی فەرمان؛ بەپێی دەستوور ‹حسب‌الامر رییس جمهور هیئتی به آنجا اعزام شد: بە پێی فەرمانی سەرۆک کۆمار دەستەیەک ناردران بۆ ئەوێ›.

حسب حال / hasabehāl/: [عربی]/اسم. [ادبی] باسی حاڵ و باڵ؛ بە تایبەت نووسین و ڕاڤە کردنی چۆناوچۆنی بەسەرهاتی خۆ.

حسب و نسب / hasab-o-nasab/: [عربی]/اسم. [ادبی] ڕەگەز؛ بنیچە؛ بنەچەکە؛ ڕەچەڵاک؛ تۆرەمە؛ نەژاد؛ ڕەتەوە؛ بنج و بناوان.

حسد / hasad/: [عربی]/اسم. [ادبی] ئێرەیی؛ بەخێلی: ۱. تەشەنە هێنان لە بەرانبەر سەرکەوتن و خۆشی دیترانەوە یان دوژمنایەتی کردن لە حاندی کەسانێکدا کە بەرز و بەرچاون ۲. هەستی بە ئی خۆ زانین یان پاوان کردنی ئەوین، خۆشەویستی و ئەمەگداری نزیکان (وەک هاوسەر، دڵبەر، دایک، فرزەن، خوشک و برا) و دڵ ئێشان لە بایەخدانی ئەوان بە کەسانیتر.

◘ **حسد بردن/ ورزیدن:** ئێرەیی بردن؛ بەخێلی کردن ‹به حافظه‌اش حسد بردم: به بیری ئێرەییم برد›.

حسدورزی / hasadvarzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. ۱. دۆخ یان چۆنیەتی ئێرەیی بردن؛ بەخێل بوون ۲. ئێرەیی؛ بەخێلی؛ دەخس؛ دەخسۆ؛ موود؛ هاڤیژی؛ کار یان ڕەوتی ئێرەیی بردن.

حسرت / hasrat ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. سۆ؛ سوێ؛ سووی؛ سوو؛ تاسە؛ ئەفسۆس؛ کەلیلان؛ داخ؛ عەزرەت؛ داخ و کەسەر بۆ شتێ کە لە بەر دەست نیە ‹سالها در حسرت آزادی بود: زۆر ساڵان لە سۆی ئازادیدا بوو› ۲. داخ؛ خەفەت؛ ئاواتی بەدی نەهاتوو ‹حسرت به دلم ماند یک روز تو را با لباس مرتب ببینم: داخی بە دڵمەوە ما ڕۆژێکیان بە جلوبەرگی ڕێک و پێکەوە بتبینم›.

◘ **حسرت بردن:** ئاخ هەڵکێشان؛ بە ئاواتی شتێ دوورەدەسەوە بوون ‹حسرت می‌بردم که کاش به جای او می‌بودم: ئاخم هەڵدەکێشا بریا لە جێی ئەو بوومایە›.

حسرت به دل ماندن: داخ بە دڵەوە مان؛ بە داخەوە داکەوتن؛ ئاوات نەهاتنە دی.

حسرت خوردن: ئاخ هەڵکێشان؛ داخ لێهاتن؛ کوڵ داکرن؛ خەم خواردن؛ هەژان و هەڵچوون لە حەیفان؛ لە ئاواتی شتێکا بوون ‹حسرت روزهای جوانی را می‌خورد: بۆ ڕۆژانی لاوی ئاخ هەڵدەکێشی›.

حسرت کشیدن: بەئاوات بوون؛ ئاخ هەڵکێشان؛ لە خەمی نەگەیشتن بە ئاواتێکدا تلانەوە ‹حسرت روزی را می‌کشید که بتواند در کنار فرزندش باشد: بەئاواتی ڕۆژێک بوو بتوانێ لای منداڵەکەیەوە بێ›.

حسرت‌الملوک / hasratolmolûk, -mulûk/: [عربی] ☜ **جَغورْبَغور**

حسگر / hesgar ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. دەنگدەر؛ سێنسۆر؛ ئامێرێ کە لە بەرانبەر دیاردەگەلی دیاریکراوی فیزیکیەوە (وەک

تیشک، گەرما و سەرما) ئەکەوێتە کار و ئەبێتە هۆی پێزانینیان.

حسگیری / hesgîrî/: [عربی/ فارسی] /اسم. هەستگری؛ دۆخ یان چۆنیەتیەک کە لە سۆنگەی ئەوەوە نووسەر یان هونەرەوەر بتوانێ خۆی لە جێی کەسایەتیەک دانێ، وا بکا کە کەسێکی وا لەو بار و دۆخەدا دەیکا.

حسن / hosn ، ـها/: [عربی] /اسم. /ادبی/ ۱. چاکی؛ باشی؛ خاسی ‹حسن عمل: چاکی کردەوە› ۲. جوانی؛ خوشیکی؛ شەنگ و تەرزی ‹حسنت به اتفاق ملاحت جهان گرفت: جوانیت لە هەموو بارەوە دنیای داگرت›.

▣ **حسن اخلاق:** خۆشخۆیی؛ ئاکارباشی/ چاکی؛ خدەپەسندی.

حسن استفاده: کەلکوەرگری چاک/ باش.

حسن انتخاب: باش هەڵبژێری؛ هەڵبژاردەی چاک؛ بژاردەی جوان.

حسن تأثیر: باش کارتێکەری؛ کارتێکەری چاک.

حسن تدبیر: باش ڕاوێژی؛ ڕاوێژی چاک.

حسن تشخیص: باش‌ناسی؛ ڕەوتی لێکدانەوەی چاک؛ ناسینەوەی باش یان دروست.

حسن تصادف: هەلکەوتی چاک.

حسن تفاهم: ڕەوتی چاک لێک‌گەیشتن؛ چاک هەڤگهان.

حسن تلقی: بۆ چوونی باش.

حسن توجه: ڕەوتی باش پێڕاگەیشتن.

حسن جریان: ڕەوتی باش.

حسن ختام: ئاکامی چاک؛ ڕەوتی کۆتایی هاتنی باش و بە خۆشی؛ دوایی هاتنی چاک.

حسن خط: خۆشنووسی؛ جوان نووسی.

حسن خلق: ڕووخۆشی؛ خۆشخۆیی؛ خدەپەسندی.

حسن رفتار: ئاکار چاکی؛ ئاکار جوانی.

حسن روابط: پێوەندی چاک/ باش.

حسن سابقه: پێشینەی چاک/ باش.

حسن سلوک: هەڵسوکەوتی چاک/ باش؛ ڕێوشوێنی چاک.

حسن شهرت: ناو بەرزی؛ ناو چاکی؛ خۆشناوی.

حسن طلب: /بدیع/ هونەری داوا کردنی شتێک لە کەسێکی‌تر بە چەشنێکی جوان.

حسن ظن: گەش‌بینی؛ خۆش‌بینی.

حسن عمل: دروستکاری؛ درووسکاری؛ کردەوەی چاک.

حسن نظر: بیر و ڕای چاک.

حسن نیت: خێرخوازی؛ بەرگ و نیازی باش.

حسن همجواری: دراوسێ داری؛ هاوسێ دۆستی؛ هەڵسوکەوتی دۆستانە لەگەڵ هاوسێدا.

▣ **حسن داشتن:** باشی هەبوون؛ چاکی هەبوون؛ چاک بوون؛ خاس بوون؛ باش بوون؛ خاس بیەی ‹آن خانه هیچ حسنی نداشت، جز اینکه ارزان بود: ئەو ماڵە هیچ باشیەکی نەبوو، جگە لەوە هەرزان بوو›.

حسنات / hasanāt/: [عربی] /اسم. /ادبی/ ۱. /نامتداول/ چاکیگەل؛ باشیگەل؛ خاسیگەل ۲. چاکە؛ کاری باش.

حسن لبه / hasanlabe/: [از عربی] /اسم. هەنگویژە؛ هەنگوژە؛ جەوی؛ ماکێکی بۆنخۆشە کە لە قەڵشی کۆتەرەی برێ دارەوە دێتە دەرە و لە عەترسازی و بژیشکیدا بەکار دێ.

حسن یوسف / hosneyûsef ، ـها/: [عربی/ عبری] /اسم. گوڵەمەخمەڵی؛ چاڤڕەشۆک؛ گوڵێکی جوان لە بنەماڵەی ڕێحان کە بە بۆنەی جوانی و ڕەنگامەیی گەڵاکانیەوە لە گوڵدان ڕادەگیرێ.

حسود / hasûd ، ـها؛ ـان/: [عربی] صفت. بەرچاوتەنگ؛ چاوتەنگ؛ چاوچنۆک؛ چاڤچنۆک؛ چاڤینۆک؛ چنۆک؛ چەکەسوو؛ چەک‌هەسوو؛ چاونەزێر؛ درژ؛ گاڤبەر؛ بەئێرەیی

‹زری خیلی حسود است: زەڕی زۆر بەرچاوتەنگە›. حاسد *[ادبی]*

حسودی / hasûdî/: [عربی]/*اسم*. چاوتەنگی؛ بەرچاوتەنگی؛ ئێرەیی؛ بەخیلی؛ گاڤبەری؛ هەلکالێنی؛ درژی؛ چنۆکی؛ چکووسی؛ چاونەزێری.

▣ **حسودی کردن**: ئێرەیی بردن؛ بەخیلی/ چنۆکی/ درژی کردن ‹خوب نیست حسودی برادرت را بکنی: باش نیە ئیرەیی بە براکەت بەری›.

حسی / hessî/: [عربی] *صفت*. ۱. هەستی؛ پێوەندیدار یان سەر بە هەستەوە؛ بەرانبەری ئاوەزی ۲. هەستکراو؛ هەستپێکراو.

حسینیه / hoseynîyye، ـها/: [عربی]/*اسم*. حوسەینیە؛ حسەینیە؛ جێگایەکی مزگەوت ئاسایە بۆ بەڕێوە بردنی ئازیەتباری، بەتایبەت تازیەباری حەزرەتی حوسێن لە لایەن موسولمانانی شیعەوە.

حشر / hašr/: [عربی]/*اسم*. *[ادبی]* پەسلان؛ نیروانا؛ نیرڤانا؛ قیامەت؛ ڕۆژی پەساتێ؛ ڕۆژی مەحشەر ‹روز حشر: ڕۆژی پەسلان›.

حشرات / hašarāt/: [عربی] /*اسم*. ۱. جمعِ ☜ **حشره** ۲. مێرووان؛ زیندەوارە؛ دەستەیەک لە گیانەوەرانی وشکەژی بریەتی لە: مێش، مێشوولە؛ مێروولە، کولە، پەپوولە، هەنگ، زەرگەتە، دووپشک، قۆلانچە، جالجالۆکە و... کە زۆربەیان خاوەنی دوو جووتە باڵ و جووتێک شاخەکە و سێجووتە پای بڕکەبڕکەن و لەشیان لە سێ بەشی جیاوازی سەر و سینە و زگ پێکهاتووە.

حشر و نشر / hašr-o-našr/: [عربی]/*اسم*. هەلسوکەوت؛ هاتوچوو؛ ئامشەورەفت؛ ئامەولوەی؛ هۆرزونیشت؛ هەلسودانیشت ‹باید با آنها حشرونشر کنی تا خوب بشناسیشان: ئەبێ لەگەلیاندا هەلسوکەوتت هەبێ تا چاک بیانناسی›.

حشره / hašare، ـها؛ حشرات/: [عربی]/*اسم*. مێروو؛ گەناوەر؛ گەناور؛ زیندەوارە؛ دەعبا؛ جڕ و جانەوەر؛ جانەوەری وردیلە؛ حەشەرە.

حشره‌خوار[1] / hašarexār، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. گەناوەرخۆر؛ مێرووخۆرە: ۱. ڕووەکی وا کە داوێکی بۆ مێروو خواردن بێ ۲. *[جانورشناسی]* ناوی گشتی هەر گیانەوەرێک کە مێروو دەخوا.

حشره‌خوار[2]: *صفت*. مێرووخۆر؛ گەناوەرخۆر؛ بە تایبەتمەندی یان خووی خواردنی مێرووەوە ‹گیاه حشره‌خوار؛ مرغ حشره‌خوار: ڕووەکی مێرووخۆر؛ بالندەی گەناوەرخۆر›.

حشره‌شناسی / hašarešeāsî/: [عربی/ فارسی] /*اسم*. گەناوەرناسی؛ مێرووناسی؛ لقێ لە زانستی زیندەوەرناسی تایبەت بە خوێندنەوەی زانستی لە سەر گەناوەر. هەروەها: **حشره‌شناس**

حشره‌کش[1] / hašarekoš، ـها/: [عربی/ فارسی] /*اسم*. گەناوەرکوژ؛ مێرووکوژ؛ هەر یەکە لەو ماکە ژەهراویانە کە بە شێوازی گەرد، تراو یان گاز، بۆ لە بەین بردنی مێروو و مێملی ڕوەک بە کار ئەبرێ.

حشره‌کش[2]: *صفت*. مێرووکوژ؛ گەناوەرکوژ؛ بەتایبەتمەندی یان توانای کوشتنی مێروو.

حشری / hašarî، ـها/: [عربی] *صفت*. زەنەکحەشەری؛ حەکەدار؛ هەکەدار؛ بەئالۆش؛ هەیشۆ؛ بە تینوویەتی زۆرەوە بۆ سەرجێیی کردن.

▣ **حشری شدن**: زەنەک/ حەکەدار/ حەشەری بوون؛ حەکەدار بوون.

حشفه / hašafe/: [عربی]/*اسم*. سەرەی ئەندامی زا و زێی پیاو.

حشم / hašam/: [عربی]/*اسم*. ۱. دەس‌وپا؛ پشت‌مێر؛ دەس و پێوەند؛ بەردەستان؛ ژێردەستان و دەوروبەری کەسێ خاوەن دەسەلات ۲. /احشام/ ڕان؛ ڕانەمەڕ؛ شەگەلە.

حشمت / hešmat/: [عربی]/اسم. شکۆداری؛ خاوەن‌شکۆیی؛ هشگە: ١. بار و دۆخی ڕەخساو لە هەبوونی خزمەتکار و ژێردەستانی زۆر و هەموو جۆرە ٢. ڕێز و شکۆی بەرهەمی ئاوەها دۆخێک.

حشمداری / hašamdārî/: [عربی/ فارسی]/اسم. مەڕداری؛ ئاژەڵداری؛ دەوڵەتداری؛ گەلەداری؛ شەگەلەداری.

حشو / hašv ، ـها/: [عربی]/اسم. [بدیع] زێدە؛ وتەیەک کە لە نێو وتارێکدا بۆ خەملاندن یان ڕاڤەیەکی زۆرتر بە کار دەڕوا.

▣ **حشو قبیح**: زێدەی دزێو؛ زێدەیەک کە هێنانی لە نێو وتاردا پێویست نیە و لە جوانی وتار کەم دەکاتەوە.

حشو ملیح: زێدەی جوان؛ زێدەیەک کە وتە جوان دەکا.

حشیش / hašîš/: [عربی]/اسم. حەشیش؛ حەشیشە؛ بەنگ؛ چەرس؛ گیایەکە دەیکێشن و پێی گێژ و سەرخۆش دەبن.

▣ **حشیش کشیدن**: حەشیش‌کێشان؛ بەنگ کێشان؛ چەرس‌کێشان.

حصار / hesār ، ـها/: [عربی]/اسم. بارش؛ وارش؛ پەرژین؛ پەرچین؛ barووم؛ پاوان؛ سوور؛ شوورە؛ شوورا؛ شوواروو؛ لەمپەرێ لە چێو، بەرد، کەرپووچ یان تەلی دڕکاوی کە لە پەڕانپەڕی شوێنێکەوە چێ دەکرێ ‹جالیز حصار نداشت و می‌شد وارد آن شد: بێسانەکە بارشی نەبوو، دەکرا بڕۆیتە نێویەوە›.

▣ **حصار کشیدن**: بارش لێدان؛ پەرژین کردن/ دانان ‹دور باغ حصار کشیدند تا افراد غریبه وارد آن نشوند: دەوری باخەکەیان بارش لێدا غەراوەی تێ نەچێ›.

حصبه / hasbe/: [عربی]/اسم. کەوتوویی؛ کەفتەیی؛ حەسبە؛ سیەتا؛ تاوی ڕیخۆڵە؛ نەخۆشینێکی چلکی گیرۆیە کە زۆرتر لە ڕێگای خواردنی چێشت، شیر و ئاوی پیسەوە تووش دەبێ و ئەبێتە هۆی یاو، زگەشۆرێ، بێ‌حاڵی، سەرئێشە و ماسینی هەرتک ڕیخۆڵەوە.

حصر / hasr/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. وارش؛ پاوان ٢. گەمارۆ؛ ئابڵۆقە ‹حصر اقتصادی: گەمارۆی ئابووری› ٣. پاوانکاری؛ پاوانی ‹حصر وراثت: پاوانی میرات›.

▣ **حصر وراثت**: پاوانی میرات؛ دیاری کردنی میراتبەرانی مردوو بۆ دابەش کردنی میرات بە سەر هەموویاندا.

حصن / hesn/: [عربی]/اسم. [ادبی] دژ؛ پەناگا؛ جێگایەکی وا کە بکرێ تێیدا پەنا بگری ‹حصن حصین: پەناگای پتەو›.

حصول / husûl, hosûl/: [عربی]/اسم. [ادبی] دەسکەوت؛ دەسکەفت؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەدەست‌هێنان ‹کار را تا حصول نتیجه دنبال کنید: بە دوای کارەوە تا دەسکەوتی ئاکام بڕۆن›.

حصه / hesse ، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] بەش؛ بەشە؛ پاژ؛ باهر؛ سەری: ١. پار؛ لوتم؛ لەڤا؛ بەشێ لە شتێک ‹حصه‌ای از پول هم به من رسید: بەشێ لە پارەکەیش بە من گەیشت› ٢. گوێچ؛ گیهەڤ؛ بەهر؛ بەر؛ هۆخ؛ پشک؛ بێش؛ بەشی هەر کەس لە شتێ کە لە بەینیاندا بەش دەکرێ ‹آرام حصه‌اش را به آزاد داد: ئارام بەشەکەی خۆی دا بە ئازاد›.

حصیر / hasîr ، ـها/: [عربی]/اسم. حەسیر؛ حەسیل؛ حەسیلک؛ هەسیر؛ هەشیر؛ بووریا؛ ڕایەخێ لە جەگەن و قامیش یان زەل.

حصیرباف / hasîrbāf ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. حەسیرچن؛ وەستای حەسیر دروست‌کردن.
هەروەها: **حصیربافی**

حصیری / hasîrî/: [عربی] صفت. حەسیری؛ هەسیری؛ هەشیری؛ بوورییایی: ١. لە چەشنی حەسیر ‹کلاه حصیری: کڵاوی حەسیری› ٣. خاوەن بافت و نەخشی وەکوو حەسیر.

حصین / hasîn/: [عربی] *صفت. [ادبی]* پتەو؛ پایەدار؛ تۆکمە؛ پەیت؛ ئەستەم؛ هەسەم؛ قایم ‹حصن حصین: پەناگەی پتەو›.

حضار / hozzār/: [عربی]/اسم. دانیشتووان؛ ئامادەبووان؛ ئەوانەی لە مەجلیسدان ‹حضار برای سخنران کف زدند: دانیشتووان بۆ وتاربێژ چەپڵەیان لێدا›.

حضارت / hazārat, hezārat/: [عربی]/اسم. [ادبی] شارستانێتی؛ شارستانیەتی: ۱. شارنشینی؛ ژیاری ۲. ژیار؛ شارستانیەت.

حضانت / hezānat/: [عربی]/اسم. [حقوق] سەرپەرشتی؛ بەخێوکری؛ پەروەردەکری؛ چاودێری و ئاگاداری لە منداڵ ‹دادگاه حق حضانت را از او سلب کرد: دادگە مافی سەرپەرشتی لێ سەندەوە›.

حضر / hazar/: [عربی]/اسم. هێبەر؛ بنەگا؛ بنەجێ؛ جێی ئامادە بوون یان نیشتەجێ بوون. بەرانبەر: **سفر**

حضرات / hazarāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حَضرَت**

حضرت / hazrat ، ـها؛ حَضَرات/: [عربی]/اسم. حەزرەت؛ سەرناوێکە بۆ ڕێزگرتن کە لە پێش ناوی پیاوانی پیرۆز و گەورە پیاوان دەگوترێ.

▣ **حضرت اشرف** ☜ جناب اشرف، **جناب**

حضرت عالی ☜ **حضرتعالی**

حضرتعالی / hazarāt(e)'ālî/: [عربی] ضمیر. بەڕێزتان؛ ئێوەی بەڕێز؛ وشەی ڕێزگرتن بۆ بیسەری تاک ‹حضرتعالی حضور نداشتید: بەڕێزتان لەوێ نەبوون›.

حضرت عباسی / hazrat'abbāsî/: [عربی] *قید. [مجازی]* خۆتوخوات؛ خواوەکیلی؛ خواوەکیل؛ خوداوەکیلی ‹حضرتعباسی این را چند خریدی؟: خۆتوخوات ئەمەت چەند کڕیوە؟›.

حضور / huzûr, hozûr/: [عربی]/اسم. ۱. پێشگا؛ بارەگا؛ هەنتەش؛ دەرگانە؛ ئاسانە؛ بەردەم ‹در حضور دادگاه: لە پێشگای دادگادا› ۲. هەبوون؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتی بوون لە جێگایەکدا. بەرانبەر: **غیاب** ‹حضور داشتن: هەبوون› ۳. تەیاری؛ لەباوی؛ بەرهەڤی؛ بار ‹حضور ذهن: بیر تەیاری›.

▣ **حضور ذهن**: بیریاری؛ بیر تەیاری؛ بیر لەباوی.

▣ **حضور به هم رسانیدن**: یەک گرتن؛ ئامادە بوون؛ بە یەک گەیشتن ‹در ساعت مقرر در جلسه حضور به هم رسانید: لە کاتژمێری ڕەچاوکراودا لە دانیشتنەکە یەک بگرن›.

حضور داشتن: بوون؛ هە بوون؛ ئامادە بوون؛ حازر بوون ‹پدرش هم حضور داشت: بابیشی بوو›.

در جایی حضور یافتن: لە شوێنێکدا ئامادە بوون؛ لە جێگایەک هەبوون ‹همەی پدر مادرها باید در مدرسه حضور یابند: هەموو باوک و دایکەکان ئەبێ لە قوتابخانە ئامادە بن›.

به حضور کسی رفتن: خزمەت کەسێ گەیشتن؛ ڕۆیشتن بۆ لای کەسێکی بەڕێز ‹به حضورشان رفتم تا کسب تکلیف کنم: خزمەتی گەیشتم تەگبیرێکم بۆ بکەن›.

حضوراً / huzûran, hozûran/: [عربی] *قید.* ڕووبەڕوو؛ ڕواوڕوو؛ لە بەرانبەر کەسێکدا ‹تقاضای خود را حضوراً بیان کردم: داخوازەکەم ڕووبەڕوو گوت›.

حضوروغیاب / huzûr-o-qîyāb, hozûr-/: [عربی]/اسم. بوون و نەبوون: ۱. بار و دۆخ یان چۆنیەتی بوون یان نەبوون لە شوێنێکدا ‹حضوروغیاب افراد در محل کار: بوون و نەبوونی کەسان لە سەر کاریاندا› ۲. کار یان ڕەوتی لێڕوانین بە سەر بوون یان نەبوونی کەسان لە شوێنێکدا.

حضوری[1] / huzûrî, hozûrî/: [عربی] *صفت.* ڕووبەڕوو؛ ڕواوڕوو؛ لە نزیک؛ خاوەن دۆخ یان چۆنیەتی لە بەرامبەر بوون ‹مذاکرەی حضوری: وتوویژی ڕووبەڕوو›.

حضوری[2]: *قید.* ڕووبەڕوو؛ ڕواوڕوو؛ لە ڕووبەڕوودا؛

لە نزیکەوە ‹حضوری خواهم گفت: ڕووبەڕوو پێتانی ئێژم›.

حضیض / hazîz ، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ نشێو؛ نشیو؛ نشیف؛ نشووڤ؛ نەوی؛ نزم؛ نەزم. بەرانبەر: **اوج** ‹حضیض کوه: نشێوی کێو›.

حطی / hottî/: [عربی]/اسم. حوتتی؛ سێیەمین دەستەی پیتی ئەبجەد کە بریتین لە «ح؛ ط؛ ی».

حظ / haz(z) ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. حەز؛ خۆشی؛ خوەشی؛ کەیف ‹حظ کردم: حەزم کرد› ٢. /ادبی/ بەهرە؛ بەش؛ بێر؛ باهر؛ بەخت ‹از هوش حظ وافری داشت: لە هۆش بەهرەیەکی باشی هەبوو›.

▣ **حظ وافر:** بەهرەی باش؛ بەشی زۆر؛ بەشی فراوان.

▣ **حظ بردن:** خۆش هاتن؛ کەیف کردن؛ وەش ئامەی ‹از این کار خیلی حظ بردم: لەم کارە زۆر خۆشم هات›.

حظ داشتن: خۆشی بوون؛ وەشی بیەی؛ بە قازانج بوون یان هۆی دڵخۆشی بوون ‹رفتیم ماهیگیری، برایم حظی نداشت: چووین بۆ ماسیگری، خۆشیەکی بۆم نەبوو›.

حظ کردن: کەیف کردن؛ خۆشحاڵ بوون؛ چێژ لێوەرگرتن ‹از تماشای بازیشان حظ کردم: لە تەمەشای کایەکەیان کەیفم کرد›.

حفار / haffār ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. هەڵقەن؛ هەڵکەن؛ کۆڵێنکار؛ کۆڵەر: ١. کۆڵەنگ؛ کۆڵەک؛ ماشینێ کە بۆ هەڵکەندن و خاک هەڵگرتن بە کار دەڕوا ٢. کەسێ کاری هەڵکەندن یان کەلاشتنی زەمینە.

حفاری / haffārî ، ـها/: [عربی]/اسم. هەڵکۆڵی؛ هەڵقەنی؛ هەڵکەنی؛ کۆڵەری: ١. کاری هەڵکۆڵین و چاڵ کردنی شتێ، بەتایبەت زەمین ‹خیابان را برای لوله کشی حفاری کردەاند: شەقامەکەیان بۆ لوولەکێشی هەڵکۆڵیوە› ٢. ڕەوتی کەندنی زەوی و گەڕان لە ژێر خاکدا ‹آنجا غیرمجاز حفاری شده است: ئەوێ بێقانوون کەنراوە›.

حفاظ / hefāz ، ـها/: [عربی]/اسم. پارێزەر؛ کەرەسەی پارازتن، بەتایبەت ئەوەی لە هاتنی هۆیەکی نەخوازراو بەرگری دەکات (وەک میچ، دیوار، وارش، نەردە و...).

حفاظت / hefāzat/: [عربی]/اسم. ١. پارێزگاری؛ ئاگاداری؛ نگاداری؛ نواداری ‹حفاظت اشیای قیمتی: ئاگاداری لە شتی بەنرخ› ٢. پاسەوانی؛ پاسگری؛ نواوانی ‹پیرمردی عهدەدار حفاظت از موزه بود: پیرەپیاوێک پاسەوانی لە ئەنتیکەخانەی لە ئەستۆ بوو›.

حفر / hafr/: [عربی]/اسم. هەق؛ کار و ڕەوتی کۆڵین؛ دانەوە؛ کەندن؛ کەنەی؛ هەڵکۆڵین، بەتایبەت زەمین ‹حفر چاه آب: هەقی بیر›.

▣ **حفر کردن:** هەڵکەندن؛ هەقاندن؛ هەڵکۆڵین؛ هەڵقەندن؛ هەڵقاندن؛ کۆڵین؛ دانەوە؛ هۆرکەنەی ‹زمین را برای پی‌سازی حفر کردند: زەمینیان بۆ بنەڕەت دانان هەڵکەند›.

حفره / hofre ، ـها/: [عربی]/اسم. چاڵ؛ قووڵکە؛ کەند؛ کەن؛ کەنەلان؛ کەندەلان؛ گەهر: ١. قووڵکە ‹برای نصب تیر حفرەای کندە بودند: بۆ دانانی تیرەکە چاڵیکیان کەندبوو› ٢. بۆشایی، کون یان چاڵی سەر شتێک ‹پای دیوار حفرەای بود کە موشها و مورچەها بە وجود آوردە بودند: لە پای دیوارەکەدا چاڵێک بوو مشک و مێروولە کەندبوویان›.

حفظ / hefz/: [عربی]/اسم. ١. نگا؛ هەممەت؛ کار یان ڕەوتی پاراستن و بەرگری‌کردن لە وەزەنگ ٢. /گفتاری/ لە بەر؛ لبەر؛ وەر؛ ئەز بەر؛ ژبەر؛ دەرخ؛ کار یان ڕەوتی لە بەر کردنی شتێ ‹حفظ شعر: لەبەر کردنی شیعر›.

▣ **حفظ بودن:** لەبەر بوون؛ ئەزبەر بوون؛ ژبەر بوون؛ دەرخ بوون؛ وەر بیەی.

حفظ شدن: ١. پارێزران؛ پارێزیەی؛ نواداری بوون ‹وسایل او تماماً حفظ شده بود: کەل‌پەلەکەی

به گشتی پارێزرابوو› ۲. لەبەر بوون؛ وەر بیەی ‹سه بار خواندم تا خوب حفظ شدم: سێ جارم خوێندەوە هەتا باش لەبەرم بوو›. هەروەها: **حفظ کردن**

از حفظ خواندن: لەبەر خوێندنەوە؛ ئەزبەر خوێندن؛ بەوەر وانەی؛ ژبەر خوێندن ‹تمام شعر را از حفظ خواند: تەواوی شیعرەکەی لە بەر خوێندەوە›.

حفظ‌الصحه / hefzossehhe /: [عربی]/اسم. [قدیمی] تەندروستی؛ لەش‌ساغی.

حفظی[1] / hefzî /: [عربی] صفت. لەبەرکردنی؛ لەبیر ڕاگرتنی ‹یک عالم درس حفظی دارم: زۆرێک وانەی لە بەرکردنیم هەیە›.

حفظی[2]: قید. لەبەر؛ بەوەر؛ بە یارمەتی بیر ‹نالەی جدایی را حفظی خواند: نالەی جودایی لەبەر خوێندەوە›.

حق[1] / haq(q) /، ـها: حقوق/: [عربی]/اسم. حەق: ۱. ماف؛ سەربەستیەک کە قانوون، عورف یان سروشت بە کەسێکی داوە ‹حق نفس کشیدن: مافی هەناسە دان› ۲. ماف؛ سەرپشکایەتیەک کە بە هۆی ئەنجامدانی کارێکەوە بە کەس یان دامەزراوەیەک دەدرێ ‹حق ثبت؛ حق بیمه: مافی نووسین؛ مافی دابین› ۳. [مجازی] خودا؛ ئافرێنەر؛ یەزدان؛ خولقێنەر؛ وەدی هێنەر؛ پەروەردگار.

◙ **حق آب و گل:** ۱. مافێ کە بەبۆنەی ئاوەدان کردنەوەی ملکێکەوە بۆ کەسێک بەدی دێ ۲. [مجازی] مافێ کە بەبۆنەی نیشتەجێ بوون بۆ ماوەیەکی زۆر لە جێگایەک و ئەنجامدانی برێ کار لەوێدا، بۆ کەسێ بەدی دێت.

حق اختراع: مافی داهێنان؛ مافی کەسێ بۆ بەهرە بردن لە داهاتی ئەو شتە وەدی‌هێناوە.

حق اشتراک: مافی هاوبەشی؛ ئابوونمان؛ مزەی ساڵانە یان مانگانە بۆ شەریک بوون لە کاڵا، ڕاژە یان هەر شتێکدا ‹حق اشتراک روزنامە؛ حق اشتراک برق: مافی هاوبەشی ڕۆژنامە؛ مافی هاوبەشی کارەبا›.

حق امتیاز: مافی بەشداری؛ پارەیەک کە لە بەرانبەر سەرپشکی دان بە کەس یان دامەزراوەیەک، لێی وەرئەگیردرێ.

حق انتفاع ☜ **حق بهره‌برداری**

حق انحصار: پیتاکی؛ پارەیەک کە بۆ بەهرە بردن لە کالای دەوڵەتی، دەوڵەت لە خەڵکی دەستێنێ.

حق اولویّت: مافی لەپێشی/ یەکەمی؛ مافێ کە بە بۆنەی پێشدەستی کردنی کەسێک لە ئەنجامدانی کارێکدا پێی دەدرێ: **حق تقدّم**

حق بهره‌برداری: مافی دەسکەوتی؛ مافێ کە بەو بۆنەوە کەسێک بتوانێ لە ماڵێ کە هی کەسێکی دیکەیە یان خاوەنی نیە کەڵک وەرگرێ: **حق انتفاع**

حق بیمه: مافی دابین؛ پارەیەک کە کەسێ بۆ دابین بوون، بە بەشدارگەی بیمەی دەدات.

حق پدری: مافی باوکی: ۱. مافێ کە باوک لە بەرانبەر منداڵەوە هەیەتی ۲. ئەرکێ کە باوک بۆ بەجێ هێنانی ئەو مافە هەیەتی ۳. ئەرکێ کە منداڵ بۆ ڕێزنان لە باوکی لەسەر شانیە. هەروەها: **حق مادری/ دوستی/ نان و نمک**

حق تألیف: مافی نووسین/ دانان؛ پارەیەک کە بە بۆنەی لە چاپدانی کتێبێک، لە لایەن دەزگای بڵاوکەرەوە بە نووسەر (یان نوێنەرەکەی) دەدرێ. هەروەها: **حق ترجمه**

حق تحقیق ☜ **پژوهانه**

حق تدریس: ۱. مافی وانەبێژی؛ مافی دەرس گوتنەوە؛ بەرایی بۆ دەرس وتنەوە ‹مردان در مدرسه‌های دخترانه حق تدریس ندارند: پیاوان لە قوتابخانەی کچاندا مافی وانەبێژیان نیە› ۲. پارەیەک کە لە بابەت وانەبێژیەوە بە مامۆستا دەدرێ: **حق‌ُالتدریس**

حق تعلیف: ئالفانە؛ پووشانە؛ پاوەنانە؛

لەوەڕانە؛ سەریەل؛ پارەیەک کە ئاژەڵدار بۆ لەوەڕاندنی دەوڵەتەکەی بە خاوەن لەوەڕگەی دەدا.

حق تقدّم ☜ **حق اولویّت**

حق تمبر: پیتاکی تەمر؛ پارەیەک کە بە بۆنەی چەسپاندنی تەمر لە سەر بەڵگەی فەرمی، لە خاوەنەکەی دەسێنرێ.

حق ثبت: مافی نووسینی بەڵگە؛ مافی تۆمارکردن؛ پارەیەک کە بە بۆنەی نووسینی بڕیارنامەی سەودایەک لە دەفتەری فەرمی دەوڵەتیدا، لە کارێنەران دەسێنرێ.

حق جوابگویی: مافی وەڵامدانەوە؛ مافی هەر کەس بۆ پەرسڤ دانەوە و بەرگری لە خۆی لە بەرانبەر تۆمەتێکەوە کە لە ڕۆژنامە یان گۆڤارێکدا لێی دراوە.

حق چاپ: مافی لە چاپدان؛ مافێ کە بۆ چاپ کردنی کتێبێک بە کەس یان دامەزراوەیەک دەدرێ.

حق حاکمیت: مافی میری؛ مافی حکوومەت کردن.

حق حضانت: مافی چاوەدێری؛ مافی بەخێوکردن؛ مافی ئاگاداری و چاوەدێری کردن لە منداڵ.

حق زحمه: مووچە؛ کارانە؛ پارەیەک کە بابەت ئەنجامدانی کارێک بە کەسێ دەدرێ: **حقّ‌ُالزحمه**

حق سُکنی: مافی نیشتەجێیی؛ مافی ئاکنجیەتی؛ مافێ کە بابەتی نیشتەجێ بوون لە جێگایەکدا بە کەسێک دەدرێ.

حق سکوت: مافی بێدەنگی؛ پارە یان شتێک کە بۆ نەدرکاندنی ڕازێک بە کەسێ دەدرێ: **حقّ‌ُالسکوت**

حق شرب: ئاوانە؛ مافی کەڵک وەرگرتنی کەس یان مڵکێک لە سەرچاوەیەکی ئاو (چەم، بیر، سەرچاوە).

حق شُفعه: مافی کەوتنەبەری هەر بەشدارێک لە کڕینی بەشی بەشدارێکیتر، بە مەرجێ کە وازی لە فرۆشتنی بێ.

حق عبور: مافی بواردن: ١. مافی بگاردن لە مڵکی کەسێکیتر ٢. پارەیەک کە بۆ تێپەڕینەوە لەو جێگایە وەردەگیردرێ ‹حق عبور از اتوبان: مافی بواردن لە شارێ›.

حق کسب: مافی کەسبوکار؛ پارەیەک کە کرێگر بە خاوەن مڵکی دەدا بۆ کەڵک وەرگرتن لەو جێیە بە مەبەستی جێگای کاسبی.

حق مسکن: مافی خانووبەرە؛ پارەیەک کە بەرپرسی مەزرینگە، بۆ ماڵ گرتن بە کارگێڕانی بێماڵی دەدا.

حق مقام: مافی پایە؛ بەشێک کە بە بۆنەی دارا بوونی پلە و پایەیێکی تایبەتەوە، بە خاوەنەکەی دەدرێ.

حق وتو: مافی ویتۆ؛ مافی نوێنەرێک بۆ دژایەتی لەگەڵ بڕیاری دیتران و هەڵوەشانەوەی بە تەنیا.

حق ویزیت: مافی ویزیت؛ پارەیەک کە بژیشک بۆ دیتنی نەخۆش وەریدەگرێ.

▣ **حق به حقدار رسیدن:** حەق بە حەقدار گەیشتن؛ گەیشتنی شتێ بە کەسێ کە شیاوی بووە.

حق به گردن کسی داشتن: حەق بە سەر کەسێکەوە بوون؛ بە ئەنجامدانی خزمەتێکی شیاو کەسێ منەتباری خۆ کردن.

حق کسی/ چیزی را ادا کردن/ به جا آوردن: مافی کەسێ/شتێ بەجێ هێنان؛ کار یان ئەرکێکی شیاو بۆ شت (یان کەسێ) ئەنجام دان ‹حق برادری را ادا کرد: مافی برایەتی بەجێ هینا›.

حق دادن: حەق دان؛ ماف دان ‹به او حق می‌دهم که عصبانی باشد: حەقی پێئەدەم کە تووڕە

بێ›.

حق داشتن: ۱. مافدار بوون؛ بەماف بوون؛ بە دەق بـوون ‹شـیرین هـم در ایـن خانـه حـق دارد: شیرینیش لەم ماڵـەدا مـافی هەیـە› ۲. حـەقی خۆی بوون؛ حەقدار بـوون؛ خـاوەن ئاکـار و قسەی ڕاست بوون ‹اگر اعتـراض کـرد حـق دارد: ئەگەر بەرهەڵست وەستاوە حەقی خۆیە›.

حق‌کسی بودن: ۱. مافی کەسـێ بـوون ‹ایـن پـول حـق آزاد اسـت: ئـەم پارەیـە مـافی ئـازادە› ۲. حەقی خۆی بوون؛ بـۆ کەسـێ ڕەوا بـوون ‹حقش بود بیرونش مـی‌کـردی: حـەقی خـۆی بـوو دەرت بکردایە›.

حق‌کـسی را خـوردن/ پایمـال‌کـردن: مـافی کەسێ خواردن/ ژێر پا کـردن؛ حـەقوو یـۆی واردەی؛ ئـەوی کـە هـی کەسـێکە گـرتن و پێ‌نەدانەوە ‹حق خواهرشان را خوردنـد و آن نـصفه سهمش را هم ندادند: مافی خۆشکەکەیان خـوارد و ئەو نیوە بەشەشیان پێ نەدا›.

حق کسی را کف دستش گذاشتن: ۱. حـەقی کەسـێ نانـە مـشتیەوە؛ بـە سـووکایەتیەوە جیرەی کەسێ پێدان؛ قەرزی کەسێ دانـەوە ۲. *[کنایی]* جزیا دانەوە؛ کاری ناڕەوای کەسـێ تۆڵە کردنەوە.

حـق مطلـب را ادا کـردن: بـەجوانی ڕوون کردنەوەی مەبەستێک.

در حـق کـسی کـاری کـردن: بـۆ کەسـێک کارێکی باش کردن.

حق[2]: *صفت.* حەق؛ ڕاس؛ ڕاست و درووس؛ تـەبا لەگەڵ ڕست و نەریتی پەسندکراودا ‹حرف حق: قسەی حەق›.

▣ **حق بودن:** حەق بوون؛ دروست بوون؛ ڕاست بوون؛ ڕاس بیەی؛ شیاو بوون ‹همەاش حق بود: هەمووی ڕاست بوو›.

حق گفتن: ڕاست گوتن/ کـردن؛ حـەق وتـن؛ ڕاس واتەی؛ گوتنی قسەی ڕاسـت و دروسـت ‹آزاد حق می‌گفت، تو مرد عمل نیستی: ئازاد ڕاسـتی دەگوت، تۆ پیاوی کار نیت›.

حق را ناحق کردن: شیر بە قیرکـردن؛ حـەق ناحەق‌کردن؛ دادوەری نادرووس کردن؛ دژ بە ڕاستی و دروستی کار کردن ‹مـی‌خـواهی پـول بدهی تا حق را ناحق کنـی؟!: ئەتـەوێ پـارە بـدەی شیر بە قیر کەی؟!›.

از حق نگذشتن: لە حەق لانەدان؛ لـە ڕاسـتی ڕوو نەچەرخاندن؛ لە ڕێی دروست نەترازان ‹از حق نگذریم خوب کار کرد: لە حەق لانەدەین باشی کار کرد›.

حقا / haqqā/: [عربی] *حرف.* بەڕاسـتی؛ بەڕاسـی، حەقای حەق؛ وشەی پێداگری و پەسند کـردن ‹حقّـا کـە مـرد بزرگـی اسـت: بەڕاسـتی پیـاوێکی گەورەیە›.

حقاً / haqqan/: [عربی] *قید.* ۱. بەحەق ‹حقّاً ایـن پول به او می‌رسـد: بەحـەق ئـەم پارەیـە بـەو دەگـا› ۲. بەڕاسـتی؛ بەڕاسـی ‹حقّاً مـرد بزرگـی اسـت: بەڕاستی پیاوێکی گەورەیە›.

حقابه / haqqābe/: [عربی/ فارسی] *اسم.* نۆرەئـاو؛ نۆبـەئاو؛ نۆگـەئاو؛ بەشـەئاو؛ سـەرەئاو؛ مـافی زەمینێک بۆ کەڵک وەرگرتن لە سـەرچاوەیەکی گشتی (چەم، کانی،...).

حقـارت / heqārat/: [عربـی] *اسـم. [ادبـی]* ۱. چکۆلەیی؛ چکۆڵەیی؛ چکوولەیی؛ پچـووکی؛ بچووکی؛ گچکەیی ‹حقارت جثه: بچـووکی لـەش› ۲. سووکی؛ بـێ‌بایـەخی؛ بـێ‌ئەرزشـی ‹احساس حقارت: هەستی سووکی›.

حقارتبار / heqāratbār/: [عربـی/ فارسـی] *صفت.* سووک؛ سووکانە؛ هووڕارانە؛ هۆی پەیـدا بـوونی هەستی سووکی ‹با شوهرش رفتاری حقارتبار داشت: لەگەڵ شووەکەیدا ئاکارێکی سووکی هەبوو›.

حق‌البوق / haqqolbûq/: (!) [عربی/ معرب] *اسم. [تعریض]* بەرتیلانە؛ ئەوی کە بە شێوازی بـەرتیل یان پیتاک دەدرێ یان وەرئـەگیردرێ ‹دە هـزار

تومان هم منشی حق‌البوق گرفت: نقیسکارەکەش دەهەزار تمەن بەرتیلانەی وەرگرت›.

حق‌التحقیق / haqqottahqîq/: [عربی] ☜ **پژوهانه**

حق‌التدریس / haqqottadrîs/: [عربی] ☜ حق تدریس ، **حق**[1]

حق‌الزحمه / haqqozzahme/: [عربی] ☜ حق زحمه ، **حق**[1]

حق‌السکوت / haqqossukût, -sokût/: [عربی] ☜ حق سکوت ، **حق**[1]

حق‌العمل / haqqol'amal ، ـها/: [عربی]/اسم. کارمز؛ کارانە؛ پاداش یان مزی ئەنجامدانی کارێکی دیاریکراو.

حق‌العمل‌کار / haqqol'amalekār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. کارمزکار؛ کەسێ کە لە بەرانبەر گرتنی بەشێکی کەم لە پارەی سەوداوە، ئەبێتە هۆی سەرگرتنی مامڵە. هەروەها: **حق‌العمل‌کاری**

حق‌القدم / haqqolqadam/: [عربی]/اسم. هەنگاوانە؛ لاقۆرانە؛ قەدەمانە؛ کراپا؛ کاڵەدڕانە؛ پاڵادڕانە؛ پالامز؛ پامز؛ پارەیەک کە بۆ هاتنی کەسێک و ئەنجامدانی ڕاژەگەلێک پێی بدرێ (بەتایبەت بۆ بژیشک بە کار دەڕوا).

حق‌الله / haqqollāh/: [عربی]/اسم. [اسلام] مافی خوا؛ حەقۆڵلا؛ حەقی خودا؛ ئەرکی سەرشانی هەر کەسێک لە بەرانبەر خوداوە (وەکوو بەندایەتی).

حق‌المرتع / haqqolmarta'/: [عربی]/اسم. پووشانە؛ ئالفانە؛ پاوەنانە؛ سەرێەل؛ شاخانە؛ لەوەڕانە؛ باجی لەوەڕ؛ پارەیەک کە خاوەن لەوەڕگە لە چێواری دەستێنێ.

حق‌الناس / haqqonnās/: [عربی]/اسم. [اسلام] مافی خەڵکی؛ حەقولناس؛ حەقی‌خەڵکی؛ ئەرکێ کە هەر کەس لە بەرانبەر کەسانی دیکەوە لە سەر شانیەتی.

حق‌الوکاله / haqqolvekāle ، ـها/: [عربی]/اسم. بریکارانە؛ پارەیەک کە بریکار بۆ ئەنجامدانی کار، لە بریکارگری خۆی دەستێنێ.

حقانیت / haqqānîyyat/: [عربی]/اسم. هەقانەت؛ ڕاستێتی؛ ڕاستی و ڕەوایی؛ ڕاس و پاکی؛ دروستی ئاکار یان خوازەیەک ‹این سندها دلیل حقانیت اوست: ئەم بەڵگانە هۆی هەقانەتی ئەوە›.

حقایق / haqāyeq/: [عربی] جمعِ ☜ **حقیقت**

حق‌باور / haqbāvar ، ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. بەبڕوا؛ بڕوادار: ۱. بڕوامەند بە هەبوونی حەق ۲. هۆگر یان پشتگری ڕێگەی دروست. هەروەها: **حق‌باوری**

حق‌به‌جانب / haqbecāneb ، ـها/: [عربی/ فارسی/ عربی] صفت. نەرمەبڕ؛ سیسەمار؛ بە ڕواڵەتی دروست و دوور لە هەڵەکاری و نارێکی، زۆرتر بۆ خاپاندنی دیتران.

حق‌پرست / haqparast ، ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. ۱. حەق‌پەرست؛ حەق‌خواز؛ خوازیاری ڕاستی و دروستی ۲. [کنایی] خوداپەرست؛ خواپەرست؛ خواپەرس.

حقجو / haqcû ، ـیان/: [عربی/ فارسی] صفت. حەق‌خواز؛ خوازیاری ڕاستی و دروستی ‹مردم حقجو: **خەڵکی** حەق‌خواز›.

حقد / heqd/: [عربی]/اسم. [ادبی] ۱. ڕک؛ قین؛ قینی؛ ڕق؛ هەیف ۲. قین‌کێشی؛ ڕک‌هەڵگری؛ قینەونی؛ قین‌لەدڵی.

حقدار / haqdār/: [عربی/ فارسی] صفت. حەقدار؛ خاوەن حەق ‹حق به حقدار رسید: حەق گەیشتە حەقدار›.

حق‌شناسی / haqšenāsî/: [عربی/ فارسی]/اسم. ئەمەگناسی؛ نمەک‌ناسی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی ئاگا بوون لە بایەخی چاکە و یارمەتی کەسانی دیکە لەمەڕ خۆوە ۲. /ـها/ سپاسگوزاری بە بۆنەی چاکەیەک کە لەگەڵی کردوویانە. هەروەها: **حق‌شناس**

حق‌کشی / haqkošî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. پێشێل‌کاری؛ حەق‌کوژی؛ کار یان ڕەوتی پێشێل کردنی مافی کەس یان کەسانێک.

حقگو / haqgû ، ـیان/: [عربی/ فارسی] صفت. حەق‌بێژ؛ ڕاست‌بێژ؛ ڕاست‌واچ؛ حەق‌وێژ ‹حقگو را نباید کشت: نابێ حەق‌بێژ بکوژرێت›.

حق‌نشناس / haqnašnās ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. نمەک‌نەناس؛ ئەمەگ‌نەناس؛ بێ‌ئەمەگ؛ ناسپاس؛ پێ‌نەزان.

حق‌نشناسی / haqnaš(e)nāsî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ئەمەگ‌نەناسی؛ نمەک‌نەناسی؛ ناسپاسی؛ پێ‌نەزانی.

حقنه / hoqne/: [عربی]/اسم. *[نامتداول]* ۱. عیماله؛ هوقنە؛ کاری تێرژاندنی دەرمانی تراو بۆ ناو ڕێخۆڵە ۲. *[نامتداول]* تراوی هوقنە؛ هەقنە؛ دەرمانی عیماله. هەروەها: **حقنه کردن**

حق‌وحساب / haqqohesāb ، ـها/: [عربی]/اسم. *[مجازی]* بەرتیل ‹تا حق‌وحساب را نگرفت کارم را راه نینداخت: تا بەرتیلی نەگرت کارەکەمی جێبەجێ نەکرد›.

حق‌وحقوق / haqqohuqûq, -hoqûq/: [عربی] اسم. *[گفتاری]* مزوکرێ؛ کۆی مووچە و ماف ‹تا حق‌وحقوق مرا ندهید از اینجا نمی‌روم: تا مزوکرێکەم نەدەن لەیرە ناڕۆم›.

حقوق / huqûq, hoqoq ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. جمعِ ☜ **حق**[1] ۲. مووچە؛ مانگانە؛ مواجوو؛ پارەیەک کە مانگانە بە کرێکار یان مووچەخۆر دەدرێ ۳. قانووناسی؛ زانستی ناسین و لێکۆڵینەوەی قانوون.

▣ **حقوق اجتماعی**: بەشداری کۆمەڵایەتی؛ بەشداری جڤاتی؛ (پەیوەند بە کۆمەڵگاوە، وەکوو بەشداری هەڵبژێران، هەڵبژاردن و بەشداری دامەزراندن).

حقوق اداری: بەشداری مەزرینگەیی/ کارگێڕی؛ بەشداری کارگێڕی؛ ئەو بەشە لە زانستی مافناسی کە لە دامەزراوەی کارگێڕی ولات و ئەرک و مافی لێپرساوان و بەڕێوەبەران دەتوێژێتەوە.

حقوق از کار افتادگی: بەشداری لەکارتەیی/ لەکار کەوتوویی؛ بەشداری لەکارتەیی؛ مووچەیەک کە بە هۆی لەکارکەوتوویی مووچەخۆر، پێی دەدرێ.

حقوق اساسی: بەشداری بنەمایی/ سەرەکی؛ بەشداری سەرەکی؛ ئەو بەشە لە زانستی مافناسی کە لە شێوەکاری حکوومەت و ئەرکەکانی دەکۆڵێتەوە.

حقوق بازنشتگی/ تقاعد: کارکەناری؛ بەشداری وەنیشتەیی؛ مووچەی هەڵپەسێراوی لە کار؛ مووچەیەک کە کارگێڕ یان کارکەر لە سەردەمی کارکەناریدا (زۆرتر مانگانە) وەریدەگرێ.

حقوق بشر: مافی مرۆڤ؛ بەشداری مرۆ؛ کۆمەڵەی ماف و سەربەستیەک کە بە کەسێک بەبێ ڕەچاوکردنی بیر و بروا، ڕەگەز، نەتەوە، ولات و... دەدرێت.

حقوق بین‌الملل: بەشداری نێونەتەوەیی؛ لقێ لە زانستی مافناسی کە قانوونی نێوان چەند ولات تا و توێ دەکا.

حقوق تجارت: بەشداری بازرگانی؛ لقێ لە زانستی مافناسی کە دەپەرژێتە سەر قانوونگەلی پێوەندیدار بە چالاکی ئابووریەوە.

حقوق تطبیقی: بەشداری بەراوردی؛ لقێ لە زانستی مافناسی کە باسی لە سەر لێکدانەوەی قانوون و بنکەگەلی قانوونی ولاتانی جۆراوجۆرە.

حقوق جزا: قانوونی سزا؛ ئەو بەشە لە زانستی مافناسی کە لە سەر قانوون و چۆنیەتی جزیادانی تاوانباران باس دەکا. هەروەها: **حقوق جنایی**

حقوق حقّه: بەشداری ڕەوا؛ مافی ڕاستەقینە و

جێ بڕوای قانوون یان عورف.
حقوق سیاسی: بەشداری ڕامیاری؛ مافێ کە بە هۆی ئەوەوە کەسێ دەتوانێ لە کرد و کاشی ڕامیاریدا بەشدار بێ.
حقوق شخصی: بەشداری تاکەکەسی؛ مافی تاکی؛ مافی کەسێک لە پەیوەندەی نێوان خۆی و کەسانی‌تردا: **حقوق فردی**
حقوق طبیعی: بەشداری سروشتی؛ مافی مرۆڤ بۆ بەشداری لە ژیان، خوازەگەلی سروشتی و هاوکاری لەگەڵ کەسانی‌تردا بۆ گەیشتن بە ژیانێکی خۆشتر.
حقوق عرفی: بەشداری ئاسایی/ گەلەمپەری؛ بەشداری گەلەمپەری: ۱. مافێ کە بە پێی نەریتی کۆمەڵگاوە بە خەڵک دەدرێ ۲. بەشێ لە زانستی مافناسی کە باس لە قانوونگەلی عورفی دەکا.
حقوق فردی ☜ **حقوق شخصی**
حقوق کار: بەشداری کار؛ بەشێ لە زانستی قانوون‌ناسی کە لە قانوونی کار و پێوەندی نێوان کرێکار و خاوەن‌کار باس دەکا.
حقوق گمرکی: بەشداری پیتاکی؛ مافی گومرۆک؛ پارەیەک کە مەزرینگەی گومرۆک لە کاتی هەناردن و هاتنی کاڵادا لە خاوەنەکەی دەستێنێ.
حقوق مدنی: بەشداری شارستانیەت؛ بەشێک لە زانستی مافناسی کە لە قانوونگەلی سەبارەت بە مرۆڤ و بنەماڵە و سەودا دەتۆژێتەوە.
حقوق وظیفه ☜ **وظیفه**ـ۵
حقوق‌بگیر / huqûqbegîr, hoqûq- ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت*. مووچەخۆر؛ جیرەخۆر؛ جیرەهەر؛ کەسێ کە بە مەعاشێکی دیاریکراوەوە کار دەکا ‹پسرش حقوق‌بگیر است: کوڕەکەی مووچەخۆرە›.
حقوقدان / huqûqdān, hoqûq- ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم*. قانوون‌ناس؛ زاکوون‌زان؛ سەردەرچوو لە قانووندا.
حقوقی[1] / huqûqî, hoqûqî/: [عربی] *صفت*. قانوونی؛ پێوەندیدار یان سەر بە قانوون.
حقوقی[2]: *قید*. مووچەیی؛ جیرەیی؛ بە شێوەی گرتن یان دانی مووچە ‹اول حقوقی کار می‌کرد، اما حالا کارش کنتراتی است: لە هەوەڵەوە مووچەیی کاری دەکرد، بەڵام ئێستێ کارەکەی قونتەراتیە›.
حقه / haqqe/: [عربی] *صفت*. ڕاستەقینێ؛ ڕاستەقینە؛ ڕاستەقانی؛ بەحەق ‹حقوق حقه: مافی ڕاستەقینێ›.
حقه[1] / hoqqe ، ـها/: [عربی] *اسم*. ۱. هۆقە؛ دەفری گچکەی گۆزەڵەئاسا ‹حقەی وافور: هۆقەی بافوور› ۲. فێڵ؛ گزی؛ گزە؛ گزیە؛ کەڵەک؛ دەسەداو؛ چاپ؛ دەلەسە؛ لمرە؛ لمر؛ مەکر؛ هەقە؛ هەنگ ‹دوبارە چە حقەای می‌خواهی بزنی؟: دیسان چ فێڵێکت لە ژێر سەرە؟› ۳. *[نامتداول]* تەڕدەستی.
▣ **حقه زدن:** گزەکردن؛ فێڵ‌کردن؛ کەڵەک لێدان.
حقه[2] /ـها/: *صفت*. *[گفتاری]* فێڵباز؛ کەڵەکباز؛ گزیکار ‹خیلی حقه است: زۆر فێلبازە›.
حقه‌باز[1] / hoqqebāz ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم*. *[قدیمی]* تەڕدەست.
حقه‌باز[2] / ـها/: *صفت*. فێڵباز؛ گزێکەر؛ گزیکار؛ فریوکار؛ کەڵەکباز؛ داولێدەر؛ گڕنی‌باز؛ دەغووڵ؛ فێلوو؛ دەغڵباز؛ هەنگباز؛ حەکەباز؛ ئاگوڵباز؛ حەکار؛ دەسبڕ؛ لمرواز؛ ئیادویار.
حقه‌بازی / hoqqebāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم*. *[گفتاری]* فێڵبازی؛ فریوکاری؛ گەڕنی؛ گەڕبازی؛ کەڵەکبازی؛ حۆقەبازی؛ لابانی؛ قەلودەل‌کاری؛ لمرەبازی ‹با حقه‌بازی مغازه را از دست آزاد درآورد: بە فێڵبازی دووکانەکەی لە دەس ئازاد دەرهێنا›.
حقیر / haqîr/: [عربی] *صفت*. *[ادبی]* بێ‌نرخ؛ بێ‌بایەخ؛ سووک و چرووک؛ هیچ و پووچ؛

هوودار ‹آدم حقیر؛ کار حقیر: مرۆی بێنرخ؛ کاری بێبایەخ›.

▣ **حقیر شمردن:** بە کەم گرتن؛ سۆک لێنەوین؛ قەدر نەزانین؛ بێبایەخ کردن.

حقیقت / haqîqat ، ـها؛ حقایق/: [عربی]/اسم. ڕاستی؛ ڕاسی: ۱. ئەوی لەگەڵ ڕاستی و دروستیدا هاوڕێیە ‹حقیقت چیست؟ ڕاستی چیە؟› ۲. حەق؛ بێلار و خواری؛ بڕوا یان قسەی ڕاست و دروست ‹حقیقت تلخ است: حەق ڕەقە› ۳. ئەو شتەی کە هەیە. بەرانبەر: **مَجاز** ۴. /ادبی/ دروستی؛ درووسی ‹حقیقت ماجرا را نمی‌دانم: ڕاستی ڕووداوەکە نازانم›.

▣ **در حقیقت:** لە ڕاستیدا؛ بە ڕاستی ‹در حقیقت او بانی این کار است: لە ڕاستیدا ئەو بناخەدارێژی ئەم کارەیە›.

▣ **حقیقت داشتن:** ڕاست بوون؛ دروست بوون ‹عروسی دخترش حقیقت داشت: زەماوەندی کچەکەی ڕاست بوو›.

حقیقت گفتن: ڕاست گوتن؛ دروست وتن؛ ڕاس واتەی ‹حقیقت را آزاد به من گفت: ئازاد ڕاستەکەی پێ گوتم›.

حقیقتاً / haqîqatan/: [عربی]قید. بەڕاستی؛ لە ڕاستیدا؛ لە ڕاستی ‹حقیقتاً دانشمند است: بە ڕاستی زانایە›.

حقیقت‌بین / haqîqatbîn/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕاستی‌بین؛ هەقیقەت‌بین؛ بە توانا یان هۆگری بینینی ڕاستی و دروستی ‹اگر چشم حقیقت‌بین داشتی، می‌فهمیدی: ئەگەر چاوی ڕاستی‌بینت ببوایە، تێدەگەیشتی›.

حقیقت‌جو / haqîqatcû/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕاستی‌خواز؛ ڕاستیواز؛ بە خووخدە و هۆگری ڕاستی.

حقیقی / haqîqî/: [عربی] صفت. ڕاستەقینە؛ ڕاستەقینێ؛ ڕاستەقانێ: ۱. هەقیقی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ڕاستی ‹دوستی حقیقی: دۆستایەتی ڕاستەقینە› ۲. بەرچاو؛ دیار؛ خاوەن بیچم و دەستە. بەرانبەر: **مَجازی**

حک / hak(k)/: [عربی]/اسم. کار و ڕەوتی کۆڵین؛ کەندۆخین؛ هەڵکەندنی وێنە یان نووسراوەیەک لە سەر شتێکی ڕەق (وەک: دار، بەرد، کانزا).

حکاک / hakkāk ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. ۱. کۆڵەر؛ کەنەکار؛ کەندۆخ؛ کەسێ کە لە سەر بەرد، کانزا و... بە هەڵکۆڵین، وێنەیەک دەردێنێ یان شتێک دەنووسێ ۲. مۆرهەڵکەن؛ مۆرکەن.

حکاکی / hakkākî ، ـها/: [عربی]/اسم. کەنەکاری؛ کەندۆخی؛ کۆڵەری: ۱. کار و ڕەتی کەنایش؛ کەنایا؛ کەناین؛ کەنایە؛ ڕەوێشتن؛ تاشین و کۆڵین لە سەر کانزا و بەردەوە ۲. /ـها/ ئەو شتەی کە لە کەندن ساز دەبێ ۳. پیشەی کۆڵەر ۴. /ـها/ کارگای کەنەکاری.

حکام / hokkām/: [عربی] جمعِ ☜ **حاکم**

حکایات / hekāyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حکایت**

حکایت / hekāyat ، ـها؛ حکایات/: [عربی]/اسم. ۱. چیرۆک؛ داستان؛ ڕازە؛ ڕاس ‹حکایت شیر و موش: چیرۆکی شێر و مشک› ۲. چیرۆک/ ڕازبێژی؛ داستان‌بێژی.

▣ **حکایت کردن:** چیرۆک گوتنەوە؛ داستان گێڕانەوە؛ ڕاز کردن؛ ڕاس گێڕانەوە؛ ڕازێ گێڵنایوە؛ سەرگوروشتە یان ڕووداوێک گێڕانەوە.

حکایت گفتن: چیرۆک گوتن؛ ڕاز کردن؛ داستان گوتن؛ نەزیلە گوتن؛ ڕازە واتەی.

حکم / hakam ، ـها/: [عربی]/اسم. بەرەوان؛ بەرەڤان؛ داوەر؛ دادوەر؛ ناوبژیوان؛ کەسێ کە لە نێوان دوو کەسدا داوەری دەکات.

▣ **حکم شدن:** بوونە بەرەوان؛ بوونە بەرەڤان؛ داوەر بوون ‹سیروان حکم ما شد: سیروان بووە بەرەوانی مە›.

حکم قرار دادن: کردنە دادوەر؛ بەرەوان دانان؛ بەرەڤان دانان ‹زن و شوهر مرا حکم قرار دادند: ژن و شوو منیان کردە داوەر›.

حکم /hekam/: [عربی] جمعِ ☜ **حکمت**

حکـــم /hokm ، ـهـا؛ احکـام/: [عربـی]/اسم. ۱. دەستوور؛ ڕستی؛ فەرمان؛ ئەمر؛ فەروار؛ هوود ‹حکم اداری: دەستووری مەزرینگـەیی› ۲. بـڕیار؛ بڕیاری دەوڵەتی؛ بڕیارێ کە لە لایەن دادگە یان دەستەی دادەوەریەوە دەردەچـێ ‹حکم اعدام: بڕیاری کوشتن› ۳. *[ریاضی]* حوکم؛ ئەنجامێ کـە لە گریمانەیەکدا بە دەس دێ.

▣ **حکـم اعـدام:** بـڕیاری کوشـتن؛ بـڕیاری خنکاندن یان بە هەر شـێوەیەکی‌تـر، لـە نـاو بردنی کەسـێک. هـەروەها: **حکـم بازداشـت؛ حکم توقیف**

▣ **حکـم رانـدن:** حکوومـەت‌کـردن؛ میرایـەتی کردن ‹سالها بر هندوستان حکم راندند: چەنایچەن ساڵ بە سەر هێندووستاندا حکوومەتیان کرد›.

حکـــم کـــردن: فـــەرمان دان؛ فرمـــان دان؛ دەستوور دان ‹حکم کرد کـە او را دسـتگیر کننـد: دەستووری دا قۆڵبەسی کەن›.

حکم کسی/ چیزی را داشتن: وەکـوو کەسـێ/ شتێ بوون/ وابـوون ‹آدم کـاردان حکـم کیمیـا را دارد: مرۆی لـەکارزان وەکـوو گەوهـەر وایـە›: **در حکم کسی/ چیزی بودن**

در حکم کسی/ چیزی بـودن ☜ **حکم کسی/ چیزی را داشتن**

حکما /hokamā/: [عربی] جمعِ ☜ **حکیم**

حکمـاً /hokman/: [عربی]قیـد. هـەر؛ بـەناچار؛ ناچار؛ حەتم؛ ئیلا و بیلا ‹گفـت حکمـاً بایـد بیـایی: وتی هەر ئەبێ بیت›.

حکمـــت /hekmat ، ـهـا؛ حِکَـم/: [عربـی]/اسم. ۱. هۆزانی؛ ژیری ‹حکمت بـه لقمـان آمـوختن غلـط اسـت: هـۆزانی بـە لوقمـان فێـر کـردن هەڵـەیە› ۲. فەلسەفە ‹حکمت عملـی: فەلـسەفەی کـرداری› ۳. هۆ؛ سۆنگە؛ بۆنە ‹حکمت این کارش را نفهمیـدم: هۆی ئەم کارەیم نەزانی›.

▣ **حکمت الهی:** فەلسەفەی خواناسی.

حکمت اولی: هەبوون‌ناسی.

حکمت طبیعی: نێوی کۆنی زانستی فیزیـک و شیمی و زانستی سروشتی.

حکمت عملی: فەلـسەفەی کـرداری؛ بنـەما و ئاگاداری سەبارەت بە کار و کردەوە و کەین و بەینی مـرۆڤ پێکـەوە (وەک ئاکـار، بنـەوانی و سیاسەت).

حکمت نظری: بنەما و ئاگـاداریی پێوەندیـدار بـەوەی کـە لایـەنی کرداریـیان نیـە (وەک فەلـــسەفە، خواناســـی، زانـــستی سروشـــتی و بیرکاری).

▣ **حکمت داشتن:** ۱. ورد بوون؛ گونجـاو بـوون؛ ئامۆژگاری تێدا بـوون؛ مۆچیـار چنـە بیـەی؛ خاوەنی هۆ یان هۆکارێ هەبوون ‹هـر حـرف و کـار او حکمتـی دارد: هـەموو قـسە و کـارێکی هۆکارێکی هەیە› ۲. بە ئاوەز بوون؛ ژیـر بـوون ‹کمی حکمت داشته باش!: هێندێک ورد بە!›.

حکمت آمـوز /hekmatāmûz/: [عربـی/ فارسـی] صفت. ئامۆژیـار؛ ئامۆچیـار؛ بەتایبەتمەنـدی یـان توانایی ڕاهێنانی ڕوانگەی مژیوەرانەوە.

حکمـت آمیـز /hekmatāmîz/: [عربـی/ فارسـی] صـفت. ئامۆژیارانـــە؛ تێکـــەڵ بـــە ئەندێـــشەی مژیوەرانە.

حکمران /hokmrān ، ـها؛ ـان/: [عربـی/ فارسـی] /اسم. فەرمانڕەوا؛ فرمانڕەوا؛ میر؛ ئـەمیر ‹حکمـران سلیمانیه بود: فەرمانڕەوای سلێمانی بوو›.

حکمرانـــی /hokmrānî/: [عربـی/ فارسـی]/اسم. فەرمانـــڕەوایی؛ فرمانـــڕەوایی؛ ئـــەمیری؛ مـــیری ‹سالها حکمرانی کرد: زۆر ساڵان فەرمانڕەوایی کرد›.

حکمروا /hokmravā ، ـیان/: [عربی/ فارسی]/اسم. فەرمانڕەوا؛ فرمانڕەوا؛ میر؛ ئەمیر.

حکمروایی /hokmravāyî/: [عربی/ فارسی]/اسم.

فەرمانڕەوایی؛ فرمانڕەوایی؛ میری؛ ئەمیری.

حکمفرما[1] / hokmfarmā/: [عربی/ فارسی]/اسم. زاڵ؛ چیر؛ چۆنیەتی دەست بە سەر جێگا یان شتێکدا چوون ‹سکوت بر مجلس حکمفرما بود: بێدەنگی بە سەر کۆڕەکەدا زاڵ بوو›.

حکمفرما[2]: صفت. زاڵ؛ چیر؛ خاوەن چۆنیەتی یان کارتێکری بە سەر جێگا یان شتێکدا ‹سکوت حکمفرما بر مجلس را شکست: بێدەنگی زاڵ بە سەر کۆڕەکەیدا شکاند›.

حکمفرمایی / hokmfarmāyî/: [عربی/ فارسی]/اسم. زاڵی؛ زاڵیەتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی زاڵ بوون.

حکمیت / hakamîyyat/: [عربی]/اسم. داوەری؛ دادوەری؛ کەیخودایی؛ قەیخایی ‹کار اختلاف به حکمیت کشید: کاری ناکۆکی کێشایە داوەری›.

حکمین / hakameyn/: [عربی]/اسم. داوەران؛ دادوەران؛ دوو داوەر ‹حکمین حق را به شاکی دادند: داوەران حەقیان بە سکاڵا بەرەکەدا›.

حکومت / hukûmat, hokûmat، ـها/: [عربی]/اسم. حوکمەت؛ حکوومەت: ١. فەرمانڕەوایی ‹خانوادەی پهلوی از سال ١٣٠۴ تا سال ١٣۵٧ بر ایران حکومت کردند: بنەماڵەی پەهلەوی لە ساڵی ١٩٢۵ تا ساڵی ١٩٧٩ بە سەر ئێراندا حکوومەتیان کرد› ٢. دەزگایەکی دەوڵەتی کە بە سەر وڵات یان ناوچەیەکدا فەرمان دەدا ٣. سیستەمی ڕامیاری ‹حکومت جمهوری: حکوومەتی کۆماری›.

▣ **حکومت استبدادی**: حکوومەتی ملهوڕی/ لاساری؛ حکوومەتی تەپەسەری؛ حکوومەتی زۆرەملی؛ حکوومەتێک کە گوێ نەداتە بیر و ڕای خەڵک و نوێنەرەکانیان: **حکومت دیکتاتوری**

حکومت جمهوری ☜ **جمهوری**

حکومت دیکتاتوری ☜ **حکومت استبدادی**

حکومت مردم: حکوومەتی خەڵکی؛ شێوە حکوومەتی وڵاتانی پێشکەوتوو کە بڕیار لە سەر بیر و بۆچوونی خەڵکە.

حکومت مشروطه ☜ **مشروطه**

حکومت مطلقه: حکوومەتی سەرەڕۆیی؛ حکوومەتی لاساری؛ فەرمانڕەوایی خۆسەرانەی کەسێ یان دەستەیەکی چکۆلە لە دەسەلاتداران بە سەر خەڵکدا.

▣ **حکومت کردن**: حکوومەت کردن؛ فەرمانڕەوایی کردن. هەروەها: **حکومت داشتن**

حکومتی / hukûmatî, hokûmatî، ـها/: [عربی] صفت. حکوومەتی؛ پێوەندیدار یان سەر بە حوکمەت ‹نظام حکومتی: سیستەمی حکوومەتی›.

حکه / hekke/: [عربی]/اسم. خارشت؛ خارش؛ گەزەنگ؛ خوروو؛ چۆنیەتی خوران و ئاڵۆش بوون؛ وریەی.

حکیم / hakîm، ـها؛ ـان؛ حُکَما/: [عربی]/اسم. [قدیمی] ١. فیلسووف؛ فەیلەسۆف ٢. بژیشک؛ پزیشک؛ پزشک.

حکیمانه[1] / hakîmāne/: [عربی/ فارسی] صفت. هێژایانە؛ ژیرانە؛ مژیوەرانە؛ ئاوەزمەندانە؛ زانایانە ‹اندیشەهای حکیمانە: ئەندێشەگەلی هێژایانە›.

حکیمانه[2]: قید. زانایانە؛ هێژایانە؛ ژیرانە؛ مژیوەرانە؛ ئاوەزمەندانە؛ بە شێوازی زانایانە ‹او حکیمانە داوری کرد: هێژایانە دادوەری کرد›.

حکیمباشی / hakîmbāšî، ـها/: [عربی/ ترکی] اسم. ١. [تعریض] حەکیم؛ بژیشکی بێ خوێندنی زانستگایی ٢. [قدیمی] بژیشک؛ پزشک.

▣ **حکیمباشی را دراز کردن**: [کنایی] حەق تایی لە دۆلاوی کردنەوە؛ بە کەر نەویران و بە کۆپان فێر بوون؛ کار و ئەرکی کەسێک خستنە سەر شانی کەسێکی‌تر، یان سزا دانی کەسێکی بێ‌تاوان و بەستەزمان بە جێی تاوانبارێک.

حل / hal(l)/: [عربی]/اسم. ١. حەل؛ چارەسەر؛ چارە؛ کار و ڕەوتی دۆزینەوەی پەرسفی گرفت یان پرسیارێک ‹حل کردن سوآل: حەل کردنی

پرسیار› ۲. پەرسف؛ وەرامی پرسیار یان لیچار؛ ڕەوتی هەڵهاوردن ‹حل معما: هەڵهاوردنی مەتەڵۆک› ۳. کار یان ڕەوتی توانەوەی ماکێک لە تراوێکدا ‹شکر در آب حل می شود: شەکر لە ئاوەدا دەتوێتەوە›.

▣ **حل اختلاف:** چاری کێشە؛ کار یان ڕەوتی لە بەین بردن یا لە بەین چوونی ناکۆکی لە نێوان دوو لایەنی شەڕدا.

▣ **حل شدن:** ۱. توانەوە؛ تاوانەوە؛ تاویانەوە؛ تاویەیوە ۲. هەڵهاتن؛ بە دەس هاتنی پەرسڤی لیچار و مەتەڵۆک.

حل کردن: ۱. حەل‌کردن؛ چارەسەر کردن؛ چارەکردن ۲. حەلین؛ تواندنەوە؛ تاواندنەوە؛ تاونەی؛ ئەوەتاونەی ‹مقداری نمک در آب حل کنید: تۆزێک خوێ لە ئاودا بتاوێننەوە›.

حلاج / hallāc ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. کەڤانژەن؛ چێکەنەکار؛ جیکەنەکار؛ هەلاج؛ حەلاج؛ کێرنج؛ ڤەبسکوڕ؛ کەسێ کە پەموو وکولکە شی دەکاتەوە.

حلاجی / hallācî/: [عربی]/اسم. ۱. کەڤانژەنی؛ چێکەنەکاری؛ هەلاجی؛ حەلاجی؛ کێرنجی؛ ڤەبسکوڕی؛ پیشە یان کاری کەڤانژەن ۲. ـها/ کەڤانژەنی؛ هەلاجی؛ حەلاجی؛ کارگەی هەلاجی ۳. /مجازی/ کولک و مووش؛ کار و ڕەوتی شی‌کردنەوە و باش لێ تۆژینەوە.

حلال / halāl/: [عربی] صفت. /دین/ حەلاڵ؛ ڕەوا؛ درووس؛ دروست: /الف/ لە بواری خواردن ‹گوشت شتر حلال است: گۆشتی وشتر حەلاڵە› /ب/ لە بواری کار و کردەوە ‹ازدواج با دختر عمو و دختر خاله حلال است: خواستنی ئامۆزا و میمکەزا حەلاڵە› ❋ بەرانبەر: **حرام**. هەروەها: **حلال بودن؛ حلال شدن؛ حلال کردن**

حلال / hallāl ، ـها/: [عربی] صفت. ۱. توێن؛ تاوێنەر؛ ئاوکەر ‹حلال چربی: تاوێنەری چەوری› ۲. هەڵهێنەر؛ هەڵێنەر؛ چارەسەرکەر؛ چارەکەر.

▣ **حلال مشکلات:** ۱. چارەکاری گرفت ‹صبر حلال مشکلات است: سەبر چارەکاری گرفتە› ۲. /کنایی/ پارە؛ دراو؛ پووڵ.

حلال‌بائی / halālbā'î/: [عربی/ فارسی] ☜ **حلال‌بایی**

حلال‌بایی / halālbāyî/: [عربی/ فارسی]/اسم. گەردن ئازایی؛ کاری بەخشینی تاوانی کەسێ لە ئاست خۆوە: **حلال‌بائی**

حلال‌زاده / halālzāde ، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. ۱. حەلاڵ‌زادە؛ هەلاڵ‌زادە. بەرانبەر: **حرامزاده** ‹بچەی حلال‌زاده بە دایی‌اش می‌رود: مندالی حەلاڵ‌زادە لە خالی دەکا› ۲. /مجازی/ دروستکار؛ درووسکار.

حلال گوشت / halālgûšt/: [عربی/ فارسی] صفت. گۆشت‌حەلاڵ؛ خاوەنی گۆشتێ کە شەرع خواردنی بە ڕەوا زانیوە. بەرانبەر: **حرام گوشت** ‹حیوان حلال‌گوشت: حەیوانی گوشت‌حەلاڵ›.

حل‌المسائل / hallolmasā'el/: [عربی] ☜ **حل‌المسایل**

حل‌المسایل / hallolmasāyel ، ـها/: [عربی]/اسم. کتێبێ کە پەرسف یان ڕێگە چارەی گەلێک پرسیاری تێدا نووسراوە.

حلال‌واری / halālvārî/: [عربی/ فارسی] قید. /گفتاری/ حەلاڵ و زەلاڵ؛ بە حەلالی ‹حلال‌واری صدهزار تومان هم برای خودت منظور کن: حەلاڵ و زەلاڵ سەدهەزار تمەنیش قازانج بۆ خۆت دانە›.

حلالی / halālî/: [عربی]/اسم. /گفتاری/ ۱. حەلاڵی؛ ڕەوایی ۲. گەردەن‌ئازایی؛ گەردن‌ئازایی؛ لێ خۆش‌بوویی ‹بابت تهمتی که به آزاد زده بود، از او حلالی خواست: لەمەڕ ئەو بوختیانە بۆ ئازادی کردبوو ، گەردن‌ئازایی لێ خواست›.

حلالی / hallālî/: [عربی] ☜ **حلّالیّت**

حلالیت / halālîyyat/: [عربی]/اسم. حەلاڵی؛ ڕەوایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی حەلاڵ بوون ‹در مورد حلالیت پیوند اعضا سؤال داشت: سەبارەت بە ڕەوایی

پێوەندی ئەندامە وە پرسیاری هەبوو›.
⊡ **حلالیت خواستن/ طلبیدن:** گەردنئازایی خواستن؛ داوای گەردەنئازایی کردن؛ داوای لێبووردن کردن ‹آمده بود بابت حرفهای آن روزش حلالیّت بخواهد: هاتبوو سەبارەت بە قسەکانی ئەو ڕۆژەی گەردنئازایی بخوازێ›.
حلالیت / hallālîyyat/: [عربی]/اسم. دۆخ یان چۆنیەتی تاوێنەر بوون: **حڵاڵی**
حلاوت / halāvat/: [عربی]/اسم. شیرنی؛ شیرینی؛ شیرانی؛ شیرناتی ‹حلاوت کلام: شیرینی وتار›.
⊡ **حلاوت کلام:** شیرینی قسە؛ شیرنی وتار؛ جوانی، ڕێکوپێکی و دڵبزوێنی قسە.
حلب / halab، ـها/: [عربی]/اسم. پووت؛ پۆت؛ تەنەکە؛ تەنکە؛ تنکە: ۱. دەفرێکی شەشپاڵوو زۆرتر لە جنسی حەڵەبی ‹حلب روغن: پووتی ڕۆن› ۲. ئەو ڕادە لە هەر شتێک کە لە پووتێکدا جێ دەبێتەوە ‹دو حلب روغن مصرف شد: دوو پووت ڕۆن بە کار برا›.
حلبی / halabî، ـها/: [عربی]/اسم. تەنەکە؛ حەڵەبی؛ حەڵەوی؛ پەڕەیێکی ناسکی ئاسن کە بە توێژێکی قەلا داپۆشراوە ‹قوطی حلبی: قوتووی حەڵەبی›.
حلبی آباد / halabîābād، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. [مجازی] حەڵەبیئاوا؛ گەڕەکە خانووی لە تەنەکە و شتی بێنرخیتر (زۆرتر لە دەور و بەری شاراندا).
حلبی‌ساز / halabîsāz، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] اسم. تەنەکەساز؛ حەڵەبیساز؛ وەستای دروستکردنی کەلوپەلی تەنەکەیی (وەکوو پووت، بۆشکە، قوڵەکوورە و...) ساز دەکا.
حلبی‌سازی / halabîsāzî/: [عربی/ فارسی]/اسم. تەنەکەسازی: ۱. کار یان پیشەی تەنەکەساز ۲. /ـها/ کارگەی تەنەکەسازی.
حلزون / halazûn، ـها/: [عربی]/اسم. شەیتانۆکە؛ چاوشەیتانە؛ هێلکەشەیتان؛ شەیتانەکڵە؛ ناخوونشەیتان؛ کەسپک؛ قەپۆشکە؛ قەپووشک؛ گیاندارێکی نێر- مای بچووکی نەرم و شل، بە دوو جووتە شاخەک کە چاوی لە سەر جووتێکیانە و قاپیلکەیەکی لە سەر کۆڵە، خۆی تێدا دەشارێتەوە.
حلزونی / halazûnî، ـها/: [عربی] صفت. پێچپێچۆکە؛ قیت و بەپێچ؛ پێچەڵپێچ؛ وەک قاپی شەیتانۆکە.
حلق / halq/: [عربی]/اسم. گەروو؛ گەڵوو؛ گلوەزێ؛ گەوری؛ کشکشێ؛ قورگ؛ قورووڤ؛ قوڕی؛ ئەوک؛ بەشێ لە دەزگای گەوارشت کە لە نێوان دەم و سوورێنچکدایە.
حلقات / halaqāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حلقه**
حلق‌آویز / halqāvîz/: [عربی/ فارسی] صفت. ئەڵقاوێز؛ دارەڵۆز؛ بەپەت هەڵاوەسراو؛ ئاوێزانکراو لە ملەوە (بە ئاڵاندنی گوریسێک لە مل و پێوە هەڵواستن بە مەبەستی خنکاندن) ‹خودش را از درخت حلق‌آویز کرده بود: خۆی لە دارەکەوە ئەڵقاوێز کردبوو›.
حلقوم / holqûm، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] گەروو؛ گەڵوو؛ گلوەزێ؛ قورگ؛ قورووڤ؛ قوڕی؛ ئەوک؛ قورتاسە ‹از حلقوم او بیرون کشید: لە گەرووی هێنایەوە›.
⊡ **از حلقوم کسی بیرون کشیدن:** [مجازی] لە گەرووی کەسێ هێنانەوە؛ بە کەسێ هەڵهاوردنەوە؛ لە قوڕگی کەسێ هاوردنەوە؛ لە کەسێ بە زۆر ساندنەوە ‹پولها را از حلقومش می‌کشم بیرون: پارەکە لە گەرووی دێنمەوە›.
حلقوی / haqavî/: [عربی] صفت. گەوی؛ خەلەکی؛ ئاڵقەیی؛ جەغزۆکە؛ خڕۆکە؛ گاخگۆر؛ خازئاسا؛ وێنەی جەغز و بازنە ‹کرم حلقوی: کرمی گەوی›.
حلقه / halqe، ـها؛ حَلَقات/: [عربی]/اسم. ۱. ئاڵقە؛ گەو؛ خەلەک؛ بازنە؛ چەمەر؛ چەمبەر؛ هەڵەک؛

خاز؛ گاخ؛ کەمە؛ گوهارۆک؛ هەڤێرکی؛ ترێ؛ هەر شتێکی خڕ ، گرۆڤەر یان بازنەیی ‹حلقەی زلف؛ حلقەی زنجیر: ئاڵقەی زوڵف؛ گەوی زنجیر› ٢. ئاڵقە؛ بازنە؛ گەزرک؛ خەلەک؛ ئەو شتانەی کە بۆ خەملاندن و ڕازانەوە بە قامک، لووت یان گوێیدا دەکەن ‹حلقەی طلا: ئاڵقەی زێڕ› ٣. ئاڵقە؛ گەوی؛ یەکانەی شتگەلی جەغزۆکە ‹چهار حلقه فیلم؛ دو حلقه لاستیک: چوار ئاڵقە فیلم؛ دوو ئاڵقە لاستیک› ٤. گەو؛ گەڕ؛ خول؛ گەزرک؛ خەلەک؛ چەرخە؛ سیستەمێک کە دوای خولدانێک بگەڕێتەوە سەر شوێنی سەرەتایی خۆی ٥. کۆڕ؛ دانیشتن؛ کۆز؛ ئەنجوومەن یان دانیشتنێکی پاڵ بە پاڵی یەک ‹حلقەی دوستان: کۆڕی دۆستان› ٦. *[زیست‌شناسی]* گەو؛ خەپکە؛ چەمەر؛ چەمبەر؛ گەزرک؛ خەلەک؛ هەر بەشێکی سەربەخۆی لەشی کرمئاسایان ٧. چەمەر؛ چەمەرە؛ دانە؛ دەنک؛ یەکانەی شماردنی مار ‹باغ‌وحش تهران چهار حلقه مار بوآ خریداری می‌کند: باخچەی گیانەوەرانی تاران چوار دانە ماری بووا دەکڕێ›.

▣ **حلقەی زنجیر:** ئاڵقە/ گەزک/ گەو/ چەمەرەی زەنجیر؛ هەر کام لەو جەغزۆکانەی کە چوونەتە نێو یەکەوە و زنجیریان سازکردووە.

حلقەی گل: دەستە/ ئاڵقە/ ملوێنە/ گەزرک/ گەوی گوڵ؛ چەپکە گوڵی گەوە کراو کە بۆ شاباش لە ملی کەسێکی دەکەن.

حلقەی نامزدی: ئەنگوستیلەی دەزگیرانی؛ ئاڵقەی دەزگیرانداری؛ ئەنگوستیلەیەک زۆرتر لە کانزای بەنرخ کە کچ و کوڕ لە کاتی دەسنیشان کردندا لە قامکی یەکی دەکەن.

▣ **حلقە زدن:** چەمبەر دان؛ چەمەرە دان: ١. کەمەگرتن؛ گەو بەستن؛ گەمارۆ دان؛ دەور دان؛ تەمووره دان؛ قۆنگەرە بەستن؛ پەڕانپەڕی شتێ گرتن ‹عدەای دور پیرزن حلقه زده بودند: بڕێ لە دەور پیرەژنەکە چەمەرەیان دابوو› ٢. پەپکە/ پاپۆکە دان؛ پەپکە بەستن؛ قەف دان؛ چەمۆڵە دەی؛ بە شێوازی ئەڵقە دەرهاتن ‹ماری در آنجا حلقه زده بود: مارێک لەوێدا پەپکەی دابوو›.

حلقەبەگوش / halqebegûš ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* گوێلەمست؛ گوێڕایەڵ؛ گۆش‌بەراواز؛ فەرمانبەری وەکوو نۆکەری وا چما خاوەنەکەی ئاڵقەی لە گوێی کردووە ‹غلام حلقەبەگوش: نۆکەری گوێلەمەست›.

حلم / helm/: [عربی] *اسم. [ادبی]* پشوودرێژی؛ پشووداری؛ نەرم و نیانی؛ تەوتین؛ تەوات؛ نتمداری ‹با تو گویم که چیست غایت حلم/ هر که زهرت دهد، شکر بخشش: بە تۆ بێژم چیە مانای ئەوپەڕی پشوودرێژی/ کەسێ زەهری دە زارت کرد، ئەتۆ شەکری لە بەر دانێ›.

حلمە / holme/: [؟] *اسم. [کالبدشناسی]* پرزەی زمان؛ هەر کام لەو بەرزاییە وردیلانەی وەک پرزگ کە لە سەر زمانە.

حلوا / halvā ، ـها؛ حَلویات/: [عربی] *اسم.* هەڵوا؛ حەڵوا؛ هەلاو؛ هەروا؛ هەلبا؛ هێولا؛ ئاوار؛ ئاسیدە؛ حەریر؛ چێشتی ئارد و شەکر (یان ماکی شیرینی دیکە) و ڕۆن و گوڵاو و زەعفەران.

▣ **حلوای گل:** هەڵوای گوڵەزەردە؛ هەڵوایەک کە بە جێی ئارد، گوڵە زەردەی تێدەکەن.

▣ **حلوا-حلوا کردن:** *[تعریض]* لە سەر سەر نان؛ لە بان سەر دانیان؛ گەلەک ڕێزلێنان و گرنگی پێدان.

حلوا خیر/ خیرات کردن: *[تعریض]* هەڵوا بەشەو کردن (بۆ وریاکردنەوە لە مەترسیەک دەگوترێ) ‹خیال می‌کنی زندان حلوا خیر می‌کنند؟!: پێت وایە لە بەندیخانەدا هەڵوا بەش دەکەنەوە؟!›.

حلوای کسی را خوردن: *[کنایی]* هەڵوای کەسێک خواردن؛ لە پرسەی کەسێکدا بەشداری کردن؛ پاش مردنی کەسێ مانەوە.

حلـوااردە / halvā'arde/: [عربـی/ فارسـی]/اسـم. تاعین؛ هەڵوائەردە؛ ئاردەقوم؛ هەڵوای کونجی و دۆشاو.

حلواشکری / halvāšekarî/: [عربـی/ سنـسکریت] /اسـم. ئـاردپێچ؛ ئـاردەقوم؛ هەڵـوای کـونجی و شەکر.

حلوامـاهی / halvāmāhî، ـهـا؛ ـان/: [عربـی/ فارسی]/اسـم. ماسـیهەڵـوا؛ ماسـیەکی پانۆکـەی ناسکی خۆشخۆراکی ئاوی گەرمە: **ماهی حلوا**

حلوائی / halvā'î/: [عربی] ☜ **حلوایی**

حلوایی / halvāyî، ـها/: [عربی]/اسـم. هەڵـوایی: ١. هەڵواچی؛ کەسێ کە پیـشەی سـازکردن (و فرۆشتن)ی هەڵوایە ٢. کارگای هەڵوا ساز کردن ٣. هەڵوافرۆشـی؛ دووکـانی هەڵـوا فرۆشـی * **حلوائی**

حل وفصل / hall-o-fasl/: [عربی]/اسـم. چاروبـڕ؛ کار و ڕەوتی کۆتایی هێنان بـە شـەڕ و نـاکۆکی ‹آخر توانستی اختلافشان را حلوفـصل کنـی؟: ئـاخری توانیت ناکۆکیەکانیان چاروبر کەی؟›.

حلـول / hulûl, holûl/: [عربـی]/اسـم. کـاری دەرهاتن لە جێگا یان شوێنێکەوە.

▣ **حلول سال نـو**: دەسـپێکردنی سالـی نـوێ؛ داهاتنی سالی تازە ‹حلول سال نو را بـە جنابعـالی تبریک میگویم: دەسپیکردنی سالـی نویتـان لـێ پیرۆزبایی دەکەم›.

▣ **حلول کردن روح کسی**: گیان خزانـە لەشـی کەسێکەوە؛ خزانی ڕۆحی کەسـێ لـە لەشـی کەسێکیترەوە ‹شاید روح گرگ در او حلول کرده: گاهەز گیانی گورگ خزابیتە لەشیەوە›.

حلویات / halavîyyāt, halvîyyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حلوا**

حله / holle/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. جـلوبـەرگی نوێ؛ بەرگی نوێ؛ گنجی گەوز ٢. جـلوبـەرگی خەملاو و ڕازاوە.

حلیم[1] / halîm/ ☜ **هلیم**

حلیم[2]: [عربی] صفت. [ادبی] پـشوودرێژ؛ نـەرم و نیان؛ بەپشوو؛ پشوودار؛ بردبـار؛ دڵـفراوان ‹مـرد حلیم و موقری بـود: پیـاوێکی پـشوودرێژ و سـەنگین بوو›.

حلیه / helye/: [عربی]/اسم. [ادبی] خشڵ؛ زیوەر.

حمـار / hemār، ـان/: [عربـی]/اسـم. [ادبـی] کـەر؛ هەر؛ گوێدرێژ ‹آدمی را عقل باید در بدن/ ورنه جـان در کالبد دارد حمار: بۆ مرۆ ئاوەز لـە لەشـدا پێویـستە/ باسی گیان بێ، خۆ کەریش گیانی هەیە›.

حماسه / hamāse, hemāse، ـها/: [عربـی]/اسـم. ١. [نامتداول] پاڵەوانی؛ بەدڵ و جەرگی؛ ئازایەتی؛ دلێری ٢. شیعر یان چیرۆکێک کـە لـە بـارەی دلێری و پاڵـەوانەتیەوە گـوتراوە ٣. بەسـەرهاتی دلێران و پاڵەوانان ٤. [مجازی] کار یـان ڕووداوی قارەمانانە.

حماقت / hemāqat، ـها/: [عربی]/اسم. گـەوجی؛ دەبەنگی؛ بێئاوەزی؛ سایلۆحی؛ گێـژی؛ گێلـی؛ بێفکری ‹خود بزرگبینی نشان حماقت است: خـۆ بـە زل زانی نیشانەی گەوجیە›.

▣ **حماقـت کـردن**: گـەوجیکـردن؛ دەبـەنگی کردن؛ کەریەتیکردن؛ گەوجی دانـە خـەرجا ‹حماقت کردی آن کار را نپذیرفتی: گـەوجیت کـرد ئەو کارەت قبووڵ نەکرد›.

حمـال / hammāl/: [عربـی]/اسـم. ١. /ـهـا؛ ـان/ کۆڵبەر؛ کۆڵکێش؛ کۆڵهەڵگر؛ کوولی؛ هـەمل؛ عەنباڵ؛ حـەماڵ؛ حـەنباڵ؛ حـەمباڵ؛ عـەمباڵ؛ عەمبار ٢. ☜ **کِشتیدُم-٢**

حمـــالی / hammālî، ـهـــا/: [عربـــی]/اسـم. کۆڵکێشی؛ حەماڵی؛ حەمباڵـی: ١. کۆڵـبەری؛ کۆڵهەڵگری ‹حالا دیگر حمـالی هـم ماشـینی شـده اسـت: ئێـستە ئیتـر کـۆڵکێـشیش بۆتـە ماشـینی› ٢. [کنایی] کاری سەخت و کەم بارەچە.

حمام / hammām/: [عربی]/اسم. ١. /ـها/ گەرماو؛ گـەرماوە؛ سـناو؛ خانوویـەک بـە کەرەسـەی پێویستەوە بەشێوەی ژووری جیاـجیا و ئـاوی

سارد و گەرم، کە هەر کەسێ دەتوانێ بە دانی پارەیەک بڕوا و خۆی تێدا بشۆرێ ‹حمام عمومی: گەرماوی گشتی› ۲. /ـها/ حەمام؛ حومام؛ حەمام؛ سناو؛ ژوورێکی ساز کراو لە ماڵدا بۆ خۆ شوتن ‹توی حمام بودم کە تلفن زنگ زد: لە حەمام بووم تەلەیفوونەکە زەنگی دا› ۳. حەمام؛ کار یان ڕەوتی لەش خستنە بەر کارتێکری شتێکەوە بە مەبەستی دەرمان یان حەسانەوە ‹حمام آفتاب: حەمامی هەتاو› ٤. /ـها/ تەشت؛ دەفرێ کە تراوێکی تێدایە بۆ خووساندنی شتێک لە نێویدا ‹حمام آبکاری: تەشتی ئاوکاری›.

▣ **حمام خزینە:** خەزێنە؛ گەرماوی وا کە خەزێنەی ببێ.

حمام خصوصی: نمرە؛ حەمامی تایبەتی؛ حەمامی تاکەکەسی؛ گەرماوێ کە ژووری تایبەتی بۆ شوشتنی کەسێک (و هاوڕێکانی) هەبێ: **حمام نمرە**

حمام دوش: حەمامی دووش؛ گەرماوێ کە بۆ شۆردن لە دووش کەڵک وەردەگیرێ.

حمام زنانە: حەمامی ژنانە: ۱. گەرماوی گشتی بۆ ژنان. هەروەها: **حمام مردانە** ۲. *[کنایی]* کانی ژنان؛ هانەو ژەنا؛ جێگای زۆر پڕدەنگ و قەرەباڵغ.

حمام سونا: حەمامی سۆنا: ۱. حەمامی وا کە بە هەڵم گەرم دەبێ ۲. حەمامی خاوەن کەرەسەی بەدیهێنانی هەڵم.

حمام عمومی: حەمامی گشتی؛ گەرماوی گشتی؛ گەرماوێ کە خەڵکی پێکەوە و پاڵ بە پاڵی یەک خۆیان دەشۆن.

حمام نمرە ☜ **حمام‌خصوصی**

▣ **حمام آفتاب گرفتن:** خۆ هەڵخستن؛ خۆ بەر بەرۆچکە دان؛ بە ڕووتی لە بەر هەتاو هەڵاژیان.

حمام خون بە راه انداختن: *[کنایی]* جۆگەی خوێن بەردانەوە؛ لافاوی خوێن خستنە ڕێ؛ قەلاچۆ تێخستن؛ کوشت و کوشتاری زۆر کردن ‹نازیها در ورشو حمام خون بە راه انداختند: نازیەکان لە ڤەرشۆدا جۆگەی خوێنیان بەرداوە›.

حمام رفتن/ کردن: حەمام‌کردن؛ ڕۆیشتن بۆ گەرماو؛ بۆ خۆ شۆردن چوون بۆ حەمام.

حمامە / hammāme/: [عربی] ☜ **کبوتر-۱**

حمامی / hammāmî ، ـها/: [عربی]/اسم. حەمامچی؛ حەمامدار؛ بەرپرسی حەمام ‹همسایەمان حمامی است: دراوسێکەمان حەمامچیە›.

حمایت / hemāyat ، ـها/: [عربی]/اسم. پشتیوانی؛ پشتەڤانی؛ زێرەڤانی؛ پشتگری: ۱. ئاگاداری لە کەسێ یان شتێک لە بەرانبەر مەترسی یان گەزنەوە ‹حمایت از خانوادەهای بی‌سرپرست: پشتگری لە بنەماڵەگەلی بێ‌سەرپەرشت› ۲. پشتیوانی لە کەسێک بۆ ئەنجامدانی کارێک ‹حمایت از دولت: پشتیوانی لە دەوڵەت›.

حمایتی / hemāyatî/: [عربی] *صفت.* پشتگرانە؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی پشتیوانی‌کردن.

حمایل / hamāyel ، ـها/: [عربی]/اسم. حەمایەل؛ حەمایل؛ حەنبەڵ؛ هەر چی ڕاست و چەپ دە مل کرێ و شۆڕ بێتەوە.

▣ **حمایل کردن:** خستنە سەر شان؛ کردنە شانداا؛ حەنبەڵ کردن؛ لە سەر شان شۆڕکردنەوە ‹دستش را حمایل گردنش کردە بود: دەستی خستبووە سەر شانی›.

حمد / hamd/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* ستایش؛ پەسن؛ حەمد.

حمد و سورە / hamd-o-sûre/: [عربی]/اسم. حەمد و سوورە؛ دوو سوورەی حەمد و تەوحید کە لە نوێژا دەخوێنرێ.

حمق / homq/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* گەوجی؛ بێ‌ئاوەزی؛ دەبەنگی ‹خودستایی نشانەی حمق است: بە خۆدا هەڵگوتن نیشانەی گەوجیە›.

حمقا / homaqā/: [عربی] جمعِ ☜ **احمق**

حمل / hamal/: [عربی] /اسم. ۱. ☜ **بەرە-۱**

۲. *[قدیمی]* خاکەلێوە؛ ئاخەلێوە؛ گوڵوەس؛ سیاوکام؛ گوڵوس؛ هەوەڵین بورج لە ۱۲ بورجی ساڵ.

حمل / haml/: [عربی]/*اسم*. ۱. ئاز و گۆز؛ کار یان ڕەوتی بردن؛ گواستنەوە؛ ڕاگوێزان؛ بەردەی؛ هەڵگرتن و بردنی شتێ لە جێگایەکەوە بۆ جێگایەکی‌تر ‹حمل بار؛ حمل مسافر: ڕاگوێزانی بار؛ گواستنەوەی مسافر› ۲. *[نامتداول]* بار؛ تۆڵ؛ پز؛ گۆدەک؛ منداڵێ کە لە سکی دایکدا بێ ۳. *[ادبی]* کار یان ڕەوتی وا دانان؛ بۆ چوون؛ گاهەزی دان ‹حمل بر خودستایی نشود: وای دامەنین بەخۆمدا هەڵدەڵێم›.

▣ **حمل اسلحه:** هەڵگرتنی چەک ‹دو نفر به جرم حمل اسلحه دستگیر شدند: دوو کەس بە تاوانی هەڵگرتنی چەک قۆڵبەست کران›.

حمل بار: بارەڵگری؛ هەڵگرتنی بار؛ هەڵگرتن و جێبەجێ کردنی بار ‹ماشین ویژەی حمل بار: ماشینی تایبەتی هەڵگرتنی بار›.

▣ **حمل شدن:** بارکران؛ بران؛ بریەی؛ ئازوگۆزکران؛ هلهاتن؛ جێبەجێ بوونی بار لە جێگایەکەوە بۆ جێگایەکی دیکە ‹اثاث خانه به بانه حمل شد: کەلپەلی خانووەکە بارکرا بۆ بانە›.

هەروەها: **حمل کردن**

حملات / hamalāt/: [عربی] جمعِ ☜ **حَمله**

حمل‌ونقل / haml-o-naql، ـها/: [عربی]/*اسم*. ئازوگۆز؛ ئاڵوگۆڕ؛ ئاڵوگوێر.

حمله / hamle، ـها؛ حَمَلات/: [عربی]/*اسم*. هەڵمەت؛ هێرش؛ هەو؛ گالا؛ شالاو؛ شاتاڵ؛ ڕاهشت؛ هێشک؛ پەلامار؛ هورووژم؛ ئرشت؛ هرشت؛ وەرد: ۱. جووڵانی بە گوژم و گڕی شەڕهەڵایسێن بە مەبەستی گەزن‌گەیاندن یان تاراندنی دیتران ‹سگ به من حمله کرد: سەگەکە پەلاماری دام› ۲. ڕۆیین بەرەو لای دوژمن بۆ شکست پێدانی ‹دیشب به سنگرهای ما حمله کردند: دوێنێ‌شەو هێرشیان کردە سەر مەتەریزەکانمان› ۳. جووڵانی بەلەز بەرەو ئامانجێک ‹همه یکباره به طرف شیرینی‌ها حمله کردند: گشت بە جارێ هێرشیان بردە سەر شیرنیەکان› ٤. *[ورزش]* بزووتن بەرەو زەوینی هەڤبەر یان پەل‌وپۆ بۆ وەرگرتنی سەرپشکیەک و بۆڕ پێدانی ‹تیم حریف دو بار به دروازەی ما حمله کرد: دەستەی هەڤبەر دوو جار هەڵمەتی دەروازەیان داین› ٥. پلار؛ ولەول و تووڕەیی وێرای هەڵشاخان ‹روزنامەها به وزیر راه حمله کردند: ڕۆژنامەکان وەزیری ڕێیان دایە بەر پلار› ٦. گورمتە؛ گورمژ؛ بەرکردەوەی بە گزوگوژمی نەخۆشیەک ‹حملەی قلبی: گورمتەی دڵ›.

حمله‌دار / hamledār، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم*. سەرکاروان؛ سەرپەرشتی کاروانی حەج.

حمله‌ور / hamlevar/: [عربی/ فارسی] *صفت*. هەڵمەتبەر؛ شالاوبەر؛ پەلاماردەر؛ ورووژم‌کەر؛ هاژۆتکار؛ گورمژبەر؛ وەشکی.

حمیت / hamîyyat/: [عربی]/*اسم*. *[ادبی]* خیرەت؛ زۆم؛ هەستی پێویستی پشتیوانی کردن لە شتێکی خۆشەویست.

حمیده / hamîde/: [عربی] *صفت*. *[ادبی]* پەسندکراو؛ لەبار؛ شیاو ‹صفات حمیده: خۆ و خدەی پەسندکراو›.

حمیر / hemyar/: [عربی]/*اسم*. حێمیەر: ۱. تیرەیەکی سپی پێستی سامی، نیشتەجێی یەمەن کە دوایی لەگەڵ تیرەکانی دیکەدا تێکەڵ بوون ۲. /ـها؛ ـان/ هەر کام لە کەسانی ئەو تیرەیە.

حنا / hanā/: [عربی]/*اسم*. خەنە؛ خەنێ؛ خنیە؛ هەنە؛ هنە: ۱. /ـها/ بنچکێکی گوڵ سپی و هۆشەیی بە کۆمەڵە ۲. گەردی وشکەوبوو لە گەڵاگەلی ئەو گیایە کە وەک ماکێکی ڕەنگی و ئاراییشتی بە کاری دەبەن.

▣ **حنا بستن/ گذاشتن:** خەنەگرتن؛ گرتنەوەی خەنە بە سەر و دەست و پا و نینۆکاندا.

حنای کسی (پیش دیگری/ دیگران) رنگ

نداشتن:[مجازی] دەفە/ پارەی کەسێک لای کەسێک یا کەسانێکەوە دەنگ نەدان/ نەچوون؛ هاردی پەی یۆی نەمەنەی؛ بێ‌بایەخ بوونی کەسێک بەلای کەس یان کەسانێکی ترەوە ‹حنای تو دیگر پیش ما رنگ ندارد: دەفەی تۆ چیتر لای ئێمەوە دەنگ نادا›.

حنائی / hanā'î/: [عربی] ☜ **حنایی**

حنابندان / hanābandān/: [عربی/ فارسی]/اسم. خەنەبەندان؛ خەنەبەنان؛ کۆ بوونەوەی ژنان شەوی پێش بووک بردن کە خەنە دەگرنە دەستی بووک و کیژان.

حنایی[1] / hanāyî/: [عربی]/اسم. خەنەیی؛ ڕەنگی سووری ڕۆشن کە لە قاوەیی دەکا: **حنائی**. هەروەها: **حنایی‌رنگ**

حنایی[2]: صفت. خەنەیی؛ خەنەین: ۱. خەناوی؛ تێکەڵ بە خەنە ‹دستم حنایی شد: دەسم خەناوی بوو› ۲. بە ڕەنگی خەنە ‹چند پر حنایی داشت: چەند پەڕی خەنەیی هەبوو› * **حنائی**

حنبلی / hambalî, hanbalî/: [عربی]/اسم. حەمبەلی؛ حەنبەلی: ۱. یەک لە چوار مەزهەبی موسوڵمانانی سوننی کە ئیمام ئەحمەدی حەنبەل (۱٦٤-۲٤۱ ک. م.) و شاگرد و یارەکانی دایانناوە ۲. ـها/ شوێنکەوتووی ئیمام ئەحمەدی حەمبەل.

حنجره / hancare/: [عربی]/اسم. کشکشێ؛ بەشی بەدیهێنەری دەنگ لە نێوان زمان و گەرووداکە لە دوو ماسوولکەی ناسک و چینێک ژێتار پێک هاتووە.

حنظل / hanzal/: [عربی]/اسم. هندوانەی ابوجهل ☜ **هندوانه**

حنفی / hanafî/: [عربی]/اسم. حەنەفی: ۱. یەک لە چوار مەزهەبی موسوڵمانانی سوننی کە ئیمام ئەبووحەنیفە (۸۰-۱۵۰ک. م.) و شاگردەکانی دایانناوە ۲. ـها؛ ـان/ شوێن کەوتووی ئیمام ئەبووحەنیفەیە.

حنوط / hanût, honût/: [عربی]/اسم. حەنووت؛ حونووت؛ ماکێکی بۆنخۆشە لە لەشی مردووی دەدەن.

حوا / havvā/: [عربی]/اسم. ۱. حەووا؛ دایکەوا؛ ژنی بابەدەم؛ خێزانی بابەدەم؛ مەشیانە؛ هەوەڵین ژنی ئافرێنراو لە ئامۆژەکانی دینی موسوڵمانان، خاچپەرستان و جووەکاندا ۲. [نجوم] ☜ **مارافسای ـ۲**

حوائج / havā'ec/: [عربی] ☜ **حوایج**

حوادث / havādes/: [عربی] جمعِ ☜ **حادثه**

حواری / havārî ، ـان؛ ـون/: [عربی]/اسم. [ادبی] حەواری؛ نازناوی هەرکام لە یارانی عیسای پێغەمبەر ‹یهودا یکی از دوازده حواری مسیح بود: یەهوودا یەک لە دوازدە حەواری مەسیح بوو›.

حواس / havās(s)/: [عربی]/اسم. ۱. جمعِ ☜ **حِس** ۲. هزر؛ های؛ جەی؛ واق؛ سەرنج و ئامادەیی زەین ‹حواس کسی را پرت کردن: هزری کەسێ شێواندن›.

⊡ **حواس کسی به چیزی بودن:** هۆشی کەسێ بە لای شتێکەوە بوون؛ جەی یۆی لاو چێوێوەنە بیەی ‹حواسم به رادیو بود: هۆشم بە لای ڕادیۆکەوە بوو›.

حواس کسی را پرت کردن: هزری کەسێک شێواندن ‹صدای آژیر حواسم را پرت کرد: دەنگی ئاژیرەکە هزری شێواندم›. هەروەها: **حواس کسی پرت بودن؛ حواس کسی پرت شدن**

حواس کسی نبودن:[گفتاری] هۆشی کەسێک بە خۆیەوە نەبوون؛ بیری کەسێ بڵاو بوون؛ جەی نەبیەی؛ سەرنج نەدان ‹اصلاً حواسش نیست دارد چه می‌کند: هەر هۆشی بە خۆیەوە نیە چی ئەکا›.

حواس‌پرت / havāspart ، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. کەم‌هۆش؛ کەم‌زەین؛ تووشی بیربڵاوی هاتوو ‹آدم حواس‌پرت که نباید سر صندوق بنشیند: مرۆی کەم‌هۆش کوا دەبێ لە سەر دەخڵەوە

دانیشێ›.

حواس‌پرتی / havāspartî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. کەم‌هۆشی؛ بیر بلاوی؛ کەم‌زەینی؛ دۆخ یان چۆنیەتی نەبوونی توانایی کەڵک وەرگرتن لە زەین و بیر و یاد.

حواشی / havāšî/: [عربی] جمعِ ☜ **حاشیه**

حواصیل / havāsîl ، ـها/: [عربی]/اسم. ماسی‌خۆرە؛ شاوە؛ شاهۆ؛ شاڤ؛ ناوی چەن جۆر باڵندەیە کە لە قەراخی ئاودا دەژین.

▣ **حواصیل ارغوانی:** سوورەیلک؛ شاوە مل‌درێژ؛ جۆرێک ماسی‌خۆرەی شاپەڕ قاوەیی و سوورە کە لای چاوی بە چەند پەڕ رازاوەتەوە.

حواصیل دودی: شاوە بۆرە؛ شاوە سڵتانی؛ شاوە بەڵەک؛ جۆرێ ماسی‌خۆرەی گەورەی سەر سپی و بەرسینگ ڕەشە.

حواصیل زرد: شاوە جغەدار؛ شاوە زەردە؛ شاوە زەردکە؛ ماسی‌خۆرەیەکی زەرد و سپیە.

حواصیل شب: ڕەشە شاوە؛ واقی شەوێ؛ ماسی‌خۆرەی سەر و پشت ڕەشی باڵ و جووچک بۆر.

حوالت / havālat/: [عربی]/اسم. /ادبی/ هەواڵە؛ حەواڵە.

حوالجات / havālecāt/: (!) [عربی] جمعِ ☜ **حواله**

حواله / havāle ، ـها؛ حوالجات/: [عربی]/اسم. حەواڵە؛ ئاراسە؛ پسوولە: ۱. نووسراوەیەک کە تێیدا خوازراوە پارە یان شتێک بە هەڵگری بدرێ ‹این حواله را ببر ۵۰ بند کاغذ بگیر: ئەم حەواڵە بەرە و ۵۰ بەند کاغەز وەرگرە› ۲. ڕەوتی ناردن؛ پارە یان ماڵێک کە لە لایەن کەسێک یان دامەزراوەیێکەوە بۆ دیتری دەنێردرێت ‹صد تومان برایش حواله کردم: سەد تمەنم بۆ نارد› ۳. ڕەوتی خستن؛ ئەسپاردنی کارێک بە کەسێ، کاتێ یان شوێنێکی‌تر ‹به ماه آینده حواله کردند: خستیانە مانگێکی‌تر›.

▣ **حواله دادن کسی به جایی:** /کنایی/ حەواڵە بە گەواڵە پێ کردنی کەسێک؛ کەسێک دەستاودەس پێکردن ‹مرد بیچاره را توی اداره از این اتاق به آن اتاق حواله دادند: ئەو پیاوە داماوەیان لە مەزرینگەدا، لەم دیو بۆ ئەو دیو حەواڵە بە گەواڵە پێ‌دەکرد›.

حواله کردن چیزی به طرف کسی: فڕێدانی شتێ بۆ کەسێک ‹سنگ را به طرفم حواله کرد: بەردەکەی فڕێدا بۆم›.

حوالی / havālî/: [از عربی]/اسم. دەوروبەر؛ دەور و وەر؛ هەڤێرکە؛ ئالی؛ دەوران‌پشت؛ دەوروپشت؛ مەوق ‹خانه‌شان در آن حوالی بود: ماڵەکەیان لەو دەوروبەرەدا بوو›.

حوایج / havāyec/: [عربی] جمعِ ☜ **حاجَت: حوائج**

حوت / hût/: [عربی]/اسم. ۱. ☜ **ماهی[1]ـ۱** ۲. /تقویم/ ڕەشەمە؛ دوایین بورج لە دوازدە بورجی ساڵ.

حورانی / hûrānî/:/اسم. حوورانی: ۱. هۆزی کەوناری سپی‌پێستی نیشتەجێی ئاسیای بچووک ۲. /ـها؛ ـان/ هەرکام لە خەڵکی ئەو هۆزە ۳. زمانی ئەو هۆزە.

حوری / hûrî/: [عربی]/اسم. /ـها؛ ـان/ حۆری؛ هووری؛ کیژی جوانی ناو بەهەشت.

حوزه / howze, ho:ze ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. ناوچە؛ دەوەر؛ دەڤەر؛ کاڤار؛ شوێن یان مەڵبەندێک کە لە ژێر کارتێکەری ڕووداوێکی سروشتی، کار یان ئاکارێکدا بێ ‹حوزه‌ی انتخابات؛ حوزه‌ی نفتی: ناوچەی هەڵبژاردن؛ دەوەری نەوتی› ۲. بنکە؛ جێگە یان ناوەندی پێوەندیدار بە کارێکەوە ‹حوزه‌ی حزبی: بنکەی حیزبی›.

▣ **حوزه‌ی استحفاظی:** دەڤەری پاسەوانی؛ ناوچەی چاوەدێری.

حوزه‌ی انتخاباتی: ناوچەی هەڵبژاردن؛ ناوچەیەک لە شار یان پارێزگایەک کە مافی

هەڵبژاردنی نوێنەریان هەیە.

حوزەی حزبی: بنکەی حیزبی؛ چکۆلەترین یەکەی حیزبی کە لە کۆ بوونەوەی چەن کەس لە ئەندامانی حیزب پێکدێ.

حوزەی رأی‌گیری: بنکەی دەنگدان؛ جێگای دانانی سندووقی دەنگەکان بۆ هاتنی خەڵکی بۆ دەنگ‌دان.

حوزەی علمیّه: جێگایێ کە فێرکاری دینی تێدا ئەنجام دەدرێ.

حوزەی فعالیت: دەڤەری کار؛ ناوچەی کار؛ ئاقار یان گۆڕەپانی کار.

حوصله / howsele, ho:sele/: [عربی]/اسم. تاقەت: ۱. *[گفتاری]* تابشت؛ هێدکی؛ پشوو لەسەرخۆیی ‹کمی حوصله کن، درست می‌شود: کەمێ تاقەت بێنە، دروست دەبێ› ۲. لەش؛ تاو؛ هاز؛ تەڤا؛ تەیاری زەین بۆ ئەنجامدانی کارێ ‹حوصلەی هیچ کاری را نداشت: تاقەتی هیچ کارێکی نەبوو›.

▣ **حوصله به خرج دادن:** خۆ ڕاگرتن؛ تابشت هێنان ‹خیلی حوصله به خرج دادم و چیزی نگفتم: زۆرم خۆ ڕاگرت و هیچم نەگوت›.

حوصلەی کاری یا کسی را نداشتن: واز لە کەسێ یان شتێ نەبوون؛ لەشوو کەسێوی یا هەرمانێوە نەبیەی ‹دیگر حوصلەی خواندن ندارم: دیتر وازی خوێندنم نیە›.

حوصله کردن: تاقەت هێنان؛ تاقەت هاوردن؛ وێسان و هیچ کارێ نەکردن ‹کمی حوصله کن، درست می‌شود: کەمێ تاقەت بێنە، جێبەجێ دەبێ›.

حوصلەی کسی را سر بردن: *[مجازی]* کەسێک وەڕەز/ بێ‌تاقەت/ جاڕزکردن ‹این سر و صدا حوصلەی همەی ما را سر برد: ئەم هەرا و هوریایە هەموومانی وەڕەز کرد›.

حوصلەی کسی سر رفتن: *[مجازی]* ۱. وەڕەز بوون؛ جاڕز بوون؛ بێ‌تاقەت بوون ‹از آن همه غرولند، حوصلەی همەی ما سر رفته بود: لەو هەموو خته و بۆڵە هەموو جاڕز ببووین› ۲. داگیران؛ داگیریان؛ خەم و خەفەت داگرتن ‹از تنهایی حوصله‌ام سر رفت: لە تەنیایی داگیرام›.

حوض / howz, ho:z، ـها/: [عربی]/اسم. ئەستێرک؛ حەوز؛ برکە؛ برک؛ کوڕان؛ جۆرنە؛ ئاوگیرێکی دەسکرد و ڕووباز، چکۆلەتر لە ئەستێر ‹کنار حوض نشست تا دستش را بشوید: لە لای ئەستێرکەکە دانیشت دەسی بشوا›.

حوضچه / howzče, ho:zče، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. حەوزۆکە: ۱. کوڕان؛ جۆرنە؛ ئەستێرکی چکۆلە ۲. چاڵێکی گەورەی دەورگیراو لە لای ئاوێکی گەورەوە (وەکوو دەریا و چۆم) ‹حوضچەی نمک‌گیری: حەوزۆکەی خوێگری› ۳. ئەستێر؛ ئەستێرک یان جێگایەک بۆ هەڵگرتنی تراو و ئەنجامدانی کار لە سەری ‹حوضچەی پرورش ماهی: ئەستێرکی بارهێنانی ماسی›.

حوضخانه / howzxāne, ho:z-، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. *[قدیمی]* حەوزخانە؛ ژوورێک (زۆرتر) لە ژێرزەویندا بە ئەستێرک و فوارەوە کە لە شارگەلی گەرمیاندا بۆ دانیشتن لە ڕۆژانی گەرمی هاویندا کەڵکی لێوەردەگرن.

حوضه / howze, ho:ze، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. ئاوەڕۆ؛ ناوچە یان دەڤەرێ کە ئاوەکانی دەڕێژێتە ناو زەریا، زەریاچە یان چۆمەوە ۲. بەراو؛ ناوچەیەک کە لە ئاوی ڕووبارێک تێراو دەبێ.

حول / howl, ho:l/: [عربی]/اسم. ۱. /حوالی/ ئاقار؛ پەگاڵ ‹حول محورش می‌چرخید: لە پەگاڵ خولگەکەیدا دەخولایەوە› ۲. توانایی؛ هێز؛ هاز؛ تەشە؛ تاو؛ گوڕە.

حول و حوش / howl-o-howš, ho:l-o-ho:š، ـها/: [عربی]/اسم. پەگاڵ؛ دەور و پشت؛ دەور و پەشت؛ دەوراندەور؛ هاوێردۆر؛ هێڵ؛ دەور و بەر؛

پەڕانپەر؛ کەنارە و کەنار؛ قەراخ بێچاخ؛ دۆرماندۆر.

حوله / howle, ho:le، ـها/: [؟]/اسم. خاولی؛ هەولە؛ مەرحەمە؛ پشتەماڵ؛ پەشتەماڵ؛ پارچەی نەرم و کولکنی خۆ وشک‌کردنەوە.

حولەای / howle'î, ho:le'î/: [؟] صفت. مەرحەمەیی؛ هەولەیی: ١. شیاو بۆ خاولی ٢. لە چەشن یان وەکوو خاولی ‹پارچەی حولەای: قوماشی مەرحەمەیی›.

حومه / howme, ho:me، ـها/: [عربی]/اسم. ١. ئاقار؛ هانقاس؛ هانقەراس؛ هانقار؛ دەور و بەری ئاوەدانی ٢. دەور و بەر؛ ئاواییەک نێزیک بە شار ‹ساکنان حومەی کرمانشاه: دانیشتوانی ئاقاری کرماشان›.

حی / hay(y)/: [عربی] صفت. [ادبی] زیندوو؛ زینوو؛ زینە؛ زندە؛ زنی ‹او حیّ و حاضر جلو شما ایستاده: ئەوا زرپ و زیندوو لە بەردەم ئێوەدا ڕاوەستاوە›.

حیا / hayā/: [عربی]/اسم. شەرم؛ فەدی؛ فهێت؛ حەیشۆ؛ چەشووری؛ چاوڕوو، ڕاف؛ شەرم و شوورەیی؛ حەیا ‹خوب است کە آدم کمی حیا داشته باشد: چاکە بنیادەم هێندێک شەرمی هەبێ›.

◘ **حیا کردن:** شەرم کردن؛ حەیا کردن ‹پسر حیا کن! این کارها خوب نیست: کوڕە شەرم بکە! ئەم کارانە باش نیە›.

حیات / hayāt/: [عربی]/اسم. [ادبی] ژیان؛ ژین؛ ژیوەی؛ ژی؛ ژیو؛ زندەگی؛ زینگی ‹حیات و ممات: ژیان و مەرگ›.

◘ **حیات وحش:** ژیانی کەژی؛ گیانی کەژی؛ ژیانی گیانلەبەرانی کێوی.

◘ **حیات داشتن:** زیندوو بوون؛ زینوو بوون؛ زینگ بوون؛ لە ژیاندا بوون؛ زینە بیەی ‹آن موقع پدرم حیات داشت: ئەو کاتە بابم زیندوو بوو›.

حیاتبخش / hayātbaxš/: [عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] گیانبەخش؛ بەخشێنەری ژیان یان هۆی درێژەی ژیان ‹پرتو حیاتبخش خورشید: تیشکی گیانبەخشی هەتاو›. هەروەها: **حیاتبخشی**

حیات‌وممات / hayāt-o-mamāt/: [عربی]/اسم. [ادبی] ژیان و مەرگ؛ بوون‌ونەبوون؛ مەردە و ژیوەی؛ مەرگ‌وزیندەگی ‹حیات‌وممات او بە این بحث بستگی دارد: ژیان و مەرگی بەم باسەوە بەسراوە›.

حیاتی / hayātî/: [عربی] صفت. حەیاتی: ١. ژیانی؛ زندەگی؛ زیندەگی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ژیانەوە ‹فعالیّتهای حیاتی: کارگەلی حەیاتی› ٢. زۆر گرینگ؛ بەستراوە بە گیانەوە ‹وجود آب و هوا برای جانداران حیاتی است: هەبوونی ئاو و هەوا بۆ گیانەوەران حەیاتیە›.

حیاط / hayāt، ـها/: [عربی]/اسم. حەوش؛ حەوشە؛ هەوش؛ هەسار؛ حەسار؛ لامەردوو؛ گۆڕایی ناو چار دیواری ماڵ ‹ساختمان حیاط هم دارد: خانووەکە حەوشەشی هەیە›.

◘ **حیاط خلوت** ☜ **حیاطخلوت**

حیاطخلوت / hayātxalvat، ـها/: [از عربی]/اسم. حەوشەخەڵوەتی؛ حەوشەی چکوولەی پشتی خانوو ‹فقط یک حیاطخلوت کوچک دارد: تەنیا حەوشەخەڵوەتێکی چکوولەی هەیە›.

حیث / heys/: [عربی]/اسم. ١. [نامتداول] جێگە؛ جێ؛ یاگێ؛ شوێن؛ شۆن؛ لۆر؛ ئاست ٢. هۆ؛ سۆنگە؛ بۆنە؛ بەڵگە.

◘ **از حیث:** لە ئاستی؛ لە سۆنگەی؛ لە لایەن؛ باروو ‹از حیث جا مشکل داریم: لە ئاستی جێگەوە گرفتمان هەیە›.

حیثیت / heysîyyat/: [عربی]/اسم. وەج؛ ئابڕوو؛ ئابوور؛ هیسمەت؛ ئەرزشت و برەو لە کۆمەڵگادا ‹از حیثیّت خودمان دفاع می‌کنیم: وەجی خۆمان دەپارێزین›.

حیدری / heydarî/: [عربی] صفت. حەیدەری: ١. پێوەندیدار یان سەر بە تەریقەتی قوتبەدین حەیدەر سۆفی ئێرانی (٥٠٨ – ٦١٥ ک. م.)

٢. ـها/ شوێن‌کەوتووی ئەو تەریقەتە.

حیران / heyrān/: [عربی] *صفت*. حەیران؛ سەر سوورماو؛ سەرسڕماو؛ سەرسام؛ سەر لێ شێواو؛ واق‌وڕماو؛ هەیرو.

▣ **حیران شدن:** سەر سوورمان؛ واق‌وڕمان؛ سەرسام بیەی؛ سەرەماسەی؛ سەر زڤران؛ پەشۆکان؛ تاسان؛ مات بوون؛ وڕ بیەی؛ تووشی سەرسوورماوی و سەر لێ شێواوی هاتن ‹از آن همه زیرکی حیران شدم: لەو هەموو وریاییە سەرم سووڕما›.

حیران کردن: حەیران‌کردن؛ مات‌کردن؛ گێژ و وڕکردن؛ وڕ و کاس‌کردن؛ تەرتلاندن؛ کلمساندن؛ کەوشاندن؛ سەرسام کەردەی؛ تووشی سەرسوورماوی و سەر لێ شێواوی کردن ‹رفتار او مرا حیران کرد: ئاکاری، منی مات کرد›.

حیران ماندن: وڕ و کاس بوون؛ مانەوە؛ مات بوون؛ کلمسین؛ بشکفین؛ کەوشین؛ تەرتلین؛ مەنایوە؛ سەرسوورماو و سەرگەردان مانەوە ‹از جوابی که داد حیران ماندم: لەو پەرسڤە دایەوە مات بووم›.

حیرانی / heyrānî ، ـها/: [عربی]/*اسم*. سەرسامی؛ سەرسوورماوی؛ وڕی؛ مەنگی.

حیرت / heyrat/: [عربی]/*اسم*. سەرسامی؛ سەرسوورماوی؛ ڕاماوی؛ واق‌وڕماوی؛ هیدمان؛ بار و دۆخ و چۆنیەتی لە دەست دانی توانای هەڵسانگاندنی ڕووداوگەل و بڕیار دان لە سەریان ‹من هم دچار حیرت شدم: منیش تووشی سەرسامی هاتم›.

▣ **در حیرت ماندن:** سەرسام مانەوە؛ سەرسوورماو بوون؛ ڕاماو بوون. هەروەها: **حیرت کردن؛ دچار حیرت شدن**

حیرت‌انگیز / heyratangîz/: [عربی/ فارسی] *صفت*. سەرسووڕێنەر ‹رفتار من برایش حیرت‌انگیز بود: ئاکاری من بۆی سەرسووڕێنەر بوو›.

حیرت‌آور / heyratāvar/: [عربی/ فارسی] *صفت*. سەرسووڕێنەر؛ سەرسامی‌هێنەر ‹این اوضاع حیرت‌آور است: ئەم دۆخە سەرسووڕێنەرە›.

حیز / hayyez/: [عربی] /*اسم*. [*ادبی*] جێگە؛ جێگا؛ جاگە؛ یاگێ: ١. جێ؛ شوێن؛ شۆن؛ لۆر؛ وار؛ ئاست ٢. [*مجازی*] شوێنەوار.

▣ **حیز امکان:** جێگەی ڕوودان؛ ئاستی ڕەخسان/ شیان ‹این امر در حیز امکان نیست: ئەم کارە لە ئاستی ڕەخساندا نیە›.

حیز انتفاع: پلەی کەڵک وەرگرتن؛ ئاستی کەڵک لێ وەرگرتن ‹کتاب را از حیز انتفاع ساقط کردی: کتێبەکەت لە پلەی کەڵک وەرگرتن خست›.

حیص وبیص / heys-o-beys/: [عربی]/*اسم*. بگرە و بەردە؛ گیر و داو؛ گرم و قاڵ؛ هەڵلا هەڵلا؛ گوڕە و چەقە؛ چەقە و هەرا؛ گاڵەگاڵ؛ هەرەمەزات؛ گوڕمۆڕە؛ گێرە و کێشە؛ قاڵ و مەقاڵ ‹در آن حیص‌وبیص تو به فکر پول گرفتن بودی؟!: لەو بگرە و بەردەدا لە بیری پارە وەرگرتن بووی؟!›.

حیض / heyz/: [عربی]/*اسم*. حەیز؛ پۆن؛ پیار؛ پیسار؛ مەهەک؛ مەهک؛ مەهکی؛ بێ‌نوێژی؛ بێ‌نمایی؛ سەرخوێن؛ خوێنی مانگانە؛ عادەتی ژنانە.

حیطه / hîte ، ـها/: [عربی]/*اسم*. شوێنەوار: ١. پەرێز؛ نێو سنوور؛ شتێ کە خاوەن سنوورێکی ڕاستی یان دانراوە بێ ٢. پانایی؛ بەر؛ گۆڕەپانی کار و چالاکیەک.

▣ **حیطەی اختیارات:** سنووری دەسەڵات؛ شوێنەواری دەسچوویی؛ گوڕی دەسەڵات؛ بەری دەسەڵات ‹باید حیطەی اختیارات مدیرعامل شرکت مشخص شود: ئەبێ شوێنەواری دەسەڵاتی سەرۆکی مەزرینگە دیاری بکرێ›.

حیطەی عمل: گۆڕەپانی کار؛ بەری کار؛ پانایی کردەوە؛ گۆڕی گوروە ‹شایستگی او در حیطەی

عمل معلوم می‌شود: لێهاتوویی ئەو لە گۆڕەپانی کاردا دیاری دەدا›.

▣ **به حیطه‌ی تصرف درآوردن:** گـرتن؛ داگـیر کردن؛ دەس بـە سـەردا گـرتن؛ هێنانـە ژێر ڕکێفی خۆ.

حیف / heyf/: [عربی] *صوت.* مخابن؛ داخ؛ ئاخ؛ حـەیف؛ داخ و دەرد؛ وشـەی پەشـێوی کـە لـە کاتی لـە دەس‌دانی کەسـێ یـا شـتێ یـان لـە نەبوونیاندا بـە کـار دەڕوا ‹حیف کـه پـول نـداریم: مخابن پارەمان نیە›.

▣ **حیف آمدن:** داخ لێ هاتن؛ حەیف لێ هـاتن ‹حیفش آمد آن را پاره کند: داخـی لـێ دەهـات بیدڕێ›.

حیف بودن: جێـی داخ بـوون؛ حـەیف بـوون ‹حیف بود که کتاب به آن خوبی را ارزان ت فروختی!: جێـی داخ بـوو کتێبـێ بـەو باشـیەت هـەرزان فرۆشت!›.

حیف شدن: حـەیف بـوون؛ جێـی داخ بـوون ‹حیف شد تو نیامدی: حەیف بوو نەهاتی›.

حیـف و میـل / heyf-o-meyl/: [عربـی] *اسـم.* ۱. کـار یـان ڕەوتی فێـڕۆدان؛ خەسـاردان؛ خراوکردن و لە کار خستن ‹آن همه دارایی حیف و میل شد: ئەو هەمکە ماڵ و سامانە فیرۆ درا› ۲. کـار و ڕەتی هەڵکێـشان؛ بـە نـاڕەوا دەسـت بەسـەر ماڵێکدا گـرتن ‹در آن سازمان چقدر حیـف و میـل کردی؟: لەو مەزرینگەیەدا چەندت هەڵکیشا!›.

حیل / hîyal/: [عربی] جمعِ ☜ **حیله**

حیلت / hîlat، ـها/: [عربـی] *اسم. [ادبی]* فـێڵ و فریو.

حیلـه / hîle، ـهـا؛ حِیَـل/: [عربـی] *اسـم.* فـێڵ؛ فێلـک؛ فـڕ و فـێڵ؛ گـزی؛ گغـنی؛ گـەڕ؛ هاوانتـە؛ چیـل؛ فریـو؛ ڕێـو؛ ئاوانتـە؛ کەلـەک؛ دەقلـی؛ دۆم؛ پاختـە؛ فـرت؛ دۆلاب؛ قەسـس؛ لەبان؛ گەف؛ گەڕوگوڕ.

حیله گر / hîlegar، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* فێڵباز؛ گزیکەر؛ گزیکار؛ کەلـەکباز؛ داولێـدەر؛ گڕنی‌باز؛ چەتلەمەز؛ تەپـڕەش؛ ڕیپـۆ؛ دەغـووڵ؛ فێلوو؛ دەغڵباز؛ هەنگباز؛ سۆر؛ حەکەباز؛ حەکار؛ دۆمدار؛ قەلبەزەن؛ زەقەڵ؛ گەڕساز؛ بە توانا یـان هۆگری کەلک وەرگری لە فـێڵ ‹روباه حیلـه‌گـر: ڕێوی فێڵباز›. هەروەها: **حیله‌گری**

حین / heyn, hîn/: [عربی] *اسم.* کات؛ ئان؛ چـاخ؛ دان؛ تان؛ گاف؛ وەخت ‹در این حین او هم رسید: لەم کاتەدا ئەویش گەیشت›.

حیـوان / heyvān، ـهـا؛ ـات/: [عربـی] *اسـم.* گیانـەوەر: ۱. حـەیوان؛ زینـدەوەر ‹حیـوان وحـشی: حەیوانـی دەشـتەکی› ۲. گیانـدار ‹انـسان حیـوان نـاطق اسـت: مـرۆڤ گیانـەوەرێکی ئاخێوەرە›.

حیوان‌صفت / heyvānsefat، ـها؛ ـان/: [عربـی] *صفت.* دڕ؛ دڕندە؛ خاوەن خووی حەیوانی.

حیـوانی / heyvānî/: [عربـی] *صـفت.* حـەیوانی: ۱. پێوەندیـدار یـان سـەر بـە زینـدەوەرەوە ‹روغـن حیـوانی: ڕۆنی حـەیوانی› ۲. وەکـوو حـەیوان ‹زنـدگی حیـوانی: ژیـانی حـەیوانی› ۳. *[مجـازی]* دڕی؛ دووری لـە شارستانیەت ‹رفتار حیوانی: ئاکاری حەیوانی›.

حیوانیـت / heyvānîyyat/: [عربـی] *اسـم.* دڕنـدەیی؛ دڕی؛ دڕنـدەخۆیی؛ بـار و دۆخ یـان چۆنیەتی حەیوان بوون.

حی و حاضر / hayy-o-hāzer/: [عربی] *صفت.* زیت‌وزیندوو؛ زرپوزنی؛ زرپوزینـگ ‹ببین، آرام حی‌وحاضر است و می‌تواند شهادت بدهد: بڕوانـە، ئـارام زرپوزیندووە و دەتوانێ شایەتی بدا›.

حیوونی / heyvûnî/: [از عربـی] *صوت. [گفتاری]* بەستەزمان؛ بەسەزوان؛ وشەیەک بۆ نیشان دانی بەزەیی هاتنەوە بە گیانداریکدا ‹حیوونی گربه رفت زیـر ماشـین: پـشیلەی بەسـتەزمان کەوتـە ژێـر ماشینەوە›.

حیه / hayye/: [عربی] ☜ **مار ـ ۱**

خ

خ / x/: *حرف*. خ؛ نیشانەی نۆهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

خ / xe/: *اسم*. خێ؛ ناوی نۆهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی.

خا / xā/: *اسم*. ۱. خا؛ ناوی عەرەبی نۆیەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی ۲. جاو.

خائف / xā'ef/: [عربی] ☜ **خایف**

خائن / xā'en/: [عربی] ☜ **خاین**

خائیدن / xā'îdan/ ☜ **خاییدن**

خاتم[1] / xātam ، ـها/: [عربی]/*اسم*. ۱. *[ادبی]* ئەنگوستیلە؛ کلکەوانە؛ ئەنگوسوانە؛ ئەنگوشتەر ۲. *[ادبی]* مۆرخوانە؛ مۆرخانە؛ مۆرخەوانە؛ نقێم؛ بەردەئەموستیلە؛ قاشەئەنگوستیلە؛ نگینی ئەنگوستیلە ۳. خاتەمکاری.

خاتم[2]: *صفت*. دوایین؛ دوامین؛ دواگین؛ دوایەمین؛ دواهەمین؛ دماگین؛ دمایین؛ دمەین؛ ئەوپەڕین؛ ئاخرین ‹خاتم انبیاء: دوایین پێغەمبەر›.

▣ **خاتم انبیا**: ۱. دوایینی پێغەمبەران؛ ئاخرین پێغەمبەر؛ ئاخرینی پێغەمبەران ۲. نازناوی پێغەمبەری ئیسلام، لای موسوڵمانان.

خاتمکاری / xātamkārî/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. ۱. هونەر یان فەنی جوانکاری بە بڕین و پێکەوە لکاندنی لەتە ئێسک و چێو لە پەنای یەکتر ۲. *[ـها]* بەرهەمی ئەو هونەرە. هەروەها: **خاتمکار؛ خاتمساز؛ خاتمسازی**

خاتمه / xāteme/: [عربی]/*اسم*. کۆتایی؛ دوایی؛ دمایی؛ بنەتا؛ ئەنجام.

▣ **خاتمەی کار**: کۆتایی کار؛ دوایی کار؛ ئاخری کار ‹خاتمەی کار دادگاه اعلام شد: کۆتایی کاری دادگا ڕاگەیێندرا›.

در خاتمه: لە کۆتاییدا؛ لە دواییدا؛ لە ئاخردا؛ جە دماییینە؛ لە ئاخرەوە؛ لە ئاکامدا ‹در خاتمه دلیل جرمش را اعلام کرد: لە کۆتاییدا هۆکاری تاوانەکەی ڕاگەیاند›.

▣ **خاتمه دادن**: دوایی (پێ) هێنان؛ کۆتایی (پێ) هێنان؛ تەواوکردن؛ قەداندن؛ تەمامنەی ‹کار را خاتمه داد: کارەکەی دوایی پێ هێنا›.

خاتمه دادن به خدمت کسی: کۆتایی هێنان بە کاری کەسێک؛ کەسێ لە سەر کارەکەیەوە وەدەرنان؛ کەسێک لە سەر کاریەوە لابردن/ دەر کردن ‹از امروز به خدمت شما خاتمه داده می‌شود: لە ئەوڕۆوە کۆتایی بە کاری ئێوە دەدرێ›.

خاتمه یافتن: دوایی هاتن؛ کۆتایی هاتن؛ کۆتایی پێهاتن؛ تەواو بوون؛ قەتیان؛ قەدیان؛ دما ئامەی؛ هەرادیای؛ تەمامیەی ‹گردهمایی در ساعت ۱۰ خاتمه یافت: کۆبوونەوەکە کاتژمێری ۱۰ دوایی هات›.

خاتون / xātûn ، ـها؛ خواتین/: [ترکی]/اسم. /قدیمی/ خاتوون؛ خاتون؛ خاتوونه؛ خات؛ کابان؛ کەیبانوو؛ کەیوانۆ؛ کەبانوو.

خاج / xāc ، ـها/: [ارمنی]/اسم. /گفتاری/ ۱. سەلیب؛ خاچ؛ چەلیپا؛ چقر؛ چەپوڕاست ۲. خاج؛ خاڵی وەرەقی کایە ، وێنەی گەڵای گژنیز: **گژنیز؛ گشنیز**

خاج‌پرست / xācparast ، ـها؛ ـان/: [ارمنی/ فارسی]/اسم. /گفتاری/ مەسیحی؛ فەلە؛ خاچپەرست؛ عیسایی.

خاجی / xācî/: [ارمنی] صفت. خاچی؛ سەلیبی؛ بە وێنەی خاچ ‹استخوان خاجی: ئێسقانی خاچی›.

خاخام / xāxām ، ـها/: [عبری]/اسم. خاخام؛ مەلای جوو؛ پێشەوای دینی یەهوود.

خادم[1] / xādem ، ـها؛ ـان؛ ـین؛ خُدّام؛ خَدَم؛ خَدَمه/: [عربی]/اسم. ۱. /قدیمی/ بەردەست؛ خزمەتکار؛ پاکار؛ خزمەتچی ۲. خایەم؛ خادم؛ مجەور؛ مجێور؛ خزمەتکاری دامەزراوەی ئایینی ‹خادم مسجد: مجێوری مزگەوت›.

خادم[2]: صفت. /ادبی/ خزمەتکار؛ خاوەنی پێشینەی ئەنجامدانی کار بە قازانجی کەس یان کەسانی دیکە ‹این دانشمند یک عمر خادم ملک و ملت بود: ئەم زانایە هەموو ژیانی خزمەتکاری خەڵک و وڵات بوو›.

خار / xār ، ـها/:/اسم. ۱. درووو؛ درو؛ درک؛ دڕی؛ دڕێ؛ دڕەی؛ ڕوو؛ چقڵ؛ چقوڵ؛ چوقڵ؛ چەقڵ؛ کوورە؛ زیادەی دەرزی‌ئاسای ڕووەکان ۲. هەر بتەگیایەکی دڕوودار ۳. ئەوەی وەها بیچمێکی هەبێ ٤. /صنعت/ جۆرە میلەیەکی چکۆلە بە دەرپەڕیوی یان چالێکەوە کە لە هەندێ کاری پەیوەند کردن و برێ پێچ یان پەرچدا کەڵکی لێ‌دەگرن ٥. /مجازی/ جەخار؛ ڕەنج؛ ئازار.

⊡ **خار از پای کسی کندن**: /کنایی/ درووو لە لەشی کەسێک دەرهێنان؛ باری کەسێ هەڵگرتن؛ بە هانای کەسێکەوە هاتن؛ یارمەتی دان و خزمەتی کەسێ کردن.

خار در جگر داشتن: /مجازی/ خوێناو هەڵهێنان؛ زووخ لە دڵدا بوون؛ دڵ پڕ لە داخ بوون؛ دەروون پڕ پەژارە بوون.

خار در چشم کسی بودن: /مجازی/ چقڵی چاوی کەسێک بوون؛ بوونە هۆی ڕق و زیزی کەسێ ‹شور و شوق جوانان خار در چشم ارتجاع است: کرد و کۆشی گەنجان چقڵی چاوی کۆنەپەرستیە›.

خار راه کسی شدن: /کنایی/ بوونە دڕکی مەم و زینان لە ڕێی کەسێ؛ بوونە لەمپەر بۆ گەیشتنی کەسێک بە مەبەستی.

خارا / xārā/:/اسم. ۱. خارا؛ گرانیت؛ چەشنێ ئاگرە بەردی دەنک درشتی ئەسیدییە.

خاراگوش / xārāgûš ، ـها/:/اسم. گورزەگیا؛ گیاهەنگی؛ ئاڵفە گیاییکی خۆڕسکە نیومیتر بەرز دەبێ، گوڵی زەرد دەکا و بۆنی گەز و توندە.

خاراندن / xārāndan/: مصدر. متعدی. // **خاراندی**: خوراندت؛ **می خارانی**: دەخورێنی؛ **بخاران**: بخورێنە// خوراندن؛ خورانن؛ خوەراندن؛ قەخوراندن؛ ورنەی؛ قامک، نینۆک یان شتێکی زبر و زوور هێنانە پێستی لەشدا ‹پشت خاراندن: پشت خوراندن›. هەروەها: **خاراندنی**

■ صفت مفعولی: **خارانده** (خورێنراو)/ مصدر منفی: **نَخاراندن** (نەخوراندن)

خاربن / xārbon/:/اسم. وەرەک؛ پنجە دڕکی دەر و دەشت.

خارپشت / xārpošt ، ـها؛ ـان/:/اسم. ۱. ژیشک؛ ژووژوو؛ ژیژوو؛ ژیژۆ؛ ژژوو؛ ژیژی؛ ژویژی؛ چولپە؛ گیانداریکی گوانداری شتجوێن، داپۆشراو لە دڕکی باریک و نووک‌تیژ، کە بە سانایی لێی دەبێتەوە، بەڵام ناتوانێ بە ویستی خۆی بیهاوێژێ ۲. سیخور؛ سیچڕ؛ سووچڕ؛ سیخ‌چوولە؛ گیانەوەرێکی گوهانداری شەوگەڕی دونیای کۆن (ئەورووپا، ئاسیا و ئافریقا) لە

ڕاسته‌ی مێرووخۆران، که پێستی سه‌رووی له‌شی دڕکاویه و ده‌توانێ به‌ره‌و هه‌ر لایه‌ک بیانهاوێ.

خارپشت‌ماهی / xārpoštmāhî/ ☜ ماهی خاردار، **ماهی**[1]

خارج[1] / xārec/: [عربی]/اسم. ۱. ده‌ره‌وه؛ ده‌رۆ؛ ده‌ر؛ ده‌رێ؛ ده‌رقه‌؛ ده‌راهیا؛ به‌ر؛ ڨه‌ر؛ ئه‌وده‌ر ‹خارج کلاس: ده‌ره‌وه‌ی پۆل› ۲. *[گفتاری]* ده‌ره‌وه؛ به‌ره‌وه؛ هه‌نده‌ران؛ ولاتی بیانی؛ لاوه‌کی ‹خارج درس خوانده: له ده‌ره‌وه خوێندوویه‌تی› ۳. *[شیعه]* خارج؛ خولی بالای خوێندنی مه‌زهه‌بی شیعه.

خارج[2]: *قید.* ده‌ره‌وه: ۱. ده‌ر له؛ له ده‌ره‌وه؛ له ده‌رێ؛ له ده‌ر؛ له ده‌رۆ؛ جیا یان دوور له ڨالایی، ناوان یان گرۆیه‌ک ‹خارج از کشور: له ده‌ره‌وه‌ی ولات› ۲. *[گفتاری]* به‌ر؛ ئه‌و به‌ر؛ ده‌رۆ؛ ده‌رێ؛ ده‌شت؛ ده‌یشت؛ به ده‌ر له شوێنێک ‹ببر خارج: ببیه ده‌ره‌وه› ۳. *[گفتاری]* ده‌ری؛ به‌ره‌وه؛ له ده‌ره‌وه‌ی شوێنێک ‹سطل را گذاشته بود خارج از آشپزخانه: سه‌تڵه‌که‌ی له ده‌ره‌وه‌ی ئاشپه‌زخانه دانابوو›.

▣ **خارج از ساعت کار**: جیا له کاتی کار؛ کاتی جگه له ماوه‌ی فه‌رمی کار ‹خارج از ساعت کار کسی در اداره نمی‌ماند: جیا له کاتی کار که‌س له مه‌زرینگه‌دا نامێنێته‌وه›. هه‌روه‌ها: **خارج از وقت**

خارج از نوبت: به نۆبه‌بڕی؛ به نۆبه‌بڕکێ؛ به نۆبه‌بڕکه؛ وه نۆره‌بڕی؛ به‌بێ ڕه‌چاوکردنی نۆره و زۆرتر پێش له‌وه ‹می‌خواست خارج از نوبت کارش را راه بیندازد: ئه‌یویست به نۆبه‌بڕی کاره‌که‌ی بخاته ڕێ›.

▣ **خارج خواندن**: *[موسیقی]* لادان؛ له‌گه‌ڵ ده‌زگا یان ئاهه‌نگ و هه‌وادا ڕێک نه‌بوون.

خارج شدن: چوونه ده‌ر؛ چوونه ده‌شته‌وه؛ ڕۆینه ده‌ره‌وه؛ چوونه ده‌رۆ؛ زیه‌یره؛ ئه‌ره‌زیه‌ی؛ لوه‌ی به‌ر ‹از خانه خارج شدن: له ماڵ چوونه ده‌ر›.

خارج کردن/ ساختن: ده‌رکردن؛ بردنه ده‌ره‌وه؛ هێنانه ده‌ره‌وه؛ کردنه ده‌ره‌وه؛ زنیایره؛ ئه‌ره‌زنیه‌ی؛ به‌رده‌ی به‌ر ‹او را در حال خارج کردن اشیاء گرفتند: له کاتی ده‌رکردنی شته‌کاندا گرتیان›.

خارج‌قسمت / xārec(e)qesmat، ـها/: [عربی] *اسم. [ریاضی]* به‌رکه‌وت؛ به‌رکه‌ت؛ ده‌سهات و ئاکامی دابه‌ش کردن ‹اگر ۱۰۰ را به ۵ قسمت کنیم، خارج‌قسمت می‌شود ۲۰: ئه‌گه‌ر ۱۰۰ بکه‌ینه ۵ به‌شه‌وه، به‌رکه‌وته‌که‌ی ده‌بێته ۲۰›.

خارجه / xārece/: [عربی/ فارسی]/اسم. ده‌ره‌وه؛ به‌ره‌وه: ۱. هه‌نده‌ران؛ ولاتی بیانی؛ ولاتی نامۆ؛ ولاتی لاوه‌کی ‹رفته بود خارجه: ڕۆیشتبووه هه‌نده‌ران› ۲. هه‌ر شوێنێ له ئه‌و دیوی سنووری ولاتێکه‌وه ‹اخبار خارجه: ده‌نگوباسی ده‌ره‌وه›.

خارجی[1] / xārecî/: [عربی]/اسم. ۱. /خوارج/ *[قدیمی]* خه‌واریج؛ هه‌ر یه‌ک له هۆگرانی ده‌سته‌یه‌ک که له چه‌رخی هه‌وه‌ڵی کۆچیدا، شه‌ڕی عه‌لی و معاویه‌یان به حه‌رام زانی و پێشه‌وایی هیچیان په‌سند نه‌کرد ۲. /ـها؛ ـان/ لاوه‌کی؛ بیانی؛ ده‌ره‌کی؛ خه‌ڵکی ولاتی بیانی ‹دوتا خارجی هم توی آن هتل بودند: دوو که‌سی بیانیش له‌و ئۆتێله‌دا بوون›.

خارجی[2]: *صفت.* ده‌ره‌کی: ۱. لاوه‌کی؛ بیانی؛ پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به ولاتی بێگانه‌وه ‹پول خارجی: دراوی ده‌ره‌کی› ۲. له ده‌ره‌وه ‹دیوار خارجی: دیواری ده‌ره‌کی›.

خارخسک / xārxasak، ـها/: اسم. پێکوڵ؛ پێکۆڵ؛ په‌یکۆڵ؛ په‌یکول؛ پێکوڵه؛ پێکولی؛ په‌یکۆڵێ؛ کونجڕکه؛ قونجڕ؛ قونجڕکه؛ دڕسووچه؛ سێچوکڵ؛ سێدانه؛ سێدانه؛ سێدیانه؛ دڕکێکی سێسووچه به زه‌ویدا پان ده‌بێته‌وه و دانه‌کانی بۆ ده‌رمان ده‌شێ.

خاردار / xārdār/: *صفت.* دڕکاوی؛ دڕکدار؛ دڕکین؛ چقڵاوی؛ خاردار؛ به‌چقڵ؛ دڕاوی؛

دڕکال؛ دڕکۆل؛ پڕدڕک ‹بوتەی خاردار: دەوەنی دڕکاوی›.

خارستان / xār(e)stān/: اسم. دڕکەجاڕ؛ دڕکەزار؛ دڕکەسان؛ جێگەی دڕوان؛ شوێنی پڕچقڵ.

خارش / xāreš/: اسم. حەکە؛ هکە؛ ئاڵۆش؛ خارشت؛ خوروو؛ کلاش؛ کلاشە؛ کلاشەخورە؛ خارش؛ کرکلاش؛ وورٍ؛ گەزنەک؛ ڕەوتی پەیدا بوونی بزوێنە یان هەستەوەرێک لە لەشدا کە دەبێتە هۆی ئاڵۆش لێ پەیدابوونی ئەو جێگەیە.

خارشتر / xāršotor، ـها/: اسم. حوشترالۆک؛ حوشترئالووک؛ هوشترالۆک؛ وشترخۆرکە؛ وشترخار؛ وشترخوەرە؛ حوشترخۆرە؛ شیرحوشتر؛ وشتردڕک؛ دڕکەژاڵ؛ کۆلەوار؛ یانداخ؛ عەگول؛ عاگول؛ کاویر؛ ستری‌شینکە؛ ستری‌شینک؛ بنەگیایەکی گەڵا جووتی دوور لە یەکە بە دڕکی درێژ و سەوزەوە، ماکێکی شیرین بە ناو تورەنجەبین دەدەڵێنێ: **شترخار**

خارشک / xārešak/: اسم. [گفتاری] ۱. گاڵ؛ نەخۆشیەکی گیرۆی پێستە هاورێ لەگەڵ زیپکە (بەتایبەت لە سەر پێستی دەست) و خورووی زۆردا ۲. ئاڵشت؛ ئاڵۆش؛ خارشت.

خارشکر / xāršekar، ـها/: [فارسی/ سنسکریت] اسم. شەکرۆکە؛ شەکرووکە؛ شەکرۆ؛ شەکروو؛ قەن‌شەکرۆک؛ قەن‌شەکیرووک؛ شەکرەشوانە؛ شەکرەتۆسی؛ سەرتەشی؛ سەلکەتەشی؛ سەرکەتەشی؛ کەرتەشی؛ دڕکەگورزە؛ گیاییێک بە سەلکێکی فرێ زۆر دڕکاوی و گوڵی سپی ئاماڵ شینەوە، ماکێکی قەندی دەدەڵێنێ کە بۆ دەرمان ئەشێ.

خارق‌العاده / xāreqol'āde/: [عربی] صفت. سەرسووڕێنەر؛ سەیر؛ سەمەرە؛ سەیر و سەمەرە؛ هەژەند؛ دوور لە بار و دۆخ یان چۆنیەتی ئاسایی ‹کار خارق‌العاده: کاری سەرسووڕێنەر›.

خارک / xārak، ـها/: اسم. خورمای زەرد و وشک.

خارکن / xārkan، ـها؛ ـان/: اسم. [قدیمی] پووشکەچن؛ کەسێ کە دڕک و داڵی لە چۆلگە و بیاوان کۆ دەکردەوە و وەک سووتەمەنی بە کڕیارانی دەفرۆشت.

خارکنی / xārkanî/: اسم. [قدیمی] پووشکەچنی؛ پیشەی پووشکەچن.

خارماهی / xārmāhî/: اسم. دەڕەماسی؛ دڕەماسی؛ جۆرێ ماسی کە لای سەر و بەشی دواییی لەشی باریک و تیژە و لە دڕک دەکا.

خار و خسک / xār-o-xasak/: اسم. [ادبی] دڕک و داڵ؛ پووش و پەڵاش؛ گیای وشکەوە بووی بابردەڵە.

خاریدن / xārîdan/: مصدر. متعدی. لازم. //**خاریدی**: خوراندت؛ **می خاری**: دەخورێنی؛ **بخار**: بخورێنە// □ متعدی. ۱. خوراندن؛ قەخوراندن؛ ورنەی؛ بە نینۆک کڕاندن ‹این‌قدر سرت را خاریدی که خون آمد: ئەوندە سەرت خوراند خوێنی لێ هات› □ لازم. ۲. خوران؛ خوریان؛ وریەی؛ شەرمخین؛ کرکان؛ وە خرۆ هاتن؛ ئاڵۆش لێ پەیدا بوون؛ هاتنە خوران؛ کەوتنە خوران ‹پشتم می‌خارد: پشتم ئەخورێ›.

■ صفت فاعلی: **خارنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **خاریده** (خورێنراو)/ مصدر منفی: **نخاریدن** (نەخوراندن)

خازن / xāzen، ـها/: [عربی] اسم. ۱. کەرەسەیەک بۆ لە خۆ گلدانەوە و نۆتە کردنی وزەی کارەبا ۲. ـان/ [قدیمی] خزنەدار؛ خەزنەدار؛ خەزێنەدار؛ نیگابانی خەزێنە؛ کەسێ کە چاوەدێری پووڵ و پارەی شوێنێکی لە ئەستۆدایە.

خازنه / xāzene/: اسم. ژن‌خوشک؛ ژن‌خۆیشک؛ گۆرم؛ خوشکی ژن (هاوسەر).

خاس / xās، ـها؛ ـان/: اسم. دەوەن و دارچکێکی هەمیشە شینی گەڵا ساف و ڕۆشن، بە ڕەنگی سەوزی تۆخ و پانکەڵەی دڕکاویە، گوڵەکانی

سپی یان ئاڵ و بە کۆما لە پەنای گەڵاکانیدا هەڵدەدەن، بەرێکی سووری بریکەدار و جاربەجار زەرد، بە قەدەر نۆکێک دەگرێ کە چوار یان پێنج دەنکە تووی تێدایە: **راج**

خاستگاه / xāstgāh ، ـها/:اسم. ئاخێزگە؛ سەرچاوکە؛ سەرچاوگە؛ بنەما؛ جێیەک کە شتێکی لێ‌سەرهەڵدەدا، یان تێیدا بەدی دێ ‹بسیاری آسیای صغیر را خاستگاه فلسفه‌ی غرب می‌دانند: زۆرێک ئاسیای چکۆلە بە ئاخێزگەی فەلسەفەی ڕۆژاوا دەزانن›.

خاش / xāš/:اسم. خەسوو؛ خەس؛ هەسروە؛ خەسوی؛ دایکی هاوسەر (ژن یان مێرد).

خاشاک / xāšāk ، ـها/:اسم. چیلکە؛ پووش؛ پڕ و پووش؛ پرپیش؛ پووش و پەڵاش؛ قاڵ؛ قرشک؛ قرش؛ خەش‌وخاڵ؛ خرت و خەوش؛ خاشاڵ؛ خاشە؛ خاش؛ گەرش؛ گەرش و گێڵ؛ گزرە؛ چکاڵ؛ چڕ؛ پووشکە؛ چاڵ؛ چڵ‌وچێو؛ چڕوچێو؛ چڕوچیلکە؛ پووش‌وپار؛ پەڵاش؛ ئاژاڵ؛ ورد و خاشی تۆڵاش و گژ و گیا.

خاص / xās(s)/: [عربی] *صفت.* تایبەت: ۱. تەنیا بۆ شتێ، کەسێک یان چینێک. بەرانبەر: **عام** ‹اسم خاص: ناوی تایبەت› ۲. بە چۆنیەتیەکی هەڵکەوتە و زەق ‹نوع خاص: جۆری تایبەت›.

خاصره / xāsere/: [عربی]/اسم. خالیگە؛ هالیگە؛ لابرک؛ پووتەگا؛ قەبرغە؛ قەورخە.

خاصه[1] / xāsse ، ـها؛ خواص/: [عربی]/اسم. *[نامتداول]* تایبەتمەندی؛ گەوشین.

خاصه[2]: *صفت.* تایبەت؛ تایبەتی؛ گەوشت.

خاصه‌خرجی / xāssexarcî ، ـها/: [عربی]/اسم. *[گفتاری]* هەڵەخەرجی؛ بلەخەرجی؛ وێڵ‌خەرجی؛ دەست‌بڵاوی لە بابەتێکی دیاریکراو یان بۆ مەبەستێکی تایبەت (زیاتر بۆ کڕینی کەلپەلی ڕازاوە) ‹این پول برای گذران یک ماه همه‌ی ماست، قرار نیست تو از آن خاصه‌خرجی کنی: ئەم پارە ئی مانگێکمانە، ناکرێ تو هەڵەخەرجی پێ بکەی›.

خاصیت / xāsîyyat ، ـها؛ خواص/: [عربی]/اسم. ۱. دانستە؛ تایبەتمەندی؛ تایبەتایەتی؛ گەوشین؛ چۆنیەتی یان نیشانەی پێوەندیدار بە کەسێ یان شتێکەوە ‹گرما و سوزندگی خاصیت آتش است: گەرما و سووتێنەری دانستەی ئاگرن› ۲. *[گفتاری]* کارکۆیی؛ کاریگەری؛ کار تێکردنێ کە شتێ لە سەر شتێکی دیکە یان لە سەر هەستەوە دایدەنێ ‹این دوا هیچ خاصیتی نداشت: ئەم دەرمانە هیچ کارکۆییەکی نەبوو›.

▣ **خاصیت داشتن:** *[گفتاری]* بەکەڵک بوون؛ باش بوون؛ خاس بوون؛ هەبوونی کاریگەریەکی بەکەڵک یان چاک‌کەرەوە.

خاطر / xāter/: [عربی]/اسم. ۱. بیر؛ زەین ‹پریشان‌خاطر: بیربڵاو› ۲. ـها/ یاد؛ ویر ‹به خاطر آمدن: هاتنەوە بیر›.

▣ **برای خاطر کسی:** لە بەر کەسێ؛ لایین کەسیگ؛ وەروو یۆی؛ بۆ ڕەزامەندی کەسێک.

به خاطر چیزی/ کسی: لە بەر شتێ/ کەسێ؛ وەروو چێوێوی؛ بە بۆنەی شتێک/ کەسێکەوە؛ بۆ یان بە هۆی شتێ یان کەسێکەوە ‹به خاطر سرما این را پوشیدم: لە بەر سەرما ئەمەم لە بەرکرد›.

▣ **خاطر کسی را آزردن:** کەسێک ڕەنجاندن؛ بوونە هۆی ناڕەحەتی و ڕەنجانی کەسێ. هەروەها: **خاطر کسی را آسوده کردن**

خاطر کسی را خواستن: خۆش ویستن/ خۆش گەرەک بوونی کەسێک؛ یۆ وەش سیەی.

از خاطر گذشتن ☜ **به خاطر آمدن/ رسیدن**

به خاطر آمدن/ رسیدن: بە بیردا هاتن؛ بە مێشکدا هاتن؛ هاتنەوە بیر؛ ئامەیوە ویر: **از خاطر گذشتن.** هەروەها: **به خاطر آوردن**

به خاطر گذشتن/ خطور کردن: بە مێشکدا تێپەڕین؛ بە بیردا هاتن؛ بە مێشکدا هاتن.

در خاطر ماندن: لە یاد مانەوە؛ لە بیر مانەوە؛ ویرەنە مەنەی.

خاطرات / xāterāt /: [عربی]/اسم. ۱. جمعِ ☜ **خاطره** ۲. بیرەوەری(گەل)؛ هەواڵی ڕووداو و سەربهوردەگەلی پێوەندیدار بە کەسێک یان سەردەمێکەوە ‹خاطرات دوران جوانی: بیرەوەری سەردەمی لاوی›.

خاطرپریش / xāterparîš /: [عربی/ فارسی] صفت. *[ادبی]* بیربلاو؛ پەرێشان؛ دڵبەخەم.

خاطرپسند / xāterpasand /: [عربی/ فارسی] صفت. *[ادبی]* دڵگر؛ دڵڕفێن؛ لەبار و بەرچاو.

خاطرجمع / xātercam' /: [عربی] صفت. دڵنیا؛ ئارخەیان؛ دابین؛ دڵهێسا؛ ئاسوودە؛ خاترجەم؛ دڵ‌بجی؛ بێ‌خەم؛ دوور لە نیگەرانی ‹خاطرجمع باش! اتفاقی نمی‌افتد: دڵنیا بە! شتێ ڕوو نادا›.

خاطرجمعی / xātercam'î /: [عربی]/اسم. دڵنیایی؛ ئارخەیانی؛ ئاسوودەیی؛ بێ‌خەمی.

خاطرخواه / xāterxāh /: [عربی/ فارسی] صفت. *[گفتاری]* ئەویندار؛ دڵدار؛ دڵ‌پێداو؛ دڵار.

خاطرخواهی / xāterxāhî /: [عربی/ فارسی]/اسم. *[گفتاری]* ئەوینداری؛ دڵداری؛ ئەشکی؛ هۆگری.

خاطرنشان / xāternešān /: [عربی/ فارسی] صفت. بیرهێنەر؛ بیرخەر؛ وەبیرهێنەر.

▣ **خاطرنشان شدن:** ڕاگەیێنران؛ وەبیر هاتنەوە ‹خاطرنشان می‌شود که او دیروز به خانه نیامده است: ڕادەگەیێنرێت کە دوێنێ نەهاتۆتەوە ماڵ›.

خاطرنشان کردن: ڕاگەیاندن؛ وەبیر هێنانەوە؛ خستنەوە بیر؛ وسەیوە هۆش ‹به آنان خاطرنشان کنید که ساعت کار تغییر کرده است: پێیان ڕاگەیێنن ساعەتی کار گۆڕدراوە›.

خاطره / xātere، ـها؛ خاطرات /: [عربی]/اسم. ۱. بیرەوەری؛ هاتە؛ ڕووداو یان کارێ کە لە ڕابردوودا ڕوویداوەوە و لە یادا ماوەتەوە ‹از دوره‌ی سربازی خاطره‌های زیادی داشت: لە دەورانی سەربازی بیرەوەری زۆری هەبوو› ۲. یاد؛ بیر؛ ویر؛ کردار و ئاکار یان تایبەتمەندیگەلی درەوشاوەی کەس، شت یان سەردەمێکی دیاریکراو لە ڕابردوودا ‹مردم خاطره‌ی شهیدان را گرامی داشتند: خەڵکی یادی شەهیدانیان بەرز ڕاگرت›.

خاطی / xātî، ـها؛ ـان /: [عربی] صفت. هەڵەکار؛ تاوانکار؛ تاوانبار؛ شەپنی؛ خەتاکار ‹انسان خاطی مجازات می‌شود: مرۆی تاوانبار سزا دەدرێت›.

خاقان / xāqān، ـها /: [ترکی]/اسم. *[قدیمی]* قاقان؛ خاقان؛ نازناوێ کە ئێرانیەکان بە شاکانی چین و تورکستانیان دابوو ‹خاقان چین: قاقانی چین›.

خاک / xāk /: اسم. خاک: ۱. /ـها/ گەرد و تۆزاڵێ کە بە هۆی ورد و خاش بوونی بەرد و ماکی سەرەتاییەوە دەڕسکێ ‹خاک آهکی: خاکی قسلی› ۲. زەوی؛ ئاخ؛ تۆژێکی ناسک لە پێستەی زەوی کە ئەم ماکانەی تێدایە ۳. زەوین؛ زەمین؛ هەر؛ بووم؛ بوومی؛ ئاخ ‹کره‌ی خاک: گۆی خاک› ٤. *[مجازی]* سەرزەوین؛ نیشتمان ‹خاک کردستان: خاکی کوردستان› ٥. *[مجازی]* گۆڕ؛ گڵکۆ؛ قەور؛ قەبر؛ قەبرە؛ زیارەت ‹رفته بودم سر خاک پدرم: چووبوومە سەر خاکی بابم› ٦. *[مجازی]* لاشە؛ تەرمی کەسێک بەتایبەت دوای داڕزان و ئاوقای گڵکۆ بوون ۷. خۆڵ؛ خوڵە؛ خۆر؛ تۆز؛ تۆزە؛ توزک ‹کتابها را خاک گرفته بود: کتێبەکان خاکیان لێ‌نیشتبوو›.

▣ **خاکِ ارّه** ☜ **خاک‌اره**

خاک آهکی: خاکی قسلین؛ خاکی ئاهەکی؛ خاکی وا کە ماکی قسلی زۆری تێدایە.

خاک برگ: زمیچ؛ خەزەڵی ڕزاوی تێکەڵ بە خاک.

خاک چرب: خاکە سوورە؛ خوەڵەسوورە؛ چەشنێ خاکی سوورکار کە قورەکەی باش کێشی‌دێ.

خاک چینی: کائولێن؛ خاکی چینی؛ خاکی سپی.

خاک رُس: ئیربار؛ خاکەسوورە؛ خۆڵەسوورە؛ خاک‌سوەر؛ چەشنێ خاکی نەرمی دەنک وردە لە هەوڕگەری و کوورەخاناندا بەکار دێ.

خاک رنگبر: گڵی چەوری لابەر؛ گڵی چەوری سڕ ☜ **رُس**

خاک هُوموسی: خاکە ڕەشە؛ گڵە ڕەشە؛ خاکی زۆر نەخت و بەرهێنەر.

▣ **خاک برداشتن:** خاک هەڵگرتن؛ خاک هەڵکەندن؛ خاک لابردن.

خاک بر سر کسی شدن: *[کنایی]* قوڕ چوون بە سەر کەسێکدا؛ لە کەسێک قەومان و تووشی کارەساتی دڵتەزێن بوون ‹ببین چە خاکی بە سرم شد: بڕوا چ قوڕێ چووە بە سەرما›.

خاک پای کسی بودن: *[مجازی]* خاکی بەر پێی کەسێ بوون؛ خاکی ژێر پێی کەسێ بوون؛ لە بەرامبەری کەسێکدا زۆر کەم بوون یان خۆ بە کەم زانین ‹می‌گفت خاک پای شما هستم: ئەیگوت خاکی بەر پێی ئێوەم›.

خاک جایی دامنگیر بودن: *[مجازی]* خاکی جێیەک دڵگیر بوون؛ بوونە هۆی مانەوەی کەسێ تێیدا ‹خاک کردستان دامنگیر است: خاکی کوردستان دڵگیرە›.

خاک جایی را به توبره کشیدن: *[کنایی]* ئاوی شوێنێک لە ئاوەڕۆیەوە دەرکردن؛ ماڵی شوێنێک کردنە جاڕەپیواز؛ خاکی جێیەک بە توورەکە کێشان؛ جێگایەک تەواو کاول کردن ‹سپاه مغول خاک ایران را به توبره کشیدند: سپای موغول ئاوی ئێرانیان لە ئاوەڕۆیەوە دەرکرد›.

خاک خوردن: تۆز خواردن؛ تۆز لە سەر نیشتن ‹این کتاب مدتهاست در قفسه خاک می‌خورد: ئەم کتێبە دەمێکە لە بیرکمەکەدا تۆز دەخوا›.

خاک در آش کسی کردن: *[کنایی]* دڕک کردنە نێو ئاردی کەسێک؛ خۆڵ کردنە دۆشاو/ دۆی کەسێ؛ زیان بە کەسێک گەیاندن.

خاک کردن: *[گفتاری]* ۱. نیان؛ ناشتن؛ چاڵ کردن؛ کەردەی چێروو خاکیەوە ‹ببر توی باغچه خاکش کن: بیبە لە ناو باغچەکەدا بینە› ۲. *[ورزش]* لە زەوی دان (لە زۆرەبانێدا) ‹در دو دقیقه حریف را خاک کرد: لە دوو دەقەدا حەریفی لە زەوی دا›.

خاک گرفتن: تۆز نیشتن؛ خاکوخۆڵ گرتن؛ تەپ و تۆز لێ نیشتن؛ خاک و خۆڵ جێگاییک داپۆشان ‹روی آینه را خاک گرفته بود: سەر ئاوێنەکە تۆز نیشتبوو›.

خاک مرده پاشیدن: *[کنایی]* خاکی مردوو پژان؛ کوندەبەبوو هێلانە کردن؛ پەپوو خوێندن؛ نەبوونی جم و جووڵی ژیان لە شوێنێکدا ‹انگار توی شهر خاک مرده پاشیده بودند: گاوا بە سەر شاردا خاکی مردوو پژاوە›.

با خاک یکسان کردن: *[مجازی]* تەخت کردن؛ خاپوورکردن؛ کاولکردن؛ وێرانکردن.

به خاک افتادن: *[کنایی]* ۱. زەبوون بوون؛ زار بوون؛ زەلیل بوون ‹دشمن به خاک افتاد: دوژمن زەبوون بوو› ۲. ملکەچ وێستان؛ سەر دانەواندن؛ کەوتنە سەر دەست و پێ ‹همه در برابرش به خاک افتادند: هەموو لە بەرامبەریەوە ملکەچ ویستان›.

به خاک افکندن: *[کنایی]* زەبوونکردن؛ شکست دان.

به خاک سپردن: *[کنایی]* ناشتن؛ ئەسپەردە کردن؛ نێژان؛ نیان؛ نیەی؛ سراونەی؛ مردوو نانە ناو گۆڕەوە و بە بەرد و گڵ داپۆشینی ‹او را در جای امنی به خاک سپردند: لە جێگایەکی بێ‌مەترسیدا ناشتیان›.

به خاک سیاه نشاندن: *[کنایی]* نانە قوڕ؛ قوڕەماوکردن؛ هەرگ کردنە سەرا؛ هەرکەردەی سەرەرە؛ ئاو کردنە ژێرماڵ؛ بێ‌دەستوپێکردن ‹جنگ ما را به خاک سیاه نشاند: شەڕ ئێمەی نایە قوڕ›.

به خاک و خون کشیدن: *[کنایی]* داپاچین؛ کوشتوبڕ/ قەڵتوبڕکردن.

خاک‌آلود / xākālûd/: صفت. خۆڵاوی؛ خاکاوی؛ تۆزاوی ‹لباسش خاک‌آلود بود: جل و بەرگەکەی خۆڵاوی بوو›. هەروەها: **خاک‌آلود بودن؛ خاک‌آلود شدن؛ خاک‌آلود کردن**

خاک‌اره / xākarre/: اسم. بڕە؛ خاکەهەڕە؛ کرکڕ؛ خاکەمشار؛ شاردەمشار؛ وردەمشار؛ ئاردەمشار؛ خاکەی وەبەرهاتوو لە برینی دار.

خاک‌انداز / xākandāz، ـها/: اسم. مستینک؛ مەسە؛ مەسیێ؛ ئەستیو؛ مەدوونە؛ مەدونە؛ مەدوز؛ هستیفک؛ خاکناز؛ خاکەناز؛ کفگو؛ کەرەسەیەک بە لێوارەیەکی باریک و ڕوویەکی تەختەوە، بۆ هەڵگرتنی خاک، خۆڵ و خۆڵەمێش.

خاکاهک / xākāhak/: اسم. [زمین‌شناسی] گلەحەرام؛ خاکی قسڵ؛ خاکی دەشتی قاقڕ و وشک کە ڕێژەیەکی زۆر لە ماکی قسڵی تێدایە.

خاکاهن / xākāhan/: اسم. خاک‌ئاسن؛ خاکی سەرزەوینی شۆدار کە لە هەموو جۆر پێکهاتەی ئالومنیۆم و ئاسن پەستواوە.

خاکبازی / xākbāzî/: اسم. خاپۆرە؛ خاکبازی: ۱. خاپتانێ؛ خۆڵەپەتانێ؛ خۆڵەپۆتێ؛ کار و ڕەوتی کایەکردن بە خۆڵ ۲. [تعریض] قوڕەکاری؛ هەڕەکاری؛ کردوکۆشی خانووسازی ‹اسم این خاکبازی را گذاشته خانه‌سازی: ناوی ئەم قوڕەکاریەی ناوە ماڵ کردنەوە›.

خاکبرداری / xākbardārî، ـها/: اسم. خاک‌هەڵگری؛ خاک‌هەڵکەنی؛ کار و ڕەوتی گۆزتنەوەی خاک لە شوێنێ، بەتایبەت بۆ کردوکۆشی ساختومانی. بەرانبەر: **خاکریزی**

خاکدان / xākdān/: اسم. ۱. خوەڵەکەوان؛ خۆڵەکەوە؛ خەلەکەوان؛ جێ خڕبوونەوەی خۆڵ و خۆڵەمێش ۲. [کنایی، ادبی] دنیا؛ سەرزەوی؛ ژینگەی مرۆ.

خاکروب / xākrûb/: اسم. [ادبی] سپوور؛ کەناس؛ پاکڤان؛ گەسکدەری دەر و کۆڵانان.

خاکروبه / xākrûbe، ـها/: اسم. ۱. خاکەماڵ؛ تەپوتۆز؛ خاک و خۆڵێ کە لە ڕاماڵینی شوێنێک کۆ دەبێتەوە ۲. زبڵ؛ کرس؛ شەخەڵ؛ زوێڵ؛ خاشاڵ؛ خەوش‌وخاڵ؛ زبڵ‌وزاڵ.

خاکریز / xākrîz، ـها/: اسم. لەند؛ قوتکە؛ خاکرێژ؛ تەپۆلکە؛ زەوینی قوتکە؛ زەوی بەگەوە، بەتایبەت گردۆڵەی دەسکردی دوو لای ڕووبار، ئاوەڕۆ یان چاڵێک.

خاکریزی / xākrîzî، ـها/: اسم. خاکرێژی؛ کار یان ڕەوتی گڵ ڕشتن؛ سەتماندن؛ ڕەدماندن؛ قولکە پڕکردنەوە بە خاک و پتر بۆ کار و باری خانووسازی. بەرانبەر: **خاکبرداری**

خاکزی / xākzî، ـها؛ ـان/: صفت. خاکژی؛ گلژی؛ بە تایبەتمەندی یان گرۆ بوون بە ژیان لە ناو خاکدا.

خاکساری / xāksārî/: اسم. خاکەساری؛ خۆ شکاندنەوەی لە ئەندازە بەدەر. هەروەها: **خاکسار**

خاکسپاری / xāksepārî/: اسم. کار و ڕەوتی ئەسپەردەکردن؛ ناشتن؛ سراونەی؛ نیان؛ نێژان؛ بە خاک سپاردن ‹عده‌ی زیادی در خاکسپاری استاد حضور داشتند: تاقمێکی زۆر بۆ ئەسپەردە کردنی مامۆستا هاتبوون›.

خاکستر / xākestar، ـها/: اسم. ۱. خۆڵەمێش؛ خۆڵەمشکی؛ مشکی؛ خۆڵەمرە؛ خۆڵەمڕ؛ خۆڵەکەوە؛ خوەڵەکەوو؛ خۆڵیپفک؛ بوول؛ بوولە؛ بۆلە؛ بوور؛ بووڕ؛ پەلەمور؛ خۆلی؛ خوەلی؛ تۆزینە؛ مۆر؛ خاکری؛ خاکەری؛ خاکسەر؛ قل؛ بێلەکۆ؛ ئاری؛ باپوسکە/ بابوسکە (بۆ کاغەز)؛ سوتوو/سۆتک/ سووتک(بۆ نان و جگەرە)؛ ماکێکی نەرمی وردیلە کە لە سووتانی شتێک دەمێنێتەوە ۲. گەردیلەی کانگەیی لە دەرگانەی گڕکاندا.

خاکسترنشین / xākestarnešîn/: صفت. [مجازی] هەژار؛ نەدار؛ بەلەنگاز؛ ڕەش و ڕووت؛ بێچارە؛

خاک‌نشین. هەروەها: **خاکسترنشینی**

خاکستری[1] / xākestarî/: اسم. خۆڵەمێشی؛ گورگی؛ گەورەک؛ شینکی؛ تاقمە ڕەنگی نێوان سپی و ڕەش. هەروەها: **خاکستری رنگ؛ خاکستری فام**

خاکستری[2]: صفت. ١. بووڵین؛ خۆڵەمێشی؛ بە ڕەنگی خۆڵەمێش ‹موی خاکستری: قژی خۆڵەمێشی› ٢. بووڵاوی؛ خۆڵاوی؛ ئاڵاو بە خۆڵەمێشەوە ‹با سر و صورت خاکستری برگشت: بە دەم و چاوی خۆڵاویەوە گەڕاوە›.

خاک‌شناسی / xākšenāsî/: اسم. خاکناسی؛ ئاخناسی؛ خەڕیناسی؛ زانستی ورد بوونەوە و وەرد دانەوەی خاک و سەرچاوگە و تایبەتمەندیەکانی. هەروەها: **خاک‌شناس**

خاکشویی / xākšûyî/ ☜ **آبشویی**

خاکشی / xākšî/ ☜ **خاکشیر-٢**

خاکشیر / xākšîr ، ـها/: اسم. شیوەران؛ خاکشیر؛ خۆڵوشیر؛ خوەڵەشێرە؛ خاشیرە: ١. گیایەکی یەکساڵانە تایبەتی ناوچەی کەم‌ئاو، بە گەڵای برگە-برگەی زۆر و گوڵی زەرد و ڕۆشن و تۆمی وردەوە ٢. بەری وردی ئەو گیایە کە بۆ دەرمان باشە: **خاکشی** [گفتاری]

خاکشیرمزاج / xākšîrmezāc, -mazāc ، ـها/: [فارسی/ عربی] صفت. ١. خۆساز؛ کەوی؛ ڕاهاتوو؛ خاوەن توانستی خۆ گونجاندن لەگەڵ هەمووجۆرە بار و دۆخێکدا ٢. [مجازی] لوسکەباز؛ مناڵباز؛ بەچەباز؛ نێرباز.

خاک‌وخل / xāk-o-xol/: اسم. [گفتاری] خاک و خۆڵ؛ خاک و خولە؛ تەپ و تۆز؛ خۆڵ و تۆز و خۆڵەمێشی کۆوەبووی سەرزەوی ‹بچەها توی خاک و خل بازی می‌کردند: منداڵەکان لە ناو خاک و خۆڵدا کایەیان دەکرد›.

خاک‌وخلی / xāk-o-xolî/: صفت. خۆڵاوی؛ خۆڵینە؛ تۆزاوی؛ خاک‌وخۆڵی ‹با همان لباس خاک و خلی پشت میز نشست: هەر بەو جل و بەرگە خۆڵاویە لە پشت مێزەوە دانیشت›.

خاکە / xāke ، ـها/: اسم. وردە؛ تۆزە؛ خاکە؛ ماکێکی نەگۆڕ کە بە هۆی سوانەوە بووەتە گەردیلە ‹خاکەقند: وردەقەند›.

خاکی / xākî/: صفت. خاکی: ١. بۆز؛ بە ڕەنگی قاوەیی ڕۆشنی ئاماڵ زەرد. هەروەها: **خاکی‌رنگ** ٢. گڵی؛ خاکی؛ لە خاک؛ خروتی؛ لە جنسی خاک ‹تپەی خاکی: گردی خاکی› ٣. سەر بە گۆی زەوین ‹انسان خاکی: مرۆی خاکی› ٤. سەر بە وشکانی ‹عملیات آبی-خاکی: چالاکی ئاوی-خاکی› ٥. گیرۆ یان پێوەندیدار بە خاکەوە ‹کرم خاکی: کرمی خاکی› ٦. خۆڵاوی؛ خاکاوی ‹پیراهنم خاکی شد: کراسەکەم خۆڵاوی بوو› ٧. [کنایی، گفتاری] خاکەسار؛ بێ‌دەعیە و دەمار؛ بێ‌فیز؛ بێ‌هەوا ‹آدم خاکی: مرۆی خاکەسار›.

خاگ / xāg ، ـها/: اسم. [زیست‌شناسی] باتۆ؛ خایە؛ خا؛ هێک؛ هێلکەگون.

خاگ - تخمدان / xāgtoxmdān/ ☜ **تخمدان-بیضە**

خاگ‌جامە / xāgcāme/: اسم. [کالبدشناسی] هەویج؛ ڕتڵ؛ توورەکەی گون؛ پێستێ کە هێلکەگونی تێدایە: **خاگدان**

خاگدان / xāgdān/ ☜ **خاگ‌جامە**

خاگینە / xāgîne/: اسم. خارێز؛ خایینە؛ خاووڕۆن؛ خۆراکێکە لە ئارد و هێلکە کە بەش-بەش دەڕۆندا سووری دەکەنەوە و دوایی شەربەت یان دۆشاوی بە سەردا دەکەن.

خال / xāl/: [عربی] اسم. خاڵ: ١. /ـها/ تووتە؛ نیشان؛ نیشانە؛ نیشانێ؛ لەکم؛ خاڵە؛ نتک؛ نچک؛ تانە؛ نوختە یان نیشانەی ڕەشی چکۆلە لە سەر پێستی لەش ‹خال لب: خاڵی لێو› ٢. /ـها/ پەڵە؛ پنک؛ پڵک؛ نیشانە یان نوختەی گەورە لە سەر قاقەز، پارچە و... ‹خال ورق: خاڵی وەرەق› ٣. [ادبی] لالۆ؛ لالە؛ خاڵۆ؛ هاڵۆ؛ خاڵ؛ خاڵە؛ برای دایک.

▣ **خال جوش** ☜ **خال‌جوش**

خال گوشتی: لک؛ قنچکه؛ لکی گۆشتی؛ زیاده گۆشت؛ قوتکه‌ی گۆشتینی چکۆله و بۆر له سه‌ر پێست.

▣ **خال (به چیزی) نیفتادن:** ڕووش تێنه‌که‌وتن؛ ڕیش نه‌بوون؛ کرپ پێ نه‌هاتن ‹هنوز یک خال به این یخچال نیفتاده: ئه‌م یه‌خچاله هێشتا ڕووشێکی تێ نه‌که‌وتووه›.

خال کوبیدن: خاڵ‌کوتان؛ کوتانی خاڵ له سه‌ر پێست.

خال‌جوش / xālcûš ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. خاڵجۆش؛ خاڵێکی چکۆله‌ی جۆشکاری.

خال‌ـخال / xālxāl ، ـها/: [عربی] صفت. خاڵ-خاڵ؛ چیل-چیل؛ خاڵدار؛ خالاوی؛ به خاڵی زۆره‌وه ‹دیوار از لکه‌های جوهر، خال-خال شده بود: دیواره‌که له په‌ڵه‌ی جه‌وهه‌ر، خاڵ-خاڵ ببوو›.

خال‌ـخالی / xālxālî/: [عربی] صفت. خاڵ‌خاڵۆکه؛ خاڵخاڵۆک؛ خاڵ-خاڵی؛ خاڵماوی؛ چێل؛ نه‌خشاو به خاڵی جۆراوجۆر له په‌نای یه‌کتره‌وه ‹گربه‌ی خال-خالی: پشیله‌ی خاڵخاڵۆکه›.

خالص / xāles/: [عربی] صفت. ۱. بێ خه‌وش؛ بێ گه‌رد؛ پاک؛ فه‌تات؛ ڕه‌سه‌ن؛ بێ‌خڵت؛ بێ‌تێکه‌ڵاوی له‌گه‌ڵ شتێکی تردا ‹نژاد خالص: ڕه‌گه‌زی ڕه‌سه‌ن› ۲. سافی؛ ساف؛ په‌تی؛ ڕووت؛ بێ‌ده‌فر ‹وزن خالص: وه‌زنی سافی› ۳. *[مجازی]* پاک؛ بێ‌خه‌وش؛ بێ‌گه‌رد؛ بێ گرێ‌وگۆڵ؛ پاقژ؛ په‌تی ‹دوستی خالص: دۆستایه‌تی پاک›.

خالصاًمخلصاً / xālesanmoxlesan/: [عربی] قید. بێ گرێ‌وگۆڵ؛ به ڕووڕاستیه‌وه؛ ڕاست و پاک ‹خالصاًمخلصاً همه چیزش را در اختیار ما گذاشت: بێ گرێ‌وگۆڵ هه‌موو شتێکی خسته به‌ر ده‌ستمانه‌وه›.

خالصانه[1] / xālesāne/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕاست و پاک؛ بێ پێچ‌وپا؛ بێ‌خه‌وش؛ بێ گه‌رد ‹سلام خالصانه: سڵاوی ڕاست و پاک›.

خالصانه[2]: قید. ڕاست و پاک؛ به بێ پێچ‌وپا ‹هنوز خالصانه کار می‌کند: هێشتا ڕاست و پاک کار ده‌کا›.

خالصجات / xālescāt/: (!) [عربی] جمعِ ☜ **خالصه**

خالصه / xālese ، خالِصجات/: [عربی]/اسم. زه‌ویین یان کێڵگه‌ی سه‌ر به ده‌وڵه‌ت.

خالق / xāleq/: [عربی]/اسم. ۱. /ـان؛ ـین/ داهێنه‌ر؛ قه‌دان‌ده‌ر ‹خالق فیلمهای سینمایی بود: داهێنه‌ری فیلمی سینه‌مایی بوو› ۲. ئافرێنه‌ر؛ خولقێنه‌ر؛ به‌دیهێنه‌ر‹خالق یکتا: ئافرێنه‌ری تاک›.

خالکوبی / xālkûbî/: [عربی/ فارسی]/اسم. خاڵکوت: ۱. /ـها/ نه‌خش و نیگار یان نووسراوه و وێنه که به ده‌رزی‌ئاژن کردنی پێست به‌دی‌دێ ۲. کار و ڕه‌وتی خاڵ‌کوتان؛ ده‌قان؛ ده‌قاندن؛ کوتانی خاڵ له سه‌ر پێست ‹خالکوبی کردن: خالکوت کردن›.

خالو / xālû ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. خاڵ؛ خاڵ؛ خاڵه؛ خاڵۆ؛ لاله؛ لالۆ؛ برای دایک.

خاله / xāle ، ـها/: [عربی]/اسم. پوور؛ یایک؛ یای؛ میم؛ میمک؛ میمگ؛ میمی؛ بتی؛ مه‌تی؛ خاماجی؛ هاله؛ دیگه؛ خالتیک؛ پلک؛ خوشکی دایک.

خاله‌بازی / xālebāzî/: [عربی/ فارسی]/اسم. ۱. *[گفتاری]* زمانبازی درۆیین؛ خۆش ویستنی درۆیی و ناڕاست ۲. ماڵ-ماڵ؛ ماڵ‌ماڵێنێ؛ کایه‌ی منالان، به‌تایبه‌ت کچان، به شێوه‌ی لاسایی کردنه‌وه‌ی ئاکاری گه‌وره‌کان (وه‌ک میوانی، زه‌ماوه‌ن و...).

خاله‌بی‌بی / xālebîbî/: [عربی/ ترکی]/اسم. ئارده‌وا؛ په‌ڵووله؛ چێشتی گزمووله هه‌ویر و کووزه‌له.

خاله‌خانباجی / xālexāmbācî, -xānbācî ، ـها/: [عربی/ ترکی]/اسم. *[گفتاری]* ده‌سه‌خوشک؛ ده‌سه‌والێ؛ ژنانی هاواڵ و هاوده‌م به‌تایبه‌ت ژنانی ڕه‌مه‌کی ‹هر روز خانه‌ی یکی از خاله‌خانباجی‌ها جمع می‌شدند و گپ می‌زدند: هه‌ر ڕۆژێک له ماڵی

دەسەخوشکێکدا کۆ دەبوونەوە ودەمەتەقێیان بوو›.

خاله خرسه / xālexerse/: [عربی/ فارسی]/اسم. [گفتاری] ١. قارەمانی بڕێک لە چیرۆکانی ئێرانی ٢. [کنایی] دۆستی نەفام.

خاله‌رو رو / xālerowrow/: [عربی/ فارسی]/اسم. [کنایی] دەرگێڵ؛ ماڵەوماڵکەر؛ گەڕاڵ؛ ماڵانگەڕ؛ ژنێ کە لە پەستا ئەم لا و ئەلا دەکاو بە ماڵی خۆیدا ناگا.

خاله‌زاده / xālezāde، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. پوورزا؛ مەتیەزا؛ میمکەزاگ؛ میمزا؛ دایکزا؛ هالەزا؛ پوورزای دایکی؛ ڕۆڵەی خوشکی دایک.

خاله‌زنک / xālezanak، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. [مجازی] ژنەڕەنگە؛ کەسێ کە بە ئاکار و گوتاری دزێو، هۆگری خراپەبێژی و شۆفاری و شۆپگری بابەتی بێ‌نرخە ‹مرد نباید این طور خاله‌زنک باشد: پیاو نابێ ئاوا ژنەڕەنگە بێ›.

خاله‌سوسکه / xālesûske, -sûsge/: [عربی/ فارسی]/اسم. [گفتاری] ١. قارەمانی بڕێ چیرۆکی کۆن ٢. [مجازی] ژیرۆکە؛ مرۆی وردیلەی بەمشوور.

خالی / xālî/: [عربی] صفت. خالی؛ هالی: ١. /ـها/ بەتاڵ؛ بەوش؛ پەتی؛ چۆڵ؛ والا؛ واق؛ هویل؛ خوت؛ وەلا؛ ڤالا؛ هەوێلا؛ خوت و خالی؛ خت و خالی؛ خرت و خالی؛ بە بۆشاییێک کە شتێکی تێدا نیە ‹اتاق خالی: ژووری خالی› ٢. /ـها/ نەگیردراو؛ نەگیراو؛ بەتاڵ ‹صندلی خالی: کورسی خالی› ٣. ڕووت؛ رووتی؛ پەتی؛ تەنیا؛ تەنێ؛ بێ شتێکی دیکە ‹نان خالی: نانی ڕووت›.

▣ **خالی بستن:** [گفتاری] ١. بافیش کردن؛ هووشەکردن؛ خۆ هەڵکێشان ‹او مرد این کارها نیست، خالی می‌بندد: ئەو پیاوی ئەم کارانە نیە، بافیش دەکا› ٢. درۆکردن؛ فشەکردن؛ دەلەسەکردن؛ درۆ دان؛ درۆێ دای ‹خالی می‌بست: درۆی دەکرد›.

خالی شدن: چۆڵ بوون؛ بەتاڵ بوون؛ خالی بوون؛ خوت بوون ‹خانه خالی شد: ماڵەکە چۆڵ بوو›. هەروەها: **خالی بودن؛ خالی کردن**

خالی گذاشتن: بەتاڵ هێشتنەوە؛ خالی و والا هێشتنەوە؛ هالی و هەوێلا ئاسەیوە ‹مدت دو ماه است خانه را خالی گذاشته: ماوەی دوومانگە خانوەکەی بەتاڵ هێشتووەتەوە›.

خالی‌الذهن / xālîyozzehn/: [عربی] صفت. بێ‌ئاگا؛ بێ خەبەر؛ بەبێ ئاگایی پێشوو ‹من به کلی خالی‌الذهن بودم و نمی‌دانستم راجع به چه حرف می‌زنند: من تەواو بێ‌ئاگا بووم و نەمدەزانی لە مەڕ چیەوە قسە دەکەن›.

خالی السکنه / xālîyossakane/: [عربی] صفت. چۆڵ و هۆڵ؛ خالی و پەتی؛ هالی و هەوێلا؛ تایبەتمەندی شوێنێک کە کەسی تێدا ناژیت.

خالی‌بند / xālîband، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. [گفتاری] ١. هووشەکەر؛ خۆهەڵکێش؛ بافیش‌کەر ٢. درۆزن؛ فشەکەر؛ گڤەدەر.

خالی‌بندی / xālîbandî/: [عربی/ فارسی]/اسم. [گفتاری] ١. کار یان ڕەوتی هووشە کردن؛ بافیش کردن ٢. درۆزنی؛ فشەکەری؛ گڤەدەری ٣. درۆ؛ فشە؛ درۆێ؛ دەلەسە ‹این حرفها همه خالی‌بندی است: ئەم قسانە هەموو درۆن›.

خام / xām، ـها/: صفت. ١. نەکوڵاو؛ ناپوخت؛ نەکەلاندی؛ نەگریا؛ خام؛ خاڤ ‹گوشت خام: گۆشتی نەکوڵاو› ٢. [ادبی] کاڵ؛ خاو؛ خاگ؛ نەگەیشتوو؛ نەگەییو؛ نەیاوا؛ کرچ و کاڵ ‹میوەی خام: میوەی کاڵ› ٣. [مجازی] کاڵ؛ کاربلاو؛ خام؛ کرچ و کاڵ؛ بێ‌ئەزموون ‹آدم خام: مرۆی کاڵ› ٤. خام؛ خاو؛ خاڤ؛ کژ؛ بە شێوەی ماکی سەرەتایی کە کاری لە سەر نەکراوە ‹ابریشم خام: هەورێشمی خام› ٥. [مجازی] خاو؛ بێهوودە؛ بێ‌هۆ؛ بەتاڵ ‹خیال خام: خەیاڵی خاو› ٦. خام؛ گنجی چەرمی.

▣ **خام شدن:** [مجازی] خاپان؛ فریو خواردن؛ گۆڵ واردەی؛ کڵاو چوونە سەر ‹مرا بگو که خام

شدم و پول را دادم دست تو!: چاو لە من چۆن خاپام و پارەکەم دایە دەستی تۆ؟!›.

خام کردن: *[مجازی]* فریودان؛ خاپاندن؛ کەرکردن؛ لاباندن؛ گۆل دەی؛ خافلاندن ‹تو من را خام کردی: تۆ منت فریو دا›.

خاماندیش / xāmandîš ، ـها؛ ـان/: *صفت. [مجازی]* بیربەتاڵ؛ بیرخاو؛ کاڵ.

خامخوار / xāmxār ، ـها؛ ـان/: *صفت.* کاڵخۆر؛ خامخۆر؛ تایبەتمەندی کەسێ کە شتی کاڵ (وەک سەوزی و میوە) دەخوا.

خامخواری / xāmxārî/: *صفت.* کاڵخۆری؛ خامخۆری؛ کار و ڕەوتی خواردنی خواردەمەنی بە شێوەی نەکولاو، بەتایبەت سەبزی و میوە و دانەوێلە.

خامدست / xāmdast/: *صفت. [مجازی، ادبی]* ١. لێنەهاتوو؛ کاربلاو؛ ناپوخت؛ ناشارەزا؛ پێنەگەیشتوو؛ دەستەوسان؛ ناشی. بەرانبەر: **چیرەدست** ٢. تازەکار؛ ناشی؛ دەستخاو.

خامدستی / xāmdastî/: *اسم. [مجازی، ادبی]* ١. کاربلاوی؛ ناپوختی؛ دەستەوسانی؛ لێنەهاتوویی؛ ساویلکەیی ٢. تازەکاری؛ دەستخاوی؛ چۆناوچۆنی تازەکار و ناشی بوون.

خامرفتار / xāmraftār/: *صفت. [مجازی]* ناپوختکار؛ ناپوخت؛ ئاکار کرچ و کاڵ؛ خاوەن کردەوەی ناشیانە.

خامرفتاری / xāmraftārî/: *اسم. [مجازی]* ناپوختکاری؛ ئاکار ناپوختی؛ ئاکاری بەبێ هەڵسەنگاندن و وردبینی.

خامریش / xāmrîš ، ـها؛ ـان/: *صفت. [مجازی]* گێل؛ گەلحۆ؛ گەپچاڕ؛ کەمئاوەز؛ تێنەگەیشتوو.

خامساً / xāmesan/: [عربی] *قید. [نامتداول]* ١. پێنجەمین؛ لە پلەی پێنجەم؛ قۆناغی پێنجەم ٢. کەرەتی پێنجەم؛ جاری پێنجەم؛ ڕای پێنجەم؛ گلی پەنجەم.

خامطمع / xāmtama'/: [عربی] *صفت. [مجازی]* خەیاڵخاو؛ خەیاڵخام؛ خاوەن ئاوات و هەوای پووچەڵ و بێهۆ.

خاموت / xāmût/: [روسی] *اسم.* ١. بەرۆک؛ بەرەک؛ نیلە؛ نیر؛ ئەو بەشە لە ئامووری یەکسمان کە وەک نەوارێ بە بەر شانیاندا دێ ٢. *[ساختمان]* ئەو وردە تەلانە کە بۆ ڕاگرتنی ئارماتور بە دەوریاندا ئاڵقە دەکرێن.

خاموش / xāmûš/: *صفت.* خامۆش؛ ئامۆش؛ خەمۆش: ١. کوژاوە؛ کوور؛ خەمۆ؛ بێڕووناکی یان تیشک؛ تەحرانی ڕووناکی ‹ستارەی خاموش: ئەستێرەی خامۆش› ٢. کوژاوە؛ تەمرانەدی؛ قەمریای؛ خەمۆ؛ بێئاگر، تین یان تیشکی گەرمایی ‹بخاری خاموش: کوورەی کوژاوە› ٣. *[ادبی]* بێدەنگ؛ ئارام؛ کپ؛ کڕ؛ وس؛ قڕوقپ؛ قڕ؛ بەبێ دەنگ و هەرا؛ بی قسە و متەق؛ هیچ نەوێژ؛ لاڵ و پاڵ؛ بێکش؛ بێهەست و خوست؛ قەرا و قەپ ‹خاموش باش و هیچ مگو: بێدەنگ بە و هیچ مەیژە› ٤. *[مجازی]* مردوو؛ مەردە. هەروەها: **خاموش بودن؛ خاموش شدن؛ خاموش کردن**

خاموشی / xāmûšî/: *اسم.* خامۆشی؛ خەمۆشی؛ ئامۆشی: ١. کوژاوی؛ داکوژاوی؛ چۆنیەتی خامۆش بوون ٢. *ـها/ [ادبی]* کڕی؛ بێدەنگی؛ بێهەرایی؛ بێخوستی؛ ماتی؛ ئارامی؛ هیچ نەوێژی ٣. دوخ یان چۆنیەتی نەبوونی کارەبا.

خامه / xāme/: *اسم.* ١. خامە؛ چەوری شیر کە بە شێوەی ئاسایی یان بە هۆی کەرەسەی تایبەتەوە لە شیر جوێ دەکرێتەوە ٢. *[مجازی]* سەرتۆ؛ تۆ؛ سەرتوێژ؛ سەرتوێ؛ تۆژی؛ تۆژگ؛ توێژی سەر شیر و ماست ٣. *ـها/ [ادبی]* قەڵەم؛ پێنووس؛ خامە ‹خامە بە دست دارد و می‌نویسد: پێنووسی بە دەستە و دەنووسێ› ٤. خاوە؛ بەنی تەون؛ هریت ‹نخ خامە: بەنی خاوە› ٥. هەورێشمی نەڕێسراو ٦. *[گیاهشناسی]* خامە؛ خام؛ بەشێ لە مێینەی گوڵ.

خامەای / xāme'î/: *صفت.* ١. خامەدار؛ تۆدار؛

خامــەیی؛ ســەرتوێدار ‹نــان خامــەای: شــیرینی خامەدار› ۲. بە ڕەنگی خامە؛ کرێم.

خامەدوزی / xāmedûzî ، ـھا/:اسم. گوڵــدووری بە هاورێشمی خاو.

خامــەگیــری / xāmegîrî/:اسـم. خامــەگیری؛ کاری گرتنی خامە لە شیر. هەروەها: **خامەگیر**

خــامی / xāmî/:اسـم. ۱. نــەکوڵاوی؛ دۆخ یــان چۆنیەتی نەکوڵاو بوون ۲. کاڵی؛ گاڵی؛ کاڵــەی؛ نەگەیشتووی؛ خاوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی کــاڵ و کرچ بوون ۳. [مجازی] بــێئــەزموونی؛ دۆخ یــان چۆنیەتی نەزانکار بوون.

خان / xān ، ـھا/:اسم. ۱. [ادبی] خانوو؛ ماڵ؛ یانە ‹خان رستم: خانووی ڕۆسەم› ۲. خان؛ کێــڕی نــاو لوولەی چەکی گەرم ‹خان تفنگ: خانــی تفــەنگ› ۳. [ترکی] /خوانین/ خان؛ میرمــەزن؛ بــەگ؛ ئاغــا؛ سان؛ نازناوی دەسەڵاتداران و ســەرەک هــۆزان ٤. [ترکی] سەرناوێک بۆ ڕێزلێنان کە پاش نــاوی چکۆلەی پیاوان دێ ‹خسرو خان: خەســرەو خــان› ٥. ئاغە؛ گەورە؛ گەورەتر ‹خاندایی: خاڵۆئاغە›.

خانبــاجی / xāmbācî, xānbācî ، ـھا/: [ترکــی] اسم. [گفتــاری، قــدیمی] دادە؛ دادا؛ واڵــێ؛ دێدێ؛ خوشکەگەورە.

خانخانی / xānxānî/: [ترکی]/اسم. خانخانــەکێ؛ خان و خانکاری؛ ئاژاوە و بــشێوەی کــار و بــاری وڵات بەهۆی ڕقەبەرایەتی ئاغاکانەوە ‹زمان جنگ، دورەی خانخــانی بــود: کــاتی شــەڕ، ســەردەمی خانخانەکێ بوو›.

خانــدان / xān(e)dān ، ـھـا/:اسـم. جامــاڵ؛ ماڵــەگەورە؛ گــەورەماڵ؛ خانــەدان؛ بــەرەماڵ؛ بنەماڵ؛ ماڵبات؛ سەرجەمی خــاوخێزان (بــاوک، دایک، خوشــک، بــرا، مامــە، پــوور، میمــک، خاڵــۆ و باوکان و منداڵان و هاوسەرەکانیان).

خانــسالار / xān(e)dān/:اسـم. خــانیخانــان؛ خانخانان؛ ئاغەگــەورە؛ گــەورە و ســەردەســتەی جووتیارانی ناوچەیەک.

خانقاه / xān(e)qāh ، ـھا/: [معرب از فارســی]/اسم. تەکیە؛ دەروێشگە؛ خانەقا؛ خانەگا؛ شــوێنی کــۆ بوونــەوەی شــێخ و ســۆفی و دەروێــشان بــۆ بەجێهێنانی ڕێورەسمی ئایینی خۆیان.

خان کشی / xānkešî/:اسم. [صنعت] کار و ڕەوتی خان لێدان؛ شوێنارکردنی نــاو لوولــەی چــەکی گەرم.

خانگاه/ xānegāh ، ـھـا/:اسـم. خانــەقا؛ خانــەگا؛ تەکیە؛ مزگەوتئاسای شێخ و دەروێشان.

خــانگی / xānegî/: صــفت. ماڵــی؛ نێوماڵــی؛ ماڵــەچەی: ۱. نێــوماڵــی؛ ناوماڵــی؛ خانــەکی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ماڵــەوە ‹کارهــای خــانگی: کاروبــاری نێوماڵــی› ۲. خانــەکی؛ لــە ماڵــدا دروستکراو؛ بەرهــەمی مــاڵ ‹نــان خــانگی: نــانی ماڵی› ۳. ڕامە؛ کەوی؛ کەدی؛ بەیدەست؛ لینی؛ لینیە؛ نێوماڵی ‹مرغ خانگی: مریشکی ماڵی›.

خانم / xānom ، ـھا/: [ترکی]/اسم. ۱. دادە؛ یــای؛ یــا؛ یایــا؛ یایــە؛ خــانم؛ خــاتوون؛ واڵــێ؛ وشــەی ڕێزگرتن بۆ ژن ‹خانم جان! بفرما بنشین: دادە گیان! فەرموو دانیشە› ۲. خــاتوون؛ خوشــکوو؛ هورمــە؛ نەوا؛ ژنی چاک و خاوەن ئاکاری شیاو ‹سارا خیلی خانم است: سارا زۆر خاتوونە› ۳. خێزان؛ هاوســەر؛ هاوســەری پیــاو؛ ژن ‹حــال خــانم چطــور اســت؟: خیزانتان چۆنە؟›.

خانمان / xān(e)mān/:اسم. خا و خێزان؛ ماڵ و ماڵبات؛ ماڵ و منداڵ؛ ژەن و یانــە؛ مــاڵ و حــاڵ؛ ژینگە؛ خان و مان: **خانُ و مان**

خانمانبرانداز / xān(e)mānbarandāz/: صفت. ماڵوێرانکەر؛ ماڵ شێوێن؛ کاولکەر؛ یانەوێرانکەر؛ لەناوبەر ‹جنگ خانمانبرانداز: شەڕی ماڵوێرانکەر›.

خانمانــسوز / xān(e)mānsûz/: صــفت. [کنــایی] سەر و ماڵ سووتێن؛ ماڵوێرانکەر؛ مــاڵشــێوێن؛ کاولکەر؛ لەناوبەر ‹بلای خانمانــسوز: بــەڵای ســەر و ماڵ سووتێن›.

خــانمبــاز / xānombāz/: [ترکــی/ فارســی] صفت.

خامەیی؛ سەرتوێدار ‹نان خامەای: شیرینی خامەدار› ٢. بە ڕەنگی خامە؛ کرێم.

خامەدوزی / xāmedûzî ، ـها/: اسم. گولدووری بە هاورێشمی خاو.

خامەگیری / xāmegîrî/: اسم. خامەگیری؛ کاری گرتنی خامە لە شیر. هەروەها: **خامەگیر**

خامی / xāmî/: اسم. ١. نەکولاوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی نەکولاو بوون ٢. کاڵی؛ گاڵی؛ کاڵەی؛ نەگەیشتووی؛ خاوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی کاڵ و کرچ بوون ٣. [مجازی] بێئەزموونی؛ دۆخ یان چۆنیەتی نەزانکار بوون.

خان / xān ، ـها/: اسم. ١. [ادبی] خانوو؛ ماڵ؛ یانە ‹خان رستم: خانووی ڕۆسەم› ٢. خان؛ کێڕی ناو لوولەی چەکی گەرم ‹خان تفنگ: خانی تفەنگ› ٣. [ترکی] /خوانین/ خان؛ میرمەزن؛ بەگ؛ ئاغا؛ سان؛ نازناوی دەسەڵاتداران و سەرەک هۆزان ٤. [ترکی] سەرناوێک بۆ ڕێزلێنان کە پاش ناوی چکۆلەی پیاوان دێ ‹خسرو خان: خەسرەو خان› ٥. ئاغە؛ گەورە؛ گەورەتر ‹خان‌دایی: خاڵۆئاغە›.

خانباجی / xāmbācî, xānbācî ، ـها/: [ترکی] اسم. [گفتاری، قدیمی] دادە؛ دادا؛ واڵێ؛ دێدێ؛ خوشکەگەورە.

خانخانی / xānxānî/: [ترکی] اسم. خان‌خانەکێ؛ خان و خانکاری؛ ئاژاوە و بشێوەی کار و باری وڵات بەهۆی ڕقەبەرایەتی ئاغاکانەوە ‹زمان جنگ، دورەی خانخانی بود: کاتی شەڕ، سەردەمی خانخانەکێ بوو›.

خاندان / xān(e)dān ، ـها/: اسم. جاماڵ؛ ماڵەگەورە؛ گەورەماڵ؛ خانەدان؛ بەرەماڵ؛ بنەماڵ؛ ماڵبات؛ سەرجەمی خاوخێزان (باوک، دایک، خوشک، برا، مامە، پوور، میمک، خاڵۆ و باوکان و منداڵان و هاوسەرەکانیان).

خانسالار / xān(e)dān/: اسم. خانی‌خانان؛ خان‌خانان؛ ئاغەگەورە؛ گەورە و سەردەستەی جووتیارانی ناوچەیەک.

خانقاه / xān(e)qāh ، ـها/: [معرب از فارسی] اسم. تەکیە؛ دەروێشگە؛ خانەقا؛ خانەگا؛ شوێنی کۆ بوونەوەی شێخ و سۆفی و دەروێشان بۆ بەجێهێنانی ڕێوڕەسمی ئایینی خۆیان.

خان‌کشی / xānkešî/: اسم. [صنعت] کار و ڕەوتی خان لێدان؛ شوێنارکردنی ناو لوولەی چەکی گەرم.

خانگاه / xānegāh ، ـها/: اسم. خانەقا؛ خانەگا؛ تەکیە؛ مزگەوت‌ئاسای شێخ و دەروێشان.

خانگی / xānegî/: صفت. ماڵی؛ نێوماڵی؛ ماڵەچەی: ١. نێوماڵی؛ ناوماڵی؛ خانەکی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ماڵەوە ‹کارهای خانگی: کاروباری نێوماڵی› ٢. خانەکی؛ لە ماڵدا دروست‌کراو؛ بەرهەمی ماڵ ‹نان خانگی: نانی ماڵی› ٣. ڕامە؛ کەوی؛ کەدی؛ بەیدەست؛ لینی؛ لینیە؛ نێوماڵی ‹مرغ خانگی: مریشکی ماڵی›.

خانم / xānom ، ـها/: [ترکی] اسم. ١. دادە؛ یای؛ یا؛ یایا؛ یایە؛ خانم؛ خاتوون؛ واڵێ؛ وشەی ڕێزگرتن بۆ ژن ‹خانم جان! بفرما بنشین: دادە گیان! فەرموو دانیشە› ٢. خاتوون؛ خوشکوو؛ هوڕمە؛ نەوا؛ ژنی چاک و خاوەن ئاکاری شیاو ‹سارا خیلی خانم است: سارا زۆر خاتوونە› ٣. خێزان؛ هاوسەر؛ هاوسەری پیاو؛ ژن ‹حال خانم چطور است؟: خیزانتان چۆنە؟›.

خانمان / xān(e)mān/: اسم. خا و خێزان؛ ماڵ و ماڵبات؛ ماڵ و مناڵ؛ ژەن و یانە؛ ماڵ و حاڵ؛ ژینگە؛ خان و مان: **خانُ و مان**

خانمان‌برانداز / xān(e)mānbarandāz/: صفت. ماڵوێرانکەر؛ ماڵ شێوێن؛ کاولکەر؛ یانەوێرانکەر؛ لەناوبەر ‹جنگ خانمان‌برانداز: شەڕی ماڵوێرانکەر›.

خانمانسوز / xān(e)mānsûz/: صفت. [کنایی] سەر و ماڵ سووتێن؛ ماڵوێرانکەر؛ ماڵشێوێن؛ کاولکەر؛ لەناوبەر ‹بلای خانمانسوز: بەڵای سەر و ماڵ سووتێن›.

خانمباز / xānombāz/: [ترکی/ فارسی] صفت.

[گفتاری] تۆلاز؛ پسکەباز؛ خاوەن خدەی چاو لەوەڕێنی و ژنبازی.

خانم‌بازی / xānombāzî/: [ترکی/ فارسی]*اسم. [گفتاری]* تۆلازی؛ ژنبازی؛ پسکەبازی؛ ئەویندداری و تێکەڵی لەگەڵ ژنانی جگە لە هاوسەری خۆ.

خانم‌بزرگ / xānombozorg ، ـها/: [ترکی/ فارسی]*اسم.* داپیر؛ داپیرک؛ داپیرە؛ ئامە؛ دایەگەورە؛ ئادە؛ سەرناوێک بۆ ڕێز نان لە ژنی بە تەمەنتری بنەماڵە. هەروەها: **خانم‌کوچک**

خانمی / xānomî/: [ترکی]*اسم.* خاتوونی؛ هورمەیی؛ خانمی؛ خانمیەتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی خاتوون بوون ‹خانمی از سرتاپایش می‌بارید: لە سەر تا پای، خاتوونی دەباری›.

خانوادگی / xān(e)vādegî/: *صفت.* بنەماڵەیی؛ خێزانی ‹رابطه‌ی خانوادگی: پەیوەندی بنەماڵەیی›.

خانواده / xān(e)vāde ، ـها/: *اسم.* بنەماڵە؛ خێزان: ۱. ماڵبات؛ خاوخێر؛ کۆمەڵێک لە کەسان کە پێکەوە خزمایەتی یان پەیوەندی ژن و ژنخوازیان هەیە ‹یک وقتی خانواده‌ی او تمام شهر را در اختیار داشتند: سەردەمێک بنەماڵەکەی، هەموو شاریان بە دەستەوە بوو› ۲. ژن‌ومناڵ؛ خاوخێزان؛ ژن و زارۆ؛ ئات‌ئەیال؛ کۆمەڵێ کەسان کە بە خزمایەتی لە خانووێکدا دەژین و یانەوانێکیان هەیە ‹پس از مرگ پدر، برادر بزرگتر رییس خانواده شد: پاش مردنی باب، برای گەورەتر بوو بە سەرۆکی خێزان› ۳. کۆمەڵەی خزم و کەسانی کەسێک (بەتایبەت خزمانی پلەی یەک) ‹فقط خانواده‌اش اجازه‌ی ملاقات داشتند: تەنیا بنەماڵەکەی بەرایی چاوپێکەوتنیان هەبوو› ٤. *[زیست‌شناسی]* تیرە؛ خێڵ ٥. تیرە؛ دەستە؛ کۆمەڵەی شتانێ کە پەیوەندیەکی هاوبەشیان هەیە، یان لە یەک بنەچە و بناوانن ‹خانواده‌ی زبانهای هندو ـ اروپایی: تیرەی زمانانی هیندو- ئورووپایی›.

خانوار / xān(e)vār ، ـها/: *اسم.* خانەوار؛ بنەماڵە؛ خێزان؛ یانەسا؛ یەکەی کۆمەڵایەتی و ئابووری کە پێکەوە و بە سەرپەرشتی کەسێک دەژین و لە کار و بژیوی ڕۆژانەدا هاوبەشن ‹خانوار ممکن است یک نفره و یا بیشتر باشد: بنەماڵە ڕەنگە یەک کەسی یان زۆرتر بێ›.

خان‌ومان / xān-o-mān/ ☜ **خانمان**

خانه[1] / xāne ، ـها/: *اسم.* ماڵ؛ یانە؛ خانە: ۱. خانوو؛ یانی؛ خانک؛ خانگ؛ خانی؛ کێ؛ کەی؛ کەل؛ مار؛ کیە؛ جێگەی نیشتەجێ بوون و ژیان و حەسانەوە ‹امشب در خانه‌ی ما بمان: ئەمشەو لە ماڵی ئێمەدا بمێنەوە› ۲. خانوو؛ دەمانە؛ هوونە؛ خانووبەرە؛ بینایێک کە بۆ نیشتەجێ بوون چێ کراوە ‹این خانه به فروش می‌رسد: ئەم ماڵە دەفرۆشرێت› ۳. خانوو؛ خانووبەرەی جگە لە وارخان و زۆرتر بە حەوشە و حەسارەوە ‹خرید و فروش خانه و آپارتمان: سەندن و فرۆشتنی ماڵ و وارخان› ٤. خان؛ کەلی؛ چەن‌گۆشە (چوار، پێنج، شەش،... گۆشە) لە پەڕەیێکدا ‹خانه‌ی شطرنج: ماڵی شەترەنج› ٥. جێگە؛ شوێن؛ چاوەیەک لە پێکهاتەیێکدا کە جێی شتێکە ‹خانه‌ی زین: جێگەی زین› ٦. *[گیاه‌شناسی]* چاوەی نێو هێلکۆکە یان میوە ۷. *[مجازی]* ماڵ؛ ماڵۆ؛ ئەندامانی بنەماڵە بەبێ دیاری‌کردن ‹به خانه سپرده‌ام پول را بدهند به تو: بە ماڵەوەم ڕاسپاردووە پارەکەت پێ بدەن› ۸. ناوەندێ کە بۆ کارێکی تایبەتی تەرخان کرابێ ‹خانه‌ی بهداشت: یانەی تەندروستی›.

▣ **خانه‌ی آخرت:** *[کنایی]* دوا هەوار؛ گلکۆ؛ گۆڕ؛ قەبر؛ قەور؛ زیارەت.

خانه‌ی اربابی: ماڵی ئاغا؛ ماڵە ئاغا؛ خانووبەرەیەک کە بۆ جێ ژیانی خان چێ کراوە.

خانه‌ی بخت: *[کنایی]* ماڵی شوو؛ ماڵە مێرد؛ یانەو شووی.

خانه‌ی بهداشت: یانەی تەندروستی؛ یانەی لەش‌ساغی؛ دامەزراوەیەک کە لە گوندێکدا بۆ

هەڵسووڕانی کار و باری دەوا و دەرمانی ئاسایی خەڵک، لە لایەن کەسانێکەوە کە لە ماوەیەکی کورتدا ڕاهاتوون بەڕێوە دەچێت.
خانەی تیمی: یانەی دەستەیی؛ ماڵێک کە ئەندامانی تاقم، بەتایبەت دامەزراوەیەک بە گشتی تێیدا دەژین.
خانەی خدا: ١. قیبلەگا؛ کەعبە؛ ڕووگە ٢. مزگەوت؛ مزگت؛ مزگی؛ مزگەفت؛ مزفت.
خانەی زین: ڕۆنیشتگە؛ جێگەی زین؛ جێی دانیشتن بە سەر زینەوە.
خانەی سازمانی: ماڵێ کە لە لایەن دامەزراوەیەکەوە بۆ نیشتەجێ بوونی ئەندامانی ئەو دامەزراوەیە دابین کراوە.
خانەی سالمندان ☜ سرای سالمندان، **سرا**
خانەی شطرنج: خانەی شەترەنج؛ خانۆکەی شەترەنج؛ هەر کام لە چوار گۆشە ڕەش و سپیەکانی پەڕەی شەترەنج.
خانەی ویلایی: خانوو؛ ماڵ؛ خانگ؛ ماڵێک بە حەوشەو حەسارەوە، بە شێوەی ماڵێ سەربەخۆ.
▣ **بە خانەی بخت رفتن:** *[کنایی]* چوونە ماڵی خۆ؛ شووکردن ‹دو ماه دیگر تو هم بە خانەی بخت می‌روی: دوومانگی دی تۆیش دەچیە ماڵی خۆ›.
خانە کردن: *[مجازی]* مانەوە؛ نیشتەجێ بوون ‹مدتی در چادر خانە کردند: ماوەیەک لە خێوەت مانەوە›.
ـخانە[2]: *پیوازە.* ـخانە؛ جێگەی جێبەجێ کردنی کارێ یان دامەزرانی شتێ ‹قهوەخانە: قاوەخانە›.
خانەبدوش / xānebedûš، ـها؛ ـان/: *صفت.* ماڵ بەکۆڵ؛ ماڵ بەشان؛ ماڵ لە سەر شان؛ هەڵوەدا؛ عەوداڵ؛ عەبداڵ؛ ڕەهندە؛ لانەواز؛ ڕیتاڵ؛ ڕەبەن؛ بێماڵ و حاڵ ‹بعد از فروش خانە، مدتی خانەبدوش بودیم: لە دوای فرۆشتنی ماڵەکە، ماوەیەک ماڵ بە کۆڵ بووین›: هەروەها: **خانەبدوشی**
خانەبیزار / xānebîzār/: *صفت.* لانەبێز؛ خانەبێز؛ خانەبێزار؛ ماڵ تەریوو؛ وەڕەز و دوورەپەرێز لە ماڵ.
خانەتکانی / xānetakānî, -tekānî، ـها/: *اسم.* گەردیلە؛ ماڵ پاککردنەوە؛ کار یان ڕەوتی خاوێن‌کردنەوەی ماڵ و کەلوپەلی ناوماڵ.
خانەـخانە / xānexāne/: *صفت.* ماڵـ ماڵ؛ خانەـخانە؛ کەلـکەلی: ١. شەترەنجی؛ بە نەخشی چەند لای ڕێکوپێک ‹پیراهنش خانەـخانە بود: کراسەکەی شەترەنجی بوو› ٢. بە چاوەچوی زۆرەوە ‹توی چاپخانە میزهای خانەـخانە هست کە حروف را توی آنها می‌ریزند: لە چاپخانەدا مێزی ماڵـ ماڵ هەیە کە پیتی تێدەڕێژن›.
خانەخراب / xānexarāb، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت.* ماڵ‌وێران؛ ماڵ‌کاول؛ کول‌ماڵ؛ یانەوێران؛ خانەخراپ؛ ماڵ‌خراپ؛ ماڵ‌خەراب ‹در این جنگ خانەخراب شدیم: لەم شەڕەدا ماڵ‌وێران بووین›.
خانەخرابی / xānexarābî/: [فارسی/ عربی] *اسم.* ماڵ‌وێرانی؛ یانەوێرانی؛ خانەخراپی؛ بێ‌ئەنوایی و دەس‌بەتاڵی زۆر ‹عشق آتش بود و خانەخرابی دارد: ئەوین ئاورە و ماڵ‌وێرانی هەیە›.
خانەدار[1] / xānedār، ـها؛ ـان/: *اسم.* بنەوا؛ بنەوانە؛ بنەوان؛ بنەڤان؛ بەرماڵی؛ هوونەدار؛ کەیەکەر؛ ماڵداریکار؛ کەسێک، بەتایبەت ژنێ، کە بە کار و باری نێوماڵ و بەڕێوە بردنی ڕادەگا ‹خانمم خانەدار است: خێزانم بنەوایە›.
خانەدار[2]: *صفت.* کابان؛ کەبانوو؛ کەیوانوو؛ بنەڤان؛ بنەوان؛ بنەوانە؛ بنەوا؛ یانەدار؛ خاوەنی هونەر و لێهاتوویی لە ئاگاداری‌کردن و بەڕێوە بردنی کار و باری ناو ماڵ ‹خانمم زن خانەداری است: خێزانەکەم ژنێکی کابانە›.
خانەداری / xānedārî/: *اسم.* بنەوانی؛ بناوانی؛ بنەڤانی؛ ماڵداری؛ کەیەکەری: ١. کابانی؛ زانیاری یان هونەری بەڕێوە بردنی ماڵ و کۆمەڵە ئاگاداری سەبارەت بەو کارە (وەک چێشت‌کردن، دروومان، بەخێوکردنی منداڵان و...)

۲. بنەوایی؛ کار یان کردەوەی بنەوان ‹زنش خانەداری می‌کند: ژنەکەی بنەوانی دەکا›.

خانەزاد / xānezād/: صفت. خانەزا؛ خانەزاد؛ خانەزاو؛ خانەزای: ۱. لە دایک بوو لە ماڵ یان شوێنێکی دیاریکراودا ‹خانەزاد جنوب شهر: خانەزای خواری شار› ۲. منداڵی کارەکەر یان نۆکەر کە لە ماڵی ئاغادا لە دایک بووبێ ‹غلام خانەزاد: نۆکەری خانەزاو›.

خانەزنی / xānezanî ، ـها/: اسم. ماڵبڕی؛ کاری دزینی کەلوپەلی نێو ماڵی خەڵک؛ یانە بڕیەی ‹در تعطیلات، آمار خانەزنی بالا می‌رود: لە پشوو گشتیەکاندا، ئەژماری ماڵبڕی دەچێتە سەرێ›.

خانەسازی / xānesāzî ، ـها/: اسم. کار یان ڕەوتی ماڵکردنەوە؛ یانەوەکەردەی: ۱. کردنەوەی خانوو ‹مشغول خانەسازی است: خەریکی ماڵکردنەوەیە› ۲. کۆمەڵەی چالاکی ساختومانی بۆ دروستکردنی خانووبەرە ‹با پایان یافتن جنگ خانەسازی رونق یافت: کە شەڕ کۆتایی هات ماڵکردنەوە پەرەی سەند›.

خانەشاگرد / xānešāgerd ، ـها/: اسم. بەردەست؛ وەردەس؛ کوڕێژگە یان تازەلاوێ کە لە ماڵێکدا خزمەتکاری دەکا ‹خانەشاگردش را پیش من فرستاده بود: بەردەسەکەی ناردبووە لام›. هەروەها: **خانەشاگردی**

خانەنشین / xānenešîn/: صفت. گردەنشین؛ ماڵنیش؛ ماڵنشین؛ یانەنشین؛ خانەنشین؛ یانەگیر؛ خانەگیر؛ خانگار؛ ناچار بە مانەوە لە ماڵ، لە بەر پیری یان نەخۆشی یان بێکاری ‹دو ماه پیش سکتە کرد و خانەنشین شد: دوو مانگی پێش جەڵدە لێیدا و گردەنشین بوو›. هەروەها: **خانەنشینی**

خانەو زندگی / xāne(-vo-)zendegî/: اسم. [گفتاری] ماڵ و سامان؛ خانە و لانە؛ خای و بەرە؛ یانەوبەر؛ خانولان؛ ماڵوحاڵ؛ خانە و ژیان؛ لانە و بان؛ ماڵ و بەتایبەت کەلوپەلی پێویست بۆ تێیدا ژیان ‹سیل همەی خانە و زندگی‌اش را برد: لافاو هەموو ماڵ و سامانی برد›.

خانەیکی / xāneyekî/: صفت. [گفتاری] هاوماڵ؛ هاواڵ؛ ئاواڵ؛ هاودڵ؛ هاودەم؛ تەبا؛ خاوەنی پەیوەندی دۆستانەی زۆر نزیک لەگەڵ هاتوچووی بەردەوام بۆ ماڵی یەکترین.

خاور / xāvar/: اسم. [ادبی] ڕۆژهەلات؛ ڕوژەلات؛ خۆرهەلات؛ خۆرەلات؛ خاوەر: ۱. هۆرامان؛ هۆراسات؛ خۆروەزان؛ یەکێک لە چوار لا سەرەکیەکان؛ ڕووی خۆر هەڵدان ۲. هۆرگە؛ ئەو لایە خۆری لێوە هەڵدێ ۳. مەڵبەندانی لای ڕۆژهەلات.

◙ **خاور دور**: ڕۆژهەلاتی دوور؛ ولاتانی ڕۆژهەلاتی هیندوستان (وەک: ژاپون، مالیزی، چین، کورە، فیلیپین، ئەندونیزی و...).

خاور میانە: ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست؛ ولاتانی باشووری ڕۆژاوای ئاسیا لە سووریاوە تا هیند و مالیزی.

خاور نزدیک: ڕۆژهەلاتی نزیک؛ ولاتانی باکووری ڕۆژهەلاتی ئەفریقا تا عەرەبستان (وەک: تورکیە، سووریە، لوبنان، ئوردون و ئیسرائیل).

خاوران / xāvarān/: اسم. [ادبی] خۆرهەلاتان؛ سەرزەوینی لای ڕۆژهەلات.

خاورزمین / xāvarzamîn/: اسم. ڕۆژهەلات.

خاورشناس / xāvaršenās ، ـها؛ ـان/: اسم. ڕۆژهەلاتناس؛ خاوەرناس؛ کەسێ کە لە زمان و فەرهەنگ و مێژووی نەتەوەگەلی ڕۆژهەلاتی دەکۆڵێتەوە.

خاورشناسی / xāvaršenāsî/: اسم. خاوەرناسی؛ ڕۆژهەلاتناسی؛ زانستی خوێندنەوە و لێکۆڵینەوە لە زمان و فەرهەنگی ولاتانی ئاسیا و ئەفریقا و توێژینەوە لە هەموو لایەنە جیاوازەکانی.

خاوری / xāvarî/: صفت. [ادبی] ڕۆژهەلاتی؛ خۆرهەلاتی: ۱. سەر بە ڕۆژهەلات ‹خورشید

خاوری: هەتاوی ڕۆژهەلاتی› ٢. جێگرتوو لە ڕۆژهەلاتدا ‹سرزمینهای خاوری: ولاتانی ڕۆژهەلاتی›.

خاوش / xāvûš ، ـها/: اسم. ١. خەیارتۆم؛ خەیارێک کە زۆر گەورە بووە و بۆ توو هەلگیراوە ٢. کالیار؛ ترۆزی گەورەی ترش بووی بۆ توو دانراو.

خاوند / xāvand ، ـان/: اسم. [جامعەشناسی] دەرەبەگ؛ فیئۆدال.

خاوندسالاری / xāvandsālārî/: اسم. [جامعەشناسی] خێوەندسالاری؛ فیئۆدالیسم؛ دەرەبەگی؛ دەرەبەگایەتی.

خاویار / xāv(i)yār ، ـها/: اسم. خاویار؛ خای چەند جۆر سەگ ماسی، بە ئەندازەی نیسکێک و بە ڕەنگی زەرد، خورمایی، خۆلەمێشی یان ڕەشەوە کە خواردەمەنیەکی یەکجار هێزنگ و گرانباییە.

ـ خای / xāy/: پیوازه. [ادبی] ـ جاو؛ ـ ژاو؛ ـ جوی؛ ـ کروچ؛ ـ کرۆژ؛ ـ هار؛ ـ کرمێن؛ ـ خرمێن؛ ـکونجێن ‹شکرخای: شەکەرجاو›.

خایف / xāyef ، ـان/: [عربی] صفت. [ادبی] ترسەنۆک؛ نەوێر؛ بێجەرگ؛ بەزدونەک؛ تەرسەزال؛ ترسەزاور؛ کەلەزات؛ بێزات؛ قزە؛ بێورە ‹خاین خایف است: دوخمان ترسەنۆکە›: **خائف**

خاین[1] / xāyen ، ـها؛ ـان؛ ـین/: [عربی] اسم. دوخمان؛ کەسێ کە تووشی تاوان و خەیانەت بووە ‹خاین باید مجازات شود: دوخمان دەبێ سزا بدرێ›: **خائن**

خاین[2]: صفت. دوخمان؛ خاوەنی خووخدە یان هۆگری بە خەیانەت ‹تاریخ قضاوت خواهد کرد که او خاین بود یا خادم: مێژوو داوەری دەکا دوخمان بوو یان خزمەتکار›.

خایه / xāye/: اسم. ١. ـها/ خا؛ گون؛ گورن؛ گونک؛ باتوو؛ خایە؛ وەتە؛ هێلکەگون؛ هێک؛ ماک ٢. [گفتاری] جەرگ؛ نەترسی؛ بوێری ‹جنگیدن خایه می‌خواهد: شەڕکردن جەرگی دەوێ›.

خایەدار / xāyedār ، ـها/: صفت. [گفتاری] نەترس؛ بەجەرگ؛ دلێر؛ ئازا؛ مەرد؛ بوێر ‹در میان شما آدم خایەداری پیدا نمی‌شد جوابشان را بدهد: لە نێو ئێوەدا کەسێکی نەترس نەبوو ولامیان بداتەوە›.

خایەمال / xāyemāl ، ـها/: صفت. [تعریض] ماستاوچی؛ ماستاوکەر؛ پیازپاککەر؛ خایەمال؛ دالانەمال؛ خۆڕێخەر؛ خۆڕێکخەر ‹آنها دنبال یک خایەمال بودند که به حرفشان گوش کند: ئەوان لە دووی ماستاوچیەکدا دەگەڕان بە قسەیان بکات›.

خایەمالی / xāyemālî/: اسم. [تعریض] ماستاوکەری؛ پیازپاککەری؛ خۆڕێخەری؛ خۆڕێکخەری؛ خایەمالی.

خاییدن / xāyîdan/: مصدر. متعدی. [ادبی] //**خاییدی**: کرماندت؛ **می‌خایی**: دەکرمێنی؛ **بخای**: بکرمێنە// کرماندن؛ کرتاندن؛ داکروژتن، کرۆشتن؛ کرۆژتن؛ جاوین؛ جووین؛ داقرتاندن؛ داکرۆژتن؛ کرۆتن؛ کونجین؛ کونجاندن؛ کۆتش؛ هارین؛ خرماندن؛ کرمنەی؛ کرمنای؛ خرمنەی؛ کرۆتەی؛ شتێ بە ددان هارین: **خائیدن**. هەروەها: **خاییدنی**

■ مصدر منفی: **نَخاییدن** (نەکرماندن)

خب / xob/ ☜ **خوب**

خبائث / xabā'es/: [عربی] ☜ **خبایث**

خباثت / xebāsat, xabāsat/: [عربی] اسم. [ادبی] چەپەلی؛ پەستی؛ پەلەشتی؛ گەماری؛ ناخاری؛ پیسی؛ ناپیاوی؛ ناکەسی. هەروەها: **خباثت کردن**

خباز / xabbāz ، ـها؛ ـان/: [عربی] اسم. [ادبی] نانەوا؛ نانکەر؛ نان‌پات؛ نانەپەچ (بۆ نێر)؛ نانەپەچە (بۆ مێ).

خبازی / xabbāzî ، ـها/: [عربی] اسم. [ادبی] نانەوایی؛ نان‌برێژی؛ نانواخانە.

خباک / xabāk/: اسم. ١. پەچە؛ حەوشە؛ کۆز؛

پەرچە؛ جێگەی دەورگیراوی بێ‌میچ، تایبەتی چاودێری مالات ۲. [مجازی] تەنگەتەریزێ؛ گورمۆڕە؛ گورتال؛ گوردەم؛ جێگەی تەنگ و چڕ.

خبایث / xabāyes/: [عربی] جمعِ ☜ **خبیث**: **خبائث**

خبث / xobs/: [عربی]/اسم. [ادبی] پیسی؛ چەپەڵی: ۱. پۆخڵی؛ ناپاکی؛ پەلەشتی؛ گەماری ۲. نامەردی؛ ناپیاوی؛ ناکەسی.

▣ **خبث طینت:** بەد ڕەسەنی؛ بەو ڕەسەنی؛ بەو جنسی.

خبر / xabar/: [عربی]/اسم. ۱. ـها؛ اخبار/ هەواڵ؛ خەبەر؛ خەوەر؛ خەڤەر؛ نووچە؛ هاڵ‌وهەواڵ؛ دەنگ‌وباس؛ نەقڵێک سەبارەت بە ڕووداوێ ‹خبر تصادف قطار: هەواڵی پێک‌دادانی قەتار› ۲. ـها/[دستور] گوزارە؛ بەشێ لە ڕستە کە واتا تەواو دەکا ۳. [اسلام] پەیام؛ وتەی پێغەمبەران و پێشەوایان ٤. ـها/[چاپ] خەبەر؛ نووسراوێک کە لە رووی، پیت‌چنی دەکەن و دوایی لە چاپی دەدەن ۵. ئاگا؛ هاگا؛ خەبەر؛ خەوەر؛ ئاگاداری؛ جەی؛ هەواڵ ‹از او خبری ندارم: ئاگام لێ نیە› ٦. باس؛ ڕووداو؛ خەوەر ‹نمی‌دانم چه خبر بود که همه با عجله می‌دویدند: نازانم چ باس بوو هەموو بە پەلە دەڕۆیشتن›.

▣ **خبر خیر:** خەبەری خێر؛ هەواڵی ڕووداوێکی خۆش.

▣ **خبر بودن:** دەنگ‌وباس بوون؛ ڕووداوێ ڕوودان ‹خبری بود؟: دەنگ‌وباسێک بوو؟›.

خبر دادن: هەواڵ دان؛ دەنگ دان؛ ئاگا کردن؛ خەبەر دان ‹خبر آمدن شما را دیروز به من دادند: هەواڵی هاتنی تۆیان دوێنێ پێم دا›.

خبر داشتن: خەبەر بوون؛ دەنگ‌وباس بوون؛ ئاگادار بوون؛ هەواڵ لێ زانین؛ هاگا چنەبیەی ‹از او هیچ خبری نداریم: هیچ خەبەریکمان لێ نیە›.

خبر رساندن: ۱. ڕاگەیاندن؛ هەواڵ دان؛ خەبەرکردن ‹خبر آمدنشان را به همه برسان: هەواڵی هاتنیان بە هەمووان ڕاگەیێنە› ۲. شووفاری کردن؛ چاوانی کردن؛ چاوشی کردن؛ قسە هێنان و بردن ‹کارش خبر رساندن به دشمن بود: ئیشی شۆفاری کردن بوو بۆ دژمن›.

خبر شدن: ۱. ئاگادار بوون؛ بەخەبەر بوون؛ هەواڵدار بوون؛ های بوون؛ ئەوەڕەسیاین ‹خبر شدیم که او از سفر برگشته است: ئاگادار بووین لە سەفەر گەڕاوەتەوە› ۲. شتێ قەومان؛ شتێ ڕوودان ‹مثل این‌که باز خبری شده است: وا دیارە دیسانەوە شتێ قەوماوە›.

خبر کردن: ۱. ئاگادارکردن؛ بەخەبەرکردن؛ ئەوڕەسەنی ‹رفت و همه را از آن رویداد خبر کرد: ڕۆی و هەمووی لەو ڕووداوە ئاگادارکرد› ۲. بانگ کردن؛ بانگهێشتن‌کردن؛ دەنگ‌کردن ‹پزشک خبر کردیم: بژیشکمان بانگ‌کرد›.

خبر کسی را آوردن: [مجازی] خەوەر کەسێ هاوردن؛ چەو ئەوردن؛ خەبەری مەرگی کەسێ دان ‹بعد از سه روز خبرش را آوردند: دوای سێ‌ڕۆژ خەوەریان هاورد›.

خبر گرفتن: هەواڵ زانین؛ ئاگایی بەدەس هێنان؛ خەبەر زانین ‹رفتم از دوستانم خبر بگیرم: چووم هەواڵی دۆستانم بزانم›.

خبری نبودن: باس نەبوون: ۱. بەرهەڤ نەبوون؛ ئامادە یان ساز نەبوون ‹امسال از برف خبری نیست؟: ئەمسال لە بەفر باسێک نیە› ۲. دەنگ نەبوون؛ کارەساتیک ڕوو نەدان ‹در خانه خبری نبود: لە ماڵەوە دەنگێ نەبوو›.

خبرچین / xabarčîn، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. شۆفار؛ چەوانی؛ چاوش؛ خەبەرگوهێز؛ قسەڕاگوێز: ۱. قسەبەر؛ خەفیە؛ زوانگێڕ؛ خەوەرچن؛ کەسێ کە نهێنی و کاری کەسان بۆ کەسانی دیکە دەگێڕێتەوە ۲. سیخوور؛ سیخوڕ؛ کەسێ کە بە مز، هەواڵ ـ لە بارەی کەس یان بابەتی دیاریکراو ـ کۆ دەکاتەوە. هەروەها:

خبرچینی

خبرخوان / xabarxān ، ـها: [عربی/ فارسی]/اسم. ١. هەواڵبێژ؛ کەسێ کە دەقی هەواڵ دەخوێنێتەوە ٢. هەواڵبێژ؛ بێژەری هەواڵی ڕادیۆ یان تەلەفیزیون ٣. [چاپخانە] هەڵەگر؛ نموونەخوێن؛ نموونەوان؛ کەسێ کە دەقێک بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەی چاپی دەخوێنێتەوە.

خبردار[1] / xabardār: [عربی/ فارسی]/اسم. [نظامی] خەبەردار؛ دۆخ یان چۆنیەتی بە پێوە ڕاست و ڕەپ وەستان. هەروەها: **خبردار ایستادن**

خبردار[2]: صفت. ئاگادار؛ هاگادار؛ گوێبیس؛ خەبەردار؛ بەئاگا ‹همه از ماجرا خبردار بودند: هەمووان ئاگاداری ڕووداوەکە بوون›. هەروەها: **خبردار شدن؛ خبردار کردن**

خبردار[3]: صوت. خەبەردار؛ دەستووری ڕاوەستان بە شێوەی خەبەردار.

▣ **خبردار دادن:** فەرمانی خەبەردار دان.

خبرساز / xabarsāz ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. نووچەچێکەر؛ دەنگوباسساز؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی نووچەچێکاریەوە.

خبرسازی / xabarsāzî: [عربی/ فارسی]/اسم. نووچەچێکاری؛ دۆخ یان چۆنیەتیەک کە دەبێتە هۆی بەدیهاتنی هەواڵ.

خبرگزار / xabargozār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] /اسم. هەواڵنێر؛ هەواڵدەر؛ خەبەردەر؛ کەسێک کە بۆ دامەزراوەی خڕکردنەوە و ڕاگەیاندنی هەواڵ، دەنگوباس دابین دەکا.

خبرگزاری / xabargozārî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. هەواڵنێری؛ پەیامنێری: ١. دامەزراوەیەک کە کاری کۆکردنەوە و ڕاگەیاندنی هەواڵە ٢. کاری بەدەسهێنان و ڕاگەیاندنی هەواڵ.

خبرگی / xebregî, xobregî: [عربی/ فارسی] /اسم. لێزانی؛ پسپۆڕی؛ کارامەیی؛ چازانی ‹طلافروشی، خبرگی می‌خواهد: زێڕفرۆشی، لێزانی دەوێ›.

خبرنگار / xabarnegār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] /اسم. هەواڵنێر؛ پەیامنێر؛ ولامنێر؛ خەبەردەر؛ کەسێ کە کاری نووسین و ڕاگەیاندنی هەواڵە.

خبرنگاری / xabarnegārî: [عربی/ فارسی]/اسم. ١. پەیامنێری؛ ولامنێری؛ خەبەردەری؛ هەواڵنێری ٢. کار و ڕەوتی وەگیرهێنان و ڕاگەیاندنی هەواڵ لە ڕۆژنامە، ڕادیۆ یان میدیاکانەوە.

خبره[1] / xebre, xobre ، ـها؛ ـگان/: [عربی]/اسم. لێزان؛ پسپۆڕ؛ کارامە؛ شارەزا؛ سەردەرچووگ؛ تێگەیشتوو ‹یک خبره بیاورید، خانه را قیمت بگذارد: لێزانێ بێنن، نرخ بخاتە سەر ماڵەکەوە›.

خبره[2]: صفت. کارناس؛ پسپۆڕ؛ لێزان؛ کارامە؛ سەردەرچووگ؛ خاوەن ئاگاداری یا پسپۆڕی لە یەک یان چەن بابەتدا ‹او در کار قالی خبره است: ئەو لە کاری قاڵیدا لێزانە›.

خبری / xabarî: [عربی] صفت. هەواڵی؛ پێوەندیدار یان سەر بە هەواڵ، بەتایبەت وەگیر هێنان و بلاوکردنەوەی دەنگ و باس ‹برنامەی خبری: بەرنامەی هەواڵی›.

خبط / xabt: [عربی]/اسم. نەزانکاری؛ هەڵە؛ خەتا.

▣ **خبط دماغ:** سەر لێشێواوی؛ مێشک پەشێوی؛ هزر پەشۆکی؛ ئاوەز ئاڵۆزی.

▣ **خبط کردن:** نەزانکاری کردن؛ هەڵەکردن؛ بە هەڵەدا چوون؛ خەتا کردن؛ سەهۆکردن ‹خبط کردم که تو را با خودم نبردم: نەزانکاریم کرد تۆم لەگەڵ خۆم نەبرد›.

خبیث / xabîs ، ـها؛ ـان ، خبایث/: [عربی] صفت. پیس؛ چەپەڵ: ١. [نامتداول] پەلەشت؛ گەمار ٢. ناکەس؛ نامەرد؛ ناپیاو؛ بەدفەڕ؛ دڵخراب؛ دڵڕەش؛ ناخار ‹هنوز زود است که این موجود خبیث را بشناسی!: کوا جارێ تا ئەم هەتیوە پیسە بناسی!›.

خپل / xepel ☜ **خپله**

خپله / xepele ، ـها/: صفت. [گفتاری] خەپەلانە؛

خەپەلە؛ خـرپن؛ خەپـەرە؛ خەپەتۆڵـە؛ خـەپۆل؛ خەپەلێ؛ خەپوخرە؛ خرتە؛ خرنۆڵ؛ خڕ؛ خرنگە؛ قەڵەوی کورتەبالا ‹یک زن خپله نشسته بود پهلویش: ژنێکی خەپەلانە لە پاڵ دەستیەوە دانیشتبوو›: **خپل**

ختائی / xatā'î/ ☜ **ختایی**

ختـام / xetām/: [عربـی]/اسـم. [ادبـی] کۆتـایی؛ دوایی؛ دمایی؛ دومـاهی؛ ئاکـام؛ ئـەنجام؛ ئـاخر؛ بنەتا ‹ختام عمر: کوتایی ژیان›.

ختـان / xetān/: [عربـی]/اسـم. [ادبـی] خەتەنـە؛ خێتەنە؛ خەتنە؛ سوننەت.

ختـایی / xetāyî/: اسـم. نەخـشی خـەتایی؛ نەخشێکی ڕازێنەرە لە نیگارکێشی، تـەونکاری و وەک ئەوانـەدا بـە شێوەی ڕیزێـک لـە گـوڵ و دەوەن و خونچە و گەڵا: **ختائی**

ختم[1] / xatm/: [عربی]/اسـم. ١. دوایـی؛ دمـایی؛ تەواو؛ تەمام؛ تـەواو؛ کۆتـایی؛ ئـاخر ‹ختم کـردن: دوایـی پـێهێنـان› ٢. پرسـانە؛ پرسـە؛ پەرسـە؛ سەرەخۆشـی ‹برایش ختم گرفتنـد: پرسـەیان بـۆ گرت›.

◘ **خـتم شـدن**: کۆتـایی هـاتن؛ دوایـی هـاتن؛ کۆتایی پێهـاتن؛ بـە ئاکـام گەیـشتن؛ تـەواو بوون؛ دوایی هاتن؛ ئـاخر هـاتن؛ دمـا ئامـەی ‹جلسه ختم شد: دانیشتنەکە کوتـایی هـات›.

هەروەها: **ختم کردن**

ختم گرفتن: پرسە دانان؛ پرسـانەگرتن؛ فاتحـا خـوێنیگـرتن؛ پەرسـە نیـایرە؛ سەرەخۆشـی دانـان ‹برایش ختم بزرگـی گرفتنـد: پرسـەیەکی گەورەیان بۆ گرت›.

ختم[2]: صفت. [گفتاری] سەرهات؛ سەر؛ سـەرامەد؛ سەرامەت؛ ئاخر؛ لە سەرووی هەمووان بەتایبەت لە بەدکاریدا ‹ختم روزگار: سەرهاتـی ڕۆژیار›.

ختمی / xatmî ، ـها/: [عربی]/اسم. هێـرۆ؛ هێـروو؛ هەرملی؛ هەرمەلی؛ هەیرۆ؛ هەرمەڵە؛ هەڵمەڵە؛ هەرمەڵێ؛ گیـایێکی سـاقەتە و گـەڵا کوڵـکن و نەرم، ڕیشە درێژ، گەڵا پان، گوڵ گـەورەی ئـاڵ یان مەیلەو ئەرخەوانیە کە لە کۆتایی سـاقەتەوە بە شـێوەی دەسـتەیەکی سـێدانـەیی لـێدێ، چەند جۆری ڕازێنەری و دەرمانی هەیە: **خطمی**

ختنه / xatne/: [از عربی]/اسم. خەتەنـە؛ خەتنـە؛ خێتەنە؛ کاری بڕین و هەڵگرتنی پێستی سـەر چووکی نێرینە. هـەروەها: **ختنـە شـدن؛ ختنـە کردن**

ختنـەسـوران / xatnesûrān ، ـهـا/: [از عربـی/ فارسی]/اسم. خەتەنەسووران؛ خرووسـەبڕان؛ نـان خەتەنە؛ بەزم و بانگیشتن بەهۆی خەتەنەکردنی کوڕیژگانەوە.

خجالـت / xecālat, xacālat/: [عربـی]/اسـم. شـەرمەزاری؛ شـەرمەندەیی؛ سەرشکـستی؛ تەریقی؛ خەجاڵەت؛ فهێتکاری؛ فەدیکاری.

◘ **خجالـت دادن**: شـەرمەزارکردن؛ خەجاڵـەت کردن (زۆرتر بە بۆنەی ئەنجامـدانی خزمـەتێکی شیاوەوە) ‹خیلی خجالتمان داد: ئێجگار شەرمەزاری کردین›.

خجالـت داشـتن: جـێ شـەرمەزاری بـوون؛ شوورەیی بوون؛ هۆی سەرشکستی بوون ‹آقـا جان، نکنید! ایـن کارهـا خجالـت دارد: کاکـە گیـان، مەکەن! ئەم کارانە جێ شەرمەزارین›.

خجالـت کـشیدن: شـەرماهیکـردن؛ تـەریق بوونـەوە؛ تەریقـەوە بـوون؛ شـەرمەزار بـوون؛ شەرمەندە بوون.

از خجالت آب شدن: [مجازی] داڕزان؛ بوون بە تنۆکێ ئاو؛ بە ئەرزێـدا چوونـە خـوار؛ زۆر بـە خۆدا شکانەوە؛ خراپ تەریق بوونەوە.

از خجالت کـسی درآمـدن: [مجازی] لـە ژێـر شـەرمەزاری کەسـێ دەرهـاتن؛ قـەرەبوو کردنەوە؛ قەرەبوو دانەوە ‹انـشاءالله از خجالتـشان درمـیآیـیم: خـوا یـار بـێ لـە ژێـر شـەرمەزاریان دەردێین›.

خجالـت‌آور / xecālatāvar, xacālat-/: [عربـی/ فارسـی] صـفت. شـەرمهێنـەر؛ شـەرماوەر؛

ڕووشکێنەر؛ مایەی شەرمەزاری.

خجالت‌زده / xecālatzade, xacālat- /: [عربی/ فارسی] *صفت.* شەرمەنە؛ شەرمەزار؛ ڕووشکاو؛ تەریقەو بووگ.

خجالتی / xecālatî, xacālatî /: [عربی] *صفت.* *[گفتاری]* شەرمن؛ شەرمنە؛ شەرموو؛ شەرمۆ؛ شەرمۆک؛ شەرمی؛ بەشەرم؛ شەرمین؛ شەرمێون؛ بێڕوو؛ ڕووتەنک؛ ڕوونەرم؛ کەمڕی؛ کەمڕوو؛ بێ دەم و پل؛ دەم پەلۆ؛ بێدەم؛ فەدیکار ‹عروس خیلی خجالتی است: بووک زۆر شەرمنە›.

خجستگی / xocastegî /: *اسم.* پیرۆزی؛ بەودمی؛ ممبارەکی؛ مبارەکی؛ بار و دۆخی پیرۆز بوون.

خجسته / xojaste /: *صفت.* *[ادبی]* پیرۆز؛ بەودم؛ بەفەڕ؛ موبارەک؛ ممبارەک ‹عیدتان خجسته باد: جێژنتان پیرۆز بێ›.

▣ **خجسته‌پی:** قەدەم پیرۆز؛ پێ وەخێر.

خجسته‌روز: بەختەوەر؛ خۆشبەخت.

خجل / xecel, xacel /: [عربی] *صفت.* شەرمەزار؛ شەرمسار؛ شەرمەندە؛ فەدیکار؛ خەجالەت؛ تەریق؛ تەریق؛ بوور؛ فهێتکار؛ ڕووڕەش.

▣ **خجل شدن:** شەرمەزار بوون؛ تەریق بوونەوە؛ شکانەوە؛ خەجالەت بوون؛ بوور بین؛ شکیانەوە. هەروەها: **خجل بودن؛ خجل کردن**

خجلت / xeclat, xaclat /: [عربی] *اسم.* *[ادبی]* شەرمەزاری؛ سەرشکستی؛ ڕووشکاوی؛ خەجالەت؛ خەجالەتی؛ دری؛ فەدی؛ ڕووگیری؛ تەریقی ‹ببخشید این تأخیر بنده اسباب خجلت شد: ببوورن دواکەوتنم بووە هۆی شەرمەزاری›.

خجلت‌آور / xeclatāvar, xaclat- /: [عربی/ فارسی] *صفت.* *[ادبی]* مایەی شەرمەزاری؛ ڕووشکێنەر؛ شەرمهێنەر ‹رفتار خجلت‌آور: ئاکاری مایەی شەرمەزاری›.

خجلت‌زده / xeclatzade, xaclat- /: [عربی/ فارسی] *صفت.* *[ادبی]* شەرمەزار؛ شەرمەنە؛ تەریقەوبووگ؛ ڕووگیر.

خجول / xacûl /: [عربی] *صفت.* شەرمن؛ شەرمین؛ شەرمێون؛ شەرمێوک؛ کەمڕوو؛ بە هەستی شەرمەوە لە بەرانبەر خەڵکدا کە ئەبێتە بەرهەڵستێک بۆ دەربڕینی مەبەستی خۆ.

خدا / xodā /: *اسم.* خودا؛ خوا؛ خوداوەند؛ خواوەن؛ خولا؛ خودێ: ١. یەزدان؛ هوومای؛ هۆمای؛ هووما؛ هۆما؛ هۆمان؛ بینایی چاوان؛ بینایا چەهڤان؛ یەزن؛ ئێزد؛ هەڤیازترین و هەرە بەرزترین هۆی ئارمانی؛ داهێنەر و ڕاهێنەری جیهان ٢. *[اسلام]* هەق؛ کردگار؛ هەبووی تاکانە و بێهەمبەری هەتایی و هەرمان کە تەن و گۆدە نیە، نەزاوە و ئافرێنەری جیهانە ٣. /ـها؛ ـیان/ *[قدیمی]* خودان؛ خاوەند؛ خێوەند؛ خێو؛ وەدیهێنەر و کارگێڕی یەک یان چەند ماکی سروشتی ‹خدای آتش: خودانی ئاور›.

▣ **خدا-خدا کردن:** خوا-خوا بوون/ کردن؛ لە خودا ویستن؛ جە خوای واسەی؛ جە خوای گەرەک بیەی ‹خدا-خدا می‌کرد، کسی او را در این حال نبیند: خوا-خوای بوو، کەسێ لەم دۆخەدا نەیبینێ›.

خدا خواستن: خودا ویستن؛ خوا پێ خۆش بوون؛ خوا مەیل بوون؛ خوا گەرەک بیەی؛ خوا ڕای لە سەر بوون؛ ویست و خواستی خوا لە سەر بوون ‹خدا خواست و عروسی سر گرفت: خودا ویستی و گۆوەندەکە سەری گرت›. هەروەها: **خدا دادن؛ خدا رساندن؛ خدا کردن؛ خدا نکردن**

خدا را بنده نبودن: *[مجازی]* خوای خۆ بەحەق نەناسین؛ لە خۆ بایی بوون؛ خۆپەسێن و خۆسەپێن بوون ‹از وقتی رییس شده دیگر خدا را بنده نیست: لە کاتێکەوە بووەتە سەرۆک، خوای خۆی بە حەق ناناسی›.

خدا و خرما را با هم خواستن: *[مجازی]* خورمژ گەرەک بوون؛ بە داخوازیگەلی یەکنەگر و

ناتەباوە بوون.

خدائی / xodā'î/ ☜ **خدایی**

خدابدور / xodābedûr/: *دعا. [گفتاری]* خوا نەیتێرێ؛ لە خوا ئەو رۆژە نەکا؛ خوا دووری بخاتەوە (تێبینی: بۆ بێزاری لە شتێک دەگوترێ) ‹خدابدور، آنجا هم شهر است که می‌خواهی بروی؟: خوا نەیتیرێ، ئەوێش شارە دەتەوێ بڕۆی؟›.

خدابیامرز / xodābiyāmorz/: *صفت.* خوا لێخۆشبوو؛ خوا عەفوو کردگ؛ ڕەحمەتی ‹آن خدابیامرز یک روز خوش ندید: ئەو خوا لیخوشبووە، ڕۆژێکی خۆشی نەدی›.

خدابیامرزی / xodābiyāmorzî/: *اسم.* ڕەزای خوا؛ خوا لێڕازی بوون؛ خوا لێ خۆش بوون؛ کردەوە یان ئاکارێ کە دەبێتە هۆی ڕەزامەندی و دۆعای خێری خەڵک ‹او این کار را برای خدابیامرزی می‌کند: ئەم کارە بۆ ڕەزای خوا دەکا›.

خداپرست / xodāparast، ـها؛ ـان/: *صفت.* خواپەرس؛ خواپەرەس؛ خوداپەرست؛ خواپرێس؛ خواخواز؛ یەزدۆ؛ پەرسدار؛ پەرستێنەری خودا.

خداپسندانه / xodāpasandāne/: *صفت.* خوا پەسندانە؛ شیاوی پەسن و ڕەزای خودا ‹کارهای خداپسندانه: کارگەلی خواپەسندانە›.

خداترس / xodātars، ـها؛ ـان/: *صفت.* لە خواترس؛ جە خواتەرس؛ پارێزکار ‹دنبال یک مستأجر سالم و خداترس می‌گردم: بۆ کرێنشینێکی پاک و لەخواترس دەگەڕم›.

خداجو / xodācû، ـیان/: *صفت.* خواپرس؛ خواخواز؛ خواواز؛ خواخوا؛ شوێنهەڵگری ڕێگەی گەیشتن بە خودا و ڕەزامەندی خودا

خداحافظ / xodāhāfez/: [فارسی/ عربی] *دعا.* خواحافیز؛ مالاوا؛ مالاڤا؛ خاترێ وە؛ خاتری تە؛ لە پەنای خوا؛ خوا پارێزەر بێت (تێبینی: کاتی جوێ بوونەوە لە کەسێ دەگوترێ) ‹بابا! خداحافظ، من رفتم: بابە! خواحافیز، ئەوا من چووم›.

خداحافظی / xodāhāfezî/: [فارسی/ عربی] *اسم.* خاترخازی؛ خواحافیزی؛ مالاوایی؛ خاترخوازی؛ وەدا؛ دووا؛ مالاڤایی: ١. کار یان ڕەوتی گوتنی ماڵئاوا ‹بی خداحافظی رفت: بێ مالاوایی چوو› ٢. ڕێوڕەسمێ کە لە کاتی ڕۆیشتنی کەسێ لە شوێنێک بەڕێوە دەچێ.

خداداد / xodādād/: *صفت. [ادبی]* خواداو؛ خواداگ؛ خواداو؛ خوادا؛ بەشی خوایی ‹ثروت خداداد: سامانی خواداو›: **خدادادی**

خدادادی / xodādādî/ ☜ **خداداد**

خداسالاری /xodāsālārî/: *اسم.* ١. دەسەڵاتداری بە پێی ئامۆژگاری و باوەڕگەلی دینێکی دیاریکراوەوە ٢. شێوە دەسەڵاتداریەک کە بنەڕەت و بنەمای قانوونی خۆی دیاریکراو لە لایەن خوا و هەمبەر بە ویستی ئەو دەناسێنێ.

خداشناس / xodāšenās، ـها؛ ـان/: *صفت.* خواناس؛ خواژناس؛ بڕوامەند بە هەبوونی خودا.

خداشناسی / xodāšenāsî/: *اسم.* خواناسی: ١. دۆخ یان چۆنیەتی باوەڕ بە هەبوونی خوا ٢. زانستە ئایینیەکان؛ زانستی سەربە خواناسی.

خداقوت / xodāqovvat/: [فارسی/ عربی] *دعا.* ماندوو نەبی/ نەبن؛ قەوەت لە خوا؛ خوا بە تۆ هێزی کار کردن بدا؛ خوا یار بێ (تێبینی: بۆ کەسێ خەریکی کارێکی دژوارە ئێژن) ‹تا شب برایش کار کردم، یک خداقوت هم نگفت: هەتا شەوێ کارم بۆ کرد، ماندوو نەبیێکیشی نەگوت›.

خدام / xoddām/: [عربی] جمعِ ☜ **خادم**

خدانخواسته / xodānaxāste/: *دعا.* خوای نەخواسە؛ خوا نەخواسە؛ خوانەخواستە؛ خوا نەکا؛ ڕوو نەدا؛ دووربا؛ بە دوور بێ ‹مواظب باش! اگر خدانخواسته کیفت را گم کنی، میمانی: وریا بە! ئەگەر خوای‌نەخواسە کیفەکەت ون کەی، دادەمێنی›.

خدانشناس / xodānašnās، ـها؛ ـان/: *صفت.* خوانەناس؛ خوانەژناس؛ ناخودا؛ نائاگا لە هەبوونی خوا، یان بێبڕوا بە هەبوونی.

خدانکرده / xodānakarde/: *دعا.* دووروا؛ دووربا؛ دووربێ؛ خوای نەخواسە؛ خوا ئەو ڕۆژە نەکا؛ دوور بانەیە؛ لە خودام دەوێ ڕوو نەدا (زۆرتر سەبارەت بە ئەگەری ڕووداوێکی خراپ دەگوترێ) ‹برگرد ! خدانکرده گرفتار می‌شوی: بگەڕەوە! دووروا تووش دەبی›.

خدانگهدار / xodānegahdār/: *دعا.* خوائاگادار؛ خواهاگادار؛ لە پەنای خوا؛ خوا لە سەرت؛ خوا پشت و پەنات بێ؛ لە ئەمان خوا؛ خوا لەگەڵت؛ خوا لە پشتت؛ خوا چنیت بۆ؛ خوا بتپارێزێ؛ خودا ئاگاداری تۆ بێ (زۆرتر کاتی جودایی و لە پەرسڤی خوداحافیزیدا دەگوترێ) ‹گفتم: «مادر من رفتم»، گفت: «خدانگهدار، برو بسلامت»: گوتم: «دایە ئەوا من چووم»، گوتی: «بڕۆ خوائاگادارت، بە خێر چی»›.

خداوکیلی / xodakîlî/: [فارسی/ عربی] *قید.* *[گفتاری]* خودا مابەین؛ خوا وەکیل؛ خوا لە بەینا بێ؛ بەڕاستی؛ لە ڕاستیدا ‹خداوکیلی، می‌ترسیدم بروم: خودا مابەین دەترسام بڕۆم›.

خداوند / xodāvand/: *اسم.* ١. خواوەند؛ خوا؛ خودا؛ خودێ؛ خواوەن؛ خوداوەند؛ خوودا؛ خوێیا؛ خوڵا؛ بینایپاچەهڤان؛ بینایی‌چاوان ‹به نام خداوند جان آفرین: بە نێوی خواوەندی گیان ئافرێن› ٢. *لان/ [ادبی]* خاوەن؛ خاوەند؛ خێوەند؛ خاون؛ خێو؛ ددار؛ دار؛ خودان؛ خویگ؛ ساحێو؛ ساحیب.

خداوندا / xodāvandā/: *صوت.* خواوەنا؛ خوایا؛ خودایە؛ ئەی خوا؛ ئەی خودا؛ خواگیان ‹خداوندا! امید دل تویی تو: خواوەنا! دڵم هیوای بە تۆیە›.

خداوندگار / xodāvand(e)gār/: *اسم. [ادبی]* خاوەن؛ خواوەن؛ خودا؛ خاوەند؛ خێو؛ خواوەند ‹خداوندگار جهان: خاوەنی جیهان›.

خداوندگارا / xodāvand(e)gārā/: *صوت.* ئەی خوایە؛ خواوەندا؛ خوایا؛ خوایە؛ ئەی خودا؛ خواوندا ‹خداوندگارا! ما را ببخش: ئەی خوایە! لێمان خۆش‌بە›.

خداوندی / xodāvandî/: *اسم.* خوایی؛ خواوەنی؛ خواوەندی؛ دۆخ یان چۆنیەتی خودا بوون ‹به خداوندی خدا قسم: سوێند بە خواوەندی خوا›.

خدایا / xodāyā/: *صوت.* خوایا؛ خوایە؛ یا ڕەببی؛ هەقۆ؛ هاوار لە تۆ خوایە ‹خدایا! به فریادم برس: خوایا! بێ بە هانامەوە؟›.

خدایگان / xodāygān/: *اسم. [قدیمی]* ١. خودا؛ یەزدان؛ خواوەن ٢. شای گەورە؛ شای شاهان.

خدایی[1] / xodāyî/: *اسم.* خودایی؛ خودێتی؛ خودایەتی؛ خوڵایی؛ خوایی؛ یەزدانی ‹کم‌کم داشت ادعای خدایی می‌کرد: وردە‌وردە خەریک بوو داوای خودایی دەکرد›: **خدائی**

خدایی[2]: *صفت.* خودایی؛ یەزدانی؛ پێوەندیدار یان سەر بە خوا ‹پیام خدایی: پەیامی خوایی›.

خدایی[3]: *قید. [گفتاری]* ١. لە خواوە؛ لە خوداوە؛ جە خوایوە؛ لە لایەن خواوە و بە پێی ویستی ئەو (خدایی بود که توانستم این خانه را بگیرم: لە خواوە بوو توانیم ئەم خانووە بگرم) ٢. خواییەکەی؛ خودایی؛ خوایی؛ بە ڕاستی ‹خدایی می‌بایست کمکش می‌کردیم: خوایەکەی دەبوا یارمەتیمان بدابا›: **خداییش** * **خدائی**

خداییش / xodāyîš/ ☜ **خدایی**[3]-٢

خدشه / xadše ، ـها/: [عربی] *اسم.* رووشە: ١. *[نامتداول]* رووش؛ ڕوویش؛ ڕیش؛ رووک؛ شەقتی؛ شوێنەوارێ کە بە هۆی پێدا کشانی شتێکی تیژ بەدی دێ ٢. زیان؛ وەزەنگ؛ وەزەن؛ ئازار؛ سەدەمە؛ بەڵا ‹نباید کاری کنی که به آبروی خانواده خدشه‌ای وارد شود: نابێ کارێ بکەی ئابڕووی بنەماڵە ڕووشەیەک هەڵگرێ›.

خدشه‌دار / xadšedār/: [عربی/ فارسی] *صفت.* ڕووشار؛ ڕووشەدار؛ گەزنگاز؛ زەرەرمەند ‹نباید شخصیت کسی خدشه‌دار بشود: نابێ کەسایەتی کەسێک ڕووشار بێت›.

خدعه / xod'e ، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] کەڵەک؛ تەڵەکە؛ فێڵ؛ گزی؛ گەڕ؛ هەنگ؛ پاختە؛ ڤـێلک؛ لێپ؛ ڕێویفێڵ؛ ڕێویبازی؛ ڕێویپێچ ‹با خدعه و نیرنگ توانست استخدام شـود: بـه گـەر و گـوڕ تـوانی دابمەرزێ›.

خدم / xadam/: [عربی] جمعِ ☜ **خادم**

خدمات / xadamāt/: [عربی]/اسم. ۱. جمـعِ ☜ **خـدمت** ۲. خزمـەتکاری؛ چـالاکی ئـابووری بـە ئامـانجی جێبـەجێ کـردنی کاروبـاری دیتـران (وەک ڕاگواسـتن، بـە شـینەوە و فرۆشـتنی کـالا، ڕاهێنان و بارهێنان، دەرمان و...).

خـدماترسـانی / xadamātresānî/: [عربـی/ فارسی]/اسم. ڕاژەکـاری؛ کـار و ڕەوتی خزمـەت و یارمەتی کەسێ یان جێگایێک ‹خدماترسانی بـه روستاییها باید شتاب بیشتری بگیرد: ڕاژەکاری بۆ گوند نشینان دەبێ خێراتر بێ›.

خـدماتی / xadamātî/: [عربـی] صفت. ڕاژەیـی؛ پێوەندیدار یان سەربە ڕاژە.

خـدمت / xedmat ، ـها؛ خدمات/: [عربـی]/اسـم. خزمەت؛ خەمەت؛ خەومەت؛ خەڵمەت: ۱. ڕاژە؛ کارێ کە قازانجی بـۆ دیترانـه ‹او بـه تـو خـدمت بزرگی کـرد: ئـەو خزمـەتێکی گـەورەی پێـت کـرد› ۲. خزمـەتی مەزرینگـەیی؛ کـاری دەوڵـەتی ‹ویـژەی خـدمت: تایبـەتی خزمـەت› ۳. سـەربازی ٤. ئاسانە؛ بارەگا؛ لا ‹سلام بنده را خـدمت ایشان برسان: سلاوی من بگەینە خزمەتیان›.

▣ **خدمت زیر پرچم/ وظیفه:** سەربازی؛ بێگـاری؛ خزمەت سەربازی.

▣ **خدمت کردن:** خزمەت کردن؛ کەڵ گرتن؛ بۆ کەسێ یان لە شوێنێک کارکردن.

خـدمت کـسی را کـردن: کاروبـاری کەسـێ جێبـەجێ کـردن؛ بـۆ کەسـێ کـارکردن؛ بەردەستی کەسێ کردن.

خدمت کسی رسیدن: ۱. ☜ **به خدمت کسی رفتن** ۲. [کنایی] چاری کەسـێکـردن؛ بـە داو کەسێکگەیین؛ بە دەور کەسـێکا هـاتن؛ بـه خـزمـەت کەسـێک گەیـشتن؛ کەسـێک تەمێکردن ‹عیب ندارد خدمت تـو هـم مـیرسـم: قەیدی نیە، چاری تۆش دەکەم›.

به خدمت کسی خاتمه دادن: کەسێ وەدەرنان؛ کەسێ لە سەر کارەکەیەوە دەرکردن.

به خدمت کسی رفتن: چوونە خزمەت کەسێ؛ بۆ لای کەسێکی بەڕێز یان پایەبڵند ڕۆیشتن: **خدمت کسی رسیدن**

در خدمت کسی بودن: لە خزمەت کەسـێکدا بوون: ۱. ئامادە بوون بۆ خزمەتکـردن ‹بنـده در خدمت هستم، هر امری دارید، بفرمایید: ئـەمن لـە خزمەتدام، هەر کارێک هەیـە، فـەرموون› ۲. بـە لای کەسێکی بەڕێزەوە بوون ‹دیروز در خدمت آقای وزیر بودم: دوێنێ لە خزمەتی جەنابی وەزیردا بووم›.

خدمتانـه / xedmatāne/: [عربـی/ فارسـی]/اسـم. دەسخۆشـانە؛ خزمەتانـە؛ ڕێزانـە یـان پاداشـی خزمـەتێکی دیـاریکراو ‹سـرکار! نامـه را برسـان و خدمتانـهات را بگیـر: سـەرکار! نامەکـە بگەیێنـە و دەسخۆشانەت وەرگرە›.

خدمتکار / xedmatkār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسـی]/اسـم. خزمـەتکار؛ خدمـەتکار: ۱. خزمـەتچی؛ هەژمە؛ مەرڤ؛ خولام؛ خوبزە؛ نۆکـەر؛ کورتێلـۆ؛ کەسێ کە لە هەمبەر وەرگرتنی مز یان شـتێک لە ماڵێکدا کار دەکـا ۲. بـەردەس؛ بەردەسـت؛ پێشخزمەت؛ ژێردەست.

خـدمتگزار / xedmātgozār ، ـها؛ ـان/: [عربـی/ فارسـی]/اسـم. خزمـەتکار: ۱. کەسـێ کـە لـە مەزرینگەیـەکی دەوڵـەتیدا، لـە ژێـر چـاودێری کارگێـڕەوە کـار دەکـا (وەک بەردەسـت، نـواوان، باخەوان؛ ئاودارچی، شۆفێر و...) ۲. کەسێ کە بـە بێ مز، یارمەتی دیتران دەدا و خزمەتیان دەکـا ۳. هەژمە؛ مەرڤ؛ خزمەتچی.

خدمتگزاری / xedmatgozārî/: [عربـی/ فارسـی]

/اسم/ خزمەتکاری: ١. کاری خزمەتکار ٢. هەژمەیی؛ نۆکەری؛ کار یان ڕەوتی خزمەت کردن و یارمەتی دان بە دیتران.

خدم‌وحشم / xadam-o-hašam/: [عربی]/اسم/ /مجازی/ دەست و پەیوەند؛ دەست و پێ؛ ژێردەستان؛ خزمەتکارانی جۆرواجۆری نێومالّی کە نیشانەی دەولّەمەندی و شکۆیە ‹او زمانی برای خودش کلی خدم و حشم داشت: سەردەمانێک بۆ خۆی گەلێک دەست و پەیوەندی هەبوو›.

خدمه / xadame/: [عربی]/اسم/ ١. جمعِ ☜ **خادم** ٢. خزمەتکاران؛ کۆی کارکەرانی دەزگا یان ماشینێک ‹خدمەی هواپیما: خزمەتکارانی فڕۆکە›.

خدنگ[1] / xadang/:/اسم/ خەدەنگ: ١. دارێکی پتەو و گورخ کە تیر و ڕمی لێ چێدەکەن ٢. تیرێ کە لە چێوی داری وا دروست کراوە ٣. ڕسق؛ بانبانک؛ جانەوەرێکی لە تیرەی سمۆرە و هێندێک بچووکتر

خدنگ[2]: صفت/ /ادبی/ ڕێک؛ ڕاست و پتەو؛ ڕاست و ڕەختە ‹قامت خدنگ: بەژنی ڕێک›.

خدو / xadû/:/اسم/ /ادبی/ گلّوێز؛ گلیز؛ تف؛ ئاوی دەم کە فڕێ بدرێ.

خدوم / xadûm/: [عربی]/صفت/ /ادبی/ خزمەتی؛ خاوەنی خوو و خدەی خزمەت‌کردن.

خدیو / xadîv، ـان/:/اسم/ /ادبی/ ١. پاوشا؛ پادشا؛ پاتشا؛ پاشا ٢. سەرۆک؛ فەرمانڕەوا؛ میر؛ ئەمیر ٣. /قدیمی/ خودا؛ خوا؛ خودێ؛ خولا.

خذلان / xezlān/: [عربی]/اسم/ /ادبی/ ١. سووکی؛ سۆکی؛ پەستی؛ نزمی ٢. داماوی؛ لێکەوتوویی؛ قوڕەماوی؛ لێقەوماوی.

خر[1] / xar، ـها؛ ـان/:/اسم/ کەر؛ هەر؛ خەر؛ کەهەر: ١. ولاخ؛ گوێدرێژ؛ گویرێژ؛ گۆهدرێژ؛ بەنەری؛ گیانەوەری گوهانداری چوارپێی کەوی، لە تیرەی ئەسپان کە بۆ هەلّگرتن و ڕاگواستنەوە و سواری کەلّکی لێ وەردەگیرێ، سەر زل، گوێ درێژ، کولّک و کلک کورتە و لە هەر پادا یەک ئەنگوست و یەک سمی هەیە ٢. /کنایی/ ساویلکە سایلۆح؛ مرۆی سەرسەری و بێ ئاوەز.

▣ **خر دجّال**: /فرهنگ مردم/ کەر جەجالّ؛ کەرێ کە دەلّێن دەجالّ لە کاتی سەرهەلّدانیدا سواری دەبێ و لە هەر تالە موویەکی دەنگێ دەبێتەوە و...

خر دیزه: کەر دێزی؛ کەر دێزگ؛ کەرە دێزە؛ ڕەگەزێ لە کەر بە ڕەنگی خۆلەمێشی، ناوی دەرکردووە بەوەی کە بۆ زیانی خاوەنەکەی ئامادەیە بتۆپێ.

▣ **خر آوردن و معرکه بار کردن**: /مجازی/ بار و کەر لە قوڕ دەرکردن؛ تووشیاری دەردیسەر و زەحمەتی زۆر بوون ‹وقتی با این خانواده وصلت کردی، آن وقت خر بیاور و معرکه بار کن!: کاتێ چوویتە نێو ئەم بنەمالّەوە، ئەوسا وەرە لەم قوڕە دەرکە نەم کەرە!›.

خر خود را از پل گذراندن: /کنایی/ بەرد نانە سەر مەلّۆی خۆ؛ بار خۆ نانە بارخانەوە؛ لە بوار پەڕینەوە؛ بە ئامانجی خۆ گەیشتن.

خر خود را راندن: /کنایی/ گوێ لە مەشکەی خۆ بوون؛ کرد و کۆ هەر بۆ خۆ بوون؛ تەنیا لە بیری خۆدا بوون؛ تەنیا ئاوڕ لە خۆ دانەوە ‹آقا جان! تو خر خودت را بران و کاری بە کار ما نداشتە باش: کاکە گیان! با گوێت لە مەشکەی خوت بێ و کارت بە کاری ئێمەوە نەبێ›.

خر دادن و خرما گرفتن: /تعریض/ کەر بە کۆپان دان؛ ڕۆن هێنان و ئاو بردن، مامەلّە و ئالّ و وێری نارێک و بەڕوالّەت باش کردن ‹ویلا فروختن و ماشین خریدن تو حکایت خر دادن و خرما گرفتن است: مالّ فرۆتن و ماشێن سەندنی تۆ، نەقلی کەر بە کۆپان دانە›.

خر داغ کردن: /تعریض/ کەر داخ کردن بە کەباب برژاندن زانین؛ شتێکی خۆش نەبوون و دلّی خۆ بێ‌هۆ پێی‌خۆش کردن.

خر را گم کردن و دنبال پالانش گشتن: *[کنایی]* گوێرەکە گوم کردن و لە گوێرەوسار گەڕان؛ لە کاری گرینگ و سەرەکی دەست بەردان و کەوتنە دووی وردەکاری بێ بایەخەوە.

خر رنگ کردن: چۆلەکە ڕەنگ کردن؛ مێش لێ کردنە گامێش؛ خەڵکی سادە و ساویلکە فریو دان ‹اینها کاسب نیستند، خر رنگ می‌کنند: ئەمانە کاسبکار نین، چۆلەکە ڕەنگ نەکەن›.

خر شدن: *[مجازی]* کەر بوون: ۱. عەقڵ لێ سنیان؛ عەقڵ گۆڕیان؛ فریو خواردن و هەڵخلەتیان ‹به حرف بنگاهی خر شدم و این خانه خراب شده را خریدم: بە قسەی بنکەوانەکە کەر بووم و ئەم کاول بووەم کڕی› ۲. گەوجی کردن؛ کەری کردن؛ کاریَ گەوجانەکردن ‹خر شد بە این آدم لات شوهر کرد: کەر بوو، مێردی کرد بەم کابرا لاتە›.

خر کردن: *[مجازی]* کەرکردن؛ هەڵخلەتاندن؛ عەقڵ لێ سەندن؛ فریو دان و بە کاریَ هەڵخڕاندن ‹با زبان چرب او را خر کرد و به کار کشید: بە زوانێکی تەڕ کەری کرد و کێشایە بن کار›.

خر کریم را نعل کردن: *[کنایی]* ژێر سمێڵی دان؛ سمێڵ چەورکردن؛ بەرتیل دان ‹آخرش مجبور شد خر کریم را نعل کند، تا کارش بگذرد: دوایی چاری نەما ژێرسمێلی بدا، تا کارەکەی جێبەجێ بێ›.

خر (کسی) از پل گذشتن: *[کنایی]* لە ئاو پەڕینەوە؛ بە مەبەستی خۆ گەیشتن ‹تا رییس شد و خرش از پل گذشت، دوستان را فراموش کرد: هەر بووە سەرۆک و لە ئاو پەڕیەوە، هەڤالانی لە بیر کرد›.

خر کسی از کرّگی دم نداشتن: *[کنایی]* چاو لە مافی خۆ نووقاندن.

خر کسی رفتن: *[مجازی]* گا بە دەنگی کەسیَ چوون؛ بە گەز و ڕەی کەسیَ پێوان؛ قسەی کەسێک بە برەو بوون؛ خاوەن کارتێکەری و برشت هەبوون ‹توی اداره خرش می‌رود: لە نێو مەزرینگەدا قسەی برەوی هەیە›.

خر گیر آوردن (کسی را): *[مجازی]* کەر گیر هێنان؛ کەر خۆ دەسکەوتن؛ کەسێک بە کەر زانین؛ کەسیَ بە گێل و گەوج زانین و بە تەمای فریودانی بوون ‹او را خر گیر آورده بودند و ماشین قراضه‌شان را به نافش بستند: کەریان گیر هینابوو ماشینە شەق و شڕەکەیان کردە ملی›.

از خر شیطان پایین آمدن: *[مجازی]* لە کۆڵ شەیتان دابەزین؛ لە کلک شەیتان دابەزین؛ لە کەللەڕەقی دەس هەڵگرتن ‹هر کاری کردیم از خر شیطان پایین نیامد و سر حرفش ایستاد: هەرچیەکمان کرد لە کۆڵ شەیتان دانەبەزی و لە سەر قسەی خوەی پێی داکوتا›.

بر خر مراد سوار شدن: *[مجازی]* گای خۆ دیتن بە دۆڵەوە؛ بە کۆڵ مرادەوە بوون؛ بە کام و نیازی خۆ گەیشتن ‹فعلا که منیژه خانم بر خر مراد سوار است: جاریَ خۆ مەنیژە خان گای خۆی دیوە بە دۆڵەوە›.

مثل خر در گل ماندن ☜ **مثل**

مغز خر خوردن ☜ **مغز**

خرـ[2]: *پیشوازه.* کەرـ : ۱. گاـ ؛ کەرەـ ؛ کەڵەـ ؛ خەرـ ؛ خەرەـ ؛ زل؛ گەپ؛ درشت؛ گەورە ‹خرسنگ؛ خرچنگ؛ خرمهره؛ خرمگس: گابەرد؛ کەرژنگ؛ خەرموورگ؛ خەرەنگەزە› ۲. فرە؛ زۆر؛ گەلەک ‹خر زور: کەرزۆر›.

ـخر[3]: *پیواژه.* ـ سێن؛ ـ سان؛ ـکڕ؛ کڕیار و سێنەر ‹گوسفندخر: مەڕسێن›.

خر /xer/: *اسم. [گفتاری]* دەرناق؛ ناق.

▣ **خر کسی را چسبیدن/ گرفتن:** *[کنایی]* بەرۆک/ بەرەک/ بینەقاقە/ ناق کەسیَ گرتن؛ پشوو/ تەنگ بە کەسیَ هەڵچنین؛ دریا بە کەسیَ‌گرتن؛ بەرەکەو یۆی گێرتەی: ۱. بە کەسێکەوە هەڵپێچان؛ کەسیَ بە تەنگەوە

هێنان ‹فردا نیایی خر مرا بچسبی که زود باش پول بده!: سبەینێ نەییت بەرۆکم بگری و بڵێی زووبە پارەبدە!› ٢. تاوانێ نانە مل کەسێ ‹هر وقت در محله دزدی می‌شد، خر او را می‌چسبیدند: هەر کاتێ لە کۆڵانەکەدا دزی دەکرا، بەرەکی ئەویان دەگرت›.

خراب / xarāb/: [عربی] *صفت.* ١. خراب؛ خراپ؛ خراو؛ خرا؛ شێواو؛ شێویاگ؛ بەبێ پێکهاتەی ئاسایی یان دوزەنەی سروشتی پێشوو ‹ماشین خراب: ماشینی خراپ› ٢. ئارۆفتە؛ ئاڕەفتە؛ کاول؛ کەلکوور؛ ویران؛ بێئاوەدانی ‹خانەی خراب: ماڵی کاول› ٣. ـها/ خراو؛ خراپ؛ گەنیو یان داڕزاو ‹میوەی خراب: میوەی خراو› ٤. خراو؛ تووش؛ ناخۆش ‹هوای خراب: هەوای تووش›. هەروەها: **خراب بودن؛ خراب شدن؛ خراب کردن** ٥. *[مجازی]* ڕەشەمەس؛ مەستی کەلەلا؛ تەلەس؛ زەمر؛ گیز؛ شەشدانگ مەست ٦. خراپ؛ ناوزڕاو؛ بەدناو ‹خودش را عین زنهای خراب درآورده بود: خۆی ڕاست وەکوو ژنە خراپەکان لێ کردبوو›.

خرابات / xarābāt/: [عربی] *اسم.* ١. *[قدیمی]* مەیخانە؛ شەراوخانە؛ بادەخانە ٢. خەرابات؛ شوێنێ کە تێیدا سەر دەکەنە بەنگ و بادە و تێکەلی‌کردن لە گەل ژنانی خراپکاردا.

خراباتی / xarābātî/: [عربی] *صفت.* خەراباتی: ١. خولیای خەرابات ٢. هۆگری مەیخانە.

خرابکار[1] / xarābkār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کەسێ کە بە نهێنی پەلاماری دامەزراوەی دژمن ئەدا.

خرابکار[2]: *صفت.* گەنەکار؛ خراوکار؛ خاوەنی تایبەتمەندی یان خوو و خدەی زەرەر گەیاندن یان تێکدان ‹این بچه خیلی خرابکار است: ئەم منداڵە زۆر گەنەکارە›.

خرابکارانە / xarābkārāne/: [عربی/ فارسی] *صفت.* تێکدەرانە؛ گەنەکارانە؛ بە بار و دۆخی تێکدەریەوە ‹حملەی خرابکارانە: پەلاماری تیکدەرانە›.

خرابکاری / xarābkārî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* تێکدەری؛ گەنەکاری؛ کار یان ئاکارێ کە دەبێتە هۆی تێکچوون و خراو بوونی شتێ.

خرابە[1] / xarābe ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کەلاوە؛ کاولە؛ کەلار؛ کەلاوەکۆن؛ کاولەکۆن؛ وێرانە؛ شوێنی وێران ‹شب را در خرابەای خوابید: شەو لە کەلاوەیەکدا نووست›.

خرابە[2]: *صفت.* کاول؛ کەلاوە؛ وێران؛ کاز؛ کاولە؛ کەلکە خراوە؛ قۆختە؛ کەل‌خرۆوە ‹از مال دنیا برایش خانە خرابەای ماندە: لە ماڵی دنیا ماڵە کاولێکی بۆ بەجێ ماوە›.

خرابی / xarābî/: [عربی] *اسم.* ١. کاولی؛ وێرانی ‹سیل باعث خرابی صدها خانە و مغازە شد: لافاو بووە هۆی کاولی سەدان ماڵ و دووکان› ٢. خراپی ‹آفتهای کشاورزی موجب خرابی محصول می‌شود: تەشەگەلی کشت و کاڵ دەبنە هۆی خراپی بەرهەمەکان› ٣. شپرزی؛ شڵەژاوی؛ شپرێوی؛ تێکەل- پێکەلی ‹خرابی کار بە خاطر نبودن مدیر توانا است: شپرزی کار هی نەبوونی بەرپرسێکی لێهاتووە›.

▣ **خرابی بارآوردن**: شپرزی بار هێنان؛ تێک و پێک دان؛ بوونە هۆی وێرانی ‹ترکیدگی لولە خرابی زیادی بار آورد: ترەکاوی لوولە شپرزیەکی زۆری بار هینا›.

خراج / xarāc ، ـها/: [معرب از پهلوی] *اسم.* *[قدیمی]* پیتاک؛ خەراج؛ میجبێتی؛ تەوجی؛ بارбۆ؛ سەرانە؛ بەشی دەوڵەت لە داهات و دەرامەتی خەلک.

خراج / xarrāc ، ـها/: [عربی] *صفت.* هەڵەخەرج؛ نەزان خەرج؛ دەسبا؛ قەللاش.

خراجگزار / xarācgozār/: [معرب/ فارسی] *صفت.* پیتاکدەر؛ باجدەر.

خرازی / xar(r)āzî ، ـها/: *اسم.* ١. وردەواڵە فرۆش؛ کەسێ کە شتومەکی ئاڕایشت، گۆرەوا،

دەسماڵ و شتی وا دەفرۆشێ ٢. وردەواڵە فرۆشی؛ دووکانێ کە تێیدا ئاوەها کالاگەلێ دەفرۆشن.

خراس / xarās ، ـها/: *اسم. [قدیمی]* ١. ئاشەچاروا؛ ئاشێ کە بە هێزی چاروا، بە تایبەت کەر دەگەڕێ ٢. *[مجازی]* ئاسمان؛ ئەزمان.

خراش[1] / xarāš ، ـها/: *اسم.* رووش؛ ریش؛ رویش؛ روویس؛ روویش؛ رووشا؛ رۆش؛ رووشە؛ خاشە؛ کیر؛ کیڕ؛ شاخ؛ قرنج؛ مەرت؛ رووک؛ رووکە؛ شوێنەوارێ کە لە کێشرانی شتێکی تیژ بە سەر روویەکدا بەدی دێ ‹خراش کوچکی روی گونەاش به چشم می‌خورد: رووشێکی گچکە لە سەر گۆنایەوە دیار بوو›.

⊡ **خراش برداشتن**: رووکان؛ رووشان؛ دارووشان؛ هەڵرووشان؛ رووش بردن؛ مەرتان؛ رووکیان؛ رووکەدار بوون؛ ریش بیەی؛ شوێنەواری رووکاوی بە رووی شتێکەوە دەرکەوتن ‹دستم خراش برداشت: دەستم رووکیا›.

خراش دادن: رووکاندن؛ رووشاندن؛ کیراندن؛ مەرتاندن؛ سەلخین؛ کەلداچۆن؛ رنیەی.

خراش یافتن: رووشان؛ رووکیان؛ رووش بردن؛ خاشەدار بوون.

ـ خراش[2]: *پیواژه.* ـ رووشێن؛ ـکرێن؛ ـ رووکێن؛ ـ مەرتێن؛ ـ سەلخێن ‹جگر خراش: جەرگ رووشێن›.

خراشاندن / xarāšāndan/: *مصدر. متعدی.* *[نامتداول]* رووشاندن؛ رووکاندن؛ مەرتاندن؛ سەلخاندن؛ کیراندن؛ رنین.

■ صفت فاعلی: **خراشاننده** (رووشێنەر)/ مصدر منفی: **نخراشاندن** (نەرووشاندن)

خراشیدگی / xarāšîdegî ، ـها/: *اسم.* رووشاوی؛ کێریاگی؛ رووکاوی؛ مەرتاوی؛ سەلخاوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی رووشان ‹بر روی گونه‌هایش جای خراشیدگی مشاهده می‌شود: لە سەر کولمانیەوە شوێنی رووشاوی دەبیندرێ›.

خراشیدن / xarāšîdan/: *مصدر. متعدی.* **خراشیدی**: رووشاندت؛ **می خراشی**: دەرووشێنی؛ **بخراش**: بڕووشێنە// رووشاندن؛ روویشاندن؛ رووکاندن؛ رووکانن؛ مەرتاندن؛ سەلخاندن؛ شەقتین؛ رنین؛ رنیەی؛ رەندش؛ رێش/ ریش کەردەی؛ شاخ کردن؛ چیخ کرن؛ بە رووی شتێکدا بە ئامرازێکی تیژ شوێنەوارێ دانان و پێی زیان گەیاندن. هەروەها: **خراشیدنی**

■ صفت فاعلی: **خراشنده** (رووشەر)/ صفت مفعولی: **خراشیده** (رووشاو)/ مصدر منفی: **نخراشیدن** (نەرووشان)

خراط / xarrāt ، ـها؛ ـان/: [عربی]/*اسم.* سدان؛ خەرات؛ کەسێ قاپ و ئامانی داری و... بە سووردان و تاشینی چێو چێ دەکا.

خراطی / xarrātî/: [عربی]/*اسم.* خەراتی: ١. کاری خەرات؛ کار یان زانیاری دروست کردنی شتی جۆراوجۆر بە سووردان و داتاشینی چێو ٢. /ـها/ کارگەی سدان.

خرافات / xorāfāt/: [عربی] جمعِ ☜ **خرافه**

خرافاتی / xorāfātî/: [عربی] *صفت.* ١. کۆنەپەرستانە؛ پێوەندیدار یان سەر بە کۆنەپەرستیەوە ‹باورهای خرافاتی: بیر و باوەڕی کۆنەپەرستانە› ٢. /ـها/ کۆنەپەرست ‹مردم خرافاتی: خەڵکی کۆنەپەرست› ❊ **خرافی**

خرافه / xorāfe ، ـها؛ خرافات/: [عربی]/*اسم.* کۆنەپەرەستی؛ کۆنەپەرستی؛ کردەوە یان باوەڕی سەرچاوەگرتوو لە نەزانی، هیوا بە جادوو، ترس لەوەی کە نەناسراوە و...

خرافه‌پرست / xorāfeparast ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* کۆنەپەرست؛ خاوەنی باوەڕ بە شتی پڕ و پووچ.

خرافی / xorāfî/: [عربی] ☜ **خرفاتی**

خرام[1] / xarām/: *اسم. [ادبی]* خنچکە؛ خلنگ؛ شەلەنگی؛ گومەتە؛ کاکشیر؛ لەنجە؛ نازە ناز؛ لارە؛ لار و لەنجە؛ لەنجەلەنج؛ بە ناز؛ چەم و

خەم؛ کردە یان ڕەوتی لەنجەکردن.

ـخـرام[2]: *پیـواژە. [ادبـی]* ــ خلنـگ؛ ــ چەلـەنگ؛ ــ لەنجـە؛ــ گومەتـە؛ــخــەرام (خوشـخرام: خۆش‌خلنگ).

خرامان[1] / xarāmān/: *صفت. [ادبی]* خـەرامان؛ شەلەنگ؛ بە خەمزە؛ بـە لەنجـە؛ شـل‌ومـل؛ بـە لەنجە و لار؛ لاوی قەد باریک و پێکەوتوو (سرو خرامان: سەوڵی خەرامان).

خرامان[2]: *قید.* بە لەنجە و لارە؛ بـە لەنجـە و لار؛ خەرامان؛ چەلەنگ (خرامان می‌رفت: دەڕۆیـی بـە لەنجە و لارە).

خرامیـــــدن / xarāmîdan/: *مـــــصدر. لازم.* //**خرامیدی:** خلنگایت؛ **می خرامی:** دەخلنگی؛ **بخرام:** بخلنگـە// خلـنگین؛ لـەنجان؛ بـەناز ڕۆیـشتن؛ لەنجەکردن؛ ڕێگە چوونی بە ئەسپایی و ورد.

■ صـفت فـاعلی: **خرامنـده** (ــ)/ صـفت مفعـولی: **خرامیـــده** (خلنگـاو)/ مـصدر منفـی: **نخرامیـــدن** (نەخلنگان)

خربـازار / xarbāzār/: *اسـم. [کنـایی]* کـەربازاڕ؛ خلوو؛ هەلا و پەلا؛ جێگای قەرەباڵغ و بێ‌سەرە و بەرە (نمی‌دانی چـه خربـازاری بـود! سـگ صـاحبش را نمی‌شناخت: نازانی چ کەربازاڕێ بوو! کـەس کەسـی نەدەناسی).

خربزه / xarboze ، ـها/: *اسم.* کاڵـەک؛ کـارەک؛ هەربزە؛ خەرڤیزە؛ قەرپوز؛ قـارپوز؛ قـاون؛ تولـە؛ گوندۆر؛ گوندۆرە: ١. گیایێکی پنچکی لە تیرەی خەیار، بە لق و پۆپی کێشراو بەسەر زەویـدا، بـە گەڵای پێنج‌بەشـی و گوڵـی زەردەوە ٢. بـەری ئـەو گیایـە کـە میوەیـەکی گـەورە و زۆرتـر هێلکەیی یان خڕە و پێستی ئەسـتوور و نـاوەی شیرین و ئاودارە: **خربوزه**

خربـق / xarbaq ، ـها/: [عربـی]/*اسم.* سـیاداری؛ سـیاوەچاو؛ سـیاچاوە؛ گیاقاولەمـە؛ خەربەنـد؛ ڕوەکێکی لە تیرەی هەلالانە، بە ڕیشەی باریک، لاسـکی چـەماوە و گـەڵای درێـژ و پەڕەگوڵـی ڕێک‌وپێکی سوورەوە، کە لە کۆتایی زستان یـان سەرەتای بەهاردا دەپشکوێت.

خربوزه / xarbûze/ ☜ **خَربُزه**

خرپا / xarpā ، ـها/: *اسم.* خەرپا؛ پێکهاتەیێک لـە مێلە یان تیرگەلی ئاسنی، چێوی یان سـیمانی، پتر بە بیچمی سێ‌گۆش کە بۆ دروسـت‌کـردنی میچی هەراو (وەکوو پرد، هەمار و هێلانەی فرۆکە) بەکار دێ.

خرپشته / xarpošte ، ـها/: *اسم.* ١. قۆرت؛ قۆسپە؛ کۆسپ؛ قوتکە؛ گەردۆڵکە؛ پشتەماسی؛ بەرزی و قۆقزی کە لە جێگایەک بـە شـێوەی سروشـتی یان دەسکرد بەدیهاتبێ ٢. هـەورەبان؛ کۆمـاج؛ شوو؛ خەرپشتە؛ خەرپشت؛ خانووچکەیێ کە لـە سەر پلیکانی سـەر بـان دەیکەنـەوە ٣. *[قـدیمی]* تاوڵ؛ ڕەشماڵ.

خرپول / xarpûl ، ـها/: *صفت. [تعریض]* کەرپووڵ؛ بـووده؛ هــەرە دەوڵــەمەن؛ زۆر دەوڵــەمەند (می‌گشت یک خانوادەی خرپـول پیـدا کنـد، خـودش را ببندد به ریششان: بـە دووی بنەماڵـەیێکی کەرپوولـدا دەگەڕا خۆی بە سەریاندا بسەپێنێ).

خرت ـخـرت / xertxert/: *صـوت.* خرمـەخـرم؛ کرمەکرم؛ دەنگی هاڕین یان جاویـانی شـتێکی تورت (قند را گذاشت توی دهانش و خرت‌ـخرت جوید: قەنەکەی نایە زاری و خرمەخرم خواردی).

خرت‌وپـرت / xert-o-pert ، ـهـا/: *اسم.* خـڕە و پڕە؛ شڕە و پڕە؛ شڕەبڕە؛ شڕ و شاتاڵ؛ شڕ و تاڵ؛ پڕتاڵ؛ خرت و پرت؛ کـرت مـرت؛ وردی‌مـردی؛ وردی‌مرد؛ وردەمردە؛ وردە ئەسپاب؛ لاچۆ پاچۆ؛ کەلپەل؛ کەلمەل؛ شـنگر و شـیواڵ؛ شـەخەل و مەخــەل؛ چــەک و پــووش؛ چــەک و چــوول؛ کولومـول؛ هوورمـوور؛ کۆمەڵـەی شـتومـەکی جۆراوجۆر کە شپرز لە شوێنێ داکەوتبێ (چقدر خرت و پرت دور خودت تلنبار کردەای!: چەنـدە خـڕە و پڕەت بە دەوری خۆتدا کەڵەکە کردووە!).

خرتوخر / xartûxar/: *صفت. [گفتاری]* هـەرچی و

پەرچی؛ کەس‌لەکەس؛ گورگوتاو؛ کەس-کەس؛ گاشە؛ بێ‌سەرە و بەرە؛ گورمۆرە؛ تەڕا و بەڕا؛ گژۆ-مژۆ؛ کەربازاڕ ‹شرکت چنان خرتوخری شده که بیا و ببین!: دابەشگە بووەتە هەرچی و پەرچیەک مەپرسە!›.

خرتوخری /xartûxarî/: *اسم، [گفتاری]* کەربازاڕی؛ کەس‌لەکەسی؛ گورمۆڕەیی؛ شلووق و بێ‌سەر و بەرەیی ‹خیلیها از همین خرتوخری نان می‌خورند: زۆرێک هەر لەم کەربازاڕیە تیکە ئەگلێنن›.

خرج / xarc ، ـها/: [عربی]/اسم، خەرج: ۱. مەزێخ؛ مەزیخ؛ مەزاخ؛ مەزخ؛ بەخت ‹خرج تحصیل: خەرجی خوێندن› ۲. تێز؛ بازووت؛ دەرمان؛ بارە؛ تەقەمەنیەک کە بۆ هاویشتنی گولە یان مووشەک و... بە کار دەڕوا.

▣ **خرج آتینا:** *[گفتاری]* چۆنیەتی پارە بەبا دان؛ مەزاخی لەخۆڕا؛ خەرجی بێ‌جێ؛ پارە چوون بە هەڵەخەرجی و خۆشگوزەرانی ‹هر چه درآوردی همه را خرج آتینا کردی: هەرچێکت دەرێنا هەموویت بەبا دا›.

خرج راه: خەرجی ڕێگە؛ خەرجی ڕێ ‹یک هفته برو پیش عمویت، خرج راه با من: حەفتەیێک برۆ بۆ لای مامت، خەرجی ڕێگەت لە سەر من›.

خرج سفره: پارەیێک -جگە لە مووچە- کە بۆ میوانداری‌کردن بە بڕێ لە کاربەدەستان دەدرێ.

▣ **خرج بالا آوردن:** خەرج دروست‌کردن ‹ماشینم چپ شد و کلی خرج بالا آورد: ماشێنەکەم چەپە بوو، خەرجیکی زۆری بۆم دروست کرد›.

خرج برداشتن/ داشتن: خەرج هەڵگرتن؛ خەرج تێچوون؛ تێچوون ‹مهمانی دیروز خرج زیادی برداشت: میوانیەکەی دوێنێ خەرجی زۆری هەڵگرت›.

خرج تراشیدن: مەزێخ خستنە مل؛ خەرج کردنە کۆڵ؛ خەرج تاواندنەوە؛ خەرج تاشین؛ خەرجی ناڕەوا و هەڵبەستە پێک هێنان ‹هر روز یک جور خرج می‌تراشید و از من پول می‌گرفت: هەر ڕۆژێ بە جۆرێ مەزێخی دەخستە ملم و پارەی لێ دەستاندم›.

خرج خود را درآوردن: خەرجی خۆ دەرهێنان: ۱. پووڵ و پارەی هەڵسووڕانی ژیانی خۆ دابین‌کردن ‹پسر بزرگم خرج خودش را درمی‌اورد: کوڕە گەورەکەم خەرجی خۆی دەردێنێ› ۲. پارەی دەکار چوو لە کاتی فرۆشدا هێنانەوە ‹اگر این خانه را بفروشم خرج خودش را در نمی‌آورد: ئەگەر ئەم ماڵە بفرۆشم، خەرجی خۆی دەرناهێنێتەوە›.

خرج دادن: خەرج دان؛ نان دان؛ بۆ پاداشت و لێ بووردوویی خێر و خێرات‌کردن ‹مردی ناشناس، یک هفته خرج مردم آبادی را داد: پیاوێکی نەناسراو، حەوتوویەک خەرجی خەڵکی گوندەکەی دا›.

خرج روی دست کسی گذاشتن: *[مجازی]* خەرج دانە دەس کەسێکەوە؛ خەرج نانە سەر دەست کەسێکەوە؛ خەرج کردنە ڕیش کەسێکەوە؛ کەسێ ناچارکردن بە مەزخاندنی پارەیەک ‹عروسی کلّی خرج روی دستش گذاشت: زەماوەندەکە زۆرێک خەرجی دایە دەسیەوە›.

خرج شدن: خەرج بوون؛ مەزخ بوون ‹هر چه پول داشتم، خرج راه شد: هەرچی پارەم هەبوو بە ڕێگەدا خەرج بوو›.

خرج کردن: ۱. مەزخاندن؛ خەرج‌کردن؛ بەخت‌کردن؛ مەزاختن؛ باخت‌کردن ‹این ماه پول زیادی خرج کردی: ئەم مانگە پارەیەکی زۆرت مەزخاند› ۲. ☜ **خرج گذاشتن**

خرج کسی کردن: خەرجی کەسێ کردن؛ بۆ کەسێ خەرج‌کردن؛ بۆ کەسێ مەزاختن ‹پولت را خرج این و آن نکن: پارەت خەرجی ئەم و ئەو مەکە›.

خرج گذاشتن: خەرج کردن؛ مەزخاندن؛

مەزختین؛ خەرج‌کردنە ڕێی کەسێ یان شتێ؛ خەرج کردنە پای کەسێ/ شتێ؛ بەخت‌کردن ‹من روی این خانه خیلی خرج گذاشتم: ئەمن بۆ ئەم ماله خەرجی زۆرم کرد›: **خرج کردن**

به خرج دادن: هێنانە کار؛ بە کار هێنان؛ دانه خەرجدا ‹خیلی حوصله به خرج دادم تا عصبانی نشوم: گەلەک تاقەتم هێنایە کار بەشکوو تووڕە نەبم›.

به خرج کسی نرفتن: *[مجازی]* بە گوێی هرۆڵی کەسێکدا نەچوون؛ گوێی کەسێک بۆ شتێک شل نەبوون ‹هرچی می‌گفتم به خرج او نمی‌رفت: هەرچێکم دەگوت بە گوێی هرۆلیدا نەدەچوو›.

خرج‌تراشی / xarctarāš ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. خەرج تاواندنەوە؛ خەرج‌تاشی؛ کار و ڕەوتی بە دیهێنانی خەرجی ناپێویست؛ بسات نانەوە ‹هر روز برایش خرج‌تراشی می‌کرد: هەموو ڕۆژێ خەرجێکی بۆی دەتاواندوە›.

خرج‌دررفته / xarcdar.rafte/: [عربی/ فارسی] قید. خەرجلێدەرچوو؛ سافی؛ بێجگەخەرج ‹خرج‌دررفته برایت ده‌هزار تومان می‌ماند: خەرجلێدەرچوو دەهەزار تمەنت بۆ ئەمێنێتەوە›.

خرج‌ودخل / xarc-o-daxl/: [عربی] ☜ **دخل‌وخرج**

خرجی / xarcî ، ـها/: [عربی]/اسم. خەرجی: ١. پارەیەک کە بۆ بەڕێوەبردنی کاری ڕۆژانە بە کەسێ دەدرێت ‹رفت شکایت کرد که شوهرم خرجی نمی‌دهد: ڕۆی شکاتی کرد مێردەکەم خەرجی نادا› ٢. پارەیەک کە بۆ بەڕێوەچوونی شوێنێک خەرج دەکرێ ‹به این ترتیب خرجی دولت زیاد می‌شود!: بەم جۆرە خەرجی دەوڵەت زۆر دەبێتەوە!›.

خرجین / xorcîn, xurcîn ، ـها/: [عربی]/اسم. توبەرە: ١. توور؛ تووربێن؛ توورەکە؛ تووەرە؛ تۆمبەرە؛ تۆمۆرە؛ تیوەرە؛ هەگبە؛ هوڕ؛ خۆرج؛ خەرار؛ گواڵە؛ گالە؛ دنای؛ هۆنداروێک بە شێوەی دوو تای پێکەوە لکاو کە لە دوو لای ئامێری ڕاگواستنەوەوە (چوارپێ، دووچەرخە، موتور) یان بە شانەوە هەڵیدەواسن و بار و تۆشەی تێ دەنێن. **خورجین**

خرچسانه / xarčosāne/ ☜ **خرچسونه**

خرچسونه / xarčosûne ، ـها/: اسم. سۆنەبۆگەنە؛ سۆنێ؛ سنەبۆگەنە؛ میرۆیێکی گیاخۆرە بە ڕەنگی قاوەیی کاڵ یان سەوز، ئەوندەی قاڵۆنچەیەک کە لە کاتی هەست بە مەترسی‌کردندا بۆنێکی پیس لە خۆیەوە دەداتەوە: **خرچسانه؛ کَوَز**

خرچنگ / xarčang/: اسم. قرژانگ؛ قرژاڵ؛ قرژاڵ؛ قارژنگ؛ قاژنگی؛ قاژنگ؛ قەرژنگ؛ قرژنگ؛ کەرژنگ؛ کەرکنج؛ خەرکنج؛ کیفژاڵ؛ کیفزال؛ کیفژالە؛ گیژاڵ؛ کیفشینگ؛ چنگار: ١. /ـها/ گیانەوەرێک بە دوو چاوی قیت و دەرپەڕیو، قاپی پان و ڕەق و یەک یان دوو جووت شەویلاکەوە ٢. *[نجوم]* وێنەیەکی ئاسمانی چکۆلە: **سرطان**

▣ **خرچنگ آب‌شیرین** ☜ **خرچنگ دراز**

خرچنگ پهن: قرژاڵی خڕ؛ جۆرێ قرژاڵ لە ڕاسەی دەپێیان، بە شاخیلەی درێژەوە.

خرچنگ دراز: قرژاڵی درێژ؛ چەشنێ قرژاڵە بە قاپێکی درێژۆکەی یەکپارچە و لەشی پێکهاتوو لە سەر و سینگ و سکی گرێ-گرێ کە قاپێک سەر و سینگی داپۆشیوە. ئەم چەشنە قرژاڵە ئەگەر ئەندامێکی داکەوێ، دەردێتەوە و سالێک چەند جار هاوکات لەگەڵ گەشکەکردنیدا پێست دەخا: **خرچنگ آب‌شیرین**

خرچنگ راهب ☜ **خرچنگ منزوی**

خرچنگ شاهی ☜ **خرچنگ نعلی**

خرچنگ صدف‌نشین ☜ **خرچنگ منزوی**

خرچنگ عنکبوتی: قرژانگی جالجالۆکەیی؛ چەشنێ قرژانگ لە ڕاستەی دەپێیان، بە پای

دریژەوە.

خرچنگ منزوی: چەشنێ قرژانگ لە ڕاستەی دەپێیان، بە لەشێکی درێژ و پتەوەوە کە زۆرتر لە قاپلۆخی هرۆلی شەیتانۆکەدا دەژێ:

خرچنگ صدف‌نشین؛ خرچنگ راهب

خرچنگ نعلی: جۆرێ گیانەوەری زەریاژی بە سەرسنگی پێکەوەنووساو، کاسەسنگی کەوانی لە چەشنی نالی ئەسپ بە ڕەنگی قاوەیی بریقەدار، جووتێ چاوی سادە، جووتێ چاوی لێکدراو و شەش‌جووت پێیەوە:

خرچنگ شاهی

خرحمالی / xarhammālî ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم. [تعریض]* کەرژالی؛ کاری کەرەکی؛ کاری دژوار و بێ‌کەلک یان کەم داهات ‹هرچه خرحمالی است می‌گذارند بە عهدەی من: هەرچی کەرژالییە بە کۆلی منیدا دەدەن›.

خرخاکی / xarxākî ، ـها/: *اسم.* خلێرە؛ خەرخودا؛ داپیرۆشک؛ داپیرۆکە؛ پیرێژنۆکە؛ پیرایشۆکە؛ پیرۆشک؛ مامەخۆڵینە؛ پوراشێوکە؛ شەگورگانە؛ تیتگەشوانە؛ هەرلە؛ جانەوەرێکی بۆر و خڕکەڵە، بە لەشی ئالقە‌ـ‌ئالقە، بێ قاپوولکە و بە سکی کورت و پێی زۆرەوە، گڵ لە سەر کونەکەی هەڵدەداتەوە.

خرخر / xerxer/: *صوت.* خرەخرە؛ خرەخڕ؛ کرەکڕ؛ کرکڕ؛ دەنگێکی نزم کە لە کێشیانی شتێ بە سەر شتێکی‌تردا (وەکوو دەنگی هەسان کێشان بە سەر چێودا) بەدی دێ.

خرخر / xorxor/ ☜ **خورخور**

خرخره / xerxere/: *اسم. [گفتاری]* ناق؛ دەرناق؛ قورقوڕاچکە؛ قورقوڕاگە؛ قورقورۆچکە؛ قوڕاچکە؛ قرقڕاچکە؛ قورتم؛ گڵوەزێ؛ کش‌کشێ؛ بینەقاقە؛ هەفیک ‹خرخره‌اش را گرفته بود و ول نمی‌کرد: ناقی گرتبوو و بەری نەدەدا›.

▣ **خرخرەی کسی را جویدن:** *[مجازی]* سەر و گوێلاکی کەسێک هارین؛ دەم و ددان کەسێ شکاندن؛ تۆپاندن؛ بە توندی تێک هەڵچوون و لێدان ‹داشتند خرخرەی همدیگر را می‌جویدند: خەریک بوون سەر و گوێلاکی یەکتریان ئەهاری›.

خرخوانی / xarxānî ، ـها/: *اسم. [تعریض]* کەرخوێنی؛ کاری زۆر خوێندن و بەهرەی کەم بردن. هەروەها: **خرخوان**

خرخیار / xarxiyār ، ـها/: *اسم.* قەتک؛ قەتکەخەیار؛ خیارەدێمیلە؛ هاروێ دێمیلە؛ خەیارەمارانە؛ بنەگیایەکی لە تیرەی خەیارە بە ساقەتەی ئەستوور گەڵای سێ‌گۆش و گوڵی زەردەوە، میوەکەی لە زەیتوون درشت‌ترە و بۆ دەرمان دەبێ.

خرد / xerad/: *اسم. [ادبی]* ئاوەز؛ ئاقس؛ ئاوەزان؛ بیر؛ ویر؛ مژی؛ مەژگ؛ هۆش؛ عەقڵ.

خرد / xord/: *صفت.* ورد؛ ور؛ ورت؛ هورد؛ هوور؛ هۆرد؛ هیر؛ هوویر؛ هیرد؛ هویر؛ هوویرک؛ هێت؛ زمهەڕ: ١. وردیلە؛ ساوا؛ ساوە؛ ورتکە؛ وردەڵە؛ بووچکەلە؛ بچووک؛ چووکە؛ بچکەلە؛ بووچکەڵە؛ چکۆڵە؛ گچکە؛ کولانجلە؛ بچویک؛ بیچک؛ وردی؛ وردیکلانە؛ گولانجلێ؛ گولالە (نێرینە)؛ گولالێ (مێینە) ‹کودک خرد: منالی ورد› ٢. گەمڕ؛ لەت‌وپەت؛ چرت؛ فرد؛ داشکاو یان دابەشکراو بە پاژگەلی چکۆلە ‹استکان را انداخت و خرد کرد: پیالەکەی داخست و وردی‌کرد› ٣. *[ادبی]* کەم؛ کێم؛ گەمڕ؛ ڕێز؛ ریز ‹ز آب خرد ماهی خرد خیزد: لە ئاوی کەمدا ماسیی ورد هەڵدێ› ٤. *[مجازی]* هووردار؛ بێ‌نرخ؛ بێ‌بایەخ؛ چرووک ‹نزد دوستانش خرد شد: لە لای هەواڵەکانیەوە ورد بوو› ❊ **خورد**

▣ **خرد کردن:** وردکردن؛ پەرچقاندن؛ گەمڕاندن؛ قەرمچاندن؛ تووتووخاندن؛ چرت کردن؛ گژمراندن؛ خنگارکرن: ١. شتێ بە شێوەی بەشگەلێکی چکۆلە دەرهێنان ٢. شکاندن؛ مارەی؛ مارتەی ٣. *[گفتاری]* تێک‌شکاندن؛ تێک‌وپێک‌دان. هەروەها: **خرد**

شدن

خرداد / xordād/: *اسم.* جۆزەردان؛ جۆدرەو؛ جۆزەرد؛ کۆکەن؛ گیاچنین؛ سێهەمین مانگی بەهار لە ساڵی هەتاویدا کە ٣١ ڕۆژە.

خردبین / xordbîn/: *صفت. [کنایی، گفتاری]* کورتبین؛ هوردبین؛ خاوەن خووخدەی کورتبینی: **خوردبین**

خردبینی / xordbînî ، ـها/: *اسم. [کنایی، گفتاری]* کورتبینی؛ هوردابینی: **خوردبینی**

خرد ــ خرد / xordxord/: *قید.* وردە ــ وردە؛ وارە ـ وارە؛ چکە ـ چکە؛ ڕێزە ـ ڕێزە؛ کوچە ـ کوچە؛ هوورک ـ هوورک؛ کوچلە ــ کوچلە؛ کەم ــ کەم؛ بەرە ـ بەرە؛ سەورە ــ سەورە؛ لە بەریەکەو؛ بە سۆنگە و لە سەر خۆ ‹خرد ـ خرد مال‌اندوزی کرد: وردە ـ وردە ماڵی کۆ کردەوە›.

خردزیستمند / xordzîstmand ، ـان/: *اسم. [زیست‌شناسی]* وردژیلەوەر؛ وردیلەژی؛ گیانەوەری زۆر وردیلە کە تەنیا بە میکرۆسکۆپ دەبیندرێت: **خردسازواره**

خردسازواره / xordsāzvāre/ ☜ **خردزیستمند**

خردسال / xordsāl/: *صفت.* کەمساڵ؛ کەم تەمەن؛ مناڵکار؛ مێرمناڵ؛ مێرمنداڵ؛ خاوەن تەمەنی کەم (پتر لە نێوان ٢ تا ٧ ساڵ). هەروەها: **خردسالی**

خردکننده / xordkonande/: *صفت. [مجازی]* تێکشکێن؛ گەڕگەسێنەر؛ هۆردکەر؛ بە بار و دۆخ یان چۆنیەتیەک کە دەبێتە هۆی ورد بوون، زیان لێکەوتن یان شکستی زۆر ‹حادثەی خردکننده: کارەساتی تێکشکێن›.

خردگرایی / xeradgerāyî/: *اسم.* ئاوەزگری؛ ئاوەزخوازی؛ مژیخوازی؛ مژیگراوی؛ ئامۆژەیەکی فەلسەفی کە ئاوەز بە سەرترین پێوەری ناسینی ڕاستەقینە دەزانێ: **اصالت عقل؛ اصالت تعلق**. هەروەها: **خردگرا**

خردگریزی / xeradgorîzî/: *اسم.* ١. دژەئاوەزی؛ دژبەمژی؛ دژایەتی لەگەڵ بیرکردنەوە و وردبوونەوە و ڕاوێژکاریدا ٢. دوزەنەیێکی فیکری بڕوامەند بە تێگەیشتن لە ڕێی دڵ و هەست یان ئیمانەوە، بە جێی بیرکردنەوە یان بەڵگە هێنانەوە.

خردل / xardal ، ـها/: *[عربی] اسم.* خەردالە؛ خەرتەلە؛ خەردەڵ؛ خەرتەل؛ غەردەل؛ خەردالە؛ شێلمۆک؛ گیایەکی ئالیکی یەکساڵان لە تیرەی ئیسیوەت و ئالات.

▣ **خردل سفید**: خەرتەلە سپیلکە؛ تاس‌ئەور؛ تینەگیا؛ ترەوکە؛ شێلمۆ سپی؛ جۆرێک گیاخەرتەلەی گوڵزەردی بۆنخۆشی دانەدرشتی زەردی ئاماڵسوورە، تامێکی توندی هەیە و تام خۆشکەری برێ چێشتە.

خردل سیاه: خەرتەلە ڕەشە؛ شیلمۆکە ڕەشە؛ شێلمۆ ڕەشە؛ شێلمۆ ڕەشکە.

خردل وحشی: شەلەمەباخی؛ تۆپلەگیا؛ گەرمەژن؛ توونەگیا؛ شاتەڕەی دەیمی؛ جۆرێ خەرتەلەیە کێوی دەڕوێ.

خردلی[1] / xardalî/: *[عربی] اسم.* خەردەلی؛ ڕەنگی قاوەیی ئاماڵ زەرد.

خردمند / xeradmand ، ـان/: *صفت. [ادبی]* مژیوەر؛ ژیر؛ ژیرلە؛ ژیرلێ؛ ژیرۆل؛ ژیروان؛ ژیرڤان؛ ئاوەزمەند؛ بیرەوەر؛ بیرمەند؛ ژیرەک؛ خاوەن برستی تێفکرینی ئاوەزمەندانە.

خردمندانه[1] / xeradmandāne/: *صفت.* ژیرانە؛ مژیوەرانە؛ ئاوەزمەندانە ‹سخن خردمندانە: وتەی ژیرانە›.

خردمندانه[2]: *قید.* ژیرانە؛ مژیوەرانە؛ ئاوەزمەندانە؛ بە ڕێوشوێنی ژیران ‹خردمندانه رفتار می‌کرد: ژیرانە دەجووڵاوە›.

خردمندی / xeradmandî/: *اسم.* ژیری؛ مژیوەری؛ ژیروانی؛ ژیرڤانی؛ ئاوەزمەندی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ژیر بوون.

خرد و خاکشیر / xord-o-xākšîr/: *صفت.* ورد و خان؛ ورد و هان؛ ورد و هاڕ؛ ورد و خاڵ؛ ورد و خاش؛ ورد و خاڕ؛ لەت و پەت؛ هێت و پێت؛ هەپروون-هەپروون؛ شکاو بە شێوەی پاژگەلی زۆر ورد ‹شیشه خرد و خاکشیر شد: شووشەکە ورد و خان بوو›.

خرد و خمیر / xord-o-xamîr/: [فارسی/ عربی] *صفت.* [گفتاری] شەل و پەت؛ شڕ و وڕ؛ شڕ و کوت؛ لەت و پەت؛ شی و شیتاڵ؛ تۆپانتڕ؛ ورد و هاڕیاگ؛ مانیاو مەردە ‹زیر مشت و لگد تمام بدنش را خرد و خمیر کردند: لە ژێر مست و پالەقەدا ئازای گیانیان شەل و پەت کرد›.

▣ **خرد و خمیر کردن:** هەرستاندن؛ هەرستین؛ شەلوپەتکردن.

خردورزی / xeradvarzî/: *اسم.* مژیوەری؛ ئاوەزمەندی؛ ژیری؛ کار یان ڕەوتی کەڵک وەرگرتن لە هزر و بیر.

خرد و ریز / xord-o-rîz، ـها/: *اسم.* وردەواڵە؛ شتگەلی چکۆلە و جۆراوجۆر (زیاتر کەم بایی): **خُردەریز**

خرده[1] / xorde/: *اسم.* ١. چکێ؛ چکێک؛ کەمێک؛ تۆزێک؛ ڕیزەیەک؛ کەمێ؛ تۆزێ؛ نەختێ؛ هێندێ؛ کوچێو؛ کوچالێو؛ کوچلانجلێو؛ بەشێک کەم لە شتێک ‹یک خرده آب به من بده: چکێ ئاوم بدەرێ› ٢. ڕیزەیەک؛ چکێ؛ کەمێ؛ هێندێ؛ بەشێکی چکۆلە لە شتێک ‹یک خرده کار مانده بود: ڕیزەیەک کار مابوو› ٣. وردە؛ ورکە؛ وردکە؛ ورتکە؛ هیردە؛ هوورکە؛ ڕیزە؛ تیکەی شکاو، دڕاو یان بڕاو لە شتێک ‹خردەی نان: وردەی نان› ٤. پەڵپ؛ وردە ‹خرده گرفتن: پەڵپ گرتن› ❋ **خورده** [گفتاری]

▣ **خرده گرفتن:** پەڵپ پێگرتن؛ وردەگرتن؛ بڕ و بیانوو هێنانەوە؛ عەیب لێگرتن ‹ما که به او خرده می‌گیریم باید کار خودمان بهتر باشد: ئێمە کە پەڵپی پی دەگرین ئەبێ کاری خۆمان چاتر بێ›.

خرده‌ـ[2]: *پیشواژە.* وردە‌ـ ؛ هوردە‌ـ ؛ هیرە‌ـ : ١. چکۆلە ‹خردەمالک: وردەمالک› ٢. چکە‌ـ ؛ کەچە‌ـ ؛ ڕیزە ؛ کەم ‹خردەحساب: وردەحەسێو› ٣. ڕیزە ـ ؛ ورکە ـ ؛ هوورکە ـ ؛ لەت، دڕاو یان شکاوی شتێک ‹خردە نان: وردەنان› ❋ **خورده** [گفتاری]

خردەبردە / xordeborde/ ☜ **خُوردە بُردە**

خردەبورژوا / xordebûrj(u)vā، ـها/: [فارسی/ فرانسوی] *اسم.* وردەبورژوا؛ وردەپا: ١. وردەمڵکدار؛ وردەمالیک؛ پیشەوەرێ کە خاوەنی ئامێری بەرهەم هێنان یان سەرمایەی خۆیەتی، بەڵام بۆ بژیوی ژیانی ناچار بە کار کردنە ٢. [مجازی] هەر یەکە لە ئەندامانی چینی مامناوەندی شار.

خردەبورژوازی / xordebûrj(u)vāzî/: [فارسی/ فرانسوی] *اسم.* وردەبورژوازی؛ وردەپایی: ١. وردەمالیکی؛ چینی ژێرووی بورژوازی کە هەرچەندە خاوەن ئامێری بەرهەم هێنان یان سەرمایەی خۆیانن، بەڵام ناچارن بۆ بەڕێچوونی ژیانیان کار بکەن و پتر لە لایەن سەرمایەدارانەوە دەچەوسێنەوە: **بورژوازی کوچک** ٢. [مجازی] چینی مامناوەندی شار.

خردەبین / xordebîn/: *صفت.* کورتبین؛ هوردبین؛ خاوەنی خوو و خدەی کورتبینی.

خردەبینی / xordebînî/: *صفت.* کورتبینی؛ هوردبینی؛ چۆنیەتی لێکۆڵینەوە و دۆزینەوەی عەیب و بابەتی بچووک و نە زۆر گرنگ.

خردەپا / xordepā، ـها/: *صفت.* کەمداهات؛ کێمبارەچە: ١. کاسبی کەم مایە ٢. جووتیاری خاوەن کەمێک زەوی و زار.

خردەحساب / xordehesāb، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* وردەحەسێب؛ وردەحەساو: ١. قەرزاری یا بسێنکاری کەم ‹یک خردەحساب مانده بود کە آن را هم پرداختم: هێندێک وردەحەساو مابوو، ئەویشم داوە› ٢. [کنایی] دژمنایەتی؛ ڕک و دژمنی.

▣ **خردەحساب با کسی پاک کردن:** *[کنایی]* لە کەسێ پاک بوونەوە؛ تۆڵەکردنەوە؛ تۆڵە سەندنەوە لە کەسێ ‹به بهانەی رسیدگی به کارها می‌خواستند خردەحسابهایشان را با هم پاک کنند: بە بیانووی پێڕاگەیشتن بە کارەکان دەیانەویست لە حیسابی یەک پاک بنەوە›.

خردەخرجی / xordexarcî ، ـها: [فارسی/ عربی] *اسم.* وردەخەرجی؛ خەرجگەلی کەم و جۆراوجۆر ‹یک خردەخرجی‌هایی مثل کرایه ماشین توی هم خرج روزانه است: برێ وردەخەرجی وەک کرێ ماشین، هەر لە ناو خەرجی ڕۆژانەدایە›.

خردەریز / xorderîz/ ☜ **خُرد و ریز**

خردەفرمایش / xordefarmāyeš ، ـها/: *اسم.* *[مجازی]* وردەفەرمایش؛ وردەفەرمایشت؛ دەستوور یان فەرمانی ناڕەوا و بێ‌جێ ‹این آقای رئیس هم چقدر خردەفرمایش دارند: ئەم سەرۆکیشە چەندە وردەفەرمایشی هەیە›.

خردەفروشی / xordefurûšî ، ـها/: *اسم.* وردەفرۆشی؛ تاکفرۆشی: ١. کار و ڕەوتی فرۆشتنی شتومەک بە ئەندازەی پێویستی خەڵک ٢. فرۆشگایێ کە کالا بە ئەندازەی پێویستی خەڵک دەفرۆشرێ. بەرانبەر: **عمدەفروشی**. هەروەها: **خردەفروش**

خردەکاری / xordekārî ، ـها/: *اسم.* وردەکاری: ١. کارگەلی بچووک، کەم بایەخ و جۆراوجۆر ‹از این خردەکاری‌ها خلاصی ندارم: لەم وردەکاریانە ناخەلسم› ٢. بەشێکی کەم لە کار کە بۆ تەواوکردنی بەرنامەیێک یان چێکردنی شتێک دەبێ بکرێ ‹این خردەکاری آسایش مرا گرفته است: ئەم وردەکاریە ئاسایشی بریوم›.

خردەگیر / xordegîr ، ـان/: *صفت.* وردەگر؛ ڕەخنەگر؛ پەڵپگر؛ خاوەن خوو و خدەی ڕخنەگری.

خردەگیری / xordegîrî ، ـها/: *اسم.* وردەگری؛ ڕەخنەگری؛ کار یان ڕەوتی ڕەخنە و پەڵپ گرتن، بەتایبەت لە شتی بچووک و بێ‌بایەخ.

خردەمالک / xordemālek ، ـها؛ ـان/: [فارسی/ عربی] *اسم.* جۆچین؛ وردەمالیک؛ کەسێ کە خاوەنی زەوینێکی بچووکی کشتوکاڵە.

خررنگ‌کن / xar.rangkon/: *صفت.* *[تعریض]* ساختەچی؛ گزیکار؛ فێڵباز؛ زەخەڵ؛ کەلەکباز؛ مەکرباز؛ فریوکار؛ مەکرین؛ زۆڵ؛ دەهۆباز.

خرزور / xarzûr/: *صفت.* *[تعریض]* کەرزۆر؛ بەهێز؛ زۆردار ‹خیلی خرزور است، میز را تنهایی بلند می‌کند: یەکجار کەرزورە، مێزەکە بە تەنیا بەرز دەکاتەوە›.

خرزە / xarze/: *اسم.* *[مستهجن]* ملەورچ؛ خرزە؛ سیرەتی‌زل؛ گونی‌زل؛ ئەندامی نێرینەی پیاو کە لە ڕادەی ئاسایی گەورەتر بێ.

خرزهرە / xarzahre/: *اسم.* کەرکوژە؛ ژاڵە؛ ڕوول؛ ڕوولک؛ ژاڵک؛ ژەلە؛ ژەلە؛ ڕیل؛ ڕویل؛ لوولک؛ لۆرک؛ لوێر؛ لوور؛ لوورک؛ قرژانک؛ دارۆکەیەکی جوانی ژەهراوی، گەڵا ئەستوور، پڕ لەق و پۆی چەتر ئاسا.

خرس / xers/: *اسم.* ورچ؛ هرچ؛ خرس؛ هورچ؛ هەشە؛ هەرس؛ هرس؛ حورچ؛ حش؛ حەش: ١. *ـها* گیانەوەرێکی گوهانداره کە زیاتر لە نیوەی باکووری زەوی دەژی و هەموو شتێک دەخوا، بە تەختایی پێ دەچێتە ڕێوە و چنگاڵەکانی هەمیشە بە دەرەوەن. کولک و مووی زۆر و پڕی هەیە، کلکی کورت و جەستەی گەپ و قورسە ٢. *[نجوم]* حەوتەوانە؛ ناوی دوو وێنەی ئاسمانی لە نیوەی باکووری زەوی ‹خرس بزرگ و کوچک: ورچی گەورە و بچووک›.

▣ **خرس بزرگ:** *[نجوم]* ورچی گەورە؛ حەوتەوانەی گەورە؛ وێنەیەکی ئاسمانی گەورەیە بریتی لە حەوت ئەستێرەی درەوشەدار کە لە بەناوبانگترین ئەستێرەکانی ئاسمانن: **بنات‌النعشِ کبرا؛ دُبّ اکبر؛ هفت**

اورنگ مهین

خرس خاکستری: ورچی خۆڵەمێشی؛ ورچێکی زەوین ژییە کە زۆرتر لە بژوێندا دەژی.

خرس سیاه: ورچی ڕەش؛ جۆرێ ورچی ڕەش، دارچینی یان قاوەییە کە لە نیوەی زستاندا دەچێتە خەوی زستانیەوە.

خرس قطبی: ورچی پۆلی؛ هورچی قوتبی؛ ورچی گەوری دەڤەری جەمسەری باکووری بە سەر و ملی گچکە، ددانی تیژ و لەشی سپی تووکنەوە.

خرس کوچک: *[نجوم]* حەوتەوانەی بچووک: **بنات‌النعشِ صغرا؛ دُبّ اصغر؛ هفت اورنگ کهین**

خرس گنده: *[تعریض]* ورچەکۆن؛ ورچەقوڵە؛ ورچەکولە؛ کۆڵەورچ؛ کوتەخرس؛ خرسەکۆن؛ قەپە؛ زلە؛ گۆپۆ؛ تەژە؛ حەپەنتی؛ حەشەپەرۆینە؛ گەلحۆ؛ گتە؛ خیگە؛ گەوەزە؛ قەڵەوی تەوەزل.

خرس مورچەخوار ☜ **آرد‌وارک**

▣ **با خرس به/ توی جوال رفتن:** *[کنایی]* لەگەڵ ماردا نووستن؛ لە بەخەڵ مارا خەفتن؛ لەگەڵ سەگدا چوونە چاڵەوە؛ لەگەڵ کەسێکی نالەباردا تێهەڵچوون و تێکەڵ بوون.

خرسند / xorsand/: *صفت. [ادبی]* ڕەزامەند: ١. دڵخۆش؛ شادومان؛ خۆشحاڵ؛ دڵڕەزا؛ شاد؛ دلشاد؛ دلگەش لە ڕووداو یان ئاکامی کارێک ٢. قانع؛ ڕازی؛ خوازیاری ئەو دۆخە تێیدایە * **خورسند**

خرسک / xersak/: *اسم.* ١. کۆڵەورچ؛ بەچکەورچ ٢. خرسەک؛ جۆرێک قاڵی درشتی تووک درێژ.

خرسندی / xorsandî/: *اسم.* ڕەزامەندی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕەزامەند بوون: **خورسندی**

خرسنگ / xarsang/: *اسم.* گابەرد؛ گاشە؛ کەڕا؛ هیم؛ زۆپ؛ تاوێر؛ گاشەبەرد؛ هێزک؛ تەلەسەنگ؛ بەردی زل.

خرطوم / xortûm/: [عربی] *اسم.* لمۆز؛ لمبۆز: ١. قۆرتم؛ قرتم؛ قورتم؛ خورتووم؛ ئەندامێکی درێژی هەڵگرەوە، گۆشتین و نەرم، بریتی لە بێڤل و لەوسی سەرووی گوهاندارانی قرتمدار (وەک فیل) ٢. دەرزیە؛ ئەندامێکی باریکەڵە و لوولەئاسای هەڵلووشێن لە مێرو و کرمدا.

خرطومی / xortûmî/: [عربی] *صفت.* خورتوومی؛ قورتمی؛ بە شکڵ و شێوەی قورتم ‹لولەی خرطومی: لوولەی خورتوومی›.

خرغلت / xarqalt/: *صفت. [تعریض]* کار و ڕەوتی تلدان؛ تلدانەوە؛ تلان؛ خلان؛ خلۆپان؛ گلان؛ لە سەر زەویندا خۆ تلاندنەوە ‹اینقدر روی این خاکها خرغلت نزن: ئەوەندە لە سەر ئەم خاک و خۆڵە تل مەدە›. هەروەها: **خرغلت زدن**

خرف / xeref/ ☜ **خرفت**

خرفت / xereft، ـها/: [از عربی] *صفت.* هورفی؛ خەرەف؛ خەرفاو؛ خەرفی؛ خەرفیو؛ زورهان؛ هۆش لێ براو لە بەر کزی یان پیری: **خرف** *[گفتاری]*. هەروەها: **خرفتی**

خرفه / xorfe، ـها/: *اسم.* پەلپینە؛ پەلپین؛ پەرپین؛ پەرپینە؛ پەرەپەلیک؛ پارپارە؛ پرپرە؛ پرپریک؛ پرپلیک؛ پیرپیلیک؛ پەرەپیلیک؛ ددان تیژکەرە؛ ڕوەکێکی گەڵا و لاسک گۆشتنە کە لە نێو بێستانان زۆرتر بە شێوەی گیابژار دەڕوێ و جۆرێ چێشتی خۆرشتی لێ دروست دەکرێ.

خرفهم / xarfahm/: [فارسی/ عربی] *صفت. [تعریض]* بە گوێدا چوو؛ حاڵیبووگ.

▣ **خرفهم شدن:** بە گوێدا چوون؛ فامین؛ حاڵی بوون ‹پس از یک ساعت توضیح دادن آخرش خرفهم شد: دوای سەعاتێک شیکردنەوە ئاخری بە گوێیدا چوو›.

خر فهم کردن: بە گوێدا کردن؛ بردنە کەڕەکەوە؛ تێگەیاندن؛ فاماندن؛ حاڵی کردن ‹کمی خنگ است، باید خوب خرفهمش کنی: کەمێ خولە، دەبێ باش بە گوێیدا بکەی›.

خرق / xarq, xerq/: [عربی]/اسم. [ادبی]/ ١. چاک؛ تلیش؛ قەڵش؛ شەق؛ دڕاوی؛ قەڵشاوی؛ کەلەشتاوی؛ تلیشاوی؛ پەڕتاوی ٢. کار یان ڕەوتی دڕاندن یان قەڵشاندن؛ پەڕتاندن؛ کەلاشتن.

▣ **خرق عادت**: نائاسایی؛ بەدەر لە عادەت.

خرقه / xerqe ، ـها/: [عربی]/اسم. کەڵپۆس؛ خەرقە؛ بالاپۆشی دەرویش.

▣ **خرقه تهی کردن**:/مجازی/ کۆچی دوایی کردن؛ دنیا بە جێ هێشتن؛ بارگە و بنە دانان؛ بالگە پێچان؛ دڵ لە خورپە کەوتن؛ چاو لە دنیا بەستن؛ جلی دنیا داکەندن؛ هەوار جەم کردن ‹سرانجام در سال ١٣٢٠ خرقه تهی کرد: لە ئاکامدا سالی ١٣٢٠ کۆچی دوایی کرد›.

خرقه‌پوش / xerqepûš ، ـها؛ ـان/: [عربی/فارسی] صفت. ١. شڕەبار؛ کۆنەپۆش؛ شڕپۆش؛ سیپالپۆش ٢. دەرویش؛ بێمبالات بە ماڵوسامان.

خرک / xarak ، ـها/:/اسم. ١. تیر یان سێپایەیەک کە دارتاشان بۆ تاشین و بڕینەوەی چێو و تەختە بە سەریەوە، کەلکی لێوەردەگرن ٢. داربەس؛ داربەست؛ تەختە یان دارێ کە بەنایان بۆ کارکردن لە بەرزی لە سەری ڕادەوەستن ٣. [ورزش] خەرەک؛ چوارپاچکەی تەسک و درێژ لە وەرزشتی ژیمناستیکدا ٤. [موسیقی] خەرەک؛ پارچە چێو یان ئێسقانی لە سەر کاسەی بڕێک سازی ژێدار، بۆ بەرگری لە لێک کەوتنی سیم و کاسە ٥. هەرەتێلە؛ هوریڵ؛ کەرەچکۆلە؛ کورینک؛ کورین؛ جانی؛ سێنرین؛ شیرە؛ کەری بالا بچووک ‹خرکی را به عروسی خواندند: هەرەتێلەیەکیان دەنگ کرد بۆ شایی›.

خرکاری / xarkārî ، ـها/:/اسم. [تعریض] کەرژالی؛ تووڕەکاری؛ کاری زۆر و گران و کەمبایەخ.
هەروەها: **خرکار**

خرکچی / xarakčî ، ـها/:/اسم. کەرچی؛ ولاخدار؛ ولاخار؛ ئولاخدار؛ ئولاغار: ١. کەردار؛ خەربەندە؛ کەسێ کە کەر بە کرێ دەدا ٢. کەسێ کە بە کەر بار دەکێشێ.

خرکی[1] / xarakî/: صفت. [گفتاری] کەرانە؛ هەرانە؛ کەرەکی؛ گەوجانە و نالەبار ‹شوخی خرکی: گالتەی کەرانە›.

خرکی[2]: قید. [گفتاری] کەرانە؛ هەرانە؛ کەرەکی؛ وەک کەر؛ بە شێوەی گەوجانە و نالەبارانە ‹خرکی بازی می‌کرد: کەرانە کایەی دەکرد›.

خرگاه / xargāh ، ـها/:/اسم. [ادبی] ١. هۆبە؛ شاهۆ؛ خەرگا؛ تارم؛ تاوڵ؛ سەراپەردە؛ چادری گەورە یان کۆمەڵەی ڕەشماڵان بۆ هەواری کەسانی خاوەن پلە و پایە ٢. [کنایی] ئاسمان.

خرگوش / xargûš/:/اسم. کەروێشک؛ کەورێشک؛ کەوریشک؛ کەرووشک؛ کوێریشک؛ کێفرۆشک؛ کیڤریشک؛ کێرووشک؛ کەڤرۆشک؛ کێڤرویشک؛ کەرویە؛ هەوریشە؛ خەروێ؛ کەرگۆە؛ کەروێ؛ قولەشین؛ هەروی؛ کێرگو: ١. /ـها؛ ـان/ گیانەوەرێکی گوهانداری گیاخۆر، شت جاو، گوێدرێژ، جووچکە کورت و خۆشبەزە ٢. [نجوم] وێنەیەک لە ئاسمانی نیوەگۆی باشووری، لە نزیکی ڕاوچیەوە: **آرنب** ٣. چوارەمین سالی سالپێوی تورکستانی ☜ **تقویم**

خرگوشک / xargûšak/:/اسم. گایەمە؛ گاومە؛ گاوەمە؛ گاولمە؛ گادوومە؛ پەلۆش؛ گولەتۆزینە؛ بالووکبرە؛ گوێبەرخە؛ گوێبەرخۆڵ؛ تۆمگیر؛ بنە گیایێکی گەلا تیسکن، گوڵ گەورە و زەردی هێشوویەوە، گەلا و گولەکەی بۆ کارکردنی زگ باشە: **گل ماهور؛ ماهوتی**

خرم / xorram/: صفت. [ادبی] گەوش؛ گەوز؛ گەش: ١. پەژ؛ تەڕچک؛ پاراو؛ سەرسەوز؛ تەوزاو؛ تێراو؛ خاوەنی تەڕی و پاراوی ‹دشت سبز و خرم: دەشتی پەژ› ٢. شادمان؛ سەرشاد ‹شاد و خرم:

شاد و گەش›.

خرما / xormā/:اسم. خورما؛ خورمە؛ خوورما؛ خورماوی؛ هورما؛ قەسپ: ١. خورماوە؛ دارێکی بەرزی گەرمیانە، بە قۆتەی خڕ و لق و پۆپی وەک چەتر لە سەرەوە. بەرەکەی هۆشەییە و لە هەوداکەی تەناف دەهۆننەوە ٢. میوەی ئەو دارە کە شیرین و گۆشتن و ناوکدارە.

خرمائی / xormā'î/ ☜ **خرمایی**

خرماپزان / xormāpazān/:اسم. تۆفی گەرما؛ وەرزی پێگەیشتنی خورما.

خرمالو / xormālû/:اسم. خورمالوو؛ خورمال: ١. دارێکی چەندجۆرەی خەزەڵوەری دەوەری ڕۆژهەڵاتی دوورە ٢. ـها/ میوەی جۆرێ لەو دارە کە لە تەماتە دەکا و بە ڕەنگی نارنجی گۆشتن، ئاودار و شیرینە.

خرمایی[1] / xormāyî/:اسم. خورمایی؛ ڕەنگی زەردی تۆخ مەیلەو قاوەیی کاڵ: **خرمائی**. هەروەها: **خرمایی‌رنگ**

خرمایی[2] صفت. خورمایی؛ بە ڕەنگی زەردی تۆخ مەیلەو قاوەیی کاڵ: **خرمائی**.

خرمگس / xarmagas، ـها؛ ـان/:اسم. مێشەکەرانە؛ مێشەکەران؛ مەلشە؛ مۆزک؛ چیز؛ مۆزەشینە؛ کەرەنگێزە؛ خەرەنگەز؛ خەرەنگەزە؛ خەرەنگێز؛ خەرمەگەز؛ کەرمێش؛ کەرمۆز؛ گولال؛ گازولک؛ مێشێکی کەسکی گەورەتر لە ڕادەی ئاساییە بە ئاژەڵەوە ئەدا و ڕاگوێزی نەخۆشی ئاژەڵە بۆ مرۆ.

▣ **خرمگس معرکه شدن**: ١. [مجازی] بوونە کوتەکی ناو چڵپاو؛ بوونە دووکەڵ بۆ چاو؛ بوونە هۆی ئازاری دیتران ٢. بوونە کتکە نەفتینە؛ بوونە ئاورخۆشکەرە؛ ئاژاوە نانەوە لە کۆڕێکدا؛ هەرا و قەپ و قاڵ خستنە ڕێ.

خرمن / xarman، ـها/:اسم. خەرمان: ١. جۆخین؛ خرمان؛ خەرمن؛ جێخوون؛ بێندەر؛ بێدەر؛ ترت؛ خەڵەی درواو کە لە شوێنێکدا کۆما بووە ٢. خەرمانە؛ تەپڵە؛ کۆگا؛ کۆمە؛ هەر شتێکی وەک خەرمان خڕ بووبێتەوە ‹خرمن گل: خەرمانی گوڵ›.

▣ **خرمن باد دادن**: شەن‌کردن؛ شەن کەردەی؛ لێک جوێ‌کردنەوەی دان و کا بە با.

خرمن برداشتن: خەرمان هەڵگرتن؛ بردنی خەلە یان داهاتی کۆمابوو لە خەرمانگاوە.

خرمن کردن: خەرمان کردن؛ کۆگا کردن؛ گرد و کۆ کردنی شتێ بەتایبەت بەرهەمێک لە شوێنێکدا.

خرمن کوفتن: خەرمان کوتان؛ خەلەکوتان؛ خەرمن هەڕین؛ لێکردنەوەی دەخڵ و دان لە پووش و کلۆش بە خەرمانکوت.

خرمن‌پا / xarmanpā، ـها/:اسم. خەرمانەوان؛ پاسەوانی خەرمان.

خرمنجا / xarmancā/ ☜ **خَرمَنگاه**

خرمندی / xormandî، ـها/:اسم. ١. چەشنێ خورمالووی جەنگەڵی ٢. کەلهوو؛ دارێکی جەنگەڵی گەڵادرێژووکەی گوڵوردی میوە فنق‌ئاسای قاوەیی ڕەنگە.

خرمن‌سوخته / xarmansûxte، ـها؛ ـگان/:اسم. ١. خەرمان ئاوبردوو؛ خەرمان سووتاو؛ کەسێ کە ئاور بەربۆتە خەرمانی ٢. [کنایی] ماڵ وێران؛ ڕەنجبەبا؛ ڕەنجەڕۆ؛ مرۆی نامراد و زیان دیتوو.

خرمنکوب / xarmankûb/:اسم. چوو؛ جەنجەڕ؛ جەنجەر؛ جەنجەرە؛ جەڕ-جەڕ؛ مۆشەن؛ گام؛ خەرمان‌هەڕ؛ ئامراز یان ماشینی کوتان و جیاکردنەوەی کا و کلۆش لە دان.

خرمنکوبی / xarmankûbî/:اسم. گێرە؛ خەڕە؛ هۆلی؛ هۆل؛ هۆلە؛ هۆڵە؛ کار و ڕەوتی ورد کردنی دەغڵ و گیا و جیا کردنەوەی دان لە کا و کلۆش.

خرمنگاه / xarmangāh، ـها/:اسم. خەرمان؛ خەرمانگا؛ بێدەر؛ جێ خەرمان؛ شوێنێ کە وەرزێران خەلە و خەرمانی خۆیانی تێدا کۆ

دەکەنەوە: **خرمن‌جا**

خرمهره / xarmohre ، ـها/: *اسم.* گـژک؛ گـژی؛ کوژەکـە؛ کـۆرژا؛ کووژەکـە؛ مـوورا؛ مووورەکـە؛ مۆرەکـــە؛ خـــەرموورگ؛ مـــوورووەکەرانـــە؛ کووژەکەرانە؛ مووورگـەکەوڵـە؛ مووورگـەکەوەڵـە؛ مـــووروی درشـــت و شـــین، پتـــر بـــە کورتـــانی کەرەوەی دەدروون.

خرمـــی / xorramî/: *اسـم.* تـەرچکی؛ پـەژی؛ گەوزی؛ گەشی؛ سەرسەوزی؛ دۆخ یان چۆنیەتی پەژ و گەش بوون.

خرناس / xornās ، ـها/: *اسم.* پرخـە: ١. پرخـە؛ پرخ‌پاخ؛ خرێن؛ خـرەـخـر؛ خـرپف؛ مـرخ؛ ڤـزە؛ خرپوق؛ خرپە؛ دەنگی هەناسەدانی بـرێ کـەس بەتایبەت بە سـالاچووان لـە خـەودا. هـەروەها: **خرناس کشیدن** ٢. مرە؛ گـورە؛ مرخـە؛ هووشـە؛ لووشە؛ نەرە؛ مەرژ؛ دەنگی زرووی برێ گیانـداری گۆشتخۆر بەتایبەت لە کاتی توورەییدا: **خرناسه**

خرناسه / xornāse/ ☜ **خرناس-٢**

▣ **خرناسه کـشیدن:** ڤـزین؛ مرانـدن؛ گوڕانـدن؛ مرخاندن؛ نەڕاندن.

خرند / xarand ، ـها/: *اسم.* خەرەند؛ کەمە؛ لێوار؛ بـەس؛ گـورمکی؛ زۆپـی؛ باخچـە و جۆگەلـە و لێوارەی شەقام.

خرنـــوب / xarnûb ، ـهـــا/: *اســم.* خـــرنووک؛ خـــەرنووک؛ ئەســـتری؛ ســـەرپنج؛ حەچەمچـــە؛ مەحچە؛ حـس و خوشمـە؛ پاکـەمتیار؛ شاقـێر؛ دارێکی دڕکاوی گەڵا پنچ و گوڵ هێشووە.

خـــروار / xarvār ، ـهـا/: *اسم.* خـەروار؛ خەڵـوار؛ خەربار: ١. یەکەی کێشانە لە کۆندا بەرانبەر بـە سێـسەد کیلـۆ ٢. *[مجـازی]* هەنـدێکی زۆر لـە شتێک.

خر و پف / xor-o-pof/: *صوت.* پرخە؛ پرخـەپرخ؛ خرپـوق؛ دەنگـی هەناسـەدانی بـرێ کـەس لـە خەودا.

خروج / xurûc, xorûc/: [عربی] *اسم.* ١. کار یان ڕەوتی دەرکەوتن؛ وەدەرکـەوتن؛ هاتنـە دەرەوە لە جێگەیەک ٢. *[قـدیمی]* شۆرش؛ ڕاپەڕین؛ سەر هەڵدان.

▣ **خـــروج کـــردن:** *[مجـازی]* ڕاپــەڕین؛ ڕاســت بوونەوە؛ هەستانەوە؛ شۆرش کردن.

خروجـــی / xurûcî, xorûcî ، ـهـا/: [عربـی] *اسـم.* ١. چوونەدەر؛ دەرەوەیی؛ جێ دەرکەوتن؛ جـێ چوونـە دەرەوە ‹در خروجـی: دەرکـەی چوونـەدەر› ٢. گـــونج؛ کـــون یـــان دەرکەیـــەک بـــۆ هاتنـــە دەرەوەی ناواخنی شتێک ‹خروجی استخر: گونجی ئەستێر› ٣. ئاگاداری کۆوەبوو لە کۆمپیۆتەر یـان ماشین‌حەساودا ٤. ڤەدە؛ وەدە؛ لێهات؛ بەرهـەم ٥. *[گفتاری]* بەرایی چوونە دەرەوە لە شوێنێک.

خروس / xurûs, xorûs ، ـهـا/: *اسم.* کەڵـەباب؛ کەڵـــەباب؛ کـــەرەباب؛ کەڵەشـــێر؛ کـــەڵەشێر؛ کەرەشێنە؛ کەرشێر؛ کەرەشێل؛ دیکـل؛ دیقـل؛ کووک؛ کەڵەکووک؛ لفی مریشک.

▣ **خروس بی‌محل:** *[مجازی]* کەڵەشێر ناوەخـت؛ گووز نـاخلاف؛ تـڕ ناخـافڵ؛ ئـەوەی نابـەجێ داخێوێت ‹حالا تو چرا خروس بی‌محل شدی؟ مگـر قرار نبود حرف نزنی؟: ئێستا بۆچی بوویە کەڵەشـێر ناوەخت؟ مەگەر بڕیار نەبوو قسە نەکەی؟›.

خروس جنگی: ١.کەڵەبابی شەڕانی؛ کەڵەشێر لاری؛ کەڵەبابی بارهاتوو بۆ کەڵەشێرەجەنگێ ٢. *[مجـازی]* سەگی هـەواران؛ وەیخـڕ؛ ناخـار؛ شەڕانی؛ شەڕاشۆ؛ جەنگەڕانی؛ مرۆی گـورخ و شەڕخواز.

خروس کولی: زیقاوە؛ جیقۆلـە؛ داڵداڵەکۆسـە؛ داوداوەکۆســتە؛ قـیـقـیداوکـە؛ پەلـەوەرێکی گەورەیە بە ڕەنگی ڕەشی ئاماڵ سەوز و سپی، پۆپە تەسک، پا درێژ و باڵ پان و خڕ.

خـــروس‌بـــازی / xurûsbāzî, xorûs-/: *اسم.* کەڵەشێرەجـەنگێ؛ شەڕەکەڵـەباب؛ کەڵەشـێرە جەنگانی؛ گەمەیەکە دوو کەڵەشێر ئەدەنە گژی یەکتردا، هەرکامیان کـشایە دواوە، خاوەنەکـەی

دایناوه. هەروەها: **خروس‌باز**

خروسخوان / -xurûsxān, xorûs/: اسم. [کنایی] بەرەبەیان؛ گەردی بەیانی؛ سیسان؛ سەلای سوح؛ مەلابانگدان؛ نەماژی؛ بەیانی زوو ‹خروسخوان بود که راه افتادیم: بەرەبەیان بوو رێ‌کەوتین›.

خروس‌قندی / -xorûsqandî, xorûs ، ـها/: [فارسی/ معرب از سنسکریت] اسم. گۆچان‌قەن؛ جۆرێ ئاونەوات لە بیچمی کەڵەباب.

خروسک/ xurûsak, xorûsak/: اسم. ۱. [پزشکی] خرووسەک؛ خورۆسەک؛ خرووزەک؛ خورووزەک؛ خرزەک؛ خەندخەندوک؛ لارنژیت؛ نەخۆشیەکی سپەلاکە کۆخەی وشک و سەختی لەگەڵدایە ۲. [مکانیک] خرۆسەک؛ مۆرەی خرۆسی ☜ **مهره**

خروسه / xurûse, xorûse/: اسم. بەلۆکە؛ کوڕکە؛ میتکە؛ قیتکە؛ نێور؛ چیلکە؛ تیتلک؛ دوو پەلە گۆشتی لای سەرووی شەرمی ژن.

خروش / xorûš , xurûš ، ـها/: اسم. [ادبی] گوڕە؛ هاوار؛ خرۆش؛ خورۆش؛ مرۆش: ۱. هەرا؛ قاڵ؛ قیڕە؛ قیڕە؛ قووڕە؛ فەڕە؛ نالەی بەرز ‹خروشی از آن خانه برخاست: هاوارێ لەو ماڵەوە هەستا› ۲. [مجازی] گرم؛ گرمە؛ نەعرەتە؛ هەرا و هەنگامە.

خروشان[1] / xorûšān, xurûšān/: صفت. [ادبی] بەخوڕ؛ بەگوڕ؛ بەتاو ‹رود خروشان: چەمی بەخوڕ›.

خروشان[2]: قید. [ادبی] بەخوڕ؛ بەگوڕ و تاو؛ لە تاو خوڕیندا ‹خروشان و غران پیش آمد: بەخوڕ و گرمەوە هاتە پێشەوە›.

خروشیدن / xorûšîdan/: مصدر. لازم. [ادبی] //**خروشیدی**: خورۆشایت؛ **می‌خروشی**: دەخرۆشی؛ **بخروش**: بخورۆشە// خورۆشان؛ خرۆشیان؛ مرۆشیان؛ گوڕان؛ خورۆشیەی؛ خورۆشیای: ۱. گوڕاندن؛ خورۆشان؛ بە قەو و زۆرتر تووڕەییەوە هاوارکردن ۲. [مجازی] گرماندن؛ گرمنەی؛ گرمنای؛ گورمین.

■ صفت فاعلی: **خروشنده** (ــ)/ صفت مفعولی: **خروشیده** (خورۆشاو)/ مصدر منفی: **نَخروشیدن** (نەخورۆشان)

خریت / xarîyyat ، ـها/: (!) [فارسی/ عربی]/اسم. [مجازی] کەریەتی؛ هەریەتی؛ گەوجی؛ گێژی؛ لاژگی؛ نەزانکاری.

▣ **خریت کردن**: [مجازی] کەریەتی کردن؛ گەوجی‌کردن؛ نەزانکاری‌کردن ‹خریت کرد آن خانه را فروخت: کەریەتی‌کرد ئەو خانووەی فرۆشت›.

خود را به خریت زدن: [تعریض] خۆ لەو بارەکەی دان؛ خۆی لێ گێل کردن؛ خۆ لە کەری دان؛ خۆ بە گەوج نیشان دان.

خرید / xarîd ، ـها/: اسم. ۱. کار یان ڕەوتی سەندن؛ سەنن؛ ئەسەی؛ ئەستەی؛ سانەی؛ کڕین؛ کڕان ‹خرید اقساطی: سەندنی پاژ-پاژی› ۲. سەنراو؛ کڕدراو؛ کالا یا شتومەکێ کە پارەی دراوە و هەڵگیراوە ‹خریدت را نشانم بده ببینم: سەنراوەکەت پیشانم دە بزانم›.

▣ **خرید اقساطی**: سەندنی پاژە-پاژی؛ سەندنێ کە پارەکەی قرتان-قرتان بدرێتەوە.

خرید نسیه: قەرز؛ سەندن بە قەرز و قۆڵە؛ سەندنێ کە پاش ماوەیەک پارەکەی بدرێتەوە.

خرید نقد: هیشکە؛ سەندنێ کە پارەکەی لە کاتی سەندنیدا بدرێت.

▣ **خرید رفتن**: ڕۆیشتن/ چوونە شت کڕین؛ بۆ کڕین چوون؛ بۆ شت کڕین چوون؛ بۆ شت سەندن چوونە دوکان و بازاڕەوە ‹دیروز رفته بودم خرید: دوێنێ ڕۆیشتبوومە شت کڕین›.

خرید کردن: شت سەندن؛ شت‌کڕین؛ بازار کرن ‹ما از آن مغازه خرید می‌کنیم: ئێمە لەو دووکانە شت دەسێنین›.

خریدار[1] / xarîdār ، ـها؛ ـان/: اسم. کڕیار؛

سەنیار؛ بسێن؛ پسێن؛ ئەسان؛ کڕینۆخ؛ ئەوی شت دەکڕێ؛ کەسێ کە شت ئەسێنێ. بەرانبەر: **فروشنده** ‹پرداخت هزینەها به عهدەی خریدار است: دانی خەرجەکان لە مل کڕیارە›.

▣ **خریدار داشتن:** *[مجازی]* کڕیار هەبوون؛ بازاڕ هەبوون؛ باو بوون؛ ڕۆژ هەبوون؛ بابەتی سەرنج بوون ‹این حرفها اینجا خریدار ندارد: ئەم قسانە لێرەدا کڕیاریان نیە›.

خریدار[2]: *صفت.* کڕیار؛ بسێن؛ سەنیار؛ ئەسان؛ کڕینۆخ؛ بە تامەزرۆیی و هۆگری بۆ سەندنی شتێ ‹شما خریدار نیستی، پس بی‌خود چانه می‌زنی: ئەتۆ کڕیار نی، ئەدی بێ‌هۆ چەقە دەکەی›.

خریداری / xarîdārî/: *اسم.* ١. کڕیاری؛ دۆخ یان چۆنیەتی کڕیار بوون ‹به چشم خریداری نگاهش می‌کرد: بە چاوی کڕیاریەوە بۆی دەڕوانی› ٢. کڕین؛ سەندن ‹آنها را برای بچەهایش خریداری کرده بود: ئەوانەی بۆ منداڵەکانی کڕیبوو›.

خریدن / xarîdan/: *مصدر. متعدی.* // **خریدی:** سەندت؛ **می‌خری:** دەسێنی؛ **بخر:** بسێنە// سەندن؛ کڕین؛ سانن؛ ساندن؛ سەنن؛ سەنین؛ سانەی؛ سەنای؛ سانتەی؛ ئەسەی؛ ئەسای؛ هێرناییینە؛ گرەوتش؛ هەری نایش: ١. بوونە خاوەنی شتێک بە دانی نرخەکەی ٢. *[مجازی]* سەندنەوە؛ کڕینەوە؛ ئەدایوە؛ لە زەرەر لێکەوتن و تێداچوون ڕزگارکردن ‹آبروی کسی را خریدن: ئاوەڕووی کەسێ سەندنەوە› ٣. *[مجازی]* قەبووڵ کردن؛ وەرگرتن؛ بواراکردن؛ بە ئەستۆگرتن ‹زحمتی را به جان خریدن: زەحمەتێک بە گیان کڕین›. هەروەها: **خریدنی**

■ صفت مفعولی: **خریده** (سەنراو)/ مصدر منفی: **نَخریدن** (نەسەندن)

خز / xaz، ـها/: [عربی]/*اسم.* قووز: ١. بەوەرز؛ کووژە؛ کویژک؛ کوربەش؛ گیانەوەرێکی ڕاوی گوهاندار و گۆشتخۆرە، پێستی پشتی لە هاویناندا قاوەیی و ژێر سکی سپیە و لە زستاندا گشتی سپی دەبێتەوە و تەنیا جووچکەی بۆر دەمێنێتەوە، کە لەم کاتەدا «قاقم»ی پێ‌ئێژن ٢. خەز؛ پێستی ئەم گیانەوەرە و گیانەوەرانی تر(ی وەک، ڕێوی، کەروێشک، گورگ، سمۆرە و...) کە موویان نەرم و بریقەدار و تیسکنە و هەر بەو هۆیەوە کۆت، پاڵتاو، کڵاو، کیف و ئەم جۆرە شتانەی لێ دروست دەکەن.

خزان[1] / xazān/: *اسم. [ادبی]* خەزان؛ خەزام؛ پاییز؛ پەیز؛ گەڵاڕێزان؛ خەزەڵوەر؛ گازەل؛ کژی دوای هاوین.

▣ **خزان کردن:** خەزەڵ وەراندن؛ خەزان کردن/ کەردەی؛ گەڵاڕێزان‌کردن؛ زەرد هەڵگەڕان و داوەرانی گەڵای داران.

خزان[2]: *قید. [ادبی]* بە خشکە؛ بە خلیسک؛ بە خلیشک؛ بە خلیزک؛ بە خزین؛ بە خسان؛ بە خشکان ‹مار خزان گریخت: مارەکە بە خشکە هەڵات›.

خزانه / xazāne، ـها/: [عربی]/*اسم.* ١. خەزانە؛ خەزنە؛ خەزێنە؛ گەنجینە؛ گەنجخانە؛ هۆدە یان خانوویەک کە پارە، پیتەوا و شتومەکی گرانی تێدا ڕادەگرن ‹خزانەی بانک: گەنجینەی بانک› ٢. شەتڵگە؛ شەتڵجاڕ؛ زەوینێک کە شەتڵ یان نەمامی بۆ کشت و کاڵ و دارناشتن تێیدا بار دێنن ٣. جێی تێنانی گولە و فیشەک لە چەک بە تایبەت تۆپدا ٤. کۆگە؛ خەزنە؛ خەزینە ‹خزانەی اسناد تاریخی: کۆگەی بەڵگەگەلی مێژوویی›.

خزانه‌دار / xazānedār، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* گەنجینەوان؛ خەزێنەدار؛ خەزنەدار؛ کەسێ کە سەرپەرشتی و ئاگاداری‌کردن لە پارە و بەڵگەی بایەخداری دامەزراوەیەکی وەئەستۆە.

خزانه‌داری / xazānedārî، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* گەنجینەوانی؛ خەزێنەداری؛ گەنجبانی؛ دامەزراوەیەک کە ڕاگرتنی حەساوی داهات و خەرجی دەوڵەتی بە ئەستۆە.

خزاین / xazāyen/: [عربی] جمعِ ☜ **خزینه**

خــزر / xazar/: اسم. خــەزەر: ١. هــۆزی سـپی پێستی ئاریـایی دانیـشتووی بـاکووری دەریـای خەزەر، کە لە سەدەی ١٠ی زایینیــەوە بــەهۆی هێرشی هۆز و بەرەی ئاسیای ناوەنـدی پـەرژ و بڵاو بوون و لە هۆزەکانی‌تردا توانەوە ٢. ـها؛ ـان/ هەرکام لە کەسەکانی ئەو هۆزە.

خزعبلات / xoza'balāt/: [عربی]اسم. [ادبی] ڤرت و ڤین؛ پـڕ و پـووچ؛ حەلـەق‌مەلـەق؛ هەڵـیت و پەڵیت؛ فشقیات؛ قسەی بێ‌مانا و هیچ‌وپووچ.

خزنــدگان / xazandegān/: اسـم. خزۆکــان؛ تاقمێ لە گیانەوەرانی مۆرەداری خوێنسارد، بـە پێستی زرو و زۆرتر پوولەکەدارەوە، بێ‌پـەڕ یـان موو و تووک (وەک مارمێلکە، تیمساح، مار، کیسەڵ و...).

خزنــده[1] / xazande، ـها؛ ـگان/: اسم. خـزۆک؛ مـارموور؛ هــەر یەکـە لـە گیانـەوەرانی ڕیـزی خزۆکان.

خزنــده[2]: صفت. خــەزۆک؛ خــزۆک؛ خـشۆک؛ خشنە؛ خزنە: ١. بەتایبەتمەنـدی یـان توانـایی خزینەوە ٢. [مجازی] بــە بـزوان یـان ڕەوتێکـی هێدیکایی و نادیارەوە.

خزه / xaze، ـها؛ ـگان/: اسم. کەز؛ کەژاو؛ کەڤس؛ کووز؛ خورپەجنە؛ خورپەجندۆکە؛ کەفز؛ کـەفزە؛ قەبزە؛ قەوزە؛ قۆزە؛ قۆزەقرواق؛ گووبۆق؛ گاوەک؛ جۆلە؛ ناوی گشتی ئەو ڕووەکانە وا زۆرتر لە جێی شۆدار و تاریک یان لە ئاوی مەنددا دەڕوێن.

خزه شناسی / xazešenāsî/: اسم. کەزناسی؛ لقێ لە زانستی گیاناسی کە تایبەتی ناسین، لێڕوانین و ڕیزبەندی کەزەگەلە. هەروەها: **خزه‌شناس**

خزیــدن / xazîdan/: مـصدر. لازم. // **خزیــدی**: خزایت؛ **می‌خزی**: دەخـزی؛ **بخــز**: بخزە// خـزین؛ خزەی؛ خزای؛ ڕاخووشـین؛ خزیـان؛ ڕاخـشین؛ ڕاخوشین؛ خـشان؛ خـشیان؛ خوشـین؛ خـزان؛ خوشــیان؛ خــشکان؛ شێــڵەهان؛ شێــڵەهین؛ کاشکرن؛ ململـین؛ جینگـڵدان: ١. خلیـسکان؛ لەخشای؛ جووڵان بە هۆی کـشاندنی لـەش بـە زەویدا (دویدن مورچەها و خزیدن مارها: دەرچـوونی مێرووان و خـزینی مـاران) ٢. [مجازی] فـەرزین؛ یـەکجار خـاو و بـە ئـارامی بـزوان. هـەروەها: **خزیدنی**

■ صفت فاعلی: **خزنده** (خـزۆک)/ صفـت مفعـولی: **خزیده** (خزاو)/ مصدر منفی: **نخزیدن** (نەخزان)

خزیــده / xazîde/: قیـد. [گفتـاری] بەخـشکە؛ بەخشکان؛ بە خزکان؛ بە خلیسک؛ بەلەخش؛ لە خلیزک؛ لە حاڵی خزاندا (خزیده راه مـی‌رفـت: بـە خشکە دەچوو).

خزینه / xazîne، ـها/: [از عربـی]اسم. خەزێنـە: ١. جوڕنە؛ کورن؛ حەوزۆکەی حەمام کـە ئـاوی گەرمی بۆ خۆ شتن تێـدەکرا ٢. /خزاین/ کۆگـە؛ کۆگا ٣. چاڵی سەر ئامرازێـک کـە پێچـی تێـدا جێ‌دەگرێ.

خس / xas، ـها/: اسم. گـەرش؛ کـرش؛ پـووش؛ چیلکە؛ پویش؛ گزرە؛ قرشک؛ پـەلاش؛ گلـیش؛ دڕک و داڵ؛ بەشێکی چکۆلە لـە ئالـفی وشـک، پووش، کا و...

خسارات / xesārāt, xasārāt/: [عربی] جمـعِ ☜ **خسارت**

خسارت / xesārat, xasārat، ـها؛ خسارات/: [عربی] اسم. ١. ☜ **آسیب** ٢. زیـان؛ زەرەر (زیـان مـالی: زیانـی مالی) ٣. [گفتاری] تاوان؛ پارەیەک کە لـە بەرامبــەر زیانــەوە وەردەگــیردرێ یــان دەدرێ (شیشه را شکستی، باید خسارت بـدهی: شووشـەکەت شکاند، دەبێ تاوان بدەی).

▣ **خسارت دادن**: [گفتاری] زەرە دان؛ تـاوان دان؛ جەریمە بژاردن.

خسارت دیدن: زیان لێ‌کەوتن؛ زەرەر کـردن: زەرەر دیتن (ما در آن معامله خیلی خسارت دیدیم: ئێمە لەو مامەڵەدا زۆرمان زیان لێ کەوت).

خسارت زدن: زیان گەیاندن؛ زەرەر لێدان.

خسارت گرفتن: *[گفتاری]* پێ‌بژاردن؛ پێ ژمارتن؛ پێ وژاردن؛ پنەوجارەی؛ وەرگرتنی تاوانە ‹آن شیشه را که شکستی، خسارتش را می‌گیرم: ئەو شووشە شکاندت پیتی دەبژێرم›.

خسارت وارد کردن: زیان پێ گەیاندن؛ خەسار لێدان؛ لەتمە لێدان ‹جنگ خیلی به ما خسارت وارد کرد: شەڕ ئێجگار زەرەی پێ گەیاندین›. هەروەها: **خسارت وارد شدن**

خساست / xesāsat, xasāsat/: [عربی]*/اسم.* ڕژدی؛ لەجەری؛ چرووکی؛ چنۆکی؛ پیسکەیی؛ بەرچاوتەنگی؛ بەرچاوگیراوی؛ دەس‌قووچاوی.

خسبیدن / xosbîdan/: *مصدر. لازم. [ادبی]* //**خسبیدی**: نووستی؛ **می خسبی**: دەنووی؛ **بخسب**: بنوو// نووستن؛ نقستن؛ خەوتن؛ خەفتن؛ وتەی؛ خەپیتەکردن.

■ صفت مفعولی: **خسبیده** (خەوتوو)/ مصدر منفی: **نخسبیدن** (نەخەوتن)

خست / xessat/: [عربی]*/اسم. [ادبی]* ڕژدی؛ چرووکی؛ نگریسی؛ چنۆکی؛ گناسی؛ قرتنی؛ پیسکەیی؛ نان‌کووری؛ دەست قووچاوی؛ لەجەری؛ وشکەهەوری ‹خست تنها این نیست که کس را چیزی ندهی: ڕژدی هەر ئەوە نیە شتێ نەدەی بە کەسێ›.

خستگی / xastegî/: *اسم.* شەکەتی؛ ماندوویەتی؛ ماندوویی؛ ماندوێتی؛ مانیایی؛ مانیاگی؛ مانگی؛ مەنگی؛ هیلاکی؛ هەڵەکەتی؛ خەسەیی؛ پاکەمی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ماندوو بوون ‹کارش خستگی می‌آورد: کارەکەی شەکەتی دێنێ›.

▣ **خستگی در کردن**: شەکەتی دەرکردن؛ وچان گرتن؛ حەسانەوە؛ وریەن‌دان؛ پیش‌دان؛ ئەوەسیەی؛ سیایوە ‹دنبال جایی می‌گشتیم اندکی خستگی در کنیم: بە شوێن جێگایەکدا بووین هێندێ شەکەتی دەرکەین›.

خستگی کسی در رفتن: ماندوویی کەسێک دەرچوون؛ شەکەتی کەسێ دەرچوون؛ حەسانەوە؛ مانیایۆ یۆی بەرشیەی؛ لەش ڕەحەت بوون؛ سیایوە ‹کمی بنشین خستگی‌ات دربرود: هێندێک دانیشە ماندوویێت دەرچێ›.

خستن/ xastan/: *مصدر. متعدی. [ادبی]* ۱. برینـدار کردن؛ زامارکردن؛ زەخمارکردن؛ کەسیرە خستن ۲. ڕووکاندن؛ ڕووشاندن؛ ڕنیەی ۳. زیان پێ‌گەیاندن؛ زەرەر لێدان.

■ صفت مفعولی: **خسته** (ماندوو)

خسته / xaste/: *صفت.* ماندوو؛ مانوو؛ میەری؛ مانی؛ مانێ؛ مانیا؛ میەنی؛ واپڕ؛ خەستە؛ خەسە: ۱. ـها؛ ـگان/ مانیاو؛ ماندی؛ ماندگ؛ مانیاگ؛ مانگ؛ مینگ؛ هەڕەگ؛ مەنە؛ مەند؛ دەوخ؛ وەستاو؛ وەستی؛ وەستە؛ مەڵەت؛ شەکەت؛ شەلەنگ؛ کەشەنگ؛ کەشەن؛ هیلاک؛ هەڵەکەت؛ هەلاک؛ شەقی؛ لوبڕ؛ ڤابڕ؛ گها؛ ئاس؛ ڤەڕمل؛ ژاکاو بە هۆی درێژەپێدانی کارێکەوە ‹پس از چهار ساعت کار خسته شدم: لە دوای چوار سەعات کار ماندوو بووم› ۲. بێزار؛ وەڕەز؛ وێڕس؛ زویر؛ ئاس ‹از زندگی خسته بود: لە ژیان ماندوو بوو› ۳. *[ادبی]* ڕەنجاو؛ شەمزاو؛ پەشێو ‹با این سرزنشها مرا خسته کردی: بەم سەرکۆنەکردنتە ماندووت کردم›.

▣ **خسته شدن**: ماندوو بوون؛ ڤەڕملین؛ فل بوون؛ وەستان؛ وەستیان؛ قەرملین؛ قەرمین؛ لەبکین؛ دەوخین؛ جەفلین؛ ئەرخین؛ بەتلین؛ هەفان؛ ئژپا کەفتن؛ لوبڕ بوون؛ مانیەی.

خسته کردن: ماندووکردن؛ وەستاندن؛ قەرملاندن؛ قەرماندن؛ لەبکاندن؛ دەوخاندن؛ جەفلاندن؛ ئەرخاندن؛ بەتلاندن؛ هەفاندن؛ بەعجاندن؛ مانای؛ خەسەکردن؛ ئاس کرن.

خسته‌جان / xastecān/: *صفت. [ادبی]* ژار؛ کوتیاگ؛ وەڕەز و خەمین.

خسته‌خانه / xastexāne ، ـها/: *اسم. [نامتداول]* خەستەخانە؛ نەخۆشخانە؛ دامەزراوەیێ کە چاودێری لە نەخۆشانی سەرەمەرگی دەکا.

خسته‌دل / xastedel ، ـها؛ ـان/: *صفت. [ادبی]* دڵـماندوو؛ دڵـشکاو؛ پـه‌ژار؛ ژاکـاو؛ خـه‌مبار؛ دڵته‌نگ و خه‌مین.

خسته و مرده / xaste-vo-morde/: *قید. [گفتاری]* شه‌که‌ت و ماندوو؛ هیلاک و که‌له‌لا؛ شـه‌که‌ت و هه‌ڵه‌که‌ت؛ سیس و کز؛ مانیـا و مـردی؛ مانیـا و مـه‌رده ‹ساعت ١٠ شب، خسته و مرده به خانه برگشتیم: کـاتژمێر ١٠ی شـه‌و، شـه‌که‌ت و مانـدوو گه‌ڕاینه‌وه بۆ ماڵ›.

خس ــ خس / xesxes/: *صوت.* خشه خش؛ خیسه‌خیس؛ خیزه‌خیز؛ نیخه‌نیخ؛ سـیخه‌سـیخ؛ گرخ؛ ده‌نگی هه‌ناسه له کاتی چاک کارنه‌کردنی ده‌زگای هه‌ناسه‌داندا (وه‌ک تـه‌نگی نه‌فـه‌س یـان گیراوی گه‌روو).

خسران / xosrān/: [عربی] *اسم. [ادبی]* زیـان؛ وه‌زه‌نگ؛ گه‌زه‌ن؛ زه‌ره‌ر.

خسوف / xusûf, xosûf/: [عربـی] *اسـم.* مانـگ‌گـیران؛ مانـگ‌گیریـه‌ی؛ مـان‌گـیران؛ هیڤ‌گرتن؛ گـیرانی مانـگ؛ ماگرتـه؛ ماگیرسـه؛ ماگیرس؛ نادیار بوونی مانگ؛ دۆخـی جێگـرتنی گۆی زه‌وی له نێـوان مانـگ و خـۆردا و تاریـک بوونی مانگ.

◘ **خسوف جزئی:** مانگ‌گـیرانی به‌شـی؛ دۆخـی تاریک بوونی به‌شێ له مانگ.

خسوف کلی: مانـگ گـیرانی گـشتی؛ دۆخـی تاریک‌بوونی گشت یان زۆربه‌ی ڕووی مانگ.

خـسوف نـامرئی: مانـگ گـیرانی نادیـار؛ مانگ‌گیرانێ که له به‌ر ڕوونی هـه‌وا بـه چـاو نابینرێ.

خسیس / xasîs ، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت.* چکووس؛ ڕژد؛ له‌چه‌ر؛ چرووک؛ کوورقۆش؛ ده‌س‌قووچـاو؛ ده‌س‌نوقیای؛ چورپک؛ نگـریس؛ نـه‌تڵ؛ بـزگیر؛ قـرتن؛ قیرسـیچم؛ قـومش؛ خـوس؛ کۆرنـان؛ نان‌کوور؛ به‌رچاوته‌نگ؛ چه‌وته‌نگ؛ وشـکه‌هه‌وه‌ڕ؛ به خوو و خده یان وازی خۆ پاراستن له خـه‌رج و دانی شت به دیتران ‹شوهرم خیلی خسیس است: مێرده‌که‌م زۆر چکووسه›.

خسیسی / xasîsî/: [عربـی] *صفت.* چکووسـی؛ ڕژدی؛ ده‌س‌قووچـاوی؛ دۆخ یـا چۆنـاوچۆنی چکووس و به‌رچاوتـه‌نگ بـوون ‹اگـر نمونـه‌ای از خسیسی او بگویم، باور نمی‌کنید: ئه‌گـه‌ر وێنـه‌یێک لـه چکووسـی ئـه‌و بێـژم، بـاوه‌ڕ ناکـه‌ن›. هـه‌روه‌ها: **خسیسی کردن**

خـش / xaš/: *اسـم.* ١. ڕووش؛ ڕیـش؛ ڕویـش؛ خاشه؛ ڕووکه؛ تیڕ؛ شوێنه باریکه‌یـه‌ک بـه سـه‌ر ڕوویه‌کی سافدا ‹مواظب باش روی آینه خش نیفتد: وریا به ئاوێنه‌که ڕووشـی تـێ نه‌کـه‌وێ› ٢. خـشه؛ کشه؛ شه‌په؛ گرخ؛ ئاڵۆزی له ده‌نگـدا (به‌تایبـه‌ت ده‌نگی مرۆ) ‹صـدایش کمـی خش داشت: ده‌نگـی که‌مێ خشه‌ی بوو›.

خشاب / xašāb ، ـها/: *اسم.* خه‌شاو؛ خه‌شـاب: ١. ساجۆڕ؛ ساجوور؛ شـاجوور؛ سـه‌مه‌ندۆگ؛ ده‌راغ؛ جێیه‌ک بۆ هه‌ندێ گولله له خه‌زێنـه‌ی چـه‌کی گه‌رمـدا ٢. جـۆرێ جێـی فـیلم کـه له‌گـه‌ڵ فیلمه‌که له دووربیندا جێی ده‌که‌نه‌وه.

خـشابی / xašābî/: *صـفت.* خه‌شـاوی: ١. بـه بیچمی خه‌شاو ٢. خاوه‌ن خه‌شاو.

خشت / xešt ، ـها/: *اسم.* خشت؛ خشته؛ خێشت: ١. که‌رپووچ؛ که‌رپیچ؛ ئاوماڵ؛ لـه شـت‌ومـه‌کی خانوبه‌ره‌کردنه‌وه به شێوه‌ی بڕگه‌گه‌لی ته‌خت و چوارگۆشه له گڵ که ده‌نێو قالب ڕژاوه و له بـه‌ر خـۆره‌وه وشـک کراوه‌تـه‌وه ٢. لبنـه؛ لگـبن؛ ئاجۆری کـاڵ کـه ده‌بـێ دوایـی بخرێتـه نێـو کـووره‌وه ٣. لـه خاڵـگه‌لی وه‌ره‌ق، بـه بیچمـی خشت.

◘ **خشت بر دریا/ آب زدن:** *[مجازی]* ئاو لـه دنگـا کوتان؛ ئاو جـاوین؛ ئـاو بـه بێژنگدا دان؛ ئـاو هه‌سه‌وکردن؛ با شه‌ن‌کردن؛ کوچک کولاندن؛ ئاسـنی سـارد کوتـان؛ گـوێز بـه گومبـه‌زا هه‌ڵخستن؛ کاری بێ‌بایه‌خ و فیڕۆکردن.

خشت روی خشت بند نبودن: *[مجازی]* ئاداری بە سەر پادارەوە نەمان؛ داری بەسەر پەردوویەوە نەهێشتن؛ کوچک لە بان کوچکەوە نەوێسیان؛ بەرد لە سەر هەردەوە نەمان؛ بێ سەر و بەر بوون و تێکچوونی مرێس و قانوون ‹اگر هر کسی بیاید و قانونی بتراشد، آن‌وقت خشت روی خشت بند نمی‌شود: ئەگەر هەر کەسێک بێت و قانوونێک داتاشێ، ئەمجار ئاداری بە سەر پادارەوە نامێنێ›.

خشت روی خشت گذاشتن: *[کنایی]* بەرد نانە سەر بەردەوە؛ ماڵ کردنەوە.

خشت زدن: خشت برین؛ خشت پێژان؛ خشت بێژین؛ دەقاڵب کردنی قوڕ بۆ کەرپووچ.

بر خشت افتادن: *[مجازی]* زان؛ لە دایک بوون؛ هاتنە دنیاوە؛ چاو بە دنیا کەوتن؛ چاو بە دنیا هەڵێنان.

سر خشت نشستن: *[مجازی]* منال خستنەوە؛ منال بوون؛ مندال هێنانە دونیاوە.

خشت‌خرابه / xeštxarābe/: [فارسی/ عربی] *[اسم. تعریض]* کەلاوەکۆن؛ ماڵەکۆن؛ وێرانەماڵ؛ کەلار؛ مشەمڕ ‹تو به این خشت‌خرابه می‌گویی خانه؟!: تۆ بەم کەلاوە کۆنە ئێژی ماڵ؟!›.

خشت‌زن / xeštzan/ ☜ **خشتمال**

خشتک / xeštak ، ـها/: *اسم.* نێفەک؛ نەفەک؛ نێفۆک؛ نافەک؛ تەلینگ؛ چوارچبووغ؛ چوارچابووغ؛ گرۆڵ؛ گورۆڵ؛ چوارچاک؛ چوارخشتەک؛ هیفگە؛ بەچ شەلوار؛ پارچەیەکی چوارگۆشە کە لە نێوان دوو لنگی شواڵدا دەیدوورێنن.

▣ **خشتک کسی را پاره کردن:** *[کنایی، مستهجن]* دەرپێی کەسێ داکەندن؛ شواڵ کەسێ لە پێی دەرهێنان؛ کەسێک بێ‌ئابروو کردن یان بە توندی تۆڵەی لێ ساندنەوە.

خشتمال / xeštmāl ، ـها؛ ـان/: *اسم.* خشت‌ماڵ؛ خشت‌بڕ؛ کەسێ کە خشت دروست دەکا: **خشت‌زن**

خشتمالی / xeštmālî/: *اسم.* خشت‌بڕی؛ خشت‌ماڵی: ۱. کار یان ڕەوتی لێدانی خشت ۲. کاری خشت‌بڕ.

خشتی / xeštî/: *صفت.* خشتی: ۱. خشتین؛ چێ‌بوو لە خشت ‹دیوار خشتی: دیواری خشتی› ۲. بە بیچم یان نەخشی چوارگۆشە ‹کاغذ خشتی: کاغەزی خشتی› ۳. قطع خشتی، **قطع**

خشخاش / xašxāš ، ـها/: *اسم.* خاشخاش؛ خاشخاشک؛ خشخاش؛ ڕەبەنۆک؛ مەنگەگیا؛ سەبیلەگیا؛ خاشخاشکە؛ خاشخاشەک؛ گیایێکی ئالفی بە گەڵای گەورە و نەرم و ڕۆشن، گولی گەورەی سپی و سوور و سوورکاڵ یان بەنەوشەوە کە شیلەکەی دەکرێتە تریاک.

خشدار / xašdār/: *صفت.* خشەدار؛ کشەدار؛ گرخن؛ بە شەپە ‹صدای خشدار: دەنگی خشەدار›.

خش‌ـخش / xešxeš/: *صوت.* خشەخش؛ خشە؛ دەنگی لێکدان و بە زەویدا کێشرانی شتی وشک و سووک.

خشک / xošk, xošg/: *صفت.* وشک؛ ویشک؛ ئیشک؛ هشک؛ هیشک؛ هوشک؛ هوسک؛ زوها؛ زوا؛ ناقەک؛ قرقۆک؛ هەوشان؛ زرا: ۱. بێ‌ئاو ‹چشمه‌ی خشک: چاوگەی وشک› ۲. بێ‌تەڕی ‹چوب خشک: چێوی وشک› ۳. بێ‌دەلاندنی ئاسایی ‹پستان خشک: مەمکی وشک› ٤. بێ‌باران؛ کەم‌باران ‹سرزمین خشک: وڵاتی وشک› ۵. بێ‌سەرسەوزی و پاراوی ‹درخت خشک: داری وشک› ٦. بێ‌نەرمی یان داهاتن بۆ باو خواردن ‹فنر خشک: فەنەری وشک› ۷. *[مجازی]* بە بارێکی ڕەسمی و نادۆستانەوە ‹رفتار خشک: ئاکاری وشک›.

▣ **خشک زدن:** وشک بوون: ۱. ڕەق بوون؛ ڕەق بوونەوە/ بیەی؛ ڕچان؛ ڕچیان؛ بەستن ‹از شدت سرما خشکش زده بود: لە بەر تۆفی سەرمادا وشک ببوو› ۲. *[مجازی]* ماقمان؛ تووشی

سەرسووڕمانی زۆر هاتن ‹وقتی او را به آن حالت دیدم خشکم زد: کاتێ بەو حاڵەوە دیتم وشک بووم›.

خشک شدن: وشک بوون؛ کەرسین: ١. وشک هەلاتن؛ هەڵچۆڕان؛ گەرمخین؛ ئاو یان شۆی خۆ لە دەسدان ‹چاه خشک شده بود: بیرەکە وشک ببوو› ٢. ڕەق بوون؛ نەرمی خۆ لە دەسدان ‹گردنم خشک شد: ملم وشک بوو› ٣. ژاکیان؛ سیسیان؛ سیس هەڵگەڕان ‹بوتەی یاس خشک شد: بنە یاسەکە وشک بوو› ٤. ڕچیان ‹از سرما خشک شد: لە سەرمادا وشک بوو› ٥. ماقمان؛ دووچاری سەرسووڕمانی زۆر بوون ‹از تعجب خشک شدم: لە سەرسووڕماندا وشک بووم›.

خشک کردن: ١. وشک کردنەوە؛ وشکەو کردن؛ ئاو یان شۆی شتێ گرتن ‹پیراهنم را شُست و خشک کرد: کراسەکەمی شۆرد و وشکی کردەوە› ٢. وشک کردن ‹مقداری انجیر خشک کردەام: هێندێک هەنجیرم وشک کردووە›.

خشک و تر باهم سوختن: *[کنایی]* تەڕ و وشک پێکەوە سووتان؛ هەموو تێکڕا سووتان یا گەزەن دیتن.

خشک و تر را با هم سوزاندن: *[کنایی]* تەڕ و وشک پێکەوە سووتاندن؛ گەزەن گەیاندن یا لە ناو بردنی باش و خراپ بێ جیاوازی.

خشکار / xoškār, xošgār/: *اسم.* ١. ئاردێ کە سوێکەی نەگیردراوە ٢. *[ها]* جۆرێ شیرنی کە بە وەها ئاردێ چێ دەبێ.

خشکاندن / xoškāndan, xošgāndan/: *مصدر. متعدی. //خشکاندی:* هشکاندت؛ **میخشکانی:** دەهشکێنی؛ **بخشکان:** بهشکێنە// هشکاندن؛ ئیشکاندن: ١. وشک کردن؛ داچۆڕاندن؛ چرمساندن؛ گەرمخاندن؛ بەیین؛ ئاو یان تەڕایی شتێ یان شوێنێک لە بەین بردن ‹چاه را خشکاندن: بیر هشکاندن› ٢. وشک کردن؛ ژاکاندن؛ سیس کردن؛ چرمساندن؛ چرچاندنی گیا ‹یک هفته نبودم، همه گلها را خشکاندی؟: حەفتەیەک نەبووم، گشت گوڵەکانت وشک کرد؟› ٣. *[مجازی]* بنەبڕ کردن؛ قڕکردن؛ قڕ تێخستن؛ یەکجاری لە ناو بردنی شتێ ‹ریشەی فقیری را خشکاندن: ڕیشەی نەداری هشکاندن›. هەروەها: **خشکاندنی**

■ صفت فاعلی: **خشکاننده** (هشکێنەر)/ صفت مفعولی: **خشکانده** (هشکێنراو)/ مصدر منفی: **نَخشکاندن** (نەهشکاندن)

خشک‌اندیش / xoškandîš, xošg-، ـها؛ ـان/: *صفت. [مجازی]* وشکەمێشک؛ بیرکورت؛ بە خوو و خدە یان وازی بیر وشکیەوە.

خشک‌اندیشی / xoškandîšî, xošg-، ـها/: *اسم. [مجازی]* وشکەمێشکی؛ مێشک‌وشکی؛ بیرکورتی؛ کار یان ڕەوتی بیرکردنەوە لە ڕووی خوو و باوەڕی فیکری پێشووەوە بە بێ بەرچاو گرتنی بیر و بۆچوونی تر.

خشکبار / xoškbār, xošg-/: *اسم.* وشکەبار؛ وشکەبەر؛ میوەی ئیشکەوە کراو وەک: هەنجیر و مێوژ و قەیسی و... یان بۆ خۆی وشک وەک: گوێز و بادام و پستە و...

خشک‌دست / xoškdast/: *صفت. [مجازی]* دەستقووچاو؛ ڕژد؛ چرووک؛ چکووس.

خشک‌رست/ xoškrost, xošg-/ ☜ **خشکروی**

خشکروی / xoškrûy, xošg-، ـان/: *صفت. [گیاه‌شناسی]* دەیمی؛ وشکەڕۆ؛ بە تایبەتمەندی یا توانستی ڕوان لە ناوچەگەلی ئیشکارۆ و بیاوانیدا و هەڵگرتنی ئاو لە ئەندامگەلیدا و خۆڕاگری لە هەمبەر وشکی درێژخایەنەوە: **خشک‌رُست**

خشکسار / xošksār, xošg-، ـها/: *اسم.* وشکارۆ؛ وشکەڕۆ؛ ئیشکارۆ؛ وشکاژۆ؛ هشکارۆ؛ وشکانی؛ بێروون؛ ویرون؛ چۆڵی قاقڕ و بێ‌ئاو؛ زەوینی وشک کە ئاوی پێ نەگا.

خشکسال / xošksāl, xošg-، ـها/: *اسم.*

وشکەساڵ؛ هشکەساڵ؛ هشکساڵ؛ ڕەشەساڵ؛ سیاساڵ؛ ئیشکەساڵ؛ ساڵی بێباران، یا خود کەمباران. بەرانبەر: **آبسال**

خشکسالی / xošksālî, xošg-/: *اسم.* وشکەساڵی؛ ئیشکەساڵی؛ مەڵی؛ دۆخی نەبوون یان کەم بوونی بارانی ساڵانە.

خشکشویی / xoškšûyî, xošg-/: *اسم.* وشک‌شۆری: ۱. کار و ڕەوتی شۆردنی پارچە و گنج بە کەرەسەی کیمیاوی بە کەمێ ئاو یان بە بێئاو ۲. کەرەسەی تایبەتی ئەم کارە ۳. /ـها/ کارگایەک کە ئەم کارەی تێدا دەکرێ.

خشک‌کن / xoškon , xošk.kon, xošg-، ـها/: *اسم.* ۱. وشکەوکەر؛ وشکەوەکەر؛ ئامرازێ بۆ وشکەوکردنی شتێ ۲. زوانگ؛ زومانگ؛ نووسراو وشکەوکەر؛ کاغەزی پەمۆیی تووکن بۆ وشکەوکردنی مەرەکەف ۳. کەرەسەیەکی کارەبایی بۆ وشک‌کردنەوەی دەس یان دەم و چاو بە بایێکی گەرم و بەتەوژم.

خشک‌مغز / xoškmaqz, xošg-/: *صفت.* *[مجازی]* مێشک‌وشک؛ دڵ‌ڤەرسیای: ۱. خاوەن زەینێکی وا نەتوانێ ئەندێشەگەلی تازە وەربگرێ ۲. بەبێ هێزی زەینی بۆ نوێکاری و نوێ بیرکردنەوە.

خشکنای / xošknāy, xošg-/: *اسم.* قوڕگ؛ قوڕقوڕانچە؛ قوڕقوڕانچک؛ قوڕقوڕاگە.

خشک و خالی / xošk-o-xālî, xošg-/: [فارسی/ عربی] *صفت.* خت و خالی؛ هالی و پەتێلا؛ هالی و هەوێلا؛ بێ‌هیچ شتێکی‌تر ‹اتاق خشک‌وخالی؛ سلام خشک‌وخالی: ژووری خت و خالی؛ سڵاوی هالی و پەتێلا›.

خشکه[1] / xoške, xošge/: *اسم.* ۱. شاتە؛ جۆرێ نان کە لە کاتی پێژاندا وەکوو بسکویت وشکی دەکەنەوە ۲. وشکە؛ جۆرێ پۆڵای سەخت و بێئاو کە لە قالب‌سازیدا بە کار دەڕوا.

خشکه[2]: *صفت.* وشکە؛ هیشکە: ۱. وشک؛ ئیشک ‹توت خشکه: تووە وشکە› ۲. بە شێوەی نەخت و بێ هیچی‌تر ‹جیرەی خشکە: مووچەی هیشکە›.

خشکه‌پز / xoškepaz, xošge-، ـها؛ ـان/: *اسم.* ۱. شاتەپێژ؛ وشکەپێژ؛ کەسێ کە شاتە دەپێژێ ۲. نانەوا؛ کەسێ کە نان دەکا.

خشکه‌پزی / xoškepazî, xošge-/: *اسم.* شاتەپێژی؛ وشکەپێژی: ۱. کاری وشکەنان کردن ۲. /ـها/ نانەوایی وشکەپێژ.

خشکه‌مقدس / xoškemoqaddas, xošge-، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت.* *[مجازی]* وشکەسۆفی؛ خەرسۆفی؛ پێداگر لە بواری بیر و باوەڕی ئاییندا، بە بێ بیرکردنەوە.

خشکی / xoškî, xošgî/: *اسم.* هشکی؛ وشکی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی وشک بوون ۲. /ـها/ وشکایی؛ هیشکانی؛ پشکانی؛ هیشکایی؛ وشکانی؛ ئیشکایی؛ هشکاتی؛ ڕەشایی؛ بەژ؛ بەشێک لە ڕووی زەوین کە ئاو دای‌نەگرتووە.

خشکیدگی / xoškîdegî, xošgîdegî/: *اسم.* وشکێتی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی وشک‌هەلاتن؛ وشکەوەبوون ‹نوعی عنکبوت موجب خشکیدگی برگها می‌شود: جۆرێ جاڵجاڵۆکە دەبێتە هۆی وشک‌هەلاتنی گەڵا›.

خشکیدن / xoškîdan, xošgîdan/: *مصدر. لازم.* // **خشکیدی**: هشکایت؛ **می‌خشکی**: دەهشکی؛ **بخشک**: بهشکە// هشکان؛ وشک بوون؛ وشک بیەی: ۱. چرمسین؛ ژاکیان؛ سیسیان ‹خشکیدن درخت: وشک‌بوونی دار› ۲. وشکەلاتن؛ داچۆڕان؛ وشکاو هاتن؛ وشکاو داهاتن؛ لەناو چوونی ئاو یان تراوی‌تر ‹خشکیدن چاه: هشکیانی بیر› ۳. سفت بوونی ئەندامانی لەش ‹خشکیدن دست: وشکەلاتنی دەست› ٤. *[گفتاری]* ڕەق بردنەوە؛ یەخ‌کردن؛ ڕچیان؛ وشک بوون لە سەرمادا ‹از سرما خشکیدن: لە سەرمادا هشکان› ٥. *[مجازی، گفتاری]* پەشۆکیان؛ ڕەپ وەستان؛ داکوتیان؛ واق وڕمان؛ واق مەنەی ‹از ترس سر جای خود خشکیدن: لە ترسان لە جێی خۆوە هشکان›. هەروەها:

خشکیدنی
■ صفت مفعولی: **خشکیده** (هشکاو)/ مصدر منفی: **نخشکیدن** (نەهشکان)
خشکیده / xoškîde, xošgîde/: *صفت. [گفتاری]* هشکاو؛ وشک بووگ؛ سیس؛ سیس‌بووگ ‹علف خشکیده؛ چاه خشکیده: ئالفی هشکاو؛ بیری هشکاو›.
خشکیزی / -xoškîzî, xošgî/: *صفت.* وشکەژی؛ بە تایبەتمەندی یان خووی ژیان لە وشکانیدا.
خشم / xašm/: *اسم. [ادبی]* ئاژر؛ خەزر؛ بەهەج؛ برووت؛ جونگ؛ شیپۆر؛ خەشم؛ خەیـد: ۱. رق؛ قـین؛ قـینی؛ سێهـ ؛ سـلی؛ هەیـەجانی سەرچاوەگرتوو لە نارەزایی زۆر لە ئاست کەسێ یـان شـتێکەوە ۲. تـوورەیی؛ قەڵـسی؛ گـژ؛ نیشاندانی ئەو هەیەجانە.
⊡ **خشم خود را فرو خوردن:** پـیش خواردنـەوە؛ توورەیی خۆ دەرنەخستن؛ رقی خۆ خواردنەوە ‹هرچه آزارش دادند، خشم خود را فرو خورد و چیـزی نگفت: هەرچی ئەزیەتیان کرد، پیشی خواردەوە و هیچی نەگوت›.
خشم گرفتن: توورە بـوون؛ قەڵـس بـوون؛ رق هەستان؛ هەڵچوون؛ توورەیی و نارەزایی خـۆ دەربرین ‹پادشاهی بـر وزیـر خـود خـشم گرفـت: پاشایێک لە وەزیرەکەی توورە بوو›.
خـشم‌آلـود / xašmālûd/: *صـفت.* خـەزریو؛ بەهەجۆک؛ رکـهەسـتاو؛ رکـئەسـتوور؛ قـرمـپـر ‹صدای خشم‌الود؛ چهره‌ی خشم‌الود: دەنگـی خـەزریو؛ روومەتی بەهەجوک›.
خـشمگین / xašmgîn/: *صـفت.* گـرگین؛ گـرژ؛ زویر؛ توورە؛ درژ؛ نارەحەت؛ رقهەستاو؛ رکـین؛ قـارس؛ خەیـدی؛ قەڵـس؛ بەهـەجۆک؛ بـەقین؛ هێچی؛ هیچ ‹صدای خشمگین؛ چهـره‌ی خـشمگین: دەنگی گرگین؛ رووی گرژ›. هەروەها: **خـشمگین بودن؛ خشمگین شدن؛ خشمگین کردن**
خشمناک / xašmnāk/: *صفت.* ئـاژری؛ گـرگین؛ سڵ؛ تـوورە؛ قەڵـس؛ بەهـەجۆک؛ رق هەسـتاو؛ بـەرک؛ قـەرس؛ جـارز؛ قاڵـس؛ رکـهەسـتای؛ رقهەڵستاو؛ حێدز. هەروەها: **خـشمناک بـودن؛ خشمناک شدن؛ خشمناک کردن**
خشن / xašen/: [عربی] *صفت.* ۱. زبـر؛ زرۆ؛ زرو؛ زوور؛ زقـر؛ زۆق؛ رووش؛ زێـر؛ ئـاژ؛ کونجـر؛ بـە روویەکی گـرنج‌ـگـرنج و نارێکـەوە کـە ئەگـەر دەستی لـێ بـدەی، پێـستی دەسـت ئـازار بـدا ‹پارچـەی خـشن: پارچـەی زرۆ› ۲. ئاژرانـە؛ تەنگەتیلکە؛ پیشن؛ بـە دۆخ یـان چۆنیەتیـەکی دوور لە دلۆڤانیەوە ‹رفتـار خـشن: ئاکـاری ئاژرانـە› ۳. سرت؛ درشت؛ گزم؛ گەرووز؛ گـرس؛ قـەرت؛ توند؛ سبر؛ دڕ؛ بێنەرم و لووسـی یـان لـەباوی. بەرانبەر: **نرم** ‹بافت خشن: هۆنەی گزم›.
خـشنود / xošnûd/: *صـفت. [ادبـی]* خۆشـحاڵ؛ وەرەک؛ رازی؛ قایل؛ قادێ؛ شادمان لە رووداوێ یان لە ئاکـامی ئـەو رووداوە ‹از شـنیدن ایـن خبر خشنود شـد: لە بیستنی ئەم هەواڵە خۆشـحاڵ بـوو›: **خوشنود**
خـشنودی / xošnûdî/: *اسـم.* خۆشحاڵـی؛ وەرەکی؛ قادێتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شاد بـوون ‹موفقیـت شـما مایـەی خـشنودی همـەی ماسـت: سـەرکەوتنتان هـۆی خۆشحاڵـی هەموومانـە›: **خوشنودی**
خـشوع / xušû', xošû'/: [عربـی] *اسـم. [ادبـی]* خاکەساری؛ ملکەچی؛ گوێرایەڵی.
خشونت / xušûnat, xošûnat ، ـها/: [عربی] *اسم.* ۱. زوڤری؛ زبری؛ گزمی؛ سەختی؛ چۆنیەتی زرۆ و زۆق بوون ۲. توورەیی؛ سەختی؛ تون و تێژی؛ هەڵچوویی؛ قەڵسی.
خـشونت‌آمیـز / -xušûnatāmîz, xošûnat/: [عربی/ فارسی] *صفت.* گرژانە؛ ئاژرانە؛ تونـد و تیـژ؛ بە دۆخ یان بارێکی نادۆستانەوە، هاورێ لەگـەڵ توورەیی ‹رفتار خشونت آمیز: ئاکاری گرژانە›.
خشونت‌طلب / -xušûnat.talab, xošûnat ، ـها، ـان/: [عربی] *صفت.* گرژیخواز؛ گرژانەخواز؛ تونـد و

تیژی‌خواز؛ بە خدە یان وازی گرژانەوە.

خشونت‌طلبی / xušûnat.talabî, xošûnat- ، ـها/: [عربی]/سم. گرژیخوازی؛ توند و تیژی‌خوازی؛ ئۆگری بە تووڕەیی و توند و تیژی.

خصال / xesāl/: [عربی] جمعِ ☜ **خِصلَت**

خصائل / xasā'el/: [عربی] ☜ **خصایل**

خصائص / xasā'es/: [عربی] ☜ **خصایص**

خصایص / xasāyes/: [عربی] جمعِ ☜ **خصیصه: خصائص**

خصایل / xasāyel/: [عربی] جمعِ ☜ **خِصلَت: خصائل**

خصلت / xeslat ، ـها؛ خِصال؛ خَصایل/: [عربی]/سم. تایبەتمەندی: ۱. خوو؛ گرۆ؛ ئاکاری تایبەتی کەسێ کە بووە بە خۆ و خدەی ‹بخشش خصلت خوبی است: بەخشین، تایبەتمەندیەکی چاکە› ۲. گەوشین؛ لێهاتوی یان دانستەی شتێ ‹سوزاندن خصلت آتش است: سووتاندن تایبەتمەندی ئاگرە›.

خصم / xasm ، ـها؛ ـان/: [عربی]/سم. [ادبی] دژمن؛ دوژمن؛ دژمەن؛ نەیار؛ دژ ‹ای خصم حریف تو سپاه سحر است: ئەی دژمن هەڤبەری تۆ لەشکری بەیانانە›.

خصمانه[1] / xasmāne/: [عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] دوژمنانە؛ دژمنانە؛ دژانە؛ نەیارانە؛ وەکوو دوژمن ‹رابطەی خصمانه: پێوەندی دوژمنانە›.

خصمانه[2]: قید. [ادبی] نەیارانە؛ دوژمنانە؛ دژمنانە؛ دژاسا؛ دوژمن‌ئاسا ‹با او خصمانه رفتار کرد: نەیارانە لەگەڵیدا جوولاوە›.

خصوصاً / xusûsan, xosûsan/: [عربی] قید. بەتایبەت؛ بەتایبەتی؛ نەوازا؛ نەخوازا ‹سلام همه، خصوصاً پدربزرگ را برسان: سڵاوی هەمووان، بەتایبەت باوەگەورە بگەینە›.

خصوصی / xusûsî, xosûsî/: [عربی] صفت. تایبەتی؛ تەیبەتی؛ تاویەتی؛ خۆماڵی؛ گەوشت: ۱. کەسی؛ کەسین؛ هی یەک یان چەند کەسی دیار ‹زندگی خصوصی: ژیانی تایبەتی› ۲. خۆیی؛ خۆخۆیی؛ خۆخویێ؛ هۆمایی؛ خۆماڵی؛ بۆ کەڵک لێ وەرگرتنی کەسێک و هاوڕێیانی ‹اتاق خصوصی؛ درس خصوصی: ژووری تایبەتی؛ وانەی تایبەتی› ۳. نا دەوڵەتی ‹بیمارستان خصوصی؛ مدرسەی خصوصی: نەخۆشخانەی تایبەتی؛ قوتابخانەی تایبەتی› ٤. ناوخۆیی؛ ناڕەسمی؛ نافەرمی؛ بە شێوەیێکی نەک هەمووانی و بەرچاو ‹گفتگوی خصوصی: وتوویژی ناوخویی›.

خصوصیات / xusûsîyyāt, xosûsîyyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **خصوصیّت**

خصوصیت / xusûsîyyat, xosûsîyyat/: [عربی] /سم. تایبەتمەندی؛ گەوشین: ۱. ـها؛ خصوصیات/ دانسته ‹یکی از خصوصیات او علاقه‌اش بە مطالعەی کتاب بود: یەک لە تایبەتمەندیەکانی هۆگری بە کتێب خوێندنەوە بوو› ۲. دۆستایەتی؛ دۆستی؛ کەین و بەین؛ پێوەندی تایبەتی ‹ما با هم هیچ خصوصیتی نداریم: ئێمە هیچ دوستایەتیەکمان پێکەوە نیە›.

خصوصی‌سازی / xusûsîsāzî, xosûsî- ، ـها/: [عربی/ فارسی]/سم. تایبەتی‌کاری؛ کار یان ڕەوتی گۆڕانی خاوەنێتی دەوڵەتی بە خاوەنیەتی گەوشتی.

خصومت / xusûmat, xosûmat ، ـها/: [عربی] اسم. [ادبی] دوژمنایەتی؛ دژمنیەتی؛ دوژمنی؛ دژمنی؛ دژمەنکاری؛ نەیاری ‹پس از مدتی حس همکاری و اعتماد تبدیل بە خصومت شد: پاش ماوەیەک هەستی هاوکاری و هاودڵی بوو بە دوژمنایەتی›.

خصی / xasey/: [عربی] صفت. [ادبی] خەسیاگ؛ خەساو؛ گون‌بڕاو؛ گون دەرهاتگ.

خصیتین / xosyateyn/: [عربی]/سم. گونان؛ دوو هێلکەگون؛ هێلەگونێ؛ هەر دوو باتوو.

خصیصه / xasîse ، ـها؛ خصایص/: [عربی]/سم. دانستە؛ تایبەتمەندی؛ گەوشین ‹خصیصەی

فداکاری و همبستگی در آنها وجود داشت: دانستەی فیداکاری و یەکگری لە نێویاندا هەبوو›.

خضاب / xazāb ، ـها/: [عربی]/اسم./قدیمی/ خەزاو؛ ڕەنگاو؛ ماکی ڕەنگی (وەک خەنە و توێکلی گوێز) یان تێکەڵاوی ئەمانە کە پێشتر بۆ ڕەنگ کردنی قژ بە کار دەچوو.

▣ **خضاب کردن**: ڕەنگاندن؛ گۆناندن؛ ڕەنگ کردن ‹آن دلاوران جامه به خون خویش خضاب می‌کردند: ئەو جوامێرانە بە خوێنی خۆیان بەرگەکانیان دەڕەنگاند›.

خضرا / xazrā/: [عربی] صفت./ادبی/ ١. سەوز؛ شین؛ کەسک ٢. سەر سەوز؛ شیناوەرد ‹جزیرەی خضرا: دوورگەی سەرسەوز›.

خضوع / xozû', xuzû'/: [عربی]/اسم./ادبی/ خاکەساری؛ خاکەڕایی؛ بێ‌فیزی؛ بێ‌دەماری.

خط / xat(t) ، ـها؛ خطوط/: [عربی]/اسم./ ١. هێڵ؛ کڕ؛ کێڕ؛ زاخ؛ کێڵە؛ نیشانەیەکی باریک و کێشراو کە لە شوێن دانانی شتێ لە سەر ڕوویەکی لووسدا بەدی دێ ‹خط اتو؛ خط ترمز: هێلی دەق؛ هێلی تورمز› ٢. خەت؛ نیگار؛ ئەلفوبێ؛ شیک؛ تێکڕای ئەو نیشانانە کە وشە و ڕستەی زمانێکیان پێ دەنووسرێ ‹خط کردی؛ خط لاتین: خەتی کوردی؛ خەتی لاتین› ٣. /گفتاری/ دەسنووس؛ قاقەز؛ خەت؛ نووسراوە؛ بەڵگە؛ نامە ‹برو از رییس یک خط بیاور: بچۆ لای سەرۆکەوە، دەسنووسێ بێنە› ٤. خەت؛ شێوەی نووسینی ئەلف و بێی زمانێ ‹خط نستعلیق؛ خط کوفی؛ خط خوش: خەتی نەستەعلیق؛ خەتی کووفی؛ خەتی جوان› ٥. /گفتاری/ خەت؛ خۆشنووسی؛ جوان‌نووسی؛ گوندەنووسی ‹معلم خط: مامۆستای جوان‌نووسی› ٦. /هندسە/ الف) هێڵ؛ شوێنێ کە لە درێژەدانی خاڵێکەوە دروست دەبێ و تەنیا یەک لایەن (درێژایی) هەیە ب) هێڵ؛ شوێنی پێکدادانی دوو پاڵوو ٧. ڕێگە؛ هێڵ؛ ڕێبازی چوون لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر ‹خط سنندج ـ کرمانشاه: ڕێگەی سنەـکرماشان› ٨. هێڵ؛ دەزگایەکی یەکپارچە کە دەبێتە هۆی ڕاگواستنەوەی شتێک ‹خط آهن؛ خط تلفن؛ خط هوایی: هێلی ئاسن؛ هێلی تەلەفوون؛ هێلی ئاسمانی› ٩. ڕێباز؛ دۆز؛ کاربەند؛ گاڤین؛ مەرام؛ مەرەم؛ گرەوین؛ ئۆگرەتی؛ شێوازی فکری یان ئاکاری ‹خط اسلام؛ خط خوشگذرانی: ڕێبازی ئیسلام؛ ڕێبازی ڕابواردن› ١٠. دێڕ؛ دێغ؛ دێخ؛ گێڕ؛ خێز؛ خەت ‹یک خط بخوان: دێڕێ بخوێنەوە› ١١. دێڕ؛ بەیت ‹دو خط شعر خواندم: دوو دێڕ شیعرم خوێندەوە› ١٢. هێڵ؛ سنوور؛ کەوشەن ‹خط افق؛ خط ساحل: هێلی ئاسۆ؛ سنووری بەستێن› ١٣. هێڵ؛ خولگە و هێڵەکانی زەوی ‹خط استوا: هێلی ئوستوا› ١٤. هێڵ؛ هەر کام لە تایبەتمەندیەکانی دیار، باریک و کێشراوەی ئەندامەکانی لەش یان وێنە ‹خط ابرو: هێلی برۆ› ١٥. خەت؛ دیوێ لە سکە وا زۆرتر نرخی بە ژمارە لە بانیەوە نووسراوە؛ ئەو دیوی شێر.

▣ **خط آهن**: هێڵی ئاسن.

خط ابرو: ١. هێڵی برۆ؛ بەشێ لە ژووری چاو کە مووی برۆی لێ ڕواوە ٢. شێوەی برۆ؛ درێژایی برۆ ٣. نیشانەیەک بەم شێوەیە «{ }»کە وشە یان ڕستەیەکی تێ‌دەخەن.

خط اتو: خەتی وتوو؛ هێلی دەق؛ شوێنەوار یان دەقێ کە بە هۆی کێشانی ئوتوو بە سەر پارچەدا بەدی دێ.

خط اتوبوس: هێڵی باس؛ کۆمەڵەیەک بریەتی لە چەند ئوتووبووس کە لە شوێنێکی تایبەتدا هات‌وچۆ دەکەن. هەروەها: **خط مینی‌بوس؛ خط کشتیرانی؛ خط هوایی**

خط استوا: هێڵی ئوستوا؛ هێلی ناوەڕاست؛ هێلی کەمەرە؛ جەغزێکی گریمانەیی بە مەودای بەرامبەر لە جەمسەری باکوور و باشووری گۆی زەویەوە.

خط افق: هێڵی ئاسۆ؛ هێڵێکی گریمانەیی لە بەرامبەری کەسێکەوە کە بۆ دوور دەڕوانێ و لە چاوی ئەودا ئاسمانی بان سەری لە زەوی جیا دەکاتەوە.

خط انتقال نیرو: هێڵی گواستنەوەی بەرق؛ هێڵی گۆزانەوەی کارەبا.

خط برنج: نوسینی سریی؛ کەرەسەیێک بۆ نەخشاندنی خەت لە پیتچنی دەستیدا.

خط بْرِیل ☜ **بْرِیل**

خط بُطلان: خەتێ کە بۆ بەتاڵ کردنەوە یان بێنرخ کردنی نووسراوەیەک بە سەریدا دەکێشن.

خط تاریخ: هێڵی مێژوو؛ خەتێکی خەیالی داندراوە کە بە پێی پێکهاتەی نێونەتەوەیی، سەرەتای ڕۆژ لە لای ڕۆژاوای ئەو خەتەوە دەست پێ دەکا. کەوابوو ڕۆژژمێر لە لای ڕۆژاوای ئەو خەتەوە ڕۆژێک پێشتر لە لای ڕۆژهەلاتیەتی.

خط ترمز: هێڵی تورمز؛ ئاسەوارێ کە لە تورمزکردنی بە توندی ماشێن لە سەر جادە و ڕێوە بەدی دێ.

خط تصویری: خەتی وێنەیی؛ خەتێ کە هەر نیشانەیەک تێیدا نوێنەری واتایەکە.

خط تلفن: هێڵی تەلەفوون؛ کۆمەڵە ئامرازێ کە دەبێتە هۆی کارکردنی تەلەفوونێک. هەروەها: **خط تلگراف**

خط تولید: هێلی بەرهەمکاری؛ تێکڕای کەرەستە و ڕەوتی بەدیهێنانی بەرهەمێک.

خط تیره: هێلی ڕەش؛ هێلێکی ئاسۆیی بچووک کە لە نێوان دوو ژمارەدا یان بۆ جوێ کردنەوەی بەشێک لە ڕستە بە کار دێ. تیره[1]ـ**٢**

خط چینی: خەتی چینی؛ خەتێ کە زمانەکانی وڵاتی چینی پێ دەنووسرێت. هەروەها: **خط کردی؛ خط فارسی؛ خط عربی**

خط حامل: *[موسیقی]* خەتی مووسیقا؛ پێنج خەتی هاوشان کە لە نوتنووسیدا بە کار دێ.

خط خرچنگ قورباغە: *[مجازی]* خەتی قۆلانچەیی؛ نووسینی لار و خوار و ناشیرین.

خط خوانا: خەتی جوان؛ نووسراوەیێ کە بە ئاسانی بخوێنرێتەوە. هەروەها: **خط خوش**

خط درشت: خەتی درشت: ١. خەتێ کە بە قەڵەمی نووک پان (زۆرتر قەڵەم نەی) دەنووسرێت ٢. نووسراوەیەک کە پیتەکانی گەورەن.

خط رأس ☜ **خطُّالرَّأس**

خط راست: هێلی ڕاست؛ هێلی ڕێک؛ هێلێ کە گشت پیتەکانی لە یەک ڕاستادان.

خط ریز: خەتی ورد؛ خەتی ڕیز: ١. خەتێ کە بە قەڵەمێکی دەم باریک و ورد نووسرابێ ٢. نووسراوەیەک کە پیتەکانی وردن.

خط زنجیر: ڕیز؛ گەلواز؛ گەلوازە؛ زنجیرەهێڵ: ١. ڕیزێ لە کەسان کە دەستی یەکیان گرتووە و زنجیرێکیان پێک هێناوە ٢. ڕێچکە؛ ڕچە؛ خێزەرە؛ کەڕەسوولە؛ ڕەوێلە؛ قەتارە؛ کووڕ؛ ڕیزێ لە گیانەوەرانی شوێنبەشوێن لە ڕۆیشتندا.

خط ساحل: هێلی بەستێن؛ سنووری ئاو و وشکانی.

خط سیر: ڕێ؛ ڕێگا؛ ڕێبازگە.

خط سیریلی: خەتی سیریلی؛ خەتێ کە زمانی ڕووسی و برێ زمانانیرۆژهەلاتی ئورووپای پێی دەنووسن و شێوەکەشی لە سەرەتاوە لە خەتی یۆنانی وەرگیراوە: **الفبای سیریلی**

خط شَجَری: *[قدیمی]* خەتی شەجەری؛ جۆرە خەتێکی باو لە مێژووی ئێراندا کە پیتەکانی ئەلفوبێی بە شێوەی خەتێکی ئەستوونی چکۆلە بە یەک یان چەن لقی هەلازناوەوە دەنووسرا.

خط شکستە: ١. *[هندسە]* خەتی شکاو؛ هێلی

شکاوە ٢. ☜ **شکسته**[1]

خط فاصله: هێڵی مەودا؛ خەتی دوورینگ؛ هێڵێکی بچووک لە نێوان دووبەشی وشەیەکی تێکەڵدا (وەکوو: فارسی- ئینگلیسی؛ رادیۆ-تەلەڤیزیۆن).

خط قرمز: هێڵی سوور: ١. *[مجازی]* سنووری مەترسی؛ کەوشەنێ کە لێ‌ترازانی جێی مەترسیە ٢. خەتی سوور؛ نیشانەی بەتاڵ‌کردنەوە یان بێ‌برەو کردنی شتێ (وەک نووسراوەیێک).

خط قعر ☜ **خطُّ‌القعر**

خط کرسی: خەتی کاغەز؛ هێڵێکی ئاسۆیی کە پیتەکان لە سەر و خواری دادەنرێن.

خط کسری: خەتی شکاوی؛ هێڵێ کە دوو ژمارە لە سەر و ژێریەوە دەنووسن، بە واتەی دابەشێنی سەروو بە ژێریندا.

خط لاتین: خەتی لاتین؛ خەتێ کە لە ئیتالیادا گوورا و ئێستاکە خەتی باوی ولاتانی ئورووپای رۆژاوا، ئەمریکا، ئوسترالیاو برێ ولاتانی ئاسیا و ئافریقایە: **الفبای لاتین**

خط لوله: هێڵی لوولە؛ کۆمایێ لوولە و دەم و دەزگای پێکەوە بەستراو بۆ ناردنی بەردەوامی تراو یان گاز لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی‌تر.

خط مشی: رێبازگە؛ شێوەی ئاکار یان کردار ‹خط مشی سیاسی: رێبازگەی رامیاری›.

خط مماس: هێڵی لێ‌کەوتە؛ هێڵی بەرکەوتە؛ خەتێکی راست کە تەنیا لە نوقتەیێکدا لەگەڵ خەتێکی چەماوەدا یەکی گرتووە.

خط منحنی: خەتی چەماوە؛ هێڵی چەوت؛ هێڵی کۆم؛ هێڵی کوور؛ هێڵێ کە نەراست و نە شکاوە بێ.

خط میخی: خەتی بزماری؛ خەتێ کە ٤٠٠٠ سالی پێش لە بەین‌چۆمان گوورا، ئەلفوبێتکەی ئەم شێوە نووسینە لە بزماری چێوین دەچێ.

خط هیروگلیف: خەتی هیرۆگلیف: ١. خەتێکی وێنەیی لە میسری کۆندا ٢. *[کنایی]* هەر جۆرە خەتێکی وێنەیی.

▣ **خط افتادن:** رووشیان؛ رووشان؛ رووش تێ کەوتن؛ رووکیان؛ ریش‌کەوتەینە؛ هێڵ یان کێڕ کەوتنە سەر رووبەری شتێ ‹دوسە جا روی بدنەی ماشین خط افتادە بود: لە دووسێ شوێنەوە ماشینەکە رووش‌بوو›. هەروەها: **خط انداختن**

خط دادن: *[کنایە]* رێگا نانە بەرپا؛ رێنوێنی کردن؛ مۆچیاری کەردەی؛ بەرنامە یان ئامۆژەیەکی فیکری یان کردەوەیی بە کەسێ یان دەستەیەک دان ‹رادیوهای بیگانە بە ضدانقلابها خط می‌دادند: رادیۆە بێگانەکان رێگایان بەرپای دژانی شۆڕش دەنا›. هەروەها: **خط گرفتن**

خط روی خط افتادن: تێکەڵ بوونی هێڵگەل؛ هێڵ بە هێڵ بوون؛ پەیدا بوونی تێکەڵاوی لە چەند تەلەفووندا.

خط زدن: خەت دان؛ کووزدان؛ بەتاڵ کردنەوەی نووسراوەیێک بە کێشانی خەت بە سەریدا ‹من نمی‌آیم، اسمم را خط بزن: من نایەم، نێوم خەت بدە›.

خط کسی را خواندن: *[مجازی]* گوێ بۆ کەسێ گرتن؛ بەقەوڵ کەسێ‌کردن؛ گۆش دەپنەی؛ گرنگی دان بە فەرمان و راسپاردەی کەسێک ‹در آنجا کسی خط مرا نمی‌خوانَد: دەوێدا کەس گوی بو من ناگرێ›.

خط کشیدن: خەت‌کێشان: ١. هێڵ‌کێشان؛ هێڵ نەخش‌کردن ‹زیر صفتها و قیدها خط بکش: ژێر ئاوەڵناو و ئاوەڵکارەکان خەت بکێشە› ٢. خەت دان ‹روی این جملە خط بکش: خەتێ بکێشە مل ئەم رستەدا›.

خط نوشتن: خەت نووسین؛ تەمرینی جوان‌نووسی کردن.

به خط کردن: ڕیزکردن؛ لە هێڵێکدا دانان؛ هاندان بۆ بەڕیز وەستان ‹بچەها را به خط کرد: مندالەکانی ڕیز کرد›.

تو(ی)// در خط چیزی بودن: *[گفتاری]* واز لە شتێ بوون؛ خێ دان یان ئۆگرەتی پەیا کردن بە شتێک ‹آزادتو خط مطالعه بود: ئازاد وازی لە خویندنەوە بوو›.

خطا [1] / xatā ، ـها/: [عربی]/اسم. هەڵە؛ چەوتی؛ قۆڕن؛ هەینە؛ سووچ؛ تاوان؛ کارێ کە دروست جێ‌بەجێ نەکراوە، یان لەگەڵ قانوون یا ڕێوشوێنی کۆمەڵگادا یەک ناگرنەوە ‹خطای او این بود که خود را کوچک می‌شمرد: هەڵەی ئەوە بوو خۆی بە کەم دەزانی›.

▣ **خطا رفتن:** بە هەڵەدا چوون؛ نەپێکان؛ بە لای نادروستدا چوون ‹تیرش به خطا رفت: تیرەکەی بە هەڵەدا چوو›.

خطا کردن: هەڵەکردن: ۱. دروست جێبەجێ نەکردنی کارێ ‹در شناختن دوستانش خطا کرده بود: لە ناسینی دۆستەکانیدا هەڵەی کردبوو› ۲. کارێ خراو یان نابەجێ کردن ‹اگر خطا کردەام مرا ببخشید: ئەگەر هەڵەم کردووە بمبەخشن›.

خطا [2]: *صفت.* هەڵە؛ نادروست؛ چەوت؛ قۆڕن. بەرانبەر: **صواب** ‹کار خطا؛ راه خطا: کاری هەڵە؛ ڕێی هەڵە›.

خطاب / xetāb, xatāb/: [عربی]/اسم. ۱. ڕووی دەم؛ ڕووی قسە؛ ئاخاوتن لە هەمبەر یەکەوە ۲. سەرکۆنە؛ سەرکۆ.

▣ **خطاب کردن:** ناو لێبردن؛ ناو بردن؛ ناو نان ‹در نامەای او را احمق خطاب کرده بود: لە نامەیەکدا بە گەوج ناوی لێ بردبوو›.

خطابخش / xatābaxš/: [عربی/ فارسی] *صفت.* *[ادبی]* خەتابەخش؛ بە خوو یان وازی بەخشینی گونای دیترانەوە.

خطابه / xatābe ، ـها/: [عربی]/اسم. وتار؛ گوتار؛ وتە؛ ئەوەی لە هەمبەر کۆمەڵێکەوە دەگوترێ، بەتایبەت وتاری ڕەسمی کە لە پێشدا ئامادە کراوە.

خطاپوش / xatāpûš ، ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* *[ادبی]* هەڵەپۆش؛ بە تایبەتمەندی یان توانستی چاو پۆشین لە هەڵەی دیتران. هەروەها: **خطاپوشی**

خطاط / xattāt ، ـها/: [عربی]/اسم. خەتخۆش؛ خۆش‌نووس؛ جوان‌نووس؛ گوندەنووس.

خطاطی / xattātî ، ـها/: [عربی]/اسم. خەتاتی؛ جوان‌نووسی؛ خۆش‌نووسی؛ گوندەنووسی.

خطاکار / xatākār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* شەپنی؛ تاوانکار؛ خەتاکار؛ هەڵەکار؛ خاوەنی کردەوەی هەڵە. هەروەها: **خطاکاری**

خط الرأس / xattorra's ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. هێڵی سەروو؛ هێڵێ کە لە بانترین شوێنی بەرزاییێکەوە (وەک کێو، یاڵ، گردۆلکە و وەکوو ئەوانە) تێدەپەڕێ ۲. ئاوڕێژە؛ ئاوڕێژگە؛ کەند و لەندی زەمینی نێوان دوو یا چەند ڕووبار کە دەبێتە هۆی دابەشی ئاوی باران * **خطّ رأس**

خط القعر / xattolqa'r ، ـها/: [عربی]/اسم. بنەهێڵ؛ هێڵێ کە لە قووڵترین شوێنی ڕووبارێ یان دۆڵێکەوە ڕادەبرێ: **خطّ قعر**

خط المرکزین / xattolmarkazeyn/: [عربی] *اسم.* هێڵێ کە ناوەندی دوو بیچمی هیندسی (وەک جەغز و چوارگۆشە) پێکەوە پەیوەند دەدا.

خطایا / xatāyā/: [عربی] جمعِ ☜ **خَطیئە**

خطبا / xotabā/: [عربی] جمعِ ☜ **خَطیب**

خطبه / xotbe ، ـها/: [عربی]/اسم. وتار: ۱. خوتبە؛ خودبە؛ وتاری مەلا پێش نوێژ ۲. *[قدیمی]* وتەبێژی.

▣ **خطبەی عقد:** وتاری مارەبڕان؛ دۆعایێک کە لە مارەبڕیندا، مارەبڕ دەیخوێنێ.

خط ـخطی / xatxatî/: [عربی] *صفت.* ڕێ ـڕێ؛ خەت ـخەتی؛ بە نەخشێکی بەشێوەی هێڵگەلی

یەک لە دوای یەک و لە سەریەک.

خطدار / xatdār ، ـها/: [عربی/ فارسی] *صفت.* هێڵدار؛ خەتدار ‹کاغذ خطدار: قاقەزی هێلدار›.

خطر / xatar ، ـها؛ ـات/: [عربی] *صفت.* مەترسی؛ بـڤ؛ بـڤە؛ ڤـڤ؛ خـەبار؛ بزدینـۆک؛ ئەگـەری هەبوونی زیان.

▣ خطر از سر کسی گذشتن ☜ **از خطر گذشتن**

خطر داشتن: مەترسی هـەبوون؛ مەترسـیدار بوون؛ پڕمەترسی بوون؛ بڤە بوون ‹نگاه کـردن به نور خورشید برای چشم خطر دارد: ڕوانین بۆ خـۆر بۆ چاو مەترسی هەیە›.

خطر کردن: خۆ خستنە مەترسیەوە؛ ئەگەری زیان قەبووڵ‌کردن ‹آزاد حاضر شد خطر کند و بـه آب بزند: ئازاد ئامادە بوو خۆی بخاتە مەترسیەوە و با لە ئاو›.

از خطر گذشتن: لـە مەترسـی پەڕینـەوە؛ لـە مەترسی ڕزگار بوون؛ دەرچوون لـە ئەگـەری بەڵا یان زیان ‹با تمام شدن توفان، از خطر گذشتیم و به آرامی از کوه پایین آمدیم: کە باهۆزەکە دامرکا، لە مەترسی ڕزگار بووین و وردە- وردە لە چیاکەوە دابەزاین›: **خطر از سر کسی گذشتن**

بـه خطـر افتـادن: کەوتنـە مەترسـیەوە؛ بـەر هەتەرکەوتن؛ کەوتنـە بـەر ئەگـەری زیـان و وەزەنگەوە ‹بر اثر سهل‌انگاری و نگرفتن اطلاعـات هواشناسـی، جـان همـه بـه خطـر افتـاد: لـە بـەر کەمتەرخەمی و بێئاگایی لە چۆنـاوچۆنی کـەش، گیانی هەمووان کەوتـە مەترسـیەوە›: **بـه خطـر انداختن**

خطـرآفـرین / xatarāfarîn ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* مەترسی‌سـاز؛ هـۆی پەیـدا بـوونی مەترسی.

خطرناک / xatarnāk/: [عربی/ فارسی] *صفت.* جێ مەترسی؛ مەترسیدار؛ زەرندە؛ بڤە؛ نەتەکن ‹شـنا کردن در دریای طوفانی خطرناک است: مەلـەکردن لـە دەریای واهووردا جێ مەترسیە›.

خط‌شناسـی / xatšenāsî/: [عربـی/ فارسـی]/*اسـم.* خەتناسـی؛ ناسـینی شـێوەی نووسـین؛ کـاری ناسینی خەت: *الـف)* لـەوەی کـە پێوەنـدی بـە نووسەرەوە هـەبێ یـا نـە *ب)* لـە بـاری جـۆری ئەلفوبێوە یان ئەوەی کە خەتەکە هی چ زەمان و چ زمانێکە. هەروەها: **خط‌شناس**

خط‌کـش / xatkeš ، ـهـا/: [عربـی/ فارسـی]/*اسـم.* هێڵـینگ؛ زاغور؛ ڕاستە؛ خـەتکێش؛ خەتکـەش؛ کڕکەش؛ ئامرازێکی تـەخت و باریـک لـە چێـو، لاستیک یان کانزا، بـۆکێـشانی خـەتی ڕێـک و هەروەها پێوانی درێژی خەت.

▣ خط‌کش تی: خەتکەشـی تی؛ هێـڵینگێ کـە سـەرەکەی بـە خەتکێـشێکی چکۆلـەتر لـە خۆیـەوە لکـاوە و بـەم بیچمەیـە «T»، بـۆ کێشانی خەتگەلی لەیەک ڕاستەدا.

خـط‌کـش محاسـبه: خەتکەشـی ژمێریـاری؛ خەتکەشی لە یەکدانەوە؛ جۆرێک خەتکێـشی زانیاریە بۆ پێوان و بەرامبەر کردنەوە.

خط‌کشی / xatkešî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* ۱. خەتکێشی؛ کار و ڕەوتی هێڵ‌کێـشان بەتایبـەت کێشانی هێڵی هاوشان ‹این صفحه را خط‌کشی کن: ئەم لاپەڕە خەتکێشی بکە› ۲. هێلکاری؛ شتێ کە لە بانیەوە خەتکێشی کرابێ ‹از روی خط‌کشی عبور کنید: لە بان هێلکاریەکانەوە هاتوچۆ بکەن›.

خطمی / xatmî/: [عربی] ☜ **ختمی**

خط و خال / xat(t)-o-xāl/: [عربی]/*اسم.* خاڵ و مێل؛ نەخش، ڕەنگ و تایبەتمەندیگەلی ڕواڵەتی گیاندارێک ‹مار خوش خط و خال: ماری خاڵ و میل جوان›.

خطور / xutûr, xotûr/: [عربی]/*اسم.* /*ادبی*/ دزە؛ کار یان ڕەوتی بە بیردا هاتن؛ کەوتنەوە بیر؛ بـە بیر گەیشتن؛ پێدا بواردن؛ ئامایوە ویر.

خط و ربط / xat(t)-o-rabt/: [عربی]/*اسم.* دەست و قەڵەم؛ جوان نووسی و نووسـەری ‹خـطوربط خوبی داشت: دەست‌وقەڵەمێکی باشی هەبوو›.

خطوط / xutût, xotût/: [عربی] جمعِ ☜ **خط**

خـطونـشان / xat(t)-o-nešān/: [عربـی/ فارسـی] /اسم/. نیشانەیەک بە چەشنی × یان + کە جـار و بار لە هەڕەشەوگوڕەشەدا بۆ پێداگری لـە سـەر قسەی خۆ، بە ئەنگووسی نیشانە دەیکێشن.

▣ **خـط و نـشان کـشیدن بـرای کـسی:** /کنـایی/ هـەڕەشـە و گوڕەشـە کـردن لـە کەسـێک؛ کەسێک ترساندن.

خطه / xette/: [عربی] /اسم. [ادبی]/ ناوچە؛ مەڵبەند؛ ناوان؛ کاڤار ‹خطەی سرسبز بانە: ناوچـەی تـەوزاوی بانە›.

خطـــی / xattî/: [عربـــی] صـــفت. ۱. خــــەتی؛ پێوەندیدار یان سەر بە هێڵ ‹تصویر خطی: وێنەی خــەتی› ۲. دەســـتنووس؛ نووســـراو بـــە دەســـت ‹کتاب خطی: کتێبی دەستنووس›.

خطیئـه / xatî'e، خطایـا/: [عربـی] /اسـم. [نامتـداول]/ هەڵــە؛ چــەوتی؛ خــەتا؛ کــردار یــان ئاکــاری نادروست.

خطیـب / xatîb، ــهـا؛ ـان؛ خُطبا/: [عربـی] /اسـم/. وتەوان؛ وتاربێژ؛ وتاروان: ۱. دەمپاراو؛ وتـەپاراو؛ کەسێ کە لە وتاربێژیـدا لێهـاتوو بـێ ‹او خطیـب زبردستی بود و می‌توانست شنوندگان را به هیجـان آورد، بخنداند یا بگریانـد: وتەوانێکی لێهاتوو بـوو، دەیتـوانی بیسەران بهـەژێنێ، بێنێتـە پێکـەنین یـان گریـان› ۲. کەسێ کە خوتبە دەخوێنـێ یـان لـە نـوێژی هەینیدا قسە دەکا.

خطیر / xatîr/: [عربی] صفت. [ادبـی]/ ۱. گرینـگ؛ گرنـگ؛ گـەم؛ مـەزن؛ گـەورە؛ لـە بـەرچاو؛ بـە چەندیەتی یان چۆنیەتیەکی بـەرچاوەوە ‹کمـک رسانی به سیل‌زدگان اقدام خطیری بـود: یارمـەتی دانی بەر لافاو کەوتوان کارێکی گرینـگ بـوو› ۲. گـران؛ پڕمەترســی؛ دژوار؛ حەســتەم ‹آقایـان مأموریـت خطیری بر عهده‌شان است: برادەران کارێکی گرانیـان لە ئەستۆیە›.

خفـا / xafā/: [عربـی] /اسـم/. نهـێنی؛ پەنامـەکی؛ داپۆشراوی؛ شاراوەیی.

▣ **در خفا:** بە پەنامەکی؛ بـە نهـێنی؛ لە ژێرەوە؛ چێرەنە؛ بـە دزی؛ بـە دزیـەوە؛ بـە دزیکەو ‹در خفا مبلغی بـه او داد تـا چیـزی نگویـد؛ مدتی در خفا زندگی می‌کرد: بە نهێنی پارەیەکی پێ دا دەنگ نەکا؛ ماوەیەک پەنامەکی دەژیا›.

خفــاش / xoffāš، ــهــا؛ ـان/: [عربـــی] /اســم/. پرچـــەمێک؛ چەکچـــەکی؛ چەکچەکیلـــە؛ شەمـشەمەکوێرە؛ شەمـشەمە؛ مەشموولـەکۆرە؛ شەوکۆرە؛ شەڤرەڤک؛ ڤەڤرەڤـیک؛ شەڤرەڤـین؛ شەڤرەڤینک؛ شەڤکۆر؛ قەڕناقووچە؛ قەڕناقووچ؛ باڵندەیەکی گوهانداری شەوفڕ، زسـتان خـەو و بەچکەزێیە، بە گەڵ بـە ڕووی لـقوپـۆی داران، یان لە گـازی زنـاران یـا دەکـونی ئەشـکەوتاندا دەژین، بڕێکیان میوەخۆر و هەنـدێکیان مێـروو خۆرن.

▣ **خفـاش خـونآشـام:** شەمـشەمە کـوێرەی خوێنمژ؛ جۆرە شەڤکۆرێکی تایبەتی دەڤـەری گەرمیانە بە گازگرتن خوێنی گیانـەوەرانی تـر هەڵدەمژێ.

خفت / xeffat، ـهـا/: [عربـی] /اسـم/. ۱. پەسـتی؛ سووکی؛ سەرشۆڕی ۲. زەبوونی؛ زەلیلی.

▣ **خفت دادن:** سـووک کـردن؛ پەسـت کـردن ‹دایم او را خفت می‌داد: هەمیشە سووکی دەکرد›.

خفت کشیدن: لارەملی کێشان؛ مل داخـستن؛ مــل خـــوارکردن؛ مــل کـــەچی کێـــشان؛ ڕووزەردی‌کێشان؛ سەرە وسەیرە؛ لارە ملـی و زەبوونی قەبووڵ‌کردن ‹چقدر به خـاطر تـو خفـت کشیدم و به این و آن التماس کردم: چەندە بە بۆنەی تۆوە لارەملیم کیشا و لە ئەم و ئەو پاڕامەوە›.

خفت / xeft، ـها/: /اسـم/. ۱. جۆرێ گرێیە کە بـە کێشانی دوو سەری بەنەکە سـفتتـر دەبێتـەوە ۲. [ریاضی] درێژایی.

▣ **خفــت انــداختن:** ۱. گــرێ دان؛ لکــە دەی ۲. [مجازی] تەنگ لێ‌هەڵچنین؛ زۆر بۆ هێنان.

خفـت کـسی را کـشیدن: *[مجـازی]* زیـپ بـۆ کەسێک هاوردن؛ ڕیپ بۆ کەسێ هێنـان؛ زۆر بۆ کەسێک هێنان ‹برو خفت پدرشوهرت را بکش بیاید: بچۆ زیپ بێنە بۆ خەزوورەت با بێت›.

خفتان / xeftān ، ـها/: *اسم.* ژێـرزری؛ خـەفتان؛ خفتان؛ جلی لە پەمۆ یا ئاورێشم کە لە کۆندا بـۆ شەڕ لە بن زرێوە دەبەر دەکرا.

خفتگی / xoftegî/ ☜ **نَهُفتگی-۲**

خفـتن / xoftan/: *مـصدر. لازم. [ادبی]* // **خفتـی:** خەوتی؛ **می‌خـسبی:** دەخـەوی؛ **بخـسب:** بخـەوە// خـەوتن؛ خـەفتن؛ نووسـتن؛ وتـەی؛ نقـستن؛ هەفتن؛ ڕازان؛ خەفان.

■ صفت مفعولی: **خفتـه** (خـەوتوو)/ مـصدر منفـی: **نخفتن** (نەخەوتن)

خفته / xofte ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* خەوتوو؛ خەفتوو؛ خـەفتگ؛ نووسـتوو؛ هـەفتوو؛ نقـستی؛ خـەو لێ‌کەوتوو ‹خفته را خفتـه کـی کنـد بیـدار؟: خـەوتوو چۆن خەوتوو وە خەبەر دێنێ؟›.

خفچه / xafče ، ـها/: *اسم.* جۆرێ گوێیێژ؛ بلچ.

خفقـان / xafaqān, xafeqān/: [عربـی] *اسم.* ۱. تاسـاوی؛ تاسـیاگی؛ هەناسـەتـەنگی؛ پشووسواری؛ بەرهەنگی؛ هەناسەبڕی؛ دۆخێ کە بـە هـۆی پەیـدا بـوونی گرفتێـک لـە کـاری هەناسەکێـشاندا بـەدی دێ ۲. *[سیاسـت]* دەمکـوتی؛ دەموەسـی؛ ئەنگوسـتلـەچاوی؛ تەپەسەری؛ دۆخی نـەبوونی ئـازادی سیاسـی و فەرهەنگی لە کۆمەڵگادا ۳. *[مجازی]* قـەراقوپ؛ قوڕوقوپ؛ قرقەپ؛ سمڕی؛ بێ‌دەنگی؛ بێ‌هەست و خوستی لە بەر زەبر و زۆر: **خفەخون** *[گفتاری]*

▣ **خفقـان گـرفتن:** *[تعـریض]* لاڵ بـوون؛ دەم بەستن؛ بێ دەنگ و مت بوون و هیچ نەگوتن ‹چرا جـواب نمـی‌دهی؟ خفقان گرفتـی؟: بـۆ وەرام نادەیتەوە؟ لاڵ بوویی؟›.

خفقان‌آور / xafaqānāvar, xafeqān-/: [عربـی/ فارسـی] *صـفت.* بەرهـەنگێن؛ هەناسـەبڕ؛ بەدیهێنەری هەناسەتەنگی.

خفگی / xafegî/: *اسم.* ۱. خنکـاوی؛ تاسـاوی؛ گـەوخانی؛ تاسـەنە؛ پـشوونەماوی؛ دۆخ یـان چۆنیەتی نەبوون یان نەمانی هەوا بۆ هەناسەدان ۲. دۆخ یان چۆنیەتی تەسک بوونەوەی ڕێگـای هات‌وچۆی گەرۆکێ (وەک سووتەمەنی یان هەوا).

خفـه / xafe/: *صـفت.* ۱. خنکـاو؛ خنکیـاگ؛ خنکیاگ؛ خنیکیا؛ خنیکیاو؛ گەوخاو؛ تاسیاگ؛ خن؛ تووشی خنکاوی هاتوو ۲. خەفە؛ بـێ‌هـەوا یـان ڕوونـاکی ئـەوتۆ ‹اتاق خفـه: دیـوی خەفـە› ۳. گیراو؛ گیریا؛ گیریاگ؛ گیریاو؛ خنکاو ‹صدای خفه: دەنگی گیراو›.

▣ **خفه شدن:** ۱. کپ بوون؛ گیریـان؛ بەسـرانی ڕێگـای هـاتنی هـەوا یـان سـووتەمەنی ۲. تاسـیان؛ خنکیـان؛ خنکـان؛ خنجکـان؛ خنیکیـەی؛ خنیکیـای؛ تاسـیای؛ گـەوخان؛ خەندقین؛ خەندقان؛ پشوو لـێ بـڕان؛ پشوو بڕان؛ هەناسە نـەمان ۳. *[تعـریض]* لاڵ بـوون؛ بێ‌دەنگ بوون و قسە نەکردن ‹چرا خفه شدی؟ حرف بزن!: بۆ لاڵ بوویی؟ دەی قسە بکە!›.

خفه کردن: ۱. خنکاندن؛ خنکانن؛ خنیکنەی؛ خنجکاندن؛ خەندقاندن؛ خەنقاندن؛ تاساندن؛ پشوو لێ‌بڕین؛ ڕێگەی هات‌وچۆی هەناسە لـە گیانـەوەرێ گـرتن و بوونـە هـۆی گیـان دەرچـوونی ۲. کـپ‌کـردن؛ گـرتن؛ بەسـتنی ڕێگـای هـاتنی هـەوا یـان سـووتەمەنی ۳. *[تعریض]* بێ‌دەنگ‌کـردن؛ کـپ‌کـردن؛ نـق لێ‌بڕین؛ دەنگ بڕین ‹این رادیو را خفه کن!: ئـەو ڕادیۆە بێدەنگ کە!›.

خفەخون / xafexûn/: [از عربی] ☜ **خَفَقان-۳**

خفی / xafî/: [عربی] *صفت. [ادبی]* نادیار؛ نـەدیار؛ نەپندی؛ نهـێنی؛ پەنامـەکی؛ بـەرپێوار؛ نـەپیویا ‹بیماری خفی: نەخۆشی نادیار›.

خفیف / xafîf/: [عربـی] *صفت.* سـووک؛ سـۆک: ۱. کەم؛ هندک؛ لاواز؛ بە کـارتێکردنی کەمـەوە

‹درد خفیف: ئێشی سووک› ۲. بێبایەخ؛ بێنرخ؛ پەست ‹چرا دوستت را پیش دیگران خفیف می‌کنی؟: بۆ هەوالەکەت لە لای خەلکەوە سووک دەکەی؟›.

خفیه /xofye/: [عربی] *صفت. [ادبی]* ۱. نهێنی؛ شاراوە؛ نادیار؛ نەدیار؛ بەرپێوار؛ نەپیویا ۲. نەناسراو؛ نەناسیاگ؛ نامۆ؛ نەناس؛ نەژناس؛ غەوارە؛ کەدە.

خل [1] /xol/: *اسم.* ژیلەمۆ؛ پووڵ؛ بوولە؛ خولە؛ خۆلەمێش؛ خۆلەکەوە؛ خوەلەکەوو؛ بەوروو؛ تۆزینە؛ مشکی؛ مۆر؛ سووتاوی لە ئاور بەجێماو.

خل [2] /ـهـا/: *صفت. [گفتاری]* حۆل؛ گێل؛ گۆل؛ هورِ؛ هاوی؛ نەفام؛ خول؛ سەرشێت؛ پەتیارە؛ گەللایی؛ کەللەیی؛ کەمئاوەز؛ سەفێح؛ لولسە؛ دەبەنگ؛ تەرەدین؛ گوەرِەنە؛ گوارِەنە؛ شێتۆکە؛ نیوە شێت؛ شەل‌وشێت؛ حەپش. هەروەها: **خل بودن؛ خل شدن**

خلا /xalā، ـها/: [عربی] *اسم. [گفتاری]* دەس‌ئاو؛ ئاودەس؛ ئاودەسخانە؛ سەرپێشاو؛ مەوال؛ مستەراو؛ مەستراو؛ کناراو؛ خەلا.

خلأ /xala'/: [عربی] *اسم.* بۆشایی؛ چۆلایی: ۱. شوێنێ کە هیچ ماکێکی تێدا نەبێ ۲. بار یان دۆخی چۆڵ بوونی جێگا یان شوێنێک لە ماک. بەرانبەر: **ملأ** ۳. دۆخی دوور بوون یان خالی بوون لە کارتێکەری هۆکارێک ‹خلأ سیاسی: بۆشایی رامیاری›.

◙ **خلأ سیاسی:** بۆشایی رامیاری؛ نەبوونی هێز یان کەسایەتی رامیاری کارا.

خلأ فکری: بۆشایی فیکری؛ نەبوونی بیری کارا و کارتێکەر.

خلاب /xalāb، ـها/: *اسم.* ۱. زۆنگ؛ زۆنج؛ زەلکۆ؛ زەلکاو؛ زلقاو؛ قۆپی؛ زق؛ زەوینی پر لە قورِ و چلپاو ۲. گەنکاو؛ گەنی‌ئاو؛ لەژمگە؛ لەزمان؛ زلیتاو؛ جلیتاو.

خلاش /xalāš، ـها/: *اسم.* زن؛ زنە؛ قورِەلیتە؛ زەوینی تەرِ و شل و کەزلانی.

خلاص /xalās, xelās/: [عربی] *صفت.* ئازاد؛ رزگار؛ رەها؛ فشە.

◙ **خلاص شدن:** رزگار بوون؛ ئازاد بوون؛ دەرباز بوون؛ خەلستن؛ خەلسین؛ نەفدین؛ ڤەرسین؛ فتلین ‹به هزار زحمت از دستش خلاص شدم: بە هەزار ناری عەلی لە دەستیەوە رزگار بووم›.

هەروەها: **خلاص کردن**

خلاصه [1] /xolāse، ـها/: [عربی] *اسم.* کورتە؛ پوختە؛ هەلبژاردە؛ بژاردەی قسە؛ پوختەی وتار ‹خلاصه‌ی کتاب: کورتەی کتێب›.

خلاصه [2] /ـها/: *صفت.* کورت؛ بێ‌شرۆڤە، راڤە یان وردەکاری‌تر.

◙ **خلاصه کردن:** کورت‌کردن؛ کورت کردنەوە؛ کەم‌کردنەوەی وتار یان نووسراوە. هەروەها: **خلاصه بودن؛ خلاصه شدن**

خلاصه [3]: *قید. [گفتاری]* بە کورتی؛ بە پوختی ‹خلاصه من نمی‌توانم اینجا بمانم: بە کورتی من ناتوانم لێرەدا بمێنمەوە›.

خلاصی /xalāsî, xelāsî/: [عربی] *اسم. [گفتاری]* رزگاری؛ ئازادی؛ رەهایی.

◙ **خلاصی دادن:** پەراندنەوە؛ دەربازکردن؛ ئازاد کردن؛ قوتارکردن؛ بەردان؛ رزگارکردن؛ راپەراندن؛ نەفداندن؛ نەفراندن؛ قەوتاندن؛ وەر دەی ‹چقدر به این در و آن در زدم تا توانستم تو را از زندان خلاصی بدهم: چەندە ئەم لا و ئەو لام کرد تا توانیم لە بەندیخانە دەربازت کەم›.

خلاصی داشتن: رزگاری هەبوون؛ ئازادی هەبوون؛ رەهایی بیەی ‹یک روز هم از دستش خلاصی ندارم: رۆژێکیش لە دەستی رزگاریم نیە›.

خلاصی یافتن: رزگاری هاتن؛ رزگار بوون؛ نەجات بوون؛ ئازاد بوون؛ فەتلین؛ نەفدین؛ رەها بیەی؛ داخەلسین ‹شوهرش مرد و او خلاصی یافت: شووەکەی مر و رزگاری هات›.

خلاف [1] /xalāf, xelāf، ـها/: [عربی] *اسم.* ۱. پێچەوانە؛ کار یان کردەوەی نارەوا، بە

پێچەوانەی داب و نەریتی کۆمەڵگا یان قانوون ۲. *[حقوق]* کاری نالەبار کە سزای تەنیا چەن ڕۆژ زیندان یان برێ تاوانەیە.

◙ بر خلاف: پێچەوانە: ۱. بە پێچەوانە ‹او برخلاف پدرش، بسیار زیرک و کاری است: ئەو بە پێچەوانەی بابی، گەلێک وریا و لێهاتووە› ۲. بە شێوەی دژانە و یەکنەگر ‹برخلاف خواست او عمل شد: پێچەوانەی ویستی ئەو کارکرا›.

◘ خلاف رفتن: هەڵە چوون؛ بەرەو چەوتی و پێچەوانەی گەلەمپەری یان قانوون بزوان.

خلاف کردن: کفرکردن؛ کاری نارەوا کردن ‹خلاف که نکردەام، خواستم رادیو را درست کنم: خۆ کفرم نەکردووە، ویستم ڕادیۆکە چاک کەمەوە›.

خلاف گفتن: درۆکردن؛ ڕاست نەگوتن؛ درۆ گوتن؛ ڕاست نەدرکاندن ‹شاهد خلاف می‌گوید و پیداست که چیزی ندیده است: گەواکە درۆ دەکا و دیارە شتێکی نەدیوە›.

خلاف [2]: *صفت.* ۱. پێچەوانە؛ چۆپەوان؛ چەپیوانە ‹جهت خلاف: بەرەوگەی پێچەوانە› ۲. هەڵە؛ لار؛ نادروست ‹عمل خلاف: کاری هەڵە› ۳. چەوت؛ لاڕێ؛ هەڵەکار؛ سەرپێچکار ‹آدم خلاف: مرۆی چەوت›.

خلافت / xalāfat, xelāfat /: [عربی] /*اسم.* جێ‌نشینی؛ جێگەداری: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی جێ‌نشین بوون ‹ایران در زمان خلافت حضرت عمر فتح شد: ئێران لە سەردەمی جێ‌نشینی حەزرەتی عومەردا گیرا› ۲. جێگە یان پێگەی جێ‌نشین ‹مأمون در سال ۱۹۲ هجری به خلافت رسید: مەئموون لە ساڵی ۱۹۲ کۆچیدا بە جێگەداری گەیشت›.

خلافکار / xalāfkār, xelāf- / ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. سەرپێچکار؛ چەوتکار؛ پێچەوانەکار؛ هەڵەکار؛ لاڕێ؛ چەوت؛ گەنەکار؛ نادرووس؛ خاوەن ئاکاری نارەوا.

خلافکاری / xalāfkārî, xelāf- / ، ـها/: [عربی/ فارسی] /*اسم.* هەڵەکاری؛ تاوانکاری؛ گەنەکاری.

خلافی / xalāfî, xelāfî / ، ـها/: [عربی] /*اسم.* *[گفتاری]* تاوان؛ تاوانکاری؛ سەرپێچکاری؛ چەوتکاری ‹اگر تا یک سال هیچ خلافی نداشته باشی، آزاد می‌شوی: ئەگەر تا ساڵێک تاوانێکت نەبێ، ئازاد دەکرێی›.

خلاق / xallāq /: [عربی] *صفت.* ۱. ئافرێنەر؛ بەدیهێنەر؛ خولقێنەر ‹خلاق جهان: ئافرێنەری جیهان› ۲. داهێنەر؛ خاوەن هێز یان توانایی ئافراندن ‹ذهن خلاق: زەینی داهێنەر› ۳. بەدیهێنەر؛ هۆی بەدیهاتنی شتێ تازە ‹کار خلاق: کاری بەدیهێنەر›: **خلّاقه**

خلاقه / xallāqe /: [عربی] ☜ **خلاق- ۳**

خلاقیت / xallāqîyyat / ، ـها/: [عربی] /*اسم.* داهێنەری؛ داهێنەریەتی؛ بار و دۆخی داهێنەر بوون ‹در کارش خلاقیت زیادی داشت: لە کاریدا داهێنەریەکی زۆری هەبوو›.

خلال / xelāl, xalal /: [عربی] /*اسم.* ۱. دوورینگ؛ دۆرینگ؛ مەودای کاتی؛ درێژەی ماوەی ڕەوتێک لە سەرەتاوە تا ئاخر ‹در خلال این مدت او رفته و برگشته بود: لە دوورینگی ئەم ماوەدا ئەو چووبوو و هاتبووەوە› ۲. خەڵتانە؛ خەلیلە؛ زلووک؛ زلووکە: *الف)* گیای دان ئاژن؛ گیایەکی لاسکناسکە، وشکی دەکەن بۆ ددان ئاژنین. *ب)* هەرشتێ کە پانۆکە یان باریکەیێکیان لێ دەرهێنابێ ‹خلال بادام: خەڵتانەی بادام›.

◙ **خلال دندان** ☜ **خلال‌دندان**

در خلال: ۱. لە ماوەی؛ لە دوورینگی؛ لە مەودای کاتی ۲. لە نێوان؛ نێوان؛ لە ناو؛ ناو؛ دلێو؛ لە درێژایی؛ بە درێژایی.

◘ **خلال کردن:** خەڵتانە کردن؛ کردنە زلووک؛ تاشین و وەک قاژی ناسک و باریکەڵە دەرهێنانی شتێ ‹تو پسته‌ها را خلال کن: تۆ بسەکان خەڵتانە بکە›.

خلال‌دندان / xalāldandān, xelāl- / ، ـها/: [عربی/ فارسی] /*اسم.* زلووک؛ هیلال؛ چیلکەی دان

ئاژن؛ داناژن؛ باریکەیێکی چێوی یان لاستیکی بۆ خاوێن‌کردنەوەی ددان.
خلانـدن / xalāndan /: مـصدر. متعـدی. [ادبـی] //**خلاندی**: ئاژنیـت؛ **مـی‌خلانـی**: دەئـاژنی؛ **بِخـلان**: بئاژنـه// ئـاژنین؛ ئـەژنین؛ ئاژەنـای؛ کۆڵـینەوە؛ چەقانـــدن؛ چـــەڤاندن؛ تـــێ‌چەقانـــدن؛ تێوەچەقانـدن؛ پێـدا چەقانـدن؛ پیـا چەقانـدن؛ ژەندنن؛ چەقنەی؛ تێـڕۆکردنی شـتێکی (زۆرتـر نووک‌تیژ یان باریک) دە نێو شتێکی‌تردا ‹خلانـدن سـوزن: ئاژنینـــی دەرزی›: **خلانیـدن**. هـەروەها: **خلاندنی**
■ صفت فاعلی: **خلاننده** (ـ)/ صفت مفعولی: **خلانده** (ـ)/ مصدر منفی: **نَخلاندن** (نەئاژنین)
خلانیدن / xalānîdan / ☜ **خلاندن**
خلایـق / xalāyeq /: [عربـی] اسـم. ١. [نامتـداول] ئافرێنراوان؛ بوونەوەران؛ خولقێنراوان؛ چێکراوان ٢. [گفتاری] خەڵک؛ خەڵکان؛ مەردم ‹خلایق هـر چه لایق: خەڵک و کەڵکیان›.
خل‌بـازی / xolbāzî ، ـهـا/: اسـم. گـەوج‌بـازی؛ گەلحۆیی؛ گێژی؛ دەبەنگ بازی؛ کاری بڵحانە و نەزانانە؛ کاری لاڕگانە.
▣ **خـل‌بـازی درآوردن**: گـەوج‌بـازی کـردن؛ گەلحۆیی‌کردن؛ تێوەچوون بە کاری بـڵحانە و نەزانانەوە.
خلبـان / xalabān ، ـهـا؛ ـان/: اسـم. فڕۆکـەوان؛ فڕۆکـڤان؛ فڕۆکـەئاژۆ؛ خەلـەبان؛ ئـەو کەسـەی ئاژۆتنی فڕۆکەی بە ئەستۆیە.
خلبانی / xalabānî /: اسم. فڕۆکەوانی: ١. کـاری فڕۆکەوان؛ پیشەی فڕۆکە ئاژۆ ٢. کار یان ڕەوتی لێخوڕینی ماشینی باڵگر.
خلجـان / xalacān ، ـهـا/: [عربـی] اسـم. [ادبـی] ١. لـەرزە؛ ڕەوتی فـڕین؛ لـەرەی ناویـستی ئەندامێک ٢. دڵەخورپێ؛ نیگەرانی؛ پەرێشانی.
خلخال / xalxāl ، ـها/: [عربی] اسـم. ١. پـاموورە؛ پامۆرە؛ خرخاڵ؛ پاوێنە؛ پاهلە؛ خشڵێ بازنەیی لە کـانزای گـران، کـە ژنـان دەیکەنـە مەچـەکی پایانەوە ٢. [قدیمی] پاوەند؛ پاوەن؛ پاوەنە؛ پاوانە؛ ئەو ئالـەیە پێـی چوارپێیـان پـێ دەبەسـت بـۆ ئەوەی نەچن و وێڵ نەبن.
خلد / xold /: [عربـی] اسم. [ادبی] ١. بەهەشـت؛ بەهشت ٢. /ـها/ مشکەکوێرە.
▣ **خلـد بـرین**: بەهەشـتی بـەرین؛ بەهەشـتی سەروو.
خلر / xollar ، ـها/: اسم. پۆڵـکە؛ پۆلکـە؛ گـاگوز؛ گاگۆز؛ گاگرووس؛ ولێرە؛ ولەرە؛ خولێرە؛ خولیرە؛ هـولیرە؛ خلێـرە؛ شـۆقل؛ گیایـەکی کـەلوودارە بەرەکەی وەک ماشی درشت دەچێ.
خلسه / xalse /: [عربی] اسم. دۆخی نێوان خـەو و بێداری کە بە هۆی هەبوونی لۆرێکی زۆر خوش دەس دەدا (وەک دیتنی دیمەنێکی یەکجار جـوان لەگەڵ بیستنی ئاهەنگێکی دڵبزوێندا).
خلص / xollas /: [عربی] صفت. [ادبی] پاک؛ ڕووت؛ پەتی.
خلط / xalt /: [عربی] اسـم. [نامتـداول] تێکـەڵاوی؛ خەوش؛ کار یا دۆخی ڤەسـترانی شـتێ لەگـەڵ شتێکی دیکەدا.
▣ **خلـط مبحـث کـردن**: قـسە تێکـەڵ کـردن؛ تێکەڵ کردنی باسێک بە باسێکی‌تر ‹ما راجع بـە کار شرکت حرف می‌زنیم، چرا خلط مبحث می‌کنـی؟: ئێمە لەبارەی کاری بەشدارگەوە قسە دەکەین، بۆ قسە تێکەڵ دەکەی؟›.
خلـط / xelt ، ـهـا؛ اخـلاط/: [عربـی] اسـم. خـڵت: ١. [قـدیمی] هەرکام لە چوار تـوخمی لـەش کـە بـریتین لـە خـوێن، بەڵـغەم، سـەفرا و سـەودا ٢. بەڵـغەم؛ بـڵخەم؛ تراوێکـی زەرد و سـەوزی خەست کە لە سینە و قوڕگەوە دێتە دەرێ.
خلـط آور / xeltāvar /: [عربـی/ فارسـی] صـفت. خڵت‌هێنەر؛ چـڵک‌لابـەر؛ چڵک‌هەشـفێن؛ بـە تایبەتمەندی یان توانایی لا بردن و هەڵـکەندنی بەڵـغەم لـە دەزگـای هەناسـەدا ‹شـربت سینەی

خلطاور: شەربەی خلت هێنەری سنگ›.

خلـع /xal'/: [عربـی]/اسم. ١. کـار یـان ڕەوتی لابردن؛ کەڤاندن؛ کەنار خستن؛ لێسەندنەوەی پلە و پایە یان سەربەشانەیەک کە بە کەسێ دراوە ٢. کاری داماڵین؛ داکەندن.

▣ **خلع درجه کردن:** پلەک لێ کەندنەوە؛ پلەک لێ ساندنەوە؛ لێ ساندنەوەی پلەکی نیزامی ‹به خاطر فرار از جبهه، 'و را' خلع درجه کردند: بە بۆنەی دەرچوون لە شەڕگەوە، پلەکیان لێ کەندەوە›.

خلع سلاح کردن: چەک کردن؛ چەک لێ ساندن؛ ژ چەک کرن؛ چەک لێ ئەستاندن؛ لێساندنی بەزۆری چەکی کەسێ ‹نگهبان را خلع سلاح کرده بود: پاسەوانەکەی چەک کردبوو›.

خلع کردن از سلطنت: لە پاشایەتی لابردن؛ لە پاشایی خستن؛ لە کار لابردنی پاوشا ‹مجلس مؤسسان احمد شاه را از سلطنت خلع کرد: کۆڕی دامەزرێنەران ئەحمەد شایان لە پاشایەتی لابرد›.

خلع لباس کردن: بەرگ لە بەر داکەندن؛ لێداکەندنی بەرگی تایبەتی (وەک هی ئەفسەر یان مەلا) بە مەبەستی تەمێ‌کردن یان سزا دان.

خلع مقام کردن: لە پلە و پایە خستن؛ لەزێ لابردن؛ پلە و پایە لێساندنەوە.

خلع یَد کردن: دەست کورت‌کردن؛ بێ‌دەس کردن؛ دەستەلات بۆ نەهێشتن.

خلعـت /xal'at, xel'at/: [عربـی]/اسم. *[قـدیمی]* ١. بالاپۆشی پێشکەشی، بەتایبەت گنجێ کە کەسێکی گەورەتر بە چکۆلەتری پێشکەش کردبا ٢. پارچە یان گنجێ کە لە لایەن بنەماڵەی بووکەوە بۆ زاوا یان بنەماڵەی زاوا پێشکەش دەکرێ ٣. خەلاتی گەورەپیاوان بۆ ژێر دەستان؛ دیاری گەورە پیاوان ٤. *[مجازی]* کفن؛ کەفەن.

خلـف [1] /xalaf، اخلاف/: [عربـی]/اسم. جێگر؛ یاگەگیر؛ یاگەدار؛ جێ‌نشین؛ پاشهات.

▣ **خلف صدق:** جێگری ڕاستەقینە.

خلف [2]: *صفت.* شیاو؛ جێگر؛ بەرێ‌وجێ؛ شیاوی جێ‌نشینی ‹فرزند خلف: ڕۆڵەی شیاو›.

خلـف /xolf/: [عربـی] *صـفت.* ١. پێچەوانە؛ چۆپەوانە ٢. سەرپێچکار؛ چەوتکار؛ پێچەوانەکار؛ خراوەکێل.

▣ **خلف وعده کردن:** بێ‌بەڵێنی‌کردن؛ بەڵێن بەجێ نەهێنان ‹هرگز ندیدم که خلف وعده بکند: قەت نەمدی بێ‌بەڵینی بکا›.

خلفا /xolafā/: [عربی] جمعِ ☜ **خَلیفه**

خلفی /xalfī/: [عربی] *صفت.* پشتینە؛ پاشین؛ پەشتین؛ پشتگین؛ پشتنگ؛ دوایین؛ دواگین؛ دمایین. بەرانبەر: **قُدامی** ‹شریان خلفی: سووردەماری پشتینە›.

خلـق /xalq/: [عربـی]/اسم. ١. بەدیهێنەری؛ داهێنەری؛ کار و ڕەوتی خولقاندن؛ ئافراندن؛ شێوراندن؛ بەدی‌هێنان ٢. /ها/ خەڵک؛ خەڵق؛ کۆمای مەردم.

▣ **خلق شدن:** ئافران؛ درووس بوون؛ بەدیهاتن؛ هاتنە دی؛ چێ بوون؛ وەش بیەی.

خلق کردن: ئافراندن؛ درووس‌کردن؛ ساز دان؛ وەدیهێنان؛ بەدیهێنان؛ چێ کرن؛ وەش کەردەی.

خلق /xolq، ـها؛ اخلاق/: [عربی]/اسم. خوو؛ خدە؛ زێ؛ ئاکار؛ کردەوەی تایبەتی هەر کەس.

▣ **خلق خود را تنگ کردن:** *[مجازی]* وەڕەز بوون؛ جاڕز بوون؛ تووڕە بوون و تێهەڵچوون ‹بی‌خود خلق خودت را تنگ نکن: لە خۆڕا وەڕەز مەبە›.

خلق کسی تنگ شدن: *[مجازی]* دڵخورت بوون؛ دڵپڕ بوون و تێهەڵچوون؛ تووڕە بوون ‹وقتی خلق پدرم تنگ می‌شود، زیر لب دعا می‌خواند: هەرکاتێ بابم دلخورت دەبێ، لە بەر خۆیەوە دۆعا دەخوێنێ›.

خلق کسی سر جایش آمدن:*[مجازی]* هێور بوونەوە؛ سار بوونەوە؛ داسرەکیان ‹بنشین یک چای بخور تا خلقت سر جایش بیاید: دانیشە چایێک بخۆ با هێور ببیتەوە›.

خلق‌الساعه / xalqossā'e/: [عربی] *صفت*. دەم و دەس چێ بووگ؛ لە نەکاو بەدیهاتوو؛ گز و گومەت سەر هەڵداو؛ کوت‌وپڕ وەش بیە.

خلق‌الله / xalqollāh/: [عربی]/*اسم*. *[مجازی]* ئاپۆرە؛ خەڵک؛ مەردم؛ مەردوم؛ مەخلۆق؛ گورتل؛ حەشامات.

خلقان / xolqān/: [عربی] *صفت*. *[ادبی]* تیتۆڵ؛ بزگور؛ شڕ؛ شڕ و شیتاڵ؛ شڕ و شیواڵ؛ پوویا؛ داڕزاو؛ داڕزیاگ؛ داڕزیاو؛ کۆنە و دڕاو.

خلقت / xelqat/: [عربی]/*اسم*. ۱. کار و ڕەوتی ئافران؛ وەدیهاتن ۲. سروشت؛ سرشت؛ چۆنیەتی دروست بوونی بنەمای کەس یان شتێک.

خلقی / xalqî/: [عربی] *صفت*. خەڵکی؛ مەردمی؛ پێوەندیدار یان سەر بە خەڵکەوە.

خلقی / xolqî/: [عربی] *صفت*. ئاکاری؛ کردەوەیی؛ زێیی؛ پێوەندیدار بە ئاکارەوە.

خلقیات / xolqîyyāt/: [عربی]/*اسم*. خۆ و خدە؛ ئاکار و ڕەوشت؛ کار و کردەوە؛ هۆرز و نیشت.

خلل / xalal, xelal/: [عربی]/*اسم*. ۱. *[نامتداول]* کەلشت؛ قەڵشت؛ تریشکە؛ تلیش؛ درز؛ دەرز ۲. کەلی؛ وەزەن؛ وەزەنگ؛ گەزن؛ زیان.

▣ **خلل رساندن**: زیان‌گەیاندن؛ زیان لێدان؛ کەل کردن. هەروەها: **خلل رسیدن؛ خلل وارد شدن**

خلل‌پذیر / xalalpazîr, xelal-/: [عربی/ فارسی] *صفت*. *[ادبی]* ۱. گەزنگاز؛ زیان‌وەگر ۲. هەر شتێک کە بۆی هەیە خراو ببێ یان خەسار بچێ. هەروەها: **خلل‌پذیری؛ خلل‌ناپذیر**

خلل و فرج / xolal-o-forac/: [عربی]/*اسم*. کون و درز؛ کون و قوژبن؛ قولچە‌قولچەیی ‹سنگ پا دارای خلل و فرج زیادی است: پاشۆر کون و درزی زۆری تێدایە›.

خلم / xe(o)lm/: *اسم*. *[قدیمی]* ۱. چڵم؛ چرم؛ تراوی خەستی کەپۆ ۲. ختیک؛ کەمێڵە؛ چلمی وشکەوە بوو بە لووتەوە.

خلمو / xe(o)lmû/: *صفت*. چڵمن؛ چرمن؛ چلمە؛ کلمن؛ کلمیشۆک؛ لووت بە چلمەوە.

خلنج / xalanc/: [معرب از فارسی] ☜ **خلنگ**

خلنجزار / xalanczār/: [معرب/ فارسی] ☜ **خلنگزار**

خلنگ[1] / xalang ، ـها/: *اسم*. چار؛ خەلەنگ؛ گەسک؛ گزگ‌جار؛ گیای گزگ: **خلنج**

خلنگ[2]: *صفت*. بازگ؛ بازی؛ بازە؛ دووڕەنگ؛ بەلەک.

خلنگزار / xalangzār ، ـها؛ ـان/: *اسم*. چارەزار؛ گەسکجار؛ ناوانێ لە زەوینی بۆرە کە گیاگزگ و پوار و گز و گیای‌تری تێدا ڕواوە: **خلنجزار**

خلواره / xolvāre/: *اسم*. ژیلەمۆ؛ ژێڵەمۆ؛ زیلەمۆ؛ هرو؛ ژێلی؛ خۆڵەمێشی گەرم کە هێندێک پشکۆی تێدا بێ.

خلوت[1] / xalvat/: [عربی]/*اسم*. ۱. تەنیایی؛ تەنیایێ؛ تەنیاگی؛ دەرکەناری ‹در خلوت خویش به موضوع فکر کن: لە تەنیایی خۆتدا لە باسەکە بیرکەوە› ۲. *[نامتداول]* نەدیاری؛ نادیاری؛ بەرپێواری؛ پەنامەکی؛ نهێنی؛ شوێنی دوور لە خەڵک یان ئاپۆرە و پڕایی مەردم. بەرانبەر: **جَلوَت** ۳. چۆڵایی؛ خەڵوەت؛ جێگەی تەنیایی.

▣ **خلوت کردن**: تەنیایی‌گرتن؛ تەنیایی هەڵبژاردن؛ دەرکەناری‌کردن؛ دوورەپەرێزی کردن ‹در گوشه‌ای خلوت کرد و بدان اندیشید: لە کونجێکدا تەنیایی گرت و بیری لێ کردەوە›.

خلوت[2]: *صفت*. چۆڵ؛ چووڵ؛ چۆڵ و هۆڵ؛ دینج؛ خەڵوەت؛ دوور لە جەنجاڵ.

▣ **خلوت بودن**: چۆڵ بوون؛ خەڵوەت بوون؛ خاڵی یان بێ‌گوڕمۆڕ بوون ‹خیابان خلوت بود:

شەقام چوڵ بوو›. هەروەها: **خلوت شدن**

خلوتخانه / xalvatxāne ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. چۆڵـخان؛ دینجخانە؛ دنجخانـە؛ شـوێنی تایبەت بە خەڵوەت کردن: **خلوتکده؛ خلوتسرا**

خلوتسرا / xalvatsarā/: [عربی/ فارسی] ☜ **خلوتخانه**

خلوتکده / xalvatkade/: [عربی/ فارسی] ☜ **خلوتخانه**

خلوتگاه / xalvatgāh ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. چۆڵگا؛ چۆڵەوانی؛ چۆڵایی؛ چۆڵانی؛ خەڵوەتگە.

خلوت‌نشین / xalvatnešîn ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. ۱. دوورەپەرێز؛ چـۆڵنـشین؛ خەڵوەنـشین؛ چـۆڵانی‌نـیش؛ چۆڵـگەماو؛ چۆڵـگەمەن؛ تایبەتمەنـدی کەسـێ کـە لـە تەنیاییدا دەژی ‹زاهد خلوت‌نشین دوش بـە میخانـه شد: زاهیدی دوورەپەرێز دوێشەو چوو بـۆ مەیخانـە› ۲. تەنیا؛ ڕەبەن؛ سەڵت.

خلوتی [1] / xalvatî/: [عربی]/اسم. چۆڵایی؛ چۆڵی؛ خەڵوەتی؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتی چـۆڵ بـوون ‹جای به این خلوتی پیدا نمی‌کنی: چـۆلاییێکی ئـاوات دەست ناکەوێ›.

خلوتی [2]: صفت. ۱. چـۆڵ نـشین؛ خەڵوەنـشین؛ چۆڵانی‌نیش ۲. سەڵت؛ ڕەبەن؛ تەنیا.

خل‌وچل / xol-o-čel/: صفت. [گفتاری] گێژ و وڕ؛ گێژ و وێژ؛ گێج و وێج؛ وڕگێج؛ گێڕ و گـێج؛ وڕ؛ لەودە؛ لەوج؛ بێ هۆش و هێزی پێویست بۆ باش جێبەجێ‌کردنی کار ‹مغازه را دادی دست این داماد خل و خل؟: دووکانەکەت دایە دەستی ئەم زاوا گێژ و وڕەت؟›.

خلوص / xulûs, xolûs/: [عربی]/اسم. پـاکی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی پـاک بـوون ‹برای تعیین میـزان خلـوص بـه آزمایـشگاه فرسـتاده شـد: بـۆ دیاری‌کـردنی ڕادەی پـاکی نێـردرا بـۆ تاقیگـە› ۲. پـاکژی؛ بـێ خەوشـی‹خلـوص نیت: پـاکی دڵ و دەروون›.

خل‌وضع / xolvaz'/: [فارسی/ عربی] صفت. [گفتاری] گەناژ؛ گەناچ؛ گەن‌ئاژە؛ سرِ و وڕ؛ سـەپۆل؛ هـش‌چـالاکی؛ گـەللایی؛ سەرشـێت؛ خاوەن ئاکـار یـان ڕواڵـەتی گەوجانـە ‹فروشـنده قدری خل‌وضع بود: فرۆشەرەکە تۆزێ گەناژ بوو›.

خلیج / xalîc ، ـها/: [عربی]/اسم. درنـاو؛ درنـاڵ؛ دەلاو؛ ڕۆ؛ کەنداو؛ لاوچ؛ خەلیج؛ پێشەوە چوونی ئاو لە وشکانیدا.

خلیدن / xalîdan/: مصدر. لازم. متعدی. [ادبی] //**خلیدی**: چـەقیت؛ **مـی خلـی**: دەچـەقیت؛ **بخـل**: بچەقـە// □لازم. ۱. چـــەقین؛ پێداچـــەقین؛ تـێ‌هەڵـچەقین؛ تـێ‌هەڵـچوون؛ پێداچـەقان؛ تـێ‌چــەقان؛ تـێ ڕۆ چــوون؛ داچـــەقان؛ پیاهەڵـچەقین؛ ئەنـەچەقـەی؛ تێـڕۆ چـوونی شتێکی (زۆرتـر نـووک تیـژ یـان باریـک) دە نێـو شتێکی دیکـەدا □ متعدی. ۲. [مجازی] خـزین؛ خزیان؛ ئەنەخزەی؛ بە شێوەیێکی نادیار چوونـە نێو شوێنێ یان شتێکەوە.

■ صفت فاعلی: **خلنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **خلیده** (چەقیو)/ مصدر منفی: **نخلیدن** (نەچەقین)

خلیفه / xalîfe ، ـها؛ ـگان؛ خلفا/: [عربی]/اسم. ۱. [نامتداول] جـێ‌نـشین؛ جێگـر؛ جێگـرەوە؛ یاگـەگیر؛ یاگـەدار؛ یاگـەنیش؛ خەڵـیفە ۲. سـەرکارگەر؛ سـەرکارگەری کـار و پیـشە کۆنەکان.

خلیق / xalîq/: [عربی] صفت. [ادبی] ئاکـارچـاک؛ چاکەکار؛ ڕەوشتبەرز.

خلیلی / xalîlî/: [عربی]/اسم. خـەلیلی؛ جـۆرێ ترێی کارەبایی دانەدار کە زووتر پێدەگا.

خم [1] / xam/: اسم. [ادبی] خـواری؛ چـەم؛ خـەم؛ چەماوی؛ چەمی؛ پێچوپـلووچی؛ پـێچ و لـوولی؛ چەوت و چێلی؛ خوارەکە و پێچکە؛ نووشتاوی.

⊡ **خم به ابرو نیاوردن**: [مجازی] بە بای خەیاڵـدا نەهاتن؛ نەخستنە خۆ؛ بـە خـۆ نـەزانین؛ خـۆ لێڵ نەکردن؛ هەڵگرتنی دژواری و سەختەتی

بێ خته و بۆڵه ‹صد کیلو بار را بلند کرد و خم به ابرو نیاورد: سەد کیلۆ باری هەڵگرت و بە بای خەیاڵیدا نەهات›: **ابرو خم نکردن** ☜ **ابرو**

خم شدن: چەمان؛ چەمانەوە؛ چەمینەوە؛ ڤەچەمان؛ ڤەچەمیان؛ نووچانەوە؛ نووچیان؛ نووچیانەوە؛ نووشتانەوە؛ نەوین؛ بوونەوە؛ دانەوان؛ دانەوین؛ چەوتانەوە؛ کۆم بوونەوە؛ کۆمەو بوون؛ لار بوونەوە؛ خوار بوونەوە؛ تا بوون؛ داهاتنەوە؛ داهاتن؛ مووچیانەوە؛ نەوی قەدبوون؛ نەمیانەوە؛ دانەوینەوە؛ نامیایرە؛ ئەرەنامیەی؛ کۆمیایرە؛ قولزاندن؛ قولزین؛ چفان؛ لە باری ڕێک و ڕاستی هاتنە دەرەوە ‹خم شدم، سکه را از روی زمین برداشتم؛ میله خم شد: دانەویم و سکەکەم لە زەوی هەڵگرت؛ میلەکە چەمایەوە›. هەروەها: **خم کردن**

در خم یک کوچه بودن:*[مجازی]* هێشتا لە سەرەتای ڕێگا یان کاردا بوون.

خم[۲]: *صفت*. چەماو؛ چەماوە؛ چەفت؛ چەم؛ خەم؛ نووچ؛ مووچ؛ لار؛ کۆم؛ دلا؛ کوور ‹پشت خم: پشتی چەماو›.

خم / xom ، ـها/:*اسم*. هوومە؛ هومە؛ کووپە؛ کوپە؛ کووپێ؛ کوار؛ کوپ؛ خومالیک؛ خوم؛ کلووس؛ خنوسی؛ خاروف؛ دەفری سواڵەتی زل و دەم ئاواڵە.

▣ **خم رنگرزی**: ۱.*[قدیمی]* خم؛ هوومە؛ هومە؛ خمخڕ؛ کووپەیێ کە ڕەنگڕێژان ڕەنگیان تێدەکرد و بەن یان قوماشیان پێدا دەژەند ڕەنگبگرێ ۲.*[کنایی]* کاری بە هەڵە داوان؛ بە پەلە و بێتێڕامان کار کردن.

خمار / xammār/: [عربی]*اسم*. مەیفرۆش؛ کەسێ پیشەی فرۆشتنی خواردنەوەی ئەلکولیە.

خمار / xomār/: [عربی]*صفت*. خاو؛ خومار: ۱. خەواڵوو ‹چشم خمار: چاوی خومار› ۲. مەدلمە؛ خوماری پێوەپێچیاو ‹تریاکش نرسیده، خمار است: تلیاکی پێ نەگەیشتووە، خاوە›.

خمارآلود / xomārālûd/: [عربی/ فارسی] *صفت*. خومار؛ خاو؛ بێ هەست و هێز.

خماری / xomārî ، ـها/: [عربی]/*اسم*. ۱. خەواڵوویی ۲. خاوی؛ خوماری؛ دۆخی دەس نەگەیشتن بە کەرەسەی خوو پێوەگرتوو؛ سەرئێشەی دوای سەرخۆشی ‹با یک نخود تریاک او را از خماری در آورد: بە نۆکێک تلیاک، لە خاوی دەری هێنا›.

خماندن / xamāndan/: *مصدر. متعدی.// **خماندی**:* چەماندت؛ **می خمانی**: دەچەمێنی؛ **بخمان**: بچەمێنە// چەماندنەوە؛ چەماندن؛ چەمانن؛ قولزاندن؛ ڤەچڤاندن؛ چەمنەی؛ چەمنایوە؛ ئەرەکۆمنەی؛ چەوتاندنەوە؛ مووچاندنەوە؛ نوشتاندنەوە؛ نەواندن؛ کوورکردن: **خمانیدن**

■ **صفت فاعلی**: **خماننده** (چەمێنەر)/ **صفت مفعولی**: **خمانده** (چەمێنراو)/ **مصدر منفی**: **نَخماندن** (نەچەماندن)

خمانیدن / xamānîdan/ ☜ **خماندن**

خمپاره / xompāre ، ـها/:*اسم*. قومپارە؛ جۆرێک گوللەی تۆپ ئاسا کە بەر لەوەی بگاتە زەوی دەتەقێتەوە و پرزەی زۆری لێدەبێتەوە.

خمپاره‌انداز / xompāre'andāz ، ـها/:*اسم*. هاوان؛ جۆرێ تۆپی سووک بۆ هاویشتنی قومپارە.

خمپذیر / xampazîr/: *صفت*. چەمانی: ۱. بە تایبەتمەندی یان توانای لار و ڕاستەوە بوونەوە، بێ ئەوەی درز بەرێ یان بشکێ ۲. بە تایبەتمەندی یان هێزی وەک خۆ لێ هاتنەوە.

خمپذیری / xampazîrî/:*اسم*. چەمانەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی چەمانی بوون.

خمچه / xomče ، ـها/:*اسم*. گوسک؛ گۆزک؛ کووپەڵە؛ کەدینک؛ قوم؛ بستووکە؛ گۆزەی بچووک؛ دەفری سواڵەتی خڕکەڵە.

خمخانه / xomxāne ، ـها/:*اسم*. ۱.*[قدیمی]* خومخانە؛ ژێرخانێک خومی شەرابی تێدا

هەڵـــدەگرن ٢. *[کنـایی]* مەیخانـــە؛ شـــوێنی خواردنەوەی شەراب.

خمـر / xamr ، ـهـا/: [عربـی]/*اسـم. [فقـه]* شـەراو؛ شەراب؛ نۆشابەی ئەلکولی.

خمره / xomre ، ـها/:/*اسـم.* لینـە؛ لینـک؛ لـین؛ کووپەی گەورەی سواڵەت ‹در جریان کـاوش چنـد خمرەی خالی پیدا شد: لـە ڕەوتی گـەڕان و پـشکنیندا چەند لینەی خاڵی دۆزرایەوە›.

خمس / xoms/: [عربی]/*اسم.* ١. یەک لـە پێـنج؛ بەشـێ لـە پێـنج بـەش ٢. *[شـیعە]* خـومس؛ پێنجیەک؛ پێـنجیـەکی داهـات کـە دەدرێ بـە جێگری ئیمام یان سەیدی هەژار.

خمسه / xamse/: [عربی] *صفت. [ادبی]* پێنجـە؛ پێنجی؛ پێنجدانەیی؛ بە شێوەی پێنج بەشی لـە یەک کۆمەڵەوە.

خمش / xameš/:/*اسم.* چـەماوی: ١. کـار یـان ڕەوتی چەمانـــەوە؛ چـــەمان؛ چـڤان؛ چـــەمین ٢. دۆخ یان چۆنیەتی چەماو بوون؛ کـۆم بـوون؛ کووڕ بوون.

خمکـاری / xamkārî ، ـهـا/:/*اسـم.* چـەمکاری؛ کارێک لە کانزاکاریـدا بـۆ چەماندنـەوەی پـەڕە، تیکە یان لوولەی لە کانزا.

خمودگی / xamûdegî ، ـها/: (!) [عربی/ فارسـی] *اسـم.* ١. پـەژارەیی؛ خـەمۆکی ٢. خـەوخانی؛ داهێـــزراوی؛ داچـــەکاوی؛ تـــەوەزەلی؛ خـــاوی؛ سلپی؛ بێحاڵی؛ بێتاقەتی.

خمـوده / xamûde/: (!) [عربـی/ فارسـی] *صفت.* ژاکاو؛ داهێزراو؛ داچەکاو؛ سڕ؛ سست؛ بێحـاڵ و دڵمردوو.

خمـودی / xamûdî/: (!) [عربـی/ فارسـی]/*اسـم.* ژاکاوی؛ خەوفانی؛ داهێزراوی؛ بـێحاڵـی و بـێ هەست و نەستی.

خموش / xamûš/: *صفت. [مخفف، ادبی]* خمـۆش؛ ئامۆش؛ خامۆش: ١. بێدەنگ؛ قـڕ و قـپ ‹گفتا خموش حافظ! کاین غصه هم سرآید: گوتی بێدەنگ بە حـافیز! ئـەم مەینەتـەش دەتـارێ› ٢. کـوژاوە؛ دامرکاو.

خمیـــازه / xamyāze ، ـهـا/:/*اسـم.* باوێـــشک؛ باوشک؛ بلووشک؛ باوشکێن؛ بارێشک؛ گرکەش؛ وەلایـــش؛ دەبانـــک؛ دەبـــەنک؛ دەمـــەکاوەکی؛ دەمەکەوکی؛ قەجەڕە؛ قەدجەڕە؛ ژاژک؛ ئاژاژک؛ ئاژاژکی؛ ئاژئاژە؛ ئاژاشکە؛ ئارۆشک؛ وێژە؛ وێـژێ؛ وێژینگ؛ وێژنـگ؛ کـشکەوڕ؛ کیژکـاوڕ؛ نـشکێ؛ کەشکەلان؛ خەوەشکێ؛ ڕەوتی هاتنە دەرەوەی ناویستی و قووڵی هەناسە وێڕای کرانـەوەی زار، لە بەر ماندوویی، خەواڵویی یان بێتاقەتی.

⊡ **خمیازه کشیدن:** باوێـشک دان؛ باوشـک دان؛ وێـژەرە ئاسـەی؛ وێـژە ئاسـەیرە؛ ڤـەتراندن؛ بهنژین؛ هۆنژین؛ دەمەکەوکی کـردن ‹بـسیاری از شنوندگان بـە خمیـازه کـشیدن افتادنـد: زۆرێ لـە بیسەران، کەوتنە باوێشک دان›.

خمیـدگی / xamîdegî ، ـهـا/:/*اسـم.* چـەماوی؛ چەمیاگی.

خمیـدن / xamîdan/: *مـصدر. لازم. //* **خمیـدی:** چەمایت؛ **خم میشوی:** دەچەمی؛ **خمشـو:** بچەمـە// چـــەمان؛ چەمانـــەوە؛ چەمیانـــەوە؛ چەمینـــەوە؛ چەمین؛ چەڤـین؛ چەمیـەی؛ نوینـەوە؛ نـەوان: ١. قـۆپ بـوون؛ قـۆزین؛ قـۆز بـوون؛ قـولزین؛ داهـــاتن؛ دانـــەوین؛ داهاتنـــەوە؛ ئەرەنامیـــەی؛ نامیـەیرە؛ ئەرەکۆمیـەی؛ کۆمیـایرە؛ لـە دۆخـی ڕاسـت و ئەسـتوونی تـرازان؛ لـە قـنج و قـیتی دەرهاتن ٢. گیـڕ بـوون؛ لار بـوون؛ لار بوونـەوە؛ لارەو بـوون؛ لارەوە بـوون؛ شـەوین؛ فـاق دان؛ خوار بوون ٣. ڤەچەمیان؛ ڤـەچەمان؛ نووشـتان؛ فاق دان؛ مووچان؛ مووچیەی؛ لار و گیـڕ بـوون؛ پێچەڵپێچ بوون؛ قەمچ و پێچ خواردن؛ لار و وێر بیەی؛ چەفت و چێڵ بوون. هەروەها: **خمیدنی**

■ **صفت مفعولی: خمیـده** (چـەماو)/ مـصدر منفی: **نَخمیدن** (نەچەمان)

خمیده / xamîde ، ـها/: *صفت.* چەماوە؛ چەلەک؛

چەمیوە؛ چەمیو؛ چەمووڕ؛ چەمیایە؛ چەوتاوە؛ چەم؛ چەمتاو؛ چڤی؛ چەوت؛ چەفت؛ چەفتچڵ؛ چڤیای؛ داهاتوو؛ ئورووف؛ خوارەوە بووگ؛ لارەوە بووگ؛ تم؛ تماو؛ دوولا؛ نوشتاوە؛ شەوین؛ قۆق؛ قۆغ؛ قلووچ؛ کووڕ؛ کەر؛ لار؛ شەڤ؛ شەڤی؛ شەڤین؛ قۆقز؛ کۆم؛ قۆخ؛ قۆپ؛ قاخ ‹پشت خمیده: پشتی چەماو›.

خمیر / xamîr ، ـها/: [عربی]/اسم. هەویر؛ هەڤیر؛ هەمیر؛ میر؛ خەیویر؛ خەور؛ خەوری؛ پات؛ تێکەڵاو یان تێوەردراوێکی نەرم و شێوازگر: *الف)* ئاردی لە ئاوکراوی شێلدراو بۆ نان پێتن ‹خمیر نان: هەویری نان› *ب)* خۆڵەسوورە یان گەچ کە بۆ سواڵەت، پێکەرسازی و... تێکەڵ بە ئاو کراوە ‹خمیر مجسمەسازی: هەویری پەیکەرسازی› *ج)* ماکی دەوایی، تەندروستی یان پیشەیی ‹خمیر ریش: پاتی ریش›. هەروەها: **خمیر شدن؛ خمیر کردن**

◙ **خمیر ترش** ☜ **خمیرمایه**

خمیر دندان ☜ **خمیردندان**

خمیر ریش ☜ **خمیرریش**

خمیر کاغذ: هەویری قاقەز؛ هەویر کاغەز؛ هەویری بەرهەمهاتوو لە ناوکەی چێو و ڕیشاڵەی گیا، بۆ چێکردنی کاغەز.

خمیردندان / xamîrdandān ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. خەمیرددان؛ هەویری پێکهاتوو لە ماکی خاوێنکەرەوە بۆ شتنی ددان.

خمیرریش / xamîr(e)rîš ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. پاتی ریش؛ خەمیر ریش؛ هەویری ڕیش‌تاشین؛ هەڤیری ئاوێتە بە ماکی سابوونی و بۆنخۆش بۆ ڕیش‌تاشین.

خمیرسانی / xamîrsānî/: [عربی/ فارسی]/اسم. هەویرئاسایی؛ تایبەتمەندی هەویرێک کە بە هەر دەقێکی دەربێنی هەروا بمێنێتەوە و نەچێتەوە سەر بیچمی پێشووی.

خمیرگیر / xamîrgîr ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. هەویرگیر؛ هەڤیرکەر؛ هەویرشێل؛ هەڤیرشێل؛ هەمیرشێل؛ هەمیرشێلە؛ کەسێ کاری بەرهەڤکردنی هەویری نان (یا نانی شیرینی) بێ.

خمیرمایه / xamîrmāye ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. هەوێن؛ هێڤین؛ هەیان؛ هەڤیان؛ هامێن؛ هاڤێن؛ ئاڤین؛ فرسک؛ میراز؛ لەپۆ؛ لیندو؛ خەمیرە؛ مادە؛ مایە؛ هەویرترشی هۆی هەڵهاتنی هەویری تازە: **خمیرترش**

خمیره / xamîre/: [عربی]/اسم. سروشت؛ خێم؛ هێم.

خمیری / xamîrî ، ـها/: [عربی] *صفت*. هەویری؛ هەڤیری؛ وەک هەویر؛ خاوەن دۆخ یان حاڵەتی نەرم و شێوازگر ‹مادەی خمیری: ماکی هەویری›.

خنازیر / xanāzîr/: [عربی]/اسم. غەنازیلە؛ غەنازیر؛ خەنازیر؛ خەنازیل؛ کۆمەڵە لکی لەنفاوی مل کە برێ جار زۆر گەورە دەبنەوە.

خناق / xonnāq/: [عربی]/اسم. پێران؛ دووشاخە؛ تاس؛ بەغمە؛ بوغمە؛ ملەخڕە؛ ملەخڕێ؛ وەناق؛ خراله؛ نەخۆشی هەناسەبڕان.

خنثا / xonsā ، ـها/: [عربی] *صفت*. بێبار: ١. بێبەر؛ بێ کارتێکری یان کارهاتی بەرچاو ‹تلاش خنثا: کردوکاشی بێبار› ٢. *[زیستشناسی]* نێرەمووک؛ نێرەموک؛ نێرەمۆک؛ نێرمۆ؛ نێرمووک؛ نە نێر نە مێ؛ بە بێ ئەندامی ڕەگەزی گەشەدار ٣. *[فیزیک]* بە بێ باری ئیلیکترۆ میغناتیسی ‹مادەی خنثا: ماکی بێبار› ٤. *[شیمی]* بێ کارکۆیی ئەسیدی یان بازی ‹نمک طعام مادەای خنثاست: خوێ ماکێکی بێبارە› ❋ **خنثی**. هەروەها: **خنثا بودن؛ خنثا شدن؛ خنثا کردن**

خنثاسازی / xonsāsāzî/: [عربی/ فارسی]/اسم. کار یان ڕەوتی بێ بارکردن.

خنثی / xonsā/: [عربی] ☜ **خُنثا**

خنج / xanc ، ـها/: اسم. *[گیاەشناسی]* بەرزەلەنگ؛ بەرزەلنگ؛ زەنگۆڵەگیا؛ کلاوزەرە؛ برینجداس؛

گیابەرک؛ بنەگیاییێکی خۆرسکە بە لقی باریک و گەڵای وردی تێکئاڵاوی کولکن و گوڵی ورد و تۆپەڵ ـ تۆپەڵی بۆنخۆش و هێندێک تاڵ و تفتەوە.

خنج / xenc/: *اسم.* ١. خەش؛ خاشە؛ رووکە؛ کێرە؛ ریش ٢. *ـها/[گیاه‌شناسی]* پێکۆڵ؛ پەیکوڵ؛ پەیکولە؛ پێکولی؛ پەیکولی؛کونجرکە؛ قونجرکە؛ درەسووچە؛ سێچوکڵ؛ سێددان؛سێدان؛ درکێکی سێسووچە بە زەویدا پان دەبێتەوە.

خنج / xonc ، ـها/: *اسم.[گیاه‌شناسی]* وەن؛ وەنی؛ دارەوەن؛ دارەبەن؛ ونەمشک؛ وەنەمشک؛ وەنەمشکی؛ بنەوەشیلە؛ وەنەوش؛ کولەنگ؛ کولینگ؛ وەناوشەک.

خنجر / xancar ، ـها/: [عربی]/*اسم.* خنجەر؛ خنجێر؛ خەنجێر؛ خەنجەر؛ خەنجەرە؛ خەنجۆک؛ تووژگ؛ شینەتیخ؛ خینگر؛ بدگە؛ کێردی گەورە و خواری زۆرتر پۆلایین بە نووک و تێخی دوولا تیژەوە.

▣ **خنجر** زدن: خەنجەر لێدان؛ بە خەنجەر کوتان.

خنجر کشیدن: خنجەرکێشان؛ خنجەر لە کالان دەرهێنان و گیف‌کردن.

خنجه / xance/: *اسم.* ئانیسک؛ هەنیسک؛ هەنسک؛ هەسکە؛ دەنگێکە لە خۆشیان یان پاش گریان لە قورگەوە دەردێ.

خنجیر / xencîr/: *اسم.* چەقەوڕ؛ بۆ کرووز؛ بۆیێکی توند و وەڕسکەرە بەتایبەت لە هەڵقرچانی ماکی چەوریدارەوە هەڵدەسێ.

خنچه / xonče/ ☜ **خوانچه**

ـخند / xand/: *پیواژه.* ـخەنە؛ ـخەند؛ ـخوە؛ ـگەشە؛ ـبزە؛ ـکەنی؛ ـکەنین ‹شکرخند: زردەخەنە›.

خندان[1] / xandān/: *صفت.* ١. خەنۆڵ؛ خەندەران؛ خەنەران؛ روولکەن؛ رووخۆش؛ رووگەش؛ دەم بە پێکەنین ٢. *[مجازی]* پشکۆتوو؛ گەشاوە؛ تەنگیا؛ دەمداوە ‹گل خندان: گوڵی پشکوتوو›. هەروەها: **خندان بودن؛ خندان شدن؛ خندان کردن**

خندان[2]: *قید.* بە پێکەنینەوە؛ بە پێکەنین؛ بە خوایوە ‹خندان پیش آمد و مرا در آغوش گرفت: بە پێکەنینەوە هاتە پێشێ و باوەشی پێمدا کرد›.

خندانـدن / xandāndan/: *مصدر. متعدی.* // **خندانـدی**: کەنانـدت؛ **مـی‌خنـدانی**: دەکـەنێنی؛ **بخندان**: بکەنێنە// کەناندن؛ خەناندن؛ خوونەی؛ خۆنەی؛ وە پێکەنین هێنان؛ هاندان بۆ پێکەنین یان هۆی کەنین پێک‌هێنان ‹خنداندن مردم، کار سادەای نیست: کەنانـدنی خەڵک، کارێکی هاسان نیە›: **خندانیدن.** هەروەها: **خنداندنی**

■ صفت فاعلی: **خنداننـده** (کەنێنەر)/ صفت مفعولی: **خندانده** (کەنێنراو)/ مصدر منفی: **نخنداندن** (نەکەناندن)

خندانیدن / xandānîdan/ ☜ **خنداندن**

خنـدق / xandaq ، ـها/: [معرب از فارسی]/*اسم.* کەنەک؛ کەندەک؛ کەندە؛ کۆزک؛ تاپی؛ باهو؛ هەرق؛ ڕەهەند؛ خەرەند؛ خەنـدەک؛ خەنـدەق؛ خەنـەق؛ خەنـەک؛ خەنـدۆر؛ چاڵی دەسکرد، بەتایبەت قووڵگەییێکی درێژ کە بە مەبەستی بەرەنگاری هەڵدەکەنرێت.

▣ **خندق بلا**: *[تعریض]* کادان؛ کادانە؛ ئەشقەمە؛ مەشکەڕەش؛ ورگ؛ سک؛ زگی دوا برپاگ.

▣ **بـه خنـدق بـلا سـرازیر کـردن**: *[تعـریض]* هەڵـمەقووت‌کـردن؛ لەرپانـدن؛ ماشـتنەوە؛ دەنـک لـێ نەهێـشتنەوە؛ قرتـە لـێ بـرین؛ هەڵلووشین؛ چڵەپەنەی؛ لەپنای ‹آن همه میوه را به خندق بلا سرازیر کردی؟!: ئەو هەمکە میوەت هەڵمەقووت کرد؟!›.

خنده / xande ، ـها/: *اسم.* خەنە؛ خەندە؛ خەنین؛ خۆه ؛ خوە؛ کەن؛ کەنی؛ کەنین؛ پێکەنین؛ پێخەنین؛ هو؛ هەو؛ پەنەوا؛ وەیایش؛ هەوایش؛ هواتەیش؛ هوواتش؛ ویی؛ ویەیش؛ بسکە؛

بارێکی تایبەت لە ڕوومەت، نەوازا لە لێو و چاودا، کە زۆرتر بە هۆی شادیەوە بەدی دێ، لەگەڵ دەنگی نزم یان بەرزدا.

◙ **خندەی زورکی:** پێکەنین نەبەدڵ؛ پێکەنینی بەزۆری.

خندەی نخودی: کشمیشی پێکەنین؛ پریکە؛ پلیکە؛ تریقە؛ پێکەنینێ لەگەڵ دەنگی هێواش و پچڕ- پچڕدا.

◙ **خندە سردادن:** تریقانەوە؛ بە قاقا پێکەنین؛ قلیانەوە؛ حیلکانەوە؛ هیلکانەوە؛ قلیایوە؛ ئەوەقلیەی؛ خەنینەوە؛ بە دەنگی بەرز و قەو پێکەنین ‹با دیدن من خنده سر داد: کە منی دیت تریقایەوە›.

خندە گرفتن: پێکەنین هاتن؛ پێکەنین بۆ هاتن؛ خەنە زۆر بۆ هێنان؛ خوەی گێرتەی؛ خوە پەی ئامەی ‹خندەاش گرفتە بود و نمی‌توانست جلوش را بگیرد: پێکەنینی دەهات و نەیدەتوانی بەری بگرێ›.

از خندە رودەبر شدن: *[مجازی]* مردن لە پێکەنیندا؛ لە پێکەنینا برک کردن؛ دڕان لە پێکەنیندا؛ لێکبوونەوە لە بەر پێکەنین؛ لە کەنینا ناوسک بڕیان؛ جە خوەینە چوێ شیەی ‹آن شب همە از خندە رودەبر شدیم: ئەو شەوە هەموومان مردین لە پێکەنیندا›.

بە خندە افتادن: کەوتنە پێکەنین؛ پێکەنین لێ پرژان؛ کەوتنە خەنین؛ هاتنە کەنین ‹از حرفش بە خندە افتادم: لە قسەکەی کەوتمە پێکەنین›: **بە خندە انداختن**

خندەآور / xande'āvar/: *صفت.* پێکەنینی؛ کەنینی؛ پێکەنینهێن؛ هۆی بزواندنی بزە ‹کارهایش خندەآور بود: کارەکانی کەنینی بوو›.

خندەدار / xandedār/: *صفت.* پێکەنیندار؛ کەنیندار ‹حرف خندەدار: قسەی پێکەنیندار›.

خندەرو / xanderû ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* خەنەران؛ خەنەرانە (بۆ مێینە)؛ ڕووکەن؛ کەنۆک؛ دەڤ کەنۆک؛ ڕووخۆش؛ ڕووگەش؛ دەم بەبزە؛ دەم بەپێکەنین؛ دەم بەپێخەنین ‹دختر خندەرویی بود: کچێکی خەنەران بوو›.

خندەزنان / xandezanān/: *قید.* بە پێکەنینەوە؛ بە قاقا لێدان؛ بە تریقانەوە؛ بە حیلکانەوە ‹خندەزنان از او دور شدم: بە پێکەنینەوە لێی دوور کەوتمەوە›.

خندەکنان / xandekonān/: *قید.* بە پێکەنینەوە؛ بە خوایوە؛ لە حاڵی پێکەنیندا ‹خندەکنان سیبی برداشتم و بە سویش انداختم: بە پێکەنینەوە سێوێکم هەڵگرت و بۆم هاویشت›.

خندیدن / xandîdan/: *مصدر. لازم. متعدی.* //**خندیدی:** پێکەنیت؛ **می‌خندی:** پێدەکەنی؛ **بخند:** پێبکەنە// پێکەنین؛ کەنین؛ خەنین؛ ویاتەی؛ خوەی؛ خوای؛ خەنس؛ هوایش؛ هواتەیش؛ هوواتش؛ ویەیش؛ ویایش: ◻*لازم.* ۱. شادی خۆ بە خەندە دەربڕین ‹همە می‌گفتند و می‌خندیدند: هەمووان قسەیان دەکرد و پێیەکەنین› ۲. بە شێوەیێکی شاد و گەش ڕابواردن‹آن شب چقدر خندیدیم: ئەو شەوە چەندە پێکەنین› ◻*متعدی.* ۳. شۆخی پێکردن؛ گاڵتە پێکردن؛ گەمە پێکردن ‹اگر این حرف را بزنی، همە بە تو می‌خندند: ئەگەر ئەم قسە بکەی هەموو پێت پێدەکەنن›.

هەروەها: **خندیدنی**

■ صفت مفعولی: **خندیدە** (پێکەنیو)/ مصدر منفی: **نخندیدن** (پێنەکەنین)

خنزرپنزر / xenzerpenzer/: *اسم. [گفتاری]* شڕ و شیتاڵ؛ شڕە و بڕە؛ شڕە و مڕە؛ شڕ و تاڵ؛ شنگرشیواڵ؛ پت و پیارسک؛ شەخەڵ مەخەڵ؛ وردە و پردە؛ شتی جۆراوجۆری کۆن، شکاو، لەکارکەوتوو یان دڕاو ‹این خنزرپنزر را بریز دور و خودت را راحت کن: ئەم شڕ و شیتاڵە فڕێ دە و خۆت خەلاس کە›.

خنزرپنزری / xenzerpenzerî/: *اسم. [گفتاری]* کۆنەفرۆش؛ کۆنەسێن؛ هۆردەفرۆش؛

وردەواڵەفرۆش؛ کەسێ کە شڕ و شیتاڵ خڕ دەکاتەوە، یا دەیکڕێ و دەیفرۆشێ ‹یک پیرمرد خنزرپنزری هر روز توی کوچەی ما پیدایش می‌شد: پیرەپیاوێکی کوسەفرۆش هەموو رۆژێک لە کۆڵانەکەی ئێمەدا دەردەکەوت›.

خنس و فنس / xenes-o-fenes/: *اسم. [گفتاری]* هەژاری؛ نەداری؛ فەقیری؛ دەسکورتی؛ پیسی؛ نچاری: **خنسی**

◘ **به خنس و فنس افتادن**: کەوتنە پیسیەوە؛ کەوتنە سەر ساجی عەلی؛ کەوتنە ترەتڕەوە؛ کەفتنە تاقەوگوو؛ بێ‌پارە بوون و بۆ ژیان دامان ‹آخرهای ماه پولم تمام شد و به خنس و فنس افتادم: ئاخرەکانی مانگ، پارەم پێ نەما و کەوتمە پیسیەوە›.

خنسی / xenesî/ ☜ **خِنس‌وُفِنس**

خنصر / xenser/: [عربی] *اسم. [ادبی]* تووتە؛ گولاتی؛ گولێ؛ گیشا قلینج؛ تبلیا بیچک؛ قامکەتووتە؛ قلیچان؛ قامکەچکۆلە؛ تبلاگچکە؛ قامکە چکۆلەی دەست.

خنک / xonak/: *صفت.* ۱. فێنک؛ هێنک؛ هوونیک؛ هۆنک؛ چایگ؛ چێییگ؛ هوینک؛ هین؛ هوونک؛ فوونک؛ چیا؛ چیاو؛ سارد؛ چیاگ؛ ساردێکی خۆش ‹هوای خنک: کەشی فینک› ۲. *[مجازی]* (لەمەڕ کار یان کردەوەیەکی نابار و ناخۆش) سار؛ سارد؛ بێ‌تام؛ بێ‌مەک ‹شوخی خنک: گاڵتەی سار›.

خنکا / xonakā/: *اسم.* فێنکایی؛ چۆنیەتی فێنک بوون ‹خنکای شب: فینکایی شەو›.

خنکی / xonakî/: *اسم. [گفتاری]* ۱. فێنکی؛ فێنکایی؛ فوونکی؛ فێنکایەتی؛ هوونکایی؛ هێنکایی؛ هوونیکایی ۲. ساری؛ هەرکام لەو خواردەمەنیانەی کە خواردنیان ئەبێتە هۆی فێنک بوونەوە یان لاچوونی هەستی گەرما.

خنگ [1] / xeng، ـها/: *اسم. [ادبی]* ئەسپی سپی؛ ئەسپی چەرمگ؛ ئەسپی چەرموو.

خنگ [2] / ـها/: *صفت. [گفتاری]* حۆل؛ گەلحۆ؛ گەوج؛ گێژ؛ گێج؛ خول؛ دەبەنگ؛ گێل؛ هێڕ؛ خاوەن بەهرەی هۆشی کەم کە واتای ڕووداوی دەور و بەری خۆی ئاستەم یان خراپ تێ‌بگا ‹چقدر خنگ بود، اصلاً چیزی نمی‌فهمید!: چەندە حۆل بوو، هیچی نەدەفامی!›. هەروەها: **خنگ بودن؛ خنگ شدن**

◘ **خنگ خدا**: حەپەحۆل؛ گێژوڵڵا؛ لاژگ؛ حۆل لە دایک بوو ‹آخر خنگ خدا، مگر عقلت نمی‌رسد؟: ئاخر حەپەحۆل، مەگەر عەقڵت پێ ناشکێ؟›.

خنگی / xengî/: *اسم.* گێژی؛ خولی؛ حۆلی؛ گێجی؛ گەوجی؛ لاژگی؛ بار یان چۆنیەتی گێژ بوون ‹آدم به این خنگی دیده بودی؟: مرۆی بەم گێژیەت دیتبوو؟›.

خنیاگر / xonyāgar، ـها؛ ـان/: *اسم. [ادبی]* هۆنیاوان؛ دەلوو؛ بەزمگێڕ؛ گۆبەندگێڕ؛ شایەر؛ کەسێ کە هەم ساز لێدەدا و هەم دەخوێنێ. هەروەها: **خنیاگری**

خو / xû/: *اسم.* خوو؛ هوو؛ خدە؛ خەدە؛ نەریت؛ شێوەی هەڵس‌وکەوتی ئاسایی و هەمیشەیی گیاندارێک کە تایبەتی خۆیە و لە درێژایی ژیاندا پێی ڕادێ: **خوی** *[ادبی]*

◘ **خو کردن**: خووگرتن؛ خوو پێ گرتن؛ عادەت‌کردن؛ هوکارە بوون. هەروەها: **خو گرفتن**

خواب [1] / xāb/: *اسم.* ۱. خەو؛ خوو؛ خاو؛ خەون؛ خەڤ؛ نڤ؛ خەف؛ هووت؛ هووتە؛ دۆخی حەسانەوەی گیاندار کە لەو حاڵەدا چالاکی لەشی و دەماری دەشکێتەوە و هەستی گیانەوەر لە بەرانبەر بزوێنەری دەرەکیدا کەم دەبێتەوە ‹خواب بودن: لە خەودا بوون› ۲. /ـها/ خەون؛ خەو؛ وەرم؛ هورم؛ هەون؛ هۆن؛ ئەوەی لەو کاتەدا لە مێشکی گیاندار بەدی دێ ‹خواب دیدن: خەو دیتن› ۳. *[مجازی]* بار؛ خەو؛ لایەنێک کە بەن، موو، خوری و... دەکەنە سەریەک

‹قالی را از طرف خوابش جارو کن!: مافوورەکە لە باریدا گەسک لیٚبدە›.

▣ **خواب ابدی:** *[کنایی]* خەوی یەکجاری؛ خەونی هەتایی؛ خەوی ئاخری؛ مەرگ ‹بە خواب ابدی فرو رفت: چووە خەوی یەکجارییەوە›.

خواب اصحاب کهف: *[کنایی]* خەوی ئەسحابی کەهف؛ خەوی زۆر قورس و درێژخایەن.

خواب خرگوشی: ١. کەروێشکەخەو؛ خەوی بە چاوی نەبەسراو ٢. *[مجازی]* بیٚخەبەری.

خواب زمستانی: *[زیست‌شناسی]* زستانە خەو؛ جستانە خەو؛ خەوی زستانی؛ دۆخی کەم بوونەوەی بە گوڕمی چالاکی ژیان لە زۆرێک گیا و گیانەوەردا کە بە هۆی داشکانی دەمای هەوا لە وەرزی زستاندا ڕوو دەدات.

خواب سبک: خەوی سووک؛ سەرخەو؛ سووکەخەو؛ هەونی سڤک؛ گورگەخەو؛ خەویٚ سووک کە زۆر بە هاسانی لە سەر بپەڕیٚ.

خواب سنگین: خەوی قورس؛ خەوی گران؛ خەویٚ کە خەوتوو بە هاسانی خەبەری نەبێتەوە.

خواب گران: *[ادبی]* ١. خەوی قورس؛ خەوی گران ٢. *[کنایی]* بیٚخەبەری یەکجاری.

خواب مصنوعی: خەوی دەسکرد؛ خەوبردنەوە بە هیپنۆتیزم.

▣ **خواب از سر / چشم کسی پریدن:** خەوی کەسیٚ زڕان؛ خەو لە کەسیٚ ڕەوینەوە؛ خەو پەڕین؛ نەمانی خەواڵوویی؛ هەون ڕەمیایش؛ وەرموو یۆی ڕەمەی/ پڕەی ‹دیگر خواب از سرم پرید و نمی‌توانم بخوابم: ئیتر خەوم زڕا و ناتوانم بنوومەوە›.

خواب آمدن: خەو هاتن؛ وەرم ئامەی؛ دەرکەوتنی نیشانەکانی خەو ‹خوابم می‌آید: خەوم دیٚ›.

خواب آوردن: خەو هێنان؛ وەرم ئاردەی؛ باری خەو داهێنان ‹ماست خواب می‌آورد: ماس خەو دینیٚ›.

خواب بردن: خەو لێکەوتن؛ خەو پیاکەوتن؛ خەو بردنەوە؛ وەرم پۆڕەکەوتەی ‹روی صندلی خوابم برد: لە سەر سەندەڵیەکەوە خەوم لیٚ کەوت›.

خواب بودن: خەوتوو بوون؛ لە خەودا بوون؛ وەرمەنە بیەی ‹وقتی آمدم تو خواب بودی: کاتیٚ هاتم تۆ لە خەوتبوویی›.

خواب به چشم کسی نرفتن / نیامدن: چاوی کەسیٚ نەچوونە خەو؛ خەو لە کەسیٚ‌نەکەوتن؛ خەو نەهاتن؛ وەرم نەکەوتەی پۆڕە؛ وەنەوز نەدەی ‹تا صبح خواب به چشمم نرفت: تا بەیانی چاوم نەچووە خەو›.

خواب دیدن: خەون دیتن؛ خەو دیتن؛ خەون بینین: ١. وەرم دیەی؛ وەرم وینەی؛ هەون ڤیانایش؛ هەون دەییش؛ دیتنی شتانێک لە خەودا ‹خواب دیدم رفتم به ماه: خەونم بینی چووم بۆ مانگ› ٢. *[مجازی]* بە هزرەوە چوون؛ لیٚتێک چوون و کەوتنە گومانەوە ‹همچو چیزی نیست، خواب دیدی خیر باشد: شتی وا نیە، خەوت دیوە خەیر بیٚ› ٣. *[تعریض]* تەون نانەوە؛ خەون بۆ شتیٚ دیتن؛ بۆ کەسیٚ یان شتێک پیلان گێڕان ‹برای پولهای پدرش خوابی دیده بود: خەوی بۆ پووڵ و پارەی بابی دیبوو›.

خواب رفتن: ١. سڕ بوون؛ تەزین؛ لە جووڵە کەوتن یان تەزوو پێدا هاتنی دەست یان لاق بەهۆی نەبزووتنەوە یان ماندوویی زۆرەوە ‹پاهام خواب رفته: هەردوو لاقم سڕ بووە› ٢. ☜ **به خواب رفتن**

خواب کردن: کردنە خەو؛ دەخەوکردن؛ نڤاندن؛ خەواندن؛ خەفاندن؛ وسنای؛ نوانن ‹اول همه را خواب می‌کند بعد خودش می‌خوابد: لە پێشدا هەمووان دەکانە خەو، پاشان بۆ خۆی دەخەویٚ›.

خواب کسی تعبیر شدن: *[مجازی]* خەوی کەسێ هاتنە دی؛ دروست خوێندنەوە؛ لە خاڵ دان ‹سرانجام خوابش تعبیر شد و فلانی مرد: ئاخری خەوەکەی هەڵهات و کابرا مرد›.

خواب کسی ریختن: *[مجازی]* خەو شکانە چاو کەسێک؛ زۆر ئاتاجی نووستن و لە خەو ڕانەچوون.

خواب گرفتن: خەو داگرتن؛ خەو بردنەوە؛ وەرم پەی‌ئامەی؛ خەو زۆر بۆ هێنان ‹خوابش گرفت و دست از کار کشید: خەو دایگرت، دەستی لە کار کێشا›.

خواب ماندن: دەخەو ڕاچوون؛ خەبەر نەبوونەوە؛ بە خەبەر نەهاتنەوە؛ خەو بردنەوە؛ درەنگتر لە کاتی پێویست بەیار بوونەوە ‹ساعت خوابیده بود، صبح خوابم ماندم و دیر به مدرسه رسیدم: سەعاتەکە خەوتبوو، بەیانی دەخەو ڕاچووم و دێر گەیشتمە فێرگە›.

خواب هفت پادشاه را دیدن: *[کنایی]* لە حەوت ساڵان ڕاست بوونەوە؛ پرخە لێ‌هەستان؛ چوونە خەوی قورس و درێژخایەنەوە.

از خواب پا شدن: لە خەو هەستان؛ لە خەو خەبەر بوونەوە؛ لە خەو ڕابوون؛ وەرمەنە هۆرسەی ‹نصف شب از خواب پا شدم: نیوە شەو لە خەو هەستام›.

از خواب پریدن: لە خەو ڕاچڵەکان؛ داچڵەکان لە خەو؛ وەرمەنە چڵەکیایرە؛ لە پڕا و بەهۆی کارەساتێکەوە لە خەو هەستان ‹با صدای تلفن از خواب پرید: بە زرەی تەلەفوون لە خەو ڕاچەنەکا›.

بە / در خواب دیدن: لە خەودا بینین: ۱. خەو پێوە دیتن؛ وەرمەنە دیەی؛ کەسێک یان شتێک لە خەودا هاتنە بەر چاو ‹دیشب مادرم را در خواب دیدم: دوێشەو دایکمم لە خەودا بینی› ۲. *[مجازی]* بە خەو بینین؛ وەرمەنە وینەی؛ دەست نەگەیشتن بە شتێک ‹مگر عروسی با دختر من را به خواب ببینی: کچی من مەگەر بە خەو ببینی›.

بە خواب رفتن: چوونە خەو؛ دەخەو ڕاچوون؛ هەون بەبیش؛ هەون دەییش؛ خەو لێ‌کەوتن؛ وەرم پۆرەکەوتەی؛ وتەی ‹سرانجام بە خواب رفت: ئاخری چووە خەو›: **خواب رفتن** *[گفتاری]*

بە خواب کسی آمدن: چوونە خەوی کەسێکەوە؛ هاتنە خەو کەسێک؛ ئەنە وەرمووی یۆی ئامەی ‹دیشب مادرم بە خوابم آمده بود: دوێشەو دایکم هاتبووە خەوم›.

در خواب بودن: لە خەودا بوون؛ خەفتگ بوون؛ وەرمەنە بیەی ‹ساعت ۱۰ هنوز در خواب بود: سەعات ۱۰ هێشتا لە خەودا بوو›.

خواب[2]: *صفت.* *[کنایی]* خەوتوو؛ چاوبەسراو؛ بێ‌خەبەر؛ بێ‌هۆش ‹تو هنوز خواب هستی و این حرفها را نمی‌فهمی: تۆ هێشتا خەوتووی و ئەم قسانە نافامی›.

ـ خواب[3]: *پیوازه.* ـ خەو؛ ـ خەف؛ ـ هەون: ۱. ـ وەرم؛ ئەوەی کە ئەخەوێ ‹بدخواب: بەدخەو› ۲. ـ بووس؛ شیاو یان لەبەرچاوگیراو بۆ خەوتن ‹تختخواب: تەختی‌خەو›.

خواب آلود / xābālûd/: *صفت.* خەواڵوو؛ خەواڵۆ؛ خاواڵی؛ خۆواڵی؛ خاواڵین؛ خەواوی؛ وەرمین؛ وەرمئاشتین؛ بێداری هێشتا چاو بەخەو ‹صدایش خواب‌آلود بود: دەنگی خەواڵوو بوو›.

خواب آلودگی / xābālûdegî/: *اسم.* خەواڵوویی؛ خەواڵۆیی؛ وەرمئاشتینی؛ بار یان چۆنیەتی خەواڵۆ بوون.

خواباندن / xābāndan/: *مصدر. متعدی.* //**خواباندی**: خەواندت؛ **می‌خوابانی**: دەخەوێنی؛ **بخوابان**: بخەوێنە// خەواندن؛ خەفاندن: ۱. دەخەوکردن؛ نڤاندن؛ نڤستاندن؛ ڕازاندن؛ نواندن؛ وسنەی؛ وسنای ‹بچه را خواباندن: منداڵ خەواندن› ۲. بەستەری‌کردن لە نەخۆشخانەدا ‹در بیمارستان خواباندن: لە نەخۆشخانەدا خەواندن›

۳. هێدی کردن؛ ئارام کردن؛ دامرکاندن؛ داسەکناندن؛ داتەمراندن؛ هەداندن؛ لە گوژمەی شتێ کەم کردنەوە ‹سر و صدا را خواباندن: هەرا و هووریا خەواندن› ٤. دانەواندن؛ چەماندنەوە؛ لە باری ڕاوەستاوی یان قنجی ترازاندن ‹لبەی کلاه را خواباندن: قەراغی کڵاو خەواندن› ٥. بۆ هەڵگرتن، گۆڕانی شێواز، ڕەنگ کردن یان بۆدان خستنە ناو تراوێکەوە ‹در سرکه خواباندن: لە سرکەدا خەواندن› ٦. دەس پێ‌هەڵگرتن یان وێساندنی کارێ ‹کار را خواباندن: کار خەواندن› ۷. *[گفتاری]* لێدان؛ سرەواندن؛ کوتان؛ وسنەی (بەتایبەت زللە) ‹بیخ گوش کسی خواباندن: خەواندنە لاملی کەسێکەوە› ۸. ڕازاندن؛ ڕاکشاندن؛ هەلاژنین؛ هەلاژاندن؛ وسنەی؛ ئێژنایرە؛ ئەرەئیژنەی؛ کەسێ بە باری ئاسۆیی و بە سەر ڕوویەکدا ڕێک‌کردن ‹روی تخت خواباندن: لە سەر تەخت خەواندن› ۹. *[کشاورزی]* کەوشەک دان؛ شێوەکارێ بۆ زۆر کردنی برێ دار بە کردنە ژێر خاکی لق‌وپۆە نزیکەکانی لە زەوی تا ڕەگ دابکوتێ و وەک دارێکی جیا و سەربەخۆ دەربێ: **خوابانیدن**. هەروەها: **خواباندنی**

■ صفت فاعلی: **خواباننده** (خەوێنەر)/ صفت مفعولی: **خوابانده** (خەوێنراو)/ مصدرمنفی: **نخواباندن** (نەخەواندن)

خوابانیدن / xābānîdan/ ☜ **خواباندن**

خواب‌آور / xābāvar ، ـها/: *صفت.* خەوهێنەر؛ خەوێنەر؛ بە تایبەتمەندی یا توانستی خەو هێنان.

خواب‌زدا / xābzedā ، ـها/: *صفت.* خەوڕەوێن؛ خەوپەڕێن؛ خەوزڕێن؛ بە تایبەتمەندی یان توانای لەناو بردنی خەواڵویی یان هەستی نیاز بە خەو.

خوابگاه / xābgāh ، ـها/: *اسم.* حەوانگە؛ خەوتنگە؛ نووستنگە: ۱. خەوگا؛ خەفگە؛ وەتاغی تایبەتی خەو، بەتایبەت لە دامەزراوەیەکی هەمووانیدا (وەکوو قوتابخانەی شەوانەڕۆژی یان پەروەرشتگا) ۲. خانووبەرەیەکی تایبەت بۆ حەسانەوە و شەو مانەوەی کەسانی سەر بە دامەزراوە یان دەستەیەک ‹خوابگاه دانشجویان: نووستنگەی خوێندکاران›.

خوابگردی / xābgardî/: *اسم.* خەوگەڕی؛ نەخونجاویەک لە خەوتنی برێ کەس کە دەبێتە هۆی ڕێگە چوونی لە خەودا. هەروەها: **خوابگرد**

خوابگزار / xābgozār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* خەولێکدەر؛ خەوڤەهێن؛ کەسێ کە گوایە لە گوێدان بە ڕاژەی ئەوەی کە دیتران لە خەودا دیتوویانە، ڕووداوەکانی داهاتوو دەڵێتەوە. هەروەها: **خوابگزاری**

خواب‌گفتاری / xābgoftārî/: *اسم.* کار یان دیاردەی ڕاواندن؛ وڕاوەکردن؛ وڕێنەکردن؛ ڕاوەی؛ کردەوە یان دیاردەی قسەکردن لە خەودا. هەروها: **خواب‌گفتار**

خوابنامه / xābnāme ، ـها/: *اسم.* خەونامە؛ کتێبێک کە واتای خەوی تێدا نووسراوە.

خواب‌نما / xābnemā/: *اسم.* کەسێ کە داهاتوو بە خەو دەبینێ یان بە خەو لە ڕوودانی کارەساتێک خەبەردار ئەبێ.

خواب‌وبیدار / xāb-o-bîdār/: *صفت.* ۱. خەوێر؛ خەو و بێگار؛ خەفتە و وریا ۲. *[نساجی]* دووبار؛ دووبەرەک؛ بە پرز و ڕیشاڵگەلی لە هەر دوو لاوە.

خواب‌وخیال / xāb-o-xiyāl/: [فارسی/ عربی] *صفت.* *[مجازی]* خەیاڵ‌پلاو؛ خەو و خەیاڵ؛ خەو و خەیاڵ؛ دوور لە ڕاستی ‹اینکه خانه ارزان می‌شود، خواب و خیال است: ئەمەی کە ماڵ هەرزان دەبێ، خەیاڵ‌پلاوە›.

ـ خوابه / xābe ، ـها/: *پیواژه.* *[گفتاری]* ـــ خەوە؛ خاوەن دیوی خەوتن ‹آپارتمان دوخوابه: وارخانی

دووخەوە›.

خوابیدن / xābîdan/: *مصدر. لازم.* // **خوابیدی:** خەوتی؛ **می خوابی:** دەخەوی؛ **بِخواب:** بخەوە// خەوتن؛ خەوچین؛ خەفتن؛ نووستن؛ نقستن؛ نقان؛ وتەی؛ هۆتەی؛ وتش؛ هەونا؛ هاون؛ هەڤتن؛ هەفتن؛ هۆیتن؛ نشتش: ۱. چوونە خەو؛ خەو بردنەوە؛ وەرم کەوتەی پۆرە ‹لالایی گفتم، خوابید: لایە-لایەم وت، خەوت› ۲. بەستەری بوون ‹دە روز تو بیمارستان خوابید: دە ڕۆژ لە نەخۆشخانەدا خەوت› ۳. چالاکی یان جم و جووڵ نەمان ‹کار خوابیدن: کار خەوتن› ٤. دامرکان؛ هەدران؛ ئەرەوتەی؛ کەم بوونەوەی توندی ‹سر و صدا خوابید: دەنگ و هەرا خەوت› ٥. نیشتنەوە؛ سافبوون؛ لە دەرپەڕیوی و چرچ و لۆچی دەرهاتن‹اتویش کن تا چینهایش بخوابد: ئوتووی کە، با چرچەکانی بخەوی› ٦. *[کنایی]* بێخەوەر بوون؛ بێئاگا بوون ‹تو خوابیدی، از جایی خبر نداری: تۆ خەوتووی، لە هیچ کوێ ئاگات نیە› ۷. ڕاکشان؛ ڕازان؛ ڕاژان؛ ڕازین؛ هەلاژیان؛ ئەرەئیژیای؛ ئیژیەیرە؛ کیشیایرە؛ لەش لە باری ئاسۆییدا دانان ‹روی تخت خوابیدن: لە سەر تەختەوە خەوتن› ۸. *[کنایی]* هاوجێ بوون؛ سەرجێی کردن؛ تێکەڵ بوون لەگەڵ کەسێکدا ‹خدا می‌داند با چند نفر خوابیده: خوا ئەزانێ لەگەڵ چەند کەسدا خەوتووە›. هەروەها: **خوابیدنی**

■ صفت مفعولی: **خوابیده** (خەوتوو)/ مصدر منفی: **نَخوابیدن** (نەخەوتن)

خوابیده [1] / xābîde/: *صفت.* خەوتوو؛ خەفتگ؛ نووستوو؛ ڕازایی؛ هەفتۆ؛ خەوتو؛ خەولێکەوتوو؛ نووستی؛ نقستی؛ نوستو؛ هەفتە؛ نقت؛ نقستی

خوابیده [2]: *قید.* بەڕاکشاوی؛ ڕاژاو؛ ڕازاو؛ هەلاژیاو؛ ئیژیا؛ درێژەو بووگ؛ پاڵکەوتوو؛ پاڵکەفتگ؛ تەپیا؛ بە ڕاکشاوی‹خوابیده درس می‌خوانی؟!: بەڕاکشاوی وانە دەخوێنی؟!›.

⊡ **خوابیده پارس کردن:** *[تعریض]* زەڕین و نەپەڕین؛ وەک کەری عوزەیر سەڕینی هەببوون و پەڕینی نەبوون؛ لە دەما هار و لە قەلبا بیمار بوون؛ بە قسە ئالی زەنگان و بە کردە ڕیخ لە لنگان بوون؛ هاش و هووش کردن ‹اهمیت نده، خوابیده پارس می‌کند!: گوێ مەدەیە، دەزەڕێ، ناپەڕی!›.

خواجگی / xācegî/: *اسم.* ۱. ساپوورەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ساپوورە بوون ۲. *[ادبی]* سانی؛ خانی؛ ئاغایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سان بوون.

خواجه / xāce ، ـها؛ ـگان/: *اسم.* ۱. ساپوورە؛ نێرەمووک؛ نە نێر نە مێ؛ مێردێ کە سەرجێیی لێ نایە (وەک کەسێ کە خەسراوە) ۲. *[قدیمی]* پیر؛ بابا؛ سەرناوێکی بەڕێزانە بۆ پیاوان ‹خواجه‌حافظ: پیرحافز› ۳. *[ادبی]* سان؛ خان؛ ئاغا؛ ئەرباو؛ ئەرباب؛ خودان؛ مەزن؛ سەروەر؛ زەنگین؛ بەگ؛ دەوڵەمەند ٤. خاوەن؛ خودان؛ ساحێو.

خواجه‌سرا / xācesarā ، ـها؛ ـیان/: *اسم. [قدیمی]* خواجەسەرا؛ ساپوورەیەک کە لە ماڵی شایان و گەورەپیاواندا خزمەتی دەکرد.

خوار [1] / xār/: *صفت.* سووک: ۱. خار؛ زەبوون؛ هوودار؛ پەست؛ بێڕێز و بایەخ لە چاو کەسانی دیکەدا ۲. *[قدیمی]* هاسان؛ سانا ‹کار پسران خوارتر است: کاری کوڕان هاسانترە›.

⊡ **خوار شمردن:** بە سووک زانین؛ بایەخ پێنەدان؛ بە کەم زانین؛ بە هیچ دانان ‹کس را نباید خوار بشمری، چرا که هر کس توانایی‌هایی دارد: نابێ کەس بە سووک بزانی، چونکە هەرکەسێک لێهاتوویگەلێکی هەیە›.

خوار کردن: سووک‌کردن؛ بێ‌بایەخ‌کردن ‹با رفتار و گفتارش خود را در چشم دیگران خوار می‌کرد: بە کردار و گوتاری، خۆی لە چاوی کەسانی دیکەدا سووک دەکرد›. هەروەها: **خوار بودن؛ خوار شدن**

ـ خوار [2]: *پیوازه.* ـخۆر؛ ـوەر؛ ـخار؛ بخۆر ‹گوشتخوار: گۆشتخۆر›.

خواربار / xār(o)bār/: *اسم.* بژیو؛ تفاق؛ زاد و زەوات؛ کەرەسەی سەرەتایی خۆراکی ڕۆژانەی مرۆڤ.

خواربارفروش / xār(o)bārfurûš، ـها؛ ـان/: *اسم.* بەقاڵ؛ کەسێ کە پێداویستی خواردەمەنی ڕۆژانەی خەڵکی (وەک برنج، دانەوێڵە، ڕۆن، قەن و چای و...) دەفرۆشێ. هەروەها: **خواربارفروشی**

خوارج / xavārec/: [عربی] جمعِ ☜ **خارجی**

خواری[1] / xārî، ـها/: *اسم.* سووکی؛ پەستی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بێبایەخ بوون یان کەوتنە بەر سووکایەتیەوە ‹بیچاره از تبار روستایی خود، احساس خواری می‌کرد، اما حماقتش موجب خواری او بود: داماو لە لادێیی بوونی خۆی، هەستی بە سووکی دەکرد، کەچی گێل بوونی هۆی سووکی ئەو بوو›.

-خواری[2]: *پیوازه.* ــ خۆری؛ ــ وەری؛ ــ خاری؛ خواردن ‹خامخواری: کاڵخوری›.

خواست[1] / xāst، ـها/: *اسم.* ویست؛ خواز؛ داخواز؛ داخوازی؛ داوخوازی؛ هاس؛ واز؛ خواست؛ نیاز؛ داوا؛ داواکاری ‹خواست شما چیست؟ به طور دقیق بیان کنید: ویستی ئێوە چیە؟ بە وردی بیڵێن›.

- خواست[2] / ـها/: *پیوازه.* ـخواست؛ ـواس؛ ـهاس؛ ـ ویس؛ ـ ویست: ١. خوازەر؛ خوازگار؛ خوازیار؛ داخواز؛ داخوازکار؛ ویستیار ‹دادخواست: دادخواز› ٢. ویستن؛ خواستن؛ داخوازی‌کردن ‹بازخواست: بازخواست›.

خواستار / xāstār، ـان/: *صفت.* خوازیار؛ خوازەر؛ داخوازیکەر؛ خوازگار؛ داواکەر؛ هەرەکەر؛ ئارەزووکەر ‹آنان آزادی زندانیان را خواستار شدند: ئەوان خوازیاری ئازادی بەندیەکان بوون›. هەروەها: **خواستار بودن؛ خواستار شدن**

خواست‌اندیشی / xāstandîšî/: *اسم.* کار یان ڕەوتی تێڕوانین و بیر کردنەوە بە پێی ویست و ئارەزووی خۆ بە بێ‌ئاوڕدانەوە لە ڕاستی و پێویستی و بار و دۆخی دەرەوە.

خواست‌برگ / xāstbarg/ ☜ **احضارنامه**

خواستگار / xāstegār، ـها؛ ـان/: *اسم.* داواکار: ١. خوازبێنیکەر؛ خوازمەن؛ خواستمەنیکەر؛ خۆستی؛ داوان؛ داوخواز؛ خۆهەستی؛ هەیجوو؛ هێجبی؛ هیجووی؛ هێجیکار؛ داواکەر؛ ئەوەی خوازیاری کچ یان ژنێکە (بۆ خۆی یا کەسێکی دی) ‹برای سارا خواستگار آمده بود: بۆ سارا داواکار هاتبوو› ٢. *[نامتداول]* خوازگار؛ خوازیار؛ کەسێ کە شتێکی ئەوێ.

خواستگاری / xāst(e)gārî، ـها/: *اسم.* خوازبێنی؛ خوازگینی؛ خوازگێنی؛ خوازگاری: ١. وازبێنی؛ خوازمەنی؛ داوخوازی؛ هێجبی؛ هێجوی؛ هەیجووی؛ داواکاری لە کچ یان ژن بۆ ژیانی هاوبەشی ‹در اینجا رسم نیست دختر از پسر خواستگاری کند: لێرەدا باو نیە کچ لە کوڕ خوازبێنی بکا› ٢. ڕێوڕەسمی تایبەتی هێجووی‌کردن (وەکوو ڕۆیشتن بۆ ماڵی کچی دیاریکراو و وتوویژ دەگەڵ بنەماڵەیدا) ‹امشب به خواستگاری سارا دعوتم: ئەمشۆ بۆ خوازبێنی سارا دەنگ کراوم›. هەروەها: **خواستگاری کردن؛ به خواستگاری رفتن**

خواستن / xāstan/: *مصدر. متعدی. لازم.* // **خواستی**: ویستت؛ **می‌خواهی**: دەتەوێ؛ **بخواه**: بتەوێ // ویستن؛ خواستن؛ خواسن؛ خوازتن؛ تواسن؛ هواسن؛ گستن؛ خۆهستن؛ واستەی؛ واسەی؛ واستش؛ واستە: ◻ *متعدی.* ١. بانگ کردنی کەسێ؛ هەرا کردن ‹آزاد را خواسته بودند: ئازادیان ویستبوو› ٢. حەز لێکردن؛ حەز پێکردن؛ گەرەک بوون؛ توان؛ وەش سیای ‹پسرش او را خیلی می‌خواست: کوڕەکەی ئەوی زۆر دەویست› ٣. داوا کردن؛ نیازی خۆ دەربڕین ‹آب خواستن: ئاو ویستن› ٤. پێویست بوون؛ گەرەک بوون؛ نیازمەند بوون ‹این کار دو ماه وقت می‌خواهد: ئەم کارە دوو مانگی دەوێ› ٥. لێ داواکار بوون؛ لێ‌گەرەک بوون ‹دو ماه بود کە از من صد تومان می‌خواست: دوو مانگ بوو، سەد تمەنی لە من

دەویست› ◻لازم. ٦. توان؛ ئەتوان؛ گەرەک بوون؛ نیاز بوون؛ ئاهەنگ بوون ‹خواستم بگویم، نشد: دەمەویست بلێم، نەکرا› ٧. [دستور] کاری هاوکار بۆ کاتی داهاتوو ‹خواهم رفت: دەچم›.

هەروەها: **خواستنی**

■ صفت فاعلی: **خواهنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **خواسته** (خوازراو)/ مصدر منفی: **نَخواستن** (نەخوازتن)

خواسته / xāste ، ـها/: اسم. ویست: ١. داوا؛ داواکاری؛ خوازراو؛ خوازیاگ؛ ویستراو؛ تخوون خواستە؛ ئەوی کە کەس یان دەستەیەک خوازیارین ‹خواستەی خود را بەدست آوردند: ویستی خۆیان بەدەس هێنا› ٢. [حقوق] خوازراوی؛ ئەوەی سکالابەر لە دادنامەیدا خوازیاریەتی ٣. [ادبی] ماڵ و سامان؛ دارایی.

خواص / xavās(s)/: [عربی]/اسم. ١. بلیمەتان؛ هەڵکەوتوان؛ کەسانی هەڵبژاردە و هەڵکەوتوو. بەرانبەر: **عَوام** ٢. جمعِ ☜ **خاصه** ٣. جمعِ ☜ **خاصیت**

خوان[1] / xān ، ـها/: اسم. خوان: ١. خوانچە ٢. [ادبی] سفرە.

ـخوان[2] / ـها/: پیواژە. ـ خوێن؛ ـ خوان؛ ـ وان؛ ـ وەن؛ ـخۆن؛ ـخوەن؛ ـچڕ؛ خوێنەر ‹درس‌خوان؛ کتاب‌خوان: وانەخوێن؛ کتێبوان›.

خوانا / xānā/: صفت. وانا؛ لەباوی خوێندنەوە بە هاسانی ‹خط خوانا: خەتی وانا›.

خوانائی / xānā'î/ ☜ **خوانایی**

خوانایی / xānāyî/: اسم. وانایی؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتی وانا بوون: **خوانائی**

خوانچه / xānče ، ـها/: اسم. خوانچە: ١. سینی گەورەی چێوی چەند ڕەنگە بۆ شت لە سەر نان و بە دیاری بردن ٢. ئەو شتانەی کە لە سەر خوانچەوە ئەبرێت ‹خوانچەی عروس: خوانچەی بووک› * **خُنچه؛ خُونچه**

خواندن / xāndan/: مصدر. متعدی. لازم. // **خواندی**: خوێندت؛ **می‌خوانی**: دەخوێنی؛ **بِخوان**: بخوێنە// ◻ متعدی. ١. خوێندن؛ خواندن؛ خوەنن؛ خۆندن؛ خوێنە؛ وەندایەنە؛ وەخوێندن؛ وانایوە؛ ئەوەوانەی؛ گواستنەوەی نیشانەگەلی نووسراوەیەک بۆ مێشک و چێ‌کرنی بڕگە و دەنگەکانی دەسنیشانکراو و لێکهاتوو لەتەکیاندا ‹کتاب خواندن: کتێب خوێندنەوە› ٢. خواندن؛ خوێندن؛ وانەی؛ دەربڕینی ئەو نیشانانە بە دەنگی بەرز؛ وانایوە؛ ڤەهاندن ‹نامه را برای ما هم بخوان: نامەکە بۆ ئێمەش بخوێنەوە› ٣. خوێندن؛ خواندن؛ وانەی؛ گوتنەوەی شیعر و ڕستە بە ئاهەنگەوە ‹آواز خواندن: ئاواز خوێندن› ٤. وانای؛ وەنتەی؛ فێر بوون ‹آزاد هنر می خواند: ئازاد هونەر دەخوێنی› ٥. [ادبی] بانگ‌کردن؛ گازی کرن؛ لە کەسێ ویستن تاکوو بچێتە جێیەک ‹به مهمانی خواندن: بۆ میوانی بانگ‌کردن› ٦. [ادبی] پێگوتن؛ ناو نانی کەسێ یان شتێ ‹شهری که مریوانش می‌خوانیم: شارێک کە مەریوانی پێ‌ئێژین› ٧. [کنایی] فەرمانبردن؛ وانتەی؛ وەنەی؛ وەخۆگرتن ‹کسی خطش را نمی‌خواند: کەس فەرمانی لێ نابا› ◻لازم. ٨. [ادبی] چواندن شبهاندن؛ بەرامبەر کردن ‹به ماه همی‌خواندن: بە مانگ چواندن› ٩.خوێندن؛ فامان؛ تێگەیشتن؛ وەنایوە؛ ئەوەزیەی ‹از قیافه‌اش خواندم که می‌خواهد چیزی بگوید: لە ڕواڵەتیدا خوێندمەوە کە دەیەوێ شتێک بڵێ› ١٠. خوێندن؛ بەیەک خواردن؛ پێک خواردن؛ وانەی ‹این رنگها با هم نمی‌خوانند: ئەم ڕەنگانە پێکەوە ناخوێنن›.

■ صفت فاعلی: **خواننده** (خوێنەر)/ صفت مفعولی: **خوانده** (خوێنراو)/ مصدر منفی: **نَخواندن** (نەخوێندن)

خوانده[1] / xānde ، ـها؛ ـگان/: اسم. [حقوق] خوازراو؛ بانگ‌کراو؛ کەسێ کە لە دەستیەوە بۆ دادگا سکالا براوە.

ـخوانده[2] / ـها؛ ـگان/: پیواژە. ـپیارە؛ زڕـ ؛ پس‌ـ ؛

هەلەک؛ ناونراو ‹پدرخوانده: باواپیارە›.

خواندگی / xānandegî/: *اسم*. گۆرانی‌بێژی؛ ستران‌بێژی؛ گۆرانی‌واچی: ۱. کاری گۆرانی‌بێژ ۲. کار یان ڕەوتی گۆرانی خوێندن.

خواننده / xānande، ـها؛ ـگان/: *اسم*. ۱. گۆرانی‌بێژ؛ گۆرانی‌چڕ؛ گۆرانی‌واچ؛ گۆرانی‌خوێن؛ ستران‌بێژ؛ ئاوازەخوان؛ ئاوازخوێن؛ بچڕ؛ دەنگ‌بێژ؛ قام‌بێژ؛ لاژەبێژ؛ لاوک‌بێژ؛ وەندۆخ ‹خوانندەی رادیو: گورانی‌بێژی ڕادیۆ› ۲. خوێنەر؛ وانەر؛ کەسێ کە نووسراوەیەک دەخوێنێتەوە ‹از خواننده می‌خواهیم کمی بلندتر کتاب را بخواند: لە خوێنەر دەخوازین هێندێک بەرزتر کتێبەکە بخوێنێتەوە›.

ـخوانی / xānî، ـها/: *پیوازە*. ـخوێنی؛ خوێندن ‹آوازخوانی؛ شعرخوانی: ئاوازخوێنی؛ شیعرخوێنی›.

خوانین / xavānîn/: [بە قاعدەی عربی] جمعِ ☜ **خان**

خواه[1] / xāh/: *حرف*. چ؛ خوا؛ یەکێ لە دوو دۆخی ئەگەری (هەبوون یا نەبوون)؛ یەکێ لە دووباری لوان ‹خواه برود، خواه بماند، فرقی ندارد: چ بڕوا، چ وەمێنێ وەکوو یەک وایە›.

ـخواه[2]: *پیوازە*. ـخواز؛ ـواز؛ ـخاز: ۱. /ـان/ خوازەر؛ خوازگار؛ خوازیار ‹خیرخواه: خەیرخواز› ۲. دڵپەسند ‹دلخواه: دڵخواز› ۳. /ـان/ لایەنگر؛ هۆگر؛ دۆستداری شتێک ‹اسلامخواه: ئیسلامخواز›.

خواهان[1] / xāhān، ـها/: *اسم*. *[حقوق]* خوازیار؛ کەسێ کە لە کەسێکی‌تر شکایەتی کردووە.

خواهان[2]: *صفت*. خوازیار؛ خوازگار؛ خوازەر؛ داواکار؛ داواکەر؛ خوازلۆک؛ خازۆک؛ خوازۆک؛ کارنیار؛ داخوازی‌کار ‹جوانان خواهان زندگی بهترند: لاوان خوازیاری ژیانێکی باشترن›.

خواهر / xāhar، ـها؛ ـان/: *اسم*. خوشک؛ خوێشک؛ خوەیشک؛ خوشیک؛ خوەشیک؛ خوەر؛ خوەە ؛ خوە؛ خوچ؛ خویە؛ خوار؛ خوانگ؛ خوێ؛ خە؛ خیچ؛ خێنگ؛ دەرە؛ باجی؛ ئاباجی؛ واڵێ؛ وا؛ وارە؛ واهەر؛ وایە؛ وایکە؛ وۆیە؛ گیانداری مێینە (بەتایبەت مرۆڤ)ی خاوەن یەک دایک و باوک (یان تەنیا باوک یان دایک) لەگەڵ کەسێکی‌تردا.

◙ **خواهر تنی**: خوشکی دایک و باوکی؛ خوشکی حەق‌وداو.

خواهر دوقلو: گیانەوەرێکی مێینە کە لەگەڵ گیانەوەرێکی‌تردا لە سەردەمێک و لە دایکێک بووبێ.

خواهر دینی: ژنی هاوکیش؛ خوشکی ئایینی؛ خوشکی دینی.

خواهر رضاعی: خوشکی شیری؛ خوشکی هاوشیرە؛ خوشکی هەمشیرە: **خواهر شیری**

خواهر روحانی: خوشکی ڕۆحانی؛ سەرناوێکی بەڕێزانە بۆ ڕەبەنان (جار و بار پلەدارانی مێینەی کلێسا): **خواهر مقدس**

خواهر شیری ☜ **خواهر رضاعی**

خواهر مقدس ☜ **خواهر روحانی**

خواهر ناتنی: زڕ خوشک؛ زڕ خوەهـ ؛ زڕ خویشک؛ خوشکی هەر لە باب یان هەر لە دایک: **ناخواهری**

خواهرانه[1] / xāharāne/: *صفت*. *[مجازی]* خوشکانە؛ یەکجار خۆشەویستانە ‹لطف خواهرانە: دلۆڤانی خوشکانە›.

خواهرانه[2]: *قید*. خوشکانە؛ خوەیشکانە؛ وەک خوشک و لە ڕووی خۆشەویستیەوە ‹بە همەی آنها خواهرانه خدمت کرد: بە هەموانیان خوشکانە خزمەتی کرد›.

خواهرخوانده / xāharxānde، ـها؛ ـگان/: *اسم*. خوشکی هەڵبژاردە؛ کچ یان ژنێک کە کەسێکی‌تر بە خۆشکی خۆی هەڵیبژاردووە.

خواهرزاده / xāharzāde، ـها؛ ـگان/: *اسم*. خوارزا؛ خوارزی؛ خوێشکەزا؛ خوشکەزا؛ خۆهزا؛ وارەزا؛ منداڵی خوشک؛ ڕۆڵەی خوشک؛

فرزەندی خوشک.
خواهرزن / xāharzan ، ـها/:/اسم. ژن خوشک؛ خوشکی ژن؛ باڵتۆز؛ گـۆرم؛ خوارزینـه؛ خـەزن؛ باتیسک؛ چەنوا؛ ژن خوویشک؛ خوشکی ژن.
خواهرشوهر / xāharšowhar, -šo:har ، ـها/: /اسم. دش؛ دوش؛ دشـه؛ وش؛ گوڵـباجی؛ خانباجی؛ شوو خوشک؛ شاباجی؛ خوشکی شوو؛ خوشک شوو؛ باجی؛ گۆرم؛ خوشکی مێرد.
خواهروار / xāharvār/: قید. خوشـک‌ئاسـا: ۱. وەکـوو خوشـک ۲. [مجازی] زۆر گـەرم و دۆستانە.
خواهری[1] / xāharî/:/اسم. خوشـکایەتی؛ خوەیـشکی: ۱. خوشـکێنی؛ وایـەی؛ دەستەخوشـکایەتی؛ مێهرەبـانی؛ دوسـتی یـان هاودڵی له لایـەن ژن یـان ژنـانی کـەم تـا زۆر هاوتەمەنەوە ‹در حق من خواهری کرد: له مەڕ منەوە خوشکایەتی کرد› ۲. چۆنیەتی خوشک بوون.
خواهری[2]: صفت. خوشـکانە؛ پێوەندیـدار یـان سەر بە خوشک ‹رابطەی خواهری: کـەین و بـەینی خوشکانە›.
خواهش / xāheš ، ـها/:/اسم. خوایـشت؛ خواهیش؛ هەوین: ۱. تکا؛ کار و ڕەوتی ویستنی شتێک بە شێوەیێکی ماقووڵانە ‹خواهش مـی‌کـنم بە من کمک کنید: خوایش ئەکـەم یارمـەتیم بـدەن› ۲. ئەوەی بەو شـێوەیە خـوازراوە ‹خـواهش شما پذیرفته نیست: خوایشتی ئێوە وەرناگیردرێ›.
▣ **خواهش داشتن**: بە داخواز بوون؛ خواهیـشت بـوون؛ خوایـشت هـەبوون؛ خوازیـاری شـتێ بوون؛ تکا کردن ‹آمده بود از شما خواهشی داشت: هاتبوو له ئێوە داخوازیکی بوو›.
خواهشمند / xāhešmand/: صفت. خوازمەنـد؛ خوازیـار؛ تکاکـار؛ داواکـار؛ بـە خواهـشت ‹خواهشمندم سلام من را به ایشان برسانید: خوازمەندم سلاوی منی پێ بگەیێنن›.
▣ **خواهشمند بودن**: خوازمەنـد بـوون؛ خوازیـار بـوون؛ داواکـار بـوون؛ هـەبوونی خـوایش ‹خواهشمند است جواب را هرچـه سـریعتر بفرسـتید: خوازمەندم وەلامەکە هەرچی زووتر بنێرنەوە›.
خواه ناخواه / xāhnāxāh/: قید. چـاری ناچـار؛ خوانەخوا؛ خوایی‌نەخوایی؛ بتەوێ و نەتەوێ؛ بـە ناچاری؛ گەرەک ناگەرەک؛ بڤێ نەڤـێ؛ خاناخـا؛ گـەرەکت بـێ و گـەرەگت نـەوێ؛ لـە ڕووی ناچاریەوە ‹خواه‌ناخواه قبول کرد فردا بیاید: چاری‌ناچار قەبوولی کرد بەیانی بێت›: **خواەوناخواه**
خواەوناخواه / xāh-o-nāxāh/ ☜ **خواه‌ناخواه**
ـ خواهی / xāhî ، ـها/: پیوازه. ـ خوازی؛ ـ وازی؛ ویستن؛ خواستن ‹آزادیخواهی: ئازادیـخوازی›.
خواهی‌نخواهی / xāhînaxāhî/: قید. [گفتاری] چاری‌ناچار؛ گەرەک‌ناگەرەک؛ بڤێ‌نەڤێ.
ـخوئی / xû'î/ ☜ **ـخویی**
خـوب / xob/: قیـد. ۱. [گفتـاری] بـاش؛ باشـە؛ چاکە؛ ئێ؛ وشـەیەک بـۆ قـەبووڵ‌کـردنی بـیر و باوەڕی کەسێک لەوەلامی پرسیاریدا ‹آزاد گفت: «برویم»، گفتم: «خـوب»: ئـازاد وتی: «بـڕۆین»، وتم: «بـاش»› ۲. دەی؛ ئـەی؛ خـاس؛ ئـەرێ؛ لـە پرسـیاری سـەبارەت بـە درێـژەی ڕووداوەیکـدا ‹خوب، بعد چی شد؟: دەی، ئیتر چ بوو؟› * **خُب**
خوب[1] / xûb/: صفت. باش؛ چاک؛ خاس؛ خـوو؛ هەول؛ هاولـە: ۱. وەش؛ بـە چۆنیـەتی دڵـخواز ‹هوا خوب است: هەوا باشـە› ۲. خـاوەن ڕەفتـار و کرداری چاک و دڵخواز ‹آدم خـوب: مرۆی چـاک› ۳. وەش؛ چابووەوە ‹زخمش خـوب شـد: زامەکـەی چاک بـووەوە› ٤. [ادبی] جـوان؛ لـەبار؛ پەسـند؛ خـشکۆک؛ خۆشـیک؛ قەشـەنگ ‹روی خـوب: ڕوخساری جوان›.
خوب[2]: قید. باش؛ چاک؛ خاس؛ عال؛ بـەبار یـان چۆنیـەتی بەدڵ؛ شیاو یان خۆش‌هاتوو ‹امیر خوب کار می‌کند: ئەمیر باش کار دەکا›.
▣ **خوب آوردن**: جەخت هێنان؛ بـاش هێنـان؛ بۆ هاتن؛ لەگـەڵ ڕووداوێکـی بـاش ڕووبـەڕوو

بوونەوە.

خوب کردن: ۱. دەرمان‌کردن؛ چاکردن؛ خاس‌کردنەوە؛ وەش‌کەردەیوە ‹آن دارو زخم پایم را خوب کرد: ئەو دەرمانە زامی لاقمی چاکردەوە› ۲. چاک کردن؛ خاس‌کردن؛ کارێکی باش کردن‹پرویز خوب کرد کە توی این سرما نیامد: پەرویز چاکی کرد لەم جەوەرەدا نەهات›.

هەروەها: **خوب بودن؛ خوب شدن**

خوبرو / xûbrû ، ـها؛ ـیان/: *صفت.[ادبی]* جوان؛ جوانخاس؛ جوان‌چاک؛ جوان‌چاڵ؛ پەسند؛ خوشیک؛ خوشۆک؛ خشکۆک؛ خاوەن ڕوومەتی جوان.

خوبی / xûbî/: *اسم.* چاکی؛ باشی؛ خاسی: ۱. /ـها/ کاری چاکە؛ کار یا ڕەوتی یارمەتی دان و هاوکاری کردنی کەسێک ‹خوبی کردن ضرری ندارد: چاکە کردن زیانێکی نیە› ۲. قەنجی؛ پەسندی؛ دۆخ یان چۆنیەتی باش بوون ‹در خوبی و انسانیت نمونە بود: لە چاکی و مرۆڤایەتیدا هەڵکەوتە بوو›.

▣ **خوبی به کسی نیامدن:** چاکە بۆ کەسێک نەبوون؛ شیاوی یارمەتی و مێرەوانی نەبوون ‹به آرام خوبی نیامده: چاکە بۆ ئارام نابێ›.

خوبی کردن: چاکەکردن؛ خاسی‌کردن؛ باشەکردن؛ یارمەتی و میهرەوانی کردن ‹خیلی به ما خوبی کرده: زۆری چاکە لەگەڵمان کردووە›.

خوبیت / xûbîyyat/: (!) [فارسی/ عربی] /*اسم.* *[گفتاری]* باشی؛ چاکی؛ شیاوی؛ گونجاوی‹این کار هیچ خوبیتی ندارد: ئەم کارە هیچ باشیەکی تێدا نیە›.

خوپذیر / xûpazîr ، ـها؛ ـان/: *صفت.[ادبی]* خووگر؛ هۆگر؛ هەبوونی تایبەتمەندیێک بۆ گرتنی خوو یان ڤەوینی ‹نفس انسان خوپذیر است: نەفسی مرۆ خووگرە›.

خود[1] / xod/: *اسم.* خۆ؛ خود؛ خوە؛ خە؛ هو؛ وێ: ۱. سەرجەمی لەش، هزر ، بیر و هەرچێکی‌تر کە کەسێکی لێ پێک‌هاتووە؛ هەموو هەست و نەستی کەسێک ‹خود را آزمودن؛ خود را شناختن: خۆ تاقی کردنەوە؛ خۆ ناسین› ۲. یەک بوونەوەر بە تەنێ و بێ‌بەشداری ئەوانی دیکە ‹با خود اندیشید: لای خۆیەوە بیری کردەوە›.

▣ **به خودی‌خود:** خۆبەخۆیی؛ خۆی بۆ خۆی؛ بە خۆیی خۆ؛ بە خۆیەوە؛ ژبەر خۆ؛ وێش پەی وێش ‹انسان به خودی خود موجودی اجتماعی است: مرۆڤ خۆبەخۆیی بوونەوەرێکی ئاپۆرەییە›.

▣ **خود را از تک و تا نینداختن:** ورە بەرنەدان؛ خۆ لە دەس نەدان؛ خۆ نەدانە دەسەوە؛ خۆ ڕاگرتن. بەرانبەر: **خود را باختن**

خود را باختن: ورە بەردان؛ خۆ دانە دەسەوە؛ لە دەس دانی دەسەڵات بەسەر کردار و گوتاری خۆدا ‹با دیدن آزاد خود را باخت و به لکنت افتاد: هەر ئازادی دی ورەی بەردا و کەوتە پتە‌پت›.

خود را بالا گرفتن:*[مجازی]* خۆ بە زل زانین؛ خۆ هەڵکێشان؛ وێ زل گێرتەی؛ لە خۆ بایی بوون و خۆ هەڵدان ‹خیلی خودش را بالا می‌گرفت: زۆر خۆی بە زل دەزانی›.

خود را بستن ☜ بار خود را بستن، **بار**[1]

خود را به آن راه زدن:*[گفتاری]* خۆ گێل‌کردن؛ خۆ کردنە گووکەر؛ خۆ بێ‌ئاگا شان دان ‹خود را به آن راه زد، گویی حرف مرا نشنیده است: خۆی گێل کرد، گوایە قسەکەی منی نەبیستووە›.

خود را به چیزی زدن:*[مجازی]* خۆ لە شتێ دان؛ خۆ وا نیشان دان؛ خۆ بە جۆرێ نیشان دان ‹خود را به کری زدن: خۆ لە کەری دان›.

خود را به دامن کسی انداختن:*[کنایی]* خۆ خستنە ماڵی کەسێ؛ پەنا بردنە بەر کەسێک و یاری لێ خواستنی ‹برای پیشرفت کار پسرش خود را به دامن ارباب انداخت: بۆ پێشەوە چوونی کاری کوڕەکەی خۆی خستە ماڵی ئاغا›.

خود را به کوچه‌ی علی چپ زدن: *[مجازی]* خۆ دان لە نەزانی؛ خۆ لێ گێل کردن؛ قسەیەک بە نەبیستراوە زانین یان سەبارەت بە بابەتێ خۆ بێخەوەر نیشان دان ‹وقتی دربارەی کار تو پرسیدم، خودش را به کوچه‌ی علی چپ: کاتێ لەمەڕ کارەکەی تۆوە پرسیارم کرد، خۆی دا لە نەزانین›.

خود را جمع کردن: خۆ کۆکردنەوە؛ خۆ جەمکردنەوە؛ خۆ ماقووڵ کردن؛ حاڵەتی فەرمی بە خۆگرتن ‹آزاد که روی تشک لم داده بود، با دیدن پدرش خود را جمع کرد و راست نشست: ئازاد کە لە بان دۆشەکەکەوە هەلاژیابوو، کە چاوی بە بابی کەوت [illegible] و قیت دانیشت›.

خود را دست کم گرفتن: خۆ بە کەم زانین؛ توانایی یان شیاوی خۆ کەمتر لەوەی هەیە هاتنە بەرچاو ‹تو خودت را دست کم گرفته‌ای: تۆ [illegible]›.

خود را سبک کردن: *[مجازی]* خۆ سووک کردن؛ بوونە هۆی کەم بوونەوەی بایەخ و برەوی خۆ ‹با رفتن پیش این و آن خود را سبک کرد: بە چوون بۆ لای ئەم و ئەو خۆی سووک کرد›.

خود را قاتی کاری کردن: خۆ ئاوێتەی کارێک کردن؛ خۆ لە کارێک تێ هەڵقورتان؛ وێ وسەینە کارێو؛ دەستێوەردان یان بەشداری‌کردن لە کارێکدا ‹تو خودت را قاتی دعوای زنها نکن: تۆ خوت ئاوێتەی شەڕ و هەرای ژنان مەکە›.

خود را گرفتن: خۆگرتن؛ قیافە و کرداری ڕەق و نادۆستانە بە خۆ گرتن ‹خیلی خودش را گرفته بود: زۆر خۆی گرتبوو›.

خود را گم کردن: *[مجازی]* خۆ گۆڕین؛ ڕابردووی خۆ لە بیر بردنەوە یان خۆ لێ لادان و ئاوڕ نەدانەوە لە دۆستان و خوێشان ‹وقتی پولدار شد، خودش را گم کرد و دیگر به کس محل نمی‌گذاشت: وەختێ دەوڵەمەند بووەوە، خۆی گۆڕی و ئیدی ئاوڕی لە کەس نەئەدایەوە›.

خود را هلاک کردن: ۱. خۆکوشتن؛ گیانی خۆکێشان ۲. *[مجازی]* خۆکوشتنەوە؛ هەناسەی خۆ بڕین؛ خۆ هیلاک کردن؛ کۆششت و تەپشتی زۆرکردن.

از خود بیخود شدن: واق وڕمان؛ شێوان؛ ماقەوە بوون؛ دەرچوون لە حاڵەتی ئاسایی؛ لەدەس دانی هێوری یان وشیاری خۆ ‹وقتی پسرش را دید از خود بیخود شد و های ـ های گریه کرد: کاتێ کوڕەکەی دی واقی وڕما و پرمەپرم گریا›.

از خود درآوردن: لە خۆوە دەرهێنان؛ هەڵبەستن ‹این حرفها را از خودش درآورده بود: ئەم قسانەی لە خووە دەرهێنابوو›.

از خود گذشتن: گیان بەخشین؛ لە خۆ بوردن؛ جە وێ ویەردەی؛ ئامادەی گیان بەخت‌کردن بوون.

به خود آمدن: هاتنە سەرخۆ؛ هاتنەوە سەر خۆ؛ وە خۆدا هاتن؛ ئامایوە وێرە؛ وەدەس هێنانەوەی هۆشیاری یان هێوری خۆ ‹یک ساعت بعد وقتی به خود امدم همه رفته بودند: پاش سەعاتێک کە هاتمەوە سەرخو، گشتیان چووبوون›.

به خود بستن: *[مجازی]* خۆ بە شتێ زانین؛ خۆ هەڵکێشان.

به خود پیچیدن: ئۆقرە لێ بڕان؛ پێچ لە خۆ دان؛ پێچێ دەینەوێ؛ پێچ ئەنە وێ دەی؛ هەڵقرچان و هەدا نەدان لە تاوی ئێشدا ‹از درد به خود می‌پیچید: لە بەر ئێش ئۆقرەی لێ برابوو›.

به خود رسیدن: ۱. خەمی خۆ خواردن؛ چاوەدێری خۆ بوون؛ یاوەی وێرە؛ پارێزگاری لە خۆکردن و گەیین بە خۆدا ‹داشتم کلەپاچە

می‌خوردم، آمد و گفت: خوب به خودت می‌رسی!: خەریکی سەر و پێ خواردن بووم، هات و وتی: باش خەمی خۆت دەخۆی!› ٢. خۆ ڕازاندنەوە؛ خۆ گیڤ‌کردن؛ خۆ جوان کردن؛ دەستێ بە خۆدا هێنان ‹پیش از رفتن به عروسی باید کمی به خودم برسم: بەر لەوەی بچم بۆ زەماوەن، دەبێ تۆزێ خۆم برازێنمەوە›.

به خود گرفتن: کێشانە سەرخۆ ‹اگر به مرغ کیش می‌گفتی، او به خود می‌گرفت و قهر می‌کرد: ئەگەر کشت لە مریشک دەکرد، ئەو ئەیکێشایە سەر خۆی و دەتۆرا›.

در خود فرو رفتن: [مجازی] چوونە نێو خۆوە؛ لە دنیا دابڕان؛ پێوەندی خۆ لە جیهانی دەور و بەرەوە پساندن و خەریک بوون بە بیر و هزری خۆوە.

خود[٢]: ضمیر. خۆ؛ هو؛ خوە؛ خە؛ وێ؛ هی کەسێ یان شتێ ‹مال خودم؛ مال خودشان: هی خۆم؛ هی خۆیان›.

خود-[٣]: پیشواژە. خۆ-؛ خوە-؛ وێ-: ١. هی ئەو کەسە یان ئەو شتە کە ئاماژەی پێ کراوە، نە کەسێکی‌تر ‹خودپرست؛ خودپسند: خۆ پەرست؛ خۆپەسن› ٢. بە یارمەتی هەر ئەو شتەی ئاماژەی بۆ کراوە، نە شتێکی‌تر ‹خودتراش: خۆتراش›.

خود / xûd/ ☜ **کلاهخود**

خودآرا / xodārā/: صفت. خۆڕازێن؛ خۆ گیڤکەر؛ خۆ تەوزێن؛ وێ وەشکەر؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە خۆڕازێنی ‹هیچ باور نمی‌کردم آن جوان خودآرا و قرتی، یک روز چنین شخصیتی پیدا کند: هەر باوەڕم نەدەکرد ئا ئەو لاوە خۆڕازێن و خوێڕیە، ڕۆژێ ئاوا کەسایەتییێکی لێ دەربێ›.

خودآرایی / xodārāyî ، ـها/: اسم. خۆڕازێنی؛ وێ‌وەشکەری؛ هنگ‌وونگی؛ خۆ ڕازاندنەوە؛ تەوزاندنی خۆ تایبەت بە شێوەیەکی یەکجاری.

خودآزما / xodāzmā/: صفت. خۆ تاقیکەرەوە؛ خۆ ئەزموو؛ خوەهێچێن؛ وێزمە؛ خاوەن تایبەتمەندی یان توانایی تاقی کردنەوەی خۆ. هەروەها: **خودآزمایی**

خودآگاهی / xodāgāhî ، ـها/: اسم. خۆ ناسینەوە؛ ئاگاداری کەس لە هەبوون، کاران و بیر و بڕوای خۆ ‹دستیابی به خودآگاهی، باید هدف زندگی ما باشد: گەیشتن بە خۆ ناسینەوە، دەبێ ئامانجی ژیانی ئێمە بێ›.

خودآموز / xodāmûz ، ـها/: اسم. خۆئامۆژ؛ ئامرازێک (بەتایبەت کتێب) بۆ ڕاهێنانی خوێنەر لە کارێکدا بە بێ یارمەتی‌گرتن لە مامۆستا.

خودآموزی / xodāmûzî/: اسم. خۆئامۆژی؛ کار یان ڕەوتی فێر بوون، بێ یارمەتی گرتن لە مامۆستا یان دامەزراوەی فێرکاری.

خوداتکایی / xod'ettekāyî/: [فارسی/ عربی] اسم. خۆژێنی؛ کار و ڕەوتی کەلک وەرگری لە لێهاتوی خۆ، بێ یارمەتی گرتن لە خەلکی؛ بە سەر پای خۆوە بوون.

خوداشتغالی / xod'ešteqālî ، ـها/: [فارسی/ عربی] اسم. بار یان دۆخی هەبوونی کارێکی وا کە لە لایەن خودی کەسەکەوە بەڕێوە دەچێ و کرێکار و خاوەن‌کار خۆیەتی.

خودانگیختگی / xod'angîxtegî ، ـها/: اسم. خۆبزوێنی؛ خۆهاندەری؛ خۆ دنەدەری؛ دۆخ یان چۆنیەتی بزواندنی خۆ بێ دەس تێوەردانی کەسی‌تر. هەروەها: **خودانگیخته**

خودباختگی / xodbāxtegî ، ـها/: اسم. خۆدۆڕێنی؛ دۆخ یان چۆنیەتی خۆ دانە دەسەوە؛ لە دەس دانی هێز و توانای ڕۆحی بۆ بەرامبەر بوونەوە لەگەڵ ڕووداوی تاڵ و ترشی ژیاندا. هەروەها: **خودباخته**

خودباوری / xodbārvarî ، ـها/: اسم. لە خۆڕا بینی؛ دەخۆدا بینی؛ دۆخ و چۆنیەتی بە خۆدا پەرمیان و بڕوا بە لێهاتوویی خۆ.

خودبخود / xodbexod/: قید. ١. لە خۆڕا؛

ژبەرخۆ؛ لە خۆوە؛ هەر لە خۆوە؛ لە خۆیەوە؛ بخۆ؛ هەر بۆ خۆی؛ وێشۆ؛ وێشوە؛ وێشەوە؛ بە شێوەی نەویستی ‹خودبخود چشمم قرمز شد: لە خۆرا چاوم سوور بوو› ٢. بۆخۆی؛ پەی ویش؛ خۆ بە خۆ؛ بێبەشداری یان دەس تێوەردانی کەسیتر ‹خودبخود کارش را می‌کند و احتیاجی بە سفارش نیست: بۆ خۆی کاری خۆی دەکا، ڕاسپاردنی ناوێ›. هەروەها: **خودبخودی**

خودبری / xodborî/: اسم. [زیست‌شناسی] تایبەتمەندیەک لە برێ گیانەوەران (وەکوو مارمێلک) کە لە کاتی مەترسیدا بۆیان دەلوێ یەکێ لە ئەندامەکانی خۆیان ببڕن. زۆرتر ئەو ئەندامە دوایی دەردێتەوە.

خودبزرگ‌بینی / xodbozorgbînî/: اسم. لووتبەرزی؛ خۆ بە زل زانی؛ خۆبینی لە ڕادەبەدەر و نەخۆش ئاسایی. هەروەها: **خودبزرگ‌بین**

خودبسندگی / xodbasandegî/: اسم. خۆبژیوی؛ خۆبەڕێوەبەری؛ کار یان ڕەوتی دابین‌کردنی پێداویستی خۆ، بێ پاڵپشتی کەسێکیتر.

خودبین / xodbîn/: صفت. خۆخوا؛ خۆبین؛ خۆپەسند؛ خۆنما؛ وێوین؛ گەڤەزە؛ مەنەری؛ خاوەن خوو و خدە یان وازی خۆبینی.

خودبینی / xodbînî ، ـها/: اسم. خۆبینی؛ خودبینی؛ خۆپەسندی؛ فیز؛ بادی هەوایی؛ خوو یان ئۆگرەتی زەینی بەوەی کەسێک خۆی باشتر و بەرزتر لە دیتران بزانێ.

خودپایی / xodpāyî/: اسم. خۆپاریزی؛ کار و ڕەوتی پاراستنی خۆ لە هەمبەر مەترسی و زیانی ناکاویەوە.

خودپرداخت / xodpardāxt/: اسم. بەشێ لە خەرج (وەک پارەی دەرمان) کە بە پێی هەلومەرجی بیمەنامە، بە ئەستۆی بیمەدەرە.

خودپرداز / xodpardāz ، ـها/: اسم. کەرەسەیەکی ئیلیکترۆنیکی کە پارەی پێویست بە شێوەی خۆمەش ئاراستە دەکا.

خودپرست / xodparast ، ـها؛ ـان/: صفت. خۆپەرست؛ خۆپەرس؛ وێپەرێس؛ وێواز؛ خۆخواز؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە خۆپەرستی.

خودپرستی / xodparastî ، ـها/: اسم. خۆپەرستی؛ خۆخوازی؛ خوو یان ئۆگرەتی زەینی بەوەی کە کەسێ خۆی لە هەموو کەس خۆشتر بوێ و ئاور لە قازانج یان ئاسایشی خەڵک نەداتەوە.

خودپژوهی / xodpajûhî/: اسم. کار یان ڕەوتی خۆ هەڵسەنگاندن؛ لە خۆ تۆژینەوە؛ خوە هلکەوشاندن؛ خۆ دانە پەی؛لێکۆڵینەوە لە توانایی، لێنەهاتووی و هەموو کردەوەیەکی خۆ. هەروەها: **خودپژوە**

خودپسند / xodpasand ، ـها؛ ـان/: صفت. خۆهەڵکێش؛ کاو؛ بەفیز؛ بڤر؛ گەڤەزە؛ گەبەزە؛ پارسوستور؛ خۆپەسن؛ خۆپەسند؛ خودپەسند؛ خۆ بەزل زان؛ لە خۆ بایی؛ بادیهەوا؛ خاوەن هۆکارە یان وازی لە خۆ خۆش هاتن.

خودپسندی / xodpasandî ، ـها/: اسم. خۆپەسنی؛ خۆپەسندی؛ کەشخەیی؛ گەڤەزەیی؛ قۆڕەدەماخی؛ بادیهەوایی؛ خدەی خۆ پەسند؛ خۆ باشتر لە دیتران زانین.

خودتخریبی / xodtaxrîbî/: [فارسی/ عربی] اسم. خۆخۆری؛ خەسار لە خۆ دان؛ کار یان ڕەوتی ئازار گەیاندنی قەستی بە خۆ.

خودتراش / xodtarāš ، ـها/: اسم. خۆتراش؛ کەرەسەیێک بۆ مووتاشین.

خودتنبیهی / xodtambîhî, -tanbîhî/: [فارسی/ عربی] اسم. لە خۆ دەری؛ کار و ڕەوتی لە خۆ دان و خۆ تەمێ کردن.

خودتنظیم / xodtanzîm/: [فارسی/ عربی] ☜ **خودسامان**

خودجوش / xodcûš/: *صفت*. خۆبەخۆ؛ خاوەن زیوە و ئاخێزیانی ژبەرخۆیی، بێ دەس تێوەردانی کەس یان کەسانیتر.

خودچسب / xodčasb، ـها/: *صفت*. خۆچەسب؛ خۆنووس؛ خوەزانقی؛ خاوەن چەسپی سروشتی.

خودخوانده / xodxānde/: *صفت*. خۆدانـاو؛ ناونراو لە لایەن خـۆوە بـەبێ پەسـندی گشتی ‹دولت خودخوانده: دەوڵەتی خودناو›.

خودخواه / xodxāh، ـها؛ ـان/: *صفت*. خۆخـواز؛ خۆبین؛ خۆپەسند؛ خۆویست؛ بەفیز؛ بایی‌هـەوا؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە خۆخوازی.

خودخواهی / xodxāhî، ـها/: *اسم*. خۆخـوازی؛ خۆخوایی؛ بەفیزی؛ خۆبینی؛ خوو یان ئـۆگرەتی بە دابین‌کردنی داخوازی و ئاسایشی خۆ، بێ لـە بەر چاو گرتنی قازانج و زیانی خەڵک.

خودخوری / xodxorî، ـها/: *اسم*. خۆخـوەری؛ خۆخـۆری؛ خـەزازی؛ کـار و ڕەوتی خـەم و خەفـەتی زۆر خـواردن و نەدرکانـدنی لـە لای خەڵکەوە. هەروەها: **خودخور**

خودداری / xod.dārî، ـها/: *اسم*. خـۆداری؛ خودداری؛ خۆڕاگری؛ خۆپارێزی؛ پشوو لـە سـەر خۆیی؛ کار یان ڕەوتی بەرخۆ گرتن؛ خۆ ڕاگرتن؛ دەس ڕاگرتن؛ بـەرگری‌کـردنی خـودی کـەس: *الف)* لە جێبەجی کردنی کارێ لە لایەن خۆیەوە ‹از ریختن زباله در این مکان خودداری کنید: لـە زبڵ خستنە ئەم شوێنە، خوداری بکەن› *ب)* لـە ئاشـکرا بوونی هەیەجانگەلی هزری و بەرپەرچی واتـایی خۆی ‹خندەام گرفته بود، ولی از خندیدن خودداری می‌کردم: پێکەنینم دەهات، بەلام بەر خوم دەگرت›. هەروەها: **خوددار**

خودرأی / xodra'y، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت*. هەڵەشـە؛ سـەرەڕۆ؛ لاسـار؛ گـوێنـەبیس؛ سەهەندە؛ نەژنەوا؛ خۆڕا؛ بلـەوەز؛ خـاوەن خـوو یان ئۆگرەتی گوێ نەگرتن بۆ قسەی دیتـران و هەڵنەگرتنی بیر و باوەڕی کەسی‌تر. هـەروەها: **خودرأیی**

خودرنگ / xodrang/: *صفت*. سروشتی ڕەنـگ؛ خاوەن ڕەنگی سروشتی. هەروەها: **خودرنگی**

خودرو / xodrow، ـها/: *اسم*. ماشـین؛ ماشێن؛ ترومبیل؛ ترۆمبێل؛ سەیارە.

خـودرو / xodrû، ـهـا/: *صـفت*. خۆڕسـک؛ خۆڕسـت؛ خـۆوەر؛ خـۆدەر؛ خـواکرد؛ بـە تایبەتمەنـدی ڕوانی خۆبـەخۆیی، بـێ ئـەوەی کەسێک چاندبێتی ‹گل خودرو: گوڵی خورسک›.

خودروب / xodrûb، ـها/: *صفت*. خۆمـاڵ؛ بـە تایبەتمەندی یان توانای خاوێن‌کـردنی خـۆ بـە شێوەی خۆمەش.

خودزنی / xodzanî/: *اسم*. خۆبـڕی؛ خۆکـوژی؛ کار و ڕەوتی لە خۆ دان.

خودساخته / xodsāxte/: *صفت*. خۆکر؛ خـاوەن تایبەتمەنـدی پـەروەردەیی و پێـشڕەوت لـە ئاکـامی تێکۆشـانی خـۆ ‹مرد خودساخته: پیاوی خوکر›.

خودسازگار / xodsāz(e)gār/: *صفت*. خۆسـاز؛ خاوەن تایبەتمەندی یان توانای ساچان یان خۆ ڕێکخـستن لەگـەڵ دۆخ یـان دیاردەیـەکی دیاریکراودا بە شێوەی خۆمەش.

خودسازی / xodsāzî/: *اسم*. خۆپـەروەری؛ کـار یان ڕەوتی بارهێنان و پەروەردە کردنی خۆ.

خودسـامان / xodsāmān/: *صفت*. خۆسـامان؛ خـۆمرێس؛ خۆتـەکووز؛ خۆپـۆڕ؛ خـۆوەژێر: ۱. خاوەن تایبەتمەندی یان توانای ڕێکوپێک کردنی کاری خۆ ۲. خاوەن تایبەتمەنـدی یـان توانای ڕێکوپێک بـوون بـە شـێوەی خۆکـار * **خودتنظیم**

خودسـتا / xodsetā، ـها؛ ـیان/: *صفت. [ادبی]* خۆپەسێن؛ خۆپەسند؛ خۆپەسن؛ خۆهەڵـکێش؛ فۆرتەک؛ منمنۆک؛ خاوەن هوکارە یان ئۆگرەتی بە خۆپەسێنی.

خودستایی / xodsetāyî، ـها/: *اسم*. خۆپەسێنی؛

هۆشەکاری؛ بافیش؛ فشە؛ فشەفش؛ چاوڕاو؛ هەلات؛ کار یان ڕەوتی بە خۆدا هەڵگوتن؛ قاپان؛ خۆهەڵکێشان؛ لەمەڕ چاکە و توانایییەکانی خۆوە دوان.

▣ **خودستایی کردن**: چیف؛ قاپان؛ خۆ هەڵکێشان؛ بە خۆدا هەڵگوتن.

خودسر / xodsar ، ـها؛ ـان/: *صفت*. خۆسەر؛ خودسەر؛ سەربەردایی؛ خۆڕایی؛ کێزر؛ بێخۆ؛ لە خۆخرە؛ سەربزێو؛ سەربە خۆ؛ خاوەن هۆکارە یان ئۆگرەتی بەوەی کە قسە هەر قسەی خۆی بێ ‹جوان خودسر: لاوی خۆسەر›.

خودسرانه[1] / xodsarāne/: *صفت*. خۆسەرانە؛ هەر وەک خۆسەران ‹رفتار خودسرانه: ئاکاری خۆسەرانە›.

خودسرانه[2]: *قید*. خۆسەرانە؛ بە ویست و دڵخوازی خۆ و بێ‌بەرایی کەسێکی‌تر ‹وقتی خودسرانه زن گرفت، اعضای خانواده ترکش کردند: کاتێ خۆسەرانە ژنی خواست، بنەماڵەکەی لێی تەکینەوە›.

خودسری / xodsarî ، ـها/: *اسم*. خۆسەری؛ خودسەری؛ لاساری؛ سەربەخۆیی؛ کێزری؛ کار یان ڕەوتی شوێن خواست و ویستی خۆ کەوتن و ئاوڕ نەدانەوە لە داخواز یان ڕێنوێنی گەورەتر یان خاوەن پلەی بانتر؛ کار بە ئارەزووی خۆ کردن؛ گوێ نەدان بە قسەی کەس؛ بەرهەڵدایی و کاری سەربەخۆ کردن ‹وقتی زن گرفت خودسری را کنار گذاشت و سر به راه شد: کاتێ ژنی خواست خۆسەری نا لاوە و هاتە سەر ڕێ›.

خودسوزی / xodsûzî ، ـها/: *اسم*. خۆسووتێنی؛ وێسۆچنەی؛ خۆ کوشتن بە ئاگر ‹در اعتراض به بازداشت اوجالان، کردهای زیادی دست به خودسوزی زدند: بۆ نارەزایەتی دەربڕین سەبارەت بە گرتنی ئوجالان، کوردێکی زۆر دەسیان دایە خۆسووتێنی›.

خودشناسی / xodšenāsî/: *اسم*. خۆناسی؛ کار یان ڕەوتی ناسینی توانایی، بیر و باوەڕ، خوو، ئاکار و کەم و کورتی خۆ.

خودشیرینی / xodšîrînî ، ـها/: *اسم*. *[مجازی]* خۆشیرینی؛ کرد و کۆش بۆ باش ڕانانی خۆ لە چاو کەسێکەوە؛ خۆ شیرین کردن؛ خۆ خۆشەویست کردن ‹تو با این کارت می‌خواستی پیش رئیس خودشیرینی کنی: تۆ بەم کارەت دەتەویست لە لای سەرۆکەوە خۆشیرینی بکەی›.

خودشیفتگی / xodšîftegî/: *اسم*. *[روانشناسی]* خۆگەرەکی؛ ئۆگرەتی نەخۆش‌ئاسایانە بە خۆ و خۆ بە زۆر باشتر، جوانتر و شیاوتر زانین.

خودشیفته / xodšîfte ، ـها؛ ـگان/: *صفت*. *[روانشناسی]* خۆگەرەک؛ تووشی نەخۆشی خۆگەرەکی.

خودفرمان / xodfarmān ، ـها/: *صفت*. سەربەخۆ؛ خاوەن تایبەتمەندی یا خووی کارکردن بە خواست و فەرمانی خۆ. هەروەها: **خودفرمانی**

خودفروخته / xodfurûxte ، ـها؛ ـگان/: *صفت*. *[کنایی]* خۆفرۆش؛ خاوەن دۆخ یان چۆناوچۆنیەک کە بۆ بەدەس هێنانی شتێک، خۆی ناوبێتە ژێر دەسەڵات و ویستی کەسێ یان کەسانی‌ترەوە ‹چند خودفروخته می‌خواستند آشوب به پا کنند: چەند خۆفرۆش دەیانویست بشێوە بنێنەوە›.

خودفروش / xodfurûš ، ـها؛ ـان/: *صفت*. *[کنایی]* خۆفرۆش؛ بڤکێ: ۱. هیز؛ حیز؛ گاندەر ۲. خاوەن خوو یا ئۆگرەتی بە خۆفرۆشی ۳. *[ادبی]* کەللەبا؛ خۆنوێن؛ خۆنما.

خودفروشی / xodfurûšî/: *اسم*. ۱. خۆفرۆشی؛ کار یان ڕەوتی خۆ فرۆتن ۲. *ـها/* حیزی؛ هیزی ۲. *ـها/[ادبی]* خۆنوێنی؛ خۆنمایی؛ کەللەبایی.

خودکار[1] / xodkār ، ـها/: *اسم*. قەلەم‌ئووچ؛ جۆرێک بنووس بە مەرەکەفی چەورەوە.

خودکار[2]: *صفت*. خۆمەش؛ خۆکار؛ خۆگەڕ: ۱. *ـها/* بە تایبەتمەندی یان توانایی ئەنجامدانی

کار یان کارانێکی دیاریکراو، بێ‌نیاز بە دەستێوەردانی کەسێک ‹ساعت خودکار: سەعاتی خومەش› ۲. خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە کردنی کارەکانی خۆ بێ سەرپەرەشتی و ڕێنوێنی کەسانی دیکە.

خودکارسازی / xodkārsāzî/: *اسم.* ۱. /ـها/ قەڵەم‌ئووچ سازی؛ کارگا یان کارخانەی دروس کردنی قەڵەم ئووچ ۲. خۆمەشکەری؛ خۆکارسازی؛ کار یان ڕەوتی خۆمەشکردنی کاروبار (وەک بەرهەم هێنان، گواستنەوە و...).

خودکاری / xodkārî/: *اسم.* خۆکاری؛ خۆمەشی؛ دۆخ یان چۆنیەتی خۆکار بوون ☜ **خودکار**[۲]**ـ۲**

خودکافت / xodkāft/: *صفت. [زیست‌شناسی]* خۆخۆر؛ خاوەن تایبەتمەندی یان تووشی دیاردەی خۆخۆری بوون.

خودکافتی / xodkāftî/: *اسم. [زیست‌شناسی]* خۆخۆری؛ کار و ڕەوتی هەڵوەشانەوە و لە بەر یەک چوون و داڕزانی لەشی گیاندارێک دوای مردنی.

خودکامگی / xodkāmegî، ـها/: *اسم.* سەرەڕۆیی؛ گوێ‌نەبیسی؛ لاساری؛ لە خۆ خەڕەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرەڕۆ بوون.

خودکامه / xodkāme، ـها؛ ـگان/: *صفت.* سەرەڕۆ؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی کەوتنە شوێن ویست و بیر و ڕای خۆ، بێ‌ڕاوێژکردن لەگەڵ کەسانی‌تر یان گوێ‌دان بە باوەری دیتران ‹حکومتهای خودکامه را مردم حمایت نمی‌کنند: خەڵک لە حکومەتی سەرەرۆ، پشتیوانی ناکەن›.

خودکاوی / xodkāvî/: *اسم.* خۆپشکنی؛ خۆکنەیی؛ کار و ڕەوتی خۆدۆزین؛ لە خۆ کۆڵینەوە. هەروەها: **خودکاو**

خودکرده / xodkarde/: *صفت.* خۆکردە؛ خۆکردوو؛ وێ‌کەردەی؛ جێبەجێ بوو بە هۆی خودی کەسەوە ‹خودکرده را تدبیر نیست: خۆکردە چاری ناچارە›.

خودکشی / xodkošî، ـها/: *اسم.* خۆکوژی؛ کاری خۆکوشتن؛ خۆ لە ناو بردن.

◘ **خودکشی کردن**: خۆکوشتن ‹صادق هدایت در سال ۱۳۳۰ خودکشی کرد: سادق هەدایەت لە سالی ۱۳۳۰(ک.هـ.)دا خوی کوشت›.

خودکفا / xodkafā, -kefā/: [فارسی/ عربی] *صفت.* خۆدابین؛ توانا بە دابین‌کردنی پێداویستگەلی خۆ، بێ یارمەتی یان کەڵک‌وەرگری لە کەسانی‌تر ‹در جهان امروز هیچ کشوری صددرصد خودکفا نیست: لە دنیای ئەمڕۆدا هیچ ولاتێ، سەتاسەت خوبژیو نیە›. هەروەها: **خودکفا بودن؛ خودکفا شدن؛ خودکفا کردن**

خودکفایی / xodkafāyî, -kefāyî/: [فارسی/ عربی] *اسم.* خۆبژیوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی خۆبژیو بوون.

◘ **به خودکفایی رسیدن**: بە خۆبژیوی گەیشتن ‹در سالهای اخیر در تولید گندم به خودکفایی رسیدیم: لەم سالانی دواییە، لە بەرهەم هێنانی گەنمدا، گەیشتینە خوبژیوی›.

خودگردان / xodgardān/: *صفت.* سەربەخۆ؛ خۆگەڕێن؛ بە دۆخ یان باری سەربەخۆییەوە ‹حکومت خودگردان: حکومەتی سەربەخو›.

خودگردانی / xodgardānî/: *اسم.* سەربەخۆیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەڕێوە چوون لە لایەن خەڵک یان نوێنەرانیانەوە ‹آنها سالها برای کسب خودگردانی جنگیدند: زۆر سالان بۆ بەدەس هێنانی سەربەخویی خەباتیان‌کرد›.

خودگزینی / xodgozînî/: *اسم.* خۆهەڵبژێری: ۱. کار و ڕەوتی هەڵبژاردنی خۆ ۲. کار و ڕەوتی هەڵبژاردن لە لایەن خودی کەسەوە.

خودمانی[۱] / xodemānî/: *صفت. [گفتاری]* خۆمانی؛ خوەمانی؛ وێمانە: ۱. بێ‌گرێ‌وگۆڵ؛ بە کوڵ و کۆی دۆستانەوە ‹رفتار خودمانی: ئاکاری خومانی› ۲. خۆمانە؛ لە خۆمان؛ بەش بە خۆمان؛

دژیٚ بێگانە ‹او خودمانی است، بیگانە نیست: ئەو خومانەیە، بێگانە نیە›.

خودمانی[٢]: *قید. [گفتاری]* خۆمانیانە؛ خۆمانی؛ خۆمانە؛ وێمانە؛ بە شێوەیەکی دۆستانە، بیٚئاوڕدانەوە لە ڕەسم و یاسا ‹خیلی خودمانی بە او گفتم: کاری کە تو می‌کنی، عاقبت خوشی ندارد: زۆر خومانیانە پێم گوت: ئەم کارە تۆ دەیکەیی، سەرەنجامێکی باشی نابیٚ›.

خودمحوری / xodmehvarî/: [فارسی/ عربی] *اسم*. ١. دۆخ یان چۆنیەتی بە تەوەرە و چەق دانانی هزر و بیری خۆ، بۆ هەر جۆرە بۆچوون و بڕیارێک ٢. دۆخ یان چۆنیەتی هزر و خواستی خۆ بە بنج و بنەمای هزر و خواستی دیتران زانین: **خودمداری**. هەروەها: **خودمحور**

خودمختار / xodmoxtār/: [فاسی/ عربی] *صفت*. سەربەخۆ؛ خۆگەڕێن؛ خاوەن سەربەخۆیی.

خودمختاری / xodmoxtārî/: [فارسی/ عربی] *اسم*. سەربەخۆیی؛ خۆگەڕێنی؛ کار یان ڕەوتی بەڕێوە بردنی کار و باری ناوخۆ و دابین‌کردنی ئاتاجگەلی خۆ، بە دەستی خۆ و بیٚ دەستێوەردانی نامۆیان.

خودمداری / xodmadārî/: [فارسی/ عربی] ☜ **خودمِحوَری**

خودمیرا / xodmîrā/: *صفت*. خۆکوژێن؛ خاوەن تایبەتمەندی یان توانای کوژاندنەوە یان لە کار خستنی خۆ بە شێوەی خۆکار.

خودنما / xodnemā ، ـها/: *صفت*. خۆنوێن؛ خۆنما؛ خۆڕانەر؛ کەللەبا؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە خۆنوێنی.

خودنمایی / xodnemāyî/: *اسم*. خۆنوێنی: ١. /ـها/ خۆنمایی؛ کردەوە یان چۆناوچۆنی نیشاندان و ڕانانی جوانی، دارایی یان کارانی خۆ؛ خۆنواندن؛ خۆڕانان؛ خۆ نوانن؛ ویٚئرمانەی؛ خۆ بە غللووری نیشان دان ‹کارشان رفتن بە شب‌نشینی و خودنمایی و تفاخر بود: کاریان چوونە شەونشینی و خونوێنی و فیز و دەمارفرۆشی بوو› ٢. دۆخ یان چۆنیەتی خۆنواندن؛ دەرکەوتن و دیاردان ‹ماه از پشت درختان خودنمایی می‌کرد: مانگ لە پشتی دارەکانەوە خۆی دەنواند›.

خودنویس / xodnevîs ، ـها/: *اسم*. پاندان؛ خۆنووس؛ قەڵەم پاندان؛ قەڵەم جاف؛ پێنووسیٚ کە خەزێنەیێکی بۆ جەوهەر هەیە و بە گوشاری سەری، جەوهەر هێدی‌ـهێدی دەڕژێتە ناو نووکەکەیەوە و دەنووسیٚ.

خودی / xodî ، ـها/: *صفت*. خۆیی؛ خۆمانە؛ وێمانە؛ خوەیی؛ماڵخۆ؛ خۆماڵی؛ ناڤخۆ؛ پێوەندیدار یان بەند بە خودی کەس یان دەستەیەکەوە. بەرانبەر: **بیگانە** ‹تقسیم جامعە بە خودی و غیرخودی خطرناک است: دابەشینی کۆمەڵگا بە خویی و ناخویی پرمەترسیە›.

خودیابی / xodyābî ، ـها/: *اسم*. کار یان ڕەوتی خۆدۆزینەوە؛ ناسین و دۆزینەوەی توانایی و لێهاتوویيگەلی خۆ ‹خودیابی قدم نخست خودباوری است: خۆ دوزینەوە یەکەم هەنگاوی لەخۆڕابینیە›.

خودیاری / xodyārî ، ـها/: *اسم*. خۆیاری؛ کار یان ڕەوتی یارمەتی‌دانی کەس یان تاقمێک بۆ دابین‌کردنی پارە و پێداویستی خۆیان ‹این مدرسە از راه خودیاری مردم ساختە شدە است: ئەم قوتابخانەیە بە خویاری خەڵک کراوەتەوە›.

خور[١] / xor ، ـها/: *اسم*. ڕێژگە؛ دەمی چۆم لە شوێنی گەیشتنی بە زەریا، کە لەوێدا شەپۆل و ئاوی چۆم یەک دەگرن.

ـ خور[٢]: *پیواژە*. ـخۆر؛ ـ خوەر؛ ـ وەر: ١. /ـها/ بخۆر؛ بخوەر؛ خۆرا ‹نان‌خور: نان‌خۆر› ٢. ـ گر؛ بەرکەوتوو؛ لێکەوتوو؛ جێگرتوو لە بەرامبەر شتێکەوە ‹بادخور: باخور›.

خوراک / xorāk ، ـها/: *اسم*. خۆراک؛ خوراک: ١. هەردە؛ خوارن؛ خواردن؛ خواردەمەنی؛ خواردنی؛ واردەمەنی؛ خورد؛ واردە؛ ڕوەرە؛ چەرە؛ چێشت؛ ئەوەی بۆ لابردنی برسیەتی

دەخورێـت ‹خـوراک روزانـه: خـوراکی ڕۆژانـه›
٢. [مجازی] پێخۆر؛ شێو؛ چێشتێ کـه لـێنرابێ
٣. هێندێ لە دەرمان کە بـە جارێـک ئـەخورێ
٤. [مجـازی] پێـز؛ کالەدونـد؛ مـاکی سـەرەکی پێویست بـۆ شـتێک ‹ایـن الیاف خـوراک چهارمـاه کارخانـه را تـأمین مـی‌کنـد: ئـەم هەودایـە خـوراکی چوارمانگی کارخانەکە دابین دەکا›.

خوراکی[1] / xorākî ، ـهـا/: /اسـم. خواردەمـەنی؛ واردەمـەنی؛ خـۆرەک؛ خـۆراک؛ خـۆراکی؛ چشت‌مشت؛ خواردەمەنیگەلی جگە لە پێخۆری ڕۆژانە کە زیـاتر بـۆ چێـژ وەرگـرتن دەخورێـت (وەک شـیرینی، چـەرەز، میـوە، چلـووره و...): **تنقلات**

خوراکی[2]: صفت. خواردەمـەنی؛ خـواردنی؛ لـه باوی خواردن ‹میوەی ایـن درخـت خـوراکی است: بەری ئەم دارە خواردەمەنیە›.

خورانـــدن / xorāndan/: مـــصدر. متعـــدی. //**خورانـدی**: خۆرانـدت؛ **مـی‌خـورانی**: دەخـۆرێنی؛ **بخوران**: بخۆرێنە// دەرخوارد دان؛ دەخـوارد دان؛ دانە دەرخوارد؛ پەژقاندن: ١. خۆراندن؛ خۆرانن؛ وەردایش؛ پێخۆر دان بە گیانداریک ‹بـا پـستانک بـه او شـیر خورانـد: بـه مەمکـەمژە شـیری دایـە دەرخواردی› ٢. بە زۆر شتێک دانـە گیانـدارێک بیخوا ‹به زحمت توانستم شربت را بـه او بخـورانم: بـه ئاسـتەم تـوانیم شـەربەتەکـە بەمـە دەرخـواردی›
٣. [مجازی] دانەخورت؛ خـستنە جـێ؛ شـیاندن ‹به هزار زحمت آن قطعه را به موتور خوراندم: به هـەزار دەردیسەری ئەو تیکـەم دایـە خـورتی موتۆرەکـە›:
خورانیدن. هەروەها: **خواراندنی**

■ صفت فاعلی: **خوراننـده** (دەرخـوارددەر)/ صـفت مفعـولی: **خورانـده** (دەرخـوارددراو)/ مـصدر منفـی: **نَخوراندن** (دەرخوارد نەدان)

خورانیدن / xorānîdan/ ☜ **خوراندن**

خورجین / xorcîn/: [از عربی] ☜ **خُرجین**

خورجینک / xorcînak/: [از عربـی/ فارسـی] ☜ **خُرجینک**

خور-خـور / xorxor ، ـهـا/: صوت. پرخـەپـرخ؛ مرخەمرخ: **خُر-خُر**

خـــورد / xord/: /اسـم. ١. خـــورد؛ خـــۆراکی؛ خواردەمـــەنی؛ خـــواردنی؛ هـــەردە؛ واردە؛ وەرە؛ پێخۆر ‹خورد و خوراک: خورد و خـۆراک› ٢. /ــهـا/ [خیـاطی] چینی زۆر ورد کـە بـە کێـشانی بـەنی تەقەڵ لە دروومانـدا درووس ئەبێ.

◘ **به خورد کسی دادن**: بە دەرخـوارد کەسـێک دان؛ دانە دەرخواردی کەسێ ‹غذای شب مانـده را بـه خـورد مـن داد: چێـشتی شـەومەنەی دایـە دەرخواردم›.

خورد / xûrd/ ☜ **خُرد**

خوردبین / xûrdbîn/ ☜ **خُردبین**

خوردبینی / xûrdbînî/ ☜ **خُردبینی**

خـــوردگی / xordegî ، ـهـا/: /اسـم. خـــوراوی؛ داخـــوراوی؛ داڕزاوی؛ ئـــەرەواردەی؛ پـــواوی؛ ساویاگی؛ کەلی؛ زەپ دیتوویی، پرتووکاوی یـان ڕووشـــاوی بـــەهۆی هۆکارگـــەلی میکـــانیکی، فیزیکی، کیمیاوی یان کۆیێک لەوانەوە ‹خوردگی فلزات: خوراوی کانزاگەل›.

خوردن / xordan/: مصدر. متعدی. لازم.// **خوردی**: خواردت؛ **می خوری**: دەخۆی؛ **بِخور**: بخۆ// خواردن:
□ متعـدی. ١. خـوارن؛ خـارن؛ فـارن؛ وەردش؛ وەردایش؛ واردەی؛ هەردن؛ هەردەن؛ قووت‌دانی پێخۆر (زۆرتر دوای جـاوین) لـە ڕێـی گـەرووەوە بەرەو گەدە ٢. [گفتاری] خواردنـەوە؛ هەڵـقوڕان؛ قەخارن؛ ئەوەواردەی؛ واردەیوە ‹آب خـوردن: ئـاو خواردن› ٣. قووت دان؛ داپەچنین؛ داقورتانـدن؛ هشاڤتن؛ لەپنەی؛ ئاسەیرە ‹کلاغ صـابون را خـورد: قەلەکـە سـابوونەکەی خـوارد› ٤. داگیرکـردن؛ واردەی؛ بە ناڕەوا خۆ بـە خـاوەنی شـتێ‌کـردن ‹مـال کـسی را خـوردن: مالّـی کەسـێ خـواردن›
٥. دانـەبا؛ بـە بـا دان؛ مەزخانـدن؛ خـەرج و باخت‌کردن ‹هر چه از پدرش مانده بود خورد: هەرچی

له باوکیەوە بە جێ مابوو خواردی› ٦. ☜ فرو خوردن، **فرو** ٧. خواردنەوە؛ ئالۆش هێنان؛ خستنە خارشت؛ بەدیهێنانی خوریان یا ماسین بەهۆی پێوە تەقان و ساویانەوە ‹لباس پشمی تنم را می‌خورد: بەرگی لە خوری لەشم دەخوانەوە› ٨. خواردنەوە؛ واردەیرە؛ دارزاندن؛ پواندن؛ بەدیهێنانی پرتووکاوی و دارزیاگی ‹عرق دستش پشت ساعت را خورده بود: ئارەقی دەستی پشتی ساعەتەکەی خواردبوو› □لازم. ٩. /مجازی/ کەوتنە بەر ئازار یان تەوەرەیەکەوە ‹خودش هم نفهمید از کجا خورده است: خۆیشی نەیزانی لە کوێوە خواردوویەتی› ١٠. چۆک دان؛ شکست خواردن؛ دۆڕاندن ‹خیال می‌کنی من از تو می‌خورم؟: وادەزانی من لە بەرانبەر تۆوە چۆک دەدەم؟› ١١. دان؛ کەوتن؛ شتێ لێدان ‹گلوله خوردن؛ زمین خوردن: گولله خواردن؛ کەوتنە زەوی› ١٢. کەوتنە بەر تاو یان تەوژمی شتێکەوە ‹اتو خوردن؛ غصه خوردن: دەق خواردن؛ خەفەت خواردن› ١٣. پێکەفتن؛ پەنەواردەی؛ یەک گرتنەوە ‹این رنگ به دیوار می‌خورد: ئەم ڕەنگە بە دیوارەکە نەخوا› ١٤. هاوکات بوون؛ هەوگاف بوون ‹عروسیمان خورد به موشکباران: زەماوەنەکەمان خواردید مووشەکبارانەکەوە› ١٥. واردەیوە؛ بە جێگەیێ گەیشتن یان تا ئەوێ درێژەدار بوون ‹این خیابان می‌خورد به میدان مرکزی: ئەم شەقامە نەخواتە مەیدانی ناوەندی›. هەروەها: **خوردنی**

■ صفت فاعلی: **خورنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **خورده** (خوراو)/ مصدرمنفی: **نَخوردن** (نەخواردن)

خوردنی [1] / xordanî ، ـها/: *اسم.* خواردەمەنی؛ خواردنی؛ واردەمەنی؛ واردە؛ چەرە؛ خۆرەن؛ پێخۆر؛ وەر؛ ئەوی وەک چێشت یان چەرە کە بۆ خواردن دەبێ ‹توی خانه هیچ خوردنی نداریم: هیچ خواردەمەنیمان لە مالدا نیە›.

خوردنی [2] / ـها/: *صفت.* خۆرەن؛ شیاوی خواردن؛ خاوەن چۆنیەتی خۆراکێکی باش ‹ناهار امروز اصلاً خوردنی نبود: فراوێنی ئەمڕۆ هیچ خۆرەن نەبوو›.

خوردوخوراک / xord-o-xorāk/: *اسم.* */گفتاری/* خورد و خۆراک؛ واردە و چەرە؛ پێخۆر؛ خواردەمەنی؛ چێشت ‹این پول به اندازه‌ی خوردوخوراک یک نفر هم نیست: ئەم پارە بەقەی خورد و خوراکی تاکە کەسێکیش نیە›.

⊡ **خوردوخوراک نداشتن**: ١. برس چوونە بەس؛ برس بەسیان؛ بەهۆی ناساقی لەش یان زەینەوە لە خواردن کەوتن ‹دو ماه خورد و خوراک نداشتم: دوو مانگ برسم چووبووە بەس› ٢. */نامتداول/* بێ پێخۆر بوون.

از خورد و خوراک افتادن: لە خواردن کەوتن؛ بزۆک بۆ خواردن نەمان ‹پاک از خوردوخوراک افتاده بود: تەواو لە خواردن کەوتبوو›.

خورده / xorde, xûrde/ ☜ **خُرده**

ـ خورده / xorde ، ـها/: *پیواژه.* ـخواردوو؛ ـلیداو؛ ـ واردە؛ لێکەوتوو؛ وە بەر شتێ کەوتوو ‹شکست‌خورده؛ آفتاب‌خورده: شکست‌خواردوو؛ هەتاولیداو›.

خوردەبرده / xordeborde/: *اسم. /گفتاری/* ڕوودەربایسی؛ پەروا؛ پارێز ‹من با کسی خوردەبرده ندارم: من ڕوودەربایسیم لە کەس نیە›: **خُردەبرده**

خورسند / xorsand/ ☜ **خُرسَند**

خورسندی / xorsandî/ ☜ **خُرسَندی**

خورش / xoreš ، ـها/: *اسم.* ١. خۆرش؛ خۆرشت؛ خوەرشت؛ مەرگە؛ ترشک؛ شلە؛ خۆرشتی گرار؛ شلە دەگەڵ گرار؛ پێخۆری کولاو؛ هەر یەکە لە پێخۆرگەلی لێندراوی کەم یا زۆر ئاودار کە زۆرتر دەگەڵ پلاودا دەخورێ: **خورشت** */گفتاری/* ٢. */ادبی/* خۆراک؛ خواردەمەنی؛ واردەمەنی؛ واردە؛ هەردە.

خورشت / xorešt/ ☜ **خورش ـ ١**

خورشید / xoršîd/: *اسم.* خۆر؛ خوەر؛ وەر؛ هۆر؛

وێرە؛ ڕۆ؛ ڕۆژ؛ ڕۆژیار؛ ڕۆجیار؛ ڕۆچیار؛ تیرۆژک؛ تاو؛ تاف؛ هەتاو؛ هەتاف؛ ئافتاو؛ ئەفتەو؛ خوەرەتاو؛ ڕۆژی ئاسمان؛ ئەستێرەی خۆربەند کە لە ڕۆژانی بێ‌هەوردا لە ئاسمانەوە دەدرەوشێ و سەرچاوەی ڕۆشنایی و تینی زەویە.

خورشیدی / xoršîdî/: *صفت.* هەتاوی؛ ڕۆژی؛ پێوەندیدار یان سەر بە خۆر ‹سال خورشیدی: سالی هەتاوی›.

خورگرفت / xorgereft ، ـها/: *اسم.* خۆرگیران؛ وەرگیریەی؛ دۆخی جێگرتنی گۆی مانگ لە نێوان زەوی و خۆردا.

خورند / xorand/: *صفت.* شیاو؛ لەباو؛ لەبار؛ دەرخۆر؛ ژهەژی؛ هەژ؛ هاوسان و بساز لەگەڵ شتێکدا و دەردخواردووی ئەو شتە ‹گرز باید خورند پهلوان باشد: گورز دەبێ شیاوی پاڵەوان بێ›.

خورندگی / xorandegî/: *اسم.* داڕزاوی؛ خوراوی؛ تایبەتمەندی فیزیکی یان کیمیایی شتێ کە دەبێتە هۆی پوان و لە بەر یەک چوونی.

خورنده / xorande ، ـها/: *صفت.* داڕزێنەر؛ داپەچقێنەر؛ داپەڕتێنەر؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی داڕزاندنەوە ‹اسید مادەای خورندە است: ئەسید ماکێکی داڕزینەرە›.

خوروپف / xor(r)-o-pof/: *اسم.* پرخە؛ پرخەپرخ؛ خرپۆق؛ خرپە؛ مرخەمرخ.

خوره / xore/: *اسم.* گولی؛ گوڕی؛ نویرە؛ پیسی؛ کفت؛ شەقافلووس؛ پووتک؛ خیرک؛ خۆرە؛ جوزام؛ نەخۆشینی پێستی پەرەگر کە دەبێتە هۆی داکەوتنی لێو و کەپۆ و قامک.

▣ **خوره داشتن:** گول بوون؛ گیرۆدەی گولی بوون.

خورەی کاری را داشتن: *[مجازی]* سەر بۆ کارێ خوریان؛ سەر لە شتێ ئێشان؛ هۆگری کارێ بوون و شێلگیر بوون لە سەری: **کرم کاری را داشتن**

خوره گرفتن: گولی‌گرتن؛ گول بوون؛ پیسی‌گرتن؛ تووشی گولی هاتن؛ بە نەخۆشی خۆرە ئاوقان.

خوزی / xûzî/: *صفت.* خووزی: ۱. سەر بە خووزستان ۲. *ـها/* خەڵکی خووزستان.

خوش[1] / xoš/: *صفت.* خۆش؛ خوەش؛ وەش: ۱. شاد؛ دڵپەسند ‹آن روز همه خوش بودیم: ئەو ڕۆژە هەموو خۆش بووین› ۲. *[ادبی]* چاک؛ باش؛ خاس؛ قەنج.

▣ **خوش به حالت:** *[گفتاری]* خۆزگە بە خۆت؛ خۆشی لە خۆت؛ خۆش بە دیارت؛ وەشڵەی پنەت؛ خۆش بە حاڵت.

▣ **خوش آمدن:** خۆش هاتن؛ وەش ئامەی: ۱. بە دڵ بوون؛ پەسند بوون؛ پێ‌خۆش بوون؛ حەز لێ‌بوون ‹از آن خانه خوشش آمد: لەو ماڵە خۆشی هات› ۲. بە خێر هاتن؛ هۆی خۆشحاڵ بوون؛ بوونە هۆی گەشانەوە ‹هر کس بیاید خوش آمده است: هەرکەس هات بە خێر بێ›.

خوش بودن: شا بوون؛ شاد بوون؛ خۆشحاڵ بوون؛ بەدەماخ بوون؛ کەیف ساز بوون؛ کەیف کۆک بوون؛ وەش بیەی.

خوش داشتن: پێخۆش بوون؛ حەز کردن؛ حەز لێ بوون؛ پنەوەش بیەی؛ هەرەک بوون؛ دڵ پێوە بوون ‹خوش دارم امروز تو را مهمان کنم: پێم خۆشە ئەمڕۆ میوانت کەم›.

خوش کردن: پێخۆش بوون؛ حەز کردن؛ واز لێ بوون؛ هەرەک بوون؛ گەرەک بوون؛ دڵ پێوە بوون؛ پنەوەش بیەی ‹خوش کردەام امشب باهم برویم گردش: پێم خۆشە ئەمشەو پێکەوە بچین بۆ گەڕیان›.

خوش ـ[2]: *پیشوازە.* خۆش ـ ؛ خوەش ـ ؛ وەش ـ ؛ خاس ـ ؛ چاک ـ ؛ باش ‹خوش‌آواز؛ خوش‌عطر: خۆش‌بێژ؛ خۆش بەرامە›.

خوشا / xošā/: *صوت.* چەن‌خۆشە؛ خۆشە؛

خۆشا؛ وەشا؛ وەشەن؛ خۆزگە؛ خۆزی؛ وەشڵەی؛ وەڕەکن؛ وەڕەکینا؛ وەڕەک؛ وەڕەکنا ‹خوشا شاهو و چشمەسارانش: چەن خۆشە شاهۆ و سەرچاوگەکانی›.

◘ **خوشا به حالت**: خۆزگە بە خۆت؛ خۆشی لە خۆت؛ وەشڵەی پنەت/ پەنەت؛ چەندە خۆشبەختی؛ چەند بەختیاری (بە کەسێک دەگوترێ کە بار و دۆخێکی خۆشی ببێ یان چاوەڕێی ڕووداوێکی خۆش بێ).

خوشاب / xošāb/: اسم. [قدیمی] ١. وەشاو؛ خۆشاو؛ خوەشاو؛ قەیسی و هەنجیر و مەویژ و... ئاوکراو ٢. کومپووت؛ میوەی هێندێک لە شەربەتدا کولاو.

خوشامد / xošāmad، ـها/: اسم. خۆشاتن: ١. بە خێراتن؛ خێر هێنان؛ بە خێر هاتن؛ خۆشهاتن؛ وەش‌ئامەی؛ وتەیێ کە بۆ پێشوازی‌کردن لە کەسێک ئەگوترێت ‹وزیر به مهمانان خوشامد گفت: وەزیر بەخێرهاتنی لە میوانەکان کرد› ٢. وتەیەک کە بۆ خۆشحاڵ کردنی دڵی کەسێک و ڕاکێشانی خۆشەویستی و سەرنجی دەگوترێ.

خوشامدگویی / xošāmadgûyî، ـها/: اسم. ١. کار و ڕەوتی خێراتن و خۆشاتن کردن؛ بە خێر هێنان، یان گوتنی زاراوە و ڕستەگەلی پێشوازی کردن لە کەسێک، وەک: خێرهاتن؛ وەش‌ئامەی؛ خۆشاتن بە نیشانەی پێخۆش بوون لە هاتنی ئەو کەسە ‹پس از خوشامدگویی، مهمانان به اتاقهایشان هدایت شدند: دوای بە خێرهێنان، میوانەکان ڕێنومایی کران بۆ دیوەکانیان› ٢. پێدا هەڵگوتن؛ کار یا ڕەوتی پێ‌هەڵگوتن؛ پێ‌هەڵدان ‹زیبایی خط شما یک واقعیت است و قصد خوشامدگویی ندارم: جوانی خەتی ئێوە بە ڕاستیە و من خەیاڵی پیداهەڵگوتنم نیە›.

خوش‌اندام / xošandām/: صفت. هنف؛ وەش‌ئەندام؛ بەژن‌ڕێک؛ بەژن لەبار.

خوشایند / xošāyand/: صفت. دڵخواز؛ دڵواز؛ خۆش؛ خوەش؛ وەش؛ بەردڵ؛ پێکەوتوو؛ پەسند؛ بەردڵ‌کەوتوو؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی دڵپەسەند و دڵخواز بوونەوە ‹رفتار خوشایند؛ منظرەی خوشایند: ئاکاری دڵخواز؛ دیمەنی خۆش›.

خوشباش / xošbāš، ـها/: اسم. [ادبی] شاواش؛ شاباش؛ پیرۆزبایی.

خوشباور / xošbāvar، ـها؛ ـان/: صفت. خۆشباوەڕ؛ وەشباوەڕ؛ دڵساف؛ بێ فێڵ و فەرەج؛ بە خوو یان تایبەتمەندی خۆشباوەڕی ‹مرا بگو که چقدر خوشباور هستم!: تۆ بزانە من چەند خۆشباوەڕم!›.

خوشباوری / xošbāvarî، ـها/: اسم. خۆشباوەڕی؛ وەشباوەڕی: ١. خوو یان تایبەتمەندیێک کە ئەبێتە هۆی ئەوە کەسێک قسە یان هەواڵی خۆش زوو باوەڕ بکا یان سەبارەت بەوانەوە، هەڵسەنگاندنێکی خۆشبینانەی هەبێ ٢. زووباوەڕی؛ کار یا ڕەوتی باوەڕ کردن بە قسەی مەردم بە بێ لێکۆڵینەوە.

خوشبخت / xošbaxt، ـها؛ ـان/: صفت. بەختەوەر؛ بەختیار؛ بەختدار؛ خۆشبەخت؛ وەشبەخت؛ خاوەن بەختیاری؛ بە بەخت؛ قیوڵدار ‹مرد خوشبخت: پیاوی بەختەوەر›. هەروەها: **خوشبخت بودن؛ خوشبخت شدن؛ خوشبخت کردن**

خوشبختانه / xošbaxtāne/: قید. بەختەوەرانە؛ خۆشبەختانە؛ وەشبەختانە؛ بە خۆشیەوە؛ وشەیەکە بۆ پیشاندانی چاکی ڕووداوێک بە کار ئەبرێ ‹خوشبختانه امسال محصول گندم خوب بود: خۆشبەختانە ئەوساڵ داهاتی گەنم چاک بوو›.

خوشبختی / xošbaxtî، ـها/: اسم. خۆشبەختی؛ وەشبەختی؛ بەختەوەری؛ بەختیاری؛ بەختداری؛ خۆش‌نگینی؛ دۆخی هەبوونی ژیانی دڵخواز و پڕخۆشی ‹ثروت خوشبختی نمی‌آورد: ماڵ، خۆشبەختی ناهێنێ›.

خوشبین / xošbîn، ـها؛ ـان/: صفت. گەشبین؛

خۆشـبین؛ چـاکبـین؛ دڵـڕوون؛ هزربـاش؛ وەشوین؛ هەر بە هومێـد؛ دوور لـە ناهومێـدی؛ خاوەن خۆشـبینی ‹بـە آینـده خوشـبین هـستم: بـە داهاتوو خۆشبینم›.

خوشـبینی / xošbînî، ـهـا/: اسم. گەشـبینی؛ خۆشبینی؛ وەشوینی: ١. باوەڕ بە چـاک بـوونی دیاردەیەک، ڕووداوێک یان کەسێک ٢. باوەڕ بە چـاک بـوونی ڕووداوەکـان و لـە گەشـە بـوونی جەهان و هیواداری بە داهاتوو ‹خوشبینی به آینـده از اعتماد بشریت و توانایی‌های آن سرچـشمه مـی‌گیـرد: خۆش‌بینی بـە داهـاتوو لـە بـاوەڕ بـە مرۆڤـایەتی و تواناییەکانی سەرچاوە دەگرێ›.

خوش‌پز / xošpoz/: [فارسـی/ فرانـسوی] صفت. [گفتاری] تەکووز؛ قۆز؛ وەش‌دوخت؛ خاوەن جل و بەرگ و ئارایشی جوان و دڵخواز.

خوشپوش / xošpûš، ـهـا؛ ـان/: صفت. پۆشـتە: ١. کـۆک؛ جلـک‌تـازە؛ تـەڕپۆش؛ خـۆش‌پـۆش؛ پۆشـتە و پـەرداخ ‹یـک جـوان خیلـی خوشـپوش راهنمـایی مـا را برعهـده داشـت: لاوێکـی زۆر پۆشـتـە ڕێنوێنی ئێمەی بە ئەستۆ بوو› ٢. بە خوو و توانای لە بەرکردنی گنجـی شـیاو و جوانـەوە ‹آزاد مـرد خوشپوشی بود: ئازاد پیاوێکی پۆشتە بوو›. هەروەها: **خوشپوشی**

خوشـــتراش / xoštarāš/: صـــفت. لـــەبار؛ ڕێک‌وپێک: ١. باش تاشراو ‹مجسمه‌ی خوشـتراش: پەیکـەری بـاش‌تاشـراو› ٢. جـوان و چەلـەنگ؛ خوشیک ‹هیکل خوشتراش: تووزی ڕێک‌وپێک›.

خوش تیپ / xoštîp/: [فارسی/ فرانـسوی] صفت. نەرمەنیـشک؛ جوانخـاس؛ جـوان؛ خوشـیک؛ وەشەک؛ خاوەن ئەنـدامی ڕێـک‌وپێـک و ڕازاوە ‹خیلی خوش‌تیپ شده بود: زۆر نەرمەنیشک بووبـوو›. هەروەها: **خوش‌تیپی**

خوش جنس / xošcens/: [فارسـی/ عربـی] صفت. ١. ڕەگەز چاک؛ بە کالەدەندی باشەوە ٢. [کنـایی] دلاوەر؛ دڵ‌هاوەر؛ باش ‹مدیرمان خوش‌جنس است و بیخود سخت نمی‌گیرد: بەرپرسەکەمان، دلاوەرە و لە خۆوە بەرۆکمان ناگرێ›. هەروەها: **خوش‌جنسی**

خوشـــحال / xošhāl/: [فارسـی/ عربـی] صـفت. خۆشـحاڵ؛ وەشـحاڵ؛ پـەرداخ؛ شـاد؛ شـادمان؛ بەدەماخ؛ وەکەیف.

▣ **خوشحال شدن**: خۆشحاڵ بوون؛ دڵشاد بوون؛ شاد بـوون؛ وەشـحاڵ بیـەی ‹از دیـدنت خیلـی خوشحال شدم: لـە دیتنـت زۆر خۆشـحاڵ بـووم›. هەروەها: **خوشحال کردن**

خوشـــحالی / xošhālî/: [فارسـی/ عربـی] اسـم. [گفتاری] خۆشحاڵی؛ وەشحاڵـی؛ خۆشـدەماخی؛ بە کەیفی؛ خوەشڵەخوەشی؛ دڵـشادی؛ شـادی؛ هەڤەس.

▣ **خوشحالی داشتن**: شـیاوی خۆشـحاڵ بـوون؛ گونجاو بۆ شاد بـوون ‹موفقیت، خوشـحالی دارد: سەرکەوتن، شیاوی خۆشحاڵ بوونە›.

خوشـحالی کـردن: شـایی‌کـردن؛ خۆشحاڵـی کردن؛ خەریکی شایی بوون ‹همه دست می‌زدند و خوشحالی می‌کردند: هەموو چەپڵەیان دەکوتـا و شاییان دەکرد›.

خوش‌حساب / xošhesāb، ـها/: [فارسـی/ عربـی] صفت. حەساب‌ڕاست؛ سەرڕاست؛ خۆش‌حەسـاو؛ خـۆش/ وەش حەسـێب؛ خـاوەن خـوو یـان تایبەتمەنـدی قـەرز دانـەوە لـە سـەر وەختـدا ‹مشتریهای ما همه خوش‌حساب هـستند: مـشتەریانی ئێمـە هـەموو حەسـاب‌ڕاسـتـن›. هـەروەها: **خوش‌حسابی**

خوش خبر / xošxabar/: [فارسـی/ عربـی] صفت. خـۆش‌خەبـەر؛ خـۆش‌خـەوەر؛ مـژدەهێن؛ مـزگێنیدەر: ١. خـاوەن هەواڵـی خـۆش ‹خوش‌خبر باشی! چـه شده؟: خـۆش‌خەبـەر بی! چ بـووە؟› ٢. خـاوەن خـوو یـان توانـایی هێنـانی هەواڵی خۆش ‹تـو همیـشه خـوش‌خبر هـستی: تـۆ هەمیشە خۆش‌خەبەری›. هەروەها: **خوش‌خبری**

خوشـخدمتی / xošxedmatî، ـهـا/: [فارسـی/

عربی] اسم. خۆش‌خزمەتی؛ کار یان ڕەوتی خزمەت‌کردن، زیاتر لەوەی کە پێویستە، تەنیا بۆ سەرنج ڕاکێشانی کەسێک و قازانج لێ وەرگرتنی ‹آنقدر خوشخدمتی کرد تا وزیر شد: ئەوەندە خوش‌خزمەتی کرد، بوو بە وەزیر›.

خوشخرام / xošxarām/: صفت. [ادبی] خەرامان؛ چەلەنگ؛ لەنجەجوان؛ بە لەنجە و لار؛ خۆش‌گومەتە؛ خۆش‌خلنگ.

خوشخواب / xošxāb/: صفت. ۱. خەوخۆش؛ خۆش‌خەو؛ خەو-خەو؛ بە خوو یان لێهاتوویی چاک و هاسان خەوتنەوە ۲. ☜ تشک خوشخواب، **تشک**

خوشخوان / xošxān ، ـها/: صفت. دەنگ‌خۆش؛ دەنگ‌بێژ؛ خۆشبێژ؛ خۆشاواز؛ خۆشخوێن؛ وەشواچ؛ وەشوان ‹گر خوش‌آواز بودی و خوشخوان: ئەگەر دەنگ‌خوشیش بووبایە›.

خوش‌خوراک / xošxorāk/: صفت. ۱. خۆش‌خۆر؛ خواردە؛ خوەش‌خەوەر؛ وەشەوەر؛ خاوەن بژۆکی باش ‹بچەها همه خوش‌خوراک هستند و هیچ وقت غذا از سر سفره بر نمی‌گردد: منداڵەکان هەموو خوش‌خۆرن و هیچ کاتێ چێشت لە سەر خوان ناگەڕێتەوە› ۲. (الف) خۆش‌چێشکە؛ خاوەن چێژەی باش ب) خوازیاری خواردەمەنی خۆش و بە سەلیقە لە هەڵبژاردنیاندا ۳. خۆش‌خوراک؛ شیاو بۆ دروست کردنی پێخۆری چاک ‹این برنج خیلی خوش‌خوراک است: ئەم برینجە، زۆر خوش‌خوراکە›.

خوش‌خوشان / xošxošān/: صفت. [گفتاری] شاگەشکە؛ خۆش‌ـخۆش؛ لە سەر شادی و شادمانی زۆر ‹عروس گریه می‌کرد و مادر خوش‌خوشان بود: بووک دەگریا و دایک شاگەشکەی دەکرد›.

خوش‌خوشک / xošxošak/: قید. نەرمەنەرم؛ بە نەرمێک؛ لۆژەلۆژ؛ بە هێمنی؛ بە ئارامی؛ لەسەرخۆ؛ وردە- وردە؛ ئارام- ئارام؛ گۆڤا-گۆڤا؛ هێدی- هێدی؛ وەش-وەش؛ شێنەشێنەی؛ شێنەی؛ بە هێوری ‹خوش‌خوشک رفتند تا نزدیک ظهر به آبشار شەلماش رسیدند: نەرمەنەرم ڕۆیشتن و دەوری نیوەڕۆ گەیشتنە تاڤگەی شەلماش›.

خوش‌خیال / xošxiyāl ، ـها/: [فارسی/ عربی] صفت. [مجازی] خۆش‌خەیاڵ؛ خاوەن گەشبینی لە ڕادەبەدەر و نابەجێ ‹من چقدر خوش‌خیال بودم که به امید تو ماندم: من چەندە خۆش‌خەیاڵ بووم وا بە هیوای تۆ مامەوە›. هەروەها: **خوش‌خیالی**

خوش‌خیم / xošxîm/: صفت. خۆش‌هێم؛ خۆشخوو؛ بێ‌گرێ؛ بێ کارتێکەری یان کاردانەوەی زیاندەر یان مەترسیدار ‹غدەی خوش‌خیم: لکی خوش‌هێم›.

خوش دست / xošdast/: صفت. خۆشدەست؛ خوەشدەس؛ وەشدەس؛ هولی؛ خاوەن دۆخ یان چۆنیەتیەکی وا کە بە هاسانی لە دەستدا بخونجێ و بە کار بگیردرێ ‹ارەی خوش‌دست: هەرەی خوشدەست›.

خوشدل / xošdel/: صفت. ۱. دڵشاد؛ دڵخۆش؛ شاد؛ دەماخ‌چاخ ۲. ڕازی؛ ڕەزامەند؛ قایل؛ قادێ. هەروەها: **خوشدلی**

خوش‌ذوق / xošzowq, -zo:q ، ـها؛ ـان/: [فارسی/ عربی] صفت. بەزەوق؛ بە سەلیقە؛ خۆش‌چێژ؛ خاوەن هێز و زۆخی نوێکاری.

خوشرقصی / xošraqsî ، ـها/: [فارسی/ عربی] اسم. [تعریض] کلکەفلێ؛ کلکەلەقێ؛ جووچکەلەقێ؛ کلکەسووتە؛ کار و کردەوەی زمانلووسانە و بە مەرایی بۆ بە دەسهێنانی دڵی کەسێک و قازانج لێ‌وەرگرتنی ‹کارش شده است خوشرقصی پیش معلمها: کاری بۆتە کلکەلەقێ لای مامۆستایان›. هەروەها: **خوش‌رقصی**

خوش رکاب / xošrekāb/: [فارسی/ عربی] صفت. خۆش‌زەنگوو؛ خوەش‌سواری؛ وەش‌وەزنگی؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی چاک سواری دانەوە ‹اسب خوش‌رکاب: ئەسپی خوش‌زەنگوو›.

خوشــــرو / xošrow/: صـفت. خۆشــبەز؛ بــەزا؛ نەوەن؛ شاتر؛ قۆچـاخ؛ گـورجوگـۆڵ؛ کرژوکـۆڵ؛ چوست و چەلەنگ؛ بزۆز؛ بڕۆ؛ کرژ؛ لۆپت؛ لۆتەر؛ خێرا لە ڕۆیشتندا.

خوشرو / xošrû ، ـها؛ ـیان/: صفت. ڕووخـۆش؛ خۆشـڕوو؛ ڕووگــەش؛ ڕووگوشــاو؛ ڕووگوشــاد؛ ڕووکراوە؛ لــەزگین؛ وەشــڕوو(نێرینــە)؛ وەشــڕوە (مێینــە)؛ دەم بــە پێکــەنین ‹یـک آقـای مـؤدب و خوشرو جلو آمد: پیاوێکی بە ئەدەب و ڕووخۆش هاتــە پێشەوە›. هەروەها: **خوشرویی**

خوش‌زبان / xošzabān ، ـها/: صفت. *[مجازی]* قــسەخۆش؛ خــۆش‌زمــان؛ خــوەش‌زوان؛ زمان‌خۆش؛ شیرین‌زمان؛ خۆش‌دەڤ؛ دەمپـاراو؛ خۆش‌گفت؛ خاوەن وتاری خۆش و دڵڕفێن یـان پاراو ‹راهنمایمان مردی خوش‌زبان بود: ڕێنوماکـەمان پیاوێکی قسەخۆش بوو›.

خوشقدم / xošqadam/: [فارسـی/ عربـی] *صفت.* *[فرهنگ‌مردم]* خۆشقەدەم؛ پێ‌بەوەدم؛ پێ و قەدەم چاک ‹بچه خوشقدم بود و بعد از آمدنش کـار و بـار مـا خوب شد: منداڵەکە پێ‌بەوەدم بوو و دوای هاتنی، کـار و بارمان باش بوو›.

خوش‌قلـب / xošqalb/: [فارسـی/ عربـی] *صفت.* *[مجازی]* دڵپاک؛ دڵخوازیار؛ خۆشدڵ؛ خوازیـاری خۆشی هەمووان ‹سارا خیلی خـوش‌قلـب و مهربـان اسـت: سـارا زۆر دڵـپاک و میهرەبانــە›. هــەروەها: **خوش‌قلبی**

خوش‌قواره / xošqavāre/: [فارسی/ عربی] *صفت.* لەبار: ۱. بە درێژایی، پانایی و بیچمی لەباو ‹این فرش خیلی خوش‌قواره است: ئـەم قاڵـیە زۆر لـەبارە› ۲. تــەکووز؛ قــەنج؛ خــاوەن لــەباری ‹لبــاس خوش‌قواره: گنجی لەبار›.

خوش‌قول / xošqowl, -qo:l/: [فارسـی/ عربـی] *صفت.* خۆش‌بەڵـێن؛ بـە بەڵـێن؛ بەڵـێن‌ڕاسـت؛ دەمڕاس؛ خـاوەن خـوو یـان بـە دوا چـوون لـە ئەنجامدانی گفت و پەیمانی خـۆدا ‹امروز دیگـر سعی کردم خوش‌قول باشم و سر وقت آمدم: ئەمڕۆ ئیتر وامکرد خوش‌بەڵین بم و لـە کـاتی خۆیـدا هـاتم›. هەروەها: **خوش‌قولی**

خوشگذران / xošgozarān/: صفت. خۆشـبوێر؛ خـوش‌ڕابـوێر؛ وەشـبەر؛ وەش‌ویـار؛ خوازیـاری ڕابــواردن بــە سەرخۆشــی و بــێ‌خــەمی و بێ‌خەبەری ‹چند جوان خوشگذران، روزهای جمعـه در آن باغ جمع می‌شـدند: چەنـد لاوی خۆشـبوێر ڕۆژانی هەینی لەو باخەدا کۆ دەبوونەوە›.

خوشــگذرانی / xošgozarānî ، ـهــا/: اسـم. خــۆش‌بــوێری؛ خــۆش ڕابــوێری؛ وەشــبەری؛ وەش‌ویاری؛ خۆشگوزەرانی؛ فرەهـی؛ کـار یـان ڕەوتی خۆش‌بووران؛ خۆش ڕابواردن؛ تێپەڕاندنی سات و دەم بە خۆشـی و شـادی یـان دڵـتەڕی ‹ارث پدر را خرج خوشگذرانی خودش و دوستانش کـرد: میراتی باوکی کردە خەرجی خـوش‌بـوێری خـۆی و هەوالانی›.

خوشگل / xošgel ، ـها/: صفت. *[گفتـاری]* جـوان؛ خوشــیک؛ خوشــکۆک؛ ســپەهی؛ جوانکیلــە؛ ماژەخاس ‹دختر خوشـگل؛ ماشـین خوشـگل: کچـی جوان؛ ماشینی جوان›. هەروەها: **خوشگل بـودن؛ خوشگل شدن؛ خوشگل کردن**

خوشــگلی / xošgelî/: اسـم. *[گفتـاری]* جــوانی؛ خوشیکی؛ جوانکیلـەیی ‹خوشـگلی زنـش، موجـب دردسـرش شـده بـود: جـوانی ژنەکـەی ببـووە هـۆی دەردیسەر بۆی›.

خوش گوشت [1] / xošgûšt/: اسم. خۆشەگۆشـت؛ گۆشتەخوەشە؛ کەبابی شیلافەی مەڕ و شەک.

خــوش گوشــت [2]: صــفت. خــۆش‌گۆشــت؛ گۆشت‌خۆش: ۱. خاوەن گۆشتی بـەتام و چێـژ ‹کبک پرندەای خوش‌گوشت اسـت: کـەو پەلـەوەرێکی خوش‌گوشتە› ۲. گۆشتەزوونە؛ خاوەن گۆشتی وا کە ئەگەر زامدار بوو، زوو خۆش بێتەوە.

خوشمزگی / xošmaz(z)egî/: اسم. ۱. خۆشـی؛ چێژخۆشــی؛ وەشــی؛ بەلــەزەتی؛ خۆشــتامی؛

بەتامی؛ تامداری ‹خوشمزگی سالاد به خاطر سُس آن است: خۆشی سالاد بە بۆنەی سوسەکەیەوەیە› ۲. لـهـا//مجازی/ شیرینکاری؛ حەنەکبازی؛ گۆنگەری ‹داشت برای مهمانان، خوشمزگی می‌کرد: خەریک بوو بۆ میوانەکان شیرین‌کاری دەکرد›.

خوشمزه / xošmaz(z)e/: *صفت*. ۱. خۆشمەزە؛ خۆش‌چێژە؛ خوەش‌مژە؛ بەتام؛ بەلەزەت ‹غذای خوشمزه: چێشتی خوشمەزە› ۲. *[مجازی، گفتاری]* خۆش؛ شۆخ ‹آدم خوشمزه؛ داستان خوشمزه: مرۆی شوخ؛ چیرۆکی خوش›.

خوشنام / xošnām ، ـها/: *صفت*. خۆشناو؛ وەشنام؛ ناو بە چاکە دەرچووگ ‹سعی کردند یک آدم خوشنام را جلو بیندازند: تێکۆشان، مرۆڤێکی خوشناو بخەنە پێشەوە›. هەروەها: **خوشنام بودن**

خوشنامی / xošnāmî/: *اسم*. خۆشناوی؛ وەشنامی؛ ناوچاکی؛ سەخەر؛ چۆنیەتی ناو دەرکردن و ناسراو بوون بە چاکە لە ناو خەڵکدا ‹او نزد مردم به خوشنامی معروف بود: ئەو لە ناو خەڵکدا بە خوشناوی ناسرابوو›.

خوش‌نشین / xošnešîn ، ـها/: *اسم*. ۱. ڕەشایی؛ قەرە؛ خۆش‌نشین؛ گوندنشینی بێ ماڵ و زەوی ۲. وەرزێر؛ وەرزیەر؛ وەرزیار ۳. کەسێ کە لە هەر کوێ دڵی بگرێ و خۆشی لێ بێ، نیشتەجێ دەبێ ‹اجاره‌نشین، خوش‌نشین است: کرێنشین، خوش‌نشینە›. هەروەها **خوش‌نشینی**

خوش‌نمک / xošnamak/: *صفت*. خۆش‌خوێ؛ خوەش‌خوا؛ وەش‌مەک؛ بە چێژی سوێری دڵخوازەوە.

خوشنود / xošnûd/ ☜ **خُشنود**

خوشنودی / xošnûdî/ ☜ **خُشنود**

خوشنویس / xošnevîs ، ـها؛ ـان/: *صفت*. خۆش‌نووس؛ خۆش‌نڤیس؛ وەش‌نویس؛ خەتات؛ خاوەن خەتی جوان و ڕازاوە.

خوشنویسی / xošnevîsî ، ـها/: *اسم*. خەتاتی؛ خۆش‌نووسی؛ خۆش‌نڤیسی؛ گوندەنووسی؛ هونەری نووسین بە جوانی.

خوش‌وبش / xoš-o-beš ، ـها/: *اسم*. *[گفتاری]* چاک و خۆشی؛ چاک‌وچۆنی؛ خۆشتەوازی؛ وەش‌بەش؛ وەش و تەشی؛ خوەش و بێش؛ خۆش و بێش؛ خۆش و دۆش؛ سلام و سەفا، چاک و چۆنی و وت‌وویژی دۆستانە لە سەرەتای دیداردا ‹قدری با هم خوش و بش کردیم: تاوێک پێکەوە چاک و خوشیمان کرد›.

خوشوقت / xošvaqt/: [فارسی/ عربی] *صفت*. خۆشحاڵ؛ شاد؛ خۆش‌دەماخ ‹از دیدار شما خیلی خوشوقت شدم: لە دیتنی ئێوە زۆر خوشحال بووم›. هەروەها: **خوشوقتی**

خوشه / xûše/: *اسم*. ۱. لـها/ هێشوو؛ هۆشە؛ هێشی؛ هۆشی؛ ئویشی؛ وشوو؛ وشی؛ ویشی؛ وەشەی؛ گۆشە؛ بۆڵ؛ چەند دانە، بەر یان گوڵێک کە بە تەوەرەیەکەوە گلاون (وەک هێشووی ترێ) ۲. لـها//مجازی/ هەر شتێکی وەک هێشوو ۳. *[نجوم]* کۆمە؛ تاقمێ لە ئەستێران کە لە یەک ڕێگە و بە خێراییەکەوە دەڕۆن ٤. *[نجوم]* سومبولە؛ وێنەیەکی ئاسمانی گەورەیە: **سنبله**

▣ **خوشەی پروین** ☜ **پَروین**

خوشەی مرکب: هۆشەڵوو؛ جۆرێ گوڵی بە لق و پۆپ.

خوشەچین / xûšečîn ، ـها؛ ـان/: *اسم*. ۱. هێشووگەر؛ هێشووکەر؛ وشووکەر؛ لەتەچن؛ ویشی‌چن؛ داشی؛ قورف؛ گوڵچن؛ کەسێ کە بەجێماو لە خەرمان کۆ دەکاتەوە ۲. *[کنایی]* گوڵبژێر؛ گوڵچن؛ تەڵبژێر؛ ئەوەی کە لە هەرکوێ و هەر شتێک بەهرە و تۆشەیەک وە دەس دەخا. هەروەها: **خوشەچینی**

خوشی / xošî ، ـها/: *اسم*. خۆشی؛ خوەشی؛ وەشی؛ وەشەی؛ شادی؛ دڵشادی؛ کەیف؛ شۆق؛ هەون؛ زەوق.

▣ خوشی زیر دل کسی زدن: *[گفتاری]* سەری

کەسێ بە گاز گیران؛ لە خۆشیدا هار بوون؛ قەدری ئاسایشت و ئاسوودەیی نەزانین و کرد و کۆش بۆ تێکەوەدانی ‹مگر خوشی زیر دلت زده، که می‌خواهی این کار را ول کنی؟: مەگەر سەرت بە گاز گیراوە، دەتەوێ دەس لەم کارە بەر دەی؟›.

خوش‌یمن / xošyomn/: [فارسی/ عربی] *صفت.* *[گفتاری]* بەودم؛ بە هورم؛ هورمێن؛ بەفەڕ؛ هۆی ڕووداو و کاردانەوەی باش ‹دیدن اسب در خواب خوش‌یمن است: دیتنی ئەسپ لە خەودا بەودمە›.

خوش‌یمنی / xošyomnî/: [فارسی/ عربی] *اسم.* *[گفتاری]* هورمێنی؛ بەودمی؛ بەفەڕی ‹هر چه از خوش‌یمنی این خانه بگویم، کم گفته‌ام: هەر چەند لە هورمێنی ئەم ماڵە بێژم، کەمە›.

خوض / xowz/: [عربی] *اسم.* *[ادبی]* هشان؛ کنە؛ بیرقووڵی؛ وردبینی.

▣ **خوض کردن:** هشاندن؛ کنەکردن؛ ورد بوونەوە؛ تێڕامان؛ تێفکرین؛ لەبارەی شتێکەوە باش- باش کۆڵینەوە.

خوف / xowf/: [عربی] *اسم.* ترس؛ سام؛ ساو؛ سامی؛ یاس؛ مەترسی؛ تەرسی؛ سوهن؛ بیم.

▣ **خوف داشتن:** ترس بوون؛ ترسان؛ ترسیان؛ تەرس بیەی ‹خیلی از تاریکی خوف داشت: زۆری ترس لە تاریکی بوو›.

خوف کردن: ترسان؛ ترسین؛ سام کردن؛ سام‌کەردەی ‹خوف نکن! چیزی نیست؛ دارند تمرین می‌کنند: مەترسە! هیچ نیە؛ خەریکن مەشق دەکەن›.

خوفناک / xowfnāk/: [عربی/ فارسی] *صفت.* سامناک؛ ترسناک؛ زەرەند؛ بەسام؛ بە مەترسی؛ خۆفناک؛ سامدار ‹توی غار خیلی خوفناک بود: نێو ئەشکەوتەکە زۆر سامناک بوو›.

خوف‌ورجا / xowf-o-racā/: [عربی] *اسم.* *[ادبی]* هات‌ونەهات؛ ترس و تکا؛ ترس و تەما ‹ما را میان خوف و رجا نگه‌داشته بود: ئێمەی لە سەر هات‌ونەهاتدا هێشتبووەوە›.

خوک / xûk/: *اسم.* ۱. ـها؛ ـان/ بەراز؛ وەراز؛ وراز؛ خووگ؛ خوو؛ خیگ؛ واش؛ گاکوڵ؛ گیانەوەرێکی گوهانداری بێ‌شاخە بە لمبۆزێکی درێژ و بزۆکەوە، شفرەدار، جەستە قورس، چوارپەل کورت، پێست تۆکمە و تیسکن کە لە زۆر ولاتان بۆ گۆشت و چەوری و پێست و تووکەکەی دایدەبەستن ۲. دوازدەهەمین ساڵی ڕۆژ ژمێری تورکستانی ☜ **تقویم** (تقویم ترکستانی).

▣ **خوک خاکی** ☜ **آردْوارک**

خوک دریایی ☜ **دُلفین-۲**

خوک گینه ☜ خوکچەی هندی، **خوکچه**

خوک وحشی ☜ **گُراز-۲**

خوکچه / xûkče ، ـها/: *اسم.* ۱. بەرازی چکۆلە؛ خووی بچووک ۲. کۆدە؛ کودەڵە؛ کوودەڵە؛ کودی؛ بەچکە بەراز.

▣ **خوکچەی هندی:** گیانەوەرێکی گوهانداری چکۆلەی ولاتی ئامریکای باشووریە، بێ‌کلک و کولکنە و جەستەیێکی گۆشتنی هەیە. بە سانایی کەوی دەبێ و لە تاقیگەی ژینەوەر ناسیدا کەڵکی لێ‌وەردەگرن: **خوک گینه**

خوکدانی / xûkdānî ، ـها/: *اسم.* ۱. تەویلەی بەراز؛ گەوڕی بەرازان ۲. *[مجازی]* کولانە سەگ؛ گەوڕ؛ جاتاکانی؛ جێگەی زۆر پیس و ناشیاو بۆ ژیان ‹تو اسم این خوکدانی را گذاشته‌ای اتاق؟: تۆ ناوی ئەم کولانە سەگەت ناوە وەتاغ؟›.

خوکک / xûkak/: *اسم.* ملەماسێ؛ ملەخڕە؛ ئوریون؛ نەخۆشی پەنەمیانی لووی بن گوێ.

خوگر / xûgar/: *صفت.* خووگر؛ هوکارە بە شتێک. هەروەها: **خوگر بودن؛ خوگر شدن**

خوگیر / xûgîr/ ☜ **خوگَر**

خولنجان / xûlancān ، ـها/: *اسم.* خۆلنجان؛ کۆلنجان؛ قۆریجان؛ قۆلنجان؛ قۆلیجان؛ قۆرینگان؛ خرندال؛ گیاییکی بە ڕەنگی سووری تۆخ و بۆنی توند و خۆشە، بەلەق و لاسکی

هێشووییەوە بۆ دەرمان دەشێ.
خـون / xûn/:/اسـم. خـوێن؛ خـوون؛ خـوین؛ خـووین؛ خـوەن؛ خـێن؛ خـین؛ هـوون؛ هـۆن؛ هـوین؛ ونی؛ ون؛ گـۆن؛ گـۆنی: ۱. تراوێکـی سوورە، دڵ و دەماری برپڕەداران پـڕ دەکاتـەوە، ئوکسیژن و ماکی خۆراکی دەگەیێنێتە ئەندامان و مـاکی زیـادە و زبـڵیان لێـوە دوور دەخاتـەوە ۲. تراوێکـی کـەم تـا زۆر بـەو شـێوەیە لـە بێمۆرەکاندا ۳. /ها//مجازی/ کوشـتوبـڕ ‹خـون ناحق: خوێنـی ناحەق›.
▣ **خون ناحق**:/کنایی/ خوێنی ناحـەق؛ کوشـتن بە نارەوا.
▣ **خون** آمدن: خوێن لێهاتن؛ خوێن هـاتن؛ ون ئامەی ‹چاقو دستم را بریـد، خـون امـد: چەقۆکـە دەسمی بڕی، خوێنی لێهات›.
خون از انگشتان/ دست کسی چکیدن:/کنایی/ خوێن لە چاوانی کەسێک بارین؛ زۆر بێبـەزە و دڵڕەق بوون.
خون از دماغ کسی نیامدن:/کنایی/ نـاخوونی کەس ڕووش نەبوون؛ خوێن لە لـووتی کـەس نـەهاتن؛ بـە کەسـێ کـەمترین وەزەنـگ نەگەیشتن ‹با اینکه ماشین دوتـا معلـق زد، حتـی خون از دماغ کسی نیامد: هەرچەنـد ماشـێنەکە دوو تلی دا، تەنانەت ناخوونی کەس ڕووش نەبوو›.
خون از صورت کسی چکیـدن:/کنـایی/ سـەر کولمی کەسێک سـوور بـوون؛ ئـاو زانـە ژێـر پێستی کەسێکەوە؛ بە دەماخ بوونی کەسێ.
خـون انـداختن: خوێنالـی کـردن؛ خوێنـاوڵ کردن؛ ونالین کـەردەی؛ بوونـە هـۆی خـوێن هـاتن ‹زد و دمـاغش را خـون انـداخت: لێـی دا و لووتی خوێنالی کرد›.
خـون بـالا آوردن: خـوێن ڕشـانەوە؛ خـوێن هەڵاوردنەوە؛ ون هۆرئاردەیوە.
خـون بنـد آمـدن: خـوێن وێـسانەوە؛ خـوێن گرسانەوە؛ ون مـدرایوە؛ وێـستانی خـوێن لـە ئەندامی بریندارەدا.
خون به پا کردن: ئاور دایـساندن؛ شـەڕ بـەرپا کردن؛ شەڕی سەخت و خوێنین هەڵـخڕاندن ‹آرام باش! چرا می‌خواهی خون به پا کنی؟: دامرکێ! بۆ دەتەوێ ناور دایسێنی؟›.
خون به دل کـسی کـردن:/مجـازی/ داخ نانـە سـەر دڵـی کەسـێکەوە؛ زووخـاو بـە کەسـێ هەڵـێنان؛ زۆر ئـازار دان و پەرێـشان کـردنی کەسێک ‹با این کارهایت خون به دل ما مـی‌کنـی: بەم کارانـەت داخ دەنیتـە سـەر دڵـمانەوە›: **دل کسی را خون کردن**
خـون جگـر/ دل خـوردن:/مجـازی/ زووخـاو هەڵهاوردنەوە؛ ناراو چەشتن؛ کوڵ و کەسەری زۆر دیتن ‹خـون جگـر خـوردم تـا بزرگـت کـردم: زووخاوم هەڵهاوردەوە تا گەورەتم کرد›.
خـون جلـو چـشم کـسی را گـرفتن:/مجـازی/ خوێن پەڕینە بەر چاوی کەسێک؛ خوێن بـەر چاو کەسێگرتن؛ ئـاگر لـە نـاو چـاو کەسـێ بارین؛ دین لای کەسێ نەمان؛ بە هـۆی ڕق و قینەوە ویستی کوشتنی کەسێ کـردن ‹خـون جلو چشمش را گرفتـه بـود و حـرف کـسی را گـوش نمی‌کرد: خوێن پەڕیبووە بەرچاوی و گوێچکەی بە قسەی کەس نەدەدا›: **جلو چشم کسی را خـون گرفتن**
خون خود را کثیـف کـردن:/مجازی/ تـووڕە بوون؛ قەڵس بوون.
خون، خون کـسی را خـوردن:/مجازی/ خـۆ خواردنەوە؛ یـەکجار تـووڕە و قەڵـس بـوون و دەنـگ نـەکردن ‹از حرفهـایش خـون، خـونم را می‌خورد: لە قسەکانی خۆم دەخواردەوە›.
خـون دادن: ۱. خـوێن دان؛ ون دەی ‹همـه رفتیم خون بـدهیم: هـەموومان ڕۆیـشتین خـوێن بدەین› ۲. /کنایی/ گیان بەخت‌کردن؛ لە گیان بگردن.
خون را با خون شستن:/مجازی/ تۆڵەی خـوێن

به خوێن‌کردنەوە؛ تۆڵەی کوژرانی کەسێک بە کوشتنەوە گرتن ‹خون را که نباید با خون شست: نابێ تولەی خوێن بە خوێن بکریتەوە›.
خون را بند آوردن: بەر خوێن گرتن؛ خوێن بەست‌کردن؛ زەمتاندن؛ ون مدرنایوە؛ بەر خوێن‌چوون لە ئەندامێکی بریندار گرتن ‹رگش را بست و خون را بند آورد: ڕەگەکەی بەست و بەر خوێنەکەی گرت›. هەروەها: **خون بند آمدن**
خون را ه افتادن: *[کنایی]* خوێن ڕژان؛ ون کریەی؛ کوشت‌وبڕ ڕوو دان ‹گفتم حالا خون راه می‌افتد: گوتم ئێستا خوین دەرژێ›.
خون راه انداختن: *[کنایی]* کردنە کوشت‌وبڕ؛ قەڵت و بڕ نانەوە ‹چیزی نمانده بود خون راه بیاندازد: شتێکی نەمابوو بیکاتە کوشت‌وبڕ›.
خون رفتن: خوێن لێ چوون؛ خوێن‌ڕێژی کردن؛ ون چنە لوەی ‹تا به بیمارستان رسید، یک ربع از بدنش خون رفت: تا گەیشتە نەخۆشخانە چارەکێک خوێنی لێ چوو›.
خون ریختن: *[کنایی]* خوێن ڕژاندن؛ ون متەی؛ کوشت‌وبڕکردن ‹چه خونها ریختند: چ خوێنگەلیکیان ڕژاند›.
خون کردن: کەسێ کوشتن؛ پیاو کوشتن؛ ون‌کەردەی ‹چرا بترسم؟ مگر خون کرده‌ام؟: بۆ بترسم؟ مەگەر کەسیکم کوشتووە؟›.
خون کسی رنگین‌تر بودن: *[مجازی]* چاوی کەسێ ڕەشتر بوون؛ خوێنی کەسێ سوورتر بوون ‹مگر خون تو رنگین‌تر است؟: مەگەر چاوی تۆ ڕەشترە؟›.
خون کسی به‌جوش آمدن: *[مجازی]* چاوی کەسێ پەڕینە تەوقی سەری؛ خوێنی کەسێک جمان؛ لە دین دەهری بوون؛ تووشی ڕق و تووڕەیی زۆر بوون ‹از این حرف خون من به جوش آمد: لەم قسە چاوم پەڕیە تەوقی سەرم›.
خون کسی پای خودش بودن: *[مجازی]* ئۆباڵ وە ئەستۆی خۆ بوون؛ خوێنی کەسێک لە پای خۆی بوون ‹اگر بیاید، خونش پای خودش است: ئەگەر بێت، ئۆباڵ وە ئەستوی خویە›.
خون کسی حلال بودن: *[مجازی]* خوێنی کەسێ ڕەوا بوون؛ خوێنی کەسێ حەلاڵ بوون؛ کەسێک شیاوی کوژران بوون ‹اگر این کار را کرده باشد، خون او حلال است: ئەگەر ئەم کارەی کردبێت، خوینی ڕەوایە›.
خون کسی در نیامدن: *[مجازی]* خوێن لێ نەهاتن؛ لەو پەڕی تووڕەییدا بوون و نیشان نەدان ‹اگر کارد می‌زدی خونش درنمی‌آمد: چەقۆت لێ بدایە خوینی لێ نەدەهات›.
خون کسی را به‌جوش آوردن: *[مجازی]* قوشقی کردنی کەسێک؛ کەسێ زۆر تووڕە کردن ‹آن‌قدر گفت تا خونش را به جوش آورد: ئەوەندەی گوت هەتاکوو قوشقی کرد›.
خون کسی را به گردن گرفتن: *[مجازی]* خوێنی کەسێک وە ئەستۆگرتن؛ بەرپرسایەتی کوشتنی کەسێ قەبووڵ‌کردن ‹گفتند تو صغیری اعدامت نمی‌کنند، خون آرام را تو به گردن بگیر!: گوتیان تۆ بچووکی ناتکوژن ، خوینی ئارام وە ئەستو بگرە!›.
خون کسی را پایمال کردن: *[مجازی]* خوێنی کەسێک بە فیڕۆ دان؛ کەسێک کوشتن و سزا نەدیتن ‹نمی‌گذارم خون پسرم را پایمال کنند: نایەڵم خوینی کورەکەم بە فیرو بدەن›.
هەروەها: **خون کسی پایمال شدن**
خون کسی را درشیشه کردن: *[مجازی]* خوێنی کەسێ کردنە کاسەوە؛ زۆر بۆ کەسێک هێنان و ئازار دان ‹گرانفروشان خون مردم را در شیشه کرده‌اند: گرانفرۆشگەل خوینی خەلکیان کردوتە کاسەوە›.
خون کسی را ریختن: *[کنایی]* خوێن(ی کەسێک) ڕژاندن؛ کەسێ کوشتن.
خون کسی را مکیدن: *[مجازی]* خوێنی

کەسێک مژین؛ کەسێک چەوساندنەوە ‹مشتی سرمایه‌دار محتکر، خون مردم را مـی‌مکنـد: تاقمێـک دەوڵەمەندی پاوانکار خوێنی خەڵک دەمژن›.

خـون گـرفتن: خـوێن گـرتن؛ ون‌گێرتـەی: ۱. هەڵـگرتن و گوێزانـەوەی خـوێن ۲. حیجامـەت کـردن؛ گـرتنی خـوێن بـە کەڵەشاخ.

از خون خـود گذشـتن: *[مجازی]* دەسـت لـە گیانی خۆ شۆردن؛ دەس لە گیان خۆ کێشان؛ بەرهەڤی گیان بەخت‌کردن و مردن بـوون ‹از خون خود می‌گذرم و حسابت را می‌رسم: دەسـت لـە گیان خوم دەشورم و عیلاجی دەردت ئەکەم›.

به خون کسی تشنه بـودن: *[مجازی]* لـە دووی سەری کەسێ گەڕان: ۱. ڕقی کەسێ لە دڵدا هەڵگرتن ‹او به خون من تشنه است: ئەو لە دووی سەری من دەگـەڕی› ۲. خوازیـاری کوشـتنی کەسێ بوون.

در خون خود غلتیدن: *[کنایی]* لە خوێنی خۆدا گەوزین؛ خـوێن لێـڕژانی زۆر ‹وقتـی رسـیدیم، دیدیم در خون خودش غلتیده: کاتێک گـەییـشتین، دیمان لە خوێنی خویدا گەوزیوە›.

خونابه / xûnābe/: *اسم.* خوێنـاو؛ هوونـاو؛ ئـاوی خوێناوی؛ خوێنی تێکەڵ بە ئاو؛ تـراوێ کـە لـە کاتی گرسانی خوێندا بە سەریەوە دەمێنێتەوە.

خون‌ادراری / xûn'edrārî/: [فارسی/ عربی] ☜ **هماتُوری**

خون‌آشام / xûnāšām، ـها/: *صفت.* خوێنخـۆر؛ خوێنمژ ‹خفاش خون‌آشام: چەکچەکی خوێنخۆر›.

خـون‌آلـود / xûnālûd/: *صـفت.* خوێنالـی؛ خوێنـاوی؛ خوێنـاوڵ؛ خوێناوڵـین؛ خینـالی؛ هوونالو؛ ونالین ‹در خانه‌اش کارد و لباسهای خون‌آلود پیدا کرده‌اند: لە ماڵەکەیدا چەقۆ و جلـی خوێنالـییان دۆزیوەتەوە›.

خونبار / xûnbār/: *صفت.* خوێنبـار؛ بـە بارشـتی خۆێناساوە ‹چشم خونبار: چاوی خوێنبار›.

خون‌بر / xûnbor/ ☜ **خون‌بَند**

خـون‌بنـد / xûnband/: *صـفت.* خـوێن‌بـڕ؛ بـە تایبەتیـەکی وا بـەر بـە خـوێن چـوون بگـرێ: **خون‌بُر**

خـون‌بهـا / xûnbagā/: *اسـم.* خـوێن‌بـایی؛ خوێن‌بژی؛ سـەربەها؛ خیـسڵ؛ نرخـی خـوێنی کوژراو کە لە مرۆکوژ (یان خزمـانی) دەسـێنرێ. هەروەها: **خونبها خواستن/ دادن/ گرفتن**

خونتا / xontā ، ـها/: *اسم.* [؟] لێژنەی چەکـداری بەڕێوەبەری وڵات دوای کوودەتا.

خون‌جگر / xûncegar/ ☜ **جگرخون**

خونچکان / xûnčekān/: *صفت.* خـوێن‌دەڵـێن؛ خوێن‌چکێن؛ هوون‌تکێن؛ وا کە تنۆکی خـوێنی لێیـەوە بتکـێ ‹چـشم خونچکـان: چـاوی خوێن‌دەڵین›.

خونچه / xonče/ ☜ **خوانچه**

خونخـوار / xûnxār/: *صـفت.* خـوێنمژ: ۱. خوێنخـوار؛ خوێنخـۆر؛ خوێنـڕێژ؛ گۆنجـڕ؛ دەڤلخووین؛ زاڵم؛ مرۆکوژ؛ خوازیاری کوشـتن و خـوێن ڕژانـدن ‹شاه خونخـوار: شـای خوێنخـوار› ۲. بـە تایبەتمەنـدی خـواردن لـە خـوێنی گیانـەوەرانی گەرمەخوێنـەوە (وەکـوو زالـوو و هەندێک لە شەمشەمەکوێران).

خونخـواری / xûnxārî/: *اسـم.* خـوێنمژی؛ گۆنجڕی؛ پیاوکوژی؛ خوێنخـواری؛ گووجکـاری؛ ستەمکاری؛ دۆخ یان چۆنیەتی خوێنمژ بوون.

خونخواهی / xûnxāhî، ـها/: *اسم.* خوێن‌خوایی؛ خـوێن‌خـۆیی؛ خـوێن‌گـری؛ کردوکـۆش بـۆ ئەستاندنەوەی تۆڵـە لـە کـوژەر یـان کـوژەران ‹مردم به خونخـواهی شـهیدان برخاسـتند: خەڵـک بـۆ خوێن‌خوێی شەهیدان هەستانەوە›.

خون‌دماغ / xûndamāq/: *اسم. [گفتاری]* ڕەوتی ڕزکیان؛ ڕسین؛ لووت‌پژان؛ لووت فیشەی؛ پژانی خوێنی بێڤل؛ خوێنی لووت بەر بوون.

▣ **خون‌دماغ شدن:** ڕسکین؛ پژان؛ خوێن لـووت

بەربوون؛ خوێن لە کەپۆ هاتن؛ خوین لە بێڤل هاتن؛ خوێن لووت بەربوون؛ ون لووت ئامەی ‹این‌قدر جلوی آفتاب نگرد، خون‌دماغ می‌شوی: هێندە لە بەر تاو مەگەڕە، دەرسکی›.

خونروش / xûnraveš/: *اسم. [پزشکی]* خوێن‌تووڕی؛ فیرکەی خوێنی.

خونریزی / xûnrîzî ، ـها/: *اسم.* خوێنڕێژی: ١. ڕزک؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی پژانی خوێن لە ڕەگەوە ‹خونریزی داخلی: خوێنڕێژی ناوەکی› ٢. *[مجازی]* ستەمکاری؛ کار و ڕەوتی خوێنمژین و هەشافتن ‹جنگ و خونریزی: شەڕ و خوێنڕێژی›.

▣ **خونریزی داخلی**: خوێنڕێژی ناوەکی.
هەروەها: **خونریزی خارجی**

⊡ **خونریزی کردن**: خوێنڕێژی کردن؛ خوێن چوون؛ تووشی خوێنڕێژی بوون.

خونزی / xûnzî ، ـها؛ ـان/: *اسم. [زیست‌شناسی]* خوێنمژە؛ گیانداری کژنگی خوێن.

خونساز / xûnsāz ، ـها/: *صفت.* خوێن‌ساز؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی زۆرکردنەوەی هەندی هیمۆگلۆبین لە خوێندا.

خونسرد / xûnsard/: *صفت.* ١. خوێن‌سارد؛ ون‌سەرد؛ بە تایبەتمەندی بەند بوونی تینی لەش بە دەمای ئاقارەوە ‹ماهی جانوری خونسرد است: ماسی گیانداریکی خوێن‌ساردە› ٢. *[کنایی]* سست؛ شل‌وشەویق؛ کەم‌هەست ‹آرام بسیار خونسرد است: ئارام زۆر سستە› ٣. *[کنایی]* لەسەرخۆ؛ پشوودرێژ؛ خاوەن توانایی بەرگری کردن لە دەربڕینی بەرپەرچدانەوەی هەیەجانی لە بەرانبەر ڕووداوگەلێکی ناخۆش و نالەبارەوە ‹خونسرد باش، چیزی نیست: لەسەرخو بە، هیچ نیە› ❋ بەرامبەر: **خونگرم**

خونسردی / xûnsardî/: *اسم. [کنایی]* لەسەرخۆیی؛ ئارامی؛ پشوودرێژی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بە تاقەت بوون ‹خونسردی خوب است اما نه این‌قدر: پشوودرێژی چاکە، بەڵام نەک ئەمەندە›.

خونسنگ / xûnsang/: *اسم.* هیماتیت؛ خاکی‌ئاسن؛ خاکێکی سوورکارە لە زۆرترین کانیگەلی ئاسن کە زیاتر بۆ دروست‌کردنی ئاسن و پۆڵا دەکاردێ.

خون‌شاشی / xûnšāšî/ ☜ **هِماتوری**

خون‌شناسی / xûnšenāsî/: *اسم.* خوێن‌ناسی؛ لقێ لە زانستگەلی ژیان‌ناسی، سەبارەت بە خوێن و ئەوشتانەی کە خوێن پێکدێنن.
هەروەها: **خون‌شناس**

خونفشان / xûnfešān/: *صفت. [ادبی]* ١. خوێن‌پڕژێن؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی پژاندنی خوێنەوە ‹چشم خون‌فشان: چاوی خوێن‌پڕژێن› ٢. خوێنڕێژ.

خونگرم / xûngarm/: *صفت.* ١. خوێنگەرم؛ بە تینی لەشی کەم تا کورت نەگۆڕ لە بەرانبەر گۆڕانی دەمای ئاقارەوە ٢. *[کنایی]* دڵاوەر؛ بە دڵەو نزیک؛ خاوەن هەست و نەستی دلۆڤانە لە ئاست دلۆڤانی و دۆستی دیترانەوە ❋ بەرامبەر: **خونسرد**

خونگرمی / xûngarmî/: *اسم. [کنایی]* خوێنگەرمی؛ دڵاوەری؛ ڕۆح‌سووکی؛ دۆخی بە هەست و نەست بوون.

خونگیری / xûngîrî ، ـها/: *اسم.* خوێنگری؛ کار یا ڕەوتی گرتنی خوێن لە گیاندار (مرۆ یان حێوان) بۆ تاقی‌کردنەوە، گۆزانەوە یان دەرمان.

خونمردگی / xûnmordegî ، ـها/: *اسم.* هەڵازران؛ خوێن تێ‌تزان؛ خوێنی گرساوی ژێر پێست ‹در چند نقطه از بدنش، خونمردگی دیده می‌شد: لە چەند جێ لەشیدا، هەڵازران دەبینرا›.

خون‌هراسی / xûnharāsî/: *اسم. [روان‌شناسی]* خوێنگرتوویی؛ خوێنگیری؛ ڕەوتی ترسان و تێکچوونی حاڵ لە دیتنی خوێن.

خونی / xûnî/: *صفت.* ١. خوێنی؛ پێوەندیدار بە خوێنەوە ‹بیماری خونی: نەخۆشی خوێنی› ٢. خوێنین؛ خوێناوی؛ خوێنالی؛ خوێناولین؛

وناڵین؛ خوینەلۆ ‹پیراهن خونی: کراسی خویناڵی›
۳. قەسایقەس؛ قەستەسەر؛ خاوەن ڕق و دژمنایەتی زۆر ‹دشمن خونی: دژمنی قەسایقەس›.
خونین / xûnîn/: *صفت. [ادبی]* خوێناوی: ۱. خوێناوڵ؛ وناڵین؛ گۆنین؛ گۆنێن ‹صورت خونین: ڕوومەتی خویناوی› ۲. بە کوشتوبڕ ‹جنگ خونین: شەڕی خویناوی›.
خونین‌ومالین / xûnîn-o-mālîn/: *صفت.* خوێناولین؛ خوێناولی؛ وناڵین؛ خلتان‌خوێن؛ خلپان‌خوێن؛ بریندار و خوێناوی ‹او را خونین و مالین آوردند و خواباندند روی تخت: خوێناولین هێنایان و لە سەر تەخت درێژیان کرد›.
خوی / xoy/: *اسم.* ۱. *[ادبی]* خۆ؛ خوهـ؛ خوە؛ ئارەق؛ هارەق؛ نمی لەش؛ ئارەقی لەش ۲. قوڵ؛ ئاوێ کە لە زەوی هەڵدەقوڵێ.
خوی / xûy، ـها/: *اسم. [ادبی]* خوو؛ خۆ؛ خو؛ خووی؛ خدە؛ خدێ؛ خدێک؛ هو؛ ڕەوشت؛ ئاکار؛ نەریت؛ قەوات.
خویش[1] / xîš، ـها؛ ان/: *اسم.* خزم؛ کەس؛ کریف؛ کرێف؛ کریو؛ خێش؛ خوێش؛ کەس‌وکار؛ قەوم؛ نیاس ‹خویش نزدیک ماست: خزمی نزیکمانە›.
خویش[2]: *ضمیر. [ادبی]* خۆ؛ خوە؛ وێ؛ خۆی؛ خدی کەس ‹دست خویش؛ کتاب خویش: دەستی خۆ؛ کتێبی خۆ›.
خویشاوند / xîšāvand، ـها؛ ان/: *اسم.* خزم؛ خوێش؛ خێش؛ لێز؛ مرێبا؛ مەردوم؛ مەرڤ؛ کریف؛ کرێف؛ کریو؛ نیاس؛ مەرەڤ؛ قەوم؛ قیل؛ قۆم؛ قەوم و قیلە؛ کەس‌وکار ‹با هرکس خویشاوند بود، کمکش می‌کرد و دستش را می‌گرفت: لەگەڵ هەر کە خزم بوایە، یاریدەی دەدا و دەستی دەگرت›.
▣ **خویشاوند سببی**: خزمی ژن و ژنخواز؛ هەموو ئەو خزمانە کە بە بۆنەی ژن‌هێنان یان شوو کردنی کەسێکەوە بوونەتە خزم ‹عموی زنت، خویشاوند سببی تو می‌شود: مامی ژنەکەت ئەبێتە خزمی ژن و ژنخوازی تۆ›.
خویشاوند نسبی: خزمی خوێنی؛ خزمی هاوپشت؛ هاوتیرە ‹عموی تو خویشاوند نسبی توست: مامت، خزمی خوێنی تۆیە›.
خویشاوند نزدیک: خزمی نزیک؛ بڕبڕە؛ لێزم؛ قەومی نزیک. هەروەها: **خویشاوند دور**
خویشاوندی / xîšāvandî، ـها/: *اسم.* خزمایەتی؛ خۆیایەتی؛ خوێشایەتی؛ خوێشی؛ خێشی؛ خۆیەتی؛ قەومایەتی؛ قەومی؛ دۆخ یان چۆنیەتی خزم بوون ‹آرام با سارا رابطەی خویشاوندی ندارد: ئارام پێوەندی خزمایەتی لەگەڵ سارادا نیە›.
خویشتن / xîštan/: *ضمیر. [ادبی]* خۆ؛ خوە؛ وێ؛ خۆی؛ خودی کەس ‹سرای خویشتن: ماڵی خۆ›.
خویشتن‌بینی / xîštanbînî/: *اسم. [ادبی]* خۆبینی؛ فیز؛ بادی هەوایی؛ خۆ پەسندی.
خویشتندار / xîštandār/: *صفت.* خۆ ڕاگر؛ خوددار؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە خۆڕاگری.
خویشتن‌داری / xîštandārî، ـها/: *اسم. [ادبی]* خۆڕاگری؛ دۆخی بەر خۆگرتن لە بەرانبەر نیشاندانی هەر چەشنە کردەوەیەکی دژبەریەوە.
خویشفرما / xîšfarmā، ـها؛ ان/: *اسم.* خۆفرمان؛ کەسێ کە خاوەن‌کاری خۆیەتی و بە جێی فرۆشتنی هێزی کاری، بەرهەمی کارەکەی بە کڕیار دەفرۆشێ.
خویشکار / xîškār، ـها؛ ان/: *صفت. [ادبی]* ۱. ئەرک‌ناس؛ وەخۆگر؛ کەسێ کە ئەرکی سەرشانی خۆی جوان و ڕێک‌وپێک بەرێوە دەبا ۲. ئاماتۆر.
خویشکاری / xîškārî/: *اسم. [ادبی]* ۱. ئەرک‌ناسی؛ وەخۆ گری ۲. ئاماتۆری.
خویشی / xîšî/: *اسم.* خزمایەتی؛ خوێشی؛ خێشی؛ خۆیایەتی؛ قەومایەتی.
ـ خویی / xûyî/: *پیوأژه.* ـ خۆیی؛ ـ ڕەوشتی؛ ـ خوویی؛ دۆخی هوکارە بوون ‹تندخویی؛ درندەخویی: توندەخویی؛ دڕندەخۆیی›: **خوئی**

خیابان / xiyābān، ـها/:*اسم.* شەقام؛ خیابان: ١. ڕێگەی پان و پێکوت‌کراو؛ ڕێگایەکی گشتی کە لە شار یان گوندێک دروست‌کراوە و زۆرتر لە دوو لاوە پیادەڕۆی هەیە ٢. ڕاستەڕێ؛ بوارگەیەکی پانی خشت‌ڕێژی‌کراو لە باخ، پارک، وەرزشتگا و...دا.

◘ **خیابان گز کردن**:*[کنایی]* ڕاوێچکە کردن؛ پیاسەکردن؛ خیابان پیمەی؛ بێ‌قازانج ڕێگە کوتان.

خیابان‌بندی / xiyābānbandî، ـها/:*اسم.* شەقام‌ڕێژی؛ شەقام‌بەندی؛ گەلالەداڕێژی بۆ کێشانی شەقامی گەڕەک یان شارێک.

خیابان‌کشی / xiyābānkešî، ـها/:*اسم.* شەقام‌کێشی؛ کار یان ڕەوتی دروست‌کردنی شەقام.

خیابان‌گردی / xiyābāngardî، ـها/:*اسم.* ١. پیاسە؛ کاری گەڕان بە شەقامدا ٢.*[کنایی]* ڕاوێچکە؛ لە بەر بێکاری یا بۆ کات دانەسەر ڕێگە کوتان.

خیابانی / xiyābānî/: *صفت.* شەقامی؛ خیابانی ‹تظاهرات خیابانی: خۆ پیشاندانی شەقامی›.

خیار / xiyār، ـات/:*اسم.* ١. ـها/ خەیار؛ خیار؛ خێیار؛ هاروو؛ ئارو؛ هارو؛ یارو؛ هاروێ؛ ئاروێ؛ بنەگیاییێکی لاسک‌ڕاکشاوی تووکنە بە گەڵای پانی ددانەدار، گوڵی زەرد و بەری خواردنی بۆنخۆشەوە ٢. ـها/ خەیار؛ هاروو؛ ئاروو؛ بەری ئەو گیایە ٣.*[حقوق]* [عربی] بژارە؛ ئێختیارێک کە بە هەر دوو لای سەودا دەدرێ، بۆ بەتاڵ کردنەوەی مامەڵەیان.

◘ **خیار اصلی**:*[حقوق]* بژارەی بنەمایی؛ بژارەی سەرەکی؛ سەربەستیەک کە بە بڕیاری قانوون بۆ هەموو کەسێک هەیە.

خیار تأخیر:*[حقوق]* ئێختیاری فرۆشیار بۆ بەتاڵ کردنەوەی سەودا و مامەڵە، ئەگەر کڕیار بایی ئەو شتەی کڕیویە لە کاتی دیاریکراوی خۆیدا نەدا.

خیار تدلیس:*[حقوق]* بژارەی دەلەسە؛ ئێختیاری کڕیار بۆ بەتاڵ کردنەوەی مامەڵە، ئەگەر فرۆشیار لەو شتەدا کە فرۆشتوویەتی فێڵی کردبێ.

خیار ترشی: ١. خەیار تورشی؛ خەیار ترشی؛ خیاری ورد و جوان بۆ ترشیات ٢. ☜ **خیارترشی**

خیار چنبر ☜ **خیارچنبر**

خیار حیوان:*[حقوق]* بژارەی ئاژەڵ؛ ئێختیاری کڕیار بۆ بەتاڵ‌کردنەوەی مامەڵە تا سێ ڕۆژ دوای مامەڵەکە، ئەگەر ئەوشتەی کە مامەڵە کراوە ئاژەڵ بێ.

خیار رُویت:*[حقوق]* بژارەی دیتن؛ ئێختیاری کڕیار بۆ هەڵوەشاندنی سەودا، ئەگەر کالاکە شتێک بێ جگە لەوەی کە پێشتر دیویە.

خیار شرط:*[حقوق]* بژارەی مەرج؛ شەرتێک کە لە سەودا بۆ هەر دوو لای مامەڵە دابین کرابێ (وەکوو ئەوە کە ئەگەر کڕیار تا دوو مانگ کالاکەی نەویست، مافی هەڵوەشاندنی هەیە).

خیار عیب:*[حقوق]* بژارەی خەوش؛ ئێختیاری کڕیار بۆ هەڵوەشاندنەوە ئەگەر دوای مامەڵە ڕوون ببێتەوە کالاکە عەیبی هەیە و پێشتر فرۆشیار ئەوەی نەگوتووە.

خیار عین:*[حقوق]* بژارەی چاو پێ کەوتن؛ ئێختیاری کڕیار بۆ هەڵوەشاندنەوە، ئەگەر کالاکە لە دەستی فرۆشیاردا نەبێت (وەک فرۆشتنی ئەو ماسیە کە هێشتا نەگیراوە).

خیار غَبن:*[حقوق]* بژارەی گزی؛ ئێختیاری هەرکام لە دوو لای مامەڵە بۆ هەڵوەشاندنەوە ئەگەر هەرلایێکی مامەڵەکە بووبێتە هۆی خەسار دیتنی ئەوی دیکەیان.

خیار قلمی: خەیاری قەڵەمی؛ خەیارێ لووس و باریک.

خیار مجلس:*[حقوق]* بژارەی کۆڕ؛ ئێختیاری

هەر دوو لای مامەڵە بۆ هەڵوەشاندنەوە تا کاتێ کە لە کۆڕی مامەڵەکە نەهاتبێتنە دەرەوە.

خیارترشی / xiyārtoršî/: /اسم. ترشیاتی خەیار؛ خەیار تورش؛ خەیارێ کە لە سرکەدا هێشتوویانەتەوە و ترش بووە و بۆتە ترشی.

خیارچنبر / xiyārčambar, -čanbar، ـها/: /اسم. ترۆزی؛ تەرۆزی؛ ترێزوو؛ چەماو؛ چەمیلە؛ شارۆخ؛ شارۆق؛ قتی؛ خەیار چەمەر؛ چەمەرە خەیار؛ خەیار چەمبەر؛ خیارشینگ؛ کالیاری فەریک و کاڵ، بە شێوەی کەوان، بە پێستی ڕێ- ڕێ و زروەوە.

خیارشور / xiyāršûr، ـها/: /اسم. خەیارشۆر؛ خیارشۆر؛ خەیارێکی ماوەیێک لە ناو ئاوخوێ نراو، کە وەک تامی خۆراکی بە کاری دەبەن.

خیارک / xiyārak، ـها/: /اسم. [پزشکی] لووکوان؛ ئالگ؛ تەشەنەی لووی ناوگەڵ یان بنهەنگڵ.

خیاره / xiyāre/: /اسم. درزی ئەستوون؛ کێر؛ کێڵ؛ گاز؛ درزی باز بووی بەرەوخوار.

خیاط / xayyāt، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. دروومانکار: ۱. کەسێ کە لە خەیاتیدا توانایە ۲. خەیات؛ جلدروو؛ بەرگدوور؛ بەرگدروو؛ ماشێنەچی؛ ماکینەچی؛ مەکینەچی؛ دەرزی؛ جل وراز.

خیاطی / xayyātî/: [عربی]/اسم. خەیاتی؛ دروومانکاری: ۱. واراستەی؛ ورازین؛ دروومان؛ کاری دوورینی گنج و هەر شتێ کە لە پارچە بێ ‹دارم خیاطی می‌کنم: خەریکم خەیاتی دەکەم› ۲. پیشەی دروومانکار ‹خیاطی شغل من است: خەیاتی پیشەی منە› ۳. /ـها/ شوێنی دروومان ‹در خیاطی کار می‌کنم: لە خەیاتیدا کار دەکەم› ❋ دوزندگی

▣ **خیاطی زنانه**: کارگایەک بەرگی ژنانی تێدا ئەدوورن. هەروەها: **خیاطی مردانه**

▣ **خیاطی کردن**: جل و بەرگ دوورین؛ خەیاتی کردن؛ خەریکی دروومانکاری‌بوون؛ سازکردنی جل و بەرگ.

خیال / xiyāl، ـها؛ ـات/: [عربی]/اسم. خەیاڵ؛ خیاڵ: ۱. بوورە؛ بیر؛ یاد؛ کار یا ڕەوتی هێنانە بەر چاوی شتێک لە مێشکدا، کاتێک کە ئەو شتە لە پێش‌چاودا نەبێ ‹همین که بیکار می‌شد، خیال وطن، خانه و خانواده به سراغش می‌آمد: هەرکە بێکار دەبوو، خەیاڵی نیشتمان، ماڵ و بنەماڵەکەی دەیدایە سەری› ۲. گومان؛ گەمان؛ تێڕوانین؛ بۆچوونێک کە بەبۆنەی بەهەڵەچوونی هشکەوە دێتە ناو مێشک ‹به خیال من کسی پشت پنجره بود: بە خەیالی من کەسێک لە پشت پەنجەرەکەدا بوو› ۳. بوورە؛ هزر؛ بیرێک کە بەرهەمی مێشک و بۆچوونەکانی بێ، نەک داهاتیێکی ڕاستەقینە ٤. بۆچوون؛ بیر و ئەندێشەیەک کە هێشتا لە دنیای ڕاستەقینەی دەرەوە نەبینراوە و بەکار نەهێنراوە ٥. [مجازی] بوورە؛ هزر ‹او را در خیال مجسم می‌کرد: لە خەیالدا دەیهێنایە بەرچاو› ٦. [گفتاری] ترس؛ سام؛ سامی؛ تەرسی؛ ئەندێشە؛ بیر و بۆچوونێک کە بە هۆی خۆف و پەرێشانیەوە بەدی بێ ‹خیال برش داشت که نکند همسایه‌اش دزد باشد: ترس دایگرت، نەکا جیرانەکەی دز بێت› ۷. [گفتاری] گریمان ‹خیال کن او دزد، چه چیز تو را می‌خواهد ببرد؟: گریمان دزبێ، چیت هەیە ببیا؟› ۸. گومان؛ گەمان ‹خیال می‌کنی او از عهده‌ی این کار برمی‌آید؟: خەیاڵ دەکەی ئەم کارەی پێ دەکرێ؟›.

▣ **خیال باطل/ خام/ واهی**: خەیاڵ‌پلاو؛ خەیاڵی‌خاو؛ بیری هەرز؛ بوورەی دوور؛ لێکدانەوەی بێ‌بەهرە.

▣ **خیال بد به دل راه ندادن**: دڵ پەرێشان نەکردن؛ نیگەران و پەشێو نەبوون ‹هر جا باشد تا یک ساعت دیگر برمی‌گردد، خیال بد به دلت راه نده: لە هەر کوێ بێ تا سەعاتێکی‌تر دێتەوە، دڵی خۆت پەریشان مەکە›.

خیال بد کردن: بیری خراپ کردنەوە؛ گومانی خراپ‌کردن؛ خەیاڵی خراپ‌کردن ‹خیال بد نکن او می‌خواست کمکت کند: بیری خراپ مەکەوە، ئەو دەیویست یاریدەت بدا›.

خیال برداشتن: ترس داگرتن؛ تووشی دڵزراوی هاتن؛ ترس لێ‌نیشتنەوە ‹در آن تنهایی خیال برش‌داشته بود: لەو تەنیاییەدا ترس دایگرتبوو›.

خیال داشتن: بە نیاز بوون؛ گەرەک بوون؛ هەرەک بوون؛ ویستن ‹خیال داشت خانه را بفروشد، من نگذاشتم: بە نیاز بوو ماڵەکە بفرۆشێ، من نەمهێشت›.

خیال در سر پروراندن: مرخ لێ‌خۆش‌کردن؛ خەیاڵ پلاوکردن؛ خەیاڵێکی نابەجێ لە مێشکدا بارهێنان ‹سالها این خیال را در سر می‌پروراند که آن خانه را تصاحب کند: چەنای چەند ساڵ مرخی لێ خۆش کردبوو ئەو ماڵە داگیر کا›.

خیال کردن: خەیاڵ کردن؛ گومان کردن؛ وازانین؛ پاسەی زانەی.

خیال کسی جمع بودن: ئارخەیان بوون؛ نەبوونی نیگەرانی؛ ئاسوودەخاتر بوون ‹از بابت مغازه خیالم جمع است: لەمەڕ دووکانەکەوە ئارخەیانم›. هەروەها: **خیال کسی راحت بودن**

به خیال افتادن: کەوتنە خەیاڵەوە؛ وە خەیاڵ‌کەوتن؛ نیەت‌کردن ‹به خیال زن گرفتن افتاد: کەوتە خەیاڵی ژن هێنانەوە›.

به خیال کسی رسیدن: ۱. گومان کردن؛ وازانین ‹به خیالش رسید چیزی پشت درختها تکان می‌خورد: گومانی کرد شتێک لە پشت دارەکانەوە دەجووڵێتەوە› ۲. بیرکردنەوە ‹به خیالم رسید بهتر است همه چیز را ول کنم و بروم: بیرم کردەوە چاترە دەست لە هەموو شتێک بەردەم و برۆم›.

خیالات / xiyālāt/: [عربی]/اسم. [گفتاری] خەیالات؛ وەڕازە؛ شەڤرەشک؛ خاو و خیال ‹آن شب خیالات او نگذاشت بخوابم: ئەو شەوە خەیالاتی، نەیهێشت بخەوم›.

خیالاتی / xiyālātî/: [عربی] صفت. خەیالاوی؛ خەیالاتی؛ ترس و گومان پێوەپێچراو ‹مثل این‌که خیالاتی شده‌ای، اینجا که چیزی نیست: وا دیارە خەیالاوی بووی، لێرە خۆ شتێک نیە›.

خیال‌انگیز / xiyālangîz/: [عربی/ فارسی] صفت. دڵڕفێن؛ دڵ‌بزوێن؛ هۆی بەدیهاتنی خەیاڵی خۆش ‹دشت، زیبایی خیال‌انگیزی داشت: دەشتەکە، جوانیەکی دلرفینی بوو›.

خیالباف / xiyālbāf، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. خەیاڵپەروەر؛ خەیاڵباف؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە خەیاڵپەروەری ‹جوان خیالباف: لاوی خەیاڵپەروەر›.

خیالبافی / xiyālbāfî، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. خەیاڵپەروەری؛ کار یا ڕەوتی پەروەراندنی بیر و هزری ناڕاست یان ناکردەوەیی ‹بس است دیگر، دست از این خیالبافی بردار و قدری چشمت را باز کن: بەسە ئیتر، دەس لەم خەیاڵپەروەریە هەڵگرە و تۆزێک چاوت بکەوە›.

خیالپرداز / xiyālpardāz، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. ۱. خەیالاتی؛ خەیالاوی ۲. خەیاڵپەروەر؛ خاوەن ئۆگرەتی یان توانایی خۆش کردنی وێنە و دیمەنی خەیاڵی.

خیالپردازی / xiyālpardāzî، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ۱. دۆخ یان چۆنیەتی خەیالاوی بوون ۲. خەیاڵپەروەری؛ ڕەوتی هێنانە بەر چاوی دیمەنی خەیاڵی.

خیالپرست / xiyālparast، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. خەیاڵپەرست؛ خوازیاری ڕووداوانی خەیاڵی و هزر و بیری ناکردەوەیی. هەروەها: **خیالپرستی**

خیالپرور / xiyālparvar/: [عربی/ فارسی] صفت. ۱. خەیاڵپەروەر ۲. خەیالاتی؛ ئۆگری خۆش کردنی وێنەی زەینی و خەیاڵی.

خیالپروری / xiyālparvarî، ـها/: [عربی/ فارسی]

/اسم. خەیاڵپەروەری؛ ڕەوتی هێنانە بەر چاوی دیمەن یان بابەتی خەیاڵی.

خیالی / xiyālî/: [عربی] صفت. خەیاڵی؛ خیالـی: ۱. ناڕاسـت ‹قهرمـان خیـالی: قارەمـانی خەیالـی› ۲. ناکردەوەیانە؛ ناکارانە؛ نـاکرداری ‹نقشەهـای خیالی: نەخشەگەلی خەیالی›.

خیانـت / xiyānat، ـهـا/: [عربـی]/اسـم. ناپـاکی؛ خەیانـەت؛ دوخمـانی؛ کـارێکی دژ بـە بـڕوا و ئەمەگداری لە حاند کەس یـان کەسـانی تـرەوە ‹خیانـت در امانـت؛ خیانـت بـە وطـن: خەیانـەت لـە ئەمانەتدا؛ خەیانەت بە نیشتمان›. هەروەها: **خیانت دیدن؛ خیانت کردن؛ خیانت ورزیدن**

خیانـت‌آمیـز / xiyānatāmîz/: [عربـی/ فارسـی] صفت. ناپاکانە ‹رفتار خیانت‌آمیز: کردەوەی ناپاکانە›.

خیانت پیشگی / xiyānatpîšegî/: [عربی/ فارسـی] /اسـم. ناپـاکی؛ ناپاکیـەتی؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی خەیانەت کردنە پیشە.

خیانت پیـشه / xiyānatpîše، ـهـا؛ ـگـان/: [عربـی/ فارسـی] صـفت. ناپـاک؛ بـە عـادەت و هـۆگری خەیانـەت کردنـەوە ‹شـریکش خیانـت‌پیـشه بـود: شەریکەکەی ناپاک بوو›.

خیانتکار / xiyānatkār، ـها؛ ـان/: [عربـی/ فارسـی] صفت. دوخمان؛ خـاین؛ ناپـاک ‹دوسـت خیانتکـار؛ همسر خیانتکار: دۆستی دوخمان؛ هاوسەری خاین›.

خیـت / xît/: /اسـم. خیـت: ۱. ناکـام؛ سـەر نەکەوتوو ‹پا شدیم رفتیم سینما، بلیط تمام شـده بـود، خیت شدیم: هەستاین ڕۆیـشتین بـۆ سـینەما، بلیـت تـەواو بـبوو، خیـت بـووین› ۲. سەرشـۆڕ ‹بـا ایـن پـذیرایی‌ات مـرا جلـو مهمانهـا خیـت کـردی: بـەم میواندارییەت منت لە لای میوانەکانەوە خیـت کـرد› * **خیط**

▣ خیـت کاشـتن: خراپکـاری کـردن؛ تـێ‌ڕیـان؛ کارێک بـە خراپـی جێبـەجێ کـردن و تێیـدا سەرنەکەوتن ‹با ایـن سـخنرانیت خیـت کاشـتی و آبروی ما را هم بردی: بـەم وتاردانـەت خراپکاریـت کرد و ئابرووی ئێمەشت برد›.

خیتی / xîtî/: /اسم. [گفتاری] ۱. نـەهاتی؛ ناکـامی ۲. سەرشۆڕی؛ شەرمەزاری * **خیطی**

▣ **خیتی بالا آوردن:** خراپکاری‌کردن؛ تـێ‌ڕیـان؛ شکست خـواردن؛ لـە کارێکـدا سـەرنەکەوتن ‹سر امتحان خیتی بالا آوردم و نتوانستم درست جواب بدهم: لە ئەزموونەکەدا خراپکاریم‌کرد و نـەمتوانی چاک وەڵام بدەمەوە›.

خیـر / xayyer، ـهـا؛ ـان؛ ـیـن/: [عربـی] صـفت. خێرەومەنـد؛ خێرەومـەن؛ خێرکـار؛ نـووک‌کـار؛ خاوەن چاکە؛ بـە پیـاوەتی ‹مـردم خیّـر بـە یـاری سیلزدگان شتافتند: خەڵکی خێرەومەند چوونە فریـای لافاو لێداوەکانەوە›.

خیر[1] / xeyr/: [عربی]/اسم. خێر؛ خەیرە: ۱. کاری چاکە ‹خیر دیدن؛ کار خیر: خێر دیتن؛ کـاری خێـر› ۲. قازانج؛ بەهرە؛ فایدە ‹خیر او به کسی نمـی‌رسـد: خێری بە کەس ناگا›.

▣ **خیر بردن** ☜ **خیر دیدن**

خیر بودن: چاک بوون؛ خاس بوون؛ خێر بوون ‹نیتتان خیر است: نیازتان چاکە›.

خیر دیدن: خێر دیتن؛ چاکـە دیـتن؛ خاسـە دیتن؛ بەهرە پێ‌گەیشتن ‹ببر، خیـرش را ببـین؛ پسرم، خیر ببینی: ببیە، خێری لێ ببینی؛ کوڕەکەم، خەیر بوینی›: **خیر بردن**

خیر رساندن: خێرگەیاندن؛ بەهرە پێ‌گەیاندن؛ قازانج‌گەیاندن ‹تا حالا چقدر به تو خیر رسانده باشد خوب است؟: تا ئێستا چەندی خێر پێت گەیانـدبێ باشە؟›.

خیر کسی را خواستن: خێری کەسێ ویـستن/ خواستن؛ هەرەک بوونی خێـر و بەختـەوەری کەسێک ‹پدرت خیر تو را می‌خواهد: باوکت خێری توی دەوێ›.

خیر کسی رسیدن: خەیر کەسێ گەیشتن؛ لـە وی قازانج گەیشتن؛ لـە کەسـێکەوە خێرێـک گەیشتن ‹خیر او به کسی نرسیده که من دومـی‌اش

باشم: ئەو خەیری بەکەس نەگەییوە تا من دووهەمیان بم›.

به خیر گذشتن: بە خێر چوون؛ خوا لادان؛ خوا دایوە ‹نزدیک بود بروم زیر ماشین، به خیر گذشت: خەریک بوو بچمە ژێر ماشینەوە، بە خێر چوو›.

خیر[2]: قید. *[گفتاری]* نا؛ نە؛ نەی؛ نێ هەرێ؛ نەبەڵێ؛ خەیر؛ خێر؛ نەخێر؛ نەخەیر؛ وەرامی نەرێنی ماقووڵانە ‹خیر، این‌طور نیست: نا، وا نیە›.

خیرات / xeyrāt/: [عربی]/اسم. خێرات: ۱. چاکەکاری، بەتایبەت بۆ وەدەس هێنانی جەزای بەخێر ‹چقدر برای پدرش خیرات می‌کند!: چەندە بۆ باوکی خێرات دەکا!› ۲. سەدەقە؛ کار یا ڕەوتی ماڵ بەخشین لە ڕێگەی خودادا ‹در راه خدا خیرات کن: لە ڕێی خودا خێرات کە›. هەروەها: **خیرات کردن**

خیراتی / xeyrātî/: [عربی] صفت. خێراتی؛ خێرات بووگ یان تایبەتی خێرات ‹حلوای خیراتی آورده بود: هەڵوای خێراتی هێنابوو›.

خیراندیش / xeyrandîš ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. خێرئەندیش؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە بیرکردنەوە لە ڕێی چاکەی دیتراندا ‹دوستان خیراندیش به او توصیه کردند، مغازه باز کند: دۆستانی خێرئەندیش پێیان ڕاسپارد دووکانێک دانێ›. هەروەها: **خیراندیشی**

خیرخواه / xeyrxāh ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. خێرخواز؛ چاکەخواز؛ خێرخوا؛ خوازیاری خێرۆمەندی ‹او بخشنده و خیرخواه مردم بود: ئەو دەهەندە و خێرخوازی خەڵک بوو›.

خیرخواهانه / xeyrxāhāne/: [عربی/ فارسی] صفت. خێرخوازانە؛ خێرخوایانە؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی خێرخوازیەوە ‹نصیحت خیرخواهانه؛ فعالیت خیرخواهانه: ئامۆژیاری خێرخوایانە؛ چالاکی خێرخوازانە›.

خیرخواهی / xeyrxāhî ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. خێرخوازی؛ خێرخوایی؛ هۆگری جێبەجێ کردنی کارگەلی وا کە قازانجی بۆ کەسانی دیکەیە ‹این حرف من از روی خیرخواهی بود: ئەم قسەی منە لە ڕووی خێرخوازیەوە بوو›.

خیرگی / xîregî/: اسم. ۱. مڕی؛ وڕی؛ بزی؛ ماقی؛ دۆخ یان چۆنیەتی چاو زەق بوون ۲. شەوارە؛ شەوارەیی؛ پەک‌کەوتوویی لە دیتنی شتان بە هۆی زۆری تیشکەوە ۳. لەجی؛ هەرزەیی؛ لاساری.

خیرمقدم / xeyremaqdam/: [عربی]/اسم. بەخێراتن؛ خێرهاتن؛ خێرئامەی؛ وەش‌ئامەی؛ وتەیەک کە بۆ دەربڕینی خۆشحاڵی لە هاتنی کەسێک پێ دەگوترێ ‹یکی از دانش‌آموزان به میهمانان خیرمقدم گفت: یەک لە قوتابیان بەخێرهاتنی میوانانی کرد›.

خیروبرکت / xeyr-o-bar(e)kat, -barakat/: [عربی]/اسم. *[گفتاری]* خێر و بێر؛ خەیر و بەیر؛ خێر و بەرەکەت؛ کەڵک و قازانجێ کە درێژەی هەیە یان لە زۆر بووندایە ‹آن روزها کسب مردم خیر و برکت دیگری داشت: ئەو ڕۆژانە کاسپی خەڵک خێر و بێرێکی دیکەی هەبوو›.

خیره / xîre/: صفت. ۱. ماق؛ زاق؛ زەق؛ بز؛ گز؛ زەقابی؛ واق؛ زل؛ مڕ؛ وڕ؛ هوڕ ‹نگاه خیره؛ چشم خیره: نوای ماق؛ چاوی زاق› ۲. *[ادبی]* بێهوودە؛ پووچ ۳. *[ادبی]* پەرێشان؛ پەشێو. هەروەها: **خیره شدن؛ خیره کردن**

خیره‌سر / xîresar ، ـها/: صفت. لەج؛ لاسار؛ لەسەر؛ لەسار؛ هەرزە؛ سەرسەخت؛ سەربزێو؛ گوێ نەبیس لە قسەی خەڵک. هەروەها: **خیره‌سری**

خیری / xeyrî/ ☜ **شب‌بو**

خیریه / xeyrîyye/: [عربی] صفت. چاکەکاری ‹مؤسسەی خیریه: دامەزراوەی چاکەکاری›.

خیز[1] / xîz/: اسم. ۱. باز؛ هەڵبەز؛ هەڵوەز؛ تاو؛ گومەتە؛ لیتک؛ بزووتنەوەی لەپڕ و بەرەو سەر ‹خیز برداشتن: بازدان› ۲. باز؛ هەڵبەز؛ بەرزایی

هەر پلەیەکی پلیکان ‹خیز پله: بازی پلە› ۳. /پزشکی/ وەرهەم؛ تۆقلە؛ بلۆق؛ کۆ بوونەوەی نا ئاسایی و لە ڕادەبەدەری تراو لە بۆشایەکی لەشدا ٤. /گفتاری/ هێرش؛ پەلامار؛ هەڵمەت؛ شاتاول. هەروەها: **خیز برداشتن**

ـ خیز[۲]: پیواژه. ۱. ـــ دار؛ نەخت؛ بە بەر و بوو ‹حاصلخیز؛ نفتخیز: بەردار؛ نەوتدار› ۲. /ان/ ـخیز؛ ـ ڕاب؛ ـهەڵس؛ ڕاپەر ‹سحرخیز: سەحەرخیز›.

خیزاب / xîzāb ، ـها/: /اسم. لیپاو؛ لۆچاو؛ خێزاو؛ ئاقزین؛ گاپێل؛ نێرینەی ئاو.

خیزان / xîzān/: قید. هەڵس؛ هۆرز؛ هەڵتەک؛ ئاخێزان ‹اُفتان و خیزان: به هەڵس‌وکەوتەوە›.

خیزاندن / xîzāndan/: مصدر. متعدی. //**خیزاندی:** هەڵتساند؛ **مـی‌خیزانـی:** هەڵدەستێنی؛ **بِخیـزان:** هەڵسێنە// هەستاندن؛ هەڵساندن؛ هۆرزنەی؛ هۆرێزنای؛ ڕاپەڕاندن؛ هۆربێزنەی؛ خێزنەی؛ کەسێک یان شتێک لە جێی خۆیدا بەرز و ڕاست کردنەوە ‹به زور او را از جای خیزاند: بەزۆر لە سەر جێ هەڵیساند›: **خیزانیدن**

■ صفت فاعلی: **خیزاننده** (هەڵسێنەر)/ صفت مفعولی: **خیزانده** (هەڵسێنراو)/ مصدر منفی: **نَخیزان** (هەڵنەستاندن)

خیزانیدن / xîzānîdan/ ☜ **خیزاندن**

خیزران / xeyzarān ، ـها/: [عربی]/اسم. ئارج؛ گوهیش؛ حەیزەران؛ هەزیران؛ هزیران؛ بامبوو؛ قامیشەهێندی؛ تەرگەز؛ قامیشی گەرمیان؛ گیایێکی تایبەتی ناوچەگەلی گەرم و شێدارە، چەند جۆری هەیە، بە لاسکی قورۆڵ یان ناوپڕ و گەڵای درێژ وەک هی خورماوە، لە لقی گۆچان و داردەس چێ دەبێ و لە گەڵا و پێستەکەشی تەناف و ڕایەخ دەچنرێ: **نی خیزران**

خیزش / xîzeš/: /اسم. ۱. ئاخێز؛ کار یان ڕەوتی هەستان؛ هەڵسان؛ هۆرسەی ۲. /ـها/ شۆرش؛ ڕاپەڕین.

خیزک / xîzak/: /اسم. ترۆپک؛ دهار؛ دوچک؛ قووچکە.

خیس / xîs/: صفت. تەڕ؛ فیس؛ شل؛ لیس؛ نمدار؛ شەدار؛ شۆدار؛ کەوتا؛ گەوزاو لە تراوێکدا ‹دست خیس؛ لباس خیس: دەسی تەڕ؛ جلی فیس›.

▣ **خیس خوردن:** خووسان؛ نمان؛ نمیان؛ فیسیەی؛ تێرۆ چوونی ئاو دە ناو شتێکدا ‹آلوها را گذاشتم داخل آب، خیس بخورند: ئالووەکانم نایە ئاو بخووسێن›.

خیس شدن: خووسان؛ فیسان؛ فیسیان؛ فیسیەی؛ تەڕ بوون؛ شل بوون ‹زیر باران پاک خیس شدم: لە ژێر باراندا تەواو خووسام›.

خیس کردن: ۱. خووساندن؛ فیساندن؛ فیسانن؛ فیسنەی؛ فیسەنە؛ تەڕکردن ‹لباسها را توی تشت خیس کردم: جلەکانم لە ناو تەشتەکەدا خووساند› ۲. میزکردن؛ تەڕکردن؛ هەڵمیزتن بە شتێکدا ‹بچه خودش را خیس کرد: منداڵەکە خۆی تەڕ کرد›.

خیساندن / xîsāndan/: مصدر. متعدی. // **خیساندی:** خووساندت؛ **مـی‌خیسانی:** دەخووسێنی؛ **بِخیسان:** بخووسێنە// خووساندن؛ فیسنەی؛ فیسنای؛ فیساندن؛ نماندن؛ تلیساندن؛ تلیساندن؛ شتێک بۆ تەڕ بوون لەگەڵ ئاو یان هەر تراوێکیتردا تێوەدان ‹برنج خیساندن: برینج خووساندن›: **خیسانیدن**. هەروەها: **خیساندنی**

■ صفت فاعلی: **خیساننده** (خووسێنەر)/ صفت مفعولی: **خیسانده** (خووسێنراو)/ مصدر منفی: **نَخیساندن** (نەخووساندن)

خیسانده / xîsānde/: /اسم. میوەی وشکەوکراو یان دەنکەگیای دەرمان کە کراوەتە نێو ئاوەوە.

خیسانیدن / xîsānîdan/ ☜ **خیساندن**

خیسی / xîsî/: /اسم. خووساوی؛ تەڕی؛ شلی ‹خیسی قالی از شیر سماور است که چکه می‌کند: هۆی خووساوی قالیەکە شێری سەماوەرەکەیە تکە دەکا›.

خیسیدن / xîsîdan/: مصدر. لازم. // **خیسیدی:** خووسایت؛ **می‌خیسی:** ده‌خووسی؛ **بِخیس:** بخووسه// خووسیان؛ خووسان؛ فیسیه‌ی: ۱. [نامتداول] ته‌ڕ بوون؛ له تراوێکدا گه‌وزان ۲. خووسیین؛ نه‌رم بوون به‌هۆی ئاو؛ تێرۆ چوونی ئاو ده‌ناو شتێکه‌وه ‹وقتی خوب خیسید، آن را در می‌آوری: کاتێک چاک خووسا، ده‌ری دێنی›. هه‌روه‌ها: **خیسیدنی**

■ صفت مفعولی: **خیسیده** (خووساو)/ مصدر منفی: **نَخیسیدن** (نه‌خووسان)

خیش / xîš/: اسم. ئاموور؛ هه‌وجاڕ؛ هێش؛ هه‌نجاڕ؛ ئامووێر؛ هێشه؛ هه‌لا؛ کێش؛ هه‌ڤجاڕ؛ دارجفت؛ یه‌ره‌ق؛ گه‌لا؛ ئێره‌ق؛ ئێره‌قه؛ ئامۆ؛ دار؛ باسکه ئاموور؛ ئه‌سپابی جووت؛ داری مابه‌ینی نێر و ده‌نده؛ ئامێری کالانی زه‌وی که ده‌یبه‌ستنه گاوه‌سنه‌وه.

خیشوم / xîšûm/: [عربی] صفت. [نامتداول]تفنک؛ مفگه؛ فرنک؛ فرتک؛ خمخم؛ ماک؛ برناخ؛ برناخه؛ کونی لووت؛ کونالووت؛ کونه که‌پو؛ کونا دفن.

خیشومی / xîšûmî/: [عربی] صفت. تفنکی؛ فرنکی؛ برناخی؛ پێوه‌ندیدار به کونی لووته‌وه.

خیط / xît (!) ☜ **خیت**

خیطی / xîtî (!) ☜ **خیتی**

خیک / xîk ، ـها/: اسم. خیگه (هی به‌ران بۆ جێ ڕۆن)؛ خیگ؛ خیه؛ شورتان؛ شۆرتان؛ پێسته (هی مه‌ڕ بۆ جێ ماست)؛ هیز؛ هه‌لیزه؛ هنگل؛ پۆسپه‌نێر؛ پێستی مه‌ڕ یان بزن که وه‌ک کیسه‌یێکی گه‌پی لێ ده‌که‌ن و تراو، ڕۆن یان په‌نێری تێدا هه‌ڵده‌گرن.

خیکی / xîkî/: صفت. ۱. خیگه‌یی؛ هه‌ر شتێ له ناو خیگه هه‌ڵگیرابێ ‹پنیر خیکی: په‌نێری خیگه‌یی› ۲. ـها/[مجازی] خیگه: زۆر چاخ و قه‌ڵه‌و ‹یک مرد خیکی آمد، نشست کنار دستم: پیاوێکی خیگه هات و له په‌نا ده‌ستمه‌وه دانیشت›.

خیل / xeyl ، ـها/: [عربی]/اسم. خێل: ۱. گه‌له ئه‌سپ ۲. تاقم؛ هۆز؛ تیره؛ ماکاش؛ پۆلی گه‌پ ‹یک خیل مهمان ریختند روی سرمان: خێلێک میوان هاتنه ملماندا›.

خیلی[1] / xeylî/: [عربی] صفت. [گفتاری] زۆر؛ گه‌له‌ک؛ یه‌کجار؛ فره؛ فریه؛ گوژمه؛ خه‌ولێ؛ زه‌حف؛ زاف؛ خه‌یلێ؛ به هه‌ندێکی گه‌وره‌ی نادیاره‌وه ‹خیلی بزرگ: زۆر گه‌وره›.

خیلی[2]: قید. زۆر؛ فره؛ فریه؛ یه‌کجار؛ گه‌له‌ک؛ خه‌یلێ؛ زاف؛ فرێو؛ به شێوه‌ی گوژمه یان یه‌ک له دوای یه‌ک ‹خیلی کار کردم؛ خیلی تند می‌رفت: زۆرم کار کرد؛ فره توند ده‌چوو›.

ـخیم / xîm/: پیواژه. ـهێم؛ تایبه‌تمه‌ندی کرده‌وه ‹خوش‌خیم؛ دژخیم: خۆش‌هێم؛ دژهێم›.

خیمه / xeyme ، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] خه‌رگا؛ شاسه‌یوان؛ خێوه‌ت؛ خه‌یمه؛ جه‌رداخ؛ کۆن؛ هه‌واری؛ چایر؛ چادره؛ چادر، به‌تایبه‌ت گه‌وره‌ی.

⊡ **خیمه زدن:** هه‌ڵدانی چادر؛ چادر لێدان؛ خێوه‌ت هه‌ڵدان؛ جه‌رداخ هه‌ڵداین.

خیمه‌شب‌بازی / xeymešab.bāzî ، ـها/: [عربی/فارسی]/اسم. شاسه‌لیم؛ بی بی جان‌خانم؛ بووکه‌ڵه‌وازی؛ شانۆیێک بووکه شووشه‌یی کۆن که به چه‌ن دانه بووکه‌شووشه له سه‌ر شانۆیێکی به‌شێوه‌ی چادره‌وه به‌ڕێوه ده‌چێ و ده‌رهێنه‌ر به گه‌ڕاندن و جوولاندنی بووکه‌شووشه‌کان به هۆی چه‌ند به‌نی نادیاره‌وه کار ده‌کا.

خیمه‌گاه / xeymegāh ، ـها/: [عربی/فارسی]/اسم. هۆبه؛ زۆم؛ هه‌وارگه؛ جێگه‌یه‌ک که چادری تێدا هه‌ڵده‌درێ.

د

د / d/: *حرف.* د؛ دەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی.

د¹ / de/: *اسم.* دێ؛ دال؛ ناوی دەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

د²: *صوت. [گفتاری]* دەی: ١. ئەی؛ دەک؛ تێح؛ پێح؛ حەک؛ حەی؛ عەک؛ نیشانەی سەیر و سەمەرەیی ‹د! پس آن همه پول را چه کردی؟: ئەی! ئەو هەمووە پارەت چی لێکرد؟› ٢. دە؛ دا؛ نیشانەی پێداگری ‹د بیا؛ د نکن؛ د بخور: دە وەرە؛ دەی مەکە؛ دە بخۆ› ٣. نیشانەی بەرهەڵستی ‹د! چرا اینطور می‌کنی؟: دەی! بۆچی وا دەکەی؟›.

داءالثعلب / dā'ossa'lab/: [عربی] *اسم.* مووڕێژە؛ مووەڕزە؛ خرکانە؛ نەخۆشی تووک وەرین لە لەشدا.

داءالرقص / dā'orraqs/: [عربی] *اسم.* بەرژەنگێکی دەماریە کە لە هەندێک نەخۆشیەوە سەرچاوکە دەگرێ و دەبێتە هۆی هەڵتەکان و هەڵبەزانی شان و جمگەی ڕان (وەک جموجوولی هەڵپەڕکێ).

داءالصدف / dā'ossadaf/: [عربی] *اسم.* پیسۆڕیازیس؛ نەخۆشینی ئاییسان و هەو کردنی پێست بە هۆیەکی نادیارەوە، کە پتر بە شێوەی پوولەکەگەلێکی سپی ئامال‌زێو لە سەر پێستی ئانیشک و ئەژنۆدا دەردەکەوێ.

داءالفیل / dā'olfîl/: [عربی] *اسم.* پاگرە؛ پێ‌مڕە؛ نەخۆشی پەنەمانی پا: **پاغرە؛ پیلپایی**

داءالکلب / dā'olkalb/: [عربی] *اسم.* هاری؛ سەگەناز؛ نەخۆشیەکی درمە لە سەگ و گورگەوە دادەکەوێ.

دائر / dā'er/: [عربی] ☜ **دایر**

دائره / dā'ere/: [عربی] ☜ **دایره**

دائم / dā'em/: [عربی] ☜ **دایم**

دائمی / dā'emî/: [عربی] ☜ **دایمی**

دائماً / dā'eman/: [عربی] ☜ **دایماً**

دائن / dā'en/: [عربی] ☜ **داین**

دائی / dā'î/: [عربی] ☜ **دایی**

دات‌پرینتر / dātperîtner, -pirînter/: [عربی] ☜ چاپگر سوزنی، **چاپگر**

داخل¹ / dāxel/: [عربی] *اسم.* ناو؛ ناوەوە؛ دلێ: ١. نێو؛ دەروون؛ هەندروو؛ ناوی هەر شتێ ‹داخل اتاق خیلی گرم بود: ناو دیوەکە زۆر گەرم بوو› ٢. *[کنایی]* ناوخۆ؛ ناوەوەی وڵات ‹در داخل و خارج شناخته شده است: لە ناو و دەرەوەی وڵاتدا ناسراوە›.

▣ **داخل شدن**: چوونە ناو؛ چوونە ناوەوە؛ چوونە ژوورەوە؛ چوونە نێو؛ ڕۆیشتنە ناو؛ لوای دلێ؛ ئەوناو چوون: ١. چوونە ناو شتێ ‹وقتی داخل شد وحشت کرد: کاتێ چووە ژوورەوە تۆقا› ٢. لەگەڵ ڕێکخراوە یان دەستەیەک

هاوکاری کردن یان بەشدار بوون ‹تو هم داخل حزب شدی؟: تۆیش چوویتە ناو حیزبەوە؟›.

داخل کردن: تێخستن؛ کردنە ناو؛ خستنە نێو/ ناو؛ ئەنەوسەی؛ وسەینە: ۱. لە ناوەوەی جێگایەک دانان ‹داخل چاه کردن: کردنە نێو بیرەوە› ۲. بەشدار بوون یان خۆ نزیک کردنەوە ‹خودت را داخل این کارها نکن: خۆت مەخە نێو ئەم کارانەوە›.

داخل[2]: *قید.* ۱. لە نێو؛ لە ناو؛ ئەنەدلیَ ‹پول داخل کیف است: پارەکە لە نێو کیفەکەدایە› ۲. ناوەوە؛ ژوورەوە؛ دلیَ ‹بیا داخل؛ برو داخل: وەرە ژوورەوە؛ برۆ ناوەوە›.

▣ **داخل آدم بودن:** *[مجازی]* کەسێک بوون؛ لە ڕیزی خەڵک، بەتایبەت مرۆگەلی بەڕێز و بەبڕدا بوون. هەروەها: **داخل آدم شدن**

داخل آدم حساب کردن: بە کەس زانین؛ بە بنیادەم حساب کردن؛ بۆ کەسێ ڕێز و بایەخ دانان ‹آزاد او را داخل آدم حساب نمی‌کرد که نظرش را بپرسد: ئازاد ئەوی بە کەس نەدەزانی تا بیر و ڕای لێبپرسێ›.

داخله[1] / dāxele/: [عربی] *اسم.* ناوخۆ؛ هەندروو ‹اوضاع داخله ناآرام است: دۆخی ناوخۆ ئاڵۆزە›.

داخله[2]: *صفت.* ناوخۆیی؛ دەروونی ‹چای داخله: چایی ناوخۆیی›.

داخلی / dāxelî/: [عربی] *صفت.* ناوخۆیی: ۱. پێوەندیدار، هاوگەر یان بەندیوار بە ناوەوە ‹سیاست داخلی: سیاسەتی ناوخۆیی› ۲. ناوەکی؛ ناوەوە؛ هەڵکەوتوو لە ناوەوە ‹فضای داخلی: بۆشایی ناوەکی›.

داد / dād/: *اسم.* داد؛ دای؛ داو: ۱. *[ادبی]* پاراستن یان بەڕێوەبردنی ئەوەی دروستە، بەتایبەت بە داوەری بێلایەنانە لە نێوان لاینگەل یا خود دەستنیشان کردنی پاداش و سزیای شیاو ۲. *[ادبی]* ماف؛ حەق؛ بەشێک کە هەر کەس بە هۆی گەلەمپەری یان قانوونەوە پێی دەدرێ ۳. *[گفتاری]* هەلا؛ هەرا؛ هاوار؛ دەنگی بە قەو.

▣ **داد دادن:** *[ادبی]* ماف دان؛ داد دان؛ حەق دان؛ نەهێشتنی ناحەقیکاری؛ دانی داد بە خاوەنی ڕاستەقینەی.

داد زدن: *[گفتاری]* ۱. هاوارکردن؛ هەراکردن؛ نەڕاندن؛ قێڕاندن؛ قیراندن؛ زرچایش؛ نەڕای؛ قیڕنەی ۲. ☜ **داد کشیدن**

داد سخن دادن: وتاردان؛ وتاربێژی کردن؛ وتەوانی کردن؛ باش داخێویان لەمەڕ مەبەستێکەوە.

داد کردن: *[ادبی]* دادکردن؛ دادگەری کردن؛ بە گوێرەی قانوون یان ماف، کار کردن.

داد کسی بلند شدن/ به هوا رفتن: *[گفتاری]* هاواری کەسێک بەرز بوونەوە؛ هاوار لە کەسێ هەڵسان/ بەرز بوونەوە ‹تا دست روی بازویش گذاشتم دادش بلند شد: هەر دەسم نایە سەر باسکی هاواری بەرزەوە بوو›.

داد کسی را درآوردن: دەنگی کەسێ دەرهێنان؛ دەنگوو یۆی ئاردەی ‹آن قدر پیله کرد تا داد مرا درآورد: هێندەی هەڵپێچام، دەنگی دەرهێنام›.

داد کشیدن: *[گفتاری]* هاوارکردن/ کەردەی؛ نەڕاندن؛ قێڕاندن؛ قیراندن؛ زرچایش ‹داد می‌کشید و کمک می‌خواست: هاواری دەکرد و یارمەتی دەویست›: **داد زدن**

داد گستردن: *[ادبی]* دادگێڕان؛ داد پەروەراندن؛ داد بەخشین؛ مافی مەردم دابین کردن؛ دادگێڕی کردن.

به داد کسی رسیدن: فریای کەسێ کەوتن؛ گەیینە فریای کەسێ؛ بۆ یارمەتی کەسێک چوون؛ بە هاواری کەسێکەوە چوون؛ چوونە هانای کەسێکەوە؛ یاوەی دادوو یۆیوە ‹اگر به داد او نرسیده بودم غرق می‌شد: ئەگەر فریای نەکەوتبام ئەخنکا›.

دادائیسم / dādā'îsm/: [فرانسوی]/اسم. دادایيسم؛ ڕێبازێکی هونەری کە لە دەکانی سێیەمی چەرخی بیستەم، لە ئورووپای ڕۆژئاوادا پەرەی ساند و لە سەر نەهێشتنی بنەماگەلی باوی نێوکۆمەڵگا پێداگری دەکرد.

دادار- دودور / dādārdudûr/: اسم. ۱. *[گفتاری]* شات و شووت؛ لاف و گەزاف؛ خۆ هەڵکێشان بە هەرا و هوریاوە ۲. *[کنایی]* کاسە و کەوچک؛ ئەسپاو؛ دوودووڵە؛ ئەندامی زاوزێ نێرینە.

داداش / dādāš، ـها/: [ترکی]/اسم. برا؛ ئابرا؛ ئابا؛ کاکە؛ کاک: ۱. *[گفتاری]* برادەر؛ براڵە؛ براڵە ‹داداش، مواظب باش!: برا، هۆشت بێ!› ۲. لاوژا؛ داش؛ کاکەبرا؛ ئاغەبرا (زۆرتر برای گەورە) ‹داداش من کارگر آنجاست: کاکەم کارگەری ئەوێیە›.

دادپرور / dādparvar، ـها/: صفت. دادپەروەر؛ دادبەخش؛ عادڵ؛ خاوەن داد.

دادخواست / dādxāst، ـها/: اسم. داخواز؛ داوخواز؛ دادخواز؛ سکاڵا؛ سکاڵە؛ سکاڵانامە؛ شکاتنامە؛ نامەی شکات بردنە بەر دادگا کە تێیدا نووسەر خوازیاری پێڕاگەیشتنێک دەبێ.

دادخواه / dādxāh/: صفت. دادخواز؛ دادبەر؛ سکاڵابەر؛ سکاڵەبەر؛ داوخوازکەر؛ شکایەتکەر؛ گلیکار.

دادخواهی / dādxāhî، ـها/: اسم. داوخوازی؛ دادخوازی؛ گازن؛ هانابەری؛ ڕۆیشتن بۆ جێگەی دادپرسی بۆ گرتنی ماف.

دادرس / dādres، ـها؛ ـان/: اسم. دادپرس؛ دادوەر؛ قازی؛ کەسێ کە بە داخوازی گازندەکەر ڕادەگا و دروست یان نادروستی داخوازەکەی ڕوون دەکاتەوە.

دادرسی / dādresî/: اسم. دادپرسی: ۱. /ـها/ کار یا ڕەوتی ڕاگەیشتن بە سکاڵای سکاڵابەر و ڕوونکردنەوەی دروستی یان نادروستیان، بەتایبەت لە لایەن بەرپرسی ڕەسمیەوە (وەکوو دادوەر) ‹جلسەی دادرسی بە شکایت مالکان تشکیل شد: دانیشتنی دادپرسی بە داخوازی مالکەکان پێک هات› ۲. یانەی دادپرسی؛ ڕێخراوەیێ کە ئەم کارەی لە ئەستۆدایە ‹دادرسی ارتش: دادپرسی ئەرتەش›.

دادستان / dādsetān، ـها؛ ـان/: اسم. دادسێن؛ دادسان؛ دادستان؛ مافزانێ کە لە لایەن دەوڵەتەوە بەرپرسی ئاگاداری لە کۆمافی کۆمەڵگا، ڕاگەیشتن بە سەر درووس جێبەجێ بوونی قانوون و وەدووکەوتنی سەرپێچکاران بە یارمەتی دادگایە.

دادستانی / dādsetānî/: اسم. ۱. دادسانی؛ دادستانی ‹دادستانی دادگاه مطبوعات: دادسانی دادگای ڕۆژنامەکان› ۲. /ـها/ ژووری داد؛ دەفتەری کاری دادستان.

دادسرا / dādsarā، ـها/: اسم. یانەی داد؛ مەزرینگەیەک کە دادستان و کارگێڕەکانی تێیدا کار دەکەن ‹او را بە دادسرا احضار کردند: بانگیان کرد بۆ یانەی داد›.

دادگاه / dādgāh، ـها/: اسم. دادگا: ۱. دادگە؛ جێگایێ کە دادپرس یا دادپرسان لەگەڵ دادستاندا بە گازنی سکاڵابەران ڕادەگەن؛ جێگەی سکاڵا بۆ بردن ۲. *[گفتاری]* دادپرسی؛ دادگایی ‹فردا دادگاه داریم: بەیانی دادگامان هەیە›.

▣ **دادگاه اداری**: دادگەی مەزرینگەیی؛ دادگای کارگێڕی؛ دادگای ئیداری؛ دادگەیێ کە لە ئیدارەیەکدا بۆ پێڕاگەیشتن بە سەر هەڵەکاری و سەرپێچی کارگێڕان پێک دێت.

دادگاه ارتش ☜ **دادگاه نظامی**

دادگاه استیناف: دادگای لە سەر گرتنەوە؛ دادگای پێداچوونەوە؛ دادگای لێکۆڵینەوە: **دادگاه تجدیدنظر**

دادگاه انتظامی: دادگایێ کە لە لایەن ئەندامانی تاقمێک یان پیشەیەکی کۆمەڵگاوە بە مەبەستی پێڕاگەیشتن بە چەوتی و سەرپێچی ئەندامەکانیەوە پێک دێت.

دادگاه انقلاب: دادگای شۆڕش؛ دادگای ڕاپەڕین؛ دادگایێ کە لە لایەن ڕێبەرانی ڕاپەڕینەوە بۆ دادگایی‌کردنی نەیاران و دژ هەڵویستان پێک‌دێ.

دادگاه انکیزیسیون: دادگای ئەنکیزیسیون؛ دادگایێ کە لە وڵاتانی ئورووپای ڕۆژاوا لە سەدەکانی ١٥تا ١٧ی زایینیدا، لە لایەن کلێسای کاتولیکەوە بۆ پشکنینی بیر و ڕای خەڵک و ڕاوەدوونانی نەیارانی کلێسا دامەزرا.

دادگاه بَدْوی: دادگەی سەرەتایی؛ دادگایێ کە بە چۆناوچۆنی کێشە و شیاوی دادگاکە ڕادەگا.

دادگاه تجدیدنظر ☜ **دادگاه استیناف**

دادگاه صحرایی: دادگای سەرپێیی؛ دادگەیێ کە هاوکات لەگەڵ گیرانی تاوانبار و بەبێ تێپەڕانی قۆناغگەلی پێویست پێک‌دێ و بڕیار دەدا و ڕێوڕا جێبەجێی دەکا.

دادگاه نظامی: دادگای چەکداری؛ دادگای سەربازی؛ دادگایێ کە بە تاوانی چەکداری ڕادەگا: **دادگاه ارتش**

دادگاهی / dādgāhî/: *صفت. [گفتاری]* دادگایی؛ ناچار بە ئامادە بوون لە دادگادا بۆ دادگایی‌کردن ‹فرمانده گفت: «می‌دهم دادگاهی‌ات کنند»: فەرماندە گوتی: «ئەتدەم دادگاییت کەن»›.

◘ **دادگاهی کردن:** دادگایی‌کردن؛ کێشانە دادگا؛ ئەنە دادگا کێشتەی.

دادگر / dādgar ، ـها؛ ـان/: *صفت. [ادبی]* دادگەر؛ دادگێڕ؛ دادپەروەر؛ دادبەخش؛ خاوەن ئاکاری سازگار لەگەڵ قانووندا.

دادگری / dādgarî/: *اسم. [ادبی]* دادگەری؛ دادگێڕی؛ دادپەروەری؛ دادبەخشی؛ کارکردن بە پێی داد لە سەر قانوون.

دادگستر / dādgostar ، ـان/: *صفت. [نامتداول]* دادپەروەر؛ هۆگری بەرامبەری و لە دووی پەرە دان بە داد و یەکچاوڕوانی.

دادگستری / dādgostarî/: *اسم.* ۱. /ـها/ وەزارەتی داد؛ وەزارەتخانەیێ کە کار و ئەرکی پێڕاگەیشتن بە سکاڵای ناحەقی لێکراوان و دانانی ڕادەی جزیا و تەمێ بۆ ملهوڕانە بەرامبەر بە قانوون ۲. /ـها/ دادسەرا؛ یانەی داد؛ هەر یەکە لە لقگەلی ئەو وەزارەتخانەیە لە پارێزگاکان، کە بەرپرسی ئەم کارەیە ۳. *[نامتداول]* دادپەروەری؛ کار یان ڕەوتی پەرەپێدانی داد.

دادن / dādan/: *مصدر. متعدی. لازم.* // **دادی:** دات؛ **می‌دهی:** ئەدەی؛ **بِدِه:** بدە// دان؛ وەدان؛ داین؛ دایین؛ یان؛ دای؛ دەی: ◘ *متعدی.* ۱. شتێ بە یەکێ بەخشین ‹گلها را به او دادم؛ به من پول داد: گوڵەکانم پێ دا؛ پارەی پێ‌دام› ۲. هەڵێ بۆ دیتری ڕەخساندن ‹راه دادن؛ بار دادن: ڕێ دان؛ بار دان› ۳. بار و دۆخێ پێک هێنان ‹چین دادن؛ جوش دادن: چین دان؛ جۆش دان› ٤. هێنانە پێش چاو بۆ لێ‌ڕوانین ‹نشان دادن؛ نمایش دادن: پیشان دان؛ نومایش دان› ٥. پێدان؛ بە سەردا هێنان؛ سەپاندن؛ داسەپاندن؛ بارکەردەی؛ پنەدەی ‹گرسنگی دادن: برسیەتی پێ‌دان› ٦. دانان بۆ فرۆش ‹توی میدان اینها را می‌دادند به صد تومان: لە مەیداندا ئەمانەیان دەدا بە سەد تمەن› ۷. بە کارێ هەڵپێچاندن ‹بدهید درش را ببندند؛ فرمان دادن: بیدەن دەرگاکەی گاڵەکەن؛ فەرمان دان› ۸. بە خوارد دانی شتێک ‹به بچه شیر دادن؛ به گلها آب دادن: شیر بە منداڵ دان؛ ئاوی گوڵ دان› ۹. کردنە هاوسەری پیاوێک ‹دخترشان را دادند به پسر همسایه؛ شوهر دادن: کچەکەیان دا بە کوڕی دراوسێکەیان؛ بە شوو دان› ◘ *لازم.* ۱۰. بەدیهاتن؛ وەدیهاتن ‹محصول دادن: داهات دان› ۱۱. دەڵان؛ نمتک‌کردن ‹سماور آب می‌داد، دادم درستش کنند: سەماوەرەکە ئاوی دەدا، دام دروستی کەن› ۱۲. کردی هاوکرد ‹جا دادن؛ رو دادن: جێ دان؛ ڕوو دان›. هەروەها: **دادنی**

■ صفت فاعلی: دهنده (ـ)/ صفت مفعولی: داده (دراو)/ مصدر منفی: نَدادن (نەدان)

دادنامه / dādnāme ، ـها/:اسم. دادنامە؛ بڕیارێ کە لە لایەن دادگاوە دەردەچێ ‹بە موجب این دادنامه باید یک سال در زندان باشید: بە پێی ئەم دادنامەیە ئەبێ ساڵێ لە گرتووخانە بن›.

داد و بیداد / dād-o-bîdād/:اسم. هات و هاوار؛ هەرا و هەنگامە؛ هەرا و هوریا؛ داد و بێداد؛ داو و بێداو؛ زەنا ـ زەنا؛ گرێچ؛ هاوار و هەلا، نەخوازە بۆ بەرهەڵستی، پلەندەری یان دادخوازی.

▣ داد و بیداد راه انداختن: داد و بێدادکردن؛ داو و بێداوکردن؛ هەرا و هوریا ڕێخستن ‹چرا سر هیچ‌وپوچ این قدر داد و بیداد راه انداختی؟: بۆچی لە خۆڕایی ئەم هەموو داد و بێدادە دەکەی؟›.

هەروەها: **داد و بیداد کردن**

دادوستد / dād-o-setad/:اسم. داوسەت؛ دان و سان؛ دان و سەندن؛ سەودا و مامەڵە؛ ئاڵشت؛ ئاڵش و وێرش؛ واروگۆڕ؛ فاروگۆڕ؛ ئاڵوویر: ۱. کار یان ڕەوتی گۆڕانەوەی شتومەک یان پارە ۲. بدە و بسێنە؛ بدە و بێنە؛ ئەو پەیوەندیە کە بەم بۆنەوە پێک‌دێ ‹با آنجا تاکنون دادوستد نداشته‌ایم: تا ئێستە لەگەڵ ئەوێدا داوسەتمان نەبووە›.

داد و فریاد / dād-o-faryād/:اسم. هاوار و داد؛ هەرا و هاوار؛ دای و فەریای؛ قوولاقوول؛ هەلا؛ قرم و قاڵ؛ هەرا و مەزات؛ چەقە و گۆڕ.

داد و قال / dād-o-qāl/: [فارسی/ عربی]/اسم. [گفتاری] چەقە و هەرا؛ هەرا و زەنا؛ زەنا ـ زەنا؛ قایش؛ گۆنگەشە؛ کێشە و هەرا؛ قیڕە و هەرا: **داد و هوار**

دادوهوار / dād-o-havār/ ☜ **داد و قال**

داده / dāde ، ـها/:اسم. دەیتا؛ دراوە؛ زانیاریەکی ڕاستەقینە و کردەوەیی (وەک ئەندازە یان ژمێرکۆ) لە هەر شتێک کە دەبێتە بنەمای بۆچوون، لێکۆڵینەوە یان هەژماردن ‹داده‌های آماری: دراوەی ژمێرکۆیی›.

داده‌آمایی / dāde'āmāyî/:اسم. کار یان ڕەوتی بەرهەڤ‌کردنی ئاگاداریگەل: **آمایش داده‌ها**

داده‌پردازی / dādepardāzî/:اسم. کار و ڕەوتی دەرهێنانی دراوەگەلی دەکارنەکراو بە شێوەی شیاوی خوێندنەوە و کارکردن لە سەریدا بە کەمپیوتەر.

داده‌ورزی / dādevarzî/:اسم. ئەنفۆرماتیک؛ زانستی کۆکردنەوە و لێکدانەوەی زانیاری بە یارمەتی دەزگای ئەلکترۆنیکی و کەمپیوتەری.

دادیار / dādyār ، ـها؛ ـان/:اسم. دادیار؛ جێگری دادستان.

دار[1] / dār ، ـها/: [از کردی]/اسم. ۱. [ادبی] دار؛ درەخت ۲. [نامتداول] چێو؛ چۆ؛ دار ۳. داروبار؛ دار؛ چوارچێوەی بۆ چنینی دەستی ٤. سێدارە؛ قەنارە؛ دار؛ داری خنکاندنی تاوانبار ٥. [عربی] [نامتداول] ماڵ؛ یانە؛ خانوو؛ جێگای ژیان.

▣ **دار اعدام**: سێدارە؛ قەنارە؛ دار؛ داری پێ‌خنکاندنی تاوانبار.

دار دنیا/ فانی:[کنایی] ماڵ؛ سامان؛ ژیان ‹از دار دنیا همین یک پسر را داشت: لە ماڵی دنیا هەر ئەو کوڕەی بوو›.

دار غرور:[ادبی] دنیا؛ بەرامبەری قیامەت.

دار قالی: دار تەون؛ دار تەڤن؛ دار و بار؛ ئامرازێک بە شێوەی چوارچێوە کە تەونی لە سەر دەکەن. هەروەها: **دار جاجیم؛ دار گلیم**

دار مکافات: دنیا؛ ئەم دنیایە تێدا دەژین.

▣ **دار زدن**: لە سێدارە دان؛ لە دار دان؛ لە قەنارە دان؛ خنکاندنی کەسێک بە هەڵواسینی لە سێدارە ‹امروز صبح دو قاتل را دار زدند: ئەم بەیانیە دوو پیاوکوژیان لە سێدارە دا›:

به دار آویختن/ کشیدن

دار فانی را وداع گفتن:[کنایی] کۆچی دوایی کردن؛ ماڵاوایی یەکجاری کردن؛ چاو لێکنان؛ مردن ‹نالی در سال ۱۲۷۳(هـ .ق.) دار فانی را وداع

گفت: نالی لە سالی ۱۲۷۳(ک. م.)دا کۆچی دوایی کرد›.

بە دار آویختن/ کشیدن ☜ **دار زدن**

دارـ[2]: پێشواژە. دارـ ؛ چێو ‹داربست: داربەس›.

ـ دار[3]: پیواژە. ـ دار: ۱. درەخت؛ بەتایبەت چێوەکەی ‹سپیدار: سپیدار› ۲. بەـ ؛ دارا؛ دارندە ‹پدردار؛ پولدار: باوکدار؛ پارەدار› ۳. بەڕێوەبەر ‹مغازەدار؛ خانەدار: دووکاندار؛ ماڵدار›.

دارا / dārā/: صفت. دارا: ۱. خاوەن ‹دارای قدرت: خاوەن هێز› ۲. /ـها/ دەوڵەمەند؛ بوودە؛ زەنگین؛ مرۆی زەنگین و ماڵ خۆش ‹پدر دختر خیلی دارا است: باوکی کچەکە زۆر دارایە›.

دارائی / dārā'î/ ☜ **دارایی**

دارابی / dārābî ، ـها/:اسم. دارابی؛ سندی: ۱. دارێکی شەتڵی لە تیرەی نارنج بە میوەی مێخۆش و زەرد ڕەنگەوە ۲. میوەی ئەو دارە.

دارالتأدیب / dārotta'dîb/: اعربی]/اسم. [قدیمی] کانون اصلاح و ترتیب ☜ **کانون**

دارالتجاره / dārottecāre ، ـها/: [عربی]/اسم. [قدیمی] یانەی دانوسان؛ نووسینگەی بازرگانی.

دارالتربیه / dārottarbîye ، ـها/: [عربی]/اسم. [قدیمی] پەروەرشتگا؛ پەروەرشتگە.

دارالترجمه / dārottarcome ، ـها/: [عربی]/اسم. یانەی وەرگێڕان؛ جێگایێ کە نووسراوەی تێدا لە زمانێکەوە بۆ زمانێکیتر وەردەگێڕن.

دارالحکومه / dārolhukûme, -hokûme ، ـها/: [عربی]/اسم. [قدیمی] دیوانی دەسەلات ‹او را کشان ـکشان بە دارالحکومە بردند: بە کێشەکێش بردیانە دیوانی دەسەلات›.

دارالسلطنه / dārossaltane ، ـها/: [عربی]/اسم. [قدیمی] پاتەخت؛ پایتەخت؛ تەخت؛ شارێ کە ناوەندی بەڕێوەبەرایەتی و دەسەلاتداری دەوڵەتێکی تێدایە.

دارالشورا / dāroššûrā ، ـها/: [عربی]/اسم. [قدیمی] ڕاوێژگا؛ ڕاوێژگە؛ جێگەی تەگبیر لێکردنەوە.

دارالفنون / dārolfunûn, -fonûn ، ـها/: [عربی] /اسم. [قدیمی] یانەی زانیاری.

دارالمجانین / dārolmacānîn ، ـها/: [عربی]/اسم. [قدیمی] شێتخانە؛ دینگە؛ نەخۆشخانەی ڕەوانی.

دارالمعلمین / dārolmo'allemîn ، ـها/: [عربی] /اسم. [قدیمی] خوێندنگەی مامۆستایان؛ یانەی مامۆستایان.

▣ **دارالمعلمین عالی**: [قدیمی] خوێندگەی باڵای مامۆستایان.

دارالوکاله / dārolvekāle ، ـها/: [عربی]/اسم. نووسینگەی بریکاری؛ بنکەی بریکاری.

دارایی / dārāyî ، ـها/:اسم. دارایی: ۱. دار؛ وار؛ دەوڵەت؛ سامان؛ ماڵ؛ هەدار؛ پارە، کاڵا یان ملکێ کە کەسێ یان مەزرینگەیەک لە بەر دەستیدایە ۲. وەزارەتێ کە وەرگرتنی پیتاک و خڕکردنەوەی داهاتی دەوڵەت و دابینکردنی خەرجی دەوڵەتی لە ئەستۆدایە ۳. هەر یەکە لە لقگەلی ئەو وەزارەتە لە شاراندا * **دارائی**

▣ **دارایی ثابت**: سامان؛ ئامێرگەلێ کە بۆ هەڵسووڕانی کارێکی بازرگانی پێویستن و بە شێوەی هەمیشەیی کەڵکیان لێ وەردەگیردرێ (وەک زەوین، خانووبەرە، کەلپەل و...).

دارایی جاری: ئەوەی کە لە ڕەوتی چالاکی بازرگانی و دان و ساندایە (وەک پارە، بەڵگەی ماڵی، پەڕەی بایەخدار و کاڵا و...).

دارایی غیرمنقول: ماڵێ کە نەتوانرێ جێبەجێ بکرێ (وەک زەوین، خانوو، باغ، دووکان). هەروەها: **دارایی منقول**

دارایی نامشهود: ئەو جۆرە داراییە کە هەیە، بەلام لە ڕەوتی دان و ساندا نیە (وەک سەرقوفلی، مافی سەربەشانە و...).

داربست / dārbast ، ـها/: [کردی]/اسم. داربەند: ۱. داربەس؛ داربەست؛ چێوبەس؛ چێوبەست؛

چووبەس؛ دارئەلووەس؛ قەرچێو؛ کەپرۆکە؛ چەوتەک؛ تۆرێک لە تیرگەلی چێوی یان کانزایی بۆ کارکردن لە بیناگەلی بەرز و دەس پێڕانەگەیشتوو (وەک سەر دیوار یا نهۆمگەلی سەرووی وارخان) کە بە شێوەی ئەستوونی و ئاسۆیی پێکەوە دەبەسرێنەوە ۲. دالووت؛ دالیت؛ کوڕەدار؛ کەپر؛ کەپرە؛ هەرزال؛ هەرزەلە؛ پێکهاتەیەکی هاوسان کە هەر وەک پالگەیەک بۆ ڕووەکی هەلپێچەر (وەک مێو) بە کار دەڕوا.

دارت / dārt ، ـهـا/: [انگلیسی]/اسم. دارت؛ کەرەسەیەکی نووکتیژ و پەڕەدار کە دە یاریدا بەرەو پەڕەیەک دەیهاوێژن.

دارچسب / dārčasb ، ـها؛ ـان/: [کردی]/اسم. هەر کام لەو گیایانە کە بۆ گەشەکردنی بە پالگەیەکەوە (وەک دار، بەرد، دیوار) دەنووسن و پێیدا هەلدەکشن (وەک لەولاو).

دارچین / dārčîn ، ـها/:[کردی]/اسم. دارچین؛ دارچینی؛ توونەدار؛ توێکلەدارێکی تیژ و بۆنخۆشە بە ڕەنگی قاوەیی کال، بۆ تام و چێژە خۆش‌کردن لە چێشتی دەکەن.

دارچینی[1] / dārčînî/:[کردی]/اسم. دارچینی؛ ڕەنگ دارچین؛ ڕەنگی قاوەیی ڕۆشنی سوورکار. هەروەها: **دارچینی‌رنگ**

دارچینی[2]: صفت. دارچینی: ۱. بە ڕەنگی قاوەیی ڕۆشنی سوورکار ۲. بە تامی دارچین ‹آدامس دارچینی: بنێشتی دارچینی›.

دارحلقه / dārhalqe ، ـها/:[کردی/ عربی]/اسم. [ورزش] دارئالقە؛ دووئالقەی وەک یەک کە بە مەودایەکی ڕەچاوکراو لە بارفیکسەوە هەلواسراون و لە ژیمناستیکدا بە کار دەڕۆن.

داردوست / dārdûst ، ـها/:[کردی/ فارسی]/اسم. گولەسەرکێش؛ گولە چەسپی.

دارکاله /dārkāle/:[کردی]/اسم. چۆگان؛ گۆچان؛ گۆپال؛ داردەستی سەرخوار.

دارکوب / dārkûb/:[کردی/ فارسی]/اسم. دارکۆ؛ دارکوە؛ دارکوکە؛ دارەکەوە؛ دارکوت؛ دارکوتە؛ دارکوتکە؛ دارکۆرک؛ دارکرۆکە؛ دارکونکە؛ دارکونکەرە؛ دارشکنک؛ دارنسب؛ درەختسنبە؛ داربڕ؛ دارتورکنە؛ دارتورکنەک؛ دارەسمە؛ دارسمەک؛ دارسمنەک؛ دارتەقنە؛ دارتەقێنە؛ کوویک؛ بەدکورە؛ کاکورک؛ کوتکوتۆک؛ تەوتەپە؛ چکووچک؛ دارکوتکە؛ خەنجەرەدەم؛ خەنجەرەدەمە؛ قیقی؛ تیرەیەک لە بالندەگەلی دارژی، پەل ڕەنگین، بە دەندووکی تیژ و گورێخەوە کە بۆ دۆزینەوەی کرم و مێروو، دار دەکۆلن، نێرەکان تاجێکی سووریان هەیە.

دارمرز / dārmarz/:[کردی]/اسم. ئەندازەیەک لە بەرزایی دە ناوچەیەکدا کە لەوە سەرتر دار شین نابێ.

دارندگی / dārandegî/:/اسم. دارندەیی؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتی دارا بوون.

دارو / dārû ، ـها؛ ـجات/:/اسم. ۱. دەرمان؛ دەوا؛ دەرموو؛ دەرمانک؛ ئەوەی بۆ چارەکردنی دەرد یا بەرگری لە نەخۆشی یان بەهێزکردنی لەش بەکاردەچێ ۲. ماکی کیمیایی * **دوا**

▣ **داروی بیهوشی**: دەوای بێهۆشی؛ دەرمانی بێهۆشی.

داروی دباغی: هەلالە؛ هەلال؛ دەرمانی پێست و چەرم خۆش کردن.

داروی ژنریک: دەوای ژینێریک؛ دەوای بەبێ ناوی بازرگانی.

داروی گیاهی: دەوای گیایی؛ دەوایێ کە ڕاستەوخۆ و بە بێ کەلک گرتن لە ڕەوتی کیمیایی لە ڕووەک وەردەگیرێ (وەکوو گۆزروان، ڕکێشە و ئاوی بۆژانە).

داروی مسهل: ڕەوێنەک؛ بروێن؛ قژۆکەر؛ ڕەوانکەر؛ دەرمانی ڕەوان‌کردنی ڕێخۆلە.

داروی نظافت: واجبی.

داروا‌ش / dārvāš ، ـها/:/اسم. دەمووکە؛ دەمووکانە؛ دمکانە؛ دارخوەرک؛ چەسپەلووک؛

ڕووەکێکی مشەخۆری هەمیشە سەوزە لە سەر درەختی بەردار دەژی، ماکێکی ڕێسینی لێ دەردەهێنرێت و بۆ مەبەستی بژیشکیش بەکار دێت.

داروئی / dārû'î/ ☜ **دارویی**

داروپزشکی / dārûpezeškî, -pezešgî/:/اسم. دەوابژیشکی؛ لقێک لە زانستی بژیشکی کە لە سەر تێکەڵاوی دەرمان و کارتێکەرییان دەکۆڵێتەوە.

داروخانە / dārûxāne ، ـها/:/اسم. دەواخانە؛ داروخانە: ۱. ئەجزاخانە؛ دەوایگا؛ دووکانی دەرمان فرۆشتن ۲. دەرمانگە؛ شوێنێ لە دامەزرەوایێ (بەتایبەت نەخۆشخانە) بۆ هەڵگرتن و گەیاندنی دەوا بە نەخۆشان.

داروخانەچی / dārûxānečî ، ـها/: [فارسی/ ترکی]اسم. [گفتاری] دەواخانەدار؛ دەرمانفرۆش؛ ئەجزاچی.

داروخانەدار / dārûxānedār ، ـها؛ ـان/:/اسم. دەواخانەدار؛ دەرمانفرۆش؛ ئەجزاچی.

دارودرخت / dār-o-deraxt/:[کردی/ فارسی] اسم. [گفتاری] دار و دەرخت (بە کۆمەڵ) ‹حیاطشان بد نبود، دار و درخت هم داشت: حەوشەکەیان خراپ نەبوو، دار و درەختیشی هەبوو›.

دارودرمانی / dārûdarmānî/:/اسم. داروودەرمانی؛ کار یان ڕەوتی دەرمانی نەخۆشی بە دەوا.

دارودسته / dār-o-daste/:[کردی/ فارسی]اسم. [تعریض] دارودەستە؛ دارودەسە؛ دەسە و بەسە؛ دەس و پێوەن؛ دەست و پێوەند؛ ڕەشەک؛ تابوون؛ کۆمەڵێک کە بۆ ئامانجێکی دیاریکراو کۆ دەبنەوە (وەکوو ئەنجومەن، حیزب و...) ‹در سال ۱۳۵۷ هر کس برای خودش یک دار و دسته راه انداخته بود: لە ساڵی ۱۳۵۷دا هەر کەسێ بۆ خۆی دارودەستەیەکی ڕێخستبوو›.

داروساز / dārûsāz ، ـها؛ ـان/:/اسم. دەواساز؛ دەرمانساز: ۱. کەسێ کە کاری تێکەڵ کردنی ماکی جۆراوجۆر بۆ سازکردنی دەرمانە ۲. کەسێ کە وانەی دەواسازی خوێندووە.

داروسازی / dārûsāzî/:/اسم. دەواسازی؛ دەرمانسازی: ۱. زانستێ کە بە لێکۆڵینەوەی کارکۆیی، کارتێکەری و چۆنیەتی دروست کردنی دەواوە دەپەرژێ ۲. کار یان ڕەوتی دروست کردنی دەوا.

داروشناسی / dārûšenāsî/:/اسم. دەواناسی؛ دەرمانناسی؛ زانستی پێوەندیدار بە ناسینی دەوا، بنەما، تیکەڵاوی، کارتێکەری، ڕێژە و چۆنیەتی بە کار بردنیان.

داروغه / dārûqe ، ـها/: [ترکی]اسم. [قدیمی] داروغە؛ دارغە؛ درقە؛ قوڵچی شار؛ سەرپەرشتی پاسەوانان.

داروفروش / dārûfurûš ، ـها؛ ـان/:/اسم. دەرمانفرۆش؛ دەوافرۆش؛ کەسێ کە کاری کڕین و فرۆشتنی دەوایە.

داروک / dārovak ، ـها؛ ـان/:/اسم. بۆقی سەردار؛ قورواق داری.

داروگر / dārûgar ، ـان/:/اسم. هەتوانچی؛ کەسێ کە لەگەڵ دەوادا (ناسین، دروست کردن یان فرۆشتنی) سەروکاری هەیە، بەتایبەت دەواناس.

دارونادار / dār-o-nadār/:/اسم. [گفتاری] دار و نەدار؛ سەر و ماڵ؛ هەموو ملک و ماڵی کەسێک ‹همەی دار و ندار من همین خانه است: تەواوی دار و نەدارم هەر ئەم ماڵەیە›.

دارونما / dārûnemā ، ـها/:/اسم. دەوانوێن؛ شتێ (وەکوو حوب) کە لە دەوا دەکا، بەڵام ماکی دەرمانی و کیمیایی تێدا نیە و زۆرتر بۆ هەدا گرتنی نەخۆشی ڕەوانی یان بۆ دیاریکردنی کارتێکەری دەوایەکی تایبەت بە کار دەڕوا.

داروینیست / dārvînîst ، ـها/: [فرانسوی] صفت. دارڤینیست؛ داروینیست؛ هۆگر و پەیگری دارڤینیسم.

داروینیسم / dārvînîsm ، ـها/: [فرانسوی]اسم.

دارڤینیسم؛ ئامۆژەی هاوگەر بە چارلز دارڤین (۱۸۰۹ـ۱۸۸۲ زایینی) سروشتزانی ئینگلیزی کە بنەمای بیر و بۆچوونی بڕوا بە گوورانی گیانداران لە ساناوە بۆ ئاستەنگ و هەروەها بڕوا بە مانەوەی تۆرەمەی لەبارتر و هەبوونی ڕەوتی سازگاری و بازدان لە گیانداراندایە.

دارویی / dārûyî/: *صفت.* دەوایی؛ دەرمانی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دەوا و دەرمانەوە ‹بنگاه دارویی: بنکەی دەوایی›: **داروئی**

ـــ داری / dārî/: *پیوازه.* ـــ داری: ۱. کار یان ڕەوتی بەڕێوە بردن ‹باغداری؛ کشورداری: باخداری؛ ولاتداری› ۲. کار یان پیشە ‹قپانداری: قەپانداری› ۳. ـها/ مەزرینگە یان جێگایەک پێوەندیدار بە پیشە یان کارەوە ‹دامداری: ئاژەڵداری›.

داریه / dār(i)ye ، ـها/: [از عربی]*اسم.[گفتاری]* ۱. دایرە ۲. دەف.

داریه ـ دنبک / dār(i)yedombak, -donbak/: [از عربی/ فارسی]*اسم.[گفتاری]* دایرە و دمەک؛ دەف و دایرە؛ سازگەلی مووسیقا، بەتایبەت سازی زەربی ‹یک دسته توی خیابان راه افتاده بودند و داریه‌ـدنبک می‌زدند: دەستەیەک کەوتبوونە نێو شەقامەوە و دایرە و دمەکیان لێدەدا›.

داس / dās ، ـها/: *اسم.* ۱. دارە؛ داس؛ داسک؛ داریٚ؛ شالوک؛ کەلەندۆ؛ داساچلۆ؛ جاخسووک؛ داسی دروێنە؛ ئامێرێ بە دەمەی تیژ و خوار و دەستەیەکەوە بۆ دروێنەی گژ و گیا ۲. تیزە؛ بڕە؛ تێغەی ماشینی درۆگەر ۳. [انگلیسی]*اسم.* داس؛ لە زمانگەلی بەرنامەنووسی کەمپیۆتەر.

داستان / dāstān ، ـها/: *اسم.* داستان؛ داسانە: ۱. *[قدیمی]* سەرگوروشتە؛ سەربهورد؛ بەسەرهات؛ مەرسەلا؛ مەرسەدە؛ ڕازی؛ ڕاز؛ دەنگ و باسی ڕابردوو ‹داستان زندگی‌اش را برایشان تعریف کرد: داستانی ژیانی بۆیان گێڕاوە› ۲. *[ادبی]* نەزیلە؛ کورتە چیرۆک؛ ڕاز؛ گەپ ۳. چیرۆک؛ چیرچیرۆک؛ چیرۆکە؛ حەقایەت؛ حەکایەت؛ چیرۆکی مندالان ٤. دیرۆک؛ چیرۆکی خەیاڵی ‹این داستان نیست و واقعیت دارد: ئەمە داستان نیە، ڕاستە› ٥. باسی سەرەکی ڕووداو، فیلم، شانۆ یان کتێبێک ‹داستان فیلم بسیار تأثرآور است: داستانی فیلمەکە زۆر دڵتەزێنە›.

▣ **داستان اخلاقی:** چیرۆکی ئاکاری؛ داستانێ کە لە سەر بایەخگەلی ئاکاری و گرنگیدان بە جێبەجێکردنیان داکۆکی دەکا.

داستان پلیسی: چیرۆکی پۆلیسی؛ داستانی پۆلیسی؛ چیرۆکێ کە سەبارەت بە کوشتن و جەنایەت و تێکۆشانی پۆلیس بۆ دۆزینەوە و قۆڵبەستکردنی جەنایەتکارانە.

داستان تاریخی: چیرۆکی مێژوویی؛ داستانی مێژوویی؛ بەسەرهاتێ کە بە پێی ڕووداو و لەمەڕ ژیانی کەسایەتیە مێژووییەکانەوە نووسراوە.

داستان تربیتی: چیرۆکی پەروەردەیی؛ چیرۆکی ڕاهێنەری؛ چیرۆکێ کە ئامانجی دڵگەرمکردنی خوێنەر بۆ بە دوادا چوونی نموونەگەلی هەڵکەوتە و بەرز و ڕێزگرتنی بایەخگەلی کۆمەڵایەتیە.

داستان جاسوسی: چیرۆکی شۆڤاری؛ داستانی سیخوڕی؛ چیرۆکێ کە سەبارەت بە کاری سیخوڕی نووسراوە. هەروەها: **داستان جنایی؛ داستان عشقی؛ داستان فکاهی**

داستان کوتاه: نەزیلە؛ نەزیرە؛ کورتە چیرۆک؛ خدۆک؛ تمتیل؛ چیرۆکێ کە لە ٥٠٠٠ وشە زۆرتر نیە.

داستان کودکان: داسانە؛ حەقایەت؛ چیرۆکی مندالان؛ داستانی مندالان؛ چیرۆکێ کە بۆ مندالان نووسراوە.

داستان واقعی: چیرۆکی ڕاستەقانێ؛ بەسەرهات؛ ڕووداو؛ بەسەرهاتی کەسان یان ڕووداوای ڕاستەقانی.

داستانپرداز / dāstānpardāz ، ـها؛ ـان/: *اسم.*

چیرۆکەوان؛ چیرۆکوان؛ چیرۆکڤان؛ چیرۆکنووس؛ کەسێ کە داستان دەهۆنێتەوە یان دەنووسێ.

داستانپردازی / dāstānpardāzî ، ـها/: اسم. چیرۆکوانی؛ چیرۆکڤانی؛ چیرۆکنووسی؛ کار یان ڕەوتی هۆنینەوە یان نووسینی چیرۆک.

داستانسرایی / dāstānsarāyî ، ـها/: اسم. ۱. چیرۆکەوانی؛ چیرۆکڤانی؛ چیرۆکنووسی؛ کار یان ڕەوتی نووسین یان هۆنینەوەی چیرۆک ۲. چیرۆکبێژی؛ کار یان ڕەوتی گوتنەوەی چیرۆک ‹دربارەی جوانی خود داستانسرایی می‌کرد: سەبارەت بە سەردەمی لاوەتی خۆی چیروکبێژی دەکرد›. هەروەها: **داستانسرا**

داستانگو / dāstāngû ، ـها؛ ـیان/: اسم. چیرۆکبێژ؛ ڕازبێژ؛ کەسێ کە بۆ کەسانی دیکە داستان دەگێڕێتەوە.

داستانگویی / dāstāngûyî ، ـها/: اسم. چیرۆکبێژی؛ ڕازبێژی؛ کار یان ڕەوتی چیرۆک گوتنەوە؛ ڕازەوەگێلنەی.

داستان‌نویس / dāstānnevîs ، ـها؛ ـان/: اسم. داستان‌نووس؛ چیرۆکڤان؛ کەسێ کە داستان دەنووسێ. هەروەها: **داستان‌نویسی**

داستانی / dāstānî/: صفت. داستانی؛ چیرۆکی؛ بە بار یان چۆنیەتی داستانەوە ‹فیلم داستانی: فیلمی داستانی›.

داسه / dāse/: اسم. سۆ؛ داسە؛ داسوو؛ داسوولکە؛ داسووک؛ داسووکە؛ بژانگ؛ قەلاس؛ پرزەی گوڵە گەنم و جۆ.

داش / dāš ، ـها/: اسم. [گفتاری] ۱. [از ترکی] [مخفف] کا؛ ئا؛ ئابرا؛ کاکە؛ کاکەبرا؛ ئاغەبرا ۲. [از ترکی] ئابا؛ لاتی بە ماریفەت: **داش‌مَشتی؛ داش‌مَشدی** ۳. [قدیمی] گڵ؛ داش؛ کوورە؛ کویرهە؛ جێگەی سواڵەت تێدا سوورکردنەوە.

داشبرد / dāšbord ، ـها/: [انگلیسی] اسم. داشبۆرد؛ سەفحەی خوار شووشەی بەرەوی ماشێنی وەتاغدار کە چرا و کلیل و پێژمێرگەلی پێوەندیدار بە کاری موتوری تێدایە.

داشت[1] / dāšt/: اسم. ۱. [کشاورزی] داشت؛ قۆناغێک لە نێوان چاندن و هەڵگرتنی بەرهەمدا کە کردوکۆشی وەک ئاودێران، سەمپاشی، بژار کردن و کوود دان لەو قۆناغەدا جێبەجێ دەبن ‹داشت محصول: داشتی داهات› ۲. [کنایی] هەبوو؛ دارایی ‹داشت و نداشت: هەبوو و نەبوو›.

ـ داشت[2]: پیواژه. ۱. ــ نان؛ ــگری؛ هەبوون و ڕاگرتن ‹گرامیداشت: ڕێزنان› ۲. ــ داشت ‹یادداشت؛ بهداشت: یادداشت؛ بێداشت› ۳. ـ ڕوانی؛ ــ داری؛ ـ یاری؛ ـ نۆڕی؛ ـ نواڕی؛ ـ نێری ‹چشمداشت: چاوەڕوانی›.

داشتن / dāštan/: مصدر. لازم. متعدی. // **داشتی:** هەتبوو؛ **داری:** هەتە؛ **بِدار:** بتبێ// □ لازم. ۱. بوون؛ هەبوون؛ بیەی؛ خاوەن شتێ بوون ‹خانه داشتن: پول داشتن: خاوەن خانوو بوون؛ بە پارە بوون› ۲. هەبوون؛ بوون؛ بیەی؛ لە شتێ بەهرەمەند بوون ‹ذوق داشتن؛ جرئت داشتن: چێژ هەبوون؛ بە زات بوون› ۳. شیاو هەبوون؛ لەبار بوون؛ بیەی؛ ‹خوردن داشتن: شیاوی خواردن بوون› ٤. هەبوون؛ بوون؛ بیەی؛ پەیڕەوی کردن لە بڕیار یان بەرنامەیەک ‹با هم شوخی داریم: پێکەوە شۆخیمان هەیە› ٥. [گفتاری] خەریک بوون؛ پەرژان؛ نیشانەی درێژەدار بوونی کار ‹داشت می‌آمد؛ دارد می‌نوشد: خەریک بوو دەهات؛ خەریکە دەخواتەوە› □ متعدی. ٦. هەبوون؛ بوون؛ بیەی؛ خاوەنی پێوەندییێکی دیاریکراو بوون یان لە هەمبەریدا بوون ‹دوست داشتن؛ رفت و آمد داشتن: خۆش گەرەک بوون؛ هات و چوو هەبوون› ۷. ئاگادار بوون ‹هوای کسی را داشتن: ئاگاداری کەسێ بوون› ۸. کردن؛ کاری هاوکرد ‹تقدیم داشتن: پێشکەش کردن›. هەروەها: **داشتنی**

■ صفت فاعلی: **دارنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **داشته** (هەبوو)/ مصدر منفی: **نَداشتن** (نەهەبوون)

داش‌مشتی / dāšmaštî/: [از ترکی/ از عربی] ☜ **داش ـ۲**

داش‌مشدی / dāšmašdî/: [از ترکی/ از عربی] ☜ **داش ـ۲**

داعی / dā'î/: [عربی] *[اسم. [ادبی]* ۱. گازەکەر؛ نزاواچ؛ نزاخوێن؛ نزاکار؛ دۆعاکەر ۲. ـان؛ دُعات/ بانگ‌ڕایەڵ؛ بانگێشتن‌کەر؛ دەعوەتکەر؛ دەنگ‌کەر ۳. هۆ؛ سۆنگە.

داعیه / dā'îye، ـها/: [عربی] *[اسم.* خوازە: ۱. کەڵکەڵە؛ خولیا؛ ویست؛ خواست یان ئاواتی گەیشتن بە پلە و پایەیێکی تایبەتی ‹مدتی بود داعیەی ریاست در سر می‌پروراند: ماوەیەک بوو کەڵکەڵەی سەرۆکایەتی لە سەر دابوو› ۲. خوازیاری و لە خۆڕا دیتوویی بۆ مافێکی شیاو ‹او در زمان خود داعیەی سلطنت داشت: لە سەردەمی خۆیدا خوازەی پاشایەتی هەبوو›.

داغ [۱] / dāq/: *[اسم.* داخ: ۱. ـها/ داغ؛ داق؛ شوێنی چزان لەسەر پێست بەهۆی شتێکی داخەوە ‹داغ گذاشتن: داخ کردن› ۲. درۆشم؛ کەوی؛ سۆیەر؛ ئامرازێکی کانزایی بە نەخشێکەوە کە (زۆرتر) بۆ داخ کردن دەشێ ۳. *[مجازی]* ئاسەواری ڕووداوێکی زۆر دڵتەزێن ‹داغ مرگ فرزند؛ داغ دل: داخی مەرگی منداڵ؛ داخی دڵ›.

▣ **داغ دل**: *[مجازی]* داخی دڵ؛ نیشانەی خەمێ کە لە یاددا ماوەتەوە.

▣ **داغ چیزی به دل کسی ماندن**: *[مجازی]* داخی شتێ بە سەر دڵی/ بە جەرگی کەسێکەوە مان ‹حکومت برگشت و داغ وزیر شدن به دلش ماند: دەسەڵات ڕووخا و داخی بوونە وەزیر بە سەر دڵیەوە ما›.

داغ چیزی را به دل کسی گذاشتن: *[مجازی]* داخی شتێ بۆ کەسێ جێ هێشتن؛ جەرگ کەسێک بە گوچکا دان؛ داخی شتێ بە جەرگی کەسێکەوە نان ‹انقلاب، داغ وزیر شدن را به دلش گذاشت: ڕاپەڕین، داخی وەزیر بوونی بۆ جێ هێشت›.

داغ دیدن: *[مجازی]* داخ دیتن؛ داخ چەشتن؛ تووشیاری کوڵ و کەسەری سەخت و نەبڕانەوە بوون.

داغ زدن: کەواندن؛ کەلمۆشک لێدان؛ درۆشم لێدان؛ داخ کردن؛ نیشانە دانان لە سەر پێستەوە (بەتایبەت بۆ ماڵات).

داغ کردن: ۱. داخ‌کردن؛ داغ‌کردن؛ کەواندن؛ ئارهاندن؛ داغ پێوەنان؛ بە کانزا یان شتێکی سوورەوە بوو لەسەر لەش شوێن دانان ‹با سیگار چند جای بدنش را داغ کرده بودند: بە جگەرە چەند شوێنی لەشیان داخ کردبوو› ۲. *[گفتاری]* تەواو/ زۆر گەرم بوون؛ گەرمەوەزە بوون ‹امروز حسابی داغ کرده است: ئەمڕۆ تەواو گەرمی کردووە› ۳. *[مجازی، گفتاری]* تووڕە بوون ‹پاک داغ کردیم: تەواو تووڕە بووین›.

داغ کسی را تازه کردن: *[مجازی]* داخ/ برینی کەسێک کولاندنەوە؛ داخی کەسێک زیندوو کردنەوە؛ تازەکردنەوەی خەمی کەسێک؛ بەستەو زاموو یۆی لابەردەی ‹با این کار داغ دلم را تازه کردی: بەم کارە زامەکەمت کولاندەوە›. هەروەها: **داغ دل کسی تازه شدن**

داغ [۲]: *صفت. [گفتاری]* داخ؛ بەتین؛ توز؛ سوور؛ سوویر؛ قوم ‹آب داغ: ئاوی داخ›. هەروەها: **داغ بودن؛ داغ شدن؛ داغ کردن**

داغان / dāqān/: [از ترکی] *صفت. [گفتاری]* ۱. تیک‌وپیک؛ ورد و خان؛ ورد و خاش؛ داغان؛ بژالە؛ ورد و پەرژ و بلاوەبوو بە هۆی داکەوتن، لێکەوتن یان شکانەوە ‹زدی ماشین را داغان کردی: مالیتە ماشینەکەدا ورد و خانت‌کرد› ۲. بەرباد؛ پەلاتە؛ کەل‌ـوەل؛ لێک‌پساو؛ لێک هەڵپساو؛ بێ‌سەرە و بەرە؛ تەرت و توونا؛ تەفر و توونا ‹خانوادەمان داغان شد و هرکس به جایی رفت: بنەماڵەمان تەرت و توونا بوون و هەر یەکە بۆ لایەک

چوو› ٣. [مجازی] شێواو؛ پەشێو؛ شپرز؛ ئالۆز؛ پەشۆکاو؛ پەشۆکیاگ؛ پەرۆش ‹دیروز که دیدمش پاک داغان بود: دوێنێ که دیتم تەواو شێوا بوو›.
هەروەها: **داغان بودن؛ داغان شدن؛ داغان کردن**

داغبرگ / dāqbarg، ـها/:اسم. شوێنەگەڵا؛ شوێنێک لەسەر لاسکەوە کە جێی گەڵایەکی داوەریوە.

داغدار / dāqdār، ـها؛ ـان/: صفت. ئازیەتبار؛ داخدار؛ بەداخ؛ زۆر خەمین بە هۆی لە دەسدانی کەسێ یان شتێکی خۆشەویستەوە ‹بیچاره زن هنوز داغدار پسرش بود که شوهرش هم مرد: ژنی داماو هێشتا ئازیەتباری کوڕەکەی بوو، شووەکەشی مرد›.

داغداغان / dāqdāqān/:اسم. تاوەک؛ تاوک؛ تاوگ؛ تایلە؛ تایلێ؛ تاووت؛ تاوی؛ تەیلە؛ تیرەیەک درەختی گەورەی ناوچەی مەدیترانە و باکووری ئێران، بە گەڵای هێلکەیی، نووکتیژ و ددانەدار، گوڵی تاقی درێژ و بەری گۆشتن و میوەی وشکی خڕی ڕەش یان قاوەیی خۆراکیەوە: **دغدغان؛ تاقوت**

داغدیده / dāqdîde، ـها؛ ـگان/: صفت. داخدار؛ ماتەمبار؛ داغدیە؛ تووشی کوڵ و کەسەرێکی زۆر بە هۆی مردنی خۆشەویستێکەوە ‹این فاجعه را به مادر داغدیدەاش تسلیت می‌گوییم: بە بۆنەی ئەم کارەساتەوە، بە دایکی داخداری سەرەخۆشی ئێژین›.

داغمه / dāqme، ـها/: [فارسی/ ترکی] اسم. پەترۆک؛ پترۆک؛ پترۆ؛ پەترۆ؛ بەشێ لە پێست کە بە هۆی برین، تاوانگازی یان شتی ترەوە، ڕەق و ڕەش یان قاوەیی دەبێتەوە و بڕێ جار دەقەڵشێ. هەروەها: **داغمه بستن**

داغ و درفش / dāq-o-derafš, -darafš/:اسم. [مجازی] داخ و درەوش؛ کۆ و کونجۆڵ؛ ئەشکەنجەی سەخت ‹مگر ما دختر شما را داغ و درفش کردیم؟: مەگەر کچەکەتانمان داخ و درەوش کردووە؟›.

داغی / dāqî/:اسم. [گفتاری] داخی؛ قومی؛ سووری؛ دۆخ یان چۆنیەتی داخ بوون ‹داغی کتری دستم را سوزاند: داخی کتریەکە دەستی سووتاندم›.

دال / dāl/:اسم. ١. دال؛ ناوی عەرەبی دەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی ٢. [ـها/ کردی] [قدیمی] داڵ؛ داڵاش؛ داراش؛ لاشخۆر؛ داڵەکەرخۆرە؛ داڵەگورگە؛ لاشەوەر؛ خەرتەل؛ لاشخۆرە؛ شانەکووڕە؛ مردارخۆر؛ باڵندەیەک بە میترێک باڵاوە کە مەودای نێوان باڵەکانی بە ٢٫٥ میتر دەگا و سەر و ملی کەم تووکەوە و چەند جۆریان هەیە.

دال / dāl(l)/: [عربی] صفت. نیشانە؛ نیشان؛ نیشاندەر؛ پیشاندەر؛ شاندەر ‹این سخنان دال بر رنجش اوست: ئەم وتانە نیشانەی ڕەنجیانیەتی›.

دالامبودولومب / dālāmb-o-dulump/:اسم. [تعریض] دیمبڵێدیمباو؛ دیمبەلەدیمباو؛ دەنگی ژەندنی چەند سازی مووسیقا: **دامبول- دیمبول**
▣ **دالامبودولومب راه انداختن**: دیمبڵێدیمباو کردن/ نانەوە؛ بەرنامەی مووسیقا ڕێخستن.

دالان / dālān، ـها/:اسم. دالان؛ داڵوو: ١. دارەپیچان؛ سیپک؛ کەلەگی؛ ڕێگەی سەر داپۆشراو ٢. ڕاڕەو؛ بندەرگە؛ نێودەرکە؛ ناڤدەر؛ نێڤکۆ؛ بوارگەی (زۆرتر) باریک لە نێوان دوو دەرکی ماڵدا.
▣ **دالان هوایی**: دالانی هەوایی؛ دالانی ئاسمانی؛ هەر یەکە لە شوێنگەلی هاتوچۆی فڕۆکە لە ئاسماندا.

دالاندار / dālāndār، ـها؛ ـان/:اسم. دالاندار؛ گاراژدار؛ کەسێ کە کاری خاوێنکردنەوە و ئاگاداری لە گاراژ و کاروانسەرایە.

دالانداری / dālāndārî/:اسم. گاراژداری؛ دالانداری: ١. پیشەی گاراژدار ٢. پارەیێ کە دالاندار لە کڕیار یان خاوەنی کالا و بار وەریدەگرێ.

دالانـه / dālāne ، ـهـا/: *اسم.* تونێـل؛ دالانــه؛ قومەش؛ قوموش.

دالبر / dālbor ، ـهـا/: *اسم.* ١. کەوانـەی کـوور؛ چەماوەی کوور ٢. دالبڕ؛ بڕشتی کەوانـەیی لـە جلکدا.

دالتونیسم / dāltonîsm/: [فرانسوی] *اسم.* [پزشکی] ڕەنگ‌کوێری (لە ناوی «دالتون» زانای بەناوبانگەوە گیراوە کە ئەو نەخۆشیەی هەبووە).

دالـی / dālî/: *صوت.* میـاو؛ بـاو؛ پـشی‌میـاو؛ پشیِ‌میاو؛ وشەیەکە بۆ پێکەناندنی منداڵ، کاتێ کە کەسێ خـۆی شـاردۆتەوە و خـۆی پـیـشانی دەدا دەیلێ.

▣ **دالی کردن**: باو- باوکردن؛ پـشی‌میـاوکردن؛ پشیِ‌میاوکردن؛ چەشنێ کایە لەگەڵ زارۆکانە کە ئەگەر خـۆی بـە منداڵـەکە نیـشان دەدا، دەیلێ.

دام / dām ، ـها/: *اسم.* ١. داو؛ داڤ؛ دامـی؛ دام؛ تەڵـە؛ تەلهــە؛ بــەرەڕەت؛ تەپکــە؛ پــاداو؛ سـووتار؛ ئامێرێـک بـۆ گـرتنی گیانـەوەران ‹دام گذاشتن: داو نیانەوە› ٢. *[کنایی]* داو؛ هـۆی گـیر و گرفت ‹دانەای در دام؛ افتادن در دام اعتیاد: دانێک لـە داودا؛ کەوتنە داوی ئیعتیادەوە› ٣. *[کنایی]* پـیلان؛ دەسیسە؛ نەخشە ‹برایش دام گذاشته بودند: پیلانیان بۆ گێڕابوو› ٤. ئاژەڵ؛ ئاژاڵ؛ پاتاڵ؛ وڵسات؛ وڵس؛ گـاوگۆڵ؛ مــەڕ و مــاڵات؛ چارپــێ؛ چوارپــێ؛ زیندەماڵ؛ ماڵـیات؛ دەوڵـەت؛ مـاڵات؛ سـەواڵ؛ گەلە و گـاوەل؛ گیانـەوەری چوارپـای کـەوی و ئالفخۆر (وەکوو مانگـا، مـەڕ، بـزن، ئەسـپ، کـەر و وشتر).

▣ **دام گذاشتن/ نهادن**: داو داخستن؛ داو نانەوە؛ تەڵە نانەوە؛ دامەوە نیەی: ١. تەڵە نیان؛ تەڵە داخستن؛ داوچەقاندن بۆ ڕاو ‹شـکارچیان بـرای روباه دام گذاشته بودند: ڕاوچیەکان داویان بۆ ڕێـوی داخستبوو› ٢. *[کنـایی]* پــیلان گێــڕان؛ نەخشەکێشان؛ دەسیسە چنیەی.

از دام جُـستن: لــە داو داخەڵــسان؛ ژ داڤ ڤەرِســان؛ لــە داو ڕایــی بــوون: ١. لــە داو دەرچوون؛ لە تەڵە دەرهاتن ٢. *[کنایی]* ڕزگـار بوون؛ لە گیر و گرفتێک دەرباز بوون.

بـە دام افتـادن: کەوتنــە داوەوە؛ دیــل بــوون؛ بوونە تەڵەوە؛ ئەنەدامی کەوتەی.

داماد / dāmād ، ـها/: *اسم.* زاوا؛ زەما؛ زەوا؛ زاڤـا؛ زاما: ١. تازەمێرد؛ چـراخ؛ چـراغ ‹پسرم را داماد کردم: کوڕەکەم کردە زاوا› ٢. یەزەن؛ شــووی کــچ یــان خویــشک ‹دامادمــان در بــازار کــار مــی‌کنــد: زاواکەمان لە بازاڕدا کار دەکا›.

◙ **دامـاد سـرخانه**: زاڤـابەندی؛ زاوای سـەرماڵ؛ پیاوێ کە لە ماڵی خەزووریدا دەژی.

▣ **داماد شدن**: بوونە زاوا؛ ژن هێنان.

داماد کردن (کسی‌را): ژن بۆ هێنان؛ کەسـێک کردنە زاوا ‹هر سه پسرش را داماد کرد و بعـد مـرد: بۆ هەر سێ کوڕەکەی ژنی هێنا پاشان مرد›.

دامــادی / dāmādî/: *اسـم.* زاوایــی؛ زاوایــەتی؛ زاڤایی؛ زەمایێ؛ زامایی؛ دۆخ یان چۆنیـەتی زاوا بوون ‹آمده‌ایم تقاضا کنیم پسرمان را به دامادی خودتان قبول کنید: هاتووین داوا بکەین کوڕەکەمان بە زاوایی خۆتان قەبووڵ کەن›.

دامــان / dāmān/: *اسـم.* *[ادبـی]* داوێـن؛ دەوان؛ دامنە ‹در روزهای تعطیل جمعی به دامان طبیعـت پنـاه می‌برند: لە ڕۆژانی پشووداندا چینێک دەچنە داوێنــی سروشتەوە›.

دامبــول ـــ دیمبــول / dāmbûldimbûl ☜ **دالامب و دولومب**

دامپــر / dāmper/: [انگلیــسی] *اســم.* دەمپــەر؛ جۆرێک ماشینی هەڵکۆڵەر کە دیوی شۆفیر لـە دواوە و هۆدەی بارەکەی لە بەرەوەیـە و بـەرد و خاک و خۆڵ هەڵدەکەنێ و بەرزیان دەکاتـەوە: **دَمپر**

دامپرور / dāmparvar ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ئاژەڵـدار؛ دەوڵــەتدار؛ کەســێ کــە کــاری ڕاگــرتن و

بەخێوکردنی مالاتە.

دامپـــروری / dāmparvarî/:/اسم. ئاژەڵـداری: ١. کار و ڕەوتی ڕاگـرتن و بـەخێوکردنی ئـاژەڵ ٢. /ـها/ دەوڵەتداری؛ مالاتداری.

دامپزشـک / dāmpezešk, -pezešg ، ـها؛ ـان/: /اسم. وەیتاڵ؛ بەیتاڵ؛ بژیشکی ئاژەڵ؛ کەسێ کـە کاری ناسینەوە و دەرمانی نەخۆشی ئاژەڵە.

دامپزشـــکی / dāmpezeškî, -pezešgî/:/اســم. وەیتالی؛ بەیتالی؛ زانست و توانـای ناسـینەوە و دەرمانی نەخۆشی ئاژەڵ.

دامپینــــگ / dāmpîng/: [انگلیـــسی]/اســم. بازاڕشکێنی؛ لە نەکاو هەرزان کردنەوەی کالا لە لایـەن فرۆشـیارێکەوە، بـۆ شـکاندنی ڕەقیبـان: دەمپینگ

دامــدار / dāmdār ، ـهـا؛ ـان/:/اسم. ئاژەڵـدار؛ مالاتدار؛ دەوڵەتدار؛ پەزدار؛ کەسـێ کـە کـاری ڕاگرتن و دابەستنی ئاژەڵە.

دامداری / dāmdārî ، ـهـا/:/اسم. ئـاژەڵـداری: ١. دەوڵەتداری؛ مالاتداری ٢. شوێنی ڕاگـرتن و دابەستنی مالات.

دامگـاه / dāmgāh ، ـهـا/:/اسم. داوگـە؛ دامگـا؛ جێداو؛ جێتەڵە؛ جێتەپکە؛ کختان؛ ئەو شوێنە بۆ ڕاو داوی لێ دەنێنەوە.

دامن / dāman ، ـها/:/اسم. داوێن؛ دامێن؛ داوان؛ دامان؛ دەوان؛ دەمـان؛ دامـەن؛ دامنـێ؛ دامـوو: ١. ئاتەگ؛ ئەتەک؛ تەشک؛ پەلە؛ شاقەل؛ بەشی خوارووی جل لـە کەلەکـەوە بـەرەوخوار ‹دامـن پالتو: داوێنـی پالتاو› ٢. سـەرکاب؛ ئـاوال کـراس؛ جلێ ژنانە لە کەلەکەوە بـەرەوخوار دەگـرێ ‹از این پارچه یک دامـن دوختم: لـەم پارچەیـە داوانـێکم دووری› ٣. پالداوێن؛ پالـدامێن؛ پالـداینە؛ ئـەو بەشە لە شتێ کە لە داوێندا جێی دەبێتەوە ‹یک دامن گل: داوێنـێ گول› ٤. پالـداوێن؛ پالـدامێن؛ دەرەتان؛ پالداینە ‹دامن صحرا: داوێنـی دەشت›.

◘ **دامن برچیدن** ☜ **دامن کشیدن**

دامن به کمر زدن:/کنـایی/ قۆڵ لێ هەڵماڵین؛ چاک بە لادا کردن؛ خۆ بـۆ هـەڵ کـردن؛ لـێ وەخۆ کەوتن؛ خۆی لـێ هـەڵ کـردن؛ چـاک لێهەلکردن؛ بەرکۆش هەڵدان؛ بەرهەڤی کار بوون ‹باید دامن همت به کمر بـزنیم و حـسابی کـار کنیم: دەبێ قولی لی هەلمالین و باش- باش کـار کەین›.

دامن زدن:/کنایی/ گەشاندنەوە؛ گەشەوکردن؛ بە دەمەوە دان؛ گـڕ پێـدان ‹تـو هـم بـە آتـش دشمنیـــشان دامـــن مـــیزنـــی: ئـــەتۆش ئـــاوری ناکۆکیەکەیان نەگەشینیەوە›.

دامن کسی را آلودن:/کنـایی/ کەسـێ بـەدناو کردن؛ ناوی کەسێک زڕاندن.

دامــن کــسی را گــرفتن:/کنـایی/ ١. داوێـنـی کەسێ گرتن؛ کەسێ پێـوە بـوون؛ بـە ڕیـشی کەسـێکەوە بـوون؛ کەوتنـە بـەر تـاوان یـان گرفتێکەوە؛ کەسێک گرتنەوە ‹قتل پاسبان دامن او را هم گرفت: کوشتنی پاسەوان داوێنی ئەویشی گرت› ٢. دەس بـە داوێـنی کەسـێک بـوون؛ دەستەو داوێنی کەسێک بوون؛ هانا بۆ کەسێ بردن.

دامن کشیدن:/کنایی/ دوور بوون؛ کەنارەگرتن؛ کشانەوە؛ وێ کێشتەیوە: **دامن برچیدن**

دامن آلوده / dāman'ālûde ، ـها/: صفت./کنایی، ادبی/ ١. دامێن تەڕ؛ دامێن پیس؛ شـوال چەپـەل ٢. بەدناو؛ ناوزڕاو.

دامــن شــلواری / dāmanšalvārî ، ـهـا/:/اسم. شالوارۆکە؛ جلێ ژنانە، بە شێوەی دەرپێی کورت و هەراو کە لە دوورەوە لە دامەن دەکا.

دامن کشان / dāmankešān/: قید./مجازی/ بـە لەنجە و لار؛ بە لەنجە؛ بە لارە؛ بە بێئاوڕدانـەوە؛ بە ئاین و ئۆینەوە ‹او میرود دامـن کـشان: دەڕوا بـە لەنجەو لارەوە›.

دامنگیـر / dāmangîr/: صفت. داوێـنگیر؛ هـۆی گیر و گرفت یـان ناڕەحـەتی ‹چنـد سـال بیمـاری

دامنگیر او شد و پس از آن هم زنش مرد: چەن سالان نەخۆشین داوێنگیری بوو، پاشان خێزانەکەیشی تێداچوو›.

دامنه / dāmane ، ـها/: *اسم.* داوێن؛ داوێنە؛ دامێنە؛ دامێن: ۱. ئاتەگ؛ پەلە؛ گۆرت؛ پاڵداوێن؛ پاڵدامێن؛ پێدەشت؛ بنەتار؛ وەرپاڵ؛ بەرپاڵ؛ بنار؛ پادەشت؛ کاس؛ کونتار؛ قونتار؛ بناری یاڵ و چیا ‹دامنەی کوە: داوێنی چیا› ۲. بڕ؛ ئەندازەی ڕەنگدانەوەی چۆنیەتی، کارکۆیی، ڕەوت یان دیاردە یان بەری لۆژەیەک (وەک هەلاجانی ئاوەنگ) کاتێ کە لە جێگەی ئاسایدا تا دوورترین شوێنی بزووتنیەوە هەڵەنگێرێ ‹دامنەی نوسان: داوێنەی لۆژە› ۳. گەڕ؛ هەند؛ مەیدانی ڕەنگدانەوەی شت یان شوێنەوایەک ‹دامنەی صدا؛ دامنەی فعالیت: گەری دەنگ؛ هەندی چالاکی›.

▣ **دامنەی ارتعاش:** */فیزیک/* داوێنەی زایەڵە؛ داوێنەی دەنگدانەوە.

دامنەی تغییرات: داوێنەی گۆڕان؛ داوێنەی گۆڕانکاری.

دامنەدار / dāmanedār/: *صفت.* بەرین؛ بەربلاو؛ گەورە و بەرپان ‹برای موفقیت او تلاشهای دامنەداری صورت گرفت: بۆ سەرکەوتنی تێکۆشانێکی بەربلاو کرا›.

داموز / dāmûz ، ـها؛ ان/: *اسم.* بەفرەلۆ؛ بەفرماڵ؛ بەفرماڵک؛ شەپلتە؛ شاپاڵۆخ؛ شەپەلۆخ؛ شاپالۆغ؛ وەروەرە؛ وەربەرۆ؛ وەروەرۆ؛ وەروەماڵ؛ پارووی پانی بەفرماڵین.

دامی / dāmî/: *صفت.* ئاژەڵی؛ ماڵاتی؛ پێوەندیدار بە ئاژەڵەوە ‹بیماری دامی: نەخۆشی ئاژەڵی›.

دان[1] / dān ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* دان؛ دانە؛ دانی: ۱. دەنک ‹دان کردن: دان کردن› ۲. خۆراک، بەتایبەت خۆراکی باڵندە ‹دان مرغ: دانی مریشک›.

▣ **دان کردن:** قەشارتن؛ دان‌کردن؛ دانارکردن؛ دان لە پێست جوێ‌کردنەوە.

ـ **دان**[2]: *پسوند.* ــ دان؛ ـ دین؛ ـ دێن؛ دەفر؛ جێگای شتێک ‹گلدان؛ نمکدان؛ کاهدان: گوڵدان؛ خوێدان؛ کادێن›.

ـ **دان**[3]: *پیواژه.* ـ زان؛ خاوەن زانست ‹شیمی‌دان: کیمیازان›.

دانا / dānā ، ـیان/: *صفت.* زانا؛ دانا؛ دوونا؛ بزان؛ حان: ۱. زۆرزان؛ خاوەن ئاوەز و ئەزموونی زۆر ‹پزشک دانا: بژیشکی زانا› ۲. خاوەن زانست و ئاگایی ‹مرد دانا: پیاوی زانا›.

دانائی / dānā'î/ ☜ **دانایی**

دانایی / dānāyî/: *اسم.* زانایی؛ زاناهی؛ زانایێ؛ دانایی؛ ئاقڵی؛ ئاگاداری؛ بار یان چۆنیەتی زانا بوون ‹دانایی توانایی است: زانایی توانابیە›: **دانائی**

دانتل / dāntel/: [فرانسوی]*اسم.* دامتەل؛ چەشنێ پارچەی تۆڕیە.

دان‌دان / dāndān/: *صفت.* دانار‌دانار؛ گورۆ‌گورۆ؛ بە ڕوویێ پڕ لە زۆپ یان دانەی زۆر و وەک یەکەوە.

دانستن / dānestan/: *مصدر. متعدی. لازم.* // **دانستی:** زانیت؛ **می‌دانی:** دەزانی؛ **بدان:** بزانە// زانین؛ زانسن؛ زانەی؛ زانای؛ زانایش؛ زانەیش؛ زانایەنە: ☐ *متعدی.* ۱. ئاگاداری هەبوون یان پەیداکردن ‹نام کسی را دانستن: نێوی کەسێک زانین› ۲. داوەری کردن ‹گناهکار دانستن: تاوانبار زانین› ☐ *لازم.* ۳. پێزانین؛ تێگەیشتن؛ فام کرن ‹دانستم کە دروغ می‌گوید: زانیم درۆ دەکا›.

هەروەها: **دانستنی**

■ صفت فاعلی: **داننده** (زانەر)/ صفت مفعولی: **دانسته** (زانراو)/ مصدر منفی: **ندانستن** (نەزانین)

دانسته / dāneste/: *قید.* دەسانقەست؛ دەسەنقەست؛ ئانقەست؛ دەسای‌قەس؛ ئەنقەس؛ دەسقەس؛ لەقەست؛ لەقەزی ‹تو دانسته این کار را کردی: تۆ دەسانقەس ئەم کارەت کرد›.

دانسیمتر / dānsîmetr ، ـها/: [؟/ فرانسوی]/اسم. قورسی‌پێو؛ پرایی‌پێو؛ دانسی‌میتر.

دانسینگ / dānsîng/: [انگلیسی]/اسم. دانسینگ؛ سەماگە؛ تیاترۆخانە؛ ژووری تایبەتی هەڵپەڕکێ و سەما لە ڕستووران یان کابارەدا.

دانش / dāneš ، ـها/:اسم. زانست؛ زاناهی؛ تۆرە؛ هین؛ کۆمەڵە زانیاریگەلێ ڕێکخراو و تەکووز و شیاو بۆ لێکدانەوە ‹دانش پزشکی: زانستی بژیشکی›.

دانش افزایی / dānešafzāyî/:اسم. کار یان ڕەوتی زۆرکردنەوەی زانست.

دانش آموز / dānešāmûz ، ـها؛ ـان/:اسم. قوتابی؛ قوتاوی؛ قتاوی؛ خوێندەوار؛ خوێنەوار؛ خوەنەوار؛ کەسێکی لە قوتابخانەی سەرەتایی، ناوەندی و پاش ناوەندیدا دەخوێنێ ‹دو تا دختر دانش‌آموز دارم یکی دبستانی و دیگری دبیرستانی: دوو کچی قوتابیم هەیە یەکێکیان سەرەتایی و ئەوی کە پاش ناوەندیە›.

دانش آموزی[1] / dānešāmûzî/:اسم. خوێندەواری؛ کار یان ڕەوتی خوێندن؛ فێر بوونی زانست.

دانش آموزی[2]: صفت. قوتابیانە؛ پێوەندیدار یان سەر بە قوتابییەوە ‹مسابقەی دانش‌آموزی: کێبەرکێی قوتابیانە›.

دانش‌اندوزی / dānešandûzî ، ـها/:اسم. کار یان ڕەوتی کۆکردنەوەی زانست. هەروەها: **دانش‌اندوز**

دانشپایه / dānešpāye/:اسم. پۆل؛ پلە؛ کلاس ‹دانش‌آموز دانشپایەی چهارم: قوتابی پۆلی چوارەم›.

دانش‌پرور / dānešparvar ، ـان/: صفت. زانست‌پەروەر؛ هۆگری پەرەدان بە زانست ‹از شخصیتهای فرهنگدوست و دانش‌پرور شهرمان دعوت می‌شود در تأسیس این کتابخانە شرکت کنند: لە کەسایەتیە فەرهەنگ‌دۆست و زانست‌پەروەرەکانی شارەکەمان بانگێشتن ئەکرێ لە دامەزرانی ئەم کتێبخانەیەدا بەشداری بکەن›. هەروەها: **دانش‌پروری**

دانش‌پژوه / dānešpajûh ، ـان/: صفت. زانستخواز؛ لێکۆڵەر؛ تۆژەر؛ هۆگری لێکۆڵینەوەی زانستی. هەروەها: **دانش‌پژوهی**

دانشجو / dānešcû ، ـها؛ ـیان/:اسم. خوێندکار؛ خۆندکار؛ ئەوانەی لە پلەی بالا لە زانستگادا دەخوێنن ‹دانشجوی دانشگاه کردستان: خوێندکاری زانستگای کوردستان›.

دانشجویی / dānešcûyî/: صفت. خوێندکاری؛ خۆندکاری؛ پێوەندیدار یان سەر بە خوێندکارانەوە ‹کارت دانشجویی: پسوولەی خوێندکاری›.

دانش‌دوست / dānešdûst ، ـان/: صفت. زانستواز؛ زانستیار؛ هۆگری زانست ‹شرفخان امیری دانش‌دوست و دانشمند بود: شەرەفخان میرێکی زانستواز و زانا بوو›. هەروەها: **دانش‌دوستی**

دانشسرا / dānešsarā ، ـها/:اسم. یانەی زانست؛ پەروەردەی مامۆستایان؛ دامەزراوەیەکی فێرکاری بۆ ڕاهێنانی سەیدا و مامۆستایانی قوتابخانە.

▣ **دانشسرای عالی**: یانەی زانستی بالا؛ پەروەردەی بالای مامۆستایان.

دانشکده / dāneškade ، ـها/:اسم. زانکۆ؛ بەشێک لە دامەزراوەیێکی بالای ڕاهێنان (بەتایبەت زانستگا) کە لقێ لە زانست، هونەر یان زانیاری (یەک یان چەن ڕشتە) تێدا دەخوێندرێ ‹دانشکدەی ادبیات؛ دانشکدەی هنر: زانکۆی ویژەوانی؛ زانکۆی هونەر›.

دانشگاه / dānešgāh ، ـها/:اسم. زانستگا؛ زانستگە؛ دامەزراوەیەکی فێرکاری بالا بریتی لە چەن زانکۆ بۆ فێرکردنی خوێندکار لە بوارگەلی جۆراوجۆردا.

دانشگاهی / dānešgāhî ، ـان/: صفت. زانستگایی؛

زانستگه‌یی؛ پێوه‌ندیدار یان سەر بە زانستگاوە ‹کتاب دانشگاهی: کتێبی زانستگایی›.

دانش‌گستر / dānešgostar ، ـان/: صفت. به توانا و تایبەتمەندی پەرەدان بە زانست. هەروەها: **دانش‌گستری**

دانشمند[1] / dānešmand ، ـها؛ ـان/: اسم. زانیار؛ زانا؛ هۆزان؛ هزرڤان؛ کەسێ کە لە بوارێکی زانستیدا خاوەن بیر و ڕا و زانیاری بنەڕەتی بێ ‹در این تحقیق چند دانشمند همکاری می‌کنند: لەم تۆژینەوەدا چەند زانیار هاوقۆڵی دەکەن›.

دانشمند[2]: صفت. زانا؛ زانستمەند؛ هۆزان؛ هزرڤان؛ ئلمیەر؛ زۆرزان ‹پزشک دانشمند: بژیشکی زانا›.

دانشمندانه / dānešmandāne/: صفت. زانایانە؛ زانستمەندانە؛ هۆزانانە؛ پێوەندیدار یان سەر بە زانایییەوە ‹بیانات دانشمندانه: وتاری زانستمەندانە›.

دانشمندی / dānešmandî/: اسم. زانستمەندی؛ زانایەتی؛ زۆرزانی؛ زانایۆخی؛ دۆخ یان چۆنیەتی زانستمەند بوون ‹دانشمندی اینشتین مانع از آن نمی‌شد که شعر بگوید یان ویلن بزند: زانستمەندی ئەنشتەین بەری شیعر هۆنینەوە و ویۆلۆن ژەندنی لێ نەدەگرت›.

دانشنامه / dānešnāme ، ـها/: اسم. زانستنامە: ١. پسوولەی کۆتایی هێنانی خوێندن لە زانستگایەک ‹دانشنامه‌ی پزشکی خود را از دانشگاه علوم پزشکی کردستان دریافت کرد: زانستنامەی بژیشکیەکەی لە زانستگای زانستە بژیشکیەکانی کوردستان وەرگرت› ٢. فەرهەنگی بەرفراوان.

دانشور[1] / dānešvar ، ـها/: اسم. زانا؛ دانا؛ زانستوەر؛ کەسێ کە چالاکیەکی زانستی هەیە.

دانشور[2]: صفت. زانا؛ دانا؛ زانستوەر؛ بە زانست؛ خاوەن خوێندەواری یان ئاگاداری زانستی.

دانشیار / dānešyār ، ـان/: اسم. زانستیار؛ کەسێ کە پلەوپایەی زانستیاری هەبێ ‹دانشکده‌ی ادبیات: زانستیاری زانکۆی ویژەوانی›.

دانشیاری / dānešyārî/: اسم. زانستیاری؛ پلەیەکی ڕاهێنەری لە دامەزراوەیەکی خوێندنی بالا لە نێوان سەیدایی و سەیدایاریدا.

دانگ / dāng/: اسم. دانگ؛ دانگە: ١. ـها/ دۆنگ؛ شەش یەکی هەر شتێک ٢. [موسیقی] نیوەی گامێک.

دانگی[1] / dāngî/: صفت. دانگانە؛ خاوەن بەشی بەرانبەر لە خەرجدا ‹ناهار دانگی: فراوینی دانگانە›: **دۆنگی** [گفتاری]

دانگی[2]: قید. دانگی؛ دانگ بە دانگ؛ بە شێوەی بەشی وەک یەک ‹پول ناهار را دانگی حساب کردیم: پارەی فراوینەکەمان دانگی حەساب کرد›.

دانده / dānande ، ـها؛ ـگان/: صفت. [گفتاری] زانا؛ دانا؛ زانیار؛ ئاگا؛ هاگا ‹بهلول داننده: بوهلوولی زانا›.

دانه / dāne ، ـها/: اسم. ١. دان؛ تۆمی هەر گیایەک کە زۆرتر لە ناو کالانێکدایە و ماکی خواردنی پێویستی لەگەڵە ٢. دانە؛ دان؛ دنە؛ دەنک؛ میوەی دانەوێڵە ‹دانه‌ی گندم؛ دانه‌ی برنج: دانی گەنم؛ دانەی برینج› ٣. تۆم؛ دەنک؛ دان؛ دانەی ورد ـ ورد لە نێو هەندێ میوەی ئاوداردا ‹انجیر بی‌دانه: هەنجیری بێ‌تۆم› ٤. گلار؛ گلۆر؛ دەنکە؛ دەنک؛ هەب؛ هەڤ؛ بۆڵ؛ دانێ؛ گلە؛ هەر شتێکی چکۆلە و خڕۆکە ‹دانه‌ی انگور؛ دانه‌ی تسبیح: گلاری ترێ؛ دەنکی تەزبێح› ٥. [گفتاری] دانە؛ دانێ؛ ژمارە؛ دەنک؛ گل؛ گلە؛ یەکەی ژماردن ‹پنج دانه مداد: پێنج دانە میداد› ٦. دان؛ دانە؛ دانێ؛ خۆراکی پەلەوەر ‹کبوتران دانه برمی‌چینند: کۆترەکان دان دەچننەوە› ٧. [بافتنی] دانە؛ هەر لۆیەکی بەن (کاموا) کە بە دەوری میل (یا قولاپ)دا پێکدێت.

◘ **دانه‌ی آب‌پز**: دانێ؛ دانوو؛ دەنکە کوڵاو؛ دانەکوڵاو؛ دانووی دانەوێڵە؛ دانوولە؛ دانیک؛ دانەوێڵەی لە ئاودا کوڵاو.

دانه‌ی انگور: بۆڵ؛ بۆڵی؛ گـلار؛ گلـۆ؛ گـوللی؛ دەنکی ترێ.

دانه‌ی برف: کولیچ؛ کولی؛ پشک؛ کلوو؛ کلۆی بەفر.

دانه‌ی بلغور: بڕوێش؛ بڕێش؛ دەنکـی دەغلـی پەڕش.

دانه‌ی بوداده: دامشته؛ گەرمـشته؛ مرێـشکە؛ برێشکە؛ بریشکە بۆدراو؛ دانەوێـڵەی لـە سـەر سێڵ برژاو.

دانه‌ی روغنی: دەنکی ڕۆنی؛ دانێ کـە مـاکی ڕۆناوی زۆری هەیە و بۆ ڕۆن‌گرتن کەڵکی لێ وەردەگیرێ (وەک دەنکی گوڵەبەڕۆژە).

▣ **دانه کردن:** دانەکردن؛ جـوێ‌کردنـەوەی دان لە پێست.

دانه‌ای / dāne'î/: *قید.* ۱. دانه‌ـــدانـه؛ دانـەیی؛ بەدانەیی؛ بە دانە- دانە ‹کم‌ـکم سیب و گلابـی را هم دانه‌ای می‌فروشند: وردە‌ـوردە سـێو و هـەرمێیش دانە‌ـدانە دەفرۆشن› ۲. دانەیێک؛ دانـێ؛ دانێـک؛ دانێـی؛ دانێـو؛ دانێـوە؛ دانیـە؛ دەنـک؛ گلێـک؛ تەلێک؛ هـەر دەنـک ‹موزهـا دانـه‌ای ۲۰۰ تومـان: مۆزەکان دانەیێک ۲۰۰ تمەن›.

دانه‌بندی / dānebandî ، ـها/: *اسم.* دانەبەنـدی؛ چۆنیـــەتی چنـــینی دان لـــە چـــاو وردی و درشتیەوە.

دانـه‌خـوار / dānexār ، ـان/: *صفت.* دان‌خـۆر؛ دانـــەخۆر؛ خـــووگر بـــە خـــواردنی دان وەکـــوو خواردەمەنی ‹مرغان دانه‌خور: مەلانی دان‌خور›.

دانه‌ـدانـه[1] / dānedāne/: *صفت.* دانارـــ دانـار؛ گورۆـگورۆ؛ بە ڕوویەکی پڕ لە زۆپ یان دەنکـی یەک چەشنەوە؛ .

دانه ـ دانه[2]: *قید.* دەنکەـ دەنکە؛ دەنک‌ـ دەنـک؛ دانە- دانە؛ دنەـ دنە؛ دانەـــ دانـە؛ تـەڵـــ تـەڵ؛ چڵ‌ـچڵ؛ تاکەـ تاکە؛ یەکی- یـەکی؛ لبۆـــ لبـۆ؛ لب‌ـلب؛ گلوو‌ـگلوو؛ گلەـــگلـە؛ هـەبـــ هـەب؛ قل‌ـقل؛ بە شـێوازێکی یـەک لـە دووی یـەک و جیا‌ـجیـا ‹سیبها را دانـه‌ـدانـه پـاک مـی‌کـرد و در میوه‌خوری می‌چید: سێوەکانی دەنکە‌ـ دەنکـە خـاوێن دەکردەوە و لە سەرقاپەکەی دەچنی›.

دانـــی[1] / dānî/: [عربـــی] *صـــفت.* *[ادبـــی]* چەوت‌وچەوێڵ؛ چـەپ‌وچێـڕ؛ چـەفت و ناڵـەبار؛ پەسـت؛ تـەرەس؛ خوێـڕی؛ دوونی؛ بـێ‌ئاکـار؛ نامەرد؛ بێ‌فەڕ؛ هۆڤەبەر.

ـ دانی[2]: *پسوند.* *[گفتاری]* ـ دان؛ ـ دانی؛ ـــ دانـە؛ جێگـەی ڕاگـرتن یـان جێگـەداری شـتێک ‹زباله‌دانی: زبڵ‌دان›.

ـ دانی[3]: *پیـوازه.* ـ زانی؛ ـ دانی؛ زانـین ‹کـاردانی: کارزانی›.

داو / dāv/: *اسم.* ۱. گە؛ سەرە؛ چەڵ؛ دەور؛ گەڕ؛ نۆرەی کایە ۲. بانک؛ ئەو پارەیـە کـە بـۆ بـرد و باخت دەخرێتە نێو گەمەوە.

داودی / dāvûdî ، ـها/: *اسم.* گوڵەداودی؛ گوڵـە داودی؛ گوڵــەداویتی؛ گوڵــە زووفــا؛ گوڵــەزۆفا؛ گیاییێکی ڕازاوەیی یەک یان چەن ساڵەیە کە لە پاییزاندا دەڕوێ، گوڵـەکەی بـە چـەن ڕەنـگ و بیچمەوەیە و کەم‌پەڕ و زۆرپەڕی هەیە.

داور / dāvar ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ۱. دادوەر؛ دادڤـان؛ قازی؛ کەسێ کە لـە ناتـەبایی و نـاکۆکی نێـوان دوو یان چەنـد کەسـدا حـوکم دەکـا ۲. داوەر؛ کەسێ کـە لـە کێبـەرکێی وەرزشـیدا دادوەری دەکـا تـاکوو کایەکـەران لـە قـانوونی گەمەکـە لانـەدەن ‹یـک داور اتریـشی ایـن مـسابقه را داوری مـی‌کنـد: داوەرێکـی ئوتریـشی داوەری ئـەم کایـە دەکات›.

▣ **داور مَرضی‌الطرفین:** داوەری دوو لایەن ڕەزا؛ دادوەرێ کە دوو لایەنی کێشە پێ قایلن.

داوری / dāvarî ، ـها/: *اسم.* داوەری؛ دادوەری؛ دادڤانی: ۱. کار یا ڕەوتی ڕاگەیشتن بە قـسەی دوو لایەنی شەڕ بـۆ ڕوون‌کردنـەوەی دروسـتی یان نادروستی خوازەکانیان ۲. پیشەی داوەر.

داوطلب[1] / dāvtalab ، ـها؛ ـان/: [فارسی/ عربـی]

/سم. داوخواز؛ خواستنی خۆیی؛ هەمەت؛ کەسێ کە بە خواستی خۆی ئامادەی ئەنجامی کارێ دەبێ ‹از داوطلبان خواسته می‌شود آرامش خود را حفظ کنند: لە داوخوازان داوا دەکرێت لەسەرخۆ بن›.

داوطلب [2]: صفت. داوخواز؛ خاوەن ویستی جێبەجێ‌کردنی کارێک ‹من هیچ وقت داوطلب کار نبودەام: من هەر داوخوازی کار نەوگم›.

داوطلبانه / dāvtalabāne/: [فارسی/ عربی/ فارسی] قید. داخوازانە؛ بە ویستی خۆ ‹داوطلبانه این کار را بە عهدە گرفت: داخوازانە ئەم کارەی وە ئەستۆ گرت›.

داهی / dāhî، ـان؛ دُهات/: [عربی] صفت. [ادبی] وریا؛ هۆشیار؛ وشیار؛ زیرەک؛ زبت و زیرەک.

داهیانه [1] / dāhiyāne/: [عربی/ فارسی] صفت. هۆشیارانە؛ وشیارانە؛ زیرەکانە ‹سیاست هوشیارانە: سیاسەتی وشیارانە›.

داهیانه [2]: قید. وشیارانە؛ هۆشیارانە؛ بە شێوازی زیرەکانە ‹او داهیانه می‌کوشید مردم را علیه دشمن بسیج کند: هوشیارانە تێدەکۆشا خەڵک دژ بە دوژمن یەک‌دەنگ بکا›.

دایر / dāyer/: [عربی] صفت. باز؛ دامەزراو؛ کراوە؛ دانراو؛ بەرقەرار؛ ئامادەی کار یان کەڵکوەرگری ‹مغازەای دایر کرد؛ کتابخانەای دایر شدە است: دوکانێکی باز کرد؛ کتێبخانەیەک دانراوە›: **دائر**

▣ دایر بر: لەمەڕ؛ سەبارەت بە؛ لە بابەت؛ ژبابەت؛ پێوەندیدار بە ‹دستوری دایر بر افزایش حقوق معلمان صادر نشد: فەرمانێک لەمەڕ زۆرکردنی مووچەی مامۆستایانەوە دەرنەچوو›.

دایره / dāyere، ـها/: [عربی] اسم. ۱. /دوایر/ جغز؛ جوغز؛ جەغز؛ چووز؛ خاز؛ گەر؛ گاخ؛ کوز؛ بازنە؛ شووز؛ خیزک؛ گرۆڤەر؛ خرت ۲. دایرە؛ دایەرە؛ چەمبەرە؛ لە سازە زەربیەکانی ئێرانە لە بازنەیێکی چێوی کە پێستێ ناسکی لە سەر کێشراوە، پێکهاتووە و بە قامکی دەس لێدەدرێ ۳. /دوایر/ کارگێڕی؛ لقێ لە مەزرینگەیەک کە کارگەلێکی تایبەتی لە ئەستۆدایە ٤. [مجازی] دەور؛ دەڤەر؛ هێل؛ مەیدان؛ گۆڕەپان ‹دایرەی عمل: دەوەری کار› ✻ **دائره**

▣ دایرەی زنگی ☜ **دایرەزنگی**

▣ دایرە زدن: دایەرە ژەندن؛ دایەرە لێدان.

دایرةالبروج / dāyeratolburûc, -borûc/: [عربی] اسم. بازنەی کەلوان؛ بازنەی برجگەل؛ وێنەی بازنەیەکە کراوە بە ۱۲ بەشەوە، هەر بەشێک وێنەی کەلوویەکی تێدا کێشراوە، وەکوو کەلووی دووپشک، کارژۆلە و...: **فلک‌البُروج؛ منطقه‌البروج**

دایرةالمعارف / dāyeratolma'āref، ـها/: [عربی] اسم. زانستنامە؛ فەرهەنگی بەرفراوان؛ کتێب یان کتێبێ کە لەمەڕ بابەتگەلی گشتی، زانستی، وێژەیی، هونەری و...وە بە ڕیزی ئەلفوبێ یان لە ڕووی بابەتەوە، زانیاری دەدا.

دایرەزنگی / dāyerezangî، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. [موسیقی] دایرەزەنگی؛ گەواڵ؛ دەفەی چووکی بە زریزە.

دایگی / dāyegî/: اسم. دایەنی؛ دایەتی؛ دایەیی؛ تایەنی؛ داینی؛ پیشە یان کاری دایەن ‹فاطمه خانم دایگی او را بر عهدە داشت: فاتمە خانم دایەنی ئەوی بە ئەستۆ بوو›.

دایم [1] / dāyem/: [عربی] صفت. هەمیشەیی؛ دایمی؛ دایمەیی؛ هەتاهەتایی ‹اقامت دایم: نیشتەجێی هەمیشەیی›: **دائم**

دایم [2]: قید. هەمیشە؛ بەردەوام؛ هەمیشە دەرەی؛ دایمە؛ هەر؛ دۆم؛ دایمە و دەرهەم؛ دایمەی خوا ‹دایم بهانه می‌گرفت و چیزی می‌خواست: هەمیشە بیانووی دەگرت و شتێکی دەویست›: **دائم**

دایماً / dāyeman/: [عربی] قید. هەمیشە؛ بەردەوام؛ هەمیشە دەرەی؛ دایمە؛ دۆم؛ دایمە و دەرهەم؛ دایمەی خوا ‹دایماً می‌ترسید: هەمیشە دەترسا›: **دائماً**

دایم‌التزاید / dāyemottazāyod/: [عربی] *صفت.* *[نامتداول]* هەر لە زۆری؛ هەمیشە لە زۆر بوون؛ دایمە لە زۆر بوون؛ بە تایبەتمەندی زۆر بوونەوەی هەمیشەییەوە.

دایم‌الخمر / dāyemolxamr ، ـها/: [عربی] *صفت.* دایمەمەست؛ هەمیشەمەس؛ دایم و دەرهەم خەریکی خواردنەوەی ئەلکول.

دایمی / dāyemî ، ـها/: [عربی] *صفت.* هەمیشەیی؛ دایمی؛ خاوەن بار و دۆخێکی هەمیشەیی ‹خانەی دایمی؛ سکونت دایمی: خانووی هەمیشەیی؛ نیشتەجێ دایمی›: **دائمی**

داین / dāyen/: [عربی]/*اسم.* *[حقوق]* بستانکار؛ بستێنکار؛ وامدەر؛ خاوەن قەرز؛ کەسێ کە قەرز دەدا بە خوازیار: **دائن**

دایناسور / dāynāsor ، ـها؛ ـان/: [انگلیسی]/*اسم.* دایناسۆر؛ خزۆکی زل‌تووزی دەورانی میزۆزوییک بە درێژایی یەک تا ۳۰ میترەوە کە لە بەژ و ئاودا ژیاوە و لە کۆتایی دەورانی کرتاسەوە لە ناو چووە: **دینۆسۆر**

دایه / dāye ، ـها؛ ـگان/:/*اسم.* دایە؛ دایەن؛ دادی؛ دایان؛ ئادی؛ تایان؛ تایەن؛ دادۆک؛ دایین؛ لەلەی ژن؛ ئەو ژنەی کە لە بەرانبەر وەرگرتنی مووچەیەکەوە بە منداڵی خەڵک شیر دەدا و ئاگاداری لێوە دەکا.

▣ **دایه‌ی مهربانتر از مادر:** *[کنایی]* ئەسکوێی لە دیزە بەکوڵتر؛ کوچک لە ئاگر گەرمتر؛ لە چوارشەمە سوورتر؛ کەسێ کە بە درۆ و ناڕەوا دڵسۆزی و مێهرەبانی بۆ کەسێ دەکا.

دایی / dāyî ، ـها؛ ـان/:/*اسم.* خاڵ؛ خاڵ؛ خاڵۆ؛ خاڵۆ؛ خاڵوو؛ خاڵە؛ ئالۆ؛ لالە؛ لالۆ؛ لاکوو؛ لالوو؛ هالوو؛ هالوا؛ کاکۆیە؛ کاکۆ؛ برای دایک: **دائی**

دایی‌زاده / dāyîzāde ، ـها؛ ـگان/:/*اسم.* خاڵۆزا؛ خاڵۆزاگ؛ لالۆزا؛ هالۆزا؛ کوڕەخاڵ و کچە خاڵ؛ منداڵی خاڵ.

دب‌اصغر / dobbe'asqar/: [عربی] ☜ خرس کوچک، **خرس**

دباغ / dabbāq ، ـها؛ ـان/: [عربی]/*اسم.* دەواخ؛ دەواغ؛ دەباخ؛ هەلال؛ هەلالچی؛ دەباخچی؛ بۆنگچی؛ چەرمچی؛ تێشوو؛ بۆنگ؛ چەرمگەر؛ کەسێ کە پیشەی پاک‌کردن و خۆشەکردنی پێستە.

دباغخانه / dabbāqxāne ، ـها/: [عربی/ فارسی] /*اسم.* دەباخخانە؛ هەلالخانە؛ دەواخانە؛ خۆشەخانە؛ خۆشخانە؛ گەمارگە؛ خۆشگە؛ ئەو شوێنە هەلالی تێدا خۆشە دەکرێ.

دباغی / dabbāqî/: [عربی]/*اسم.* دەباخی؛ گەمار؛ خوەشە؛ کاری خۆشەکردنی چەرم بە دەرمان.

▣ **دباغی کردن:** هەلالکردن؛ هەلالدان؛ ئالوون؛ پووییین؛ دەباغ کردن؛ خۆشەکردنی چەرم بە دەرمان و جەفتەوە.

دبّ اکبر / dobbe'akbar/: [عربی] ☜ خرس بزرگ، **خرس**

دبدبه / dabdabe/: [عربی]/*اسم.* سەنسەنە؛ تەنتەنە؛ سەنتەنە؛ هنگ‌وونگ؛ ئینجەوفینجە؛ دەبدەبە؛ تەمتەراق؛ تەشریفاتی و بە شان و شکۆ.

دبر / dobor/: [عربی]/*اسم.* ۱. *[نامتداول]* پشت؛ پەشتی؛ سەر شان تا کەمەر، لە پشتەوە ۲. قوون؛ قنگ؛ قن؛ پیزی؛ تن؛ تنە؛ کۆم؛ فیچەنە.

دبران / dabarān/: [عربی]/*اسم.* *[نجوم]* دەبران؛ بورجی‌گا؛ گەشترین ئەستێرەی کەلووی گا کە لە چای گا ناسراوە و کەوتۆتە پشتی ئەستێرەی کۆوە.

دبستان / dabestān ، ـها/:/*اسم.* دەبستان؛ سەرەتایی؛ قوتابخانەی سەرەتایی؛ فێرگەی زارۆکان ‹آرام به دبستان می‌رود: ئارام دەڕواتە دەبستان›.

دبستانی / dabestānî ، ـها/: *صفت.* دەبستانی؛ سەرەتایی؛ پێوەندیدار یان سەر بە پلەی

سەرەتاییەوە ‹کتابهای دبستانی: کودک دبستانی: کتێبگەلی دەبستانی؛ منداڵی سەرەتایی›.
دبش / debš ، ـها/: *صفت*. تفت؛ بە چێژە یا بۆنی هێندێک تیژ و گەسەوە.
دبق / debq ، ـها/: [عربی]/*اسم*. دەمووکانە؛ دەمکانە؛ دمکانە؛ دەنووکە؛ مووێزک؛ نحۆر؛ مووخۆر؛ پنچەدارێکە، سرێشێکی لینجی سەوزی هەیە، جاران بۆ نەرمکردنەوەی سنگ بەکار دەبرا، ئێستا دەدرێت لە دار و درەخت بۆ ئەوەی باڵندەی پێوە بنووسێت، بۆ ڕاوکردن.
دبلنا / dabelnā/: [روسی] ☜ **لوتو**
دبنگ / dabang ، ـها/: *صفت*. دەبەنگ: ۱. گێل؛ گێلۆکە؛ گەلحۆ؛ حۆل؛ حەپۆل؛ شەواک؛ گێژ؛ بێهۆش ۲. لاژگ؛ لاژی؛ تەپەقوڕە؛ لەوس؛ خوێڕی؛ خۆڕی؛ بێکارە و بەکارنەهاتوو.
دبنگوز / dabangûz ، ـها/: *صفت.[مستهجن]* ترتەمان؛ دەبەنگ؛ لەوس؛ لاژگ؛ لاژی؛ تەپلمۆس.
دبور / dabûr/: [عربی]/*اسم*. دەبوور؛ بای خۆرئاوا؛ بایەک کە لە خۆرئاواوە هەڵدەکا.
دبوری / dabûrî/: [عربی] *صفت.[گفتاری]* خوێری؛ خۆڕی؛ لاقەو؛ بێکارە؛ لەشگران؛ خوتوخوێڕی.
دبوس / dab(b)ûs ، ـها/: [معرب از ؟]/*اسم*. *[قدیمی]* گورزی ئاسنی؛ کوتەکی ئاسنی؛ داردەستی ئاسنی.
دبه / dabbe/: [عربی]/*اسم*. دەبە: ۱. /ـها/ دەبە؛ دەبێ؛ دەفری سەردار و دەستەدار، زۆرتر لە پلاستیک، تراوی تێدا هەڵدەگرن ۲. تەشقەڵە؛ گەڕ؛ گزی؛ سەرپێچی لە گفت و پەیمان.
▣ **دبه درآوردن/ کردن**: دەبە دەرهێنان؛ دەبە دان؛ قاپگرتن؛ لە ئەرکی سەرشان لادان ‹خریدار دبه کرد و قالی را پس داد: کڕیارەکە دەبەی سەرهێنا و فەرشەکەی داوە›.
دبه خایه / dabbexāye/: [عربی/ فارسی] *صفت*. *[گفتاری]* قۆڕ؛ قیڕە؛ گونشۆڕ؛ نەخۆشی گون پەنەمان.
دبی / debî/: [فرانسوی] ☜ **آبدهی**
دبیب / dabîb ، ـها؛ ـان/: [عربی]/*اسم*. *[قدیمی]* قوراویلکە؛ سارساروک؛ ئاوڕۆشن کەرەوە؛ ئاوڕۆشن کەرە؛ ئاوڕۆشنەوکەرە؛ ئاوروون کەرە؛ ئاوروون کە؛ مێروویێکی ڕەشی مەیلەو سووری چکۆلەیە بە سەر ئاوی لیخندا بە پەلە دێت و دەڕوا و ساف و زەلالی دەکاتەوە.
دبیت / dabît/: /*اسم*. ساتین؛ ساتان؛ ساتەن؛ چەشنێ پارچەی هەرزان لە لۆکەیە کە سافە و بۆ ئاستەڕ بەکار دێ.
دبیر / dabîr ، ـها؛ ـان/: /*اسم*. دەبیر: ۱. مامۆستا؛ کەسێ کە لە پلەی پاشناوەندیدا وانە دەڵێتەوە ۲. مونشی؛ سکرتێر؛ بەڕێوەبەر؛ نووسیاری ڕێکخراوە، ئەنجوومەن، پارت یان لێژنە ‹دبیر انجمن ریاضی: بەڕێوەبەری ئەنجومەنی ڕیازی› ۳. بەرپرس؛ نووسەر؛ ڕازگر؛ دووهەمین پلەی باڵوێزخانەیەک ‹دبیر سفارت سویس: بەرپرسی باڵوێزخانەی سویس›.
▣ **دبیر کل** ☜ **دبیرکل**
دبیرخانه / dabîrxāne ، ـها/: /*اسم*. نووسینگە؛ دەبیرخانە: ۱. یازخانە؛ دەفتەرخانە؛ بەشێ لە ڕێکخراوە کە کاری نامە نووسین و وەرگرتن و هەناردنی نامە لەوێوە جێبەجێ دەبێ ‹نامەات را ببر دبیرخانە ثبت کنند: نامەکەت بەرە یازخانە تۆماری بکەن› ۲. ناوەندی کارگێڕی پارت، ئەنجومەن یان ڕێکخراوەیەک.
دبیرستان / dabîrestān ، ـها/: /*اسم*. دواناوەندی؛ دەبیرستان؛ پاشناوەندی؛ دامەزراوەی فێرکاری پاش پلەی ناوەندی و پێش زانستگا.
دبیرستانی / dabîrestānî ، ـها/: *صفت*. دواناوەندی؛ پاشناوەندی؛ دەبیرستانی؛ پێوەندیدار یان سەبارەت بە دەبیرستانەوە ‹کتابهای دبیرستانی: کتێبگەلی دواناوەندی›.

دبیرکل / dabîr(e)kol(l) ، ـها/: [فارسی/ عربی] /اسم. سەرۆک؛ سەرۆکی ڕێکخراوە، ئەنجومەن یان حیزبێک ‹دبیرکل سازمان ملل متحد: سەرۆکی ڕێکخراوەی نەتەوە یەکگرتووەکان›.

دبیری / dabîrî/:/اسم. دەبیری: ۱. کاری دەبیر ۲. یەک لە پلەگەلی فێرکاری.

دپارتمان / depārt(e)mān ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. دیپارتمان؛ بەش؛ پاژ (لە نەخۆشخانە)؛ گرۆ (لە زانستگا) بەشێک لە مەزرینگە کە کارێکی دیاریکراوی تێدا دەکرێ.

دپو / depo ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ۱. هەمار؛ هومار ۲. کۆگە؛ کۆگا.

دترمینیسم / determinism/: [فرانسوی]/اسم. دیترمینیسم؛ خورتیوازی؛ جەبرییەت؛ ڕوانگەیەکی فەلسەفی پێڕێژکراو بەوەی کە دیاردەگەلی جیهان بە پێی هەلومەرجێک بەدی دێن کە هەلکەوت ڕوودانیان مسۆگەر دەکا و ئەم خورتیە لە تەواوی سروشتدا بەدی دەکرێ.

دتکتور / detektor ، ـها/: [فرانسوی از انگلیسی] /اسم. ئاشکراکەر؛ ئاشکراساز؛ خویاکەر؛ دەرخەر.

دج / dac/: صفت. دەژ؛ دەق؛ دەکارنەکراو؛ دەست لێنەدراو ‹صبح که رفتم، ظرف شیرینی دج بود: بەیانی کە چووم، قاپی شیرینیەکە دەژ بوو›.

دجاجه / dac(c)āce/: [عربی] ☜ **قو ـ۱**

دجال / daccāl/: [عربی]/اسم. [فرهنگ مردم] جاڵ؛ جرجاڵ؛ جەجاڵ؛ ججاڵ: ۱. کەرسوارێکی خەیاڵیە کە گوایە ڕۆژێک دەردەکەوێ و خەلک بانگ دەکاتە سەر ئایینی خۆی ۲. [کنایی] درۆزن و گزیکار؛ ساختەچی.

دچار / dočār/: قید. تووش؛ تووشیار؛ گیرۆدە؛ دوچار؛ تووشبووگ؛ کولک؛ ئەوقە؛ ئاوقە؛ تلیاگ؛ لە هەمبەر دۆخ یان ڕووداوێکی خراپەوە ‹آرام دچار دردسر شده است: ئارام تووشی دەردیسەر بووە›.

دخالت / dexālat, daxālat ، ـها/: [عربی]/اسم. بەشداری؛ کارپێوەیی؛ کاربەسەری؛ کار یان ڕەوتی دەست تێوەردان؛ دەست تێبردن؛ بەشدار بوون لە کارێکدا.

دخانیات / doxāniy(y)āt/: [عربی]/اسم. دوخانیات: ۱. ئەوەی لە تەماکۆ بەرهەم دێ و بۆ دووکەڵکردن بە کار دەڕوا (وەک جگەرە) ۲. دامەزراوەیێک کە پاوانکردنی کڕین، فرۆش، بەرهەم هێنان و... ئەو ماکانەی وەئەستۆیە.

دخت / doxt/:/اسم. [ادبی] کچ؛ کەنیشک؛ کیژ؛ کناچێ؛ دوێت؛ دۆت؛ منالی مێوینەی مرۆڤ.

دختر / doxtar ، ـها؛ ـان/:/اسم. کچ؛ کەچ؛ کیژ؛ کەنیشک؛ کەینەک؛ کەینەکە؛ کناچێ؛ کەنی؛ کێنا؛ کنا؛ ویچان؛ دوت؛ دوەت؛ دت؛ تە؛ دتە؛ دوێت؛ دۆت؛ دوەر؛ دوێتە؛ قز؛ قیز: ۱. فرزەندی مێوینەی مرۆ ‹بچەشان دختر بود: مندالەکەیان کچ بوو› ۲. کچ ئازەو؛ کەنیشکە عازەو؛ کلیلبەبەرۆک؛ خاما؛ مرۆڤی مێوینە کە هێشتا شووی نەکردووە.

▣ **دختر برادر** ☜ **دختربرادر**

دختر تلفنی: [کنایی] ژنێ بەدکارە کە مشتەریەکانی بە تەلەفوون بانگی دەکەن.

دختر خواهر ☜ **دخترخواهر**

دختر دمِ بخت: خاما؛ کچێ کە وەختی شوو کردنیە.

دختر سعدی: [کنایی] گەڕاڵ؛ مالانگەڕ؛ مالەومالکەر؛ یانەویانەکەرێ؛ کەسێ کە زۆر خوازیاری مێوانی چوون و گەڕانە و لە مالی خۆی گیر نابێ: **زن ملانصرالدین**

دختر ناتنی: زڕکچ؛ زڕکەچ؛ کچهەلی؛ نەڤس؛ کچی مێرد بۆ باوەژن یان کچی ژن بۆ زڕباب.

▣ **دختر دادن**: [گفتاری] کچ دان؛ کناچە دای؛ کچی خۆ بۆ هاوسەری بە کەسێک دان ‹ما به بیکار جماعت دختر نمی‌دهیم: ئێمە بە مرۆی بێکار کچ نادەین›.

دختر گرفتن: *[گفتاری]* کچ خواستن؛ دەستی کچ گرتن؛ کچێک بە هاوسەری هەڵبژاردن ‹این دختر را برای پسرت بگیر: ئەم کچە بۆ کوڕەکەت بخوازە›.

دختراندر / doxtarandar ، ـها/: *اسم*. زڕکچ؛ زڕکەچ؛ کچهەلی؛ نەڤس؛ کچی مێرد بۆ باوەژن یان کچی ژن بۆ زڕباوک.

دخترانه / doxtarāne ، ـها/: *صفت*. کچانە؛ کەچانی؛ کەنیشکانە؛ کناچانە؛ دویتانە: ۱. پێوەندیدار یان سەر بە کچانەوە ‹لباس دخترانه: جلوبەرگی کچانە› ۲. وەکوو کچان ‹قیافەی دخترانه: ڕواڵەتی کچانە›.

دخترباز / doxtarbāz/: *صفت*. پسکەباز؛ کچباز؛ بە خوو و هۆگریەتی کچبازیەوە.

دختربازی / doxtarbāzî/: *اسم*. پسکەبازی؛ کچبازی؛ ئەو کردەوەیە کە کوڕ یان پیاوێکی لاو بۆ پێوەندیگرتن لەگەڵ کچاندا دەیکا (وەکوو دۆزینەوە یان ژێر سەر نانی دۆستی کچ).

دختربچه / doxtarbačče ، ـها/: *اسم*. لەیریێ؛ کچۆڵە؛ کیژۆڵە؛ کچک؛ کەنیلە؛ کەچیلۆک؛ کناچلێ؛ کچێک بە تەمەنی نێوان ۲ تا ۱۲ساڵانەوە.

دختربرادر / doxtarbarādar/: *اسم*. کچبرا؛ کچەبرا؛ کچی برای کەسێک ‹دختربرادرش عروس همسایەی ماست: کچبرای بووکی دراوسێکەی ئێمەیە›.

دخترحاجی / doxtarhācî ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم*. *[مجازی]* کچەشێخ؛ کچەئاغا؛ کچی کەسێکی زۆر دەوڵەمەند.

دخترخاله / doxtarxāle ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم*. کچەپوور؛ کەنیشک میمک؛ کناچۆ مەتیێ؛ کچی پوور (خوشکی دایک).

دخترخواندگی / doxtarxāndegî/: *اسم*. دۆخ یان چۆنیەتی هەڵبژێردرانی کچ وەکوو فرزەند لە لایەن کەسێکەوە.

دخترخوانده / doxtarxānde ، ـها/: *اسم*. کچێ کە کەسێک وەک منداڵی خۆی هەڵیبژاردووە.

دخترخواهر / doxtarxāhar ، ـها/: *اسم*. کچەخوشک؛ وارکەنیا؛ کچی خویشک؛ خوشکەزای مێوینە.

دختردایی / doxtardāyî ، ـها/: *اسم*. کچەخاڵ؛ کەنیشکی خاڵۆی کەسێک.

دخترزا / doxtarzā ، ـها/: *صفت*. کچەزێ؛ بە تایبەتمەندی بە دنیا هێنانی کچ لە هەموو یان زۆرتری سک و زاکانیدا.

دخترزاده / doxtarzāde ، ـها/: *اسم*. کچەزا؛ کناچەزا؛ کەنیشکەزا؛ هەر کام لە منداڵانی کچی کەسێک ‹آزاد دخترزادەی دایی‌ام است: ئازاد کچەزای خاڵۆمە›.

دخترعمو / doxtaramû, -'amû ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم*. دوتمام؛ کچەمام؛ کچمام؛ کناچۆ مامۆێ؛ کچی مامەی کەسێک.

دخترعمه / doxtar'amme, -'amme ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم*. کچەپوور؛ کچ میمک؛ کچەمەتی.

دخترمدرسه / doxtarmadrese, -madrase ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم*. کچەقوتابی؛ کچێ کە دەچێتە قوتابخانە: **دخترمدرسه‌ای**

دخترمدرسه‌ای /doxtarmadrese'î, -madrase'î/: [فارسی/ عربی] ☜ **دخترمدرسه**

دختری[1] / doxtarî/: *اسم*. ۱. کچێتی؛ کچیەتی؛ کەنیشکی؛ کچی؛ دویتی؛ کناچەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی کچ بوون ۲. *[مجازی]* بن؛ بنە؛ کچێنی؛ پەردەی کچیەتی.

دختری[2]: *صفت*. کچی؛ کەنیشکی؛ کناچەیی؛ دویتی؛ پێوەندیدار یان سەر بە کچەوە ‹نوەی دختری: نەوەی کەنیشکی›.

دخشه / daxše ، ـها/: [؟] *اسم*. دروڤ؛ هەر کام لەو نیشانانە کە بۆ نووسین بە کار دەڕوا (وەک پیت، ژمارە و نیشانەگەلی خاڵبەندی).

دخل / daxl/: [عربی]/اسم. ١. دەخڵدان؛ داخڵە؛ دەخیلە؛ دەخڵ؛ دەغەڵیە؛ دەغڵ؛ قوتووی جێی دراوی دوکاندار ‹پول را گرفت و گذاشت توی دخل: پارەکەی گرت و نایە نێو دەخڵدانەوە› ٢. /ـها/ دەخڵ؛ دەغڵ؛ پارەیەک کە لە نێو دەخڵەداندایە ‹همەی دخل من همین است: دەخڵەکەم هەمووی هەر ئەوندەیە› ٣. /ـها/[مجازی] داهات؛ دەرامەت؛ بارەچە ‹دخل روزانەاش چقدر است؟: داهاتی ڕۆژانەی چەندە؟› ٤. پێوەندی؛ پەیوەندی ‹این کار هیچ دخلی به ما ندارد: ئەم کارە هیچ پیوەندیەکی بە ئێمەوە نیە›.

▣ **دخل را زدن**: دەخڵ بڕین؛ پارەی نێو دوکان دزین ‹تا رفتم جنس بیاورم دخل را زد و رفت: تا ڕۆیشتم شتی بۆ بێنم دەخڵی بڕی و دەرچوو›.

دخل کردن: داهات بوون ‹چقدر دخل کردی؟: چەندت داهات بوو؟›.

دخل کسی را درآوردن: [مجازی] لە پا خستنی کەسێک؛ کەسێک دەردی سەگ دان؛ کەسێک لە کار خستن ‹دخل آزاد را درآوردم: ئازادم لە پا خست›. هەروەها: **دخل کسی آمدن**

به کسی دخل نداشتن: کاری بە کەسێکەوە نەبوون ‹به تو دخلی ندارد: کاری بە تووە نیە›.

دخل و خرج / daxl-o-xarc/: [عربی]/اسم. دەخڵ و خەرج؛ داهات و داچوو؛ داهات و خەرج: **خرج و دخل**

▣ **دخل و خرج کردن**: داهات و داچووکردن؛ دەخڵوخەرج‌کردن؛ بەش‌کردن؛ وەس‌کەردەی ‹این مغازه که گرفتی دخل‌وخرج می‌کند؟: ئەم دوکانەی گرتووتە داهات و داچوو دەکا؟›.

دخمسه / daxmase/: [عربی] ☜ **دغمسه**

دخمه / daxme، ـها/: اسم. داخمە؛ دەخمە؛ دەغمە: ١. [مجازی] بۆدڕ؛ کۆرەوڵە؛ جێگای تەنگ و تاریک ‹تو اسم این دخمه را گذاشتی اتاق؟: تۆ بەم داخمەیە ئەڵێی ژوور؟› ٢. ڕەهۆڵ؛ قووڵکەی ژێرزەوینی کە (بەتایبەت لە ئایینی زەردەشتدا) لاشەی مردوویان تێدا دەهێشتەوە ٣. [ادبی] گۆڕ؛ گلکۆ؛ قەبر؛ قەبرە.

دخول / doxûl, duxûl/: [عربی]/اسم. کار یان ڕەوتی تێ‌ڕۆیین؛ چوونەناوەوە؛ وە ژوورکەوتن؛ چوونە ژوورەوە؛ ئەنەدلێ لوەی.

دخیل [1] / daxîl/: [عربی]/اسم. ١. لایەدە؛ بیانی؛ وشەیەک کە لە زمانێکی بیانیەوە هاتۆتە نێو زمانێکەوە ٢. /ـها/ پەرۆشین؛ تەوەرک؛ پارچە یان بەنێک کە بۆ بەجێ‌هاتنی نیاز بە قسن یان دارێکی پیرۆزەوەی دەبەستن: **دخیل بستن**

▣ **دخیل بستن** ☜ **دخیل** [1]**ـ٢**

دخیل [2]: صفت. بەشدار؛ دەستدار لە کارێکدا.

▣ **دخیل بودن**: بەشدار بوون؛ دەستدار بوون.

دد / dad، ـان/: اسم. [ادبی] دڕ؛ دڕنە؛ دڕندە؛ لاور؛ گیانەوەری گۆشتخۆری کێوی (وەک شێر، پلنگ، گورگ و...).

د.د.ت. / de.de.te/: [فرانسوی]/اسم. دێ.دێ.تێ؛ ماکێکی سپی بۆندار کە بە شێوەی گەرد یان لە ئاو گیراوە بۆ لەنێو بردنی مێروو بەکار دەبرێ.

ددر / dadar/: اسم. [کودکانە] دەردەر: ١. دەرەوە؛ جبەر؛ دەرەوەی ماڵ ٢. گەردش؛ گەڕان؛ گێلای.

ددری / dadarî، ـها/: صفت. [گفتاری] گەڕاڵ؛ خوازیاری گەڕان و دوور بوون لە ماڵ ‹خیلی ددری شده و دیگر توی خانه آرام نمی‌گیرد: تەواو گەڕاڵ بووە و لە ماڵ بەن نابێ›.

ددمنش / dadmaneš، ـان/: صفت. [ادبی] دڕ؛ دڕندە؛ دڕنە؛ خاوەن خووی جەنگەرانی.

دده / dade، ـها/: [ترکی]/اسم. ١. [قدیمی] دەدە؛ سەرناوێک بۆ کارەکەرانی ڕەشپێستی ناوماڵ ٢. [نامتداول] باوک؛ باب؛ تاتە.

در [1] / dar، ـها/: اسم. درگا؛ دەرگا؛ دەرک؛ دەرکە؛ دریا؛ بەرە: ١. کەرەسەیەک کە ڕێگەی

چوونه ناو یان هاتنه دەرەوەی جێگایەکە و باز و بەستە دەکرێ ‹در خانه: درگای ماڵ› ٢. سەر؛ زاربێن؛ دەرگابێن؛ دەرخون؛ دەرخۆنە؛ دەرخووینک؛ کەرەسەیەک کە بۆ بەستنی دەفرێک بە کار دەڕوا ‹در شیشه: درگای شیشه› ٣. *[مجازی]* چەمک یان ڕێگای گەیشتن بە شتێ یان جێیەک ‹در آشتی؛ در گفتگو: درگای ئاشتی؛ درگای وتوویژ› ٤. *[مجازی]* چەمک یان مەبەستی وتوویژ ‹از هر دری سخنی: لە هەر بەرەیەکەوە بابەتێک›.

▣ **در اضطراری:** دەرکی ناچاری؛ دەرکەیەک کە بۆ دەرباز بوون لە کاتی مەترسیدا دانراوە.

در آکاردنونی: درگای ئاکاردیئونی؛ درگایێ کە تاکانی بە سەر یەکدا دەنووشتێنەوە.

در ایستاده: دەرکی ڕاوەستاو؛ درگایێ کە لە سەر یا خواریەوە بە چارچێوە لاولاوە دەکرێ و لە کاتی کرانەوەدا ئاسۆگی و لە بەستندا ئەستوونی دەوەستێ.

در پیچی: دەرگای پێچی؛ سەری پێچی؛ دەرکی پێچی؛ درگای چکۆلە کە بە پێچدان دەبەسرێ یان دەکرێتەوە.

در تابخور: دەرگای دوولایی؛ ئەو درگایە کە بە هەر دوو لادا (بەر و دوا) ئاوەڵا دەبێ.

در تاشو: دەرگای چەن تایی کە تاکانی بە یەکەوە لکاون و تەنیا یەک تایان بە چوارچێوەکەوە پێوەند دراوە.

در چرخان: دەرگای چەرخان؛ درگایێ بە شێوەی دو پەڕەی یەکبڕ کە بە سەر پاژنەیەک لە بان و خوارەوە دەچەرخێ.

در خروجی: دەرگای دەرکەوتن؛ درگای چوونە دەر؛ ئەو دەرگایە کە بۆ چوونە دەرەوە لە شوێنێک دانراوە.

در دولنگه: دەرگای دووتایی؛ درگایێ کە لە دوو پەڕەی جیاواز دروستکراوە و هەردووکیان لە چوارچێوەیەکدا جێ خراون.

در کرکره: دەرگای کرکرە؛ ئەو درگایە کە بە ڕووی خۆدا لۆ دەخواتەوە یان کۆ دەبێتەوە.

در کشویی: دەرگای کەشاوی؛ ئەو درگایە کە بە کێشان بەرەو چەپ یان ڕاست دەکرێتەوە و دەبەسرێتەوە.

در گیوه گشاد: *[کنایی]* قنزل؛ تەپەڵەوس؛ تەپلەوسە؛ تەوەزەل؛ تەمەڵ.

در مخفی: دەرکی شاراوە؛ دەرگایەک کە ڕوویان داپۆشیوە و بۆ کەسێ کە نەزانێ، نادیارە.

در ورودی: دەرگای سەرکەوتن؛ دەرکی چوونە ژوور؛ درگایەک بۆ ڕۆیشتنە ناو جێگەیەک، بەتایبەت دەرگای دەرەوەیی خانوو یان ساختومانێ کە بەرەو شەقام دەکرێتەوە.

▣ **در باغ سبز نشان دادن:** *[مجازی]* دڵخۆش کردن؛ بە قسە بەهار هێنانە چۆکان؛ وادەی زل و پووچ دان ‹تو آن روز داشتی در باغ سبز به من نشان میدادی: تۆ ئەو ڕۆژە خەریک بووی دڵمت خوش دەکرد›.

در به روی خود بستن: *[کنایی]* دەرگا بە سەر خۆدا بەستن؛ درگا لەسەر خۆ داخستن؛ خۆ تورەمش دان؛ لە ماڵەوە دانیشتن و لەگەڵ کەس هەڵسوکەوت نەکردن.

در به روی کسی باز شدن: *[مجازی]* دەرگا لە کەسێک کرانەوە؛ ڕێگەچارە بۆ گیر و گرفتێک پەیدا بوون ‹وقتی کار پیدا کردم همەی درها به رویم باز شد: کە کارم دۆزیەوە هەموو دەرگایەکم لێ کرایەوە›.

در به روی کسی بستن: *[کنایی]* درگا لە سەر کەسێک داخستن؛ لە دیتنی کەسێ دووری گرتن.

در به روی همان پاشنه بودن/ چرخیدن: *[کنایی]* دۆخ هەمان دۆخ بوون؛ بۆ خاڵۆی دەستەوسان، چ گەرمێن و چ کێوسان؛ ئەگەر

جەژنە و ئەگەر ناوجەژنانە، مووچەی کەچەڵ هەر دوو نانە؛ حاڵ هەر ئەو حاڵە بوون ‹هنوز هم در به روی همان پاشنه است و هر روز با هم دعوا دارند: ئێستاکەش دوخ هەمان دوخە و هەموو ڕۆژێ شەڕیانە›.

در جایی را گل گرفتن: *[کنایی]* دەرگای شوێنێ لە قوڕ گرتن؛ درگای شوێنێ هەڕگ گرتن/ گرتنە هەڕگ؛ جێگایەک داخستن؛ هەڕ دەی تەموو چێوێویەرە ‹در این اداره را باید گل گرفت: دەرکی ئەم مەزرینگەیە ئەبێ لە قوڕ گیری›.

در دهن را چفت کردن: *[مجازی]* دۆڵمەیەکی چەور لە زار نان؛ زۆر دەم نەدان؛ فرەوێژی و زۆربڵێیی نەکردن ‹میخواهم در دهنت را چفت کنی: ئەمەوێ دۆڵمەیەکی چەور لە زارت نیی›.

در را از پاشنه درآوردن: *[کنایی]* درگا گرتنە کۆڵەوە؛ دەرگا لە ڕێسمە هێنان؛ دەرک لە ڕێسمە دەرهێنان: ۱. بە پەلە و بەلەز دەرگا کوتان ‹داشتند در را از پاشنه درمی‌آوردند: خەریک بوون درگاکەیان دەگرتە کولەوە› ۲. زۆر بە تاسە و تەمای شتێک بوون ‹خواستگاران دختر، در را از پاشنه درآوردند: داواکارانی کچەکەی، درگای ماڵیان لە ڕیسمە دەرهێنابوو›.

در زدن: لە دەرگا دان؛ دەرکە کوتان؛ دەرگا تەقانن؛ دەرگا لێدان بۆ چوونە جێگایەک ‹در می‌زنند یکی در را باز کند: لە درگا دەدەن یەکێ بیکاتەوە›.

در کسی را کوبیدن: *[کنایی]* بۆ کارێ لای کەسێ چوون؛ ڕوو نان لە کەسێ؛ ڕوو لە یەکێ خستن؛ بەرەو یۆی ئەوەلەقنەی.

در کوزه گذاشتن (و آبش را خوردن): *[مجازی]* نانە تاق (و چاوکردنە زاق)؛ بەبێ قازانج و لێهاتوویی بوون ‹این قولنامه را باید در کوزه گذاشت: ئەم بڕیارنامەیە دەبێ بنیتە تاقەوە›.

درگوشی حرف زدن: پچە کردن؛ چفە کردن؛ پچەـپچ کردن ☜ **درگوشی**

در و تخته به هم جور بودن ☜ **درُ و تخته**

دری به تخته خوردن: *[مجازی]* خوای تۆ کردن؛ با لە بارێکەوە هاتن؛ ڕووداوێک (زۆرتر خۆش) ڕوودان ‹دری به تخته خورد و برادرم رفت سرکار: خوای تو کردی و براکەم چووە سەری کار›.

از در آشتی درآمدن: *[مجازی]* بۆ ئاشتی کوتان؛ لە بیری ئاشتیدا بوون.

از هر دری سخن گفتن: *[مجازی]* هەر تیرێک لە کەندالێک؛ لە هەرچی جۆرە وتن؛ لەمەڕ هەر شتێکەوە دوان.

به این در و آن در زدن: *[کنایی]* ئەم لا و ئەو لا کردن؛ هەموو درگایەک کوتان؛ بۆ لای خەڵکی و جێگای جۆراوجۆر (بۆ گەیشتن بە مەبەست) چوون ‹آنقدر به این در و آن در زدیم تا آخر این خانه را پیدا کردیم: ئەوەندە ئەم لا و ئەو لامان کرد تا ئاخری ئەم ماڵەمان دۆزیەوە›: **به هر در زدن**

به در گفتن که / تا دیوار بشنود: *[مجازی]* بە دار وتن با دیوار بژنەوێ؛ بۆکێ لەگەڵ تۆمە، خەسوو گوێ بگرە؛ بۆ تێگەیاندنی کەسێ لە بابەتێک، بە یەکێکی تر گوتن.

به هر در زدن ☜ **به این درُ و آن در زدن**

همه‌ی درها را بسته یافتن: *[کنایی]* هەموو دەرگایێ بە سەردا بەسران؛ پەیدا نەکردنی ڕێگەیەک بۆ بە مەبەست گەیشتن ‹وقتی که همه‌ی درها را بسته یافتیم، ناچار پیش شما آمدیم: کاتێ کە هەموو دەرگایێ بە سەرماندا بەسرا، ناچار هاتین بۆ لای ئێوە›.

در[2]: *حرف.* لە؛ جە؛ نە؛ د؛ ژ: ۱. دلێو؛ ئەنە؛ ناوی شتێک ‹در جیب؛ در خانه؛ در کوزه: لە گیرفان؛ جە یانە؛ ژ گۆزک› ۲. بە ‹در فکر کار آیندەام بودم: لە بیری کاری داهاتووومدا بووم› ۳. سەبارەت؛ لەمەڕ ‹در آن باره با رییس حرف زدم: لە ئەو بارەوە لەگەڵ

سەرۆکدا قسەم کرد› ٤. بار و چۆنیەتی ‹در دست ساختمان: لە هەڕەتی کردنەوەدا› ٥. کات؛ دەم؛ گاف؛ ئەنە؛ بەند ‹در شب؛ در زمستان: لە شەودا؛ لە زستاندا› ٦. دەر؛ ئەنە؛ بار و پێداگری بەلەزی ‹در دم: لە پڕتا› ٧. *[مخفف]* لە؛ زەرب لە؛ زەربدەر ‹سه در چهار، می‌شود دوازده: سێ لە چوار، ئەبێتە دوازدە› ٨. لا؛ لایەنی؛ لە ڕوانگەی ‹ربا در اسلام حرام است: سووخۆری لە ئیسلامدا حەرامە› ٩. لە؛ بۆ دەربڕینی هەندی شتێک لە ئاست هەموویدا ‹یک در هزار: یەک لە هەزار› ١٠. بەرەو؛ ڕووەو؛ بەرەو لای ‹روی در روی دوست کن!: ڕوو لە ڕووی یار کە!› ١١. *[قدیمی]* بە ‹در هفت باب: لە حەوت بابەتدا›.

▣ **در اثنای:** لە کاتی؛ دلێو؛ لە ڕەوتی (کارێ یان ڕووداوێکدا) ‹در اثنای عروسی مریض شدم: لە کاتی زەماوەندا نەخۆش کەوتم›.

در آنِ واحد: هەر لەجێ؛ دەرلاد؛ لە یەک دەمدا ‹در آنِ واحد هر دو را گرفت: هەر لە جێ هەردووکیانی گرت›.

در این اثنا: لە هەمان کاتدا؛ هەر لەو کاتەدا؛ لەو ناوەناوەدا؛ چی بەینەنە؛ لە ڕەوتی ڕووداوێکدا ‹در این اثنا مدیر هم آمد: لە هەمان کاتدا سەرۆکیش هات›.

در برابرِ: لە بەرانبەر؛ لە بەرامبەر؛ ژ هەمبەر؛ وەروو؛ وەراوەروو؛ جە وەراوەروو: ١. لە ڕووی ‹در برابر آیینه ایستاده بود: لە بەرانبەر ئاوێنەوە ڕاوەستابوو› ٢. بە جێی؛ لە جێگای ‹در برابر کاری کە می‌کنی پول می‌گیری: لە بەرانبەر ئەو کارەوە دەیکەی پارە وەردەگری› ٣. لە حاست؛ لە ئاست؛ لە عان؛ لە حان؛ لە حاند؛ لە پێوەندی لەگەڵ ‹همه در برابر قانون مساویند: هەموو لە بەرانبەر قانوونەوە بەرامبەرن›.

در حدودِ: نێزیک بە؛ نێزیک؛ نزیک؛ نزیک بە؛ لە دەور و بەری؛ نزیکەو؛ نزیکەی ‹در حدود صد متر: نیزیک بە سەد میتر›.

در حینِ: لە کاتی؛ لە ئانی؛ لە چاخی؛ تان؛ گاف؛ وەختوو؛ لە وەخت ‹در حین کار سرم گیج می‌رفت: لە کاتی کاردا سەرم گێژی دەخوارد›.

در ضمنِ: وێڕای؛ پێڕای؛ چەنی؛ چنی؛ هاوڕێ لەگەڵ ‹در ضمن گفتگو چای هم آماده شد: وێڕای وتووێژ چایش پێگەیشت›.

در طولِ: لە؛ جە؛ ژ؛ لە ماوەی؛ بە درێژایی ‹در طول یک شب: لە شەوێکدا›.

در طیِ: لە ماوەی؛ بە درێژایی ‹در طی ٢ سال: لە ماوەی ٢ ساڵدا›.

در ظرفِ: نێوان؛ لە ماوەی؛ لە نێوان؛ دلێو ‹در ظرف یک هفته: نیوان حەوتەیەک›.

در عرضِ: لە مەودای؛ لە ماوەی؛ لە درێژایی ‹در عرض یک ماه: لە مەودای مانگێکدا›.

در قبالِ: لە بەرانبەر؛ لە بەرامبەر؛ ژ هەمبەر؛ وەراوەروو؛ لە حاست؛ لە ئاست؛ لە حان ‹رفتارش در قبال دیگران تکبرآمیز است: ئاکاری لە بەرانبەر دیترانەوە لووتبەرزانەیە›.

▣ **در/ توی آستین داشتن:** *[کنایی]* لە گیرفاندا بوون؛ لە باخەڵدا بوون؛ باخەڵەنە بیەی؛ پێبوون.

در برداشتن: گرتنەوە؛ لە خۆگرتن؛ تێدا بوون؛ لەگەڵ خۆدا هەبوون ‹مقاله چهار موضوع اصلی را در برداشت: وتارەکە چوار بابەتی سەرەکی دەگرتەوە›.

در بر کردن: *[ادبی]* لە بەرکردن؛ دەبەرکردن؛ کردنە بەر؛ ئەنەکەردەی؛ کەردەینە؛ کەردەی وەر؛ پۆشان ‹جامەی رزم در برکرد: بەرگی شەڕی لە بەرکرد›.

در برگرفتن: *[ادبی]* لە ئامێزگرتن؛ گرتنە ئامێزەوە؛ لە باوەشگرتن؛ گێرتەینە واشی ‹فرزندش را در برگرفت و او را بوسید: منداڵەکەی لە ئامێزگرت و ماچی کردەوە›.

در بند چیزی/ کسی نبودن: پاپەی شتێ/ کەسێ نەبوون؛ دەروەن شتێ/ کەسێک

نەبوون؛ دەربایس نەبوون؛ لە بەندی شتێک/ کەسێکدا نەبوون؛ بایەخ پێنەدان ‹زیاد در بند پول نبود: ئەوندە پایەی پارە نەبوو›.

در پوست خود نگنجیدن: *[مجازی]* بال دەرهێنان؛ گەز-گەز/ گەش-گەش بالا کردن؛ شاگەشکە بوون/ کردن؛ هەست بە شادی و خۆشیەکی یەکجار زۆر کردن ‹از خوشحالی در پوست خودش نمی‌گنجید: لە خۆشیان خەریک بوو بال دەربێنێ›.

در پی چیزی بودن: بە دوای شتێکەوە بوون؛ بە شوێن شتێکەوە بوون؛ شۆنۆ چێوێویەوە بیەی ‹در پی آن بود که کاری پیدا کند: بە دوای ئەوەوە بوو کارێک بدۆزێتەوە›.

در پیش بودن/ داشتن: لە بەردا بوون؛ لە پێشدا بوون؛ وەرە ڕانە بیەی؛ لە ڕێگە یان ماوەی داهاتوودا بوون ‹کارهای زیادی در پیش داریم؛ راه درازی در پیش داریم: کارگەلێکی زۆرمان لە بەرە؛ ڕێگایەکی درێژمان لە پێشە›.

در پیش گرفتن: گرتنە بەر؛ وەکوو ڕێگای جوولانەوە و شێوازی ئاکار هەڵبژاردن ‹راه خانه را در پیش گرفت: ڕێگای ماڵی گرتە بەر›.

در دست بودن: هەبوون؛ لە دەستدا بوون؛ دەسەنە بیەی؛ لە بەردەستدا بوون ‹خبرهایی از او در دست است: هەواڵگەلێکی لێ هەیە›.

هەروەها: **در دست داشتن؛ در دست گرفتن**

در درست کسی بودن: ☜ دست کسی بودن، **دست**

در طبق اخلاص نهادن: *[مجازی]* درێغی نەکردن؛ درێخ نەکردن؛ هیچ نەشاردنەوە؛ تەیار بوون بۆ بەخشین بە کەسێک ‹او هر چه داشت در طبق اخلاص نهاد: هەر شتێکی هەبوو درێغی نەکرد›.

در کاری دماغ سوزاندن: *[مجازی]* خۆ بە کارێکەوە پیر کردن؛ بە سەر و ماڵ دەکارێکەوە چوون؛ خۆبۆ کارێک ماندوو کردن؛ بەو بۆنەوە زەحمەت‌کێشان.

در معرض چیزی بودن: لە (هەمبەر) شتێکدا بوون؛ لە بەر شتێ بوون؛ ڕووبەڕوو بوونەوە؛ لە بەرانبەر کارتێکەری شتێکدا بوون ‹خانه در معرض خرابی بود: خانووەکە لە ڕووخاندا بوو›.

در-[۳]: *پیشوند.* دەر- ؛ بەر- : ١. ڕۆیشتنە دەرەوە یان کردنە دەرەوە ‹درآمدن؛ درکردن: دەرهاتن؛ دەرکردن› ٢. بار و چۆناوچۆنی ‹درشدن؛ درهم شدن: بەرشیەی؛ دەرهەم بوون›.

◙ **در شدن:** ١. پاک‌لەپاک بوون؛ دەر بوون؛ داشکیان ‹این به آن در شد: ئەمە بەوە پاک‌لەپاک بوو› ٢. *[ادبی]* چوونە دەرەوە؛ ڕۆیشتن بۆ دەرەوە؛ لوای بەر؛ ئەرەزیەی؛ زیایرە.

در کردن: ١. دەرکردن ‹خستگی درکردن: ماندوویەتی دەرکردن› ٢. هاویشتن؛ خستن؛ شانای؛ شەنەی؛ پەرت‌کردن ‹تیر درکردن: تیر هاویشتن›.

- در-[٤]: *میانوند.* ــ ای ــ ؛ ــ ا ــ ؛ ــ لە ــ ؛ ــ او ــ ؛ نیشانەی چۆناوچۆنی یان دۆخێک ‹پی‌درپی: پەساپەس›.

- در[٤]: *پیوازه.* ــ در؛ درنده؛ هەڵدرێن ‹پرده‌در: پەردەدر›.

در / dor(r)/: [عربی] *[اسم. ادبی]* دڕ؛ دوڕ؛ گەوهەر؛ گەوەر.

درآمدن / darāmadan/: *مصدر. لازم. متعدی.* //**درآمدی:** دەرهاتی؛ **درمی‌آیی:** دەردێی؛ **دربیا:** دەربێ (دەرێ)// دەرهاتن؛ دراتن: ◻*لازم.* ١. هاتنە دەر/ دەرەوە؛ بەرئامەی؛ بەرئامای؛ ئەرەزیەی؛ زیایرە؛ لە جێگایەکی (زۆرتر داخراو) دەرکەوتن ‹از خانه درامدن؛ از چاه درامدن: لە ماڵ دەرهاتن؛ لە چاڵاو دەرهاتن› ٢. هەڵاتن؛ هەڵهاتن؛ دەرکەوتن؛ بەرئامەی؛ بەرئامای؛ کەفتنە دەشتەوە؛ زیەی؛ زیای ‹درامدن ماه: دەرهاتنی مانگ› ٣. ڕوان؛ هاتنە دەر؛ سەر هەڵدان؛ سەوز بوون؛ ڕسەی؛ بەرئامەی؛

بەرئامای؛ زیەی؛ زیای؛ شین بوون ‹ریش درامدن؛ گـل درامـدن: ڕدێـن دەرهـاتن؛ گـوڵ دەرهـاتن› ٤. ئامانجدان؛ بەرئامەی/ ئامای ‹بد درامدن؛ درست درامدن: خراپ دەرهاتن؛ درووس دەرهـاتن› ٥. بـە دەست هاتن؛ بەرئامەی/ ئامای ‹پول درامـدن؛ آب درامدن: پارە دەرهاتن؛ ئاو دەرهاتن› ٦. دەرکەوتن؛ بەدیهاتن؛ بەرئامەی/ ئامای؛ زیەی؛ زیای ‹از پایم میخچە درامدە بـود: لـە پێمـدا مێخچـە دەرهـاتبوو› ٧. لە چاپ دران؛ دریایوە بـەر؛ چـاپ یـان بـلاو بوونـەوە ‹روزنامـە درامـدن؛ کتـاب درامـدن: ڕۆژنامـە دەرهاتن؛ کتێب دەرهاتن› ٨. داهاتن؛ بوونـە بـاو؛ باو بوون یان داهێنران ‹مدهای تازە درامدن: مودی تازە دەرهاتن› ☐ *متعـدی*. ٩. *[گفتاری]* وێسانەوە؛ وەستانەوە؛ بەرهەڵست بوون ‹جلو کـسی درامـدن: لە بەرامبەر کەسێدا وێسانەوە› ١٠. *[ادبی]* چوونـە ناو جێگایەک ‹بە گرمابە درامد: چـووە حەمامـەوە›. هەروەها: **درآمدنی**

■ صفت مفعولی: **درآمده** (دەرهاتوو)/ مـصدر منفـی: **درنَیامدن** (دەرنەهاتن)

درآمیختگی / darāmîxtegî/ ☜ **آمیختگی**

درآمیختن / darāmîxtan/ ☜ **آمیختن**

درآمیخته / darāmîxte/ ☜ **آمیخته**

درآوردن / darāvardan, darāvordan/: *مـصدر. متعدی. لازم.* // **درآوردی**: دەرت هێنـا؛ **درمـی آوری**: دەردێـنی؛ **دربیـاور/ بیـار**: دەربێنـە// دەرهێنـان؛ دەرهـاوردن؛ دەرئـانین؛ دەرهـانین: ☐ *متعـدی*. ١. بەرئاردەی؛ شتێ لە جێگایەکەوە کێشانە دەر ‹از جیـب درآوردن؛ از چـاە درآوردن: لـە گیرفـان دەرهێنـان؛ لـە چـا دەرهـاوردن› ٢. داکەنـدن؛ کەندن؛ شەلان؛ ئاژین؛ وەتەی؛ جـل‌وبـەرگ لـە بەر دەرهێنان ‹پیراهن خود را درآوردن: کراسـی خـۆ داکەنـدن› ٣. *[گفتـاری]* لـە چـاپ دان؛ نووسـراوەیەک چـاپ و بلاوکردنـەوە ‹خلاصـەی کتـاب را درآوردن: کورتـەی کتێـب دەرهێنـان› ٤. ڕوون‌کردنەوە؛ وتار یان مەبەسـتێک لـە نێـو چەنـد دەیتـاوە بـە دەسـهێنان ‹حساب کـسی را درآوردن: حەسابی کەسێک دەرهێنـان› ٥. بـەڕێوە بردن؛ بەڕێ‌بردن؛ ڕۆنان؛ بۆ نومـایش دانـان ‹ادا درآوردن: ئـین دەرهێنـان› ٦. شـتێک بـە دەس هێنـان ‹پـول درآوردن؛ محـصول درآوردن: پـووڵ دەرهێنـان؛ داهـات دەرهێنـان› ٧. *[گفتـاری]* درووس‌کـردن؛ هەڵبەسـتن؛ وەش کـەردەی ‹برایش حرف درآوردند: قسەیان بۆ دەرهێنـا› ☐ *لازم*. ٨. بەرئاردەی؛ زنیەی؛ ڕوانی گیا، موو، شاخ یان ددان ‹ریش درآوردن؛ گل درآوردن: ڕدێن دەرهێنـان؛ گوڵ دەرهینان›. هەروەها: **درآوردنی**

■ صـفت فـاعلی: **درآورنـده** (دەرهێنـەر)/ صـفت مفعـولی: **درآورده** (دەرهێنـراو)/ مـصدر منفـی: **درنَیاوردن** (دەرنەهێنان)

درآویختن / darāvîxtan/: *مـصدر. متعـدی.* // **درآویختـی**: هەڵواسـیایت؛ **درمـی‌آویـزی**: هەڵدەواسـیێت؛ **درآویـز**: هەڵواسـیە/// *[ادبـی]* ١. هەڵواسـین؛ هەڵواسـیان؛ دەلالـە کۆچکـێ بوون؛ شتێ بە دەسـت‌گـرتن و پێیـەوە ئـاوێزان بوون ‹بە تختەپارەای درآویخت: بـە کوتـە دارێکـەوە هەڵواسیا› ٢. *[مجازی]* چنگاوش بـوون؛ دەسـتەو ئێخە بـوون ‹بـدو درآویخـت و بـر سـرش مـشتی زد: چنگاوشی بوو، مشتێکی لە سەری دا›.

■ صفت مفعولی: **درآویختـه** (هەڵواسـراو)/ مـصدر منفی: **درنَیاویختن** (هەڵنەواسران)

دراب / darāb/: *اسم.* پاشاراو؛ ئاراو؛ دەراو؛ ئـاوی دەردراو لە ڕەوتێک (وەکوو دەردانی ئاوی ئەسـتێر یان شۆردنەوە). بەرانبەر: **ریزاب**

دراپه / d(e)rāpe ، ـها/: [فرانسوی]/*اسم.* دراپـێ؛ لەتـە پارچـەی جوانکـاری ئـاوێزان کـە بـۆ خەملانـدنی پـەردە و موبـل یـان ئێخـەی جل‌وبەرگ بە کار دەڕوا.

دراج / dorrāc ، ـها؛ ـان/: [عربـی]/*اسم.* دوڕاج؛ ئاقدەل(نێر)؛ گەڤرک(مێ)؛ ئایکناسـە؛ زێوەکـەو؛ پۆڕ؛ کەناچە؛ سوێسکەڕەشە؛ باڵندەیەکی تـۆزێ

گەورەتر لە کەوە بە دەنگێکی بەرز و خۆش، باڵی کورت و خڕ و پای درێژ و دەندووکی کورت، لە گوێ ئاو و ناو بێشەڵاندا دەژی و گۆشتی خۆشە.

دراز / derāz ، ـها/: *صفت*. درێژ؛ درێژ: ۱. بە درێژاییێکی زۆر زیاتر لە پانەیی ‹چوب دراز؛ میخ دراز: چێوی درێژ؛ بزماری درێژ› ۲. بە درێژایی یان مەودای زۆرەوە ‹راه دراز: ڕێگەی درێژ› ۳.*[گفتاری]* باڵابەرز؛ دڕا ‹آدم دراز: مرۆی درێژ› ٤.*[ادبی]* دوور و درێژ؛ زۆر؛ درێژخایێن؛ بە ماوەی زۆرەوە ‹سالهای دراز: سالانێکی دوور و درێژ›.

▣ **دراز به دراز افتادن**: پان بوونەوە؛ پانەوپان کەوتن؛ درێژ بوونەوە؛ لە پەڕوو ئەرەئیژیەی ‹دراز به دراز افتاده بود وسط اتاق: لە ناوەڕاستی ژوورەکەدا پان ببووەوە›.

دراز شدن: درێژ بوونەوە؛ درێژەوە بوون: ۱. درێژایی زۆر پەیداکردن ‹آستینش خیلی دراز شده: قۆڵەکەی زۆر درێژ بۆتەوە ۲. درێژەدار بوون؛ مەودای شتێ زۆر بوونەوە ‹در بهار روزها دراز می‌شود: لە بەهاردا ڕۆژگار درێژ دەبێتەوە› ۳.*[گفتاری]* پاڵ کەوتن؛ پاڵ کەفتن؛ هەڵاژیان؛ ڕازان؛ ئیژیایرە؛ بە باری خەوتوودا بوون ‹دراز شد روی تخت: لە سەر تەختەکە درێژەوە بوو›.

دراز کردن: درێژەوەکردن؛ درێژکردنەوە: ۱. دانە دەم شتێکەوە؛ لە دوودان و درێژکردن ‹دامنش را کمی دراز کن: داوێنەکەی تۆزێ درێژکەوە› ۲. ڕاکێشان؛ شتێکی درێژ بۆ لایەک بردن ‹دستش را به طرفم دراز کرد: دەستی بەرەو لام درێژکردەوە› ۳. ڕاکشاندن؛ ئەرەئیژیەی؛ شتێکی درێژ بەلادا خەواندن ‹چوب را دراز کرد روی زمین: دارەکەی لە سەر زەوی درێژکردەوە›.

دراز کشیدن: ڕاکشان؛ ڕازین؛ ڕازان؛ ڕاژان؛ ڕاکەوتن؛ ڕاکەتن؛ ڤەکەتن؛ کەرانـدش؛ ئەرەئیژیەی؛ هەڵاژیان؛ ئلاژیان؛ ئلاژیای؛ هەڵاژین؛ خڕکین؛ پاڵ کەوتن؛ پاڵ کەفتن؛ درێژ بوون؛ خۆ لەگەزدان؛ بە باری خەوتوویدا کەوتن، بەتایبەت بۆ حەسانەوە ‹کمی روی تخت دراز کشیدم: لە سەر تەختەکە هێندێک ڕاکشام›.

درازا / derāzā/: *اسم*. درێژا؛ درێژایی؛ درێژی؛ درێژە؛ درێژای: ۱. سۆ یان لای درێژتر یان درێژترین لای شتێک. بەرانبەر: **پهنا** ‹قالی را به درازایش بینداز: قالیەکە بە درێژادا داخە› ۲. ئەندازەی کێشراوی یان درێژی شتێ بە پێی یەکەی پێوانەی درێژایی ‹درازای این اتاق چهار متر است: درێژایی ئەم دیوە چوار میترە›.

درازدست / derāzdast ، ـها؛ ـان/: *صفت*. دەس‌درێژ؛ دەست‌درێژ: ۱. درێژەدەست؛ بە دەست و باسکی کێشراوەوە ۲.*[مجازی]* سەرکەوتوو.

درازدستی / derāzdastî ، ـها؛ ـان/: *اسم*. *[مجازی]* دەسدرێژی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی دەست بردن بۆ مافی دیتران.

درازعمر / derāz'omr/: [فارسی/ عربی] *صفت*. *[قدیمی]* تەمەن‌درێژ؛ عومردرێژ؛ عەمردرێژ؛ خاوەن تەمەنی زۆر.

درازکش / derāzkeš/: *اسم*. دەمەڕوو؛ دەمەوڕوو؛ لەپەڕوو؛ کاری بە زگدا لە سەر زەوی خەوتن.

درازگوش / derāzgûš ، ـها؛ ـان/: *اسم*. *[ادبی]* کەر؛ هەر؛ خەر؛ گوێدرێژ.

درازگویی / derāzgûyî/: *اسم*. درێژدادڕی؛ فرەوێژی؛ زۆربێژی؛ چەنەبازی؛ وڕاجی؛ دۆخ یان چۆنیەتی زۆر دوان.

درازمدت / derāzmoddat/: [فارسی/ عربی] *صفت*. زۆرخایێن؛ درێژخایەن؛ بە ماوەی زۆرەوە. بەرانبەر: **کوتاه‌مدت** ‹بیماری درازمدت؛ وام درازمدت:

نەخۆشینی دریژحایەن؛ وامی درحنس›.

درازنا / derāznā/: *اسم. [ادبی]* درێژایی؛ درێژا؛ درێژی؛ درێژە؛ درێژایی شتێک ‹درازنای جاده؛ درازنای شب: درێژایی جادە؛ درێژایی شەو›.

درازنویسی / derāznevîsî/: *اسم.* درێژنووسی: ۱. بار یان چۆنیەتی نووسینی زۆر و پڕ لە پەراوێز و بێ‌جێ ۲. بار یان چۆنیەتی نووسینی ڕستەگەلی درێژ.

درازی / derāzî/: *اسم.* درێژی؛ درێژایی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی درێژ بوون ‹روز به این درازی داشتی چه می‌کردی؟: ڕۆژ بەم درێژیە خەریکی چ بووی؟› ۲. درێژایی؛ درێژا ‹پارچه را از درازی ببر!: پارچەکە بە درێژایی‌دا ببڕە!›.

دراژه / darāže/: [فرانسوی] *اسم.* قورس؛ حوب؛ حەب؛ دەرمانی وشکی وەک پوولەکەی هێندێک ئەستوور دەرهاتوو.

درافتادن / daroftādan/: *مصدر. لازم.* //درافتادی: ئاوقا بووی؛ **درمی‌افتی:** ئاوقا دەبی؛ **دربیفت:** ئاوقا بە// ئاوقا بوون؛ ئاوقان بوون؛ دەگژڕاچوون؛ بەلشین؛ ئامباز بوون؛ بە شەڕ هاتن؛ هەلپڕژان؛ هەلچرژان؛ تێک‌هالان؛ تێکەلاو بوون؛ کێشمانەکێش کردن؛ گژیەی؛ گژیای؛ لەگەڵ کەس یان دەستەیەکدا شەڕکردن ‹با این اوباش درافتادن در شأن تو نیست: لە تۆ جوان نیە ئاوقای ئەم لات و لووتانە بی›.

■ مصدر منفی: **درنَیفتادن** (ئاوقا نەبوون)

درافشانی / dorafšānî/: [عربی/ فارسی] ☜ **دُرفِشانی**

دراکه / darrāke/: [عربی] *اسم.* فام؛ توانایی تێگەیشتن؛ ئاوزین.

درام / d(e)rām، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* درام؛ شانۆنامە یان فیلمنامەیەک کە هەر چەشنە ڕووداوێکی، خەمینی یان پێکەنینی تێدایە بێ ئەوەی شێوەی تراژێدی یان کومێدی بدا.

◘ **درام شدن وضع:** *[کنایی]* تێکچوون؛ ئالۆز بوون؛ ئالۆزان؛ خراپ بوونی بار و دۆخ ‹وضع آزاد خیلی درام شده: حاڵ و باڵی ئازاد تەواو تێکچووە›.

دراماتیک / d(e)rāmātîk، ـها/: [فرانسوی] *صفت.* دراماتیک: ۱. سەر بە درام ۲. شانۆیی؛ شانۆکی؛ نومایشی ‹هنرهای دراماتیک: هونەرگەلی دراماتیک›.

درامد / darāmad، ـها/: *اسم.* داهات؛ دەسکەوت؛ دەخڵ؛ بارەچە؛ ئەوی کە کەس یان مەزرینگەیەک لە ماوەیەکی دیاریکراودا لە بەرانبەر فرۆشی کالا یان ڕاژەدا دەستی دەکەوێ ‹آن مغازه درامد چندانی ندارد: ئەو دووکانە داهاتێکی وای نیە›.

◘ **درامد سرانه:** داهاتی سەرانە؛ مامناونجی دەسکەوتی تاکەکەسێک لە ولاتێکدا لەوەی بەدیهاتووە.

درامد ملی: داهاتی نەتەوەیی؛ داهاتی گەلی؛ سەرجەمی داهاتی ولاتێک.

دراندن / darāndan/: *مصدر. متعدی.* // **دراندی:** دڕاندت؛ **می‌درانی:** دەدڕێنی؛ **بِدران:** بدڕێنە// *[ادبی]* ۱. دڕاندن؛ دڕانن؛ زڕاندن؛ چڕاندن؛ دەرزاندن؛ پەرساندن؛ دادڕاندن؛ هلهاندن؛ هەلمێنان؛ دڕنەی؛ دڕنای؛ هۆرئاردەی؛ بوونە هۆی دڕانی شتێ ‹جامه دراندن: جل‌وبەرگ دڕاندن› ۲. *[کنایی]* داچەقاندن؛ ئەرەدڕنەی؛ زۆر بازکردن ‹چرا آن‌طور چشمهایت را می‌درانی؟: بۆچی وا چاوت دادەچەقێنی؟› ❋ **درانیدن.** هەروەها: **دراندنی**

■ صفت مفعولی: **درانده** (دڕێنراو)/ مصدر منفی: **نَدراندن** (نەدڕاندن)

درانیدن / darānîdan/ ☜ **دراندن**

دراور / d(e)rāver/: [انگلیسی] *اسم.* دراوێر؛ کەشاوی؛ مجەر؛ مەجەڕ؛ جۆرێ کومید، تەنیا بە چەن کەشاوەوە.

دراویدی / derāvîdî/: *اسم.* دیراویدی: ۱. ـها؛ ـان/ ڕەگەزی سپی پێستی بوومی باشووری

هیندوستان کە ئاریایی نین ٢. دەستەیەک لە زبانگەلی باو لە هێند، سریلانکا و پاکستاندا کە بریتین لە زمانگەلی تامیل، تۆلۆگۆ، گوندی و مالایالام.

دراویش / darāvîš/: [عربی] جمعِ ☜ **دَرویش**

درایت / derāyat ، ـها/: [عربی]/اسم. تێگەیشتووی؛ ئاوەزمەندی ‹برای این کار هوشیاری و درایت لازم است: بۆ ئەم کارە وشیاری و تێگەیشتووی پێویستە›.

درایو / d(e)rāyv/: [انگلیسی] ☜ **دیسک‌گردان**

درایوین سینما / d(e)rāyvînsînemā ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. درایوین سینەما؛ سینەما لە جێگایەکی ئاوەڵادا کە بە ماشێنەوە تێ دەچن و سەیری فیلم دەکەن.

درایه / darāye ، ـها/: [عربی]/اسم. لیما؛ سەر وشە؛ وشە یان بابەتێک بەتایبەت لە فەرهەنگ، پێرست یا کتێبی سەرەکیدا کە زانیاریگەلێک لە بارەیەوە نووسراوە.

درب / darb ، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] دەرگا؛ درگا؛ دەرکە؛ دریا؛ بەرە ‹درب را آهسته ببندید: دەرگاکە هێواش بدەنەوە›.

درباختن/ darbāxtan/ ☜ **باختن ١و٣**

دربار / darbār ، ـها/:/اسم. دەربار: ١. ئەو شوێنە کە شا بەرایی دەدا بچنە دیمانەی ‹در دربار رفت و آمد داشت: هات و چۆی دەرباری دەکرد› ٢. تەواوی ئەو کەسانەی کە پێوەندیان لەگەڵ شادا هەیە ‹دربار در هر کاری دخالت داشت: دەربار لە هەموو کارێکدا دەستی هەبوو› ٣. کۆشکی شایی؛ کاخی پاتشایی.

دربازکن / darbāzkon ، ـها/:/اسم. ١. ئامرازێکی کارەبایی بۆ کردنەوەی دەرگا لە دوورەوە ٢. کەرەستەیێک بۆکردنەوەی دەرگای قوتوو، بوتری و...

دربان / darbān ، ـها؛ ـان/:/اسم. دەرکەوان؛ درکەوان؛ دەرگەوان؛ دەربان؛ درگاوان؛ دەروازەوان؛ دەروان؛ قاپیوان؛ قاپچی؛ کۆک؛ خزمەتکارێ کە لە پشت یان لای دەرگاوە دەوەستێ و چاوەدێری هاتوچۆ دەکا ‹دربان جلو ما را گرفت و کارت شناسایی خواست: دەرکەوان بەرمانی گرت و داوای پێناسەی کرد›.

دربانی / darbānî/:/اسم. دەرکەوانی؛ درکەوانی؛ دەربانی؛ دەروازەوانی؛ دەروانی؛ قاپچیوانی؛ قاپیوانی؛ کار یان پیشەی دەرکەوان.

دربایست / darbāyest/: صفت. [ادبی] پێویست؛ پێویس؛ جێ‌نیاز؛ یاگۆ نیازی.

دربدر / darbedar ، ـها/: صفت. دەربەدەر؛ دەروەدەر؛ دەرەندوو؛ ئاوارە؛ بێلیقە؛ مەرژێر؛ بەرەزە؛ ڕەبەن؛ تەرە؛ باشیلا؛ لانەواز؛ هەڵوەدا ‹جنگ خیلی‌ها را دربدر کرد: شەڕ زۆری دەربەدەرکرد›.

دربدری / darbedarî ، ـها/:/اسم. دەربەدەری؛ دەروەدەری؛ دەرەندوویی؛ بەرەزەیی؛ ڕەبەنی؛ ئاوارەیی؛ هەڵوەدایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دەربەدەر و ڕەبەن بوون ‹پس از ده سال دربدری به شهرمان برگشتیم: دوای ١٠ ساڵ دەربەدەری گەڕاینەوە بۆ شارەکەمان›.

دربر / darbar/ ☜ **بَر[٢]ـ٣**

دربردن / darbordan/: مصدر. متعدی.// **دربردی:** پەڕاندتەوە؛ **درمی‌بری:** دەپەڕێنیتەوە؛ **دربِبر:** بپەڕێنەوە// پەڕاندنەوە؛ دەرکردن؛ ڕزگارکردن؛ دەربازکردن؛ ئەوەپرنەی؛ پرنایوە؛ بە بردنی شتێ یان کەسێ، لە گەزن، مەترسی یان دەست پێ‌گەیشتن دوورکردنەوە ‹او توانست چیزهای باارزشی را از آتش‌سوزی دربرد: ئەو توانی شتگەلێکی بایەخدار لە سووتمانەکە بپەڕێنێتەوە›. هەروەها: **دربودنی**

■ مصدر منفی: **درنَبردن** (نەپەڕاندنەوە)

دربست[١] / darbast/: صفت. دەربەس؛ دەربەست؛ دەربەستە؛ دەربەسە؛ تایبەتی کەڵک‌وەرگری یان خاوەنیەتی تەنیا لە لایەن یەک کەس،

دەستە یان ڕێکخراوەوە ‹خانەی دربست: اتوبوس دربست: ماڵی دەربەس؛ ئوتووبووسی دەربەست›.

دربست[2]: *قید.* دەربەست؛ دەربەس؛ بە تەواوی و بێ‌کەمایەسی؛ لەگەڵ هەموو کەل‌وپەلدا ‹همه چیز دربست در اختیار شماست: هەموو شتێ دەربەست لە خزمەتتانە›.

دربسته / darbaste/: *صفت.* سەربەسراو: ١. ـ/ها/ بە دەرگای داخراوەوە ‹صندوق دربسته: سندووقی سەربەسراو› ٢. هەڵنەتەکیاگ؛ تایبەتمەندی دەفر یان هەر شتێ کە درگاکەی نەکراوەتەوە.

دربستی[1] / darbastî/: *صفت.[گفتاری]* دەربەس؛ دەربەسی؛ دەربەست ‹یک مینی‌بوس دربستی گرفته بودند: مینی‌بووسێکی دەربەسیان گرتبوو›.

دربستی[2]: *قید.[گفتاری]* دەربەسی؛ بە دەربەستی؛ بە شێوەی دەربەست ‹ما را دربستی ببر بانه: دەربەستی بمانبەرە بانە›.

دربند / darband/: *اسم.* ١. ـ/ها/ دەربەن؛ کەرەسەیەک بۆ بەستنی دەرگا بە شێوەی خۆمەش، کە بە پشتی درگاوە دادەنرێ و بە یارمەتی فەنەر، چەرخ‌دەندە و لۆسە کار دەکا ٢. *[قدیمی]* ئالوولە؛ دەربوونە؛ کۆلانی چکۆلە و ڕێ‌کوورک کە زۆرتر بە سەریەوە دەروازە هەبوو.

درب‌وداغان / darb-o-dāqān/: [عربی/ فارسی/ از ترکی] *صفت.[گفتاری]* ١. شەق‌وشڕ؛ شنیار؛ ورد و خان؛ ورد و خاش؛ بە بەش یان لەتگەلی شکاو و لێک‌پساو بە هۆی لێکەوتن و دارڕزاویەوە ‹با یک سواری درب‌وداغان خودمان را رساندیم به شهر: بە سەوارێکی شەق‌وشڕ خۆمان گەیاندەوە شار› ٢. *[مجازی]* شەل‌وپەت؛ شەکەت؛ زۆر ماندوو ‹دیروز که دیدمش درب‌وداغان بود: دوێنێ کە دیتم شەل‌وپەت بوو›.

درپوش / darpûš ، ـها/: *اسم.* دەرپۆش؛ دەرپۆشک؛ دەرخون؛ دەرخۆنە؛ دەرخوین؛ دەرخوینک؛ سەرپۆش؛ قەپاغ؛ قەباخ؛ قەپاخ؛ دەمەوانە؛ پەرەیێ کە دەرک یان کونێ دادەپۆشێ ‹درپوش چاه آب: دەرپۆشی چاڵاو›.

درج / darc/: [عربی] *اسم.[ادبی]* کار یان ڕەوتی نووسینی شتێ لە جێگایەک.

درج / dorc ، ـها/: [عربی] *اسم.[ادبی]* مجری؛ قوتوویەکی چکۆلە کە زۆرتر شتی بایەخداری تێدا هەڵدەگرن.

درجا[1] / darcā/: *اسم.[نظامی]* لەجێ؛ دەرجا؛ پاکوتە؛ لە جێ خۆوە بە نەرمی هەنگاو نان؛ لەجێوە پێ‌هەڵێنان و بە زەویدادان.

▣ **درجا زدن**: *[کنایی]* لەجێوە کوتان؛ لە جێی خۆدا مانەوە؛ پێشڕەوت نەکردن ‹همه به جایی رسیدند، اما تو هنوز همان‌طور درجا می‌زنی: هەموو بە جێگایەک گەیشتن، بەڵام تۆ هەر لە جێوە دەکوتی›.

درجا[2]: *قید.[گفتاری]* دەسبەجێ؛ دەزبەجێ؛ دەرجا؛ هەر لە جێ؛ بێ‌وێستان؛ بێ‌وێسان ‹درجا کشته شد: دەسبەجێ کوژرا›.

درجات / daracāt, darecāt/: [عربی] جمعِ ☜ درجه

درجه / darace, darece ، ـها؛ درجات/: [عربی] *اسم.* دەرەجە: ١. *[ریاضی]* یەکەی ئەندازەگرتنی گۆشەکەوانی جەغزێک ‹با شیب ١٠ درجه پایین می‌رفت: بە لێژی ١٠ دەرەجەوە بەرەو خوار دەڕۆیشت› ٢. پلەک؛ یەکەی پێوانی دەما ‹امروز صبح هوا ٥ درجه زیر صفر بود: ئەم بەیانیە هەوا ٥ دەرەجە ژێری سیفر بوو› ٣. پلە؛ پلەک؛ پلەوپایە ‹درجەی سروانی: دەرەجەی سەروانی› ٤. پلە؛ پلەک؛ مەقان؛ هەرز؛ پلەوپایەی کەسێ یان شتێ لە ڕوانگەی چۆنیەتیەوە ‹کارشناس درجه یک؛ سینمای درجه دو: کارناسی دەرەجە یەک؛ سینەمای دەرەجە دوو› ٥. نمرە؛ پلە؛ ئەندازە ‹درجەی اعتبار: دەرەجەی هورم› ٦. *[گفتاری]* گەرماپێو (وەک گەرماپێوی بژیشکی) ‹درجه گذاشتم تب داشت: دەرەجەم دانا یاوی هەبوو›.

▣ **درجەی حرارت:** دەما؛ گەرما یان سەرمای لەش یان ئاقارێک.

درجە ـــ درجە: ١. پلەکـ ـــ پلەک ٢. لە قۆناغێکەوە تا قۆناغێکی‌تر.

درجەی دکترا/ دکتری: پلەی دوکتوری؛ ناوێکی شانازیانە یان دەسکەوتنی بۆ کەسانێ کە پلەیەکی دیاریکراو لە خوێندنی بالایان تێپەڕاندووە یان لەو ئاستەدا تۆژینەوە و لێکۆڵینەوەیان هەبووە.

درجەی ذوب: پلەی توانەوە؛ ئەو ئەندازە لە دەما کە ئەبێتە هۆی توانەوەی ماکێک.

درجەی ریشتر ☜ **ریشتِر**

درجەی سانتیگراد ☜ **درجەی صدبخشی**

درجەی سختی: *[زمین‌شناسی]* ئەندازەی خۆڕاگری کانیێک لە هەمبەر ڕووشانەوە.

درجەی سلسیوس ☜ **درجەی صدبخشی**

درجەی صدبخشی: پلەکی نیشاندانی دەما کە بە گوێرەی توانەوەی یەخ تا کوڵانی ئاو، سەد بەش کراوە، سیفر پیشاندەری خاڵی بەستران و ١٠٠ پیشاندەری خاڵی هاتنەکوڵی ئاوە: **درجەی سانتگراد؛ درجەی سلسیوس**

درجەی عینک: نمرەی چاویلکە.

درجەی فارنهایت: پلەکی فارنهایت؛ پلەکی پێومانی دەما، کە خاڵی بەسرانی ئاو °٣٢ ژوور سیفر، خاڵی کوڵانی ئاو °٢١٢ ژوور سیفر و خاڵی سیفرەکەشی بریتیە لە دەمای تێکەڵاوێکی بەفر و خوێ لە یەک ئەندازەدا.

▣ **درجە دادن:** *[نظامی]* پلەک دان؛ پلەک پێدان؛ پلە پێدان؛ پلەک دان لە هێزی چەکداریدا.

درجە گذاشتن: دەرەجە نان؛ دانانی گەرماپێوی بژیشکی لە ژێر زمان یان هەنگڵی کەسێکەوە بۆ دیاری‌کردنی دەمای لەش.

درجە گرفتن: *[نظامی]* پلەک وەرگرتن؛ پلە گرتن؛ گەیشتن بە پلەوپایەی بانتر (لە هێزی چەکداریدا) ‹امروز عده‌ای از ارتشیها درجه گرفتند: ئەمڕۆ تاقمێ لە ئەرتەشیەکان پلەکیان وەرگرت›.

درجەبندی / ـها :/daracebandî, darece- ، /[عربی/ فارسی]/اسم. پلەبەندی؛ پلەکبەنی؛ دەرەجەبەندی؛ دەرەجەبەنی: ١. کار یا ڕەوتی دیاری‌کردنی دەرەجەی چەن شت لە دەستەیەک، لە بواری چۆنیەتی، چەندیەتی و ئەندازە و ... دا ‹قرار است سینماها درجه‌بندی شوند: بڕیار وایە سینەماکان پلەبەندی بکرێن› ٣. دابەشینی کەرەسەی ئەندازەگری بە پلەکگەلی وەک یەک بە گوێرەی پێومانێکی ڕەچاوکراو ‹این خط‌کش بر حسب اینچ درجه‌بندی شده است: ئەم خەتکێشە بە گوێرەی ئینچ پلەبەندی کراوە›.

درجەدار / ـها؛ ـان :/daracedār, darecedār ، /[عربی/ فارسی]/اسم. دەرەجەدار؛ هەر کام لە ئەندامانی هێزی چەکداری ئێران، لە سەر دەستەوە تا پێش ئەفسەری (گرووبانی و ئوستواری).

درحالی که / darhālîke/: [فارسی/ عربی/ فارسی] ☜ **حال**

درخت / deraxt ، ـها؛ ـان/:/اسم. دار؛ دەرەخت؛ درخت؛ درووشە؛ ڕوەکێکی هەمیشەیی چێوی بە کۆتەی لانی کەم شەش میتر بەرزی و لق‌وپۆی چەترئاسا لە سەریەوە.

▣ **درخت آهن:** ئاسنەدار؛ ئاسندار؛ دارە ئاسن؛ تەختەی ئاسن؛ داری لێرەواری زۆر پتەو؛ دەرەختێکە گوڵەکەی بچووک و زەردە، بەرەکەی لە بادام ئەچێ، هەندێکی ئەخورێ یان ڕۆنی لێ دەگیرێ، تەختەکەی ڕەق و زەردی کاڵە، توێکڵەکەشی دەرمانی لێ دروست دەبێ.

درخت پیە/ دنبە: دارپیو؛ ناوێ گشتی بۆ چەن دار کە چەوری گیاییان هەیە و لە پیشەسازیدا بەکاردەچن: **پیە برنێو**

درخـــت ســـقز: وەن؛ وەنی؛ وەنـــا؛ داروەن؛ داربـــەن؛ دارکەســـکان؛ داری لاپاڵـــەکانی زاگرۆس بەتایبەت هەورامان کە بنێشتی لـێ دەگرن.

درخت مراد: [فرهنگ‌مردم] داری ئاوات؛ دار مرای؛ داریَ کە برێک بە پیرۆزی دەزانن و بە بەسـتنی پـەڕۆ شـین پێیـەوە خوازیـاری بەدیهاتنی ئاواتەکەیانن.

درخــت نــان: دار نــان؛ داری نــان؛ دارەنـان؛ دارێکی جوان لە تیرەی توو، بوومی ئافریقایە، بە گەڵای پان و برگە- برگەی سـەوز و بـەری خڕەوە کە لە برێ ناوچەی ئافریقادا نـانی لـێ ئەکەن.

◘ درخت را انداختن: دار برینەوە؛ دار خـستن؛ دەرەخــت خــستن؛ دارەوە دارنـــای/ بڕیـــەی؛ بڕینەوە یان شـکاندن و لـە بـەین بـردنی دار ‹درختهـای بـاغ را انداخـــد: دارەکـانی باخیـــان بڕیەوە›.

درخت نشاندن: دارچاندن؛ دارنیان؛ داربنارتن؛ دار نیای؛ دار چەقنەی.

درختچــه / deraxtče ، ـهـا/: اسم. داریچـــە؛ دارچـــک؛ داریچـــک؛ چـــلوو؛ دەوەن؛ بنچـــک؛ دەرەختیلە؛ دەڤی؛ داڵیشەخەڵ؛ شخەڵ؛ دارێکی چکۆلە بـە بـەرزایی یـەک تـا پێـنج میتـر، کـە کۆتەیەکی ئەوتۆی نیە و هەر لە بنەوە لەق و پـۆ دەکا.

درختـــزی / deraxtzî ، ـهـــا؛ ـان/: صـفت. [زیست‌شناسی] دارژی؛ بە تایبەتمەندی و توانـایی ژیان لە سەر دار و درەختەوە ‹کوالا جانور درختزی است: کوالا گیانەوەرێکی دارژیە›.

درختستان / deraxtestān ، ـها/: اسم. دارسـتان؛ دارسـان؛ لێـڕەوار؛ جەنگـەڵ؛ شـوێنی پـڕ دار و درەخت.

درختکاری / deraxtkārî ، ـها/: اسم. دارچـێنی؛ کار یان ڕەوتی دارنیان؛ نەمام ناشـتن؛ چانـدنی دار و دەوەن، بەتایبـەت لـە هـەژمارێکی زۆردا ‹دیروز بخـشی از زمینهـای بـایر را درختکـاری کردنـد: دوێنـێ بەشـێ لـە زەویگـەلی وشـکەیان دارچـێنی کرد›.

درختـــی / deraxtî ، ـهـا/: صـفت. ۱. داری؛ دەرەخـتی؛ درخـتی؛ پێوەندیـدار یـان سـەر بـە دارەوە ‹سیب درختی: سێوی داری› ۲. دەرەختـدار؛ بـە دار ‹خیابـان درختـی: شـەقامی دەرەختــدار› ۳. دارئاسا؛ دەرەختئاسا (بـە شـێوەی لـق ـ لـق) ‹ساختار درختی: پێکهاتەی دارئاسا›.

درخـــش / deraxš/: اسم. برووسـکە؛ بریقـــە؛ بریسکە؛ بریکـە؛ بـریس؛ ترووسـک؛ ترووسـکە؛ درەوشە؛ دروشە؛ درەوش؛ ئەڵماسـە؛ چـرووس؛ تابـشتی کـوتوپـڕی نـوور (وەک تیـشکدانەوەی فلاشی دووربینی وێنەهەڵگری).

درخـــشان / deraxšān, daraxšān/: صـــفت. درەوشان؛ درۆشن: ۱. ڕۆشن؛ شەوقدار؛ خەڕرا؛ بریقـــەدار؛ بـــە بریقـــە؛ تەیـــسۆک؛ تەیـــسان؛ ڕووناهیدەر؛ بە درەوشـین؛ وریـشن؛ گرشـەدار؛ ڕەخشان؛ بە تابـشتی نوورانیـەوە (وەک تـاو یـان چرای ڕۆشن) ‹آفتاب درخشان: هـەتاوی درەوشـان› ۲. بریقـەدەر؛ زەرقـی؛ بـە ڕوویـەکی سـاف و بریقەدارەوە (وەک ئاوێنە و زێڕ) ‹در میان خاکها شئ درخشانی به چشم مـی‌خورد: لـە نـاو خـاکوخۆڵـدا شتێکی درەوشان دیار بـوو› ۳. [مجازی] بـەرچاو؛ زەق؛ شیاوی سەرنج و زۆر بەرچاو ‹کار درخـشان: کـاری درەوشـان›. هـەروەها: **درخـشان بـودن؛ درخشان شدن؛ درخشان کردن**

درخـــشش / deraxšeš, daraxšeš ، ـهـا/: اسم. ۱. درەوشـــە؛ برووســـکە؛ بـــریس؛ بریـــسکە؛ چروسکە؛ تروسکە؛ ترووسـک؛ تێـسکە؛ تیـسکە؛ وریشە؛ ورشە؛ ورشە؛ گرشە؛ زیوە؛ بریقە؛ ورچـە؛ بەرق؛ زەرق؛ کەل؛ بەلـەدی؛ مـەرێس؛ لـەیلان؛ تەیس؛ چۆنیەتی درەوشانەوە ‹درخـشش خورشید: درەوشەی خۆر› ۲. [مجازی] درەوشانەوە؛ کار یان

ڕەوتی هەڵدان، بەدەست هێنانی ناوبانگ و خۆشەویستی ‹کردستان در زمینەی تولید گندم درخشش داشته است: کوردستان لە بەرهەمهێنانی گەنمدا درەوشاوەتەوە›.

درخشندگی / deraxšandegî, daraxšandegî ، ـها/: اسم. تەیسۆکی؛ گرشەداری؛ بریقەداری؛ دۆخ یان چۆنیەتی درەوشان بوون ‹از میزان درخشندگی آن کاسته نشده بود: لە ڕادەی بریقەداریەکەی کەم نەبووەوە›.

درخشنده / deraxšande, daraxšande/: صفت. [گفتاری] تەیسۆک؛ ورشەدار؛ وریشەدار؛ گرشەدار؛ شەوقدار؛ خەڕڕا؛ بریقەدار؛ بە بریقە؛ تەیسان؛ ڕووناهیدەر؛ درۆشن؛ وریشن؛ ڕەخشان؛ بە درەوشین ‹یک چیز درخشنده به چشمم خورد: شتێکی تەیسۆک کەوتە بەر چاوم›.

درخشیدن / deraxšîdan/: مصدر. لازم. //**درخشیدی**: درەوشایەوە؛ **میدرخشی**: دەدرەوشیەوە؛ **بدرخش**: بدرەوشەوە// درەوشانەوە؛ درەوشیانەوە؛ درەوشان؛ درەوشینەوە؛ درەوشین؛ درەخشیان؛ درەخشانەوە؛ درەخشینەوە؛ زەڕقین: ١. ترووسکانەوە؛ ترووسکیانەوە؛ برووسکانەوە؛ تەیسین؛ ورشەدان؛ زەریقین؛ ئەوەدرۆشیەی؛ درۆشیایوە ‹چراغهای شهر از دور میدرخشیدند: چراکانی شار لە دوورەوە دەدرەوشانەوە› ٢. بریقانەوە؛ بریقە دانەوە؛ شەوق دانەوە؛ ورچەوە دەی؛ نوور هەڵگەڕاندنەوە ‹چشمش در تاریکی میدرخشید: چاوی لە تاریکیدا دەدرەوشایەوە› ٣. [مجازی] کارێکی بەرچاوکردن ‹آزاد در مدرسه خوب درخشید: ئازاد لە قوتابخانەدا باش درەوشایەوە›. هەروەها: **درخشیدنی**

■ صفت فاعلی: **درخشنده** (درەوشەر)/ صفت مفعولی: **درخشیده** (درەوشاو)/ مصدر منفی: **نَدرخشیدن** (نەدرەوشانەوە)

درخواست / darxāst ، ـها/: اسم. داخواز: ١. داخوازی؛ داوا؛ داواکاری؛ کاری خواستنی شتێک ‹هرچه لازم داری از اداره درخواست کن: هەرچێکت دەوێ لە مەزرینگە داواکە› ٢. داخوازنامە؛ خوازنامە؛ خواستنامە ‹یک درخواست بنویس بده به منشی: داخوازێک بنووسە و بیدە بە نووسیارەکە› ٣. داوا؛ ئەوی کە خوازراوە ‹کارگران خواهان رسیدگی به درخواستشان شدند: کرێکارەکان خوازیاری ڕاگەیشتن بە داخوازەکەیان بوون›. هەروەها: **درخواست داشتن؛ درخواست شدن؛ درخواست کردن**

درخواستنامه / darxāstnāme ، ـها/: اسم. داخوازنامە؛ داوانامە؛ لاپەڕەیەکی چاپی بە کۆمەڵە داواکاریەکی کالا یان ڕاژە، لە دامەزراوەیەک.

درخواستی / darxāstî ، ـها/: صفت. داواکراو؛ خوازراو؛ داخوازی ‹کتابهای درخواستی فرستاده شد: کتێبگەلی داواکراو ناردرا›.

درخور / darxor/: صفت. گونجاو؛ شیاو؛ دەرخۆر؛ دردەوەر؛ لەبار؛ لەباو، هاوسەنگ یان هاوڕێژە لەگەڵ شتێکدا.

درد[1] / dard ، ـها/: اسم. دەرد؛ دەردە: ١. ئێش؛ ژان؛ ئالنگ؛ گزیرک؛ هەستی ناخۆش و گەهرێنەر کە بە هۆی گەزن یان نەخۆشیەوە بەدی دێ ‹درد پشت؛ درد استخوان: ئێشی پشت؛ دەردی ئێسک› ٢. [مجازی] ژان؛ ژانژوور؛ ژانوژوور؛ ژانەهوویرک؛ پرک؛ بەرەژان؛ زاجلانەی؛ گوشار و ناڕەحەتیەک کە ژن لە کاتی زاییندا هەستی دەکا ‹نیمەشب دردش شروع شد: نیوەشەو ژانی دەستی پێکرد› ٣. [مجازی] کەسەر؛ خەم؛ خەفەت؛ کوڵ؛ جخار ‹درد غربت؛ درد بیمادری: دەردی غەریبی؛ دەردی بێدایکی› ٤. [مجازی] گرفت و دەردیسەری ‹کسی نیست تا آدم درد خودش را به او بگوید: کەسێ نیە بنیادەم دەردی خۆی پێ بڵێ›.

▣ **درد بیدرمان**: [کنایی] دەردی بێدەرمان؛ دەرد کاری؛ دەردگرۆ؛ دەردێ کە چاری

نـاكرێ ‹حماقـت درد بـی‌درمـانی اسـت: گـەوجی دەردێكی بی‌دەرمانە›.

▣ درد آمدن: ئێش هاتن؛ هاتنە ئێش؛ ئێشان؛ یێشان؛ ئێشەی؛ ئێشای؛ تووشی ئـێش هـاتن ‹طـوری زد كـه دردم آمـد: جـۆرێ لێیـدام ئێشی هات›: **به درد آمدن**

درد آوردن: ئێشاندن؛ یێـشاندن؛ شـەبكاندن؛ هاوردنـە ئـێش؛ تووشـی ئـێش‌كـردن؛ ئـێش هێنان؛ ئێشنەی؛ ئێشنای ‹این آمپولها خیلـی درد می‌آورند: ئەم دەرزیانە زۆر دێشێنن›.

درد داشـــتن: دەرد هـــەبوون: ۱. *[مجــازی]* دەردمەند بوون ‹چه دردی داری؟؛ دردت چیست؟: چ دەردێكت هەیـە؟؛ دەردت چیـە؟› ۲. ئـێش هەبوون؛ بەژان بوون؛ بـە ئـازار بـوون ‹دنـدانم چـرک كـرده بـود خیلـی درد داشـت: ددانم چـلكی كردبوو ئێشی زۆر بوو›.

درد كردن: ئێشان؛ ئێشیان؛ ئێشەی؛ ئێـشای؛ ئـێش‌كـردن؛ شـەبكین؛ ژان‌كـردن؛ هەسـتی ناخۆش و بە ئازاركردن ‹سرم درد می‌كرد: سـەرم دیشا›.

درد كـشیدن: ئـێش‌كێـشان؛ دەردكێـشان؛ تووشی ئێش بوون ‹تا پایم خوب شـد، دو مـاه درد كشیدم: هەتا پـام چـاک بـۆوە، دوو مانـگ ئێشم كیشا›.

درد گـرفتن: هاتنـە ئـێش؛ ئێـشان؛ ئێشیان؛ ئێـشەی؛ ئێـشای؛ ژانـین؛ ژان‌كـردن؛ ژان كەردش؛ ئێش‌كردن؛ تووشی ئێش بوون ‹سرم درد گرفت: سەرم هاتە ئێش›.

دردی را دوا كـردن: *[كنـایی]* دەردێـک دەوا كــردن؛ (بــە) دەرد خــواردن؛ دەرد واردەی؛ كارامە بوون ‹این حرفها دردی را دوا نمی‌كند: ئـەو قسانە دەردێک دەوا ناكەن›.

به درد آمدن ☜ **درد آمدن**

به درد خوردن: *[مجازی]* بە كەڵک هـاتن؛ بـە كـار هـاتن؛ بـە دەرد خـواردن؛ دەرد واردەی ‹پول، این روزها به درد می‌خورد: پارە، ئەم ڕۆژانە بە كەڵک دێ›. هەروەها: **به درد نخوردن**

ـ درد[۲]: *پیواژە.* ـ ئێشە؛ ـ یێشە؛ نیـشانەی بـوونی ئێش لە بەشێ لە لەشدا ‹سردرد؛ پادرد: سەرئێـشە؛ پائێشە›.

درد / dord/: *اسم.* تـڵتە؛ پـڵتە؛ تـڵفە؛ تـڵفارە؛ خلتە؛ سـەركۆزەر؛ چـەولۆک؛ خـەوش و مـاكی ناتێكەڵ لە تراوێكدا كە لە بنیدا ماوەتەوە.

دردآشنا / dardāš(e)nā ، ـها؛ ـیان/: *صفت. [ادبی]* دەردزان؛ دەردەزان؛ دەردئاشنا؛ خاوەن ئاگـایی لە خەم و مەینـەتی خەڵـكی‌تـر و ئاشـنایی بـە دەردی دیتران ‹درد خود را باید بـه دردآشـنا گفت: دەردی خۆ ئەبێ بە دەردزان بێژی›.

دردآشنایی / dardāš(e)nāyî/: *اسم.* دەردزانی؛ دەردەزانی؛ دەردئاشـنایی؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی دەردزان بوون.

دردآلـود / dardālûd/: *صفت.* بـەژان؛ ژانـدار؛ ژاناوی؛ بە ئێش؛ تێكەڵ لەگەڵ ئێشدا.

دردآور / dardāvar/: *صفت.* ژانهـێن؛ ژانـدەر؛ ئێـشێنەر؛ دەردپـێ‌دەر؛ ئـێش پـێ‌گـەیێن؛ بەدیهێنەر و هۆی ئێش.

دردا / dardā/: *صـوت. [ادبی]* داخـم؛ پـەكوو؛ حەیف؛ بەداخەوە؛ مخابن؛ ئاخ؛ دەردۆ؛ ئاخ؛ ئای؛ تەمتەقۆ؛ ئەک؛ ئەک ودەک؛ حـەیفێ؛ حـەیف و خەسار؛ وشەیەک بۆ دەربڕینی ناكامی و لەكیس دانی شتێک ‹دردا كه راز پنهان خواهـد شـد آشكارا: داخم ڕازی نهێنی دەردەكەوێ سەرەنجام›.

دردار / dardār ، ـها/: *صفت.* سـەردار؛ درگـادار؛ دەردار ‹شیــشەی دردار؛ قــوطی دردار: شووشـــەی دەردار؛ قوتووی سەردار›.

دردانه / dordāne ، ـهـا/: *صفت. [مجازی]* نـازدار؛ نازار؛ ئاوەختی؛ زۆر خۆشەویـست ‹عزیـز دردانـه: ئازیزی نازدار›.

درددل / dardedel ، ـهــا/: *اسم. [مجــازی]* دەردەدڵ؛ دەردی‌دڵ؛ كاز‌ـكاز؛ لەجە؛ گلـەیی و

کوڵ و کەسەرێک کە کەسێ پێی خۆشە لە لای دۆستێکەوە بیدرکێنێ.

▣ **درد دل کـردن/ گفـتن:** *[مجـازی]* دەردیدڵ کـردن؛ کاز ــ کـازکردن؛ دەردەدڵ کـەردەی؛ خەفەت و ڕازی خۆ لای کەسێ گـوتن ‹آمده بود با من درددل کنـد: هـاتبوو لەگەڵـما دەردیدڵ بکا›.

به درد دل کسی رسیدن: *[مجازی]* گوێـدان بـە ناڵەی کەسـێک؛ بـە دەرد و گـرفتی کەسـێ گوێـدان و لەگەڵـیدا هـاودەردی کـردن و یارمەتی دانی ‹آخر یک دقیقه هم بـه درد دل مـن برس: سا دەمێکیش بە ناڵەی من گوێ بدە›.

دردسـر / dardesar ، ـهـا/: *اسم.* دەردیـسەر؛ دەردەسەر؛ زەحمەت؛ ئاشێ؛ خەرخەشـە؛ دەرد و کوێرەوەری ‹به خاطر آن اعتصاب، رییس دانـشکده دچار دردسر شد: لە بەر ئەو مانگرتنە، سەرۆکی زانکۆ تووشی دەردیسەر بوو›.

▣ **دردســر دادن:** *[کـنـایی]* ســەر ئێــشاندن؛ دەردیـــسەر دان؛ ســەرە ئــاردەیوە قولــێ؛ چەنەوێژی‌کردن و سەر هێنانە جۆش ‹ببخشید که این‌قدر شما را دردسر دادم: ببوورن ئەوندە سەرم ئێشاندن›.

بـه دردسـر انـداختن: خـستنە زەحمەتـەوە؛ خـــستنە دەردیـــسەر؛ هـــۆی زەحمـــەت و گرفتاری بوون.

دردسـنج / dardsanc ، ـهـا/: *اسم.* ئـێش‌پێـو؛ ئامرازێک بۆ پێـوانی چکۆلـەترین گوشـارێ کـە دەبێتە هۆی بەدیهاتنی ئێش.

دردکـــش / dardkeš/: *صــفت.* دەردکـــێش؛ ئێش‌کێش؛ تووشیاری ئێش و ناچار بە کێشانی.

دردکش / dardkoš/: *صفت.* ئـێش‌بـڕ؛ دەردبـڕ؛ ژانبڕ؛ ژانبـەر؛ بـە تایبەتمەنـدی لـە نـاو بـردنی ئێشەوە.

دردم / dardam/: *قید.* دەسـبەجێ؛ دەزبـەجێ؛ یەکجێ؛ یەکجا؛ هەر چانـە؛ دەسـتوبـرد؛ هـەر لەجێ؛ بێ‌درەنگ؛ یەکەو جار؛ نهۆ؛ نهووکە؛ هەر دەوکاتەدا ‹دردم کشته شد: دەسبەجێ کوژرا›.

دردمند / dardmand ، ـان/: *صفت.* دەردمـەن؛ دەردمەنـــد؛ دەردکـــێش؛ دەردەدار؛ دەرددار: ۱. *[نامتــداول]* نـــەخۆش؛ بـــەئازار؛ دەرداوی؛ لەش‌بەبار ۲. *[مجازی]* زوێـر؛ زوێـن؛ خـەمگین؛ خەفەتبار؛ دڵتەنگ ‹مادر دردمند؛ دل دردمند: دایکی دەردمەن؛ دڵی دەردمەند›.

دردمنــدی / dardmandî/: *اسم.* دەردەداری؛ دەرد‌داری؛ دەردمەندی؛ کەزلاتەی؛ خـەمگینی؛ خەفـەتباری؛ دڵــتەنگی؛ دۆخ یــان چۆنیــەتی خەفەتبار بوون.

دردنــاک / dardnāk/: *صفت.* بـەژان؛ بـەئازار؛ لـــەژان: ۱. هـــۆی دەرد و ئـــێش ۲. دەرددار؛ دەردمەن؛ بە ئێش و دەرد ‹اندام دردناک: ئەندامی بەئازار›.

دردو / derdo:, derdow ، ـها/: *صفت. [گفتاری، تعـریض]* زمـانبـاز؛ بـە دەم و پـل؛ زیـرەک و قسەزان.

دررفت / dar.raft/: *اسم.* دەرچـوو: ۱. *[گفتاری]* هەزینە؛ خەرج‌وبەرج ۲. *[مجازی]* ئـەوەی بـەکار دەچێ یان خەرج دەبێ.

دررفتگی / dar.raftegî ، ـها/: *اسم.* لە جـێ/ گـە چوویی؛ چرت؛ دەرچوویی؛ جودایی نەخوازراوی ئالقە یان بەشێ لە کۆمایێ ‹دررفتگی مفـصل: لـە جێ چوویی جمگە›.

دررفتن / dar.raftan/: *مـصدر لازم* // **دررفتــی:** دەرچووی؛ **درمی‌روی:** دەردەچی؛ **دربـرو:** دەرچـۆ// دەرچـــوون؛ دەرپـــەڕین؛ بەرشـــیەی: ۱. خــۆ ڕاپسکان؛ چرتیـان؛ ڕاکـردن؛ هـەڵاتن؛ لـە بـەر دەستی کەسێکدا بەر بوون ‹تـا سرم را برگردانـدم دستش را کـشید و دررفت: تـا لامکـردەوە کـشاوە و دەرچوو› ۲. فەرقرین؛ پەکین؛ خـەلیان؛ تـرازان؛ ترازیەی؛ ترازیـای؛ لـە جێـی خـۆوە دەرهـاتنی شتێک بە هۆی گوشـار یـان هێـزی ناوەکیـەوە

‹دررفتن استخوان؛ دررفتن تیر: دەربەرینــی ئێسک؛ دەرچوونـی تیر›. هەروەها: دررفتنی

■ صفت مفعولی: دررفته (دەرچووگ)/ مصدر منفی: درنَرفتن (دەرنەچوون)

دررو / dar.row ، ـها/:اسم. [گفتاری] دەربازگـە؛ دەرەتـان؛ دەرو؛ ڕێـی دەرچـوون ‹رفـت تـوی کوچەای کە دررو نداشت و گیر پاسبانها افتاد: چووە نێـو کۆلانێکـەوە دەربازگـەی نـەبوو، کەوتـە گـیر پاسەوانەکانەوە›.

درز / darz ، ـهـا/:اسم. درز؛ دەرز: ١. چـاک؛ تلیش؛ جێگای پێوەندی یان دروومانی دوو لەت لـە شـتێک ‹درز کتـت شـکافته شـده اسـت: درزی کۆتەکەت باز بـووە› ٢. [پزشکی/ الف] لکانگـەی ئێسکەکانی کاپۆلْ پێکەوە؛ جێگـەی چەسـپانی ئێسکگەلی سەر بە یەکەوە ب) تەقـەڵ؛ تەقەلـە؛ بەخیەی برینگاری ٣. قەڵش؛ قـڵیش؛ قەڵـەش؛ قەڵەشت؛ تلیش؛ شەق؛ شڕەق؛ تـرەک؛ ترەکـە؛ تریشکە؛ کەلێن؛ تریک؛ چاک ‹از درز در نگاه کـن: لە درزی درگاکەوە بڕوانە›.

▣ **درز کردن**: دزەکردن؛ بـڵاو بوونـەوە: ١. لـە درزی شتێکەوە چوونە دەر ‹نور از شکاف در درز می‌کرد: تیشک لـە درزی درگـاوە دزەی دەکـرد› ٢. [مجـازی] درکـان؛ درکیـای؛ کەوتنـە دەرەوەی ڕازێک.

درز گرفتن: ١. درزگرتن؛ کەلێن‌گرتن؛ تەقەڵ دان؛ دوورانی دوو تیکە پارچـە بـە یـەکترەوە ٢. [مجـازی] قـسە کـورت‌کردنـەوە؛ کۆتـا کردنەوەی باس ‹فوراً حرفم را درز گرفتم و بیـرون آمـدم: دەسـبەجێ قـسەم کـورت‌کـردەوە و وەدەرکەوتم›.

درزگیری / darzgîrî/:اسم. درزگری؛ کـار یـان ڕەوتی درز دادان؛ دووران یان داپۆشاندنی درزی شتێ (وەک جلوبەرگ، دیوار و...).

درز و دوز / darz-o-dûz/:اسم. [گفتاری] دڕاوی جلوبەرگ کە پێویستی بە دوورین و پینەکردن هەیە.

درزه / darze ، ـها/:اسم. ١. [قدیمی] تایە؛ گیشە؛ گرشە؛ قرشـە؛ دەرزە؛ کوایـەک لـە هـەر شـتێ ٢. درزی چکۆلە.

درزی / darzî ، ـان/:اسـم. [قـدیمی] خـەیات؛ جلدوور؛ بەرگدوور؛ شوونک؛ دروومانکار.

درس / dars ، ـها؛ دروس/: [عربی]/اسم. وانە؛ دەرز؛ دەرس: ١. ئـەوەی کـە بـە هـۆی خوێنـدن و ئەزموونـەوە فێـری دەبـن ‹درس پزشکی: وانـەی بژیـشکی› ٢. نووسراوە یان ئاگاداری بۆ فێر بوون ‹درس خوانـدن؛ درس دادن: وانـە خوێنـدن؛ وانـە گوتنەوە› ٣. [مجازی] ئەزموون؛ پەند ‹تـاریخ بـرای ما درس خوبی است: مێژوو بۆ مە ئەزموونێکی چاکە›.

▣ **درس انشا**: وانەی شێوە و چەشنی نووسین.

درس عبـرت: [مجـازی] پەنـد؛ پـەن؛ پـەنگ؛ ڕووداوێ کە ئامۆژگاری لێ وەردەگرن.

▣ **درس پرسیدن**: وانە پرسینەوە؛ لێ‌پرسـینەوە؛ پرسینەوە لە قوتابی لەمەڕ ئەوەی فێری بووە.

درس پس دادن: وتنەوەی ئـەو وانەیـە فێـری بووە.

درس حاضر کردن: وانە لـە بـەرکردن؛ دەرس ئامادەکردن ‹درسم را بـە خـوبی حاضـر کـردەام: وانەکەم بە باشی لە بەرکردووە›.

درس خوانـــدن: دەرس خوێنـــدن؛ وانـــە خوێنــدن؛ دەرس وانــەی: ١. خوێندنــەوەی نووسراوەیەکی دەرســی ‹درس امـروز را بخـوان: دەرســی ئەمــڕۆ وەخوێنــە› ٢. دەرز دادان؛ خۆنین؛ وەنەی؛ وانـای؛ وەندایەنـە؛ وەنـدەی؛ وەندش؛ دەرس فێر بوون ‹در مدرسەی مـا درس می‌خواند: لە قوتابخانەکەی ئێمەدا دەخوێنێ›.

درس خود را از بر/ فوت آب بـودن: [مجـازی] ١. وەکـوو ئـاو لەبـەر بـوون؛ وەک ئـاو ڕەوان بوون؛ وەربیەی ٢. [کنایی] دەرسی خۆ چاک لە بەر بوون؛ کاری خۆ چاک زانین؛ ئاگادار بوون لە چۆناوچۆن جێبەجێ کردنی کارێ کە پـێ

سپێراوه ‹مطمئن باش! من درس خودم را از برم: دڵنیا به! ئەمن دەرس خومم چاک لە بەرە›.

درس خود را بلد/ روان بودن: دەرسی خۆ زانین؛ وانەی خۆ زانین.

درس دادن/ گفتن: وانه دان؛ دەرس دان؛ وانه وتنەوە؛ شتێک به مەبەستی فێرکردن به دیتران گوتن ‹امروز معلم چهار صفحه درس داد: ئەورۆ مامۆستاکەمان چوار لاپەڕە دەرسی دا›.

درس گرفتن: فێر بوون؛ هەڤۆتن: ۱. وانه فێر بوون؛ هین بوون؛ مسەی؛ ئاگایی له مامۆستا وەرگرتن ۲. *[مجازی]* پەند وەرگرتن؛ شتێ له ڕووداو یان تاقی‌کردنەوەیەک فێر بوون ‹از این حادثه درس خوبی گرفت: لەم ڕووداوە پەندێکی باشی وەرگرت›.

درس‌افزار / darsafzār ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* هەر کام له ئامێرگەلی فێرکاری (وەک کتێب، شریت؛ یان وێنه و...).

درست[1] / dorost ، ـها/: *صفت.* دروست؛ درووس؛ دروس؛ درۆس؛ درس: ۱. بێ‌هەڵه یان نادروستی ‹حرف درست؛ کار درست: قسەی دروست؛ کاری درووس› ۲. بێ‌کەم و کووڕی یان شکاوی ‹ساعت درست شد: سەعاتەکە دروست بۆوە› ۳. پاک؛ ڕێک؛ ساق؛ تەواو؛ بێ‌کەمایەسی؛ موک ‹صد صفحه درست؛ چهل سال درست: سەد لاپەڕەی تەواو؛ ڕێک چل ساڵ› ٤. *[گفتاری]* ڕاست؛ ڕاس؛ چاک؛ باش ‹آدم درست: مرۆی دروست›.

▣ **درست بودن:** دروست بوون؛ درووس بوون: ۱. هەڵە نەبوون ۲. پاک و بێ‌خەوش بوون؛ بێ‌کەمایەسی بوون ۳. درووسکار بوون.

درست شدن: ۱. دروست بوون؛ درووس بوون ۲. چاک بوونەوە؛ دروست بوونەوە؛ دروست کران؛ وەش‌کریەی ۳. ئامادە بوون؛ تەیار بوون. هەروەها: **درست کردن**

درست[2]: *قید.* ڕاست؛ درووس؛ دروست: ۱. ڕاس؛ ڕێک ‹قطار درست سر ساعت آمد: قەتارەکە ڕاست له سەر کاتی خۆی هات› ۲. به دروستی؛ به درووسی ‹آزاد درست همان کاری را کرد که گفته بود: ئازاد دروست هەر ئەو کارەی کرد که گوتبووی›.

درست‌آیین / dorostāyîn ، ـها/: *صفت. [ادبی]* ۱. پەیڕەوی ئایینی دروست ۲. پەیڕەو و وەفادار به ئایینێک.

درستدین / dorostdîn/: *صفت.* ۱. بڕواپتەو؛ خاوەن خوو و هۆگر به پەیڕەوی تەواو له فەرمانگەلی دینی ۲. ئۆرتودوکس.

درستکار / dorostkār ، ـها؛ ـان/: *صفت.* ئاز؛ درووسکار؛ کاردرووس؛ دروسکار؛ ڕاستکار؛ ئاڤدەست؛ دەسپاک؛ بەختەوار؛ ڕاست و دروست؛ بێ‌فڕ و فێڵ؛ مرۆی بێ‌لاری و خواری و بێ‌گزی و فزی ‹کارگر درستکار: کرێکاری درووسکار›.

درستکارانه[1] / dorostkārāne/: *صفت.* درووسکارانه؛ دروستکارانه؛ دروستانه ‹رفتار درستکارانه: ئاکاری درووسکارانه›.

درستکارانه[2]: *قید.* درووسکارانه؛ دروستکارانه؛ به درووسکاریەوە؛ لەگەڵ دروستکاریدا ‹درستکارانه رفتار می‌کرد: درووسکارانه دەجووڵاوە›.

درستکاری / dorostkārî/: *اسم.* درووسکاری؛ کاردرووسی؛ دروستکاری؛ سەرڕاستی؛ ئاکاری ڕاست و دروست و به دوور له خەیانەت و بێ‌گزی و فزی.

درست وحسابی[1] / dorost-o-hesābî/: [فارسی/ عربی] *صفت.* ڕاستوپاک؛ ڕێکوپێک؛ سەرڕاست؛ ڕاستودروست؛ به چۆنیەتی، چەندیەتی، یان بارێکی شیاوەوە ‹آدم درست و حسابی؛ کار درست و حسابی: مرۆی ڕاست و پاک؛ کاری ڕێکوپێک›.

درست‌وحسابی[2]: *قید.* باش؛ به باشی؛ به ڕێکوپێکی؛ ڕاست و پاک؛ چاک؛ به جوانی؛ به خاسی ‹درست و حسابی در آنجا مستقر شده بود: باش دەوێدا سەقامگیر ببوو›.

درسته[1] / doroste/: *صفت. [گفتاری]* ساق:

۱. دەس‌نەخواردوو ۲. تەواو؛ تواو ‹یک نان درسته را خورد: نانێکی ساقی خوارد›.

درسته[2]: *قید.* ساق؛ بە ساقی؛ بە یەکجاری ‹زردالو را درسته قورت داد: قەیسیەکەی بە ساقی قووتدا›.

درستی / dorostî/: *اسم.* دروستی؛ درووسی؛ ڕاستی؛ ڕاسی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی دروست بوون ‹درستی کارش معلوم نیست: دروستی کارەکەی دیار نیە› ۲. دروستکاری ‹درستی او در میان بازار معروف است: درووسی ئەو لە بازاڕدا بەناوبانگە›.

درسخوان / darsxān ، ـها/: [عربی/ فارسی] *صفت.* دەرسخوێن؛ دەرزوان؛ خاوەن هۆگریەتی بە دەرس خوێندن و فێربوونی ‹بچەی درسخوان: منداڵی دەرسخوێن›.

درسنامه / darsnāme ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* وانە: ۱. کتێبی دەرسی، بەتایبەت لە بوارێکی وانەیی زانستگاییدا ‹درسنامەی روان‌شناسی: وانەی ڕەوان‌ناسی› ۲. هەر چەشنە نامیلکە یان وتارێک کە بۆ ئەو مەبەستە بە کار دەڕوا ‹بیشتر درسنامەها ترجمەی ناقص و نامفهوم کتابهای خارجی است: زۆرتری وانەکان پاچڤەی نیمە ناتەواو لە کتێبگەلی بیانین›.

درس و مشق / dars-o-mašq/: [عربی] *اسم.* وانە و مەشق؛ خوێندن و تەکلیفی وانەیی ‹بە درس و مشق بچەها رسیدگی می‌کرد: بە وانە و مەشقی منداڵان ڕادەگەیشت›.

درسی / darsî/: [عربی] *صفت.* وانەیی؛ دەرسی؛ دەرزی؛ پێوەندیدار یان سەر بە وانەوە ‹کتاب درسی؛ فعالیت درسی: کتێبی وانەیی؛ چالاکی دەرسی›.

درشت / dorošt/: *صفت.* ۱. /ـها/ گەورە؛ زل؛ زەلام؛ گرس؛ گر؛ گەپ؛ گورپە؛ ئەستوور؛ بە ئەندازە و هەندی گەورەترەوە ‹سیب درشت؛ تخم‌مرغ درشت: سێوی گەورە؛ هێلکەی زل› ۲. /ـها/ درشت؛ دشت؛ دوشتە؛ دووشتە؛ گرد؛ زروە؛ بە بایەخی زۆرەوە (بۆ پارە) ‹پول درشت: پارەی درشت› ۳. */ادبی/* نەپۆڕ؛ ئاژ؛ ناساف؛ نارێک ‹جامەی درشت: بەرگی نەپۆڕ› ٤. */مجازی/* ناشیرین؛ قەڵپ؛ ناخۆش؛ ناخوەش؛ دشت؛ ناڵەبار و تێکەڵ بە قین و ڕکەوە ‹حرف درشت: قسەی ناشیرین›.

▣ **درشت بار کسی کردن**: */مجازی/* بە کەسێ کردن؛ قسەی سووک لە پارەسەنگی کەسێک نان؛ زیپک لە کەسێک دان؛ سەرکۆنە/ لۆمەی کەسێ کردن؛ قسەی ناخۆش و تێکەڵ بە لۆمەوە بە کەسێک گوتن ‹امروز صاحبخانە خیلی درشت بارم کرد: خاوەن ماڵ ئەوڕۆ زۆری پێ کردم›.

درشتباف / doroštbāf/ ☜ **درشتبافت**

درشتبافت / doroštbāft/: *صفت.* دووشتەچن؛ دوشتەچن؛ درشت‌چن؛ بە تان و پۆگەلێکی ئەستوور و لێک‌دوورەوە ‹فرش درشتبافت: فەرشی دروشتەچن›: **درشتباف** */گفتاری/*

درشتخو / doroštxû ، ـها؛ ـیان/: *صفت.* */مجازی، ادبی/* توندخوو؛ تونەخوو؛ تونەمەزاج؛ تنەخوو؛ توند و تیژ؛ خاوەن خووخدەی تون و تیژ و ئاکاری ناشیرین لەگەڵ خەڵکدا. هەروەها: **درشتخویی**

درشتخوار / doroštxār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* */زیست‌شناسی/* نامۆخۆر؛ سیللوولی بێگانەخۆر کە لە پێکهاتن و سازانەوەی شانەگەلی مۆرەداراندا دەوری گرینگی هەیە: **کلانخوار**

درشتنی / doroštney ، ـها/: *اسم.* دروشە؛ لوولاک؛ لوولاق؛ بەلەک؛ گاللۆر؛ قەڵەمە؛ قولمە؛ هێسکە گەورەی پا کە بە زرانی و قولەپەوە بەند دەبێ.

درشتی / doroštî/: *اسم.* ۱. زلی؛ گەورەیی؛ درشتی؛ گردی؛ دۆخ و چۆنیەتی درشت بوون ۲. */مجازی/* توند و تیژی؛ ئاکاری بە تووڕەیی و بێ‌ئارامی و سازشت ‹خیلی با مادرش درشتی می‌کرد: زۆر لەگەڵ دایکیدا توندوتیژی دەکرد›.

درشکه / doroške, dorošge ، ـها/: [روسی]/اسم. پێتوون؛ فایتون؛ کالیسکه؛ عارەبانەی سواری سەرداپۆشراو کە دوو یان چەند ئەسپ دەیکێشن و مسافری پێ جێبەجێ دەکەن.

درشکه‌چی / doroškečî, dorošgečî ، ـها؛ ـان/: [روسی/ ترکی]/اسم. فایتونچی؛ کالیسکەچی؛ ئاژوێنی عارەبانە.

درصد[1] / darsad ، ـها/:/اسم. لە سەد؛ سەدیچن؛ یەک یان چەند بەش لە شتێک کە بە سەد بەشەوە دابەش بووە ‹چند درصدی از این پول به تو می‌رسد: چەند لە سەدی ئەم پارەیە بە تۆ دەگا›.

درصد[2]: قید. سەتا؛ لە سەد، بە شێوازی بەش یان بەشگەلێک لە شتێک (بەتایبەت پارە) کە بە سەد دابەش کراوە ‹ده درصد تخفیف دارد: سەتا دەی داشکاوە›.

درصدگیری / darsadgîrî ، ـها/:/اسم. کار یان ڕەوتی لە سەد گرتنی ژمارە یان چەندیەتیەک.

درصورتی‌که / darsûratîke/: [فارسی/ عربی/ فارسی] ☜ **صورت**

درضمن / darzemn/: [فارسی/ عربی] قید. هەروەها؛ هەروەسا؛ هەرپاسە؛ وێڕای ئەمە؛ وێڕای ئەوە: ۱. هەر لەو کاتەدا؛ لە هەمان کاتدا ‹در ضمن پول هم لازم است: هەروەها پارەیش پێویستە› ۲. تازە؛ زیاتر لەوە؛ لەو بەدوا ‹در ضمن پولمان هم تمام شده است: هەروەها پارەیشمان تەواو بووە›: **ضمناً**

درفش / derafš, darafš ، ـها/:/اسم. ۱. *[ادبی]* ئاڵا؛ دروشم؛ بەندێر؛ بەیاخ؛ بەیداخ ۲. درەوش؛ درەوشە؛ درێشک؛ درێشک؛ درێشە؛ درێشە؛ ئامێرێک بە نووکی تیژەوە بۆ کون کردن و دوورانەوەی چەرم.

درفشانی / dorfešānî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *[تعریض]* وتاربێژی: **درافشانی**

درک / darak/: [عربی]/اسم. توون؛ دەرەک؛ بن و بێخی دۆژەھ؛ بنی جەحانم.

▣ **به درک**: بە توون؛ فینار؛ وە جەحانم؛ بە دەرەک؛ وشەیەک بە نیشانەی سەرنج نەدان بە ڕووداوێک ‹گفت: «می‌روم و پشت سرم را نگاه نمی‌کنم»، گفتم: «به درک»: گوتی: «دەڕۆم و ناگەڕێمەوە»، وتم: «بە توون»›.

درک / dark/: [عربی]/اسم. ۱. دەرک؛ فام؛ ئاوەز؛ سەرەدەر؛ سەرودەر؛ کار یان ڕەوتی ئاوەزین؛ زانین و لە شتێک تێگەیشتن ۲. *[ادبی]* دۆخ یان چۆنیەتی گەیشتن بە شتێک.

▣ **درک کردن**: ۱. ئاوزان؛ ئاوزیان؛ ئاوزین؛ ئاوەزیەی؛ ئاوەزیای؛ فامین؛ تێگەیشتن؛ مسایش؛ مسایە؛ سەر دەرهێنان ۲. *[ادبی]* بوون؛ شایەت بوون؛ دیتن ‹محضر آن اُستاد بزرگ را درک کردم: خزمەتی ئەو مامۆستا گەورەیە بووم›.

درکردن / darkardan/: مصدر. لازم. متعدی. //**درکردی**: دەرتکرد؛ **درمی‌کنی**: دەردەکەی؛ **درکن**: دەرکە// ☐لازم. ۱. دەرکردن؛ وە دەرنان ‹خستگی درکردن: شەکەتی دەرکردن› ☐ متعدی. ۲. هاویشتن؛ خستن؛ تەقاندن؛ کەواندن؛ وستەی؛ بەرکەردەی ‹تیر درکردن: تیر خستن›. هەروەها: **درکردنی**

■ صفت فاعلی: **درکننده** (دەرکەر)/ صفت مفعولی: **درکرده** (دەرکراو)/ مصدر منفی: **درنکردن** (دەرنەکردن)

درگاه / dargāh ، ـها/:/اسم. ۱. بەرەگا؛ دەرکە؛ دەری؛ دەرگا؛ درگا؛ دریا؛ ناودرگا؛ قاپی؛ گوشادی دیوار کە چوارچێوەی درگای تێ دادەنێن ۲. *[نامتداول]* دەرکە؛ دەری؛ بەردەرک؛ بەردەرگا؛ بەردریا؛ وەربەرە؛ وەروو بەرەی ۳. درگانە؛ دریانە؛ ئاسان؛ ئاسانە؛ دەریزان؛ دەرازین؛ گەورەماڵ؛ خانووی خێوانی هێز و گەورەیی.

درگاهی / dargāhî ، ـها/:/اسم. ۱. قووپاوی نێو

دیوار، لە بنی زەویەوە تا بالای مرۆڤێ بە شێوەی دۆلاوچەیەکی بێدەرک ۲. *[گفتاری]* ناودەرگا؛ ناودریا؛ نێو دەرکە.

درگذشت / dargozašt /: *اسم. [ادبی]* مەرگ؛ کۆچی دوایی؛ کارەڕەهاتی مردن؛ تێدا چوون؛ تیا چوون؛ کۆچی‌دوایی کردن ‹درگذشت دوست عزیزمان را در سانحەی رانندگی تسلیت می‌گوییم: مەرگی دۆستی خۆشەویستمان لە کارەساتی ڕانندەگیدا سەرەخۆشی دەکەین›.

درگذشتن / dargozaštan /: *مصدر. لازم. [ادبی]* //**درگذشتی**: مردی؛ **درمی‌گذری**: دەمری؛ **درگذر**: بمرە// ۱. مردن؛ مەردەی؛ نەمان؛ تێدا چوون؛ تیا چوون؛ کۆچی دوایی‌کردن ۲. خۆش بوون؛ بواردن؛ بووردن؛ ویەردەی؛ لە مافی خۆ چاوپۆشی‌کردن ‹از گناه کسی درگذشتن: لە گوناهی کەسێک خۆش بوون› ۳. تێپەڕ بوون؛ دەرباز بوون؛ ویەردەی.

■ صفت فاعلی: **درگذرنده** (ــ)/ صفت مفعولی: **درگذشته** (مردوو)/ مصدر منفی: **درنگذشتن** (نەمردن)

درگذشته / dargozašte ، ـها؛ ـگان/: *اسم. [ادبی]* کۆچ‌کردوو؛ مردوو؛ مردی؛ مردگ؛ مەردە؛ نەماو.

درگرفتن / dargereftan /: *مصدر. لازم.* // **درگرفت**: دەسی پێکرد؛ **درمی‌گیرد**: دەس پێدەکا؛ ــ// دەس‌پێکردن؛ هەڵگیرسان؛ هەڵبوون (بۆ ئاور)؛ دەس پنەکەردەی؛ تێبەر بوون؛ دەس پێکردنی کار یان کاردانەوەی شتێک (تەنها بە شێوەی سێهەم کەسی تاکی ڕابردوو و داهاتوو بە کار دەڕوا) ‹درگرفتن جنگ؛ درگرفتن آتش: دەس پێ‌کردنی شەڕ؛ تێبەر بوونی ئاگر›.

■ مصدر منفی: **درنگرفتن** (دەس پێ‌نەکردن)

درگوشی[1] / daregûšî /: *صفت.* چپە؛ چوە؛ چفە؛ پچە؛ فسە؛ چرپە؛ سرپە؛ نچ؛ تایبەتمەندی قسە کردنی هێواش و دە پەنا گوێی یەکتر ‹درگوشی ممنوع: چپە قەدەغەیە›.

درگوشی[2]: *قید.* بە پچە؛ بە پچە‌ـپچەوە؛ بە چپە؛ بە سرتە؛ بە سرکە؛ بە فسە؛ بە سرپە‌ــ سرپەوە؛ چپە‌ـچپ؛ نچ؛ بناگوێ؛ بە هێواشی و لە لای گوێی بیسەرەوە ‹دو نفری داشتند درگوشی حرف می‌زدند: دوانی دانیشتبوون و بە پچە قسەیان دەکرد›.

درگه / dargah /: *اسم. [مخفف، ادبی]* دەرک؛ دەرکە؛ درگا؛ دریا.

درگیر / dargîr /: *صفت.* گیرۆدە؛ دەرگیر؛ ئاوقەد؛ ئامقە؛ تووش؛ تووشیاری بارێکی سەخڵەت و دژوار ‹خودت را با این کارها درگیر نکن: خۆت گیرۆدەی ئەم کارانە مەکە›. هەروەها: **درگیر بودن؛ درگیر شدن؛ درگیر کردن**

درگیراندن / dargîrāndan /: *مصدر. متعدی.* گیرۆدەکردن؛ پێوە تلاندن؛ تووش کردن.

درگیری / dargîrî ، ـها/: *اسم.* دەرگیری: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی تووشی شەڕ و ناکۆکی بوون ‹با ادارەی آموزش و پرورش درگیری داشت: لەگەڵ مەزرینگەی پەروەردەدا دەرگیری بوو› ۲. کێشەوهەرا؛ مشت‌ومڕ؛ بەربەرەکانێ و شەڕ؛ کار یان ڕەوتی لێکدان؛ ململانێ؛ شەڕ و پێکدادان؛ ‹تظاهرات بە درگیری کشیدە شد و چند نفر زخمی شدند: خۆپیشاندان کێشایە لێکدان و چەند کەسێک بریندار بوون›.

▣ **درگیری لفظی**: بنار؛ گلتە؛ دەمەقاڵە؛ دەمە قڕێ؛ شەڕە قسە.

درل / derel /: [انگلیسی] ☜ **دریِل**

درم / deram /: [از یونانی]*اسم.* درەم؛ دیرهەم؛ یەکەی پارەی بڕێ لە ولاتانی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست.

درمان / darmān ، ـها/: *اسم.* دەرمان: ۱. هەتوان؛ داودەرمان؛ کۆمەڵە کار و ئامرازێ کە بۆ چا بوونەوەی نەخۆشێک بە کار دەبرێن ‹صدها بیمار در این بیمارستان درمان شدەاند: سەدان نەخۆش لەم نەخۆشخانەدا دەرمان کراون›

۲. [مجازی] دەوا؛ چار؛ چارە ‹درمان درد من پول است: دەوای دەردی من پارەیە›.

درمان‌بخش / darmānbaxš/: صفت. [ادبی] هەتوان‌بەخش؛ دەرمان‌بەخش؛ بە توانایی و تایبەتمەندی دەرمان‌کردنەوە. هەروەها: **درمان‌بخشی**

درمانجو / darmāncû، ـها؛ ـیان/: اسم. دەرمانخواز؛ دەرمان‌پرس؛ کەسێ کە وا لە دووی دەرمانی نەخۆشی خۆیەوە ‹هر روز ۵۰ نفر درمانجو به ما مراجعه می‌کنند، که بسیاریشان اصلاً بیمار نیستند: هەمووروژێ ۵۰ دەرمانخواز دێن بۆ لامان، کە زۆربەیان هەر نەخۆش نین›.

درماندگی / darmāndegî/: اسم. داماوی؛ داماگی؛ تێماوی؛ قەتیسی؛ ماتی و سەرگەردانی؛ دۆخ یان چۆنیەتی داماو بوون ‹هم بیکارم، هم بیمار، هم بی‌پول، مگر درماندگی شاخ و دم دارد؟: هەم بێکارم، هەم نەخۆش و هەم بێ‌پارە، ئیتر داماوی چۆن دەبێ؟›.

درماندن / darmāndan/: مصدر. لازم.// **درماندی:** دامای؛ **درمی‌مانی:** دادەمێنی؛ **دربمان:** دابمێنە// دامان؛ تێمان؛ تێدامان؛ تێدا مانەوە؛ قەتیس بوون؛ کەوتنە تەنگانەوە؛ پەک‌کەوتن؛ فل بوون؛ جەنیقین؛ فلتان؛ ئەرەمەنەی؛ مەنایرە؛ پەک کەوتەی؛ هێز و توانی جێبەجێ‌کردنی کارێک لە دەس‌دان ‹درمانده بودم چه جوابی به او بدهم: تێیدا مابوومەوە چ پەرسڤێکی پێ بدەمەوە›. هەروەها: **درماندنی**

■ صفت مفعولی: **درمانده** (داماو)/ مصدر منفی: **درنماندن** (دانەمان)

درمانده / darmānde، ـها؛ ـگان/: صفت. داماو؛ داماگ؛ داماتی؛ تێماو؛ گونەک؛ کلۆل؛ بێچارە؛ لێ‌قەوماو؛ مەنە؛ وامەنە؛ ئەرەمەنە؛ دەرمەنە؛ ئەرامەندە؛ ئەرامەنە؛ لاکەفتە؛ بارکەوتە؛ لاکەوتە؛ پەک‌کەوتە؛ وەستاو؛ قەتیز؛ قەتیس؛ بێ‌دەرەتان؛ ناکار لە دۆزینەوەی چارە ‹وقتی به کلی درمانده شد، سراغ پدرزنش رفت: کاتێ بەتەواوی داماو کەوت، چوو بۆ لای خەزوورەی›.

درمانشناسی / darmānšenāsî/: اسم. دەرمان‌ناسی؛ لقێک لە زانستی بژیشکی کە لە سەر دەرمانی نەخۆشیەکان دەکۆڵێتەوە.

درمانگاه / darmāngāh، ـها/: اسم. دەرمانگا؛ دەرمانخانە؛ دامەزراوەیەک بە کارکەرانی بژیشکی و ئامێرگەلی دەرمانیەوە بۆ دەرمان کردنی نەخۆشی سەرەپایی.

درمانگاهی / darmāngāhî/: صفت. دەرمانگایی؛ دەرمانخانەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دەرمانگاوە ‹فعالیتهای درمانگاهی: چالاکیگەلی دەرمانگایی›.

درمانگر / darmāngar، ـها؛ ـان/: اسم. دەرمانکەر؛ دەرمانگەر؛ کەسێ کە نەخۆشان دەرمان دەکات.

درمانی[1] / darmānî/: صفت. دەرمانی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دەرمانەوە ‹هزینه‌های درمانی: خەرجگەلی دەرمانی›.

ـ درمانی[2]: پیواژە. ـدەرمانی؛ دەرمان کردن ‹پرتودرمانی؛ برق‌درمانی: تیشک‌دەرمانی؛ کارەبادەرمانی›.

درمنه / dermane, darmane، ـها/: اسم. گیابەرک؛ بەرزەڵەنگ؛ بەرزەلین؛ زەنگۆڵەگیا؛ گیایەکی خۆڕسکی لاسک کلۆری بۆنخۆشە.

درنا / dornā/: [ترکی] اسم. ۱. [نجوم] وێنەیەکی ئاسمانی باشووری ۲. ـها؛ ـان/ قازیقولنگ؛ قازیقولینگ؛ قولنگ؛ قولنگ؛ قورنگ؛ قورینگ؛ شینەقورینگ؛ قوڵەنگ؛ قولینگە؛ قەتارقولینگ؛ کولنگ؛ باڵدارێکی کێوی بە لەش و مل و باڵ و پای درێژ، دەندووکی بڵیند و ئەستوورەوە.

درنبردن / darnabordan/ ☜ **دربردن**

درندشت / darandašt/: صفت. [گفتاری] دەرەندەشت؛ هەشتەرخان؛ کاکی‌بەکاکی؛ بە دەرەتانێکی زۆر بەربڵاوەوە ‹اتاق درندشت؛

زمین درندشت: ژووری دەرەندەشت؛ زەمینی کەکی بەکاکی›.

درندگی / dar(r)andegî, der(r)andegî/: اسم. دڕندەیی؛ دڕی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دڕندە بوون ‹شیر بە آن درندگی را رام کردە است: شێری بەو دڕندەییەی دەستەمۆ کردووە›.

درنده / dar(r)ande, der(r)ande ، ـها؛ ـگان/: صفت. دڕندە؛ دڕ؛ دڕنە؛ دوڕوننە؛ دەهبە؛ تێروو؛ ڕاور؛ بە تایبەتمەندی و توانای دڕ بوونەوە ‹جانور درندە: گیانەوەری دڕندە›.

درندەخو / dar(r)andexû, der(r)andexû ، ـها؛ ـیان/: صفت. دڕندە؛ دڕ؛ خاوەن تایبەتمەندی و خووی گیانەوەرانی دڕندە و وەحشی ‹این مرد درندەخو حتی بە کودکان خود رحم نکرد: ئەم کابرای دڕە بەزەی بە منداڵەکانی خۆشیدا نەهات›.

درندەخویی / dar(r)andexûyî, der(r)ande- ، ـها/: اسم. دڕندایەتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دڕ بوون ‹زبان از توصیف درندەخویی او قاصر است: زمان کوڵە لە دەربڕینی دڕندایەتی وی›.

درنرفتن / darnaraftan/ ☜ **دررفتن**

درنکردن / darnakardan/ ☜ **درکردن**

درنگ / derang, darang/: اسم. [ادبی] ۱. دەرەنگ؛ دێر؛ دێرس؛ دواکەوت؛ خۆپارێزی لە جێبەجێ کردنی کارێک بۆ ماوەیێ ‹در این کار درنگ جایز نیست: لەم کارەدا درەنگ ڕەوا نیە› ۲. خۆڕاگری؛ سەبر ‹لختی درنگ کن کە دیگران هم برسند: تۆزێ سەبر کە با ئەوانیش بگەن›. هەروەها: **درنگ کردن**

درنگذشتن / darnagozaštan/ ☜ **درگذشتن**

درنگرفتن / darnagereftan/ ☜ **درگرفتن**

درنماندن / darnamāndan/ ☜ **درماندن**

درنوشتن / darneveštan/ ☜ **نَوَردیدَن ـ۱**

درنیافتن / darnayāftan/ ☜ **دریافتن**

درنیامدن / darnayāmadan/ ☜ **درآمدن**

درنیاوردن / darnayāvardan/ ☜ **درآوردن**

درنیاویختن / darnayāvîxtan/ ☜ **درآویختن**

درنیفتادن / darnayoftādan/ ☜ **درافتادن**

درو / derow, dero/: اسم. ۱. دروێنە؛ دروێن؛ درەو؛ درێنە؛ کار یان ڕەوتی بڕینەوەی ڕووەکی کێڵگە یان زەمینێک ‹فصل درو: وەرزی دروێنە› ۲. [کنایی] قەڵتوبڕ؛ کوشتاری بە کۆمەڵی گیانەوەران، بەتایبەت مرۆڤ؛ داپاچین ‹با مسلسل همە را درو کردند: بە متراڵیۆز هەموویان قەڵتوبڕ کرد›.

⊡ **درو کردن**: دروێنەکردن؛ درەوکردن؛ دووران؛ دروان؛ درەوکەردەی.

دروازه / darvāze ، ـها/: [از کردی] اسم. [قدیمی] دەروازە: ۱. قاپیە؛ دەرگای مەزن؛ درگاقابی؛ درگایەکی گەورە کە لەوێوە بۆ ناو شار یان قەلایەک دەچوون ‹شبانە دروازە را بە روی سپاه دشمن گشودند: بە شەودا دەروازەیان بۆ سوپای دژمن کردەوە› ۲. [مجازی] شوێن یا جێگایێ کە لەوێوە دەچنە نێو شوێنێ‌تر ‹دروازەی تمدن: دەروازەی شارستانیەت› ۳. [ورزش] گول؛ گۆڵ؛ جێگایەک لە دوو سەری گۆڕەپانی یاری فووتباڵ و چەند یاری‌تر کە دەبێ تۆپی تێ کەوێ.

دروازەبان / darvāzebān ، ـها؛ ـان/: [از کردی/فارسی] اسم. دەروازەبان؛ دەروازەوان: ۱. [قدیمی] قاپیەوان؛ قاپیەڤان؛ نواوان ۲. [ورزش] گوڵگر؛ یاریزانێ کە ئاگای لە دەروازەیە، تۆپی تێ نەچێ. هەروەها: **دروازەبانی**

دروپیکر / dar-o-peykar/: اسم. دەر و دیوار؛ درگا و پەنجەرە؛ درگا و دیوار و کۆمەڵی ئەو شتانەی کە ئەبێتە هۆی مان و پاوان بوونی خانوویەک ‹خانە کهنە و قدیمی بود و در و پیکر درستی نداشت: خانووەکە زۆر کۆن بوو، دەر و دیوارێکی ڕێکوپێکی نەبوو›.

دروتخته / dar-o-taxte/: اسم. [قدیمی] پێکهاتەیەک لە چێو (تەختە) بۆ داپۆشینی ڕووی شووشە یان دەربیجە، کە بە پێچ بە ڕووی

درگای دووکاندا دەیانبەستەوە.

▣ **در و تخته به هم جور بودن:** *[مجازی]* بۆ یەک تاشیان؛ جفت و جۆر بوون.

درود / durûd, dorûd/: *دعا.* ۱. دورووود؛ شاباش؛ شابە؛ شەگە؛ شاگە؛ وشەیەک بە نیشانەی پەسند، پەسن یان خێراتی ‹درود بر قهرمانان وطن: دورووود بۆ قارەمانانی نیشتمان› ۲. *[ـها]* *[ادبی]* سەلام؛ سلاو؛ سلام؛ سلاڤ. هەروەها: **درود گفتن؛ درود فرستاندن**

درودگر / durûdgar, dorûdgar، ـها؛ ـان/: *اسم.* *[ادبی]* چێوتاش؛ چووتاش؛ دارتاش؛ مەرەنگۆز؛ نەجار.

درودگری / durûdgarî, dorûdgarî، ـها/: *اسم.* *[ادبی]* چێوتاشی؛ دارتاشی؛ مەرەنگۆزی؛ نەجاری.

درودن / durûdan, dorûdan/ ☜ **دِرَویدَن**

درودیوار / dar-o-dîvār، ـها/: *اسم.* دار و دیوار؛ دەر و دیوار؛ دەرک و بان؛ دەر و دوو؛ ئەوەی کە جێگایەک لە دەرەوەی جوێ دەکاتەوە (وەک دیوار و دەرگا و پەنجەرە) ‹در و دیوار را تمیز کرده و آذین بسته بودند: دار و دیواریان خاوێن‌کردبووەوە و خەملاندبوویان›.

دروزی / darûzî، ـها؛ ـان/: [؟] *اسم.* دەروززی؛ هەر کام لە پەیڕەوانی لقێ لە مەزەبی ئیسماعیلی بە ناوی دەرووز کە ئێستە زۆربەیان لە لوبنان و سووریە نیشتەجێن.

دروس / durûs, dorûs/: [عربی] جمعِ ☜ **دَرس**

دروغ / durûq, dorûq، ـها/: *اسم.* درۆ؛ ڤڕ؛ ڤرکا؛ ڤڕی؛ درۆی؛ درۆێ؛ درێ؛ درووو؛ درەو؛ دەرەو: ۱. فیشاڵ؛ ئاخلێف؛ قەوانە؛ هەلات؛ پۆت؛ قسەی هەڵبەستە و ناڕاست کە بە مەبەستی فریودان یا شوێنەگومکێ دەگوترێ ‹برای این‌که تنبیه نشود، دروغ گفت: بۆ ئەوەی جزیا نەدرێ، درۆی‌کرد› ۲. قسەیەکی ناڕاست یان نادروست کە وێدەچێ بێژەر چۆنیەتیەکەی بزانێ یان نەزانێ ‹خبر دروغ: هەواڵی درۆ›.

▣ **دروغ دسته نقاشی:** *[مجازی]* درۆی وەک ڕاست؛ درۆی داتاشراو؛ درۆیەک کە بە زانیاریەوە سازکرابێ.

دروغ شاخدار: *[مجازی]* تۆپ؛ هەلات؛ هووشە؛ درۆی زل.

دروغ مصلحت‌آمیز: درۆی مەسڵەحەتی؛ درۆیەک کە بۆ کوژاندنەوەی بشێوە و وەیشوومە و بەرگری لە گەزن و زیان دەگوترێ.

▣ **دروغ بافتن** ☜ **دروغ‌بافی**

دروغ تراشیدن: درۆ هەڵبەستن؛ درۆ تاشین؛ درۆ درووس‌کردن؛ درۆ داتاشین؛ شەنتین.

دروغ درآمدن: بە درۆ دەرچوون؛ بە درۆ دەرهاتن؛ بە درۆێ بەرشیەی؛ ڕاست دەرنەهاتن؛ ڕوون بوونەوەی درۆ بوونی وتە، ڕووداو یان هەواڵێک ‹خبر آتش‌بس دروغ درآمد: هەواڵی ئاگربەس بە درۆ دەرچوو›.

دروغ ساختن ☜ **دروغ‌سازی**

دروغ کسی را درآوردن: *[مجازی]* کەسێ بە درۆ خستنەوە؛ درۆی کەسێ خستنە دەرەوە؛ کەسێک خستنە درۆوە؛ وسەیوە درۆ؛ ئەوەدرۆ وسەی؛ ڕوون‌کردنەوەی درۆی کەسێ کە پێشتر هەڵیبەستووە ‹از این‌که دروغ او را درآوردم از من دلخور شد: لەوەی کە بە درۆم خستەوە لێم زیز بوو›.

دروغ گفتن: درۆکردن؛ درۆدان؛ ددانەدن؛ درۆ دای؛ درێ‌کەردەی؛ درۆێ دای؛ درۆ وتن.

دروغ‌بافی / durûqbāfî, dorûq-، ـها/: *اسم.* *[مجازی]* درۆبازی؛ کاری درۆ هەڵبەستن؛ درۆ نانەوە؛ هەڵبەستن و ئامادەکردنی درۆ ‹تهمت‌زنی و دروغ‌بافی بر علیه روشنفکران بازار گرمی یافت: بوختیان کردن و درۆ هەڵبەستن دژ بە ڕووناکبیران برەوی پەیدا کرد›. هەروەها: **دروغباف**

دروغ‌پراکنی / durûqparākanî, dorûq-، ـها/: *اسم.* درۆوەشێنی؛ کار یان ڕەوتی بڵاوکردنەوەی

قسه و باسی درۆ. هەروەها: **دروغپراکن**

دروغپـردازی / durûqpardāzî, dorûq- ، ـها/: *اسم.* درۆبازی؛ کاری درۆ هەڵبەستن؛ درۆ نانەوە؛ هەڵبەســـتن و ئامـــادەکردنی قـــسەی درۆ. هەروەها: **دروغپرداز**

دروغ ـ دونگ / durûqdavang, dorûq- ، ـها/: *اسم. [گفتـاری]* درۆـــدەلەسـە؛ درۆ و دەلەسـە؛ درۆـدەلەسیّ؛ قسەی درۆ ‹اینقدر دروغ‌ـدونگ سر هم نکن: ئەوندە درۆـدەلەسە مەتاشە›.

دروغـزن / durûqzan, dorûq- ، ـها/: *صفت. [قـدیمی]* درۆزن؛ درەوکـەر؛ دەرەویــن؛ درۆزە؛ ڤرڤرۆ؛ ڤرۆکەر؛ ڤرڤرە؛ فیشاڵباز.

دروغزنی / durûqzanî, dorûq-/: *اسم.* درۆزنی؛ درەوکەری؛ دەرەوینی؛ ڤرۆکەری؛ فیشاڵبازی.

دروغـــسازی / durûqsāzî, dorûq- /: *اســم.* درۆسازی؛ درۆزنی؛ کاری هەڵبەسـتن و ئامـادە کردنی قسەی درۆ؛ درۆ هەڵبەستن؛ درۆ نانـەوە ‹به زودی آن نـشریه معتبـر بـه کارخانـەی دروغـسازی تبدیل شد: زۆر زوو ئەو گۆڤارە بەبڕ و ناسراوە بـوو بـە کونی درۆ هەڵبەستن›.

دروغ‌سنج/ durûqsanc, dorûq-/ ☜ **دروغیاب**

دروغکی / durûqakî, dorûq-/: *قید. [گفتاری]* بە درۆ؛ بـە درۆوە؛ بـە درۆی؛ بـە دریّ؛ درۆیـی ‹دروغکی گفت می‌خواهد بـرود بانـه: بـە درووە گـوتی ئەیەویّ بڕوا بۆ بانە›.

دروغگو / durûqgû, dorûq- ، ـها؛ ـیان/: *صفت.* درۆزن؛ درۆبـاز؛ درەوکـەر؛ دەرەویــن؛ درۆزە؛ ڤرۆکەر؛ ڤرەکەر؛ ڤرڤرە؛ هوفاڵ؛ چاخان؛ کـەلاج؛ فیشاڵباز؛ بـافیش‌کـەر؛ ڕاسـت‌نـەبێژ. بەرانبـەر: **راستگو** ‹دروغگـو دشـمن خداسـت: درۆزن دوژمـنی خوایە›.

دروغگـویی / durûqgûyî, dorûq- ، ـها/: *اسم.* درۆزنی؛ درۆکـەری؛ درۆبـازی؛ فیـشاڵبازی؛ چاخانی؛ ڤرۆکەری؛ کار یان ڕەوتی درۆکردن ‹از دروغگویی پسرش شکایت داشت و خیلی نگران بود: لـە درۆزنی کوڕەکەی گازندەی دەکـرد و زۆر پەرێـشان بوو›.

دروغنما / durûqnemā, dorûq-/ ☜ **دروغیاب**

دروغـی / durûqî, dorûqî/: *صـفت.* درۆیـی؛ درۆیینـە؛ درۆینـە؛ درۆزنـە ‹ورزشـکار دروغـی: وەرزشکاری درۆیی›.

دروغیــاب / durûqyāb, dorûq- ، ـهـا/: *اسـم.* درۆدۆز؛ درۆ دەرخـــــەر؛ ئامێرێـــــک بــــۆ هەڵسەنگاندنی ڕاستی یـان نادروسـتی قـسەی وێژەر لە سەر بڕیّ چالاکی مرۆڤ (وەکوو هەناسە و لێدانی دڵ و...): **دروغنما؛ دروغ‌سنج**

دروغـین / durûqîn, dorûqîn/: *صـفت. [ادبـی]* درۆیی؛ درۆینە؛ درۆینە؛ درۆزنە.

دروگـر / derowgar, dro:gar ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ۱. دروێنەوان؛ درەوان؛ پاڵە؛ ناندروو؛ درەوکـەر؛ کەسـیّ کـە کـاری درەوکردنـە ۲. درەوگـەرد؛ دەڕاسە؛ دروێنەک؛ لاوێردە؛ ماشـینیّ کـە درەو دەکا.

درون / darûn, dorûn/: *اسـم. [ادبـی]* نـاوەوە: ۱. ناو؛ نێو؛ ژوور؛ هەندروو؛ هوندر؛ هەنـدەروون؛ دەروون؛ ئەندەروون؛ دڵـیّ؛ بۆشـاییەک کـە لـە نێوان دیوار، لەمپـەر یـان کەوشـەنێکدایە ‹درون خانە: ناو ماڵ› ۲. ناو؛ نێو؛ بەشـی نـاوەوەی هـەر شـتێک. بەرانبـەر: **بیـرون** ‹درون و بیـرون آن را بەخـوبی بررسـی کـرد: دەر و نـاوەوەی بـاش‌ــباش تاوتویّ کرد› ۳. *[مجازی]* زەین؛ ئاوەز؛ هزر.

درون / darûne, dorûne/: *حـرف.* لـە نـاو؛ نـاو؛ ناوەوە؛ لە ناوەوە؛ نێو؛ لە نێـو؛ دڵـیّ؛ دلێـو؛ دلۆ ‹درون حیاط حوض بزرگی است: حەوزێکی گـەورە لـە ناو حەوشەکەدایە›.

درونبـر / darûnbar ، ـهـا/: *اسم. [گیـاەشناسـی]* توێکڵی ناوەوەی بەری دار کە دەکریّ تـوێژێکی ناسکی لیّ بیّ (وەک هەرمیّ) یان سفت و پتـەو بێتەوە و ببێتە پێشە (وەک گوێز).

درونبــوم / darûnbûm ، ـهـا/: *اسم. [جغرافیا]*

نێوهەرێم؛ بەشی ناوەوەی هەر وڵاتێک (وەکوو شار، باژێر یان پارێزگا).

درون‌بین / darûnbîn ، ـها/: اسم. [پزشکی] ئاندوسکوپ؛ هەناوبین؛ هەناڤبین؛ ئامێرێکی بژیشکی بۆ بینینی ناوەوەی لەش.

درون‌بینی / darûnbînî ، ـها/: اسم. ١. [پزشکی] ئاندوسکوپی ٢. دەروون‌بینی؛ هەناوبینی؛ توێژینەوە و تاوتوێی بیر و باوەڕ و هەستی خۆ: **درون‌نگری**

درونپرده / darûnparde/: اسم. [کالبدشناسی] پاوڕ؛ ناوەکی‌ترین پەردەی پزدان کە تۆلی دەورە داوە و بەسراوە بە ناوکەوە: **آب‌پرده؛ درونشامەی رویانی؛ مشیمه**

درونپوست / darûnpûst/: اسم. ناوپێست؛ ناوەپۆس: ١. [کالبشناسی] ناوەکی‌ترین توێژی سەرەتایی تۆل کە پۆشەنی ناوەکی لوولەی هەرس پێک‌دێنێ ٢. [گیاه‌شناسی] ناوینترین توێژی تۆکلی لاسک یان ڕیشوو.

درونپوش / darûnpûš/: اسم. [کالبدشناسی] ناوەپۆش؛ ناوپش؛ توێخێ لە شانەی پۆشەنی دەروونی کە دڵ و دەماری مۆرەداران وەک ئاستەر دادەگرێ.

درونتراو / darûntarāv/ ☜ **درونریز**

دروندل / darûndel/ ☜ **درونشامه**

درونراند / darûnrānd/: اسم. ڕەوتی دەلان؛ دزە کردن؛ گەڕانەی بواردنی ماک‌گەل لە شوێنێکی بە گوشارەوە بۆ شوێنێکی کەم گوشارتر.

درونروی / darûnrûy ، ـان/: صفت. [گیاه‌شناسی] بە تایبەتمەندی یان توانایی ڕوان لە ناو ئەندامانی ڕووەکێکی‌تردا.

درونریز / darûnrîz ، ـها/: صفت. [زیست‌شناسی] نێوانرێژ؛ دەناورێژ؛ بە نمتکی ناوەکیەوە ‹غدەی درونریز: لکی نێوانرێژ›؛ **درونتراو**

درونزا / darûnzā ، ـها؛ ـیان/: صفت. بە تایبەتمەندی یان توانایی هەڵکەوتن و گەورە بوون بە یارمەتی هۆکارگەلی دەروونیەوە. بەرانبەر: **برونزا**

درونزاد / darûnzād/: صفت. ١. ـان/ [گیاه‌شناسی] پێکهاتوو لە شانەگەلی ناوەکی گیا (وەک ڕیشووی لاوەکی) ٢. [زمین‌شناسی] بە سەرچاوەی ناوەکیەوە (وەک بەردی ئاگرین).

درونزهر / darûnzahr/: اسم. [زیست‌شناسی] ناوەژار؛ ژاری ناوەوەی باکتری کە تەنیا دوای لەناو چوونی باکتری دێتە دەرەوە.

درونسو / darûnsû/: اسم. ناو؛ ناوەوە؛ دیوی ناوەوە؛ لای ناوەوە؛ ڕوو یان لای ناوەوەی هەر شتێ.

درونسوز / darûnsûz/ ☜ موتور درونسوز، **موتور**

درونشامه / darûnšāme/: اسم. [کالبدشناسی] پەردەیێ کە ڕووی ناوەوەی ماسوولکەکانی دڵ و دەربیژەکانی دادەپۆشێ: **دروندل**

◘ **درونشامەی رویانی** ☜ **درونپرده**

درونگانی / darûngānî/: اسم. [زیست‌شناسی] ناوگانی؛ تێکەڵی نێوان دوو بوونەوەری لێک‌نزیک، بەتایبەت گەردەی دوو گوڵی گیایەک.

درون‌گرایی / darûngerāyî/: اسم. هۆگری بە سەرکردنە ناو کاوڵ و توێکڵی خۆوە و دووری و جیایی لە ژیانی ئاپۆرەیی. بەرانبەر: **برون‌گرایی**. هەروەها: **درونگرا**

درونگروهی / darûngurûhî, -gorûhî/: صفت. ناوخۆیی؛ نێودەستەیی؛ نێوگرووپی؛ پێوەندیدار یان سەر بە کار و باری ناو خۆی دەستە یان گرووپێکەوە ‹اختلافات درونگروهی: ناکۆکی ناوخۆیی؛ بحثهای درونگروهی: باسی ناوخۆیی›.

درونمایه / darûnmāye/: اسم. ناوەرۆک؛ ناوەرۆکە؛ کاکڵە؛ بیر یان مەبەستی باس یان بەرهەمێکی هونەری.

درونمرزی / darûnmarzî ، ـها/: صفت. ناوخۆیی؛ ناوەکی؛ پێوەندیدار بە ناوەوەی وڵات

‹برنامه‌ی درونمرزی رادیو: بەرنامەی ناوخۆیی ڕادیۆ›.

درون‌نگری / darûn.negarî/ ☜ **درون‌بینی ـ۲**

درون‌همسری / darûnhamsarî ، ـها/: اسم. [جامعه‌شناسی] ژن و ژنخوازی ناوخۆیی؛ هاوسەردۆزی و زەماوەند لە ناو دەستەیەکدا (وەک بنەماڵە و خێڵ) بە هۆی باو یان قانوونەوە.

درونی / darûnî, dorûnî/: صفت. دەروونی: ۱. ناوەکی؛ ناوی؛ ناوەوەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ناوەوە ‹اتاقهای درونی ساختمان: ژوورگەلی ناوەکی خانوو› ۲. [مجازی] هزری؛ پێوەندیدار بە هۆش و بیرەوە ‹احساس درونی: هەستی دەروونی›.

دروهمسایه / dar-o-hamsāye ، ـها/: اسم. [گفتاری] هاوسا و بەراوسا؛ هاوسا و دەراوسا؛ هاوسێ ـ دراوسێ؛ کەسانێ کە لە هاوسێتی جێگاییێکەوەن ‹ما پیش در و همسایه آبرو داریم: ئێمە لای هاوسا و بەراوساوە ئابڕوومان هەیە›.

درویدن / deravîdan/: مصدر. متعدی.// **درویدی:** دووریت؛ **میدروی:** دەدرووی؛ **بدرو:** بدروو// دووریـن؛ دروون؛ درون؛ درویـن؛ درەکـەردەی؛ دروونـەوە؛ دوورانـەوە؛ دورانـنەوە؛ دووران؛ درویان؛ دروونەوە؛ دووران؛ چنین؛ بە دەسکە برینی ئالف و گیا بە داس، ماڵەغان یان هەر شتێ کە تیژ بێ: **دُرودن** [ادبی]

■ صفت فاعلی: **درونده** (درووێنەر)/ صفت مفعولی: **درویده** (درواو)/ مصدر منفی: **نَدرویدن** (نەدروان)

درویش[1] / darvîš ، ـها؛ ـان؛ دراویش/: اسم. دەروێش؛ دەورێش؛ دوریش؛ دەرویش: ۱. کەسێ کە پەیڕەوی یەکێک لە فیرقەکانی سۆفیەیە ۲. ڕیتاڵە؛ ڕینگاڵ؛ قەلەندەر؛ عەبداڵ؛ کەسێکی گەڕاڵ کە بە جل‌وبەرگێکی تایبەت و کەشکۆڵ و تەوەرزینەوە بە کووچە و کۆڵانانـدا دەگەڕێ و شیعر دەخوێنێ و لە خەڵکی پارە دەستێنێ.

درویش[2]: صفت. ۱. [مجازی] سەرپەتی؛ گوێ‌نەدەر بە دنیا و ماڵ و سامان و ناوبانگ و پلە و پایە ۲. [ادبی] ڕەبەن؛ هەژار.

درویشی / darvîšî/: اسم. ۱. دەورێشی؛ دەرویشی؛ کاری دەروێش ۲. [ادبی] هەژاری؛ ڕەبەنی.

دره / darre ، ـها/: اسم. دۆڵ؛ دۆڵە؛ دۆیل؛ دویڵ؛ دەل؛ دەربەند؛ دەرقەن؛ کەور؛ دەهل؛ دەرە؛ دەراو؛ دەراڤ؛ دراو؛ شیو؛ شیوەڵە؛ شیڤ؛ توو؛ کان؛ نوهێل؛ نوهال؛ نەهال؛ دوپ؛ گەلی؛ گەلی؛ گلال؛ لوف؛ لووف؛ خانۆک؛ قووڵایی نێوان دوو کێو.

درهم[1] / darham/: صفت. [گفتاری] ۱. ئاوێتە؛ تێکەڵ؛ تێکل؛ تەڤل؛ گۆل؛ گژۆلە؛ تێکەڵاو بە سەر یەکدا ۲. تێکەڵ ـ پێکەڵ؛ تێکەڵ‌وپێکەڵ؛ شڵەژاو؛ پەرێشان؛ شێواو؛ ئاڵۆز؛ هەڵشێواو؛ شێویاگ؛ شێویاو؛ چەواشە؛ تێک‌چوو؛ ژەلمسە؛ منتەوەش؛ بێ سەرە و بەرە.

▣ **درهم آمیختن:** تێکەڵ کردن؛ تێکەڵاوکردن؛ شەوهاندن؛ ڤەخوماندن؛ هەربلین؛ هەبلین؛ کەرچلاندن؛ جەمقاندن؛ گژاندن؛ ڕژاندنە یەک؛ تەڤدان؛ هاڵۆزان؛ ئاڵۆزان؛ تێک‌هالان.

درهم ریختن: تێکەڵ ـ پێکەڵ کردن؛ تێکەوە دان؛ ئاڵۆزاندن؛ شڵەژاندن؛ تێک‌هالان؛ ڕژانە یەک؛ بە یەکدا شێوان؛ تێک‌وپێک دەی/ دای؛ ڕێک‌وپێکی و تەکووزی شتێک لە بەین بردن.

درهم شدن: ۱. تێکەڵ ـ پێکەڵ بوون؛ شڵەژان؛ تێک‌چوون؛ ڤەخومان؛ ڤەخومین؛ شەوهان؛ پەرێشان بوون؛ شێوان؛ شێویان؛ تێک شیەی/ شیای ۲. تێکەڵ بوون؛ تێکەڵاو بوون؛ ڕژانە یەک. هەروەها: **درهم کردن**

درهم فشردن: تێک‌گووشین؛ تێک‌گواشتن؛ ڕێک‌گوشین؛ بە تەوژمی زۆرەوە بۆ هەموو لایەک گوشار هێنان. هەروەها: **درهم کوبیدن**

درهم[2]: قید. تێکەڵ؛ هاڵۆز؛ تێک‌هالاو؛ دەرهەم؛

تێکەڵاو؛ هەڕەمە؛ بە شێوەی تێکەڵ ـ پێکەڵ ‹همه را درهم می‌فروشیم: هەمووی تێکەڵ دەفرۆشین›.

درهم / derham ، ـها/: [معرب از یونانی] /اسم. دێرهەم؛ درهەم: ۱. /قدیمی/ درەم؛ یەکەی پارەی زۆرێک لە وڵاتانی ئیسلامی لە ڕابردوودا ۲. یەکەی پارەی ئیماراتی عەرەبی و مەراکش.

درهمجوش / darhamcûš/: صفت. پێکەوەکولاو؛ لەگەڵ یەکتریدا بە تێکەڵی کولاو.

درهمکنش / darhamkoneš/ ☜ **برهمکنش**

دری[1] / darî/: اسم. ۱. دەربوونە؛ ئالوولە؛ ڕێگای تایبەتی (وەک: کۆلان، دالان و...) کە دەرگای دەرەوەی دەکەوێتەوە سەر ڕێگەی گشتی ۲. ☜ فارسی دری، **فارسی**

- دری[2]: پیوازه. ـ دەرگایی؛ـ دەری؛ـ دەرکی: ۱. پێوەندیدار یان سەر بە درگاوە ‹پشتدری؛ پادری: پشتدەرکی؛ پادەرگایی› ۲. خاوەن درگا ‹پنجدری: پێنجدەری›.

دریا / daryā/: اسم. ۱. /ها/ دەریا؛ دەلیا؛ زەریا؛ زریا؛ زەلیا؛ زرێ؛ زەری؛ زریە؛ کۆمە ئاوێکی زۆر گەورە لە ئاوی سوێر کە بە کۆمەگەلێکی دیکەوە ڕێی هەیە و وشکانی لە چەند لاوە دایگرتووە ۲. /مجازی/ ئوقیانووس ۳. زێ؛ گۆلی گەورە؛ زێی گەورەی ئاوی سوێر ٤. /مجازی/ دەریا؛ جێگایەکی زۆر گەورە کە زۆر شتی لێیە ‹شهر اربیل مثل یک دریا است: شاری هەولێر وەکوو دەریایەکە› ۵. /مجازی/ دەریا؛ هێژا؛ هۆزان؛ زۆر زانا؛ کەسایەتی زۆر زانا و هێژا ‹مرحوم بدیع‌الزمانی دریا بود: خوالێخۆشبوو بەدیعوزمانی دەریایەک بوو›.

دریائی / daryā'î/ ☜ **دریایی**

دریابان / daryābān ، ـها؛ ـان/: اسم. دەریاوان؛ زەریابان؛ سەرلەشکری هێزی دەریایی. هەروەها: **دریابانی**

دریابد / daryābod ، ـان/: اسم. دەریابود؛ ئەرتەشبودی هێزی دەریایی. هەروەها: **دریابدی**

دریاچه / daryāče ، ـها/: اسم. دەریاچە؛ زێ؛ زرێبار؛ زریچە؛ بەهرک؛ بیرکم؛ بەرەم؛ بارهۆ؛ گۆل؛ بەشێکی زۆر لە ئاوی سوێر یان شیرین کە ڕێگای بە دەریا نیە.

دریادار / daryādār ، ـها؛ ـان/: اسم. دەریادار؛ سەرتیپی هێزی دەریایی. هەروەها: **دریاداری**

دریادل / daryādel ، ـان/: صفت. /مجازی/ دڵگەورە؛ خاوەن تابشتی خۆڕاگری، لێبوردوویی و ڕێکوپێکی زۆر. هەروەها: **دریادلی**

دریازدگی / daryāzadegî ، ـها/: اسم. دەریابردوویی؛ دەریاگەزی؛ باری هەڵشێوانی دڵ، سەرگێژە، سەرئێشە و سستی لە سەفەری دەریاییدا کە بە هۆی تەکان و شەکانی کەشتیەوە لە برێ کەسان ڕوو ئەدا ‹دریا توفانی بود و بیشتر مسافران دچار دریازدگی شده بودند: دەریا باسریشکی بوو و زۆرێک لە مسافرەکان تووشی دەریابردوویی ببوون›.

دریازده / daryāzade ، ـها؛ ـگان/: صفت. دەریاگەز؛ دەریابردوو؛ تووشی دەریابردوویی ‹دریازده شده بودم و حالت بدی داشتم: دەریاگەز ببووم و حاڵێکی شڕم بوو›.

دریازن / daryāzan ، ـان/: اسم. دەریاگر؛ دزی دەریا؛ چەتەی دەریایی.

دریازنی / daryāzanî ، ـها/: اسم. دەریاگری؛ کار و ڕەوتی دزینی کەشتی یان بردنی بارەکەی بە سەر ئاوەوە.

دریازی / daryāzî ، ـها؛ ـان/: صفت. /زیست‌شناسی/ دەریاژی؛ زەریاژی؛ بە تایبەتمەندی یان خووی ژیانی نێو ئاوی دەریاوە.

دریاسالار / daryāsālār ، ـان/: اسم. دەریاسالار؛ سەرکردەی هێزی دەریایی. هەروەها: **دریاسالاری**

دریافت / daryāft ، ـها/: اسم. وەرگرت؛ گرت؛

وەرگــری: ۱. کــار یــان ڕەوتی وەرگــرتن؛ گورەتەنـە. بەرانبـەر: **پرداخـت** ‹دریافت حقوق: وەرگری مووچە› ۲. کار یان ڕەوتی وەرگرتن؛ بە دەست هێنان ‹کتاب را دریافت کردم: کتێبەکەم وەرگرت› ۳. ئـاوەز؛ دەرک؛ فـام ٤. *[حسابداری]* وەرگیراوە؛ ئەوی کـە گـیراوە یـان ئـەگیردرێ. بەرانبـەر: **پرداخـت** ‹دریافتهـای سـال جـاری: وەرگیراوەی ئەمساڵ›.

◘ دریافت شدن: ۱. وەرگیران؛ گیران؛ سـەنران ‹از هر نفر صد تومان دریافت می‌شود: لە هەر کەسێ سـەد تمـەن وەردەگیردرێت› ۲. دیـار بـوون؛ تێگەیشتن؛ حاڵی بوون ‹از حرفهای شما دریافت می‌شود که موافق نیستید: لـە قـسەکانتاندا وا دیـارە کە ڕازی نین›.

دریافت کردن: وەرگـرتن؛ گورەتەنـە؛ گـرتن؛ گێرتـەی: ۱. سـاندن؛ ئەسـتاندن؛ هلانـین ۲. حاڵی بوون؛ تێگەیشتن؛ ئەنەیاوەی.

دریافت‌کننده / daryāftkonande ، ـها؛ ـگان/: *اسم.* وەرگر؛ ئەوی کە شتێ (وەک نامە یان پارە) وەردەگـرێ یـان دەبـێ وەربگـرێ ‹امـضای دریافت‌کننده ضروری است: واژۆی وەرگر پێویستە›.

دریافتن / daryāftan/: *مصدر. متعدی.* // **دریافتی**: تێگەیشتی؛ **درمی‌یابی**: تێدەگەی؛ **دریاب**: تـێبگـە// ۱. تێگەیشتن؛ حاڵی بوون؛ زانـین؛ ئەنـەیاوەی؛ یاواینە ۲. دەسکەوتن؛ بە بار یـان چۆنیەتیـەک گەیشتن ۳. *[نامتداول]* وەرگرتن؛ گرتن؛ گێرتەی؛ هلانین. هەروەها: **دریافتنی**

■ مصدر منفی: **درنیافتن** (تێنەگەیشتن)

دریـافتی[1] / daryāftî ، ـهـا/: *اسم.* وەرگـرتی؛ گـرتی؛ وەرگـیراوە؛ دەسـکەوتوو؛ ئـەوەی کـە وەرگیراوە یان وەردەگیرێت ‹دریافتی شما چقدر است؟: وەرگیراوەی ئێوە چەندە؟›.

دریافتی[2]: *صفت.* وەرگیراو ‹پول دریافتی را بشمارید: پارە وەرگیراوەکە بژمێرن›.

دریاکنار / daryākenār/: *اسم.* زرێبـار؛ زرێـوار؛ زرێپەڕ؛ ڕۆخ؛ ڕەخ؛ بەر دەریا؛ بەسـتێن؛ بـەراف؛ دەریادەر؛ لێواری دەریا؛ جێگایێ کـە لـە کـەنار دەریاوەیە.

دریانورد / daryānavard ، ـها؛ ـان/: *اسم.* زریڤان؛ دەریاوان؛ کەسێ کە کاری دەریاوانیە.

دریانوردی / daryānavardî/: *اسم.* دەریـاوانی: ۱. /ـهـا/ سەفەر لـە دەریـا بەتایبـەت ئاژوانـدنی گەمیـە یـا خـۆ بەشـداری‌کـردن لـەو کـارەدا ۲. زانـستی بـەڕێوەبردنی کەشـتی، بەتایبـەت شێوەی ناسینی بار و دۆخ، جێگا، مەودا و ڕێگا.

دریایی / daryāyî/: *صفت.* دەریـایی؛ زەریـایی: ۱. پێوەندیدار یان سەر بە دەریـاوە ‹آب و هـوای دریایی: ئاو و هەوای دەریایی› ۲. خاوەن ژیـان لـە نێو دەریـادا ‹جانور دریـایی: ژینـەوەری دەریـایی› ۳. پێوەندیدار یان سـەر بـە دەریاوانیـەوە ‹سفر دریـایی؛ نیروی دریـایی: سـەفەری دەریـایی؛ هێـزی دەریایی› ❋ **دریائی**

دریبـل / dirîbl,derîbl ، ـهـا/: [انگلیـسی] *اسم.* *[ورزش]* دریبل؛ دریب؛ کاری ڕفانـدنی تـۆپ بـە لێزانی.

دریچه / darîče ، ـها/: *اسم.* دەریـژە؛ دەربیچـە؛ دەریچە: ۱. دەلاقە؛ هۆرتمە؛ درگایەکی چکۆلـە لە دیوار یان میچدا کە ڕۆچنەیـەک دادەپۆشـێ ۲. کوناوەجە؛ کوناوانجە؛ کوناباجە؛ کولاوڕۆچنە؛ کولەک؛ ڕۆچنـە؛ بانجـە؛ قـولێر؛ ڕۆچنـەیێ کـە ئـامێرێکی بـۆ کردنـەوە و پێـوەدان پێوەیـە ۳. *[کالبدشناسی]* پێکهاتەیەک لە بـڕێ ئەنـدامانی دەروونی لەش، بەتایبەت لە سەرەڕێی ڕەگدا کە بۆ تاوێ ڕۆگە یان کەلێنێ دەبەستێ و چۆنیەتی هات‌وچۆی تراو (بەتایبەت خوێن) دابین دەکا.

◘ دریچـەی اطمینـان: دەریـژەی هـەداری؛ دەریچـەی دڵـنیایی؛ پێکهاتەیـەک لـە ماشین‌گەلی هەڵـمیدا کـە لـە کـاتی پـەنگ خواردنەوەی هەڵم، بە شێوەی خۆمـەش بـاز دەبێ و هەڵمەکە دەردەدا.

دریــدگی / darîdegî ، ـهـا/: *اسم.* ۱. دڕاوی؛ دڕیـایی؛ دڕیـاگی؛ شـڕ و لـەتی؛ شـڕ بـە هـۆی دڕانەوە ‹دریدگی پیراهن: دڕاوی کراس› ۲. *[مجازی]* بێشـەرمی؛ بـێ‌حـەیایی؛ کولەشـی؛ بـەڕوویی؛ ڕووداماڵـیاگی؛ ڕووهەڵماڵـیاوی؛ شـەرمتکـاوی؛ گۆسـارتمەیی؛ سـێ‌بەنـدیی؛ بێچـاو و ڕوویـی؛ بەقلیسۆکی؛ کەلپزایی؛ قولتەشی؛ قولتەشـەیی؛ ڕووقـایمی؛ قرشماڵـی؛ دەلوقـەلی ‹آدم بـە ایـن دریدگی و بی‌چشم‌ورویی دیده بودی؟: کەسـی بـەم بێشەرمی و بێ‌چاوڕۆییەت دیتبوو؟›.

دریــدن / darîdan/: *مـصدر. متـعـدی.* // **دریــدی**: هەڵـتدڕی؛ **مـی‌دری**: هەڵـدەدڕی؛ **بِـدر**: هەڵـدڕە// هەڵـدڕین: ۱. دڕیـن؛ دڕوون؛ دڕانـدن؛ دڕانـن؛ دڕنـەی؛ دڕنـای؛ دڕیـەی؛ دادڕیـن؛ دادڕانـدن؛ شـڕکردن؛ لـەت‌کـردن؛ فەڕژانـدن؛ فەکانـدن؛ بزڕاندن؛ چڕاندن؛ پەڕتاندن؛ گەزخانـدن؛ ڕنـای؛ لەت‌وپەت‌کردنی شتێک لە تووڕەیی و ڕک یـان بـە زۆر و گوشـار ۲. هەڵـدڕین؛ هۆردڕیـەی؛ لەت‌وپەت‌کردن؛ گەزەن گەیانـدنی گیانـدارێکی (زۆرتـر) کێـوی بـە گیانـدارێکی‌تـر و تەنانـەت کوشـتنی ‹شـیر آهـو را دریـد: شـێر ئاسـکەکەی هەڵدڕی›. هەروەها: **دریدنی**

■ صفت فـاعلی: **درنـده** (هەڵـدڕ)/ صـفت مفعـولی: **دریـــده** (هەڵـــدڕاو)/ مـــصدر منفـــی: **نَدریـــدن** (هەڵنەدڕین)

دریده / darîde ، ـهـا؛ ـگـان/: *صـفت.* ۱. *[مجـازی، گفتاری]* قولتەش؛ قولتەشە؛ کولەش؛ بـێ‌شـەرم؛ بێ‌حـەیا؛ بـەڕوو؛ ڕووداماڵـیاگ؛ ڕووهەڵماڵـیاو؛ شەرمتکاو؛ گۆسارتمە؛ سێ‌بەندی؛ بێچـاو و ڕوو؛ بەقلیسۆک؛ کەلپزا؛ ڕووقایم؛ قرشماڵ؛ دەلوقـەل ‹زنیکەی دریده خجالت نمی‌کشید: ژنـەتیوی قولتـەش شەرمی نەدەکرد› ۲. دڕاو؛ دڕیاو؛ دڕیـاگ؛ دڕیـا؛ شیپاڵ؛ شـیتاڵ؛ شـڕکراو ‹جامـەی دریـده: جلکـی دڕاو›.

دریغ [1] / darîq/: *اسم. [ادبی]* داخ؛ ئـاخ؛ مخـابن؛ مـەخابن؛ خەبینـەت؛ ئـاخوداخ؛ هـاوار؛ یـازوخ؛ یازوغ؛ دڕێخ؛ دڕێغ؛ هایلۆ؛ داخ و حەیف؛ ئـەوەی کە نەبوونی، بەتایبەت لە دەسـت دانی، دەبێتـە هۆی داخ و کوڵ و کەسەر ‹دریـغ از راه دور و رنج بسیار: داخ لەو ڕێگا دووره و لەو هەموو ئەرکە›.

◫ **دریـغ از چیـزی**: داخ بـۆ شـتێک؛ ئـاخ بـۆ شـتێک؛ داخ پـەی چێوێـوی/ چێویـە؛ ئـاخ هەڵکێشان بۆ نەبوونی شتێک ‹دریغ از یک مرد؛ دریغ از یک وجب خـاک: داخ بـو پیاویـک؛ ئـاخ بـو بستی خاک›.

◘ **دریغ بودن**: مخابن بـوون؛ جێـی داخ بـوون؛ حەیف بوون؛ یاگۆ داخێ بیەی.

دریـغ داشـتن/ کـردن: دڕێـخ‌کـردن؛ ڕجـوا نەدیتن؛ شتێک نەدان.

دریـغ گفـتن: ئـاخ و داخ کـردن؛ خـەمی لـە دەست چوویەک خواردن.

دریغ [2] ☜ **دریغا**

دریغا / darîqā/: *صوت. [ادبی]* داخەکـەم؛ داخـم؛ داخەم؛ بە داخـەوە؛ داخ و دەرد؛ دەردۆ؛ وەی‌ڕۆ؛ ئـەی‌داخ؛ بـە داخـەوە؛ مخـابن؛ موخـابن؛ ئـەی مخابن؛ داخ و عەزرەت؛ هاوار بە ماڵم؛ وشەیەک بۆ دەربڕینی خەم و کەسەر لە ڕووداوێک ‹دریغـا تـاب و نیـروی جـوانی: داخەکـەم بـۆ گـوڕ و تـینی جوانی›: **دریغ** [2]

دریل / dereyl ، ـهـا/: [انگلیسـی از هلنـدی] *اسم.* ۱. دریڵ؛ سمۆ؛ بەریمە؛ ئامێرێک بۆ کون‌کـردن، کە زۆرتر بە کارەبا کـار دەکـا ۲. مەتـە؛ مـەتێ ***دِرِل** *[گفتاری]*

دری ــ وری / darîvarî ، ـهـا/: *اسم. [گفتـاری]* هەڵیت‌وپەڵیت؛ حەلەق ـ مەلـەق؛ قـسەی قـۆڕ؛ وتەی بێ‌نـاوەڕۆک ‹ایـن دری ــ وریهـا چیـست کـه می‌گویی؟: ئەم هەڵیت و پەڵیتانە چیه دەیڵێی؟›.

دریـــوزگی / daryûzegî ، ـهـا/: *اسم. [ادبـی]* سوالـکەری؛ دەرۆزەکـەری؛ گـەدایی؛ گـەدایێ؛ خوازەڵۆکی: **دریوزەگری؛ دریوزه**

دریوزه / daryûze/ ☜ **دریوزِگی**

دریوزه‌گری / daryûzegarî/ ☜ **دریوزِگی**

دز / doz/: [فرانسوی]/اسم. دۆز؛ فەرەک؛ فـەرک؛ هەندی کارا یان بەرایی دراو لە دەوا بـۆ ژەمـێ: **دۆز**

دزد[1] / dozd ، ـها؛ ـان/: اسم. دز؛ مالـبڕ؛ قەرەپشی؛ شـەوکوت؛ چـاپ؛ ئـەبابۆز؛ دزۆکـەر؛ کەسێ کە مالی مەردم بە نهێنی و بـێ ئاگایـان دەبا ‹دزد نگرفته پادشاه است: دزی نەگیراو پاشایە›.

◘ **دزد دریایی**: [قدیمی] دزی دەریـایی؛ کوسـار؛ چەتەی دەریا؛ کەسێ کە لە هێـرش بـردن و دزینی گەمیە و پیتەوایدا بەشدارە.

دزد سر گردنه: ١. ملـەگر؛ دزی سـەر کـەل؛ چەتـەی ملـە ٢. [کنایی] دزی ڕۆژی ڕۆشـن؛ دزێ کە بەبێ ترس و بە ئاشکرا دزی دەکا.

دزد ناموس: [مجازی] دزەنـامووس؛ فاسـق؛ پیاوێ کـە لەگـەڵ ژنی پیـاوێکیتـر کـەین و بەینی هەیە.

◘ **دزد بردن**: دز بـردن؛ دز بـرن؛ دزبـەردەی؛ دزران؛ دزیان ‹دار و ندارم را دزد برد: دار و نەدارم دز بردی›.

دزد زدن: دز لێدان؛ دز بردن؛ دز برین؛ دز دە ونـەی؛ دەسـتی دز گەیـشتنە شـوێنێ یـان شتێک ‹خانەام را دزد زد: دز دای لە مالم›.

دزد گرفتن: دزگـرتن؛ دزگێرتـەی؛ قۆڵـبەس کردنی دز.

دزد[2]: صفت. دز؛ خاوەن هۆگرەتی بە دزیکردن ‹شاگرد دزد بـە درد مـن نمـیخـورد: شـاگردی دز بـە کەلکی من نایە›. هەروەها: **دزد بودن؛ دزد شدن**

دزدافشار / dozdafšār/: اسم. [نامتداول] دزدەسەک؛ دزدەستەک؛ شەریکەدز؛ دەسکیس؛ هاریکاری دز.

دزدانه[1] / dozdāne/: صفت. بە دزیەوە؛ بـە دزی؛ نهێنی؛ لە ژێرەوە؛ پەنامەکی وەکـوو دزان ‹نگاه دزدانه: ڕوانینی بە دزیەوە›.

دزدانه[2]: قید. بە دزیـەوە؛ بێـدزی؛ وە دزیەکـەو؛ بێدزهی؛ بە نهێنی؛ ب دزیڤە؛ بەبێ ئاوڕدانـەوە و ئاگاداری دیترانەوە ‹دزدانه سرک کـشیدم ببینـم چـه خبر است: بە دزیەوە ڕوانیم بزانم چ باسە›.

دزدبازار / dozdbāzār/: اسم. دزخانـە؛ دزبـازاڕ؛ شارەدز؛ جێگایەک کە دزی زۆری لێیە.

دزدکی / dozdakî/: قید. بە دزیەوە؛ بـە دزەدز؛ بێدزی؛ بـێدزەی؛ بـە دزیەکـەوە؛ وە دزیکـەو؛ خنـز؛ بە نهێنی؛ لە بنەوە ‹دزدکی از پنجـره نگـاه کردم: بە دزیەوە لە پەنجەرەکەوە ڕوانیم›.

دزدگاه / dozdgāh ، ـها/: اسم. دزکۆشـکە؛ دزکۆژگـە؛ مۆڵـەدز؛ کولانـەدز؛ مـەکۆی دزان؛ جێگای کۆوە بـوونی دزان ‹محلەی مـا شـده بـود دزدگاه: گەڕەکی مە ببووە دزکۆشکە›.

دزدگیر / dozdgîr ، ـها/: اسم. دزگـیر؛ دزگـر؛ ئامێرێکی کارەبـایی یـان ئیلکترۆنیکـی کـە بـۆ بەرگری لە دزی دادەنرێ و بـە زریکانـدن یـان ڕۆشن کردنی چرا هاتنی کـەس یـان کەسـانێ تازە خەبـەر دەدا ‹دزدگیـر را از کـار انداختـه بودنـد: دزگیرەکەیان لە کار خستبوو›.

دزدی[1] / dozdî ، ـها/: اسم. دزی؛ چرپ؛ تالان و بـڕۆ؛ کارەڕەهـاتی بـردنی مالـی دیتـران بـەبێ ئاگاداریان.

◘ **دزدی ادبـی**: دزی وێژەیـی؛ دزی ئـەدەبی؛ کارەڕەهاتی بلاوکردنەوەی نووسراوەی دیتران بە ناوی خۆوە.

دزدی دریایی: دزی دەریایی؛ دەریاگری.

دزدی هوایی: فڕۆکەڕفێنی؛ فڕۆکەدزی.

◘ **دزدی رفتن**: چوون بۆ دزی؛ بۆ دزی ڕۆیشتن ‹رفته بود دزدی، گیر افتـاد: چووبوو بۆ دزی، وەگـیر کەوت›.

دزدی کردن: دزیکردن؛ دزیکەردەی.

دزدی[2]: صـفت. دزیـەتی؛ دزی؛ دزراو ‹رادیـوی دزدی خریده بود: ڕادیۆی دزیەتی کڕیبوو›.

دزدیدن / dozdîdan/: مصدر. متعدی. // **دزدیدی:**

دزیت؛ **می‌دزدی:** دەدزی؛ **بِدزد:** بدزە// ١. دزین؛ دزیەی؛ ڕواکانن؛ چرپانن؛ شتێک بە نهێنی بۆ خۆ بردن ‹مال کسی را دزدیدن: ماڵی کەسێک دزین› ٢. *[مجازی، گفتاری]* دزینەوە؛ ئەوەدزیەی؛ دزیەیوە؛ پەنادان؛ شاردنەوە؛ حەشاردان؛ لادان و پەنادانی خۆ یان ئەندامێکی لەش بۆ نەبینران و خۆ پاراستن ‹سرت را بدزد: سەرت بدزەوە›. هەروەها: **دزدیدنی**

■ صفت مفعولی: **دزدیده** (دزراو)/ مصدر منفی: **نَدزدیدن** (نەدزین)

دزدیده[1] / dozdîde/: *صفت. [گفتاری]* بە دزیەوە؛ بێ‌دزی؛ وە دزیکەو؛ نهێنی ‹نگاه دزدیده: ڕوانینی بە دزیەوە›.

دزدیده[2]: *قید. [گفتاری]* بە دزیەوە؛ بێ‌دزی؛ بێ‌دزەی؛ وە دزیکەو؛ بە نهێنی؛ بەبێ سەرنج و ئاگاداری دیترانەوە ‹دزدیده رفتن: بە دزیەوە ڕۆیشتن›.

دزمتر / dozmetr ، ـها/: [فرانسوی]/*اسم.* دۆزمیتر؛ دۆزیمیتر؛ ئامێری پێوانی ڕادەی لێدانی پرشنگی ناوکەیی لە مرۆڤ یان شتێک لە ماوەیەکی دیاریکراودا: **دُزیمتر**

دزنفکته / dezanfekte/: [فرانسوی] *صفت.* ١. پاکژکراو؛ پاقژکراو؛ خاوێن‌کراوە؛ دژگەنی‌کراو ٢. *ـها/[مجازی، تعریض]* وەسواس؛ سوور و دڵدانەمەزراو لە سەر خاوێنی ‹خیلی دزنفکته تشریف دارید: زۆر وەسواسی›.

دزیمتر / dozîmetr/: [فرانسوی] ☜ **دُزمتر**

دژ / dej ، ـها/: [از کردی]/*اسم.* دژ؛ دوژ؛ کەلەهـ ؛ کەلەمە؛ کرۆکە؛ کەلات؛ قەڵا؛ خانووبەرەیێک بە جێگا و کەلپەلی پێویست بۆ مانەوەی هێزی چەکداری و بە تایبەتمەندی بەرگری لە هێرشی دوژمن.

دژ ـ / doj, dej/: *پیشوند.* دژـ ؛ بەدـ ؛ خراپ ‹دژآهنگ؛ دژخیم: دژئاهەنگ؛ دژهێم›.

دژآهنگ / dojāhang/: *صفت. [ادبی]* ١. دەنگ‌ناخۆش؛ دژئاهەنگ؛ خاوەن دەنگی قۆڕ ٢. دڵ‌پیس؛ خاوەن دەروون و نیەتی خراپ.

دژبان / dejbān ، ـها؛ ـان/: [از کردی/ فارسی]/*اسم.* دژوان؛ دژبان؛ دژدار؛ داژدار؛ قەڵادار؛ قەڵاتەوان.

دژبانی / dejbānî ، ـها/: [از کردی/ فارسی]/*اسم.* دژوانی؛ دژبانی: ١. مەزرینگەیەک لە ئەرتەش بۆ چاودێری کرداری سەربازان و بەڕێوەبردنی قانوون لە هێزی چەکداریدا ٢. قەڵاتەداری؛ قەڵاتەوانی؛ دژداری؛ کاری دژبان.

دژپیه / dojpîh/: *اسم.* لۆبەز؛ لکی چەوری کە لە بەشێکی جەستەدا دەردێت: **دُشپل**

دژخیم / dejxîm ، ـها؛ ـان/: [از کردی]/*اسم. [ادبی]* ١. جەلاو؛ جەلاد؛ کەسێ کە ئیعدامیگەل دەکوژێ ٢. *[مجازی]* دژهێم؛ کەسێ کە زۆر بێ‌بەزەیی و ئازاردەرە ‹او یک دژخیم به تمام معنی بود: دژهیمێکی بەڕاستی بوو› ✻ **جلاد**

دژم / dojam, dejam/: *صفت. [ادبی]* ١. گرژم؛ گرژ؛ چرچە؛ تووڕە و زیز ‹چهره‌ای دژم داشت: نژمێکی گژمی بوو› ٢. تووڕە؛ گرگین ٣. *[مجازی]* نالەبار؛ نابار؛ خراپ؛ ناساز؛ بەد ‹روزگار دژم: ڕۆژگاری نالەبار› ٤. *[مجازی]* ژاکاو؛ پەژمراو؛ دەژیا.

دسامبر / desām(b)r/: [فرانسوی]/*اسم.* دیسامبر؛ کانوونی یەکەم؛ دوایین مانگی ساڵی زایینی کە ٣١ ڕۆژە و لە ١٠ی سەرماوەزەوە دەس پێدەکا.

دسایس / dasāyes/: [عربی] جمعِ ☜ **دسیسه**

دسپوتیزم / despotîzm/: [فرانسوی] ☜ **دِسپُوتیسم**

دسپوتیسم / despotîsm/: [فرانسوی]/*اسم.* حکوومەتی ملهوڕانە؛ حکوومەتی زۆرەملانە: **دسپوتیزم**

دست / dast ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ١. دەست؛ دەس؛ لەپ؛ ئەندامی بەرووی زۆرتری گوهانداران، بەتایبەت مرۆڤ، کە لە باهۆ، ئانیشک، مەچەک و لەپ و قامکان پێکهاتووە ٢. *[گفتاری]* دەست؛

دەس؛ لا؛ سۆ؛ لایەن ‹دست راست: دەستی ڕاست› ۳. دەست؛ دەس؛ کۆمەڵەیەکی تەواو لە شتێک ‹یک دست میز و صندلی: دەستێ مێز و سەندەڵی› ٤. دەست؛ دەس؛ سەرە؛ گە؛ جار؛ ڕا؛ کەڕەت ‹سە دست بازی کردیم؛ دو دست سرم را شستم: سێ دەست کایەمان کرد؛ دوو دەس سەرم شت› ٥. دەستە؛ دەسە؛ جۆر؛ چەشن ‹از این دست آدمها همە جا پیدا می‌شود: لەم دەستە بنیادەمانە لە هەموو جێگایەکدا هەیە› ٦. دەست؛ دەس؛ دارایی و خاوەنداریەتی ‹در دست داشتن: لە دەستدا بوون› ۷. *[مجازی]* دەست؛ دەس؛ بەشداری ‹توی این کار دست دارد: لەم کارەدا دەستی هەیە› ۸. یەکەی ژماردنی هەندێک شت (وەک جلوبەرگ، بڕێک لە چێشتان، ساختومان، پەلەوەران، بەتایبەت پەلەوەرانی ڕاوکەر) ۹. *[مجازی، گفتاری]* یار؛ یاوەر.

⊡ **دست آخر**: دەرئەنجام؛ دەرەنجام؛ سەرەنجام؛ ئاخری؛ دوایی؛ دواخری؛ دمایی؛ ئاخرجار؛ دواجار؛ جاری ئاخر ‹دست آخر داداشم برندە شد: دەرئەنجام کاکم بردیەوە›.

دست از پا درازتر: *[مجازی]* دەس لە پێ درێژتر؛ دەست لە گونان درێژتر؛ دەم لە پووش؛ سەرنەکەوتوو؛ ناکام ‹دست از پا درازتر برگشت و گفت، نانوایی بستە بود: دەست لە پێ درێژتر گەڕایەوە و گوتی، نانەواخانە بەسرابوو›.

دست اول ☜ **دست‌اول**

دست بالا ☜ **دست‌بالا**

دست برقضا: بە هەڵکەوت؛ وە هەڵکەفت؛ بە ڕێکەوت؛ خۆوبەختی.

دست بەنقد ☜ **دست‌بەنقد**

دست چپ: دەستی چەپ؛ دەس چەپ:
۱. دەستێ کە لە لای چەپی جەستەوەیە
۲. لای چەپ؛ دەسوو چەپی.

دست چپی: ۱. دەستی چەپی؛ دەس چەپی؛ ئەوەی کە لە لای چەپەوەیە ۲. *[سیاسی]* لانەخواز؛ چەپخواز؛ خوازیاری ئاڵوگۆڕ لە پێوەندی و بنەماگەلی کۆمەڵایەتی بە قازانجی کۆمای خەڵک و ئازادی زۆرتریان.

دست خالی: دەستی خاڵی؛ دەس خاڵی؛ دەسی هاڵی؛ بەبێ پارە و ئامێری پێویست ‹آن خانە را با دست خالی ساخت: ئەو ماڵەی بە دەستی خاڵی کردەوە›.

دستِ دوم ☜ **دست‌دوم**

دست راست: دەستی ڕاست؛ دەس ڕاس:
۱. دەستێ کە لە لای ڕاستی جەستەوەیە
۲. لای ڕاست؛ دەسوو ڕاسی.

دست راستی: *[سیاست]* پاوانخواز؛ لایەنگری ڕاگرتنی پێوەندی و بنەماگەلی کۆمەڵایەتی کۆن یا گەڕانەوە بۆ سەر ئەوانە.

دستِ کم ☜ **دست‌کم**

⊡ **دست آوردن**: باش هێنان؛ دەستی باش هێنان؛ خاس هاوردن؛ لە کایەی وەرەقاندا دەستێکی باش بۆ هاتن.

دست از آستین درآوردن: *[ادبی]* قۆڵ هەڵماڵین؛ خۆ لێ هەڵکردن؛ ئامادەیی، دەرفەت یان ئازایی بۆکارێ پەیدا کردن.

دست از پا خطا نکردن: *[کنایی]* موو نەپساندن؛ لە پێستی خۆدا نەجوولان؛ پا لار دانەنان؛ هیچ کارێکی خراپ نەکردن ‹بعد از آن دیگر دست از پا خطا نمی‌کرد: دوای ئەوە ئیتر پای لاری دانەدەنا›.

دست از جان شستن: *[مجازی]* دەست لە گیان بەردان؛ دەس لە گیان داشۆردن؛ گاندێ کەوتش؛ ئامادەی مەرگ بوون ‹دست از جان شست و خودش را بە پایین پرتاب کرد: دەستی لە گیانی بەردا و خۆی خستە خوارەوە›.

دست از چیزی شستن: *[مجازی]* دەست لە شتێ بەردان؛ دەس لە شتێ داشۆردن؛ هیواداری بە شتێک نەمان و بە دوویدا نەچوون.

دست از چیزی کشیدن: *[کنایی]* دەس لە شتێ بەردان؛ دەست لە شتێک کێشانەوە؛ دەس لە شتێ کێشان؛ وێڵ کردن ‹دست از کار کشید: دەسی لە کار بەردا›.

دست از سر کسی برداشتن: *[کنایی]* لە کوڵ کەسێک بوونەوە؛ لە مل کەسێ بووونەوە؛ واز لە کەسێ هێنان؛ دەس هەڵگرتن لە ئازاری کەسێک ‹دست از سر برادرت بردار: لە کوڵ براکەت ببەوە›.

دست افشاندن: *[ادبی]* دەست ڕاتڵەکاندن؛ دەست تەکان‌دان؛ دەست ڕاوەشاندن؛ دەس/ دەست هەڵتەکاندن: ١. بە نیشانەی خۆشی دەست نیشاندان ٢. دەست ڕاداشتن؛ بە نیشانەی بە جێ هێشتنی شتێک، دەست تەکان دان.

دست انداختن: ١. *[مجازی]* سەر نانە سەر؛ کردنە گەپجاڕ ‹بچه‌ها آزاد را دست انداخته بودند: کوڕەکان سەریان نابووە سەر ئازاد› ٢. دەستدرێژی کردن؛ لە دووی بە دەسهێنانی شتێکەوە بوون ٣. دەست خستنە دەور شتێ؛ دەست بۆ شتێک بردن؛ دەست بۆ شتێک درێژکردنەوە یان لە سەر دانان ‹دست انداختم دور گردنش: دەستم خستە دەوری ملی›.

دست بالا را گرفتن ☜ **دست‌بالا**

دست بالا کردن: *[کنایی]* قۆڵ هەڵماڵین؛ قۆڵ لێ‌هەڵماڵین؛ چۆڵێ هۆرکەردەی؛ ئامادە بوون بۆ ئەنجامدانی کارێک ‹پدر دست بالا کرد و برای آرام زن گرفت: بابە قۆلی هەڵماڵی و ژنی هێنا بۆ ئارام›.

دست بده داشتن ☜ **دست چیزی داشتن**

دست بردار نبودن: *[مجازی]* دەس هەڵگیر نەبوون؛ دەس‌بەردار نەبوون؛ دەس/ دەست هەڵنەگرتن؛ سوور بوون؛ شێلگیر بوون؛ پێ‌داگر بوون لە سەر کارێک ‹اصرار می‌کرد و دست‌بردار نبود: پێکۆڵی دەکرد و دەس‌هەڵگیر نەدەبوو›.

دست برداشتن: *[کنایی]* واز هێنان؛ واز ئانین؛ واز هاوردن؛ واز ئاردەی؛ دەس هەڵگرتن؛ دەس/ دەست لێ‌هەڵگرتن؛ لێ‌گەڕان؛ دەس ئاسەی؛ هلیان؛ لە شتێ یان کارێک چاو پۆشین ‹دیگر از عیاشی دست برداشت: ئیتر وازی لە هەڵەیی هێنا›.

دست بردن: ١. دەست لێدان؛ دەست تێ‌بردن؛ بەبێ پرس یان مافێک لە کارێ یان شتێک دەست تێوەردان ‹تو حق نداشتی در نوشتەی من دست ببری: نەدەبوو نووسراوەکەم دەست لێ بدەی› ٢. دەس/ دەست بردن؛ دەس بەردەی؛ دەس بۆ بەرەوە بردن ‹دست بُرد و یک سیب برداشت: دەستی برد و سێوێکی هەڵگرت› ٣. *[قدیمی]* دەس/ دەست بردن؛ بردنەوە لە کایەدا.

دست بر سر کوفتن: *[کنایی، ادبی]* دانە سەردا؛ ئازیەتباری کردن؛ تازیەباری کردن.

دست بزن داشتن ☜ **دست چیزی داشتن**

دست بگیر داشتن ☜ **دست چیزی داشتن**

دست به آب رساندن ☜ **دست به آب**

دست به پشت نرفتن: *[کنایی]* دەست بە شوێنەوە نەبوون؛ دەست لە دوای خۆدا نەهاتن؛ دەست بۆ دوای خۆ نەچوون؛ درگا نەبستن ‹داداش! می‌بینی که هوا سرد است، مگر دست به پشتت نمی‌رود؟ در را ببند!: کاکە! دەزانی ساردە، مەگەر دەستت بە شوێنتەوە نیە؟ دەرکەکە بدەوە!›.

دست به ترکیب چیزی نزدن: دەست لە شتێک نەدان؛ دەست نەبردن بۆ شتێک؛ دەس بە شتێکەوە نەدان؛ دەس بە چێوێویەوە نەدەی؛ هیچ گۆڕانێ بە سەردا نەهێنان؛ نەگۆڕانی شتێ.

دست به جایی بند نبودن: *[کنایی]* دەست نەگەیشتن بە کەس یان شتێک؛ دەست بە

جێگایێکەوە گیر نەبوون ‹اگر می‌رفت، دیگر دست من به جایی بند نبود: ئەگەر بڕۆیشتبا دەستم بە هیچ کوێیەک نەدەگەیشت›: **دست به عرب و عجم بند نبودن**

دست به جیب بردن: */کنایی/* دەست بە گیرفاندا کردن؛ دەس کردنە گیرفانا؛ دەس پەی پاخەڵێ بەردەی؛ خەرج کردن.

دست به جیب بودن: */کنایی/* ۱. دەست بە دەم گەیشتن؛ خاوەن داهات بوون ۲. دەست و دڵباز بوون؛ دەست نەقووچاو بوون؛ دەست شاش بوون.

دست به چیزی بردن: دەست بۆ شتێک بردن؛ بە دەستەوەگرتن یان بە کار هێنانی شتێک ‹یک ماه است دست به کتاب نبرده‌ام: مانگێکە دەستم بۆ کتێب نەبردووە›.

دست به خون کسی آلودن: */کنایی/* دەست چوونە خوێنی کەسێکدا؛ خوێن کردن؛ کەسێک کوشتن.

دست به دامن کسی شدن: */کنایی/* دەسەوداوێنی کەسێک بوون؛ لە کەسێک یارمەتی خواستن ‹آخرش دست به دامن پدرش شد که برایش ماشین بخرد: ئاخری دەسەو داوێنی بابی بوو ماشێنی بۆ بکڕێت›.

دست به دست دادن: */کنایی/* ۱. دەست لە دەست نان؛ دەست دانە دەستی یەک؛ دەست بە یەکەوە دان؛ بوونە یەکێک؛ هاودەست بوون؛ یەکانگیر بوون ‹باید دست به دست بدهیم و کار کنیم: دەبێ دەست لە دەستی یەک بنێین و کار بکەین› ۲. دەست بە دەست دان؛ دەساودەس کردن؛ دەس وە دەس دان؛ بە دەستی یەکەوە دان ‹بسته‌ها را دست به دست بدهید تا برسد به نفر آخری: بەستەکان دەست بە دەست بدەن تا بگاتە ئاخر کەس› ۳. دەست نانە ناو دەست؛ دەس نیانە ناو دەس؛ دەستی کەسێک خستنە ناو دەستی کەسێکی ترەوە ‹عروس و داماد را دست به دست دادند: دەستی بووک و زاویان نایە ناو دەستی یەک›.

دست به دست شدن/ گشتن: دەست بە دەست بوون/ گەڕان؛ دەساودەس بوون؛ دەس وە دەس بوون؛ لە پێش کەسانی جۆراوجۆردا بوون ‹کتاب آن‌قدر دست به دست شده بود که دیگر جای سالمی نداشت: کتێبەکە ئەوندە دەست بە دەست بووبوو تەواو لە کەرەم کەوتبوو›.

دست به دست کردن: دەساودەس کردن؛ دەست بە دەست کردن؛ دەس وە دەس کردن: ۱. بە دەستی کەسانی جۆراوجۆرەوە دان ۲. */مجازی/* لە دەستێکەوە بە دەستێکی تر دان ۳. */کنایی/* سەبر کردن؛ سەور کردن.

دست به دست هم دادن ☜ **دست به هم دادن ـ۱**

دست به دل کسی گذاشتن: */کنایی/* دەست لە دڵی کەسێک دان؛ دەست لە دەردی کەسێک دان؛ بە دەردی دڵی کەسێک گوێدان ‹دست به دل هر کس بگذاری سر درددلش باز می‌شود: دەست لە دەردی هەر کەسێک بدەی بەری دەردەدڵی دەکرێتەوە›.

دست به دهن بودن: */کنایی/* نان بە دۆ نەگەییشتن؛ نان بە کۆڵی شێرەوە بوون؛ بۆ نانی شەو دامان؛ بە دژواری بژیو پەیدا کردن.

دست به روی کسی بلند کردن: */کنایی/* دەست لە کەسێک بەرزکردنەوە؛ بۆ لێدانی کەسێک دەست هەڵێنان ‹حالا دیگر دست به روی خواهرت بلند می‌کنی؟: ئێستە وات لێهاتووە دەست لە خوشکت بەرز دەکەیەوە؟›.

دست به سر کردن: */کنایی/* دەس بەسەر کردن؛ دەسەسەرکردن؛ گەڕاندنەوە بەبێ وەرامی شیاو.

دست به سر کسی کشیدن: دەست بە سەر کەسێکدا هێنان؛ دەس چێوێویەرە ئاردەی؛

کەسێک نەوازشت‌کردن ‹دست به سر بچه کشید و او را آرام کرد: دەستێکی بە سەر منداڵەکەدا هێنا و هێوری کردەوە›.

دست به سر و روی چیزی کشیدن: *[کنایی]* دەست بە شتێکدا هێنان؛ شتێک تەکووز و ڕێک‌وپێک کردنەوە ‹اگر دست به سر و روی این خانه بکشی، هنوز قابل سکونت است: ئەگەر دەستێک بە ماڵەکەدا بێنی، ئێستاش بۆ ژیان دەشێ›.

دست به سر و گوش کسی کشیدن: *[کنایی]* لاواندنەوە؛ حاواندنەوە؛ لەگەڵ کەسێکدا میهرەبانی کردن.

دست به سیاه و سفید نزدن: *[کنایی]* دەست بۆ ڕەش و سپی نەبردن؛ دەست لە ڕەش و سپی نەدان؛ دەس وە ڕەش و چەرمووەو نەدان؛ پووش و بان پووشەوە نەنیان؛ هیچ کارێک نەکردن ‹تازەعروس تا لنگ ظهر می‌خوابید و بعد هم که بلند می‌شد دست به سیاه و سفید نمی‌زد: تازە بووک تا نیوەڕۆ دەخەوت و پاش هەستانیش دەستی بە ڕەش و سپییەوە نەدەدا›.

دست به سینه ایستادن: *[کنایی]* گوێ‌ڕایەڵ بوون؛ گوێ لە مست بوون؛ بەر فەرمان بوون؛ دەستەونەزەر بوون؛ ئامادەی خزمەت بوون.

دست به عرب و عجمی بند نبودن ☜ **دست به جایی بند نبودن**

دست به عصا راه رفتن: *[کنایی]* دەست پاراستن؛ پا پاراستن؛ بە دەست کوتانەوە چوون؛ بە دەست ترسانەوە چوون؛ پەلە نەکردن؛ بە هۆش و گۆش بوون؛ بە تەگبیرەوە کارکردن ‹فعلاً باید دست به عصا راه رفت تا از این بحران بگذریم: جارێ دەبێ دەست بپارێزین تا لەم قەیرانە تێپەڕین›.

دست به فرار کسی خوب بودن: لە هەڵاتندا ئازا بوون؛ لە دەرچووندا ئازا بوون؛ هەمیشە بۆ دەرچوون تەیار بوون.

دست به فرمان داشتن: *[کنایی]* بە دەست و فەرمان بوون؛ شارەزا بوون لە بەڕێوە بردنی ماشیندا.

دست به قلم داشتن: *[کنایی]* دەست بە قەڵەم بوون؛ نووسەر بوون؛ لێهاتوو و توانا بوون لە نووسیندا.

دست به کار شدن: دەست بە کار بوون؛ دەس/ دەست دانە کار؛ مل پێوەنان بۆ کارێک؛ کارێک دەسپێکردن ‹دست به کار شد و صندلی را درست کرد: دەست بە کار بوو و سەندەڵیەکەی چا کردەوە›.

دست به گریبان شدن: چنگاوش بوون؛ بەرەنگار بوونەوە؛ دەستەویەخە بوون؛ ئاوقای یەک بوون؛ تێک‌گیران؛ گیرانە یەک؛ لێک‌هاڵان؛ پەرەی ڕوە هەنترینیەورە؛ شەڕ کردن: **دست به یقه شدن**

دست به هم دادن: ۱. *[کنایی]* یەک‌گرتن؛ دەست دانە دەستی یەکەوە ‹دست به هم دادند و کار را تمام کردند: بەیەکێ گرت و کارەکەیان کۆتایی پێ‌هێنا›: **دست به دست هم دادن؛ دست به یکی شدن/ کردن** ۲. ☜ **دست دادن**

دست به یقه شدن ☜ **دست به گریبان شدن**

دست به یکی شدن/ کردن ☜ **دست به هم دادن ـ۱**

دست پایین را گرفتن: لانی‌کەم گرتن؛ دەستی خوار گرتن؛ لانی‌کەم دانان ‹تازه او دست پایین را گرفت که این‌قدر شد: تازە لانی‌کەمیشی گرت کە بوو بەوەندە›.

دست پیدا کردن ☜ **دست یافتن**

دست پیش را گرفتن: *[کنایی]* دەست خستنە بەر؛ دەست پێش خستن؛ دەست پێش‌کردن؛ دەس وەڵێ وەسەی؛ پێشدەستی کردن ‹خودش پول را گم کرده، حالا هم دست پیش را می‌گیرد: خۆی پارەکەی ون کردووە ئیسەیش دەس نەخاتە بەر›.

دست پیش کسی دراز کردن: *[کنایی]* دەست لە بەر کەسێک داکێشان؛ دەس پان‌کردنەوە لە بەر کەسێک؛ لە کەسێک شتێک داوا کردن ‹کار کن تا دست پیش مردم دراز نکنی: کار بکە با دەست لە بەر خەڵکی دانەکیشی›.

دست تکدی پیش کسی دراز کردن ☜ **دست گدایی پیش کسی دراز کردن**

دست تنگ بودن ☜ **دست‌تنگ**

دست تنها بودن ☜ **دست‌تنها**[1]

دست جنباندن: *[کنایی]* دەسەواکردن؛ دەس جووڵاندن؛ خۆ هەڵکردن؛ خێراکردن؛ دەس و بردکردن؛ دەسەوە جووڵنەی؛ وەش کەردەی؛ چابک بوون ‹دست بجنبانید! دیر است: دەسەوا بکەن! درەنگە›.

دست چپ و راست خود را نشناختن ☜ **دست راست و چپ خود را نشناختن**

دست چرب خود را به سر کسی کشیدن: *[کنایی]* خێر دانەوە بۆ کەسێ؛ خێر بۆ کەسێ دانەوە؛ بەهرە بە کەسێک گەیاندن ‹بلکه دست چربش را به سر ما هم بکشد: بەشکوو خێریکیش بو ئیمە بداتەوە›.

دست چیزی داشتن: *[مجازی]* دەس/ دەستی شتێک هەبوون؛ لە کارێکدا لێهاتوو بوون: **دست بده داشتن**

دست خود را رو کردن: *[کنایی]* مشتی خۆ کردنەوە؛ خۆ دەرخستن؛ پیلانی کارێک (بەتایبەت فریو و تەڵەکە)ی خۆ دەرخستن ‹مجبور شد دست خود را رو کند و بگوید که کارش قاچاق اسلحه است: ناچار بوو مشتی خوی بکاتەوە و بێژێ کە کاری قاچاغی چەکە›.

دست خوردن: دەس لێدران؛ بەبێ خەبەری خاوەنی دەست لە شتێ وەردان ‹کیفش دست خورده و پولهایش سر جایش نیست: کیفەکەی دەستی لێ‌دراوە و پوولەکەی نەماوە›.

دست دادن: دەس دان: ۱. *[مجازی]* هەل یان دەرفەتێک ڕەخسان ۲. دەست و مشتاخ کردن؛ دەسەوەدەی؛ تۆقە/ تەوقەکردن؛ مچڕاندن؛ مچڕین؛ بە بۆنەی خێر هاتن یان لە ڕووی دۆستایەتیەوە دەستی کەسێک گرتن یان گوشین ‹دست دادیم و روبوسی کردیم: دەستمان دا و ماچ و مووچمان کرد›: **دست به هم دادن**

دست داشتن: *[کنایی]* ۱. دەست تێدا بوون ‹سارا هم در آن ماجرا دست داشت: ئەو ڕووداوە ساراش دەستی تێدا هەبوو› ۲. کارامە بوون؛ لێهاتوو بوون ‹در نجاری هم دست داشت: لە نەجاریشدا کارامە بوو› ۳. هاوکار بوون؛ هاودەس و یاریدەر بوون.

دست دراز کردن: ۱. ☜ **دست‌درازی** ۲. دەست/ دەس داکێشان؛ دەس کێشان؛ دەست درێژکردنەوە ‹دست دراز کردم استکان را بردارم: دەستم داکیشا پیاڵەکە هەڵگرم›.

دست در بغل بودن: *[کنایی]* دەسەپاچە بوون؛ ئەرک و کاری خۆ نەزانین.

دست درد نکردن: *[کنایی]* دەس/ دەست خۆش بوون؛ دەس وەش بییەی؛ دەس نەیێشان؛ دەس نەڕێزای؛ وتەیەک بۆ پێزانین بە کاری کەسێک ‹دستش درد نکند، زحمت کشید پایەی میز را برایمان درست کرد: دەستی خۆش بی، زەحمەتی کێشا و پایەی مێزەکەی بۆ چا کردینەوە›.

دست در یک کاسه داشتن ☜ **دست کسی با کسی در یک کاسه بودن**

دست ـ دست کردن: *[کنایی]* دەسی ـ دەسی کردن؛ دەساودەس کردن؛ دێرکردن ‹آن‌قدر دست ـ دست کردی که دیر شد: هێندە دەسی ـ دەسیت کرد کەوتە دێر›.

دست راست و چپ خود را نشناختن: *[کنایی]* دەستی ڕاست و چەپی خۆ نەناسین؛ گون خۆ و گێزەر لێک نەکردنەوە؛ وەکوو منداڵێکی

چکۆلە لە دنیا بێخەبەر بوون ‹تو هنوز دست راست و چپت را نشناختەای، ادعای مردی می‌کنی: تۆ هێشتا دەستی ڕاست و چەپت ناناسی، خوازەی پیاوەتیتە›: **دست چپ و راست خود را نشناختن**

دست رد به سینەی کسی زدن: *[کنایی]* دەست بە ڕووی کەسێکەوە نان؛ دەستی کەسێک دانە دواوە؛ داخوازی کەسێک قەبووڵ نەکردن.

دست روی چیزی گذاشتن: *[کنایی]* خۆ بەسەر شتێکدا سەپاندن/ داسەپاندن؛ دەست نانە سەر شتێک؛ خۆ بە خاوەنی شتێک دانان یان حەول دان بۆ داگیرکردنی ‹دولت دست گذاشت روی زمینهای بایر: دەوڵەت حەوی بە سەر زەوینگەلی بەیاردا سەپاند›.

دست روی دست گذاشتن: *[کنایی]* دەست لە سەر دەست دانان؛ پاڵ دانەوە؛ کارێ نەکردن و هیوادار بوون ‹آن‌قدر دست روی دست گذاشت که دیگر وقتش گذشت: ئەوندە دەستی لە سەر دەست دانا کە کاتی بە سەر چوو›.

دست زدن: دەست لێدان؛ دەس دە ونەی؛ دەس ئەنەدەی: ۱. دەست پێوەدان؛ دەس پێوە تەقاندن ‹دست نزن، داغ است: دەستی لی مەدە، داخە› ۲. *[مجازی]* گۆڕانکاری بە چەندیەتی و چۆنیەتی دان ‹کسی به این پولها دست زده؟: کەسێ دەستی لەم دراوە داوە؟› ۳. دەس پێوەدان؛ جێبەجێ کردن ‹دست نزن، بگذار همین جا باشد: دەستی لی مەدە، بیهێڵە با هەر لێرە بێ› ٤. *[گفتاری]* چەپڵە لێدان؛ چەپ تەقاندن؛ چەپڵەکوەی ‹دست بزنید، عروس می‌خواهد برقصد: دەست لیدەن، بووک دەیەوێ هەڵپەڕێ›.

دست زیاد بودن: *[کنایی]* دەس زۆر بوون؛ لە پیشەیەکدا هەڤبەر زۆر بوون ‹امروز در صنعت پلاستیک دست زیاد است و مشتری کم: ئەورۆکە لە پیشەی پلاستیکدا دەس زورە و کڕیار کەم›.

هەروەها: **دست زیاد شدن**

دست زیر بال کسی گرفتن/ کردن ☜ **زیر بال کسی را گرفتن، زیر**

دست سبک داشتن ☜ **دست کسی سبک بودن**

دست سنگین داشتن ☜ **دست کسی سنگن بودن**

دست شمر/ شیطان را از پشت بستن ☜ **دست کسی را از پشت بستن**

دست کردن: دەست‌کردن؛ دەس کەردەی؛ دەست بردن بۆ شوێنێک یان بە کارێکەوە هەڵپێچان ‹دست کرد توی جیبش و پول درآورد: دەستی کرد بە گیرفانیدا و پووڵی دەرهێنا›.

دست کسی از چیزی کوتاه بودن: *[مجازی]* دەستی کەسێک لە شتێک بڕان؛ دەس کەسێ بە چتێک نەگەیین؛ لە بەردەست نەبوونی ئەو شتە بۆ ئەو کەسە ‹حالا که دست پدرت از دنیا کوتاه است: ئێستا کە دەستی بابت لە دنیا براوە›. هەروەها: **دست کسی از چیزی کوتاه شدن**

دست کسی با کسی در یک کاسه بودن: *[کنایی]* سەریان لە ئاخوڕێکدا بوون؛ لەگەڵ کەسێکدا هاوپیاڵە بوون/ هاودەس بوون؛ لەیەڵ کەسێک لە کارێدا (زۆرتر ناڕەوا) شەریک بوون ‹اینجا وکیل و وزیر دستشان توی یک کاسه است: لێرەدا نوێنەر و وەزیر سەریان لە ئاخوڕیکدایە›: **دست در یک کاسه بودن**

دست کسی باز بودن: *[کنایی]* دەستی کەسێک ئاوەڵا بوون؛ دەس کەسێ باز بوون؛ بۆ کەسێ لوان؛ بۆ کەسێ دەس دان؛ هەل و دەرفەتی پێویست بۆ کەسێک لەمەڕ کارێکەوە هەبوون ‹دست او باز است و می‌تواند هر کاری برایت بکند: دەستی ئاوەڵایە و دەتوانێ هەموو کارێکت بۆ بکا›.

دست کسی بر کت نداشتن: *[مجازی]* دەستی

کەسێک بێ‌پیت بوون؛ لە کەسێکەوە بە دیتری قازانج نەگەییشتن ‹یعنی دست من برکت ندارد؟: یانێ دەستی من بێ پیتە؟›.

دست کسی بسته بودن: *[کنایی]* دەستی کەسێک بەسران؛ بێ‌دەسەلات بوونی کەسێک لەمەڕ کارێکەوە یان بەگشتی نەبوونی هەل یان توانایی ئەنجامدانی کارێک ‹دستم من برای استخدام بسته است: دەستم بۆ دامەزران بەسراوە›.

دست کسی بند بودن: دەستی کەسێک گیران؛ دەسوو یۆی گیریەی/ گیریای؛ دەستی کەسێک بە کارێکەوە گیر بوون؛ شتێک لە دەستدا بوون یان خەریکی کارێک بوون ‹دستم بند است، در را باز کن: دەستم گیراوە، درگاکە وەکە›.

دست کسی بودن: لە دەستی کەسێکدا بوون؛ وە دەس کەسێ بوون؛ بە کەسێ بوون ‹این کار دست من نیست: ئەم کارە لە دەستی مندا نییە›.

دست کسی به/ توی جیبش نرفتن: *[کنایی]* ئاو لە دەستی کەسێک نەتکین؛ دانەی گاڵ لە دەستی کەسێک نەوەرین؛ دەستی کەسێ قووچاو بوون؛ ڕژد بوون؛ قرسیچم بوون.
هەروەها: **دست کسی به/ توی جیبش رفتن**

دست کسی به خون آلوده بودن: *[کنایی]* دەس کەسێ بە خوێنەوە تلان؛ بکوژ بوونی کەسێک.

دست کسی به دهنش رسیدن: *[کنایی]* دەستی کەسێک بە دەمی گەییشتن؛ خاوەن داهات و توانا بۆ ڕابردنی ژین هەبوون ‹شکر خدا دستشان به دهنشان می‌رسد: شوکور بۆ خوا دەستیان دەگاتە دەمیان›.

دست کسی توی جیب خودش بودن: *[کنایی]* دەستی کەسێ لە گیرفانی خۆیدا بوون؛ دەستی کەسێک بە دەم خۆوە بوون؛ خاوەن دەسهات و توانایی بۆ سەر بردنی ژیان بوون ‹برای خودش کار می‌کند و دستش به جیب خودش است: بۆ خۆی کاری دەکا و دەستی لە گیرفانی خویدایە›.

دست کسی چسب داشتن: *[مجازی]* دەستی کەسێک لار بوون؛ دەستی کەسێک گێڕ بوون؛ دز و نادرووس بوون ‹مواظب باش دست یارو چسب دارد: ئاگادار بە دەستی ئەو کابرایە لارە›.

دست کسی دراز بودن: *[کنایی]* دەستی کەسێک داکێشراو بوون؛ ئاتاج بوون؛ نیازمەند بوونی کەسێک ‹دست او دایم پیش مردم دراز است: دەستی هەمیشە بۆ خەڵک داکیشراوە›.

دست کسی در کار بودن: *[کنایی]* دەستی کەسێک دەکارێکدا بوون؛ کارێک دەستی کەسێکی تێدا بوون؛ دەستی کەسێک لە ناو کارێکدا بوون؛ دەستێوەردانی ئەو کەسە ‹می‌گویند دست بازاریها در کار است: دەڵێن دەستی بازاریانی تیدایە›.

دست کسی را از پشت بستن: *[کنایی]* کەسێک بۆڕ دان؛ لێهاتووتر بوون لە کەسێک.
هەروەها: **دست شمر/ شیطان را از پشت بستن**

دست کسی را از جایی/ چیزی کوتاه کردن: *[مجازی]* پێش لە کەسێک برینەوە؛ دەستی کەسێ لە شوێنێ/ شتێ برین.

دست کسی را باز گذاشتن: *[کنایی]* بەر بۆ کەسێک شل کردن؛ دەرفەت دان بە کەسێک لە کارێکدا ‹دست او را در مصرف بودجه باز گذاشته‌اند: بۆ خەرج‌کردنی بووجە بەریان بۆ شل کردووە›.

دست کسی را برگرداندن ☜ **دست کسی را رد کردن**

دست کسی را بستن: *[کنایی]* دەستی کەسێک بەستن/ بەستنەوە؛ هەل و دەرفەتی کارکردن لە کەسێک گرتن ‹قانون دست مرا بسته است و

نمی‌توانم به تو وام بدهم: قانوون دەستی بەستووم و ناتوانم وامت پێبدەم›.

دست کسی را بند کردن: *[کنایی]* کەسێک لە سەر کارێک دانان؛ دەس کەسێ بەن کردن؛ دەستی کەسێک لە کارێکدا گیردان ‹اگر می‌توانی دست آزاد را هم بند کن: ئەگەر دەتوانی ئازادیش لە سەر کاری دابنێ›.

دست کسی را بوسیدن: *[کنایی]* ۱. بە کەسێک بوون؛ نیازمەندی یارمەتی کەسێک بوون ‹تعمیر پایەی میز دست تو را می‌بوسد: چاکردنەوەی پایەی مێزەکە بە تۆیە› ۲. نیشاندانی بچووکی و خاکەساری لە بەرامبەر کەسێکەوە.

دست کسی را پس زدن ☜ **دست کسی را رد کردن**

دست کسی را توی پوست گردو گذاشتن: *[مجازی]* دەستی کەسێ نانە کاسە؛ دەست و پێی کەسێک بەستنەوە؛ هەلی کارێک لە کەسێک گرتن ‹پدر عروس دست داماد را توی پوست گردو گذاشته بود: بابی بووک دەست و پێی زاوای بەستبووە›.

دست کسی را توی حنا گذاشتن: *[کنایی]* دەستی کەسێک بە زاخدا/ بە ڕۆنی داخا کردن؛ زاخ بۆ کەسێ تاواندنەوە؛ کەسێک تووشیاری گیر و گرفتێک کردن ‹پول را سر وقت نداد و دست مرا توی حنا گذاشت: پارەکەی لە کاتی خۆیدا نەدا و دەستی منی کرد بە زاخدا›.

دست کسی را خواندن: *[مجازی]* ناو مشتی کەسێ خوێندنەوە؛ ناو چاوی کەسێک خوێندنەوە؛ بە مەبەست و پیلانی داهاتووی کەسێک زانین ‹دیگر دست او را خوانده بودم و می‌دانستم چه نقشه‌ای دارد: ئیتر ناو مشتیم خوێندبووەوە و ئەمزانی چ پیلانێکی لە ژێر سەردایە›.

دست کسی را رد کردن: بە سەر کەسێکدا دانەوە؛ دەس کەسێ دانە دواوە؛ ئەوەی کە کەسێک بیدا لێی وەرنەگرتن: **دست کسی را برگرداندن؛ دست کسی را پس زدن**

دست کسی را گرفتن: *[کنایی]* پشتی کەسێک گرتن؛ دەسوو یۆی گێرتەی؛ یارمەتی بە کەسێک گەیاندن ‹وقتی احتیاج داشت دستش را گرفتی؟: لە کاتی نیازیدا پشت گرت؟›.

دست کسی رسیدن: ۱. ☜ **بە دست کسی رسیدن** ۲. دەستی کەسێک گەییشتن؛ دەس کەسێ گەیین؛ دەسوو یۆی یاوەی/ یاوای؛ هەل یان دەسرەس هەبوون ‹اگر دست من بە آنجا می‌رسید پاکش می‌کردم: ئەگەر دەستم بەوێ دەگەییشت پاکم دەکردەوە›.

دست کسی رو شدن: *[کنایی]* پەتەی کەسێک کەوتنە سەر ئاو؛ دەستی کەسێ ڕوو بوون؛ مشتی کەسێ کرانەوە؛ فێلی کەسێک دەرکەوتن ‹آخرش دست حسابدار رو شد: سەرەنجام پەتەی حەساودار کەوتە سەر ئاو›.

دست کسی زیر سر دیگری بودن: *[کنایی]* دەستی کەسێک بە سەر کەسێکی ترەوە بوون؛ لە هەل و دەرفەت و توانای کەسێک، کەسێکی تریش بەهرەدار بوون.

دست کسی زیر سنگ بودن: *[کنایی]* ڕۆژی کەسێک لە جێگایەکی خراپ ئاوا بوون؛ کەسێک تووشیار بوون؛ تووشی گێچەڵ بوونی کەسێک؛ گیر خواردن؛ مزەوەن بوون ‹آن روز کە دست من زیر سنگ بود، کمکم کردی؟: لەو ڕۆژەدا کە ڕۆژی من لە جێگایەکی خراپ ئاوا ببو، یارمەتیت دام؟›.

دست کسی سبک بودن: *[مجازی]* دەستی کەسێک سووک بوون؛ بە پیت بوون؛ خاوەن دەستێکی قازانجدەر و بەهرەدار هەبوون ‹دست آزاد سبک است، امروز کاسبی خوب می‌شود: دەستی ئازاد سووکە، ئەورۆ بازاڕ باش دەبێ›: **دست سبک داشتن**

دست کسی سنگین بودن: دەستی کەسێک

قورس بوون: ۱. خاوەن دەستی بە هێز و توانا بوون ۲. *[مجازی]* خاوەن دەستی زیاندەر هەبوون ‹کسی کە این پیراهن را برید دستش سنگین بود و الآن دو ماە است هنوز تمامش نکردەام: کەسێ کە ئەم کراسەی بڕی دەستی قورس بوو، ئەوا دوو مانگە تەواوم نەکردووە› * **دست سنگین داشتن**

دست کسی کج بودن: *[کنایی]* دەستی کەسێک لار بوون؛ دەست کەسێ پیس بوون؛ نادرووس و دز بوون ‹دست صندوقدار کج بود، بیرونش کردند: دەسی دەخلدارەکە لار بوو، دەریان کرد›.

دست کسی/ چیزی ماندن: بە دەس کەسێ/ شتێکەوە گیر خواردن؛ بە دەستی کەسێ/ شتێکەوە دامان؛ لە کەسێ یان شتێ ماندوو و قەڵس بوون ‹ماندەام دست این همسایەی نفهم: بە دەس ئەم دراوسێ ناحاڵیەوە گیرم خواردووە›.

دست کسی نمک نداشتن: *[مجازی]* چاکەی کەسێ لە بەر چاو نەبوون.

دست کشیدن: ۱. ☜ **دست از چیزی کشیدن** ۲. دەست پێدا هێنان؛ دەست لێخستن؛ دەس پیا ساوین؛ دەس ئاردەی پۆرەرە ‹دست بکش ببین چە زبر است: دەستی پیدا بینە بزانە چەن زبرە›.

دست کم گرفتن ☜ **دست‌کم**[2]

دست کمی نداشتن ☜ **دست‌کمی**

دست گدایی پیش کسی دراز کردن: لە کەسێ سواڵ‌کردن؛ لە لای کەسێ دەست پان کردنەوە ‹دست گدایی پیش این و ان دراز کردن: لەم و لەو سواڵ کردن›: **دست تکدی پیش کسی دراز کردن**

دست گرفتن: ۱. ☜ **بە دست گرفتن ـ۱** ۲. *[کنایی]* گاڵتە پێ کردن؛ تەوس تیگرتن؛ تیز پێ کردن؛ تیتاڵی پێ کردن ‹بچەها آزاد را دست گرفتە بودند و سربەسرش می‌گذاشتند: کوڕەکان گاڵتەیان بە ئازاد دەکرد و سەریان ئەنا سەری›.

دست مالیدن: دەس پێدا کێشان؛ دەست لێدان؛ دەست لێخستن؛ دەس پێدا هێنان؛ دەس ماشەی ‹دست بمالید ببینید زیر قالی چیست: دەستی لیدەن بزانن چی لە ژێر قاڵیەکەدایە›.

دست نگهداشتن: دەس ڕاگرتن؛ دەس هێلانەوە؛ درێژە پێ نەدان؛ وێڵ کردن ‹لازم نیست بروی، حالا دست نگەدار: پێویست نیە بڕۆی، جارێ دەس ڕاگرە›.

دست و پا زدن ☜ **دستُ‌وپا**

دست و پا کردن ☜ **دستُ‌وپا**

دست و پنجە نرم کردن: *[کنایی]* مل بە ملەوە نان؛ شەڕە دندووکێ کردن؛ گێرەوکێشە کردن؛ مل‌ملانێ‌کردن؛ بە کارێکەوە زۆر خەریک بوون ‹مدتها با کولر دست و پنجە نرم کرد تا درستش کرد: ماوەیەکی زۆر بە کوولێرەکەوە خەریک بوو تا دروستی کردەوە›.

دست و دل کسی بە کار نرفتن: *[مجازی]* دەست و دڵی کەسێ یەک نەگرتن؛ دڵی کەسێ بۆ کارێ نەچوون؛ دڵ دانەمەزران لە سەر کارێک؛ دەست و دڵی کەسێ نەچوونە کارەوە؛ هاندەر، حەز و هۆگریەتی بۆ کارێک نەبوون ‹از آن روز دیگر دست و دلش بە کار نمی‌رفت: لەو ڕۆژەوە ئیدی دەست و دڵی یەکی نەدەگرت›.

دست و دل کسی سرد/ سست شدن: *[مجازی]* دەست و پێی کەسێک سارد بوونەوە؛ دەس و پای کەسێ داکێشیان؛ سارد بوونەوە؛ دڵسارد بوونەوە.

دست یازیدن: *[ادبی]* دەس بۆ بردن؛ دەس پەی بەردەی: ۱. دەست درێژەوەکردن ۲. *[مجازی]* هەنگاو بۆ هەڵگرتن ‹سە سال پیش بە این کار دست یازیدم: سێ ساڵ لەوە پێش دەستم بۆ ئەم کارە برد›.

دست یافتن: دەس کەوتن؛ وەگیرکەوتن؛ بە دەست هێنان؛ خستنە دەستەوە؛ گرتنە دەسەوە؛ وەگیرهێنان؛ دەسکەوتەی؛ بە شتێ گەیشتن ‹خیال کرد به گنجی دست یافته است: وای دەزانی خەزێنەیەکی دەست کەوتووە›.
دست پیدا کردن
از دست دادن: لە دەست دان ‹سال گذشته پدرش را از دست داد: ساڵی پێشوو باوکی لە دەست دا›.
از دست در رفتن: لە دەست دەرچوون: ۱. *[گفتاری]* هەڵاتن؛ ڕاکردن؛ دەسەنە بەرشیەی ‹از دست پلیس در رفت: لە دەستی پۆلیس دەرچوو› ۲. *[مجازی]* دەسەنە ترازیەی؛ کتوپڕ و بێویست کارێ کردن ‹او به کسی چیزی نمی‌دهد، لابد از دستش در رفته: ئەو شت بە کەس نادا ، دەبێ لە دەستی دەرچووبێ›.
از دست رفتن: لە دەس دەرچوون؛ دەسەنە شیەی: ۱. لە دەستەڵات یان دەست دەرچوون؛ لە ژێر دەستەڵاتدا نەمان ‹خانەی به آن بزرگی از دستم رفت: ماڵی وا گەورەم لە دەس دەرچوو› ۲. لە بەین چوون؛ لە کیس چوون ‹هر چه داشت از دستش رفت: هەر چێکی هەبوو لە دەستی دەرچوو› ۳. لە دەس چوون؛ مردن؛ نەمان ‹هفتەی گذشته آن عزیز از دست رفت: حەوتووی ڕابردوو ئەو خۆشەویستە لە دەس چوو›. هەروەها: **از دست دادن**
از دست کسی برآمدن: *[مجازی]* کەسێک لە دەستی هاتن؛ لە دەستەڵاتی کەسێکدا بوون؛ توانایی هەبوون ‹از دست عمو برمی‌آید برای ما کاری بکند؟: مامە لە دەستی دێ کارێکمان بۆ بکا؟›.
از دست کسی درآوردن: *[کنایی]* لە دەستی کەسێک دەرهێنان؛ لە دەسی کەسێ دەرهاوردن؛ لە چنگ کەسێ دەرێنان؛ بە زۆر و گزیکاری لە چنگ کەسێک کردنەوە ‹باغ را از دست برادرزاده‌اش درآورد: باخەکەی لە دەستی برازاکەی دەرهێنا›.
از دست کسی/ چیزی عاجز شدن: لە دەستی کەسێ/ شتێ وەڕەز بوون؛ لە دەستی کەسێ/ شتێ یاس بوون؛ لە دەس کەسێ/ شتێ جاڕز بوون؛ لە کار یان ئاکاری کەسێ (یان شتێک) قەڵس بوون ‹از دست این بچه عاجز شدم: لە دەستی ئەم منداڵە وەڕەز بووم›.
از دست کسی گرفتن: لە دەستی کەسێ گرتن: ۱. لێی وەرگرتن ‹پول را از دست مشتری گرفت: پارەکەی لە دەستی کڕیارەکە دەرکرد› ۲. *[گفتاری]* دەستی کەسێ گرتن؛ نەوین لە دەس کەسێ؛ دەسوو یۆی گێرتەی ‹دست پیرمرد را گرفت و بلندش کرد: دەستی پیرەمێردەکەی گرت و هەڵیساند›.
این دست و آن دست کردن ☜ **این**[1]
با یک دست دو هندوانه برداشتن ☜ **یک**[2]
به دست آمدن: بە دەست هاتن؛ هاتنە دەسەوە؛ دەستگیر بوون؛ دەسکەوتن؛ ئامای دەس ‹از فروش قالی چندان پولی به دست نیامد: لە فرۆشی قالیەکە پارەیەکی وا بە دەست نەهات›.
به دست آوردن: بە دەست هێنان؛ هاوردنە دەسەوە؛ بە دەس ئاردەی؛ دەست خستن؛ وە چنگ خستن ‹این همه پول را از کجا به دست آوردی؟: ئەم هەموو پارەت لە کوێوە بە دەستت هێناوە؟›.
به دست افتادن: کەوتنە بەردەست؛ دەست کەوتن؛ کەفتنە دەسەو؛ کەوتەی دەس ‹پولی به دست او افتاد: پارەیەک کەوتە بەردەستی›.
به دست کسی رسیدن: بە دەستی کەسێ گەیشتن؛ گەیینە دەس کەسێ؛ یاوایوە دەسوو یۆی ‹برسد به دست برادر عزیزم: بگاتە دەستی برای خۆشەویستم›: **دست کسی رسیدن**. هەروەها: **به دست کسی رساندن**
به دست کسی نگاه کردن: *[کنایی]* چاو لە

دەستی کەسێ کردن؛ چاو برینە کەسێ؛ تواشای دەس کەسێ کردن؛ ڕوانینە کەسێکا؛ پەیڕەوی کردن لە کەسێک.

بە دست گرفتن: گرتنە دەستەوە: ۱. دەسپێکردن؛ دەس پێکەردەی ‹کتاب را تازه به دست گرفته‌ام و دارم می‌خوانم: کتێبەکەم تازە گرتووتەتە دەستەوە و خەریکم دەیخوێنمەوە›: **دست گرفتن** ۲. وە ژێر دەستەلات خستن؛ خستنە بەردەست.

در دست بودن ☜ **در**[۲]

در دستِ کاری بودن: بە دەستەوە بوون؛ لە دۆخی ئەنجامی کارێکدا بوون ‹بیمارستان در دست ساختمان است: نەخۆشخانەکە بە دەستەوەیە بکرێتەوە›.

روی دست بردن ☜ **رو**[۲]

روی دست کسی بلند شدن ☜ **رو**[۲]

روی دست کسی ماندن ☜ **رو**[۲]

زیر دست کسی بودن ☜ **زیردست**

سر دست بردن ☜ **سر**[۳]

یک دست پیش و یک دست پس داشتن ☜ **یک**[۲]

دست‌آموز / dastāmûz ، ـها/: *صفت.* دەسەمۆ؛ دەستەمۆ؛ ڕام؛ کەوی؛ کەدی؛ کەدی؛ تایبەتمەندی گیانداری کە ئۆگری خاوەنەکەی بووە ‹طوطی دست‌آموز؛ میمون دست‌آموز: تووتی دەستەمۆ؛ مەیموونی دەسەمۆ›.

دست‌ابزار / dastabzār ، ـها/: *اسم.* ئامراز؛ ئامێر: ۱. کەرەسەیەک کە بە دەست کاری پێ دەکرێ ۲. ئامێری ئەنجامدانی کار * **دست‌افزار**

دستار / dastār ، ـها/: *اسم. [ادبی]* ۱. مێزەر؛ مێزەرە؛ مشکی؛ سەروێن؛ سەرپێچ؛ سەرووپێچ؛ پێچومێزەر؛ سەر و شەدە؛ جامانە؛ جەمەدانی؛ جامەدانی؛ ئاغەبانوو؛ ئاغابانوو؛ ڕەشتی؛ کەڤینک؛ یالخ؛ یەشماخ؛ یاشماخ؛ شاشک؛ شاشیک؛ شەشک؛ پارچەیەک کە پیاوان بە سەریەوە دەبەستن ۲. پشتێن؛ پشتوێن؛ شاڵ؛ پارچەیەک کە بڕێک بە پشتەوەی دەبەستن ۳. دەسرە؛ دەسرۆک؛ دەسرۆکە؛ دەرسۆک؛ مەندەفە؛ دەسماڵی گەورە.

دستاس / dastās ، ـها/: *اسم.* دەستاڕ؛ دەستار؛ دەساڕ؛ دەسیەر؛ هارە؛ هارەکڕ؛ هارەگل؛ هارەگلە؛ هارەدەسی؛ کرە؛ گرک؛ گرک؛ ڤەرەک؛ گێرووسە؛ گێرووشە؛ ئاسیاوی دەستی، پێکهاتوو لە دوو پەرەی خڕی بەردین کە لە نێوەڕاستی سەروەکەدا کونێک هەیە بۆ دانە تێکردن و دەسکێکیش بۆ سووڕدانی بە سەر ژێروەکەدا.

دست‌افزار / dastafzār/ ☜ **دست‌ابزار**

دست‌افشار / dastafšār/: *صفت.* دەسگووش؛ دەستگوشراو؛ کوشراو یان ئاوگیراو بە دەست. بەرانبەر: **پای‌افشار** ‹آبلیموی دست‌افشار: ئاولیمۆی دەسگووش›.

دست‌افشان / dastafšān/: *قید. [مجازی]* بە هەڵپەڕکێ؛ لە حاڵی هەڵپەڕکێدا. هەروەها: **دست‌افشانی**

دستاق / dostāq, dustāq ، ـها/: [ترکی]/*اسم. [قدیمی]* بەندیخانە؛ گرتووخانە؛ زیندان؛ زینان؛ بەند؛ دوساخ: **دوستاق**

دستاقبان / dostāqbān, dustāq- ، ـها؛ ـان/: [ترکی/ فارسی]/*اسم.* بەندیوان؛ زیندانوان؛ دوساخچی: **دوستاقبان**

دستان / dastān ، ـها/: *اسم. [ادبی]* ۱. ستران؛ بەستە؛ بەزم؛ ئاهەنگی مووسیقایی ۲. هەڵبەستە؛ داستانێک کە بۆ فریوی دیتران دەگوترێ ۳. فێڵ؛ گزی؛ گڕنی؛ هەنگ ٤. پەند؛ مەتەڵ؛ مەتەڵۆک.

دست‌انداز / dastandāz ، ـها/: *اسم.* تەسە؛ قۆرت؛ تەگەرە؛ چاڵی و بەرزی ڕێگا.

دست‌اندازی / dastandāzî/: *اسم. [مجازی]* دەستدرێژی؛ لەهاندن؛ کار یا ڕەوتی

داگیرکردن یان کەڵک وەرگرتن لە ماڵی کەسانیتر.

دست‌اندرکار / dastandarkār ، ـان/: اسم. دەسبەکار: ۱. ئەوی کە خەریک ئەنجامدانی کارێکە ‹از دو ماه پیش دست‌اندرکار تعمیر خانه بودیم: لە دوو مانگ لەمە پێشەوە دەسبەکاری چاکردنەوەی ماڵ بووین› ۲. [مجازی] کاربەدەس؛ ئەوی کە لە کارێکدا بەشدارە. هەروەها: **دست‌اندرکار بودن**

دستاورد / dastāvard ، ـها/: اسم. دەسهات؛ دەسکەوت؛ دەسکەفت؛ یاب؛ ئەوەی بە بۆنەی کار یان چالاکیەکەوە بە دەس دێ ‹دستاوردهای علم: دەسهاتگەلی زانست›.

دست‌اول / dast(e)'vval ، ـها/: [فارسی/ عربی] صفت. نوێ؛ تازە؛ دەستەیەک. بەرانبەر: **دست‌دوم** ‹کالای دست‌اول: کالای نوێ›.

دستاویز / dastāvîz ، ـها/: اسم. [مجازی] دەساوێز: ۱. دەساوێژ؛ چنگاوێژ؛ ئەوی بۆ خوازەی درۆیین یان نادروست بە کار ئەبرێ ‹وصیّت‌نامه‌ای جعلی را دستاویز کرد و مدّعی مالکیت خانه شد: وەسیەتنامەیەکی درۆیینی دەساویز کرد و هەلیکوتایە سەر ماڵەکە› ۲. بیانوو؛ بیانک؛ بەهانە؛ پەڵپ؛ گروو ‹کارگران قطع گاه و بیگاه برق را دستاویز قرار داده بودند و از زیر کار در می‌رفتند: کاریگەرەکان چوونەوەی جارجاری بەرقیان کردبووە بیانوو، خۆیان لە کار ئەدزیەوە›.

دستباف / dastbāf/ ☜ **دستبافت**

دستبافت / dastbāft ، ـها/: صفت. دەستچن؛ دەسچن؛ بە دەست تەنراو، بێ کەڵکوەرگری لە ماشین ‹فرش دستبافت: قاڵی دەستچن›: **دستباف** [گفتاری]

دست‌بالا[1] / dast(e)bālā/: اسم. ۱. [مجازی] بان‌دەس؛ هێز یان پلە و پایەی بانتر ۲. بەراوردی زۆرینە؛ لای سەروو؛ دەسبان.

▣ **دست بالا را داشتن:** لە سەرترەوە بوون؛ هێزی زۆرتر یان دۆخی باشتر هەبوون ‹آن روزها تو در شرکت دست بالا را داشتی: ئەو ڕۆژانە لە بەشدارگەدا تۆ لە سەرترەوە بووی›.

دست بالا را گرفتن: [مجازی] دەسبان گرتن؛ لانی زۆر گرتن ‹تازه من دست بالا را گرفتم، وگرنه این‌قدر نمی‌شود: تازە من دەسبانم گرت، دەنا ئەوندە نابێ›.

دست‌بالا[2]: قید. ئەوپەڕی؛ لانی زۆر؛ لای ژوور؛ فرەـفرەکەی ‹دست‌بالا دو میلیون می‌ارزد: ئەوپەڕی دوو ملیون دێنێ›.

دستبرد / dastbord ، ـها/: اسم. دزی؛ دەسدرێژی؛ کار یا ڕەوتی دزینی بەشێ لە پارە یان دارایی کەس یان جێگایەک ‹دزدان دیشب به بانک دستبرد زدند: دزگەڵ دوێشەو دزیان کرد لە بانک›. هەروەها: **دستبرد زدن**

دست‌بردار / dastbardār/: صفت. دەس هەڵگر؛ دەس‌بەردار؛ وازهێن ‹هرچه به او گفتم کار دارم، دست‌بردار نبود: هەرچی پێم گوت کارم هەیە، دەس‌هەڵگر نەبوو›.

دست‌برقضا / dast(e)barqazā/: [فارسی/ عربی] قید. ۱. بە هەڵکەوت؛ خواوڕاسان؛ خۆ و بەخت ‹دست‌برقضا آن روز باران می‌آمد: بە هەڵکەوت ئەو ڕۆژە باران ئەباری› ۲. لەپڕ؛ لەپڕا؛ لەپڕ و نەکاو؛ ناکاوە؛ نەکاو؛ ناکا؛ ناگا؛ کوت‌وپڕ؛ گوزوگوم؛ گوزوگومبەت.

دست‌برنجن / dastberancan ، ـها/: اسم. [ادبی] بازنە؛ خرخاڵ؛ دەسبەند؛ دەسبەنە.

دست‌بسته / dastbaste/: قید. دەست‌بەسراو؛ دەس بەسیاگ؛ قۆڵبەس؛ بە دەستگەلێ کە بە هۆی بەسراویەوە توانایی جووڵانەوە و کاریان نیە ‹دزد را دست‌بسته تحویل پلیس داد: دزیان دەست‌بەسراو دایە دەستی پولیسەوە›.

دستبند / dastband ، ـها/: اسم. ۱. کەلەبچە؛ کەلەپچە؛ بەلەچەک؛ دەسبەندی بەندی؛ ئامرازێک بە دوو ئاڵقەی ئاسنیەوە، دەستی بەندکراوی پێ‌دەبەستن دەرنەچێت ‹به دستهایش

دستبند زدند و رفتند: کەلەبچەیان دا لە دەستی و چوون› ۲. بازنە؛ بازنگ؛ بازن؛ خرخاڵ؛ دەستبەند؛ دەسبەند؛ دەسبەن؛ دەسوەن؛ مووچەوانە؛ قوفلک ‹می‌گفتند دستبندش گم شده است: دەیانگوت بازنەکەی گوم بووە›.

دستبوس / dastbûs/: *اسم.* ۱. دەس‌ماچکەر؛ دەسبوس؛ دەس‌ڕامووس؛ ئەو کەسە کە بە نیشانەی ڕێزگرتن دەستی کەسێک ماچ دەکا ‹آزاد هم دستبوس است: ئازادیش دەسبوسە› ۲. *[گفتاری]* دەس‌ماچکەری؛ دەسبۆسی؛ دەس‌ڕامووسی؛ کاری دەست ماچ کردن ‹آمدیم دستبوس پدربزرگ: هاتین بۆ دەس‌ڕاموسانی باوەگەورە›.

دستبوسی / dastbûsî/: *اسم.* دەسبۆسی؛ دەس‌ماچکەری؛ دەس‌ڕامووسی: ۱. کاری ماچ کردنی دەستی کەسێک ۲. *[کنایی]* ڕەوتی نیشاندانی چکۆلەیی و خاکەساری لەمەڕ کەسێکەوە ‹بندەزاده برای دستبوسی آمده بود، تشریف نداشتید: کوڕەکەم بۆ دەسبوسی هاتبوو، نەبوون›.

دست‌به‌آب / dastbe'āb/: *اسم. [گفتاری]* ئاودەست؛ دەس‌ئاو؛ دەساو؛ دەست بە ئاو.

▣ دست به آب رساندن: دەست گەیاندنە ئاو؛ چوونە سەر ئاودەس؛ چوون بۆ دەست بە ئاو.

دست‌به‌سینه / dastbe sîne/: *صفت. [کنایی]* دەس‌بەسینە؛ دەست‌بەسینە؛ دەستەونەزەر؛ دەست ڤیلک؛ مل‌کەچ و گوێ‌ڕایەڵی فەرمان.

دست‌به‌عصا / dastbe'asā/: [فارسی/ عربی] ☜ دست به عصا راه رفتن، **دست**

دست‌به‌کار / dastbekār/ ☜ دست به کار شدن، **دست**

دست‌به‌نقد[1] / dastbenaqd/: [فارسی/ عربی] *صفت. [مجازی، گفتاری]* ئامادە؛ تەیار؛ نەخت؛ بەدەستەوە؛ گیف؛ بەرهەڤ ‹کارِ دست‌به‌نقد را می‌گذاری به اُمید فردا، بشود یا نشود؟!: کاری ئامادە دادەخەی بە ئومێدی بەیانی، ببێ یان نەبێ؟!›.

دست‌به‌نقد[2]: *قید. [مجازی، گفتاری]* جاری؛ جارەکان؛ جارێکان؛ ئێستە؛ ئێستا؛ ئێستاکە؛ ئیسێ؛ ئیسە؛ ئایسە؛ نها؛ نهۆ ‹دست به نقد این‌جا را بچسب، اگر جای بهتری پیدا شد، می‌رویم آنجا: جارێ ئێرە بگرە، ئەگەر جێگایەکی چاکتر پەیدا بوو، دەڕۆین بۆ ئەوێ›.

دستپاچگی / dastpāčegî/: *اسم. [گفتاری]* هەوڵی؛ دەسەپاچەیی؛ دەستپاچەیی؛ حەپەساوی؛ بەیدەسی؛ پەشێوی سەرچاوەگرتوو لە دۆخ یان ڕووداوێکی ڕەچاو نەکراو کە توانستی کرداری درووس و شیاو لە مرۆ دەستێنێ ‹از دستپاچگی پیراهنم را پشت و رو پوشیدم: لە هەوڵیدا کراسەکەم پێچەوانە لەبەر کرد›.

دستپاچه / dastpāče/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* شلەژاو؛ هەوڵ؛ دەستپاچە؛ دەسەپاچە؛ هڵەپەلە؛ ڕول؛ بەیدەس؛ بەیدەست؛ هەوڵەکی؛ وڵنگە؛ حەپەساو؛ سەر لێ شێواو و هەراسان لە بار و دۆخ یان ڕووداوێکی لە ناکاودا ‹وقتی که پلیس را دید خیلی دستپاچه شد: کاتێ کە پولیسی دیت تەواو شلەژا›. هەروەها: **دستپاچه بودن؛ دستپاچه شدن؛ دستپاچه کردن**

دستپخت / dastpoxt/: *اسم.* دەستاو؛ چێشتی لێنراو بە دەستی کەسێک ‹نهار امروز دستپخت عروس خانم است و باید خورد: فراوینی ئەورۆ دەستاوی بووکە نەخشینەیە و ئەشێ بیخۆین›.

دست‌پرورده / dastparvarde، ـها؛ ـگان/: *اسم.* بارهاتوو؛ دەستپەروەردە؛ پەروەردەکراو بە دەستی کەسێک یان لە ئاقارێکدا ‹او دست‌پروردەی پدر و مادری معتاد و بی‌سواد است: بارهاتووی دایک و بابێکی موعتاد و نەخوێنەوارە›.

دست‌تنگ / dast.tang/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* کەمدەست؛ کەمدەس؛ تەنگدەست؛ دەستەنگ؛ هەژار؛ نەدار؛ بێ‌ئەنوا؛ دەستوالا؛ دەس‌قالە؛ خاوەن بارەچەی هندک و کەمتر لە ڕادەی پێویست بۆ بە سەر بردنی ژیان ‹این روزها

دست‌تنگ است، باید کمکش کنیم: ماوەیەکە کەمدەستە، دەبێ یارمەتی بدەین›. هەروەها: **دست‌تنگ بودن؛ دست‌تنگ شدن**

دست‌تنگی / dast.tangî/: *اسم. [مجازی]* کەمدەستی؛ کەمدەسی؛ تەنگدەستی؛ دەستەنگی؛ هەژاری؛ نەداری؛ بێ‌ئەنوایی؛ دەستوالایی؛ دەس‌تەنگی.

دست تنها[1] / dast.tanhā/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* تەنیابال؛ دەس‌تەنیا؛ بێ‌ئاریکار؛ بەبێ یاوەر ‹دیروز دست‌تنها بودم چند مهمان هم آمدند: دوێنێ تەنیابال بووم چەند میوانیش هاتن›.

دست تنها[2]: *قید.* تەنیابال؛ بە تەنیابالیەوە؛ بە تاقی تەنێ؛ بە تەنیایی؛ دەس‌تەنیا؛ بە تەنیایی و بێ بوونی هاوکار ‹مجبور بود دست‌تنها بچه‌ها را بزرگ کند: ناچار بوو تەنیابال مندالەکان گەورە بکا›.

دستجات / dastecāt/: [فارسی/ از عربی] جمعِ ☜ **دسته**

دستجمعی / dastecam'î/: [فارسی/ عربی] ☜ **دسته‌جمعی**

دست‌چین / dastčîn ، ـها/: *صفت.* دەسچن: ۱. هەڵبژێردراو بە دەست ۲. *[کنایی]* تەڵبژێر؛ تلژێن؛ تەڵچن؛ هەڵبژاردە؛ تەڵبژێن؛ ناوەژیە ‹بهترین میوه‌ها را دست‌چین کرد و گذاشت توی پاکت: باشترین میوەی دەسچن کرد و خستیە نێو پاکەتەوە›. هەروەها: **دست‌چین بودن؛ دست‌چین شدن؛ دست‌چین کردن**

دست‌خالی / dast(e)xālî/: [فارسی/ عربی] *قید.* دەس‌بەتاڵ؛ دەس‌خاڵی؛ بە دەس/ دەستی خاڵیەوە: ۱. دەستی‌خاڵی؛ بێ دەسمایە و ئامێری پێویست ‹دست‌خالی که نمی‌شود خانه ساخت: دەس‌بەتاڵ ماڵ دروست ناکرێ› ۲. بەبێ دەسکەوت ‹خواستگار را دست‌خالی برگرداند: داواکاریان بە دەس‌خاڵی گەڕاندەوە›.

دستخط / dastxat(t) ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* دەستخەت؛ دەسخەت؛ دەسکرد: ۱. دەس‌وخەت؛ دەستوخەت؛ ئەوەی بە دەستی کەسێ نووسراوە ۲. *[مجازی]* نامە ‹برو از رییس یک دستخط بیار تا پولت را بدهم: بڕۆ لای سەرۆکەوە دەستخەتێک بێنە تا پووڵەکەت پێ بدەم›.

دست‌خورده / dastxorde ، ـها/: *صفت. [مجازی]* دەس‌لێدراو؛ دەس‌خواردوو؛ جێبەجێ‌کراو یان گۆڕاو بە دەستی کەسێک.

دستخوش[1] / dastxoš/: *اسم.* دەسخۆشانە؛ دەسخوەشانە: ۱. پارەیێ کە وەکوو مزگێنی لە قوماربازی بەرەندەی وەردەگرن ۲. خەڵات ‹بابت خدمتی که کرده بود ده هزار تومان دستخوش گرفت: بە بۆنەی ئەو خزمەتە کردبووی دە هەزار تمەن دەسخوشانەی وەرگرت›. هەروەها: **دستخوش داشتن؛ دستخوش گرفتن**

دستخوش[2]: *صفت. [مجازی]* تووشیار؛ لە ژێر کارتێکەری شتێکەوە ‹دستخوش سیل: دستخوش جنگ: تووشیاری لافاو؛ تووشیاری شەڕ›. هەروەها: **دستخوش (چیزی) بودن؛ دستخوش (چیزی) شدن؛ دستخوش (چیزی) کردن**

دستخوش[3]: *دعا. [گفتاری]* دەسخۆش؛ دەسوەش؛ ماڵاوا؛ ئافەرین (زۆرتر بە شێوەی تەشەر بە کار دەبرێ) ‹بابا دستخوش، عجب رفاقتی کردی!: دەسخۆش برا، بۆ دۆستیەک کردت!›.

دست‌درازی / dastderāzî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* دەست‌درێژی؛ دەسدرێژی؛ تێکۆشانی ناڕەوا بۆ کەڵک‌وەرگرتن لە شتێ کە هی یەکێکی‌ترە ‹از دست‌درازی زورمندان به اموال مردم جلوگیری شود: لە دەسدرێژی زۆرداران بۆ ماڵی خەڵکی بەرگری بکرێ›.

دست‌درد / dastdard/ ☜ **ـ درد**[2]

دستدوز / dastdûz ، ـها/: *صفت.* دەسدروو؛ دەسچن؛ بە دەست دووراو ‹این کفش دستدوز است: ئەم پێڵاوە دەسدرووویە›.

دست‌دوم / dast(e)dovvom ، ـها/: *صفت.* دەستەدوو؛ دەسەدوو؛ بەکار براوی وا کە

ئێستاش بە کار بێ. بەرانبەر: **دستاول** ‹لباس دستدوم؛ فرش دستدوم: جلی دەستەدووە؛ قالی دەستەدووە›.

دسترس / dastres/: اسم. ڕادەس؛ دەردەس؛ دەردەست؛ بەردەست؛ بەردەس؛ دەسترەس؛ دەسرەس؛ لادەس؛ وەردەسی؛ قامچ؛ کیس؛ قیس؛ جێگایەک کە بە سانایی دەستی پێڕابگا ‹دارو را از دسترس کودکان دور نگهدارید: دەرمان لە بەردەسی منداڵان دامەنێن›.

▣ در دسترس بودن: لە بەردەستدا بوون؛ لە بەردەسا بوون؛ لە دەسترەسدا بوون؛ وەر دەسەنە بیەی؛ ڕا دەسەنە بیەی ‹هرچە در دسترس بود فرستادە شد: هەرچی لە بەردەستدا بوو ناردرا›. هەروەها: **در دسترس قرار دادن؛ در دسترس قرار گرفتن؛ در دسترس گذاشتن**

دسترسی / dastresî/: اسم. دەسترەسی؛ دەسرەسی؛ دەسەیاو؛ هەنا؛ توانایی یان لوان بۆ دەست گەیشتن بە کەسێ یان شتێک ‹آن روز بە کسی دسترسی نداشتیم تا کمکمان کند: ئەو ڕۆژە بە هیچ کەسێک دەسترەسیمان نەبوو یارمەتیمان بدا›.

دسترنج / dastranc، ـها/: اسم. [مجازی] دەسڕەنج؛ خەبس؛ ئەوەی کە بە هۆی کار و تێکۆشانەوە بە دەست دێ ‹او کارگری می‌کرد و از دسترنج خودش نان می‌خورد: کرێکاری دەکرد و لە دەسڕەنجی خۆی دەخوارد›.

دستساز / dastsāz، ـها/: صفت. دەستساز؛ دەسساز؛ دەستکار؛ دەستکرد؛ دەسکرد؛ دەسکار؛ دەسکوت؛ دروستکراو بە دەست و بێ کەڵک وەرگرتن لە ماشین ‹دیروز یک بمب دستساز در کوچەی ما منفجر شد: دوێنێ بومبێکی دەستساز لە کۆڵانی مەدا تەقیەوە›.

دستشده / dasteşde(h)/: اسم. داشباڵ؛ خیتخیتێن؛ خیتخیتێنە؛ گەمەیەکی بە کۆمەڵ کە یاریکەران شتێ (زیاتر تۆپ) بۆ یەکتری دەخەن و یەکێ لەوان (بە ناوی گورگ) دەبێ تۆپەکەیان لێ بستێنێ تا ئەو کەسەی تۆپەکەی لێ ڕفاوە لە جێی ئەو ببێتە گورگ.

دستشویی / dastšûyî، ـها/: اسم. ۱. ئابدەستخانە؛ ئابخانە؛ دەستشۆ؛ دەستشۆر؛ دەستشۆرک؛ دەسشۆیی؛ جێگەی دەست لێشوتن ۲. *[کنایی]* دەساو؛ دەس بەئاو؛ کناراو؛ مستەراو؛ مەستەراو؛ مەستەراح؛ سەرحەوز.

دستفروش / dastfurûš، ـها؛ ـان/: اسم. *[مجازی]* دێوەرە؛ چەرچی؛ دەسگێڕ؛ دەستفرۆش؛ دەسفرۆش؛ دەزگێڕ؛ بەخەڵفرۆش؛ وردەواڵە فرۆش؛ فرۆشەری گەڕیدەی بێدووکان کە شتەکانی لە سەر دەست یان چوارچەرخێک لە کووچە و کۆڵاناندا دەفرۆشێ.

دستفروشی / dastfurûšî/: اسم. *[مجازی]* دەستفرۆشی؛ دەسفرۆشی؛ دەزگێڕی؛ وردەواڵە فرۆشی؛ چەرچێیتی؛ کار یان پیشەی بەخەڵفرۆش.

دستفنگ / dastfang/: اسم. *[نظامی]* دەسفەنگ؛ چەشنێ ڕاگرتنی تفەنگ بە لاری لە سەر سنگ، کە لوولەکەی بە لای چەپدا و قۆناخەکەی بە لای ڕاستدایە.

دستک / dastak، ـها/: اسم. *[مجازی]* ۱. دەفتەر؛ تێنووس؛ پەڕاوێک کە حەسێبگەلی ڕۆژانەی تێدا دەنووسن ‹دفتر و دستک مرتبی داشت: دەفتەرێکی ڕێکوپێکی هەبوو› ۲. قیسپ؛ قسپ؛ تیرەک؛ دیرەک؛ تیرک ۳. داردەست؛ داردەس؛ تێلا ٤. ئەستوندەک؛ ئەستوونەک؛ ئامێرێک بۆ بەرگری لە هاتوچووی ماشێن بۆ پیادەڕۆ ٥. *[نامتداول]* چەپڵە؛ چەپ؛ دەست؛ دەس؛ کار یان ڕەوتی لە یەکتردانی لەپی دەست بە نیشانەی کەیف و شادی.

▣ دستک زدن: *[نامتداول]* دەست لێدان؛ دەس لێدان؛ چەپڵە لێدان؛ چەپ لێدان.

دستکار[1] / dastkār، ـان/: اسم. دەستکار؛ دەسکار؛ کەسێ کە بە دەست یان ئامێری

دەستی کار دەکا.

دستکار[۲]: *صفت.* دەس‌وکار؛ دەستکرد؛ دەستکار؛ دەسکار؛ دەسکەرد؛ دروووسکراو بە دەست (نە بە ماشین) ‹این تختە نرد دستکار سنندج است: ئەم تەختەیە دەس‌وکاری سنەیە›.

دستکاری / dastkārî ، ـها/: *اسم.* دەسکاری؛ دەستکاری؛ دەسەژیە؛ کلگەوری؛ کار یان ڕەوتی دەست دان لە شتێ، گۆڕان و جێبەجێ‌کردن (و زۆرتر تێک‌دانی) ‹کسی وسایل مرا دستکاری کردە؟: کەسێ شتەکانمی دەستکاری‌کردووە؟›.

دستکش / dastkeš ، ـها/: *اسم.* دەسکێش؛ دەسەوانە؛ دەستەوانە؛ لەپک؛ لاپک؛ لەپک؛ لەپێک؛ لەپیک؛ تەتک؛ دەستگۆرک؛ پۆشەنێکی نەرم (چنراوە، چەرم، لاستیک یان پلاستیک) بۆ دەست ‹در این هوای گرم دستکش چرمی پوشیدە بود: لەم گەرمایەدا دەسکێشێکی چەرمی لە دەست کردبوو›.

دست‌کم[۱] / dast(e)kam/: *صفت.* کەم‌بایی؛ بێ‌بایی؛ کەم‌بایەخ؛ کەم‌نرخ؛ بە بایەخ و گرنگی کەمەوە.

دست‌کم[۲]: *قید.* لانی‌کەم؛ لای‌کەم؛ بە لانی کەمەوە؛ دەستی‌کەم؛ دەسکەم: ۱. لە کەمترین بەراورددا ‹دست‌کم صد تومان می‌ارزید: لانی‌کەم سەد تمەن ئەژیا› ۲. بە نیشانەی کەمترین کار ‹دست‌کم خوب نگاهش کن: لانی‌کەم جوان چاوی لێکە›.

▣ **دست کم گرفتن**: *[مجازی]* سووک لێ‌نەوین؛ دەسکەم گرتن؛ کەم بایەخ دان؛ بە کەم زانین؛ کەمتر یان خوارتر لە ڕادەی ڕاستەقینە دانان ‹او را این‌قدر دست‌کم نگیر، برای خودش مردی است: ئەوندە سووک لێی مەنەوە، بۆ خۆی پیاوێکە›.

دست‌کمی / dast(e)kamî/: *اسم. [گفتاری]* کەمی؛ کەمتری؛ دەست‌کەمی ‹این ماشین هم از آن یکی هیچ دست‌کمی ندارد: ئەم ماشینە هیچ کەمی لەوی دیکە نیە›.

دستک‌ودنبک /dastak-o-dombak, -donbak/: *اسم. [تعریض]* دەوڵ و زوڕنا؛ زرم و کوت؛ مووسیقا و هەڵپەڕکێ.

▣ **دستک‌ودنبک درآوردن**: بڕ و بیانوو هێنانەوە؛ بۆ تاشین؛ بیانک هاوردنەوە و تەگەرە خستنە بەر کارەوە.

دستگاه / dastgāh ، ـها/: *اسم.* دەزگا؛ دەسگا: ۱. کۆئەندام؛ کۆندام؛ دەستەیەک لە شت و ماکگەل یان کەسانێ کە بە هاوگری و هاوکاری یەکەوە، بە شێوەی کۆیەک، کار یان کارگەلێکی دیاریکراو ئەنجام دەدەن ۲. دامودەزگا؛ دەمودەزگا؛ کەل‌وپەلی تێر و تەسەل و بەشکۆی ژیان ‹بیا ببین چە دستگاهی درست کردە است: بڕوانە چ دامودەزگایەکی پێکەوە ناوە› ۳. *[موسیقی]* هەر کام لە حەوت قالبی مووسیقای ئاوازی ئێران ٤. یەکەی ژماردنی کەل‌وپەلی دەسکرد ‹دو دستگاه رادیو؛ پنج دستگاه آپارتمان: دوو دەسگا ڕادیۆ؛ پێنج دەزگا وارخان› ٥. نیزام؛ سامانە ٦. *[نجوم]* کۆمەڵە؛ کۆما؛ کۆمەڵێک لە گەڕۆک و مانگ کە بە دەوری ئەستێرەیەکدا دەخولێنەوە.

▣ **دستگاه آوندی**: کۆندامی ئاوەندی: ۱. *[گیاه‌شناسی]* شانەگەلی پێکهاتوو لە ئاوەندی چێوی و ئاوکێش کە ڕاگوێزانی ماکی بژێونی یان پتەوکردنی گیای لە ئەستۆدایە ۲. *[جانورشناسی]* کۆندامی گەڕانی خوێن یان ئاو.

دستگاه تناسلی ☜ اندام تناسلی، **اندام**

دستگاه تنفس: کۆندامی هەناسەدان؛ سەرجەمی ئەو ئەندامانە کە ئۆکسیژن و گازی کەربون لە نێوان لەش و دەرەوە دەگۆڕنەوە.

دستگاه عصبی: کۆندامی دەماری؛ دەسگای دەماری؛ کۆندامێک لە لەشی گیانەوەران کە بریتیە لە: مێشک، مۆخ؛ دەمارگەلی کاپۆلی و ئاقاری.

دستگاه عصبی خودکار ☜ **دستگاه عصبی**

نباتی
دستگاه عصبی مرکزی: کۆندامی دەماری ناوەندی؛ بەشێک لە کۆندامی دەماری کە بریتیە لە: مێشک لە کاپۆڵدا و مۆخ لە بڕبڕاگەدا.
دستگاه عصبی نباتی: کۆندامی دەماری ڕووەکی؛ بەشێک لە کۆندامی دەماری، سەر بە میزان‌کردنی کاری ماسولکەی ناویستی، هەناو و ڕەگگەلی خوێنی: **دستگاه عصبی خودکار**
دستگاه گردش خون: کۆندامی گەڕانی خوێن؛ کۆندامێک بریتی لە دڵ، ڕەگی خوێنبەر و خوێنهێن و مووڕەگ کە خوێن تێیاندا هاتوچۆ دەکا.
دستگاه گوارش: کۆندامی هەرسەک؛ کۆندامێک بریتی لە دەم، گەروو، گەدە، ڕیخۆڵە، جەرگ و زراو کە هەڵتاوینی خۆراکی لە ئەستۆدایە.
دستگاه لنفاوی: کۆندامی لەنفاوی؛ سەرجەمی ڕەگ و مووڕەگی لەنفی مۆرغەداران کە لە ڕێگەی ڕەگی خوێن‌هێنی دڵەوە، لەنف دەگەیەننە خوێن.
دست‌گرمی / dastgarmî /: *اسم. [گفتاری]* دەس‌ڕەوانی؛ دەست‌گەرمی؛ دۆخ یان چۆنیەتی تەیار بوون بۆ کاریٚ بەتایبەت بۆ پێڕاهاتن ‹این را همین طور برای دستگرمی ساختم: ئەمەم هەروا بۆ دەس‌ڕەوانی دروست‌کرد›.
دستگیر / dastgîr /: *صفت.* ۱. باڵبەست؛ باڵبەستە؛ قۆڵبەستە؛ قۆڵبەست؛ گیراو؛ گیرۆدە ۲. *[مجازی]* پشتیوان؛ دەسگیر؛ یاریدەدەر؛ یاریدەر؛ دەسگیرۆ؛ پشتگر؛ یاوەر؛ یارمەتی‌دەر ‹مرد آن است که دستگیر افتادگان باشد: پیاو ئەو پیاوەیە کە پشتیوانی لێقەوماوەیە›.
▣ **دستگیر (کسی) شدن:** *[گفتاری]* ۱. گیر (کەسیٚ) کەوتن؛ وە بەر (کەسیٚ) کەوتن ۲. *[مجازی]* دەسگیر (کەسیٚ) بوون؛ دەست (کەسیٚ) کەوتن؛ هاتنە دەس/ دەست؛ ئاگایی بە دەست هێنان ‹از او چیزی دستگیرت نمی‌شود: لەوەوە شتێکت دەستگیر نابیٚ›.
دستگیره / dastgîre ، ـها/: *اسم.* دەسگیر؛ دەسگیرە؛ دەسەگیرە؛ دەستگیرە: ۱. دەسک؛ هەنگڵ؛ دەسکە؛ گیرنگە؛ ئامێریٚ بۆ بە دەستەوە گرتن ‹دستگیره را گرفتم تا نیفتم: دەسگیرەکەم گرت نەکەوم› ۲. ئامێریٚ لە سەر درگا و پەنجەرەوە بۆ کردنەوە و پێوەدانی ۳. دەسگرە؛ دەزگرە؛ ئامێری بۆ گرتن و جێبەجیٚ‌کردنی دەفری داخ کە زۆرتر لە پارچەیە.
دستگیری / dastgîrî ، ـها/: *اسم.* ۱. کاری گرتن؛ باڵبەست کردن؛ زۆرتر بۆ ڕاگەییشتن بە تاوان ‹برای دستگیری متهم به خانه‌اش رفتند: بۆ گرتنی تاوانبار چوونە ماڵەکەی› ۲. پشتیوانی؛ پشتگری؛ دەستگیرۆیی؛ دەسگیری؛ کار یان ڕەوتی یارمەتی دان بە داخوازیگەل ‹دستگیری کردن از بینوایان: پشتیوانی‌کردن لە بیٚ‌ئەنوایان›.
دستلاف / dastlāf / ☜ **دشت ـ۲**
دستمال / dastmāl ، ـها/: *اسم.* دەسماڵ؛ دەسرە؛ دەسەر؛ دەسەسڕ؛ دەسۆک؛ دەسرەدەس؛ دەرسۆک؛ تەهرە؛ مەندیل؛ کەفی؛ کەفیک؛ کەهک؛ کەهیک؛ پەشتەماڵ؛ دەرچاڤ؛ دەرچاو؛ بەشە پارچەیەکی چوارگۆشە کە بۆ سڕین یان وشک کردنەوە بە کار دیٚ.
▣ **دستمالِ سفره** ☜ **دستمال‌سفره**
دستمالِ کاغذی ☜ **دستمال‌کاغذی**
دستمالِ گردن ☜ **دستمال‌گردن**
دستمال‌سفره / dastmāl(e)sofre ، ـها/: *اسم.* بەروان؛ بەروانە؛ بەروانک؛ بەرانک؛ دەسماڵێک لە سەر سفرەوە بۆ سڕینی دەم و پل و بەرگری لە پیس بوونی جل و بەرگ.
دستمال‌کاغذی / dastmālkāqazî ، ـها/: [فارسی/ از چینی] *اسم.* دەسرەی کاغەزی؛

دەسماڵ کاغەزی؛ چەشنێک کاغەزی لۆکەیی مژێنەر کە بە جێگای دەسماڵ بۆ جارێک کەڵکی لێوەردەگرن.

دستمال‌گردن / dastmālgardan ، ـها/: *اسم.* دەورملی؛ دەسرەملی؛ چەشنێک دەسرە کە بۆ جوانی لە ملی دەکەن.

دستمالی / dastmālî/: *اسم. [گفتاری]* دەساژۆ؛ دەساوەژۆ؛ کاری خراپ یان پیس‌کردنی شتێک بە هۆی دەست ساوین بە سەریدا یان گرتنی بە دەستەوە ‹نگذار بچه‌ها میوه‌ها را دستمالی کنند: مەهێڵە منداڵەکان میوەکە دەساژۆ کەن›.

دست‌مایه / dastmāye ، ـها/: *اسم.* دەسمایە؛ دەستمایە؛ سەرمایەی کەم.

دست مریزاد / dastmarîzād/: *دعا.* دەسخۆش؛ دەستخۆش؛ دەسوەش؛ هۆپ؛ وتەی پەسند کردن.

دستمزد / dastmozd ، ـها/: *اسم.* مز؛ کارانە؛ دەستمز؛ کرێی دەستی؛ پارە یان کالایەک کە لە بەرانبەر کارێکەوە بە کەسێک دەدرێ ‹در اینجا دستمزد خیلی پایین است: لێرەدا مز زۆر کەمە›.

دستنبو / dastambû, dastanbû ، ـها/: *اسم.* شەمامە؛ شمامە؛ شەمام؛ شمام؛ شەمامۆ؛ شمامۆک؛ شەمامۆک؛ شەمامۆکە؛ شەمومە؛ دەسامو؛ کەموو: ۱. گیایەکی بنچکی لە تیرەی خەیار بە بۆنێکی خۆشەوە ۲. بەری ئەو گیایە: **شمامه**

دست‌نخورده / dastnaxorde/: *قید.* دەژ؛ بە دەژی؛ سەربەمۆر؛ سەرمۆر؛ سەردەق؛ دەس‌نەواردە؛ دەست لێ‌نەدراو ‹همه چیز همان‌طور دست‌نخورده مانده بود: هەموو شتێک هەروا دەژ مابوو›.

دست‌نشانده / dastnešānde ، ـها؛ ـگان/: *صفت. [مجازی]* داسپاردە؛ دەسنیشان؛ دەسنێژ؛ دانریاگ؛ خاوەن پیشە یان پلە و پایەیەک کە لە لایەن کەسی‌ترەوە داندراوە و گوێڕایەڵی ئەوە ‹دولت دست‌نشانده؛ رییس دست‌نشانده: دەوڵەتی داسپاردە؛ بەرپرسی داسپاردە›.

دستنوشته / dastnevešte ، ـها/: *اسم.* دەستنووس؛ دەس‌نووس؛ بەڵگەیێ (کتێب یان کاغەز) کە چاپی نیە و بە دەستی کەسێک بە قەڵەم نووسراوە: **دستنویس**

دستنویس[1] / dastnevîs ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* دەستنووس؛ دەس‌نووس؛ کتێب یان هەر شتێکی وەکوو کتێب کە بە دەست نووسراوە ‹دستنویس مقاله را با خودش آورده بود: دەستنووسی وتارەکەی لەگەڵ خۆ هێنابوو›: **دستنوشته**

دستنویس[2]: *صفت.* دەستنووس؛ دەس‌نووس؛ نووسراو بە دەست ‹مقاله دستنویس بود، دادیم تایپش کنند: وتارەکە دەستنووس بوو، دامان پێتچنی کەن›.

دستوارگی / dastvāregî/: *اسم. [پزشکی]* ئۆگرەتی بە کەڵک وەرگرتن لە دەستێک زۆرتر لە ئەو دەستەکەی‌تر (وەک ڕاستدەستی و چەپدەستی).

دست‌وبال / dast-o-bāl/: *اسم. [گفتاری]* ۱. دەست و پل؛ دەس و باڵ؛ دەسگەڵ ‹دست و بال بچه را خوب شست؟: دەست و پلی منداڵەکەی باش شۆرد؟› ۲. دەست و پێ؛ دەس و پا.

دست‌وپا / dast-o-pā/: *اسم.* ۱. دەست و پێ؛ دەس و پا؛ ئەندامگەلی دوایینی مرۆ، چوارپێیان و بڕێک گیانداری‌تر ۲. *[مجازی]* دەستودوو؛ پەل‌وپۆ؛ زرەنگی؛ زرینگی؛ زیرەکی ۳. *[مجازی]* دەس‌وپل؛ پەل‌وپۆ؛ جموجووڵ؛ بزاڤ؛ لەپت.

▣ دست و پا زدن: ۱. قولەفڕێ کردن؛ لاقەفرتە کردن؛ لەقەفرتێ کردن؛ دەست و پا تەکان دان ‹دست و پا می‌زد و نمی‌گذاشت آمپولش را تزریق کنند: قولەفڕێی دەکرد و نەیدەهێشت دەرزیەکەی لێبدەن› ۲. *[کنایی]* پەلەقاژێ کردن؛ پەلەقاژە کردن؛ پەلەفرتێ کردن؛ پەلەفرتە کردن؛ پالەقە کردن؛ پاقژە کردن؛

پەلەکوتێ کردن؛ پلووشانن؛ دەست و لاق جوولاندنەوە بۆ ڕزگار بوون لە چۆرتم ‹برای نجات خودش دست و پا می‌زد: بۆ ڕزگاری خۆی پەلەقاژەی دەکرد›.

دست و پا کردن: *[مجازی]* جۆرکردن؛ هاوردنە دەس؛ تەیارکردن ‹سرانجام توانست برای خودش کاری دست و پا کند: ئاخری توانی کارێک بۆ خۆی جور بکا›.

دست و پای خود را جمع کردن: *[کنایی]* ۱. خۆ لێ هەڵ کردن؛ قۆل لێ هەڵماڵین؛ خۆی بۆ تەیارکردن ۲. خۆ کۆکردنەوە؛ خۆ پێچانەوە؛ بە خۆدا هاتنەوە؛ فڕ بە خۆوە بوون؛ ئاگا لە خۆ بوون؛ ئاگاداری ئاکاری خۆ بوون و هەڵسەنگاندنی ‹با یک نگاه خشمگین مدیر، همه دست و پای خود را جمع کردند: بە مۆڕ بردنەوەیەکی بەرپرس، هەموو خۆیان کۆ کردەوە›.

دست و پای خود را گم کردن: *[مجازی]* شڵەژان؛ شپرز بوون؛ سەر لێ شێوان؛ دەست و پای خۆ گوم کردن ‹وقتی سرزده وارد شد دست و پای خود را گم کردم و زبانم بند آمد: هەر کە لە پڕ هاتە ژوورەوە شڵەژام و زمانم بەست›.

بە دست و پا افتادن: *[کنایی]* کەوتنە خۆ؛ کەوتنە پەل‌وپۆ؛ پەلەپرووسکێ‌کردن؛ کەوتنە هەوڵ دان؛ کەوتنە پەلەقاژە؛ کەوتنە جم‌وجووڵ.

روی دست و پای کسی افتادن ☜ **رو**[2]

زیر دست و پا افتادن ☜ **زیر**[3]

دست‌وپاچلفتی / dast-o-pāčoloftî/: *صفت.* *[گفتاری]* نەگۆمە: ۱. بێ‌دەسەلات؛ لێنەهاتوو؛ بەبێ توانای کەڵک وەرگرتن لە دەست و پای خۆ ۲. *[کنایی]* گەمژە؛ حۆل؛ دەبەنگ؛ حەپۆل ✱ **چلفتی**

دست و پادار / dast-o-pādār/: *صفت.* *[گفتاری]* بە دەسەلات؛ دەسالاتدار؛ وساق؛ بەکار؛ زیت و زیرەک؛ لێهاتوو؛ کرژوگۆڵ؛ خاوەن توانایی و لێهاتوویی ‹دخترش خیلی دست و پادار است و کارها را اداره می‌کند: کچەکەی زۆر بە دەسەلاتە و کارەکان بەڕێوە دەبا›.

دست وپاشکسته[1] / dast-o-pāšekaste/: *صفت.* *[مجازی]* تەق‌ولەق؛ لەق‌وتەق؛ دەس‌وپێ شکاو؛ کەل و ناتەواو ‹با انگلیسی دست‌وپاشکسته بە او فهماندم...: بە ئینگلیزیەکی تەق و لەق حاڵیم کرد...›.

دست‌وپاشکسته[2]: *قید.* تەق‌ولەق؛ لەق‌وتەق؛ بە ناتەواویەوە؛ دەس‌وپێ شکاو ‹دست‌وپاشکسته چیزهایی به او گفتم: تەق و لەق شتگەلێکم پێ‌گوت›.

دست‌وپاگیر / dast-o-pāgîr/: *صفت.* *[کنایی]* بەردەستگیر؛ بەردەسگر؛ هۆی بەرگری لە جووڵە یا چالاکی، یا خۆ کەم‌کردنەوەی ‹این میزها خیلی دست‌وپاگیر هستند: ئەم مێزانە زۆر بەردەستگیرن›.

دست‌ودل‌باز / dast-o-delbāz/: *صفت.* *[مجازی، گفتاری]* دەستبەردا؛ دەستبڵاو؛ دەسەنەدار؛ دەسواز؛ دەس‌ودڵ‌باز؛ چاڤڤەکری؛ بەخشێنەر؛ دڵاوا؛ دەهندە؛ دەهەندە؛ وساخە؛ خاوەن بەخشندەیی و بەزەیی ‹آرام دست‌ودل‌باز است: ئارام دەستبەردایە›.

دست‌ودل‌بازی / dast-o-delbāzî، ـها/: *اسم.* *[مجازی]* دەستبەردایی؛ دەستبڵاوی؛ دەسەنەداری؛ دەسەنە؛ دەسوازی؛ دەس‌ودڵبازی؛ دڵاوایی؛ بەخشندەیی؛ دەهندەیی؛ دەهەندەیی؛ وساخی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەخشندە بوون.

دست‌ودل‌پاک / dast-o-delpāk/: *صفت.* *[گفتاری]* دروستکار؛ پاک؛ دەست و دڵ پاک؛ دەس و چاو پاک؛ بە باوڕ و ئاکارێکی باشەوە. هەروەها: **دست‌ودل‌پاک بودن؛ دست و دل پاکی**

دستور / dastûr، ـها/: *اسم.* دەستوور: ۱. *[لات/* فەرمان؛ فرمان؛ ڕێچکە و ڕێباز؛ یاسا و ڕێسا؛

فەرمانێک لە لایەن پایە یان کەسێکی سەرترەوە کە تێیدا لە سەر ئەنجامدانی کارێک جەخت کراوە ‹این دستور جناب وزیر است: ئەمە دەستووری جەنابی وەزیرە› ٢. ڕێزمان؛ لقێک لە زانستی زمانەوانی کە لەمەڕ کاربەری وشە، پێکهاتە و ڕیزبەندی ڕستەوە باس دەکا ‹دستور زبان کردی: ڕێزمانی کوردی› ٣. /ات/ فەرمان؛ فرمان؛ پێش‌بینیگەلێک بۆ چۆنیەتی ئەنجامدانی کارێ ‹دستور جلسه: فەرمانی دانیشتن› ٤. /ات/ شێواز؛ شێوە و ڕەوشتی ئەنجامدانی کارێک ‹دستور پختن قورمەسبزی: شێوازی لێنانی خۆرشتی سەوزی› ٥. /ان/ سەرناوێ بۆ مەلایانی زەردەشتی.

دستورالعمل / dastûrol'amal ، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم. فەرمان‌نامە؛ ڕێکارنامە؛ ڕێکار؛ نووسراوەیەک لەمەڕ چۆنیەتی ئەنجامدانی کار یان کارگەلێکەوە ‹دستورالعمل انتخابات: فەرمان‌نامەی هەڵبژاردن›.

دستوری / dastûrî/: صفت. ١. ڕێزمانی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ڕێزمانەوە ٢. فەرمایشی؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی فەرمان لە پشت بوونەوە ‹انتخابات دستوری: هەڵبژاردنی فەرمایشی›.

دسته / daste ، ـها/:اسم. دەستە؛ دەسە: ١. دەسک؛ دەسگ؛ کلک؛ دەسکە؛ هەنگڵ؛ بەشێک لە ئامێرێ بۆ گرتنە دەست، هەڵگرتن، ڕاگرتن یان جووڵاندنەوەی ‹دستەی ظرف؛ دستەی اتو: دەسەی دەفر؛ دەستەی ئوتوو› ٢. پۆل؛ گۆل؛ تاقم؛ گرۆیەک کە ئەندامانی لە یەک چەشنن ‹یک دستە پرندە؛ یک دستە آدم: پۆلێک باڵندە؛ دەستەیەک مرۆڤ› ٣. چەپکە؛ دەسکە؛ چەپە؛ چەپ؛ بڕ؛ بەشێک لە شتێ کە لە دەستدا جێی دەبێتەوە ‹یک دستە اسکناس: دەستەیەک ئەسکەناس› ٤. چەپک؛ چەپکە؛ چەپە؛ دەسکە؛ چەند دانە لە شتێ کە بە بەن یان سیرمەیەک پێکەوە بەستراوە ‹یک دستە گل محمّدی: چەپکێک گوڵ‌گوڵاو› ٥. /دستجات/ گرۆیەک لە کەسان کە پێکەوە کارێکی دیاریکراو ئەنجام دەدەن ‹دستەی ارکستر: دەستەی ئۆرکێستر› ٦. /دستجات/ [نظامی] پەل؛ یەگانێک بریتی لە سێ جووخە (دەور و بەری ٢٥ کەس).

▣ **دسته به راه انداختن**: دەسەودایرە ڕێخستن؛ گرۆیەک پێکەوە بۆ شوێنێ بەڕێ کردن (بەتایبەت بە مەبەستی ڕامیاری یان مەزهەبی).

دسته کردن: دەسەکردن؛ دەستەکردن؛ بە گوێرەی چەشن یان جنس لە هەژمار یان ئەندازەی دیاریکراودا ڕێک‌وپێک کردن ‹کاغذها را دسته کن و بگذار روی میز: کاغەزەکان دەستە بکە و بینە سەر مێزەکەوە›.

دسته‌بندی / dastebandî ، ـها/:اسم. دەستەبەندی؛ دەسەبەنی: ١. کار یان ڕەوتی دەستەکردن؛ ڕێک‌کردن و لە لای یەک دانانی شتی وەک یەک ‹پولها را دسته‌بندی کرد و گذاشت توی صندوق: پارەکانی دەستە کرد و خستیە نێو سندووقەوە› ٢. کار یان ڕەوتی پێکەوە هاوقۆڵ بوون و بوونە دەستەیەک بۆ وەپێش‌خستنی کارێک ‹هر یک از رهبران، دسته‌بندی جداگانه‌ای کرده بودند و برنامه‌های خودشان را دنبال می‌کردند: هەر کام لە ڕێبەرەکان دەستەبەندیەکی جیاوازیان ساز کردبوو، بەرنامەکانی خۆیان بەڕێوە دەبرد›.

هەروەها: **دسته‌بندی شدن؛ دسته‌بندی کردن**

دسته‌جمعی[1] / dastecam'î/: [فارسی/ عربی] صفت. تێکڕایی؛ گشتی؛ هەمووتی؛ گەلەکۆیی؛ گەلەکۆمی؛ گەلەمپەری؛ گردی ‹گردش دسته‌جمعی: سەیرانی تێکڕایی›: **دستجمعی**

دسته‌جمعی[2]: قید. تێکڕایی؛ بە گشتی؛ هەمووتی؛ پێکەوە و بە شێوازی یەک دەستەیی ‹دسته‌جمعی پا شدیم و رفتیم پیش رییس: تێکڕایی هەستاین و چووین بۆ لای سەرۆک›: **دستجمعی**

دسته‌چک / dasteček ، ـها/: [فارسی/ انگلیسی] اسم. دەستەچەک؛ دەسەچەک؛ پەڕاوێکی چاپی،

بریتی لە چەند بەرگە چەک کە لە لایەن بانکەوە بە مشتەریان دەدرێت.

دستەدار / dastedār/: *صفت.* دەسکدار؛ دەسەدار؛ دەستەدار؛ بە دەسک؛ بە هەنگڵ؛ قوڵفدار: *الف)* کلکدار؛ کلکن؛ خاوەن شتگەلێک بۆ بە دەستەوەگرتن ‹لیوان دستەدار: لیوانی دەستەدار› *ب)* خاوەن جێگایەک بۆ دەست لە سەر دانان ‹صندلی دستەدار: سەندەلی دەسەکدار›.

دستەگل / dastegol ، ـها/: *اسم.* چەپکەگوڵ؛ چەپک؛ دەسەگوڵ؛ دەسکەگوڵ؛ قەفت؛ هوویزێ؛ چەن تەڵ گوڵ کە پێکەوە بەسراون ‹همە دستەگل آوردە بودند، جز ما: هەموو چەپکەگوڵیان هێنا بوو، جگە لە ئێمە›.

▣ **دستەگل بە آب دادن:** *[کنایی]* پەن دان؛ گوڵ بە بادان؛ تووشی هەڵە و پەڵەیەک بوون ‹باز دستەگل بە اب دادم، موجودی صندوق کسری دارد: دیسان پەنم داوە، پارەی سندووق کەمی هێناوە›.

دستی[1] / dastî/: *صفت.* دەستی؛ دەسی: ١. بە دەست جێبەجێ‌کراو و بێ‌کەڵک وەرگرتن لە ماشین (یان بە بێ ماشینی خۆمەش) ‹کار دستی: کاری دەستی› ٢. بە توانای کارکردن بە دەست ‹ترمز دستی: تورمزی دەستی› ٣. دەستەڵگر؛ بەدەس‌بر؛ تایبەتمەندی شتێک کە بە تاقە کەسێک بگۆزرێتەوە ‹تلویزیون دستی: تەلەویزیۆنی دەستەڵگر›.

دستی[2]: *قید.* دەستی؛ دەسی: ١. بە شێوەی نەخت و بەبێ دان و گرتنی نووسراوەیەک ‹صد تومان هم دستی گرفت: سەد تمەنیشی دەستی وەرگرت› ٢. بە دەستی خۆ؛ بە هۆی دەستەوە ‹نامە را ببر دستی بدە: نامەکە بەرە و دەستی بیدەیە›.

دستیابی / dastyābî/: *اسم.* دەسەیاو؛ کار یان ڕەوتی دەست خستن؛ بە دەست هێنان ‹برای دستیابی بە هر چیز گرانبها باید تلاش کرد: بۆ دەست خستنی هەر شتێکی گرانبایی دەبێ کۆشش بکرێت›.

دستیار / dastyār ، ـها؛ ـان/: *اسم. [مجازی]* بەردەست؛ وەردەس؛ دەستیار؛ کۆمەک‌کار؛ یاریدەر؛ خەلفە؛ کەسێ کە لە کارێکدا ئاریکاری کەسێکی‌ترە و لە ژێر دەستیدا کار دەکا ‹دستیار خلبان: بەردەستی فرۆکەوان›.

دست یازی / dastyāzî/: *اسم. [ادبی]* دەسدرێژی؛ کار یان ڕەوتی دەست بردن بۆ شتێ بە مەبەستی بە دەست هێنان یان کەڵک لێ‌وەرگرتنی ‹دست‌یازی بە اموال مردم: دەسدرێژی بۆ ماڵی خەڵکی›.

دستینە / dastîne ، ـها/: *اسم.* ١. *[قدیمی]* واژۆ؛ ئیمزا ٢. دەستنامە؛ کتێبی ڕێنوێنی؛ نامیلکەی ڕێنوما.

دستی ـ دستی/dastîdastî/: *قید.* بەقەستی؛ دەستی-دەستی؛ دەسی-دەسی؛ بە دەستی خۆ ‹دستی-دستی خودش را بە کشتن داد: بەقەستی خۆی بە کوشت دا›.

دسر / deser ، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* دێسێر؛ ئەوەی (بریتی لە میوە یان شیرینی) کە دوای چێشتی سەرەکی دەخورێت ‹دسر عبارت بود از بستنی و خربزە: دیسێر بریتی بوو لە بەستەنی و کاڵەک›.

دسیسە / dasîse ، ـها؛ دسایس/: [عربی] *اسم.* ١. پیلان؛ نەخشەیەکی نهێنی بۆ کارێکی ناڕەوا و دژی قانوون ‹این دسیسەی همسایەها بود کە آبرویش را ببرند: ئەمە پیلانی دراوسێکان بوو کە بێ ئابرووی کەن› ٢. پیلان‌ڕێژی؛ کاری پیلان‌گێڕان ‹نیروهایی در جامعە علیە یکدیگر دسیسە می‌چیدند: هێزگەلێک لە کۆمەڵگادا دژی یەکتر پیلانیان دەگێڕا›. هەروەها: **دسیسە چیدن؛ دسیسە کردن**

دسیسەبازی / dasîsebāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* پیلان‌گێڕی؛ پیلان‌ڕێژی؛ کار یا ڕەوتی خۆ لە پیلانگەلی جۆراوجۆر دان بۆ گەیشتن بە مەبەست. هەروەها: **دسیسەجویی؛ دسیسەکاری**

دسیسەچینی / dasîsečînî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم. [مجازی]* پیلانڕێژی؛ کارەڕەهاتی پیلان‌گێران؛ خەنە بۆ گرتنەوە.

دسیکاتور / desîkātor ، ـها/: [فرانسوی]*اسم.* دێسیکاتور؛ دەفرێکی پتر شیشەیی بە سەرپۆشێکی هەوابەندەوە بۆ وشک‌کردنەوەی ماکی کیمیایی.

دسی گرم / desîg(e)ram/: [فرانسوی]*اسم.* دیسی‌گرەم؛ دەیەکی گرەم؛ یەکەی ئەندازەگرتنی قورسی بەرانبەر ۰,۱ گرەم.

دسی لیتر / desîlîtr/: [فرانسوی]*اسم.* دیسی‌لیتر؛ دەیەکی لیتر؛ یەکەی ئەندازەگرتنی بارستایی بەرانبەر ۰,۱ لیتر.

دسیمتر / desîmetr/: [فرانسوی]*اسم.* دیسی میتر؛ دەیەکی میتر؛ یەکەی پێوانی درێژایی بەرانبەر ۰,۱ میتر.

دش ـــ / doš/: *پیشوند.* دژـــ ؛ دوژـــ ؛ دوشـــ ؛ خراپ؛ زشت ‹دشوار؛ دشمن: دژوار؛ دوژمن›.

دشارژ / dešārj/: [فرانسوی] *صفت.* خالی؛ بەتاڵ؛ هالی؛ والا.

▣ **دشارژ شدن:** خالی بوونەوە؛ داتەمران (زۆرتر لە پیلدا)؛ بەتاڵ بوونەوە؛ هالی بوونەوە؛ والا بوونەوە.

دشپل / dašpel/ ☜ **دژپیە**

دشت / dašt ، ـها/:*اسم.* دەشت: ۱. دەشتە؛ چۆڵ؛ لەیلان؛ سارا؛ کرک؛ بیاوان؛ یاز؛ پێن؛ سەپاڵ؛ زەوینێکی پان و بەرین و بێ‌دار یان بە داری کەم و لێک‌بڵاوەوە ‹دشت شهرزور: دەشتی شارەزوور› ۲. سفتاح؛ داشت؛ سفتە؛ وەشت؛ هەوەڵ فرۆشی ڕۆژانە ‹امروز هنوز دشت نکردەام: ئەورۆ تا ئێستا سفتاحم نەکردووە›: **دَستلاف**

▣ **دشت ساحلی:** بەستێن؛ دەشتێک لە کەناری ڕەخاوەوە، بریتی لە زەوینگەلێک کە تازە لە ژێر ئاوەوە دەرهاتوون.

دشت سیلابی: زیخەلان؛ ڕیخەلان؛ دەشتێک لە هەوێرکەی ڕووباردا، کە لە تمتمانەکەی پێکهاتووە و لە لافاودا دادەپۆشرێ.

دشت ماهوری: کاجینە؛ زوورکان؛ دەشتێ کە تەپۆلکە‌ـتەپۆلکەی بچووکی تێدایە.

▣ **دشت کردن:** سفتاح‌کردن؛ هەوەڵین پارەی فرۆشی ڕۆژانە وەرگرتن ‹پول را گرفت و گفت بسم‌الله، امروز هم از دست شما دشت کردیم: پارەکەی وەرگرت و وتی بەناوخوا، ئەوڕۆش لە دەستی ئێوە سفتاحمان کرد›.

دشت کسی را کور کردن:*[مجازی]* ڕزقی کەسێک برین؛ نانی کەسێک برین؛ بوونە هۆی کەسادی کاری کەسێک.

دشتبان / daštbān ، ـها؛ ـان/:*اسم.* دەشتەوان؛ شەنەپا؛ وشەکە؛ کەسێ کە ئاگاداری زەوینگەلی کشتوکاڵی لە گوندێک یان بەشێک لەو گوندەی لە ئەستۆدایە.

دشتگون / daštgûn ، ـها/:*اسم. [زمین‌شناسی]* گۆڕەپان؛ پانایێ لە زەوی کە بە هۆی داچوونەوە وەک دەشتی لێ‌هاتووە.

دشتی[1] / daštî/:*اسم. [موسیقی]* دەشتی؛ لە ئاوازگەلی ئێرانی لە دەستگای شوور، کە بارێکی خەمین و ناسکی هەیە.

دشتی[2]: *صفت.* دەشتەکی؛ دەشتی؛ پێوەندیدار یان هاوگەر بە دەشتەوە ‹آهوی دشتی: ئاسکی دەشتەکی›.

دشداشە / dašdāše ، ـها/: [عربی]*اسم.* دژداشە؛ دەشداشە؛ کراسی درێژ و فشی عەرەبی.

دشک / došak/: [ترکی] ☜ **تُشَک**

دشکچە / došakče/: [ترکی/ فارسی] ☜ **تُشَکچە**

دشمن[1] / došman ، ـها؛ ـان/:*اسم.* دوژمن؛ دژمەن؛ دژمین؛ دژمن؛ دژ؛ دوشمن؛ دوشمە؛ دشمن؛ دەقەز؛ مدەی؛ گاڤبەر؛ نەیار؛ نەتل؛ نەتەل؛ نەتەوی؛ خەنیم؛ مەخرک؛ تاسب؛ مخانە؛ نەدۆست؛ خوێنەخوار؛ خوێنەخوارە؛ خووینەر: ۱. ئەوەی کە لەمەڕ کەسێکەوە بەدخوازە ‹از آن

روز با آزاد دشمن شد: لەو ڕۆژەوە لەگەڵ ئازاددا بوو بە دوژمن›. ۲. کەس، گرۆ یان وڵاتێک کە لەگەڵ دیتری لە شەڕ و تووشی دان ‹کشور دشمن؛ نیروهای دشمن: وڵاتی دوژمن؛ هێزگەلی بەتەل›.

▣ دشمن جان: مێمڵ؛ مڵۆزم؛ دوژمنی گیان؛ قەستی سەر؛ ئەوەی کە بە دووی کوشتنی کەسێکەوەیە.

دشمن خانگی: دوژمنی خۆیی؛ دژمنێک کە لە دانیشتوانی ماڵ، شار یان وڵاتە.

دشمن خونی: خینی؛ خیندار؛ دژمنی خوێنی؛ خوێنەخۆ؛ خوێنەخوار؛ خوێنەخوارە؛ خووینەر؛ ئەوەی کە بە تەمای ڕشتنی خوێنی کەسێکە.

▣ دشمن تراشیدن: *[مجازی]* دشمن‌تراشی کردن ☜ **دشمن‌تراشی**

دشمن²: *صفت.* دوژمن؛ دژمن؛ دژمەن؛ دوشمن؛ دشمن؛ نەیار؛ گاڤبەر؛ نەتەل؛ نەتل؛ ناکۆک و نەساز ‹تنبلی، دشمن سلامت است: تەوەزەلی دوژمنی لەش‌ساغیە›. هەروەها: **دشمن بودن؛ دشمن شدن؛ دشمن کردن**

دشمنانه / došmanāne/: *صفت.* دوژمنانە؛ گاڤبەرانە؛ نەیارانە؛ وەکوو دوژمن ‹رفتار دشمنانە: ئاکاری دوژمنانە›.

دشمن‌پرور / došmanparvar، ـان/: *صفت.* دژپەروەر؛ نەیاریار؛ یاریدەری دوژمنی خۆ.

دشمن‌تراشی / došmantarāšî، ـها/: *اسم.* *[مجازی]* دوژمن‌تاشی؛ کار یان ئاکارێک کە هۆی هەڵخڕاندنی دژەبەرایەتی دیتران و بوونە دوژمنیانە؛ دژمن بۆ خۆ دروست کردن ‹با این مقالەها کە می‌نویسی، تنها برای خودت دشمن‌تراشی می‌کنی: بەم وتارانە دەیاننووسی، هەر بۆ خۆت دوژمن دەتاشی›.

دشمن‌خو / došmanxû، ـیان/: *صفت.* *[ادبی]* جەنگەرانی؛ جینگن؛ پلەندەر؛ دوژمن‌خۆ؛ شەڕاشۆ؛ بە ئاکاری دژمنانە و هۆگری نەیارانەوە.

دشمن‌شاد / došmanšād/: *صفت.* هۆی دڵخۆش کردنی دوژمن.

دشمن‌شکن / došmanšekan، ـان/: *صفت.* دوژمن‌شکێن؛ دژمن‌بەزێن؛ بەزێنەری دژمن ‹نیروهای دشمن‌شکن: هێزگەلی دوژمن‌شکێن›.

دشمنکام / došmankām، ـان/: *صفت.* *[ادبی]* ڕۆژڕەش؛ ڕۆژەڕەش؛ سیاچارە. هەروەها: **دشمنکام بودن؛ دشمنکام شدن؛ دشمنکام گشتن**

دشمنی / došmanî، ـها/: *اسم.* دوژمنی؛ دژمنایەتی؛ نەیاری؛ دژایەتی؛ دژمناتی؛ دژمەنی؛ دژمەنی؛ دوشمنایەتی؛ دشمنی؛ لاری؛ نۆیین؛ بیڤک؛ ناحەزی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی دوشمن بوون ‹پس از آن، دوستی او تبدیل بە دشمنی شد: دوای ئەوە، دۆستایەتیەکەی بوو بە دژمنایەتی› ۲. دژبەرایەتی و بەدخوازی ‹خیلی با ما دشمنی کرد: لەگەڵماندا زۆری دوژمنی کرد›. هەروەها: **دشمنی کردن؛ دشمنی ورزیدن**

دشمنیار / došmanyār، ـان/: *صفت.* *[ادبی]* دۆس‌دوژمن؛ یاریدەری دوشمن؛ نەیاردۆس؛ پشتیوانی دژمەن.

دشنام / došnām، ـها/: *اسم.* *[ادبی]* جوێن؛ جنێو؛ جوین؛ جمێن؛ دژمان؛ دژمانی؛ دشمان؛ دژنام؛ دژون؛ دژوون؛ دوژوین؛ دژووین؛ دژوێن؛ دمژین؛ دژمین؛ ژنێو؛ جوون؛ ژوون؛ ڤێس؛ چێڕ؛ سکان؛ سخیف؛ سخێف؛ سقێف؛ خەراو؛ خراو؛ خوسن؛ خۆسن؛ خەبەر؛ فاش؛ ناو یان ناونیتکەیەک بۆ بە خراو دەرکردنی کەسێک.

▣ **دشنام دادن/ گفتن:** جوێن‌دان؛ جنێودان؛ خەراو وتن؛ سخێف‌گوتن؛ ڤیلین؛ سکانن؛ دژمان دەی/ دای؛ ڤێسین؛ هەڵسکاندن؛ ششتن؛ شتن؛ شوست‌وشۆ دەرێنان.

دشنام شنیدن: جوێن بیستن؛ ناسزا بیستن؛ دژوێن ژنەفتن؛ دژمان ئژنیەی؛ دژمان واردەی ‹بە خاطر تو از دیگران دشنام شنیدم: بە بۆنەی تۆوە لە خەڵکی جنێوم بیست›.

دشنام‌آلود / došnāmālûd/: *صفت.* جوێناوی؛

تێکەڵ بە جنێو.

دشنام‌آمیز / došnāmāmîz/: *صفت.* دژوێنـاوی؛ جنێواوی؛ تێکەڵاوی جوێن.

دشنام گونه / došnāmgûne/: *صفت.* دژوێن ئاسا؛ وەکوو جنێو.

دشـــنامگویی / došnāmgûyî ، ـهـا/: *اسـم.* جنێوفرۆشی؛ دژمان‌دەری؛ جـوێن‌فرۆشـی؛ کـار یان ڕەوتی جنێو دان.

دشنه / dešne, dašna ، ـها/: *اسم.* دشنە؛ کالانی؛ تووژگ؛ تیژک؛ چەقۆیـەک بـە تیغـەی درێـژ و تیژەوە بۆ چەقاندن بە جیێکـدا یـان هەڵـدڕینی شتێک (بەتایبەت لەش).

دشوار / došvār/: *صفت.* دژوار؛ دوژوار؛ ئەستەم؛ حاستەم؛ حەستەم؛ سەخت؛ دوخشار؛ چـەتوون؛ ئارشە؛ ئاریشە؛ ئاسێ؛ هەسـەم؛ هاسـێ؛ عاسـێ؛ هش؛ گران؛ نەگواز؛ بە دۆخ یان چۆنیەتیـەکی وا کە هەڵکردن لەگەڵـیدا زۆر سـەختە. بەرانبـەر: **آسان** ‹کار دشوار؛ زنـدگی دشـوار: کـای دژوار؛ ژیـانی حەستەم›.

دشـــواری / došvārî ، ـهـا/: *اسـم.* دژواری؛ دوژواری؛ سەختی؛ چەتوونی؛ دۆخ یان چۆنیەتی حاستەم بوون. بەرانبەر: **آسانی**

دعا / do'ā ، ـها؛ ادعیّه/: [عربی]/*اسم.* نقـا؛ دۆعـا؛ دوعا: ۱. نزا؛ گاز؛ وتەگەلێک کـە بـۆ خواسـتنی شتێک، ڕوو بـە خـودا و بـڕێ جـار پێغەمبـەر و پیرۆزان دەگوترێ ۲. *[اسلام]* نزا؛ گـاز؛ کۆمەڵـی داخوازی لە خودا، زۆرتر بە زمانی عەرەبی کە لە قورئـان یـان گەورەگـەلی دینـەوە وەرگـیراون ۳. نووشتە؛ نۆشتە؛ نشتوو؛ نووسراوەیەک، جار و بارە لەگەڵ نیشانەگەلێک بۆ دەرمانی نەخۆشـی یان بەرگری لە نەخۆشی.

▣ **دعای افطار**: دوعایەک کە لە کـاتی بـەربانگ کردنـەوەدا دەخوێنرێـت. هـەروەها: **دعـای تحویل سال**

دعای بد: تووک؛ نفر؛ نفرە؛ نفـرین؛ دۆعـای خراپ؛ دۆعای شەڕ.

دعـای خیـر: دۆعـای چاکـە؛ دۆعـای خێـر؛ داخوازی شتی باش لە خودا بۆ کەسێک.

▣ **دعا خواندن**: دۆعـا خوێنـدن؛ گـوتنی دۆعـا؛ خوێندنەوەی نووسراوەیەکی دۆعـایی کـە بـۆ ڕێورەسم یان ئایینێکی تایبەت ئامادەکراوە.

دعا کردن: دۆعا کردن؛ گازەکردن؛ نزا کردن؛ لە خودا پاڕینەوە؛ لە خودا یان هەر کەسـێکی گەورە و مەزن شتێک خواستن.

دعای کسی مـستجاب/ اجابـت شـدن: دۆعـای کەسێک گرتن؛ دۆعای کەسێک گـیرا بـوون؛ دۆعای کەسێ کەوتنە کەرەم.

دعا گرفتن: نووشتەگرتن؛ لە نووشتەنووس بـۆ بەدیهاتنی ئاوات داوای نووشتەکردن.

دعا گفتن: دۆعا کردن؛ بۆ کەسـێک لـە خـودا شتێک خواستن.

دعـا نوشـتن: دۆعـا نووسـین؛ نووشـتەکردن؛ نووشتە نووسین؛ بۆ بـەرگری لـە گـەزن یـان نەخۆشی نۆشتەکردن.

دعات / do'āt/: [عربی] جمعِ ☜ **داعی**

دعاگو / do'āgû ، ـها؛ ـیان/: [عربـی/ فارسـی]/*اسـم.* دۆعاخوێن؛ نزاخوان؛ نزاخـوێن؛ کەسـێ کـە لـە خـودا بـۆ کەسـێکی‌تـر داوای چاکـە دەکـا. هەروەها: **دعاگویی**

دعانویس / do'ānevîs ، ـها؛ ـان/: [عربـی/ فارسـی] /*اسـم.* دۆعـانووس؛ نووشـتەنووس؛ نۆشـتەنووس؛ کەسـێ کـە بـۆ خەڵـکی چـاوەزار دەنووسـێت. هەروەها: **دعانویسی**

دعاوی / da'āvî/: [عربی]/*اسم.* ۱. جمعِ ☜ **دعوا** ۲. جمعِ ☜ **دعوی**

دعوا / da'vā ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ۱. *[گفتـاری]* داوا؛ شـەڕ؛ جـەنگ؛ جەنگـەمرینگێ؛ ئاکارێـک کـە نیـشانەی کاردانەوەیـەکی ڕقـاوی کـەس یـان گرۆیـــەک لـــە بەرانبـــەر کـــەس یـــان گرۆیەکی ترەوەیە: *(الـف)* شەڕەقسە؛ دەمەقاڵـە؛

بۆرەبنار؛ بنار؛ گیروکێشە؛ گێرەوکێشە؛ کاری بە گـژا چـوون؛ هەڵـپڕژانەوە ب) کـار یـان ڕەوتی لێکـدان؛ گژیـەی ۲. /دعـاوی/ سـکالا؛ سکاڵـە؛ داخوازی یـان شـکاتێک کـە لـە دادگـادا پێـی ڕادەگەن.

▣ وسط دعوا نرخ طی/ تعیین کردن ☜ وسط

دعوا داشتن: ۱. شەڕهاتن؛ شەڕ خواردن؛ شەڕ بە دەستەوە بوون؛ جەنگ ئامەی/ ئامای ‹مگـر دعوا داری؟: مەگەر شەرت دی؟› ۲. شەڕ بـوون؛ جـەنگ بیـەی؛ دوشمنایـەتی و گێرەوکێـشە بوون ‹دو سال با هم دعوا داشتند: دوو ساڵ پێکەوە شەڕیان بوو›.

دعوا شدن: بوونە شەڕ؛ شـەڕ دروسـت بـوون؛ شـەڕ پێکهـاتن؛ شـەڕ خـۆش بـوون؛ شـەڕ داگرسان؛ خۆش بوونی پێکدادان یان کێشە و هەرا ‹دیشب میان همسایەها دعوا شد: دوێـشەو لـە نێوان دراوسێکاندا بوو بە شەڕ›.

دعـوا کـردن: شـەڕکردن؛ دەگـژ ڕاچـوون؛ هەڵـپڕژانە سـەر یـەک؛ جـەنگ کـەردەی؛ گژیـەی؛ گێرەوکێـشەکردن و پێکـدادان ‹همـسایەهـا دعـوا مـی‌کنند: دراوسـێکان شـەر دەکەن›.

دعوائی / da'vā'î/: [عربی] ☜ **دعوایی**

دعوایی / da'vāyî ، ـها/: [عربی] *صفت. [گفتاری]* شەڕانی؛ شەڕاشۆ؛ جەنگەرانی؛ تیزۆ؛ شاخی؛ درژ و گـرژ؛ شـەڕلا؛ ڕووش؛ هەڵـتووزێن؛ هەڵـچوو؛ جیـنگن؛ جـرجۆنگانیٚ؛ پلەنـدەر؛ پەنگـڵەمێش؛ خاوەن ئاکاری ناهێمن و نەگونجاو ‹تازگیها خیلی دعـوایی شـده اسـت: بـە تـازەیی زۆر شـەڕانی لیٚدەرهاتووە›: **دعوائی**

دعوت / da'vat ، ـها/: [عربی] *اسم.* بانگهێـشتن؛ بانگێشتن؛ بانگەواز؛ لیٚ گێڕانەوە؛ دەعوەت؛ کـار یـان ڕەوتی بانـگ‌کـردنی کەسـێک بـۆ هاتنـە جێگایەک یان ئەنجامدانی کارێک.

▣ **دعـوت رسـمی:** بانگێـشتنی ڕەسمـی؛ بانگهێشتنیٚ کە لە لایەن خاوەن پلەوپایەیێک یان بە شێوەیەکی ڕەسمی بەڕێوە دەچێت.

▣ **دعوت حق را لبیک گفتن:** *[مجازی]* ئـەمری خودا بەجیٚ هێنان؛ عەمر خوا کردن؛ مردن.

دعوت داشتن: بانگێشتن‌کران؛ دەعوەت بوون بۆ جێگایەک، بەتایبەت وەکوو میوانێک ‹من هم بە عروسی دعوت داشتم ولی نـرفتم: منـیش بـۆ زەماوەنـد بانگێـشتن کرابـووم بـەلام نـەچووم›.

هەروەها: **دعوت شدن؛ دعوت کردن**

دعـوت کـسی را اجابـت کـردن: بانگێـشتنی کەسـێک قـەبووڵ کـردن؛ داوەتی کەسـێک پەژێران؛ خوایشتی کەسێک پەزێران ‹دعوت او را اجابت کرد و در جلسه حاضر شد: بانگێـشتنەکەی قەبووڵ کرد و لە دانیشتنەکەدا بەشدار بوو›.

دعوتنامـه / da'vatnāme ، ـها/: [عربـی/ فارسـی] *اسم.* داوەتنامـە؛ بانگێـشتنامە؛ نامـەیێ کـە کەسـێکی تێـدا بـۆ شـوێن یـان کارێـک بانـگ دەکەن ‹از کنگره بـرایش دعوتنامـه فرسـتادەاند: لـە کونگرەوە بانگێشتنامەیان بۆ ناردووە›.

دعوی / da'vî ، ـها؛ دعاوی/: [عربـی] *اسم.* خـوازە؛ داوا؛ وتەیەک کە دروستی یـان نادروسـتیەکەی نەسەلماوە. هەروەها: **دعوی داشتن؛ دعوی کردن**

دغدغان / daqdaqān/ ☜ **داغداغان**

دغدغک / daqdaqak/ ☜ **قُدقُدک**

دغدغه / daqdaqe ، ـها/: [عربی] *اسم.* نیگـەرانی؛ کەلکەلە؛ ئەنێش؛ ترس؛ تەرسـی؛ خـۆف؛ بـیم؛ هەراس؛ هەراسە.

▣ **دغدغەی خاطر:** پەرێشانی؛ بیرئاڵۆزی.

دغسر / daqsar/: *اسم.* کەسـیٚ کـە بـەر سـەری تاسە.

دغل / daqal ، ـها؛ ـان/: [عربـی] *صفت.* گزیکـار؛ گەڕباز؛ فاکوفیک‌کەر؛ چۆغڵ؛ دەغـەڵ؛ فێـلباز؛ ناڕاست؛ فریوکار؛ نـادرووس؛ داوبـاز؛ گەغـنی‌بـاز؛ تەشقەڵە؛ کەڵەکباز: **دغلباز؛ دغلکار**

دغلباز / daqalbāz/: [عربی/ فارسی] ☜ **دغل**

دغلبازی / daqalbāzî/: [عربی/ فارسی] ☜ **دغلی**

دغلکار / daqalkār/: [عربی/ فارسی] ☜ **دغل**

دغلکاری / daqalkārî/: [عربی/ فارسی] ☜ **دغلی**

دغلی / daqalî ، ـها/: [عربی]/اسم. چۆغلی؛ ناڕاستی؛ فێڵبازی؛ گزیکاری؛ فریوکاری؛ دەغەڵی؛ داوبازی؛ کەلەکبازی؛ گغنیبازی؛ شڵتاخی؛ تەشقەڵەبازی: **دغلبازی؛ دغلکاری**

دغمسه / daqmase ، ـها/: [از عربی]/اسم. [گفتاری] قەرقەش؛ قەرقەشە؛ دەردیسەر؛ گێرە و قەرقەش؛ تەنگوچەڵەمە؛ بار و دۆخی دژوار و سەخڵەت: **دخمسه؛ دغمصه**

▣ **توی دغمسه افتادن**: کەوتنە چەڵەمەوە؛ تووش بوون؛ تووشی دەردیسەر هاتن؛ تووشی گێرە و قەرقەش بوون.

دغمصه / daqmase/: [عربی] ☜ **دغمسه**

دف / daf ، ـها/: [معرب از آرامی]/اسم. [ادبی] دەف؛ دەفە؛ دەفک؛ عارەبانە؛ ئامرازێکی مووزیک لە پێستی بە سەر کەمەدا کێشراو.

دفاتر / dafāter/: [عربی] جمعِ ☜ **دفتر**

دفاع / defā' ، ـها/: [عربی]/اسم. خۆپاریزی؛ بەرگری؛ بەرەڤانی: ١. بەرهەڵستی؛ بەرەنگاری؛ وەستانەوە لە بەرانبەر مەترسی یان هێرشەوە ‹در برابر مهاجمان از خودش دفاع کرد: لە بەرانبەر هێرشبەرانەوە خۆی پاراست› ٢. کار یان ڕەوتی بەڵگە هێنانەوە: الف) بۆ جواب دانەوە یا خۆ پەڕاندنەوە لە مەترسی ‹در برابر دادگاه از خودش دفاع کرد: لە بەرانبەر دادگاوە بەرەڤانی لە خۆی کرد› ب) بۆ نیشاندانی ڕاستی و دروستی شتێک کە قسەی لێکراوە ٣. باشار؛ بەرگیری؛ هەر کارێک بۆ بەرگریکردن لە سەرکەوتنی دوژمن یان هامبازەوە ٤. کەس، هێز یان ئامرازگەلێک کە کاری بەرگرییان وەئەستۆیە ٥. [ورزش] بەک؛ دیفاع؛ هەرکام لەو یاریکەرانەی تیمی فووتباڵ کە نزیکترن بە دەروازەوانەوە و لە پشت سەری یاریکەرەکانیتردان.

دفاعی / defā'î/: [عربی] صفت. بەرگرانە؛ پێشگرانە ‹نیروی دفاعی: هێزی بەرگرانە›.

دفاعیات / defā'îyyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **دفاعیّه**

دفاعیه / defā'îye ، ـها؛ دفاعیّات/: [عربی]/اسم. باشارنامە؛ بەرگرینامە؛ نووسراوە یان وتارێ کە بۆ بەرگری لە خوازە و داوای کەسێک بە کار دەڕوا ‹دفاعیەاش در روزنامەها چاپ شده است: باشارنامەکەی لە ڕۆژنامەکاندا چاپ بووە›.

دفاین / dafāyen/: [عربی] جمعِ ☜ **دفینه**

دفتر / daftar ، ـها؛ دفاتر/: [معرب از یونانی]/اسم. دەفتەر: ١. پەڕاو؛ تێنووس؛ پەڕاوی؛ دەستەیەک کاغەزی سپی پێکەوە لکاو/ دووراو کە بۆ نووسین بە کار دێ ‹دفتر مشق؛ دفتر اندیکاتور: پەڕاوی مەشق؛ دەفتەری ئەندیکاتۆر› ٢. نووسینگە؛ نڤیسنگە؛ مەکتەب؛ جێگایەک (بریتی لە یەک یان چەند هۆدە) کە دەوێدا کاری بازرگانی و مەزرینگەیی دەکرێت ‹دفتر وکالت: نووسینگەی بریکاری› ٣. نووسیگە؛ نووسگە؛ نووسینگە؛ نڤیسخانە؛ یازخانە؛ دەفتەرخانە؛ دیوی نووسینی بە کۆمەڵ؛ بەشێ لە دامەزراوە یان مەزرینگە کە کار و باری نامە نووسین و هەناردن و وەرگرتنی نامە جێبەجێ دەکا.

▣ **دفتر ارسال مراسلات** ☜ **دفتر نامەرسانی**

دفتر اسناد رسمی: دەفتەرخانە؛ نووسگە؛ نووسینگە؛ ڕێخراوەیەکی ڕەسمی بۆ تۆمار کردنی سەودا و دەرکردنی بەڵگە و نڤیسکی ڕەسمی: **دفترخانه؛ محضر**

دفتر اموال: دەفتەرێ کە ناو و نرخی هەموو دارایی دامەزراوەیێکی تێدا نووسراوە. هەروەها: **دفتر اسناد؛ دفتر کالا**

دفتر اندیکاتور: دەفتەری ئەندیکاتۆر؛ دەفتەری تۆمارکردنی مێژوو، ژمارە و کورتەی مەبەستی نامەگەلێ کە هاتووە یان نێردراوە: **دفتر نماینده**

دفتر اندیکس: پەڕاوی ئەندیکس؛ دەفتەرێ کە

نامەگەل بە ڕزنێکی تایبەتەوە تێیدا ژمارە دەبن و پاشان لە دەفتەری ئەندیکاتۆردا تۆمار دەکرێن: **دفتر راهنما**

دفتر بایگانی: پەڕاوی بایگانی؛ دەفتەرێ کە بەڵگەی بایگانی کراوی تێدا تۆمار دەبێ.

دفتر پاکنویس: پەڕاوی پاکنووس؛ دەفتەرێ کە نووسراوەگەلی تێدا پاکنووس دەکرێ.

هەروەها: **دفتر چرکنویس**

دفتر تجارتی: ١. تێنووسی بازرگانی؛ دەفتەرێ کە هەر دامەزراوەیەکی بازرگانی لەسەریەتی کە حیسابگەلی یانەی بازرگانی تێدا بنووسێ و ئاگاداری لێوە بکا ٢. نووسینگەی بازرگانی؛ یانەی بازرگانی.

دفتر خاطرات: یادنامە؛ دەفتەری بیرەوەری.

دفتر دارایی: پەڕاوی دارایی؛ هەر یەکە لە دەفتەرگەلی قانوونی (وەک دەفتەری ڕۆژنامە و دەفتەری گشتی) کە هەر دامەزراوەیەکی بازرگانی دەبێ بیپارێزێ و هەموو ساڵێک (بۆ دەستنیشان‌کردنی بڕی مالیات یان پێڕاگەیشتنی) نیشانی بەڕێوەبەرانی مەزرینگەی دارایی بدات.

دفتر راهنما ☜ **دفتر اندیکس**

دفتر روزنامە: ١. پەڕاوی ڕۆژانە؛ تێنووسی ڕۆژانە؛ پەڕاوێ کە سەودا و مامەڵەی ڕۆژانەی دامەزراوەیەکی بازرگانی تێدا دەنووسن ٢. مەزرینگەی ڕۆژنامە.

دفتر رونوشت: پەڕاوی ڕوونووس؛ دەفتەرێ کە ڕوونڤیس لە هەموو نووسراوەگەلی دامەزراوەیەکی تێدایە: **دفتر کپیە**

دفتر سیاسی: بنکەی ڕامیاری؛ دیوان؛ دەفتەری سیاسی؛ کومیتەی بەڕێوەبەرایەتی.

دفتر سیمی: پەڕاوی سیمی؛ پەڕاوی تەلبەست؛ دەفتەرێ کە پەڕەکانی بە تەل پێکەوە بەسراون.

دفتر شطرنجی: پەڕاوی شەترەنجی؛ دەفتەرێ کە کاغەزەکەی خان‌ـخانە.

دفتر صورتجلسە: پەڕاوی دانیشتن؛ دەفتەرێ کە باس‌وخواسی دانیشتنگەلی فەرمی دامەزراوە یان کۆڕێکی تێدا تۆمار دەکرێ.

دفتر قانونی: پەڕاوی قانوونی؛ هەر یەکە لە دەفتەرگەلی ماڵی دامەزراوەیەک کە لە لایەن مەزرینگەی داراییەوە پنج و مۆرکراوە و لە لێکدانەوەی حیسابەکاندا دەگەڕێنەوە سەری.

دفتر کار: نووسینگە؛ هۆدە یان خانوبەرەیێ کە دەوێدا چەشنێک چالاکی بازرگانی و مەزرینگەیی دەکرێت.

دفتر کپیە ☜ **دفتر رونوشت**

دفتر کلّ: پەڕاوی گشت؛ گنووس؛ دەفتەرێ کە هەر دامەزراوەیەکی بازرگانی پێویستە ئاگاداری لێوە بکات و هەموو حەفتەیەک لانی کەم یەک جار گشت دانوستەکانی خۆی بابەت بە بابەت تێدا تۆمار بکا.

دفتر مشق: دەفتەری مەشق؛ پەڕاوێک کە قوتابی بۆ ڕاهاتن، دەرسەکانی تێدا دەنووسێت.

دفتر مُعین: لە دەفتەرگەلی بازرگانی کە تێیدا حیسابەکان بە هەڵاواردەیی لە پەڕەگەلی جیاوازدا دەنووسرێ.

دفتر نامەرسانی: دەفتەرێک کە وەرگری نامە ئیمزای دەکا کە ڕاگەیەنێ کە نامەکەی وەرگرتووە: **دفتر ارسال مراسلات**

دفتر نمایندە ☜ **دفتر اندیکاتور**

دفتر وکالت: نووسینگەی بریکاری؛ شوێنی کارکردنی بریکار.

دفتر یادبود: دەفتەری بیرئانین؛ پەڕاوێ کە دیدارکەران بیروڕا یان بیرەوەری خۆیانی تێدا دەنووسن.

دفتر یادداشت: دەفتەری یادداشت؛ دەفتەرێ کە بۆ یادداشت‌کردنی نووسراوە بە کار دەبرێ.

دفترچه / daftarče ، ـها/: [معرب/ فارسی] *اسم.* دەفتەرچە؛ دەفتەری چکۆلە.

▣ **دفترچەی پس‌انداز:** دەفتەرچەی پاشەکەوت.

دفترخانه / daftarxāne ، ـها/: [معرب/ فارسی] *اسم.* دفتر اسناد رسمی ☜ **دفتر**

دفتردار / daftardār ، ـها؛ ـان/: [معرب/ فارسی] *اسم.* دەفتەردار: ١. کەسێ کە بەرپرسی نووسین، ڕێکوپێک کردن و ئاگاداری لە دەفتەرگەلی دامەزراوەیەکە ٢. سەردەفتەر؛ بەڕێوەبەر یان خاوەنی نووسینگە.

دفترداری / daftardārî/: [معرب/ فارسی] *اسم.* دەفتەرداری: ١. کار یان ڕەوتی ڕێکوپێک کردن و ئاگاداری لە دەفتەرگەلی دامەزراوەیەک ٢. پیشەی دەفتەردار.

دفترک / daftarak ، ـها/: [معرب/ فارسی] *اسم.* بروشوور: ١. نووسراوەی چاپی زیاتر لە دوولاپەڕە و کەمتر لە ٤٨ لاپەڕە، بێبەرگ و شیرازەی تایبەت ٢. کورتە نووسراوەی چاپی سەبارەت بە تایبەتمەندی و چۆناوچۆنی کەرەستەیێک.

دفتر و دستک / daftar-o-dastak/: [معرب/ فارسی] *اسم. [گفتاری]* دەفتەر و دەستەک؛ کۆمای دەفتەر، یادداشت و حسێبگەلی کەس یان مەزرینگەیەک.

دفتری / daftarî/: [معرب] *صفت.* نووسینگەیی؛ نووسگەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە نڤیسنگەوە ‹کار دفتری: کاری نووسینگەیی›.

دفتریار / daftaryār ، ـها؛ ـان/: [معرب/ فارسی] *اسم.* دەفتەریار؛ جێگری سەردەفتەر لە دەفتەرخانەدا.

دفته / dafte ، ـها/: *اسم. [نساجی]* کەلکیت؛ کەرکیت؛ دەف؛ دەفە؛ هەپک؛ هەپۆ؛ هەپە؛ ئامرازێکی کانزایی و قورس بۆ کوتانەوەی پۆ: **دفتین؛ دفه**

دفتین / daftîn/: [از عربی] ☜ **دفته**

دفزن / dafzan ، ـها؛ ـان/: [معرب/ فارسی] *اسم. [ادبی]* دەفژەن؛ دەفزەن؛ دەفەلێدەر؛ ژەنیاری دەف.

دفع / daf'/: [عربی] *اسم.* دەران: ١. دەلـەک؛ دەللەک؛ کار یان ڕەوتی دوورەوەکردن، ڕەواندن و ڕانان؛ دەراندن ٢. دەراوی؛ کار یان ڕەوتی تلتە و ڕیخ دانە دەر؛ ڕاداشتن. هەروەها: **دفع شدن؛ دفع کردن**

▣ **دفع فاسد به أفسد کردن:** پیس بە پیس‌تر پاکەوەکردن؛ خراو بە خراوتر ڕانان؛ بە خراپترێک خراپێک لە نێو بردن.

دفعات / dafa'āt/: [عربی] جمعِ ☜ **دفعه**

دفعتاً / daf'atan/: [عربی] *قید.* ناکاو؛ لەنکاو؛ لەنەکاو؛ یەکجارە؛ یەکهەو؛ گوزوگومەت؛ گزوگومبەت؛ ناگا؛ کوت‌وپڕ؛ لە کتوپڕا؛ لەپڕدا ‹دفعتاً بلند و شد و راه افتاد: لەنکاو هەستا و کەوتە ڕێ›.

دفعه / daf'e ، ـها؛ دفعات/: [عربی] *اسم.* جار؛ کەڕەت؛ ڕا؛ کەشە؛ چەل؛ گلۆنگ؛ گەلانکە؛ هەو؛ هەل؛ حەل؛ دال؛ سەر؛ گل؛ گا؛ بارە؛ وارە؛ دەحە؛ دەفحە؛ ژمارەی ڕووداو یان کارێکی دوو یان چەند پاتەیی ‹چهار دفعه به دیدنت آمدم نبودی: چوار جار هاتم بۆ لات، نەبووی›.

دفعی / daf'î/: [عربی] *صفت.* ١. دەرکردنی؛ ڕانانی؛ دەردانی ٢. دەردراو؛ دوورخراو.

دفن / dafn/: [عربی] *اسم.* ١. خاک‌سپێری؛ دەفن؛ کار یان ڕەوتی ناشتن؛ ناژتن؛ مردوو تەمراندن؛ بە خاک سپاردن، بەتایبەت تەرمی مردوو ٢. کار یان ڕەوتی شاردنەوە/ شاردرانەوە؛ حەشاردان/ حەشاردران؛ لمتش؛ وەدارتش؛ وەداروتش؛ وەدەتش؛ وەدەرتش؛ وەشاریان یان وەشارتنی شتێک لە ژێر کۆمایێ شتی‌ترەوە، بەتایبەت خاک ‹در زیر تودەی بهمن دفن شده بود: لە ژێر کۆمای هەرەسدا شاردرابووەوە›. هەروەها: **دفن شدن؛ دفن کردن**

دفه / dafe/ ☜ **دفته**

دفیله / defîle/: [فرانسوی]/اسم. [نامتداول] ڕیـزە؛ ڕزە.

◘ دفیلەی مـد: ڕزەی بـاو؛ ڕانـانی بـاو؛ ڕانـوانی مود.

دفینه / dafîne، ـها؛ دفاین/: [عربی]/اسم. ژێرخاکی؛ گەنج یان شتی بەنرخ کە لە ژێر خاکدایە.

دق / deq(q)/: [عربـی]/اسـم. دیـق/ دیـق: ١. [قدیمی] ژانەزراڤ؛ دەردەباریکە؛ کـان؛ تـەق؛ نەخۆشی سیل ٢. نەخۆشینێ کە بە هۆی خـەم و خەفـەتی زۆرەوە تووشـی کەسـێک دەبێـت ٣. [مجازی] کـوڵوکەسـەر؛ داخ و ئـاخ؛ جـەخار؛ ئالوز؛ خەم و خەفەتی زۆر.

◘ دق دل ☜ **دقدلی**

◘ دق کـردن: دیـق/ دیـق کـردن؛ بـە هـۆی کـوڵوکەسـەری زۆرەوە تووشـی نەخۆشـین هاتن ‹از شنیدن خبـر دار زدن دخترش دق کـرد و مـرد: لـە بیسـتنی خەبـەری لـە سـێدارە درانی کچەکەی دیقی کرد و مرد›.

دق‌الباب / daqqolbāb، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] تەقە؛ کاری لە درگـا دان؛ تەقـە لێـدان؛ دەرگـا کوتـان ‹دق‌البـاب کـرد و منتظر مانـد: تەقـەی دا و چاوڕێ ما›. هەروەها: **دق‌الباب کردن**

دقایق / daqāyeq/: [عربی] جمعِ ☜ **دقیقه**

دقـت / deqqat، ـهـا/: [عربی]/اسـم. ١. وردی؛ هویری؛ هێزێکی زەینی کە لە پێکهێنـان یـان وەبەر نان و ئامادەکردنی شتێک، بەتایبـەت بـە ورد بوونەوە لـە وردەکاریەکانیـدا دەکـار چـووە ٢. ڕادەی دروسـتی و تـەبایی شـتێک بـەپێی ئەندازە و پێومانگەلی ڕەچاوکراوەوە ٣. سـەرنج؛ سـەرنجە؛ دی؛ کـار یـان ڕەوتی لێـروانین و هەڵسەنگاندنی شتێک بە وردی.

◘ دقـت کـردن: زەیـنین؛ سـەرنج دان؛ ورد بوونەوە؛ هوور بوونەوە؛ بـە وردی لـێ ڕوانـین؛ بـەکارهێنانی زەیـن، هـزر و بـیر یـان کەرەسـەگەلی سـەنگاندن بـۆ گەیـشتن بـە ئاکامی دروست و ڕەچاوکراو.

دق‌دلی / deq(qe)delî، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. [مجازی، گفتاری] داخی دڵ؛ داخەدڵێ؛ ڕقـی دڵ؛ قینی دڵ؛ تـووڕەیی بـە بۆنـەی دەرد و ڕەنجـی زۆرەوە: **دقّ‌دل**

◘ دق‌دلـی درآوردن: داخـی دڵ ڕژانـدن؛ دڵ خاڵی کردنەوە؛ باربووکردنەوەی چەوساوەیی و بێبەشی.

دق‌دلـی سر کـسی/ چیـزی خـالی کـردن/ درآوردن/ درکـردن: [مجـازی] داخـی دڵ بـە سەر کەسێ/ شتێکدا خاڵی کردنەوە/ ڕژانـدن؛ دڵێشاوی و تووڕەیی خۆ بە ئازار گەیانـدن بـە کەس یان شتانی ترەوە لابـردن ‹دق‌دلی‌اش را سر ظرفها دراورد: داخی دڵـی بـە سـەر قاپەکانـدا ڕژاند›.

دق‌کـش / deqkoš/: [عربـی/ فارسـی] صـفت. زووخاوکوژ؛ زووخاوزگ؛ دیق‌کوژ؛ تووشی مەرگ هاتوو بە هۆی کوڵوکەسـەری زۆرەوە ‹با همین کارهایت آخرش مرا دق‌کش می‌کنی: هەر بەم کارانەت ئاخری من زووخاوکوژ دەکەی›.

دق‌مـرگ / deqmarg/: [عربـی/ فارسـی] صـفت. [گفتاری] داخ‌کـوژ؛ ژانەمـەرگ؛ مـردوو بـە هـۆی دەرد و ڕەنج و خەفەت خواردنی زۆرەوە ‹بعد از اعدام پسرش دق‌مرگ شد: دوای ئێعـدامی کوڕەکـەی داخ‌کوژ بوو›. هەروەها: **دق‌مرگ شدن**

دقه / daqqe، ـها/: اسم. [مکانیک] پڵـتە؛ تڕپـە؛ دەنگێک کە بە هۆی باش نەسـووتانی بنـزینی موتورەوە بەدی دێ.

دقیـق / daqîq/: [عربـی] صـفت. ڕێـک؛ ورد: ١. میـزان؛ دووز؛ بـە سـەرنج ‹سـاعت دقیـق: کاتژمێری ڕێک› ٢. ڕێکوپێک؛ هاوگەر لەگـەڵ پێوەرگەلی دیاریکراودا ‹وقت دقیق؛ کار دقیق: کاتی ڕێک؛ کاری ڕێکوپێک›. هەروەها: **دقیق بودن**

◘ دقیق شدن: ورد بوونـەوە؛ وردەوە بـوون؛ بـە

سەرنجەوە ڕوانین و لێکۆڵینەوە لە شتێک ‹وقتی به صورتش دقیق شدم، او را شناختم: کاتێ کە لە دەموچاوی وردەوە بووم، ناسیمەوە›.

دقیقاً / daqîqan/: [عربی] *قید*. ڕاست؛ ڕێک؛ تەخت؛ ڕێکوڕاس؛ بەوردی؛ بە ڕاستی و دروستی ‹دقیقاً چه گفت؟؛ دقیقاً چهار کیلومتر بود: ڕاست چی گوت؟؛ ڕێک چوار کیلۆمیتر بوو›.

دقیقه / daqîqe، ـها؛ دقایق/: [عربی] *اسم*. ۱. هووردەم؛ خولکە؛ خولەک؛ دەقیقە؛ دەقە؛ دیقە؛ دەیقە؛ وردەک؛ یەکەی پێوانی کات بەرانبەر بە ٦۰ چرکە ۲. یەک لە شەست(۱/٦۰)ی پلەک (دەرەجە) ۳. *[مجازی]* تاو؛ سات؛ دەقیقە؛ دیقە؛ کاتی زۆر کەم ‹یک دقیقه آرام بگیر: تاوێک ئۆقرە بگرە› ٤. *[ادبی]* چەمکی ڕێکوپێک؛ بابەتی ورد.

دقیقه‌ای[1] / daqîqe'î/: [عربی] *صفت*. خولکەیی؛ خولەکی؛ دەقیقەیی؛ دیقەیی؛ پێوەندیدار بە دەقیقەوە ‹کار دو دقیقه‌ای: کاری دوو خولکەیی›.

دقیقه‌ای[2]: *قید*. ۱. دیقەیی؛ خولکەیی؛ خولەکی؛ دەقەیی؛ بە پێی دەقیقە ‹دقیقه‌ای پول می‌گرفت: دیقەیی پارەی وەردەگرت› ۲. خولکەیەک؛ خولەکێک؛ دیقەیەک؛ دەقیقەیەک؛ لە هەر دەقیقەیەکدا ‹دقیقه‌ای صد حرف تایپ می‌کرد: دیقەیەک سەد پیتی تایپ دەکرد›.

دقیقه شمار / daqîqešomār/: [عربی/ فارسی] *اسم*. خولەکژمێر؛ دیقەژمار؛ عەقرەبە درێژۆکەی سەر پەڕەی کاتژمێر کە خولەک نیشان دەدا.

دقیقه‌شماری / daqîqešomārî/: [عربی/ فارسی] *اسم*. *[کنایی]* چاوەڕێیی وێڕای بزۆزی و بێئۆقرەیی.

دک / dak/: *اسم*. *[گفتاری]* سەر؛ سەرە؛ کەلە؛ کەللێ.

▣ **دک شدن**: لە مل بوونەوە؛ لە کۆڵ بوونەوە؛ تەمر بوون؛ لە ملەو بوون؛ ڤەچفیان؛ دەرکران؛ ڕتان؛ قەوران؛ دەک بوون؛ هەڵفرتان؛ بە نهێنی و نائاشکرایی وەلانران ‹وقتی ارباب دک شد، افتادیم به جان پیشکار: کاتێک ئاغا لە مال بووەوە؛ کەوتینە گیانی زاوتەکەوە›.

دک کردن: شەلقاندن؛ لە ملەوکردن؛ لە کۆڵ کردنەوە؛ تەمر کردن؛ قەوراندن؛ ڤەچفاندن؛ ڕتاندن؛ هەڵفرتاندن؛ هەڵفرتانن؛ چفاندن؛ قەشتاندن؛ هەڵپرتاندن؛ وەدەرنان؛ بەرپرنای؛ ڕەڤاندن؛ ڕەواندن؛ قەڵتاندن؛ بە فێڵ و تەڵەکە لە جێگایەک دوورکردنەوە ‹چقدر زور زدیم تا او را دک کردیم: چەن پەلوپۆمان کرد تا لە ملمان کردەوە›.

دکاگرم / dekāg(e)ram/: [فرانسوی] *اسم*. دیکاگرەم؛ یەکەی ئەندازەگیری پێوانی کێش بەرانبەر بە ۱۰ گرەم.

دکالیتر / dekālîtr/: [فرانسوی] *اسم*. دیکالیتر؛ یەکەی ئەندازەگیری بارستایی بەرانبەر ۱۰ لیتر.

دکامتر / dekāmetr/: [فرانسوی] *اسم*. دیکامیتر؛ یەکەی پێوانی درێژایی بەرانبەر ۱۰ میتر.

دکان / dok(k)ān، ـها؛ دکاکین/: [عربی] *اسم*. دووکان؛ دوکان: ۱. هۆدەیێ لە سەر گوزەری گشتیەوە بۆ ڕانانی کالا یان ڕاژەی پێویستی خەڵک ۲. *[مجازی]* ڕێگای دابین کردنی داهات بە شێوەی نادرووس و نەگونجاو ‹آقا، این که مدرسه نیست، دکان است: کاکە، ئەمە قوتابخانە نیە، دووکانە›.

▣ **دکان کسی تخته شدن**: *[کنایی]* ۱. کاری کەسێک خەوتن؛ کاری کەسێک ڕاوەستان ۲. لە برەوکەوتنی کاری کەسێک؛ کاری کەسێک کەساد بوون ‹با آمدن کامپیوتر دکان حروفچینها تخته شد: بە هاتنی کۆمپیۆتەر کاری پیتچنەکان لە برەوکەوت›.

دکاندار / dokāndār، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم*. دووکاندار؛ دوکاندار؛ خاوەن دوکان.

دکتر / doktor، ـها/: [فرانسوی] *اسم*. دوکتور؛

دکتۆر: ۱. بژیشک؛ پزشک؛ حەکیم ۲. دەواساز؛ دەرمان چێ‌کەر ۳. کەسێک کە لە بوارێکی زانستیدا بانترین پلەی زانستگایی هەیە.

دکترا / doktorā/: [فرانسوی]/اسم. دوکتورا؛ دەرەجەی دوکتوری ‹دکترای ادبیات: دوکتورای ویژەوانی›.

دکترس / doktores/: [فرانسوی]/اسم. [نامتداول] خانم دوکتور؛ ژنێ کە پلەی دوکتوری هەیە.

دکتری / doktorî/: [فرانسوی]/اسم. دوکتوری: ۱. چۆنیەتی دوکتور بوون ۲. دوکتورا؛ پیشە یان پلەکی دوکتور.

دکترین / doktorîn، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ئامۆژە؛ ڕێباز؛ کۆمەڵەی بنەماگەلی فێرکاری پێوەندیدار بە بابەت، کەس یان ڕێبازێکی دیاریکراوەوە.

دکستروز / dekst(e)roz/: [فرانسوی] ☜ **گلوکز**

دکل / dakal، ـها/: اسم. دەکەڵ؛ دیکەڵ؛ دیگەڵ؛ دیگەڵە؛ ئەستۆن؛ هوستون: ۱. کۆڵەکەی گەمیە؛ کۆڵەکەیەکی ئەستوونی لە سەر کەشتی، بۆ هەڵدانی بادەوان و لار و سەنگی ڕاداشتنی ۲. دیرەگ؛ پێکهاتەیەکی ئەستوونی و بەرز و باریک لە چێو یان کانزا بۆ هەڵکێشانی شتومەک ۳. کۆڵەکە؛ پێکهاتەیەکی ئەستوونی بەرز لە چێو یان کانزا بۆ ڕاگرتن و پارازتنی شتێک لە بەرزایی پێویستدا.

دکلره / dekolore/: [فرانسوی] صفت. ڕەنگ‌لێ‌سڕاو؛ بێ‌ڕەنگ بوو؛ کاڵەوبووگ؛ بێ‌ڕەنگ‌کراو؛ ڕەنگ‌سڕاو.

دکلمه / deklame، ـها/: [فرانسوی]/اسم. دیکلەمە؛ کار و ڕەوتی خوێندنەوەی بەرهەمێکی ویژەیی بە حالەتێکی کارا.

دکمه / dokme/: [ترکی] ☜ **تُکمه**

دکوپاژ / dekopāj، ـها/: [فرانسوی]/اسم. دیکۆپاژ؛ کار و ڕەوتی دابەش بوونی فیلمنامە بە پێی بەش و نماگەلی جۆراوجۆرەوە.

دک‌وپوز / dak-o-pûz/: اسم. [تعریض] ۱. دەم و فلچ؛ دەم و قەپۆز؛ دەم و لەوس؛ چڕ و چەناکێ؛ دەم و فلق ‹می‌زنم دک و پوزت را خرد می‌کنم: لێت دەدەم دەم و فلچت دێنمە یەک› ۲. دیامان؛ سیما؛ تەحر؛ بیچم؛ چڕ و چاو؛ تووز.

دک‌ودنده / dak-o-dande/: اسم. [گفتاری] شان و پەراسوو؛ سەر و سینگ ‹دک و دنده‌ی پیرمرد را شکست: شان و پەراسووی پیرەمەردەکەی شکاند›.

دکور / dekor، ـها/: [فرانسوی]/اسم. دیکۆر؛ ڕازە: ۱. کەلەبدون؛ ئەوەی بۆ خەملاندنی جێگایەک (وەک شانۆ، ژوور، نووسینگە و...) و دەرهێنانی بە شێوازی دڵخواز بە کار دەبرێ ۲. پەردە یان قاپێکی گەورە کە وێنەی تێدا کێشراوە و بۆ ڕازاندنەوەی شانۆ بە کار دەڕوا ۳. شتێ کە لایەنی نومایشی هەیە و هەر بە مەبەستی بەدیهێنانی ڕوانینێکی تایبەت لە بینەردا بە کار دەبرێ ‹این کتابخانه دکور است و اینجا کسی کتاب نمی‌خواند: ئەم کتێبخانەیە دیکۆرە و کەس لێرە کتێب ناخوێنێ›.

دکوراتور / dekorātor، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ڕازێنکار؛ ڕازێنەر؛ دیکوراتۆر: ۱. بەرهەڤکری شاشەی شانۆ ۲. ئەوی کە جێگایەک دەڕازێنێتەوە.

دکوراتیو / dekorātîv/: [فرانسوی] صفت. ئارایشتی؛ ڕازاندنەوەیی؛ پێوەندیدار بە ڕازاندنەوەوە.

دکوراژه / dekorāje/: [فرانسوی] صفت. دڵسارد؛ دڵسەرد؛ دڵسار.

دکوراسیون / dekorās(i)yon، ـها/: [فرانسوی]/اسم. دیکوراسیون؛ ڕازێنی: ۱. کار، ڕەوت، زانست یان هونەری ڕازاندنەوەی جێگایەک ‹آرام کارشناس دکوراسیون داخلی است: ئارام کارناسی دیکوراسیونی ناوەکیە› ۲. کەلەبدون؛ شت یان شتگەلێک کە بۆ ئارایشتی شانۆ بە کار دەڕوا ۳. ڕازاندنەوەی ناوەوەی ماڵ ‹دکوراسیون خانەات

را عـــوض کـــردهای؟: دیکوراسیۆنـــــی ماڵـــەکەت گۆڕاوە؟›.

دکە / dakke ، ـها: [عربی]/اسم. ١. هۆڵک؛ دەکە؛ هۆدەیەک لـە پـەنای پیادەڕۆدا کـە ڕۆژنامـە و وردەشتی لێ دەفرۆشن ٢. دوکانۆکە؛ دوکانچـە؛ دوکـانی بچکۆلـە ٣. پـساتی دەسفرۆشـی بـە شێوەی تەخت یان مێزێکی وردەواڵـە لـە سـەر چنراو.

دکـەدار / dakkedār ، ـهـا؛ ـان/: [عربی/ فارسی] /اسم. دەکـەدار؛ هۆڵکـدار؛ کەسـێ کـە خـاوەنی دەکەیەکە و لەوێدا کار دەکا.

دگـر [1] / degar/: صفت. [مخفف] دی؛ تـر؛ تـەر؛ دیکە؛ دیتر ‹بارِ دگر بهار شد: جارێکیتـر بـوو بـە بەهار›.

دگر ـ [2]: قید. دیسان؛ ئیتر؛ ئـەیتر؛ ئێتـەر؛ ئێتـر؛ هەمدیس؛ هەمیسان؛ هەمدی؛ هەمتر؛ هەمتـەر ‹دگر بگوی: دیسان بێژە›.

دگر ـ [3]: پیشوا‌ژە. ـ نوێ؛ ـ جیاواز؛ جیاـ ؛ جۆرێکی جیاواز ‹دگراندیش: بیرنوێ›.

دگرانـدیش / degarandîš ، ـهـا؛ ـان/: صفت. بیرجیـاواز؛ خـاوەن بیرێکـی جیـاواز لەگـەڵ ئەندێشەی زاڵ بە سەر کۆمەڵگا یان گرۆیەکـدا. هەروەها: **دگراندیشی**

دگربـار / degarbār ، ـهـا؛ ـان/: قید. جـاریتـر؛ جارێکیتر؛ ڕاییتر؛ ڕایێکیتر؛ جارێوتەر؛ دووبارە. هەروەها: **دگربارە**

دگرباورســــــازی / degarbārvarsāzî/ ☜ **دگرباروری**

دگربـــاروری / degarbārvarî ، ـهـــا/: اســم. [زیـستشناسـی] ڕەوتی بەبەرکردنـــەوە؛ بـــەردار کردنـــەوە؛ بەرگرکردنـــەوە؛ تێکـــەڵاو بـــوونی گانەگەلی نێر و مای کەسانی جیاوازی سـەر بـە گۆنەیەک: **دگرباورسازی؛ دگرگشنی**

دگربـافتی / degarbāftî/: اسم. [زیـستشناسـی] گۆڕانی بیچمی شانەیەک بۆ شانەیەکیتـر (وەک گۆڕانی کرۆژە بە ئێسک): **دگرسازی**

دگردیسی / degardîsî ، ـها/: اسم. [زیستشناسی] چەرخەی گۆڕانی لە پەسـتای گیانـەوەرێک لـە ساواییەوە تا جحێـلی کـە هاوڕێیـە لەگـەڵ لـە دەست دان یان بە دەست هێنانی ئەندامانێک.

دگرسازی / degarsāzî/ ☜ **دگربافتی**

دگرسانی/ degarsānî/ ☜ **دگرشکلی**

دگرشـکلی / degaršeklî ، ـهـا/: [فارسـی/ عربـی] اسم. [زیستشناسی] هەر یەکە لە تایبەتمەندیگەلی دوانەی دایک و بابی کە دژ بەیەکن و یەکێکیان لە گیانەوەردا دەبیندرێتەوە (وەک بەرزی و نزمی بـاڵا، ڕەنگـی چـاو و ...): **دگرسـانی**. هـەروەها: **دگرشکل؛ دگرسان**

دگرگشنی / degargošnî/ ☜ **دگرباروری**

دگرگـــون / degargûn/: صـفت. [ادبـی] گـۆڕاو؛ گۆڕدراو؛ واڕیا؛ بە دۆخ یان چۆنیەتیەکی جیـاواز لەگـەڵ دۆخ یـان چۆنیـەتی پێـشوودا ‹رنگـش دگرگون شد: ڕەنگـی گـۆڕا›: **دیگرگـون**. هـەروەها: **دگرگون بودن؛ دگرگون شدن؛ دگرگون کردن**

دگرگونگی / degargûnegî/: اسم. گۆڕانکـاری؛ گۆڕدراوی: ١. دۆخ یان چۆنیـەتی گـۆڕاو بـوون ‹انقلاب موجب دگرگونگی جامعه شد: ڕاپەڕین بـوو بـە هۆی گۆڕانکاری لە کۆمەڵگادا› ٢. کار یـان ڕەوتی گۆڕان.

دگرگونە / degargûne/: صفت. [ادبی] گـۆڕدراو؛ گۆڕاو؛ گۆڕیاگ؛ واڕیـا؛ بـە دۆخ یـان بیچمێکـی گۆڕاوەوە ‹هنگامی کە بە شهر خود بازگشت، وضع را دگرگونە یافت: کاتێ گەڕایـەوە بـۆ شـارەکەی، بـار و دۆخێکی گـۆڕدراوی بـینی›. هـەروەها: **دگرگونـە بودن؛ دگرگونە شدن؛ دگرگونە کردن**

دگرگونی / degargûnî ، ـها/: اسم. گۆڕانکـاری؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی گـۆڕان؛ گۆڕیـان؛ واڕیـەی؛ واڕیای ‹انقلاب موجب دگرگونی جامعـه شد: شـۆڕش بوو بە هۆی گۆڕانکاری لە کۆمەڵگادا›.

دگروار / degarvār/: اسم. چەنـد بـیچم؛ هـەر

یەکە لە بیچمگەلی جیاوازی توخمێکی شیمیایی (وەک کەربون کە لە بیچمی سوخاڵ، گرافیت و ئەڵماسدایە).

دگروارگی / degarvāregî/: /اسم/. چەند بیچمی؛ چۆنیەتی چەند بیچم بوون.

دگم[1] / dogm/: [فرانسوی] /اسم/. دوگم؛ بێ قسە؛ ئەوەی وەک بنەمایەکی سەرەکی وەرگیراوە و جێگای هیچ قسە و باسێکی تێدا نیە.

دگم[2] /ـها/: صفت. دوگم؛ وشک؛ بیروشک؛ بەسراو؛ گرساو؛ خاوەن ئۆگرەتی بە ئەندێشەگەلی نەگۆڕ.

دگماتیسم / dogmātîsm/: [فرانسوی] /اسم/. بیروشکوازی؛ سەرهشکی؛ نەگۆڕی؛ بیروشکی.

دگماتیک / dogmātîk/: [فرانسوی] صفت. دوگماتیک؛ وشک؛ بیروشک؛ بیروشکواز.

دگمه / dogme/: [ترکی] ☜ **تُکمه**

دگنک / dagank، ـها/: [ترکی] /اسم/ [گفتاری] کوتەک؛ داردەس؛ دارەدەست؛ گۆپاڵ؛ زۆلاخ؛ تێلا؛ زنج؛ زۆپ؛ گود؛ زۆپک؛ زۆپا؛ زۆپە؛ کۆپار؛ کوپار؛ کۆپاڵ.

دل / del/: /اسم/ دڵ: ۱. /ـها/ قەلب؛ ئەندامی هلۆڵی ماسوولکەیی لەشی زۆرینەی گیانەوەران کە بە پشکووتن و وێکهاتنی (زۆرتر) یەک جۆر و پەیتاپەیتا، خوێن دەگەیێنێتە لەشەوە ۲. [گفتاری] زێڵ؛ لەمە؛ سک؛ زگ؛ زک ‹دل درد؛ سر دلم سنگین است: سک ئێشە؛ سەر دڵم قورسە› ۳. [مجازی] جەرگە؛ ناو؛ نێو؛ ناخ؛ ناوەند؛ دڵێ؛ چۆنگ؛ چەق یان ناوەڕاسی هەر شتێک ‹در دل شب؛ در دل تاریکی: لە دڵی شەودا؛ لە جەرگەی تاریکاییدا› ٤. [مجازی] ئەو بەشەی زەین کە پێوەندی لەگەڵ عاتیفە و هەستدایە: الف) ئەوین؛ میهر؛ دۆستایەتی ‹دل بردن؛ به دل نشستن: دڵ بردن؛ بە دڵەوە نیشتن› ب) جەرگ؛ ئازایەتی؛ زات؛ بوێری ‹پردل؛ دل کاری را داشتن: بەجەرگ؛ زاتی کارێک هەبوون› ج) هۆگرەتی ‹دل به کاری بستن: دل به کارێک خۆش کردن› د) ئەندازەی هەستۆکی لە بەرانبەر ڕەنجی کەسانیترەوە ‹نازکدل: دڵناسک› ٥. نادیارترینی هەستونەستان ‹از دل کسی خبر داشتن: لە دڵی کەسێک ئاگادار بوون› ٦. /ـها/ یەکێک لە چوار نەخشی وەرقبازی ۷. نمانای ئەوین وەک ژمارەی «۵»ی بەراوەژۆ.

▣ **دل خوش:** [مجازی] دڵی خۆش؛ دڵی وەش؛ دڵی شاد؛ ڕۆحیەیەکی شاد و بە دوور لە کوڵ و کەسەر ‹مهمانی رفتن دل خوش می‌خواهد: میوانی چوون دڵی خۆشی دەوێ›.

دل سیر: [مجازی] تێر و تەسەل؛ تێر و پڕ؛ پڕ بە دڵ؛ تا بە دەست هێنانی ڕەزامەندی دڵ ‹یک دل سیر تماشایش کردم: تێر و تەسەل سەیرم کرد›.

از ته دل: [کنایی] لە ناخی دڵەوە؛ لە کانگای دڵەوە؛ پڕ بە دڵ ‹از ته دل برایش آرزوی خوشبختی کردم: لە ناخی دڵەوە داوای خۆشبەختیم بۆی کرد›.

از دل و جان: [کنایی] بە دڵ و گیان ‹از دل و جان برایش کار کردم: بە دڵ و گیان کارم بۆ کرد›.

در/ توی دل: [کنایی] لە دڵەوە؛ لە دڵا؛ دڵەنە؛ ئەنەدڵ؛ لای خۆوە؛ لەگەڵ خۆدا ‹در دل به او نفرین می‌کرد: لە دڵەوە تووکی دەکرد›.

▣ **دل از دست دادن:** [مجازی] دڵ دانان؛ زۆر ئەویندار بوون ‹همان روز دل از دست داده بود: هەر ئەو ڕۆژە دڵی دانابوو›.

دل از کسی بردن: [مجازی] دڵ لە کەسێک ڕفاندن؛ ئەویندارکردن؛ دڵ بردن؛ دڵ دزین ‹با زیبایی خود از همه دل برده بود: بە جوانی خۆی دڵی لە هەموو ڕفاندبوو›.

دل باختن: [مجازی] دڵ دانان؛ ئەویندار بوون؛ عاشق بوون.

دل برای کسی سوزاندن: [مجازی] دلسوزی کردن ☜ **دلسوزی**

دل به چیزی/ کسی بستن: *[کنایی]* ۱. بە آن/او امید بستن ☜ **امید** ۲. دلبستە بودن ☜ **دلبستە**

دل به چیزی خوش کردن: دڵ بە شتێک خۆش‌کردن؛ دڵخۆش بوون بە شتێکەوە.

دل به دریا زدن: *[مجازی]* چش لێ‌کردن؛ چش لە هەموو شتێ کردن؛ بۆ کردنی کارێک خۆ خستنە مەترسیەوە ‹دل به دریا زدم و عازم سفر شدم: چشم لێ‌کرد و تەیاری سەفەر بووم›.

دل به دل راه داشتن: *[کنایی]* دڵ ئاوێنەی دڵ بوون؛ دڵ ئاگای لە دڵ بوون؛ میهرەبانی و دۆستایەتی لە دوولایەنەوە بوون ‹راست می‌گویند دل به دل راه دارد: ڕاستە دەڵێن دڵ ئاوێنەی دڵە›.

دل به دل کسی دادن: *[مجازی]* دڵ بە قسەی کەسێک دان؛ دڵ دانە کەسێک؛ هاودڵی لەگەڵ کەسێک‌کردن؛ نیشاندانی هۆگرەتی و خوازیاری بۆ بیستنی قسەی کەسێک ‹زیاد دل به دل این پسر نده، پررو می‌شود: هێندە دڵ مەدەرە ئەو کوڕەوە ڕوودار دەبێ›.

دل به کاری دادن: *[کنایی]* دڵ دانە کارێکەوە؛ شان بۆ کارێک شل‌کردن؛ خێ بە کارێک دان؛ بە هۆگرەتیەوە کارێک‌کردن ‹اگر دل به کار بدهی زود یاد می‌گیری: ئەگەر دڵ بدەیتە کارەوە زوو فێری دەبی›.

دل به کسی دادن: *[کنایی]* دڵ بە کەسێک دان؛ ئەویندارى کەسێک بوون؛ عاشق کەسێ بوون ‹دل به تو دادم که یارم باشی: دڵم پێدای کە بیتە یارم›.

دل پُری داشتن: *[مجازی]* دڵ‌پڕ بوون؛ دڵمەند بوون؛ زۆر ڕەنجاو و گەهراو بوون ‹از تو دل پری داشت: دڵی پڕ بوو لێت›.

دل توی دل کسی نبودن: *[مجازی]* دڵ لە مشتی کەسێکدا بوون؛ دڵ نەمان؛ بە دڵەخۆرپێ/ دڵەتەپێ بوون؛ دڵ لە لا نەمان؛ تووشی دڵەڕاوکە و نیگەرانی بوون ‹دل توی دلم نبود: دڵم لە مشتمدا بوو›.

دل خواستن: دڵ پێوە بوون؛ دڵ پوەوە بیەی؛ دڵ ویستن؛ دڵ خواستن؛ دڵ گەرەک بوون؛ دڵ واسەی؛ بە ئاوات بوون؛ پێ‌دڵخواز بوون؛ حەزکردن؛ دڵ چوونە سەر؛ خوازیار و بە ئاوات بوون ‹دلم می‌خواست بودی و می‌دیدی: دڵم پێوە بوو ببوای و بتدیبا›.

دل (خود را) با کسی صاف کردن: *[مجازی]* دڵ (خۆ) لەگەڵ کەسێکدا پاک‌کردنەوە: ۱. چیتر لە کەسێک شەمزاو و دڵمەند نەبوون ‹با او دلت را صاف کن: دڵت لەگەڵیدا پاک‌کەوە› ۲. لەگەڵ کەسێکدا میهرەبان و نێزیک بوون.

دل خود را خالی کردن: *[کنایی]* خۆ خاڵی‌کردنەوە؛ دڵ خاڵی‌کردنەوە؛ وتنەوەی جخار و کوڵ‌وکەسەری خۆ؛ گۆشەی دڵ کردنەوە ‹حرف بزن، دلت را خالی کن: قسە بکە، خوت خاڵی کەوە›.

دل خود را صابون زدن: *[مجازی]* دڵی خۆ خۆش‌کردن؛ خۆ خۆش کردن؛ دڵ تاودان؛ بێهۆ بە شتێک هیوادار بوون ‹دل خود را صابون زده بودیم که ما را می‌بری گردش: دڵی خۆمان خۆش کردبوو کە ئەمانبەی بۆ سەیران›.

دل خوش کردن: دڵ‌خۆش‌کردن؛ دڵ وەش‌کەردەی: ۱. شادکردن ۲. هیوادار کردن؛ بەتەما کردن.

دل دادن به کسی: *[کنایی]* دڵ بە کەسێک دان؛ دڵ وەبەر کەسێک نان؛ بە کەسێک ئازایەتی و بوێری دان ‹هی به خودم دل می‌دادم که نترس، چیزی نیست: هەر دڵم بە خۆ دەداوە مەترسە، هیچ نیە›.

دل دادن و قلوه گرفتن: *[تعریض]* سەر بە سەری یەکترەوە نان؛ پێکەوە لنگ ڕاکێشان؛ سەر یەکتر بردنە دەما؛ وتووێژی زۆر دۆستانە لە نێوان دوو کەسدا هەبوون ‹دو برادر

دل داده بودند و قلوه می‌گرفتند: دوو برا سەریان بە سەری یەکترەوە نابوو›.

دل داشتن:/گفتاری/ ۱. (خاوەن) دڵ بوون؛ بە ڕۆحم بوون؛ ڕەحمین بیەی؛ خاوەن هەست و بەزەیی بوون ‹مگر آزاد دل ندارد: مەگەر ئازاد دڵی نیە› ۲. بە جەرگ بوون؛ بە دڵ و جەرگ بوون؛ ئازا و بوێر بوون ‹خیلی دل داری کە این کارها را می‌کنی: زۆر بە جەرگی کە ئەم کارانە دەکەی›.

دل-دل کردن: پاوپاکردن؛ ئەمپا و ئەوپا کردن؛ ڕاڕایی کردن؛ تووشی دڕدونگی و دوودڵی بوون.

دل راه ندادن:/کنایی/ دڵ پێوە نەبوون؛ دڵ نەبیەی پوەوە/ پوە؛ دڵ ڕێ نەدان؛ وەبەر دڵ نەکەوتن؛ هۆگرەتی و خوازیاری دەروونی نەبوون.

دل سنگ آب شدن:/مجازی/ بەرد تاوانەوە؛ کافر بەزەیی پێدا هاتن؛ زۆر دڵتەزێن بوون؛ بە دۆخێکی زۆر هەست بزوێن و ناخۆشەوە بوون ‹از دیدن آن منظره دل سنگ آب می‌شد: بە دیتنی ئەو دیمەنە دڵی بەرد دەتاویەوە›.

دل شیر داشتن:/مجازی/ دڵی شێر هەبوون؛ بە جەرگ بوون؛ دڵ زەخم بوون؛ زۆر ئازا و نەترس بوون.

دل کاری را نداشتن:/کنایی/ توانای کارێک لا نەبوون؛ نەوێران؛ زات نەبوون؛ دڵی کارێک لا نەبوون؛ ئازایەتی و توانایی کارێک لا نەبوون ‹من دل دیدن این حادثه را ندارم: من توانای دیتنی ئەم کارەساتەم نیە›.

دل کسی آب شدن:/مجازی/ دڵی کەسێک دەرهاتن؛ بێئارام و قەرار بوون لە بەر ویستنی شتێک ‹زود باش! دل بچه آب شد: زووبە! دڵی منداڵەکە دەرهات›.

دل کسی آتش گرفتن:/مجازی/ گڕ بەر بوونە هەناوی کەسێکەوە؛ کزە لە دڵی کەسێکەوە هەستان؛ پەژارە داگرتن؛ زۆر خەمین بوونی کەسێک ‹از شنیدنش دلم آتش گرفت: لە بیستنی گر بەر بووە هەناوم›.

دل کسی آشوب شدن:/کنایی/ دڵی کەسێک هەڵشێوان؛ دڵی کەسێک بە یەکدا هاتن؛ دل کازین؛ دڵ تێکەڵاتن؛ دڵوو یۆی تێک شیەی؛ کەوتنە هێڵنجدانەوە ‹از دیدن آن همه کثافت دلش آشوب شد: لە بینینی ئەو هەموو پیسیە دڵی هەڵشیوا›.

دل کسی آرام گرفتن: دڵی کەسێک سوکنایی گرتن؛ سوکنایی بۆ کەسێک هاتن؛ دڵی کەسێک دامەزران؛ ئارخەیان بوونی کەسێک؛ دڵنیا بوونی کەسێک؛ دڵو یووی سرەوای؛ دڵ داسەکنان؛ دڵبجی بوون؛ دڵ ڕوون بوون ‹با دیدن پسرش دلش آرام گرفت: بە بینینی کوڕەکەی سوکنایی هات›.

دل کسی آمدن:/کنایی/ دڵی کەسێک هاتن؛ دڵی کەسێ بەرایی دان؛ زێڵوو یۆی ئامەی؛ ڕازی بوونی کەسێک (ڕاڤە: زۆرتر بە شێوەی نەرێنی بە کار دەڕوات) ‹دلش نیامد بچه را دست‌خالی برگرداند: دڵی نەهات منداڵەکە هەروا بگەڕێنێتەوە›.

دل کسی از جا کنده شدن:/مجازی/ دڵی کەسێک داکەوتن؛ دڵی کەسێک نەمان؛ تۆقای؛ دڵوو یۆی کەوتەیرە؛ زۆر ترسان ‹یک دفعه دلم از جا کنده شد: ناکا دڵم داکەوت›.

دل کسی باز شدن:/مجازی/ دڵی کەسێک کرانەوە؛ دڵوو یۆی کریایوە؛ دەرباز بوونی کەسێک لە کوڵ و کەسەر ‹کمی گرداندمش، بلکه دلش باز شود: کەمێ گەڕاندم، بەڵکوو دڵی بکریتەوە›.

دل کسی با کسی صاف نبودن:/مجازی/ لە کەسێ دڵکرمۆڵ بوون؛ لەگەڵ کەسێک یەکدڵ نەبوون؛ لە کەسێک دڕدونگ یان دڵشێلاو بوون ‹دل آرام هیچ وقت با تو صاف نبود:

ئارام هەمیشە لە تۆ دڵ کرمۆڵ بوو›.

دل کسی برای چیزی لک زدن: *[مجازی]* دڵی کەسێ بۆ شتێک کورکە کردن/ دەرهاتن؛ دڵبزۆک بوونی کەسێک بۆ شتێک؛ دڵی کەسێک بۆ شتێ/ کەسێ تۆقلە کردن.

دل کسی برای کسی/ چیزی پرپر زدن: *[مجازی، گفتاری]* دڵی کەسێ بۆ کەسێ/ شتێک پەڕ دەرکردن/ فڕین؛ دڵی کەسێک بۆ کەسێ/ شتێک دەرهاتن؛ زۆر بە ئاواتەوە بوون (بۆ کەسێ/ شتێ)؛ دڵسووتاوی کەسێ/ شتێک بوون؛ دڵی کەسێ بۆ کەسێ/ شتێک لێدان ‹دل دختر برای **دیدن** پدرش پرپر می‌زد: دڵی کچەکە بۆ **دیتنی** بابی دەفری›.

دل کسی برای کسی یک ذره شدن: *[مجازی]* زۆر بە تاسەی کەسێکەوە بوون؛ زۆر خوازیاری بینینی کەسێک بوون ‹**کجا بودی؟** دلم برایت یک ذره شده بود: **لە کوێ بووی؟** زۆر بە تاسەتەوە بووم›.

دل کسی به حال کسی سوختن: *[مجازی]* دڵی کەسێ بۆ کەسێک سووتان؛ بە بۆنەی کەسێکەوە خەمین بوون؛ بەزەیی بە کەسێکدا هاتنەوە ‹دل همه به حالش سوخت: هەموو دڵیان بۆی سووتا›.

دل کسی به درد آمدن: *[کنایی]* دڵی کەسێک هاتنە ژان؛ دڵی کەسێک هاتنە کوڵ؛ دڵی کەسێک بوونە بریان؛ خەمین و ناڕەحەت بوونی کەسێک ‹**از دیدن رنج آوارگان** دل ما هم به درد آمد: **لە بینینی ڕەنج و ئازاری تراڤیەکان** دڵمان هاتە ژان›.

دل کسی به رحم آمدن: بەزەیی بە کەسێکدا هاتنەوە؛ لە زیز بوونی کەسێک ناڕەحەت بوون ‹دل مهمانها به رحم آمد **و به او کمک کردند:** میوانەکان بەزەییان پیدا هاتەوە **و یارمەتیان دا**›.

هەروەها: **دل کسی را به رحم آوردن**

دل کسی به قیلی‌ویلی افتادن *[مجازی]* ☜ **دل کسی غنج زدن**

دل کسی (به) هزار راه رفتن: *[مجازی]* دڵی کەسێک بە هەزار لادا چوون؛ بە بۆنەی نیگەرانییەوە بیری جۆراوجۆر کردنەوە ‹**دیر کردی و** دل ما (به) هزار راه رفت: **دێر هاتی و** دڵمان بە هەزار لادا چوو›.

دل کسی به هم خوردن: *[کنایی]* دڵی کەسێک هەڵشێوان؛ دڵزڤرین؛ دڵ تێکەڵاتن؛ دڵی کەسێ هاتنە یەکا؛ جەرگ و دڵی کەسێ بەیەکدا هاتن؛ دڵی کەسێک تێکەڵاتن؛ دڵوو یۆی تێک شیەی؛ دڵکازین؛ تووشی دڵشێواوی بوون ‹**داشت** دلم به هم می‌خورد: **خەریک بوو** دڵم هەڵدەشێوا›.

دل کسی پایین/ فرو ریختن *[مجازی]* ☜ **دل کسی ریختن**

دل کسی پوسیدن: *[مجازی، گفتاری]* دڵی کەسێک پەژمران؛ دڵی کەسێ داگیران؛ دڵ کەسێ مردن؛ دڵی کەسێک تەمران؛ تووشی کەسەر و دڵتەنگی بوون ‹**توی این خانه** دل زنت پوسید: **لەم ماڵەدا** دڵی ژنەکەت پەژمرا›.

دل کسی پیش کسی گیر کردن: *[مجازی]* دڵی کەسێک لای کەسێکەوە بەند بوون؛ دڵی کەسێک گیرۆدەی کەسێک بوون ‹دلش پیش آن دختر گیر کرده بود: دڵی لای ئەو کچە بەند بوو›. هەروەها: **دل کسی پیش کسی بودن**

دل کسی تاقچه نداشتن: *[مجازی]* دەم نەوێساو بوون؛ دەمی کەسێ تەقەڵی پێوە نەبوون/ قایم نەبوون؛ ڕازدار نەبوونی کەسێک.

دل کسی تپیدن: دڵی کەسێ لێدان؛ زۆرتر بوونەوەی کوتەی دڵ بەتایبەت لە کاتی دڵەڕاوکەدا ‹دل سارا **به شدت** می‌تپید: دڵی سارا **بە توندی** لێیدەدا›.

دل کسی ترکیدن: *[مجازی]* ۱. دڵ گیران؛ زۆر خەمگین و دڵتەنگ بوون ۲. دڵ ترەکیان؛ زۆر ترسان؛ تۆقیان؛ زیق کردن؛ دڵ لەت بوون؛

دڵوو یۆی چیاوه بیەی.

دل کسی تنگ شدن: *[مجازی]* دڵی کەسێک گیران ☜ **دلتنگ**

دل کسی مثل سیر و سر که جوشیدن: *[مجازی]* کەوتنە دڵەفڕکێ/ دڵەڕاوکێ؛ زۆر نیگەران بوون ‹دلم مثل سیر و سرکه می‌جوشید: کەوتبوومە دلەفرکێ›.

دل کسی چرکین شدن: *[مجازی]* دڵی کەسێک کرمۆڵ بوون ☜ **دلچرکین**

دل کسی خنک شدن: *[مجازی]* شاوەکامی هاوردن؛ دڵی کەسێک فێنک بوونەوە؛ ئۆخەی کردن؛ خۆشحاڵ بوون بە هۆی ڕەنج یان گەزن دیتنی دوژمنەوە ‹وقتی خانەی حاجی را دزد زد، دل همسایەها خنک شد: کاتێ ماڵی حاجیان تالان کرد، دراوسێکان شاوەکامیان هاورد›.

دل کسی درد کردن: *[گفتاری]* سکی کەسێک ئێشان؛ ناو سکی کەسێ ئێشان؛ لەمۆ یۆی مدرەی گیر.

دل کسی را آب کردن: *[مجازی]* دڵی کەسێک دەرهێنان؛ کەسێک زۆر ئاواتخواز و خوازیار کردن ‹زود باش بگو، دل همه را اب کردی: زوو کە بێژە، دڵی هەمووت دەرهینا›.

دل کسی را آزردن ☜ **دل کسی را سوزاندن**

دل کسی را بە درد آوردن ☜ **دل کسی را سوزاندن**

دل کسی را بە دست آوردن: *[کنایی]* دڵی کەسێک بەدەست هێنان؛ دڵخۆش کردنی کەسێک؛ بە کار و ڕەوتاری خۆ دڵی کەسێک بەرەو لای خۆ هێنان ‹آن‌قدر حرف زدم تا دل او را بدست آوردم: ئەوندەم قسە تا دڵیم بەدەست هینا›.

دل کسی را ربودن: *[مجازی، ادبی]* دڵی کەسێک بردن؛ دڵی کەسێک ڕفاندن؛ دڵی کەسێک دزین؛ دڵی کەسێک سەندن/ سەنن؛ دڵی کەسێک کێشان؛ دڵ جە یۆی سانای؛ دڵ کەسێ بەرەو خۆ کێشان؛ شەیدا و ئەویندارکردنی کەسێک.

دل کسی را زدن: *[مجازی]* دان لە دڵی کەسێک؛ کەسێک وەڕەزکردن؛ دەماخی کەسێک پروانن؛ دوزاخە دان؛ دڵوو یۆی کەیل‌کەردەی؛ ئیتر تاقەت و توانای هەڵکردن نەبوون ‹دیگر آن خانه دل آنها را زده بود: ئیتر ئەو ماڵە دابووی لە دلیان›.

دل کسی را سوزاندن: *[مجازی]* دڵی کەسێک ئێشاندن؛ دڵی کەسێک ڕەنجاندن؛ خەمبار کردنی کەسێک: **دل کسی را آزردن؛ دل کسی را بە درد آوردن**

دل کسی را شکستن: *[مجازی]* دڵی کەسێک شکاندن؛ کەسێک ناهومێد و ناکام کردن ‹با حرف خود دل پیرزن را شکست: بە قسەکانی دڵی پیرەژنەکەی شکاند›.

دل کسی را نرم کردن: *[مجازی]* دڵی کەسێک نەرم‌کردنەوە؛ تووڕەیی و زویری کەسێک لابردن ‹با قصه گفتن دل او را نرم کرد: بە چیرۆک گێڕانەوە دڵی نەرم کردەوە›.

دل کسی رفتن: *[مجازی]* دڵی کەسێک لێ‌چوون؛ دڵوو یۆی وەنە چێویۆی شیەی؛ هۆگر و خوازیار بوون ‹هر روز دلش پی چیزی می‌رفت: هەر ڕۆژێک دڵی لە شتێک دەچوو›.

دل کسی روشن بودن: *[مجازی]* دڵی کەسێک ڕوون/ ڕۆشن بوون؛ بەرچاوی کەسێ ڕوون بوون؛ هیوادار بوونی کەسێک ‹دلم روشن است که کارت درست می‌شود: دڵم ڕوونە کە کارەکەت جێبەجێ دەبێ›.

دل کسی ریختن: *[مجازی]* دڵی کەسێک داکەوتن؛ دڵی کەسێک نەمان؛ دڵی کەسێ تەپین؛ لە نەکاو تووشی مەترسی و خلێلەی زەینی بوون: **دل کسی پایین/ فرو ریختن**

دل کسی ریش شدن: *[مجازی]* دلریش شدن

☜ **دلریش**

دل کسی سوختن: *[مجازی]* دڵی کەسێک سووتان؛ تووشی ڕەنج و کەسەر بوون ‹دل زن از آن می‌سوخت که کاری نکرده بود: دڵی ژنەکە لەوە دەسووتا کارێکی نەکردبوو›.

دل کسی شکستن: *[مجازی]* دڵی کەسێک شکان؛ بە هۆی نامرادی و ناهومێدییەوە تووشی کوڵ‌وکەسەر هاتن ‹با مرگ پسرش دل پیرزن شکست: بە مردنی کوڕەکەی دڵی پیرەژنەکە شکا›.

دل کسی شور زدن: *[مجازی]* کەوتنە دڵەڕاوکەوە؛ کەوتنە دڵەخورپێوە؛ نیگەران بوون و تووشی خلێلە هاتن ‹از صبح دل من شور می‌زد: لە بەیانیەوە کەوتوومە دڵەڕاوکە›.

دل کسی ضعف رفتن: ۱. دڵی کەسێک خاو بوونەوە؛ دڵی کەسێک بێ‌حاڵ بوون؛ تووشی سستی و بێ‌حاڵی هاتن ‹از گرسنگی دل او ضعف می‌رفت و نمی‌توانست بایستد: لە برسیەتیدا دڵی خاو ببووەوە و نەیدەتوانی خۆی ڕاگرێ› ۲. زۆر تامەزرۆ بوون ‹برای استراحتی کوتاه دلم ضعف می‌رفت: زۆر تامەزرۆی وچان‌دانێک بووم›.

دل کسی غَنج زدن: *[مجازی]* دڵی کەسێک کورکە کردن؛ زۆر بە ئارەزووی شتێکەوە بوون؛ یەکجار دڵ بە شتێکەوە بوون؛ زۆر خوازۆکی شتێک بوون: **دل کسی به قیلی‌ویلی افتادن**

دل کسی فرو ریختن ☜ **دل کسی ریختن**

دل کسی کباب شدن: *[مجازی]* زگی کەسێک پێ‌سووتان؛ دڵی کەسێک بوونە بریان؛ دڵی کەسێ بوونە کەواو؛ زۆر خەفەتبار بوون ‹دل مردم برایم کباب شد: زگی خەڵکی پێم سووتا›.

دل کسی گرفتن: *[مجازی]* دڵی کەسێک داگیران؛ دڵوو یۆی گیریایرە؛ خەفەتبار، دڵتەنگ یان شڵەژاو بوون ‹شب که می‌شد، از تاریکی، سکوت و تنهایی دلم می‌گرفت: شەو کە دادەهات، لە تاریکی، بێ‌دەنگی و تەنیایی دڵم دادەگیرا›.

دل کسی هوای چیزی کردن: *[مجازی]* دڵی کەسێک بۆ شتێک شنیان؛ زۆر بە ئاوات و ئارەزووی شتێکەوە بوون.

دل کندن: *[مجازی]* دەست لێ‌بەردان؛ دڵ لێ هەڵکەندن؛ دەست لێ‌هەڵگرتن؛ ددان چنە هۆرکەنتەی؛ پشت لێ‌کردن ‹به این آسانی نمی‌شود از آن دل کند: بەم هاسانیە ناکرێ دەستی لێ‌بەردەی›.

دل نازک بودن ☜ **دلنازک**

دل نگران بودن: دڵ نیگەران بوون؛ دڵ پەشێو بوون؛ بە دڵەخورپێ بوون.

دل و رودهٔ چیزی را درآوردن: *[مجازی]* جەرگ و ڕیخۆڵەی شتێک دەرهێنان؛ شتێک تێکومەکان دان؛ ڕۆخڵەو چێوێوی بەرئاردەی؛ شتێک داژەنین؛ لەت‌وکوتی شتێک دەرهێنان؛ لە بەر یەک هەڵوەشاندنی کەل‌وپەلی شتێک ‹چرا دل و رودهٔ رادیو را درآوردی؟: بۆچی جەرگ و ڕیخۆڵەی ڕادیۆکەت دەرهێنا؟›.

دلی از عزا درآوردن: *[مجازی]* سکێک سواخ دان؛ دڵ چەڕاندن؛ دەماخ تەخت‌کردن؛ بە حەزی دڵ گەیشتن ‹دیروز در سیمنار دلی از عزا درآوردیم: دوێنێ لە کۆبوونەوەکەدا سکیکمان سواخ‌دا›.

از دل کسی خبر دادن: *[مجازی]* بە دڵی کەسێک کردن؛ لەتەک دڵ کەسێکا گەڕیان؛ بە خواست و ئاواتی کەسێک قسەکردن.

از دل کسی خبر داشتن: *[مجازی]* بە دڵی کەسێک زانین؛ ئاگا لە دڵی کەسێک بوون؛ لە بیر و ڕا و ئەندێشەی کەسێک ئاگادار بوون.

از دل کسی درآوردن: *[مجازی]* لە دڵی کەسێک دەرهێنان؛ زیزی کەسێک لابردن و ئاشت‌کردنەوەی ‹برادرت از دستم ناراحت شده بود،

رفتم از دلش دراوردم: براکەت لە دەستم زیز ببوو، چووم لە دلیم دەرهینا›.

از دل کسی گذشتن: *[مجازی]* دان لە دلی کەسێک؛ لە دلی کەسێک دان؛ بە دڵ کەسێدا هاتن؛ ئامای دلوو یۆیرە؛ تێفکرین بۆ ماوەیەکی کەم ‹از دلم گذشت کە امشب بروم سینما: دای لە دلم کە ئەوشەو برۆم بۆ سینەما›.

از دل و دماغ افتادن: *[مجازی]* لە پەڵ‌وپۆ کەوتن؛ دڵ/ مەیل ساردبوونەوە؛ بێ‌حاڵ و حەوسەلە بوون.

بد به دل راه ندادن ☜ **به دل بد نیاوردن**

به دل بد نیاوردن: *[کنایی]* ڕەشبین نەبوون؛ خراپ بیر نەکردنەوە: **بد به دل راه ندادن**

به دل کسی افتادن: *[مجازی]* بە دڵی کەسێکدا هاتن؛ کەوتنە زەینی کەسێکەوە.

بە دل کسی برات شدن: *[مجازی]* بە دڵ کەسێکدا هاتن؛ بە کەسێک سەرۆ بوون ‹بە دلم برات شدە بود کە امروز می‌آیی: بە دلمدا هاتبوو ئەورۆ دیی›.

بە دل کسی چسبیدن: *[مجازی]* بە دڵ کەسێکەوە نیشتن؛ دڵ کەسێ گرتن؛ بە کەیفی کەسێ بوون ‹حرفی زد کە خیلی بە دلم چسبید: قسەیەکی کرد تەواو بە دلمەوە نیشت›.

بە دل گرفتن: *[مجازی]* گرتنە دڵەوە؛ دڵمەند بوون؛ ڕەنجیان ☜ **دلگیر**

بە دل نشستن: *[مجازی]* بە دڵەوە نیشتن؛ زۆر خۆش و دڵنشین بوون.

توی دل چیزی را خالی کردن ☜ **تو**[۲]

توی دل چیزی رفتن ☜ **تو**[۲]

در/ توی دل گفتن: *[مجازی]* لە دڵەوەگوتن؛ دڵەنە واتەی؛ لە دڵا وتن؛ لەبەر خۆوە بیرکردنەوە.

یک دل نە صد دل عاشق شدن ☜ **یک**

دل‌آزار / delāzār/: *صفت.* دلازار؛ هۆی ڕەنجاوی و دڵئێشاوی.

دل‌آزردگی / delāzordegî ، ـها/: *اسم.* دلازاری؛ دڵمەندی؛ دڵئێشاوی؛ شەمزاوی؛ دڵجخاری؛ دۆخ یان چۆنیەتی دلازار بوون.

دل‌آزردە / delāzorde ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* دڵشکاو؛ دڵمەند؛ دڵمەن؛ دڵتەنگ؛ دڵپڕ؛ دلگران؛ دڵڕەنجاو؛ دڵجخار؛ شەمزاو؛ ڕەنجاو؛ ڕەنجیاگ؛ دڵئێشاو.

دل‌آسودە / delāsûde/: *صفت. [ادبی]* دڵنیا؛ ئارخەیان؛ خاترجەم؛ خاجەم؛ خاوەن دڵدامەزراوی و دوور لە مەترسی و نیگەرانی ‹دل‌آسودە باش کە کارها بر وفق مراد است: دڵنیا بە کارەکان باش دەڕۆنە پێشەوە›.

دل‌آسودگی / delāsûdegî/: *اسم. [ادبی]* دڵنیایی؛ ئارخەیانی؛ خاترجەمی؛ دۆخ یان چۆنیەتی خاترجەم بوون.

دل‌آشوب / delāšûb/ ☜ **پنجانگشت ـ۲**

دل‌آگاە / delāgāh ، ـان/: *صفت. [ادبی]* دڵئاگا؛ ئاوەزمەند؛ بیرەوەر؛ بیرمەند؛ ژیرەک؛ خاوەن ئاگایی و زانایی.

دلار / dolār ، ـها/: [انگلیسی] *اسم.* دولار؛ یەکەی پارەی ئامریکا، کانادا، ئوسترالیا و هەندێ ولاتی دیکە.

دلارام / delārām/: *صفت. [ادبی]* دلارام؛ دەلال: ۱. سوکنا؛ دڵتەنا؛ ئارامی دڵ ۲. بەردڵ؛ زۆر خۆشەویست.

دل‌افروز / delafrûz ، ـان/: *صفت. [مجازی، ادبی]* دڵگەشێن؛ دلخۆش‌کەر؛ دڵڕوونکەرەوە؛ دلارا؛ هۆی دلخۆشی.

دل‌افگار / delafgār ، ـان/: *صفت. [ادبی]* دڵپەشێو؛ دڵپەرێشان؛ دڵبرین؛ خەمبار؛ پەرێشان؛ دڵئەوگار: **دلفگار**

دلاک / dallāk ، ـها؛ ـان/: [عربی] *اسم.* ناتر؛ دەللاک؛ سەرشۆر؛ کاریگەرێک کە لە گەرماودا خەڵکی دەشوات.

دلاکی / dallākî ، ـها/: [عربی] *اسم.* ناتری؛

دەللاکی؛ پیشەی دەللاک.

دلال / dallāl ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. دەلاڵ؛ کزیر؛ نێواچی؛ کەسێ کە پیتەوای فرۆشیار بە کڕیار دەناسێنی و خۆشکەری کڕین و فرۆشتنە.

◙ **دلال محبّت:** گەواد؛ قەواد؛ قەڵتە؛ قەڵتەبان؛ دەویت؛ دویت؛ ژن‌حیز؛ قورمساخ؛ ماسکەش؛ مەئەرس؛ کەسێ کە ژنی ناپاک بۆ پیاوانی ناپاک جۆر دەکا.

دلال مَظلمه: /مجازی/ دەستە چیلە؛ کەسێ کە تووشی گونا و کاری خراپە دەبێت و دیتران کەڵکی لێوەردەگرن.

دلالت / delālat, dalālat ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. نیشانە؛ دۆخ یان چۆنیەتی دەلیل بوون ‹مشاهدەی دود دلالت دارد بر وجود آتش: دیتنی دووکەڵ نیشانەی بوونی ئاورە› ٢. ڕێنوێنی؛ ڕێشاندەری؛ ڕێنمایی؛ ڕانمایی؛ ئامۆژگاری؛ بەتایبەت لە بواری کرداری و ئاکاریەوە ‹می‌خواستم او را دلالت کنم: دەمەویست ڕێنوێنی بکەم› ٣. /منطق/ ڕێتێبەری؛ هۆیەتی؛ شوێن‌هەڵگری؛ کار یان ڕەوتی پێزانینی شتێک بە هۆی بوونی شتێکی ترەوە ‹به دلالت عقل: بە ڕێتیبەری ئاوەز› ٤. /قدیمی/ ئاماژە؛ هێما.

◙ **دلالت کردن:** ١. ڕێنوێنی کردن؛ ڕێنمایی کردن؛ ڕێ‌نیشاندان؛ ڕا نیشان دەی ٢. نیشانە بوون؛ دروشم بوون. هەروەها: **دلالت شدن**

دلالی / dallālî ، ـها/: [عربی]/اسم. دەلالی: ١. کاری دەلاڵ ‹مدتی دلالی آهن می‌کرد: ماوەیەک دەلالی ئاسنی دەکرد› ٢. حەقی دەلالی؛ پارەیەک کە بە بۆنەی کڕین یان فرۆشتنی پیتەواوە بە دەلاڵ دەدرێت ‹یک درصد هم دلالی گرفت: یەک لە سەدیش دەلالی وەرگرت›.

دل‌انگیز / delangîz/: صفت. دڵ‌گەشێن؛ دڵ‌بزوێن؛ دڵ‌ڕفێن؛ هۆی دڵخۆشی و شادی ‹رقص دل‌انگیز؛ هوای دل‌انگیز: هەڵپەڕکێی دڵ‌بزوێن؛ هەوای دڵ‌گەشێن›.

دلاور / delāvar ، ـها؛ ـان/: صفت. بوێر؛ دلاوەر؛ ئازا؛ دڵ‌زەخم؛ دڵشێر؛ دڵ‌ستوور؛ دەڵ؛ ئەگیت؛ چاونەترس؛ چاونەترساو؛ نەترس؛ دلێر؛ بێباک؛ بەجەرگ؛ گەڕناس؛ زیخ؛ جامێر؛ موکور؛ چەلاق؛ بێ‌تەرس؛ کەلەوا؛ کەلەبا؛ گرۆبەندە ‹زنی دلاور بود و همه از او حساب می‌بردند: ژنێکی بوێر بوو هەموو کۆیان لێ دەکردەوە›.

دلاوری / delāvarî ، ـها/: اسم. ئازایەتی؛ بوێری؛ دلاوەری؛ دڵشێری؛ دڵ‌ستووری؛ دۆخ یان چۆنیەتی ئازا بوون.

دلاویز / delāvîz/: صفت. /ادبی/ دڵگەشێن؛ بە کارتێکەریەکی خۆش بە سەر دڵ و دەروونـدا ‹بوی دلاویز: بۆی دڵگەشێن›.

دلایل / dalāyel/: [عربی] جمعِ ☜ **دلیل**

دلباختگی / delbāxtegî ، ـها/: اسم. /مجازی/ ئەویندارى؛ ئەڤینداری؛ ئەڤینی؛ دڵبەستەیی؛ دڵخوازی؛ عاشقی.

دلباخته / delbāxte ، ـها؛ ـگان/: صفت. /مجازی/ ئەویندار؛ ئەڤیندار؛ دڵدار؛ دڵبەستە؛ دڵسۆتی؛ دڵ‌داناو؛ عاشق.

دلباز / delbāz/: صفت. /مجازی/ دڵباز؛ دڵگوشا؛ ساباق؛ بە بەرژوەنی جوان یان بەرپانەوە کە هەستی مرۆ دەبزوێنێ. بەرانبەر: **دلتنگ؛ دلگیر** ‹اتاق دلباز؛ حیاط دلباز: هۆدەی دڵباز؛ حەوشەی دڵگوشا›.

دلبخواه / delbexāh/: صفت. /گفتاری/ دڵیان؛ کەژ؛ دڵها؛ دڵخواز؛ دڵخاز؛ دڵخوا؛ هەڵبژێردراو بە پێی حەز و ویستی خۆی و بێ‌سەرنج دان بە بنەما، قانوون یان دەستوورێک.

دلبخواهی / delbexāhî/: اسم. دڵهایی؛ دڵخوازی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دڵخواز بوون.

دلبر[1] / delbar ، ـها؛ ـان/: اسم. /ادبی/ دڵبەر؛ دولبەر؛ دڵوەر؛ کچ یان ژنێک کە دڵیان بۆ دەشنێت ‹دلبر جانان من، برده دل و جان من: دڵبەرە وەک گیانەکەم، بردی دڵ و گیانەکەم›.

دلبر[٢]: *صفت.* دڵبەر؛ دولبەر؛ دلدایی؛ دڵڕفێن؛ دڵفڕێن؛ گراوی؛ خاوەن جوانی و دڵڕاکێشی.

دلبری / delbarî ، ـها/: *اسم.* دڵبەری؛ دولبەری؛ دڵوەریا؛ کار یان ڕەوتی دڵ لێسـاندن؛ دڵ بەرەو خۆ ڕاکێشان.

دلبستگی / delbastegî ، ـها/: *اسم.* گیرۆدەیی؛ گیرۆیی؛ دڵ گراوی؛ دڵبەستەیی؛ هەبوونی پێوەند و هۆگرەتی لە ناخی دڵەوە ‹هر انسان عاقلی به میهن خود دلبستگی دارد: هەموو مرۆڤێکی ژیر گیرۆدەیی بە وڵاتی خۆی هەیە›.

دلبسته / delbaste/: *صفت.* گیرۆدە؛ خاوەن پێوەند و هۆگرەتی لە دڵ و هەستدا لەمەڕ شت یان کەسێکەوە ‹آرام و سارا از سالها پیش دلبستهٔ یکدیگر بودند: ئارام و سارا چەنای چەن ساڵ گیرۆدەی یەک بوون›.

دلبند / delband ، ـان/: *[کنایی] صفت.* بەندڵ؛ بەردڵ؛ بەردڵان؛ بەندی دڵ؛ زۆر خۆشەویست ‹یار دلبند؛ فرزند دلبند: یاری بەندڵ؛ منداڵی بەردڵان›.

دل به هم خوردگی / delbehamxordegî/: *اسم.* دڵتێکچوویی؛ دۆخی ڕشانەوە؛ هێنانەوە؛ دۆخێک کە مرۆ هەست دەکا ناچارە بڕشێتەوە ‹بر اثر گرما دچار دل‌به‌هم خوردگی شده بودم: بە هۆی گەرماوە تووشی دڵتێکچوویی ببووم›.

دلپذیر / delpazîr ، ـها/: *صفت. [مجازی]* دڵ پەسند؛ دڵگر؛ تەرز؛ لەبەردڵان؛ جوان و لەبار ‹فضای دلپذیر؛ هوای دلپذیر: جێگای دڵگر؛ هەوای دڵ پەسند›: **دلپسند**

دلپسند / delpasand/ ☜ **دلپذیر**

دل پیچه / delpîče/: *اسم.* باپێچ؛ دڵ پێچە؛ دڵئێشە؛ ژان و برک؛ گڤێری؛ ئێشی ڕیخۆڵە کە لەگەڵ زگچووندایە ‹یک ساعت بعد دچار دل‌پیچه شدم: پاش سەعاتێک تووشی دڵ پێچە بووم›.

دلتا / deltā/: [یونانی]/*اسم.* دڵتا: ١. نێوی چوارەمین پیتی ئەلفوبێتکەی یوونانی (Δ,δ) ٢. *[ریاضی]* نیشانەی بگۆڕێک (وەک α) ٣. *[ریاضی]* نیشانەی دیاریکراوی موعادلەی دەرجە دوو ٤. *ـها/[زمین‌شناسی]* ناقڕوو؛ نێوان دوو ئاو؛ دەشتی ئاوماڵشتی وەک پەنجە کە لە ڕێژگەی ڕووباردا پێکدێ.

دلتنگ / deltang/: *صفت. [کنایی]* دڵتەنگ: ١. دڵپەرۆش؛ خەمبار؛ دڵپڕ؛ دڵتژی؛ گرتە؛ قدیک؛ خەماوی؛ ڕەنجاو و خەمین لە کارەسات یان دۆخێک ‹پس از رفتنش خیلی دلتنگ شدم: دوای ڕۆیشتنی زۆر دڵتەنگ بووم› ٢. دڵخەف؛ تەنگوتووش؛ تاریک و ناخۆش. بەرانبەر: **دلباز** ‹اتاق دلتنگ؛ خانهٔ دلتنگ: ژووری دڵتەنگ؛ ماڵی دلخەف›. هەروەها: **دلتنگ بودن؛ دلتنگ شدن**

دلتنگی / deltangî ، ـها/: *اسم. [کنایی]* دڵتەنگی؛ دڵپەرۆشی: ١. دۆخ یان چۆنیەتی دڵتەنگ بوون ٢. خەمباری؛ دڵخۆری؛ دڵشکاوی؛ خەفەتباری و ڕەنجاوی بە بۆنەی ڕووداوێکی ناخۆشەوە.

▣ **دلتنگی کردن:** دڵتەنگی کردن؛ بێتاقەتی کردن؛ ناڕەحەتی کردن؛ بە شێوەیەکی ئاشکرا تووشی خەفەت و خەم بوون، بەتایبەت دەربڕینی ئەو حاڵەتە ‹سارا برای مادرش دلتنگی می‌کرد: سارا بۆ دایکی دڵتەنگی دەکرد›.

دلجویی / delcûyî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* دڵجۆیی؛ دڵنەوایی؛ دڵنەوازی؛ دڵداریدانەوە؛ کاری دڵخۆشیدانەوە؛ لاواندنەوە؛ ڤەژاندن؛ دڵدانەوە؛ ئاشتکردنەوە؛ میهرەوانی و تێکۆشان بۆ سڕینەوە و لابردنی پەژارە و ڕەنجاوی کەسێک ‹گاندی همواره از آسیب‌دیدگان دلجویی می‌کرد: گاندی هەمیشە لە لێقەوماوان دڵجۆیی دەکرد›. هەروەها: **دلجو**

دلچرکین / delčerkîn/: *[کنایی] صفت. [گفتاری]* دڵکرمۆڵ؛ دڵ کرمن؛ دڵ کرمی؛ دڵگیر؛ دڵڕەنج؛ دلگران؛ دڵمەن؛ دڵئێشاو؛ دڵ مای؛ بەگلەیی؛ ڕەنجاو و زیز ‹پس از آن گفتگو از من دلچرکین است: دوای ئەو وتووێژە لێم دڵکرمۆڵە›.

هەروەها: **دلچرکین بودن؛ دلچرکین شدن؛ دلچرکین کردن**

دلچسب / delčasb/: *صفت. [مجازی]* دڵگیر؛ دلگر؛ دڵپەسند؛ لە بەردڵان؛ خاوەن دۆخی بە دڵەوە نیشتن ‹محیط دلچسب؛ قیافەی دلچسب: ئاقاری لە بەردڵان؛ سیمای دڵگیر›.

دلخراش / delxarāš/: *صفت. [مجازی]* دڵتەزێن؛ جەرگبڕ؛ دڵچڕێن؛ هۆی ئازراوی و کەسەری زۆر ‹فاجعەی دلخراش؛ مرگ دلخراش: کارەساتی دڵتەزێن؛ مەرگی دڵچڕێن›.

دلخسته / delxaste/: *صفت. [کنایی]* دڵماندوو؛ دڵبرین؛ دڵبەخەم؛ تووشی کەسەر و ماندوویەتی دەروونی ‹سرانجام بیمار و دلخسته بە میهن بازگشت: دواخری نەخۆش و دڵماندوو گەڕایەوە بۆ وڵات›.

دلخواه / delxāh/: *صفت.* دڵخوا؛ دڵخواز؛ دڵخاز؛ واستەن؛ واستەنە: ۱. هاوگەر لەگەڵ خواستی دەروونی مرۆڤدا ‹این همان خانه دلخواه توست: ئەمە ئەوماڵی دڵخوای تۆیە› ۲. هەڵبژێردراو بە حەزی خۆ نەک لە سەر ناچاریەوە ‹کار دلخواه؛ غذای دلخواه: کاری دڵخواز؛ چێشتی دڵخوا›.

دلخور / delxor/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* دڵخۆر؛ دلخورە؛ دلوەر: ۱. دڵمەن؛ دڵگران؛ ڕەنجاو؛ ڕەنجیاو؛ ڕەنجیاگ ‹از حرفهای من دلخور نشو: لە قسەی من دڵمەن مەبە› ۲. پەرۆش؛ دڵتەنگ؛ دڵگیر؛ دڵتژی؛ خەماوی؛ نیگەران؛ دڵپەرێشان؛ دڵپەشێو؛ گرتە ‹نمی‌دانم چرا امروز خیلی دلخور بود: نازانم ئەورۆ بۆ وا پەرۆش بوو›.

دلخوری / delxorî، ـها/: *اسم. [مجازی]* دڵخۆری؛ دلخوردی؛ دڵگرانی؛ دڵمەنی؛ لووتەلایی؛ لالووتی؛ نیگەرانی؛ دڵپەرێشانی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دڵخۆر بوون ‹داداش، باختن که دلخوری ندارد: کاکە، دانان دڵخۆری پێ ناوێ›.

دلخوش / delxoš/: *صفت. [مجازی]* دڵخۆش؛ دلوەش؛ شاد؛ کەیفخۆش؛ نۆنگە؛ کەیفساز؛ گەش؛ دڵڕوون؛ دڵشاد؛ شادمان لە هەبوونی دۆخێک یان شتێک و ئۆگرەتی بەو شتە ‹من بە تو دلخوش بودم، که تو هم داری می‌روی: من بە تۆ دڵخۆش بووم، ئەوا تۆیش خەریکی ئەڕۆی›.

دلخوش‌کنک / delxoškonak/: *اسم. [گفتاری]* دڵخۆشکەرە؛ شتێکی بێبایەخ کە بێهۆ دەبێتە هۆی هیواداری و خۆشحاڵی ‹این حرفها فقط دلخوش‌کنک است و به حل مشکل کمکی نمی‌کند: ئەم قسانە هەر دڵخۆشکەرەیە و چارەسەری گرفتەکان ناکات›.

دلخوشی / delxošî، ـها/: *اسم. [گفتاری]* دڵخۆشی؛ دڵخوەشی؛ دلوەشی؛ وەشەک: ۱. خۆشحاڵی یان ئارامشتی زەینی ۲. ئەوەی کە دەبێتە هۆی وا خۆشیەک ‹تنها دلخوشی او پسرش بود: تەنیا دڵخۆشی ئەو کوڕەکەی بوو›.

▣ **دلخوشی دادن**: دڵخۆشی دانەوە؛ هیوادار کردن ‹هر روز به من دلخوشی می‌داد که بزودی آرام آزاد می‌شود: هەموو ڕۆژێ دڵخۆشی دەدامەوە کە ئارام بە زوویی ڕزگار دەبێت›.

دلخون / delxûn/: *صفت. [مجازی]* دڵخوێن؛ دلخوون؛ جگەرخوێن؛ تووشبووی کوڵ و کەسەری زۆر و ئازاردەر ‹سارا از دست شوهرش دلخون است: سارا لە دەستی شووەکەی دڵخوێنە›.

دلدادگی / deldādegî، ـها/: *اسم. [مجازی، ادبی]* ئەوین؛ ئەڤین؛ هەڤین؛ عیشق؛ عەشق؛ خۆشەویستی زۆر.

دلداده / deldāde، ـها؛ ـگان/: *اسم. [مجازی، ادبی]* ئەڤیندار؛ ئەویندار؛ هەڤیندار؛ بەندەوار؛ خاترخوا؛ عاشق؛ دڵداگ؛ کەسێ کە بە تەواوی عاشقە ‹دلدادەی بینوا: ئەویندارى کڵۆڵ›.

دلدار / deldār، ـان/: *اسم. [ادبی]* دڵدار؛ دڵبەر؛ ئەوەی کە دڵ بۆی دەشنێ و وەبەر ئەوین دەکەوێ و ئەویندارى دەبن ‹افسوس که دل خون شد و دلدار نیامد: داخی داخانم دڵم دەرهات و دڵدارم

نەهات›.

دلداری / deldārî ، ـهـا/: اسم. دڵنەوایی؛ دڵدانەوە؛ هاودەردی دەگەڵ کەسێکدا کە تووشیاری پەژارەیە و تێکۆشان بۆ کەم کردنەوەی پەرۆشی و پەرێشانی. هەروەها: **دلداری دادن**

دل‌درد / deldard/: اسم. ژان؛ دڵئێشە؛ دڵەدەرد؛ قلوومک؛ لەمدەژین؛ نەخۆشی و ئێشێ کە لە ناوزکدا پەیدا دەبێ ‹غذا از گلویش پایین نرفته بود که دل‌درد شدیدی گرفت: هێشتا چێشتەکە لە زاری نەچووبووە خوارەوە دڵئێشەیەکی خراپی پێدا پێچرا›.

دلربا[1] / delrobā/: اسم. دڵەڕبا؛ چەشنێ عاقێق بە ڕەنگی سەوز تا سووری مەیلەو قاوەیی کە بە بۆنەی دەنکگەلی وردی میکاوە بریکەدارە و لە گەوهەرسازیدا بە کار دەڕوا.

دلربا[2] / ـیان/: صفت. [مجازی] دڵڕفێن؛ دڵفڕێن؛ دڵڕەڤێن؛ دڵبەر؛ دولبەر؛ زۆر جوان و دەلال کە هۆی هۆگرەتی و تامازرۆییە ‹او زنی دلربا بود: ژنێکی دڵرفێن بوو›.

دلربایی / delrobāyî ، ـهـا/: اسم. [مجازی] دڵڕفێنی؛ دڵفڕێنی؛ دڵبەری؛ دولبەری؛ کار یان ڕەوتی سەرنج ڕاکێشان و بەدیهێنانی حەز و تامەزرۆیی لە دیتراندا.

دلرحم / delrahm ، ـها/: [فارسی/ عربی] صفت. [گفتاری] دڵنەرم؛ دڵ بەڕەحم؛ دڵڕەحمین؛ خاوەن بەزەیی ‹خیلی دلرحم است و نمی‌تواند گریه‌ی کسی را ببیند: زۆر دڵنەرمە و ناتوانێ گریانی کەس ببینێ›.

دلریش / delrîš/: صفت. [مجازی، ادبی] داخ لەدڵ؛ دڵجەخار؛ دڵبرین؛ دڵزام؛ دەروونزام؛ گەهراو؛ زۆر خەمین و خەمبار.

دلزدگی / delzadegî ، ـهـا/: اسم. [مجازی] بێزاری؛ وەڕەزی؛ وەڕسی؛ جاڕزی؛ فرۆز ‹تکرار و ابتذال موجب دلزدگی است: دووپاتەکردنەوە و چرووکی هۆی بێزاریە›.

دلزده / delzade/: صفت. [مجازی] وەڕەز؛ وەرس؛ جاڕز؛ کەیل؛ عێدر؛ بێمەعد؛ وێڕس؛ کەرخ ‹می‌گفت از این طرز زندگی سخت دلزده‌ام: دەیگوت لەم چەشنە ژیانە تەواو وەڕەزم›.

دلزندگی / delzendegî/: اسم. [کنایی] دڵزیندوویی؛ دلاوەدانی؛ دلگەشی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شاد و سەرکەیف بوون.

دلزنده / delzende/: صفت. [کنایی] دڵ زیندوو؛ دڵزینگ؛ دڵزینی؛ دلاوەدان؛ دڵگەش؛ خوازیاری شادی، پێکەنین و شۆخی و گەشبین و هیوادار بە ژیان ‹پیرمرد دلزنده‌ای بود: پیرەمەردێکی دڵزیندوو بوو›.

دلسخت / delsaxt/: صفت. [مجازی] دڵڕەق؛ دڵبەرد؛ دڵسەخت؛ بێبەزە؛ بێبەزەیی ‹ما تو را این‌قدر دلسخت نمی‌دانستیم: تۆمان ئەمەنە دڵڕەق نەدەناسی›: **سخت‌دل**

دلسرد / delsard/: صفت. [مجازی] دڵسارد؛ دلسار؛ دڵسەرد؛ ناهومێد؛ بێمەیل و هیوا یان بەبێ هۆگرەتی پێشوو ‹سارا با این حرفهایش مرا دلسرد کرد: سارا بەم قسانەی دڵساردی کردمەوە›.

دلسردی / delsardî/: اسم. [مجازی] دڵساردی؛ دڵساری؛ دڵسەردی؛ ناهومێدی؛ دۆخ یان چۆنیەتی تەواسان و لە دەست دانی هۆگرەتی و هیوا ‹چرا می‌خواهی باعث دلسردی من بشوی؟: بۆچی دەتەوێ ببیتە هۆی دڵساردیم؟›.

دلسوخته / delsûxte/: صفت. [مجازی] جگەرسووتاو؛ جەرگسووتاو؛ زگسووتاو؛ دڵسزیای؛ دڵبرژاو؛ تووشیاری کەسەرێکی گەورە بە هۆی ناکامی یان لە دەست دانی شتێ یان کەسێکی زۆر خۆشەویستەوە (بەتایبەت منداڵ).

دلسوز / delsûz ، ـها؛ ـان/: صفت. [مجازی] دڵسۆز؛ خەمخۆر؛ هەڤسۆژ؛ جگەرسۆز؛ خاوەن هۆگرەتی هاوڕێ لەگەڵ هاودەردیدا ‹او برای ما

پدری مهربان و معلمی دلسوز است: بۆ مە باوکێکی دلۆڤان و مامۆستایەکی دڵسۆزە›.

دلسوزی / delsûzî ، ـها/: اسم. [مجازی] دڵسۆزی؛ هەڤسۆژی؛ خەمخۆری: ۱. سەرنج و چاودێری لەگەڵ هۆگرەتیدا ‹با علاقه و دلسوزی از بچه‌هایش نگهداری می‌کند: بە دڵسۆزی و خۆشەویستیەوە منداڵەکانی بەخێو دەکا› ۲. ئاکارێ کە نیشانەی نیگەرانی و پەژارەیی لەمەڕ دەرد و ڕەنجی کەسانی دیکەوەیە ‹دلسوزی تو برای این قاتل بی‌رحم عجیب است: دڵسۆزیت بۆ ئەم مرۆکوژە دڵڕەقە سەیرە›. هەروەها: **دلسوزی کردن**

دل‌سیاه / delsiyāh/: صفت. [مجازی] دڵڕەش؛ دلسیاو؛ دڵپیس؛ ڕقاوی و بەدگومان ‹این موجود دل‌سیاه و بی‌رحم به پیرزن و کودک هم رحم نکرده است: ئەم داعبا دڵڕەشە بێبەزەییە ڕەحمی بە پیرەژن و منداڵیش نەکردووە›.

دلشاد / delšād/: صفت. [مجازی] دڵگەش؛ دڵشاد؛ دڵخۆش؛ دڵشا؛ دڵشاى؛ بەکەیف؛ دەماخچاخ؛ بەربەش لە شادی زۆر.

⊡ **دلشاد کردن**: دڵشادکردن؛ دڵخۆش کردن؛ دلاڤدان؛ دلاودان؛ مژدەی خۆش پێدان.

دلشده / delšode ، ـها؛ ـگان/: صفت. [مجازی، ادبی] دڵداناو؛ دڵنەماو؛ گیرۆدەی ئەوینی زۆر.

دلشکستگی / delšekastegî/: اسم. [مجازی] دڵشکاوی؛ زگسووتاوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دڵتەنگ و خەمبار بوون بە هۆی ناهومێدی و ناکامیەوە ‹کارهایت مایه‌ی دلشکستگی دوستانت شده است: کارەکانت بۆتە هۆی دڵشکاوی هەوالانت›.

دلشکسته / delšekaste ، ـها؛ ـگان/: صفت. [مجازی] دڵشکاو؛ دڵشکیای؛ زگسووتاو؛ تووشیاری خەم و خەفەت و ناهومێدی بە هۆی نامرادی و ناکامیەوە: **شکسته‌دل**

دلشوره / delšûre ، ـها/: اسم. [مجازی، گفتاری] دڵەڕاوکێ؛ دڵخورتی؛ دڵخوردی؛ هەلەبەل؛ دڵەخورپێ؛ ڤا؛ ڕاچەنیوی؛ نیگەرانی ‹دیر کردی، همه به دلشوره افتادیم: زۆرت پێچوو، هەموو تووشی دڵەڕاوکێ بووین›.

دل‌ضعفه / delza'fe/: [فارسی/ عربی] اسم. [گفتاری] دڵخاوی؛ بووراوی؛ هەستی بێحاڵی و سەرگێژە (زۆرتر بە هۆی ماندوویی و برسیەتیەوە).

دلفریب / delfarîb/: صفت. [مجازی] دڵڕفێن؛ دڵفرێن؛ زۆر جوان و خوشیک بە جۆرێ کە سەرنجڕاکێش بێ ‹چهره‌ی دلفریب: چاری دلرفین›.

دلفگار / delfegār/ ☜ **دل‌افگار**

دلفین / delfîn/ ☜ **زبان‌درقفا**

دلفین / dolfîn/: [انگلیسی] اسم. دولفین: ۱. ـها/ گیانەوەری گوانداری ئاوژی بە درێژایی ۱٫۵ تا ٤٫٥ میترەوە کە زۆرتر بە کۆمەڵ لە زەریا و زەریاشارەکاندا دەژین و زوو کەوی دەبن: **خوک دریایی** ۲. وێنەیەکی ئاسمانی لە لەتەگۆی باکووریدا.

دلق / dalq/: اسم. [قدیمی] شڕەوپڕە؛ شڕەوشیتاڵ؛ ڕیپاڵ؛ گنجێکی هەژارانەی بە شڕە و پینە دووراو.

دل‌قرصی / delqorsî/: اسم. [مجازی، گفتاری] دڵنیایی؛ دڵتەنایی؛ دڵقایمی؛ ئارخەیانی؛ خاترجەمی؛ بێخەمی؛ کار یان ڕەوتی دڵ ئاوخواردنەوە ‹چون از طرف تو دل‌قرصی نداشتم، نتوانستم جواب بدهم: چونکوو لە لایەن تۆوە دڵنیاییم نەبوو، نەمتوانی وەلام بدەمەوە›. هەروەها: **دل قرصی دادن؛ دل قرصی داشتن؛ دل‌قرص**

دلقک / dalqak ، ـها؛ ـان/: اسم. ۱. کوستەبابێ؛ گاڵتەچی؛ حەنەکچی؛ گەپچاڕ؛ گۆسارتمە؛ کەسێ کە بە کار و قسەی، دەبێتە هۆی پێکەنینی دیتران ۲. [مجازی] قەشمەر؛ لیبۆک؛ هێلۆل؛ کەسێ کە ئاکاری لە چاو خەڵکەوە بە گاڵتە و گەمە دێتە بەر چاو ۳. قردک؛ کۆسە؛ لیپۆک؛ هێلۆل؛ وشکەڕن؛ ئیشکەڕن؛

دەلی‌دومان؛ دەلوێ‌دومان؛ گاڵتەجاڕی گەمەی سیرک.

دلقک‌بازی / dalqakbāzî ، ـها/: *اسم.* ۱. *[تعریض]* شانۆی کومێدی ۲. گەپچاڕی؛ گاڵتەجاڕی؛ ئاکاری نەگونجاو و نەشیاو کە دەبێتە هۆی پێکەنینی خەڵکی.

دلکش / delkeš/: *صفت. [مجازی، ادبی]* دڵکێش؛ شەپاڵ؛ دلکڕ؛ دلبەر؛ فوودڵ؛ زۆر وەبەردڵان و سەرنجڕاکێش ‹آواز دلکش: ئاوازی دلکیش›.

دلکشی / delkešî/: *اسم. [مجازی]* شەپالی؛ دلکێشی؛ دلکڕی؛ فوودڵی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرنجڕاکێش بوون.

دلکو / delko ، ـها/: [انگلیسی] *اسم. [مکانیک]* دلکۆ؛ ئامێری دابەشینی کارەبا بۆ تەقینەوە لە موتوردا.

دل‌کور / delkûr/ ☜ **کوردل**

دلگداز / delgodāz/: *صفت. [مجازی]* دڵتەزێن؛ جەرگ‌بڕ؛ دڵسووتێن؛ دڵچڕێن؛ زۆر خەفەت هێنەر کە مرۆ تووشی ڕەنجاوی دەکا ‹فاجعەی دلگداز: کارەساتی دڵتەزێن›.

دلگرم / delgarm/: *صفت. [مجازی]* دڵگەرم؛ چێ؛ دڵگەش؛ هیوادار و دڵ ئاسوودە ‹او با سخنانش ما را دلگرم کرد: بە قسەکانی دڵگەرمی کردین›.

دلگرم‌کننده / delgarmkonande/: *صفت. [مجازی]* دڵگەرمکەرەوە؛ دلگەشێن؛ هۆی دڵگەرم بوون ‹سخنان دلگرم‌کننده: قسەگەلی دلگەرمکەرەوە›.

دلگرمی / delgarmî/: *اسم. [مجازی]* دڵگەرمی؛ هۆگرەتی، هیوا و گوڕ و تین بۆ داهاتووی کار یان ڕووداوێ.

دلگشا / delgošā/: *صفت. [مجازی]* دلگوشا؛ دڵباز؛ دڵواز؛ بەردڵ؛ دڵاوا؛ بە دۆخ، جێگا و چۆنیەتیەک کە هۆی دڵشاکەری و هێوری بێ. بەرانبەر: **دلگیر**

دل‌گشاد / delgošād/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* لەش‌گران؛ لەش بە دۆشاو؛ ڕووسارد؛ بێ‌خەیاڵ؛ بێ‌مبالات؛ کەمتەرخەم و تەوەزەل.

دل‌گنده / delgonde/: *صفت. [تعریض]* گادڵ؛ کەردڵ؛ خوێنسارد و پشوودرێژ لەمەڕ ڕووداوانەوە ‹تو چقدر دل‌گنده‌ای، مگر نمی‌بینی از سر بچه خون می‌آید: چەندە گادڵی، مەگەر نابینی لە سەری منداڵەکەوە خوێن دێت؟›.

دلگی / dalegî ، ـها/: *اسم.* زگەڕۆیی؛ چلێسی؛ زگدڕاوی؛ زک‌کووری؛ دەڵەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی زۆرخۆر بوون ‹این‌قدر دلگی نکن، زشت است: ئەوندە زگەڕۆیی مەکە، کەسنە›.

دلگیر / delgîr/: *صفت. [گفتاری]* ۱. دڵمەند؛ دلگران؛ ڕەنجاو؛ گەهراو؛ ئازراو ‹به خاطر حرف آن روزم از من دلگیر شد: بە بۆنەی قسەکانی ئەو ڕۆژەمەوە لێم دلمەند بوو› ۲. خەف؛ بە دۆخ یان چۆنیەتیەکی خەم و خەفەت‌هێنەریەوە. بەرانبەر: **دلباز**؛ **دلگشا** ‹اتاق دلگیر: ژووری خەف›.

دلگیری / delgîrî ، ـها/: *اسم.*: ۱. دڵمەندی؛ دلگرانی؛ ڕەنجیاگی ‹ترسیدم حرفهایم باعث دلگیری او بشود: ترسام قسەکانم ببێتە هۆی دلمەندی ئەو› ۲. دۆخ یان چۆنیەتی خەف بوون.

دلمردگی / delmordegî/: *اسم. [مجازی]* دڵمردوویی؛ دڵمردەیی؛ دڵتەمری؛ دۆخ یان چۆنیەتی دڵمردگ بوون ‹فقر، بیکاری و ناکامی باعث دلمردگی او شده بود: نەداری، بێکاری و نامرادی بووە هۆی دڵمردوویی ئەو›.

دلمرده / delmorde/: *صفت. [مجازی]* دڵ مردوو؛ دڵمردە؛ دڵ‌مردی؛ دڵ‌مری؛ دڵ‌مردگ؛ مەلۆل؛ مەلوول؛ بەبێ دڵخۆشی، گەش‌بینی و هیوا بە ژیان ‹وقتی آزاد شد خیلی دلمرده بود: کاتێ بەر درا زۆر دڵ‌مردوو بوو›.

دلمشغولی / delmašqûlî ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم. [مجازی]* دڵ پەرتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دڵ شەوشان؛ داگیرانی هزر و بیر بۆ چارەسەر

کـردنی گـیر و گرفـت، لـه بـەر نیگـەرانی لـە ڕووداوێک ‹وضع سارا باعث دلمشغولی خانواده‌اش شده بود: حاڵی سارا ببووە هۆی دڵ‌پەرتی بنەماڵەی›.

دلمل / dolmol/: *اسم.* فەریک؛ قـەرە؛ جەرمـە؛ زوردە؛ فەریکەی دەخڵ و دانەوێڵە.

دلمه / dalame/: *صفت.* دەلەمە؛ دلمە؛ دۆلـەمە؛ پلّپ ‹در چند جای دیوار خون دلمه بسته بود: لە چەنـد جێگای دیوارەکەوە، خوێن دەلەمەی بەستبوو›.

▣ **دلمه بستن:** دەلـەمه بەسـتن؛ پـلپ بەسـتن؛ گرسان؛ گرسیان؛ ڕسـین؛ ڕسـیان؛ گرسـەی؛ گرسای؛ مـەیین؛ هێنـدێک خـۆگرتن و تونـد بوونەوەی تراو.

دلمه / dolme، ـها/: [ترکی]*اسم.* سارمە؛ دۆلمە؛ قونتک؛ یاپراغ؛ یاپراخ؛ یاپراخی؛ ئـەپرەخ؛ پـراخ؛ ئاپراخ؛ چەن جۆر خۆراک کە پەسایان لە بـرنج، سەوزی و گۆشـتە و لـە نێـو گـەڵامێو، کەلـەم، باینجان، تەماتە، بیبار یان کوولەکـەی دەنـێن و دەیکولێنن. هەروەها: **دلمەی بادنجـان؛ دلمـەی برگ؛ دلمەی فلفل؛ دلمەی کلم**

دلمیت / dolomît/: [فرانسوی] ☜ **دۆلۆمیت**

دلنـازک / delnāzok، ـهـا/: *صـفت.[مجـازی]* دڵناسک؛ ناسکدڵ؛ کەمدڵ؛ کەم‌هەڵکرد لەمـەڕ دیتنی کوڵوکەسەر، ئازار یان سەختی بەتایبەت لە لایەن دیترانەوە ‹فکر نمی‌کردم این‌قـدر دلنـازک باشـی: بـاوەڕم نـەدەکرد ئەونـدە دڵناسـک بی›. هەروەها: **دلنازک بودن**

دلنشین / delnešîn/: *صفت.[مجازی]* دڵنـشین؛ خـۆش؛ دڵـگر؛ دڵچەسپ؛ حـەیات؛ دڵـخواز و پەسندکراو، بەتایبەت لە بواری هەست و هزرەوە ‹موسیقی دلنشین؛ رفتار دلنشین: مووسیقای دڵنـشین؛ ئاکاری دڵگر›.

دلنگـــران / delnegarān/: *صـــفت.[گفتـــاری]* دڵـخورت؛ نیگـەران؛ دڵـنیگەران؛ دڵپەرێـشان؛ دڵەودوا ‹ما همه دلنگران بـودیم کـه مبادا بلایـی بـه سرت آمده باشد: هەمووومان دڵخورت بووین نـەوەکوو تووشی بەڵایەک هاتبێتی›.

دلنگرانـی / delnegarānî/: *صـفت.* دڵـخورتی؛ نیگەرانی؛ دڵنیگەرانی؛ دڵ‌شەوشی زەینی ‹یـک زنگ بزن، مادرت را از دلنگرانی در بیـاور: تەلـەفوونێک بکە، دایکت لە نیگەرانی دەربێنە›.

دل‌نمـــــک / delnamak/: *اســـم.* خواڵـــێن؛ بەردەخوێ؛ بەردەخوا؛ بـەردێک لـە خـوێ کـە بلۆرێکی ڕوون و سافە.

دلنـــواز / delnavāz/: *صـفت.[مجـازی]* دڵـنەوا؛ دڵ‌لاوێن؛ دڵاوەر؛ دڵداری‌دەر؛ دڵخۆشی‌دەرەوە؛ هۆی دڵ دامەزران و خۆشی.

دلنـــوازی / delnavāzî/: *اســـم.* دڵـــنەوایی؛ دڵ‌لاوێنی؛ دڵجۆیی؛ دڵداری؛ دەلالەت؛ کار یان ڕەوتی دڵدانەوە؛ دڵخۆشی دانەوە.

دلو / dalv/: [عربی]*اسم.* ۱. هەلکە؛ دۆڵ؛ دەول؛ دۆڵـچە؛ ڕەنـدۆڵ؛ سـەتڵ؛ پـەقرەج؛ زرک؛ دەفرێکـی چـەرمی یـان کـانزایی زۆرتـر بـۆ هەڵـگۆزانی ئـاو لـە چـا ۲. *[نجـوم]* وێنەیـەکی گـەورەی ئاسمـانی لـە لەتـەگۆی باشـووریدا ۳. *[تقـویم]* یازدەهـەمین کـەلوو لـە بورجگـەلی دوانزەیینەی ساڵ، بەرانبەر بە ڕێبەندان.

▣ **دلو چرمی:** جەوەندە؛ جەوەنە؛ جەوەنگە.

دلواپس / delvāpas/: *صفت.[مجازی، گفتاری]* دڵەودوا؛ دڵەدوا؛ چـاوەدوا؛ چاوڵـەدوو؛ نیگـەران ‹دلواپس مباش، او که دیگر بچه نیست: دڵەودوا مەبـە، خۆ ئیتر منداڵ نیە›.

دلواپـــسی / delvāpasî، ـهـا/: *اسم.[مجـازی، گفتـاری]* دڵـەودوایی؛ دڵـەدوایی؛ چـاوەدوایی؛ نیگەرانی و تـرس ‹با مـادرت حـرف بـزن و او را از دلواپسی در بیـاور: لەگـەڵ دایکتـدا قـسە بکـە و لـە دڵەودوایی دەری‌بێنە›.

دلوار / delvār/: *صفت.* دڵ‌ئاسـا؛ بـە بیچمێکـی وەکوو دڵ.

دل‌وجان / del-o-cān/ ☜ **جان‌ودل**

دل وجرئت / del-o-cor'at/: [فارسی/ عربی]*اسم.*

[گفتـــاری] دڵ و دەروون؛ جـــەرگ؛ دڵ؛ زراو؛ ئازایی؛ ئازایەتی؛ هـەناو؛ ورە؛ زەهلـە؛ زەنـدەک؛ زەنـەق؛ زەنـدەق؛ بـوێری؛ هـەوێری؛ وێرایـی؛ کەڵی؛ دلێری؛ نەترسی ‹من دل و جرئت این کـار را ندارم: من دڵ و دەروونـی ئەم کارەم نیە›

دل‌ودمـــاغ / del-o-damāq/: [اسـم. [گفتـاری] دەس و دڵ؛ واز؛ لەش؛ تاقـەت و تابـشت ‹دل و دماغ هیچ کاری را ندارم: دەس و دڵم بۆ هیچ کارێـک ناڕوا›.

▣ **از دل و دماغ افتادن**: [مجـازی] لـە پـەل‌وپـۆ کەوتن؛ تین نەمان؛ گوڕ نەمان؛ سارد بوونەوە؛ بێ‌تاقەت و دڵسارد بوونەوە ‹دیگر از دل و دمـاغ افتاده بود و کمتر از خانه بیـرون مـی‌رفـت: ئیتـر لـە پەل‌وپۆ کـەوتبوو، کـەم لـە مـاڵ دەردەکـەوت›.

هەروەها: **دل و دماغ داشتن؛ دل و دمـاغ پیـدا کردن**

دل‌ورودە / del-o-rûde/: اسم. [گفتاری] ناوسک؛ ناوزگ؛ جەرگ و ناو؛ جەرگ و ڕیخۆڵە؛ هەڤرگ؛ ڕۆخڵەی ئەندام یان پاژگەلی ناوەوەی هەر شتێ ‹آمدم دیدم دل و رودەی تلویزیون توی اتاق پهن است: هاتم دیتم ناوزگی تەلەڤیزیۆنەکە لە نێـو هۆدەکـەدا بلاوە›.

دلـه[1] / dale ، ـها/: اسم. دەڵـەک؛ گیانـەوەری گواندراری گۆشتخۆر بە کەوڵێکی نەرم و کولکنی خورمایی یان ڕەش و خۆڵەمێشیەوە، لـە ڕێـوی دەچێ و بە ئەندازەی پشیلەیەکە.

دلـه[2] / ــها/: صفت. نەوســن؛ نەوسـێ؛ دەڵـە؛ چلێس؛ زگەڕۆ؛ زکەڕۆ؛ زکوونی؛ زگدراو؛ زکـین؛ زکن؛ سکن؛ زک لەوەڕین؛ زک‌کوور؛ زۆرخـۆری وا کە لە خـواردن ناوەسـتێتەوە (خـۆی نـاگرێ) ‹خیلی دله است، نمی‌تواند جلو شکمش را بگیـرد: زۆر نەوسنە، ناتوانێ بەر سکی بگرێ›.

دله / dalle/: اسم. دەبوو؛ دەفری سـەر ئـاوەڵای چوارپاڵـوو یـان گرۆڤـەری جـێ ئاجیـل یـان دانەوێڵە لە برێ فرۆشگادا.

دلەدزد / daledozd ، ـها؛ ـان/: صفت. [گفتـاری] سـیرمەخۆر؛ کـەردز؛ هـووردز؛ لادز؛ شـڕەخۆر؛ دەڵەدز؛ خاوەن خۆ و هۆگرەتی بە دزینی شـتی بێ‌نرخ.

دلـــەدزدی / daledozdî ، ـهـا/: اسـم. لادزی؛ دەڵـەدزی؛ سـیرمەخۆری؛ شـڕەخۆری؛ کـاری دزینی شتگەلی کەم بـایی ‹گـاهی از دخـل مغـازه دلەدزدی می‌کرد: جار-جارە لە دەغلی دووکـان لادزی دەکرد›.

دلهره / delhore ، ـها/: اسم. [گفتاری] دڵـخورتی؛ دڵـــشەوشی؛ چـــورچ؛ هۆڤـــڕوونی؛ هەلەبـــەل؛ دڵـەخورپێ؛ دڵـەڕاوکێ؛ ڕاچـەنیوی؛ پەرۆشـی؛ پەشۆکاوی؛ پەشێوی؛ خرت‌وپرتی دڵ.

دلهـــره‌آور / delhoreāvar/: صـفت. [گفتـــاری] دڵشەوشـێن؛ هـۆی بـەدیهێنانی دڵـخورتی و پەشۆکان.

دلیجـــان / delîcān ، ـهـا/: [از فرانـسوی] اسـم. [قدیمی] کالیـسکە؛ دلیجـان؛ فـایتوون؛ پـەیتون؛ دروشـــکە؛ کەرەســـەی ڕاگواســـتنەوە بـــە چوارچەرخـەوە کـە زۆرتـر بـە دوو یـان چـوار ئەسپەوە دەبەسرێ.

دلـی ـــ دلـی / deleydeley/: اسم. [تعـریض، گفتـاری] میزەمیـز؛ گیزەگیـز؛ ویرەویـر؛ سـۆزە؛ نارەنار؛ لۆرەلۆر؛ گۆرانی نەرم و لەبەرخۆ.

▣ **دلی-دلی کـردن**: میزەمیزکـردن؛ گیزەگیـز کـردن؛ ویرەویرکـردن؛ نێـورین؛ لۆرینـەوە؛ لۆرانـەوە؛ لـە بـەر خـۆوە نەرمەنـەرم گـۆرانی خوێندن.

دلیر / dalîr, delîr ، ـها؛ ـان/: صفت. [ادبـی] دلێـر؛ دلیر؛ دڵ‌سـتوور؛ بەجـەرگ؛ بـە جـەرگ و دڵ؛ دڵ‌زەخم؛ ئـازا؛ بـوێر؛ عەگیـد؛ عـەگن؛ جـامێر؛ گەڕناس؛ مەرخوز؛ نـەوەرد؛ چاوتونـد؛ چاوقـایم؛ چاونەترس؛ چاونەترساو؛ بەجەرگ.

دلیرانه[1] / dalîrāne, delîrāne/: صفت. دلێرانـە؛ دلیرانـــە؛ ئازایانـــە؛ بوێرانـــە؛ بەهرەمەنـــد لـــە

پالەوانەتی و نەترسی ‹رفتار دلیرانە: ئاکاری دلێرانە›.

دلیرانه[۲]: *قید.* دلێرانە؛ دلیرانە؛ ئازایانە؛ بوێرانە؛ بەبێ ترس ‹در برابر دشمن دلیرانه پایداری کردند: لە هەمبەر دوژمنەوە دلێرانە بەرخودانیان کرد›.

دلیری / dalîrî, delîrî، ـها/: *اسم.* دلێری؛ ئازایەتی؛ دڵداری؛ چکی؛ بەجەرگی؛ بوێری؛ جامێری و ئازایی ‹دلیری به زور بازو نیست: دلێری بە هێزی قۆڵ و باسک نیە›.

دلیل / dalîl، ـها/: [عربی]*اسم.* ۱. /دلایل؛ اَدلّه/ بەڵگە؛ پرنۆ؛ پاژ؛ پاژە؛ بەلسا؛ مدوور؛ دەلیل؛ ئەوەی بۆ سەلماندنی دروستی خوازەیەک بە کار دەڕوا ‹به چه دلیل این حرف را می‌زنی؟: بە کام بەڵگەوە ئەم قسە دەکەی؟› ۲. /دلایل؛ اَدلّە/ هۆ؛ سۆنگە؛ بۆنە؛ هەنگێزە ‹دلیل رفتن شما به سلیمانیه چیست؟: هۆی چوونتان بۆ سلێمانی چیە؟› ۳. نیشانە؛ نیشانی؛ شانەک؛ شانی؛ شانیک؛ هۆی زانین بە شتێ یان پەسندکردن و چەسپاندنی ‹برخاستن دود دلیل وجود آتش است: هەستانی دووکەڵ نیشانەی هەبوونی ئاورە› ٤. */ادبی/* ڕێنما؛ ڕێنوێن؛ ڕانما ٥. */بنایی/* پادیوار؛ ڕزنی هەوەڵی ئاجۆر یان کاشی کە ڕزنەکانی‌تر بە گوێرەی ئەو ڕێز دەکرێن.

◙ **دلیل آوردن**: بەڵگە هێنانەوە؛ گوتنی قسە یان نیشاندانی شتێ کە دروستی خوازەیەک دەسەلمێنێ ‹برای کار کردنش صد تا دلیل آورد: بۆ کارکردنی سەد بەڵگەی هێنایەوە›.

دلیل بودن: نیشانە بوون؛ بەڵگە بوون؛ دروست بوونی خوازە یان بۆچوونێک ‹همیشه دود دلیل آتش نیست: هەمیشە دووکەڵ نیشانەی ئاور نیە›.

دلیل تراشیدن: بڕ و بیانوو هێنانەوە؛ بەڵگە تاشین (زۆرتر ناڕاست) ‹می‌خواست برای غیبت برادرش دلیل بتراشد: دەیەویست بۆ نەبوونی براکەی بڕ و بیانوو بێنێتەوە›.

دلیل خواستن: بەڵگە ویستن؛ نیشانە گەرەک بوون؛ داوا کردنی شتێ لە خوازەر کە دروستی قسەکەی بسەلمێنێ.

دلیل داشتن: ۱. بەڵگە هەبوون؛ خاوەن نیشانە بوون ‹برای کارش دلیل داشت: بۆ کارەکەی بەڵگەی هەبوو› ۲. هۆ هەبوون؛ هاندەر یان سۆنگەدار بوون ‹خرابی دیوار دلیل داشت و آن هم فشار آب بود: خراپی دیوارەکە هۆی هەبوو، ئەویش گوشاری ئاو بوو›.

دم / dam، ـها/: *اسم.* ۱. هەناسە؛ بێهن؛ بینک؛ بین؛ پەتۆ؛ کار یان ڕەوتی هەڵکێشان یان هەڵمژانی هەوا بۆ ناو سی یان سی‌ئاو ‹دم زدن: هەناسە دان› ۲. هەناسە؛ پەتۆ؛ ئاهـ ؛ هەلم؛ هەوایەک کە لە سنگەوە دەدرێتە دەرەوە ‹دم گرم: هەناسەی گەرم› ۳. سات؛ هەل؛ هەلە؛ تاو؛ تان؛ دەم؛ کات؛ قاس؛ هەناسە؛ نەفەس؛ گاف؛ گام؛ عان؛ ئان؛ کاتێکی زۆر کورت بە ئەندازەی هەناسە دانێک ‹یک دم آرام نمی‌گرفت: ساتێک نەدەسرەوا› ٤. دەم؛ دەمە؛ مووشەدەمە؛ پفەک؛ نەپاخ؛ جۆرێک ترومپای با بە شێوەی کیسەیەکی چەرمی گەورە و دەسکدار کە لە کارگەگەلی دەستیدا بۆ گەشانەوە و هەڵگیرساندنی ئاور بە کار دەڕوا ‹دم را دمید تا آتش سرخ شد: دەماندیە دەمەکەوە تا ئاورەکە گەشایەوە› ٥. دەم؛ دەمە؛ دەڤەر؛ لێوار؛ لێو؛ لێوارە؛ زێوار ‹دم تیغ: دەمی تیغ› ٦. */گفتاری/* هەڵم؛ هەڵمی؛ هەوە؛ هەپ؛ هالاو؛ کەلدومان؛ بۆق ‹هوا دم دارد: هەوا هەڵمی هەیە› ۷. بەر؛ وەر؛ کەراخ ‹دم در بد است، بفرمایید داخل: بەر دەرگا عەیبە، فەرموونە ژوورەوە›.

◙ **دم آخر**: ۱. ئاخر کات؛ دوایین کات؛ ئاخر سەر؛ دوا کات ‹دم آخر پشیمان شد: ئاخر کات پەشیمان بووە› ۲. ئاویلکە؛ ئاوزینگ؛ ئاوەزینگ؛ گیانەلا؛ گیانەلاو؛ گیانەلاو؛ دوا هەناسە؛ دوا دەم؛ جووکەنە؛ دما هەناسە؛

سەرەمەرگ؛ کاتی مردن؛ دوا کاتی ژیان.

دم بە ساعت: پەیتاـپەیتا؛ پەستاـپەستا؛ پەساـپەسا؛ هەیتاـهەیتا؛ لە پەستا؛ دەمایدەم؛ تاونەتاو؛ دەماودەم؛ لە ماوەگەلی کورت و دوابەدوای یەکدا.

دم سرد: *[مجازی]* ١. ئاهی سارد؛ هەناسەی سارد؛ ئاهـ ٢. قسەی ناهمیٚکەر؛ قسەی دڵساردکەر.

دم گرم: *[مجازی]* هەناسەی گەرم: ١. قسەی شادیهێن و هیوابەخش ٢. قسەی بە تین و گوڕ.

دم واپسین: ئاویلکە؛ گیانەلا؛ گیانەلاو؛ گیانەلاو؛ ئاوزینگ؛ ئاوەزینگ؛ هەوزینگ؛ نوقتکا پەیەن؛ دوا هەناسە؛ دما هەناسە؛ دوا دەم: ١. دوا نەفەسی پێش مەرگ ٢. جووکەنە؛ سەرەمەرگ؛ کاتی مەرگ؛ دەمووِ مەرگی.

▣ **دم برنیاوردن:** *[مجازی]* دەم لێکنان؛ نق نەکردن؛ فزە لێوە نەهاتن؛ کڕ و کپ بوون؛ بێدەنگ بوون؛ دەمگرتن؛ هیچ نەگوتن؛ دەنگ نەکەردەی؛ وزە نەکەردەی: **دم درکشیدن**

دم درکشیدن ☜ **دم برنیاوردن**

دم زدن: ١. هەناسە دان؛ هەناسەکێشان ٢. *[مجازی]* ناو بردن؛ دەم هاویشتن؛ ددانـدن؛ دەڤ ئاویتن؛ هەڵشلنگاندن؛ هەڵشلینگاندن؛ شاتوشووت کردن؛ لافوگەزافکردن ‹او همیشه از دوستی دم می‌زد، ولی برای کسی کاری نمی‌کرد: هەمیشە لە دۆستایەتی ناوی دەبرد، کەچی بۆ کەسیش کارێکی نەدەکرد›.

دم کردن: ١. دەمکردن؛ لێنان؛ چیٚکرنی شتیٚ بە هەڵم ‹دم کردن چای: دەمکردنی چایی› ٢. هەڵمکردن؛ بۆق کردن؛ بەدیهاتنی هەوای گەرم و شۆدار.

دم کسی را دیدن: *[گفتاری]* کولاندنی کەسێک؛ کەسێک سازکردن؛ کەسێک (بە پوول یان بە تەما خستن) بۆ کارێک تەیار کردن.

دم کشیدن: دەمکێشان؛ ئامادە و بەرهەڤ بوونی ئەوەی کە لێنراوە.

دم گرفتن: بە کۆ چڕین؛ کۆمبێژکردن؛ پێکەوە خۆندن؛ پێوەرە واتەی؛ دەم گرتەی؛ گەڕەلاوژە/ گەڕەلاوژیٚ/ گەڕەلاوێژیٚ کردن؛ بە گەل خوێندن؛ ئاوازیٚ بە کۆمەڵ خوێندن، بەتایبەت چامەیەک چەندپاتە کردنەوە.

دم / dame/: *حرف.* بەر: ١. لای؛ کن؛ لە بەر؛ وەروو؛ لاو؛ دەف؛ ل جەم؛ نک؛ زۆر نێزیک بە شتێکەوە ‹دم دست: بەر دەست› ٢. ژێر ‹خانە را گرفت دم جارو:ماڵەکەی دایە بەر گەسک› ٣. بەرە؛ سەرە؛ کات؛ گاڤ؛ گاو؛ گاپس؛ دەم؛ قاس؛ لە وەختی ‹دم صبح؛ دم مرگ: بەرەبەیان؛ سەرەمەرگ›.

▣ **دم بخت:** عازەو؛ پێگەییو؛ وەختەشوو؛ بەربەخت؛ پێگەیشتوو؛ کلیل بە بەرۆک ‹دختر دم بخت: کەنیشکە عازەو›.

دم دست: بەر دەست؛ بەر دەس؛ وەر دەس: ١. لە بەر دەست ٢. لە ژێر دەست ‹دم دست پدرش کار می‌کند: لە بەر دەستی بابی کار دەکات›.

دم دستی ☜ **دمدستی**

دم صبح: بەرەبەیان؛ بەربەیان؛ دەم دەما؛ دەم دەمان؛ کازیوە؛ کازێوە؛ بوولێڵ؛ بوومەلێڵ؛ بوولێڵە؛ شەوەکی زوو؛ گەڤل؛ کاتی بەیانی.

دم مرگ: ئاویلکە؛ ئاوزینگ؛ ئاوەزینگ؛ هەوزینگ؛ گیانەلا؛ گیانەلاو؛ گیانەلاو؛ سەرەمەرگ؛ دوا هەناسە؛ نوقتکا پەیەن؛ دەمی مەرگ.

از دم: *[گفتاری]* هەموو؛ تێکڕا؛ وێکڕا؛ لەبەر یەک؛ سەر و بەر؛ گشت؛ گرد؛ بە گەل؛ تەواو؛ تواو؛ تەمام.

دم / dom ، ـها/: *اسم.* کلـک؛ دوو؛ دم؛ دویـڤ؛ دیف؛ دوڤک؛ دوڤ؛ دووڤ؛ دووچکە؛ جووچکـە؛ قنیچکە؛ قلیچکە؛ کوری؛ قاچک؛ قاچ: ۱. بەشی (زۆرتـر) بـاریکی دوای لەشـی زۆریـک لـە مۆرغەداران کـە بریتیـە لـە ئـاخرین مۆغـەرەی پشتیان ‹دم گـاو؛ دم گربـە: کلکـی گـا؛ جووچکـەی پشیلە› ۲. بەشی دواییینی لەشی پەلەوەر لەگەڵ پەڕەکانیـدا ‹دم خـروس: جووچکـەی کەڵەشـێر› ۳. بەشی دوایـینی لەشـی خزۆکـان کـە زۆرتـر باریکە ‹دم مار؛ کلکی مار› ٤. پەلی دواینی ماسی یان گوانداراني ئاوژی ٥. بەشی دواییني فڕۆکـە، هیلی‌کوپتیر یـان مووشـەک ‹دم هواپیما؛ کلکـی فڕۆکە› ٦. *[گیاه‌شناسی]* بەندیکـە؛ بەنیکەیـەکی باریـک کـە میـوە بـە شـاخە یـان هێـشووەوە دەلکێنێت ۷. *[مجازی]* دوا؛ دمـا؛ کلکـە؛ شـوێن؛ درێژە.

⊡ **دم خـــروس:** *[مجـازی]* کلکـــی کەڵـــەباب؛ جووچکـەی کەڵەشـێر؛ بەڵـگەی ناڕاسـتی و درۆزنی.

دم گـرگ: *[مجـازی، قـدیمی]* سـەو گـورگ؛ سەوگر؛ سەوگور؛ ڕووناکی خۆرهەڵات لە کـاز و کووزی بەیانیدا.

⊡ **دم بـه تلـه نـدادن:** *[مجـازی]* دوو بـە تەڵـەوە نەدان؛ خۆ لە ئاوی خوڕ نـەدان؛ عـن نـەدەی تەڵەوە؛ خۆ تووش نەکردن ‹خواستم بـرای آزاد زن بگیرم دم به تله نداد: ویستم بـۆ ئـازاد ژن بێـنم دووی بە تەڵەوە نەدا›.

دم جنباندن: *[تعریض]* کلک بـادان؛ کلکەلـەقێ کردن؛ کلکەسووتێ/ سـووتەکردن؛ کلکـەفلێ کردن؛ کلکەسـووتەکێ‌کـردن؛ جووچکەلـەقێ کردن؛ ماستاوکردن؛ ماستاو ساردکردن؛ دەڤ هلـوکردن؛ داڵانی مـاڵایرە؛ پیازپـاک‌کـردن؛ زمـانلووسـی‌کـردن؛ خولـتەکردن؛ پێـدا هەڵگوتن ‹این روزها خیلی برایت دم می‌جنباند: ئەم ڕۆژانە زۆر کلکت بۆ با دەدا›.

دم خود را تو کشیدن: *[تعریض]* کلکـی خـۆ دە گەلۆزگرتن؛ قنگ بە سەر شواڵـی خـۆدا دان؛ بە هۆی تـرس، ناکـامی یـان نەگەیـشتن بـە ئامانج، کزکردن.

دم درآوردن: *[تعریض]* قولاب دەردان؛ قـولاپ دەرهاوردن؛ چغە دەرکـردن؛ دەم‌گـرتن؛ دوو دەراوردن؛ هێز یان بوێری پەیدا کـردن ‹حـالا دیگر او هـم دم درآورده و بـه مـن جـواب مـی‌دهـد!: ئێستە ئـەویش قـولابی دەرداوە و جواوەجـووییم دەکا!›.

دم را روی کول گذاشتن: *[تعریض]* کلک دانـە سەر شان؛ دوچکە بە کۆڵا دان؛ جووچکە دانە ناو گەڵ؛ باریکەوە بوون؛ دووی بۆرە گرێـدان؛ ناهومێـد و ناکـام بـوون (لـەگـەڵ ڕۆیـشتن دەکەوێ) ‹دمش را گذاشـت روی کـولش و از آنجـا رفت: کلکی دایە سەر شانی و لەوێ ڕۆیشت›.

دم سیخ شدن: *[مجازی]* دەم داچەقانـدن؛ دەم داچەقانن؛ لە نێو چوون؛ سلسار بوونەوە؛ قولێ جووت بیەی؛ کلاش جفت بوون؛ مردن.

دم شـتر بـه زمـین رسـیدن: *[کنـایی]* ڕیـش گەیشتنە بەر پـێ؛ پێویـست بـە کـاتێکی زۆر بوون ‹تا آن وقت دم شتر به زمین می‌رسـد: تـا ئـەو کاتە ڕیشم دەگاتە بەر پێ›.

دم کسی را تـوی بـشقاب گـذاشـتن: *[تعـریض]* شووتی دانە ژێر باڵ کەسێک؛ با کردنـە قـول کەسێک؛ با کردنە کەسێکدا؛ پووش/ پـشکەڵ نانە ژێـر پـای کەسـێکەوە؛ لـە ڕواڵـەتەوە بـە کەسێکدا هەڵگوتن و ڕێز لێنانی.

دم کـسی گیـر بـودن: *[مجـازی]* جووچکـەی کەسێک لە بەر دەرگـادا بـوون؛ پـای کەسـێ گیر بوون؛ تووش بوون؛ گرفتار بوون ‹تا وقتـی دمش گیر بود، صدایش در نمی‌آمد: تا جووچکەی لە بەر دەرگادا بوو، دەنگی دەر نەدەهات›.

دم گاوی به دست آوردن: *[کنایی]* دەسـت لـە شوێنێک بەن بـوون؛ دەس بـە ئـاو و نانێـک

گەیشتن؛ هۆی بژیوی ژیان دۆزینەوە.

دمی به خمره زدن: *[مجازی]* لێویک تەڕکردن؛ چۆڕێک شەراو خواردنەوە ‹آن شب دمی به خمره زده بودند و می‌ترسیدند گیر بیفتند: ئەو شەوە لێویکیان تەڕکردبوو دەترسان گیر کەون›.

با دم خود گردو شکستن: *[مجازی]* بە تڕ گۆزەڵە/ گویز شکاندن؛ بزەی سمێڵ هاتن؛ بە کلک بەردەئاش سووڕاندن؛ زۆر شاد و بەکەیف بوون ‹وقتی خبر را شنید با دمش گردو می‌شکست: کاتێ خەبەرەکەی بیست بە تڕ گوزەڵەی دەشکاند›.

با دم شیر بازی کردن: *[کنایی]* بە ئاور کایە کردن؛ یاری بە ئاگرکردن؛ کاری پڕمەترسی کردن.

به دم کسی بستن: *[تعریض]* بە کەسێکەوە هەڵواسین/ چەسپاندن ‹کلی لقب و عنوان دهن‌پرکن به دم او بستند: زۆرێک نازناو و سەرناوی زلە-زلەیان پێوە هەڵواسی›.

دما / damā ، ـها/: *اسم.* ۱. دەما؛ پلەی ساردی و گەرمی بە پێی پێومانێکی دیاریکراو (وەک دەرەجەی سیلیسیووس یان فارنهایت) ۲. تین؛ تینی؛ تن؛ تاو؛ تاوە؛ گەرما؛ گڕە.

◘ **دمای اشتعال:** دەمایێ کە شتیک بەخۆیەوە تێدا داگرسێ؛ گەرمایەک کە بتوانێ شتێک بەبێ ئاور پێوەنان هەڵایسێنێ.

دمای صفر مطلق: سیفری ڕەها؛ دەمای ۲۷۳,۱٦- سانتی‌گراد/ سلسیوس کە وایدەگرن مولوکوولەکانی تێدا دەسرەون و ماک، وزەی گەرمایی و جووڵەی نامێنێ.

دماپای / damāpāy/ ☜ **تِرمُوستات**

دماجفت / damācoft/: *اسم.* ئامێرێ بۆ پێوانی تین لە دەزگایێکدا؛ تێرمۆکوپل.

دمادم / damādam/ ☜ **دمبدم**

دمار / damār/: [ترکی/ ؟] *اسم.* دەمار؛ ڕەگ و پەی؛ ڕەگ و ڕیشە.

◘ **دمار از روزگار کسی درآوردن:** *[کنایی]* ریشەی کەسێ دەرهێنان؛ دەمار لە کەسێ دەرهاوردن؛ ئاو چاو کەسێ سەندن؛ بە سەختی کەسێک ئەشکەنجە و ئازار دان.

دم‌اسب / dom(e)'asb ، ـها/: *اسم.* کلکە ئەسپ؛ فلچەی بۆتڵ؛ گیایەکی دەشتەکی ناوچەگەلی شێدار، بە دەنکی بچووک و قاوەییەوە، کە بۆ دروست‌کردنی تەزبیح و ڕەنگی موو کەڵکی لێ وەردەگرن.

دم‌اسبی / dom(e)'asbî/: *صفت.* دوو ئەسپی؛ داموسی؛ وەکوو کلکی ئەسپ.

دماسپهر / damāsepehr/ ☜ **گَرمکُره**

دماسنج / damāsanc ، ـها/: *اسم.* دەماپێو؛ گەرماپێو؛ هەر کام لە ئامرازگەلی جۆراوجۆر بۆ ئەندازەگرتنی دەما، بەتایبەت لوولەیەکی ناسکی شیشەیی کە سەرێکی بەسراوە و ئەو سەرەکەی بە گلۆپێ لە تراو (زۆرتر جیوە و ئەلکول) دەگا کە بە هەڵکشانی پلەی گەرما هەڵدەچێ و لە ساردەوە بووندا دادەکشێ.

◘ **دماسنج پزشکی:** دەماپێوی بژیشکی؛ گەرماپێوی پزشکی؛ چەشنێک دەماپێو کە بە ۳۵ تا ٤۲ دەرەجەی سەد بەشی دابەش کراوە و بۆ پێوانی پلەی گەرمای لەش بە کار دەڕوا.

دماشیب / damāšîb/: *اسم.* توێژاڵێ لە تراودا کە دەمای بان و خواری جیاوازە.

دماغ / damāq/: *اسم.* ۱. *[ـها]* *[گفتاری]* لووت؛ لووتە؛ بێقل؛ نوفت؛ دفن؛ تفنک؛ کەپک؛ زنجی؛ کەپۆ؛ کەپ ‹از دماغ او خون زیادی می‌رفت: خوێنێکی زۆر لە لووتی دەهات› ۲. *[مجازی]* کەیف؛ دەماخ؛ حاڵ ‹دماغ چاق بودن: کەیف ساز بوون› ۳. *[گفتاری]* کەپک؛ لووت ‹دماغ کشتی؛ دماغ هواپیما: لووتی فڕۆکە؛ کەپکی کەشتی›.

◘ **دماغ خود را بالا کشیدن:** چڵمی خۆ هەڵلووشان؛ لووت خۆ هەڵخستن؛ چڵموو وێ هۆرلووشتەی.

دماغ کسی باد داشتن: *[کنایی]* بە دەعیە و دەمار بوون ☜ باد دماغ، **باد**[1]

دماغ کسی چاق بودن: *[مجازی، گفتاری]* کەیفی کەسێک خۆش/ ساز/ کۆک بوون؛ دەماخ بیەو یۆی؛ بە دەماخ بوون؛ خۆشحاڵ و سەرزیندوو بوونی کەسێک ‹دماغت چاق است؟: کەیفت خۆشە؟›.

دماغ کسی را به خاک مالیدن: *[کنایی]* دەمی کەسێک شکاندن؛ کەسێک بەزاندن و سووک کردن ‹دماغ دشمن را بە خاک مالیدیم: دەمی دوژمنمان شکاند›.

دماغ کسی را سوزاندن: *[کنایی]* دەم لە پووش کردنی کەسێک؛ کەسێک خیت‌کردن؛ ناهمێ کردنی کەسێک ‹حسابی دماغ او را سوزاند: چاک‌ـچاک دەم لە پووشی‌کرد›.

دماغ کسی سوختن: *[کنایی]* دەم لە پووش بوونی کەسێک؛ خیت بوونی کەسێک؛ ناهمێ بوونی کەسێک ‹دماغش سوخت و دست خالی برگشت: خیت بوو، خاڵی گەڕاوە›.

دماغ گرفتن: ۱. لووت‌گیران؛ کپ بوونی لووت ۲. لووت سڕین؛ لووش‌کردن؛ لووشاندن؛ لووش کەردەی؛ شەم‌کردن؛ هنگ‌کردن.

از دماغ فیل افتادن: *[مجازی]* لووت‌بەرز بوون؛ لە لووت فیلەوە داکەفتن؛ دەمار بەرز بوون؛ بادی هەوا بوون.

از دماغ کسی افتادن: *[مجازی]* بە دەم دانیان؛ لە دەم شتێکەوە داکەوتن؛ وەکوو شتێک بوون؛ لە شتێک چوون ‹انگار از دماغ دایش افتاده!: هەر ئێژی خالی بە دەم داینلوە!›.

از دماغ کسی بیرون آمدن: *[مجازی]* لە لووت کەسێ هاتنەوە؛ لە قوڕگ کەسێک هاتنەوە؛ تێکچوونی کەیف و خۆشی پێشوو ‹آن روز هرچه تفریح کرده بودیم از دماغمان بیرون آمد: ئەو ڕۆژە هەرچی ڕامان‌بوارد لە لووتمان هاتەوە›.

در کاری دماغ سوزاندن: *[کنایی]* ☜ **در**[2] **سر دماغ بودن** ☜ **سردماغ**

موی دماغ شدن: *[مجازی]* ☜ موی دماغ، **مو**

دماغ / demāq/: [عربی] *اسم. [ادبی]* مێشک؛ مەژگ؛ مەژی؛ مژی.

دماغ‌پرور / demāqparvar/: [عربی/ فارسی] *صفت. [مجازی، ادبی]* بۆنخۆش؛ خۆشبۆ؛ وەشبۆ.

دماغ‌سوختگی / damāqsûxtegî/: *اسم. [گفتاری]* دەم‌لەپووشی؛ خیتی؛ ناکامی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرنەکەوتن ‹جواب سارا باعث دماغ‌سوختگی او شد: وەلامی سارا بووە هۆی دەم لە پووش بوونی›.

دماغ‌سوخته / damāqsûxte، ـها/: *صفت. [گفتاری]* خیت؛ دەم لە پووش؛ ناکام ‹آن روز نیامدی، حسابی دماغ‌سوختە شدیم: ئەو ڕۆژە نەهاتی، تەواو خیت بووین›.

دماغ‌کوفته‌ای / damāqkûfte'î/: *صفت. [گفتاری]* لووت‌گونکەیی؛ گونکەلووت؛ خاوەن لووتی پان و پۆڕ.

دماغه / damāqe، ـها/: *اسم.* دەماغە: ۱. کەپک؛ پێشکۆ؛ باریکە بەژێ کە لە ئاودا چووەتە پێشەوە ۲. کەپک؛ لووت؛ بەشی بەرووی ماشێن، فڕۆکە یان کەشتی کە بەرەوپێش هاتووە ۳. لووتکە؛ لوتکە؛ لووتە؛ کەڵپە؛ کێلبە؛ کەڵپەشاخ؛ دەرپەڕیوی لە کێو و شاخدا.

دماغی / demāqî/: [عربی] *صفت.* مێشکی؛ مەژگی؛ پێوەندیدار یان سەر بە مەژگەوە ‹قوای دماغی: هێزگەلی میشکی›.

دماکره / damākore/ ☜ **گرمکره**

دمان / damān/: *صفت. [ادبی]* بەدەمان؛ بەدەم؛ خاوەن لێهاتوویی و توانایی دەماندن (وەکوو دەردانی هەوای زۆر لە ڕێگەی دەم یان لووتەوە) ‹اژدهای دمان: هەژدیهای بەدەمان›.

دمانگار / damānegār، ـها/: *اسم.* دەمانووس؛ ئامێری ئەندازەگیری و نووسینی دەما.

دمب / domb، ـها/: *اسم. [گفتاری]* کلک؛ دوو؛

دویڤ؛ دووچکە؛ جووچکە؛ قلیچکە.

دمباریک / dambārîk ، ـھا/: اسم. ۱. دەمباریک؛ چەشنێ ئەمۆردەستی کە نووکەکەی باریک و درێژە ۲. دوێردێک بە تێخەگەلی باریکەوە.

دمبدم / dambedam/: قید. پەیتاـپەیتا؛ هەیتاـپەیتا؛ هەیتاـهەیتا؛ پەساپەس؛ پەستاـپەستا؛ پەساـپەسا؛ لە پەسا؛ دەمایدەم؛ دەماودەم؛ دەمبەدەم؛ زووـزوو؛ بێ‌وچان؛ هەمیشە؛ لە ماوەگەلی کەمدا ‹دمبدم می‌آمد و پول می‌خواست: پەیتاـپەیتا ئەهات و پارەی دەویست›: **دمادم**

دمبرگ / dombarg ، ـھا؛ ـان/: اسم. [گیاه‌شناسی] قینچک؛ قەنچک؛ دووچکەگەلا؛ لقێکی ناسک کە پانایی گەلا بە لاسکەوە دەلکێنێ.

دمبریده / domborîde ، ـھا/: صفت. [کنایی، گفتاری] ۱. دوابڕاو؛ دوابڕیاو؛ دوابڕیاگ؛ دووبڕیای؛ وریای ئاوژێرکا ‹از این دمبریده هر کاری برمی‌آید: ئەم دوابڕاوە هەموو کارێکی لێ دێ›.

دمبک / dombak/ ☜ **تُنبَک**

دمبل / dambel ، ـھا/: [انگلیسی] اسم. دەمبل؛ مێلەیەکی کورت بە دوو گۆی هاوکێش یان پەڕەگەلی ئاسنی لەم لا و لەو لایدا، بۆ چەشنێک وەرزش.

دمپایی / dampāyî ، ـھا/: اسم. سەرپایی؛ شمشک؛ پاپووچە؛ سووکەپێلاو؛ سۆل؛ مداس؛ مەهس؛ پالالە هەمانە؛ سووکەسۆل؛ نالک؛ سووکەڵەی بێ‌پاینە؛ دەرپا؛ پێلاوی ڕاحەتی سووکی بێ‌پشت و پاژنە یان پاژنە کۆتا کە زوو لە پا دەکرێ.

▣ **دمپایی چوبی**: قاپقاپ؛ تەق‌تەقیلە؛ سەرپایی لە دار چێ‌کراو.

دمپختک / dampoxtak/: اسم. باقلەپلاو؛ شێوی برنجی نەپاڵێوراو بە باقلەی وشکەوە.

دمپر / damper/: [انگلیسی] ☜ **دامپِر**

دمپر / dompar ، ـھا/: اسم. دووچکە؛ جووچکە؛ پەڕی سەر کلکی باڵندە.

دم‌پهن / dampahn ، ـھا/: اسم. دەمپان: ۱. چەشنێ ئەمۆردەست بە دەمی پان و درێژەوە کە بۆ بڕین و قرتاندن بە کار دەڕوا: **دم‌تخت** ۲. چەکوچی سەر پان ۳. دوێردێک بە تێغەی پانەوە.

دمپینگ / dampîng/: [انگلیسی] ☜ **دامپینگ**

دم‌تخت / damtaxt/ ☜ **دم‌پهن‌ـ۱**

دم‌جنبانک / domcombānak, -conbānak/: اسم. کلک‌هەڵتەکێنە؛ کلک‌تەقێنە؛ کلک‌تەقنە؛ قنگ‌هەڵتەکێنە؛ فیسقە؛ کلک هەڵسەنگێنە؛ جقە؛ پەیتووکە؛ سۆفیلە؛ توترواسک؛ قین‌لەقنە؛ عنەوەسۆنگلێ؛ دوهەژینک؛ گاچەڕینک؛ گاچێرین؛ بەرگاییلکە؛ بەرگایلە؛ بەرگایلکە؛ گاویلکە؛ بەرگاویلە؛ گایلکە؛ دووڤ‌ڕەپ؛ هەڤ‌لەرزینک؛ پەلەوەرێکی قەراخ ئاو ژیە، بە جەستە و پا و دەندووکی باریک و جووچکەیەکی درێژەوە کە هەر هەڵیدەتەکێنێ و لە زەوین یان لە توێ بەردا هێلانە دەکا و لە مێروو یان گیا دەخوات: **آبدارک؛ سَقاهک**

دمخور / damxor/: اسم. هاودەم؛ هاوتەک؛ هاواڵ؛ هاودەنگ؛ هۆگر؛ ئەوەی هەمیشە لەگەڵ کەسێک هاوقسە و هاوڕێیە ‹چقدر به تو گفتم با این آدمهای بد دمخور نشو: چەندە پێم گوتی لەگەڵ ئەم نەپۆڕانەدا هاودەم مەبە›.

دمدار / damdār/: صفت. هەڵماوی؛ هەڵمن؛ هەڵمین؛ بۆقدار.

دمدار / domdār ، ـھا؛ ـان/: صفت. کلکدار؛ جووچکەدار؛ دووچکەدار؛ قلیچکەدار؛ کلکن ‹میمونهای دمدار: مەیموونگەلی کلکدار›.

دمدستی / dam(e)dastî ، ـھا/: صفت. بەردەست؛ دوودەسی؛ بەردەس؛ بەردەستی؛ لەبار و ڕەچاوکراو بۆ کاری ڕۆژانە یان کەڵک وەرگرتنی خێرا ‹ظرفهای دمدستی: دەفرگەلی

بەردەست›.

دمدمه / damdame ، ـها/: *اسم. [مجازی، ادبی]* ۱. دەهـۆ؛ دهـۆ؛ شـات و شـووت؛ فـاک‌وفیـک؛ قسەی فریودەر ‹به دمدمه‌ی شما فریفته نگـردم: بـه دەهۆی ئێوه ناخەڵـەتێم› ۲. دەنـگ؛ هـەرا؛ ئـاواز ۳. حەلەق‌مەلـەق؛ وتـەی نەشیاو ٤. ناوبانـگ؛ ئاوازە.

دم‌دمهـــا / damdamhā/: *قیـد.* دەمــدەمان؛ دەمدەما؛ نزیک؛ لا؛ نێزیک بـه کاتـێ ‹دم‌دمهـای صـبح؛ دم‌دمهـای غـروب: دەمدەمانـــی بـەیانی؛ لای ئێوارە›: **دم‌دمه‌ها**

دم‌دمه‌ها / damdamehā/ ☜ **دم‌دمها**

دمدمی / damdamî/: *صفت. [گفتاری]* وازی-وازی؛ وازوازی؛ ڕا-ڕا؛ تاوتاوی؛ وەسـواس؛ دەمـدەمی؛ هۆکی؛ هۆکی- هۆکی؛ شـێتە و ژیـرە؛ لێزۆکـی؛ شـێتەوێژ؛ سەرسـەری؛ حولحـولی؛ هـەردەبیر؛ هـەردەمی؛ هـەردەم لـە سـەر خەیالـێک ‹مـن نمی‌توانم با این آدم دمدمی زندگی کنم: ناتوانم لەگـەڵ ئەم کابرا وازوازیەدا بژیم›.

دمدمی‌مزاج / damdamîmezāc, -mazāc ، ـها؛ ـــان/: [فارســی/ عربــی] *صـفت.* عەنتەرمـــەزاج؛ سەرسەری؛ وازی- وازی؛ واز- وازی؛ گرێ-گرێ؛ بێبار؛ هوکی؛ ڕا-ڕا؛ بەبێ ویست و پـێداگـری و هەر تاوێک لە سەر بەزمێک.

دمده / demode/: [فرانسوی] *صفت.* لاکەوتە؛ بـێ باو؛ باونەماو؛ ناباو؛ لەباوکەوتوو؛ لە باوکەوتوو ‹این لباسها دیگر دمده شده است: ئـەم جـل‌وبەرگانـە ئیتـر لاکەوتە بووگن›.

دمـر / damar/: *قیـد. [گفتـاری]* ۱. دەمــەوڕوو؛ دەمەوڕۆ؛ دەمەوخوار؛ سەرەمر؛ بـە دەمــەوە؛ بـە سکەو؛ بە سکا؛ دولۆر؛ دولۆرە؛ لەپەوڕوو؛ تللـوور؛ لنگەتلوور؛ لنگەوتلوور؛ بەراپشت؛ کشتکانی؛ ڕوو بە زەوی و پشت بە ئاسمان ‹دمـر افتـاده بـود روی زمین: دەمەوروو کەوتبووە سەر زەوی› ۲. ئـاوەژوو؛ بـــەراوەژوو؛ ئـــاوەژۆ؛ دەرنخـــون؛ دەرنـــەخوون؛ ســـەرنخوون؛ ســـەرەونخـــون؛ وەرگـــەڕاو؛ واژی؛ هەڵەوگەڕیاگ؛ وەڵـەودیم؛ بـەراوەژۆ؛ بـە بـاری خۆدا نەکـەوتوو ‹بشقاب را دمر گذاشـت روی میـز: دەوریەکەی ئاوەژوو نایـە سـەر مێزەکـە›: **دَمـرو.** هەروەها: **دمر افتادن؛ دمر خوابیدن؛ دمـر شـدن؛ دمر کردن**

دمرو / damrû/ ☜ **دَمَر**

دمـــساز / damsāz/: *صــفت. [مجــازی، ادبــی]* ۱. هاودەنـــگ؛ هـــاوڕاز؛ هـــاودەم؛ هاونـــشین ۲. هاوبیر؛ هاوڕا؛ هامڕا؛ هەڤگر.

دم‌سـنج / damsanc ، ـهـا/: *اسم.* هەناسـەپێو؛ ئامێری ئەندازەگرتنی هەوایێ کە لە هەناسەداندا ژوور و دەر دەکا.

دمسیاه / domsiyāh/: *اسم.* دومـسیاه؛ چەشـنێ برنجی باش کە دوچکەی دەنکـەکانی لـە ڕەش دەکا.

دمغ / damaq/: [از عربی] *صفت. [گفتـاری]* مـات؛ واق؛ پەکەر؛ ڕەنجاو ‹وقتی که گفتم کار من نیـست، خیلی دمغ شد: کاتێ کە گوتم کاری من نیە، زۆر مات بوو›: **دمق**

دمغازه / domqāze/: *اسم.* قارچـک؛ یەکـەمین ئێسقانی کلکی گیانەوەر، بە شوێن کلێنچکەدا.

دمق / damaq/: (!) [از عربی] ☜ **دَمَغ**

دم‌قیچی / damqeyčî ، ـها/: [فارسی/ ترکـی] *اسم.* دەمەدوێڕ؛ دەمەقـەیچی؛ کـوت و لەتـە مـاوەی چکۆلە کە لە بڕینی پارچـە، کاغـەز و... بـەدی دێ.

دم کج / damkac ، ـهـا/: *اسم.* دەمـلار؛ دەمگێـڕ؛ چەشنێ ئەمۆردەستی دەمباریـک بـە نـووکێکی هەڵگەڕاوەوە.

دمکرات / demokrāt/: [فرانسوی] ☜ **دِمُوکرات**

دمکراتیـــک / demokrātîk/: [فرانـــسوی] ☜ **دِمُوکراتیک**

دمکراســـی / demokrāsî/: [فرانـــسوی] ☜ **دِمُوکراسی**

دم‌کرده / damkarde/: صفت. ۱. دەمکراو؛ دەمکێشاو؛ ئامادەکراو لە ڕێگەی دەم‌کردنەوە (سەبارەت بە ماکی گیایی) ۲. هەڵماوی؛ هەڵمن؛ بۆق‌کردوو ‹هوای دم‌کرده: کەشی هەڵماوی›.

دمکش / damkeš/: اسم. دەمکێش؛ پەڕەیەکی کانزایی کون‌ـ‌کون کە بۆ کەم‌کردنەوەی تین و بەرگری لە تاوی ڕاستەوخۆی ئاگر لە سەر کوانوو، چرا یان سەماوەری دادەنێن.

دم‌کلفت / domkoloft، ـها/: صفت. [تعریض، گفتاری] مل‌قەوی؛ سەرزل؛ سەرقەو؛ خاوەن هێز و کارا ‹رفت یک پارتی دم‌کلفت پیدا کرد: چوو پارتییەکی ملقەوی دۆزیەوە›.

دمکنی / damkonî، ـها/: اسم. مادە؛ مادێ: ۱. ماگە؛ ڕفێدەی مەنجەڵ؛ شتێکی وەک دۆشەکێکی چکۆلەی خڕ بۆ بەرگری لە دەرچوونی هەڵم و دەمکێشانی شێو (بەتایبەت برنج) کە لە سەر دەفری دادەنێن ۲. پارچەیەکی ئەستووری چەند لۆ کە بۆ دەمکێشانی چایی دەیکێشنە سەر قۆریدا.

دمگاه / domgāh/: اسم. دووگا؛ پاشەڵی پەلەوەران.

دم‌گرد / damgerd، ـها/: اسم. دەم‌گرد؛ دەم‌خرت؛ جۆرێک ئەمۆردەستی دەم‌باریک کە نووکەکەی خرتە و بۆ پێچاندنی سیم و شتی وا دەبێ.

دمگل / domgol، ـها/: اسم. قینچک؛ قەنچک؛ دووچکەگوڵ؛ باریکە ڕسێ کە گوڵ بە لاسکەوە دەلکێنێ.

دمل / domal، ـها/: [عربی] اسم. ئارێنج؛ کوان؛ کونک؛ کولک؛ کۆن؛ کۆڤان؛ کوڤان؛ کەوەن؛ پرزک؛ ئاشین؛ کونێر؛ قونێر؛ گۆنر؛ چافک؛ پەڤێژۆک؛ مادە؛ لۆک؛ هالی؛ دومەڵ؛ دمەڵ؛ دومەڵە؛ دومل؛ دوملێ؛ بلۆقی چلکینی بە ژان کە لە ژێر پێستەوە دەردێ ‹زیر بغلش یک دمل درآمده: لە ژێر باڵیەوە زیپکەیێک دەرهاتووە›.

▣ **دمل خونی**: کوانی خوێنی؛ دومەڵێک کە بە هۆی گرسانی خوێن لە جێگایەکی نائاساییدا دەردێت.

دمل ریه: کوانی سی؛ کوانێ کە بە هۆی نەخۆشی سی، ڕۆچوونی خوێن، چلک یان هەر شتێکی دەرەکی بۆ ناو سی، لە سیپەلاکدا بەدی دێ.

دمن / daman/: اسم. [ادبی] داوێن؛ دامێن؛ دامێنە؛ داوێنە؛ داینە؛ ئاتەگ؛ پەلە؛ گۆرت؛ پالداوێن؛ پالدامێن؛ پێ‌دەشت؛ پادەشت؛ وەرپاڵ؛ بەرپاڵ؛ بنار؛ بناری کێو؛ بناری چیا ‹دشت و دمن: دەشت و داوێن›.

دم‌نگار / damnegār، ـها/: اسم. دەمە؛ دەمنە؛ ئامێری نووسینی خێرایی و قووڵی هەڕازانی هەناسە.

دمنه / damne/: [از کردی] اسم. دەمە؛ دەمنە؛ گولبێنە؛ گولوێنە؛ گولوو؛ کولوونە؛ کونی بنەوەی تەنوور بۆ هەناسەدان و گڕ خۆشبوونی.

دمنه‌بند / damneband/: [از کردی] اسم. دەمنەبەن؛ گولواخن؛ گولبێنەئاخن؛ تۆپە پەڕۆی کپ‌کردنی دەمە بۆ دامرکاندنی ئاوری تەندوور.

دمور / damûr/: اسم. ویرە؛ لۆرە؛ ورە؛ سۆزە؛ ئاوازی هێواش و لە ژێر لێوەوە.

دم‌ودستگاه / dam-o-dastgāh/: اسم. دام و دەزگا: ۱. تەواوی دەسگا و ئامێرگەلی کەس، مەزرینگە یان ڕێکخراوەیەک ۲. [گفتاری] هنگ و ونگ؛ دەبدەبە و کەبکەبە؛ سامان و گرنووز ‹در آنجا دم و دستگاه مفصلی راه انداخته بود: لەوێ دام و دەزگایەکی قورسی ڕێ‌خستبوو›.

دموکرات / demokrāt، ـها/: [فرانسوی] صفت. دیموکرات: ۱. هۆگری ڕژیمی دیموکراسی ۲. ئەندام یان هۆگری حیزبی دیموکرات (لە ولاتانی جۆراوجۆردا) ❋ **دمکرات؛ مردم‌سالار**

دموکراتیک / demokrātîk/: [فرانسوی] صفت. دیموکراتیک؛ پێوەندیدار یان سەر بە

دیموکراسیەوە: **دمکراتیک؛ مردمسالارانە**

دموکراسی / demokrāsî ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. دیموکراسی: ١. سیستەمێک کە هەر تاکێکی کۆمەڵگا تێیدا مافی هەیە ئازادانە و بێبەرهەڵست هەڵویست و بڕیار لە سەر بایەخەکانی ئەو کۆمەڵگایە بدا و لە هەل و بەرهەم و کار و ئەرکی ئەو کۆمەلگایەدا هاوبەش بێ ٢. گەل‌مەزنی؛ نیزامێکی سیاسی کە کاربەدەستانی حکوومەت لە لایەن خەڵک یان نوێنەرانیانەوە هەڵدەبژێردرێن و لە هەمبەریانەوە بەرپرسن ٣. گەل‌مەزنی؛ یەکەیێکی سیاسی وا کە تێیدا دەنگی زۆرینە ڕاژۆرە * **دمکراسی؛ مردمسالاری**

دموگرافی / demogrāfî/: [فرانسوی]/اسم. ئاپۆرەناسی؛ جڤاتناسی؛ جەماوەرناسی.

دمونستراسیون / demonsterāsyon, demonstrāsiyon ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. [سیاست] گەلەکۆیی؛ کار یان ڕەوتی خۆپیشاندان؛ خۆ شاندان؛ ڕێ‌پێوان.

دموی / damavî ، ـها/: [عربی] صفت. خوێنی؛ پێوەندیدار بە خێنەوە.

دموی‌مزاج / damavîmezāc, -mazāc ، ـها/: [عربی] صفت. خۆش‌دەماخ؛ خاوەن ڕۆحێکی بزۆز و گەشبین.

دمه / dame/: اسم. کرێوە؛ کرێڤە؛ کلافە؛ باسریشک؛ بازریشک؛ باکوزیک؛ باپوک؛ باووە؛ بادەوە؛ گیت؛ دەمە؛ شلێوە؛ باروڤە؛ باپوسکە؛ باهوڕ؛ ورەبا؛ هۆڕەبا؛ باهۆڕ؛ کزەبای توندی بە بەفرەوە.

دمی / damî/: اسم. [مخفف] باقلەپلاو؛ شێوی کەتە و باقلەی وشک.

دمی / domî/: صفت. کلکی؛ جووچکەیی؛ دووچکەیی؛ پێوەندیدار بە کلکەوە.

دمیدن / damîdan/: مصدر. لازم. متعدی. //**دمیدی**: هەڵاتی؛ **می‌دمی**: هەڵدێی؛ **بدم**: هەڵبێ// □لازم. ١. هەڵاتن؛ هەڵهاتن؛ ئەلاتن؛ هلاتن؛ ئەنگووتن؛ ئەنگوتن؛ گەڤلین؛ زەیقین؛ زیەی؛ زیای؛ وەرکەتن؛ دەرهاتن؛ دەرکەوتن؛ کەوتن؛ هۆرئامەی؛ هۆرئامای؛ بەرئامەی؛ بەرئامای؛ دیاری دانی خۆر، مانگ یان ئەستێرە ‹آفتاب دمیدن: خۆر هەلاتن› ٢. دەرهاتن؛ شین بوون؛ سەوز بوون؛ دەم دان؛ ڕوان؛ ڕپان؛ بەرئامەی؛ بەرئامای؛ ڕسەی؛ ڕسای؛ هاتنە دەرەوەی گیا لە زەوین ‹دمیدن گل: دەرهاتنی گوڵ› □ متعدی. ٣. هەڵدان؛ فوودان؛ دەماندن؛ دەمانن؛ دەمین؛ دەمنەی؛ دەمنای؛ تووڕاندن؛ تووڕنای؛ دەڤ دان؛ دەم دان؛ پف‌کردن؛ پڤ دان؛ فوو تێکردن؛ فوو ئەنەکەردەی؛ با کردنە نێو شتێکەوە ‹کوره را دمیدن: دەماندنە کوورەوە› ٤. [قدیمی] دەماندن؛ دەمانن؛ دەمنەی؛ دەمنای؛ بە دەمنە با گەیاندنە ئاگر و ئایساندنی. هەروەها: **دمیدنی**

■ صفت فاعلی: **دمنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **دمیده** (هەلاتوو)/ مصدر منفی: **نَدمیدن** (هەلنەهاتن)

دنائت / denā'at, danā'at/: [عربی]/اسم. [ادبی] سپڵەیی؛ خوێرییەتی؛ خوێرپایەتی؛ ناکەسی؛ نانەجیبی؛ پەستی.

دنبال / dombāl, donbāl/: اسم. [نامتداول] شوێن؛ شۆن؛ شۆنی؛ شوون؛ دوا؛ دویڤ؛ دما؛ پەی؛ پاش؛ پاشەڵ؛ ڕواڵ؛ واهوو؛ تانتوو؛ پشت سەر؛ پەشتە سەر ‹او از پیش می‌رفت و من در دنبال: ئەو لە پێشەوە دەچوو و منیش بە شوێنیدا›.

▣ **به دنبال** ☜ **دنبال**

▣ **دنبال کردن**: شوێن‌کەوتن؛ بە دوادا کەوتن؛ کەوتنە شوێن؛ لە شوون چین؛ وە دووکەوتن؛ کەوتنە دوو؛ کەوتەی شۆنی؛ دانە پەی؛ شۆن گێرتەی؛ لە پەی چوون؛ نیانە شوێن؛ شۆنیەوە نیەی/ نیای؛ بە دوا چوون؛ لوەی/ لوای شۆنیەرە؛ ڕاماڵ نیەی؛ جەنیقاندن (لە ڕاودا)؛ ڕانان؛ ڕاونان؛ دانە دوو ‹خرگوش را دنبال کرد و رفت: کەوتە شوێن کەروێشکەکە و ڕۆیشت›.

دنبال / dombāle, donbāle/: حرف. بە شوێن؛ شوێنی؛ شۆنۆ؛ وە شۆن؛ دوا؛ لدویڤ؛ ل پەی؛ ل پشت؛ دماو: ١. پشتە سەری کەسێ یان شتێ لە کاتی ڕۆیشتندا ‹دنبال مادرش راه افتاد: بە شوێن دایکیدا کەوتە ڕێ› ٢. لە گەڕان بۆ شتێک پەیدا کردن و بە دەست هێنانی ‹دنبال دکتر رفتن: بە شوێن دوکتوردا چوون› * **بە دنبال**

⊡ **دنبال چیزی بودن:** بە دوای شتێکدا بوون؛ بە شوێن چتێکا بوون؛ شۆنۆ چێوێوەیەوە بیەی ‹معلوم نبود آن وقت شب دنبال چیست؟: دەرنەکەوت لەو تاریکانی شەوەدا بە دوای چیەوەیە؟›.

دنبال چیزی رفتن: بە دووی شتێکدا ڕۆیشتن؛ چوون بە شوێن چتێکا؛ شۆنۆ چێوێویەرە لوەی؛ بە شوێن شتێکا ڕۆیشتن؛ بۆ بە دەست هێنانی شتێ یان ئەنجامدانی کارێک ڕۆیشتن ‹رفته بود دنبال کار: بە شوێن کاردا چووبوو›.

دنبال چیزی گشتن: بە دوای/ شوێن/ دووی شتێکدا گەڕان؛ لە دوای/ شوێن/ دووی شتێکدا گەڕان؛ شۆنۆ چێوێویەرە گێڵەی ‹توی جیبش دنبال پول خرد می‌گشت: لە گیرفانیدا بە دوای پوولەوردە دەگەڕا›.

دنبال خود انداختن: خستنە شوێن/ دوای/ دووی خۆ؛ بە/ لە شوێن/ دوای/ دووی خۆ خستن؛ بە/ لە شوێن/ دوای/ دووی خۆدا بردن؛ وسەی شۆنۆ ویرە؛ ئەرەشۆنۆ وێ وسەی ‹دو نفر را هم دنبال خودش انداخته و آورده بود: دوو کەسیشی خستبووە شوێن خوی و هێنا بوونی›.

دنبال کسی افتادن: کەوتنە شوێن کەسێ؛ شوێن کەسێک کەوتن/ گرتن؛ شوێن کەسێ هەڵگرتن؛ بە شوێن کەسێکدا چوون: ١. کەوتنە دووی کەسێکەوە؛ بە دوای کەسێکدا ڕۆیشتن؛ لە پەی کەسێکا چوون؛ کەوتەی شۆنۆ یوی ٢. [تعریض] پشتی کەسێک گرتن؛ لە کەسێ لایەنگری کردن ‹یک وقتی هم دنبال صدام افتاده بود: ماوەیەکیش کەوتبووە شوێن سەدام›.

دنبال کسی رفتن: بە شوێن کەسێکدا چوون؛ بە دووی کەسێکدا ڕۆیشتن؛ شۆنۆ یۆیەرە لوەی؛ کەوتەی شۆنۆ یۆی ‹رفت دنبال دکتر: بە شوێن دوکتوردا چوو›.

دنبال نخود سیاه فرستادن: [کنایی] بۆ دەسەسەرەکە ناردن؛ بردن بۆ ڕاوە ژیشک/ ژووژووەڕاو؛ لە ژوانی ژێرکان دانان؛ حەواڵەی سەر چاڵەبەفرکردن؛ کەسێ بە بیانوویێک بۆ بە دەست هێنانی شتێکی دوورەدەست لە جێگایەک دوور خستنەوە ‹بچەها را فرستادند دنبال نخود سیاه و با هم رفتند سینما: منداڵەکانیان نارد بۆ دەسەرسەرەکە و پێکەوە چوون بۆ سینەما›.

دنبالچه / dombālče, donbālče/: اسم. کلێچە؛ قلێچە؛ قلێنچک؛ کەلێژ؛ کلیژ؛ کلێنچکە؛ کلێنچە؛ کلینچک؛ تەری؛ قەمچک بزدوو؛ بزوو؛ جووچکە؛ سمرە؛ ئێسکگەلی خوارووی مۆغەرەی پشت کە پێکەوە لکاون و لە مرۆدا بریتی لە سێ تا پێنج مۆرەی کورتەوەبووە.

دنباله / dombāle, donbāle، ـها/: اسم. کلکە: ١. چاک؛ بەشێ لە شتێک (وەک جلوبەرگ) کە لە دواوە شۆڕ بووەتەوە ‹دنبالەی پیراهن: چاکی گنج› ٢. درێژە؛ پاشکۆ؛ پاشماوە؛ بەشێ لە شتێک کە بە دوای بەشی پێشوویدایە ‹دنبالەی داستان؛ دنبالەی راه: درێژەی چیرۆک؛ درێژەی ڕێگە› ٣. دوا؛ بەشی پشتی ‹دنبالەی کشتی: کلکەی کەشتی› ٤. [ریاضی] ڕیزێکی دوادار یان بێبڕانەوە لە ژمارە یان ڕستەگەلی جەبری کە بە پێی قانوونێک بە دووی یەکدا دێن.

⊡ **دنباله پیدا کردن:** درێژە ساندن/ گرتن؛ بەردەوام بوون؛ کۆتایی نەهاتن؛ دوایی نەهاتن و هەر لە ئارادا بوون ‹گرفتاری او دنباله پیدا کرد و کار به دعوا و طلاق کشید: گرفتەکانی درێژەی

ساند و کار کێشایه شەڕ و جیایی›.
دنباله داشتن: درێژەدار بوون؛ درێـژه هـەبوون؛ کلکەدار بوون؛ ناتەواو بوون ‹این داستان دنباله دارد و بـه ایـن زودی تمام نمـی‌شـود: ئـەم ڕووداوه درێژەداره و بەم زووانه تەواو نابێ›.
دنبالـه‌دار / dombāledār, donbāle- ، ـهـا/: *صفت*. ١. دووچکەدار؛ کلکدار؛ کلکـن؛ دواییـدار؛ کلکەدار؛ پاشڵدار؛ بـه دوایـی ‹بادبادک دنبالـه‌دار: بەرزەحەوایلەی دوچکەدار› ٢. درێـژەدار؛ هێـشتا کۆتـایی نـەهاتوو ‹داسـتان دنبالـه‌دار: چیرۆکـی درێژەدار›.
دنبالـه‌رو / dombālerow, donbāle- ، ـها؛ ـان/: *صـفت*. شـوێنگر؛ شـوێنکەوتوو؛ شـوێنکەوتە؛ شۆنکەوتە؛ شوێن کەفتە؛ وەدواکەوتە؛ خاوەن خۆ و ئۆگرەتی شوێن‌کەوتوویی.
دنبالـه‌روی / dombāleravî, donbāleravî ، ـهـا/: *اسـم*. شـوێنگری؛ شـوێن کەفتـەیی؛ وەدواکەوتـەیی؛ ڕەوتی بـه دوادا چـوون و وەرگرتنی ڕێباز و ڕێنوێنی و شێوەکاری کـەس یان کەسانێک ‹اعتقادات ما همه دنباله‌روی گذشتگان اسـت: بـیر و بـڕوای ئێمـه هـەمووی شـوێنگری ڕابردووانه›.
دنبک / dombak, donbak/ ☜ **تُنبَک**
دنـبلان / dombalān, donbalān ، ـهـا/: *اسم*. کـدارک؛ کـدادک؛ کوفکـارک؛ کـەمبولۆک: ١. دومبـەڵان؛ دونبـەڵان؛ دمبـەڵان؛ دمـەڵان؛ دۆبـەڵان؛ دونبەڵـمان؛ چمـه؛ کیـارک؛ کمـێ؛ گونەڵان؛ هێلکەگونی چوارپێیانێ کـه گۆشـتیان دەخورێ ‹دنبلان گاو: دومبەڵانـی گا› ٢. گونەڵان؛ کەبابی دومبەڵان ٣. گەپلە؛ کەیارک؛ کارگ؛ لە چەشنێک کارگی خۆراکی کە لە ژێر خاکـدان و ڕووەکەی خڕه و بە ڕەنگی ڕەش، خۆڵەمێشی و سپی لە سروشتدا هەیه.
دنبـه / dombe, donbe/: *اسـم*. ١. دووگ؛ دوو؛ دووگه؛ دمه؛ دوف؛ دیف؛ دونـگ؛ دووف؛ تـەری؛ ساکەته؛ دومی؛ کۆمه بـەزی ژێـر پاشەڵـی مـەڕ ٢. پاشەڵی مەڕی ئاسیایی.
دنج / denc/: [ترکی] *صفت.[گفتاری]* مەند؛ مەن: ١. ئـامۆش؛ هـامۆش؛ خـامۆش؛ کـونج؛ فـەنا؛ خەڵوەت؛ خاڵوەت ‹یک گوشەی دنج پیدا مـی‌شـد خوب بـود: کـونجێکی ـــ ببوایـێ چـاک دەبـوو› ٢. تەریک؛ ئارام؛ بێ‌دەنـگ و قـاڵ ‹خانـەی دنج خوبی داری: ماڵێکی بەرێکی باشت هەیه›.
▣ **جای دنج** ☜ **جا**[1]
دندان / dandān ، ـها/: *اسم*. ددان؛ دنان؛ دیـان؛ دگان؛ دران؛ دزان؛ دندان؛ دان؛ دنوو؛ هەر یەکـه لـه ئەنـدامانی سـەختی نێـو زار کـه لـه سـەر شەویلکەی مۆغەرەدارانەوه دەڕوێن و بۆ جوین و داکرۆژتنی خۆراک یان وەک ئامێری بەرەنگاری به کەڵک دێن.
▣ **دندان** آسیا: کاکیله؛ کاکیلکه؛ خلێنه؛ خرێنه؛ خریپ؛ خرێ؛ هەر کام لە چوار ددانێ (ئەگـەر ددان عەقڵیش دەرهاتبێ پێنج) کە له هـەر دوو لای شەویلکەکانەوه دەردێـن و بـۆ جـاوین و ساوینی پاروو به کار دێن: **دندان کرسی**
دندان پیش: بره؛ کێلب؛ کەڵپ؛ کێلبـه؛ ددانی پـێش؛ دگـان بـەر؛ هـەر کـام لـەو ددانانـەی پێشەوه کە بۆ برین و هەڵکەندن به کار دێن: **ثَنایا**
دندان دایمی: ددانی هەمیـشەیی؛ هـەر کـام لەو ٣٢ ددانەی مـرۆڤ کـه بـه دوای حـەوت ساڵەییدا دەردێن.
دندان شیری: ددانی شـیری؛ ددانی حـەوت ساڵه؛ هەر کام لەو ٢٠ ددانه کە لە منـداڵانی شیرەخۆرەدا لە دوای شەش مانگیەوه تـا دوو سـاڵان دەردێـن و لـه دەور و بـەری حـەوت ساڵەییدا دەکەون.
دندان عاریه:*[گفتاری]* ددانی دەسکرد؛ تاقم.
دندان عقل: کورسـی؛ خلێنـه؛ ددانی عـەقڵ؛ ئـاخرین ددانی هـەر دوو لای شـەویلکەی

مرۆڤ کە دوای هەژدە ساڵەیی دەردێن و جارجارەیش هەر دەرنایەن.

دندان کرسی ☜ **دندان آسیا**

دندان کرم‌خورده: ددانی خوراو؛ ددانی کرمۆڵ؛ ددانی قرۆڵ؛ ددانی کرم‌خواردوو؛ ددانێ کە پواوە.

دندان مصنوعی: تاقم؛ ددانی دەسکرد؛ دنودەرکی؛ دنون دەشەکی؛ دنان عاریە؛ ددانێ کە بە دەستی ددانساز چێ دەکرێ و لە جێی ددانە نەماوەکان بە کار دەبرێن.

دندان نیش: چیر؛ درۆک؛ چوار ددانی نووک‌تیژ کە لە هەر دوو لای شەویلکەوە لە نێوان ددانی بەر و کاکیلەوە دەردێن.

◘ دندان پر کردن: ددان پڕکردنەوە؛ دیان پڕکردن؛ ددان پەڕەوەکەردەی؛ چاکردنەوەی ددانگەلی کرمۆڵ یان سەرکەل بە دەستی ددانپزیشک ‹دکتر دو تا دندان مرا کشید و یکی را هم پر کرد: دوکتور دوو ددانی کێشام و دانێکیشی پڕ کردەوە›.

دندان تیز کردن: *[کنایی]* ددان تیژکردنەوە؛ مرخ لێ خۆش‌کردن؛ تەماح تێکردن؛ گیڤ بوون و خوازیاری وە چنگ خستنی شتێک بوون ‹آقایان برای ده علی‌آباد دندان تیز کرده بودند: سەرزلان بۆ ئاوایی عەلی‌ئاوا ددانیان تیژ کردبووەوە›.

دندان چیزی/ کاری را نداشتن: ددانی شتێ نەبوون؛ ددانی ساق بۆ خواردنی شتێ نەبوون ‹پسر جان! من دندان نمک خوردن ندارم: کوڕەکەم! من ددانی نمک خواردنم نییە›.

دندان درآوردن: ددان دەرهێنان؛ دیان دەرهاوردن؛ ددان زنیەی؛ دەرهاتنی ددان و ددان‌دار بوون ‹بچه از شش ماهگی دندان درمی‌آورد: منداڵ لە شەش مانگییەوە ددان دەردێنێ›.

هەروەها: **دندان درآمدن**

دندان روی جگر گذاشتن: *[مجازی]* ددان بە خۆوەگرتن؛ دیان نانە خوْدا؛ ددان بە سەر جەرگدا نان؛ لە بەرانبەر دەرد و زەحمەتەوە تابشت هێنان و دەنگ نەکردن ‹دندان روی جگر گذاشتم و هیچ نگفتم: ددانم بە خۆوەگرت و نقم نەکرد›.

دندان زدن: ١. قەپ لێدان؛ قەپ‌گرتن؛ گاز گرتن؛ قەپ‌گێرتەی؛ گازگێرتەی ٢. *[مجازی]* نانە ژێر ددان؛ بە ددان تاقی‌کردنەوە (وەکوو تاقی‌کردنەوەی نەرمی یان سفتی شتێک).

دندان طمع را کشیدن: *[مجازی]* دڵ لێ‌هەڵکەندن؛ لە شتێ چاو پۆشین و چیتر بە شوێنیدا نەچوون.

دندان کسی افتادن: ددانی کەسێک کەوتن؛ دیان کەسێ کەفتن؛ ددانوو یۆی کەوتەی ‹یکی از دندانهایش افتاده بود: یەک لە ددانەکانی کەوتبوو›.

دندان کسی پیش چیزی/ کسی گیر کردن: *[مجازی]* دڵی کەسێک گیرۆدەی شتێ/ کەسێک بوون؛ دڵ چەقینە سەر کەس/ شتێ؛ زۆر خوازیاری شتێ/ کەسێ بوون ‹دندان آزاد پیش سارا گیر کرده بود: دڵی ئازاد گیرۆدەی سارا ببوو›.

دندان کسی را شمردن: *[کنایی]* بە سرِ و ترِی کەسێک زانین؛ کەسێک بە باشی ناسین و لە عەیبەکانی ئاگادار بوون ‹زن و شوهر دندان هم را شمرده بودند و دیگر از حرف زدن فایده نداشت: ژن و مێردەکە بە سر و تری یەکیان زانیبوو، چیتر قسە و باسێک نەمابوو›.

دندان کسی را کرم خوردن: ددانی کەسێک کرمۆڵ بوون؛ ددانی کەسێ تووشی پوواوی بوون ‹یکی از دندانهایم را کرم خورده بود: ددانێکم کرمۆڵ ببوو›.

دندان کسی را کشیدن: ددانی کەسێک کێشان؛ دیان کەسێ کێشان؛ ددانوو یۆی کێشتەی.

دندان کسی ریختن: ددانی کەسێک کەوتن؛ هەموو یان زۆرێک لە ددانگەلی کەسێک لە شەویلکە جیا بوونەوە و داکەفتنی ‹قدش خمیده و دندانهایش ریخته بود: بالای چەمابووەوە و ددانەکانی کەوتبوون›.

دندان گذاشتن: دیان تێ‌کردنەوە؛ ددان نان؛ ددان نیەی/ نیای؛ ددانی دەسکرد نانە جێ ددانی کەوتوو.

دندان نشان دادن: *[کنایی]* چاو لێ‌گرتن؛ چاو لێ بزکردن؛ مۆڕ بردنەوە؛ چاو لێ دەرپەڕاندن؛ چاو لێ شکاندن؛ چاو سوورکردن؛ ددان لێ‌چیرکردنەوە؛ لێ چیرەوەکردن؛ هەڕەشە و گوڕەشەکردن ‹با این کار می‌خواست بە او دندان نشان بدهد: بەم کارە دەیەویست گۆشە چاوێکی تێ‌بگرێ›.

دندانهای کسی کلید شدن: دەمی کەسێک هاتنە یەک؛ دەم کەسێ چوونە کلێلە؛ زاری کەسێک ڕەق بوون؛ دانی کەسێک دەبەست چوون؛ کرژ بوونەوەی ماسولکەی شەویلاک بە چەشنێ کە نەکرێتەوە.

باب دندان بودن: *[کنایی]* باو دڵ بوون؛ شیاوی حاڵ بوون؛ باوشان بوون؛ گیای کەسێک بوون ‹این میوه باب دندانم نیست: ئەم میوە باوی دڵم نیە›.

بە دندان کشیدن: قەپاندنەوە؛ ئەوەقەپنەی؛ بە قەپ خواردن؛ قەپخۆرکردن؛ بە ددان لێکردنەوە و خواردنی شتێک ‹قاچ هندوانە را برداشت و بە دندان کشید: قاشە شووتیەکەی هەڵگرت و قەپاندیەوە›.

بە دندان گرفتن: بە ددان گرتن؛ گرتنە دیانەوە؛ گرتنە دەمەوە؛ بە دەم گرتن؛ گیرتەی دەمەوە؛ ڕاگرتن بە دیان ‹گربە بچەاش را بە دندان گرفت و برد: پشیلەکە بێچوەکەی گرتە ددانەوە و بردی›.

دندانپزشک / dandānpezešk, -pezešg ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ددان‌پزیشک؛ دنان‌بژیشک؛ دیان‌پزشک؛ کەسێ کە لە ڕشتەی ددان بژیشکیدا خوێندنی زانسگایی هەبێ.

دندانپزشکی / dandānpezeškî, -pezešgî/: *اسم.* ددان‌بژیشکی؛ دنان‌پزیشکی؛ زانست و پیشەی ناسینی نەخۆشی و گەزنی ددان و شەویلکە و چۆناوچۆنی دەرمان و چا کردنەوەیان.

دندان‌درد / dandāndard/ ☜ درد[٢]

دندانساز / dandānsāz ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ١. ددان‌ساز؛ دنانساز؛ دانساز؛ دیانساز؛ وەستای دروستکردنی ددانی دەسکرد ٢. *[گفتاری]* ددان‌بژیشک.

دندانسازی/ dandānsāzî/: *اسم.* ددانسازی؛ دیانسازی: ١. پیشەی ددانساز ٢. ـها/ کارگای ددانساز ٣. ـها/ *[گفتاری]* سەردانگەی ددان‌بژیشک.

دندان‌شکن / dandānšekan/: *صفت. [مجازی]* دەم‌کوتکەر؛ ددان‌شکێن؛ زۆر سەخت و ئازاردەر ‹جواب دندان‌شکن: وەرامی دەم‌کوتکەر›.

دندان‌قروچە / dandānqorûče/: *اسم.* ددانەکرۆژە؛ دانەجیرێ؛ ددانەچیرە؛ دیانەکیرە: ١. ڕیچ؛ دنوریچە؛ چیر؛ کار یان ڕەوتی دان جیر کردنەوە؛ دان چیرکردنەوە؛ چێرەوەکەردەی؛ ڕێک‌خشانی ددانان بە یەکدا، بەتایبەت بە هۆی تووڕەییەوە ٢. *[پزشکی]* کار یان ڕەوتی لێک‌ساوینی ددان لە خەودا. هەروەها: **دندان قروچە کردن/ رفتن**

دندان‌گرد / dandāngerd ، ـها/: *صفت. [مجازی]* چنۆک؛ چاوچنۆک؛ چاف‌چنۆک؛ چاونەزێر؛ چاوبرسی؛ چافبرسی؛ چڵماس؛ چەڵماس؛ چەڵماسک؛ دەفبەش؛ پرکێش؛ تەماکار؛ لیشتۆک؛ هەفهەفی ‹خیلی دندان‌گرد است با او نمی‌شود معاملە کرد: زۆر چاوچنۆکە و مامەڵەی لەگەڵ ناکرێ›.

دنـدان‌گـردی / dandāngerdî ، هـا/: *اسـم.* چنـۆکی؛ چـاوچنۆکی؛ چاونـەزێری؛ تـەماکاری؛ دۆخ یان چۆنیەتی چاوبرسی بوون ‹در معامله نباید دندان گردی بکنی: لـە مامەڵـەدا نابـێ چـاوچنۆکی بکەی›.

دنـدانگیر[1] / dandāngîr ، هـا/: *اسـم.* ددانگـیر؛ ئامێرێک بە شێوەی لاستیکێکی ناو بـەتاڵ، کـە لە کاتی دەرهێنانی ددانی زارۆدا پێی دەدەن بە ددان بیگرێ تا دەمی تاک بێ.

دندانگیر[2]: *صفت. [مجازی]* بەرچاو؛ دەردخواردوو؛ دەردخۆر؛ دەردوەر؛ دەردەوەر؛ ئەوتۆ؛ بە هورم و بایەخ ‹دزد چیز دندانگیری در خانه پیدا نکـرده بـود: دز شتێ بەرچاوی لە ماڵەکەدا نەدۆزیبووەوە›.

دنـدان‌موشـی / dandānmûšî ، هـا/: *اسـم.* نەخـشێک بـە شـێوەی داڵـبڕ کـە پتـر بـۆ ڕازاندنەوەی پەراوێز و لێوارەدووری سەر قوماش بە کاری دەبەن.

دندانـه / dandāne ، هـا/: *اسم.* داڵـبڕ؛ ددانـە؛ دیانە: ١. دن؛ دچ؛ ددانوک؛ دانە؛ چوکڵە؛ قارت؛ دەن؛ هەر کام لە قوتکەگەلی یەک‌ڕیز و یەک لە دوای یـەک ‹دندانـەی اره؛ دندانـەی کلیـد: ددانـەی هەرە؛ دیانەی کلیل› ٢. *[گیاەشناسـی]* برەـبـرەی لێوارەی گەڵا کە بە شێوەی ددانەن.

دندانه دار / dandānedār/: *صفت.* داڵبڕـداڵـبڕ؛ ددانەدار؛ دیانەدار؛ بە دیانە و داڵبڕگەلی تیـژ لـە لێوار و کەنارەوە.

دنـدانی[1] / dandānî/: *اسـم.* دووپـایی؛ ئاژەڵـی دووکۆیی؛ ئاژەڵێ کە بۆ داشـت و بەشـداری لـە دەسهاتی، لای کەسێکەوە دادەنرێت.

دندانی[2]: *صفت.* ددانی؛ دانی؛ دیانی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ددانەوە.

دنده / dande ، ها/: *اسم.* دەنـدە؛ دەنـە؛ دەن: ١. پەراسوو؛ پەراسی؛ پەرەکە؛ سیـسی؛ دەنـگ؛ دەنـک؛ دەنکـە؛ پارخـان؛ پارووخـان؛ ئێـسکی کەوانەیی لە سینگدا ٢. دەسگایەکی میکـانیکی بۆ گۆڕینی جووڵە، لایەن و خێرایی لـە موتـوردا ‹دندەی یک: دەندە یەک›.

▣ **دندەی آزاد:** گەندەپەراسوو؛ هەر کام لـە دوو یا سێ‌جووتی خوارینی پەراسـووی گوانـداران کە کورت‌ترە و ناگاتە ئێسکی سـنگ: **دنـدەی کاذب**

دندەی حقیقی: پەراسـووی ڕاسـتەقینە؛ هـەر کام لە حەوت جـووتی سـەرووی پـەراسـووی مرۆ کە لە بەرەوە بە هۆی بەشی کرۆژەیی بـە ئێسکی سنگەوە دەلکێن.

دندەی کاذب ☜ **دندەی آزاد**

▣ **دنده پهن بودن:** *[کنایی]* تەپلۆسە/ تـەپلمۆس/ تەپلۆس/ لەش‌گـران/ تـەپ/ ترتـەپال بـوون؛ تەوەزەل بوون؛ قنگ قورس بوون.

دنده چاق کردن: *[مجازی]* لێ‌خوڕین؛ ئـاژۆتن؛ ڕانەندەیی‌کردن

دنده عقب رفتن: پاشەوپاش چوون؛ بەرەو دوا چوون: ١. بەرەو دوا ڕانندەیی‌کردن ٢. *[کنایی، گفتاری]* پاشەکشەکردن؛ بەرەو پاش چوون.

دندەی کسی خاریدن: *[کنایی]* کوتەک خوران؛ گیان خوران/ خوریان؛ شـان/ لـووتی کەسـێ لێی خوران؛ شـەق خـوران؛ شـیاوی کوتـەک خواردن بوون ‹مگر دندەات می‌خارد کـە سـربەسـر ایـن آدم شـارلاتان گذاشـتەای؟: مەگـەر کوتـەکت ئەخورێ، سەر ئەنیتە سەر ئەم کابرا شەللاتیە؟›.

دندەی کسی نرم شدن: *[کنـایی]* سـلی کەسـێ ساردەوە بوون؛ چاو کەسێ چەرمگـەو بـوون؛ مردن.

از دندەی چپ بلند شدن: *[کنایی]* لەسەر باری نالەبار بوون؛ کەیف ساز نەبوون.

از این دنـده بـه آن دنـده شـدن: شانەوشـان کردن؛ تل دان؛ لە لایەکەوە بـە لایـەکی تـردا کەوتن (بەتایبەت بە هۆی بێ‌خـەوی یـان خـەو زڕانەوە).

دنده‌ای/ dande'î/: *صفت.* دەندەیی؛ دەنـدەدار؛

بە دەندەوە ‹موتور دندەای: موتوری دەندەیی›.

دن‌ژوان / donjûvān/: [فرانسوی]/اسم. *[کنایی]* ژنباز؛ تۆلاز؛ دۆژەن؛ زرتک؛ کەسێ کە وازی لە ژنانە و وا ناسراوە.

دن کیــشوت / donkîšot/: [؟] /اسـم. *[کنـایی]* پالەوان‌پەمە؛ کەسێ کە تووشیاری ئارمانجگەلی نەگونجاو و خەیالگەلی پالەوانیەتیە.

دنـگ[1] / dang/: /اسم. ١. /ـها/ دینـگ؛ دنـگ؛ ســیرکۆ؛ دەسوســندۆل؛ چالــک؛ برنجکــوت؛ ئامرازی برنج کوتان ٢. *[مجازی]* دەنگەشە؛ هــەرا و هوریا؛ دەنگ؛ دەنگەدەنگ؛ داکۆکە؛ قیرە؛ گرم و قاڵ؛ قرم و قاڵ ‹کاری می‌کند کە هر روز دنگی درآید: کارێک دەکا هەموو ڕۆژێ دەنگەشەیەک بـەرز بێتەوە› ٣. نەوس؛ هەوەس؛ خولیـا ‹دنـگ کسی گرفتن: نەوسی کەسێ هەستان›.

▣ **دنگ کسی گرفتن:** *[تعـریض]* کەلکەلە کەوتنە ســەری کەســێک؛ هــەوا کەوتنــە ســەری کەسێک؛ هەوا لە سەری کەسێک دان؛ هــەوا کەســێک گــرتن؛ نەوســی کەســێ هەڵــسان؛ کەوتنە سەر هەتەرەوە؛ کەفتنە ســەر هــەواوە ‹اگر فردا دنگت گرفت و نخواستی کار کنـی، تکلیـف مـن چیـست؟: ئەگــەر ســبەینێ کەلکەلــە کەوتــە سەرت و نەتویست کار بکەی، چاری من چیە؟›.

دنگ[2] ☜ **دنگ ـ دنگ**

دنگــال / dangāl/: *صـفت.* هەشــتەرخان؛ وڕاق؛ بەرپان؛ زۆر گەورە و بەرفراوان ‹اتاق دنگال؛ کرسی دنگال: ژووری هەشتەرخان؛ قورسی وڕاق›.

دنگالە / dangāle/: /اسم. گلیلە؛ گلیــزە؛ گــەزووز؛ چلــوورە؛ زەمبــەلیک؛ زەمبــەلیلک؛ زەنبەلولــە؛ زەنبەلوویلە؛ بەیسێ؛ شووشە سەهۆڵ؛ سەهۆڵـێ کە بە شاخ و گوێسوانەدا شۆڕ دەبێتەوە.

دنگ‌ـ دنگ / dangdang/: *صوت.* زرینگەزرینگ؛ زرەزڕ؛ دەنگی ئاهەنگین و گــڕێ کــە بــە هــۆی لێکدانی شتی کانزایی بە دی‌دێ: **دنگ**

دنگ‌وفنگ / dang-o-fang/: /اسم. *[تعریض]* بەزم و ڕەزم؛ بێ و بڕۆ؛ فیک‌وفاک؛ کاری بە پێشەکی و پەراوێز و درێژەسان ‹دیـدم خیلـی دنـگ و فنـگ دارد، از خیرش گذشـتم: زانـیم بـەزم و ڕەزمـی زۆری هەیە، وێڵم کرد›.

دنـی / danî/: [عربـی] *صـفت.* *[ادبـی]* ١. پەسـت؛ پـەس؛ خوێـڕی؛ سـووک؛ ناکـەس ٢. بـێ‌فـەڕ؛ هیچ‌وپووچ؛ ناچیزە؛ سەرسوالکەر؛ ناکەس‌بەچە.

دنيا / donyā/: [عربی]/اسم. دنیا؛ دونیا؛ دنێ؛ دنا: ١. جەهان؛ جیهان؛ گەردوون؛ چەرخ؛ سەربسات ‹دنیـا خیلـی بـزرگ اسـت: دنیـ گەلـەک گەورەیـە› ٢. ژیان ‹بە دنیا آمـدن: هاتنـە دنیاوە›. بەرانبــەر: **آخــرت** ٣. نیـشتەجێکانی زەویـن؛ دانیـشتوانی زەوی ‹دنیا گواه اسـت: دنیـ ئـەزانێ› ٤. تـاقمێکی دیــاریکراو لــە خەڵــک و حــەز و خوازگــەلی تایبەتیان ‹دنیای ورزش: دنیای وەرزش› ٥. کـار و بار و دڵخوازیگەلی سەر بە ژیانی ڕۆژانـە ‹از دنیـا بریـدن: لە دنیا وەڕەز بوون› ٦. جێ ژیان و دەور و بەری هەر کەسێک ‹دنیای کوچکی دارد: دونیایەکی چکۆلەی هەیە›.

▣ **دنیای جدید** ☜ بر جدید، **برّ**

دنیای خاکی: زەوی؛ زەویـن؛ زەمـین؛ ئـەرز؛ هەرد؛ هەرند؛ عەرد.

دنیای قدیم ☜ بر قدیم، **برّ**

آن دنیا: ئەو دنیا؛ دنیای پاش مەرگ؛ جەهانی مردووان ‹در ان دنیا باید جواب پس بدهی: لەو دنیا دەبێ وەرام بدەیەوە›.

این دنیا: ئەم دنیا؛ ژیـانی دنیـایی ‹امیدوارم در این دنیا خوشبخت باشـی: هیـوادارم لـەم دنیایـەدا خۆشبەخت بی›.

▣ **دنیـا بـە آخـر رسـیدن:** *[مجـازی]* کۆڵـەکەی ئاسمان ڕووخان؛ قیامەت ڕاهـاتن؛ سـەر دنیـا هاتنە یەک؛ ڕووداوێکی گرنگ پێشهاتن ‹مگـر دنیا بـە اخـر رسـیدە؟: مەگـەر کۆڵـەکەی ئاسمـان ڕووخاوە؟›.

دنیا بە کام کـسی بـودن: ڕۆژ، ڕۆژی کەسـێک

بوون؛ ڕۆژی کەسێ بوون؛ کامیاب و خاترجەم بوون ‹امروز دنیا به کام اوست: ئەورۆ ڕۆژی ئەوانە›.

دنیا را برداشتن:*[مجازی]* دنیا داگرتن؛ دنیا گرتن؛ لە هەموو جێگایەک بوون ‹بیماری ایدز دنیا را برداشته: نەخۆشی ئەیدز دنیای داگرتووە›.

از دنیا رفتن: کۆچی دوایی کردن؛ لە دنیا (دەر)چوون؛ مالاوایی کردن؛ مالاوایی یەکجاری کردن؛ مردن ‹آرام بچه بود که پدرش از دنیا رفت: ئارام منداڵ بوو، بابی کۆچی دوایی کرد›.

به دنیا آمدن: هاتنه دنیاوە؛ لە دایک بوون؛ پەیدا بیەی ‹دیشب بچەاش به دنیا آمد: دوێشەو منداڵەکەی هاتە دنیاوە›.

به دنیا آوردن: بوون؛ به دنیا هێنان؛ هاوردنە دنیاوە ‹یک دختر به دنیا آورد: کچێکی بوو›.

دنیاپرست / donyāparast ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* دنیاپەرست؛ ماڵپەرست؛ خوازیاری زۆر تامەزرۆی بە دەست هێنانی سامان و دارایی تەنیا بۆ خۆشی و ئاسایشی خۆی: **دنیادوست**

دنیاپسند / donyāpasand/: [عربی/ فارسی] *صفت.* دنیاپەسند؛ پەسندکراو لە لایەن خەڵکەوە ‹حرفها و سیاستهایش دنیاپسند بود: قسە و سیاسەتەکانی دنیاپەسند بوو›.

دنیادار / donyādār ، ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* دنیار؛ پێداگر و سوور لە سەر کۆوەکردنی سامان و پارە.

دنیادوست / donyādûst/: [عربی/ فارسی] ☜ **دنیاپرست**

دنیادیده / donyādîde ، ـها/: [عربی/ فارسی] *صفت.* دنیادیدە؛ دنیادیتوو؛ دنیادیە؛ چاوکراوە؛ گەڕیدە؛ خاوەن ئەزموون و ئاگاداری بە هۆی بەساڵاچوویی.

دنیوی / donyavî/: [عربی] *صفت.* دنیایی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دنیاوە.

دو[1] / do/: *اسم.* ۱. دوو؛ دوێ؛ ژمارەی سەرەکی گەورەتر لە یەک و چکۆلەتر لە سێ ۲. [ایتالیایی] *[موسیقی]* دۆ؛ هەوەڵین نوتی مووسیقا لە گامی دیاتینیکدا.

دو[2]: *صفت.* دوو؛ دوێ: ۱. یەکێ زۆرتر لە یەک دانە ‹دو مرد؛ دو کتاب: دوو پیاو؛ دوو کتێب› ۲. دووهەم؛ دووەم ‹شمارەی دو: ژمارەی دوو›.

◙ دوبه دو ☜ **دوبدو**

دو جان در یک قالب:*[مجازی]* گیانێک و دوو جەستە؛ زۆر گەرم و لێک نێزیک.

◙ دو پا داشتن و دو پا هم قرض کردن:*[مجازی]* لاق/ قولی لێ بوون بە چوار؛ عابا لێ بوون بە بای؛ تێ‌تەقان؛ تێ‌تەقاندن؛ کلک لە سەر شان دانان؛ بە هەڵەداوان هەڵاتن؛ بۆی دەرچوون؛ خۆ ڕاپسکان؛ خۆ ڕاپسکاندن ‹دو پا داشت و دو پا هم قرض کرد و جیم شد: لاقی لێ بوون بە چوار و بۆی دەرچوو›.

دو چشم داشتن و دو چشم هم قرض کردن: *[مجازی]* چوار چاو ورد بوونەوە؛ چاو بوون بە چوار؛ ڕوانین بە سەرنج و وردیەوە.

دو دوزه بازی کردن:*[مجازی]* سەگی دوولاوەڕ بوون؛ لە سەرەوە هەی کردن و لە ژێرەوە دەی کردن؛ دوولاخۆری کردن؛ لە هەر دوو لا خواردن؛ لەگەڵ هەر دوو لای مامەڵە یان شەڕ بوونە هاودەست و هەر دوولایش فریودان ‹برخی از نمایندگان دو دوزه بازی می‌کردند: بڕێک لە نوێنەران سەگی دوولاوەڕ بوون›.

دو قورت و نیمش باقی بودن:*[مجازی]* داوای باقیەکەیشی کردن دوو ئەونەشی باقی بوون؛ شتی زیایی داوا کردن و بە ناڕەوا خۆ بە خاوەن بەش زانین.

دوـ[3]: *پیشوازه.* دوو- ؛ دوە- ؛ خاوەنی دوو دانە لە شتێ ‹دوکاره؛ دوتیغه: دووکارە؛ دووتێخە›.

دو / dow, do: /: *اسم.* ۱. هەڕا؛ ڕا؛ غار؛ خار؛

خار-خار؛ ڕەمەڕەمالێ؛ بەز؛ دەو؛ دوو؛ هەلینگ؛ کار یان ڕەوتی ڕاکردن؛ شەقاندن؛ غاردان؛ قاچان ‹مسابقەی دو: کێبەرکێی هەرا› ۲. *[گفتاری]* فشە؛ بافشە؛ هەڕەشەی بێبن و ڕەمەکی ‹بیخود دو نیا، ما گوشمان از این حرفها پر است: بێ هۆ فشە مەکە، زۆرمان لەمانە بیستووە› ۳. چەل؛ چەلە؛ سەرە؛ سەری؛ گیوە؛ باو؛ نۆرە لە کایەدا.

▣ **دو ماراتُن:** دەوی ماراتون؛ کێبەرکێی ڕاکردن بە مەودای ٤۲۱۹٥ میتر.

دو و میدانی ☜ **دوومیدانی**

▣ **دو آمدن:** فشەکردن؛ بافشەکردن؛ هەڕەشەی بنشڕکردن.

دو به دست کسی افتادن: هەل کەوتنە دەستی کەسێکەوە؛ دەرفەتی کارێک (زورتر نارەوا) بۆ کەسێ ڕەخسان ‹چه خبر است؟ دو به دستت افتاده: چیە؟ هەل کەوتووەتە دەستت›.

دوآتشه / doātaše/: *صفت*. ۱. دووکول؛ دوو جار کولاو یان لە بەر ئاور بووگ ۲. دووئاتەشە؛ دوولابرژاو ‹نان دوآتشه: نانی دووئاتەشە› ۳. *[کنایی]* توند و تیژ؛ تون و تیژ؛ ڕەشە ‹وطنپرست دوآتشه: نیشتمانپەرستی توند و تیژ›.

دوآلیست / dû'ālîst ، ـها/: [فرانسوی] *صفت*. دووپەرست؛ دوانەپەرست؛ بڕوادار بە دوانەپەرستی.

دوآلیسم / dû'ālîsm/: [فرانسوی]*/اسم*. دووپەرستی؛ دوانەپەرستی؛ بڕوا بە هەبوونی دوو ئافرێنەر لە جیهاندا.

دوا / davā ، ـها/: [عربی]*/اسم*. دەرمان؛ دەوا: ۱. ـجات؛ ادویه/ داروو ‹دکتر چند قلم دوا نوشت: دوکتور چەن جۆر دەوای نووسی› ۲. *[مجازی]* عیلاج ‹درد من دوا ندارد: دەردم بێدەرمانە› ۳. ماکی کیمیاوی، بەتایبەت ماکی سەر بە شیمی پیشەسازی.

دواب / davāb(b)/: [عربی]*/اسم*. *[ادبی]* چاروایان؛ یەکسمان؛ چوارپێیانی بارکێش.

دوات / davāt ، ـها/: [عربی]*/اسم*. هورنیگ؛ دەوات؛ دەواتە؛ دوێت؛ دەوێت؛ دڤیت؛ حۆقە؛ مەرەکەبدان؛ مەرکەفدان؛ قوتووی مەرەکەب بۆ قەلەم تێکردن و نووسین.

دواتگر / davātgar ، ـان/: [عربی/ فارسی]*/اسم*. چێکەری بڕێ لە دەفرگەلی کانزایی وەک سەماوەر و سینی.

دواجات / davācāt/: [عربی] جمعِ ☜ **دوا**

دواخانه / davāxāne ، ـها/: [عربی/ فارسی]*/اسم*. *[گفتاری]* دەواخانە؛ دەرمانخانە؛ ئەجزاخانە؛ داروخانە؛ دوکانی دەوا و دەرمان.

دواخانه‌چی / davāxānečî ، ـها/: [عربی/ فارسی/ ترکی]*/اسم*. *[گفتاری]* دەواخانەدار؛ ئەجزاچی؛ خاوەنی دەواخانە.

دوا ـ درمان / davādarmān ، ـها/: [عربی/ فارسی]*/اسم*. *[گفتاری]* داودەرمان؛ دەوا و دەرمان؛ دەوا؛ کار یان ڕەوتی چارەسەرکردنی نەخۆشین ‹چرا دوا ـ درمان نمی‌کنی؟: بۆچی داو و دەرمان ناکەی؟›.

دوار / davār/: [عربی]*/اسم*. *[ادبی]* خول؛ سووڕ؛ چەرخ؛ چەرخان؛ زڤر.

▣ **دوار سر:** سەرگێژە؛ سەرگێجە.

دوار / davvār/: [عربی] *صفت*. *[ادبی]* گەڕۆک؛ بە هەڵسووڕانەوە؛ سووڕێنەر؛ لە سووڕ؛ خولخۆر؛ لە خول؛ بە خول؛ بەگەڕ؛ گەڕندە ‹چرخ دوّار: چەرخی گەڕۆک›.

دوازده[1] / davāzdah/: *اسم*. دوازدە؛ دوانزە؛ ژمارەی سەرەکی نێوان یازدە و سێزدە.

دوازده[2]: *صفت*. دوازدە؛ دوانزە: ۱. یەکێ زۆرتر لە یازدە دانە ۲. دوازدەهەم؛ دوانزەهەم.

دوازده‌امامی / davāzdah'emāmî ، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت*. *[شیعه]* دوازدە ئیمامی؛ دوانزە ئیمامی؛ بڕوامەند بە ئیمامەتی عەلی کوڕی ئەبیتالب و یازدە کەس لە کوڕ و کوڕەزاکانی.

دوازدهم / davāzdahom/: *صفت*. دوازدەهەم؛

دوازدەمـــین؛ دوازدەهـــەمین؛ دوانـــزەمین؛ دوانزەهەم؛ دوانزەهەمین؛ بە پلە و پایە، ڕزن یان جێگای دوازدەهەمیەوە.

دوازدهمـــی / davāzdahomî ، ـهـا/: ضـمیر. دوازدەهەمی؛ دوانزەیەمی؛ ئەوەی کە لـە پلـەی دوازدەهەمدایە.

دوازدهمـــین / davāzdahomîn/: صـــفت. دوازدەهەمین؛ دوانزەیـەمین؛ بـە پلـە و پایـەی دوازدەهەمەوە.

دوازدهـــه / davāzdahe/: اسـم. دوانزەڵـــە؛ دوازدەیینـــە؛ دوازدەگـــرێ؛ هەوەڵـــین بەشـــی ڕیخۆڵەی چکۆلە لە گواندارانداa.

دوافروش / davāfurûš ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] اسم. [گفتاری] دەوافرۆش؛ ئەجزاچی؛ کەسـێ کـە کاری کڕین و فرۆشتنی دەوایە.

دوال / davāl/: اسم. سیرم؛ سـیرمە؛ سـریمە؛ ترسمە؛ دواڵ؛ دواڵە؛ دویڵ؛ زویڵ؛ زۆڵە؛ زۆلاک؛ زۆڵ؛ سیپ؛ قایش؛ نەواری لە چەرم.

دوالپـا / davālpā/: اسـم. [فرهنـگ مـردم] دۆڵـپا؛ بوونـەوەرێکی خەیاڵـی کـە دەڵـێن دوو پـای درێژی وەک دەواڵی هەیـە و ئەگـەر لـە دۆڵ و دەشـتدا کەسـێک بـە تـەنیایی ببینێتـەوە، پا دەخاتە دەوری ملی و سـواری دەبـێ و بـە زۆر دەیگەڕێنێ.

دوام/ davām/: [عربی] اسم. دەوام: ١. خۆڕاگری؛ توانایی بەرەنگار بوونەوە لـە بەرانبـەر تـەوەرە و هۆکاری زیاندەر و لـەنێوبـەرەوە ‹دوام این پارچـه خوب بود: دەوامی ئەم پارچەیە باشە› ٢. پایـەداری؛ سـەقام؛ خـۆڕاگری ‹دوام آوردن: دەوام هێنـــان› ٣. درێـژە؛ بـەردەوامی؛ پاشمـاوە ‹دوام داشـتن: بەردەوام بوون›.

▣ **دوام آوردن**: هەڵـکردن؛ بەرگـەگرتن؛ بـڕ کردن؛ دەربردن؛ وەرگەگێرتەی ‹او بـود کـە در برابر این همه سختی دوام آورد: هـەر ئـەو بـوو لـە بەرانبەر ئەو هەموو دژواریەوە هەڵیکرد›.

دوام داشتن: ١. خۆڕاگر بوون؛ بە دەوام بوون؛ بە گـورخ بـوون ٢. [قـدیمی] درێـژەدار بـوون؛ بەردەوام بوون.

دوان / davān/: قید. [ادبی] بە غـار؛ هەڵـەداوان؛ بـە هـەڕا؛ بـە ڕاکـردن؛ بـە دەرچوونـەوە؛ بـە ڕەمەڕەماڵێ.

دواندن / davāndan/: مصدر. متعدی. // **دوانـدی**: غـارتدا؛ **میدوانـی**: غـار دەدەی؛ **بدوان**: غـار دە// ١. غاردان؛ غار پێـدان؛ خـاردان؛ غـار پێکـردن؛ تاودان؛ ڕەڤاندن؛ هەلینگ/ لینگ دان؛ لنگاردان؛ لۆغاندن؛ لۆکانـدن؛ ڕەمنـەی؛ ڕەمنـای ‹هـر روز مـدتی اسـب را مـیدوانـد: هـەموو ڕۆژێ ماوەیـەک ئەسپەکەی غار دەدا› ٢. داکوتـان؛ ڕەگـاژۆکردن؛ هەڵبگاردن؛ هەڵـبگێڕاندن؛ بلاوکردنـەوە ‹ریشه دوانـدن: بـن داکوتـان› ❋ **دوانیـدن**. هـەروەها: **دواندنی**

■ صفت فاعلی: **دواننده** (غـاردەر)/ صـفت مفعـولی: **دوانده** (غاردراو)/ مصدر منفی: **نَدواندن** (غارنەدان)

دوان ـدوان/ davāndavān/: قید. بە غار ـغاران؛ بە هەڕا ـ هەڕا؛ بە هەڵەداوان؛ بە خار ـخارانی؛ لـە حالی ڕا کردندا ‹دوان ـ دوان بـه سویش رفتم: بـە هەڕا ـ هەڕا چووم بۆ لای›.

دوانیدن / davānîdan/ ☜ **دواندن**

دواوین / davāvîn/: [عربی] جمعِ ☜ **دیوان**

دوایر / davāyer/: [عربـی] ١. جمـعِ ☜ **دایـره** ٢. جمعِ ☜ **اداره**

دوئـــل / dû'el ، ـهـا/: [فرانسوی] اسم. دۆئیـل؛ ململانێـی دوو کـەس بـۆ پاراسـتنی شـەرەف و ئابڕوویان ‹پوشکین با یکی دوئـل کـرد و کـشته شـد: پووشکین لەگەڵ یەکێکدا دۆئیلی کرد و کوژرا›.

دوئیـت / do'îyyat ، ـهـا/: [فارسـی/ عربـی] اسـم. دووبـەرەکی؛ دووبەرەکایـەتی؛ جیـایی ‹از ایـن دوئیت دست بردارید و با هم کار کنید: لەم دووبەرەکیـە دەست هەڵگرن و پێکەوە کار بکەن›.

دوباره[1] / dobāre/: صفت. دووبارە؛ دوبارە؛ دوارە؛

دووپاتـە؛ دووپـات؛ دسـەر؛ لـەنوو ‹دیـدار دوبـاره: دیمانەی دووباره›.

دوباره[۲]: *قید.* سەرلەنوێ؛ دووبـارە؛ دووارە؛ دوارە؛ هێ؛ هێ‌دی؛ هەمتێ؛ هەمتر؛ هەمتەر؛ هەمـدێ؛ هەینا؛ هەونا؛ هاونا؛ هانجێ؛ گلانا؛ گلانگینا؛ گـڕ؛ باز؛ واز؛ دسەر؛ لە نوو؛ هەم؛ هەمیس؛ هەمدیس؛ هەمیسا؛ هەمیسان؛ هەمیسانەوە؛ ئـەوە دیـسان؛ دیـسا؛ دیـسان؛ دیـسانەوە؛ دوجـارەکی؛ ژ نـوو: ۱. جارێکی‌تر؛ جارێو تـەر ‹دوباره بگـو ببیـنم چـه گفتی: دووباره بڵێ بزانم چیت گوت› ۲. هەمباز بەو شـێوەیە ‹دوبـاره برگـشتم سـر کـار قبلـی: دیـسان گەڕامەوە سەر کارە پێشووەکەم›.

دوباره‌کاری / dobārekārî/: *اسم.* دووجارەکاری؛ دووپاتـەکاری؛ دووبارەکـاری؛ ڕەوتی دووپاتـە کردنەوەی بێهۆ یان ناڕەوای کارێک ‹وقتی از کـار یکدیگر خبر نداشته باشیم، ممکـن اسـت دوبـاره‌کـاری بکنیم: کاتـێ کـە ئاگامـان لـە کـاری یـەکتر نـەبێ، وێدەچی تووشی دووبارەکاری ببین›.

دوبـــامبی / dobāmbî/: *قیـد.* دووچـــەپۆکی؛ دووچەپۆکـە؛ دوولـەپی؛ هـەر وە دەسـەی؛ دوودەسی؛ دوودەسـتی؛ بـە زەربـەی هـەر دوو لـەپی دەسـت ‹دوبـامبی زد تـوی سـر خـودش: دووچەپۆکی دای بە سەر خۆیدا›.

دوبدو / dobedo/: *قید.* دوان‌ـدوان؛ دووبـەدوو؛ دوەدوەی؛ دوەـدوە؛ دوو دانەـدوو دانـە؛ بـە شێوەی دوانەیی و بە دووی یەکدا ‹آنهـا را دوبـدو بچین: دوان‌ـدوان بیانچنە›: **دوبەدو**

دوبـر / dobar/: *صـفت.* دووبـەر؛ دوەوەر؛ دوەلا؛ دوو لابەر؛ دوو نەبش.

دوبعـدی / dobo'dî/: [فارسـی/ عربـی] *صـفت.* دووبـەر؛ دوولایـی (سـەبارەت بـە ڕووپـەڕ، تـەنیا درێژایی و پانایی).

دوبـل / dûbl/: [فرانـسوی] *صفت.* دووبەرامبـەر؛ دووبەرابەر؛ دوو ئەوندە؛ دوو ئەونـە؛ دووچەنانـە؛ دووچەندان ‹یکباره درآمـدش دوبـل شـد: یـەکجاری دەسهاتی دووبەرامبەر بۆوە›.

دوبـــل[۲]: *قیـد.* دووبەرابـــەر؛ دووبەرانبـــەر؛ دوەبەرامبەر؛ دوو ئەوندە؛ دووچەنانە؛ دووچەندان ‹قیمتش را دوبل حساب کرده: نرخەکـەی دووبەرابـەر حسێب‌کردووە›.

دوبلاژ / dûblāj/: [فرانسوی] *اسم.* دووبلاژ؛ کـاری وەرگێـڕان (بـۆ فـیلم و نومـایش) ‹مـدیر دوبـلاژ: بەرپرسی دووبلاژ›.

دوبلکس / dûbleks/: [از فرانسوی] ☜ **دوپلکس-۱**

دوبلور / dûblor، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* دووبلـۆر: ۱. کەسێ کە کاری گوتنـەوەی قـسەکانی نێـو فیلم بە زمانێکی جگە لە زمانی هەوەڵ ‹او یکـی از دوبلورهای چیره‌دست و خوش صداست: ئەو یەکێ لە دووبلورە لێزان و خۆش دەنگەکانە› ۲. کەسێ کـە لە دەنگی بە جێی یەک یان چەنـد ئەکتـەر لـە فیلمدا کەڵک وەردەگیرێت.

دوبلـه[۱] / dûble/: [فرانـسوی] *صـفت.* دووبلـە؛ بـە پەیڤێ جگە لە زمانی سەرەکی (وەک بۆ فیلم).

▣ دوبلـه کـردن: دووبلـەکردن؛ وەرگێـڕان؛ گوتنـەوەی پەیـڤی فـیلم بـە زمـانێکی‌تـر. هەروەها: **دوبله شدن**

دوبلـــه[۲]: *قیـــد.* دووبەرانبـــەر؛ دووبەرابـــەر؛ دوەبەرامبەر؛ بە شێوازی دوانی یان دووبەرامبەر.

▣ دوبلـه پـارک کـردن: پـاڵ بـە پاڵـی یـەک ڕاگـرتن؛ وەسـتاندنی دوو ماشـێن لـە پـاڵ یەکترەوە.

دوبه / dûbe/: [؟] *اسم.* کەڵەک؛ کەرەسـتەیەکی تەختی سەر ئاو بۆ گواستنەوەی بار لە ڕۆخانـەدا کە دەبەسرێتە یەدەککێشەوە.

دوبـەشـک / dobešak/: [فارسـی/ عربـی] *صـفت.* *[گفتاری]* دوودڵ؛ دووشـک؛ دوەشـک؛ دڕدونـگ؛ دڕدۆنگ؛ شکدار؛ دڵ‌دانەمەزراو لەمەڕ دوو شتی ڕێ تێچۆوە ‹دوبه‌شک بودم و نمی‌دانستم بهتـر اسـت بروم یان بمانم: دوودڵ بووم و نەمدەزانی باشـتر وایـە بڕۆم یان بمێنمەوە›.

دوبهمزن / dobehamzan ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* بەزاجکەر؛ نێوان‌تێکدەر؛ چوکڵەشکێن؛ شۆفار؛ شێوەژنە؛ کوڵەبنە؛ پاکڵ؛ پاکڵە؛ شەیتانی کەر؛ خاوەن خوو یا مەیل بە هەڵگیرساندنی دوژمنی لە نێوان خەڵکیدا ‹من تو را این‌طور دوبهمزن نمی‌دانستم: نەمدەزانی ئاوا بەزاجکەری›.

دوبهمزنی / dobehamzanî ، ـها/: *اسم.* بەزاجکەری؛ نێوان‌تێکدەری؛ چوکڵەشکێنی؛ شۆفاری؛ کارەڕەهاتی بەدیهێنانی دوژمنی و دژایەتی لە نێوان خەڵکدا.

دوبیتی / dobeytî ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* چوارخشتەکی؛ چوارخشتی؛ چەشنێ شیعر کە باڵگەلی هەوەڵ، دووهەم و چوارەمی هاوپاشلان و پتر لە سەر کێشی «مەفاعیلون، مەفاعیلون، مەفاعیل»ن (وەک چوارخشتیەکانی بابەتاهیر).

دوبینی / dobînî/: *اسم. [پزشکی]* خێلی؛ خوێلی؛ خوولی؛ خێچی؛ چاوخواری؛ چاوشاشی؛ چاڤوڕی؛ چاڤویری.

دوپایه / dopāye/: *صفت. [گیاه‌شناسی]* جووت‌جێگە؛ جووت‌خانە؛ دووخانە؛ بوونی گوڵی نێر و گوڵی مێ هەر یەکە لە سەر ڕووەکێکی جیاواز بە گوڵگەلی مێیینە یان نێرینە لە بتە یان دارگەلی جیاوازدا (وەک داری خورما).

بەرانبەر: **یکپایه**

دوپشته / dopošte/: *قید.* دووڕزنە؛ دووڕیزە؛ دووڕزە؛ دوەچین؛ لە دوو ڕیزدا ‹مردم دوپشته ایستاده بودند: خەڵکی دووڕزنە ڕاوەستابوون›.

دوپلکس / dûpleks/: [از فرانسوی] *صفت.* ۱. دووقات؛ بە دیوگەڵێک لە دوو قاتدا بە پلیکانەی ناوخۆوە: **دوبلکس** *[گفتاری]* ۲. دوونهۆم؛ بە دوو جێگای جیاوازەوە لە دەسگایەکدا کە دەکرێ لە هەر دووی بە جیاواز کەڵک وەربگیردرێت ۳. بە توانایی هەناردنی دوو پەیامی هاوکات بۆ دوو لا.

دوپوشه / dopûše/: *صفت. [معماری]* دووپۆشە؛ دوولۆ؛ بە دوو لای پۆشەنی جیا لە یەکترەوە ‹دیوار دوپوشه: دیواری دووپۆشە›.

دوپهلو / dopahlû/: *صفت. [مجازی]* بە توێکڵ؛ بە تۆکڵ؛ دووپاڵوو؛ نەریسات؛ دوولایەن؛ بە دوو واتای جیاوازەوە ‹یک جواب دوپهلو داد و نتوانستم منظورش را بفهمم: وەڵامێکی بە توێکڵی دایەوە و نەمتوانی لە مەبەستی تێبگەم›.

دوپیس / dopiyes ، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* جل‌وبەرگی ژنانە بە شێوەی کۆت و دامێن لە یەک پارچە.

دوپیکر / dopeykar/: *اسم. [نجوم]* جەوزا؛ وێنەیەکی ئاسمانی کە بە شێوەی دوو مرۆی لفەدوانە دێتە بەرچاو: **جوزا**

دوپینگ / dopîng/: [انگلیسی] *اسم. [ورزش]* دوپینگ؛ کارەڕەهاتی کەڵک وەرگرتنی وەرزشکار لە ماکی هێزدەر پێش لە دەسپێکردنی یاری.

دوتائی / dotā'î/ ☜ **دوتایی**

دوتادوتا / dotādotā/: *قید.* دوان-دوان؛ دوو-دوو؛ دوە-دوە؛ دوڤردوو؛ دوو دانە-دوو دانە؛ دوو بە دوو؛ بە شێوەی دوانی ‹دوتادوتا راه افتادید که همین را بپرسید؟: دوان- دوان هاتوون ئەمە بپرسن؟›.

دوتار / dotār ، ـها/: *اسم.* دوتار؛ سازێکی ژێدار بە دوو سیمەوە کە زۆرتر لە باکووری ڕۆژهەڵاتی ئێران و وڵاتانی دراوسێیدا باوە.

دوتایی[1] / dotāyî/: *صفت.* دوانی؛ دوودانەیی؛ بە دوان لە شتێک ‹دسته‌های دوتایی: دەستەگەلی دوانی›: **دوتائی**

دوتایی[2]: *قید.* دوانی؛ دووبەدوو؛ دوەیێ؛ هەر دوو پێکەوە؛ لە لا یان لە پاڵ یەکتریەوە؛ وێڕای یەکەوە ‹دوتایی رفتیم سینما: دوانی چووین بۆ سینەما›: **دوتائی**

دوترکه / dotarke/: *قید.* دووپشتەکی؛ دووپشکە؛ دووپشکەیی؛ دووتەرکە؛ دوەتەرکە؛ بە شێوەی دوو کەسی پشت سەر یەک و وێکڕا لە سەر

ئەسب، دووچەرخە یان موتورەوە سوار بوون ‹یک دوچرخە کرایە می‌کردیم، دوترکە سوارش می‌شدیم: دووچەرخەیەکمان بەکرێ دەگرت و دووپشتەکی سواری دەبووین›.

دوتریم / doteryom, dûteryom/: [فرانسوی] *اسم.* دۆتریۆم؛ هیدرۆژنی قورس؛ ئیزۆتوپی یەک نوترونی هیدرۆژن.

دوجانبە / docānebe/: [فارسی/عربی] *صفت.* دوولایەنە؛ پێوەندیدار یان سەر بە دوو لا، دوو کەس یان دوو گرۆوە ‹جاسوس دوجانبە؛ توافق دوجانبە: شۆفاری دوولایەنە؛ پێکهاتنی دوولایەنە›.

دوجنسی / docensî، ـها/: [فارسی/عربی]/*اسم.* نێرـ مێ؛ نێرـ ما؛ نێروما: ۱. دووڕەگەزی؛ خاوەن تایبەتمەندیگەلی هەر دوو جنسی نێر و مێ ۲. *[روان‌شناسی]* خاوەن تایبەتمەندیگەلی کردەوەیی و مێشکی هەر دوو جنسی نێر و مێ
* **دوجنسیّتی**

دوجنسیتی / docensîyyatî/: [فارسی/عربی] ☜ **دوجنسی**

دوجین / docîn, ducîn/: [از فرانسوی]/*اسم.* دەرزن؛ دەرزەن؛ دووجین؛ یەکەی ژماردنی کالا بریتی لە دوازدە دانە.

دوجینی / docînî, ducînî/: [از فرانسوی]*قید.* دەرزنی؛ دووجینی: ۱. بە شێوەی دوازدە دانەیی ‹مدادها را دوجینی خریدیم: قەڵەمەکانمان دەرزنی کڕی› ۲. دەرزنێک؛ هەر دووجین ‹دوجینی چهار صد تومان: دەرزنیکی چوار سەد تمەن›.

دوچرخە[1] / dočarxe، ـها/: *اسم.* دووچەرخە؛ ئامرازێکی گواستنەوەیی بەبێ موتور، بە دوو چەرخی لە دووی یەک، فەرمان، زین و ڕکێفێ کە بە پا لێدان و چەرخاندنی دەبزوێ.

دوچرخە[2]: *صفت.* دووچەرخە؛ دووچەرخ؛ بە دوو چەرخەوە ‹کالسکەی دوچرخە: کالیسکەی دووچەرخە›.

دوچرخەساز / dočarxesāz، ـها؛ ـان/: *اسم.* دووچەرخەساز؛ کەسێ کە کاری چاکردنەوەی دووچەرخەیە.

دوچرخەسازی / dočarxesāzî، ـها/: *اسم.* دووچەرخەسازی: ۱. کارخانەیەک کە دووچەرخەی تێدا دروست دەکرێت ۲. کارگەی چاکردنەوەی دووچەرخە ۳. پیشە یان کاری دووچەرخەساز.

دوخانە / doxāne/: *صفت.* دووچاوە؛ دوودیو؛ دووژوور ‹جعبەی دوخانە: جابەی دووچاوە›.

دوخت / dûxt، ـها/: *اسم.* دروومان؛ دوورمان؛ دوژ: ۱. کار یان ڕەوتی دووران؛ دروون؛ دروین؛ دوورین ‹آموزش برش و دوخت: فێرکاری بڕین و درووەمان› ۲. کێل؛ وراز؛ وارز؛ وراست؛ دۆخ یان چۆنیەتی دوورین ‹خوش دوخت: خۆش کێل›.

دوختن / dûxtan/: *مصدر متعدی.* // **دوختی:** دووریت؛ **می‌دوزی:** دەدووری؛ **بدوز:** بدووره // دوورین؛ دروون؛ دوورین؛ دادروون؛ دوورانـدن؛ دوورانن: ۱. کێلدان؛ ورازین؛ وراستەن؛ وراسەی؛ وراستەی؛ تەقەڵ دان؛ پێکەوە لکاندنی دوو شتی وەک پارچە بە بەن و سۆزن یان مەکینەی درووەمان ‹لحاف دوختن: لێف دوورین› ۲. دالکاندن؛ دالکانن؛ ئەرەلکنەی؛ شتێک بە بەن و دەرزی بە ماکێکی دەقخۆرەوە لکاندن ‹دگمە دوختن: پشکۆژ دالکاندن› ۳. *[مجازی]* بڕین/ تێبڕین (بۆ چاو)؛ کل نەکردن (بۆ چاو)؛ شتێک لە شوێنێکدا جێگیرکردن ‹چشم بە چیزی دوختن: چاو برینە شتێ›. هەروەها: **دوختنی**

■ صفت فاعلی: **دوزندە** (ـ)/ صفت مفعولی: **دوختە** (دووراو)/ مصدر منفی: **نَدوختن** (نەدوورین)

دوخت‌ودوز / dûxt-o-dûz/: *اسم. [گفتاری]* درووەمان؛ وراز؛ وراست؛ خەیاتی ‹کار دوخت و دوز بە عهدەی دختر بزرگتر است: کاری درووەمان لە ئەستۆی کچە گەورەکەیە›.

دوختە / dûxte، ـها/: *صفت.* دووراو؛ دووریاو؛

دووریاگ؛ ورازیا؛ دروست‌کراو لە دروومان ‹لباس دوخته: گنجی دووراو›.

دوختەفرۆشی / dûxtefurûšî ، ـها/: اسم. جل‌وبەرگ‌فرۆشی؛ گنج‌فرۆشی؛ جێگای جل‌وبەرگ فرۆشتن. هەروەها: **دوختەفروش**

دوخوابه / doxābe ، ـها/: صفت. دووخەوە؛ بە دوو ژووری تایبەت بۆ خەو ‹یک آپارتمان دوخوابە به فروش می‌رسد: وارخانێکی دووخەوە بۆ فرۆشە›.

دود / dûd/: اسم. دووکەڵ؛ دوکێل؛ دووکێل؛ دوکەڵە؛ دویکێل؛ دوود؛ دوو؛ دوی؛ دومان؛ دوومان؛ سیاتگ؛ کادو؛ کادوو؛ کادی؛ مۆران: ١. گازێک کە لە سووتانی ماکی کەربوندارەوە بەدی دێ و بە بۆنەی تێکەڵ بوونی تۆزی خەڵووز لە گەڵیدا بە چاو دەبینرێت ٢. ماکێک کە بە شێوەی گاز ببینرێت، بەتایبەت تووتن و دەسهاتەکانی ‹شما اهل دود نیستید؟: ئێوە دووکەڵ ناکەن؟›.

▣ **دود از کلەی کسی بلند شدن**: [مجازی] تەم بەر چاوی کەسێک‌گرتن؛ بەر چاو کەسێ تەم داگرتن؛ زۆر توورە بوون، خەم داگرتن یان واق ورمان ‹وقتی این را گفت دود از کلەام بلند شد: کە ئەوەی گوت تەم بەر چاوی گرتم›.

دود از کنده بلند شدن: [کنایی] دووکەڵ لە ئاور بوونەوە؛ باز لە سەر داری پیر نیشتن؛ کار لە دەستی کەسی چاوکراوە و بە ساڵاچوو دەرهاتن.

دود چراغ خوردن: [کنایی] شەونخوونی کێشان؛ پێشە شکانن؛ شەوانی زۆر نەخەوتن و موتاڵا کردن ‹برای نویسنده شدن باید دود چراغ خورد: بۆ بوونە نووسەر ئەبێ شەونخوونی بکێشی›.

دود چیزی بە چشم کسی رفتن: [کنایی] دووکەڵی شتێ چوونە چاوی کەسێکەوە؛ پای کەسێک گرتنەوە؛ گەزەن و تاوانی شتێک بە کەسێ گەیشتن ‹این کارها را می‌کنی آخر دود آن بە چشم خودت می‌رود: ئەم کارانە دەکەی ئاخری دووکەڵەکەی ئەچێتە چاوی خۆت›.

دود خوردن: دووکەڵ خواردن؛ دووکەڵ هەڵمژین ‹توی این شهر صبح تا شب دود می‌خوریم: لەم شارەدا ڕۆژ تا شەو دووکەڵ دەخۆین›.

دود دادن: دووکەڵ دان؛ قانگ دان؛ لە بەر دووکەڵدا دانان ‹ماهیها را برای نگهداری دود می‌دهند: ماسیەکان بۆ هەڵگرتن دووکەڵ دەدەن›.

دود زدن: دووکەڵ لێدان؛ دووکەڵاژۆ بوون؛ کەوتنە بەر دووکەڵ یان لە دووکەڵ زیان و تەگەرە پێگەیشتن ‹دود زده همەی دیوارها را سیاه کرده: دووکەڵ لێی‌داوە هەموو دیوارەکانی ڕەش کردۆتەوە›.

دود شدن: [مجازی] بوونە دووکەڵ؛ بوونە تۆز؛ سووتان و فەوتان ‹هر چه داشت دود شد و بە هوا رفت: هەر چیەکی هەبوو بووە تۆز و بە دەم باوە چوو›.

دود کردن: دووکەڵ‌کردن؛ دووکەڵ کەردەی: ١. بە بۆنەی باش نەسووتانەوە، گازێکی ڕەش یان تۆخ لە ئاگر بەرز بوونەوە ٢. [کنایی] کێشانی جگەرە یان ماکی خاوکەر: **دود کشیدن**

دود کشیدن ☜ **دود کردن ـ٢**

دود گرفتن: دووکەڵ داگرتن؛ دووکەڵ داوەستان؛ دووکەڵ هەڵگرتن؛ دووکەڵ گیرتەیرە ‹همە جا را دود گرفتە بود: هەموو جێگایەک دووکەڵ دایگرتبوو›.

دودآلود / dûdālûd/: صفت. دووکەلاوی؛ دووکەڵین؛ دووکەڵی؛ دوکێلی؛ تێکەڵ بە دووکەڵ ‹هوای دودآلود: هەوای دووکەلاوی›.

دودانگیز / dûdangîz/: صفت. [نامتداول] دووکەلکەر.

دودره / dodare/: صفت. [گفتاری] دوودرگا؛ دوودریا؛ دوو دەرکە؛ دوەبەرە؛ بە دوو درگاوە.

◘ **دودره کردن**:*[مجازی]* ۱. دێر هاتن و زوو دەرپەڕین؛ زووتر لە کاتی دیاریکراو و بە دزیەوە دەرچوون ۲. هەڵمەقووت کردن؛ هەڵخستن؛ قاپاندن؛ قووت دان؛ شتێ بەبێ ئاگای خاوەنەکەی هەڵگرتن و بردن ‹پولها را دودره کرد: پارەکانی هەڵمەقووت کرد›.

دودزا / dûdzā ، ـها/: *صفت*. دووکەڵکەر؛ بە تایبەتمەندی دووکەڵ کردن ‹وسیلەی نقلیەی دودزا: کەرەسەی گواستنەوەیی دووکەڵکەر›.

دودزده / dûdzade ، ـها/: *صفت*. دووکەلاوی؛ دووکەلاژۆ؛ دووکەڵی؛ دووکەڵین؛ دووکەڵ لێداو؛ وەبەر دووکەڵ کەوتوو ‹با سر و صورت دودزده وارد شد: بە چڕ و چاوی دووکەلاویەوە هاتە ناوەوە›.

دودستگی / dodastegî ، ـها/: *اسم*. دووبەرەکی؛ دوودەستەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دوو دەستە بوونی کەسان لە گرۆیەکدا بە بۆنەی دژبڕوایی و بەدیهاتنی دوژمنایەتی لە نێوانیاندا ‹خیلی زود در انجمن دودستگی پیدا شد و اعضا به جان هم افتادند: زۆر زوو لە نێو ئەنجومەندا دووبەرەکی داکەوت و ئەندامەکان کەوتنە گیانی یەک›.

دودستی / dodastî/: *قید*. ۱. دوودەستی؛ دوودەسی؛ بە هەر دوو دەستەوە ‹پول را دودستی تقدیم کرد: پارەکەی دوودەستی پێشکەش کرد› ۲. *[مجازی]* سفت و سۆڵ؛ بە پێداگریەوە ‹دودستی بچسب به کارت: سفت و سوڵ بنەوە لە کارەکەت›.

دودکش / dûdkeš ، ـها/: *اسم*. دووکەڵکێش؛ ڕۆژینگ؛ لوژن؛ لووجن؛ دوودکێش؛ دووکەڵگیر؛ کەمووترە (بۆ ڕەشماڵ)؛ لوولە یان پلووسکی لە کانزا، ئاجور (یان شتی‌تر) بۆ دەرباز بوونی دووکەڵ و گازی‌تر لە سۆبە، کوانوو یان کوورەوە.

◘ **دودکش جن**:*[زمین‌شناسی]* کۆڵەکەیەکی سروشتی لە خاک لە بناری کەژدا، کە سەرەکەی بە تاشەبەردێک داپۆشراوە: **گرزدیو**

دودل / dodel ، ـها/: *صفت*. *[مجازی]* دوودڵ؛ دوەدڵ؛ دڕدونگ؛ دڕدۆنگ؛ بەگومان؛ دڵخورد؛ سەددڵ؛ ناخاترجەم؛ پاپا؛ دووشک لە هەڵبژاردن نێوان دوو شتدا ‹برای قبول پیشنهادش دودل بودم: بۆ پەزیرانی پێشنیارەکەی دوودڵ بووم›.

دودلی / dodelî ، ـها/: *اسم*. *[گفتاری]* دوودڵی؛ دڕدونگی؛ دڕدۆنگی؛ دڵی ـ دڵی؛ نیگەرانی؛ ئەرێ‌نەرێیی؛ ڕاڕایی ‹دودلی را کنار بگذار و زود تصمیم بگیر: دوودڵی بنە لاوە و زوو بڕیار بدە›.

دودم / dodam/: *صفت*. دوودەمە؛ دوەدەمە؛ بە دوو لێواری تیژەوە (سەبارەت بە شیر، تیغ و...).

دودمان / dûdmān ، ـها/: *اسم*. ۱. بنەماڵە؛ بنچینە؛ بنیچە؛ ڕەچەڵەک؛ ڕەتەوە؛ بنەچە؛ بنەچەکە؛ بەرەباب؛ لۆن؛ خان و مان؛ خانەدان؛ بناوان؛ هەموو ئەوانەی باب و کاڵیان یەکێکە ۲. خێڵ؛ هۆز؛ تیرە.

◘ **دودمان** کسی را بر باد دادن:*[مجازی]* سەر و ماڵی کەسێک تێدا بردن؛ قەرەچۆڵی کەسێک بڕینەوە؛ کەسێک و بنەماڵەکەی قڕ تێخستن. هەروەها: **دودمان کسی بر باد رفتن**

دو-دو / dowdow, do:do/: *اسم*. ڕەش‌وبەش؛ ڕەشکەوپێشکە؛ فڕکەفڕک؛ ڕمڵ؛ لەرزینی ڕەشێنەی چاو ‹از گرسنگی و خستگی چشمهایم دودو می‌زد: لە شەکەتی و برسیەتیدا چاوم ڕەشکەوپیشکەی دەکرد›.

دود و دم / dûd-o-dam/: *اسم*. *[کنایی]* چڕەدووکەڵ؛ شەڕەدووکەڵ؛ چەقەچۆمان؛ چڕەچەمان؛ دووکەڵ و هەڵمی بەدیهاتوو لە چز و بز (وەکوو ئامادەکردنی کەباب و قلیان) ‹ببین چه دود و دمی راه انداخته: بڕوانە چ چڕەدووکەڵێکی ناوەتەوە›.

دودوزه / dodûze/ ☜ دودوزه بازی کردن، **دو**[۲]

دوده / dûde/: *اسم*. ۱. دیلە؛ دوودە؛ تەن؛ تەنی؛ ڕەشک؛ دۆڕژنگ؛ دوورنج؛ ڕەژەن؛ هیبس؛ هیس؛ سیان؛ قورم؛ ماکێکی ڕەش کە بە هۆی

سووتانی شتێ، یان وێڕای سووتانی سووتەمەنی، بە شێوەی وردیلەگەلێک بلاو دەبێتەوە ٢. /ـها/ */ادبی/* خێزان؛ بنەماڵە.

دودی /dûdî/: *صفت.* ١. */مجازی/ /ـها/* دووکەڵی؛ دووکەڵکێش؛ قەندەکێش؛ خۆگرتوو بە ماکی خاوکەر ‹من دودی نیستم: من دووکەڵی نیم› ٢. /ـها/ بۆن‌کادوو؛ بۆدووکەڵ؛ دووکەلاژۆ؛ وە بەر دووکەڵ خراو ‹ماهی دودی: ماسی بۆن‌کادوو› ٣. دوودی؛ بە ڕەنگی خۆڵەمێشی تاریکەوە ‹رنگ دودی؛ عینک دودی: ڕەنگی خوڵەمێشی؛ چاویلکەی دوودی›. هەروەها: **دودی‌رنگ** ٤. وەک دووکەڵ ‹حرکت دودی: بزاوی وەک دووکەڵ›.

دور / dowr, do:r/: [عربی] */سم.* دەور؛ گێژکە؛ گێچکە: ١. خول؛ سووڕ؛ چەرخ ‹دور زدن: دەور دانەوە› ٢. هاویدۆر؛ هاویردۆر؛ هاوێر؛ دەوراندەور؛ دەوروبەر؛ پەڕانپەڕ؛ ئاقار ‹دور حیاط: دەوری حەوشە› ٣. /ـها/ لە دابەشگەلی مێژووی زەوین‌ناسی کە چەندێکیان دەورەیەک بەدی دێنن ٤. چەل؛ سەرە؛ سەری؛ نۆبە؛ نۆرە؛ نۆگە؛ گەڕ؛ جار؛ کەڕەت ‹دور دوم بازی: دەوری دووهەمی کایە› ٥. */مجازی/* هەل؛ کات؛ دەرفەت؛ باو ٦. */قدیمی/* خول؛ کار یان ڕەوتی گەڕانی جامی بادە لە کۆڕدا ٧. */مجازی، قدیمی/* ڕۆزگار؛ ڕۆژگار؛ چەرخ؛ فەڵەک ٨. */فلسفه/* چۆنیەتی بەندیواری و نیازمەندی دوو شت لە بوونیاندا، بە جۆرێ کە هەر کام ئاکامی ئەوی دیکەیە (وەک مریشک و هێلکە).

▣ **دورتا دور**: دەوراندەور؛ دۆرمادار؛ پەڕانپەڕ؛ ئەم پەڕ و ئەو پەڕ؛ گرد و پەڕ؛ گردای‌گرد؛ هۆرە؛ دەور و بەر.

دورقطبی ژوور جەمسەری؛ ژوور هێتمی؛ چۆنیەتی دیار و بەرچاو بوونی هەمیشەیی ئەستێرەیەک لەسەر ئاسۆوە: **پیراقطبی**

▣ **دور برداشتن**: دەور هەلگرتن: ١. خێرایی گرتن؛ ئامەیوە باڵێ ‹موتور دور برداشت: موتۆرەکە دەوری هەلگرت› ٢. */مجازی/* پا هەلگرتن؛ پای زیایی داکێشان ‹چرا این‌قدر دور برمی‌داری، چه خبر است: بۆ وا دەور هەلدەگری، چیە؟›.

دور به دست کسی افتادن: هەل بۆ کەسێک ڕەخسان؛ هەل دەستی کەسێک کەوتن؛ دەرفەتی چالاکی و سەرکەوتن بۆ کەسێک دەست دان.

دور زدن: دەور دانەوە؛ دەورەوە دەی ‹میدان را دور زد: دەوری مەیدانەکەی داوە›.

دور گرداندن: دەور گێران؛ بە دەوردا گەڕاندن؛ گەڕاندن؛ گەڕانن؛ دەور پێ دان؛ گێلنەی؛ بە دەورگەڕاندن ‹جعبەی شیرینی را دور گرداند: قوتووی شیرینیەکەی بە دەوردا گێڕا›.

از دور خارج شدن: فت بوون؛ لە چالاکی و کارێکدا لاچوون یان لابران ‹دو نفر از بازیکنان تیم از دور خارج شدند: دوان لە کایەکارانی تیم فت بوون›. هەروەها: **از دور خارج کردن**

دور / dowre, do:re/: [عربی] *حرف.* دەور: ١. بە دەوری؛ لە دەوری؛ بە دەور؛ لە دەور؛ پەگاڵوو ‹دور میز نشسته بودند: لە دەوری مێزەکە دانیشتبوون› ٢. پەڕانپەڕ ‹دور چیزی گشتن: بە دەوری شتێکدا گەڕان›.

▣ **دور جایی گرداندن**: لە جێگایەک گەڕاندن؛ بە دەوری جێگایەکدا گەڕاندن ‹عروس را دور شهر گرداندند: بووکیان بە دەوری شاردا گەڕاند›.

دور چیزی/ کسی را خط کشیدن: */کنایی/* دەس لە شتێ/ کەسێ هەلگرتن؛ چاو پۆشین لە شتێ یان کەسێک؛ خێری شتێ/ کەسێ بەخشینەوە؛ خێری چتێ/ کەسێک بەشەو کردن ‹دور این پسر را خط بکش: دەست لەم کوڕە هەلگرە›.

دور چیزی گشتن: بە دەور شتێکدا خول خواردن/ خولانەوە/ سووڕانەوە: ١. بە دەوری

شتێکدا گەڕان؛ دەوروو چێوێویەنە گێڵەی ‹دور خانە می‌گشت: بە دەور ماڵەکەدا خولی دەخوارد› ٢. *[مجازی]* چوونە دەور و بەری شتێکدا؛ توخنی شتێ کەوتن؛ پەرژانە کارێک؛ لەگەڵ شتێکدا خەریک بوون ‹پدرم می‌گفت: «دور سیاست نگرد»: بابم دەیگوت: «بە دەوری سیاسەتدا مەسووڕەوە»›.

دور خود چرخیدن: بە دەور خۆدا خولانەوە: ١. خول خواردنە دەور خۆدا؛ بە دەوری خۆدا گێچکەکردن؛ دەوروو وێنە چەرخیەی؛ بە خول داجوین؛ لە گەڕ بوون ‹مثل فرفره دور خودش می‌چرخد: وەکوو خولخولە بە دەوری خۆیدا دەخولێتەوە› ٢. *[مجازی]* بە دەور خۆدا خولە هاتن؛ سەرگەردان بوون؛ بەبێ ئامانج و بەرنامە کاری ڕەمەکی کردن ‹صبح تا شب توی این مغازه دور خودمان می‌چرخیم: بەیانی تا شەو لەم دوکانە بە دەوری خۆماندا دەخولێینەوە›.

دور کسی را گرفتن: دەوری کەسێ گرتن: ١. گەمارۆی کەسێک دان؛ خڕ بوونەوە بە دەوری کەسێکدا؛ کۆوە بوون بە دەوری کەسێکدا ‹دور آزاد را گرفته بودند و از او شیرینی می‌خواستند: دەوری ئازادیان گرتبوو داوای شیرینیان لێ دەکرد› ٢. یارمەتی دان و هەواداری لە کەسێک کردن ‹بچەها دور او را گرفتند و نگذاشتند زیاد غصە بخورد: هەواڵان دەوریان گرت و نەیانهێشت زۆر خەفەت بخوا›.

دور کسی گشتن: *[مجازی]* لە دەوری کەسێک گەڕان؛ لە بەر کەسێ مردن؛ هاتنە دەور کەسێکا؛ ئامەی دەوروو یۆیەنە؛ قوربان و ساقەی کەسێ بوون ‹الهی دورت بگردم!: یا خوا لە دەورت گەڕێم!›.

دور هم بودن: پێکەوە بوون؛ بە دەوری یەکەوە بوون ‹فرداشب بیایید دور هم باشیم: سبەی‌شەو وەرن پێکەوە بین›.

دور[1] / dûr /: *صفت.* دوور؛ دویر؛ دیر: ١. بە مەودای ڕێگایی زۆرەوە ٢. *[مجازی]* جودا؛ جیا؛ جوێ؛ جگا ٣. بە مەودایەکی کاتی زۆرەوە ٤. *[مجازی]* کلا؛ بەرکنار ٥. *[مجازی]* نەگونجاو؛ نەڕەخساو ٦. *[مجازی]* بێ‌خەبەر ٧. *[مجازی]* بێگانە؛ نامۆ.

▣ **دور بودن:** دوور بوون؛ دوور بیەی: ١. مەودای ڕێگایی زۆر بوون ‹خانەمان خیلی دور است: ماڵمان زۆر دوورە› ٢. *[مجازی]* بە دوور بوون؛ جودا بوون؛ جوێ بوون؛ جیا بیەی؛ لێک‌بڕان؛ لێک دابڕان ‹آزاد سه سال از مادرش دور بود: ئازاد سێ ساڵ لە دایکی دوور بوو›.

دور شدن: دوور بوونەوە؛ دوور کەفتنەوە؛ دوورەوە بیەی ‹راهمان دور شد: ڕێگەمان دوور بووەوە›.

دور[2]: *قید.* دوور: ١. لە مەودای زۆرەوە ‹دور از خانە: دوور لە ماڵ› ٢. بە شێوەی مەودادار ‹دور کردن: دوورکردنەوە›.

▣ **دور از چشم کسی:** لە دیار نەبوونی کەسێک؛ بە دزی کەسێکەوە؛ بە نهێنی لە کەسێ ‹دور از چشم پدرش سیگار می‌کشید: لە دیار نەبوونی بابی جگەرەی دەکێشا›.

▣ **دور افتادن:** دوورکەوتنەوە؛ دوورەوکەفتن؛ دوورەوەکەوتەی؛ جودا مانەوە؛ هەراڤستش؛ بڕیان؛ دابڕان؛ دابڕیان؛ بڕیەی ‹مدتی است از شهرمان دور افتادەایم: ماوەیەکە لە شارەکەمان دوورکەوتووینەتەوە›.

دور انداختن: فڕێ دان؛ فڕە دان؛ فڕە دەی؛ تووڕ دان؛ برک دان؛ پەرت کردن؛ شەمڕاندن؛ ڤەزەلاندن؛ دوورەوە وسەی؛ هەوا داین؛ لە خۆ دوورکردنەوە ‹کفشهای بە آن خوبی را دور انداخت: کەوشی بەو باشیەی فڕێ دا›.

دور ریختن: فڕە دان؛ فڕێ دان؛ فڕک دان؛ فڕ داین؛ فڕە دەی؛ هەوا داین؛ برنگ دان؛ خستنە دەرەوە؛ تووڕ دان؛ برک دان؛ پەرت کردن؛ تووڕ/ فڕێ دان؛ لە خۆ دوورکردنەوەی

شتان به بۆنەی نەویستنیان ‹این خرت‌وپرتها را دور بریز: ئەم شەخەڵ‌ـ مەخەڵانە فڕە بدە›.
دور ساختن ☜ **دور کردن**
دور شدن: دوور بوونەوە؛ دوور کەوتنەوە/ کەفتنەوە؛ دوور بیەیوە؛ ڕۆیشتن؛ پەڕ بوون ‹از آنجا دور شد: لەوێ دوور بووەوە›.
دور کردن: دوورکردنەوە؛ دوور خستنەوە؛ دوور وسەیوە؛ جودا کردنەوە؛ لا بەردەی؛ مەودا پێدان ‹خطر را از خودش دور کرد: مەترسی لە خۆی دوور کردەوە›: **دور ساختن**
دور ماندن: دوورکەوتنەوە؛ جیا مانەوە ‹وقتی از همسرش دور ماند، خود را سرگرمِ کار کرد: کاتێ لە هاوسەرەکەی دوورکەوتەوە، خۆی بە کارەوە خەریک کرد›.
دورآگاهی / dûrāgāhî/: /اسم. دوورئاگایی؛ تیلیپاتی؛ دووهەشکەری؛ پێوەندی نێوان دوو کەس لە مەودایەکی دوورەوە بە هەست، بیر یان تەنانەت چاو، بە بێ هیچ ئامێرێک.
دورادور/ dûrādûr/: قید. دووراودوور؛ دووراندوور: ۱. [نامتداول] لە دوورەوە ‹دورادور دستی تکان داد: دووراودوور دەستێکی ڕاشەکاند› ۲. [مجازی] بە شێوەی ناڕاستەوخۆ ‹او را دورادور می‌شناختم: دووراودوور دەمناسی›.
دور از جان / dûr'azcān/: دعا. دوور لە گیان؛ دوور وا؛ دوور بێ لە گیان؛ دوور بای؛ خوا نەکەردە؛ خوا نەخواستە؛ ڕێزوشەیێ کە لە کاتی قسەکردن لە ڕووداوێکی ناخۆشەوە دەگوترێ ‹دور از جان ممکن بود بلایی به سرتان بیاید: دوور لە گیان لەوانە بوو تووشی بەلایەک بێن›.
دورافتاده / dûr'oftāde/: صفت. دوورکەوتوو؛ دوورکەوتە؛ دوورکەفتە؛ دوورکەفتگ؛ جێگرتوو لە مەودایەکی دووردا ‹جای دورافتاده؛ دهکدەی دورافتاده: جێگای دوورکەوتوو؛ ئاوایی دوورکەوتە›.
دوران / davarān/: [عربی]/اسم. خول؛ سووڕ؛ چەرخ؛ لڕ؛ کار یان ڕەوتی خولانەوە؛ سووڕانەوە؛ چەرخیانەوە؛ هەڵسووڕان؛ زڤرین؛ ئەوەخولیەی؛ ئەوەچەرخیەی.
◘ **دوران دادن**: چەرخاندن؛ چەرخ‌دان؛ خول دان؛ خولاندنەوە؛ گەڕاندن؛ سووڕاندن؛ سووڕاندنەوە؛ هەڵسووڕاندن؛ ئەوە خولنەی؛ خولنایوە؛ ئەوە چەرخنەی؛ چەرخنایوە؛ گێلنەی؛ گێڵنای؛ هۆرخلنەی.
دوران کردن: چەرخان؛ چەرخین؛ خول خواردن؛ سووڕ خواردن؛ لە گەڕ بوون؛ خولانەوە؛ گەڕان؛ سووڕانەوە؛ سووڕان؛ خولیانەوە؛ هەڵسووڕان؛ گردان؛ زڤران؛ چەرخ دان؛ چەرخ خواردن؛ ئەوەخولیەی؛ خولیایوە؛ ئەوەچەرخیەی؛ چەرخیایوە؛ گێلەی؛ گێلای؛ هۆرخلیەی؛ هۆروەخلیەی: **به دوران افتادن**
به دوران افتادن ☜ **دوران کردن**
دوران / dowrān, do:rān ، ـها/: [از عربی]/اسم. ۱. سەردەم؛ چاخ؛ سووڕ؛ ڕۆژگار؛ ڕۆزگار؛ کات و ساتی پێوەندیدار بە دیاردە یان ڕووداوێکەوە ‹در دوران قدیم: لە سەردەمی پێشوودا› ۲. خول؛ گەڕ؛ گەورەترین یەکە بۆ بەشبەندی مێژووی زەوین‌ناسی، برێتی لە چەند دەورە.
◙ **دوران اول**: خولی دێرین ژیواری.
دوران پارینه‌سنگی: پالئۆلیتیک؛ خولی کۆن بەردی.
دوران چهارم: گەڕی دووهەم لە خولی نوێ ژیواری.
دوران دوم: خولی دووهەم؛ خولی نێوان ژیواری.
دوران سنگ: عصر حجر ☜ **عصر**
دوران سوم: گەڕی هەوەڵ لە خولی نوێ ژیواری.
دوران نوسنگی: خولی نوێ‌بەردی؛ سەردەمی بەردینی نوێ.
دورانداختنی / dûrandāxtanî/: صفت. بە کەڵک نەهاتوو؛ بە دەرد نەخۆر؛ بێ‌نرخ؛

بێبایەخ؛ بێبایەخی بۆ فڕێدان.

دوراندیش / dûrandîš ، ـها؛ ـان/: صفت. دووربین؛ دوابین؛ تێبین؛ دوورنواڕ؛ دوورئەندێش؛ خاوەن توانایی و لێهاتوویی بۆ هەڵسەنگاندنی ئاکام و کاردانەوەی کارگەل لە داهاتوودا ‹آدم دوراندیش فکر فردا را هم می‌کند: مرۆی دوورنواڕ لە بیری ڕۆژی دواییشدا هەیە›.

دوراندیشی / dûrandîšî ، ـها/: اسم. دووربینی؛ دوابینی؛ دوورنواڕی؛ دوورئەندێشی: ۱. دۆخی هەبوونی توانایی بۆ هەڵسەنگاندنی ئاکام و شوێنهاتی کار و ڕووداوان ۲. توانایی بەرنامەڕێژی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ ڕووداوگەلی هاتونەهاتدا ۳. کار یا ڕەوتی ڕەچاوکردنی هۆ یان ڕێگایەک بۆ بەرگری لە مەترسی یان گەزنی هاتونەهاتی.

دوراهی / dorāhî ، ـها/: اسم. دووڕییان؛ دووڕیان؛ دووڕا؛ جێگایەک کە دوو ڕێگەی لێ جیا دەبنەوە ‹سر دوراهی نگهدار: لە سەر دووڕێیانەکەدا ڕاوەستە›.

دوربرد / dûrbord/: صفت. دووڕپێو: ۱. بە مەودای زۆرەوە؛ وەها کە تا ڕێگایەکی دوور بڕوا ۲. دوورهاوێژ؛ بە هێزی هاویشتن بۆ مەودایەکی دوور.

دوربرگردان / dowrbargardān, do:r- ، ـها/: اسم. دیروێن؛ کەوانەڕێ؛ بەشێک لە بوارگە بە شێوەی کەوانەیی کە گەڕانەوەی کەرەستەی ڕاگواستەنی بۆ لایەکی‌تر ئاسان دەکاتەوە.

دوربین [1] / dûrbîn ، ـها/: اسم. دووربین؛ دیربین: ۱. ئامێرێک بۆ دیتن و گەورە و نزیک‌کردنەوەی دیمەن و شتانی دوور ۲. کامێرا؛ هەر یەکە لەو ئامێرانەی کە وێنەی شتی ڕاستەقانی تۆمار دەکەن ‹دوربین عکاسی؛ دوربین فیلمبرداری: دووربینی وێنەکێشی؛ کامێرای فیلم هەڵگرتن›.

◘ **دوربین زمانی**: دووربینی کاتی؛ دووربینێ کە لە ماوەگەلی دیاریکراودا (وەک سەعاتێ جارێ) بە شێوەی خۆمەش وێنە هەڵدەگرێ.

دوربین عکاسی: کامێرا؛ دووربینی وێنەگرتن؛ ئامێرێ بۆ گرتنی وێنە، پتر بە هۆدەکێکی تاریک و ڕۆژنهیەکەوەکە وێنە دەخاتە سەر پەڕەیەکی هەستۆک و تۆماری دەکا.

دوربین فیلمبرداری: کامێرا؛ چەشنێ دووربینی وێنە هەڵگرتن کە لە دیمانە بە شێوەی خۆمەش لە سەریەک وێنە هەڵدەگرێ.

دوربین نجومی: تلیسکۆپ؛ کەرەستەیەک بۆ ڕوانین لە ئەستێرە و گەڕۆکی ئاسمانان.

دوربین نقشه‌برداری: دووربینی نەقشە هەڵگری.

دوربین نقشه‌کشی: دووربینی نەقشەکێشان.

◘ **دوربین انداختن**: دووربین خستن؛ دووربین کێشتەی؛ دووربین بەرەو شوێنێ گرتن ‹دوربین انداخت به طرف کشتی و توانست نام کشتی را بخواند: دووربینی بەرەو کەشتیەکە حست و توانی ناوەکەی بخوێنێتەوە›.

دوربین [2] /ـها/: صفت. دووربین: ۱. دوورنواڕ؛ دوورئەندێش؛ تێبین؛ دوابین ۲. تووشی نەخۆشی دووربینی چاو.

دوربینی / dûrbînî/: اسم. دووربینی: ۱. نەخۆشینێک لە چاودا کە نەخۆش دوور بە باشی دەبینێ، بەڵام نزیک جوان نابینێت ۲. دوورنواڕی؛ تێبینی؛ دوابینی؛ کار یان ڕەوتی پێش‌بینی‌کردنی بەرنامەی داهاتوو.

دورپرواز / dûrparvāz ، ـان/: صفت. دوورەفڕ؛ بە لێهاتوویی و توانایی فڕین تا مەودایەکی دوور.

دورخیز / dûrxîz/: اسم. هۆزم؛ گوژم؛ وزاق؛ هەڵبەز؛ چۆنیەتی خۆکشانەوە بۆ بازدان.

◘ **دورخیز کردن**: وزاق بەستن؛ وزاق دان؛ هوژم بردن؛ هوژمەوە ئاردەی؛ گوژم هێنان؛ لە جێگایەکەوە خۆ بۆ پەڕین ئامادەکردن ‹دورخیز

کرد و خواست از جوی آب بپرد ولی افتاد وسط آب: وزاقی بەست و ویستی لە جۆگەکەوە بپەڕێتەوە بەڵام کەوتە نێو ئاوەکەوە›.

دوردست / dûrdast ، ـها/: *صفت.* دوورەدەست؛ دووردەس؛ دوورەدەس؛ دوورترەک؛ هەڵکەوتوو دە جێیەکی دووردا.

دورریختنی / dûr.rîxtanî/: *صفت.* بەکەڵک نەهاتوو؛ بە دەرد نەخۆر؛ پەرت‌کردنی؛ تەوش؛ بێبایەخ؛ بێ‌نرخ؛ مەراش؛ شیاوی فڕەدان.

دورزن / dûrzan/: *صفت.* دوورپێک؛ دوورەنگێو؛ بە توانایی پێکان و هاویشتن تا مەودایەکی دوور ‹توپ دورزن: تۆپی دوورپێک›.

دوردورها / dûrdûrhā/: *اسم. [گفتاری]* دووردوورانە؛ دوورانەدوور؛ جێگای زۆر دوور ‹در آن دوردورها درختی دیده می‌شد: لەو دووردوورانە دارێک بەدی دەکرا›.

دورریز / dûr.rîz ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* پەرتاوتە؛ لێ‌کەفت؛ ئەو شتانە کە لەبەر زایە بوونیان دەیانرێژن ‹یک کیلو سبزی خریدیم، نصفش دورریز شد: کیلۆیەک سەوزیمان کڕی، نیوەی پەرتاوتە بوو›.

دورسخنی / dûrsoxanî ، ـها/: *اسم.* دوورپەیڤی؛ وت‌وویژی چەن کەس لە مەودای دوورەوە، بە ئامرازگەلی دەنگ و ڕەنگ: **تلەکنفرانس؛ ویدئوکنفرانس**

دورسنج / dûrsanc ، ـها/: *اسم.* دوورەپێو: ۱. ئامێرێک بۆ ئەندازەگرتنی چەندیەتیەک (وەک دەما، نم یان گوشار و هەناردنی ئاکامی لە دوورەوە) ۲. مەوداپێو * **تلەمتر**

دورسنجی / dûrsancî/: *اسم.* دوورەپێوی: ۱. زانست و لێهاتوویی ئەندازەگرتنی چەندیەتی لە ڕێگەی دوورەوە ۲. زانیاری و دەیتاگەلێک کە لەو زانستەوە بە دەست هاتووە * **تلەمتری**

دورگە / dorage ، ـها/: *صفت.* دوورەگە؛ دووڕە؛ دوڕاجە؛ دراجە: ۱. دووڕێژە؛ دووڕهـ ؛ دوڕە؛ دووڕەک؛ مەلەز؛ دووڕەگ؛ دوەڕەگە؛ دورەک؛ بەدیهاتوو لە دووڕەگەزی لێک جیاواز ‹اسب دورگە: ئەسپی دووڕەگە› ۲. دووتۆمە؛ دووڕێژە؛ بەدیهاتوو لە تێکەڵی دوو جنسی لێک جیا لە گیادا ۳. دوودانگ؛ بە دوو چۆنیەتی جیاواز لە یەکەوە ‹صدای دورگە: دەنگی دووڕەگە›.

دورنشینی / dûrnešînî/: *اسم.* دوورنیشتەیی؛ دوورگری؛ کار یان ڕەوتی نیشتەجێ بوون لە جێگایەک جگە لە جێگەی ژیانی ئاسایی و دەرامەتی خۆ و بەشداری نەکردن لە کار و بەرهەمهێنانی (وەکوو ماڵ، زەوی و زار یان کارخانە). هەروەها: **دورنشین**

دورنگ / dorang ، ـها/: *صفت. [مجازی]* دووڕوو؛ دووڕەنگ؛ فێڵباز و درۆزن؛ ناڕاست؛ دهاچە؛ دووڕاز؛ دووزران؛ دووپڵ؛ دوولاژەن.

دورنگار / dûrnegār ، ـها/: *اسم.* دوورنووس؛ فاکس: ۱. ئامرازێک بۆ هەناردنی نووسراوە، بەڵگە یان وێنە بۆ جێگایەکی‌تر بە هێڵی تەلەفوون ۲. وێنەیێ کە بەم شێوەیە دەسکەوتووە * **دورنویس؛ نمابَر**

دورنگاری / dûrnegārî/: *اسم.* کار و ڕەوتی هەناردنی پەیام بە دوورنووس.

دورنگری / dûrnegarî ، ـها/: *اسم.* دوورنواڕی؛ دوابینی؛ چۆنیەتی یان توانایی تێ‌گەیشتن یان بەراوردکردنی کاردانەوەی کار یان ڕووداوێک لە داهاتوودا. هەروەها: **دورنگر**

دورنگی / dorangî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* دوولازەنی؛ دووڕەنگی؛ دووڕوویی؛ دوڕازی؛ ناڕاستی؛ دوولاژەنی؛ درۆزنی و گزیکاری.

دورنما / dûrnemā ، ـها/: *اسم.* بەرژەوەند؛ بەرجەوەن؛ دوورنما: ۱. بەرچاو؛ دیمەن؛ چاوەنداز؛ وێنەی دیمەنێ لە سروشت ۲. *[مجازی]* دیامان ‹دورنمای این کار خوب است: بەرژەوەندی ئەم کارە باشە›.

دورنویس / dûrnevîs/ ☜ **دورنگار**

دورو / dorû/: *صفت.* دووڕوو: ١. بە پشت و بەری وەکوو یەکەوە ‹پارچەی دورو: پارچەی دووڕوو› ٢. بە ڕەنگ و نەخشی دوو لایەنەی پشت و ڕوو ٣. *لـ‌ها/ [مجازی]* دووڕاز؛ دووڕوی؛ دهاچە؛ خاوەن ئاکاری ڕیاکارانە ‹آدم دورو: مرۆی دووڕوو›.

دوروبر / dowr-o-bar, do:r- ، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* دەوروبەر؛ ئاقار؛ هێل؛ هاوێردۆر؛ هەسوولا؛ کەراخبێچاخ؛ قەراخوبیجاخ؛ کەنارە و کەنار ‹در آن دور و بر هیچ مغازه نبود: لەو دەوروبەرەدا هیچ دوکانێک نەبوو›.

دوروتسلسل / dowr-o-tasalsol, do:r-/: [عربی] *اسم.* یەک لە دوو یەک؛ ڕەوتی دووپاتە بوونەوەی لە پەستای زنجیرە ڕووداوگەلێ لە ماوە و مەوداگەلی وەک یەکدا.

دور و دراز/ dûr-o-derāz/: *صفت.* دوور و درێژ: ١. زۆر درێژ ‹راه دور و دراز: ڕێگەی دوور و درێژ› ٢. *[مجازی]* تێر و تەسەل؛ تێر و پڕ ‹آرزوهای دور و دراز: ئاواتگەلی دوور و درێژ›.

دورویه / dorûye/: *صفت.* دووڕوو؛ بە هەر دوو لای وەک یەکی بەکارهاتۆوە.

دورویی / dorûyî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* دووڕوویی؛ دوولاژەنی؛ دووڕەنگی؛ دووڕازی؛ خۆڕێخەری و هاوڕێیی بە درۆ بۆ خەڵەتاندنی خەڵک ‹می‌خواست با چرب‌زبانی و دورویی خودش را دوست ما نشان بدهد: گەرەکی بوو بە زمانلووسی و دووڕوویی خۆی بە دۆستی ئێمە پیشان بدا›.

دوره / dowre, do:re ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ١. /ادوار/ سەردەم؛ چاخ؛ ماوەیەکی دیاریکراو کە زنجیرە ڕووداوەیەکی تێدا تەواو دەبێ ‹دورەی بلوغ؛ دورەی بیماری: سەردەمی پێگەیشتن؛ چاخی نەخۆشی› ٢. سەردەم؛ چاخ؛ ڕۆژگار؛ ڕۆزگار؛ کاتی سەر بە ژیانی کەسێ یان بەدیهاتنی ڕووداوێک ‹دورەی سیاه شاه عباس: سەردەمی ڕەشی شا عەباس› ٣. لە بەشبەندیگەلی زەوینناسی چکۆلەتر لە خول و لە چەن دەور ٤. زێوار؛ لێوارە؛ پەراوێز؛ دەوراندەور؛ قەراخ؛ کەنارەی هەر شتێ بەتایبەت شتی خرت ‹دورەی کلاه: لیوارەی کڵاو› ٥. خول؛ قۆناغ؛ دەورەی خوێندن ‹دورەی ابتدایی: خولی سەرەتایی› ٦. دەورەمیوانی؛ چەشنێ میوانی کە گرۆیەک لە ماوەگەلی دیاریکراودا و هەر جار بە میوانداری کەسێک دەیگێڕن ٧. کۆڕ؛ کۆ بوونەوەی کەسانێک لە ماوەگەلی کاتی و بە ئامانجی دیاریکراوەوە و بە شێوەی نافەرمی ‹دورەی قرائت قرآن: کۆری خوێندنەوەی قورئان›.

◫ **دورەی احتیاط:** خولی سپێر؛ خولی فێرکاری چەکداری بۆ هێزی یەدەک کە ئەرکی سەربازی بە جێ هێناوە.

دورەی آموزشی: خولی ڕاهێنان؛ خولی فێرکاری؛ خولێ کە تێیدا لە ماوەیەکی دیاریکراو، بە کەسانێکی دیاریکراو، ئامۆژەگەلێکی دیاریکراو دەدرێ.

◘ **دوره افتادن:** *[مجازی]* سووڕانەوە؛ خول خواردن؛ کەوتنە خول؛ بۆ ئەنجامدانی کارێک بۆ لای کەسانی جۆراوجۆر چوون ‹دوره افتاده بود و برای مجله مشترک جمع می‌کرد: دەسووڕاوە و بۆ گۆڤارەکە، بەشداری خڕ دەکردەوە›.

دوره ایستادن: دەورەدان؛ دەورگرتن؛ دەمووره دان؛ بە دەور شتێک یان لە جێگایەکدا چەمەرە دان ‹مردم دوره ایستاده بودند و به حرفهایش گوش می‌دادند: خەڵک دەورەیان دابوو گوێیان لە قسەکانی دەگرت›. هەروەها: **دوره نشستن**

دورەی چیزی گذشتن: هەڕەتی شتێ بە سەر هاتن؛ جەنگەی شتێ بە سەر چوون؛ دەورەی شتێ بە سەر چوون/ تەواو بوون/ نەمان؛ باوی شتێک نەمان؛ کاتی برەو و کاردانەوەی شتێ بە سەر هاتن ‹دورەی درشکه و کالسکه گذشت: هەڕەتی عارەبانە و کالیسکە بە سەر هات›.

دوره داشتن: دەورەمیوانی هەبوون ‹با همکلاسیهای سابقمان دوره داریم: لەگەڵ هاوپۆلیە پێشووەکانماندا دەورەمیوانیمان هەیە›.
دوره دیدن: دەورە دیتن؛ خولێکی فێرکاری دیاریکراو تەواوکردن: **دوره گذراندن**
دوره کردن: ١. دەورکردنەوە؛ دەورەکردنەوە؛ دەورکەردەیوە؛ ئەوەوەنەی؛ خوێندنەوەی دووبارەی وانە بۆ باشتر فێر بوون ‹کتاب شیمی را دو بار دوره کردەام: کتێبی کیمیام دوو جار دەور کردوتەوە› ٢. دەورە دان؛ بە دەور کەسێ/ شتێکەوە کۆ بوونەوە و داگرتنی.
دوره گذراندن ☜ **دوره دیدن**
دوره‌ای / dowre'î, do:re'î/: [عربی] صفت. دەورەیی: ١. بە شێوەی خولی ‹مهمانی دوره‌ای: میوانی دەورەیی› ٢. بە نۆبە ‹حملەهای دوره‌ای: هێرشی دەورەیی› ٣. نۆبەتی؛ نۆرەیی؛ نۆگەیی؛ خولی ‹بهتر است بحث دوره‌ای باشد و هر کس نظرش را بگوید: باشترە باسەکە نوبەتی بێ و هەر کەس بۆچوونی خۆی بێژێ›.
دوره‌گرد / dowregard, do:regard، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. گەڕۆک؛ بازڤان؛ بەبێ جێگای دیاریکراو و هەمیشەیی بۆ کار ‹فروشندەی دورەگرد؛ گدای دورەگرد: فرۆشەری گەرۆک؛ دەرۆزەی بازڤان›.
دوره‌گردی / dowregardî, do:re-، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ١. کار و ڕەوتی خولانەوە؛ سووڕانەوە؛ سەفەر و گەشتی بێئامانج یان بە بێبەرنامەی پێشوو ٢. گەڕۆکی؛ کار یان پیشەی بازڤان.
دوری[1] / dowrî, do:rî، ـها/: [عربی]/اسم. دەوری؛ قاپ؛ هیرمان؛ هیربار؛ جۆرێ دەفر بە لێوارەی کورتی هێندێک ڕاستەوە (پێچەوانەی دەوری ئاسایی کە لێوارەی پان و تەختە).
دوری[2]: صفت. نۆبەتی؛ نۆبەیی؛ نۆرەیی؛ نۆگەیی؛ گەڕی؛ سەری.
دوری / dûrî، ـها/: اسم. دووری: ١. پلی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دوور بوون ٢. مەودا؛ دۆرینگ؛ نێوان؛ وەرهەنگ ٣. جیایی؛ جودایی ٤. [مجازی] دوورەپەرێزی؛ کەنارەگیری؛ خۆلادەری ‹از این جور آدمها دوری کن: لەم جۆرە بنیادەمانە دووری بکە›.
⊡ دوری کردن: دووری کردن؛ دوورگرتن؛ دوور بوونەوە؛ خۆ پاراستن؛ پارێزکردن؛ تەکانەوە؛ توخن نەکەوتن؛ دوورەپەرێزی کردن.
دوریختی / dorîxtî، ـها/: اسم. دووتەحری؛ دووبیچمی؛ دووسەکوتی: ١. [کانی‌شناسی] دۆخ یا چۆنیەتی دەرکەوتن بە دوو شێوەی جیاواز (وەکوو کەربوناتی کەلسیوم) ٢. [گیاه‌شناسی] دۆخ یان چۆنیەتی دارا بوونی دووجۆر پەرچەم، گەڵا یا گوڵ * **دوشکلی**
دوز / doz/: [فرانسوی] ☜ **دُز**
دوز[1] / dûz/: [ترکی]/اسم. چووزان؛ ڕێزان؛ سێڕێزکانێ؛ سێڕێزکێن؛ سێچوکڵە؛ دوزوو؛ چەشنێ یاری دوو کەسی لە سەر ڕووپەڕێک کە هەر کەس ١٢ بەرد یان مۆرەی خۆی بە نۆبە (هەر جارێک دانێ) لە سەر جێگایەک دادەنێ و پاشان بە نۆبەت بەردەکان ڕادەگوێزن تا ڕیز بکەون (چووز ببن): **دوزبازی**
ـ **دوز**[2]: پیوأژه. ـ دوور؛ ـ دروو؛ ـ دوورێن؛ ـ وراز؛ ـ ئەوەوراز؛ بدوور؛ درووماںکار ‹کفشدوز؛ لباسدوز: پێڵاودوور؛ بەرگدروو›.
دوزاری / do:zārî/ ☜ **دوهِزاری**
دوزبازی / dûzbāzî/: [ترکی/ فارسی] ☜ **دوز**
دوزخ / dûzax/: اسم. [ادبی] دوژ؛ دۆژ؛ ئارتوون؛ دۆژە؛ دۆژەه ؛ دۆزەخ؛ دووزەخ؛ دۆزەق؛ دووزەق؛ جەهەننەم.
دوزخی / dûzaxî، ـها؛ ـان/: صفت. [ادبی] دۆژەهی؛ ئارتوونی؛ دۆزەخی؛ جەهەننەمی؛ جەهەندەمی: ١. نیشتەجێی دۆزەخ ٢. [مجازی] خراپکار و تاوانبار.

دوزمانە / dozamāne ، ـها/: *صفت.* دووزەمانە؛ دووکاتی؛ دووساتی؛ بە کارکرد لە دوو قۆناغی بە شوێن یەکدا ‹موتور دوزمانە: موتوری دووزەمانە›.

دوزندگی / dûzandegî/: *اسم.* خەیاتی؛ خیاتی: ١. دروومانی؛ جلدروویی؛ دروومانکاری؛ کاری بەرگدوور ‹دوزندگی می‌کند: خەیاتی دەکات› ٢. ـها/ دروومانگە؛ کارگای خەیاتی ‹دوزندگی دارد: خەیاتی هەیە› ٣. دروومان؛ کاری دوورین ‹آموزش دوزندگی: هەڤۆتی خەیاتی›.

دوزندە / dûzande ، ـها؛ ـگان/: *اسم.* خەیات؛ بەرگدروو؛ دروومانکار؛ کەسێ کە کاری دروونە (بەتایبەت جلوبەرگ).

دوزوکلک / dûz-o-kalak ، ـها/: [ترکی/ فارسی] *اسم. [گفتاری]* فڕ و فێڵ: ١. فاکوفیک؛ فێڵوفەرەج؛ کەڵەک و کلۆک؛ فێڵ و تەڵەکە؛ فەند و فێڵ؛ فەن و فوون؛ گزی؛ هەقە ٢. ڕاو و ڕیو؛ ساز و باز؛ ساخت و پاخت؛ ڕا و ڕێوی؛ پیلان.

◘ **دوز و کلک چیدن/ سوار کردن:** *[مجازی]* پیلان نانەوە؛ فێڵ و فەرەج/ فەتە و فەرەجی کردن؛ پیلان گێڕان؛ ڕاو و ڕیوکردن؛ ساخت و پاختکردن.

دوزە / dûze ، ـها/: *اسم.* نووسنەک؛ پرمێشک؛ پەنێرشک؛ دڕکێکی خرتۆکەی دێمەزارە.

دوزیست / dozîst ، ـها؛ ـان/: *صفت. [زیستشناسی]* دووژینە؛ پێوەندیدار یان سەر بە دوو ژیانەوە: **دوزیستی**

دوزیستی / dozîstî/ ☜ **دُوزیست**

دوسالانە[1] / dosālāne/: *اسم.* دووساڵانە؛ ڕێوڕەسمێ (وەکوو جێژن، کێبەرکێ یان پیشانگا) کە هەر دوو ساڵ جارێک بەڕێوە دەچێ: **بی‌ینال**

دوسالانە[2]: *صفت.* دووساڵانە؛ دووساڵە؛ پێوەندیدار یان سەر بە دوو ساڵەوە ‹جشن دوسالانە: جێژنی دووساڵانە›.

دوست[1] / dûst ، ـها؛ ـان/: *اسم.* دۆست؛ دۆس؛ دۆ؛ هەوال؛ ئاوال؛ هەڤال؛ هاولف؛ هەڤڕێ؛ هاوڕێ؛ هەمباز؛ باخوێ؛ دەستەبرا؛ یار؛ هالا؛ برادەر؛ خۆناس؛ هامڕا؛ ڕەفێق؛ ڕەفیق؛ ویست؛ مێر و چێر؛ چێر؛ حەژ؛ حەز؛ کەسێ کە دەیناسن، خۆشیان دەوێ و ڕەحمیان بۆی دەچێ و لێی دڵنیان ‹دوست من آهنگساز است: دۆستەکەم مووسیقارە›.

◙ **دوست صمیمی:** هەڤبەند؛ هەڤالۆشک؛ هەڤالبەند؛ دۆستی گیانی ـ گیانی؛ هەوالی زۆرنزیک.

◘ **دوست داشتن:** ١. خۆش لێهاتن/ هاتن؛ خۆش ویستن؛ خۆش گەرەک بوون؛ وەشە سیەی/ سیای؛ حەز لێ بوون؛ حەباندن؛ هەباندن؛ لیلاندن؛ بەر دڵ کەوتن ‹این گل را خیلی دوست دارم: ئەم گوڵەم زۆر خۆش دەوێ› ٢. پێ خۆش بوون؛ خۆش هاتن؛ ویستن؛ گەرەک بوون/ بیەی؛ حەزکردن؛ حەز کەردەی؛ دڵ لە سەر بوون؛ خوازیار بوون ‹همیشە دوست داشت در بانە زندگی کند: هەمیشە پێی خۆش بوو لە بانە بژیت› ٣. خۆش ویستن؛ خۆش گەرەک بوون؛ وەش ئەسیەی/ ئەسیای؛ وەش گەرەک بیەی ‹برادرزادەام را خیلی دوست دارم: برازاکەمم زۆر خۆش دەوێ› ٤. خۆش لێهاتن؛ خۆش ویستن؛ وەش ئەسیەی/ ئەسیای؛ ژێ حەزکرن؛ حەز لێکردن؛ ئەوینداربوون ‹آزاد سارا را دوست داشت: ئازاد سارای خۆش دەویست› ٥. هەوال بوون؛ دۆست هەبوون؛ ڕەفێق هەبوون؛ دۆس بیەی ‹دوستی داشتم خیلی مهربان بود: دۆستێکم هەبوو گەلەک دلۆڤان بوو›.

دوست شدن: بوونە دۆست؛ بیەی بە دۆس؛ بوونە هەوال؛ بوونە ڕەفێق؛ گرسانی پێوەندی دلۆڤانی وێڕای پەرمیان و میهرەبانی ‹در دوران دانشگاه با او دوست شد: لە سەردەمی زانستگادا لەگەڵی بوو بە دۆست›. هەروەها: **دوست بودن**

دوست گرفتن: دۆس‌گرتن؛ دۆس پەیدا کردن؛ لەگەڵ کوڕ یان پیاوێک پێوەندی جنسی یان ئەویندارانە دامەزراندن (بۆ کچ یان ژن بە کار دەبرێت) ‹چشمت روشن! باز دخترت دوست گرفته: چاوت ڕۆشن! کچەکەت دیسانەکە دۆسی گرتووە›.

دوست[۲] / ـها؛ ـان/: *صفت.* دۆست؛ دۆس؛ هۆگر؛ پشتیوان؛ لایەنگر؛ یار؛ خاوەن پەیوەندیەکی دۆستانە ‹کشور دوست: وڵاتی دۆست›.

ـ دوست[۳]: *پیوازه.* ـ دۆست؛ ـ دۆس؛ ـ یار؛ ـ واز؛ ـ ویست؛ خوازیار ‹آشیانه‌دوست: هێلانەدۆست›.

دوستار / dûstār ، ـان/: *اسم. [ادبی]* خۆشویست؛ هۆگر؛ خوازمەند؛ خوازیار.

دوستاق / dûstāq/: [ترکی] ☜ **دُستاق**

دوستاقبان / dûstāqbān/: [ترکی/ فارسی] ☜ **دُستاقبان**

دوستانه[۱] / dûstāne/: *صفت.* دۆستانە؛ دۆسانە؛ وەکوو هەواڵان ‹قیافه‌ی دوستانه: تووزی دۆستانە›.

دوستانه[۲]: *قید.* دۆستانە؛ دۆسانە؛ ڕفێقانە؛ نافەرمی؛ بە شێوە و ئاکاری دۆستان. بەرانبەر: **رسمی** ‹پیش آمد و دوستانه سلام کرد: هاتە پێشەوە و دۆستانە سڵاوی کرد›.

دوستدار / dûs(t)dār ، ـان/: *اسم.* خۆشویست؛ ئاواتخواز؛ خوازمەند؛ خوازیار؛ حەزکەر؛ ئارەزووکەر؛ هۆگر؛ ئەوی، کەسێ یان شتێکی خۆش دەوێ.

دوست‌داشتنی / dûs(t)dāštanî ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* دڵگر؛ ڕەزاسووک؛ زەرەشیرین؛ ئێسک‌سووک؛ هەستی‌سڤک؛ خۆشەویست؛ خوێن‌شیرین؛ خوێن‌شیرن؛ لە بەردڵان؛ بەردلک ‹بچه‌ی دوست‌داشتنی: منداڵی دلکر›.

دوستی / dûstî ، ـها/: *اسم.* دۆستایەتی؛ دۆسایەتی؛ دۆستانی؛ دۆستی؛ دۆسی؛ هەواڵەتی؛ ئاواڵەتی: ۱. ڕێکاتی؛ ڕێکایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی هەواڵ بوون ‹دوستی کردن: دۆستایەتی کردن› ۲. ناسیاوی؛ ئاشنایەتی؛ هەبوونی پێوەندی عاتیفی و دڵخواز ‹سالهاست با هم دوستی نزدیکی داریم: چەن ساڵە پێکەوە دۆستایەتی نێزیکمان هەیە› ۳. یاری؛ هاوڕێیی و پشتیوانی ‹شرط دوستی را به جا آوردن: مەرجی دۆستایەتی بەجێ هێنان›. هەروەها: **دوستی داشتن؛ دوستی کردن**

▣ **دوستی خاله خرسه**: *[کنایی]* دۆستی کەسێ کە بە بۆنەی نەزانیەوە دەبێتە هۆی گەزەن و ئازار.

دوستیابی / dûstyābî ، ـها/: *اسم.* دۆست‌گری؛ کار یان ڕەوتی دۆزینەوەی ئاواڵ؛ دۆست‌گرتن؛ ڕەفێق‌گرتن ‹آیین دوست‌یابی: شێوەی دۆست‌گری›.

دوسره[۱] / dosare ، ـها/: *صفت.* دووسەرە؛ دووسەر؛ دووسەرەکی؛ بە کارهاتی هەر دوو لایەنە ‹برای ارومیه بلیط دوسره گرفتیم: بۆ ورمێ بلیتی دووسەرەمان گرت›.

دوسره[۲]: *قید.* دووسەرە؛ لە هەر دوو سەر/ لاوە.

▣ **دوسره بار کردن**: ۱. دووسەرە بار لێدان؛ لە هەر دوو لاوە بار هەڵگرتن ۲. *[تعریض]* سەگی دوولا وەڕ بوون؛ ڕەفیقی قافلە و شەریکی دز بوون؛ قازانج بردن لە هەر دوو لایەنەوە.

دوسوتوان / dosûtavān/: *صفت.* تایبەتمەندی کەسێ کە لە ئەندامەکانی هەر دوو لای لەشی وەک یەک کەڵک وەردەگرێ.

دوسوتوانی / dosûtavānî/: *اسم.* توانایی کەڵک وەرگرتن لە هەر دوو لای جەستە بە شێوەی بەرامبەر. بەرانبەر: **سوبرتری**

دوسیه / dusiye, do:siye ، ـها/: [فرانسوی] *اسم. [قدیمی]* دۆسیە؛ پەروەندە؛ هەڤنڤیس؛ کۆمەڵێک کاغەز سەبارەت بە کاری یان کەسێک.

دوش[۱] / dûš/: *اسم.* ۱. کۆڵ؛ شان؛ دۆش؛ ناوشان؛ قەلاندۆش؛ ناو ملان؛ ناڤقۆڵنج؛ ئەو

بەشە لە لەش کە کەوتۆتە نێوان دەس و مل و سنگ و پشتەوە ۲. /ـها/ [فرانسوی] دووش؛ چەشنێ شێر، کە ئاو لە سەرەوە بۆ خوارێ دەپژێنێ و لە ژێریدا خۆ دەشۆن ۳. [ادبی] دوێشەو؛ دوێنێ‌شەو؛ هێزی‌شەوێ؛ ئیزشەو؛ دوەشەو.

▣ **دوش به دوش** ☜ **دوشادوش**

▣ **دوش گرفتن:** دووش‌گرتن؛ ئاوکردنە خۆدا؛ ئاو ئاسەی وێرە؛ لە ژێر دووشەوە خۆ شۆردن ‹برو دوش بگیر خستگی‌ات در برود: بڕۆ دووش بگرە با ماندوویەتیت دەرچێ›.

به دوش کشیدن: بە کۆڵ کێشان: ۱. بە شان کێشان؛ لە سەر شانی خۆ بار بردن ۲. [کنایی] دژواری و سەختی کێشان.

روی دوش کسی سوار شدن: [کنایی] هەوساری کەسێک گرتنە دەستەوە؛ سوار ملی کەسێ بوون؛ کەسێک فەرمانبەری خۆکردن.

ـــ دوش[2]: پیواژه. ـــ دۆش؛ دۆشەر ‹شیردوش: شیردۆش›.

دوشا / dûšā/: صفت. دۆشەنی؛ دۆشانی؛ دۆشەدەنی؛ دووشا؛ تایبەتمەندی ئاژەڵێ کە شیر بدا ‹گاو دوشا: مانگای دۆشەنی›.

دوشاب / dûšāb/: اسم. دۆشاب؛ دۆشاو؛ دۆشاڤ؛ دیشاڤ؛ شیلە؛ شۆک؛ ئاوی ترێ یان تووی کوڵاوی هێندێک خەست.

دوشاخه[1] / došāxe ، ـها/: اسم. دووشاخە؛ دوولک؛ دوولەق؛ دپەل؛ ئامێرێک لە ماکێکی نارەسانا (پلاستیکی یان کائووچۆ) بۆ گەیاندنی هێزی کارەبا لە پریزەوە بە ئامێرێکی کارەبایی ‹دوشاخەی اُتو را در بیاور: دووشاخەی ئوتووەکە دەربێنە›.

دوشاخه[2]: صفت. دووشاخە؛ دووپەلان؛ دوولەپان؛ دووفلیقانە؛ دووحاچە؛ دوولق؛ دوولەق؛ دووفاقە؛ دووفاق؛ دووپەل؛ دوویەل؛ دوولک؛ دوولکە ‹یک چوب دوشاخه پیدا کن: چێوێکی دووشاخە بدۆزەوە›.

دوشادوش / dûšādûš/: حرف. شان‌بەشان؛ گوێ‌بەگوێ: ۱. پێکەوە جووت؛ لە لای یەکترەوە ‹دوشادوش یکدیگر راه می‌رفتند: شان‌بەشانی یەکتر دەڕۆیشتن› ۲. بە هاوکاری یان هاوڕێیی یەکتر ‹دوشادوش شوهرش کار می‌کرد: شان‌بەشانی شووەکەی کاری دەکرد› ❋ **دوش به دوش**

دوشس / dušes ، ـها/: [فرانسوی] اسم. دووشیس؛ سەرناوی ماقووڵانەی؛ هاوسەری دووک لە ئورووپادا.

دوش‌فنگ / dûšfang/: اسم. [نظامی] دووش‌فەنگ؛ دوخێ لە فێرکاری چەکداریدا کە قۆناخی چەک لە سەر لەپی دەست و لوولەکەی لە سەر شانە.

دوشک / došak/: [ترکی] ☜ **تُشک**

دوشکلی / došeklî/: [فارسی/ عربی] ☜ **دوریختی**

دوشنبه / došambe, došanbe ، ـها/: [فارسی/ آرامی] اسم. دووشەمە؛ دووشەممە؛ دووشەمێ؛ دووشەمب؛ دووشەمبێ؛ ناوی ڕۆژی سێهەمی حەوتە.

دوشنبه‌شب / došambešab, došanbe ، ـها/: [فارسی/ آرامی/ فارسی] اسم. شەوی سێ‌شەممە؛ دووشەممەشەو؛ شەوی دووشەممە لە سەر سێ‌شەممە؛ شەوی دوای ڕۆژی دووشەممە.

دوشیدن / dûšîdan/: مصدر متعدی. // **دوشیدن:** دۆشیت؛ **می دوشی:** دەدۆشی؛ **بدوش:** بدۆشە// دۆشین؛ دۆشان؛ دوشانن؛ دووشین؛ دۆشتەی؛ دۆشەی؛ دۆشای؛ دۆتن: ۱. شیر لە گوان دەرهێنان ‹گاو دوشیدن: مانگا دۆشین› ۲. [مجازی] دادۆشین؛ لە کەسێک بە فێڵ و فەرەج و زۆر، پارە وەرگرتن ‹هر بار به بهانه‌ای پدرش را می‌دوشید: هەموو جارێک بە بیانوویێکەوە بابی دەدۆشی›.

هەروەها: **دوشیدنی**

■ صفت فاعلی: **دوشنده** (دۆشەر)/ صفت مفعولی:

دوشـــیده (دۆشــراو)/ مـصدر منفـی: **نَدوشــیدن** (نەدۆشین)

دوشیزگی / dûšîzegî/: *اسم.* کچێنی: ١. کچی؛ کەنیشکی؛ کناچەیی؛ دۆتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی کچ بوون ٢. *[مجازی]* بـن؛ تۆژاڵـێکی ناسـک لـە شەرمی کچدا.

دوشیزه[1] / dûšîze، ـها؛ ـگان/: *اسم.* ١. یایـە؛ سەرناوێک بۆ ڕێزنـان لـە کچـان ٢. کچـێ کـە شووی نەکردووە.

دوشـــیزه[2]: *صـفت.* کـچ؛ کەنـشک؛ کەنیـشک؛ کەنیک؛ کنا؛ کناچێ؛ کچکا؛ دۆت؛ تایبەتمەندی کچێ کە شووی نـەکردووە ‹هنـوز دوشـیزه اسـت: هێشتا کچە›. هەروەها: **دوشیزه بودن**

دوغ / dûq/: *اسم.* دۆ؛ دوو؛ دەو؛ دەویک؛ هالیر؛ ماستاوی لە مەشکەدا ژەنراوی کەرە لێ‌گیراو.

◘ **دوغ بنـگ**: خواردنەوەیـەکی سـرکەرە لـە کولاندنی شادانە دە شیردا ساز دەبێ: **بَنگاب**

◘ **دوغ زدن**: ماسـت ژەنـدن؛ تێکـەڵ کـردنی ماست لەگەڵ ئاودا بۆ دروست کردنی دۆ.

دوغ و دوشاب برای کسی فرق نداشتن/ یکـی بودن: *[مجازی]* کەر و گا لێک جیا نەکردنـەوە؛ هەرە لە برە جیا نەکردنـەوە؛ چـاک و خـراپ لێک نەکردنەوە ‹برایش دوغ و دوشاب فرقی ندارد: کەر و گا لێک جیا ناکانەوە›.

دوغـــاب / dûqāb/: *اسـم.* دۆغـاو؛ شـووروارێژ؛ دووغاو؛ دۆغاوە؛ تێکەلاوێکی تراوی ئاهەک، گەچ یان سیمان لەگەڵ ئاو کـە لـە بەناییـدا بـە کـار دەبرێ.

دوغبا / dûqbā/: *اسم.* دۆکلیو؛ دۆخـەوا؛ دۆخـوا؛ دۆخاوە؛ دانەدوو؛ دەوین؛ مـەهیر؛ مـەیر؛ مـەهر؛ چێشتی دۆ، گیا و دانەوێلە.

دوغی[1] / dûqî/: *اسم.* ١. ـ/ ـها/ دۆ فـرۆش؛ دۆ ورەش ٢. کەوە؛ ڕەنگی سپی بە بنـە ڕەنگێکـی شینەوە.

دوغی[2]: *صفت.* کـەوە؛ بـە ڕەنگـی سـپی و بنـە ڕەنگێکی شینەوە.

دوقلـو / doqolû، ـها/: [ترکـی] *صفت.* هـاولف: ١. دوانە؛ دوانـێ؛ لفەدوانـە؛ لفەودوانـە؛ جووتـە؛ هەواڵ‌دوانە؛ ئاواڵ‌دوانە؛ جێوک؛ جەک؛ جێمک؛ جێڤی؛ جویک؛ جفی؛ جووی؛ چێمـک؛ جـڤک؛ لڤانە؛ لفـە؛ هەڤـاڵ‌جـەو؛ هەڤـاڵ‌جێـو؛ هەڤـالزا؛ هەڤزک؛ هەمبیزە؛ جومرانە؛ زگەدوانە؛ جوملانـە؛ بەدیهاتوو بە شێوەی جووت لە سـک و زایەکـدا ‹فرزنـد دوقلـو: منداڵـی لفەدوانـە› ٢. دوولـەقان؛ دوەلەقان؛ بە جووتی هاوتاوە ‹آبشار دوقلو: تـافی هاولف› ٣. دووانـە؛ بـەدیهاتوو بـە شـێوەی دوو لەتی هاوتا یان لکـاو بـە یەکـەوە ‹بـستنی دوقلـو؛ چسب دوقلو: بەستەنی دوانە؛ چەسپی لفەدوانە›.

◘ **دوقلوهای سیامی**: شملّی بەرەکـەت؛ شمـلّی براکە؛ لفەدوانەی پێکەوە لکاو.

◘ **دوقلو زاییدن**: لفەودوانە هێنان؛ دوانێ بیەی؛ هێنانی دوو زارۆ لە زاییندا.

دوقندی / doqandî، ـها/: [فارسـی/ معـرب]/*اسم.* *[شیمی]* دووقەندی؛ تێکەلاوێ کە لە دوو قەنـدی سادەوە پێکهاتووە (وەک ساکاروز و ماڵتوز).

دوک / dûk/: *اسم.* ١. تەشـی؛ تـەش؛ لەتـەرە؛ نەتەرە؛ لەتەرێ؛ لۆتـەر؛ دووک؛ دیـک؛ دویـک؛ دووکـەک؛ دووخ؛ خـەرەک؛ جیکنـە؛ چـیکن؛ کلافە؛ ئامرازی ساکاری خرتۆڵە کە بە خولانەوە، خوری یان پەمۆ دەکاتە بەن ٢. ـ/ـها/ [فرانسوی] دووک؛ ڕێزناوی پیاوانـە لـە ئورووپـادا بـانتر لـە کینت.

◘ **دوک ریـــسیدن**: تەشـــی ڕێـــسین؛ لەتــەرە ڕیسەی؛ بە تەشی بەن بادان.

دوکاو / dokāv/: *صفت.* دوولاکوور؛ بە هـەر دوو ڕووپەڕی کوورەوە: **مقعّرالطرفین**

دوک‌ریـــس / dûkrîs/: *اســم.* تەشــیڕێــس؛ لەتەرەڕێسە؛ کەسێ کە بە تەشی، خوری بادەدا.

دوک‌ریسی / dûkrîsî/: *اسم.* تەشیڕێسی؛ کـار یان ڕەوتی خەرەک ڕەستن؛ نەتەرە ڕەستن؛ بـە

تەشی بادانی کولکە.

دوکفەای / dokafe'î ، ـها/: [فارسی/ عربی]/*اسم.* گیاندار، بەتایبەت گیانداری نەرمۆکە، کە لپکەیەکی دوو لەتی هەیە.

دوکوژ / dokûj/: *صفت.* دوو لاکۆم؛ بە هەر دوو رووپەڕی کۆمەوە: **محدب‌الطرفین**

دوکی / dûkî/: *صفت.* ١. خەرەکی؛ وەکوو تەشی ٢. *[مجازی]* مەرەمووکە؛ مەرەمردوو؛ هەلووک؛ دارکەپێچان؛ لەجەر؛ قاریت؛ قاپچووک؛ بزمۆک؛ لەخەر؛ لەغەر؛ چەگاڵ؛ دالگۆشت؛ زۆر لەڕ و لاواز.

دوگانگی / doganegî ، ـها/: *اسم.* دووباری؛ دوانەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دوانە بوون ‹این دوگانگی توجیه ندارد: ئەم دووباریە قووت ناچێ›.

دوگانه / dogāne/: *صفت.* ١. دوانە؛ خاوەن دوو ئەندام یان دوو هێمان ‹در مسابقه‌های دوگانه شرکت کرد: لە کێبەرکێ دوانەکاندا بەشداری کرد› ٢. *[مجازی]* دوو پالوو؛ دوولا ‹جواب دوگانه: وەرامی دووپالوو›.

دوگوشی / dogûšî ، ـها/: *اسم.* هێدفون؛ ئامێرێک بۆ وەرگرتنی ڕاستەوخۆی دەنگ لە گوێدا بەبێ بلاو بوونەوە لە جێگایەکیتردا.

دول / doval/: [عربی] جمعِ ☜ **دولت**

دول / dûl ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* ١. [سریانی] سەتڵ؛ دۆڵ؛ دولچە ٢. چووک؛ چوو؛ چوچ؛ کور؛ بلێ؛ ددوولە؛ گونی کوڕی چکۆلە.

دولا / dol(l)ā/: *صفت.* دوولا: ١. دووقەد؛ دوولۆ؛ بە دوو ڕووپەڕ یان لۆی پێکەوەلکاو ‹پارچەی دولا: پارچەی دوولا› ٢. *[گفتاری]* کۆم؛ چەماو؛ چەمیو؛ دووقەد؛ دانووشتاو؛ داچەمیو؛ ئەرەکۆمیا؛ چەمتاو؛ جقی؛ داهاتوو؛ خوارەوەبوو؛ نوشتاوە؛ شەوین.

◘ **دولا پهنا**: دوولا بەر؛ دوو قەو؛ قوماشێ کە لە کارخانەدا بە بۆنەی پان بوونی لە درێژیەوە دەقی دەکەن.

◘ **دولا پهنا حساب کردن**: *[مجازی]* بێحەساو دانە بەر؛ کێچ بە گا کردن؛ زۆر گران حەسێبکردن ‹پول غذا را دولا پهنا حساب کرد: پارەی چێشتەکە بێحەساو دایە بەری›.

دولا ـ دولا راه رفتن: کۆمەـکۆم ڕۆیشتن؛ کۆمەـکۆمە ڕێگە چوون؛ کوورەـکوورە ڕۆیین؛ بە نووشتاوی چوونە ڕێ؛ ڕێ چوون بە پشتی چەماو.

دولا شدن: دانەوینەوە؛ دانەوین؛ نەوین؛ نەمیانەوە؛ نەوان؛ کۆمیانەوە؛ کۆمانەوە؛ چەمانەوە؛ چەوتانەوە؛ چەمینەوە؛ چەمان؛ داهاتنەوە؛ داهاتن؛ لار بوونەوە؛ خوار بوونەوە؛ تا بوون؛ مووچیانەوە؛ ئەرەکۆمیەی؛ کۆمیایرە؛ ئەرەنامیەی؛ نامیایرە؛ بەرەو خوار لار بوونەوە؛ نووشتانەوە؛ شکانەوە ‹دولا شد، کیف را برداشت: دانەویەوە، کیفەکەی هەلگرت›.

دولا کردن: نووشتاندنەوە: ١. چەماندنەوە؛ خوارکردنەوە؛ دانەواندن؛ دانەوانن؛ کۆمەو کردن؛ ئەرەکۆمنەی؛ ئەرەنامنەی؛ کۆمنایرە؛ نامنایرە؛ لارکردنەوە ‹کمرت را دولا کن: ناوقەدت بچەمینەوە› ٢. قەدکردن؛ دوولا کردن؛ مووچاندنەوە؛ داموچاندن؛ تەواندن؛ ئەوەنوێرنەی؛ شکاندنەوە؛ تاکردن ‹دولا کن بگذار توی جیبت: قەدی کە بیخە گیرفانت›.

دولاب / dûlāb ، ـها/: [سریانی/ فارسی]/*اسم.* دۆلاو؛ دۆلاب؛ دۆلاب: ١. جەرجەر؛ جەرجەرە؛ دول؛ دولک؛ چەرخاو؛ چەرخی ئاو هەلکێشان لە بیر ٢. ناودیواری؛ کەنتۆر؛ کومود؛ کومیدی نێو دیوار.

دولابچه / dûlābče ، ـها/: [سریانی/ فارسی]/*اسم.* دۆلاوچە؛ کومیدێکی چکۆلە کە لە نێو دیوارەوە دروستکراوە.

دولاچنگ / dolāčang/: *اسم. [موسیقی]* دووڵاچەنگ؛ یەکەی کات لە نۆتنووسیدا کە درێژاییەکەی بەرانبەر بە نیو چەنگە.

دولبــه / dolabe/: *صـفت.* دوودەمــە؛ دوودەم؛ دووتیغە؛ بە دوو کەنارەی تیژەوە ‹تیغ دولبە: تیغی دوودەمە›.

دولبی / dolabî/: *صفت. [زبان‌شناسـی]* دوولێـوی؛ لێوی؛ تایبەتمەندی دەنگێ کە بە لێـک‌تـەقیانی دوولێوەوە دەگوترێ، وەک /ب/، /پ/.

دولپـه / dolappe ، ـهـا/: *صـفت. [گیـاه‌شناسـی]* دوولەپەیی؛ جووت لەتکەیی؛ گیای خاوەن تۆمی لفەدوانە (وەک نۆک و بادام).

دولپه‌ای / dolappe'î/ ☜ **دولپه**

دولت / dowlat, do:lat ، ـهـا/: *اسم.* دەولـەت: ١. /دوَل/ کۆمەڵەی دامـەزراوە و ڕێکخراوەگـەلێ کە بەرنامەڕێژی، سیاسەت دانان و بەڕێوە بردنی کار و باری وڵاتێکیان بە دەستەوەیە ‹دولت ماد: دەولەتـی ماد› ٢. تاقمـێ چووکـە لـە کەسـانی وڵاتێ کە لە سەردەمێکدا پلە و پایەگی گرینگی بەڕێوەبەرایەتیان بە دەستە و بەرپرسی گێڕان و چاوەدێری کار و باری گشتین ‹دیشب دولت جلسه داشـت: دوێـشەو دەولـەت دانیـشتنیان بـوو› ٣. کۆمەڵەی ڕێبەرایەتی سیاسی وڵاتێک ‹دولت حزبی؛ دولت نظـامی: دەولەتـی حیـزبی؛ دەولەتـی چەکداری› ٤. سامان؛ دارایی؛ پووڵ و پارە ‹مال و دولت: ماڵ و دەوڵەت›.

▣ **دولــت ائتلافــی**: دەولــەتی هاوپــەیمان؛ دەولەتێک کە ئەندامانی، نوێنەرانی دوو یـان چەند حیزب یان گرۆی هاوپەیمانن.

دولت اقلیّت: دەولەتی کەمایەتی؛ دەولـەتێک کە بە دەستی حیـزبی کەمینـەی سیاسـی و پتــریش بــە هاوپــەیمان بــوون لەگــەڵ حیزبگەلی‌تردا دروست بووە.

دولت تـک حزبـی: دەولـەتی تاقـە حیـزبی؛ دەولــەتی یــەک‌پــارتی؛ دەولـەتێک کـە ئەندامـەکانی تـەنیا سـەر بـە حیـزبێکن.

هەروەها: **دولت چندحزبی**

دولــت در تبعیــد: دەولــەتی لــە تاراوگــە؛ دەولەتێک کە لە دەرەوەی وڵات بە دەستی تارێنراوان یان پەنابەران دامەزراوە.

دولــت مُــستعجِل: *[ادبـی]* دەولــەتی ناپایــار؛ دەولەتی گـرویف؛ دەولـەتی تەمـەن کـورت؛ دەولەتێ کە خێرا وەلا نرێ.

دولت موقت: دەولەتی کاتی؛ دەولەتێک کـە بە بۆنەی گۆڕانی بار و دۆخی سیاسـی، پـێش لە هەڵبژاردن و دەنگدان دادەنرێ.

دولت نظامی: دەولەتی چەکـداری؛ دەولـەتێ کــە لــە لایــەن ســەرپەلانی ئەرتەشــەوە دادەمەزرێ.

از دولت سر کسی: *[مجـازی]* لـە سـایەی سـەر کەسێکەوە؛ بە بۆنەی کەسێکەوە ‹از دولـت سر بابابزرگ بچه‌های ده صاحب مدرسه شدند: لە سایەی سـەر باوەگـەورەوە منـداڵانی دێ بوونـە خـاوەن قوتابخانە›.

دولتخــواهی / dowlatxāhî, do:lat- ، ـهـا/: [عربی/ فارسی] *اسم.* دەولـەتخوازی؛ دەولـەتوازی؛ لایەنگری لە دەولەت. هەروەها: **دولتخواه**

دولتــسرا / dowlatsarā, do:lat- ، ـهـا/: [عربـی/ فارسـی] *اسـم.* دیواخـان؛ تـەلار؛ سـەرناوێک بـۆ خانووی بیسەر یان کەسێکی بەڕێز ‹آمدم دولتسرا تشریف نداشتید: هاتم بـۆ دیواخـان لـەوێ نـەبوون›: **دولتمنزل**

دولتمرد / dowlatmard, do:lat- ، ـان/: [عربـی/ فارسـی] *اسـم.* پلـەداری دەولـەتی؛ لێپرسـراو؛ کەسێک کـە لـە دەولـەتێکدا پایـەی گرنـگ و سەرەکی هەیە.

دولتمنـد / dowlatmand, do:lat- ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* دەولـەمەند؛ دەولـەمەن؛ دەولــــەتمەن؛ ســــاماندار؛ مایــــەوەر؛ دارا؛ دەسمایەدار.

دولت‌منزل / dowlatmanzel, do:lat-/: [عربی] ☜ **دولتسرا**

دولتی / dowlatî, do:latî ، ـهـا/: [عربـی] *صفت.*

دەوڵەتی؛ میری؛ سەر بە دەوڵەت ‹کار دولتی: کاری دەوڵەتی›.

دولتین / dowlateyn, do:lateyn، ـها/: [عربی] اسم. دوو دەوڵەت؛ دەوڵەتان ‹روابط دولتین ایران و عراق: پێوەندی دوو دەوڵەتی ئێران و عیراق›.

دولچه / dûlče، ـها/: [سریانی/ فارسی]/اسم. دۆڵچە؛ سەتڵی چکۆلە.

دولک / dolak، ـها/: اسم. هەلووک؛ هەلویک؛ پەلیک؛ پلیک؛ چێوێکی چکۆلە کە لە کایەی هەلووکاندا بە دار هەلووک دەیهاوێن.

دوم / dovvom/: صفت. دووهەم؛ دووەم؛ بە پلە، ڕیز یان جێگای دووەوە.

دوماً / dovvoman/: (!) [فارسی/ عربی] قید. [گفتاری] لە دووهەمدا؛ دووهەم؛ دووەم؛ لە قۆناغی دووهەمدا.

دوما / dûmā/: [روسی]/اسم. دووما؛ کۆڕی قانوون دانانی ڕووسیە.

دوم‌شخص / dovvomšaxs/: [فارسی/ عربی]/اسم. [دستور] دووهەم کەس؛ ئەوی کە بیسەرە ‹«تو» ضمیر دوم شخص مفرد است: «تۆ» جێناوی دووهەم کەسی تاکە›.

دومی / dovvomî، ـها/: ضمیر. دووهەمی؛ دوویەمی؛ ئەوەی کە لە ڕیز، پلە یان جێگەی دووهەمدایە ‹دومی گفت: من نمی‌آیم: دووهەمی گوتی: من نایەم›.

⊡ **دومی نداشتن**: بێ هاوتا بوون؛ بێ‌وێنە بوون ‹هنرمندی است کە دومی ندارد: هونەرمەندێکە هاوتای نیە›.

دومین / dovvomîn/: صفت. دووهەمین؛ دووهەم؛ بە پلە و پایە، ڕیز یان جێگای دووهەمەوە ‹دومین نفر از سمت راست: دووهەمین کەس لە لای ڕاستەوە›.

دومینو / domîno/: [فرانسوی]/اسم. دۆمینە؛ دۆمنە: ١. چەشنێ کایەی سەر مێز کە بە مۆرە دەکرێ ٢. ـها/ هەر کام لە ٢٨ مۆرەی کایەی دۆمینە کە لە جنسی بەرد، ئێسک یان پلاستیکن و ڕوویەکی کراوە بە دوو بەشەوە و لە هەر بەشدا چەند خاڵی لێ نەخش کراوە.

دومینیکن / domînîkan/: [فرانسوی] ☜ **دومینیکی**

دومینیکی[1] / domînîkî، ـان/: [فرانسوی]/اسم. دومینیکی: ١. ڕێبازی ڕەبەنانی خاچپەرستی کاتولیک کە لە سەدەی ١٢ی زایینی لە لایەن قدیس سن دومینیکی سپانیاییەوە دامەزرا ٢. هەر کام لە ڕێڕەوانی ئەو ڕێبازە * **دومینیکن**

دومینیکی[2]: صفت. دومینیکی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دومینیکیەوە: **دومینیکن**

دون / dûn، ـان/: [عربی] صفت. [ادبی] زەبوون؛ خوار؛ ژێر؛ نزم؛ پەست؛ پەس؛ نەوی؛ پیسکە.

دون‌اشل / dûn'ešel/: [عربی/ فرانسوی] صفت. پلەخوار؛ پایەنزم؛ ژێردەست؛ چێردەس.

دونبش / donabš/: صفت. [ساختمان] دووبەر؛ دوەوەر؛ دوونەبش ‹سر کوچەی ما یک بقالی دونبش هست: لە سەر کۆڵانی ئێمە بەقالیەکی دووبەر هەیە›.

دونپایه / dûnpāye/: [عربی/ فارسی] صفت. پلەخوار؛ پایەنزم؛ ژێردەست؛ بە پلە و پایەی کەم و گمەوە ‹کارمند دونپایە: کارگێری پلەخوار›.

دونپرور / dûnparvar/: [عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] سپلەپەروەر.

دوندگی / davandegî، ـها/: اسم. هاتوچوو؛ هاتوچۆ؛ ڕەمەڕەمالێ؛ ڕاوڕاوان؛ ئامشۆ و تێکۆشانی زۆر بۆ ئەملا و لا بۆ ئەنجامدانی کارێک یا گەیشتن بە مەبەستێک ‹کارش شده بود دوندگی توی ادارات: کاری ببووە هاتوچوو لە مەزرینگەکاندا›.

⊡ **دوندگی کردن**: هات و چوو کردن؛ کرد و کۆشی هاوڕێ لەگەڵ هاتوچۆی زۆرکردندا.

دونده / davande، ـها؛ ـگان/: اسم. ڕاکەر؛ کەسێ کە خێرا ڕادەکا ‹دوندەی ماراتن: ڕاکەری

ماراتون›.

دون‌صفت / dûnsefat ، ـان/: [عربی] *صفت*. زەبوون؛ پەست؛ خوار؛ نەوی؛ خاوەن خۆ و خدەی ناحەز و دوور لە ڕاستی و دروستی.

دونفره[1] / donafare ، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت*. دووکەسی؛ دووکەسە؛ تایبەت یان شیاو بۆ دوو کەس.

دونفره[2]: *قید*. دووکەسی؛ دووکەسە؛ هەر دوو کەس پێکەوە ‹دونفره در آن اتاق زندگی می‌کردند: دووکەسی لەو ژوورە دەژیان›: **دونفری**

دونفری / donafarî/: [فارسی/ عربی] ☜ **دونفره**

دونقطه / donoqte ، ـها/: [فارسی/ عربی]/*اسم*. دووخاڵ؛ جووت‌خاڵ؛ نیشانەیەک بەم شێوەیە «:» کە پێش لە ڕاقەی بابەتێک یان گوتنەوەی قسەیەک دادەنرێ.

دونگی / dongî/ ☜ **دانگی**

دونم / donam/: *اسم. [گفتاری]* تەڕ؛ بە شێ زۆرتر لە نم و کەمتر لە خووساو. هەروەها: **دونم کردن**

دون‌همت / dûnhemmat ، ـان/: [عربی] *صفت*. خوێڕی؛ بێ‌بەهرە لە هەڵگ و شەوقی پێویست بۆ کاری گەورە.

دونین / devoniyan/: [فرانسوی]/*اسم*. دیڤۆنیەن؛ چوارەمین دەورە لە خولی هەوەڵی زەوین‌ناسی.

دووقته / dovaqte ، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت*. دووکاتە؛ دووساتە؛ دوونۆرە: ۱. بە دوو نۆرەکاتی کار لە هەر ڕۆژدا (زۆرتر بەر لە نیوەڕۆ و دوای نیوەڕۆ) ‹مدرسه‌ی ما دووقته است: قوتابخانەی ئێمە دووکاتەیە› ۲. بە نۆرەی کاری جیاوازەوە (بە شێوەی بەیانی و دوای نیوەڕۆ یان ڕۆژ و شەو).

دوومیدانی / dov-o-meydānî, dov-va-mey-/: [فارسی/ عربی]/*اسم*. ۱. کێبەرکێی وەرزشی بریتی لە چەن ڕشتە (وەکوو ڕاکردن و بازدان و هاویشتن و...) ۲. هەر کام لەو ڕشتە وەرزشیانە.

دوهزاری / dohezārî ، ـها/: *اسم*. دووقەرانی؛ دووقرانی: **دوزاری** *[گفتاری]*

▣ **دوهزاری کسی کج بودن** ☜ **دوهزاری کسی نیفتادن**

دوهزاری کسی نیفتادن: *[مجازی]* کەسێک تێنەگەیشتن؛ لە قسەی بێژەر حاڵی نەبوون ‹هنوز دوهزاری من نیفتاده بود که مقصودش چیست: هێشتا تێنەگەیشتبووم کە مەبەستی چیە›: **دوهزاری کسی کج بودن**. هەروەها: **دوهزاری کسی دیر افتادن**

دویدن / davîdan/: *مصدر. لازم.* // **دویدی**: ڕات‌کرد؛ **می‌دوی**: ڕادەکەی؛ **بدَو**: ڕاکە// ڕاکردن؛ هەڕاکردن؛ ڕەمەی؛ ڕەمای: ۱. هەڵاتن؛ غاردان؛ خاردان؛ بەزین؛ بەزان؛ وەزین؛ دوڤین؛ لنگ دان؛ هەڵین گدان؛ قاچان ‹تا سر کوچه دویدم: تا سەر کۆڵان ڕام‌کرد› ۲. *[مجازی]* دەرچوون؛ فڕین؛ هەڵاتن؛ بەرشیەی؛ هەشتاوکردن ‹بدو دو تا نان بخر: دەرچۆ دوو نان بکڕە› ۳. هات‌وچووکردن ‹از صبح تا حالا برای پیدا کردنش دویده‌ام: لە بەیانیەوە تا ئێستا بۆ دۆزینەوەی ڕام‌کردووە›. هەروەها: **دویدنی**

■ صفت فاعلی: **دونده**: (ڕاکەر)/ صفت مفعولی: **دویده** (ڕاکردوو)/ مصدر منفی: **نَدویدن** (ڕا نەکردن)

دویست[1] / divîst, devîst/: *اسم*. دووسەد؛ دوەسەد؛ دویست؛ ژمارەی سەرەکی دووبەرامبەری سەد، لە نێوان سەد و نەوەد و نۆ و دووسەد و یەکدا.

دویست[2]: *صفت*. دووسەد؛ دویست؛ دوەسەد: ۱. یەکێ زۆرتر لە سەد و نەوەد و نۆ دانە ۲. دووسەدەم.

دویستم / divîstom, devîstom/: *صفت*. دووسەدەم؛ دویستەم؛ بە پلە و پایە، ڕیز یان جێگای دووسەدەمەوە.

دویستمی / divîstomî, devîstomî/: *ضمیر*. دووسەدەمی؛ دویستەمی؛ ئەوەی کە لە پلە، ڕیز یان جێگای دووسەدەمدایە.

دویستمین / divîstomîn, devîstomîn/: *صفت.* دووسەدەمین؛ دویستەمین؛ دوەسەدمین؛ بە پلە، ڕیز یان جێگای دووسەدەمەوە.

دویستی / divîstî, devîstî، ـها/: *اسم. [گفتاری]* دووسەدی؛ دویستی؛ دوەسەدی؛ ئەسکەناسی ۲۰۰ تمەنی (۲۰۰۰ ڕیاڵی) ‹یک دویستی گذاشت کف دستم و رفت: دووسەدیەکی نایە لەپی دەستم و ڕۆیشت›.

دە[1] / dah/: *اسم.* دە؛ ژمارەی سەرەکی دوای نۆ و پێش لە یازدە.

دە[2]: *صفت.* دە: ۱. یەکێ زۆرتر لە نۆ دانە ‹دە کتاب؛ دە مرد: دە کتێب؛ دە پیاو› ۲. دەیەم؛ دەهەم ‹ردیف دە: ڕزنی دە›.

دە ـ[3]: *پیشواژە.* دەـ؛ بە دە دانە ئەندام یان بەشەوە ‹دە طبقە؛ دە نفرە: دە نهۆم؛ دەکەسی›.

دە[1] / deh، ـها؛ ـات/: *اسم.* دێ؛ لادێ؛ گوند؛ گون؛ ئاوایی؛ لاگە؛ دەگا؛ لادەگا؛ کەند؛ کۆمەڵێک لە چەند ماڵ و مەزرا لە لای یەکەوە کە لە ۵ تا ۵۰۰ بنەماڵەی تێدا بژین.

▣ **دە اربابی**: دێبەگی؛ دێی ماڵکی؛ گوندی ئاغەواتی؛ دێیەک بە یەک یان چەند خانەوە.

دە خردە مالکی: دێی وردەبەگی؛ گوندی وردەماڵکی؛ دێیەک کە هی چەند وردە ماڵکە.

ـــدە[2]: *پیواژە.* ـــ دە؛ـــ دەر؛ دەهەندە ‹شیردە: شیردە›.

دها / dahā/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ژیری؛ زیرەکی؛ زرنگی؛ بزێوی؛ وریایی؛ وشیاری؛ چاوماری.

دهات / dehāt, dāhāt/: [فارسی/ عربی] جمعِ ☜ دِه

دهات / dohāt/: [عربی] جمعِ ☜ داهی

دهاتی / dehātî، ـها؛ ـان/: [فارسی/ عربی] *صفت.* دێهاتی؛ لاگەیی؛ لادێیی؛ دێکانی؛ گوندی؛ دیاتی: ۱. پێوەندیدار یان سەر بە دێ ‹لباس دهاتی: جلوبەرگی دێهاتی› ۲. لە دایک بوو یان گەورە بووی دێ ‹زن دهاتی: ژنی دیهاتی›.

دهاقین / dehāqîn/: [عربی] *[نامتداول]* جمعِ ☜ **دهقان**

دهان / dahān، ـها/: *اسم.* دەم؛ دم؛ دەو؛ دەمگە؛ دەڤ: ۱. زار؛ زەهر؛ هوڵۆلیەک لە جەستەی گیانداراندا کە لەوێوە خۆراک دەچێتە ناو لەشیان ۲. زار؛ زەهر؛ هلۆلیەک لە جەستەی مۆرغەدارەندا کە لە نێوان لێو و گەرووداییە و زمان و هاروو و ددان دادەگرێتەوە ۳. زارک؛ دەرگا؛ درگا؛ دەر؛ ڕێگای چوونە ناوەوە لە هەر شتێکدا ٤. ئەندامی قسەکردن ‹یک دهان خواندن: دەمێک خوێندن› ✻ **دَهَن** *[گفتاری]*

▣ **دهان به دهان گذاشتن/ دادن**: *[مجازی]* دەم نانە دەم؛ دەمنەدەمانێ کردن ‹چرا دهان به دهانش می‌گذاری؟: بۆچە دەم نەنیتە دەمی؟›.

دهان به دهان گشتن: *[مجازی]* دەماودەم گەڕان؛ دەماودەم چوون؛ دەماودەم کەفتن؛ دەمەودەمگێڵەی؛ بە شێوەی هەواڵ بڵاوەوە بوون.

دهان را آب کشیدن: *[کنایی]* دەم شۆردنەوە؛ دەم سڕین؛ لە قسەی پیس تۆبەکردن ‹این حرفها کفر است، برو دهانت را آب بکش: ئەم قسانە کفرن، بڕۆ دەمت بشورەوە›.

دهان را شیرین کردن: دەم شیرین کردن؛ شتێکی شیرن خواردن ‹این خرما خیلی خوشمزە است، دهانتان را شیرین کنید: ئەم خورمایە زۆر خۆشە، دەمتان شیرین‌کەن›.

دهان کسی آب افتادن: *[کنایی]* ئاو زانە دەمی کەسێک؛ زۆر کەوتنە سەر هەوا ‹پولها را کە دید دهانش آب افتاد: پارەکانی کە بینی ئاو زایە دەمی›. هەروەها: **دهان کسی را آب انداختن**

دهان کسی آستر داشتن: *[مجازی]* دەمی کەسێک بەرگەی خواردنی شتی زۆر گەرم (داخ) گرتن.

دهان کسی بوی شیر دادن: *[کنایی]* دەمی

کەسێک بۆی شیر دان؛ بۆی شیر لە دەمی کەسێ هاتن؛ هێشتا لە هێلکە نەجووقان؛ هێشتا منداڵ یان کەمتەمەن بوون ‹زن بگیری؟ تو هنوز دهانت بوی شیر می‌دهد: ژن بێنی؟ تۆ هێشتا دەمت بۆی شیر دەدا›.

دهان کسی چفت و بست نداشتن: *[مجازی]* دەمی کەسێک نەوێسان/ لەق/ شڕ بوون؛ زوانی کەسێک نەوەستان؛ دەمی کەسێک بەرەڵا بوون؛ ڕازدار نەبوون.

دهان کسی را باز کردن: *[کنایی]* سەری کەسێک داکێشان؛ کەسێک هێنانە قسەوە؛ قسە لە کەسێ کێشانەوە.

دهان کسی را بستن: *[کنایی]* دەمی کەسێک دادروون؛ دەمکوت کردنی کەسێک؛ بەردەمی کەسێ گرتن؛ دەمی کەسێک بەستن؛ لە قسە کردنی کەسێک بەرگری کردن.

دهان گرم داشتن: *[مجازی]* دەمپاراو بوون؛ دەم گەرم بوون؛ زار خۆش بوون؛ دەماوەر بیەی؛ قسە خۆش بوون ‹خیلی دهان گرمی داشت و آدم از صحبتهایش سیر نمی‌شد: زۆر دەمپاراو بوو، کەس لە قسەی ماندوو نەدەبوو›.

از دهان افتادن: *[مجازی]* ۱. لە باو کەوتن/ کەفتن؛ کوژانەوە؛ چیدی سەبارەت بە بابەتێک قسە نەکران ۲. بوونە دەمی مردگ؛ لەدەم/ خواردن کەوتن؛ سارد و بێتام بوونەوەی چێشت.

از دهان کسی پریدن: *[مجازی]* لە دەمی کەسێ دەرپەڕین؛ لە دەم کەسێ باز بردن؛ لە دەم کەسێ داکەفتن؛ دەمەنە تڕەی؛ بێویست و لەپڕ قسەکردن ‹از دهانم پرید که دیروز آزاد را دیدم: لە دەمم دەرپەڕی دوێکە ئازادم دیوە›.

از دهان کسی قاپیدن: *[مجازی]* لە حەواوە گرتنەوە؛ قسەی کەسێک کردنە بەڵگە یان سەرنج پێدان.

به دهان کسی چشم دوختن: *[کنایی]* چاو لە دەمی کەسێ بوون؛ چاو برینە دەم کەسێ؛ قسەی کەسێک بە جێ‌هێنان: **به دهان کسی نگاه کردن**

به دهان کسی مزه کردن: *[کنایی]* کەسێک چەشتەخۆرە بوون؛ دڵخوازی کەسێک بوون ‹پیداست که پول مفت به دهان آرام مزه کرده است: دیارە ئارام چەشتەخۆرەی پارەی مفت بووە›.

به دهان کسی نگاه کردن ☜ **به دهان کسی چشم دوختن**

به دهانها افتادن: *[مجازی]* کەوتنە سەر زاران؛ بڵاوە بوون؛ بڵاو بوونەوە.

توی دهان کسی زدن ☜ **تو**[2]

یک دهان خواندن ☜ **یک**[2]

دهان‌بند / dahānband ، ـها/: *اسم.* ۱. دمامک؛ دەمهەڵپێچ؛ پارچەیەک کە بەر دەمی پێ دادەپۆشن ۲. دەمبێن؛ زاربێن؛ زیار؛ لەواشە؛ زاربەست؛ دەمبەست؛ دەمبەس؛ دەمبەند؛ دەمووس؛ بزمەک؛ بزمۆک؛ دەڤبێنک؛ زاربێنک؛ ئامرازێک بۆ بەستنی دەمی چوارپێ.

دهان‌بین / dahānbîn ، ـها؛ ـان/: *صفت.* *[مجازی]* زووباوڕ؛ چاولەدەم؛ دەمبین؛ بە خۆ و خدە و هۆگرەتی بڕواکردن بە قسەی دیتران، بەبێ هەڵسەنگاندنیان ‹شوهرش خیلی دهان‌بین است: شووەکەی زۆر زووباوڕە›: **دهن‌بین**

دهان‌بینی / dahānbînî/: *اسم.* *[مجازی]* زووباوڕی؛ چاولەدەمی؛ دۆخ یان چۆنیەتی چاولەدەم بوون: **دهن‌بینی**

دهان پرکن / dahānporkon/: *صفت.* *[مجازی]* پڕتەمتەراق؛ بە ڕواڵەتێکی گرنگ، بەلام بێناوەرۆک ‹برای شرکت یک اسم دهان‌پرکن پیدا کن: بۆ بەشدارگە، ناوێکی پڕتەمتەراق پەیدا کە›: **دهن‌پرکن**

دهان‌دره / dahāndarre ، ـها/: *اسم.* باوێشک؛ باوشک؛ باوشکێن؛ بارێشک؛ وەلایش؛ دەبانک؛

دەبەنک؛ ئاژاژک؛ ئاژاژگی؛ ئاژئاژە؛ ئاژاشکە؛ ویژە؛ گرکەش؛ قەدجەرە: **دهن‌درّه**

▣ **دهان‌دره کردن:** باوێشک دان؛ بارێشک دان؛ ویژەرە ئاسەی.

دهان‌دریده / dahāndarîde/: *صفت. [مجازی]* دەمشڕ؛ دەمپیس؛ دەمچەپەڵ؛ دەمدڕیا؛ دەم بەڕەڵلا؛ جنێوفرۆش؛ جوێن‌فرۆش؛ دوژێن‌فرۆش؛ دژمێن‌دەر؛ دەڤپیس؛ زمان‌شڕ؛ دەڤچێر؛ دەڤگەنی؛ سخێف‌بێژ؛ زمان‌ڕەش؛ خۆگرتوو بە گوتنی قسەی ناشیرین و جنێودان: **دهن‌دریده**

دهان‌سوز / dahānsûz/: *صفت.* داخ؛ سوور؛ زۆر گەرم؛ دەمسووتێن: **دهن‌سوز**

دهــان‌کجــی / dahānkacî ، ـهـا/: *اسم.* ۱. لاسایی؛ دەمەلاسکێ؛ دەمەلاسکە؛ لاسایی؛ لاسای؛ زارزارک؛ کاری گاڵتە پێ‌کردن و لاسایی کردنەوەی قسەی کەسێ ۲. *[مجازی]* کار و ڕەوتی سووک و چرووک کردن؛ سووکایەتی کردن ❊ **دهن‌کجی**

دهــان‌گــشاد / dahāngošād ، ـهـا/: *صفت.* دەمتاک؛ دەمگوشاد؛ دەمهەراو؛ دەمزل؛ بە زاری گەورەوە ‹شیشەی دهان‌گشاد: شووشەی دەمتاک›: **دهن‌گشاد**

دهانه / dahāne/: *اسم.* دەم؛ زارک؛ دەرگا؛ درگا؛ دەر؛ دەرقەدامک؛ کونی سەرەوەی شتێکی هلۆل ‹دهانەی غار؛ دهانەی بطری: زارکی ئەشکەوت؛ دەمی بتری›.

▣ **دهانەی آتشفشانی:** زارکی گڕکان؛ چاڵی سەر تروپکی کێوی گڕکان کە دووکەڵ و گازی لێوە دەردێ.

دهانەی رودخانه: ئاوڕێژ؛ کیە؛ شوێنی ڕژانە دەریای ڕووبار.

دهانی / dahānî/: *صفت.* دەمی؛ زاری؛ دەڤی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دەمەوە.

دهدار / dehdār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* کوێخا؛ کۆخا؛ کێخا؛ قێخا؛ قەیخا؛ دێدار؛ دێهدار؛ نوێنەری دەوڵەت لە میرەدێیەک کە لە ژێر چاوەدێری بەخشداردا کار دەکا.

دهدهی / dahdahî/ ☜ کسر اعشاری، **کسر**

دهر / dahr ، دُهور/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ۱. ڕۆژگار؛ ڕۆژگار ‹مرد باید که در کشاکش دهر/ سنگ زیرین آسیا باشد: لە بگرە و بەردەی ڕوژگارا پیاو دەبێ/ قورس و قایم هەر وەکوو بەردەئاش بێ› ۲. دنیا؛ دنێ ‹دهر بسیار چو من بی سر و سامان دیده‌ست/ چه تفاوت کند این بی سر و سامانی ما: دنیا وەک من بێ ئەنوای یەکجار دیوە/ فەرقی چیە ئەمن ڕووت یان پۆشتە بم›.

دهره / dahre ، ـها/: [سنسکریت] *اسم.* دارپاچ؛ تەرداس؛ تەورداس؛ چەشنێ داسی قورس و دەسک‌درێژ.

دهری / dahrî ، ـها؛ ـان؛ ـون/: [عربی] *اسم.* دەهری؛ لە دین دەرچوو؛ کەسێ کە جیهان بە هەربوو و هەرماو و بێ ئافرێنەر دەزانێ.

دهستان / dehestān ، ـها/: *اسم.* میرەدێ؛ گوندی قەوغا؛ کۆمەڵەی چەند دێی لێک نزیک کە ناوچەیەک بەدی دێنێ و بە دەستی کوێخایەک بەڕێوە دەچێ.

دهش / deheš, daheš/: *اسم. [ادبی]* دەهندەیی؛ کار یان ڕەوتی بەخشینی پارە و ماڵ بە دیتران ‹رسم دهش ز همت اهل جهان مجوی/ طفلند و دستشان به دهان آشناتر است: دەهندەیی بۆ دنیادۆست دەس نادا/ وەک منداڵە و دەستی بە زاری فێرە›.

دەشاهی / dahšāhî ، ـها/: *اسم. [قدیمی]* دەشایی؛ سکەیەک لە ئێران بەرانبەر بە ۵۰ دینار (نیو قران) کە تا دەکانی ۱۳۴۰ برەوی هەبووە.

دهشت / dehšat/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ترس؛ تەرسی؛ بیم؛ سەهم؛ سامی؛ هەراس؛ خۆف.

دهقان / dehqān ، ـها؛ ـان؛ دهاقین/: [معرب از فارسی] *اسم.* وەرزێڕ؛ وەرزیەر؛ وەرزیار؛ کێڵگەر؛ دێهاتی؛ گوندنشین؛ دێ‌نشین؛ بەتایبەت پیاوێ

که له دێدا له سەر زەوی کار دەکا.

دهقانی / dehqānî/: [معرب] *صفت*. وەرزێری؛ گوندی؛ دێنشینی؛ پێوەندیدار یان سەر بە گوندنشینانەوە ‹خانەی دهقانی: مالی وەرزێری›.

دهکده / dehkade، ـها/: *اسم*. گوند؛ دێ؛ لادێ؛ ئاوایی، بەتایبەت شوێن و ئاقاری دەور و بەری.

ده‌کوره / dehkûre، ـها/: *اسم*. کوێرەدێ؛ کۆرەدێ؛ دێیەکی زۆر چکۆلە، وێرانە و کەمجەماوەر ‹معلوم نبود از کدام دەکوره آمده است: کەس نەیدەزانی لە کام کوێرەدێوە هاتووە›.

دهگان / dahgān/: *اسم*. ۱. جمعِ ☜ **دهه** ۲. دەکان؛ پاش یەکان؛ دووهەم ڕیزی ژمارەگەلی سروشتی.

دهل / dohol، ـها/: *اسم*. دەهۆڵ؛ دهۆڵ؛ دهۆل؛ دەهوول؛ دەول؛ دۆڵ؛ داوەڵ؛ دێول؛ نەقرا؛ تەپلی گەورەی بەزمگێران.

▣ **دهل زیر گلیم زدن**: *[کنایی]* خۆر بە تۆپەقوڕ داپۆشان؛ دەوڵ لە ژێر عاباوە لێدان؛ بۆ شاردنەوەی ڕاستیەک بێهۆ تێکۆشان.

دهل کسی دریده شدن: *[کنایی]* تەشتی کەسێ لە سەر بان داکەفتن؛ ناوی کەسێک زڕان؛ قالی کەسیک دەرچوون؛ ڕازی کەسێک ئاشکرا بوون.

دهل کسی را زدن: *[کنایی]* ناوی کەسێ لە کەڕەناوە خوێندن؛ کێشانە خواری کەسێ؛ کەسێک لە پلەوپایەی لا بردن؛ دەر کردن.

دهل‌دریده / doholdarîde، ـها/: *صفت*. *[کنایی]* ناوزڕاو؛ ناوزڕیاگ؛ بەدناو؛ ڕسوا.

دهل‌شکم / doholšekam، ـان/: *صفت*. *[کنایی]* زکدڕاو؛ سکەڕۆ؛ زکەڕۆ؛ فرەخۆر؛ لەمدڕیا؛ نەوسن.

دهلوی / dehlavî، ـها؛ ـان/: *صفت*. دیهلەوی؛ سەر بە شاری دیهلی لە هێند.

دهلیز / dehlîz، ـها/: [معرب از فارسی] *اسم*. دالان؛ دالوو: ۱. ڕاڕەو؛ ڕێگەی سەر داپۆشراوی ناو مالان ۲. بوارگەیەک لە ئەشکەوت بە شێوەی ڕاڕەوی پێچەڵپێچ ۳. *[کالبدشناسی]* پێکهاتەیەکی پێچاوپێچ لە ئەندامانی ناوەوەی جەستەدا، وەک هی گوێ و دڵ.

دهم / dahom/: *صفت*. دەهەم؛ دەهەمین؛ دەیەم؛ دەیەمین؛ بە پلە، ڕیز یان جێگای دەوە ‹نفر دهم: کەسی دەهەم›.

دهمی / dahomî، ـها/: *ضمیر*. دەهەمی؛ دەیەمی؛ ئەوەی کە لە ڕیز یان جێگای دەهەمدایە.

دهمین / dahomîn/: *صفت*. دەهەمین؛ دەیەمین؛ دەهەم؛ دەیەم؛ بە ڕیز، پلە یان جێگای دەهەمەوە.

دهن / dahan/ ☜ **دهان**

دهن‌بین / dahanbîn/ ☜ **دهان‌بین**

دهن‌بینی / dahanbînî/ ☜ **دهان‌بینی**

دهن‌پرکن / dahanporkon/ ☜ **دهان‌پرکن**

دهن‌دریده / dahandarîde/ ☜ **دهان‌دریده**

دهن‌دره / dahandarre/ ☜ **دهان‌دره**

دهنده / dahande، ـها؛ ـگان/: *اسم*. دەهەندە: ۱. بدە؛ ئەوەی کە شتێ دەدات ۲. *[پزشکی]* کەسێک کە لەوەوە خوێن بۆ نەخۆشێک یان ئەندامێ بۆ پەیوەندکردن بە کەسێکی تر دەگیرێت ✻ بەرانبەر: **گیرنده**

دهن‌سوز / dahansûz/ ☜ **دهان‌سوز**

دهن‌کجی / dahankacî/ ☜ **دهان‌کجی**

دهن‌گشاد / dahangošād/ ☜ **دهان‌گشاد**

دهن‌گنده / dahangonde، ـها/: *صفت*. *[نامتداول]* دەمزل؛ خاوەن زاری زل و ناشیرین.

دهن‌گیره / dahangîre/: *اسم*. *[مجازی، گفتاری]* بەردڵ؛ خواردەمەنیەکی کەم کە لە نێوان فراوین تا شێو بۆ بەرگری لە برسیەتی دەخورێت.

دهن‌لق / dahanlaq/: *صفت*. *[مجازی، گفتاری]* زمان‌شڕ؛ زارشڕ؛ دەم نەوێستاو؛ دەم نەوێسیاگ؛

دەمدڕاو؛ دەمشڕ؛ دەمهەڵە؛ بەلۆک؛ زاردڕاو؛ قسەپەڕین؛ دەشۆ؛ دەڤشۆ؛ تێنەوەستاو ‹آدم دهن‌لق: مرۆی زمان‌شڕ›.

دهن‌لقی / dahanlaqî ، ـها/: اسم. [مجازی] زمان‌شڕی؛ زارشڕی؛ دەم نەوەستاوی؛ دەم نەویسیاگی؛ دەمدڕاوی؛ دەمشڕی؛ دەشۆیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕازدار نەبوون ‹مبادا دهن‌لقی بکنی و ما را لو بدهی: نەکا زمان‌شڕی بکەی و بماندەیتە دەستەوە›.

دهنه / dahane/: اسم. ۱. دەم؛ زارک؛ دەرگا؛ درگا؛ دەر؛ دەرقەدامک؛ هەڵۆلی سەرووی شتێکی ناوخالی ۲. دەزگا؛ چاوە؛ یەکەی ژماردنی دووکان ‹چهار دهنه مغازه داشت: چوار دەزگا دووکانی بوو› ۳. هەوسار؛ لەغاو؛ لەخام؛ بلاوە؛ لەتە کانزایەکی هەڵەک کە لە سەر و دەمی چوارپای سواری (بەتایبەت ئەسپ) قایم دەکەن.

دهنه / dahne/: اسم. [زمین‌شناسی] مالاکیت؛ کانیەکی سەوزی بەدیهاتوو لە کەربوناتی مس، کە لە گەوهەرسازی و ڕەنگسازیدا بە کار دەبرێ.

دهنی[1] / dahanî/: اسم. ۱. دەمی؛ میکرۆفونی تەلەفوون ۲. دەمنە؛ کونی سازگەلی بایی کە بۆ ژەندنیان دەبێ لێوی پێوە بچەسپێ.

دهنی[2]: صفت. [گفتاری] دەماوی؛ دەملێدراو ‹با قاشق من بستنی خوردی، دهنی شد: بە کەوچکی من بەستەنیت خوارد، دەماوی بوو›.

دهور / duhûr/: [عربی] جمعِ ☜ **دَهر**

دهه / dahe/: اسم. ۱. /دهگان/ دەکان؛ کۆمەڵێکی دە دانەیی ۲. /ـها/ دەیەکان؛ هەر کام لە بەشگەلی دە دانەیی کات ‹دهەی سوم سدەی بیستم: دەیەکانی سێهەمی چەرخی بیستەم›.

دهه / dehe/: صوت. [گفتاری] پەکوو؛ تەح؛ تێح؛ پێح؛ حای؛ هەیهووو؛ وشەی سەر سووڕمان ‹دهه، این دیگه از کجا پیدا شد: پەکوو، ئەمە ئیتر لە کوێوە هات›.

دەیك / dahyek/: اسم. دەیەک؛ یەک لە دە؛ دە لە سەد؛ بەشێ لە دە بەشی شتێک.

دی / dey/: اسم. بەفرانبار؛ بەفرەنبار؛ مانگی دەهەمی ساڵی هەتاوی ئێرانی کە سی ڕۆژە.

دی / dî/: اسم. [ادبی] دوێ؛ دوێنێ؛ دوێکە؛ دوێنێکە؛ دوێنەکە؛ دۆ؛ دۆهـ ؛ دی؛ هیزی.

دیابت / diyābet/: [فرانسوی] اسم. [پزشکی] دیابێت؛ نەخۆشینی قەن؛ نەخۆشینی شەکر؛ نەخۆشینێک کە لەگەڵ زۆر بوونی میز، تینووەتی و زۆر بوونی ئووره لە خوێندا هاوڕێیە.

دیاپازون / diyāpāzon ، ـها/: [فرانسوی] اسم. دیاپازون؛ ئامێرێکی چکۆلە بە دوو لقەوە (زۆتر کانزایی) کە ئەگەر لقەکان بلەرێنەوە دەنگێک بە فریکانسی دیاریکراوەوە بەدی دێ و لە کۆک کردنی سازگەلدا کەڵکی لێ وەردەگرن.

دیات / diyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **دیه**

دیاتومه / diyātome ، ـها/: [فرانسوی] اسم. قەوزە؛ کەڤزە؛ جلشین؛ گیایەکی وردیلەی تیرەی جلشینان بە ڕەنگی زەرد یان خورمایی کە لە ئاوی سوێر و شیرین، لە سەر خاک یان هەر ڕووپەڕێکی شێدار، بە تەنیایی یان بە کۆمەڵ دەژین و زۆرێک بەردی ئاهەکی و سەرچاوەی نەوتیان لێوە بەدی دێن.

دیار / dayyār/: [عربی] اسم. جووقەوار؛ کەس؛ داڵەواز؛ زیندەوار؛ مشەکەر؛ یۆ؛ کەسێکی تەنیا و نەناس ‹در آنجا هیچ دیاری به چشم نمی‌خورد: لەوێ جووقەوارێک بەدی نەدەکرا›.

دیار / diyār/: [عربی] اسم. سەرزەوی؛ وڵات؛ سەرزەوین؛ سەرزەمین.

◘ **دیار عدم**: دوا هەوار؛ ئەو لا؛ مەرگ ‹او را روانەی دیار عدم کرد: بەرەو دواهەوار بەرێی کرد›.

دیافراگم / diyāf(e)rāgm ، ـها/: [فرانسوی] اسم. دیافراگم: ۱. گلێجە؛ ناوپەنچک؛ هەر پەردە یان

پێکهاته‌یه‌کی جیاکه‌ڕه‌وه‌، به‌تایبه‌ت ئه‌و په‌رده ئه‌ستووره که هه‌لۆلی زگ له سینگ جیا ده‌کاته‌وه ۲. په‌ڕه‌یه‌ک له دووربینی وێنه‌گری، تیلیسکوپ یان باقی ئامێرگه‌لێکی تیشکیدا که ڕاده‌ی تیشک چوونه ژووری ده‌زگایه‌ک که‌م و زۆر ده‌کاته‌وه.

دی‌اکسید / dî'oksîd/: فرانسوی] ☜ **دیۆکسید**

دیاگرام / diyāg(e)rām ، ـها/: فرانسوی]/اسم. نه‌خشه؛ دیاگرام؛ گه‌لاڵه‌یه‌کی هێڵی که ڕیز و پێوه‌ندیگه‌ل پیشان ده‌دا.

دیاگنوستیک / diyāgnostîk/: [؟]/اسم. /پزشکی/ ڕه‌وتی ناسینی نه‌خۆشین.

دی‌الکتریک / dî'elekt(i)rîk ، ـها/: [فرانسوی] /اسم. به‌رق‌ڕاگر؛ به تایبه‌تمه‌ندی یان هێزی به‌ربه‌ست کردن و به‌رگرتنی کاره‌باوه.

دیالکتیک / diyālektîk/: فرانسوی]/اسم. ۱. /منطق/ بناشت؛ گلته؛ شێوه‌ی وت‌ووێژ و ده‌مه‌قاڵه‌ی مه‌نتیقی بۆ گه‌یشتنه ڕاسته‌قانی ۲. /فلسفه/ بیرۆکه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی گیئۆرک هیگل (۱۷۷۰-۱۸۳۱ی ز.) که به‌و پێیه، بزاوی بیر له ڕێگه‌ی وتنه‌وه‌ی تز (هێم) و به ده‌ست هێنانی ئانتی‌تز (به‌رهێم/ دژهێم) ڕێ ده‌باته سه‌نتز (هه‌م/هێم) و ئه‌نجامی مه‌نتیقی ۳. /فلسفه/ بیرۆکه‌ی فه‌لسه‌فی کارل مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳) که به‌و پێیه، ڕاستیه‌کانی جیهان له سه‌ر چوار بنه‌مای سه‌ره‌کی: گۆران، هه‌ڤگری دژگه‌ل، ململانێی دژگه‌ل و بازدان داده‌مه‌زرێ ٤. لێکدانه‌وه‌ی ئه‌م ڕه‌وته ٥. به کار بردنی ئه‌م بیرۆکه به‌تایبه‌ت له لێکۆلینه‌وه‌ی بابه‌تگه‌لی کۆمه‌لایه‌تیدا.

دیالمه / diyālame/: جمعِ ☜ **دیلمی**

دیالوگ / diyālog ، ـها/: فرانسوی]/اسم. وت‌ووێژ؛ گفت‌وگۆ؛ ده‌مه‌ته‌قه؛ ده‌مه‌ته‌قێ.

دیالیز / diyālîz/: فرانسوی از انگلیسی]/اسم. دیالیز: ۱. شێوه‌ی جیا کردنه‌وه‌ی کلۆئیدگه‌لی ناو گیراوه‌یه‌ک له ماکی‌تر ۲. /پزشکی/ ڕه‌وتی پالاوتن و خاوێن‌کردنه‌وه‌ی تراوی گورچیله به ده‌سگای تایبه‌ت.

دی.ان.ا. / dî.en.e/: [انگلیسی]/اسم. /مخفف/ ماکی کیمیاوی خانۆکه‌ی گیانه‌وه‌ران و گیایان که داگری ئاگاداریگه‌لی ژنیتیکی و خێزانیه.

دیانت / diyānat/: [عربی]/اسم. ۱. دین ‹حکومت بر مبنای دیانت: حکومه‌ت له‌سه‌ر بناغه‌ی دین› ۲. دینداری ‹این کارها خلاف دیانت است: ئه‌م کارانه دژی دیندارین›.

دیبا / dîbā/: اسم. /ادبی/ دیبا؛ دێوا؛ دیوا؛ پارچه‌ی ئاوریشمی گوڵدار.

دیباچه / dîbāče ، ـها/: اسم. سه‌ره‌تا؛ ده‌سپێک؛ دیباچه؛ دیواچه؛ به‌رداشت؛ پێشه‌کی کتێب، به‌تایبه‌ت نووسراوه یان وتارێکی کورت له هه‌وه‌ڵی په‌رتووکه‌وه ‹دیباچه‌ی گلستان سعدی: سه‌ره‌تای گوڵستانی سه‌عدی›.

دیپلم / dîplom ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. دیپلوم: ۱. بڕوانامه‌ی ته‌واوکردنی خوێندنی دواناوه‌ندی (پاش‌ناوه‌ندی) ۲. بڕوانامه‌ی دوایی هێنانی خوێندنی دوکتوری ۳. په‌ڕه‌یه‌ک که تێدا سه‌رپشکی یان شانازیه‌ک به که‌سێک ده‌درێت: **دیپلم افتخار**

▣ **دیپلم افتخار** ☜ **دیپلم ـ۳**

دیپلمات / dîplomāt ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ڕامیار؛ دیپلومات؛ که‌سێ که پیشه‌ی له بواری سیاسه‌ت و پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ ولاتانی‌تردایه.

دیپلماتیک / dîplomātîk/: [فرانسوی] صفت. ڕامیاری؛ دیپلوماتیک: ۱. سیاسی ‹روابط دیپلماتیک: پێوه‌ندی ڕامیاری› ۲. پێوه‌ندیدار به دیپلوماته‌وه ‹مصونیت دیپلماتیک: پارێزراوی ڕامیاری›.

دیپلماسی / dîplomāsî ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ڕامیاری؛ سیاسه‌ت؛ دیپلوماسی ‹دیپلماسی فعال: دیپلماسی گفتگو: سیاسه‌تی کارا؛ ڕامیاری وت‌ووێژ›.

دیپلمه / dîplome ، ـها/: [فرانسوی] صفت.

دیپلومـــە: ١. خـــاوەن بڕوانامـــەی خوێنـــدنی دواناوەنـــدی ‹دیپلمـەی هنـر: دیپلومـــەی هونـــەر› ٢. خـــاوەن بڕوانامـــەی خوێنـــدنی دوکتـــوری ‹دیپلمەی جراحی: دیپلومەی برینکاری›.

دیت / diyet، ـها/: [؟]/اسم. دییەت؛ ئەنجومـەنی شۆڕا یان قانوون دانان لە ئاڵمان، ئیسکاندیناوی و تاقمـــێ لـــە وڵاتـــانیتـــر (وەک لەهیـــستان، مەجارستان و ژاپون).

دیجور / deycûr, dîcûr، ـها/: [عربی]/اسم./ادبی/ شەوەزەنگ؛ شەوەزەنگە؛ تاریکەشەو؛ دەیجـــوور؛ شەفتاری؛ شەوی تاریک و ئەنگوستەچاو ‹از پس این شب دیجـور سحر در راه است: ئـەم شـەوەزەنگە بەیانی لە دوایە›.

دیجیتال / dîcîtāl/: [انگلیسی] ☜ **دیجیتالی**

دیجیتـــالی / dîcîtālî/: [انگلیـــسی] صـــفت. دیجیتاڵی: ١. خاوەن دەزگایـێ بـۆ وەرگـرتن و ناردنی هـەرچی پێـدراوە بـە شـێوەی ژمـارەی سیفر و یـەک بـە نیـشانەی بـوون یـا نـەبوونی سیگناڵی ئەلکترۆنیکی ‹دوربین دیجیتال: دووربینی دیجیتاڵ› ٢. بە شاشە یان دەزگـای پیـشاندان بـە شـێوەی ژمـارە ‹سـاعت دیجیتـالی: سـەعاتی دیجیتاڵی› * **دیجیتال؛ دیژیتالی**

دیـــد / dîd/: اســـم. ١. ڕوانگـــە؛ بینـــشت؛ بەرچاوڕوونی؛ توانایی ورد بوونەوە لە ڕووداوان بۆ ئەنجامـدان یـان ئـەنجام نـەدانیان ‹در زمینـەی صنعت دیـد وسیعی داشـت: لـە بـواری پیـشەسازیدا ڕوانگەیـەکی بـازی هـەبوو› ٢. بینـایی؛ وینـایی؛ هەتەر؛ سۆما؛ هانا؛ نـووت؛ بڕشـت ‹دیـد چـشمش خیلی کم شده بود: بینایی چـاوی زۆر کـەم ببـووەوە› ٣. دیمانە؛ دیەنی ‹دید و بازدیـد: دیـەنی و دیـدار› ٤. بەرجەوەنـــد؛ بەرجـــەوەن؛ بەرژەوەنـــد؛ بەرچاوگە؛ بەرچاو ‹دید سمت جنوب خیلـی زیباسـت: بەرجەوەندی لای باشوور زۆر جوانە›.

▣ **دیـد داشـتن**: ١. بـــە بەرژەوەنـــد بـــوون؛ بەرجەوەندار بوون ٢. لە بـەر چـاو بـوون؛ لـە هانای چاودا بوون؛ هەڤ دیتن.

دید زدن: دیتن؛ دین؛ بـە چـاوکردن؛ تماشـا کـردن؛ ڕوانـین؛ نـواڕین؛ مـەیزین؛ بـەرا دان؛ سەرتاتکی کردن؛ چەم وسەی؛ چاو لێکردن.

دیـــدار / dîdār، ـهـا/: اسـم. ١. دیـدار؛ دیـار؛ دیمانە؛ کار یان ڕەوتی چاوپێکەوتن؛ سەرقوتان؛ دیتنی کەسێک بۆ وتووێژ یان پێوەندی ‹دیـدار با نمایندگان: دیدار لەگەڵ نوێنەران› ٢. سەرکێشی؛ کـار یـان ڕەوتی سـەر دان؛ ڕۆیـشتن بـۆ لای کەسێ یان جێگایەک بۆ ئاگادار بـوون لـە بـار و دۆخی ‹دیدار کردن از آسیب‌دیدگان سیل: سەرکێـشی کردن لە گەزنگازانی لافاو› ٣. /ورزش/ کێبـەرکێ. هەروەها: **دیدار کردن؛ بە دیدار کسی/ جایی رفتن**

▣ **دیدار به قیامت**: دیار بە/ دیارەو قیامەت؛ ئیتر لە ژیاندا یەکتری نابینین.

▣ **دیداری تازه کردن**: چاو پێکەوتنەوە؛ چـەم پنەکەوتەی؛ دووبارە دیتنەوە، بەتایبەت دوای ماوەیەک.

دیداری / dîdārî/: صفت. دیـداری؛ دیمانـەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دیتنەوە ‹آموزش دیـداری: فێرکاری دیداری›.

دیدبان / dîdebān/ ☜ **دیدەبان**

دیـدرس / dîdres/: اسم. چاوپێـک؛ چـاودی؛ چاوبڕ؛ هەتەر؛ لە مەودایەکدا کە چاو هانای بکا.

دیدســنج / dîdsanc، ـهـا/: اسـم. ئـامێری ئەندازەگرتنی مەیدانی بینایی و هانای چاو.

دیدسنجی / dîdsancî، ـها/: اسم. ئەندازەگرتنی مەیدانی بینایی و هانای چاو.

دیدگانی / dîdegānî/: اسم. ئوپتیـک؛ لقـێ لـە زانستی فیزیک کە لە تایبەتمەندیگەلی تیـشک، بەرهەم هێنان و بڵاو بوونـەوەی لـە کۆئەنـدامی بیناییدا دەکۆڵێتەوە.

دیـدگاه / dîdgāh، ـهـا/: اسم. ڕوانگـە؛ بـیر و بۆچـوون؛ بۆچـوون؛ شـێوەی داوەری ‹خواسـتم دیدگاه شما را دربارەی انتخابات اخیر بـدانم: ویـستم

ڕوانگەی ئێوە سەبارەت بەم هەڵبژاردنە دواییە بزانم›.

دیدن / dîdan/: مصدر. متعدی. لازم. // **دیدی:** دیت؛ **می‌بینی:** دەبینی؛ **ببین:** ببینە// دین؛ بینین؛ دیتن؛ وینەی؛ وینتەی؛ وینای: ▫ متعدی. ۱. وەرگیرانی دیمەنێک لە چاودا، ناردنی وێنەکەی بۆ مێشک و لێکدانەوەی ‹کسی را دیدن: کەسێک دیتن› ۲. ڕوانین؛ نۆڕین؛ ڕامینان؛ فتراندن؛ هەونیایش؛ هاسایش؛ وەنیایش؛ دیەی؛ دیای؛ تماشاکردن ‹دیدن فیلم: دیتنی فیلم› ۳. سەرکێشی کردن ‹به دیدن عمویم رفته بودم: چووبووم بۆ بینینی مامم› ٤. هەڵسەنگاندن، داوەری یان پێش‌بینی کردن ‹آینده‌ی او را درخشان می‌بینم: داهاتوویەکی ڕوونی بۆ دەبینم› ۵. ویزیت‌کردن ‹امروز دکتر مریض نمی‌بیند: ئەورۆ دوکتور نەخۆش نابینێت› ٦. بۆ هاودەسی و ساخت و پاخت چوون بۆ لای کەسێک ‹کدخدا را دیدن و ده را چاپیدن: کوێخا دیتن و دێ تالان‌کردن› ۷. بۆ کارێک بڕیاردان ‹برو اُستادکاری را ببین بیاید این را تعمیر کند: بچۆ وەستاکارێک ببینە بێت ئەمە دروست بکاتەوە› ▫لازم. ۸. دیەی؛ دیای؛ هەبوونی سۆمای چاو ‹چشمش خوب می‌دید: چاوی باشی دەبینی› ۹. کاری هاوکرد بە واتای هەڵکردن و کێشان ‹رنج دیدن: ڕەنج دیتن›.

■ صفت فاعلی: **بیننده** (بینەر)/ صفت مفعولی: **دیده** (بینراو)/ مصدر منفی: **نَدیدن** (نەبینین/ نەدیتن)

▣ **دیدن کردن:** دیدار کردن ☜ **دیدار**

به دیدن کسی رفتن: بە دیدار او رفتن ☜ **دیدار**

دیدنی / dîdanî/: صفت. دیتنی؛ دیەنی؛ دڵڕفێن؛ تماشایی؛ تواشایی؛ شیاوی دیتن.

دیدوبازدید / dîd-o-bāzdîd/: اسم. دیەنی و دیدار؛ دیمانە؛ هاتوچوو؛ ئامشەوڕەفت؛ ئامەولوای.

دیدور / dîdevar/ ☜ **دیده‌ور**

دیده[1] / dîde ، ـها/: اسم. ۱. ـگان/ [ادبی] دیدە؛ دیە؛ تیە؛ چاو؛ چەم؛ چەعف ‹نور دیده: نووری دیده› ۲. بینراوە؛ دیتراوە؛ ئەوەی کە بینراوە (زۆرتر بە شێوەی کۆ).

▣ **دیده از جهان فرو بستن:** [کنایی] کۆچی دوایی کردن؛ چاو لێکنان؛ مالاوایی یەکجاری کردن؛ مردن ‹استاد حمدی در سال ۱۳۶۶ دیده از جهان فرو بست: مامۆستا حەمدی لە ساڵی ۱۳٦٦دا کوچی دوایی کرد›.

ـ دیده[2]: پیوازه. ـ دیتوو: ۱. ـ دیدە؛ ـ دیە؛ ـ بینیو؛ تاقی کردوو یا چاوپێکەوتوو ‹جهاندیده: جیهان‌دیتوو› ۲. وەبەر شتێ کەوتوو ‹بلادیده: بەلادیتوو›.

دیده‌بان / dîdebān ، ـها/: اسم. دیدەوان؛ چاویار؛ تیەڤان؛ نێرینەڤان؛ نێرەڤان؛ گۆیار؛ پاسەوانێ کە لە ڕوانگەوە دەڕوانێتە دەور و بەردا تا ئەگەر کەسێ یان شتێ نزیک بووەوە، هەواڵ بدا: **دیدبان**. هەروەها: **دیده‌بانی؛ دیدبانی**

دیده‌بوسی / dîdebûsî ، ـها/: اسم. ماچوموچ؛ ڕامووسی؛ کاری ڕامووسینی (بەتایبەت سەر چاوی) کەسێ بە نیشانەی گەش بوونەوە لە بینینی ‹با هم دیده‌بوسی کردند: پێکەوە ماچوموچیان کرد›.

دیده‌ور / dîdevar ، ـها؛ ـان/: اسم. [نظامی] دیدەوەر؛ پێشەنگ؛ پێشاهەنگ؛ سەرباشقە؛ ئەوی بۆ ئاگاداری لە هەبوونی دژمن و هەواڵدانی، بە مەودایەکی دیاریکراو لە پێش هێزی خۆییەوە ڕێ دەپێوێ.

دیر / deyr ، ـها/: [معرب از سریانی]اسم. دەیر؛ پەرستنگایەک کە ڕەبەنانی خاچپەرستی تێدا پێکەوە دەژین و پەرستش دەکەن.

دیر[1] / dîr/: اسم. دێر؛ دێرس؛ درەنگ؛ کاتێکی درێژخایەن ‹چقدر دیر!: چەند دێر›.

دیر[2]: صفت. دێر؛ دێرس؛ درەنگ؛ هەڵکەوتوو لە

ساتی دوای کاتی شیاو و ڕەچاوکراودا ‹فردا دیر است، امروز باید کاری کرد: بەیانی دیرە، ئەمڕۆ دەبێ کارێ بکرێ›.

◘ **دیر بودن:** دێر بوون؛ دێر بیەی؛ شیاو نەبوونی کات بە بۆنەی بە سەر چوونیەوە ‹فردا خیلی دیر است: سبەینێ زۆر دێرە›.

دیر شدن: دێر بوون؛ درەنگ بوون؛ دێر پنەشیەی؛ بە سەر چوونی کاتی شیاو یان دیاریکراو ‹دیر شد، ممکن است به هواپیما نرسیم: دێرە ڕەنگە نەگەینە فڕۆکەدا›.

دیر[3]: *قید.* دێر؛ درەنگ؛ دوای کاتی شیاو و ڕەچاوکراو ‹دیر آمده‌ای و می‌خواهی زود بروی؟!: دێر هاتووی و دەتەوێ زوو بڕۆی؟!›.

◘ **دیر رسیدن:** دێرگەیشتن؛ درەنگ‌گەیین؛ دێر یاوەی؛ دێر پەنەیاوای ‹دیر رسیدی همه را خوردیم: دێرگەیشتی هەموومان خوارد›.

دیر کردن: درنگ/ دێرکردن؛ دێرکەردەی؛ نەهاتن یان نەگەیشتن لە سەر کاتی ڕەچاوکراودا ‹آزاد امروز دیر کرد: ئازاد ئەمڕۆ درنگی کرد›.

دیر ماندن: کەوتنە دێر؛ کەوتەی وەدێر؛ کەوتنە درەنگەوە؛ ماوەیەکی زۆر مانەوە.

دیر-[4]: *پیشوازه.* دێر- : ۱. دوای کاتی هەمیشەیی ‹دیررس: دێرڕەس› ۲. لە ماوەیەکی درێژ هاوڕێ لەگەڵ دژواریدا ‹دیرباور: دێربڕوا›.

دیرآشنا / dîrāšnā/: *صفت.* ساردوسڕ؛ نەکوڵ؛ دێرجۆش؛ بەبێ توانایی یان هۆگرەتی بۆ بوونە دۆست لەگەڵ دیتراندا. هەروەها: **دیرآشنایی**

دیرباور / dîrbāvar، ـها؛ ـان/: *صفت.* دێربڕوا؛ دێرباوڕ؛ لاسار؛ بە خۆ و خدەی دێر بڕوا کردنەوە.

دیربەدیر / dîrbedîr/: *قید.* دێراودێر؛ دێر- دێر؛ بە ماوەگەلی زۆرەوە ‹دیربەدیر می‌آمد؛ دیربەدیر او را می‌بینم: دێراودێر دەهات؛ دێر- دێر دەیبینم›.

دیرپا / dîrpā/: *صفت.* درێژخایەن؛ درێژخایێن؛ زۆر پێ چوو؛ بە پایەداری یان خایانی زۆرەوە ‹سرمای دیرپا؛ زمستان دیرپا: سەرمای درێژخایەن؛ زستانی درێژخایین›.

دیرپایی / dîrpāyî/: *اسم.* درێژخایەنی؛ دۆخ یان چۆنیەتی پایەدار بوون.

دیرجوش / dîrcûš/: *صفت.* ۱. *[مجازی]* سارد و سڕ؛ سەرد و سڕ؛ بەبێ هۆگرەتی یان توانای دامەزراندنی پێوەندی لە ماوەیەکی کەم یان پێوەندیەکی نزیک لەگەڵ دیتراندا ‹آدم دیرجوش: مرۆی سارد و سڕ› ۲. دێرکوڵ؛ بەبێ خێرایی شیاو لە کوڵاندا ‹مایع دیرجوش: تراوی دێرکوڵ› ۳. دێرکوڵین؛ دێرکوڵ؛ بەبێ خێرایی لە هێنانە کوڵدا ‹سماور دیرجوش: سەماوەری دێرکوڵ›.

دیردم / dîrdam/: *صفت.* دێردەم؛ پێویست بە کاتی زۆر بۆ دەم‌کێشان ‹این چای خیلی دیردم است: ئەم چایە زۆر دێردەمە›.

دیررس / dîr.ras/: *صفت. [زیست‌شناسی]* دێرڕەس؛ دێریاو؛ ئاڤزەمکی؛ بێ‌خێرایی پێویست لە گەیشتن یان پێگەیشتندا ‹سیب دیررس: سێوی دێرڕەس›.

دیرک / dîrak، ـها/: *اسم.* دیرەک؛ دیرەگ: ۱. بالار؛ کاریتە؛ کۆترە؛ چلاک؛ بەست؛ گرش؛ ڕاژ؛ داری دارڕا ۲. تیری چێوی.

دیرکرد / dîrkard, dîrkerd/: *اسم.* دێرهات؛ دواکەوت؛ دێرکرد؛ کار یان ڕەوتی جێبەجێ نەبوون لە کاتی شیاو و دیاریکراودا ‹بهره‌ی دیرکرد: سووی دێرهات›.

دیرگاه / dîrgāh/: *اسم. [ادبی]* دێر؛ درەنگ؛ درەنگان؛ دێروەخت.

دیرگداز / dîrgodāz/: *صفت.* دێرتاو؛ بە تایبەمەندی تاوینەوە بە سەخڵەت و لە دەمای زۆر باندا.

دیرگوار / dîrgovār/: *صفت.* قورس؛ دێرهەزم. بەرانبەر: **آسانگوار**

دیروز[1] / dîrûz/: *اسم.* دوێکە؛ دوێنێ؛ دوێنەکە؛

دوێنێکه؛ دوینه؛ دوەنا؛ دینیا؛ دێنێ؛ هیزی؛ هیزیکەی؛ هێزیکه؛ دوێ؛ دونێ؛ دووش؛ دۆهـ ؛ دۆ: ۱. ڕۆژی پێش لە ئەمڕۆ ‹دیروز چهارشنبه بود: دوێکە چوارشەممە بوو› ۲. *[مجازی]* کاتی پێشووی نزیک بە ئێستا ‹این کارها و حرفها مال دیروز بود، نه امروز که دنیا عوض شده است: ئەم کار و قسانە هی دوێکە بوو، نە ئەوڕۆ کە هەموو شتێک گۆڕاوە›.

دیروز[۲]: *قید.* دوێکە؛ دوێنێ؛ دوێنەکە؛ دوێنێکە؛ دینیا؛ دوەنا؛ دوینه؛ دێنێ؛ هیزی؛ هیزیکەی؛ هێزیکه؛ دوێ؛ دونێ؛ دووش؛ دۆهـ ؛ دۆ: ۱. لە ڕۆژی پێشوودا ‹دیروز به من خبر دادند: دوێنێ خەبەریان پێدام› ۲. لە ماوەی پێشووی نزیکدا ‹دیروز دستم را می‌بوسید، امروز سرم را می‌شکند!: دوێکە دەستی ماچ دەکردم، ئەمڕۆ سەرم دەشکێنێ!›.

دیروزی / dîrûzî/: *صفت.* دوێنێ؛ دوێکە؛ دوێ؛ دونێ: ۱. پێوەندیدار بە دوێکەوە ‹ناهار دیروزی خوشمزه بود: فراوێنی دوێنێ خۆش بوو› ۲. *[مجازی]* جاران؛ پێشووتر؛ پێوەندیدار بە ڕۆژگاری بەرینەوە ‹او دیگر آن آدم دیروزی نیست: ئەو ئیتر مرۆکەی جاران نیە›.

دیروقت / dîrvaqt/: [فارسی/ عربی] *اسم.* درەنگان؛ دێر؛ درەنگ؛ دێروەخت؛ هەرەی؛ ماوەی دوای کاتی دیاریکراو ‹شب تا دیروقت کار می‌کرد: شەو تا درەنگانێ کاری دەکرد›.

دیرهضم / dîrhazm/: [فارسی/ عربی] *صفت.* قورس؛ دێرهەرس؛ دێرهەزم؛ دۆخی خواردنێک کە بۆ توانەوە لە گەدەدا نیازی بە کاتێکی زۆرە ‹کوفته خیلی دیرهضم است: کفتە زۆر قورسە›.

دیری / dîrî/: *اسم.* دێر؛ دێری؛ درەنگی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دێر بوون ‹گر مرد رهی غم مخور از دوری و دیری: ئەگەر ڕێبواری بەڕاستیت خەمی دووری و دێری مەخۆ›.

دیری / dî:rî/: *قید.[ادبی]* دەمێک؛ سەردەمێک؛ ماوەیەک؛ کاتێک؛ ماوەیەکی زۆر ‹دیری‌ست که از یار پیامی نرسیده است: دەمێکە یار هەواڵێکی نەداوە›.

دیریاب / dîryāb/: *صفت.[ادبی]* ۱. دەگمەن؛ دێردۆز؛ تایبەتمەندی ئەوەی دێر پەیدا دەبێ یان بەرهەم دێ ۲. *[نامتداول]* گێل؛ حۆل؛ گێژ؛ کەم‌ئاوەز؛ لاژ؛ لاژگ.

دیرین / dîrîn/: *صفت.[ادبی]* دێرین؛ لەمێژین؛ لەمێژینە؛ کەونارا؛ پێوەندیدار یان سەر بە کاتی پێشوو ‹دوست دیرین: دۆستی دێرین›.

دیرینزا / dîrînzā/: *اسم.* پالێئۆزین؛ دوو خولی ئوسین و لیگوسین لە خولی سێهەم لە زەوین‌ناسیدا.

دیرین‌زیوی / dîrînzîvî/: *اسم.* دێرین‌ژیواری؛ کۆن‌ژیواری؛ سێهەمین قۆناغی مێژووی زەوین یان خولی هەوەڵ کە ماسیان، دووژینان، خزۆکان و مێرووانی تێدا بەدیهاتن: **پالئوزوئیک**

دیرین‌شناس / dîrînšenās ، ـان/: *اسم.* کەوناراناس؛ لەمێژینەناس؛ دێرسی ناس؛ کەسێ کە زانست و خوێندنی لە بواری لەمێژینە ناسیدایە.

دیرین‌شناسی / dîrînšenāsî/: *اسم.* لەمێژینەناسی؛ کەوناراناسی؛ دێرین‌ناسی؛ دلرسی ناسی؛ لێکۆڵینەوەی زانستی بەردینەگەل لە بواری ناسینی ژیانی گیا و گیانەوەران لە پێشوودا.

دیرینگی / dîrînegî/: *اسم.* لەمێژینەیی؛ کەونارایی؛ دێرینی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دێرینە بوون.

دیرین‌نگاری / dîrîn.negārî/: *اسم.* ۱. لێکۆڵینەوە و ڕاژەی زانستی بەڵگەگەلی کۆن ۲. بەڵگەگەلی کۆنی ڕاژەکراو ✽ **پالئوگرافی**

دیرینه / dîrîne/: *صفت.* لەمێژینە؛ دێرینە؛ دێرین؛ پێشوونە؛ قۆجە؛ زووگین؛ پێوەندیدار بە کاتی درێژەدارەوە ‹یار دیرینه: یاری دێرین›.

دیرینه‌سنگی / dîrînesangî/ ☜ **پارینه‌سنگی**

دیز / diyez/: [فرانسوی]اسم. [موسیقی] دیێز؛ نیشانەیەک بۆ نیو پەردە بردنە سەر و زیلتر کردنی دەنگی نوتێک.

دیزل / dîzel ، ـها/: [آلمانی]اسم. دیزڵ: ۱. موتوری دیزلی ۲. ماشینێک کە موتوری دیزڵیە، بەتایبەت کامیون.

دیزلی / dîzelî/: [آلمانی] صفت. دیزلی؛ بە موتوری دیزڵیەوە.

دیزی / dîzî ، ـها/: اسم. دیزی؛ دیزە: ۱. دیێز؛ دیزە؛ دیزک؛ دیگە؛ کیتە؛ کیتەڵە؛ خۆنە؛ خوانکە؛ هۆمەلێرە؛ دەفری قووڵی سواڵەت بۆ گۆشتاو لێنان ۲. [مجازی] گۆشتاوێ کە لە نێو ئەو دەفرە لێنراوە ‹رفتیم قهوەخانه دیزی خوردیم: چووین بۆ قاوەخانە دیزیمان خوارد›.

دیژیتال / dîjîtāl/: [فرانسوی]اسم. گل انگشتانه ☜ **انگشتانه ـ۳**

دیژیتالی / dîjîtālî/: [فرانسوی] ☜ **دیجیتالی**

دیس[1] / dîs ، ـها/: [از فرانسوی]اسم. دیس؛ قاپ؛ لەنگەری؛ تیفسی؛ دەفری گراران؛ دەفری پان و پەل زیاتر بۆ چێشتی وشک و شیرینی لە سەر دانان ‹یک دیس پلو را به تنهایی خورد: دیسێک پلاوی بە تەنیا خوارد›.

ـ دیس[2]: پیواژه. ـ ئاسا؛ ـ گوێن؛ گۆڕەبا؛ وەک ‹تاقدیس؛ تندیس: تاقاسا؛ تەناسا›.

دیسانتری / dîsāntrî/: [فرانسوی]اسم. [پزشکی] سکەشۆڕەی خوێنی؛ زکچوونا خوێنی.

دیسپروزیم / dîsp(e)roz(i)yom/: [انگلیسی/ فرانسوی]اسم. دیسپرۆزیوم؛ توخمی کیمیایی کانزایی دەگمەن، لە دەستەی لانتانیدەکان، بە ژمارەی ئەتومی ٦٦ و کێشی ئەتومی ١٦٢,٥٠ کە لە سازدانی تیشکی لەیزردا بە کار دەڕوا.

دیسک / dîsk ، ـها/: [فرانسوی]اسم. دیسک: ۱. [مکانیک] هەر چەشنە ڕووپەڕێکی ساف و جەغزئاسا و بازنەیی لە ئامێر و ماشیندا ۲. [کالبدشناسی] کرۆژنەیەکی خڕتۆڵ کە دە نێوان گازەرادایە و لێکترازانی هۆی ئێش و ئازارە ۳. [ورزش] ڕووپەڕێکی جەغزی، زۆرتر لە چێو یان پلاستیک بە کێشی ۲ کیلۆگرەم کە لە وەرزشگەی هاویشتنیدا بە کار دەبرێت ٤. ☜ **فلاپی‌دیسک**

▣ **دیسک فشرده** ☜ **سی‌دی**

دیسکت / dîsket/: [فرانسوی] ☜ **فلاپی‌دیسک**

دیسک‌ران / dîskrān/: [فرانسوی/ فارسی] ☜ **دیسک‌گردان**

دیسک‌گردان / dîskgardān ، ـها/: [فرانسوی/ فارسی]اسم. دیسک‌گەڕێن؛ دیسک‌سووڕێن؛ بەشێک لە کۆمپیۆتەر کە دیسکی تێدەخەن: **دیسک‌ران؛ درایو**

دیسکو / dîsko/: [فرانسوی] ☜ **دیسکوتک**

دیسکوتک / dîskotek ، ـها/: [فرانسوی]اسم. دیسکۆ؛ دیسکۆتیک؛ جێگایەک بۆ هەڵپەڕکێ هاوڕێ لەگەڵ هەوای باوی ڕۆژدا: **دیسکو**

دیسیپلین / disiplîn/: [فرانسوی]اسم. ۱. ڕێکوپێکی؛ تەکووزی؛ مرێسی ۲. دیسیپلین؛ ڕشتەیەکی دیاریکراوی زانستگایی.

دیشب[1] / dîšab/: اسم. دوێشەو؛ دوێنێ‌شەو؛ دیشەو؛ دوەشەو؛ دوەشەوە؛ دوشینا؛ شەوی دی؛ شڤێ دی؛ شەڤا بۆری؛ ئیزی شەو؛ هیزی شەوێ ‹دیشب حالش بد شد: دوێشەو حاڵی تێکچوو›.

دیشب[2]: قید. دوێشەو؛ شەوی دی؛ هیزی شەوێ؛ لە شەوی پێشوودا ‹دیشب خیلی سردم شد: دوێشەو زۆرم سەرما بوو›.

دیشبی / dîšabî/: صفت. دوێشەو؛ دوێنێ‌شەو؛ هیزی شەوێ؛ پێوەندیدار یان سەر بە شەوی پێشووەوە ‹غذای دیشبی خیلی خوشمزه بود: شێوی دوێشەو زۆر خۆش بوو›.

دیشلمه / dîšlame/: [ترکی] ☜ چای دیشلمە، **چای**

دیفتری / dîfterî/: [فرانسوی]اسم. پێران؛ قاس؛

بوغمە؛ بەغمە؛ وەناق؛ وناخ؛ نەخۆشییەکی گیرۆیە لە جۆری باسیل سەر هەڵدەدا و تۆژاڵێکی نووستەک لەسەر گەروو، قورقوڕانچک و بڕێجار چاو و شەرمی ژن دروست دەکا.

دیفتونگ / dîftong ، ـها/: [فرانسوی] صفت. [زبان‌شناسی] بزوێنی تێکەڵ؛ وشەیەکی یەک بڕگەیی بە دوو دەنگی بە شوێن یەکدا (وەک: شەو).

دیفرانسیل / dîfrānsiyel/: [فرانسوی]/اسم. دیفرانسیێل: ١ [ریاضی] دەزگایێ لە حسێبی دیفرانسیێلدا ٢. دەزگایێ لە ماشێن و بڕێک ئامێری موتوری دیکەدا کە لە چەن چەرخدەندە لە نێو جابەیەکدا پێکهاتووە و بە هۆی مێل‌گاردانەوە وەگەڕ دەکەوێ و بە دوو مێل پلۆسەوە جووڵە دەخاتە چەرخەکان و بە هەر چەرخێ ڕێی خێرایی تایبەتی خۆی دەدا.

دیکتاتور[1] / dîktātor ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ١. لاسار؛ ملهوڕ؛ دیکتاتور؛ سەرسەخت؛ ماریس؛ مارز؛ کەسێ کە بەبێ ڕەچاوکردنی قانوون و ڕای خەڵکی حکوومەت دەکا ‹دیکتاتور شیلی: لاساری شیلی› ٢. ئارامبەند؛ کەرەستەیێ بۆ هێواش پێوەدانی درگا (دەرکی ئاسانسور و ماڵەچە) بە شێوەی خۆمەش.

دیکتاتور[2]: صفت. لاسار؛ سەرەڕۆ؛ هەڵەشە؛ سەهەندە؛ سەرسەخت؛ سەرڕەق؛ خۆڕا؛ گوێنەدەر بە بیر و ڕای دیتران ‹مدیرمان خیلی دیکتاتور است: بەرپرسەکەمان زۆر لاسارە›.

دیکتاتوری / dîktātorî ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. لاساری؛ سەرسەختی: ١. حکوومەتی تاکەکەسی یان گرۆیەک، بێ ئاوڕدانەوە لە بیر و ڕای خەڵک ٢. نیزامی حکوومەتی کە تەنیا لایەنگرانی خاوەن دەسەڵات دەتوانن چالاکی سیاسیان هەبێ.

▣ **دیکتاتوری پرولتاریا**: دەسەڵاتداری کرێکاری؛ بە دەست گرتنی دەسەڵاتی سیاسی و حکوومەت لە لایەن نوێنەرانی چینی کرێکارەوە و داسەپاندنی بەرنامەی سوسیالیستی و بە شەڕ وەستان لە هەمبەر نەیارانیانەوە.

دیکتاتوری نظامی: ملهوڕی چەکداری؛ ڕژیمێ کە بە یارمەتی ئەرتەش هاتۆتە سەر کار.

دیکته / dîkte ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ئیملا؛ ڕێنڤیس؛ خوێندنەوەی بابەتێ کە دیتران (بەتایبەت قوتابیان) بینووسن، بۆ ڕاهاتن بە نووسینی زمانێک.

▣ **دیکته کردن**: داسەپاندن؛ سەپاندن؛ ئەرەسەپنەی (بەتایبەت لەمەڕ دەستوور و داخوازەوە) ‹آمریکا خواستهای خود را به دولتمردان ایران دیکته می‌کرد: ئامریکا نیازی خۆی بە سەر پیاوانی دەوڵەتی ئێراندا دادەسەپاند›.

دیکته گفتن: ئیملا وتن؛ ڕێنڤیس شاندان؛ ڤەکیشاندن؛ گوتنەوەی بابەتێ بە دیتران بۆ تاقی‌کردنەوەی لێهاتووییان لە نووسیندا. هەروەها: **دیکته نوشتن**

دیکشنری / dîkšenerî ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. ١. فەرهەنگ؛ قامووسی وشە ٢. وشەنامە؛ وشەدان.

دیگ / dîg ، ـها/: اسم. بەرۆش؛ تیان؛ تیانە؛ تەیان؛ خەزان؛ خەزگان؛ قازان؛ قازانگ؛ قازانە؛ دیگە؛ قورشقە؛ جقە؛ نقرە؛ مەنجەڵ؛ مەنجێل؛ ساتڵ: ١. دەفری گەورەی ویرەیی بۆ چێشت لێنان، کە بنەکەی هێندێک گەورەترە ٢. دەفری گەورەی سەرەدار بۆ لێنانی چێشت یان گەرم کردنی ئاو.

▣ **دیگ بخار**: تیانەی هەڵم: ١. پاژێک لە ماشێنی هەڵم بۆ ئاو تێدا هێنانە کوڵ ٢. دەفرێکی کپ‌کراو کە ئاوی تێدا دەکوڵێنن و گەرما یان هێزی لێ بەرهەم دێنن.

دیگ پاپن: تیانەیەک کە تینی تراوی تێدا دەبەنە سەر بەبێ ئەوەی کە بێتە کوڵ.

دیگ‌جن/ غول:*[زمین‌شناسی]* کونێ کە لە تاشی ئەشکەوتانی قەراخی ئاودا بەدی‌دێ.

دیگ زودپز: دەفرێکی کانزایی بە درگایەکی کپەوە کە بۆ زوو کولانی چێشت کەڵکی لێ‌وەردەگرن.

⊡ **دیگ طمع کسی بە جوش آمدن**:*[مجازی]* کەوتنە تەماعەوە؛ ددان تیژکردن.

دیگ‌بر / dîgbar/: *اسم. [قدیمی]* ئامێرێ لە چەرم وەک تۆشەبەرە کە قازانی چێشتیان پێ جێبەجێ دەکرد.

دیگ‌بەسر / dîgbesar/: *اسم. [گفتاری]* قازان بە سەر؛ تیانە بە سەر؛ شتێکی خەیاڵی کە منداڵانیان پێ دەترساند.

دیگپایە / dîgpāye، ـها/: *اسم.* دێسپا؛ سێ‌پێک؛ سێ‌لنگە؛ سێ پایەیەک کە قازانی لە سەر دادەنێن و لە ژێریدا ئاور دەکەنەوە: **دیگدان**

دیگ‌جوش / dîgcûš/: *اسم. [قدیمی]* پیازاو؛ کارواناشی؛ ئاولۆلێ؛ چەشنێ چێشتی هەرزان و تەوش.

دیگچە / dîgče، ـها/: *اسم.* پاتیلە؛ پاتێڵ؛ تیانچە؛ دێگیلک؛ مەنجەلۆک؛ قۆشقانە؛ قازانچەلێ؛ بەرۆشی گچکە.

دیگدان / dîgdān/ ☜ **دیگپایە**

دیگر[1] / dîgar/: *صفت.* دیکە؛ تر؛ تەر؛ دن؛ دی؛ دە؛ کە؛ هەژی؛ ئەدی؛ دێگەر: ۱. جیاواز لەگەڵ ئەو ‹رنگ دیگر؛ کار دیگر: ڕەنگی تر؛ کاری تر› ۲. زۆرتر لەوە ‹دو کتاب دیگر هم گرفت: دوو کتێبی تریشی وەرگرت› ۳. دوا؛ دوایی ‹روز دیگر؛ سال دیگر: ڕۆژی تر؛ ساڵی دیکە›.

دیگر[2]: *قید.*: ۱. ئیتر؛ ئێتر؛ ئیدی؛ چیدی؛ پاش ڕووداوی باس لێکراو ‹دیگر پول ندارم: ئیتر پارەم نیە› ۲. ئیتر؛ ئێتر؛ هیتر؛ ئیدی؛ جگە لەوە ‹دیگر چە گفت؟؛ دیگر چە می‌خواهی؟: ئیتر چی گوت؟؛ ئیدی چت دەوێ؟› ۳. تر؛ تەر؛ دیکە؛ دیتر ٤. ئیتر؛ ئێتر؛ ئیدی؛ دیسان؛ هەما؛ هەمیسا؛ هەمیسان؛ هەمدیس ‹دیگر این کار را نکن: ئیتر ئەم کارە مەکە› ٥. سا؛ دەیسا؛ کە وایە ‹دیگر چیزی نگو: سا شتێ مەیژە›.

دیگر[3]: *حرف.* ئیتر؛ ئێتر؛ دیتر؛ ئیدی؛ ئیدیکە: ۱. وشەی نارەزایەتی بە نەبڕانەوەی ئاکارێ ‹ول کن دیگر: ئیتر واز بینە› ۲. وشەی ناوازە ‹این دیگر کار بچەهاست: ئەمە ئیدی کاری منداڵەکانە›.

دیگران / dîgarān/: جمعِ ☜ **دیگری**

دیگرگون / dîgargûn/ ☜ **دگرگون**

دیگری / dîgarî، دیگران/: *ضمیر.* ئەوی‌تر؛ ئەوتر؛ ئەوتەر؛ هیتر؛ ئیکە؛ ئیدیکە؛ ئەڤی‌دیتر؛ یەونا؛ یەکێ‌تر؛ ئێدن؛ هێدن: ۱. کەس یان شتێ جگە لەوەی کە ئاماژەی پێ‌کراوە ‹یکی می‌آید، دیگری می‌رود: یەکێک دێ، ئەوی‌تر دەڕوا› ۲. کەس یان شتی دوایی ‹دیگری را بدە: ئەوی‌تر بدە›.

دیلاق[1] / deylāq، ـها/: [ترکی]*اسم.* بەچکە وشتر.

دیلاق[2]: *صفت. [گفتاری]* لۆق؛ حۆل؛ لۆقلۆقی؛ درێژ تا ئێوارە؛ داهۆڵ؛ درێژ و لەڕ ‹یک جوان دیلاق ایستادە بود سر کوچە: لاوێکی لۆق لە سەر کۆڵاندا ڕاوەستابوو›.

دیلم / deylam، ـها/: *اسم.* دەیلەم؛ دەلەم؛ باریە؛ بێرەم؛ سلنگ؛ کوسکی؛ چلمێردە؛ ئامێرێک بۆ شکاندن و کونکردنی بەرد، دیوار و... بە شێوەی مێڵەیێکی ئاسنی بە سەرێکی پانەوە.

دیلماج / dîlmāc، ـها/: [ترکی]*اسم. [گفتاری]* وەرگێڕ؛ پاچڤەوان؛ دیلماج؛ دیلمانج ‹من خود زبان دارم، دیلماج نمی‌خواهم: من خۆم زمانم هەیە، وەرگێرم ناوێ›.

دیلمی / deylamî، ـها؛ ـان؛ دیالمە/: *صفت.* دەیلەمی: ۱. پێوەندیدار یان سەر بە ڕەتەوەی دەیلەمیان (چەرخی ٤ و ٥ی کۆچی) ۲. پێوەندیدار بە دەیلەمی گێلان لە باکووری ئێراندا ۳. سەر بە بەندەری دەیلەم لە پارێزگای

بووشیهری ئێراندا.

دیم / deym/: اسم. دێم؛ دەیم: ١. دێمەکاری؛ دێمەچێنی؛ دەیمی؛ دەیمکاری؛ چەشنێک کشتوکاڵ کە ئاودێرانی تێدا نیە ٢. دێمزار؛ دیمەرۆک؛ زەوینێ کە ئاودێری لە بارانە و بەس ٣. دێمی؛ داهاتێ کە بێئاودێری بەرهەم هاتووە.

دیمزار / deymzār ، ـها/: اسم. دێمزار؛ دێمەرۆک؛ دێمەکار؛ دەیمەزار؛ زەوینی دێم.

دیمکاری / deymkārî ، ـها/: اسم. دێمەکاری؛ دێمەچێنی؛ دێمی؛ دەیمەکێڵی؛ کشتوکاڵ لە زەوینێ کە تەنیا ئاوی بارانی پێدەگا. هەروەها: **دیمکار**

دیمه / dîme ، ـها/: اسم. نەرمەباران؛ خوناڤ؛ خوناو؛ خوناوکە؛ بارانی ئارام و بێڕەهێڵە و هەورەتریشقە کە چەند ڕۆژ درێژەی هەیە.

دیمی[1] / deymî/: صفت. ١. دەیمی؛ دیمێ؛ دێمەکار؛ بەژک؛ پێوەندیدار بە دەیمەوە ‹گندم دیمی: گەنمی دەیمی› ٢. [مجازی] گۆترەیی؛ ڕەمەکی؛ هەرەکی؛ هەیکۆ؛ هاکۆ؛ هەروایی؛ بێبەرنامەڕێژی و تێفکرین ‹کار دیمی: کاری ڕەمەکی›.

دیمی[2]: قید. [مجازی] بە گۆترە؛ ڕەمەکی؛ هەرەکی؛ هەیکۆ؛ هاکۆ؛ بە شێوەی بێبەرنامە و بیر لێکردنەوە ‹دیمی بار آمدن: دیمی بازی کردن: بە گوترە بارهاتن؛ ڕەمەکی کایەکردن›.

دین / deyn ، ـها؛ دیون/: [عربی] اسم. [ادبی] قەرزداری؛ قەرز؛ وام؛ وارە؛ واڕە (بەتایبەت لە بواری ئاکاری و مافناسیەوە).

دین / dîn ، ـها؛ ادیان/: [سامی/ ایرانی] اسم. دین؛ ئایین: ١. کۆمەڵە ئامۆژەگەلێک کە لە لایەن پێغەمبەرێکەوە ڕانراوە و بە دەستی برێ لە شوێنکەوتووانی کۆ کراونەتەوە ‹دین اسلام: دینی ئیسلام› ٢. کۆمەڵەی هۆکارە، بروا و کردەوەی کەسێک بۆ دامەزراندنی پێوەندیەکی باش لەگەڵ هێزگەلی ژوورە سروشتی و ڕاکێشانی یارمەتی و سەرنجیان.

▣ **دین اسلام** ☜ **اسلام**

دین بودا ☜ **بودائیّت**

دین تائو ☜ **تائوئیسم**

دین زرتشت ☜ **مَزدیَسنی**

دین مسیح ☜ **مَسیحیَّت**

دین یهود ☜ **یَهودیَّت**

دینآور / dînāvar ، ـان/: صفت. دینهێنەر؛ دیناوەر؛ ناسێنەری دینێکی تازە.

دینآوری / dînāvarî ، ـها/: اسم. دینهێنەری؛ دیناوەری؛ کار و ڕەوتی هێنانی دینێکی تازە کە هێما نەناسراوە.

دینار / dînār ، ـها/: [یونانی از لاتینی] اسم. دینار؛ یەکەی پارەی تاقمێ وڵاتان، وەکوو عێراق، کوەیت، بەحرەین و لیبی.

دینام / dînām ، ـها/: [از فرانسوی] اسم. دینام؛ ژنراتۆر، بەتایبەت ژنراتوری بەرقی ڕاستەوخۆ.

دینامومتر / dînāmometr ، ـها/: [فرانسوی] اسم. هێزپێو؛ ئامێرێ بۆ ئەندازەگرتنی هێزی میکانیکی.

دینامیت / dînāmît ، ـها/: [فرانسوی] اسم. دینامیت؛ ماکێکی تەقەمەنی کە لە تی ئین تی و وردە ئاجۆر دروست دەبێ.

دینامیسم / dînāmîsm/: [فرانسوی] اسم. ١. ـ ها/ دینامیسم؛ هەر هزرێکی فەلسەفی کە دیاردەگەلی سروشتی (وەک ماک و بزووتن) بە هۆکاری هێزگەلی جیاواز دەزانێ ٢. بزێوی؛ جمە و جووڵە؛ جم و جووڵ؛ کرد و کۆش.

دینامیک[1] / dînāmîk/: [فرانسوی] اسم. دینامیک؛ لقێک لە زانستی میکانیک کە لە بارەی چۆنیەتی براڤی دەزگایەک لە ژێر کارتێکری هێزدا، بەتایبەت ئەو هێزانەی کە لە دەرەوەی دەزگاکەدان، دەکۆڵێتەوە.

دینامیک[2]: صفت. ١. بزۆز ٢. [مجازی] چالاک؛

کۆشا.

دین‌باور / dînbāvar ، ـان/: *صفت.* بـه دیـن؛ بـه بڕوا؛ به ئایین؛ ئایینداری. هەروەها: **دین‌باوری**

دین‌پرور / dînparvar ، ـان/: *صفت.* دین‌پەروەر؛ هۆی بەرەو پێش چوونی دین.

دین‌پناه / dînpanāh ، ـان/: *صفت.* دیـن‌پـارێز؛ پارێزەر و پشتیوانی دین.

دینـدار / dîndār ، ـهـا؛ ـان/: *صـفت.* دینـدار؛ ئایینداری؛ بڕوامەند به دیـن و پـێ‌داگـر لـه سـەر بەڕێوە بردنی داب و دەستووری دینی.

دینداری / dîndārî/: *اسم.* دینداری؛ ئایینداری؛ دۆخ یان چۆنیەتی دیندار بوون.

دینوسور / dînosor/: [فرانسوی] ☜ **دایناسۆر**

دیو[1] / dîv ، ـهـا؛ ـان/: *اسم. [فرهنگ مردم]* دێـو؛ درنج؛ دێولپا؛ دێوە؛ دیـو؛ دی: ۱. بوونـەوەرێکی خەیالی لـه شـێوەی مرۆیـەکی زۆر ناشـیرین و ناحەز و زەبەلاح، زۆرتر به شاخ و کلک و چنگی درێـژەوە ۲. *[مجـازی]* کەسـی ناخـار؛ نـاقۆلا؛ زەبەلاح؛ زەبـەلۆح؛ زلحـۆرت؛ زەپزەپـە؛ تـەژە؛ حۆل؛ حەیتە؛ زەلامـی درێـژی نالـەبار؛ نـاقۆلا و بــەوتەشــک ۳. *[مجــازی، قــدیمی]* ئەهریمــەن؛ شەیتان؛ هووت.

دیو ـــ[2]: *پیشواژە.* دێوـــ ؛ زۆر ناشـیرین و پـیس ‹دیوسیما: دێوتەشک›.

دیوآلبـالو / dîvālbālû ، ـهـا/: *اسم.* تەڤـری؛ دارشـــرت؛ دار یـــان دەوەنێـــک لـــه تـــیرەی گوڵەسووران، کە خۆڕسک و لێڕەواریه.

دیوار / dîvār ، ـها/: *اسم.* دیوار: ۱. دڤێر؛ دیڤەر؛ شۆرە؛ شوورە؛ سوور؛ شوورا؛ وارش؛ هەڵـچنراوی بڵند له ئاجور یان هـەر شـتێکی‌تـر ۲. *[مجـازی]* لەمپـەر؛ پـەرچین؛ پـەڕچین؛ پـەرژین؛ جـاخ؛ گەپل؛ بەرهەڵت.

◘ **دیوار به دیوار**: بانەوبان؛ شانەوشەو؛ دیوار بـه دیوار؛ دوو جێگای پێکەوە لکاو.

دیوار سرد: دیواری سارد؛ مەودای نێوان دوو ئاو به تینی جیاوازەوە.

◘ **دیوار صوتی را شکستن**: سەوت شـکاندن؛ بـه خێرایەک زۆرتر له خێرایی دەنگ فڕین.

دیوار کسی را کوتاه پیدا کـردن: *[مجازی]* بـه کەسێ وێران؛ کەسێ به بێ‌هێز و لاواز زانین.

دیوارکشیدن: دیوارکشی کردن ☜ **دیوارکشی**

دیوار موش داشتن: *[کنایی]* شۆفار تێدا هەبوون ‹مواظب حرف زدنت باش! دیوار موش دارد: هۆشـت به دەمتەوە بێ! شوفارمان تیدایە›.

از دیوار راست بالا رفتن: *[کنـایی]* بـه دیـواری ڕاستا هەڵگەڕان؛ به دەس و پاوە نەوێسان؛ له کونی تفـەنگی شـەیتان دەرپـەڕین؛ چـەموو ماری بـەرئاردەی؛ یـەکجار بـزۆز بـوون ‹این بچەها از دیوار راست بالا می‌روند: ئـەم منداڵانـه بـه دیواری ڕاستا هەڵدەگەڕێن›.

از دیوار مردم بالا رفتن: *[کنایی]* ماڵـی خەڵـک بڕین؛ دزی له مەردم کردن.

با دیوار حرف زدن: *[کنایی]* لەگەڵ دیوار قسه کردن؛ لەگەڵ دار و بـەرد قسەکردن؛ چـنی دیواری بیەی؛ گوێ‌بیس نەبوون ‹مگـر مـن بـا دیوار حرف می‌زنم، چرا ساکتی؟: مەگەر لەگەڵ دیوار قسه دەکەم، بۆچی بێدەنگی؟›.

دیواربـست / dîvārbast ، ـهـا/: *اسم.* کەلـەک؛ شکەبەر؛ پاردە؛ دیوارێ کە بۆ بەرگری لـه ڕژانی خاک یان بەدیهێنانی ڕووپەرێکی ساف و تەخت له سەر بەرزاییدا دایدەنێن.

دیوارپـــوش / dîvārpûš ، ـهـــا/: *اســـم.* دیوارپۆش؛ هەر کـام لـەو بەرهەمانـەی (وەکـوو کاغـەزدیواری، پارچـە و...) بـۆ داپۆشـینی ڕووی دیوار یان میچ.

دیــــوارچینی / dîvārčînî ، ـهــــا/: *اســـم.* دیـــوارچنی؛ دیـــوار هەڵـــچنی؛ دیـــوار نیـــان؛ کـاری چـنینی ئـاجور، بـەرد یـان بلـووک بـۆ دروست‌کردنی دیوار.

دیوارکشی / dîvārkešî ، ـها/: *اسم.* دیـوارچنی؛

کار و ڕەوتی دیوار نان.

دیوارکوب / dîvārkûb ، ـها/: *اسم.* پەردە و تەونێ کە بۆ ڕازاندنەوە بە دیوارییەوە هەڵدەواسن.

دیوارنگارە / dîvārnegāre ، ـها/: *اسم.* نەخشەدیوار؛ نەققاشی دیواری؛ نەخشێک کە لە سەر دیوار دەیکێشن.

دیوارە / dîvāre ، ـها/: *اسم.* دیوارە: ۱. ئەوەی وەک دیوار وایە ۲. قەورخە؛ قەدپاڵ؛ ڕووپەڕی کەناری شتێ ‹دیوارەی سد قشلاق: دیوارەی بەربەندی قشلاخ› ۳. *[زیست‌شناسی]* تێغە؛ سپین؛ زەمۆمە؛ ئەوەی کە دوو هێلۆڵ یان چاوە لێک جیا دەکاتەوە.

دیوال / dîvāl ، ـها/: *اسم.* دیڤال؛ دیوارەیەکی ئەستوونی لە بەردەئاگرینە کە لە بەر بوونەوەی بەردە تواوەکان بەرەو تۆژی زەوی و سەرد و ڕەق بوونەوەیان بەدی‌دێ.

دیوان / dîvān ، ـها/: *اسم.* ۱. *لاواوین/* دیوان؛ کۆمەڵە شیعری شاعیرێک ‹دیوان نالی؛ دیوان حافظ: دیوانی نالی؛ دیوانی حافیز› ۲. مەزرینگە؛ فەرمانگە؛ کارگێڕی ‹دیوان عالی کشور: مەزرینگەی باڵای وڵات› ۳. *[قدیمی]* کاناپە.

◘ **دیوان انشا:** *[قدیمی]* نفیسنگەی بەڕێوەبەرایەتی.

دیوان بلخ: *[کنایی]* دادگا یان مەزرینگەیەک کە کاری هیچ و پووچی تێدا دەکرێ و دادی ناڕەوا دەردەکەن.

دیوان دادرسی کشور: مەزرینگەی دادی وڵات؛ باڵاترین سەردانگەی داد کە لێکدانەوەی بڕیاری دادگاکەل و شەڕ و هەرای دەوڵەتی وە ئەستۆیە: **دیوان کشور؛ دیوان عالی تمیز**

دیوان عالی تمیز ☜ **دیوان دادرسی کشور**

دیوان کشور ☜ **دیوان دادرسی کشور**

دیوان محاسبات: مەزرینگەی حەساباتێ؛ مەزرینگەیەک لە وەزارەتی دارایی کە گەیشتن بە حەسابگەلی دەوڵەتی وەئەستۆیە.

دیوانسالاری / dîvānsālārî/: *اسم.* دیوانسالاری؛ کاغەزبازی؛ بووروکراسی؛ نیزامی حکوومەتی کە داب و دەستووری کارگێڕی زنجیرەی پلە و پایەی تێدا بە توندی و زێدەڕۆیانە ڕەچاو دەکرێ.

دیوانگور / dîvāngûr/ ☜ انگور فرنگی، **انگور**

دیوانگی / dîvānegî ، ـها/: *اسم.* شێتی؛ شێتایەتی؛ لێوەیی؛ لێوەی؛ دێوانەیی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی دێوانە بوون ‹خودش را زده بود به دیوانگی: خۆی لە شێتی دابوو› ۲. *[مجازی]* کارگەلی نائاسایی و نەگونجاو ‹دیوانگی نکن! به کارت ادامه بده: شێتی مەکە! کارەکەت درێژە بدە› ۳. *[روان‌شناسی]* لێویاگی؛ لێواوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی کەم بوونەوەی توانایی هزر و بیر بە هۆی گەزنی مێشک و دڵەوە.

دیوانە[1] / dîvāne ، ـها؛ ـگان/: *اسم.* شێت؛ دێوانە؛ دیڤانە؛ دین؛ لێوە؛ لیڤە؛ لیوە؛ چڵ؛ هەردە؛ کەسێ کە بە هۆی ئازاردیتنی مێشک یان دڵیەوە، ئاکار و کردەوەی نائاسایییە ‹دیوانە چو دیوانە ببیند خوشش آید: شێت ئەگەر شێت ببینێ کەیفی سازە›.

◘ **دیوانەی زنجیری:** شێتی پەت‌بڕ؛ نەخۆشێکی ڕەوانی وا کە پێویستە هەمیشە چاوەدێری لێ بکرێ.

دیوانە[2]: *صفت.* شێت؛ دێوانە؛ دیلان؛ دیڤانە؛ دین؛ لێوە؛ لیڤە؛ لێڤە؛ لیوە؛ ئێست؛ هەردە: ۱. بە ئاکاری نائاساییەوە ‹دخترەی دیوانە بە جوان بە آن خوبی جواب رد داد: کچە شێتە کوڕی بەو باشیەی جواب دا› ۲. تووش بووی تووڕەیی و دڵەڕەپێ زۆر ‹داشتم دیوانە می‌شدم: خەریک بوو شێت دەبووم› ۳. *[مجازی]* تووشیاری تاسەی زۆر ‹دیوانەی زنش بود: شێتی ژنەکەی بوو›.

دیوانەخانە / dîvānexāne ، ـها/: *اسم.*

شێتخانە؛ دینگە؛ جێگەی شێتان.

دیوانەوار / dîvānevār/: *قید.* شێتانە: ١. وەک شێتان ‹دیوانەوار خودش را بە در و دیوار میزد: شێتانە خۆی لە دار و بەرد دەدا› ٢. لە ڕادەبەدەر؛ دێوانەئاسا؛ زۆر زەبەند و سەرچلانە ‹او را دیوانەوار دوست داشت: لە ڕادەبەدەر خوشی دەویست›.

دیوباد / dîvbād ، ـها/: *اسم.* گژەبا؛ باهۆز؛ بابەلیسک؛ بایەکی توند و خێرا کە خاک و خۆڵی زۆر هەڵدەستێنێ و دەبێتە هۆی لێڵ بوونی هەوا.

دیوث / dayyûs ، ـها؛ ـان/: [عربی]*اسم.* دەییوس؛ دویت؛ دەویت؛ قورمساخ؛ گەواد؛ جاکەش؛ بێناموس: ١. کەسێ کە ژن (یان نزیکان)ی خۆی بە گرتنی پارە بۆ لای پیاوانی نامۆ دەبا ٢. پیاوێ کە یەکێ لە خزمانی نزیکی خراپکارە.

دیوثی / dayyûsî/: [عربی]*اسم.* دەییوسی؛ دەویتی؛ جاکەشی؛ قورمساخی؛ گەودای: ١. کار و پیشەی بێناموس ٢. دۆخی دەویت بوون.

دیوخو / dîvxû ، ـیان/: *صفت.* دێوخۆ؛ خاوەن خۆی زۆر ناشیرین و نالەبار: **دیوخوی***[ادبی]*

دیوخوی / dîvxûy/ ☜ **دیوخو**

دیود / diyod ، ـها/: [فرانسوی از انگلیسی]*اسم.* دیۆد؛ لامپی ئیلیکترونی بۆ یەکلاکردنەوەی ڕەوتی کارەبا.

دیوراما / diyorāmā/: [فرانسوی]*اسم.* دیۆراما؛ شانۆیێ کە بۆ دەربڕینی مەبەست لە پەردەی ناسک و ڕوون، پەیکەر، تیشک و دەنگ کەڵک وەردەگرێت.

دیوسرشت / dîvsereşt ، ـان/: *صفت.* دێوخدە؛ خاوەن ئاکار و کردەوەی ناحەز: **دیوسیرت**

دیوسیرت / dîvsîrat/: [فارسی/ عربی] ☜ **دیوسرشت**

دیوسیما / dîvsîmā/: [فارسی/ عربی] *صفت.* *[مجازی]* دێوسیما؛ بەوتەشک؛ خاوەن چڕ و چاوی زۆر ناشیرین و ناحەز.

دیوکسید / diyoksîd ، ـها/: [فرانسوی]*اسم.* *[شیمی]* دیئۆکسید؛ ئۆکسیدێک بریتی لە دوو ئەتومی ئۆکسیژن لە مولوکوولێکدا: **دیاکسید**

▣ **دیوکسید ازت** ☜ **دیوکسید نیتروژن**

دیوکسید کربن: دیئۆکسیدی کەربون؛ گازی قورسی بێڕەنگ، گڕنەگر و هێندێک ژەهری کە لە ناتەوا سووتانی خەڵووز بەرهەم دێ و دە ژێر گوشاردا بە شێوەی تراو دەریدێنن: **گاز کربنیک**؛ **کربندیوکسید**

دیوکسید نیتروژن: دیوکسیدی نیترۆژن؛ گازێ خورمایی ڕەنگ بە بۆنی تیژ و ناخۆشەوە کە لە بووژاندنەوە و لێکدانەوەی بڕێ نیتراتگەل بە تینی گەرماوە بەرهەمدێ: **دیوکسید ازت**؛ **نیتروژن اکسید**

دیولاخ / dîvlāx ، ـها/: *اسم.[ادبی]* کونەدێو؛ کۆنەدێ؛ دێکۆن؛ جێگایەکی دوور لە ئاوەدانی، کە کەسی تێدا ناژی و هەبوونی دێوی دەخاتەوە بیری مرۆ.

دیون / diyon/: [عربی] جمعِ ☜ **دین**

دیه / diye ، ـها؛ دیات/: [عربی]*اسم.* ١. *[فقه]* دیە؛ تاوان؛ خوێنبایی؛ پارە یانماڵێک کە تاوانکار دەبێ بە کەسێ کە گەزەنی پێگەیاندووە یان بە بنەماڵەکەی بدات ٢. *[قدیمی]* گوند؛ ئاباید؛ دێ؛ لادێ.

دیهیم / deyhîm/: [یونانی]*اسم.* ١. *[گیاه شناسی]* جۆرێ گوڵی ڕازاوەیی بە هێشوو کە لە بنەوە درێژ بۆتەوە ٢. *[ادبی]* زەرزەنگ؛ تاج؛ تانج؛ تانجیک؛ تاژ؛ ناقسەرک؛ کولیلک؛ خەرمانە؛ کڵاوی خەملاوی پاشایان کە بە زێڕ و زەنبەر ڕازاوەتەوە و لە سەری دەنێن.

ذ

ذ / z/: *حرف.* نیشانەی پیتی یازدەهەم لە ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی کە لە زمانی عەرەبییەوە هاتووە و هەر وەک « ز » ئەخوێندرێتەوە.

ذ / ze/: *اسم.* زال؛ یازدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

ذائقه / zā'eqe/: [عربی] ☜ **ذایِقه**

ذات / zāt ، ـها؛ ذوات/: [عربی]/*اسم.* زات؛ خۆ؛ خود؛ هیم؛ سرشت؛ هەیەتی؛ ڕشتالە؛ گەوهەری سوروشتی هەر شتێک ‹بد ذات: بەد زات›.

ذاتاً / zātan/: [عربی]*قید.* هۆرا؛ لە خۆیدا؛ زاتەن ‹ذاتاً مرد بدی نیست: هۆرا پیاوێکی خراپ نیە›.

ذات‌الجنب / zātolcamb, -canb/: [عربی]/*اسم.* بەرەزام؛ سەتلوجەم؛ ساتوورجەم؛ نەخۆشیەک کە یاو، کۆخە، چلک و دژوار هەناسەدانی لەگەڵە.

ذات‌الریه / zātorriye/: [عربی]/*اسم.* دەردەسی؛ ژانەسی؛ پزوو؛ فرک؛ نەکسۆ؛ نەخۆشی پەز؛ نەخۆشی پەنەمان و چلک کردنی سیپەلاک کە یاو، کۆخە و بەڵخی پێوەیە.

ذات‌الکرسی / zātolkorsî/: [عربی]/*اسم.[نجوم]* ئەستێرەی کۆ؛ پێروو؛ پیرۆ؛ وێنەیەکی گەردوونی دە ئاسمانی نیوەگۆی باکووریدا، بە شێوەی ژنێکی دانیشتوو لە سەر ئەسکەمل (سەندەڵی).

ذاتی / zātî/: [عربی] *صفت.* زاتی؛ خۆیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە زاتەوە ‹تمایل ذاتی به هنر داشت: هۆگرەتی زاتی بە هونەر بوو›.

ذاکر / zāker ، ـها؛ ـان؛ ـین/: [عربی]/*اسم.* زاکیر: ۱. زیکرکار؛ ویردخوێن ۲. *[شیعه]* ڕەوزەخوان؛ کەسێ کە دەرد و ڕەنجی بنەماڵەی پێغەمبەر دەڵێتەوە.

ذال / zāl/: [عربی]/*اسم.* زال؛ ناوی یازدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

ذایقه / zāyeqe ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ۱. چێژایی؛ چێژە؛ هەستێک کە گیانلەبەران بەوەوە تام و چێژە دەناسن ‹حس ذایقه: هەستی چێژایی› ۲. تامی دەم ‹این شیرینی را هم برای تغییر ذایقه بخورید: ئەم شیرینیەش بۆ گۆڕینی تامی دەم بخۆن› ۳. *[مجازی]* پەسند؛ سەلیقە، بەتایبەت لەمەڕ خواردەمەنیەوە ‹با ذایقه‌ی من جور نیست: بە چێژەی من ناخوا› ❋ **ذائقه**

ذبابه / zobābe/: [عربی] ☜ **مگس ـ۱**

ذبح / zebh ، ـها/: [عربی]/*اسم.* کار یان ڕەوتی سەربڕین؛ سەرژێکرن؛ بەتایبەت سەربڕینی گیانلەبەرێک کە گۆشتی دەخورێ.

▣ **ذبح کردن**: ۱. سەر بڕین ۲. کوشتن؛

کوشتەی. هەروەها: **ذبح شدن**

ذبیح / zebîh ، ـها/: [عربی] صفت. ۱. سەربڕاو؛ سەربڕیاگ؛ سەرژێکراو ۲. قوربانی.

ذخائر / zaxā'er/: [عربی] ☜ **ذخایر**

ذخایر / zaxāyer/: [عربی] جمعِ ☜ **ذخیره: ذخائر**

ذخیره / zaxîre ، ـها؛ ذخایر/: [عربی]/اسم. پاشەکەوت؛ پاشەکەفت؛ نەکەپووز؛ کوویت: ۱. پاشمەنە؛ پەزمەندە؛ پەسمەندە؛ پەسمەنە؛ پەزەمەنە؛ گردەوەکۆیی؛ نیاتە؛ ڤەبوور؛ ئەوەی کۆ کرابێتەوە ۲. ڤەبوور؛ پاشەکەوتی؛ گلۆدراو؛ گلەودراو؛ پاشقل ۳. ئەوەی لە کانگادایە و بۆ کەڵک وەرگرتن دەشێ ٤. کەسێ کە لە کاتی شەڕدا بۆ ئەرتەش بانگ دەکرێ ٥. کەسێ کە بۆ جێگری ئەندامی گرۆیەک (لە کاتی نەبوون یان لاچوونیدا) ڕچاو کرابێ.

▣ **ذخیره شدن**: گردەوەکۆ بوون؛ پاشکەوت بوون؛ پاشکەفت بوون.

ذخیره کردن: کۆکردنەوە؛ پاشقلدان؛ نیانەیەکەوە؛ هەنۆتن؛ خڕ ڤەکرن؛ کۆمکرن؛ جەماندن؛ ڤەبوورین؛ گێڕانەوە؛ پاش خستن؛ نیایوە وریۆ؛ پاشەکەفت کردن؛ پاشەنازکردن.

ذرات / zarrāt/: [عربی] جمعِ ☜ **ذرّه**

ذراریح / zarārîh/: [عربی] ☜ روغن ذراریح، **روغن**

ذراع / zerā'/: [عربی] ☜ **ذَرع**

ذرت / zorrat ، ـها/: [عربی]/اسم. گەنمەشامی؛ گەرمەشامی؛ گەرمەشانی؛ گەنمشامی؛ شامی؛ گەنمە کابە؛ گولەپێغەمبەرە؛ لازویت؛ زەڕات؛ زوڕات؛ زوڕەت؛ زەڕاتە؛ کارس؛ گاڕس؛ سەرداری؛ گەنمۆک؛ گەنەگەرچەک؛ گلگل؛ دێمیلە: ۱. گیایەکی ئالیکی، یەک ساڵان و چاندنی بە گەڵای زروی درێژ و دەنووک تیژەوە کە هێشووی گوڵەنێرینەی لە سەرەوەی لاسک و گوڵەمێوینەی لە دەور و بەری گەڵاوە دەردێ، دانەی خڕی سفت و بریقەدار بە ڕەنگی سپی، زەرد یان قاوەیی ئاماڵ سووری هەیە ۲. دەنکی ئەو گیایە * **زرّت**

ذرع / zar'/: [عربی]/اسم. زەرع؛ گەز؛ گەزە؛ یەکەی کۆنی پێوانی درێژایی، بەرانبەر بە ۱۰٤ سانتیمیتر: **ذِراع**

▣ ذرع کردن: میترکردن؛ مترکردن؛ گەز کردن؛ گەزکەردەی؛ درێژایی شتێک پێوان.

ذرع نکرده پاره کردن: [کنایی] بێ‌فوو لە دۆکردن، خۆ تێ‌کوتان؛ بەبێ هەڵسەنگاندن کارێک‌کردن ‹گفتم اول درست فکر کن، این طور ذرع نکرده پاره نکن!: وتم باش فیکری لێ‌وەکە، بێ فوو لە دوکردن خوتی نی مەکوتە!›.

ذروه / zorve/: [عربی]/اسم. [ادبی] ترۆپک: ۱. دوند؛ دون؛ لووتکە؛ پۆپە؛ قولە؛ زەڕەوە ۲. سەراوان؛ دۆچک؛ تەشق؛ بەرزترین خاڵی هەر شتێک.

ذره / zarre ، ـها؛ ذرات/: [عربی]/اسم. ۱. نون؛ زەڕە؛ وردیلە؛ قردگ؛ بەشێکی زۆر ورد لە ماکێک ۲. نون؛ زەڕە؛ وردیلە؛ نیتگ؛ نیتکە؛ ماکی هەرە ورد ۳. گەردیلە؛ تۆزقاڵ؛ تۆزکاڵ؛ تۆز؛ چکێک؛ چکێ؛ هەندێکی زۆر هندک ‹یک ذره گرمتر است: تۆزقاڵێک گەرمترە›.

ذره‌بین / zarrebîn ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. هوورک‌بین؛ زەڕەبین؛ ئامرازێکی چاوی کە شتی چکۆلە لە بەر چاو زلتر دەکاتەوە.

ذره‌بینی / zarrebînî/: [عربی/ فارسی] صفت. هوورک‌بینی؛ زەڕەبینی: ۱. هەر شتێکی زۆر ورد کە بەبێ زەڕەبین نابیندرێت ۲. بە تایبەتمەندی گەورەکردنەوەوە ‹عینک ذره‌بینی: چاویلکەی زەڕەبینی›.

ذریه / zorrîyye, zorriyye ، ـها/: [عربی]/اسم.

[ادبی] مندال؛ منال؛ مندار؛ زارۆ؛ زارۆچە؛ زارۆڵە؛ دووندان؛ تۆرەمە؛ بەرە؛ زار و زیچ.

▣ **ذریەی رسول**: مندالی پێغەمبەر؛ کەسێ کە لە تۆرەمەی پێغەمبەرە.

ذغال / zoqāl/ ☜ **زغال**

ذق / zoq/ ☜ **زق**

ذکاوت / zekāvat, zakāvat ، ـها/: [عربی]*/اسم. [ادبی]* زیرەکی؛ وریایی؛ وشیاری؛ هوشیاری؛ بیرتیژی؛ بیرتێژی.

ذکر / zakar/: [عربی]*/اسم. [ادبی]* چووک؛ دم؛ سیرەت؛ کیر؛ کێر؛ ئەندامی زاوزێ گوهانداری نێر.

ذکر / zekr ، ـها؛ اذکار/: [عربی]*/اسم.* ۱. بیرئانی؛ بیرەوەری؛ ویرە ۲. زیکر؛ ویرد؛ نزای لە بن لێوانەوە.

▣ **ذکر خیر**: باشە؛ پەسنی پشتە سەر؛ ستایشی کەسێک لە نەبوونی خۆیدا.

ذکر مصیبت: ۱. کار یا ڕەوتی کلووزانە؛ کڕووزانەوە؛ دەربڕینی دەرد و ڕەنج یان دژواری کارێک ۲. *[شیعه]* باسی بەسەرهاتی دڵتەزێنی ئیمام حوسێن و یارانی.

▣ **ذکر شدن**: گوتران؛ وتران؛ واچیەی؛ کەوتنە بیر؛ وەبیرکەوتنەوە؛ کەفتنە بیر ‹نامی هم از او ذکر شد: ناوێکیش لەو گوترا›.

ذکر کردن: وتن؛ ناو بردن؛ یادکردن؛ گوتن؛ واتەی؛ بیر ئانینەوە؛ بیر هێنانەوە ‹این را هم ذکر کنید: ئەمەش بیژن›.

ذکر گفتن: زیکرکردن؛ دوعا کردن؛ پەیتاپەیتا نزا کردن و ویرد خوێندنەوە.

ذکور / zukûr, zokûr/: [عربی] *صفت.* کوڕ؛ نێر (زۆرتر لەمەڕ مرۆڤەوە) ‹فرزند ذکور: مندالی نیر›.

ذکی / zakî/: [عربی] *صفت. [ادبی]* وشیار؛ هوشیار؛ هۆشیار؛ وریا؛ زرنگ؛ زیرەک؛ زیخ؛ بەهۆش.

ذلت / zellat ، ـها/: [عربی]*/اسم.* ۱. زەبوونی؛ پەستی؛ ناکەسی ۲. بێچارەیی؛ بەستەزمانی؛ بەسەزوانی ✻ **ذلیلی**

ذله / zelle/: [عربی] *صفت. [گفتاری]* وەڕەز؛ وەڕەس؛ وەڕس؛ یاس؛ کەیل؛ تێداماو ‹از دستش ذله شده بودم: لە دەستی وەڕەز ببووم›: **زلّه**.

هەروەها: **ذله شدن؛ ذله کردن**

ذلیل / zalîl ، ـها/: [عربی] *صفت.* زەبوون؛ زەلیل؛ پەست؛ کەساس؛ پچووک؛ سووک؛ چرووک.

ذلیلی / zalîlî/: [عربی] ☜ **ذلّت**

ذم / zam(m) ، ـها/: [عربی]*/اسم.* لۆمە؛ سەرکۆنە؛ فڕ؛ خراپەبێژی؛ کار یان ڕەوتی خراپە گوتن و فڕ پێدادان.

ذمت / zemmat/: [عربی] ☜ **ذمّه**

ذمه / zemme/: [عربی]*/اسم. [ادبی]* بەڵێن؛ پەیمان؛ نگرۆ؛ گفت؛ سۆز؛ بڕیار : **ذمّت**

▣ **بر ذمه گرفتن**: وەئەستۆگرتن؛ گرتنە گەردن؛ وەئەستۆگرتنی کار یان ئەرکێک لەمەڕ دیتریەوە.

ذن / zen/: [فرانسوی از ژاپنی]*/اسم.* زین؛ لە مەزهەبگەلی بوودایی کە تاکە ڕێبازی گەییشتن بە ڕاستەقانێ لە ڕێگەی بیرکردنەوە و تێڕوانینەوە دەزانێ.

ذوات / zavāt/: [عربی] جمعِ ☜ **ذات**

ذوب / zowb, zo:b ، ـها/: [عربی]*/اسم.* ڕەوتی توانەوە؛ تاوینەوە؛ تاویانەوە؛ گۆڕانی ماکێکی خۆگر بە تراو بە هۆی گەرم بوونەوە.

▣ **ذوب فلز**: توانەوەی کانزا؛ جیا کردنەوەی کانزا لە بەردی کانگایی بە تواندنەوەی لە کوورەدا. هەروەها: **ذوب‌آهن؛ ذوب‌مس**

▣ **ذوب شدن**: توانەوە؛ تاوین؛ تاویان؛ تیوان؛ تاویانەوە؛ تاوینەوە؛ ئەوەتاویەی؛ تاوەیایوە؛ هەلیایش؛ هلمەیاسین؛ هەلیان؛ بوونە تراو. هەروەها: **ذوب کردن**

ذوذنب / zûzanab/: [عربی] ☜ ستارەی

دنباله‌دار، **ستاره**

ذوزنقــه / zûzanaqe، ـهـا/: [عربـی]/اسـم. زووزەنەقە؛ بیچمێکی چوارگۆشەی تـەخت کـە دوو پاڵی لە یەک ڕێزدان.

ذوق / zowq, zo:q/: [عربـــی]/اســـم. زەوق: ۱. مەزاق؛ توانایی وەرگرتنی جوانی و چێـژەی شـتێک ‹خیلـی بـی‌ذوق اسـت: زۆر بـێ‌زەوقـە› ۲. چێژە؛ توانایی وێڕای هـۆگرەتی زۆر بـۆ فێـر بوون ‹ذوق هنری: زەوقـی هونـەری› ۳. *[گفتاری]* خوەشحاڵی؛ وەشحاڵی؛ کەیف‌خۆشی بە بۆنەی ڕووداوێکەوە ‹وقتی آزاد در کنکور قبول شـد، پـدرش خیلـی ذوق کـرد: کاتـێ کـە ئـازاد لـە کونکـووردا سەرکەوت، بابی زۆر خۆشحاڵی کرد›.

⊡ **ذوق کسی را کـور کـردن:** دڵـی کەسـێک سـاردکردنەوە؛ زەوقــی کەسـێ کوشـتن؛ کەسێک لـە کارێـک سـارد و بـێ‌هـۆگرەتی کردنەوە: **تو(ی) ذوق کسی زدن**

تو ذوق زدن: دانە ناو چـاودا؛ ناحـەز نوانـدن ‹این رنگ قرمز خیلی تو ذوق می‌زنـد: ئـەم ڕەنگـە سوورە زۆر دەداتە ناو چاودا›.

تو(ی) ذوق کـسی زدن ☜ **ذوق کسی را کور کردن**

ذوقـــافیتین / zûqāfîyateyn/: [عربـــی]/اســم. دووپاشـــڵ؛ دووبەشـــاوەند؛ شـــیعرێک بـــە دوو قافیەوە.

ذوقزدگـــی / zowqzadegî, zo:q-/: [عربـــی/ فارسی]/اسم. شاگەشکەیی؛ خۆشـیەکی زۆر لـە ڕوودانی شتی زۆر خۆش و لەنکاو.

ذوقـــــزده / zowqzade, zo:q-/: [عربـــی/ فارسی] *صفت.* شاگەشـکە؛ خـاوەن خۆشـیەکی زۆر بـە بۆنـەی ڕووداوێکــەوە ‹سـارا خـانم از دیدن پسرش ذوقزده شـده بـود و نمـی‌توانسـت حـرف بزند: سـارا خـان لـە دیـتنی کوڕەکـەی شاگەشـکە بـووو، نەیـدەتوانی قـسە بکـات›. هـەروەها: **ذوقزده شدن؛ ذوقزده کردن**

ذوقی / zowqî, zo:qî/: [عربی] *صفت.* زەوقـی: ۱. پێوەندیـــدار یـــان هاوگـــەر بـــە کـــارێکی دڵخوازەوە کـە هـۆی خۆشحاڵـی و دڵخۆشـیە ۲. پێوەندیدار بە هەستی وەرگـرتنی جوانیـەوە ‹نقاشی یک کـار ذوقـی اسـت: وێنەکێشی کـارێکی زەوقیە›.

ذهـــن / zehn، ـهـا؛ اذهـان/: [عربـی]/اسـم. ۱. زەیـن؛ سـەرجەمی ئـەو هیمانـەی کـە لـە مێـشکدا چالاکیگـەلی وەک هەسـت، ئـاوەز، ویـست، تێفکـرین و... دەرەخـسێنێ ‹امـروز ذهن مـن خـوب کـار نمـی‌کند: ئـەوڕۆ زەینـم بـاش کـار ناکـات› ۲. بـیر؛ ویـر؛ هـۆش؛ هـزر؛ هـرز؛ ئـەو بەشـەی مێـشک کـە ئاوەهـا کارگـەلێکی وەئەسـتۆوە ‹نمـی‌دانـم در ذهـن تـو چـە مـی‌گـذرد: نازانم چی لـە سـەرتدایـە› ۳. *[مجازی]* بـەر؛ بـیر؛ ویر؛ حافزە؛ توانـایی زەیـنی بـۆ بـیر هێنانـەوە یـان دووپـات‌کردنـەوەی شـتانی فێربـوو ‹ بـە ذهن بسپار!: لە بەری کە!›.

ذهـن‌گرایـی / zehngerāyî/: [عربـی/ فارسـی] /اسم. بیرڤـانی؛ ئامۆژەیـەک کـە بەرهەمگـەلی زەینی لە چالاکیگـەلی مێـشک هـاوێر دەکـا: **اصالت ذهن**

ذهنی / zehnî، ـها/: [عربی] *صفت.* ۱. زەیـنی؛ بیری؛ هزری؛ هۆشی؛ پێوەندیدار یان سـەر بـە زەینەوە ۲. زەینی؛ پێوەندیدار بە هێز و کـاری مێـشکەوە ‹حـساب ذهنـی: ژمـاردنی زەینـی› ۳. خەیاڵی؛ بەرچاو هێنراو بە بیر و خەیاڵـەوە. بەرانبەر: **عینی**

ذهنیت / zehnîyyat، ـها/: [عربی]/اسم. شـێواز یان چەشنی بیرکردنەوە و تێفکرین، بەتایبـەت لەمەڕ دادوەری و هەڵسەنگاندنەوە.

ذهنی‌گرایـی / zehnîgerāyî/: [عربی/ فارسـی] /اسم. ۱. ئامۆژەیـێ کـە هـەر بـە بەرهەمگـەلی زەینی بایەخ دەدا و ناسین بـە داهـاتی ئاگـایی زەینی دەزانێ ۲. ئامۆژەیێ کە بەدەس‌هێنـانی

ئەزموون یا هەستی زەینی (وەک لەزەت) بە باشترین شت دادەنێ و هەست و تێگەیشتنی هەر کەسێک بە ئەوپەڕی باشی و دروستی دەزانێ.

ذی‌الحجه / zilhacce, zelhacce/: [عربی] ☜ **ذیحَجّه**

ذی‌القعده / zilqa'de, zelqa'de/: [عربی] ☜ **ذیقَعده**

ذیحجـه / zîhacce/: [عربی]/اسم. زیحەجە؛ نەهەک؛ مانگی قوربان؛ مانگی دوانزەهەمی سالی کۆچی مانگی: **ذی‌الحجّه**

ذیحساب / zîhesāb ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. حەساوپشکێن؛ نوێنەری وەزارەتی دارایی لە ڕێخراوەیەکی دەوڵەتیدا.

ذیحسابی / zîhesābî ، ـها/: [عربی]/اسم. لقێک لە وەزارەتی دارایی لە ڕێخراوەیەکی دەوڵەتیدا کە کاری پشکنینی حەساوگەلی ئەو ڕێخراوەیە.

ذی‌حق / zîhaq(q)/: [عربی] صفت. /ادبی/ حەقدار؛ بەحەق؛ خاوەن حەق ‹پدرم او را ذی‌حق نمی‌دانست: بابم ئەوی بە حەقدار نەدەزانی›.

ذی‌حیات / zîhayāt/: [عربی] صفت. /ادبی/ گیانلەبەر؛ زیندەوەر؛ گیاندار؛ مشەکەر؛ جووقەوار ‹هیچ ذی‌حیاتی در آنجا دیده نمی‌شد: گیانلەبەرێکیشی لێ نەدەبینرا›.

ذی‌ربط / zîrabt/: [عربی] صفت. پێوەندیدار؛ پەیوەندیدار؛ بەپێوەند لەگەڵ بابەتی ڕەچاوکراودا.

ذی‌روح / zîrûh/: [عربی]/اسم. گیاندار؛ جانەوەر؛ زیندوو؛ زینوو؛ زنی؛ بوونەوەر؛ جووقەوار؛ جان‌دبەر؛ نزاوری.

ذی‌شعور / zîšo'ûr/: [عربی] صفت. /ادبی/ مژیوەر؛ ئاوەزمەند؛ خاوەن فام؛ خاوەن توانای بیرکردنەوە ‹هیچ موجود ذی‌شعوری چنین کار نسنجیده‌ای نمی‌کند: هیچ مژیوەرێک کاری وا ڕەمەکی ناکا›.

ذی‌صلاحیت / zîsalāhîyyat/: [عربی] صفت. /ادبی/ خاوەن‌ڕا؛ بەمشوور ‹باید یک مرجع ذی‌صلاحیت به این کار رسیدگی کند: پێویستە شوێنێکی خاوەن‌ڕا بەم کارە ڕابگا›.

ذی‌علاقه / zî'alāqe/: [عربی] صفت. /ادبی/ خوازیار؛ خاوەن دڵخوازی، سەرنج یان مافێک لە ئاست شتێکدا ‹مؤسسات ذی‌علاقه می‌توانند با ما تماس بگیرند: ڕێخراوەگەلی خوازیار دەتوان پێوەندیمان لەگەڵ بگرن›.

ذیقعده / zîqa'de/: [عربی]/اسم. زیقەعدە؛ ناڤ‌جەژنان؛ مانگی نێوان شەشەکان و قوربان؛ مانگی یازدەهەمی سالی کۆچی مانگی: **ذی‌القعده**

ذی‌قیمت / zîqeymat, zîqîmat/: [عربی] صفت. /ادبی/ هێژا؛ بەبایەخ؛ پربایەخ؛ بایەخدار؛ بەنرخ؛ بەئەرزش؛ هەژی؛ کوک؛ حەلکی؛ باییدار؛ هاولە؛ کاو ‹از خدمات ذی‌قیمت او به مردم شهر قدردانی شد: لە ڕاژەگەلی هێژای ئەو بۆ خەڵکی شار ڕێزگیرا›.

ذیل / zeyl/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ١. خوار؛ وار؛ خوارەوە؛ ژێر؛ پەین؛ داوێن ‹از صدر تا ذیل: لە سەر تا خوار› ٢. ژێرەوە؛ ژێرۆ؛ خوارەوە؛ خوارۆ ‹در ذیل این نوشته بیان می‌شود: لە ژێرەوەی ئەم نووسراوەدا دەگوترێ› ٣. /ـها/ پاشینە؛ نووسراوەیەک کە لە دووی نووسراوەیەکی‌تردا و بۆ تەواو کردنی هاتبێت.

ذیلاً / zeylan/: [عربی] قید. /ادبی/ لە ژێر؛ لە خوار؛ لە ژێرەوە؛ لە خوارەوە؛ وارەنە؛ پەینەنە ‹اسامی آنان ذیلاً ذکر می‌شود: ناویان لە خوارەوە دێ›.

ذی‌نفع / zînaf'/: [عربی] صفت. بەشدار؛ خاوەن ماف؛ سەرقاڵ بە کارێک و بەهرەدار لە ئاکامی ‹آزاد در آن کار ذی‌نفع بود: ئازاد لەو کارەدا بەشدار بوو›.

ر / r/: حرف. نیـشانەی دوازدەهـەمین پیـت لـە ئەلفوبیتکەی زمانی فارسی.

ر / re/: اسم. ڕێ: ١. نـاوی دوازدەهـەم پـیتی ئـەلفوبێتکـەی فارسـی ٢. *[موسـیقی]* [فرانـسوی] ناوی دووهەمین نوت لە گامی دیاتۆنیکدا.

رآلیـست / re'ālîst ، ـهـا/: [فرانـسوی] صـفت. ڕیئالیست؛ لە سەر ڕێبازی ڕیئالیسم: **رئالیست**

رآلیسم / re'ālîsm/: [فرانسوی] اسم. ڕیئالیـسم: ١. ئۆگرەتی و ئاوڕ دانەوە لە هەڵـکەوتە و کـار و باری گونجاو و بـە دوور لـە خەیاڵـپەروەری ٢. ئامۆژەیەک کە جیهان بە هەڵکەوتەیێکی دەر لە زەینی مرۆ دەزانێ ٣. بڕوا بـەوەی کـە هـەرچی بـەهۆی بـیر و هـزرەوە دەناسـرێت، خـاوەنی هەبوونێکـە لـە جیهانـدا ٤. ئەمەگـداری لـە سروشـت یـان ژیـانی ڕاسـتەقینە و لـێ ورد بوونەوەی بەبێ خەیاڵپەروەری.

را[1] / rā/: [عربـی] اسـم. ڕا؛ نـاوی عــەرەبی دوازدەهەمین پیتی ئەلفبێی فارسی.

را[2]: حـرف. ١. نیشانەی بەرکاری بێ‌پێناو (مفعول بی‌واسطه)؛ لە کوردیدا نیشانەیەکی تایبـەتی نیـە بەلام بۆ بێژگە لە مرۆ، لەگەڵ نیشانەی ناسیاویدا (معرفه) هاوڕێیە ‹کتاب را خریدم: کتێبەکەم کـڕی› ٢. لەمەڕ؛ لەبارەی؛ دەربارەی؛ جـەبارەو ‹علی را مـی‌گفـت: لەمـەڕ عەلیـەوە دەیگـوت› ٣. *[ادبـی]* لەبارەی؛ دەربارەی؛ جێگـری «بـە»ی بـەرکاری ‹دانایی را گفتند: بە زانایێکیان گوت› ٤. *[ادبی]* لـە؛ جـە؛ نـە؛ ژ؛ جێنـشینی «از» ‹قـضا را: لـە چارەنووسدا› ٥. *[ادبی]* بۆ؛ پەی؛ ژبۆ؛ لەبەر؛ وەروو ‹خدا را: بۆ خودا›.

راب / rāb ، ـهـا/: [؟]/اسم. ڕاب؛ گیانـەوەرێکی لەش‌نەرمە زۆر لە شەیتانۆکە دەکا.

رابط / rābet ، ـها/: [عربی]/اسم. پەیوەندیـدەر: ١. ئەوەی دوو یان چەند شت پێکـەوە پەیوەنـد دەدا ‹سیم رابط: سیمی پەیوەندیدەر› ٢. /ان؛ ـین/ پەیوەندیکار؛ نێوانچی؛ بەریوان؛ کەسێ کە هۆی پەیوەنـدی نێـوان خەڵـک یـان ڕێکخراوەیەکـە ‹رابـط میـان دولـت و مـردم: پەیوەنـدیکاری نێـوان دەوڵەت و خەڵک›.

رابطـــه / rābete ، ـهـا؛ روابـط/: [عربـی]/اسـم. پەیوەندی: ١. نێـوان؛ دۆخ یـان چۆناوچۆنیـەک کە دوو یا چەند شت یان بەش بە شـتێک یـان کـارێکی‌تـرەوە پەیوەنـد دەدا ‹رابطـەی سیاسـی: پەیوەنـدی سیاسـی› ٢. بەرامبـەری؛ فورمـوول؛ قـانوون یـان بنەمایـەکی گـشتی لـە زانـستی بیرکاریـدا بـۆ گەییـشتن بـە ئامانجێـک دەگوترێتەوە ‹رابط ەی نیوتُن: فرموولـی نیوتـون› ٣. *[دستور]* ـیە؛ ـە؛ ـن؛ ـا؛ ـنە؛ وشـەیێ کـە «مسند» و «مسندالیه» پێکەوە پەیوەنـد دەدا ‹خدا

دانا است: خودا زانایە).

◘ رابطەی بازتابی/ انعکاسی: پەیوەندییەک لە کۆمەڵەیەکدا کە هەر کام لە بەشەکانی، پەیوەندەکەیان بگەڕێتەوە بۆ خۆیان.

رابطەی جنسی: تێکەڵاوی نێر و مێ؛ خلێنە و بلێنەیێ لە نێوان ژن و پیاودا کە بە تێکەڵ بوون و عیلاقە کردن بگا.

رابطەی زناشویی: پەیوەندی ژن و مێردایەتی؛ پەیوەندی نێوان ژن و شوو.

رابطەی سببی: خزمایەتییێک کە بە هۆی ژن و ژنخوازەوە پەیدا بووبێ.

رابطەی متقابل: پەیوەندی دووقۆڵی؛ پەیوەندی بارتەقایی؛ پەیوەندی نێوان دوو یان چەن لایەن بە شێوەیێک کە لە هەموو بارێکەوە وەک یەک بێنەوە.

رابطەی متقارن: پەیوەندی پابەپا؛ پەیوەند بە شێوەیێک کە هەر تاکێک لەگەڵ تاکێکی تردا پەیوەندی دووقۆڵی هەبێ.

رابع / 'rābe/: [عربی] *صفت.[ادبی]* چوارەم ‹رکن رابع: بنەمای چوارەم›.

رابعاً / rābe'an/: [عربی] *قید.[ادبی]* چوارەم؛ لە چوارەمدا ‹رابعاً معلوم کنید مقدار آب مصرف شده را: چوارەم ڕوون کەنەوە چ ڕادەیەک ئاو بەکار چووە›.

رابی / rābî/: *اسم.* ڕابی؛ سەرناوێکی ڕێزگرانە بۆ ناونانی دیناوەرانی جوولەکە و ئاشووری، بە واتای مامۆستا یان فێرکار.

راپرت / rāport، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* ۱. *[نامتداول]* گرێبەند؛ سالۆخ؛ سالخ؛ ڕاپۆرت؛ ڕاپۆڕ؛ ڕاژە گوتنەوەی ڕووداوێک ۲. *[کنایی]* کار یان ڕەوتی هایدان؛ خەبەر لێدان بە نووسین؛ هەواڵی کەسێک، ڕووداوی دانیشتنێ یان کۆڕێک، بە کەسێ یان شوێنێک دان.

◘ راپرت دادن: ۱. سالۆخ دان ۲. *[کنایی]* شۆفاری کردن؛ قسە هێنان و بردن؛ سیخوڕی کردن؛ دزنێرۆیی کردن.

راپرتچی / rāportčî، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ ترکی] *اسم.[نامتداول]* ۱. هایدەر؛ سالۆخڤان ۲. سیخوڕ؛ شۆفار؛ دزنێرۆ؛ زیدەڤان؛ زیدەوان.

راپسودی / rāpsodî/: [فرانسوی] *اسم.* ڕاپسوودی؛ جۆرێک مووسیقای ڕۆژاوایی.

راپید / rāpîd/: [فرانسوی] ☜ **راپیدوگراف**

راپیدوگراف / rāpîdog(e)rāf، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* ڕاپید؛ چەشنێ پێنووسی هێڵکێشان بە سەر قەڵەمی جۆراوجۆرەوە: **راپید**

راتبه / rātebe، ـها/: [عربی] *اسم.* ڕاتبە؛ ڕاتوە؛ بوورس؛ مووچەی خوێندن.

راتبه‌گیر / rātebegîr، ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* مووچەخۆر؛ بوورسیە.

راتیانج / rātiyānc/: [معرب از یونانی] *اسم.* شرێز؛ چرێژ؛ کەتیرای داری کاج: **راتیانه**

راتیانه / rātiyāne/: [معرب از یونانی] ☜ **راتیانَج**

راج / rāc/ ☜ **خاس**

راجع / 'rāce/: [عربی] *اسم.* ۱. وەگەڕ؛ ئەواگێل؛ ڤەگەڕەوە ۲. *[موسیقی]* گۆشەیەک لە دەزگای نەوا و همایون.

◘ **راجع به**: سەبارەت بە؛ لەمەڕ؛ لەبارەی؛ دەربارەی؛ جەبارەو ‹نشستند و یک ساعت راجع بە کار آزاد حرف زدند: دانیشتن و سەعاتێک سەبارەت بە کاری ئازاد قسەیان کرد›.

راجعه / rāce'e/: [عربی] ☜ تب راجعه، **تب**

راجه / rāce، ـها/: [سنسکریت] *اسم.[قدیمی]* ڕاجە؛ نازناوی ئاغا و گەورەی خێڵ لە هێندا.

راجی / rācî/: *اسم.* ڕاجی؛ هەر یەکە لە بنزاراوە جۆراوجۆرەکانی باوی زمانی فارسی لە ناوەندی ئێراندا (وەکوو کاشان، دلیجان و دێهاتەکانی دەوروبەری تاران).

راحت[1] / rāhat/: [عربی] *اسم.[ادبی]* ئاسوودەیی؛ هێسایی؛ ئاسایش؛ تەنایی؛ تەناهی؛ ڕاحەتی؛

ڕەحەتی ‹اسباب راحت او هم فراهم شد: هۆی ئاسوودەیی ئەویش پێک‌هات›.

▣ **راحت جان**: *[ادبی]* ئارامی گیان؛ ئارامی دڵ؛ ڕاحەتی جەستە؛ ئارامی ژین؛ هۆی ئارامی و تەنایی گیان ‹راحت جان باش و باش!: ببە و ئارامی گیانم بە!›.

راحت[2]: *صفت*. ئاسوودە؛ ڕەحەت: ١. ڕاحەت ‹خواب راحت: خەوی ڕاحەت› ٢. خۆش؛ هۆی ئاسایش ‹جای راحت: جێگای ئاسوودە› ٣. ڕاحەت؛ ئاسوودەحاڵ؛ تەخت؛ دڵدامەزراو ‹در آنجا راحت است: لەوێ ئاسوودەیە› ٤. ئاسان؛ هاسان ‹کار راحت: کاری ئاسان›. هەروەها: **راحت بودن؛ راحت شدن؛ راحت کردن**

راحت[3]: *قید*. ئاسان؛ هاسان؛ بەئاسانی؛ ڕەحەت؛ بەڕاحەتی بەبێ سەختی و دژواری ‹راحت رفت توی سوراخ: ئاسان ڕۆیشتە ناو کونەکەوە›.

راحت‌افزا / rāhat'fzā/: [عربی/ فارسی] *صفت*. *[ادبی]* هەداگەشێن؛ ئاسایش‌دەر؛ هۆی زۆر بوونەوەی ئاسایش.

راحت‌الحلقوم / rāhatolholqûm ، ـها/: [عربی] *اسم*. ڕەحەت؛ جۆرە شیرنیەکە لە نشاستە، شەکر و مزرەمەنی چێ‌دەکرێ.

راحت‌باش / rāhatbāš/: [عربی/ فارسی] *اسم*. *[نظامی]* ١. فەرمانێ کە نیشانەی دوایی هاتن یان پشوودانێکی کورت لە ڕاهاتنی چەکداریدایە ٢. دۆخی وچان دان و حەسانەوە.

راحت‌بخش / rāhatbaxš/: [عربی/ فارسی] *صفت*. ڕاحەتی‌دەر؛ ئارامبەخش.

راحت‌طلب / rāhat.talab ، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت*. ئاسایش‌خواز؛ ئاسوودەیی‌خواز؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە ئاسایش‌خوازی.

راحت‌طلبی / rāhat.talabî ، ـها/: [عربی] *اسم*. ئاسایش‌خوازی؛ ئاسوودەخوازی؛ گرنگی دان بە ئاسایش و ڕاحەتی خۆ.

راحتکده / rāhatkade ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم*. *[ادبی]* پشووگە؛ هەداهۆ؛ شوێنێ (وەکوو ماڵ) کە کەسێ تێیدا هەست بە ڕەحەتی دەکا.

راحتی[1] / rāhatî/: [عربی] *اسم*. ئاسایش؛ ئاسوودەیی ‹راحتی من در رضایت شماست: ئاسایشی من لە ڕەزامەندی ئێوەدایە›.

راحتی[2]: *صفت*. ئاسوودە؛ ڕاحەت؛ هۆی ئاسایش ‹کفش راحتی: پێڵاوی ئاسوودە›.

راد / rād ، ـان/: *صفت*. *[ادبی]* ١. جوامێر؛ پیاوچاک؛ مێرخاس؛ مێرخوز؛ دلێر؛ ئازا؛ گەڕناس ٢. دەسواز؛ بەخشندە ٣. زانا؛ ژیر.

رادار / rādār ، ـها/: [فرانسوی از انگلیسی] *اسم*. ڕادار؛ دیارکەر؛ کەرەسەیەک بۆ دیاریکردنی جێی شتێ بە هۆی شەپۆلی ڕادیۆییەوە.

رادع / rāde'/: [عربی] *اسم*. *[ادبی]* لەمپەر؛ بەرهەڵست؛ چەت؛ بەرگر؛ پەرچەدەر؛ بەرپەرچەدەر؛ گەپل؛ داردەست؛ ئەوەی لە کار یان ڕووداوێک بەرگیری بکا ‹در این راه هیچ مانع و رادعی نیست: لەم ڕێگەدا هیچ لەمپەر و کۆسپێک نیە›.

رادمرد / rādmard ، ـان/: *صفت*. *[ادبی]* جوامێر؛ جۆمەرد؛ ئازا؛ خۆشمرۆ؛ کەڵەمێر؛ کەڵەپیاو؛ پیاوی‌پیاو؛ ڕەند؛ مێرخاس؛ عەگید؛ پیاگ‌خاس؛ خاوەن گەدی چاکی (وەک بەخشندەیی، خێرخوازی و بوێری و...).

رادون / rādon/: [فرانسوی] *اسم*. ڕادون؛ توخمێکی کیمیاوی ڕادیۆئەکتیڤ لە گرۆی گازە نایابەکان، بە ژمارەی ئەتومی ٨٦ و کێشی ئەتومی ٢٢٢: **نیتون**

رادی / rādî/: *اسم*. *[ادبی]* پیاوەتی؛ جوامێری؛ گەڕناسی.

رادیاتور / rādiyātor ، ـها/: [فرانسوی] *اسم*. ڕادیاتۆر: ١. شۆفاژ؛ جۆرێ کەرەسەی گەرم کردنی ژوور بە کۆمەڵێ لوولە یا پەڕەی ناوخاڵی بۆ هات‌وچووی ئاوی گەرم ٢. جۆرێ کەرەسەی فێنکەوکەری موتوری ماشین.

رادیــان / rādiyān /: [فرانسوی]/اسم. [ریاضی] ڕادیــان؛ یەکــەی پێوەــانی چــەماوە و گۆشــە بەرانبەری ۵۷ پلــەک (دەرەجــە) و ۳۰ خولــەک (دەقیقە).

رادیس / rādîs /: [؟]/اسم. [ریاضی] بنەما.

رادیکــال[1] / rādîkāl ، ــهــا/: [فرانــسوی]/اســم. ڕادیکــاڵ: ۱. نیــشانەیەک بــە بیچمــی $\sqrt{}$ کــە ئەگــەر ژمارەیــێ دە ژێریــدا جــێبگــرێ، پێویستە ڕیشەی (بە پێی هەنــدی دیــاریکراو لــە فورجــەی ڕادیکالــدا) بــەدەســت بێــت ۲. ڕیــشەی دیــاریکراوی ژمارەیــەک($\sqrt[2]{}$ نیــشانەی ڕیــشەی دووهــەم، $\sqrt[3]{}$ نیــشانەی ڕیشەی سێهەم و $\sqrt[n]{}$ نیشانەی ڕیشەی nەمــی هەندیکە): **ریشگی** ۳. [شیمی] بنەما؛ پێز.

رادیکــال[2] / ــهــا/: صفت. [سیاست] ڕادیکــاڵ: ۱. بنیــاتخواز؛ لایــەنگری گۆڕانکــاری بنــەمایی، شێواز یــان پێکهاتگــەل ‹حــزب رادیکال: حیــزبی رادیکال› ۲. توند و تیــژ ‹نیروهــای رادیکــال: هێــزە رادیکالەکان›.

رادیکالیــسم / rādîkālîsm /: [فرانــسوی]/اســم. [سیاست] ۱. بنیاتخوازی ۲. توند و تیژی.

رادیــم / rādiyom /: [فرانــسوی]/اســم. ڕادیــوم؛ تــوخمی کیمیــاوی کــانزایی ڕادیۆئــەکتیڤ بــە ژمارەی ئەتومی ۸۸ و کێــشی ئــەتومی ۲۲٦,۰۲ کە کانزایەکی سپی و سەممی و بریقــەدارە لــە دەوا سازیدا بەکار دێ. لە هەڵوەشــانەوەی ئــەم توخمە ڕادۆن بەدی دێ.

رادیو / rād(i)yo /: [فرانسوی]/اسم. ڕادیۆ: ۱. /ــها/ ئامرازی ڤەگری شەپۆلی دەنگی کــە لــە لایــەن ئێزگەیێکــەوە دەنێــردرێن ‹یــک رادیــوی ۱۰ مــوج خریدم: رادیویێکی ۱۰ مــەوجم کــڕی› ۲. [مجازی] ئێزگــەی ڕادیــۆ ‹کودتاچیــان رادیــو را گرفتنــد: کودەتاچیەکان رادیویان گرت›.

رادیوآکتیــو / rādiyoāktîv /: [فرانــسوی] ☜ **پَرتُوزا**

رادیوآکتیویتــە / rādiyoāktîvîte /: [فرانــسوی] ☜ **پَرتُوزایی**

رادیوایزوتوپ / rādiyoîzotop /: [فرانسوی]/اسم. ئیزوتــۆپی ڕادیــۆئــەکتیڤ؛ ئیزوتۆپێــک کــە لــە خۆیەوە تیشک ئەداتەوە.

رادیوئی / rād(i)yo'î /: [فرانسوی] ☜ **رادیویی**

رادیوتراپی / rādiyot(e)rāpî /: [فرانــسوی]/اسم. تیشکدەرمانی.

رادیوتلسکپ / rādiyoteleskop /: [فرانسوی]/اسم. تلسکوپ رادیویی ☜ **تلسکوپ**

رادیوساز / rādiyosāz ، ــها/: [فرانــسوی/ فارســی] /اسم. ڕادیۆساز؛ چاکەوکەرەوەی ڕادیۆ.

رادیوســازی / rādiyosāzî /: [فرانــسوی/ فارســی] /اسم. ڕادیۆســازی: ۱. کــار یــان ڕەوتی دروســت کردنەوەی ڕادیــۆ ۲. /ــها/ کارخانــەی دروســت کردنی ڕادیۆ ۳. /ــها/ کارگەی چاک کردنــەوەی ڕادیۆ.

رادیوســکپی / rādiyoskopî /: [فرانــسوی]/اســم. ڕادیۆســکۆپی؛ کــاری چــاو لــە شــتێک کــردن (بەتایبەت ئەندامی نەخۆش) لە ڕێی بەدەسهێنانی وێنەیــەک لــە ئــەو ئەندامــە، بــە کەرەســەی ڕادیۆگرافی.

رادیوشــیمی / rādiyošîmî /: [فرانــسوی]/اســم. ڕادیۆشیمی؛ لقێ لە زانستی شیمی کە لە مــاک و دیاردەگەلی تیــشکزا دەکۆڵــێتەوە. هــەروەها: **رادیوشیمیدان**

رادیوضبط / rādiyozabt ، ــها/: [فرانسوی/ عربــی] /اسم. ڕادیۆزەبت؛ کەرەســەی ڕایــۆ و تۆمارکــەر و بڵاوکەرەوەی نەواری کاسێت پێکەوە.

رادیــــوگرافی / rādiyog(e)rāfî /: [فرانــسوی] /اسم. ڕادیــۆگرافی؛ کــار یــان ڕەوتی وێنــە بــە دەســهێنان، بــە هــۆی کەرەســەی تاوێنــەری تیشکی ئێکسەوە.

رادیوگرام / rādiyog(e)rām ، ــهــا/: [فرانسوی] /اسم. ڕادیۆگرام: ۱. کەرەسەی ڕادیۆ و گرامــافۆن

پێکەوە ٢. فیلمێ کە تیشک بە ڕوویەوە تاو دراوە.

رادیـــولۆژی / rādiyolojî/: [فرانـــسوی]/اســـم. ڕادیۆلـــوژی: ١. کـــار و ڕەوتی لـــێڕوانـــین و ناسـینی نەخۆشـی و تەوەرگـەلی لـەش بـە کەڵــک وەرگــرتن لــە تیــشکی ئــیکس ٢. زانـست و زانیـاری پێوەندیـدار بـە تیـشکی ئــیکس بــۆ ڕادیــۆگرافی و ڕادیۆســکوپی ❋ **پرتوشناسـی** ٣. دامـەزراوە یـان شـوێنێک کـە ڕادیۆگرافی تێدا ئەنجام دەدرێ.

رادیولژیـست / rādiyolojîst، ـهـا/: [فرانـسوی] /اسـم. ڕادیۆلۆژیـست؛ پـسپۆڕی ڕادیۆلـۆژی؛ تیشکناس.

رادیومتر / rādiyometr، ـهـا/: [فرانسوی]/اسم. ڕادیۆمیتر؛ هەر یەکە لە کەرەسـەگەلی ئەنـدازە گرتنی گوژمەی وزەی تابشتی.

رادیویی / rādiyoyî/: [فرانسوی] صفت. ڕادیۆیی: ١. پێوەندیدار یان سـەربە ڕادیـۆ ٢. تابـشتی ❋ **رادیوئی**

راز / rāz، ـها/:اسم. ڕاز: ١. سرڕ؛ نهێنی؛ میـانی؛ مەلامەت؛ ڤەشری؛ ڤەشارتی؛ وشێرنەو؛ وشـنەو؛ وشـێرو؛ وشمـەو؛ ڤەسـهان؛ ڕووداوێـک کـە لـە دیتـران دەشـاردرێتەوە ‹آزاد، راز عـشقش را در دل پنهان کرده بود: ئازاد، ڕازی ئـەوینی خـۆی لـە دڵـدا شاردبووەوە› ٢. *[مجازی]* ڕازە؛ نهێنی؛ **گلکار**؛ توو؛ ئەو شتە کە چۆنیەتیەکەی بۆ کـەس ڕوون نیـە ‹روح، رازی است پوشیده بـر انسان: ڕۆح، ڕازێکـی لـە مرۆ داپۆشراوە› ٣. *[مجازی]* ڕەنـد؛ ڕەنـگ؛ ڕەمـز؛ ڕێباز و شێوازی گەیشتن بە شتێک ‹راز تندرستی: ڕازی لەشساغی› ❋ **سرّ**

▣ **راز سر به مهر**: *[ادبی]* ڕازی نەدرکاو؛ ڕازێـک وا داپۆشراو ماوە و کەسی لێ ئاگادار نیە.

رازدار / rāzdār، ـان/: صفت. ڕازدار؛ پەردەپۆش؛ ڕازهەڵـگر؛ ڕازگـر؛ ڕازیـار؛ ڕازپـارێز؛ سـرڕ قـایم؛ پـارێزەری ڕازی دیتـران ‹او انسانی رازدار و قابـل اعتمـاد بـود: مرۆڤـێکی ڕازدار و جـێ بـاوەڕ بـوو›. هەروەها: **رازداری**

رازقی / rāzeqî، ـها/: [عربی]/اسم. ڕازقی؛ یاسـی ڕازقی؛ دارچکێکی گەڵاپانە لە تـیرەی زەیتـوون کە گوڵەکەی بۆنێکی زۆر خۆشی هەیە.

رازک / rāzak، ـهـا/:/اسم. گیایـەکی ئـالیکی چەند ساڵەی خۆڕسکە، بەرێکی بۆنخۆش و تاڵی هەیـە بـۆ بیرەسـازی و دەرمـان کەڵـکی لـێ وەردەگرن.

رازونیاز / rāz-o-niyāz/:اسم. ڕاز و نیاز؛ سـکاڵا؛ وتووێژی خۆشەویستانە؛ گازە ‹او هر شب بـا خـدا راز و نیاز می‌کرد: هەموو شـەوێ لەگـەڵ خـودا ڕاز و نیازی دەکرد›.

رازی / rāzî/: صفت. ڕازی؛ پێوەندیدار یان سـەر بە شاری «ڕەی»، لە باشووری شاری تاران.

رازیانه / rāziyāne، ـها/: [کُردی]/اسم. ڕازیانـە؛ ڕاژانـە؛ ڕەزنـە؛ ڕزیانـک؛ هەبۆسـان؛ هەپۆسـان؛ گیایەکی ئالیکی و بۆنخۆشە بە ڕیـشووی قـایم، لاسکی بەرز، بەری درێژی سـەوزڕەنگ و تـامی شیرینەوە کە بۆ دەرمان دەشێ: **بادیان**

رأس / ra's، ـها/: [عربی]/اسم. ١. لووتکـە؛ سـەر؛ پۆپە؛ سەرچڵ؛ سەرچلۆپە؛ دوند؛ ترۆپک؛ دهـار؛ چلەپۆپە؛ نووک؛ ملە؛ گاز؛ بەرزترین خاڵ، شوێن یان پێگەیەک ‹راس کوه: لووتکەی کێو› ٢. سەر؛ قۆق؛ یەکەی ژماردنی ئاژەڵ و چوارپێ ‹پنج راس اسب: پەنج سەر ئەسپ› ٣. /رئوس/*[هندسه]* ئـەو خاڵەی کە بە هۆی لە یەکدانی دوو یـان چەنـد هێڵی هەندەسی لـە شـوێنێکدا دروسـت دەبـێ ٤. *[جغرافیا]* کەپۆڵ؛ کەپۆلک؛ کاپۆلک.

رأس / ra'se/: [عربـی] حـرف. لـە سـەر؛ سـەروو؛ سەری؛ لە سـەرەتای؛ لـە کـاتی ‹سخنرانی راس ساعت هفت شروع شد: وتاربێژیەکە لە سـەر سـەعاتی حەوتدا دەستی پێکرد›.

رأســـاً / ra'san/: [عربـــی] قیـــد. بـــە تـــەنیا؛ بەتـەنیایی؛ تـەنیایی؛ بۆخـۆ؛ بـە تـەنێ؛ بـە هـۆ

یان لە لایەن خودی کەسەوە بە بێ دەستێوەردانی دیتری ‹در مورد خراب کردن دیوار، او راساً شروع کرد: لەمەڕ ڕووخاندنی دیوارەکەوە، بە تەنیا دەستی پێکرد›.

رأس‌الجاثي / ra'solcāsî/: [عربی] *اسم. [نجوم]* برجی سەگی شوان؛ هەسارەیەک لە برجی شواندا.

رأس‌الجدی / ra'solcadî/: [عربی] *اسم.* برجی گیسک؛ خاڵێکی گریمانەیی لە سەرەتای بورجی جەدیەوە، کە کاتێ خۆر دەگاتە ئەو شوێنە، سەرەتای هەڵگەڕانەوەی زستانەیە.

رأس‌السرطان / ra'sossaratān/: [عربی] *اسم. [نجوم]* برجی قرژاڵ؛ خاڵێ گریمانەیی لە سەرەتای برجی قرژاڵەوە و کاتێ خۆر دەوێدا دەبینرێ، سەرەتای هەڵگەڕانەوەی هاوینیە.

رأس‌الغول / ra'solqûl/: [عربی] *اسم. [نجوم]* برجی دێو.

راسب / rāseb/: [عربی] *صفت.* بنەنیش؛ پەگر؛ گیرهە؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی نیشتنە بنەوە.

راست[1] / rāst/: *اسم.* ڕاست؛ ڕاس: ١. ئەو لایەی کە ئەگەر بەرەو ڕووی باشوور ڕاوەستین لە ڕۆژاوایە و ئەگەر ڕوو لە باکوور کەین لە ڕۆژهەڵاتە ٢. ئەو نیوە لە لەش کە دڵ لە بەرامبەریدایە. بەرانبەر: **چپ** ٣. *[موسیقی]* گۆشەیەک لە دەزگای ڕاست پەنجگادا.

راست[2]: *صفت.* ڕاست؛ ڕاس: ١. دروست؛ حەل؛ ڕێک لەگەڵ ڕاستەقینەدا ‹خبر راست: هەواڵی ڕاست› ٢. ڕێک؛ لوور؛ تەخت؛ ڕەق؛ قنج؛ قیت؛ بەل؛ تاو؛ گەز؛ بێ خێچی و خواری ‹خط راست: هێڵی ڕاست› ٣. جێگر لە لای ڕاستەوە ‹چشم راست: چاوی ڕاست› ٤. *[مجازی، سیاست]* پاوان‌خواز.

◙ **به راست ـ راست:** سووڕ بە لای ڕاستەدا.

نظر به راست ☜ **نظر**

◙ **راست آمدن:** ١. ڕێک هاتن؛ ڕێک کەوتن؛ جۆر بوون؛ ڕاست هاتن؛ باش سووران؛ دروست بوون؛ بە دەستەوە هاتن؛ باش هاتن؛ بارهاتن؛ جۆر هاتن؛ ڕێک ئامەی؛ ڕێک کەوتەی ‹همەی کارها راست آمد: هەموو کارەکان ڕێک‌هاتن› ٢. *[نامتداول]* پێ‌گەیشتن؛ تووش‌هاتن؛ ڕووبەڕوو بوونەوە؛ یاوەپنەی ‹بە پیرمردی راست آمد و از او نام و نشان پرسید: گەیشتە پیرەپیاوێک و ناونیشانی لێ پرسی›.

راست دانستن/ شمردن: بڕوا کردن؛ باوەڕ پێ‌کردن؛ باوەرکەردەی؛ بە ڕاست زانین.

راست درآمدن: هاتنە دی؛ ڕاست هاتنەوە؛ بەڕاست دەرچوون؛ وەدیهاتن؛ بەدیهاتن؛ ڕوودان؛ بەگا ئامەی؛ بەڕاس بەرشیەی؛ ڕێک بەرئامەی ‹همەی حرفهای پدرم راست درآمد: گشت قسەکانی باوکم هاتنەدی›.

راست شدن: ڕاست بوونەوە؛ زەق و ڕەپ بوون؛ هەستان؛ قنج بوونەوە؛ قیت بوونەوە؛ لەباری چەماوەیی و لاری دەرهاتن. هەروەها: **راست کردن**

راست گفتن: ڕاست وتن؛ ڕاست گوتن؛ ڕاست کردن؛ ڕاست کرن؛ چۆک کردن؛ ڕاس واتەی: ١. ئاخافتنی بێ‌درۆ؛ وتنی ئەوەی کە ڕاستە ‹فهمیدم راست می‌گوید: زانیم ڕاست دەڵێ› ٢. وتنی ئەو شتەی دروست و لە ڕووی ئاوەزەوەیە ‹راست می‌گویی، باید همین کار را بکنیم: ڕاست دەکەی، دەبێ هەر ئەو کارە بکەین›.

راست[3]: *قید. [گفتاری]* ڕاس؛ ڕاست: ١. ڕێک ‹راست رفت توی سوراخ: ڕاس چووە نێو کونەکەوە› ٢. لای ڕاستەوە؛ ڕاسەوانە؛ بەلای ڕاستەوە ‹بپیچ به راست: بپێچە بۆ لای ڕاستەوە›.

راستا / rāstā/: *اسم.* ڕاستا؛ ڕاسا: ١. *[ریاضی]* درێژایی ٢. لا؛ ڕوو؛ ڕووبە؛ بەرەوگە؛ سۆ؛ گاز ‹در

راستای سیاستهای دولت بود: لە راستای سیاسەتەکانی دەوڵەتدا بوو›.

راستاحسینی / rāstāhoseynî/ ☜ [فارسی/ عربی] **راست و حسینی**

راستباز / rāstbāz/: *صفت. [ادبی]* کارچاک؛ دروستکار؛ ڕاستکار. هەروەها: **راستبازی**

راستبالا / rāstbālā/: *صفت. [ادبی]* نەمام؛ بەژن ڕێک.

راستبرتری / rāstbartarî/: *اسم.* ڕاستزاڵی؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتیەک کە لای ڕاستی لەش لە لای چەپ بەهێزتر بێ. بەرانبەر: **چپبرتری**

راستبین / rāstbîn/: *صفت.* ڕاس‌بین؛ حەقێقەت‌بین؛ بە لێهاتوویی ناسینەوەی ئەوی ڕاستەقینەیە.

راستپنجگاه / rāstpancgāh/: *اسم.* ڕاست پێنجگا؛ دەزگایەک لە مۆسیقای ئێرانی بە گامێ وەک دەزگای ماهوورەوە: **پنجگاه**

راستدست / rās(t)dast، ـها/: *صفت.* ڕاسیل؛ ڕاسدەس؛ ڕاست‌دەست؛ ڕاستەوانە؛ ڕاستە؛ بە خوو یان ئۆگرەتی کارکردن بە دەستی ڕاست. بەرانبەر: **چپدست**

راستدستی / rās(t)dastî/: *اسم.* ڕاسیلی: ۱. ڕاست‌دەسی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕاست‌دەست بوون ۲. دۆخی هۆگریەکی زۆرتر بۆ بەکارهێنانی دەستی ڕاست ❋ بەرانبەر: **چپدستی**

راستروده / rāstrûde/: *اسم.* ڕیخۆڵەی کۆم؛ دوایین بەشی ڕیخۆڵە گەورە.

راستشکافت / rāstšekāft/: *صفت. [زمین‌شناسی]* ڕاسەگاز؛ ڕاست‌کەلشت؛ خاوەن ڕوویەکی شکێرداری ئەستوونی بە سەر یەکتردا.

راستکی / rāstakî/: *صفت. [گفتاری]* ڕاستەقینە؛ ڕاستەقانی؛ ڕاستەکینە؛ ڕاسینە؛ ڕاسکینە؛ ڕاستەکی؛ ڕاسی- ڕاسی ‹هواپیمای راستکی بود: فڕۆکەیێکی ڕاستەقینە بوو›.

راستگر / rāstgar/ ☜ **یکسوساز**

راستگرا / rāstgerā، ـها؛ ـیان/: *صفت. [سیاست]* پاوانخواز؛ ڕاستەوگر؛ ڕاست‌گراف؛ خوازیاری پاراستنی باری دامەزراو و دژ بە گۆڕانکاری.

راست‌گرایی / rāstgerāyî/: *اسم.* پاوان‌خوازی؛ ڕاستەوگری؛ ڕاستگرافی؛ دۆخ یان چۆنیەتی پاوان‌خواز بوون.

راست‌گرد / rāstgard/ ☜ **راستگردان**

راستگردان / rāstgardān/: *صفت.* ڕاست گەڕ؛ ڕاست‌خول؛ ڕاسگێل؛ بە گەڕانەوە یان جووڵانەوە بە لای ڕاستدا: **راستگرد**

راستگو / rāstgû، ـها؛ یان/: *صفت.* ڕاست‌بێژ؛ ڕاست‌وێژ؛ ڕاست‌دەر؛ ڕاست‌گۆ؛ ڕاستۆک؛ قسەڕاست؛ ڕاسواچ؛ دوور لە فشە و درۆ. بەرانبەر: **دروغگو**

راستگوشه / rāstgûše، ـها/: *صفت.* ڕاستگۆشە؛ بە یەک یان چەند سووچی ۹۰ دەرەجەوە ‹مثلث راستگوشه: سێ‌گۆشی راستگوشه›.

راستگویی / rāstgûyî، ـها/: *اسم.* ڕاست‌وێژی؛ ڕاسبێژی؛ ڕاست‌گۆیی؛ ڕاسواچی؛ کردەوە یان ڕەوتی قسەی ڕاست کردن ‹از راستگویی ضرر نمی‌کنی: لە ڕاست‌وێژی زیان نابینی›.

راستوجهی / rāstvachî، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت.* ڕاست پاڵوو؛ بە چەن ڕووی دووبەدووی ڕاست بە سەر یەکدا.

راست‌وحسینی / rāst-o-hoseynî/: [فارسی/ عربی] *قید. [گفتاری]* خواوڕاسان؛ بەڕاستی؛ ڕاستەوڕاست؛ لەوپەڕی ڕاستیدا؛ بە بێ گرێ و گۆڵ: **راستاحسینی**

راست و ریس / rāst-o-rîs/: *صفت. [گفتاری]* جۆر؛ ئامادە؛ ساز؛ بەرهەڤ؛ گیف؛ دەبر ‹باید پولی راست‌وریس کنیم: ئەبێ پووڵ و پارەیەک جور کەین›.

▣ **راست و ریس کردن**: ڕێک‌وپێک کردن: ۱. دەبراندن؛ سەر و سامان پێدان؛ پەسارنایوە

‹کارها را راست و ریست کن: کارەکان ڕێکوپێک بکە› ۲. ئامادەکردن؛ بەرهەڤ کرن؛ ساز کردن؛ ساز دان؛ ئەیڤەزاندن.

راسته[1] / rāste ، ـها/:*اسم.* ۱. پشتمازە؛ گۆشتی دووپالووی چارەوێ؛ گۆشتی ڕاستە ۲. *[زیست‌شناسی]* ڕاستە؛ بەشێ لە ڕادەیێ؛ لە یەکەگەلی ڕیزبەندی گیانەوەران بریتی لە چەن تیرە ۳. *[قدیمی]* ڕاستە؛ کۆلان یان گوزەری ڕاست و بێ‌پێچ و پەنا ‹راستەی زرگرها: ڕاستەی زێڕینگەران›.

راسته[2]: *قید.* ڕاستەوڕاست؛ ڕاست و درێژ؛ ڕاسەوڕاس ‹آجرها را راسته چیده‌اند: خشتەکانیان ڕاستەوڕاست چنیوە›.

راسته‌بازار / rāstebāzār/:*اسم.* قەیسەری؛ گوزەر؛ بازاڕی سەرداپۆشراو؛ ڕاستەبازاڕ؛ بازاڕی سەرەکی کە زۆر جار بازاڕێکی ڕاست و درێژە و چەند بازاڕیتری لێ جوێ ئەبێتەوە.

راسته‌چینی / rāstčînî ، ـها/:*اسم.* ڕاستەچنی: ۱. *[چاپ]* کار و ڕەوتی چنینی پیت و لە چاپ دانی دەقی وا کە تەواوی پیتەکانی بە یەک شێوە و ئاسایی بن ۲. *[بنایی]* کاری و ئەرکی چنینی خشت بە درێژایی و سانایی و ڕاستەوڕاست، لە دیواردا.

راستی[1] / rāstî/:*اسم.* ۱. ڕاستی؛ ڕاستکاری؛ دۆخ یا چۆنیەتی ڕاست بوون؛ قیت و ڕاوەستاو بوون ‹قامت به این راستی و بلندی، مگر چه عیبی دارد؟: بەژن بەم ڕاستی و بەرزیە، چ خەوشێکی تێدایە؟› ۲. *[ادبی]* چاکە؛ دروستی؛ خاسی؛ ڕاستی؛ کردەوەی دروست ‹راستی کن! که راستان رستند: ڕاستی بکە و وەکوو ڕاستان ڕزگار بە!› ۳. ڕاستەقانی؛ هەق؛ هەقانەت؛ ڕاستی و ڕەوایی.

راستی[2]: *قید.* بەڕاستی؛ بێ‌سۆ؛ هەر بە ڕاست؛ ڕاسی-ڕاسی؛ بێ‌شۆخی ‹راستی شعر زیباییست؟: بەڕاستی شیعرێکی جوانە؟›.

راستی / rāstî/: *حرف.* ڕاستی؛ ڕاسی؛ بەڕاست؛ وەڕاست؛ ئەرێ؛ وشەیەک بۆ سەرنج ڕاکێشانی بیسەر، کە لە نێو قسە و لە سەرەتای ڕستەدا دێ ‹راستی کی عروسی می‌کنی؟: ڕاستی کەی زەماوەن دەکەی؟›.

راستیز / rāstîz ، ـها/:*اسم.* *[زیست‌شناسی]* ژێر ڕاستە.

راستین / rāstîn/: *صفت.* *[ادبی]* ڕاستەقینە؛ ڕاستەکینە؛ ڕاستەکی؛ ڕاسینکە؛ ڕاسینە؛ بەڕاستی؛ بێ‌درۆ ‹عشق راستین: ئەوینی ڕاستەقینە›.

راسخ / rāsex/: [عربی] *صفت.* قایم؛ پتەو؛ گورخ؛ ڕاوەستاو؛ پەیت؛ نەگۆڕ؛ ڕێختە؛ ڕەختە؛ لەسەر پێ وەستاو ‹اعتقاد راسخ: بڕوای پتەو›.

راسو / rāsû ، ـها؛ ـان؛ ـیان/:*اسم.* ڕاسوو؛ ڕاسۆ؛ مشکی خورما؛ گیانەوەرێکی گوهانداری گۆشتخۆری پەنجەدارە بە جەستەی درێژ و پێی کورت و پێستی تووکنەوە کە لە کاتی بەرەنگار بوونەوەدا بۆنێکی ناخۆش لە خۆی بەر دەداتەوە.

راش / rāš ، ـها/:*اسم.* ڕاش؛ دارێکی بەرز، بە پێستی کۆتەی ساف و خۆڵەمێشی، گەڵای بێ‌ددانە یان کەمددانە و گوڵی هێشوویی کورت و کۆ و بەری دڕکاویە: **آلاش**

راشی / rāšî ، ـان/: [عربی] *اسم.* *[ادبی]* بەرتیل‌دەر.

راشیتیسم / rāšîtîsm/: [فرانسوی] *اسم.* *[پزشکی]* ڕاشیتیسم؛ پێشەنەرمی؛ ئێسک‌نەرمی؛ نەخۆشی بە هۆی کەمی ویتامین «دێ» یان کالسیوم و فوسفۆڕەوە.

راضی / rāzî ، ـان/: [عربی] *صفت.* ڕازی: ۱. دڵخۆش؛ هاشت؛ ڕەزامەند لە دۆخ یان کارێک بە بۆنەی ساچانی لەگەڵ داخوازی یان ئاتاجدا ‹او از کارش راضی بود: لە کارەکەی ڕازی بوو› ۲. قایل؛ ڕەزا ‹راضی شد آنجا درس بخواند: ڕازی بوو لەوێ دەرس بخوێنێ›. هەروەها: **راضی**

شدن؛ راضی بودن؛ راضی کردن

راغ / rāq/: *اسم. [ادبی]* ۱. گەوەر؛ دەشت؛ دەشت و دەر؛ دەشت و بەر؛ سارا؛ لێلات؛ دۆڵ ۲. ڕیزۆم؛ ڕەوەن؛ زەمەند؛ سەوزەلانی؛ مێرگ؛ مێرخوزار؛ بژوێن ۳. بنار؛ ڕاخ؛ پاڵداوێنی سەوزی چیا.

راغب / rāqeb، ـان/: [عربی] *صفت. [ادبی]* تامەزرۆ؛ ئارەزوومەند؛ خوازیار؛ دڵ لە دووی کردنی کارێک ‹خیلی راغب است که برود: زۆر تامەزرۆە بڕوا›.

رأفت / ra'fat، ـها/: [عربی] *اسم. [ادبی]* دلۆڤانی؛ میهرەبانی.

رافضی / rāfezî، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت. [ادبی]* بێبەلێن؛ پەیمانشکێن؛ بێ گفتولفت.

راقم / rāqem/: [عربی] *اسم. [ادبی]* نووسەر؛ نڤیسەر: ۱. کەسێ کە شتێک دەنووسێ ۲. دانەری کتێب.

◙ **راقم سطور:** نووسەری ئەم نووسراوەیە.

راقیه / rāqiye/: [عربی] *صفت. [قدیمی]* پێشکەوتوو ‹ملل راقیه: نەتەوەگەلی پێشکەوتوو›.

راک / rāk/: *اسم.* ۱. کۆوە؛ بەران؛ مازماز ۲. *[موسیقی]* گۆشەیەک لە دەزگای ماهوور و ڕاستپەنجگا.

راکاندرول / rākandrol/: [انگلیسی] *اسم.* ڕاکئەندرۆڵ؛ جۆرێک سەمای دوونەفەری ڕۆژاوایی کە هەڵبەز و دابەزی زۆرە.

راکب / rākeb، ـان/: [عربی] *اسم. [ادبی]* سوار؛ سوارە؛ سوویار ‹راکب و مرکوب همه از میان رفتند: سوار و سواربەر بە تێکڕا تێداچوون›.

راکت / rāket، ـها/: [فرانسوی از عربی] *اسم.* ڕاکت: ۱. ئالقەیەکی هێلکۆکەیی و دەسکدار کە ڕووەکەیان تۆڕچن کردووە و لە یاری تنیس یان بەدمینتۆندا تۆپی پێ لێ ئەدەن ۲. پەڕەیەکی جەغزۆکەیی دەسکدار کە بۆ یاری پینگ‌پۆنگ بەکاردێت ۳. مووشەک.

راکد / rāked/: [عربی] *صفت.* ۱. مەن؛ مەند؛ وەستاو؛ وێساو؛ ڕاوەستاو؛ وێسیاگ؛ چەق؛ ماش؛ بێجوولە؛ بێجمشت؛ بێ زیویان ‹آب راکد: ئاوی مەن› ۲. مەنگ؛ داسەکیو؛ بێ جموجووڵ؛ بێ چالاکی ‹بازار راکد: بازاڕی مەنگ›.

راکن / rākon/: [انگلیسی] *اسم.* ڕاکۆن: ۱. جۆرە گیانەوەرێکی گۆشتخۆرە کە زۆرتر لە دەور و بەری چەم و کەناری ڕووبار دەژی و قرپۆک و ماسی و قرژاڵ و میوە دەخوا ۲. ـها/ جۆرێ گیانەوەری لە تیرەی ڕاکۆنە کە هەموو شتێک دەخوا و زوو دەستەمۆ دەبێ و لە پێستەکەی جلوبەرگ دروست دەکەن * **راکُون**

راکون / rākon/: [انگلیسی] ☜ **راکُن**

راگبی / rāgbî/: [انگلیسی] *اسم.* ڕاگبی؛ جۆرە یارییەکی نێو گۆڕەپانی وەک فووتباڵە بە دوو دەستەی پازدە کەسی بەڕێوە دەچێ: **رگبی**

راگو / rāgo/: [فرانسوی] *اسم.* ڕاگۆ؛ جۆرە خواردنییەکی ڕۆژاوایی لە چەشنی تاسکەباب.

رالی / rālî/: [انگلیسی از فرانسوی] *اسم.* ڕالی؛ جۆرێک کێبەرکێ بە ماشێن لە جادەی ئاساییدا بۆ سەنگاندنی لێزانی و وریایی ڕانندە.

رام / rām/: *صفت.* دەستەمۆ؛ دەسەمۆ؛ کەوی؛ ڕام: ۱. بێوازی، سەربزیوی یان نافەرمانی ‹او شیر را هم رام می‌کند: ئەو شێریش دەستەمۆ دەکا› ۲. لینی؛ لینگ؛ فێر؛ کەدی؛ کدی؛ باهەڤوت؛ حەمایەت؛ قەرە؛ خووگرتوو؛ ماڵی؛ بەربار؛ تەی؛ کەڤی؛ دەستی؛ کەهی؛ ڕاهاتوو ‹این اسب خیلی رام است: ئەم ئەسپە زۆر دەستەمۆیە›. هەروەها: **رام شدن؛ رام کردن**

رامش / rāmeš/: *اسم. [ادبی]* ۱. حەسانەوەی لەگەڵ خۆشیدا ۲. ئاسوودەیی؛ قارایی.

رامشگر / rāmešgar، ـان/: *اسم. [ادبی]* گۆرانیبێژ؛ ستران‌بێژ؛ گۆرانیواچ؛ چاوەش؛ بێلتیڤان؛ شایەر.

رامشگری / rāmešgarî، ـها/: *اسم. [ادبی]*

گۆرانیبێژی؛ چاوەشی؛ بێلتیڤانی؛ شایەری.

رامکا / rāmkā ، ـها/: [روسی]/اسم. [چاپ/ ڕانگا؛ سینی چاپ؛ سینیەکی کانزایی لێوارەدارە پیتی چنراوی تێدەنێن: **رانگا**

رامکلی / rāmkalî/: [سنسکریت]/اسم. [موسیقی/ گۆشەیەک لە ئاوازی ئەبووعەتا لە بەندەکانی دەزگای شوور.

رامی / rāmî/:/اسم. دەستەمۆیی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی کەوی بوون ‹تو از اسب به این رامی می‌ترسی؟: لە ئەسپێکی بەم دەستەمۆییە دەترسی؟›.

رامی / rāmî/: [انگلیسی]/اسم. رامی؛ جۆرێک یاری بە وەرەق لە نێوان دوو یان چەند کەسدا ‹چند نفر هم در یک گوشەی اتاق رامی بازی می‌کردند: چەند کەسیش لە سووچی ژوورەکەدا، کایەی رامییان دەکرد›.

ران[1] / rān/:/اسم. ڕان؛ ڕاهن؛ ڕەهن؛ ئێت؛ هێت: ۱. لە ئەژنۆ بەرەو ژوور ۲. گۆشتی ئەو پاژەی لەشی ئاژەڵ ‹گوشت ران: گۆشتی ڕان›.

◙ ران ملخ:/کنایی/ ئالەکۆک؛ پای کولە؛ دیاری کەمبایەخ: **پای ملخ**

ـ ران[2] / ـها/: پیوازه. ـ ئاژۆ؛ ـ هاژۆ؛ ـ خوڕ؛ ـ ڕان؛ ـ بزوێن؛ ـ لەپتێن؛ نرڤێن ‹ارابه‌ران: هەڕابەئاژۆ›.

رانت / rānt ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ڕانت؛ کاکەبەشانەی حوکمەتی؛ سەربەشانەیەکی تایبەت (ئابووری، ڕامیاری، فەرهەنگی و...) کە درابێتە کەس یان دامەزراوەیێک.

رانت‌خوار / rāntxār ، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] صفت. ڕانت‌خۆر؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە کاکەبەشانەی حوکمەتی.

رانت‌خواری / rāntxārî/: [فرانسوی/ فارسی] /اسم. ڕانت‌خۆری؛ کاکەبەشانەیی؛ کار یان ڕەوتی کەڵک وەرگرتن لە کاکەبەشانەی حوکمەتی.

راند / rānd/: [انگلیسی]/اسم. [ورزش/ خولی کایە؛ خولی یاری؛ قۆناغێ لە کێبەرکێدا ‹در بازی بکس، راند اول را آزاد باخت: لە یاری بوکسدا، ئازاد یەکەم خولی کایەی دۆڕاند›.

راندمان / rāndemān/: [انگلیسی] ☜ **بازده**

راندن / rāndan/: مصدر. متعدی. // **راندی:** لێخوڕیت؛ **می‌رانی:** لێ دەخوڕی؛ **بِران:** لێخوڕە// ۱. لێخوڕین؛ هاژۆتن؛ هاژۆتاندن؛ ڕاناندن؛ ئاژۆتن؛ زێواندن؛ ڕوواندن؛ بزواندن؛ نرڤاندن؛ لەپتاندن؛ ئەرەجمنەی؛ وەنەخوڕەی؛ خستنە زیویانەوە ‹اسب راندن: ئەسپ لێخوڕین› ۲. ڕامنەی؛ گەڕانەیەک بەڕێوەبردن ۳. دەرکردن؛ وەدەرنان؛ چێوراندن؛ قەوراندن؛ قاودان؛ چفاندن؛ ڕەواندن؛ ول کرن؛ هەسەر بیایش؛ بەرکەردەی؛ ئەرەزنیەی؛ دوورەوەسەی؛ لە خۆ دوورکردنەوە ‹از خانه راندن: لە ماڵ دەرکردن› ٤. کردن؛ کەردەی؛ بەجێ‌هێنان؛ ئەنجامدان؛ مەشاندن؛ کوداندن؛ ڕواندن ‹سخن راندن: قسە کردن› ٥. [مجازی/ پەلامار دان؛ هاژۆتن؛ هاژۆتاندن ٦. [مجازی/ ڕاماڵدان؛ پووڕاندن؛ تالان کردن. هەروەها: **راندنی**

■ صفت فاعلی: **راننده** (لێخوڕ)/ صفت مفعولی: **رانده** (لێخوڕێنراو)/ مصدر منفی: **نَراندن** (لێ نەخوڕین)

راندەوو / rāndevû/: [فرانسوی]/اسم. ژوان؛ وادەی یەک دیتن، بەتایبەت بۆ ئەویندارى.

رانش / rāneš ، ـها/:/اسم. هەزاز؛ کار یان ڕەوتی هەژیان؛ هەژهان؛ هەژین؛ جمان؛ جمەی؛ ڕانشت ‹رانش زمین: هەزازی زەوی›.

رانکی / rānakî ، ـها/:/اسم. [گفتاری/ پاڵۆ؛ پاڵێ؛ پاڵیف؛ پاڵدوو؛ پاڵوو؛ هێشرمە؛ هاشرمە؛ پاڵدووف؛ پاڵدە؛ کەژوێ کە دەکرێتە پاشوو؛ کەژوو یان گورێسێک کە لە بن‌کلکی بارەبەرەوە دەبەسترێتە ئەم لا و ئەو لای کۆپانەوە.

رانگا / rāngā/: [روسی] ☜ **رامکا**

رانندگی / rānandegî/: اسم. ڕانندەیی؛ شۆفێری: ۱. کار یان ڕەوتی ئاژۆتنی کەرەسەیەک ‹در رانندگی، احتیاط از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است: له ڕانندەییدا، پارێزکردن گرنگییەکی یەکجاری هەیە› ۲. کاری شۆفێر ‹مدتی کارم شده بود رانندگی: ماوەیەک کارم ببووە شۆفێری›.

راننده / rānande، ـها؛ ـگان/: اسم. لێخوڕە؛ ڕۆینەر؛ ئاژوەر؛ ڕاننده؛ شۆفێر؛ شووفر؛ هاژۆر؛ ڕانبار؛ کەسێ کە کەرەسەیەک ـ بەتایبەت ماشێن ـ لێ دەخوڕێت.

رانه / rāne، ـها/: اسم. ۱. کەرویشکە؛ هەوریشە؛ ڕەوتی جوولانەوەی بە شێنەیی ئاو یان گەنم بەدەم باوە ۲. ماش؛ ڕامالک؛ ئاومال یان بابردەڵەیەک کە بە هۆی با، ئاو یان پیرچاڵەوە لە شوێنێک بۆ شوێنێکی دیکە ڕاگوێزراوەتەوە ۳. هەر جۆرە ئامێرێک کە بۆ گواستنەوەی بار یان موسافیر بەکار دێ (وەکوو ئەسپ، ئۆتۆموبیل، فڕۆکە و...).

رانی[1] / rānî/: صفت. ڕانی؛ پێوەندیدار بە ڕانەوە ‹استخوان رانی: ئێسقانی ڕانی›.

ـ رانی[2]: پیوازه. ـڕانی؛ ـئاژۆیی؛ ـلێخوڕی؛ کاری هاژۆتن ‹کشتیرانی: گەمیەرانی›.

راود / rāvad/: اسم. چەروان؛ لەوەڕ؛ مێرگ؛ زەوی زن و گڕنالی پڕ لە گیا.

راوند / rāvand/: اسم. ۱. زەمەند؛ زەمەن؛ بژوێن؛ ڕێوەن؛ باسکلاو؛ کلاوبن؛ بنی ڕێواس؛ کلاوبنە ۲. وەردەنە؛ وەردێنە؛ تیرۆک؛ تیرۆکە؛ ئامێری نان پان کردنەوە.

راوی / rāvî، ـها؛ ـان/: [عربی] اسم. [ادبی] بێژەر؛ ڕاوی: ۱. وتارگێڕەوە؛ ئەوەی کە داستان یان هەواڵ دەگێڕێتەوە ‹راست و دروغش به عهده‌ی راوی: ڕاس و درۆی لە بالای بێژەر› ۲. [اسلام] کەسێک کە وتار یان حەدیسێک لە پێغەمبەر یان گەورەگەلی ئایینی ئەگێڕێتەوە ‹راوی حدیث: ڕاوی حەدیس›.

راه / rāh، ـها/: اسم. ڕێ؛ ڕی؛ ڕێگە؛ ڕێک؛ ڕا: ۱. بوارگەیەک بۆ هاتوچۆ و ڕاگواستنەوەی کاڵا لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر (وەک: شەقام، جادە، هێڵی ئاسن و...) ۲. باز؛ ڕێگەیێ کە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر پێوراوە ‹راه زیادی رفتیم تا به آنجا رسیدیم: ڕێیەکی زۆرمان بڕی تا گەیشتینە ئەوێ› ۳. ڕێگا؛ ڕاگە؛ ڕیچک؛ بەرەوگە؛ سوسە؛ وەن؛ ڕێباز ‹هر کس به راه خودش می‌رفت: هەر کەسێک بە ڕێی خۆیدا دەڕۆیشت› ٤. ڕێگا؛ شێواز؛ ڕەوشی کار ‹راه درس خواندن را یادت می‌دهم: ڕێی دەرس خوێندنت فێر ئەکەم› ٥. هۆی گەیشتن بە شتێ یان بە شوێنێک ‹داشت راه وزارتش را هموار می‌کرد: خەریک بوو ڕێی بوونە وەزیری خۆش دەکرد› ٦. ڕێگا؛ مەودا؛ دۆرینگ؛ وەرهەنگ؛ ڕاگە ‹تا آنجا راه زیادی در پیش داریم: تا ئەوێ ڕێگایەکی زۆرمان لەبەرە› ۷. [مجازی] سەفەر ۸. [مجازی] بەرایی؛ ڕەوتی ڕەوا دیتن؛ بڕوایی دان ‹دلم راه نمی‌دهد بروم: دڵم بەرایی نادا بڕۆم›.

▣ **راه آب** ☜ **راه‌آب**

راه آبی: ئاوەڕێ؛ بوار؛ بگار؛ ڕێگەی ئاوی؛ ڕێگایێ کە بە کەرەستەی سەر ئاو پێدا هاتوچۆ دەکرێ.

راه ارتباطی: بوارگەیەک ـ بەتایبەت جادەیێ ـ کە دوو شوێن پێکەوە پەیوەند دەدا.

راه بُزرو ☜ **بُزرو**

راه پارچه: تان؛ ڕایەڵ؛ هەودای درێژایی پارچە کە پتەوتر لە پۆکەیەتی و کەمتر کێشی دێ.

راه پله ☜ **راه‌پله**

راه‌ترانزیتی: جادەی ترانزیتی ☜ **جاده**

راه حل: دەرەتان؛ ڕێگەچار؛ ڕێچار؛ ڕێی نەجات؛ ڕێی لابردنی گرفت و کێشە یان گەیشتن بە وەرامی شیاو.

راه راست: *[مجازی]* راستەڕێ؛ ڕای ڕاسە؛ ڕێگەی بێ پێچ؛ ڕێبازی ژیانێکی دروست ‹پروردگارا! به راه راست هدایتم فرما: خوایە! لە راستەڕێ شارەزام کە›.

راه سرراست: ڕێگەی سەرڕاس؛ ڕێگەیەک کە قەمچ و پێچی زۆری نیە و بە سانایی لەو ڕێگاوە ڕێبوار بە ئامانج دەگا.

راه شوسه: جادەی شوسە ☜ **جادّه**

راه شیری: ڕێگای شیری؛ کاکەشانێ کە کۆمەی خۆریشی تێدایە و شەوان وەک باریکەیێکی ڕۆشن لە ئاسماندا دیارە: **راه مکه**

راه کج: *[کنایی]* لارەڕێ؛ هەتلە؛ ئاقارێیی؛ ڕێگەی چەوت؛ ڕێی چەوێڵ؛ ڕێی خراپ؛ شێوە و شێوازی نادروست ژیان، بەتایبەت لە ڕووی ئاکارەوە ‹پروردگارا! ما را از راه کج برحذر دار: خوایە! لە لارەڕێ بمانپارێزە›.

راه مالرو: ڕێچ؛ ولاخەڕێ؛ بزنەڕێ؛ کوێرەڕێ؛ کوێرەڕا؛ ڕێکۆک؛ باریکەڕێ؛ توولەڕێ؛ ڕێباریک؛ هشار؛ ئاستەنگ؛ ئاهەڕا؛ لاپێ؛ شەقەڕێ؛ شەقاڕێ؛ شەقیلە؛ ڕچە؛ ڕێچکە؛ ڕێگایێ کە تەنیا بە پێ یان چوارپێ پێیدا هاتوچۆ دەکرێ.

راه مکّه ☜ **راەشیری**

راه میانبر: سەربڕ؛ قەوبڕ؛ ناقبڕ؛ نێوبڕ؛ ڕێگایێ کە مەودای نێوان دوو شوێن (سەرەتا و بنەتا) کورت دەکاتەوە.

راه نجات: دەرو؛ دەرەتان؛ ڕێی ڕزگاری.

از راه نرسیده: ڕێوڕا؛ ڕاوە؛ لە ڕێوە؛ بڕمێن‌بڕمێن؛ تازەگەیشتوو ‹از راه نرسیده، دوباره برگشت: ڕێوڕا گەڕاوە›.

سر راه ☜ **سر**[3]

◘ راه آمدن: ١. ڕێ بڕین؛ هاتنە ڕێوە؛ ڕانە ئامەی؛ ئامەی ڕارە؛ دوورینگێ پیوان؛ بڕینی مەودایەک ‹چهار کیلومتر راه آمدم: چوار کیلۆمیتر ڕێم بڕیوە› ٢. *[کنایی]* سازان؛ سازیان؛ ساچیەی؛ لەڤ هاتن؛ ئامەینە ڕا ‹رییس با همه راه می‌آمد: سەرۆک لەگەڵ هەمووواندا ئەسازا›.

راه افتادن: ١. کەوتنە ڕێ؛ وەڕێ کەوتن؛ ڕێ کەوتن؛ نیشتەڕێ بوون؛ ڕێ داگرتن؛ کەوتەی ڕا؛ جمایرە؛ سەر ڕێ کەوتن بۆ ڕۆیشتن ‹آزاد راه افتاد بیاید پیش تو: ئازاد کەوتە ڕێ بێت بۆ لای تۆ› ٢. پێ گرتن؛ پا گرتن؛ کەفتنە سەر پا؛ پەی گێرتەی؛ کەوتنە جمەوجووڵ ‹بچه راه افتاد: منالەکە پێی گرت›. ٣. کەوتنە ڕێ؛ بەرهەڤ بوونی پێشەکی پێویست بۆ جێبەجێ بوونی کار ‹راه افتادن کارخانه: ڕێ کەوتنی کارخانە›.

راه انداختن: ١. خستنەڕێ؛ خستنە سەر ڕێ؛ وەڕێ خستن؛ هەرکاندن؛ وسەی ڕا ‹ماشین را راه انداختم: ماشێنەکەم خستە ڕێ› ٢. بەڕێ کردن؛ ڕوانەکردن؛ ڕەوانەکردن ‹مهمانها را راه انداختیم و برگشتیم: میوانەکانمان بەڕێ کرد و گەڕاینەوە› ٣. خستنە ڕێ؛ وسەی ڕا؛ بە ئەنجام گەیاندنی کار یان ویستی کەسێک یان لابردنی گرفتی کەسێ ‹ممنونم که کار مرا راه انداختی: سپاست ئەکەم کارەکەمت خستەڕێ›.

راه باز کردن: ڕێ‌کردنەوە؛ دڕدان؛ ڕێڤە کرن؛ ڕەخساندنی هەلومەرجی گەیشتن بە شتێک یان جێگەیەک ‹راه را برای عروس و داماد باز کنید: ڕێ بۆ بووک و زاوا بکەنەوە›.

راه بردن: بەڕێوە بردن: ١. *[نامتداول]* چەرخاندن؛ بەردەی ڕاوە؛ سەرپەرشتی کردن ٢. یارمەتی دانی کەسێک لە ڕۆیشتندا؛ بەردەی ڕانە ‹زیر بازویش را گرفت و کمی راهش برد: ژێر باڵی گرت هێندێک بردیە ڕێوە›.

راه بریدن: *[نامتداول]* ڕێ بڕین؛ مەودا بڕین؛ دوورینگێ بڕین.

راه به جایی نبردن: دەم لە پووش مانـەوە؛ بـە هیچ‌کوێ نەگەیـشتن؛ بـە ئاکـام نەگەیـشتن؛ بەهرە نەبردن لە شتێک؛ بە دۆنگـی نـەیاوەی ‹با این روش راه به جایی نمی‌بری: بەم شـێوازە بـە هیچ‌کوێ ناگەی›.

راه پیـدا کـردن: ڕێ بـردن؛ ڕێ دۆزینـەوە؛ ڕا یۆسـەیوە: ١. ڕێ تـێ بـردن؛ ڕێ بـردن؛ ڕائەنـە بـەردەی؛ چوونـە نێـو جیگەیێکـەوە ‹موشها بـه انبـار راه پیـدا کـرده بودنـد: مـشکەکان ڕێیـان بردبـووە هەمارەکـەوە› ٢. ڕێچـارە دۆزینـەوە؛ چارەسـەر دۆزینـەوە؛ هـۆ یـان ڕەخـسیوێ بـەدەس‌هێنـان ‹بـرای خریـدن خانـه یـک راه پیـدا کـردەام: بـۆ کـڕینی مـاڵ ڕێیەکەم دۆزیوەتەوە›: **راه یافتن**

راه پیش پای کسی گذاشتن: ڕێ بـۆ کەسـێ دانان؛ ڕا پەی یۆی نیایوە؛ ئامۆژگاری کەسـێ کردن؛ کەسێک ڕێنوێنی کردن ‹راه پیش پایش گذاشتند که برود وکیل بگیـرد: ڕێیـان بـو دانـا بـڕوا بریکار بگرێ›.

راه پیش و پس نداشـتن: بـێ‌دەرەتـان بـوون؛ بێ‌دەرەتان مان؛ ڕا پـەی نەمەنـەیوە؛ تـەکان چنە بریەی.

راه (چیزی) را بستن: ڕێی شتێ بەستن؛ ڕێگـا لە شتێ بەستن/ گرتن؛ ڕاو چێوێوی بینـەی: ١. ڕێ لێ‌گرتن؛ بەر ڕێ گـرتن؛ بـەری لـەڤ گرتن؛ لە زیویان بەرگیری کردن ‹دیشب بـرف آمده بود و راه را بسته بـود: دوێـشەو بـەفر بـاریبوو ڕێگەی بەسـتبوو› ٢. بەری گەیشتنی کەسـێ/ شتێ بۆ شـوێنێک گـرتن ‹راه آب را ببنـد: ڕێـی ئاوەکە ببەسە›.

راه خود را کشیدن/ گرفتن و رفتن: ملـی ڕێ گرتن و چـوون؛ مـل پێـوە نـان؛ سـەری خـۆ داخستن و چوون؛ بێ ئاوڕدانەوە لە دیتران لە جێگاییێکەوە ڕۆیشتن ‹راهـش را کـشید و رفـت: ملی ڕێگای گرت و چوو›.

راه دادن: ڕێ دان؛ ڕێگا دان؛ ڕا دەی: ١. بوار دان؛ ڕێ پێ دان؛ بەرایی دان بە کەسێ/ شتێ تا لە جێگاییێکەوە تێپەڕێ ‹راه بدهید این بچه رد بشود: ڕیگه بدەن با ئەم منالە بڕوا› ٢. *[کنایی]* پـا دان؛ بە ڕەوا زانین؛ بە چاک زانـین؛ گونجـان ‹اگر راه داد کمـی نـصیحتش کـن: ئەگـەر پـای دا، تۆزێ ئامۆژگاری بکە›.

راه داشـتن: ڕێ هـەبوون؛ ڕا بیـەی: ١. بـۆ ڕەخسان؛ دەسـت پـێ گەیـشتن ٢. شـێوە و شێوازێکی شیاو هەبوون ‹هر کاری راه دارد: هەر کارێک ڕیی هەیە›.

راه دست کسی بـودن: *[گفتاری]* ڕێ دەسـتی کەسێ هەبوون؛ بۆ کەسێک لوان؛ بۆ کەسێک کران؛ توانین؛ پەی یۆی کریەی ‹اگر راه دستت بود، پولی به من قرض بده: ئەگەر ڕێ دەستت بـوو، پارەیەکم بە قەرز بەرێ›.

راه دست داشتن: ڕێ دەست هەبوون؛ لە بـەر دەستدا بوون؛ یاگە دەس بیەی ‹برای بـازکردن پیچ، راه دست نداشتیم: بۆ باز کردنی پێچەکـە، ڕێ دەستمان نەبوو›.

راه رفتن: ١. بە ڕێدا ڕۆیشتن؛ بە ڕێدا چـوون؛ ڕێ ڕۆیـشتن؛ ڕێ ڕۆیـن؛ ڕێ ڕوون؛ ڕێـوە چوون؛ ڕانە لوەی؛ لوە ڕانەی؛ لە بازێکدا بزوان ‹از این راه بروی، پیدایش می‌کنی: لەم ڕیوە بـڕوی، ئەیدۆزیـەوە› ٢. ڕێ‌بڕین؛ مـەودا بـڕین؛ لـوای ڕانــە ‹چقــدر راه رفــتم!: چەنــدە ڕیم‌بــڕی!› ٣. *[مجازی]* ڕێ‌کەوتن؛ پێک‌هاتن؛ لەڤ هاتن؛ ساچان؛ ڕێهەڤی کرن؛ کەوتەی وریو ‹باهم راه نمی‌روند و هر روز دعوا دارند: پێکەوە ڕێ ناکـەون و هەموو ڕۆژێ شەڕیانە›.

راه زدن: ڕێ گرتن؛ ڕێگری کـردن؛ چەتـەیی کردن.

راه کج کردن: ڕێ گۆڕان؛ ڕێ کل کردنـەوە؛ لە ڕێ کلا بوونەوە؛ لا واسەی ‹برای اینکـه مـرا نبینند، راهم را کج کردم و از کوچەی پشتی آمدم: بـۆ

ئەوە نەمبینیێ، ڕیگەم گل کردەوە و لە کۆلانی پشتەوە هاتم›.
راه کشیدن: ڕێگا کێشان؛ جادەکێشان؛ ڕێ بردنەوە؛ ڕاگەکێشەی.
راه گم کردن: ۱. ڕێ ون‌کردن؛ ڕێ هەڵە کردن؛ ڕا گمەکەردەی؛ لە ڕووی هەڵە یان نەزانیەوە چوونە جێیەک ۲. ڕێ لێ تێک چوون؛ بە ڕێی هەڵەدا ڕۆیشتن.
راه نزدیک کردن: *[مجازی]* ڕێ کورت کردنەوە؛ مەنزڵی نزیکتر هەڵبژاردن ‹راه نزدیک کنید و تشریف بیاورید منزل ما: ڕێ کورت کەنەوە و تەشریف بێنن بۆ ماڵی ئێمە›.
راه و چاه را شناختن ☜ **راه‌وچاه**
راه یافتن ☜ **راه پیدا کردن**
از راه به در کردن: لە ڕێ دەرکردن؛ کار و کردەوەی خراپ بە کەسێ فێرکردن ‹تو بچەی مرا از راه بدر کردی: تۆ منداڵەکەمت لە ڕێ دەر کرد›.
از راهش وارد شدن: لە ڕێگەی خۆیەوە بۆ چوون؛ بە شێوەی لەبار و لەباو بە کارێ پەرژان ‹باید از راهش وارد می‌شدی، آن هم اظهار دوستی بود: دەبوو لە ڕێگەی خۆیەوە بۆی بچی، ئەویش نیشاندانی دۆستی بوو›.
از سر راه پیدا کردن ☜ **سر**[1]
بد راه شدن ☜ **بدراه**
به راه آمدن: *[کنایی]* هاتنە سەر ڕێ؛ ئامەی سەر و ڕای؛ ڕاهاتن و بارهاتن ‹عاقبت به راه آمد و بچەی خوبی شد: سەرئەنجام هاتە سەر ڕێ و منداڵێکی باشی لێ دەرهات›.
به راه بد کشیده شدن: کەوتنە نێو ڕێی خراپەوە؛ تووشی خۆی گەندەڵی هاتن.
در راه ماندن: ۱. پەک کەوتن؛ لە ڕێدا مانەوە؛ لە پێ کەوتن؛ پا خستن؛ ڕانە مەنایوە؛ لە بڕینی ڕێگا یان ئەنجامدانی کارێک دامان ۲. سەرنەکەوتن؛ بە ئامانج نەگەیشتن.

راه‌آب / rāh'āb ، ـها/: *اسم.* جۆگەلە؛ ئاوەڕێ؛ شوێنی دەسکرد بۆ گەڕانی ئاو.
راه‌آهن / rāhāhan, -'āhan ، ـها/: *اسم.* هێڵی ئاسن: ۱. دامەزراوەیەک بریتی لە ڕەیڵ و قەتار و ئیزگە و... بە گشتی ۲. ئیدارە و ڕێخراوەی هێڵی ئاسن ۳. ئەو هێڵە قەتاری بە سەردا دەڕوا.
راه‌انداز / rāhandāz ، ـها/: *اسم.* ڕێخەر؛ کلیل یان ئامێری وەکار خستنی دەزگایەک.
راه‌اندازی / rāhandāzî ، ـها/: *اسم.* ڕێخەری؛ کار یان ڕەوتی بەرهەڤ‌کردن و خستنە کاری ماشین، دەزگا، کارخانە یان دامەزراوە ‹راه‌اندازی کارخانەی برق: ڕیخەری کارخانەی کارەبا›.
راهب / rāheb ، ـها؛ ـان/: [عربی]/*اسم.* تەرکەدنیا؛ کەسێ (زیاتر خاچپەرست یان بوودایی) کە بۆ پاک بوونەوەی گوناهانی، لە ژیانی نێو خەڵک دەتارێ و لە بەرزایی یان دەیرێکەوە دوورەپەرێز دەبێ و بە پەرستین دەپەرژێ: **رُهبان**
راهبرد / rāhbord ، ـها/: *اسم.* ۱. زانیاری یان کاری گیڤ‌کردن و خستنە کاری هەموو هێز و توانایی بۆ دەسکەوتنی ئامانجێک ۲. ئیستراتژی؛ سەرجەمی بەرنامەگەلی دابینکاری پێویست بۆ ئەم کارە.
راهبردی / rāhbordî/: *صفت.* ئیستراتژیکی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ئیستراتژی.
راه‌برگردان / rāhbargardān ، ـها/: *اسم.* ۱. ڕێگایەکی لکاو بەو ڕێگای سەرەکیەوە، بۆ گۆڕانی ڕێی هاتوچووی ئامێرگەلی ڕاگواستنەوە ۲. کەرەسەیێک (وەک بلووک، بەرد و ...) کە بۆ ئەم مەبەستە بە کار دەڕوا.
راه‌بلد / rāhbalad ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕێزان؛ ڕێگەناس؛ کەسێک کە شارەزای ڕێگایەک بێت ‹آزاد راه‌بلد بود و گم نشدیم: ئازاد ڕێزان بوو، هەڵە نەچووین›.
راهبند / rāhband ، ـها/: *اسم.* بەربەس؛ ڕێبەند؛

بەربەست؛ ڕێبەست: ۱. لەمپەری سەر ڕێگا؛ جۆرە ئامێرێک (وەک زەنجیر، میلە، لۆسە و...) کە بۆ بەرگری لە هاتوچووی ئازادی ماشێن و زۆرجاریش مرۆ لە سەر ڕێگایەکدا دادەنرێ ۲. تیر یان میلەیێ کە بە خوار و بان بردنی ڕێگایەک ببەسترێ و بکرێتەوە.

راهبندان / rāhbandān، ـها:/اسم. ڕێبەندان؛ ڕابەنان؛ ڕێ بەستران؛ دۆخی بەسرانی ڕێ و بڕیانی هاتوچوو بە هۆی ڕووخانی پرد، خراپی ڕێ، ڕووخانی کێو، بەفر و بۆران، زۆری ماشێن و... ‹در بزرگراه بر اثر تصادف چند خودرو، راهبندان به وجود آمده است: لێکدانی چەند ماشێن لە شارێگەدا، بووەتە هۆی ڕێبەندان›.

راهبندی / rāhbandî:/اسم. ڕێبەندی؛ کار یان ڕەوتی بەستنی ڕێگا بۆ بەرگری لە هاتوچۆ.

راهبه / rāhebe، ـها؛ ـگان/: [عربی]/اسم. ڕاهیبە؛ ڕەبەنە؛ ژنێ کە بووەتە ڕەبەن؛ ژنی تەرکەدنیا.

راه‌پله / rāh(e)pelle، ـها:/اسم. پلێکان؛ پلیکان؛ پلەکانە؛ ڕێپلە؛ ڕاپلێ؛ دەرەج؛ شوێنی تەرخانکراو بۆ پێپیلکە و دیواری دەور و بەری.

راهپیمایی / rāhpeymāyî، ـها:/اسم. کار یان ڕەوتی ڕێپێوان: ۱. پێوانی مەودایەک بە پێ ‹پس از چند ساعت راهپیمایی به آن ده رسیدیم: پاش چەند سەعات ڕێپێوان، گەیشتینە ئەو ئاواییە› ۲. *[سیاست]* کار و ڕەوتی خۆ پیشاندان؛ بزووتنەوەی بە کۆمەڵی خەڵکی، زۆرتر بە گرتنە دەستی نووسراوە و وێنەیەل و وتنەوەی دروشم یان خوێندنەوەی شیعر بۆ ڕاگەیاندنی داخوازی خۆ ‹دیروز در دیاربکر راهپیمایی برگزار شد: دوێنێ لە دیاربەکردا ڕێپێوان بەڕێوە چوو›.

راهدار / rāhdār، ـها؛ ـان/:/اسم. ڕێگەوان؛ ڕێوان؛ ڕەخدار؛ ڕادار؛ ڕێرەڤانێ ڕێکێ؛ ئاگاداری ڕێگە و بان؛ کەسێ کە چاوەدێری ڕێگایەکی وەئەستۆیە.

راهدارخانه / rāhdārxāne، ـها:/اسم. ڕێگەوانی؛ یانەی ڕێگەوان؛ شوێنێ بۆ ڕێوان و هەروەها کەلوپەلی پێویست بۆ ئەو کارە کە لە پەراوێزی ڕێگایەکدا کراوەتەوە.

راهداری / rāhdārî، ـها:/اسم. ڕێگەوانی؛ بنکەیێکی مەزرینگەیی کە کار و ئەرکی پاراستنی ڕێگاوبانی لە سەر شانە.

راهدان / rāhdān، ـها:/اسم. ڕێنوێن؛ شارەزای ڕێ؛ ڕێزان: ۱. ڕێناس؛ ڕێگەناس؛ ئەوەی ڕێگە دەناسێ ۲. ئەو کەسەی ڕێ چارەسەرکردنی گیر و گرفتان دەزانێ ‹یک نفر راهدان لازم است تا این مشکلمان را حل کند: کەسێکی ڕێزان پێویستە تا ئەم گرفتەمان بۆ چارەسەر بکا›.

راهدانی / rāhdānî:/اسم. ڕێزانی؛ شارەزایی لە ڕێگە؛ بار و دۆخی ڕێزان بوون ‹او در زیرکی و راهدانی نظیر نداشت: لە زیرەکی و ڕێزانیدا بێوێنە بوو›.

راه ـ راه / rāhrāh:/ صفت. ڕاـ ڕا؛ ڕێـ ڕێ؛ میل ـ میل؛ خەت ـ خەت؛ خیچ ـ خیچ؛ گەخ ـ گەخ؛ خێڵ ـ خێڵ؛ خاوەن نەخشی بە شێوەی هێڵگەلی لە پەنا یەک.

راهرو / rāhrow، ـها:/اسم. ۱. نێڤکۆ؛ ناڤەر؛ دالان؛ کەرەوەت؛ پێشخانە؛ کەوشکەن؛ ڕاڕەو؛ بۆشاییەکی زۆرتر درێژ و باریک لە مالدا کە هۆدەکان ئەباتەوە سەر پلەکان یان دەرگای دەرەوە ۲. ڕێبوار؛ ڕاویار؛ ڕێڤنگ ‹تا راهرو نباشی کی راهبر شوی؟: تا ڕێبوار نەبی چۆن دەبیە ڕێبەر؟›.

راهزن / rāhzan، ـها؛ ـان/:/اسم. ڕێگر؛ ڕێگیر؛ ڕێبڕ؛ ڕێژەن؛ ڕابڕ؛ چەتە؛ گۆران؛ کەلەشە؛ کەلەشەی؛ کەلیشۆ؛ هایدووت؛ سەرڕێگر؛ سەرملەگیر؛ ملەزەن؛ دزگەردەنە؛ دەرێگر؛ تەیرە؛ تەریدە؛ تەریرە؛ جەردە؛ قەرەپشی؛ کەسێ کە لە دەرەوەی شاران بە زۆرەملی ڕێبواران ڕادەگرێ و پارە و

پیتەوایان بە تالان دەبا.

راهزنی / rāhzanî ، ـها/:اسم. ڕێگری؛ چەتەیی؛ چەتەگەری؛ کارەڕەهاتی تالان و ماڵان کردنی ڕێبواران لە چاخی سەفەردا.

◙ **راهزنی دریایی**: دەریاگری؛ بڕینی کەشتی.

راهزنی هوایی: فڕۆکەدزی.

راهسازی / rāhsāzî ، ـها/:اسم. ڕێسازی؛ ڕێکێشی: ١. کار و ڕەوتی ڕێگا کێشان؛ دروست کردنی ڕێگا یان هێڵی ئاسن بەتایبەت لە دەرەوەی شاران ٢. بنکە و دامەزراوەی بەرپرسیاری ئەو کارە.

راهسپار / rāhsepār/ ☜ **رهسپار**

راهک / rāhak/:اسم. ١. /ـها/ کوێرەڕێ؛ تاریکەڕێ؛ باریکەڕێ؛ ڕەهەند؛ دالانی تەنگ و باریک ٢. *[کالبدشناسی]* ڕەوەندێ کە ڕێلەخۆی سەرەتایی تۆل پێوەند دەدا بە دەرەوە.

راهکار / rāhkār ، ـها/:اسم. ڕێکار؛ ڕاکار؛ شێواز و ڕێی جێبەجێ کردنی کارێکی تایبەت.

راهگشا / rāhgošā ، ـیان/:اسم. *[مجازی]* ڕێڤەکر؛ کەسێک یان شتێک کە ئەبێتە هۆی چارەسەر بوونی گرفتێک. هەروەها: **راهگشایی**

راهن / rāhen ، ـان/: [عربی]/اسم. بارمتەگر؛ بارمتەدار؛ کەسێ کە ملک و ماڵێک بە ڕەهن دەگرێ.

راهنامه / rāhnāme ، ـها/:اسم. ڕێنامە؛ نووسراوەیەک کە ڕێگەی شاران، مەودای نێوانیان و ئاگاداریگەلی پێویستی تێدا ڕەچاو کراوە.

راهنشین / rāhnešîn ، ـان/: صفت. *[ادبی]* خاکەڕا؛ ڕێگەنشین؛ ڕێنیشتوو؛ ڕێنیشتە؛ بە خوو یان ئۆگرەتی بە دانیشتن لە بوارگەی گشتی (زۆرتر بۆ گەدایی) ‹با من راهنشین بادەی مستانە زدند: وێڕای منی خاکەڕا بادەی مەستانە گەڕا›.

راهنما / rāhnemā ، ـها؛ ـیان/:اسم. ڕێشاندەر؛ ڕانما؛ ڕێنوێن؛ گەزەک: ١. قەلاوز؛ بەڵەد؛ بەڵەو؛ ڕێزان؛ چاوساخ؛ شارەزای ڕێگە؛ کەسێ یان شتێک کە ڕێ نیشان دەدا ٢. کەسێ کە شێوازی دروست کار کردن لە بابەتێکەوە فێر دەکا ❋ **رهنما**

◙ **راهنمای تلفن**: ١. دەفتەر تەلەفوون؛ دەفتەرۆک یان کتێبێ کە ژمارە تەلەفوونگەلی شارێ یان گرۆیەکی تێدا نووسراوە ٢. بەشێ لە مەزرینگەی تەلەفوونخانە کە بە تەلەفوون، ژمارەی داواکراو بە داواکەر دەدا.

راهنمایی / rāhnemāyî ، ـها/:اسم. ڕێنوێنی: ١. ڕێشاندەری؛ کار یان ڕەوتی پێشاندانی ڕێگایێ بە کەسێ بۆ گەیشتنی بە جێگەی دڵخواز؛ مسنایش؛ مسنایینە ‹پسری ما را به اینجا راهنمایی کرد: کوڕێک ئێمەی ڕێنوێنی کرد بۆ ئێرە› ٢. کار یان ڕەوتی پێشاندانی ڕێگەی ڕۆیشتنە دەرەوە؛ شاندان؛ مسنایش؛ مسنایینە ‹راهنمایی کنید از کدام طرف باید رفت: ڕێنوێنی بکەن لە کام لاوە ئەبێ بچین› ٣. کار یان ڕەوتی هەڵوەژارتن و بەڕێوەبردنی هاتوچۆی ئامێرگەلی ڕاگواستنەوە لە بوارگەکاندا ‹مأمور راهنمایی: بەرپرسی ڕێنوێنی› ٤. کار و ڕەوتی پێشاندانی شێوەی دروستی جێبەجێ کردنی کار یان کارگەلی تایبەت ‹پدرم مرا در زندگی خیلی راهنمایی کرده است: بابم لە ژیندا زۆری ڕێنوێنی کردووم› ❋ **رهنمایی**

◙ **راهنمایی تحصیلی**: خولی ناوەندی؛ قۆناخێکی خوێندکاری بریتی لە دەورەیێکی سێ ساڵە لە دوای پلەی سەرەتایی و پێش دواناوەندی.

راهوار / rāhvār ، ـها/: صفت. *[ادبی]* خۆشبەز؛ خۆشڕۆ؛ چەلەک؛ ڕەهوان؛ ڕەهواڵ؛ ڕاوار؛ بەپێ؛ لێهاتوو بۆ هەڵگرتنی سوار و بار بە چاکی و ئاسانی بە بزاڤ و جووڵە و توانایی ‹اسب راهوار: هەسپی خۆشبەز›: **رهوار**

راه‌وچاه / rāh-o-čāh:/اسم/: ڕاست و چه‌وت؛ نوون؛ ڕێ و شێوازی چاره‌سه‌رکردنی کۆسپ و ته‌گه‌ره و دژواری.

▣ **راه و چاه را شناختن**: [مجازی] عه‌قڵی که‌سک و سوور په‌یدا کردن؛ چاکه و خراپه لێک جیا کردنه‌وه؛ چاک له چرووک هه‌ڵاواردن؛ ناسینی شێوه‌ی دروست و پێویستیگه‌لی کار یان ژیان ‹چند ماه طول می‌کشد تا در آنجا راه و چاه را بشناسی: چه‌ند مانگ ده‌خایێنی تا له‌وێ چاکه له خراپه بناسیته‌وه›.

راه‌ورسم / rāh-o-rasm ، ـها/: اسم. [گفتاری] ڕێ‌وشوێن؛ ڕێ‌وڕه‌سم؛ گه‌له‌مپه‌ری؛ هۆرته؛ هۆرته و به‌ره؛ شێوه و بنه‌مای په‌سن‌کراو و باوی کۆمه‌ڵێک ‹راه و رسم زندگی: ڕێ‌وشوێنی ژیان›.

راهی: صفت. [گفتاری] به‌ڕێ؛ ڕاواز؛ ڕوونیا؛ له‌ڕۆیشتندا؛ خه‌ریکی چوون ‹سارا راهی مهاباد است: سارا به‌ڕێی مه‌هاباده‌وه‌یه›. هه‌روه‌ها: **راهی شدن؛ راهی کردن**

راهیابی / rāhyābî ، ـها/: اسم. ۱. چاره‌سه‌ری؛ ته‌گبیر؛ ده‌بر؛ کار یان ڕه‌وتی دۆزینه‌وه‌ی چاره‌ڕێ ‹این جلسه برای مشورت و راهیابی تشکیل شده است: ئه‌م کۆڕه بۆ ڕاوێژ و چاره‌سه‌ری پێکهاتووه› ۲. کار یان ڕه‌وتی چوونه شوێنێ یان به‌شداری کردن له ڕه‌وتێکدا؛ پاکرانه‌وه ‹از راهیابی افراد بدسابقه جلوگیری کنید: له پاکرانه‌وه‌ی که‌سانی شوێن‌پیس به‌رگری بکه‌ن›.

رأی / ra'y ، ـها؛ آرا/: [عربی]/اسم. را: ۱. بڕوا یان داوه‌ری که‌سێک له‌مه‌ڕ که‌س یان کارێکه‌وه ‹باید دید، رأی پدر و مادرت در این باره چیست: ده‌بێ بزانین ڕای دایک و بابت له‌م باره‌وه چیه› ۲. ده‌نگ؛ بیر و ڕا؛ بیر و بۆچوون؛ بڕوای زۆرینه یان هه‌مووی تاکگه‌لی لێژنه، کۆڕ یان کۆمه‌ڵگایه‌ک ‹رأی مردم: ڕای خه‌ڵک› ۳. به‌ڵگه؛ نووسراوه‌یێ که بیر و ڕایێ به شێوه‌ی فه‌رمی تێدا ده‌ربڕابێ ‹رأی دادگاه را برایم خواند: ڕای دادگای بۆ خوێندمه‌وه› ٤. بڕیار؛ بڕیاری دادوه‌ر یان دادوه‌رگه‌لی دادگا له‌باره‌ی سکالا یان تاوانێکه‌وه ‹رأی به محکومیت او داده شد: بڕیار به تاوانبار بوونی درا› ۵. به‌ڵگه‌یێ که به ده‌س ده‌نگده‌ر ده‌خرێته سندۆق (یان ده‌فر)ه‌وه و تایبه‌ت به ڕاپرسی و بڕوا یان هه‌ڵبژارده‌ی ئه‌وه.

▣ **رأی اعتماد**: ده‌نگی بڕوا؛ ده‌نگی پارلیمان یان ئه‌نجومه‌نگه‌لی قانوون‌دانان له سه‌ر په‌زێرانی شاندی ده‌وڵه‌ت یان هه‌ر کام له وه‌زیره‌کانی.

هه‌روه‌ها: **رأی عدم‌اعتماد**

رأی با ورقه: ده‌نگی نووسراو: **رأی کتبی**

رأی کتبی ☜ **رأی با ورقه**

▣ **رأی دادن**: ده‌نگ دان: ۱. ده‌رخستنی بڕوا یان هه‌ڵبژاردنی که‌سێ سه‌باره‌ت به بابه‌تی ده‌نگ‌دانه‌وه ۲. خستنی ده‌نگ به ناو سندۆق یان ده‌فری ده‌نگ‌دان.

رأی کسی برگشتن: په‌شیمان بوونه‌وه؛ هه‌ڵوه‌شانه‌وه‌ی خواستی که‌سێ بۆ جێبه‌جێ کردنی کارێ ‹می‌خواست خانه را بفروشد، ولی رأیش برگشت: ده‌یه‌ویست ماڵه‌که بفرۆشێ، به‌ڵام په‌شیمان بووه‌وه›.

رأی کسی را زدن: په‌شیمان‌کردنه‌وه؛ تێکدانی خواستی که‌سێ ‹ظاهراً زنش رأی او را زده بود: وادیار بوو ژنه‌که‌ی په‌شیمانی کردبووه›.

رأی گرفتن: ده‌نگ وه‌رگرتن.

رای / rāy:/اسم/. ۱. بیر؛ ویر؛ هزر ‹جوانان به نیروی و پیران به رای: لاوان به باسک و باهۆ، پیران به بیر و ویریان› ۲. بڕوا؛ باوه‌ر ‹مرا رای چنین است و جز این نیست: ئه‌من له سه‌ر ئه‌م بڕوایه‌م و هیچی‌تر› ۳. چاره ‹چیست این رای که اندیشیده‌ای؟: کامه‌یه ئه‌م چاره‌یه دیتووته‌وه؟› ٤. به‌رژه‌وه‌ندی ‹رای شما در این است، از سخن خود منصرف نشوید: به‌رژه‌وه‌ندی ئێوه له‌وه‌دایه، له قسه‌ی خۆتان پاشگه‌ز

نەبنەوە› ٥. نیاز؛ خواست؛ مراز؛ ئاهەنگ ‹بە نزدیک ما امشبت رای نیست: ئەوشۆ بەنیاز نیت لامان بمێنی؟› ٦. شێوە؛ ڕەوش؛ زێ ‹سالها بر این رای بودەایم: چەنای چەن ساڵ لە سەر ئەم شیوە بووگین› ٧. فەرمان؛ دەستوور؛ دەسوور ‹تا رای پادشاه چه باشد: بزانین فەرمانی پادشا چیە›.

رایات / rāyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **رایَت**

رایانه / rāyāne، ـها/: /اسم. خێراکار؛ کەمپیووتەر.

رایت / rāyat، ـها؛ رایات/: [عربی] /اسم. /نامتداول/ بەندێر؛ ئالا؛ پەرچەم؛ بەیداخ.

رایج / rāyec/: [عربی] صفت. باو؛ بە هەرمێن؛ بەرمێن؛ برەو؛ رووبازاری؛ برەودار؛ بەڕەواج؛ لەباو ‹پول رایج: پارەی باو›.

▣ **رایج بودن:** باو بوون؛ لە برەو بوون ‹زبان فارسی در ایران، افغانستان و تاجیکستان رایج است: زمانی فارسی لە ئێران و ئەفغانیستان و تاجیکستاندا باوە›.

رایج شدن: باو بوون؛ برەو سەندن ‹امروزه بهره‌گیری از کامپیوتر در بانکها رایج شده است: ئەورۆکە کەڵک وەرگرتن لە کەمپیۆتەر لە بانکەکاندا باو بووە›.

رایج کردن: باوکردن؛ برەو پێدان ‹این ما بودیم که حروفچینی کامپیوتری را رایج کردیم: ئەوە ئێمە بووین کە پیتچنی کەمپیۆتەریمان باو کرد›.

رایحه / rāyehe، ـها؛ روایح/: [عربی] /اسم. بەرامە؛ بێن؛ بۆنی خۆش ‹رایحەی دلپذیر بهارنارنج انسان را مست می‌کرد: بەرامەی دڵبزوێنی بەهارنارنج مرۆی مەست دەکرد›.

رأی‌دهنده / ra'ydahande، ـها؛ ـگان/: [عربی/ فارسی] /اسم. دەنگدەر؛ ئەو کەسە وا بڕوا یان هەڵبژاردەی خۆی لە دەنگدانێکی گشتیدا دەردەخا ‹با اینکه رأی‌دهنده خیلی کم بود، عجیب است که این همه رأی از کجا آمده است؟!: هەرچەن دەنگدەر زۆر کەم بوو، پێم سەیرە ئەم هەموو دەنگە لە کویوە هاتووە؟!›.

رایزن / rāyzan، ـها؛ ـان/: /اسم. ڕاوێژیار؛ ڕاوێژکار: ١. تەگبیرکەر؛ ڕاوێژەر؛ خاوەن مەقامێکی کۆنسوولگەری کە لە بوارێکدا کار دەکا ‹رایزن فرهنگی؛ رایزن مطبوعاتی: ڕاوێژیاری فەرهەنگی؛ ڕاوێژیاری ڕۆژنامەوانی› ٢. /ادبی/ ڕاوێژکەر؛ کەسێ کە لە گیر و گرفتێکدا ڕێگایەک دەبینێتەوە.

رایزنی / rāyzanî/: /اسم. ١. /ـها/ ڕاوێژ؛ کار یان ڕەوتی باس و وتووێژکردن سەبارەت بە بابەتگەلێ بۆ نرخاندن یان دۆزینەوەی چارەسەرێک ‹برای رایزنی در زمینه‌ی انتشار مجله چندین جلسه تشکیل شد: بۆ ڕاوێژ سەبارەت بە بلاوکردنەوەی گۆڤارەکە چەند دانیشتن سازکرا› ٢. ڕاوێژکاری؛ ڕاوێژیاری؛ کاری ڕاوێژیار.

رایگان / rāy(e)gān/: صفت. /ادبی/ خۆڕایی؛ خوێڕایی؛ هەروا؛ هەوانتە؛ هەلەمتە؛ ئاوانتە؛ مفتە؛ موفت؛ بەلاش؛ فیڕۆ؛ دەسکەوتوو یان ئابووراو بەبێ دانی پارە ‹تحصیلات رایگان: خوێندنی خۆڕایی›.

رایگانی / rāy(e)gānî/: /اسم. خۆڕایی؛ هەوانتەیی؛ مفتەکی؛ دۆخ یان چۆنیەتی خۆڕایی بوون.

رأی‌گیری / ra'ygîrî، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. دەنگدان؛ کار یان ڕەوتی ویستن و لێکۆڵینەوە لە بیر و ڕای دەستە یان کۆمەڵگا سەبارەت بە بابەتێکی دیاریکراو ‹به خاطر مخدوش بودن رأی‌ها، رأی‌گیری تجدید شد: بە هۆی دەستێوەردراوی دەنگەکان، دەنگدان دووپات کرایەوە›.

رئال / r'eāl، ـها/: [فرانسوی] /اسم. /چاپ/ جۆرە مێزێکی ڕوولێژ بۆ دانانی جەعبەی پیت لە سەری یان پیتچنی لەناویدا.

رئالیست / r'eālîst/: [فرانسوی] ☜ **رآلیست**

رئالیسم / r'eālîsm/: [فرانسوی] ☜ **رآلیسم**

رئوس / ro'ûs, ru'ûs/: [عربی] /اسم. ١. جمعِ ☜

رأس ۲. سەردێڕ؛ سەرباس ‹رئوس مطالب: سەردێڕی بابەتەکان›.

رئوستا / re'ostā ، ـها/: [فرانسوی از انگلیسی]/اسم. ڕێئوستا؛ ئامرازێ لە دەزگایێکی کارەباییدا بۆ کەم یان زۆرکردنەوەی هێزی کارەبا.

رئـوف / ra'ûf/: [عربی] صفت. [ادبی] دلۆڤان؛ میهرەبان؛ مێریڤان؛ بەبەزەیی ‹بە نام خدا کە بخشندە و رئوف است: بە ناو خودا کە دەهندە و دلۆڤانە›.

رئیس / ra'îs/: [عربی] ☜ **رَییس**

رب / rab(b)/: [عربی]/اسم. پەروەرێنەر؛ پەروەردگار؛ پەروەرندە؛ خوا؛ خودا؛ خاوەن؛ خودێ.

▣ **ربّ و رُب خود را یاد کردن/ از یاد بردن/ فراموش کردن:** [مجازی] ئەو دنیا بە چاوی خۆ دیتن؛ ناوی خۆ لە بیرکردن؛ پیس پێوە بوون؛ خراپ کەوتنە تەنگانەوە؛ تووشی ئازار و ئەشکەنجە و دەردیسەری زۆر هاتن.

رب / rob(b)/: [عربی]/اسم. ڕب؛ ڕوب؛ دۆشاو؛ شیلە؛ بەرهەمێکی خۆراکیە بە شێوەی تراوی خەست کە بە کوڵاندن و خەستکردنەوەی ئاوی بڕێ میوەی ترش (وەک: تەماتە و هەنار) پێکدێ.

ربا / rebā/: [عربی]/اسم. فایز؛ سوو؛ سووت؛ سوود: ۱. [اسلام] نزوول؛ کار یان کارەڕەهاتی وەرگرتنی بەهرە لە واموەرگر ۲. سوودی پارەیێ کە بە قەرز ئەدرێ.

ـ ربا / robā/: پیواژە. ـ ڕفێن؛ ـ ڕبا؛ ـ ڕەبا؛ ـ ڕەبا؛ ـ ڕاکێش؛ ـ ئڕفان ‹دلربا؛ کهربا: دلڕفێن؛ کارەبا›.

ـ ربائی / robā'î/ ☜ **ـ ربایی**

رباب / robāb ، ـها/: [عربی]/اسم. شاشەک؛ ڕۆبابە؛ سازێکی کۆنی بە بیچم وەک تارە.

ربات / robāt ، ـها/: [انگلیسی از چکی]/اسم. ڕوبۆت؛ مرۆڤی ماشێنی: ۱. ماشینێ وەک مرۆڤ کە بڕێ کاری مرۆ (وەک ئاخاوتن یان ڕێگە چوون) دەمەشێنێ ۲. ئامێر یان کەرەسەیەکی خۆکار بە توانای جێبەجێ کردنی بڕێ ئاکارەوە کە بە ڕواڵەت پێویستی بەهزر هەیە ✻ **روبات؛ رُبوت؛ روبوت**

رباتیک / robātîk/: [از انگلیسی]/اسم. ڕوبۆتیک؛ ڕوباتی؛ زانست و هونەری چێکردن و کەڵکگری لە ڕوبات: **روباتیک؛ رُبوتیک؛ روبوتیک**

رباخوار / reobāxār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] اسم. [اسلام] سووتخۆر؛ سووخۆر؛ سووخوەر؛ قەبال؛ کەسێ کە لە بەرانبەر وەرگرتنی بەهرەوە، پارە بە وام دەدا بە خەڵک. هەروەها: **رباخواری**

ربـاط / rebāt, robāt ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. ☜ **رَییس** ۲. کاروانسەرا ۳. [کنایی] دنیا؛ جەهان.

رباعی / robā'î ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. چواربەن؛ چوارینە؛ چوارێنە؛ چارینە؛ چارین؛ چوارخشتەکی؛ شیعری چوارلەتە؛ شیعری چوارلەتی سێپاشڵ کە لە سەر کێشی «لا حَولَ وَ لا قوّة إلّا باللّه» بێت.

رباعیات / robā'îyyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **رباعی**

ربالنوع / rabbolnow', -no:' ، ـها؛ ارباب انواع/: [عربی]/اسم. خێو؛ خودان؛ خێوەند؛ بوونەوا یان هێزێکی بەدەر لە سروشتی کە هەندێ لە خەڵکان بە ئافرێنەر و بەڕێوبەری جۆرێ لە شتان یان دیاردەگەلی دەزانن ‹ربالنوع آتش؛ ربالنوع دریا: خێوی ئاگر؛ خێوی زەریا›.

ربانی / rabbānî/: [عربی] صفت. [ادبی] خوایی؛ خودایی: ۱. سەر بە خودا ۲. خوداپەرەست؛ خواپەرەس؛ خواپرێس؛ خواناس.

ربـایش / robāyeš/: اسم. ۱. کار یان ڕەوتی ڕفان؛ ڕەڤان؛ ڕەڤ؛ ڕفین؛ فڕان؛ وراق؛ قەپ؛ هەڵبڕسقان؛ ڕفاندن؛ پڕ پێدا کردن و بردن ۲. ڕاکێشی؛ کاری ڕاکێشان؛ بەرەو خۆ هێنان.

ـ ربایی / robāyî/: پیواژه. ـ ڕفێنی؛ ڕفاندن ‹آدم‌ربایی؛ کیف‌ربایی: مرۆڕفێنی؛ کیف‌ڕفێنی›:

ـ ربائی

ربابیدن / robāyîdan/ ☜ **ربودن**

ربح / rebh، ـها/: [عربی]/اسم. بهره‌ی پول ☜ **بهره**

رب دوشامبر / robdošām(b)r، ـها/: [فرانسوی] /اسم. ڕووبدوشامبر؛ کراسێکی گەوره و بەرتاک که له ماڵدا به سەر بەرگی خەویدا دەکەن.

ربط / rabt/: [عربی]/اسم. ۱. پەیوەند؛ پێوەن؛ پێوەستی نێوان دوو یا چەند شت یان شتێ لەگەڵ کەسێکدا ‹من ربطِ این حرف را با موضوع بحث نفهمیدم: من پەیوەندی ئەم قسەیەم لەگەڵ بابەتەکەدا نەزانی› ۲. ڕێک‌وپێکی؛ مریس؛ دوزەنە ‹خط و ربط: ڕێک‌وپێکی دەست و قەڵەم›.

▣ **ربط دادن**: کێشانە سەر؛ پەیوەند دان؛ بەستنەوە ‹حرفهایم را به دعوای دیروز ربط نده: قسەکانم مەکێشە سەر شەڕی دوێنێوە›.

ربط داشتن: پەیوەندی هەبوون (به شتێ یان کەسێکەوە)؛ پەیوەندیدار بوون ‹کار شما به من ربطی ندارد: کاری ئێوە پەیوەندی به منەوە نیە›.

هەروەها: **ربط پیدا کردن**

ربع / rob'/: [عربی]/اسم. چارەک: ۱. چواریەک؛ یەک له چوار؛ کارت؛ بەشێک له چوارپاژ؛ له چواربەش، بەشێک ‹ربع دایره نود درجه است: چارەکی جەغز نەوەد پلەکە› ۲. کوتێ له چوارکوتی یەک ساعەت، هاوسانی ۱۵ خولەک ‹یک ربع است که منتظرم: چارەکێکە چاوەڕێم›.

ربعی / rob'î/: [عربی] صفت. چارەکی؛ به ئەندازە یان چەندێتی بەرامبەری چواریەکی شتێک ‹کاغذ ربعی: قاقەزی چارەکی›.

ربوبی / rabûbî, robobî/: [عربی] صفت. [نامتداول] خودایی؛ خوایی؛ پەروەردگاری؛ پێوەندیدار به خواوە ‹ذات ربوبی: زاتی خودایی›.

ربوبیت / rabûbîyyat,robobîyyat/: [عربی]/اسم. [نامتداول] پەروەردگاریەتی؛ خودایییەتی؛ خاوەنی؛ دۆخ یان حاڵەتی خودا بوون ‹مقام ربوبیت: پایەی پەروەردگاریەتی›.

ربوت / robot/: [انگلیسی] ☜ **رُبات**

ربوتیک / robotîk/: [انگلیسی] ☜ **رُباتیک**

ربودن / robûdan/: مصدر. متعدی. [ادبی] // **ربودی**: ڕفاندت؛ **می‌ربایی**: دەڕفێنی؛ **بربای**: بڕفێنە// ڕفاندن: ۱. ترافان؛ فڕاندن؛ فراندن؛ چڕپان؛ ڕفانای؛ ئڕفانەی؛ ئەڕفای؛ ڕەواندن؛ وراقنە؛ ئەڵوا قانن؛ وەشانایش؛ هەڵبڕسقان؛ هەڵپرچاندن؛ هەڵپڕوزقاندن؛ پڕ پێدا کردن؛ شتێ به هەڵپە سەندن بێ ویستی خاوەنەکەی ۲. قەپانن؛ قەپاندن؛ قاچاندن؛ هەڵگرتن؛ هەلانن؛ هۆرگێرتەی؛ به گەڕوگوڕ شتێ له کەسێ سەندن ۳. ڕاکێشان؛ بەرەو خۆ بردن: **ربابیدن**. هەروەها: **ربودنی**

■ صفت فاعلی: **رباینده** (ڕفێنەر)/ صفت مفعولی: **ربوده** (ڕفێنراو)/ مصدر منفی: **نَربودن** (نەڕفاندن)

ربیع‌الآخر / rabî'olāxar/: [عربی] ☜ **ربیع ثانی**

ربیع‌الثانی / rabî'ossānî/: [عربی] ☜ **ربیع ثانی**

ربیع‌الاول / rabî'ol'avval/: [عربی] ☜ **ربیع‌اول**

ربیع‌اول / rabî'avval/: اسم. مەولوو؛ مانگێ که پێغەمبەری ئیسلامی تێدا له دایک بووە؛ مانگی سێهەمی ساڵی کۆچی-مانگی: **ربیع‌الاول**

ربیع ثانی / rabî'sānî/: [عربی]/اسم. چوارەمین مانگی ساڵی کۆچی-مانگی: **ربیع‌الثانی؛ ربیع‌الآخر**

رپ / rap، ـها/: [انگلیسی]/اسم. ڕەپ؛ خوونک؛ قاوانەی هەر کام لەو جوانانە (بەتایبەت له وڵاتانی ڕۆژاوادا) که به جل‌وبەرگ و ئاڕایشت و ئاکاری سەیر و سەمەرەوە له کۆمەڵگا و کۆگای گشتیدا خۆ دەردەخەن.

رپرتاژ / reportāj، ـها/: [فرانسوی]/اسم. هەواڵ؛ خەبەری ڕووداو؛ ڕاپۆڕ؛ ڕاپۆرت؛ سالۆخ؛ گوزارشت ‹رفته بود از تظاهرات رپرتاژ تهیه کند:

چووبوو لە خۆپیشاندانەکە هەواڵ کۆکاتەوە›.

ڕیپۆرتـر / reporter ، ـهـا؛ ـان/: [فرانسوی]/اسم. هەواڵنووس؛ هەواڵدەر؛ ڕاپۆرتێر.

رتـاتیو / rotātîv ، ـهـا/: [فرانسوی]/اسم. [چاپ] ڕیتاتیو؛ ماشینی چاپی خۆمەش کە لە کاتی برینەوەدا، دەق دەدا و بەستەبەندیش دەکا.

رتبـه / rotbe ، ـهـا/: [عربی]/اسم. پلە؛ ترنگ: ١. ڕیزگەی ئاست و پێگەی کەس: *الف)* لە بواری چاکتر و هەڤیاز بوونی کارەوە ‹رتبەی عالی: پلەی سەروو› *ب)* لە بواری هەڤیاز بوونی کار یان پێگەی جەماوەریەوە ‹عالیرتبە: پلەبەرز› ٢. پایە ٣. *[نظامی]* پلەک؛ دەرەجە.

رتق‌وفتق / ratq-o-fatq/: [عربی]/اسم. [ادبی] کار یان ڕەوتی ڕێکوپێک‌کردن؛ هەڵوەژارتن؛ ئەوەپەسارنەی؛ جێبەجێ‌کردن؛ بەڕێوەبردن و تاقەت‌کردنی کار.

رتور / rotor/: [فرانسوی] ☜ **روتور**

رتـوش / rutûš, rotûš ، ـهـا/: [فرانسوی]/اسم. جوانکاری؛ ڕوتووش؛ کار یا ڕەوتی دەست تێوەردان و تەوزاندنی فیلم و وێنە؛ پەرداوتن ‹عکسش را رتوش کردەاند، خودش بە این خوشگلی نیست: وێنەکەی جوانکاری کراوە، خۆی ئەوەندە جوان نیە›.

رتوشـکار / rutûškār, rotûškār ، ـهـا؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی]/اسم. ڕوتووشکار؛ پەرژانکار؛ پەرداوتکار؛ کەسێ کە کاری ڕوتووش کردنە.

رتیـل / roteyl ، ـهـا/: [عربی]/اسم. هەڵەپەزە؛ هەپەپزە؛ قژـقژە؛ بژـبژە؛ پسپسەکۆڵە؛ پەسپەسەکۆڵە؛ پسپیسۆک؛ ممان؛ میەتەپا؛ گاردی؛ چنگنی؛ ڕتەیلا؛ جانەوەرێکی ڕەش و زەردی چنگ‌قوژە، وەک جاڵجاڵۆکەی زل دەچێ و تایبەت بە وڵاتانی گەرم و ویشکە: **رتیلا؛ رطیل**

رتیلا / roteylā/: [عربی] ☜ **رُتَیل: رطیلا**

رثا / rasā/: [عربی]/اسم. سەردولکە؛ ئازیەتی؛ کار یا ڕەوتی لاواندنەوە؛ ئەوەلاونەی ‹شاعران در رثای او شعرها سرودەاند: شاعیران لە لاواندنەوەی ئەودا هۆنراوەگەلیان هۆنیوەتەوە›.

رج / rac ، ـهـا/: اسم. قەتارە؛ ڕیز؛ ڕەج؛ ڕەگ؛ هێڵێک کە لە پاڵ یەک گرتنی چەند شتی وەک یەک پێک دێ ‹وەک گرێی شتی چندراو یان دانەدانەی ئاجۆر›.

رجا / racā/: [عربی]/اسم. [ادبی] هیوا؛ هومێد؛ هەویا؛ هێڤی.

▣ **رجای واثق**: *[ادبی]* هیوای ڕاستەکی؛ ئومیدی ڕاستەقینە؛ هیوای ڕاستەقانی؛ دڵخۆشی جێ‌متمانە.

رجال / recāl/: [عربی] جمعِ ☜ **رَجُل**

رجالـه / raccāle/: [عربی]/اسم. ١. ڕووت؛ ڕاش و ڕووت؛ ڕەش و ڕووت؛ عەلۆجەلۆ؛ حەلۆجەلۆ؛ ڕووتەوپووتە؛ گەجەرگوجەر؛ خۆڕی و تۆڕی؛ لات‌ولووت؛ لاپۆتی؛ مناڵ‌وکاڵ؛ ڕووت و ڕەجاڵە؛ خەڵکی بێ‌سەروپا ٢. /ـها؛ ـگان/ بۆرەپیاو؛ بۆرەپیاگ؛ چەورە؛ خوێڕی؛ مرۆی چەوت و خوار.

رجب / racab/: [عربی]/اسم. ڕەجەب؛ حەوتەمین مانگ لە ساڵی کۆچی‌ـمانگی.

رجحان / rochān/: [عربی]/اسم. [ادبی] هەڤیازی؛ سەرتری؛ چۆنیەتی باشتر بوون ‹در کاردانی و سیاست بر دیگران رجحان داشت: لە کارزانی و سیاسەتدا هەڤیازی بەسەر خەڵکیتردا بوو›.

رجـز / racaz ، ـهـا/: [عربی]/اسم. ١. شات و شووت؛ لاف و گەزاف؛ هاشە و هووشە؛ خۆهەڵکێشی؛ بافیش؛ وتەگەلێ کە لە پەسنی باشی و لێهاتووی خۆدا دەگوترێن ‹همە از دست رجزهای او خستە شدە بودند: هەمووان، لە دەستی شات‌وشووتی وەڕەز بوون› ٢. ڕەجەز؛ یەکێ لە کێشەکانی شیعری عەرووزی ٣. *[موسیقی]* ڕەجەز؛ ئەرجووزە؛ گۆشەیەک لە دەزگای چوارگا لە

مووسیقای ئێرانیدا.

رجزخوانی / racazxānî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. خۆپەسنی؛ شاتوشووتکەری؛ خۆهەڵکێشی؛ کار و ڕەوتی کورکاندن؛ بەخۆدا هەڵگوتن.

رجعت / rac'qat, rec'at/: [عربی]/اسم. /ادبی/ کار یان ڕەوتی گەڕانەوە؛ هاتنەوە؛ زڤڕین؛ ئەوەگێڵەی.

رجل / racol ، رجال/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ۱. پیاو؛ پیاگ؛ پیا ۲. /ادبی/ گرگرە؛ گرگر؛ گراگر؛ کەڵەپیاو؛ گەورەپیاو؛ پیاوی هەڵکەوتە.

▣ **رجل سیاسی**: ڕامیار؛ پیاوی سیاسی؛ پیاوی ڕاوێرمەند.

رجم / racm/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ۱. بەردەباران؛ کوچکواران؛ سەنگباران؛ سەنگەسار؛ ڕەسخ؛ کارەڕەهاتی کەڤراندن ۲. /نامتداول/ کار یا ڕەوتی ڕاونان؛ ڕەواندن؛ ڕەڤاندن؛ دەرکردن؛ تاراندن؛ دوورکردنەوە.

رجوع / rocû'/: [عربی]/اسم. ۱. /نامتداول/ کار یان ڕەوتی گەڕانەوە؛ هەڵگەڕانەوە؛ بادانەوە؛ وەرگەڕانەوە؛ زڤڕین؛ ئەوەگێڵەی؛ گێلایوە ۲. /اسلام/ زەماوەند و پەیوەندی دوبارەی ژن و شوو پاش جیا بوونەوەیان ۳. کار یا ڕەوتی چاو لێکردنەوە؛ پێدا چوونەوە؛ لێڕوانینەوە؛ گەڕان؛ چاو پێدا خشاندنەوە ‹رجوع به پرونده، موضوع را روشن میکند: چاو لێکردنەوەی دۆسیەکە، بابەتەکە روون دەکاتەوە›. هەروەها: **رجوع کردن**

رحل / rahl/: [عربی]/اسم. ۱. /ادبی/ بارگە؛ بار و بنە؛ بار و بەرگێ کە گەڕیدە لەگەڵ خۆی دەیبا ۲. کورسی/ قورسیقورئان؛ ڕاگری کتێب بۆ خوێندنەوە ☜ **رحلەی قرآن**

▣ **رحل اقامت افکندن**: /ادبی/ بنەختستن؛ بنەگیر بوون؛ بنە دایوە؛ بنەوەدەی؛ نیشتەجێ بوون؛ ئاکنجی بوون؛ مانەوە؛ ئەوەمەنەی.

رحلت / rehlat/: [عربی]/اسم. /ادبی/ مەرگ؛ کۆچی دوایی؛ کۆچی یەکجاری.

▣ **رحلت کردن**: کۆچی دوایی کردن؛ کۆچی یەکجاری کردن؛ مردن؛ دنیا بە جێ هێشتن؛ ئەمری خودا بەجێهێنان؛ عەمر خوا کردن ‹استاد «هەژار» در سال ۱۳۶۹ شمسی، رحلت کرد: مامۆستا هەژار، لە ساڵی ۱۳٦۹ی هەتاویدا، کۆچی دوایی کرد›.

رحلی / rahlî/: [عربی] ☜ قطع رحلی، **قطع**

رحم / rahem/: [عربی]/اسم. منالّدان؛ مندالّدان؛ تۆلدان؛ زێدان؛ زایەدان؛ پزدان؛ هەلپەز؛ ڤاگینا؛ هەڤالبچووک؛ پرزانک؛ پزلی؛ پزو؛ کاردانک؛ گللک؛ هەماز؛ زامار؛ هاوباز؛ بز؛ پاور ‹مادرش هر چه باشد، او را ۹ ماه در رحم خود پرورده است: دایکی هەرچی بێ، ۹ مانگ لە منالدانی خۆیدا پەروەردەی کردووە›.

رحم / rahm/: [عربی]/اسم. ۱. بەزە؛ بەزەیی؛ بەزەی؛ بزی؛ بەزەوی؛ دلنەرمی؛ دلسۆزی ۲. دلۆڤانی؛ میرەوانی؛ میهرەوانی.

▣ **رحم آمدن**: بەزەیی پێدا هاتنەوە؛ دل سووتان بە حالی کەسێک ‹رحمش آمد و او را به بیمارستان برد: بەزەیی پێدا هاتەوە و بردی بۆ نەخۆشخانە›.

رحم کردن: ڕەحم‌کردن: ۱. دلۆڤانی کردن ‹خدا به ما رحم کرد: خوا ڕەحمی کرد پێمان› ۲. دلنەرمی‌کردن؛ دلسۆزی کردن؛ دل سووتاندن ‹به بچەهایم رحم کنید و مرا ببخشید: ڕەحم بە مندالەکانم بکەن و لێم ببوورن›.

رحمان / rahmān/: [عربی] صفت. /ادبی/ بەخشێنەر؛ بەخشنە؛ بەزەییدار؛ بەزەیار؛ دلۆڤان؛ ڕەحمان ‹خداوند رحمان: خودای بەخشێنەر›.

رحمت / rahmat/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ڕەحمەت: ۱. دلاوایی؛ دلۆڤانی؛ میهرەوانی ‹بر این جان پر از

غم رحمت آرید: دڵاوایی‌ەک بۆ ئەم گیانە پەرۆشە› ۲. بەخشندەیی؛ ڕەوتی لێ خۆش بوون ‹خداوند مردگان شما را رحمت کند: خودا لە مردووەکانتان خۆش بێ› ۳. دەهندەیی؛ دلۆڤانی ‹ابر رحمت: هەوری ڕەحمەت›.

▣ رحمت کردن: ڕەحمەت‌کردن: ۱. دلۆڤانی کردن ۲. بەخشندەیی‌کردن؛ لێ‌خۆش بوون؛ داوا کردن لە خودا بۆ بەخشینی کەسێ ‹خدا مردگان شما را رحمت کند: خوا لە مردووەکانتان خۆش بێ› ۳. *[مجازی]* چاکە وتن؛ بە چاکی بیرکردنەوە؛ بە چاکە نێو بردن.

به رحمت خدا پیوستن/ رفتن: *[کنایی]* کۆچی دوایی کردن؛ ماڵاوایی کردن لە دنیا؛ بەر بەزەیی خوا کەوتن؛ مردن.

رحیل / rahîl/: [عربی] *اسم. [ادبی]* کۆچ؛ سەفەر؛ ڕەوگە؛ کۆچ‌وبار ‹عزم رحیل کردن: نیازی کوچ کردن›.

رحیم / rahîm/: [عربی] *صفت. [ادبی]* دلۆڤان؛ میهرەوان؛ دلۆڤانیکار؛ زۆر بەڕەحم ‹خداوند رحیم: خودای دلۆڤان›.

رخ / rax/: *اسم.* گاز؛ لەلە؛ کەلشت؛ هێڵ؛ کیڕ؛ شکەن؛ شوخت؛ دەرز؛ کێل؛ کێلە؛ ترەکە؛ هێڵێ کە بە سەر شتێکی ڕەقەوە (وەک بەرد یان ئاسن) بەدی‌دێ.

رخ / rox/: *اسم.* ۱. ڕوخ؛ قەلعە؛ قەڵا؛ لە مۆرەکانی شەترەنجە کە بە شێوەی ئاسۆیی یا کۆڵەکەیی دەگەڕێ و هەر یاریکارێک لە سەرەتای کایەدا دوانی هەیە ۲. *[ادبی]* ڕوخ؛ ڕەخ؛ ئاڵ؛ لادیمە؛ هەر کام لە دوولای دەموچاو ۳. *[ادبی]* ڕوومەت؛ دەموچاو؛ ڕوخسار؛ چار؛ ڕوە؛ ڕوی ٤. *[ادبی]* گۆنا؛ سەرکوڵم.

▣ رخ دادن: ڕوودان؛ پێش‌هاتن ‹این واقعه در سال ۲۱ هجری روی داد: ئەم کارەساتە لە ساڵی ۲۱ی کۆچی ڕووی دا›.

به رخ کشیدن: ڕانان؛ کێشانە ڕوودا؛ نواندن؛ بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ، نیشانی دیتران دان ‹سه ماه رفته انگلیس، حالا که برگشته سواد انگلیسی‌اش را به رخ می‌کشد: سێ‌مانگ چووەتە ئینگلیس، ئێستە کە گەڕاوەتەوە سەوادی ئینگلیسی خۆی دەنوێنی›.

رخام / roxām/: [عربی] *اسم.* ۱. مەیمەڕ؛ مەڕمەڕ؛ بەردی گەچی دانە ورد بە ڕەنگی سپی، ڕەگدار و ڕوون کە لە پەیکەرتاشی و کەل‌وپەلی تەوزێنیدا بەکاردێ ۲. *[قدیمی]* مەڕمەڕی سپی.

رخبام / roxbām/ ☜ **طُرّه**

رخپذیر / raxpazîr/: *صفت. [کانی‌شناسی]* وەرقەهەڵگر؛ بە تایبەتمەندی شکان لە لایەکی دیاردا و بە شێوەی (کەم یان زۆر) ساف و ڕێک.

رخت / raxt ، ـها/: *اسم.* ۱. جل‌وبەرگ؛ ڕەخت؛ گنج؛ پۆشاک؛ پۆشەمەنی؛ پۆشینە؛ پۆشنە؛ پۆشانە؛ بەرگ و شمەک؛ ئەوەی لە بەری دەکەن ‹رفتند برای خرید رخت عروسی: چوون بۆ کڕینی جل‌وبەرگی زەماوەند› ۲. *[قدیمی]* بەر و بوخچە؛ خستەک و ڕایەخ؛ پرتاڵ؛ شت‌ومەکی ڕاخراوەی نێوماڵ (وەک قالی و پێخەف).

▣ رخت بربستن: *[مجازی]* تیا چوون؛ مردن.

رخت بستن: *[ادبی]* بارکردن؛ کۆچ کردن؛ بارگە بردن؛ نەمان؛ نەمەنەی؛ ڕۆیین؛ تاران؛ وارگە چوون؛ لە بەین چوون یان بەرپیوار بوون ‹آرامش از خانه‌ی ما رخت بست: لە ماڵی ئێمە ئارا و قارا باری کرد›.

رخت درآوردن: *[گفتاری]* جل‌وبەرگ داکەندن؛ بەرگانە دەرهێنان؛ گنج دەرهێنان؛ جل‌وبەرگ لە بەر کەندن ‹رخنش را دراورد و لخت شد: جل و بەرگی داکەند و ڕووت بووەوە›.

رخت‌آویز / raxtāvîz ، ـها/: *اسم.* هەپە؛ مهین؛ چێولیباسی؛ کەرەسەی گنج هەڵاوەسین لە کاتی نەکرانە بەردا ‹شلوارت را آویزان کن به

رخت‌اویز: شواله‌کەت بە هەیەکەدا هەڵواسە›.

رختخواب / raxtexāb ، ـها/: اسم. پێخەف؛ سەرناز؛ نڤین؛ نوین؛ سەرەخەر؛ بەخۆدادەر؛ جێگەوبان؛ جاگە؛ جل و جێوان؛ جل‌جێوان؛ بەستەک؛ دەستەنوێن؛ متێل؛ ڕەختخاو؛ یەتاخ؛ یاتاخ؛ پڕتاڵ؛ پڕتان؛ سەرجەمی ئەو کەرەسانە کە بە ڕووی نڤینگە یان زەویندا بۆ خەوتنی ڕادەخەن (وەک: دۆشەک، لێفە؛ پەتوو، سەرین و...).

▣ بە رختخواب رفتن: چوونە ناو جێگەوە؛ چوونە ناو نوێنەوە؛ چوونە سەر جێگەخەو؛ تەیار بوون بۆ خەوتن.

توی رختخواب افتادن: کەوتنە ناو جێوە؛ کەفتنە جێ؛ لە جێگەدا کەوتن؛ لاکەفتە بوون؛ نەخۆشی ناو جێ بوون ‹دو ماه توی رختخواب افتاده بود: دوومانگ کەوتبووە ناو جێوە›.

رختخواب پیچ / raxtexābpîč ، ـها/: اسم. مەوج؛ هەنجەڵ؛ قوماشێکی چوارگۆشە کە لە بڕێک ماڵاندا پێخەفەکانی پێ دەپێچنەوە و لە ڕۆژدا بە دیوارەوە هەڵی دەسپێرن.

رختدار / rax(t)dār ، ـها؛ ـان/: اسم. پێخەفدار؛ پڕتاندار؛ کەسێک کە لە دامەزراوەیەکی (وەک: هوتێل، نەخۆشخانە، سەربازخانە و...)دا ئەرکداری ڕاگرتن و ئاگاداری کردن لە پێخەف و پێخەفگەیە.

رختدارخانه / rax(t)dārxāne ، ـها/: اسم. پێخەفگە؛ پڕتانگە؛ هۆدەیەک لە دامەزراوەیەکدا (وەک: نەخۆشخانە، هوتێل، میوانخانە و...) کە پۆشانە و پێخەف لەوێ هەڵدەگیردرێ.

رختشو / raxtšû ، ـها؛ ـیان/: اسم. جلشۆر؛ بەرگشۆر؛ کۆڵکەر؛ کولکەر؛ بالاڤکەر؛ کەسێک کە جلک و گنجی خەڵک بە پارە دەشوا.

رختشوخانه / raxtšûxāne ، ـها/: اسم. جلشۆرک؛ کەیەکی؛ شیووکوڵ؛ بالاڤ؛ ئەو جێگە جلکی لێ دەشۆن.

رختشور / raxtšûr ، ـها؛ ـان/: اسم. [گفتاری] جلشۆر؛ بەرگشۆر؛ کۆلکەر؛ کولکەر؛ بالاڤکەر؛ کەسێک کە جلک و کووتاڵی خەڵک بە پارە دەشوا.

رختشورخانه / raxtšûrxāne ، ـها/: اسم. [گفتاری] جلشۆرک؛ جلشۆرخانە؛ کوڵ؛ کەیەک؛ کەیەکی؛ شیووکوڵ؛ بالاڤ؛ ئۆدە یا سالۆنێ بە پێداویستی خۆیەوە بۆ جلک شۆردن.

رختشوری / raxtšûrî ، ـها/: اسم. [گفتاری] جلشۆری؛ کولکەری؛ بەراڤ؛ شیووکوڵ؛ بالاڤ؛ دراڤ؛ کوڵ؛ تمت‌وشۆ؛ شست‌وشۆ؛ بالاو؛ شوار.

رختشویی / raxtšûyî ، ـها/: اسم. بەراڤ؛ بالاڤ: ۱. کار یان ڕەوتی جل شتن ۲. شیووکوڵ؛ کاری جلشۆر ۳. [گفتاری] کەیەکی؛ شۆردنگە؛ جلشۆرخانە ٤. ماشینی جلشۆری * **رختشوری** [گفتاری]

رختکن / raxtkan ، ـها/: اسم. ۱. هۆدە یان جێگەیەکی سەرداپۆشراو بۆ لە بەرکەندن و گۆڕانی پۆشەمەنی ۲. هۆدەیەک کە کاتی چوونە ناوەوە، کڵاو و باڵتە و چەتر و...ی لێ ڕادەگرن.

رخت و پخت / raxt-o-paxt/: اسم. شت‌ومەک؛ شمەک؛ پرتاڵ؛ کەل‌وپەل؛ کەلپەل؛ ماڵ؛ ناوماڵە؛ ناوماڵی.

رخداد / roxdād ، ـها/: اسم. ڕووداو؛ مەرسەلا.

رخدیس / roxdîs ، ـها/: اسم. ڕووپۆشەک؛ ماسک.

رخسار / roxsār ، ـها/: اسم. [ادبی] ڕوخسار؛ دیمەن؛ دیم؛ دیمە؛ ڕوو؛ ڕوە؛ ڕوی؛ چار؛ چارە؛ وێنە؛ تەتەڵە؛ گۆنە؛ دەموچاو؛ موور؛ سەحەت؛ ڕەنگ‌وڕوو ‹خوشا چشمی که رخسار تو بیند: خۆزگە بەو چاوە ڕوخسارت ببینێ›.

رخساره / roxsāre ، ـها/: اسم. ۱. ڕوو؛ ڕوە؛ ڕوی؛ دیم؛ دیمە؛ دیمەن؛ سەروچاو؛ دەموچاو؛ ڕوخسار؛ ڕوخسارە؛ چار؛ چارە؛ سیما؛ وێنە؛

تەتەڵە ‹دوش می‌آمد و رخساره برافروخته بود: رووی هەڵاییسابوو دویشەو کە دەهات› ٢. [زمین‌شناسی] کۆمەڵە تایبەتمەندیگەلی بنەنیشتێک لە روانگەی بەردناسی، کۆنینەناسی و هەل و مەرجێک کە بۆتە هۆی بنەنیشتن.

رخشان / raxšān/: صفت. [مخفف] درەوشان؛ درەوشاوە؛ گەشاوە؛ بریقەدار؛ گرشەدار؛ تەیسان؛ رەوشەن؛ رۆشن ‹خورشید رخشان: هەتاوی درەوشان›.

رخشنده / raxšande/: صفت. [مخفف] تیشکدەر؛ بە درەوشە؛ بریسکەدەر؛ تروسکەدەر؛ برووسکەدەر؛ بریکەدەر؛ بەتەیس؛ بریقەدەر ‹چو رخشنده مهتاب سر برنهد: کاتێ مانگی تیشکدەر سەر دەرێنێ›.

رخصت / roxsat/: [عربی]/اسم. [ادبی] بەرایی؛ رێگانە؛ ئیجازە ‹رخصت خواستن: بەرایی خواستن›.

رخنه / rexne, raxne، ـها/: اسم. ١. رەهۆڵ؛ دەرز؛ درز؛ کەلشت؛ شکەن؛ شکێر؛ تریشکە؛ قەڵش یان چاکێ لە شتێکدا کە تا ناوەوە درێژەی هەیە ٢. کون؛ وڵە.

▣ **رخنه کردن**: دزەکردن؛ کون کردن؛ چوونە نێو شتێ یان شوێنێکی بەستراوەوە ‹آب در دیوار رخنه کرده بود: ئاو دزەی کردبووە دیوارەکەوە›.

رخوت / rexvat,raxvat/: [عربی]/اسم. ١. خاوی؛ سستی؛ تەوەزەلی؛ تەپلمۆسی؛ تەپڵەمووسی ‹رخوت و تنبلی جز بدبختی حاصلی ندارد: سستی و لەش‌گرانی بەدبەختی لە شوێنە و بەس› ٢. خاوی؛ کاسی؛ داهێزراوی؛ کەم‌هێزی ‹به تدریج دارو داشت اثر می‌کرد و وجودم دستخوش رخوت می‌شد: بەرە بەرە دەواکە کاری دەکرد و خاوی دایدەگرتم›.

رد[1] / rad(d)/: [عربی]/اسم. ١. رەد؛ کار یان رەوتی دانەوە؛ وەرگەراندنەوە؛ گەراندنەوە؛ وەرگێران ‹پول را به صاحبش رد کرد: پوولەکەی وەرگەراندەوە بۆ خاوەنی› ٢. رەد؛ رەت؛ کار یان رەوتی قەبووڵ نەکردن و وەرنەگرتن ‹پیشنهاد او را رد کرد: پێشنیارەکەی رەد کردەوە› ٣. ـها/ شوێن؛ شوین؛ شۆن؛ شوون؛ هەرونە؛ هەروند؛ هەرون؛ هورەندە؛ شۆپ؛ شۆب؛ شۆ؛ شوێنەوار؛ ئاسەوار؛ شۆنەما؛ شۆنەمای؛ کەرخ؛ یافت؛ رێنج؛ نونگ؛ رەت ‹رد صدا؛ رد پا؛ رد کسی را گرفتن: شوێنی دەنگ؛ شوێن پا؛ شوێنی کەسێ هەڵکردن› ٤. تێپەڕ؛ رەد؛ کار یان رەوتی تێپەڕین لە شوێنێکدا ‹کسی از اینجا رد نشده است: کەسێک لێرەوە تێپەڕی نەکردووە›.

▣ **رد شدن**: ١. رەد بوونەوە؛ قەبووڵ نەبوون؛ وەرنەگیریان ٢. تێپەڕین؛ رەد بوون؛ بوردن؛ ویەردەی؛ پەڕینەوە؛ ڕابواردن؛ پڕایوە ‹از خیابان رد می‌شدم که با ماشین تصادف کردم: لە شەقامەکەوە تێدەپەڕیم، کە ماشێن لێی‌دام›.

رد کردن: ١. دانەوە؛ پێ‌دانەوە؛ گەڕاندنەوە؛ دایوە؛ ئەوەگێڵنەی ٢. سپاردن؛ دانە کەسێ‌تر؛ پڕنایوە؛ ئەوەپڕنەی ٣. رەدکردن؛ تێپەڕاندن ٤. رەدکردنەوە؛ وەر نەگرتن؛ پەسند نەکردن؛ هەڵخووشان؛ لا داین؛ دانە دواوە.

رد کسی را پیدا کردن: شوێنی کەسێ دۆزینەوە؛ شوێن کەسێ هەڵکردن؛ شۆنۆ یۆی هۆرکەردەی؛ هەواڵ یان نیشانەیەک لە جێگەی کەسێ بەدەس‌هێنان.

رد کسی را گرفتن: بە شوێن/ لە شوێنەوار کەسێکدا چوون؛ شوێن کەسێ گرتن؛ کەوتنە شوێنی کەسێک؛ رێنجی کەسێ دانە پەی؛ شۆنەماو یۆیرە گێڵەی (بۆ کەوتنە شوێنی یان دۆزینەوەی).

رد[2]: صفت. [گفتاری] سەرنەکەوتوو؛ رەد؛ قەبووڵ‌نەبووگ؛ وەرنەگیراو ‹آزاد از امتحان رد شد: ئازاد لە ئەزموونەکەدا سەر نەکەوت›.

ردا / radā, redā، ـها/: [عربی]/اسم. [قدیمی] بالاپۆش؛ عاپا؛ عابا؛ بەرگێکی شۆڕ و ئاودامانی

بەرواز و بێقۆپچە کە لە سەر جلوبەرگی تری دەکەن.

ردخور / radxor/: [عربی/ فارسی] *صفت.* */گفتاری/* وەرنەگیراو؛ شیاوی ڕەدکردنەوە.

▣ **ردخور نداشتن:** بێ سێودوو بوون؛ تەواو بوون؛ بێ کەمایەسی بوون؛ وەرگیرانی بێ قسەوباس ‹حرفهایش ردخور نداشت: قسەکانی بێ سێودوو بوو›.

رده / rade ، ـها/: *اسم.* ١. ڕیز؛ ڕێز؛ ڕیزە؛ ڕێزە؛ ڕزن؛ پێڕە؛ چینە؛ سەف؛ ڕەج ٢. */زیستشناسی/* لە یەکەگەلی ڕزن کردنی گیانەوەران و گیاگەل، بریتی لە چەند ڕاستە، کە خۆی بەشێکە لە لقێک.

ردهبندی / radebandî ، ـها/: *اسم.* ڕیزبەندی؛ ڕیزگری؛ کار و ڕەوتی مریس‌کردنی شتان لە ڕیزە و دەستە یان گرۆگەلدا بە پێی تایبەتمەندیان.

ردی / raddî ، ـها/: [عربی] *اسم.* ڕفووزەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرنەکەوتن. بەرانبەر: **قبولی**

ردیاب / radyāb ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* شۆپ‌هەڵگر؛ شۆپاژۆ؛ شۆپگەر؛ شوێن‌هەڵگر؛ هەرند؛ شوێن‌گیر؛ کەسێک یان کەرەسەیێ کە بەرەوگەی ڕۆیشتن یا شوێنی کەسێ یان شتێ دەدۆزێتەوە. هەروەها: **ردیابی**

ردیز / radeîz ، ـها/: [؟] *اسم.* */زیستشناسی/* ژێرریزە؛ بەشێکی جیاواز لە ڕیزێک.

ردیف / radîf ، ـها/: [عربی] *اسم.* ١. ڕیز؛ ڕز؛ ڕزن؛ ڕزگ؛ کەسان یان شتانێ کە لە پاڵ یان لە پشتەسەری یەکتریدان ‹آنها در دو ردیف پشت سر هم نشسته بودند: ئەوان لە دوو ڕیزدا پشتەسەری یەک دانیشتبوون› ٢. ڕیز؛ پێڕە؛ ڕێز؛ ڕز؛ ڕزن؛ قەتار؛ ڕقات؛ هێڵێ کە بەم جۆرە دروست دەبێ ‹نفر وسط از ردیف سوم: نەفەری ناوەڕاست لە ڕیزی سێهەم› ٣. وشە یان وشەگەلێ کە لە دوایی هەموو دێڕگەلی شیعرەوە دێ و دووپاتە دەبێتەوە (وەک وشەی «بێ‌تو» لە کۆتایی دێڕەکانی ئەم بەیتە شیعرەی نالیدا «نەمردم من ئەگەر ئەمجارە بێ‌تو/ نەچم شەرت بێ هەتا ئەم خوارە بێ تو») ٤. */موسیقی/* چۆنیەتی شوێن یەک کەوتنی گۆشەگەل لە دەزگای مووسیقی ئێرانیدا.

ردیفی / radîfî/: [عربی] *قید.* بە ڕیز؛ ڕێزی؛ ڕزی؛ بە بیچمی ڕیزەوە ‹ردیفی نشسته بودند: بە ڕیز دانیشتبوون›.

ردیم / rod(i)yom/: [فرانسوی] *اسم.* ڕادیۆم؛ توخمی کیمیاوی کانزایی بە ژمارەی ئەتومی ٤٥ و کێشی ئەتومی ١٠٢,٩٠ بە ڕەنگی سپی، نەرم و بیچمگر، لە ناو ئاو ناتوێتەوە و لە هەمبەری ئەسیدەوە خۆگرە، لەگەڵ کانیگەلی پلاتیندا هەیە و لە ئاوکاری، ئالیاژسازی و شمەکی ئەندازەگری ئەستێرەوانیدا بەکەڵکە: **رُودیُم**

رذائل / razā'el/: [عربی] ☜ **رذایل**

رذالت / rezālat, razālat ، ـها/: [عربی] *اسم.* پەستی؛ خوێریەتی؛ ناکەسی؛ چەپەڵی؛ تەرەسی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی پەست بوون ‹تو به این رذالت تن دادی که بچه‌هایت را به گدایی ببری؟: تۆ خۆت دا لە قەرەی ئەم پەستیە کە منداڵەکانت بەری بۆ سواڵکەری؟›.

رذایل / razāyel/: [عربی] جمعِ ☜ **رَذیلَت: رذائل**

رذل / razl ، ـها/: [عربی] *صفت.* پەست؛ خوێری؛ خۆڕی؛ تەرەس؛ ناکەس؛ گەمار ‹آدم باید خیلی رذل باشد، که از حق هم‌کیش خود بدزدد: مرۆ دەبێ زۆر پەست بێت، کە لە مافی هەڤاڵی خۆی دزی‌کات›.

رذیلانه / razîlāne/: [عربی/ فارسی] *قید.* بە پەستی؛ پەستانە؛ خوێریانە؛ پیسانە ‹در دوران جنگ خیلی رذیلانه برخورد می‌کرد: لە سەردەمی شەڕدا زۆر بە پەستی دەجووڵاوە›.

رذیلت / razîlat ، ـها؛ رذایل/: [عربی] *اسم.* خوێریەتی؛ پیسیەتی؛ گەماریەتی.

رز / raz ، ـان/: *اسم.* میّو؛ مەیڤ؛ ڕەز؛ داری ترێ؛

داری هەنگوور: مُو

رز / roz/: [فرانسوی] ☜ گل سرخ، **گل**

رزاز / razzāz ،ـها؛ـان/: [عربی]/اسم. ۱. برنج کوت ۲. کەسێ کە کاری فرۆشتنی برنج و بڕوێش و دانەوێڵەیە.

رزازی / razzāzî/: [عربی]/اسم. ۱. کرینگەی برنج؛ دووکانی برینجفرۆشی ۲. کاری فرۆشتنی برنج و دانەوێڵە.

رزاق / razzāq/: [عربی] صفت. [ادبی] رۆژیدەر؛ ڕۆزیدەر؛ بژیودەر.

رزبان / razbān ،ـها؛ ـان/: اسم. ڕەزوان؛ ڕەزڤان؛ باخەوانی باخی ترێ.

رزرو / rezerv/: [فرانسوی]/اسم. دابین؛ ئەوەی ڕەچاوکراوە تا جێگرەوەی کەسێ یان شتێکی‌تر بێ ‹از حالا برام توی هتل جا رزرو کردەاند: هەر لە ئێستاوە لە ئوتێلدا جێیان بۆ دابین کردووم›.
هەروەها: **رزرو بودن؛ رزرو شدن؛ رزرو کردن**

رزق / rezq ،ارزاق/: [عربی]/اسم. بژیو؛ ڕۆژی؛ نان‌وسۆل؛ نان‌وخوێ؛ ڕزق ‹رزق آدم را خدا می‌دهد: بژیوی مرۆ لە لای خوایە›.

رزم / razm ،ـها/: اسم. [ادبی] شەڕ؛ جەنگ ‹جامەی رزم بر تن کرد: بەرگی شەڕی کردە بەر›.

رزم آزموده / razmāz(e)mûde/: صفت. [ادبی] شەڕدیتوو؛ شەڕچەشتە؛ ڕەزمازما؛ خاوەن ئەزموون لە شەڕدا.

رزم‌آور / razmāvar ،ـان/: صفت. [ادبی] جەنگاوەر؛ سەفدەر؛ جەنگی؛ نەبەز؛ شەڕانی؛ شەڕۆر؛ شەڕاوی؛ ئازا لە شەڕدا ‹مرد رزم‌آور: پیاوی جەنگاوەر›.

رزمایش / razmāyeš ،ـها/: اسم. ڕۆنانگەی جەنگ؛ خەبات و چالاکی پۆڕدراوێ بە بەشداری کەسان و کەرەسەگەلی پێویست بۆ تاوتوێ‌کردن، دابین‌کردن یان نمایشدانی بەرهەڤی بۆ شەڕ.

رزمجو / razmcû ،ـها؛ ـیان/: صفت. [ادبی] جەنگەرانی؛ جەنگەران؛ شەڕویست؛ جەنگکەر؛ شەڕچی؛ شەڕانی؛ جەنگاوەر؛ جەنگی ‹مرد رزمجو: پیاوی جەنگەرانی›.

رزمدیده / razmdîde ،ـگان/: صفت. [ادبی] شەڕ دیتوو؛ شەرئازما.

رزمگاه / razmgāh ،ـها/: اسم. [ادبی] شەڕگە؛ هێڵگە؛ مەیدانی جەنگ.

رزمنامه / razmnāme ،ـها/: اسم. شەڕنامە؛ کتێب و پەرتووکێ کە لە بابەت شەڕەوە نووسراوە.

رزمناو / razmnāv ،ـها/: اسم. کەشتی جەنگی.

رزمنده / razmande ،ـها؛ ـگان/: صفت. [ادبی] شەڕکەر؛ بەشەڕ؛ خاوەن هێزی شەڕکردن ‹نیروی رزمنده: هێزی شەڕکەر›.

رزمی / razmî/: صفت. [ادبی] جەنگی؛ شەڕەکی؛ شەڕی؛ پێوەندیدار بە شەڕەوە.

رزمیدن / razmîdan/: مصدر. لازم. [ادبی] // **رزمیدی**: شەڕت‌کرد؛ **می‌رزمی**: شەڕ دەکەی؛ **برزم**: شەڕ بکە// شەڕکردن؛ گژیەی؛ جەنگین؛ بەرزاندن؛ بەلشین.

■ صفت فاعلی: **رزمنده** (شەڕکەر)/ صفت مفعولی: **رزمیده** (ـ)/ مصدر منفی: **نَرزمیدن** (شەڕ نەکردن)

رزوه / rezve, razve ،ـها/: اسم. رزوه: ۱. گیرە؛ ئالقەیەک کە سەری زافتەکە دەکەوێتە ناوی و قفڵەکەی لێ دەخەن: **رَزه** ۲. دەندەی پێچاوپێچ؛ شاشە (وەک دەندەی پێچ).

رزه / raze/: [؟] ☜ **رزوه ـ ۱**

رزیدن / razîdan/: مصدر. متعدی. [قدیمی] // **رزیدی**: ڕەشتت؛ **می‌رزی**: دەڕێژی؛ **برز**: بڕێژە// ڕەژتن؛ ڕشتن؛ ڕژتن؛ ڕەشتەی؛ گۆناندن؛ ڕەنگاندن؛ ڕەنگ کردن.

■ صفت فاعلی: **رزنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **رزیده** (ڕەژیاگ)/ مصدر منفی: **نرزیدن** (نەڕەژتن)

رزیدنت / rezîdent ،ـها/: [انگلیسی]/اسم. ڕێزیدێنت؛ بژیشکێ کە بۆ تێپەڕکردنی دەورەی پسپۆڕی لە نەخۆشخانەدایە.

رزیستانس / rezîtāns/: [فرانسوی]/اسم. [برق] ڕێزیستانس؛ باشار؛ بەرگری؛ مقاومەت.

رزین / rezîn ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. [شیمی] ڕزین؛ هەر یەکە لە تەنگەلی نەگۆڕ یان نیمچە نەگۆڕی بێ‌بێچم و ئاگرگر بە ڕەنگی زەردی ئامال قاوەیی کە لە دەلاندنی برێ گیاوە پێکدێ.

رژ / roj/: [فرانسوی] ☜ **رُوژ**

رژه / reje ، ـها/: اسم. سان؛ ڕێژە؛ ڕێوڕسمی مەشقی گرۆیەک بۆ بۆنەیەکی فەرمیەوە (جێژن یان دیمانەی کەسایەتیەک) لە ڕیزگەلێکی تەکووزدا لە بەرانبەر کەس یان شتێکەوە.

▣ رژه رفتن: وەتەرنایش؛ ڕێژە چوون؛ تێپەڕ بوونی ڕیزگەلێ لە کەسانی دەستەیەک لە بەرانبەری کەسێک یان شتێکەوە.

رژیسور / rejîsor ، ـها/: [عربی]/اسم. ڕیژیسۆر؛ دەرهێنەری شانۆ.

رژیم / rejîm ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ڕژیم: ۱. دوزەنە (بەتایبەت دوزەنەی سیاسی)؛ دام و دەزگای دەسەلات ‹رژیم جمهوری: ڕژیمی کۆماری› ۲. دەولەت یان دەسەلات ‹رژیم اسرائیل: ڕژیمی ئیسراییل› ۳. پاریز؛ پاریزانە؛ ڕینامەیەکی دیاریکراو بۆ نەخواردن و خواردنی چەشنێ خواردەمەنی ‹من رژیم دارم، شام نمی‌خورم: ئەمن پاریز دەکەم، شێو ناخۆم›.

▣ رژیم گرفتن: ڕژیم گرتن؛ پاریزکردن؛ لە ڕێنامەیەکی تایبەتی بۆ خواردن و نەخواردن کەلک وەرگرتن. هەروەها: **رژیم داشتن**

ـ رس / res, ras/: پیوازه. ـ ڕەس: ۱. ئەوەی کە بگا؛ ڕەسندە ‹نورس: تازەڕەس› ۲. جێگەیێ کە بگرێ پێی بگەی ‹دسترس: دەسڕەس› ۳. پێڕاگەیێن ‹دادرس: فریادرەس›.

رس / ra(o)s/: صفت. هەڤدەلووش؛ چلێس؛ زکن؛ زکین؛ بخوارە؛ زککوور؛ زکوون؛ بەرچاو برسی؛ سکەڕۆ؛ سکن؛ چەورە.

رس / ros/: اسم. ڕس؛ خاکەسوورە: **رُست**

▣ رس آهکی: ڕسی قسلی؛ خاکەسوورەی تێکەلاو لەگەل قسلدا. هەروەها: **رس ماسه‌ای؛ رس آهنی**

رس چربی‌زدا: جۆرێک خاکی ڕسی دانەڕێزی سروشتی، بەهێزی هەلمژانی زۆرەوە، کە بۆ سڕینەوەی ڕەنگ کەلکی لێ دەگرن.

رس نسوز: ڕسی نەسۆچ؛ جۆرێ خاکەسوورە کە لە بەرامبەر گەرمای زۆرەوە باشاری دەکا و بیچمی ناگۆڕدرێ.

رسا / rasā, resā/: صفت. ڕەسا؛ ڕزگ؛ هەراش؛ خاوەن چەندیەتی یان چۆنیەتی تەواو یان دلخواز ‹صدای رسا: دەنگی ڕەسا›.

رسائل / rasā'el/: [عربی] ☜ **رسایل**

رسائی / rasā'î, resā'î/ ☜ **رسایی**

رسالات / resālāt/: [عربی] جمعِ ☜ **رساله**

رسالت / resālat/: [عربی]/اسم. ۱. پێغەمبەری؛ پەیامنێری ‹پیغمبر اسلام یازده سال پیش از هجرت به مدینه، به رسالت رسید: پێغەمبەری ئیسلام یازدەسال پێش کۆچی بۆ مەدینە، بوو بە پێغەمبەر› ۲. /ها/ ئەرکێکی دەروونی و سەرەکی کە کەس بۆ بەڕێوەبردنی، خۆی بە بەرپرس بزانێ ۳. کار یان ڕەوتی تێگەیاندن و پێ‌گەیاندنی پەیام.

رساله / resāle ، ـها؛ رسالات؛ رَسایل/: [عربی]/اسم. نامیلکە؛ نامە؛ سیپارە؛ کتێبۆکە: ۱. وتارێکی تێروتەسەل یان کتێبێکی چکۆلە لەمەڕ بابەتێکی زانستیانەوە، بەتایبەت ئەوەی کە لە قۆناغگەلی زانستگاییدا دەبێ لە لایەن خوێندکارانەوە بنووسرێت ۲. فتوا و بریارگەلی شەرعی کە دیناوەرێکی شەرعی دەیدا.

رسام / rassām/: [عربی]/اسم. ۱. /ها/ ئامرازی ڕەسم کردن؛ کەرەسەیێ کە بکرێ شتێکی پێ ڕەسم بکەی ۲. /ان/ کەسێ کە کاری کێشان و ڕەسم کردن بێت.

ـ رسان / resān, rasān/: پیوازه. ـ بەر؛ ـگەیێن؛ ـ یاون؛ گەیێنەر ‹نامەرسان: نامەگەیێن›.

رسانا / resānā, rasānā/: *صفت.* ڕەسانا؛ بە تایبەتمەندی ڕاگوێزانی کارەبا، هەوا یان دەنگەوە. هەروەها: **رسانایی**

رساندن / resāndan, rasāndan/: *مصدر. متعدی.* // **رساندی:** گەیاندت؛ **می رسانی:** دەگەیێنی؛ **برسان:** بگەیێنە// گەیاندن؛ گەهاندن؛ گهاندن؛ یاونەی؛ یاونای؛ پنەیاونەی؛ ڕەسانن؛ ڕەساندن: ۱. کەسێک یان شتێک تا جێگەیەک بردن ‹بچە را بە مدرسە رساندم: منداڵەکەم گەیاندە قوتابخانە› ۲. پێگەیاندن؛ وتنەوەی پەیامێک بۆ ڤەگری ‹سلام مرا بە او برسان: سڵاوی منی پێ بگەینە› ۳. پێگەیاندن؛ کەسێ یان شتێ خستنە کارێک یان ڕووداوێکەوە ‹زیان رساندن: زیان پێ‌گەیاندن› ٤. کەسێ یان شتێ پەروەراندن یان هەراش کردن و پەرە پێدان ‹کسی را بە مقامی رساندن: کەسێ بە پایەیەک گەیاندن› ٥. *[گفتاری]* پێگەیاندن؛ ڕاگەیاندن؛ یاونە پنەی؛ هەڤ گهاندن؛ ئاگادار کردنەوە؛ هەواڵ دان ‹بە او رساندە بود کە قرار است خانە را بفروشد: پێی گەیاندبوو کە بڕیارە ماڵەکە بفرۆشێ› ٦. پێگەیاندن؛ دابین‌کردن؛ بەرهەڤ کرن؛ دابەستن؛ ئامادە و تەیارکردن ‹مقالە را تا فردا برسان: وتارەکە تا بەیانی پێ‌بگەیێنە› ۷. شتێک لەگەڵ مەبەست یان ماوەیەکی تایبەتیدا هاوئاهەنگ یان سازگار کردن ‹باید با همین پول خودمان را تا آخر ماە برسانیم: دەبێ هەر بەم پارەیە خۆمان بگەیێنینە سەری مانگ› * **رسانیدن**. هەروەها: **رساندنی**

■ صفت فاعلی: **رسانندە** (گەیێنەر)/ صفت مفعولی: **رساندە** (گەیێندراو)/ مصدر منفی: **نَرساندن** (نەگەیاندن)

رسانە / resāne, rasāne، ـها/: *اسم.* ڕەسێنە؛ ڕەسانە؛ ڕاگەهانە؛ کەرەسەیەک بۆ ڕاگەیاندنی پەیام.

⧈ **رسانەی گروهی/ همگانی/ جمعی:** کەرەسەی پەیوەندی گشتی؛ کەرەسەیەک کە خەبەر یان پەیامێک بە تاقمێکی زۆر لە خەڵکی ڕادەگەیێنێ.

ـ رسانی / resānî, rasânî، ـها/: *پیوازە.* ـگەیێنی؛ ــ بەری؛ ــ ڕەسێنی؛ چۆنیەتی گەیاندن ‹نامەرسانی: نامەگەیێنی›.

رسانیدن / resānîdan,rasānîdan/ ☜ **رساندن**

رسایل / rasāyel/: [عربی] جمعِ ☜ **رسالە: رسائل**

رسایی / resāyî, rasāyî/: *اسم.* ڕەسایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕەسا بوون: **رسائی**

رست / rast/: *اسم. [ریاضی]* پانایی؛ بەر؛ وەر؛ مەودای ئەستوونی لە تەوەرەی درێژاییدا.

رست[1] / rost/ ☜ **رُس**

ـ رست[2]: *پیوازە.* ـ ڕسک؛ ـ نیا؛ ـ ڕس؛ ئەوەی کە دەڕوێ ‹خودرست: خۆڕسک›.

رستاخیز / rastāxîz/: *اسم.* ۱. پەشڵان؛ پەسڵان؛ سەڵا؛ قیا؛ قیامەت؛ ڕەوتی ئاخێزانەوە؛ ڕابوونەوە؛ ژیانەوەی دوای مەرگ؛ هەستانەوەی دوای مردن ۲. *ـها/* بزووتنەوە؛ خەبات؛ کار و ڕەوتی تێکۆشان بۆ لە بەین بردنی هەر چەشنە خراوی یان دواکەوتنێک.

رستگار / rast(e)gār، ـان/: *صفت. [ادبی]* ڕزگار؛ ئازاد؛ ئازا؛ ڕەها؛ ڕەهی؛ دەرباز؛ خەلاس؛ قوتار؛ دەرباس؛ بەشدار لە ڕزگاری. هەروەها: **رستگار بودن؛ رستگار شدن**

رستگاری / rast(e)gārî/: *اسم.* ڕزگاری؛ ئازادی: ۱. دۆخ یان چۆناوچۆنی دەرباز بوون یان دوور بوون لە مەترسی ۲. ڕەوتی گەیشتن بە ئامانج یان دۆزینەوەی ڕێگەی گەیشتن بە مراو ‹راستی، مایەی رستگاری است: ڕاستی هەوێنی ڕزگاریە›.

رستم / rostam/: *صفت. [کنایی]* پاڵەوان؛ بەهێز؛ ڕۆسەم؛ گەڕناس؛ میرپەنجە؛ مەرخوز؛ زۆردار.

⧈ **رستم درِ حمام:** *[کنایی]* پاڵەوانفس ــ فس؛ پاڵەوان پەمە؛ لاتی چۆلایی؛ پاڵەوانی درۆینە؛ ناوی بێ ناوەرۆک.

رستم و یک دسته اسلحه: *[کنایی]* دوکانی بەکرە و دوو قاڵب سابوون؛ دۆخـی هـەبوونی تـەنیا یـەک ئـامێر یـان ڕێچـار، بەتایبـەت بـۆ جلوبەرگ.

رسـتن / rastan/: *مـصدر. لازم. [ادبـی]* // **رسـتی:** خەلسای؛ **می‌رهی:** دەخەلسی؛ **رها شـو:** بخەلـسە// خەلـسین؛ خەلـسان؛ خەلـستن؛ داخەلـسان؛ فلتین؛ دەرباز بـوون؛ سـەر هلینـان؛ ڕەسـتەی؛ ڕەسین؛ ڕاپسکان؛ وەربیەی؛ ڕزگار بوون.

■ صفت مفعـولی: **رَسـته** (خەلـساو)/ مـصدر منفـی: **نَرَستن** (نەخەلستن)

رسـتن / rostan/: *مـصدر. لازم. [ادبـی]* // **رسـتی:** ڕسکایت؛ **می‌رویـی:** دەڕسـکی؛ **بِـرو(ی):** بڕسـکە// ڕسکان؛ ڕەهستن؛ ڕسەی؛ ڕسـای؛ ڕپـان؛ ڕوان؛ ڕوویان؛ شین بوون؛ هەڵـدابوون؛ ڕەوانی ڕوەک؛ سەوز بوونی گیا.

■ صـفت مفعـولی: **رُسـته** (ڕسـکاو)/ مـصدر منفـی: **نَرُستن** (نەڕسکان)

رسـتنگاه / rostangāh/: *اسـم.* ڕواوگــە؛ ڕوار؛ جێگەی ڕوان.

رستنی / rostanî ، ـهـا/: *اسم.* ڕوەک؛ گیا؛ گیـواو؛ گژ؛ هەر چی لە زەوی شین دەبێ.

رسـتوران / restûrān ، ـهـا/: [فرانـسوی] *اسـم.* خواردنگـە؛ خوارنگەهـ ؛ ئاشـخانە؛ چێـشتخانە؛ شوێنی دامـەزراو بـۆ خـواردن و خواردنـەوەی مشتەریان.

رسته / raste ، ـهـا/: *اسم.* ڕزگ؛ ڕیـز؛ ڕز؛ پێـرە: ١. دەستە و تـاقمی هاوکـار یـان لـە پەنایـەک ٢. هەر کام لە تاقمگەلی پسپۆڕی، بەتایبەت لـە قۆشەن و سپادا.

رستی / rostî/ ☜ **رُسی**

رسد / rasad/: *اسـم.* ١. *[نظـامی]* پـەل؛ پـاژێکی چەکـداری بەرانبـەر سـێ جووخـە (٢٤ کـەس) ٢. دەستەی پێشاهەنگی ٣. *[قدیمی]* باهر؛ پشک؛ بەش؛ بەشە؛ گوێچ.

رسـدبـان / rasadbān ، ـان/: *اسـم.* سـەرپەل؛ فەرماندەی پەل.

رسـدیار / rasadyār ، ـان/: *اسـم.* ڕابـەری دەستەیەکی پێشاهەنگی.

رسل / rosol/: [عربی] جمعِ ☜ **رَسول**

رسم / rasm ، ـها/: [عربی] *اسم.* ١. وێنـە؛ ئـەوەی بـە قەڵـەم کێـشراوە ٢. وێنـەی خـەتی شـتێ ٣. /رسـوم/ داب؛ هۆرتـە؛ ڕسـت؛ گەلەمپـەری؛ ڕەسـم؛ ڕێوشـوێنی بـاو و پەسـندکراوی نێـو کۆمەڵگا ‹رسم لباس پوشیدن: دابـی جلوبەرگ بـەر کردن› ٤. *[منطق]* ڕەسم؛ ئەوەی شـتێ لـە ڕووی نیشانەکانیەوە بناسێنێ (وەک ئەمەی لەمەڕ مرۆوە بگوترێ: «گیانەوەری ئاخێوەر»).

▣ **رسم خـط:** ١. ڕێنـووس؛ شـێوەی نووسـینی واتەکان و نیشانەگەلی خاڵبەندی ٢. شـێوەی جـوان نووسـین؛ شـێوازی خۆشنووسـی/ گوندەنووسی.

رسماً / rasman/: [عربی] *قید.* بە شێوەی فـەرمی؛ بەرانبەر لەگەڵ بنەما و ڕێوشوێنی پەسندکراو.

رسمدان / rasmdān ، ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* ڕێوشـوێنزان؛ دابونـەریتزان؛ هۆرتـەزان؛ ئاگادار لە ڕەسم و داب و دەسـتووری بـاو ‹باید یک نفر آدم رسمدان جلو بیافتد و مراسم را اداره کند: دەبـێ یـەکێکی ڕێوشـوێنزان پـێش بکـەوێ و ڕێوڕەسمەکە بەڕێوە ببا›.

رسـمدانی / rasmdānî/: [عربـی/ فارسـی] *اسـم.* ڕێوشـوێنزانی؛ نـەریتزانی؛ هۆرتـەزانی؛ ئاگاداری لە ڕێوشوێنگەل؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی ڕێوشوێنزان بوون.

رسمی[1] / rasmî ، ـها/: [عربی] *صفت.* ١. فـەرمی؛ ڕەسمی؛ سازگار و هاوڕەنگ لەگەڵ قانوونگەل و ڕێوزێی وەرگیراودا ‹جلسەی رسمی: دانیـشتنی فەرمی› ٢. فەرمی؛ ڕەسمی؛ بەپێی قـانوون یـان نەریتی جەماوەر ‹دیدار رسمی: دیمانـەی فـەرمی› ٣. ئاسایی ‹گوجەفرنگی رسمی: تەماتەی ئاسایی›.

رسمی[2]: *قید.* فەرمی؛ ڕەسمی؛ بە شێوەیێکی وشک و شێلگیر، بەرامبەر بە داب و دەستوور جووڵانەوە. بەرانبەر: **خودمانی؛ دوستانە؛ صمیمانە**

رسمیت / rasmîyyat/: [عربی]/*اسم.* دۆخ یان چۆنیەتی فەرمی بوون ‹رسمیت جلسە اعلام شد: فەرمی بوونی دانیشتنەکە ڕاگەیێندرا›.

▣ **رسمیت داشتن:** خاوەن ڕێز و بڕشتی قانوونی بوون. هەروەها: **رسمیت بخشیدن؛ رسمیت دادن؛ رسمیت یافتن**

رسن / rasan ، ـها/: [عربی]/*اسم. [ادبی]* گوریس؛ گروێس؛ گوروێس؛ وەریس؛ وەرێسە؛ ڕەسنە؛ ڕێسمان؛ پەت؛ پەتە؛ پەتک؛ کندر؛ تەناف؛ تەنافە؛ پەتی درێژ و هێندێک ئەستوور.

رسن‌تاب / rsantāb ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/*اسم. [ادبی]* ۱. پەتڕێس؛ پەتجەڕ؛ کندرپێچ؛ لەتەرە ڕێسە(مێینە)؛ کەسێ کە ڕێسمان دەگرێتەوە یان دەچنێ ۲. *[نامتداول]* جاڵجاڵووکە؛ جۆلاتەنە؛ داوتەنە؛ کاکڵەمووشان؛ داوداوی؛ ئەڤنپێچ؛ دۆباڵ.

رسوا / rosvā/: *صفت.* ۱. /ـها؛ ـیان/ ناوزڕاو؛ ئابڕووتکاو؛ بێئابڕوو؛ ئابڕوونەماو؛ ڕسوا؛ تڕۆ؛ خەنزار؛ نامڤەت؛ لومە؛ بەدناو؛ ناوزڕیاگ؛ شەرمنەماو؛ حەیاتکاو؛ بێشەرم؛ حەیاچووگ؛ گوسارتمە ‹شما می‌خواهید با این شخص رسوا همکاری کنید؟: ئێوە دەتانەوێ لەگەڵ ئەم کابرا ناوزڕاوەدا هاوکاری بکەن؟› ۲. *[ادبی]* نەچێ؛ نەنگین.

▣ **رسوا شدن:** ڕسوا بوون؛ ئابڕوو چوون؛ ناو زڕان؛ ئابڕوو تکان؛ دەلقین.

رسوائی / rosvā'î/ ☜ **رسوایی**

رسوایی / rosvāyî ، ـها/: *اسم.* ڕسوایی؛ دەلق؛ سووکی؛ بێئابڕوویی؛ خەنزاری؛ ئابڕووتکاوی؛ ڕووسیایی؛ ناوزڕاوی؛ دۆخ یا کارێ کە بە هۆی دژایەتی لەگەڵ بایەخگەلی کۆمەڵگادا دەبێتە هۆی حەیا چوون و ناوخراوی: **رسوائی**

رسوب / rosûb, rusûb ، ـها؛ ـات/: [عربی]/*اسم.* بنەنیش؛ بنەنیشتە؛ ملت؛ تاچن؛ گیرهە؛ پەگر؛ تمتم؛ تمتمان؛ غلفۆش؛ تەینشین؛ ڕەوتی بن‌نانەوە.

▣ **رسوب بادی:** تەینیشتوویەک کە بە هۆی باوە پێکهاتبێ (وەک تەپۆلکەی ماسەیی بەستێن).

▣ **رسوب دادن:** بنەنیش‌کردن؛ تەینشین‌کردن.

رسوب کردن: نیشتن؛ نشتن؛ تڵتەبن کەوتن؛ نیشتنە بن؛ تەینشین بوون؛ بنەنیشتە بیەی.

رسوب‌شناسی / rosûbšenāsî, rusûb-/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* پانشتەناسی؛ تڵتەناسی؛ لقێ لە زانستی زەوی‌ناسی کە لە بنەنیش یان بەردی تمتمانی دەکۆڵێتەوە.

رسوبی / rosûbî, rusûbî/: [عربی] *صفت.* بنەنیشتە؛ تەینیشتە؛ پانیشتە ‹این دشت از مواد رسوبی تشکیل شده است: ئەم دەشتە لە ماکگەلی بنەنیشتە پێکهاتووە›.

رسوخ / rosûx, rusûx/: [عربی]/*اسم.* جێ‌وەگری؛ دزە؛ ڕەگاژۆیی؛ کار یان ڕەوتی ڕێگە خۆش کردن بۆ ناو شتێک و تێیدا دامەزران ‹فکری بە ذهنم رسوخ کرد: بیرێک لە مێشکمدا جێ‌گرت›.

رسول / rasûl ، ـان/: [عربی]/*اسم. [ادبی]* ۱. /رُسُل/ پێغەمبەر؛ پەیامبەر ‹رسول خدا: پێغەمبەری خودا› ۲. *[قدیمی]* ناردراو؛ نێردراو ‹رسول امپراتور روم نامەای آورد: ناردراوی ئیمپراتووری ڕۆم نامەیەکی هێنا›.

▣ **رسول اکرم:** پێغەمبەری هێژا؛ پێغەمبەری مەزن.

رسول‌الله / rasûlallāh/: [عربی]/*اسم.* نێردراوە لە لایەن خواوە؛ ناردراوی خودا.

رسوم / rosûm, rusûm/: [عربی] جمعِ ☜ **رَسم**

رسومات / rosumāt, rûsumāt/: ۱. (!) [عربی] *اسم.* جمعِ ☜ **رَسم** ۲. کارخانەی دروست‌کردنی خواردنەوەی ئەلکولی.

ـــ رسی / resî, rasî/: *پیواژە.* ـــ ڕەسی؛

پێراگەیشتن ‹دادرسی: دادرەسی›.

رسی / rosî/: صفت. ڕسینە؛ ڕسین؛ ڕسی: ١. بە خاکەسوورە ‹نهشت رسی: ماشی رسینە› ٢. لە جنسی خاکەسوورە ‹جلگەی رسی: مەخەری رسینە› * **رُستی**

رسیتال / resîtāl ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. [موسیقی] ڕێسیتاڵ؛ کونسرتێ کە لە لایەن تاقە ژەنیارێک یان سترانبێژێکەوە بەڕێوە دەچێ.

رسید / resîd, rasîd ، ـها/: اسم. دڤانەک؛ ڕەسید؛ نووسراوەیێ کە گرتنی شتێ لە لایەن نووسەرەکەیەوە دەسەلمێنێ ‹پول را کە می‌دهی رسیدش را بگیر!: پارەکە دەدەی، دڤانەک وەرگرە!›. هەروەها: **رسید خواستن؛ رسید دادن؛ رسید گرفتن؛ رسید نوشتن**

رسیدگی / resîdegî, rasîdegî ، ـها/: اسم. ١. پێگەیشتوویی؛ پنەیاوایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی پێگەیشتوو بوون ‹بچەها در سن رسیدگی بودند: منداڵەکان لە تەمەنی پێگەیشتوویدا بوون› ٢. پێ ڕاگەیشتوویی؛ سەرکەشی؛ کار یان ڕەوتی لێپرسینەوە؛ چنەوە پەرسەی؛ سەرپەرستی و بە سەر ڕاگەیشتن و پارازتنی کەس یان شتێک ‹باید بە حادثەدیدگان رسیدگی کرد: پێویستە بە لێقەوماوان بپرانگەن› ٣. کار یان ڕەوتی پرسینەوە؛ پێراگەیشتن؛ چنەوە پەرسەی؛ تۆژینەوە و پرس و ڕا، بۆ تێگەیشتن لە چۆناوچۆنی ڕووداوێک ‹رسیدگی بە شکایت مردم: لێپرسینەوە لە سکاڵای خەڵک›. هەروەها: **رسیدگی شدن؛ رسیدگی کردن**

رسیدن / resîdan, rasîdan/: مصدر. لازم. // **رسیدی**: گەیشتی؛ **می‌رسی**: دەگەی؛ **برس**: بگە// گەیشتن؛ گیشتن؛ گەیین؛ گەین؛ گەهیشتن؛ گەهین؛ گەهان؛ گهان؛ گەشتن؛ گەشتان؛ گەزین؛ یاوەی؛ یاوای؛ ڕەسین: ١. ڕۆیشتن تا جێیەک و دامەزران تێیدا ‹بە خانە رسیدن: گەیشتنە ماڵەوە› ٢. ڕەبیتن؛ پێگەیشتن؛ هەڵهلین؛ خسن؛ پنەیاوەی؛ هەراش بوون؛ بلۆق بوون ‹رسیدن میوە: گەیشتنی میوە› ٣. بەئەندازە بوون؛ ڕێک بوون؛ یەک ئەندازە بوون ‹قدش بە دو متر می‌رسید: باڵای بە دوومیتر دەگەیشت› ٤. هاتن؛ ئامەی ‹رسیدن بهار: گەیشتنی بەهار› ٥. [گفتاری] هەڵ دەسکەوتن؛ پەرژان؛ دەرفەت هەبوون؛ پەردەچیەی ‹نرسیدم بە سلمانی بروم: نەگەیشتم بچمە دەلاکی› ٦. دەسکەوتن؛ دەس‌یاوەی ‹بە مقامی رسیدن: گەیشتنە پایەیەک› ٧. پێڕاگەیشتن؛ پەرستاری کردن؛ پۆرە یاوەی ‹بە درختها رسیدن: گەیشتنە دارەکاندا› ٨. پێک‌گەیشتن؛ پنە یاوەی؛ یاوەی هەنترینی؛ تووشی یەکتری هاتن ‹بە هم رسیدن: گەیشتنە یەک› ٩. درێژەدار بوون تا شوێن یا قۆناغێک ‹قصە بە آنجا رسید کە...: داستانەکە گەیشتە ئەوێ کە...›. هەروەها: **رسیدنی**

■ صفت مفعولی: **رسیدە** (گەیشتوو)/ مصدر منفی: **نَرسیدن** (نەگەیشتن)

رسیدە / resîde, rasîde/: صفت. ١. باڵغ؛ پێگەیشتوو؛ پێگەییگ؛ ڕەسا ‹دختر رسیدە: کچی پێگەیشتوو› ٢. گەیشتوو؛ گەییگ؛ گەیوو؛ ڕەسیو؛ ڕەسیدە؛ نێرسایا؛ گەهیشتی؛ یاوا؛ یاوەی (لەمەڕ میوەوە) بە هەراش؛ بە گەشکەی تەواو. بەرانبەر: **کال** ‹انجیر رسیدە: هەنجیری گەیشتوو›.

رش / raš/ ☜ **اَرَش**

رشادت / rešādat, rašādat ، ـها/: [عربی]/اسم. دلێری؛ جوامێری؛ دلاوەری؛ بوێری؛ ئازایەتی ‹این کار رشادت نیست، حماقت است: ئەم کارە دلێری نیە، دەبەنگیە›.

رشتن / reštan/ ☜ **ریسیدن**

رشتە / rešte ، ـها/: اسم. ١. ڕستە؛ ڕست؛ ڕس؛ ڕستک؛ ڕسک؛ هەڤدە؛ هەڤۆ؛ پۆ؛ ڕشتە؛ تاڵ؛ تاڵە؛ ڕژدە؛ ماکێکی درێژی نەرمۆک بە شێوەی هەوداگەلێک کە پێکەوە بادراون یان ئاڵقەگەلێک کە بە دوای یەکدان ‹رشتەی نخ:

ڕستەی دەزوو› ۲. تاڵ؛ تاڵە؛ ڕشتە؛ ڕست؛ ڕس؛ ڕستک؛ ڕستە؛ ڕسک؛ هەڤدە؛ هەڤۆ؛ بەن؛ ڕژدە؛ یەکەی ژماردنی شتانی وا ‹چهار رشته سیم: چوار تاڵ سیم› ۳. ڕشتە؛ گشتەک؛ کشتەک؛ ڕژدە؛ لەموو؛ داو؛ هەودا؛ ڕێس؛ ڕەسن؛ وەریس؛ ڕست؛ ڕس؛ ڕستک؛ ڕستە؛ ڕسک؛ هەڤدە؛ هەڤۆ؛ فرێت؛ هەودایەک کە بادراوە و بە شێوەی بەن دەرهاتووە ٤. هەڕشتە؛ ڕشتە؛ بەرهەمێکی چێشتین لە هەویری نان، کە بە شێوەی نەوارگەلێکی باریک بڕدراون و ئیشک کراون و لە بڕێک چێشتدا بەکاردێ ‹رشتەی پلوی: هەڕشتەی پلاوی› ٥. ڕزد؛ ڕزدە؛ ڕزدی؛ گازە؛ گەڵوازە؛ ڕزگ؛ سەفان؛ ڕزن؛ زنجیرە؛ ڕێزێ لە شتگەل یان ڕووداوگەلی سەر بە یەک ‹رشته‌کوه: ڕزدی کێو› ٦. *[فیزیولوژی]* کشتەک؛ پێکهاتەی درێژ و بەنئاسای شانەگەلی بوونەوەر ‹رشتەی ماهیچه‌ای: کشتەکی ماسوولکەیی› ۷. نەخۆشینێ پێستی کە بە هۆی ئەنگەلێ بە نێو «ڕشتە»وە لە قاپوورەی پێ یان مەچەکدا سەرهەڵدەدا ۸. ڕشتە؛ پشک؛ بابەت و بواری کارێک ‹رشتەی شغلی: ڕشتەی پیشەیی›.

▣ **رشتەی سخن را بە دست گرفتن:** *[مجازی]* سەری قسە گرتنە دەستەوە؛ لە وتوویژ یان وتاربێژیدا بەشداریکردن و درێژە پێدان.

رشتەها را پنبە کردن: *[مجازی]* ڕیس کردنەوە بە خوری؛ ڕەنج دانەبا؛ ڕەنج ئاویەرە دەی؛ ئاکام و ئەنجامی کارێک تێکدان و لەبەین بردن ‹مادربزرگ همەی رشتەها را پنبە کرد و نقشەی ما نقش بر آب شد: دایەگەورە هەموو ڕیسمانی کردەوە بە خوری و نەقشەکەمانی بەتاڵ کردەوە›.

بە رشتەی تحریر درآوردن: نووسین.

رشتەپلو / reštepolow, -polo: /*اسم.* ڕشتەپلاو؛ جۆرێ پلاو کە هەڕشتە و گۆشت و جاروبار مێوژ و خورمای سوورەوەکراوی تێدەکەن.

رشتەفرنگی / reštefarangî: /*اسم.* هەڕشتە فەرەنگی؛ بەرهەمێکی چێشتینەیە بە شێوەی ڕشتەگەلی باریک کە بەتایبەت دە چێشتاوی دەکەن.

رشد / rošd: /[عربی] *اسم.* خیف؛ زۆج؛ هڕ؛ بار: ۱. گەشکە؛ هەرەش؛ کار یان ڕەوتی گەورە بوون ‹پسر سارا خوب رشد کرده بود: کوڕەکەی سارا باش خیف ببوو› ۲. هەراش؛ فەراژی؛ فەراژوو؛ فراژی؛ کار یا ڕەوتی زۆر بوون؛ پەرە سەندن؛ لە زیاد بوون؛ فرە بوونەوە ‹رشد جمعیت: زوربوونەوەی ئاپۆرە› ۳. پێشڕەوت؛ ڕەوتی گەشە سەندن؛ چڵ‌کێشان؛ ئێوزینەکردن؛ گەشەدار بوون ‹رشد کشاورزی: پێشڕەوتی کشتوکاڵ›.

رشک / rašk, rašg: /*اسم.* *[ادبی]* ئێرەیی؛ کاڵ؛ سوو؛ هەست بە ناخۆشی و ئازار دیتن لە هەڤیازی و خۆشی و بەرز بوونەوەی خەڵکی ‹همە بە او رشک می‌بردند: هەموو ئێرەییان پێ دەبرد›. هەروەها: **رشک بردن؛ رشک ورزیدن**

رشک / rešk, rešg، ـها: /*اسم.* سپیلک؛ ڕشک؛ ڕشکی؛ میتک؛ مێتکە؛ مێتوکە؛ کەرا؛ گەرای ئەسپێ.

رشن / rašn، ـها: /*اسم.* تەپۆلکە؛ تەپ؛ تەپک؛ تەپە؛ گر؛ گرد؛ گردۆک؛ کۆمت؛ کۆمە یان تەپۆلکەی خڕ.

رشوه / rešve, rošve، ـها: /[عربی] *اسم.* بەرتیل؛ هبوودی؛ ڕشوەت؛ ڕشفەت؛ ڕشپەت؛ پوولێ کە خاوەن دەستەڵات بۆ ڕێکخستنی کارێک بە نارەوا دەیسێنێ ‹دیگر طوری شده بود کە برای نوشتن اسم بچەها هم باید رشوه می‌دادیم: ئیتر وای لێ هاتبوو بۆ ناونووسی منداڵەکانیش دەبوا بەرتیلمان بدایە›. هەروەها: **رشوه دادن؛ رشوه گرفتن**

رشوه‌خوار / rešvexār, rošve- ، ـها؛ ـان: / [عربی/ فارسی] *صفت.* بەرتیلخۆر؛ بەرتیلخواز؛ خووگرتوو یا لایەنگری بە گرتنی بەرتیل ‹یک مشت مأمور رشوه‌خوار در کار مردم اخلال می‌کنند:

تاقمێک مەئمووری بەرتیل‌خور بشێوە دەخەنە نێو کاری خەڵکەوە›.

رشوه‌خواری / rešvexārî, rošve- ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. بەرتیل‌خۆری؛ کار و پیشەیەک کە لە ڕێگای بەرتیل گرتنەوە بارەچەی ببێ.

رشوه‌گیر / rešvegîr, rošve- ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. بەرتیل خۆر؛ بەرتیل‌گر.

رشید / rašîd/: [عربی] صفت. پێگەیشتوو؛ بالای باڵداو؛ بلەرمان ‹جوان رشید: لاوی پێگەیشتوو›.

رصد / rasad ، ـها/: [عربی]/اسم./نجوم/ کار و ڕەوتی دیتن و ناسینەوە و بەدووی تەنگەلی ئاسمانیدا گەڕان.

رصدخانه / rasadxāne ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ئاسمان‌پێو؛ جێگەیەک کە تێیدا بە ئامرازانێکی تایبەت، تەنگەلی ئاسمانی دەبینن و دەیانناسن و دەیانپێون.

رضا[1] / rezā/: [عربی]/اسم. ڕەزا؛ ڕەزامەندی ‹برای رضای خدا: بۆ ڕەزای خودا›.

▣ **رضا داشتن:** ڕازی بوون؛ ڕەزا بوون.

رضا[2]: صفت./گفتاری/ ڕازی؛ ڕەزا؛ دۆخی پێ‌خۆش بوون ‹من رضا نیستم یک مو از سرش کم شود: من ڕازی نیم تاڵێک مووی لێ کەم بێتەوە›.

رضاعی / rezā'î/: [عربی] صفت./ادبی/ شیری؛ شیرەکی؛ پێوەندیدار بە شیر خواردنەوە.

▣ **برادر رضاعی** ☜ **برادر**

خواهر رضاعی ☜ **خواهر**

مادر رضاعی ☜ **مادر**

رضامندی / rezāmandî/: [عربی/ فارسی]/اسم. ڕەزامەندی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕەزا بوون.

رضایت / rezāyat ، ـها/: [از عربی]/اسم. قیم؛ ڕا؛ ڕەوت یا دۆخی ڕازی بوون؛ پێ ڕازی بوون؛ قایل بوون؛ قادێ بوون.

▣ **رضایت دادن:** ڕەزایەت دان: ۱. ڕازی بوون؛ مل نیانە ڕاسە؛ مل هاوردنە ڕاسی ‹عاقبت بە عروسی دخترش رضایت داد: ئاخری بۆ زەماوەندی کچەکەی ڕەزایەتی دا› ۲. لە دادی خۆ چاو پۆشین ‹بالاخره رضایت داد و آرام را آزاد کردند: ئاخری ڕەزایەتی دا و ئارامیان ئازادکرد›.

رضایت داشتن: لێ‌ڕازی بوون؛ ڕەزایەت دان؛ دڵخۆش بوون ‹همە در این محلە از او رضایت دارند: هەموو لەم گەڕەکەدا لێی ڕازین›.

رضایت‌بخش / rezāyatbaxš/: [عربی/ فارسی] صفت. هۆی دڵکراوەیی و ڕازی بوون.

رضایتنامه / rezāyatnāme ، ـها/: [از عربی/ فارسی]/اسم. ڕەزایەتنامە؛ نامەیەک کە تێیدا هەست بە ڕازی بوون و دڵڕوونی لە کار یان کردەوەی کەسێک، گرۆ یان ڕێکخراوەیەک دەربراوە.

رطب / rotab ، ـها/: [عربی]/اسم. خورمای تازە؛ خورمای تەڕ.

رطل / ratl ، ـها/: [معرب از لاتینی]/اسم. ڕەتل؛ پێوانەیەکە لە وڵاتانی جۆراوجۆردا کەم و زیاد ئەکا و لە ۳۰۰ گرەمەوە تا دەوری ۱۸۰۰ گرەمی هەیە و بەرامبەر بە ۸٤ مسقاڵیشیان گرتووە.

رطب‌ویابس / rotab-o-yābes/: [عربی]/اسم. ۱. /نامتداول/ تەڕ و وشک؛ شتگەلی تەڕ و وشک ۲. /کنایی/ هاتەران-پاتەران؛ هەڵەق‌ـ مەڵەق؛ قرت‌وقین ‹یک مشت رطب‌ویابس تحویل داد و گذاشت و رفت: بڕێ هاتەران-پاتەرانی گوت و لێیدا ڕۆیشت›.

رطوبت / rotûbat, rutûbat ، ـها/: [عربی]/اسم. شێ؛ نم؛ شە؛ شۆ؛ مچەو؛ لەزم؛ شەم؛ قەراوی؛ قەڕای؛ هوت؛ هێمی؛ هێمێتی؛ هێمیتی؛ هێو؛ هێوایی؛ هێوی؛ هێویتی: ۱. تەڕایی؛ تەڕی؛ هەڵماو لە هەوادا ‹میزان رطوبت ۸۵٪، دما ۱۰ درجه بالای صفر: ڕادەی شی ۸۵٪، دەما ۱۰ پلەک بان سیفر› ۲. وردیلە ئاوی هەڵمژیاگ بە هۆی شتانێکی وەک پارچە یان خاکەوە ‹هنوز کمی رطوبت دارد: هێشتا کەمێ نمی هەیە›.

رطوبت‌سنج / rotûbatsanc, rutûbat-/: [عربی/

فارسی] ☜ نَم‌سنج

رطوبت‌گیر / rotûbatgîr, rutûbat- /: [عربی/ فارسی] ☜ **نَمگیر**

رطوبت‌گیری / rotûbatgîrî, rutûbat- /: [عربی/ فارسی] ☜ **نَمگیری**

رطوبی / rotûbî, rutûbî /: [عربی] *صفت.* شێدار؛ نمار؛ نمدار؛ نماوی؛ هێودار ‹هوای رطوبی: هەوای شێدار›.

رطیل / roteyl /: [عربی] ☜ **رُتیل**

رطیلا / roteylā /: [عربی] ☜ **رُتیلا**

رعاف / ro'āf /: [عربی]*اسم. [ادبی]* دۆخ یان چۆناوچۆنی ڕسکین؛ دارسان؛ پژانی کەپۆ؛ خوێن لە لووت هاتن؛ لووت فشیەی؛ خوێن لووت بەر بوون.

رعایا / ro'āyā, ra'āyā /: [عربی] جمعِ ☜ **رَعیّت**

رعایت / re'āyat, ra'āyat ، ـها/: [عربی]*اسم.* کار یا ڕەوتی لە بەرچاو گرتن یان ڕێزگرتن؛ بەرهەمی ڕچاوکردن. هەروەها: **رعایت شدن؛ رعایت کردن**

رعب / ro'b ، ـها/: [عربی]*اسم. [ادبی]* ترس؛ سام؛ بیم ‹همه از آن صدا دچار رعب شدیم: هەموو لەو نالەیە ترس دایگرتین›.

رعب‌آور / ro'bāvar /: [عربی/ فارسی] *صفت.* ترسێنەر؛ ترساوەر؛ سامدار؛ هۆی پەیدا بوونی ترس ‹صدای رعب‌آوری شنیدیم: دەنگێکی ترسێنەرمان بیست›.

رعب‌انگیز / ro'bangîz /: [عربی/ فارسی] *صفت.* ترسێنەر؛ ترساوەر؛ ترس‌ئەنگێز ‹غرش رعب‌انگیزی سکوت شب را شکست: گرمەیەکی ترسێنەر بێدەنگی شەوی شکاند›.

رعد / ra'd ، ـها/: [عربی]*اسم.* گوڕژ؛ هەورەگرمە؛ هەورەگۆلە؛ گرمەی هەور ‹از صدای رعد بیدار شدم: لە گرمەی گوڕژ ڕاچڵەکیم›.

رعدآسا / ra'dāsā /: [عربی/ فارسی] *صفت.* ۱. گوڕەئاسا؛ گوڕەگۆرەبا؛ گوڕژە؛ دەنگی زۆر توندی وەک گوڕژانی هەور ۲. *[مجازی]* نرکە؛ گوڕە؛ نالە؛ شریخە؛ شریخ؛ شریقە؛ شریق؛ چریقە؛ بە دەنگێکی زۆر بلیندەوە.

رعدزا / ra'dzā /: [عربی/ فارسی] *صفت.* گوڕژهێنەر؛ پێکهێنەر یان هۆی بەدیهاتنی هەورەگرمە.

رعدوبرق / ra'd-o-barq /: *اسم.* هەورەتریشقە؛ ئەورەتەرەقە؛ تەشبرق؛ ئاسمان‌قیرە؛ بەلاچەهەڕ؛ گرمە و تریشقەی هەور؛ برووسکە و شریخەی هەور.

رعشه / ra'še ، ـها/: [عربی]*اسم.* لەرزە؛ لەرە؛ هەژەک؛ شەکەی وەک‌یەک و پەیتا‌پەیتای ئەندامانی لەش، بەتایبەت دەست و پێ ‹دستهای پیرمرد رعشه داشت: دەستی پیرەمێردەکە، لەرزەیان بوو›.

رعنا / ra'nā /: [عربی] *صفت.* شەنگ؛ شەنگە؛ شەنگین؛ جوان و لەبار؛ ڕەپ‌ڕەپە؛ خشکۆک؛ خاوەن بەژن و بالایەکی جوان و تەکووز.

رعنائی / ra'nā'î /: [عربی] ☜ **رعنایی**

رعنایی / ra'nāyî /: [عربی]*اسم.* شەنگی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی شەنگ بوون: **رعنائی**

رعونت / ra'ûnat /: [عربی]*اسم. [ادبی]* ۱. قاپانی؛ هوشگی؛ خۆپەسندی؛ خۆبینی ۲. دۆخی خۆ ڕازاندنەوە.

رعیت / ra'îyyat ، ـها؛ رعایا/: [عربی]*اسم. [قدیمی]* گجە؛ ڕایەت؛ ڕەعیەت: ۱. جووتیارێک کە بەسەر زەوی ئاغاوە کاری دەکرد و لە گوندی ئاغاشا دەژیا ‹او بیش از سیصد خانوار رعیت داشت: زۆرتر لە سێسەد بنەماڵە گجەی هەبوو› ۲. خەڵکێک کە لە ژێر فرمانی پاتشا یان دەوڵەتێکدا دەژیان ‹رعیت انگلیس: گجەی ئینگلیس›.

رعیت پرور / ra'îyyatparvar /: [عربی/ فارسی] *صفت.* گجەپەروەر؛ خاوەن خوو یان حەز بە پێ‌ڕاگەیشتن بە سەر خەڵکی ژێر فرمانی خۆدا. هەروەها: **رعیّت‌پروری**

رعیت‌نواز / ra'îyyatnavāz/: [عربی/ فارسی] *صفت.* گجەنەواز؛ بە خوو یان هۆگری یارمەتی‌دان و دڵنەوایی کردن لە خەڵکی ژێر فرمانی خۆ. هەروەها: **رعیّت‌نوازی**

رغبت / reqbat, raqbat/: [عربی]/*اسم.* واز؛ حەز: ۱. ئۆگرەتی؛ گرایش؛ کار و ڕەوتی گرەوین؛ گراڤین ‹هیچ رغبت به خوردن غذا نشان نمی‌داد: هیچ وازی لە خواردن نەبوو› ۲. ویست؛ خواز؛ خواست ‹آدم رغبت نمی‌کرد به صورتش نگاه کند: کەس نەیدەویست چاو لە ڕوومەتی بکا›.

◘ **رغبت داشتن:** واز لێ بوون؛ حەز لێ بوون. هەروەها: **رغبت کردن**

رف / raf، ـها/: *اسم.* ڕەف؛ ڕەفە؛ ڕەفک؛ ڕەفکە؛ ڕف؛ ڕفە؛ ڕفحە؛ ڕفانک؛ تەرواڵ؛ تەرواڵە؛ تاقەی لە چێو یا گەچ لە دیواردا بۆ شت لە سەر دانان.

رفاقت / refāqat, rafāqat، ـها/: [عربی]/*اسم.* هەواڵەتی؛ هەڤالینی؛ هەڤالەتی؛ ئاواڵەتی؛ هەمبازی؛ هەواڵەتی؛ ئەڤالی؛ ڕەفێقایەتی: ۱. دۆستی؛ دۆستایەتی؛ هەڤگری ‹چند بار گفتم با این قماش آدمها رفاقت نکن!: چەندم پێ گوتی لەگەڵ ئەم هەتیوانەدا دوستی مەکە!› ۲. *[نامتداول]* هاوڕێیی.

رفاقتی / refāqatî, rafāqatî/: [عربی] *قید.* دۆستانە؛ هەواڵەتی؛ بە دۆستایەتی؛ بە ئاواڵیەتی؛ بە شێوەی برادەرانە ‹نوشته‌ای رد و بدل نشد، همین‌طور رفاقتی معامله کردیم: نووسراوەیەک ئاڵوگۆڕ نەکرا، هەروا دۆستانە مامەڵەمان کرد›.

رفاه / refāh/: [عربی]/*اسم.* ئاسوودەیی؛ ئاسایش؛ ڕاحەتی ‹در آنجا امور رفاه مسافران فراهم شده بود: دەوێدا کار و باری ئاسوودەیی مسافران دابین کرابوو›.

رفاهی / refāhî/: [عربی] *صفت.* ئاسایشی؛ پێوەندیدار بە ئاسایشەوە ‹خدمات رفاهی: ڕاژەمەنی ئاسایی›.

رفت / raft/: *اسم.* ۱. چۆ؛ چوو؛ شۆ؛ ڕەفت؛ ڕەوت؛ لوا؛ کار یان ڕەوتی ڕۆیشتن ‹رفت و آمد: هاتوچو› ۲. *[ورزش]* خولی هەوەڵ لە کێبەرکێگەلی دووقۆناغیدا. بەرانبەر: **برگشت**

رفتار / raftār، ـها/: *اسم.* ئاکار؛ مەش؛ ڕەوت؛ ڕتوو؛ ڕەوشت؛ شیوە؛ ڕەڤشت؛ چگۆنی؛ ڕەفتار؛ کریار؛ کردە؛ کەردە؛ کردار؛ نول؛ نۆل: ۱. زیێ؛ شێوەی کردەوەی گیاندارێک لە دۆخ یان هەلومەرجێکی تایبەتدا ۲. *[زیست‌شناسی]* چۆنیەتی جووڵانەوەی کەس، گرۆ یان تەویرێک لە شوێنی خۆیدا ۳. *[روان‌شناسی]* کۆمەڵی پەرسڤگەلی ئەندامی و لۆیی گیانلەبەرێک لە بەرانبەر دۆخ یان کارێکی دیاردەوە ٤. *[مجازی]* کۆی کارگەل و پەیوەندیگەلی کۆمەڵایەتی کەسێک ‹تا وقتی زن نگرفته بود کسی از رفتارش راضی نبود: هەتا ژنی نەهێنابوو کەس لە ئاکاری ڕازی نەبوو›.

◘ **رفتار کردن:** ڕابەستن؛ جووڵانەوە؛ ڕەفتار کردن.

رفتارگرایی / raftgerāyî/: *اسم.* ڕێبازێکی ڕەوانشناسیە کە تەنیا پەرسڤگەلی شیاوی هەڵسەنگاندن، شایانی لێکۆڵینەوە دەزانێ: **اصالت رفتار**

رفتاری / raftarî/: *صفت.* ئاکاری؛ نۆلی؛ ڕتوویی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ئاکارەوە ‹پژوهشهای رفتاری: پەیدۆزیگەلی ئاکاری›.

رفتگان / raftegān/: *اسم.* مردوان؛ ڕۆیشتوان؛ مەردێ ‹خدا رفتگان همه را بیامرزد: خوا لە مردوانی هەموو لایێک خۆش‌بێ›.

رفتگر / roft(e)gar، ـها؛ ـان/: *اسم.* پاکەوان؛ سپوور؛ کۆڵان‌ماڵ؛ زبێل‌ڕێژ؛ سفوور؛ سەبرگەچی؛ زبڵ‌ماڵ؛ کارگەرێک کە کاری گەسکدانی شەقام و کۆڵان و لابردنی زبڵ و زاڵ لە بەر دەرکی ماڵانە.

رفتگری / roft(e)garî/: *اسم.* پاکەوانی؛ سپووری: ۱. کاری پاکەوان ۲. کاری گەسکدان

و خاوێن ڕاگرتنی کۆگای گشتی.

رفتن / raftan/: *مصدر. لازم.* // **رفتی**: ڕۆیشتی؛ **می روی**: دەڕۆی؛ **بُرَو**: بڕۆ// ڕۆیشتن؛ مەشین؛ چوون؛ چووین؛ چۆن؛ ڕۆیین؛ ڕووین؛ لوای؛ لوەی؛ شین؛ شیان؛ شیەی؛ هەڕن: ۱. ڕۆیشتنەوە؛ چوونەوە؛ دوور بوونەوە لە لای بێژەر، بیسەر، کەس یان جێگەی دیاریکراو ‹به خانه رفتن: ڕۆیشتنەوە بۆ ماڵ› ۲. دوورینگ یان ڕێگایەک پێوان ‹تا سر کوچه رفت: تا سەر کۆڵان ڕۆیی› ۳. لە جێیەکدا ئامادە بوون، بەتایبەت لە کۆ بوونەوەیەکدا بەشداری کردن ‹رفته بود عروسی: چووبوە زەماوەند› ٤. *[گفتاری، مجازی]* چوونەوە؛ کێشانەسەر؛ شیایوە؛ وەک یەک بوون؛ لەیەک کردن ‹بچه به عمویش رفته: منداڵەکە چووەتەوە سەر مامی› ٥. چوونەوە؛ لە بارێکدا مانەوە؛ چۆنیەتیەک لێ پەیدا بوون ‹به خواب رفتن؛ از هوش رفتن: چوونە خەو؛ لە هۆش چوون› ٦. دەرچوون؛ جووڵان؛ بزووتن؛ نرقان؛ بزوان؛ وەگەڕ بوون ‹مثل باد رفتن: وەکوو با ڕویشتن› ۷. *[ادبی]* بەسەردا هاتن ‹نمی‌دانی بر ما چەها رفت!: چووزانی چیمان بەسەرهات!› ۸. ویستن؛ گەرەک بوون؛ بەنیاز بوون ‹رفت با مشت او را بزند که دستش را گرفتم: ڕۆیی بە مست لێیدا دەستیم گرت› ۹. لە گەڕکەوتن؛ بڕیانی گەڕانەیەک ‹برق رفت: کارەبا ڕۆیی› ۱۰. *[مجازی]* لە دەست دان؛ لە کیس‌دان؛ لەکیس چوون ‹خانه رفت: ماڵەکە ڕۆیی› ۱۱. کاری هاوکرد ‹دررفتن: دەرچوون›.
هەروەها: **رفتنی**

■ صفت فاعلی: **رونده** (ـ)/ صفت مفعولی: **رفته** (ڕۆیشتوو)/ مصدر منفی: **نَرفتن** (نەڕۆیشتن)

رفتن / roftan/ ☜ **روبیدن**

رفتنه / raftane/: *قید. [گفتاری]* لە ڕۆیشتندا؛ کاتی ڕۆیشتن ‹رفتنه در را ببند: لە ڕۆیشتندا دەرگاکە ببەسە›: **رفتنی**

رفتنی / raftanî/ ☜ **رَفتَنه**

رفت‌وآمد / raft-o-āmad/: *اسم.* هات‌وچوو؛ هات‌وچۆ؛ ئاموشۆ؛ هامشۆ؛ ئامەولوای: ۱. کاری ڕۆیشتن و گەڕانەوە ‹در داخل ظرف کوچکی رفت‌وامد می‌کند: لە نێو دەفرۆکەیەکدا هات‌وچوو دەکا› ۲. جووڵان و جێبەجێ بوونی خەڵک، گیانەوەر یان ماشین بە ڕێگادا ‹دو تا مینی‌بوس به آن جا رفت‌وامد دارد: دوو مینەبووس هات‌وچووی ئەوێ دەکەن› ۳. *[ـها// مجازی]* ئامشۆڕەفت؛ پەیوەندیەک کە دەبێتە هۆی دیداری پەساپەسای چەن کەس لەگەڵ یەکتریدا ‹مدتی با او رفت‌وامد داشتیم: ماوەیەک لەگەڵیدا ئاموشومان بوو›.

رفت‌وروب / roft-o-rûb، ـها/: *اسم.* ۱. کار و ڕەوتی ڕامالین؛ ڕامالان؛ ڕاڕفان ۲. گسک‌ومال؛ کار یان ڕەوتی گەسکدان و تۆز تەکاندن ‹روزهای جمعه مشغول رفت‌وروب خانه می‌شد: ڕۆژگەلی هەینی خەریکی گسک‌ومالی خانووەکە دەبوو›.

رفته‌ـرفته / rafterafte/: *قید.* وردە ـ وردە؛ بەرە ـ بەرە؛ هێدی ـ هێدی؛ کەم ـ کەم؛ تۆزە ـ تۆزە؛ هەن‌بهەن؛ بە تێپەڕ بوونی کات ‹رفته‌ـرفته همه‌ی کارها را به دست گرفت: وردە ـ وردە تەواو کارەکانی گرتە دەستەوە›.

رفراندم / refrāndom، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* *[سیاست]* کۆمەڵپرسی؛ لێ‌پرسینی گشتی؛ کۆپرسان؛ کار و ڕەوتی پرسی خەڵکی کردن بۆ سەلماندن یان لابردنی قانوونێک.

رفرانس / ref(e)rāns/: [فرانسوی] ☜ **مَرجَع-۳**

رفرم / reform، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* ڕیفۆرم؛ باشتر کردنەوەی دۆخێ کە بەرقەرارە.

رفرمیست / reformîst/: [فرانسوی] *صفت.* چاکەوەخواز.

رفرمیستی / reformîstî/: [فرانسوی] *صفت.* چاکەخوازانە.

رفع / raf'/: [عربی] *اسم.* کار یان ڕەوتی:

۱. نەهێشتن ۲. *[ریاضی]* ساغ کردنـەوە؛ کـاری هەڵاواردنی ژمارەی ساخ لە ژمارەی شکاو ‹اگر ۱۳/۲ را رفع کنیم میشود ۶ ۱/۲: ئەگـەر ۱۳/۲ ساغ بکەینەوە دەبێتە ۶ ۱/۲›.

▣ **رفـع ابهـام:** نەهێـشتنی گـرژی و دژواری بابەتێک و ئاشکراکردنی چۆنیەتی ئەو گرێیە.

رفع تکلیـف: *[مجـازی]* کـار یـا ڕەوتی لـە مـل کردنەوە؛ لە سەر لادانی کارێک و کەمتەرخەم بـوون لـە بەرانبەریـدا ‹بـا ایـن آمـدنش فقـط میخواست از خودش رفـع تکلیـف کـرده باشـد: بـەم هاتنە هەر گەرەکی بوو لە ملی بکاتەوە›.

رفع توقیف: *[حقوق]* کار و ڕەوتی ئازاد کـردنی کەس یانماڵێکی زەوتکراو.

رفعت / raf'at/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ۱. بـەرزایی؛ بالایی؛ بڵیندی ۲. هێژایی؛ هەڤیازی؛ سـەروانی؛ سەراونی.

رفع‌ورجوع / raf'-o-rucû', -rocû'/: [عربی] *اسم.* جێبـەجێ؛ کـار یـان ڕەوتی لابـردنی ئاڵـۆزی و بشێوەی بەدیهاتوو.

رفـق / refq/: [عربـی] *اسـم. [ادبـی]* ۱. هـاوڕێیی؛ هاوڕێتی ۲. دۆستی؛ هەواڵی؛ هەمبازی.

رفقا / rofaqā/: [عربی] جمعِ ☜ **رَفیق**

رفو / rufû, rofû ، ـها/: [عربی] *اسم.* هڤێژ؛ هفێـز؛ کاری چاک کردنەوە و داپۆشانی دڕاوی و ڕزاوی لە قومـاش و هەڵـچنراوگەلی تـردا بـە شـێوەی دروونەوەی ئەو جێگانە بە چەشنی پێشوو و بـە بەنی هەر بەو ڕەنگە، کە دیار نەبێ.

▣ رفو کردن: هیڤاختن؛ هیڤاستن؛ هیـڤاشتن؛ چنینـەوە؛ چنانـدن؛ ڤـەچنین؛ وەچنانـدن؛ ڤەجناندن؛ دڕاو بە هەودا دروونەوە. هەروەها: **رفو شدن**

رفوزه / rufûze, rofûze ، ـها/: [فرانسوی] *صفت. [گفتـاری]* ڕفـووزە؛ دۆخ و چۆنـاوچۆنی قـەبووڵ نـەبوون و لـە جێـی خـۆدا مانـەوە؛ دواکـەوتن؛ دەرنەچوون لەوانەدا. هـەروەها: **رفـوزه بـودن؛ رفوزه شدن؛ رفوزه کردن**

رفوکـاری / rufûkārî, rofû- ، ـهـا/: [عربـی/ فارسی] *اسم.* هـڤێژکاری؛ هفێزکـاری؛ کـار یـان ڕەوتی هڤێژ کردنی شتێک.

رفوگر / rufûgar, rofû- ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* هڤێژکەر؛ کەسێ کە کاری چاککردنەوەی دڕاوی و پواوی پارچە و چنراوگەلی دیکەیە.

رفوگری / rufûgarî, rofû-/: *اسم.* هـڤێژکەری: ۱. کـاری هفێزکـرن ۲. پیـشەی هـڤێژکەر ۳. کارگەی هفێزکەر.

رفیده / rafîde/: *اسم.* ڕفێدە؛ مادە؛ مایە؛ مـادێ؛ نانبەن؛ کەرەسەیێ لە کولۆش یان شـووڵ کـە متقالی بە سەردا گیراوە و بۆ نان بـە تـەنوورەوە دان کەڵکی لێ دەگرن.

رفیع / rafî'/: [عربی] *صفت. [ادبی]* بەرز: ۱. بـڵند؛ بـڵیند؛ خـاوەن بەرزایـەکی زۆر ۲. بـەرچاوگر و گرنگ ‹مقام رفیع: پایەی بەرز›.

رفیق / rafîq, refîq ، ـها؛ ـان؛ رُفَقا/: [عربـی] *اسم.* یار؛ هاوباز؛ هامفەرد: ۱. دۆس؛ دۆسـت؛ دەسەبرا؛ دەستەبرا ۲. هاوتەک؛ هاواڵ؛ هـاوڕێ؛ هاوڕا؛ ڕەفیق؛ هالا؛ هاڤاڵ؛ ئاواڵ؛ هاوەڵ؛ هامـڕا؛ ئاوەڵ؛ برادەر؛ هەڤاڵ؛ ئـاوڕێ؛ ڕیهـەڤ؛ هـاواڵ؛ هاودەم؛ هەوڕێ؛ هەتەک ۳. ڕەفێق (لـە زاراوەی ڕێبازی مارکسیسمدا)؛ هاوبیر؛ هاومراز ‹رفیق لنین: ڕەفیق لێنین›.

▣ **رفیق شفیق:** دۆستی دلۆڤان؛ دۆستی دڵـسۆز؛ هەڤالۆشک؛ دۆستی بەڕاستی.

رفیق نیمه‌راه: نیمچەدۆس؛ ڕەفێق نیمەڕێگـە؛ دۆستی سست.

▣ **رفیق آش و پلو کسی بودن:** *[کنـایی]* دۆسـتی سەر سفرەی کەسێک بوون؛ دۆستی مـەرامی کەسێک بوون؛ لەگەڵ کەسـێکدا بـە خـاتری دەسکەوت و قازانج دۆستایەتی کردن.

رفیـق بـودن: دۆس بـوون؛ هـەواڵ بـوون. هەروەها: **رفیق شدن**

رفیق گـرفتن: (لەمـەڕ ژن یـان کچـەوە) دۆس گرتن؛ دڵ گیرتەی؛ بوونە دۆست و ئەویندارى کردن لەگەڵ پیاوێکدا.

رفیقانه[1] / rafîqāne, refîqāne /: [عربی/ فارسی] *صفت.* دۆستانە؛ دۆسانە؛ هەڤالانە؛ وەک دۆست ‹کمک رفیقانه: یارمەتی دۆستانە›.

رفیقانه[2]: *قید.* دۆستانە؛ دۆسانە؛ هەڤالانە؛ وێنەی دۆسان؛ هاوڕێ لەگەڵ دۆستایەتی زۆردا ‹رفیقانه او را در آغوش گرفت: دۆستانە باوەشی پێدا کرد›.

رفیق‌بازی / rafîqbāzî, refîqbāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی]*/اسم.* دۆسبازی؛ دۆستبازی: ۱. زێدەڕۆیی لە دۆستایەتی کردن و بوونە ڕەفیق لەگەڵ خەڵکدا ۲. دۆستان لە هەر کارێکدا سەر خستن و لە بەر ئەوان حەق نانە لاوە ۳. (لەمەڕ ژن یان کچەوە) کار یا ڕەوتی دامەزراندنی پێوەندی خۆشەویستی لەگەڵ پیاوێکدا. هەروەها: **رفیق‌باز**

رفیقه / rafîqe, refîqe ، ـها/: [عربی]*/اسم.* دۆس؛ کچ یان ژنێک کە لەگەڵ پیاوێکدا خلێنەوبلێنەی هەبێ.

رقابت / reqābat, raqābat ، ـها/: [عربی]*/اسم.* هاڤرکێ؛ هەڤرکێ؛ ڕکەبەرکێ؛ ڕقبەرقە؛ بەربەرەکانێ؛ ڕکە؛ ملە؛ مل‌ملانێ؛ کێبەرکێ؛ هەڤدوبرن؛ کار یا ڕەوتی کۆشان بۆ پێشکەوتن لە کارێک یان بە دەستهێنانی شتێک کە جێگای سەرنجی هەموانە ‹برای جلب توجه آن دختر با هم رقابت می‌کردند: بۆ ڕاکێشانی سەرنجی ئەو کچە پێکەوە هاڤرکێیان دەکرد›. هەروەها: **رقابت داشتن؛ رقابت کردن**

رقاص / raqqās ، ـها؛ ـان/: [عربی]*/اسم.* سەماکەر؛ داوەت‌گێڕ؛ کای‌کەردۆخ؛ لیزەڤان: ۱. کەسێ کە بە هەڵپەڕکێ و سەما سەرنجی کەسان بۆ لای خۆ دەبا ۲. کەسێ کە لە هەڵپەڕکێدا کارامەیە.

رقاصک / raqqāsak ، ـها/: [عربی/ فارسی]*/اسم.* بەندۆل؛ لەرزان؛ ئامرازێک لە کاتژمێردا کە بە هاتوچۆی یەکمیزانی بەرەو چەپ و ڕاست، دەبێتە هۆی زایەڵەدار بوونی دەنگ و هێدی بوونەوەی فەنەری سەعات.

رقاصه / raqqāse ، ـها؛ ـگان/: [عربی]*/اسم.* هەڵپەڕکێ‌کەر؛ ژنێ کە کاری هەڵپەڕینە.

رقاصی / raqqāsî ، ـها/: *اسم.* ۱. کار یان ڕەوتی هەڵپەڕکێ کردن ۲. کاری هەڵپەڕکێ‌کەر.

رقاع / reqā' /: [عربی]*/اسم.* یەکێک لە خەتگەلی عەرەبی کە لە ڕابردوودا لە نووسینی فارسیشدا بەکار دەچوو و زۆرتر لە کەتیبە، فرمان و سەردێڕی پەرتووکاندا بەکار دەبرا.

رقبا / roqabā /: [عربی] جمعِ ☜ **رقیب**

رقبات / raqabāt /: [عربی] جمعِ ☜ **رَقَبه**

رقبه / raqabe ، رقبات/: [عربی]*/اسم.* ملک یان زەوی و زاری بەخشراو بە شوێن یان دامەزراوەیێک.

رقت / reqqat /: [عربی]*/اسم.* ۱. تەڕی (بەرامبەری خەستی)؛ دۆخ یان چۆنیەتی تەڕ و بڕ بوون ۲. *[مجازی]* ناسکی ۳. *[مجازی]* توورتی؛ شکێنەری.

◘ **رقت قلب:** ۱. دڵناسکی ۲. خەم و کەسەرێ کە بە هۆی دیتنی ئازاری خەڵکی‌ترەوە دڵ دادەگرێ.

رقت آور / reqqatāvar /: [عربی/ فارسی] *صفت.* دڵتەزێن؛ هۆی خەمبار کردن و دڵ‌تەزاندن.

رقت‌انگیز / reqqatangîz /: [عربی/ فارسی] *صفت.* دڵتەزێن؛ هۆی خەفەتبار کردن و دڵ هێنانە ڕەحم ‹حال رقت‌انگیزی داشتم: دۆخێکی دڵتەزێنم هەبوو›.

رقت‌بار / reqqatbār /: [عربی/ فارسی] *صفت.* دڵتەزێن؛ هۆی بەدیهاتنی جەخار و دڵ تەمراوی ‹آمدی و زندگی رقت‌بار او را دیدی: هاتی و ژیانی دڵتەزێنی ئەوت دی›.

رقص / raqs ، ـها/: [عربی]*/اسم.* هەڵپەڕکێ؛ سەما؛ کای؛ دیلان؛ لیز؛ لۆتک؛ قنجێ؛ ئوورزان؛ هۆرپڕای؛ هۆرپڕەی؛ لەیس؛ لەیز؛ هەلای؛

ڕەخس؛ کۆمەڵەیەک زیویانی بەزمین، پتر لەگەڵ مووسیقادا.

◘ رقص شتری: *[کنایی]* لۆقە؛ سەمای بە نابەڵەدی.

رقص نور: ئامرازێکە زۆری چرا تێدایە، کە تیشکیان کەم و زیاد دەکا و کزی و بەرزی دەنگ دەنوێنێ.

رقصان[1] / raqsān/: [عربی/ فارسی] *صفت.* بەدیلان؛ بەلەیزان؛ بە چۆناوچۆنی سەماوە ‹شعلەی رقصان آتش: گڕی بەدیلانی ئاگر›.

رقصان[2]: *قید.* بە سەماوە؛ لە حاڵی هەڵپەڕیندا ‹خندەزنان و رقصان گرد سالن می‌چرخیدند: بە پێکەنین و سەماوە لە سالۆنەکەدا دەسووڕانەوە›.

رقصاندن / raqsāndan/: [عربی/ فارسی] *مصدر. متعدی.* // **رقصاندی**: هەڵتپەڕاند؛ **می‌رقصانی**: هەڵدەپەڕێنی؛ **برقصان**: هەڵپەڕێنە// ۱. هەڵپەڕاندن؛ هەڵپەڕانن؛ هۆرپڕنەی؛ بە لەیز هەڵپێچاندن ‹داشت عروسک را می‌رقصاند: خەریک بوو بووکەڵەکەی هەڵدەپەڕاند› ۲. *[کنایی]* هەڵسووڕاندن؛ هەڵپەلە پێ‌کردن؛ هۆرخولنەی؛ بە درۆ و دەلەسە بە کارگەلی گۆترەوە هەڵپێچاندن ‹دو سال است مرا با این دروغها می‌رقصانی: دوو ساڵە بەم درۆیانە هەڵم دەسووڕێنی›. **رقصانیدن**. هەروەها: **رقصاندنی**

■ صفت فاعلی: **رقصاننده** (هەڵپەڕێنەر)/ صفت مفعولی: **رقصانده** (هەڵپەڕێنراو)/ مصدر منفی: **نَرقصاندن** (هەڵنەپەڕاندن)

رقصانیدن / raqsānîdan/: [عربی/ فارسی] ☜ **رقصاندن**

رقصنده / raqsande ، ـها؛ ـگان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* هەڵپەڕکێ‌کەر؛ سەماکەر؛ کەسێ کە هەڵدەپەڕێ.

رقص‌نگاری / raqsnegārî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کار و ڕەوتی دانانی شێوەی سەما، بەتایبەت بالە.

رقصیدن / raqsîdan/: [عربی/ فارسی] *مصدر. لازم.* // **رقصیدی**: هەڵپەڕیت؛ **می‌رقصی**: هەڵدەپەڕی؛ **برقص**: هەڵپەڕە// ۱. هەڵپەڕان؛ هەڵپەڕین؛ هۆرپڕەی؛ هۆرپڕای؛ ڕەخسین؛ لەهەستین؛ لیزین؛ لەیزتن؛ وازین؛ سەما کردن؛ مەشاندنی دیلان ‹حاضران با آهنگ دُهُل می‌رقصیدند: ئامادەبوان بە ئاهەنگی دەوڵ هەڵدەپەڕان› ۲. *[مجازی]* هەڵسووڕان؛ هۆرخولیەی؛ ئەنجامدانی کارگەلێ بە دڵخوازی دیتری و بێ‌ویستی خۆ ‹بە ساز دیگری رقصیدن: بە فووی دیتران هەڵسووڕان›.

■ صفت فاعلی: **رقصنده** (سەماکەر)/ صفت مفعولی: **رقصیده** (سەماکردوو)/ مصدر منفی: **نَرقصیدن** (سەما نەکردن)

رقعه / roq'e ، ـها/: [عربی]*اسم. [ادبی]* ۱. نامە؛ نووسراوە ۲. شێوە نووسینێکی خەتی عەرەبی ۳. *[قدیمی]* پینە.

رقعی / roq'î/: [عربی] ☜ قطع رقعی، **قطع**

رقم / raqam/: [عربی]*اسم.* ۱. نووسراوە ۲. ـها؛ أرقام؛ رُقوم/ ژمارە؛ هەر یەک لە نیشانەگەلی دەیانەی (۱تا ۹و۰) لە ژمارەنووسی باودا.

◘ رقم زدن: نووسین؛ نڤیسین؛ نویستەی؛ نویسەی.

رقوم / ruqûm, roqûm/: [عربی] جمعِ ☜ **رَقَم**

رقومی / ruqûmî, roqûmî/: [عربی] *صفت.* ژمارەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ژمارەوە.

رقیب / raqîb ، ـها؛ ـان؛ رُقَبا/: [عربی]*اسم.* هومال؛ هاوچاو؛ بەربەرەکانێ‌کەر؛ هاڤرک؛ هەڤرک؛ ملەکەر؛ ململانێ‌کەر؛ هەر کام لەو کەسانەی کە بۆ گەیشتن بە ئامانجێک بە دووی کەوتنە بەر لە کەسانی‌ترن.

◘ رقیب تراشیدن: هومال سازدان؛ هاوچاو تاشین؛ بوونە هۆی پەیدا بوونی هاڤرک.

رقیت / reqqîyyat/: [عربی]*اسم. [ادبی]* کۆیلەیی؛ کۆیلەتی؛ کۆلەتی؛ لێزیەتی؛ بەندەیی.

رقیق / raqîq/: [عربی] *صفت.* کەمڕەنگ؛

ناخەس: ۱. کاڵ؛ ئاوەکی؛ تەڕ؛ شل ‹چای رقیق؛ رنگ رقیق: چای کەمڕەنگ؛ ڕەنگی تەڕ› ۲. بە ڕەنگی کەمەوە ‹آرایشی رقیق کرده بود: ئاڕایشێکی کاڵی کردبوو›.

رقیق‌القلب / raqîqolqalb/: [عربی] *صفت.* دڵناسک؛ دڵ‌هلوو؛ دڵنەرم.

رک[1] / rok/: *صفت. [گفتاری]* ڕەپ و ڕاست؛ سەراقکی؛ وەکات؛ هەربی؛ سفت و سادە؛ بێ‌ڕووبینی؛ بێ‌پەردە؛ خاوەن ڕاشکاوی و ڕاستی لە دەربڕینی ئەوەی دڵخوازی بیسەر نیە ‹آزاد خیلی رک بود و راحت حرفش را می‌زد: ئازاد زۆر ڕەپ و ڕاست بوو، ڕەحەت قسەی خۆی دەکرد›.

رک[2]: *قید.* بە ڕاشکاوی؛ بێ‌دەراویسی؛ ڕەپ و ڕاست؛ ڕەپ و ڕەوان؛ پان بە پان؛ ڕەپا و ڕەپ؛ بێ ڕووبینی؛ دەق و دەق ‹خیلی رک به من گفت: نمی‌خواهم با ما بیایی: زۆر بە ڕاشکاوی پێمی گوت: نامەوێ لەگەڵماندا بێی›.

رکاب / rekāb، ـها/: [عربی] *اسم.* ۱. ئاوزەنگی؛ زەنگوو؛ زنگی؛ وزەنگی؛ ویزەنگی؛ زەنگ؛ مەنەک؛ ڕکێف؛ ئاڵقەی نیوە جەغزی ئەملا و ئەولای زین کە لە کاتی سواریدا پێی تێ دەخەن ۲. جێی پا لە دووچەرخە و موتۆڕدا ۳. پلەی ماشین و قەتار کە لە کاتی سوار بووندا پێی لە سەر دەنێن ٤. پارچەنەواری هەڵواسینی شالوار لە سەر شان.

▣ **رکاب دادن:** ۱. سواری دان ۲. *[کنایی]* بەر فەرمان بوون.

رکاب زدن: پاڵێدان؛ دووچەرخە ئاژۆتن.

رکاب کشیدن: بە تاو بردن؛ لنگاردن؛ لنگ‌دان؛ بە قیر هەڵپێچان.

رکاب گرفتن: پەنجە هەڵپێکان و دوو دەست بە شێوەی ئاوزەنگی دەرهێنان بۆ پا تێ خستن و سەرکەوتنی کەسێکی‌تر.

در (التزام) رکاب کسی بودن: *[مجازی]* وێڕای گەورەیەک بۆ شوێنێک چوون؛ هاوڕێی کەسێکی گەورە بوون.

رکابدار[1] / rekābdār، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* پێشەنگ؛ کەسێ کە لە پێش سوارەوە بە پیادە دەڕوا و لە سوار بوون و دابەزیندا یارمەتی دەدا.

رکابدار[2]: *صفت.* ۱. ☜ **رکابی** ۲. مەنەکدار؛ خاوەن مەنەک ‹ماشین رکابدار: ماشینی مەنەکدار›.

رکابی / rekābî/: [عربی] *صفت.* ۱. ڕکابی؛ خاوەنی ڕکاب ‹پیراهن رکابی: کراسی ڕکابی› ۲. مەنەکی؛ مەنەکدار؛ وەکوو مەنەک ‹استخوان رکابی: ئیسقانی مەنەکی›.

رکاکت / rekākat, rakākat/: [عربی] *اسم.* نەچێیی؛ ناپەسندی؛ دزێوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی نەچێ بوون.

رکتوم / rektom/: [فرانسوی] *اسم. [کالبدشناسی]* ڕیخۆڵەی کۆم؛ بەشی دوایی ڕێڵەخۆی گەورە.

رکعت / rak'at, rek'at, rok'at، ـها/: [عربی] *اسم. [اسلام]* ڕکات؛ ڕەکات؛ ڕەکاتە؛ پاژێک لە نوێژ، بریتی لە وەستان، خوێندنی ئایەت وسووره لە قورئان، دانەوان و سەر نانە زەوی.

رک‌گویی / rokgûyî، ـها/: *اسم.* زمان‌ڕووتی؛ قسەڕووتی؛ وەکاتواچی؛ کار یان چۆناوچۆنی بە ئاشکرا و بێ‌مەرایی قسە کردن؛ ڕووت و پەتی وتن ‹رک‌گویی همه‌جا خوب و نیست و گاهی کار دست آدم می‌دهد: زمان‌ڕووتی هەمیشە باش نیە و زۆرجار مرۆ تووش دەکا›.

رکن / rokn ، ـها؛ ارکان/: [عربی] *اسم. [ادبی]* کۆڵەکە: ۱. ئەستوون؛ ئەستوونگ؛ پایە؛ کۆڵەکێ. ۲. *[مجازی]* هۆی ڕاوەستاوی شتێک ‹مطبوعات را رُکن سوم دمکراسی می‌دانند: ڕۆژنامەگەل بە کۆڵەکەی سێهەمی دوموکراسی دەزانن›.

رکود / rokûd/: [عربی] *اسم.* مەندی؛ نەجووڵان؛ بێ جهشت بوون؛ خەفتن؛ کار و ڕەوتی داوەستان.

رکورد / rekord ، ـها/: [انگلیسی و فرانسوی] *اسم.* ڕیکورد؛ بانترین شۆپ یان ئەندازە (لە چۆنی یان چەندی) کە بە هۆی کارێکەوە دەس کەوێ.

▣ **رکورد به دست آوردن:** ڕیکورد هێنان؛ بە دەس هێنانی بانترین شۆپ یان ئەندازە.

رکورد شکستن: ڕیکورد شکاندن؛ بردنە سەرەوەی بانترین ڕادەی پێشوو.

رکورد گرفتن: ڕیکورد گرتن؛ تاقی کردنەوەی توان بۆ گەیشتن بە بانترین شۆپ یان ئەندازە.

رکورددار / rekord.dār ، ـها؛ ـان/: [انگلیسی و فرانسوی/ فارسی] *صفت.* ڕیکورددار؛ خاوەنی بانترین شۆپ.

رکوع / rukû', rokû' ، ـها/: [عربی] *اسم. [اسلام]* ڕکووع؛ بەشێ لە نوێژ لە هەر ڕەکەتدا کە نوێژخوێن دادەنەوێ و دەست لە سەر ئەژنۆی دەنێ و ڕستەیەکی پەسنی خودا دەڵێ.

رکیک / rakîk/: [عربی] *صفت.* پیس؛ دزێو؛ پەلەشت؛ بێحوزم؛ ناماقووڵ و هۆی نەمانی شەرم و شوورەیی ‹حرف رکیک: قسەی پیس›.

رگ / rag ، ـها/: *اسم.* ١. ڕەگ؛ ڕەی؛ ڕێ؛ ڕیتگە؛ گیف؛ ڕەهی باریک و ناسک لە مۆرغەدارانـدا کە خوێن دەگەیەنێتە قەلب ٢. *[مجازی]* غیرەت ‹فکر نمی‌کردم اینقدر بی‌رگ باشد: پێم وانەبوو ئەوەندە بێغیرەت بێ› ٣. ڕەگ؛ باریکە؛ شوێنە باریکە.

▣ **رگ خونی:** ١. سوورەدەمار ٢. دەماری ڕەش؛ ڕەشەڕەگە ٣. ڕەگە مووینە؛ باریکەدەمار.

رگ لنفی: ڕەپیسک؛ ڕەخیسک؛ ڕەگی سپی یا ئاوەندی لەنفی کە تراوی لەنفی تێدا دەگەڕێ.

▣ **رگ به رگ شدن:** ڕەگاوڕەگ بوون؛ ڕێگێڵەی؛ تاکولۆ کەوتنی ماسوولکەی لەش، بەهۆی تەوژمی زۆرەوە ‹خم شدم چمدان را بردارم، کمرم رگ‌به‌رگ شد: دانەویم جانتاکە هەلگرم، پشتم ڕەگاوڕەگ بوو›.

رگ خواب کسی را به دست آوردن: *[مجازی]* لایەنی کەمایەسی کەسێ دۆزینەوە و کەلک لێی وەرگرتنی.

رگ خود را زدن: لە ڕەگی خۆ دان؛ خۆ کوشتن؛ خۆ مراندن؛ ڕێو وێ بڕیەی.

رگ دیوانگی کسی گل کردن: *[مجازی]* بەسەردا هاتن؛ دان لە سەر؛ لە بەر تووڕەیی زۆر، وەکوو شێت لێهاتن و ئاکاری سەیر لێ بوونەوە ‹مثل این که باز رگ دیوانگی تو گل کرده که این طور داری نعره می‌کشی: وادیارە دیسان بە سەرتدا هاتووە ئاوا دەقیڕێنی›.

رگ زدن: ١. بڕین یان دڕاندنی ڕەگ ‹تا رسیدند رگ خودش را زده بود: تا گەیشتن، ڕەگی خۆی بڕیبوو› ٢. خوێنبەردان؛ حەجامەت.

رگ غیرت کسی جنبیدن: غیرت کسی به جوش آمدن ☜ **غیرت**

رگ کردن پستان: ڕەگ پێدا هاتن؛ شیر زانە سینەی ژن.

رگ گردن کسی بیرون آمدن: *[کنایی]* خوێن هاتنە بەرچاو؛ زۆر تووڕە بوون؛ ڕەگ مل بەرزەو بوون/ دەرپەڕین.

به رگ غیرت کسی برخوردن: *[مجازی]* لە ڕەگی غیرەتی کەسێک دان؛ غیرەت جمانی کەسێک بە هۆی بزواندنەوە ‹حرف من به رگ غیرتش برخورد و کتاب را پس داد: قسەکەم لە ڕەگی غیرەتی دا و کتێبەکەی داوە›.

رگبار / ragbār ، ـها/: *اسم.* ڕێژنە؛ ڕەژنە؛ گوزم؛ خوڕڕەم: ١. ڕهێڵە؛ ڕەهێڵە؛ ڕەهێڵ؛ شەس؛ شەست؛ شەستە؛ تاوە؛ لیزمە؛ لیزم؛ ئاژ؛ هڕشت؛ شەماڵە؛ بارینی پڕتاو و لەنکاو کە گەلێک جار دەگەڵ بازریشک و بادەوەدایە ٢. دەسڕێژ؛ دەستڕێژ؛ ڕەگبار؛ تیرهاوێژی ڕەمارەم و بێوچان. بەرانبەر: **تک‌تیر**

◘ **به رگبار بستن:** دەسڕێژ کردن؛ گوللە هاویشتنی پەیتا-پەیتا و بێوچان بەرەو کەس یان شتێک.

رگبرگ / ragbarg ، ـها/: اسم. دارک؛ ڕەگە و ریشاڵەی پشت گەڵا؛ هەر کام لە دەستەگەلی باریکەڕەگی سەر گەڵا.

رگبند / ragband ، ـها/: اسم. ڕەگبەس؛ ئامێرێ بۆ بەستنی سوورەڕەگێکی لەش، کە لوولەیەکی لاستیکی باریکە بە قولاپێک لە سەریەوە: **شریان‌بند؛ گارۆ**

رگبندی / ragbandî/: اسم. [زیست‌شناسی] ١. چۆنیەتی ڕیزبەندی و تێکەڵاوی ڕەگە و ریشاڵە لە گەڵادا ٢. چۆناوچۆنی دارێژانی ڕەگە و ریشۆڵەی باڵی مێروان.

رگبی / ragbî/: [انگلیسی] ☜ **راگبی**

رگ‌شناسی / ragšenāsî/: اسم. ڕەگناسی؛ زانستی خوێندنەوە و لێکۆڵینەوە لەمەڕ ڕەگ و پەی و کۆئەندامگەلی پێوەندیدارەوە.

رگل[1] / regl/: [فرانسوی]/اسم. بێنوێژی؛ نەخۆشی مانگانەی ژنان.

رگل[2]: صفت. بێنوێژ؛ تووشیاری نەخۆشی مانگانە.

رگلاتور / reg(û)lātor ، ـها/: [از فرانسوی]/اسم. ڕیگلاتۆر؛ ئامێری ڕێک‌کردن و ڕێک‌خستنی کەرەستەیەک.

رگلاژ / reglāj/: [فرانسوی]/اسم. ڕیگلاژ؛ کار یان ڕەوتی ڕێک‌کردنی کەرەسەیەک بۆ ئەوەی باش کار بکا.

رگ‌نگاری / ragnegārî/: اسم. [پزشکی] کار و ڕەوتی وێنەگرتن لە دەمارگەلی لەش دوای وەشاندنی ماکی تایبەت.

رگ‌وریشه / rag-o-rîše/: اسم. ١. /ـها/ ڕنج و ڕەگ؛ دەمار و بنەکۆکی گۆشت ٢. [مجازی] بنەچە؛ بنەچەگە؛ باب و باپیران؛ بنچین؛ بنچن؛ ڕەگ و ریشە؛ بنج و بناوان؛ ڕەچەڵەگ؛ توو و تۆرەمە ‹آزاد رگ و ریشه‌ی او را هم می‌شناخت: ئازاد بنەچەشی دەناسی›.

رگه / rage ، ـها/: اسم. ١. ڕەگ؛ نەخش یان شۆپێکی ڕەگئاسایی ٢. [زمین‌شناسی] ڕەگە؛ ڕینج؛ کارەی ناو زەوی؛ چینی جیاوازی ناو خاک و بەرد ‹رگه‌ی طلا: ڕەگەی زێڕ› ٣. ڕەگە؛ نژاد؛ نەژار؛ بنچینە ‹دو رگه: دوورەگە› ٤. [مجازی] شوێن؛ شۆپ؛ شوێنەوار؛ شۆنەما؛ ڕینج ‹در سخنانش رگه‌ای از غم و اندوه احساس می‌شد: لە قسەکانیدا شوێنێک لە خەم و کەسەر هەست پێدەکرا›.

رل / rol ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ١. فەرمانی ماشێن ‹پشت رل: پشت فەرمان› ٢. دەور؛ نەخش لە شانۆ یان فیلمدا ‹در این فیلم رُل رئیس‌جمهور را بازی می‌کند: لەم فیلمەدا نەخشی سەرۆک کۆمار دەگێڕێ›.

رله / rele ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ١. کەرەسەیەک بۆ بەهێزکردنی پێلگەلی دەنگی ٢. کەرەسەی دووپات‌کەرەوەی دەنگ و ڕەنگ.

رم / ram/: اسم. ١. ڕەم؛ ڕەڤ؛ ڕەو؛ سڵ؛ سڵەمە؛ سڵم؛ سەڵم؛ کار یان ڕەوتی سڵەمان ٢. ڕان؛ گەلە.

◘ **رم دادن:** سڵەماندن؛ ڕەم دان؛ ڕەواندن ‹صدای تیر، اسب را رم داد: دەنگی تیر ئەسپەکەی سڵەماند›.

رم کردن: سڵ کردن؛ سڵەمان؛ سڵەمینەوە؛ ڕەڤ کرن؛ ڕەوینەوە؛ پەرموون؛ گورگە بوون؛ سڵ بوون؛ هەڵترنگان؛ هەڵتووران؛ هەڵتووزان ‹اسب رم کرد و او را زمین زد: ئەسپەکە سڵی کرد و دایخست›.

رم / rom/: [فرانسوی از انگلیسی]/اسم. ڕوم؛ جۆرێک شەراوی شیرین.

رماتیسم / romātîsm/: [فرانسوی]/اسم. ڕوماتیسم؛ ژان و ژووژ؛ نەخۆشی جومگە؛ ژانی بەندی ئێسک؛ زاراوەیێ بۆ تاقمێکی جیاواز لە

نەخۆشیگەل کە لایەنی هاوبەشی هەموویان ئاڵۆزی و ئێش، سفتی و ماسینی ماسوولکە و جومگەگەلی لەشە: **روماتیسم**

رماتیسمی / romātîsmî/: [فرانسوی] صفت. روماتیسمی: ١. پێوەندیدار بە نەخۆشی جومگەوە ٢. تووشیاری نەخۆشی جومگە.

رمال / rammāl، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. خیرە؛ فاڵچی؛ تاڵحبین؛ فاڵوێژ؛ فاڵگرەوە؛ ئەوەی کە بە رەمڵ دەیەوێ رازی سەربەمۆر ئاشکرا بکا. هەروەها: **رمّالی**

رمان / romān، ـها/: [فرانسوی]/اسم. رومان؛ چیرۆکی درێژ؛ چیرۆکە پەخشانێک کە لە رووداوگەلی ژیانی مرۆڤ هۆنراوەتەوە.

▣ رمان پلیسی: رومانی پولیسی؛ حیکایەتی مرۆ کوژی و دزی و شوێن‌گرتنی پولیس بۆ دەرخستنی راستی رووداو.

رمان تاریخی: رومانی مێژوویی؛ رومانێ کە قارەمانەکانی کەسایەتی مێژووین یان سەبارەت بە رووداوێکی مێژووییەوە نووسراوە.

هەروەها: **رمان جاسوسی؛ رمان عشقی**

رمانتیسم / romāntîsm/: [فرانسوی] ☜ **رمانتی‌سیسم**

رمانتی‌سیسم / romāntîsîsm/: [فرانسوی از ایتالیایی]/اسم. رومانتی‌سیسم؛ بزووتنەوەیەکی ویژەیی و شێوازێکی هونەری و فەلسەفیە کە لە چەرخی هەژدەهەمی زایینی لە ئورووپای رۆژاوادا سەری هەڵدا و باسی لە هەست و نەست و خەیاڵ و خۆشەویستی دەکرد و کار و باری سروشتی و ژیانی خەڵکی ئاسایی پیشان‌دەدا: **رومانتیسم**

رمانتیک / romāntîk/: [فرانسوی] صفت. رومانتیک؛ هەست‌بزوێن: ١. هاوگەری رومانتی‌سیسم ‹سبک [illegible]: شێوازی رومانتیک› ٢. ـها/ هەستیار؛ هەستۆکی و خەیالاوی ‹تو خیلی [illegible] هستی: ئەتۆ زۆر [illegible]ی› ٣. بە تایبەتمەنی و چۆناوچۆنی بزواندنی خەیاڵ و هەستی خۆشەوە ‹منظرەی رمانتیک: دیمەنی رومانتیک› ٤. بە ناوەرۆک و چۆناوچۆنیەکی هەستۆکی یا ئەویندارانەوە ‹زندگی رمانتیک: ژیانی رومانتیک›.

رماندن / ramāndan/: مصدر. متعدی. // **رماندی:** رەواندت؛ **می‌رمانی:** دەرەوێنی؛ **برمان:** برەوێنە// رەواندن؛ رەواندنەوە؛ وەرامەنە؛ ڤەتریسکاندن؛ ڤەتروویسکاندن؛ دەرپەڕاندن؛ رەڤاندن؛ هەڵترنگاندن؛ هەڵتووراندن؛ هەڵتۆزاندن؛ هەڵتیزاندن؛ هەڵجووزاندن؛ هەڵفڕاندن؛ هەڵفرتاندن؛ تارنیەی؛ رەمنای؛ ترساندن و تاراندن (بەتایبەت سەبارەت بە گیانەوەرانەوە): **رمانیدن**

■ صفت مفعولی: **رمانده** (رەوێنراو)/ مصدر منفی: **نَرماندن** (نەرەواندن)

رمانیدن / ramānîdan/ ☜ **رماندن**

رمباندن / rombāndan/: مصدر. متعدی. // **رمباندی:** رماندت؛ **می‌رمبانی:** دەرمێنی؛ **بِرمبان:** برمێنە// رماندن؛ رووخاندن؛ ورنەی؛ ورنای؛ وێران کردن؛ دیوار یان ماڵێک هاوردنە خوارەوە.

■ صفت مفعولی: **رمبانده** (رمێنراو)/ مصدر منفی: **نَرمباندن** (نەرماندن)

رمبیدن / rombîdan/: مصدر. لازم. // **رمبیدی:** رمای؛ **می‌رمبی:** دەرمی؛ **بِرمب:** برمە// رمیان؛ رمان؛ رووخان؛ رووخیان؛ وریەی؛ وریای؛ وێران بوون؛ هاتنە خوارەوەی دیوار یان ماڵێک.

■ صفت فاعلی: **رمبنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **رمبیده** (رماو)/ مصدر منفی: **نَرمبیدن** (نەرمان)

رمپ / ramp، ـها/: [انگلیسی]/اسم. ١. لێژایی؛ لێژی؛ سەرەولێژی؛ شیوەڕێ ٢. پەیژەی فڕۆکە، کە جێبەجێ دەکرێ.

رمز / ramz، ـها؛ رموز/: [عربی]/اسم. رەمز: ١. کۆمەڵە نیشانە، ئەژمار، ئاماژە یان وتە و

وشــەگەلێکی ڕەچــاوکراو بــۆ دامەزرانــدنی پەیوەندی یان گۆڕینەوەی پەیام بە نهێنی ‹نامه را به رمز نوشته بود: نامەکـەی بـە ڕەمـز نووسـیبوو› ۲. ڕازی دەســکەوتنی شــتێ یــان شــێوەی جێبەجێکردنی کارێک ‹رمز موفقیت در امتحان: ڕەمزی سەرکەوتن لە تاقیکردنەوەدا›.

▣ **رمز چیزی را گشودن:** سـەر دەرکـردن لـە شتێک: ۱. دەرخستنی ڕاستەقینەی شـتێکی پەنامــەکی ۲. دۆزینــەوەی ڕەمــزی شــتێ؛ پێزانین.

رمزگشا / ramzgošā/: [عربی/ فارسی] *صفت*. بە تایبەتمەندی یان توانایی کردنەوەی ڕەمزەوە.

رمزگشایی / ramzgošāyî/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. ۱. دۆخ یــان چۆنــاوچۆنی هــەبوونی توانــایی دۆزینــەوەی ڕەمــز و چارەســەری کــاری دژوار ۲. کار یان ڕەوتی ڕەمز کردنەوە یـان ڕەمـز بـاز کردن.

رمـزی / ramzî/: [عربی] *صفت*. ڕەمــزی ‹قفل رمزی: قوڵفی ڕەمزی›.

رمزینه / ramzîne/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. بـارکود؛ نوانە؛ نیشانەیەک برێتی لە چەند هـێڵ و ژمـارە بە سەر بەستەی کەلپەلەوە.

رمـضان / ramazān/: [عربـی]/*اسم*. ڕەمــەزان؛ مانگی نۆهەمی ساڵی کـۆچی– مـانگی و کـاتی ڕۆژوو گرتنی موسوڵمانان.

رمق / ramaq/: [عربی]/*اسم*. هێز؛ تابشت؛ تاقەت؛ پرزە؛ نەوا؛ ئاە ؛ هازی؛ ئاز؛ نز؛ نرگ؛ هازی؛ وزە؛ تەشە.

▣ **رمق چیزی را گرفتن:** هێز لە شـتێ سـاندن؛ پرزە لە شتێک بڕین.

رمق داشتن: هێز تێدا مان؛ هازی چنە بیەی.

از رمق افتادن: لـە پـا کـەوتن؛ پـرزە بـڕان؛ نەفەس چنیان؛ بێهێز کەوتن؛ هاز نەمان؛ جە هاز کەوتەی.

رمل / ramal/: [عربی]/*اسم*. ڕەمـەل؛ کێـشێکی شیعری عەرووزی.

رمل / raml ، ـها/: [عربی]/*اسم*. ۱. ڕیـخ؛ ڕێـخ؛ چەو؛ لم؛ زیخ؛ ڕەمڵ؛ ڕەڵم ۲. ئـامرازی فالـچی ۳. فووک و فەنی کاری تاڵحبین.

رموز / rumûz, romûz/: [عربی] جمعِ ☜ **رَمز**

رموک / ramûk/: *صفت. [گفتاری]* سڵی؛ ڕەوەک؛ قوشقی؛ واپۆک؛ بەیـدەس؛ چـەمووش؛ گورگـە؛ قوت؛ ڕەمکـار؛ ڕەمـەن؛ چـلەک؛ تـۆڕ؛ قاچـاخ؛ سوڵ؛ سرک؛ جەبە؛ جۆنگ؛ سلک؛ سرگ؛ سرِد؛ خۆگرتوو بە سڵکردن.

رمـه / rame ، ـهـا/: *اسم*. ڕەڤـە؛ ڕێوینـگ؛ ڕان؛ ڕیـەن؛ ڕێیـەن؛ ڕێـن؛ کـەرک؛ مێگـەل؛ گەلـە؛ شەگەل؛ شەگەلە؛ بـۆل؛ پـۆل؛ کۆمەڵـی ئـاژەڵ بەتایبەت بزن و مڕ.

▣ **رمـهی اسـب:** ڕەوە؛ ڕەوکـە؛ ڕەوگـە؛ ڕەوگ؛ ڕەڤە؛ ڕەڤۆ.

رمهی برّه: بەرغەڵ؛ بەرخەڵ؛ گەلە بەرخ.

رمهی خوک: لۆدە؛ ڕەوە بەراز.

رمهی گاو: گاگەڵ؛ گەلەگا؛ گەلەگاگەڵ.

رمهی گرگ: وەرگان؛ گەلەگورگ.

رمهبان / ramebān/: *اسم*. ڕەوکەوان؛ ڕەوگەوان؛ ڕەووان؛ گەلەوان.

رمهیار / ramyār/: *اسم*. شوان؛ شڤان؛ ئاگـاداری ئاژەڵ.

رمیدگی / ramîdegî/: *اسم*. سڵی؛ ڕەوەکیەتی.

رمیــدن / ramîdan/: *مــصدر. لازم*. // **رمیــدی:** ڕەویای؛ **میرمی:** دەڕەوی؛ **برم:** بڕەوە// ۱. ڕەویـان؛ ڕەویـن؛ سـڵەوینەوە؛ سـڵەمینەوە؛ سـڵەمانەوە؛ سەڵەمیانەوە؛ ڕەمنای؛ سرِدین؛ ڤەترووویـسکیان؛ ڤەترووویــسکین؛ هەڵــفرتیان؛ هەڵــفریتان؛ هەڵترنگان؛ هەڵتووڕان؛ هەڵتۆزان؛ هەڵـجووزان؛ هەڵتیزان؛ هەڵجووزین؛ سلکین ‹از گرگ رمیدن: لە گورگ ڕەویان› ۲. لادان؛ خـۆ لـێ لادان؛ بێـز کردن لە شتێ و خۆ لێ دوور خستنەوە ‹به خاطر سابقهاش همه از او میرمیدند: لە بەر پێشینەی گـشت

لابان لێ نەدا›.

■ صفت فاعلی: **رمنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **رمیده** (ڕەویاگ)/ مصدر منفی: **نَرمیدن** (نەڕەویان)

رمیده / ramîde/: *صفت.* ۱. تۆراو؛ زیزبوو؛ تۆریاگ؛ دڵئێشاو ‹دل رمیده: دڵ توراو› ۲. هەڵوەدا؛ ڕەویو؛ تار؛ تاربووگ؛ هەتڵە؛ هەلاتوو ‹رمیده از عطَش سُرخ آفتاب کویر: هەلوەدا لە تینی سووری خۆری سارا›.

رنج / ranc، ــها/: *اسم.* کەزلاتەی: ۱. ڕەنج؛ ئەمەک؛ ئازار؛ لارە؛ کەسەر؛ مەینەت؛ دۆخێ کە بە هۆی ئێش، خەم و مەینەت یان کاری دژوارەوە بەدیدێ ‹رنج سفر؛ رنج کار: ئازاری سەفەر؛ ڕەنجی ئیش› ۲. ژان؛ کوێرەوەری؛ خەبس؛ زەرب و چەنگ؛ دەردی گران ‹رنج زندگی: ژانی ژیان›.

▣ رنج بردن: ڕەنج کێشان؛ دەرد و مەینەت کێشان؛ کوێرەوەری دیتن؛ خەبسی بوون؛ چەوسانەوە؛ بە ژان دەربردن؛ بە کوێرەوەری سەر کردن؛ لە ڕەنجدا بوون ‹دو سال از بیماری رنج می‌بردم: دوو ساڵ لە نەخۆشی ڕەنجم دەکێشا›.

رنج دادن: ئازار دان؛ دەرد و مەینەت بەسەردا هێنان؛ ئازاراندن؛ ئازراندن؛ گەهراندن؛ چەوساندنەوە ‹بیماری قلب مرا رنج می‌داد: نەخۆشینی دڵ، ئازاری دەدام›.

رنج دیدن: ئازار دیتن؛ چەوسانەوە؛ مەینەت کێشان ‹در زندان رنج بسیار دید: لە بەندیخانەدا ئازاری زۆری دی›.

رنج‌آور / rancāvar/: *اسم.* ئازاردەر؛ قیچمە؛ هۆی بەدیهاتنی ڕەنج ‹این بیماری خیلی رنج‌آور است: ئەم نەخۆشیە یەکجار ئازاردەرە›.

رنجاندن / rancāndan/: *مصدر. متعدی.* // **رنجاندی**: ڕەنجاندت؛ **می‌رنجانی**: دەڕەنجێنی؛ **برنجان**: بڕەنجێنە// ۱. ئازار دان؛ ڕەنجاندن؛ ئێشاندن؛ ئێشنەی؛ ئێشنای؛ ئێش پێ‌گەیاندن؛ ئاراندن؛ گەهراندن؛ ئازراندن؛ ڕەنجنەی ‹این آمپول برای رنجاندن تو نیست برای از بین بردن درد توست: ئەم دەرزیە بۆ ئازاردانی تۆ نیە، بۆ لابردنی ئێشی تۆیە› ۲. دڵ ئێشاندن؛ دڵ هشت؛ نارەحەت کردن ‹قصد رنجاندن تو را نداشتم: بە نیازی دڵ‌ئێشاندنت نەبووم› * **رنجانیدن**

■ صفت فاعلی: **رنجاننده** (ڕەنجێنەر)/ مصدر منفی: **نَرنجاندن** (نەڕەنجاندن)

رنجانیدن / rancānîdan/ ☜ **رنجاندن**

رنجبار / rancbār/: *صفت.* مەینەتی؛ بە ڕەنج و ئاخ و داخەوە؛ پڕ لە دەرد؛ پڕ لە ژان ‹زندگی رنجبار: ژیانی مەینەتی›.

رنجبر / rancbar، ــان/: *اسم.* ڕەنجبەر: ۱. زەحمەتکێش؛ ئەرک‌گران؛ بارقورس؛ کەسێ کە لە دەسڕەنجی خۆی و بە زەحمەت و مەینەتەوە دەژی ۲. *[مجازی]* کارکەر؛ کاریەر؛ کرێکار.

▣ **رنجبر کشاورز**: سەپان؛ پاڵە؛ ڕەنجبەری پێنج‌یەک بەر، یان سێ‌یەک بەری داهات.

رنجر / rencer، ـها/: [عربی] *اسم. [نامتداول]* ڕنجر: ۱. نـواوانی چەکـداری ناوچەیـەک ۲. چریک؛ پێشمەرگە.

رنجش / ranceš، ـها/: *اسم.* دڵ‌ئێشاوی؛ نقاری؛ قاری؛ ئازراوی؛ خێز؛ ملوولەی (بەتایبەت لەبەر ئاکاری کەسانی‌تر)؛ زیزی ‹موجب رنجش همکارانش شد: بووە هۆی دڵ‌ئێشاوی هاوکارەکانی›.

رنجور / rancûr/: *صفت. [ادبی]* دەردەدار: ۱. ئێشدار؛ بەژان؛ چڵدار ‹پای رنجور؛ عضو رنجور: پای ئێشدار؛ ئەندامی بەژان› ۲. ـان/ نەخۆش؛ نەوەش؛ ناساغ؛ بیمار ‹پدرش پیر و رنجور است: باوکی پیر و دەردەدارە›.

رنجه / rance/: *صفت. [ادبی]* ماندوو؛ کز؛ پەک‌کەوتە ‹مکن رنجه تیغ زبان را بە لاف: نەکەی ماندوو زمانت بۆ قسەی پووچ›. هەروەها: **رنجه شدن؛ رنجه کردن**

رنجیدگی / rancîdegî ، ـــها/:/اسم. دڵماوی؛ دڵشکاوی؛ ڕەنجیاگی.

رنجیدن / rancîdan/: مصدر. لازم. // **رنجیدی:** ڕەنجای؛ **می‌رنجی:** دەڕەنجی؛ **برنج:** بڕەنجە// ڕەنجان؛ ڕەنجیان؛ دڵئێشان؛ دڵمان؛ دڵ شکیان؛ ڕەنجیەی.

■ صفت مفعولی: **رنجیده** (ڕەنجاو)/ مصدر منفی: **نَرنجیدن** (نەڕەنجان)

رنجیده / rancîde/: صفت. ڕەنجاو؛ ڕەنجیاگ؛ دڵداماو؛ خێز؛ سهـ ؛ دڵشکاو.

رنجیده خاطر / rancîdexāter/: [فارسی/ عربی] صفت. دڵئێشاو؛ دڵمەن؛ دڵگران ‹از حرف تو رنجیده‌خاطر شد: لە قسەکەی تۆ دڵی ئێشا›.

رند / rend ، ـها؛ ـان؛ رُنود/: صفت. ڕەند؛ وریا؛ زرت و زیندوو؛ سەگفزوول؛ زیرەک و شەیتان؛ پیتۆڵ بەتایبەت: *الف)* لە شاردنەوە و دەرنەخستنی تواناییگەل، بیر و هزر یان خواستەکانیدا ‹رند است، خودش را لو نمی‌دهد: ڕەندە، خۆی دەرناخا› *ب)* زۆڵ؛ لە کەلک وەرگرتن و بە هەل زانینی کار و باران بە قازانجی خۆ ‹او رند است، سر همه‌تان کلاه می‌گذارد: زۆڵە، کڵاو دەنێتە سەری هەمووتان›: **مردرند**

رندانه[1] / rendāne/: صفت. ڕەندانە؛ وەکوو ڕەندان ‹لبخند رندانه‌ای زد و هیچ نگفت: بزەیەکی ڕەندانەی کرد و هیچی نەگوت›.

رندانه[2]: قید. ڕەندانە؛ بە ڕەندیەوە ‹رندانه لبخند می‌زد و هیچ نمی‌گفت: ڕەندانە بزەی دەکرد و فزەی نەدەکرد›.

رنده / rande ، ـها/:/اسم. ڕەنە؛ ڕەندە؛ ڕنە؛ ڕننە: ۱. ڕەندەش؛ کوشتەرە؛ کەشتەرا؛ ئامرازی نەجار بۆ لووس کردنی دار ۲. ڕەندەتی؛ ڕنکە؛ پەڕەیەکی کون ـ کونە بۆ وردکردنی بڕێ خواردەمەنی تورت (وەک: پیواز، سێفەزەمینە و...).

⊡ **رنده کردن:** ڕەنەکردن؛ ڕەندەکردن: ۱. تاشین و لووس کردنی چێو بە ڕەنە ۲. لە ڕەنە دان؛ ورد کردنی شتێ بەتایبەت ماکی خواردەمەنی بە ڕەنە.

رندی / rendî/:/اسم. ڕەندی: ۱. وریایی؛ بار یان چۆناوچۆنی ڕەند بوون ‹با رندی خودش را خلاص کرد: بە وریایی خۆی ڕزگار کرد› ۲. شەیتانی؛ سەگفزوولی؛ پێچ و پەنایی؛ زۆڵی ‹می‌خواست رندی کند و سرم را شیره بمالد: دەیەویست سەبایی بکا و کڵاوم لە سەر بنێ›.

رندیدن / randîdan/: مصدر. متعدی. // **رندیدی:** ڕەنەت کرد؛ **می‌رندی:** ڕەنە دەکەی؛ **برند:** ڕەنە بکە// ڕەنەکردن؛ ڕەندەکردن؛ ڕەنەدان: ۱. ڕێک کردن یان تاشین و ناسک کردنەوەی ڕووی شتێک (بەتایبەت لەمەڕ چێوەوە) ۲. *[قدیمی]* ڕنین؛ ڕننەی؛ کڕاندن؛ ڕووش تێخستن ۳. *[قدیمی]* کڕاندن؛ هەڵکڕاندن؛ جیا کردنەوە.

■ صفت مفعولی: **رندیده** (ڕەندەکراو)

رنسانس / ronesāns/: [فرانسوی]/اسم. ۱. ڕەوتی نوێبوونەوە؛ لە نۆ سەرهەڵدانەوە ۲. دەورانی سەرهەڵدانەوە و ژووژانەوە لە باری وێژە و زانست و هونەر و پیشەسازی لە مێژووی ئوروپادا (لە نێوان چەرخی ۱٤ تا ١٦ی زایینی).

رنگ / rang/:/اسم. ۱. ڕەنگ؛ چڕ؛ بێز؛ دیاردەی نووری یا پێزانینی چاوی کە دەبێتە هۆی ئەوەی شتان لێک جیا بکرێنەوە ‹در تاریکی که رنگ چیزی معلوم نیست: لە تاریکیدا خۆ ڕەنگی هیچ شتێ دیار نیە› ۲. /ـها/ ڕەنگ؛ چڕ؛ بێز؛ هەر یەک لە تایبەتمەندیگەلی هەر شتێک کە بە چاو هەستی پێ دەکرێ ‹رنگ سفید؛ رنگ آبی: ڕەنگی سپی؛ ڕەنگی ئاوی› ۳. /ـها/ ڕەنگ؛ چڕ؛ بێز؛ ماک یان پێکهاتەیێ کە ڕەنگ دەدا بە شت ‹برو یک قوطی رنگ بخر!: بچۆ قوتوویێک ڕەنگ بسێنە!› ٤. *[مجازی]* فێڵە؛ فێڵ ‹می‌خواست مرا رنگ کند: دەیەویست فیل لە من بکا› ٥. *[مجازی]* بۆ؛ تام؛ نیشانە و شوێنەواری دۆخ یان حاڵەتێک

‹حرفهایش رنگ تعصب داشت: قسەکانی بۆی ڕکەی لێوە دەهات›.

◙ **رنگ اصلی:** ڕەنگی سەرەکی؛ سێ ڕەنگی سوور و کەسک (سەوز) و شین (ئاوی) کە لە تێکەڵیان، هەموو ڕەنگەکانیتر درووست دەبن.

رنگ روغن/ روغنی: ڕەنگی نەوتی؛ ڕەنگی بە ماکێ چەورەوە کە دوای ئەوە وشک بێتەوە، وەکوو پەڕەیەکی ڕەنگی لێ دێ و ئاو نایبا.

رنگ سرد: ڕەنگی سارد؛ هەموو ڕەنگەکانی نێوان کەسک و بەنەوش.

رنگ گرم: ڕەنگی گەرم؛ هەموو ڕەنگەکانی نێوان زەرد و ئەرخەوانی.

◙ **رنگ باختن:** ۱. پرووسقان؛ ڕەنگ چوون؛ ڕەنگ لێ نەمان؛ کاڵ بوونەوە؛ شەمزان؛ کەمڕەنگ بوونەوە؛ ڕەنگی خۆ لە دەست دان ۲. ڕەنگ پەڕین؛ ڕەنگ پەڕیان؛ ڕەنگ پڕیەی؛ ڕەنگ بزرکان بە هۆی ترس یان نارەحەتیەوە ۳. *[کنایی]* بێقەدر بوون؛ قیمەت نەمان؛ سووک بوون؛ بێبڕ بوون؛ شکۆ و گرانایی خۆ لە دەس دان.

رنگ به رنگ شدن: ڕەنگ گۆڕان؛ ڕەنگ واریەی/ واریای: ۱. بە ڕەنگیتر دەرهاتن ۲. کاڵەوبوون؛ کاڵەوبوون؛ هەزار ڕەنگ گۆڕان؛ بەهۆی شەرمەزاریەوە سوور و زەرد هەڵگەڕان ‹نامه را که دید، رنگ‌به‌رنگ شد: هەر نامەکەی دی ڕەنگی گوڕیا›.

رنگ پریدن: ڕەنگ لێپەڕین؛ هەڵبزرکان؛ ڕەنگ بزرکان؛ ڕەنگ فڕین؛ نەمانی بریقە و درەوشانەوەی ڕەنگ.

رنگ دادن: ڕەنگ دانەوە؛ ڕەنگەوە دای ‹این پارچه رنگ می‌دهد: ئەم پارچەیە، ڕەنگ دەدانەوە›.

رنگ زدن: ۱. ڕەنگ‌کردن؛ گۆناندن؛ ڕەنگاندن ‹رنگ زدن در: ڕەنگ کردنی دەرگا› ۲. *[مجازی]* کڵاو لە سەر نان؛ فریو دان * **رنگ کردن**

رنگ عوض کردن: ۱. ڕەنگ گۆڕین ‹برگهایش کم‌کم رنگ عوض کرد: گەڵاکانی بەرە ـ بەرە، ڕەنگیان گوری› ۲. *[کنایی]* خۆ گۆڕین؛ وێ وارەی؛ پۆس وەتەی؛ شێوە و ڕێبازی ئاکار و کرداری خۆ گۆڕین و بە جۆرێکیتر خۆ نیشاندان ‹تا ورق برگشت، او هم رنگ عوض کرد و شد مسلمان دوآتشه: کە دەوران گۆڕا، ئەویش خۆی گوری و بوو بە موسوڵمانێکی توند و تیژ›.

رنگ کردن ☜ **رنگ زدن**

رنگ گرفتن: ڕەنگی بوون.

رنگ نداشتن: بێڕەنگ یان کەمڕەنگ بوون؛ ڕەنگ لێ نەبوون ‹این چایی رنگ ندارد: ئەم چاییە کەمڕەنگە›.

رنگ / reng ، ــها/: *اسم.* بەزمی مووسیقایی؛ شێوازێکی کرژ لە مووسیقادا کە زۆر کات لە کۆتایی ئاهەنگێکدا بە ڕێوەی دەبەن.

رنگ‌آمیزی / rang'âmîzî, rangâmîzî ، ــها/: *اسم.* ڕەنگ؛ ڕەنگ‌کاری؛ کفتکاری؛ کار یان ڕەوتی ڕەنگاندن؛ ڕەنگ هەڵسوون دەشتێکدا ‹نقاشی را با مداد رنگی رنگ‌آمیزی کرد: نەقاشیەکەی بە قەڵەمڕەنگی ڕەنگ کرد›.

رنگار / rangâr/: *اسم.* حەوڕەنگیلە؛ سەمای ڕەنگەڵ (وەک ڕەنگیلەی بلقی سابوون).

رنگارنگ / rangârang/: *صفت.* ۱. ڕەنگامە؛ ڕەنگاوڕەنگ؛ ئالایی؛ گوڵ‌گوڵی؛ بەلەک بردێنی ۲. *[تعریض]* جۆراوجۆر؛ جۆرواجۆر؛ جۆربەجۆر ‹آدمهای رنگارنگی به آن خانه رفت و آمد داشتند: کەسانێکی جوراوجور هاتوچووی ئەو ماڵەیان دەکرد› * **رنگ و وارنگ**

رنگباختگی / rangbâxtegî/: *اسم.* هەڵبزرکاوی؛ ڕەنگ‌بزرکاوی؛ چۆناوچۆنی لەدەس‌دانی ڕەنگی ئاسایی.

رنگباخته / rangbâxte/: *صفت.* کاڵ: ۱. ڕەنگ بزرکاو؛ هاڵ؛ کاڵەوەبووگ؛ ڕەنگ نەماو؛

بێبەش کراو لە ڕەنگی ئاسایی خۆ ‹چهرەی رنگباختە: ڕوومەتی ڕەنگبزرکاو› ۲. *[مجازی]* کەمڕەنگ؛ ڕزاو؛ کۆنە؛ ولانراو ‹این آبی خیلی رنگباختە است: ئەم شینە زۆر کاڵە›.

رنگبری / rangbarî/: *اسم.* کار یان ڕەوتی ڕەنگ لێ هەڵگرتنەوە؛ ڕەنگ لێ سڕینەوە. هەروەها: **رنگبر**

رنگ بندی / rangbandî/: *اسم.* ڕەنگ بەندی؛ چۆناوچۆنی وێک کەوتن و جێگر بوونی ڕەنگ لە ئاسەوارێکدا (وەک وێنەکێشی، وێنەگری) یان لە کۆمەڵەیەکدا (وەک: جلوبەرگ و...).

رنگ بەرنگ / rangberang/: *صفت. [گفتاری]* ڕەنگامە؛ ڕەنگاوڕەنگ.

رنگ پریدگی / rangparîdegî/: *اسم.* ڕەنگپەریوی؛ ڕەنگپەڕایی؛ ژاکاوی؛ ڕەنگبزرکاوی؛ بار یان چۆنیەتی ڕەنگپەڕان.

رنگ پریدە / rangparîde/: *صفت.* ڕەنگپەریو: ۱. کاڵەوە بووگ؛ گەوزکەوتا ‹پارچەی رنگپریدە: پارچەی کاڵەوەبووگ› ۲. کاڵ؛ کەمڕەنگ ‹آبی رنگپریدە: شینی کاڵ› ۳. پەژمەریو؛ گەوزکەوتا ‹آفتاب رنگپریدە: تاوی ڕەنگپەریو› ٤. /ـها/ ڕەنگبزرکاو؛ سیس و ژاکاو؛ بە ڕەنگ پێستی تۆخ بەتایبەت لە بەر نەخۆشی یان ئاڵۆزی ‹صورت رنگپریدە: دیمەنی ژاکاو›.

رنگتابی / rangtābî/ ☜ **فامنمایی**

رنگدانە / rangdāne ، ـها/: *اسم.* ڕەنگدانە؛ ماکی هۆی ڕەنگی بوونی هەر شتێک، وەک کولورۆفیل لە گیادا و هیموگلۆبین لە خوێندا.

رنگرز / rangraz ، ـها؛ ـان/: *اسم.* خومچی؛ خومخانەچی؛ خمگەر؛ خومگەر؛ ڕەنگڕێژ؛ کەسێ کە کاری ڕەنگ کردنی تاڵ و هەودا و چنراوەیە.

رنگرزی / rangrazî/: *اسم.* ۱. خومگەری؛ ڕەنگڕێژی ۲. خومخانە؛ دوکانی خومگەری ۳. پیشەی ڕەنگڕێژی.

رنگروغن / rangrowqan, -ro:qan/ ☜ **رنگ**

رنگزا / rangzā/: *صفت.* ڕەنگدەر؛ بە تایبەتمەندی یا توانستی بەدیهێنانی ڕەنگی دیار ‹مادەی رنگزا: ماکی ڕەنگدەر›.

رنگزدا / rangzodā/: *صفت.* ڕەنگلابەر؛ ڕەنگهەڵگر؛ بە تایبەتمەندی یا توانی لابردنی ڕەنگ ‹آب اکسیژنە، رنگزُداست: ئاوئوکسیژنە، ڕەنگلابەرە›.

رنگزدایی / rangzodāyî/: *اسم.* ڕەنگلابەری؛ ڕەنگهەڵگری: ۱. کار یان ڕەوتی ڕەنگ لێ کردنەوە؛ ڕەنگ هەڵگرتنەوە ۲. کار و ڕەوتی ڕەنگ لێ سڕینەوە.

رنگسازی / rangsāzî/: *اسم.* ڕەنگسازی: ۱. کار و ڕەوتی ڕەنگ چێ کردن؛ ڕەنگ دروست کردن ۲. /ـها/ شوێنی ڕەنگ چێ کردن.

رنگسنج / rangsanc ، ـها/: *اسم.* ڕەنگپێو؛ کەرەسەیەک بۆ دیاری کردن و ناسینەوەی ڕەنگ.

رنگسنجی / rangsancî/: *اسم.* ڕەنگپێوی؛ زانست یان زانیاری ناسینەوە و دەستنیشان کردنی ڕەنگەکان.

رنگشناسی / rangšenāsî/: *اسم.* ڕەنگناسی؛ بەشێک لە زانستی ناسینی ڕەنگ کە لە زۆری و کەمی ڕەنگگەل دەکۆڵێتەوە.

رنگکار / rangkār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕەنگکار؛ نەقاش؛ کەسێ کە کاری ڕەنگ کردنە ‹رنگکار اتومبیل: ڕەنگکاری ماشین›. هەروەها: **رنگکاری**

رنگنگاری / rangnegārî/ ☜ **کروماتوگرافی**

رنگورو / rang-o-rû/: *اسم.* ڕەنگ و ڕوو: ۱. شکڵ و بیچم؛ مەعد؛ ڕەنگی ڕوو ‹با این رنگورو داد میزند غریبە است: بەم شکڵ و بیچمەوە زەق دیارە نامۆیە› ۲. ڕەنگی ڕواڵەتی هەر شتێک ‹آن میز قبلی دستکم رنگورویی داشت: مێزە پێشووەکە هیچ نەبێ ڕەنگ و ڕوویەکی هەبوو›.

رنگورورفتە / rang-o-rûrafte/: *صفت.* ۱. هاڵ؛

کاڵەوبووگ؛ ڕەنگ‌نەماو؛ ڕەنگ‌پەڕیو ٢. *[مجازی]* کۆنە؛ کۆن؛ شڕ ‹قالی رنگ‌ورو رفته: قالی کۆن›.

رنگ‌ووارنگ / rang-o-vārang/: *صفت. [گفتاری]* ئاڵووالا؛ ڕەنگامە؛ هەمەڕەنگە.

رنگی / rangî/: *صفت.* ١. ڕەنگی؛ ڕەنگ وەخۆگرتوو ‹لباسم رنگی شد: گنجەکەم رەنگی بوو› ٢. *ـها/* ڕەنگامە؛ ڕەنگین؛ بەلەک بردێن ‹یک روسری رنگی سرش کرده بود: سەرپۆشێکی ڕەنگامەی دابوو بە سەریدا› ٣. *ـها/ [چاپ]* بە ڕەنگی زیاد لە ڕەش و سپی ‹عکس رنگی: وێنەی رەنگی›.

رنگیزه / rangîze ، ـها/: *اسم.* ڕەنگدانە؛ ماکی ڕەنگ؛ ماکی هۆی ڕەنگدار بوونی هەر شتێک، بەتایبەت گەردێک کە دەکرێتە نێو تراوێکەوە بۆ چێ‌کردنی ڕەنگ.

رنگین / rangîn/: *صفت. [ادبی]* ڕەنگین؛ ڕەنگی؛ ڕەنگامە.

رنگین‌پوست / rangînpûst ، ـها؛ ـان/: *صفت.* ڕەنگین‌پێست؛ بە نەژادی جگە لە سپی (وەک ڕەش و سوور و زەرد).

رنگین‌تن / rangîntan ، ـها/: *اسم.* کرۆمۆزۆم.

رنگینک / rangînak/: *اسم.* جۆرێ هەڵوا کە بە ئاردی سوورەوەکراو، وردەقەن، خورما، پستە و هەزوێلە چێ دەبێ.

رنگین‌کره / rangînkore/: [فارسی/ عربی] *اسم.* کرۆموسفیر؛ خوارووترین توێژی جەوی خۆر کە ئەستووری دەگاتە هەزاران کیلۆمیتر و زۆرتر لە گازی هیدرۆژن پێکهاتووە و تەنیا کاتێ دەبینرێ کە بینەر، دوای باران، پشت بە هەتاو چاو لە ئاسمانی بەرانبەری خۆی بکا. **کُروموسفر**

رنگین‌کمان / rangînkamān ، ـها/: *اسم.* کۆلکەزێڕینە؛ پەلکەزێڕینە؛ هەورەزێڕینە؛ هەسارەزەڕینە؛ هەسێرەزێڕینە؛ پەلکەڕەنگینە؛ زەڕینە و سیمینە؛ سوورەزەڕینە؛ ووشەزەڕینە؛ ئەستوونەزێڕینە؛ تکەسکەسوور؛ کەسکەسۆر؛ کەسکوسوور؛ هۆرەوری؛ پلووره وارانێ؛ کێلستوون؛ کێرستون؛ موندای ئاشمە؛ پەینجەو پەیغەمبەری؛ تیرەژە؛ زەرد و سویر؛ شەوبەندە ڕۆژ؛ توول سەوز و دێز؛ توول سەوز دێز؛ پرچی ئایشەوفاتمان؛ کەمەیەکی گەورەی ڕەنگاوڕەنگە، پاش باران و لە بەر هەتاوەوە لە ئاسمان دەردەکەوێ: **قوس قَزَح**

رنود / runûd, ronûd/: [فارسی بە قاعدەی عربی] *اسم.* ١. جمعِ ☜ **رند** ٢. خەڵکانی ڕەند.

رنیم / ren(i)yom/: *اسم.* ڕنیوم؛ توخمی کیمیاوی کانزایی کەم بەدی، بە ژمارەی ئەتومی ٧٥ و کێشی ئەتومی ١٨٦،٢، بە ڕەنگی خۆڵەمێشی زێوی، کە بە شێوەی گەرد یان کانزای سەخت بە دەست دێ و لە پیشەسازیدا بەکاردەڕوا.

ـ رو / row, ro:/: *پیوازه.* ــ ڕەو؛ ــ ڕۆ: ١. بڕۆ؛ ڕەوەک ‹پیشرو: پێشڕەو› ٢. لەبار بۆ ڕۆیشتن ‹پیادەرو؛ ماشین‌رو: پیادەڕەو؛ ماشین‌ڕۆ›.

رو[1] / rû/: *اسم.* ١. ڕوو؛ ڕوە؛ ڕوی؛ ڕوخسار؛ دەموچاو؛ دیمەن؛ سیما؛ ڕوومەت؛ چار ‹رویش را سفت گرفته بود: ڕووی سفت گرتبوو› ٢. سەر؛ بان؛ سەروو؛ سەروان؛ گژ. بەرانبەر: **زیر** ‹روی همه: سەری هەمووانەوە› ٣. ڕووبەڕوو؛ بەرامبەر؛ ئەو لایەی کە بەرەو بێژەر، بژنەو یان چەمکی وتووێژە. بەرانبەر: **پشت** ٤. بەشی بەرەو دەرەوە؛ ئەو لایەی کە بەرەو دەرەوەیە ‹روی پارچە: ڕووی پارچە› ٥. سەر؛ ڕوو ‹روی سفره: سەر سفره› ٦. *[مجازی]* ڕوو؛ ڕوە؛ ڕوی؛ بێ‌شەرمی؛ بێ‌حەیایی؛ بێ‌ئابڕوویی؛ ئەوەی بەر بە شەرم بگرێ ‹پُررو: ڕوودار›.

◙ **رو به موت**: کاتی ئاویلکە؛ لەسەرە مەرگدا؛ لە گیانەڵاو. هەروەها: **رو به خرابی؛ رو به آبادی؛ رو به ترقی**

روی باز: ڕووی گەش؛ دیمەنی ڕوون؛ ناوچاوی ڕۆشن؛ دەموچاوێ کە خۆشحاڵی یان میهرەوانی دەنوێنێ ‹با روی باز مرا پذیرفت:

بە ڕووی گەشەوە خێراتنمی کرد›.

روی جلد: ڕووپەڕی کتێب؛ سەربەرگ؛ بان جەڵد؛ ئەو بەشە لە کتێب کە پتر ناوەکەی بە سەرەوەیە (لە کتێبی کوردی و فارسی و عەرەبیدا لای ڕاست و لە کتێبی لاتینیدا لای چەپ).

روی سخن: دەمی قسە؛ لایەنی وتوویژ ‹روی سخنم با شماست: دەمی قسەم لە ئێوەیە›.

بە روی چشم: سەرچاوان؛ بەسەرچاو؛ بان چاو؛ سەرووچەما؛ وەبان چاو/ چەو؛ سەر هەردووچاو؛ بە چاوان؛ وەبانی دیدە.

▣ **رو آمدن:** هاتنەبان؛ هاتنە سەرەوە؛ هاتنە سەر؛ هەڵاتن: ١. هاتنەوە سەر؛ لە بنەوە بەرەو سەر هاتن ‹آمد روی آب: هاتەوە سەر ئاو› ٢. *[مجازی]* سەرکەوتن ‹خوب روآمدەای: چاک هاتیە سەر›.

رو آوردن: هانا بردن؛ ڕوو هێنان؛ بەرەو لای کەسێ یان شتێ (زۆرتر بە هیوای یارمەتی) چوون ‹برای کمک، بە شما رو آوردم: بۆ یارمەتی، هانام بردە ئێوە›.

رو انداختن: ڕوو خستن ‹برای تأمین آن پول، بە همە رو انداخت: بۆ دابین‌کردنی ئەو پارەیە ڕووی لە هەموو کەسێک خست›.

رو برگرداندن: *[کنایی]* ڕوو هەڵچەرخاندن؛ ڕوو وەرگەڕاندن؛ ڕوە وەگێڵنەی؛ دووری لێ گرتن ‹وقتی زنش را طلاق داد، همە از او رو برگرداندند: کە ژنەکەی تەڵاق دا، هەموو ڕوویان لێ هەڵچەرخاند›.

رو بە قبلە دراز شدن: *[کنایی]* ڕوو کردنە ڕەشەبا؛ لنگ جووت کردن؛ کەوتنە سەرەمەرگ؛ ڕوو نیانە گیانەلاو؛ لە کاتی مەرگدا بوون.

رو پنهان کردن: خۆ شاردنەوە؛ خۆ حەشاردان؛ ڕوو نیشان نەدان ‹این روزها از من رو پنهان می‌کند: لەم ڕۆژانەدا خۆی لێم دەشارێتەوە›.

رو ترش کردن: *[مجازی]* ناوچاو تاڵ کردن؛ ناوچاو دانەیەکا؛ ڕوو گرژکردن؛ ڕوە ترشنەی؛ وەڕەزی و بێزاری خۆ پیشان‌دان.

رو دادن: *[مجازی]* ڕوو پێدان؛ ڕوودار کردن؛ گوساخ کردنی کەسێک بە هۆی میهرەوانی کردن لەگەڵیدا ‹بە این شاگردت رو ندە! ظرفیت ندارد: بەم بەردەستەت ڕووو مەدە! هەڵیناگرێ›.

رو دادن و آستر خواستن: *[کنایی]* ڕوو پێدان و پا بە سەردا نان/ پای زیادی داکێشان؛ لە بەخشین، یارمەتی یان میهرەوانی کەسێک کەوتنە ئازەوە و چاوەڕوانی زۆرتر هەبوون ‹بە او رو بدهی استر هم می‌خواهد: ڕووی پێ بدەی، پات بە سەردا دەنێ›.

رو داشتن: *[مجازی]* ڕوودار بوون؛ بێشەرم بوون؛ بێ‌حەیا بوون.

رو درماندن: لە ڕوو هەڵنەهاتن؛ شەرم کردن؛ لە ڕوودا مانەوە؛ لە شەرمدا وەرامی ئەرێ دانەوە.

رو شدن: ١. دەرکەفتن؛ دەرکەوتن؛ کەوتەی سارا ٢. ڕوو بوون؛ لە ڕوو هەڵهاتن؛ شەرم نەکردن؛ خەجاڵەت نەکێشان؛ ڕوە بیەی ‹رویت می‌شود او را دست خالی برگردانی؟: ڕووت هەیە بە دەستی خاڵی بیگەڕێنیتەوە؟›.

رو کردن: ١. دەرخستن؛ خویا کرن؛ نیشان دان ‹هرچە داری روکن!: هەر چێکت هەیە، دەریخە› ٢. ڕوو کردن؛ ڕوە کەردەی؛ بەرەو کەسێک یان شتێک ڕوانین؛ چاو لێ کردن؛ لێ ڕوانین ‹رو کرد بە من و جواب داد: ڕووی لە من کرد و جوابی دایەوە›.

رو گرداندن: ڕوو وەرگەڕاندن؛ چاوپۆشی کردن؛ چاو پۆشین لە ئەنجامدانی کارێک و نەکردنی ئەو کارە ‹از قبول ریاست رو گرداند: لە پەزیرانی سەرۆکایەتی ڕووی وەرگەڕاند›.

رو گرفتن: ڕووکردن؛ ڕوەکەردەی؛ شەرمە کردن؛ دیمەن پۆشین؛ دەم و چاوی خۆ داپۆشان ‹از آنهاست کە از خروس هم رو می‌گیرد:

لەوانەیە کە لە کەڵەبابیش روو دەدا›.

رو نشان ندادن: خۆ نەدانە نیشان؛ خۆ نیشان نەدان؛ خۆ دەرنەخستن؛ خۆ شاردنەوە؛ وێ سەخت کەردەی؛ دەرنەکەوتن ‹رفتم در خانەاش، رو نشان نداد: چوومە دەرکی ماڵی، خۆی نیشان نەدا›.

روی چیزی را پوشاندن: تەڤزاندن؛ سەر شتێک داپۆشان؛ بان شتێ دان؛ رووی شتێک داپۆشین؛ سەر شتێک نانەوە؛ ڕوەو چێویوی ئەرەپۆژنەی.

روی خوش نشان ندادن: *[مجازی]* نەپەژێران؛ ڕێکنەهاتن؛ هاوڕێی نەکردن؛ هەڤ نەهاتن؛ خوزیان ‹بە پیشنهادم روی خوش نشان نداد: پێشنیارەکەمی نەپەژیرا›.

روی کاری را نداشتن: لە ڕوو هەڵنەهاتن؛ شەرم کردن و خەجالەت کێشان بۆ کردنی کارێک ‹روی برگشتن به خانه را هم نداشت: لە رووی هەڵنەدەهات بێتەوە ماڵیش›.

روی کسی/ چیزی را سفید کردن: *[مجازی]*
۱. بوونە هۆی ڕووسووری و سەربەرزی
۲. *[تعریض]* لە کەسێ/ شتێ بردنەوە؛ لە خراپەدا پێشکەوتن ‹او در بی‌رحمی روی چنگیز را سفید کرده بود: لە دڵڕەقیدا لە جەنگیزی بردبوو›.

روی کسی را به زمین انداختن: *[مجازی]* ڕووی کەسێ دانە زەویدا؛ داخوازی کەسێک بەجێنەهێنان ‹باور نمی‌کردم روی پدرت را زمین بندازی: باوەڕم نەدەکرد رووی باوکت بدەیتە زەویدا›.

روی کسی را کم کردن: *[مجازی]* دەندووک کەسێک شکاندن؛ دەنووک کەسێ قرتانن/ کردن؛ ڕووی کەسێک کەم کردن؛ پێش لە بێشەرمی کەسێ گرتن.

روی کسی زیاد شدن: ڕوودار بوونی کەسێک؛ ڕووی کەسێک زۆر بوون.

از رو بردن: ڕوو شکاندن؛ لە ڕوو بردن؛ سەر پێ داخستن؛ سەر لەبەر کردن؛ شاقەڵ شکاندن؛ شاخی کەسێک شکاندن ‹این قدر اصرار کرد که مرا از رو برد: هێندە پێداگرت، ڕووومی شکاند›.

از رو خواندن: خوێندنەوە؛ لە ڕوو خوەندنەوە؛ ڕوەوە وەنەی ‹شعر عقاب را برایش از رو خواندم، گفت باید از بَر کنی: شیعری هەڵۆم بۆ خوێندەوە، گوتی دەبێ لەبەری کەی›. هەروەها: **از رو نوشتن**

از رو نرفتن: *[مجازی]* لە ڕوو نەچوون؛ پاشگەز نەکردنەوە؛ پێچەقێنی کردن لە بەرامبەر بەرپەرچ دانەوەدا.

آن روی کسی بالا آمدن: *[مجازی]* تووڕە بوون؛ ڕق هەستان؛ خەزرین؛ ئاردەیوە مەلێ ‹مگذار آن روی من بالا بیاید: مەهێڵە تووڕە ببم›.

به رو افتادن: بە دەمەوە کەوتن؛ دەمەوڕوو کەفتن؛ لەپەوڕوو کەوتن؛ دەمەوخوار کەوتن؛ دەمەوڕوو کەفتن؛ ڕوەرە کەوتەی؛ کەوتنە زەویدا بە شێوەیەک کە پشت بەرەو ئاسمان بێ.

به روی خود نیاوردن: *[مجازی]* خۆ لێ گێل کردن؛ خۆ کردنە تووڵبڕ؛ خۆ کردنە گووکەر؛ بە ڕووی خۆدا نەهێنان؛ خۆ نائاگا و نائاشنا نیشان‌دان ‹چند بار صدایم کرد، ولی به روی خودم نیاوردم: چەن جار قاوی لێکردم، بەلام خۆم لێ گێل کرد›.

به روی کسی نیاوردن: *[مجازی]* بە ڕووی کەسێکدا نەدانەوە؛ لەمەڕ باس و بابەتێک (کە پێوەندی بەو کەسەیە و ئەو لێی ئاگادارە) لە گەلیدا نەدوان ‹هیچ به رویش نیاوردم که قبلاً می‌دانستم: هەر نەمدا بە ڕوویدا کە زووتر دەمزانی›.

تو(ی) روی کسی ایستادن: لە بەرامبەر کەسێکەوە وەستان؛ بەرەنگار بوونەوە و ڕێک

نەهاتن لەگەڵ کەسێکدا ‹تو نباید تو روی پدرت بایستی و با او یکی‌بەدو کنی: ئەتۆ نابێ لە بەرامبەر باوکتەوە بوەستی و چەقە و هەرای لەگەڵدا بکەی›.

تو روی کسی گفتن: نیانە ڕووی کەسێکەوە؛ (لە)ڕووبەڕووی کەسێکدا وتن.

رو[2]: *قید.* ١. بان؛ سەر؛ لە بان شتێکەوە ‹بر روی میز: لە بان مێزەوە› ٢. سەر؛ ڕوو؛ ڕوە؛ قەی؛ بە ڕووی شتێکەوە ‹روی دیوار نوشته بودند: لە سەر دیوارەکەدا نووسیبوویان› ٣. لەبان؛ لەسەر؛ لەمەڕ کەسێ یان شتێکەوە ‹روی آن زمین خیلی کار کرده‌اند: لە بان ئەو زەمینەوە زۆریان کار کردووە›.

▣ **روی هم:** سەرجەم؛ لەبان یەک؛ لەسەریەک؛ پێکەوە؛ بەیەکەوە؛ یەکجێ؛ پێوەرە؛ یۆوە ‹روی‌هم می‌شود صد تومان: سەرجەم دەبێتە سەد تمەن›.

▣ **روی آب افتادن:** *[کنایی]* کەوتنە سەر ئاو؛ عالەم پێزانین؛ دەرکەوتن ‹حقّەاش روی آب افتاد و همه فهمیدند: فێڵەکەی کەوتە سەر ئاو و هەمووان پێیان زانی›.

روی آب نشستن: *[کنایی]* بەسەر ئاوەوە بوون؛ ئاو بردن؛ لە بارێکی نالەبار و نامەندا بوون.

روی پا بند نبودن: *[کنایی]* سەقام نەگرتن؛ ئارام نەگرتن (بەتایبەت لە خۆشیاندا)؛ لە جمۆجووڵدا بوون ‹از خوشحالی روی پایش بند نمی‌شد: لە خوەشیدا سەقامی نەدەگرت›.

روی پای خود ایستادن: *[کنایی]* خۆ بە ڕێوە بردن؛ خۆ بەخێو کردن؛ لە سەر پێی خۆوە وەستان ‹با وجود این‌همه مشکلات، او توانسته است روی پای خودش بایستد: بەم هەموو گیر و گرفتەوە، توانیویە خۆی بە ڕێوە ببا›.

روی چیزی کشیدن: کێشانە سەر شتێکدا؛ لێ زیاد کردن ‹هر سال ده هزار تومان می‌کشد روی اجاره‌نامه: هەموو ساڵێ دە هەزار تمەن دەکێشێتە سەر کرێماڵەکەدا›.

روی حرف کسی حرف زدن: لە بەرامبەر قسەی کەسێکەوە وەستان ‹نباید روی حرف مادرت حرف بزنی: نابێ لە بەرامبەر قسەی دایکتەوە بوەستی›.

روی خود/ کسی کشیدن: بەسەر خۆ/ کەسێکدا دان/کێشان؛ خۆ/ کەسێ داپۆشین ‹پتو را روی بچه بکش، هوا سرد است: پەتووەکە بدە سەر منداڵەکەدا، هەوا ساردە›.

روی دایره ریختن: ئاشکرا کردن؛ دەرخستن ‹هرچه داری بریز روی دایره!: ئەوەی پێتە، ئاشکرای کە!›.

روی دست بردن: *[کنایی]* بە سەر دەستەوە بردن؛ ڕاوە بەردەی؛ زەوی نەگرتن؛ زۆر بەبرەو بوون: **سردست بردن**

روی دست کسی بلند شدن: دەرقەوی کەسێ هاتن؛ لە بەرامبەر کەسێکەوە ڕاستەوە بوون ‹در زور بازو، روی دست همه بلند شده: لە هێزی باسکدا دەرەقەوی هەموو هاتووە›.

روی دست کسی ماندن: *[کنایی]* مانەوە؛ زەوی گرتن؛ لە برەو کەوتن ‹هرچه برای فروش آورده، مانده روی دستش: ئەوی بۆ فرۆتن هێناویە، ماوەتەوە›.

روی دست و پای کسی افتادن: کەوتنە مل دەست و پای کەسێکدا؛ لاڵانەوە و پاڕانەوە لە کەسێک؛ لە بەرانبەر کەسێکدا بەندەیی و خاکەساری پیشان دان ‹افتاده بود روی دست و پای قاضی و التماس می‌کرد: کەوتبووە مل دەست و پای دادوەردا و دەپاڕایەوە›.

روی دندەی چیزی افتادن: *[مجازی]* کەوتنە سەر باری شتێک؛ لە ڕەفتاری خۆدا شتێک نیشان دان ‹وقتی روی دندەی لج بیفتد، بە هیچ صراطی مستقیم نیست؛ وقتی روی دندەی جوانمردی بیفتد، سرش مال خودش نیست؛ آن روز آزاد روی دندەی چپ افتاده بود و با همه دعوا داشت: کاتێ بکەویتە سەر باری ڕکدا، خودای خۆی بە حەق

ناناسیٚ؛ کاتیٚ بکەویتە سەرباری جوامیریدا، سەریشی دادەنیٚ؛ ئەو رۆژە ئازاد کەوتبووە سەر باری خراب و لەگەڵ هەموو کەسێکدا شەڕی دەهات›.

روی زمین سفت نشاشیدن: *[مجازی، عامیانە]* تووشی سەختی و سەختڵەت نەهاتن؛ سەختی نەدیتن ‹تو هنوز روی زمین سفت نشاشیدەای تا بفهمی: تۆ هێشتا تووشی سەختی و سەختڵەت نەهاتووی تا بزانی›.

روی سر/ چشم خود جا دادن: *[مجازی]* لەسەر سەر/ چاوی خۆ نان؛ زۆر ڕێزگرتن و خۆش ویستن.

روی سر کسی خراب شدن ☜ سر کسی خراب شدن، سر[3]

روی سر گذاشتن: *[مجازی]* ١. لەسەر سەر/ چاو دانان؛ زۆر ڕێز گرتن ‹من آن را روی سرم می‌گذارم: ئەمن ئەوە لەسەر سەر/ چاوی دادەنێم› ٢. گرتنە کۆڵەوە؛ نانە بان سەرەوە؛ زۆر شلۆغ کردن و تێکدانی شوێنێک ‹خانە را روی سرش گذاشتە بود: ماڵەکەی گرتبووە کولەوە›.

روی شاخش بودن: *[مجازی]* پێوە بوون؛ مسۆگەر بوون؛ بیٚشک وەها بوون ‹سە سال زندان روی شاخش است: سیٚساڵ زیندانی پیوەیە›.

روی غلتک افتادن: *[کنایی]* کەوتنە ڕیٚ؛ کەوتەی ڕا؛ ڕیٚکەوتن؛ داهاتن؛ جیٚبەجیٚ بوون ‹کارها کە روی غلتک افتاد، من می‌روم: هەر کارەکان کەوتنە ڕیٚ، من دەڕۆم›.

روی کسی/ چیزی حساب کردن: *[مجازی]* بە هیوای کەسیٚ/ شتێک بوون؛ دڵ بە کەسیٚ/ شتێک خۆش کردن ‹خیلی روی تو حساب می‌کردم: زۆر بە هیوای تو بووم›.

روی کسی/ چیزی سرمایەگذاری کردن: بە ئومێدی قازانج، پووڵ و پارەیەک بۆ کەسیٚ یان شتیٚ خەرج کردن.

روی هم ریختن: ١. خستنە سەر یەک؛ کۆ کردنەوە لە شوێنێکدا ‹پولهایشان را روی هم ریختند، شد سیصد تومان: پووڵەکانیان خستە سەر یەک، بوو بە سێسەد تمەن› ٢. کەوتنەیەک؛ پێکەوە سازیان و ئاریکاری کردن؛ لەڤ هاتن؛ یەک گرتن ‹روی هم ریختە بودند، اتومبیل آزاد را بدزدند: کەوتبوونە یەک، ماشینەکەی ئازاد بدزن› ٣. *[مجازی]* کەین‌وبەین خۆش کردن؛ دامەزراندن؛ پێکەوەنان ‹با زن همسایە روی هم ریختە بود: لەگەڵ ژنە هاوسێکەدا کەین‌وبەینیان خۆش کردبوو›.

روی هم گذاشتن: ١. لەسەریەک نان؛ نانە سەر یەک؛ یۆوە نیای ‹دوتا چهارپایە روی هم گذاشت و رفت بالا: دوو دانە چوارپایەی لەسەر یەک نا و چووە سەر› ٢. لە شوێنێک کۆکردنەوە ‹پولهایمان را روی هم گذاشتیم و یک رادیو خریدیم: پارەکانمان نایە سەر یەک و ڕادیۆویێکمان کڕی›.

رو –[3]: *پیشواژە.* روو —: ١. رووکێش؛ پۆشش ‹رواناز: رووخەر› ٢. دۆخ یان چۆنیەتی لە بان شتێکەوە بوون ‹روکار: رووکار›.

— رو[4]: *پیواژە.* ١. — ڕسک؛ — ڕست؛ — ڕۆ؛ بە ڕوانەوە ‹خودرو: خۆڕسک› ٢. — ڕوو؛ — ڕوە؛ خاوەن تایبەتیەک لە ڕوومەتدا ‹خوشرو: خۆشروو›.

روا /ravā/: *صفت.* ڕەوا: ١. بەجیٚ؛ لەجیٚ؛ حلێو؛ حلێب؛ هەلێب ‹روا شمردن: ڕەوا زانین› ٢. وەرگیراو؛ پەژیراو؛ پەسندکراو؛ بەدیهاتوو؛ قەبووڵکراو؛ جێبەجیٚ کراو؛ بەگا ئاما ‹حاجتش روا شد: نیازەکەی وەرگیرا› ٣. ڕجوا؛ شیاو؛ گونجاو لەگەڵ قانوون و دابونەریتدا ‹عمل روا: کاری ڕەوا›. بەرانبەر: **ناروا**

▣ روا بودن: باش بوون؛ پەسند بوون ‹روا نیست مادرت را بیازاری: باش نیە دایکت ئازار بدەی›.

روا داشتن: وەرگرتن؛ بە شیاوی وەرگیران زانین ‹آیا قانون چنین کاری را روا می‌دارد؟: ئایا

قانوون ئاوا کاریّ وەردەگریّ؟›.

روا دانستن/ دیدن ☜ **روا شمردن**

روا شدن: بەڕێوە چوون؛ کودان؛ قەدان؛ مەشان؛ جێبەجیّ بوون.

روا شمردن: ڕجوا دین؛ ڕەوا دیتن؛ پەزێران؛ پەژێران؛ پیّ قایل‌بوون؛ هەڵگرتن؛ قیم پیّ ئانین؛ دڵ پیّ ڕازی بوون: **روا دانستن/ دیدن**

روائی / ravā'î/ ☜ **روایی**

روابط / ravābet/: [عربی] جمعِ ☜ **رابطه**

▣ **روابط عمومی** ☜ **روابط‌عمومی**

روابط‌عمومی / ravābet(e)'umûmî, -'omûmî/: [عربی]/اسم. (دایرەی) پێوەندیەگشتیەکان: ۱. کار و ڕەوتی ناساندن و هۆگرکردنی خەڵک بەرابەر بە کەسیّ یان دامەزراوەیەک ۲. مەزرینگە یان تاقمێک کە ئەو کارەیان بە ئەستۆیە.

رواج / ravāc/: [عربی]/اسم. باو؛ برەو؛ ڕەواج: ۱. مۆرە؛ ڕمێن؛ گەڕ؛ ڕەونەق؛ گەردان؛ کار یا ڕەوتی کەڵک وەرگرتنی گشتی یان گەلەک زێدە ‹اینجا قهوه چندان رواج ندارد: لێرەدا قاوە زۆر باو نیە› ۲. گەشە؛ پێشڕەوت ‹در اینجا خانه‌سازی رواج زیادی دارد: لێرەدا ماڵ کردنەوە کەشەیێکی زۆری هەیە›. هەروەها: **رواج دادن؛ رواج داشتن؛ رواج یافتن**

▣ **رواج یافتن:** پەرە گرتن؛ پەرە ساندن؛ کەوتنە گەڕ؛ هاتنە ڕمێن؛ برەو پەیدا کردن.

رواداری / ravādārî/: اسم. ۱. کار یان ڕەوتی هەڵکردن لەگەڵ بیر و بڕوا یان دینگەلی دیکەدا ۲. کار یان ڕەوتی بە ڕەوا زانین؛ ڕجوا دیتن.

روادید / ravādîd/: اسم. ویزا؛ بەرایی چوونە وڵاتێک کە لە لایەن نوێنەری ئەو وڵاتە، بە بیانیان دەدریّ.

رواق / ravāq، ـها/: [عربی]/اسم. بەرهێوان؛ وەرهەیوانە؛ باڵەخانە؛ بالاخانە؛ بەرمەیتاوی پێشەوەی ماڵ کە زۆرتر سەرگیراوە.

رواقی / ravāqî/: [عربی]/اسم. ڕەواقی: ۱. ڕێبازی فەلسەفی یوونانی باستان کە دەیگوت، مرۆڤی ژیر دەبیّ لە هەوا و هۆک دووری بکا و تووشیاری ڕک و خۆشی نەبیّ و مل بدا بە عیشقی خۆڕسک ۲. /ـها؛ ـان؛ ـون/ هەر کام لە پەیڕەوانی ئەو ڕێبازە.

روال / revāl, ravāl/: اسم. شێواز؛ ڕواڵ؛ ڕەوشت؛ زیّ؛ ئاکار ‹روال کار آنها پرداخت کارانه است، نه حقوق: [illegible]ی کاری ئەوان دانی کارانەیە نەک مووچە›.

روان[1] / ravān/: اسم. ڕەوان: ۱. گیان؛ گێون؛ گان؛ جان؛ کۆمەڵەی هێزی هەستی و جمشتی گیاندار ۲. ڕۆح؛ کۆمەڵەی توخم و هێزی هزری، عاتیفی و کردەوەیانە.

روان[2]: صفت. ڕەوان: ۱. وەگەڕ؛ قەڕێژ؛ بە تایبەتمەندی گت نەکردن لە ڕۆییندا ‹آب روان: ئاوی ڕەوان› ۲. بە لێهاتوویی بزوانەوە ‹ریگ روان: رملی ڕەوان› ۳. فێر؛ هۆژاندی؛ دەرخ ‹آزاد درسش را خوب روان بود: ئازاد دەرسەکەی باش ڕەوان بوو›.

روان[3]: قید. لە ڕویشتندا؛ لە چووندا؛ بەگەڕ؛ وەگەڕ؛ خەریکی چوون ‹به سوی خانه روان بود: بەرەو ماڵ لە ڕویشتندا بوو›.

روانبرق / ravānbarq/: [فارسی/ عربی]/اسم. ئیلیکترۆدینامیک؛ زانستیّ کە دەپەرژێتە سەر پێوەندی نێوان دیاردەگەلی بەرقی، مەگنەتیسی و میکانیکی.

روانبرقی / ravānbarqî/: [فارسی/ عربی]/اسم. ئیلیکترۆدینامیکی؛ سەر بە ئیلیکترودینامیک.

روان‌پریش / ravānparîš/: صفت. ڕەوان نەخۆش؛ تووشیاری نەخۆشی ڕەوانی.

روان‌پریشی / ravānparîšî/: اسم. نەخۆشی ڕەوان؛ نەخۆشینی ڕەوانی کە گەزن لە کەسایەتی نەخۆش دەدا و لە چۆناوچۆنی هزر و بیری خۆی و ڕاستیگەلی دەرەوە، بیّ‌ئاگای دەکا.

روانپزشک / ravānpezešk, -pezešg، ـها؛ ـان/:

/اسم. بژیشکی ڕەوان.

روانپزشـکی / ravānpezeškî, -pezešgî/: /اسم. زانستی بژیشکی ڕەوان؛ لقێ لـە بژیـشکی کـە تایبەتـە بـە ناسـین و لابـردنی نەخۆشـیگەلی ڕەوان.

روان تنی / ravāntanî/: صفت. جۆرێ نەخۆشـی ڕەوان کە لەشیش تووش دەکا.

روانـــداز / rû'andāz ، ـــهـــا/: /اسـم. خومـــام؛ لەش‌پۆش؛ پەتوو، لێف، مەلافە و... کە لە کـاتی خەو یان ڕاکشاندا بە خۆیدا دەدەن.

روان‌درمانی / ravāndarmānî/: /اسم. دەرمـانی نەخۆشیەکانی ڕەوان بـە قـسە و کـار و کایـە و دەوا.

روان‌رنجور / ravānrancûr/ ☜ **روان‌نَژَند**

روان‌رنجوری / ravānrancûrî/ ☜ **روان‌نَژَندی**

روانساز / ravānsāz ، ـها/: /اسم. ڕەوانـساز؛ ماکـێ کـە بـۆ کەمکردنـەوەی تێـک‌گـیرانی نێـوان بەشگەلی جووڵەوەری ماشین بـەکاردێ (وەک: ڕۆن و گریس).

روان‌سنجی / ravānsancî/: /اسم. دەروونپێـوی؛ پێـوانی مـاوە و تونـدی گـەڕیانی دەمـاری لـە لەشدا.

روانشاد / ravānšād/: صفت. ڕۆحـشاد؛ خـاوەن ڕۆحیانەتی شاد لە بەر ئاکاری پەسندی مـاوەی ژیانی (بۆ مردووان).

روان‌شناختی / ravānšenāxtî/: صفت. سـەر بـە دەرون‌ناسی.

روان‌شـناس / ravānšenās ، ـهـا؛ ـان/: /اسم. ڕەوان‌نـاس؛ کەسـێ کـە خـاوەن زانـست و ئەزموونی ڕەوان‌ناسیە.

روان‌شناسی / ravānšenāsî/: /اسم. ڕەوان‌ناسـی؛ زانـــستی تۆژینـــەوە و لێـــڕوانینی دیـــاردە و کردەوەگـەلی ڕەوانی (وەک هـزر، بـیر، هەسـت، تێگەیشتن، تێفکرین، ئاکـار) و شـێوەی ڕووبـەڕوو بوونەوە لەگەڵ ئاڵۆز بوونیاندا.

▣ **روان‌شناســـی اجتمـــاعی**: ڕەوان‌ناســـی کۆمەڵایەتی؛ بەشێک لە ڕەوان‌ناسـی کـە بـە لێڕوانینی ئاکاری گرۆگەل و کارلێکردنی تاک و کۆمەڵ لە سەر یەک دەپەرژێ.

روان شناسی افتراقـی: ڕەوان‌ناسـی جیـاوازی؛ بەشێک لە ڕەوان‌ناسـی کـە بـە لێکدانـەوەی جیاوازیگەلی دەروونی و ئاکاری نێوان گـرۆ و تاکەگەلی جۆراوجۆر دەپەرژێ.

روان‌شناســی بـالینی: ڕەوان‌ناســی ســەرینی؛ لێکدانەوەی بارودۆخ و دیمانـەی حاڵـەتگەلی نەخۆشی ڕەوانی لە سەرینی نەخۆشدا.

روان‌شناســی تربیتــی/ پرورشــی: ڕەوانناســی پــەروەردەکاری؛ کەڵــک وەرگــرتن لــە بنەماگــەلی ڕەوان‌ناســی بــۆ فێرکــردن و ڕاهێنان.

روان‌شناسی تکوینی: ڕەوان‌ناسـی پێکهاتـەیی؛ شێوەیێک لـە ڕەوان‌ناسـی کـە دیاردەگـەلی زەیـنی و کـرداری لـە ڕێگـای لێکدانـەوەی ســـەرچاوە و ڕەوتی گەشەســـەندنیانەوە هەڵدەسەنگێنێ.

روان‌شناسی جنـایی: ڕەوان‌ناسـی تاوانکـاری؛ زانستی لێکدانەوەی هاندەرگەلی دەروونی بۆ تاوانکاری.

روان‌شناسی رشد: دەروون‌ناسی گەشە؛ کـار و زانـــستی لێـــڕوانینی گۆڕانکـــاری و تایبەتمەندیگەلی ڕەوانی سـەرچاوەگرتوو لـە سەردەمی گەشە کردن و گەورە بووندا.

روان‌شناسی شخصیّت: ڕەوان‌ناسی کەسایەتی؛ کـــار و زانـــستی لێکدانـــەوەی لایەنـــە جۆراوجۆرەکـانی کەسـایەتی مـرۆ لـە بـواری ڕەوان‌ناسیەوە.

روان‌شناسی صنعتی: ڕەوان‌ناسی پیشەیی؛ کـار یـا ڕەوتی بـەکار هێنـانی شـێوەگەلی دەروون‌ناسی لە بـواری سـەنعەت و ئابووریـدا (وەک هەڵبژێری و ڕاهێنانی کارگەران، شێوەگەل

و هەلومەرجی کار و...).

روان‌شناسی عمومی: ڕەوان‌ناسی گشتی؛ کار یا ڕەوتی لێکدانەوەی قانوون و بنچینەگەلی گشتی کە بە سەر مێشکدا زاڵن.

روان‌شناسی کاربردی: ڕەوان‌ناسی کاربەری؛ بەشێک لە ڕەوان‌ناسی کە تێدەکۆشێ دەسهاتگەلی خۆی لە کاروباری ڕۆژانەی ژیاندا بەکار بێنێ.

روان‌شناسی کودک: ڕەوان‌ناسی منداڵ؛ بەشێک لە دەروون‌ناسی کە لە زەین و ئاکاری مرۆڤ، لە سەردەمی لەدایکبوونەوە تا سەرەتای پێگەیشتن دەتۆژێتەوە.

روان‌شناسی مدیریت: ڕەوان‌ناسی کارگێڕی؛ لێکدانەوەی شێوەگەلی جووڵانەوە لەگەڵ کارمەندان و کارێنەرانی ڕێکخراوەیەک.

روان‌شناسی مقایسه‌ای: ڕەوان‌ناسی بەراوردی؛ بەشێک لە دەروون‌ناسی کە بە هەڵسەنگاندنی جووڵانەوەی گیانەوەران لە ناوخۆیان و لەگەڵ مرۆڤدا دەپەرژێ.

روان‌شناسی یادگیری: ڕەوان‌ناسی فێر بوون؛ بەشێک لە دەروون‌ناسی کە بە توێژینەوەی چۆنیەتی فێر بوونی ژینەوەران، بەتایبەت مرۆڤ دەپەرژێ.

روانکاو / ravānkāv ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕەوانکۆڵ؛ ڕەوان‌ناس یان دەروونبژیشکێ کە بە پێی بنەماگەلی دەروونکۆڵی بە توێژینەوە و ناسینەوە و چارەسەری نەخۆشیگەلی دەروونیەوە دەپەرژێ.

روانکاوی / ravānkāvî/: *اسم.* ڕەوانکۆڵی؛ شیکاری ڕەوان؛ شێوەیێک لە ڕەوان‌ناسی و دەرمانی نەخۆشیگەلی دەروونی کە زیگموند فرۆید (١٨٦٥-١٩٣٩ زایینی) بەدی‌هێنا و بنەڕەتەکەشی لێکۆڵینەوە لە ڕابردوو، هەڵس‌وکەوتی بنەماڵەیی، ئەوین و هەویاگەلی نەخۆشە، بۆ دۆزینەوەی هۆی نەخۆشی و ناساندنی بە خودی نەخۆش و هاندانی بۆ بەرەنگار بوونەوە لەگەڵیدا: **آنالیز روانی**

روانگردان / ravāngardān/: *صفت.* ڕەوانگۆڕ؛ بە تایبەتمەندی کارتێکەری لە سەر بارگەلی زەین و توانی گۆڕانیان ‹داروهای روانگردان: دەرمانگەلی ڕەوانگۆڕ›.

روان‌نژند / ravān.najand ، ـها؛ ـان/: *صفت.* دەروونپەژار؛ بەرکەوتووی دەروون‌سووتاوی: **روان‌رنجور**

روان‌نژندی / ravān.najandî ، ـها/: *اسم.* دەروونپەژاری؛ هەر کام لە پشێویگەلی عاتیفی یان مێشکی کە لە ڕەوان‌نەخۆشی کەمتر مەترسیدارە و کەسی تووشیار، هێشتا پێوەندی خۆی لەگەڵ ڕاستیدا بە تەواوی نەبڕیوە و کەسایەتی تا ڕادەیێ سنووری خۆی ڕادەگرێ، بەڵام بەوەشەوە ئەو کەسە لەگەڵ بار و دۆخی ئاقاریدا، ئاکارێکی شیاو و گونجاوی نیە: **روان‌رنجوری**

روان‌نویس / ravān.nevîs ، ـها/: *اسم.* ڕەوان‌نووس؛ چەشنێ پێنووسی نووکساچمەیی کە جێ جەوهەرەکەی هەر لە کارخانەدا پڕ کراوە و تەڕ و ڕەوان دەنووسێ.

روانه / ravāne/: *قید.* ڕوانە؛ ڕەوانە؛ ڕوونیا؛ بەڕێوە؛ وەڕێکەوتوو؛ لە چووندا؛ خەریکی چوون بۆ شوێنێک.

▣ **روانه‌ی بازار کردن:** *[مجازی]* ناردن بۆ بازاڕ؛ ناردنە بازاڕ؛ نیشاندان بۆ فرۆشتن ‹ماه آینده محصولات جدید خود را روانه‌ی بازار می‌کنیم: مانگی داهاتوو بەرهەمە تازەکانمان دەنێرین بۆ بازاڕ›.

هەروەها: **روانه‌ی بازار شدن**

روانه‌ی بیمارستان کردن: *[کنایی]* خستنە نەخۆشخانەوە؛ ئازار پێ‌گەیاندن. هەروەها: **روانه‌ی بیمارستان شدن**

روانه شدن: وەڕێ‌کەوتن؛ کەوتنە ڕێ؛ کەوتەی ڕا؛ ڕۆیین؛ چوون؛ لوەی؛ ڕەونیا

بیەی ‹از آن جا روانەی اروپا شد: لەوێوە بەرەو ئورووپا وەڕێ کەوت›.

روانه کردن: ناردن؛ هەناردن؛ بەڕێ کردن؛ کیانای؛ کیاستەی؛ کیاسەی ‹حجاج را روانەی مکّه کردند: حاجیەکانیان نارد بۆ مەککە›.

روانەی قبرستان کردن: *[کنایی]* هەناردن بۆ ئەو دونیا؛ ناردن بۆ ئەو دونیاکە؛ ناردنە ئەو دونیا؛ کوشتن؛ مرنەی ‹این آقای دکتر خیلیها را تا حالا روانەی قبرستان کرده است: ئەم جەنابی دوکتورە تا ئێستا زۆر کەسی هەناردووە بۆ ئەو دونیا›. هەروەها: **روانەی قبرستان شدن**

روانی[1] / ravānî/: *اسم.* ڕەوانی؛ تراوی؛ بار یان چۆنیەتی شل/ تەڕ بوون ‹گرما موجب روانی عسل می‌شود: گەرما دەبێتە هۆی ڕەوانی هەنگوین›.

روانی[2]: *صفت.* ڕەوانی: ۱. سەر بە ڕەوان ‹وضع روانی او مساعد نیست: باری ڕەوانی باش نیە› ۲. ـــها/ *[گفتاری]* لێوە؛ دین؛ بەرکەوتووی نەخۆشی ڕەوانی ‹آخرش با این کارها بچه را روانی می‌کنی: بەم کارانەت ئاخری منداڵەکە لێوە ئەکەی›.

روایات / ravāyāt, revāyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **رَوایَت**

روایت / ravāyat, revāyat، ـها؛ روایات/: [عربی] *اسم.* ۱. کار یان ڕەوتی گێڕانەوە؛ وتن؛ گێلنایوە؛ ئەوەگێلنەی؛ گەڕانەوەی هەواڵ یان باسێک لە زمانی کەسێکی ترەوە ‹از قول پدرش روایت می‌کرد: لە زمان باوکیەوە دەیگێڕایەوە› ۲. *[اسلام]* ڕیوایەت؛ وتە، هەواڵ یان باسێ کە هی پێغەمبەر یان پیاوە ئایینیەکانی‌تر بێ. هەروەها: **روایت کردن**

روایی[1] / ravāyî/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ۱. برەو؛ باو؛ ڕمێن؛ ڕەواج ۲. ڕەوایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕەوا بوون ❊ **روائی**

روایی[2]: *صفت.* چیرۆکین؛ گێڕانەوەیی؛ وەک چیرۆک؛ چیرۆکاسا ‹شعر روایی: شیعری چیرۆکین› ❊ **روائی**

ـــ **روایی**[3]: *پیواژه.* ۱. ـــ رانی؛ پێک‌هاتن؛ کودان؛ بەدیهاتن ‹کامروایی: کامرانی› ۲. ـــ ڕوایی؛ ڕوان؛ بەڕێوە چوون ‹فرمانروایی: فەرمانڕەوایی› ❊ **ـ روائی**

ـ روئی / rû'î/ ☜ **ـ رویی**

روئیدن / rû'îdan/ ☜ **روییدن**

روئین‌تن / rû'întan/ ☜ **رویین‌تن**

ـ روب / rûb/: *پیواژه.* ـ لۆ؛ ـ ڕۆ؛ ـ ماڵ؛ ڕاماڵ؛ ڕادەر؛ بماڵ ‹برفروب؛ خاکروب: بەفرەلۆ؛ خۆڵماڵ›.

روبات / robāt/: [انگلیسی] ☜ **رُبات**

روباتیک / robātîk/: [انگلیسی] ☜ **رُباتیک**

روباز / rûbāz/: *صفت.* ڕووباز؛ ڕوواز؛ سەرواز؛ بەبێ میچ، دەرپۆش، ڕووکێش یان لەمپەر ‹ظرف روباز: دەفری ڕووباز›.

روبان / rûbān، ـها/: [فرانسوی از هلندی] *اسم.* قەیتان؛ قەیتانە؛ قردێلە؛ شەهبەد؛ بەنۆک؛ سارغی؛ نەوارێکی (زۆرتر) هەورێشم یان هەودای دەستکرد کە بۆ جوانی بە گنجیەوە دەدوورن یان بە شتێکیەوە دەبەستن.

روباه / rûbāh/: *اسم.* ۱. ـها: ـان/ ڕێوی؛ ڕویڤی؛ ڕوڤی؛ چتر؛ چیتر؛ ڕواس؛ ڕواسە؛ ڕوا؛ ڕوو؛ لو؛ لوویە؛ لوی؛ لووی؛ لودی؛ گیانەوەری گوهاندار لە بەرەی سەگ، بە پێی کورت، جەستەی درێژ، گوێی زل، قەپۆزی نووک تیژ، کلکی درێژی کولکن و بڕێکیان بە کەوڵی خەزەوە ۲. *[نجوم]* وێنەی گەردوونی لە ئاسمانی لەتەگۆی باکووریدا کە لە نێوان وێنەگەلی دولفین و تیرهاوێژدایە: **ثعلب**

روبراه / rûberāh/: *صفت.* ۱. بەرهەڤ؛ ساز؛ ئامادە ‹مغازه تا آخرماه روبراه می‌شود: دووکانەکە هەتا سەری مانگ بەرهەڤ دەبێ› ۲. ڕێک‌وپێک؛ تەکووز ‹کارها را روبراه کرد: کارەکانی ڕێک‌وپێک کرد› ۳. *[مجازی]* نەرمونیان؛ ڕام؛ دروست ‹آدم روبراهی است: بنیادەمێکی نەرمونیانە›.

روبرو[1] / rûberû/: *اسم.* ڕووبەڕوو؛ ڕووەوڕوو؛

ڕوەڕوو؛ ڕوی‌بەڕوی؛ ڕوولەڕوو؛ هەڤبەر؛ هەمبەر؛ همبەر؛ هومبەی؛ هەنداف؛ هەنداو؛ هەڤشەر؛ ڤەراڤەر؛ وەراوەر؛ وەرانوەر؛ بەرانبەر؛ ڕووبەڕوو؛ ڕووبار؛ قاچی؛ مشلاق: ۱. شوێنی جێگرتنی دوو شت لە دوو سەری هێڵێک یان دوو سەری مەودایێکەوە ‹روبرو را نگاه کن: بڕوانە بۆ ڕووبەڕوو› ۲. شوێنی دووگیانەوەر کە ڕوویان لە یەک بێ ‹متهم را با شاهد روبرو کردند: تۆمەتباریان لەگەڵ گەواهەکە ڕووبەڕوو کردەوە› ۳. هەر یەکە لە دوو بەرەوگەیەک کە دژبەری یەکترین ‹ماشینی که از روبرو می‌آمد او را زیر گرفت: ماشینێ کە لە ڕووبەڕووەوە دەهات کردیە ژێرەوە›.

روبرو[2]: *صفت.* بەرانبەر؛ ڕووبەڕوو ‹مغازەی روبرو مال حاجی آقاست: ئەو دووکانە بەرانبەرە، هی مامحاجیە›.

روبرو[3]: *قید.* بەرانبەر؛ ڕووبەڕوو؛ لە ڕووبەڕوودا؛ لە بەرامبەردا؛ لە بەرانبەرەوە؛ وەراوەرەوە ‹روبروی من ایستاد: بەرانبەرم ڕاوەستا›.

▣ **روبرو شدن:** تووش هاتن/ ئامەی؛ تووشیار هاتن: ۱. ڕووبەڕوو بوون؛ ڕووبەڕوو بوونەوە؛ تووش بوون؛ هەڵتەقین؛ تەفەقە هاتن؛ لە هەمبەر شتێکەوە قوت بوونەوە ‹با آزاد روبرو شدم: تووش ئازاد هاتم› ۲. تووشیار بوون؛ سەر و کار پەیداکردن لەگەڵ گیر و گرفت یان کەتنێکدا ‹با مشکل روبرو شد: تووشی گرفت هات›.

روبرو کردن: ڕووبەڕووکردنەوە؛ هەڤرووکرن؛ بەرەوڕووکردنەوە؛ هێنانە هەمبەر یەکەوە ‹متهم را با شاهد روبرو کردند: تۆمەتباریان لەگەڵ گەواهەکەدا ڕووبەڕوو کردەوە›.

روبروئی / rûberû'î/ ☜ **روبرویی**

روبرویی[1] / rûberûyî/: *اسم.* ۱. ڕووبەڕوویی؛ بەرەوڕوویی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەرامبەر بوونەوە؛ تووش هاتن/ بوون؛ ڕووبەڕوو بوونەوە ‹در موقع روبرویی با چنین وضعی باید آمادگی کافی داشته باشی: کاتی بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ ئاوا دۆخێکدا دەبێ وریا بی› ۲. کار یان ڕەوتی لێک وەستانەوە؛ بەگژ یەکدا چوون و ڕووبەڕووی یەک وەستان ‹تو می‌خواهی ما را به روبرویی با هم واداری: دەتەوێ لێکمان بەدەستبیەوە› ✽ **روبروئی**

روبرویی[2]: *صفت.* ڕووبەڕوو؛ بەرانبەر؛ وەراوەر؛ ڕووبەڕوویین؛ بەرانبەری ‹خانەی روبرویی: ماڵی ڕووبەڕوو›: **روبروئی**

روبل / rûbl/: [روسی]/*اسم.* ڕوبل؛ یەکەی پارەی ڕووسیا.

روبنا / rûbanā، ـها/: [فارسی/ عربی]/*اسم.* ڕووچن؛ ڕووچین: ۱. سەرتەمەڵە؛ ئەو بەشە لە ماڵ کە لە سەر بنچینەکەیەوە دروست دەکرێ ۲. *[جامعه‌شناسی]* سەرچین؛ هەر کام لە بنکە کۆمەلایەتیەکان (وەک بنەماڵە، دەوڵەت،...) کە پیشاندەری بارودۆخی ئابووری، فەرهەنگی و ناوچەیی کۆمەڵگایەکە: **روساخت**

روبند / rûband/: *اسم.* ۱. ☜ **روبنده** ۲. *[گیاه‌شناسی]* پەڕەی کارک؛ ناسکە پەردەیەک کە لە قۆتەی کارکەوە بەرەو دەور و بەر نووساوە ۳. تیرەک؛ تەمبەڵ؛ کۆڵەکەیێک کە بۆ پێوەلکان و پتەوکردنەوەی دوولاقی دنگە (خەرپا) لە ناوەڕاستیەوە دایدەکوتن.

روبنده / rûbande، ـها/: *اسم.* ڕووبەند؛ ڕووبەنە؛ ڕووبەن؛ پەچە؛ پێچە؛ پووشی؛ خێلی؛ پارچەیێ کە (ژنان بەتایبەت) ڕوومەتیانی پێ دادەپۆشن: **روبند**

روبوت / robot/: [انگلیسی] ☜ **رُبات**

روبوتیک / robotîk/: [انگلیسی] ☜ **رُباتیک**

روبوسی / rûbûsî/: *اسم.* ماچوماچ؛ دەس‌ومۆچ؛ دەس‌وبۆس؛ دەس و موشتاق؛ ڕامووسانێ؛ کاری یەکتر ماچ کردن، زۆرتر بۆ نیشاندانی خۆشەویستی.

روبه / rûbah، ـان/: *اسم. [مخفف، ادبی]* ڕێوی؛ ڕوو؛ ڕوڤی؛ لوو؛ لووی؛ ڕوا؛ ڕواسە؛ چتر؛ چیتر.

☐ روبه‌مزاج: ۱. ترسەنۆک؛ ترسەزاوەر؛ کەلەزات ۲. فێڵباز؛ تەڵەکچی؛ پێچ؛ ناڕاست.

روبیدن / rûbîdan /: مصدر. متعدی. // **روبیدی(رُفتی)**: مالیت؛ **می‌روبی**: دەمالی؛ **بروب**: بماڵە// ماڵین؛ ڕامالین؛ گەسک‌دان؛ گزگ‌دان؛ ئەرە ماڵەی؛ مالایرە؛ ڕادان؛ دوور خستنەوەی شتێک (بەتایبەت خۆڵ و زبڵ و بەفر) بە کەرەسەیێک لە شوێنێک و خاوێن‌کردنەوەی ئەو شوێنە: **رُفتن** *[گفتاری]*. هەروەها:**روبیدن**

■ صفت مفعولی: **روبیده** (مالێنراو)/ مصدر منفی: **نَروبیدن** (نەمالین)

روبیدیم / rûbîdiyom /: [فرانسوی]/*اسم*. ڕوبیدیۆم؛ توخمێکی شیمیایی کانزایی، بە ژمارەی ئەتۆمی ۳۷ و کێشی ئەتۆمی۸۵,٤٦، نەرم و سپی زیوی، کە خێرا لە هەوادا گڕ دەگرێ.

روپوست / rûpûst ، ـها/: *اسم*. *[کالبدشناسی]* سەرپێست؛ چینی دەرەوەی پێست، کە لە مۆرغەداراندا گرنج-گرنجە.

روپوش / rûpûš ، ـها/: *اسم*. ۱. ڕووپۆش؛ پۆشەمەنیەک بەتایبەت کراسی شۆڕ کە بەسەر جل‌وبەرگدا لەبەری دەکەن ۲. ڕووکەش؛ بەرە؛ پۆشەنێک (لە کاغەز، مقەوا، پارچە یان نایلۆن) کە شتێکی دەنێو یان دەژێر دەنێن.

روپیه / rûpîye /: [هندی]/*اسم*. ڕووپیە؛ یەکەی پارەی هیند، پاکستان و بڕێ لە ولاتانی هاوسێیان.

روتختی / rûtaxtî ، ـها/: *اسم*. لێفک؛ لحێفک؛ چەرچەف؛ پەردەیێ کە بە سەر تەختیدا دەکێشن.

روت‌کانال / rûtkānāl /: [انگلیسی]/*اسم*. *[دندان‌پزشکی]* ڕوت‌کاناڵ؛ ڕەگ‌گەلی خوێنی لە ڕیشەی دداندا.

☐ روت‌کانال کردن: ڕووت‌کاناڵ کردن؛ باز کردن و پاک و خاوێن‌کردنەوەی ڕەگ‌گەلی خوێنی ڕیشەی ددیان بۆ پڕکردنەوەی ددانی کرمۆڵ.

روتنیم / rûtenyom /: [فرانسوی]/*اسم*. ڕوتینیۆم؛ توخمێکی کیمیایی کانزایی بە ژمارەی ئەتۆمی ٤٤ و کێشی ئەتۆمی ۱۰۱,۰۷، خۆڵەمێشی ڕەنگ و تورت و ڕەقە و لە ئاو و ئەسیددا ناتوێتەوە. لە پیشەسازی وەک ساناکەر و ڕەقکەرەوە لە ئالیاژدا بەکاردێ.

روتور / rotor ، ـها/: [انگلیسی]/*اسم*. ڕوتور: ۱. بەشی سووڕێنەری موتوری کارەبا؛ ئارمیچر ۲. بەشی سووڕێنەری کۆمپریسۆر یان توربین ۳. چەکوشی کارەباری ئوتوموبیل: **رُتور**

روجامه / rûcāme ، ـها/: *اسم*. کەوا؛ بەرگێک کە بە سەر جلی‌تردا دەیپۆشن.

روح / rûh ، ـها؛ ارواح/: [عربی]/*اسم*. ڕۆح؛ ڕوە: ۱. گیان؛ گان؛ گیون؛ جان؛ ڕەوان ۲. هەوێنی ژیان؛ هێز و گەوهەرێ کە هۆی ژیانی لەشە ۳. هەوێن و هێمای پەراسروشتی، هەتاهەتایی و غەیرەماکی ٤. *[مجازی]* هەوێن؛ لاگری؛ ئۆگرەتی، ئەنگیزە و بزوێنەری زەینی ‹روح جلسه؛ روح قرارداد: هەوێنی کۆڕ؛ هەوێنی بڕیار› ۵. *[مجازی]* تین؛ هەست و نست؛ هۆی جم و جووڵ، شۆر و سەرحاڵی ‹حرفهایش روح نداشت: قسەکانی تینی نەبوو› ٦. ناوەندی بەزەیی و هەستی مرۆڤ ‹روح حساس؛ روح پژمرده: ڕۆحی بەهەست؛ ڕۆحی ژاکاو› ۷. تارمایی؛ تاپۆی غەیرەمادی کەسی مردوو ‹مگر روح دیدی؟: مەگەر ڕوحت دیوە؟›.

روحاً / rûhan /: [عربی]/*قید*. بە ڕۆح؛ لە باری ڕۆحیەوە ‹روحاً افسرده بود: بە ڕۆح ژاکابوو›.

روح‌افزا / rûhafzā /: [عربی/ فارسی] *صفت*. گیان‌گەشێن؛ گیان‌بەخش؛ ڕۆح‌پەروەر؛ هۆی باشتر بوونی حاڵەتی ڕۆحی مرۆڤ ‹محیط روح‌افزا: دەڤەری گیان‌گەشێن›.

روح‌القدس / rûholqodos /: [عربی]/*اسم*. ڕۆحی

پیرۆز؛ یەکێک لە سێ پایەی پیرۆزی دینی مەسیح.

روح‌انگیز / rûhangîz/: [عربی/ فارسی] صفت. دڵبزوێن؛ دڵڕفێن؛ دلگر؛ هۆی بەدیهاتن یان هاندانی هەستی خۆش ‹نوای روح‌انگیز موسیقی بە گوش می‌رسد: دەنگی دڵبزوێنی مۆسیقا دەبیسرێ›.

روحانی[1] / rûhānî, ro:hānî ، ـها؛ ـان؛ ـون/: [عربی]/اسم. مەلا؛ مەلا: ١. کەسێ کە خەریکی ڕێبەری و بەڕێوە بردنی کار و باری دینیە ٢. کەسایەتی مەزهەبی؛ زانای ئایینی.

روحانی[2]: صفت. ڕۆحی: ١. سەربەگیان. بەرانبەر: **جسمانی** ‹عوالم روحانی: دنیاگەلی روحی› ٢. خاوەنی گیانی پاک و بەرز ‹فضای روحانی: کەشی ڕۆحی›.

روحانیت / rûhānîyyat/: [عربی]/اسم. ١. ڕۆحانێتی؛ ڕۆحانیەت؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتی مەلا بوون ‹نشانەی روحانیت کە تنها لباس نیست: تەنیا جل‌وبەرگ پیشاندەری روحانیتی نیە› ٢. مەلایان؛ مەلای؛ کۆمەڵی مەلا؛ سەرجەمی مەلایان ‹روحانیت تشیع: مەلایانی شیعە›.

روحانی‌نما / rûhānînemā, ro:hānî- ، ـها؛ ـیان/: [عربی/ فارسی]/اسم. کۆلکەمەلا؛ کەسێ کە تەنیا بە ڕواڵەت مەلا بێ.

روحبخش / rûhbaxš/: [عربی/ فارسی] صفت. گیان‌بەخش؛ ڕۆح‌بەخش ‹گوش بە آوای روحبخش خوانندە می‌سپارم: گوێ بە دەنگی گیان‌بەخشی گۆرانی‌بێژ ئەسپێرم›.

روحپرور / rûhparvar/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕۆحپەروەر؛ ڕۆح‌گەشێن؛ هۆی پەروەرشت و بەرزکردنەوەی ڕۆح ‹نوای روحپرور: دەنگی ڕۆحپەروەر›.

روحنواز / rûhnavāz/: [عربی/ فارسی] صفت. بلاوێن؛ ڕۆح‌لاوێن؛ هۆی لاواندنەوەی هەست و دڵنەرمی ‹از نسیم روحنواز سحری بیدار شدم: بە سروەی بلاوێنی بەیان هەستام›.

روحوضی / rûhowzî, rûho:zî/: [فارسی/ عربی] ☜ نمایش روحوضی، **نمایش**

روحی / rûhî/: [عربی] صفت. ١. ڕۆحی؛ دەروونی؛ سەر بە ڕۆح ‹آرامش روحی: سوکنایی روحی› ٢. ڕۆحینە؛ لە ڕۆح؛ لە جنس یان ئالیاژی کانزای ڕۆح ‹قابلمەی روحی: قاولەمەی روحینە›.

روحیات / rûhîyyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **روحیّه**

روحیه / rûhîyye ، ـها؛ روحیّات/: [عربی]/اسم. حاڵ؛ ڕۆحیە: ١. حاڵەتی عاتیفی (وەک شادی، هومێد یان خەم) یان ئاکاری کەس یان تاقمێک ‹روحیەی همکاری بر جمع ما حاکم بود: روحیەی ئاریکاری بەسەر کۆڕەکەماندا زاڵ بوو› ٢. لایەنی ئەرێنی ئەم حاڵەتە بەتایبەت هیوا و زات ‹به ما روحیه داد: ڕوحیەی داینێ›. هەروەها: **روحیه دادن؛ روحیه داشتن**

روخوانی / rûxānî/:/اسم. ڕووخوێنی؛ کار یا ڕەوتی لە ڕوو خۆندنەوە؛ خوێندنەوەی بابەتێک لە ڕووی نووسراوەوە ‹سخنرانی کە نبود، آمد چیزی را روخوانی کرد و رفت: وتاربێژی نەبوو، هات شتێکی ڕووخوێنی کرد و ڕۆی›.

رود / rûd ، ـها/:/اسم. ١. ڕووبار؛ ڕۆ؛ ڕوو؛ ڕویبار؛ ڕۆخانە؛ چەم؛ چۆم؛ گەڕی سروشتی ئاو لە بارستاییەکی زۆردا بۆ ماوەیەک (لانی‌کەم پتر لە دوو مانگ لە ساڵدا) کە بڕژێتە دەریاوە ٢. [مجازی] ڕووبار؛ ڕو؛ ڕۆ؛ ڕوو؛ ڕویبار؛ ڕۆخانە؛ چەم؛ چۆم؛ ئەوەی بەم شێوە بگەڕێ ‹رود خون: ڕووباری خوێن› ٣. [قدیمی] ڕوود؛ سازی ژێیی کە بە دەندووکە دەیژەنن.

▣ **رود خون**: [مجازی] ڕووباری خوێن؛ شەڕ و کوشتاری بێ‌ئامان و دژوار.

رودار / rûdār/: صفت. [گفتاری] ڕوودار: ١. خاوەنی تایبەتمەندی یان توانایی جووڵانەوە لەگەڵ کەسانی‌تردا، بەبێ هەستی شەرمکردن

۲. ـها/ پڕڕووو؛ بێشەرم؛ بێحەیا؛ گوسارتمە.

روداری / rûdārî/: *اسم. [گفتاری]* ڕووداری؛ بار یان دۆخی ڕوودار بوون.

رودپیچ / rûdpîč/: *اسم. [زمین‌شناسی]* چۆمپێچ؛ وەرچەرخانێ لە مەرخی ڕووباردا کە زۆرتر دوای ماوەیەک وەک بازنەیێکی لێدێ.

رودخانه / rûdxāne، ـها/: *اسم.* ڕۆخانە؛ ڕووبار؛ ڕویبار: ۱. بواری سروشتی و کەم و زۆر هەمیشەیی ڕوو ۲. چۆم؛ چۆمی؛ ڕووباری گەورە کە بڕژێتە دەریاوە.

رودربایستی / rûdarbāyestî/: *اسم.* ڕوودەربایسی؛ لە ڕوودامـاوی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی هەستی شەرم کردن لە بەجێ نەهێنانی داوا یان ئارەزووی کەسێک ‹در رودربایستی گیر کردم و نتوانستم جواب رد بدهم: کەوتمە ناو ڕوودەربایسیەوە و نەمتوانی جوابی بکەم› ۲. کەمڕوویی؛ شەرمێونی؛ هەست بەوەی کە پێویستە لە ڕووی کەسێکدا ڕەسمی بجوولێتەوە ‹خیلی با او رودربایستی داشتم و حتی در حضور او بلند نمی‌خندیدم: لەگەڵیدا زۆر ڕوودەربایسیم هەبوو، تەنانەت لە لایدا بەرز پێ نەدەکەنیم›.

رودررو / rûdar.rû/: *قید.* ڕوویبار؛ ڕووبەڕوو؛ لە هەمبەر یەکتریەوە ‹رودررو همه چیز را به او گفتم: هەموو شتێکم ڕوویبار پێ‌گوت›.

رودست[1] / rûdast/: *اسم. [مجازی، گفتاری]* گزی؛ تەڵەکە؛ فریو؛ فێڵ.

▣ **رودست خوردن:** فریو خواردن؛ هەڵخەڵەتان؛ دەسخەڕۆ بوون؛ دەست بە زاخا چوون ‹از یک پسربچه رودست خوردم: فریوی منداڵێکم خوارد›.

رودست زدن: فریو دان؛ فێڵ کردن؛ خەڵەتاندن؛ لاباندن؛ خەڵەتنای ‹غصه نخور، به من هم رودست زد: خەفەت مەخۆ، منیشی فریو دا›.

رودست[2]: *صفت.* باندەس؛ بالادەست؛ سەردەست؛ سەردەس؛ باشتر؛ سەرتر؛ تا.

▣ **رودست نداشتن:** باندەس نەبوون؛ باشتر یان سەرتر لە خۆی نەبوون ‹این کفشها رودست ندارد: ئەم پێڵاوانە باندەسیان نیە›.

رودسنگ / rûdsang/: *اسم. [زمین‌شناسی]* خڕکەبەرد؛ خڕەبەرد؛ دەستەبەرد؛ کۆپەڵ؛ خڕک؛ پەل؛ جمەخڕکێ کە لە لاپاڵێکدا بەرەو خوار دەبنەوە.

رودشکن / rûdšekan، ـها/: *اسم. [زمین‌شناسی]* شوێنێ کە کەم یان زۆر بوونەوەی لێژایی چۆم.

رودک / rûdak/: *اسم. [جانورشناسی]* چالەکە؛ چالک؛ چالگ؛ چالە؛ چوالوو؛ کوڕەبەش؛ کوڕەبەشە؛ کوڕەبەشەک؛ قوڕەبەشە؛ گۆڕهەڵکەنە؛ گیانەوەرێکی شەوگەڕی لەش‌قورس و ئەستوورە زەوی هەڵدەکۆڵێ.

رودل / rûdel/: *اسم. [گفتاری]* سەردڵ؛ ڕوودڵ؛ سقڵ؛ گرفت؛ نەخۆشی قورس بوون و داهێزانی سک لە بەر پڕی گەدە.

▣ **رودل کردن:** سەردڵ گرتن؛ گرفت کردن؛ تووشی نەخۆشی و ژانی گەدە بوون (بە هۆی پڕی و قورسیەوە).

رودوزی / rûdûzî، ـها/: *اسم.* سەردروو؛ جۆرە درووێ کە تەقەڵەکان لە دەرەوە بن.

روده / rûde، ـها/: *اسم.* ڕیخۆڵە؛ ڕۆخڵە؛ لەغروو؛ ڕیڵەخۆ؛ ڕێخەڵۆ؛ لیخەروو؛ لەخەروو؛ ڕیخەڵۆکە؛ ڕیخەڵۆک؛ لوێخەڕۆ؛ ڕۆڵەخوای؛ ڕۆخلا؛ ڕێڤی؛ ڕێڤیک؛ ڕویڤیک؛ ڕۆڤیک؛ ڕۆدێ؛ ڕووڤی؛ ئور؛ پزور؛ بەشێکە لە لوولەی گەوارشت لە بەر گەدەوە هەتا سوو.

▣ **رودهٔ اعور** ☜ **رودهٔ کور**

رودهٔ باریک ☜ **رودهٔ کوچک**

رودهٔ بزرگ: زبلەک؛ سور؛ ڕیخۆڵە ئەستووە؛ ڕۆڤی ڕەش؛ ڕیڵەخۆی گەورە؛ ڕۆڤی ستوور؛ بەشێ لە ڕیخۆڵە بریتی لە ڕیخۆڵەکوێرە، قوولون (کوولون) و ڕیخۆڵەی ڕاست: **رودهٔ فراخ**

رودەی لآیِم: ڕیخۆڵەی بەتاڵ؛ ڕیخۆڵەی بەڕۆژوو؛ بەشێ لە ڕیخۆڵەی باریک لە نێوان دوانزەگرێ و ئیلیۆمدا.

رودەی فراخ ☜ **رودەی بزرگ**

رودەی کوچک: ڕیخۆڵە باریکە؛ ڕیخۆڵە باریک؛ ڕیخۆڵە بچووک؛ ڕۆڤی زراف؛ بەشێک لە ڕیخۆڵە بریتی لە دوانزەگرێ، ڕیخۆڵەی بەتاڵ و ئیلیۆم: **رودەی باریک**

رودەی کور: ڕیخۆڵە کوێرە؛ توورەکە ئاساییێک لە سەرەتای کوولونی ژوورەڕۆوە کە ئەپاندیس لە ئاخریدایە: **رودەی آعوَر**

▣ **رودەی راست در شکم کسی نبودن**: *[مجازی]* وەک گوریسی ناو هەنبانە بوون؛ حەوت ڕۆژ بەر لە شەیتان لە دایک بوون؛ زۆر بە پێچ و پا بوون؛ درۆزن و شەڵلاتی بوون ‹این آقا یک رودەی راست در شکمش نیست: ئەم پیاوە وەک گوریسی ناو هەنبانەیە›.

رودەبر / rûdebor/ ☜ **رودەبر شدن**

▣ **رودەبُر شدن**: *[مجازی]* ناوسک بڕان؛ ولک بڕان؛ ژان کردنی ماسوولکەی زگ بە هۆی پێکەنینی زۆرەوە: **رودەبر**

رودەبند / rûdeband/: *اسم. [کالبدشناسی]* کنتە؛ چینێکی پان لە کراسبەزەوە کە ڕیخۆڵەکان بە ڕووبەری پشتی سکەوە دەنووسێنێ.

رودەدراز / rûdederāz/: *صفت. [کنایی، گفتاری]* نووزەدرێژ؛ زۆربڵێ؛ لاکێش؛ زۆربێژ؛ چەنەباز؛ چەنەواز؛ چەنەروو؛ چنروو؛ چەنەچەقاوە؛ زۆر قسەکەر ‹از آن آدمهای رودەدراز و حراف است: لەو بنیادەمە نووزەدرێژ و زۆربێژانەیە›.

رودەدرازی / rûdederāzî ، ـها/: *اسم. [کنایی، گفتاری]* نووزەدرێژی؛ چەنەبازی؛ لاکێشی؛ گیرە؛ کار یا دۆخی چەقەکردن و چەنە لێدانی زۆر ‹چرا این قدر رودەدرازی می‌کنی؟: بۆ ئەمەندە نووزەدرێژی دەکەی؟›.

رودیم / rod(i)yom/: [فرانسوی] ☜ **رُدیُم**

روراست / rûrāst/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* یەکڕوو؛ ڕووڕاست؛ ڕووڕاس؛ بێ‌ڕیا؛ ڕاست و ڕەوان؛ بێ‌درۆ و دووڕوویی ‹بهتر است با من روراست باشی: چاترە لەگەڵمدا ... بی!›.

روراست: *قید. [گفتاری]* ڕەپ‌وڕاست؛ ڕاس‌وپاک؛ ڕووڕاست؛ ڕۆڕاست؛ ڕاست‌وێژانە؛ پان‌بەپان؛ بەڕاشکاوی ‹هر چه بود، ... همه را تعریف کرد: هەر چی بوو، ... هەمووی گێڕاوە›.

رورو ک / rowrovak, ro:rovak ، ـها/: *اسم.* سەلالیک؛ سەلیلانک؛ ڕەوڕەوە؛ وەڕەوەڕە؛ پێچۆک؛ تەشیرە؛ کەرەسەیێکی چکۆڵە و چەرخدارە زارۆی پێ فێرە ڕۆیشتن دەبێ.

روز / rûz ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕۆژ: ۱. ڕۆ؛ ڕۆج؛ ڕۆچ؛ ڕووژ؛ مەودای نێوان دوو شەو کە بە ڕوون بوونی هەوا هەتا تاریک بوونەوەی دیاری دەکرێ ‹در تابستان روز از شب طولانی‌تر است: لە هاویندا ... لە شەو درێژترە› ۲. شەو و ڕۆژ ‹ده ... در بیمارستان بستری شد: دە ... لە نەخۆشخانەدا کەوتبوو› ۳. ماوەیێ کە تەنێکی ئاسمانی دەورێک بە دەور خولگەی خۆیدا دەسووڕێتەوە ٤. کات؛ گاڤ؛ هنگاڤ؛ وەخت ‹روز کار؛ روز تعطیل؛ روز عید: ڕۆژی کار؛ ڕۆژی پشوودان؛ ...ی جێژن› ٥. ساڵوەگەڕی ڕێوڕەسمێکی تایبەت ‹روز کارگر؛ روز مادر: ...ی کرێکار؛ ...ی دایک› ٦. (لە حاڵەتی کۆدا) ڕۆژگار؛ ڕۆزگار؛ ڕۆزیار؛ ڕۆژان ‹آن روزها ارزانی بود: ئەو ... ە هەرزانی بوو›.

▣ **روز از نو، روزی از نو**: *[مجازی]* سەر لە نوێ؛ لە سەرڕا؛ دیسانەکە؛ دیسانەوە؛ هەمدیسان؛ هەمیسان؛ هەمدیس؛ هەم‌دوارە ‹وقتی از زندان آزاد شد، باز ...، امشب این خانە را خالی کرد، فرداشب آن ماشین را دزدید، تا دوبارە گیر افتاد: کاتێک لە بەندیخانە بەردرا، ...، ئەمشەو ئەم ماڵەی چەپاو کرد، سبەی شەو ئەو ماشینەی دزی، هەتا دیسانەوە گیرا›.

روز بازخواست: ڕۆژی پساتێ؛ ڕۆژا پەسلان؛

رۆژا پەسـلانێ؛ رۆژی پەسـلان؛ رۆژا پاشـین؛ دواڕۆژ؛ رۆژی قیامەت: **روز قیامت**

روز بـه روز: رۆژ بـه رۆژ؛ رۆژ وه رۆژ؛ رۆبـەرۆ؛ هـەموو رۆژێ؛ هـەر رۆژ ‹روز بـه روز حـالم بـدتر می‌شد: رۆژ به رۆژ حالم خرابتر دەبوو›.

روز تولّـد: زارۆژ؛ رۆژی لـەدایک بـوون؛ رۆو پەیدا بیەی.

روز جزا: رۆژا پاشین؛ رۆژی پەسلان؛ نیروانـا؛ نیرڤانا؛ رۆژی قیامەت: **روز قیامت**

روز حشر: رۆژی پەسلان؛ نیروانا؛ رۆژاپاشـین؛ رۆژاسلاتێ؛ رۆژی پەسلان؛ رۆژی پساتێ؛ رۆ و حەشری؛ رۆژی هەسـتانەوەی دوای مـەرگ: **روز قیامت**

روز خورشیدی: رۆژی خۆری؛ رۆژی هەتاوی؛ مەودای نێوان دووجار تێپەڕینی پەیتا-پەیتای رۆژیار لە سەر شوێنێکی دیاریکراو لە زەویدا.

روز رستاخیز: پەسلان؛ سەلا؛ رۆژی سەلا: **روز قیامت**

روز سیاه: *[مجازی]* تەنگانە؛ رۆژی رەش؛ رۆژی تەنگ؛ کاتی گیروگرفت و دەورەدانی دژواری و رووداوی ناخۆش ‹پـول سـفید بـرای روز سـیاه است: پارەی سپی بۆ رۆژی رەشە›.

روزِ شـمار: رۆژی پەسـلان؛ رۆژی هەسـتانەوە دوای مەرگ.

روز قیامـت: *[اسـلام]* رۆژی پەسـلان؛ رۆژی پساتێ؛ رۆژاپەسلانێ؛ رۆژی سەر هەڵدانەوەی پاش مردن کە بـە چاکـە و خراپـەی خەڵـک ڕادەگەن: **روز بازخواست؛ روز جـزا؛ روز حـشر؛ روز رستاخیز؛ روز محشر**

روز کـارگر: رۆژی کاریگـەر؛ رۆژی کرێکـار؛ رۆژێکی دیاریکراو بۆ ڕێزگرتن لە پلە و پایـەی کرێکاران (رۆژی یەکەمی مانگی مەی، بەرامبـەر بە یـازدەی گـوڵان). هـەروەها: **روز مـادر؛ روز معلم**

روز محشر: رۆژی پەسلان: **روز قیامت**

روز نجومی: رۆژی سـتێرکی؛ مـەودای نێـوان دوو جار تێپەڕینی ئەستێرەیەک لە بەرامبـەر شوێنێکی دیاریکراو لە زەویدا.

روز نحس: زیپ؛ رۆژی تووش و شـووم؛ رۆژێ کە هەڵکەوت و رووداوی ناخۆشی زۆرە.

روز[۲]: *قید.* رۆژ؛ به رۆژدا؛ لە رۆژا؛ رۆنه ‹برو روز بیا؛ روز کار می‌کنیم و شب می‌خوابیم: برۆ بە رۆژدا وەرەوە، رۆژ کار دەکەین و شەو دەنووین›.

روزافـزون / rûzafzûn/: *صـفت. [مجـازی]* بـە تایبەتمەندی فرە/ زۆر بوونی پەیتا-پەیتاوە.

روزامد / rûzāmad/: *صفت.* بـە رۆژ؛ گونجـاو و هاوڕێ لەگەڵ رۆژ یان کاتی ئێستادا. هـەروەها: **روزامد بودن؛ روزامد شدن؛ روزامد کردن**

روزانـه[۱] / rûzāne/: *صفت.* رۆژانـە: ۱. رۆژینـە؛ هەر رۆژی؛ هی رۆژێ؛ پێوەندیدار یان سـەر بـە رۆژێک ‹غذای روزانه؛ مـزد روزانـه: چێـشتی رۆژانـە؛ مزی رۆژانە› ۲. رۆژین؛ پێوەندیدار یان سـەر بـە رۆژ ‹کـار روزانـه؛ مدرسـەی روزانـه: کـاری رۆژانـە؛ قوتابخانەی رۆژانە›.

روزانه[۲]: *قید.* رۆژانە؛ رۆژینە؛ لە رۆژێکدا؛ ڕۆیوەنه ‹روزانه پانصد تومان مزد مـی‌گرفـت: رۆژانـە پێنـسەد تمەن مزی دەگرت›.

روزبخیـر / rûzbexeyr/: [فارسـی/ عربـی] *دعـا.* رۆژباش؛ ڕێزوشەیێ کە دەکاتی رۆژدا بۆ چاک و خۆشی بەکار دەڕوا، بە واتای «هیـوادارم رۆژێکـی باشت هەبێ».

روزپرواز / rûzparvāz ، ـها؛ ـان/: *صفت.* رۆژفـڕ؛ رۆژگـەڕ؛ بـە واز و دانـستەی فـڕین دە رۆژدا ‹پرندەی روزپرواز: پەلەوەری رۆژفڕ›.

روزشکار / rûzšekār ، ـها؛ ـان/: *صفت.* رۆژڕاو؛ بـە هۆگرەتی یـان تایبەتمەنـدی ڕاو و بژیـو پەیـدا کردن لە رۆژدا ‹جانور روزشکار: گیانەوەری رۆژڕاو›.

روزشمار / rûzšomār/: *اسم.* رۆژمێر؛ رۆژئەژمێر؛ رۆژژمێر؛ رۆژپێو؛ ئەوەی کە لە بارەی هەر یەکـە لە رۆژانی دیاریکراوی حەفتە، مانگ یـان ساڵـدا

ئاگاداریگەلێک دەدا.

روزشماری / rûzšomārî/: *اسم. [کنایی]* هەزارە؛ ڕۆژمێری؛ بۆ ڕووداوی ڕووداوێک ڕۆژ ژماردن ‹او برای آزادی برادرش روزشماری می‌کرد: بۆ ئازاد بوونی براکەی هەزارەی دەکرد›.

روزکوری / rûzkûrî/: *اسم.* ڕۆژکوێری؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی کەم بوونەوەی سۆمای چاو لە ڕووناکی زۆردا.

روزگار / rûz(e)gār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕۆزگار؛ ڕۆژگار؛ ڕۆزیار؛ سەردەم؛ سەروبەند: ۱. زەمانە؛ دنیا؛ دەمان؛ دەور و زەمانە ‹روزگار پیری؛ در روزگار خانی: ڕۆژگاری پیری؛ لە سەردەمی خانیدا› ۲. *[مجازی]* دەوران؛ گەردوون؛ بار و دۆخ؛ حاڵ‌وهەوا؛ هەل‌ومەرج ‹روزگار ناموافق؛ گردش روزگار: ڕۆژگاری ناساز؛ سووڕی دەوران›.

▣ **روزگار گذراندن:** ڕۆژگار دانە سەر؛ ڕۆژگار تێپەڕاندن؛ ژین بە سەر بردن؛ تەمەن بەسەر دان؛ ڕۆژ بە سەر دان؛ قەرقەدانەدن؛ ڕۆژ قەتاندن؛ ژیان؛ ژیوەی.

روزگرد[1] / rûzgard ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕۆکێشک؛ سپاردەی کێشکی ڕۆژ؛ نواوانێ کە بە ڕۆژدا لە شوێنێک دەگەڕێ. بەرانبەر: **شب‌گرد**

روزگرد[2]: *صفت.* ڕۆژگەڕ؛ ڕۆگێل؛ بە چالاکی و گەڕان و جموجووڵ لە ڕۆژدا (لەمەڕ گیانەوەرانەوە).

روزمرگی / rûzmarregî/: *اسم.* هەرڕۆژەیی؛ بار یان چۆنیەتی هەموو ڕۆژە بوون.

روزمره / rûzmarre/: [فارسی/ عربی] *صفت.* هەرڕۆژە؛ هەمووڕۆژی: ۱. پێوەندیدار بە کارگەلی ئاسایی ژیانی ڕۆژانەوە ۲. پێوەندیدار بە کار یان ڕووداوگەلی ئاسایی و هەر ڕۆژەییەوە.

روزمزد / rûzmozd/: *صفت.* ڕۆژمز؛ وەرگری مزی ڕۆژانە لە بەرانبەر کاری ڕۆژانەدا ‹کارگر روزمزد: کرێکاری ڕۆژمز›.

روزن / rowzan, ro:zan ، ـها/: *اسم. [مخفف، ادبی]* ڕۆژن؛ ڕۆچن؛ ڕۆژنە؛ کونی لە دیوار یان سەربان بۆ ڕووناکی و...

روزنامجات / rûznāmecāt/: (!) [فارسی/ از عربی] جمعِ ☜ **روزنامه**

روزنامه / rûznāme ، ـها؛ روزنامجات/: *اسم.* ۱. ڕۆژنامە؛ ڕۆزنامە؛ غەزەتە؛ قەزاتە؛ بلاڤۆکی چاپی بە شێوەی پەڕە یان پەڕەگەلی بێ‌بەرگ و جزو بەند نەکراو کە زۆرتر لە کاتێکی دیاریکراوی ڕۆژانە یان حەفتانەدا بلاو دەبێتەوە و ناواخنی دەنگ و باسی ڕۆژ، بابەتگەلی ڕامیاری، کۆمەڵایەتی، هونەری و وەکوو ئەوانەیە ۲. *[قدیمی]* یادداشت یان گوزارشتی ڕۆژانە.

▣ **روزنامه‌ی دیواری:** ڕۆژنامە دیواری؛ ڕۆژنامەی دیواری؛ نووسراوەیێ پتر دەس‌نووس، وەک ڕۆژنامە (واتە بریتی لە وتار و بابەتگەلی جۆراوجۆر) کە بۆ خوێندنەوەی خوێنەران لە سەر دیوارەوە دایدەکوتن ‹روزنامه‌ی دیواری مدرسه: روزنامه دیواری قوتابخانە›.

روزنامه‌خوان / rznāmexān ، ـها/: *صفت.* ڕۆژنامەخوێن؛ هۆگرتوو بە خوێندنەوەی بلاڤۆکی گەڕوەگەڕانە، بەتایبەت ڕۆژنامە. هەروەها: **روزنامه‌خوانی**

روزنامه‌فروشی / rûznāmefurûšî/: *اسم.* ڕۆژنامەفرۆشی: ۱. کاری فرۆشتنی ڕۆژنامە ۲. *ـها/* شوێنێ کە ڕۆژنامەی لێ دەفرۆشن. هەروەها: **روزنامه‌فروش**

روزنامه‌نگاری / rûznāmenegārî/: *اسم.* ڕۆژنامەنووسی؛ ڕۆژنامەوانی: ۱. کار و ڕەوتی نووسینی وتار لە ڕۆژنامەدا ۲. کار و ڕەوتی ڕێکوپێک کردن و چاپ و بلاوکردنەوەی ڕۆژنامە. هەروەها: **روزنامه‌نگار؛ روزنامه‌نویسی؛ رونامه‌نویس**

روزنه / rowzane, ro:zane ، ـها/: *اسم.* ڕۆچنە؛ ڕۆچن؛ ڕۆچینک؛ ڕۆچین؛ ڕۆژنە؛ ڕۆژەن؛

کولانچکـــه؛ کولانکـــه؛ کولانـــه؛ کوناوچـــه؛ کولاوڕۆژنه؛ کلاوڕۆژنه؛ تەشە؛ درز یان کونایەکی گچکە لە دیـوار یـان ڕوویەکـدا کـە دیـوی نـاو پێوەندیدەدا بە دیوی دەرەوە بۆ ڕووناکایی و...

روزه[1] / rûze/: اسم. ڕۆژوو؛ ڕۆژگ؛ ڕووژگ؛ ڕۆژی؛ ڕۆچێ؛ کارێکی پەرستنی بە شێوەی خـۆ پاراستن لە خواردن و خواردنەوە و هەروەها برێ کـاری‌تـر، لـە ڕۆژ، حەفتـە یـان مـانگێکی دیاریکراودا.

▣ روزەی کنجشکی: ڕۆژووی بن‌دۆڵە؛ ڕۆژگ تـا نیوەڕۆ.

▣ روزه خوردن: ڕۆژوو خواردن؛ ڕۆژوو نـەگرتن لە کاتی خۆیدا، یان شکاندنی.

روزه داشتن ☜ روزه بودن، **روزه**[2]

روزەی شک‌دار گرفتن: [کنایی] نەگەیشتنە ئاو قـول هەڵـکردن؛ ئـەنجام دانی کـارێ بـەبێ دڵـنیایی لـە ئاکـامی ‹اول ببـین آزاد ماشـین را می‌فروشد بعد برو برای خریدش پول قرض کـن! چرا روزەی شک‌دار مـی‌گیـری؟: لەبـەردا بزانـە ئـازاد ماشینەکە دەفرۆشێ، جا بچۆ پووڵی بۆ قەرز کـە! بۆ هێشتا نەکەیشتوویە ئاو قول هەڵدەکەی؟›.

روزه شکستن: ڕۆژوو شـکاندن؛ ڕۆچـێ/ ڕۆچـە مارەی؛ کۆتایی هێنان بە ڕۆژوو.

روزه گـرفتن: ڕۆژوو/ ڕۆژگ گـرتن؛ ڕۆچـێ/ ڕۆچە گیرتەی.

روزه گشودن: بەربانگ کردن؛ ڕۆژووکردنـەوە؛ ڕۆچەوەکەردەی؛ دەسپێکردنەوەی خـواردن لە کاتی خۆیدا.

روزه[2]: صفت. [گفتاری] بەڕۆژوو؛ ڕۆژوو؛ ڕۆژگەوان؛ ڕۆژووەوان؛ ڕۆچەوان ‹خـواهرم روزه است: خوشـکم بەڕۆژووە›.

▣ روزه بـودن: بـەڕۆژوو بـوون؛ ڕۆژگ بـوون؛ ڕۆچێ/ ڕۆچە بیەی: **روزه داشتن**

ـــ روزه[3]: پیـواژه. ـــ ڕۆژە؛ ـــ ڕۆ؛ ـــ ڕوە: ١. پێوەندیدار بە مەودای کاتی بـە پێـی ڕۆژەوە ‹دەروزە: دەڕۆژە› ٢. ـــ ڕۆژان؛ بـەتەمـەن بـە گوێرەی ڕۆژ ‹نوزاد دوروزە: کۆرپەی دووڕۆژە›.

روزەخــواری / rûzexārî/: اسـم. کـاری ڕۆژوو خــواردن؛ ڕۆژوو نــەگرتن؛ بــەڕۆژوو نــەبوون. هەروەها: **روزەخوار**

روزەداری / rûzedārî/: اسـم. ڕۆژگـــەوانی؛ ڕۆچـەوانی؛ بـەڕۆژوویی؛ کـاری ڕۆژووگـرتن و بەجێ‌هێنانی دابی ڕۆژوو. هەروەها: **روزەدار**

روزه‌گشایی / rûzegošāyî/: اسم. کاری بەربانگ کردنەوە؛ ڕۆچەوەکەردەی. هەروەها: **روزه‌گشا**

روزی[1] / rûzî/: اسـم. بژیـو؛ داژیـار؛ ڕۆزی: ١. پێخـۆری ڕۆژانـە ٢. ڕسـق؛ ڕزق؛ ئـەوەی گیاندار لە ڕۆژدا بە دەستی دێنـێ ‹روزی را خدا می‌رساند: بژیو لە خواوەیە›.

روزی[2]: قیـد. ڕۆژێ؛ ڕۆژێـک؛ ڕوێـو؛ ڕوێێـو؛ ڕوێوەنە: ١. ڕۆژانە؛ لـە هـەر ڕۆژدا ‹روزی هشت ساعت کار مـی‌کنیم: ڕۆژێ هەشـت سـەعات کـار دەکـەین› ٢. شــەو و ڕۆژێ؛ لــە درێژایـی شەوانەڕۆژدا ‹روزی چهار قرص مصرف شود: ڕۆژێک چوار حوب بخورێ›.

روزی‌رســـان / rûzîresān/: صـفت. ڕۆزی‌دەر؛ بژیـودەر؛ ڕۆزی‌گـەیێن؛ دابینکـەری داژیـاری ڕۆژانەی کەسان.

روژ / roj, rûj ، ـها/: [فرانسوی] اسم. ماتیـک؛ ڕوژ؛ ماکێکی ڕەنگی بۆ ڕەنگ کردنی لێو: **رژ لب**

▣ روژ گونە: ماکێکی ڕەنگی بـە شـێوەی ئـارد یان هەویر بۆ جوان‌کردنی سەرگۆنا.

روس / rûs ، ـها/: اسم. ڕووس: ١. هەر یەکە لـە کەسانی سەر بە یەکێک لە هۆزەکـانی سـلاوی دانیشتووی ئورووپای ڕۆژهەلات کـە بـە زمـانی ڕووســی قــسە دەکـەن ٢. هــەر یــەک لــە دانیشتوانی خەڵکی ڕووسیا یان منداڵەکانیان.

رؤسا / ro'asā/: [عربی] جمعِ ☜ **رَییس**

روساخت / rûsāxt ، ـهـا/: اسـم. ڕووچـین؛ دیم؛ ڕووچن؛ هەر کام لە بنکە کۆمەڵایەتیەکان (وەک

بنماله و دەوڵەت) کە پێشاندەری بار و دۆخی ئابووری، فەرهەنگی و ناوچەیی کۆمەڵگاییێکە.

روسازی / rûsāzî /: *اسم.* ڕووسازی؛ ڕووکاری؛ کاری چێ‌کردنی ڕووبەری دەرەوەی شتێ، بەتایبەت توێژی دەرەوەی بوراگە (جادە، شەقام، پیادەڕۆ).

روسپی / rûspî ، ـها؛ ـان /: *اسم. [ادبی]* سۆزانی؛ سۆزمانی؛ جندە؛ ژنی خۆفرۆش؛ ژنی داوێن‌تەڕ.

روسپی‌خانە / rûspîxāne ، ـها /: *اسم. [ادبی]* ماڵەجندە؛ قاحبەخانە؛ جندەخانە.

روسپیگری / rûspîgarî /: *اسم. [ادبی]* جندەیی؛ جنەگەری؛ کار و ڕەوتی پارە بەدەس‌هێنان لە ڕێگای تێکەڵی کردن لەگەڵ پیاواندا.

روستا / rûstā ، ـها /: *اسم. [ادبی]* لادێ؛ دێ؛ لادەگا؛ دەگا؛ دێهات؛ لاگا؛ لاگە؛ ئاوایی؛ گوند.

روستائی / rûstā'î / ☜ **روستایی**

روستازاده / rûstāzāde ، ـها؛ ـگان /: *صفت.* گوندی؛ دێهاتی: ۱. لە دایک‌بوو لە لادێدا ۲. تایبەتمەندی کەسێ کە دایک و بابی لادێیین.

روستایار / rûstāyār ، ـان /: *اسم.* دێیار؛ کەسێ کە کار و باری، یاری گەیاندن بە دێهاتە. هەروەها: **روستایاری**

روستایی / rûstāyî ، ـها؛ ـان /: *اسم.* لادێیی؛ گوندی؛ دێهاتی؛ پێوەندیدار بە لادێ یان سەر بەلادێیەوە ‹زندگی روستایی: ژینی لادێیی›: **روستائی**

روسری / rûsarî ، ـها /: *اسم.* سەرپۆش؛ ڕووسەری؛ دەوملی؛ جزیە؛ قوماشی سێ یان چوارگۆشە (زۆرتر بە شێوەی سێ‌سووچی مووچاوە) کە ژنان بە سەریدا دەدەن ‹روسری گلدار قشنگی سرش کرده بود: سەرپۆشێکی گوڵداری جوانی دابوو بە سەریدا›.

روسفید / rûsefîd, -sifîd /: *صفت. [مجازی]* ڕووسوور؛ ڕووچەرمگ؛ ڕووسپی؛ سەربەرز؛ کامەران لە جێبەجێ‌کردنی کاری پەسنددا ‹او از امتحان روسفید بیرون آمد: لە ئەزموونەکەدا ڕووسوور دەرهات›.

روسفیدی / rûsefîdî, -sifîdî /: *اسم. [مجازی]* ڕووچەرمگی؛ ڕووسووری؛ سەربەرزی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕووچەرمگ بوون ‹او مایەی روسفیدی پدر و مادرش شد: بووە هۆی ڕووچەرمگی دایک و باوکی›.

روسوفیل / rûsofîl ، ـها / : [؟] *صفت.* لاگری ڕووس: ۱. ڕووس‌پەرست؛ لایەنگری ڕووسان ۲. لایەنگری سیاسەتی دەوڵەتی ڕووسیە.

روسی[1] / rûsî /: *اسم.* ڕووسی؛ لە زمانە هیندو-ئورووپاییەکان، لقی سلاو کە ڕووسەکان قسەی پێ دەکەن.

روسی[2]: *اسم.* ڕووسی؛ سەر بە ڕووسیە یان هی ڕووسیە ‹سماور روسی: سەماوەری ڕووسی›.

روسیاه / rûsîyah ، ـان /: *صفت. [مجازی]* ڕووڕەش: ۱. ناوزڕاو؛ ڕووسیاو ‹این بچە ما را پیش مردم روسیاه کرد: ئەم منداڵە لای خەڵکیەوە ڕووڕەشی کردین› ۲. شەرمەزار؛ شەرمەسار؛ خەجاڵەت؛ خەجاڵەتبار ‹خدایا! این بندەی روسیاه خودت را ببخش: خوایە! لەم بەندەی ڕووڕەشەی خۆت خۆش ببە›.

روسیاهی / rûsîyahî /: *اسم. [مجازی]* ڕووڕەشی؛ شەرمەزاری؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕووڕەش بوون ‹زمستان می‌رود و روسیاهی بە زغال می‌ماند: زستان دەڕوا و ڕووڕەشی هەر بۆ خەڵووز دەمێنێتەوە›.

روش / raveš ، ـها /: *اسم.* ڕەوش؛ ڕەوشت؛ زێ: ۱. تەرز؛ چۆناوچۆنی جێبەجێ‌کردنی کارێک ‹روش انشا؛ روش آشپزی: ڕەوشی نووسین؛ تەرزی ئاشپەزی› ۲. ڕێ‌وڕەوش؛ چۆناوچۆنی ئاکار و شێوەی کەسێ لەمەڕ بابەتێکی دیاریکراوەوە ‹روش من این نیست کە با مردم دعوا کنم: ڕەوشی من وا نیە لەگەڵ خەڵکدا بە شەڕ بێم›.

روش‌شناسی / raveš.šenasî /: *اسم.* ڕەوش‌ناسی؛ ڕەوشت‌ناسی: ۱. کۆمەڵەیێک لە شێوە و

بنەماگەلی دەکارکراو لە ئامۆژەیەکدا (زانستی، فەلسەفی، هونەری و...) ۲. لێکدانەوە و لێڕوانینی بنەما و شێوەگەلی کەڵک لێ گیراو لە بوارێکی تایبەتدا.

روشن /rowšan, rošan/: صفت. رووناک؛ ڕۆشن؛ ڕەوشەن؛ رووشن؛ ڕوون: ۱. خاوەنی رووناکی ‹اتاق روشن؛ روز روشن: دیوی روشن؛ ڕۆژی رووناک› ۲. داگیرساو؛ هەڵکراو؛ چاخ؛ خاوەنی رووناکایی یان گەرما ‹چراغ روشن؛ اجاق روشن: چرای روشن؛ وجاخی روشن› ۳. هەڵکراو؛ لە حاڵی داگیرسان یان کارکردندا (لەمەڕ دەزگاگەلی کارەبایی یان موتۆریەوە) ‹رادیو روشن است ولی صدایش درنمی‌آید: ڕادیوەکە روشنە، بەڵام دەنگی لێوە نایە› ٤. بە تیشکدانەوەی زۆرترەوە ‹رنگ روشن: ڕەنگی روشن› ٥. دیار؛ ئاشکرا؛ خویا؛ لەبار بۆ بە باشی و سانایی زانین، دیتن یان تێگەیشتن ‹روشن بود که نمی‌خواهد قبول کند: دیار بوو نایەوێ قبووڵی بکا› ٦. بە ئاگایی و بیرەوە ‹فکر روشن؛ ذهن روشن: بیری روشن؛ زەینی روشن›.

▣ روشن کردن: ڕۆشن کردن: ۱. داگیرساندن؛ هەڵگیرساندن؛ هەڵکردن؛ ڕۆناندن؛ ڕەوشاندن؛ گریسەنن؛ گیسەنە؛ گیسانن؛ ئەنەگیسنەی؛ گیسناینە؛ ئۆکردن؛ دەم داین؛ داگیرساندنی شتێک ‹اجاق را روشن کردم: وجاخەکەم روشن کرد› ۲. هەڵکردن؛ داگیرساندن؛ گریەنن؛ گیسناینە؛ وەگەڕ خستنی کارەبا لە خولگەیەکی کارەباییدا ‹تلویزیون را روشن کن!: تەلەفیزیۆنەکە روشن کە!› ۳. هەڵکردنی موتۆرێک ‹موتور را روشن کرد: موتۆرەکەی روشن کرد› ٤. *[مجازی]* حاڵی کردن؛ تێ گەیاندن؛ ڕۆشن کردنەوە؛ ڕوون کردنەوە؛ بابەتێ بۆ کەسێک ڕوون کردنەوە ‹من درست نفهمیدم منظورت چیست، لطفاً مرا روشن کن!: باش نەمزانی مەبەستت چیە، تکایە حاڵیم کە!›. هەروەها: **روشن شدن**

روشنائی /rowšanā'î, ro:šanā'î/ ☜ **روشنایی**

روشنایی /rowšanāyî, ro:šanāyî/: اسم. ڕۆشنایی؛ ڕۆچنایی؛ رووناکایی؛ ڕۆژناهی؛ ڕۆژنایی؛ ڕوشناکی؛ ڕۆناهیاتی؛ ڕوونایی؛ ڕۆنکایی؛ رووناکی؛ سۆ؛ ڕەنک: ۱. دۆخ یان چۆناوچۆنی ڕۆشن بوون ‹روشنایی اتاق کم است: روشنایی دیوەکە کەمە› ۲. نوور ‹از دور روشنایی ضعیفی به چشم می‌خورد: لە دوورەوە روشناییێکی کز دەبینرا› ۳. سەرچاوەی نوور و ڕۆشنایی * **روشنائی**

روشن‌بین /rowšanbîn, ro:šan-/، ـها؛ ـان/: صفت. *[مجازی]* ڕۆشن‌بین؛ بینا: ۱. رووناک‌بین؛ خاوەنی بیری ورد و باش ۲. توانا لە تێگەیشتنی ئەنگێزە و سەرەنجامەکانی کار و ڕووداوگەلدا.

روشندل /rowšandel, ro:šan-/: صفت. *[مجازی]* ڕۆشندڵ؛ رووناکدڵ: ۱. وریا؛ خاوەنی هۆشیاری و لێهاتوویی زەینی بۆ ئاگایی پەیدا کردن لەبارەی ڕووداوگەلەوە: **روشن‌ضمیر** ۲. ـان/ *[مجازی]* نابینا؛ کوێر؛ مجرۆ.

روشن‌ضمیر /rowšanzamîr, ro:šan-/: [فارسی/ عربی] ☜ **روشندل**

روشنفکر /rowšanfekr, ro:šan-/، ـها؛ ـان/: [فارسی/ عربی] صفت. *[مجازی]* ڕۆشن‌بیر؛ رووناک‌بیر؛ تێگەیشتوو: ۱. خاوەن بیر و ڕوانینێکی ئاگاهانە، دروست و دوور لە وشک‌مێشکی و ئەفسانە ۲. زانا بە دابی زەمان؛ تێگەیشتووی پێگەیشتوو؛ بڕوامەند بە دەور و نرخی زانست و فەرهەنگ لە بەرەو پێش بردنی کۆمەڵگادا.

روشنفکری[1] /rowšanfekrî, ro:šan-/: [فارسی/ عربی] اسم. *[مجازی]* ڕۆشنبیری؛ رووناکبیری؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕۆشنبیر بوون ‹سواد و تحصیلات به تنهایی نشانەی روشنفکری نیست: خوێندەواری و زانیاری بە تەنێ نیشانەی ڕۆشنبیری نیە›.

روشنفکری[2]: صفت. *[مجازی]* ڕۆشنبیری؛

ڕووناکبیری؛ ڕۆشنبیرانه؛ ڕووناکبیرانه؛ پێوەندیدار بە ڕووناکبیرانەوە ‹محفلهای روشنفکری؛ بحثهای روشنفکری: جڤاتگەلی ڕۆشنبیری؛ قسه و باسی ڕۆشنبیری›.

روشنگری / rowšangarî, ro:šan-/: /اسم. *[مجازی]* کار و ڕەوتی ئاگادار کردنەوەی خەڵکی لە چۆنیەتی کاران، بەتایبەت لەمەڕ دیاردەگەلی سروشتی و زانستی یان ڕووداوگەلی ڕامیاریەوە. هەروەها: **روشنگر**

روشنه / rowšane, ro:šane، ـها/: /اسم. وڵەیار؛ شوێنی ئاوەڵا لە لێڕەواردا.

روشنی / rowšanî, ro:šanî/: /اسم. ڕۆشنی؛ ڕووناکی: ۱. ڕۆهنی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕۆشن بوون ۲. ڕۆشنایی؛ ڕووناکایی.

روشور / rûšûr، ـها/: /اسم. *[گفتاری]* سپیاو؛ سپیاف؛ ماکی خاوێنکەرەوەی لەش.

روشوفاژ/ rûšûfāj, -šofāj، ـها/: [فارسی/ فرانسوی] /اسم. پۆشەنی ڕادیاتوری شووفاژ کە بە سەریدا دەدەن (بەتایبەت جابەیێکی چێوی کون-کون): **روشوفاژی**

روشوفاژی/ rûšûfājî, -šofājî/: [فارسی/ فرانسوی] ☜ **روشوفاژ**

روشویی / rûšûyî، ـها/: /اسم. دەسشۆری؛ دەسشۆیی؛ دەسشۆ؛ دەسشۆرک.

روضه / rowze, ro:ze، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. ڕاز و چیرۆک لەمەڕ بەسەرهاتی پیاوچاکانی دینەوە کە جار و بار لەگەڵ شیعر و ئاوازی بەسۆز و گریاندایە ۲. کۆڕێ کە ئەم باسانەی تێدا دەبێژرێ ۳. *[ادبی]* باخ.

▣ **روضەی رضوان**: باخی بەهەشت؛ باخوو بەهەشتی.

روضەخوان / rowzexān, ro:ze-، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. *[شیعه]* کەسێک دە جلوبەرگی مەلاییدا کە کاری ڕەوزەخوێنی و لاواندنەوە و هێنانە گریانی خەڵکە.

روضەخوانی / rowzexānî, ro:ze-، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ڕەوزەخوێنی: ۱. کاری وتنەوەی ڕەوزە ۲. کۆڕێ کە تێدا ڕەوزە دەخوێنن.

روغن / rowqan, ro:qan، ـها/: /اسم. ڕۆن؛ ڕوون؛ دون؛ ڕوین؛ ڕوهن؛ ڕوەن؛ ڕۆغان: ۱. هەر کام لە ماکگەلی چەور و تراو، نیوەتراو یان لیق کە تێکەڵی ئاو نابێ بەڵام تێکەڵی ئەلکول و ئیتر دەبێ و لە بان قوماش یان کاغەزەوە شوێنی دەمێنێتەوە ۲. بەرهەمێکی خواردەمەنی چەور، نەگۆڕ یان تراو کە لە چێشت دروستکردندا بەکار دێ ۳. مەڵهەم؛ دەرمانێک لە ماکگەلی چەورە کە دەیساونە شوێنی برین یان ئێشەوە ٤. هەر کام لە چەوریگەلی ڕەوانکەر کە لە پیشەسازیدا بۆ ڕەوانی و کەم کردنەوەی لێک گیران بەکار دێ و زۆرتر لە کانگاوە وەردەگیرێ ٥. هەر کام لە چەوریگەلی بریقەدەر.

▣ **روغن آراشید**: ڕۆنی بادامزەمینی.

روغن استخوان: ڕۆنی پێشە؛ ڕۆنێکی تۆخ و بۆگەنە کە لە ڕێگای بەتنۆکەکردن و وێڕای دارزانی ئێسک بەدەس‌دێ و سەرچاوەی پیریدینە.

روغن اِسکاتیف: ڕۆنی ئیسکاتیف؛ هەر یەکە لە ڕۆنگەلی گیایی (وەکوو ڕۆنی بەزرەک یان خورما) کە لە ڕەنگسازی و ڕەنگاریدا بۆ خێرا وشک کردنەوەی ڕەنگ بەکار دێ.

روغن الیف: ڕۆن ئەلیف؛ ڕۆنێکی سەنعەتی کە لە بەزرەکی دەگرن و لە ڕەنگکاری چێودا بەکار دێ.

روغن بنگ: ڕۆنی بەنگ؛ خواردەمەنیەکی هۆشبەرە کە بە کولاندنی چرۆی گوڵی شادانە لە ناو ڕۆنی بادام یان کەرەدا دروست دەبێ.

روغن تونگ: ڕۆنی تونگ؛ ڕۆنێ کە لە چێوی چینی دەیگرن.

روغن جلا: ڕۆنی جەلا؛ هەموو چەشنە ڕۆنێکی سەنعەتی کە بۆ بریقەدارکردنی رووکاری چێو بەکار دێ.

روغن چراغ: ڕۆنی چرا: ۱. نەوت ۲. *[قدیمی]* ڕۆنی گەرچەک.

روغن حیوانی: ڕۆنی حەیوانی: ۱. چەوری و بەزی نێو شانەگەلی گیانەوەران ۲. ☜ **روغن کرمانشاهی**

روغن خاکستری: ڕۆنی گورگی؛ ڕۆنێ کە ئوکسیدی جیوەی تێدایە و بۆ مەڵهەمی بریێ وەرهەمی لەش بەکار دێ.

روغن خوراکی: ڕۆنی خۆراکی؛ ڕۆنێ کە بۆ خواردن بەکار دێ.

روغن دمیده: ڕۆنی پفدراو؛ ڕۆنێ کە بە هۆی پفدانەوە خەست بۆتەوە.

روغن زرد ☜ **روغن کرمانشاهی**

روغن کرمانشاهی: ڕۆنی کەرە؛ ڕۆن کوردی؛ ڕۆن خۆمانی؛ ڕوەنە وێمانە؛ چەشنێ ڕۆنی خۆراکی کە لە کولاندن و پالاوتنی کەرە بەدەس‌دێ و لە چێشتی دەکەن: **روغن حیوانی؛ روغن زرد**

روغن گیاهی: ڕۆنی گیایی؛ ڕۆنێ کە لە تۆم و گوڵی گیاگەل دەگیرێ.

روغن ماهی: ڕۆنی ماسی؛ ڕۆنێ کە لە جەرگی ماسی دەگرن و لە خواردن و دەرماندا کەڵکی لێ وەردەگرن.

روغن موتور: ڕۆنی موتور؛ ڕۆنێک لە بەرهەمگەلی نەوتی کە بۆ ڕەوانکردنی بەندەکانی موتور بەکاردەڕوا.

روغن نباتی: ڕۆنی نەواتی؛ ڕۆن ڕوەکی؛ ڕۆنێ کە لە تۆمگەلی گیای خۆراکیەوە دەگیردرێ.

◘ روغن زدن: ڕۆن لێدان؛ ڕوەن دەونەی.

روغن گرفتن: ڕۆن گرتن؛ ڕۆن کێشان؛ ڕۆن لێ‌گرتن.

بی روغن سرخ کردن: *[کنایی]* بە وشکی سەر تاشین؛ لە کوولەکەی تەڕدا ئاور کردنەوە؛ زۆر فێڵەباز و ئاو ژێرکا بوون ‹مواظب باش! این از آنهاست که بی‌روغن سرخ می‌کند: هۆشت بێ! ئەمە لەوانەیە کە بە وشکی سەر دەتاشێ›.

روغندان / rowqandān, ro:qan ، ـها/: *اسم.* ڕۆندان؛ رووندان؛ دەفرێ بە لوولەیێکی باریک و درێژەوە کە ڕۆنی تێدەکەن و لە ڕۆنکاریدا بەکاردێ.

روغن‌سوزی / rowqansûzî, ro:qan/: *اسم.* ۱. ڕۆن‌سووزی؛ کاری سووتانی ڕۆن لەگەڵ سووتەمەنی، بە هۆی گرفتی موتورەوە ۲. *[مجازی]* چۆنیەتی لاکەهاتن؛ زوان کەفتنە لای دەم؛ دەم بۆ گیلاخەخواردن چوون؛ تەکەی مل هاتن؛ بار و دۆخی هێز لەدەس‌دان و گیان تێدا نەمان ‹امروز دیگر از زور خستگی به روغن‌سوزی افتادم: ئەمڕۆ ئیتر هێندە ماندووم لاکەم دێ›.

روغن‌شکن / rowqanšekan, ro:qan ، ـها/: *اسم.* چەوری‌بڕ؛ ڕۆن‌شکێن؛ ڕۆن‌بڕ؛ هەر شتێک کە ماکی چەوری لێک بکاتەوە.

روغن‌فروش / rowqanfurûš, ro:qan ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕۆن‌فرۆش؛ ڕوەن ورەش؛ بەتایبەت فرۆشیاری ڕۆنی کەرە.

روغنکاری / rowqankārî, ro:qan ، ـها/: *اسم.* ڕۆنکاری: ۱. کار یا ڕەوتی پێدا ساوینی ڕۆن بۆ نەرم کردن یان بریقە پێ خستن ۲. کاری تێ‌کردنی ڕۆن بە جەمگە، خولگە، یاتاقان و پنتەگەلی لێکساوینی موتور و... بۆ ڕەوانکردنی جم‌وجووڵ لەنێوانیاندا؛ چەورکردنی مەکینە.

روغن کشی / rowqankešî, ro:qan-/: *اسم.* ڕۆن‌گری؛ ڕۆن‌گیری؛ کار یا ڕەوتی گرتنی ڕۆن لە تۆمگەلی ڕۆندار.

روغنی[1] / rowqanî, ro:qanî ، ـها/: *اسم.* *[گفتاری]* ڕۆن‌فرۆش.

روغنی[2]: *صفت.* ۱. ڕۆندار؛ بەڕۆن ‹دانەی روغنی: تۆمی ڕۆندار› ۲. چەور؛ ڕۆناوی؛ ڕەونین ‹دستم

روغنی شد: دەسم چەور بوو›.

روکار[1] / rûkār ، ـها/: اسم. دیم؛ رووکار؛ ڕەپەن؛ ڕووی بنیا؛ نمای دەرەوەی ماڵ ‹ساختمانی بود با روکار سیمان سفید: ساختمانێک بوو بە دیمی چیمەنتووی سپیەوە›.

روکار[2]: صفت. ڕووکار؛ لە ڕووبەری دەرەوە. بەرانبەر: **توکار** ‹سیمکشی روکار: سیمکێشی رووکار›.

روکش / rûkeš ، ـها/: اسم. ۱. دیمە؛ چینکۆ؛ چیمکۆ؛ ئەوەی بۆ داپۆشینی دیوی دەرەوەی شتێ و پتر بۆ پاراستن یا ڕازاندنەوەی بەکار دەڕوا ۲. [چاپ] ڕووکەش؛ ڕووکێش؛ بەرگێک کە زیاتر بۆ جوانی لە کتێبی دەگرن.

روکم‌کنی / rûkamkonî/: اسم. [گفتاری] لەڕووبەری؛ کارەهاتێک بۆ بەرەنگاری لە ڕووداری، بێشەرمی یان نانەوە جێ خۆی کەس یان کەسانێک؛ کاڵ کردنەوە.

روکوکو / rokoko/: [؟] اسم. ڕوکۆکۆ؛ شێوازێکی هونەری کە لە سەدەی ۱۸ی زایینیدا لە ئوورووپای ڕۆژاوا لە گۆڕینی شێوازی باروک بەدیهات و پتر لە بواری نژیارڤانی، نیگارکێشی و موسیقادا خۆی دەرخست.

روگذر / rûgozar ، ـها/: اسم. ڕووبوار؛ ڕووگوزەر؛ بوارگەیەک (وەک پرد یان شەقام) بەرزتر لە ڕووی زەوین، یان بە سەر بوارگەیەکی‌تردا.

روگردان / rûgardān/: صفت. [مجازی] ڕوو وەرگێڕ؛ خاوەن بار یان چۆنیەتیەک کە لە ویستنی شتێ یان جێبەجێ‌کردنی کارێک چاوپۆشی بکا و ئیدی بە لای ئەو شتە یان ئەو کارەدا نەڕوا. هەروەها: **روگردان بودن؛ روگردان شدن**

روگردانی / rûgardānî/: اسم. ڕووەوەرگێڕی؛ کار یا ڕەوتی وازهێنان و چاوپۆشی کردن لە شتێ یان کارێک.

رول[1] / rol ، ـها/: [فرانسوی] اسم. ڕول؛ لوول؛ لوولە؛ تۆپ؛ یەکەی ژماردنی شتێ کە بە شێوەی گرۆڤەر پێچراوەتەوە.

رول[2]: صفت. تۆپ؛ بە بەستەبەندی گرۆڤەریەوە.

رول‌پلاک / rolp(e)lāk ، ـها/: [از انگلیسی] اسم. ڕۆڵ‌پلاک؛ پێکهاتەیەکی پلاستیکی یان چێوی هلۆل بۆ قایم‌کردنی پێچ لە پنتێکدا کە بە مەتە کون کراوە.

رولت / rolet ، ـها/: [فرانسوی] اسم. ڕولێت: ۱. چەشنێ شیرینی خامەیی ۲. چەشنێک خواردەمەنی بە شێوەی بابۆڵە لە هەویری نان، کە پێخۆری‌تری لە نێو دەنێن و سووری دەکەنەوە ۳. چەشنێ ماشینی قومار ٤. [خیاطی] ئامێرێ بۆ گواستنەوەی نەخش و نیگار بۆ سەر قوماش یان کاغەز.

رولور / rovelver ، ـها/: [انگلیسی] اسم. وەروەر؛ دەمانچەی تۆپی.

روماتیسم / romātîsm/: [فرانسوی] ☜ **رُماتیسم**

رومال / rûmāl/: اسم. ڕوومال؛ ماکێکی لینج (وەک چەرمێنەی هێلکە) کە بەر لە برژاندنی نان و شیرینی، بۆ خۆش‌ڕەنگ بوونەوە بە سەریدا دەناون.

رومان / romān/: [فرانسوی] ☜ **رُمان**

رومانتیسم / romāntîsm/: [فرانسوی] ☜ **رُمانتی‌سیسم**

رومانسک / romānesk/: [؟] ☜ **رُومیایی ـ ۱**

رومیائی / rûmiyā'î/: [؟] ☜ **رومیایی**

رومیایی / rûmiyāyî/: [؟] اسم. ڕوومیایی: ۱. شێوازێک لە هونەری نژیارڤانی ئوورووپای ڕۆژاوا لە نێوان هونەری ڕۆمی و هونەری گۆتیک، کە پاش هەزارەی یەکەمی زایینی، بەتایبەت بە شێوەی کەڵک وەرگرتن لە تاقی کەمانی بەدیهات: **رومانسک** ۲. دەستەیێک لە زمانگەلی هیندوـئوورووپایی کە ڕیشەیان لە زمانی لاتینیەوە وەرگرتووە (وەک: ئیتالیایی، ڕۆمانیایی، فەرانسەوی، ئیسپانیایی، پورتەغالی و...)

* **رومیائی**

رومیـــزی[1] / rûmîzî ، ـــهـا/:/ـسم. ڕوومیـــزی؛ چنراوێک له پارچه، مشه‌ما یـان نـایلۆن کـه بـۆ داپۆشاندنی ڕووی ده‌ره‌وه‌ی مێز به‌کارده‌ڕوا.

رومیـــزی[2]: صـفت. ڕوومێـــزی؛ بـــان‌مێـــزی؛ سه‌رمێزی؛ شیاو بۆ دانان له بـان مێـزه‌وه ‹چـراغ رومیزی؛ ساعت رومیزی: چرای ڕوومێـزی؛ کـاتژمێری سه‌رمێزی›.

روناس / rûnās ، ـها/:/ـسم. سـۆرنگ؛ نووسـه‌ک؛ ڕۆنیاس؛ ڕوونیاس؛ گیایێکی ئالیکی بـه لاسـکی پۆشراو له زۆر دڕکی چکۆلـه و قـولاپی، گـه‌ڵای هێلکۆکـه‌یی گوڵـی بـه کۆمه‌ڵـی زه‌رد و بـه‌ری سووری گۆشـتنه‌وه. لـه ڕه‌نگـی ڕیـشووی ئـه‌م گیایه له ڕه‌نگرێژیدا که‌ڵک وه‌رده‌گرن.

روناســی[1] / rûnāsî/:/ـسم. ڕوونیاســی؛ ڕه‌نگـی سووری ئاماڵ‌زه‌رد. هه‌روه‌ها: **روناسی‌رنگ**

روناسی[2]: صفت. ڕوونیاسی؛ بـه ڕه‌نگـی سـووری ئاماڵ‌زه‌رد.

رونـد / ravand/:/ـسم. ڕه‌وت؛ ڕه‌وتانـه؛ ڕه‌وه‌ن؛ چۆنیه‌تی گه‌ڕانه‌یه‌ک له باری به‌ره‌وگه، خێرایـی یان ئۆگره‌تیه‌وه.

رونـد / rond/: [فرانـسوی] صـفت. سه‌ڕراسـت؛ سه‌ڕراس؛ ڕێک.

▣ رونـد کـردن: ۱. سه‌ڕراسـت کـردن؛ ڕێـک کردن ۲. [ریاضی] گردوکۆکردن.

رونده / ravande/: صفت. ڕه‌ونده: ۱. به توانایی یـان تایبه‌تمه‌نـدی بزوانـه‌وه ‹گیاه رونـده: گیـای ڕه‌ونـده› ۲. ڕابگـار؛ ڕێبـوار؛ ڕاگـوزار؛ ڕاگـوزه‌ر؛ ڕێڤنگ.

رونـدی / rûndî/:/ـسم. ڕۆنـدی؛ لـه زمانگـه‌لی بـانتو، زمـانی خه‌ڵـکی ڕوانـدا و برۆنـدی لـه ئه‌فریقای ڕۆژهه‌ڵاته‌وه: **کیروندی**

رونـق / rownaq, ro:naq/: [عربـی]/ـسم. بـره‌و؛ په‌ره ئه‌سـتێنی: ۱. گه‌شـک؛ گه‌شـه؛ کـار یـان ڕه‌وتی په‌ره سه‌ندن ‹رونق شهرها؛ رونق کـشاورزی: پـه‌ره‌ئه‌سـتێنی شـاران؛ گه‌شـکه‌ی کـشتوکـاڵ› ۲. پێشڕه‌وت ‹بزودی کارش رونق گرفت: هـه‌ر زوو کاری بره‌وی په‌یداکرد› ۳. ڕه‌واج؛ ڕمێن ‹رونق مد؛ رونق شهرنشینی: بره‌وی مۆد؛ ڕه‌واجـی شارنـشینی›.

هه‌روه‌ها: **رونق بخشیدن؛ رونق دادن؛ رونق گرفتن**

رونمـا / rûnemā ، ـــهـا/:/ـسم. شه‌رمه‌شـکانه؛ سه‌رمه‌شقانه؛ سه‌رمه‌شقانی؛ دیارییه‌ک که پاش زه‌ماوه‌ند زاوا بۆ دیتنی بووک، پێی ده‌دا.

رونوشت / rûnevešt ، ـها/:/ـسم. ڕایـش؛ له‌بـه‌ر نوسـراو؛ کـۆپی؛ ئـه‌وه‌ی لـه ڕووی شـتێک نووسرابێته‌وه: **المثنّی**

رونویسی / rûnevîsî/:/ـسم. ڕوونووسـی؛ له‌بـه‌ر نووســینه‌وه؛ له‌بــه‌ر خــه‌ت گرتنــه‌وه؛ ڕه‌وه‌وه نویسه‌ی؛ کار یان ڕه‌وتی فـه‌رکان؛ نووسـین لـه ڕووی ده‌قێک.

روی / ravîy(y)/: [عربـی]/ـسم. ڕه‌وی؛ دوایـین پـیتی سـه‌ره‌کی به‌شـاوه‌ند لـه هـۆنراوه‌ی عه‌رووزیـدا (وه‌کـوو پـیتی دال لـه «مـه‌رد» و «ده‌رد»دا).

ـ روی / ravî/: پیواژه. ـ ڕۆیی؛ ڕۆیین ‹پیاده‌روی: سواده‌ڕۆیی›.

روی / rûy/:/ـسم. ۱. ڕۆح؛ تـوخمێکی کیمیـایی کانزایی به ژماره‌ی ئه‌تۆمی ۳۰ و کێشی ئـه‌تۆمی ۶۵٫۳۷، کانزایـه‌کی تـورتی سـپی ئامـاڵ ئـاوی، ناتێکه‌ڵاو له ئاو، تێکه‌ڵاو لـه ئه‌سـید یـان بـازی داخدا که لـه کانزاکـاری و ده‌رهێنـانی ئالیـاژدا به‌کار دێ ۲. هه‌ر یه‌که له داهاتگه‌لی چێکراو له ڕۆح ۳. ـها/[ادبی] ڕوومه‌ت؛ ده‌موچاو؛ چاڕ؛ ڕوه؛ دیمه‌ن.

▣ **روی دادن**: قـه‌ومان؛ ڕوودان؛ پـێش‌هـاتن؛ قۆمیه‌ی ‹در ساختمان همسایه آتش سوزی شدیدی روی داد: لـه ماڵـه دراوسـێدا سـووتمانێکی دژوار قه‌وما›.

رویا / ro:yā, ro'yā ، ـها/: [عربـی]/ـسم. ۱. خـه‌و؛ خه‌ون؛ هۆن؛ هۆون؛ هـاون؛ هـه‌و؛ خـه‌وخـه‌ون؛

دیمەن، ڕووداو، بیر و ئەندێشەگەلێ کە لە زەینی مرۆی خەوتوودا پەیدا دەبێ ٢. بیرۆکە و گومانگەلێ خۆش کە وەک دیمەنی ڕاستەقینە دێنە بەرچاو ٣. [مجازی] ئەوەی سەرسووڕێنەر دەنوێنێ.

رویا / rûyā/: صفت. بە توانایی ڕوانەوە.

رویائی / ro:yā'î, ro'yā'î/: [عربی] ☜ **رویایی**

رویائی / rûyā'î/ ☜ **رویایی**

رویاروی / rûyārûy/: قید. [ادبی] ڕووبەڕوو؛ ڕووەوڕوو؛ بەرەڕوو؛ بەرانبەر؛ وەرانوەر؛ لە هەمبەر یەکترەوە ‹دو حریف رویاروی یکدیگر قرار گرفتند: دوو غەنیم ڕووبەڕووی یەک وەستان›.

رویارویی / rûyārûyî/: اسم. ڕووبەڕوویی: ١. دۆخ یان چۆنیەتی ڕووبەڕوو بوونەوە؛ لە ئاست یەکدا بوون؛ بەرامبەر یەک بوون؛ هەڵتەقین ‹هنگام رویارویی با چنین وضعی چە باید کرد؟: کاتی ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ ئاوا دۆخێکدا دەبێ چبکەین؟› ٢. کار یان ڕەوتی کەوتنە هەمبەر یەکەوە؛ ڕووبەڕوو بوونەوە ‹ادامەی اختلاف سرانجام موجب رویارویی آنان شد و کار بە دعوا کشید: درێژەی ناکۆکیەکە ئاخری بووە هۆی ڕووبەڕوو بوونەوەیان و شەڕ قەوما›.

رویان / rûyān، ـها/: اسم. ١. [جانورشناسی] تۆڵ؛ پز؛ بوونەوەر، لە سەرەتاکانی گەشەکەییدا، بەتایبەت قۆناغی دەباڵدانی هێلکۆکەی باردار لە سەرەتای دەورەی ئاوسیدا ٢. [گیاەشناسی] گوە؛ بەشی ڕوەکی گیا لە تۆمدا کە بە هەڵکەوتنی بار و دۆخی شیاو، دەڕوێ و دەبێتە گیایێکی تازە.

رویاندن / rûyāndan/: مصدر. متعدی. // **رویاندی:** ڕواندت؛ **می رویانی:** دەڕوێنی؛ **برویان:** بڕوێنە// ڕواندن؛ ڕپاندن؛ سەوزکردن؛ شینکردن؛ پێگەیاندن؛ پنە یاونەی؛ بووز بۆ ڕوانی ڕوەک لواندن ‹رویاندن گلهای گلخانەای: ڕواندنی گوڵگەلی گوڵخانەیی›: **رویانیدن**. هەروەها: **رویاندنی**

■ صفت فاعلی: **رویاننده** (ڕوێنەر) / صفت مفعولی: **رویانده** (ڕوێنراو)/ مصدر منفی: **نَرویاندن** (نەڕواندن)

رویان‌شناسی / rûyānšenāsî/: اسم. تۆڵناسی؛ پزناسی؛ لێکدانەوە و لێکۆڵینەوەی گەشەی زینەوەر لە تۆم یان تۆمی باروەرکراوەوە.

رویانی / rûyānî/: صفت. تۆڵی؛ پزی ‹مرحلەی رویانی: قۆناغی تۆڵی›.

رویانیدن / rûyānîdan/ ☜ **رویاندن**

رویایی / ro:yāyî, ro'yāyî/: [عربی] صفت. خەیاڵی: ١. زۆر خۆش وەک خەیاڵی خۆش ٢. نەگونجاو؛ ناڕاست و خەیاڵاوی ٣. خەیاڵاوی؛ خەیاڵپەرست؛ هاونایی؛ خاوەنی خوو یا هۆگری بە بیری خۆش، بەڵام نەگونجاو * **رؤیایی**

رویایی / rûyāyî/: اسم. دۆخ یان چۆنیەتی ڕوا بوون؛ بە توانایی ڕوانەوە: **رویائی**

رویت / ro:yāt, ro'yāt/: [عربی] اسم. [ادبی] دیدار؛ دیمانە؛ دیار.

▣ رویت شدن: بینران؛ دیتران؛ پیویەی ‹هلال ماه نو رویت شد: کەمەی هەیڤی نوێ بینرا›.

رویت کردن: بینین؛ دیتن؛ دین؛ دیەی؛ دیای؛ وینەی؛ چاو پێ‌کەوتن ‹تنها یک بار آن را رویت کردم: تەنیا جارێ بینیم›.

رویداد / rûydād، ـها/: اسم. ڕووداو؛ ڕوودای؛ دەگمە؛ پێکهات؛ پێشهات؛ بویەر؛ ئەوەی بەدیهاتووە یان ئەنجامدراوە ‹بیماری مادر برایش رویداد غم‌انگیزی بود: نەخۆشی دایکی ڕووداوێکی خەماوی بوو بۆی›.

رویزیونیست / revîzyonîst/: [فرانسوی] ☜ **تجدیدنظرطلب**

رویزیونیسم / revîzyonîsm/: [فرانسوی] ☜ **تجدیدنظرطلبی**

رویش / rûyeš/: اسم. کار یان ڕەوتی ڕوان؛ سەوز بوون؛ ڕسەی ‹نور خورشید و خاک خوب موجب رویش گیاهان می‌شود: تیشکی خۆر و خاکی چاک، دەبێتە هۆی ڕوانی گیا›.

رویکرد / rûykard، ـها/: اسم. کاری سەرەتایی

بۆ گەیشتنە مەبەست.

رویگر / rûygar ، ـها؛ ـان/: *اسم.* مسگەر؛ مزگـەر؛ کەسێ کـە دەفـری مـسی بـە مالـین سـپی دەکاتەوە.

رویگردان / rûygardān/: *صفت. [مجازی، ادبی]* ڕووەرگێڕ؛ پشتتێکەر؛ پشتلێکەر؛ خۆپارێز.

رویگردانی / rûygardānî/: *اسم. [مجازی، ادبی]* ڕووەرگێڕی؛ خۆبوێری؛ خۆپارێزی.

رویگری / rûygarî ، ـها/: *اسم.* مـسگەری؛ مزگەری؛ کار و ڕەوتی سپی کردنەوەی دەفـری مسی بە پێدا مالین.

رویه / ravî(y)ye ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* شێوە؛ ڕێباز؛ تلۆج ‹اگر بـه این رویـه ادامـه بـدهی موجب نـاراحتی دیگـران خـواهی شـد: ئەگـەر بـەم شـێوەیە بمێنیتەوە، دەبیە هۆی دلمەندی کەسانیتر›.

رویه / rûye ، ـها/: *اسم.* ڕوو؛ ڕواڵ: ١. ڕووکـار؛ ڕووکێش؛ ئەوەی بـە ڕووی شـتێکیەوە دەدەن. بەرانبـەر: **آستر** ٢. ڕووە؛ بەشـی دەرەوەی هـەر شتێک ٣. بانە؛ بەشێ لە کەوش کە سـەرپەنجە دادەپۆشێ. بەرانبـەر: **تخـت/ زیـره** ٤. *[ریاضی]* ئاست؛ سەتح.

رویهمرفته / rûyehamrafte/: *قید.* بەگـشتی؛ بەسەر یەکەوە: ١. لەسەریەک؛ سەرجەم؛ تێکڕا؛ گردەوە ‹رویهمرفته صد هـزار تومـان خـرج شـد: لەسەریەک سەد هەزار تمەن خەرج کرا› ٢. پێکڕا؛ پێکـەوە؛ بـە لەبـەرچاوگرتنی هـەموو شـتێک ‹رویهمرفته آدم خـوبی است: بەگشتی، مرۆڤـێکی باشە›.

رویی[1] / rûyî/: *صفت.* بـانین؛ بـانگین؛ سـەرین؛ جێگرتوو لە ڕووەوە ‹کتاب رویی: کتـێبی بـانین›: **روئی**

رویی[2] / ـها/: ضمیر. بانین؛ سـەرین؛ ئـەوەی لـە ڕووەوەیە ‹رویی بهتر است: بانیەکە باشترە›: **روئی**

- رویی[3]: *پیوازە.* - ڕوویی؛ خاوەن چۆنیەتیەک لە دەموچاودا بوون ‹خوشرویی: خوەشڕوویی›.

روییدن / rûyîdan/: *مـصدر. لازم.* // **روییـدی:** ڕوای؛ **می رویی:** دەڕوێ؛ **بروی:** بڕوە // ڕوان؛ ڕپـان؛ ڕسکان؛ ڕسەی؛ ڕسای؛ شین بوون؛ سەوز بوون؛ ڕەهستن: ١. چەکـەرە دەرکـردنی دان و سـەر هەڵێنانی لاسک دە تـۆی خاکـدا ‹روییـدن دانـه: شـین بوونـی دانـە› ٢. گەشـە کـردن و گـەورە بوونی گیا ‹روییـدن گـل: ڕوانـی گـوڵ›: **رسـتن؛ روئیدن**. هەروەها: **روییدنی**

■ صفت فاعلی: **رویندە** (ـ)/ صفت مفعولی: **روییده** (ڕواو)/ مصدر منفی: **نَروییدن** (نەڕوان)

رویین تن / rûyîntan/: *صفت. [مجازی]* گیان پۆڵا؛ خـاوەن لەشـی وا کـە هـیچ چـەکێک کـاری تێنەکا: **روئین‌تن**

ره / rah/: *اسم. [مخفف، ادبی]* ڕێ؛ ڕێگـا؛ ڕا ‹ره چنان رو که رهروان رفتند: بە ڕێدا وا بـڕۆ ڕێبوارەکـان چوون›.

رها / rahā/: *صفت. [ادبی]* ڕەها؛ ڕاهی: ١. دەرباز؛ دەرباس ٢. قوتار؛ قورتاڵ؛ ڕزگار؛ بەبێ سـنوور و بەرهەڵست ٣. بەرەڵا؛ بەرهەڵدا؛ وێڵ؛ وڵ؛ بەبێ چاودێر و سەرپەرشت. هەروەها: **رها بودن؛ رهـا شدن؛ رها کردن؛ رها گشتن**

رهائی / rahā'î/ ☜ **رهایی**

رهانـدن / rahāndan/: *مـصدر. متعـدی. [ادبـی]* // **رهاندی:** ڤەڕسـاندت؛ **مـی رهـانی:** دەڤەڕسـێنی؛ **برهان:** بڤەڕسێنە// ڤەڕساندن؛ ڕزگارکردن؛ دەرباز کردن؛ نەفداندن: ١. ئازادکردن/ کرن/ کەردەی؛ بەردان؛ بەرهەڵداکردن ٢. ڕاپـسکاندن؛ ڕانـدن؛ ڕاپەڕاندن؛ نەجات دان؛ لە مەترسـی پەڕاندنـەوە

✻ **رهانیدن**. هەروەها: **رهاندنی**

■ صـفت فـاعلی: **رهاننـده** (ڤەڕسـێنەر)/ صـفت مفعولی: **رهانده** (ڤەڕسێنراو)/ مصدر منفی: **نَرهانـدن** (نەڤەڕساندن)

رهانیدن / rahānîdan/ ☜ **رهاندن**

رهاورد / rahāvard ، ـها/: *اسم.* دیاری؛ سەوقات؛ سۆقات؛ ئەوەی ڕێبوار و گەشتیار لەگەڵ خۆیـدا

دەیهێنێتەوە.

رهایی / rahāyî/: *اسم.* ڕزگاری؛ ڕەهایی؛ ڕایی؛ دەربازی؛ بار یان دۆخی دەرباز بوون: **رهائی**

⊡ **رهایی دادن/ بخشیدن:** ڕزگار کردن؛ ئازاد کردن.

رهایی یافتن: ڕزگار بوون؛ دەرباز بوون؛ بەر بوون.

رهایی بخش / rahāyîbaxš/: *صفت.* نەجاتدەر: ۱. ڕزگاریدەر؛ ڕزگارکەر ۲ دەربازکەر لە دیلی یان ڕەنج و ڕژدی.

رهبان / rohbān/: [عربی] ☜ **راهِب**

رهبانیت / rohbānîyyat/: [عربی]/اسم. تەرکەدنیایی؛ ڕەبەنایەتی: ۱. دنیا تاراوی؛ گۆشەگیری؛ دوورەخەڵکی؛ دوورەپەرێزی؛ کار یا ڕەوتی تاران لە ژیانی کۆمەڵایەتی و گۆشەنشینی و عیبادەت کردن بۆ بەخشرانی تاوان و نزیکبوونەوە لە خودا ۲. بار یان دۆخی تەرکەدنیا بوون.

رهبر / rahbar، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕابەر؛ ڕێبەر؛ ڕەهبەر؛ پێشەوا: ۱. پێشەنگ؛ ئەو کەسەی ڕێ پێشان ئەدا و خەڵکی وە دووی دەکەون ۲. گەورەی گشت؛ کەسێ کە میللەت یان کۆمەڵێک ڕێبەری دەکا.

رهبری / rahbarî، ـها/: *اسم.* ڕێبەری؛ ڕابەری: ۱. ڕێبەرایەتی؛ کاری ڕاپەڕاندن و بەڕێوە بردنی پۆل یان کۆمەڵێک لە ڕێگای گەیشتن بە ئارمانج و ئامانجگەلی دیاریکراو ۲. بەڕێبەرایەتی؛ بەڕێوەبەرایەتی؛ کۆڕ یان پێگەیێک کە ئەم کارانەی لە ئەستۆدایە.

رهتوشه / rahtûše، ـها/: *اسم. [ادبی]* تۆشە؛ تۆشەڕا؛ بژیوی سەفەر.

رهرو / rahrow، ـان/: *اسم. [ادبی]* ڕێبوار؛ ڕابگار؛ ڕێبار؛ ڕێڕەو؛ ڕەوندە؛ ڕەوەن؛ ڕێڤنگ؛ ڕێڤنگی؛ کەسێ کە بە ڕێگایەکدا یان بەرەو ئامانجێک بەڕێوەیە.

رهسپار / rahsepār، ـان/: *صفت.* ڕوونیا؛ لە ڕۆشتندا؛ لە حاڵی چووندا: **راهسپار**

⊡ **رهسپار شدن:** بەڕێ بوون؛ ڕۆشتن؛ کەوتنە ڕێ؛ ڕوونیای؛ ڕوونان؛ لوەی.

رەشناس / rahšenās، ـان/: *صفت.* ڕێزان؛ ڕێناس؛ شارەزای ڕێ؛ خاوەن زانست و ناسین لەمەڕ ڕێوە.

رهفرش / rahfarš، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم. ڕێپۆش؛ پۆشەنی ڕووکاری گوزەرگا و ڕێباز (وەک: ئیسفاڵت؛ سەنگکاری؛ مووزاییک و...).

هەروەها: **رهفرش شدن؛ رهفرش کردن**

رهگذر / rahgozar، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕێبوار؛ ڕابگار؛ ڕێبار؛ ڕێبگار؛ ڕێوار؛ ڕاویار؛ ڕێوبوار؛ ڕاگوزار؛ ڕاگوزەر؛ ڕێونگ؛ ڕەوەن؛ ڕێڤی؛ ڕێڤنگ؛ ڕێڤینگ؛ ئەوەی لە ڕێیەکدا دەڕوا «از رهگذری نشانی گرفتم: ناونیشانم لە ڕێبوارێک گرد».

رهن / rahn/: [عربی]/اسم. گرەو؛ گرێو؛ بارمتە؛ بڕیارێ کە بە گوێرەی ئەوەوە، کەسێک لە بەرامبەر وەرگرتنی پارەیەک لە کەسێکی تر، ماڵێکی لە لا دادەنێ.

⊡ **رهن دادن:** لە گرەو نان؛ لە گرێو نان؛ نانەگرەو.

رهن کردن: بە گرەوگرتن؛ گرتنە گرێو.

از رهن درآوردن: لە گرێو دەرهێنان؛ بێبرەو کردنی بڕیارنامەی گرەو.

رهنما / rahnemā/ ☜ **راهنما**

رهنمایی / rahnemāyî/ ☜ **راهنمایی**

رهنمود / rahnemûd, rahnomûd, rahnamûd، ـها/: *اسم.* ڕێنوێنە؛ وتار یان نووسراوەیێک بۆ ڕێنوێنی کەس یان کەسانی دی.

رهنمون / rahnemûn, rahnomûn, rahnamûn/: *اسم.* ڕێنوێن؛ ڕێشاندەر؛ ڕێنما؛ ڕانما؛ کەسێ کە ڕێ شان دەدات.

⊡ **رهنمون شدن:** ڕێ نیشاندان؛ ڕێ شاندان؛ ڕێنواندن؛ ڕا نیشان دەی/ دای.

رهن‌نامه / rahn.nāme ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. گره‌ونامه؛ نووسراوه‌یێ که تێیدا گره‌ونانی مـلـک و بـایی، مـاوه، مه‌رجگـه‌ل و نـاوی گره‌ونـه‌ر و گره‌وگر نووسراوه.

رهنورد / rahnavard ، ـان/: اسم. [ادبی] رێپێـو؛ رێبوار؛ ئه‌وه‌ی رێ ده‌پێوێ.

رهنی / rahnî/: [عربی] صفت. بارمته‌یی؛ گره‌وی: ۱. پێوه‌ندیدار به گره‌ووه ۲. له گره‌ودا بوو.

رهوار / rahvār/ ☜ **راهوار**

رهیافت / rahyāft/: اسم. رێـدۆز: ۱. قۆنـاخی سه‌ره‌تایی له رێ گه‌یشتن به ئامانجدا ۲. کارێ که بۆ گه‌یشتن بەم قۆناخه ده‌کرێ.

رهیدن / rahîdan/: مصدر. لازم. [ادبی] // **رهیدی:** ڤه‌ڕسیت؛ **می‌رهی:** ده‌ڤه‌ڕسی؛ **رهاشو:** بـڤه‌ڕسه// ڤه‌ڕسین؛ ڤه‌ڕسان؛ قه‌وتان؛ ڕه‌سته‌ی؛ نه‌فـدین؛ ڕه‌سین؛ ڕاپسکان؛ ئازاد بوون؛ ڕه‌ها بیه‌ی: ۱. له به‌ند به‌ر بوون ۲. ڕزگار بوون؛ خه‌لستن؛ فلـتین؛ له سه‌ختی، دژواری یان گرفت ده‌رباز بوون.

■ صفت مفعولی: **رهیـده** (ڤه‌ڕسیو)/ مـصدر منفـی: **نَرهیدن** (نه‌ڤه‌ڕسین)

رهین / rahîn/: [عربی]/اسم. [ادبی] بارمته؛ ئه‌وه‌ی له گره‌وی دیترانه.

⊡ رهـین منّـت کـسی بـودن: لـه ژێـر منـه‌ت که‌سێکدا بوون؛ له به‌ر یارمه‌تی و چاکـه‌کاری که‌سێک، منه‌تباری بوون.

ری / rey/: [از عربـی]/اسـم. ۱. ڕه‌ی؛ یه‌کـه‌ی کێشی خۆماڵی به‌رامبه‌ر ۱۲ کیلۆگره‌م ۲. پیـت؛ پیتـه؛ کـێش؛ دۆخ یـا چۆنـاوچۆنی زۆرکـردنی بارستایی شتێک ‹برنج خوبی بود و هر استکان، نـیم اسـتکان ری مـی‌کـرد: برنجێکـی بـاش بـوو، هـه‌ر پیاڵـه‌یه‌ک نیـوپیاڵـه پیتـی ده‌دایـه‌وه›: **ریـع** ۳. په‌ڵـه‌وه‌رێک لـه ڕاسـته‌ی وشـترمران بـه جه‌سـته‌یه‌کی مامناوه‌نـدی، پـه‌ڕی نـه‌متر لـه وشترمر، سێ ئه‌نگووس به جیێ دووئـه‌نگووس و دووچکه‌ی بێ‌په‌ڕه‌وه: **شترمرغ آمریکایی**

ریا / riyā/: [عربی]/اسم. چـاوه؛ ڕووبـینی؛ ڕیـا؛ دووڕوویی؛ ڕوا؛ ڕواڵه‌ت؛ ڕه‌وتاری لـه‌بار و شـیاوی درۆینه بۆ لاباندنی که‌سانی‌تر.

ریائی / riyā'î/: [عربی] ☜ **ریایی**

ریاحین / rayāhîn, riyāhîn/: [عربی]/اسم. [ادبی] گوڵان؛ گوڵێ؛ گوڵگه‌ل؛ گوڵیه‌ل.

ریاست / riyāsat/: [عربی]/اسم. سـه‌رۆکایه‌تی؛ سـالاری؛ سـه‌رداری؛ ڕه‌ئیـسی؛ سـه‌رۆکی: ۱. پیشه یـان پلـه‌ی سـه‌رۆک ‹ریاست دانشگاه: سه‌رۆکایه‌تی زانستگا› ۲. بـار یـان چۆنـاوچۆنی سه‌رۆک بوون ‹از ریاست فقط افاده‌اش را دارد: لـه سـه‌رۆکی گه‌وه‌زه‌ییه‌کـه‌ی هه‌یـه و بـه‌س›. هه‌روه‌ها: **ریاست کردن**

ریاست‌طلب / riyāsat.talab ، ـها؛ ـان/: [عربی] صـفت. ئاغـایی‌خـواز؛ هـۆگر و خوازیـاری سـه‌رۆکایه‌تی و گـه‌وره‌یی کـردن. هـه‌روه‌ها: **ریاست‌طلبی**

ریاضت / riyāzat ، ـها/: [عربی]/اسم. که‌زلاتـه‌ی؛ ڕیازه‌ت؛ سه‌ختی؛ ئه‌رک و ڕه‌نجێ که که‌سێ بۆ ڕاهێنانی ڕۆح و ڕام کردنی نه‌فسی خـۆی ڕجـوا ئه‌بینێ.

ریاضت‌پیشه / riyāzatpîše ، ـها؛ ـگـان/: [عربـی/ فارسی] صفت. ڕیازه‌ت‌پیشه؛ خـاوه‌ن هـۆگره‌تی و خووی سه‌ختی کێشان.

ریاضت‌کش / riyāzatkeš/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕیازه‌ت‌کێش؛ هه‌ڵگری ڕه‌نج و سه‌ختی.

ریاضی[1] / riyāzî ، ـات/: [عربـی]/اسم. بیرکـاری؛ ڕیازیات؛ ڕیازی.

ریاضی[2]: صفت. بیرکاری؛ ڕیازی؛ پێوه‌ندیدار بـه ڕیازیاته‌وه.

ریاضیات / riyāziyāt/: اسم. ڕیازیـات؛ زانـستی کرده‌وه، په‌یوه‌ندی و پێکهاته‌گـه‌لی پێوه‌ندیـدار به چه‌ندیه‌تگه‌ل و ڕه‌قه‌م و ئه‌ندازه‌گیری.

ریاضیدان / riyāziydān ، ـها؛ ـان/: [عربـی/ فارسـی]/اسم. بیرکـار؛ ڕیازیـدان؛ پـسپۆڕ یـان

زانستمەندی ڕیازی.

ریاکار / riyākār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/سم. ڕیاباز؛ ڕووبین؛ دووڕوو؛ ڕواباز؛ ڕیایی‌کەر؛ ڕواڵەت‌باز؛ ڕیاکار؛ ڕووباز؛ قسەمێچکە؛ مەرایی‌کەر؛ دووزوان؛ ئەوەی بە درۆ خۆی پارێزیار، چاکەکار و بەبەزەیی نیشان دەدا. هەروەها: **ریاکاری**

ریال / riyāl ، ـها/: [از اسپانیایی]/سم. ڕیاڵ؛ قەران؛ قران؛ یەکەی پارەی ئێران و عەرەبستان و چەند ولاتی‌تر.

ریایی / riyāyî/: [عربی] صفت. [ادبی] ڕیاباز: **ریائی**

ریب / reyb, rîb/: [عربی]/سم. [ادبی] ۱. شک؛ شکە؛ ڕوێز؛ گومان ۲. دڵپیسی؛ دوودڵی ۳. دووڕوویی؛ ڕیابازی.

ریبوفلاوین / rîbof(e)lāvîn/: [فرانسوی]/سم. ویتامین ب۲ ☜ **ویتامین**

ریتم / rîtm ، ـها/: [فرانسوی]/سم. ڕیتم: ۱. کێشی مۆسیقا؛ کوتاهەنگ ۲. شێوەی وتن؛ ئاهەنگ.

ریتمیک / rîtmîk/: [فرانسوی] صفت. ڕیتمیک؛ ئاهەنگی: ۱. زەربی؛ لێدانی؛ کوتانی ۲. ئاهەنگین.

ریتین / rîyateyn/: [عربی]/سم. سیگەل؛ هەردووسی.

ریحان / reyhān/: [عربی]/سم. ۱. ☜ **ریحانی** ۲. /ـها/ ڕێحانە؛ ڕێحان؛ ڕحان؛ ڕیان؛ ڕیوون؛ ڕێون؛ گیایەکی ئاڵفی یەک‌ساڵەیە، بە گەڵای هێلکەیی و نووسکن بەرانبەر بە یەک و لێوار و دانەدار کە بۆن و تامێکی خۆشی هەیە و بۆ سەوزی خواردن بەکار دێ: **بادروج؛ بادروگ**

ریحانی / reyhānî/: [عربی]/سم. لە خەتگەلی عەرەبی و فارسی کە پتر لە نووسینەوەی قورئاندا بەکار دێ: **ریحان ـ ۱**

ریخت / rîxt/:/سم. ۱. بیچم؛ ڕواڵەت؛ تووز؛ سوێس؛ پێکهاتەی دەرەوە ‹خانەشان ریخت خانه‌های دهاتی را داشت: ماڵەکەیان بیچمی ماڵە لادێییەکان بوو› ۲. دیامان؛ بیچم؛ تەشک؛ فەساڵ؛ ئەژم؛ دیدار؛ سەکوت؛ سەکوم؛ کەسم؛ سەروسیما؛ ڕەخت؛ سەر و قلخ؛ سەر و سەکوت؛ ڕێخت؛ ڕێت؛ قەلافەت؛ شکڵ و پێکهاتەی گیاندارێک یان هەر یەکە لە ئەندامانی ‹بدریخت: بەودیامان› ۳. [زمین‌شناسی] ڕێژمانی دەرەوەی بەردگەل لەلایەن زەوین‌ناسیەوە ٤. ڕیت؛ کار یان ڕەوتی ڕژان؛ ڕژاندن ‹ریخت و پاش: ڕژان و پژان›.

⊡ **ریخت کسی/ چیزی بودن:** لە کەسێ/ شتێ چوون؛ لە کەسێ/ شتێک کردن؛ وەک کەسێ/ شتێک بوون؛ ئەوە یۆی/ چێوێوی شیەی ‹سر و وضعش ریخت بازاریها بود: سەر و سەکوتی لە بازاڕی دەچوو›.

از ریخت افتادن: [مجازی] لە تەشک کەوتن؛ بیچم و حاڵەتی خۆ لە دەس‌دان. هەروەها: **از ریخت انداختن**

به ریخت کسی/ چیزی در آوردن: [مجازی] خۆ وەکوو کەسێ/ شتێ پێکردن؛ بە ڕەنگی کەسێ یان شتێ دەرهێنان ‹با این لباس خودت را به ریخت گداها درآورده‌ای: بەم گنجەت خۆت وەکوو سواڵکەر لێ کردووە›.

ریخت‌شناسی / rîxtšenāsî/:/سم. بیچم‌ناسی: ۱. لقێک لە ژین‌ناسی کە لەمەڕ نژم و پێکهاتەی ڕووەک و جانەوەرانەوەیە ۲. لێکۆڵینەوە و لێکدانەوەی پێکهاتەی وشەگەل لە زمانێکدا؛ **مُرفولژی**

ریختگری / rîxtgarî/ ☜ **ریخته‌گری**

ریختن / rîxtan/: مصدر. لازم. متعدی. // **ریختی:** ڕژاندت؛ **می ریزی:** دەڕژێنی؛ **بریز:** بڕژێنە// □لازم. ۱. ڕژان؛ ڕێژان؛ ڕژیان؛ ڕشیان؛ مجیەی؛ بەر بوونەوەی تراو، دەنک یان ئەندامگەلی کۆمایەک، لە بەرزاییەوە بۆ خوار ‹سماور برگشت و آبجوش ریخت روی پایم: سەماوەرەکە دارایەوە و

ئاوەکولەکە رژا بە سەر پامدا› ٢. تکان؛ وەرین؛ لە ناو چوون ‹آبروی کسی ریختن: ئـاورووی کەسـێک تکـان› □ متعدی. ٣. دارژانـدن؛ ئەرەمتـەی؛ بـە شێوەی نێو قاڵب دەرێنان ‹مجسمه ریختن: کوتەڵ رژانـدن› ٤. رژاندن؛ رێوی کرن؛ ڤەرێتن؛ رشتن؛ متەی؛ ریتن؛ ریهتن؛ رهتن؛ رژتن؛ بەر دانەوەی تـراو، دەنـک یـان ئـەندامگـەلی کۆمایـەک لـە بەرزاییەکەوە بۆ خوار ‹خاک را ریخت توی باغچە: خۆڵـەکەی رژانـدە نیـو باخچەکـەوە› ٥. [مجـازی] رژاندن؛ تکاندن؛ بردن؛ لەناو بردن ‹آبروی کسی را ریختن: ئابـرووی کەسـێک تکانـدن› ٦. رژانـدن؛ داخستن؛ پاشین؛ پژانـدن؛ بـڵاو کردنـەوە یـان وەشـاندنی شـتێک ‹دانـه ریختن: دانـه رژانـدن› ٧. [بانک] رژاندن؛ خستنە حەساو ‹پول به حساب کسی ریختن: پـارە رژاندنـە حەسـاب کەسێکەوە›.
هەروەها: ریختنی
■ صفت فاعلی: ریزنده (رژێنـەر)/ صـفت مفعـولی: ریخته (رژاو)/ مصدر منفی: نَریختن (نەرژاندن)
⊡ به هم ریختن ☜ هم[1]
روی هم ریختن ☜ رو[2]

ریخـت و پـاش / rîxt-o-pāš/: اسم. کـار یـان رەوتی رژانـدن و پژانـدن؛ رژان و پـژان: الف) تێکـەڵ ــ پێکەڵـی ب) [مجـازی] هەڵـەخەرجی؛ تەخشان-پەخشان؛ کار یـان رەوتی هەرشـاندن ‹اگر بخواهیم ریخت‌وپاش کنیم، کارمان به ورشکستگی مـی‌کـشد: گـەر بمانـەوێ هەڵـەخەرجی بکـەین، تێدەشکین›.

ریختـەگـری / rîxtegarî/: اسـم. ١. پیـشەی رێختمان‌کار ٢. رێختمان‌کاری؛ کاری دارشـتنی کانزا ٣. ـها/ کارگەیەک کـە ئـەم کـارەی تێـدا دەکرێ: ریختگری. هەروەها: ریختەگر

ریدمان / rîdemān/: اسم. [مستهجن] ١. کـاری ریان؛ گوو کردن ‹بچه مشغول ریدمان است ببرید پاکش کنید!: منداڵەکە خەریک ریانـە، ببـەن پـاکی کەنەوە› ٢. [مجازی] گووکاری؛ کردنی کارێک بە خراپترین شێوە و تێکدانی بار و دۆخ ‹تو هم کـه با آن ریدمان آبروی ما را بُردی: تۆش بەم گووکاریـەت ئابرووومانت برد›.

ریدن / rîdan/: مصدر. لازم. [مستهجن] // ریـدی: ریای؛ می‌رینی: دەرێـی؛ بِـرین: بـرێ(نـە)// ریـان؛ ریتن؛ رین؛ گوو کردن. هەروەها: ریدنی
■ صفت مفعولی: ریده (ریاو)/ مصدر منفـی: نَریـدن (نەریان)

ریــز[1] / rîz/: اسـم. ریــز؛ پێرســتی پاژگــەلی کۆمەڵەیەک ‹ریز اسامی: ریزی ناوگەل›.

ریز[2] / ـها/: صفت. ورد؛ وردیلە؛ وردەڵـە؛ چکۆڵـە؛ هیر؛ هوویر؛ هیرد؛ هوور؛ هۆرد؛ هێت؛ هرووشـە؛ گەردیلە؛ خونگە؛ خورد؛ خوچۆک؛ پراش؛ خاش؛ ژیلە؛ زیل؛ رێز؛ سیرەئەنجن؛ سیرەنجن؛ گـردەڵ؛ بووچکەلە؛ بیچکەلە ‹ماهی ریز: ماسی ورد›.

ـ ریز[3]: پیواژه. ١. ــ رێـز؛ ـ رێـژ؛ ـ وەر؛ بـرژێن ‹گلریـز: خـونریز: گولـرێز؛ خوێنـرێژ› ٢. ــ رژاو؛ ـ رێژاو؛ ـ رژیاگ ‹دورریز: دوور رژاو›.

ریزاب / rîzāb/: اسم. رێژاو؛ ئـاوی وەرگـیراو بـۆ گەڕانەیەک. بەرانبەر: دراب

ریزابه / rîzābe ، ـهـا/: اسم. رێـژاوە؛ ئـاوێ کـە دەرژێتە نێو کۆماییێکی ئـاوەوە (وەک گـۆم، چـەم یان ئەستێرک).

ــ ریـزان / rîzān/: پیـواژه. ــ رێـزان؛ــ رزان؛ ـ وەران؛ ـ رێژ؛ لـە حاڵـی وەرینـدا ‹بـرگ‌ریـزان: گەڵاریزان›.

ریزبافت / rîzbāft ، ـها/: صفت. وردچن؛ تەنزیل؛ بە تان‌وپۆی لێک نزیکـەوە ‹قـالی ریزبافـت: قالـی وردچن›.

ریزبر / rîzbor ، ـها/: اسم. ناسک‌بـڕ؛ ئـامێرێ بـۆ برینی پەڕەگەلی زۆر ناسک: میکرۆتۆم

ریزبین / rîzbîn ، ـها/: اسم. هـووربین؛ وردبـین: میکروسکوپ

ریزسنج / rî(z)sanc ، ـها/: اسم. وردپێو؛ رێزپێـو؛ میکرومیتر.

ریزش / rîzeš/: /اسم. ۱. کار یان ڕەوتی ڕژان؛ وەرین؛ داباریـن ‹ریزش آب: ڕژانی ئاو› ۲. /ـها/ بارشت؛ ئەوەی بە شێوەی بەفر، باران، تەرزە و... لە ئاسمانەوە دەبارێ.

ریزفیلم / rîzfîlm ، ـها/: [فارسی/ فرانسوی]/اسم. میکرۆفیلم؛ وردفیلم؛ فیلمی نووسراوەیێکی چاپی یان وێنەیێک لە ئەندازەی زۆر وردیلەدا.

ریزموج / rîzmowc, -mo:c ، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم. وردپێل؛ وردەپێل؛ کەل.

ریزنقش / rîznaqš ، ـها/: [فارسی/ عربی] صفت. [مجازی] ژیکەڵە؛ خاوەن ئەندامگەل و ڕواڵەتی ورد و ڕواڵ ‹یک جوان ریزنقش سخنرانی کرد: لاوێکی ژیکەڵە قسەی کرد›.

ریزوئید / rîzo'zîd ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. [گیاەشناسی] ڕیشاڵ؛ ڕیشۆڵە؛ وردە و پەردەی بەن‌ئاسا لەجێ ڕیشە لە برێ ڕوەکدا.

ریزه[1] / rîze ، ـها/: /اسم. وردە؛ ورتکە؛ پرتکە؛ پرتک؛ پرت؛ پراش؛ کەمووکە؛ کەمووسکە؛ هێردە؛ هێرە؛ ئەنجە؛ پارچەیێکی بچووک و باریک لە شتێک ‹ریزەی نان: وردەی نان›.

ریزه[2]: صفت. [گفتاری] ڕیزە: ۱. /ـ ها/ تۆزقاڵ؛ وردیلە؛ ژیلە؛ چووکە؛ بە بارستایی یان بیچمێ بچووکەوە ۲. کەمووسکە؛ زۆرکەم ‹اگر یک ریزە همت داشتی، این‌طور نمی‌شد: ئەگەر تۆزقاڵێک هیمەتت هەبوایە، ئاوا نەدەبوو›.

ریزەخوار / rîzexār ، ـها؛ ـان/: صفت. وردەخۆر؛ پاشخوان‌خۆر؛ ڕێزەخۆر؛ بە خوو و هۆگرەتی ڕێزەخۆریەوە.

ریزەخواری / rîzexārî ، ـها/: /اسم. پاشخوان‌خۆری؛ وردەخۆری؛ کار یان ڕەوتی دابین‌کردنی زەوا لە پاشماوەی پێخۆر و زەوای کەسانی‌تر.

ریزەخوانی / rîzexānî ، ـها/: /اسم. ۱. [مجازی] پرتەوبۆڵە؛ ویزەویز ۲. کار و ڕەوتی بە گوێدا دانەوە؛ ئامادەکردنی کەسێک بۆ پەزیرانی داخوازیەک لە ڕێی وتنەوەی پەیتا ـ پەیتا و یەک لە سەر یەکی قسەگەلێکەوە ‹آن‌قدر ریزەخوانی کرد تا قبول کردم: هێندەی بە گوێدا دامەوە تا بەراییم دا›.

ریزەکاری / rîzekārî ، ـها/: /اسم. وردەکاری؛ ڕێزەکاری: ۱. پاژگەلی ورد و جێ تێڕامانی شتێک ۲. کاری ڕێز و ورد، بەتایبەت کاری هونەری کە ئاوا تایبەتمەندیەکی هەبێ.

ریزی[1] / rîzî/: /اسم. وردی؛ وردیلەیی؛ بار یان چۆناوچۆنی ورد بوون ‹سیب به این ریزی و به این گرانی؟!: سێوی بەو وردیە، هێندە گران؟!›.

ـ ریزی[2]: پیوازە. ــ ڕێژی؛ ڕشتن ‹خونریزی: خوێنڕێژی›.

ـ ریس / rîs/: پیوازە. ــ ڕێس؛ بڕیس؛ ڕێسەر ‹پشم‌ریس: خوری‌ڕیس›.

ریسک / rîsk ، ـها/: [فرانسوی از ایتالیایی]/اسم. بڤە؛ مەترسی؛ جەربەزەیی؛ دوبەختی؛ دەبێ یان نابێ؛ مل نان بە کارێکەوە کە ئاکامی نادیارە.

⊡ **ریسک کردن**: کاری بڤە/ دووبەختی کردن ‹ولی من مجبورم ریسک بکنم، بلکه از این وضع نجات یابم: بەڵام من ناچارم بڤە بکەم، بەڵکوو لەم دۆخە دەرچم›.

ریسمان / rîsmān ، ـها/: /اسم. گوریس؛ گورێس؛ قەریس؛ وەریس؛ وەریسک؛ وەرێسە؛ سێتا؛ سێتە؛ فرێت؛ پەت؛ چەلە؛ چەلا؛ جڵە؛ هەبی؛ کڕ؛ دوژ؛ کندڕ؛ چنراوی درێژی چەند تاڵی لە هەودای بادراو بە یەکەوە، بۆ بەستنەوە یا هەڵخستنی شتێک لە سەری.

⊡ **با ریسمان کسی به ته چاه رفتن**: [کنایی] بە گوریسی کەسێک خۆ خستنە چاوە؛ بە پشتیوانی و هاندانی کەسێکەوە کارێکی بڤە کردن.

ریسندگی / rîsandegî/: /اسم. ۱. کاری ڕێستن ۲. /ـها/ کارگەیێک کە بەنی تێدا دەڕێسن.

ریسه / rîse ، ـها/: /اسم. ریسە؛ ڕستە؛ ڕیز؛ ڕست؛

تاڵ؛ گشتەک.

▣ **ریسه رفتن:** قل کردن؛ سۆس جوین؛ تریقانەوە؛ حلیکانەوە؛ ئەوە قلیەی؛ خەش کردن.

ریسه شدن: قەتار بەستن؛ قەتار بوون؛ ریز بوون؛ رز بەستن؛ ریز بەستن؛ کەرەسوول بەسەی؛ یەک لە شوێن یەکدا بوون ‹یک مشت عمله پای دیوار ریسه شده بودند: کۆمەڵێ کرێکار لە پاڵ دیوارەکەدا قەتاریان بەستبوو›.

هەروەها: **ریسه کردن**

ـ ریسی / rîsî/: *پیوازه.* ـرێسی؛ رستن ‹پشمریسی: خوریریسی›.

ریسیدن / rîsîdan/: *مصدر. متعدی.* // **ریسیدی:** رستت؛ **می ریسی:** دەرێسی؛ **بریس:** برێسە// رستن؛ رێسان؛ رسین؛ رێسەی؛ رێسای؛ رێستەی؛ مووناندن؛ هۆنینەوە؛ هۆندنەوە؛ هۆنەی؛ مۆنێ؛ مونین؛ وادای؛ بادان ‹نخ ریسیدن: بەن رستن›: **رشتن.** هەروەها: **ریسیدنی**

■ صفت فاعلی: **ریسنده** (ـــ)/ صفت مفعولی: **ریسیده** (رێستراو)/ مصدر منفی: **نَریسیدن** (نەرستن)

ریش[1] / rîš/: *اسم.* ریش: ۱. ردێن؛ ئەردێن؛ رندێن؛ رێن؛ رین؛ ری؛ رهـ؛ ریهـ؛ رێوی؛ هەردیسە؛ رهە؛ موویەک کە لە رووومەت و زۆرتر لە چەناکە و ژێر زنج و گوپی پیاودا دەروێ ۲. موویەکی درێژ کە لە چەنە و ژێر چەنەی برێک گیانلەبەران (وەک بزن) دەردێ ۳. *[ادبی]* رێش؛ زام؛ زەخم؛ زیەم؛ برین.

▣ **ریش بزی:** ریشی ترێشتەیی؛ ریشی بزنی؛ ریشێکی پر و تەنیا بە چەناگەوە.

ریش توپی: کۆزەرە؛ ریشیخپ؛ ردێنی تۆپ؛ ریشی تۆپەڵ؛ ریشێکی پر بە پەراپەری دەموچاوەوە.

ریش محرابی: ریشێک بە شێوەی هەلەک.

▣ **ریش تراشیدن:** ریش تاشین؛ ریش کرەدای؛ مووی دەموچاو لابردن: **ریش زدن** *[گفتاری]*

ریش چیزی درآمدن: *[مجازی]* شڕ لە شتێ بریان؛ کۆن/ کۆنە بوون؛ بێبرەو بوون؛ شڕوو چێوێوی شنیەی؛ مەراش بوون ‹این حرفها دیگر ریشش درآمده: ئەم قسانە ئیتر شڕیان لێ براوە›.

ریش خود را به دست کسی دادن: *[کنایی]* خۆ بە کەسێ سپاردن؛ خۆ لە بەر دەستی کەسێ نان ‹تو نباید ریش خودت را به دست او بدهی: تۆ نابێ خوت بەو بسپێری›.

ریش خود را در آسیا سفید کردن: *[کنایی]* سەری خۆ لە ئاشدا/ سەر لە بەر تاوێ سپی کردن؛ گیا بە کێوەوە خواردن؛ نانە بە گۆشێ زاوەی/ ژاوای؛ لە ژیان ئەزموون وەرنەگرتن و لە نەزانیدا پیر بوون ‹خیال نکن من ریش خودم را در آسیا سفید کردەام: وا مەزانە، سەرم لە ئاسیاودا سپی کردووە›.

ریش زدن ☜ **ریش تراشیدن**

ریش کسی را گیر انداختن: *[کنایی]* پای کەسێ گیردان؛ سەری کەسێ بە پەتەوە کردن؛ کەسێک گیر خستن ‹قسطهایش را نداد و ریش مرا پیش فروشنده گیر انداخت: قستەکانی نەدایەوە و پای منی لای فرۆشەرەوە گیردا›.

ریش گذاشتن: ۱. ریش هێشتنەوە؛ ریش دانان؛ ریشەوە ئاسەی ‹تازگی ریش گذاشته و اهل مسجد شده: بە تازەیی ریشی هێشتوەتەوە و ئاموشۆی مزگەوت دەکا› ۲. ☜ **ریش گرو گذاشتن**

ریش گرو گذاشتن: *[کنایی]* سمێڵ دانان؛ بەڵێنی ئەخلاقی دان ‹من به خاطر تو ریش گرو گذاشتەام: من بۆ تۆ سمێلم داناوە›: **ریش گذاشتن ـ ۲**

ریش و قیچی را به دست کسی دادن: *[کنایی]* گەز و قەیچی/ مقەست دانە دەس کەسێکەوە؛ لە کارێکدا ئیختیاری تەواو دان بە

کەسێک ‹من دیگر ریش و قیچی را به دست شما می‌دهم تا خودتان کار را تمام کنید: ئەوە ئیتر گەز و قەیچی دەدەم بە دەستی ئێوەوە تا خۆتان کارەکە تەواو کەن›.

از ریش کسی خجالت کشیدن: لە مووی سپی کەسێک شەرم کردن؛ ڕێز لە تەمەن و بەساڵاچوویی کەسێک گرتن؛ لە ریش چەرمگ کەسێ خەجاڵەت کێشان.

به ریش کسی بستن: *[کنایی]* کردنە ریش کەسێکەوە؛ بەسەردا سەپاندن؛ بە ملەوکردن ‹همه جمع شدند و این ماشین قراضه را به ریش من بستند: هەموو کۆ بوونەوە و ئەم ماشینە کەلاکەیان کردە ڕیشمەوە›.

به ریش کسی خندیدن: بە کڵاو کەسێ تیتاڵی کردن؛ بە کەسێ پێکەنین؛ گاڵتە بە کەسێک کردن ‹می‌خواهی همه به ریش من بخندند؟: گەرەکتە هەموو بە کلاوم تیتاڵی بکەن؟›.

به ریش گرفتن: *[مجازی]* بە ڕاست زانین؛ بڕوا هێنان؛ باوەڕکەردەی ‹چند بار بچه‌ها، استاد- استاد گفتند و او هم به ریش گرفت: کوڕەکان چەن‌جار مامۆستا- مامۆستایان وت و ئەویش وایزانی ڕاستە›.

ریش[2]: صفت. ۱. ڕێش؛ بریندار؛ ئازراو؛ زەخمار؛ زامدار؛ زامار؛ گەزنگاز ۲. ☜ **ریش- ریش**

ریش‌بابا / rîšbābā ، ـها/: اسم. سەرەقوولە؛ ریش‌بابا؛ هەنگوورە کەڵەشێری؛ چەشنێ ترێی دەنک‌درێژ و درشتی ئاودار.

ریشتر / rîšter/: [از انگلیسی] اسم. ریشتر؛ یەکەی ژمارەیی پێوانی لەراندنەوەی بوومەلەرزە کە بە ژمارەگەلی ۱ تا ۹ پیشان دەدرێ.

ریش‌تراش / rîštarāš ، ـها/: اسم. ریش‌تراش؛ ریش‌تاش؛ خۆتراش؛ خۆتاش؛ خودتەراش؛ مەکینەی ڕیش تاشین.

ریشخند / rîšxand/: اسم. ڕشخەن؛ ڕیشخەن؛ ڕشقەن؛ قەزمەری؛ تەوزە؛ کاری گاڵتە کردن و پێکەنین بە کەسێ.

⊡ **ریشخند شدن:** ڕیشخەن بوون؛ بوونە ڕشخەن؛ گاڵتە پێ‌کران ‹به حرفش اهمیتی ندادند و از سوی حاضران ریشخند شد: بایەخیان بە قسەکانی نەدا و لە لایەن دانیشتوانەوە ڕیشخەن بوو›.

ریشخند کردن: گاڵتەکردن؛ ڕیشخەن کردن ‹آن روز همه او را ریشخند می‌کردند: ئەو ڕۆژە هەموو گاڵتەیان پێ دەکرد›.

ریشدار / rîšdār ، ـها/: صفت. ریشن؛ ریشوو؛ ریشدار؛ بە ڕدێن؛ خاوەن ریش ‹یک آقای ریشدار پشت میز نشسته بود: کابرایەکی ڕیشن لە پشت مێزەکەوە دانیشتبوو›.

ریش- ریش / rîšrîš/: صفت. ریشاڵ- ریشاڵ؛ ریزاڵ-ریزاڵ؛ زیڤاڵ- زیڤاڵ؛ لێک‌هەڵوەشاو و دڕاو؛ بە ریسە یان هەوداگەلی لێک‌پساوەوە: ریش

ریش‌سفید / rîšsefîd ، ـها؛ ـان/: اسم. ریش‌سپی؛ ریسپی؛ ریش‌چەرمگ؛ ریش‌چەرمە؛ ئیختیار؛ پیاوماقووڵ؛ پیاوی بەساڵاچووگ و بەئەزموون و زانا ‹یک ریش‌سفید نداشتید، دعوا را بخواباند؟: ریش‌سپیەکتان نەبوو، شەڕەکە دامرکێنێ؟›.
بەرانبەر: **گیس‌سفید**

ریشک / rîšak/ ☜ **ریشه‌نما**

ریشگی / rîšegî/ ☜ **رادیکال[1]-۲**

ریشو / rîšû ، ـها/: صفت. *[گفتاری]* ریشدار؛ بەڕدێن؛ ڕدێن‌دار؛ ریشوو؛ ریشن؛ ریهـ درێژ.

ریش و پشم / rîš-o-pašm/: اسم. *[تعریض]* کوڵک و موو؛ ریش و پەشم؛ سەر و ڕیش؛ مووی درێژ و پڕی سەر و ڕوو ‹با یک خروار ریش‌وپشم آمده بود عروسی: بە خەرواری کوڵک‌مووەوە هاتبووە زەماوەن›.

ریشه / rîše ، ـها/: اسم. ریشه: ۱. ریشگ؛ ئاجار؛ پنجاڕ؛ پنج؛ پنجک؛ بنج؛ ڕپن؛ قورتیس؛ ڕەگ و بنی گیا؛ بەشی بنەهەردی گیای تۆمدار کە

ئەندامی کێشان و نیاتەکردنی زەوا یان هۆی پتەوی و بنەگری گیایە و بە نەبوونی گرێ، چرۆ و گەلا لە لاسکەکەیدا، دەناسرێتەوە ‹ریشەی درخت: ریشەی دار› ۲. بنەچەک؛ بنەڕەت؛ بنیات؛ بنەما و سەرچاوەی شتێک ‹باید ریشەی بی‌سوادی را کند: دەبێ ریشەی نەخوێندەواری لە بن دەربێ› ۳. *[مجازی]* ڕەگ و ڕیشە؛ ئاخێزگە یان مێژینەیەکی دیار و ڕوون ‹دشمنی آنان ریشە در گذشتەهای دور داشت: دژمنایەتیان ڕەگ‌وریشەیێکی کۆنی هەبوو› ٤. ڕیشۆ؛ ئاخری ڕێسەگەلی تەنراو (وەک قوماش و قالی) کە بۆ جوانی نەچندراوە ٥. *[زبان‌شناسی]* شێوەی سەرەتایی وشە ٦. *[زبان‌شناسی]* ڕەگ؛ وشەیێ کە بە زێدەکردنی وەن یان وشەیەکی‌تر، وشەیەکی نوێی لێ چێ بکرێ (وەک: «رو» کە وشەگەلی: روشتن، برو، پیشرو و... لێ دروست دەبێ).

▣ **ریشەی افشان:** *[گیاه‌شناسی]* چەشنێ ڕیشە کە لە نێوان ڕیشەی سەرەکی و لاوەکیدا جیاوازیەکی بەرچاو نیە (وەک ڕیشەی گەنم).

ریشەی دندان: کولابە؛ ڕیشەی ددان؛ ڕەگی ددان؛ ڕیشەو ددانی؛ بەشێ لە ددان کە لە نێو پووکدایە.

ریشەی راست: *[گیاه‌شناسی]* جۆرێک ڕەگ کە ڕیشەی سەرەکی تێیدا گەشەیەکی زۆر دەکا و ڕێک ڕۆ دەچێ بە زەویدا و وردەڕیشەی بە دەور و بەردا دەڕوێ.

ریشەی غدّه‌ای: *[گیاه‌شناسی]* جۆرێک بنج کە زەوای تێدا کۆ دەبێتەوە (وەک بنجی گێزەر و سێفەزەمینی).

ریشەی فرعی: *[گیاه‌شناسی]* ڕیشووگەلی باریک کە لە ڕیشەی سەرەکی دەبنەوە.

ریشەی مو: پیاز مو ☜ **پیاز**

ریشەی موبین: تەڵ؛ تەڵی هەڵمژ ☜ **تارا**

ریشەی نابجا: *[گیاه‌شناسی]* ڕیشەی ناوەجێ؛ چەشنێ ڕیشە کە لە بەشگەلی جۆراوجۆری گیا (وەک لاسک، گەلا و دووچکەگەلا) پێک‌دێ.

ریشەی هوایی: *[گیاه‌شناسی]* ڕیشەی هەوایی؛ چەشنێ ڕیشە کە لە دەرەوەی خاکدا لە سەر بەشگەلی هەوایی گیاوە دەردێ.

▣ **ریشەی چیزی را خشکاندن/ قطع کردن:** *[کنایی]* شتێک لە بن دەرهێنان؛ بنبڕکردن؛ بنەبڕ کەردەی؛ یەکسەرە توونا کردن.

ریشە دواندن: ۱. ریشە داکوتان؛ ڕیشە کوتان؛ ڕەگەوە وەتەی؛ ڕەگ بەردەی/ پێکەی؛ ڕەگاژۆ کردن و پەرە سەندنی ڕیشە ‹بە زودی در خاک ریشە دواند و رشد کرد: زۆر زوو ریشەی داکوتا و گەورە بوو› ۲. *[کنایی]* چنگ داکوتان؛ چنگ دادان؛ تەنینەوە؛ تەشەنە کردن ‹فساد در همە جا ریشە دوانده بود: گەندەڵی لە هەموو شوێنێکدا چنگی داکوتابوو› ✽ **ریشە کردن**

ریشە کردن: ۱. ریشەکردن؛ بە ڕیشە بوون؛ ڕیشەدار بوون ۲. ☜ **ریشە دواندن**

از ریشە درآوردن: ۱. لە ڕیشە دەرهێنان؛ بێخەنە کەفتەی؛ دەرهێنانی گیا بە ڕیشەوە ۲. ☜ **از ریشە کندن**

از ریشە کندن: *[کنایی]* لە ڕیشە دەرهێنان؛ بنبڕ کردن؛ تەفر و توونا کردن: **از ریشە درآوردن**

تیشە بە ریشەی چیزی/ کسی زدن ☜ **تیشە**

ریشە‌ای[1] / rîše'î/: *صفت.* بنەڕەتی؛ بنیاتی؛ بنەمایی؛ ڕیشەیی ‹معالجەی ریشە‌ای: دەرمانی بنەڕەتی›.

ریشە‌ای[2]: *قید.* بنەڕەتی؛ ڕیشەیی؛ سەرەکی؛ بنەمایی؛ بە شێوەی بنەڕەتی؛ بە شێوەی بنەمایی ‹در مورد مبارزە با فساد باید ریشە‌ای عمل کرد: لەمەڕ ململانێ لەگەڵ گەندەڵیدا دەبێ بنەڕەتی کار بکرێ›.

ریشە پوش / rîšepûš ، ـها/: *اسم.* *[گیاه‌شناسی]*

پەلاش؛ کالانێ کە ڕیشەی سەرەتایی گەنم و خەلەی‌تر دەپۆشێ.

ریشەچە / rîšeče/: اسم. [گیاه‌شناسی] ڕیشۆکە؛ بنەچەکە؛ بنچەکە؛ ڕیشەی تۆلی گیاگەلی تۆمدار کە پاشان دەبنە ڕیشەی سەرەتایی.

ریشەدار / rîšedār/: صفت. ریشەدار؛ ڕەگدار؛ پنجدار؛ بەڕەهە؛ بەبن ‹گیاهان ریشەدار؛ خانوادەی ریشەدار: گیای ڕیشەدار؛ بنەماڵەی ڕەگدار›.

ریشەشناسی / rîšešenāsî/: اسم. ڕیشەناسی: ١. بەشێ لە زانستی زمان‌ناسی کە بە لێکدانەوەی گۆڕانی جار لە دووی جاری وشە تا گەیشتن بە شێوازی سەرەکی دەپەرژێ ٢. لێکۆڵینەوە لەمەڕ سەرچاوەی بەدیهاتنی شتێ، بەتایبەت ئاخێزگە و هۆی بەدیهاتنی نەخۆشی.

ریشه کن / rîšekan/: صفت. بنبڕ؛ بنەبڕ؛ بێخ‌بڕ؛ قڕ؛ شپنە؛ شولگەنە؛ شوێنەوار بڕاو: ١. بنبڕاو لە ڕیشە ‹توفان درختان را ریشه‌کن کرد: باسریشک، دارەکانی بنبڕ کرد› ٢. نابووت؛ لەبەین‌چوو ‹بیماری آبله در جهان ریشه‌کن شد: نەخۆشی هاولە لە جیهاندا بنبڕ کرا›.

ریشه کنی / rîšekanî/: اسم. بنبڕی؛ بنەبڕی؛ شوێنەواربڕی؛ کار یان ڕەوتی هەڵکەندن یان لەنێو بردن و یافت بڕینی شتێک.

ریشەنما / rîšnemā ، ـها/: اسم. [گیاه‌شناسی] ڕیشۆلە؛ هەر یەکە لە ڕیشەگەلی تەسکی وەکوو تاڵ، لە بڕێ ڕوەکدا کە کاری کێشانی ماک لە زەویەوە دەکەن: **ریشک**

ریع / rey'/: [عربی] ☜ **ری ـ٢**

ریغ / rîq/: اسم. [مستهجن] فیڕ؛ فیڕکە؛ قڕک؛ قژۆ؛ تەقەفیڕە؛ تڕووشقە؛ تڕالێ؛ گووشە؛ فیقە؛ پیسی زگچوو: **ریق**

▣ **ریغ افتادن:** فیڕان؛ زگچوون؛ سکچوون؛ پا کار کردن؛ شاتان؛ زگ ڕۆیین؛ فیڕکان؛ فیڕیان؛ هەڵشوولان.

ریغ(ش) درآمدن: [کنایی] جیق(ی) دەرهاتن؛ جیق و فیق دەرهاتن؛ بێ‌هێز و لاواز بوون.

ریغ رحمت را سر کشیدن: [تعریض] ئاوی ژیان هێق کردن؛ قاچ جووت بوون؛ سلار بوونەوە؛ سل سارد بوونەوە؛ مردن.

ریغماسی / rîqmāsî/ ☜ **ریغو**

ریغو / rîqû/: صفت. [مستهجن] ١. فیڕن؛ فیڕن؛ ڕیخن؛ سکچووگ ٢. [مجازی] ڕیخوو؛ ڕیقن؛ ڕەقەڵە؛ دالگۆشت؛ گوجەر؛ گاندایش؛ دەغەزار؛ لەڕ و لاواز؛ بێ‌هێز و بێچوو؛ لە نەخۆش چوو * **ریغماسی**

ریق / rîq/ ☜ **ریغ**

ریکشا / rîkšā ، ـها/: [؟]اسم. ریکشا؛ ئامێرێکی گواستنەوە بۆ هەڵگرتنی ڕێبوارێک، بە دوو چەرخی بڵیند و دوو دەستە لە پێشەوە، کەسێک دەیکێشا و تا ١٠ـ٢٠ ساڵ پێشتر لە بڕێ وڵاتانی ئاسیادا باو بوو.

ریگ / rîg ، ـها/: اسم. ڕێخ؛ ڕیخ؛ ڕیز؛ خیز؛ زیخ؛ خڕ؛ سیلک؛ سیل؛ ڕەفل؛ ڕتام؛ ڕەلم؛ ڕەمل؛ مل؛ لیم؛ لم؛ قووم؛ قوم؛ خار؛ دانە بەردگەلی کەم‌تاکورت خڕ (گەورەتر لە چەو) کە بە هۆی ئاو یان باوە ورد بووگن و سواون.

▣ **ریگ‌روان:** ڕێز؛ ڕمل؛ کۆمایێکی زیخ کە بە هۆی هەڵکردنی باوە ئەم لا و ئەو لا دەکا و گردەلم پێک دێنێ.

▣ **ریگ ته جوی آب بودن:** [مجازی] بەردی بن‌گۆم بوون؛ مانا و هەرمان بوون ‹ما در اینجا ریگِ تهِ جوی آبیم، ولی دیگران می‌آیند و می‌روند: ئێمە لێرە بەردی بن‌گۆمین، بەڵام کەسانی دیکە دێن و دەڕۆن›.

ریگی به کفش داشتن: [مجازی] شتێ لە ژێر کڵاودا بوون؛ ڕێخ لە کڵاشا بوون؛ بە ویستێکی

نارەوا یان تاوانێکەوە بوون ‹اگر ریگی به کفشت نیست، چرا حرف نمی‌زنی؟: ئەگەر شتی لە ژێر کلاوتدا نیە، بۆ قسە ناکەی؟›.

ریگزار / rîgzār ، ـها/: اسم. ڕیخەلان؛ ڕیخناخ؛ زیخەلان؛ سیلاخ؛ کەڤیشتن؛ کەوەڵە؛ هوسکو؛ قومەلان؛ ڕەلماوی؛ لمەلان؛ جێ ڕەلم؛ زەوی داپۆشراو لە زیخ.

ریگ‌شور / rîgšûr/: اسم. ڕێخەوشۆڕ؛ نیسکەشۆڕ؛ نیسکەوشۆڕ؛ کار و ڕەوتی شۆردنی خەلە و دانەوێڵە بۆ خاوێن کردنەوەی لە ڕیخ و خاک و خۆڵ.

ریگ‌ماهی / rîgmāhî/ ☜ **سُقَنقور**

ریل / reyl ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. ڕەیل: ١. پێکهاتەیەک لە ڕاهێلی پۆلایی بە شێوەی ⊥ کە لە هەر دوولای ڕێئاسندا، لە سەر تراوێرس دادەنرێن و چەرخی قەتار بە سەریاندا دەڕوا ٢. میلەیێکی پتر کانزایی و لێوارەدار کە ئامێرێک بە چەرخی گنجڕەوە بە سەریدا دەڕوا ٣. پێکهاتەیەکی گنجڕـگنجڕ کە ئامێرێکی تێدا یان بە سەردا دەخلیسکێ.

ریل‌گذاری / reylgozārî ، ـها/: [انگلیسی/فارسی]/اسم. ڕەیل‌دانەری؛ کار یان ڕەوتی دانان و دامەزراندنی ڕەیل، بەتایبەت لە ڕێگای هێڵی ئاسندا.

ریم / rîm/: اسم. چڵک؛ کیم؛ زووخ؛ زنچک؛ زیچک؛ زیچکاو؛ زنچکاو؛ زەرداوی برین.

ریمل / rîmel/: [فرانسوی]/اسم. ڕیمیل؛ ماکێکی ڕەنگی چەور و ڕەش بۆ ڕەشتنی برژانگ.

رینگ / rîng ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. ڕینگ: ١. مەیدانی کێبەرکێی مستانی کە دەوراندەوری بە تەناف گیراوە ٢. *[مکانیک]* بازنەیەکی چودەنی کە پیستون لە سەر سیلەندرەوە ڕادەگرێ و لە تێچوونی گاز بۆ ناو کارتێل یان ڕۆن بۆ ناو سیلەندر بەرگری دەکا ٣. بازنەی کانزایی چەرخی ماشین، کە تەگەرەی پێوە دەنرێ.

ریواس / rîvās ، ـها؛ ـان/: اسم. ڕێواس؛ ڕێواسی؛ ڕیڤاس؛ ڕێواو؛ ڕێواوی؛ ڕاوەند؛ ڕبێز؛ ڕبێس؛ ڕمبێز؛ ڕمێز؛ نێر؛ قاڵەقنگ؛ قەلاقنگ؛ قەلاعنی؛ زەڕنیلە؛ نێرتکی باسکلاو؛ نیرتکە گیایەکی ترش و خۆشی کەم‌تەمەن، تایبەتی ناوچەی شێدار، کە دەگەڵ بەفر چوونەوە دەردەکەوێ و بۆ مرەبا و شەربەت و چێشت بەکاردێ.

ریون / riyon/: [فرانسوی]/اسم. ڕیۆن؛ جۆرێ هەودای دەسکردی وەکوو هەورێشم.

ریوی / riyavî/: [عربی] صفت. سیپەلاکی؛ سیەی؛ پێوەندیدار بە ئەندامی هەناسەدانەوە ‹بیماری ریوی: نەخۆشینی سیپەلاکی›.

ریه / rîye ، ـها/: [عربی]/اسم. سی؛ سیپەلاک؛ سیپەلک؛ جگەری سپی؛ هەر کام لە دوو پێکهاتەی کیسەئاسای پڕ لە هەوا لە نێو پەراسووی مرۆ و مۆرغەدارانی بالادا کە ئەندامی سەرەکی هەناسەدانە.

رییس / rayîs ، ـها؛ ـان؛ رؤسا/: [عربی]/اسم. سەرۆک: ١. بانترین پێگەی جێبەجێ‌کردن لە دامەزراوە یان ڕێکخراوەیەکدا ٢. سەردەستە یان ڕێبەری گرۆ ❋ **رئیس**

▣ **رییس جمهور/ جمهوری**: سەرۆک کۆمار؛ سەرکۆمار؛ هەڵبژاردراوی خەڵک بۆ سەرۆکی وڵات.

رییس خانواده: سەرۆکی خێزان؛ سەرۆکی ماڵ؛ یانەوان؛ کەسێ کە سەرپەرشتی و بەڕێوەبردنی خانووی وەئەستۆە.

رییس دزدان: سەرۆک دزان؛ دایکە دزان؛ سەردەستەی دزان (زۆرتر لە فیلم و شانۆدا).

رییس‌الوزرا / rayîsolvozarā/: [عربی]/اسم. *[قدیمی]* سەرەک/ سەرۆک‌وەزیر.

ز

ز / z/: *حرف.* ز؛ نیشانەی پیتی سێزدەهەمی ئەلفوبێتکەی فارسی.

ز[1] / ze/: *اسم.* زێ؛ ناوی سێزدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی.

ز[2]: *حرف. [مخفف، ادبی]* لە؛ نە؛ جە؛ دە؛ وە؛ ژ ‹زگفتار او شاد شد: لە ڕاوێژی گەشایەوە›.

زا[1] / zā/: *اسم.* ۱. زێ؛ نێوی عەرەبی سێزدەهەم پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی ۲. سک؛ زک؛ لەمە؛ زگ‌وزا؛ زا؛ کاری زایین؛ زارۆ بوون ‹مادرش سر زا رفته است: دایکی لە سەر سکەوە چووە›.

▣ **سر زا رفتن** ☜ **سر**[3]

ـ زا[2]: *پیواژە.* ــ زا؛ ـ زێ؛ ـ هێن؛ بزێ ‹بچەزا: زاورزا›.

زائد / zā'ed/: [عربی] ☜ **زاید**

زائدالوصف / zā'edolvasf/: [عربی] ☜ **زایدالوصف**

زائده / zā'ede/: [عربی] ☜ **زایده**

زائر / zā'er/: [عربی] ☜ **زایر**

زائل / zā'el/: [عربی] ☜ **زایل**

زائو / zā'û ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* زێسان؛ زەیسان؛ زەیستان؛ زیسان؛ زاوران؛ زاوەران؛ تازەزا؛ زەیسانە؛ ژنێ کە دەزێ یان تازە زاوە.

ـ زائی / zā'î/ ☜ **زایی**

زائیدن / zā'îdan/ ☜ **زاییدن**

زابراه / zāberā(h)/: *صفت. [گفتاری]* ۱. زالەترەک؛ زار؛ دڵنەماو؛ دڵداکەوتوو؛ دڵئاشێو؛ دڵپەشێو؛ ناتواو؛ تووشیاری دڵەڕاوکێ و بیرئاڵۆزی ‹دیشب سارا دیر آمد و همه را زابراه کرد: دوێشەو سارا دێر هاتەوە و هەمووانی زالەترەک کرد› ۲. *[مجازی]* مەرژیر؛ ترافیە؛ بەرەزە؛ تەرە؛ زایە؛ دەربەدەر؛ ئاوارە ۳. سەرگەردان؛ سەرلێ‌شێواو؛ سەرسام.

زابگر / zābgar, zābgor/: *اسم. [قدیمی]* گوپچڕ؛ گوبجڕ؛ پلۆمە؛ مستێ کە لە زاری پڕ لە پفەوە دەدرێ تا با بە دەنگەوە بای لێ فت بێ.

زاپاس / zāpās ، ـها/: [روسی] *صفت.* سپێر؛ زاپاس؛ پێتەک؛ یەدەک؛ بە بار و لۆری ئامێری جێگرەوە ‹تایر زاپاس: تەگەرەی سپێر›.

زاج / zāc/: [معرب از کردی] *اسم. [شیمی]* زای؛ زاگ؛ زاخ؛ زاج؛ ساچ؛ شەب؛ هەموو جۆرە خوێی ئالومینیومداری ئەسید سوولفۆریک، کە گەردێکی سپی، بێ‌بۆن و ئاڵە.

▣ **زاج آبی**: قاژقاژە؛ ژەنگار؛ مووروە شینە؛ مووروە شین؛ مووروی شین؛ زاخی شین؛ کانزایەکە بە ڕەنگی شینی تۆخ کە بۆ دەرمان دەشێ.

زاج آهن: زای ئاسن؛ مووروەی ئاسن؛ سوولفاتی دوو بەرامبەرکراوەی ئاسن و

پوتاسیوم، تەنی نەگۆڕی وەنەوش کە لە ئاودا دەتوێتەوە.
زاج سبز: قیژاڵکە؛ مردارسەنگ؛ مرداسەنگ؛ شەبی سەوز؛ زاخی سەوز؛ سولفاتی ئاسنی بلۆرئاسا، خوێی سەوز کە لە ئاودا دەتوێتەوە و بووژێنەرە و بۆ ڕەنگرێژی و دروستکردنی مرەکەف بە کار دێ.
زاج سفید: سولفاتی دوانەی ئالومینیوم و پوتاسیوم، تەنێکی نەگۆڕ و بێڕەنگ، بلۆرئاسا بە شێوەی هەشت پاڵووی ڕێک، زۆرتر لە ئاوی گەرمدا دەتوێتەوە و لە ڕەنگکاری و دەباغی و بژیشکیدا بە کار دێ.
زاج سوخته: سیازاخ؛ قلیاو؛ زاخێکی سپی کە پاش توانەوە و ساردەوە بوون دیسان تینی پێدراوە و ئاوەچن بووە و وەک کۆمایێکی سپی کون-کونی لێهاتووە.
زاجسنگ / zācsang/: [معرب/ فارسی]/اسم. زاخەبەرد؛ بەردی ئالوم؛ سولفاتی ئاوداری ئالومینیوم، بریتی لە پوتاس، ئالومین و جار-جار هێندێک سودیوم کە لە بەردگەلی گڕکانیدا بەدی دەکرێ: **سنگ آلوم**
زاد[1] / zād/: /اسم. ١. زا؛ زێ؛ زەها؛ زاد؛ زەو؛ زگوزا؛ زک و زا؛ سک و زا؛ زا و زێ؛ زا و زو؛ زۆمە؛ زایەنە (بۆ ئاژەڵ)؛ ڕەوتی زایین ‹زاد و ولد کردن: زا و زێ کردن› ٢. زاوەرە؛ بەچکە؛ منداڵ؛ ڕۆڵە؛ زارۆ؛ زا؛ زاور؛ زاوڵە؛ زارۆڵە؛ زوە؛ ئایل ٣. [عربی]/ادبی/ شەن؛ زاد؛ زەواد؛ زەود؛ تێشوو؛ توێشە؛ تۆشە؛ زەوا؛ بژیوی سەفەر ‹زاد راه: ڕاشەن›.
زاد ـ[2]: پیشوازە. زاـ ؛ زەها؛ لە دایک بوون ‹زادروز: زاڕۆژ›.
ـ زاد[3]: پیوازە. ـ زا؛ ـ زاد: ١. بەچکە ؛ منداڵ ‹پریزاد: پەریزا› ٢. ـ بوو؛ زاو؛ زاگ؛ لە دایک بووگ؛ بە دنیا هاتوو ‹نوزاد: نۆزاد›.
زادآوری / zādāvarî/: /اسم. زا و زێ؛ زا و زوو؛ زەو؛ زگوزا؛ زکوزا؛ سکوزا؛ زا و زوە؛ کار یان ڕەوتی تۆرەمە خستنەوە ‹سن زادآوری در انسان ٣٠ سال است: تەمەنی زا و زێ لە مرۆدا ٣٠ ساڵە›.
زادبوم / zād-o-bûm/: /اسم. [ادبی]/ زێد؛ زاگە؛ شوێنەزا؛ جاخ؛ وار؛ نیشتمان؛ شوێنی لە دایک بوون.
زادراه / zādrāh/: /اسم. تۆشەڕێ؛ ڕاشەن؛ زەودە؛ توێشووی ڕێگە.
زادروز / zādrûz/: /اسم. زاڕۆژ؛ ڕۆژی لە دایک بوون؛ ڕۆژی هاتنە دنیای کەسێک.
زادگاه / zādgāh/: /اسم. زێد؛ زاگە؛ زادگەهـ ؛ شوێنەزا؛ زاینگە؛ شوێنی لە دایک بوون.
زادن / zādan/: مصدر. متعدی. لازم. [ادبی]// **زادی**: زای؛ **مـی‌زایـی**: دەزیـی؛ **بِـزا**: بـزێ// ☐ متعدی. ١. بوون؛ دین؛ دیەی؛ بەدیهێنان؛ وە دیر هاوردن؛ زارۆک بوون؛ زاوڵە دیەی؛ وینای؛ بێچۆ دیتن؛ منداڵ هێنان؛ بێچوو هێنان ‹زادن و کشتن و پنهان کردن/ دهر را رسم و ره دیرین است: بوون و کوشتن و دەژێرخاک ڕاکردن/ ئاکاری لە مێژینەی ڕۆژگارە› ٢. [مجازی] بەدیهێنان؛ هێنانە ئاراوە؛ هێنانە گۆڕ ☐لازم. ٣. زایمان‌کردن؛ لە بار بوونەوە؛ زان؛ زاین؛ زایین؛ زەی؛ زای؛ زایش؛ زهین؛ زەهین؛ زەهان؛ زایەنە (بۆ ئاژەڵ) ٤. لە دایک بوون؛ بە دنیا هاتن؛ بوون؛ پەیدا بیەی؛ بیەی؛ زان؛ زاین؛ زایین؛ زەی؛ زای؛ زایش؛ زهین؛ زەهین؛ زەهان ‹یارب از مادر گیتی بە چە طالع زادم؟: خوایە بە چ ناوچاوێکەوە زاوم؟› ٥. [مجازی] سەرهەڵدان؛ لێوەهاتن؛ پەیدا بیەی؛ بیەی؛ وە بەر هاتن؛ دەرهاتن؛ بەرئامەی؛ بوون؛ زان؛ زاین؛ زایین؛ زەی؛ زای؛ زایش؛ زهین؛ زەهین؛ زەهان؛ هاتنە ئاراوە ‹آیا فقر از جهل می‌زاید یا جهل از فقر؟: ئایا نەداری لە نەزانینەوە سەرهەڵدەدا یان نەزانی لە نەداریەوە؟› ٦. [مجازی، قدیمی] زانەوە؛ زیەی؛ زیای؛ هەڵقولان؛ هەڵقولیان؛ هەڵقولتان؛ هەڵقولتیان؛

هەڵقوڵین؛ جۆشان؛ جۆشیان؛ دەردان؛ دانە دەر؛ تەقەی؛ تەقای؛ دەڵانی ئاو دە کانی و زناودا.
هەروەها: **زادنی**
■ صفت فاعلی: **زاینده** (ـــ)/ صفت مفعولی: **زاده** (زاو)/ مصدر منفی: **نَزادن** (نەزایین)

زاد و رود / zād-o-rûd/: *اسم. [گفتاری]* زار و زیچ؛ زایا؛ زازا؛ زاڤ و زیچ؛ زاڤ و زێچ؛ وەچ و بەرە؛ زا و زیچ؛ زێر و زیچ؛ کوڕەزا و کچەزا و هەموو ئەوانەی کە لە کەسێکەوە بەدیهاتوون ‹بعد از آن زمین‌لرزه، همه‌ی زاد و رود او کوچ کردند و آمدند شهر: دوای ئەو بوومەلەرزە، هەموو زار و زیچی باریان کرد و هاتنە شار›.

زاد و ولد / zād-o-valad ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* زکوزا؛ سک و زان؛ زگوزا؛ زەو؛ زاوزوو؛ زا و زێ؛ زاد و وەڵەد؛ زایەنە (بۆ ئاژەڵ) ‹گوسفندان زاد و ولد کردند: پەزەکان زکوزایان کرد›.

ـ زاده / zāde ، ـها؛ ـگان/: *پیوازه.* ـ زادە؛ ـ زایە؛ بێچوو؛ منداڵ ‹شاه‌زاده: شازادە›.

زار[1] / zār/: *اسم.* ۱. شین؛ شیوەن؛ شەپۆڕ؛ ڕۆڕۆ؛ کەوگری؛ کەڵگری؛ گریان بە دەنگی بەرز ۲. *[فرهنگ‌مردم]* جنۆکەیێ کە بە بڕوای بڕێ لە خەڵکی ڕۆژهەڵاتی ئەفریقا و دەور و بەری زەریای عەمان و کەنداوی فارس، ئەگەر بچێتە نێو لەشی هەر کەسێکەوە، تووشی نەخۆشینی دەکا و بۆ تاراندنی لە لەشی نەخۆش، ڕێوڕەسمێکی تایبەتی وێڕای گۆبەندی بۆ دەگێڕن.

▣ **زار زدن:** زارین؛ زمیهتن؛ زمین؛ زاریان؛ زمایش؛ زارەزارکردن؛ شین و شەپۆڕ کردن؛ کەوگریان؛ شین‌کردن؛ زۆڕەزۆڕ کردن:
زار ـ زار گریه کردن
زار ـ زار گریه کردن ☜ **زار زدن**

زار[2]: *صفت.* زار؛ ژار؛ نزار؛ زوێن؛ زوێر؛ زویر؛ زوار؛ لاواز؛ ناخۆش؛ خەمبار؛ کۆلیل؛ بێ‌گریک ‹حال زار: حاڵی زار›.

ـ زار[3]: *پسوند.* ـ زار؛ ـ سار؛ ـ جاڕ؛ ـ ئەڵان؛ ـ ڵان؛ شوێن یان ناوانێ کە لە شتێ، زۆری تێدایە ‹گلزار: گوڵزار›.

زارت و زورت / zārt-o-zûrt/: *اسم. [مستهجن]* گاڵە و گیڤە؛ شات و شووت؛ گەڤ و گوڕ؛ گەڤ و هەڕەشە؛ هەڕەشە و گوڕەشە؛ زیت؛ هۆگاڵە؛ هەرا و هەڕەشە؛ گاڵەگاڵی تێکەڵ بە هەڕەشە ‹مگر تو چکاره‌ای که این طور زارت و زورت می‌کنی؟: مەگەر تۆ کێی کە ئاوا گاڵە و گیڤە دەکەی؟›.

زارع / zāre' ، ـها؛ ـان؛ ـین/: [عربی] *اسم.* وەرزیار؛ وەرزیەر؛ وەرزێر؛ وەرزێڕ؛ وەرزەوان؛ وەرزگەر؛ جووتیار؛ کێڵگەر؛ تووچێن؛ دەشتەوان؛ کەشاوەرز؛ کشتیار؛ هیتیار؛ هیتەوان؛ چێنەر؛ زارە؛ فەلا.

زار و زندگی / zār-o-zendegî/: *اسم. [مجازی، گفتاری]* ماڵ و ژیان؛ کەلپەل؛ دار و نەدار؛ دار و بەر؛ بژیوی؛ ژیوار؛ ئامیانی ژیان؛ بەرگی ژین؛ کەلوپەلی بە سەر بردنی ژیان ‹زار و زندگی همه را سیل برد: سێلاو ماڵ و ژیانی هەموانی برد›.

زار و نزار / zār-o-nazār/: *صفت.* زار و زوێن؛ زوێن؛ زار و نزار؛ نزار؛ زار و زوار؛ کز و کەنفت؛ لەڕ و لاواز؛ بێ‌گریک؛ ژار؛ نەخۆش؛ کز؛ کەمدار و بار ‹با حال زار و نزار روی تختخواب افتاده بود: بە حاڵێکی زار و زوینەوە لە سەر تەختەکە کەوتبوو›.

زاری / zārî ، ـها/: *اسم.* شین؛ زاری؛ ژاری؛ زمی؛ کرووز؛ کەوگری؛ زووکەزووک ‹تا صبح زاری می‌کرد: تا بەیانی شینی دەکرد›.

زاریدن / zārîdan/: *مصدر. لازم. [نامتداول]* زارین؛ زاریان؛ زمیهتن؛ زمین؛ کالین؛ زمایش؛ شین‌کردن؛ کەوگرین؛ ژاری‌کردن؛ زای‌کردن.

زاغ[1] / zāq/: *اسم.* ۱. ـها؛ ـان/ قەل؛ قەلەڕەشە؛ قەلەڕەش؛ قەلەڕەشکە؛ قالاو؛ قەلاسیلکە؛ قژاک؛ قلاژیلک؛ زاق؛ پەلەوەرێکی پڕ قیژ و قاژ، بە

جەستەی قاوەیی ئاماڵ چێرەیی، پەڕی شین و ڕەش و سپی بە شێوەی ڕێ-ڕێ لە سەر باڵ، جووتێ چاوی شین و کلکی ڕەشەوە ۲. زاخاو؛ بریقەی کانزا؛ ڕەنگی بریقەداری سەر کانزا ۳. شینتۆخ؛ ڕەنگی ئاوی پڕڕەنگ ٤. ☜ زاج

▣ **زاغ سیاه کسی را چوب زدن**: *[مجازی]* کەسێک دانە ژێر چاو؛ پا سەر کەسێ نان؛ کولەی کەسێ گرتن؛ چاو لە کەسێ دانەخستن؛ سەر دە دووی کەسێ نان؛ جێ پێ کەسێ هەڵگرتن؛ ڕەدوو کەوتنی کەسێ بێ ئەوەی بزانێ، بۆ سەردەرهێنان لە کاری ‹زاغ سیاهش را چوب زدم ببینم می‌خواهد کجا برود: دامە ژێر چاو، بزانم بۆ کوێ دەچێ›.

زاغ[2]: *صفت.* شینتۆخ؛ شین؛ زاق؛ کەوگ؛ بە ڕەنگی ئاوی پڕڕەنگ ‹چشم زاغ: چاوی شینتۆخ›.

زاغچه / zāqče ، ـها/: *اسم.* قشقەڕە؛ قشقەلە؛ قەشقەل؛ قەل؛ قەلقشک؛ قەلقیشک؛ قەلەبەلەک؛ قەلانچە؛ قەلەژاژە؛ قەلەباچکە؛ قولەبازەلە؛ قورەباچکە؛ قاژ؛ قاژوو؛ قاقیشک؛ قرک؛ قژک؛ قژگە؛ قژاک؛ قژاکە؛ زاخێ؛ دوڤمەساسە؛ پەلەوەرێ لە تیرەی قەلان، بە جەستەی گچکە و ڕەنگی ڕەش-شینی پەرداخەوە کە نێر و مێی وەک یەک وایە.

زاغک / zāqak ، ـها/: *اسم.* گوراڵە مووساییانە؛ عەمرۆکە؛ قەلخوەرک؛ قالاوخوەر؛ نێوی چەند بنە گیای ئالیکی خۆڕسک و پایا، بە لاسکی ڕاست یان خزۆک، گەلای تووکن، گولی زەرد، سوور یان نارنجییەوە.

زاغ و زوغ / zāq-o-zûq/: *اسم. [گفتاری]* ۱. قیژ و واژ؛ قیژ و قاژ؛ زمی و نالە؛ زاق و زیق؛ زاق و زووق؛ زیق و واق؛ زیق و هۆڕ؛ زاک و زووک؛ زاک و زیک؛ زیڕەزیڕ؛ قیژەقیژ؛ چویرە ‹شب تا صبح زاغ و زوغ بچه نگذاشت بخوابم: شەو تا بەیان قیژ و واژی منداڵەکە نەیهێشت بنووم› ۲. *[کنایی]* زاڵە؛ سکاڵا؛ گلەی؛ گلەیی؛ گلە؛ منجەمنج ‹بین اگر بخواهی دایم زاغ و زوغ بکنی، معامله‌مان نمی‌شود: بڕوا ئەگەر بتەوێ هەر زاڵە بکەی، مامەڵەمان نابێ› ❋ زاق و زوق

زاغه / zāqe ، ـها/: *اسم.* کەوێڵ؛ کوول؛ کویل؛ زاخە؛ زاخ؛ زاخڕ؛ زاخۆن؛ زاخۆر؛ زاخوور؛ تەوخ؛ ڕەهۆڵ؛ سولتان؛ تەمووشە؛ گورە؛ ئەشکەوتی دەسکرد لە کێو، تەپۆلکە یان ڕەتیمدا کە بۆ هەڵگرتنی شتێ یان تێدا مانەوە هەڵیدەکۆڵن.

زاغه‌نشین / zāqenešîn ، ـها؛ ـان/: *صفت.* زاخەنشین؛ کەوێڵنشین: ۱. دانیشتووی زاخە ۲. *[کنایی]* خاوەن ماڵ و لانەی هەژارانەی وەک زاخە.

زاغی / zāqî/: *اسم.* کلاغ زاغی ☜ **کلاغ**

زاق و زوق / zāq-o-zûq/ ☜ **زاغ و زوغ**

زال / zāl/: *صفت.* ۱. زاڵ؛ کەژ؛ کەز؛ مووسپی؛ قژچەرموو؛ قژچەرمگ: **بور- بور** ۲. *[ادبی]* پیر؛ زورهان؛ دانسال؛ ساڵلێچوو؛ کەولەکۆن؛ بەساڵاچوو.

زالتنی / zāltanî/ ☜ **زالی**

زالزالک / zālzālak ، ـها/: *اسم.* گوێژ؛ گویژ؛ گێوژ؛ کێوژ؛ گویج؛ گڤیر؛ گڤیژ؛ گڤیش؛ گووج؛ گوج؛ گووژ؛ گوژ؛ گوهیژ؛ گوهێژ؛ گهووژ؛ گیژ؛ گڤیشک؛ گوریچ؛ گوویشک؛ گویشک؛ گوشک؛ گۆشک؛ گڤویشک؛ گهیشک؛ گوهیشک؛ گوهووشک؛ گومش؛ گوومش؛ گیچ؛ گێژۆک؛ گیژەلە؛ گوشک؛ بلچ؛ بلج؛ بلچی؛ بلت؛ بلەت؛ بلەتی؛ بەلەچ؛ تەنگیز؛ دیژەڵە؛ ڕیلی: ۱. دارچکێکی درکاوی بە گولی هێشوویی بچووک و سپی یان زەردی جوانەوە ۲. بەری ئەو دارە کە چکۆلە و خواردەمەنیە، ڕەنگی زەرد یان سوورە و پاییزان پێدەگا.

زالو / zālû ، ـها/: *اسم.* زاروو؛ زالوو؛ زاڵوو؛ زەلوو؛ زەروو؛ زیرۆ؛ زێروو؛ زێڵوو؛ زالە؛ زالی؛ زالی؛ زێلی؛ زێری؛ شەلک؛ زووری؛ زۆرگ؛ زوررک؛ مارمژ؛ کرمی گچکەی ئاڵقەیی کە زۆرتر دە

ئاوی شیریندا دەژی و بە یارمەتی ئەندامگەلی مژۆکیەوە دەزەلقێتە گیانلەبەران و خوێنیان هەڵدەمژێ.

زالی / zālî/:اسم. کەزی؛ کەزی؛ زالی؛ مووچەرمگی؛ دیاردەیێ کە بە هۆی نەبوونی زکماگی ڕەنگدانەوە دەبێتە هۆی سپی بوونی موو، ڕۆشن و کاڵ بوونی ڕەنگی پێست و چاو: **زال‌تنی؛ بوربوری**

زامیاد / zāmyād/:اسم. زامیاد: ۱. فریشتەی بەرپرسی زەوی لە ئایینی زەردەشتیدا ۲. ناوی ڕۆژی بیست و هەشتمی مانگ لە ساڵی هەتاویدا.

زان / zān/: *قید. [مخفف، ادبی]* لەو؛ ژۆ؛ چا؛ لە ئەو ‹زان آتش اگرچه پر زنور است/ ایمن بود آن کسی که دور است: لەو ئاورە ئەرچی تین و نوورە/ بێوەی ئەوەیە کە لێی بەدوورە›.

زانو / zānû ـها؛ زانوان/:اسم. ئەژنۆ؛ ئەژنوو؛ هەژنۆ؛ هژنێ؛ وژنێ؛ ژنۆ؛ ژەنوو؛ ژوونی؛ وژنگ؛ وژینگ؛ زانۆ؛ زانوو؛ زرانۆ؛ زانی؛ زرانی؛ زەنگۆڵ؛ هەنگۆڵ؛ چۆک؛ کورک؛ قچ؛ ورزنگ: ۱. جمگەیێ لە پای مرۆڤدا، لە نێوان ئێسکی ڕان، کەشکەوژنگ (کلاوەژنۆ) و بەلەکدا، هەروەها ئەو بەشە لە پێ کە ئەژنۆش دەگرێتەوە ۲. جمگەی پێی چوارپێیان کە وەک ئەژنۆی مرۆیە ۳. جمگەی پاژنەیی لە پەلەوەراندا ٤. جمگەی نێوان ڕان و کلاوەژنۆ لە میرووانـدا ٥. بەشێ لە پاتۆڵ و شالوار کە سەر ئەژنۆ دادەگرێ ٦. ئانیشکە؛ تیکەیێکی چکۆلەی ناو بۆشی چەماوە بۆ لادانی ڕێگەی لوولە.

▣ **زانو انداختن:** سەر چۆک خستن؛ سەر زرانی دان؛ دەرپەڕینی سەر زرانی پانتۆڵ یان شەرواڵ بە هۆی زۆر لە بەرکردنەوە ‹آنقدر چهارزانو نشسته بودم که شلوارم زانو انداخته بود: ئەوندە چوارمەشقێ دانیشتبووم پاتۆڵەکەم سەر چۆکی خستبوو›.

زانو به زانو نشستن: *[کنایی]* لووت بە لووت دانیشتن؛ چۆک بە چۆک دانیشتن؛ ئەژنۆ بە ئەژنۆ دانیشتن؛ دانیشتن بەرامبەر بە یەکتر و زۆر نێزیک بە یەک ‹چند ماه زانو به زانو می‌نشستیم و با هم بحث می‌کردیم: چەند مانگ لووت بە لووت دادەنیشتین و پێکەوە قسەمان دەکرد›.

زانو خم کردن: *[کنایی]* چۆک دادان؛ نیشتنە سەر چۆک؛ گلان؛ بەزین؛ بەزیان؛ کۆڵدان؛ شکست هێنان لە کار یان کێبەرکێیەکدا ‹در برابر حریفش زانو خم کرد: لە هەمبەر خەنیمەکەیەوە چۆکی دادا›.

زانو زدن: ۱. چۆک دان؛ دانیشتە سەر زرانی؛ ئەژنۆ دانە سەر زەوی؛ زەنگۆلەرە دەی؛ لە سەر چۆک دانیشتن ۲. *[کنایی]* چۆک دادان؛ هاتنە سەر چۆک؛ لە هەمبەر کەسێکدا بەیدەست بوون ‹همه در برابرش زانو زدند: هەموو لە بەرامبەریەوە چوکیان دادا›.

زانوی غم در بغل گرفتن: دەستەو ئەژنۆ دانیشتن؛ پەنجە هەڵپێکان؛ زرانی خەم گرتنە باوەش؛ چنگزین؛ لە بەر خەم و پەژارە، نووشتاندنەوەی ئەژنۆ و هەڵپێکانی دەست بە دەوریدا و سەر نانە سەری ‹چه خبر است زانوی غم در بغل گرفته‌ای؟: چ قەوماوە، دەستەو ئەژنۆ دانیشتووی؟›.

بە زانو درآمدن: *[کنایی]* ۱. چۆک دادان؛ نوشست هێنان؛ شکان؛ تێکشکان؛ بەزان؛ بەزیەی؛ بەزیای ‹ارتش آلمان سرانجام به زانو درآمد: سپای ئالمان ئاخری چوکی دادا› ۲. *[ادبی]* لە پا/ پێ‌کەوتن؛ لە پا کەفتن؛ ڕمیان؛ هێز و توان لێبڕان ‹ناگهان به زانو درآمد و دیگر نتوانست برخیزد: لەنکاو لە پا کەوت و چیدی نەیتوانی هەڵسێتەوە›.

بە زانو درآوردن: *[کنایی]* چۆک پێدادان؛ شکست پێدان و لە تەق‌ودوو خستن ‹بیماری

او را به زانو درآورد: **نەخۆشی جۆکی سداد**›.

روی زانو نشاندن: لە سەر ئەژنۆ دانان؛ نیانە سەر وژنگ؛ لە سەر چۆک دانان؛ سەروو زەنگۆڵاوە نیەی ‹بچە را روی زانویت بنشان: مندالەکە لە سەر ئەژنۆت دانێ›.

روی زانوی کسی نشستن: لە سەر ئەژنۆی کەسێ دانیشتن؛ دانیشتن لە سەر چۆکی کەسێ؛ سەروو زەنگۆڵوو/ زەنگۆڵاو یۆیەوە نیشتەیرە ‹چهار دست و پا رفت و روی زانوی پدربزرگش نشست: بە گاولکێ ڕۆی و لە سەر ئەژنۆی باپیری دانیشت›.

زانوئی / zānû'î/ ☜ **زانویی**

زانوبند / zānûband ، ـها/:/اسم. ئەژنۆبەن؛ لەتە پارچەیەکی کێشی بەندار یا ئالقەیی کە بۆ پاراستنی ئەژنۆ لە ئاست لێدان یان دەرچوونەوە پێوەوەی دەبەستن.

زانویی / zānûyî ، ـها/:/اسم. زانوو؛ ئانیشکە؛ لەتەیەکی بچووکی لوولەیی هەلۆل بە سیلەی جۆراوجۆرەوە بۆ گۆڕانی باری لوولە یان لێوە بوونی لوولەیەکی‌تر و...: **زانوئی**

زانی / zānî/: [عربی]/اسم. [اسلام] داوێن‌پیس؛ داوێن‌تەڕ؛ داوێن‌پیس؛ شواڵ‌چەپەڵ؛ زیناکار؛ فلیتە؛ پیاوێ کە گانی حەرامی کردووە.

زانیە / zāniye/: [عربی]/اسم. [اسلام] ژنی داوێن‌تەڕ؛ ژنی زیناکار؛ ژنێ کە گانی حەرامی داوە.

زاویە / zāviye ، ـها؛ زوایا/: [عربی]/اسم. سیلە؛ سووچ؛ قوزی؛ گۆشە؛ کونج؛ قوژبن؛ چمک: ۱. خاڵێ کە دوو یان چەن ڕوویەڕ، هێڵ یان لێوارەی تێدا دەگەنە یەک ۲. *[ریاضی]* بەشێک لە لاپەڕە کە لە چەرخانی نیوە هێڵێ بە دەور سەرەتای خۆیدا بەدیهاتووە ۳. *[ریاضی]* ئەندازەی هەراوی یان تەنگی ئەو شکلە یان نزیکی و دووری ئەو دوو باڵە لە یەک ٤. زێوە؛ سووچی گۆڕستانی پیاوانی ئایینی و پیرۆزان کە بینایەکیان بۆ کراوەتەوە.

▣ **زاویەی اتاق:** کاژێر؛ کوڵەسووچ؛ قوژبن؛ کونجی ماڵ؛ سووچی ئۆدە.

زاویەی باز ☜ **زاویەی منفرجە**

زاویەی برجستە ☜ **زاویەی کوژ**

زاویەی برگشتە ☜ **زاویەی کاو**

زاویەی تکایا: کاژێر؛ ئۆدەی خەڵوەت لە تەکیەدا.

زاویەی تند ☜**زاویەی حادّە**

زاویەی حادە: گۆشەی تیژ؛ گۆشە/ سیلە/ سووچ/ کونجی تەنگ؛ سووچ/ سیلە/ کونجی تیژ؛ کونجی کەمتر لە ۹۰ پلەک: **زاویەی تند**

زاویەی کاو: گۆشە/ سیلە/ سووچ/ کونجی قورپ؛ گۆشەیێ لە ۱۸۰ تا ۳٦۰ پلەک: **زاویەی برگشتە؛ زاویەی مقعر**

زاویەی کوژ: گۆشە/ سیلە/ کونجی کۆم؛ گۆشەیێ لە ۰ تا ۱۸۰ پلەک: **زاویەی برجستە؛ زاویەی محدّب**

زاویەی محدب ☜ **زاویەی کوژ**

زاویەی مقعّر ☜ **زاویەی کاو**

زاویەی منفرجە: گۆشەی باز؛ گۆشەیەک لە نێوان ۹۰ و ۱۸۰ پلەکدا: **زاویەی باز**

زاویەهای متمم: دوو گۆشەی وا کە پێکەوە دەبنە ۹۰ پلەک.

زاویەهای مکمل: دوو گۆشەی وا کە پێکەوە دەبنە ۱۸۰ پلەک.

زاویەسنج / zāviyesanc/: [عربی/ فارسی] ☜ **زاویەیاب**

زاویەنشین / zāviyneŝîn ، ـها/: [عربی/ فارسی] *صفت.* گۆشەگیر؛ خەڵوەت‌نشین؛ پشت لە دنیاکردوو.

زاویەیاب / zāviyeyāb ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* گۆش/ سیلە/ سووچ/ کونج‌پێو؛ پانتومیتر؛ کەرەسەی ئەندازەگرتنی گۆشە

کـه لـه نەخـشە هەڵـگرتن و هەڵـسەنگاندنی زەویدا بە کار دێ: **زاویەسنج**

زاهـد / zāhed ، ـهـا؛ ـان؛ زُهـاد/: [عربـی]/اسـم. تەرکەدنیا؛ هەبیس؛ هـەریس؛ پارسا؛ خۆپـارێز؛ تاییم؛ کەسێ کـە بـۆ نزیـک بوونـەوە لـە خـودا پارێزکاری گرتۆتە پێش.

زایا / zāyā/: صفت. [ادبی] بـزۆک؛ زایـا؛ زەڤـۆک؛ زایێ؛ بە زگـوزا؛ بە زاوزۆ؛ لێهاتوو لە زا و زێدا.

زایائی / zāyā'î/ ☜ **زایایی**

زایاندن / zāyāndan/: مصدر. متعدی. // **زایانـدی:** زایاندت؛ **مـیزایـانی:** دەزایـێنی؛ **بِزایـان:** بزایێنـە// زایاندن؛ زایانن؛ یـاری‌کـردنی دایـک لـە زانـدا: **زایانیدن.** هەروەها: **زایاندنی**

■ صفت فاعلی: **زایاننده** [نامتداول] (زایێنەر)/ صـفت مفعولی: **زایانده** (زایێنـراو)/ مـصدر منفـی: **نَزایانـدن** (نەزایاندن)

زایانیدن / zāyānîdan/ ☜ **زایاندن**

زایایی / zāyāyî/: اسم. زایایی؛ بزۆکی؛ زەڤۆکی؛ بار و دۆخ یان چۆنیەتی بزۆک بوون: **زایائی**

زاید / zāyed ، ـها/: [عربی] صفت. زیـادی؛ زێـدە؛ نەپێویست ‹این لباسها زاید بودند: ئەم بەرگانە زیادی بوون›: **زائد**

⊡ **زاید بر:** پتر لە؛ فرەتر لە؛ زۆرتـر لـە؛ فرەتـەر جە؛ جیا لە ‹زاید بر نیاز: پتر لە نیاز›.

زایدالوصف / zāyedolvasf/: [عربـی] صفت. لـە قسە نەهاتوو؛ لە وتن نەهاتگ؛ سەرتر لـە ڕادە و ئاستی دەربڕین و هەواڵ دان: **زائدالوصف**

زایده / zāyede ، ـها؛ زواید/: [عربـی]/اسم. گـرووز؛ لک؛ زێدە؛ زەقی یـا دەرپـەڕیوی، بەتایبـەت لـە ئەندام یا ئێسکدا: **زائده**

زایـر / zāyer ، ـهـا؛ ـان؛ ـین؛ زُوار/: [عربـی]/اسم. زیارەتکەر؛ زیارەتکار؛ ئـەوی کـە کەسـێک یـان جێگا و شوێنێک زیارەت دەکا: **زوار؛ زائر**

زایرسرا / zāyersarā ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. شـوێنێ بـۆ نیـشتەجێ بـوون و حەسـانەوەی زیارەتکەران.

زایـش / zāyeš/: اسـم. زەهـا؛ زا؛ زاگ؛ زاوزوو؛ زاوزەو؛ زاوزۆ؛ زاوزێ؛ زەهاک (بۆ ئاژەڵ)؛ زەهەک (بۆ ئاژەڵ)؛ کار یان ڕەوتی زان.

زایـشگاه / zāyešgāh ، ـهـا/: اسم. زایینگـە؛ زێسانگە؛ نەخۆشخانە یان دەرمانگەی تایبەت بە زایینی ژنان.

زایـشی / zāyešî/: صـفت. زەهـایی؛ زا و زۆیـی؛ پێوەندیدار یان سەر بە زاوزێ.

زایـل / zāyel/: [عربـی] صـفت. نـەماو؛ فـەوتاو؛ نوقمەسار؛ هەڕشاو؛ ون بوو؛ لە ناوچوو: **زائل**

⊡ زایل شدن: لە نێو چوون؛ لاچوون؛ ون بـوون؛ بزر بوون؛ نەمان؛ شیایوە ‹بزودی لکـەهـای روی پوستش زایل شـد: خێرا پەڵەکانی سەر پێستی لـە نێو چوو›: هەروەها: **زایل کردن**

زایمان / zāyemān ، ـها/: اسم. زا؛ زەهـا؛ زۆمـە؛ زان؛ زایەنە (ئاژەڵ)؛ زهە؛ کار یان ڕەوتی زایین.

زاینـده / zāyande ، ـگـان/: صفت. ١. [نامتـداول] زاوزێ‌کەر؛ بزۆک؛ زایا؛ زەڤـۆک؛ زایـێ؛ خـاوەن توانایی و لێهاتوویی زایین ٢. زاینده؛ بە توانـایی زێدە بوونەوە.

- زایـی / zāyî/: پیـوازه. ـــ هـێنی؛ - پێکهـێنی؛ ـــ بـەدیهێنی؛ - زایـی؛ - زێیـی ‹گرمـازایی: گەرماهێنی›: **زائی**

زاییـــدن / zāyîdan/: مـــصدر. متعـــدی. لازم. // **زاییدی:** زاییت؛ **میزایی:** دەزێـی؛ **بِـزا:** بـزێ// □ متعدی. ١. دیـن؛ دیـتن؛ دیـەی؛ بـوون؛ بیـەی؛ بێچـوو دیـتن؛ زاوڵـە دیـەی؛ وینـای؛ وە دیـر هاوردن؛ زوەی خۆ هێنانە دونیا؛ بێچـوو هێنـان؛ منداڵ بوون‹زنت پسر زایید: ژنەکەت کـوڕی دیـوە› □ لازم. ٢. زایین؛ زایـن؛ زان؛ زەهـان؛ زەهـین؛ زهین؛ زەی؛ زای؛ زایش؛ زۆر بـوون؛ فـرە بـوون ‹انگــار پولهایــت زاییــده: چمــا پارەکانــت زاوێ› ٣. زایەنە؛ لە بـار بوونـەوە ‹خرگـوش دشـوار زایـد: کەروێـشک ئارێـشە دەزێ› ٤. بـوون؛ لـە دایـک

بوون؛ بیەی؛ پەیدا بیەی؛ بە دنیا هاتن ‹برهنه زاید ز مادر همه: هەموو بە ڕووتی لە دایکیان دەبن› ٥. [مجازی، قدیمی] زانەوە؛ زیەی؛ زیای؛ قەمزتن؛ هەڵقوڵان؛ هەڵقوڵیان؛ هەڵقوڵتان؛ هەڵقوڵتیان؛ هەڵقوڵین؛ جۆشان؛ جۆشیان؛ دەردان؛ دانە دەر؛ تەقەی؛ تەقای؛ تەقینەوەی ئاو لە کانی و زۆنگدا: **زائیدن**. هەروەها: **زاییدنی**

■ صفت فاعلی: **زاینده** (ـ)/ صفت مفعولی: **زاییده** (زاییگ)/ مصدر منفی: **نَزاییدن** (نەزایین)

زباد / zabād/: [عربی]/اسم. زەباد: ١. [ـها/] گیانلەبەرێکی وەک پشیلەیە، بە پێستی خۆڵەمێشی ڕێ‌ـڕێوە کە لە ژێر کلکیدا لکێکی هەیە و لەوێوە ماکێکی بۆنخۆش دەدەڵێنێ لە عەترسازیدا بە کەڵک دێ: **گربەی مشک** ٢. ناوی ئەو ماکە بۆنخۆشە.

زباله / zobāle، ـها/: [عربی]/اسم. گوهوور؛ شەخەڵ؛ پاڵ؛ زبڵ؛ زبیل؛ زوێڵ؛ زرۆزبڵ؛ زوێل؛ کرس؛ خەوش‌وخاڵ؛ پڵ‌وپووش؛ خشت‌وخاڵ؛ خۆڵ‌وخاش؛ شتانی بێ‌بایەخ بۆ فڕەدان (وەک پاشماوەی پێخۆر، توێکڵی میوە، کاغەز دڕاوە و ئەوەی لە گەسک داندا کۆ دەبێتەوە).

زباله‌بند / zobāleband، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. زبڵ‌پێچ؛ دەزگا یا ماشینێ کە بە گوشاردان، بارستایی زبڵ کەم دەکاتەوە تا هەڵگرتن و جێبەجێ‌کردنی ساناتر بێت.

زباله‌دان / zobāledān، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. زبڵدان؛ زبڵگە؛ یاگەشەخەڵ: ١. دەفرێ یان شوێنێ کە زبڵی تێ‌دەڕژێنن ٢. زبڵدانی.

زباله‌دانی / zobāledānî، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. زبڵدانی: ١. جێگایێ کە زبڵی لێ خڕ دەکەنەوە ٢. زبڵدان.

زباله‌سوز / zobālesûz، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. زبڵ‌سووتێن؛ کوورە یان کوانوویەک کە زبڵی تێدا دەسووتێنن.

زباله‌کش / zobālekeš، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. زبڵ‌کێش؛ کەرەسە یا دەم و دەزگای زبڵ و پاڵ گواستنەوە.

زبان / zabān، ـها/:/اسم. زمان؛ زوان؛ زبان؛ زوبان؛ هەزمان؛ ئەزمان؛ زۆ؛ زموون: ١. زان؛ زوخان؛ ئەندامی گۆشتنی بزۆز دە زاری زۆربەی بڕبڕەدارانـدا کە لە ناسینەوەی چێژەگەلی جۆراوجۆر، قووت دانی خۆراک و قسە کردن لە مرۆدا، دەوری هەیە ٢. زوانی ئاژەڵی گۆشتی کە بە کولاوی دەیخۆن ‹ساندویچ زبان خوردیم: بابۆڵەی زوانمان خوارد› ٣. [مجازی] هێز یا توانایی قسەکردن ‹مگر زبان نداری چرا حرف نمی‌زنی؟: مەگەر زمانت نیە بۆ قسە ناکەی؟› ٤. گەلالەیەکی سامانمەند لە مێشکی مرۆدا کە بە هۆی دەنگ و نیشانەگەلی نووسینی و بە گوێرەی بنەماگەلێکی پۆڕدراو، بەدی‌دێ و هۆی تێگەیشتن و تێگەیاندنە ‹ما همه به یک زبان صحبت می‌کنیم: ئێمە هەموو بە زمانێ قسە دەکەین› ٥. کۆمەڵە دروشم و نیشانەگەلێ کە لە بوار و بەستێنێکی تایبەت دە نێوان گرۆیەکدا بە کار دەڕوا ‹زبان حیوانات؛ زبان کامپیوتر: زمانی گیانەوەران؛ زمانی کەمپیوتەر› ٦. [مجازی] زمانی بیانی؛ زمانی نامۆ ‹آزاد زبان می‌خواند که برود خارج: ئازاد زمان دەخوێنێ کە بچێ بۆ هەندەران› ٧. [گفتاری] قسە؛ وتار ‹زبان ریختن: قسە ڕەقاندنەوە› ٨. [مجازی] زاراوە و شێوەی قسەکردن ‹زبان خوش: زمانی خۆش› ٩. جۆرێ نان شیرینی وەکوو زمان.

▣ **زبان ادبی**: زمانی وێژەیی؛ زمانی ئەدەبی؛ وشە و زاراوێ کە لە نووسینی زمانێک بەتایبەت لە نووسراوەی دابی و ئەدەبیدا بە کار دەچێ.

زبان اشاره: زمانی ئاماژە؛ زوانوو هەنارەی؛ کاری تێڕاگەیاندنی مەبەستی خۆ بە ئاماژە.

زبان باردار: زمانی بەبار؛ زمانی بارگرتوو؛ زوانی کەسێ کە لە بەر یاو یان کار ترازانی

گەدە، دائیساوە و ڕەنگی گۆڕاوە.

زبان بی‌زبانی: *[مجازی]* زمانی بێ‌زمانی؛ کار یان ڕەوتی دەربڕین و تێگەیاندنی مەبەستێ بێ ئەوەی بە ڕاشکاوی قسەی لێوە بکرێ.

زبان بین‌المللی: زمانی نێونەتەوەیی: ١. زمانێ کە لە نێوان نەتەوەگەلی جۆراوجۆردا پەرەی سەندووە و بە زمانی یەکگرتووی جەهانی یان نێو نەتەوەیی ناوبانگی دەرکردووە و بە کار دەچێ (وەکوو فەرانسەیی لە ڕابردوودا و ئینگلیزی لە ئێستادا) ٢. *[کنایی]* زمانی ئاماژە.

زبان تندوتیز: *[مجازی]* زمانی ڕەش؛ زمانی شەڕ؛ زمانی تاڵ؛ دەمی پیس؛ قسەی ڕەق؛ قسەی تفت و تاڵ؛ قسەی شڕ و دڕ.

زبان حال: *[کنایی]* زمانی حاڵ؛ ئەو شتەی کە چلۆنایەتی و بار و دۆخی کەسێ یان شتێک دەردەبڕێ.

زبان خوش: *[مجازی، گفتاری]* زمانی خۆش؛ قسەی خۆش؛ زمانی شیرین؛ لفت و گفتی خۆش وێڕای دلۆڤانی.

زبان رایانەای: زمانی کەمپیوتەری؛ هەر کام لەو بەرنامانەی کە لە کۆمەڵە پیت، ژمارە، نیشانە و شێوەکارگەلێک پێکهاتوون و لە کەمپیوتەردا کارێکیان پێ ئەنجام دەدرێ.

زبان رسمی: زمانی ڕەسمی؛ زوانی فەرمی؛ زمانێ کە لە مەزرینگە و دام و دەزگا دەوڵەتیەکان و نووسراوەگەلی سەر بە دەوڵەتی هەر وڵاتێک بە کار دەچێ.

زبان زرگری: زمانی زێڕنگەران؛ شێوە ئاخافتنێکی تایبەت کە لە گۆڕانی ڕاوێژ و جێبەجێ‌کرانی برگەگەلی زاراوەی تارانی لە ناو ڕیزی زێڕینگەراندا پێکهاتووە، بەم چەشنە کە دوای هەر پیتێک «ز»یەک زیاد دەکەن.

زبان عامیانە: زمانی کووجی و کۆڵان؛ زمانی خەڵکی؛ زاراوە و ئاخافتنی خەڵکی نەخوەنەوار.

زبان کوچک: بەلەزوانە؛ بەلەزمانە؛ ئەلەنگە؛ ئەلنگە؛ بەلوونکە؛ زمانۆک؛ زانک؛ زیل؛ زوانە چکۆلە؛ پارچە گۆشتێ گچکە لە بنی زمان و سەرەتای گەروودا.

زبان مادری: زگماکی؛ زمانی زکماک؛ زوانی مایێ؛ زمانی دایکی؛ زوانی ماری؛ زوانوو لەماوەردی؛ زمانێ کە مرۆڤ لە منداڵیەوە لە ڕێگای ئاخافتنی دایک و بابیەوە فێری دەبێ و بەو زمانە لەگەڵ هاووڵاتیانیدا قسە دەکا.

زبان مار: درویشی؛ درێشوکی؛ درێشووکە؛ کالەگ؛ دریشووکەی مار.

زبان محاورە: زمانی وت‌ووێژ؛ وشە و زاراوەیەک کە لە وت‌ووێژی نێوان جەماوەردا بە کار دەچێ.

▣ **زبان آدم سر کسی نشدن:** *[مجازی]* قسەی حیسابی بە گوێی کەسێکدا نەڕۆیشتن؛ بە هیچ زمانێ حاڵی نەبوون؛ زمانی بنیادەم بە سەری کەسێکدا نەچوون؛ لە قسەی بنیادەم حاڵی نەبوون؛ سەهەنە بوون؛ مل نەدان بە وت‌ووێژی ژیرانە و ڕێ نەدان بە قسەی ڕەوا ‹مگر زبان آدم سرت نمی‌شود: مەگەر قسەی حیسابت بە گوێدا ناڕوا›.

زبان باز کردن: *[مجازی]* زمان‌گرتن؛ زمان‌کرانەوە؛ زمان‌کردنەوە؛ زوان وەر بیەی؛ پەیدا کردنی هێز و توانایی قسەکردن ‹بچەاش تازە زبان باز کردە بود: منداڵەکەی تازە زمانی کرتبوو›.

زبان بە دهان گرفتن: *[گفتاری]* دەم وێستان؛ دەم لێک‌نان؛ زمان بەستن؛ وەروو دەمی گیرتەی؛ زوانەوە وراسەی؛ تاقەت هێنان و قسە نەکردن ‹یک دقیقە زبان بە دهان بگیر و بە حرفهای من گوش بدە: تاوێ دەمت بوەستێ و گوێ بگرە بۆ قسەکانم›.

زبان چرب و نرم داشتن: *[مجازی]* دەم‌تەڕ بوون؛ زمان‌لووس بوون؛ زمانباز بوون؛ زمان‌چەور بوون؛ خاوەن قسە و وتاری دۆستانە و میهرەبانانە هەبوون.

زبان خود را گاز گرفتن: *[کنایی]* بەر دەم خۆگرتن؛ زوانی خۆ گازگرتن؛ قەپ‌کردن بە زمانی خۆدا؛ زوانوو وێ ئەوەگەسەی؛ دەم لە قسە پاراستن ‹این حرفها چیست کە می‌زنی؟ زبانت را گاز بگیر: ئەم قسانە چیە دەیکەی؟ بەر دەمت بگرە›.

زبان ریختن: *[مجازی]* دەم دان؛ دەم تەقنەی؛ قسە ڕەقاندنەوە؛ بۆ ڕازی‌کردنی کەسێک زۆر قسەکردن ‹یک ساعت برایش زبان ریختم: سەعاتێک دەمم دا بۆی›.

زبان سیمرغ برای کسی خواندن: *[مجازی]* قسەکردن بە نەرم و نیانی و زیرەکی لەگەڵ کەسێکدا بۆ ڕازی‌کردنی.

زبان کسی را بستن: *[مجازی]* دەم کەسێ بەستن؛ دەموو یۆی بینەی؛ قوڵف پێ کردن؛ قوڵف بە کەسێ کردن؛ هەلی قسەکردن لە کەسێ بڕین ‹حرفی زد کە زبانم را بست: قسەیێکی کرد دەمی بەستم›.

زبان کسی را فهمیدن: لە زمانی کەسێ حاڵی بوون؛ لە قسەی کەسێ تێگەیین؛ تێگەیشتن لە مەبەستی کەسێک ‹باز تو زبان او را بهتر می‌فهمی: هێشتا تۆ لە زمانی ئەو باشتر حاڵی دەبی›.

زبان کسی را موش خوردن: *[تعریض]* زمان لە زار/ دەمی کەسێکدا نەبوون؛ بێ دەم وپل/ زمان بوون؛ حەپۆل مێش‌خۆر بوون؛ بێدەنگ بوون و قسە نەکردن لە کاتی پێویستدا ‹انگار زبانش را موش خوردە بود: چما زوان لە زاریدا نەبوو›.

زبان کسی گرفتن: *[مجازی]* سەر زمانی کەسێ گرتن؛ زوانوو یوی گێریایرە؛ تور بوون یا تووشی توری هاتن ‹زن خیلی خوبی است، ولی زبانش می‌گیرد: ژنێکی زۆر باشە، بەڵام سەر زمان دەگری›.

زبان کسی مو در آوردن: *[مجازی]* زمانی کەسێک کول بوون؛ دەم کەسێ داکەفتن؛ زمانی کەسێک موو دەرهێنان؛ زوانوو یۆی موو بەرئاردەی؛ بۆ بە دەست هێنانی ڕەزامەندی کەسێک، زۆر قسەکردن ‹بس کە این حرف را گفتم، زبانم مو درآورد: هێندە ئەم قسەم کرد، زمانم کول بوو›.

از زبان کسی گفتن: لە زمانی کەسێکەوە وتن؛ لە قەوڵ کەسێکەوە قسەکردن؛ زوانوو یۆیەوە واتەی؛ وتەیەک لە لایەن کەسێکەوە دەربڕین ‹رفتە از زبان من گفتە کە با عروسی مخالفم: چووە لە زمانی منەوە گوتوویە دژی زەماوەندم›.

بە زبان آمدن: *[مجازی]* ۱. هاتنە قسە؛ هاتنە زمان؛ قسەکردن؛ ئامایوە زوان ‹ناگهان مار بە زبان امد و گفت...: لەنکاو مار هاتە قسە و گوتی...›. ۲. دەنگ دەرهاتن؛ هاتنە زمان/ زوان؛ ئامایوە دەنگێ؛ ناڕەزایی دەربڕین؛ بەرهەڵستی‌کردن ‹آن‌قدر اذیت کردی کە بالاخرە بە زبان آمد: ئەوندە ئازاندت دەنگی دەرهات›. هەروەها: **بە زبان آوردن**

بە زبان کسی حرف زدن: *[مجازی]* ۱. لاسایی کەسێ کردنەوە؛ بە زوانوو یۆی قسەکەردەی؛ بە وشە و شێوەی کەسێک و وەک خۆی قسەکردن ۲. بەرامبەر بە بیر و ڕا یان سەلیقەی کەسێ قسەکردن.

بە سر زبانها افتادن ☜ سر زبانها افتادن، سر۳

زبان‌آموز / zabānāmûz /: *اسم.* ۱. کەرەسە، بەتایبەت کتێبێ کە زمانێکی نامۆی پێ فێر دەبن ۲. خوێندکاری زمان؛ یا قوتابیەک کە خەریک فێر بوونی زمانێکە. هەروەها: **زبان‌آموزی**

زبان‌آور / zabānāvar ، ـان/: *صفت. [مجازی]* دەمەوەر؛ دەماوەر؛ زمان‌تەڕ؛ دەم‌پاراو؛ وتەپاراو؛ قسەزان؛ قسەڕەوان؛ زارشیرین؛ بە دەم و زمان؛ خاوەن توانایی و هونەری جوان و ڕازاوە قسەکردن.

زبان‌آوری / zabānāvarî/: *اسم. [مجازی]* دەمەوەری؛ دەماوەری؛ زمان‌پاراوی.

زبانباز / zabānbāz/: *صفت.* دیلباز؛ دیلبان؛ زوانباز؛ زمانباز؛ زمان‌لووس؛ زمان‌تەڕ؛ خولتەکەر؛ زمان‌چەور؛ لێهاتوو لە قسەی جوان و دڵخواز بۆ بە دەست هێنانی دڵی دیتران بە مەبەستی گەیشتن بە مرازی خۆ. هەروەها: **زبانبازی**

زبان‌برە / zabānbarre/ ☜ **بارهَنگ ـ۱**

زبان‌بستە / zabānbaste ، ـها/: *صفت.* بەستەزمان؛ بەستەزوان: ۱. بێ‌سەر و زوان؛ بێ‌زمان؛ زوان‌بەستە؛ زمان‌بەستراو؛ زوان‌بەسیاگ؛ بێ‌دەم‌وپل؛ بێ‌دەم و دوو؛ بێ‌دەم و زوان؛ دەم‌سارد؛ تایبەتمەندی ئەوەی نەتوانێ یان بۆی نەکرێ قسە بکات ۲. *[کنایی]* چەوساوە؛ زوڵم‌لێکراو؛ دەشەنی.

زبان‌پریشی / zabānparîšî/: *اسم. [روان‌شناسی]* نەمان یان کز بوونی توانایی قسەکردن پتر بە هۆی وەزەنێکی مێشکیەوە. هەروەها: **زبان‌پریش**

زبانچە / zabānče/: *اسم.* زبان کوچک ☜ **زبان**

زباندار / zabāndār ، ـها؛ ـان/: *صفت. [کنایی]* زماندار؛ دەمدار: ۱. بە دەم و زوان؛ سەر و زواندار؛ تایبەتمەندی ئەوەی بەبێ ترس و ڕووداشکان قسەی خۆی دەکا ۲. دەمڕاس؛ دەمڕاست؛ دمڕاست؛ ڕەوان‌بێژ؛ دەڤخۆر لە گەیاندنی مەبەستدا.

زباندان / zabāndān ، ـها؛ ـان/: *اسم.* زمان‌زان؛ زوان‌زان؛ کەسێ کە یەک یان چەند زمانی بیانی دەزانێ. هەروەها: **زباندانی**

زبان‌درازی / zabānderāzî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* زمان‌درێژی؛ دڕدووکی؛ کار یان ڕەوتی خۆ تێ‌هەڵقوڵتاندن؛ دەم لێدان؛ قسەکردن لە بارەی شتێکەوە کە کاری بێژەر نیە. هەروەها: **زبان‌دراز**

زبان‌درقفا / zabāndarqafā ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* گوڵەئاڵۆز؛ زوانەبووکە؛ گیاییکی یەک ساڵە یا هەمیشەیی لە تیرەی هەلالان، بە هێشووی پێچەڵپێچی درێژ و بنەوش، سوور یان سپیەوە: **دلفین**

زبانزد / zabānzad ، ـها/: *اسم. [مجازی]* سەرزارەکی؛ ڕستە یان وشەیەک کە لە نێو وێژەرانی زمانێک لە بابەتێکی تایبەتدا بە کار دەڕوا و بیرکردنەوەی ناوێ (وەک ئەوە کەسێک ئێژێ: «سەلام» ئەوی‌تر جواب دەداتەوە: «سەلام سەر چاو»).

زبانزد[۲]: *صفت. [مجازی]* قسەی سەر زار؛ لە سەر زمانی خەڵک و بابەتی قسە و باسی خەڵک ‹داستان عشق آنان [illegible] مردم شهر بود: باسی ئەوینی ئەو دووە [illegible] سەر زاری خەڵکی شار بوو›.

زبان‌شناختی / zabānšenāxtî/: *صفت.* پێوەندیدار یان هاوگەری زمان‌ناسی.

زبان‌شناس / zabānšenās ، ـها؛ ـان/: *اسم.* زمان‌ناس؛ زوان‌ناس؛ زمانەوان؛ کەسێ کە لە سەر یەک یان چەند زمان، چییەتی، پێکهاتە و گۆڕانکاریەکانی دەکۆڵێتەوە.

زبان‌شناسی / zabānšenāsî/: *اسم.* زمان‌ناسی؛ زوان‌ناسی؛ زمانەوانی؛ زانستی لێکدانەوەی پەیڤی مرۆڤ، کە یەکەگەل، چییەتی، پێکهاتە و گۆڕانی زمان دەگرێتەوە.

زبانک / zabānak ، ـها/: *اسم. [گیاه‌شناسی]* زمانۆک: ۱. زیادەیێ گچکە لە پێوەنگای پانکەڵە و چڵە ناسکەی گەڵا بە لاسکی گیاوە ۲. پووڵەکێکی گچکە لە سەر بنکی گەڵای برێ گیاوە ۳. جامۆڵەی وەک زمانی برێ گوڵووکگەل.

زبان‌گنجشک / zabāngoncešk, -goncešg ، ـها/:/اسم. بناو؛ بناڤ؛ بەناڤ؛ بەناو؛ وناو؛ بناوی؛ بناوەچ؛ بناوچ؛ وناوچ؛ زوانەمەلووچکە؛ زوانەمەلیچک؛ دارێکی چێوی پایا لە تیرەی زەیتوون بە گوڵی بێ‌کاسە و جام کە بەر لە گەڵا کردن دەپشکون، چرۆی ڕەشی کولکنە و گەڵای شانەیی یان ڕووبەڕوو، بەری وشکی توێکڵدار و ناوکەی ڕۆندارە و بۆ بۆنخۆش‌کردنی برێ نۆشابە بە کار دەچێ.

زبان‌نفهم / zabān.nafahm ، ـها/: [فارسی/ عربی] صفت. تێنەگەیشتوو؛ ناحاڵی: ۱. لە زمان حاڵی نەبوو؛ لە قسە تێنەگەییو؛ تایبەتمەندی کەسێ کە لە قسەی خەڵک تێ‌ناگا ۲. *[کنایی]* گوێلەق؛ گوێ‌شۆڕ؛ گۆهشۆڕ؛ دەبەنگ.

زبانه / zabāne ، ـها/:/اسم. ۱. زوانە؛ زمانە؛ دەرپەڕیوەیەکی وەک زمان لە شتێکدا ‹زبانەی قفل: زوانەی قولف› ۲. سک داویەکی بەرتەسک لە گڵ و ماسە لە ناو کەنداودا.

▣ زبانەی آتش: گوڕ؛ گوڵ؛ گوڕی؛ گرە؛ گڕئاور؛ گڕپە؛ کلپە؛ کلە؛ کللی؛ پەهت؛ پێت؛ بلێسە؛ بلووزە؛ زمانە؛ تلەتل؛ ڕڤین؛ ڕمی؛ مەفشەل؛ گڕی هەڵچووی ئاگر.

زبانەی خورشیدی: بلێسەی هەتاوی؛ تەقینەوەگەلێکی کورت و زۆر بەتین بە شێوەی مەڵبەندگەلێکی درەوشاوە لە ڕەنگین گۆی تاودا.

زبانەی سگک: کورەک؛ زمانەی ئاڵقە زوونە.

زبانەی قفل: زمانەی قوفڵ؛ زوانەی قولف؛ دوورک (بۆ قوفڵی دارین)؛ پەلی دەرپەڕیوی قوفڵ کە بە کلیل دەکرێتەوە و دەبەسترێ.

▣ زبانه کشیدن: بلێسە دان؛ هەڵپشکووتن؛ کلپە سەندن؛ گوڕی‌دان؛ گڕ پێکەی؛ خوار و بان‌کردنی گڕ ‹آتش درون بخاری زبانه می‌کشید: ئاگری ناو سۆبەکە بلێسەی دەدا›.

زبانی / zabānî/: صفت. زمانی؛ زوانی: ۱. پێوەندیدار بە زمانەوە ۲. دەڤکی؛ دەمی؛ زارەکی؛ بە دەم وتراو ۳. *[مجازی]* سەرزارەکی؛ سەرزاری؛ گوویی؛ بەبێ هاوڕێیی لەگەڵ کرداردا ‹دوستی زبانی: دۆستی زمانی›.

زبانیار / zabānyār ، ـها؛ ـان/:/اسم. زمانیار؛ ئەوی کەبۆ فێرکردنی قسە بەبێ دەم و دوان ڕاهاتووە و لەم کارەدا لێهاتوویی هەیە.

زبانیاری / zabānyārî/:/اسم. زمانیاری؛ فێرکاری زمان؛ زانست یان شێوەی فێرکردنی پەیڤین بەو کەسانەی کە لە قسەکردندا کەم و کووڕییان هەیە.

زبده / zobde ، ـها؛ ـگان/: [عربی] صفت. هەڵبژارتوو؛ هەڵبژاردوو؛ هەڵبژارتە؛ هەڵبژاردە؛ لێهاتوو؛ ژێهاتی؛ لەبار؛ هەڵکەوتوو؛ خاوەن تایبەتمەندی گرینگ و بەرچاو ‹زبدەی مخلوقات: هەڵبژارتووی ئافرێنراوان›.

زبر / zebar, zabar/:/اسم. سەر؛ سەرە: ۱. نیشانەیەکی بزاوی لە شێوە نووسینی فارسی و عەرەبیدا کە بکەوێتە سەری هەر پیتێک، دەنگی «ە» یان «ـە»ی پێ‌دەدا ۲. *[ادبی]* بان؛ زت؛ ڕووی هەر شتێک ‹زبر خاک: بانی خاک›.

زبر / zebr/: صفت. زبر؛ زرو؛ زڤر؛ زبرە؛ زروە؛ زرب؛ زرف؛ زوور؛ زوڤر؛ زەور؛ زوفت؛ زێر؛ گڕ؛ گرناڵ؛ گرنۆر؛ گرنج؛ قورنج؛ گەرووز؛ گرس؛ گرژ؛ گزم؛ درشت؛ دشت؛ ڕووش؛ ڕووشە؛ قەرت؛ خێخ؛ گوژم؛ بە ڕووییێکی ناساف و چاڵ و بەرزی ورد و سفتیەوە. بەرانبەر: **نرم** ‹پوست زبر: پێستی زبر›.

زبرا / zebrā/: [انگلیسی از ایتالیایی] ☜ **گورآسب**

زبرجد / zebarcad/: [عربی]/اسم. یاقووتی‌زەردە؛ بەردێ لە ئلیوین بە مەنیەزیوم یا مەنیەزیوم و ئاسنەوە، بە ڕەنگی قاوەیی و سەوز کە لە گەوهەرسازیدا بە کار دێ.

زبردست / zebardast,zabar- ، ـان/: *صفت. [ادبی]* ۱. باڵادەست؛ باڵادەس؛ زۆردەست؛ دەسەڵاتدار؛ زت؛ خاوەن هێز و گوڕی زۆرتر ‹ای زبردست زیردست آزار: ئەی باڵادەستی ژێردەستچەوسێن› ۲. دەستهەڵ؛ چنگە؛ مامۆستا؛ لێهاتوو؛ لێزان؛ کارامە ‹ناطق زبردست: بێژەری لێهاتوو›. هەروەها: **زبردستی**

زبر و زرنگ / zebr-o-zerang ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* زبت و زرەنگ؛ زرت و زرینگ؛ زرک و زینگ؛ کرژ و کۆڵ؛ گورج و گۆڵ؛ چوست و مەزبووت؛ وت و وریا؛ زیتەڵ؛ زیتەڵە؛ تروسک؛ چەلەنگ؛ گوربز؛ بە دەست و برد ‹کارگر زبر و زرنگ: کرێکاری زبت و زرەنگ›.

زبره / zebre/: *اسم.* زروە؛ زوروە؛ قرتیل (بۆ دانەوێڵە)؛ ئەوەی لە بەر سفتی و ورد نەبون هێلەک دایناد او تێیدا دەمێنێتەوە. بەرانبەر: **نرمە**

زبری / zebrî ، ـها/: *اسم.* زبری؛ زروی؛ زرویی؛ گرنالی؛ نارێکی لە ڕوویەکدا. بەرانبەر: **نرمی**

زبل / zebel ، ـها/: [از عربی] *صفت. [تعریض، گفتاری]* سەگانی؛ سەگ؛ زۆرزان؛ فرەزان؛ گزەون؛ زیرەک؛ فێڵباز؛ زۆڵ ‹این رفیق تو خیلی زبل است، همەمان را گول زد: ئەم ڕەفیقەت یەکجار سەگە، هەمووومانی فریو دا›.

زبون / zabûn/: *صفت. [ادبی]* زوێن؛ زەبوون: ۱. بەزیو و تەزیو لە درێژەدانی ملە ۲. پەست؛ خوار؛ کورە؛ کوورە؛ ئابڕووتکاو؛ ئابڕوونەماو ۳. داماو؛ دەسەوەستان؛ دەسەپاچە؛ بێدەسەڵات؛ کز و لاواز. هەروەها: **زبونی**

زپرتی / zepertî ، ـها/: *صفت. [تعریض، گفتاری]* ۱. کەمبایەخ ‹کتاب زپرتی: کتێبی کەمبایەخ› ۲. شەقوشڕ؛ سس؛ سست ‹خانەی زپرتی: ماڵی شەقوشڕ› ۳. بێهێز؛ کز؛ لاواز؛ لەجەر؛ زەپرتی ‹پیرزن زپرتی: پیرەژنی بێهێز› ٤. شلوشۆل؛ شلەپەتێ؛ ئەوەی بەرگەی گوشار ناگرێ ‹پارچەی زپرتی: قوماشی [illegible]›: **فزرتی**

زجاجیه / zocācîyye/: [عربی] *اسم.* تراوێکی ڕوون و لینجە کە زۆرترین بەشی گۆی چاو لە پشتەوەی گلێنە پڕ دەکاتەوە.

زجر / zacr/: [عربی] *اسم.* ئازار؛ ئێش؛ ئەشکەنجە؛ جەزر؛ ناراو؛ زووخاو.

◘ زجر دادن: زووخاو پێدان؛ زووخاوەسک کردن؛ ئازار دان؛ جەزرەوە دان؛ زەجر پێدان؛ ئەشکەنجە دان؛ ناراو دان؛ ناراو پێهەڵێنان؛ ڕەنج دان؛ ئازراندن؛ ئاراندن؛ ئەرناندن؛ بنپەنج کرن؛ تەرپلاندن؛ کەڤاندن؛ دەوساندن؛ دەسنین ‹این‌قدر مادرت را زجر نده: ئەمەندە زووخاو مەدە بە دایکت›.

زجر دیدن: ئازار دیتن؛ ئەشکەنجە دیتن؛ جەزرەوە دیتن؛ زووخاو چوونە سک؛ ناراو دیتن؛ کەوتنە بەر ئازار دان؛ ڕەنج دیتن ‹دە سال زجر دیدم و دم بر نیاوردم: دە ساڵ ئازارم دی و دەنگم دەرنەهات›.

زجر کشیدن: ئازارکێشان؛ ئەشکەنجە کێشان؛ زەجرکێشان؛ ڕەنجکێشان؛ زووخاو چێشتن.

زجرآور / zacrāvar/: [عربی/ فارسی] *صفت.* پڕ لە زووخاو؛ پڕجەزرەبە؛ پڕئازار؛ ئازاردەر؛ هۆی ئەشکەنجە و ئازار ‹زندگی زجرآوری داشتم: ژیانێکی پڕ لە زووخاوم هەبوو›.

زجردیده / zacrdîde/: [عربی/ فارسی] *صفت.* چەوساوە؛ ئازاردیتوو؛ زەجردیتوو؛ ئەشکەنجەدیتوو؛ تەملە.

زجرکش / zacrkeš/: [عربی/ فارسی] *صفت.* زەجرکێش؛ تووشیاری ئەشکەنجە و دەرد و ئازاری زۆر.

زجرکش / zacrkoš/: [عربی/ فارسی] *صفت.* ئازارکوژ؛ کوژراو بە هۆی شکەنجە و ئازارەوە.

◘ زجرکش کردن: ئازارکوژکردن؛ بە ئەشکەنجە و جەزرەبە دان کەسێ کوشتن ‹او را زجرکش کرده بودند: ئازارکوژیان کردبوو›.

زحاف / zehāf/: [عربی]/*اسم. [ادبی]* شێوازێکی گۆڕان لە کێشی شیعری عەرووزیدا (بەحر) کە بە لابردنی یەک یان چەند پیت کێشێکی تازە بەدیدێت، وەک «مُستَفعِلُن» ببێتە «مُفتَعِلُن».

زحل / zohal/: [عربی]/*اسم.* کەیوان؛ ئاستان؛ دووهەمین گەڕۆکی گەورەی کۆمەڵەی هەتاوی دوای موشتەری و شەشەمین گەڕۆک لە باری دووری لە خۆرەوە، کە بە چاو دەبینرێ و ئاخلەیێک دەورەی داوە: **کیوان**

زحم / zohm/: [عربی] ☜ **زُهم**

زحمات / zahamāt/: [اعربی] جمعِ ☜ **زَحمَت**

زحمت / zahmat ، ـها؛ زَحَمات/: [اعربی]/*اسم.* زەحمەت: ۱. زامەت؛ ئەمەک؛ ئەرک؛ ڕەنج و ئەرک ‹زحمت زندگی: زەحمەتی ژیان› ۲. سەخڵەت؛ کاری دژوار ‹ساختن خانه خیلی زحمت داشت: کردنەوەی ماڵ زۆر زەحمەت بوو›.

◙ زحمت زیاد: گوێچڕ؛ دەردیسەر؛ ناری عەلی؛ زۆر بە دژواری ‹با زحمت زیاد بدهی را ازش گرفتم: بە هەر گوێچڕێ بوو قەرزەکەم لێساندەوە›.

◙ زحمت دادن: زەحمەت دان؛ زامەت دای؛ دەردیسەر دان؛ ڕەنج پێدان؛ ئەزیەت دان؛ چەوساندن؛ کاری دژوار بە کەسێک داسەپاندن.

زحمت کشیدن: زەحمەت کێشان: ۱. ڕەنج دان؛ ڕەنج کێشتەی؛ ئەرکی گران جێبەجێ کردن؛ کراندن؛ ئەرک کێشان؛ کەفتەدان؛ چەوسانەوە ‹برایش خیلی زحمت کشید: زۆر زەحمەتی بۆ کێشا› ۲. مەینەت کێشان؛ کەفتنە زەحمەت؛ کارێکی سەخت کردن ‹زحمت کشیدید، این همه راه را برای دیدن ما تشریف آوردید: زەحمەتتان کێشا، بۆ دیتنی ئێمە ئەو هەموو ڕێگەیە هاتن›.

زحمت کم کردن: *[مجازی]* لە کۆڵ بوونەوە؛ زەحمەت کەم کردن؛ کردنە بەهەشت؛ لە لا یان لە ماڵی کەسێک چوون ‹اگر اجازه بفرمایید دیگر زحمت کم می‌کنیم: ئەگەر ئیجازە بەن با ئیتر لە کول بینەوە›.

زحمتکش / zahmatkeš ، ـها؛ ـان/: [اعربی/ فارسی] *صفت.* زەحمەتکێش؛ زەحمەتکێش: ۱. ڕەنجدەر؛ ڕەنجبەر؛ ئەرکدەر؛ بارگران؛ بارقورس؛ هەڵگری ڕەنج و سەختی لە کاردا ۲. ناندۆز؛ خاوەن پیشەی سەخت و پڕ دەردیسەر.

زخارف / zaxāref/: [اعربی]/*اسم. [ادبی]* ۱. سلسلە و پلپلە؛ سسلەوپپلە؛ هەر شتێکی گرانبایی و ڕەنگاوڕەنگ ۲. خشڵ؛ زێڕ و زەنبەر؛ ڕەوش.

◙ زخارف دنیوی: ۱. زێڕ و زێوی دنیا ۲. زەرق و بەرقی ژیان.

زخم / zaxm ، ـها/: *اسم.* زەخم؛ زام؛ زیەم: ۱. برین؛ زەخمەل؛ کولک؛ چوێ؛ نژد؛ ڕێش؛ گەزندێ کە بە پێست دەگا ۲. ئالگ؛ زەخمەل؛ چوێ؛ نژد؛ ڕێش؛ کوان؛ چاک و قاژێ کە لە جێگایەکی لەشدا پەیدا دەبێ و چلک یان خوێنی لێوە دێ ۳. *[مجازی]* گەزەنی ڕۆحی و هەستی ‹زخم زبان: زەحمەی زار› ٤. ڕووشێ کە لە سەر شتێکەوە بەدیبێ.

◙ زخم بستر: برینی ناوجێ؛ زامی سەرجێ؛ زامێ کە لە بەر هەلاژیانی زۆری بڕێ نەخۆشان، زۆرتر لە پشتیاندا بەدیدێ.

زخم تازه: گەرمەبرین؛ تازەبرین؛ برینێ کە هێشتا سارد نەبۆتەوە و خوێنی لێدێ.

زخم چرکین: دوژەدەر؛ زامێ کە کیم و هەوای هەیە.

زخم زبان: *[مجازی]* پلار؛ زیپک؛ شاتاڵ؛ شاتاوڵ؛ تانە و تەشەر؛ لارە؛ قسەی تاڵ و ناخۆش.

زخم کاری: *[کنایی]* برینی کاری؛ زامی قووڵ؛ برینی تیژ؛ زامێ کە ببێتە هۆی مەترسی فەوتان و لە نێو چوونی کەسێک یان

گیانەوەرێک.

زخم معده: قورعە؛ قورحە؛ برینێ لە ناو گەدەدا کە بە هۆی شێوانی گەڕیانی خوێن لە دیوارەیدا، هاندرانی دەماری سەمپاتیک، زۆر بوونی تەوش و ترشی گەدە یان کرژ بوونەوەی ماسوولەکانی گەدە بەدی دێ.

▣ **زخم برداشتن:** زەخمی بوون؛ زامار بوون؛ بریندار بوون؛ بە هۆی کوتران یان گەزەنەوە زامار بوون.

زخم بستن ☜ **زخم‌بندی**

زخم بودن: زەخم بوون؛ بریندار بوون؛ زام بیەی؛ خاوەن گەزندێ چلکین یان خوێنین بوون. هەروەها: **زخم شدن**

زخم زدن: بریندارکردن؛ زامدارکرن؛ زەخمی کردن؛ ڕیشدارکردن؛ چوێدار کردن.

زخم کردن: بریندارکردن؛ کردنە زەخم؛ ئازار گەیاندن بە پێست و چینی ژێر پێست.

بە زخم کاری زدن: *[مجازی]* کەلێنێک/ کەلەبرێک/ کەل و کونێکی پێ پڕکردنەوە؛ دانە تەمووی زامێکدا؛ کونێکی پێ گرتن؛ ولەکەلەکێو پنەگێرتەی؛ کەلک وەرگرتن لە شتێ بۆ کارێ ‹اگر آن پول زودتر می‌رسید به زخم کاری می‌زدم: گەر ئەو پارە زووتر بگەیشتایە، کەلێنێکم پێ‌پڕ دەکردەوە›.

زخم‌بندی / zaxmbandî ، ـها/: *اسم.* برین‌پێچی؛ زامبەندی؛ کار یان ڕەوتی بەستنی زەخم، بەتایبەت ڕەوتی خاوێن‌کردنەوە، دەوا لێدان و داپۆشینی برین بە برین‌پێچ.

زخم‌وزیلی / zaxm-o-zîlî/: *صفت. [گفتاری]* بریندار؛ زامار؛ پرزام؛ پڕ لە برین، ڕووش یان شوێنی کوتان ‹شب با دست و پای زخم‌وزیلی برگشت: شەو بە دەس و پێی بریندارەوە هاتەوە›.

زخمە / zaxme ، ـها/: *اسم. [ادبی]* پێژەن؛ زەخمە؛ دەنووکە؛ میزراب؛ ئەو شتەی ژێی دیوان و تار و... پێ‌دەژەنن.

زخمی[1] / zaxmî ، ـها؛ ـان/: *اسم.* بریندار؛ ڕیشدار؛ زامدار؛ زامار؛ زیەمدار؛ کولدار؛ کەسێ کە گەزەنی پێ‌گەیشتووە و بریندار بووە ‹زخمی را بە درمانگاه بردیم: برینداڕەکەمان بردە دەرمانگا›.

زخمی[2]: *صفت.* بریندار: ۱. زامدار؛ زامار؛ زیەمدار؛ کولدار؛ ڕیشدار؛ چوێدار؛ زەخموو ‹دستم زخمی شد: دەسم زامار بوو› ۲. ڕووش؛ ڕووشدار؛ بە ڕوویەکی کراوە و گەزەن دیتووەوە ‹مواظب جعبەی تلویزیون باشید، موقع جابجا کردن زخمی نشود: وریای جەعبەی تەلەڤیزیۆنەکە بن، لە جێبەجێ‌کردندا ڕووش هەڵنەگرێ›.

زخیدن / zaxîdan/: *مصدر. لازم. [قدیمی]* ۱. نالاندن؛ نالانن؛ نالان؛ ناڵین؛ نالەی؛ نالای؛ نالایش؛ نالەنە؛ نالەکردن ۲. نقاندن؛ نقان؛ نقەی؛ نقای؛ خۆ ڕێک‌کوشین و زۆرکردن بەتایبەت لە کاتی ڕیاندا.

زد[1] ـ / zad/: *پیشوازە.* کوتان؛ لێدان؛ مالین ‹زد و خورد: کوتان و خواردن›.

ـ زد[2] / zad/: *پیوازە.* ـ دێر؛ ـگەز؛ ـگاز؛ ـکەوت ‹نامزد: ناودێر›.

ـ زدا / zedā/: *پیوازە.* ـلابەر؛ ـ سڕێن؛ ـ سەڕ؛ سڕەوە ‹چرک‌زدا؛ رنگ‌زدا: چلک‌لابەر؛ ڕەنگ‌سڕێن›.

ـ زدائی / zedā'î/ ☜ **ـ زدایی**

ـ زدایی / zedāyî/: *پیوازە.* ـ سڕی؛ مالەفە؛ کار یان ڕەوتی سڕینەوە؛ خاوێن‌کردنەوە ‹رنگ‌زدایی: ڕەنگ‌سڕی›: **ـ زدائی**

زدگی[1] / zadegî ، ـها/: *اسم.* کەلی؛ زەدەداری؛ گۆسپەیی؛ ڕوکیاگی؛ کڕیاوی؛ ڕووکە یا دراویەکی چکۆلە لە سەر شتێ کە زۆرتر بە هۆی کوتیان یان سووانەوە پەیدا دەبێ ‹میز از دو جا زدگی داشت: مێزەکە لە دوو لاوە کەلی هەبوو›.

ـ زدگی[2]: *پیوازە.* ـ لێداوی؛ ـ بردوویی؛ ـ ئانگازی؛ ـ ئەنگازی؛ ـ ئەنگەزی؛ ـ گەزی؛ ـ ئاژۆیی؛ ـ ئارۆیی؛ ـ بردەیی؛ ـ بردگی؛ ـ بەردەیێ؛ ـ لێکەوتوویی؛ ئازار دیتن یان

کەوتنە بەر تەوژمی شتێکەوە و گەزەن پێگەیشتن ‹آفتاب‌زدگی؛ گرما زدگی؛ سرمازدگی: تاوبەردان؛ گەرما بردن؛ سەرما دەبردن›.

زدن / zadan/: *مصدر. متعدی. لازم.* // **زدی:** لێتدا؛ **می‌زنی:** لێدەدەی؛ **بِزن:** لێدە// □ *متعدی*. ١. لێدان؛ لێیان؛ کوتان؛ کوتاندن؛ کەوتاندن؛ پێداکێشان؛ پیاکێشان؛ پیامالین؛ هەرشاندن؛ ئەلی‌داین؛ کوەی؛ کوای؛ پێدامالین؛ پۆرەکێشەی؛ پۆرەمالەی؛ بە هێز و گوشارەوە شتێ بە شوێنێکدا کوتان ‹کاسە را بە سنگ زدن: بایە لە بەرد دان› ٢. لێدان؛ کوتان؛ کوتاندن؛ وەشاندن؛ تێ‌سرەواندن؛ تێ‌سرەوانن؛ کوای؛ ئەلی‌داین؛ وەنەدای؛ ئەنەدای؛ گەمشاندن؛ قوتان؛ تاشاندن؛ پورانن؛ ترپانن؛ داین؛ ئەت‌کردن؛ ژەنن؛ کوشتەی؛ دەلای؛ شەنەی؛ شانەی؛ شای؛ خستنە بەر لێدانەوە ‹کتک زدن: کوتەک لێدان› ٣. پێکان؛ لێدان؛ ئەنگاوتن؛ ئەنگافتن؛ کوتاندن؛ پێداکێشان؛ پیاکێشان؛ پێدامالین؛ ئەلی‌داین؛ پێکەی؛ پێکای؛ کەسێ یان شتێک کەوتنە بەر سەگمانەوە ‹شکارچی دو تا پرندە را زد: ڕاوچی دوو پەلەوەری پێکا› ٤. بڕین؛ بڕیەی؛ ڕنینەوە؛ دروێنەکردن یان کورت‌کردنەوە ‹چمن را زدن: چیمەن بڕین› ٥. لێدان؛ ئەلی‌داین؛ زنگین؛ وەنەدای؛ ئەنەدای؛ داینە؛ دەنگ لە شتێکەوە دەرهێنان ‹زنگ را زدن: زەنگ لێدان› ٦. دان؛ لێدان؛ هەڵواسین؛ ئاوێزان‌کردن؛ ئەرەکەردەی؛ ئەرەئاڵۆچنەی؛ ئاڵۆچنایرە؛ وەنەدای؛ داونەی؛ دارەلۆزکردن ‹کراوات زدن؛ بە میخ زدن: کەراوات لێدان؛ کوتان بە بزماردا› ٧. داکوتان؛ داکوتاندن؛ لێدان؛ ئەرەکوەی؛ کوایرە؛ شتێ لە شوێنێکدا دامەزراندن ‹چادر را زیر سایەی درختها زدیم: چادرەکەمان لە بن سێبەری دارەکاندا داکوتا› ٨. کردن؛ دان؛ کەردەی؛ لە شوێنێک لە حەقی کەسێ یان شتێکدا کارێک‌کردن ‹با کسی حرف زدن: لەگەڵ کەسێکدا قسەکردن› ٩. کوتان؛ لێدان؛ دژ بە کەسێ کارکردن ‹برای کسی زدن: بۆ کەسێک کوتان› ١٠. بڕین؛ بڕیەی؛ دزی‌کردن؛ چەپاوکردن؛ لە شوێنێ دزی‌کردن ‹بانک را زدن: بانک بڕین› ١١. *[مجازی]* چارکردن؛ دەرەقەت هاتن؛ سەرکەوتن؛ یارەی؛ ئەوەپێکنەی؛ درۆست هاتن ‹او همەشان را می‌زند: چاری هەموویان دەکا› ١٢. لێدان؛ ساوین؛ سوون؛ ساوەی؛ ساوای؛ هەنوون؛ماڵەی؛ ماڵای؛ پێداساوین؛ وەنەدای؛ ئەنەدای؛ شتێ ماڵین ‹دوا زدن: دەوا لێدان› ١٣. *[مجازی]* دان؛ لێدان؛ بردن؛ بەردەی؛ ئازارگەیاندن بە شتێک ‹دل را زدن: دان لە دڵ› ١٤. *[مجازی]* لێدان؛ گرتن؛ تێگرتن؛ ئەنەگێرتەی؛ وەنەگێرتەی؛ وەنەدای؛ ئەنەدای؛ کەسێ یان شتێک خستنە بەر کارێکەوە ‹تهمت زدن: تۆمەت لێدان› ١٥. کردن؛ پێوەکردن؛ تێکردن؛ ئەنەکەردەی؛ کەردەینە؛ شتێک زیادکردن ‹نمک زدن: خوێ‌کردن› ١٦. لێدان؛ کوتان؛ وەنەدای؛ ئەنەدای؛ بە ئامێرێ شێلگیرانە کارکردن ‹پا زدن: پێ لێدان› ١٧. دان؛ کوتان؛ خستن؛ دای؛ داونەی؛ ئەنەدای؛ بە هەشتاو خۆ بە شوێنێ گەیاندن (زۆرتر بە شوێنێکی باز) ‹بە آب زدن: دان لە ئاو› ١٨. لێدان؛ وەنەدای؛ ئەنەدای؛ ژەندنی ساز ‹گیتار زدن: گیتار لێدان› ١٩. *[مجازی، گفتاری]* دانان؛ دامەزراندن؛ ئەرەمەرزنەی؛ مەرزنایرە؛ خستنە ڕێ ‹فروشگاه زدن: فرۆشگە دانان› ٢٠. *[گفتاری]* وەشانن؛ وەشاندن؛ لێدان؛ شەی؛ شای؛ شانەی؛ وەنەدای؛ ئەنەدای ‹آمپول زدن: دەرزی وەشانن› ٢١. *[گفتاری]* بەرهەم هێنان؛ سازین؛ چێ‌کرن؛ وەنەدای؛ ئەنەدای ‹روزی صد تا تلویزیون می‌زنند: ڕۆژی سەد دانە تەلەڤیزیون بەرهەم دەهێنن› ٢٢. *[گفتاری]* لێدان؛ لە چاپ دان؛ بڵاوکردنەوە ‹خبرش را زده بودند توی روزنامە: هەواڵەکەیان لە ڕۆژنامە دابوو› ٢٣. *[گفتاری]* پێوەدان؛ گەستن؛ پوەوەدەی؛ گەسەی ‹زنبور زدن: هەنگەژاڵە

پێوەدان› ◘لازم. ٢٤. [گفتاری] لێدان؛ پلدان ‹زدن نبض: لێدانی پتە› ٢٥. دەرهاتن؛ دەرکەوتن؛ دیارکەوتن؛ کەوتن؛ سەرهەڵدان؛ کەوتنە دیار؛ کەوتەی؛ زیای؛ زیەی ‹آفتاب زدن: هەتاو دەرهاتن› ٢٦. [گفتاری] دانان؛ گرتن ‹زدیم و کار تو گرفت: دامانا و کارەکەی تۆ گرتی› ٢٧. کوتان؛ هەوڵدان؛ تەقالاکردن؛ تێکۆشین ‹برای ریاست زدن: کوتان بۆ سەرۆکی› ٢٨. دان؛ نواندن؛ خۆ بە جۆرێ نیشاندان ‹خود را به مریضی زدن: خۆ لە نەخۆشی دان› ٢٩. نواندن؛ دانە چاوەوە ‹به سیاهی زدن: ڕەش نواندن› ٣٠. کردن؛ کەردەی؛ دەنگ دەرهێنان؛ بانگ کردن ‹فریاد زدن: هاوارکردن›. هەروەها: **زدنی**

■ **صفت فاعلی: زننده** (لێدەر)/ **صفت مفعولی: زده** (لێدراو)/ **مصدر منفی: نَزدن** (لێنەدان)

زدوبند / zad-o-band ، ـها/:*اسم. [مجازی]* کەینوبەین؛ سەر و ساخت؛ ساخت و پاخت؛ هاودەستی بۆ پیلانگێڕی ‹برای دزدیدن پولهای شرکت با حسابدار زد و بند کرده بود: بۆ قاپاندنی پارەی بەشدارگە لەگەڵ حسێبدارەکە کەینوبەینی کردبوو›. هەروەها: **زد و بند کردن**

زدوخورد / zad-o-xord ، ـها/:*اسم.* مشتومڕ؛ کوتەککاری؛ بەربەرەکانێ؛ شەقولەق؛ کار یان ڕەوتی لە یەکدان؛ پێکدادان؛ شەق شەی؛ چنگئاوش بوون؛ لە هەڤدودان؛ لە هەڤدان ‹در وسط عروسی کار به زد و خورد کشیده شد: لە ناو زەماوەنەکەدا کار گەیشتە مشتومڕ›. هەروەها: **زد و خورد کردن**

زدودن / zedûdan, zudûdan, zodûdan/: *مصدر. متعدی. [ادبی]* //**زدودی:** سڕیت؛ **می‌زدایی:** دەسڕی؛ **بِزدا:** بسڕە// ١. سڕینەوە؛ ئەسترینەوە؛ سڕین؛ ڤەسڕین؛ سەڕتەی؛ لابردن؛ هەشفین؛ هەشفاندن؛ پاک کردنەوە؛ پاکەوکردن؛ خاوێن کردنەوە؛ پاکژ کردنەوە ‹چربی جامه را زدودن: چەوری سەر جلک سڕین› ٢. پرواندن؛ پرووونەی ٣. کڕاندن؛ کڕنەی. هەروەها: **زدودنی**

■ **صفت فاعلی: زداینده** (سڕێنەرەوە)/ **صفت مفعولی: زدوده** (سڕێنراوە)/ **مصدر منفی: نَزدودن** (نەسڕاندنەوە)

زده[1] / zade ، ـها/:*اسم.* زەدە؛ کەلی؛ گۆسپە؛ ڕووشیاگی یان گەزن لە سەر شتێکەوە ‹سیبها زده داشتند: سێوەکان زەدەیان هەبوو›.

زده[2]: *صفت. [گفتاری]* وەڕەز؛ وەڕەس؛ وێڕس؛ کەیل؛ بێزار؛ ئالۆز؛ تووڕە؛ زویر؛ زیز ‹دیگر از درس و مدرسه زده شده: ئیتر لە وانە و قوتابخانە وەڕەز بووە›.

ـزده[3]: *پیوازه.* ١. ـ لێداو؛ ـ ئانگاز؛ ـ ئەنگاز؛ ـئەنگەز؛ ـ گەز؛ ـ ئاژۆ؛ ـ ئارۆ؛ ـ بردوو؛ ـ بردە؛ ـبردگ؛ ـ بەردە؛ ـگرتوو؛ ـ لێکەوتوو؛ ـ لێکەوتە؛ وەبەر گەزەن کەوتوو ‹آفتابزده؛ گرمازده؛ سرمازده؛ سیل‌زده: تاوانگاز؛ گەرمازۆ؛ سەرمابردوو؛ سێلاوگرتوو› ٢. وەڕەز؛ بێزار؛ زیز؛ ئالۆز.

زده‌دار / zadedār ، ـها/: *صفت.* زەدەدار؛ کەل؛ گۆسپە؛ سەقەت؛ عەیبدار؛ عەیبار؛ قەڵبە.

زر / zar/:*اسم. [ادبی]* زێڕ؛ زەڕ؛ ئاڵتوون؛ تەلا؛ تلا.

زر / zer/: *صوت.* زریکە؛ زیکە؛ زیقە؛ زیرە؛ زیق؛ زاک؛ زاق؛ زاکە؛ زاقە؛ قیژە؛ قیجە: ١. دەنگی گریان ٢. دەنگی ناخۆش و دڵنەخواز (وەک دەنگی نک و نالە) * **زر ـ زر**

▣ **زر زدن:** *[تعریض]* ١. زریکاندن؛ زیقاندن؛ زیقانن؛ زیرەزیرکردن؛ زیق و هۆڕکردن؛ زریکنەی؛ باسنەی؛ گریان، بەتایبەت گریانی منداڵ ‹چرا بچه زر می‌زند؟: بۆ منداڵەکە دەزریکێنێ؟› ٢. وڕ لێدان؛ ئەلف لەیلە خوێندن؛ بلوێر بەژاندن؛ سەلکە چۆلەکە قووت دان؛ ڕستن؛ قسەی بێکەڵک کردن ‹چقدر زر می‌زنی!: چەند وڕ لیدەدەی!› * **زر ـ زر کردن**

زرادخانه / zarrādxāne ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کارگەی پێکهێنانی چەک و تەقەمەنی.

زراعت / zerā'at/: [عربی]/اسم. ۱. کشتوکاڵ؛ کەشتوکاڵ؛ کێشت؛ کەشتە؛ کەشاوەرزی ۲. ـها/ زار؛ جووت؛ هیتە؛ کێڵ؛ کار و ڕەوتی کێڵان.

زراعتی / zerā'atî/: [عربی] صفت. زاری؛ کێڵگەیی؛ چاندنی؛ کشتوکاڵی؛ کەشاوەرزی؛ فەلایەتی.

زراعی / zerā'î/: [عربی] صفت. کەشاوەرزی؛ زاری؛ کشتوکاڵی؛ پێوەندیدار بە کشتوکاڵەوە ‹زمین زراعی: زەوی کەشاوەرزی›.

زرافه / zarrāfe/: [عربی]/اسم. زەڕافە: ۱. ـها؛ ـگان/ گیانەوەرێکی گوانداری مل‌درێژە کە بەرزیەکەی، لە سمیەوە هەتا نووکی شاخی شەش میتر دەبێ و گەڵای دار دەخوا ۲. [نجوم] شێوەیێکی ئاسمانی گەورە و کەم‌درەوش لە ئاسمانی نیوەگۆی باکووریدا.

زراندود / zarandûd/: صفت. تەڵاکفت؛ زێڕکفت؛ ئاوەزێڕ؛ ئالدوز؛ میتەڵا؛ متەڵا؛ بە ڕوویێکی داپۆشراو بە پەڕە یان ئاوی تەڵا.

زراندوز / zarandûz ، ـان/: صفت. پارەمۆڵ؛ زێڕباخن؛ ماڵدۆس؛ پارەدۆست؛ ماڵ و سامان خڕکەرەوە.

زراندوزی / zarandûzî ، ـها/: اسم. ماڵدۆستی: ۱. کار یان ڕەوتی خڕکردنەوەی ماڵ و سامان ۲. ئۆگرەتی یان گزەگزی سەر ماڵدۆستی ‹زراندوزی با پارسایی سازگار نیست: ماڵدوستی لەگەڵ پارێزگاریدا یەک ناگرنەوە›.

زراوند / zarāvand/: اسم. کالیارەتاڵە؛ کالەگەمارانە؛ کارەکەمارانە؛ کالەکەماران.

زربافت / zarbāft/: صفت. زێڕبافت؛ زێڕباف؛ زێڕچن؛ چنراوەیەک کە تاڵی زێڕینی تێدا دەکار کرابێ.

زربفت / zarbaft/: صفت. [ادبی] زێڕبافت؛ زێڕباف؛ زەری؛ زێڕتاڵ؛ قوماشی ڕایەڵ‌زێڕ.

زربین / zarbîn ، ـها/: اسم. درەختێک لە تیرەی سەرووان، بە کۆتەرەی ڕاستی ڕێ ـ ڕێ و گازدار، گاژی ناسک و ڕەنگی قاوەیی ڕۆشن، پەڵ‌وپۆی ئاسۆیی، گەڵای وەک دڵ، چێوی گەزۆداری بۆنخۆش و هەڵکەر لە شۆی زۆردا کە لە پیشەسازیدا بە کاری دێنن.

زرت / zert/: صوت. [گفتاری، مستهجن] تڕ؛ شیڕ؛ جڕ؛ دەنگی بەر بوونەوەی بای سک.

▣ **زرت چیزی/ کسی در رفتن**: [کنایی] تەکەی گوێ/ مل کەسێ هاتن؛ تڕی شتێ/ کەسێ بڕیان؛ پوان؛ لە کارکەوتن: **زرت چیزی/ کسی قمصور شدن**

زرت چیزی/ کسی قمصور شدن ☜ **زرت چیزی/ کسی در رفتن**

زرت / zorrat/: [از عربی] ☜ **ذُرَّت**

زرتار / zartār/: صفت. زێڕتاڵ؛ زێڕتان؛ زێڕتار؛ پارچەی ڕایەڵ زێڕین.

زرتشتی / zartoštî/: اسم. ۱. زەڕدەشتی؛ زەڕتوشتی: ۱. دینێ کە زەردەشتی پێغەمبەر (ڕەنگە لە سەردەشتەوە لە سەدەی شەشی پێش لە زایین) دایهێنا ۲. ـها؛ ـان/ گاور؛ گەور؛ هەر یەکە لە پیڕەوانی ئەم دینە ✻ **زردشتی**

زرتی / zertî/: قید. [گفتاری، مستهجن] فرت؛ ناکاو؛ لەپڕا؛ زڕت؛ یەکهەو؛ ژنشکاڤ؛ نشکاڤ؛ نشکا ‹تا کشیدم، زرتی پاره شد: هەر کێشام، فرت قرتا›.

زرخرید / zarxarîd/: صفت. زەڕخڕی؛ زەڕخڕید؛ زێڕکراو؛ زێڕسەنراو؛ زێڕکڕ؛ زێڕخڕی؛ سەندراو بە پارە (زێڕ) ‹بندەی زرخرید: کۆیلەی زەڕخڕی›.

زرخیز / zarxîz/: صفت. نەخت؛ بە وەچ؛ ماک؛ ماکە؛ زۆر بەرهەمدار و بایەخدار لە بواری سامانی سروشتی و کانگای پڕبایەخەوە ‹خاک زرخیز: خاکی نەخت›.

زرد[1] / zard/: اسم. زەرد؛ زەر؛ یەکێ لە ڕەنگە سەرەکیەکان لە شێوەی ڕەنگی لیمۆی گەییو،

گوڵی ڕۆجیارپەرشت یان زەردەچێوە: *الف)* ڕەنگێ کە لە شەبەنگدا دەکەوێتە نێوان ڕەنگی کەسک و نارنجیەوە *ب)* پرشنگێ بە درێژی شەپۆلی نێوان ٥٧٥ تا ٥٩٥ نانۆمیترەوە.
هەروەها: **زردرنگ؛ زردفام**

▣ **زرد طلایی:** زەردی زێڕی؛ زەردی ورشەدار بە ڕەنگی زێڕ.
زرد قناری: زەردی قەناری؛ زەردی زەرد؛ زەردی تۆخ.
زرد کادمیم: زەردی کادومیوم؛ زەردی ئامال نارنجی.
زرد کاهی: کاڕەنگ؛ زەردی ڕۆشن.
زرد ناپل: زەردی ناپل؛ زەردی تەلایی خەست.
زرد هانزا: زەردی مات.

زرد[2]: *صفت.* زەرد: ١. بە ڕەنگی زەرد ٢. *[مجازی]* ژاکاو؛ کز؛ پەژمەراو؛ بێ تین؛ نەخۆش؛ نەوەش.

▣ **زرد شدن:** زەرد بوون: ١. سیسیان؛ ژاکان؛ پەژمران؛ چەرمسین؛ گەچلان؛ ژاکیای؛ سیس بوون؛ دامرانی گوڵ و گیا بە هۆی گۆڕانی وەرز یان نەخۆشییەوە ٢. زەرد هەڵگەڕان؛ بوونە زەرد؛ ڕەنگی زەرد پەیدا کردن.
زرد کردن: *[تعریض]* خۆ چەپەڵ کردن؛ زەردکردن؛ خۆ تەڕکردن؛ وێ پیس کەردەی؛ گووکردنە خوەدا؛ زۆر ترسان ‹آرام حسابی زرد کرده بود: ئارام تەواو خوی چەپەڵ کردبوو›.

زرداب / zardāb/: *اسم. [گفتاری]* زراو؛ زەرتاڵ؛ زاڵی؛ سەفرا؛ زەرداو؛ تراوێکی زەردی ئامالسەوزی تاڵە لە جەرگەوە دەدەڵێ و چەوری پێ دەتوێتەوە.

زردالو / zardālû ، ـها/: *اسم.* قەیسی؛ شێلانە؛ شەلانی؛ شەلانە؛ شێلانی؛ شێلانێ؛ شلانی؛ شلانە؛ زەردلی؛ زەردەلی؛ زەردالی؛ زەردالۆ؛ زەردەلوو؛ مژمژ؛ مژمژە؛ هێرۆگ؛ مشمش: ١. درەختێ بە گۆنە و جۆرگەلی زۆرەوە، گەڵای بێ تووک و هێلکەیی و ددانەدار و گوڵ سپیکەڵەوە کە بەرەکەی خۆراکیە ٢. میوەی ئەو دارە کە گۆشتن و ئاودارە و درزێکی پێوەیە و ناوکەکەی سفت و سافە.

زردبید / zardbîd/ ☜ بید زرد، **بید**

زردپوست / zardpûst ، ـها؛ ـان/: *صفت.* زەردپێست؛ زەردپۆس؛ پێوەندیدار یان سەر بە یەکێ لە چوار گرۆی گەورەی ڕەگەزی مرۆ، خەڵکی ڕۆژهەڵاتی دوور، بە پێستی زەرد، چاوی کێشراو و قژی ڕەش و سافەوە.

زردپی / zardpey/: *اسم.* بەندۆک؛ وردەمار؛ وردەڕەگ؛ نەوارێکی سفت و پتەو لە شانەی لفکەیی کە سەری جمگەی ئێسکەکان پێکەوە دەلکێنێ، یا ئەندامان لە سەر جێی خۆیان ڕادەگرێ.

زردچوبه / zardčube/: *اسم.* زەردەچێوە؛ زەردەچۆ؛ زەرچەوە؛ زەردەجوە؛ زەردەچەوە؛ ژەرژووە؛ کرکم؛ ڕەهازەر: ١. */ها/* گیایێ ئاڵفی لە دەستەی زەنجەفیلان ٢. وشکەوەکراوی گیای ڕەهازەر کە بۆ ڕەنگجوانی و بۆنخۆشی دەیکەنە نێو چێشتەوە.

زردخار / zardxār/: *اسم.* دروەزەردە؛ زەردەسیری؛ گیایێکی درکاوی ڕەنگ زەردە، زۆرتر لە نێو جاڕ و دەیم و کێڵگەدا دەڕوێ.

زردرو / zardrû/: *صفت.* ڕەنگزەرد؛ ڕووزەرد؛ زەرد داگەڕاو: ١. زەردۆڵە؛ زەردووڵە؛ زەردەڵە؛ زەرزەپالی؛ خاوەن ڕوخساری زەرد بە هۆی نەخۆشی، برسیەتی یان شەکەتیەوە ٢. *[گفتاری]* ترساو یان شەرمەزار.

زردرویی / zardrûyî/: *اسم.* ڕووزەردی؛ ڕەنگزەردی؛ دۆخ و چۆنیەتی زەرد و کز بوونی ڕوخسار.

زردزخم / zardzaxm/: اسم. زەرپیسز؛ نەخۆشینێکی پێستی چەتوون و میکرۆبی کە ئەگەر پەرەی ساند، بە شێوەی بلۆقگەلێکی چلکی و زۆر گیرۆ دەردەکەوێ.

زردشتی / zardoštî/ ☜ **زَرتُشتی**

زردک / zardak ، ـها/: اسم. گێزەر؛ گەزەر؛ گزەر؛ گەزەرکی؛ هەویج.

زردماهی / zardmāhî ، ـها/: اسم. زنێر؛ سمبێلەک؛ ماسیەزەردە؛ زەردەماسی؛ جۆرێک ماسی زەردکارە لە ئاوی شیرینی چۆم و رووباران دەژی.

زردنبو / zardambû, zardanbû ، ـها/: اسم. [مجازی، گفتاری] ١. زەرد داگەڕاو؛ بێڕەنگ؛ ڕەنگپەڕیو؛ ماخەزەرد؛ مەڕەمووکە؛ خاوەن ڕوخساری کە لە بەر نەخۆشی یان کزی زەرد بووە ٢. زەردهەڵگەڕاو؛ زەردەوبووگ؛ بە ڕەنگی زەرد کە نیشانەی ژاکاوی و سیسیە ‹خیار زردنبو: خەیاری زەردهەڵگەڕاو›.

زردوزی / zardûzî ، ـها/: اسم. زێڕبافی: ١. هونەر یان لێزانی دروومانی نەخش و نیگار لە سەر جل‌وبەرگەوە بە بەنی زەردی زێڕین ٢. جل‌وبەرگێ کە زێڕدووری لە سەر کراوە ٣. کارگەیێ کە ئەو کارەی تێدا دەکرێ. هەروەها: **زردوز**

زرده / zarde ، ـها/: اسم. زەردێنە؛ زەردێنک: ١. زەردینە؛ زەرک؛ زەرتک؛ زەردکی؛ ماکی ڕەنگ زەردی ناو هێلکەی پەلەوەران ٢. [زیست‌شناسی] ماکی پاشەکەوتی هێلکۆکە لە زۆربەی گیانەوەراندا کە تەژی لە پرۆتئین و چەوریە.

زردی / zardî/: اسم. زەردی: ١. زەراهی؛ زەردایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی زەرد بوون ٢. [گفتاری] زەردوویی؛ یەرەقان؛ بەزەک؛ زەردەیی؛ زەرکی؛ زەرۆکی؛ زەرەک.

زردینه / zardîne/: اسم. [گیاه‌شناسی] زەردێن؛ ڕەنگدێنێ کە لە ئەندامانی بێسەوزێنی گیادا بەدیدێ و دەبێتە هۆی بەدیهاتنی ڕەنگی زەرد.

زر ـ زر / zerzer/ ☜ **زر**

⊡ **زر ـ زر کردن** ☜ زر زدن، زر

زر ـ زرو / zerzerû/: صفت. [گفتاری] زیقن؛ زیقاوڵ؛ زیقاوڵە؛ میزن؛ گرینۆک؛ جیقن؛ خاوەن خوو یان خدەی زار و زیقەکردن ‹بچەی زرــ زرو: منداڵی زیقن›.

زرزوره / zorzûre ، ـها/: اسم. پەسپەسکەرە؛ پەسپەسەکۆڵە؛ پەسپەسەکەرە؛ تەڤنپیرک؛ کاکڵەمووشان؛ داپیرۆشک؛ جیلاباف؛ جۆڵاتەنە؛ جاڵجاڵۆکە؛ داوتەنە؛ تارتنۆک؛ جاتەنە.

زرشک / zerešk,zerešg ، ـها/: اسم. زریشک؛ زریسک؛ دڕکەزی؛ زێ؛ دەوەنێکی دڕکاویە بە گوڵی زەردی هێشوویی و بەری خڕی سوورەوە ٢. بەری ئەو دەوەنە کە ترشە و هەم بۆ نێو چێشت (پلاوزریشک) و هەم وەک خواردنەوە (ئاوزریشک) دەخورێ * **زرشگ**

زرشک‌پلو / zereškpolow, zerešgpolo:/: اسم. زریشک‌پلاو؛ جۆرێ پلاوە، کە گۆشت (زۆرتر گۆشتی مریشک)، زریشک و زافەرانی تێکەڵە.

زرشکی[1] / zereškî, zerešgî/: اسم. زریشکی؛ ڕەنگی سووری ئاماڵ کەوە: **زرشگی**. هەروەها: **زرشکی‌رنگ**

زرشکی[2]: صفت. زریشکی؛ بە ڕەنگی زریشکیەوە: **زرشگی**

زرشگ / zerešg/ ☜ **زرشک**

زرشگی / zerešgî/ ☜ **زرشکی**

زرفین / zorfîn/ ☜ **زُلفین**

زرفینک / zorfînak/: [؟] اسم. [گیاه‌شناسی] ئەندامی زاوزێی مێینە لە قەوزەگەلدا.

زرق‌وبرق / zarq-o-barq/: [عربی] اسم. زریقە و بریقە؛ بریچە؛ زریق و بریق؛ زەرق و بەرق؛ خشڵی بەرچاوگر، دیار و بێبایەخ ‹گول زرق و

برق دخترک را خورد: فریوی زەرق و بەرقی کچەتیوی خوارد›.

زرک / zarak/: *اسم*. ١. پەڕەی زۆر ناسکی زێڕ کە لە بەر تیشکدا سەوز دەنوێنێ و لە زێڕین‌کردنی شیشەدا بە کار دێ ٢. */قدیمی/* گەردەیەکی ڕەنگ زێڕین کە ژنان دەیانپژاندە سەر قژیاندا.

زرکش / zarkeš/: *اسم*. زێڕباف: ١. زێڕدوور ٢. زێڕکار؛ زێڕچن؛ بە زێڕچنراو.

زرکوب / zarkûb/: *صفت*. زێڕکوت: ١. زێڕکفت؛ بە ڕووپەری زێڕکاری کراوەوە ٢. زێڕنووس؛ زێڕنەخش؛ بە بەرگی نەخشاو یا نووسراو بە ڕەنگی کانزایی بریقەدارەوە.

زرکوبی / zarkûbî/: *اسم*. زێڕکوتی؛ کاری کوتانی نەخش و نیگار بە کانزا بەتایبەت زێڕ بە سەر ڕووپەڕێکەوە.

زرگر / zargar، ـها؛ ـان/: *اسم*. ١. زێڕکار؛ زێڕینگەر؛ زەڕنگەر؛ زێڕگەر؛ زەڕگەڕ؛ ئاڵتوونچی؛ پیشەسازێ کە بە زێڕ و بەردی بە نرخی‌تر خشڵ و کەرەسەی جوان و ڕازێنەر دروست دەکا ٢. تەلافرۆش؛ زێڕفرۆش؛ کەسێ کە ئەو خشڵ و زەمبەرانە دەسێنێ و دەفرۆشێتەوە * **طلاکار؛ طلاگر**

زرگری / zargarî/: *اسم*. زێڕینگەری: ١. کار و ڕەوتی دروست‌کردنی کەرەسەی جوانی لە زێڕ و بەردی بە نرخی‌تر ٢. */ـها/* کارگای زێڕینگەر ٣. */ـها/* تەلافرۆشی؛ گەوهەرفروشی؛ فرۆشگای زێڕ و بەردی بە نرخ.

زرگون[1] / zargûn/: [فرانسوی از آلمانی از سریانی از طریق عربی] *اسم*. ☜ **زیرکون**

زرگون[2]: *صفت*. زەڕاسا؛ زێڕین؛ تەلایی؛ زێڕواشە؛ زەربەش؛ زەردیلە؛ زەردواش؛ زەردباف؛ وەکوو زێڕ.

زرنا / zornā/ ☜ **سُرنا**

زرنب / zarnab/ ☜ **سُرخدار**

زرنگ / zerang، ـها/: *صفت. /گفتاری/* زرنگ؛ زرینگ؛ زیت؛ زیتەڵ؛ زبت؛ زرک؛ زیکل: ١. وریا؛ وشیار؛ شووت؛ هلدایی؛ هەوار؛ کۆنا؛ زیرەک؛ وتە؛ قوتە؛ بە هۆش؛ هایا؛ لوکوش؛ ئیار؛ یەمان ٢. مەزبووت؛ بەچنگ؛ گرژ؛ کرژ؛ تروسک؛ لۆبت؛ لۆتەر؛ گورد؛ بەکار؛ خەیرا؛ چابک؛ چالاک؛ چەنگ‌چیل؛ بزۆز؛ ئازا؛ قۆچاخ ٣. سەهەندە؛ سەهەنە؛ سەهندە؛ گورد؛ گورج؛ گوربز؛ چەلەنگ.

زرنگار[1] / zarnegār/: *اسم*. زەڕنیگار؛ بەرنامەیێکی کەمپیوتەری بۆ نووسین.

زرنگار[2]: *صفت. /ادبی/* زێڕنەخش؛ زێڕکێش؛ نەخش‌تەلایی.

زرنگی / zerangî/: *اسم*. زرنگی؛ زرینگی؛ وریایی؛ کەلپەی؛ دۆخ یان چۆنیەتی زرنگ بوون.

زرنیخ / zarnîx/: *اسم. /شیمی/* زەرنەق؛ زەڕنیق؛ زەڕنیخ؛ کانزایەکی زەردە بە ناوی سولفیدی ئارسنیک.

زرورق / zarvaraq، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم*. زەڕوەرەق: ١. پەڕەیەکی ناسک، پتەو و هێندێک ڕوون، بە ڕەنگی جۆراوجۆرەوە کە لە هەویری مەژگی چێو دروست دەبێ ٢. پەڕەیێ کە یەک لا یان هەر دوو لای بە تێکەلاو لە ڕەنگدانە (سپی یان ڕەنگی‌تر) و ماکێکی چەسپناک داپۆشراوە و بریقەی لێ‌خراوە و بۆ بەستەبەندی و زێڕکوتی بەرگ، کەلکی لێ دەگرن.

زروزیور / zar-o-zîvar/: [فارسی/ سغدی] *اسم*. خشڵ و زەمبەر؛ زێڕ و زەمبەر؛ زێڕ و زیو؛ زەڕ و زێوی بایەخدار.

زره / zereh، ـها/: *اسم*. زرێ؛ زرخ؛ زرە: ١. */قدیمی/* بەرگی شەڕ؛ بەرگێ لە ئاڵقەگەلی پۆلایی ناسک و باریک کە بۆ بەرگری لە گەزنی تیر و شیر لە شەڕدا دەبەر دەکرا ٢. پەڕەی پۆلا

یا ئالیاژگەلی قایم کە ماشین و کەشتی شەڕی پێدادەپۆشن.

زرهپوش / zerehpûš ، ـها/:اسم. زریٚ‌پۆش؛ دەبابە؛ جۆرێ ماشینی چەکداری یا ناوی جەنگی کە تەنەکەی بە کانزایەکی قایم داپۆشراوە تا گوللە نەیسمێ.

زرهدار / zerehdār ، ـها؛ ـان/:اسم. زرێدار؛ خاوەن زرێ؛ بە زرێ.

زرهی / zerehî/: صفت. ۱. [نامتداول] زرێدار ۲. زرەیی؛ زرێهی؛ سەر بە یەکەی چەکداری کە بە ئامرازی زرێدارەوە شەڕ دەکا.

زری / zarî/:اسم. زێڕی؛ زەڕی: ۱. پارچەی هەورێشمی کە بە گولابەتوون نەخشی زەقیان لە سەری چنیوە ۲. قوماشێ کە تالی زێڕی یا زیوینی تێدا بە کار چووە.

زرین / zarrîn/: صفت. [ادبی] زێڕن؛ زێڕین؛ تەلایی.

زرین‌ماهی / zarrînmāhî/:اسم. ۱. /ـها؛ ـان/ جۆرێ ماسی چکۆلە کە زۆرتر بە ڕەنگی زەردی تەلاییە و لە ناو حەوز یان ئاکواریومدا ڕایدەگرن ۲. [نجوم] وێنەیەکی گچکەی ئاسمانی لە خولگەی جەمسەری باشووریدا: **شمشیرماهی**

زشت / zešt/: صفت. کەسن؛ ناشیرین؛ دشت؛ دشتە؛ زشت؛ نەچێ؛ کرێت: ۱. بە چۆناوچۆنی خراپ و نالەبارەوە ‹حرف زشت: قسەی ناشیرین› ۲. قێزە؛ گەست؛ ناحەز؛ دزێو؛ دەعەجانی ‹چهرەی زشت: تەشکی ناشیرین›. هەروەها: **زشت بودن؛ زشت شدن؛ زشت کردن**

زشتخو / zeštxû ، ـها؛ ـان/: صفت. کرێت؛ بەخۆ؛ ڕەزاتاڵ؛ ڕەزاگران؛ ڕەزاقورس؛ ئێسک‌قورس؛ خوێنتاڵ؛ بەدخوو؛ ناخار. هەروەها: **زشتخویی**

زشترو / zeštrû ، ـها؛ ـیان/: صفت. بەدتەشک؛ ناشیرین؛ ناحەز؛ گەمر؛ کرێت؛ بە دیمەنی ناحەزەوە. هەروەها: **زشترویی**

زشتی / zeštî ، ـها/:اسم. زشتی؛ کرێتی؛ کەسنی؛ گەمری؛ دشتی؛ ناحەزی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ناشیرین و ناحەز بوون.

زعامت / za'āmat/: [عربی] اسم. [ادبی] ڕێبەری؛ ڕێبەرایەتی؛ سەرکردایەتی.

زعفران / za'farān, za'ferān/: [عربی] اسم. زەعفەران؛ زافەران؛ زافران؛ زەحفەران؛ زەفیروو؛ زەردیباخ: ۱. /ـها/ گیایەکی ئالفی لە تیرەی زەمەقان بە شێوەی جۆراوجۆر، گۆشتن، بە گوڵی بنەوشی ئاڵ یان ئەرخەوانییەوە ۲. گەردەی ئەو گیایە، بە بۆنی تیژ و تامی توندەوە کە بۆ جوان و بۆنخۆش‌کردنی خۆراک بە کار دێ.

زعفرانی[1] / za'farānî, za'ferānî/: [عربی] اسم. [ادبی] زەعفەرانی؛ زافرانی؛ زافەرانی؛ زەحفەرانی؛ ڕەنگی زەردی ئامال نارنجی. هەروەها: **زعفرانی‌رنگ**

زعفرانی[2]: صفت. زەعفەرانی؛ زافەرانی؛ زافرانی: ۱. بە ڕەنگی زافەران ۲. زافەران دار؛ زافەران تێکراو.

زعم / za'm/: [عربی] اسم. [ادبی] گومان: ۱. دوودڵی؛ دلاودلی؛ سۆ ۲. خەیاڵ؛ ئەندێشە؛ ڕەت؛ گزەگز؛ بیر؛ هزر؛ ویر.

▣ به زعم کسی: بە گومانی کەسێک.

زعما / zo'amā/: [عربی] جمعِ ☜ **زَعیم**

زعیم / za'îm ، ـان؛ زُعَما/: [عربی] اسم. [ادبی] پێشەوا؛ ڕێبەر؛ سەرکردە؛ سەرۆک؛ یەمان؛ گەورەی خێڵ.

زغال / zoqāl ، ـها/:اسم. سوخاڵ؛ زوخاڵ؛ زغاڵ؛ زخاڵ؛ زووخاڵ؛ زۆخاڵ: ۱. خەڵووز؛ خڵووز؛ خڵۆز؛ ڕەژی؛ ڕەژوو؛ ڕێژی؛ ڕێژوو؛ کۆمر؛ ماکێکی سووتەمەنی ڕەش کە لە ناتەواو سووتانی چێو لە شوێنێکی سەر بەستراودا بەرهەم دێ ۲. ماکێ کە زۆربەی پێکهاتەکەی کەربونی پەتیە و لە تنۆکاندنی چێو، پێشە یان شەکر پەیدا دەبێ و لە کاتی سووتاندا دووکەڵی

نیه و گەرمای زۆر بەدی دێنێ ۳. میلەی لە جنسی فریت کە لە ڕادیۆدا بە کار دێ ٤. میلەیێ لە جنسی سوخاڵ کە بەرق دەگەیێنێتە موتور * **ذغال**

⊡ **زغال حیوانی**: خەڵووزی گیانەوەری؛ سوخاڵێ کە لە سووتاندنی ماکی گیانەوەر دروست دەبێ، فوسفاتی زۆر و کەربونی کەمی تێدایە و لە ڕەنگ سڕیدا بە کار دێ.

زغال زنده: خەڵووزی زیندوو؛ سوخاڵێ کە هیدرۆکەربونی لێگیراوە و هێزی ڕاکێشانی زۆرتر کراوەتەوە: **زغال فعال**

زغال سنگ ☜ **زغالسنگ**

زغال فعّال ☜ **زغال زنده**

زغال قرع: سوخاڵێ بێخەوش کە دەنیشێتە سەر دیوارەی کوورەی پاکژ کردنی سوخاڵەوە و بۆ دروستکردنی جەمسەری سوخاڵی بە کەڵک دێ.

زغال قهوەای: جۆرێ بەردە خەڵووزی قاوەیی، پێکهاتەکەی وەکوو چێوە و دووکەڵی شۆڵەکەی زۆرە.

زغالاخته / zoqālaxte ، ـها/: [فارسی/ ترکی]/اسم. کفری؛ کیفری؛ کوفێری؛ مڕ: ۱. دارچکێکی لێڕەواری، شەتڵی و هەمیشە سەوزە ۲. بەری ئەو دارچکە کە خڕێکی سوورتۆخە، ناوکەکەی درێژ و تامی ترش و شیرینە و بە کەڵکی خواردن و دەرمانیش دێ.

زغالدانی / zoqāldānî ، ـها/:/اسم. ڕەژیدان؛ سوخاڵدان؛ زوخاڵدان؛ زغاڵدان؛ خەڵووزان؛ خەڵووزدان: ۱. هەماری خەڵووز تێدا هەڵگرتن ۲. جێزوغاڵ؛ مەنقەڵ؛ دەفری هەڵگرتنی خەڵووز ۳. *[کنایی]* کوناگورگ؛ جێگەی تەنگ و تاریک و پیس.

زغالسنگ / zoqālsang/:/اسم. بەرکەمرە؛ کەمر؛ کۆمڕ؛ خەڵووزەبەردینە؛ هەر کام لە بەردگەلی سووتمانی کە لە گۆڕانی سروشتی گیاگەلی کۆنە مردووی ژێر زەویدا پێکدێ و بە پێی ڕێژەی کەربون و شۆ، چەند جۆری لێدەبێتەوە.

⊡ **زغالسنگ خشک**: کۆمڕی وشک؛ کەمرە وشکە؛ بەرکەمرەی وشک؛ خەڵووزەبەردینەی وشک؛ جۆرێ بەردە خەڵووزی ڕەشی بریقەدار، داگری ۹۰٪ کەربون کە بە ئاستەم و بە گڕێکی بێهێز و بێبۆن و دووکەڵەوە دەسووتێ.

زغالسنگ قیری: بەردە خەڵووزی ڕەشی ئاسایی بە کەربونی زۆر و ئاوی کەمەوە، بێدووکەڵ و بە گەرمای زۆرەوە دەسووتێ.

زغالسنگ نارَس: بەردە خەڵووزی پێنەگەییو و سۆک بە ڕەنگی قاوەیی یا ڕەشەوە کە بە ئاستەم دەسووتێ و بۆنێکی ناخۆشی لێ هەڵدەستێ.

زغالی[1] / zoqālî ، ـها/:/اسم. خەڵووزفرۆش؛ سوخاڵفروش؛ فرۆشەری خەڵووز.

زغالی[2]: *صفت.* خەڵووزی؛ سوخاڵی؛ زوخاڵی: ۱. شیاو بۆ دروستکردنی زوخاڵ ‹چوب زغالی: چێوی خەڵووزی› ۲. خەڵووزاوی؛ خەڵووزین؛ بە سوخاڵەوە تلاو ‹با دست و صورت زغالی بیرون آمد: بە دەست و دەم و چاوی خەڵووزییەوە هاتە دەرێ›.

زغره / zaqre ، ـها/:/اسم. پەراوێز؛ نەوارێ کەم تا کورت پان لە لێواری ئاسەڕی کڵاوەوە بۆ بەرگری لە دەردانی ئارەق یان چەوری.

زغن / zaqan ، ـها/:/اسم. قیژ؛ قاژوو؛ قژاک؛ قەلەبازەلە؛ کۆرکۆرە؛ کۆڕکۆڕ؛ کۆلارە؛ قشقەڕە؛ مشکخۆر؛ مشکگیر؛ پەلەوەرێکی لەش ناوەندی کە لە گوانداران چکۆلە و خزۆکان یان لاشەی گیانەوەرانیتر بژیوی خۆی دابین دەکا: **غَلیواج؛ غَلیواژ؛ موشگیر**

زغنبود / zaqnabûd/:/اسم. ژەقنەمووت؛ زەقنەپووت؛ زەقنەبووت؛ ژەقنە؛ زەقنە؛

هەلایهەل؛ گەڕانی؛ زەبرەبەند؛ زلفنج؛ کندرووس؛ قوزەلقورت؛ دەرد؛ وشەی جنێو، هاوواتای زەهری مار.

زفاف / zafāf/: [عربی]/اسم. زافانی؛ بووکێنی؛ چوونە پەردە؛ هاوخەوی بووک و زاوا.

زفت / zaft/: صفت. [ادبی] ئەستوور؛ قەڵەو؛ کلفت؛ کلۆفت؛ کولفت؛ چاخ؛ زنتۆڵ؛ زەبلاح.

زفت / zeft/: /اسم. زەفتە؛ زفت؛ زەفت؛ قیری سروشتی؛ هیدروکەربونی نەگۆڕ یان هەویری کە لە کۆندا لە قەڵشتی برێ بەردەوە دەیانگرت و بۆ دەرمان بە کار دەهات.

◘ زفت انداختن: زەفتە لێدان؛ قیرتاو لێدان؛ ساوینی زفت بە سەر قوماش و لکاندنی بە سەر شوێنێک لە لەشدا.

زفت / zoft/: صفت. [ادبی] ١. ڕژد؛ دەس‌وشک؛ بەرچاوتەنگ؛ چرووک؛ چکوود؛ چکووس؛ پیسکە؛ قرچۆک ٢. بەوتاو؛ تفت و توون؛ بە چێژەی ناخۆشەوە.

زق / zoq/ ☜ **زُق ـ زُق**: **ذق**

زق ـ زق / zoqzoq/: /اسم. [گفتاری] ژانی تاو ـ تاو؛ ئێشێ کە لە مەوداگەلی کورت و پەیتا ـ پەیتادا سەر هەڵدەدا: **زق**

◘ زق ـ زق کردن: چڵدان؛ چڵ کێشان/ شانەی؛ برووسکە وەشاندن؛ ئێش کردنی پەیتا ـ پەیتا ‹وقتی آب سرد می‌خورم دندانم زق ـ زق می‌کند: کە ئاوی سارد دەخۆمەوە ددانم چڵ ئەدا›.

زقوم / zaqqûm, zaqqom/: [عربی]/اسم. ١. ژاری‌مار؛ زەهرەمار؛ زەهری هەلایل؛ ژاعربیایش؛ هەر شتێکی زۆر تاڵ کە ڕەنگە ژاراویش بێت ٢. [اسلام] دارێکە لە جەحانمدا کە بەرەکەی یەکجار تاڵە.

زکاب / zakāb/: /اسم. زاخاو؛ زاخی تاوێندراوە کە بۆ قایم‌کردنەوەی شتی لەق بە کار دێ.

زکات / zakāt/: [عربی]/اسم. [اسلام] زەکات؛ هەندی دیاریکراو لە ماڵی موسڵمان کە دەبێ دەربکا و بیداتە ئەوانەی پێیان دەگا: **زکوه**

◘ زکات فطر: سەرفترە؛ سەرفیترە؛ سەروترە؛ دراو یان ماڵێ کە دوای ڕۆژووی ڕەمەزان بە هەژار و نەدار دەدرێ.

زکات مال: زەکاتی ماڵیات؛ موسڵمان ئەگەر ماڵی (واتە مانگا، پەز، وشتر، زێڕ یان زیو، گەنم، جۆ، خورما و مێوژی) بگاتە ڕادەیەکی دیاریکراو، دەبێ بەشێکی بدا بە ئەوانەی پێیان دەگا.

زکام / zokām/: [عربی]/اسم. هەلامەت؛ ئەلامەت؛ ئالامەت؛ حەلامەت؛ هالمەوت؛ هەلا؛ پەتا؛ ساڤ؛ پەسیوو؛ پەسیو؛ پەسیڤ؛ پەرسیف؛ پەرسیڤ؛ پەرسیو؛ بابینی؛ ئاسرم؛ ئارسم؛ دەمەنی؛ پەژیک؛ مرک؛ تماو؛ فرڤینک؛ دیاردەی ئاییسان و ئاو پێداهاتنی چاو و لووت، هاوڕێ لەگەڵ پژم و هۆڕدا.

زکوه / zakāt/: [عربی] ☜ **زکات**

زکی / zakî ، ازکیا/: [عربی] صفت. [ادبی] پاک: ١. خاوێن؛ تەمیس ٢. پارسا؛ پارێزگار؛ چاکەکەر؛ خۆپارێز.

زکی / zekî/: صوت. [گفتاری، مستهجن] ترحێو؛ ترحەو؛ شیر؛ پیتی تیتاڵی و ڕشخەن ‹زکی! ساعت دوازده است و آقا می‌گوید: صبح به خیر: ترحیو! سەعات دوازدەیە و ئابرام ئێژێ: بەیانی باش›.

زگیل / zigîl, zegîl/: /اسم. بالووکە؛ بالووک؛ بالۆکە؛ بالوویک؛ بالۆک؛ بایلە؛ ئازەخ؛ گەندمە؛ گەنمە؛ سگڵ؛ پالوو؛ کار: ١. دیاردەی ویرووسی، بە شێوەی هەڵتۆقاویەکی نەپۆڕ بە سەر پێستەوە ٢. هەر جۆرە هەڵتۆقاوەیەکی وەک بالووک.

زل / zol/: /اسم. ماق؛ واق؛ زەق؛ دۆخی چاو برینە شتێ بۆ ماوەیەک.

◘ زل زدن: ماق بوون؛ زەق بوونەوە؛ ماق

بوونەوە؛ چاو برینە شوێنێ یا شتێ.

زل- زل نگاه کردن: زاق- زاق ڕوانین؛ زل-زل ڕوانین؛ چاو تێبڕین؛ ماقەوە بوون؛ بە پێداگری و سەرنجەوە ڕوانین.

زلال / zolāl/: [عربی] صفت. زەلال؛ زولاڵ؛ چاوقرژانگ؛ زۆر ڕوون و بێخەوش (بەتایبەت بۆ تراوان).

زلالیه / zolālîyye/: [عربی]/اسم. تراوێکی ڕوون و لینج کە لە چاوی مۆرەدارانـدا، مـەودای نێوان گلێنە و زوجاجیە پڕ دەکاتەوە.

زلزله / zelzele، ـها/: [عربی]/اسم. بوومەلـەرزە؛ بۆمەلـەرزە؛ بوولـەرزە؛ بووەلـەرزە؛ بێمەلـەرزە؛ بیڤەلەرز؛ زەوی‌لـەرزە؛ زەمـین‌لـەرزە؛ زەلزەلـە؛ ژێلی عەرد؛ لەرزان؛ لەرزەک؛ هەژانی زەوین.

زلزله‌سنج / zelzelesanc، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. لـەرزەپێو؛ ئـامرازی ئەنـدازەگرتنی لـەرەی زەوی بەتایبەت لە کاتی بوومەلەرزەدا.

زلزله‌نگار / zelzelenegār/: [عربی/ فارسی]/اسم. لەرزەنووس؛ کەرستەیێ بـۆ ناسـین و نووسـینی شەپۆلی لەرە، بەتایبەت بۆمەلەرزە.

زلزله‌نگاری / zelzelenegārî/: [عربی/ فارسی] اسم. لەرزەنووسی؛ کار و ڕەوتی نیشاندانی هێـز، پەرە و بەرەوگەی شەپۆلی لەرە، بە لەرزەنووس.

زلف / zolf، ـها؛ ـان/: اسم. زلـف؛ زلـف؛ زولـف؛ زووف؛ بژی؛ گودلە؛ فـڕ؛ کـەزی؛ کەزیـە؛ تیـت؛ ئەگریجە؛ چینک؛ بسک؛ گیشک؛ قژی سەر.

▣ **زلـف گذاشـتن:** زولـف هێـشتنەوە؛ زلـفەوە ئاسەی؛ درێژکردنەوەی مووی سەر.

زلفی / zolfî/ ☜ **زُلفین**

زلفین / zolfîn، ـها/: اسم. کلیـت؛ ڕزدە؛ ڕەزەن؛ گەو؛ قولف؛ زفرین؛ گۆلـە؛ ئالـقەی دەرگـا کـە شەوژەن یان زنجیری تێدەچێ: **زرفین؛ زلفی**

زلم‌زیمبو / zalamzîmbo, zalamzîmbo: ـها/: اسم. [گفتاری] زەڕ و زەنگیانە؛ متومـووروو؛ هـەر چەشنە زێڕ و زیو ئاسای مەراش و کەم‌بایەخ.

زله / zelle/: [از عربی] ☜ **ذلّه**

زمام / zemām, zamām، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. هەوسـار؛ هەڤسار؛ دەستەوسـار؛ ڕشمـە؛ ڕەشمە؛ دەسکەڕەشمە؛ جڵەو؛ پـەتێ کـە بـە لغاوەوە دەبەسـترێ تـاکوو سـوارکار، چـوارپێی بـاری یـان سـواری پـێ ڕابگـرێ و بیگـەڕێنێ ۲. [مجازی] دەسەڵات؛ ئیختیار.

▣ زمام امور را به دست گرفتن: [مجازی] بوونـە ڕەحـیم سـاحێو مـاڵ؛ کـار و بـار بـە دەستەوەگرتن؛ ڕێبەری و بەڕێوەبەری کـار و باران بە دەستەوەگرتن.

زمامدار / zemāmdār, zamāmdār، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. دەسـەڵاتدار؛ ڕەمکـێش؛ کەسێ کە ڕێبەری و بەڕێوەبەرایەتی کار و بارێ بەتایبەت ڕێبەری دەوڵەتێکی بە دەستەوەیە.

زمامداری / zemāmdārî, zamāmdārî/: [عربی/ فارسی]/اسم. دەسەڵاتداری؛ کار و بار یان پیشەی دەسەڵاتدار.

زمان / zamān، ـها؛ أزمنە/: اسم. کـات؛ دەم؛ زەمان؛ زموون: ۱. وەخت؛ وەقـت؛ گـاڤ؛ گـام؛ گامە؛ گۆم؛ بەنگ؛ چاخ؛ دەمان؛ وەختان؛ هنگام؛ محەل؛ سەردەم؛ ڕەوتی لەگـەڕ و بـێ‌برانـەوەی هەبوون، دیاردە و ڕووداوان ۲. وەخـت؛ وەقـت؛ گاڤ؛ گام؛ گامـە؛ گـۆم؛ بـەنگ؛ چـاخ؛ دەمـان؛ وەختـان؛ محـەل؛ سـەردەم؛ بەشـێکی دیـار و دابڕی ئەم ڕەوتە: *الف)* کە بە پێوەرێـک (چـەرخ، ساڵ، حەوتە، ڕۆژ، کاتژمێر و...) ئەنـدازە بگیرێـت *ب)* دەورە؛ دەوران؛ ڕۆژگار؛ ڕۆزگار؛ ڕۆژیـار؛ کـە هاوکاتـە لەگـەڵ ڕووداو یـان ڕووداوگـەلی‌تـردا ‹زمان جنگ: کـاتی شـەڕ› *ج)* کـە بـۆ کـار یـان چالاکییێکی دیاریکراو ڕەچاوکراوە ‹زمان کار: کاتی کار› ۳. [دستور] تایبەتمەنـدی کـردار کـە کـاتی ڕوودانی (لە ڕابردوو، ئێستا یان داهـاتوودا) پیـشان دەدا.

▣ زمان تقویمی: زەمانێ کـە لـە بـزووتنی هـەر

گەڕۆکێک بە دەوری خۆر، یان مانگ بە دەوری گەڕۆکی خۆیدا، بە دی دێت.

زمان‌بندی / zamānbandî ، ـها/:اسم. کار یان ڕەوتی دیاری‌کردن یان پێش‌بینی‌کردنی کاتی پێویست بۆ جێبەجێ بوون یان بەڕێوە چوونی قۆناغگەلی جۆراوجۆری گەلالە، بەرنامە یان زنجیرەکارگەلێک.

زمان‌سنج / zamānsanc ، ـها/:اسم. کات‌بژێر؛ کورنۆمیتر؛ ئامرازێ بۆ ژماردنی مەوداگەلی کاتی زۆر کورت.

زمانمند / zamānmand/: صفت. کاتبەر؛ کاتگر؛ ماوەخایەن؛ پێویست بە ڕابردنی کات ‹تحصیل کاری زمانمند است: خوێندن کارێکی کاتبەرە›.

زمانمندی / zamānmandî/:اسم. کاتبەری؛ کاتگری؛ دۆخ یان چۆنیەتی کاتبەر بوون.

زمانه / zamāne/:اسم. دەوران؛ دەور؛ دۆر؛ چەرخ؛ ڕۆژگار؛ ڕۆچیار؛ زەمان؛ زەمانە؛ فەلەک؛ فەلەک؛ دنیا؛ گەردوون ‹زمانه با تو نسازد، تو با زمانه بساز: دەوران بە مەیلی تۆی نەکرد، تۆ بە مەیلی دەوران بکە!›.

زمانی / zamānî/: صفت. کاتی؛ زەمانی؛ سەردەمی؛ سەر بە کات یان پێوەندیدار بە کاتەوە.

زمپای / zampāy/ ☜ **سرمایای**

زمخت / zomoxt ، ـها/: صفت. [گفتاری] قولۆر؛ ناقۆلا؛ نەپۆڕ؛ دشت؛ بە پێکهاتەی نارێک‌وپێک و دوور لە وردی و جوانیەوە.

زمختی / zomoxtî/:اسم. قولۆری؛ ناقۆلایی؛ نەپۆڕی.

زمرد / zomorrod/: [معرب از یونانی]/اسم. زمرووت؛ زمروت؛ زامروت؛ زامرووت؛ جۆرێ بەردی بەنرخی کەسک بە برێ ئوکسید کرۆمەوە کە لە گەوهەرسازیدا بەکار دەچێ.

زمردفام / zomorrodfām/: [معرب/ فارسی] صفت. زامرووت‌واش؛ زمروت‌واژ؛ بە ڕەنگی زمرووت.

زمردی[1] / zomorrodî/: [معرب]/اسم. زمرووتی؛ زامرووتی؛ ڕەنگی زەمرووت؛ ڕەنگی سەوزی روون.

زمردی[2]: صفت. زمرووتی؛ زامرووتین؛ بە ڕەنگی زامرووت؛ بە ڕەنگی سەوزی روون.

زمردین / zomorrodîn/: [معرب/ فارسی] صفت. [ادبی] زمرووتی؛ زامروتین؛ زمرووتین.

زمره / zomre/: [عربی]/اسم. ڕیز؛ پێڕ؛ چین؛ تاقم؛ پۆل؛ دەستە؛ گرۆ ‹در زمره‌ی آزادیخواهان بود: لە ڕیزی ڕزگاریخوازاندا بوو›.

زمزایی / zamzāyî/ ☜ **سرمازایی ـ۲**

زمزمه / zamzame, zemzeme ، ـها/: [معرب از فارسی]/اسم. ۱. مۆرە؛ ویرە؛ ویر؛ مۆر؛ لۆرە؛ نارەنار؛ لۆرەلۆر؛ سۆزە؛ مۆرەمۆر؛ گۆرانییێ کە لە بەر خۆوە بە دەنگی نزم دەخوێندرێ ۲. ورتە؛ ورت؛ پرتە؛ پرتەپرت؛ ورتەورت؛ ڕیچار؛ قسەی لە ژێر لێوانەوە ‹از گوشه‌ی اتاق زمزمه‌ای بلند شد: لە کونجی دیوەکەوە ورتەورتێک هەستا› ۳. نارەنار؛ وەیتە؛ ویر؛ مۆر؛ لۆرە؛ لۆرەلۆر؛ سۆزە؛ مۆرەمۆر؛ هۆرە؛ هۆرەهۆر؛ ورنگەورنگ؛ ئاهەنگی بە دەنگی هێدی و دڵبزوێن و دڵگرەوە ‹زمزمه‌ی بلبلان: نارەناری بولبولان›.

▣ زمزمه کردن: مۆرەمۆرکردن؛ هوربانـدن؛ نێورین؛ لۆراندن؛ بە نەرمە و لە بەر خۆوە خۆندن.

زمستان / zemestān ، ـها/:اسم. زستان؛ زسان؛ زۆسان؛ زووسان؛ زمسان؛ زمستان؛ زڤستان؛ جسان؛ جستان؛ زم؛ زمستوو؛ زمسوو؛ زمستون: ۱. یەکێ لە چوار وەرزی ساڵ لە سەرزەویگەلی ناوچەی مامناوندی، کە کەوتۆتە نێوان پاییز و بەهارەوە ۲. [کنایی] کژی سەرما و سۆڵە؛ وەرزی سەرما؛ چاخی سەرما ‹هنوز آذرماه نیامده زمستان شروع شده است: هێشتا سەرماوەز نەهاتووە زستان دەستی پێکردووە›.

▣ زمستان هسته‌ای: زستانی ئەتومی؛ بار و

دۆخێک کە ئەگەر شەڕی ناوکی بقەومێ، ڕوو دەدا و بە هۆی بەرز بوونەوەی تۆز و خۆڵی یەکجار زۆر، تیشکی خۆر ناگاتە زەوی و هەموو شوێنێک دەرچێ و ژیان دەپێچێتەوە.

زمستان‌خوابی / zemestānxābî/: *اسم. [زیست‌شناسی]* زستانەخەوی؛ چۆنیەتی بڕێ گیانەوەران کە لە زستاندا دەچنە خەو و لەم ماوەدا ڕادەی سووت و ساز و دەمای لەشیان دێتە خوارەوە، هەناسە و تەپەی دڵیان هێواش دەبێتەوە و بۆ درێژەدان بە ژیانیان لەو چەوریەی کە پێشتر لە لەشیاندا کۆ بۆتەوە، کەڵک وەردەگرن.

زمستانی / zemestānî/: *صفت.* زستانی؛ زمسانی؛ زۆسانی؛ زستانە؛ زستانەیی؛ زمسانە: ۱. سەر بە زۆسان یان پێوەندیدار بە زستانەوە ‹هوای زمستانی: کەشی زستانی› ۲. شیاوی وەرزی زستان ‹لباس زمستانی: جلوبەرگی زستانی›.

زمهریر / zamharîr/: [معرب از فارسی] *اسم. [کنایی]* زمهەریر؛ زەمهەریر: ۱. نەختە؛ زیک؛ ساواق؛ سەقەم؛ سەرما و سۆڵە؛ سەرمای تووش ۲. زۆزان؛ جێگای زۆر سارد.

زمین / zamîn/: *اسم.* زەوی؛ زەوین؛ زەمین؛ زەی؛ زەو؛ زەڤی؛ وەل؛ هارزەو: ۱. هەرد؛ ئەرد؛ عەرد؛ ئەرز؛ هەرند؛ عەرز؛ قاد؛ کاد؛ قات؛ سەرزەوی؛ بەژ؛ وشکی؛ وشکانی؛ وشکایی؛ بەر و بووم؛ ئەو بەشە لە گۆی زەوی کە ئاو داینەگرتووە ۲. هەرد؛ ئەرد؛ عەرد؛ ئەرز؛ هەرند؛ عەرز؛ قاد؛ کاد؛ قات؛ سەرزەوی؛ بەژ؛ ڕووپەڕی دەرەکی بەشی نەگۆڕی هەر گەڕۆک یان مانگێک ۳. بوو؛ بووم؛ ئەو گۆیە کە مرۆ بە سەریەوە دەژی ٤. /ها/ پارچەیێک لە زەوی کە هی کەسێکە و دەکرێ کشت و کاڵی تێدا بکا یان ماڵی لە سەر بکاتەوە ٥. *[مجازی]* تەختایی؛ تەختی دیو یان هەر شوێنێکی‌تر. بەرانبەر: **هوا** ‹توی تاکسی پول افتاد زمین و رفت زیر پای راننده: لە ناو تاکسیەدا پارەکە کەوتە زەوی و چووە ژێر پای ڕانندەکەوە› ٦. /ها/ گۆڕەپان؛ مەیدان؛ دەرەتانێ کە بۆ چالاکیەکی تایبەت دروست کراوە ‹زمین بازی: گۆڕەپانی کایە›.

▣ زمین آبزا: زوهۆڕ؛ لەرزک؛ زنە؛ زناو؛ زەوینێ کە هەمیشە تەڕە و ئاو دەدەڵێنێ.

زمین آبستە: زەوینی کۆڵەوەس؛ زەوینی ڕەپستە؛ زەوینی ئاوەنیا؛ زەوی و زارێ کە ئاو دراوە و شۆکراوە و دوایی تووی لێ‌چێندراوە و ئامادەی ڕووان و بەر دانە.

زمین آبی: بەراو؛ بەراڤ؛ بەراوی؛ مەدرەب؛ زەوینێ کە ئاودێری دەکرێ.

زمین باتلاقی: زەلکاو؛ زەلکۆ؛ زەلکە؛ چارچیق؛ زۆنگ؛ قۆپی.

زمین باز: بەرایی؛ دەشت؛ گۆڕەپان؛ بەشێ لە زەوی کە ماڵ، دامەزراوە یان دار و کەژ و دیاردەی سروشتی تێدا نیە.

زمین بازی: گۆڕەپان؛ مەیدان؛ زەوی کایە؛ دەرەتانێ کە بۆ کایە تەرخان‌کراوە.

زمین بایر: بەون؛ بۆرە؛ بوور؛ بوورە؛ وەرد؛ بەیاز؛ بەیار؛ بایر؛ باهێر؛ کۆرە؛ کاش؛ مووش؛ دهم؛ زەوینێ کە خاوەنی هەیە، بەڵام هیچ جۆرە چالاکیەکی کشت‌وکاڵی، خانووسازی و پیشەیی تێدا ناکرێ.

زمین بی‌گیاه: کراڕ؛ کراڵ؛ قاقڕ؛ بێ‌بڕ؛ ڕیتاڵ؛ کرێڵ؛ کرێن؛ وشکان؛ ڕووتەن؛ ڕووتاڵ؛ ڕووتەنی؛ گرکەزەوی؛ زەوینێ کە لەبەر بار و دۆخی سروشتی گژ و گیای لێ‌نارویێ یان زۆر کەم دەڕوێ.

زمین پرحاصل: نانگر؛ نانگیر؛ ماک؛ ماکە؛ نەخت؛ بەبڕشت؛ زەوی بەرێژە؛ زەوی بە پیت

و ڕیژەو: **زمین حاصلخیز**
زمین پر گیاه و علف: بژوێن؛ زەمەند؛ بژون؛ زەوی پڕ لە گیا و لەوەڕ.
زمین چمن: چیمەن؛ مێرگ؛ چیمەن؛ زەوینی کایە کە ڕووەکەی بە چیمەن (سروشتی یان دەسکرد) داپۆشراوە.
زمین حاصلخیز ☜ **زمین پرحاصل**
زمین شهری: زەویشاری؛ پارچە زەویگەلی لە سنووری قانوونی شار یان شارۆچکەیەک.
زمین موات: زەوی بێخاوەن؛ زەمینی باهێر کە خاوەنی دیار نەبێ یان هەر بێخاوەن بێ.
زمین ناهموار: هێری؛ زەوینی زورکانی بە کەند و لەند.
زمین هموار: هۆڕ؛ مەخەر؛ گوهۆڕ.
▣ زمین خوردن: کوترانە زەویدا؛ کەوتنە زەویدا؛ دریان بە زەویدا؛ کوتیانە عەرزا؛ دریانە زەویا؛ کەوتەی؛ زەمینەرەکوویەی: ۱. کەوتن؛ بە عەرزدا دان؛ گلیان؛ گلێرەی؛ گلێرای؛ بە توندێکەوە کەوتنە سەر زەوی یان تەختایی شتێک ‹دیروز موقع بازی زمین خوردم و پایم شکست: دوێنێ لە نێو کایەدا کەوتم و لاقم شکا›
۲. *[مجازی]* بەزین؛ بەزیان؛ بەزیای؛ دۆڕان؛ تێشکان؛ پشتدان؛ کۆڵدان؛ شکست خواردن ‹با این گشادبازی آخرش زمین می‌خورد: بەم گۆترەکاریەوە ئاخری نیدەشکێ›.
زمین زدن ☜ **به زمین زدن**
زمین گذاشتن: ۱. ☜ **به زمین گذاشتن**
۲. *[کنایی]* دانان؛ دەس لێهەڵگرتن؛ دەس لێکێشان؛ لێگەڕان؛ واز لێهێنان؛ بەجێ هێشتن؛ دەس چنە ئاسەی؛ واز چنە ئاردەی؛ دەس چەنە کێشای ‹چند ماه است سیگار را زمین گذاشته: چەند مانگێکە جگەرەی داناوە›.
زمین ماندن: *[کنایی]* داکەوتن؛ داکەفتن؛ هەر وا مانەوە؛ بە دەسەوە مان؛ ئەوەمەنەی؛ بێداپەڕ بوون ‹همه‌ی کارها زمین مانده و تو می‌خواهی بروی گردش؟: گشت کارەکان داکەوتووە و تۆ دەتەوێ بچی بۆ سەیران؟›: **بر زمین ماندن** *[ادبی]*
زمین و آسمان/ زمان را به هم دوختن: *[مجازی]* لە دار و بەرد دان؛ شان و قۆڵ کوتان؛ زەوین و ئاسمان بە یەکا دان؛ دنیا دان بە یەکدا؛ تەق و دەوکردن؛ هەوڵ و تەقالای زۆر دان ‹برای نجات پسرش زمین و آسمان را به هم دوخت: بۆ ڕزگارکردنی کوڕەکەی لە دار و بەردی دا›.
از زمین بلند کردن: ۱. هەڵگرتن؛ بەرزەو کردن؛ هۆربڕنەی؛ زەمینەنە هۆرگێرتەی؛ شتێکی (زۆرتر) قورس لە سەر زەویەوە بەرزکردنەوە ۲. ڕاستکردنەوە؛ ڕاسەوە کەردەی؛ هەڵستاندنەوە؛ شتێ کە لە سەر زەویدایە ڕاستکردنەوە ۳. *[کنایی]* دەسگرتن؛ یارمەتی دانی کەسێکی داماو بە پشتگری یان پارە.
از زمین تا آسمان فرق داشتن: *[کنایی]* ئاسمان و زەوی بوون؛ زۆر جیاواز بوون؛ کوجا بر کوجا بوون.
از زمین درآمدن: ۱. سەوز بوون؛ شین بوون؛ سەرهەڵدان؛ ڕوان؛ ڕسەی ۲. دەرهاتن لە ژێر زەویەوە؛ لە بن زەویەوە دەرهاتن؛ زەمینەنە بەرئامەی؛ لە زەویدا هەڵێنجران. هەروەها: از **زمین درآوردن**
بر زمین ماندن ☜ **زمین ماندن**
به زمین افتادن: داکەوتن؛ داکەوتنە زەوی؛ کەوتنە سەر ئەرز؛ بە زەمیندا کەوتن؛ ئەرەزەمینکەوتەی؛ کەوتەیرە زەمین ‹از اسب به زمین افتاد: لە ئەسپەوە داکەوت›.
به زمین انداختن: داخستن؛ خستنە بان زەوی؛ ئەرەزەمین وسەی؛ وستەیرە زەمین؛ شتێ بەردان تا دەکەوێتە سەر زەوین ‹چوب را به

زمین انداخت: چێوەکەی داخست›.
بە زمین زدن: لەپتاندن؛ لە ئەرز دان؛ بە زەویدا دان: ١. دانە زەویدا؛ کوتانە زەویدا؛ شتێک یان کەسێک خستنە سەر زەوین ٢. *[مجازی]* بەزاندن؛ تێشکاندن ٭ **زمین زدن** *[گفتاری]*
بە زمین گذاشتن: دانان؛ دانیان؛ نیانە زەوی؛ ئەرەزەمین نیەی؛ نیایرە زەمین؛ لە سەر زەوین دانیان ‹توپ را بە زمین گذاشت: تۆپەکەی نایە زەوی›: **زمین گذاشتن**

زمین بازی / zamînbāzî/: *اسم. [مجازی]* کار یان ڕەوتی کڕین و فرۆشتنی زەوی (بەتایبەت زەوینی دەور و بەری شاران) بۆ بردنە سەرەوەی بایی و وەدەس خستنی قازانجی زۆرتر.

زمینخوار / zamînxār ، ـها؛ ـان/: *اسم. [مجازی]* زەویخۆر؛ کەسێ کە زەوی بۆ ماڵ یان کشتوکاڵ لە ڕێی ناڕەواوە داگیر دەکات.

زمین‌خورده / zamînxorde ، ـها/: *صفت. [مجازی]* لێقەوماو؛ کەوتوو؛ کەفتە؛ قوڕەماو؛ کلۆڵ؛ داماو؛ نوشستهێناو ‹بە آدمهای زمین‌خوردە باید کمک کرد: دەبێ یارمەتی مرۆی لێقەوماو بدرێ›.

زمیندار / zamîndār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* زەویندار؛ زەمیندار؛ مەزراوان؛ خاوەنزەوی؛ کەسێ کە زەوینی کشتوکاڵی هەیە.

زمینریخت / zamînrîxt/: *اسم. [زمین‌شناسی]* نژمی زەوی، پێکهاتە و چۆنیەتی جێگرتنی ئاو، بەژ و کەند و لەندگەلی زەوی.

زمینریخت‌شناسی / zamînrîxtšenāsî/: *اسم. [زمین‌شناسی]* لقێک لە زانستی زەویناسی کە دەپەرژێتە سەر چاڵوچۆڵی، بەژ و ئوقیانووسگەلی زەوی و هۆی بەدیهاتنیان.

زمینزی / zamînzî/: *صفت.* زەویژی؛ بەتایبەتمەندی یان خووی ژیان لە سەر زەویندا.

زمینساخت / zamînsāxt/: *اسم.* لقێک لە زەویناسی کە لە سەر پێکهاتەی چین و لۆی نەگۆڕی زەوی و هێز و بار و دۆخگەلێ کە دەبێتە هۆی جم و جوولی (وەک پەیدا بوونی کێو، بوومەلەرزە و کەندولەند) باس دەکا.

زمینسنجی / zamînsancî/: *اسم.* زەوی پێوی؛ کار و ڕەوتی لێکۆڵینەوە لە شێوە و ئەندازەی زەوی بە وردی و دیاریکردنی هەر خاڵێک لە سەریەوە.

زمین‌شناس / zamînšenās ، ـان/: *اسم.* زەویناس؛ کەسێ کە لە پێکهاتەی زەوی و چۆنیەتی دروست بوونی بەردگەل شارەزایە.

زمین شناسی / zamînšenāsî/: *اسم.* زەویناسی؛ زانستێ کە لە پێکهاتە و سەربهوردی زەوی بەتایبەت بە سەرنج دان لە سەر بەردگەل و پێکهاتەی ئێستایان دەکۆڵێتەوە.

زمین شیمی / zamînšîmî/: [فارسی/ فرانسوی] *اسم.* زەویشیمی؛ زانستێ کە لە پێکهاتە و گۆڕانکاری کیمیایی بەشی نەگۆڕی زەوی دەکۆڵێتەوە.

زمین فیزیک / zamînfîzîk/: [فارسی/ فرانسوی] *اسم.* زەویفیزیک؛ زانستێ کە لە سەر ڕەوتانەگەلی ماکی زەوی، وەک هەوا، ئاو، بوومەلەرزە، گڕکان، شوێنەواری میغناتیسی و ڕادیۆئەکتیڤ دەکۆڵێتەوە.

زمینگرا / zamîngerā/: *صفت. [زیست‌شناسی]* بەتایبەتمەندی گەشەکردن و لارەو بوون بەرەو زەوی.

زمین‌گرایی / zamîngerāyî/: *اسم. [زیست‌شناسی]* ڕەوتی گەشەکردن یان خوار بوونەوە بەرەو زەوی، بەتایبەت لە گژ و گیادا.

زمینگیر / zamîngîr/: *صفت. [مجازی]* زەوینگیر؛ زەمینگیر؛ لێککەوتوو؛ لێکەفتگ؛ پەککەوتە؛ کەلەلا؛ لاکەفتە؛ تەختی؛ گونوولە؛ گولۆلە؛ شەهتی؛ ناکارا لە جمشت، بەتایبەت لە بەر

نەخۆشی یان کزی ‹پس از آن حادثه یک سال زمینگیر شد: دوای ئەو ڕووداوە سالێک زەوینگیر بوو›.

زمینلاد / zamînlād/: اسم. بەژایی؛ پانایییەکی گەورە و بەرین لە وشکی کە بریتیە لە زۆربەی خاکی وڵاتێک و زۆرتر لە بەرامبەر دوورگەوە بە کار دێ.

زمین‌لرزه / zamînlarze، ـها/: اسم. بوومەلەرزە؛ بووەلەرزە؛ زەولەرزە؛ زەمینلەرزە؛ لەرزەک؛ لەرەی ناکاوی بەشێک لە توێکڵی زەوی.

زمین‌لغزه / zamînlaqze، ـها/: اسم. گندڕ؛ دیاردەی بەر بوونەوە و گندڕین و کۆما هاتنە خوارەوەی بەرد و خۆڵ.

زمینوار / zamînvār/: صفت. زەویناسا: ۱. بە بیچمی گریمانی گۆی زەوی جگە لە کەند و لەند و چاڵ و چۆڵیگەلی ۲. بە بیچمی گۆی ناتەواو، وەک گۆی زەوی.

زمینه / zamîne، ـها/: اسم. ۱. ژێرنەخش؛ تەخت؛ تەختە؛ مەتن؛ بنەکوک؛ ئەو بەشە لە چنراوە یان وێنەیەک کە کەوتۆتە دەورانەوەری نەخشەوە ‹نقاش دختری را در زمینه‌ی جنگل انبوهی کشیده بود: شێوەکێش کیژێکی لە ژێرنەخشی لێڕەوارێکی چڕدا کێشا بوو› ۲. پێکهاتە؛ بار و دۆخی ڕەخساو بۆ ڕوودانی ڕووداوێ یان جێبەجێ‌کردنی کارێک ‹زمینه‌ی این کار از قبل فراهم شده بود: پێکهاتەی ئەم کارە لە پێشەوە پای کەوتبوو› ۳. *[مجازی]* مەبەست؛ بوار؛ بابەتی کار یان ڕووداوێ ٤. *[زمین‌شناسی]* شانە؛ بنەکوک؛ ئەندازە، شێوە و ڕیزی جێ‌گرتنی کانیگەل لە بەرددا.

▣ زمینه داشتن: ۱. ئەگەری سەرکەوتن هەبوون ۲. بەرهەڤ بوون؛ تەیار بوون. هەروەها: **زمینه فراهم کردن**

زمینه‌چینی / zamînečînî، ـها/: اسم. ڕێخۆشکەری؛ کار یان ڕەوتی بەرهەڤ‌کردنی پێشەکی بۆ جێبەجێ‌کردنی کارێک.

زمینه‌ساز / zamîneāz/: اسم. ڕێخۆشکەر؛ ڕێکخەر؛ ئەوی کار، ڕەوت یان دۆخێ دابین دەکا ‹جنگ زمینه‌ساز ثروتهای بادآورده شد: شەڕ بوو بە ڕێخۆشکەری سامانگەلی مفت و مەرحەبا›.

زمینه‌سازی / zamînsāzî، ـها/: اسم. ڕێخۆشکەری؛ کار یان ڕەوتی دابین‌کردنی پێداویستی یان بار و دۆخی لەبار بۆ دەسپێکردنی چالاکی یان کارێک.

زمینی / zamînî/: صفت. زەوینی؛ زەمینی: ۱. پێوەندیدار یان سەر بە زەوی ‹محصول زمینی: داهاتی زەمینی› ۲. پێوەندیدار بە گۆی زەوییەوە ‹موجود زمینی: بوونەوەری زەوینی› ۳. بەژی؛ پێوەندیدار بە وشکیەوە ‹نیروی زمینی: هێزی زەوینی›.

زن[1] / zan، ـها؛ ـان/: اسم. ژن؛ ژەنی؛ زە؛ زینە؛ پیرەک؛ پنکۆ؛ پتۆ: ۱. ئافرەت؛ عافرەت؛ مرۆی مێوینەی پێگەیشتوو ‹همه از زن و مرد در انتخابات شرکت کردند: هەموو بە ژن و پیاوەوە لە هەڵبژاردندا بەشداریان کرد› ۲. هاوسەری پیاو؛ هاوژینی پیاو؛ ئاوجووت؛ هام‌جووت ‹زن همسایه‌مان مریض است: ژنی دراوسێکەمان نەخۆشە› ۳. مرۆی مێوینە کە مێردی کردووە ‹زن بیوه: ژنی بێوە›.

▣ زن پای در زنجیر: ۱. *[نجوم]* ژنی کۆت لە پا؛ وێنەیەکی ئاسمانی باکووری ۲. هەورێکی مارپێچی ڕووناک لەو وێنەدا ❋ **المرأه المسلسله؛ امرأه المسلسله؛ مرأه المسلسله**

زن خانه: کابان؛ کەیبانوو؛ کەیوانوو؛ کەیوانە؛ کەبانی؛ ژنی ماڵ؛ ژەنۆ یانەی؛ بنەوان؛ بنەوانە؛ ژنێ کە بەڕێوە بردنی کار و باری نێو ماڵی لە ئەستۆدایە.

▣ زن بردن: *[گفتاری]* ژن خواستن؛ ژن هێنان؛ ژەن واسەی؛ ژەن ئاردەی ‹آزاد از ده ما زن برده است: ئازاد لە دێی ئێمە ژنی خواستووە›.

زن دادن: ژن پێدان؛ ژن دان؛ ژەن دەی؛

ژەن داپنەی؛ ژنێ کردنە هاوسەری پیاوێک ‹آنها به غریبه زن نمی‌دهند: ئەوان ژن نادەنە بێگانە›.

زن گرفتن: ژن هێنان؛ ژن خواستن؛ ژن هاوردن؛ ژن ئانین؛ ژەن ئاردەی؛ زەماوەن‌کردنی پیاوێ لەگەڵ ژنێکدا ‹امسال برای پسرش زن گرفت: ئەمساڵ ژنی هینا بۆ کوڕەکەی›.

ـ زن[۲]: *پیواژه.* ـ لێدەر: ۱. ـ ژەن؛ ـکوت؛ ـکۆ؛ ژەنیار؛ ئەوەی کە لێدەدات (بۆ ئامێری مووسیقا) ‹دُهُل‌زن: دەوڵ‌ژەن› ۲. ـ وەشێن؛ ـ شان؛ ـ شەن؛ ئەوەی کە لێ‌ئەدات ‹شمشیرزن؛ خشت‌زن: شیروەشێن؛ خشت‌لێدەر› ۳. ـ ژەن؛ ـ ژێن؛ ڕاتلەکێن؛ ئەوەی کە دەژەنێت ‹مَشک‌زن: مەشکەژەن›.

زن آقا / zanāqā/: [فارسی/ مغولی] *اسم. [گفتاری]* ۱. سەیژن؛ ژنێ کە هاوسەری پیاوی سەیدە ۲. سەیزادە؛ سەیزا؛ ژنێ کە سەید بێت.

زنا / zenā/: [عربی] *اسم. [اسلام]* زینا؛ زیناح؛ زیناع؛ زەنی؛ تێکەڵاوی ژن و پیاوێ کە هاوسەری یەک نین. هەروەها: **زنا کردن**

⊡ **زنای مُحصِنه:** *[اسلام]* تێکەڵاوی لەگەڵ هاوسەری کەسی‌تر.

زناشوئی / zanāšû'î/ ☜ **زناشویی**

زناشویی / zanāšûyî/: *اسم.* هاوسەری؛ ژن‌ومێردایەتی؛ ژن‌ومێردی؛ کار و ڕەوتی بوونە هاوسەری یەکتری ژن و پیاو: **زناشوئی**

زناکار / zenākār ، ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم. [اسلام]* زیناکار؛ زیناح‌کار؛ زیناع‌کەر؛ زەنی‌کەر؛ کەسێ کە زینا دەکات.

زناکاری / zenākārî/: [عربی/ فارسی] *اسم. [اسلام]* زیناکاری؛ تێکەڵاوی ژن و پیاوێک کە ژن و شووی یەک نین.

زنانگی / zanānegî/: *اسم.* ژنایەتی؛ ژنەتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی هەبوونی تایبەتمەندیگەلی ژنانە.

زنانه / zanāne/: *صفت.* ژنانە؛ ژەنانە: ۱. سەر بە ژنان یا تایبەت بە ژنان ‹پیراهن زنانه: کراسی ژنانە› ۲. وەک ژنان ‹رفتار زنانه: ئاکاری ژنانە›.

زنانەدوز / zanānedûz ، ـها؛ ـان/: *صفت.* ژنانەدوور؛ دوورێنی جل‌وبەرگ و پێڵاو و کیفی ژنان.

زن‌بابا / zanbābā ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* باوەژن؛ باوەژەنی؛ زڕدایک؛ ژنباڤ؛ ژنی باوک.

زنبارگی / zanbāregî/: *اسم.* ژنبازی؛ تۆلازی؛ دۆخ یان چۆنیەتی لە شوێن ژنان بوون.

زنباره / zanbāre ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* ژنباز؛ تۆلاز؛ ئۆگری ئەویننداری و هاوئامێزی‌کردن لەگەڵ ژنان: **زنباز**

زنباز / zanbāz/ ☜ **زنباره**

زن‌برادر / zanbarādar ، ـها/: *اسم.* براژن؛ براژەنی؛ ژنی‌برا؛ زورار؛ ژنی‌تی.

زنبق / zambaq, zanbaq ، ـها؛ ـان/: [معرب از فارسی] *اسم.* لەیلانک؛ زەمبەق؛ زەمەق؛ گوڵ‌زیوا؛ گالر: ۱. گیایەکی ڕازێنەیی لە تیرەی زەمبەقان، بە لاسکی قیت و گەڵای کەسکی تۆخی خەنجەرئاسا و گوڵی نارێک‌وپێکەوە ۲. گوڵی ئەو گیایە کە گەورە و سپی، وەنەوش یان زەردی بۆنخۆشە و چەند جۆری هەیە.

زنبور / zambûr, zanbûr ، ـها؛ ـان/: [عربی] *اسم.* زەرگەتە؛ زەرگیتە؛ زەرگێتە؛ زلگێتە؛ زلکیتە؛ زرکتک؛ ئەستنگ؛ مووز؛ سێو؛ ناوی گشتی هەر یەکە لە گرۆی زەرگەکان، لە ڕاستەی ناسکبالان، بە لەشی خڕ و لووس، دەمێ کە شتی پێ هەڵدەمژن یان ورد دەکەن و چز و باڵەوە، زۆربەیان گیاخۆرن و ژیانی بە کۆمەڵیان هەیە.

⊡ زنبور زرد: شاندەلیک؛ ستانگ؛ ستەنگ؛ گونجەزەردە؛ زەردەواڵە؛ زەرگەتە؛ زەنگەتە؛ زلقتی؛ زڕقتک؛ زەرگەتەیەکی چکۆلەی چزدارە پێوەدەدا.

زنبور سرخ: ژەنگەسووره؛ زەنگەزمره؛ سیرەمۆزە؛ سیرەمووزە؛ سوورەمۆزە؛ سوورەمزە؛ سوورپیازە؛ شەنگەسووره؛ کونجەسورخە؛ زڤرک؛ سینلگ؛ ستەنگ؛ ستانگ؛ زەرگەتەیەکی سووره و زەردی چزووداره و له زەرگەتەی ئاسایی زلترە.

زنبور سیاه: شەمەترێلکە؛ بەدرەمە؛ شابەردەمە؛ ڕیڤۆک؛ جۆرێ زەرگەتەی ڕەشی کولکن، کە بێچووەکانیان مێملێ میروانی‌ترن.

زنبور طلایی: جۆرێ زەرگەتە بە پێستی ڕەنگامەی بریقەدارەوە کە ژێر سکی تەختە و لە ناو شانەی هەنگ و زەرگەتە کێویدا هێلانە دەکا.

زنبور عسل: هەنگ؛ مێشەنگوێن؛ مێشهەنگوێن؛ مێشی هەنگوێن؛ مێشهەنگوڤ؛ مێشەنگڤ؛ کاوێنەمێش؛ مێشەهەنگ؛ مێشەنگ؛ مێش؛ میسەسەڵ؛ وەوە؛ جۆرێک زەرگەتە کە زەرد و ڕەش و قاوەیی و تەنانەت تەلایی و دوو ڕەنگیشی هەیە، بە کۆمەڵ دەژین و لە شیرەی گوڵ و گیا هەنگوین دروست دەکەن.

زنبور عسل ملکه: ماک؛ ماکە؛ شاهەنگ؛ سەرەهەنگ.

☒ زنبور زدن: زەرگەتە پێوەدان؛ زەردەواڵە پێوەدان؛ زەردەواڵەگەسەی؛ هەنگەژاڵە دانە قەدەو ‹زنبور دستم را زد، این‌قدر باد کرد: زەردەواڵە پێوەی دام، ئەمەندە دەستم پەنەما›.

زنبورخوار / zambûrxār, zanbûr- ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. حەوڕەنگیلە؛ ڕەنگڕێژە؛ هەفتڕەنگیلە؛ مێشخۆرە؛ هەنگەخۆرە؛ هەنگەچنە؛ هەنگەچین؛ پەلەوەرێکی کۆمەڵژی، بە جەستەی باریک، باڵی درێژ و نووکتیژ، کلک و دەنووکی درێژ و باریکەوە کە لە مێرووان دەخوا.

زنبورداری / zambûrdārî, zanbûr- ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. هەنگداری؛ کار یان ڕەوتی پەروەردەکردن و بەخێوکردنی مێشەنگوێن بۆ بەرهەم هێنانی هەنگوین.

زنبورک / zambûrak, zanbûrak ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ۱. سازێکی ژێداری وەک چەنگی زۆر چکۆلەیە کە لە نێوان ددانی دەنێن و بە لێدانی لە زوانەیێکی کانزایی و هێزی هەناسە دەژەنرێ ۲. جۆرێ تۆپی چکۆلەی کۆن کە لە شەڕدا بە سەر وشترەوە دەیانبرد.

زنبوری / zambûrî, zanbûrî/: [عربی]/اسم. ۱. قوماشی تۆڕی درشتچن ۲. چراتۆڕ؛ چراتۆڕی؛ جۆرێ چرای ڕوشنایی بە نەوتسووت کە لە جێی پلیتە، تۆڕێکی نەسۆتی هەیە و نەوت بە تەوژمەوە وەکوو تۆز پێیدا دەپژرێت و بە تیشکی سپی دەگرێ.

زنبه / zambe, zanbe ، ـها/: اسم. زەمە؛ زەممە؛ زەمبەر؛ ناوە؛ دەفرێکی چوار گۆشی لێوارە کورت بە چوار دەستە لە هەر دوو لاوە کە ماکی ماڵسازی پێ جێبەجێ دەکەن.

زنبیل / zambîl, zanbîl ، ـها/: اسم. ۱. زەمیلە؛ زەمبیلە؛ زەمبیل؛ زەنبیل؛ دەسکلە؛ چنگڵە؛ خانک؛ گۆشەر؛ قەوشەر؛ تلۆخ؛ بەرچینە؛ دەسەچینە؛ کەتلە؛ دەفرێکی نەرمی چنراو لە لاسکە گیا، نایلۆن یان سیم، بە دەستەی درێژەوە کە بۆ هەڵگرتن و جێبەجێ‌کردنی کەلپەل بەتایبەت لە کاتی کڕیندا بە کار دەچێ ۲. [مجازی] تریان؛ قەرتاڵە؛ قرتاڵە؛ سەوەتە؛ سەلە؛ سەلک.

زنبیلک / zambîlak, zanbîlak/ ☜ **راهبند ـ۳**

زن‌پدر / zanpedar ، ـها/: اسم. داماری؛ داماک؛ زڕدایک؛ باوەژن؛ باوەژەنی؛ ژنبانی.

زنجار / zancār ، ـها/: [معرب از فارسی]/اسم. ژەنگ؛ ژەنگار؛ خۆرک؛ خۆسەرە؛ چلک و ژەنگی سەر کانزا.

زنجبیل / zancabîl ، ـها/: [معرب از فارسی]/اسم.

هەڵەزە؛ زەنجەفیڵ؛ زەنجەفیل؛ گیاییکی ئالفی، بە گەڵای ساکاری درێژ و لە دووی یەک، گوڵی نێرـــ مێـی نارێـک و زەرد، ڕیزۆمـی گۆشـتنی بۆنخۆشی تام تیژەوە کە لە پاش وشککردنـەوە وەک بەهارات بە کاری دێنن.

▣ **زنجبیل شامی:** خەرواش؛ گیاییک بە ڕیشووی قایم و درێژ و گۆشتن، لاسکی ڕێک و لق‌لق، گەڵای نووک تیژ و تووکن، گوڵـی زوانـەیی و لوولەیی زەرد و بـەری قـاوەیی ڕەنگـەوە، بـۆ دەرمان بە کەڵکە.

زنجـره / zancare ، ـها؛ ـگان/:*اسم.* بەرزەچڕ؛ چیچـرک؛ چرچـرۆ؛ چیرچـیرۆک؛ سیـسۆک؛ سیـسۆکە؛ سیرسـیرە؛ شیرشـیرە؛ مێروویـەکی گچکەیە بە شاخێکی درێژی وەک مـوو لـە نێـو چاوان و ئەندامی دەنگ چێکەر لە لای سکیەوە.

زنجمـوره / zanc(e)mûre/: [؟]*اسم. [گفتاری]* کڕووزە؛ گریانی هاوڕێ لەگەڵ هاوار وناڵیندا.

زنجمویه / zancemûye/: [؟]*اسم. [ادبی]* کڕووزە؛ ڕۆ- ڕۆ؛ شین و شەپۆڕ؛ گریانی بە کڕووزانەوە.

زنجیـــر / zancîr ، ـهـا/: [از کـردی]*اسم.* ۱. زنجیر؛ زەنجیر؛ زنجیلـە؛ ئالـقەڕێز؛ زریـزە؛ زرێ؛ گەلـوازەیەکی کـانزایی پێکـەوە لکـاو بـۆ بەسـتن، هەڵواسـین و گۆزانـەوەی هێـزی میکـانیکی یـان (بـە جـۆرێکی تـر) بـۆ خـشڵ و زەمبـەر بـە کـار دێ ۲. زنجـیر؛ زەنجـیر؛ زنجیلە؛ چـەن ڕیـسە ئالـقەی ناسـکی پێکـەوە بەسراو کە لـە ڕێوڕەسمـی زنجـیر لێدانـدا بـە کـار دێ ۳. *[مجـازی]* پابەنـد؛ پـاوەن؛ کۆسـپ؛ لەمپەر؛ گەپل؛ بەرهەڵست.

▣ **زنجیر چرخ:** زەنجیری چەرخ؛ زنجیرێ کە لە کاتی بەستەڵەکدا بۆ بەرگری لـە خـزین، بـە چەرخی ماشینیەوە دەبەستن.

▣ **زنجیر پاره کردن:** *[کنایی]* ۱. چاو دەرپـەڕین؛ هەڵپفان؛ کـەف چەرانـدن؛ زۆر تـوورە بـوون ۲. پەت پرین؛ پەت پساندن؛ هـەردی بـوون؛ دانە کێو؛ شێت بوون.

زنجیر زدن ☜ **زنجیرزنی**

زنجیـر کـردن: زەنجیرکـردن؛ بـە زەنجـیر بەستن.

به زنجیر کشیدن: کۆت و زنجیرکردن؛ پـاوەن کردن؛ بـۆ بـەرگری لـە هـەڵاتن بـە زەنجـیر بەستنەوە ‹در این عکس میـرزا رضـای کرمـانی را می‌بینیم که به زنجیر کشیده شده است: لەم وێنەیەدا میرزا ڕەزای کرمانی دەبینن کە کـوت و زەنجـیر کراوە›.

زنجیرزنـــی / zancîrzanî ، ـهـا/:*اسـم. [شـیعه]* جـۆرێ ڕێوڕەسمـی تازیـەباری بەتایبـەت لـە مانگی محەڕەمدا کە تازیەباران بە زنجیر پەیتاـــ پەیتا ناو شـانی خۆیـان دەکوتنـەوە. هـەروەها: **زنجیر زدن**

زنجیره / zancîre ، ـها/:*اسم.* زنجیرە: ۱. شریتە؛ ئەوەی لە بیچمی زنجیر بێ ۲. چەرخـە؛ خـول؛ گەلوازە؛ گاز؛ کار و ڕەوتگەلی پێوەندیدار پێکەوە ‹زنجـیرەی تولیـد: زنجـیرەی بەرهـەم› ۳. گـرنج؛ هێلگەلی لێوارەی سکە ٤. ئالقەگەلی لە شـوێن یـەکی وەک زنجـیر لـە چنینـدا، بەتایبـەت قولاب‌چنی ٥. تالی گولابتوون یـان ئاوریـشمی چنـدراو بـە شـێوەی زنجـیر لـە پـەراوێزی جل‌وبەرگدا.

▣ **زنجیره‌ی غذایی:** زنجیرەی بژیـوی؛ زنجـیرە پلەی گیاندارانی دەڤەرێکی سروشتی کە هەر ڕەگەزێ لە ژینەوەران، ڕەگـەزی‌تـر دەخـوا و دەیکاتە بژیوی خۆی.

زنجیـــره‌ای / zancîre'î/: *صـفت.* زنجیرەیـی؛ زنجـیرەدار؛ بـە بـیچم یـان دۆخـی زنجـیرەوە، بەتایبەت بە یەک لە شوێن یـەکی و بـەردەوامی یان پێک پێوەندیەوە.

زنجیری / zancîrî/: *صفت.* پـەت‌بـڕ؛ زەنجـیری؛ دەس‌وەشـێن؛ شـێتی بـەترەف کـە پێویـستە دەست و پای ببەسترێتەوە

زنخ / zanax/: *اسم. [ادبی]* زنج؛ زەنج؛ ئەرزەن؛ ئەرزنک؛ ئەرزینگ؛ ئارزینگ؛ چەن؛ چەنە؛ چانە؛ چەنەگە؛ چەناگە؛ چناکە؛ چەناکێ؛ چەناخ؛ ئاگرگوشک؛ خوارترین بەشی دەم و چاو بە شێوەی دەرپەڕیویەک لە شەویلاکی ژێروودا.

زنخدان / zanaxdān/: *اسم. [ادبی]* چناوە؛ چەناگە؛ چناکە؛ چەنەگە؛ چاڵی چەنە.

زن‌داداش / zandādāš، ـها/: [فارسی/ ترکی] *اسم. [گفتاری]* براژن؛ براژەنی؛ ژن‌تی؛ ژنی برا.

زندار / zandār، ـها؛ ـان/: *اسم. [گفتاری]* ژندار؛ ژەندار؛ پیاوێ کە ژنی هەیە و سەڵت و سپات نیە.

زنداری / zandārî/: *اسم.* ژنداری؛ ژەنداری؛ لێهاتوویی و توانایی ژندار بوون ‹این رسم زنداری نیست: ژنداری وا نابێ›.

زندان / zendān، ـها/: *اسم.* زینان؛ زندان؛ زینـدان: ۱. بەند؛ بەن؛ دامەزراوەیێک بۆ ڕاگرتنی بە زۆری تاوانباران یان بەرتاوانان ۲. بەندیخانە؛ گرتیخانە؛ گرتووخانە؛ گرتیگەهـ ؛ دوساخ‌خانە؛ بەیخانە؛ حەپس؛ قەلا؛ قولیک؛ ماڵ یان بینایەک کە بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کراوە ۳. شوێنێ کە کەسێ بێ‌ویستی خۆی دەوێدا ڕادەگیردرێ و لە هاتنە دەرەوەی بەرگری دەکرێ.

▣ زندان ابد: حبس ابد ☜ **حبس**

زندان سکندر: ۱. زیندانی ئەسکەندەر؛ شوێنی زۆر تاریک و خۆفناک و ناخۆش ۲. *[قدیمی]* لەقەبی شاری یەزد لە کۆندا.

زندان مجرّد: حبس انفرادی ☜ **حبس**

▣ به زندان افتادن: کەوتنە زیندان؛ کەفتنە زیندان؛ بەندکران؛ خرانە بەندیخانەوە؛ زیندانی بوون. هەروەها: **به زندان انداختن**

زندانبان / zendānbān، ـها؛ ـان/: *اسم.* زیندانەوان؛ زینانەوان؛ زینانوان؛ وەردیان؛ بەندیوان؛ بەنگیوان؛ دوساخچی؛ چاوەدێر یا کارگێڕی بەندیخانە.

زندانی[1] / zendānî، ـها؛ ـان/: *اسم.* بەندی؛ بەنگی؛ زیندانی؛ زینانی؛ زندانی؛ وەنێ؛ سنی؛ گراو؛ گرتوو؛ کەسێ کە لە بەندیخانەدا ڕاگیر دەکرێ ‹امروز سه زندانی آزاد شدند: ئەوڕۆ سێ بەندی بەردران›.

▣ زندانی سیاسی: زیندانی سیاسی؛ کەسێ کە بە هۆی بیر و بۆچوونیەوە گیراوە.

▣ زندانی شدن: زیندانی بوون/ کران؛ لە بەند گیران؛ بەندکران؛ لە بەندیخانەدا ڕاگیردران ‹چهار ماه در تبریز زندانی شد: چوار مانگ لە تەورێزدا زیندانی بوو›.

زندانی[2]: *صفت.* بەندی؛ بەنگی؛ گرتوو؛ گراو؛ دیل؛ گیراو؛ زیندانی؛ زینانی؛ زندانی؛ گیراو و چاودێری لێکراو لە بەندیخانەدا ‹آزاد هم سه سال در اینجا زندانی بود: ئازادیش سێ ساڵ لێرەدا زیندانی بوو›.

زن‌دایی / zandāyî، ـها/: *اسم.* خاڵۆژن؛ لالۆژەنی؛ زنالۆ؛ ژن‌خاڵ؛ ژنی‌خاڵ؛ هاوسەری خاڵ.

زندگانی / zendegānî، ـها/: *اسم. [ادبی]* ژیان؛ ژین؛ ژی؛ ژیوەی؛ ژیوای؛ ژیوار؛ زینگانی؛ زینگی؛ جیو.

زندگی / zendegî، ـها/: *اسم.* ژیان؛ ژین؛ ژی؛ ژیوەی؛ ژیوای؛ زنەگی؛ زنەیی؛ جیو؛ زینگی؛ زینگانی؛ زیندەگی؛ زنانی؛ زیوار؛ ژیوار؛ نسک: ۱. تایبەتمەندی بوونەوەری زیندوو کە دەبێتە هۆی جیاوازی لەگەڵ شتگەلی بێ‌گیاندا و بە سووت و ساز، گەشە و گووران، زا و زێ و پەرچدانەوە خۆی دەردەخات ‹زندگی جانوری: ژینی گیانەوەری› ۲. گوزەران؛ لایەنێ لە چالاکی یان ڕابواردنی کەسێ ‹زندگی خصوصی: ژیانی تایبەتی› ۳. جیو؛ نسک؛ زیوار؛ ژیوار؛ بژیوی؛ پێداویستی ژیان ‹با ماهی دویست هزار تومان زندگی او نمی‌گذشت: بە مانگێ دوو سەد هەزار تمەن ژیانی

بەڕێوە نەدەچوو› ٤. [گفتاری] شتومەک؛ کەلوپەلی ناو ماڵ ٥. بەسەرهات؛ ژیاننامە ‹کتابی دربارەی زندگی پاستور خواندم: کتێبێکم لەمەڕ ژیانی پاستۆر خوێندەوە›.

▣ **زندگی سگی:** [تعریض] ژیانی سەگی؛ سەگ مەرگی؛ سەومەرگی؛ ژیواری پڕ لە ژاری.

▣ **زندگی دادن:** ژیاندن؛ ژیانن؛ بەخێوکردن؛ بژیو پێدان.

زندگی را بدرود گفتن: [ادبی] کۆچی دوایی‌کردن؛ کۆچی یەکجاری کردن؛ ماڵاوایی یەکجاری کردن؛ دنیای ڕوون بە جێ‌هێشتن؛ مردن؛ فەوتان ‹استاد هژار در سال ۱۳۶۹ زندگی را به درود گفت: مامۆستا هەژار لە ساڵی ۱۳۶۹دا کۆچی دوایی کرد›.

زندگی کردن: ژیان؛ ژیوەی؛ ژیوای؛ یاشتن؛ زینەگی‌کردن: ۱. هەبوونی چالاکیگەلی پێوەندیدار بە گیانلەبەرەوە (وەک سووت و ساز، گەشە و گووران، زا و زێ و...) ۲. ژین بە سەر بردن؛ دانە سەر؛ بە سەر بردن؛ ماوەیێ لە تەمەن لە شوێنێ یان لە بار و دۆخێکدا دانە سەر ‹سه سال در آن شهر زندگی کرد: سێ ساڵ لەو شارەدا ژیا›.

از زندگی سیر/بیزار/خسته شدن: لە ژیان وەڕەز بوون؛ ژیان لە بەر چاو کەوتن؛ ژینەتاڵ نەویستن؛ لە ژین یاس بوون؛ جە زینەگی بێزار بیەی؛ جە زینەگی مانیای؛ ئۆگری ژیان نەبوون.

بە زندگی خود خاتمە دادن: قاڵی خۆ برینەوە؛ بە ژیانی خۆ دوایی هێنان؛ خۆ کوشتن؛ وێ‌کۆشتەیوە؛ خۆکوژی‌کردن ‹با خوردن دارو به زندگی خود خاتمه داد: بە خواردنی دەرمان قاڵی خوی بریەوە›.

به زندگی کسی خاتمه دادن: قاڵی کەسێک برینەوە؛ سپی‌کردن؛ سپی‌کردنەوە؛ بوونە باییسی کەسێ؛ کەسێک کوشتن ‹روسری را به دور گردنش پیچید و به زندگی او خاتمه داد: سەرپۆشەکەی پێچاندە دەوری ملیەوە و قاڵی بریەوە›.

زندگی‌سوز / zendegîsûz/: صفت. [مجازی] ژیان‌بێز؛ ژیان‌تاڵ‌کەر؛ ژیان‌تاریک‌کەر؛ ژیان‌ڕەشکەر؛ ژین‌کوێرکەر؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی بەدیهێنانی ڕەنج و دژواری و بە فێڕۆدانی ژیان.

زندگینامه / zendegînâme ، ـها/: اسم. ژینامە؛ ژینامە؛ ژیان‌نامە؛ گوزارشێک لەمەڕ بەسەرهاتی ژیانی کەس یان کەسانێکەوە.

زنده / zende ، ـها؛ ـگان/: صفت. زیندوو؛ زندوو؛ زینوو؛ زینگ؛ زینە؛ زنەوو؛ زننە؛ زیندی؛ زنەی؛ زێنە؛ زیندک؛ زنە: ۱. ژیاندار؛ زیندەوار؛ زیندەماڵ؛ زیندەوەر؛ ژیەی؛ بەهرەوەر لە ژیان ‹ماهی زنده: ماسی زیندوو› ۲. زیندەوار؛ زیندەماڵ؛ زیندەوەر؛ بە جموجووڵێ کە لە بوونی گیانەوەران دەوەشێتەوە ‹شهر زنده: شاری زینوو› ۳. بە گوڕ و گەشە ‹زنده دل: دڵ زینک› ٤. لێهاتوو لە نیشاندانی هەستی چالاکی، گوڕ و گەشەدا ‹صحنەی زنده: دیمەنی زیندوو› ٥. ڕاستەوخۆ (لە بلاوکردنەوەی بەرنامەی ڕادیۆ و تەلەڤیزیوندا) هاوکات لەگەڵ بەڕێوە چوونیدا ٦. کاڵ؛ نەکوڵیو؛ نەکولاو (لەمەڕ برنج، نۆک و...).

▣ زنده شدن: ژیانەوە؛ زیندوو بوونەوە؛ زینەوە بیەی: ۱. وشیار بوونەوە؛ وریا بوونەوە؛ بە دەست هێنانی دووبارەی ژیان ‹پس از سه ساعت که از مرگش می‌گذشت، دیدند زنده شده و دارد نفس می‌کشد: سێ سەعات دوای مردنی، بینیان کە زیندوو بوەتەوە و خەریکە هەناسە دەدا› ۲. ژووژانەوە؛ ژووژیانەوە؛ بووژانەوە؛ ئەوەژیوەی؛ ژیوایوە؛ کەوتنە خۆ؛ بە دەست هێنانی دووبارەی سەلامەت، پاراوی یان چالاکی خۆ ‹دشت از بارانهای بهاری زنده شد:

دەشت بە بارانی بەهاری ژووژایەوە›
٣. ژووژانەوە؛ بووژانەوە؛ بزووتنەوە؛ ئەوەژیوەی؛ ژیوایوە؛ بە دەست هێنانی برەو و باوی لەمە پێش ‹اقتصاد کشور زنده شد: ئابووری ولات ژووژایەوە›. هەروەها: **زنده بودن؛ زنده کردن**

زندەباد / zendebād/: *دعا.* بژی؛ نەمری؛ وشەیێ بۆ دەربڕینی داخوازی خۆڕاگری و مانەوەی کەسێ یان شتێک ‹زندەباد صلح: بژی ئاشتی›.

زندەبگور / zendebegûr/: *صفت.* زینەچاڵ؛ زیندە بە گۆڕ؛ زینە بە گۆڕ؛ زینە چاڵ؛ کار یان ڕەوتی داپۆشران لە ژێری شتێکەوە (وەک خاک، بەرد، بەفر) بەر لە مەرگ کە بێتە هۆی مردن ‹ده نفر در زیر آوار زنده به گور شدند: دە کەس لە ژێر دار و پەردوودا زینەچاڵ بوون›.

زندەدل / zendedel ، ـان/: *صفت.* ١. دڵزیندوو؛ دڵگەش؛ دڵاوا؛ دڵاوەدان؛ بەگوڕ؛ دڵزیندی؛ دڵبژی ٢. *[کنایی]* ئەویندار.

زندەزا[١] / zendezā/: *اسم.* زگوزا؛ زگوزێ؛ زا و زێ؛ سک و زا؛ زا و زوو؛ زەو؛ کار یان ڕەوتی زان؛ زای؛ بێچوو دیتن.

زندەزا[٢]: *صفت. [زیستشناسی]* بەچزێ؛ بێچووزێ؛ ژیوزێ؛ لێهاتوو لە زانی بێچووی زیندووی گووراودا (وەک مرۆڤ). بەرانبەر: **تخمزا**

زندەیاد / zendeyād ، ـان/: *صفت.* نەمر؛ خاوەنی ژیان و کاری شایانی وا کە دوای مردنیش لە بیر و دڵدا ماوەتەوە ‹زندەیاد گوران در شعر نوآوری داشت: نەمر گۆران لە شیعردا داهێنانی هەبوو›.

زندیق / zendîq, zandîq ، ـان/: [معرب از پهلوی] *صفت. [قدیمی]* زندیق؛ مانەوی؛ شوێنکەوتووی یەکێ لە ئایینگەلی ئێرانی، بەتایبەت ئایینی مانی.

زنذلیل / zanzalîl ، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت.* ژنئاغە؛ ژناخە؛ دەستگۆ؛ ژێردەست و گوێ لە مستی ژن (هاوسەر) ‹همسایەی ما خیلی زنذلیل است: دراوسێکەمان یەکجار ژنئاغەیە›.

زنسالاری / zansālārî/: *اسم. [جامعەشناسی]* ژنسالاری؛ ژنمەزنی؛ نیزامێکی کۆمەڵایەتی کە تێیدا دەسەڵات بە دەستی ژنانەوەیە.

زنستیزی / zansetîzî/: *اسم.* دژایەتی لەگەڵ ژناندا و بێباوەڕی بە لێهاتوویی و توانایی ژنان.

زنعمو / zan'amû ، ـها/: [فارسی/ عربی/ فارسی] *اسم.* مامۆژن؛ مەمۆژن؛ ئامۆژن؛ مامژەنی؛ مامۆژەنی؛ ژنئاپ؛ نیاژێ؛ ژنی مام.

زنک / zanak/: *اسم. [تعریض]* ژنەتیو؛ کچەتیو؛ ژنی ئاماژە پێکراو ‹زنک میخواست بچەی مرا بدزد: ژنەتیو دەیویست منداڵەکەم برفێنێ›.

زنکن / zonkan ، ـها/: [آلمانی] *اسم.* زونکەن؛ پەروەندان؛ ناوی بازرگانی کەرەستەیێک وەک بەرگێکی گەورە و ئەستوور کە بەڵگە و نووسراوەی تێدەنێن و بۆ بەرگری لە بڵاوە بوونیان، لێوارەکانیان کون دەکەن و بە میلەیانەوە دەکەن و بە فەنەر دەیانبەستن: **زونگن**

زنگ / zang/: *اسم.* زەنگ؛ زەنگە: ١. *ـها/* زیل؛ زەنگل؛ زەنگۆڵە؛ ئامێرێ بۆ سەرنج ڕاکێشان یان وشیاری دان بە شێوەی: *الف)* کەرەستەیەکی کانزایی ناو هۆڵ کە گۆیەکی لە ناودایە و لە هەژاندندا دەنگێکی زایەڵەداری لێدێت *ب)* پەڕەیەکی کانزایی هەڵواسراو کە بە هۆی کوتانی بە چەکوچەوە دەنگێکی زایەڵەداری لێوە دەردێ *ج)* دەزگایێ ئێلکترۆمیغناتیسی، بریتی لە پەڕەیەکی کانزایی و میغناتیسێکی نزیک بە یەک کە بە لێدانی دوگمەیەک، کارەبا لە ناوەندی میغناتیسیەکەدا وەگەڕ دەکەوێ و ڕادانی لە پەستای پەڕەی کانزایی دەبێتە هۆی بەرز بوونەوەی دەنگێکی وشیارکەرەوەی زایەڵەدار *د)* دەزگایێکی ئێلکترونیکی کە بە لێدانی دوگمەیێ کارەبای تێدا وەگەڕ دەکەوێ و دەبێتە هۆی بڵاو بوونەوەی دەنگ یان

ئاهەنگێکی تایبەت ‹زنگ بلبلی: زەنگی بولبولی› ۲. /ـها/[قدیمی] سازێکی زەرپی وەک سنج ۳. /ـها/ کاتی چالاکی تایبەت لە قوتابخانە ‹زنگ تاریخ: زەنگی مێژوو› ٤. دەنگی زەنگێ کە سەرەتا یان کۆتایی ئەم چالاکیە ڕادەگەیێنێ ‹پاشو! مگر زنگ را نمی‌شنوی؟: هەستە! مەگەر زەنگەکە نابیسی؟› ٥. /ـها/ ماوەی چالاکیەکی وانەیی دیاریکراو (دەور و بەری ٤٥ تا ٥٥ دەقیقە) لە قوتابخانەدا ٦. چینگ؛ زونگە؛ زایەلە؛ کار یان ڕەوتی زرینگانەوە (وەک دەنگی وێککەوتنی دوو کانزا) ‹گوشم زنگ می‌زند: گوێم دەزرینگێتەوە› ۷. ژەنگ؛ ژەنگی؛ ژەنگار؛ کوورمووری؛ ماکێکی سوورتۆخی ناسک کە لە سەر کانزا، بەتایبەتی ئاسن، بە هۆی هەوای شۆدارەوە بەدی دێت ‹قابلمه زنگ زده است: قاولەمەکە ژەنگی هێناوە› ۸. ژەنگ؛ ژەنگی؛ ژەنگار؛ هەر کام لە نەخۆشیگەلی جۆراوجۆری گیایی کە بە هۆی چالاکی جۆرێ کارگەوە سەر هەڵدەدا و دەبێتە هۆی پواوی و ژەنگ لێدانی ڕیشوو، لاسک و گەڵای گیا ‹بیشتر گندمها زنگ زده‌اند: زۆربەی گەنمەکان ژەنگیان هێناوە›: **زنگ گیاهی**

▣ **زنگ اخبار:** زیل؛ زرنە؛ زەنگ؛ زەنگێک کە بۆ وەئاگا هێنانی کەسێک بە کار دەبرێ.

زنگ بلبلی: زەنگی بولبولی؛ جۆرێ زەنگی ئیلکترۆنیکی کە دەنگی چریکەی لێوە دێ.

زنگ تفریح: زەنگی وچان؛ کاتی حەسانەوە؛ کاتی پشوودان؛ ماوەی کورتی دوای کەرتێکی وانە کە قوتابیان دەتوانن لە پۆل بچنە دەرەوە و پشوویەک بدەن.

زنگ چاودار: جۆرێ کارگی گیایی چاودار.

زنگ خطر: زەنگی مەترسی؛ زەنگی خەتەر.

زنگ کاروان: بۆڵ؛ زەنگی ملی پێشەنگ.

زنگ کلیسا: جمخار؛ زرنەی کڵێسە؛ زەنگی کلیسا؛ ناقووس.

زنگ گیاهی ☜ **زنگ ـ ۸**

زنگ مس ☜ **زنگار ـ ۲**

▣ **زنگ خوردن:** زەنگ لێدران؛ زەنگ دریەی؛ زەنگلین؛ زەنگ دران؛ بەرز بوونەوەی دەنگی زەنگ ‹وقتی به مدرسه رسیدیم زنگ خورده بود: کاتێ گەیشتینە قوتابخانە زەنگ لێدرابوو›.

زنگ زدن: ۱. زەنگ لێدان؛ زەنگدان؛ زەنگ داین؛ لە زەنگ دان؛ زەنگ دەی/ دای؛ زرنگانەوە؛ دەنگ لە زەنگەوە دەرهێنان ‹زنگ زدند، ببین کیست: زەنگیان لێدا، بزا کێیە› ۲. زەنگدان؛ زەنگ لێدان؛ زەنگ دەی/ دای؛ تەلەفوون کردن ‹به آزاد زنگ بزن، حالش را بپرس: زەنگێک لێدە بۆ ئازاد، بزانە چۆنە› ۳. ژەنگ هێنان؛ ژەنگ لێدان؛ ژەنگ لێ‌نیشتن؛ گەزن دیتنی گژ و گیا و دەغڵ و دان بە هۆی ژەنگەوە ‹ساقه‌ی زنگ زده: ساقەتەی ژەنگ هێناو› ٤. ژەنگ هێنان؛ ژەنگ هاوردن؛ ژەنگ ئاردەی؛ ژەنگ لێ‌نیشتن؛ ئوکسیدە بوونی کانزا؛ پەیدا بوونی ماکی ژەنگ بە ڕووی کانزاوە ‹ساعتم زنگ زده بود: سەعاتەکەم ژەنگی هێنابوو›.

زنگاب / zangāb/: *اسم.* ژەنگاو؛ زەرداو؛ پەڵە یا شوێنی نم (زۆرتر بە سەر میچ و دیوارەوە).

زنگار / zangār/: *اسم.* ژەنگار: ۱. *[ادبی]* ژەنگ؛ چڵکی سەر کانزا ۲. ژەنگی مس؛ زەنجار؛ ژەنگی مس کە ماکێکی کەسکی شینباوە و زۆر ژاراوییە و زۆرتر لە پەنای ئەسید یان بە هۆی پواویەوە پەیدا دەبێ: **زنگ مس**

زنگاری[1] **/ zangārî/:** *اسم.* ژەنگاری؛ ژەنگاڵی؛ پیرۆزەیی؛ ڕەنگی سەوزی ئاماڵ شین؛ ڕەنگی کەسکی مەیلەو کەوە.

زنگاری[2]**:** *صفت.* ژەنگاری؛ ژەنگاڵی؛ بە ڕەنگی سەوزی ئاماڵ شین.

زنگدار / zangdār/: *صفت.* زەنگدار؛ زەنگین: ۱. زەنگی؛ زەنگار؛ بە زەنگ ‹ساعت زنگدار: سەعاتی زەنگی› ۲. زایەڵەدار؛ بە زرنگە؛ زرنگەدار

‹صدای زنگدار: دەنگی زرنگس›.
زنگ‌زدگی / zangzadegî/: اسم. ژەنگاژۆیی؛ ژەنگارۆیی؛ ژەنگ‌هێناوی؛ ژەنگ لێداوی؛ ژەنگ لێ‌نیشتوویی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ژەنگ هەڵهێنانی کانزا.
زنگوله / zangûle ، ـها/: اسم. زەنگۆڵە؛ زەنگوڵە؛ زەنگول؛ زەنگوولە؛ زەنگل؛ زەنگڵ؛ زەنگڵە؛ چەنگ؛ زەنگی گچکە کە پتر دەیکەنە ملی چوارپێیان.
▣ زنگولەی پای تابوت: [مجازی] هەڵواخۆری دەور تاوت؛ منداڵی وردی کەسێکی بەسالاچوو.
زنگی / zangî ، ـها؛ ـان/: صفت. [ادبی] ڕەش‌پێست؛ قولەڕەشە؛ ڕەش‌پێس؛ ڕەش‌پۆس.
زننده / zanande/: صفت. ناحەز؛ لێدەر؛ جاڕزکەر؛ ناشیرین و هۆی بێزاری ‹بوی زننده: بۆنی ناحەز›.
زن‌نما / zan.nemā/: صفت. ژنانی؛ ژنانیلە؛ ژنەڕەنگە؛ سەرژنانە؛ سەرژنانیلە؛ بلەکناچێ؛ پۆپن؛ کناچلەڕەنگ؛ قالەژنە؛ خاوەن ڕواڵەتی ژنانە ‹مرد زن‌نما: پیاوی ژنانی›.
زن‌وبچه‌دار / zan-o-baččedār/: صفت. [گفتاری] خێزانبار؛ خێزاندار؛ منالدار؛ ژن و منداڵبار؛ خاوەن هاوسەر (ژن) و منداڵ ‹ما مستأجر زن‌وبچه‌دار نمی‌خواهیم: ئێمە کرێ‌نشینی خێزانبارمان ناوێ›.
زنون / zenon/: [از انگلیسی] ☜ گِزِنون
زنهار[1] / zenhār ، ـها/: اسم. [نامتداول] دەخیلە؛ دەغیلە؛ دەخیل؛ ئامان؛ ئەمان؛ نامە؛ ناما؛ نامەردان؛ دوچ: زینهار
▣ زنهار خواستن: ئامان خواستن؛ ئەمان خواستن؛ ئەمان ویستن؛ مۆڵەت ویستن؛ هانا بردن.
زنهار دادن: ئەمان دان؛ ئامان دان؛ هانا دان؛ پەنا پێدان.
به زنهار آمدن: داماو بوون؛ بێ دەرەتان داکەوتن؛ دەستەوسان بوون؛ دەست و دامان مان؛ کۆست کەوتن؛ کەوتنە حەلوەلا.
زنهار[2]: صوت. [ادبی] ئامان؛ نامە؛ ئەمان؛ دەخیلە؛ دوچ؛ نهێ؛ نەکەی؛ وشەی مەترسی‌دان ‹زنهار زبان ز بد نگهدار: ئامانە زمان لە چەوت بپارێزە›: زینهار
زنهاره / zenhāre/: اسم. دواهای؛ ئولتیماتوم؛ دوایین بە گوێدا دانی هاوڕێ لەگەڵ هەڕەشە و دیاری‌کردنی مۆڵەت بۆ وەرام.
زنی[1] / zanî/: اسم. ژنی؛ ژنەتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ژن بوون.
ـ زنی[2]: پیواژە. ـ لێدەری؛ ـ وەشێنی؛ ـ شانی؛ ـ شەنی؛ ـ ژەنی؛ ـ ژێنی؛ کار یان ڕەوتی لێدان ‹پاروزنی؛ دفزنی: پارۆشەنی؛ دەفژەنی›.
زوائد / zavā'ed/: [عربی] ☜ زواید
زوار / zavvār/: [عربی] صفت. زیارەتچی؛ زیارەت‌کەر.
زوار / zovvār/: [عربی] جمعِ ☜ زایر
زوال / zavāl/: [عربی] اسم. [ادبی] فەوتاوی؛ گڕ و فڕی؛ تیاچوویی؛ نابوودی؛ ڕەوتی تێدا چوون؛ نەمان؛ نەمەنەی؛ ئاوا بوون؛ لە نێو چوون.
▣ زوال عقل: نەمانی ژیری؛ نشێوی هزر؛ ڕەوتی کەم بوونەوەی هێزی هزر (بیرەوەری، کۆکردنەوەی زەینی، تێفکرین) بە هۆی گەزن ڕوودان لە مێشکدا (ژاراوی درێژخایەن، نەخۆشی یان پیری).
▣ زوال یافتن: لە نێو چوون؛ فەوتان؛ فەوتیان؛ نەمان؛ نەمەنەی؛ تێدا چوون.
زواله / zavāle/: اسم. پرپۆڵە؛ دانی جووچکی تازە لە هێلکە دەرهاتوو.
زوایا / zavāyā/: [عربی] جمعِ ☜ زاویه
زواید / zavāyed/: [عربی] اسم. ۱. جمعِ ☜ زایده ۲. بێ‌کەڵک؛ زیایی؛ ناپێویست؛ ئەوی زۆر پێویست نەبێ ❊ زوائد

زوبین / zûbîn ، ـها/: اسم. خشت؛ دلام؛ زەرگ؛ ڕمب؛ زووبین؛ کورتەنێزە؛ ئامێری شەڕی کەونارا بە شێوەی ڕمی پچووکی نووک تیژ بە سەری دووشاخەوە.

زوج [1] / zowc, zo:c ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. شوو؛ مێرد ‹زوج و زوجه باید حاضر باشند: ژن و شوو دەبێ بن› ٢. جووت؛ جفت؛ جیت؛ ژن و شوو؛ ژەن و شوو؛ ژن و مێرد ‹زوجهای جوان: ژن و شووگەلی لاو›.

زوج [2]: صفت. جووت؛ جفت؛ جۆت؛ جیت: ١. شیاوی دابەش بوون بە دوو لەتەوە ٢. دوانە؛ دوو تایی و دوو تاقی.

زوجات / zowcāt, zo:cāt/: [عربی] جمعِ ☜ **زوجه**

زوجه / zowce, zo:ce ، ـها؛ زوجات/: [عربی]/اسم. [ادبی] ژن؛ ژەنی؛ پیرەک؛ هاوسەری پیاو.

زوجیت / zowcîyyat, zo:c-/: [عربی]/اسم. هاوسەری؛ هاوسەریەتی ‹او را بە زوجیت خود درآورد: کردی بە هاوسەری خۆی›.

زوجین / zowceyn, zo:c-/: [عربی]/اسم. ژن و شوو؛ ژەن و شوو؛ جووت ‹طلاق با توافق زوجین صورت میپذیرد: تەلاق بە ڕەزامەندی ژن و شوو سەر دەگرێ›.

زود [1] / zûd/: صفت. زوو؛ زی: ١. بەر لە کاتی دیاریکراو یان شیاو ‹حالا زود است: ئێستا زووە› ٢. لە سەرەتای کاتدا ‹صبح زود: بەیانی زوو›.

زود [2]: قید. زوو؛ زی؛ بەلەز؛ خێرا؛ گورج؛ کرژ؛ ئازا؛ ئازانە: ١. بێوەستان؛ بێمەودای کاتی ‹زود بیا: زوو وەرە› ٢. بەر لە کاتی تەرخانکراو ‹زود رسیدم: زوو گەیشتم› ٣. بە پەلە؛ بە توندی؛ بە هەشتاو ‹زود جواب داد: زوو وەرامی داوە›.

زود ـ [3]: پیشواژه. زوو- : ١. بەر لە کاتی ئاسایی ‹زودرس: زووڕەس› ٢. بە توندی و خێرایی ‹زودباور: زووباوەڕ›.

زودافت / zûd'oft/: صفت. [گیاهشناسی] بە ئەندامێکی وا (بەتایبەت گەڵا) کە بەر لە کاتی خۆی بە شێوەی ئاسایی جوێ بێتەوە و داکەوێ.

زودباور / zûdbāvar ، ـها؛ ـان/: صفت. زووبڕواکەر؛ زووباوەڕ؛ ساکار؛ ساویلکە؛ خاوەنی خوو یان ئۆگرەتی خێرا بڕوا کردن بە قسەی خەڵک، بێلێکۆڵینەوە.

زودپز [1] / zûdpaz/: اسم. دیگ زودپز ☜ **دیگ**

زودپز [2]: صفت. خۆش کوڵ؛ زووکوڵ؛ بە کلۆک؛ بەتایبەتمەندی خێرا و خۆش کوڵانەوە.

زودجوش / zûdcûš/: صفت. ١. [مجازی] خوەش جۆش؛ گەرم؛ خاوەن خوو یان مەیل بە دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ دیتران لە کاتێکی کەمدا ‹دختر زودجوش و مهربانی است: کچێکی خوەش جوش و دلۆڤانە› ٢. زووکوڵ؛ زووکوڵێن؛ بەتایبەتمەندی یان توانایی زوو هێنانە کوڵەوە ‹این سماور خیلی زودجوش است: ئەم سەماوەرە زۆر زووکوڵە› ٣. زووکوڵ؛ زووکلۆک؛ بەتایبەتمەندی زوو هاتنە کوڵەوە ‹مایع زودجوش: تراوی زووکوڵ›.

زودخشم / zûdxašm/: صفت. [ادبی] ئاڵەتی؛ زووگرژ؛ زووگژ؛ زووهەڵچۆ؛ خاوەن تایبەتمەندی زوو هەڵچوونەوە و بێ دەسەڵات لە خواردنەوەی تووڕەیی و ئالۆزی خۆ. هەروەها: **زودخشمی**

زودرس / zûdras ، ـها/: صفت. زووڕەس؛ زووڕەسە؛ ڕەبت؛ ڕەبیت؛ جەدماد؛ ئەنروک: ١. نادە؛ بە تایبەتمەندی زوو پێگەیین ‹میوەی زودرس: بەری زووڕەس› ٢. پێگەیشتوو لە زەین و لەشدا پێش ماوەی خۆی.

زودرنج / zûdranc ، ـها/: صفت. زیز؛ زووتۆر؛ بهن‌تەنگ؛ تۆرینۆک؛ فیشقی؛ دڵناسک؛ گونروو؛ بێسەبر و تابشتی پێویست لە بەرامبەر ئاکار و

کردەوەی ناحەزی دیترانەوە. هەروەها: **زودرنجی**

زودگذر / zûdgozar/: *صفت.* کەم تەمەن؛ خێراتێپەڕ؛ زۆر پێنەچوو؛ لەز تێپەڕ.

زودگوار / zûdgovār/: *صفت.* سووک؛ سۆک؛ زووهەرس؛ زووتاو؛ بە تایبەتمەندی زوو هەرسەک بوونەوە.

زودگیر / zûdgîr/: *صفت.* ۱. خۆش گر؛ زووگر؛ بە تایبەتمەندی زوو هەڵگرسانەوە ۲. زووگرس؛ زووگر؛ بە تایبەتمەندی خێرا سفت بوونەوە و بە شێوەی دڵخواز دەرهاتنەوە ‹سیمان زودگیر؛ چسب زودگیر: سیمانی زووگر؛ چەسبی زووگر›.

زودمیر / zûdmîr/: *صفت. [نامتداول]* ژین کورت؛ خاوەن ژیانێکی کورت.

زودهضم / zûdhazm/: [فارسی/ عربی] *صفت.* سووک؛ سۆک؛ زوودەن؛ زووهەرس؛ زووتاو؛ بە تایبەتمەندی زوو هەڵتاویانەوە.

زودی / zûdî/: *اسم.* زوویی؛ دۆخ و چۆنیەتی زوو بوون ‹به این زودی تمام شد: بەم زووییە تەواو بوو›.

▣ به این زودی: ئابەم زوو؛ بەم زووییە؛ بەم زووییانە؛ ئیپی زوە؛ پیزوەنە؛ پیزوونە؛ لە ئاوا ماوەیەکی کەمدا.

زودیاب / zûdyāb/: *صفت. [ادبی]* بەردەست؛ بە تایبەتمەندی دۆزیانەوە، لە ماوەیێکی کەمدا.

زور / zûr/: *اسم.* زۆر: ۱. هێز؛ هازی؛ وزە؛ ستووری؛ ستین؛ زەبر؛ دەگەرە؛ گوژم؛ قەوەت ۲. گوشار؛ تەوژم؛ نهێم ۳. کەلەمەک؛ ستەم؛ گووج؛ جەور؛ کار یان کردەوەیێ کە نە بە گوێرەی ژیری یان عەدالەت، بەڵکوو بە پێی زۆر و گوشارەوە بێ.

▣ از زور: لە تاو؛ لە بەر ‹از زور گرسنگی برگ درخت می‌خوردند: لە برسیەتیدا گەڵای داریان دەخوارد›.

با زور: بە زۆر: ۱. بە پێداگریەوە ۲. بە زەرپی هێز.

▣ زور آوردن: *[گفتاری]* زۆر هێنان؛ زۆر هاوردن؛ زۆر ئاردەی؛ زۆر بۆ هێنان؛ گوشار خستنە سەر شتێ ‹آب زور آورد، پل را شکست: ئاو زۆری هێنا، پردەکەی برد›. هەروەها: **زور آمدن**

زور دادن: *[گفتاری]* زۆرلێ کردن؛ هێزدان؛ زۆر وەنەکەردەی؛ هوژم بردنە سەر شتێک ‹زور بده! بلکه باز شود: زۆر کە! بەشکوو بکرێتەوە›.

زور داشتن: ۱. زۆردار بوون؛ بە هێز بوون ‹آزاد زور زیادی داشت: ئازاد زۆرێکی فرەی هەبوو› ۲. زۆر لێهاتن؛ پێ زۆر بوون؛ دژوار بوون؛ سەخت بوون؛ پێسەخت بوون ‹برایم زور داشت بروم منت این و آن را بکشم: پێم زۆر بوو بچم منەتی ئەم و ئەو بکێشم›.

زور زدن: ۱. زۆرکردن؛ زۆردان؛ هێزدان؛ زۆرکەردەی ‹هر چه زور زدم باز نشد: هەر چەن زۆرم کرد نەکرایەوە› ۲. *[مجازی]* زۆر لێکردن؛ زۆر بۆ هێنان؛ زۆر ئاردە پەی؛ هەوڵ دان؛ تەقالادان؛ تێکۆشان ‹چقدر زور زدم تا قول داد پولی به تو قرض بدهد: چەندەم زۆر لێکرد تا بڕیاری دا قەرزت پێبدا›.

زور کردن: *[گفتاری]* زۆرکردن؛ مڕانن؛ زۆرکەردەی؛ پێداگری کردن ‹خیلی زور کرد تا مرا هم ببرد: گەلێک زۆری کرد تا منیش ببات›.

زور کسی آمدن: زۆر لێهاتنی کەسێ؛ پێی سەخت بوون؛ بە مەیلی کەسێ نەبوون ‹زورش می‌آمد جواب سلامم را بدهد: زۆری لێدەهات وەرامی سەلامم بداتەوە›.

زور کسی نرسیدن: زۆری کەسێک پێنەشکان؛ زۆری کەسێک نەگەیشتن؛ دەرقەت نەهاتن؛ دەرقەوە نەیاشتن؛ نەتوانین ‹زورش نمی‌رسید کیسه را بلند کند: زۆری پێنەدەشکا کیسەکە هەڵگرێ›.

زور گفتن: *[مجازی]* زۆرەملی کردن؛ بە زۆر پێ کردن؛ کەرەگایی کردن؛ کەڵەگایی کردن؛ کەڵک گرتن لە زەبر و زۆر بۆ گوێ لەمست

کردنی خەڵک.

زورآزمـــایی / zûrāz(e)māyî ، ـهـا/: اسـم. زۆرەزمـــە؛ زۆرەزمـــێ؛ زۆرانبـــازی؛ زۆرانی؛ زۆرەوانی؛ زۆرەبانـێ؛ عـەفرە؛ مـرمار؛ کـار یـان ڕەوتی تـاقی‌کردنـەوەی زۆر و گـوڕی خـۆ: **زورورزی**. هـەروەها: **زورآزمـایی کـردن؛ بـه زورآزمایی پرداختن**

زورآور / zûrāvar/: صفت. ١. زۆردار؛ بەهێز؛ بە قەوت ٢. بە تەوژم؛ بە گوشار.

▣ **زورآور شدن**: زۆر بۆ هێنان؛ زۆر پەی‌ئاردەی؛ تەوژم هێنان ‹گرسنگی به او زوراور شد: برسیەتی زۆری بو هینا›.

زورافزایـــی / zûrafzāyî/: اسـم. هێزنکـــی؛ وزەدەری؛ دوپینـگ؛ کـار یـان ڕەوتی کەڵـک وەرگرتن لە دەوای هێزدەر.

زورتپان / zûrtapān/ ☜ **زورچپان**

زورچپـــان / zûrčapān/: صـفت. پاڵەپەسـت؛ پاڵەپەستۆ؛ زۆرتـەپێن؛ زۆرتـەپان؛ تـێ پەسـتاو؛ زۆرئاخن؛ زۆرەخن؛ بە زۆر ئاخنراو لە شوێنێکدا: **زورتپان**

▣ **زورچپان کردن**: پاڵەپەستۆکردن؛ زۆرەخـن کـردن؛ زۆرتـەپێن‌کـردن؛ بـە زۆر ئـاخنین؛ تەپاندن؛ بە زۆر پەستاندن؛ بە زۆر پەسـتاوتن؛ ترنجاندن؛ تێ‌ترنجاندن؛ تێڕاکـردن ‹کتابهـا را این‌طور توی قفس زورچپان می‌کنی، جلدشـان خـراب می‌شود: ئاوەها کتێبەکان دەتاخنیە ناو قەفەسەوە، بەرگەکانیان خراپ دەبێ›.

زورخانه / zûrxāne ، ـها/: اسم. زۆرخانە؛ باشگای وەرزشی کۆنی ئێرانی بریتی لە دالانێکـی سـەر داپۆشراو و گۆڕەپـانێکی جەغزۆکـە و چـاڵ کـە وەرزشگەلی کەونارای تێدا دەکرێ.

زورق / zowraq, zo:raq ، ـهـا/: [عربـی]اسـم. [ادبی] بەلەم؛ لۆتکە.

زورکـی[1] / zûrakî/: صـفت. [گفتـاری] زۆرەکـی؛ زۆری؛ زۆراتی؛ بـە زۆر؛ بـە خـورتی؛ خـورتی؛ ناعیلاج؛ زۆردەستی؛ کەرەزەڕی ‹خندەی زورکـی: پێکەنینی زورەکی›.

زورکی[2]: قید. [گفتـاری] به زۆر؛ بـە زۆری؛ زۆری؛ زۆراتی؛ زۆرەکی؛ زۆرەملێ؛ بە خورتی؛ جـەبری؛ نەوەدڵی؛ بە زەبری هێز ‹نمی‌گرفت، زورکی دادم: نەیدەگرت، بە زۆر پێمدا›.

زورگو / zûrgû ، ـها؛ ـیان/: صفت. زۆربێژ؛ ملـهوڕ؛ مـل‌هـڕ؛ خـاوەن خـوو یـان مـەیل بـە کەڵـک وەرگرتن لە زۆر و گوشار بۆ ترساندنی خەڵـک و هەڵـــنانیان بـــۆ جێبـــەجێ‌کـــردنی کارێـــک ‹صاحبخانەی ما خیلی زورگو است: خـاوەن‌ماڵـەکەمان یەکجار زوربێژە›.

زورگـــویی / zûrgûyî ، ـهـا/: اسـم. زۆربێـــژی؛ زۆرەملـــی؛ زۆرملـــێ؛ زۆرداری؛ کـــەرەگایی؛ کەڵەگایی؛ کەڵکوەرگری لـە زۆر و گوشـار بـۆ هەڵـــنانی خەڵـــک بـــە کـــردنی کـــارێ یـــا بـــۆ گوێ‌ڕایەڵ کردنیان.

زورگیر / zûrgîr ، ـها/: اسم. [گفتاری] بـاج‌سـێن؛ خاوەسـێن؛ کەسـێ کـە بـە زۆرداری خەڵـک تەڵەکە دەکا.

زورگیـــری / zûrgîrî ، ـهـــا/: اســـم. [گفتـــاری] بـــاج‌ســـێنی؛ خاوەســـێنی؛ کـــار یـــان ڕەوتی داگیرکردن بە زۆری زۆرداری.

زورمداری / zûrmadārî ، ـها/: [فارسی/ عربی] اسم. [سیاست] زۆرداری؛ تەپەسەری؛ شـێوەی بـە کـار هێنـانی زۆر و تـەوژم بـۆ ترسـاندن یـان مل‌کەچ‌کردنی خەڵـک و گـوێ‌ڕایـەڵ‌کردنیـان. هەروەها: **زورمدار**

زورمند / zûrmand ، ـان/: صفت. دەسـەڵاتدار: ١. دەگەنـەک؛ دەگـەنگ؛ زۆردار؛ لـە هێـرت؛ خورت؛ پڕ زۆر؛ بەهێز؛ پاڵەوان؛ خاوەنی هێز یان لێهاتوویی ٢. [مجازی] خاوەنی هێز و دەسەڵاتی سیاسی و کۆمەڵایەتی.

زورمنـــدی / zûrmandî/: اسـم. دەگـــەنگی؛ پاڵـــەوانی؛ زۆرداری؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی زۆردار

بوون.

زورنا / zurnā/ ☜ **سُرنا**

زوروزری / zûrvarzî/ ☜ **زورآزمایی**

زوری[1] / zûrî/: *صفت. [گفتاری]* زۆرەکی؛ زۆری؛ زۆرەملی؛ خورتی؛ نەوەدڵی؛ داسەپێنی ‹چیزی را که زوری باشد دوست ندارم: شتی زۆرەکیم پێ خۆش نیە›.

زوری[2]: *قید. [گفتاری]* بە زۆری؛ زۆرەکی؛ زۆری؛ نەوەدڵانە؛ زۆربگیری؛ زۆرەملێ؛ بە زۆر؛ بە گوشارەوە ‹آقا مگر مهمانی رفتن زوری است: کاکە مەگەر میوانی چوون بە زۆرە›.

زوزه / zûze ، ـها/: *اسم.* لوورە؛ لوور؛ لەوڵەو؛ لوورەلوور؛ لوولە؛ کاز-کاز؛ کووز-کووز؛ نەکوچ: ١. زوورە؛ سەگلوور؛ لیرە؛ قروسکە؛ کرووزەی گیانەوەرانی تیرەی سەگاسایان کە وەک ناڵەی بەرز وایە ٢. ناڵە و شین بە دەنگی بەرز و زیق.

◘ زوزه کشیدن: لوورانــدن؛ لـویرانن؛ لوورنـەی؛ لوورنای؛ لوولاندن؛ لوولانن؛ لیراندن؛ لیرین؛ لویرین؛ لوورین؛ لوورانەوە؛ لیلەکەشیەی؛ ئەوەلووریەی؛ لوریایوە؛ کاستین؛ کووزین؛ زوورین؛ قروسکاندن؛ نەکوچاندن: ١. دەنگ هەڵبڕینی گیانەوەرانی وەک گورگ، سەگ و چەقەڵ ٢. ئاوەها دەنگێک لە خۆوە دەرهێنان.

زوفا / zûfā ، ـها/: [عربی]*اسم.* گیازڵفە؛ پیرەزڵفە؛ گیازڵفان؛ گیایەکی پایا و بۆنخۆش بە لاسکی چێوی، گەڵای گچکەی بۆنخۆش، گوڵی جوانی سپیلکەی شین یان ئاڵی هێشوویەوە، کە بۆ دەوای بە کار دێنن.

زولبیا / zûlbiyā, zûlûbiyā ، ـها/: *اسم.* زلووبیا؛ شیرینیەکی تورتە لە ماستی ئاوچن و نشاستە کە لە ناو ڕۆندا سووری دەکەنەوە و لە شیرەی شەکری دەگەوزێنن بۆ ئەوەی شیرین بێ، مانای لە ڕەگەزدا واتا شیاوی پاروو لێ گرتن.

زولو / zûlû/: *اسم.* زوولوو: ١. هۆزی ڕەش‌پێستی ئەفریقای باشووری ٢. هەر کام لە بانتۆزمانانی وڵاتی ناتاڵ لە ئافریقای باشووریدا ٣. لە زمانگەلی بانتۆ کە لە ناو ئەو هۆزەدا قسەی پێ دەکرێ.

زوم / zûm/: [انگلیسی]*اسم.* زووم؛ جۆرێ نیسکۆی دووربینی وێنەگری و فیلمهەڵگری بە مەودای ناوەندی بگۆڕەوە.

◘ زوم کردن: زووم‌کردن؛ کاری گۆڕینی مەودای ناوەندی نیسکۆی دووربین؛ بۆ بەرامبەرکردنی لەگەڵ بابەتی ویستراوی وێنەگر یان فیلم‌گر و دەرخستنی لە ناو چوارچێوەدا.

زونا / zonā/: [فرانسوی]*اسم.* زۆنا؛ نەخۆشیەکی سەختی ویرووسی کە بە شێوەی زیپکە و بلۆق لە درێژەی دەمارێکی پێستدا خۆ دەنوێنێ و ئێش و خارشتی زۆری هەیە.

زونکن / zonkan/: [انگلیسی] ☜ **زُنکن**

زه[1] / zeh ، ـها/: *اسم.* ١. ژە؛ ژەهـ ؛ زە؛ ژێ؛ ڕیخۆڵەی بادراوی چوارپێ ٢. زێ؛ شریتەیێ کە بۆ ڕاگرتن و پاراستنی شتێک پێوەوەی دەبەستن ٣. ژێ؛ ژی؛ ژێکەوان؛ ژە؛ ژهـ ؛ ڕیخۆڵەی بادراو کە دوو سەری کەوان پێکەوە دەبەستێ ٤. ژێ؛ تاڵی ساز ٥. کەناو؛ تکاو؛ شوێنێ کە ئاوی کەمی لێ دەردەچێ و بۆ خاڵی‌کردنی ئاوی سەرئەرزی چێ‌کراوە ٦. تانی تەون.

◘ زه زدن: *[گفتاری]* ١. پەیمان شکاندن؛ بەڵێن شکاندن؛ هەڵوەشاندنەوەی بەڵێن ‹رفقا زه زدند و مرا جا گذاشتند: دۆستان پەیمانیان شکاند و بەجێیمیان هێشت› ٢. کار بەجێ‌هێشتن؛ کار نیمەکار داخستن؛ ناتەواو جێ‌هێشتنی کاری وەئەستۆگیراو ‹به همین زودی خسته شدی و زه زدی؟: هێندە زوو ماندوو بووی و کارەکەت بەجێ هێشت؟›.

زه[2]: *صوت. [ادبی]* چاک؛ ئافەرین؛ بژی؛ هەی

بـژی؛ بارەقەڵــڵا؛ ئافــەرەم؛ بەهـ ؛ بــەخ؛ چــاوی خودای پێوە بێ؛ وشەی پێهەڵگوتن ‹فلک گفت: احسن، ملک گفت: زه!: فەلەک گوتی: ئافەرین، مەلەک گوتی: هەی بژی!›.

زهاب / zehāb/: /اسم. زەهاو؛ ئاڤزەهـ : ١. ئـاوێ کە لە ژێر زەوییەوە هەڵدەقوڵێ و ڕووی زەویـن دادەپۆشێ ٢. زناو؛ زنـە؛ زۆنـگ؛ زۆنـج؛ زۆنکـاو؛ زۆنگاو؛ زەنەک؛ تەڕازان؛ قۆپیە؛ زۆهـۆر؛ ئـاوەزۆ؛ ئاوەزا؛ شوێنی ئاوەزێ.

زهاد / zohhād/: [عربی] جمعِ ☜ **زاهِد**

زهــار / zehār/: [عربـی]/اسـم. زارگـا؛ زارەگـا؛ بەرگەدە؛ بانەگە؛ پانەگا؛ بـەر؛ شـەرم؛ شـەرمگە؛ شەرمگا؛ وەر.

زهانـدن / zehāndan/: مـصدر. متعـدی. [قـدیمی] ڕەوان‌کردن؛ خستنە گەڕ؛ شـیاندن؛ هەڕکانـدن (بۆ تراو بەتایبەت ئاو و شیر). هەروەها: **زهانیدن**

زهتــاب / zehtāb ، ـها؛ ـان/: /اسم. ١. ژێڕێـس؛ ئەوەی لە ڕیخۆڵـەی چوارپێیـان تاڵـگەلی قـایم چێ دەکا ٢. ڕاچێن؛ داچێن؛ کەسێ کـە بـەنی ڕایەڵی تـەون تـەیار دەکـا؛ کەسـێ کـە تـەون دەنێتەوە.

زهتابی / zehtāb/: /اسم. ڕاچێنەری؛ داچێنـەری؛ ژێڕێسی؛ کار یان ڕەوتی ڕاچاندن

زهد / zohd/: [عربی]/اسم. پارێزکاری؛ هەبیـسی؛ هەریسی؛ تەرکەدنیایی؛ تاییمی؛ پارسـایی؛ کـار یان ڕەوتی دووری‌گرتن لە کارگەلی دزێو.

زهدان / zehdān ، ـها/: /اسم. پـزدان؛ پیـزەدان؛ زێـدان؛ پـاور؛ منداڵـدان؛ منداڵـدان؛ بەچـەدان؛ بێچوودان؛ مالبچویـک؛ تیزانـگ؛ ڤـاگینا؛ زاگـە؛ زامـار؛ بـز؛ پـزان؛ پـاوەرە؛ کاردانـک؛ هەڵـپەز؛ پـڕزانگ؛ هاوبـاز؛ یاگۆزاوڵـەی؛ ئەنـدامێک لـە گواندارانی مێوینەدا کە تۆڵی تێدا گەورە دەبێ و تا هاتنە دنیاوە تێدا دەمێنێ.

زهر / zahr ، ـها/: /اسم. زەهـر؛ ژەهـر؛ ژیـەر؛ ژار؛ ژەحر؛ جەحر؛ ژاڵ؛ زل؛ مەرگـە؛ هـەر کـام لـەو ماکانەی کە بڕێ گیانەوەر و گیا بەرهەمی دێنن و زۆرتر لـە ڕێـی کاردانەوەیـەکی کیمیـایی لـە لەشی گیاندارێکدا دەبێتـە هـۆی مـەرگ یـان ژاراوی بوونی.

▣ **زهر قاتل**: ژەهری کوژەر؛ ژاری بکوژ؛ زەهری کوشندە.

زهر مار: زەهرەمار؛ زەهرمار: ١. ژەهری مـار؛ ژاری مار؛ ماکی ژەهری کە لـە کیـسەی لای چـزی مارگـەلی ژەهردارەوەیـە ٢. *[کنـایی]* زەهری هەلایل؛ ژەهـری هـەلایل؛ شـتی زۆر تاڵ و ناحەز ‹این چه زهرماری بـود دادی خـوردم؟: ئەمـە چ زەهرەماری بـوو داتـە دەرخـواردم؟› ٣. ژەهرەمـار؛ سـندان؛ قوزڵـقورت؛ ژەقنـە؛ ژەقنەمووت؛ ژەقنەبووت؛ سنان؛ دەردی‌کاری؛ دەری؛ زەهری هەلاهەل؛ گەڕانی؛ زەبرەبەنـد؛ جۆرە جنێوێکە لە وەرامدانەوە بـە قـسە یـان پێکەنینی نابـەجێی کەسـێک ‹بلی و زهرمار! خجالت نمی‌کشی؟: بەڵێ و ژەهرەمار! داناڕزی؟›.

زهـر هلاهـل: *[کنـایی]* هەلایهـەل؛ ژەهـری هەلایهەل؛ ژەهری گیانلەبەری دیرۆکـان کـە گوایە زۆر بکوژە.

⊡ **زهر چشم گرفتن**: *[مجازی]* ئـاو چـاو سـەندن/ گـرتن؛ جووجکـە ترسـێن/ منـداڵ ترسـێن کردن؛ ترساندن ‹مدیر تازه از بچه‌ها حسابی زهر چشم گرفت: بەڕێوەبەری تازە بە تەواوی ئاو چاوی هەواڵەکانی سەند›.

زهـر خـود را ریخـتن: *[مجـازی]* چـزی خـۆ وەشاندن؛ ئازاری خۆ گەیانـدن؛ دەسـتی خـۆ وەشاندن؛ لە کەسـێکەوە ئـازار و زەرەرێ کـە چاوەڕوانی دەکرا، گەییشتن ‹آرام با دروغی که گفت زهر خودش را ریخت و پیرمرد بیچاره را پریشان و دلشکسته کرد: ئارام بەو درۆیەکردی، چزی خوی وەشـاند و ئـەو پیرەمێـردە هـەژارەی پەشـێو و دلشکاو کرد›.

زهـر دادن: ژار پێـدان؛ دەرمـانخواردکردن؛

ژاراوی‌کردن؛ ژار دانه دەرخوارد ‹سگ بیچاره را زهر داده بودند: سەگە بەستەزمانەکەیان ژار دابوو›.

زهر کردن: *[کنایی]* کردنە ژار؛ لێ‌کردن بە زار؛ لێ‌تاڵ‌کردن؛ ڕەش‌کردن؛ کردنە زەهرمار؛ ئازاردەر و ناخۆش کردنی ژیان ‹او با رفتارش زندگی را به همه‌ی ما زهر کرده بود: بە ئاکاری خۆی ژیانی لێ کردبوون بە ژار›.

زهرمار کردن: *[تعریض]* کردنە زەهرەمار؛ کردنە زەهر؛ کردنە ژەقنە؛ خواردن (بۆ سووکایەتی و ناسزا) ‹یک کاسه‌ی پر آش رشته زهرمار کرده، باز می‌گوید گرسنه‌ام!: کاسەیەک ئاش ڕشتەی کردووە بە ژەهری ماری و هێشتا دەڵێ برسیمە!›.

زهرآگین / zahrāgîn/: *صفت. [ادبی]* ۱. ژاراوی؛ ژەهراوی؛ زاراوی؛ تێکەڵ بە ژەهر ۲. زۆر تاڵ و ناحەز ☼ **زهرآلود**

زهرآلود / zahrālûd/ ☜ **زهرآگین**

زهراب / zahrāb/: *اسم. [گفتاری]* میز؛ مێز؛ گمێز؛ زاراو.

زهرابه / zahrābe، ـها/: *اسم.* ناراو؛ ژەهراو؛ زەهراو؛ ژاراو؛ زاراو: ۱. توکسین؛ بەرهەمی ژاراوی باکتری یا خانک‌گەلی‌تر کە بە وەشاندنیان لە لەشی گیانداران، دەبێتە هۆی دروست بوونی دژەژار ۲. تراوی ژاراوی کە لە شتێکەوە دەدەڵێت.

زهرخند / zahrxand/: *اسم. [مجازی]* زارخەن؛ ژارخەن؛ خەندەی تاڵ؛ زارخەنە؛ زەهرخەنە؛ پێکەنینی تاڵ و ناحەز لە بەر تووڕەیی و قەلسی.

زهرشناسی / zahršenāsî/: *اسم.* ژارناسی؛ زانستێ کە لە سەر ژەهر و کاریگەری و بابەتگەلی (کیمیایی و پیشەیی و حقوقی) پێوەندیدار بە ژەهر دەکۆڵێتەوە: **سم‌شناسی**

زهره / zahre/: *اسم.* ۱. کیسەی صفرا ☜ **کیسه** ۲. *[مجازی]* وره؛ زارە؛ زات؛ نەترسی؛ جربزە؛ دلێری؛ ئەترەش؛ هەترەش؛ ئازایی؛ ورار؛ زاڵە؛ زەڵە؛ زیەلگ؛ زاوەر؛ زاور؛ زروا؛ زەنەق؛ زەندەق؛ زەهلە؛ زەهلک؛ پشتووری؛ نەترە.

▣ زهره داشتن: *[مجازی]* زات هەبوون؛ ئازا بوون؛ زەنەقدار بوون؛ بوێر بوون؛ دلێر بوون؛ وەرەدار بوون.

زهره‌ی کسی آب شدن: *[مجازی]* کەسێ زاڵەترەک بوون؛ زەنەقی کەسێ چوون؛ دڵی کەسێک تۆقان؛ زاڵەی کەسێک تۆقین؛ زاوڵەترەک بیەی؛ زاور چوون؛ لەنکاو زۆر ترسان و حەپەسان.

زهره / zohre/: *[عربی] اسم.* زوهرە؛ زۆرە؛ ناهید؛ دووهەمین گەڕۆکی کۆمەڵەی خۆر لەباری نزیکی بە خۆرەوە کە خولگەکەی لە نێوان ساوە (تیر) و زەویندایە: **ناهید**

زهره‌ترک / zahretarak/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* زارەترک؛ زاڵەترەک؛ زاوڵەترەک؛ زەلەقات؛ زەلەڕەتە؛ زەڵەتراق؛ زەندەق‌چوو؛ زەنەق‌چوو؛ زارەچوو؛ زراوچووگ؛ تۆقاو؛ زۆر ترساو و لێقەوماو لە کارەساتێک ‹بیچاره پیرمرد از صدای موشکها زهره‌ترک شد و مرد: پیرەمێردی هەژار لە گرمەی مووشەکەکان زارەترەک بوو و مرد›.

زهکشی / zehkešî، ـها/: *اسم.* ۱. زنەکێشی؛ کار یان ڕەوتی هەڵکێشانی ئاوگەلی ڕووەکی لە دەشتێکدا ۲. جۆگەگەلێ کە بۆ دەرکێشانی ئاوی زەلکاو و زەناو لە قەراخیانەوە دەکێشرێ ۳. کاری دروست‌کردنی زێوار.

زهگیر / zehgîr، ـها/: *اسم.* ژێگر؛ ژێگیر؛ ئەنگوستیلەی سەر پەنجە کە ژێی کەوانی پێ دەگیرێ.

زهم / zohm/: *[عربی] اسم.* بۆدر؛ بۆدرن؛ بۆسار؛ بۆنسارد؛ بۆی توندی گۆشتی نەکولیو بەتایبەت مریشک و ماسی.

زهوار / zehvār، ـها/: *اسم.* چوارچێوە؛ زێوارە؛ شریتە یا هۆندراوێکی باریک کە بۆ ڕازانەوە یان

پتەوکاری دەیبەسنە لێوارەی شتێکەوە.

زهواردررفته / zehvārdar.rafte ، ـها/: صفت. [کنایی] ژێبڕاو؛ شەق و شڕ؛ دارزاو؛ سەوەتەی پەتبڕیاگ.

زهی / zehî/: صفت. ژێدار؛ ژێیی؛ ژەهی ‹ساز زهی: سازی ژێدار›.

زهی / zehî/: صوت. [ادبی] ئافەرین؛ ئافەرەم؛ بەه ؛ بەهـ بەهـ ؛ بارەقەڵڵا؛ باریکەڵا؛ دەسخۆش؛ بەخ.

زهیدن / zahîdan, zehîdan/: مصدر. لازم. متعدی. [قدیمی] □لازم. ۱. قەمزتن؛ قەمستن؛ زانەوە؛ زیەی؛ زیای؛ هەڵقولان؛ هەڵقولیان؛ هەڵقوڵتان؛ هەڵقوڵتیان؛ هەڵقولین؛ جۆشیان؛ دەرپەڕینی ئاو دە زەوی □ متعدی. ۲. زان؛ زاین؛ زایین؛ زەی؛ زای؛ زەیش؛ زهین؛ زەهین؛ زەهان؛ زایەنە.

زی[1] / zî/: حرف. [ادبی] ۱. بەرەو؛ بەرەو لای؛ بۆ لای ۲. بە لای؛ لەکن؛ لای؛ لاو ۳. بۆ؛ ژبۆ؛ پەی؛ ئەڕای.

ـــ زی[2]: پیوازه. ـــ ژی؛ ژین بە سەر بەر؛ زیندەگی‌کەر ‹آبزی: ئاوژی›.

زیا[1] / ziyā/: اسم. [زیست‌شناسی] ژیو؛ ژیاندار؛ زیندی؛ زیندوو؛ زینە؛ گیانەوەر؛ بوونەوەر، بەتایبەت گیانەوەرانی کۆمەڵێکی دیاریکراو.

زیا[2]: صفت. ژیو؛ ژیاندار؛ زینگ؛ زیندوو؛ زیندی؛ زینە.

زیاد[1] / ziyād/: [از عربی] صفت. زۆر؛ فرە؛ فراوان؛ فریە؛ فرێ؛ زەبەند؛ زەبەن؛ زەبەنگ؛ زیاد؛ زیای؛ زەحف؛ زاف؛ زاڤ؛ بۆش؛ پور؛ پڕ؛ مۆڵ؛ ئەنقەزە؛ گن؛ لەبەونی ‹کار زیاد: کاری زۆر›.

▣ **زیاد شدن**: زۆر بوونەوە؛ فرەوە بوون؛ فرە بیەی؛ فریە بوون؛ زیاد بوون؛ زاف بوون.

زیاد کردن: زۆرکردنەوە؛ فرەوەکردن؛ فرەکەردەی؛ زێدەکردن؛ زیاد کردن.

زیاد[2]: قید. زۆر؛ فرە؛ فریە؛ زیاد؛ زیای؛ گەلەکی؛ گەلێ؛ گەلەک؛ گەلێک ‹زیاد کار می‌کرد: زۆر کاری دەکرد›.

زیاده[1] / ziyāde/: [عربی] قید. زیادە؛ زێدە؛ زۆر؛ زۆرتر؛ زۆرتر لە ڕادەی ویستراو ‹زیاده نمی‌خواهم: زیادەم ناوێ›.

زیاده‌ـ[2]: پیشوازه. زیاـ؛ زیادەـ؛ زێدەـ؛ فرەـ؛ زۆرتر؛ زیاتر ‹زیاده‌طلب: زیاخواز›.

زیاده‌خواهی / ziyādexāhî ، ـها/: [عربی/فارسی] اسم. زێدەخوازی؛ زیاخوازی؛ فرەخوازی. هەروەها: **زیاده‌خواه**

زیاده‌روی / ziyāderavî ، ـها/: [عربی/فارسی] اسم. زێدەڕۆیی؛ زیاڕەوی؛ تەلاس؛ زێدەکاری؛ زۆرتر لەوەی پێویستە لە کارێکدا چوونە بەرەوە؛ کار یان ڕەوتی پای زیادە داکێشان ‹یک روز در خوابیدن زیاده‌روی می‌کند یک روز در شب زنده‌داری: ڕۆژێ لە خەوتندا زێدەڕەوی دەکا، ڕۆژێ لە شەونخوونیدا›.

زیاده‌طلبی / ziyādetalabî ، ـها/: [عربی] اسم. زیادەخوازی؛ فرەخوازی. هەروەها: **زیاده‌طلب**

زیادی[1] / ziyādî ، ـها/: [از عربی] صفت. زیادە؛ زیایی؛ زێدە؛ زاڤەی؛ زافی؛ زەحفی؛ فرەیی ‹آدم زیادی: مرۆی زیادە›.

زیادی[2]: قید. زیادی؛ زیایی؛ زۆر؛ زافەی؛ زاڤەی؛ لە ڕادە بەدەر؛ زۆرتر لە ڕادەی پێویست ‹زیادی حرف می‌زند: زیادی قسە دەکا›.

زیارت / ziyārat/: [عربی] اسم. ۱. ـــها/ زیارەت؛ کار و ڕەوتی چوونە سەر پیر، شوێنگەلی پیرۆز و گڵکۆی گەورە پیاوان ‹زیارت کعبه: زیارەتی کابە› ۲. دیەنی؛ دیمانە؛ دیدار؛ چاو پێکەوتن ‹به زیارت دوستان و آشنایان رفتیم: چووینە دیدنی دۆستان و ئاشنایان›. هەروەها: **زیارت رفتن؛ زیارت شدن؛ زیارت کردن**

زیارتگاه / ziyāratgāh ، ـها/: [عربی/فارسی] اسم. زێوە؛ خزن؛ قسن؛ چاک؛ زیارەتگە؛ شوێنێ کە

کۆمەڵێک بە پیرۆزی دەزانن و دەچنە سەری.

زیارتنامه / ziyāratnāme ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم/ زیارەتنامە: ۱. دوعایێ تایبەت کە لە کاتی چوونە سەر مەرقەد یان شوێنێکی پیرۆز دەیخوێنن ۲. نووسراوەیەک کە ئەو دوعایەی تێدایە.

زیارتی / ziyāratî /: [عربی] *صفت*. زیارەتی: ۱. پیرۆز؛ شیاوی زیارەتکردن ۲. پێوەندیدار یان سەر بە چاوپێکەوتنەوە.

زیان / ziyān ، ـها/: *اسم*. زیان؛ زان؛ زەرەر: ۱. خوسار؛ خەسار؛ خەسارەت؛ نەستیل؛ زەرڕ؛ زێون؛ کاری لە دەسدانی شتێ بایەخدار ‹زیان کردن: زیان‌کردن› ۲. ئاسیب؛ خوسار؛ خەسار؛ خەسارەت؛ گەزەنێ کە دەبێتە هۆی فەوتانی شتێکی بایەخدار ‹خشکسالی موجب زیان کشاورزان شد: وشکەسالی بوو بە هۆی زیانی وەرزێران› ۳. شتێکی بایەخدار کە بفەوتێ ‹یک میلیون زیان کردیم: ملیۆنێ زەرەرمان کرد›.

▣ زیان بردن ☜ **زیان کردن**

زیان داشتن: زەرەر هەبوون؛ زیان هەبوون؛ زیاندار بوون؛ گەزەندار بوون؛ زەرڕدار بوون؛ هۆی زەرەرگەیاندن یان لە دەست چوونی شتی بەنرخ ‹معامله‌ی چای برایمان زیان داشت: مامەڵەی چایی زەرەری هەبوو بۆمان›.

زیان دیدن: ۱. زیان کردن؛ زەرەرکردن؛ لە دەست دانی بەشێ لە ماڵ و سامان ‹در آن معامله چند میلیون زیان دیدیم: لەو سەودایەدا چەند میلیۆن زیانمان کرد› ۲. گەزن دیتن؛ ئاسیب دیتن؛ خەسار دیتن؛ زیان پێگەیشتن ‹کشور از جنگ زیان می‌بیند: ولات لە شەڕ گەزن دەبینێ›.

هەروەها: **زیان زدن؛ زیان رساندن؛ زیان وارد کردن**

زیان کردن: زەرەرکردن؛ زیان‌کردن؛ خەسار دیتن؛ لە دەست دانی ماڵ و سامان ‹در فروش خانه خیلی زیان کرد: لە فرۆشتنی ماڵەکەدا زۆری زەرەر کرد›.

زیان‌آور / ziyānāvar /: *صفت*. خەسارەدەر؛ زیانیدەر؛ وەزەنۆک؛ زیاندار؛ هۆی خەسارەدانی شتی بەنرخ ‹فاضلاب‌ها دارای مواد زیان‌آور برای محیط زیست هستند: فازلاوەکان لە خۆگری ماکی خەسارەدەر بۆ ژینگەن›.

زیانبار / ziyānbār / ☜ **زیان‌آور**

زیانبخش / ziyānbaxš / ☜ **زیان‌آور**

زیانکار / ziyānkār ، ـها؛ ـان/: *صفت*. زیانۆک؛ زیانەخورۆ (بۆ ئاژەڵ)؛ زیانکار؛ گەزەندار؛ زەرەردار؛ زیاندار؛ لێهاتوو یا خووگرتوو بە زەرەرگەیاندن ‹موش جانور زیانکاری است: مشک گیانلەبەرێکی زیانۆکە›.

زیانکاری / ziyānkārî ، ـها/: *اسم*. زیانی؛ زیانکاری؛ زیانۆکی؛ کار یان ڕەوتی زەرەر و زیان دان لە خەڵک ‹دیروز که خانه نبودیم، بچه‌ها خیلی زیانکاری کرده بودند: دوێنێ کە لە ماڵ نەبووین منداڵەکان زۆر زیانیان دابوو›.

زیب / zîb /: *اسم. [ادبی]* ڕازێنە؛ زەمبەر؛ ڕەوش؛ خشڵ؛ چەک.

زیبا / zîbā /: *صفت*. جوان؛ شەنگ؛ زیبا؛ زێبا؛ زیوا؛ قەنج؛ قەشەنگ؛ بازڕە؛ بافڕە: ۱. گۆزەڵ؛ زیکەلانە؛ بەدەو؛ دەلال؛ کەلەش؛ ڕەنگین؛ چەلەک؛ خاوەن دیمەنی دڵخواز ‹باغ زیبا: باخی جوان› ۲. /ـها/ شێن؛ کەلان؛ سەلارە؛ زەری؛ رند؛ سپەهی؛ گۆزەڵ؛ خوشیک؛ خوشکۆک؛ ژیکەلانە؛ بەدەو؛ خالخاش؛ دەلال؛ گەژال؛ خومخوم؛ جوانچاک؛ جندی؛ ڕەنین؛ خنج و خۆل؛ خنج و منج؛ خۆش‌سیما؛ جوانکیلانە ‹زن زیبا: ژنی جوان› ۳. چەلەک؛ کەلەش؛ لەبەردڵ؛ دلگر؛ بە چۆنیەتیەکی چاک و دڵپەسندەوە ‹آهنگ زیبا: ئاهەنگی جوان›.

زیبائی / zîbā'î / ☜ **زیبایی**

زیباپسند / zîbāpasand ، ـها؛ ـان/: *صفت*. جوانپەسەن؛ خاوەن چێژەی نرخاندن و چێژە

وەرگرتن لە جوانی.

زیبارو / zîbārû ، ـیان/: *صفت.* جوان‌چاک؛ سۆرپەری؛ لەڤەند؛ شیرین‌شێوە؛ شێوەشیرین؛ جوان‌چاڵ؛ جوان‌خاس؛ جوان‌شیرین؛ خوشیک؛ شێن؛ ژیکەلانە؛ بەدەو؛ دەلال؛ جندی؛ قشت؛ قشتیلە؛ خۆش‌سیما؛ جوانکیلانە؛ زەری؛ سەلارە؛ کەلان؛ سپەهی.

زیباسازی / zîbāsāzî/: *اسم.* جوانکاری؛ خەملکاری؛ کار یان ڕەوتی جوان‌کردنی شوێنێ، زۆرتر بە ڕازاندنەوە ‹زیباسازی شهر: جوانکاری شار›.

زیباشناسی / zîbāšenāsî/ ☜ **زیبایی‌شناسی**

زیبایی / zîbāyî ، ـها/: *اسم.* جوانی؛ قۆزی؛ چۆنیەتی یان بار و دۆخێ لە شتێکدا کە دەبێتە هۆی ڕاکێشانی سەرنج و هۆگری و چێژ لێ‌گرتنی ‹زیبایی صورت: جوانی ڕوومەت›: **زیبائی**

◙ **زیبایی صوری:** ڕەوش؛ جوانی ڕواڵەتی؛ جوانیێ کە بە چاو دەبینرێ.

زیبایی معنوی: جوانی سەرچاوەگرتوو لە بایەخگەلی وەرگیراو لە لایەن کەس یان تاقمێکەوە.

زیبایی‌شناختی / zîbāyîšenāxtî/: *صفت.* جوانی‌ناسیانە؛ پێوەندیدار بە جوانی‌ناسیەوە.

زیبایی‌شناسی / zîbāyîšenāsî/: *اسم.* ۱. جوانی‌ناسی؛ لقێ لە فەلسەفە کە لەمەڕ چیەتی جوانی، هونەر، زەوق، ئافراندن و هەڵسەنگاندنیان دەکۆڵێتەوە ۲. بۆچوونێکی تایبەت لە بارەی جوانی و هونەرەوە ✽ **زیباشناسی**

زیبق / zeybaq/: [معرب از فارسی]*اسم.* [قدیمی] ژووقە؛ جیوە.

زیبندگی / zîbandegî/: *اسم.* لەباری؛ ڕازاوەیی؛ پێکەوتوویی؛ جوانی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شیاو و لە بەر دلان بوون.

زیبنده / zîbande/: *صفت.* جوان؛ لەبار؛ ڕازاوە؛ شیاو؛ پێکەوتوو؛ باش؛ چاک ‹رفتار زیبندەی یک مرد: ئاکاری لەباری پیاوێک›.

زیب‌وزیور / zîb-o-zîvar/: *اسم.* خشڵ و زەمبەر؛ زێڕ و زەمبەر؛ ڕەوش؛ شتی ڕازێنەیی و متومۆرووی جۆراوجۆر کە بۆ زێدەکردنی جوانی و شکۆ کەڵکی لێ‌وەردەگرن.

زیبیدن / zîbîdan/: *مصدر. لازم. [ادبی]* پێکەوتن؛ پێکەفتن؛ لێ‌جوان بوون؛ پێ‌شیان؛ شیان؛ لێهاتن؛ پنەکەوتەی؛ پەنەکەوتەی؛ پنەشیەی؛ پەنەشیای؛ شیەی؛ شیای؛ پنەئامەی؛ پەنەئامای: ۱. ڕازاوە بوون ‹این جامه به تو می‌زیبد: ئەم گنجەت پیدەکەوی› ۲. بۆ بوون؛ لێ‌وەشانەوە؛ پێ‌ڕەوان بوون؛ بۆ لەبار بوون؛ ژ هەژی بوون؛ ب سەرڤە بوون؛ شیاو و ڕەوا بوون ‹این کارها به او نمی‌زیبد: ئەم کارانەی پێناکەوی›.

■ صفت فاعلی: **زیبنده** (ـ)/ مصدر منفی: **نزیبیدن** (پێنەکەوتن)

زیپ / zîp ، ـها/: [انگلیسی]*اسم.* زیپ؛ چورت؛ قیر؛ جۆرێ بەس (بۆ هەڵپێکانی جلوبەرگ، کیف و ...) بریتی لە دوو ڕز ددانە و گیرەیێ کە بە کێشانی بەرەو لایێ دەبەسرێ و بەرەو لایەکی‌تر دەکرێتەوە.

زیپو / zip(p)o/ ☜ آب زیپو، **آب**

زیتون / zeytûn ، ـها/: [عربی]*اسم.* زەیتوون: ۱. دارچکێک بە کۆتەرەی لێکئالا و لق و پۆدار، گەڵای سەوزی بریقەدار و پشت زێویەوە ۲. بەری ئەو دارچکە کە گۆشتن، چکۆلە، خۆراکی، زرو، ڕەش یان سەوزە و ڕۆنیشی لێ‌دەگرن.

◙ **زیتون تلخ** ☜ **سنجدتلخ ـ۲**

زیتونی[1] / zeytûnî/: [عربی]*اسم.* زەیتوونی؛ کەسکەتاری؛ ڕەنگی سەوزی وەکوو ڕەنگی زەیتوون. هەروەها: **زیتونی‌رنگ**

زیتونی[2]: *صفت.* زەیتوونی؛ کەسکەتاری؛ بە ڕەنگی زەیتوون.

زیج / zîc ، ـها/: [معرب از فارسی]/اسم. [قدیمی]/ زیگ؛ ستێری؛ سەرجەمی ئەو ماڵکانە کە جێگەی ئەستێرە و گەڕۆکانی لە ڕۆژانی ساڵدا پیشان داوە و هەروەها زانیاریتری ئەستێرەناسی تێدابوو.

◘ زیج بستن: زیگ بەستن؛ ئامادەکردنی زیگ.

زیج نشستن:[مجازی] کونج گرتن؛ گۆشەگرتن؛ گۆشەنشینی هەڵبژاردن.

زیدی / zeydî/: صفت. زەیدی: ١. پێوەندیدار یان سەر بە ڕێبازی زەیدیە ٢. /ـها/ شوێنکەوتووانی ئەو ئایینە.

زیدیه / zeydîyye/: [عربی]/اسم.[شیعه] زەیدیە؛ ڕێبازێکی ئیمامیە کە شوێنکەوتووانی زەید کوڕی زەینولعابدین، بە ئیمامی نادیار دەزانن.

زیر / zîr ، ـها/:اسم. ١. ژێر؛ ژێڵ؛ زیل؛ ژیل؛ چێر؛ بن؛ ناو؛ تۆ؛ دلێ؛ ناوەوە ‹زیر زمین: ژێر زەوی› ٢. ژێر؛ ژێڵ؛ ژێل؛ زیل؛ چێر؛ لایێ کە بەرەو خوار یان بەرەو زەویە ‹زیر میز: ژێری مێز› * بەرانبەر: رو ٣. ژێرە؛ نیشانەیەکی ئاوایی کە دەکەوێتە ژێر پیتەوە و مەکسووری دەکا (وەک پیتی ک و س لە وشەی «کِسِر»دا. ئەم نیشانە لە ڕێنووسی کوردیدا / ِ / جێی گردۆتەوە): **کسره**

◘ زیر کردن: کردنە ژێرەوە؛ ئەرەشێلەی؛ سەرەنە لوەی؛ دان لە شتێ یان کەسێک؛ بە ماشێن یان هەر ئاژۆیەکی تر، لە سەر کەسێک یان شتێکەوە چوون یان ئازار پێگەیاندنی ‹گربەی بیچارە را با دوچرخە زیر کرد: ئەو پشیلە بەستەزمانەی بە دووچەرخە کردە ژێرەوە›. هەروەها: **زیر گرفتن**

زیر [2]: صفت. زیل؛ زیل؛ زیڕ؛ زیک؛ زیق؛ ناسک؛ دەنگی تیژی باریک بە فرێکانسی زۆرەوە (وەکوو دەنگی مندال). بەرانبەر: **بم**

زیر [3]: قید. ژێر؛ چێر: ١. لە خوارەوەی شتێکدا ‹زیر میز: ژێر مێز› ٢. لە بەشی ناوەکی یان پشتی هەر شتێکدا ‹زیر لباس: ژێر جلوبەرگ›.

◘ زیر بغل: ژێرباڵ؛ بن‌باڵ؛ بن‌باخەڵ؛ بن‌باغەڵ؛ بن‌دەست؛ بنکەش؛ بنوباڵی؛ چێرووکەشی؛ هەنگلێ: ١. کەوش؛ کەش؛ بن‌هەنگەڵ؛ ناقچەنگ؛ بنەنگڵ؛ گورچک؛ واوش؛ قوولایی نێوان سنگ و باسک لە ژێر شاندا ٢. کەفش؛ بن‌کەوش؛ ئەو تیکە لە جل‌وبەرگ کە دایدەپۆشێ.

زیر پله(ای): ژێر پلە؛ ژێر پلیکان؛ بۆشاییەک (وەک دیو یان هەمبار، ...) کە لە ژێر پلیکاندا بەدی دێ.

زیر جلدی: ژێر پێستی؛ لە ژێر پێستدا.

زیر خاکی ☞ **زیرخاکی**

زیر قیمت: ژێر بایی؛ ژێر نرخ؛ کەمتر و هەرزان‌تر لە بایی ڕاستەقینەی خۆی ‹همه را زیر قیمت فروخت و خیلی ضرر کرد: هەمووی بە ژێر بایی فرۆشت و زۆری زەرەر کرد›.

◘ زیر ابرو برداشتن ☞ ابرو برداشتن، **ابرو**

زیر اخیه کشیدن:[کنایی] تەنگ پێ‌هەڵچنین؛ تەنگ پێ‌هێنان؛ خستنە تەنگ و تاوەوە؛ خستنە تەنگانەوە؛ گوشار بۆ هێنان و ڕیپ بۆ هاوردن.

زیر آوار ماندن: بوونە ژێر سەخمەوە؛ لە ژێر ئاواردا مانەوە؛ بە هۆی ڕووخانی ماڵ، لە ژێر دار و پەردوودا گیرکردن.

زیر بار (چیزی) رفتن:[کنایی] چوونە ژێر بار؛ مل دان: ١. وەرگرتن؛ مل پێدا کردن؛ چوونە ژێر؛ قەبووڵ‌کردن ‹هر چە گفتم، زیر بار نرفت: هەر چەند گوتم، ملی نەدا› ٢. کار یان دۆخی دژوار هەڵگرتن ‹زیر بار قرض رفتن: چوونە ژێر باری قەرز›.

زیر بال کسی را گرفتن:[کنایی] دەست دانە ژێر باڵی کەسێکدا؛ دەس و باڵی کەسێک گرتن؛ یارمەتی کەسێک دان ‹وقتی از اداره اخراج شد دوستان زیر بالش را گرفتند و برایش کاری پیدا کردند: کاتێ لە مەزرینگە دەرکرا، دۆستان

دەستیان دایە ژێر باڵی و کارێکیان بۆ دۆزیەوە›.

زیر بال گرفتن: *[کنایی]* لە ژێر پەڕ و باڵ گرتن؛ خستنە ژێر پەڕ و باڵ؛ حەواندنەوە؛ پشتیوانی‌کردن؛ پشت‌گرتن؛ ژێر باڵ گرتن؛ هاوپشتی‌کردن ‹بچەهای برادرش را زیر بال گرفت و بزرگشان کرد: مندالەکانی براکەی خستە ژێر پەڕ و باڵی خۆی و گەورەیانی‌کرد›.

زیر بتە عمل آمدن: *[مجازی، تعریض]* لە بن تەپاڵە/ کوچکەوە دەرهاتن؛ لە ژێر تووڕگ دەرهاتن؛ بێ‌باوک و دایک یان بێ‌بنەماڵەیێکی باش بوون ‹خیال می‌کند بقیە زیر بتە عمل آمدەاند: وادەزانێ ئەوانی‌تر لە بن تەپاڵەوە دەرهاتوون›.

زیر بغل زدن: دانە بن‌باڵ؛ دانە بن‌باخەڵ؛ دانە بن دەست؛ بن‌باخەڵ دان؛ دەی چێروو کەشی؛ نانە بەین باسک و لاپاڵ هەڵگرتن ‹کتاب را زیر بغل زد و برد: کتێبەکەی دایە بن باڵی و بردی›: **بغل زدن**

زیر بغل کسی هندوانە دادن/ گذاشتن: *[کنایی]* با کردنە قول کەسێک؛ شووتی دانە ژێر باڵی کەسێک؛ گونی کەسێک نانە تەرازوو؛ کەسێک لەخشتە بردن؛ فیز و هەوا دان بە کەسێک ‹آن‌قدر هندوانە زیر بغلش دادند تا رفت و خودش را بە کشتن داد: ئەونە بایان کردە قولی هەتا چوو و خۆی بە کوشت دا›.

زیر پا کشی کردن ☜ **زیرپاکشی**

زیر پا گذاشتن: *[کنایی]* ١. ژێر پێ نان؛ پاشێل کردن؛ پێشێل کردن؛ بەر پێ‌خستن؛ بایەخ نەدان؛ بێ‌بایەخ‌کردن؛ بایەخ پێ‌نەدان؛ سووک لێ‌نەوین ‹دوستی سی سالە را زیر پا گذاشت: دۆستایەتی سی ساڵەی نایە ژێر پێ› ٢. دانە پاوە؛ وشکنەی؛ گەڕان، بەتایبەت بە شوێنی شتێکدا ‹تمام شهر را زیر پا گذاشت، کتاب را پیدا نکرد: تەواو شاری دا پاوە، کتێبەکەی نەدۆزیەوە›.

زیر پا لە کردن: هەرستاندن؛ هەرستین؛ پێ ڕێخستن؛ پلیشاندنەوە؛ لە ژێر پێدا پلچاندن؛ دەبەر پێدا پان‌کردنەوە.

زیر پای کسی انداختن: ١. خستنە بەر پای کەسێک؛ لە ڕێی کەسێکدا ڕاخستن ‹یک قالی انداختە بودند زیر پایشان: قالیێکیان خستبووە بەر پایان› ٢. خستنە ژێر پای کەسێ؛ شتێ دانە دەستی کەسێکەوە ‹یک ماشین نو را انداختم زیر پایت: ماشێنێکی تازەم خستە ژێر پێت›.

زیر پای کسی پوست خربزە گذاشتن: *[مجازی]* سابوون دانە ژێر پای کەسێک؛ پیلانگێڕی‌کردن لە کەسێک بۆ بەزاندن یان بێ‌ئابڕوو کردنی ‹پوست خربزە زیر پای رییس گذاشتند و باعث عزل او شدند: سابوونیان دایە ژێر پای ڕەییس و بوونە هۆی لابردنی›.

زیر پای کسی را جارو کردن: *[کنایی]* ئاو کردنە ژێر کەسێ؛ جێ بە کەسێ لێژ/ تەنگ کردن؛ کردنە کارێ کەسێ شوێنی خۆی بە جێ بێڵێ ‹از راە نرسیدە زیر پای مادرشوهرش را جارو کرد و او را بە خانەی دخترش فرستاد: ڕێوڕا ئاوی کردە ژێر پای خەسووی و ناردی بۆ ماڵی کچەکەی›.

زیر پای کسی علف سبز شدن: *[مجازی]* ژێر پێی کەسێک چەکەرەدان؛ ژێر پێی کەسێ سەوز بوون؛ چاوەڕوانی زۆر و بێ‌کەڵک کردن ‹این‌قدر بایست تا زیر پایت علف سبز شود: ئەونەدە ڕاوەستە تا ژێر پێت چەکەرە بدا›.

زیر پای کسی نشستن: *[کنایی]* چوونە بن کلێشەی کەسێکەوە؛ پێ‌داگری بۆ ڕازی‌کردن و هاندانی کەسێ بۆ جێبەجێ‌کردنی کارێ ‹آرام زیر پایم نشست و مرا راهی تهران کرد: ئارام چووە بن کلێشەمەوە و ناردمی بۆ تاران›.

زیر پوست کسی آب رفتن: *[مجازی]* ڕەنگ و ڕووی کەسێ کرانەوە؛ ئاو زانە ژێر پێستی کەسێ؛ بە خۆدا هاتن؛ زۆر شاد و گەش و

سەرحاڵ بوونەوە ‹وقتی از سفر برگشت زیر پوستش آب رفته بود: کاتێ لە سەفەر هاتەوە رەنگ و ڕووی گۆڕ بوودوە›.

زیر جلکی/ جلی کار کردن ☜ زیرجلکی

زیر چشمی نگاه کردن: لە ژێر چاوەوە ڕوانین؛ بە دزیەوە تەمەشاکردن؛ چێرەنە دیەی.

زیر چیزی رفتن/ ماندن: ۱. بوون بە/ بوونە ژێر شتێکەوە؛ چوونە ژێر شتێک؛ پێکدا دان؛ دان لە یەک ‹گربە رفت زیر ماشین و مرد: پشیلەکە بووە ژێر ماشینەوە و تۆپی› ۲. *[کنایی]* قورسایی و سەخڵەتی شتێ وەئەستۆگرتن.

زیر چیزی زدن: *[مجازی]* ۱. دانە ژێر شتێکدا؛ نکوولی کردن لە شتێ ‹وقتی از آزاد پرسیدم زیرش زد و گفت: من این حرف را نزدەام: کاتێ لە ئازادم پرسی، دایە ژێریدا و گوتی: من ئەم قسەیەم نەکردووە› ۲. دانە ژێر قەولێکدا؛ لە ژێر قەولێک دەرچوون؛ لە بەڵێنێک پاشگەز بوونەوە ‹آدم نباید زیر قولش بزند: پیاو نابێ بداتە زیر قەولی خویدا› ۳. دان لە شتێک؛ دانە ژێر شتێکدا؛ لە ناکاو دەست پێکردنی کارێ (وەک پێکەنین، گریان و ...) ‹تا این را گفتم، زد زیر خندە: هەر کە ئەمەم گوت، دای لە قاقای پێکەنین›.

زیر دست (کسی) بودن ☜ زیردست

زیر دست و پا افتادن: کەوتنە ژێر دەست و پێ/ پاوە؛ داکەوتن؛ بە هۆی سەرنج نەدان کەوتنە شوێنێکی نەگونجاو و بەر بە هاتوچۆ گرتن یان بە هاتوچۆی خەڵکەوە خەسار دیتن.

زیر دست و پا ریختن: *[کنایی]* ڕژان؛ فراوان بوون؛ زۆر بوون؛ ڕژانە نێو دەست و پاوە؛ فرە و فراوان بیەی؛ مشەمەر بیەی ‹آنجا لوازم خانگی زیر دست و پا ریختە بود: ئەوێ کەلپەلی ماڵی لێ ڕژابوو›.

زیر دل کسی را زدن: *[مجازی]* دان لە دڵی کەسێک؛ کەسێک بێزارکردن.

زیر دندان کسی مزه کردن: *[کنایی]* مەزەی چوونە ژێر ددانی کەسێک؛ دەمەچێشتە بوون؛ خۆش لە شتێک هاتن و کەوتنە تەمایەوە ‹پول مفت زیر دندانت مزه کردە: مەزەی پارەی مفت چوتە ژێر ددانت›.

زیر دَین کسی بودن: ۱. *[مجازی]* لە ژێر منەتی کەسێکدا بوون؛ لە باری مرۆڤایەتیەوە پێبەندی کەسێ بوون ۲. قەرزداری کەسێک بوون؛ لە ژێر قەرزی کەسێکدا بوون.

زیر زبان کسی را کشیدن: *[مجازی]* سەر کەسێ داکێشان؛ لە ژێر زمانی کەسێک کێشانەوە؛ لە کەسێک کێشانەوە؛ بە زمان چەوری و فێڵ و فریو نهێنیەک لە کەسێک کێشانەوە ‹زیر زبان او را بکش، ببین دیروز کجا رفتە؟: سەری داکێشە، بزانە دوێنێ بۆ کوێ چووە؟›.

زیر سایەی کسی بودن: *[مجازی]* لە سایەی کەسێکدا بوون؛ لە ژێر سێبەری کەسێکدا بوون؛ لە یارمەتی و پشتیوانی کەسێک کەڵک وەرگرتن ‹زیر سایەی شما وضعمان بد نیست: لە سایەی ئێوەوە حاڵ و باڵمان خراپ نیە›.

زیر سبیلی در کردن: *[مجازی]* بە ڕوودا نەهێنان؛ نەهێنانە ڕوو؛ هەڵە یان گوناحی کەسێک لە بەر چاو نەگرتن ‹خوب شد مدیر با این کە فهمیدە بود زیر سبیلی درکرد و چیزی نگفت: چا بوو هەر چەن بەڕێوەبەریش زانیبووی، بەڵام بە ڕوویدا نەهێنا و هیچی نەگوت›.

زیر سر داشتن: *[کنایی]* لە ژێر سەردا بوون؛ نانەوە؛ شک بردن؛ زووتر ئامادە بوون ‹چند تا خواستگار پولدار زیر سر داشت: چەن داواکاری دەوڵەمەندی لە ژێر سەردا بوو›.

زیر سر کسی بلند شدن: *[تعریض]* سەر کەسێ جووڵیان؛ قەبووڵ نەکردنی ئەم بار و دۆخە و

لە دووی گۆڕینی کەوتن.

زیر سر کسی بودن: *[مجازی]* لە ژێر سەری کەسێکدا بوون؛ زەدەی دەس کەسێ بوون ‹این دعواها همه‌اش زیر سر آرام بود که خواهرش را تحریک می‌کرد: ئەم سواژانە هەمووی لە ژێر سەری ئارامدا بوو کە خوشکی هەڵدەخڕاند›.

زیر سر گذاشتن: نانەوە؛ نیانەوە؛ نانە ژێر سەر؛ دابین‌کردن؛ زووتر ئامادە و تەیارکردن ‹اول پس‌اندازی زیر سرت بگذار، بعد برو زن بگیر: سەرەتا شتێ بنەوە جا بچۆ ژن بخوازە›.

زیر سؤال بردن: دانە بەر باس و خواست؛ دانە بەر لێ‌پرسینەوە؛ خستنە ژێر پرسینەوە؛ شک‌کردن و خستنە بەر گومان و پرسینەوە. هەروەها: **زیر سؤال رفتن؛ زیر سؤال قرار دادن**

زیر قول خود زدن: بڕیاری خۆ ژێر پێ نان؛ لە ژێر قەوڵ دەرچوون؛ لە بەڵێنی خۆ ملپێچکێ‌کردن؛ بەڵێنی خۆ بەڕێوە نەبردن ‹تو نباید زیر قولت بزنی: تۆ نابێ بڕیاری خۆت ژێر پێ بنێی›.

زیر کاسه نیم کاسه‌ای بودن: *[مجازی]* شتێک لە ژێر کلاودا بوون؛ گەڕ و گێچەڵێک لە کاردا بوون؛ لە پشتەوەی ڕووداوێکەوە نهێنیەک بوون ‹معلوم شد این رفت‌وآمدها دلیل دارد و زیر کاسه نیم کاسه‌ای هست: دەرکەوت ئەم هاتوچۆیانە هەر وا نیە و شتێکی لە ژێر کلاودایە›.

زیر لب گفتن: لە ژێر لێوەوە وتن؛ چێرووچانە واتەی؛ بە ئەسپایی و لێو بزوانی نەرم و ئارامەوە قسەکردن.

زیر مهمیز کشیدن: *[مجازی]* خستنە ژێر ڕکێفەوە؛ لەغاوکردن؛ دوو لنگە بەملدا شۆڕ کردنەوە؛ سەختگری‌کردن و کێشانە ژێر ڕای خۆ ‹سارا خانم خیلی زود عروسش را زیر مهمیز کشید: خاتو سارا هەر زوو بووکەکەی خستە ژێر ڕکێفی خۆیەوە›.

زیر نگین کسی بودن: *[مجازی]* بە دەس کەسێکەوە بوون؛ لە دەست کەسێکدا بوون؛ لە ژێر دەسەڵات یان فرمانی کەسێکدا بوون (بە تایبەت ملک و ولات).

از زیر چیزی در رفتن: *[مجازی]* لە ژێر کارێک دەرچوون؛ نەچوونە ژێر شتێک؛ نەویستنی شتێک و نکوولی لێکردنی.

به زیر آوردن: هێنانە خوارەوە؛ هاوردنە خوار؛ کێشانە خوار؛ داگرتن؛ داهێنان؛ ئەرەئاردەی؛ ئەرەگێرتەی؛ ئاردەیرە. هەروەها: **بە زیر کشیدن**

زیر-: *پیشوازه.* ژێر- ؛ چێر-: ۱. بەشی پچووکتر یان سەر بە شتێ‌تر؛ ورد ‹زیررده: ژێرڕادە› ۲. بن؛ لە ژێر شتێکدا ‹زیربنا: ژێربینا› ۳. لە پشت یان دوای شتێکەوە ‹زیرپوست: ژێرپێست› ٤. لە خوارترین بەشی شتێکدا ‹زیرنویس: ژێرنووس› ٥. بۆ کەڵک‌گرتن لە ژێر شتێکەوە ‹زیرپیراهن: ژێرکراس› ٦. لە ژێر؛ لە ڕێی ژێرەوەی شتێک ‹زیرچشمی: لە ژێر چاوەوە›.

زیرآبی /zîrābî/: *صفت.* ژێرئاوی؛ ژێراوی؛ پێوەندیدار بە ژێر ئاوەوە.

زیرآبی: *قید.* ژێرئاوی؛ ژێراوی؛ لە ژێر ئاودا.

▣ **زیرآبی رفتن:** ۱. ژێرئاوی چوون؛ مەلەکردن لە ژێر ئاودا ۲. *[کنایی]* خلێنە و بلێنە هەبوون؛ پەنامەکی/ لە ژێرەوە/ بە دزیەوە کارێ‌کردن؛ بە نهێنی و دوور لە چاوی خەڵک کارێ‌کردن ‹گاهی هم با زن همسایه [illegible]: جاروباریش لەگەڵ ژنە دراوسێدا [illegible]›.

زیرا /zîrā/: *حرف.* *[ادبی]* لەورا؛ چون؛ چونکە؛ چکۆ؛ چونکوو؛ چنکی؛ چونکی؛ چونکاتێ؛ چوون؛ چوونکوو؛ چوونکەی؛ چوونکەتەی؛ ئەری‌یە؛ ژبەرکو؛ ولام؛ لە بەر ئەوەی؛ نیشانەی ڕاڤە لە بارەی هۆ یان هۆکارەوە ‹زیرا می‌ترسید برود: چونکە دەترسا بڕوا›.

زیراب / zîrāb ، ـها/: اسم. سولێن؛ ژێراو؛ ئاوەڕۆ؛ ڕەهەندێ لە ژێر خەزێنەی تراوەوە کە لەوێوە خاڵی دەکرێ.

◘ زیـراب کسی را زدن: *[مجازی]* ئاو کردنە ژێـر ماڵـی کەسـێک؛ ئـاو لـە ئـاوەڕۆی کەسـێکەوە دەرکـردن؛ ژێـر پـای کەسـێ خاڵـی کردنـەوە؛ سەندەڵـی لـە ژێـر کەسـێ کێـشانەوە؛ کەسـێک لـە پلەوپایـەی داخستن و لە شوێنێک دەرکردن.

زیراکس / zîrāks ، ـها/: [انگلیسی] اسم. زیراکس: ١. شێوەیەک بۆ وێنـەگرتن لـە بەڵـگە ٢. هـەر شتێ کە بەو جۆرە گیراوە. هـەروەها: **زیـراکس کردن؛ زیراکس گرفتن**

زیراکسی[١] / zîrāksî ، ـهـا/: [انگلیـسی] اسـم. ١. *[گفتاری]* دامەزراوەیێ کە بە شێوەی زیراکس لە پەڕە و بەڵگە وێنە دەگـرن ٢. بـەرپرس یـان کاربەری ئەو دامەزراوە.

زیراکسی[٢]: صفت. زیراکسی؛ وێنەگیراو.

زیرانداز / zîrandāz ، ـها/: اسم. ڕایـەخ؛ ڕایـاخ؛ ڕایـخ؛ ژێرخـەر؛ ژێرەخـەر؛ ژێرڕاخـەر؛ ڕاژێـر؛ چێرەخەر؛ هەر شـتێ کـە لـە تـەختی شـوێنێ ڕایدەخـەن (وەک دۆشـەک، قاڵـی، بـەڕە و...). بەرانبەر: **رواندار**

زیرایند / zîrāyand/: اسم. بنەما؛ بنەمان؛ ئاستێ کە شتێ یان شتانێک لە سەریەوە جـێ دەگـرن یان کار دەکەن ‹خـاک زیرایـد بـسیاری از گیاهـان است: خۆڵ بنەمانی زۆرێ لە گیاگەلە›.

زیربغل / zîrbaqal/ ☜ زیرِ بغل، زیر[٣]

زیربنـا / zîrbanā ، ـهـا/: [فارسـی/ عربـی] اسـم. ١. ژێربەنا؛ سفنک؛ ئەنازەی پانتایی ماڵ ‹زیربنای اینجـا ۶۵ متـر اسـت: ژێربـەنای ئێـرە ٦٥ میتـرە› ٢. ژێربـەنا؛ زەوینـێ کـە خـانووی لـە سـەر کراوەتەوە ‹نصف زمین رفته زیربنا: نیوەی زەویەکە بۆتە ژێربـەنا› ٣. بناغـە؛ بناخـە؛ تەمەڵـە؛ هـیم؛ خیم؛ سۆکین؛ بنەڕەت ‹اقتصاد زیربنای جامعه است: ئابوور بناغەی کۆمەڵگایە›.

زیرپاکـشی / zîr(e)pākešî/: اسـم. *[مجـازی]* ژێـر زوان چێـژی؛ کـار یـان ڕەوتی سـەر داکێشان؛ لـە ژێـر زمـان کێـشانەوە؛ قسە لـێ دەرهێنـان؛ هانـدانی خەڵـک بـە درکانـدنی نهـێنی یـان زانیـاری، بـە فـێڵ و تەڵـەکە و زمانلووسـی ‹بـا زیرپاکـشی همـسایەهـا توانـست علـت دعـوای آنهـا را بفهمـد: بـە سـەر داکێـشانی دراوسـێکان تـوانی هـۆی شـەڕەکەیان بزانـێ›. هەروەها: **زیرپاکشی کردن**

زیرپایی / zîrpāyî ، ـها/: اسم. ١. ژێرپێ؛ پایەناز؛ پایەنداز؛ ژێرڕاخەر؛ ژێرپێڕاخەر؛ قاڵی، مووکـت، بەڕە و ... کە شوێنێکی تایبەتی پـێدادەپۆشـن (وەک شوێنی هـاتنی کەسـایەتیەکی گـەورە، ڕاپلـە و...) ٢. کەرەسەیەکی لێژی چێوی کە لە کاتی دانیشتن لە سەر سەندەڵیەوە دەیخەنە ژێر پێ.

زیرپله / zîrpelle/ ☜ زیرِ پلّه، زیر[٣]

زیرپوسـت / zîrpûst/: اسـم. *[زیـستشناسـی]* ١. بـنپێـست ٢. پـوک؛ ژێرپێـست؛ ژێرپـۆس؛ توێژێ لە خانکگەلی ژێرین و زینـدووی پێـست کە لە گیانەوەراندا بریتیە لـە شـانەی پێوەنـدی چەوری، ڕەگی خوێنی و لەنفی، لـووی ئـارەق و پیازی موو: **لاپوست**

زیرپوش / zîrpûš ، ـها/: اسم. ژێرپـۆش؛ بـەرگێ کە لە ژێری جلوبەرگـەکانی دیکـەوە دەکرێتـە بەر (بەتایبەت ژنانەکەی).

زیرپیراهن / zîrpîrāhan ، ـها/: اسم. ژێرکراسـی؛ ژێرکراس؛ چێرگجی؛ گریڤان؛ گریوان؛ دفلـوک؛ فانیلـە؛ کـەنزە؛ کـراسئاسـایەک کـە لـە ژێـر جـلوبـەرگیتـرەوە دەیکەنـە بـەر (بەتایبـەت پیاوانەکەی): **زیرپیرهن**

زیرپیـرهن / zîrpîrhan, zîrpîrahan/ ☜ **زیرپیراهن**

زیرتیـره / zîrtîre ، ـهـا/: اسـم. *[زیـستشناسـی]* ژێـرتیرە؛ ژێرخێـزان؛ بەشـێکی جیـاواز لـە

تیرەیەک، کە پێکەوە پێوەندیان هەیە.

زیرجامه / zîrcāme ، ـهـا/: اسم. [ادبی] جلوبەرگی ژێر (ژێر شواڵی، بەتایبەت پیاوانەکەی).

زیرجلکی / zîrcolakî/: [فارسی/ عربی] قید. [گفتاری] بە دزیەوە؛ وە دزیکەو؛ بێدزیەوە؛ بە شێوەی نهێنی ‹زیرجلکی پول را برد و داد به برادرش: به دزیەوە پارەکەی برد و دای بە براکەی›: **زیرجلی**. هەروەها: **زیرجلکی/زیر جلی کار کردن**

زیرجلی / zîrcolî/: [فارسی/ عربی] ☜ **زیرجُلَکی**

زیرچشمی / zîrčešmî/ ☜ زیرچشمی نگاه کردن، **زیر**[٣]

زیرخاکی / zîrxākî ، ـهـا/: صفت. [گفتاری] ژێرخاکی؛ گەوری؛ بە دەستهاتوو لە ژێر خاکەوە وەکوو کەلوپەلی کەونارا.

زیرخانواده / zîrxānevāde ، ـهـا/: اسم. [زیستشناسی] ژێرخێزان؛ ژێرتیرە.

زیردامنی / zîrdāmanî ، ـهـا/: اسم. ژێرداوێن؛ بنکۆش؛ ژێرداوێنی؛ پۆشەنێکی وەک دامان پتر لە قوماشێکی ناسکتر و نەرمتر کە ژنان لە ژێر دامێنەوە لە پێی دەکەن.

زیردریایی / zîrdaryāyî ، ـهـا/: اسم. نقۆک؛ نۆقار؛ ژێردەریا؛ ژێرزێ؛ ژێرزریە؛ ژێردەریایی؛ جۆرێ کەشتی کە دەتوانێ بە ژێرئاوادا بڕوا.

زیردست / zîrdast ، ـهـا؛ ـان/: صفت. [مجازی] ژێردەسە؛ ژێردەستە؛ ژێردەس؛ ژێردەست؛ چێردەس؛ خواردەس؛ خواردەست؛ گوێڕایەڵ و شوێنکەوتووی کەسێ یان کەسانیتر ‹او نمیخواست زیردست این و آن باشد: نەیدەویست ژێردەسەی ئەموئەو بێ›. هەروەها: **زیردست (کسی) بودن؛ زیردست (کسی) شدن؛ زیردست کردن**

زیردستی / zîrdastî/: اسم. ژێردەستی؛ ژێردەسی: ١. پێشدەسی؛ دەوری ٢. پەڕەیەک لە چێو، فیبر یان لاستیک بۆ دانانی کاغەز لە سەری، کاتی نووسین یان نەخشە کێشان ٣. [مجازی] بچووکی؛ بار و دۆخی ژێر دەستە بوون.

زیرراسته / zîr.rāste ، ـهـا/: اسم. [زیستشناسی] ژێرڕاستە؛ بەشێکی جیاواز لە ڕاستەیێ کە پێوەندی پێوەیە.

زیررده / zîr.rade ، ـهـا/: اسم. [زیستشناسی] ژێرڕیز؛ ژێرڕزن؛ بەشێکی جیاواز لە ڕیزێ کە پێوەندیان پێکەوە هەیە.

زیرزار / zîrzār/: اسم. [ادبی] میزە؛ نووزە؛ ناڵەی کز و خەمبار.

زیرزبانی / zîrzabānî/ ☜ ١. **زیرلبی** ٢. **زیرلفظی**

▣ زیر زبانی خواستن ☜ زیرلفظی خواستن، **زیرلفظی**

زیرزبانی[٢]: صفت. ژێرزمانی؛ ژێرزوانی؛ پێوەندیدار بە ئەندامانی ژێری زوانەوە ‹عصب زیرزبانی: دەماری ژێرزمانی›.

زیرزمین / zîrzamîn ، ـهـا/: اسم. ژێرخان؛ ژێرزەمینی؛ ژێرزەوی؛ ژێرزەوین؛ چێرزەمین؛ زاخۆن؛ وارنشین؛ ناویس؛ سەیزان؛ ماران؛ ساردا‌و؛ هۆدە یان شوێنێ لە ماڵ کە کەوتۆتە خوارەوەی ڕووبەری زەوین.

زیرزمینی / zîrzamînî/: صفت. ١. ژێر زەوینی؛ هەڵکەوتە لە ژێرزەویدا ‹آبهای زیرزمینی: ئاوی ژێر زەوینی› ٢. [مجازی] نهێنی؛ پەنامەکی؛ شاردراو؛ نادیار ‹فعالیت زیرزمینی: چالاکی نهێنی›.

زیرزیرکی / zîrzîrakî/: قید. [گفتاری] بە دزیەوە؛ وە دزیەو؛ بێدزی؛ بە نهێنی؛ نهێنیانە ‹زیرزیرکی به انبار دستبرد میزد: بە دزیەوە لە هەمار دزی دەکرد›.

زیرساخت / zîrsāxt ، ـهـا/: اسم. بنەڕەت؛ بنەما؛ شەنگستە.

زیرسازی / zîrsāzî ، ـهـا/: اسم. ژێرسازی؛ کار یان ڕەوتی ڕێکوپێک و بەرهەڤکرنی ئاستێک

(وەکوو ئاستی ڕێگە یان هێڵی ئاسن) بۆ کارگەلی دوایی (وەکوو قیرڕێژی، ڕەیل داخستن و...).

زیرسری / zîrsarî ، ـها/: *اسم. [معماری]* ژێرسەری؛ چواردار؛ تیکە یان ماکێکی ساختمانی لە درێژایی سەر دیواردا کە هێز و قورسایی تیر و میچ دەکەوێتە سەری.

زیرسیگاری / zîrsîgārî ، ـها/: [فارسی/ فرانسوی] *اسم.* ئادیدانک؛ خولیدانک؛ خولیدان؛ ژێرجغارە؛ ژێرجگەرە؛ تەپلەک؛ ژێرسیگاری؛ ژێرسگار؛ چێرجگەرە؛ دەفرێکی (زۆرتر)چووکەڵە بۆ جێی سووتکەی جگەرە.

زیرشاخه / zîršāxe ، ـها/: *اسم. [زیست‌شناسی]* ژێرلەق؛ بەشێکی جیاواز لە لەقێک کە پێکەوە پێوەندیان هەبێ.

زیرشلواری / zîršalvārî ، ـها/: *اسم.* پاوەرە؛ دەرپێ؛ توونکە؛ تنکە؛ ژێرشواڵی؛ ژێرپاتۆڵ؛ چێرپاتۆڵی؛ جۆرێک شەرواڵی (زۆرتر) کورت لە قوماشێکی نەرم و ناسک‌تر کە لە ژێر شەرواڵەوە لە پێی دەکەن (پتر پیاوانە).

زیرشیروانی / zîršîrvānî ، ـها/: *اسم.* ژێرشیروانی؛ بۆشاییەک لە نێوان سرمیچ و شیروانیماڵێکدا کە دەکرێ وەک هەمار، یان بە تۆزێ دەستلێدانەوە ببێتە جێی دانیشتن.

زیرفون / zîrfûn ، ـها/: [یونانی]*اسم.* زیرفوون؛ زیزفوون؛ جۆرێ گیای ڕازێنەیی بە شێوەی دار، دەوەن، بنچک یان گژ و گیا بە گەڵای ناوە ناوە، گوڵی مریس و بەری وشکەوە کە بۆ چەن مەبەستی جۆراوجۆر بە کار دەچێ: **زیزفون؛ نمدار**

زیرک / zîrak ، ـها؛ ـان/: *صفت.* زیرەک؛ زرینگ: ١. چالاک؛ چەلەنگ؛ تروسک؛ بە دەست و برد؛ چوست؛ زیخ ٢. وریا؛ دەگەل؛ زیتەڵ؛ زیکل.

زیرکانه / zîrakāne/: *قید.* زیرەکانە؛ بە چالاکی؛ چالاکانە؛ چەلەنگانە؛ بە زرنگی؛ ژیرانە؛ بە دەست و برد؛ هاوڕێ لەگەڵ لێهاتوویی و وریاییدا.

زیرکونیوم / zîrkon(i)yom/: [فرانسوی]*اسم.* ماکی کیمیایی کانزایی، بە ژمارەی ئەتومی ٤٠ و کێشی ئەتومی ٩٢، بە ڕەنگی زێو، لە ئەسیددا ناتوێتەوە و ژەنگ لێی نادا و لە زۆر کاری پیشەسازیدا بە کار دەڕوا.

زیرکی / zîrakî ، ـها/: *اسم.* چالاکی؛ زیرەکی؛ زرینگی؛ بار یان دۆخی زیرەک بوون.

زیرگاه / zîrgāh ، ـها/: *اسم. [نامتداول]* لە سەر نیش؛ هەر یەکە لەو کەلوپەلانە کە بۆ دانیشتن بە کار دێن (وەکوو چوارپێ، سەندەڵی و موبل).

زیرگذر / zîrgozar ، ـها/: *اسم.* ژێرڕا؛ ژێرگوزەر؛ ژێربگار؛ ژێربوار؛ نەغمە؛ بوارێک خوارتر لە ئاستی زەوی یان لە ژێر بوارێکی دیکەوە.

زیرگونه / zîrgûne ، ـها/: *اسم. [زیست‌شناسی]* ژێرجۆر؛ بەشێکی جیاواز لە جۆرێک کە پێکەوە پێوەندیان هەیە.

زیرلبی / zîrlabî/: *قید. [کنایی]* بە سرتە؛ بە سرکە؛ لە ژێر لێوەوە؛ پتاپت؛ بە چپە؛ بە چڤە؛ چێرووڵچانە؛ لە بەرخۆوە؛ بە ئەسپایی و ڕانەگەیندراو وتن ‹زیرلبی چیزهایی گفت کە درست نفهمیدم: بە سرتە شتانێکی وت کە باش تێنەگەیشتم›: **زیرزبانی**

زیرلفظی / zîrlafzî ، ـها/: [فارسی/ عربی]*اسم.* شەرمەوانە؛ دیارییەک کە زاوا پاش مارە برین بە بووکی دەدا بۆ شکاندنی شەرمی قسەکردن: **زیرزبانی**

▣ **زیرلفظی خواستن**: *[تعریض]* شەرمەوانە گەرەک بوون/ ویستن؛ لە قسەکردن خۆ پاراستن؛ بە ئەنقەست قسە نەکردن ‹انگار زیرلفظی می‌خواهی؟: **چما** شەرمەوانەت گەرەکە؟›: **زیرزبانی خواستن**

زیرنویس / zîrnevîs ، ـها/: *اسم.* ١. پەراوێز؛ یادداشتێک لە لای خوارەوەی لاپەڕە یان

ئاخری نووسراوەیەکدا، بۆ روون‌کردنەوە یان تەواوکردنی مەبەست ٢. ژێرنووس؛ ژێرنڤیس؛ نووسراوەیەک لە ژێر فیلمەوە کە بریتیە لە وەرگێڕانی ئاخافتنی هونەرپیشەکان.

زیر و رو / zîr-o-rû/: *صفت.* ژێرەوژوور؛ ژێر و ژوور؛ ژێر و ڕوو؛ دێواندیو؛ دێواندێو؛ دیواودیو؛ دێواودێو؛ دیوە و دیو؛ چەقلە و بان: ١. ژێر و بان؛ ئەمدیو- ئەودیو؛ هەڵگێڕ- وەرگێڕ؛ هەڵگێڕ؛ هەڵگێڕ- وەڵگێڕ؛ نامژمەڵ و بێ‌ڕێک‌وپێکی ‹این‌قدر آن کتابها را زیر و رو نکن: هێندە ئەو کتێبانە دیواندیو مەکە› ٢. *[مجازی]* هەڵگێڕ- وەرگێڕ؛ هەڵگێڕ؛ هەڵگێڕ- وەڵگێڕ؛ ئاڵۆز؛ پەرێشان؛ پەشێو؛ شێواو ‹آن حادثه مادرم را به کلی زیر و رو کرد: ئەو کارەساتە دایکمی تەواو دیواندیو کرد› ٣. *[مجازی]* ژێر و بان؛ کاول؛ وێران؛ خاپوور؛ خراو ‹خانه زیر و رو شده بود: ماڵەکە ژێر و بان کرابوو›.

⊡ **زیر و رو کردن**: هەڵگێڕ- وەرگێڕکردن؛ دیواندیوکردن؛ هەڵگێڕ- وەڵگێڕکردن؛ ژێر و رووکردن؛ هەڵگەڕاندنەوە؛ هەڵگەڕاننەوە؛ وەڵۆدیم‌کەردەی؛ هەڵگێڕاندنەوە؛ هەڵگێڕان؛ هۆرەوە وێلنەی.

زیر و زبر[1] / zîr-o-zabar/: *اسم.* سەر و ژێر؛ ژێر و سەرە؛ سەرەوژێرە؛ مووفرک؛ نیشانەی جووڵەی پیت لە زمانی عەرەبی و فارسیدا.

زیر و زبر[2]: *صفت. [مجازی]* سەر و ژێر؛ ژێر و ژوور؛ سەرنخوون؛ سەر بەرەو ژێر؛ بان و خوار؛ قلپ؛ قەلب؛ قولب؛ وەلەودیم؛ هەڵەوگەڕاو؛ هەڵەوگەڕیاو؛ وێران؛ کاول ‹شهر بر اثر بمباران زیر و زبر شد: شار بە هۆی بومبارانەوە سەر و ژێر بوو›.

زیره / zîre ، ـها/: *اسم.* ١. ژێرە؛ چێرە؛ بەشێک لە کەوش بریتی لە پاژنە و تەختەکەی کە دەلکێ بە رووەکەیەوە ٢. ژێر؛ خوار؛ بەش یان رووپەری ژێرین * بەرانبەر: **رویه** ٣. زیرە؛ ژیرە؛ زیرن؛ کومین؛ گیایەکی ئالیکی پایا، بێ‌کولک، بە ڕیشووی هەڵمساو، لاسکی ڕێک، گەڵای ناسک و باریک، گوڵی سپی و گۆپکەی چەترئاساوە ٤. زیرە؛ ژیرە؛ زیرن؛ کومین؛ بەری ئەو گیایە کە چووکە و ڕەنگی قاوەیی ئامال زەرد، سەوز و ڕەشە و بۆنخۆشە و وەک بەهارات بە کار دەڕوا.

⊡ **زیره به کرمان بردن**: *[کنایی]* هەڵووچە بۆ نایسەر بردن؛ ماسی فێرە مەلە کردن؛ یەخ پەی شاهۆ(ی) بەردەی؛ بردنی شتێک بۆ جێگایەک کە ئەو شتە لەوێدا بە فراوانی هەبێ ‹از آلمان برایمان قالی می آوری؟ این را می‌گویند زیره به کرمان بردن!: لە ئاڵمانەوە قالیمان بۆ تێری؟ بەمە ئێژن هەڵووچە بۆ نایسەر بردن!›.

زیره‌پلو / zîrepolow, -polo/: *اسم.* زیرەپلاو؛ جۆرێ پلاو، کە زیرە و گۆشتی تێ‌کراوە.

زیری[1] / zîrî ، ـها/: *اسم.* زیقی؛ زیلی؛ زێلی؛ زیکی؛ دۆخ یان چۆنیەتی زیق بوون ‹زیری صدا: زیقی دەنگ›.

زیری[2]: *صفت. [گفتاری]* ژێرین؛ ژێرگین؛ ژێرگ؛ ژێرە؛ ژێرنگ؛ خوارگین؛ چێرین ‹بشقاب زیری: دەوری ژێرین›.

زیری[3]: *ضمیر.* ژێرین؛ ژێرنگ؛ چێرین؛ خوارین؛ ئەوی لە ژێردا ‹زیری را بده: ژێرینەکە بە›.

زیرین / zîrîn/: *صفت. [ادبی]* ژێرین؛ ژێروو؛ ژێرگ؛ ژێرە؛ ژێرگین؛ چێرین؛ ئەوی لە ژێرەوەیە.

زیزفون / zîzfûn/: [یونانی] ☜ **زیرفون**

زیست[1] / zîst/: *اسم.* ژی؛ ژیوار؛ ژیواری؛ زیوار؛ نسک؛ جیو؛ ژیو؛ کار یان ڕەوتی ژیان؛ ژین؛ زیندەگی‌کردن ‹شرایط زیست: هەلومەرجی ژین›.

زیست-[2]: *پیشوازە.* ژی-: ١. ژیان؛ گوزەران؛ زینگی؛ ژیوار ٢. گیاندار؛ گیانلەبەر.

زیستبوم / zîstbûm/: *اسم.* ژینگە؛ جێ‌ژین؛ جێگە و شوێنی ژیان.

زیست‌سنجی / zîstsancî/: *اسم.* ژین‌پێوی؛

ژیـن‌سـەنگێنی؛ پێـدا چوونـەوە، لێکدانـەوە و توێژینەوەی ژمێرکـۆیی بینـراوە و دیاردەگـەلی سەر بە گیانەوەرانەوە.

زیسـتشـناس / zîstšenās ، ـهـا؛ ـان/:اسـم. ژین‌ناس؛ ژیناس؛ ژیزان؛ ئەو کەسەی کە کـاری توێژینەوەی زانستی سەبارەت بە گیانـەوەران و کار و ڕەوتی ژیانیانە.

زیست‌شناسـی / zîstšenāsî/:اسـم. ژیـن‌ناسـی؛ ژیناسـی؛ ژیـزانی؛ زینەوەرناسـی؛ ژیـان‌ناسـی؛ زانستی ناسین، ڕیزبەندی و لێکۆڵینەوەی ژیانی گیانەوەران.

زیست‌شیمی / zîstšîmî/: [فارسی/ فرانسوی]/اسم. ژی‌شیمی؛ بیووشیمی؛ شیمی گیانداران.

زیست‌فیزیک / zîstfîzîk/: [فارسی/ فرانسوی]/اسم. ژی‌فیزیک؛ بیووفیزیک؛ فیزیکی گیانداران.

زیسـتکرد / zîstkore/: [فارسـی/ عربـی]/اسـم. ١. بەشـێک لـە جیهـان کـە ژیـانی تێدایـە ٢. سەرجەمی گیانداران و شـوێن و مەڵـبەندی ژیانیان.

زیستگاه / zîstgāh ، ـها/:اسم. ژینگـە؛ مەڵـبەند؛ مەڵـبەن؛ مەڵـوەن؛ هێـڤر؛ زینـوی؛ ژینـەوار؛ جێگەی ژیان، بەتایبـەت ئاقـاری سروشـتی لـە دایک بـوون و سـانەوەی گیانـەوەران ‹کوهـهای شـاهو زیسـتگاه آهـوی خالـدار اسـت: کێـوی شـاهۆ مەڵـبەندی ئاسکی خاڵدارە›.

▣ زیستگاه ییلاقـی: هـەوار؛ هەوارگـە؛ وارگـە؛ جێگەی ژیانی هاوینی.

زیسـت‌محیطـی / zîstmohîtî/: [فارسـی/ عربـی] صفت. ژینگەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە ژینگەی گیانداران.

زیـسـتمند / zîstmand ، ـان/:اسـم. ئەنـداموەر؛ ژینەوەر؛ بوونەوەرێ کە بۆ کارگـەلی جۆراوجـۆر ئەندامی تایبەتی هەیە و ئـەم ئەندامانـە پێکـەوە کار دەکەن.

زیستن / zîstan/: مـصدر. لازم. [ادبـی] // **زیـستی:** ژیـای؛ **می‌زیی:** دەژی؛ **بِزی:** بـژی // ژیـان؛ ژیـاین؛ ژیوەی؛ ژیوای؛ یاشـتن؛ ژیـن؛ زینـدەگی‌کـردن ‹خوب زیستن: چاک ژیان›. هەروەها: **زیستنی**

■ صـفت مفعـولی: **زیـسته** (ژیـاو)/ مـصدر منفـی: **نَزیستن** (نەژیان)

زیستی / zîstî/: صفت. ژیانی؛ ژینی؛ پێوەندیـدار یان سەر بە ژینەوە.

زیگزاگ / zîgzāg ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. زیگزاگ؛ لابەلا؛ لاپلا؛ لارە؛ لاوەلا؛ خلێوخـاو؛ گامێزڕێگـە؛ ڕێگە یان هێڵێکی نارێکی ددانـەداری لـە دووی یـەک (لـە بیچمـی حـەوت و هەشـت): **زیگـزال** [گفتاری]

▣ زیگـزاگ رفـتن: لابـەلا ڕۆیـشتن؛ لارەلار ڕۆیین؛ پێچەڵپێچ لێدان؛ بە شێوەی نارێـک و خوار و خێچ چوون.

زیگـــزاگ‌دوزی / zîgzāgdûzî ، ـهـــا/: [فرانـــسوی/ فارســـی]/اســـم. زیگـــزاگ‌دووری؛ جـــۆرێ دروومـــانی ڕازێنـــەیی بـــە شـــێوەی ددانەگـەلی لـە شـوێن یـەک: **زیگـزال‌دوزی** [گفتاری]. هەروەها: **زیگزاگ‌دوز**

زیگزال / zîgzāl/: [فرانسوی] ☜ **زیگزاگ**

زیگـــزال‌دوزی / zîgzāldûzî/: [از فرانـــسوی/ فارسی] ☜ **زیگزاگ‌دوزی**

زیگما / zîgmā/: [؟] ☜ **سیگما**

زیگـوت / zîgot ، ـها/: [؟]/اسم. [زیست‌شناسی] زیگـوت؛ تـۆوی بـاروەربوو بـەر لـە دەسـپێکی دابەشی.

زیگورات / zîgûrāt ، ـها/: [انگلیسی از اکدی]/اسم. زیگوورات؛ جۆرێ خانووبەرەی کـەونارای چەنـد نهۆمی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە بە شـێوەی هیرەمی چوارسووچ و پلە-پلەیە.

زیلـــو / zîlû ، ـهـا/:اسـم. زیلـۆ؛ بـەڕ؛ بـەڕە؛ ژێڕاخەری دەستچن لە بەنی پەموویی ئەستوور و بە نەخشگەلی وەک نەخشی جاجم.

زیلوفن / zîlofon/: [؟] ☜ **کِسیلُوفُن**

زیـــن / zîn ، ـهـا/:/اسم. زیــن؛ مارەکــە:
١. کەرەستەیەکی چەرمی وەک پاڵشتێکی نێو چاڵ، بە تەنگە و مامزەوە، کە لە کاتی سواریدا دەیخەنە سەر پشتی ئەسپ و بە سەریەوە دادەنیشن ٢. جێگەی دانیشتن لە سەر دووچەرخە یان موتور.

▣ **زین کردن**: ١. زین‌کردن؛ تەنگدان؛ زین بەستن بە پشتی ئەسپەوە ٢. *[کنایی]* گورجەوە بوون؛ ئامادە بوون؛ گیڤ بوون؛ تەیار بوون بۆ ڕۆیشتن بۆ شوێنێک ‹آزاد هم زین کرده بود همراه ما بیاید: ئازادیش گورجەوە ببوو، لەگەڵمان بێ›.

زین‌افزار / zînafzār ، ـها/:/اسم. ١. زین و بەرگ؛ زین و تاقم‌زین؛ کەڵ‌وپەلی زین ٢. *[ادبی]* چەک؛ چەک و ڕەخت.

زین‌پوش / zînpûš ، ـها/:/اسم. زین‌پۆش؛ سەرزین؛ پارچەیەک کە بە سەر زیندا دەگیرێ.

زینت / zînat ، ـها/: [عربی]/اسم. ڕازێنە:
١. ڕەوش؛ خشڵ؛ زەمبەر؛ خەمل؛ خەمڵ؛ خەوش؛ ئەو شتەی کە بۆ جوانترکردنەوەی شتێکی دیکە دەچێتە کار، وەکوو زێڕ و زەنبەر ‹خانەشان هیچ زینتی نداشت: ماڵەکەیان هیچ ڕەوشێکی نەبوو› ٢. ئەو شتەی کە دەبێتە هۆی ڕازاندنەوە ‹عروس هیچ زینتی نداشت: بووک هیچ ڕازێنەیەکی نەبوو›.

▣ **زینت یافتن**: زەینین؛ زەیینین؛ ڕازانەوە؛ خەملین؛ خەملان؛ ئەوەڕازیەی.

زینت‌آلات / zînatālāt /: [عربی]/اسم. خشڵ؛ زەنبەر: ١. سەرجەمی ئەو شتانەی کە بۆ ڕازاندنەوەی کەس یان شوێنێک بە کار دەچن ٢. زێڕ و زەمبەر؛ زیوەر.

زینت‌بخش / zînatbaxš /: [عربی/ فارسی] صفت. ڕازێنەر؛ جوان‌کەرەوە؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی ڕازاندنەوە و جوان‌کردنی کەس یان شتێکەوە. **زینت‌افزا**

زینتی / zînatî /: [عربی] صفت. ڕازێنەیی؛ بەتایبەتمەندی بە کار چوون وەک خشڵ ‹کالای زینتی: کالای ڕازێـ...›.

زین‌ساز / zînsāz ، ـها؛ ـان/:/اسم. زیندوور؛ زیندروو؛ زینساز؛ ئەو کەسەی کە کاری دروست‌کردنی زینی ئەسپە.

زینک / zînk ، ـها/: [انگلیسی از آلمانی]/اسم. زینک؛ پلەت؛ پەڕەی کانزایی، زۆرتر لە جنسی ڕۆح، کە لە چاپی ئۆفسیتدا بە کار دەچێ.

▣ **زینک مسی**: زینک/ پلەتی مسی؛ پەڕەی کانزایی لە ئالیاژی مس کە بەدەوامترە و بۆ چاپ لە ژمارەی زۆردا بە کار دێ.

زین‌کوهه / zînkûhe ، ـها/:/اسم. *[قدیمی]* سەمەرە؛ سنگەی پاش یان پێشەوەی زین.

زین‌وبرگ / zîn-o-barg ، ـها/:/اسم. *[قدیمی]* زین و بەرگ؛ زین و تاقم‌زین؛ کەڵ‌وپەلی تایبەت بۆ شەڕڤانی سوار.

زینه / zîne ، ـها/:/اسم. پلە: ١. پلەک؛ دەرەجە ٢. *[قدیمی]* پێ‌پیلکە؛ پلیکان؛ پلەکانە؛ پلەکان ٣. نەردیوان؛ نەردەوان؛ پەیژە؛ پەینجە؛ پاپەینجە.

زینهار / zînhār / ☜ **زنهار**

زیور / zîvar ، ـها/: [سغدی]/اسم. خشڵ؛ خەمڵ؛ خشر؛ خەوش؛ زەنبەر؛ زەمبەر؛ تیتک (خشڵی ناوچاوان)؛ تیتە؛ زەردینە؛ ڕەوش ‹علم زیور انسان است: زانین خشڵی مرۆیە›.

زیورآلات / zîvarālāt /: [سغدی/ عربی]/اسم. سلسلەوپلپلە؛ خشڵ و زەنبەر؛ زەمبەر؛ خشروخال؛ چەک؛ چەک و خشلان؛ و شتانەی کە بۆ خەملاندن و جوان بوون بە خۆیدا دەکەن (وەکوو خرخاڵ، ملوانکە، ئەنگوستیلە، بازنە و ...).

ـزیوی / zîvî /: *پیواژە*. ـژیوی؛ ـنسکی؛ ـجیوی؛ ـژیواری؛ ژیان؛ ژین.

ژ

ژ / j/: *حرف.* ژ؛ نیشانەی پیتی چواردەهەمی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی.
ژ / je/: *اسم.* ژێ؛ ناوی چواردەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.
ژاژ / jāj، ـها/: *اسم. [ادبی]* ١. گاکوتەڵ؛ کوتەڵ؛ کۆزر؛ کۆزەر؛ کوێزر؛ چەت؛ هەرکام لە گیاگەلی خۆڕسک و دڕکاوی سارا کە بۆ سووتان دەشێ ٢. *[مجازی]* چەڵتە؛ گەزاف؛ شاتە؛ مزەمز؛ ڕیوەڕیو؛ قسەی قۆڕ؛ وتەی بێهۆ و لابەلا.
▣ **ژاژ خاییدن:** *[ادبی، کنایی]* ژاوەژاو کردن؛ لاژەلاژ کردن؛ کاوێژ کردن؛ مزەمز کردن؛ ڕیوەڕیو کردن؛ قسەی بێکەڵک وتن، یان چەندپاتە کردنەوەی قسەیەک.
ژاژخائی / jājxā'î/ ☜ **ژاژخایی**
ژاژخایی / jājxāyî، ـها/: *اسم. [ادبی، کنایی]* ڕیوەڕیو؛ هەرزەگۆیی؛ لاژەلاژ؛ ژاوەژاو؛ درێژ دادڕی؛ چەند پاتەکردنەوەی قسەی بێتام: **ژاژدرایی؛ ژاژخائی.** هەروەها: **ژاژخا**
ژاژدرایی / jājdarāyî/ ☜ **ژاژخایی**
ژاغر / jāqar/: *اسم.* چیکڵدان؛ جیقڵدان؛ زیقەتۆرە؛ سیقەتۆرە؛ سیکەتۆرە؛ جێ دەنک و دانە لە ژێر مل و سەرسینەی پەلەوەران.
ژاکارد / jākārd/: [فرانسوی] *اسم.* ژاکارد: ١. کەرستەیەک لە سەر ماشێنی جۆلایی بۆ نەخشدارکردنی پارچە.
ژاکت / jākat, jāket، ـها/: [فرانسوی از انگلیسی] *اسم.* جاکەت؛ چاکەت؛ کۆتی چنراو لە کاموا.
ژالاب / jālāb/: [فرانسوی] ☜ **ژالاپ**
ژالاپ / jālāp، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* گیایێ پەلکوت، بە دوو جۆر ڕیشووی ناسک و هەڵماسیو، سەلکی گەڵای سەوزی ڕۆشنی بێددانەی وەک دڵ، گوڵی شەیپوڕئاسا و بەری خڕەوە، لە ڕیشووە هەڵماسیوەکەی دەوای ڕەوانکەر دروست دەکرێ: **جالاب؛ جَلَب؛ ژالاب**
ژاله / jāle، ـها/: [سنسکریت] *اسم. [ادبی]* شەونم؛ شەڤنم؛ ئاونگ؛ ئاڵشت؛ ئاڵشتە. ☜ **شبنم**
ژامبون / jāmbon/: [فرانسوی] *اسم.* ژامبۆن؛ گۆشتی ڕان بەتایبەت گۆشتی ڕانی بەراز، گا یان مریشک کە لە کارخانەدا بەسەبەندی دەکرێ وەک باسترمە دەپێچرێتەوە و جۆرە خواردنێکە.
ژانت / jānet/: [؟] *اسم.* ژانیت؛ دەسک؛ ئامرازێک بۆ ئوتووکردنی قۆڵ، وەکوو سەرین وایە و لە نێو قۆڵدا جێدەگرێ.
ژاندارم / jāndārm، ـها؛ ـان/: [فرانسوی] *اسم.* جەندرمە؛ جاندارم؛ قۆڵچی؛ پۆلیسی ڕێگاوبان و دەور و بەری شار.
ژاندارمری / jāndārmerî/: [فرانسوی] *اسم.*

ژانــدارمیری؛ ڕێخراوەیــەکی دەوڵــەتی کــە بەڕێوەبردنی نەزم و قانوونی دەرەوەی شاری بە ئەستۆوە.

ژانر / jānr/: [فرانسوی]/اسم. ژانر؛ شێواز؛ چەشن و چـەمکێکی تایبـەت لـە ئاسـەواری وێژەیـی و هونەریدا.

ژانویــە / jānvîye/: [فرانــسوی]/اســم. ژانویــە؛ کانوونی دووهەم؛ مانگی هەوەڵی ساڵی زایـینی کــە ٣١ ڕۆژە و لــە ١١ی بــەفرانبارەوە دەس پێ‌دەکات.

ژاول / jāvel/: [فرانسوی] ☜ آب ژاول، **آب**

ژئوپلیتیــک / je'opolîtîk/: [فرانــسوی]/اســم. ژیئۆپولیتیک: ١. تێکەڵاویـەک لـە هۆکارگـەلی جوگرافیایی و ڕامیاری ٢. جوگرافیای سیاسی.

ژئوتاکتیــسم / je'otāktîsm/: [فرانــسوی]/اســم. ژیئۆتاکتیسم؛ جمە و جووڵـە بـە هـۆی هێـزی ڕاکێشەری زەویەوە: **ژئوتاکسی**

ژئوتاکــســی / je'otāksî/: [فرانــــسوی] ☜ **ژئوتاکتیسم**

ژئوتروپیسم / je'ot(e)ropîsm/: [فرانسوی]/اسم. *[زیــستشناســی]* زەویخــوازی؛ زەویــوازی؛ زەویەوگری؛ ڕەوتی ڕوان یـا لارەو بـوون بـەرەو زەوی بەتایبەت لە گیادا.

ژئودزی / je'odezî/: [فرانسوی]/اسم. زەوی‌پێوی؛ تۆژینەوە لە بیچمی زەوین و دۆزینەوەی هەموو شوێنێکی سەر زەوی.

ژئوشــــیمی / je'ošîmî/: [فرانــــسوی]/اســــم. زەوی‌شیمی؛ زانستێ کە باس لە تێـکئـالاوان و گۆڕانکاری کیمیایی بـەشـی سـفت و گرتـووی زەوین و گۆکانی‌تر دەکا.

ژئوفیزیــــک / je'ofîzîk/: [فرانــــسوی]/اســـم. زەوی‌فیزیک؛ زانستێ کە لە ماکی زەوین، وەک هــەوا، ئـاو، بوومەلـەرزە، گـرکان، شـوێنەواری میگناتیسی و ڕادیۆئەکتیف دەکۆڵێتەوە.

ژئومرفولژی / je'omorfolojî/: [فرانسوی]/اسم. لەقێ لە زەویزانی کـە لـە سـەر زۆیـی، چاڵـی، ئاوەکان و بەژگەلی زەوین و هـۆی بـەدیهاتنیان دەکۆڵێتەوە.

ژپــن / jepon ، ـها/: [از فرانـسوی]/اسم. ژیپـۆن؛ کوڵەنەوار؛ کوڵەداوێنێک کە بۆ پـف تێچـوون و بەرزەوە بـوونی داوێـن، لـە ژێـرەوە دەیپۆشـن: **ژیپێن**

ژتون / jeton ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ژیتون؛ ئاسن، پلاستیک یان کاغـەزێک کـە لـە دان و سـتانی ناوخۆیی شوێنێکدا (وەک: چێشتخانە، قومارخانـە و...) بایی بڕێ پارەیە.

ژ.ث. / je.se. ، ـهـا/: [؟]/اسـم. ژێ.سـێ؛ نـاوی بازرگانی جۆرێ چەکی خۆمەش.

ژرژت / jorjet/: [فرانسوی]/اسم. ژورژێت؛ جۆرێک پارچەی ناسکی وردچن، کە ڕووەکەی هێندێک زبرە.

ژرسه / jerse/: [فرانسوی]/اسم. ژێرسێ؛ جەرسـە؛ پارچەیەکی کێشبافی سادەیە کە لە بەن چنراوە و زۆرتـر بـۆ بـەرگی ژنانـە، گنجـی وەرزشـی و ژێرپۆش بە کاری دەبەن.

ژرف / jarf/: *صـفت.[ادبـی]* قـووڵ: ١. نـووق؛ نق؛ کوورڕ؛ کـوور؛ کـوویر؛ قیـل؛ گـاود؛ سـووتار؛ سـاکوول؛ سـاکوڵ؛ سـووتاڵ؛ بـاهوو؛ بـە درێژایـی زۆرەوە بـۆ لای خـواروو ‹دریـای ژرف: زەریـــای قـــووڵ› ٢. دژوار لـــــەباری تێگەیـشتنەوە ‹مفهـوم ژرف: مانـای قـووڵ› ٣. درێـژ؛ بـە مەودایـەکی زۆر لـە ڕاسـتانیدا ‹غـار ژرف: ئەشـکەوتی [illegible]› ٤. بـە پێـز، هێـز یـان پێـشینەیەکی زۆرەوە ‹انـدوه ژرف: خـەمی قووڵ›.

ژرفا / jarfā/: اسم. قووڵایی؛ کـووراهی؛ کـورایی؛ قووڵی؛ ناخ؛ کـووڕی؛ بـار یـان چۆنیـەتی قـووڵ بوون.

ژرفاسنج / jarfāsanc ، ـهـا/: اسم. قـووڵایی‌پێـو؛ ئامێرێک بـۆ پێـوانی قـووڵایی زۆر بـە یارمـەتی

خێرایی دەنگ لە ئاودا. هەروەها: **ژرفاسنجی**

ژرفاندیش / jarfandîš ، ـان/: صفت. وردبین: ۱. بیرمەند؛ خاوەن توانایی بیرکردنەوە بە وردی ۲. وردابین؛ خاوەن هۆگرەتی بە چالاکی بیرکردنەوەی لە سەر یەک و بێپسان.

ژرفاندیشی / jarfandîšî/: اسم. وردبینی؛ چۆنیەتی وردبین بوون.

ژرفبین / jarfbîn ، ـان/: صفت. [ادبی] وردبین؛ خاوەن بیر و تێڕامانی ورد.

ژرفبینی / jarfbînî/: اسم. وردبینی؛ بە کار هێنان یان هەبوونی بیری ورد.

ژرفزی / jarfzî ، ـان/: صفت. [زیستشناسی] بە تایبەتمەندی یان توانایی ژیان لە قوولایی ئاودا.

ژرفسنگ / jarfsang/: اسم. [زمینشناسی] باتوولیت؛ پازار؛ جۆرێ بەردە کە لە توێگەلی ژێرەوەی زەویدا دروست بووە.

ژرفش / jarfeš/: اسم. دۆخ یان چۆنیەتی قوول بوونەوە.

ژرفنا / jarfnā، ـها/: اسم. [ادبی] قووڵایی؛ کانگا؛ جێگای قووڵ.

ژرفنگری / jarfnegarî/: اسم. وردبینی؛ کار یان ڕەوتی ورد بوونەوەی ژیرانە. هەروەها: **ژرفنگر**

ژرمانیم / jermāniyom/: [فرانسوی] اسم. ژێرمانیۆم؛ توخمی کیمایی کانزاسا بە ژمارەی ئەتومی ۳۲ و کێشی ئەتومی ۷۲,۵۹وە، ڕەق و سپی ئامال خۆڵەمێشی، تێکەڵ بە ئاو نابێ و ئالیاژ پتەو دەکاتەوە و دەبێتە هۆی داشکاندنەوەی تیشک لە شیشەدا.

ژرمن[1] / jerman ، ـها/: [فرانسوی] اسم. ژێرمەن؛ ڕەگەزی خەڵکی ئاڵمان و زۆربەی ئوتریش و بەشێک لە خەڵکی سوویس.

ژرمن[2]: صفت. ژێرمەن؛ ئاڵمانی؛ سەر بە خەڵکی ئاڵمان.

ژرمنی / jermanî/: [فرانسوی] اسم. ژێرمەنی؛ لقێک لە زمانە هیندو-ئوروپاییەکان، (بریتی لە ئاڵمانی، ئینگلیزی، هولەندی، فەلاندری، ئافریکان و ئیسکاندیناوایی).

ژزوئیت / jezo'ît/ [فرانسوی] ☜ **یَسوعی**

ژست / jest ، ـها/: [فرانسوی] اسم. بیچم؛ بڕ و بیچم؛ ژیست؛ ملق: ۱. زیوە یان دیمانی ئەندامان، بەتایبەت دەس، بالاتەنە و سەروچاو بۆ دەربڕینی مەبەستێک یان پێداگری لە سەر شتێک ‹ژست خوبی داشت: بڕوبیچمێکی باشی هەبوو› ۲. [مجازی] بزوان یان هەڵسوکەوتێک کە نیشاندەری واتا یان بڕوایەکە ‹ژست سیاسی: بیچمی رامیاری›.

⊡ **ژست گرفتن:** قیافەگرتن؛ خۆ بە جۆرێکی تایبەت شاندان.

ژستی / jestî/: [فرانسوی] صفت. [گفتاری] خۆنوێن؛ خاوەن جم و جووڵ و دیمانێکی ڕواڵەتی بۆ خۆ نواندن.

ژفک / jafak/: اسم. ڕیپۆق؛ چلکی چاو.

ژل / jel ، ـها/: [فرانسوی] اسم. ژیل؛ هەر ماکێکی تێکەلاوی کلۆئیدی گرساو (وەک ژیلی دەرمان و قژ و...).

ژلاتین / jelātîn/: [فرانسوی] اسم. ژیلاتین؛ تێکەلاوێک لە پرۆتۆئینگەل بە شێوەی گەرد یان پەڕەگەلێکی بێڕەنگ، بێبۆن و بێتام کە بۆ بەرهەم هێنانی چەسپی کاغەز، فیلمی وێنەهەڵگری، بەستەنی و ژیلە بە کار دەڕوا.

ژلاتینی / jelātînî/: [فرانسوی] صفت. ژیلاتینی: ۱. بە چۆنیەتی و دۆخی ژیلاتینەوە ۲. لە جنسی ژیلاتین.

ژله / jele/: [فرانسوی] اسم. ژیلە: ۱. ژیل ۲. جۆرێ خواردەمەنی کە بە ئاومیوە و ژیلە و

شەکر چێ دەکرێ.

ژمـول / jemûl/: [؟]/اسم. [زیست‌شناسی]/ وەچ؛ گوە؛ خەڵفی دواییینی گیا.

ژن / jen، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ژێـن؛ هۆکـاری ڕاگواســـتنی دانـــستەگەلی ڕەگـــەزی لـــە کرۆموزۆمدا.

▣ **ژن بارز/ غالب**: ژێنی زاڵ؛ ژێنێکـی بـەهێزتر کە تایبەتمەندی میراتی دژە خۆی دادەپۆشێ و هەڵی ڕەخسانی پێنادا.

ژن نهفته/ مغلوب: ژێنی شاراوە/ بە زیو؛ ژێـنی لاواز کە بە ژێنێکـی بـەهێزتر دادەپۆشـرێ و هیچ شوێنێ لە خۆی جێ ناهێڵێ.

ژنتیـــــک / jenetîk/: [فرانـــــسوی]/اســـم. ژێنێتیـک؛ زانـستێ کـە لـە سـەر دیـاردەی میراتبـــــەری، هۆکـــــارە میراتیـــــەکان و شوێنەوایان دەکۆڵێتەوە.

ژنتیکی / jenetîkî/: [فرانسوی] صفت. ژێنێتیکـی؛ میراتی؛ وەراسەتی؛ ئێرسی.

ژن‌درمـانی / jendarmānî/: [فرانـسوی/ فارسـی] /اسم. ژێن‌دەرمانی؛ دەرمانی ناسامانیگەلی میراتی (وەک تالاسمی و هێمۆفیلی) بـە دەسـت لێـدانی ژێنگەلی دیاریکراو.

ژنـده / jende/: صفت. [ادبی] ١. شـڕ؛ شـەکی؛ لەبەرە؛ کەڤن؛ تیتۆڵ ٢. شڕەبار؛ خەسپاڵ.

ژنـــده‌پـــوش / jendepûš، ـهـا؛ ـان/: صفت. [ادبـی] شـــڕەبار؛ کـــەرپاڵ؛ شـــڕ و شـــەوێڵ؛ ڕینگـاڵ؛ شـڕۆڵ؛ جـڵ‌شـڕ؛ تیتـەڵۆ؛ شـیڕۆڵ؛ گێتـــە؛ بـــەرگ‌شـــڕ؛ شـــڕپۆش؛ سیپاڵـــپۆش؛ کۆنەپۆش؛ جلک‌قەتیای.

ژنراتـور / jen(e)rātor، ـهـا/: [فرانسوی]/اسم. موتوربەرق؛ ژنراتور؛ دینەمو؛ زایەنەر؛ ماشینێ کە هێزی میکانیکی دەکاتە هێزی کارەبا.

ژنرال / jen(e)rāl، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ژنـراڵ: ١. سەرلەشـکەر ٢. تیمـسار؛ ئـەمیر؛ ئەرتـەش: **جنرال**

ژنریـــک[1] / jenerîk/: [فرانـــسوی] ☜ داروی ژنریک، **دارو**

ژنریک[2]: صفت. ١. گشتی؛ هەمووانی ٢. ژنریک؛ بەبێ ناوی بازرگانی.

ژنـــی / jenî/: [فرانـــسوی] صـفت. ١. بلیمـــەت ٢. پێوەندیدار یان سەر بە ژێن.

ژوئـــن / jû'an/: [فرانـــسوی]/اســم. هزیـــران؛ حوزەیران؛ مانگی شەشەمی زایـینی، ٣٠ ڕۆژە و لە ١١ی جۆزەردانەوە دەس‌پێدەکات و لـە ٩ی پووشپەڕدا دەبڕێتەوە: **جون**

ژوئیه / jû'îyye/: [فرانسوی]/اسم. ژووییە؛ تەمووز؛ مانگی حەوتەمی ساڵـی زایـینی، ٣١ ڕۆژە و لـە ١٠ی پووشـپەڕەوە دەس پێـدەکات و لـە ٩ی گەلاوێژدا تەواو دەبێ: **جولای**

ژوت / jût/: /اسم. کەنەف؛ جـووت؛ گیایـەک لـە تیرەی تۆڕکیان بە ڕیشاڵی سۆلۆلۆزی قایمەوە.

ژوراســـیک / jûrāsîk/: [فرانـــسوی]/اســـم. ژووراسیک؛ دووهەمین خول لە خولی دووهەمی زەوین‌ناسی کە بـە سەرهەڵـدانی دایناسـۆران و گوهانـــــداران و پەلـــــەوەرانی ســـــەرەتایی دەناسرێتەوە.

ژوردوزی / jûrdûzî/: [فرانسوی/ فارسی]/اسم. جۆرێ درووماں بۆ ڕازاندنـەوەی پارچـە کـە لـە سـەر تاڵـکێش‌کـردنی چەنـد تاڵـی تـان و پـۆ درووس دەبێ.

ژورنال / jûrnāl، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ژوورنـاڵ؛ گۆڤاری تایبەتی کاردەستی و باوی ڕۆژ.

ژورنالیـست / jûrnālîst، ـهـا/: [فرانسوی]/اسم. ڕۆژنامەنووس؛ ڕۆژنامەوان؛ کەسێ کە بۆ ڕۆژنامە هەواڵ دەنێرێ.

ژورنالیـــستی / jûrnālîstî/: [فرانـــسوی] صـفت. ڕۆژنامـەوانی؛ ڕۆژنامـەیی ‹فعالیتهـای ژورنالیـستی: چالاکیگەلی ڕۆژنامەوانیی›.

ژوکر / joker، ـهـا/: [فرانسوی از انگلیسی]/اسم. شەیتانە؛ جۆرێ وەرەقـی پاسـوور کـە لـە هـەر

دەستەدا دوو دانە هەیە و بە جێی هەر کام لە وەرەقەکانی‌تر بە کار دێ.

ژول / jûl/: [فرانسوی] /اسم. /فیزیک/ ژوول؛ پێوانەی کار و هێز لە کۆئەندامی میتردا.

ژولیدگی / jûlîdegî/: /اسم. ئاڵۆزاوی؛ شپرزی؛ گـرژی؛ درژی؛ گـرژ و درژی؛ شـپرزیاگی؛ شپرێوی.

ژولیدن / jûlîdan/: مصدر. لازم. /ادبی/ ئاڵۆزیان؛ هاڵۆزیان؛ ئاڵۆزکیان؛ تێکهالان؛ لێکهالان؛ هالیان؛ ئالیان؛ دژیەی؛ دژیای؛ دەژیەی؛ شێوان؛ شپرزان؛ شەمزان؛ ژلوقان؛ ژلێوان؛ شـێویەی؛ شێویای؛ تێکچوون؛ تێکشیەی.

■ صفت مفعولی: **ژولیده** (ئاڵۆزاو)

ژولیده / jûlîde/: صفت. شـێواو؛ ئاڵـۆزاو؛ شپرزاو؛ گژن؛ گژۆلە؛ شپرز؛ شپریو؛ گیـژاڵی؛ شـلەژاو؛ شـپرزە؛ دەژیـا؛ دژیـا؛ ئاڵـۆز؛ تێکهالاو؛ تێکـەڵ‌ـپێکـەڵ ‹موی ژولیده: قژی شێواو›.

ـ ژه / je/: پسوند. /ادبی/ ـ یـژه؛ ـ ئێکـلە؛ ـ ئێچکـە؛ ـ ئۆلـە؛ ـ ئوولـە؛ ـ ئیجـە؛ ـ ئیچـە؛ ـ ئیژگـە؛ ـ ئەکـلە؛ ـ ئژگـە؛ ـ ئۆکـە؛ نیـشانەی چکۆلەکردنەوە.

ژیان / jiyān/: صفت. /ادبی/ درندە؛ توورە؛ ئارژی؛ گرگین؛ درژ؛ گرژ؛ ڕقهەستاو.

ژیبرلین / jîberlîn/: [؟] /اسم. ژیـبرلین؛ جۆرە هورمـوونێکی گیاییـە کـە دەبێتـە هـۆی خێـرا گەشـەکردن و بـەردار بـوونی گیـا: **جیبرلین**

ژیبون / jîbon/ [فرانسوی از انگلیسی] ☜ **گیبُون**

ژیپس / jîps/: [فرانسوی] /اسم. بـەردی گـەچ؛ گەچەبەردینە.

ژیپن / jîpon/ ☜ **ژِپُن**

ژیگانتیسم / jîgāntîsm/: [فرانسوی] /اسم. /پزشکی/ جیبرمەیی؛ دۆخی زل بـوونی لـە ڕادەبـەدەری لەش، بەهۆی زۆر بوونەوەی هۆرمونی گەشە لـە لەشدا.

ژیگلور / jîglor، ـهـا/: [فرانسوی] /اسم. ژیگلـور؛ لوولەیـەکی ئاسـنی پێچـدار بـۆ گەیانـدنی سـووتەمەنی لـە چاوگەیەکـەوە بـۆ شوێلە.

ژیگو / jîgo/: [فرانسوی] /اسم. ژیگـۆ؛ خواردەمەنیەک لە گۆشت بەبێ ئێسقان.

ژیگول / jîgul/: [از فرانسوی] صفت. /مخفف، گفتاری/ تەڕپۆش؛ خۆڕازێن؛ ژیکەڵە.

▣ ژیگول کردن: دەق‌دان؛ خۆ ڕازاندنەوە؛ جلی تـازە لەبـەرکردن؛ وێ دەق دەی؛ دوخـت ئاردەی؛ خۆ پۆشتەکردن بە جل‌وبەرگی تازە ‹امروز خیلی ژیگول کردەای: ئەمڕۆ زۆر خۆتت لـە دەق داوە›.

ژیگولت / jîgulet، ـها/: [فرانسوی] /اسم. کچێ کە بۆ چاو پێکردنی کوڕان خۆ دەڕازێنێتەوە.

ژیگولو / jîgulû، ـها/: [فرانسوی] /اسم. کـوڕی لاو کە بۆ چاولێکردنی کچان خۆ دەڕازێنێتەوە.

ژیلت / jîlet/: [فرانسوی] /اسم. ژیلـت؛ نـاوی بازرگانی جۆرێ خۆتراش.

ژیله / jîle/: [فرانسوی از اسپانیایی] /اسم. جلیـسقە؛ جلیقە؛ جلیتقە؛ جۆرە کراسێکی بێ‌قۆڵ.

ژیمنازیوم / jîmnāz(i)yom، ـها/: [فرانسوی] /اسم. ژیمانزیۆم؛ جێگا یـان بەشـێک لـە شـوێنێ کـە شت‌ومەکی پێویستی ژیمناستیکی تێدایە.

ژیمناست / jîmnāst، ـهـا/: [فرانسوی] /اسم. ژیمناست؛ کەسێ کە شارەزای ژیمانستیکە.

ژیمناستیک / jîmnāstîk/: [فرانسوی] /اسم. ژیمناسـتیک: ۱. وەرزشـێ کـە وەرزشـکار بـۆ تـەیار بـوونی لـەش و ڕاهێنـانی لـە چالاکیدا خـەریکی دەبـێ ۲. کـار و چالاکیـەکی وەرزشی بریـەتی لـە لـوول خواردنـەوە، تەقڵە لێـدان و وەرچـەرخان بـە سـەر کەرستەگەلێکی تایبەتدا.

س

س / s/: حرف. س؛ نیشانەی پیتی پانزدەهەم لە ئەلفوبێتکەی زمانی فارسیدا.
س / se/: اسم. ۱. سیّ؛ سین؛ ناوی پازدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی ۲. [مخفف] پ؛ پرسیار ‹س: کجا می‌روی؟ ج: منزل: پ: بۆ کوێ دەڕۆی؟ و: ماڵەوە› * **سین**
سآنس / se'āns ، ـها/: [فرانسوی] اسم. سانس؛ هەر یەکە لە نۆرەکانی شاندانی فیلم لە سینما لە شەو و ڕۆژێکدا.
ـ سا / sā/: پیواژه. ۱. [مخفف] ـ ئاسا؛ ـ گوێن؛ ـچەشن؛ ـ ڕەنگ؛ ـ سار؛ وەک؛ هەزەی؛ شێوە ‹پری‌سا: پەری‌ئاسا› ۲. ـ ساو؛ ـ سوو؛ ساوێن؛ ساودەر؛ ساوکەر؛ ڕێخەر ‹سفال‌سا؛ کشک‌سا: هێلەساو؛ کەشک‌ساو›: **سای** [ادبی] ۳. ـ ساو؛ ـگەژمرێن؛ ـ هاڕ؛ وردکەر ‹سنگ‌سا: بەردەساو›.
سائر / sā'er/: [عربی] ☜ **سایر**
سائقه / sā'eqe/: [عربی] ☜ **سایقه**
سائل / sā'el/: [عربی] ☜ **سایل**
ـ سائی / sā'î/ ☜ **سایی**
سائیدگی / sā'îdegî/ ☜ **سایيدگی**
سائیدن / sā'îdan/ ☜ **ساییدن**
ـ ساب / sāb/: پیواژه. [گفتاری] ـ ساو؛ ـ ماڵ؛ ـساوێن ‹کف‌ساب: کەف‌ساو›.
ساباط / sābāt ، ـها/: [عربی] اسم. سابات: ۱. سەیوان؛ سەیڤان؛ سەیوانە ۲. سێبەر؛ سێوەر؛ سەیوەر؛ سەهەن؛ سەی؛ سا ۳. دالان؛ سیپە؛ سیپک؛ کەلەگی؛ لیوان؛ ڕێگەی سەرداپۆشراو.
سابعاً / sābe'an/: [عربی] قید. [نامتداول] ۱. حەوتمین؛ حەفتمین؛ لە پلەی حەوتمدا ۲. حەوتم؛ حەفتم؛ حەوتم‌جار؛ جاری حەوتم.
سابق[1] / sābeq/: [عربی] صفت. پێشوو؛ ڕابردوو؛ ڕابواردوو؛ بەرین؛ بەرگ؛ بەرنگ؛ وەڵین: ۱. بەرگین؛ پێشین؛ بەندیوار بە سەردەمی بەر لە ئێستاوە ‹رییس سابق دانشگاه: سەرۆکی پێشووی زانستگا› ۲. کۆن ؛ جاران؛ زوو؛ ویەردە؛ بەندیوار بەوەی بەر لە ئێستا بووە ‹این رسم و رسوم مال سابق است: ئەم داب و دەستوورە هی پێشووە›.
سابق[2]: قید. [گفتاری] جاران؛ چەلان؛ ئەوسا؛ پێشوو؛ لە ڕابردوودا ‹سابق مردم مهربانتر بودند: جاران خەڵکی دلۆڤانتر بوون›.
سابقاً / sābeqan/: [عربی] قید. جاران؛ زوو؛ لە پێشدا؛ پێشوو؛ پێشووتر؛ بەر لە ئێستە؛ لە بەرێدا؛ لەمەوبەر؛ ئەوسا؛ ئەودەم؛ لەوە پێش؛ چەلان؛ بەرێ؛ بەرووێ؛ زووتر؛ پێشان؛ چێوەڵ ‹سابقاً اینجا بیابان بود: جاران ئێرە بیاوان بوو›.
سابق‌الذکر / sābeqozzekr/: [عربی] صفت. ناوبراو؛ ناڤبری؛ باسکراو؛ ناو لێبراو لە پێشدا ‹در کتاب سابق‌الذکر هم آمده است: لە کتێبە

تووێژەکەشدا هاتووە›.
سابقە / sābeqe ، ـها؛ سوابق/: [عربی]/اسم. پێشینە؛ پێشوونە: ١. ڕابردە؛ ڕابردوو؛ ڕابوردوو؛ زانیاری لەمەڕ ڕابوردەی کەسێ یان شتێکەوە ‹سابقەی او را از من بپرسید: پێشینەی ئەو لە من بپرسن› ٢. ڕووداوێک لە ڕابردوودا کە دووپات بووەتەوە ‹کشتن پدر، فرزند و نزدیکان در میان شاهان سابقه دارد: کوشتنی دایک و منداڵ و خزمان لە نێو شاگەلدا پێشینەی هەیە› ٣. ڕووداو یان دیاردەیەک لە ڕابردوودا کە ببێتە بەڵگە ‹سابقەی کار: پێشینەی کار›.

▣ سابقەی کار: پێشینەی کار؛ ماوەیەک کە کەسێک کارێکی بە دەستەوە بووە یان لە شوێنێکدا خەریکی کار بووە.

سابقەدار / sābeqedār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. پێشینەدار: ١. ڕەشناو؛ بەدناو؛ خاوەن پێشینە و ئەزموون لە کاری خراپە کردندا ٢. *[حقوق]* لە لایەن دادگاوە لە ڕابردوودا بە تاوانبار دەرچوو.

سابوتاژ / sābotāj/: [فرانسوی]/اسم. *[سیاست]* کارشکێنی؛ چوکڵەشکێنی؛ خراپەکاری بە قەستی.

سابیدن / sābîdan/ ☜ **ساییدن**

سابین / sābîn/: [فرانسوی]/اسم. *[گیاەشناسی]* هەڤریشک؛ سەروەکێویلە؛ هێڤەر؛ هاڤریسک؛ عەرعەر؛ هەوریس؛ وەهل؛ ئەرز؛ ئیرڤست؛ هێڤرست؛ دارێکی بێبەری لێڕەوارییە کە باش بە خۆدا دێ و زۆر بەرز دەبێ.

ساپروفیت / sāprofît/: [فرانسوی] صفت. *[زیستشناسی]* گەنیشن؛ گەنگەش؛ بەتایبەتمەندی ڕوان لە سەر یان لە نێو ماکی زیندەڵی گەنیودا (وەک برێ کارک و باکتری).

ساپورت / sāport/: [انگلیسی]/اسم. *[قدیمی]* پشتیوانی؛ پشتەڤانی.

ساتراپ / sātrāp ، ـها/: [یونانی از فارسی باستان] اسم. *[قدیمی]* پارێزگار؛ ڕاژۆر؛ حاکم؛ والی؛ حوکمڕان (لە ئێرانی سەردەمی هەخامەنشیدا).

ساتن / sātan/: [فرانسوی از عربی] ☜ **ساتین**

ساتور / sātûr/: [عربی] ☜ **ساطور**

ساتورن / sātûrn/: [انگلیسی]/اسم. کەش؛ کەیوان؛ کاروانکوژی؛ کاران قڕە؛ سەشەم گەڕۆکی هەتاو کە ٩٥ ئەوندەی گۆی زەویە و لە ٢٩ ساڵدا سوورێک بە دەوری خۆردا دەداتەوە و بەوە ناسراوە ئەڵقەیەکی بە دەورەوەیە کە تەنیا لە تەلسکۆپدا دەردەکەوێت.

ساتوری / sātûrî/: [عربی] ☜ **ساطوری**

ساتین / sātîn/: [فرانسوی از عربی]/اسم. ساتان؛ پارچەیەکی ساف لە هەورێشم یان ڕیون بە ڕووی بریقەدار و پشتی ماتەوە: **ساتَن**

ساج / sāc/: [ترکی]/اسم. ١. ـها/ ساج؛ سێل؛ سێڵ؛ سێهل؛ دەفرێکی خڕ و کۆمی کانزایی بۆ نان لە سەر کردن و برێشکە تێیدا برژاندن ٢. ـها/ [معرب] تیک؛ سوورەچناری هێندی؛ دارێکی هەمیشە سەوز، تایبەتی باشووری ڕۆژهەلاتی ئاسیا، بە گەڵای گەورە، چێوی سەخت و قورس و بەدەوامەوە: **تِک؛ تیک** ٣. تێک؛ تیک؛ چێوی قورس و قایمی قاوەیی مەیلەو زەردی ئەو دارە کە بۆ کەشتیسازی و کەلوپەلی چێوی بەکاردێت: **تک؛ تیک**

ساجور / sācûr/: [عربی]/اسم. سەمەندۆک؛ سنک؛ کەلەن؛ کالان؛ قەلادە؛ مەرەس؛ قرێتە؛ ساژور؛ سانجۆل؛ سانجی؛ ساجوور؛ زنجیر، زوێل یان گەوی کانزایی پتەو کە لە ملی سەگ و ڕاوری دەکەن.

ساجی / sācî/: صفت. ساجی: ١. [ترکی] پێوەندیدار بە ساجەوە ‹نان ساجی: نان ساجی› ٢. [معرب] لە جسنی چێوی ساج.

ساچمە / sāčme ، ـها/: [ترکی]/اسم. ساچمە؛ گزمووله مزی زۆرتر ورد کە لە تفەنگی ڕاو و هەندێ ئامێری پیشەسازیدا کەڵکی لێ

وەردەگرن.

ساحت / sāhat/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ۱. /نامتداول/ گۆڕەپان؛ مەیدان؛ پانایی؛ دەشت؛ دەڤەر؛ دەڤور ۲. پێشگا؛ بارەگا؛ بەر دەسەلات؛ جێگایێ کە کەس یا دیاردەیەک بە سەریدا زاڵە ‹ساحت او از معصیت مبراست: بارەگای وی لە گوناهـ پاکە›.

ساحر / sāher ، ـان/: [عربی]/اسم. /ادبی/ جادووگەر؛ جادووکەر؛ سیحرباز؛ ئەفسوونکار؛ تەلەسمباز؛ باربەژنگەر؛ چاچۆلگەر؛ جادووکار ‹ساحری از هند به آن شهر آمده بود: جادووگەرێک لە هیندەوە هاتبوو بۆ ئەو شارە›.

ساحرانه / sāherāne/: [عربی/ فارسی] قید. جادووگەرانە؛ سیحربازانە؛ ئەفسوونکارانە: ۱. وەکوو جادووگەران ۲. بە شێوەی جادوویی.

ساحره / sāhere ، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ سخری‌جن؛ ژنی سیحرباز؛ ژنی جادووگەر.

ساحری / sāherî/: [عربی]/اسم. جادووگەری؛ سیحربازی؛ ئەفسوونکاری.

ساحل / sāhel ، ـها؛ سواحل/: [عربی]/اسم. کنارێن؛ بەستێن؛ زرێوار؛ زرێبار؛ هێش؛ لێوار؛ پەراڤ؛ تنک؛ یەنک؛ زریەپەڕ؛ کەڤی؛ دەریابار؛ دەریاپەڕ؛ دەریادەر؛ لەوچک؛ بەستۆرە؛ ڕەخ/ ڕەفی ئاو؛ قەراخ/ کەنار ئاو؛ وشکانی پەنا کۆمای ئاو (زەریا، زەریاچە، چۆم).

ساحلبانی / sāhelbānî/: [عربی/ فارسی]/اسم. هێشەوانی: ۱. چاوەدێری لە سنووری کنارێنی ئاو ۲. چاڤدێری کنارێن لە هەمبەر دیاردەگەلی کەشیەوە ۳. کار یا ڕەوتی پاراستنی ژینگەی زێواری زەریا. هەروەها: **ساحلبان**

ساحل‌نشین / sāhelnešîn ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. هەڤاف؛ زرێوارنشین؛ هێش‌نشین؛ نیشتەجێی قەراخ ئاو (زەریا، زرێوار، چۆم) ‹شغل بیشتر مردم ساحل‌نشین ماهیگیری است: کاری زۆربەی خەلکی هەڤاف ماسی گرتنە›.

ساحلی / sāhelî/: [عربی] صفت. بەستۆرەیی؛ هێشی؛ زرێواری؛ زرێباری؛ کنارێنی؛ زریەپەڕی: ۱. پێوەندیدار یان سەر بە ڕەخی ئاو ‹زمینهای ساحلی: زەوینگەلی بەستورەیی› ۲. هەڵکەوتە لە زرێواردا ‹کلبەی ساحلی: کۆلیتی هێشی›.

ساخارز / sāxāroz/: [از فرانسوی] ☜ **ساکارُز**

ساخارین / sāxārîn/: [از فرانسوی] ☜ **ساکارین**

ساخت / sāxt/: /اسم. ۱. پێکهاتە؛ پێکهات؛ دەسکرد ‹ساخت محکمی دارد: پێکهاتەیەکی پتەوی هەیە› ۲. دەسکر؛ دەسکرد؛ کار یا ڕەوتی سازکردن؛ دروس‌کردن؛ چێ کرن؛ وەش کەردەی ‹ساخت هواپیما: چێ کرنی فڕۆکە› ۳. کرد؛کر؛ دەسکر؛ دەسکرد؛ پێکهاتگ؛ چێکراو؛ سازکراو؛ دروس‌کراو ‹ساخت اورامان: چێکراوی هەورامان› ٤. /ـها//دستور/ شێوەیەک لە وشە کە کەس یان کاتی پێوەندیدار بە کارەوە نیشان دەدا: **صیغه** ۵. /ـها//قدیمی/ زین و بەرگ.

ساختار / sāxtār ، ـها/: /اسم. پێکهاتە؛ کردمان: ۱. چۆناوچۆنی داڕێژراوی شتێک ‹ساختار فلزی: پێکهاتەی کانزایی› ۲. شێوازی ڕێک‌خستن و چنینی بەشگەلی شتێک ‹ساختار نردبانی: پێکهاتەی پلەکانی› ۳. پێکهاتوو؛ پێکهاتگ؛ کر؛ کرد؛ بەرهەم؛ چێکراو؛ شتی درووسکراو (وەک خانووبەرە).

◙ **ساختار ملکولی**: پێکهاتەی مولوکوولی؛ شێوەی داڕێژرانی ئەتومگەلی پێکهێنەری مولوکوولێک.

ساختارگرایی / sāxtārgerāyî/: /اسم. پێکهاتەخوازی: ۱. یەکێک لە ڕێبازە هزرییەکانی مەردمناسی کە لە لایەن ڕادکلیف براون (مەردمناسی کۆمەلایەتی بریتانیا) و کلود لوی شتراوس (پێکهاتەخوازی مەردومناسی فەرانسە)ەوە بەدی هات و لەم ڕێبازەدا دیاردەگەل بە گوێرەی پێوەندیان پێکەوە دەناسرێن ۲. شێوازی شرۆڤە و شیکاری

(دەقێکی ویژەیی یان سیستەمێکی سیاسی) لە پێوەندی دەگەڵ مەردمناسی و بە پێیی شانەگەلی فەرهەنگی و کردەوەیی.

ساختاری / sāxtārî/: *صفت.* پێکهاتەیی؛ پێوەندیدار بە پێکهاتەوە ‹ویژگیهای ساختاری: تایبەتمەندیگەلی پێکهاتەیی›.

ساختگی / sāxtegî، ـها/: *صفت.* هەڵبەستە؛ دەس هەڵبەست: ١. دەسکردی؛ درووسکراوە؛ نەک ڕاستەقینە ‹عصبانیت ساختگی: تووڕەیی هەڵبەستە› ٢. درۆینە؛ ساختەکارانە؛ ساختەچییانە؛ ساختەیی ‹این سند ساختگی است: ئەم بەڵگە هەڵبەستەیە›.

ساختمان / sāxtemān/: *اسم.* ١. کار و ڕەوتی کردنەوە؛ سازکردن؛ چێکرن؛ درووس کردن؛ سازاندن؛ وەش کەردەی؛ کەردەیوە؛ ئەوەکەردەی ‹ساختمان صد دستگاه آپارتمان آغاز شد: کردنەوەی سەد دەزگا وارخان دەستی پێکرد› ٢. پێکهاتە ‹ساختمان چشم: پێکهاتەی چاو› ٣. ساختمان؛ خانووبەرە؛ خانی؛ خانوو؛ یانە؛ ماڵ؛ بەر و شوێنێکی کەم تا کورت کلیدە و سەرگیراوی هەمیشەیی بۆ نیشتەجێ بوون، کار، ڕاگرتنی گیانەوەران و پیتەوا، کە بە کەرەستەی خانووبەرە دەکرێتەوە ‹ساختمان اداری: خانووبەرەی مەزرینگەیی›.

▣ **ساختمان آجری**: خانووبەرەی ئاجۆری؛ خانووبەرەی کەرپووچی؛ خانووەبەرەیەک کە لە دیوارەکانیدا ئاجۆر دەکارکراوە. هەروەها: **ساختمان سنگی؛ ساختمان سیمانی**

ساختمان پیش‌ساخته: خانووی پێشکردە/پێش‌ساز؛ خانووبەرەی لە پێش سازکراو؛ بینایەک کە پاژەکانی لە کارگەدا چێکرابێ و پاشان لە شوێنی خۆیدا دامەزرێ.

▣ **ساختمان کردن**: کردنەوەی ساختمان؛ خانوو کردنەوە؛ کردنەوە؛ چێکرنی خانوو؛ ماڵ درووس کردن؛ خانی کردنەوە؛ بیناکردنەوە؛ ماڵ کردنەوە؛ یانەوەکەردەی؛ یانەکەردەیوە ‹در کوچەی ما دارند ساختمان می کنند: لە کوڵانی ئێمەدا خەریکی خانوو کردنەوەن›.

ساختمانی / sāxtemānî/: *صفت.* ساختمانی؛ خانووبەرەیی؛ پێوەندیدار بە ساختمانەوە ‹فعالیت ساختمانی: چالاکی ساختمانی›.

ساختن / sāxtan/: *مصدر. متعدی. لازم.* // **ساختی:** دروستت کرد؛ دروست دەکەی؛ **می‌سازی:** دروست دەکەی؛ **بساز:** دروست بکە// □ *متعدی.* ١. دروست/ دررووس کردن؛ چێکرن؛ سازدان؛ سازکردن؛ ڕێک هاوردن؛ خاس کردن؛ سازای؛ کردن؛ کردنەوە؛ بەدیهێنانی پێکهاتەیەک لە ڕووی گەڵاڵە و بە پێی بنەماگەلی دەست نیشان‌کراو و کەل‌وپەلی تایبەتەوە ‹خانه ساختن؛ آهنگ ساختن: ماڵ کردنەوە؛ ئاهەنگ دروست کردن› ٢. **هەڵبەستن؛** درووس کردن؛ هۆربەسەی ‹دروغ ساختن: درۆ هەڵبەستن› ٣. سازاندن؛ بەرهەڤ کرن؛ گێڤ کردن؛ لەبارکردن؛ گیزکردن؛ خۆش کردن؛ وەش‌کەردەی؛ سازکردن؛ ئامادەکردنی کەسێک بۆ کارێک یان شتێک ‹با مشروب خودش را ساخت و برگشت: بە خواردنەوە خۆی سازاند و گەڕاوە› ٤. *[ادبی]* کردن؛ کرن؛ کەردەی ‹عصبانی ساختن: تووڕەکردن› ٥. *[مجازی]* خۆش‌کردنەوە؛ وەشەوەکەردەی؛ هێنانەوە دەق ‹دو تا از این قرصها را که خوردم، مرا ساخت: دوان لەم قورسانەم کە خوارد، خۆشی کردمەوە› ٦. *[مجازی]* ڕازاندنەوە؛ دورس کردن؛ ئەوەڕازنەی؛ ئارایشت‌کردن ‹مردها خودشان را مثل زن‌ها می‌سازند: پیاوان خۆیان وەک ژنان دەڕازێننەوە› ٧. کردن؛ کولاندن؛ لێنان؛ کەردەی؛ وەش‌کەردەی؛ نانە سەر؛ پێکهانین ‹غذا ساختن: چێشت‌کردن› □ *لازم.* ٨. سازیان؛ سازین؛ سازان؛ ساچان؛ ساچەی؛ ساچای؛ پێکهاتن؛ هەڤ‌هاتن؛ لێک‌هاتن؛ سازشت‌کردن: *الف)* سەرکردن؛ بردنە سەر؛ لەگەڵ کەسێک یان شتێکدا هەڵکردن و نەرم و نیانی نیشان دان ‹با

ســختیها ســاختن: بــه ســه‌خــڵــه‌تیه‌وه ســاچان›
ب) هاوده‌ستی کردن؛ ده‌ست کردنه یه‌ک ‹با قاضی ساختن: له‌گه‌ڵ دادوه‌ردا سازان›
ج) پێ که‌فتن؛ بژوون بوون؛ سازگار بوون ‹هوای اینجا با او نمی‌سازد: هه‌وای ئێره‌یه پێی ناکه‌فێ›
۹. *[مجازی]* پێکه‌وتن؛ لێک جۆر بوون؛ جۆر ده‌رهاتن؛ پێ خواردن. هه‌روه‌ها: **ساختنی**
■ صفت فاعلی: **سازنده** (دروستکه‌ر)/ صفت مفعولی: **ساخته** (دروستکراو)/ مصدر منفی: **نَساختن** (دروست نه‌کردن)

ساخت‌وپاخت / sāxt-o-pāxt ، ـها/: *اسم، [مجازی، گفتاری]* کاکه‌وبراله؛ به‌ن‌وبه‌س؛ ساز و باز؛ ساز و پاز؛ ساخت و پاخت؛ خلێنه و بلێنه؛ سازشت و هاوده‌ستی بۆ پیلانگێڕان.
⊡ **ساخت وپاخت کردن:** *[مجازی]* سازوبازکردن؛ کاکه‌وبراله‌کردن؛ ساخت‌وپاخت کردن؛ بڕیاردانان بۆ گێڕانی پیلانێک ‹ارباب با پلیس ساخت‌وپاخت کرد و آزاد را انداخت زندان: ئاغا له‌گه‌ڵ پولیسدا ساز و بازی کرد و ئازادی خسته به‌ندیخانه‌وه›.

ساخت‌وساز / sāxt-o-sāz ، ـها/: *اسم، [گفتاری]* کرد و کار؛ کار و ڕه‌وتی کردنه‌وه‌ی خانووبه‌ره.

ساخته[1] / sāxte ، ـها/: *اسم،* ده‌سکار؛ ده‌سکرد؛ کار ‹ساخته‌های سنگی: ده‌سکرده به‌ردینه‌کان›.

ساخته[2]: *صفت.* ۱. هه‌ڵبه‌سته؛ ده‌س‌هه‌ڵبه‌ست؛ درۆینه ۲. *[مجازی]* پێک‌هێنراو؛ درووسکراو؛ به‌رهه‌م‌هێنراو.
⊡ **ساخته بودن/ نبودن:** لێ هاتن/ نه‌هاتن؛ لێ وه‌شانه‌وه/ نه‌وه‌شانه‌وه؛ ئامه‌ی/ نامه‌ی چنه؛ چه‌نه ئامای/ نامای؛ سزا بوون/ نه‌بوون بۆ جێبه‌جێ کردنی کارێک ‹این کار از من ساخته نیست: ئه‌م کاره‌م لێ نایه‌ت›.

ساخته و پرداخته / sāxte-vo-pardāxte/: *صفت.* ئاماده؛ ساز؛ په‌ڕکاڵ؛ لێک‌وله‌بار؛ په‌رداخ؛ ساز و له‌بار ‹دو سال طول کشید تا پل ساخته و پرداخته شد: دوو ساڵی خایاند تا پرده‌که ساز بوو›.

ساخلو / sāxlo. sāxlo: ، ـها/: [ترکی] *اسم، [قدیمی]* سپاگه؛ سه‌ربازخانه؛ سپاخانه؛ پادگان.

سادات / sādāt/: [عربی] جمعِ ☜ **سیّد**

سادساً / sādesan/: [عربی] *قید. [نامتداول]* ۱. شه‌شه‌مین؛ له پله‌ی شه‌شه‌مدا ۲. شه‌شه‌م؛ جاری شه‌شه‌م؛ شه‌شه‌م‌جار.

سادگی / sādegî ، ـها/: *اسم،* ۱. سانایی؛ ئاسانی؛ هاسانی؛ سه‌ناهی؛ ساکاری؛ هێسایی ‹موضوع به این سادگی را نمی‌فهمی!؟: بابه‌تی وا ساده تێناگه‌ی!؟› ۲. ساکاری؛ سانایی؛ ساوایی؛ چۆنیه‌تی بێ نه‌قش و نیگار بوون ۳. *[مجازی]* ساویلکه‌یی؛ ساوایی؛ سایلۆحی ٤. ساکاری؛ ساده‌یی؛ دۆخی زیو و زه‌مبه‌ر نه‌بوون؛ چۆنیه‌تی ساکار بوون ‹سادگی بهترین زینت است: ساکاری جوانترین ڕه‌وشته›.

ساده / sāde ، ـها/: *صفت.* ۱. ساده؛ ساکار؛ به‌بێ نه‌خش و ڕه‌وش و ئارایشت ‹لباس ساده: به‌رگی ساکار› ۲. ساکار؛ ساده؛ به‌بێ تایبه‌تمه‌ندییه‌کی به‌رچاو (وه‌کوو خاڵ، هه‌ڵقوپاوی، داقوپاوی، به‌رچاوی و...) ‹دیوار ساده: دیواری ساکار› ۳. ساکار؛ ساده؛ ئاسایی؛ به بێ نموود و سه‌رنجڕاکێشی ‹زندگی ساده: ژیانی ساکار› ٤. سانا؛ هاسان؛ هێسا؛ سه‌نا؛ گانگاز؛ نه‌دژوار؛ بێ گرێ و گۆڵ ‹کار ساده: کاری سانا› ٥. سانا؛ ئاسان؛ هاسان؛ سه‌نا؛ هێسا؛ بێ گرێ؛ گانگاز؛ فام هاسان ‹پرسش ساده: پرسیاری سانا› ٦. *[مجازی]* ساویلکه؛ ساده؛ ساده‌کار؛ ساده‌لۆح؛ ساده‌لۆک ‹تو چقدر ساده‌ای!: تۆ چه‌ند ساویلکه‌ی!› ۷. ساده؛ ساکار؛ به‌بێ شاره‌زایی و پسپۆڕی له پیشه‌یێکدا ‹کارگر ساده: کرێکاری ساده› ۸. ساده؛ ساکار؛ ڕووت؛ پاک؛ ساف؛ بێ‌خه‌وش؛ په‌تی؛ ناتێکه‌ڵاو ‹آب ساده: ئاوی ساده› ۹. ساده؛ ساکار؛ بێ ئه‌زوا و به‌هارات و چه‌وری و... ‹آش ساده: چێشتی ساده› ۱۰. ساده؛ بێ گرێ؛ ساکار؛ به‌بێ له‌ت یان

تــوخمی زۆری جۆراوجــۆرەوە ‹جملــەی ســادە: ڕستەی سادە›.

ســادەدل / sādedel ، ـها؛ ـان/: *صفت.* *[مجازی]* ١. دڵپاک؛ دڵپاکژ؛ خێوی دڵ و بیری پاک و بێ‌خەوش، خۆش‌باوەڕ و گەشبین ٢. سایلۆح؛ سادەلۆح؛ سادەلۆک؛ بێ پێچ و پا؛ ساویلکە؛ سادەکار.

سادەرو / sāderû ، ـها؛ ـیان/: *صفت.* دەکەل؛ بێ‌موو؛ بێ‌تووک؛ سادە؛ لووس؛ دەمڕووت؛ کوڕی هێشتا موو لێ نەڕواو.

سادەلوح / sādelowh, -lo:h ، ـها؛ ـان/: [فارسی/ عربی] *صفت.* *[مجازی]* فەقیرحاڵ؛ سادە؛ سادەلۆک؛ سادەلۆح؛ سایلۆح؛ ساویلکە؛ سافیلکە؛ زووباوڕ؛ سادەکار؛ بە سەرمان و گێل. هەروەها: **سادەلوحی**

سادەنویسی / sādenevîsî ، ـها/: *اسم.* ساکارنووسی؛ سادەنووسی؛ چۆناوچۆنی نووسین بە وشەی سانا و ڕستەی کورت بە جۆرێک کە هەموان لێی تێبگەن. هەروەها: **سادەنویس**

سادیست / sādîst ، ـها/: [فرانسوی] *صفت.* سادیست؛ ئازاردەر؛ تووشیاری نەخۆشی سادیسم.

سادیسم / sādîsm/: [فرانسوی] *اسم.* ١. *[روان‌شناسی]* سادیسم؛ ئازاردەری؛ نەخۆشینێکی ڕەوانیە کە تێیدا، دامرکانی جینسی نەخۆش، لە گرێوی ئازاردانی هاولفەکەیدایە. ئەم ناوە وەرگیراو لە ناوی مارک دو ساد (١٧٤٠-١٨١٤ ز.) نووسەری فەرانسەویە، کە بە هۆی ئازارگەیاندن و کوشتنی هاوسەرەکانی، زیندانی‌کرا و دوایی بە هۆی نووسینی چیرۆکە شەرمشکێنەکانی بەرەو تیمارستان بەڕێ‌کرا ٢. *[مجازی]* مەردمئازاری؛ کارەڕەهاتی خەڵک تووشی زەحمەت و دەردیسەر کردن.

سار[1] / sār ، ـها/: *اسم.* ڕیشۆڵ؛ ڕێشۆڵە؛ ڕیشۆڵە؛ ڕێشۆلی؛ ڕەشۆڵە؛ ڕەشۆلی؛ ڕەشیلە؛ ڕەشێلە؛ گاوانی؛ شاروور؛ شالوور؛ شالوول؛ شاوو؛ شالوویل؛ شالیل؛ کەشوشکە؛ کەشۆیلە؛ سێروو؛ سیاکەرک؛ سوێروو؛خەزایی؛ عەینەمەل؛ عایلەمەن؛ ئایلەمەن؛ ئایرەمەل؛ ئەیرەمەل؛ مرچیلە؛ مرچۆلە؛ قازەلاخ؛ قازلاخ؛ قازلاخی؛ تەیتۆک؛ تیتک؛ تیتڵ؛ تیتی؛ ئاگرەمەلووچک؛ ئاگرەمەلیچ؛ ئودرمەلیچ؛ مەلێکی گچکەی دەنگ دەرهاتووی پڕ قیژ و قاژە، دەمەلاسکەی مەلانی‌تر دەکاتەوە، ڕەشی بریقەونی کەسک و ئەرخوانیە، پەڵوپۆی دە زستاندا پڕ لە خاڵی سپی دەبێ، جووچکی گچک، باڵی نووک تیژ و دەندووکی درێژ و تیژە، فڕینی بەلەز و ڕێکە و بە کۆمەڵ و لە پۆلی گەورەدا هەڵدەفڕن.

◙ **سار آبی**: نوقمۆکە؛ باڵندەیەکی چۆلەکەئاسای لای ئاوە، بە لەشی ڕەش و سینگی سپی کە بۆ ڕاوی ماسی خۆی لە ئاودا نوقم دەکا.

سار کنەخوار آفریقایی: شوان خەڵەتێنە؛ باڵندەیێکی لە تیرەی ڕیشۆڵە، بە ڕەنگی قاوەیی و زەرد و سوور، شوێن ئاژەڵ دەکەوێ و گەنە و مێشی سەر لەشیان دەخوا.

ـ سار[2]: *پسوند.* ـ سار: ١. ـ یان؛ ـ ساڵ؛ شوێنی شتێک ‹کوەسار: گرمسار: کۆسار؛ گەرمیان› ٢. وێنە؛ شێوە ‹سگسار: سەگسار› ٣. ـ ئاسا؛ ـچەشن ‹خاکسار: خاکەسار› ٤. لا؛ سۆ ‹رخسار: ڕوخسار› ٥. ـ زار؛ خاوەن بار و چۆنیەتیەک ‹شرمسار: شەرمەزار›.

سارافن / sārāfon ، ـها/: [روسی] *اسم.* سارافۆن؛ کەوایەکی ژنانەی بێ‌قۆڵ و یەخە کە بە سەر کراسدا دەکرێتە بەر.

ساران / sārān/: *اسم.* *[قدیمی]* کەبار؛ سەرەتا؛ دەسپێک.

ساربان / sār(e)bān ، ـها؛ ـان/: *اسم.* سارەوان؛ سالوان؛ سالڤان؛ وشترەوان؛ هێشترڤان؛ شووفکڤان؛ حوشتروان؛ شڤانی دەڤەهان؛

کاروان‌ڤان؛ شوانی وشتران.

ساردین / sārdîn ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ساردین: ۱. هەر یەکە لە دەیان جۆر ماسیگەلی بچووک کە کونسیرویان لێ دروست دەکەن ۲. بێچوە ماسی کونسیروکراو ۳. قوتووی جێ گۆشتی ماسی کونسیرو.

سارسل / sārsel/:[؟] *اسم.[جانورشناسی]* سۆنە؛ مراوییەکی بچکۆلە بە پشتی قاوەیی مەیلەو سپی و سەری خەنەییەوە.

سارغ / sāroq ، ـها/: [ترکی]/اسم.[قدیمی] پریسکە؛ پریاسکە؛ پریزە؛ تۆشەبەرە؛ بوخچە؛ پارچەیەکی چوارگۆشە بۆ کەل‌وپەل تێنان.

سارق / sāreq ، ـها؛ ـان؛ ـین/: [عربی]/اسم.[ادبی] دز.

▣ **سارق مسلّح**: جەردە؛ چەتە؛ دزی چەکدار.

سارکپت / sārkopt ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. *[جانورشناسی]* سچ؛ زچ؛ چنگنە؛ تورنوو؛ ئەسپێی بەرد؛ مێروویەکی بچووک و تووشە لە ژێر پێستدا دەژی و دەبێتە هۆی گەڕی.

سارگپه / sārgape ، ـها/: [؟]/اسم. ۱. ☜ **سنقر** ۲. پەلەوەرێک، بە باڵی پانی قاوەیی و دووی گەورە و ملی کورت و فڕینی قورس و خاوەوە کە زۆرتر مردارەوەبوو دەخوا.

▣ **سارگپه‌ی جنگلی**: سنقر عسل‌خوار ☜ **سنقر**

ساروج / sārûc/:اسم. سارووج: ۱. جاڕوو؛ تێکەڵاوی قسڵاو و خۆڵەمێش بۆ سواغدانی حەوز و... کە پێش دروستبوونی سیمان باوی هەبوو ۲. *[کالبدشناسی]* جۆرە شانەیەکی ئێسکی کە ڕیشەی ددانی مۆرغەداران دادەپۆشێ.

ساروی / sāravî ، ـها؛ ـان/: صفت. سارەوی: ۱. سەربە شاری ساری لە مازەندەراندا ۲. خەڵکی شاری ساری لە باکووری ئێران.

ساری[1] / sārî ، ـها/:[هندی] اسم. ساری؛ گنجێکی ژنانی هیند و پاکستانە، بە شێوەی پارچەیەکی سۆک و درێژ کە سەرێکی وەک پشتێن دەبەستن و ئەو سەرکەشی بە سەر شان یان سەریدا دەدەن.

ساری[2]: [عربی] *صفت.[ادبی]* گیرۆ؛ درم؛ پەتا.

ساریغ / sārîq/: [از فرانسوی] ☜ **ساریگ**

ساریگ / sārîg ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ساریگ؛ گیانەوەری گوانداری چکۆلەی دارژی ناوچەی ئەمریکا، لە تاقمی کیسەداران کە هەموو شت خۆر و شەوگەڕە: **ساریغ؛ اُپوسوم**

ساز[1] / sāz ، ـها/:اسم. ۱. ساز؛ ئامرازی مووسیقا؛ ئامێرێ کە ئاهەنگی مووسیقی پێ دەژەنرێ ۲. ئاهەنگ ۳. *[قدیمی]* ئامراز؛ ئامێر؛ ئەسپاو (بە گشتی) ٤. *[قدیمی]* ئامێری شەڕ ٥. سات؛ پێداویستی؛ ئەوەی بۆ ئەنجامدانی کارێک پێویستە ٦. *[قدیمی]* ڕێ و ڕەوش؛ زێ؛ ڕێگا؛ ڕێباز ۷. *[قدیمی]* بەرگ؛ گنج؛ هنجگ ۸. *[قدیمی]* سامان ۹. *[قدیمی]* ساز؛ کار یان ڕەوتی سازیان؛ ساز بوون.

▣ **ساز بادی**: سازی بایی/ باژەن؛ هەریەک لەو سازانە بە هات‌وچۆی با دێنە دەنگ (وەکوو: نەی، شمشاڵ و سڕنا و...).

ساز دهنی ☜ **سازدهنی**

ساز زهی: سازی ژێدار؛ ژێژەن؛ هەریەکە لەو سازانەی بە بزواندنی تەلەکانیان دێنە دەنگ (وەک دیوان، تار، سێتار، تەمبوور، کەمانچە، ویۆلۆن، سەنتوور و...)

ساز ضربی/ کوبه‌ای: سازی زەربی/ کوتانی/ لێدەری؛ هەرکام لە ئامێرگەلی مووسیقا کە بە لێدان دەژەندرێ (وەکوو: دەف، دمەک، دەوڵ، تەپڵ و...).

▣ **ساز زدن**: ساز ژەندن؛ ساز لێدان ‹آرام چە سازی می‌زند؟: ئارام چ سازێک دەژەنێ؟›.

ساز کردن: ژەندن؛ لێدانی ئاهەنگ ‹نغمەی تازەای ساز کرد: ئاهەنگێکی نوێی ژەند›.

به ساز کسی رقصیدن: *[کنایی]* بە هەوای/ بلوێری کەسێ هەڵپەڕین؛ بە ئەنگوستی

کەسێ گەڕان؛ بەهۆی نەزانییەوە کەوتنە دووی قسەی کەسێک ‹دیگر حاضر نیستم به ساز تو برقصم: چیدی بە هەوای تو هەڵناپەرم›.

هر روز سازی زدن: *[مجازی]* هەر تاوێ لە سەر هەوایێ/ بە زمێ بوون؛ هەردەمە لە سەر وازێک بوون؛ هەر ڕۆژێک داخواز و ئاکارێ نواندن.

ـ ساز[2]: *پیوأژه.* ١. ـــ ساز؛ چێکر؛ ـ وەدیهێن؛ ـــ وەش کەر ‹آهنگساز: ئاهەنگساز› ٢. ـــ ساز؛ ـ وەش کەر؛ چاک کەرەوە ‹رادیوساز: ڕادیۆساز› ٣. ـ بین؛ ـ وین؛ ـ ساز؛ دابینکەر ‹چارەساز: چارەبین› ٤. *[ادبی]* ـ گیر؛ ـ ساز؛ ـ دامەزرێن ‹انجمنساز: کۆڕگیر› ٥. ـ هەڵبەس؛ ـ هەڵوەس؛ ـ هەڵبەست؛ ـ تاش ‹سندساز: بەڵگەهەڵبەس› ٦. ـ ساز؛ ـ ساچ؛ تەبا؛ ساچەر ‹ناساز: نەساز› ٧. دروسکراو؛ چێکراو؛ وەش کریا: *الف)* ـ کرد؛ ـــکر؛ ـ ساز؛ بەهۆی کەسێ یان شتێک ‹دستساز: دەسکرد› *ب)* ـ ساز؛ لە ماوەیەکی دیاریکراودا ‹نوساز: تازەساز›

سازا / sāzā/: *اسم.* پێکهێنەر؛ پێکهێن؛ هەرکام لە بەشە پێکهێنەرەکانی شتێک.

سازبندی / sāzbandî، ـها/: *اسم.* ڕێکوپێک کردنی ئاهەنگێک بۆ لێدان لە لایەن ئورکێستر یان گرووپی مووسیقاوە.

سازج هندی / sāzac-e-hendî/: *اسم.* *[گیاهشناسی]* کشمیش هیندی؛ دەوەنێکە بەرەکەی تام و بۆنێکی خۆشی هەیە و ناوکەکەی شیرینە.

سازدهنی / sāzdahanî، ـها/: *اسم.* سازدەمی؛ سازێکی بایی بچووک و درێژۆکەیە بە هەناسە دەژەنرێ.

ساززن / sāz.zan، ـها/: *اسم.* ژەنیار؛ سازژەن؛ سازبەند؛ مووسیقاژەن، بەتایبەت سازە ژێدارەکان.

سازش / sāzeš، ـها/: *اسم.* ١. سازشت؛ وێکەوتوویی؛ ڕێکاتی؛ کاریان ڕەوتی سازان؛ سازین؛ ساچین؛ پێکەوتن؛ پنە/ پەنەکەوتەی ‹هوای اینجا با مزاج من سازش ندارد: هەوای ئێرە بە دەماخی من ناسازی› ٢. هاودەنگی؛ سازشت؛ سازش؛ تەبایی؛ ڕێکاتی؛ کار یان ڕەوتی سازیان؛ ساچان؛ سازان؛ ساچای؛ ساچیەی؛ ساچیای؛ کران؛ کریان؛ کریەی؛ کەوتنە یەک؛ ڕێک کەوتن؛ پێکهاتن؛ گونجان؛ کەوتەی ورێو؛ ساز هاتن؛ لەڤهاتن ‹زن و شوهر با هم سازش ندارند: ژن و شوو پێکەوە هاودەنگییان نییە› ٣. ئاشتی؛ سازشت؛ کار یان ڕەوتی ئاشت بوونەوە ‹با پادرمیانی همسایەها سازش کردند و روی همدیگر را بوسیدند: بە نێونجیگەری دەراوسێیەکان ئاشتیان کردەوە و یەکتریان ڕاموسی›.

▣ **سازش داشتن:** تەبا بوون؛ سازگار بوون؛ سازان؛ ساز هاتن؛ سازیان؛ کران؛ کریەی.

سازش کردن: سازیان؛ سازان؛ سازش کەردەی؛ پێکهاتن: ١. لێک هاتن؛ هاوبار بوون؛ هاودەنگی کردن؛ هاوڕێ یان هاودەست بوون ٢. ئاشت کردنەوە؛ ئاشتەو کردن.

هەروەها: **سازش دادن**

سازشکار / sāzeškār، ـها؛ ـان/: *صفت.* سازشکار؛ خۆڕێخەر؛ هۆکارە بە سازیان لەگەڵ کەسان، بەتایبەت بۆ خۆ پاراستن لە شەڕ و مەترسی ‹پدرش آدم سازشکاری بود و با همه میساخت: بابی مرۆڤێکی سازشکار بوو دەگەڵ هەمووان‌دا پێک دەهات›. هەروەها: **سازشکاری**

سازشکارانه[1] /sāzeškārāne/: *صفت.* سازشکارانە؛ خۆ ڕێخەرانە ‹رفتار سازشکارانە: ئاکاری سازشکارانە›.

سازشکارانه[2]: *قید.* سازشکارانە؛ خۆڕێخەرانە؛ بە سازشکاریەوە؛ بە شێوەی سازشکاران ‹سازشکارانە لبخندی زد و هیچ نگفت: سازشکارانە بزەیەکی کرد و هیچی نەگوت›.

سازشناسی / sāzšenāsî/: *اسم.* سازناسی؛

بەشێک لە هونەری مووسیقا کە دەپەرژێتە سەر ناسینی ئامرازگەلی مووسیقا و چۆنیەتی بەکار هێنانیان.

سازشنامه / sāzešnāme ، ـها/: اسم. سازشنامە؛ نووسراوەیێ کە دوو لایەنی کێشە بە پەزیرانی مەرجگەلی ڕەچاوکراو دوایی بە ناکۆکی یان دژایەتی نێوانیان دێنن.

سازگار / sāz(e)gār: صفت. جۆر؛ سازگار؛ سازیار: ١. هاوئاهەنگ؛ بە توانایی ڕێک و لەبار بوون و لێکهاتن ‹این رنگها با هم سازگار نیستند: ئەم ڕەنگانە پێکەوە جۆر نین› ٢. ساز؛ کۆک؛ خاوەن توانایی یان ئۆگرەتی بە هاوکاری، هاوڕێیی یان پێکەوە ژیان ‹بچەها با هم سازگار بودند: مندالەکان پێکەوە ساز بوون›. هەروەها: **سازگار بودن؛ سازگار شدن؛ سازگار کردن**

سازگاری / sāz(e)gārî: اسم. جۆری؛ سازگاری؛ سازیاری: ١. بار یان چۆنیەتی جۆر بوون؛ سازگار بوون؛ سازیان؛ ساچان؛ پێکهاتن ٢. *[زیست‌شناسی]* گۆڕانکاری یەک یان چەن ئەندامی لەشی زینەوەر بە پێی پێداویستیگەلی ژینگەکەی. هەروەها: **سازگاری داشتن؛ سازگاری یافتن**

سازمان / sāz(e)mān ، ـها/: اسم. ڕێکخراوە؛ ڕێخراوە: ١. ناوەندێک کە لە لایەن چەن تاقم یان دەولەتەوە بۆ گەیشتن بە ئارمانجێک دانراوە ‹سازمان ملل متحد: ڕێکخراوەی نەتەوە یەکگرتووەکان› ٢. یەکەی سەربەخۆی کارگێڕی کە بەڕێوەبەرەکەی زۆرتر لە لایەن سەرۆک کۆمار یان وەزیرەوە هەڵدەبژێردرێ و دەسەلاتی لە هەموو ولاتدا بەربلاوە ‹سازمان محیط زیست: ڕێخراوەی پاراستنی ژینگە› ٣. کۆمەلەیەکی ئامانجدار کە شوێنکەوتووی سیستەمێکە ‹کار جمعی نیازمند سازمان است: کاری بە کۆمەڵ پێویستی بە ڕێخراوەیە› ٤. پێکهاتە ‹پس از انقلاب ایران سازمان نیروهای مسلح تغییر کرد: پاش ڕاپەڕینی ئێران ڕێکخراوەی هێزە چەکدارەکان گۆڕدرا›.

▣ **سازمان امنیت**: ڕێکخراوەی ئاسایش؛ ناوەندێ لە برێ لە ولاتاندا بۆ بەربەرەکانێ دەگەڵ چالاکی نەیارانی حکوومەت یا نەیارانی قازانجی گەلدا.

▣ **سازمان دادن**:ڕێکخستن؛ پێکهێنان ‹باید اول نیروهای فعال را سازمان داد: سەرەتا پێویستە هێزە چالاکەکان ڕێک بخرێن›. هەروەها: **سازمان بخشیدن؛ سازمان داشتن؛ سازمان یافتن**

سازمانبندی / sāz(e)mānbandî ، ـها/: اسم. کار یان ڕەوتی دیاری‌کردنی بەشە جۆربەجۆرەکانی ڕێکخراوە یان پێکهاتەیەک لە باری چۆنیەتی پێوەندیان پێکەوە و پلەکبەندی نێوانیان.

سازمان‌دهنده / sāz(e)mândahande ، ـها؛ ـگان/: اسم. ڕێکخەر؛ کەس یان ڕێکخراوەیێ کە دامەزراوە؛ بزاڤ یان چالاکیەک بەڕێوە دەبا ‹سازمان‌دهندەی تظاهرات، انجمن دانشجویی بود: ڕێکخەری خۆپیشاندانەکە، ئەنجومەنی خوێندکاران بوو›.

سازماندهی / sāz(e)māndehî ، ـها/: اسم. ڕێخەری؛ کار و ڕەوتی ڕێکخران؛ ڕێخران؛ ڕێک‌خستن؛ ڕێک‌وپێکی لە شوێن یان شتێکدا بەدی هێنان ‹نیروها به خوبی سازماندهی شده بودند: هێزەکان بە چاکی ڕێخرابوون›.

سازمانی / sāz(e)mânî: صفت. ڕێکخراوەیی؛ ڕێخراوەیی: ١. پەیوەندیدار یان بەستراو بە ڕێکخراوەوە ٢. ئەندامی ڕێکخراوەیەکی تایبەت (وەک ڕێکخراوەی ئاسایش).

سازمند / sāzmand: صفت. ڕێخراو؛ ڕێکخراو؛ بەرهەڤ؛ پۆڕمەند؛ مرێس؛ لەبار و تەکووز؛ هەلپەڕتاو.

سازندگی / sāzandegî ، ـها/: اسم. ١. داهێنەری؛ سازێنەری؛ بار و دۆخی سازێنەر بوون ‹من در این برنامه هیچ سازندگی نمی‌بینم: من لەم بەرنامەیەدا هیچ داهێنەریەک نابینم›

۲. ئاڤادسازی؛ ئاوەدان‌کاری؛ ئاوادکاری؛ کار یا ڕەوتی ئاوەدان‌کردنەوە ‹سازندگی کشور: ئاڤادسازی وڵات›.

سازنده / sāzande، ـگان/: صفت. ۱. پێکهێنەر؛ چێ‌کر؛ سازێنەر؛ داهێنەر؛ وەش‌کەر؛ خۆشکەر؛ سازکەر؛ وەدیهێن؛ بەدیهێن؛ کارساز؛ خاوەن تایبەتمەندی یان توانستی دروست‌کردن ‹نیروهای سازنده: هێزە سازێنەرەکان› ۲. [مجازی] کارساز؛ ڕێکهێن؛ بەکەڵک؛ پڕقازانج؛ سازندە؛ وەرێخەر؛ کارامە و بە بەستە بۆ دروست‌کردن یان دروست‌کردنەوە ‹انتقاد سازنده: ڕەخنەی ...› ۳. [قدیمی] سازبەند؛ ژەنیار؛ سازلێدەر؛ سازژەن؛ سازندە؛ سازنە؛ سازوان؛ سازڤان.

سازواره / sāzvāre، ـها/: اسم. ئەندامەوەر؛ ژینوەر.

ساز و آواز / sāz-o-‘āvāz/: اسم. [گفتاری] ساز و ئاواز؛ مووسیقا و گۆرانی؛ ئاوازی وێڕای ساز.

ساز و برگ / sāz-o-barg/: اسم. باروبنە؛ بارگە؛ بارگەوبنە؛ کەل‌وپەل؛ شت‌ومەکی پێویست بۆ کارێک ‹سازوبرگ سفر: باروبنەی سەفەر›.

ساز و دهل / sāz-o-dohol/: اسم. [مجازی] ساز و دەوڵ؛ ئەو سازە خۆماڵیانە کە لە جێژن و شاییدا باون (وەکوو زوڕنا، دەوڵ، دایرە) ‹با ساز و دهل از عروس و داماد استقبال کردند: بە ساز و دەوڵەوە پێشوازیان لە بووک و زاوا کرد›.

ساز و کار / sāz-o-kār، ـها/: اسم. ۱. ڕێ‌وچار؛ ڕێ‌چار؛ زانیاری یان ڕەوتێک بۆ گەیشتنە ئامانج ‹برای پیشگیری از قاچاق، سازوکار مؤثری نداریم: بۆ بەرگری لە قاچاخ، ڕێوچارێکی لێهاتوومان نیە› ۲. کار یان چالاکی ماشینی یان ماشین ئاسا ۳. میکانیزم؛ چۆناوچۆنی ڕەوتگەلی بنەمایی فیزیکی یان کیمیایی ناو دیاردەگەل کە دەبێتە هۆی زیچ، کاردانەوە یان دیاردەیەکی‌تر.

سازه / sāze، ـها/: اسم. ۱. [ریاضی] هۆکار ۲. بنەمایێکی پێکهاتوو لە هەندێک پاژگەلی پێکەولکاو بۆ کارێکی تایبەت (وەک پرد، سەکۆی زەویکۆلی و ...).

▣ مهندسی سازه ☜ مهندسی

ـ سازی / sāzî، ـها/: پیواژه. ـ سازی: ۱. کاری درووس‌کردن؛ سازکردن ‹راهسازی: ڕێسازی› ۲. کارخانە یان کارگەی بەرهەمهێن ‹کیفسازی: جانتاسازی› ۳. شوێنی چاک‌کردنەوە ‹چراغسازی: چراسازی› ٤. کار و ڕەوتی هەڵبەستن ‹سندسازی: بەڵگەسازی›.

ساس / sās، ـها؛ ـان/: اسم. حەمحەم؛ جووجوو؛ جوجە؛ جووجە؛ پنت؛ پند؛ چنگنە؛ سۆنی؛ ساسی؛ قرنۆ؛ تەختەبینک؛ مێروویەکی خوێن‌مژە بە جەستەی پانی ئاماڵ سوور و بۆنێکی پیسەوە.

▣ **ساس درختی**: مێش‌گەزۆ؛ کیسەڵە؛ سوون؛ جۆرێ لە مێش و مەگەز، شێلەی ڕووەک هەڵدەمژێت و زیانبەخشە.

ساسات / sāsāt، ـها/: [روسی]/اسم. ساسات؛ سوپاپ یان ڕۆچنێک لە زارکی کاربراتوردا بۆ کەم‌کردنەوەی هەوا لە کاتی ڕۆشن‌کردنی موتوردا.

ساسون / sāsûn, sāson، ـها/: [روسی]/اسم. [خیاطی] ساسۆن؛ درزێکی سێ‌گۆشە بۆ کەم‌کردنەوەی فش‌وفۆڵی جلک.

ساطع / sāte'/: [عربی] صفت. [ادبی] تیشکدەر؛ گەشاوە؛ گەش؛ ڕووناکی‌دەر؛ ڕۆشن‌کەرەوە؛ درەوشان؛ درەوشەر.

ساطور / sātûr، ـها/: [عربی]/اسم. جەخار؛ شەتیر؛ چزلک؛ چەپەجاخ؛ چەپەجاغ؛ ساتوور؛ ساتۆرە؛ ساتۆرە؛ ساتۆر؛ ساتۆرک؛ جۆرە کاردێکی دەم‌پان و قورس بۆ شکاندنی پێشە و قرتاندن و هەنجنینی گۆشت و سەوزی: **ساتور**

ساطوری / sātûrî/: [عربی] صفت. جنراو؛ هەنجراو؛ ساتووری؛ کوتراو و وردکراو بە ساتۆر: **ساتوری**

ساعات / sā'āt/: [عربی] جمعِ ☜ **ساعَت**

ساعت / sā'at/: [عربی]/اسم/ کاتژمێر؛ دەمژمێر؛ گووسک؛ سەعات: ١. /ـها/ سەعاتە؛ کەرەسەیەک بۆ پێوانی زەمان و دیاریکردنی کات ٢. کاتێ کە بە هۆی ئەو کەرەسەیە پیشان دەدرێ ‹ساعت هشت است: کاتژمێر هەشتە› ٣. /ـها؛ ساعات/ یەکەی پێوانی کات کە بەو کەرەسەیە دەپێورێ، بەرانبەری ١/٢٤ شەو و ڕۆژ ‹قطار دو ساعت بعد حرکت می‌کند: قەتار دوو کاتژمێری تر دەڕوا› ٤. /نجوم/ وێنەیەکی گەردوونی لە ئاسمانی لەتەگۆی باشووری لە ڕۆژهەلاتی ئەستێرەی ئاخیرونەهردا.

◙ **ساعت آبی**: کاتژمێری ئاوی؛ هەر یەکە لە کەرەسەگەلی جۆراوجۆر، بریتی لە دەفرێک بە کونێکی بچووک لە ژێرەوە کە بە خالی یان پڕ بوونەوەی دەفرەکە تێپەڕینی کات دیاری دەکرێ: **پَنگان** /قدیمی/

ساعت آفتابی: کاتژمێری هەتاوی؛ پەڕەیەکی پلەکدار کە بە سەریەوە میلەیەک بە گۆشەیەکی دیاریکراوەوە دانراوە و بە دانانی لە بەرانبەر تیشکی خۆر و کورت و درێژ بوونەوەی سێبەری میلەکە کات دەزانرێ: **شاخص**

ساعت اتمی: کاتژمێری ئەتومی؛ کاتژمێری ناوکەیی؛ سەعاتێ کە بە بزواندنی ئەتوم یان مولکوول کار دەکا.

ساعت الکترونی: کاتژمێری ئەلکترۆنی؛ ساعەتێ کە بە بزواندنی ئیلێکترون کار دەکا.

ساعت برقی: کاتژمێری کارەبایی/ بەرقی؛ کاتژمێرێک کە موتورەکەی بە هۆی هێزی بەرقەوە کار دەکا. هەروەها: **ساعت باتری‌دار**

ساعت بغلی: سەعاتی باخەلی؛ کاتژمێری باخەلی؛ سەعات گیرفانی؛ کاتژمێری گچکەی پتر قاپ و زنجیردار کە دە باخەل (کەوا یان سەلتە)دا قایم دەکرێ: **ساعت جیبی**

ساعت به ساعت: /مجازی/ دەمبەدەم؛ دەماودەم؛ سات بە سات؛ ساتەوسات؛ پەیتا‌ـپەیتا؛ لە هەر سەعاتدا ‹ساعت به ساعت حالش بدتر می‌شد: دەمبەدەم حالی خراپتر دەبوو›.

ساعت جیبی ☜ **ساعت بغلی**

ساعت خودکار: کاتژمێری خۆکار؛ کاتژمێری خۆمەش؛ سەعاتێ کە پێویستی بە کۆک‌کردن نیە.

ساعت دیجیتالی: کاتژمێری دیجیتالی؛ کاتژمێرێک کە کات بە ژمارە پیشان دەدا: **ساعت کامپیوتری**

ساعت دیواری: کاتژمێری دیواری؛ سەعات دیواری؛ کاتژمێرێک بە پەڕەیەکی پان و گەورەوە کە بە دیواردا هەلدەواسرێ.

ساعت رملی ☜ **ساعت شنی**

ساعت رومیزی: کاتژمێری سەرمێزی؛ سەعاتێکی پایەدار کە لە سەر مێز دادەنرێ.

ساعت شماطه‌دار: کاتژمێری زەنگی؛ کاتژمێرێک کە لە کاتی دیاریکراودا زەنگ لێ‌دەدا.

ساعت شنی: کاتژمێری ماسەیی؛ سەعات ڕملی؛ کاتژمێرێ کە بە پێی داڕژانی زیخ لە نێوان ڕۆچنەی دەفرێکی شووشەئاساوە بۆ ناو دەفرێکی تری هاودەقی، زەمان دەپێوێ: **پَنگان**

ساعت فیزیولژیک: کاتژمێری فیزیولۆژیک؛ پێکهاتەیەکی تایبەت لە گیاندارانـدا کە لە کاتێکی دیاریکراوی شەو و ڕۆژ، دەبێتە هۆی کاردانەوەیەکی تایبەت (وەک پشکووتنی بڕێک گوڵ لە خۆراوا و لە خەو هەستانی مرۆ لە کاتێکی دیاریدا، ...).

ساعت کار: کاتی کار؛ کاتێ کە کەسێ یان ڕێکخراوەیەک لەو کاتەدا کار دەکا.

ساعت کامپیوتری ☜ **ساعت دیجیتالی**

ساعت کوارتز: کاتژمێری کوارتز؛ سەعاتێک کە بە هاتوچۆی ئیلێکترون لە نێو بلۆری کوارتزدا دەگەڕێ.

ساعت گردنی: کاتژمێری ملوانکەیی؛ سەعاتێ کە وەک ملوانکە؛ دەکرێتە ملەوە.

ساعت مچی: کاتژمێری دەستی؛ سەعات دەسی؛ کاتژمێرێ کە بە مەچەکی دەستەوە دەبەسترێ.

ساعت هفته کوک: هەفتەکۆک؛ هەفتۆک؛ سەعاتێ کە بە حەو ڕۆژ جارێ کرژ دەکرێتەوە.

ساعتساز / sā'atsāz ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. سەعاتساز؛ ئەو کەسە کاری چاکردنەوەی سەعاتە.

ساعتسازی / sā'atsāzî/: [عربی/ فارسی]/اسم. سەعاتسازی: ١. خستنەوە کاری سەعاتی لەکارکەوتوو ٢. کاری سەعاتساز ٣. /ـها/ کارگەی سەعاتسازی ٤. /ـها/ کارخانەی بەرهەم هێنانی سەعات ٥. کاری چێکرنی سەعات.

ساعت شمار / sā'atšomār/: [عربی/ فارسی]/اسم. کاتبژێر؛ کاتژمێر؛ عەقرەبەیێ بەسەر ڕووپەڕی سەعاتەوە کە سەعات بە پێی کات نیشان دەدا.

ساعت شماری / sā'atšomārî/: [عربی/ فارسی] اسم. *[مجازی]* چاوەڕوانی؛ تەمای بێهەودا.

▣ **ساعتشماری کردن:** بێئۆقرە بوون؛ چاوەڕوانی کردن؛ زۆر چاوەڕوان بوون ‹برای آمدن پسرش ساعتشماری می‌کرد: بۆ هاتنەوەی کوڕەکەی بێ ئۆقرە ببوو›.

ساعتگرد / sā'atgard/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕاسپێچ؛ بە سووڕانەوە لە باری عەقرەبەی سەعات (لە چەپەوە بۆ ڕاست).

ـــ **ساعته** / sā'ate/: [عربی] پیواژە. سەعاتە: ١. سەعاتی؛ بە سەعات؛ پێوەندیدار بە مەوادی کاتی بە پێی ساعەتەوە ‹دوساعته: دووسەعاتە› ٢. بە تەمەن یان دەوام بە پێی سەعات ‹دوساعته رفت و برگشت: دووسەعاتە چوو و هاتەوە›.

ساعتی[1] / sā'atî/: [عربی] *صفت.* سەعاتی: ١. بە تایبەتمەندی ڕێک کردن یان بژاردن بە پێی سەعات ‹بمب ساعتی: بومبی سەعاتی› ٢. ☜ گل ساعتی، **گل**

ساعتی[2]: *قید.* ١. هەر سەعاتێک؛ بە سەعات؛ بە پێ یا بەرامبەری هەر کاتژمێرێک ‹ساعتی پنجاه تومان می‌گرفت: هەر سەعاتێک پەنجا تمەنی وەردەگرت› ٢. سەعاتێ؛ سەعاتێک؛ ساعەتێوە؛ کاتژمێرێک؛ لە هەر کاتژمێرێکدا ‹ساعتی یک صفحه می‌نوشت: سەعاتێک لاپەڕەیەکی دەنووسی›.

ساعد / sā'ed ، ـها/: [عربی]/اسم. مەچەک؛ زەند؛ ساکول؛ هەژگ؛ ساقۆڵ؛ باسک؛ گورمرک؛ ئەو بەشە لە دەست کە لە نێوان جومگە و ئانیشکدایە.

ساعی / sā'î/: [عربی] صفت. *[ادبی]* کۆشا؛ تێکۆشەر؛ ڕەنجدەر؛ تەقالادەر؛ هەوڵدەر ‹دانش‌آموز ساعی حتماً موفق می‌شود: قوتابی کۆشا بێ‌گومان سەردەکەوێ›.

ساغر / sāqar ، ـها/: اسم. *[ادبی]* گێلاس؛ گیلاس؛ پیالە؛ یالە؛ جام؛ جامی شەراب؛ دەفرێ کە شەرابی پێ دەخۆنەوە.

ساغری / sāqarî/: [معرب از ترکی] ☜ چرم ساغری، **چرم**

سافتبال / sāftbāl/: [انگلیسی]/اسم. سافتباڵ؛ یاریەکی وەکوو بەیسباڵ کە لە زەوینێکی بچووکتر و بە تۆپێکی گەورەتر دەکرێ.

ساق / sāq ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. بەلەک؛ پووز؛ پویز؛ پیز؛ پووزی؛ لەتەر؛ لینگ؛ گاللۆر؛ گیتر؛ گیتک؛ هەژگ؛ هێت؛ قاچ؛ چیم؛ زەبلک؛ پل؛ قرقرک؛ بەشێکی پێ لە نێوان قولەقاپە و ئەژنۆ: **ساق پا** ٢. *[گفتاری]* لاسک؛ لاسکە؛ ساقەتە ٣. پووزەوانە؛ مل؛ ملە؛ ئەو بەشە لە پووتین و گۆرەوا کە پووز دادەپۆشێ ٤. قۆلوانە؛ قۆلەوانە؛

بەشێک لە دەستکێش کە باسک دادەپۆشێ.

▣ **ساق پا** ☜ **ساق ـ۱**

ساق دست: *[گفتاری]* باسـک؛ مەچـەک؛ قـۆڵ؛ ساقۆڵ؛ زەند؛ نێوان جومگە و ئانیشک.

ساق عروس ☜ **ساق‌عروس**

ساق‌بلنـد / sāqboland /: [عربی/ فارسی] *صفت*. ملکەبەرز؛ ملکەبڵند؛ ملکەدرێژ ‹جوراب ساق‌بلند: گۆرەویی ملکەبەرز›: **ساقه بلند**. هـەروەها: **ساق کوتاه**

ســاق‌بنــد / sāqband /: [عربــی/ فارســی] ☜ **ساق‌پیچ**

ساق‌پـیچ / sāqpîč ، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. زەرگاڵ؛ زەنگاڵ؛ بەلەک پێچ؛ ساق پـێچ؛ پـلـپیز؛ پووزەوان؛ پووزەوانە؛ پۆزەوانە: **ساق‌بند**

ساقدست / sāqdast ، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم*. قۆڵەوانە؛ قۆڵوانە؛ سۆرانی؛ فەقیانە؛ پۆشەنێک بۆ سەر باسک.

ساقدوش / sāqdûš ، ـها/: [ترکی/ فارسی]/*اسم*. شۆشبان؛ برازاوا؛ برازاڤا؛ برازەما؛ پیاوێ لە خێڵی زاوا کە لە کاتی زماوەندا لە پەنای زاوا دادەنیشێ و ڕێنوێنی دەکا.

▣ **ســاقدوش عــروس**: پاخەســوو؛ بــەربووک؛ بەربیک؛ بەربوو؛ بەربووی؛ پاوەیوە؛ ژنێک کـە دەگەڵ بووک دەکەوێ و ڕێنوێنی دەکا.

ساق‌زر / sāqzar /: [عربی/ فارسی] *صفت*. *[گیاه‌شناسی]* گۆچانـەزێڕینـە؛ گیـایێکی قیـت بـە گـەڵای درێژۆکـــەی وەک ڕم، گوڵـــی ورد و زەردەوە، ماکێکی سابوونی لێ دەردێنن کە بۆ مەبەسـتی بژیشکی (پاک‌کردنەوەی خوێن و دەرمانی گـرفتی میز کردن) بە کار دێت.

ساق‌شلواری / sāqšalvārî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /*اسم*. پاپۆشێکی ژنانەیە کە تا قولەپێ دادەپۆشێ.

ساقط / sāqet /: [عربی] *صفت*. لەکارتـە؛ کـەتی؛ سەقەت؛ سـەکت؛ لاکەوتـە؛ لاکـەوتوو؛ قـەرت؛ قەرەت؛ داکەوتوو؛ داکەوتە؛ ڕووخاو؛ ڕماو؛ تەپیو؛ تەپاو.

▣ **ساقط شدن**: ۱. داکـەوتن؛ داکـەفتن؛ هاتنـە خـــوار؛ کەفتنـــە خـــوارەوە؛ ئەرەکەوتـــەی؛ کەوتەیرە؛ دارمان؛ ڕمیان؛ داتـەپان؛ ڕووخـان؛ ئەرەتەپەی؛ تەپایرە؛ وڕەی؛ وڕای؛ ئەرەوڕەی؛ وڕایرە؛ سەقەت بوون ‹بخشی از سقف بر اثر زلزله ساقط شد: لایەک لە میچکە بە هۆی بوومەلەرزەوە داکەوێت› ۲. دابڕ بوون؛ کەل بوون؛ کەوتنە لا؛ داتەکین؛ بێبەش بوون ‹از هستی ساقط شدن: لە ژین دابڕ بوون› ۳. هەڵپێچیان؛ وەلانران؛ باو نەمان؛ بێبڕ بوون؛ وەلا خران ‹دولت ساقط شد: دەوڵـەت هەڵـپێچرا› ٤. داکـەوتن؛ کەوتـەیرە؛ سەقەت بوون؛ نەمان؛ جێمان یان لەبیر چوون ‹چند کلمه از این جمله ساقط شده است: چەند وشـە لەم ڕسـتەیە داکـەوتووە› ٥. سـەکتین؛ مـردار بوونەوە.

ساقط کردن: داخستن؛ هەڵپێچاندن؛ لابـردن؛ سەقەت کردن.

ســاق‌عــروس / sāq(e)'arûs /: [عربــی]/*اســم*. ساقەعرووس؛ جۆرەشیرنیەکی باریکی لوول‌کـراو لە ئارد، هێلکە، کەرە و گوڵاو کـە ناوەکـەی لـە شەکر و بادام ئاخنراوە و خاکەقەندی پێدا کراوە.

ســاق و ســالم / sāq-o-sālem /: [ترکی/ عربـی] *صفت*. *[گفتاری]* ساغ و سـەلامەت؛ سـاق‌وسـەلیم؛ ساغ و سلامەت؛ ساق‌وسـالم: ۱. زیـت و زەلام؛ لەش‌ساق ‹رفـتم دیـدم ساق و سالم نشـسته اسـت: ڕۆیـــشتم دیـــتم ساغ و سەلامەت دانیـــشتووە› ۲. بێخەوش؛ بێکەم و کووڕی ‹من ظرفها را ساق و سالم تحویلت دادم: من دەفرەکـانم ساق و سەلیم پێ دای›.

ساقه / sāqe ، ـها/: [عربی]/*اسم*. لاسـک؛ نێرتـک؛ نێرک؛ لاچک؛ قاسک؛ چـڵ؛ قـل؛ تـل؛ قلـەگیا؛ سـاقەتە؛ قـەد؛ قـەف؛ قەسـەڵ: ۱. تـەوەرەی سـەرەکی بـە هـەوادا هەڵـچووی گیاگـەلی ئـاوخۆرەیی ئاوەنـدی کـە گـەڵا و چـووزە و

ئەندامانی زا و زێی (گوڵ) هەڵدەگرێ ٢. هەر پێکهاتەیەکی لاسکئاسا ‹ساقەی مغز: لاسکی مەژی›.

▣ ساقەی بالاروندە: لاسکی هەڵچۆ؛ لاسکی پێهەلگەڕ؛ لاسکی نەرم و لاواز کە بە شتێکدا هەڵدەچێ (وەک لاسکی مێو): **ساقەی روندە**

ساقەی پیچندە: لاسکی هەڵپێچ؛ لاسکێ کە لە هەڵچووندا، بە دەوری گیا و داری ترەوە دەئاڵێ (وەکوو لاسکی لیلووپەڕ).

ساقەی خزندە: تەرزکێش؛ لاسکی خزۆک؛ تەرز؛ قەدی خشۆک؛ لاسکی هەندێ لە ڕووەکان کە بە سەر خاکدا دەکشێ و لاسکێ نوێ هەڵدەدا (وەکوو لاسکی تووە فەرەنگی).

ساقەی روندە ☜ **ساقەی بالاروندە**

ساقەی زیرزمینی: لاسکی بنبوومی؛ لاسکی ژێرزەوی؛ لاسکێ کە بە بن زەویدا دەڕوا و بەبێ تاوی خۆر گەشە دەکا.

ساقەی غدّەای: لاسکی سەلکی؛ لاسکە پیازۆکە؛ لاسکی ژێرزەوینی کە وەک لک هەڵدەماسێ (وەک لاسکی سێبنەرد).

ساقەی غلّە: کلۆش؛ کورۆش؛ کولەش؛ قەرەش؛ پیزڵ؛ سەریت؛ قرچە؛ قەزەب؛ لاسکی خەلە.

ساقەی کاوک: پیک؛ قاقۆ؛ قەڵەتوورک؛ قالۆرە؛ قالۆر؛ لاسکی کلۆری گیا.

ساقەی گوشتی: لاسکی گۆشتی؛ لاسکی هەڵچۆی ئەستوور و ئاودار کە لە برێ جۆردا گەلاکانی بۆتە درروو (وەک لاسکی کاکتووس).

ساقەی ماشورەای: لاسکی پیک؛ لاسکی گرێ-گرێ و هلۆل (وەک گەنم): **ماشورە**

ساقەی مغز: لاسکی مەژی؛ ساقەتەی مێشک.

ساقەی هوایی: لاسکی هەوایی؛ لاسکی هەڵچۆ؛ لاسکێ کە لە دەرەوەی خاک و بە کەڵک وەرگرتن لە تیشکی هەتاو گەشە دەکا.

ساقە آغوش / sāqe'āqûš/: [عربی/ فارسی]/اسم. گەلاگەلێ کە ڕاستەوخۆ بە لاسکەوە لکاون.

ساقەبلند / sāqeboland/: [عربی/ فارسی] ☜ **ساق‌بلند**

ساقەپر / sāqepar/: [عربی/ فارسی]/اسم. قەدی پەڕ؛ لاسکی پەڕ؛ قەڵەمی پەڕ؛ بەشی بنەوەی پەڕی باڵندە.

ساقە چە / sāqeče/: [عربی/ فارسی]/اسم. چووزە؛ تووزە؛ چووزەرە؛ چوێزەرە؛ چوویزەرە؛ چووزەڵە؛ تووز؛ تووزرە؛ چەکەرە؛ چەقەرە؛ چووقرە؛ لاسکی سەرەتایی و ناسکی گیا کە ساقەتەی سەرەکی لێ ئەڕوێ.

ساقی / sāqî ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. [ادبی] مەیگێڕ؛ مەیگەر؛ ساقی؛ کەسێ کە شەراب لە ناو شەراوخۆراندا دەگەڕێنێ.

ساقیگری / sāqîgarî/: [عربی/ فارسی]/اسم. ساقیگەری؛ بادەگێڕی؛ کاری مەیگێڕی.

ساقینامە / sāqînāme ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. [ادبی] ساقینامە؛ مەسنەویەک لە بەحری موتەقاریبدا کە تێیدا شاعیر ڕووی قسەی لە مەیگێڕە و بە مەراش و بەلاش زانینی دنیا، هانی دەدا بادەکەی بگێڕێ.

ساک / sāk ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ١. ساک؛ چیمانی؛ چەنتە؛ چەنتک؛ هەگبە؛ جانتا؛ چەنتەی سەفەر؛ کەرەسەیێکی وەک کیسە و بەندار، زۆرتر لە چەرم، پلاستیک یان برێزێنت کە تێشوو و کەلوپەلی پێویستی تێدەنێن و بە دەست هەڵیدەگرن ‹ساک را با خودت بیاور: ساکەکە لەگەڵ خۆت بێنە› ٢. **آش ساک، آش**

▣ **ساک بچّە**: جانتای ساوا؛ ساکی ساوا؛ جۆرێک لانک، لە بیچمی جانتا، بۆ هەڵگرتنی منداڵی ساوا.

ساکارات / sākārāt/: [فرانسوی]/اسم. [شیمی] ساکارات؛ ئاوێتەیەک لە ساکارید و ژەنگێکی کانزایی.

ساکارز / sākāroz/: [فرانسوی]/اسم. *[شیمی]* ساکاروز؛ شەکری چەوەندەر و قامیشی شەکر؛ قەنێکی بلۆرێنی بێڕەنگ و شیرینە کە لە ئاو و هێندێک ئەلکولدا دەتوێتەوە و لە شیرین‌کردنی چێشت و دەرمانسازی و چێ‌کردنی تەقەمەنیدا بە کەڵک دێ.

ساکارومیست / sākāromîst، ـها/: [فرانسوی] اسم. *[زیست‌شناسی]* ساکارومیست؛ ڕەگەزێ لە کارگی کیسەیی (ئاسکویت)، کە لە هەویرترشی نان و هەوێنی شەراودا وەکوو ترشێنەر بە کار دێ.

ساکارید / sākārîd/: [فرانسوی]/اسم. *[شیمی]* لێکدراوی بازێکی ئالی و قەن (وەک کازئین ساکارید).

ساکارین / sākārîn/: [فرانسوی]/اسم. *[شیمی]* ماکێکی سپی بلوورین کە لە ئاودا دەتوێتەوە و ٤٠٠ ئەوندەی شەکر شیرینە و لە جێی شەکر بە کار دەبرێ: **ساخارین**

ساکت / sāket/: صفت. ۱. بێ‌دەنگ؛ کپ؛ کش؛ خپ؛ مات؛ کڕ و مات؛ قەرەقپ؛ بێ‌هەرا؛ نەملّج؛ کڕ؛ نووژ؛ وست؛ وس؛ بێ‌دەنگ و دۆ ‹ساکت باش و دیگر حرف نزن!: بێ‌دەنگ بە و چیدی قسە مەکە!› ۲. هێور؛ ئارام؛ دامرکاو؛ هێدی؛ هێمن ‹درد ساکت شد: ئێشەکە هێور بووەوە›. هەروەها: **ساکت بودن؛ ساکت‌شدن؛ ساکت کردن**

ساکسوفن / sāksofon، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ساکسیفون؛ سازێکی بازەنی وەک سوڕنایە کە بە دوگمەکانی نۆتگەلی موسیقا دەژەنرێ: **ساکسیفون**

ساکسیفون / sāksîfon/: [از فرانسوی] ☜ **ساکسُوفُون**

ساکن / sāken/: [عربی] صفت. ۱. /ان؛ ـین؛ سَکَنه/ دانیشتوو؛ ئادار؛ نیشتەجێ ‹ساکن سنندج: دانیشتووی سنە› ۲. مەند؛ مەن؛ نەجم؛ نەجووڵ؛ بێ‌خوست؛ نەبزۆک. هەروەها: **ساکن بودن؛ ساکن شدن؛ ساکن کردن**

ساکول / sākûl، ـها/: [؟]/اسم. *[کالبدشناسی]* ساکوول؛ یەکێ لە دوو کیسەی پێکەوەلکاوی گوێی ناوین (ئەوی‌تریان ئەتریکوول) کە سەرچاوەی ئەندامی بیستنە.

ساکی / sākî/: [انگلیسی از ژاپنی]/اسم. ساکی؛ ناوی خواردنەوەی ئەلکولی ژاپونە کە لە گەڕانەوەی ئارەقی برنج بە دەست دێ: **عرق برنج**

سال[1] / sāl، ـها؛ ـیان/:/اسم. ساڵ؛ ساڵە: ۱. یەکەی پێوانی زەمان بەرانبەر بە سووڕێکی زەوی بە دەوری خۆردا، کە بریتیە لە سێسەد و شەست و پێنج شەو و ڕۆژ و نزیک پێنج ساعەت و چل و نۆ خولەک (ساڵی هەتاوی) ۲. یەکەی پێوانی زەمان بەرانبەر دوازدەجار خولی مانگ بە دەوری زەویدا، کە بریتیە لە سێسەد و پەنجا و چوار ڕۆژ (ساڵی مانگی) ۳. تەمەن؛ یەکەی پێوانی ژیانی کەسێ یان شتێک ‹چند سال دارید؟: چەند ساڵتانە؟› ٤. بەروار؛ مێژوو؛ زەمانی ڕووداوێک بە پێی سەرەتایەکی مێژوو ‹انقلاب مشروطه در سال ۱۳۲۴ قمری روی داد: ڕاپەڕینی مەشرووتە لە ساڵی ١٣٢٤ی مانگیدا ڕووی دا› ٥. خولێکی چالاکی دامەزراوەیەک لە درێژایی ساڵێکدا ‹سال تحصیلی: ساڵی خوێندن› ٦. پۆل؛ پلەک یان پایەی قوتابی یان خوێندکار لە دامەزراوەیەکی فێرکاریدا ‹سال اول فلسفه: ساڵی هەوەڵی فەلسەفە› ۷. سەرجەمی ژمارەگەلی گۆڤار یان ڕۆژنامەیەک لە ماوەی ساڵێکدا ۸. *[مجازی]* ساڵڕۆژ؛ ساڵهات؛ ساڵەهات؛ ڕۆژێ کە یەک یان چەند ساڵێ لەوەپێش ڕووداوێکی تێدا ڕووی داوە ‹فردا سال پدرمان است: بەیانی ساڵی بابمانە›.

▣ **سال اعتدالی** ☜ **سال خورشیدی/ شمسی**

سال به دوازده ماه: ساڵی دوازدەماه ☜ **سالی**

سال به سال: ساڵ‌بەساڵ؛ ساڵ‌وەساڵ؛

ساڵەوساڵ؛ ساڵ لەبەر ساڵ؛ ساڵ لە دوای یەک؛ هەرساڵ؛ هەمووساڵێ؛ هەر چی ساڵە ‹سال‌به‌سال حالش بهتر می‌شد: ساڵ‌بەساڵ حاڵی باشتر دەبوو›.

سال تا سال: ساڵ بۆ ساڵ؛ ساڵ تا ساڵ؛ ساڵ هەتا ساڵ؛ ساڵەوساڵ؛ لەماوەی ساڵدا؛ ئەم ساڵ بۆ ئەو ساڵ ‹سال‌تاسال رنگ حمام را نمی‌بیند: ساڵ بۆ ساڵ چاوی بە گەرماو ناکەوێ›.

سال تحصیلی: ساڵی خوێندن؛ ماوەیەک (بەرامبەری ٩ مانگ) لە ساڵدا کە دەزگایەکی فێریاری کار دەکا.

سال جاری: ئەوساڵ؛ ئیمساڵ؛ ئەمساڵ؛ ئەڤساڵ؛ ئێساڵ.

سال خورشیدی/ شمسی: ساڵی هەتاوی؛ ساڵی ڕۆژی؛ مەودای دووبگاری ڕواڵەتی لەشوێن‌یەکی خۆر لە خاڵی بەهاریەوە (بەرانبەری ٣٦٥ ڕۆژ و ٥ سەعات و ٤٨ خولەک و ٤٦ چرکە): **سال اعتدالی**

سال قمری: ساڵی مانگی؛ ساڵی هەیڤی؛ مەودای زەمانی دوازدە جار گەڕانی دوا بە دوای مانگ بە دەوری زەویدا (نزیک بە ٣٥٤ ڕۆژ).

سال کبیسه: ساڵی کەبیسە؛ ساڵی پڕ؛ ساڵێ کە ڕەشەمەی سی‌ڕۆژ بێ؛ ساڵی ٣٦٦ ڕۆژە.

سال مالی: ساڵی ماڵی؛ دوازدە مانگی پەساپەس لە سەرەتایەکی دڵخوازەوە کە بۆ خولێکی حیسابداری ڕەچاو دەکرێ.

سال میلادی: ساڵی زایینی؛ ساڵی هەتاوی کە لە سەرەتای ژانویەوە (١١ی بەفرانبار) دەست پێ‌دەکات.

سال نجومی: ساڵی ئەستێرەیی؛ مەودای زەمانی دوو بواری دوا بە دوای زەوین لە شوێنێکی گریمانەیی دیاریکراو لە ئاسماندا (بەرانبەر بە ٣٦٥ ڕۆژ، ٦ ساعەت، ٩ خولەک و ١٥ چرکە).

سال نوری: ساڵی نووری؛ مەودایەک کە نوور لە ماوەی یەکساڵدا دەیپێوێ (مەودایەکی یەکجار درێژ بەرامبەر بە $9,461\times10^{12}$ کیلۆمیتر).

سالهای سال: ساڵانی ساڵ؛ چەنای چەن‌ساڵ؛ ساڵەهای‌ساڵ؛ زۆرساڵان؛ ساڵانی زۆر؛ ساڵهاتی ساڵ؛ ماوەیەکی درێژ ‹سالهای سال است که به آنجا نرفته‌ام: ساڵانی ساڵە نەچوومەتە ئەوێ›.

سال هجری خورشیدی: ساڵی کۆچی‌هەتاوی؛ ساڵی ئێرانی کە ڕۆژی ئەوەڵی نەورۆز (خاکەلێوە) دەس پێ‌دەکا.

سال هجری قمری: ساڵی کۆچی‌مانگی؛ ساڵی هەیڤی ئیسلامی کە لە هەوەڵی موحەڕڕەمەوە دەس پێدەکات.

▣ **سال کسی بودن:** *[مجازی]* ساڵی کەسێک بوون؛ ساڵهاتی مەرگی کەسێک بوون؛ ساڵڕۆژی مردنی کەسێ بوون.

سال کسی را گرفتن: *[مجازی]* ساڵ نیان بۆ کەسێک؛ ساڵ بۆ کەسێ گرتن؛ گرتنی ساڵڕۆژی مردنی کەسێک.

ـ سال[2]: *پیواژە.* ـ ساڵ: ١. بە تایبەتمەندی تەمەنێکی دیاریکراو ‹بزرگسال: گەورەساڵ› ٢. ساڵێک بە تایبەتمەندییەکی دیارەوە‹آبسال: تەڕەساڵ›.

سالاد / sālād ، ـها/: [فرانسوی]/*اسم.* سالاد؛ زەڵاتە؛ سلپاتە؛ ئاوێتەیەک لە سەوزی، دانەوێڵە، گۆشت یان هێلکە و ... کە بە ساردی و وێرای خواردەمەنی‌تر دەخورێ.

▣ **سالاد اُلویه:** سالادی ئۆلوڤیە؛ زەڵاتەیێ کە لە سێفەزەمینە، هێلکەی کوڵاو، گۆشتی مریشک، گێزەر، نۆکەفەرەنگی و خەیارشۆری وردکراو و سۆسی تایبەت دروست دەکرێ.

سالاد فصل: سالادی وەرز؛ زەڵاتەی وەرزی؛ تێکەڵاوێ لە سەوزی و مایەی سالادی

شیاوی وەرز.

سالادخوری / sālādxorî ، ـها/: [فرانسوی/ فارسی]/اسم. سالادخۆری؛ دەفری تایبەتی زەڵاتە دانان لە سەر سفرە.

سالادی / sālādî /: [فرانسوی] صفت. زەڵاتـەیی؛ سالادی؛ شیاو بۆ کردنـە زەڵاتـە ‹خیار سالادی: خەیاری زەڵاتەیی›.

سالار[1] / sālār ، ـها؛ ـان/: اسم. [ادبی] سەرۆک؛ سەردار؛ سەرکردە؛ سالار؛ یەکمان؛ گەورەی کۆمەڵ ‹سالار لشکر: سەرۆکی لەشکەر›.

سالار[2]: صفت. مەزن؛ مازن؛ میر؛ سالار؛ خاوەن خو و خدەی بەرز و هەڤیاز ‹مرد سالاری است: پیاوێکی مەزنە›.

سالاری / sālārî /: اسم. سالاری؛ سەرۆکایەتی؛ سەرکردەیی؛ میری؛ مەزنی ‹اشراف سالاری: خان سالاری›.

سالامبور / sālāmbor /: [؟]/اسم. سالامبور؛ پێستەی هەڵاڵدراوی چوارپێیان کە کوڵک و چەوری لێ سڕاوەتەوە و ئامادەی دەباغیە.

سالانه[1] / sālāne /: صفت. سالیانە؛ سالانە؛ سالین؛ سالکی: ١. پێوەندیدار و بەندیوار بە سالێکەوە ‹محصول سالانە: بەرهەمی سالیانە› ٢. پێوەندیدار و بەندیوار بە سالەوە ‹رویدادهای سالانە: ڕووداوگەلی سالیانە› ❋ **سالیانه**

سالانه[2]: قید. سالێ؛ سالێک؛ لەسالدا؛ سالانە؛ لە سالێونە؛ لە ماوەی سالێکدا ‹سالانە چهار بار بە اروپا می‌رود: سالێ چوار جار دەچێتە ئوورووپا›؛ **سالیانه**

سال تحویل / sāltahvîl /: [فارسی/ عربی] ☜ تحویلِ سال، **تحویل**

سالخورده / sālxorde ، ـها؛ ـگان/: صفت. [مجازی] بە سالداچوو؛ بە تەمەن؛ بە سالاچوو؛ سالدار؛ دانسال: ١. [ادبی] کۆن؛ کەون؛ کەڤنار؛ کەونار؛ کۆنەسال؛ پیر؛ پیرۆک؛ پیرەک؛ مێر؛ مێرۆ؛ قەدیمی؛ گەورە؛ تەمەن ڕۆیشتوو؛ خاوەن تەمەنی زۆر ‹درخت سالخوردە: داری بە سالدا چوو› ٢. کاڵ (بۆ پیاو)؛ سالبۆری؛ کۆنسال؛ ڕەندۆڵ؛ ئیختیار؛ زۆرهان؛ خاوەن تەمەنی لە ٦٠ ساڵ بەرەو سەر (لە مرۆڤدا) ‹مرد سالخوردە: پیاوی بە سالدا چوو›. هەروەها: **سالخوردگی**

سالدات / sāldāt ، ـها/: [روسی از ایتالیایی]/اسم. سالدات؛ سەربازی ڕووس.

سالروز / sālrûz /: اسم. سالڕۆژ؛ سالەهات؛ سالهات؛ ڕۆژێ کە یەک یان چەند سالی پێش ڕووداوێکی تێدا ڕووی داوە ‹سالروز تولد: سالڕۆژی لە دایک بوون›.

سالشمار / sālšomār /: اسم. سالژمێر؛ سالبژێر؛ ئەوەی (بەتایبەت نووسراوە) کە لەمەڕ ڕووداوگەلێکی هەڵبژێردراو لە هەر سالدا ئاگاداری دەدا ‹سالشمار زندگی دهخدا: سالژمێری ژیانی دیهخودا›.

سالشماری / sālšomārî ☜ **تقویم ـ٢**

سالک / sālak /: اسم. ١. نەخۆشینێکی پێستی بە شێوەی زامێکی گەورەی چڵکین لە سەر دەموچاو، کە بە هۆی پێوەدانی مێشوولەی خاکی تووشی مرۆ دەبێ ٢. شوێنی ئەو زامە.

سالک / sālek ، ـان/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. ڕێڕۆ؛ ڕێڕەو؛ ڕێوەند؛ ڕێڤنگ؛ ڕێڤنگی؛ ئەوەی ڕێیەک دەگرێتە بەر، بەتایبەت ئەوی لە کەس یان ئارمانێک پەیڕەوی دەکا ٢. [تصوف] ئەو کەسەی پلەکانی عیرفانی بە ڕێنوێنی پیرێک دەپێوێ.

سالگرد / sālgard /: اسم. سالەهات؛ سالهات؛ سالوەگەڕ؛ سالبڕ؛ سالڤەگەڕ؛ زەمانێ کە یەک یان چەند سال لە ڕووداوێک تێپەڕیوە ‹سالگرد مرگ پدربزرگ: سالوەگەڕی مەرگی باپیر›.

سالم / sālem /: [عربی] صفت. ١. ساق؛ ساخ؛ ساغ؛ سالم؛ وەش؛ واش؛ سلامەت؛ تەندرووس ‹انسان سالم: مرۆی ساق› ٢. خاوێن؛ پاک؛ پاکژ؛ پاقژ؛ بژون؛ دوور لە پیسی و خراپی ‹آب سالم: ئاوی خاوێن› ٣. [مجازی] پاک؛ خاوەن ئاکاری

چاک و گونجاو ‹جوان سالم است: لاوێکی ساغ›.

سالم‌سازی / sālemsāzî/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* پاکژکاری؛ کار و ڕەوتی پاکژکردنەوە؛ خاوێن کردنەوە؛ لە بەین بردنی ئەو هۆیانەی کە نەخۆشی ساز دەکەن ‹سالم‌سازی آب: پاکژکاری ئاو›.

سالمند / sālmand، ـها؛ ـان/: *صفت.* ۱. زۆرهان؛ کۆنەسالّ؛ بە سالّداچوو؛ دانسالّ ۲. پیر؛ خاوەن تەمەنی ۵۰ تا ۶۰ سالّ (لە مرۆدا).

سالمندسالاری / sālmandsālārî/: *اسم.* پیرمەزنی؛ پیرسالاری؛ سیستەمێکی کۆمەڵایەتی- ڕامیاری یان کارگێڕی کە لە لایەن پیر و کالانەوە بە ڕێوە دەبرێ.

سالمندشناسی / sālmandšenāsî/: *اسم.* پیرناسی؛ لقێک لە زانستی بژیشکی سەبارەت بە پێکهاتنی نەخۆشینگەلی پیران و ڕێگەی چارەسەرکردنیان و چۆنیەتی خواردن و پاراستنیان: **پیری‌شناسی**

سالن / sālon، ـها/: [فرانسوی از ایتالیایی]/*اسم.* سالۆن؛ تالار؛ هۆڵ؛ هۆدەی گەورە؛ دیوێ کە زۆر کەس دەدێرێ.

◘ **سالن ترانزیت** تالارێ کە مسافرانی دەرەوەی تێدا چاوەڕێی سواربوونی کەرەسەی ڕاگوێزانی‌تر دەبن.

سالنامه / sālnāme، ـها/: *اسم.* سالّنامە: ۱. سالّنما؛ کتێبێ کە ڕووداوی سالێکی تێدا دەنووسرێ ۲. گۆڤارێ کە سالێ جارێک بلاو دەکرێتەوە.

سالنما / sālnemā/ ☜ **تقویم ـ۱**

سالوس[1] / sālûs/: *اسم. [ادبی]* ۱. فێلبازی؛ گزیکاری؛ گزەونی؛ گزەدەری؛ سالۆزی؛ سالۆسی؛ هەنگ؛ فرت و فێڵ؛ فاک و فیک؛ خاپینۆکی؛ خاپێنی ۲. ماستاوکەری؛ زمانبازی؛ خوڵتەکەری؛ زمانلووسی ✽ **سالوسی**

سالوس[2] / ـان/: *صفت. [ادبی]* ۱. فێلباز؛ گزیکار؛ گزەون؛ گزەدەر؛ سالۆز؛ سالۆس؛ خاپینۆک؛ خاپێن ۲. ماستاوکەر؛ زمانباز؛ خوڵتەکەر؛ زمانلووس.

سالوسی / sālûsî/ ☜ **سالوس**[1]

ـ ساله / sāle/: *پیوازه.* ـ سالان؛ ـ سالە؛ ـ سالّ؛ ـ سالێ (بۆ مێ): ۱. پێوەندیدار بە ئەژماری سالگەل؛ پێوەندیدار بە مەودایەکی زەمانی بە پێی سالّ ‹دەساله: دەسالان› ۲. خاوەن تەمەن یان عومر بە پێی سالّ ‹مرد چهل‌ساله؛ شهر هزارساله: پیاوی چل‌سالان؛ شاری هەزارساله›.

سالی / sālî/: *قید.* سالێک؛ سالێ؛ سالێوە؛ سالیە؛ یێ‌سالّ: ۱. بە پێی سالّ ‹هزینەی نگهداری آنجا سالی چند هزار تومان بیشتر نبود: خەرجی نواداری ئەوێ سالیک چەند هەزار تمەن زۆرتر نەبوو› ۲. لە درێژایی هەر سالّدا ‹کارگران سالی یک ماه مرخصی دارند: کرێکاران سالێ مانگێ پشوویان هەیە›.

◘ **سالی دوازده ماه:** سالّ دوازده مانگ؛ دوانزەمانگەی خوا؛ سەرانسەر سالّ؛ تەواوی سالّ: **سال به دوازده ماه**

سالیان / sāliyān/: جمعِ ☜ **سال**

◘ **سالیان سال:** چەنای چەن‌سالّ؛ سالانی سالّ؛ سالیانی سالّ؛ سالەهای سالّ؛ سالانی ڕەبەق؛ سالەهای سالّ ‹سالیان‌سال بود کە از او خبری نداشت: چەنای چەن‌سال بوو کە لێی بێ‌خەبەر بوو›.

سالیانه / sāliyāne/ ☜ **سالانه**

سالیسیلات / sālîsîlāt/: [فرانسوی]/*اسم. [شیمی]* سالیسیلات؛ خوێی ئەسید سالیسیلات.

سام / sām/ ☜ باد سام، **باد**

ساماریم / sāmār(i)yom/: [فرانسوی]/*اسم.* ساماریوم؛ توخمێکی کیمیایی کانزایی لە دەستەی لانتانیدەکان بە ژمارەی ئەتۆمی ۶۲ و کێشی ئەتۆمی ۱۵۰٫٤، خۆڵەمێشی و بە خوێگەلی سەوز و چێرەییەوە کە لە

دروست‌کردنی شووشەی چاویلکەدا کەڵکی لێ دەگرن.

سامان / sāmān/: /اسم. ١. سامان؛ ڕێک‌وپێکی؛ تەکووزی ٢. سەرزەوین؛ مەڵبەند؛ شوێن؛ ناوان؛ بەر و بووم ٣. بژیوی؛ کەل‌وپەلی ژیان ٤. [قدیمی] شۆ؛ ئەندازە؛ گۆرەبا ٥. [قدیمی] توان؛ هێز؛ هاز؛ هازی. هەروەها: **سامان دادن؛ سامان گرفتن؛ سامان یافتن**

ساماندهی / sāmāndehî/: /اسم. ساماندەری؛ کار یان ڕەوتی ڕێک‌وپێک‌کردن؛ تەکووزکردن؛ هەڵپەڕتاوتن؛ سامان دان؛ پۆڕکردن؛ پۆڕاندن ‹ساماندهی اقتصاد: ساماندەری ئابووری›.

سامانمند / sāmānmand/: صفت. دروست؛ سامانمەند: ١. بە ڕێک‌وپێکی ‹برای ادارەی کارخانە از روشهای سامانمند بهره می‌گرفت: بۆ بەڕێوەبردنی کارخانە لە شێوەگەلی دروست کەڵکی وەردەگرت› ٢. ڕێک‌وپێک؛ بە سامان؛ تەکووز؛ بە شێوەیەکی دروست و شیاو ‹کارخانه دارای وضع سامانمندی است: کارخانە بارودۆخێکی ڕێک‌وپێکی هەیە›.

سامانه / sāmāne ، ـها/: /اسم. دوزەنە؛ سیستەم.

سامبا / sāmbā/: [فرانسوی از پرتغالی]/اسم. [قدیمی] سامبا؛ سەمایەکی کۆنی برزیلی کە توند و پرجم‌وجوولە و لە سەماکانی باوی ئەفریقا دەچێ.

سامعه / sāme'e/: [عربی]/اسم. [ادبی] ژنەوایی؛ شنەوایی ‹حس سامعه: هەستی ژنەوایی›.

سامی / sāmî ، ـها؛ ـان/: /اسم. سامی: ١. بەشێکی گەورە لە مەردمی سپی پێست، بریتی لە عەرەب، جوولەکە، ئاشۆریان، ئاکەدیگەلی کۆن، کەنعانیان و بەشێ لە خەڵکی حەبەشە ٢. لقێک لەو زمانانە کە پێکەوە نزیکن، وەکوو عەرەبی، عیبری، ئاشۆری و حەبەشی.

ساموراِئی / sāmûrā'î/: [فرانسوی/ انگلیسی از ژاپنی]/اسم. سامووراییی: ١. چینێک لە ئاغەواتی شەڕکەر لە ژاپۆنی سەردەمی دەرەبەگایەتیدا ٢. ـها؛ ـان/ هەر یەکە لە کەسانی ئەو چینە.

سان[1] / sān/: /اسم. سان: ١. ڕێ ورەسمێ کە تێیدا کەسانی کۆمەڵەیەک (زۆرتر) چەکداری، بە ڕیز و تەکووز ڕادەوەستن هەتا سەرکردە یان بالادەستێک لە بەردەمیاندا تێپەڕێ ٢. هۆزی ڕەش‌پێستی باشووری ئەفریقا (زۆرتر دانیشتووی بووتسوانا) ٣. هەسان؛ بەردەسان؛ کارتیک؛ بەراف؛ بەردەلووسی کارد، شیر و ئەوانە تیژ کردن ٤. [قدیمی] پشک؛ باهر؛ بەش؛ بەشە؛ گیهەڤ؛ گوێچ.

▣ **سان دیدن**: سان دیتن؛ بەشداری‌کردن دە ڕێورەسمی ساندا، بیستنی گوزارشتی سەرکردە و تێپەڕین لە بەرانبەر کەسانێکەوە کە لە سەر هەست ڕاوەستاون.

ـ سان[2]: پسوند. ـ ئاسا؛ ـ سان؛ ـ گۆر؛ چەشن ‹کشسان؛ یکسان: کێش‌ناسا؛ یەکسان›.

ساناتوریم / sānātoryom ، ـها/: [؟]/اسم. حەسانگە؛ هەسانگە؛ جێ حەوانەوە.

سانترالیسم / sāntrālîsm/: [فرانسوی]/اسم. [سیاست] ناوەندوازی؛ ناوەندخوازی؛ بڕوا بە پێویست بوونی ناوەندی بڕیاردان و بەڕێوەبەرایەتی و فەرمانبەرداری لەو ناوەندە.

▣ **سانترالیسم دمکراتیک**: ناوەندخوازی/ ناوەندوازی دیموکراتیک؛ باوڕ بە ناوەندێک کە ئەندامانی بە ڕاپرسی ئازادانە هەڵبژێردرێن و بە شێوەی دیموکراتێک بجووڵنەوە.

سانتریفوژ / sānt(e)rîfûj/: [فرانسوی]/اسم. سانتریفووژ؛ سانتریفیووژ؛ کەرستەی جیا کردنەوەی تەنگەلی جۆراوجۆر بە قورسی جیاوازەوە، گرتنی ئاو، تەڕایی یان هەڵمی ماکێک بە شێوەی سووڕدانی زۆر بە قەوەت ٢. جیاکردنەوە یان ئاوگرتن بەو کەرستەیە.

سانتیگراد / sāntîg(e)rād/: [فرانسوی] ☜ درجەی صدبخشی، **درجه**

سانتیگرم / sāntîg(e)ram/: [فرانسوی]/اسم.

سانتیگرەم؛ یەکەی کێشان بەرامبەر بە ۰٫۰۱ گرەم.

سانتی‌لیتر / sāntîlîtr/: [فرانسوی]/اسم. سانتی‌لیتر؛ یەکەی بارستی تراو بەرامبەر بە ۰٫۰۱ لیتر.

سانتیم / sāntîm/: [فرانسوی]/اسم. سانتیم؛ سەدیەکێکی فرانک (پارەی پێشووی فەرانسە و هەندێ لە ولاتانی‌تر) و یورۆ (پارەی ئێستاکەی ولاتە یەکگرتووەکانی ئورووپا).

سانتیمانتال / sāntîmāntāl/: [فرانسوی] صفت. ۱. هەستۆک؛ پرهەست؛ تیژهەست؛ خوێنگەرم ۲. *[گفتاری]* تەرپۆش؛ لەقەند؛ ڕازاوە؛ خوشیک؛ وەش‌دوخت ‹یک دختر سانتیمانتال در را به رویم باز کرد: کچێکی تەرپوش دەرگای بەڕوومدا کردەوە›.

سانتیمتر / sāntîmetr/: [فرانسوی]/اسم. سانتیمتر؛ یەکەی پێوانی درێژایی بەرامبەر بە ۰٫۰۱ میتر.

▣ **سانتیمتر مربع**: سانتیمتری چوارگۆشە/ چوارگۆش؛ یەکەی رووبەر بەرامبەر بە ۰٫۰۰۰۱ میتری چوارگۆشە.

سانتیمتر مکعب: سانتیمتری چوارپالوو/ چوارپال؛ یەکەی بارست بەرامبەر بە ۰٫۰۰۰۰۰۱ میتری چوارپالوو.

سانحه / sānehe ، ـها؛ سوانح/: [عربی]/اسم. کارەسات؛ کەت؛ ڕووداوی لەپڕ و ناخۆش ‹در یک سانحەی هوایی چند نفر کشته شدند: لە کارەساتێکی هەواییدا چەند کەس کوژران›.

ساندویچ / sāndevîč ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. نەواڵە؛ بابۆڵە؛ بالۆڵە؛ لەفە؛ لەففە؛ قەپاڵە؛ قەباڵە؛ قەواڵە؛ باسترمە؛ کادک؛ دورووم؛ دورمە؛ لوت؛ هۆچ؛ ساندویچ؛ تیکە پێخۆری بە نان پێچراو ‹دو تا ساندویچ مرغ بخر: دوو نەواڵەی مریشک بکرە›.

ساندویچی[1] / sāndevîčî ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. ۱. نەواڵەیی؛ نەواڵەفرۆش؛ بابۆڵەفرۆش؛ ساندویچی ‹برو به ساندویچی بگو، پنج‌تا ساندویچ مرغ بگیرد: برۆ بە نەواڵەفروش بڵێ پێنج‌دانە نەواڵەی مریشکمان بۆ سازبکا› ۲. دووکانێ کە ساندویچی تێدا دەفرۆشن.

ساندویچی[2]: صفت. بابۆڵە؛ نەواڵەیی ‹نان ساندویچی: نانی بابۆڵە›.

سانسکریت / sānsk(e)rît/: اسم. سانسکریت؛ سەنسکریت؛ لە زمانە هیندو-ئێرانیەکان؛ زمانی کەونارای گەلی ئاریایی هیند.

سانسور / sānsor ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. سانسۆر؛ پشکاندنی ڕۆژنامە، گۆڤار، فیلم، شانۆنامە و هەمووجۆرە بلاڤۆکێک بەر لە بلاوبوونەوەی، بۆبەرگری لە پەرەساندنی هەواڵ، قسە یان وێنەگەلی دیاریکراو.

سانسورچی / sānsorčî ، ـها/: [فرانسوی/ ترکی] /اسم. سانسۆرچی؛ کەسێ کە ئیشی سانسۆر کردنە.

ساواکی / sāvākî ، ـها/: اسم. ساواکی؛ بەڕێوەبەر یان کارگێڕی ڕێخراوەی ئاسایشی ئێران (لە سالانی ۱۳۳٦ تا ۱۳۵۷).

ساوجی / sāvacî, sāvocî ، ـها؛ ـان/: صفت. ساوەجی؛ ساوەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە شاری ساوە ‹سلمان ساوجی: سەلمانی ساوەجی›.

ساولن / sāvlon/: [انگلیسی]/اسم. ساولۆن؛ چەشنێک تەوشی دژەگەن بۆ سڕینەوەی کیم و زووخی برین.

ـ سای / sā/ ☜ **ـ سا ـ ۲**

سایا / sāyā/: صفت. بساو؛ بە تایبەتمەندی یان لێهاتوویی سواندنەوە (وەکوو ئەلماس، سماتە، مۆرەت و...)

ساییدن / sāyāndan/: مصدر متعدی. // **ساییدی**: سواندت؛ **می‌سایانی**: دەسوێنێ؛ **بسایان**: بسوێنە// سواندن؛ سوینەوە؛ ساودان؛ سوانن؛ بوونە هۆی سوانی شتێک.

سایبان / sāyebān ، ـها/: اسم. ۱. سەیوان؛ سایەبان؛ سایەوان؛ سابات؛ چەرداخ؛ سهناڤ؛ میچێکی سووک بۆ بەرگری هەتاو یان باران بە

سەر شوێنێکی ئاوەڵادا ‹در خانەشان سایبان دارد: دەرگای ماڵەکەیان سەیوانی هەیە› ٢. سابات؛ سەیوانە؛ کەرەسەیەکی چەترئاسا بە هەسوونێکەوە بۆ بەرگری لە باران یان تیشکی خۆر.

سایت / sāyt ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. ١. پایەگا؛ بنکە؛ شوێنی دامەزراندنی ڕادار یان سەکۆی مووشەک هاویشتن ‹سایت موشکی: پایەگای مووشەکی› ٢. سایت؛ ماڵپەڕ؛ ناوەندێک بە ناونیشانێکی تایبەتەوە لە ئینتەرنێتدا ‹این خبر روی سایت بی‌بی‌سی آمده: ئەم هەواڵە لە سەر سایتی بی‌بی‌سی هاتووە›.

سایدبای‌ساید / sāydbāysāyd/: [انگلیسی] صفت. هاوتەک؛ هاوپاڵ؛ پاڵ‌بەپاڵ یەک جێگرتوو.

سایر[1] / sāyer/: [عربی] صفت. [ادبی] ١. ڕەوۆک؛ ڕەووک؛ ڕەوان ٢. باو؛ داکەوتوو ‹مثل سایر: مەتەڵی باو› ٣. دیکە؛ دی ‹در سایر کتابها هم نوشته‌اند: لە کتێبانی دیکەشدا نووسیویانە› * **سائر**

سایر[2] / ـین/: ضمیر. دیکە؛ باقی؛ دیتر؛ کەس، شت یان بابەتی‌تر جگە لەوەی باسی لێوە دەکرێ یا ئاماژەی پێ کراوە ‹آرام آنجا ماند و سایرین رفتند: ئارام، لەوێ مایەوە و باقی ڕۆیشتن›: **سائر**

سایز / sāyz ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. ئەندازە؛ ئەنازە؛ بەر؛ ژمارە؛ ئەندازەی بەرگ و پۆشەن، کڵاو، کەوش و وەک ئەمانە ‹سایزتان چند است؟؛ این سایز شماست: ئەندازەتان چەندە؟؛ ئەمە بە بەری تۆیە›.

سایش / sāyeš/:/اسم. ١. کار و ڕەوتی ساوین؛ ماڵین؛ ساوینەوە؛ ساودان ‹می‌توان به وسیلهٔ سایش سطح آن را صیقل داد: بە ساوین ڕووەکەی لووس ئەکرێ› ٢. کار و ڕەوتی ساویان؛ ساویانەوە؛ ماڵیان ‹بر اثر سایش پاره شده است: بە هۆی ساویانەوە دڕاوە›.

سایقه / sāyeqe ، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] ئەنگێزە؛ بزوێنە: **سائقه**

سایکوز / sāykoz/: [؟]/اسم. [روانشناسی] پەرۆشی؛ شێواوی؛ ڕەوانشپرزی؛ ڕەوان‌کژی.

سایل / sāyel ، ـان/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. خوازەڵۆک؛ سواڵکەر؛ گەدا؛ دەرۆزەکەر ٢. [نامتداول] پرسیارکەر * **سائل**

سایه / sāye ، ـها/:/اسم. سێبەر؛ سێوەر؛ سەیوەر؛ سا؛ سای؛ سایە؛ ساگات: ١. سیکک؛ سەهان؛ سەهین؛ سەهەند؛ سەهەن؛ سەهەنگ؛ سایەک؛ سەی؛ سهـ؛ سها؛ سێهـ؛ لێڵی یان تاریکییەک کە بە هۆی نەبوونی ڕووناکی ڕاستەوخۆوە بەدی دێ ٢. شەم؛ نسێ؛ نیسێ؛ بێتاو؛ نسار؛ نسرم؛ لاسار؛ سیکک؛ سەهان؛ سەهین؛ سەهەند؛ سەهەن؛ سەهەنگ؛ سایەک؛ سەی؛ سهـ؛ سها؛ سێهـ؛ شوێنێ کە ئاوەها دۆخێکی هەیە. بەرانبەر: **آفتاب** ‹اینجا آفتاب است، برویم به سایه: ئێرە هەتاوە، بچینە سێبەرەوە› ٣. سیکک؛ سایەک؛ سەی؛ سهـ؛ سها؛ سێهـ؛ وێنەیەک لە شتێکی ناڕوون کە بە هۆی کەوتنە بەر ڕووناکییەوە، لە دژبەریدا بەدی دێ ‹سایه‌اش افتاده بود روی دیوار: سێبەرەکەی کەوتبووە سەر دیوار› ٤. [مجازی] ئەوەی بتوانێ پشتی کەسێ یان شتێک بگرێ ‹در سایهٔ پولی که بدست آورده بود، زندگی باشکوهی داشت: لە سایەی پارەیەک کە دەستی کەوتبوو، ژیانێکی هەنگوونگی بوو› ٥. [مجازی] ئەوەی بە شێوەی نوقسان و لێڵ دیار دەبێ ‹سایهٔ لبخندی در گوشهٔ لبش نمایان شد: سێبەری بزەیێ لە گۆشەی لێویەوە دەرکەوت› ٦. بەشێک لە وێنەکێشی یان نەقشە کە بە ڕەنگ بۆ نیشان‌دانی قووڵی یا پاڵوو کەڵک وەردەگرن ٧. سێ؛ ماکێکی ڕازێنەوەیی ئارایشتی و ڕەنگین و هەندێک چەور کە ژنان بە پشتی چاویانەوە دەساوەن ٨. [مجازی] تاپۆ؛ تارمایی؛ سوێس؛ شوێنەوار یان نیشانەی شتێک ‹سایهٔ مرگ: سێبەری مەرگ›.

⊡ سایه افکندن ☜ **سایه انداختن**

سایه انداختن: سێبەر خستن: ۱. سێبەر کردن؛ سەی کەردەی؛ بەر تیشکدانەوەی ڕاستەوخۆی ڕووناکی گرتن ‹**درختان بر بخشی از حیاط** سایه انداخته بودند: **دارەکان بە سەر بەشێکی حەوشەدا** سێبەریان خستبوو› ۲. *[مجازی]* شوێن‌دانان؛ شوێن خستن؛ شوێنەوار دانان ‹**سکوت همەجا** سایه انداخته بود: **بێدەنگی** سێبەری خستبووە **سەر هەموو لایەکدا**› ❋ **سایه افکندن** *[ادبی]*

سایه بودن: سێبەر بوون؛ نسار بوون؛ نسرم بوون؛ سەی/ سای بیەی ‹**پشت آن دیوار** سایه است: **پشت ئەو دیوارە** سێبەرە›.

سایه بە سایەی کسی رفتن: *[مجازی]* جووچکەشوانەی کەسێ بوون؛ دوا بە دوای کەسێ چوون؛ قەرە وە قەرەی کەسێ کەفتن؛ کەوتنە شوێن کەسێ بۆ هەموو شوێنێک ‹سایەبەسایەاش رفتم **تا ببینم کجا می‌رود:** دوابەدوای حووم، **ببینم بۆ کوێ دەڕوا**›.

سایه زدن: سێبەر لێدان: ۱. پڕڕەنگ کردنەوەی بەشێ لە وێنە بۆ زیاتر دیار بوونی ۲. سایە لێدان؛ ساوینی سایە ‹**پشت چشمها را** سایەی **غلیظی** زده بود: سایەیێکی **توندی لە پشت چاوی** دابوو›.

سایەی کسی را با تیر زدن: *[مجازی]* پێ لە سەر سێبەری کەسێ نان؛ لە شوێن سێبەر کەسێ گەڕان؛ لەگەڵ کەسێکدا زۆر دوژمن بوون ‹**او** سایەی مرا با تیر می‌زد: **ئەو** پیی لە سەر سێبەری من دادەنی›.

سایەی کسی روی سر دیگری بودن: *[مجازی]* سێبەری کەسێ لە سەر کسێکی‌ترەوە بوون؛ حەوانەوە بە هۆی کەسێکی‌ترەوە.

سایەی کسی سنگین شدن: *[مجازی]* بریتی لە لێ‌نەپرسین؛ هەواڵ نەپرسین؛ سەر لێ‌نەدان؛ لە هاتوچۆکەوتن؛ ئیتر ئاموشۆ نەکردن ‹**مدتی است** سایەی سرکار سنگین شده: **ماوەیەکە** لیمان ناپرسن›.

سایەی کسی کم نشدن: *[کنایی]* سایەی کەسێ کەم نەبوون؛ میهرەوانی و پشتیوانی کەسێک بەردەوام بوون ‹سایەتان کم نشود: سایەتان کەم نەبێ›.

سایه گستردن: سێبەر خستن: ۱. سێبەر شوێنێ داگرتن؛ سەی وسەی ۲. *[مجازی]* زاڵ بوون؛ چڕ بوون ‹**وحشت بر همه جا** سایه گسترده بود: **ترس لە هەموو شوێنێ** سێبەری خستبوو›.

از سایەی خود ترسیدن: *[کنایی]* لە خشەی گەڵا ترسان؛ لە سێبەری خۆ ترسان؛ لە بای زگی خۆ ترسان؛ بە کشێ مردن؛ لە خشەی تاڵوو ڕەوینەوە؛ تووشیاری ترسی زۆر هاتن ‹**آن روزها مردم** از سایەی خودشان **هم** می‌ترسیدند: **لەو سەردەمانەدا خەڵک** لە خشەی گەڵاش دەترسان›.

زیر سایەی کسی بودن: *[مجازی]* لە ژێر سێبەری کەسێکدا بوون؛ وە بەر پشتیوانی و پاڵپشتی کەسێک بوون.

مثل سایه دنبال کسی بودن: *[مجازی]* وەک سێبەر بە دوو/ دوای/ شوێن کەسێکەوە بوون؛ دوا بە دوای کەسێکەوە بوون.

سایەافکن / sāye'afkan/ ☜ **سایەگستر**

سایەخشک / sāyexošk, -xošg/: *صفت.* وشک کراو یان وشکەڵاتووی بەر سێبەر.

سایەدار / sāyedār ، ـها/: *صفت.* سێبەردار؛ سێوەردار؛ سادار ‹درختان سایەدار: دارگەلی سێبەردار›.

سایەدوزی / sāyedûzî/: *اسم. [خیاطی]* جۆرە دروومانێکی زیگزاگە لە پشتەوەی پارچە دەکرێ و تەنیا سێبەرێکی دەکەوێتە ڕوو.

سایەرس / sāyeras/: *صفت.* سایەڕەس؛ پێگەییو لە سێبەردا (سەبارەت بە میوەوە).

سایەرو / sāyerû/: *صفت.* بەرسێبەر؛ نسێ؛ نسار؛ بەرەو سێوەر ‹اتاق سایەرو: ژووری بەرسێبەر›.

بەرانبەر: **آفتابرو**

سایەروشن / sāyerowšan, -ro:šan/: *اسم.* تاریک و ڕوون: ١. بەشگەلی تاریک و ڕوون کە بەرزی و نزمی و بارستایی و چۆنیەتی بەر تیشک کەوتنی شتان نیشان دەدات ٢. شوێنێ کە بەشگەلێکی لێڵ و تاریک و بەشەکانی تری ڕوونە ‹در سایەروشن اتاق همەچیز حالت رؤیایی داشت: لە تاریک‌وروونی هۆدەکەدا هەموو شتێ بارێکی خەیالاوی بوو› ٣. بوومەلێڵ؛ بوولێڵە؛ گورگ‌ومێش؛ گاڤێ لە ڕۆژ کە هێشتا ڕووناکی یان تاریکی بە تەواوی چیر نەبووە ‹در سایەروشن غروب درختان بە صورت اشباح هولناک بە نظر می‌آمدند: لە بوومەلێڵی ئێوارەدا دارەکان وەکوو تاپۆگەلێکی سامناک دەهاتنە بەر چاو›.

سایەسار / sāyesār/: *اسم. [ادبی]* نسار؛ نزار؛ سەهەن؛ سەهەند؛ سەهەنگ؛ ساگات؛ نسوم؛ زەوی یان جێگایەک کە لە بەر سێبەردا بێت (بەتایبەت لە سێبەری داردا).

سایەگستر / sāyegostar/: *صفت. [ادبی]* ١. سێبەردار؛ سێوەردار؛ بە سێبەری پان و پۆڕەوە ‹درختان سایەگستر: دارگەلی سێبەردار› ٢. *[مجازی]* زاڵ؛ چێر؛ چیر؛ بە شوێنەوای داسەپاویەوە ‹سکوت بر همەجا سایەگستر شد: بێدەنگی لە هەموو شوێنێک زاڵ بوو› * **سایەافکن**

سایەوار / sāyevār/: *قید.* وەک سێبەر؛ سایەسا؛ سێوەرئاسا ‹سایەوار دنبالش می‌کرد: وەک سێبەر کەوتبووە شوێنی›.

ـ سایی / sāyî/: *پیواژە.* ساوین؛ مالین: **ـ سائی**

سایدگی / sāyîdegî/: *اسم.* سواوی: ١. کار یان ڕەوتی سوان؛ سوویان؛ مالیان ٢. *[گفتاری]* شوێنەواری سوان ‹دو ـ سە جای شلوارش ساییدگی داشت: دوو ـ سێ شوێنی پانتۆڵەکەی سواوی هەبوو›: **سائیدگی**

ساییدن / sāyîdan/: *مصدر. متعدی. لازم.* // **ساییدی**: ساویت؛ **می‌سایی**: دەساوی؛ **بِسای**: بساوە// □ *متعدی.* ١. ساوین؛ ساودان؛ ساین؛ هەساوین؛ هەسوون؛ هەسوان؛ سوین؛ سووین؛ سوون؛ سوینەوە؛ سوونەوە؛ سواندن؛ لۆسان؛ هێسوون؛ هۆسین؛ مالین؛ مالەی؛ مالای؛ پێدا مالین؛ شتێک لە شتێکی‌تر پەیتا ـ پەیتا و بە گوشارەوە خشاندن ‹دستهایش را بهم می‌ساید: دەستی لێک دەساوێ› ٢. هەنوون؛ ناوین؛ ناوەی؛ ناوای؛ ساودان؛ ڤەمشتن؛ شتێک بە هۆی ساوینی لە پەستا و بە تەوژمی پێساوێکەوە، برین، ورد کردن یان سوان ‹زعفران ساییدن: زافەران ساوین›: **سودن**/*ادبی*/؛ **سابیدن**/*گفتاری*/ **سائیدن**. هەروەها: **ساییدنی** □*لازم.* ٣. سوان؛ سێویان؛ سوویان؛ ساوەی؛ ساوای؛ مالیان.

■ صفت فاعلی: **ساینده** (ـ)/ صفت مفعولی: **ساییده** (ساویاگ)/ مصدر منفی: **نَساییدن** (نەساوین)

ساییده / sāyîde/: *صفت.* قەسپ؛ سواو؛ ساویاگ؛ سێویاگ؛ سوویاگ؛ ساویا؛ سایسە.

سئانس / se'āns/: [فرانسوی] ☜ **سآنس**

سبابه / sabbābe/: [عربی] ☜ انگشت سبابە، **انگشت**

سبب / sabab، ـها؛ اسباب/: [عربی] *اسم.* هۆ؛ هاوا؛ سۆنگە؛ بۆنە؛ بۆن: ١. سەخمەراتی؛ ئەوەی کە دیاردە یان ڕووداوێک پێکدێنێ ‹باد سبب شکستن شیشەها شد: با بوو بە هۆی شکانی شووشەکان› ٢. سەوەو؛ ئامراز و ئەسپاب ‹سارا سبب آشنایی ما شد: سارا بووە هۆی ئاشنایی ئێمە›. هەروەها: **سبب بودن؛ سبب شدن**

سبب‌ساز / sababsāz/: [عربی/ فارسی] *صفت. [ادبی]* هۆساز؛ سۆنگەساز؛ هۆ ڕەخسێن؛ هۆ پێکهێن؛ پێکهێنەری ئامرازی پێش‌بردنی کار ‹خدا خودش سبب‌ساز است: خوا بۆ خۆی هوسازە›.

سبب سازی / sababsāzî/: [عربی/ فارسی] *صفت. [ادبی]* هۆسازی؛ بۆنەسازی؛ سۆنگەسازی؛ هۆ پێکهێنەری: ١. دۆخ یان چۆنیەتی هۆساز بوون

٢. کار و ڕەوتی پێکهێنانی ئامراز یان هەلی پێویست.

سبب‌شناسی / sababšenāsî/: [عربی/ فارسی] اسم. هۆناسی؛ بەشێک لە ئازارناسی کە لە هۆکاری نەخۆشیەکان دەکۆڵێتەوە.

سببی / sababî/: [عربی] صفت. هۆیی؛ سۆنگەیی پێوەندیدار بە هۆوە.

▣ **خویشاوند سببی** ☜ **خویشاوند**

سبحان‌الله / sobhānallāh/: [عربی] دعا. سوبحانەڵلا: ١. خوا لە کەم و کووڕی پاک و پـواره ٢. تەح؛ حەح؛ پەکوو؛ وشەیێک بۆ دەربڕینی سەر سووڕمان.

سبد / sabad، ـها/: اسم. سەبەتە؛ سەوەتە؛ سەڤی؛ سەبەت؛ سەل؛ سەوە: ١. دەفرێ لە ڕێسە یان تووڵ چنراو بۆ ڕاگرتن یا هەڵگرتنی شت ٢. سەلک؛ تریان؛ تریانە؛ قرتالە؛ قەرتالە؛ قەتوف؛ بەرچن؛ بەرچینە؛ بەرچنە؛ سەبەتی میوەچنی ٣. سەلە؛ نانەشان؛ سەوین؛ سەلە؛ سەلەشیرک؛ سەوەتەی کون-کون بۆ ئاوەچۆڕ کردن ٤. زەمبیل؛ دەسەچینە؛ دەسەچنە؛ پووشینە؛ زەنبیل.

▣ **سبد خانوار**: [اقتصاد] سەبەتی ماڵبات؛ سەرجەم ئەوەی ماڵباتێ لە جارێکدا دەیکڕێ.

سبدبافی / sabadbāfî/: اسم. سەوەتەچنی؛ سەبەدچنی؛ سەبەتەچنی: ١. کاری تەنین و چنینی سەوەتە؛ سەبەتە دروس‌کردن ٢. ـها/ کارگا یان شوێنی سەوەتە چنین؛ کارگەی درووس‌کردنی سەبەتە. هەروەها: **سبدباف**

سبز[1] / sabz/: اسم. سەوز؛ سەبز؛ هەوز؛ شین؛ هێشین؛ کەسک؛ زەرقی: ڕەنگێک لە نێوان زەرد و ئاویدا؛ ڕەنگی چیمەن یان گەڵای تازە ٢. هەرکام لە تیرۆژگەلی تاقەڕەنگی نێوان ٤٩٢ تا ٥٧٧ نانومیتر. هەروەها: **سبزرنگ**

▣ **سبز پاریس**: سەوزی پاریس؛ گەردی سەوزی زمرووت‌ئاسای مێرووکوژ و پارێزەری چێو، کە تێکەڵاوێکی مس و ئارسنیکە.

سبز چمنی: شین؛ سەوزی تۆخ؛ کەسکەتاری؛ سەوزی پڕ ڕەنگ، وەکوو سەوزەڵانی تازە.

سبز زنگاری: سەوزی ژەنگاری/ زەنگاری؛ ژەنگار؛ سەوزی شین و تاریک.

سبز فیروزه‌ای: سەوزی پیرۆزەیی؛ سەوزی تێکەڵاو لەگەڵ ئاوی پیرۆزەدا.

سبز کاهویی: کەسکە زەلال؛ کەسکی ئاچوخ؛ سەوزی ڕۆشن؛ ڕەنگی سەوزی بن‌زەرد(ئاماڵ زەرد).

سبز لجنی: کەسکە تاری؛ سەوزی تۆخ؛ کەسکی تۆخ؛ سەوزی تاریک و مات.

سبز[2]: صفت. سەوز؛ سەبز؛ هەوز؛ کەسک: ١. بە ڕەنگی سەوز ‹پارچەی سبز: پارچەی سەوز› ٢. گیاندار؛ زیندوو (بۆ گوڵ و گیا) ‹درخت سبز: درەختی سەوز›.

▣ **سبز شدن**: ١. شین بوون؛ سەوز بوون؛ سەوز بیەی؛ دەمدان؛ ڕوان؛ ڕسکان؛ ڕسەی؛ چەکەرەکردن و هەڵدانی گیا ‹سبز شدن نهال: شین بوونی نەمام› ٢. بوون بە سەوز؛ سەوز دەرهاتن؛ بوون بە/ بوونە سەوز؛ سەبز هەڵگەڕان ‹پس از شستن رنگش سبز شد: دوای شۆردن ڕەنگی بووبە سەوز› ٣. [مجازی] شین بوون؛ سەوز بوون؛ بۆز کردنەوە؛ سەوز بیەی؛ ڕوان؛ ڕسکان؛ ڕسەی؛ بۆر بوون؛ دەرهاتنی موو لە بان ڕوخسارەوە ‹پشت لبش تازه سبز شده بود: بەر سمێڵی تازە سەوز ببوو› ٤. [گفتاری] هاتنەدی؛ بەگا ئامەی؛ ڕێک دەرهاتنی پێشبینی ‹می‌دانستم یک روز حرفم سبز می‌شود: دەمزانی ڕۆژێ وتەکەم دیتەدی› ٥. [مجازی] پەیدا بوون؛ شین بوون؛ سەوز بوون؛ دەرکەوتن؛ لە پڕ و ناکاو هاتن؛ سەوز بیەی؛ هەڵتۆقین؛ هەڵقولین؛ هەڵقولان؛ قووت بوونەوە؛ قوت بوونەوە؛ بەرپڕەی؛ زیەی؛ پڕای

بەر ‹سر راهم سبز شد: لە سەر ڕێگام پەیدا بوو›.
سبز کردن: سەوز کـردن؛ تـۆم یـان گیایـەک ڕواندن.
سبز ـ[٢]: *پێشواژە.* سەوزـ؛ خاوەنی ڕەنگـی سـەوز ‹سبزپوش: سەوزپۆش›.
سبزابی[١] / sabzābî/: *اسم.* کەسکەشـین؛ شـین؛ ڕەنگێ کە لە تێکەڵ کردنی یەکبەیەکی شـین و سەوز بە دەس دێ.
سـبزابی[٢]: *صـفت.* کەسکەشـین؛ بـە ڕەنگـی بەرهەمهاتوو لە تێکەڵـی ڕەنـگ‌گـەلی سـەوز و ئاوی.
سبزپوش / sabzpûš، ـها؛ ـان/: *صفت.* سەوزپۆش؛ کەوەلا؛ خاوەن پۆشەنی ڕەنگ سەوز.
سبزفام / sabzfām/: *اسم.* هەوزەک؛ کەسـکۆیی؛ سەوزواشە؛ ئاماڵ‌کەسـک؛ ئامـاڵ‌سـەوز؛ ڕەنگـی ئاماڵ سەوز.
سبزقبا / sabzeqabā، ـهـا/: [فارسـی/ عربـی] *اسم.* ١. سـەوزەکۆ؛ کاسەڵەشـینکە؛ کەندەسمـەـە؛ حـەوتڕەنگیلـە؛ خەنجـەربالا؛ ئەسپەشـینە؛ کاشەڵەشینە؛ خومـەڕژە؛ خومـەرژە؛ خومـەڕێژە؛ پەلـەوەرێکی وەک قـەل، تایبـەتی ناوچـەی گـەرمیان و فێنـک، بـە دەنـدووکی پتـەوی بـەهێزەوە، ئەنگوسـتی سـێهەم و چـوارەمی لـە بنـەوە گـووراوە و پێکـەوە لکـاوە: **سـبزەقبـا** ٢. سـەوزەمراوی؛ مراویـەکێوی؛ پـێ‌بەقنگـە؛ جۆرێ مراوی بە سـەر و ملـی سـەوز و سـنگی خەنـەیی، پـشتی قـاوەیی، دەنـدووکی زەردی مەیلەو سەوز و قاچی مەیلەو خەنەییەوە.
سـبزە[١] / sabze/: *اسـم.* سـەوزە: ١. شـینکە؛ کاخیل؛ گیای چیمەن ٢. مێوژە سەوزە؛ جـۆرێ کـشمیش ٣. سـەمەنی؛ گـەنم یـا نیـسکی بـە تایبەتی چێنـدراو و ڕوواو بـۆ سـەرەتای سـاڵ و جێژنی نەورۆز.
سبزە[٢] ☜ **سبزەرو**
سـبزەرو / sabzerû/: *صـفت.* ئەسمـەر؛ سـەوزە؛ سەوزەڵـە؛ کـەرەن‌زەر؛ سـەوزەڕەنگ؛ زەری؛ گەنمی؛ خاوەن پێستی هەنـدێک تاریـک (وەک ڕەنگی پێستی سـپی کـە ماوەیـەک لـە بـەر هـەتاو مابێتەوە): **سبزە**
سبزەزار / sabzezār، ـان/: *اسم.* [ادبی] ١. مێرگ؛ شینایی؛ سـەوزەلان؛ سـەوزەلانی؛ سـەوزەلانی؛ شـینەلانی؛ شـیناهی؛ چەمـەن‌زار؛ سـەوزەزار؛ بژوێن ٢. ئاڵفجاڕ؛ لەوەڕگە؛ گیاجاڕ؛ وشـکەپەل؛ چایەر؛ شوێنی پڕ لە گیا شین.
سبزەقبا / sabzqabā/: [فارسی/ عربی] ☜ **سبزقبا**
سـبزی / sabzî/: *اسـم.* ١. ـهـا؛ جـات/ سـەوزی؛ سـەبزی؛ سـەوزە؛ سـەوزەوات؛ ئەسـوور؛ گیـای ئالیکی کە لاسک، ڕیشوو، گەلا یـان میوەکـەی وەک بەشـێ لـە خـۆراکی سـفرە بـەکاردێ ٢. *[مجـازی]* گیـا؛ ڕوەک؛ شـینایی ٣. دۆخ یـان چۆناوچۆنی شین بوون؛ سەوز بوون.
◘ **سبزی پـاک کـردن:** سـەوزی پـاک کـردن؛ سـەبزی خـاوێن کردنـەوە؛ لابـردنی خـراوە، شۆردن و ئامادە کردنی سەوزی بۆ خواردن.
سبزی کسی را پاک کردن: *[کنایی]* بـۆ کەسـێ ماستاو کـردن؛ پیـازی کەسـێ پـاک کـردن؛ دالانـێ پـەی یـۆی مـالایرە؛ خۆشـخزمەتی کەسێ کردن؛ بە دەور و بەری کەسێکدا هاتن ‹این روزها خیلی سبزی رییس را پاک می‌کند: لـەم ڕۆژانە یەکجار بۆ سەرۆک ماستاو دەکا›.
سبزی‌آرایـی / sabzî'ārāyî sabzîārāyî/: *اسـم.* ١. کاری سفرە ڕازاندنەوە بە سـەوزی ٢. کـاری ڕازاندنەوەی سەوزی بۆ سەر سفرە.
سبزی‌پلو / sabzîpolow, -polo/: *اسم.* سـەوزی پلاو؛ جۆرێ پلاو کە سەوزی خواردنی تێکەڵاوە.
سبزیجات / sabzîcāt/: (!) [فارسـی/ عربـی] جمعِ ☜ **سبزی**
سبزی‌خـوردن / sabzîxordan/: *اسم.* سـەوزی خواردن؛ سەبزی خواردن؛ سەوزی واردەی؛ هەر کام لە سەوزەگەلێ کە پەل و پۆ، گـەلا، لاسـک

یان ڕیشووەکەیان بە شێوەی کاڵ یان لە چێشتدا دەخورێ (وەک کەوەر، تەڕەتیزە، ڕێحان، توور و...).

سبزی‌فروشی / sabzîfurûšî/: اسم. سەوزی‌فرۆشی؛ سەوزی‌ورەشی: ١. کاری سەوزی فرۆتن ٢. دووکانی فرۆشتنی سەوزیگەلی خۆراکی و میوە. هەروەها: **سبزی فروش**

سبزیکاری / sabzîkārî/: اسم. سەوزیکاڵی؛ تەڕەکاڵی؛ سەوزەکاری: ١. کاری چاندنی سەوزی خۆراکی ٢. زەوینی تایبەتی کشت‌وکاڵی شیناوەرد.

سبزینه / sabzîîne/: اسم. کلۆرۆفیل؛ ماکی سەوزی نێو پێکهاتەی ڕوەک و بناخەی بەرهەمهێنانی هیدراتگەلی کەربون بە هۆی فۆتۆسەنتیزەوە.

سبع [1] / sabo'/: [عربی] ☜ **گرگ ـ١**

سبع [2] / ـان/: [عربی] صفت. [ادبی] درندە؛ لاور؛ وەحشی؛ ڕاور.

سبعانه [1] / sabo'āne/: [عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] دڕندانە؛ لاورانە؛ ڕاورانە؛ وەحشیانە ‹حملەی سبعانە: هێرشی دڕندانە›.

سبعانه [2]: قید. دڕندانە؛ لاورانە؛ ڕاورانە؛ وەحشیانە؛ بە دڕندەییەوە ‹سگ سبعانە حملە می‌کرد: گەماڵەکە دڕاندانە هێرشی دەبرد›.

سبعیت / sabo'îyyat/: [عربی] اسم. [ادبی] دڕندەیی؛ دڕندایەتی؛ لاوڕێتی؛ ڕاوری؛ دڕندەخوویی ‹این همە سبعیت در آدم باورکردنی نیست: ئەم هەمموو دڕندەییە لە مرۆڤدا جێ باوەڕ نیە›.

سبقت / sebqat/: [عربی] اسم. پێش‌بڕکێ.

▣ **سبقت گرفتن/ جستن**: پێش‌بڕکێ کردن؛ لە دیتران پێش‌کەوتن.

سبقتگاه / sebqatgāh ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. بەشێ پان لە ڕێگەی تەسک بۆ پێش بڕکێ کردن یا لە لای یەک تێپەڕینی کەرەسەی هات‌وچۆ.

سبک / sabk، ـها/: [عربی] اسم. شێواز: ١. شێوەیەکی تایبەت لە بەڕێوەبردنی کارێک یان پێکهێنانی شتێکدا ٢. ڕێ‌وزێ؛ ڕێ و ڕەوشت؛ ڕەوش ‹سبک زندگی شهری و روستایی جداست: ڕێ‌وزێی ژیانی لادێیی و شار جیاوازە› ٣. تایبەتمەندیگەلی پێکهاتەیی نێو ئاسەوارێک کە پێوەندی بە کەس (نووسەر، هۆزانڤان، هونەرمەند،...) قوتابخانە (خوراسانی، گوتیک، کوبیسم،...) یان دەورەیەکی دیاریکراو (ساسانی، ڕنسانس،...) نیشان دەدا.

سبک / sabok/: صفت. سووک؛ سۆک؛ سفک؛ سڤک: ١. سووکەڵە؛ کەمۆکە؛ بە کێشی کەم ‹بار سبک: باری سووک› ٢. بە کێشی کەمتر لە هەندی پێویست یان ڕەچاوکراو ‹چهار کیلو شکر خریدم، بە نظرم سبک آمد، وزن کردم سه کیلو نیم بود!: چوار کیلۆ شەکرم ساند، پێم سووک بوو، کێشام سێ کیلۆ و نیم بوو!› ٣. مەراش و ناخۆش ‹رفتار سبک: ئاکاری سووک› ٤. [مجازی] چالاک؛ فرز؛ کرژ؛ تون ‹سبکدست: سووکدەست› ٥. [مجازی] هێور؛ هێمن؛ ئاسوودە؛ ئارام؛ ڕاحەت ‹کمی گریە کردم، دلم سبک شد: تۆزێ گریام، سۆک بووم› ٦. هاسان؛ سانا؛ ساکار ‹کارش سبک بود، می‌توانست بە درسش هم برسد: کارەکەی سووک بوو، دەیتوانی دەرسەکەشی بخوێنێ›.

▣ **سبک بودن**: سووک بوون؛ سۆک بوون؛ سووک بیەی: ١. قورس نەبوون ‹کیف سبک است: کیفەکە سووکە› ٢. بە تەوژم یان هێزی زۆر نەبوون ‹خواب من سبک است: خەوی من سووکە› ٣. [مجازی] هورم بوون؛ بەپیت بوون؛ بەرەکەت‌دار بوون ‹دستش سبک است: دەستی سووکە› ٤. [مجازی] بێ‌بڕ و بایەخ بوون ‹رفتارش خیلی سبک است: کردەوەی زۆر سووکە›.

سبک بودن پای کسی ☜ پای کسی سبک بودن، **پا**[1]

سبک بودن خواب کسی ☜ خواب سبک، **خواب**

سبک بودن دست کسی ☜ دست سبک داشتن، **دست**

سبک بودن لباس ☜ لباس سبک، **لباس**

سبک شدن: سووک بوونەوە؛ سۆک بوون: ١. کەم بوونەوەی قورسی شتێک ‹این دوتا را برداری سبک می‌شود: ئەم دوانە لابەی سووک دەبێتەوە› ٢. *[مجازی]* ئارام بوونەوە؛ دابەزینی گوشار یا توندی شتێ ‹از دیروز دردش سبک شده است: لە دوێکەوە ئێشەکەی سووک بووە› ٣. *[مجازی]* زەبوون بوون ‹نمی‌خواهم پیش مردم سبک شوم: نامەوێ لە لای خەڵکەوە سووک ببم›. هەروەها: **سبک کردن**

سبکُ و سنگین کردن: *[مجازی]* سەنگ‌وسۆک کردن؛ سۆک و سەنگین کردن؛ هەڵسەنگاندن؛ لێکدانەوە؛ وردبوونەوە؛ باش لێکدانەوە.

سبکبار / sabokbār، ـها؛ ـان/: *صفت. [ادبی]* بارسووک؛ بارسۆک؛ سووکبار: ١. *[کنایی]* ئاسوودە؛ کەم ئەرک؛ بێ گیرۆدەیی، نیگەرانی یان دژواری ٢. سۆک و سەڵت؛ سۆک و سۆڵ؛ بەبێ کەل‌وپەل و باری زۆر. هەروەها: **سبکباری**

سبکبال / sabokbāl، ـها؛ ـان/: *صفت.* تیژفڕ؛ بە فڕینی سووک و هاسانەوە. هەروەها: **سبکبالی**

سبکپا / sabokpā/: *صفت.* بەلەپا؛ تیژڕەو؛ بەقول؛ زیخ؛ چالاک؛ خۆشبەز.

سبکدست / sabokdast/: *صفت.* ١. دەست‌هەل؛ بە دەست‌وبرد؛ بە توانا لە کاری خۆدا ٢. *[مجازی]* دەس‌سووک؛ سووک‌دەست؛ خاوەنی دەستی بەپیت و بەرەکەت و قازانج بۆ دیتران.

سبکروح / sabokrûh/: [فارسی/ عربی] *صفت.* *[مجازی]* ڕەزاشیرین؛ ئێسک‌سووک؛ زوێر؛ خوێن‌شیرین؛ خوێن‌گەرم؛ ڕۆح‌سووک.

سبکسر / saboksar/: *صفت. [مجازی]* سووکەسەر: ١. هەرزە؛ گوێ‌نەدەر؛ لاسار لە ئاستی داب و بنەمای ئاکاری و بایەخگەلی کۆمەڵگادا ٢. کەمتەرخەم؛ بێ‌مبالات.

سبکسری / saboksarî، ـها/: *اسم.* سووکەسەری؛ هەرزەیی؛ لاساری؛ گوێ‌نەدەری؛ دۆخ یان چۆنیەتی سووکەسەر بوون.

سبک‌شناسی / sabkšenāsî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* شێوازناسی؛ لایەنێک لە وێژەوانی کە لە سەر شێوازی شاعیر یان نووسەر یان ئاسەواری وێژەیی دەورەیەکی مێژوویی دەکۆڵێتەوە (وەک شێوەی بەکار هێنانی وشە، زاراوە، وشەی لێکدراو، باری نووسراوە و چۆناوچۆنی پێکهاتەی ڕستە).

سبک‌عقل / sabok'aql/: [فارسی/ عربی] ☜ **سبک‌مغز**

سبک مغز / sabokmaqz/: *صفت. [مجازی]* لاژ؛ لاژگ؛ کەم‌ئاوەز؛ نەفام؛ هش‌سڤک؛ بەرزەعەقڵ؛ کەم‌فام؛ ئاقڵ‌سووک؛ گێلۆکە؛ گەمژە؛ گۆل؛ بە لێهاتوویی زەینی و بەهرەی هۆشی کەمەوە: **سبک‌عقل**

سبک‌وزن / sabokvazn/: [فارسی/ عربی] *صفت.* سووک؛ سۆک؛ سڤک: ١. بە کێشی کەم ‹دزد به سراغ چیزهای سبک‌وزن می‌رود: دز سۆسەی شتانی سووک دەکا› ٢. *[ورزش] [الف]* بە کێشی ٦٠ تا ٦٧,٥ کیلۆگرەم لە وەزنەهەڵگریدا *ب)* بە کێشی ٦٢ تا ٦٧ کیلۆگرەم لە زۆرەبانێدا *ج)* بە کێشی ٥٧ تا ٦٠ کیلۆگرەم لە بوکسدا.

سبکی / sabokî/: *اسم.* سووکی؛ سۆکی: ١. سڤکی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سووک بوون ‹بار به این سبکی را نمی‌توانی بلند کنی؟: بار بەم سووکە ناتوانی هەڵگری؟› ٢. *[مجازی]* کارگەلی بێ‌بایەخ و ناخۆش ‹اینقدر سبکی نکن!: ئەوەندە سووکی مەکە!›. هەروەها: **سبکی‌کردن**

سبکی / sabkî/: اعربی] صفت. شێوازی؛ پێوەندیدار یان سەر بە شێوازەوە ‹ویژگیهای سبکی شعر هندی: تایبەتمەندیگەلی شێوازی شیعری هیندی›.

سبل / sabal/: [عربی]اسم. سەبەل؛ سەبەڵ؛ نەخۆشیەکی چاوە، چاوی پێ سوور دەبێ و هەڵدەماسێ.

سبو / sabû ، ـها/: اسم. [ادبی] گۆزە؛ گۆزک؛ گۆزێ؛ سەویل؛ کووزی؛ کووزوو؛ کووپە؛ کووپەڵە؛ سەویلک؛ سەویک؛ جەرە؛ جەرەک؛ کەدون؛ مەرو.

سبوس / subûs, sobûs, sabûs/ ☜ **سُبوس**

سب و لعن / sab(b)-o-la'n/: [عربی]اسم. [ادبی] تووک‌ونفرین؛ تفونەحلەت؛ تووک و نزا؛ جنێو و سخێف ‹همه او را سب و لعن می‌کردند: هەموو تووک و نفرینیان دەکرد›.

سبیل[1] / sabîl/: [عربی]اسم. [ادبی] رێ؛ را؛ رێگا؛ رێباز.

▣ **بر سبیل**: بۆ؛ ژبۆ؛ رای؛ ئەرای؛ لە رێی؛ راو؛ جە راو؛ بە شێوەی ‹بر سبیل امتحان: بۆ تاقی‌کردنەوە›.

سبیل[2]: صفت. [گفتاری] خێرات؛ بەلاش؛ خۆرایی؛ هەوانتە ‹دیشب همه جا شیرینی و شربت سبیل بود: دوێشەو لە هەموو شوێنێک شیرینی و شەربەت خێرات بوو›.

سبیل / sebîl, sibîl ، ـها/: اسم. سمێڵ؛ سمبێڵ؛ سمبڵ؛ سوێڵ؛ سوێل؛ سێول؛ سێوڵ؛ زمبێل؛ زمێل؛ زمیلی؛ زمێ؛ مووی لێوی ژووروی پیاو و هەندێک گیانەوەری‌تر.

▣ **سبیل از بناگوش در رفته**: سمێڵ بابڕ؛ سمێڵی درێژ کە تا بناگوێ دەگا.

سبیل چخماقی: سمێڵ چەخماخی؛ سمێڵی درێژ کە دوو سەرەکەی بەرەو ژوور با دراوە.

▣ **سبیل کسی آویزان شدن**: [کنایی] لووت کەسێک داژەنیان؛ لووت کەسێ لار بوون؛ گوپ داشۆڕیان؛ نارەحەت بوون ‹چرا سبیلت آویزان است؟: بۆچە لووتت داژەنیاگە؟›.

سبیل کسی را چرب کردن: [کنایی] بەر سمێڵی کەسێک چەورکردن؛ سمێڵی کەسێک چەورکردن؛ سمێڵ‌چەوری بە کەسێک دان؛ بەرتیلێکی کەم بە کەسێک دان ‹مجبور بودم سبیل نگهبان را چرب کنم: ناچار بووم سمێڵی نیگاوانەکە چەور کەم›.

سبیل کسی را دود دادن: [کنایی] گوێی کەسێ جەردان؛ گوێ کەسێ بادان؛ جەڕ سوێڵ دانی کەسێ؛ کەسێ تاشاندن؛ تەمێ کردنی کەسێک ‹سبیل آرام را حسابی دود دادند: گوێی ئارامیان باش جەردا›.

سبیل گذاشتن: سمێڵ هێشتنەوە؛ سوێڵ دانان؛ سمێڵەوە ئاسەی ‹یک هفته سبیل می‌گذاشت، یک هفته می‌تراشید: حەفتەیەک سمێلی دەهێشتەوە، حەفتەیەک دەیتاشی›.

سبیلو / sebîlû, sibîlû ، ـها/: صفت. [گفتاری] سمێڵی؛ سوێڵی ‹مرد سبیلو: پیاوی سمێڵی›.

ـ سپار / sepār/: پیوازه. ـ سپێر؛ ـ سپار؛ بسپێر؛ ئەوەی شتێ دەسپێرێ ‹راهسپار: رێسپێر›.

ـ سپاری / sepārî/: پیوازه. ـ سپێری؛ کاری سپاردن؛ ئەسپاردن ‹خاکسپاری: خاکسپێری›.

سپاس / sepās، ـها/: اسم. [ادبی] سپاس؛ سوپاس؛ مالاقا؛ مالاوایی؛ کار یان رەوتی پێزانین و رێز گرتن ‹سپاس خدا را که کار بخوبی پایان یافت: سپاس بۆ خوا کە کارەکە بە باشی دوایی هات›.

▣ **سپاس داشتن**: [ادبی] رازی بوون؛ دڵخۆش بوون ‹از بخت خود سپاس داشتن: لە بەختی خۆ رازی بوون›.

سپاس گزاردن: [ادبی] سپاس‌کردن؛ سوپاس‌کردن؛ شوکرانەبژێری‌کردن؛ سپاس بەجێ‌هێنان.

سپاسگزاری / sepāsgozārî/: اسم. [ادبی] شوکرانەبژێری؛ سپاس و پێزانی؛ شوکورخوازی؛

ئاکارێ کە بۆ پێزانین و لەبەرچاو بوونی چاکە ئەنجام دەدرێ. هەروەها: **سپاسگزاز**

سپاه / sepāh/: *اسم.* سپا؛ سوپا: ١. *[ادبی]* هێزی چەکداری ٢. یەکەی چەکداری برێتی لە سێ لەشکەر.

سپاهی / sepāhî ، ـها؛ ـان/: *اسم.* سپایی؛ چەکداری.

سپتامبر / septām(b)r/: [فرانسوی] *اسم.* سیپتامبر؛ ئەیلوول؛ مانگی نۆیەمی سالی زایینی کە ٣٠ ڕۆژە و لە ١٠ی خەرمانانەوە دەست پێدەکا.

سپتیسمی / septîsemî/: [فرانسوی] *اسم. [پزشکی]* خوێن‌پیسی: **گندخونی**

سپتی‌سیسم / septîsîsm/: [؟] *اسم. [فلسفه]* شک‌بەری؛ دوودڵی: **شکاکیّت**

سپر / separ ، ـها/: *اسم.* سپەر؛ سوپەر؛ سپێر؛ سوپێر: ١. مەرتاڵ؛ مەتاڵ؛ قەڵغان؛ قەڵخان؛ ئەسپەرە؛ پەڕەیەکی پتەوی کانزایی دەسکدار کە شەڕکەران بۆ خۆ پاراستن لە شیر و تیر پێیان بوو ٢. نەوارێکی پتر کانزایی کە بۆ پاراستنی ماشێن لە بەر و دوایەوە دانراوە ٣. *[مجازی]* هەر شتێ کە بۆ بەرگری لە گەزند و ترس بە کار دەڕوا.

◘ **سپر انداختن:** *[کنایی]* کۆڵ دان؛ چۆک دادان؛ مل‌دان؛ بەیدەست بوون؛ خۆ بە دەستەوە دان.

سپر بلای کسی شدن: *[مجازی]* خۆ دانە بەر کەسێکەوە؛ مەترسی یان دژواری کەسێک پەزێران.

سینه سپر کردن ☜ **سینه**

سپردار / separdār/: *اسم.* مێروویەکی وردیلەی تیرەی سپێیان کە مێملی داری میوەیە.

سپردن / sepordan/: *مصدر. متعدی. //* **سپردی:** سپاردت؛ **می‌سپاری:** دەسپێری؛ **بسپار:** بسپێرە// سپاردن؛ سپارتن؛ ئەسپاردن؛ سپارەی؛ سپارای؛ ئسپارەی: ١. شتێک بە ئەمانەت بە کەسێک دان بۆ هەڵگرتن و چاوەدێری لێ‌کردن ‹خانه را به همسایه‌مان سپردیم: ماڵمان سپاردە دراوسێکەمان› ٢. کردنی کارێک لە کەسێک ویستن ‹به کدخدا سپرده بود که برایش گوسفند بخرد: بە کوێخای سپاردبوو مەڕی بۆ بکرێ› ٣. *[ادبی]* بڕین؛ بەسەر بردن؛ تێپەڕاندن؛ تیپێەڕکردن؛ گوزەراندن؛ قەرقەدانەدن؛ بگاردن؛ ڕابووڕین؛ ڕابارتن ‹راه سپردن: ڕێگە بڕین›. هەروەها: **سپردنی**

■ **صفت فاعلی: سپارنده** (ـ)/ **صفت مفعولی: سپرده** (سپێراو)/ **مصدر منفی: نَسپردن** (نەسپاردن)

سپرده / seporde، ـها/: *اسم.* سپارە؛ سپارتی؛ ئەسپاردە؛ سپوردە؛ سپەردە؛ سپاردە: ١. ئەوەی بۆ پاراستن بە لای کەس یان ڕیخراوەیێکەوە بە ئەمانەت دادەنرێ ٢. پارەیەک کە لە حیسابێکی بانکی کەس یان ڕیخراوەیەک ڕادەگیردرێ ٣. بارمتە؛ پارە یان ماڵێک کە بۆ دەستەبەری یان بەڵێن بە جێبەجێ‌کردنی کارێک دەدرێتە لایەنێکی‌تر.

◙ **سپرده‌ی بانکی** ☜ **سپرده ـ٢**

سپرده‌ی ثابت: پارەیەک کە بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بە لای بانکەوە دادەنرێ.

سپرده‌ی دیداری: سپاردەیەک کە خاوەنەکەی دەتوانێ هەر کات بیەوێ وەری‌بگرێ.

سپرده‌ی قانونی: پارەیێ کە ڕێخراوەیەک بە ناوی دەستبەری دەبێ بە بانکی ناوەندی بسپێرێ.

سپرده‌گذاری / sepordegozārî، ـها/: *اسم.* کاری سپاردنی پارە یان ماڵێک بۆ دەستەبەری ئەنجام‌دانی کارێک.

سپرز / seporz/: *اسم.* سپڵ؛ سەپەل؛ ئەسپوول؛ شمش؛ شوشو؛ خاڵخاڵک؛ دێدک؛ خوش‌خوشک؛ خوش‌خوشکە؛ گورگ‌نەخۆرە؛ پارچە گۆشتێکی ڕەشە لە هەناودا، خوێنی ساوای تێدا دروست بووە.

سپری / separî/: *صفت*. ١. بەسەرچوو؛ تێپەڕیو؛ بگاردی؛ بووردە؛ ڕابردە؛ ڕابردگ (لەمەڕ کاتەوە) ‹روزگار سپری: ڕۆژگاری بەسەرچوو› ٢. بە برانەوە؛ جێی تەواو بوون ‹جهان سپری: دنیای بە برانەوە›.

▣ **سپری شدن/ گشتن**: تێپەڕ بوون؛ تەواو بوون؛ کۆتایی هاتن؛ دوایی هاتن؛ بە سەر چوون؛ ڕابگاردن؛ تەمامیەی؛ هەرادیای ‹مهلت ثبت‌نام سپری شد: ماوەی ناونووسی تێپەر بوو›.

سپری کردن: تێپەڕکردن؛ بردنە سەر؛ دانە سەر؛ ماوەیەک بەسەر بردن؛ تەمامنەی ‹دوران سربازی را در کردستان سپری کرد: ماوەی سەربازیەکەی لە کوردستاندا تێپەر کرد›.

سپس / sepas/: *قید.[ادبی]* پاشان؛ دوایی؛ لەودوا؛ لەوەدوا؛ ئەمجار؛ ئەوجار؛ ئینجا؛ ئیمجا؛ دمایی؛ هەنی؛ دوای کارێ یان کاتێ ‹سپس گفت: «امروز وقت گذشته است»: پاشان وتی: «ئەمرۆ کات بەسەرچووە»›.

سپستان / sepestān ، ـها/: *اسم*. سپیسوو؛ سەپیەسوو: ١. دارێکی گەرمەسێریە بە گەلای بێ‌کولکی هێلکەیی، گولی سپی یان زەرد و بەری پێشەدارەوە ٢. بەری ئەو دارە کە ئەوەندەی گیلاسێکە و بۆ دەرمان دەشێ.

سپلشت / sepelešt/ ☜ **سەپلشت**

سپلشگ / sepelešg/ ☜ **سەپلشت**

سپند / sepand/: *اسم*. سداب؛ ئەسپەندەر؛ دیدی؛ قان؛ قانگ؛ گیای ئسپەند.

سپوختن / sepûxtan, supûxtan, sopûxtan/: *مصدر. متعدی.[ادبی]* // **سپوختی**: پووراندت؛ **میسپوزی**: دەپوورێنی؛ **بسپوز**: بپوورێنە// پووراندن؛ ڕاپۆراندن؛ (تێ)پەستاندن؛ (تێ)پەستاوتن؛ تێ‌برین؛ تەپاندن؛ (تێ)تەپاندن؛ (تێ)ئاخنین؛ تێپەست کردن؛ (تێ)کوتانن؛ تێ‌کوتان؛ تێ‌خونجان؛ (تێ)ترینجاندن؛ قرساندن؛ دەوساندن؛ هەزاندن؛ هەشاندن؛ هەشفاندن؛ ئەنەبریەی؛ ئەنەتەپنەی؛ ئەنەئاخەنەی؛ بە زۆر و پاڵە پەستۆ دە ناو شتێک ڕاکردن: **سپوزیدن**

■ صفت مفعولی: **سپوخته** (پووڕاو)/ مصدر منفی: **نَسپوختن** (نەپووڕاندن)

سپور / supûr, sopûr ، ـها؛ ـان/: [ترکی]/*اسم. [گفتاری]* پاکەوان؛ کۆلان‌ماڵ؛ زبڵڕێژ؛ کەنناس؛ زبڵچی؛ سپوور؛ کرێکارێ کە کاری گەسک لێدان و ڕامالینی زبڵ و زوێل لە کۆلان و دەرمالان و بە کورتی خاوێن‌کردنەوەی شارە ☜ **رفتگر**

سپوزیدن /sepûzîdan, supûzîdan, sopûzîdan/ ☜ **سپوختن**

سپوس / supûs, sopûs ، ـها/: *اسم*. سوێ؛ سۆ؛ سۆس؛ کەپەک؛ کرپک؛ توێکلی دانەوێلەی لە دەستاڕکراو کە لە دابێژراندا لە ئاردەکەی جوێ دەبێتەوە: **سبوس**

سپه / sepah/: *اسم.[مخفف]* سپا؛ سوپا.

سپهبد / sepahbod ، ـها؛ ـان/: *اسم*. سپاپورد؛ سپابود؛ ئەفسەری بە پلەی سپاپوردی.

سپهبدی / sepahbodî/: *اسم*. سپابودی؛ سپاپوردی؛ پلەکی چەکداری بالاتر لە سەرلەشکەری و خوارتر لە ئەرتەشبودی.

سپهر / sepehr/: *اسم.[ادبی]* ئاسمان؛ ئەزمان.

سپهسالار / sepahsālār/: *اسم*. سوپاسالار؛ سپاسالار؛ سەرکردەی هەموو لەشکر.

سپید / sepîd/: *صفت.[ادبی]* سپی؛ ئسپی؛ چەرمگ.

سپیدائی / sepîdā'î/ ☜ **سپیدایی**

سپیدار / sepîdār ، ـها؛ ـان/: [کردی]/*اسم*. سپیدار؛ ئەسپیدار؛ ئەسپندار؛ سپیندار؛ ئەسپیندار؛ هەوران؛ سپیەچنار؛ کوولەکەچنار؛ هەڤران؛ شاتان؛ ئەسپین؛ دارێکە لە تیرەی دارە بیان، بە تاجێکی باز و هێلکەیی، گەلای سپی لۆکەئاسا، چرۆی سپی و تاڵ‌ـتاڵ و جەوی نووسنەکەوە: **سفیدار**

سپیده / sepîde/: *اسم.* [کردی] */ادبی/* سپێدە؛ سپیدە؛ زەردە؛ ڕووناکی کەمڕەنگی لای ڕۆژهەڵاتی ئاسمان بەر لە خۆر کەوتن.

▣ **سپیده دمیدن:** */ادبی/* سپێدە دان؛ گەڤلین؛ بەیان ئەنگووتن؛ بەرەبەیان بوون؛ بوولێڵە پەیدا بوون؛ دیاری دانی ڕووناکی لە ئاسۆی خۆرهەڵاتدا بە نیشانەی سەرەتای ڕۆژ.

سپیده‌دم / sepîdedam/: *اسم. /ادبی/* سپێدە؛ سپیدە؛ سپێدەزوو؛ بەرەبەیان؛ بەربەیان؛ بەیانی؛ بەیانەکی؛ گەڤل؛ سیسان؛ کازیوە؛ کازوکووز؛ شەوەکی؛ گورگ‌ومێش؛ تاریک‌وڕوون؛ تاریک و لێڵە؛ بوولێڵەی بەیانی؛ کاتی دەسپێکردنی ڕۆژ؛ سەرەتای ڕۆژ.

سپیده‌دمان / sepîdedamān/: *قید. /ادبی/* کازێوان؛ بەیانان؛ دەمەو بەیان؛ لە کاتی بەیانیدا.

سپیدی / sepîdî/: *اسم. /ادبی/* سپیەتی؛ سپیایی؛ چەرمگی؛ چەرموایی؛ چەرمایێ.

ست / set/: [انگلیسی] *اسم.* ١. ست؛ سەرجەم ‹ست کامپیوتر: ستی کامپیوتەر› ٢. دەست؛ دەس ‹این ظرفها ست است، تکی نمی‌فروشیم: ئەم دەفرانە دەستن، دانەیی نایانفرۆشین›.

▣ **ست کردن:** دەستەکردن؛ دەسەکردن؛ بە شێوەی سەرجەم یان دەست دەرهێنان.

ـ ستا / setā ، ـها؛ ـیان/: *پیواژه.* ـپەسن؛ پەسەن؛ پەسندەر ‹خودستا: خۆپەسن›.

ـ ستائی / setā'î/ ☜ **ـ ستایی**

ستاد / setād ، ـها/: *اسم.* ستاد: ١. ناوەند یان مەزرینگەیێ کە کاری بەرنامەڕێژی و وێکخستنی ناوەکی دامەزراوەیەکی وەئەستۆیە ٢. کۆمەڵەی کارگێڕانی ئەم ناوەندە.

ستاره / setāre ، ـها؛ ـگان/: *اسم.* ئەستێرە؛ هەستێرە؛ ئەستێر؛ ستێر؛ ستێرە؛ ستەیر؛ ستارە؛ هەستارە؛ هەسارە؛ ئاسارە؛ ئاسیرە؛ ئاستێرە؛ چتارە؛ هەرین: ١. ئەختەر؛ هەر یەکە لە تەنگەڵی بەزریوەی ئاسمان کە لە کاتی شەودا دەبیندرێن ٢. ئەختەر؛ هەر یەکە لە تەنگەڵی ئاسمانی پێکهاتوو لە گازی بەتین و تیشکدەر ٣. نیشانە و دروشمێک بە شێوەی ئەستێرە (✻) ٤. ئەوەی بە شێوەی ئەستێرە لە کانزا یان شتێکی‌تر دروستی دەکەن (وەک ئەستێرەیێ کە لە پلەکی چەکداریدا بەکاردێ) ٥. */مجازی/* دەورگێڕی بەناوبانگ؛ (هەسارەی سینەما، هەسارەی شانۆ، هەسارەی فووتبال) ٦. */مجازی/* بەخت؛ هات.

▣ **ستاره‌ی داود:** ئەستێرەی داود؛ نەخشێک بە شێوەی ئەستێرەی شەش پەڕ، کە بۆتە دروشمی جوو .

ستاره‌ی دنباله‌دار: کلکەستێر؛ ئەستێرەی کشاو؛ هەر کام لە تەنگەڵی ئاسمانی بە سەرێکی وەک هەوری ڕۆشن بە دەوری ناوکێکی ڕووناکەوە کە بە دەوری خۆردا دەگەڕێن و کاتێ لە خۆر نزیک دەبنەوە، دوویەکی درەوشانیان لێ بەدی دێ: **ذوذَنب**

ستاره‌ی دوتایی: دوو ئەستێرە؛ دوو ئەستێر؛ دووخوشکە؛ جووتەی کەوان؛ دوو هەسارەی پەنایەک، کە هێزی ڕاکێشانی نێوانیان بۆتە هۆی ئەوەی لە دەوری یەکتردا بخولێنەوە: **ستاره‌ی مزدوج**

ستاره‌ی سحر(ی) ☜ **ستاره‌ی صبح**

ستاره‌ی سعد: ئەستێرەی بەخت؛ ئەستێرە یان گەڕۆکێک کە وا دەزانن نمانای بەختن (وەک ناهید و هورمز).

ستاره‌ی سهیل: سوەیل؛ سیوەیل؛ ڕووناکترین ئەستێرەی وێنەی گەردوونی کەشتی لە لەتەگۆی باشووری ئاسماندا.

ستاره‌ی صبح: ناهی؛ ناهید؛ زل؛ ئەستێرە گەشە؛ قورخ؛ قورغ؛ ئەستێرکە؛ کاروان کوژە؛ کاروان کوژ؛ کارڤانکوژ؛ کاروانفڕان؛ مژمژ؛ زێڕگۆن؛ هەسارەی ڕۆژ؛ ئەستێرەی ڕۆژێ؛ ئەستێرەی زوهرە کە لە ئاخری شەودا

هەڵدێ: **ستارەی سحر(ی)**

ستارەی غول پیکر: ئەستێرەکەتە؛ هەر یەک لەو ئەستێرانەی کە ٢٠ تا ٣٠ بەرامبەر لە خۆر گەورەترن و زۆرتر لە ١٠٠ ئەوەندە ڕووناکترن.

ستارەی قطبی: جودەی؛ گەشترین هەسارەی کەلووی ورچی بچووک لە سەر جەمسەری باکووردا.

ستارەی کوتوله: ئەستێرەی گرگن؛ هەر یەکە لە ئەستێرەگەلی سپی کەم ترووسکەی گچکە بەلام تۆکمە.

ستارەی متغیر: هەر کام لەو ئەستێرانە کە لە ماوەیەکی دیاریکراودا لە پڕ تیشکیان زۆر دەبێ و پاشان بەرە- بەرە کەم دەبێتەوە.

ستارەی مزدوج ☜ **ستارەی دوتایی**

ستارەی نحس: ئەستێرەی شووم؛ ئەستێرە یان گەڕۆکێک کە وا دەزانن نمانای شوومین (وەک کەیوان و بارام).

ستارەی نوترونی: ئەستێرەی نوترونی؛ ئەستێرەیێکی زۆر تۆکمە و چڕە کە زۆرتر لە نوترون پێکهاتووە و بە هۆی هێزی کێشستی زۆرەوە بە هیچ فوتونێ ڕێ دەرچوون نادا و بەم بۆنەوە تاریکە.

▣ ستارەی سهیل شدن: *[مجازی]* بوونە گوڵە گەزیزە؛ بوونە قەنی ماڵەگەدا؛ کەم و درەنگ دەرکەوتن ‹ستارەی سهیل شده‌ای، دیگر نمی‌توان شما را دید: بوویتە گوڵە گەزیزەوە، کەس ناتانبینێ›.

ستارە شمردن: *[کنایی]* هەسارە ژماردن؛ شەوبێدار بوون؛ شەونخوونی کێشان.

ستارە نداشتن: *[مجازی]* ناوچاو نەبوون؛ بەخت نەبوون؛ هەسارەدار نەبوون.

ستارەباران / setārebārān: *صفت. [ادبی]* ئەستێرەباران؛ هەسارەواران؛ پڕ ئەستێرە ‹آسمان ستارەباران بود: ئاسمان ئەستێرەباران بوو›.

ستارەی دریایی / setāreyedaryāyî، ـگان دریایی/: *اسم.* ئەستێرەی زەریایی؛ گیانەوەری ئاوژی بە شێوەی ئەستێرە.

ستارەسوختە / setāresûxte: *صفت. [مجازی]* چارەڕەش؛ ڕۆژڕەش؛ بەدبەخت؛ بەختکوێر.

ستارەشناس / setārešenās، ـها؛ ـان/: *اسم.* ١. ئەستێرەناس؛ ئەستێرەشناس؛ هەسارەناس؛ هەسارەژناس ٢. ئەستێرەگەر؛ ژمارەگەر.

هەروەها: **ستارەشناسی**

ستاک / setāk، ـها/: *اسم.* ١. *[ادبی]* وەچ؛ گەشە؛ خەڵف؛ پۆ؛ سادیل؛ پەژیک؛ لقی تازە دەرهاتوو ٢. *[زبان‌شناسی]* ڕەگ؛ بنی کار.

ـــ ستان / setān: *پیوازه. [ادبی]* ـــ ئەستێن؛ ـ ستێن؛ ـ سێن؛ ـ ستان؛ ـ سان؛ ـ ئەس؛ ـگر؛ سێنەر؛ بگر ‹جان‌ستان: گیان‌نەستێن›.

ـ ستان / estān: *پسوند.* ـ ستان؛ ـ سان؛ جێگە و شوێنی شتێ ‹گلستان؛ کوهستان: گوڵستان؛ کێوسان› شوێنی سەقامگیر بوونی نەتەوەیێک ‹کردستان: کوردستان›.

ستاندن / setāndan: *مصدر. متعدی. [ادبی]* // **ستاندی**: ستاندت؛ **می‌ستانی**: دەستێنی؛ **بِستان**: بستێنە// ستاندن؛ ئەستاندن؛ وەستاندن؛ سەندن؛ سەنن؛ ساندن؛ سەنین؛ ستەندن؛ وەرگرتن؛ سانەی؛ سانای؛ ئەسەی؛ ئەسای؛ ئەستەی؛ ستانای؛ گرتنی شتێک لە دیتری: **ستدن**. هەروەها: **ستاندنی**

■ **صفت فاعلی: ستاننده** (سێنەر)/ **صفت مفعولی: ستانده** (سێنراو)/ مصدرمنفی: **نَستاندن** (نەستاندن)

ـ ستانی / setānî: *پیوازه.* ـ سێنی؛ ـ ئەستێنی؛ ـ ستێنی؛ ـ سانی؛ سەنین؛ ئەستاندن ‹باج‌ستانی: باج‌سێنی›.

ستاوند / satāvand: *اسم. [معماری]* ١. شوێنێکی سەرداگیراوی بێ‌دیوار کە میچەکەی تەنیا بە سەر چەند ئەستوونەوە دامەزراوە (وەک ئارامگای حافیز لە شیراز) ٢. سەکۆیەکی بەرز کە بە سەر

چەن کۆڵەکەوە دروست‌کراوە.

ستایش / setāyeš ، ـها/: *اسم.* پەسن؛ پاسین؛ ستایشت؛ ڕەوش؛ کاری هەڵگوتن؛ پێدا هەڵدان.

▣ **ستایش کردن:** پەسن‌کردن؛ ستایشت‌کردن؛ هەڵگوتن؛ پێدا هەڵدان؛ پۆرە چنیەی.

ستایش آمیز / setāyešāmîz/: *صفت.* پەسناوی؛ تێکەڵاو لەگەڵ پەسندا؛ وێڕای ڕەوش.

ستایش‌انگیز / setāyešangîz/: *صفت.* پەسن‌بزوێن؛ خاوەن توانایی یان تایبەتمەندی بزواندنی پەسن.

ستایشگر / setāyešgar ، ـان/: *اسم.* پەسن‌دەر؛ پەسنکەر؛ تاریف‌دەر؛ بوێژی چاکی کەس یان شتێک ‹بسیاری ستایشگر نوشته‌های او بودند: زۆرێک پەسن‌دەری نووسراوەکانی بوون›.

ـ ستایی / setāyî/: *پیوازه.* ـ پەسنی؛ ـ پەسەنی؛ هەڵگوتن ‹خودستایی: خۆپەسنی› **ـ ستائی**

ستبر / setabr ، ـها/: *صفت.* *[ادبی]* ئەستوور؛ ستوور؛ ستویر؛ زۆپ؛ کەت؛ قەپە؛ قەبە؛ جەبلە؛ قالەن؛ قەوی؛ کولوفت؛ بەگرتک ‹گردن ستبر: ملی ئەستوور›.

ستبرا / setabrā/: *اسم.* *[ادبی]* ئەستوورایی؛ ستوورایی؛ قەویایی؛ زۆپی؛ کولوفتی.

ستبربازو / setabbāzû/: *صفت.* *[ادبی]* ساقۆڵ قەوی؛ مەچەک ئەستوور؛ خاوەن باسکی ستوور و بەهێز.

ستبرسینه / setabrsîne/: *صفت.* *[ادبی]* سینەپان؛ خاوەن سنگی زۆپ و پان.

ستبری / setabrî/: *اسم.* ئەستووری؛ ڕیس؛ ڕەوق: ۱. دۆخ یان چۆناوچۆنی ئەستوور بوون ۲. ئەستوورایی؛ کولوفتی؛ قەویایی.

ستدن / setadan/ ☜ **ستاندن**

ستر / setr/: [عربی] *اسم.* *[ادبی]* پۆشش؛ پۆشەن.

▣ **ستر عورت:** کاری خۆ داپۆشین؛ شەرم داپۆشین.

ستردن / setordan/: *مصدر. متعدی.* *[ادبی]* //**ستردی:** سڕیتەوە؛ **می‌ستری:** دەسڕیەوە؛ **بستر:** بسڕەوە// ۱. سڕینەوە؛ ئەستڕینەوە؛ ئەستڕین؛ سڕین؛ ڤەسڕین؛ سەڕتەی؛ هەشڤاندن؛ هەشڤاندن؛ هەشفین؛ شتێک لە شوێنێک پاک‌کردنەوە ‹اشک ستردن: فرمێسک سڕینەوە› ۲. تاشین؛ تراشین؛ تاشەی؛ تاشای؛ تاشتەی. هەروەها: **ستردنی**

■ صفت مفعولی: **سترده** (وەسڕاو)/ مصدر منفی: **نَستردن** (نەسڕینەوە)

سترگ / setorg/: *صفت.* *[ادبی]* ۱. مەزن؛ مازن؛ گەپ؛ گەم؛ گەورە؛ زل؛ زۆپ؛ گەورە؛ قەبە ‹پهلوان سترگ: پاڵەوانی مەزن› ۲. گرنگ؛ خاوەن بایەخ.

سترون / setarvan/: *صفت.* *[ادبی]* ۱. نەزۆک؛ ئەستێور؛ ستێور؛ ستەور؛ خرش؛ قسر؛ قرد؛ بەیچەڵ؛ بەبێ توانایی زاوزێ یان زۆر بوونەوە ‹زن سترون: ژنی نەزۆک› ۲. بژون؛ پاقژ؛ پاکژ؛ بێ ترس لە بەدیهاتنی هۆکارگەلی نەخۆشیهێن ‹محیط سترون: دەڤەری پاقژ›. هەروەها: **سترونی**

سترون‌سازی / setarvansāzî/: *اسم.* ۱. نەزۆکسازی؛ کاری لە زگ‌وزا خستن یان خەساندنی گیانەوەر ۲. کار و چارێ کە بۆ سڕینەوەی پیسی لە ئاقارێک دەکرێ.

سترونی / setarvanî/: *اسم.* ۱. نەزۆکی؛ ئەستێوری؛ ستێوری؛ قسری؛ بەیچەڵی؛ خرشی ۲. بژونی؛ پاکژی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بژون بوون.

ستم / setam ، ـها/: *اسم.* *[ادبی]* ستەم؛ ستەو؛ گووج؛ زینات؛ زۆر؛ زوور؛ ناهەقی؛ زڵم؛ بێداد؛ کاری ناڕەوا بۆ ئازاراندنی کەسێک.

▣ **ستم دیدن:** چەوسانەوە؛ چەوسینەوە؛ ستەم لێ‌کران؛ ستەم دیتن؛ چەوسێنران؛ وە بەر ئازاری ناحەقی کەوتن ‹مردمی کە سالها ستم دیدند و دم بر نیاوردند ...: ئەو خەڵکە وا زۆر ساڵان

چەوسانەوە و دەنگیان دەرنەدەهات...».

ستم رسیدن: ستەم پێ‌گەیشتن؛ ستەم لێ‌چوون؛ ئازار یان گەزن دیتن بە هۆی ستەمەوە «از او به مردم ستم بسیار رسید: لەوەوە، ستەمی زۆر بە خەڵکی گەیشت».

ستم روا داشتن: چەوساندنەوە؛ ستەم ڕەوا دیتن؛ ستەم‌کردن.

ستم کردن: چەوساندنەوە؛ چرووساندنەوە؛ ستەم‌کردن؛ ئەرناندن؛ ئەنراندن؛ بە ناڕەوا دیتری ئازار دان و مافی پێشێل‌کردن «او بە مردم کردستان ستم بسیار کرد: ئەو خەڵکی کوردستانی زۆر چەوساندەوە».

ستم کشیدن: چەوسانەوە؛ چەوسینەوە؛ ستەم چێژتن/ چێژان؛ ستەم‌کێشان؛ بەر کردەوەی ستەمکار کەوتن و هەڵکردن دەگەڵ ستەمیدا «این همه ستم کشیدن بس نبود؟: ئەم هەموو چەوسانەوە بەس نەبوو؟».

ستمدیده / setamdîde ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* چەوساوە؛ چەوسێنراو؛ زۆرلێ‌کراو؛ لە ستەم ئازراو «مردم ستمدیده: خەڵکی چەوساوە».

ستمشاهی / setamšāhî/: *اسم.* دەسەلاتی شایی وێڕای زۆر.

ستمکار / setamkār ، ـها؛ ـان/: *صفت.* چەوسێنەر؛ ستەمکار؛ گووج‌کار؛ زاڵم؛ زیناتکار؛ زۆرکار. هەروەها: **ستمکاری؛ ستمکارانه**

ستمکش / setamkeš ، ـها؛ ـان/: *صفت.* چەوساوە؛ چەوساو؛ ستەمکێش؛ وە بەر کردەوەی ستەمکارکەوتوو.

ستمکشی / setamkešî/: *اسم.* چەوساوەیی: ١. دۆخ یان چۆناوچۆنی ستەمکێش بوون ٢. کارەڕەهاتی لە ژێر باری ستەمدا بوون.

ستم‌کشیده / setamkešîde ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* چەوساوە؛ چەوساو؛ زۆر لێ‌کراو؛ ستەم لێ‌کراو «مادر ستم‌کشیده: دایکی چەوساوە».

ستمگر / setamgar ، ـها؛ ـان/: *صفت.* چەوسێنەر؛ مارز؛ مارس؛ زۆردار؛ ستەمکار؛ ستەمگەر؛ خاوەن خووی ناهەقی کردن؛ دەست درێژکەر بۆ مافی ڕەوای خەڵک.

ستمگرانه / setamgarāne/: *صفت.* چەوسێنەرانە؛ ستەمکارانە؛ ستەمگەرانە «رفتار ستمگرانە: ئاکاری ستمکارانە».

ستمگری / setamgarî ، ـها/: *اسم.* ستەمگەری؛ ستەمکاری: ١. بار یان دۆخی ستەمگەر بوون ٢. کارەڕەهاتی ستەم‌کردن؛ چەوساندن.

ستنبه / setanbe, setambe/: *صفت.[قدیمی]* زل؛ زلام؛ زەلام؛ گەپ؛ قەڵەوە؛ گەورە؛ ئەستوور «شیر ستنبه: شێری زل».

ستوان / sotvān, setvān ، ـها/: *اسم.* ستوان؛ سوتوان؛ ئەفسەرێ بە پلەکی ستوانی، ژووری ئوستواری و خواری سەروانی، کە سەرکردەیی لقێکی چەکداری وە ئەستۆوە. هەروەها: **ستوان سوم، ستوان دوم، ستوان یکم**

ستوانی / sotvānî, setvānî/: *اسم.* ستوانی؛ پلەکی ئەفسەری لە هێزی چەکداری ئێراندا، خوارتر لە سەروانی.

ستودان / sotûdān, sutûdān/ ☜ **أستودان**

ستودن / sotûdan, sutûdan/: *مصدر. متعدی. [ادبی]* // **ستودی:** پەسنت‌دا؛ **می‌ستایی:** پەسن دەدەی؛ **بستا(ی):** پەسندە// پەسن‌دان؛ هەڵگوتن؛ هەڵدان؛ هەڵنان؛ ئەڤاختن؛ ستایشت‌کردن؛ وتنەوەی چاکە و هەڤیازیگەلی چاوگری کەس یان شتێک. هەروەها: **ستودنی**

■ صفت فاعلی: **ستاینده** (پەسندەر)/ صفت مفعولی: **ستوده** (پەسن‌دراو)/ مصدر منفی: **نستودن** (پەسن نەدان)

ستوده / sotûde, sutûde ، ـگان/: *صفت.[ادبی]* باش؛ چاک؛ شیاو؛ لەبار؛ پەسندراو؛ شیاوی پێدا هەڵگوتن.

ستور / sotûr, sutûr/: *اسم.[ادبی]* یەکسم؛ پاکێش؛ دەوار؛ دەوێر؛ وڵاخە بەرزە؛ بەرزە وڵاخ؛

چارویَ، بەتایبەت ئەسپ و هێستر و کەر.

ستون / sutûn, sotûn ، ـها/:اسم. ئەستون؛ ئەستوون؛ ستون؛ ستوون؛ سوون؛ ستوین؛ هەستون؛ هەسوون؛ ئەستوونە؛ ستوونە؛ ئەستوندەک؛ ئەستۆنگ؛ ئەستوند؛ ستینک: ١. کۆڵەکە؛ کۆڵەکێ؛ لەی؛ دیلەک؛ دیرەک؛ دیرەگ؛ گاوە؛ پێکهاتەیەکی وەستاو لە کانزا، چێو یان بەرد بۆ ڕاگرتنی میچ کە دەدرێتە ژێری ‹ستون وسط اتاق ترک برداشته بود: کۆڵەکەی ناو دیوەکە قەڵشابوو› ٢. کۆڵەکە؛ کۆڵەکێ؛ لەی؛ قولە؛ جزر؛ چەلەگە؛ پێکهاتەیەکی وەستاو لە بەرد یان چێوی داتاشراو و زۆرتر گرۆڤەری کە بە سەر پایەیێکەوە دادەمەزرێ و بە سەریەوە سەر ستوونێک هەیە ٣. کۆڵەکە؛ هەر چێک وەکوو ئەستوون بێ ٤. *[چاپ]* ڕیزێک نووسراوە لە ژێر یەکتری و لە پاڵ ڕیز یان ڕیزگەلیتردا ‹ستون روزنامە: ستوونی ڕۆژنامە› ٥. *[نظامی]* ڕیز؛ گرۆیەک لە کەسان و گەڕۆکان کە بۆ چوونە جێگایەک دەکەونە پشت سەر یەکەوە ٦. هەر یەکە لە ڕیزگەلی ئەستوونی خشتە یان دەفتەری حیساب ٧. *[مجازی]* کۆڵەکە؛ پشتیوان؛ پاڵپشت ‹ستون خانوادە بودن: ئەستوونی ماڵ بوون›.

▣ **ستون اعزامی**: شاندی چەکداری؛ هێزی چەکداری کە بۆ جێبەجێکردنی کارێک ڕەوانە دەکرێ. هەروەها: **ستون امدادی؛ ستون تدارکاتی**

ستون آگهی: کۆڵەکەی ئاگاداری؛ ستوونی ئاگاداری؛ ئەستوونێک لە داوێنی بوارگەیەکدا، بۆ داکوتانی ئاگەداری.

ستون پنجم: *[مجازی]* ستوونی پێنجەم؛ شۆڤاران و ئەوانەی پەنامەکی بۆ دوژمن کار دەکەن. ئەو دەستەواژەیە لە سەردەمی قەومانی شەڕە ناوخۆییەکانی سپانیا (١٩٣٩ بەرەو دوا)دا باو بوو، کاتێ کە چوار ستوون لە لایەنگرانی ژنراڵ فرانکۆ بەرەو مادرید (پاتەخت) پێشڕەوییان دەکرد، سەردارەکەیان گوتی: «جگە لەم چوار ستوونە، ستوونی پێنجەمیشمان هەیە کە لە ناو مادرید بە قازانجی ئێمە دەجووڵنەوە». لەو کاتەوە ئەم زاراوەیە چووە نێو سیاسەتەوە و بەم مانایە بەکاردێ.

ستون تهویە: پێکهاتەیەکی قیتی هەڵۆڵ بۆ هەوا گۆڕانی فازڵاو.

ستون فقرات: مۆرەغە؛ مۆرخە؛ مرۆخە؛ مورتخە؛ مۆرتخە؛ مورەتخە؛ پشتەمازە؛ بربڕە؛ بربڕاگە؛ گازەرا؛ گەوبەندە؛ گەوبەندە؛ مازگە؛ مازی؛ مازە؛ گارگارە؛ سنسل؛ بربڕاگێ؛ تەرختە؛ مووری؛ کرک؛ ناقدەرگ؛ دۆرپشت؛ مۆرە/ مازە/ کاریتە/ گازی/ ناوەڕاست/ مورک/ ماری/ بربڕەی/ مرۆخەی/ موقکا / ستوونا / تیغەرەی پشت؛ ترەختە/ تیغەڵە/ کاریتە/ تیلەقە/ تیرەقی/ تیرەقە/ ترەختەی پشتی.

ستون مهرە ☜ **ستون فقرات**

ستون یادبود: بینا یان پارچە بەرد، خشت یان ئاسنێک بە شێوەی گرۆڤەر یان چوارپاڵوو کە شتێکی بۆ بیرەوەری بە سەردا نووسرا بێ.

▣ **ستون زدن**: کۆڵەکە دان؛ دیلەک دان؛ تیرەک دان؛ دامەزراندنی ئەستوون دە ژێر شتێکدا.

ستون کردن: دانە ژێر؛ کردنە کۆڵەکە؛ کردنە ئەستوون؛ وەرقلاندن؛ شتێک ڕاستەو کردن و لە ژێر شتێکیتردا دانان.

ستونبندی / sutûnbandî, sotûnbandî:/اسم. ئەستوونڕێژی؛ کار و ڕەوتی هەڵوەژارتن و بەڕیز کردنی ڕزنی هەر شتێک ‹ستونبندی روزنامە مغشوش است: ئەستوونڕێژی ڕۆژنامەکە شێواوە›.

ستونی / sutûnî, sotûnî:/ صفت. ئەستوونی؛ کۆڵەکەیی: ١. وەکوو ئەستوندەک؛ وەک کۆڵەکە ٢. ئەستووندار؛ کۆڵەکەدار.

ستوه / sutûh, sotûh/: *اسم.* وەڕەزی؛ جاڕزی؛ ماندوویەتی و لەدەسدانی هێز و برست بۆ درێژە دان بە تێکۆشان.
▣ به ستوه آمدن: *[ادبی]* وە زاڵە هاتن؛ جڕ هاتن؛ تەنگەتاو بوون؛ دامان؛ هەراسان بوون؛ یاس بوون؛ وەڕەز بوون؛ جاڕز بوون.
بە ستوه آوردن: جڕکردن؛ یاس کردن؛ تەنگەتاوکردن؛ ماندووکردن؛ هەراسان کردن؛ جاڕزکردن؛ وە زاڵە هێنان.

ستوهانیدن / sutûhānîdan, sotûhānîdan/: *مصدر. متعدی. [ادبی]* تەنگەتاوکردن؛ وە زاڵە هێنان؛ هەراسان کردن؛ هەفاندن؛ وەڕەز کردن؛ ماننەی؛ ماننای؛ جاڕز کردن؛ وەستاندن؛ ماندوو- مردووکردن.

سته / sete/: *صفت. [گیاه شناسی]* گۆشتن؛ نابشکاف و بە یەک یان چەن دەنکەوە (لەمەڕ میوەگەلی وەک ترێ و تەماتە).

ستیز / setîz/: *اسم. [مخفف]* شەڕ؛ جەنگ؛ سواژ؛ سواش؛ کێشە؛ هەلا؛ هۆملکێ؛ مرخێش؛ سەربندۆ ‹ستیز و گریز: شەڕ و هەلات‌هەلات›.

ستیزه / setîze ، ـها: *اسم. [ادبی]* مشت‌ومڕ؛ مڕومشت؛ سواش؛ سواژ؛ جەنگەمرینگێ؛ کێشە؛ بەرەنگاری؛ پاڵوو؛ بەربەرەکانێ؛ داوا؛ هەڤڕوشی؛ خروجڕ؛ شەڕ و هەرا.
▣ ستیزه کردن: مشت‌ومڕکردن؛ مڕومشت کردن؛ جەنگ کەردەی؛ ستێزەکردن؛ تێک بەربوون؛ داواکردن؛ شەڕکردن: **به ستیزه برخاستن** *[ادبی]*
به ستیزه برخاستن ☜ **ستیزه کردن**

ستیزه‌جو / setîzecû ، ـها؛ ـیان: *صفت. [ادبی]* شەڕانی؛ شەڕاشۆ؛ جینگن؛ جەنگ‌خواز؛ وەیخڕ؛ مقەرس؛ شەڕفرۆش؛ زڕەک؛ پلەندەر؛ نەقەنۆ؛ سەرنەوق؛ دەم‌سوور؛ شڕ و دڕ؛ بە کێشە و ناساز؛ خاوەن حەز بە شەڕ و پێک‌دادان. هەروەها: **ستیزه‌جویی**

ستیزه‌گر / setîzegar ، ـها؛ ـان: *صفت. [ادبی]* دەگژڕاچۆ؛ تێکهەڵچۆ؛ مڕومشت کەر؛ شەڕانی؛ شەڕاشۆ؛ قرووش؛ خاوەن خوو یان حەز بە شەڕ کردن. هەروەها: **ستیزه‌گری**

ـ ستیزی / setîzî/: *پیواژه.* ـ سواژی؛ ـ سواشی؛ ـ بەلشی؛ چۆنیەتی بەرەنگاری کردن لەگەڵ شتێکدا ‹فرهنگ‌ستیزی: فەرهەنگ‌سواژی›.

ستیزیدن / setîzîdan/: *مصدر. لازم. [ادبی]* //**ستیزیدی**: شەڕت کرد؛ **می‌ستیزی**: شەر دەکەی؛ **بستیز**: شەڕ بکە// شەڕ کردن؛ جەنگ کردن؛ بە شەڕ هاتن؛ بەلشین؛ بەرزاندن؛ گژیەی؛ گژیای؛ ستێزای؛ بەربەرەکانێ کردن. هەروەها: **ستیزیدنی**
■ صفت فاعلی: **ستیزنده** (شەڕکەر)/ صفت مفعولی: **ستیزیده** (شەڕکردوو)/ مصدر منفی: **نَستیزیدن** (شەڕ نەکردن)

ستیغ / setîq ، ـها: *اسم. [ادبی]* ۱. چووک؛ لاشاخ؛ لاشان؛ تیغەشان؛ سەر شان؛ سەر یاڵ؛ یاڵە؛ سەرقەل؛ کاوان؛ تەلان؛ تەلان؛ بەندەن؛ ملە؛ بستی؛ کەل؛ بانترین شانی بەرزاییێ ۲. سەرکاو؛ سەرکەل؛ چلەپۆپە؛ زینو؛ بستو؛ ترۆپک؛ کۆپ؛ قولە؛ چک؛ پۆپە؛ لووتکە؛ دوند؛ نووک؛ سەر نووک؛ گل.

ستیهندگی / setîhandegî/: *اسم. [ادبی]* تووشی؛ پلەندەری؛ جینگنی؛ نۆیی؛ شەڕاشۆیی؛ زڕەکی؛ وەیخڕی؛ دۆخ یان چۆنیەتی تووش بوون.

ستیهنده / setîhande ، ـگان: *صفت. [ادبی]* تووش: ۱. شەڕاشۆ؛ پلەندەر؛ نەقەنۆ؛ جینگن؛ زڕەک ۲. توورە؛ قەلس؛ کەسکین؛ کەسکون؛ تونە مەزاج.

ستیهیدن / setîhîdan/: *مصدر. لازم. [ادبی]* کێشە و هەرا کردن؛ چنگاوش بوون؛ ڕەهەستن؛ ڤەگڤزین؛ جەنگەمرینگێ کەردەی؛ نۆیین؛ شەڕ و قاڵ کردن.

سجاده / saccāde ، ـها: [عربی] *اسم.* بەرماڵ؛

جانماز؛ جارماز؛ دوگرد؛ دووگرد؛ شەملک؛ چالک؛ مازلۆخ؛ سوجایە؛ ڕایەخێ کە نوێژی لە سەر دەکەن.

سجاف / secāf، ـها/: [عربی]/اسم. قارنج؛ زنجاف؛ سنجاف؛ کەنارە؛ کۆبە؛ باریکە قوماشێ کە بۆ ئەستوور و پتەو کردن بە پەراوێز یان لێواری ناوەکی جل و بەرگەوە (وەک سەرقۆڵ، پێسیر یا ملیوان) دایدەگرن.

سجایا / sacāyā/: [عربی] جمعِ ☜ **سجیّه**

سجده / sacde, secde, socde ، ـها/: [عربی]/اسم. سوژدە؛ شردە: ١. *[اسلام]* لە هێمەکانی نوێژ کە بریتیە لە نانەسەر زەوینی حەوت ئەندام (تەوێڵ، دوو لەپی دەست، دوو ئەژنۆ، دوو پەنجەی پێ) و خوێندنەوەی ڕستەسایەکی دۆعایی ٢. هەر کارێکی وەکوو سوژدە.

⊡ **سجده کردن:** سوژدە بردن؛ سوژدەکردن؛ هەنی نانە سەر زەوی بۆ نیشاندانی ڕێز و خاکەساری.

به سجده رفتن: چوونە سوژدەوە؛ سوژدە ئەنجام دان.

سجع / sac'/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* ١. سەجع؛ ئاهەنگ و کێشی وتە (وەک «گۆڕ» و «سەرشۆڕ» لە ڕستەی «پیاو لاشەی لە ناو گور بێ، نەک بمێنێ و سەرشۆڕ بێ») ٢. *[قدیمی]* گمە؛ گومە؛ گم؛ گوم؛ گمەگم؛ گومەگوم؛ دەنگی کۆتر و گوگوختی.

سجل / secel(l) ، ـها؛ ـات/: [عربی]/اسم. پێناسە؛ ناسنامە؛ سجیل؛ بەڵگەیێ کە ناو و نیشانی کەسێکی تێدایە.

سجود / sucûd, socûd/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* سوژدە؛ کاری سوژدە بردن.

سجیه / sacîyye ، سجایا/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* خدە؛ خوو؛ گەد؛ ڕەوشت.

سحاب / sahāb/: [عربی]/اسم. *[نامتداول]* ١. بۆق؛ هەڵم؛ هەپ ٢. هەور؛ هەڤر؛ عەور؛ ئەور؛ ئەورە.

سحابی / sahābî ، ـها/: [عربی]/اسم. *[نجوم]* هەر یەکە لە کۆما درۆشنەکانی وەک هەور یان تەمئاسا لە ئاسماندا، کە شەوانی ساماڵ دەردەکەون.

سحار / sahhār/: [عربی] صفت. *[ادبی]* ئەفسوونکار؛ نێرەنگباز؛ سیحراوی.

سحر / sahar ، ـها/: [عربی]/اسم. سەحەر: ١. بەرەبەیان؛ دەمەو بەیان؛ شەوەکی زوو؛ سەر سۆ؛ بەیانی؛ سەلای سۆح؛ بەربانگ؛ مەلا بانگدان ٢. پارشێو؛ پارشەو؛ دواکاتەکانی شەو، پێش ڕوون بوونەوەی هەوا.

سحر / sehr ، ـها/: [عربی]/اسم. نێرەنگ؛ جادوو؛ سیحر؛ ئەفسوون؛ کەڵەک؛ فەن؛ تەڵەکە؛ مەکر؛ چاچۆڵ؛ فێڵ.

⊡ **سحر خواندن:** جەلجەلووت وتن؛ فەن و فوو خوەندن؛ سیحر خوێندن.

سحر کردن: فەن و فووکردن؛ سیحرکردن؛ لە سۆنگەی ئەفسوونەوە کەسێ یا شتێک بە دۆخێک دەرهێنان. هەروەها: **سحر شدن**

سحرآسا / sehrāsā/: [عربی/فارسی] صفت. سیحرئاسا؛ جادووئاسا؛ ئەفسوونئاسا؛ وەک جادوو؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی جادوویەوە.

سحرآمیز / sehrāmîz/: [عربی/فارسی] صفت. ئەفسووناوی؛ سیحراوی: ١. ئەفسوونکار؛ تێکەڵاو بە سیحر و جادوو ٢. *[مجازی]* هەژەند؛ سەرسووڕێنەر؛ زۆر سەیر و بەلاجەوی ‹سخنان سحرآمیز: قسەگەلی ئەفسووناوی› ❋ **سحرانگیز**

سحرانگیز / sehrangîz/: [عربی/فارسی] ☜ **سحرآمیز**

سحرخیز / saharxîz ، ـها؛ ـان/: [عربی/فارسی] صفت. زووڕاب؛ زووخێز؛ سەحەرخێز؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە زوو لە خەو ڕابوون.

سحرخیزی / saharxîzî/: [عربی/فارسی]/اسم. زووڕابی؛ زووخێزی؛ کاری زووهەستان لە خەوی بەیانی.

سحرگاه / sahargāh ، ـان/: [عربی/ فارسی] /اسم. /ادبی/ دەمەوبەیان؛ دەمەدەما؛ بوولێڵەی بەیان؛ سپێدەدەم؛ کاز و کووز؛ کازیوە؛ کاتی بەیانی.

سحرگاهان / sahargāhān/: [عربی/ فارسی] قید. /ادبی/ دەمەوبەیانان؛ بوولێڵەی بەیانان؛ لە کاتی دەمەو بەیاندا.

سحرگاهی / sahargāhî/: [عربی/ فارسی] صفت. دەمەو بەیانی؛ سپێدەیی؛ سەر بە دەمەو بەیان ‹نسیم سحرگاهی: شنەی دەمەوبەیانی›.

سحری[1] / saharî/: [عربی] /اسم. پاشێو؛ پارشێو؛ پارشەو؛ ساگوور؛ نانی بەرەبەیانی ڕوژگەوان ‹امروز بی‌سحری روزه گرفتم: ئەمڕۆ بێ‌پارشێو ڕۆژووم گرت›.

سحری[2]: صفت. دەمبەیانی؛ بەرەبەیانی؛ دەمسبەینان؛ پێوەندیدار یان بەندیوار بە بەرەبەیان ‹ستارەی سحری: ئەستێرەی دەمبەیانی›.

سحری[3]: قید. /گفتاری/ دەمەوبەیان؛ پاشام؛ لە کاتی بەرەبەیاندا ‹سحری بیدار شدم: دەمەوبەیان وەخەبەر هاتم›.

سحور / sahûr/: [عربی] /اسم. /ادبی/ سحری ☜ **سحری**[1]

سخا / saxā/: [عربی] /اسم. /ادبی/ دلاڤایی؛ دلاوایی؛ دەسبازی؛ دەسبلاوی؛ بەخشندەیی؛ دەهندەیی.

سخافت / saxāfat/: [عربی] /اسم. /ادبی/ نەزانکاری؛ کەمئاوەزی؛ کەمژەیی؛ گێلی؛ گەوجی؛ حۆلی؛ گێژی؛ وڕی؛ دۆخ یان چۆنیەتی گێژ و حۆڵ بوون.

سخاوت / sexāvat, saxāvat/: [عربی] /اسم. ئادا؛ دلاڤایی؛ دلاوایی؛ شاخسی؛ دەس‌ودڵبازی.

سخاوتمند / sexāvatmand, saxāvat- ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. کەرەمکار؛ دەهندە؛ بەخشندە؛ جوامێر؛ نان‌دە؛ نانبدە؛ کەرەمدار؛ خواردە؛ دەس‌ودڵباز؛ خۆشنان؛ دلاوا؛ شاخس؛ سەخاوەتمەند.

سخت[1] / saxt/: صفت. ۱. سەخت؛ زەب؛ ڕەق؛ زوها؛ گوژم؛ گژ؛ چەق؛ هشک؛ هێشک؛ پتەو؛ سفت؛ بە خۆڕاگری زۆر لە هەمبەر لێدان یان گوشارەوە ‹چوب سخت: چێوی سەخت› ۲. ئارێشە؛ سەخت؛ حەستەم؛ ئاستەم؛ دژوار؛ ئاستەنگ؛ سەخڵەت؛ گران؛ ئاسێ؛ ئاسێهـ؛ هاسێ؛ دوخشار ‹کار سخت؛ زندگی سخت: کاری سەخت؛ ژیانی ئارێشە› ۳. تیژ؛ تێژ؛ سەخت؛ تون؛ توند؛ تن؛ بە تەوژم ‹باران سخت: بارانی تیژ› ۴. /گفتاری/ چەق؛ نمرچ؛ لاسار لە سەودادا ‹تو چقدر سخت هستی!: تۆ چەندە چەقی!›.

▣ **سخت بودن**: سەخت بوون؛ گران بوون: ۱. ڕەق بوون؛ زەب بوون؛ زوها بوون؛ گوژم بوون؛ خۆ ڕاگر بوونی زۆر لە بەرانبەر لێدان و تەوژمەوە ‹مثل سنگ سخت بود: وەکوو بەرد سەخت بوو› ۲. ئاستەم بوون؛ حەستەم بوون؛ دژوار بوون؛ هاسێ/ ئاسێ بوون ‹کار خیلی سخت بود: کارەکە زۆر ئاستەم بوو›. هەروەها: **سخت شدن؛ سخت کردن**

سخت کسی آمدن/ بودن: پێ‌گران بوون؛ بۆ کەسێک سەخت بوون؛ بۆ کەسێک حەستەم بوون؛ وەنەو یۆی سەخت ئامای؛ بۆ کەسێک دژوار یان دڵنەخواز بوون ‹سختت می‌آمد بیایی حالی از من بپرسی؟: پێت گران بوو بهاتبای هەواڵێکت لە من پرسیبا؟›.

سخت گذراندن: ئاستەم بردنە سەر؛ تاڵ چوون؛ سەخت دانەسەر؛ گران بگاردن؛ سەخت وپاردەی؛ بە ژاری و دژواری و وێڕای ڕەنج و پەژارە ژیان دانەسەر ‹آن سال را در خارج سخت گذراندیم: ئەو ساڵەمان لە هەندەران ئاستەم بردە سەر›.

سخت گذشتن: ئاستەم تێپەڕین؛ سەخت گوزەران؛ سەخت ویەردەی؛ سەردەمێ بە دژواری و ژاری بە سەر چوون.

سخت گرفتن: سەختگرتن؛ پێداگرتن؛ لاساری‌کردن؛ سەختگری‌کردن؛ پادانە گەز.

سخت[۲]: *قید.* پیس؛ سەخت؛ زۆر؛ خراو؛ ئاستەم؛ بە حەستەم ‹سخت خشمگین شد: پیس تووڕە بوو›.

سخت ـ[۳]: *پیشوانژە.* سەخت‌؛ سەختە‌: ۱. ڕەق‌؛ زەب‌؛ خاوەن ڕەقی یان پتەوی ‹سختپوست: ڕەقپێست› ۲. بە گژ و گوژمە ‹سختکوش: سەختکۆش›.

ـ سخت[٤]: *پیوانژە.* ـ سەخت؛ ـ ڕەق؛ ـگران؛ ـ پتەو؛ ـ هەسەم؛ بە ڕەقی یان زەبی ‹جان‌سخت: سرسخت: گیان‌سەخت؛ سەرڕەق›.

سخت‌افزار / saxtafzār ، ـها/: *اسم.* سەختامێر: ۱. لەتە و پاژگەلی ئیلیکترۆنیکی و میکانیکی کەمپیوتەر ۲. لەتە و دەزگاگەلی کانزایی ماشین ۳. جەنگامێرگەلی کانزایی ٤. ئامێرگەلی فێرکاری (وەک ویدیۆ، زەبت، گرام و...).

سختپا / saxtpā/: *صفت.* خۆگر؛ بنەجێ و نەگۆڕ لە بەرامبەر هۆکارگەلی دەرەکیەوە (وەک دەما، لێدان، گوشار). هەروەها: **سختپایی**

سختپوست[۱] / saxtpûst ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ڕەق‌پێس؛ سەخت‌پێست؛ هەر یەکە لە گیانەوەرانی تیرەی ڕەق‌پێستان کە زۆربەیان لە ئاودا دەژین و قاپیکی پتەویان پێوەیە (وەک قرژاڵ).

سختپوست[۲]: *صفت.* پێست ڕەق؛ پێس کوڵۆفت؛ کەوڵ سەخت؛ خاوەن پێستی پتەو.

سخت‌جان / saxtcān/ ☜ **جان‌سخت**

سخت‌جانی / saxtcānî/ ☜ **جان‌سختی**

سختدل / saxtdel/ ☜ **دلسخت**

سخت‌سر / saxtsar/ ☜ **سرسخت**

سخت‌شامه / saxtšāme/: *اسم. [کالبدشناسی]* سەختەکاژی؛ ڕەقەکاژی؛ شانەی پێوەندی پتەو کە مێشک و مۆخی مۆرغەداران دادەپۆشێ و ڕەگی خوێنی تێدایە.

سخت‌کام / saxtkām/ ☜ **سخت‌کامه**

سخت‌کامه / saxtkāme/: *اسم. [کالبدشناسی]* ئێسکەمەلاژ؛ سەختەمەلاژ؛ ڕەقەمەلاژ؛ بەشی بەرەوەی مەلاژگ کە لە دوو لەتە ئێسک بە ناوی ئێسکی مەلاژ پێکهاتووە: **سخت‌کام**

سختکوش / saxtkûš ، ـها؛ ـان/: *صفت. [ادبی]* تێکۆشەر؛ خاوەن خوو یان هۆگرەتی زۆر بە تێکۆشان.

سختکوشی / saxtkûšî ، ـها/: *اسم.* تێکۆشەری؛ داکۆکی و کۆششی زۆر.

سختگیر / saxtgîr/: *صفت.* سەختگر؛ توند و تیژ؛ بەزاکوون؛ سەختگیر؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە سەختگیری ‹مدیر سختگیر: بەڕێوەبەری سەختگر›.

سختگیرانه[۱] / saxtgîrāne/: *صفت.* سەختگرانە؛ بەزاکوونانە؛ توند و تیژانە؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی سەختگیریەوە ‹تدابیر سختگیرانه: تەگبیرگەلی سەختگرانە›.

سختگیرانه[۲]: *قید.* سەختگرانە؛ بەزاکوونانە؛ توند و تیژانە؛ هاوڕێ لەگەڵ سەختگیریدا ‹سختگیرانه عمل می‌کند: سەختگرانە کار دەکا›.

سختگیری / saxtgîrî ، ـها/: *اسم.* سەختگری؛ سەختگیری: ۱. کار یان ڕەوتی هەڵپێچانی خەڵک بە: *الف)* کارگەلی دژوار *ب)* هەڵگردن لە بار و دۆخی دژواردا *ج)* چاوبڕی ورد و توند لە سیستەم، دەستوور یان قانوون ‹پدرم نسبت به من خیلی سختگیری می‌کرد: بابم لە ئاست من زۆر سەختگری دەکرد› ۲. بەزاکوونی؛ پێداگری؛ داکۆکی زۆر، بەتایبەت لە شۆنگری و پێداگری لە سەر قانوون، دەستوور یان بەرنامە ‹امسال در مدرسه خیلی سختگیری می‌کنند: ئەمساڵ لە قوتابخانەدا زۆر سەختگری دەکەن›.

سختی[۱] / saxtî/: *اسم.* ۱. ڕەقی؛ هێشکایی؛ سەختی؛ زەبی؛ گژی؛ گوژمی؛ سفتی؛ پتەوی؛ گرانی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەخت بوون ‹به سختی سنگ: بە ڕەقی بەرد› ۲. /ـها/ سەختی؛

دژواری؛ ئاستەمی؛ ئاستەنگی؛ حەستەمی؛ سەخڵەتی؛ تەنگاوی؛ دوخشاوی؛ تەنگی ‹سختی کشیدن: سەختی کێشان› ۳. *[مکانیک]* پتەوی؛ خۆڕاگری؛ هەندی خۆڕاگری شتێک لە هەمبەر بیچم‌گۆڕانەوە ٤. قورسی؛ دۆخی هەبوونی ماکی کانی لە ئاودا ‹سختی آب: قورسی ئاو›.

▣ **سختی دادن**: ئازاردان؛ سەخت لێ‌گرتن؛ خستنە تەنگانە/ تەنگیەوە؛ ڕەنج و زەحمەت پێدان ‹خیلی به بچه‌ها سختی داد، آنها را گرسنه نگه می‌داشت: منداڵەکانی زۆر ئازار دەدان و برسی دەیهێشتنەوە›.

سختی دیدن ☜ **سختی کشیدن**

سختی کشیدن: سەختی‌کێشان؛ تەنگی کێشان؛ تاڵ و سوێری چێشتن ‹تا بزرگ شدند، سختی کشیدند: تا گەورە بوون سەختیان کێشا›؛ **سختی دیدن**

ـ **سختی** [۲]: *پیوازە*. ـ سەختی؛ هەبوونی خۆڕاگری و بەردەوامی ‹جان‌سختی: گیان‌سەختی›.

سختی‌سنج / saxtîsanc ، ـها/:*اسم*. ۱. سەختی‌پێو؛ ئامرازێک بۆ ئەندازەگرتنی سەختی کانزا و ماکی‌تر ۲. قورسی‌پێو؛ کەرەستە یان ئامێرێک بۆ پێوانی قورسی ئاو.

سخره / soxre/: [عربی]*اسم.[ادبی]* ۱. تەوزە؛ تیتاڵی؛ گاڵتە؛ قەژمەری؛ قەشمەری؛ ڕشخەن؛ کاری تەوزە پێ‌کردن: **سخریه** ۲. بێگاری؛ بێگار؛ سوخرە؛ سۆژە؛ سوغرە؛ زەود؛ کاری بەزۆر.

▣ به سخره گرفتن: گاڵتە پێ‌کردن؛ بە گاڵتە گرتن/ زانین؛ بە تیتاڵی‌گرتن؛ بە گەمەگرتن؛ تەوزە پێ‌کرن؛ بە شۆخی‌گێرتەی؛ بە فشەگرتن؛ بە تەشقەنەگرتن؛ ڕشخەن پێ‌کردن؛ گرتنە گەمەجاڕ ‹او مرگ را به سخره می‌گرفت: گاڵتەی بە مردن دەکرد›.

سخریه / soxrîyye/: [عربی] ☜ **سُخره**

سخن / soxan ، ـها؛ ـان/:*اسم.[ادبی]* ۱. قسە؛ قسیە؛ قسێ؛ قەسە؛ پەیڤ؛ پەیف؛ واتە؛ وتە؛ گفت؛ گپ؛ گلی؛ گوتە؛ وشە؛ وشە یان ڕستەگەلێ کە بۆ دەربڕینی مەبەست دەگوترێن ۲. *[مجازی]* هەڵبەست؛ هۆنراوە؛ شیعر؛ شیعرە؛ هۆزان.

▣ **سخن راندن**: وتار/ گوتار دان؛ وتار وێژان؛ دوان؛ قسەکردن؛ وتوو؛ دوەی؛ دوای ‹او دربارەی آزادی سخن می‌راند: لەمەڕ ئازادیەوە وتاری دەدا›.

سخن گفتن: قسەکردن؛ قسیەکردن؛ ئاخافتن؛ ئاخاوتن؛ ئاخەفتن؛ ئاخفتن؛ پەیڤین؛ قسە کەردەی؛ قسێ‌کەردەی؛ واتش.

به سخن درآمدن: هاتنە قسە؛ هاتنە زمان؛ بە قسە هاتن؛ بە وتار هاتن؛ دەس بە وتن‌کردن؛ ئامایرە قسێ؛ دەس بە قسەکردن ‹وقتی به سخن درامد، همه چشم به او دوختند: کاتێ هاتە قسە، هەموان چاویان لێ بڕی›.

سخن‌پراکنی / soxanparākanî ، ـها/:*اسم.[ادبی]* کار و ڕەوتی قسە بڵاوکردنەوە.

سخن‌پرداز / soxanpardāz ، ـها؛ ـان/:*اسم.[ادبی]* ۱. وتەبێژ؛ گوتەبێژ؛ زمان‌تەڕ؛ قسەزان ۲. شاعیر؛ هۆنەر؛ هۆزانڤان.

سخن‌چین [۱] / soxančîn ، ـها؛ ـان/:*اسم.[ادبی]* دووزمان؛ قسەهێن؛ قسەبەر؛ شووفار؛ شۆفار؛ نێوان تێکدەر؛ کەسێ کە قسە و باسی کەسێک بەبێ ویستی ئەو کەسە، بۆ کەس یان کەسانی‌تر دەبا ‹سخن‌چین خود آسایشی ندارد: دووزمان بۆ خۆی لە تەناهی دوورە›.

سخن‌چین [۲]: *صفت.* تێچێن؛ قسەبەر؛ شووڤار؛ شۆفار؛ شەیتانی‌کەر؛ خەبەرگوهێز؛ قسەڕاگوێز؛ چول؛ چولەئاشوو؛ بەکرۆک؛ وات‌وات؛ قسەهێن؛ قسەهەڵچن؛ بەزاخ؛ بەزاجکەر؛ خاوەن خوو یان ئۆگرەتی بە دووزمانی ‹سخن‌چین این ماجرا، آرام بود: تیچن لەم کارەساتەدا ئارام بوو›.

سخن‌چینی / soxančînî ، ـها/:*اسم.* دووزمانی؛ دووزوانی؛ زمان‌شڕی؛ زارشڕی؛ قسەهەڵچنی؛

قسەهێنی؛ قسەبەری؛ بەزاج؛ شۆفاری؛ شەیتانی؛ کار یان ڕەوتی گوتنەوەی قسە و باس بە مرازی نێوان تێکدان.

سخندان / soxandān ، ـها؛ ـان/: صفت. قسەزان؛ دەمڕاست؛ زمان‌پاراو؛ دەماوەر؛ وتەپاراو؛ قسە ڕەنگین؛ ویژا: ۱. خاوەن زانست لە بواری وێژەوانی بەتایبەت شیعردا ۲. تەڕزوان؛ تەڕدەم؛ بە گفت و لفت؛ بەدەم؛ دەم هەراش؛ بەدەمودوو؛ دەم‌پاراو؛ خاوەن توانایی باش قسەکردن. هەروەها: **سخندانی**

سخنران / soxanrān ، ـها؛ ـان/: اسم. وتاربێژ؛ بێژەر؛ وتاردەر؛ گوتۆخ؛ پەیفگۆ؛ کەسێ کە بۆ گرۆیەکی بیسەر لە کۆڕێکی فەرمیدا لەمەڕ بابەتێکەوە قسە دەکا ‹سخنران در پایان مردم را بە آرامش و تفاهم دعوت کرد: بێژەر لە ئاکامدا، خەڵکی بەرەو هێمنی و لێک‌گەیشتوویی بانگ کرد›.

سخنرانی / soxanrānî ، ـها/: اسم. وتار؛ گۆتار؛ گفتار؛ وتاربێژی؛ کار یان ڕەوتی قسەکردن بۆ گرۆیەکی بیسەر، زۆررتر لە کۆڕێکی فەرمیدا و لەمەڕ بابەتێکی تایبەتەوە.

▣ **سخنرانی کردن:** دوان؛ وتاردان؛ مروکیایش؛ وتاربێژی کردن.

سخن‌سرا / soxansarā ، ـیان/: اسم. [ادبی] شاعیر؛ هۆنەر؛ هۆزانڤان.

سخن‌سرایی / soxansarāyî ، ـها/: اسم. [ادبی] هۆزانڤانی؛ شاعیری؛ کاری شیعر هۆنینەوە؛ هل‌بەستن؛ شیعر دانان.

سخن‌سنجی / soxansncî ، ـها/: اسم. ۱. ڕەخنەی وێژەیی؛ ڕەوتی لێڕوانین و تۆژینەوەی تایبەتمەندیگەلی جوانکاری و بایەخی هۆنەری بەرهەمێکی وێژەیی؛ ڕەخنەی ئەدەبی ۲. وتەوانی؛ قسەزانی. هەروەها: **سخن‌سنج**

سخن‌شناس / soxanšenās ، ـها؛ ـان/: صفت. قسەناس؛ وتەناس؛ پەیڤ‌ناس؛ خاوەن توانایی لە لێکدانەوە هەڵسەنگاندن و دەرخستنی بایەخی وێژەیی وتەیەک ‹او مردی سخن‌شناس بود و می‌دانست این سخن از کجاست: پیاوێکی قسەناس بوو، دەیزانی ئەم وتە لە کوێوە دێ›. هەروەها: **سخن‌شناسی**

سخنگو[1] / soxangû ، ـها؛ ـیان/: اسم. بێژەر؛ وێژەر؛ وتەبێژ؛ وتەوات؛ قسەکەر؛ قسیەکەر؛ دەمڕاست؛ کەسێ کە لە لایەن گرۆ یان دامەزراوەیێکەوە، لەمەڕ کار و بار یان خواستەکانیانەوە قسە دەکا ‹سخنگوی تظاهرکنندگان در مصاحبە با خبرنگاران گفت:... بێژەری خۆپیشاندەران لە وتوویژ لەگەڵ هەواڵدەراندا گوتی:...›.

سخنگو[2]: صفت. قسەکەر؛ وتەوان؛ وێژەر ‹مرغ سخنگو: مەلی قسەکەر›.

سخنور[1] / soxanvar ، ـان/: اسم. [ادبی] هەڵبەستوان؛ شاعیر؛ هۆنەر؛ هەستیار؛ شایەر.

سخنور[2]: صفت. [ادبی] دیواندڕ؛ قەل؛ قسەزان؛ دەم‌پاراو؛ دەماوەر؛ زوان‌پاراو؛ لێهاتوو لە باش قسەکردندا.

سخنوری / soxanvarî ، ـها/: اسم. [ادبی] ۱. قسەزانی؛ دەماوەری؛ دۆخ یا چۆنیەتی جوان قسە کردن ۲. شاعیری؛ هەستیاری.

سخی / saxî/: [عربی] صفت. [ادبی] دەهندە؛ بەخشندە؛ دلاوا؛ بەدڵ؛ دەستڤەکری؛ دەست‌کراوە؛ دەستودڵباز؛ بەرچاوتێر ‹سخی و بلند همت بود: دەهندە و بەرزەمژی بوو›.

سخیف / saxîf/: [عربی] صفت. [ادبی] ۱. ـان/ [نامتداول] بەیتەشە؛ کەم‌ئاوەز؛ لاژگ؛ ساویلکە ۲. گەوجانە؛ لاژگانە؛ نەفامانە؛ گێلانە؛ حۆلانە ‹عمل سخیف: کاری گەوجانە›.

سد / sad(d) ، ـها/: [عربی] اسم. ۱. سەد؛ ئاوبەند؛ بەند؛ بەربەند؛ بەربەن؛ وەن؛ بەروەن؛ بەنداو؛ بەربەست؛ بەربەس؛ کەرپە؛ بەرەگە؛ پێش‌بەست؛ لەمپەرێ کە وە بەر ئاوی گەرۆک (بەتایبەت

چەم) دەخرێ تا لای بدا یان بەشێکی لێ گلداتەوە ٢. کار یان ڕەوتی بەستن؛ ڕێ گرتن ‹یک هفته است، بهمن راه را سد کرده: حەوتوویێکە هەرەس ڕێگای بەستووە› ٣. [مجازی] لەمپەر؛ بەرگر؛ گەپل؛ بەرهەڵست؛ ڕتم ‹سد راه ترقی: بەسەری ڕێی پێشکەوتن›.

▣ **سد انحرافی**: بەندی ئاو ڕاگوێز؛ بەربەندێ کە بۆ هێنانە سەرەوەی ئاو و گواستنەوەی دروست کراوە.

سد جوع: [ادبی] کار یا ڕەوتی بەر برسیەتی گرتن؛ لابردنی برسیەتی؛ برسیەتی شکاندن؛ برسیەتی نەهێشتن؛ ئاورایێ کۆشتەی؛ بەر برسیەتی گرتن ‹هر روز با یک قرص نان سدجوع می کرد: هەموو ڕۆژێ بە تاقەنانێک بەر برسیەتی دەگرت›.

سد سِکندر: [کنایی] بەربەست یان بەرهەڵستی ئاستەم و پتەو.

سد مخزنی: بەربەندێ کە زرێوارێ لە پشتیەوە بۆ نیاتەکردنی ئاو و بەرهەمهێنانی کارەبا پێکهاتووە.

▣ **سد بستن**: بەربەند بەستن؛ بەند دابەستن؛ بەربەند قایم کردن؛ بەند دروست کردن.

سد راه کسی شدن: [مجازی] ڕێ لە کەسێ برینەوە؛ بوونە لەمپەری ڕێگای کەسێک؛ بەر بە ڕێگەی کەسێ گرتن؛ بوونە بەرهەڵستی کەسێک؛ بەر بە ڕۆیین یان پێشکەوتنی کەسێک گرتن.

سد کردن: بەستن؛ بەربەست کردن؛ بەند کردن؛ بەربەند کردن؛ بینەی؛ بینتەی؛ هلبەستن؛ هەڵبەستن ‹در آنجا راه دشمن را سد می کردند: لەوێدا ڕێگایان بە دوژمن دەبەست›.

سد معبر کردن: ناو ڕێ گرتن؛ ڕێ بەستن؛ وەرە ڕا گیرتەی؛ بەر ڕێ گرتن؛ ناو دەس و پا گرتن؛ بەر بە هاتوچۆ گرتن بە هۆی کار و پیشەوە ‹دستفروشان در آنجا سد معبر کرده بودند: دەسفرۆشان لەوێدا ناوریان گرتبوو›.

سداب / sodāb ، ـها/: اسم. نەرمیلێ؛ پێچن؛ پێچە؛ پێچی؛ پێچێ؛ هەرمەڵ؛ گیایەکی ئالیکی پایا، بە بۆنێکی تیژ و ناخۆش، گەڵای ئەستوور و گۆشتنەوە کە بۆ دەرمان دەشێ.

سدر / sedr/: اسم. کونار؛ کینار؛ زەرک؛ سیتر؛ نەبگ؛ تەعەو: ١. دارێکی گەرمەسێری بە گەڵاگەلی گچکە و کەسکی وەک کاجەوە ٢. وردەگەڵای وشکەڵاتووی داری کونار کە لە ئاودا کەف دەکا و سەر و لەشی پێ دەشۆن.

سدس / sods/: [عربی] اسم. [ادبی] شەش یەک؛ یەک لە شەش؛ شەش یەکێ.

سده / sade/: اسم. سەدە: ١. جێژنێکی کۆنی ئێرانە لە شەوی دەی ڕێبەنداندا کە بە دایساندنی ئاگر بە ڕێوە دەچێ ٢. سەتە؛ سەدساڵ؛ چەرخ؛ یەکەی زەمان بەرانبەر بە سەد ساڵ.

سدید / sadîd/: [عربی] صفت. [ادبی] پتەو؛ بتەو؛ پەیت؛ گورێخ؛ قایم ‹سد سدید: بەندی پتەو›.

سدیم / sod(i)yom/: [انگلیسی/ فرانسوی] اسم. سودیوم؛ توخمی کیمیاوی کانزایی، بە ژمارەی ئەتومی ١١ و کێشی ئەتومی ٢٢،٩٨، بە ڕەنگی زیو، نەرم و بێبەرگە کە خێرا لە هەوادا ئۆکسیدە دەبێ و لە دەمایەکی خواردا دەشکێ و لەگەڵ ئاودا تێکەڵ دەبێ: **ناتریۆم**

سر [1] / sar/: اسم. سەر: ١. بەشی ژووروی جەستەی گیاندار لە ملەوە بەرەو بان ٢. ـها/ کەللە؛ سەرە؛ سەلک؛ سەلگ؛ سەرک؛ بەچک؛ بانترین پاژی لەش لە گوێوە بەرەو بان ‹سرش شکست: سەری شکا› ٣. سەرەتا؛ دەسپێک؛ هەوەڵ؛ کەبار. بەرانبەر: **تە** ‹از این سر تا آن سر: لەم سەر تا ئەو سەر› ٤. نووک؛ سەرە؛ بەشی دوایی ‹سر سوزن: سەرە دەرزی› ٥. سەرە؛ زارەوانە؛ دەم؛ داپۆش ‹سر چاه: سەرەی بیر› ٦. یەکەی بژاردنی گیانداران ‹هفت سر عایله: پنج

سر گوسفند: حەوت سەر خێزان؛ پێنج سەر پەز›. ٧. *[گفتاری]* قژ؛ قژێ؛ مووی سەر ‹سرم را تراشید: سەرمی تاشی› ٨. *[مجازی]* ژیان؛ ژین ‹سرش را به باد داد: سەری بە بادا› ٩. *[مجازی]* بیر؛ ناو مێشک ‹نمی‌دانم در سرش چه می‌گذرد: نازانم چی لە سەریدایە› ١٠. *[مجازی]* نیاز؛ قەست؛ ویست؛ مراز ‹سر جنگ داشتن: بە نیازی شەڕ بوون› ١١. *[ان/[مجازی]* سەرەک؛ سەرۆک ‹سر قبیلە: سەر هۆز› ١٢. نووک؛ چلەپۆپە؛ پۆپە؛ سەراون؛ گل؛ سەرەقەد؛ بەرزترین شوێنی بەرزاییەک ‹سر کوە: سەری کێو› ١٣. لچ؛ لێوارە؛ پەراوێز؛ قەراخ ‹سر آستین: سەر باسک› ١٤. لا؛ ئالی؛ پەڕ ‹آن سر میدان: ئەو سەری مەیدان› ١٥. *[گفتاری]* هەڤجیاوازی نرخی شتێک ‹ساعتم را دادم، هزار تومان هم سر دادم، این یکی را گرفتم: سەعاتەکەم دا، هەزار تمەنیشم نایە سەری، ئەمەم وەرگرت› ١٦. (لە تێکەڵاوی لێکدەردا) *الف)* هاوکاری ‹سر و کار: سەر و کار› *ب)* ڕێکوپێکی ‹سر و سیما؛ سر و سامان: سەر و پۆتراک؛ سەر و بەر›.

▣ **سر بینە** ☜ **بینە**

سر پاکت: سەری پاکەت؛ دەرکی پاکەت؛ لێواری پاکەت کە بە سەر لێوارەکەی‌تریدا قەد بووە.

سر پل: سەری پرد؛ سەروو پردێ: ١. دەم پرد؛ سەرەتای پرد ٢. دەور و بەری پرد.

سر چراغ: سەر شەو؛ سەرەتای شەو؛ چراکەران؛ هەوەڵی شەو؛ دەم نشێوان.

سر دل: *[گفتاری]* سەر دڵ؛ بان دڵ؛ سەروو دڵی؛ گەدە، بەتایبەت بەشی سەرەوەی.

سر زانو: سەر چۆک؛ سەر زرانی؛ سەر ئەژنۆ؛ سەر زەنگۆڵ؛ کلاوەژنۆ؛ کلاوەی وژنگ؛ کەشکەک؛ دەرپەریوی ئەژنۆ.

سر تا سر ☜ **سراسر**

سر خانە ☜ **سرخانە**

سر خود ☜ **سرخود**

سر گذر: چەن ڕێیان؛ جێگای یەک گرتنەوەی چەن ڕێگە.

سر نخ: *[کنایی]* سۆسە؛ سووسە؛ شوێن یان ڕێنجی شتێک.

▣ **سر آمدن** ☜ **به سر آمدن**

سر آوردن: ١. ☜ **به سر آوردن** ٢. *[تعریض]* بۆ ئاگر هاتن؛ زۆر بە پەلە هاتن ‹صبر کن! مگر سرآوردەای؟: سەبر کە! مەگەر بۆ ئاگر هاتووی؟›.

سر از پا نشناختن: *[مجازی]* جێ بە خۆوە نەگرتن؛ پێ لە عەرز نەکەوتن؛ پا زەوی نەگرتن باڵ دەرهێنان؛ سەرِ هاتن ‹از خوشحالی سر از پا نمی‌شناخت: لە خۆشیانا جێی بە خۆوە نەدەگرت›.

سر از تخم درآوردن: ١. سەر لە هێلکە دەرهێنان/ جووقاندن؛ سەرەتای دەرهاتنی جووچک لە هێلکە ٢. *[کنایی]* بای باڵ دان؛ بە خۆدا هاتن؛ گەورە بوون ٣. *[کنایی]* دەم بۆی شیر دان؛ مناڵ و کاڵ بوون.

سر از تن کسی جدا کردن: سەری کەسێک بڕین/ پەڕاندن/ ژێ کردن؛ سەر لە ملی کەسێ کردنەوە؛ ملی کەسێک هەڵکێشان.

سر باز زدن: *[مجازی]* سەربزێوی کردن؛ سەر هەڵێنان؛ بە قسە نەکردن؛ ملپێچکێ کردن؛ نافەرمانی کردن؛ نەچوونە ژێر فرمان؛ خۆ بواردن لە ئەنجامدانی کارێ ‹سربازان از فرمانش سر باز زدند و از میدان جنگ گریختند: سەربازەکان لە فەرمانی سەربزێویان کرد و لە مەیدانی شەڕ هەڵاتن›.

سر باز کردن: دەم‌کردنەوە؛ دەم بازکردن؛ دەمەوەکەردەی؛ کرانەوەی زاری شتێک ‹زیر پایش چاهی سر باز کرد: لە ژێر پێیدا چاوانەیێک دەمی کردەوە›.

سر بر آسمان افراشتن/ سودن: *[ادبی]* سەر لە ئاسمان سوان: ١. سەر گەیشتنە هەوران؛ هەوابڕ بوون؛ زۆر بڵیند بوون ٢. سەر

گەیشتنە ئاسمان؛ هەست بە سەربەرزی کردن.

سر برآوردن: سەر هەڵێنان؛ سەر هەڵهێنان؛ سەرە هۆربرنەی؛ سەر هلانین: ۱. سەر بەرزکردنەوە؛ سەر بەرزەوەکردن ۲. *[کنایی]* خۆ دەرخستن؛ وێ وسەی سارا؛ سەر هێنانە دەر؛ سەر بەر ئاردەی؛ خۆ پیشاندان.

سر برداشتن ☜ **سر بلند کردن ـ۳**

سر بردن: ۱. ☜ **به سر بردن** ۲. *[تعریض]* کفن بۆ مردوو بردن؛ بۆ ئاگر هاتن؛ بە پەلە ڕۆیشتن ‹مگر داری سر می‌بری؟ این قدر عجله برای چیست؟: مەگەر کفن بۆ مردوو ئەبەی؟ ئەو هەموو پەلەیەت لە چیە؟›.

سر بلند کردن: سەر بەرز کردن/ کردنەوە: ۱. سەر هەڵبرین؛ سەر هەڵێنان؛ سەرە هۆربرنەی ‹سر بلند کرد و به او نگریست: سەری بەرز کردەوە و بۆی ڕوانی› ۲. *[کنایی]* سەر هەڵێنان؛ سەر بڵندکردن؛ شانازی‌کردن ‹مرا پیش مردم سربلند کردی: منت لای خەڵکەوە سەربەرز کرد› ۳. *[مجازی]* سەر بەرزکردنەوە؛ سەر بڵندکردنەوە؛ ڕاپەڕین؛ شۆڕش‌کردن ‹اگر کسی سر بلند می‌کرد، کشته می‌شد: ئەگەر کەسێ سەری بەرز بکردایەتەوە، دەکوژرا›: **سر برداشتن**

سر به تن کسی نبودن: *[مجازی]* سەری کەسێ بوونە ژێر لاشەیەوە؛ مردن یان کوژرانی کەسێ ‹می‌خواهم سر به تنت نباشد!: دەمەوێ سەرت ببیتە ژێر لاشەتەوە›.

سر به جهنم زدن: *[تعریض]* باری کەر نەکران؛ ئێجگار زۆر و نەگونجاو بوون ‹حساب این پولها سر به جهنم می‌زند: حەسێبێ ئەم پارەیانە، باری کەر ناکری›.

سر به چیزی زدن: بە شتێک گەیشتن؛ شان لە شتێکەوە دان؛ لەگەڵ شتێکدا بەرامبەر بوون ‹ثروت او سر به میلیونها می‌زند: داراییەکەی بە ملیونان دەگا›: **سر زدن ـ ۴**

سر به زمین گذاشتن: سەر نانەوە؛ سەرەوە نیەی: ۱. خەوتن؛ خەفتن؛ نووستن ‹تا سرم را به زمین گذاشتم، صدای تلفن بیدارم کرد: تا سەرم ناوە، زرەی تەلەفوون خەبەری کردمەوە› ۲. *[کنایی]* مردن؛ کۆچی دوایی‌کردن ‹فردا که سرت را زمین گذاشتی دولت همه چیزت را ضبط می‌کند: سبەی سەرت نایەوە، دەوڵەت هەموو شتێکت داگیر دەکا›.

سر به سر کسی گذاشتن: *[مجازی]* سەر نانە سەر کەسێک: ۱. گەپ و گاڵتەکردن بە کەسێ؛ سەرکردنە سەر کەسێکەوە؛ سەر خستنە سەر کەسێک؛ مل بیایش ‹داشتیم سر به سرت می‌گذاشتیم، دلخور نشو: سەرمان دەنایە سەرت، مەیگرە دڵ› ۲. سەر و مێشک تێکدان؛ کەسێک ئازار دان.

سر به فلک کشیدن: *[مجازی]* بە ئاسماندا هەڵکشان؛ لە ئاسمان ڕۆچوون؛ هەوابڕ بوون؛ یەکجار بەرز بوونەوە ‹گرداگرد دره، کوهها، سر به فلک کشیده بودند: دەوراندەوری دۆڵەکە، کێوەکان بە ئاسماندا هەڵکشابوون›.

سر به کوه و بیابان گذاشتن: *[کنایی]* سەر خۆ هەڵگرتن؛ دان بە کەژ و کێودا؛ بەرەو چۆڵی دوور لە خەڵک هەڵاتن ‹از دست تو سر می‌گذارم به کوه و بیابان: لە دەس تۆوە، سەر خۆم هەڵدەگرم›.

سر به گریبان بودن: *[مجازی]* دەس بە ئەژنۆ بوون؛ دەستەزرانی بوون؛ پەنجە هەڵپێکان؛ خەفەت خواردن یان بیر کردنەوە ‹سر به گریبان بود و نمی‌دانست چه کند: دەس بە ئەژنۆ بوو، نەیدەزانی چ بکا›.

سر بی‌آب تراشیدن: *[کنایی]* تەون دانە دەسەوە؛ بوونە هۆی ئازار و دەردیسەر.

سر بی‌شام زمین گذاشتن: بە سکی برسی سەرنانەوە؛ سەر بێ شێو نانەوە؛ بەبێ شێو خەوتن ‹پول نداشتیم و سر بی شام زمین

می‌گذاشتیم: پاره‌مان نه‌بوو، به زگی برسی سه‌رمان ده‌ناوه›.

سر بی‌صاحب تراشیدن: *[مجازی]* کاری بێ کارانه‌کردن؛ له سه‌د ئاش کردن و له یه‌کیان نه‌مالینه‌وه؛ کاری بێهۆکردن ‹این کارها برایت نان و آب نمی‌شود، با این مقاله‌ها سر بی صاحب می‌تراشی: ئه‌م کاره نابێته نان و ئاو بۆت، به‌م وتارانه کاری بی‌کارانه ده‌که‌ی›.

سر پیچیدن: *[مجازی]* نافه‌رمانی کردن؛ بێ‌قه‌ولی کردن؛ سه‌ربزێوی کردن؛ سه‌ربادان؛ به قسه نه‌کردن؛ سه‌رپێچی کردن؛ مل نه‌دان: ☜ **سرپیچی**

سر تسلیم فرود آوردن: مل دان؛ سه‌ر دانه‌واندن؛ گوێ رایه‌ڵ بوون ‹در برابر استدلالهای او سر تسلیم فرود آورد: له هه‌مبه‌ر به‌لگه‌هێنانه‌وه‌کانیدا ملی دا›.

سر تغار کسی پایین رفتن: *[تعریض]* قوڕه‌ی مه‌شکه ڕه‌ش که‌سێ هه‌ڵسان؛ قوڕه‌ی سک که‌سێک هاتن؛ برسی بوون.

سر تیشه را بند کردن: *[کنایی]* چنگ گیردان؛ بۆ خۆ هۆی داهاتی درێژخایه‌ن و به زیانی دیتری دۆزینه‌وه.

سر چیزی باز شدن: سه‌ری شتێک کرانه‌وه/ کریانه‌وه؛ سه‌ری شتێ باز/ واز بوون: ۱. هه‌ڵته‌کیان؛ ئاوه‌ڵا بوونی ده‌رکی شتێ ‹سر قوطی باز شد: سه‌ری قوتووه‌که کرایه‌وه› ۲. *[گفتاری]* ده‌ستپێکردنی شتێک ‹سر صحبت باز شد: سه‌ری قسه کرایه‌وه›. هه‌روه‌ها: **سر چیزی را باز کردن**

سر چیزی را گرفتن: سه‌ری شتێک گرتن؛ گرتنه ده‌سته‌وه‌ی ئاخری شتێک ‹سر میز را بگیر ببریم بیرون: سه‌ری مێزه‌که بگره بیبه‌ینه ده‌ره‌وه›.

سر چیزی را هم آوردن: ۱. سه‌ر شتێ هێنانه یه‌ک؛ ده‌م شتێ هاوردنه‌وه؛ جه‌م کردنه‌وه‌ی سه‌ری شتێ ‹سر کیسه را هم بیار و با نخ ببند: سه‌ر کیسه‌که بینه یه‌ک و به به‌نێک بیبه‌سته› ۲. *[مجازی]* شتێ برینه‌وه؛ کۆتا کردن؛ به‌س‌کردن؛ دوایی هێنان به دۆخ یان کارێک و به‌رگری کردن له درێژه پێدانی ‹دیدم فایده ندارد، زود سر بحث را هم آوردم: دیتم بێخۆه، زوو قسه‌که‌م بریه‌وه›.

سر حرف را باز کردن: *[مجازی، گفتاری]* سه‌ری قسه داهێنان/ داخستن؛ سه‌ر قسه داهاوردن/ داخستن ‹با خدمتکار خانه سر حرف را باز کردم: له‌گه‌ڵ خزمه‌تکاری مالدا سه‌ری قسه‌م داهێنا›. هه‌روه‌ها: **سر حرف باز شدن**

سر خر را کج کردن: *[تعریض]* پێچ کردنه‌وه؛ پێچه‌وکردن؛ دووی بۆره گرێدان؛ ڕێی خۆ گۆڕین ‹تا رئیس را از دور دیدم سر خر را کج کردم و برگشتم به اداره: هه‌ر له دووره‌وه سه‌رۆکم دی، پێچم کرده‌وه و گه‌ڕامه‌وه بۆ مه‌زرینگه›.

سر خم کردن: *[کنایی]* سه‌ر دانه‌واندن؛ سه‌رنه‌وی کردن؛ فه‌رمان بردن؛ سه‌ره‌ره نامنه‌ی؛ به‌ڕێوه بردنی ده‌ستوور و فه‌رمان: **سر فرود آوردن**

سر خواباندن: *[مجازی]* ناخلاف لێ گرتن؛ به ناخافلدا خستن؛ به سه‌را چوون؛ خافلگیر کردن ‹خیال نکن می‌توانی مرا سر بخوابانی: وا نه‌زانی ده‌توانی ناخلافم لی بگری›.

سر خود را بالا گرفتن: *[مجازی]* سه‌ر خۆ هه‌لبرین؛ سه‌ر خۆ به‌رزکردنه‌وه؛ شانازی‌کردن ‹آفرین، هم دزدی بکن، هم سرت را بالا بگیر!: ئافه‌رم، دزی بکه و سه‌ریشت هه‌لبره!›.

سر خود را به باد دادن: *[مجازی]* سه‌ری/ سه‌ر خۆ به بادان؛ بوونه باییس خۆ؛ سه‌ر خۆ خواردن؛ خۆ تێدا بردن ‹به خاطر این کارها سرش را به باد می‌دهد: له به‌ر ئه‌م کارانه، سه‌ری خۆی ده‌دا به بادا›.

سر خود را به جایی زدن: سه‌ر/ سه‌ری خۆ له

جێیەک دان/ کوتانە/ مالینە جێگایێکدا؛ سەر/ سەری خۆ بە جێگایێکدا مالین.

سر خود را پایین انداختن: سەر/ سەری خۆ داخستن: ۱. سەر دانەواندن؛ سەری خۆ بە لای سنگدا دانەواندن؛ سەرەو وێ وسەیرە ‹سرم را انداختم پایین و چیزی نگفتم: سەرم داخست و هیچم نەگوت› ۲. *[مجازی]* سەر خۆ کزکردن؛ ئاوڕ لە هیچ لایەک نەدانەوە ‹سرم را انداختم پایین و کارم را کردم: سەرم داخست و کارەکەمم کرد› ۳. *[مجازی]* سەر شۆڕ بوون؛ شەرمەزار بوون؛ شەرمەسار بوون ‹بە خاطر رفتار زشت تو باید سرم را پایین بیندازم: لەبەر کردەوەی دزێوی تۆ، ئەبێ سەرم داخەم›.

سر خود را جای پای خود گذاشتن: *[کنایی]* لووت شۆڕکردنەوە؛ سەرشۆڕکردنەوە؛ لووت داژاندن/ داژەندن؛ سەر دەبەر خۆ نان ‹دو روز دیگر سرت را می‌گذاری جای پایت و برمی‌گردی: دوو ڕۆژی‌تر لووت شور دەکەیەوە و دەگەڕیتەوە›.

سر خود را دزدیدن: سەر/ سەری خۆ دزینەوە؛ سەری خۆکێشانە دواوە.

سر خود را زدن: *[مجازی]* سەر کۆتاکردنەوە؛ کۆتاکردنەوەی قژ.

سر خوردن: *[مجازی]* دڵ تەزین؛ دڵ دامان؛ بە خۆدا شکانەوە ‹از آن دختر سر خورده بود: دلی لەو کچە تەزیبوو›.

سر دادن: ۱. هەڵدان؛ بەردان؛ وەر دەی/ دای ‹آواز سر داد: بانگی هەلدا› ۲. نانە سەر؛ سەر دان؛ نیای سەر؛ باقی دانەوە؛ لە سەوداداﺍ، دانەوەی زیادەی نرخی کالای وەرگیراو ‹ساعت‌هامان را عوض کردیم و من پانصد تومان سر دادم: سەعاتەکانمان گۆڕیەوە و ئەمن پانسەد تمەنم نایە سەری› ۳. *[مجازی]* سەر بۆ شکاندن؛ سەر نانە ڕێ؛ سەر لە پێناو نان؛ بۆ کەسێ یان شتێ گیان بەخت‌کردن.

سر در آخور خود داشتن: *[تعریض]* دەست بە کلاوی خۆوە بوون/ گرتن؛ دەست وەر نەدان لە کاری دیتران ‹سرت در آخور خودت باشد و کار به کار کسی نداشته باش!: دەستت بە کلاوی خوتەوە بێ و کارت بە کاری کەسەوە نەبێ!›.

سر در آخور کسی کردن: *[تعریض]* کوێخایی کەسێ کردن؛ خۆ هەڵقوتاندن لە کاری کەسێکدا ‹کار تو همین است که سر در آخور این و ان بکنی؟: کارت هەر ئەمەیە کوێخایی ئەم و ئەو بکەی؟›.

سر درآوردن: سەر دەرهێنان/ دەرێنان؛ سەر دەرهاوردن؛ سەرە بەر ئاردەی: ۱. *[مجازی]* سەر لێ دەرکردن؛ تێگەیشتن ‹بالاخره از کارش سر در می‌آورم: ئاخری لە کاری سەر دەردینم› ۲. دەرکەوتن؛ سەر هەڵێنان؛ کوت‌وپڕ لە جێگایەکەوە قوت بوونەوە ‹چند ماه بعد از آمریکا سر در آورد: چەند مانگ دواتر، لە ئەمریکاوە سەری دەرهینا›.

سر دواندن: *[مجازی]* سەگ بە حەسارکردن؛ دەساو دەس پێ‌کردن؛ دەسی‌ــ دەسی پێ کردن؛ هات‌وچووی بێ‌هۆ پێ‌کردن و بەڵێنی ئەمڕۆ و بەیانی پێ دان ‹دو ماه مرا سر دواند و آخر هم خانه را به دیگری فروخت: دوو مانگ سەگ بە حەساری پی‌کردم و لە دواییدا ماڵەکەی بە یەکێکی‌تر فرۆشت›.

سر راحت به زمین گذاشتن: *[کنایی]* سەری سووک نیانە سەر سەرین؛ بە بار سووکی خەوتن (یان مردن)؛ سەری بێ‌خەم نیانەوە ‹در طول آن سالها یک شب نشد سر راحت به زمین بگذاریم: لەو هەموو سالانەدا، شەوێک نەبوو سەری سووک بنەینە سەر سەرین›.

سر راه کسی را گرفتن: سەرەڕێی بە کەسێ‌گرتن؛ ڕێ پێ گرتن؛ ڕێ لێ گرتن؛ ڕێ بە کەسێ گرتن؛ وەرە ڕاو یۆی گێرتەی؛ بەرگری‌کردن لە ڕۆیشتنی کەسێک ‹شبها سر راه مردم را می‌گرفتند و لختشان می‌کردند: شەوانە

سـەرەرییان بـە خەلـک دەگـرت و ڕووتیـان دەکردنەوە›.

سر رسیدن: ۱. گەیشتنە سـەر؛ پەیدا بـوون؛ گەیشتنە بەرەوە؛ پێگەیـشتن؛ پەنـە یـاوای؛ سەرەنە ئامەی؛ ئەنەزیەی؛ هاتن یا گەیـشتن، بەتایبەت لە کاتی ڕووداوێکدا ‹دزد داشت فـرار می‌کـرد کـە آزاد سـر رسـید: دزەکـە خـەریک بـوو دەرچێ ئازاد گەیشتە سەری› ۲. *[مجازی]* تـەواو بوون؛ هاتنە سەر؛ بە سەر هاتن؛ تەواو بـوونی ماوەی شتێک ‹مهلت سر رسیده: مـاوەت تـەواو بووە›.

سر رفتن: هەڵچوون؛ چـوون؛ شـیەی؛ شـیای؛ سەرڕێژ بوون؛ لێواولێو بوون و ڕژان ‹شیر سـر رفت: شیرەکە هەڵچوو›.

سر زدن: ۱. سەر هەڵدان؛ هەڵهاتن؛ ئەنگوتن؛ ئەنگووتن؛ شلپین؛ زەیقین ‹سر زدن آفتاب: سەر هەلدانـی خـۆر› ۲. لـێبوونـەوە؛ دەرکـەوتن؛ زیەی؛ زیای؛ ئاشکرا بوون ‹از او کارهایی سر می زد که حیران می‌مانـدی: کـاری وای لـی دەبـووەوە سەرت سووڕ دەما› ۳. سەر دان؛ سـەر قوتـان؛ سەر لێ دان؛ سەر وەنە دای؛ دیەنی‌کردن یان پێڕاگەیشتن ‹سری به خانـەی آرام زدم: سـەریکم دا لە ماڵی ئارام› ٤. ☜ **سر به چیزی زدن**

سر سالم به گور بردن: *[مجازی]* سـەری سـاق نیانەوە؛ بێترس و خـەم ژیـان و بـە مـەرگی ئاسایی مردن ‹تو با این کارهایت آخر سر سالم بـه گور نمی‌بری: ئەتۆ بەم کارانـەوە دەیکـەی ئـاخری سەری ساق نانیتەوە›.

سر سبک کردن: *[مجازی]* خۆ ڕەحـەت کـردن؛ دەس بە ئاو گەیاندن؛ خۆخاڵی‌کردنەوە.

سر سپردن: *[مجازی]* سەر سپاردن؛ هاتنـە بـەر فەرمان: **سرسپرده**

سر سنگین بودن ☜ **سرسنگین**

سر شدن: ۱. بە سەر چوون؛ ڕابـردن؛ کۆتـایی هاتن؛ دوایی هاتن ‹مدت سربازی‌اش سر شد و به خانه برگشت: ماوەی سەربازیەکەی بە سەر چوو، گەڕایەوە بۆ ماڵ› ۲. بـە سـەردا چـوون؛ سـەر بوونـەوە؛ چوونـە سـەردا؛ تێگەیـشتن؛ حاڵـی بوون ‹من ایـن حرفهـا سـرم نمـی‌شـود: مـن ئـەم قسانەم بە سەردا ناچی›: **سر کسی شدن**

سر عملی داشتن: کاریٚ لـە سـەردا بـوون؛ بـە نیازی کارێک بوون ‹سر رفتن داشتم: ڕۆیشتنم لە سەردا بوو›.

سر فرود آوردن ☜ **سر خم کردن**

سـر کتـاب بـاز کـردن: *[مجـازی]* دەم کتێـب کردنـــەوە؛ لـــە ڕووی کتێـــب، فـــاڵ بـــۆ کەسێک‌گرتنەوە.

سر کردن: ۱. بردنەسـەر؛ دانەسـەر؛ بـە سـەر بردن؛ گوزەراندن؛ گوزەران‌کردن؛ هەڵـکردن؛ گوزەرنای ‹سه سال در آنجا سر کردم: سـێ سـاڵـم لـەوێ بـردە سـەر› ۲. *[مجـازی]* سەرکێـشان؛ مل‌کێشان؛ سەرەتاتکێ‌کردن؛ سەر تێ‌کـردن؛ سەر ئەنەکەردەی؛ سەری خۆ بردنە نـاو جـێ یان شتێکەوە ‹سرت را نکن تـوی اتاقـشان: سـەر مەکێشە نێو دیوەکەیان› ۳. بە سەردا دان؛ دانە سەرا؛ کردنە سەر؛ ئـەرەدەی؛ دایـرە؛ بـە مـل سەرداکێـــشان ‹روســـریش را ســـر کـــرد: سەرپۆشەکەی دا بە سەریا› ٤. *[گفتـاری]* کـران؛ سازان؛ ساچیان؛ پێکهاتن ‹با هم سر نمـی‌کننـد: پێکەوە نابانکرێ›.

سر کسی از خـودش نبـودن: *[مجـازی]* سـەری کەسێ هی خۆی نەبوون؛ سـەر پـەتی بـوون؛ خۆ نەدیتن؛ یەکجار لە خۆ بوردوو بوون ‹مـرد نازنینی است، وقتی پای رفاقت به میان بیاید، سرش از خـودش نیـست: پیـاوێکی پیاوانەیـە، کاتـێ پـای دۆستایەتی بێتـە پێشەوە سەریشی هـی خـۆی نیە›.

سر کسی با تهش بازی کردن: *[مـستهجن]* گـای بنە بوون؛ گاگوو بوون؛ گێژ و وێژ بوون؛ هۆش لە خۆ نەبوون.

سر کسی برای کاری درد کردن: *[مجازی]* سەری کەسێ بۆ کارێک خوران؛ سەر کەسێ بۆ کارێ ئێشان؛ خولیای کارێ هەبوون ‹تو هم که سرت درد می‌شد برای بحث و جدل: تۆش خۆ سەرت بۆ کێشە دەخوری›.

سر کسی بوی قرمه سبزی دادن: *[مجازی]* سەری کەسێ بۆ گۆنگەلان خوران؛ سەری کەسێ بێ سەودا نەوەستان؛ سەر لێ ئێشان/ خوران؛ قسەی بڤەکردن.

سر کسی به تنش/ به کلاهش ارزیدن: *[مجازی]* خاوەن بایەخێک بوون.

سر کسی به تنش زیادی کردن: *[مجازی]* گیانی کەسێ بوونە ملی؛ لە گیانی خۆ یاس بوون؛ خۆ خستنە مەترسیەوە ‹انگار سرت به تنت زیادی کرده که با این نرەغول طرف شده‌ای: دەڵێی گیانی بوتە ملت وا بەرەنگاری ئەم زلحۆرتە بووی›.

سر کسی به سر شاد/ شیر ماندن: *[تعریض]* ماستاو بۆ کەسێ کردن؛ مەرایی کردن بۆ کەسێک؛ با کردنە قولی کەسێک؛ زمانلووسی بۆ کەسێک‌کردن؛ بە کەسێکدا هەڵگوتن.

سر کسی به سنگ خوردن: *[مجازی]* لووت کەسێ دانە بەرد؛ ئاوقای چوترم بوون ‹وقتی سرت به سنگ خورد، آن وقت معنی حرفم را می‌فهمی: کە لووتت دای لە بەرد، ئەو کاتە لە قسەم تێدەگەی›.

سر کسی به کار خودش بودن: *[مجازی]* سەرقاڵی کاری خۆ بوون؛ بەس بە کاری خۆ پەرژان.

سر کسی بی کلاه ماندن: *[کنایی]* کەسێک دەم لە پووش بوون؛ بەش لە ئاسمان و زەوین بریان؛ بەش کەسێ حەپووکریان؛ بێ‌بەش مانی کەسێک؛ دەس کەسێ لە بن هەوانەوە دەرچوون ‹همه‌ی خوارکیها را خوردند و سر آزاد بی کلاه ماند: هەمووی خواردنەکانیان ماشیەوە و ئازاد دەم لە پووش بوو›.

سر کسی توی چیزی بودن: *[کنایی]* سەری کەسێک دە نێو شتێکدا بوون؛ مل دە بەر شتێکەوە نان؛ خەریک بوون بە کارێکەوە ‹همیشه سرش توی کتاب است: هەمیشە سەری دە نێو کتێبدایە›.

سر کسی توی حساب بودن: *[مجازی]* سەری کەسێک لە ناو کاردا بوون؛ ئاگەدار/ ئاگادار بوون ‹تو که سرت توی حساب است و وضع ما را می‌دانی: تۆ کە خۆت هاتیتە ناو کاردا و بار و دۆخمان دەزانی›.

سر کسی توی لاک خودش بودن: *[مجازی]* سەر کەسێ لە ناو کەوڵ خۆیدا بوون؛ هەر خەریکی کاری خۆ بوون و لا لە کاری کەسی‌تر نەکردنەوە ‹همیشه سرش توی لاک خودش است: هەمیشە سەری لە ناو کەوڵی خویدایە›.

سر کسی خلوت بودن: ۱. *[مجازی]* سەری کەسێک سووک/ چۆڵ بوون ‹اگر سرت خلوت شد، این نامه را بخوان: ئەگەر سەرت سووک بوو، ئەم نامەیە وەخوێنە› ۲. *[تعریض]* سەری کەسێک وەرین؛ کەم موو یان بێ‌موو بوونی سەری کەسێک. هەروەها: **سر کسی خلوت شدن**

سر کسی را بردن: *[مجازی]* مێشکی کەسێک خواردن؛ سەری کەسێ تەقانن؛ مێشکی کەسێ بردن؛ مەژگوو یۆی وارده‌ی/ بەردەی/ وستەیرە؛ بە هەرا و زلە یان چەنەبازی کەسێک ئازار دان ‹بچه‌ها چه خبرتان است؟ سر همه را بردید: منداڵان ئەوە چتانە؟ مێشکمانتان خوارد›.

سر کسی را به باد دادن: *[مجازی]* سەری کەسێک دانە بادا؛ سەر کەسێ دانە با؛ سەرەو یۆی وارده‌ی؛ سەر کەسێ وەبەر گوللە دان؛ بوونە هۆی کوژرانی کەسێک ‹آن قدر در گوشش خواندی و او را وارد معرکه کردی که آخر،

سرش را به باد دادی: **ئەونده به گوێتدا دا و هێناته هێلەوە، ئاخری** سەرت دا بە بادا›.

سر کسی را به تاق کوبیدن: *[کنایی]* **کەسێک دەم له پووش‌کردن؛ دەستی کەسێک به زاخ/زاخاودا کردن؛ کڵاو نانه سەر کەسێک؛ کەسێک به فڕ و فێڵ بێ‌بەش‌کردن** ‹**با خوابیدن توی رختخواب و ناله کردن،** سر طلبکار را به تاق کوبید: **به له نێو جێ خەوتن و نالاندن، خاوەن قەرزەکەی** دەم له پووش‌کرد›.

سر کسی را تراشیدن: *[کنایی]* **له کەسێ تەڵەکەکردن؛ سەر کەسێک بۆ چاڵ بردن** ‹**همه را تیغ زده و حالا آمده می‌خواهد** سر تو را بتراشد: **دەستی هەمووی بڕیوه و ئیسه هاتووه و دەیەوێ** تەڵەکەت لێ بکا›.

سر کسی را خوردن: *[مجازی]* **سەر کەسێک خواردن؛ بوونه هۆی مەرگی کەسێک، بەتایبەت له بەر بێ‌فەڕی** ‹سر دو تا زن را خورده، **دارد سومی را می‌گیرد:** سەری دوو ژنی خواردووه، **خەریکە سێهەمیان دینێ**›.

سر کسی را درد آوردن: *[مجازی]* **سەر کەسێک ئێشاندن؛ سەر کەسێ هاوردنه ئێش؛ به فرەوێژی کەسێک ماندووکردن و ئازاردان** ‹**باید ببخشید،** سر شما را درد آوردم: سەرتانم ئێشاند، **دەبێ ببوورن**›.

سر کسی را دور دیدن ☜ **چشم کسی را دور دیدن**

سر کسی را زیر آب کردن: *[کنایی]* **سەری کەسێک به گۆمدا کردن؛ سەر کەسێ نیانه چاڵ؛ کەسێک کوشتن** ‹سر صاحبخانه را زیر آب کرد **و پولها را برد:** سەری خاوەن‌ماڵی کرده گۆمدا **و پارەکانی برد**›.

سر کسی را شیره مالیدن: *[کنایی]* **مەمکەمژ نانه دەم کەسێک؛ به زمانی خۆش یان به شتێکی کەم کەسێک خاپاندن** ‹**با این حرفها داری** سر مرا شیره می‌مالی؟: **بەم قسه و باسانه خەریکی** مەمکەمژ بنێتە دەمم؟›.

سر کسی را گرم کردن: *[مجازی]* **سەری کەسێک گەرم‌کردن؛ کەسێ خلافاندن:** ۱. **کەسێ خڵەنجاندن؛ خاواندن؛ به قسەگرتن** ‹**کمی** سر مهمانها را گرم کن **تا شام حاضر شود:** **کەمێ** سەر میوانەکان گەرم که **تا شێو پێدەگا**› ۲. **له خشته بردنی کەسێ؛ کەسێک خاپاندن؛ کەسێک فریودان** ‹سر پاسبان را گرم کرد **و من توانستم فرار کنم:** پاسەوانەکەی خلافاند **و من توانیم هەڵێم**›.

سر کسی شلوغ بودن: *[مجازی]* **سەری کەسێک جەنجاڵ بوون؛ سەرقاڵ بوونی کەسێک** ‹**دیدم** سرت شلوغ است، **نخواستم وقتت را بگیرم: دیتم** سەرت جەنجاله، **نەمویست وەختت بگرم**›.

سر کسی گرم بودن: سەرگەرم بوونی کەسێک؛ سەر قاڵ بوونی کەسێک؛ سەر جەنجاڵ بوونی کەسێک ‹**خوب است در مغازه** سرش گرم است: **باشه له دووکاندا** سەری گەرمه›.

هەروەها: سر کسی گرم شدن

سر کسی گیج رفتن: سەری کەسێک له گێژەوه چوون؛ مامرەگێجێ به کەسێ هاتن؛ سەرەو یۆی گێج واردەی ‹سرم گیج رفت. **افتادم:** سەرم له گێژەوه چوو، **کەوتم**›.

سر کشیدن: ۱. *[مجازی]* **سەردان؛ سەرکێشی کردن؛ سەر کردن** ‹**به همه جا** سر می‌کشید: سەری نەدا **له هەموو شوێنێک**› ۲. **سەرکێشان؛ سەرەتاتکێ کردن؛ ملەتاتکێ کردن؛ ملەقوتێ کردن؛ ملەقوته کردن؛ مل کێشان؛ بۆ دیتن سەر و ملی خۆ بردنه بەرەوە** ‹**از پنجره** سر کشیدم ببینم کیست: **له دەلاقەکەوە** سەرم کێشا **بزانم کێیه**› ۳. *[مجازی]* **نانه سەرەوە؛ فڕکرن؛ ورماشەنه** ٤. **هەڵلووشان؛ هەڵلووشین؛ یەکجێ دەم پێوه نان و هەڵقوڕاندن.**

سر کیسه را شل کردن: *[کنایی]* **دەس به باخەڵدا کردن؛ دەس بۆ لای چەپ بردن؛**

دەست بە گیرفاندا کردن ‹اگر سر کیسه را شل کنی، کارت درست می‌شود: ئەگەر دەس بکەیتە ناخەلتا کارەکەت ڕێکی دێ›.

سر کیسه کردن: *[کنایی]* کڵاو سەر نان؛ بە فێڵ و تەڵەکە لە کەسێک شتێک وەرگرتن: **سر و کیسه کردن**

سر گاو توی/ در خمره گیر کردن: *[کنایی]* کەر بە بارەوە لە قوڕ چەقین؛ لەمپەر یان گرفتێکی پێشبینی نەکراو هاتنە ڕێ.

سر گرفتن: ۱. *[مجازی]* سەرگرتن؛ پێکهاتن؛ جێبەجێ بوون؛ ڕێک‌کەوتەی ‹سرانجام عروسی سر گرفت: ئاخری زەماوەن سەری گرت› ۲. لە باقی سەندنەوە؛ سەر وەرگرتن لە مامەڵەدا ‹ساعتم را عوض کردم، سیصد تومان هم سر گرفتم: سەعاتەکەم گۆڕیەوە، سێسەد تمەنیشم باقی سەندەوە› ۳. *[گفتاری]* نانە بان سەرەوە؛ گرتنە سەرەوە؛ لە سەر سەر نان؛ سەروو سەرەی نیەی ‹قرآن سر گرفته بودند: قورعانیان نابووە بان سەرەوە›.

سر مویی فاصله داشتن: تاڵە موویەک لە بەیندا بوون؛ مەودایەکی زۆر کەم هەبوون.

سر مویی فرق نداشتن: *[مجازی]* عەین‌وەمەین بوون؛ عەین و مەغان یەک بوون؛ تەواو وەکوو یەک بوون؛ کوت‌ومت یەک بوون؛ کوت‌ولەت بیەی. هەروەها: **سر مویی فرق نکردن**

سر نترس داشتن: ئازا بوون؛ بە جەرگ بوون؛ چاو نەترساو/ چاو نەترس بوون؛ نەترسان ‹خیلی سر نترس داری که این طور می‌نویسی: زۆر ئازای کە ئاوا دەنووسی›.

سر نخ به دست آوردن: *[کنایی]* شوێن هەڵکردن؛ شوێن هەڵگرتن؛ ڕێنج یان نیشانەیەک دۆزینەوە ‹پس از مدتی جستجو، سر نخی بدست آوردند و توانستند دزد را بگیرند: دوای ماوەیەک گەڕان، شوێنیان هەڵکرد و توانیان دزەکە بگرن›.

سر و دست برای چیزی شکستن: *[کنایی]* سەر و مل بۆ شتێ شکاندن؛ یەکجار خوازیاری شتێک بوون ‹زمستان، مردم برای نفت سر و دست می‌شکستند: زستان، خەڵکی بۆ نەوت سەر و ملیان دەشکاند›.

سر و سامان دادن ☜ **سروسامان**

سر و صدا را خواباندن ☜ **سرو صدا**

سر و صورت دادن ☜ **سر و صورت**

سر و صورت را صفا دادن ☜ **سر و صورت**

سر و کار داشتن ☜ **سر و کار**

سر و کله زدن ☜ **سر و کله**

سر و کله‌ی کسی پیدا شدن ☜ **سر و کله**

سر و کیسه کردن ☜ **سر کیسه کردن**

سر و گوش آب دادن ☜ **سر و گوش**

سر و گوش کسی جنبیدن ☜ **سروگوش**

سری از هم جدا بودن: *[مجازی]* گیانێک لە دوو لەشدا بوون؛ ڕۆحێ لە دوو جەستەدا بوون؛ گەلەک ئۆگری یەکتر بوون ‹در آن سالها فقط سری از هم جدا بودیم: لەو ساڵانەدا گیانێک بووین لە دوو لەشدا›.

سری توی سرها درآوردن: *[مجازی]* ناوبانگ دەرکردن؛ سەر هاوردنە ناو سەرگەل؛ ڕێز و بڕێک بە دەست هێنان.

از سر به در/ بیرون کردن: *[مجازی]* لە سەر دەرکردن؛ لە سەر لابردن؛ لە بیر خۆ بردنەوە ‹فکر رفتن را از سرت به در کن!: بیری ڕۆیشتن لە سەرت دەرکە!›.

از سر چیزی گذشتن: چاوپۆشی کردن لە شتێک؛ لە شتێ چاو نووقاندن؛ لێ گوزەریان ‹این‌بار از سر خطایت می‌گذرم: ئەمجار لە تاوانت چاوپۆشی دەکەم›.

از سر خود باز کردن: *[مجازی]* لە مل خۆ کردنەوە؛ لە کۆڵ خۆ کردنەوە؛ لە خۆ دوورکردنەوە ‹این ماشین را از سرم باز می‌کنم: ئەم ماشینە لە مل خۆم دەکەمەوە›.

از سر راه پیدا کردن:[کنایی] لە دەشتا دۆزینەوە؛ لە جۆگە هەڵگۆزان؛ ئەوەیۆسەی؛ مفت وەگیر هێنان ‹مگر از سر راه پیدا کردەام کە بە این قیمت بدهم؟: مەگەر لە دەشتا دۆزیومەتەوە بەم نرخە بیدەم؟›.

از سر کسی افتادن:[مجازی] لە سەر کەسێک دەرچوون؛ لە بیر چوونەوە و ئیدی لێی نەکۆڵینەوە ‹فکر کاسبی از سرش افتاد: هەوای کسم و کار لە سەری دەرچوو›.

از سر کسی زیاد بودن: لە سەر کەسێک زیاد بوون؛ زۆرتر لە نیاز یان بایەخی کەسێک بوون ‹هزار تومان از سرم هم زیاد بود: هەزار تمەن لە سەریشم زیاد بوو›.

از سر گذراندن: تێپەڕاندن؛ تێپەڕکردن؛ بگاردنی ڕووداو یان سەردەمێکی دژوار و نالەبار ‹او خطرهای زیادی را از سر گذرانده است: مەترسیگەیەکی زۆری تێپەڕاندووە›.

از سر گرفتن: دەس پێ کردنەوە؛ چوونەوە سەر؛ دیسانەوە درێژە دان ‹از سربازی کە برگشت کارش را از سر گرفت: لە سەربازی کە گەڕایەوە کارەکەی، دەس پێ کردەوە›.

از سر و کول هم بالا رفتن ☜ **سر و کول**

با سر آمدن:[مجازی] بە سەرەوە هاتن؛ بە کەللەوە هاتن؛ بە حەز و لەزەوە هاتن. هەروەها: **با سر رفتن**

بر سر دوراهی قرار گرفتن:[کنایی] کەوتنە سەر دوو ڕێیانەوە؛ کەوتنە دوو دڵیەوە؛ مانەوە لە هەڵێکدا کە پێویستی بە هەڵبژاردنی یەکێ لە دوو ڕێگە یان دوو بار بێت ‹سارا در مورد انتخاب یکی از دو خواستگارش بر سر دو راهی قرار گرفته بود: سارا لە هەڵبژاردنی یەکێ لە دوو خوازبێنەکانی کەوتبووە سەر دووڕێیانەوە›.

بر سر کسی آمدن:[مجازی] بە سەر کەسێدا هاتن/ بارین؛ ئامەی ملەرە؛ کەسێک تووشی شتێ هاتن ‹بلاها بر سرم آمد: زۆر بەلام بە سەردا هات›. هەروەها: **بر سر کسی آوردن؛ بە سر کسی آمدن؛ بە سر کسی آوردن**

بە سر آمدن:[مجازی، ادبی] کۆتایی پێهاتن؛ دوایی هاتن؛ دمایی ئامەی؛ قەتان؛ هەرادیای؛ بڕانەوە؛ تەواو بوون ‹مهلتش بە سر آمد: ماوەکەی کۆتایی پی‌هات›: **سر آمدن**

بە سر آوردن:[مجازی، ادبی] دانە سەر؛ بردنە سەر؛ کۆتایی پێ‌هێنان ‹عمر خود را در آن شهر بە سر آورد: تەمەنی خۆی لەو شارەدا دایە سەر›: **سر آوردن**

بە سر بردن:[مجازی، ادبی] بە سەر بردن؛ سەرکردن؛ قەرقەداندن؛ ژیان بردنە سەر ‹در سختی بە سر بردن؛ با کسی بە سر بردن: لە سەختیدا بە سەر بردن؛ لەگەڵ کەسێ سەرکردن›: **سر بردن**

بە سر کسی زدن:[مجازی] دان لە سەر کەسێک: ۱. لێویان؛ پەڕینە سەر؛ شێت بوون ‹چرا این‌طور می‌کنی؟ مگر بە سرت زدە: بۆچی وا دەکەی؟؛ مەگەر داویە لە سەرت› ۲. ئامەی سەرەو یۆیەورە؛ لە کتوپڕ بیرێکی سەیر بە خەیاڵدا هاتن ‹بە سرش زد کە خانە و زندگی‌اش را بفروشد و بە اروپا برود: دای لە سەری ماڵ و سامانەکەی بفرۆشێ و بچێ بۆ ئورووپا›.

بە سر کسی قسم خوردن:[مجازی] بە سەری کەسێک سوێند خواردن: ۱. بە دروستی و ڕاستی کەسێکدا پەرمیان ‹همە بە سر او قسم می‌خورند، تو می‌گویی دزد است؟: هەموو بە سەری سوێند دەخون، تۆ دەڵێی دزە؟› ۲. سوێند بە سەری کەسێک؛ بۆ کەسێک ڕێزنان و بە ژیانی سوێند خواردن ‹بە سر شما قسم می‌خورم کە نمی‌دانستم: سوێند بە سەری ئێوە نەمدەزانی›.

تو سر چیزی خوردن:[مجازی] لە بەرەوکەوتنی شتێک؛ لە بڕشت و بایەخی شتێ کەم بوونەوە ‹این روزها تو سر مدرک تحصیلی خوردە و دیگر ارج و قرب گذشتە را ندارد: ئەم ڕۆژانە بەڵگەی

خوێندەواری لە بردوو کەوتووە و ئیتر باوی جارانی نەماوە›.

تو سر چیزی زدن: /مجازی/ شتێک تۆپاندن/ مراندن/ مردارەو کردن؛ بێ‌نرخ و بایەخ‌کردنی شتێک ‹خواست تو سر قیمت بزند: ویستی نرخەکەی بتوپینی›.

تو سر کسی زدن: دانە سەر کەسێکدا؛ کوتانە سەر کەسێکا؛ کەسێک تەمێ‌کردن.

در سر پروراندن: /مجازی، ادبی/ لە خەیاڵدا بوون؛ لە بیر و هزردا وەک ئاوات و پلانێک پێوە خەریک بوون ‹سالها فکر فرار را در سر می‌پروراند: لە مێژسال بیری دەرچوونی لە خەیاڵدا بوو›.

در سر داشتن: لە سەردا بوون؛ بە نیاز بوون؛ لە بیردا بوون ‹از اول در سر داشت که کاری پیدا کند: لە سەرەتاوە لە سەریدا بوو کارێک بدۆزێتەوە›.

زیر سر داشتن ☜ **زیر**[3]

سر[2]: *صفت.* سەر: ١. هەڤیاز؛ بانتر؛ باشتر؛ چاکتر؛ خاستر؛ قەنجتر ‹سر بودن: سەر بوون› ٢. بە دۆخ یان چۆنیەتیەک ‹سر حال: سەر حاڵ›.

▣ **سر هم:** لە سەریەک؛ سەریەک؛ پێکەوە؛ یۆوە: ١. لێک پەیوەست؛ سەروو هەنترینی ‹این چهار تکه سر هم بود: ئەم چوار تیکە لە سەریەک بوون› ٢. سەرجەم؛ وێکرا؛ تێکرا؛ پێوەرە ‹سر هم چقدر خرج کردی؟: لەسەریەک چەندت خەرج کرد؟›.

▣ **سر پا بودن:** ١. سەر پا بوون؛ بە سەر پاوە بوون ٢. /کنایی/ بە گوڕ بوون؛ بە تین بوون؛ هەبوونی توانایی و هێزی پێویست بۆ درێژەی ژیان یان کار و چالاکی ‹عمو جان در هشتاد سالگی هنوز سرپاست: ئامۆ لە هەشتا ساڵیدا هێشتا بە گوڕە›.

سر پا نگهداشتن: وەرقلاندن؛ ڕاگرتن بە پاوە.

سر حال آمدن: /مجازی/ هاتنەوە سەر خۆ؛ هاتنە سەر خۆ؛ سەر هەڵێنانەوە؛ ژووژانەوە؛ ژیانەوە؛ چاک بوونەوە ‹چند روز در بیمارستان خوابید تا سر حال آمد: چەند ڕۆژ لە نەخۆشخانەدا خەوت تا هاتەوە سەر خۆ›.

سر حال آوردن: /مجازی/ ژووژاندنەوە؛ بووژاندنەوە؛ هێنانەوە گوڕ ‹هوای خنک او را سر حال آورد: هەوای فێنک ژووژاندیەوە›.

سر حال بودن: /مجازی/ بە گوڕ بوون؛ کۆک بوون؛ ساز و دڵخۆش بوون؛ ساق و سەلیم بوون؛ گوربزە بوون؛ نۆنگە بوون.

سر کیف بودن: /مجازی/ بە کەیف بوون؛ بە دەماخ بوون؛ هەبوونی هەستی شادی و خۆشی ‹دیشب خیلی سر کیف بودی: دوێشەو زۆر بە کەیف بووی›.

از کسی سر بودن: لە کەسێک سەرتر بوون؛ لە کەسێک هەڤیاز بوون ‹آزاد در ادبیات از همه سر است: ئازاد لە ویژەوانیدا لە هەمووان سەرترە›.

سر[3]: *حرف.* ١. سەر؛ سەرەتا؛ لە سەر ‹سر شب: سەرەتای شەو› ٢. سەر؛ بان؛ لە سەر ‹سر راه؛ سر کوه: سەر ڕێگا؛ بان یاڵ› ٣. نێو؛ ناو؛ سەر ‹حمام سر خانە: حەمامی نیو ماڵ› ٤. کاتی؛ لە کاتی؛ لە سەر؛ سەر؛ لای؛ هند ‹سر شام: کاتی شێو› ٥. لە سەر؛ سەر؛ پای؛ لە بارەی ‹دعوا سر پول است: شەڕ لە سەر پارەیە› ٦. لە ڕووی؛ لە سەر؛ لەبەر؛ سەروو ‹سر سیری: لە ڕووی تێریەوە› ٧. سەر؛ بان؛ لا؛ لە لا؛ چەق ‹سر سفرە؛ سر میز: سەری سفرە؛ بان مێز›.

▣ **سر بزنگاه:** لە کاتی خۆی؛ سەروەخت؛ باشترین کات بۆ ئامادە بوون لە جێگایەک ‹آزاد سر بزنگاه رسید: ئازاد لە کاتی خۆیدا گەیشت›.

سر تا ته: سەر و بن: ١. هەوەڵ تا ئاخر ‹سر تا ته کتاب را خواند: سەر و بنی کتێبەکەی خوێندەوە› ٢. هەر؛ تەنیا ‹سر تا تهش همین بود: سەر و بنی هەر ئەمە بوو›.

سر راه: سەرە ڕێ؛ سەرە ڕا؛ لە سەر ڕێگە؛ بان

ڕا؛ سەری ڕێگە؛ لە ڕێگا؛ سەر ڕێ؛ ڕانە؛ وەرەڕا؛ بە ڕێوە؛ بە ڕێدا؛ لە شوێنی ئاموشۆدا ‹سر راه دو تا نان بخر: سەرە ڕێ دوو نان بکڕە›.

سر سیری: *[کنایی]* نە بەدڵی؛ بە بێ‌مەیلی ‹او مدتی است سر سیری کار می‌کند: ماوەیەکە نە بەدڵی کار دەکا›.

سر سیاه زمستان: *[مجازی]* سۆڵەی زۆسان؛ سەختی زستان؛ شەختەی زستان؛ لە سەرما و سۆڵەی زستاندا ‹سر سیاه زمستان ما را از خانەاش بیرون کرد: سۆڵەی زۆسان لە ماڵەکەی دەری‌کردین›.

سر صبر: لە سەر خۆ؛ بە هێمنی؛ بە کاوەخۆ؛ بە پشوو؛ نە بلەز؛ بە شێنەیی و هێدیکایی ‹سر صبر بنشین و درست مطالعه کن: لە سەر خۆ دانیشە و جوان وەخوێنە›.

سر ضرب: بەلەز؛ زووبەزوو؛ دەسبەجێ؛ ئازا؛ دەمودەس؛ خێرا؛ تاقڵ؛ زوو؛ کرژ و کۆڵ؛ گورج و گۆڵ.

سر فرصت: ۱. لە کاتی خۆی؛ وەختی خۆی؛ لە وەختی شیاودا ۲. لە دەرفەتێکدا؛ لە کاتێکدا کە کارێکی‌تر هەبێ ‹سر فرصت این کتاب را بخوان: لە دەرفەتێکدا ئەم کتێبە بخوێنە›.

سر وقت: سەروەخت؛ لەسەر وەخت؛ لە کاتی دیاریکراو یان شیاودا.

از سر: لە سەر ڕا؛ لە سەرەوە؛ لە سەرۆ؛ سەرەوە؛ هەمدیس؛ هەمیسان؛ دیسان؛ دیسانەوە؛ ژنۆ؛ دووبارە؛ لە سەرەتاوە؛ لە هەوەڵەوە.

⊡ **سر پا ایستادن:** *[گفتاری]* بە پێوە ڕاوەستان؛ وە پاوە وێسیان؛ پەیوە/ پاوە مدرەی؛ وەستان بە سەر پێوە.

سر پا گرفتن: *[گفتاری]* ڕاهێڵان؛ داهێشتن؛ ڕاداشتن؛ ڕاهێشتن؛ ئەرە دارتەی؛ دارایرە؛ یارمەتی دانی منداڵ بۆ دەس‌بەئاو کردن ‹بچە را سر پا بگیر تا خودش را خیس نکند: منداڵەکە ڕابیلە با خۆی تەڕ نەکا›.

سر تاس نشاندن: *[مجازی]* ڤەکۆڵی کردن؛ قسە لێ کێشانەوە؛ بە هەڕەشە و لێدان، قسە لێ دەرهێنان.

سر جا آمدن: هاتنەوە سەر خۆ؛ هاتنە سەر جێ؛ هاتنەوە جێ؛ ئامایوە یاگێ؛ گەڕانەوە سەر باری ئاسایی ‹کمی نشستیم تا حالم سر جا امد؛ حواسش سر جا امد: تۆزێ دانیشتین تا هاتمەوە سەر خۆم؛ هۆشی هاتەوە سەر خۆی›.

هەروەها: **سر جا آوردن**

سر جای خود رفتن: چوونە جێی خۆی؛ لوایوە یاگۆ وێ؛ لە جێگای خۆدا جێ‌گرتن ‹پیچ را فشار دادم، رفت سر جایش: پاڵم بە پێچەکەوە نا، چووە جێی خوی›. هەروەها: **سر جای خود انداختن**

سر جای خود نشاندن: *[کنایی]* نانەوە سەر جێی خۆی؛ ئەرە یاگۆ وێ نیشنەی؛ داتەمراندن؛ داسەکناندن؛ نیشنایرە؛ بەر بە فرەچوونی کەسێک گرتن ‹خیلی هارت‌وپورت می‌کرد، مجبور شدم او را سر جایش بنشانم: هاشەوهووشەی زۆری دەکرد، ناچار بووم بیمەوە سەر جێی خوی›.

سر جایش بودن: ۱. لە جێی/ جێگای خۆدا بوون؛ لە سەر جێی خۆ بوون؛ یاگۆ وێنە بیەی ‹کتاب سر جایش بود: کتێبەکە لە جێی خویدا بوو› ۲. *[مجازی]* لە سەر خۆ بوون؛ لە دۆخی ئاساییدا بوون ‹حالش سر جایش نیست: حالی لە سەر خوی نیە› ۳. *[کنایی]* هەر بەردەوام بوون؛ لە جێی خۆدا مان ‹قولی کە دادی سر جایش هست؟: ئەو بەڵێنە دابووت هەر بەردەوامە؟›.

سر جای کسی نشستن: ۱. لە جێی/ جێگای کەسێک دانیشتن؛ دانیشتن لە سەر جێگەیەک کە ئی کەسێکی دیکەیە ۲. لە جێی/ جێگای کەسێک دانیشتن؛ نیشتنەجێگەی کەسێک؛ جێ کەسێک

گرتنەوە؛ پلە و پایەی کەسێک وە دەست هێنان ‹بعد از رضا شاه پسرش سر جایش نشست: دوای ڕەزا شا کوڕەکەی لە جێی دانیشت› ۳. *[کنایی]* جێی کەسێک گرتنەوە؛ یاگۆ یۆی گێرتەیوە؛ درێژە پێدانی کار یان کردەوەی کەسێک ‹مدتی از دست بچەها خواب نداشتیم، حالا نوەها سر جایشان نشستەاند: ماوەیەک بە بۆنەی منداڵەکانەوە خەومان نەبوو، ئێستا نەوەکان جێیان گرتوونەتەوە›.

سر چیزی آمدن: ۱. هاتنەوە سەر شتێک ‹امدیم سر بحث قبلی: هاتینەوە سەر باسی پێشوو› ۲. هاتنە سەر شتێک؛ نزیک شتێک کەوتنەوە؛ هاتنە لای شتێک ‹آمدیم سر میز: هاتینە سەر میزەکە› ۳. *[مجازی]* هاتنە/ هاتنەوە سەر شتێک؛ دەرکەوتنی شتێک ‹سر شوق آمدن: هاتنە سەر کەیف›.

سر چیزی انداختن: خستنە سەر شتێک؛ بە دەم شتێکەوە دان ‹پستو را هم انداختیم سر مغازە، کمی بزرگتر شد: پێشخانەکەشمان خستە سەر دووکانەکە، تۆزێ گەورە بۆوە›.

سر چیزی بازی درآوردن: لە سەر شتێک بروبیانوو هێنانەوە ‹سر فروش خانە بازی دراورد: لە سەر فروشتنی ماڵەکە بر و بیانووی هێنایەوە›.

سر چیزی رفتن: ۱. چوونە سەر شتێک؛ چوونە سۆراخی شتێکەوە ‹رفت سر قابلمە و یک تکە گوشت برداشت: چووە سەر قابلمەکە و پلە گۆشتێکی هەڵگرت› ۲. چوونە سەر شتێک؛ بە شتێکەوە پەرژان ‹برویم سر بحث اصلی: بچینە سەر باسی سەرەکی› ۳. لە سەر شتێک چوون؛ بە بۆنەی شتێکیەوە لە بەین چوون ‹ماشین هم سر قمار رفت: ماشینەکەش لە سەر قومار چوو›.

سر چیزی کار کردن: لە سەر شتێک کار کردن: ۱. خەریکی شتێک بوون؛ سەرقاڵی شتێک بوون ‹سر مقالەی دیروزی کار می‌کنم: لە سەر وتارەکەی دوێنێکە کار دەکەم› ۲. بە شتێک کارکردن ‹سر ماشین کار می‌کنم: لە سەر ماشین کار دەکەم›.

سر چیزی گذاشتن: لە سەر شتێک دانان: ۱. لە بان چتێکەوە دانیان؛ نیانە بان شتێک؛ ئەرە سەروو چێوێوی نیەی؛ نانە سەر شتێک ‹ساعت را گذاشت سر طاقچە: سەعاتەکەی لە سەر ڕەفەکە دانا› ۲. *[مجازی]* لە ڕێی شتێک دانان؛ بۆ گەیشتن بە شتێک، لە دەست دان ‹جانش را سر این مرز و بوم گذاشت: گیانی لە سەر ئەم وڵاتە دانا›.

سر چیزی نشستن: لە سەر شتێک دانیشتن؛ سەروو چێوێویەوە نیشتەیرە: ۱. لە لێوار یان لای شتێکەوە دانیشتن ‹نشست سر حوض: لە سەر حەوزەکە دانیشت› ۲. *[مجازی]* لە سەر شتێک دانیشتنەوە؛ بە کارێکەوە پەرژان ‹نشستم سر کارم: دانیشتمەوە سەر کارەکەم›.

سر حرف خود ایستادن/ بودن: *[گفتاری]* لە سەر قسەی خۆ ڕاوەستان/ وەستان/ بوون؛ پابەندی قسە و بەڵێنی خۆ بوون ‹اگر تو دبه نکنی من سر حرف خود ایستادەام: ئەگەر تۆ دەبە نەکەی، من لە سەر قسەی خۆم وەستاوم›.

سر حرف را باز کردن: *[مجازی]* سەر قسە داهاوردن؛ سەری باس/ قسە داهێنان؛ سەر قسە دەرخستن؛ دەست پێکردنی وتووێژ.

سر خاک کسی رفتن: چوونە سەر خاکی کەسێک؛ ڕۆیشتن بۆ سەر قەبری کەسێک؛ چوونە سەر زیارەتی کەسێ.

سر خشت افتادن: *[کنایی]* کەوتنە ناو تەشت؛ لە دایک بوون؛ هاتنە دنیاوە.

سر خشت رفتن: *[کنایی]* چوونە سەر تەشت؛ زایین؛ مناڵ هاوردن.

سر خشت نشاندن: *[کنایی]* نانە سەر تەشت؛ زایاندن؛ یارمەتی دان بە دایک لە کاتی منداڵ بوونیدا.

سر خود کشیدن: نخافتن؛ کێشانە مل سەردا؛

خۆ داپۆشین بە سەرەنداز.

سر دست بردن ☜ روی دست بردن، رو[۲]

سر دست بلند کردن: بە سەر دەستەوە گرتن؛ گرتنە سەر دەستەوە؛ بەرزکردنەوە و لە سەر دەست و سەر نان ‹قهرمان را سر دست بلند کردند: قارەمانەکەیان بە سەر دەستەوە گرت›.

سر دست رفتن: سەرسم دان؛ سەرسم بردن؛ سەرانگرێ بوون؛ تەرپلین؛ ساتمە بردن؛ هەڵەنگوتن؛ ڕەت بردنی چارەوێ.

سر ذوق آمدن: *[مجازی]* سۆز هەستان؛ هاتنە سۆز؛ چێژە و دۆخێکی تایبەت بۆ چالاکیەک پەیدا کردن.

سر راه گذشتن: لە سەر ڕێ دانان؛ نانە سەر ڕێ؛ لە سەرە ڕێ/ سەرە ڕێگا دانان ؛ نیایرە سەروو ڕای؛ وێڵ کردن لە سەر بوارگەدا ‹بچە را گذاشته بودند سر راه: مندالەکەیان لە سەر ڕێ دانا بوو›.

سر زا رفتن: بە سەر زگەوە چوون؛ لە سەر سکەوە چوون؛ سەروو لەمێنە لوەی؛ مردن (منداڵ یان دایک) لە کاتی زک‌و زادا ‹زن اولش سر زا رفت؛ بچەی دومش سر زا رفت: ژنی هەوەڵی بە سەر زگەوە چوو؛ منداڵی دووهەمی لە سەر سکەوە چوو›.

سر زبانها افتادن: کەوتنە سەر زاران: ۱. ناو دەرکردن؛ ناو داخستن؛ بەناوبانگ بوون ‹این شعر سر زبانها افتاده بود: ئەم شیعرە کەوتبووە سەر زاران› ۲. بلاوەوە بوون؛ باو سەندن؛ کەوتنە دەم ‹یک روز سر زبانها افتاد کە قرار است صلح بشود: ڕۆژێک کەوتە سەر زارانەوە کە بڕیارە ئاشتی بکرێ› ✽ **به سر زبانها افتادن**

سر سبیل شاه نقاره زدن: *[مجازی]* قەف سمێڵ بادان؛ خاوەن هێمنی، ئاسایش و ماڵ و سامانی زۆر بوون.

سر شوق آمدن: *[مجازی]* نەشەگرتن؛ هۆگرەتی پەیدا کردن؛ هاتنە سەر شەوق.

سر غیرت آمدن: *[مجازی]* خیرەت جمین/ جمەی؛ خیرەت گوڵ کردن.

سر قدم رفتن: *[مجازی، گفتاری]* چوونە دەساو ؛ دەس بە ئاو گەیاندن ‹شبی پنج بار سر قدم می‌رود: شەوێ پێنج جار دەچێتە دەساو›.

سر قوز افتادن: *[مجازی، گفتاری]* ڕک کردن؛ وڕک کردن؛ گەی کردن؛ سینگ کردن؛ سەر قین کەوتن؛ هاتنە سەر ناکۆکی و دژەبەرایەتی ‹سر قوز افتاده بود و از رادیو دست برنمی‌داشت: ڕکی کردبوو دەستی لە ڕادیۆکە هەڵنەدەگرت›.

سر قول خود بودن: لە سەر بەڵێنی خۆ بوون/ مان؛ پابەندی گفت و بەڵێنی خۆ بوون ‹هنوز سر قولت هستی؟: هێشتا لە سەر بەڵێنت ماوی؟›.

سر کار آمدن: هاتنە سەر کار: ۱. بۆ شوێنی کار هاتن ‹حالا وقت سر کار آمدن است؟: ئێستە کاتی هاتنە سەر کارە؟› ۲. بە سەرۆکایەتی و حکوومەت گەیشتن ‹بعد از کودتا، زاهدی سر کار آمد: پاش کوودەتا، زاهیدی هاتە سەر کار›.

سر کار رفتن: چوونە سەر کار: ۱. سەرقاڵی کار بوون؛ بە کار پەرژان؛ خەریکی کار بوون ‹تازه سر کار رفته است: تازە چۆتە سەر کار› ۲. چوون بۆ سەر کار؛ بۆ شوێنی کارکردن چوون.

سر کار گذاشتن: ۱. نانە سەر کار؛ دامەزراندن ‹او را برد کارخانه و گذاشت سر کار: بردیە کارخانە و نایە سەر کار› ۲. *[کنایی]* گاڵتە/ تیتاڵی پێ کردن؛ سەرقاڵ کردن و خلافاندنی کەسێک بۆ بوونە گاڵتەجاڕ ‹میخواست تورا سر کار بگذارد و کمی بخندد: بەنیاز بوو گاڵتەت پێ بکا و هێندێک پێ‌بکەنێ›.

سر کردن: کردنە سەر؛ دانە سەرا؛ ئەرەدەی؛ دایرە؛ سەر داپۆشان ‹کلاه سر کرد: کڵاوی کردە سەری›.

سر کسی آمدن: *[مجازی، گفتاری]* ۱. بە سەر کەسێکدا هاتن؛ هاتنە سەر کەسێکا؛ ملوو

یۆیەرە ئامەی؛ وەبەر کارەسات یان ڕووداوێک کەوتن ‹تا سرم نیامده بود باور نمی‌کردم: تا بە سەرمدا نەهاتبوو بڕوام نەدەکرد› ٢. هاتنە سەر کەسێک ‹آمده سر من، می‌گوید پول بده: هاتوتە سەرم، دەڵێ پارەم بدەیە›.

سر کسی آوردن: [مجازی، گفتاری] بە سەر کەسێکدا هێنان؛ هاوردنە سەر کەسێکا؛ کەسێک تووشیار کردن: **به سر کسی آوردن**

سر کسی افتادن: [مجازی، گفتاری] کەوتنە سەر کەسێک؛ کەفتنە مل کەسێ؛ بوون بە ڕیشی کەسێکەوە؛ بە سەر کەسێکدا سەپان ‹خرج او هم افتاد سر من: خەرجی ئەویش کەوتە سەر من›.

سر کسی بازی در آوردن: [مجازی] پەت پەتێن بە سەری کەسێکدا هێنان؛ بە ئاکاری گزیکارانە و درۆزنانە کەسێک ئازار دان ‹نمی‌دانی در این دو سال چه بازی سر ما درآوردند: نازانی لەم دوو ساڵەدا چ سەرەبەنینیکیان بەسەر ماندا هێنا›.

سر کسی حامله/ آبستن بودن: بە کەسێکەوە ئاوس بوون؛ کەسێک لە زگدا بوون؛ سنگ بە کەسێکەوە پڕ بوون ‹تازه سر بچه‌ی دومش حامله بود: تازە بە منداڵە دووهەمەکەیەوە ئاوس بوو›.

سر کسی خراب شدن: [مجازی] تەپ دانە سەر کەسێ؛ بوونە سەرباری کەسێک؛ بێ بانگێشتن بوونە میوانی کەسێک: **روی سر کسی خراب شدن**

سر کسی در آوردن: [مجازی] بە سەر/ ملی کەسێکدا ڕژاندن؛ بە کەسێکدا ڕژاندن؛ ڕێتەی ملوو یۆیەرە ؛ لە سەر کەسێ تۆڵەکردنەوە ‹چرا دق دلی‌ات را سر من درآوردی؟: بۆچی داخی خۆت بە سەری مندا ڕژاند›.

سر کسی شدن ☜ **سر شدن –٢**

سر کسی کشیدن: [گفتاری] بە سەر کەسێکدادان؛ کێشانە سەر کەسێکا؛ دانە مل کەسێدا ‹لحاف را کشید سرش: لێفەکەی دایە سەریدا›.

سر کسی کلاه رفتن: [مجازی] کڵاو چوونە سەر کەسێک: ١. فریو خواردنی کەسێک ‹در این معامله کلی سر تو کلاه رفت: لەم مامەڵەدا کوڵێ کڵاو چووە سەرت› ٢. زەرەر لێکەوتن؛ زەرەر کردن ‹سرت کلاه رفت، این ماشین را نخریدی: کڵاو چووە سەرت، ئەم ماشینەت نەکڕی›.

سر کسی کلاه گذاشتن: [مجازی] کڵاو نانە سەر کەسێک؛ کەسێک فریو دان؛ یۆ گۆڵ دەی ‹فروشنده سرش کلاه گذاشت و رادیو دست دوم را به جای نو به او فروخت: فرۆشیارەکە کڵاوی نایە سەری و ڕادیۆی دەستە دووی بە جێگای تازە پێ‌فرۆشت›.

سر کسی هوو آوردن ☜ هوو آوردن سر کسی، **هوو**

سر گنج نشستن: [تعریض] لە سەر خەزێنە دانیشتن؛ خاوەن پارەی فراوان و بێ‌ئەژمار بوون ‹مگر سر گنج نشسته‌ام که از این پولها خرج کنم؟: مەگەر لە سەر خەزێنە دانیشتووم کە پووڵی وا خەرج کەم؟›.

سر لج افتادن: لەنج کردن؛ ڕک کردن.

سر وقت کسی/ چیزی رفتن: چوونە سەر کەسێ/ شتێک؛ بۆ لای کەسێ/ شتێک چوون ‹رفته بود سر وقت موزها: چووبوە سەر مۆزەکان›.

سر وعده حاضر شدن: لە سەر بڕیار ئامادە بوون؛ لە کاتی بڕیاردراودا لە جێژوان بوون.

به سر زبانها افتادن ☜ **سر زبانها افتادن**

به سر کسی آوردن ☜ **سر کسی آوردن**

سر –[4]: *پیشواژه*. ١. سەر– ؛ سەرەک؛ سەرۆک ‹سرپاسبان؛ سرپرست: سەرپاسەوان؛ سەرپەرشت› ٢. سەر– ؛ سەرە– ؛ بەشی سەرووی هەر شتێک ‹سربخاری: سەرەسۆپا› ٣. سەرەو– ؛ سەرە– ؛ دەس– ؛ دەست– ؛ بەرەو– ؛ ڕووە– ؛ سۆ؛ لا؛ لایەن ‹سربالا؛ سرپایین: سەرەوژوور؛ سەرەوخوار›.

ـ سر [5]: *پیوازه.* ـ سەر؛ ـ دەس؛ ـ دەست؛ سۆ؛ لا ‹بالاسر: بانسەر›.

ـ سر [6]: *پسوند.* ــ سەر؛ جێگا؛ شوێن (لە ناوی شارۆچکە و گوندان) ‹روانسر: ڕوانسەر›.

سر [1] / ser/: [انگلیسی] */اسم.* سێر: ۱. سەرناوێکی ماقووڵانە بۆ پیاوانی ئینگلیزی، خوارتر لە لورد ۲. سەرناوێک بۆ پیاوانی ئینگلیزی زمان، بە واتای: ئاغا، قوربان.

سر [2]: *صفت. [گفتاری]* سڕ؛ کەرخ؛ بێهەست ‹دستهایم از سرما سر شده بود: دەستم لە سەرما سڕ ببوو›.

سر / ser(r) ، ـها؛ اسرار/: [عربی] */اسم.* ڕاز؛ نەهێن؛ نەهێنی؛ مەلامەت ‹سر این کار چیست؟: رازی ئەم کارە چیە؟›.

سر / sor/: *صفت. [گفتاری]* خز؛ کاش؛ تەحس؛ خلیسک؛ شەمت؛ شەمیت؛ شەمیتۆک؛ تووز؛ خەزگ؛ سوڕ؛ بە ڕووپەڕێکی لووس و خزەوە.

◘ **سر بودن**: خز بوون ‹زمین خیلی سر است، مواظب باش!: زەوی زۆر خزە، وریا بە!›.

سر خوردن: خزان؛ خزیان؛ خلیسکان؛ خلیسکیان؛ خلیسکین؛ هەڵخلیسکین؛ خزیەی؛ خزیای؛ شەمتین؛ حولیسین؛ حولسین؛ تەحسین؛ سوڕ خواردن ‹پایم سر خورد و افتادم: پام خزا و کەوتم›.

سر دادن: خزاندن؛ خلیسکاندن؛ هەڵخلیسکاندن.

سرآستین / sarāstîn ، ـها/: */اسم.* سەرقۆڵ؛ سەر ئاسین؛ مەچەک پۆش لە کراس و کەوادا.

سرآسیاب / sarās(i)yāb/: */اسم.* شوێنەئاش؛ جێی دامەزرانی ئاش.

سرآشپز / sarāšpaz ، ـها؛ ـان/: */اسم.* سەرئاشپەز؛ کەسێ کە سەرپەرشتی چەن شێوکەری لە نێو دامەزراوەیەکدا بە ئەستۆوە.

سرآغاز / sarāqāz ، ـها/: */اسم.* سەرەتا؛ دەسپێک؛ کەبار؛ بەژرەنگ؛ گەرد و گوڵ ‹سرآغاز کار؛ سرآغاز گفتگو: سەرەتای کار؛ دەسپێکی وتوویژ›.

سرا [1] / sarā ، ـها/: */اسم.* ۱. یانە؛ خانوو؛ ماڵ؛ خانگ؛ خانک؛ خێنی؛ جێگای بوونی شتێ ‹سرای سالمندان: یانەی دانسالان› ۲. تیمچە؛ قەیسەری؛ بازارۆکە؛ حەوشەیەک و چەند دالانی سەر داپۆشراو، سەرانسەر دووکان و حوجرەی بازرگانان کە شوێنی سەودایە ۳. *[قدیمی]* سەرا؛ تەلار؛ کاخ؛ کۆشک ٤. *[ادبی]* جیهان؛ دنیا.

◘ **سرای آخرت**: ئەو لا؛ ماڵی ئەولا؛ دنیای پاش مەرگ؛ ئەو دنیا؛ ماڵی قیامەت.

سرای سالمندان: یانەی دانسالان؛ ئاسایشگای بە سالا چوان؛ ماڵی پیران.

سرای کودک: باخچەی مندالان؛ یانەی مندالان.

ـ سرا [2]: *پیوازه.* ـ سەرا؛ جێگا؛ جێگە؛ جێی شتێ ‹کاروانسرا: کاروانسەرا›.

ـ سرا / sarā, sorā/: *پیوازه.* ـ هۆن؛ ـ ڤان؛ ـ بێژ؛ ـ وێژ؛ ـ واچ؛ ـچڕ ‹ترانەسرا: لاوکهون›.

ـ سرائی / sarā'î, sorā'î/ ☜ **ـ سرایی**

ـ سرائی / sarā'î/ ☜ **ـ سرایی**

سرائیدن / sarā'îdan, sorā'îdan/ ☜ **سراییدن**

سراب / sarāb/: */اسم.* ۱. [عربی] تراویلکە؛ هاڵ؛ لەیلان؛ ڕەوڕەو؛ پەپەرک؛ ئاونما؛ بەردەتراویلکە؛ بەردەڕێژگە؛ ڕەوڕەوک؛ دیاردەیەکی کەشی بە هۆی تیشکدانەوەی نوور لەسەر توێژێکی هەوای گەرمدا، کە دیمەنێکی وەک ئاو بەدیدێنێ ۲. /ـها/ سەراو؛ سراو؛ بنەبەنگە؛ بناوان؛ سەرچاوکە؛ سەرچاوگە؛ سەرچەمە؛ سەرچاوانە؛ کونجی کاریز؛ شوێنی هاتنەدەری ئاوی چاوکە یان کاریز ۳. سەرچەم؛ سەرچەمە؛ بەشی سەرووی چەم.

سراپا / sarāpā/: *قید.* سەرتاپا؛ سەرتاپێ؛ سەراپا؛ سەراپێ: ۱. سەر لە بەر؛ هەموو لەش؛ لە سەر تا پێ؛ هەموو ئەندام ‹سراپایش زخمی بود و از آنها خون میچکید: سەرتاپای برینداربوو، خوێنی

لێ‌دەتکا›. ۲. *[مجازی]* سەراسەر؛ سەرانسەر؛ موو بە موو؛ گش؛ گرد؛ گشت لە گشت؛ بە تەواوی ‹سراپا گوش بودند: سەرتاپێ گوێی بوون›.

▣ **سرا پا گوش بودن**: *[مجازی]* باش گوێ گرتن؛ جوان-جوان گوێدان؛ بە وشیاری و سەرنجی زۆرەوە گوێ شل کردن.

سراپرده / sarāparde ، ـها: /*اسم.* *[قدیمی]* سەراپەردە: ۱. شاهۆبە؛ بارەگا؛ مالێک کە بە چادر، پەردە، فەرش و شتی وا بۆ دانیشتنی دەمەوەختی شا (یان دەسەلاتدارانی‌تر) دروست دەکرا ۲. ژوور؛ ئەندەروون؛ هۆدەی تایبەتی ژنانی پاشا ✻ **پردەسرا**

سراج / sarrāc ، ـها؛ ـان/: [عربی]/*اسم.* چەرمدروو؛ چەرمدوور؛ کەسێ کە کەرەستەی چەرمی ساز دەکا.

سراجی / sarrācî/: [عربی]/*اسم.* ۱. پیشەی چەرمدوور ۲. /ـها/ دوکان یان جێکاری چەرمدروو.

سراچه / sarāče ، ـها/: *اسم.* سەرا؛ چاوە؛ سویت؛ هۆدە یان ژووری گچکە.

سرازیر / sarāzîr/: *صفت.* سەرەژێر؛ سەرەوژێر؛ سەربەرەژێر؛ سەربەرەو ژێر؛ سەرەوخوار؛ سەربەرەوخوار؛ سەرۆخوار؛ سەربەرەخوار؛ سەرەو وار؛ بەرەوخوار؛ سەرەوار؛ سەر بە ژێر؛ بەر بژێر؛ بەرەو ژێر؛ بەرقە ژێر؛ ڕوو بە خوار؛ لێژ؛ نشێو؛ بەرەژێر؛ سەرەچێر؛ سەرەوچێر؛ سەرەولێژ؛ خێم؛ سەرنشیڤی. بەرانبەر: **سربالا** ‹خیابان سرازیر: شەقامی سەرەژێر›.

▣ **سرازیر شدن**: سەرەو خوار بوونەوە؛ شەختین؛ بەرەو ژێر بوونەوە؛ سەرەوژێر بوونەوە؛ سەرەوارەوە بیەی: ۱. ڕووەو خوار بزوان؛ سەرەوخوار بوونەوە؛ لوور بوونەوە ‹همه سرازیر شدند به سوی میدان: هەموو بەرەو مەیدان سەرەو خوار بوونەوە› ۲. *[مجازی]* لێژەوە بوون؛ خوڕ بوونەوە ‹کاسه و افتاد و آب سرازیر شد روی فرش: کاسەکە داکەوت و ئاو لێژەوە بوو بە سەر فەرشەکەدا›. هەروەها: **سرازیر کردن**

سرازیری / sarāzîrî ، ـها/: *اسم.* سەرەوخواری؛ لێژایی؛ لێژی؛ سەرەولێژایی؛ بەرەو لێژایی؛ سەرەولێژی؛ سەرەوخوارکێ؛ سەرەوخوارە؛ سەرەوخوارەکی؛ سەر بەرە خوارە؛ بەرەوخوارکێ؛ بەرەوخوارکە؛ بەرەوژێری؛ بەربژێری؛ بەرەوژێرکە؛ بەرەوژێرە؛ سەر بەرەو ژێرە؛ سەر بە ژێرە؛ سەرەژێری؛ سەرەوژێری؛ سەرەوارە؛ سەرە و وارە؛ سەرەوارکێ؛ سەرە چێری؛ سەرەوچێری؛ ڕووەو نشێوی. بەرانبەر: **سربالایی** ‹سرازیری کوه؛ سرازیری جاده: سەرەوخواری کێو؛ لێژی ڕێگا›.

سراسر / sarāsar/: *قید.* سەرانسەر؛ سەرتاسەر؛ سەراسەر؛ سەراسا: ۱. پەڕانپەڕ؛ شەقانشەق؛ لەم سەر تا ئەو سەر ‹سراسر جهان: سەرانسەری جیهان› ۲. *[ادبی]* گشت؛ گشک؛ گش؛ گرد؛ گش‌لەگش؛ هەموو؛ وێکڕا؛ تێکڕا؛ پێکەوە.

سراسری / sarāsarî/: *صفت.* سەرانسەری؛ سەرتاسەری؛ سەراسەری؛ سەراسایی؛ گشتی؛ هەموانی؛ پێوەندیدار بە هەموو شوێنێکی هەرێم یان ولاتێکەوە ‹راه‌آهن سراسری؛ انتخابات سراسری: هێلی ئاسنی سەرانسەری؛ هەلبژاردنی سەراسەری›.

سراسقف / sarosqof ، ـها؛ ـان/: [فارسی/ معرب از یونانی]/*اسم.* ئوسقوفی گەورە؛ سەرۆک ئوسقوفێ کە سەرۆکایەتی ئوسقوفەکانی‌تری لە ناوچە یان ولاتێکدا بە دەستە.

سراسیمگی / sarāsîmegî/: *اسم.* شلەژاوی؛ سەرسامی؛ دەسەپاچەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەر لێ شێوان؛ دامان؛ سەرسام بوون ‹در همه جا سراسیمگی به چشم می‌خورد: لە هەموو جێگەیەکدا شلەژاوی بەرچاو بوو›.

سراسیمه[1] / sarāsîme/: *صفت.* *[ادبی]* شلەژاو؛ سەرسام؛ دەسەپاچە؛ سەرلێ‌شێواو؛ هوویل؛

حۆل؛ گێژ؛ واج؛ هاج؛ هاژ؛ تاس؛ تاساو؛ هوول؛ واقوڕ؛ واقوڕماو؛ هەوڵ؛ وڕ؛ سەراسیمە؛ شڵەژاو و حەپەساو بە هۆی ڕووداوێکی لەنەکاو ‹از دیدن من سراسیمه شد: بە دیتنی من شڵەژا›: **آسیمەسر** *[ادبی]*

سراسیمه[۲]: *قید. [ادبی]* سەرسام؛ دەستەپاچە؛ سەرلێشێواو؛ بە هەشتاو و هەیەجانی زۆرەوە بە هۆی ڕووداوێکی نەکاو ‹سراسیمه از پله‌ها بالا رفت: سەرسام لە پلیکانەکانەوە چووە سەرێ›: **آسیمەسر** *[ادبی]*

سراشیب / sarāšîb/: *صفت.* سەرەولێژ؛ سەرەوخوار؛ سەرەوژێر؛ سەرەونشێو؛ سەربەرەژێر؛ سەربەرەوژێر؛ سەربەرەوخوار؛ سەرەوچێر؛ سەرەووار؛ ڕوو بە لای ژێروو؛ بە لێژیەکی ڕوو بە خوارەوە ‹از یک خیابان سراشیب پایین رفتیم تا رسیدیم به در باغ: لە شەقامێکی سەرەولێژەوە داگەڕاین تا گەییشتینە بەر دەرکی باخەکە›.

سراشیبی / sarāšîbî، ـها/: *اسم.* لێژایی؛ لێژی؛ سەرەولێژی؛ سەرەولێژایی؛ سەرنشێوی؛ سەرنشێڤی؛ سەربەرەژێری؛ سەربەرەولێژایی؛ بەرەوخوارە؛ سەرەوخوارکێ؛ سەرنسوڤ؛ کووڕ؛ خەزگ؛ خەشیقولک؛ بوار بە باری بەرەوخوارەوە.

سراغ / sorāq/: [ترکی] *اسم.* نیشان؛ نیشانی؛ ناونیشان؛ گێژ؛ سەر و شوێن؛ شوێن؛ دەوس؛ بنە؛ نونگ.

▣ **سراغ داشتن**: شک بردن؛ بەدی کردن؛ ناسین؛ لە هەبوونی شتێ یان کەسێ لە جێگایەک بە ئاگا بوون ‹آپارتمان خالی برای اجاره سراغ داری؟: وارخانی بەتاڵ بۆ کرێ شک دەبەی؟›. هەروەها: **سراغ نداشتن**

سراغ کردن: دیتنەوە؛ سۆسە/ سووسەکردن؛ قەرەکردن؛ سۆراغ کردن؛ کەردەیوە بنە؛ سەبارەت بە جێگە یان دۆخی شتێ یان کەسێک ئاگایی بە دەست هێنان ‹برایم کاری سراغ کرده است: کارێکی بۆم دیتووەتەوە›.

سراغ کسی رفتن: بە شوێن کەسێکدا چوون؛ بۆ دۆزینەوە و دیتنی کەسێک ڕۆیشتن ‹رفت سراغ دکتر: چوو بە شوێن دوکتوردا›.

سراغ گرفتن: شوێن گرتن؛ شوێن هەڵگرتن؛ قەرەگرتن؛ وێکەوتن؛ لە شوێن گەڕیان؛ سۆراغ کردن/ گرتن؛ لەمەڕ نیشان و شوێنی کەس یان شتێک پرس و جۆکردن.

بە سراغ چیزی رفتن: ڕۆیشتن/ چوون بۆ شتێک؛ بە/ لە شوێن شتێکدا چوون؛ چوونە دەم شتێکەوە؛ سەردەموو چێویەوە لوەی؛ بۆ دەست خستن یان بە کار هێنانی شتێک ڕۆیشتن ‹دزد رفته بود سراغ صندوق: دز ڕۆیشتبوو بۆ سندووقەکە›.

سرافراز / sarafrāz، ـان/: *صفت.* سەربەرز؛ سەرفەراز؛ سەرفیراز؛ سەربڵند.

سرافرازی / sarafrāzî، ـها/: *اسم.* سەربەرزی؛ سەرفەرازی؛ سەربڵندی.

سرافکندگی / sarafkandegî/: *اسم.* سەرشۆڕی؛ شەرمەزاری؛ سەرلەبەری؛ سەرنەوەری؛ سەرنزمی؛ سەرکزی؛ سەروهاری؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرشۆڕ بوون.

سرافکنده / sarafkande/: *صفت.* سەرشۆڕ؛ سەرنەوی؛ سەرنەمە؛ سەرنزم؛ سەرنەوەر؛ سەروهار؛ سەرداخستوو؛ سەرکز؛ سەربەرە ژێر؛ سەرلەبەر؛ شەرمەزار و خەجاڵەت، بەتایبەت بە هۆی شکست یان ڕسواییەوە ‹پس از فرار دخترش پیش دوستانش سرافکنده شد: دوای هەڵاتنی کچەکەی لای دۆستانیەوە سەرشۆڕ بوو›.

سرامد / sarāmad/: *صفت.* گرۆبەر؛ هەڵکەوتە؛ ژێهاتی؛ سەرامەد؛ موودە؛ سەرتر لە هەمووان.

سرامیک / serāmîk، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* سرامیک؛ کاشی؛ سەرامیک؛ بەرهەمی سواڵەتی بە خاکەبەرد و کائولین تۆژدراو.

سـرامیکی / serāmîkî/: [فرانسوی] صفت. سرامیکی؛ سەرامیکی؛ لە جنسی سرامیک.

سرانجام[1] / sarancām/: اسم. سەرەنجام؛ سەرئەنجام: ۱. دوایی؛ دمایی؛ دماهی؛ دواخری؛ ئاخر؛ قۆناغی دوایینی ڕەوتێک ‹معلوم نیست سرانجام این کار چە از آب درآید: دیار نیە سەرئەنجامی ئەم کارە چۆن دەبێ› ۲. ئاکام؛ برانەوەی کار؛ بەرهەم و دەسهاتی چالاکیەک ‹این کار سرانجامی نخواهد داشت: ئەم کارە سەرەنجامێکی نابێ›.

▣ **سرانجام دادن:** گەیاندنە ئەنجام؛ کۆتایی پێ هێنان؛ دوایی هێنان؛ سامان دان؛ ئاردەیوە کۆ؛ هێنانە بەر؛ وەبەر هێنان؛ هێنانە بەرهەم؛ پێگەیاندن؛ گوڤتاندن؛ بە ئاکامی دلخواز گەیاندن ‹وقتی کار باغ را سرانجام داد، بە شهر برگشت: کاتێ کاری باخەکەی گەیاندە ئەنجام، گەڕایەوە بۆ شار›.

سرانجام داشتن: ئاکام هەبوون؛ دەسهات هەبوون؛ بەرهەم هەبوون ‹تلاشهای شبانەروزی او سرانجامی نداشت: تێکۆشانی ڕۆژ و شەوی (ئەو) ئاکامێکی نەبوو›.

سرانجام یافتن: بە ئاکام گەیشتن؛ کۆتایی هاتن؛ دوایی هاتن؛ پێکهاتن ‹کار تأسیس کارخانە سال پیش سرانجام یافت: کاری دامەزرانی کارخانەکە سالی پێشوو بە ئاکام گەیشت›.

سرانجام[2]: قید. لە ئاکامدا؛ لە کۆتاییدا؛ سەرەنجام؛ سەرئەنجام؛ دواخری؛ دوماخر؛ دەسئاخر؛ ئاخری ‹سرانجام ما پیروز شدیم: لە ئاکامدا ئێمە سەرکەوتین›.

سرانداز / sarandāz ، ـها/: اسم. سەرەناز: ۱. [ادبی] سەرناز؛ سەرپۆش؛ ئەوەی سەر و ملی پێدادەپۆشن (وەک سەروێن، چارشێو و...) ۲. لاکێش؛ کەنارە؛ مافوورەی درێژۆکە ۳. دیرەک؛ کاریتە؛ شاتیر؛ تیرحەمال.

سراندن / sorāndan/: مصدر. متعدی. //**سراندی:** خزاندت؛ **می سرانی:** دەخزێنی؛ **بسران:** بخزێنە// خزاندن؛ خزانن؛ خزنەی؛ خزنای؛ خلیسکاندن؛ خشاندن؛ خشکاندن؛ تەهساندن؛ شەمتاندن؛ ڕەت پێدان؛ سوڕ دان؛ وەڕێ خستنی شتێک بە سەر ڕووپەڕێکی لێژ یان لووسدا. هەروەها: **سُراندنی**

■ مصدر منفی: **نَسراندن** (نەخزاندن)

سرانگشت / sarangošt ، ـها؛ ـان/: اسم. ترت؛ سەرپەنجە؛ سەرئەنگوست؛ گوفک؛ سەری قامک؛ کومێ تللی؛ بەشی دواینی ئەنگوست بۆ گرتن و دەست پێدا هێنان.

سرانگشتی[1] / sarangoštî/: صفت. [مجازی] گۆترە؛ برە؛ هەڕەمە ‹حساب سرانگشتی: حەساوی گۆترە›.

سرانگشتی[2]: قید. گۆترمە؛ بە قامک؛ بە پەنجە؛ بە شێوەی حەسێب بە قامک ‹همین جا سرانگشتی حساب کن!: هەر لێرە گۆترمە حیسابی کە!›.

▣ **سر انگشتی حساب کردن:** گۆترمە حیساب کردن؛ بە برە حەساوکردن.

سرانە[1] / sarāne/: اسم. سەرانە: ۱. سەر؛ ماوە؛ باقی؛ ئەوەی بە هۆی نرخ جیایی دوو شت لە دان و ستانێکدا دەدرێ یان وەردەگیرێت ‹ساعتم را با ساعتش عوض کردم، ۱۰۰۰ تومان هم سرانە گرفتم: سەعاتەکەم دەگەڵ سەعاتەکەی گۆڕیەوە و ۱۰۰۰ تمەنیش سەرم گرت› ۲. [قدیمی] ساوەری؛ پیتاکی؛ باجێ کە لە کەسێک وەریاندەگرت.

سرانە[2]: صفت. سەرانە؛ پێوەندیدار بە هەر کەسەوە ‹جیرەی سرانە: مووچەی سەرانە›.

سرانە[3]: قید. سەرانە؛ بە پێی سەر؛ بۆ هەر کەسێک ‹سرانە تقسیم کرد: سەرانە بەشی کرد›.

سرای / sarāy ، ـها/: اسم. [ادبی] ماڵ؛ یانە؛ سەرا؛ خانوو ‹سرای آخرت: مالی دوایی›.

ـ سرای / sarāy, sorāy/: پیواژە. [ادبی] ــ هۆن؛ ـ ڤان؛ هۆنەر ‹ترانەسرای: لاوکهۆن›.

سرایت / serāyat, sarāyat ، ـها/: [عربی] اسم. ستیرمە؛ گیرۆیی؛ داگری؛ تەشەنا؛ تەشەنە؛

چۆنیەتی لێگرتنەوە؛ ڕاگواستنی دۆخێک (وەک نەخۆشین، پێکەنین و ...) لە یەکێ بۆ یەکێکی‌تر.
▣ **سرایت کردن**: ۱. پەرە سەندن؛ پەرە گرتن؛ گوێزانەوەی دۆخ یان حالەتێک (وەک نەخۆشی، پێکەنین، پەژارە، شورش و...) لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی‌تر ۲. تەنینەوە؛ تەنایوە؛ تەشەنا/ تەشەنەکردن؛ پەرەگرتن؛ لێگرتنەوە.
سرایت‌کننده / seräyatkonande, sarāyat- ، ـها/: [عربی/ فارسی] *صفت*. گیرۆدار؛ پەرەگر؛ بە تایبەتمەندی ڕاگوێزران یان کاریگەر بوون لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی‌تر.
سرایدار / sarāydār, serāy- ، ـها؛ ـان/: *اسم*. پاشمالە؛ پاشمارە؛ ژێرمالە؛ قاپچی؛ دالاندار؛ پاسەوانی سەرایەک.
سرایداری / sarāydārî, serāy-/: *اسم*. پاشمالەیی؛ ژێرمالەیی؛ کار یان پیشەی دالاندار.
سرایه / sarāye ، ـها/: *اسم*. پاویوون؛ ژووری تایبەتی حەسانەوەی بژیشک لە نێو نەخۆشخانەدا.
ـ سرایی / sarāyî, sorāyî/: *پیواژە*. ـ هۆنی ‹ترانەسرایی: لاوک‌هۆنی›: **ـ سرائی**
سراییدن / sarāyîdan, sorāyîdan/ ☜ ۱. **سرودن: سرائیدن** ۲. خوێندن؛ خوەندن؛ بە دەنگ و ئاهەنگ خوێندنەوە.
سرب / sorb/: *اسم*. سورب؛ سرپ؛ سرفت؛ سەرمی؛ مزا؛ قورقوشم: ۱. توخمی کیمیاوی کانزایی، بە ژمارەی ئەتومی ۸۲ و کێشی ئەتومی ۲۰۷،۲۰، نەرم و چەکوچخۆر و بۆرە ۲. هەر کام لە دەسهاتگەلێ کە لەو کانزایە ساز دەبێ.
سربار[1] / sarbār/: *اسم*. سەربار؛ سەروار؛ چەمپال؛ نایپش‌سەر؛ لنگە بار یان بەستەیێ کە لە سەر باری حەیوانی باربەری دەنێن: **سرباری**
سربار[2]: *صفت*. *[مجازی]* سەربار؛ سەربارە؛ خاوەن خۆ و خدە یان هۆگرەتی بە ئەرک و زەحمەتی خۆ خستنە ئەستۆی دیتران یان ژیان بردنە سەر بە دەسڕەنجی کەسانی‌تر.
▣ **سربار شدن**: بوونە سەربار؛ ئەرک و زەحمەتی خۆ خستنە سەر شانی دیتران. هەروەها: **سربار بودن**
سرباره / sarbāre/: *اسم*. خلت و خەوشێ کە لە دوای توانەوەی کانزا بە سەریەوە کۆ دەبێتەوە.
سرباری / sarbārî/ ☜ **سربار**[1]
سرباز[1] / sarbāz ، ـها/: *اسم*. سەرباز؛ سەرواز؛ بالباز: ۱. /ـان/ کەسێ کە لە هێزی چەکداری، بەتایبەت ئەرتەشدا خزمەت دەکا و خوارترین پلەکی چەکداری هەیە ۲. /ـان/ کەسێ کە لە کاتی بە سەر بردنی ماوەی خزمەتیدایە ۳. /ـان/ *[مجازی]* کەسێ کە بۆ شەڕکردن ئامادەی چەک هەڵگرتنە ‹سرباز وطن: سرباز آزادی: سەربازی نیشتمان؛ سەربازی ڕزگاری› ٤. *[شطرنج]* پیادە ۵. یەکێ لە وەرەقگەلی کایەی پاسوور.
سرباز[2]: *صفت*. *[گفتاری]* ۱. سەرپەتی؛ سەرەپەتی؛ سەرڕووت؛ سەرەڕووت؛ سەرقۆتین؛ سەرقۆتی؛ سەرقۆت؛ سەرخواس؛ سەرکۆڵ؛ بەبێ پۆشەنی سەر ‹خانمها روسری داشتند، امّا دخترها سرباز بودند: ژنەکان سەروێنیان هەبوو، بەلام کچەکان سەرپەتی بوون› ۲. سەرباز؛ سەر ئاوەلا؛ سەرهەڵدرپاگ؛ دەرڤەکری؛ سەربەتاڵ؛ سەربەتاک؛ بێ بەسە و سەرپوشی ڕێک‌وپێک ‹چند تا قرص از یک قوطی سرباز ریخت توی پاکت: چەن دانە حەبی لە قوتوویەکی سەرباز هەڵڕژاندە نێو پاکەتێکەوە›.
سرباز[3]: *قید*. ۱. بە سەر پەتی سەر ڕووت؛ سەرپەتی؛ سەرڕووتی؛ بە سەری ڕووتەوە ‹این‌طور سرباز بیرون نرو: ئاوا بە سەر پەتی مەچۆ دەرەوە› ۲. سەرتاک؛ سەرباز؛ سەرئاوەلا؛ بەبێ درگا و سەر نانەوە ‹غذا را این‌طور سرباز نگذار: چێشتەکە وا سەرتاک مەهێلەوە›.
سربازخانه / sarbāzxāne ، ـها/: *اسم*. *[گفتاری]* سەربازگە؛ قژڵە؛ قشڵە؛ سەربازخانە؛

سەروازخانە؛ سپاگە؛ پادگان؛ بنکەی چەکداری دەوڵەت.

سربازگیری / sarbāzgîrî/: *اسم.* سەروازبگیر؛ سەربازگیری؛ سەربازگری؛ کار یان ڕەوتی بانگێشتن، بردن یان دامەزراندنی کەسان بۆ سەربازی.

سربازی[1] / sarbāzî/: *اسم.* سەربازی؛ سەروازی: ۱. دۆخ یان چۆناوچۆنی سەرباز بوون ‹او از سربازی نفرت داشت: ئەو ڕقی لە سەربازی بوو› ۲. خزمەت؛ ئەرکی چەکداری ‹او را بردند به سربازی: ئەویان بردە سەروازی› ۳. دەورانی سەرباز بوون ‹سربازی من در آن شهر گذشت: سەربازیم لەو شارەدا تێپەڕ بوو›.

سربازی[2]: *صفت.* سەربازی؛ سەروازی؛ پێوەندیدار بە سەربازەوە ‹کلاه سربازی: کڵاوی سەربازی›.

سربال / sarbāl/: *اسم. [کالبدشناسی]* سەرئێسک؛ هەر یەکە لە دوو سەری ئێسکگەلی درێژی لەش کە لەگەڵ ئێسکی‌تردا دەبنە جمگە، لە سەرەتادا کرۆژنەیین و دوایی دەبنە ئێسک.

سربالا[1] / sarbālā/: *صفت.* ۱. سەرەوژوور؛ بەرەوژوور؛ سەر بەرەو ژوور؛ سەرەکۆ؛ بەرەوسەر؛ بە لێژی ڕووەوسەر. بەرانبەر: **سرازیر** ‹این خیابان سربالا را که بروی، می‌رسی: ئەم شەقامە سەرەوژوورە ئەگەر بڕۆی دەگەیتێ› ۲. *[مجازی]* لالووت؛ ناحەز؛ دڵنەویست؛ ناخۆش ‹جواب سربالا: وەرامی لالووت›.

سربالا[2]: *قید.* سەرەوژوور؛ بەرەوژوور؛ سەرەوکۆ؛ ڕووەوسەر؛ سەرەڤراز؛ بەربژۆر؛ ڕوو بە بان ‹شیشه را سربالا بگیر که نریزد: شووشەکە سەرەوژوور بگرە با نەڕژێ› ۲. *[مجازی]* بە لالووت؛ نەبەدڵی ‹سربالا جواب می‌دهد: بە لالووت وەرام دەداتەوە›.

سربالائی / sarbālā'î/ ☜ **سربالایی**

سربالایی / sarbālāyî ، ـها/: *اسم.* بەرەوژووری؛ سەرەوژووری؛ بەرەژوورکێ؛ بەرەوژوورکە؛ سەرەوژوورکایی؛ سەرە و ژوورە؛ بەرەوژوورە؛ بەربژۆری؛ سەرەوکۆیێ؛ بنار؛ ئەڤرازی؛ هەورازی؛ هەڤراز؛ ئەڤراز؛ ئەرڤاز؛ هەوراز؛ بڵندایی؛ بڵندی؛ ڕووەو بڵندی؛ بوارێ کە بەری بەرەو بانە. بەرانبەر: **سرازیری؛ سرپایینی** ‹این سربالایی را که تمام کنیم، به چشمه می‌رسیم: ئەم بەرەوژوورییە تێپەڕ کەین، دەگەینە کانی›: **سربالائی**

سربتو / sarbetû/ ☜ **سربه‌تو**

سربراه / sarberāh/ ☜ **سر به‌راه**

سربرغ / sarbaraq ، ـها/: *اسم.* بەنگا؛ بەنگە؛ شێلەگە؛ شەلەگە؛ کەلەوەری ئاو؛ جێگای داشکانی جۆگە لە چۆم.

سربرهنه / sarberehne/: *صفت. [ادبی]* سەرڕووت؛ سەرپەتی؛ سەرخواس؛ سەرکۆڵ؛ بە سەری بێ‌سەرۆین.

سربزیر / sarbezîr/ ☜ **سر به زیر**

سربرگ / sarbarg ، ـها/: *اسم.* سەرنامە: ۱. لاپەڕەیێ کە لە لای سەرووییەوە، ناو و پێناسەی دامەزراوە یان کەسێکی لە سەر چاپ کراوە ۲. ناو نیشانێ کە لە سەر قاقەزەوە چاپی دەکەن ۳. بەشێک لە پەڕەی فەرمی (وەک پەڕەی دەنگ‌دان یان وەرەقەی ئازموون) کە ناو و نیشانی تێدا دەنووسن و جوێ دەکرێتەوە * **سرکاغذ**

سربزرگی / sarbozorgî/: *اسم. [کنایی]* خۆ بە زل زانی؛ گەڤەزەیی؛ دەماربەرزی؛ دەمارزلی؛ ئاکارێ کە نیشانەی خۆ بە گەورە زانینی پێوەیە.

سربسته[1] / sarbaste/: *صفت.* سەربەستە؛ سەربەس: ۱. سەربەسراو؛ پێچراو ۲. *[مجازی]* سەرداخراو؛ داپۆشراو؛ شاراو؛ بە پێچ و پەنا؛ نەرێسات ‹حرف سربسته: قسەی سەربەستە›.

سربسته[2]: *قید.* سەربەستە؛ سەربەسە: ۱. بەستەیی؛ بەسەیی؛ بە شێوەی بەستەکراو ‹همین‌طور سربسته خریدم: هەروا بەستەیی سەندم› ۲. *[مجازی]* پەنامەکی؛ ناڕاستەوخۆ؛ بە پێچ و

پەناوە؛ نەرێسات؛ بە داپۆشراوی ‹باید سربسته بگویم که از خیرش بگذر!: با سەربەستە بیلێم لێی گەڕێ!›.

سربسر / sarbesar/ ☜ **سربەسر**

سربلند / sarboland/: صفت. [کنایی] سەربەرز؛ سەرفەراز؛ سەربڵند: ۱. خاوەن هەستی خۆش بە بۆنەی کردەوەی چاکەوە ۲. خاوەن ڕێز و ڕەوشتی ئاپۆرەیی بە بۆنەی کار یان کردەوەیێکەوە. هەروەها: **سربلند بودن؛ سربلند شدن**

سربلندی / sarbolandî/: اسم. [کنایی] سەربەرزی؛ سەرفەرازی؛ سەربڵندی؛ هەبوونی ڕێز و ستایشی جڤاتی بە بۆنەی ئاکاری چاکەوە.

سربمهر / sarbemohr/ ☜ **سر به مهر**

سربند / sarband ، ـها/: اسم. سەروێن؛ سەر و شەدە؛ پێچ؛ سەرپێچ؛ سەرەپێچە؛ پارچەیێ کە دەیبەستن بە سەرەوە.

سربنیست / sarbenîst/ ☜ **سربەنیست**

سربها / sarbahā/: اسم. پووڵ یان ماڵێ کە بۆ ڕزگار بوون لە کوژران ئەدرێ.

سربه تو / sarbetû/: صفت. [مجازی] دەروون دار؛ دەخەس؛ دڵقورس؛ بەتاقەت؛ بەرخۆگر. ۲. [نامتداول] سەرخوار؛ شەرمێون؛ شەرمین؛ ژێر و ماقووڵ و سەرخوار ✻ **سربتو**

سربەراه / sarberāh/: صفت. [گفتاری] ۱. بەرقەوڵ؛ گوێبیس؛ گوێبیست؛ بە گوێچکە؛ گوێڕایەڵ بۆ بەڕێوەبردنی فەرمان ۲. شوێنکەوتووی بایەخ و دابی ئاکاری: **سربراه**. هەروەها: **سربەراهی**

سربه زیر / sarbezîr/: صفت. [کنایی] سەرخوار؛ مەن؛ مەند؛ کاوەخۆ و بەرفەرمان: **سربزیر**. هەروەها: **سربەزیری**

سربه سر[1] / sarbesar/: صفت. [گفتاری] سەربەسەر؛ سەروەسەر؛ دەقاودەق؛ پاکلەپاک؛ ڕاستەوڕاست؛ یەک بە یەک؛ وەکیەک. بەرامبەر: **سربسر**

سربه سر[2]: قید. پاکلەپاک؛ یەکسەر؛ پاک؛ گرو؛ گشت؛ تەڤ ‹همه سربەسر تن به کشتن دهیم: هەموو پاکلەپاک خۆ بە کوشتن دەدەین›: **سربسر**

سربه فلک کشیده / sarbefalakkešîde/: [فارسی/ عربی/ فارسی] صفت. [مجازی] هەوابڕ؛ زۆر بەرز.

سربه مهر / sarbemohr/: صفت. ۱. سەرمۆر؛ سەر بە مۆر؛ نەکراوە؛ بە مۆری سەر بەستە یان پاکەتەوە بۆ دڵنیایی لە هەڵنەتەکاندن و دەس تێ نەبردنی ۲. [مجازی] سەرمۆر؛ سەنتە؛ نهێنی؛ زۆرنەپەندی ✻ **سربمهر**

سربەنیست / sar-be-nîst/: صفت. [گفتاری] ۱. سەرداگوم؛ بێسەر و شوێن؛ نادیار؛ بەرپیوار؛ ناخویا؛ خیەف؛ نوخوم. ۲. توونا؛ تووناوتوون؛ تەیوو؛ فەوتاو؛ لەنێوبراو ‹جوانان را میبردند و سربەنیست میکردند: لاوانیان دەبرد و توونایان دەکردن› ✻ **سربنیست**. هەروەها: **سربەنیست شدن؛ سربەنیست کردن**

سربهوا / sarbehavā/: [فارسی/ عربی] ☜ **سربەهوا**

سربه هوا[1] / sabehavā/: [فارسی/ عربی] صفت. [گفتاری] حۆیلەر؛ خەنۆک؛ خۆلێبوێر؛ سەرچڵ؛ خەمسار؛ گەللایی؛ کەللەیی؛ گوێنەدەر؛ کەترەخەم: **سربهوا**

سربه هوا[2]: قید. سەرشکێن؛ سەرسەری؛ خەمسار؛ لامسەرلایی؛ بە سەرچڵی؛ بەبێ تێڕوانین و ورد بوونەوە ‹این‌طور سربەهوا نشمار، کمی دقت کن!: ئاوا سەرشکێن مەیژمێرە، هێندێک ورد بەوە!›: **سربهوا**

سربی / sorbî/: صفت. سرپی؛ سوربی؛ سرفتی: ۱. دروس کراو لە سرپ ۲. بۆر؛ بە ڕەنگی خۆڵەمێشی بریقەدار؛ ڕەنگی سرپی. هەروەها: **سربیرنگ؛ سربیفام**

سرپا / sar(e)pā/: صفت. ۱. ☜ سرپا بودن، **سر**[2] ۲. ☜ **سرپایی**[2]

سرپائین / sarpā'în/ ☜ **سرپایین**

سرپائینی / sarpā'înî/ ☜ **سرپایینی**

سرپاسبان / sarpāsbān ، ـها:/*اسم.* سەرپاسەوان؛ گورووبان؛ کارگێڕی شارەوانی.

▣ سرپاسبان سوم: گورووبانی سێهەمی شارەوانی. هەروەها: **سرپاسبان دوم؛ سرپاسبان یکم**

سرپایی / sarpāyî ، ـها:/*اسم.* سەرپایی؛ سەرپایێ؛ دەمپایی؛ پێڵاوی سووکی بێ پشت و پاژنە.

سرپایی²: *صفت.* وەستاو؛ سەرپایی؛ سەرپێیی؛ بە سەرپاوە؛ بە ڕاوەستانەوە؛ بەبێ دانیشتن یان ڕاکشان: **سرپا**

سرپایین / sarpāyîn/: *صفت.* سەرەوخوار؛ سەرەوار؛ بەرەوخوار: ۱. سەرنخوون؛ سەرخوار؛ سەر بە ژێردا کەوتوو ۲. سەربەرەوخوار؛ سەر بەرەو ژێر؛ سەرەوژێر؛ سەرەولێژ؛ نشێو؛ سەرەوچێر. بەرانبەر: **سربالا * سرپائین**

سرپایین²: *قید.* سەرەوخوار؛ سەرەووار؛ ڕووبەخوار؛ بەرەو خوار ‹اینطور سرپایین نگیرا! دارد می‌ریزد: ئاوا سەرەوخوار مەیگرە! خەریکە دەڕژێ›: **سرپائین**

سرپایینی / sarpāyînî/: *اسم.* سەرەوخوارە؛ سەرەوخوارکایی؛ بەرەوخوارکایی؛ بەرەوخوارکە؛ سەرەخوارکێ؛ بەرەخوارە؛ بەرەخوارکێ؛ سەرەوارە؛ سەرەوژێری؛ خوارایی؛ سەر بەرەو خواری. بەرانبەر: **سربالایی: سرپائینی**

سرپتی / sarpatî/: [کوردی] *صفت.* *[گفتاری]* سەرپەتی؛ سەرەپەتی؛ سەرڕووت؛ سەرەڕووت؛ سەرەڕووتە (بۆ مێ)؛ سەرخواس؛ سەرکۆڵ؛ سەرقۆت؛ سەرقۆتی؛ سەرقۆتین؛ بە سەری بێ‌سەرووینەوە.

سرپر / sarpor/: *صفت.* سەرپڕ: ۱. پڕ؛ پەڕ؛ گۆزان؛ دارماڵ؛ تژە؛ تژی؛ سەرڕێژ؛ لێوالێو؛ لێوانلێو؛ لڕپ؛ کەفەسەر ۲. *[قدیمی]* دەمپڕ؛ بە تایبەتمەندی پڕ بوون لە سەری لوولەوە ‹تفنگ سرپر: تفەنگی سەرپڕ›.

سرپرست / sarparast ، ـها؛ ـان:/*اسم.* سەرپەرست؛ سەرپەرشت؛ سەرپرێس؛ سەرپەرستیار؛ سەرپەرشتیار؛ بنار؛ واهر؛ واهار؛ سەرگەڤار؛ سەرگەڤاز؛ مشوورخۆر؛ مشوورخۆرە؛ گۆهدار؛ گوهدەر؛ خێو؛ خوێ؛ ئەوی ئاگاداری دامەزراوە، ڕێکخراوە یان کەسێکی لە ئەستۆدایە و بەڕێوەی دەبات.

▣ **سرپرست خانواده:** سەرگەڤار؛ سەرگەڤاز؛ واهار؛ واهر؛ وائیرێن؛ سۆرگوڵ؛ بنار؛ سەرپەرستی خێزان؛ گەورەی ماڵ.

سرپرست جامعه: نیرۆی؛ سەرپەرستی کۆمەڵ.

سرپرستار / sarparastār ، ـها؛ ـان:/*اسم.* سەرپەرستار؛ پەرستارێ کە سەرپەرشتی و چاوەدێری کار و باری پەرستارانی بەشێکی نەخۆشخانە یان دەرمانگایەکی لە ئەستۆدایە.

سرپرستی / sarparastî/: *اسم.* سەرپەرشتی؛ مشوورخۆری؛ خوێداری: ۱. کار یان پیشەی سەرپەرشت ۲. ئێوەت؛ خاوەنداری؛ دەهم؛ گۆهداری؛ گوهدێری؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرپەرشت بوون.

▣ **سرپرستی کردن:** حاواندنەوە؛ حەواندنەوە؛ بەخێوکردن؛ وەی‌کەردەی.

سرپستانک / sarpestānak ، ـها:/*اسم.* سەرەمەمکە؛ سەری شووشەشیری منداڵان.

سرپناه / sarpanāh ، ـها:/*اسم.* سەرپەنا: ۱. پەنا؛ پەناگا؛ جێگایەکی سەرداپۆشراو کە بکرێ لە ژێریدا پەنا بگری ۲. *[مجازی]* چاوەخانوو؛ خانوو؛ ماڵ ‹داشتن یک سرپناه حق همه‌ی مردم است: خاوەنیەتی چاوەخانوویەک، مافی هەموو کەسێکە›.

سرپنجه / sarpance ، ـها:/*اسم.* پەنجە: ۱. پێنج ئەنگوست بە تیکڕایی؛ قامکانی دەست ۲. پاژێک لە پێشەوەی پێ کە ئەنگوستەکانیش دەگرێتەوە ۳. سەرپەنجە؛ بەشێ لە گۆرەوا و دەسکێش کە پەنجە دادەپۆشێ.

▣ **سـرپنجه گـرفتن:** سـەرپەنجە داگـرتن؛ دوورینەوەی نووکی گۆرەویّ یان دەسکێش.

سـرپوش / sarpûš ، ـهـا/: *اسم.* سـەرپۆش: ١. سەرپۆشـک؛ دەرخۆنـە؛ دەمبـێن؛ زاربـێن؛ دەربێنـک؛ زاربێنـک؛ دەرخـون؛ دەرخـوین؛ دەرخـووین؛ دەرخووینـک؛ دەرخـۆن؛ سـەرک؛ خوانکە؛ دەڤۆک؛ قەپاخ؛ قەپاغ؛ قـەباخ؛ ئـامێریّ بۆ داپۆشین و سـەرنانەوەی دەفر، کـەلێن یـان دەمی شتێک ٢. *[کنایی]* کار یـان ئامرازێـک بـۆ داشاردنی شتێکی نالەبار.

▣ **سرپوش گذاشتن:** *[کنایی]* شاردنەوە؛ داشاردن؛ داپۆشین؛ داپۆشـان؛ داپۆشـاندن؛ داپۆشـانن؛ سەرپۆش نانەوە.

سرپوشدار / sarpûšdār/: *صفت.* سەرپۆشدار؛ بـە دەرخۆنە؛ دەمبێندار.

سرپوشیده[1] / sarpûšîde/: *صفت.* ١. سـەرگیراو؛ داپۆشـراو؛ بـە مـیچ ‹سـالن سرپوشـیده: سـالۆنی سەرگیراو› ٢. بەسەرپۆش؛ سەرپۆشدار ‹یک دختر سرپوشیده آمد دمِ در: کچێکی بەسـەرپۆش هاتـە بـەر دەرگا›.

سرپوشیده[2]: *قید. [کنایی]* نەرێسات؛ سەرپۆشـراو؛ لابـەلا؛ سەربەسـیاگ؛ ناراسـتەوخۆ ‹سرپوشـیده حالیش کردم که این کار درست نیست: نەرێـسات پـێم گەیاند کە ئەم کارە درووس نیە›.

سرپهن / sarpahn/: *صفت.* سـەرپان؛ بـە سـەری پانەوە ‹میخ سرپهن: بزماری سەرپان›.

سـرپیچ / sarpîč ، ـهـا/: *اسـم.* سـەرپێچ؛ کەرەسـەیەکی قوولّـی پێچـدار کـە گولّـۆپی تێدەخەن و بە تێلی کارەبایەوە دەنێن.

سرپیچی / sarpîčî/: *اسم. [مجازی]* سـەرپێچی؛ ملپێچـی؛ ملـەپێچی؛ سەرکێـشی؛ مکـوڕی؛ نافـەرمانی؛ سـەربزێوی؛ ئەشـقیایی؛ کـار یـان ڕەوتی نەهاتنە بەر فەرمان.

▣ **سرپیچی کردن:** *[مجازی]* سەرپێچی/ ملپێچی/ سەرکێشی/ سەربزێوی/ نافەرمانی کردن؛ مـل نەدان.

سـرتاپا / sartāpā/: *قیـد. [گفتـاری]* سـەرتاپا؛ سەرتاپێ؛ لە سەرەوە تا پێ ‹سرتاپا خیس شده بـود: سەرتاپا خووسابوو›.

سرتاس / sartās ، ـهـا/: *اسم.* تـاس؛ سـەرتاس؛ کەرەسەیەکی نیوە گرۆڤەری بە بنێکەوە، کە لـە دووکانـان بـۆ هەڵـگرتنی کـاڵای شـفتە (وەک دانەوێـلە، ئاژیـل، شـەکر و...) و لـە نێـو پاکـەت کردنیان کەڵکی لێ وەردەگرن: **سرطاس**

سرتاسر / sartāsar/: *قیـد. [گفتـاری]* سەرانـسەر؛ سەراسەر؛ سەرتاسـەر؛ گـشت؛ هـەموو ‹سرتاسر خیابان را پیمودم: سەرانسەری شەقامەکەم دایە پاوە›.

سرتاسـری / sartāsarî/: *صـفت. [گفتـاری]* سەرانسەری؛ سەراسەری؛ سەرتاسەری.

سرتر / sorter ، ـهـا/: [انگلیسی] *اسم.* ئـامێر یـان دەزگایـەک بـۆ هەڵـوەژێران و تـەکووز کـردنی ئەندامانی کۆمەڵەیەک بە گوێرەی دۆزەنەیـەکی دیـاریکراو (وەک ڕیزکـردنی نـاوی خوێنـدکارانی پۆلێک بە پێی ئەلفوبێتکە یان جیاکردنـەوەی سـێو بە پێی ورد و درشتی): **سُورتر**

سرتق / serteq/: [ترکی؟] *صفت. [گفتـاری]* لاسـار؛ سەرڕەق؛ سەرشەق؛ نەگریس؛ توخس؛ چەتوون؛ لەجباز ‹خیلی سرتق است، به این آسانی دست از سرت برنمی‌دارد: زۆر لاسارە، وا سـووک هاسـان وازت لـێ ناهێنێ›.

سرتقی / serteqî/: [ترکی؟] *اسم. [گفتاری]* لاساری؛ سەرڕەقـی؛ سەرشـەقی؛ نەگریـسی؛ لـەجبازی؛ چۆنیەتی لاسار بوون.

سرتیپ / sartîp ، ـهـا/: *اسم. [نظـامی]* سـەرتیپ؛ ئەفسەری خاوەن پلەکی سەرتیپی.

سرتیپی / sartîpî/: *اسم.* سـەرتیپی؛ پلـەکێ لـە هێزی چەکداری، سەرتر لە سەرهەنگ و خوارتر لە سەرلەشکەر.

سرتیز / satîz/: *صفت.* نووک‌تیژ؛ سەرتێژ.

سـرجمع / sarcam'/: [فارسـی/ عربـی] *قیـد.*

۱. سەرجەم؛ پێکەوە؛ بە یەکەوە؛ بەیەکەو؛ تێکڕا؛ سەرپاک؛ پێوەرە؛ یۆوە؛ کترم؛ کترمی؛ لە سەر یەک؛ لە بان یەک؛ بە تێکڕایی؛ بە گشتی ‹سرجمع می‌شود ده هزار تومان: سەرجەم دەبێتە دە هەزار تمەن› ۲. لە سەر؛ لەبان ‹عیب ندارد، این هم سرجمع همه‌ی آنها: قەیدێ ناکا، ئەمیش لە سەر هەموو ئەوانە›.

سرجنبان / sarcombān, -conbān ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ۱. *[مجازی]* یەکمان؛ سەرکردە؛ سەرپەل؛ ڕێبەری تاقمێ بە تایبەت کەسێ کە هاندان، بزواندن و بەڕێوەبەرایەتی گرۆیێکی سەربزێوی لە ئەستۆدایە ۲. *[مجازی]* کەسێ کە لە کۆمەڵگادا خاوەن ڕێز و پایەیەکی بەرزە ۳. سەرتەکێن؛ سەرلەقێن؛ کەسێ کە بە داتەکاندنی سەر، قسەی کەسی‌تر پەسند دەکا.

سرجوخگی / sarcûxegî :/*اسم.* سەرجووخەیی؛ پێگە یان پلەکی سەرجووخە.

سرجوخه / sarcûxe ، ـها؛ ـگان/: *اسم.* سەرجووخە: ۱. سەربازێ کە فەرماندەیی جووخەیەکی وەئەستوە ۲. سەربازێ کە شیاوی ئاوا کارێ یان خاوەن پلەکی سەرجووخیە.

سرجوش / sarcûš :/*اسم.* ۱. بەرکول؛ بەرکۆڵ؛ بەکول؛ بەرکەل؛ تۆزە چێشتێ کە پێش کولینی دەیچێژن ۲. سەرگول؛ سەرتەڵ؛ چێشتێ کە بە ناو باشتر، لە سەر دیگەوە هەڵیدەگرن.

سرچپق / sarčopoq ، ـها/: [فارسی/ ترکی]*اسم.* سەرە سەبیل؛ سەرە قەندە؛ سەرە قەنگە؛ سەرقەننە؛ بەشی پیاڵەئاسای بە دەمنەی سەبیلەوە لکاو کە تووتنی تێدەکەن.

سرچراغی / sar(e)čerāqî :/*اسم.* *[گفتاری]* هەوەڵین پارەیێ کە فرۆشیار دوای هەڵکردنی چرای دوکانەکەی (لە سەرەتای شەودا) لە کڕیاری وەردەگرێ.

سرچسب / sarčasb ، ـها/: *اسم.* سەرچەسپ؛ نیشانە کاغەزێ کە کارخانە دەیلکێنێتە سەر بەستەی کاڵاوە.

سرچشمه / sarčešme ، ـها/: *اسم.* سەرچاوە؛ سەرچاوکە؛ سەرچاوگە؛ سەرچەمە: ۱. سەرچەمە؛ سەراو؛ سەرسەراو؛ پنار؛ سەروکانی؛ شوێنێ کە چۆمێکی لێوە بەدی دێ و مەرخی لەوێوە دەست پێ‌دەکا ۲. کانی؛ هانی؛ خانی؛ سەراو؛ چاوە؛ سەرکانی؛ سەروکانی؛ سەروچاوێ؛ چاوکە؛ سەرچاوکە؛ سەرچاوگە؛ سەرچەمە؛ سەرکیەنی؛ سەرسەراو؛ سەرچاوە؛ چەشمە؛ جێ و شوێنی کانی و ئاو ۳. *[مجازی]* شوێنی سەر هەڵدان ‹سرچشمه‌ی این توطئه‌ها در یک سفارتخانه‌ی خارجی بود: سەرچاوکەی ئەم ساز و بازانە لە باڵوێزخانەیەکی بیانیدا بوو›.

▣ **سرچشمه گرفتن:** *[مجازی]* سەرچاوکەگرتن؛ سەرچاوە گرتن؛ لێ‌بوونەوە؛ سەر لێ هەڵدان؛ لێوە بەدیهاتن ‹همه‌ی این کارها از همان جا سرچشمه می‌گیرد: هەموو ئەم کارانە لەوێوە سەرچاوکە دەگرن›.

سرچین / sarčîn :/ *صفت.* تەڵچن؛ تەڵبژێن؛ تەڵبژێر؛ هەڵبژاردە؛ بژاردە: ۱. هەڵبژێراو؛ تلژێن؛ بە وردی هەڵچنراو ۲. *[کنایی]* سەرتڵ؛ سەرشف؛ سەرتا؛ سەرتەڵ؛ سەرگول؛ سەرچن؛ تڵ؛ هەرەباش و هەڵبژاردە.

سرحال / sar(e)hāl :/ [فارسی/ عربی] ☜ سرحال بودن، **سر**[۲]

سرحد / sarhad(d) ، ـها؛ ـات/: [فارسی/ عربی]*اسم.* مەرز؛ سنوور؛ کەوشەن؛ کەرخ؛ جەسپەر؛ چیلە؛ ناونی؛ سەرحەد؛ سەرپەڕ.

سرحدی / sarhad(d)î :/ [فارسی/ عربی] *صفت.* سنووری؛ کەوشەنی؛ مەرزی.

سرحلقه / sarhalqe ، ـها/: [فارسی/ عربی]*اسم.* *[مجازی، ادبی]* سەرکان؛ سەرگەورە؛ سەرمەزن؛ گەورەی تاقمێ کە لە کۆڕێکدا کۆ دەبنەوە.

سرخ[۱] / sorx :/*اسم.* سوور؛ سۆر؛ سوویر؛ سوهر؛ سوخرە؛ قرمز؛ لە ڕەنگ‌گەلی سەرەکی وەک

ڕەنگی خوێنی تازە: **قرمز** */گفتاری/* ٢. درێژترین شەپۆلی تیشکی دیار، تیشکی تاقەڕەنگی نێوان ٦٢٢ تا ٧٧٠ نانۆمیتر. هەروەها: **سرخ‌رنگ؛ سرخ‌فام**

سرخ[2]: *صفت.* سوور؛ سۆر: ١. گوڵناری؛ بە ڕەنگی سوور ‹سیب سرخ: سێوی سوور› ٢. */مجازی/* شۆڕشگێڕانە؛ شۆڕشی؛ خوێنین؛ خوازیاری کردەوەی توند و تیژ ٣. */مجازی/* کومونیست؛ شیوعی.

⊡ **سرخ شدن:** سوورەوە بوون؛ سوور بوونەوە: ١. بە ڕەنگی سوور هەڵگەڕان ‹از خجالت سرخ شد: لە شەرمدا سوور بووەوە› ٢. تاودران؛ قەمران؛ برژان ‹سیب‌زمینی توی روغن سرخ شد: سێفەزەمینیەکە لە ڕۆنەکەدا سوورەوە بوو›.

سرخ کردن: ١. قەلاندن؛ قەمراندن؛ سوورکردنەوە؛ سوورەو کردن؛ سوورەوە کردەی؛ لە ڕۆندا تاودان و برژاندن ٢. سوورکردن؛ بە ڕەنگی سوور دەرێنان.

سرخ ـ[3]: *پیشواژە.* سوور۔ ؛ سوورە۔ ؛ سور۔ ؛ بە ڕەنگی سوور ‹سرخ‌فام: سوورکار›.

سرخاب / sorxāb/: *اسم.* ١. */قدیمی/* سووراڤک؛ سووراو؛ سوهراڤ؛ سۆراڤ؛ دەرمانێ سوور کە ژنان بۆ جوانی لە گۆنایانی هەڵدەسوون ٢. /ـها/ سوورەقولینگ؛ سوورە قاز؛ فلامینگۆ.

سرخاب‌وسفیداب / sorxāb-o-sefîdāb, -sifîdāb/: *اسم.* */گفتاری/* ١. سووراو۔ سپیاو؛ دەرمانی خۆ جوان‌کردن ٢. */مجازی/* ئارایشت؛ تاس و لووس؛ بەزەک؛ خۆ ڕازاندنەوە.

⊡ **سرخاب و سفیداب کردن:** */تعریض/* سووراو۔ سپیاوکردن؛ خۆ تیل‌کردن؛ خۆ تاس و لووس دان؛ ڕوومەتی خۆ جوان‌کردن.

سرخابی[1] / sorxābî/: *اسم.* سوور تەڵخ؛ ڕەنگی سووری ئاماڵ بەنەوش، کە لە تێکەڵاوی ڕەنگی سوور و ئاوی پێک دێ. هەروەها: **سرخابی‌رنگ**

سرخابی[2]: *صفت.* سوور تەڵخ؛ بە ڕەنگی سووری ئاماڵ بەنەوش.

سرخانه / sarxāne/: *صفت.* سەرماڵ؛ ناوماڵ؛ ناوماڵە ‹حمام سرخانه: گەرماوی ناوماڵ›.

سرخباد / sorxbād/ ☜ باد سرخ، **باد**[1]

سرخ‌بید / sorxbîd/ ☜ بید سرخ، **بید**

سرخپوست / sorxpûst ، ـها؛ ـان/: *صفت.* سوورپێست؛ سۆرپێست؛ سەر بە یەکێک لە چوارگرۆی گەورەی ڕەگەزی مرۆ، خەڵکی قوڕنەی ئەمریکا و دوڕگەکانی ئوقیانووسی ئارام، بە پێستی قاوەیی ڕۆشنەوە.

سرخپوستی / sorxpûstî/: *صفت.* سوورپێستی؛ سوورپێستانە؛ پێوەندیدار یان سەر بە سوورپێستان ‹کلبەی سرخپوستی: کەوێڵی سوورپێستی›.

سرخپوش / sorxpûš/: *صفت.* سوورپۆش؛ خاوەن پۆشەنێک بە ڕەنگی سوور.

سرخ‌ترسی / sorxtarsî/: *اسم.* سوورپەرێزی: ١. */روانشناسی/* ترسی نائاسایی لە ڕەنگی سوور (بەتایبەت خوێن) کە ببێتە هۆی نەخۆشی ٢. */مجازی/* دۆخی وره بەردان و ترسی زۆر لە کومونیسم یان کومونیستان.

سرخجه / sorxce/: *اسم.* سووریژک؛ سووریژکە؛ سوێریژک؛ نەخۆشیەکی ئاستەمی ویرووسی وێنەی سووریژەیە کە یاو، چۆڕە، داییسانی ناوپۆشی چاو، زیپکەی سوور و گەورەبوونەوەی لوولەگەلی لەنفاوی لە نیشانەکانیە.

سرخدار / sorxdār ، ـها؛ ـان/: [فارسی/ کردی] *اسم.* هەڤریسک؛ عەرعەر؛ داری بەرزی لێڕەواری هەمیشە سەوز: **زرنب؛ سرخەدار**

سرخر / sarxar/: *صفت.* */تعریض/* بەلای بۆگەن؛ بەلای بەد؛ سەرەخەر ‹تا می‌خواستم دو کلمه با دختر همسایه حرف بزنم، کلفتشان می‌آمد و سرخر می‌شد: تا دەهاتم دوو قسە لەگەڵ کچە هاوسێکەمان بکەم، کلفەتەکەیان وەک بەلای بۆگەن دەهات›.

⊡ **سرخر شدن:** بوونە بەلای بۆگەن؛ بۆ زەحمەت

دان هاتن؛ بۆ درووس کردنی دەردیسەر و زەحمەت هاتن.

سرخرگ / sorxrag ، ـها/: اسم. سوورەدەمار؛ خوێنبەر؛ ڕەگی خوێن ڕاگوێزان لە دڵەوە بۆ ئەندامان.

سرخرو / sorxrû/: صفت. ڕووسوور: ۱. دەم و چاو سوور؛ ڕوومەتسوور بەتایبەت بە بۆنەی شایی و لەش ساغیەوە ۲. [کنایی] شاد و بەختەوەر بە هۆی سەرکەوتنەوە.

سرخس / saraxs ، ـها؛ ـان/: اسم. سیپەلە؛ سیپەرە؛ باوەشێنە؛ نێرووک؛ سەفرابەر؛ گوڵداڕوو؛ کەروزەکێویلە؛ باڕیرە؛ منالەڕەش؛ بەڕەزا؛ قژی کچ؛ قژی کەنیشک؛ پەلی سیاوەشان؛ ڕیشی پیرەمەڕانە؛ گیایێکی پایا، بە پارچە گەڵای بێ‌ددانەوە کە دەژێریدا خاڵگەلی وردی بریقەداری زەرد هەیە.

سرخط / sarxat(t) ، ـها/: [فارسی/ عربی] اسم. سەردێڕ؛ ناو یان بابەتی وتارێ کە لە سەریەوە دەنووسرێ.

▣ سرخط اخبار: سەردێڕی هەواڵ؛ کورتەی هەواڵ.

سرخک / sorxak/: اسم. سووریژە؛ سوڕێژە؛ سورێژە؛ سووریزە؛ سووریجە؛ سوورێجە؛ سیرۆژە؛ سۆرگ؛ سۆرک؛ سوورک؛ سووریک؛ سووریکە؛ سوورکە؛ سوورێکە؛ سوورلێ؛ سۆژک؛ سوژک؛ سوورکێ؛ گەزنە؛ ئەسپە؛ نەخۆشیەکی زۆر ئاستەمی ویرووسی کە بە یاو، زیپکە و ئاوەچۆڕەوە سەر هەڵدەدا و لە منداڵاندا زۆر گیرۆیە.

سرخ کن / sorxkon ، ـها/: اسم. ئامرازێکی کارەباییە بۆ باش سوورەوەکردنی بڕێ خواردەمەنی بە کار دێ.

سرخ مو / sorxmû/: صفت. مووسوور؛ قژسوور: **موسرخ؛ موقرمز**

سرخنای / sorxnāy/ ☜ **مِری**

سرخود[1] / sar(e)xod/: صفت. ۱. [گفتاری] سەرخەر؛ سەرەخەر؛ لاسار؛ خۆسەر؛ گوێش نەداپنە؛ ناگۆشگیر ۲. لەخۆ؛ لە سەرخۆ؛ هی خۆ؛ وێڕای شتێ بە شێوەی بەشێ لەو شتە ‹آستین سرخود: قۆڵ لەخۆ›.

سرخود[2]: قید. [گفتاری] لەخۆوە؛ بەخۆوە؛ سەرەخۆ؛ خۆسەرانە؛ بێ‌پرس؛ بۆ خۆی ‹سرخود خانه خریده: لەخۆوە چووە خانووی کڕیوە›.

سرخور / sarxor/: صفت. [مجازی، فرهنگ مردم] سەرەخۆرە؛ سەرخۆر؛ سەرەوەر؛ بە دۆخ یان چارەنووسێ کە بە شووم و هۆی مەرگی تاکێکی‌تر (وەک داک و باب یان هاوسەر) بزانرێ.

سرخوردگی / sarxordegî ، ـها/: اسم. [مجازی] بە خۆدا شکاوی؛ خۆبانی؛ دڵساردی؛ خەفەتخانی؛ وەڕەزی و ناهومێدی بە هۆی شکست و نامرادی لە کار یان نەگەیشتن بە ئامانجێک.

سرخورده / sarxorde/: صفت. [مجازی] بە خۆداشکاو؛ ناهمێ؛ دڵسارد؛ خەفەتخان؛ خۆبان.

سرخوش / sarxoš/: صفت. ۱. شاد؛ دەماخ؛ وەش؛ خۆشحاڵ؛ سەرکەیف؛ بەکەیف؛ دڵشاد ۲. سەرخۆش؛ سەرووەش؛ مەست؛ تەلەس.

سرخوشی / sarxošî ، ـها/: اسم. ۱. شادی؛ خۆشحاڵی ۲. سەرخۆشی؛ سەرووەشی؛ مەستی.

سرخەدار / sorxedār/ ☜ **سُرخدار**

سرخی / sorxî/: اسم. سووری؛ سووریتی؛ سووراتی؛ سۆهری؛ سوورایەتی؛ چۆنایەتی سوور بوون.

سرد / sard/: صفت. سارد؛ سەرد؛ سار؛ تەزی؛ ڕونج: ۱. بە تینێکی کەمتر لە تینی دەرەکی لەش کە دەبێتە هۆی هەست بە نارەحەتی یان سەرما ‹هوای سرد: هەوای سارد› ۲. بە تینێکی کەمتر لە تینی ڕەچاوکراو ‹چای سرد: چای سارد› ۳. گەرمەوەنەکراو؛ گەرمەو نەوگ ‹خوراک سرد:

آب سرد: خۆراکی سارد؛ ئاوی سارد› ٤. چایگ؛ چیا؛ چێیگ؛ چێیی؛ تەزی؛ وەبەر سەرما نراو ‹نوشیدنی سرد: خواردنەوەی سارد› ٥. [مجازی] سارد و سڕ؛ سڕ؛ بەبێ هەست و وروژانی دەروونی ‹نگاه سرد: مەیزی سارد›.

⊡ **سرد بودن:** سارد بوون؛ سەرد بیەی: ١. چایی بوون؛ چایگ بوون ‹آب سرد است: ئاوەکە ساردە› ٢. [مجازی] سارد و سڕ بوون؛ گوڕ و تین نیشان نەدان ‹رفتارش خیلی سرد بود: ئاکاری زۆر سارد بوو›. هەروەها: **سرد شدن**

سرد کردن: ساردکردنەوە؛ سەردەوەکەردەی: ١. فێنکەوکردن؛ هێنانە خوارەوەی دەما ‹شیر را کمی سرد کن: شیرەکە کەمێ سارد کەوە› ٢. [مجازی] دڵساردکردنەوە.

سرداب / sardāb/ ☜ **سردابه**

سردابه / sardābe ، ـها/: اسم. سەرداڤ؛ سارداو؛ سەرداو؛ سارداوە؛ ئاڤسارک؛ زاخۆن؛ ماران؛ مەسنا؛ ناویس؛ سارنج؛ ژێرخانی قووڵ کە ئاڵوگۆڕی دەمای زۆر کەمە، بۆیە زۆرتر بۆ هەڵگرتنی ماکی پێخۆر، بەکاردێ: **سرداب**

سردار / sardār ، ـها؛ ـان/: اسم. سەردار؛ سپاڕان؛ سەرکردە و ڕابەری هێزێکی چەکداری.

سرداری / sardārî/: اسم. سەرداری: ١. سەرۆکی؛ ڕابەری ٢. [قدیمی] حشکاوس؛ خەفتان؛ ئیشکاوس؛ جۆرێک پاڵتاوی بەرۆک بەسراوی بێ یەخەی پیاوانە.

سردبیر / sardabîr ، ـها؛ ـان/: اسم. سەرنووسەر؛ سەرەکنووسەر؛ سەرنڤیسەر؛ سەرنڤیسکار؛ سەرپەرشتی نووسەرانی بلاوکراوەیەکی دەورەیی یان کۆمەڵەوتارێ، کە کاری کۆکردنەوە و ڕێکوپێککردن یان چاوەدێریانی وە ئەستۆیە. هەروەها: **سردبیری**

سردخانه / sardxāne ، ـها/: اسم. سەردخانە: شوێنێکی بەسراو و تینپارێز کە دەزگاگەلی سەرمادەر بۆ لە خۆ ڕاگرتنی سەرما تێیدا کار دەکەن و لە گەنینی ئەوی تێدایە بەرگری دەکات.

سردر / sardar ، ـها/: اسم. سەردەر؛ سەردەرگا: ١. زفقێل؛ سەردەرانە؛ سەربەرە؛ سەرەوەی دەرگا ٢. جوانکاری سەرەوەی درگای خانوو.

سردرختی / sarderaxtî ، ـها/: اسم. میوەیەک کە هێشتا بە دارەوەیە.

سردرد / sardard/ ☜ **درد**[٢]

⊡ **سر درد گرفتن:** سەرئێشەگرتن؛ سەرێشە گرتن؛ سەر ئێشان؛ ژانەسەرگرتن. هەروەها: **سردرد داشتن**

سردرگم / sardargom/: صفت. ١. شێواو؛ هاڵۆز؛ ئاڵۆز؛ تێکهالاو؛ هاڵۆزاو؛ هەمگم؛ بێسەرە و بەرە؛ گرفنج؛ گرفنچ؛ هەربل؛ شێواو و تێکەوە پێچیاو بە شێوەیێ کە سەرەکەی نەدۆزرێتەوە ‹کلاف سردرگم: پاری شێواو› ٢. [مجازی] سەرلێشێواو؛ ڕێ لێون بووی وا کە نەزانێ بە کوێدا بڕوا ‹ناگهان در پیچ و خم غار سردرگم شد و مسیری را کە آمده بود، گم کرد: لە کتوپڕدا لە پێچەڵپووچی ئەشکەوتەکەدا سەری لێ شێوا و ئەو ڕێگە لێوە هاتبوو لێی گوم بوو› ٣. [مجازی] حەپەساو؛ پەشێواو؛ شاش؛ پەشۆکاو؛ پەشۆکیاگ؛ حەیران و بێ توانستی بڕیاردان.

⊡ **سردرگم شدن:** هەبلین؛ هەربلین: ١. ئاڵۆزان؛ تێکهالان؛ بێسەرە و بەرە بوون ٢. [مجازی] سەر لێشێوان؛ سەرگەردان بوون؛ پەشۆکیان؛ حەپەسان.

سردرگمی / sardargomî ، ـها/: اسم. [مجازی] شێواوی: ١. هالۆزی؛ ئالۆزی؛ تێکهالاوی؛ هەمگمی ٢. سەر لێ شێواوی؛ شاشی.

سردست / sardast/: اسم. ١. باڵەکە؛ باڵەکێ؛ گۆشتی باڵی ئاژەڵ ٢. /ـها/ سەرقۆڵ؛ سۆرانی؛ فەقیانە.

سردسته / sardast ، ـها؛ ـگان/: اسم. سەردەستە؛ سەردەسە؛ یەکمان: ١. سەربەند؛ ڕێبەری

دەستە؛ پێشەنگی دەستە ۲. سەرگەورە؛ سەرۆک؛ ڕێبەر و پێشەوای گرۆیەک.

سردستی / sardastî/: *قید. [گفتاری]* بە سەر دەستەوە؛ بە پەلە؛ لە ماوەیەکی کورتدا ‹سردستی دو خط بنویس بده دستش: بە سەردەستەوە دوو خەتی بۆ بنووسە و بیدەیە›.

سردسیر[1] / sardsîr/: *اسم.* زۆزان؛ سەردەسێر؛ سەردسێر؛ کوێستان؛ کێوسان؛ ئێلاخ؛ ئێلاخ؛ لەیلاخ؛ کۆساڵ؛ ناوچەیەک کە هاوینانی فێنک و زستانانی شەختەیە ‹از گرمسیر بە سردسیر رفتن: لە گەرمیانەوە بۆ زۆزان چوون›.

سردسیر[2]: *صفت.* سەردەسێر؛ سەردسێر؛ زۆزان؛ بە نێوانە دەمای کەمتر لە ۲۰° سانتیگراد.

سردسیری / sardsîrî/: *صفت. [گفتاری]* سەردەسێر؛ سەردسێر.

سردفتر / sardaftar ، ـها؛ ـان/: [فارسی/ معرب] *اسم.* سەردەفتەر؛ سەرپەرشتی نووسینگەی بەڵگەی ڕەسمی.

سردکن / sardkon ، ـها/: *اسم.* چیلر؛ ساردۆکەر؛ ساردەوکەر.

سردکننده / sardkonande ، ـها/: *اسم.* ۱. ساردەوەکەر؛ ساردۆکەر؛ ساردکەرەوە؛ هەر جۆرە دەزگایێ کە سەرما وەدی بێنێ ۲. تەنێ کە بە هۆی کاردانەوەی کیمیایی سەرما بەرهەم دێنێ.

سردم / sardam ، ـها/: *اسم.* ۱. سەکۆی جێ دانیشتنی مورشیدی زۆرخانە ۲. خانەقا؛ جێگەی کۆ بوونەوەی دەروێشان.

سردماغ / sardamāq/: [فارسی/ عربی] *صفت. [گفتاری]* گوربز؛ گوربزە؛ ساز؛ بەدەماخ؛ کەیفخۆش. هەروەها: **سر دماغ بودن**

سردمدار / sardamdār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ۱. *[مجازی]* سەرۆک؛ بەڕێوەبەری زنجیرە کار و چالاکی گرۆیێ ۲. پرسەگێڕ؛ کارگێڕی پرسە؛ شینگێڕ ۳. مورشیدی زۆرخانە.

سردمزاجی / sardmezācî, -mazācî/: [فارسی/ عربی] *اسم.* ساردمەزاجی؛ کەمی یان نەبوونی حەزی جنسی. هەروەها: **سردمزاج**

سردوزی / sardûzî ، ـها/: *اسم. [خیاطی]* سەردروو؛ درووێ کە تەقەڵەکان بە دەرەوە بن.

سردوشی / sardûšî ، ـها/: *اسم.* ۱. شریتەیەکی باریک کە بۆ ڕازاندنەوەی سەرشانی بڕێ جلوبەرگ کەڵکی لێ دەگرن ۲. باریکە پارچەیەک بۆ سەرشانی چەکداران کە پلەکیانی پێوە دەلکێنن: **پاگون**

سردوگرم / sard-o-garm/: *اسم. [مجازی]* تاڵ و سوێر؛ سارد و گەرم؛ سەرد و گەرم؛ ئەزموونگەلی جۆراوجۆری ژیان: **گرم و سرد**

⊡ **سرد وگرم چشیدن:** *[مجازی]* تاڵ و سوێر چەشتن؛ وریا بوونەوە بە هۆی ئەزموونی خۆش و ناخۆشی ژیان.

سردوگرمچشیده / sard-o-garmčešîde ، ـها/: *صفت. [مجازی]* تاڵ و سوێر چەشتوو؛ لە ژین خاراو؛ بە ئەزموون.

سردی / sardî/: *اسم.* ساردی؛ سەردی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی سارد بوون ‹سردی هوا: ساردی کەش› ۲. ئەزموون و بۆچوونێکی کۆن سەبارەت بە تایبەتمەندی بڕێ پێخۆر و خواردنەوە کە دەبێتە هۆی دابەزینی گەرما و هێزی گشتی لەش ‹خیار سردی است: خەیار ساردیە›.

⊡ **سردی کردن:** ساردی کردن؛ سەردی کەردەی؛ چیامانی کێشتەی؛ هەست کردن بە کزی، بێحاڵی یا دڵهەڵشێوان بە هۆی خواردنی بڕێ پێخۆر و خواردنەوەوە ‹حتماً سردی کرده، عسل بخورد، خوب می‌شود: دیارە ساردی کردووە، هەنگوین بخوا، چا دەبێتەوە›.

سردیس / sardîs ، ـها؛ ـان/: *اسم.* کۆتەڵی سەری مرۆ یان گیاندار.

سرراست[1] / sar.rāst/: *صفت.* سەرڕاس؛ سەرڕاست: ۱. ڕاستەوڕاست؛ ڕاستەوخۆ؛

شتێک لە سەری ٢. خلیسکێن؛ خزکێ؛ خزەکانێ؛ خزخزەکانێ؛ خزخزان؛ خشخشان؛ کەرەستەیەکی کایەی زارۆکانە بۆ بە سەریەوە خزان.

▣ **سرسرەبازی:** خلیسکانێ؛ خلیسکێن؛ خزخزەکانێ؛ خلیسکێنێ؛ خلووزگێ؛ کایەیێکی مندالانە بە شێوەی خۆ خزاندن بەسەر شوێن یان کەرەسەیەکی تایبەتی ئەو کارە.

سرسری[1] / sarsarî/: *صفت.* سەرچڵ؛ سەرسەری؛ کەمتەرخەم؛ سەرپۆرت؛ تەولباز؛ تەوەل؛ سەکەماتی؛ سەرپۆت؛ گەللایی؛ سەرەرۆ؛ بەبێ سەرنج دان و شوێندا چوون.

سرسری[2]: *قید.* بە سەرچڵی؛ سەرشکێن؛ سەرسەری؛ گۆترمە؛ لاسماڵ؛ بە گۆترە؛ بێ تێروانین ‹سرسری درس خواندن: بە سەرچڵی دەرس خوێندن›.

سرسلامتی / sarsalāmatî/: [فارسی/ عربی] *اسم.* سەرسلامەتی؛ سەرخۆشی؛ سەرەخۆشی؛ ئەوەی بۆ هاودەردی و بە مەبەستی دلدانەوەی خاوەن مردوو دەگوترێ.

▣ **سرسلامتی دادن:** سەرەخۆشی لێ کردن؛ سەرسلامەتی دانەوە؛ پرسە و سەرەخۆشی کردن.

سرسلسله / sarselsele، ـها/: [فارسی/ عربی] *صفت.* سەرکان: ١. سەرڕەتەوە؛ دامەزرێنەری بنەماڵەیەک لە پادشایان ٢. پێشەوا؛ سەرپەل؛ پێشەنگ و دەسپێکەری کارێ کە دەستەیەک پێی پەرژاون.

سرسنگین / sarsangîn/: *صفت.* *[مجازی]* لالووت؛ نەبان لە ئاست دیتران. هەروەها: **سرسنگینی**

سرسوزن / sarsûzan، ـها/: *اسم.* سەرەدەرزی؛ سەرەچەن؛ سەری ئاودۆزک.

سرسیلندر / sarsîlandr، ـها/: [فارسی/ فرانسوی] *اسم.* سەرسیلەندر: ١. سەرپۆشێ کە بەشی دوایی سیلەندری گاز دادەپۆشێ ٢. کلاوەی موتۆر کە سیلەندرەکان دادەپۆشێ و لەوێوە سووتەمەنی دەڕژێتە ناو موتۆرەوە.

سرسینه / sarsîne/: *اسم.* سەرسینگ؛ گۆشتی سینگی مەڕ و مالات.

سرشاخ / saršāx/: *صفت.* شاخ بەشاخ؛ سەرشاخ؛ بە حالەتی کێبەرکێ یان شەڕ و هەمبەر بوونەوە (وەک زۆرانبازان یان ئاژەڵی شاخدار).

▣ **سرشاخ شدن:** شاخبەشاخ بوون؛ سەرشاخ بوون؛ تووشیار یان سەرقاڵی شەڕ و داوا بوون.

سرشاخه / saršāxe، ـها/: *اسم.* سەرچڵ؛ سەرلەق؛ چڵەپۆپە؛ بەشی دواییی لق.

سرشار / saršār/: *صفت.* *[ادبی]* دارماڵ: ١. پڕاوپڕ؛ پڕبەپڕ؛ لڕپ؛ تەژی؛ تژی؛ لێواولێو؛ لێوانلێو؛ لێوان؛ کەفەڕێژ؛ پڕ؛ پەڕ؛ لیپ ٢. زۆر و زەبەند؛ زۆر؛ زەبەند؛ فرە ‹ثروت سرشارت از رنج مردم است: ماڵی زور و زەبەندت لە خوێنی خەلکە›.

سرشاری / saršārî/: *اسم.* *[ادبی]* دارماڵی؛ پڕاوپڕی؛ پڕی؛ لێوانلێوی؛ کەفەڕێژی؛ زەبەند و زۆری؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی پڕ بوون.

سرشانه / saršāne، ـها/: *اسم.* سەرشان: ١. بەشێک لە جل و بەرگ کە شانە دەلکێنێتە قۆڵەوە ٢. ناوشان؛ ئەو بەشە لە جل و بەرگ کە شان دادەپۆشێ.

سرشت / serešt/: *اسم.* *[ادبی]* سوروشت؛ سرووشت؛ سرشت؛ گەوهەر؛ چییەتی خۆیی و پێکهاتەی بنەمایی کەس یان شتێک.

سرشتن / sereštan/: *مصدر. متعدی.* *[ادبی]* // **سرشتی:** تێکەلاندت؛ **سرشته می‌کنی:** تێکەل دەدەی؛ **سرشته کن:** تێکەلدە// تێکەلدان؛ کەرچلاندن؛ ڤەستراندن؛ ئامیتن؛ لێکدان؛ تێکدان؛ ئاوێتە کردن؛ ئامیتە کردن؛ ئامێژە کردن؛ تێکەڵکردنی شتێک دەگەل شتێکی‌تردا. هەروەها: **سرشتی**

■ صفت مفعولی: **سرشته** (تێکەلاو)/ مصدر منفی:

نَسرشتن (تێکەڵ نەدان)

سرشتی / sereštî/: *صفت*. سرشتی؛ سوروشتی.

سرشك / sereško, serešg/: *اسم. [ادبی]* ئەسرین؛ فرمێسک؛ فرمیسک؛ هەرسی؛ هێستر؛ ئەسر؛ رۆنتک؛ هورمێس؛ رندک؛ هەستار؛ رۆندک؛ سوروشک: **سرشگ**

سرشکستگی / saršekastegî/: *اسم. [مجازی]* سەرشۆری؛ ریسوایی؛ شەرمەزاری.

سرشکسته / saršekaste/: *صفت*. ١. *[کنایی]* سەرشۆڕ؛ سەرنەمە؛ سەرنزم؛ شەرمەزار بەهۆی رووداوی ناخۆش و زۆرتر شەرمهێن ٢. سەرشکاو؛ سەر شکیاگ؛ سەرە مڕیا.

سرشکن / saršekan/: *صفت. [مجازی]* دابەش؛ سەرشکێنە؛ دابەش کراو لە نێو ئەندامانی دەستەیەکدا ‹مخارج آسفالت کوچه را میان همسایه‌ها سرشکن کردند: مەزاختی ئاسفاڵتی کۆڵانەکەیان لە نێو هاوسێکاندا دابەش کرد›. هەروەها: **سرشکن شدن؛ سرشکن کردن**

سرشگ / serešg/ ☜ **سرشک**

سرشماری / saršomārî/: *اسم*. سەرژمێری؛ سەرژماری؛ سەرئەژمێری؛ سەرنقیسی: ١. هەڵژمار؛ کار یان ڕەوتی سەرژمارکردن؛ بژاردنی کەسانێک لە نێو کۆمەڵگایەک ٢. *[ـها]* ئامارگری ‹سرشماری نفوس: سەرژمێری خەڵک›. هەروەها: **سرشماری شدن؛ سرشماری کردن**

سرشناس / saršenās ، ـها؛ ـان/: *صفت. [مجازی]* بەناوبانگ؛ سەرناس؛ بە دەنگ و ناو؛ ناودار؛ نامدار؛ ناسراو لە کۆمەڵگایەکدا.

سرشو(ی) / saršû(y)/: *اسم*. سەرشۆ؛ سەرشۆر؛ ماکی خاوێنکەرەوەی (وەک شامپۆ، سابوون یان هەندێ ئامیتەگەلی گیایی) سەر و قژ.

سرشیر / saršîr/: *اسم*. تۆ؛ تۆی شیر؛ سەرشیر؛ سەرتوێ؛ سەرتۆ؛ تۆژی؛ تۆژگ؛ کاژ؛ کاژە؛ قەیماخ؛ قەیماغ؛ پرۆتەیین و چەوری شیر کە پاش ساردبوونەوەی وەک توێژ بە سەریەوە دەبەسرێ.

سرصفحه / sarsafhe ، ـها/: *[فارسی/ عربی] اسم*. سەرلاپەڕە؛ ئەوەی لە سەر پەڕەوە و جیا لە دەقی پەڕەکە نووسراوە.

سرطاس / sartās/: *[فارسی/ معرب]* ☜ **سرتاس**

سرطان / saratān/: *[عربی] اسم*. ١. *[پزشکی]* شێرپەنجە؛ کیفژاڵە؛ قرژاڵە؛ کورنجە؛ سەرەتان؛ نەخۆشیەک بە هۆی تەشەنە کردنی بێ‌ڕادەی شانەگەلی لەش ٢. *[نجوم]* ☜ **خرچنگ ـ ١** ٣. *[تقویم]* کیفژاڵ؛ قرژانگ؛ قرژاڵ؛ چوارەمین کەلوو لە دوازدە کەلووی ساڵ، بەرانبەر بە پووشپەڕ.

سرطانزا / saratānzā/: *[عربی/ فارسی] صفت*. شێرپەنجەهێن؛ هۆ یان هۆکاری بەدیهاتنی نەخۆشی شێرپەنجە.

سرعت / sor'at ، ـها/: *[عربی] اسم* خێرایی؛ تاو: ١. گورجی؛ توندی جم و جووڵ ٢. *[مکانیک]* نرخی بزووتنی بزۆکێ بە گوێرەی یەکەی کات ‹بیش از ١٢٠ کیلومتر در ساعت سرعت داشت: پتر لە ١٢٠ کیلومتر لە کاتژمێردا خێرایی هەبوو› ٣. *[گفتاری]* پەلە؛ لەز؛ خێرا لە بەڕێوە بردنی کارێکدا ‹آزاد کارهایش را به سرعت انجام داد: ئازاد بە پەلە کارەکانی کرد›.

▣ **سرعت آغازی** ☜ **سرعت اولیّه**

سرعت انتقال: *[مجازی]* وریایی؛ زیرەکی؛ تیژی؛ ویرایی؛ وشیاری؛ بار و دۆخی زوو تێگەیین.

سرعت آنی: خێرایی ساتی؛ خێرایی بزاڤی شتێکی بزۆک لە چرکەساتێکی دیاریکراودا.

سرعت اولیّه: خێرایی سەرەتایی/ دەسپێک؛ خێرایی تەنێکی بزۆک لە سەرەتای ڕێکەوتنیدا.

سرعت لاکپشتی: *[کنایی]* کیسەڵڕۆ؛ کیسەڵئاسا؛ وەک کیسەڵ؛ زۆر هێواش.

سرعت مُجاز: خێرایی شیاو؛ خێرایی ڕێدراو؛

خێراییەک کە نابێ لێی لابدرێ.

سرعت یکنواخت: خێرایی یەکهاوی/ یەکدەس/ یەکجۆر؛ خێراییەک کە ئەندازەی لە چەن ماوەکاتی بەرامبەردا، یەکسانە.

◘ **سرعت بخشیدن/ دادن:** خێرا کردنەوە؛ خێرایی پێدان؛ توند کردنەوە؛ بوونە هۆی خێراتر بوونی شتێ ‹ماشین‌آلات جدید، بە تولید سرعت بخشید: دەزگاواڵە تازەکان بەرهەم هێنانیان خێرا کردەوە›.

سرعت گرفتن/ یافتن: دەور هەڵگرتن؛ دەور گرتن؛ خێرا بوونەوە ‹ماشین در سرازیری سرعت گرفت: ماشینەکە لە سەرەوخواریدا دەوری هەڵگرت›.

سرعت‌سنج / sor'atsanc ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. خێرایی پێو: ١. ئامرازی ئەندازەگرتنی خێرایی ئامێر یان کەرەستەیەکی بزۆک ٢. ئامێرێ لە کەرستەی گواستەنی‌دا کە خێراییەکەی بە پێی کیلۆمیتر لە یەکەی کاتدا (سەعات، دەقیقە و...) نیشان دەدا.

سرف / serf ، ـها/: [روسی]/اسم. سرف؛ ڕەعیەت؛ ڕایەت؛ مسکێن؛ خەڵکی لادێیی لە سەردەمی فیئودالیدا کە وەک زەوی و زار دەسێنران و دەفرۆشران.

سرفراز / sarfarāz ، ـان/: صفت. *[مجازی]* سەربەرز؛ سەربلند؛ سەربەڵند؛ سەرفیراز؛ سەرفەراز.

سرفرازی / sarfarāzî ، ـها/: اسم. *[مجازی]* سەربەرزی؛ سەربەڵندی؛ سەرفیرازی؛ سەرفەرازی.

سرفصل / sarfasl ، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم. ١. سەرەتا؛ دەسپێکی هەر بەش (لە کتێبدا) ٢. دەسپێک؛ دەسپێکانە؛ نووسراوە یان ناوی سەرەتای هەر بەشێک ٣. *[مجازی]* سەرەتا؛ گۆڕانکاریەکی دیار لە ڕەوتێکدا ‹کشف آتش سرفصل تازه‌ای در زندگی بشر بود: دۆزینەوەی ئاور لە ژیانی مرۆدا، سەرەتایێکی نوێ بوو› ٤. *[حسابداری]* سەرەتا؛ لاپەڕە یان بەشێک لە دەفتەری حیسابداری، لەمەڕ حیسابگەلی دیاریکراوەوە.

سرفه / sorfe ، ـها/: اسم. کۆخە؛ کۆکە؛ کوخ؛ کۆخی؛ کۆخت؛ کۆخک؛ کوخک؛ قف؛ قەف؛ قفە؛ قوفە؛ قۆز؛ قۆزە؛ قۆخە؛ قۆزی؛ سوەقە؛ کولهـ ؛ قوتە؛ قلخە؛ ڕەوتی هاتنە دەرەوەی لەپڕ و دەنگداری هەوای سیگەل بە هۆی وەخورووهاتنی ڕێگەی هەناسە ‹سرما خورده بود و سرفه می‌کرد: سەرمای خواردبوو کوخەی دەکرد›.

◘ **سرفه کردن:** کۆخین؛ کوخاین؛ کۆخاندن؛ کۆکین؛ قۆزان؛ قۆزیان؛ قۆزین؛ قۆزەی؛ قۆزای؛ قلخین؛ قفین؛ قوفین؛ کلهایش؛ سوەقان؛ کۆخە/ قۆزە کردن.

سرفه گرفتن: کەوتنە کۆخین؛ هاتنەکۆکین؛ کەوتنەکۆکیان؛ هاتنە قۆزین؛ کەوتنە قۆزیان؛ تووشی قۆزە هاتن ‹سیگار می‌کشیدند، سرفه‌ام گرفت: جگەرەیان دەکێشا، کەوتمە کوخە›: **به سرفه افتادن**

به سرفه افتادن ☜ **سرفه گرفتن**

سرقت / serqat ، ـها/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* دزی ‹به جرم سرقت از خانه‌ی مردم دستگیر شد: بە تاوانی دزی لە ماڵی خەڵک قۆڵبەستکرا›.

◙ **سرقت ادبی:** دزی وێژەیی؛ کار یا ڕەوتی پێناسین یان بڵاوکردنەوەی نووسراوەی دیتران بە ناوی خۆوە.

◘ **سرقت شدن:** دزران؛ دزیان؛ دزیەی؛ دزیای؛ بران؛ بریان ‹ماشینم سرقت شد: ماشێنەکەم دزرا›: **به سرقت رفتن**

سرقت کردن: دزین؛ بردن ‹دوچرخه‌اش را سرقت کرده بودند: دووچەرخەکەیان دزیبوو›: **به سرقت بردن**

به سرقت بردن ☜ **سرقت کردن**

به سرقت رفتن ☜ **سرقت شدن**

سرقفلی / sarqoflî ، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم.

سەرقفلی؛ پارەیەک کە خاوەن دوکان لە کاتی کرێدانیدا لە کرێنشینی دەستێنێ.

سرقلم / sarqalam ، ـها/: [فارسی/ معرب]/اسم. نووکەقەڵەم؛ سەرقەڵەم؛ نووکی قەڵەم.

سرقلیان / sarqalyān ، ـها/: [فارسی/ ؟]/اسم. سەرەقلیان؛ سەرەقەندە؛ سەرقەنگە؛ سەرەقەننە؛ سەری نێرگەلە؛ تیکەیەکی ناو بەتاڵ، کون ـ کون و گرۆڤەری لە سەر قلیانەوە بۆ ئاگر و تەماکۆ تێکردن.

سرک / sarak/: اسم. [گفتاری] سەرتاتکێ؛ سەرەتاتکێ؛ ملەتاتکێ؛ ملەقوتە؛ ملەقوتێ؛ هەڵقوت؛ هەڵقورت؛ کاری ڕوانین بۆ جێگا یان شتێک بە شێوەی بەرزکردنەوەی سەر یان لەشی خۆ.

▣ **سرک کشیدن**: مل کێشان؛ سەرکێشان؛ سەر قوتان: ١. کورت و سەرسەری بە شتێکدا ڕوانین ‹سرکی کشیدم ببینم بچەها چە می‌کنند: ملێکم کێشا بزانم منداڵەکان چی دەکەن›

٢. [مجازی] سەرەتاتکێ کردن؛ ملەقوتەکردن؛ سەر هەڵێنان؛ هەڵقوتان؛ هەڵقورتان؛ بە دزەوە ڕوانین بۆ سەردەرهێنان ‹کسی از پشت درخت سرک می‌کشید: یەکێ لە پشتی دارەکەوە ملی دەکێشا›.

سرکار[1] / sarkār/: اسم. ١. سەرکار؛ سەرناوێکی بەرێزانە بۆ ئەندامانی هێزی چەکداری خوارتر لە سەرهەنگ ٢. خان؛ خات؛ خاتوو؛ سەرناوێک بۆ ژنان.

▣ **سرکار علیه**: پووری؛ خات؛ خاتوو؛ جێناوی ڕێزگرانە بۆ ژنان.

سرکار[2]: ضمیر. بەرێزتان؛ ئێوە؛ جێناوی ڕێزگرانە بە جێگای تۆ ‹سرکار رفتید: بەرێزتان ڕۆیشتن›.

سرکارگر / sarkārgar ، ـها؛ ـان/: اسم. سەرکاریگەر؛ سەرعەمەڵە؛ کاریگەرێ لێزان کە چاوەدێری کاری کرێکاران دەکا.

سرکاغذ / sarkāqaz/: [فارسی/ چینی] ☜ سربرگ

سرکج / sarkac/: صفت. سەرکەچ؛ سەرگۆچ؛ سەرلار؛ سەرخوار؛ بە سەر یان بەشی پێکاری خوار (لە چاو دەستە یان کۆتەرەیەوە) ‹بیل سرکج؛ میخ سرکج: پێمەڕەی سەرکەچ؛ بزماری سەرگۆچ›.

سرکردگی / sarkardegî/: اسم. سەرپەلی؛ سەرکردەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرکردە بوون ‹او را بە سرکردگی برگزیدند: بە سەرپەلی هەڵیانبژارد›.

سرکرده / sarkarde ، ـها؛ ـگان/: اسم. سەرپەل؛ سەرکردە؛ سەرکەردە؛ ڕێبەر یان سەرۆکی گرۆیەک ‹سرکردەی راهزنان؛ سرکردەی شورشیان: سەرپەلی چەتەکان؛ سەرکردەی ئاژاوەچیان›.

سرکش[1] / sarkeš ، ـها/: اسم. سەرکلاو؛ سەرکێش؛ هێڵی چەوت بۆ سەر پیتی کاف و گاف.

سرکش[2] / ـها؛ ـان/: صفت. [مجازی] سەربزێو؛ سەرکێش؛ سەرکەش؛ سەرزەیە؛ سەرچەوت؛ ملەپێچ؛ نافەرمان؛ هۆگر یان بە خۆ و خدەی سەر نەهاوردنە ڕێوە ‹اسب سرکش؛ بچەی سرکش: ئەسپی سەرکێش؛ منداڵی سەربزێو›.

سرکشی / sarkešî ، ـها/: اسم. [مجازی] سەرکێشی: ١. سەربزێوی؛ نافەرمانی؛ سەرکەشی؛ یاخیگەری؛ سەرشێتی؛ سەرچەوتی؛ ملەپێچی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرکێش بوون ‹دیگر سرکشی نمی‌کند: ئیتر سەربزێوی ناکا› ٢. دیمانە لە کەس، جێگە یان شتێک بۆ ئاگادار بوون لە بار و دۆخی ٣. کار یان ڕەوتی ڕاگەییشتن ‹از وقتی نتوانستم بە باغچە سرکشی کنم، علف همە جا را گرفتە است: لەو کاتەوە نەمتوانیوە سەرکێشی باخچەکە بکەم، گژ و گیا هەموو جێگایەکی داگرتووە›.

سرکنسول / sarkonsûl ، ـها/: [فارسی/ فرانسوی] /اسم. سەرکونسوول؛ سەرۆکی کونسوولگەریەکانی وڵاتێ لە وڵاتێکی تردا.

سرکنگبین / serkangabîn/ ☜ **سِکَنجبین**

سرکوب[1] / sarkûb/ ☜ **سرکوبی**

سرکوب[2]: *صفت. [کنایی]* سەرکوت؛ دامرکاو؛ داتەمراو؛ تێشکاو و لە هێز کەوتوو ‹دشمن سرکوب شد؛ مخالفان را سرکوب می‌کنند: دوژمن سەرکوت بوو؛ نەیاران سەرکوت دەکەن›.

سرکوبگر / sarkûbgar ، ـان/: *صفت. [کنایی]* سەرکوتکەر؛ داتەمرێن؛ دامرکێن؛ هۆگر یان خاوەن خۆی سەرکوتکەری ‹نظام سرکوبگر: ڕژیمی سەرکوتکەر›.

سرکوبی / sarkûbî/: *اسم. [کنایی]* سەرکوتکەری؛ کارەهاتی شکستدان و هێزی چالاکی و بەربەرەکانێ لێ سەندن: **سرکوب**

سرکوفت / sarkûft ، ـها/: *اسم. [کنایی، گفتاری]* سەرکۆ؛ سەرکۆنە؛ سەرکفت؛ سەرزەنشت وێڕای سووکایەتی.

⊡ **سرکوفت زدن:** *[مجازی]* سەرکۆنەکردن؛ سەرکفتکردن؛ سەرکفت لێدان؛ بەر تیر و توانجدان ‹دایم به من سرکوفت می‌زد که چرا خوب درس نمی‌خوانم: هەمیشە سەرکۆنەی دەکردم بۆچی دەرس ناخوێنم›.

سرکوفت کسی را به دیگری زدن: *[مجازی]* تانەی کەسێک لە کەسێ تر دان؛ بە بۆنەی سەرپشکی یان سەرکەوتنی کەسێ، کەسێکی تر لۆمەکردن ‹دایم سرکوفت پسرعمویم را به من می‌زدند: هەمیشە تانەی ئامۆزاکەمیان لیم دەدا›.

سرکوفته / sarkûfte/: *صفت. [کنایی]* سەرکوتکراو؛ داتەمراو؛ دامرکاو ‹آرزوهای سرکوفته: ئاواتگەلی سەرکوتکراو›.

سرکه / serke/: *اسم.* سرکە؛ سێک؛ سهک؛ سیهک؛ تەوشێکی ترش کە لە کردوکۆی باکتریگەلی ترشێنەر لە ئەلکولی تراودا بەرهەم دێ و ترشی پێ دروست دەکەن.

⊡ **سرکه انداختن:** سرکە نانەوە؛ سرکە خەفاندن؛ ترشاندنی ماکە شەکریەکان (بەتایبەتت میوە) بۆ سازکردنی سرکە.

سرکه‌ای[1] / serke'î/: *اسم.* سرکەیی؛ ڕەنگی بەنەوشی کاڵ.

سرکه‌ای[2]: *صفت.* سرکەیی: ۱. بە ڕەنگی بەنەوشی کاڵ ۲. سرکاوی؛ لە سرکەدا گەوزاو ‹دستم سرکه‌ای شده است: دەستم سرکەیی بووە›.

سرکه‌شیره / serkešîre/: *اسم.* سرکە و دۆشاو؛ تێکەڵاوی سرکە و دۆشاوی ترێ و ئاو کە شەربەتێکی وەکوو سکەنجەبین وایە.

سرگذشت / sargozašt، ـها/: *اسم.* بەسەرهات؛ سەرگۆت؛ سەربردە؛ سەربهوردە؛ سەربهوردی؛ سەربهوردوو؛ سەرگوروشتە؛ سەرگورشتە؛ سەرگوزەشتە: ۱. سەمەرە؛ سەربووری؛ هەواڵی ڕووداوگەلی پێوەندیدار بە کەس یان شتێکی دیاریکراوەوە ‹سرگذشت پرواز انسان: بەسەرهاتی فڕینی مرۆڤ› ۲. نووسراوەی پێوەندیدار بەو ڕووداوانەوە ‹سرگذشت پاستور را می‌خواندم: بەسەرهاتی پاستۆرم دەخوێندەوە› ۳. ژین‌نامە؛ ژیان‌نامە ‹سرگذشت مردان نامی: بەسەرهاتی پیاوانی ناودار›.

سرگران / sargerān/: *صفت. [مجازی]* ۱. لالووت ۲. لووتبەرز؛ خۆ بە زلزان؛ گەوەزە؛ قاپان؛ بە دەعیە و دەمار.

سرگرانی / sargerānî/: *اسم. [مجازی، ادبی]* ۱. لالووتی ۲. لووتبەرزی؛ خۆ بە زلزانی.

سرگرد / sargord ، ـها/: *اسم.* سەرگورد؛ ئەفسەرێ کە خاوەنی پلەی سەرگوردیە.

سرگردان / sargardān/: *صفت. [مجازی]* مشەخت؛ سەرگەردان؛ سەرگندان؛ باهێر؛ سەر لێشێواو؛ لەوچە؛ قەوچە؛ چاش؛ شاش؛ پەشێواو؛ چارچاڤ؛ گەوشەک؛ کلافە؛ کلافە؛ دەسەسەر؛ تەیا؛ تیا؛ وێڵ؛ وەیلان.

⊡ **سرگردان کردن:** سەر لێشێواندن؛ تەرتلاندن؛ شاش کردن؛ باهێر کردن؛ گێژ

کردن.

سرگردانی / sargardānî، ـها/: *اسم. [مجازی]* سەرگەردانی؛ سەرلێشێواوی؛ چارچەشی؛ چارچاڤی؛ باهێری؛ تیایی؛ شاشی: ١. بار و دۆخی نەدۆزینەوەی ڕێگای گەییشتن بە مەبەست ‹پس از مدتی سرگردانی در جنگل، به کلبه‌ی جنگلبان رسیدم: پاش ماوەیەک سەرگەردانی لە جەنگەڵدا گەیشتمە کەوێڵی جەنگەڵبان› ٢. بار و دۆخی نەناسین یان نەزانینی مەبەستی خۆ ‹در آن سرزمین به دنبال کسی می‌گشتم که مرا از آن سرگردانی نجات دهد: لەو وڵاتەدا لە کەسێ دەگەڕام کە لەو سەرگەردانیە ڕزگام کات›.

سرگردی / sagordî/: *اسم.* سەرگوردی؛ پلەی چەکداری بانتر لە سەروان و خوارتر لە سەرهەنگ.

سرگرم / sargarm/: *صفت. [مجازی]* سەرقاڵ؛ سەرگەرم؛ خەجڵ؛ لێلێ؛ خەریک؛ خەرکاو؛ مژول؛ مژویل ‹سرگرم کار بودم که تلفن زنگ زد: سەرقاڵی کار بووم تەلەفوون لە زەنگی دا›.

◘ **سرگرم شدن:** سەرقاڵ بوون؛ سەرگەرم بوون؛ خلافان؛ خلەفان؛ غافلان؛ هەڤژین؛ تاوژین؛ پەرژان؛ پەرژیان؛ خەریک بوون؛ گەرم بوون؛ گەرم ڕاهاتن؛ پێچیانە کارێکەوە. هەروەها: **سرگرم بودن**

سرگرم کردن: سەرقاڵ کردن؛ سەرگەرم کردن؛ خاوانن؛ خاواندن؛ خافلاندن؛ خلافاندن؛ خلەفاندن؛ خلافنەی؛ خلاونای؛ خەجلنای؛ خەریک کردن؛ خلافانن؛ خەریک کردن بە کارێکەوە.

سرگرمی / sargarmî، ـها/: *اسم. [مجازی]* سەرگەرمی: ١. لیستەک؛ خۆخلافکی؛ کازە؛ چالاکیەک بۆ ڕابواردن، خافلاندن و حەسانەوەی زەین ‹جوان به سرگرمی نیاز دارد: گەنج پێویستی بە سەرگەرمی هەیە› ٢. مژولاهی؛ خەریکی؛ پژگاڵ؛ مژولی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرگەرم بوون ‹این کار باعث سرگرمی می‌شود: ئەم کارە دەبێتە هۆی سەرگەرمی›.

سرگروه / sargurûh, -gorûh، ـها/: *اسم.* سەرپەل؛ سەردەستە؛ دەمسپی؛ کەسێ کە ڕێبەرایەتی گرۆیەکی وە ئەستۆیە.

سرگروهبان / sargurûhbān, -gorûhbān، ـها/: *اسم.* سەرگرووبان؛ سەرگرووهبان؛ پلەکداری هێزی چەکداری.

سرگروهبانی / sargurûhbānî, -gorûhbānî/: *اسم.* سەرگرووبانی؛ سەرگرووهبانی؛ پلەکێک لە هێزی چەکداری بانتر لە گرووبان دووهەمی و خوارتر لە ئوستواری.

سرگشاده / sargošāde/: *صفت.* ١. سەرئاواڵە؛ سەرگوشاد؛ سەرواز؛ بێسەرپۆش ٢. ☜ نامەی سرگشاده، **نامه**

سرگشتگی / sargaštegî، ـها/: *اسم.* تێماوی؛ سەرلێشێواوی؛ سەرلێشێویاگی؛ مشەختی؛ سەرسامی؛ حەپەساوی؛ سەرسووڕماوی؛ سەرزڤڕانی؛ سەرماسیوی؛ داماوی لە بڕیاردان و لێبڕان.

سرگشته / sargašte، ـها؛ ـگان/: *صفت. [ادبی]* حەپەساو؛ تێماو؛ سەرسام؛ پەشێو؛ پەشێویاگ؛ پەشۆکاو؛ سەرماسیو؛ هاژ؛ عەبەساو؛ سەرسووڕماو؛ سەرزڤڕانی ‹پدر نیز سرگشته‌ی کار خود بود: باوکیشم حەپەساوی کار و باری خۆی بوو›.

سرگیجه / sargîce/: *اسم.* سەرگێژە؛ سەرەگێژە؛ سەرگێژی؛ سەرگێجە؛ سەرەسووڕە؛ سەرەخولێ؛ هەستی سووڕانەوەی دەوروبەر بە دەوری سەر، یان خولانەوەی کەس بە دەوری خۆیدا.

سرگین / sergîn، ـها/: *اسم. [ادبی]* سەنێر؛ سەنیر؛ سنێر؛ سەرگین؛ سەرین؛ سەوڤر؛ سەورۆ؛ سۆن؛ سوهان؛ لاس؛ تەرس؛ لاز؛ لاسک؛ ڕیخ؛ شیاکە؛ ترۆڵ؛ تەردە؛ جەللە؛ چۆسلە؛ چەمین؛ گووی چارویان.

سرگین‌غلتان / sergînqaltān، ـها/: *اسم.*

گووخلێنکه؛ گووخلێنه؛ گـووگلێن؛ گووگـەڕین؛ گووخرتەوکەرە؛ گووبەرە؛ گام گلـۆس؛ گـی گلـو؛ گـی گلـە؛ گووپلـدەر؛ گـی‌پلـدەرە؛ خلێنکـــە؛ ڕیـخ گلێنـــە؛ کێـز؛ کێـزک؛ گاوزالـک؛ گازولـک؛ مێروویەکی لەش‌پان و قاپلۆخ‌ڕەقـی لـە تـیرەی قالۆچە کە پێگەیوەکانیان، گزمووڵەی شیاکە بـۆ گەرا تێکردن خڕ دەکەنەوە: **پِهن‌غلتانک؛ جُعَل**

سرگینگاه / sergîngāh ، ـها/:اسم. سەرانگوێلک؛ ســـــەرانوێلک؛ ســـــەرانگۆلک؛ ســـــەرگوێلک؛ ســەرەنوێلک؛ ســەروانک؛ ســەرگۆ؛ ســەخوڕگە؛ ڕیخـەڵان؛ لاسـگا؛ گوفـک؛ گووفـک؛ ســەنیرگا؛ ســنێرگە؛ کۆشــکەڵان؛ جێگـــای ڕژانـــدن و کۆکردنەوەی سەنێر.

سرلاد / sarlād ، ـها/:اسم.[ادبی] سـەردیوار؛ بـان دیـوار؛ سەرپاسـار؛ کەڵەکەپاسـار؛ کەڵکەپاسـار؛ ســەرووی حەســار؛ ڕیــزی ســەرووی دیــوار. بەرانبەر: **بُنلاد**

سرلشکر / sarlaškar, sarlašgar ، ـها/:اسم. سەرلەشکەر؛ سەرلەشـکر؛ قومانـدان؛ ئەفـسەری خاوەنی پلەکی سەرلەشکەری: **سرلشگر**

سرلشکری / sarlaškarî, sarlašgarî/:اسم. سەرلەشکەری؛ سەرلەشکری؛ پلەکی چەکـداری بانتر لـە سـەرتیپی و خـوارتر لـە سـپەهبودی: **سرلشگری**

سرلشگر / sarlašgar/ ☜ **سرلشکر**

سرلشگری / sarlašgarî/ ☜ **سرلشکری**

سرلوحه / sarlowhe, -lo:he ، ـها/: [فارسی/ عربی]اسم. ١. کار، کردەوە یان سیاسەتێ کە لـە ســەرووی بەرنامەگــەلی کــەس، گــرۆ یــان ڕێخراوەیەکدایــە ٢.[قـدیمی] ئــارم؛ نیــشانە؛ دروشم؛ هەوە ٣.[قدیمی] تابلۆ.

سرم / serom/: [فرانسوی]اسم. ١.[فیزیولـوژی] زەرداو؛ زیچکــاو؛ زرینچکــاو؛ زرینچــک؛ ئــاوی زوڵاڵ و زەردکاری خوێن کە لە خوێنی گرسـاو جیا دەبێتەوە ٢. ☜ **سرم فیزیولوژیـک ـ ٢** *

سروم

سرما / sarmā/:اسم. سـەرما؛ زام؛ زمـا؛ سـەردا: ١. دەمای خوارتر لە ڕادەی ئاسایی یان دڵـخواز ٢. دەمای خوارتر لـە دەمـای ئاقـار ٣.[فیزیـک] دیاردەیەکی بەدی‌هاتوو لە کەم‌بوونـەوەی تـین کە دەبێتە هۆی ڕچان یـان چوونەیـەکی شـتان ٤.[گفتـاری] ئاقارێ کـە هەواکـەی سـاردە ‹چرا ایستادەای توی سرما، بیا تـو: بـۆچی لـەو سـەرمایەدا ڕاوەستاوی، وەرە ژووری›.

◘ **سرما خوردن**:[گفتاری] سەرما خواردن؛ سەردا واردەی؛ تووشیاری هەڵامەت بوون.

سرما دادن: ڕچانـدن؛ سـەرما دان؛ سـەرما لێدان؛ دانە بـەر هـەوای سـارد ‹پنجـره را بنـد همـەمـان را سـرما دادی: پەنجەرەکـە ببەسـتە هەموومانت ڕچاند›.

سرما زدن: سەرما بردن؛ لە بەر سەرما بـوون و گەزنگاز بوون ‹دیشب گلها را سـرما زده: دوێـشەو سەرما گوڵەکانی بردووە›.

سرمائی / sarmā'î/ ☜ **سرمایی**

سرمابندی / sarmābandî/:اسم. سـەرماپەرێزی؛ سەرماپارێزی؛ کار، ڕەوت یان زانیاری پاراستنی شوێنێک لە هەمبەر سەرماوە.

سرماپای / sarmāpāy ، ـها/:اسم. سـەرماپێو؛ چەشنێ دەماپێو بۆ بەرگری لە سەرەوە چـوونی دەمای دەسگا یان جێگایەک: **زَمپای**

سرماخوردگی / sarmāxordegî/:اسم.[مجازی] پـەتا؛ هەڵامـەت؛ هالمـەوت؛ ئالامـەت؛ ئارسـم؛ ئاسرم؛ پەسیو؛ پەسیڤ؛ پـسکە؛ نەکـسۆ؛ مـرک؛ پەرسێو؛ پەر؛ فرفینگ؛ دەمەنی؛ زەکەم؛ زوکـام؛ ڕەوتی نەخۆش‌کەوتن لە بەر سەرما.

سرمادرمانی / sarmādarmānî/:اسم. سەرمادەرمانی؛ کار یا ڕەوتی کەڵک وەرگرتن لە سەرما بۆ دەرمانی برێ نەخۆشی.

سرماریزه / sarmārîze/:اسم. زوقـم؛ زەق؛ زق؛ زۆقم؛ خـویز؛ زوخـم؛ زوغـم؛ خیـسار؛ خـووس؛

خوسار؛ خازی؛ خووز؛ خوێز؛ خوێس؛ خووسار؛ سووخار؛ خوزە؛ سووخ؛ خوویس؛ سیخوار؛ زەمەگولیلک؛ شەڵتە؛ ئاڵشت؛ ئاڵشک؛ قەر؛ قورۆ؛ ئەڵماسە؛ وەرەق؛ قراقە؛ قراف؛ پژ؛ دۆخ یان ڕەوتی بەستنی شەونم لە کاتی ساردبوونی کەشدا.

سرمازا / sarmāzā/: *صفت.* سەرمادەر؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی بەدیهێنانی سەرما.

سرمازایی / sarmāzāyî/: *اسم.* ١. سەرمادەری؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەدیهێنانی سەرما ٢. زانستی لێکۆڵینەوەی دیاردەگەلی سەرما: **زَمزایی**

سرمازدگی / sarmāzadegî/: *اسم.* سەرمابردوویی؛ سەرماژۆیی؛ گەزەنێ کە بە هۆی سەرمای زۆرەوە بە جەستە یان ڕووەک، بەتایبەت داری میوە دەگا.

سرمازده / sarmāzade/: *صفت.* سەرمابردوو؛ سەرماڵێداو؛ سرپری؛ سەرماژۆ؛ سەرمابردگ؛ سەرمابردە؛ سەردابەردە؛ سەرمابردەڵ؛ تووشی سەرمابردوویی.

سرماساز / sarmāsāz ، ـها/: *اسم.* ساردکەرەوە؛ فێنکەوکەرە؛ فێنککەرەوە.

سرمایش / sarmāyeš/: *اسم.* کار یان ڕەوتی بەدیهێنانی سەرما.

سرمایشی / sarmāyešî/: *صفت.* پێوەندیدار یان سەر بە بەدیهێنانی سەرماوە.

سرمایه / sarmāye ، ـها/: *اسم.* سەرمایە؛ دەسمایە؛ دەزمایە؛ دەستمایە: ١. سەرماڵ؛ سەرمیان؛ تەنخوا؛ کۆمەڵە دارایییەک کە بۆ دابینی داهات بە کار دەچێ ‹سرمایەی شرکت: دەسمایەی شیرکەت› ٢. *[مجازی]* هەیاتی؛ دارایی، چ مادی و چ مەعنەوی ‹سرمایەی نقدی؛ سرمایەی علمی: دەسمایەی بە نەخت؛ سەرمایەی زانستی›.

▣ **سرمایه‌ی اسمی**: سەرمایەیێ کە بەشدارانی بەشدارگەیەک لە سەرەتای دامەزرانیەوە دایدەنێن یان دانەوەی وە ئەستۆ دەگرن.

سرمایه‌ی ثابت: ئەو بەشە لە دارایی کەس یان ڕێخراوەیێ کە دان و سانی پێ ناکرێ (وەک ماڵ و ماشین).

سرمایه‌ی در گردش: سەرمایەیێ کە بۆ وە بەرهێنانی داهات دەساودەسی پێدەکرێ (وەک دراو، ماکی خام و کالای بەرهەمهێنراو).

سرمایه‌دار[1] / sarmāyedār ، ـها؛ ـان/: *اسم.* دەسمایەدار؛ سەرمایەدار؛ مایەدار؛ کەسێ کە خاوەن سەرمایەیە، بەتایبەت کەسێ کە لە پیشەسازی یان بازرگانیدا سەرمایە دادەنێ.

سرمایه‌دار[2]: *صفت.[مجازی]* دەوڵەمەند؛ دەوڵەمەن؛ سەرمایەدار؛ دارا؛ بوودە؛ زەنگین؛ مایەدار؛ مایەبۆش.

سرمایه‌داری / sarmāyedārî/: *اسم.* سەرمایەداری؛ گهووردی: ١. ئابووری سەرمایەداری؛ دوزەنەیەکی ئابووری کە لەودا بەشی سەرەکی ژیانی ئابووری بەتایبەت خاوەنیەتی ئامراز و کالا سەر بە ڕێخراوە و کەسانی نادەوڵەتیە ٢. دوزەنەیەکی سیاسی کە لە سەر ئەم ئابووریە چنراوە.

سرمایه‌گذاری / sarmāyegozārî ، ـها/: *اسم.* کار و ڕەوتی بە کار خستنی دەسمایە بۆ بە دەست هێنانی قازانج.

سرمایی / sarmāyî/: *صفت.[گفتاری]* سارۆکی؛ سەرمایی؛ سەردەوچ (بۆ نێر)؛ سەردەوچە (بۆ مێ)؛ زۆر هەستۆک بە سەرما و کەمبەرگە لە بەرانبەر سەرماوە ‹سارا خیلی سرمایی است: سارا زۆر سارۆکیە›: **سرمائی**

سرمدی / sarmadî/: [عربی] *صفت.[ادبی]* هەمیشەیی؛ هەتایی؛ هەتاهەتایی؛ بێدوایی؛ نەبڕاوە؛ دایمی؛ هەر ماو؛ هەر هە.

سرمست / sarmast ، ـان/: *صفت.[مجازی]* ١. سەرمەست؛ سەرمەس؛ مەست؛ مەس

٢. شـاد؛ سـەرخۆش؛ سـەرخوەش؛ سـەرووەش؛ سەرگەرم ٣. لووت‌بەرز؛ قاپان؛ گەوەزە؛ دڤنبلند؛ ئاخـایۆک؛ نـەروم؛ بـە دەعیـە؛ خـۆ بـە زل‌زان. هـەروەها: **سرمـست بـودن؛ سرمـست شـدن؛ سرمست کردن**

سرمـــستی / sarmastî/: اسـم. سەرمەسـتی؛ سەرمەسی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرخۆش بوون.

سرمشق / sarmašq ، ـها/: [فارسی/ عربی] اسم. سەرمەشق: ١. نووسراوەیەک بۆ مەشق‌کردن لە روویەوە ‹امروز معلم سرمشق نداد: ئەمرۆ مامۆستا سەرمەشقی نەدا› ٢. [مجازی] کارێ کە مەبەستی نیشاندانی نموونەیـەک بـۆ چاوبـڕینی دیترانـە ‹رفتار پدر و مادر سرمشق بچەهاست: ئاکاری دایـک و باب سەرمەشـقی منداڵانـە› ٣. [مجـازی] نموونـە؛ نموودە؛ نمووچ؛ نمووج؛ نمانا؛ کەس یان کـارێ کە دیتران چاوی لـێ دەبـڕن ‹تـو بایـد سرمشق دیگران باشی: تـۆ دەبـێ سەرمەشـقی دیتـران بی›. هەروەها: **سرمشق دادن؛ سرمشق شدن؛ سرمشق گرفتن؛ سرمشق نوشتن**

سرم‌شناسی / seromšenāsî/: [فرانـسوی/ فارسـی] اسم. سرۆم‌ناسی؛ زانستی لێکۆڵینەوە لە سـرۆمی خوێن، لە چی پێک‌هاتووە و کەڵکی چیە.

ســــرم‌فیزیولژیــــک / seromfîz(i)yolojî/: [فرانسوی] اسم. [پزشکی] ئـاوتنۆکی تێکـەڵ بـە هێندێک خـوێ یـان قەنـد (یـا مـاکێکی‌تـر) بـۆ تەڕکردنـەوەی خـوێنی خەسـت و دەرمـان یـا خۆراکـێ کـە لـە ڕێـی خوێنـەوە بـە نـەخۆش دەدرێ: **سرم**

سرمقاله / sarmaqāle ، ـها/: [فارسی/ عربی] اسم. سەروتار؛ وتاری سەرەکی بەلاڤۆکێکی دەورەیـی کـە زۆرتـر سەرنووسـەر دەینووسـێ و لەمـەڕ سیاسەتی بلاوکـراو، نـاوەڕۆک و بابەتگـەلی ڕۆژ یان شتی گرنگی دیکەوە باس دەکا.

سرمک/ sarmak/: اسم. پیٚ‌قاز؛ سپێناغە کێویلە؛ ڕووەکێک وەک کاهوو، کە دەیکێڵن، گەلاکـەی دەکرێتـە سـالاد و دەنکەکـەی دەبێتـە هـۆی ڕەوانی و ڕشانەوە.

سرمنزل / sarmanzel/: [فارسی/ عربی] اسم. یۆم: ١. وارگە؛ هەوارگە؛ نـشینگا؛ مـاڵ؛ خـانوو؛ یانـە ٢. دوا قۆناغ؛ ئامـانج؛ جێگایـێ کـە کەسـێ بـە نیازی ڕۆیشتن بۆ ئەوێیە.

سرمه / sorme ، ـها/: اسم. سورمە؛ کل؛ کلە؛ کڵ؛ کـڵە؛ کلەسـونجانی؛ هـەرچی کـە چـاوی پـێ بـڕێژن، بەتایبـەت: الـف) گـەردی سـولفووری ئـانتیموان ب) گـەردی سـولفووری سـرپ ج) دووکەڵی کەرە.

▣ **میل سرمه** ☜ **میل**

▣ **سرمه به چـشم کـور کـشیدن:** [کنـایی] تـۆز و خۆڵ‌کردنە خەلە؛ ئاو هەسەو کـردن؛ ڕەقـەن کێڵ‌کردن؛ دێمەکارکێلان؛ بۆ کەڕ خوێنـدن و بۆ کوێر سەما کردن؛ کاری بێ‌جێ‌کردن.

سرمه را از چشم دزدیدن: [مجازی] بە کونە بانا گاجووت سەر خستن؛ جوورە بە حـەواوە نـاڵ کردن؛ لە دزی‌کردندا تەواو وەستا بوون.

ســرمه کــشیدن: ڕشــتن؛ ڕەشــتەی؛ ڕێـژان؛ دارشــتن؛ کــل کــرن؛ کــل دەچــاوکردن؛ سورمەکێــشان؛ کــڵ‌کێــشان ‹مثــل اینکــه چشمهایش را سرمه کشیده بود: وەک شـتێ چـاوی ڕشتبوو›.

سرمه ای[1] / sorme'î/: اسم. سـورمەیی؛ هـەورە؛ ڕەنگی شینی ئاماڵ ڕەش: **سورمه‌ای**. هـەروەها: **سرمه‌ای‌رنگ**

سرمه‌ای[2]: صفت. سـورمەیی؛ کلـی؛ بـە ڕەنگـی شینی ئاماڵ ڕەش: **سورمه‌ای**

ســرمه‌دان / sormedān ، ـهـا/: اسم. کلـدان؛ کلدان؛ کلەدان؛ سورمەدان؛ سورمەدوو؛ کەڵتـە؛ کلتـە؛ کلتـوور؛ میلیـان؛ قەولـەق؛ قـاولغی‌کـل؛ توورەکەی چکۆلەی جێگەی سورمە.

ســرمه‌دوزی / sermedûzî/: [فرانـسوی/ فارسـی] اسم. ١. چەشـنێ گولـدووری سـونەتی وەکـوو

نەخشی ترمە لە سەر شاڵ ٢. مەلیلەدووری.

سرنا / sornā, surnā ، ـها/: *اسم.* سرنا؛ زرنا؛ زورنا؛ زورنا؛ سورنا؛ سرناوی؛ سازێکی باژەنە بە شێوەی لوولەیەکی سەرقووچ بە شەش تا حەوت کون و دوو زمانە لە نێو دەمنەکانیەوە کە دەنگی مووسیقایی بە فوو تێکردن و دانان و هەڵگرتنی قامک لە سەر کوناکانیەوە ڕێکی دێت: **سورنا؛ زُرنا؛ زورنا**

⊡ **سرنا را از سر گشادش زدن:** *[تعریض]* لە کلکەوە لەغاوکردن؛ کارێک بە شێوەی نادرووس و ناشیانە ئەنجامدان.

سرناد / serenād/: فرانسوی از ایتالیایی]/*اسم.* *[موسیقی]* سیرناد؛ هەر یەکە لە ئاهەنگ و ئاوازگەلی ئەویندارانەی پێشووی ئورووپا.

سرنام / sarnām ، ـها/: *اسم.* سەرناو؛ وشە یان ناوێک کە لە پیتگەلی سەرەتای ناو یان زاراوەیەکی تێکەڵ دروست کراوە (وەک «هتد» کە سەرناوی هەتا دوایییە).

سرنامه / sarnāme/ ☜ **سربرگ ـ١**

سرناوی / sarnāvî/: *اسم.* سەرناوی؛ سەرجووخەی هێزی چەکداری دەریایی.

سرنج / soranc/: *اسم.* سورەنج؛ تیترۆکسیدی سرپ کە ماکێکی سوور و بریقەدارە و لە نیگارکێشی و خەتاتیدا بە کار دێ.

سرنخ / sarnax/ ☜ سرِ نخ، **سَر**[1]

سرند / sarand ، ـها/: *اسم.* سەرەن؛ سەرەند؛ سەڕەند؛ سەرەد؛ سەڕەد؛ سەڕەت؛ کەو؛ کارماخ؛ خاکبێژ؛ گلگیر؛ پەڕەیەکی تۆڕی درشت لە تێل کە بۆ جیاکردنەوەی درشت لە ورد بەکاردێ.

⊡ **سرند کردن:** ١. سەڕداندن؛ دابێژان؛ سەرەن کردن؛ بە کەوا تەقانن؛ لە کەو دان؛ لە سەرەد دان؛ تەقاندنەوە؛ وێژانن؛ تەقنەی؛ جیا کردنەوەی دانەی ورد و درشت بە سەرەند ٢. *[مجازی]* تەڵبژێرکردن؛ جوداکردنەوە یان هەڵبژاردنی ئەندامانی ڕەچاوکراوی کۆمایەک.

سرنسخه / sarnosxe ، ـها/: [فارسی/ عربی]/*اسم.* لاپەڕەیەکی چاپی بە ناو و نیشانی بژیشک (یان دەرمانگا، نەخۆشخانە) بۆ نووسینی دەستووراتی بژیشکی.

سرنشین / sarnešîn ، ـها؛ ـان/: *اسم.* سەرنشین؛ ئەوی لە کەرەستەیەکی گواستەنیدا دادەنیشێ.

سرنشیندار / sarnešîndār/: *صفت.* سەرنشیندار؛ بە سەرنشین.

سرنگ / sorang ، ـها/: [فرانسوی]/*اسم.* شرینقە؛ سرنگ؛ سرینگ؛ ئابدۆزەک؛ ئاودۆزەک؛ ئاودووزەک؛ چەنی؛ فیچقە؛ فیشقە؛ ترومپایەکی بچووکی گرۆڤەری (لە ماکێکی ڕوون وەک شیشە یان پلاستیک) بە سەری دەرزیدارەوە، بۆ وەشاندنی دەوا لە لەشی گیاندار یان دەرکێشانی تراو.

سرنگون / sarnegûn/: *صفت.* سەرنخوون؛ سەرنەخوون؛ سەرنەخووین؛ سەرنوخین؛ سەرەونگوم؛ سەرەونگوون؛ ژێر و ژوور؛ ژێر و ڕوو؛ ژێر و بان: ١. سەرەونوون؛ سەراوەنوون؛ دەمەوخوار؛ دەمەونخون؛ وەرگەڕاو؛ لنگەوقووچ؛ بەراوەڕوو؛ بەراوەژوو؛ بەراوەژی؛ واژی؛ دەمەونخوون؛ بە دۆخێکی پێچەوانە و ڕوو بە خوار ٢. نخووم؛ نخوون؛ نوخن؛ قلپ؛ قلپ؛ وەبەر نەمان و تیاچوون.

⊡ **سرنگون شدن:** ١. سەرنخوون بوون؛ نخوون بوونەوە؛ سەرەو نخوون بوون؛ نوخون بوونەوە؛ هەڵگەڕانەوە؛ هەڵگەڕیانەوە؛ وەرگەڕان؛ ژێر و ڕوو بوون؛ واژی بوون؛ بەراوەژوو بوون؛ ئاوەژوو بوون؛ سەرەونوون بیەی؛ ئەوەنوونیەی؛ وەڵۆدیم بیەی؛ قلپ بوونەوە؛ نوقم بوونەوە؛ قولەو ژوور بوون؛ قولب بوون؛ دەمەو خوار بوون ٢. بەر بوونەوە؛ داکەفتن؛ داکەوتن، بەتایبەت لە بەرزاییێکەوە ٣. *[مجازی]* ژێر و

ژوور بوون؛ هەڵگەڕانەوە؛ هەڵگەڕیانەوە؛ وەرگەڕان؛ واژی بوون؛ بەراوەژوو بوون؛ سەرەونوون بیەی؛ وەڵۆدیم بیەی؛ هێز یان پلەو پایە لە دەست دان ‹دولت نظامی پاکستان سرنگون شد: دەوڵەتی چەکداری پاکستان ژێر و ژوور بوو›. هەروەها: **سرنگون کردن**

سرنگونی / sarnegûnî/: اسم. سەرنخوونی؛ سەرەونخوونی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی ژێرەوژوور بوون؛ هەڵگەڕانەوە ‹سرنگونی دولت نظامی موجب خوشحالی مردم شد: سەرنخوونی دەوڵەتی چەکداری بووە هۆی خۆشحالی خەڵک› ۲. کار یان ڕەوتی سەرنخوون کردن؛ هەڵگەڕاندنەوە؛ هۆروێڵنەی؛ وەڵۆدیم کەردەی ‹همەی گروههای سیاسی در سرنگونی آن شرکت داشتند: هەموو گرۆە سیاسیەکان لە سەرنخوونی ئەودا بەشدار بوون›.

سرنگهدار / sernegahdār/: [عربی/ فارسی] صفت. [گفتاری] دەمقورس؛ ڕازدار؛ ڕازهەڵگر ‹سارا سرنگهدار نیست، میرود پیش همه می‌گوید: سارا دەمقورس نیە، ئەچێ بەلای گشتەوە ئێژێ›.

سرنوشت / sarnevešt/: اسم. چارەنووس؛ چارەنویس؛ خوانووس؛ سەرنڤووس؛ یازی: ۱. بەخت و هات؛ قسمەت؛ سەرجەمی ڕووداوانی ژیان ۲. ئاکام؛ ئاخر و ئاکامی ژیانی گیاندارێک یان چۆنیەتی ڕەوتێک ‹سگ بیچاره سرنوشت بدی پیدا کرد: سەگی داماو تووشی چارەنووسێکی خراپ هات›.

سرنوشت ساز / sarneveštsāz/: صفت. [مجازی] چارەنووس ساز؛ خاوەنی دەوری سەرەکی لە پێکهێنان و بەدیهێنانی ژیانی داهاتوودا.

سرنیزه / sarneyze, sarnîze/، ـها/: اسم. سەرەنێزە؛ سەرنێزە؛ سەرەڕم؛ کورتە نەیزەیێ کە دەکرێتە سەری چەکەوە.

سرو / sarv/، ـها/: اسم. سەوڵ؛ سەلو؛ سەلوو؛ ئەسرۆ؛ ئەسروو؛ سەلڤی؛ سەرو؛ ئاژەوەن؛ ئارەوەن؛ دارناژ؛ داری چواروەرز شینی گەڵا زبر و چڕ بە میوەی قووچەکی و کۆتەرەی ئەستوورەوە کە تا ۲۵ و ۳۰ میتر بەرز دەبێ.

▣ **سرو کوهی**: سەوڵە کیفی؛ سەلڤی کێوی؛ ناوی گشتی تاقمێ لە دارگەلی هاوڕەگەزی سەوڵ.

سرو ناز: سەرەوناز؛ داردەماخ؛ سەوڵێکی ڕازێنەیی بە لقوپۆی کۆتا و بە شێوەی تاجێکی باریک.

سرو / serv/: [فرانسوی] اسم. ۱. سێرڤ؛ ڕانانی خواردەمەنی وخواردنەوە بۆ ئامادەبوان ۲. ـها/ [ورزش] سرویس؛ هاویشتنی توپ بۆ وەگەڕ خستنەوەی یاری یان درێژە پێدانی (لە یاریگەلی وەک والیبال؛ تەنیس و...).

سرو / sorû، ـها/: اسم. ئەسرۆ؛ ئەسروو؛ کلۆچ؛ شاخ؛ قۆچ؛ شەقۆل؛ قۆچی گیانەوەر (وەک گا و بەران و ...).

سروان / sarvān، ـها/: اسم. سەروان؛ ئەفسەری خاوەن پلەکی سەروانی.

سروانی / sarvānî/: اسم. سەروانی؛ پلەکی چەکداری بانتر لە سوتوان یەکەمی و خوارتر لە سەرگوردی.

سروپز / sar-o-poz/: [فارسی/ فرانسوی] اسم. [گفتاری] دەق؛ دوخت؛ شاش و پەڕ؛ ئارایش و پۆشەن.

سروتراپی / serot(e)rāpî/: [فرانسوی] اسم. سرۆم دەرمانی؛ کار یا ڕەوتی دەرمانی نەخۆشی بە سرۆم.

سروته[1] / sar-o-tah/: اسم. ۱. سەروبن؛ سەروتا؛ سەروان و بنەوان؛ سەرەتا و بنەتا؛ هەوەڵ و ئاخری هەر شتێک ‹سر و ته توپ پارچە: سەر و بنی تۆپی پارچە› ۲. بەر و دوا ‹سر و ته گاری: بەر و دوای عارەبانە›.

▣ **سروته یک کرباس بودن**: [کنایی] لە یەک قوماش بوون؛ سەروقنگی کلاشێک بوون؛ جاشی ماکەرێک بوون؛ هەر لە چەشن و

بیچمێک (زۆرتر خراپ) بوون ‹آنها هـر دو سـر و ته یک کرباسند، به هیچکدام نمی‌شود کار سپرد: هەر دووکیان لە یەک‌قوماشن، ناکرێ به هیچیان کـار بسپێری›.

▣ **سروته چیزی را هـم آوردن:** *[مجـازی]* کردنـه دەسنوێژی خیلەڕەشیان؛ کۆکردنـەوە/ کـۆوە کردنی شـتێک؛ سـەروبنی شـتێک هێنانـەوە یـەک؛ سـەروبەری شـتێک پێکهێنـان ‹یـک جوری سر و ته صحبت را هـم اوردیـم: هـەرچۆنێک بوو کردمانە دەسنوێژی خیلەڕەشیان›.

از سر و ته چیزی زدن: لە کلک و گوێ شتێک دان؛ بەشـێک لـه شـتێ لابـردن یـان کورت‌کردنەوەی.

سـروته[٢]: *قید.* پێچەوانـه؛ بـەراوەژوو؛ بـەراوەژۆ؛ بەراوەژی؛ واژۆ؛ واژی؛ سەر و تا.

▣ **سـروته کـردن:** سـەروتاکردن؛ بـه شـێوەی پێچەوانه دەرهێنـان ‹ماشین را سـر و تـه کـرد: ماشینەکەی سەر و تا کرد›.

سـروته گـرفتن: سـەرەوخوارگرتن؛ پێچەوانـه گرتن؛ بە شێوەی بەراوەژۆگرتن ‹روزنامە را سـر و تە گرفتە بود: ڕۆژنامەکەی سەرەوخوار گرتبوو›.

سـرود / surûd, sorûd ، ـهـا/: *اسـم.* سـروود: ١. خوێندنێکی کرژ و هەست بزوێن کـه زۆرتـر بە کۆمـەڵ و لـه کـۆڕێکی فەرمیـدا دەیخـوێنن ٢. مـارش؛ مووسـیقای وەهـا خوێنـدنێک ٣. هۆنراوە؛ گۆرانی؛ هەڵبەستێکی کورت کە بـۆ گۆرانی هۆنراوەتەوە.

▣ **سرود ملی:** سـروودی نەتـەوەیی؛ سـروودێک کـه لـه لایـەن دەوڵـەتەوە بـۆ ژەنـدن لـه ڕێوڕەسمی فەرمیدا هەڵبژێردراوە.

▣ **سرود یاد مستان دادن:** *[مجـازی]* هەڵـخراندن؛ هەڵنانی کەسانێ بو کارێکی نالەبار.

سـرودن / surûdan, sorûdan /: *مـصدر. لازم.* // **سرودی:** هۆنیتەوە؛ **می سرایی:** دەهۆنیتەوە؛ **بسرا:** بهۆنـەوە// ١. هۆنینـەوە؛ شـیعر سـازکردن؛ هەڵبەست دانان؛ شیعر ڕێک خستن: **سـراییدن** ٢. *[قدیمی]* ستراندن؛ چرین؛ چڕای؛ گوتن؛ وتن؛ واتەی؛ گـۆرانی گـوتن؛ سـتران‌گـوتن؛ وەندەنـە؛ خوێنـدن؛ هـۆنن ٣. *[قـدیمی]* وتـن؛ گـوتن. هەروەها: **سرودنی**

■ صفت فاعلی: **سراینده** (وەهۆنەر)/ صفت مفعولی: **سـرووده** (هـۆنراوە)/ مـصدر منفـی: **نَـسرودن** (نەهۆنینەوە)

سروده / surûde, sorûde ، ـهـا/: *اسم.* هـۆنراوە؛ هۆنیا؛ هۆنە؛ هەڵبەست؛ بەستە؛ شیعر، بەتایبەت شیعرێ کە شاعیرێکی ناسراو گوتوویەتی.

سـرور / sarvar ، ـان/: *اسـم.* سـەروەر؛ سـەردار؛ سالار؛ سەرگەورە؛ کەسێ کە هـەمووان بـڕوایان بە سەرۆکایەتی و سەرپەرشتی هەیە.

سرور / surûr, sorûr/: [عربی] *اسم. [ادبی]* شـایی؛ شادی؛ شادمانی؛ هەوەن؛ خۆشی.

سرورآمیز / -surûāmîz, sorûr/: [عربـی/ فارسـی] *صفت.* دڵخۆشـکەر؛ گوشـا؛ دڵگوشـا؛ شـادیهێن؛ هۆی شایی.

سـرورانگیز / -surûrangîz, sorûr/: [عربـی/ فارسی] *صفت.* شادیهێنەر؛ شادیهێن؛ دڵگوشا.

سـرورو / sar-o-rû/: *اسـم. [گفتـاری]* دەموچـاو؛ دیموچاو؛ چڕوچاو؛ دەموپل؛ سەروچاو؛ سەرورووچار ‹یک مشت آب به سرورو بچه بزن: لامشتێ ئاو بدە بە دەموچاوی منداڵەکەدا›.

سروری / sarvarî/: *اسم.* سەروەری؛ سـەرداری؛ سالاری؛ پایەبەرزی؛ مەزنایەتی؛ گـەورەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەرگەورە بوون.

سروریخت / sar-o-rîxt/ ☜ **سرووضع**

سـروریش / sar-o-rîš/: *اسـم. [گفتـاری]* سـەر و ریش؛ مووی سەر و دەم وچاو.

سروزبان / sar-o-zabān/: *اسم. [مجازی، گفتـاری]* دەم وزمـان؛ دەموزوان؛ دەموپـل؛ سـەروزوان؛ گفت ولفـت؛ توانـایی قـسەکردن ‹فروشندە باید سـروزبان داشـتە باشـد: فرۆشیار دەبـێ دەموزمانـی

هەبێ›.

سروزباندار / sar-o-zabāndār/: *صفت. [مجازی، گفتاری]* دەموزماندار؛ بە دەموزمان؛ دەموزواندار؛ دەموپل دار؛ سەروزواندار؛ بە توانا لە قسەکردندا ‹پدر داماد خیلی سروزباندار بود: باوکی زاوا زۆر دەموزماندار بوو›.

سروسامان / sar-o-sāmān/: *اسم.* سەر و سامان؛ سامان؛ ڕێکوپێکی؛ تەکوزی؛ مریس: **سر و صورت**. هەروەها: **سر و سامان دادن؛ سر و سامان گرفتن؛ سر و سامان یافتن**

سروستان / sarvestān ، ـها/: *اسم.* سەولستان؛ سەولاوا؛ باخی سەولان.

سروسر / sar-o-ser(r)/: [فارسی/ عربی] *اسم.* کەینوبەین؛ خلێنە وبلێنە؛ خرتی وپرتی؛ سەروساخت؛ پێوەندی نزیک و نهێنی ‹پیدا بود کە با دختر همسایە سروسری دارد: دیار بوو لەگەل کچە دراوسێدا کەین وبەینێکیان هەیە›.

سروش / surûš, sorûš/: *اسم. [ادبی]* سرووش: ١. سەرۆ؛ دەنگەژە؛ هەوال و زانستێ کە لە لایەن هێزگەلی ژوور سروشتیەوە دەگا ٢. جبرەئیل؛ جوبرایل؛ فریشتەی هەوالدەری خودا بۆ پێغەمبەران.

سروشکل / sar-o-šekl ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم. [گفتاری]* سەروڕوو؛ تمتیل؛ چەرخ وچیامان؛ تووز؛ سەروسەکوت؛ دیمەن؛ سەرودیم؛ بیچم ‹سروشکل خوبی داشت: سەروڕوویەکی جوانی هەبوو›.

سروصدا / sar-o-sedā ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* هەراوهوریا؛ گرموقال؛ قرموقال: ١. دەنگەدەنگ؛ همین؛ گازەگاز؛ زیپۆ؛ جووقە؛ هەست و خوست؛ دەنگ و بزاو؛ دەنگی ئازاردەری درێژەدار و نائاسایی ٢. هوڕپەهوڕپ؛ هەرا و هوریا؛ چەقەوگوڕە؛ شاتەشات؛ زەنازەنا؛ هەراوهاوار؛ هەرا ـ هەرا؛ قوولە؛ قاوەقاو؛ قیرەقیر؛ قیڕەقیڕ؛ وێلە؛ ویل؛ زلە؛ قڕە؛ هۆگالە؛ هۆل؛ والەوال؛ هەلا ـ هەلا؛ هەللا ـ هەللا؛ قەپ و قال و شلۆقی بە کۆمەل ٣. لەزە؛ داکۆکە؛ حەلەلا؛ کەپۆرە؛ چەقەوهەرا؛ گێلەشۆ؛ گێلەشۆک؛ گۆنگەشە؛ گۆمەل؛ گۆلمەز؛ زەنازەنا؛ قژین؛ قۆڕ؛ حولەسێ؛ هەرا ـ هەرا؛ چەقەوگوڕە؛ چەقەچەق؛ چێقەچێق؛ خرۆجز؛ هەراوهۆریا؛ هەلمەلە؛ هەرمەلە؛ گێرە و نێرە؛ گۆنگەر؛ جەنجال؛ سنگەسنگ؛ سمڕ ـ سمڕ؛ سرمەسرم؛ غەلبەغەلب؛ سمڕ؛ سرمە؛ گالەگال؛ قسەی بە دەنگی بەرز وێڕای شەڕ و داوای بەکۆمەل.

▣ **سروصدا بلند شدن:** گرم وقال بەرزەوە بوون؛ قرموقال هەلسان؛ دەنگەدەنگ هاتن؛ هەراوهوریا بەرزەوە بوون؛ زەنازەنا دەسپێکردن ‹تا سروصدا بلند شد دویدیم توی کوچە: هەر گرموقال بەرزەوە بوو هەلاتینە نێو کووچە›. هەروەها: **سر و صدا بودن؛ سر و صدا شدن؛ سر و صدا کردن**

سروصدا خوابیدن: *[مجازی]* دەنگەدەنگ نەمان؛ هەرا و هوریا خەوتن؛ قرم و قال کوژرانەوە.

سروصدا را خواباندن: *[مجازی]* بێدەنگ کردن؛ قرموقال کوژاندنەوە؛ دەنگەدەنگ خەواندن؛ نەهێشتنی هەراوهوریا و زەنازەنا.

سروصدا راه انداختن: *[مجازی]* گرموقالنانەوە؛ قیلقال کردن؛ قریوە/ دەنگەدەنگ کردن؛ سازکردنی هەراوهوریا ‹باز چە سر و صدایی راه انداختەاید؟: دیسانەوە چ گرموقالیکتان ناوەتەوە؟›.

سروصورت / sar-o-sûrat/: [فارسی/ عربی] *اسم.* ١. دەموچاو؛ سەرودیم؛ سەروڕوو؛ سەروسیما؛ چار؛ سەروچاو؛ دیمی؛ سەروبەچک؛ دەکودیم؛ ڕی ٢. ☜ **سر و سامان**

▣ **سر و صورت دادن:** *[مجازی]* سەر و سامان دان؛ سامان دان؛ ڕێکوپێک کردن؛ تەکووز کردن؛ مریس کردن ‹کار مغازە را سر و صورت داد: کاری دووکانی سەر و سامان دا›. هەروەها:

سر و صورت گرفتن

سروصورت را صفا دادن: *[کنایی]* لاولووسکه دان؛ لاو لووسه دان؛ تیف‌تیفه‌دان؛ خۆ جوان و لووس کردن ‹سر و صورتش را صفا داد و لباس پوشید: لاولووسکه‌ی خۆی دا و لیباسی له بەرکرد›.

سروقامت / sarvqāmat/: [فارسی/ عربی] ☜ **سروقد**

سروقد / sarvqad/: [فارسی/ عربی] *صفت. [مجازی]* بالابەرز؛ بەژن‌زراڤ؛ بەژن و بالا بەرز؛ بە بەرزایی و بالای ڕێک‌وپێکەوە: **سروقامت**

سروکار / sar-o-kār/: *اسم.* سەروکار؛ بەین؛ پێوەندی؛ نێوان ‹بهتر است با او سروکار نداشته باشی: باشترە سەروکارت لەگەڵی نەبێ›. هەروەها: **سر و کار داشتن؛ سر و کار پیدا کردن**

◘ **سروکار کسی با جایی/ کسی افتادن:** سەروکار لەگەڵ کەسێ/ شتێکدا پەیدا کردن؛ کار کەوتنە جێگە یان لای کەسێ؛ پا کەوتنە شوێنێ/ لای کەسێک: **سر کار کسی با کسی/ چیزی بودن**

سر و کله / sar-o-kalle ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* سەر؛ سەروکەللە؛ سەروسەکەت؛ سەروپۆتراک؛ سەروپۆتک؛ سەروپۆتەلاک؛ سەروپۆتلاک؛ سەروپۆتراک؛ سەروپەچک؛ سەروگوێلاک؛ بانترین بەشی جەستە لە گوێ بەرەو سەر.

◘ **سروکله زدن:** *[مجازی]* دەمەـ دەمە‌کردن؛ دەمەقالی کردن؛ دمەقالی کردن؛ دەمەقرە کردن؛ پێوە ماندوو بوون؛ باس‌کردن ‹چقدر با مردم سر و کله می‌زنی: چەندە لەگەڵ خەڵکیدا دەمەـ دەمە دەکەی؟›.

سر و کله‌ی کسی پیدا شدن: *[کنایی]* دەرکەوتنی کەسێک؛ کەسێک بێ‌خەبەر هاتن ‹یک دفعه سر و کله‌ی پدرم پیدا شد: لەپڕ بابم دەرکەوت›.

به/ توی سروکله‌ی هم زدن: مشت‌ومڕکردن: ۱. سەروگوێلاک یەک شێلان؛ بەر بوونە سەروپۆتراکی یەکتر ۲. *[کنایی]* پێکەوە چەقەکردن؛ قڕین؛ دەمەقاڵەکردن؛ دم‌بەدمە کردن.

سر و کول / sar-o-kûl ، ـها/: *اسم. [گفتاری]* سەرکۆل؛ سەرشان؛ قەلاندۆش؛ قەلادووشان؛ پشتەمل.

◘ **از سروکول هم بالا رفتن:** *[کنایی]* ۱. پەڕینە پشتەمل یەکتری؛ پەڕینە کۆڵ یەکتر؛ لە بەر جمکوت یان بێ‌سەرە و بەرەیی پاڵەپەستۆی یەکتری دان ۲. هەڵتیقان؛ هەڵبەزین؛ هەڵبزۆقین؛ جرت‌وفرت‌کردن؛ کایە و هەڵس‌ونیشت کردن.

به سروکول هم پریدن: پەڕینە کۆڵ یەکتر؛ هەڵبەز و دابەزکردن بە سەروکۆڵی یەکتردا.

سروگاه / sorûgāh/: *اسم.* شوێنی هەڵتۆقینی شاخی گیانەوەر.

سروگوش / sar-o-gûš/: *اسم. [مجازی]* سەروگوێ؛ هێزی زەینی و هەستی ژنەوایی.

◘ **سروگوش آب دادن:** *[مجازی]* گوێ تەقاندن؛ گوێ هەڵخستن؛ گوێ تەکاندن؛ هەواڵ گرتن ‹خواستم سر و گوش آب بدهم، ببینم چه خبر است: ویستم گوێ بتەقێنم، بزانم چ باسە›.

سر و گوش جنبیدن: *[مجازی]* قولاب دەرهاوردن/ دەرکردن؛ چووزە دەردان؛ پەرژان و گوێ دان یان گەڕان بۆ بابەتگەلی جینسی، کۆمەلایەتی، سیاسی و وەک ئەوانە ‹آزاد هم کم‌کم دارد سر و گوشش می‌جنبد: ئازادیش کەم‌ـکەم خەریکە قولاب دەردێنێ›.

سرولباس / sar-o-lebās ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم. [گفتاری]* سەر و جل؛ دوخت؛ دەق؛ پەڕوپۆ؛ باری جل‌وبەرگ.

سروم / serom/: [فرانسوی] ☜ **سِرُم**

سرومر / sor-o-mor/: *صفت. [گفتاری]* زرت‌وزیندوو؛ زرک وزینگ؛ زیکل؛ ساق و

سەلیم.

سرووضع / sar-o-vaz'/: [فارسی/ عربی] /اسم. /گفتاری/ سەکوت؛ سەکووم؛ سەکوم؛ تووز؛ سەروسیما؛ سەروقلخ؛ سەروسەکوت؛ چۆنیەتی ئارایشت و پۆشەن: **سروریخت**

سروهمسر / sar-o-hamsar/: اسم. /گفتاری/ کەس‌وکار؛ چێرومێر؛ کریڤ؛ دۆست، ئاشنا، خزم، هاوکار و هەموو ئەوانەی هاموشۆی کەسێک دەکەن.

سرویس / servîs ، ـها/: [فرانسوی/ انگیسی] /اسم. سرویس: ١. ڕاژە؛ پەرایی؛ خزمەت؛ کار یان کارگەلێ کە زۆرتر بۆ ئاسایشی دیتران دەکرێن ‹راه‌آهن باید به مردم سرویس بدهد: ڕێئاسن دەبێ سرویس بداتە خەلکی› ٢. کار یان ڕەوتی شۆردن و وردەکاری دەزگاگەلی میکانیکی ‹ماشین را دیروز دادم سرویس کردند: دوێنێ ماشینەکەم دا سرویسیان کرد› ٣. کۆمەلە کەرەستەگەلی هاوگەر بە چالاکیەک، بەتایبەت کاری ناو مال ‹سرویس دستشویی: سرویسی دەسشۆری› ٤. کەرەستەی سەبارەت بە چەشنێ خزمەت ‹سرویس حمل و نقل: سرویسی گواستنەوە› ٥. سەعاتی کار؛ ماوەی چالاکی ڕۆژانە لە مەزرینگەدا ‹سرویس اداری: سرویسی مەزرینگەیی› ٦. /گفتاری/ ماشێنی هات‌وچۆ پێکردنی ڕێخراوەیەک ‹سرویس کارخانە: سرویسی کارخانە› ٧. ڕێخراوەی ڕاژەیی/ خزمەتگوزاری ‹سرویس پستی: سرویسی پوستی› ٨. /گفتاری/ کەرەسەی پاکژی ‹آپارتمانی شامل دو اتاق خواب، هال و سرویس: وارخانێک بە دوو ژوور، هال و سرویسێکەوە› ٩. /ورزش/ کاری هاویشتنی تۆپ بۆ وەگەڕ خستنی کایە یان درێژەپێدانی.

▣ **سرویس دادن**: سرویس دان؛ پەرایی دان؛ خزمەت کردن ‹این اداره باید به مردم سرویس بدهد: ئەم مەزرینگەیە دەبێ بە خەلک سرویس بدات›. هەروەها: **سرویس خواستن؛ سرویس گرفتن**

سرویس کردن: سرویس کردن؛ چاک و ڕێک‌وپێک کردن ‹ماشین را سرویس کرد: ماشینەکەی سرویس کرد›.

سرویس‌دهی / servîsdehî/: [فرانسوی/ فارسی] اسم. خزمەتکاری؛ خزمەتگوزاری؛ ڕاژەکاری؛ کار یان ڕەوتی ڕاژەدان.

سرویسکار / servîskār ، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] /اسم. سرویس‌کار؛ کاریگەری لێزان یان بەرپرسی سرویس (چاک کردنەوە، خاوێن و ڕێک‌وپێک کردن).

سره / sare/: صفت. /ادبی/ ١. دروست؛ ڕاست ٢. چاک؛ باش؛ خاس؛ قەنج؛ بێ کەم و کووڕی ٣. پەتی؛ بێ‌خەوش.

سرهم بند / sar(e)hamband/: صفت. /مجازی، گفتاری/ سەرچڵ؛ سەرشکێن؛ سەرسەری؛ بەبێ سەرنج لە کارکردندا.

سرهم‌بندی / sar(e)hambandî/: اسم. /مجازی، گفتاری/ سەرچڵی؛ شەغلمەکاری؛ گۆترەکاری؛ کاری بەبێ لێڕوانین و ڕێک‌وپێکی.

سرهنگ / sarhang ، ـها؛ ـان/: اسم. سەرهەنگ؛ ئەفسەری خاوەن پلەی سەرهەنگی.

▣ **سرهنگ دوم**: سەرهەنگ دوو؛ ئەفسەرێک بە پلەکی بانتر لە سەرگورد و خوارتر لە سەرهەنگ.

سرهنگی / sarhangî/: اسم. سەرهەنگی؛ پلەکی چەکداری بانتر لە سەرگوردی و خوارتر لە سەرتیپی.

ـ سری / sarî/: پیوازە. ـ سەری؛ پێوەندیدار بە سەرەوە ‹بالاسری؛ پشتسری: بانسەری؛ پشتەسەری›.

سری / serrî/: [عربی] صفت. پەنامەکی؛ نهێنی؛ سەنتە؛ شاردراوە لە دیتران.

سری / serî ، ـها/: [فرانسوی] /اسم. ١. زنجیرە؛ ڕێسە؛ ڕیس؛ ڕشتە؛ ئامێر یان ڕووداوگەلی یەک

له دوو یه‌ک له مه‌به‌ستێک ‹برای تشکیل شرکت تعاونی، یک سری گفتگوهایی شده بود: بۆ دامه‌زرانی به‌شدارگه‌ی هه‌ره‌وه‌زی، زنجیره وت‌وویژێک کرابوو› ۲. ده‌ست؛ ده‌س؛ چین؛ دانه‌یه‌ک له که‌لوپه‌لی هاوجنس که پێکه‌وه کۆمه‌ڵێ پێک‌دێنن ‹یک سری قاشق و چنگال نقره: ده‌ستێ که‌وچک و چنگاڵی زیو›.

سریال / ser(i)yāl، ـها/: [فرانسوی]/*اسم*. سریاڵ؛ ڕیسه؛ زنجیره؛ ئه‌وه‌ی به شێوه‌ی به‌شگه‌لی به شوێن یه‌کدا بلاو ده‌بێته‌وه.

سریان / sarayān/: [عربی]/*اسم. [ادبی، نامتداول]* ۱. گه‌ڕ؛ گه‌شت؛ کار یان ڕه‌وتی گه‌ڕان ۲. ستیرمه؛ گیرۆیی؛ ته‌شه‌نه؛ ته‌شه‌نا؛ کار یان ڕه‌وتی ته‌نینه‌وه.

سریانی / soryānî/: [عربی]/*اسم*. سوریانی: ۱. هۆزێکی سامی که له بەین‌چۆمان ده‌ژیان ۲. /ـها؛ ـان/ هه‌ر کام له که‌سانی ئه‌و هۆزه ۳. له زاراوه‌گه‌لی زمانی ئارامی که له سووریا و به‌ین‌چۆماندا قسه‌ی پێ ده‌کرا.

سریدن / sorîdan/: *مصدر. لازم.* // **سریدی**: خزای؛ **می‌سری**: ده‌خزی؛ **بِسر**: بخزه///*[گفتاری]* خزان؛ خزین؛ خزیان؛ قه‌لزین؛ خلیسکان؛ هه‌لیسکان؛ فسکین؛ زه‌لین؛ ده‌رحه‌سین؛ هولیسین؛ هولسین؛ ته‌هسین؛ خوشکین؛ خزه‌ی؛ خزای؛ شه‌متین؛ شه‌له‌پین؛ هه‌ڵخلیسکیان؛ هه‌ڵخلیسکین؛ سوڕ خواردن.

■ صفت فاعلی: **سرنده** (ـ)/ صفت مفعولی: **سریده** (خزاو)/ مصدر منفی: **نَسریدن** (نه‌خزان)

سری‌دوز / serîdûz، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] /*اسم*. ده‌س‌دوور؛ ده‌ست‌دروو؛ دووریـنی تیکه، ئه‌ندازه یان چه‌شنێکی دیاریکراوی پۆشاک له ئه‌ژماری زۆردا. هه‌روه‌ها: **سری‌دوزی**

سریر / sarîr، ـها/: [عربی]/*اسم. [ادبی]* ته‌خت؛ که‌ت؛ کورسی ‹سریر پادشاهی: ته‌ختی پاشایی›.

سریش / sirîš, serîš/: /*اسم*. خوزه؛ خوزێ؛ سریش؛ سریش؛ سریشه؛ چریش؛ چریش؛ شریژ؛ شیرێژ؛ شه‌یژ؛ شریش؛ شریس؛ شریش؛ ئه‌سرێلک؛ ئه‌ستریلک؛ ئه‌سترێلک؛ ئه‌سریلک؛ زرێچ: ۱. ماسرێشمه؛ گیاچرێش؛ گوولک؛ سترک؛ گیایه‌کی خوڕسکی بێ‌لاسک، به گوڵی دڕکاوی و بنجکی ئه‌ستووره‌وه ۲. گه‌ردێکی نه‌رم که له بنجی وشکه‌وه‌کراوی گیای سریش ده‌گیردرێ.

سریشم / sirîšom, serîšom، ـها/: /*اسم*. هێلم؛ ماسرێشم؛ ماسرێشمه؛ غه‌ره؛ زرێچ؛ ئه‌و ماکه چه‌سپێنانه که له پێشه و پەلاشی گیانه‌وه‌ران یان پێستی سه‌ری ماسی به‌رهه‌م دێ و له ناو ئاوی گه‌رمدا وه‌ک ماکێکی چه‌سپۆکی لیقنی لێ دێ.

سریع[1] / sarî'/: [عربی] *صفت*. توند؛ تون؛ تن؛ گورج؛ کرژ؛ خێرا؛ زوو؛ چه‌سبۆ ‹جریان سریع رودخانه: ڕه‌وتی توندی ڕووبار›.

سریع[2]: *قید*. توند؛ تون؛ تن؛ گورج؛ کرژ؛ به په‌له؛ به‌له‌ز؛ به هه‌شتاو؛ خێرا؛ زوو؛ چه‌سبۆ ‹سریع بـرو!: توند برۆ!›.

سریعاً / sarî'an/: [عربی] *قید*. خێرا؛ گورج؛ گورجێ؛ کرژ؛ زوو؛ به په‌له؛ به هه‌شتاو ‹سریعاً به خانواده‌اش خبر بده!: خێرا ماڵه‌وه‌ی خه‌به‌ردار که!›.

سریع‌الانتقال / sarî'ol'enteqāl/: [عربی] *صفت*. بیرتیژ؛ بیرتێژ؛ وریا؛ ویرا؛ به بیر؛ زیره‌ک؛ بزێو؛ زیت.

سریع‌التأثیر / sarî'otta'sîr/: [عربی] *صفت*. سریمه؛ زووکارتێکه‌ر؛ به تایبه‌تمه‌ندی یان توانایی زوو کارتێکردنه‌وه.

سریع‌الزوال / sarî'ozzavāl/: [عربی] *صفت*. گروفڕ؛ به تایبه‌تمه‌ندی زوو فه‌وتیانه‌وه.

سریع‌السیر / sarî'osseyr/: [عربی] *صفت*. خێرا؛ زه‌رۆپ؛ به‌پا؛ خۆش‌ڕه‌و ‹قطار سریع‌السیر: قه‌تاری خێرا›.

سریع‌الهضم / sarî'olhazm/: [عربی] *صفت*.

زووگوێر؛ زووحەل؛ زووتاو؛ بە تایبەتمەندی زوو هەرسەک بوونەوە.

سری کار / serîkār ، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] *اسم.* چێ‌کەری کۆمەڵێک کەرەستە و ئامرازی وەک یەک. هەروەها: **سری‌کاری**

سریم / seryom/: [فرانسوی]/*اسم.* سیریوم؛ توخمی کیمیاوی کانزایی لە دەستەی لانتانیدەکان، بە ژمارەی ئەتومی ٥٨ و کێشی ئەتومی ١٤٠،١٢، ڕەنگی خۆڵەمێشی و چەکچخۆر، لە ئاودا دەتوێتەوە و لە هەوادا دەسووتێ و بۆ بەرهەمهێنانی ئالیاژی بەردەچەخماخ و تۆری چراتۆری بەکاردێت.

سرین / sorîn, soreyn ، ـها/: *اسم. [ادبی]* سمت؛ سمته؛ سورین؛ سوورین؛ پاشڵ؛ لاعن؛ قالچە؛ کەماخ؛ کاماخ؛ دوپنەی؛ کولمیک؛ کلۆت؛ کلۆک؛ تەراف؛ تەڕاف؛ زۆپی ژێر ناوقەد و ژووری ڕان.

سزا[1] / sezā, sazā/: *اسم.* سزا؛ جزیا؛ پاداشی کار یان ئاکارێک، بەتایبەت کاری نالەبار ‹سرانجام سزای عملت را می‌بینی: دواخری سزای کارەکەت دەبینی›.

سزا[2]: *صفت.* شیاو؛ سزا؛ هێژا؛ شایان ‹چنین رفتاری با او سزا نبود: وەها کارێک لەگەڵیدا شیاو نەبوو›.

سزار / sezār ، ـها/: [فرانسوی]/*اسم.* سزار؛ قەیسەر؛ نازناو و سەرناوێ کە بە ئیمپراتوورانی ڕۆمیان دەدا.

سزارین / sezār(i)yan/: [فرانسوی]/*اسم. [پزشکی]* سیزاریەن؛ کار و ڕەوتی بڕینی منداڵدانی ژنی دووگیان لە ڕێگەی برینکاری سەر سکەوە بۆ دەرهێنانی منال لە کاتێکدا کە زاوزێ ئاسایی نەبێ.

سزاوار / sezāvār, sazāvār/: *صفت.* هێژا؛ سزاوار؛ شایان؛ شرژاو؛ لایق؛ پێکەوتوو؛ هەژ؛ شیاوی هەبوون لە بەر کار یان ئاکارێک ‹او سزاوار این پاداش بود: هێژای وەها خەلاتێک بوو›.

سزاواری / sezāvārî, sazāvārî/: *اسم.* هێژایی شیاوی؛ شرژاوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شیان لێهاتن؛ لێ‌وەشانەوە؛ وەشانەوە.

سزیم / sezyom/: [فرانسوی]/*اسم.* سیزیوم توخمی کیمیاوی کانزایی، بە ژمارەی ئەتومی ٥٥ و کێشی ئەتومی ١٣٢،٩٠، نەرم و زێولام ک لە بەر هەوادا زۆر زوو ڕەش دەبێتەوە.

سس / ses ، ـها/: *اسم.* ترتره؛ سەراجە مێوەخوەرکە؛ مێوەخوەر؛ گورگە؛ گیاگەڵ گیایەکی مێمل بە گوڵی سپی دووچکەدار گەلاچەی کورتەوە کە لە گیای‌تر دەهاڵێ وشکی دەکا.

سس / sos ، ـها/: [فرانسوی]/*اسم.* سوس؛ هەر کا لەو تامانەی کە بە بەهارات بۆنخۆش کراون و ب شێوەی تراوێکی خەست دەیکەنە سەر سالاد چێشتی ئامادەوە و دەیخۆن ‹سس گوجەفرنگی سس قارچ: سوسی تەماتە؛ سوسی کارگ›.

سست / sost/: *صفت.* سست؛ سس: ١. ک گەوش؛ شل؛ بەبێ پتەوی پێویست ‹این سقف خیلی سست است، می‌ترسم دوام نیاورد: ئەم سرمیچ زۆر سستە، دەترسم بەرگە نەگرێ› ٢. لۆق؛ لەق ناقایم؛ خلی؛ خۆنەگر؛ ترغەل؛ شل و ول هەمین؛ شلەپەتە؛ شلەپەتێ؛ قز؛ فش؛ فشەڵۆک بێ‌پێوەندی پتەو لە نێوان بەشگەلیدا ‹رابطە سست: پێوەندی سست› ٣. خاو؛ خاو و خلیچک خاو و خلیسک؛ تەوەزەل؛ تەمەڵ؛ مەلاس مەدلمە؛ سلپ؛ تراڵ؛ تەپ؛ نەبەگە؛ لەشگران کەهال؛ کاهێل؛ شۆق؛ شل و شەوێق؛ کاسوول بێ‌تان؛ شل و شۆل؛ بێ هێزی پێویست ‹آ سست: مرۆی خاو›.

▣ **سست شدن:** سست بوونەوە؛ سس بوونەو خاوەوە بیەی: ١. داهێزان؛ داهێزران؛ ش بوون؛ خاو خلیسک بوون؛ لاواز بوون؛ شل شەوێق بوون؛ کز و بێ‌تەشە بوون ٢. *[مجازی* دڵسارد بوونەوە؛ ناهومێد بوون؛ شل بوونەوە.

سست کردن: هەڵساندن؛ سست کردن؛ شل‌ووڵ‌کردن؛ خاوکردنەوە؛ شل‌کردنەوە.

سست‌اراده / sost'erāde/: [فارسی/ عربی] صفت. *[مجازی]* نەبڕ؛ شلک؛ خاوەن ویستی نەگرساو.

سست‌بنیاد / sostbonyād/: صفت. *[ادبی]* لەق؛ ناپتەو؛ بەبێ بنەڕەتی پتەو.

سست‌پیمان / sostpeymān/: صفت. *[ادبی]* پەیمان‌شکێن؛ بێ‌بەڵێن؛ بێ‌بەینەت؛ سس‌پەیمان؛ بێ‌شەرت و بەقا.

سست‌رأی / sostra'î/: [فارسی/ عربی] صفت. *[مجازی]* دەمدەمی؛ حولحولی؛ عەنتەرمەزاج؛ بێ پێداگری و وزەی وەستان لە سەر بیر و باوەڕ و ڕای خۆ.

سست‌عنصر / sost'onsor/: [فارسی/ عربی] صفت. *[مجازی]* وازوازی؛ بەبێ ویست و گەدی پتەو.

سست‌عهد / sost'ahd/: [فارسی/ عربی] صفت. *[مجازی]* بێ‌بەڵێن؛ پەیمان‌شکێن؛ بێ‌بەخت.

سستی / sostî/: اسم. سستی؛ سسی: ١. شلی؛ شولی؛ تەپی؛ خاویلکەیی دۆخ یان چۆنیەتی تەیرین؛ مرتین؛ سست بوون ٢. ـها/ *[مجازی]* گرۆ؛ کەتوەری؛ خوێرپەتی؛ لەش‌گرانی؛ شل‌وشەویقی؛ دۆخ یان چۆنیەتی تەوەزەلی کردن و خۆ لە کار دزینەوە ‹چرا این‌قدر سستی می‌کنی؟: بۆ هێندە سستی دەکەی؟›.

سسک / sesk ، ـها/: اسم. فڕنەگوله؛ فیستەگوله؛ فیڕنەگوله؛ پەلەوەری چکۆلەی ئاوازخوێنی وەک قەناری بە دەندووکی باریکەوە، کە پەڕ و باڵی زوو ڕەنگ دەگۆڕێ.

سشوار / seš(o)vār ، ـها/: [فرانسوی] اسم. سیشوار؛ ئامێرێکی کارەبایی کە بە سازکردنی بای گەرم، قژ وشک دەکاتەوە.

سطاخیس / satāxîs/: [؟] اسم. گیابرین؛ گیادایکە؛ دەوەنێکە گوڵی بۆنخۆش دەگرێ، شیر زۆر دەکا و بەهێزکەرە.

سطاره / sattāre/: [عربی] اسم. *[قدیمی]* کاغەزبڕ؛ شریتەکانزایەکی لووس و بەرز و باریک، بۆ بڕینی کاغەز بە کار دەهات.

سطح / sath ، ـها؛ سطوح/: [عربی] اسم. ١. ڕووپەڕ؛ ڕووبەر؛ بەر؛ ڕووکار؛ ڕوو؛ سەلەندە؛ بەشی ئاسۆیی هەر شتێ یا شوێنێ ‹سطح آب؛ سطح میز: ڕووپەڕی ئاو؛ ڕووپەڕی مێز› ٢. ڕووکار؛ ڕووبەر؛ بەر؛ ڕووپەڕ؛ دەرەکی‌ترین سنووری هەر ماکێک ‹سطح زمین: ڕووکاری زەوین› ٣. ئاست؛ سنووری سەرووی هەر شتێ ‹سطح درامد؛ سطح زندگی: ئاستی داهات؛ ئاستی ژیان› ٤. *[ریاضی]* پانایی؛ هەرایی؛ هەراوی؛ بەراوی؛ شوێنێ کە تێدا درێژی و پانی هەیە.

▣ **سطح آزاد آب** ☜ **سطح ایستایی**

سطح دریا: بەری زەری؛ ڕووبەری ئاوی ئوقیانووس کە بە دەسپێکی بەرزایی دەناسرێ و لە نەبوونی هۆکارگەلی دەرەکیدا لە هەموو ئوقیانووس و دەریاکاندا یەکسانە.

سطح زندگی: ئاستی ژیان؛ ئەندازەی داهات و دەسکەوتی هەمەلایەنەی کەس، بنەماڵە یان کۆمەڵێک.

سطحی / sathî/: [عربی] صفت. ١. ڕووپەڕی؛ ڕووکاری؛ ڕوویی ‹آبهای سطحی: ئاوگەلی ڕووپەڕی› ٢. *[مجازی]* سەرسەری؛ گۆترمەیی؛ بەبێ ورد بوونەوە و چوونە ناخەوە ‹مطالعەی سرسری: خوێندنەوەی سەرسەری› ٣. *[مجازی]* سەرپۆت؛ بەبێ توانای تێفکرین و ورد کردنەوە ‹آدم سطحی: مرۆی سەرپۆت›.

سطحی‌نگر / sathînegar/: [عربی/ فارسی] صفت. سەرسەری؛ بێ‌بینشت و هەڵسەنگاندنی ورد.

سطر / satr ، ـها؛ سطور/: [عربی] اسم. دێڕ؛ ڕیز؛ خەت؛ ڕزنێکی ئاسۆیی لە نووسراوە ‹هر سطر از این نوشته دارای حدود شش واژه است: هەر دێڕ لەم نووسراوە نزیک بە شەش وشەیە›.

سطل / satl ، ـها/: [عربی] اسم. سەتڵ؛ سەتڵە؛ ساتڵ؛ ستڵ؛ سیتل؛ دۆڵ؛ دۆڵە؛ باڵدی؛ پەقرەج؛

ئـەلپ؛ دەفرێکـی زۆرتـر گرۆڤـەری قـووڵ و دەسـکدار بـۆ هەڵـگرتن و گوێزانـەوەی شـت، بەتایبەت تراو.

▣ **سطل آشغال/ زباله**: سەتڵی زبڵ؛ زبڵدان؛ دەفری زبڵ تێکردن ‹همه را پاره کرد و ریخت توی سطل آشغال: هـەمووی دڕاند و خستیە نێو سەتڵی زبڵەوە›.

سطلی[1] / satlî/: [عربی] *صفت*. سەتڵی؛ دۆڵی؛ ناوسەتڵ؛ بە سەتڵ یان بە بەستەبەندی وەکوو سەتڵ ‹ماست سطلی ارزانتر است: ماستی سەتڵی هەرزانترە›.

سطلی[2]: *قید*. ۱. سەتڵیێ؛ هـەر پـەقرەج ‹سطلی پانصد تومان است: سەتڵیێ پانسەد تمـەن› ۲. سەتڵی؛ لە نێو سەتڵ ‹آب را سطلی می‌فروختند: ئاویان سەتڵی دەفرۆشت›.

سطوت / satvat/: [عربی]*/اسم. /ادبی/* سام؛ سامی؛ هەیبەت؛ حەیبەت؛ ڕاسەر؛ بەرزی و هێـزێ کـە ترس و ڕێزی بینەر دەبزوێنێ.

سطوح / sutûh, sotûh/: [عربی] جمعِ ☜ **سَطح**

سطور / sutûr, sotûr/: [عربی] جمعِ ☜ **سَطر**

سـعادت / sa'ādat/: [عربـی]*/اسـم.* خۆشـبەختی؛ وەشبەختی؛ بەختەوەری؛ بەختیاری؛ کامەرانی؛ بەهاتی؛ فەڕ و فێت.

▣ **سعادت داشتن**: خۆشبەخت بوون؛ وەشبەخت بیەی؛ بەختەوەر بوون؛ بەختیار بوون.

سعادت یافتن: خۆشـبەخت بـوون؛ بەختـەوەر بیەی. هەروەها: **سعادت پیدا کردن**

سعادتمند / sa'ādatmand/: [عربی/ فارسی] *صفت*. بەختەوەر؛ خۆشـبەخت؛ وەشـبەخت؛ بـەختیار؛ بەبەخت؛ کامێران؛ کامران؛ کامەران؛ بەهات.

سـعایت / sa'āyat ، ـهـا/: [عربـی]*/اسـم. /ادبـی/* ۱. سیخوڕی؛ دووزمـانی؛ بـەزاخی؛ دۆقلمـەری؛ شۆفاری؛ شـووفاری؛ قـسەبەری ۲. خراپـەبێژی؛ گالەگورت؛ کورت و پست؛ پاشەملە؛ خراپە وتنی کەسێک لە پشتەسەری. هەروەها: **سعایت کردن**

سـعتر / sa'tar/: [عربـی]*/اسـم.* جـاترە؛ کـاکوتی؛ گیادانوو؛ گیایێ بۆنخۆش بە گوڵی سـپی ئامـاڵ پەمەییەوە کە بۆ مەبەستی بژیشکی و بەهارات و گرتنی بۆنخۆشی بەکاردێ.

سعد / sa'd/: [عربی] *صفت. /ادبی/* پیرۆز؛ هـەزەخ؛ مبـارەک؛ هومـایۆن ‹ستارەی سـعد: ئەسـتێرەی پیروز›.

سعد / so'd/: [عربی]*/اسم. /ادبـی/* سـۆتکە؛ سمـڵ؛ سملی؛ سملە؛ سیاوسەدە؛ گیایەکی گـەڵاباریک لە تیرەی دەغڵ و دان بە سەلکی بچووکی ڕەش و بۆنخۆشەوە، دەکرێتە دەرمان بۆ بـەهێزکردنی پووک، هـەروەها بـۆ ملوانکـە کـونی دەکـەن و دەیهۆننەوە.

سعفص / sa'fas/: [عربی]*/اسم.* نێـوی پێنجـەمین دەستەی پیتی ئەبجەد، بـریتی لـە «س»، «ع»، «ف» و «ص».

سعه ی صدر / se'eyesadr/: [عربی]*/اسم. /مجازی/* دڵفـراوانی؛ سـینگ فـراوانی؛ بـێهنفرەهـی؛ بینفرەهی؛ توانایی هەڵـکردن لەگـەڵ ڕووداو و دۆخی ناخۆشدا ‹همسایەها خیلی سعه‌ی صدر داشتند کە سر و صدای ما را تحمل کردند: دراوسـێکان گـەلێ دڵفراوانیان هەبوو لەگەڵ قرموقاڵی ئێمەدا ڕاهاتن›.

سعی / sa'î ، مساعی/: [عربی]*/اسم.* تـەقالا؛ هـەوڵ؛ کۆشـشت؛ کۆشـش؛ تەپـشت؛ کردوکـۆش؛ کردوکـاش؛ کـەفتولـەفت؛ شـەرک؛ کۆشـەوە؛ خەبات؛ کۆشە.

▣ **سعی بلیغ**: */ادبی/* خـەباتی بـێ پـشوو؛ کـاری بەبرشـت؛ هەوڵـی یـەکجاری؛ کەفتەلـەفت؛ تەقالای هەمەلایەنە و بـێ‌کەمایەسـی: **جهـد بلیغ**

▣ **سعی داشتن**: تێکۆشان؛ تێکۆشـین؛ کۆشـین؛ کۆششت‌کردن؛ هەوڵدان؛ تـەقالا دان ‹سـعی داشت ما را قانع کند: تیدەکۆشا ئێمە ڕازی بکا›.

سعی شدن: هەوڵ دران؛ کۆششت کران؛ تەقالا دران ‹سعی شده بود خانە زودتر آمادە شود: هـەوڵ

درابوو ماڵەکە زووتر پێ بگا›.

سعی کـردن: تێکۆشـان؛ تێکۆشـین؛ کۆشـان؛ هەوڵدان ‹سعی کن زودتـر کـارت را تمام کنـی: تێکۆشە کارەکەت زوو تەواو کەی›.

سعید / sa'îd/: [عربی] *صفت. [ادبی]* هەزەخ؛ پیرۆز؛ بە ودم؛ ممبارەک؛ موبارەک؛ مارەک؛ هومـایۆن؛ مارک.

سـغدی / soqdî/: *اسم.* سـوغدی؛ لقێـک لـە زمانگەلی هیندو- ئێرانی، کە لە کۆندا لە ئاسیای ناوەندی (سوغد) قسەی پێ دەکرا.

سـغر / soqor, soqar/: [از کـردی] *اسم. [قـدیمی]* سیخوڕ؛ سیخ‌چوولە؛ سـووچەڕ؛ سـیچڕ؛ سـووچ؛ گیانـەوەری لـە تـیرەی ژووژک و هێنـدێک گەورەتر.

سفائن / safā'en/: [عربی] ☜ **سفاین**

سـفـارت / sefāret, safārat/: [عربـی] *اسـم.* ١. باڵوێزی؛ ڕاسپاردەیی؛ سەفیری؛ باڵیۆزی؛ کار و پیشەی باڵوێز ٢. *ـها/ [گفتاری]* باڵوێزخانە.

▣ **بە سفارت رفتن**: ١. بوونە باڵـوێز ٢. *[گفتـاری]* چوونە باڵوێزخانە؛ بۆ باڵوێزخانە چوون.

سـفارتخانە / sefāratxāne, safāratxāne، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* باڵـوێزخانە؛ خانووبـەرە یـان نووسینگەیەک کـە باڵـوێزی ولاتێـکی بیـانی و هاوکارانی تێیدا ئەرکی فەرمییان بەجێ دێنن.

سـفارش / sefāreš، ـها؛ ـات/: *اسم.* داخـوازی؛ داوخوازی: ١. لەمەلـەم؛ سپارەیی؛ سـپاردەیی؛ سفارشت؛ ڕاسپێری؛ قەوینتی ٢. *[اقتصاد]* داوای بەرهەم هێنان یان ناردنی کاڵا.

▣ **سفارش دادن**: ڕادان؛ ڕاسـپاردن؛ کـەڵوپـەل خواستن.

سفارش کـردن: ڕاسـپاردن؛ سـەختی کـردن؛ قەوینتی کردن.

سفارش کسی را کـردن: خوازیـاری جێبـەجێ کردنی کاری کەسێک بوون.

سفارش‌دهندە / sefārešdahande، ـها؛ ـگـان/: *اسـم.* ڕاسـپێر؛ سـفارش‌دەر؛ ئـەوەی خوازیـاری بەرهەم هێنان یان کڕینی کەڵوپەلە.

سفارش‌گیرنـدە / sefārešgîrande، ـها؛ ـگـان/: *اسـم.* ئـەوەی بەرهـەم هێنـان یـان فرۆشـتنی کەڵوپەلێکی لێ‌خوازراوە.

سفارشـی / sefārešî، ـهـا/: *صـفت.* ڕاسـپێراو: ١. پێـسپێراو ‹نامـەی سفارشـی: نامـەی ڕاسـپێراو› ٢. ڕاسپاردە ‹مشتری سفارشی: موشتەری ڕاسپێراو› ٣. ڕاسپاردوو؛ داواکراو؛ خوازراو ‹کتابهای سفارشی را آوردیم: کتێبە ڕاسپێراوەکانمان هێنا› ٤. *[مجازی]* تایبەت؛ زۆر باش ‹این کفشها سفارشـی اسـت: ئـەم پێلاوانە تایبەتن›.

سفاک / saffāk، ـها؛ ـان/: [عربـی] *صـفت. [ادبـی]* خوێنـڕێژ؛ بـێڕەحـم؛ بـێبـەزەیی؛ بـێبـەزە. هەروەها: **سفّاکی**

سفال / sofāl، ـهـا/: *اسـم.* ١. سـوال؛ سوالـەت؛ کـرێچ؛ ئەشـکەو؛ هەرگینـە؛ قـوڕی؛ کاشـوول؛ ئێربـار؛ بەرهـەمێ کـە لـە گـڵی هەوڕگـەری دەیپێژن ٢. توێکڵی پستە، بادام، فندق و ... کە زوور و قورنج- قورنج بن.

سفال‌سازی / sofālsāzî/ ☜ **سفالگری**

سـفالگر / sofālgar، ـها؛ ـان/: *اسم.* هەوڕگـەر؛ ئێربارگـەر؛ کاسـەکەر؛ ئـیر بارکـەر؛ گۆسـکەر؛ پیرۆت؛ گۆزەکەر؛ قـەواق؛ کەسـێ کـە دەفـری سوالەت چێ دەکا.

سفالگری / sofālgarî، ـها/: *اسم.* هەوڕگـەری؛ کاسـەکەری؛ قـەواقی؛ گۆزەکـەری: ١. کـار و هونەری سوالـەت دروسـت کـردن ٢. کارگـەی دروست کردنی سوالەت ❋ **سفال‌سازی**

سفالی / sofālî، ـها/: *صفت.* سوالەتی؛ سوالـەت؛ گڵێن؛ گڵێنە؛ لـە گـڵ چێکـراو ‹کـوزەی سـفالی: گۆزەی سوالەتی›.

سفالین / sofālîn، ـها/: *صفت. [ادبی]* سوالـەتی؛ کرێچـی؛ گـڵین؛ گـڵێنە؛ سوالـەت؛ لـە قـوڕ دروستکراو.

سفالینه / sofālîne ، ـها/: اسم. گـلینه؛ هەرگینـه؛ قافلۆک؛ هوود؛ درووستکراو له سواڵەت.

سفاهت / sefāhat, safāhat/: [عربی] اسم. [ادبی] گەوجی؛ نەزانی؛ بێئاوەزی؛ بێئەقـڵی؛ نـەفامی ‹این کار منتهای سفاهت است: ئـەم کـارە ئـەو پـەڕی گەوجیه›.

سـفاین / safāyen/: [عربی] جمـعِ ☜ **سَـفینه: سفائن**

سـفت / seft/: صـفت. [گفتـاری] سـفت؛ سـف؛ سفتوسـۆڵ؛ سـخ: ۱. پتـەو؛ پـەیت؛ ئەسـتەم؛ هـێقم؛ ڕەپ؛ پـڕپۆ؛ زۆپ؛ زت؛ سـەخت؛ گـوژم؛ زوها؛ زوا؛ سرت؛ ڕەق؛ ڕچ. بەرانبـەر: **نرم** ‹چـوب سـفت: داری سـفت› ۲. ڕاوەسـتاو؛ پتـەو؛ قـایم؛ خۆگرتوو ‹سفت بایست: سـفت ڕاوەسـتە› ۳. ڕەق؛ پنر؛ کزر؛ وشک؛ کڕ؛ پندر؛ پند؛ زوا؛ زوهـا؛ ڕەق و بێئاو ‹خوراک سفت: خۆراکی سفت›. هـەروەها: **سفت بودن؛ سفت شدن؛ سفت کردن**

سـفت / soft/: اسـم. ۱. [گیـاەشناسـی] ڕێگـە باریکەیـەک لـە سـەرووی هێلکۆکـەوە کـە لـە دانەگەلی پێگەیـشتوودا بـە شـێوازی کونـێ لـە توێکڵی دانەوە دیارە و توخم لە سەرەتـای ڕوانی دانە لەوێوە تێدەپەڕێ ۲. [جانورشناسی] کونێ لـە نێو هێلکۆکەی بڕێک لە مـێرووان کـە سـپێرمی لێ دەبوێری و تۆم پێک دێنێ ۳. [ادبی] کونیلـە؛ سۆ؛ کونی گچکە.

سفت‌کاری / seftkārî/: اسم. سفتکاری؛ بەشێ لە ڕەوتی ماڵکردنەوە بریتی لە کـاری بنـەڕەت دانان، دیوار هەڵچنین و گرتنی میچـی خـانوو. بەرانبەر: **نازک‌کاری**

سفتن / softan/: مصدر. متعـدی. [ادبـی] // **سـفتی**: سمیـت؛ ـــ ؛ـــ// سمـین؛ سمـتین؛ سمـتن؛ سمتاندن؛ سماندن؛ سمـەی؛ سمـای؛ سـۆنتن؛ نـۆژین؛ نـووژین؛ نـوهتن؛ قوقـڵین؛ قۆقلانـدن؛ قـولی/ قـولێزکردن؛ کونـاکردن؛ ولـەکەردەی؛ قولکردن؛ کونکردن.

■ صـفت مفعـولی: **سـفته** (سمـاو) / مـصدر منفـی: **نسفتن** (نەسمین)

سفته / safte ، ـها/: اسم. سفتە؛ پسوولەی حەواڵە؛ بەڵگەیێ کـە بـە پێـی ئـەوە کەسـێ دانـەوەی پارەیـێ لـە وادەیـەکی دیـاریکراودا وە ئەسـتۆ دەگرێ.

◘ **سفته امضا کردن**: سفتە ئیمزاکردن؛ بە ئیمـزا کـردنی سـفتە، دانـەوەی پارەیـێ وە ئەسـتۆ گرتن. هەروەها: **سفته دادن**

سـفته گـرفتن: سـفتەگرتن؛ بـە وەرگـرتنی سـفتەی ئیمزاکـراوی کەسـێ، ئـەو کەسـە پێبەندی دانەوەی دراوێ کردن.

سفته‌بـازی / saftebāzî ، ـها/: اسم. ۱. کـڕینی پەڕەگەلی بایەخدار بـو هەڵکێـشانی نرخیـان و فرۆشـتنیان لـەپاش گـران بـوون ۲. کـڕینی شـتومـەک بـە سـفتە و فرۆشـتنی بـە پـارە ۳. کڕینی شتومەک لە قەبارەیێکی زۆردا بەبێ پارە و لە ڕێگەی بەڵگە و سفتەوە.

سـفت و سـخت / seft-o-saxt/: قیـد. [گفتـاری] سفت و سۆڵ؛ ڕەق و پتەو؛ توند و پتەو؛ قورس و قایم؛ زۆر بە ڕاستی و بە پێداگریەوە.

سـفتی / seftî/: اسـم. سـفتی؛ ڕەقـی؛ پتـەوی؛ سەختی؛ توندی؛ قایمی.

سـفچ / safč/: اسـم. [قـدیمی] خـرچ؛ خرچـە؛ قەرەخرچە؛ بەچکە گندۆرە؛ عەنجووڕ؛ کاڵەکەی نەگەیشتوو و زرک.

سفر / safar ، ـها: اَسفار [نامتـداول]/: [عربـی] اسـم. سەفەر؛ یۆم: ۱. ئۆغر؛ کار یان ڕەوتی لە شار یان وڵاتێکەوە بۆ شار یان وڵاتێکیتر ڕۆیشتن ۲. کار و ڕەوتی ڕۆیشتن لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکیتـر بە ئامێری گواستنەوە ‹سفر درون‌شهری: سـەفەری نێوشاری› ۳. جێگایەک دوور لە ماڵ یان شوێنی نیشتەجێ بوون. بەرانبـەر: **حَضَر** ‹بـە سـفر رفـتن: چوونە سەفەر›

◙ **سـفر آخـرت**: [مجـازی] دواهـەوار؛ دواکـۆچ؛

کۆچی دوایی؛ مەرگ.

سفر بخیر: سەفەر بە سەلامەت؛ سەفەر خۆش؛ سەفەر بێ‌خەتەر؛ ئۆغر بە خێر؛ یۆم بخێر (لە کاتی خواحافیزیدا بە مسافری دەڵێن).

سفر فضایی: گەشتی ئاسمانی.

سفر قندهار: *[تعریض]* سەفەری دوور و درێژ.

▣ **سفر کردن:** سەفەرکردن؛ بۆ سەفەر چوون.

از سفر آمدن: لە سەفەر هاتنەوە؛ گەڕانەوە لە سەفەر.

سِفر / sefr ، اسفار/: [عربی]*اسم.[نامتداول]* ۱. کتێب؛ پەرتووک ‹سفر پنجم: کتێبی پێنجەم› ۲. هەر یەکە لە پێنج بەشی تەورات.

سفرا / sofarā/: [عربی]جمعِ ☜ **سَفیر**

سفرنامه / safarnāme ، ـها/:[عربی/ فارسی]*اسم.* سەفەرنامە؛ نووسراوەیێ کە ڕووداو یان بەسەرهاتی سەفەری تێدا نووسراوە ‹سفرنامەی ریچ به کوردستان: سەفەرنامەی ریچ بۆ کوردستان›.

سفره / sofre ، ـها/:*اسم.* ۱. سفرە؛ سەخردان؛ خوان؛ تۆشەبەرە؛ تفال؛ کەوڵ ‹ببر سفره را پهن کن!: سفرەکە بەرە دایخە!› ۲. *[مجازی]* ئەوەی لە سەر سفرە دادەنرێ ‹سفرەی رنگین: سفرەی ڕەنگاوڕەنگ› ۳. جۆرێ ڕێوڕەسمی ئایینی ‹سفرەی نذری: سفرەی نەزر و نیاز› ٤. *[زمین‌شناسی]* توێژێکی پان و بەرین لە ماکی کانی یان ژێرزەوینی کە ناوچەیێکی داپۆشیوە و ئەستووریەکەی لە پانیەکەی کەمترە.

▣ **سفرەی رنگین:** سفرەی ڕازاوە؛ سفرەی ڕەنگاوڕەنگ؛ سفرەی ڕەنگین.

سفرەی عقد: سفرەی مارە بڕان؛ سفرەیێ کە لە پێش بووک و زاوادا ڕایدەخەن و ئاوێنە و شەمدان و قورئان و بڕێ خواردەمەنی کە زۆرتر نمانان لە سەری دادەنێن.

سفرەی نذری: سفرەی نەزر و نیاز.

سفرەی هفت‌سین ☜ **هفت‌سین**

▣ **سفره انداختن:** سفرە ڕاخستن/ داخستن؛ خوان ڕاخستن؛ کەوڵ پان کردنەوە؛ سفرەڕە یاوەی؛ سفرە یاوایرە؛ سفرە بڵاوکردنەوە.

سفره چیدن: سفرە چنین؛ خوان چنین.

سفرەی دل خود را پیش کسی باز/ پهن کردن: *[مجازی]* نهێنی خۆ لای کەسێ درکاندن؛ سفرەی دڵی خۆ بۆ کەسێ کردنەوە.

سفره کردن: *[کنایی]* هەڵدڕین؛ دڕین؛ دادڕین؛ هۆردڕیەی ‹شکم کسی را سفره کردن: زکی کەسێک هەڵدڕین›.

سفره‌آرایی / sofre'ārāyî ، ـها/: *اسم.* سفرەڕازێنی؛ کار، ڕەوت یان هونەری ڕازاندنەوەی سفرە و خوان.

سفره‌خانه / sofrexāne ، ـها/: *اسم.[قدیمی]* دیواخان؛ دیوی خوان؛ دیوەخوان؛ دیوی نان خواردن.

سفره‌ماهی / sofremāhî ، ـها؛ ـان/: *اسم.* ماسی کارتووخک؛ سفرەماسی؛ جۆرێک ماسیە بە لەشی پان و تەختەوە.

سفری / safarî/: [عربی] *صفت.* سەفەری: ۱. بە کەڵک بۆ سەفەر ‹لباس سفری: جلوبەرگی سەفەری› ۲. *[گفتاری]* لە سەر سەفەر ‹ما هم سفری شدیم: ئێمەیش لە سەر سەفەرەین› ۳. *[ادبی]* سەفەرکردوو یان لە ناو سەفەردا ‹یار سفری: یاری سەفەری›.

سفسطه / safsate ، ـها/: [معرب از یونانی]*اسم.* شاشوێژی؛ هەڵەوێژی؛ شاش و بێش؛ شاش و وێش: ۱. وتوویژی بەبێ بەڵگەی ڕاستەقینە و لە سەر گومان ۲. بەڵگە هێنانەوەی هەڵە. هەروەها: **سفسطه کردن**

سفلا / soflā/: [عربی] *صفت.* خوارووی؛ خوارگ؛ خوارین؛ وارین ‹زاغەی سفلی: زاخەی خواروو›: **سفلی**

سفلگی / soflegî/: [عربی/ فارسی]*اسم.* سپڵەیی؛ پێ‌نەزانی؛ پەستی؛ پەسپندەیی؛ پەسپەندەیی؛

بێ‌فەڕی.
سفله / sofle ، ـها؛ ـگان/: [عربی] صفت. [ادبی] سپڵە؛ پێـنەزان؛ پەست؛ پەس؛ پەسپندە؛ پەسپەندە؛ بێ‌فەڕ؛ گوورنەبەش؛ هۆڤەبەر؛ تخڵ؛ بێ بایەخ و بێوەری لە ئاکاری شیاو.
سفله پرور / sofleparvar/: [عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] سپڵەپەروەر؛ پەروەرێنەری مرۆی پەست و پێ‌نەزان.
سفله نواز / soflenavāz/: [عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] سپڵەپەروەر.
سفلی / soflā/: [عربی] ☜ **سُفلا**
سفلیس / seflîs/: [فرانسوی] ☜ **سیفیلیس**
سفها / sofahā/: [عربی] جمعِ ☜ **سَفیه**
سفید[1] / sefîd, sifîd/: اسم. سپی: ١. چەرمگ؛ ئسبی؛ چەرموو؛ چەرمە؛ چۆڕ؛ ئسپیە؛ سپی؛ ڕەنگی بەفر یان شیری تازە. هەروەها: **سفیدرنگ** ٢. [موسیقی] یەکەی کات لە نۆت نووسیندا کە درێژیەکەی نیوەی «گرد»ێکە.
▣ **سفید یخچالی**: ڕەنگی شیری.
سفید[2]: صفت. ١. سپی؛ ئسبی؛ ئسپیە؛ چەرمگ؛ گەور؛ سفی؛ چەرمە؛ چەرموو؛ کەشک؛ بە ڕەنگی سپی ‹پارچەی سفید: پارچەی سپی› ٢. سپی‌بۆز؛ ڕەنگی خۆڵەمێشی کەم ڕەنگ ‹موی سفید: قژی سپی› ٣. نەنووسراو؛ چەرموو؛ بێ نەخش و نیگار ‹کاغذ سفید: کاغەزی سپی›.
سفید ـ[3]: پیشواژە. ـ سپی؛ ـچەرمگ؛ ـچەرموو؛ ـچەرمە ‹سفیدمو: مووسپی›.
سفیدآل / sefîd'āl ، ـها/: اسم. دارچکێکی لێرەواری بە ساقەتەی چوارگۆشە و گەڵای کورکداری هێلکەییەوە.
سفیداب / sefîdāb/: اسم. ١. گلەسپی؛ گڵ‌سپی؛ گڵ‌سفی؛ گەردێکی سپی لە کەربوناتی سرپ و ڕۆح یان قەڵا کە بۆ سپی‌کردنەوەی دیوار بە کەڵک دێ ٢. سپیاو؛ دەرمانی دەموچاو سپی کردن بۆ خۆ ڕازێنی؛ هەواڵی سووراو ٣. [گفتاری] نیمەشۆرە؛ دیمەشۆرە؛ ماکێکی خاوێنکەرەوەی کۆن بۆ شۆردنی لەش لە گڵەسپی و ماکی ئاژەڵی.
سفیدار / sefîdār/ ☜ **سپیدار**
سفیدامضا / sefîd'emzā/: [فارسی/ عربی] اسم. سپی واژۆ؛ لاپەڕەیەکی نەنووسراو و واژۆکراو کە بە کەسێکی‌تری دەدەن تا هەر چی دەیهەوێ بە ناوی خاوەن واژۆوە بینووسێ ‹چک سفیدامضا: چەکی سپی‌واژۆ›: **سفیدمهر**
سفیدبخت / sefîdbaxt/: صفت. [مجازی] بەختەوەر؛ خۆشنگین؛ خودانبەخت؛ خاوەن ژیانی خۆشی ژن و مێردایەتی (لەمەڕ ژنانەوە بە کار دەڕوا). بەرانبەر: **سیاه‌بخت**
سفیدپزی / sefîdpazî ، ـها/: اسم. نانەواخانەیێ کە بە ئاردی سپی نان دەکەن.
سفیدپوست[1] / sefîdpûst ، ـها؛ ـان/: اسم. سپی‌پێست؛ خەڵکی سپی‌پێست؛ یەکێ لە چوار گرۆی گەورەی خەڵکی دنیا.
سفیدپوست[2] / sefîdpûst ، ـها؛ ـان/: صفت. سپی‌پێست؛ پێوەندیدار یان بەندیوار بە یەکێ لە چوار گرۆی گەورەی ڕەگەزی مرۆ کە پێستیان سپی‌کارە (لە سپی شیریەوە تا سەوزەی تاڵ).
سفیدپوش / sefîdpûš/: صفت. سپی‌پۆش؛ خاوەن پۆشەنی بە ڕەنگی سپی.
سفیدچشم / sefîdčešm/: صفت. [مجازی، گفتاری] چاف‌هیشک؛ بێ‌چاوڕوو؛ چاوتوند؛ چاوقایم؛ بێ‌شەرم.
سفیدرگ / sefîdrag ، ـها/: اسم. رگ لنفی ☜ **رگ**
سفیدرو / sefîdrû/: صفت. ١. ڕوومەت چەرموو؛ دەم و چاو سپی؛ بە دەموچاوی سپی ٢. [کنایی] ڕووسپی؛ ڕووچەرمگ؛ ڕووچەرموو؛ ڕووسوور؛ سەربەرز.
سفیدشویی / sefîdšûyî ، ـها/: اسم. سپی‌شۆری؛ کاری لەکە و پەڵە سڕینەوە و شۆردنی

جل‌وبەرگی سپی.

سفیدک / sefîdak ، ـها/:اسم. *[گیاه‌شناسی]* دوەک؛ دۆک؛ دۆوک؛ دۆکە؛ دەوکە؛ کیفکۆ؛ گەچیرە؛ چەرمەیی؛ شۆکە؛ جۆرێ نەخۆشینی کارگی گوڵ و گیایە کە سەرەتا لە سەر گەڵا وەکوو چەند پەڵەی سپی بچووک دەردەکەوێ و پاشان لە بەریکەوە هەموو گەڵا و برێ جار لاسکەکانیش دادەگرێ.

سفیدکاری / sefîdkārî/:اسم. سپی کاری؛ کار یان ڕەوتی گەورانەدن؛ چەرمووکردنەوە؛ چەرمەوەکەردەی؛ سپی‌کردنەوەی خانوو.

سفیدگر / sefîdgar ، ـها؛ ـان/:اسم. مزگەر؛ مسگەر؛ کەسێ کە دەفر و ئامانی مسی بە ساوینی قەڵایی سپی دەکاتەوە.

سفیدگری / sefîdgarî ، ـها/:اسم. مزگەری؛ کاری ساوینەوەی قەڵایی تەواوە بەسەر ئاوانی مسیدا بۆ بەرگری لە ژەنگ‌هێنان.

سفیدمو / sefîdmû/: صفت. مووسپی؛ مووچەرموو؛ مووچەرمگ: **مووسفید**

سفیدمهر / sefîdmohr/ ☜ **سفیدامضا**

سفیده / sefîde ، ـها/:اسم. ۱. سپێنە؛ چەرمێنە؛ سپیلکی هێلکە؛ تراوی لینج و سپی ژێر توێکڵی هێلکەی باڵندە ۲. *[گفتاری]* سپێدە؛ سەوگر؛ بوولێڵەی بەیان.

◘ **سفیده زدن**:*[گفتاری]* سپێدە داهاتن؛ ڕۆژ بوونەوە؛ بەیان ئەنگوتن.

سفیدی / sefîdî ، ـها/:اسم. چەرمگی؛ سپیەتی؛ سپیاتی؛ سپیایی؛ سپێتی؛ گەوری؛ دۆخ و چۆنیەتی سپی بوون.

◘ **سفیدی چشم**: چەرمگی چاو؛ چەرموویی چاو؛ سپیایی چاو؛ بەزی چاو؛ سپێنەی چاو؛ چەرمەو چەما؛ پەردەیەکی سپی ڕۆشن کە دەورندەوری گلێنەی چاوی داگرتووە.

سفیر / safîr ، ـها؛ ـان؛ سُفَرا/: [عربی]/اسم. باڵیۆز؛ باڵوێز؛ باڵباز؛ شابەندەر؛ بایلۆز؛ سەفیر؛ بریکاری دەوڵەت لە دەوڵەتێکی تردا؛ سپاردەی میری: **سفیرکبیر**

◘ **سفیر آکردِیته**: نوێنەری فەرمی وڵاتێک لە وڵاتێکی تردا کە دانیشتووی ئەوێ نیە، بەڵام لە کاتی پێویستدا لەوێ دەبێ.

سفیر سیار: باڵوێزێ کە بۆ جێبەجێ‌کردنی کار و ئەرکی پێ سپێردراو، سەردانی وڵاتانی جۆراوجۆر دەکا.

سفیرکبیر / safîrkabîr/: [عربی] ☜ **سفیر**

سفیل وسرگردان / safîl-o-sargardān/: صفت. *[گفتاری]* ۱. وێڵ؛ سەرگەردان؛ وێڵ و وەیلان؛ ئاوارە و دەربەدەر؛ تاروتەرە ‹صاحبخانه بیرونمان کرد و مانديم سفیل‌وسرگردان: خاوەن‌ماڵ دەرمانی کرد و وێڵ و سەرگەردان داکەوتین› ۲. دەستەپاچە؛ قەتیس؛ سەرگەردان؛ سەرلێ‌شێواو ‹توی خیابان، یک ساعت سفیل‌وسرگردان بودم: لە ناو شەقامدا، سەعاتێک دەستەپاچە بووم›.

سفینه / safîne ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. / سفاین/ *[نامتداول]* کەشتی؛ پاپۆڕ؛ گەمیە ۲. کۆمەڵە نووسراوەیەکی جۆراوجۆر بەتایبەت شیعری دڵداری ۳. *[نجوم]* ☜ **کِشتی ــ ۲**

◘ **سفینەی فضایی**: ناو کیهانی ☜ **ناو**

سفیه / safîh ، ـها؛ ـان؛ سُفَها/: [عربی] صفت. خەشۆ؛ دەبەنگ؛ کەم‌ئاوەز؛ حۆل؛ بلح؛ بالە؛ سائەقڵ؛ گەوج؛ لاژگ؛ کەم‌عەقڵ.

سق / saq(q)/:اسم. *[گفتاری]* مەلاژ؛ مەلاژوو؛ مەلاژی؛ مەلاژگ؛ مەلازە؛ مەلاشۆ؛ مەلاشوو؛ ملاشک؛ مەلاشک؛ ملازگ؛ ئاسمانە؛ لاوس؛ بن‌میچی زار.

◘ **سق سیاه**:*[مجازی]* ۱. قۆشمە؛ قۆشە؛ بەد ودم؛ دەم‌ڕەش ۲. کەسێ کە پێشگۆیی خراپ بکا و خەونەکانیشی بێنە دی.

◘ **سق زدن**: ۱. خووساندنی خواردەمەنی (وشک) لە ناو دەمدا؛ دە زار زەلاندن

۲. *[مجازی]* خواردنی شتی ڕەق و وشک.
سق کسی را با چیزی برداشتن: *[کنایی]* ناوک/ فرچکی کەسێک بە شتێ برین؛ خوو پێ گرتن ‹مثل اینکه سق او را با دروغ برداشتەاند: وا دیارە ناوکیان بە درۆ بڕیوە›.
سقا / saqqā ، ـها؛ ـیان/: [عربی]*اسم.* *[قدیمی]* ئاوکێش؛ تێراوی؛ ئاوبەر؛ سەقا؛ کەسێ کە خەڵکی تێراو دەکرد، بەتایبەت ئەوەی لە هەمبەر وەرگرتنی پارەوە، ئاوی خواردنی دەبردە بەرمالان.
سقائی / saqqā'î/: [عربی] ☜ **سقایی**
سقاخانه / saqqāxāne ، ـها/: [عربی/ فارسی]*اسم.* *[قدیمی]* سەقاخانە؛ کەندێکی گچکە لە دیواری بوارگە و کۆلاناندا، ئاوی خواردنەوەیان لێ دادەنا و ڕێزێکی ئاینی هەبوو.
سقاهک / saqqāhak/: [عربی/ فارسی] ☜ **دُمجُنبانَک**
سقایی / saqqāyî/: [عربی]*اسم.* ئاوکێشی؛ سەقایی؛ ئاوبەری: **سقائی**
سقز / saqqez/: *اسم.* بنێشت؛ بنیشت؛ بەنیشت؛ بەنوشت؛ جاچکە؛ داچکە؛ چاچک؛ چاچکە؛ جاجک؛ جاجگ؛ ژاژکە؛ ژاژک؛ وێژەن؛ شیلەی دارەبەن؛ شیرەی دار قەزوان کە لە کوردەواریدا زۆر ناسراوە.
سقط / saqat/: [عربی] *صفت.* سەقەت؛ سەکەت؛ سەکت: ۱. مردارەو بوو؛ بە لادا هاتوو؛ مردوو ۲. تۆپیو؛ تۆپیگ؛ تۆپی پۆخڵەوات؛ لەکارکەوتوو؛ زایە بووگ؛ عەیبدار ٤. *[نامتداول]* خراپ؛ پەست.
▣ **سقط شدن:** زنگرین؛ تۆپین؛ تۆپان؛ تۆپەی؛ تۆپای؛ کەوتین؛ شیاین؛ سەکتین؛ فەتین؛ سەکەت بوون؛ تۆپەڕابوون؛ هەڵتۆپین؛ هەڵتلۆپین؛ مردار بوونەوەی گیانەوەران ‹یکی روستایی سقط شد خرش: دانێ لاگەیی کەرەکەی تۆپی›.
سقط کردن: سەکەت کردن؛ تۆپاندن؛ کەوتاندن؛ هەڵتلۆپان؛ مردارکردنەوەی گیانەوەران ‹آخرش این حیوان بیچاره را سقط می‌کنی: ئاخری ئەم بێزوانە سەکەت دەکەی›.
سقط گفتن: *[نامتداول]* جنێودان؛ دژوێن دان؛ سکانن؛ ڤیلین؛ دژمان دەی/ دای.
سقط / seqt/: [عربی]*اسم.* کارەڕەهاتی داکەوتن؛ لە بار چوون. هەروەها: **سقط کردن**
▣ **سقط جنین:** کار یا ڕەوتی بەراوتین؛ بەر هاویشتن؛ بەر تەوانن (بۆ گیانەوەر)؛ بەرخستن؛ لە بار چوون؛ منداڵ زیان کردن؛ لەبارچین؛ هاتنە دەرەوەی پیزە لە پزداندا بە مردوویی و زۆرتر بەر لە کاتی خۆی.
سقط آور / seqtāvar/: [عربی/ فارسی] *صفت.* لە بار بەر؛ بارخەر؛ زیان پێکەر؛ بە تایبەتمەندی لەبار بردنی بێچووی ناوزگ.
سقط فروش / saqatfurûš ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]*اسم.* *[قدیمی]* وردەواڵە/ وردکەواڵە فرۆش. هەروەها: **سقطفروشی**
سقف / saqf ، ـها/: [عربی]*اسم.* ساپیتە: ۱. میچ؛ ساپیتک؛ سەراپیتە؛ سڤیک؛ ئاسمانە؛ کاش؛ بن‌میچ؛ سرمیچ؛ کاشخانک؛ بنساپیتە؛ بن‌بان؛ بنۆدارا؛ پۆشەنی بان ماڵ یان کەرەسەی سەرنشیندار ‹سقف خانه: میچی خانوو› ۲. *[اقتصاد]* سەراوان؛ بانترین ئاستی پەردەژی.
▣ **سقف دهان** ☜ **سق**
سقف کاذب: بن میچێ لە ژێر میچی سەرەکیدا کە بارێک هەڵناگرێ و بۆ جوانکاری یان داپۆشینی لوولە و کاناڵ، سازی دەکەن.
▣ **سقف زدن:** میچ لێدان؛ سەرگرتن؛ بن‌میچ گرتن؛ سرمیچگرتن؛ دارەڕا کردنی ماڵ؛ سەری خانووگرتن ‹فردا سقف را می‌زنند: بەیانی میچ لێدەدەن›.
سقلمه / soqolme ، ـها/: [ترکی]*اسم.* *[گفتاری]*

زوقورتمــه؛ ســیخورمه؛ سـێخوڕمه؛ سـوخورمه؛ زەخـت؛ زەختـه؛ کـولم؛ نوکورتـه؛ کلێنجـی؛ مستەکوڵ؛ مستەکۆڵە؛ مشتەکۆڵ؛ مشتەکۆڵە.

سـقمولیمس / saqmolimos/: [یونـانی]/اسـم. دڕکەزەردە؛ زەردەسیری؛ گـیاێکی دەشـتەکی بە گەڵای گەورە، دڕووی زەرد، گوڵی بنـەوش و ڕەگی ئەستوورەوە کە شیرینە و دەخورێت.

سـقمونیا / saqmûniyā/: [معـرب از یونـانی]/اسـم. خەشیک؛ خوشیلک؛ گیاێکی خۆهەڵـواس، بـە گوڵی زەرد، زەمقێکی ڕیسنی ڕەوانکـەرەوە کـە لە ڕەگەکەی دەردەهێنریت.

سقنقور / saqanqûr ، ـها؛ ـان/: [معـرب از لاتینـی] /اسـم. گیانەوەرێکی خزۆک و زینـووزای تایبـەتی گەرمێنانە بە دەستی سـپیەوە کـە لـە ناوچـەی گەرم و فێنکدا دەژی: **ریگ‌ماهی**

سقوط / soqût, suqût/: [عربی]/اسـم. ١. کار یـان ڕەوتی داکــەوتن؛ داکــەتن؛ کــەتن؛ کــەوتن؛ ئەرەکەوتەی؛ کەوتەیرە؛ بەر بوونەوە؛ وەر بیـەی؛ ڕسیان؛ هەڵدێران؛ حەوانچە بوون ‹سقوط سـنگ: داکەوتنـی بـەرد› ٢. ڕەوتی دابـەزین؛ داکـشان؛ هاتنەخوار؛ هندکین؛ کەم بوونەوە؛ نـزم بوونـەوە ‹سقوط قیمت‌ها: دابەزینــی نرخـگـەل› ٣. [مجازی] کارەڕەهاتی ڕووخان؛ وریەی؛ لە سەر کار یان پا و پلەی خـۆ لا چـوون ‹سـقوط دولـت: ڕووخانــی دەولـەت› ٤. [مجـازی] شـکان؛ ڕووخـان؛ بـار و دۆخــی داگیرکــران لــە لایــەن دوژمنــەوە؛ بــە دەســتەوە دران‹سـقوط بـرلین: شکانــی بـرلین› ٥. شـکان؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی لـەدەس‌دانی پێگەی ئاکاری یان کۆمەڵایـەتی خـۆ ‹انحطـاط و سقوط جوانان خوشگذران و بی‌خبـر: شـکان و فـەوتانی لاوانی خۆش‌ڕابوێر و بـێ‌ئاگـا›. هـەروەها: **سـقوط کردن**

◘ **سقوط آزاد**: دۆخ یان چۆنیەتی بـەر بوونـەوە؛ تەکەر بوونەوە؛ داکەوتن یان داتەکینی شتێک لە بەرزیەکەوە، بەبێ گوشارێک لە سەری.

سـک / sok ، ـهـا/: اسـم. [گفتـاری] ١. نـەقیزە؛ نـەقیزێ؛ زەخـت؛ زەختـە؛ زەقـت؛ سـۆکە؛ پیرەسی؛ شەبیک؛ دارێ نووک‌تیژ کە چارەوێی پێ لێدەخوڕن ٢. هەرشتێکی وەک نەقیزە.

◘ **سک زدن**: نەقیزە دان؛ سیخ دان؛ زیخاندن.

سکام / sekām/: [فرانسوی]/اسم. سێکام؛ جۆرێـک پیشاندانی ڕەنگی وێنەی تەلەفیزیۆنی.

سـکان / sokkān ، ـهـا/: [عربـی]/اسـم. سـوکان؛ ئامێری بەڕێوەبـردنی کەرەسـتەگەلی سـەر ئـاو (گەمیـە، لۆتکـە و...) یـان باڵـگرەوە (فڕۆکـە، هیلی‌کوپتر و...).

سکاندار / sokkāndār ، ـان/: [عربی/ فارسی]/اسـم. سوکاندار؛ بەڕێوەبەری کەرەستەگەلی سـەر ئـاو یان باڵگرەوە.

سکانس / sekāns ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. سێکانس؛ زەنجیرە دیمەنی یەک لـە دوای یـەکی فیلمـێ کە بابەت یان ڕووداوێکی دیاریکراو نیـشان دەدا و بە ڕوونبوونەوەی بەرەبـەرەی دیمـەن دەس پێدەکا و بە تاریک بوونەوەی کۆتایی دێت.

سکتاریسم / sektārîsm/: [فرانسوی]/اسم. [سیاست] تاقم‌خوازی؛ خوازیاری و هۆگری بۆ پێک‌هـاتنی تاقمێکی جیاواز یان خۆ دانەپاڵ کۆمەڵێکی وا.

سکته / sakte, sekte ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. قۆتک؛ وەستان؛ وێست؛ مفاجـات؛ موفاجـات؛ سـەکتە؛ دۆخ یان چۆنیەتی وەستانی لە نکـاوی دڵ یـان مێشک ٢. [ادبی] دۆخ یا چۆنیەتی تێـک‌چـوونی کێشی شێعر.

◘ **سـکتەی قبـیح**: [ادبـی] هەڵـبەزینەوە؛ دۆخ یـا چۆنیەتی شێوانی کێشی شیعر بە شێوەیەکی زەق و ناخۆش.

سکتەی قلبی: دڵەکپێ؛ وێستی‌دڵ؛ دۆخی لـە لێدان کەوتنی دڵ.

سکتەی کامل: وێستی تەواو؛ سەکتەی تـەواو؛ شەپلەیەک کە مەرگی بە دواوەیە.

سکتەی مغـزی: سـەکتەی مـەغزی؛ شـەپلەی

مێشک؛ بێهۆشی و بوورانەوەی دەم و دەست بە هۆی گیرانی دەمارێکی مێشک بە تنۆکە خوێنێکی گیرساو یان هەرچێکی‌تر.

سکتەی ملیح: *[ادبی]* هەڵدانەوە؛ هەڵبەزینەوەی کێشی شیعر بە شێوەی وچانێکی کورت و هێز دان لە سەر وشەیەک، کە دەبێتە هۆی جوانی و ڕازانەوەی وتار.

سکتەی ناقص: سەکتەی ناتەواو؛ لە کارتە بوونی دەماری سەر بە بزاوی ویستەکی بەشێ لە لەش بە هۆی سەکتەوە.

◘ **سکته کردن:** سەکتەکردن؛ شەپلە لێدان.

سکر / sokr/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* مەستی؛ سەرخۆشی.

سکرآور / sokrāvar ، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. مەستەمەنی؛ مەستی‌هێن؛ مەستکەر.

سکرات / sakarāt/: [عربی]/اسم. ١. مەستی؛ سەرخۆشی؛ دۆخی بێ‌خەبەری بە هۆی مەستیەوە ٢. دۆخی لە هۆش چوون و بێ‌ئاگایی لە کاتی سەرە مەرگدا.

سکرتر / sekreter/: [فرانسوی]/اسم. نووسیار؛ ڕازگر؛ نهێنیگر؛ نویسیاری (زۆرتر) ژن کە وەئەستۆگری نووسینگەی بەرپرسانە.

سکس / seks/: [انگلیسی/ فرانسوی]/اسم. سێکس؛ کار و باری جینسی.

سکستان / sekstān/: [فرانسوی]/اسم. سێکستان: ١. /ـها/ ئامێری ئەندازەگرتنی مەوداگەلی گۆشەیی بۆ دۆزینەوەی شوێنی کەشتی یان فڕۆکە ٢. *[نجوم]* وێنەیەکی ئاسمانی لە لەتەگۆی باشووریدا کە وەکوو سێ‌پایەیێکی وێنەگری وایە.

سک ـ سک / soksok/: صوت. شار ـ شار؛ قەلە؛ وشەیەکە منداڵان لە یاری چاوشارکێدا دووپاتەی دەکەنەوە.

سکسکه / sekseke ، ـها/: اسم. نزگەرە؛ نزگەرێ؛ نزرگ؛ نزرە؛ نزێرە؛ نیزرێ؛ نزگەرە؛ ئیسک؛ ئیسکە؛ عیسک؛ نسکە؛ هەسر؛ سهی؛ هەرس؛ بەرسنجک(سۆک)؛ چۆنیەتی گرتنەوە و بەردانی دیافراگم کە دەبێتە هۆی حاڵێکی وەکوو هەناسەبڕکێ بە دەنگێکی تایبەتەوە.

سکسی / seksî/: [انگلیسی/ فرانسوی] صفت. سێکسی: ١. پێوەندیدار بە کار و باری جینسی ٢. هۆک بزوێن؛ هۆکاوی؛ هەوەساوی؛ هەوەس هەڵسێن.

سکنا / soknā/: [عربی]/اسم. ئاکنجێتی؛ نیشتەجێیی؛ ڕەوتی جێ‌گرتن و مانەوە لە شوێنێک: **سُکنی**

سکنات / sakanāt/: [عربی]/اسم. حاڵ‌وباڵ؛ دۆخ و جووڵی ناویستەکی کەسێ لە حاڵەتێکی تایبەتدا.

سکنج / sekonc, sokonc/: صفت. *[قدیمی]* ١. دەمزل؛ زاردڕاو ٢. دەم بۆگەنیو؛ دەم‌بۆگەن ٣. حەفلچ؛ لێوتلیشاو؛ لێوکەت؛ لەوشەقەتا.

سکنجبین / sekancabîn/: [معرب از کردی]/اسم. سکەنجەبین؛ ئەسکەنجەبین؛ ئەسکەنجەمین؛ شەربەتی سرکە و هەنگوین: **سِرکنگبین؛ سکنگبین**

سکندری / sekandarî/: اسم. لەتر؛ تەڕپل؛ تەسە؛ تەپوخ؛ تۆبغ؛ نوچ؛ ڕەت؛ سەتمە؛ ساتمە؛ سەرتقلی؛ سەرتۆقلی؛ سەرەنگرێ؛ سەرسم؛ سەرسمتی؛ هەڵەنگوتە؛ لەدەس‌چوونی خۆڕاگری بۆ تاوێک بە هۆی پا هەڵکەوتن یان پاچەقول بوون.

◘ **سکندری خوردن:** هەڵەنگوتن؛ هەڵەنگووتن؛ هەڵنگفتن؛ هەڵنگافتن؛ هلنگفتن؛ هەڵنووتن؛ هەڵنووتان؛ تەڕپلین؛ گلان؛ گلێرەی؛ ساتمە کردن؛ ساتمە دان؛ سەرەنگرێ بوون؛ ڕەت بردن؛ پا هەڵکەفتن؛ لەتر دان؛ نوچ بردن/ دان؛ سەرسم دان.

سکنگبین / sekangabîn/: [از کردی] ☜ **سِکَنجَبین**

سکنه / sakane/: [عربی] جمعِ ☜ **ساکِن**
سکنی / soknā/: [عربی] ☜ **سُکنا**
سکو / sakû ، ـها/: *اسم.* سەکۆ؛ ساکۆ: ۱. دکە؛ دووشک؛ زاب؛ ڕووبەرێکی تەختان کە بە کەرەسەی ساختمانی چێ دەکرێ و پتر بۆ دانیشتن بەکاردێ ۲. پێرک؛ هەرزاڵ؛ ئاوا پێکهاتەیێ بۆ دانان یا دامەزراندنی ئامێر، کەرەسە یان دەم و دەزگایەک بە سەریەوە ‹سکوی پرتاب موشک: سەکۆی هاویشتنی مووشەک› ۳. ڕووبەرێ تەخت و قوت بۆ سوار بوون و دابەزین لە قەتار یا بار کردن و داگرتن و شتی وا ‹سکوی راەآهن: سەکوی هێڵی ئاسن› ❊ **سکوب**
▣ **سکوی چادر**: تەبارە؛ تەرواڵ؛ پێرک.
سکوی حفاری: سەکۆی هەڵکۆڵین؛ تەختانێک (بەتایبەت بە سەر کۆمایەکی ئاودا) کە دەکەڵ و کەلوپەلی هەڵکۆڵینی بە سەرەوە دادەمەزرێ.
سکوب / sakkûb/ ☜ **سکو**
سکوت / sukût, sokût/: [عربی] *اسم.* بێدەنگی: ۱. بم؛ قڕوقپ؛ خامۆشی؛ کپی؛ نز؛ دۆخ یا چۆنیەتی نەبوونی دەنگ و هەرا ‹سکوت بر همەجا حاکم بود: بێدەنگی باڵی بەسەر هەموو شوێنێکدا دابوو› ۲. مات؛ مق؛ کار یان ڕەوتی بێدەنگ بوون؛ هیچ نەوتن؛ دەنگ نەکردن ‹چرا سکوت کردی؟: بۆچی بێدەنگ بووی؟›.
▣ **سکوت شدن**: دەنگ نەمان؛ هەرا بڕیان؛ لە دەنگ کەوتن؛ بێدەنگ بوون؛ قڕ و قپ بوون.
هەروەها: **سکوت بودن**
سکوت کردن: قسە نەکردن؛ بێدەنگ بوون؛ وست بوون؛ مات بوون؛ کپ بوون؛ هیچ نەگوتن؛ نق نەکردن؛ نقکەردەی.
سکولار / sekolār/: [از انگلیسی] *صفت.* سیکولار؛ لادینی؛ نادینی؛ دینلایی.
سکولاریسم / sekolārîsm/: [فرانسوی] *اسم.* سیستەمی لادینی؛ سیکولاریسم؛ سیستەمێ حکوومەتی یان فێرکاری کە کاری بە سەر ئامۆژەگەلی دینیەوە نیە.
سکون / sukûn, sokûn/: [عربی] *اسم. [ادبی]* هەدا؛ هەدار؛ نەجمی؛ تۆقرە؛ ئۆخژن؛ هەندر؛ بێخوستی؛ بێجم؛ ماتی؛ بێ هەست و خوستی.
سکونت / sukûnat, sokûnat/: [عربی] *اسم.* نیشتەجێیی؛ سەقامگیری؛ ئاکنجێتی؛ گلەوبەری؛ دیماتی؛ کاری هەدا دان و نیشتەجێ بوون لە شوێنێکدا بەتایبەت بۆ ژیان.
▣ **سکونت داشتن**: نیشتەجێ بوون؛ جێگیر بوون؛ مانەوە؛ هێورین.
سکونت کردن: مانەوە؛ نیشتەجێ بوون؛ دانیشتن؛ مەزران ‹مدتی درخانەی خویشاوندانش سکونت کرد: ماوەیەک لە ماڵی خزمانیدا مایەوە›.
هەروەها: **سکونت گزیدن**
سکه / sekke ، ـها/: [عربی] *اسم.* سککە؛ سکە؛ سکێ؛ قەرەپووڵ؛ پارەی لە کانزا.
▣ **سکه بودن کار کسی یا چیزی**: *[مجازی]* وەبرەو بوونی/ لە سەر دەور بوونی کاری کەسێک ‹امروز کار دلال‌ها سکه است: ئەمڕۆ کاری دەلالەکان وەبرەوە›.
سکه زدن: ۱. سکە لێدان؛ پووڵ لێدان؛ دراوکوتان ‹دولت سکەی ۵۰ تومانی زده است: دەوڵەت سکەی ۵۰ تمەنی لێداوە› ۲. *[مجازی]* پووڵ ماشینەوە؛ پووڵ ماشتنەوە؛ پووڵ گەسک دان؛ پارە لە چاپ دان؛ درامەتی یەکجار زۆر بوون ‹فروشندگان زمین دارند سکە می‌زنند: زەویفرۆشان پووڵ دەماشنەوە›.
سکەی یک پول کردن: *[مجازی]* بە پووش دەر کردن؛ بێ برەو و قیمەتکردن ‹با حرفهایی کە زد، او را سکەی یک پول کرد: بەو قسانە کردی، بە پووش دەری کرد›. هەروەها: **سکەی یک پول شدن**
از سکه انداختن: *[مجازی]* لە برەو خستن؛ بێ

بره‌و و بێ بایەخ‌کردن؛ بێ‌قیمەت‌کردن ‹بد اخلاقی او، کارش را از سکه انداخته بود: بێ‌ئاکار بوونی، کارەکەی لە برەو خستبوو›. هەروەها: از سکه افتادن

سکه ای / sekke'î/: [عربی/ فارسی] *صفت.* سکەیی؛ پوولی؛ دراوی ‹تلفن سکه‌ای: تەلەفوونی سکەیی›.

سکه شناسی / sekkešenāsî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* سکەناسی؛ زانستی پێوەندیدار بە لێروانین و ناسینەوەی سکەگەلی سەر بە ولاتان و سەردەمگەلی جۆراوجۆری مێژوویی.

سکیدن / sokîdan/: *مصدر. متعدی. [گفتاری]* // **سکیدی:** سیخاندت؛ **می‌سکی:** دەسیخێنی؛ **بسک:** بسیخێنە// ۱. سیخاندن؛ زیخاندن؛ بە زیخ ئاژنین؛ سیخ دان؛ بە سیخ لێدان ۲. کۆلین؛ هەڵکۆلین؛ هلکەواشتن؛ هلکەوشاندن؛ دانەوە؛ کنەکردن ❋ سک زدن

سکیزیدن / sekîzîdan/: *مصدر. متعدی. [قدیمی]* هەڵتۆزان؛ هەڵتووزان؛ هەڵتۆزاندن؛ هەڵتووزاندن؛ هەڵتیزان؛ هەڵتیزاندن؛ هەڵجووزان؛ هەڵجووزانن؛ هەڵجووزین؛ جووتە هاویشتن؛ لەقە وەشاندن؛ جۆتلێ شای؛ لووشکە هاویشتن و هەڵبزوقین.

سگ / sag/: *اسم.* سەگ: ۱. ـها؛ ـان/ سەو؛ سەی؛ سە؛ سپەڕ؛ سەپەکە؛ کۆچەک؛ کوچک؛ کووچک؛ گەماڵ(نێر)؛ دەڵ (بۆ مێ)؛ کوسۆک؛ کووتی؛ کسۆک؛ تووتە؛ کەلپ؛ گیانەوەری گواندار و گۆشتخۆری کەوی، پەنجەڕوو، بە چوار قامکی کۆوەبوو لە پێدا، کە لە گورگەوە نزیکە ۲. یازدەهەمین ساڵی ڕۆژمێری تورکستانی ☜ تقویم ۳. *[نجوم]* دوو وێنەی گەردوونی لە ئاسمانی لەتەگۆی باکووریدا.

◙ **سگ آبی:** سەگاو؛ سگاوی؛ سەگاف؛ سەگاقی؛ سەگالا؛ سەیاف؛ مێکێ ئاقێ؛ مەیکێ ئاقێ؛ میائاقێ؛ گیانەوەرێکی مەلەوانە، زیاتر ماسی و ئاوژیان دەخوا و پێست و ڕۆنەکەی زۆر بەنرخە.

سگ بزرگ: وێنەیەکی ئاسمانی لە ڕۆژهەڵاتی باشووری کەلووی ڕاوچیەوە کە شەعرای یەمانی پرشنگدارترین ئەستێرەیەتی. **کلب‌اکبر**

سگ پلیس: سەگی پۆلیس؛ بەشدار؛ جۆرێ سەگ کە لە دۆزینەوەی تاوانکاران یا کەسانی جێ‌گومان، یارمەتی پولیس دەدا.

سگ تازی ☜ **سگ شکاری**

سگ حسن‌دله: *[کنایی]* سەگی هەواران؛ سەگە خوێڕی؛ سەگی بەڕەڵا؛ نمانای «خوێڕیەتی»، «خۆتێهەڵقوتێنی» و «بێکارەیی»؛ کەسی خوێڕی و بێکارە کە سەر بە هەموو شوێنێکدا دەکا.

سگ خانگی: سەگی ماڵی؛ سەگی لینی.

سگ راهنما: سەگی ڕێشاندەر؛ سەگی ڕاهاتوو بۆ ڕێ پیشاندانی کوێران.

سگ روسیاه: *[کنایی]* سەگەڕەش؛ سەگی ڕووڕەش؛ مرۆڤی تاوانباری خوێڕی.

سگ شکاری: تڵ؛ تانجی؛ تانجیە؛ تاژی؛ جۆرێ سەگ کە بە بۆن یا دیتن دەکەوێتە شوێن نێچیر: **سگ تازی**

سگ کوچک: سەگە چووکە؛ وێنەیەکی گەردوونی لە ڕۆژهەڵاتی کەلووی ڕاوچی کە بە چاو تەنیا یەک ئەستێرەی بە ناوی شەعرای شامی دیارە: **کلب اصغر**

سگ گله: شامبۆیی؛ تووڵ؛ گۆڵ؛ گەماڵ؛ سەگێ کە بۆ چاوەدێری ڕان ڕاهێنراوە.

◘ **سگ شدن:** *[مجازی]* بوونە سەگ؛ خراو هەڵچوون؛ زۆر تووڕە یان وەڕەز بوون ‹امروز رانندەمان سگ شده بود و پاچەی همه را می‌گرفت: ئەمڕۆ ئاژۆرەکەمان ببووە سەگ و دەرپاچەی هەمووی دەگرت›.

سگ صاحبش را نشناختن: *[کنایی]* سەگ خاوەنی خۆ نەناسین؛ تووتە وەی نەژناسەی؛

زۆر زڵە و شپرزە بوون ‹آن قدر شلوغ بود که سگ صاحبش را نمی‌شناخت: ئەونـدە شـلووغ بـوو سەگ خاوەنی خۆی نەدەناسی›.

سگ کسی به چیزی یا کسی ارزیدن: *[تعریض]* تاڵەمووی کەسێ سەد شت/ کەسی‌تر هێنان؛ زۆر سووک و بێبایەخ بـوونی شـتێ لـە چـاو شتێکی‌تر ‹سـگ آزاد مـی‌ارزد بـه صـدتا مثـل دارا: تاڵەمووییەکی ئازاد سەدی وەک دارا دێنێ›.

سگ کسی نبودن: *[تعریض]* سـەگی جێگایـێ/ شوێنێ نەبوون؛ هیچ گەم و بایەخێک نـەبوون ‹ارباب سگ کیست که بخواهد مـرا از زمیـنم بیـرون کند: ئاغا سەگی کوێیە بیەوێ من لـە زەوی خـۆم هەڵکەنێ›.

سـگاله / sagāle ، ـهـا/: *اسم.* کـوێری چـەوان؛ کوورەی چەودەن؛ جۆرێ کارگی مێملێ گیـای چاودارە کە دەرمانی خوێن‌ڕاگری ئێرگوتینی لێ دەگرن.

سـگالیدن / sagālîdan/: *مـصدر. لازم. [نامتـداول]* // **سگالیدی:** ڕامای؛ **می‌سگالی:** ڕادەمێنی؛ **بـسگال:** ڕامێنـە// ڕامان؛ پۆنجین؛ دەبراندن؛ بیرکردنـەوە؛ هزرکرن.

سـگ‌انگـور / sagangûr/ ☜ تـاجریزی سـیاه، **تاجریزی**

سـگباد / sagbād/: *اسـم. [تعـریض]* هـاری؛ نەخۆشینی سەگی دڕ ‹مواظب بـاش! امروز رئیس سگباد دارد: وریای خۆت بـە! ئـەورۆ سـەرۆک هـاری گرتووە›.

سگ‌توله / sagtûle/ ☜ **تولەسگ**

سـگ‌جـان / sagcān/: *صفت. [مجازی، گفتـاری]* گیـان‌سـەخت؛ سـەگ‌گیـان ‹ایـن سـاعت خیلـی سگ‌جان است؛ تا حالا چند دفعه از دستم افتاده، باز کـار می‌کند: ئەم ساعەتە زۆر گیان‌سەختە، تا ئێستا چەند جار لە دەستم داکەوتووە، هێشتا هەر کار دەکا›.

سگ‌خور / sagxor/: *صفت. [مجازی]* سەگ‌خـۆر؛ سەگ‌خواردگ؛ لە بار بۆ خۆراکی سـەگ (جـۆرە جنێوێکە کاتی دانی شتێک بـە ناچـاری و نابەدڵـی دەگوترێ بە مانـای وادەزانم سـەگ خواردوویـەتی) ‹بگیر، این هزار تومان هم سگ‌خور!: بگـرە، ئـەم سـەد تمەنیشە سەگ‌خۆر!›. هەروەها: **سگ‌خور شـدن؛ سگ‌خور کردن**

سگدانی / sagdānî ، ـها/: *اسم.* کوڵەسـە؛ کۆڵـە: ۱. کولانەسەگ؛ جێگا و کونی سەگ ۲. *[کنـایی]* کونەڕێوی؛ کۆڵیت؛ ئەنزەلۆک؛ جێگای زۆر پیس و تەنگ ‹یعنی تو به این سگدانی می‌گویی خانه؟: یانێ تۆ بەم کوڵەسەیە ئێژی ماڵ؟›.

سگدست / sagdast/: *اسم.* سەگدەس؛ جمگەیێ لە ماشـیندا کـە چـەرخ بـە مێـڵەیەکەوە (بـەناو مێـڵەی سەگدەسـت) دەلکـێنێ بـە تـەوەرەی چەرخەکان (ئیکسێل)ەوە.

سگدو / sagdow, -do:/: *اسم. [گفتاری]* تەقلەدەو؛ تەق‌ودەو؛ ڕاوێچکە؛ ڕاوێژکە؛ هـات‌وچـۆی زۆر و بێخو.

◘ **سگدو زدن:** تەقلـەدەو دان؛ تـەق‌ودەوکـردن ‹چقدر توی این شهر برای یک اتاق خالی سگدو زدم: چەندە لەم شارە بۆ وتاغێکی چۆڵ تەقلەدەوم دا›.

سگدوی / sagdovî/: *اسـم. [گفتـاری]* تەقلـەدەو؛ تەق‌ودەو.

سگرمه / segerme ، ـهـا/: *اسم. [گفتـاری]* خـەت توێڵ؛ لۆچی تەوێڵ؛ ناوچاو.

◘ **سگرمه‌هـای کـسی تـوی هـم بـودن:** *[کنـایی]* ناوچـاوانی کەسـێ بـۆران‌کـردن؛ نـاو چـاو کەسـێک گـرژ بـوون؛ تـوورە یـان نارەحـەت بوونی کەسێ ‹چه شده؟ سگرمه‌هایـت تـوی هـم است: چ بووە؟ ناو چاوانت بۆران دەکا›. هەروەها: **سگرمه‌های کسی توی هم رفتن**

سـگ‌زبـان / sagzabān ، ـهـا/: *اسم.* گەماڵـدۆ؛ گەماڵدوو؛ دووـ دووکـەر؛ دوودی کـەرە؛ گیایـێ ئالیکی دووسالان، بە ڕەگـی ئەسـتوور، لاسـکی ڕاست، گەڵای تەسک و نەرم و گوڵێ هێشوویی سوور یان بنەوشەوە کە گەڵا و ڕەگی بۆ دەرمان

دەشێ.

سگسان / sagsāān ، ـان /: صفت. سەگاسا؛ تووتەئاسا: ۱. سەگسار؛ وەک سەگ ۲. سەر بە تیرەی سەگان.

سگک / sagak ، ـها/: اسم. بەرەزبانە؛ بەرەزوانە؛ مەلەزوانە؛ ئاڵقەزوونە؛ ئاوزوون؛ ئاوزوونە؛ ئاغزونە؛ سێر؛ پزیم؛ پزێم؛ قرتە؛ قرتێنە؛ نەڕما؛ نەڕمادە؛ نێرامێ؛ نێر و مێ؛ نێرەمۆک؛ نێرەومێ؛ ئاڵقەی ددانەداری کانزا کە کوڕەکی تێدایە و بۆ داخستنی قایشی کەمەر و کەوش و بەرەزین و... بە کار دەبرێ.

سگ‌کش / sagkoš/: اسم. سەگ‌کوژ؛ سەگ‌تۆپێن: ۱. کەسێ کە کاری کوشتنی سەگەلە ۲. کارەڕەهاتی کوشتنی گیانداری بە جەزرەبە و ئازاری زۆر؛ شکەنجەکوژکردن. هەروەها: **سگ‌کش کردن**

سگ‌کن / sagkan/ ☜ **مِهرگیاه**

سگ لرز / saglarz/: اسم. [مجازی] لێوەلەرزە؛ دانەڕچە؛ ددانەچیرە؛ ددانەتەقێ؛ لەرزی ئاستەم.

سگ‌ماهی / sagmāhî ، ـها؛ ـان/: اسم. سەگ‌ماسی؛ جۆرێک لە ماسیانی ورد بە لەشی باریک و گرۆڤەرەوە کە لە مێرووان و بێمۆرغەیان دەخۆن.

سگی / sagî/: صفت. [مجازی] سەگی؛ ناخۆش؛ نالەبار؛ پیس؛ زۆرخراپ ‹زندگی سگی: ژیانی سەگی›.

سل / sal ، ـها/: اسم. پردەباز؛ کەلەک؛ کەلەس؛ کەلەسپردی سەرسەری، بەتایبەت تەختە یان هەلووکگەلێ کە بۆ پەڕینەوە بە سەر ڕووباردا دادەنرێ.

سل / sel(l)/: [عربی] اسم. ئازاری سی؛ باریکە؛ سیل؛ ئازارەسیل؛ ئازارەباریکە؛ دەردەباریکە؛ ژانەزراف؛ نەخۆشیەکی چلکی درێژخایەنە لە مرۆ یان گیانەوەراندا کە بە هۆی باسیلی کوخەوە بەدی‌دێت.

▣ **سل ارزنی**: دیق؛ دیق؛ نەخۆشی سیل کاتێ کە باسیلەکەی دەگاتە خوێن و لەوێوە بە هەموو لەشدا بلاو دەبێتەوە.

سل استخوان: سیلی پێشە؛ سیلی ئێسک؛ نەخۆشینی ئازارە باریکە کە بە هۆی تەنینەوەی باسیلی کوخ بۆ مێشکی ئێسک دەبێتە هۆی دەردانی زیپکەی چلکی و گەنین و تێکچوونی ئێسک.

سل پرندگان: ئازارە باریکەی باڵندە.

سل ریه: ئازاری سی.

سل گاوی: ئازارەباریکەی چێڵ.

سل / sol/: [فرانسوی] اسم. [موسیقی] سۆل؛ پێنجەمین نۆتی مووسیقا.

سلاح / selāh ، ـها؛ اسلحه؛ تسلیحات/: [عربی] اسم. چەک؛ تەرک؛ چەکان: ۱. ئامرازی شەڕ؛ جەنگامێر ۲. [مجازی] هەر چەشنە ئامێرێ کە پێی شەڕ بکرێ ‹دشمن از سلاح تفرقه انداختن استفاده می‌کند: دوژمن لە چەکی دووبەرەکی نانەوە کەلک وەردەگرێ›.

▣ **سلاح سرد**: اسلحەی سرد ☜ **اسلحه**

سلاح گرم: اسلحەی گرم ☜ **اسلحه**

سلاخ / sallāx ، ـها؛ ـان/: [عربی] اسم. ۱. گورێن؛ سەربڕی حەیوان ۲. [کنایی] کوشتۆخ؛ قەلاچۆکار؛ ڕەش‌کوژ؛ کەسێ کە خەڵکی بێتاوان دەکوژێ.

سلاخ خانه / sallāx.xāne/: [عربی/ فارسی] ☜ **کشتارگاه**

سلاخی / sallāxî/: [عربی] اسم. ۱. گورێنی؛ پیشە و کاری گورێن ۲. ـها/ [مجازی] کوشتوبڕ؛ وێڕای ئەنجن‌ـئەنجن‌کردن ‹زن و شوهر را توی خانەشان سلاخی کرده بودند: ژن و شووەکەیان لە ماڵ خۆیاندا ئەنجن‌ـ ئەنجن کردبوو›.

▣ **سلاخی کردن**: ئەنجن‌ـئەنجن‌کردن؛ قەسفاندن؛ گووراندن؛ گوراندن؛ سەر بڕین و لەت‌وکوت‌کردنی کەلاکی گیاندار. هەروەها:

سلاخی شدن

سلاست / salāsat/: [عربی]اسم. [ادبی] پاراوی؛ ڕەوانی؛ بێ‌گیر و گرفتی لە دەربڕینی وتار یان نووسراوەدا ‹سلاست بیان: پاراوی وتە›.

سلاطین / salātîn/: [عربی] جمعِ ☜ **سُلطان**

سلاله / solāle/: [عربی]اسم. ۱. بەرەباب؛ زارۆی هەڵکەوتوو ۲. بەرە؛ زازا؛ بنەوەچە؛ وەچوبەرە؛ چینی نوێ و تازەپێگەیشتوو.

سلام / salām ، ـها/: [عربی]اسم. سەلام؛ سڵاو؛ سلام؛ سلاڤ: ۱. شاگە؛ شەگە؛ شەگگە؛ وتەیێ کە لە سەرەتای دیمانە یان وتوویژ، لەگەڵ کەسێکدا دەگوترێ ۲. [اسلام] ڕستەگەلێ کە نوێژخوێن لە ڕکاتی ئاخری نوێژدا دەیلێ ۳. ڕێورەسمێ کە ڕۆژانی جێژن لە خزمەت سەرۆکی وڵاتدا دەیگێڕن ٤. ڕێورەسمێ کە بۆ کەسێکی خاوەن پێگەی بەرز جێبەجێی دەکەن و پتر دەگەڵ تەقاندنی تۆپدایە.

▣ سلام دادن: ۱. سڵاوکردن؛ وتنی وشەی سەلام ‹بە مدیر سلام دادم: سەلامی بەرپرسم کرد›: **سلام کردن** ۲. سڵاو دانەوە؛ نوێژ تەواو کردن.

سلام رساندن/ فرستادن: سڵاو ناردن؛ سلام گەیاندن؛ سلام یاونەی/ یاونای.

سلام کردن ☜ **سلام دادن ـ ۱**

سلام کسی را نگرفتن: [ادبی] سڵاوی کەسێ نەسەندنەوە؛ وەڵام بە سەلامی کەسێ نەدانەوە؛ جواو سلام نەدانەوە ‹سلام دادم، سلامم را نگرفت، شاید نشنیده باشد: سڵاوم کرد، سڵاوەکەمی نەسەندەوە، ڕەنگە نەیبیستبێ›.

سلامت[1] / salāmat/: [عربی]اسم. [ادبی] تەندروستی؛ سەلامەت؛ ساخی؛ ساخ و سەلامەتی؛ سەرساغی؛ فەت؛ لەش‌ساغی؛ قەلب‌ساقی؛ ساقی؛ فراقەت ‹از سلامت کامل برخوردار است: تەندروستیەکی تەواوی هەیە›.

سلامت[2]: صفت. [گفتاری] بێ وەی؛ سەلامەت: ۱. خۆش؛ ساغ؛ ساق؛ ساخ؛ سەرساغ؛ وەسەتی؛ لەش‌ساق؛ تەندروست؛ چاک؛ باش؛ وەش ‹آزاد هم سلامت است: ئازادیش سەلامەتە› ۲. ساق؛ بەدەق؛ ساخ؛ بێ‌کەڵ‌وکوتەر؛ بێ کەم‌وکووڕی ‹این شیشه را همین‌طور سلامت به مقصد برسان!: ئەم شیشە، هەروا ساخ بگەینە بەرەوە!› ۳. دوور لە مەترسی؛ بێ‌خەتەر ‹این روزها سفر هوایی سلامت است: ئەم ڕۆژانە سەفەری هەوایی بێ‌وەیە›.

▣ به سلامت: بێ‌وەی؛ بە سەلامەت؛ بە ساقی ‹آنها را به سلامت به مقصد رساند: بێ‌وەی گەیاندنیە بەرەوە›.

سلامتی / salāmatî/:(!)[عربی]اسم. سەلامەت؛ سەلامەت؛ فەت؛ تەندروستی؛ ساقی؛ ساغی ‹سلامتی که باشد، بقیه‌ی چیزها درست می‌شود: سەلامەتی کە بێ، شتانی‌تر درووست دەبن›.

▣ به سلامتی: (!) بە سەلامەت؛ بە قەلب ساقی ‹به سلامتی فارغ شد: بە سەلامەت زا›.

سلام‌علیک / salām'aleyk/: [عربی] ☜ **سلام‌وعلیک**

سلام‌علیکم / salāmon'aleykom/: [عربی] دعا. سەلامون‌عەلەیکم؛ شاگە؛ شەگە؛ شەگگە؛ سلام؛ مەرحەبا؛ سڵاوتان لێ بێ؛ وتەیێکە لە کاتی سڵاوکردنا دەگوترێ.

سلام‌وعلیک / salām-o-'aleyk/: [عربی]اسم. [مجازی] چاک‌وچۆنی؛ ئاشنایەتی؛ ناسیاری ‹با هم مختصر سلام‌وعلیکی داشتیم: پێکەوە سووکە چاک‌وچۆنیەکمان هەبوو›.

سلانه ـ سلانه / sallāne-sallāne/: [ترکی] قید. [گفتاری] هێدی‌ـ‌هێدی؛ لۆژەلۆژ؛ نەرمەنەرم؛ شلەشل؛ گۆلەگۆل؛ سەبرـسەبر؛ قۆلەقۆل؛ تەکەتەک؛ لەقەلەق؛ کورکەکورک؛ نەرمەنەرم؛ هەڵتەک‌ـهەڵتەک؛ پاشەلەقە؛ ئارام و لە سەرخۆ ‹سلانه‌ـ سلانه راه می‌رفت: هێدی ـ هێدی دەچوو›.

سلب / salb/: [عربی]اسم. [ادبی] بێوەری؛ بێ‌بەری؛ کار و ڕەوتی بێ‌بەش کردن؛ ڕێگە

لێ‌گرتن؛ لێ‌سەندن؛ لێ‌داماڵین؛ لێ‌کەندن.

◙ **سلب اختیار:** دۆخ یان ڕەوتی دەسەڵات لێ سەندن؛ سەربەستی بۆ نەهێشتن. هەروەها: **سلب قدرت؛ سلب حیثیت**

◘ **سلب کردن:** لێ‌گرتنەوە؛ لێ‌سەندنەوە؛ بێوەری کردن؛ بێ‌بەش‌کردن ‹همەی اختیارات او را سلب کردند: هەموو دەسەڵاتەکانیان لێ‌سەندەوە›. هەروەها: **سلب شدن**

سلبی / salbî/: [عربی] *صفت.* نەرێنی؛ بە دۆخ یان شێوەی وەرنەگەڕانەوە. بەرانبەر: **ایجابی**

سلتی / seltî/: *اسم.* سلتی؛ لقێک لە زمانگەلی هیندو- ئوروپایی، وەک زمانگەلی سکاتلەندی، ئیرلەندی و بریتونی.

سلحشور / salahšûr ، ـان/: [از عربی/ فارسی] *صفت. [ادبی]* شەڕڤان؛ شەروان؛ چەکرێژ؛ پڕچەک؛ چارچەک؛ چەکداری ساز و تەیار لە شەڕدا. هەروەها: **سلحشوری**

سلخ / salx/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ١. سەلخ؛ دوایین ڕۆژی مانگی قەمەری ٢. گور؛ گرژ؛ کار یان ڕەوتی پێست‌گرتنەوە.

◘ **سلخ کردن:** ١. گووراندن؛ گوورین؛ گوراندن؛ گرژاندن؛ کەڤلاندن؛ قەڵخ‌کردن؛ پێست داماڵین؛ پێست گرتنەوە ٢. هەڵکەندن؛ هەڵقەندن؛ هۆرکەنتەی؛ دەرکێشانی گیا دە زەویدا ٣. *[مجازی]* دەرهێنان؛ داکەندن؛ داماڵین؛ ڕووت‌کردنەوە؛ وەتەی؛ بەرئاردەی.

سلسله / selsele ، ـها/: [عربی] *اسم.* زنجیرە: ١. ریز؛ رزن؛ ڕاف: *الف)* رزدە؛ ڕزدی؛ ڕزد؛ سەفان؛ کەژ و کۆی لەشوێن‌یەک ‹سلسله کوههای زاگرس: زنجیرەچیای زاگرۆس› *ب)* کژورەک؛ خێزەرە؛ ڕێچکە ‹یک سلسله مورچه به دور لاشەی سوسکی می‌چرخیدند: ڕیزێک میرووله بە دەوری لاشەی قالۆنچەیەکدا دەسووڕانەوە› *پ)* ڕستە؛ ڕێسە؛ ریس؛ گەڵوازە؛ تاقمێک شتی لە شوێن یەک‌خراو ‹سلسله کتابهای آموزشی: زنجیرە کتێبی فێرکاری› ٢. سان؛ کەسانێک لە بنەماڵەیەکدا کە یەک لە دوای یەک پاشایەتی دەگرنە دەستەوە ‹سلسلەی پادشاهی: زنجیرەی پاتشایی› ٣. دەستەیەک کە یەک بە شوێن یەک دەبنە ڕێبەر و پێشەوای چینێک ‹سلسلەی دراویش: زنجیرەی دەرویشان› ٤. *[زیست‌شناسی]* هەر یەکە لە سێ دەستەی سەرەکی دابەشی بوونەوەران (کرەکان، ڕوەکان و گیانەوەران) کە نێو خۆشیاندا زۆر لق و پۆ دەبێتەوە.

سلسله‌جنبان / selselecombān, -conbān/: [عربی/ فارسی] *اسم. [مجازی، ادبی]* بزوێنەر؛ پاڵ‌پێوەنەر؛ دەڵەکەدەر؛ ڕاژێنەر؛ دنەدەر؛ هاندەر؛ هەڵخڕێنەر؛ هۆکاری هەڵنانی دیتران بۆ کردنی کارێ ‹همت اگر سلسله‌جنبان شود/ مور تواند که سلیمان شود: هیممەت ئەگەر بزوێنەر بێ/ تنۆکێک دەشێ گەوهەر بێ›.

سلسله مراتب / selselemarāteb/: [عربی] *اسم.* زنجیرە پلەوپایە؛ پێوەندی نێوان ئەندامانی دامەزراوەیەک بە شێوەی یەک لە سەر و یەک لە خوار تا بان.

سلسیوس / selsiyûs/: [؟] ☜ درجەی صد بخشی، **درجه**

سلطان / soltān ، ـها؛ سلاطین/: [عربی] *اسم.* سولتان؛ سوڵتان؛ سان؛ پاتشا ‹سلطان عثمانی: سولتانی عوسمانی›.

سلطانی / soltānî/: [عربی] *صفت.* ١. پاشایی؛ پادشایی؛ سانی؛ پێوەندیدار یان سەر بە سوڵتان ٢. ☜ چلوکباب سلطانی، **چلوکباب** ٣. ☜ قطع سلطانی، **قطع**

سلطنت / saltanat/: [عربی] *اسم.* سەڵتەنەت؛ پاشایی؛ شایەتی ‹نادرشاه در سال ١١۴٨ (هـ. ق) به سلطنت رسید: نادرشا لە ساڵی ١١٤٨ی (ک. م.) گەیشتە سەڵتەنەت›.

◙ **سلطنت فردی:** حکومت مطلقه ☜ **حکومت**

◘ **سلطنت داشتن:** شا بوون؛ پادشا بوون؛ لە سەر

تەخت بـوون ‹محمدرضا شاه ۳۷ سال سلطنت داشت: حەمەڕەزا شا ۳۷ ساڵ شا بوو›.

سلطنت کردن: پاشایەتی کردن؛ شـایی کـردن؛ حوکوومەت کردن ‹کریم‌خان بـر بخشی از ایـران سلطنت می‌کرد: کـەریم‌خـان بـە سـەر بەشـێ لـە ئێراندا پاشایەتی دەکرد›.

به سلطنت رسیدن: بوون بـە پاشـا؛ بوونـە شـا؛ چوونە سەر تەختی پاشایی.

سلطنت‌طلب / saltanat.talab، ـها؛ ـان/: [عربـی] *اسم.* شادۆس؛ پاشـاخواز ‹نیروهـای سـلطنت‌طلب: هێزە شادوسەکان›.

سـلطنتی / saltanatî/: [عربـی] *صفت.* پادشـایی؛ پاتشایی؛ پاوشایی؛ پاشایی: ۱. سەر بە پادشـایی ‹خانوادەی سلطنتی: بنەماڵەی پادشایی› ۲. *[مجازی]* شکۆدار ‹ماشین سلطنتی: ماشێنی پانشایی›.

سـلطه / solte/: [عربـی]*/اسـم.* کـەلێژ؛ زاڵـی؛ دەسەڵات؛ دەسەڵاتداری؛ دەستداری؛ زووخـی؛ چیری؛ چێری؛ توانایی چێر بوون بە سەر کەسێ یان شتێکدا و بەڕێوەبردنی.

◘ **سلطه داشتن**: زاڵ بوون؛ بە دەسـەڵات بـوون؛ دەس ڕۆیشتن؛ دەسەڵات هەبوون ‹او به شوهر و فرزنـدانش سـلطه داشـت: ئـەو بـە سـەر مێـرد و منداڵەکانیدا زاڵ بوو›.

سلطه یافتن: زاڵ بوون؛ چیر بـوون؛ دەسـەڵات سـەندن ‹بـزودی بـر همـەی کارهـا سـلطه یافـت: زووبەزوو بە سەر گشت کارەکاندا زاڵ بوو›.

سـلطه‌پـذیر / soltepazîr، ـان/: [عربـی/ فارسـی] *صفت.* کۆلدەر؛ ئامادە و بارهاتوو بـۆ چوونـە ژێـر باری دەسەڵات؛ بەرامبـەر: **سلطه‌جو**. هـەروەها: **سلطه‌پذیری**

سلطه‌جو / soltecû، ـیان/: [عربی/ فارسی] *صـفت.* دەسەڵات‌خـواز؛ خوازیـاری زاڵ بـوون بـە سـەر خەڵک و سەرخستنی ویـستی خـۆ؛ بەرامبـەر: **سلطه‌پذیر**. هەروەها: **سلطه‌جویی**

سـلطه‌طلـب / soltetalab، ـان/: [عربـی] *صفت.* دەسەڵات‌خواز. هەروەها: **سلطه‌طلبی**

سلطه‌گر / soltegar، ـان/: [عربی/ فارسـی] *صفت.* دەسدرێژکەر؛ لەهێنەر ‹دولتهای سلطه‌گر: دەوڵەتە دەسدرێژکەرەکان›.

سـلف / salaf، اسلاف/: [عربـی] *صـفت. [گفتـاری]* پێشین؛ پێشوو؛ ڕابـردوو؛ هـی دەورانی ڕابـردوو ‹پادشاهان سلف: پاشایانی پێشوو›.

سلف / self، ـها/: [از عربی] *اسم. [گفتـاری]* سـڵپ؛ سڵپە.

سلف‌خر / salafxar، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* سەوزخڕ؛ سەڵەمسێن؛ سـەڵەم‌کـار؛ کەسـێ کـە کالایـەک پـێش بەرهـەم هـاتنی دەسـێنێ و پارەکەشی دەدا.

سـلف‌خـری / salafxarî/: [عربـی/ فارسـی] *اسم.* سەوزخڕی؛ سەڵەمسێنی؛ کار یان ڕەوتی کڕینی کالا لە جووتیار پێش لە بەرهەم‌هاتنی.

سلفدان / selfdān، ـها/: [از عربی/ فارسـی] *اسـم. [گفتاری]* سڵپدان؛ تـڵفدان؛ جـێ تـڵفی؛ دەفـری تێکردنی سڵپ و تڵف و هەموو جۆرە خڵتێک.

سلفژ / solfej/: [فرانسوی] *اسم. [موسیقی]* سـولفیژ؛ شێوازێک بۆ ئامادەکردنی چاو و گوێ تا قوتـابی مووسیقا بتوانێ هەموو نوتی گورانیەک لە کـاتی بەڕێوەچووندا ناوببا.

سلف‌سرویس / selfservîs، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* سیلف‌سرویس؛ ڕستوورانێ کە کـڕیار بـۆ خـۆی خواردن هەڵدەبژێرێ و دەیباتە سەر مێزەکەی.

سلفیدن / solfîdan, selfîdan/: [؟] *مصدر. متعدی. [گفتـاری]* // **سـلفیدی**: داتجرتانـد؛ **مـی‌سـلفی**: دادەجرتێنی؛ **بسلف**: داجرتنە// داجرتاندن؛ بـە زۆر و لە ناچاری پارە دان ‹دیشب رفتیم رستوران، دەهزار تومـان سـلفیدیم: دوێـشەو چووینـە ڕسـتۆران، دەهەزارتەنمان داجرتاند›.

■ **صفت مفعولی**: **سلفیده** (داجرتـاو)/ **مـصدر منفـی**: **نسلفیدن** (دانەجرتاندن)

سلق / selq/: [عربی] *اسم.* سلق؛ زلـق؛ گیایـەکی

گەلاپانە لە چۆنەر دەکا و گەلاکەی بۆ چێشت دەشێ.

سلک / selk/: [عربی]/اسم. ١. [نامتداول] ڕیس؛ ڕیسە؛ دەزوو؛ دەزی؛ مەچیر؛ تاڵ؛ بەن ٢. ڕیز؛ ڕاڤ؛ پیڕ؛ ڕزن؛ سەر؛ سان ‹در سلک غافلین درآمد: چووە ڕیزی گێلحۆلانەوە›.

سلمانی / salmānî ، ـها/: [عربی]/اسم. [گفتاری] ١. سەرتاش؛ دەلاک؛ بەربەر ‹سلمانی سقزی بود: دەلاکەکە سەقزی بوو› ٢. دەلاکی؛ سەرتاشخانە؛ سەلمانی ‹موهایت بلند شده، برو سلمانی: قژت زۆر بووە، بچۆ بۆ دەلاکی›.

سلمه‌تره / salmetare ، ـها/:اسم. تەڕەسێمانە؛ تەڕەسرێمانە؛ سلێمان‌تەڕە؛ سەلمۆکە؛ سەلمکە؛ سەلێمکی؛ سلێمانکە؛ گیایەکی ئالیکی بە لاسکی لووس، لق و گەلای بەرانبەر یەک و گوڵی نێرماوە، هەموو ئەندامانی ئەم گیایە بۆ دەرمان دەشێن.

سلندر / salandar/: صفت. [گفتاری] تەیا؛ سەرلێ‌شێواو؛ سەرگەردان؛ وێڵ؛ وەیلان؛ ترافیە؛ تێماو ‹آزاد رفت و من سفیل و سلندر ماندم وسط خیابان: ئازاد دای لێ ڕۆی و من تەیا و تەنیا لە چەقی شەقامەکەدا مامەوە›.

سلنوئید / soleno'îd ، ـها/: [؟]/اسم. سیم‌پێچ؛ تەلپێچ: **سۆلنوئید**

سلنیم / selenyom/: [فرانسوی]/اسم. سلنیوم؛ توخمی کیمیاوی ناکانزا، بە ژمارەی ئەتومی ٣٤، کێشی ئەتومی ٧٨،٩٦ و بە ڕواڵەتێکی کانزایی و بە ڕەنگی خۆڵەمێشی کە لە ئاودا ناتوێتەوە.

سلو / solo ، ـها/: [ایتالیایی]/اسم. [موسیقی] سۆلۆ: ١. تاکەژەنی ٢. تاکەچڕی؛ تاکەخوێنی ☼ **سۆلو**

سلوفان / solofān ، ـها/: [انگلیسی/ فرانسوی]/اسم. دەلق؛ دەڵق؛ سولوفان؛ کاغەزێکی ڕوون (وەک شیشە) لە جنسی سلولوزی بووژاوە کە بۆ بەستەبەنی و بەرگسازی کتێب بەکاردێت.

سلوک / sulûk, solûk/: [عربی]/اسم. ١. [ادبی] ڕەوشت؛ ڕەوێڵ؛ کردار؛ زێ؛ هەڵس‌وکەوت؛ ڕەوت و ڕەوشت ‹حُسن سلوک: جوانی ڕەوشت› ٢. [گفتاری] ئاکارباشی؛ ڕووخۆشی؛ ڕەوش‌باشی؛ ڕەوت و ڕەوشت جوانی.

⊡ **سلوک کردن**: ڕووخۆش بوون؛ هەڵس‌وکەوتی باش‌کردن ‹با هم سلوک کنید! نگذارید سر و صدا بلند شود: پێکەوە ڕووخۆش بن! مەهێلن بێتە زڵە›.

سلول / sellûl ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. سیلوول؛ چاوە: ١. خان؛ خانە؛ خانک؛ خانۆک ‹سلول گیاهی: خانی گیایی› ٢. [نامتداول] حوجرە؛ جێگا یان خانووکەی بچووک ٣. ژووری تاکەکەسی بۆ بەندی.

⊡ **سلول تخم**: [زیست‌شناسی] زیگوت؛ خانی هێلکە.

سلولز / sellûloz/: [فرانسوی]/اسم. سیلوولوز؛ ماکی سەرەکی پێکهێنەری دیوارەی خانگەلی گیایی کە لە هیدراتگەلی کەربون دروست بووە: **سلۆلۆز**

سلولوئید / sellûlo'îd/: [فرانسوی]/اسم. [شیمی] سیللوۆئید؛ ماکی بەرهەم‌هاتوو لە لێکدراوی نیتراتی سیلوولوز لەگەڵ کافووردا، کە زۆر زوو گڕ دەگرێ و لە چێ‌کردنی برێ کالا، کەرەسەی ددانبژیشکی و برینکاریدا بەکاردێ.

سلولوز / sellûloz/: [فرانسوی] ☜ **سلولز**

سلولی / sellûlî/: [فرانسوی] صفت. سیللوولی؛ چاوەیی؛ خانی؛ خانۆکەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە سیلوول ‹زیست‌شناسی سلولی: ژیانی سیللولی›.

سله / salle, selle/:اسم. ١. ـها/ [عربی] قەرتاڵە؛ زەمبیل؛ زەمیلە؛ تریان؛ دەسەچین؛ دەرچین؛ گۆشەر؛ قەوشەر؛ تەیکە؛ تەیجە؛ تلۆخ؛ سەبەتە؛ سەوەتە؛ سەلک ٢. تورکە؛ توورکە؛ دڕەهی؛ لمەشکە؛ تۆژاڵێ لە قوڕ و لیتە کە دوای باران یا ئاو بە سەر زەویەوە دەمێنێتەوە و بە هۆی ئیشک بوونەوە، سفت دەبێتەوە و دەقەڵشێ

۳. پەترۆ؛ پەترۆخە؛ پەترۆک؛ پەترۆکە؛ پەتروو؛ پترۆک؛ پترۆخە؛ پوولەکە؛ کەپرۆکە؛ کەپرە؛ کەمێڵ؛ کەمێلە؛ قاشگ؛ قەتماخە؛ قرتماخە؛ قرتماغە؛ قرماغ؛ بزماتە؛ بزمەتە؛ توێژێ ڕەق و سفت کە لە ڕەوتی چابوونەوەی برینـدا بە سەریەوە دەگرسێ، دواتر خۆی لا دەچێ.

▣ **سله بستن:** پەترۆ بەستن؛ کەپرۆکە بەستن؛ پەترۆکە بەستن/ بینای؛ قەتماخە/ قرتماخە بەستن ‹زخم سله بسته است: زامەکە پەتروی بەستووە›.

سله شکستن: درز کوێرکردنەوە؛ کوتان و نەرم کردنەوەی زەوی قەڵشاو ‹سله شکستن جوی مزرعه ضروری است: درز کوێر کردنەوەی جۆگەی کێڵگەکە پێویستە›.

سلیس / salîs/: [از عربی] صفت. *[ادبی]* ڕەوان؛ پاراو؛ بێ گرێ ‹نثر سلیس: پەخشانی ڕەوان›.

سلیست / solîst ، ـها/: [فرانسوی] اسم. *[موسیقی]* سۆلیست: ۱. تاکەژەن ۲. تاکەچڕ؛ تاکەخوێن؛ گۆرانی بێژێ کە بە تەنیایی گۆرانی دەخوێنێ ❋ **سولیست**

سلیطه / salîte ، ـها/: [عربی] صفت. دەراشۆ؛ تلۆخ؛ هەیشۆ؛ سووزانی؛ سووزمانی؛ سۆزمانی؛ سازندە؛ سازنە؛ دەلیقانی؛ قرمێچە؛ سەلیتە؛ کەڵتە؛ زوان درێژ؛ چەقوودەم؛ خاوەن دەسەڵات بە سەر خەڵک، بەتایبەت شوو و خزم و کەسانی خۆدا، بە هۆی بێ شەرمی و زمان درێژییەوە (بۆ ژنان دەگوترێ) ‹زن سلیطه: ژنی دەراشو›.

سلیقه / salîqe ، ـها؛ سلایق/: [عربی] اسم. سەرڕێژنە؛ سەلیقە: ۱. دڵخواز و پەسندی تاکە کەسی ۲. مشوور؛ لێهاتوویی بڕستی زەینی و هەستی کەس بۆ جیاکردنەوەی جوانی یان باشی ‹خواهرم خیلی باسلیقه است: خوشکم گەلەک بەمشوورە›.

سلیقه‌دار / salîqedār/: [عربی/ فارسی] صفت. بەمشوور؛ سەرڕێژنەدار؛ بەسەلیقە.

سلیم[1] / salîm ، ـها/: [؟] اسم. پەلەوەری کۆچەری زریباری، بە باڵی درێژ و دەندووکی تیژ، فڕینی بەهێز و ڕاکردنی توند و تیژەوە: مرغ باران

سلیم[2]: [عربی] صفت. ۱. دروستکار؛ کارڕاست ۲. بێ خەوش؛ پاک؛ فەتات ۳. بێ ئازار؛ مەند؛ هێدی؛ هێمن.

سلیم‌النفس / salîmonnafs/: [عربی] صفت. گیان پاک؛ کارچاک؛ پیاوچاک؛ مێرخاس.

سم / sam(m) ، ـها؛ سموم/: [عربی] اسم. ژار؛ زار؛ زل؛ ژاڵ؛ زەهر؛ ژەهر؛ ژەر؛ ژەحر؛ ژاعر؛ جەحر؛ ژەقنەمووت؛ سەم: ۱. ماکێ کە بە هۆی کاردانەوەی کیمیاوی، وەزەنی بۆ گیانداران هەیە ۲. دەرمانی تەشەکوژ لە کشت و کاڵدا ۳. *[کنایی]* هەر شتێکی زیانەدر ‹سیگار برای تو سم است: جگەرە بۆ تۆ ژەهرە›.

سم / som ، ـها/: اسم. سم؛ سوم؛ چم؛ پۆشەنی ڕەق و شاخی لە پەلی بڕێ چوارپێدا.

سماجت / semācat, samācet ، ـها/: [عربی] اسم. سامنجی؛ پێچەقێنی؛ پاداگەزی؛ پێداگری؛ کوت؛ چۆنیەتی ڕەقاندنەوە؛ سوور بوون؛ سمڕ بوون؛ خڕ وە خڕ بڕین ‹خیلی سماجت کردم تا همراهم بیاید: زۆر سامنجیم کرد تا بێ لەتەکما›.

سماع / samā', semā'/: [عربی] اسم. *[قدیمی]* هەلەکا؛ هەلکە؛ ئورزان؛ جەزمە؛ حاڵ؛ سەمای دەروێشان.

سماق / somāq ، ـها/: [معرب از فارسی] اسم. سماق؛ سماقی؛ سماخ؛ سوماخ؛ سپووک؛ سڤۆک؛ سڤووک؛ سفووک؛ شۆک؛ توتوم؛ تووتووم؛ توتم؛ تەتەری؛ تمتم؛ تومتم؛ ترش: ۱. دارچکێکی گچکە، بە لق وپۆی کورکداری خۆڵەمێشی کە لە وەرزی پاییزدا گەڵاکانی سوور دەبن ۲. دەنکی ترشی گیای سماق بە تۆزی سوورەوە، کە هێشووئاسایە و هاڕدراوە پاک کراوەکەی بۆ دەرمان و چێژ بەکاردێ.

▣ **سماق مکیدن:** *[تعریض]* پا لە پەیین/ پەین دان؛ ماتڵ بوون؛ چاوەڕوانی بێهۆکێشان ‹فعلاً باید سماق بمکی: جاری دەبێ پا لە پەیین بدەی!›.

سماق‌پالا / somāqpālā ، ـها/: [معرب/ فارسی] *اسم.* نانەشان؛ تەینجە؛ ئاوکێش؛ سماق‌پالان؛ ئاشپالوو؛ سرلە؛ سووزمە؛ دەفری تەشت‌ئاسای لە چڵی بی یان ئەرخەوان چێ‌کراو بۆ ئاوکێش کردن یان پالاوتن.

سماک / semāk/: [عربی] *اسم. [نجوم]* ناوی دوو ئەستێرەی ڕووناک لە دوو کەلووی ئاسمانیدا.

▣ **سماک اَعزَل:** ڕووناکترین ئەستێرەی کەلووی هێشوو.

سماک رامِح: ئەستێرەیێکی پرشنگدارە لە کەلووی عەوادا.

سمانتیت / semāntît/: [؟] *اسم. [صنعت]* سمانتیت؛ کاربیدی ئاسن؛ کەربووی ئاسنی ڕەق و تورت کە لە پێکهاتەی چودەن و پۆلادا هەیە.

سمانتیک / semāntîk/: [فرانسوی] *اسم.* واتاناسی؛ ماناناسی.

سماوات / samāvāt/: [عربی] *اسم.* ئاسمانگەل؛ ئاسمانان؛ ئاسمانێ.

سماور / samāvar ، ـها/: [روسی] *اسم.* سەماوەر؛ چاپەز؛ چالێن؛ کەرەستەیەکی کانزایی بۆ وەکوڵ هێنانی ئاو و دەم کردنی چایی.

سماورساز / samāvarsāz ، ـها؛ ـان/: [روسی/ فارسی] *اسم.* سەماوەرساز: ١. چێکری سەماوەر ٢. چاکەوکری سەماوەر. هەروەها: **سماورسازی**

سماوی / samāvî/: [عربی] *صفت. [ادبی]* ئاسمانی ‹اجرام سماوی: تەنگەلی ئاسمانی›.

سمباده / sombāde ☜ **سُنباده**

سمبل / sambal, sanbal/: *اسم.* پۆخڵەوات؛ تەتەپەخێ؛ هاکۆ؛ هەیکۆ؛ شپرزەکاری؛ کاری کە بەبێ سەرنج و وردەکاری جێبەجێ کرابێ: **سَنبَل**

▣ **سمبل کردن:** پۆخڵە/ هاکۆی/ تەتەپەخێ/ شپرزەکاری کردن؛ کاری سەرشکێن و سەرچڵی کردن؛ بێ‌سەرنج کارکردن ‹او هر کاری را سمبل می‌کرد: هەموو کارێکی پۆخڵە دەکرد›.

سمبل / sambol/: [فرانسوی] ☜ **سَمبُول**

سمبل / sombol/ ☜ **سُنبُل**

سمبل‌کاری / sambalkārî, sanbal-/: *اسم.* پوخڵەکاری؛ هاکۆکاری؛ هەیکۆکاری؛ پوخڵەوات؛ شپرزەکاری؛ کردنی کارێک بە سەرسەری، بێ‌سەرنجدان و وردبوونەوە ‹برخی صنعتگران ما سمبل‌کاری می‌کنند وآبروی صنعت را می‌برند: برێ لە پیشەکارانمان پوخلەکاری دەکەن و ئابڕووی پیشەسازیش دەبەن›.

سمبول / sambol ، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* نیشانە؛ نوێنە؛ نمانا؛ نموودە: **سَمبُل**

سمبولیست / sambolîst ، ـها/: [فرانسوی] *صفت.* نماناواز؛ نیشانەخواز؛ نماناگر؛ نموودەخواز ‹شاعر سمبولیست: شاعیری نماناواز›.

سمبولیسم / sambolîsm/: [فرانسوی] *اسم.* نماناوازی؛ نیشانەخوازی.

سمبولیک / sambolîk/: [فرانسوی] *صفت.* نمانایی؛ نوێنەیی؛ نیشانەیی ‹شعر سمبولیک: شیعری نمانایی›.

سمبه / sombe/ ☜ **سُنبه**

سمپات / sampāt ، ـها/: [فرانسوی] *صفت. [گفتاری]* لایەنگر؛ هۆگر؛ هەوادار؛ دڵبەستە، بەتایبەت ئی گرۆیەکی سیاسی: **سمپاتیزان**

سمپاتی / sampātî/: [فرانسوی] *اسم.* ١. لایەنگری؛ هۆگری ‹عده‌ای نسبت به او سمپاتی داشتند: برێک هۆگرییان پێ هەبوو› ٢. *[نامتداول]* هاودەردی.

سمپاتیزان / sampātîzān/: [فرانسوی] ☜ **سَمپات**

سمپاتیک / sampātîk/: [فرانسوی] *صفت.*

دڵخواز؛ بەردڵ؛ دڵگر ‹قیافەی سمپاتیک: نژمی دڵخواز›.

سمپاش / sampāš ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ١. سەمپژێن؛ سەمپژ؛ کەرستەیەکی دەستی یان موتۆری کە سەمی دژی تەشە و مێمل بە هەوای پاڵەپەستراو وەک تۆز دەپژێنێ ٢. سەمڕێژ؛ کرێکارێ کە کاری سەمپژێنی دەکا.

سمپاشی / sampāšî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. سەمپژێنی: ١. کار و ڕەوتی پژاندنی دەرمانی ژاری بۆ تێدا بردنی گیاندارانی زیانەخڕۆ ٢. /کنایی/ سەر شێواندن لە خەڵک بە درۆ و دەلەسە.

سمپوزیوم / sampoz(i)yom ، ـها/: [فرانسوی] /اسم. کۆبوونەوە: ١. کۆڕی فەرمی گرۆیەک لە سەردەرچوان و کارزانان بۆ دەربڕینی بیر و ڕا یان دانی زانیاری بە بەشدارانی نێو کۆڕەکە ٢. شوێنی بەڕێوە چوونی ئاوا کۆڕێک.

سمت / samt ، ـها/: [عربی]/اسم. لا؛ لایەن؛ ڕەهەند؛ ئالی؛ سۆ؛ بەرەوگە؛ ڕبات.

▣ **سمت راست:** لای ڕاست؛ ئالی ڕاس؛ دەس ڕاس. هەروەها: **سمت چپ**

سمت / semat ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. پلە؛ پایە ‹در آن اداره سمت خوبی داشت: لەو مەزرینگەیەدا پلەیەکی باشی هەبوو› ٢. کار؛ پیشە ٣. نیشان؛ شوێن؛ جێگای بەجێماو لە شتێک.

سم تراش / somtarāš ، ـها/:اسم. سمگر؛ سمتراش؛ سمتاش؛ سمارتە؛ ئامرازێکە ناڵبەندان سمی یەکسمانی پێدەتاشن.

سمتگیری / samtgîrî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. لاگری؛ لابژێری؛ ڕێبژێری؛ کار و ڕەوتی داگرتنەبەر؛ بڕیار دان بۆ ڕۆیین بەرەو لایەک.

سمج / semec ، ـها/: [عربی] صفت. سمڕ؛ سوور؛ پێداگر؛ سامنج؛ سمنج؛ پێچەقێن؛ مکوڕ؛ ڕەچوکار؛ دیڤەلان؛ دوڤدوڤک؛ دیڤەلانک؛ بە گێرە و سەرسەخت؛ هۆکارە بە پادانەگەز و ڕەقاندنەوەی زۆر و نابەجێ ‹گدای سمج: پارسەکی سمڕ›.

سمچال / somčāl ، ـها/:اسم. جێسم؛ سمچاڵ؛ چاڵی شوێن سمی چوارپێیان.

سمدار / somdār ، ـان /: صفت. سمدار؛ بە سم (لە جێی نینۆک) لە دوابەشی ئەندامی ڕۆیین (وەک ئەسپ، گا و مەڕ).

سمرو / somrow /: صفت. سمڕۆ؛ سمڕەو؛ بە تایبەتمەندی ڕێگە چوون بە سەر سمەوە (وەک ئەسپ و گا و ...).

سمسار / semsār ، ـها؛ ـان/: [معرب از سنسکریت] /اسم. ناقبێژ؛ ناقچیت؛ سمسار؛ سمسێر؛ کۆنەفرۆش؛ کەسێ کە کەلوپەلی دەکار کراوی ماڵ دانوسان دەکا.

سمساری / semsārî /: [معرب]/اسم. سمساری: ١. کاری ناقبێژ ٢. /ـها/ دووکان دەسەدوو؛ شوێنێ کە کەلوپەلی دەستەدووی تێدا دانوسان دەکرێ.

سم شناسی / samšenāsî /: [عربی/ فارسی] ☜ **زهرشناسی**

سمع / sam' /: [عربی]/اسم. /ادبی/ ژنەوایی؛ بیسایی.

▣ **بە سمع کسی رساندن:** گەیاندنە گوێی کەسێک؛ بە گوێ کەسێک‌گەیاندن ‹لازم است اعتراض ما بە سمع مقامات مسئول برسد: پێویستە بەرتەکی ئێمە بگاتە گوێی لێپرسراوان›.

سمعک / sam'ak ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. بیستوک؛ بیستۆکە؛ بیستەک؛ ئامرازێکی ئەلکترۆنیکی کە دەنگ بەهێزتر دەکا و ئەنجا وەبەر گوێی دەخا تا باشتر ببیسرێ.

سمعی / sam'î /: [عربی] صفت. ١. گوێیی؛ گوێچکەیی ٢. بیستنی؛ ژنەفتنی؛ شنەفتنی.

سمعی ـ بصری / sam'îbasarî /: [عربی] ☜ **سمعی‌وبصری**

سمعی وبصری / sam'î-yo-basarî /: [عربی]/اسم. فێرکاری لە ڕێگەی بیستن و دیتنەوە.

سـمفنی / samfonî, sanfonî ، ـها/: [فرانسوی] اسم. سەمفونی؛ کۆمژەن؛ مووسـیقایەکی سـازی درێژخایـەن لـە چـوار بەشـدا کـە لـە لایـەن ئورکـسترێکی تـەواوەوە دەژەنـرێ: **سـمفونی؛ سنفنی؛ سنفونی**

سـمفنیک / samfonîk, sanfonîk/: [فرانـسوی] صفت. سەمفونیک؛ سەر بە سەمفونی: **سمفونیک؛ سنفنیک؛ سنفونیک**

سمفونی / samfonî/: [فرانسوی] ☜ **سَمفُنی**

ســـــمفونیک / samfonîk/: [فرانـــسوی] ☜ **سَمفُنیک**

سمنامبولیـــــسم / somnāmbolîsm/: [؟]/اســـم. [روان‌شناسـی] خـەورۆیی؛ کـار یـان ڕەوتی ڕێگـا ڕۆیشتن بەدەم خەوەوە.

ســمنت / sement/: [انگلیـسی]/اسـم. سمنــت؛ چیمەنتۆ؛ سیمان.

سمنتی / sementî/: [انگلیـسی] صفت. سـیمانی؛ سمنتی؛ چیمەنتۆیی.

سمند / samand/:اسم. [ادبی] سـەمەن؛ ئەسـپی زەرد.

سـمندر / samandar ، ـهـا؛ ـان/: [یونـانی]/اسم. ١. خـەجخـەجۆک؛ خەجۆکـە؛ کەشکەسـەرە؛ کەشکەسەر؛ گیانەوەری وشکاوی مارمێلکئاسا، بە جەستە و جـووچکی درێـژ و دەسـت و پێـی کورتەوە کە لە تیشکی ڕاسـتەوخۆ خـۆی لادەدا ٢. [قدیمی] گیانەوەرێکی ئەفسانەیی کە بە بڕوای پێشینان لە ئاگردا دەژیا.

▣ **سمندر آبی**: قورناویلکـە؛ گیانـدارێکی دووژی وەک بۆق وایە و هێواش دەجوولـێ و لەشـی لاکێشەیە، بە شـەو ڕەنگـی ڕەشـە و پەڵـەی زەردی تێدایـە، کـرم و مێـروو دەخـوا و لـە زستاندا خۆی مت دەکا.

ســـــمنو / samanû/:اســـم. ســــەمەنی؛ خواردەمەنیەکی شیرنە کە لـە شـیرەی گەنمـە فەریکە و ئارد سازی دەکەن و زۆر جـاریش لـە سفرەی حەوتسین دادەنرێ.

سمنوپزان/ samanûpazān/:اسم. ڕێوڕەسمێکی کۆنە بـۆ لێنـانی سـەمەنوو کـە ژنـان بـەڕێوەی دەبەن.

ســـمنه / somne/:اســم. پــەیکول؛ پەیکولــە؛ تووژەکەشوانە؛ گیـایێکی دڕکاویـە بـە گولـێکی سپیەوە.

سمور / samûr ، ـها؛ ـان/:اسـم. سمـۆر؛ سمـۆرە؛ سـڤۆر؛ سـفۆر؛ سـڤۆرە؛ سـەڤۆری؛ سمۆلـەک؛ سـەفۆری؛ سەڤۆری؛ سـەفۆرە؛ سـەڤـوری؛ گوهانـدارێکی گۆشـتخۆری وەک پـشیلەیـە بـە جەستەیەکی گچکەی باریک و کێـشراو و پێـی کورتەوە کەوڵی نـەرم و تـووکی خورمـایی یـان ڕەش و خۆڵەمێشیە.

▣ **سمور آبی** ☜ **شِنگ رودخانه**

سمور رودخانه ☜ **شِنگ رودخانه**

سموم / samûm/: [عربی]/اسم. باد سام ☜ **باد**

ســموم /somûm, sumûm /: [عربـی] جمعِ ☜ **سَم**

سمی / sammî ، ـها/: [عربی] صفت. ١. زەهـردار؛ ژەهـرین؛ ژاراوی؛ ژەهـراوی؛ زەهـراوی؛ ژاردار؛ ژەهردار ٢. ماکی ژاراوی؛ مەسمووم‌کەر.

ســـمیت / samîyyat/: [عربـی]/اسـم. ژارێـتی؛ سەمێتی؛ بار یان دۆخی ژەهری بوون ‹سمیت آن بسیار زیاد است و بـه مـرگ شـخص منجـر مـی‌شود: ژارێتیەکەی یەکجار زۆرە و دەبێتە هۆی مردن›.

سـمین / samîn/: [عربـی] صفت. [ادبی] قەڵـەو؛ قەلەو؛ قەرەو؛ چاخ؛ گۆشتن؛ تنەگۆشت؛ خـاوەن لەشی لە ڕادەی ئاسایی گـەورەتری تـەژی لـە گۆشت و چەوری.

سمینار / semînār ، ـها/: [انگلیسی از آلمانی]/اسم. سمینـار: ١. زنجیرەوتارگـەلێ کـە لـە لایـەن شارەزایانەوە سـەبارەت بـە بابـەتێکی دیـاریکراو

پێشکەش دەکرێ ۲. کۆڕێ کە ئەو وتانەی تێدا دەخوێنرێتەوە.

سن / sen ، ـها/:اسم. ۱. [فرانسوی] شانۆ ‹هنرپیشه‌ها آمدند روی سن: شانۆیاران هاتنە سەر شانۆ› ۲. سوون؛ سوونە؛ سن؛ سنک؛ کیسەڵە؛ قمل؛ ڕەقەک؛ ڕەقک؛ بەلا گەنمە؛ مێرووییەکی مێملی گیایە بە ڕەنگی سەوز، قاوەیی یان ئاوی کە بۆنێکی ناخۆشی لێوە دێ.

سن / sen(n) ، ـها؛ سنین/: [عربی]/اسم. تەمەن؛ تامان؛ عەمر؛ عومر؛ عمر؛ ئەمر؛ سال؛ ماوەی ژیان؛ ژمارەی سالانی ژیانی زیندەوەرێک بەتایبەت مرۆ.

▣ **سن عقلی:** تەمەنی ژیری؛ ڕێژەی لێهاتوویی هزری هەر کەسێک لە چاو تەمەنی.

سن قانونی: تەمەنی قانوونی؛ تەمەنی ڕووتێکردنی ئەرک و مافی تایبەتی هەر کەسێکی پێگەیشتوو لە کۆمەڵدا.

▣ **سنی از کسی گذشتن:** تەمەن لە کەسێک ڕۆیین؛ چاوکرانەوە؛ لە مندالی پەڕینەوە ‹دیگر سنی از تو گذشته و باید این چیزها را بدانی: ئیتر تەمەنیکت لی‌ڕۆییوە و دەبێ ئەم شتانە بزانی›.

سنی نداشتن: تەمەنیکی وا نەبوون؛ کەم‌تەمەن بوون؛ جارێ منال بوون؛ هێشتا گەنج و لاو بوون ‹سارا که هنوز سنی ندارد: سارا خۆ هێشتا تەمەنیکی وای نیە›.

از سن کسی گذشتن: لە کەسێک بووردن؛ بۆ تەمەنی کەسێک نەبوون؛ لە کەسێ بوردن؛ چیدی شیاوی تەمەنی کەسێ نەبوون ‹دیگر از سن من گذشته که دنبال یادگرفتن تار بروم: چیدی لە من بوردووە بکەومە شوێن فێربوونی تار›.

سنا / sanā، ـها/:اسم. [عربی] سەنا؛ سینامەکی؛ سەنامەکی؛ دەستەیەک لە گیاگەلی دارچکی یان بۆتەیی گەرمەسێری خۆڕسک لە تاقمی گوڵەئەرخەوان کە گۆپکە و میوەکەی کەلکی دەرمانیان هەیە.

سنا / senā/:اسم. [فرانسوی] سنا؛ پارلەمانی پیران؛ یەکێ لە دوو پارلەمانی قانووندانانی بڕێ ولاتان.

سناً / sennan/: [عربی] قید. *[گفتاری]* بە تەمەن؛ بە مانگ و سال ‹سناً از من کوچکتر است: بە تەمەن لە من منداڵترە›.

سنات / sonāt/: [فرانسوی از ایتالیایی]/اسم. سونات؛ بەستەیەکی مووسیقا کە تایبەتی سازە (بەبێ ئاواز) و بە پێی جۆری ساز و ژمارەی ژەنیارانی ناوی دەگۆڕێ.

سناتور / senātor ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. نوێنەری سنا؛ ئەندامی پارلەمانی پیران.

سناریست / senārîst ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. فیلمنامەنووس؛ سناریۆنووس: **سناریونویس**

سناریو / senār(i)yo ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. فیلمنامە؛ داستانی فیلم لە سەر کاغەز.

سناریونویس / senār(i)yonevîs/: [فرانسوی/ فارسی] ☜ **سناریست**

سنان / senān/: [عربی]/اسم. *[قدیمی]* نەیزە؛ ڕم؛ ڕمب.

سنباده / sombāde, sonbāde ، ـها/:اسم. زمپەرە؛ زمپارە؛ سماتە؛ سمباتە؛ سمارتە: **سمپار**

▣ **سنگ سنباده** ☜ **سنگ**

کاغذ سنباده ☜ **کاغذ**

سنبل / sanbal/ ☜ **سَمبَل**

سنبل / sombol, sonbol ، ـها/:اسم. سنبل؛ سمل؛ سمبل؛ سوێنکە؛ هەلال؛ سیاوسەدە؛ سیاوسەرە؛ بنێکی گوڵ بنەوشی خۆش ڕەنگ و بۆنە، بۆ جوانی باری دێنن.

سنبل‌الطیب / sombolottîb, sombolettîb, sonbolottîb/: [عربی]/اسم. ۱. گیایێ ئالیکی خۆڕسکە بە لاسکی ئەستوور و بەرزایی زۆر، گەلای دداندداری بەرامبەر یەک و گوڵی سپی یان ئالی بۆنخۆش بە ڕواڵەتێکی چەتراساوە ۲. گیاکتک؛ گیاکتکە؛ سملەتیف؛ ئاورێژە؛

ئەشەدبۆ؛ ڕێخەداروو؛ سونبلەتیف؛ گیایێکە بۆ دەرمان دەبێ، پشیلە زۆر حەز لە بۆنەکەی دەکا و پێی مەست دەبێ: **آلە؛ والریان؛ والرین**

سنبلک / sombolak, sonbolak ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. [گیاەشناسی]/ هۆشەڵوو؛ هێشەڵووک.

سنبله / sombole, sonbole/: [عربی]/اسم. ١. ☜ **خوشە ـ ٤** ٢. [تقویم] شەشەمین بورج لە ساڵ، ڕێکەوتی مانگی خەرمانان ٣. گل‌آذین سنبلە، **گل‌آذین**

سنبوسه / sambûse, sanbûse/: /اسم. ١. سێ‌سووچ؛ سێ‌گۆش، بەتایبەت پارچەیەکی سێ‌گۆشە کە لە جل و بەرگی بڕێ ناوچەدا دەیدوورن ٢. /ـها/ سەمبووسە؛ چەشنە خواردنێکە، سەبزی، گۆشت یان پوورەی پەتاتە و هەزوێلە و پیاز لە لەتێکی سێ گۆشەی هەویر یان ناندا دەپێچنەوە و لە ڕۆندا سووری دەکەنەوە.

سنبه / sombe, sonbe ، ـها/: /اسم. سمە؛ سەمبە؛ سمۆ؛ سۆمە؛ زمە؛ مەتکەو؛ ئامرازێکی باریک و درێژە بۆ تێڕۆکردنی شتێ دە نێو پەڕە یان کونێکدا: **سُمبە**

⊡ **سنبە را پرزور دیدن:** [مجازی] ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ هێزێکی زۆردا.

سنبەی کسی پرزور بودن: [مجازی] بە قەوەت بوون؛ پڕ زۆر بوون؛ باهۆدار بوون.

سنبەنشان / sombenešān, sonbe-/: /اسم. سمەیەکی نووک‌تیژ کە بۆ نیشان دانان لە سەر کانزا بە کار دەڕوا.

سنبیدن / sombîdan, sonbîdan/: مصدر. متعدی. [قدیمی] نووژین؛ نۆژین؛ سۆنتن؛ نوهتن: ١. کون کردن؛ سمین؛ سمتین؛ سمتن؛ سمتاندن؛ سماندن؛ سمەی؛ سمای؛ قوقلین؛ قۆقلاندن؛ هێڕین ٢. ئاژنین؛ فەتاندن؛ هلکەواشتن؛ هلکەوشاندن؛ کۆلین؛ کنەکردن؛ شەن‌وکەوکردن.

سنت / sent ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. سێنت؛ یەک لە سەدی دولار؛ لە پاژگەلی دولار، پارەی ئامریکا، کانادا و چەند وڵاتی‌تر.

سنت / sonnat ، ـها؛ سُنَن/: [عربی]/اسم. ١. ڕست؛ ڕسک؛ ڕستک؛ ڕەسم؛ ڕێچکە؛ داب؛ نەریت؛ هۆرتە؛ دام و دەستوور؛ پێ‌ودان؛ هۆرتەوبەرە؛ بڕوا، خدە، سەلیقە و بیروڕاگەلێ کە لە بەرەیێکەوە بۆ بەرەیەکی‌تر لەگەڕە ٢. [اسلام] سوننەت؛ ئاکار و کرداری پێغەمبەری ئیسلام.

⊡ **سنت کردن:** [مجازی، گفتاری] خەتەنەکردن؛ سونەت‌کردن.

سنت گذاشتن: کردنە ڕەسم؛ نەریت داهێنان؛ داهێنان.

سنتز / santez ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. سەنتز: ١. [شیمی] تێک‌ئالانی توخم یان تەنگەلی ساکار پێکەوە ٢. تەنێ کە بەم شێوە پێک‌دێ ٣. [منطق] هەڤهێم؛ دیالێکتیک؛ ئاکامی کاردانەوە.

سنت‌شکنی / sonnatšekanî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. نەریت‌شکێنی؛ داب‌شکێنی؛ ڕست‌شکێنی؛ کار یان ڕەوتی سەر بادان یان بەرەنگار بوونەوە لەگەڵ نەریتدا ‹دانشگاه رفتن دختران و زنان سنت‌شکنی بود: چوونە زانستگای ژنان و کچان، نەریت‌شکێنی بوو›.

سنت‌گرایی / sonnatgerāyî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ١. نەریت‌خوازی؛ دابوازی؛ ئامۆژە یان کردەوەی کەسانێ کە لایەنگری لە داب و نەریتی کۆن دەکەن ٢. کۆنەخوازی؛ کۆنەپەرستی؛ دژایەتی لەگەڵ نۆباوی و لیبرالیسمدا. هەروەها: **سنّت‌گرا**

سنتور / santûr ، ـها/: /اسم. سەنتوور؛ سەمتوورە؛ سازی ژێداری دەندووکەیی بە ٧٢ ژێوە کە هەر چوار سیم بۆ دەنگێک کۆک دەبن و بە دوو میزرابی چێوە باریکەوە دەیژەنن.

سنتونین / santonîn/: [؟] ☜ **سانتُونین**

سنتی / sonnatî/: [عربی] صفت. دابی؛ نەریتی؛ داب و نەریتی؛ سەر بە داب و نەریتی کۆن.

ـ سنج / sanc/: پیوازه. ١. ـ پێو؛ ئامێری پێوان ‹دماسنج: دەماپێو› ٢. ـ هەڵسەنگێن؛ ـ سەنگێن؛ سەنگاندن؛ سەنگین؛ بە توانستی هەڵسەنگاندنەوە ‹سخن‌سنج: وتەهەڵسەنگێن›.

سنج / senc ، ـها/:[از عربی]/اسم. چەقەوانە؛ چەقەنە؛ زنج؛ سازی زەربی بە شێوەی دووپەڕەی گروڤەری برنجەیی کە بە یەکیدا دەدەن و دەنگی لێ‌دەردێنن: **صَنج**

سنجاب / sancāb ، ـها/:/اسم. سنجاو؛ سەنجاب؛ گیانەوەرێکی گوانداری گچکەی جاکێنەرە بە تووکی نەرم و چڕ و کلکی ئەستوور و کۆڵکنەوە،کە دارەوان و ڕۆژگەڕە.

سنجاق / sancāq ، ـها/: [ترکی]/اسم. سنجاخ؛ سنجاقی؛ سنجاق؛ دەرزی؛ کەرەسەیێ گچکەی پێکهاتوو لە ماکێکی ڕەق (وەک کانزا، پلاستیک و...) بۆ پێکەوە لکاندنی چەن شت یان هەڵواسینیان پێکەوە.

▣ **سنجاق زدن**: سنجاخ لێ‌دان؛ دەرزی لێدان.

سنجاق کردن: سنجاخ‌کردن؛ لکاندن ‹هر دو را به هم سنجاق کن: هەر دووکیان پێکەوە سنجاخ کە›.

سنجاق‌ته‌گرد / sancāqtahgerd ، ـها/: [ترکی/ فارسی]/اسم. سنجاخی سەرخڕ؛ دەمنووس؛ سنجاخێ بە شێوەی میخێکی ناسک، بچووک و نووک‌تیژ: **سوزن ته‌گرد**

سنجاق‌سر / sancāqsar ، ـها/: [ترکی/ فارسی]/اسم. قژگیرە؛ گیرەی سەر؛ جۆرێ گیرەی دوودەمە، دینەوە یەک و قژ لە نێوان خۆ ڕادەگرن.

سنجاق‌سینه / sancāqsîne ، ـها/: [ترکی/ فارسی] /اسم. گوڵ بەرسینە؛ زەمبەرێ کە بە سنجاخ گیرەوە لە بەرۆکی دەدەن.

سنجاق‌قفلی / sancāq.qoflî ، ـها/: [ترکی/ عربی] /اسم. دەرزی‌ڕووسی؛ دەرزی ئینلیسی؛ چەنە نیسیە؛ جناق؛ لاک؛ چەنۆ دەسمالا؛ تەلێکی لوول‌دراوە، سەرێکی دەرزی و سەرێکی قولاوە و لێک دەئالێن، بۆ بەستن یان دالکاندنی شتێک بەسەر شتێکی‌تردا.

سنجاقک / sancāqak ، ـها/: [ترکی/ فارسی]/اسم. پووش‌بەقنگە؛ پووش‌بەقوونە؛ زەل‌بەقوونە؛ زەلەقوونگ؛ زلاقوونک؛ چوکلەقنگە؛ چوکلەعنە؛ دومدیکە؛ زل‌بەقنگە؛ زل‌بەقوونە؛ مێروویەکی فڕۆکە بە لەشی پستەیی کەمڕەنگ، چاوی زل و زەق، دووباڵی ناسکی جوان و ڕەنگامە و سکی باریک و درێژەوە و پێگەیشتووی ڕاوچی و تون‌فڕە و لەسە ئاو یان بەسەر گیای ئاوژیەوە گەرا دەکا.

سنجاق‌کش / sancāqkeš ، ـها/: [ترکی/ فارسی] /اسم. سنجاخ‌کێش؛ سنجاخ‌کەن؛ کەرەسەیەکی وەک گیرە بە دوو دەمی نووک‌تیژەوە بۆ لێکردنەوەی سنجاخ لە کاغەز: **سوزن‌کش**

سنجد / senced ، ـها/:/اسم. سرینچک؛ سرنیچک؛ سرنجگ؛ سرنجی؛ سینچک؛ سنج؛ سنجە؛ سەنجیە؛ سنجۆ؛ سنجوو؛ سنجۆک؛ سنجی؛ سنجەی؛ سنجەوی؛ سینجی؛ سنجید؛ ئاردگن؛ گوسنج؛ لاسی دەسچێن: ١. داری سنجوو و هاوماڵەکانی؛ دارێکی دڕکاویە بە گەڵای هێلکۆکەیی و ڕووبەری زێوین لە ژێرەوە، زۆر گوڵی بچووکی بۆنخۆشی ناو زەرد و دەر زێوین دەکا ٢. بەری پێگەیشتووی ئەو دارە کە ئەوەندەی زەیتوونێکە، بە تێکوڵی زەرد، نارنجی یان سوور، گۆشتی سپی وەک ئارد (کە ماکی قەندی تێدایە) و ناوکێکی درێژۆکەی لووسی چێویەوە.

▣ **سنجد تلخ** ☜ **سنجدتلخ**

سنجدتلخ / sencedetalx/:/اسم. سرینچکەتاڵە؛ سنجوەتاڵە؛ دارێکی لێڕەواری جوانە بە گەڵای پێکهاتوو لە وردەگەڵای نووک‌تیژ و ددانەدار، گوڵی بنەوشی هێشوویی و بۆنخۆش و بەری

زەرد و ژەهراوی وەک نۆک و پێشەی ڕەقەوە: **زیتون تلخ؛ شال پستانه؛ شال زیتون؛ شال سنجد؛ شیطان زیتون**

سنجدی / sencedî/: صفت. سرینچکی؛ سنجەیی؛ سنجوویی؛ بە ڕەنگی سرینچک (سووری ئاماڵ نارنجی).

سنجش / senceš ، ـها/:/اسم. ١. کار و ڕەوتی هەڵسەنگاندن؛ دوپیەک ‹سنجش معلومات: هەڵسەنگاندنی زانیاری قوتابیان› ٢. ئەندازەگری؛ کاری پێوان؛ وەهەنگاوتن ‹سنجش گرمای هوا: پێوانی تینی هەوا›.

سنجشگر / sancešgar ، ـها/:/اسم. ١. ـها/ هەڵسەنگێن؛ هەڵسەنگێنەر؛ نرخێنەر؛ نەهێنەر؛ کەسێ کە (برشت یان لێهاتووی) کەس یان شتێک هەڵدەسەنگێنێ ٢. پێپێو؛ پێوەر؛ ئامێر یان کەرەسەیەک کە شتێ (وەک خێرایی یان کات) دەپێوێ.

سنجه / sance ، ـها/:/اسم. پێوانە: ١. سەنگاتی؛ شتێ کە چەندایەتیەکی پێ دەپێون (وەک تەرازوو) ٢. سەنگ؛ چەندیەتیەک کە بۆ ئەندازەگرتن بە کار دەڕوا (وەک سەنگی تەرازوو).

سنجه شناسی / sancešenāsî/:/اسم. پێوانەناسی؛ زانستی پێوان و هەموو ئامراز و کەرستەی ئەندازەگرتن: **اندازەشناسی**

ـ سنجی / sancî/: پیواژە. ـ هەڵسەنگێنی؛ ـ سەنگێنی؛ کاری هەڵسەنگاندن/ سەنگاندن ‹بینایی سنجی؛ شنوایی سنجی: بینایی هەڵسەنگاندن؛ بیسایی سەنگاندن›.

سنجیدگی / sancîdegî/:/اسم. گونجاوی؛ لەباری؛ دروستی شتێک و تەبا بوونی لەگەڵ پێوەرە ناسراوەکاندا.

سنجیدن / sancîdan/: مصدر. متعدی. // **سنجیدی:** هەڵتسەنگاند؛ **می‌سنجی:** هەڵدەسەنگێنی؛ **بِسنج:** هەڵسەنگێنە// هەڵسەنگاندن؛ هەڵسەنگانن؛ بەراوردکردن: ١. وەهەنگاوتن؛ پێوان؛ پیمەی؛ پیڤان؛ ئەندازەگرتن؛ سەنگاندن؛ چەندیەتی شتێک بە ئامێرێک پێوان ٢. نەهاندن؛ نرخاندن؛ خەملاندن؛ قەرساندن؛ قرساندن؛ سەنگاندن؛ قەبلاندن قەولاندن؛ هەسباندن؛ کرێشەیش؛ هێژاندن ‹موقعیت را سنجیدن: هەل هەڵسەنگاندن› ٣. لە بەر یەک نان؛ لە یەک دان ‹دو چیز را با هم سنجیدن: دوو شت پێکەوە هەڵسەنگاندن› ٤. *[قدیمی]* کێشان؛ کێش کردن؛ کێشەی؛ سەنگوسووک کردن. هەروەها: **سنجیدنی**

■ صفت فاعلی: **سنجنده** (هەڵسەنگێنەر)/ صفت مفعولی: **سنجیده** (هەڵسەنگێنراو)/ مصدر منفی: **نَسنجیدن** (هەڵنەسەنگاندن)

سنجیده / sancîde/: صفت. گونجاو؛ لەبار؛ شیاو؛ هێژا ‹رفتار سنجیده: ئاکاری گونجاو›.

سنخ / senx ، ـها/: [عربی]اسم. *[ادبی]* جۆر؛ چەشن؛ جنس؛ نفش.

سنخیت / senxîyyat/: [عربی]/اسم. هاوچەشنی؛ هاونفشی؛ هاوڕەگەزی؛ جۆری؛ هامجنسی؛ بار یان چۆنیەتی لە یەک جۆر بوون ‹هیچ سنخیتی میان ما نبود: هیچ هاوچەشنیەک لە نێوانماندا نەبوو›.

سند / sanad ، ـها؛ اسناد/: [عربی]/اسم. بەڵگە؛ بەنگ؛ سەنەد؛ نیشانە: ١. نڤیسک؛ نووسراوەیێ کە بۆ سەلماندن یان دانە دواوەی خوازەیەک کەڵکی لێ بگیردرێ ٢. نڤیسک؛ قەباڵە؛ قەواڵە؛ نووسراوەیەکی دەستنووسی یان فەرمی کە هۆ یان چەسپێنەری شتێکە ٣. دەلیل؛ پاژ؛ هەر چەشنە نووسراوە یان شتێ کە نیشانەی ڕاستی شتێکە.

▣ **سند انتقالی:** *[بانکداری]* بەڵگەی ڕاگوێزی؛ بەڵگەیێ کە ڕاگوێزانی هەندێ پارە لە حیسابێکەوە بۆ حیسابێکیتر نیشان دەدا.

سند رسمی: بەڵگەی ڕەسمی؛ نیشانەی فەرمی؛ بەڵگەیێ کە لە مەزرینگەیەکی

دەوڵـەتی یـان لـە نووسـینگەیەکی بەڵـگەی ڕەسمیدا، بە گوێرەی قانوون ڕێکدەخرێ.
سند مالکیت: تـاپۆ؛ قۆچـان؛ کـەوال؛ قەباڵـە؛ قەبارە؛ بنچاخ؛ چاخ؛ قەباڵەی ملک؛ قەباڵـەی موڵـکایەتی؛ بەڵـگەیێ کـە خـاوەن بـوونی کەسێک بە سەرماڵێکدا پیشان دەدا.
▣ **سند زدن:** قەباڵە نووسین؛ سەنەد لێدان.
سند کـردن: کردنـە سـەنەد؛ سـەنەد/ قەباڵـە دەرهێنان.
سند [1] / send/: اسم. [قدیمی] زۆڵ؛ زوێڵ؛ زۆڵەک؛ بیج؛ بیچ؛ پیچ؛ بیژوو؛ بیـژی؛ قومـەزە؛ سـووتار؛ سووتاڵ؛ سنۆتە؛ سنۆرتە؛ بەچکەی ژن و شـووی لێک مارەنەکراو.
سند [2]: صفت. زۆڵ؛ زۆڵەک؛ بیج؛ بیچ؛ پیچ؛ بیژوو؛ بیـژی؛ سـووتار؛ سـووتاڵ؛ سـنۆتە؛ قومــەزە؛ بەدیهاتوو لە جووت بوونی ناڕەوا.
سند / sond/: [فرانسوی] ☜ **میل ـ٢**
سنداژ / sondāj/: [فرانسوی]/اسم. ١. کاری گومانە لێـدان ٢. [پزشـکی] سـۆنداژن؛ کـاری سـۆند پێداکردن * **سونداژ**
سندان / sendān ، ـها/: [سریانی]/اسم. ژێـردەم؛ سـندان؛ سـنگان؛ سـنان؛ سـندیان؛ سـنچیە؛ دەزگا؛ دەستگا؛ لەتە پۆلایەکی قورس و پتـەو و تەخت کە کانزای بە سەرەوە دەکوتن.
▣ **سندان گوش:** ئێـسکی سـندانی؛ ئێـسکیلەی ناوینی گوێ.
سـندانی / sandānî/: [سریانی] صفت. سـندانی؛ زنانی ‹استخوان سندانی: ئێسکی سندانی›.
سـندر / sandar ، ـهـا/: [؟] /اسـم. دارتـووس؛ دارتەویس؛ درەختێ بە کوتـەی سـپی، گـەڵای بـادامی نـووک‌تیـژی ددانـەدار و هێـشووەگوڵی نێرینەی شۆڕ و پووڵەکەییەوە کە دارەکـەی بـۆ کاغەز و ماکی دەبـاخی، گەڵاکـەی بـۆ چـایی و ئاوەکەشی لە شەرابدا کەڵکی هەیە.
سندرم / sendrom ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. دیـاردە؛ دەستەیێک نیشانە کە پێکەوە سەر هەڵـدەدەن و هەواڵ لە نەخۆشی یان بەرژەنگێ دەدەن.
سندروس / sandarûs, sandrûs ، ـها/: [معـرب از یونانی]/اسم. سەندەلووس؛ دارچکێکی بچووک لـە دەسـتەی سەوڵـی کێـوی کـە جەویەکـەی بـۆ دەرمان دەبێ.
سندسازی / sanadsāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. کار یان ڕەوتی بەڵگە هەڵبەستن.
سـنده / sende, sonde/: اسـم. [مـستهجن] سـل؛ سـنلە؛ تنـگ؛ سـلەگوو؛ تەپـەگوو؛ سـڵتەگوو؛ ساقەگوو.
سـندەسـلام / sendesalām, sonde-/: [فارسـی/ عربی]/اسم. باپشکێو؛ سیتکەسـڵاو؛ سیتکەسـڵاوە؛ سـیتکەزەلام؛ سیچکەسـڵاو؛ سیچکەسـڵاوە؛ سیـسکەسەلا؛ قنیچکەسـلام؛ قنچکەسـڵاو؛ چینچـک؛ چینچکەسـڵاوە؛ چیچکەسـڵاو؛ چنچکەسلێمانە؛ سـینچکە؛ فـردۆک؛ دیقلـۆک؛ سلەزەوە؛ مووریسلام؛ بوکک؛ دگ‌دگە؛ زیپکـەی چلکی لە چنی پێڵووی چاودا.
سندیت / sanadîyyat/: [عربی]/اسم. بەڵـگایەتی؛ بەڵگەیەتی؛ بار و دۆخی بەڵگە بوون.
سـندیکا / sandîkā, sendîkā ، ـهـا/: [فرانـسوی] /اسم. سەندیکا؛ یەکیەتی؛ یەکێتی؛ ڕێکخـراوەیـێ کە لە یەکانگیر بوونی کەسان، تاقم یان وڵاتانی هاومەبەست و هاودۆز پێک‌دێ.
سـندیکائی / sandîkā'î, sendîkā'î /: [فرانـسوی] ☜ **سندیکایی**
سندیکالیـسم / sandîkālîsm, sendîkālîsm/: [فرانـسوی]/اسـم. سەندیکالیـسم؛ ئامۆژەیـەک لـە بزووتنەوەکانی کرێکاریدا کە زاڵ بوون بـە سـەر سەرمایەداری و گرتنە دەسـتی دەسـەڵات، لـە ڕێگەی مـان‌گـرتن و خـەبات لـە چوارچێـوەی یەکیەتی کرێکاران دەزانێ و خەباتی سیاسـی و ئیدیۆلۆژیانــە ڕەت دەکاتـــەوە. هـــەروەها: **سندیکالیست**

سـندیکایی / sandîkāyî/: [فرانسوی] *صفت.* سەندیکایی؛ سەر بە سەندیکا: **سندیکائی**

سنسور / sensor ، ـها/: [انگلیسی]/*اسم.* کەرەسەیێ کە لە هەمبەر دیاردەیەکی فیزیکی دیاریکراوەوە (وەک تیشک، گەرما، سەرما و...) دەکەوێتە کار و مرۆ وریا دەکاتەوە یان کاردانەوەیەک دەنوێنێ.

سنفنی / sanfonî/: [فرانسوی] ☜ **سَمفُنی**

سنفنیک / sanfonîk/: [فرانسوی] ☜ **سَمفُنیک**

سنفونی / sanfonî/: [فرانسوی] ☜ **سَمفُنی**

سنفونیک / sanfonîk/: [فرانسوی] ☜ **سَمفُنیک**

سنقر / sonqor ، ـها؛ ـان/: [ترکی]/*اسم.* شمقاڕ؛ شنقار؛ ڕیگزادە؛ لە زلترین بازگەلی ناوچەی ساردەسێرە، بە جەستەیەکی باریک، باڵی درێژ و کەڵ و پێ و جووچکی درێژەوە کە لە بەرزایی کەمدا دەفڕێ و لە زەوی یان قامیشەڵاندا هێلانە دەکا: **سارگَپە**

▣ **سنقر تالابی:** شمقاڕی زەلکاوی؛ جۆرێک شمقاڕی زلی باڵپانی نزمفڕە، کە زۆرتر لە زەلکاوان دەنیشێتەوە.

سنقر عسل‌خوار: حەسەنە سستە؛ پەلەوەرێکی وەک هەلۆیە بە سەری بچووک و ملی درێژ و پەڕ و باڵی ڕەنگامەوە کە مەلی بچووک، مشک و مێش دەخوا و پتر لە قەراخی دارستان و لەسەر کۆنە هێلانەی قەلان هەڵدەنیشێ.

سـنکپ / sankop/: [فرانسوی]/*اسم.* *[پزشکی]* ١. خوو؛ گەشکە؛ غەش؛ نەهش؛ فەرکەم ٢. وێست؛ شەپلە؛ قۆتک. هەروەها: **سنکپ‌کردن**

سنگ / sang ، ـها/: *اسم.* ١. بەرد؛ بەر؛ کوچک؛ کوچگ؛ سەنگ؛ تەوەنی؛ تونی؛ کەڤر؛ کەمور؛ کەرا؛ کارا؛ تەنی تۆکمە و پتەوی سروشتی کە لە خاک یان کانەگەلی جۆراوجۆر پێکهاتووە ٢. گۆهەر؛ گەوهەر؛ جەواهیر ٣. کێش؛ سەنگ ‹سنگ ترازو: کێشی ترازوو› ٤. *[مجازی]* پەڵ؛ دارەست؛ دژواری؛ بەر ٥. *[پزشکی]* بەرد؛ سەنگ؛ تەنێ ڕەق کە لە بڕێ ئەندامی لەشدا درووس دەبێ ‹سنگ کلیە: بەردی گورچیلە›.

▣ **سنگ آتشزنە:** بەردە ئەستێ؛ بەردەستێ؛ بەردئەستێ؛ بەرەستی؛ بەرستە؛ بەرداگرە؛ بەردی چەخماخێ؛ بەردەچەرخ؛ بەردە چەخماخ؛ تەوەن چەخماخ؛ کوچکچەخماخە؛ کەڤر ئەزیر؛ بەردی ئاگرپژێن؛ سەنگی چەخماخ؛ بەردێکی ڕەق و تورت و تۆکمە لە جنسی سیلیسی گوشراو، بە ڕەنگی ڕەش، قاوەیی یان خۆڵەمێشی کە بۆ چەخماخە لێدان و ئاگر کردنەوە بەکاردێ.

سنگ آتشفشانی: بەردی گڕکانی؛ بەردە گڕکانی؛ بەردێکی ئاگرینی بلۆرئاسایە کە لە سەر زەوی یان لە ئاستێکی نێزیک لە سەر زەوی، بەهۆی چالاکی گڕکانەوە پێکدێت.

سنگ آذرین: بەردی ئاگرین؛ بەردەئاگرین؛ بەردێ کە لە ماکە تواوەکانی گڕکان پێکدێ.

سنگ آسمانی: شخانە؛ بەردێ کە لە مەودای نێوان گەڕۆکانی ئاسمانەوە بەرەو زەوی دێ.

سنگ آسیا: هارە؛ بەرداش؛ بەراش؛ فەراش؛ بەرد ئاسیاو؛ سەنگ ئاساو؛ بەرێئێش؛ سەنگ ئاسیاو؛ هارەئاساو؛ هاراسیاو؛ کەتابنی؛ کەتاسەری؛ بەردە هاڕ؛ بەراف؛ تلت؛ خرە بەردێکی زلی یەکڕوو گرنج، لە جنسی بەردی بن‌گرتووی سیلیسی کە بۆ کردنە ئاردی دانەوێڵە بەکەڵکدێ.

سنگ آهک: بەردی قسڵ؛ بەردی ئاهەک؛ بەردێ کە زۆرترین بەشی کەربوناتی کەلسیۆمە.

سنگ بنا: ١. بەردی بنەڕەت؛ بەردی بناغە؛ تەمەڵە؛ تەمەڵیت؛ بەردێ کە لە هیمی ماڵدا دەڕوانە کار ٢. *[مجازی]* بنەڕەت؛ شەنگستە؛ بنەما؛ بنچینە؛ بارخانوو؛ بارخانی ٣. سەنگ؛

سەنگی خانووبەرە.

سنگ بلور: دوڕ؛ مرواری کێوی بێڕەنگ و ڕوون.

سنگ پا: بەردەپێ؛ بەردەپا؛ پاشۆر؛ سەنگ پا؛ پێ شۆر: ١. بەردە ئاگرینی سووک و هەوری و ڕەش بە ڕووبەرێکی گرنج-گرنجەوە کە بۆ شۆردنی پێ کەڵکی لێ وەردەگرن ٢. بەردەشیشەی گڕکانی کون-کون و کلۆر-کلۆر کە زۆر سووکە و ڕەنگەکەی سپی یان خۆڵەمێشیە.

سنگ ترازو: بەردە قەپان؛ بەردی ترازوو؛ سەنگ؛ کێشێ کە بۆ هەڵسەنگاندنی ڕێژەی کاڵا دەیخەنە سەر ترازوو.

سنگ جهنم ☜ نیترات نقره، **نیترات**

سنگ چاپ: بەردی چاپ؛ بەردی ئاهەکی دەنکورد کە لە چاپی بەردیدا بە کار دەچوو.

سنگ چاقوتیزکنی: هەسان؛ بەردەسان؛ بەردەساو؛ بەراف؛ جۆرە بەردێکی سیلیسی کە بۆ لووس‌کردنی کانزا و تیژکردنی چەقۆ کەڵکی لێوەردەگرن: **سنگ فسان**

سنگ چخماق ☜ **سنگ آتشزنه**

سنگ خروجی: بەردێ کە بە هۆی بزوانی گڕکانەوە هاتۆتە سەر زەوی.

سنگ دگرگون: بەردی گۆڕاو؛ بەردێ کە بە هۆی هۆکارگەلی جۆراوجۆری ئاقار (وەک گوشار و دەما) گۆڕاوە و بۆتە بەردێکی‌تر.

سنگ ساختمانی: بەردی ساختومان؛ کوچک ماڵ کردنەوە؛ هەر یەکە لەو بەردانە لە دروست‌کردنی ماڵ و وارخاندا بە کار دێن.

سنگ سلیمانی: ئاقیق؛ بەردی سلێمانی؛ بەردی کوارتز.

سنگ سماق: جۆرێک بەردی گڕکانی کە لە پێکهاتەیدا بلووری گەورە کەوتۆتە نێوان بلووری وردەوە.

سنگ سنباده: بەردی سماتە؛ زرووە؛ بەردە زروە؛ کەورە زبرە.

سنگ سیاه: بەردە ڕەشە؛ کوچکەڕەش.

سنگ صابون: بەردە سابوون؛ بەردێکی گۆڕاوە کە لە دەست لێداندا وەک سابوونە و زۆرتر لە دەڵق و ماکی‌تر (وەک میکا، کوارتز، ئاسن و...) پێک‌هاتووە و لە ڕەنگی خۆڵەمێشیەوە تا سەوزی هەیە و بە چەقۆ دەبڕدرێ.

سنگ صبور: *[فرهنگ مردم]* ١. بەردێکی ئەفسانەیی کە خەڵکی دەردەدڵیان بەلاوە دەکرد ٢. *[کنایی]* مامەخەمە؛ خەمان؛ خالەخەمە؛ خەمخۆرەی هەورامان؛ کەسێکی دەردناس و پڕزوو کە بکرێ دەردەدڵی وەلاوە هەڵڕێژی.

سنگ صفرا: سەنگ سەفرا؛ بەردەزێلک؛ کوچکەزراف؛ بەردی زراو؛ بەردێ کە لە کیسە زەرداودا پێک‌دێ. هەروەها: **سنگ کلیه؛ سنگ مثانه**

سنگ فَسان ☜ **سنگ چاقوتیزکنی**

سنگ قبر: کێل؛ کێلە؛ هەنگیزە؛ دووبەرد؛ میل؛ هەدد؛ بەردی قەبر؛ بەردێ کە بۆ ناسینەوەی مردوو لە سەر گلکۆی دادەنێن و زۆر جار ناوەکەشی بە ڕوویەوە دەنووسن: **سنگ لحد**

سنگ لحد ☜ **سنگ قبر**

سنگ لوح: تۆڵاشە بەرد؛ پلاشە بەرد؛ درک؛ گڵەبەردی گۆڕاوی دەنکورد کە بە سانایی تۆڵاش-تۆڵاش دەبێتەوە.

سنگ مجسمه: بەردی پەیکەرە؛ سیلیکاتی ئاوداری ئەلەمینیۆم بە ڕەنگی سەوزی کاڵ کە پەیکەر و شتی جوانی لێ دروست دەکەن.

سنگ محک: بەردەزموون؛ بەردی مەحەک؛ بەردی زێڕئەزموون؛ بەردێکی ڕەشی زۆر ڕەقە بۆ هەڵسەنگاندنی عەیاری زێڕ.

سنگ معدن: کانە؛ بەردی کان؛ بەردی وا کە

بایەخی لە کێو دەرهێنانی هەبێ.

سنگ معده: بەرد/ سەنگی گەدە؛ خلتێ کە برێ جار لە گەدەدا دەنیشێ، یان بەردێ کە گیانەوەر قووتی دەدا.

سنگ نمک: خوالین؛ بەردە خوێ؛ کانەی کلوریدی سدیۆم کە بێ خەوشەکەی ڕوون و بێ ڕەنگە.

▣ **سنگ انداختن به چیزی:** پەل خستن بۆ شتێ؛ پەل بۆ شتێ فرە دان؛ کوچک بۆ شتێ پەرت‌کردن؛ تەوەن شەی پەی چێوێوی ‹سنگ انداخت شیشەی همسایه را شکست: پەلی خست شیشەی جیرانەکەمانی شکاند›.

سنگ انداختن جلو پای کسی: *[کنایی]* تەگەرە خستنە بەر پێ کەسێک؛ بۆ کەسێک کۆسپ نانەوە؛ چوکلەشکێنی کردن لە کاری کەسێکدا ‹به قدری سنگ جلو پایش انداختند که دست از کار کشید: هێندەیان تەگەرە خستە بەر پێی، دەستی لە کارەکە هەلگرت›.

سنگ بزرگ برداشتن: *[کنایی]* تیکەی زل گرتن؛ دەست دانە کارێکی دژوار و دەستنەداوەوە.

سنگ به ترازوی کسی نگذاشتن: *[کنایی]* کا/ گوو بە کلاوی کەسێ نەپێوان؛ ئاوڕ لە کەسێک نەدانەوە.

سنگ به شکم خود بستن: *[مجازی]* کەم خواردن و کز دانیشتن؛ برسیەتی کێشان و هەلکردن لەگەل کوێرەوەریدا.

سنگ تمام گذاشتن: *[مجازی]* سکە/ گالە پێ‌کردن؛ کارێک بە باشی و بێ‌کەم و کووڕی جێبەجێ کردن.

سنگ خود را با کسی واکندن: *[مجازی]* لەگەل کەسێکدا یەک‌لاکردنەوە/ قال برینەوە/ یەکچاوکردنەوەی باس و خواسێک.

سنگ را بستن و سگ را گشودن: *[کنایی]* کار دێوکردن؛ کا بە پشیلە و گۆشت بە کەر دان؛ کاری پێچەوانە و ناڕەواکردن.

سنگ روی چیزی گذاشتن: *[کنایی]* سەری شتێ نانەوە؛ دەست لە شتێ بەردان؛ لە سەر شتێ نەڕۆیشتن.

سنگ روی سنگ بند نشدن/ نماندن: *[کنایی]* ئاداری بە سەر پادارەوە نەمان؛ بەرد بە هەردەوە نەوێستان؛ ئاخۆران-باخۆران بوون؛ زۆر ئالۆز بوونی بار و دۆخ.

سنگ روی یخ شدن: *[کنایی]* دەم بوونە تەلەی تەقیو؛ بوونە پووشێکی وشک؛ ناکام و سەرشۆڕ بوون. هەروەها: **سنگ روی یخ کردن**

سنگ زدن: بەرد لێدان: ١. بە بەرد لە شتێک دان؛ دانە بەر پەل ٢. بەرد خستن/ هاویشتن؛ پەل هاویشتن؛ کوچک فڕەدان؛ تەوەن شای.

سنگ سر راه کسی شدن: *[مجازی]* بوون بە چقلی مەم و زینان (بۆ کەسێ)؛ بوون بە بەردی بەرهێلی کەسێک؛ بیەی بە تلوو وەروو هیتێ؛ بوونە کۆسپ و لەمپەر بۆ بەڕێوەچوونی کاری کەسێک.

سنگ کردن: *[مجازی]* بەر بە فرۆشی شتێ‌گرتن.

سنگ کسی/ چیزی را به سینه زدن: *[مجازی]* تاسووی کەسێ/ شتێ کێشان؛ خۆ بۆ کەسێ یان شتێک کوتان؛ زگی خۆ بۆ کەسێ یان شتێک دڕان.

تیر کسی به سنگ خوردن ☜ **تیر**

سنگاب / sangāb ، ـها: *اسم. [قدیمی]* سەنگاو: ١. حەوزۆکەیەکی بەردی کە لە برێ مزگەوتان یان زیارەتی پیر و چاکان دایاندەنا و ئاوی خواردنەوەیان تێ‌دەکرد ٢. ماقۆڕ؛ چالەقۆتێ؛ تەو؛ بەردی قوول کە ئاوی تێدا ڕادەوەستێ.

سنگارد / sang'ārd, sangārd: *اسم. [زمین‌شناسی]* بەردارد؛ سەنگارد؛ ماکی بەردینی ورد کە لە سوانی یەخەچالان پێک‌هاتوون.

سنگ‌اندازی / sang'andāzî ، ـها: *اسم.*

١. بەرتـــڤک؛ بەردەفــــڕکێ؛ پەڵــــەفرکێ؛ بــەردهاویژی؛ تەوەنەفــڕانی؛ کــار یــان ڕەوتی ڕانـــــدن؛ کوچـــــک خـــــستن ٢. *[مجـــازی]* چوکلەشکێنی؛ کارەڕەهـاتی کۆسـپ و تەگـەرە نانـەوە بـۆ نـەکرانی کارێـک ‹در اداره بعـضی‌هـا سنگ‌اندازی می‌کردند و نمی‌گذاشتند کار پیش برود: لـە مەزرینگـــەدا بـــڕێ چوکـــلەشکێنیان دەکـــرد و نەیاندەهێشت کار بچێتە بەرەوە›.

ســــنگبری / sangborî/: *اســـم.* بەردبـــڕی؛ سەنگبڕی: ١. کار و ڕەوتی بڕینەوەی تاشەبەرد بۆ کـاری خانووبـەرە ٢. کارگـەی سـەنگبـڕی. هەروەها: **سنگ‌بر**

ســـنگ‌پرانـــی / sangparānî/: *اسم.* بەرتـڤک؛ بەردەفڕکێ؛ بەردهاویژی؛ کار یان ڕەوتی ڕاندن؛ هاویشتن؛ کوچک فڕەدان؛ پەڵ خستن.

سنگ‌پشت / sangpošt/: *اسم.* کیسەڵ: ١. ـها؛ ـان/ کیسەڵی؛ کووسەل؛ کوویسەڵ؛ کەوسـەل؛ کـسل؛ کیـسۆ؛ کیـسوو؛ کووسـی ٢. *[نجـوم]* وێنەیـەکی چکۆلـەی گـەردوونی لـە ئاسمـانی نیمەگۆی باکووریدا: **شلیاق**

ســنگپوز / sangpûz ، ـها/: *اسم. [زمـین‌شناسـی]* قـۆقزە؛ دەرپـەڕیوی باریـک و درێـژی وشـکاتی دەنێوی ئاودا.

ســـنگپوش / sangpûš/: *اســم. [زمـــین‌شناســی]* بـەردەڕێژ؛ بـەردەبووم؛ سـەنگرێژ؛ سـەنگفەرش؛ توێژێک لە ماکە بەردیەکان لە بەشێکی بەربلاوی توێکلی زەویدا کە بە خاک داپۆشراوە.

سنگتراش / sangtarāš/: *اسم.* ١. بەردبڕ؛ بەربڕ؛ بەردتاش؛ تـەوەنتاش؛ کەڤـرتراش؛ کـەفرتراش؛ نەقار؛ کوچک‌تاش؛ سەنگ‌تـراش؛ ئـەوی کـاری کۆلین، تاشین، سواندن و بیچم پێـدانی بـەردە، بەتایبەت بۆ خانوو ٢. *[نجوم]* وێنەیەکی چکۆلەی گەردوونی لە ئاسمـانی نیوەگـۆی باشـووریدا ❊ **حجار**

سنگتراشی / sangtarāšî/: *اسـم.* ١. کـاری بـەرد تاشین؛ بەر بڕین؛ ڕەویرتن؛ کارێ کە بـەردتاش دەیکـا ٢. /ـها/ کارگـەی بەردبـڕی ٣. /ـها/ بەردتاشـی؛ بەردکۆڵـی؛ بەردبـڕی؛ نەخـشی هەڵکۆڵراو یان قۆقزی ڕووی بەرد ❊ **حجاری**

سنگچین / sangčîn/: *اسم.* بەردچن؛ کوچک‌چن؛ سەنگچن: ١. شوێنێ کە بە چنینی ڕزنەبەردێک دیاریان‌کردووە ٢. نژار؛ خن؛ نـژن؛ ئـەو بەردانـە کە بە شێوەی دیوار یان حەسار لـە سـەر یـەک کەلەکەکراون ٣. نژیار؛ماڵی سەنگ‌چن.

ســـنگ‌چینـــی / sangčînî/: *اســم.* بــەردچنی؛ کوچک‌چنی؛ سەنگچنی: ١. نـژار؛ نـژن؛ کـاری چـنینی بـەرد لـە جێیـەک ٢. نژانـدن؛ کـاری هەڵچنینی دیوار بە وشکەبەرد.

ســـــنگدان / sangdān/: *اســـم.* ســـیکەتۆرە؛ کولـــەزرگ؛ ســـیقەتۆرە؛ زیقـــەتۆرە؛ بەشـــی ماسـوولکەیی گـەدەی زۆربـەی پەلـەوەران کـە هەرچی خواردوویانە، تێدا ورد دەبێ.

سـنگدل / sangdel ، ـها؛ ـان/: *صفت. [مجـازی]* دلـــڕەق؛ دلـــڕەش؛ بـێبـەزە؛ دلـسەخت؛ بـێ ئاوڕدانەوە لە حەنای ئێش و مەینـەتی خەڵـک. هەروەها: **سنگدلی**

سنگ دوزی / sangdûzî/: *اسم.* پووڵەکەدووری: ١. نەخشێکی ڕازێنەیی کە بە مووروو، مەنجوق، پووڵەکە و بەردی بریکەدار، لەسەر جل و بەرگی دەدوورن ٢. هونەری ئەو شێوە دوورینە.

سـنگر / sangar ، ـها/: *اسم.* چەپـەر؛ سـەنگەر؛ سـنگر؛ خـەڵ؛ خـەل؛ سـووپەر؛ سـپێر؛ سـپەر؛ مـەترەس؛ مەتـەرێس؛ مەتـەرێز؛ تـاپێ؛ تابیـە: ١. پەناگەیەک لە هەمبـەر سـوپای نـەیاردا کـە لەمپـەری بینـران یـان ئەنگێورانـە ٢. *[مجـازی]* شوێنی خەبات؛ شوێنی ملە؛ جێی بەرەنگاری.

⊡ **سنگر بستن:** سەنگەر بەستن.

سنگر گرفتن: سەنگەرگرتن؛ جێ‌گرتن لـە نێـو یان لە پشتی سەنگەردا.

سنگربندی / sangarbandî/: *اسم.* سەنگەربەندی؛

کار و ڕەوتی سەنگەر درووس کردن.

سنگ‌رست / sangrost/: صفت. [گیاه‌شناسی] بەردەڕسک؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی ڕوان لە بەردەلاندا.

سنگروی / sangrûy/: اسم. بەردینە؛ ترێی قەلەڕەشکە؛ گیایەکی هاوینی بە لاسکی چێوی، گەڵای دەرزیلەیی لووس، گوڵی سوور، بەری ڕەش و ترش و لە بیچمی ترێ کە بۆ دەرمان بەکاردێ.

سنگریز / sangrîz/: اسم. [زمین‌شناسی] زاخڕ؛ زاخێڕ؛ ڕێخەڵان؛ ڕاخێز؛ ڕاخێزیە؛ ڕاخێزیا؛ خێشیا؛ ڕێزەخاڵ؛ ناوڕێز؛ کۆمایەک لە خڕکە و خێز دە لاپاڵ یان بناری چیادا، کە زۆرتر لێژ و ڕژدە.

سنگریزه / sangrîze ، ـها/: اسم. زگار؛ زغرک؛ زخور؛ خڕەبەرد؛ چەو؛ زیخ؛ زیچ؛ زیپک؛ زیپکە؛ خڕکەبەرد؛ ورکەبەرد؛ وردکەبەرد؛ بەردەورتکە؛ خشبەرک؛ بەردی ورد بە ئەستووری چەند میلی‌میتر.

سنگ‌زنی / sangzanî/: اسم. بەردەساوی؛ کاری ساو و مشتوماڵ دانی شت، بەتایبەت کانزا و بەرد بە مەکینەگەلی جۆراوجۆری بەردەسماتەوە.

سنگ‌سا / sangsā ، ـها/: اسم. هەسان؛ بەردەهەسان؛ بەردەساو؛ بەراق؛ بەردێ کە بۆ تیژ کردنی کەرەسەی پێبڕ (وەک چەقۆ، قەیچی و...) بەکاردێ.

سنگسار / sangsār/: اسم. ڕەسخ؛ بەردەباران؛ بەردباران؛ کوچک‌واران؛ سەنگەسار؛ سەنگباران؛ کارەڕەهاتی کەڤراندن؛ هاویشتنی لە سەر یەکی بەرد بەرەو کەسێ یان شتێک. هەروەها: **سنگسار کردن**

سنگسر / sangsar ، ـها/: اسم. سەنگسەر؛ جۆرێ ماسی پانی خواردەمەنی ئاوی سوێرە، بە ڕەنگی سەوزی ئاماڵ خۆڵەمێشی: **ماهی سنگسر**

سنگسری / sangsarî/: اسم. سەنگسەری؛ لە زمانەکانی ئێرانی ڕۆژاوایی کە هێشتا دە بڕێ شوێنانی پارێزگای سمنان لە ئێراندا باوە.

سنگ‌شکن / sangšekan ، ـها/: اسم. سەنگ‌شکێن؛ بەردشکێن؛ کەولەشوانە؛ بنێکی کورتەبالای ناوچەگەلی شێدارە، بە گەڵای ئەستوور و جوان و تووکن، هێشووگوڵی گچکەی بەهاری و تۆوی وەک مرواریەوە کە جۆرێکی لە ماڵان بەخێو دەکەن و بۆ مەبەستی بژیشکیش بە کەڵک دێ.

سنگ شناسی / sangšenāsî/: اسم. بەردناسی؛ لقێک لە زانستی زەویناسی کە لە چۆناوچۆنی پێکهاتنی بەرد و پێکهاتەی کیماوی و بیچمی فیزیایی و ڕیزبەندیان دەکۆڵێتەوە.

سنگفرش / sangfarš ، ـها/: اسم. وشکەسی؛ نەتک؛ سەنگ‌فەرش؛ بەردەڕێژ؛ سەلبەند؛ ڕەقف؛ شوێنێ کە بە تۆژێ لە بەرد داپۆشراوە.

سنگ‌قلاب / sangqollāb/: [فارسی/ عربی] اسم. [گفتاری] قەڵماسک؛ قەڵماسنگ؛ قەڵماسن؛ قاڵماسک؛ قاڵماسکە؛ چۆکێشمان؛ بەرەقانی؛ مەزرەقانێ؛ لاستێق؛ قۆچەقانی؛ کەهنیک؛ ئامرازێک بۆ هاویشتنی بەرد، پێکهاتوو لە پارچە، چەرم یان پەڕویەکی ئەستوور کە دوو سەری بە دوو پەتەوە بەسراوە.

▣ سنگ‌قلاب کردن: [مجازی] لە کۆڵ خۆ کردنەوە؛ لە مل کردنەوە و هەناردن بۆ جێگایەکی‌تر.

سنگک / sangak ، ـها/: اسم. سەنگەک؛ سەنگەکی؛ سەنگەکیە؛ نان کوچگی؛ نانی درێژ و سێ‌گۆش کە لە سەر چەوی سوورەوەبوو دەبرژێ.

سنگ‌کار / sangkār ، ـها؛ ـان/: اسم. سەنگ‌کار؛ بەردکار؛ کەسێ کە بە بەردی خانووسازی کار دەکا بەتایبەت ئەوەی بە جوانی لە پێکهاتەیکدا دەیخاتە پەنایەک.

سنگ‌کاری / sangkārî/: *اسم.* سەنگ‌کاری؛ بەردکاری؛ کاری بەردکردن.

سنگ‌کره / sangkore/: [فارسی/ عربی] *اسم.* پۆشەنی بەردینی گۆی زەوی کە وەک تویکلێکی ڕەق دەوری ناوکی ناوەکی زەوی داوە.

سنگکی / sangakî/: *صفت.* سەنگەکی؛ پێوەندیدار بە نانی سەنگەک ‹نانوایی سنگکی: نانەواخانەی سەنگەکی›.

سنگلاخ / sanglāx/: *اسم.* بەردەلان؛ بەردانی؛ بەرداوی؛ ڕێخەلان؛ ڕێخناخ؛ زاخان؛ زبران؛ شاوان؛ شەهوان؛ شکار؛ تم‌تمان؛ تم‌تم؛ تم‌تمەن؛ ڕەقانە؛ ڕەقەن؛ چەقەن؛ زورن؛ زوورک؛ کەمەرن؛ کەڤرە؛ کەڤری؛ کەڤرۆک؛ کەڕە؛ کەرە؛ گەر-گەر؛ گێڕ-گێڕ؛ بەرد بەردکوو؛ گیرڕ وڕە؛ سیتک؛ سێتەک؛ تەقتەق؛ قۆمز؛ زەوینی داپۆشراو لە بەردی گەورە و بچووک.

سنگنبشته / sangnebešte ، ـها/: *اسم.* بەردەنووس؛ بەردەنووشتە؛ نووسراوەیەک کە بە ڕووی بەردەوە هەڵکۆڵراوە: **سنگنوشته**

سنگ‌نگاره / sangnegāre ، ـها/: *اسم.* وێنەبەردینە؛ وێنە یان نووسراوەی زۆپی بەسەر بەردەوە هەڵکەنراو.

سنگنوردی / sangnavardî/: *اسم.* شاخەوانی؛ بەردەوانی؛ زەردەوانی؛ کار و وەرزشی بە ڕێگای تات و تیشە شاخاندا سەرکەوتن.

سنگنوشته / sangneveště/ ☜ **سَنگنِبشته**

سنگواره / sangvāre ، ـها/: *اسم.* کەلەخەبەرد؛ لاک؛ قاپێلکی؛ لەش یان پاشماوەی گیانەوەر یان گیای کەڤنارا کە لە نێو نیشتەگەلی زەویدا ماوەتەوە.

سنگی / sangî/: *صفت.* بەردی؛ بەردین؛ کوچکی؛ تەوەنی؛ کوچکین؛ تەوەنین؛ تەوەنینە؛ لە بەرد چێ‌بوو ‹خانەی سنگی: ماڵی بەردین›.

سنگین / sangîn/: *صفت.* سەنگین؛ گران: ١. قورس؛ بەکێش؛ سەنگدار؛ بسەنگ ‹بار سنگین: باری قورس› ٢. تۆکمە؛ قورس؛ بە کێشێکی تایبەت یان تۆڵای زۆرەوە ‹آب سنگین: ئاوی گران› ٣. *[ادبی]* بەردین؛ تەوەنین؛ لە جنسی بەرد ‹تبر سنگین: بیوری بەردین› ٤. *[مجازی]:* *الف)* قورس؛ دژوار؛ ئاستەم؛ لە بواری هەڵکردنەوە ‹خرج سنگین: خەرجی سەنگین› *ب)* قورس؛ ئەستەم لە بواری هەڵتاواندن ‹عبارتهای سنگین: سارستەگەلی گران› ٥. *[مجازی]* بەبێ ژنەوایی باش یان بەسندە ‹گوش سنگین: گوێی گران› ٦. *[مجازی]* قورس؛ لە سەرخۆ ‹رفتار سنگین: ئاکاری سەنگین› ٧. *[مجازی]* قورس؛ یەکجار زۆر یان گەمرە ‹خواب سنگین: خەوی قورس› ٨. *[مجازی]* قورس؛ بەنرخ ‹هدیەی سنگین: دیاری سەنگین›. هەروەها: **سنگین بودن؛ سنگین کردن؛ سنگین شدن**

سنگین‌ورنگین[1] / sangîn-o-rangîn/: *صفت.* *[مجازی]* ڕێک‌وپێک؛ گران و جوان؛ ڕێک و لەبار؛ سەنگین و ڕەنگین؛ سەنگ‌وڕەنگ؛ لە سەر خۆ؛ ڕازاوە و ڕێک‌وپێک ‹رفتارش خیلی سنگین و رنگین بود: ئاکاری زۆر ڕێک‌وپێک بوو›.

سنگین‌ورنگین[2]: *قید.* ڕێک‌وپێک؛ گران و جوان؛ ڕێک و لەبار؛ سەنگین و ڕەنگین؛ سەنگ‌وڕەنگ؛ موورک و مایە ‹آمد، سنگین و رنگین حرفش را زد و رفت: هات، ڕێک‌وپێک قسەی خۆی کرد و ڕۆیی›.

سنگینی / sangînî/: *اسم.* گرانایی؛ قورسایی؛ سەنگینی؛ سۆڤ؛ قورسی؛ کولپ: ١. موورک و مایە؛ دۆخ یان چۆنیەتی قورس و سەنگین بوون ٢. کێش؛ سەنگ.

▣ **سنگینی قیمت:** گرانی؛ نرخ‌گرانی.

سنگینی گوش: گوێ گرانی؛ گوێچکە سەنگینی.

سنگینی وزن: زۆری قورسایی؛ قورسی.

سنگینی ویژه: چڕی؛ تۆڵایی؛ تۆکمەیی.

▣ **سنگینی کردن:** سەنگینی‌کردن: ١. بار

قورسی کردن؛ بارگرانی کردن؛ بە وەزنی خۆ گوشاردانی شتێ یان شوێنێ ‹کولەپشتی روی شانەهایم سنگینی می‌کند: کۆڵەپشتی بە سەر شانمەوە سەنگینی دەکا› ٢. *[مجازی]* باری گران بوون؛ بوونە هۆی ڕەنج و جخار ‹غم دوری او روی دلم سنگینی می‌کرد: دەردی دووریەکەی لە سەر دڵم سەنگینی دەکرد›.

سنن / sonan/: [عربی] جمعِ ☜ **سُنَّت**

سنوات / sanavāt/: [عربی] جمعِ ☜ **سَنَه**

سنواتی / sanavātî/: [عربی] *صفت.* ساڵانە؛ ساڵیانە.

سنوزوئیک / senozo'îk/: [فرانسوی] ☜ **نوزیوی**

سن‌وسال / sen-o-sāl/: [عربی/ فارسی] *اسم.* *[گفتاری]* تیروتەمەن؛ ساڵ و تەمەن؛ ماوە و مەودای ژیان ‹مادربزرگ سن و سال زیادی داشت: داپیرە تیر و تەمەنێکی زۆری هەبوو›.

سنه / sane ، سنوات/: [عربی] *اسم.* *[ادبی]* ساڵ؛ ساڵە.

▣ **سنەی جِرت‌مَائه**: *[تعریض]* ساڵی بەفرە قورسەکە؛ ساڵی چۆلەکەزۆرەکە؛ زەمانی ڕابردووی ناڕوون.

سنەی قمری: ساڵی مانگی؛ ساڵی هەیڤی.

سنی / sennî/: [عربی] *صفت.* تەمەنی؛ پێوەندیدار بە هەندی تەمەنەوە.

سنی / sonnî ، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت.* سوننی؛ شوێن‌کەوتووی یەک لە چوار مەزهەبی ئەهلی سوننەت ‹مسلمان سنی: موسوڵمانی سوننی›.

سنین / senîn/: [عربی] جمعِ ☜ **سن**

سنیور / senyor/: [؟] ☜ **سینیور**

سو / sû/: *اسم.* ١. لا؛ ئالی؛ لایەن؛ لایین؛ هاوێر؛ نک؛ نکال؛ ئاتەک؛ لای خالی ئاماژەپێکراو ‹سوی شمال: لای باکوور› ٢. سۆما؛ هەتەر؛ هانا؛ سۆ؛ ڕووناکی؛ نوور ‹سوی چشم: سۆمای چاو›.

سوآل / so'āl ، ـها/: [عربی] *اسم.* ١. ـات/ پرسیار؛ ویستە ‹سوآل امتحانی: پرسیاری ئەزموونی› ٢. *[ادبی]* فەقیری؛ گەدایی؛ سواڵکەری ❋ **سؤال**

▣ **سوآل دادن**: پرسیار دان؛ دیاری کردنی پرسیار بۆ ئەزمووندەر ‹ده تا سوال داده بودند که جواب همه را نوشتم: دە دانە پرسیاریان دابوو کە وەرامی هەموویم نووسی›.

سوآل شدن: پرسیارکران ‹از متهم دربارەی شب حادثه سوال شد: لە تاوانبار لە بارەی شەوی ڕووداوەکەوە پرسیار کرا›.

سوآل کردن: ١. پرسین؛ پرس کردن؛ پرسیارکردن ‹از او سوال کردم که آیا متهم را می‌شناسد: لێم پرسی تاوانبارەکە دەناسێ› ٢. *[ادبی]* گەدایی‌کردن؛ سواڵ کردن.

سوآل‌پیچ / so'ālpîč/: [عربی/ فارسی] *صفت.* *[مجازی]* بەر پرس کەوتوو؛ تایبەتمەندی کەسێ کە کەوتۆتە بەر تەوژمی پرسیاری یەک لە دوای یەکەوە.

▣ **سوآل‌پیچ کردن**: *[مجازی]* بەر پرس خستن؛ پرسیار پەرچێن‌کردن؛ یەک لە دوای یەک پرسیار لێ کردن؛ بێ‌وچان لێ پرسین. هەروەها: **سوآل‌پیچ شدن**

سوآل‌وجواب / so'āl-o-cavāb/: [عربی] *اسم.* ١. ـها/ پرسیار و وەرام؛ پرسیار و پەرسڤ ٢. *[گفتاری]* قسەوباس؛ وت و وێژ؛ هەڤپەیڤین ‹برو این پول را بگذار و بیا! سوال و جواب هم لازم نیست بکنی: بڕۆ ئەم پارە دانەو بگەڕەوە! قسەوباسیشی ناوێ›.

سوا / savā/: [عربی] *صفت.* *[گفتاری]* جیا؛ جیاواز؛ جگا؛ جودا؛ جیاگ. هەروەها: **سوا بودن؛ سوا شدن؛ سوا کردن**

▣ **سوای**: بێجگە؛ بێژگە؛ بێجگەلە؛ جگە لە؛ جیا لە ‹سوای من، چند نفر دیگر هم بودند: بێجگە من، چەند کەسێکی دیکەش هەبوون›.

سوابق / savābeq/: [عربی] جمعِ ☜ **سابقه**

سواحل / savāhel/: [عربی] جمعِ ☜ **ساحل**

سواحلی / savāhelî/: [عربی]/اسم. سەواحلی: ١. /ها؛ ان/ هەریەکە لە خەڵکی کنارەکانی زەنگبار و ناوچەگەلی دەور و بەری ٢. لە زمانگەلی بانتو، کە زمانی ڕەسمیی زۆربەی ناوچەگەلی ڕۆژهەڵاتی ئەفریقا و دەور و بەری کونگۆیە.

سواد / savād/: [عربی]/اسم. سەواد؛ سیوا: ١. خوێندەواری؛ خۆنەواری؛ خوەنەواری؛ توانایی خۆندن، نووسین و حەساوکردن ٢. /کنایی/ زانیاری؛ ئاگەداری؛ تێگەیشتوویی زانستی و ئەدەبی ‹معلم ما سواد خوبی دارد: مامۆستاکەمان زانیاریەکی باشی هەیە› ٣. خۆنەواری؛ خوێندەواری؛ خوێندنی مەدرەسەیی ‹سواد ابتدایی: خونەواری سەرەتایی› ٤. /قدیمی/ فەرک؛ ڕوونووس؛ نووسراوەیێ کە دەقاودەق لە ڕووی نووسراوەیێتر هەڵگیراوە.

▣ **سواد کسی نم کشیدن**: /مجازی/ سەوادی کەسێ کەڕوو هێنان؛ سەواد کەسێ دووکەڵ کردن؛ کەم خۆنەوار بوون؛ خوێندەواری ئەوتۆ نەبوون ‹مثل این‌که سواد تو هم نم کشیده است!: وا دیارە سەوادەکەی تۆش کەرووی هیناوە!›.

سوادآموز / savādāmûz، ها؛ ان/: [عربی/ فارسی]/اسم. نۆفێر؛ نۆمس؛ کەسێ کە تازە خوێندن و نووسین فێر دەبێ.

سوادآموزی / savādāmûzî/: [عربی/ فارسی] /اسم. نۆفێری: ١. کار یان ڕەوتی فێربوونی سەواد ٢. کار یا ڕەوتی فێرکردنی سەواد بە خەڵک.

سوار[1] / savār، ها/: اسم. سوار؛ سیار؛ سویار: ١. /ها/ کەسێ کە بە سەر ئەسپەوە ڕۆنیشتووە یان ئەسپ سواری دەکا ٢. هەر یەکە لە مۆرەگەلی شەترەنج، جگە لە شا و پیادە.

سوار[2]: صفت. سوار؛ سیار؛ سویار: ١. لە سەر یان دە نێو پێگۆزێکدا (وەک ماشێن، فڕۆکە و...) بوون ٢. دانراو و دامەزراو بە سەر شتێکەوە ٣. /مجازی/ زاڵ؛ چیر بە سەر کەسێ، شتێ یان کارێکدا.

▣ **سوار شدن**: سوار بوون: ١. وەنشتا؛ وەنشتش؛ سەرکەوتن؛ لە سەر یا لەنێو پێگۆزێکدا بوون ‹ماشین سوار شدن: ماشێن سوار بوون› ٢. دامەزران؛ مونتاژ بوون؛ بەسەر شتێک یا شوێنێکەوە نران ٣. /مجازی/ زاڵ بوون ‹نگران نباش! بعد از یک سال سوار کار می‌شوی: مەترسە! دوای ساڵێک بە سەر کارەکەدا زاڵ دەبی›.

سوار کردن: ١. سوار کردن؛ سەر خستن؛ لە سەر یا دە نێو پێگۆزێکدا دامەزراندن ‹او را هم سوار ماشین کرد: ئەویشیان سواری ماشین کرد› ٢. دانان ‹یک نگین الماس رویش سوار کرده بودند: مۆرخانەیەکی ئەڵماسیان لە سەر دانابوو› ٣. سوار کردن؛ خستنە سەر یەک؛ مونتاژ کردن ‹قطعات را سوار کردم: پاژەکانم سوارکرد›.

سوار کسی شدن: /مجازی/ سوار کۆڵ/ مل کەسێ بوون؛ شێرە بوون بە مل کەسێکدا؛ سواروو یۆی بیەی؛ بە سەر کەسێکدا زاڵ بوون ‹سوار شریکش شده بود و او را می‌تازاند: سوار کۆڵ شەریکەکەی ببوو غارغارێنی پێ دەکرد›.

هەروەها: **سوار کسی بودن**

ـ سوار[3]: پیوازە. ـ سوار: ١. خاوەنی جۆرێک پێگۆز ‹دوچرخەسوار: دووچەرخەسوار› ٢. خاوەن کارامەیی لە سواریدا ‹یکەسوار: شۆڕەسوار›.

سوارکار / savārkār، ها؛ ان/: صفت. سوارکار؛ سوار؛ سوارە؛ هەلینگدەر؛ شۆڕەسوار؛ سووکەڵەسوار؛ سووکەلەسوار؛ لێهاتوو دە ئەسپ سواریدا. هەروەها: **سوارکاری**

سواره / savāre/: قید. بە سواری؛ سوارە؛ سیارە ‹سواره از آنجا گذشت: بە سواری بەوێدا تێپەڕی›.

سوارەرو / savārerow، -ro: ، ها/: اسم. ماشێنڕۆ؛ سوارەڕۆ؛ بەشێ لە ڕێ کە تایبەتی تێپەڕینی پێگۆزە.

سوارەنظام / savārenezām، ها/: [فارسی/ عربی]

اسم. [قدیمی] سوارەی بادەران؛ چەکداری سوار؛ دەستەی سواران؛ بەشێ لە سوپا کە لە سەر ئەسپەوە دەچوونە شەڕ.

سواری [1] / savārî/: *اسم.* سواری: ١. سیاری؛ سویاری؛ کاری سوار بوونی پێگۆزێک و هاتوچۆ پێ کردنی ‹مدتی سواری کردیم: ماوەیەک سواریمان کرد› ٢. بار یان چۆناوچۆنی سوار بوون ‹سواری این ماشین حرف ندارد: سواری ئەم ماشێنە زۆر خۆشە›.

▣ **سواری دادن:** سواری پێدان؛ کۆڵی دان: ١. خەڵک هەڵگرتن و جێبەجێ کردن ‹این اسب چند سال به ما سواری داد: ئەم ئەسپە چەند ساڵ سواری پێداین› ٢. *[مجازی]* کۆلکێشی کردن؛ بوونە کۆلکێش؛ کۆڵ دان ‹اگر به این مردم سواری بدهی کارت زار است: ئەگەر بەم خەڵکە سواری بدەی حاڵت شڕە›. هەروەها: **سواری گرفتن**

سواری [2] / ـها/: *صفت.* سواری؛ سیاری؛ سویاری؛ لە بار بۆ سوار بوون ‹اتومبیل سواری: ماشێنی سواری›.

ـ سواری [3]: *پیواژە.* ـ سواری؛ ـ سیاری؛ ـ سویاری؛ کار یان ڕەوتی سوار بوون ‹اسبسواری: ئەسپسواری›.

سوانح / savāneh/: [عربی] جمعِ ☜ **سانحه**

سوء / sû'/: [عربی] *صفت. [ادبی]* بەد؛ ناڕەوا؛ گەست؛ گەس؛ خراپ؛ گەن؛ خراو؛ دزێو؛ کرێت.

▣ **سوء استفاده:** کەڵک وەرگری بە ناڕەوا و نادروست.

سوء پیشینه ☜ **سوء سابقه**

سوء تغذیه: بەدبژیوی؛ گەنەخۆری؛ خراپی یان کەم بوونی خۆراکێ کە دەخورێ ‹نیمی از کودکان و مادران از سوء تغذیه رنج میبرند: نیوەی منداڵان و دایکان لە بەدبژیویدا دەتلنەوە›.

سوء تفاهم: لێک تێنەگەیشتویی؛ خراپ تێگەیشتوویی؛ ڕەنجیانی لە بەر لێک تێنەگەیین.

سوء سابقه: پێشینە؛ بەدناوی؛ بەوناوی؛ کار یان کردەوەی ناڕەوا یان پێچەوانەی قانوون لە لایەن کەسێکەوە کە پێشتر بەوە ناسراوە: **سوء پیشینه**

سوء ظن: خانەگومانی؛ بەد گومانی (بۆ ژن و مێرد لە حاندی یەکتردا) ‹نسبت به زنش دچار سوء ظن شده بود: بە ژنەکەی خانەگومان ببوو›.

سوء قصد: کردەوەیەک بۆ کوشتنی کەسێ.

سؤال / so'āl/: [عربی] ☜ **سوآل**

سوئیت / sû'ît/: [فرانسوی] *اسم.* سویت: ١. /ـها/ وارخانێکی بچووک کە دیوی جیاوازی نیە ٢. ناوی گشتی بۆ بەش‌بەشی مووسیقای سازی ڕۆژئاوا: **سویت**

سوئیچ / sû'îč/: [انگلیسی] ☜ **سویچ**

سو برتری / sûbartarî/: *اسم.* لاسەری؛ سەرتر بوونی لایەکی ئەندامانی لەش لە چالاکی و لێهاتوویدا (وەک دەستی چەپ یان دەستی ڕاست). بەرانبەر: **دوسوتوانی**

سوبژکتیو / sûbjektîv/: [فرانسوی] *صفت.* زەینی؛ هزری؛ هشی.

سوبژکتیویسم / sûbjektîvîsm/: [فرانسوی] *اسم.* زەینیخوازی؛ هزریخوازی؛ ئامۆژەیێ کە تەنیا بایەخ بە زانیاریگەلی زەینی دەدا و بەس.

سوبسید / sûbsîd ، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* یارانە؛ سوبسید؛ یارمەتی ماڵی دەوڵەت بۆ دابین‌کردنی کەل‌وپەلی پێویستی هەموانی بە هەرزان و بەرگری لە گران‌بوونیان.

سوپ / sûp/: [فرانسوی] *اسم.* سووپ؛ شۆربا؛ شۆرباو؛ شلە؛ چێشتی تەڕ بریتی لە گۆشتی مریشک، سەوزی و جاروبارەش پەرشتە.

سوپاپ / sûpāp ، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* سووپاپ؛ گوڵبێنە؛ گۆلۆ؛ گوڵۆنە؛ گوڵوێنە؛ ئامێرێ کە گەڕیانی تەوشێک (تراو، گاز و...) لە نێو دەستگایەکی لوولەئاسادا ڕادەگرێ.

سوپخوری / sûpxorî ، ـها/: [فرانسوی/ فارسی]

/اسم. سـووپخۆری؛ دەفـری دەرخۆنـەدار کـە چێشتی تێدەکەن و دەیهێننە سەر سفرە.

سـوپر [1] / sûper ، ـهـا/: [انگلیسی]/اسم. [مخفف] سووپیر؛ سووپەرمارکت.

سوپر [2]: [فرانسوی] صفت. سووپێر؛ هـەرەباش؛ بـێ کەم و کووڕی.

سوپرانو / sûperāno/: [ایتالیایی]/اسم. [موسیقی] زیکترین دەنگی ژنی گۆرانیبێژ.

سوپرسـونیک / sûpersonîk/: [فرانسوی] صفت. ژوورە دەنـگ؛ ژووروودی دەنـگ؛ زیکتـر لـەوەی ببیسرێ.

سـوپرمارکت / sûpermārket ، ـهـا/: [انگلیسی] /اسم. سووپەرمارکت؛ فرۆشگای گەورە کە چاوەی زۆری بۆ ڕانانی شتومەک هەیە.

سوپری / sûperî ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. [گفتاری] ١. خـاوەن یـان فرۆشـیاری سـووپەرمارکت ٢. سووپەرمارکت.

سوت / sût ، ـها/:/اسم. ١. فیـت؛ فیتـوو؛ فیتـە؛ فیقە؛ فیک؛ فیکە؛ فینکە؛ شیتە؛ شیت؛ پیپیـک؛ ویتـوو؛ دەنگـی زیکـی نـاو دوولێـو، لـە کـاتی دەردانی هەوا ٢. فیـزە؛ هاشـە؛ هووشـە؛ هـاژە؛ کشە؛ ویزە؛ لوەش؛ دەنگی باریک و تیژ بە هۆی تێپەڕینی هەوا بـە درزێکـدا ٣. فیتـک؛ فیتکـە؛ فیفکـە؛ فیتفیتـە؛ فیقفیقـە؛ فیقنـە؛ فیقنـەـە؛ فیـزۆک؛ فیزفیـزۆک؛ ماسـوولە؛ شـیتەک: *الف)* ئـامێرێکی بـایی بـە شـێوەی لوولەیـەکی بچووک بـە دوو کونـەوە کـە بـە فووکردنـە نێـو یەکیانـەوە، دەنگێکـی زیـق و تیـژی لـێ بـەرز دەبێتەوە *ب)* ئامێرێ کە بـە هـۆی فـت بـوونی هەوا یان هەڵم لە ڕەهۆڵ و کـەلێنی، دەنگێکـی بڵیندی لێ هەڵدەستێ.

⊡ **سوت بلبلی**: فیکـە بولبـولی؛ فیقـەی وەک چریکاندنی بولبول.

⊡ **سـوت زدن**: فیکانـدن؛ فیکـانن؛ فیکـەنن؛ فیقانـدن؛ فـیکین؛ یاسـاین؛ فیکەکێـشان/ کێشای؛ فیقەکێشان؛ فیتو لێدان؛ فیکـەکرن؛ شووت کێشان ‹داور سوت زد و پایان بازی را اعلام کـرد: داوەر فیکـەی کێـشا و کۆتـایی کایـەی ڕاگەیاند›.

سوت کردن: *[گفتاری]* تووڕ دان؛ فڕە دان؛ بڕک دان؛ فڕک دان؛ لوورە دان ‹کلاهم را سوت کـرد بالای درخت: کڵاوەکەمی توور دایە سەر دارەکە›.

هەروەها: **سوت کشیدن**

سـوت کـشیدن: فیکـە کێـشان/ کـردن: ١. فیکانـدن؛ فیکـانن؛ فیقانـدن؛ فـیکین؛ کووفین؛ یاساین؛ شووت کێشان ‹مـردم سوت می کشیدند: خەڵـکی دەیانفیکانـد› ٢. *[مجازی]* شـووت کێـشان؛ دەنگێکـی وەک فیکـە لێهەستان ‹گوشم سوت مـی‌کـشد: گـوێم فیکـە دەکیشی›.

سوتسوتک / sûtsûtak ، ـها/:/اسم. فیـکفیکـە؛ فیـت؛ فیتـوو؛ فیکـە و کونـا؛ فیکـەکونێ؛ فیکەواکونا؛ فیکەوەکونێ؛ لیستۆکێکی هڵۆل بـە شێوەی مەلێ بە دوو کونەوە کە ئاوی تێدەکـەن و کە فووی پێدا بکەن دەنگێکی وەک چریکەی مەلان بە دی دێت.

سوتک / sûtak/:/اسم. [موسیقی] جـۆرە سـازێکی بایی چێوی وەک فلووت بە دە کوناوە.

سوتوکور / sût-o-kûr/: صفت. [گفتاری] قڕوقپ؛ کـپوکـڕ؛ بـێهەسـت و خوسـت؛ بـێدەنـگ؛ ماتومت؛ مامش؛ مـات؛ مـت؛ مـات و مـەلوول ‹وقتی برگشتم، همه رفته بودند و خانه سوت و کور بـود: کاتێ گەڕامەوە، هەموو ڕۆیشتبوون و ماڵ قـڕ و قـپ بوو›.

سـوتی / sûtî ، ـهـا/:/اسم. [گفتاری] چۆنیـەتی جووڕیان؛ هەڵەی زمان؛ تەتەڵە کردن.

سـوتیتر / sutitr ، ـهـا/: [؟]/اسم. لاسـەردێڕ؛ سەردێڕی لاتەکی.

سـوتین / sûtiyan ، ـهـا/: [فرانسوی]/اسم. ☜ **سینەبند**

سوخ / sûx ، ـها/: *اسم. [گیاه‌شناسی]* سەلک؛ کەسخ؛ کخس؛ خیسکە؛ خسکە؛ لاسکی خڕ و کورتی ژێرزەوینی برێ ڕووەک.

سوخاری / soxārî, sûxārî/: [روسی]/اسم. سووخاری: ١. ـها/ نانی چەند لەت‌کراو و برژاو ٢. بریان؛ براشتی؛ بریژیا؛ بورش؛ هەر چەشنە خواردن، بەتایبەت گۆشتی برژاوی مریشک و ماسی.

سوخت / sûxt/: اسم. شەوتەک؛ سووتەمەنی؛ سووتەنی؛ کلە؛ ئاوردوو؛ ئاردوو؛ واردوو؛ ئاگوردی؛ سووت؛ سۆخت؛ سوخت؛ کار بووران: ١. ـها/ ماکێ کە لە سووتانی، گەرما یان وزە بەرهەم دێ ٢. ماکێ کە لێوە وزەی ئەتومی بەرهەم دێ، بەتایبەت لە ڕیاکتوردا ٣. *[مجازی]* سووتە؛ سۆتی؛ ئەوەی تیا دەچێ.

▣ **سوخت زمستانی:** ئازاڵە؛ ئاژاڵە؛ سووتەمەنی تایبەتی وەرزی زستان.

▣ **سوخت شدن:** *[مجازی]* سووتان؛ فەوتان؛ فت بوون؛ تیا چوون؛ لە ناو چوون؛ سۆتەی؛ سووچان؛ سۆچیای ‹تمام داراییم سوخت شد و چیزی دستم را نگرفت: هەموو سامانم سووتا و شتێکم گیر نەکەوت›.

سوخت‌آما / sûxtāmā/ ☜ **کاربوراتور**

سوختپاش / sûxtpāš ، ـها/: اسم. سووتپاش؛ سووتپژ؛ سووتپژێن؛ کەرستەیەک لە موتور یان ماشینی گەرماییدا کە سووتەمەنی بە تەوژمەوە دەپژێنێتە نێو موتۆرەوە.

سوختگی / sûxtegî ، ـها/: اسم. سووتاوی؛ سووتیاگی؛ سووچیایی؛ سچیایی؛ شوێنەوار سووتان ‹جای سوختگی: جێی سووتاوی›.

سوختن / sûxtan/: مصدر. لازم. // **سوختی:** سووتای؛ **می‌سوزی:** دەسووتی؛ **بسوز:** بسووتێ// سووتان؛ سووتیان؛ سۆتان؛ سۆچان؛ سووچان؛ سۆچیان؛ سۆچیای؛ سووچیای؛ سچیان؛ سووزان؛ سووزیان؛ سۆزان؛ سۆزیان؛ سۆژان؛ سۆژین؛ سووژیان؛ سۆتن؛ سۆتەی؛ سۆهتن؛ سووتن؛ شووتان؛ شەوتین؛ شەوتان: ١. گڕ گرتن/ گرتەی؛ هەڵگڕان؛ پاتن؛ ئاور بردن؛ ئاگر تێبەر بوون؛ ئاگر تێچوون؛ ئاگر گرتن؛ بە هۆی گڕ، لێکخشان یان هۆکاری‌ترەوە، تێکەڵ بوون لەگەڵ ئوکسیژن و بوونە گەرما، ڕووناکی، گاز، سوخاڵ یان خۆڵەمێش ‹سوختن نفت: سووتانی نەوت› ٢. *[گفتاری]* داگرسان؛ داگرسیان؛ گڕیان؛ هەڵبوون؛ ڕۆشن بوون؛ ئەنەگیسیەی؛ گیسیاینە؛ گڕەی؛ گڕای ‹سوختن چراغ: سووتانی چرا› ٣. لە بەر گەرما یان لێکەوتنی شۆڵە یان ئاگر زیان دیتن ‹سوختن دست: سووتانی دەست› ٤. *[مجازی]* سووتانەوە؛ سووتیانەوە؛ سۆڵیانەوە؛ ئەوەکزیەی؛ کزیایەوە؛ کزیانەوە؛ کووزیان؛ سووزانەوە؛ کووزانەوە؛ کۆریانەوە؛ چووزانەوە؛ سووزیانەوە؛ کاویانەوە ‹گلویم می‌سوزد: گەرووم دەسووتێتەوە› ٥. *[مجازی]* لە کار کەوتنی کەرەستەیەکی کارەبایی بە هۆی داڕزان یان تێکچوون ‹سوختن یخچال: سووتانی یەخچاڵ› ٦. *[مجازی]* تووشیاری جخاری دژوار بوون ‹دلم سوخت: دڵم سووتا› ٧. *[مجازی]* گڕگرتن؛ هەڵگڕان؛ داگرسان؛ ئەیرگێرتەی؛ تەریڤین؛ هەڵپفان؛ ئاران؛ یەکجار تووڕە بوون؛ ئاگر تێبەر بوون؛ ئاگر تێچوون؛ ئاور تێچوون؛ هەڵچوون ‹از این حرف من سوخت: لەم قسەیەم گڕی گرت› ٨. *[کنایی]* فەوتان؛ تیا چوون؛ ئاگر تێبەر بوون؛ ئاگر تێچوون ‹تمام سرمایه‌اش سوخت: تەواوی دەسمایەکەی سووتا› ٩. *[مجازی]* فت بوون؛ هەڵەکردن یان دۆڕاندن لە گەمەی بە کۆمەڵی منداڵانەدا ‹برو بیرون، تو سوختی: بچۆ دەرەوە، سووتای›. هەروەها: **سوختنی**

■ صفت فاعلی: **سوزنده** (-)/ صفت مفعولی: **سوخته** (سووتاو)/ مصدر منفی: **نَسوختن** (نەسووتان)

▣ **سوختن و ساختن:** *[مجازی]* کردن و ساچان؛ ڕەنج‌کێشان و هەڵکردن.

سوختوساز / sûxt-o-sâz/: *اسم. [زیست شناسی]* سووت و ساز؛ ڕەوتی فیزیایی و کیمیاوی ژینەوەر کە ماکی بژیوی وەردەگرێ، تێکەڵی دەکا، لێکی دەدا و دەیکاتە وزەی ژیان.

سوختوسوز / sûxt-o-sûz/: *اسم. [گفتاری]* قتوفت؛ کار یان ڕەوتی سووتان؛ ماڵ تیا چوون؛ دارایی لە کیس چوون ‹معامله با او سوخت و سوز ندارد: مامەڵە لەگەڵیدا قتوفتی نیە›.

سوخته[1] / sûxte/: *اسم.* سووختە؛ ژەنگی تریاک کە وەک توێژێکی ڕەق بە دیوارەی وافوورەوە دەنیشێ.

سوخته[2]: *صفت.* ١. سووتاو؛ سووتیاگ؛ سۆتە؛ سۆتێ (بۆ مێ)؛ ڕەشەوە بوو بە هۆی سووتان ‹نان سوخته: نانی سووتاو› ٢. *[مجازی]* فەوتاو؛ سووتاو ‹طلب سوخته: قەرزی فەوتاو› ٣. تاڵ؛ تۆخ؛ ئاماڵ ڕەش ‹قهوەای سوخته: قاوەیی تاڵ›.

سود / sûd/: *اسم.* ١. سوو؛ سوود؛ قازانج؛ قانجاز؛ قانزاج؛ کەڵک؛ کار؛ هاڤل؛ باو؛ با؛ بەهرە؛ نەف؛ نەحف؛ نەهف؛ مەفا: *الف)* دەرامەد؛ داهات؛ داهاتێ کە لە دان و ستان یان سەرمایە دانان بەدەست دێ، بەتایبەت لە فرۆشتنی کالایەک بە نرخێ پتر لە نرخی تەواو بوو ‹سود خالص: سوودی پەتی› *ب)* فایدە؛ فێدە؛ ئاکامی باش و دڵخواز لە کارێ ‹سود این کار دادن آگاهی به مردم است: قازانجی ئەم کارە وریاکردنەوەی خەڵکە› *پ)* بەهرە؛ بێر؛ بارە؛ باهر ‹سود بانکی: سووی بانکی› ٢. فایدە؛ فێدە؛ ئاسەواری خۆش و دڵخوازی شتێک ‹سود این گونه زندگی چیست؟: بەهرەی ئەم جۆرە ژینە چیە؟› ٣. [فرانسوی] *[شیمی]* سوود؛ هیدروکسیدی سدیۆم.

▣ **سود خالص/ ویژه:** خێر/ قازانج/ سوودی پەتی/ تایبەت؛ ڕادەی زۆرتربوونی نرخی فرۆش لە نرخی سەندن و هەموو خەرجێکی لە سەر یەک.

سود سپرده: خێر/ قازانج/ سووی سپاردە؛ قازانجێ کە دەخرێتە سەر پارەیێک کە لە بانک دانراوە.

سود سهام: خێر/ قازانج/ سوودی بەشان؛ ئەو داهاتەی بەشدارگە کە لە نێوان خاوەنەکانیدا بەش دەکرێتەوە.

▣ **سود بردن/ کردن:** قازانجکردن/ بردن؛ خێر کردن؛ بەهرە پێگەیشتن/ بردن؛ خەیرکردن؛ فێدەکردن/ بردن؛ هاڤل بوون ‹از این کار سالی صد میلیون سود برده است: لەم کارە ساڵێک سەد میلیۆن قازانجی کردووە›. هەروەها: **سود داشتن**

سود جستن: بەهرە بردن؛ کەڵک وەرگرتن ‹از امکانات دیگران هم سود می‌جست: لە هەل و دەرفەتی خەڵکیش بەهرەی دەبرد›.

سودآور / sûdāvar/: *صفت.* خێرەودەر؛ قازانجدەر؛ خێردەرەوە؛ خێرەودا؛ سوودهێنەر ‹فعالیتهای سودآور: کار و باری خێرەودەر›.

سودآوری / sûdāvarî/: *اسم.* کەڵکدەری؛ خێرەودەری؛ قازانجدەری؛ بار و دۆخی قازانجدەر بوون؛ سوودهێنی ‹تازه کارخانه به سودآوری رسیده است: تازە کارخانە گەیشتۆتە کەلکدەری›.

سودا / sowdā, so:dā/: *اسم.* سەودا: ١. دانوستان؛ دانوسان؛ کڕین و فرۆتن؛ داوپسین؛ داوستە؛ ئاڵ و وێر؛ داوستەد؛ مامەڵە؛ داوپسەت ‹با بدعهدان سودا نکنید: لەتەک بێبەڵێناندا سەودا مەکەن› ٢. [عربی] *[روان‌شناسی]* *الف)* مەراق؛ هەڵشڵەژاوی ڕەوان و تێکچوونی هۆشی ئادەمیزاد بە هۆی ماتەمینیەوە، کە ئەبێتە هۆی خرۆشانێکی گشتی لەو کەسەدا کە لە خۆیەوە پێدەکەنێ و ئەگری و لە دواییدا مات دەبێ *ب)* گەللایی؛ هووکی؛ هۆکی؛ مالیخولیایی؛ میلانخۆلی؛ ماخۆلان؛ واسواسی؛ وەسواسی ٣. [عربی] *[مجازی]* خەیاڵ؛ گز؛ شەقڕەشک؛ هەوا ٤. [عربی] *[قدیمی]* لە چوارهیمی سەرەکی

سروشتی مرۆڤـە کـە وایـان دەزانی لـە سپـڵدا پێـکـدێ ٥. [عربـی]*[مجـازی]* بـیرۆ؛ گەزەنـەک؛ بیرۆڤ؛ گەزەنـە؛ خۆلیـا؛ گزنـەک؛ بـیرۆی تـەڕ؛ نەخۆشیەکی پێستە.

▣ **سـودا پخـتن:***[مجـازی]* خـەیاڵپـڵاو کـردن؛ ئارەزووی بەتاڵ کردن.

سودا کردن: مامەڵە کردن؛ ئاڵ و وێر کـردن؛ دانوستان کردن.

سودای چیزی در سر داشتن: هەوای شتێک لە سەردا بوون؛ لە بیر و بە شوێن شتێکدا بـوون ‹سودای ریاست در سر داشت: خولیای سەرۆکی لـە سەردا بوو›.

سـودائی / sowdā'î, so:dā'î/: [عربـی] ☜ **سودایی**

سـودازده / -sowdāzade, so:dā ، ـها؛ ـگـان/: [عربـی/ فارسـی] *صـفت.* *[ادبـی]* مـەراق کـردوو؛ ماخولیانی؛ ماخولە؛ هاژ و واژ.

سـوداگر / -sowdāgar, so:dā ، ـها؛ ـان/: *اسـم.* *[ادبی]* بازرگان؛ ماڵەیەر؛ مامەڵەگەر؛ سـەوداکار؛ کەسێ کە دانوسان دەکا.

ســوداگری / -sowdāgarî, so:dā/: *اسـم.* ۱. بازرگانی؛ سـەوداکاری؛ مامـڵەگەری ۲. ☜ **مِرکانتلیسم**

سـوداوی / sowdāvî, so:dāvî/: [عربـی] *صفت.* سەودایی؛ سەوداوی: ۱. ماخولیـانی؛ خولیـانی؛ ماخولیاوی ‹بیمار سوداوی: نەخۆشـی ماخولیـانی› ۲. مگێزی سەودایی؛ تووشی ئاوات و ئـارەزووی دوور و درێژ و بنشڕ.

ســوداویمــزاج / sowdāvîmezāc, so:dāvîmazāc ، ـها/: [عربـی] *صـفت.* تاوتـاوی؛ دەمدەمـی؛ وازوازی؛ حـولحـولی؛ دەمدەمـی مەزاج؛ عەنتەرمەزاج؛ هۆکی-هۆکی.

سـودایی / sowdāyî, so:dāyî/: [عربـی] *صفت.* *[روانشناسی]* ماخولیـانی؛ خولیـاوی؛ خـەیاڵاوی؛ وازوازی؛ تووشیاری نەخۆشی ماخولیا: **سودائی**

ســودبخش / sûdbaxš/: *صـفت.* ســوودمەند؛ قازانجدەر؛ بە کەڵک ‹نسخەای کـە پزشـک تجـویز کرد سودبخش بود و بیمار شـفا یافـت: پـسوولەیێ کـە بژیشکەکە نواندی سوودمەند بوو و نەخۆشەکە چاک بووەوە›.

سودجو / sûdcû ، ـها؛ ـیان/: *صـفت.* قازانجـەکی؛ سووپەرسـت؛ هەلپەرسـت؛ لـە دووی قـازانج و سووی خۆ بەبـێ ڕەچـاوکردنی سـوود و زیـانی خەڵک. هەروەها: **سودجوئی**

سودگرایی / sûdgerāyî/: *اسـم.* قـازانج خـوازی؛ کەڵکوازی؛ ئامۆژەیەکی باو لە وڵاتـانی ڕۆژئـاوادا کـە دەڵـێ هـەرچی قـازانجی هەیـە باشـە و هەڵسوکەوتی دروست ئەوەیە کـە قـازانجێکی بە دواوە هەبێ: **اصالت فایده؛ اصالت نفع**

ســـودمند / sûdmand/: *صـفت.* بەکەڵـــک؛ سوودمەند؛ سوودمەن؛ خێـر؛ قازانجـدار: ۱. بـە سـوود؛ پڕخـەیر ‹معاملـەی سـودمند: دان و سـانی بەکەڵک› ۲. بەفایدە؛ فێدەمەند؛ بە شوێنەوا یان ئەنجامێکی دڵخواز ‹فعالیت سودمند: کار و چـالاکی سوودمەند›.

سودمندی / sûdmandî/: *اسـم.* خێـر؛ دابـەری؛ سـوودمەندی؛ قازانجـداری؛ قازانجـدەری؛ دۆخ یان چوناوچۆنی بـەقازانج بـوون ‹سودمندی ایـن برنامه در عمل معلوم می‌شود: خێری ئەم بەرنامەیە لـە کاردا دەردەکەوێ›.

سودن / sûdan/: *مصدر.* *[ادبی]* ساوان؛ سوان؛ پیـا ماڵین؛ پێدا هێنان؛ لێخستن؛ ڕێخستن؛ ساین؛ ساوین؛ سـاوای؛ سـاوەی؛ پیـا سـاوین؛ سـوون. هەروەها: **سودنی**

■ صـفت مفعـولی: **سـوده** (سـواو)/ مـصدر منفـی: **نَسودن** (نەسوان)

سور / sor/ ☜ سرو خمرەای، **سرو**

سور / sûr/: *اسـم.* سـوور: ۱. سـوورانە؛ میـوانی؛ خرێفەک؛ بانگهێشتنی زۆرتر وێـڕای خـواردن و خواردنەوە ۲. شایانە؛ سـووران؛ هانـگ؛ داوەت؛

جیـژن؛ شـادمانی؛ گـۆوەن؛ گۆبـەن؛ گۆبەنـد؛ گۆڤـەند؛ شـایی؛ بـەزم ٣. هێـڵی لـە درێژایـی مۆغەرەی پشتی برێ چارەوایان ٤. چارواییّ کـە هێڵی وای هەیە.

▣ **سور دادن:** سوورانە دان؛ شایانە نان؛ دیـلانی دان ‹حالا که کارت درست شده باید سور بدهی: ئێستە کە کارەکەت ڕێکی هاتووە، دەبێ سـوورانە بدەی›.

سوراخ[1] / sûrāx ، ـها/: *اسم.* کـون؛ کونـا؛ کنـا؛ کوان؛ کوتە؛ سیلا؛ سیلاخ؛ قول؛ قولیلک؛ سۆنت؛ نقول؛ نوقول؛ ولـە؛ قلیـل: ١. هـلۆلی؛ شـەبەق؛ بۆشاییەکی خڕ و کەم تا زۆر قووڵ لـە ڕووبـەری شتێکدا ٢. کەلما؛ هێلانەیێ کە گیانـەوەران بـە هەلکۆلینی شوێنێ یان لە دەرەتـانێکی تەنگـدا بەدی دێنن ‹سوراخ مار؛ سوراخ موش: کونـی مـار؛ کونـە مـشک› ٣. هـەر یـەک لـە دەرەتانگـەلی ئەنـدامانی لـەش ‹سوراخ گـوش: کونـی گـوێ› ٤. دڕاویـەکی گچکـە ‹سـوراخ جـوراب: کونـی گۆرەوێ› ٥. *[مجازی]* کوویژرک؛ کـاژێر؛ قـوژبن؛ قولینچک؛ سووچی تەنگەبەرە و بێفەڕ.

▣ **سوراخ بینـی:** خـڕناش؛ بـڕناخ؛ قولـێ بێـقل؛ فڕمک؛ ولـۆ لووتـێ؛ کونەکـەپۆ؛ کونـەتفنک؛ کونەلووت.

سوراخ سـوزن: کونـە/ کونـای دەرزی؛ کنـای دەرزی: ١. سۆ؛ سۆما؛ ولۆچـەنێ؛ کوتەسـیزە؛ قولی دەرزی؛ کونی بن دەرزی کە بەنی لێـوە تێپەڕ دەکەن ٢. *[مجازی]* ولەچەن؛ کونـێ زۆر بچووک و ڕیز.

سوراخ کلید: کلر؛ کلـیر؛ کـونی دەرگـا؛ ولـۆ بەرەی؛ جێکلیل لە دەرکـەدا ‹از سوراخ کلید داخل اتاق را نگاه کردم: لـە کلرەکـەوە بـۆ نێـو ژوورەکەم ڕوانی›.

▣ **سوراخ دعا را گم کـردن:** *[تعریض]* ڕاسـەڕێی ژێری ونکردن؛ کاری نابـەجێ کـردن ‹داداش تو سوراخ دعا را گم کردەای، عوض این‌کـە خانـە بخری، پولت را دادی به این ابوطیارە: بـرا ڕاسـەڕێی ژێریت ونکردووە، لـەبری ئـەوەی مـاڵ بکـڕی، پارەکەت داوەتە ئەم لۆقلۆقەیە›.

سوراخ شدن: کون بوون؛ کون تێبـوون؛ قـول بوون؛ کونا بوون؛ قۆقلین؛ وڵە بیەنەی/ بیەینە ‹زانوی شلوارم سوراخ شد: سـەر ئـەژنۆی شوالـەم کون بوو›. هەروەها: **سوراخ بودن؛ سوراخ کردن**

سوراخ[2]: *صفت.* کون؛ کونا ‹جیب سوراخ: گیرفـانی کون›.

سـوراخسـنبه / sûrāxsombe, -sonbe/ ☜ **سوراخوسنبه**

سوراخوسنبه / sûrāx-o-sombe, -sonbe ، ـها/: *اسم.* کونوقوژبن؛ کـونوبـون؛ کوناوبنـا؛ کـون و کاژێر؛ کەلێن و کولێن؛ کون و کەلەبەر؛ جێگای پێچ و بەرچاونەگر بـۆ شـت شـاردنەوە ‹همەی سوراخ و سنبەها را گشتند و چیزی نیافتند: هەموو کـون و قوژبنێکیـان پـشکنی و شـتێکیان نەدۆزیـەوە›: **سوراخسنبه**

سورپریز / sûrprîz/: [فرانسوی]*اسم.* سـوورپریز؛ کـاری چـاوەڕوانـنـەکراو کـە دەبێتـە هـۆی خۆشحاڵی کەسانیتر.

سورتر / sorter/: [فرانسوی] ☜ **سُرتر**

سـورتمه / sûrtme ، ـهـا/: [ترکـی]*اسم.* کاشـە؛ خزاگ؛ تـاخورک؛ پێگـۆزی بـێ چـەرخ کـە لـە شـوێنی بەستەڵـەک و بـەفردا بـە خلیـسکان دەکێشرێ.

سـورچران / sûrčarān/: *صـفت.* *[مجـازی]* ورگلەوەڕێن؛ مووسەل؛ چەورە؛ چـلێس؛ زکـن؛ لـەگام؛ وەردەک؛ لـەم لەوەڕنـە؛ سـکچـەڕێن؛ هۆکارە بە زگ بەردانەوە.

سـورچرانی / sûrčarānî ، ـهـا/: *اسـم.* ورگلـەوەڕێنی؛ سـکچـەرێنی؛ مالانگـەڕی بـۆ خواردن و زگ بەردانەوە.

سورچی / sûrčî ، ـها؛ ـان/: [ترکـی]*اسم.* ئـاژۆر؛ ئاژوان؛ لێخوڕ؛ ڕانبار؛ ڕاننده (بەتایبەت ئی گاری و

دروشکه›.

سوررئالیـــست / sûr.re'ālîst ، ـهـا/: [فرانسوی] صفت. سووررئالیست: ١. پەیڕەو یـان لایـەنگری سووررئالیسم ٢. ☜ **سوورئالیستی**

سوررئالیـستی / sûr.re'ālîstî/: [فرانسوی] صفت. سوورئالیـــستی؛ ســـەر بـــە سووررئالیـــسم: **سورئالیست ـ٢**

سوررئالیـــسم / sûr.re'ālîsm/: [فرانـسوی]/اسم. سوورئالیسم؛ بزووتنەوەیەکی ویژەیی و هونـەری کە بـڕوای بـە وێنـاکردنی ئازادانـە و ڕاشـکاوی زەین و هزرە، بێ ئەوەی ئاوەز، ژیری یان داب و نەریت دەستیان تێوەردا و بیانگۆڕێ.

سورســـات / sûrsāt/: [ترکـی]/اسم. [گفتـاری] سوورسات؛ تۆشە و تفاقی پێویست ‹فـردا مهمـان داریم و باید از امروز سورسات مهمـانی را فـراهم کنـیم: سبەینێ میوانمان هەیە و هـەر لـە ئەمـڕۆوە دەبـێ سوورساتـی میوان دابین کەم›: **سیورسات؛ ســور و سات**

سورشـــارژ / sûršārj ، ـهـا/: [فرانـسوی]/اسم. سوورشارژ؛ پارەیەکی زێـدە و زۆرتـر لـە نرخـی ئاسـایی بـۆ جـۆرە ڕاژەیـێ کـە بـە گـۆڕانی هەڵومەرج وەردەگیردرێ ‹کشتیها برای هر هفتـه تأخیر در تخلیه‌ی بارشان، سورشارژ می‌گیرند: گەمیەکان بۆ هەر حەوتەیەک دواکەوتنی داگرتنی بارەکانیـان، سوورشارژ دەستێنن›.

سورمه‌ای / sorme'î/ ☜ **سُرمه‌ای**

سورنا / surnā/ ☜ **سُرنا**

سورنجان / sûrancān ، ـها/:/اسم. گوڵـەگـەزیزە؛ گوڵـــەئاوەنیـــا؛ گوڵـــەجووتیار؛ گوڵـــەجووتێرە؛ گوڵـــەعەزرەتی؛ گوڵـــەخەیارک؛ گوڵـــەپاییزە؛ جووتیـــارۆک؛ بەنگلـــەژیلـــە؛ بکـــێڵومـــەکێڵ؛ بکێـڵەیپـاییز؛ پیـازی هـوورچ؛ سـوورنجان؛ سووریجان؛ زەعفەرانی مێرگ؛ گیایەکی ئـالیکی گوشتن و سەلکداره بە گەڵای درێژ و باریـک و نووکتیژ و بێکوڵکەوە، بە ڕەنگی سەوزی تـۆخ، گوڵی بنەوش و بەری کەپسوولی دەنک زۆر، کە گوڵ و سەلک و دانەکەی بۆ دەرمان دەبن.

سور و سات / sûr-o-sāt/: [ترکی] ☜ **سورسات**

سوره / sûre ، ـها/: [عربی]/اسم. سوور؛ سـوورەت؛ هەر یەک لە پاژگەلی جیاوازی قورعـان کـە بـۆ خۆی دەبێتە چەند ئایەت.

ســوری[1] / sûrî ، ـهـا/: [عربـی]/اسم. سـووری؛ سووریەیی؛ سـوورییایی؛ هـەر کـام لـە خەڵـکی وڵاتی سووریە.

سوری[2]: صفت. ١. بـەزمی؛ گۆڤـەندی؛ دیـلانی؛ ئۆگری مێوانی و ڕابواردن ٢. [عربی] سـوریەیی؛ سوورییایی؛ سـووری؛ پێوەندیـدار یـان سـەر بـە وڵاتی سووریە.

سوز[1] / sûz/:/اسم. سۆز؛ کزە؛ سۆژ؛ سۆزە؛ سـزە: ١. [مجازی] ئەوەی دەبێتـە هـۆی ئـازاری لـەش یان ڕەوان ‹سوز سرما؛ سوز غم: کزەی سـەرما؛ سۆزی خەم› ٢. [مجازی] کەزلاتەی دەروون ‹سوز جان: کزەی گیان› ٣. سەقەم؛ سۆڵە؛ کزەبا؛ سـر؛ سوو؛ تۆژن؛ بای وێڕای ساردی.

▣ سوز آمدن: سۆزکردن؛ کزە هەڵـکردن؛ کـزە هـاتن؛ کـزە هۆرکـەردەی؛ سۆڵـەبا/ کـزەوا هەڵکردن.

ـ سوز[2]: پیواژه. ـ سووتێن؛ ـ شۆز؛ ـ سۆز؛ ـ سۆژ: ١. ـــ کـزێن؛ هـۆی ئـازار و سـووتان ‹جانسوز: گیانسووتێن› ٢. ـ سۆچن؛ سـووتێنەری شـتێک ‹نفتسوز: نەوتسۆز›.

ســـوزآور / sûzāvar/: صـفت. سـووتێنەر؛ بـە تایبەتمەنـدی و قـەوەتی سـووتاندنەوە ‹سـود سوزآور: سوودی سووتێنەر›.

سوزاک / sûzāk/:/اسم. سۆزەنەک؛ سوسەنەک؛ نەخۆشیەکی چلکی جنسی گیرۆدارە کـە بـە ئاییسان و سووتانەوەی میزەڕۆوە دەناسرێ.

سوزان[1] / sûzān/: صفت. بەتین؛ بەتینوتـاو؛ زۆر گەرم ‹عشق سوزان: ئەوینی بەتین›.

ـــ ســوزان[2]: پیـواژه. ـــ سـووتان ‹کتابـسوزان:

کتێبسووتان›.

ســـوزاندن / sûzāndan/: مـــصدر. متعـــدی. // **سوزاندی**: سووتاندت؛ **می ســوزانی**: دەسووتێنی؛ **بِـسوزان**: بـسووتێنە// ســووزاندن؛ ســووتاندن؛ ســووزانن؛ شــەوتاندن؛ شــوتاندن؛ داچزانـــدن؛ ســـووتانن؛ ســـچاندن؛ ســـچانن؛ ســـۆزاندن: ۱. ئاگردان؛ گڕ تێبەردان؛ سۆژاندن؛ سۆژتاندن؛ سوژاندن؛ سۆچنەی؛ سۆچنای؛ گڕنەی؛ گـڕنای؛ ئـــەیر دەی؛ ئـــایر دای؛ بـــۆ ســـووتەمەنی و بەرهەمهێنانی گەرما، کەڵک لە شتێ وەرگـرتن ‹روزی ۲۰ لیتر نفت مـیسـوزاند: بـە ڕۆژێـک ۲۰ لیتـر نـەوت دەسـووتێنی› ۲. هەڵـکردن؛ داگرسـاندن؛ ئایساندن؛ ئەنەگیسنەی؛ گیسنایـنە؛ ڕۆشن کردن؛ بـۆ بەرهـەمهێنانی ڕوونـاکی کەڵـک لـە شـتێ وەرگرتن ۳. بە هۆی ئـاگر یـان گـەرماوە، تێـدا بـردن ‹ســوزاندن زبالــه: سووتاندنـــی زبـڵوزاڵ› ٤. *[مجازی]* ئاوردان؛ ئاگر تێبەردان؛ بەهەجاندن؛ ئاراندن؛ زۆر تـووڕەکردن ٥. *[مجـازی]* ئێـشاندن؛ تەزاندن؛ ئازراندن یان خەمی یـەکجاری پێـدان ٦. *[پزشکی]* لابردنی بالووک و خاڵ بە لەیزر یـان کارەبا یان ماکی کیمیاوی ۷. تووزاندن؛ بـە داغ یان گەرمی، ئازارگەیاندن ‹فلفل دهـانم را سـوزاند: ئاڵـەتەکە دەمـی سـووتاندم› ۸. سـووتاندنەوە؛ سۆڵاندنەوە؛ ئەوەسۆڵنەی؛ سۆڵنایوە؛ کزاندنـەوە؛ چووزاندنەوە؛ تووزاندنەوە؛ ئەوەکزنەی؛ کزنـایوە؛ کووزاندنەوە؛ تووشیاری سۆزشت یان ژان کـردن

* **سوزانیدن**. هەروەها: **سوزاندنی**

■ صـفت فـاعلی: **ســوزاننده** (ســووتێنەر)/ صـفت مفعـولی: **ســـوزانده** (ســـووتێنراو)/ مـصدر منفـی: **نَسوزاندن** (نەسووتاندن)

سوزانیدن / sûzānîdan/ ☜ **سوزاندن**

سوزش / sûzeš ، ـها/: اسم. کـزە؛ کـووز؛ چـووز: ۱. کاوە؛ کـار یـان ڕەوتی سـووتانەوە، برژانـەوە، تووزانەوە، چووزانـەوە، چووزینـەوە، سـووزانەوە، کاویانـەوە، کزانـەوە، ئـەوە کزیـەی، کزیـایوە؛ هەستی ژانی پێست بە هۆی لێکـەوتنی داخـی ۲. کزانەوە؛ چووزانەوە؛ خورانـەوە؛ هەسـتی ژان بـە هـۆی تێـڕۆچوونی شـتێ (وەک چـز، دڕک، فیشەک و...) لە پێستدا ۳. هـەر شـتێکی لـەو چەشنە ‹سوزش غم: کزەی خەم›.

ســوزمانی / sûzmānî/: صفت. *[گفتاری]* پـەتیار؛ سووزانی؛ لەوەن؛ سووزمانی؛ جلف؛ سووکە سەر (بۆ کچ و ژن).

ســـوزن / sûzan ، ـهـا/: اسم. دەرزی؛ دەرزە؛ دەرزن؛ دەرژەن؛ سیزە؛ سیزی؛ سووزن؛ شویژن؛ چـــەنی: ۱. ئـــامێری دروومـــان بـــە شـــێوەی میلەیەکی پۆلایی و چکۆلە و باریکی نـووکتیـژ بە کونێکی ڕیز لـەوبنیـەوە بـۆ تێخـستنی بـەن ۲. *[قـــدیمی]* شـــرینقە؛ ســـورەنگ ۳. *[قـــدیمی]* ئەمپوول ٤. میلەی نووک تیـژی مقەنەزمـە کـە دەبێتە هۆی تەقینەوەی گـولله ٥. *[گیاەشناسـی]* دڕک؛ دڕوو؛ چقـڵ؛ چـەقڵ ٦. *[مجـازی]* هـەر شـتێکی وەک دەرزی ‹ســوزن گرامـافون: دەرزی گرامافون› ۷. سۆژن؛ سووژن؛ کەرەستەیەک بـە شێوەی دوو ڕەیلی بزۆک، بەلکامێرەکانیەوە، بـۆ گۆڕانی هێڵی قەتار یان لکومۆتیو.

◙ **سوزن تە گرد** ☜ **سنجاق تەگرد**

◙ **سوزن بە تخم چشم خـود زدن**: *[مجـازی]* خـۆ کوێرکردن؛ دوورین و خەیاتی زۆرکردن ‹برای یک لقمه نان سوزن به تخم چشمم میزنم: بۆ پاروەو نانێک خەریکم خوم کویر دەکەم›.

سوزن زدن: ۱. دەرزی پێوەکردن؛ پینەوپـەڕۆ کردن؛ تەقەڵ لێـدان؛ دروومـانکـردن ‹برای گذران زندگی بچەها از صبح تا شب سوزن میزند: بۆ بەڕێوەچوونی ژیانی منداڵـەکان لـە بەیانیـەوە تـا ئێـواری هـــەر دەرزی پێـوە دەکـا› ۲. دەرزی لێدان؛ دەرزی وەشاندن؛ چەن شـەی/ شـای؛ ئـامپۆل لێـدان ۳. *[گفتـاری]* دوو تـاڵ دەزوو پێــــوەکردن؛ دووران؛ دروان؛ دوورینـــــەوە؛ ئەوەوراسەی؛ چەن وەنە دای ‹این دگمـه شـل

شده، بگیر دو تا سوزن بهش بزن!: ئەم دوگمە شل بۆتەوە، هانێ دوو تالە دەزووی پێوە کە!›.

سوزن ــ سوزن شدن: *[مجازی]* تەزین؛ دەرزیئاژن بوون؛ چەنئاژین بیەی ‹پاهایم سوزن-سوزن می‌شد: پێم دەتەزین›.

سوزن شدن و به زمین فرو رفتن: *[مجازی]* بوون به تکێ ئاو و چوون به زەویا؛ زەوی قووت دان یا ئاسمان هەڵلوشین؛ به نان هاتن و بە ئاو قووت دریان؛ به تاڵی موو بوون و لە ئاسمان و زەویدا نەمان؛ نوقم بوون؛ مەحفەو بوون.

سوزن نخ کردن: دەرزی پێوەکردن؛ دەزوو بە دەرزیەوەکردن؛ مەچیرکردنە کونای دەرزیدا؛ چەن کەردە پۆنەی ‹چشمم خوب نمی‌بیند، بگیر این سوزن را نخ کن!: چاوم کز بوون، ها ئەم دەرزیە پێوەکە!›.

سوزناک / sûznāk/: *صفت.* بەسۆز؛ سۆزناک؛ سۆزاوی؛ خەماوی یان خەمهێنەر ‹آواز سوزناک: هەوای بەسۆز›.

سوزنبان / sûzambān, sûzanbān، ـها؛ ـان/: *اسم.* سووژنوان؛ سۆژنوان؛ مەقەسچی؛ کارگێری ڕێئاسن کە لە شوێنی لق لێوە بوونی هێڵەکاندا بە بەستنی هێڵی لاتەکی، قەتار بەرەو هێڵی سەرەکی خۆی ڕێنوێنی دەکا. هەروەها: **سوزنبانی**

سوزن‌دان / sûzandān، ـها/: *اسم.* دەرزیدان؛ دەرزندان؛ دەرزیدانک؛ کۆرەدەرزی؛ سووزندان؛ چەندان؛ کیسە یان قوتوولەیەک بۆ جێ دەرزی.

سوزنکاری / sûzankārî، ـها/: *اسم.* دەرزیکاری؛ نەقش و نیگاری بە سەر پارچەدا دووراو.

سوزنکش / sûzankeš/ ☜ **سنجاق‌کش**

سوزن‌ماهی / sûzanmāhî، ـها؛ ـان/: *اسم.* ماسیە دەرزیلە؛ دەرزی ماسی؛ ماسیەکی پێشەداری لەش‌ناسک و درێژە بە قاپێلکی ڕەقەوە.

سوزن‌نخ‌کن / sûzan.naxkon، ـها/: *اسم.* بەن تێخەرە؛ بەن پێوەکەر؛ کەرەسەیێ بۆ بەن کردنە دەرزیەوە.

سوزنی[1] / sûzanî، ـها/: *اسم.* *[قدیمی]* دۆشەکچە؛ تیکە پارچەیەکی لە جنسی ترمە، مەخمەڵ یان کەتان بە نەخشی ڕازاوەی دووراوە کە پتر لە جل کەندنی حەمامدا بۆ لە سەردانیشتن دایاندەنا.

سوزنی[2]: *صفت.* ۱. دەرزیلەیی؛ دەرزینە؛ وەک دەرزی؛ نککتیژی ‹برگهای سوزنی: گەڵا دەرزیلەییەکان› ۲. سووژنی؛ دەرژەنی؛ سەربە دەرزی یا پێوەندیدار بە دەرزیەوە ‹طب سوزنی: بژیشکی سووژنی›.

سوزنی‌برگ / sûzanîbarg، ـها؛ ـان/: *اسم.* گەڵادەرزیلە؛ گەڵادەرزیلەیی؛ گیا بە تایبەت دار و دەوەنی لێڕەواری کە گەڵاکانی درێژ و باریک هەر وەک دەرزی یا وەک پووڵەکەیە و زۆرتر لە ناوچەگەلی ساردەسێردا دەبینرێ (وەک کاج، سەوڵ و...).

سوزوگداز / sûz-o-godāz/: *اسم.* *[ادبی]* کوڵوکەسەر؛ دەرد و مەینەت؛ دەرد و ئازار؛ خەم و جەخار؛ خەم و خەفەت؛ مەراق ‹این همه سوز و گداز از پی چیست؟: هۆی چیە ئەم هەموو کوڵ و کەسەرە؟›.

سوزیخانه / sûzîxāne، ـها/: *اسم.* سووتێنگا؛ بینایەک جار و بارە لە پەنا پەرسگەوە (لە هەندێک وڵاتان)، کە لاشەی مردوانی تێدا دەسووتێنن و دەیکەنە بووڵ.

سوژه / sûje، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* مژاد؛ درگە؛ درخە؛ بابەت؛ کرۆک؛ هەیبەر؛ کاربەند ‹کارهایش شده بود سوژەی جوک: کارەکانی ببووە مژادی تیتاڵی›.

▣ **سوژەی داغ:** *[مجازی]* قاڵە باس؛ قاڵ ‹برای مقالات یک سوژەی داغ پیدا کردەام: بۆ وتارەکەت قاڵە باسێکم دۆزیوەتەوە›.

سوس / sûs/ ☜ **شیرین‌بیان**

سوسپانسیون / sûspānsiyon/: [فرانسوی] *اسم.*

[شیمی] سووسپانسیۆن: ١. دۆخی تەنێک، کاتی گەردیلەکانی لەگەڵ تراو یان نەگۆڕێکدا تێکەڵ ببێ بەلام تێیدا نەتوێتەوە ٢. تەنێک بەتایبەت تراوێ کە ئەم دۆخەی هەبێ.

سوسری / sûsarî ، ـها/:*اسم.* سیسرگەچەپەڵە؛ خزۆک؛ قالۆچەی حەمام.

سوسک / sûsk, susg/:*اسم.* قالۆچە؛ قالۆنچە؛ قولاچە؛ قۆلانچە؛ قولانجە؛ قالونچک؛ قۆلانچێ؛ قالورە؛ قۆلە؛ خروک؛ خازباز؛ خازیبار؛ کێز؛ کێزک؛ قالۆچەی کەسک؛ ناوی گشتی مێروانی باڵقاپ بە چوار باڵەوە کە دووی سەرووبان ڕەق بووە و دووی ناوەوە دەپارێزێ.

▣ **سوسک حمام**: سیسرگە چەپەڵە؛ خزۆک؛ قالۆچەی حەمام.

سوسک طلایی: قالۆنچە زەردە؛ مێرووبەکی زل و هێواش ڕەوتە، بە ڕەنگی زێڕی ئامال سوور کە هێرش دەباتە سەر کشت و کالی چۆنەر و چۆنەرقەن، مێوینەکەی لە بن زگەوە شاخۆکەیێ تیژی هەیە زەوی پێ هەڵدەکۆلێ.

سوسمار / sûsmār ، ـها؛ ـان/:*اسم.* مارتوولە؛ مارمێلکە؛ مارمالووک؛ مارمزووک؛ مارمەزووک؛ مارگیسک؛ مارگیس؛ سووسەمار؛ مالمالک؛ قۆریانە؛ مالمالۆک؛ مارشێوک؛ بلقەدەر؛ شەوگەرد؛ خلنەزەر.

▣ **سوسمار شاخدار**: مارمێلکەی شاخدار؛ جۆرێ مارمێلکی دنیای تازە (ئەمریکا و ئوسترالیا) بە لەشی پان و تەخت و درکن و دووشاخی گەورە بە سەریەوە.

سوسمارماهی / sûsmārmāhî ، ـها؛ ـان/:*اسم.* مارمێلکە ماسی؛ جۆرێ ماسی تایبەتی زەریای ناوچەی ئوستوا.

سوسن / sûsan ، ـها/:*اسم.* سوێسنە؛ سووسن؛ سۆسن؛ سوێسن؛ گوڵەسۆسەنێ؛ سێسنە؛ سیسەن؛ کاری؛ پەلێزە؛ گیای سەلکداری هەمیشەیی، بە گەڵای درێژ و باریک و گوڵی هێشووی هەمەڕەنگەی گەورە و بۆنخۆشەوە.

سوسنبر / sûsambar, sûsanbar ، ـها/:*اسم.* سووسەمبەر؛ سووسەنبەر؛ سیسەنبەر؛ جاترەمە؛ جاترەکێویلە؛ هەزبیلەکێویلە؛ چەشنێک جاترەی بۆنخۆش بە گوڵی سپی مەیلەو ئاڵ و گەڵای پان و ددانەدارەوە کە بۆ مەبەستی بژیشکی و بەهارات و عەترسازی بەکاردێت.

سوسن‌عنبر / sûsan'ambar, -'anbar/: [فارسی/عربی] ☜ **سوسَنبَر**

سوسنی[1] / sûsanî/:*اسم.* سوێسنەڕەنگ؛ سووسنی؛ ڕەنگی ئاڵ بە تامێکی بنەوشەوە.

سوسنی[2]: *صفت.* سووسنی؛ بە ڕەنگی تالی نەختێک بنەوش.

سو- سو / sûsû/:*اسم.* سووسە؛ ویسکە؛ زریوە؛ترووکەترووک؛ سووسەسووس؛ وڕشەوڕش؛ ویس‌ویس؛ ویسەویس؛ زریوەزریو؛ نووتە؛ دۆخی تیشکی کز و بێ‌گیان، کە لە پەستا وەک هەڵبێ و داییسێ دێتە بەرچاو. هەروەها: **سو - سو زدن**

سوسول / sûsûl ، ـها/: *صفت.[مجازی]* قرت و فرت؛ قرت؛ قرتی؛ جلف؛ سووسووڵ ‹یک جوانک سوسول هم آمد، نشست بغل دستش: لاوێکی قرت و فرتیش هات و لە پەنایدا دانیشت›.

سوسه / sûse ، ـها/:*اسم.[گفتاری]* ١. فێل؛ گز؛ گزە؛ گزی؛ تەڵەکە؛ فڕ و فێڵ ‹باور کن هیچ سوسەای در کار نیست: بروا کە هیچ فێلێ نەکراوە› ٢. پیلان؛ داو؛ تەڵە.

▣ **سوسه آمدن**: داو نانەوە؛ پیلان بۆ دارشتن ‹در اداره برایش سوسه آمدند و موجب اخراجش شدند: لە مەزرینگەدا داوایان بۆ نایەوە و بوونە هۆی دەرکرانی›.

سوسه دواندن در کار کسی: *[مجازی]* چوکلەشکێنی‌کردن لە کاری کەسێکدا؛ لە کاری کەسێکدا کارشکێنی‌کردن؛ دژ بە

کەسێ بانگەشە کردن.

سوسیال‌دمکرات / sos(i)yāldemokrāt/: [فرانسوی] *صفت. [سیاست]* سووسیال دیموکرات: ۱. سەر بە سووسیال‌دیموکراسی ۲. لایەنگر و شوێنەڕۆی سووسیال‌دیموکراسی.

سوسیال‌دمکراسی / sos(i)yāldemokrāsî/: [فرانسوی] *اسم. [سیاست]* سووسیال دیموکراسی؛ بزووتنەوەی ئاپۆرەیی لایەنگری گوێزرانەوەی کۆمەڵگا لە سەرمایەداریەوە بۆ سووسیالیستی بە شێوەگەلی ئاشتی‌خوازانە و دیموکراتیک.

سوسیالیست / sos(i)yālîst ، ـها/: [فرانسوی] *صفت. [سیاست]* سووسیالیست؛ لایەنگر و شوێنداچووی سووسیالیسم.

سوسیالیستی / sos(i)yālîstî/: [فرانسوی] *صفت.* سووسیالیستی؛ پێوەندیدار یان هاوگەری سووسیالیسم.

سوسیالیسم / sos(i)yālîsm/: [فرانسوی] *اسم. [سیاست]* سووسیالیسم: ۱. ئامۆژەیەکی فەلسەفی کە بڕوای بە لا چوونی خاوەنداریەتی کەس بە سەر ئامێری بەرهەم هێنان و سەرمایەدایە ۲. سیستەمێکی سیاسی کە بە پێودانی ئەم ئامۆژەیە پێکهاتووە.

◘ **سوسیالیسم ملی** ☜ **نازیسم**

سوسیس / sosîs ، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* زونگ؛ پاسترمە؛ باسترمە؛ گۆشت و سۆیای قیمەکراوی بارهاتووی لوولەکراو.

سوش / sûš ، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* ۱. بنچەک؛ تاچەک ۲. *[قدیمی]* بنچ؛ بناوان؛ ڕەگ و ڕیشە.

سوغات / sowqāt, so:qāt ، ـها/: [ترکی] *اسم. [گفتاری]* دەسەدیاری؛ دیاری؛ دەسایز؛ دیهاری؛ سۆقات؛ سەوقات؛ دەستەریقانە: **سوقات**

سوغاتی / sowqātî, so:qātî ، ـها/: [ترکی] *اسم. [گفتاری]* دیاری؛ دەسەدیاری؛ دەسایزی؛ سۆقاتی؛ ئەوی بە دیاری دەیهێنن: **سوقاتی**

سوفار / sûfār/: *اسم.* ۱. ڕاد؛ پەڕی تیری کەوان؛ چوکڵەی لای خوارووی تیر ۲. سۆما؛ سۆ؛ سۆنت (بەتایبەت ئی دەرزی).

سوفسطائی / sûfestā'î, sûfastā'î/: [معرب از یونانی] ☜ **سوفسطایی**

سوفسطایی / sûfestāyî, sûfastāyî ، ـان/: [معرب از یونانی] *صفت.* سووفەستایی؛ لایەنگری ڕێبازی فەلسەفی یۆنانی کەونارا کە بە هۆی بەڵگەهێنانەوەی زیرەکانە و قسەوباسی بە ڕواڵەت دروست، ناوبانگی هەبوو: **سوفسطائی**

سوفلور / sûflor ، ـها؛ ـان/: [فرانسوی] *اسم. [تئاتر]* سووفلور؛ چپەدوو؛ کەسێ کە لە ژێر شانۆدا دادەنیشێ و قسەکانی شانۆیاران، لە ڕووی شانۆنامەوە، بە گوێیاندا دەداتەوە.

سوف‌ماهی / sûfmāhî ، ـها؛ ـان/: *اسم.* تەشی‌ماسی؛ ماسی‌پانک؛ ماسیەکی دڕکن، بە لەشی وەک تەشی، دەمی زل، شەویلاکی زۆپ و دوو باڵەی سەر پشتی جیا لە یەکەوە: **ماهی سوف؛ ماهی خاردار زرد؛ پرش؛ فَرخ**

سوق / sowq, so:q/: [عربی] *اسم. [ادبی]* هان؛ دنە؛ بۆق؛ کاری هەڵنان و بەرەو لایەک بردن ‹برادرش را در جهت پیشرفت سوق می‌داد: براکەی بەرەو پێشکەوتن هان دەدا›.

سوقات / sowqāt, so:qāt/: [ترکی] ☜ **سُوغات**

سوقاتی / sowqātî, so:qātî/: [ترکی] ☜ **سُوغاتی**

سوق‌الجیشی / sowqolceyšî, so:q-/: [عربی] *صفت.* ستراتیژیکی؛ سەر بە ستراتیژی.

سوک / sûk/: *اسم.* ۱. لا؛ ئالی؛ نک؛ لایەن ۲. *[گفتاری]* سووچ؛ سیلە؛ گۆشە؛ موور.

سوکسه / sûkse/: [فرانسوی] *اسم. [گفتاری]* هۆگری؛ وە بەردڵ کەوتووی ‹این رنگ تازگیها سوکسه پیدا کرده: ئەم ڕەنگە ماوەیەکە هۆگری پەیدا کردووە›.

سوگ / sûg/: *اسم. [ادبی]* سوێ؛ سو؛ سۆ؛ ئازیەت؛ تازیە؛ ماتەم؛ ئازیەتی؛ شین؛ پرسە؛

چەمەری؛ بنهاری؛ گریان و شین و ماتەم لەبەر لەدەستدانی کەسێ یا شتێکی هێژا.
◘ به سوگ نشاندن: ١. داخدارکردن؛ ئازیەتبار/ تازیەبارکردن ‹مرگ او همه را به سوگ نشاند: مەرگی ئەو هەمووی تازیەتبارکرد› ٢. *[کنایی]* نیانە قوڕ؛ ئازار پێگەیاندن.
به سوگ نشستن: ١. ئازیەتبار/ تازیەبار بوون ٢. ئازیەتیگرتن/ دانان.
سوگلی / sowgolî, so:golî ، ـها/: [ترکی] *صفت*. *[گفتاری]* نازار؛ نازدار؛ نازینار؛ نازیلە؛ نازی؛ خۆشەویستی تایبەتی ‹آرام، فرزند سوگلی خانواده بود: ئارام، مندالی نازاری ماڵ بوو›.
سوگنامه / sûgnāme ، ـها/: *اسم*. *[ادبی]* شین‌نامە؛ دەقێ کە سەبارەت بە ماتەم و تازیە نووسراوە: **تعزیت‌نامه**
سوگند / sowgand, so:gand ، ـها/: *اسم*. سوێند؛ سوێنگ؛ سوێن؛ سۆند؛ سووند؛ سۆکەند؛ سویند؛ قەستەم؛ قەسەم: ١. کار و ڕەوتی سوێند خواردن ٢. وشە یان ڕیزوشەیەک بۆ ئەو مەبەستە.
◘ سوگند خوردن: سوێند خواردن: ١. سوێند بەرز دان؛ گەواگرتنی کەس یان شتێکی پیرۆز بۆ دروستی وتەی خۆ ‹به خون شهیدان سوگند می‌خوریم که از پای ننشینیم: بە خوێنی شەهیدان سوێند دەخۆین هەدا نەدەین›: **سوگند یاد کردن** ٢. مەرجکردن لە سەر ڕووداوێکی نالەبار بۆ پێداگری و بە دروست زانینی قسەی خۆ (وەک «خودا ئەمن بکوژێ ئەر درۆم گوتبێ») ✻ **قسم خوردن**
سوگند دادن: سوێند دان؛ سوێند پێدان؛ قەسەم دان ‹او را سوگند داد که راستش را بگوید: سوێندی دا ڕاستەکەی بێژێ›.
سوگند شکستن: سوێند شکاندن؛ پێنانە سوێندا؛ بەڵێنێ کە سوێندی لەسەرە، بەجێ نەهێنان.
سوگند یاد کردن ☜ **سوگند خوردن ـ١**
سوگندنامه / sowgandnāme, so:gand- ، ـها/: *اسم*. سوێندنامە؛ سۆندنامە؛ دەقێکی فەرمی و دەپێش ئامادەکراو لە سۆندان بۆ سوێند خواردن و سوێند دان ‹سوگندنامەی پزشکان: سوێندنامەی بژیشکان›.
سوگوار / sûgvār ، ـان/: *صفت*. ئازیەتبار؛ تازیەبار؛ عازیەتدار؛ ماتەمبار؛ تووشی پەژارەی ئاستەم بە بۆنەی لەدەستدانی کەسێ یا شتێکی هێژا ‹این مصیبت را به خانوادەهای سوگوار تسلیت می‌گوییم: ئەم کارەساتە لە بنەماڵەگەلی ئازیەتبار سەرەخۆشی دەکەین›.
سوگواری / sûgvārî ، ـها/: *اسم*. ئازیەتباری؛ ئازیەتی؛ شینگێڕی: ١. باری ئازیەتبار بوون ‹ایام سوگواری: ڕۆژانی ئازیەتباری› ٢. ئەو کارانەی کە لە خەمی نەمانی کەسێکی خۆشەویستدا دەکرێن ‹مراسم سوگواری: داب و دەستووری ئازیەتی›.
سولفات / sûlfāt ، ـها/: [فرانسوی] *اسم*. سوولفات؛ خوێی ترشی سوولفوریک.
سولفژو / sofej/ ☜ **سُلو**
سولنجان / sûlancān/ ☜ **سورنجان**
سولنوئید / solenoîd/: [فرانسوی] ☜ **سُلِنُوئید**
سولو / solo/: [ایتالیایی] ☜ **سُلُو**
سوله / sole ، ـها/: [؟] *اسم*. سوولە؛ جۆرێ پۆشەنی لالێژی میچ کە زۆرتر بۆ هەمار و کاری پیشەسازی چێدەکرێ.
سولیست / solîst/: [فرانسوی] ☜ **سُلیست**
سوم[1] / sevvom/: *اسم*. سێ ڕۆژە: ١. هیرینە؛ هیرین؛ سێهەمین ڕۆژی مردنی کەسێک ‹امروز سوم پدر آرام است: ئەمڕۆ سێڕۆژەی بابی ئارامە› ٢. سێڕۆژانە؛ ڕێوڕەسمی ڕۆژی سێهەمی مردن.
سوم[2]: *صفت*. سێهەم؛ سێیەم؛ سێمینە؛ یەرەم؛ یەرۆم؛ هیرن؛ هیرین؛ هیرینە؛ بە ڕیز، ڕزن، پایە

یان جێگەی سێ‌وە.

سومری / sûmerî/: اسم. سوومری: ١. ـها؛ ـان/ هەر یەکە لە خەڵکی وڵاتی کەونارای سوومر لە باشووری عیراقی ئێستادا ٢. زوانی ئەو خەڵکە کە پێوەندی لەگەڵ گرۆ زوانەکانی تردا نەناسراوە.

سوم‌شخص / sevvomšaxs ، ـها/: [فارسی/ عربی] اسم. [دستور] سێهەم‌کەس؛ یەرەم کەس؛ ئەوەی لە بارەیەوە قسە دەکرێ ‹«او» و «آن»، ضمیر سوم شخص مفرد است، «ایشان»، «آنها» و «آنان» ضمیر سوم‌شخص جمع: «ئەو» و «ئەوە» جێناوی سێهەم‌کەسی تاکە و «ئەوان» و «ئەوانە» جێناوی سێهەم‌کەسی کۆ›.

سومی / sevvomî ، ـها/: ضمیر. سێهەمی؛ سێومی؛ یەرەمی؛ ئەوەی لە ڕیز، پلە یان جێگەی سێهەمدایە.

سومین / sevvomîn/: صفت. هیرین؛ سێهەمین؛ هیرییەن؛ یەرەمین؛ بە پلە، ڕیز یان جێگەی سێهەمەوە.

سونا / sonā/: [فرانسوی از فنلاندی] ☜ حمام سونا، **حمام**

سونات / sonāt ، ـها/: [فرانسوی از ایتالیایی] ☜ **سُنات**

سوند / sond/: [فرانسوی] ☜ **میل ـ٢**

سونداژ / sondāj/: [فرانسوی] ☜ **سُنداژ**

سونوگرافی / sonog(e)rāfî/: [فرانسوی] اسم. [پزشکی] سنۆگرافی؛ سونۆگرافی: ١. بەکاربردنی شەپۆلی ژوورەدەنگ بۆ دیاری دانی جێی پێکهاتەگەلی نێو لەش (وەک بەردی گورچیلە یان تۆلی نێو پزدان): **ألتراسونوگرافی** ٢. ـها/ ڕێخراوە یان بەشێ کە ئەم کارەی تێدا دەکرێ ‹بخش سونوگرافی: بەشی سونۆگرافی›.

سونولژیست / sonolojîst ، ـها/: [فرانسوی] اسم. سنۆلۆژیست؛ بژیشکی پسپۆڕی سنۆگرافی.

سوهان / sowhān, so:hān ، ـها/: اسم. ١. بڕبەند؛ بڕبەن؛ بڕوەن؛ بڕبەنگ؛ مرمەند؛ بربەنگ؛ نەربەند؛ ڕنەک؛ سوان؛ قەورە؛ قەڵبە؛ کارتیک؛ کارتیغ؛ کارتیخ؛ کارتی؛ کارتێ؛ خورۆک؛ چووەسۆ؛ مەورە؛ مەورەت؛ مورەت؛ مۆرەت؛ مەوەرد؛ مەورەد؛ مووڕەد؛ ئامرازێ (زۆرتر) لە پۆڵا بە بیچمی سێ‌سووچ، چوارسووچ، مێڵەیی گرد یان تەختەوۆ کە گشت یان بەشێک لە ڕووەکەی گرنج‌ـگرنج یان زوورە و بۆ ڕنین یان سوونی چێو یان کانزا کەڵکی لێ دەگرن ٢. [از هندی؟] سۆهان؛ سەوهان؛ جۆرێ شیرینی کە بە ئاردی گوڵەگەنم، ڕۆن و شەکر (هەنگوین یان شیلە) دروستی دەکەن.

◙ **سوهان روح**: [مجازی] بەڵای گیان؛ مێملی گیان؛ ئەوەی هۆی ئازاری هەمیشەیی ڕۆح و گیانە.

سوهان عسلی: سۆهانی هەنگوێنی.

◙ **سوهان زدن**: سواندن؛ قەراندن؛ لە بڕبەند دان؛ مۆرەت لێ‌دان.

سوهان‌پز / sowhānpazî, so:hān- ، ـها/: [از هندی/ فارسی] اسم. سۆهان‌پێژ؛ ئەوی کاری درووست‌کردنی شیرینی سۆهانە.

سوهان‌پزی / sowhānpazî, so:hān-/: [از هندی/ فارسی] اسم. سۆهان‌پێژی: ١. کار یان پیشەی سۆهان‌پێژ ٢. دووکان یا کارەگای سۆهان‌پێژان.

سوهانکاری / sowhānkārî, so:hān-/: اسم. بڕوەنکاری؛ بڕبەندکاری؛ کاری ساودانی کانزا. هەروەها: **سوهانکار**

سوی / sûy/: اسم. [ادبی] لا؛ لایەن؛ نک؛ ئالی.

سویا / soyā ، ـها/: [انگلیسی/ فرانسوی از هلندی] اسم. سوویا؛ سۆیا؛ سووژا: ١. گیایەکی ئالیکی یەک‌ساڵە بە لاسکی داپۆشراو لە هەودای سپی، گەڵای ناوەـ ناوە و پێکهاتوو لە سێ گەڵاچک، گوڵی سپی ئاماڵ بنەوش، بەری بە کالانگەلێ درێژ کە دوو تا پێنج دەنکی وەک نۆکی تێدایە

و لە بڕێ جۆری ڕۆن دەگرن ٢. دانەی ڕۆن گیراوی ئەم گیایە کە وەک پێخۆر دەخورێ.

سوپابی / sûyābî ، ـها/: اسم. لادۆزی؛ لایەن‌دۆزی؛ کار یان ڕەوتی دۆزینەوەی لایەنی دڵخواز.

سویت / suvît/: [فرانسوی] ☜ **سوئیت ــ٢**

سویچ / suvîč ، ـها/: [انگلیسی] اسم. سویچ؛ کلیل؛ ئامرازی خستنە ڕێی برێ دەزگا یان هەڵکردنی خولگەیێ ‹سویچ ماشین: سویچی ماشین›: **سوئیچ**

سویچی / suvîčî/: [انگلیسی] صفت. سویچی؛ سوویچدار ‹قفل سویچی: قولفی سویچی›.

سویچینگ / suvîčîng/: [انگلیسی] اسم. ١. کار یان ڕەوتی خستنە ڕێی دەزگا یان ماشین ٢. دەزگای قت یا هەڵکردن یا گۆڕانی خولگە.

سه [١] / se/: اسم. سێ؛ یەرێ؛ هیرە؛ هیریە؛ ژمارەی سەرەکی نێوان دوو و چوار.

سه [٢]: صفت. سێ؛ یەرێ؛ هیرە: ١. یەکێ زۆرتر لە دوان ‹سه کتاب: سێ کتێب› ٢. سێهەم؛ سێیەم؛ سێ‌هیر ‹درجەی سه: پلەکی سێ›.

سه ــ [٣]: پیشوازه. سێ ـ ؛ یەرە ـ ؛ بە سێ دانە لە شتێ ‹سه‌خوابه: سێ‌خەوە›.

سها / sohā/: [عربی] اسم. [نجوم] ئەستێرەیەکی کزی نێزیکی کارەمێ، لە وێنەی گەردوونی ورچی گەورەدا کە سۆمای چاویان پێ تاقی دەکردەوە.

سهام / sahām/: [عربی] جمعِ ☜ **سَهم**

سهامدار / sahāmdār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] اسم. بەشدار؛ هاوبەش؛ هەمبەش؛ خاوەن بەش؛ هەریەکە لەو کەسانە لە دامەزراوەیەکی ئابووریدا بەشیان هەیە ‹او هم در آن شرکت سهامدار است: ئەویش لەو بەشدارگەیەدا بەشدارە›.

سهامی / sahāmî/: [عربی] صفت. بەشکۆ؛ هاوبەشی؛ بەش‌ــ بەش؛ تایبەتمەندی بەشدارگەیێ کە سەرمایەکەی بە چەن‌پاژ دابەش بووە ‹شرکت سهامی: بەشدارگەی بەشکو›.

سه‌بخشی / sebaxšî/: صفت. سێ‌بەشی؛ سێ‌پاژی؛ یەرەبەشی.

سه‌بر / sebar/: صفت. سێ‌بەر: ١. [نامتداول] سێ‌لا؛ سێ‌پاڵ ‹شکل سه‌بر: نژمی سێ‌بەر› ٢. سێ‌پاڵ؛ سێ‌گۆش؛ یەرەموور؛ سێ‌نەبش ‹خانەی سه‌بر: ماڵی سێ‌پاڵ›.

سه‌بعدی / sebo'dî ، ـها/: [فارسی/ عربی] صفت. سێ‌لایی: ١. سێ‌لایەنی؛ بە درێژایی، پانایی و بەرزی؛ خاوەن بارستایی ‹جسم سه‌بعدی: تەنی سێ‌لایەنی› ٢. شیاو بۆ نواندنی وەها دۆخێک ‹تصویر سه‌بعدی: وێنەی سێ‌لایی›.

سه‌پایه / sepāye ، ـها/: اسم. سێ‌پا؛ سێ‌پایە؛ سێپک؛ سێ‌پێ: ١. کەرستەیێ بە سێ‌لاقەوە بۆ لە سەر دانیشتن ‹سه‌پایه را کشید جلو و رویش نشست: سێپاکەی کێشایە پێشەوە و لە سەری دانیشت› ٢. کەرستەیەک بە سێ‌لاقەوە بۆ شت لە سەر نان ‹سه‌پایه‌ی نقاشی: سێپایەی وێنەکێشی› ٣. کلاف؛ ئالقەی دەستەداری کانزایی بۆ ڕاگرتن و دەست پێوەنەدانی لیوان و ئیسکان.

سه‌پایه‌ی نقاشی ☜ **نقاش ــ١**

سه‌پشته / sepošte/: قید. سێ‌ڕیز؛ سێ‌ڕیزە؛ سێ‌ڕزە؛ سێ‌ڕێچکە؛ سێ‌چین؛ یەرەچین؛ لە سێ ڕیزی لە دووی یەکدا ‹مردم سه‌پشته ایستاده بودند: خەڵکی سێ‌ڕیز وەستابوون›.

سه‌پلشت / sepelešt/: اسم. ١. سێ‌جک؛ سێ‌جگ؛ دۆخێک لە قاپێندا کە قولکەی هەموو قاپەکان بەرەو ژوور بێ ٢. [کنایی] قۆرت؛ کۆسپ؛ تەگەرە؛ نامەتی؛ نەهامەتی؛ باری یەکجار ناڵەبار ✽ **سپلشت؛ سپلشگ**. هەروەها: **سه‌پلشت آمدن؛ سه‌پلشت آوردن**

سه‌پهلو / sepahlû ، ـها/: اسم. سێ‌پاڵوو؛ سێ‌سووچ.

سه‌تار / setār ، ـها/: اسم. سێ‌تار؛ سازی ژێداری ئێرانی بە چوار تاڵەوە وەکوو تاری چکۆلە کە بە نینۆک دەژەندرێ و پێشتر سێ سیمی هەبووە.

سەجهانی / secahānî/: *اسم.* سێجیهانی؛ ئامۆژەیەکی سیاسی لە دەیەکانی ١٩٦٠ تا ١٩٧٠دا کە وڵاتانی دنیای بە سێ گرۆ (ئامریکا و سۆڤیەت، وڵاتانی پێشەیی و وڵاتە نەدارەکان) دابەش دەکرد.

سەچرخە / sečarxe، ـها/: *اسم.* سێچەرخ؛ سێچەرخە؛ سێقول: ١. پێگۆزێک بە سێ چەرخەوە کە بە پاڵێدان دەجووڵێ، بەتایبەت بچووکەکەی لیستۆکی منداڵانە ٢. هەر چەشنە پێگۆزی بە سێ چەرخەوە.

سەراه / serāh/: *اسم.* سێڕا؛ سێڕێیان؛ شوێنێ لە ڕێگا کە دەبێتە دوو پەلەوە و بەرەو دوو لا دەچێ ‹سەراه بیجار: سێڕای بیجار›.

سەراهە / serāhe/ ☜ **سەراهی**

سەراهی / serāhî، ـها/: *اسم.* ١. *[گفتاری]* سێڕێیان؛ سێڕیان ٢. سێڕا؛ لوولەیێکی بچووک کە سێزارکی هەیە و بۆ پەلپێدانی لوولەیێ بەکاردێت ٣. *[برق]* سێڕا؛ ئامرازێ لە ماکێکی لێپارێز (پلاستیک یان کائوچۆ) بە سێ پریزی جیاکارەوە بۆ لێدانی سێ دەزگای بەرقی پێکەوە ‹دوشاخە را بزن بە سەراهی: دووشاخەکە بدە لە سێڕا› ❋ **سەراهە**

سەهرە / sehre، ـها/: *اسم.* سەیرە؛ مەلی خۆشچڕی وەک چۆلەکە بە دەندووکی کورت و پەلی زەردی تێکەڵاو بە سەوز، لە بان زەمین و سەر دار و بتەوە هێلانە دەکا و بڕێجار لە مێرووان دەخوا، نێر و ماکەی لە یەک ناکەن و بێجگە کاتی زا و زێ بە کۆمەڵ دەژین.

سەسو / sesû/: *اسم.* سێگۆش؛ سێسووچ.

سەشنبە / sešambe, -šanbe، ـها/: [فارسی/ آرامی] *اسم.* سێشەمە؛ سێشەم؛ یەرەشەمە؛ سێشەمبی؛ ناوی ڕۆژی چوارەمی حەفتەی ئێرانی نێوان دووشەمە و چوارشەمە.

▣ **سەشنبە عاشق، چهارشنبە فارغ:** *[کنایی]* تاوتاوی؛ دەمدەمی؛ هۆکی-هۆکی؛ حۆلحۆلی؛ حولحولی؛ عەنتەرمەزاج؛ هەر دەم لە سەر مەرامێ.

سەشنبەشب / sešambešab, sešanbe-، ـها/: [فارسی/ آرامی/ فارسی] *اسم.* شەوی چوارشەمە؛ سێشەممەشەو؛ شەوی دوای ڕۆژی سێشەمە.

سە طلاق / setalāq/: [فارسی/ عربی] *اسم.* *[فقه]* سێتەڵاق؛ سێمەزەوە؛ سێوەسێ؛ یەرەتلاق؛ جۆرێ تەڵاق کە پیاو سێجار ژنی خۆی تەڵاق دەدا و ئەگەر بیەوێ دیسانەوە بیخوازێ، بەرامبەر بە ئایین دەبێ پیاوێتر (جاش) بێتە ئاراوە.

سە طلاقە / setalāqe/: [فارسی/ عربی] *صفت.* *[فقە]* سێتەڵاقە؛ سێبەسێ؛ یەرەتەڵاقە؛ تەڵاقدراوی یەکجاری کە ئیتر گرێ نەخواتەوە، مەگەر پیاوێکیتر ببێ بە جاش ‹زنش را سەطلاقە کرد: ژنەکەی سێتەڵاقە کرد›.

سەقلو / sequlû, seqolû، ـها/: [فارسی/ ترکی] *اسم.* سیانە؛ هیرلەت؛ سێ گیانەوەر کە لە ڕۆژێکدا و لە دایکێکەوە زاون.

سەکنجی / sekoncî، ـها/: *اسم.* ١. سێکونجی؛ سێسووچی؛ شوێنێ بە سێگۆشەوە ٢. گۆشە؛ کونج؛ سووچ.

سەگانگی / segānegî/: *اسم.* سێیانەیی؛ سێیەتی؛ سێبەشی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سێیانە بوون.

سەگانە / segāne/: *صفت.* سێیانە: ١. بە سێ ئەندام یان سێ توخمەوە ٢. بە بار و دۆخی سێبەشیەوە.

سەگاه / segāh/: *اسم.* سێگا؛ دەزگایەکی مووسیقای ئێرانی.

سەگوش / segûš/: *صفت.* سێسووچ؛ سێچوکڵ؛ سێگۆش؛ سێچوکڵە؛ سێقولینچک؛ یەرەسووچ؛ سێسووک.

سەگوشە / segûše، ـها/: *اسم.* سێگۆشە؛ سێسووچە؛ یەرەگۆشە؛ سێچوکڵ؛ سێچوکڵە.

سهل / sahl/: [عربی] *صفت. [ادبی]* سانا؛ ئاسان؛ هاسان؛ گانگاز؛ نەدژوار؛ تاقل؛ سووک؛ سۆک؛ ڕەحەت.

▣ **سهل ممتنع:** سانای چەتوون؛ شیعر یان وتەیێ کە لە بەر زۆر ڕەوان بوونی، زۆر ئاسان و ئاسایی نیشان بدا، بەلام هۆندنەوە یان وتنەوەی وا، یەکجار دژوار بێ.

▣ **سهل بودن:** ١. *[ادبی]* ئاسان بوون؛ سانا بوون ٢. *[گفتاری]* نەک هەر؛ نەک؛ هیچێ؛ هیچ (تەنیا بە شێوەی «سهل است» بە کار دەڕوا) ‹تو کە سهل است، جواب پدرت را هم نمی دهند: نەک هەر خۆت، جوابی بابیشت نادەنەوە›.

سەلاچنگ / selāčang/: *اسم. [موسیقی]* سێلاچەنگ؛ یەکەی زەمان لە نوت نووسیدا کە درێژەی بەرامبەر بە چواریەکێکی چەنگە.

سهل‌الحصول / sahlolhusûl, -hosûl/: [عربی] *صفت.* سانا دەسکەوت؛ ئاسانیاو؛ بە تایبەتمەندی سانا دەسکەوتن ‹در آنجا خدمات درمان سهل‌الحصول است: لەوێ ڕاژە دەرمانیەکان سانا دەسکەوتنە›.

سهل‌العبور / sahlol'ubûr, -'obûr/: [عربی] *صفت.* سانابوار؛ ڕاوەرخۆش؛ بە تایبەتمەندی یا توانستی لێیەوە تێپەڕین بە ئاسانی ‹راه سهل‌العبور: ڕێی سانابوار›.

سهل‌العلاج / sahlol'lalāc/: [عربی] *صفت.* ساناچار؛ بە تایبەتمەندی هاسان دەرمان بوونەوە.

سهل‌الوصول / sahlolvusûl, -vosûl/: [عربی] *صفت.* سانا دەسکەوت؛ ئاسانیاو؛ بە تایبەتمەندی سانا و ئاسان کەوتنە دەستەوە.

سهل‌الهضم / sahlolhazm/: [عربی] *صفت.* سۆک؛ بە تایبەتمەندی ئاسان هەرس بوونەوە ‹غذای سهل‌الهضم: چێشتی سوک›.

سهل‌انگار / sahlengār/: [عربی/ فارسی] *صفت. [مجازی]* کەمتەرخەم؛ خەمسار؛ خەنۆک؛ خۆ لێبوێر؛ کەترەخەم؛ گوێنەدەر؛ بە بێ تەفرنج، پێداگری و بەدوادا چوویی لە کاردا ‹رانندەی سهل‌انگار: ئاژۆری کەمتەرخەم›.

سهل‌انگاری / sahlengārî، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کەمتەرخەمی؛ خەمساری؛ خەنۆکی؛ خۆ لێبوێری: ١. ئاسان گری و پێداگر نەبوون ‹باید از سهل‌انگاری دست برداری و با جدیت درس بخوانی: دەبێ لە کەمتەرخەمی واز بێنی و لە سەر خوێندن سوور بی› ٢. دۆخی نەبوونی سەرنج و چاوەدێری شیاو و پێویست ‹سهل‌انگاری موجب ایجاد حریق شد: خەمساری بوو بە هۆی سووتمان›.

سەلایی / selāyî/: *صفت.* سێلۆ؛ سێچین؛ سێتوێ؛ سەلایە؛ هیرلا؛ هیرقات؛ سێقات ‹تخته سەلایی: تەختەی سێلو›.

سهم / sahm، ـها/: *اسم.* ١. /سهام/ [عربی] بەش؛ بەشە؛ واش؛ بەری؛ وەش؛ بیەش؛ بێش؛ پش؛ پشک؛ بەربەش؛ هەر یەکە لە پاژەگەلی پوول یان سەرمایە کە بەش- بەش کراوە ‹چهار سهم از ده سهم شرکت مال اوست: چوار بەش لە دە بەشی بەشدارگە ئی ئەوە› ٢. [عربی] ماف؛ بەش؛ بەشە؛ واش؛ بەری؛ بێش؛ وەش؛ بیەش؛ پش؛ پشک؛ حەق؛ پاژێ لە شتێک کە هی کەسێکە ‹سهم من از این پول چقدر است؟: مافی من لەم پارەیە چەندە؟› ٣. *[ادبی]* سام؛ سامی؛ برووت؛ سەهم ‹سهمناک: سامناک›.

▣ **سهم امام:** *[شیعه]* مەلابەشانە؛ بەشێ لە خومس کە دەبێ بدرێ بە مەلا یا نوێنەری.

سهم تیر: بڕ؛ هانای گوللە؛ بانترین ئاستی بەرەوگەی گوللە یان هەر هاوێژراوێکی‌تر.

▣ **سهم بردن:** بەش بردن؛ بەش پێ گەیین؛ بەش یاوای؛ بەش بەردەی ‹در اسلام پسر دو سهم می‌برد: بەپێی ئیسلام کوڕ دوو بەش دەبا›.

سهم دادن: بەش دان ‹سهم او را بده!: بەشەکەی ئەویش بە!›. هەروەها: **سهم داشتن؛ سهم گرفتن**

سهم‌الارث / sahmol'ers/: [عربی]/اسم. بەشەمیرات؛ بەشی هەر کام لە بەش‌پێبڕاوەکانی هشتەیەک.

سهم‌الشرکه / sahmoššerke/: [عربی]/اسم. بەش؛ بەشەی هەر بەشدارێک لە هاوبەشگەیەک.

سهم‌بندی / sahmbandî/: [عربی/ فارسی]/اسم. بەشبەشی؛ بەش‌بڕی؛ کار یان ڕەوتی بەش‌کردن و ڕوون‌کردنەوەی بەشی هەر کام لە بەشداران: **تسهیم**

سهمگین / sahmgîn/: صفت. [ادبی] سامناک؛ بەسام؛ ساقدار؛ بسەهم؛ زەرندە؛ زۆر ترس‌هێنەر ‹انفجار سهمگین: تەقینەوەی سامناک›: **سهمناک**

سهمناک / sahmnāk/ ☜ **سَهمگین**

سهمیه / sahmîyye ، ـها/: [عربی]/اسم. بەشە؛ گوێچ؛ گیهەڤ؛ بەش؛ بیەش؛ بێش؛ پش؛ پشک؛ بەهر؛ بارە؛ پارە؛ بەرکەوت؛ بەر؛ بەشێ لە ماڵ یان کالا کە بە کەسێ یان شوێنێ دەگا ‹سهمیەی آرد نانوایی: بەشە ئاردی نانەوایی›.

سهمیه‌بندی / sahmîyyebandî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. دابەشکاری؛ بەشەبەندی؛ کاری دەستنیشان‌کردنی بەش بۆ تاقمێ لە کەسان یا دامەزراوەگەل.

سه‌نظام / senezām ، ـها/: [فارسی/ عربی]/اسم. سێ‌نیزام؛ ئامرازێ لە بیچمی سێ شەویلکەی ڕێکخراو بۆ سفت ڕاگرتنی شتێ بە سەر ئامێر یان دەزگایێکەوە.

سهو / sahv ، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] هەڵە؛ سەهو؛ سەهوە؛ یانش؛ ئەوەی لە ڕووی نەزانین و کەمتەرخەمیەوە ڕوو دەدا.

سهواً / sahvan/: [عربی]/قید. بە هەڵە؛ لە ڕووی هەڵەوە ‹سهواً نامه را به شخص دیگری دادم: بە هەڵە نامەکەم دایە کەسێکی‌تر›.

سهوالقلم / sahvolqalam/: [عربی]/اسم. هەڵەی قەڵەم؛ هەڵەی نووسین؛ هەڵە لە نووسیندا.

سهولت / sohûlat, suhûlat/: [عربی]/اسم. هاسانی؛ ئاسانی؛ سانایی؛ هێسانی ‹سهولت کار: هاسانی کار›.

▣ **به سهولت**: بە ئاسانی؛ بە هاسانی؛ بە سانایی ‹به سهولت می‌توان او را پیدا کرد: بە ئاسانی دەکرێ بیدۆزیەوە›.

سهوی / sahvî/: [عربی] صفت. هەڵەیی؛ یانشی؛ پێوەندیدار بە هەڵەوە.

سهی / sahî/: صفت. [ادبی] زراف؛ هەڵکشاو؛ ڕاست ڕواو؛ شووش و باریک ‹سرو سهی: سەوڵی زراف›.

سهیل / soheyl/: [عربی]/اسم. [نجوم] گەلاوێژ؛ گەڤێژ؛ گولاوێژ؛ لاڤێژ؛ سیوێژ؛ سوەیل؛ پەرەک؛ گەشترین ئەستێرەی وێنەی گەردوونی کەشتی و دووهەم ئەستێرە گەشەی ئاسمان کە لە ژوور بەری ۳۷° ی باکووریەوە نابینرێ.

سهیم / sahîm/: [عربی] صفت. بەشدار؛ هاوبەش؛ هامبەش؛ خاوەن‌بەش؛ شەریک. هەروەها: **سهیم بودن؛ سهیم شدن؛ سهیم کردن**

سی[1] / sî/: اسم. سی: ۱. هیرس؛ هیەرس؛ ژمارەی سەرەکی دوای بیست و نۆ و بەر لە سی و یەک ۲. [ایتالیایی] [موسیقی] حەوتەمین نۆتی مۆسیقا.

سی[2]: صفت. سی: ۱. دانەیەک زۆرتر لە بیست و نۆ دانە ۲. سیهەمین.

سی / sîye/: حرف. [گفتاری] بۆ؛ لۆ؛ ئەڕای؛ پەی؛ سی ‹او سیِ خودش کار می‌کند: ئەو بۆ خۆی کار دەکا›.

سیاتیک / siyātîk/: [فرانسوی]/اسم. ۱. دەماری سیاتیک: ☜ عصب سیاتیک، **عصب** ۲. [پزشکی] نەخۆشیەکی ژانەوی کە بە هۆی ئاییسان یان قرنجانی دەماری هەستی پێ (دەماری سیاتیک) بەدیدێ و پتر لە کەمەرەوە بۆ پشت ڕان و بەرەو ئەژنۆ چڵ ئەوەشێنێ.

سیاح / sayyāh ، ـان/: [عربی]/اسم. گەشتیار؛ گەشتۆک؛ دنیاگەڕ ‹سیاح مشهور: گەشتیاری

ناودار›.

سیاحت / siyāhat ، ـها/: [عربی]/اسم. گەشتیاری؛ سەیر؛ سەیران؛ گەشت: ۱. جەهانگەڕی؛ جەهانگێڵی ۲. گەشت و گێڵ؛ سەیران و تەمەشا.

سیاحتنامه / siyāhatnāme ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. گەشتنامە؛ بیرەوەری نووسراوی گەشتیار ‹سیاحتنامەی ابراهیم‌بیگ نخستین رمان طنز سیاسی به زبان فارسی است: گەشتنامەی ئیبراهیم بەگ هەوەڵین ڕۆمانی تیزوتانەی سیاسی بە زمانی فارسیه›.

سیاخاک / siyāxāk/: اسم. [کشاورزی] خاکەڕەشە؛ خۆڵەڕەشە؛ خۆڵی نەرم و بڕشت و نەختێ ڕەش یان قاوەیی کە لە بارن و گیاخاک و بڕێ ماکی قسڵی پێکهاتووە و بێ‌نیاز بە کووت، ماوەیەکی زۆر بەرهەم دەدا.

سیادت / siyādat ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. هەڤیازی؛ بەرتری؛ لە پێشی ‹ژاپن سیادت صنعتی غرب را به خطر انداخته است: ژاپون هەڤیازی ڕۆژاوای لە پیشەسازیدا خستۆتە بەر مەترسیەوە› ۲. ئاغایی؛ سەروەری؛ کوێخایی ‹زمانی انگلستان بر جهان سیادت می‌کرد: سەردەمێ ئینگلیس بە سەر دونیادا ئاغایی دەکرد›.

سیار / sayyār/: [عربی] صفت. گەڕا؛ گەڕۆک؛ گەڕۆڵ؛ گەڕیانۆح؛ گەڕندە؛ بێ‌وچان لە گەڕان، لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

سیارات / sayyārāt/: [عربی] جمعِ ☜ **سیاره**

سیارک / sayyārak ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ئەستێرۆکە؛ هەر یەکە لە تەنگەلی ئاسمانی چکۆلە (بە بارستایی ۱٫٥تا ٦٥٠ کیلۆمیتر) کە زۆرتر دە بۆشایی نێوان بارام و هورمز، بە دەوری خۆردا دەخولێنەوە: **اختروش**

سیاره / sayyāre ، ـها؛ سیارات/: [عربی]/اسم. گەڕۆک؛ ئەستێرۆک: ۱. هەر یەکە لە تەنگەلی ئاسمانی کە دە خولگەیەکی جەغزئاسا بە دەوری خۆردا دەگەڕێن ۲. هەر تەنێکی ئاسمانی هاوچەشن لە کۆمەڵە ئەستێرەیێکی تردا.

سیاس / sayyās ، ـها/: [از عربی] صفت. ۱. *[نامتداول]* ڕامیار ۲. *[کنایی]* لێزان؛ چازان؛ بەمشوور؛ خاوەن زیرەکی و تەگبیر.

سیاست / siyāsat ، ـها/: [عربی]/اسم ۱. ڕامیاری؛ سیاسەت؛ زانست یان زانیاری دەسەڵاتداری ۲. ڕامیاری؛ سیاسەت؛ زانیاری یان زانستێ کە لە ڕێبەری یان کارتێکەری بە سەر دەسەڵاتدا دەکۆڵێتەوە ۳. ڕامیاری؛ سیاسەت؛ کار و باری سەر بە پێوەندی دەوڵەتێک لەگەڵ دەوڵەتانی تردا ٤. ڕامیاری؛ سیاسەت؛ کۆمەڵەی ڕێ و چارە و ڕەوشگەلی دەوڵەت یان کەسێک بۆ بەڕێوەبردنی کار و باری خۆ ٥. هەڵویست؛ هەڵوەس؛ بەرنامە و شێوازی بنکە یان کەسێک لە بەرانبەر کۆمەڵێ بابەتەوە ‹سیاست خانەداری: هەڵویستی ماڵداری› ٦. *[قدیمی]* سزا ‹این سه گناهکار را سیاست فرمودند: ئەم سێ تاوانکارەیان سزا دا›.

سیاست‌باز / siyāsatbāz ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] /اسم. ڕامیارڤان؛ سیاسەت‌باز؛ کەسێ کە بۆ گەیشتن بە ئارمانجی خۆی دەس دەداتە گێرە و کێشەی سیاسیەوە. هەروەها: **سیاست‌بازی**

سیاست‌پیشه / siyāsatpîše ، ـها؛ ـگان/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕامیار؛ سیاسەت‌پیشە؛ سیاسەت‌کار.

سیاستگذاری / siyāsatgozārî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. سیاسەتڕێژی؛ کار یا ڕەوتی دەستنیشان‌کردنی ڕاوێژ و ڕەوشگەلێکی تایبەت بۆ کار و بار؛ سیاسەت دانان ‹سیاستگذاری آموزشی نیازمند بررسی دوباره است: سیاسەتڕێژی فێرکاری پێویستی بە پێداچوونەوەیە›.

سیاستگر / siyāsatgar ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕامیار؛ سیاسەت‌پیشە؛ سیاسەت‌کار.

سیاستمدار[1] / siyāsatmadār ، ـها؛ ـان/: [عربی] /اسم. رامیار؛ سیاسەتمەدار؛ کەسێ کە لە کار و باری پێوەندیدار بە بەڕێوەبردنی ولاتدا بەشدارە یان دەستی هەیە.

سیاستمدار[2]: صفت. [مجازی] بە سیاسەت؛ سیاسەتزان؛ بەمشوور ‹مادرش خیلی سیاستمدار است و می‌داند چطور همه را راضی نگه دارد: دایکی زۆر بە سیاسەتە و دەزانێ چۆن هەموو ڕازی بکا›.

سیاستمداری / siyāsatmadārî/: [عربی]/اسم. سیاسەتمەداری؛ ڕامیاریەتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سیاسەتمەدار بوون.

سیاسی / siyāsî/: [عربی] صفت. ڕامیاری؛ سیاسی؛ پێوەندیدار یان هاوگەری سیاسەت.

سیاق / siyāq/: [عربی]/اسم. ١. ـ ها/[گفتاری] شێواز؛ شێوە؛ ڕەوش؛ ڕەوش و چەشن؛ ڕێوشوێن ‹بە سیاق قدیم: بە شێوازی کۆن› ٢. [قدیمی] جۆرێ ژمارەنووسی کە لە حەسابداریدا دەچووە کار.

سیال[1] / sayyāl ، ـها؛ ـات/: [عربی]/اسم. تەوش؛ هەر یەکە لەو ماکانەی ڕەوانن و بیچمی دەفر وەخۆ دەگرن.

سیال[2]: صفت. تەوش؛ ڕەوان؛ وەگەڕ.

سی‌ام / sî'om, sîyom/: صفت. سێهەم؛ سیەم؛ سیوم؛ بە ڕیز، ڕزن، پلە یان جێگەی سی‌وە ‹نفر سی‌ام: کەسی سیهەم›.

سیامانگا / siyāmāngā ، ـها/: [؟]/اسم. سیامانگا؛ گیانەوەری گواندداری درەختژی و هەمووشتخۆری لە تاقمی مرۆئاسایان، بە دەست و پێی درێژ و دەنگی زلەوە.

سی‌امی / sî'omî, sîyomî/: ضمیر. سێهەمی؛ سیەمی؛ ئەوەی لە ڕیز، پلە یان جێگەی سیهەمدایە.

سی‌امین / sî'omîn, sîyomîn/: صفت. سیومین؛ سیهەمین؛ سییەمین؛ بە ڕیز، ڕزن، پلە یان جێگەی سیهەمەوە ‹من سی‌امین نفر بودم: من سیهەمین کەس بووم›.

سیانور / siyānûr/: [فرانسوی]/اسم. سیانوور؛ هەر یەکە لە چەند جۆرە ماکی کیمیاوی زۆر کوژەر، کە لە چێکردنی مێرووکوژان، ئاوکاری کارەبایی و دەرهێنانی زێڕ و زیودا بەکار دەڕوا: **سیانید**

سیانوز / siyānoz/: [؟]/اسم. [پزشکی] سیانوز؛ شین‌ورەش؛ دۆخی دیاریدانی ڕەنگی کەوە لە شانەگەلدا (نینۆکان، پێست و...) بە هۆی کەم بوونی ئوکسیژن.

سیانوژن / siyānojen/: [فرانسوی]/اسم. [شیمی] سیانوژن؛ گازی گرگری ژاراوی بێڕەنگ، کە لە ئاو، ئەلکول و ئێتێردا دەتوێتەوە و بۆ بەرهەمهێنانی مێرووکوژ بەکاردێت.

سیانید / siyānîd/: [فرانسوی] ☜ **سیانور**

سیاه[1] / siyāh/:/اسم. ڕەش؛ ڕەژ؛ سیاو؛ سییە؛ سیە: ١. ڕەنگی خەڵووز یان ئاسمانی شەوی تار ٢. ڕەنگێ کە کەمترین تیشکدانەوەی هەیە ٣. [موسیقی] یەکەی زەمان لە نوت‌نووسیدا بە درێژایی بەرانبەر بە نیوەی سپی ٤. [مجازی] گنجی ڕەش؛ بەرگی تازیەباری ‹هنوز سیاه می‌پوشد: هێشتا ڕەشپۆشە›.

▣ **سیاه کسی را به تن کردن**: [مجازی] ڕەش پۆشین بۆ کەسێ؛ لە شینی کەسێکدا بەرگی ڕەش لە بەرکردن. هەروەها: **سیاه کسی را به تن داشتن**

سیاه[2]: صفت. ڕەش؛ ڕەژ؛ سیاو؛ سییە: ١. سیاون؛ بە ڕەنگی ڕەش. هەروەها: **سیاه‌رنگ** ٢. [مجازی] چەوسێنەر ‹روزگار سیاه: ڕۆژگاری ڕەش› ٣. تاریک ‹شب سیاه: شەوی ڕەش› ٤. [مجازی] ناخۆش؛ دزێو ‹کارنامەی سیاه: کارنامەی ڕەش› ٥. ـان/[مجازی] ڕەش‌پێست؛ سیاپۆس.

▣ **سیاه بودن**: ١. ڕەش بوون؛ سیاو بیەی؛ بە ڕەنگی ڕەش بوون ‹این پارچه سیاه است: ئەم پارچەیە ڕەشە› ٢. تاریک بوون؛ لێڵ بوون

‹همه جا سیاه بود: هەموو جێیەک تاریک بوو›
٣. *[مجازی]* ڕەش بوون؛ سیاو بیەی؛ دڵتەزێن بوون ‹روزگارش سیاه بود: ڕۆژگاری ڕەش بوو›.
هەروەها: **سیاه شدن**
سیاه کردن: ١. ڕەش‌کردن؛ سیاوکەردەی؛ بە ڕەنگی ڕەش دەرهێنان ‹دستم را سیاه کرد: دەسمی ڕەش کرد› ٢. ڕەش‌کردن؛ تاریک کردن؛ لێڵ کردن ‹ابر روی آسمان را سیاه کرد: هەور ئاسمانی ڕەش کرد› ٣. *[مجازی]* ڕەش کردن؛ تاڵ‌کردن؛ پڕئازار کردن ‹فرمانده روزگارش را سیاه کرد: سەرکردە ڕۆژی لێ ڕەش کرد› ٤. *[گفتاری]* تەشقەڵە خاپاندن؛ پێ کردن ‹نیم‌وجبی می‌خواست مرا سیاه کند: بە بستێک بالاوە دەیهەویست بمحاپێنێ›.
سیاه ـ[٢]: *پیشوازه*. سیا ـ؛ ڕەش ـ؛ سیە ـ؛ ڕەشە ـ: ١. بە ڕەنگی ڕەش ‹سیاه‌چال: سیاچاڵ› ٢. *[مجازی]* بە بار و دۆخی خراپ ‹سیاه‌زخم: ڕەشەبرین›.
سیاه‌اربه / siyāh'arbe/ ☜ **سیاه‌دار**
سیاه‌آل / siyāh'āl ، ـها/: *اسم*. بەراڵوو؛ بەرەڵوو؛ شینک؛ دار یان دەوەنێکی بەلاڵووک‌ئاسایە بە گوڵی سپییەوە کە پێش گەڵا دەرکردن دەشکۆفێ: **آل**
سیاه‌بازی / siyāhbāzî/: *اسم*. ١. سیابازی؛ جۆرێ شانۆی کۆن کە کەسێ نۆکەرێکی ڕەش‌پێستی گێژ و حۆڵی هەیە و کاری سەیر‌ـسەیر و خۆش دەکا ٢. ☜ **سیاه‌بندی**
سیاه‌بخت / siyāhbaxt ، ـان/: *صفت*. *[مجازی]* ١. ڕۆژڕەش؛ سیاچارە؛ چارەڕەش؛ گەدی؛ بەخت‌ڕەش؛ کلۆر؛ کلۆڵ؛ قەرەبەخت؛ قەرەبەش ٢. بەخت‌کوێر؛ بێبەش لە ژیانی ژن‌وشوویی خۆش و بێ قرە. بەرامبەر: **سفیدبخت**
سیاه بندی / siyāhbandî/: *اسم*. *[گفتاری]* کاری ڕێکخستنی شانۆ درۆینە بۆ فریودانی کەس یان کەسانێک: **سیاه‌بازی ـ ٢**

سیاه بهار / siyāhbahār/: *اسم*. *[مجازی]* سیابەهار؛ بەهاری درەنگ کە هەوای دێر خۆش دەبێ و شینکەی دوا دەکەوێ.
سیاه‌بید / siyāhbîd/ ☜ بید سیاه، **بید**
سیاهپوست / siyāhpûst ، ـها؛ ـان/: *صفت*. ڕەش‌پێست؛ ڕەش‌پێس؛ قول‌هەوەش؛ سیاپۆس؛ سەربە یەکێک لە چوار گرۆی گەورەی ڕەگەزی مرۆ، ئاکنجی قورنەی ئافریقا، کە پێستێکی تاریک، مووی گرژ و لێوی ئەستووریان هەیە.
سیاهپوش / siyāhpûš/: *صفت*. ڕەشپۆش؛ سیاپۆش؛ سیاوپۆش: ١. خاوەن پۆشەنی ڕەش ‹مرد سیاهپوش: پیاوی ڕەش‌پۆش› ٢. *[کنایی]* تازیەبار؛ ئازیەتبار ‹تمام شهر سیاهپوش بود: تەواوی شار ڕەشپۆش بوون›.
سیاه‌پوشک / siyāhpûšak ، ـها/: *اسم*. جۆرە دڕکێکی بیاوانی بە گوڵی زەردی جوانەوە.
سیاه‌تخمه / siyāhtoxme/ ☜ **سیاهدانه ـ ٢**
سیاه‌توسه / siyāhtûse ، ـها/: *اسم*. ڕەشەهەرجنک؛ هەجنەبایەم؛ ڕەشەئەرژەن؛ نەهیڤەزاگرۆسی؛ دەوەن یان دارێکی بچووکی پایا، تایبەتی ناوچەی گەرمی شێدار، بە لق و پۆی بێ‌دڕک، گەڵای تاکی هێلکەیی، گوڵی تاکەیی یان بە کۆمەڵ و بەری ناوکەداری سوورەوە کە دوایی ڕەش دەبێ. چێوەکەی سووکە و لە پیشەسازیدا کەڵکی هەیە: **سیاه‌توسکا**
سیاه‌چادر / siyāhčādor ، ـها/: [فارسی/سنسکریت] *اسم*. ڕەشماڵ؛ ڕەشمار؛ کەوەندە؛ تاوڵ؛ کۆن؛ دەوار؛ سیاماڵ؛ دەواو؛ دووار؛ چادری ڕەش؛ خێوەتی ڕەشی لە موو چنراو کە کۆچەرانی تێدا دەژین.
سیاهچال / siyāhčāl ، ـها/: *اسم*. *[قدیمی]* سیاچاڵ؛ ژێرخانێکی تەسک و تەڕ وترووک کە بەخسیرانیان بۆ سزا تێدا ڕادەگرت.
سیاهچاله / siyāhčāle ، ـها/: *اسم*. *[نجوم]*

کونه‌ڕەش؛ تەنێ گچکەی ئاسمانی بە گۆڕەپانی ڕاکێشەری زۆر بەهێزەوە کە لە ئاکامی لێکهەڵوەشانەوەی هەسارەیێکەوە پەیدا دەبێ.

سیاه‌چرده / siyāhčorde/: صفت. ڕەشتاڵە؛ سیاچەردە؛ سیاوتاڵە؛ سیەواڵە؛ ڕەشکەڵە؛ سیوالا؛ سەوزە؛ سیاتاوە ‹جوان سیاه‌چرده‌ای در زیر درخت نشسته بود: لاوێکی ڕەشتاڵە لە ژێر دارەکەدا دانیشتبوو›.

سیاه‌چشم / siyāhčešm/: صفت. چاوڕەش؛ چەم‌سیاو؛ خاوەن گلێنەی چاوی ڕەش ‹مرد سیاه‌چشم لهجه‌ی هندی داشت: کابرای چاوڕەش زاراوەی هیندی هەبوو›.

سیاه‌دار / siyāhdār، ـها/: [فارسی/ کردی] اسم. سیادار؛ دارێکی زل بە گەڵای هێلکەیی و دانەدار و میوەی ناوکەداری ڕەش و درشتەوە: **سیاه‌اربه؛ سیاه‌درخت**

سیاهدانه / siyāhdāne، ـها/: اسم. سیاوڵە؛ ڕەشکە؛ کورە؛ هەبڕەش؛ هەبڕەشک؛ ڕەشکەی نان: ١. گیایەکی ئالیکی یەکساڵانی خۆڕسک، بە گەڵای هێڵ ـ هێڵی باریک، گوڵی تاکی شیری لێوارە شین و دەنکی ڕەشەوە ٢. دەنکی ڕەش، سێگۆش و بۆنخۆشی ئەو گیایە کە بۆ دەرمانیش دەشێ. هەروەها: **سیاه‌تخمه**

سیاه‌درخت / siyāhderaxt/ ☜ **سیاه‌دار**

سیاهدل / siyāhdel، ـان/: صفت. [مجازی] دڵڕەش؛ دڵسیاو؛ بەدگومان؛ خاوەن دەروونێکی ڕکاوی و دڕدۆنگ: **تیره‌دل**

سیاهرگ / siyāhrag، ـها/: اسم. سیارەگ؛ ڕەگێ کە خوێن بۆ دڵ دەگەڕێنێتەوە و جمشت و گوشاری خوێنی تێدا لە سوورەڕەگ کەمترە.

سیاهروز / siyāhrûz، ـان/: صفت. [مجازی] ڕۆژڕەش؛ ڕۆژەڕەش؛ ڕۆژکوێر؛ کوێرەوەر؛ خاوەن ژیانی خەماوی و پڕئازار.

سیاه زخم / siyāhzaxm/: اسم. تیراوێ؛ سیازام؛ برینارەش؛ نەخوشی چلکی هاوبەشی مرۆڤ و ئاژەڵ کە بە شێوەی کوانێکی چلکینی ناوڕەش سەر هەڵدەدا.

سیاه‌سرفه / siyāhsorfe/: اسم. قۆتک؛ قۆزەڕەشە؛ کۆخەڕەشە؛ کۆکەڕەشە؛ کوخکاڕەش؛ سیەقوتە؛ قورباجە؛ خەندەکۆکە؛ کووکەی دوودەنگی؛ نەخۆشی چڵکی مندالان کە بە هێرشی بە تەوژمی قۆزە و هاژەی هەناسە و یاو و درم، دیاری دەدا.

سیاهسنگ / siyāhsang/: اسم. پازار؛ بەردەڕەشە؛ جۆرێ بەردی ڕەشی وردیلە و ڕەنگاوڕەنگ: **بازالت**

سیاه‌سوخته / siyāhsûxte، ـها/: صفت. [گفتاری] ڕەش‌هەڵگەڕاو؛ ڕەشتاڵە؛ بە ڕەنگی پێستی قاوەیی یان سەوزی تۆخ ‹از چهره‌ی سیاه‌سوخته‌اش پیدا بود، اهل جنوب است: لە چاری ڕەش‌هەڵگەڕاویدا دیار بوو، خەڵکی باشوورە›.

سیاه‌قلم / siyāhqalam، ـها/: [فارسی/ معرب از یونانی] اسم. سیاقەڵەم؛ چەشنێ وێنەکێشی کە تەنیا لە قەڵەمێکی ڕەش کەڵک وەردەگرن.

سیاهک / siyāhak/: اسم. کوێرەک؛ کوێرک؛ کیرۆ؛ کوێروو؛ کۆروو؛ ڕەشک؛ زیڤان؛ زیوان؛ زیزانە؛ زیزان؛ ناوی گشتی بڕێ نەخۆشی قارچی دەغڵ و دان.

سیاهکار / siyāhkār، ـها؛ ـان/: صفت. [مجازی، ادبی] ١. بەدکار؛ خراپکار؛ تاوانبار ٢. ستەمکار؛ ناحەقی‌کار.

سیاهکاری / siyāhkārî، ـها/: اسم. [ادبی] خراپکاری؛ بەدکاری؛ کاری نارەوا و پێچەوانەی بایەخگەلی مرۆڤایەتی.

سیاهگوش / siyāhgûš/: اسم. گوێڕەش: ١. ـها/ سیولۆ؛ وشەک؛ ورشەک؛ وشەگ؛ هەنگوێنخۆر؛ گیانەوەری گوهانداری ڕاوکەر لە تیرەی پشیلە، بە پێی درێژ، کلکی کورت، گوێی مەندۆڵەیی و پێستی قاوەیی ئاماڵ سوورەوە کە بە بوونی ٢٨ ددان لە باتی ٣٠ ددان، لە باقی

تیره‌ی پشیله، هاوێر ده‌بێ ٢. *[نجوم]* وێنه‌یه‌کی کزی گه‌ردوونی ده‌ ئاسمانی نیوه‌گۆی باکووری له‌ نێوان وێنه‌ی ورچی گه‌وره‌، گاریچی و دووپه‌یکه‌ردا.

سیاه‌مازو / siyāhmāzû/ ☜ **بلندمازو**

سیاه‌مست / siyāhmast/: *صفت. [مجازی]* ڕه‌شه‌مه‌ست؛ مه‌ستی‌مه‌ست؛ به‌دمه‌س؛ ڕه‌ش‌مه‌ست؛ سیامه‌س؛ زه‌مر؛ گیز؛ مه‌ست و که‌له‌لا ‹هر وقت می‌دیدمش سیاه‌مست بود: هەر کاتێ ده‌مدی ڕه‌شه‌مه‌ست موو›.

سیاه‌مشق / siyāhmašq ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم.* ڕه‌شکه‌وسپیکه‌: ١. ڕاهێنانی خۆشنووسی به‌تایبه‌ت به‌ زه‌ل ٢. دێڕێ که‌ به‌ قه‌له‌می گه‌وره‌، به‌ شێوه‌ی دووپات‌کردنه‌وه‌ی وشه‌ و ڕسته‌ له‌ ژێر، سه‌ر، پاڵ یان زێواری یه‌کتردا ده‌نووسرێ ٣. *[کنایی]* خۆ ڕاهێنان به‌تایبه‌ت له‌ کار و چالاکیه‌کی هونه‌ری (وه‌ک شیعر، په‌خشان، فیلم و...) دا.

سیاهه / siyāhe ، ـها/: *اسم.* سیایی؛ سیاهه‌؛ لیسته‌؛ سیاهر؛ نامه‌ یان ده‌فته‌رێ که‌ ناو، ژماره‌ یان چه‌ندێتی ئه‌ندامانی تاقمێکی تێدا نووسراوه‌ ‹سیاهه‌ی حقوق کارمندان: سیایی مووچه‌ی کارگێران›.

سیاهی / siyāhî/: *اسم.* ڕه‌شایی؛ ڕه‌شاتی؛ سیاوه‌تی: ١. ڕه‌شی؛ ڕه‌شیه‌تی؛ سیاوی؛ بار و دۆخی ڕه‌ش بوون ٢. ـها/ تاریاتی؛ تاریکی؛ تاریکایی؛ نوته‌کی ‹سیاهی شب: ڕه‌شایی شه‌و› ٣. ـها/ تارمایی؛ تیبا؛ قه‌ره‌؛ توق؛ شتێکی تاریکی نارِوون که‌ به‌ هۆی دووری و لێڵیه‌وه‌ ناناسرێ.

▣ **سیاهی چشم**: گلێنه‌؛ بیلبیله‌؛ بێبیلکه‌؛ ڕه‌شکێنه‌؛ په‌له‌ز؛ ڕه‌شی چاو؛ ڕه‌شکه‌ی چاو؛ سیاوڵه‌و چه‌ما.

سیاهی لشکر ☜ **سیاهی‌لشکر**

▣ **سیاهی رفتن چشم**: ڕه‌شکه‌ و پێشکه‌کردنی چاو؛ چرسین؛ ته‌م و ڕه‌شایی هاتنه‌ به‌ر چاو له‌ به‌ر کز بوونی سۆما یان شتێکی کوت‌وپڕ ‹چشمم سیاهی رفت و افتادم روی زمین: چاوم ڕه‌شکه‌ و پیشکه‌ی کرد و داریامه‌وه›.

سیاهی زدن: *[مجازی]* ڕه‌ش‌کردنه‌وه‌؛ ڕه‌ش چوونه‌وه‌؛ سیاوکه‌رده‌یوه‌؛ تارمایی شتێک که‌وتنه‌ به‌ر چاو ‹چیزی از دور سیاهی می‌زد: شتێک له‌ دووره‌وه‌ ڕه‌شی ده‌کرده‌وه›.

سیاهی‌لشکر / siyāhîlaškar/: *اسم.* سیایی‌له‌شکر؛ ڕه‌شایی؛ ده‌سته‌یێ له‌ خه‌ڵک که‌ ته‌نیا بۆ نواندنی چڕی و زۆری ئاپۆره‌ کۆکراونه‌ته‌وه‌.

سیب / sîb ، ـها/: *اسم.* سێو؛ سێف؛ سێڤ؛ سام؛ ساوی: ١. دارێ به‌ گوڵی چه‌تری، گه‌ڵای کوڵکن و گه‌وره‌وه‌ ٢. به‌ری ئه‌و داره‌ که‌ خڕ، درشت، خۆراکی، ئاودار و شیرین یان ترش و شیرینه‌ و چه‌ن جۆری هه‌یه‌: **سیب درختی**

▣ **سیب آدم**: *[کالبدشناسی]* قرک؛ گوێزه‌ی ئه‌ستۆ؛ خڕایی گه‌ردن/ مل؛ که‌ڵه‌بابه‌؛ ده‌رپه‌ڕیوی به‌ر گه‌روو که‌ به‌ هۆی پێک‌گه‌یشتنی دوو لقی تیرۆئید پێک دێ: **سیبَک**

سیب درختی ☜ **سیب ـ٢**

سیب زمینی ☜ **سیب‌زمینی**

سیب قندک: شه‌کره‌سێوه‌؛ شه‌که‌ره‌سێف؛ سێف شه‌که‌ری؛ جۆرێ سێوی چکۆله‌ی شیرن.

سیب گلاب: سێفه‌گوڵاوی؛ سێوه‌لاسووره‌؛ جۆرێ سێوی چکۆله‌ی تام و بۆنخۆش.

سیب‌زمینی / sîb(e)zamînî ، ـها/: *اسم.* سێفزه‌مینه‌؛ سێفه‌زه‌وینه‌؛ سێفزه‌مینی؛ سێبزه‌مینی؛ سێفه‌زه‌منه‌؛ سێفی؛ سێفه‌عه‌رزیله‌؛ سیڤه‌ڕۆک؛ سێوک؛ سێوخاکی؛ کارتێنه‌؛ کارتۆڵ؛ که‌رتوف؛ که‌رتۆپه‌؛ کرتۆپل؛ کرتۆفل؛ کارتۆفل؛ که‌رتۆڤل؛ کرتوپ؛ کرکرووک؛ په‌تاته‌؛ پتات؛ پته‌پته‌؛ پوتێته‌؛ پتێته‌؛ پاکه‌پاکه‌؛ خڕکه‌گازووله‌؛ ڕتاخ؛ هێله‌ماسی؛ هێره‌ڵماسی؛

هێڵەرماسی؛ یارەڵماسی: ١. گیایەکی ئالیکی بە لکی ژێرخاکیەوە کە چەند چووزی بە سەریەوەیە و لە ڕوانی ئەو چووزانە لاسکێکی ئەستوور بە دی دێ، گوڵی بنەوشی ڕوون یان سپی و بە کۆمەڵ بە شێوەی هێشووی چەتراسا، گەڵای لێکدراو و میوەی خڕ و سوور و ژەهرن دەدا ٢. سەلکی ژێرزەوینی ئەو گیایە کە تەژی لە نشاستەیە و بۆ خواردنێکی هەمووانیە.

◙ **سیب‌زمینی ترشی**: سێ‌بن‌هەرد؛ سێبنەرد؛ سێبنەهەرد؛ گولەسێو؛ پەڵووک‌باخی؛ سێوەعەرزیلە؛ سێوە بن عەرزیلە؛ سیڤەرۆگ؛ سێوی بن عەرز: ١. گیایێکی ئالیکی بە لاسکی ڕێک و زبر و پەل‌-پەل، لقی هەوایی زۆر کورت، گەڵای ساکاری تاک کە بە سەر زەویەوە دەردێ و دوو جۆر گوڵی زەردی لوولەیی لە نێوەڕاستدا دەردەکا ٢. لاسقی بن‌ئەرزی ئەو گیایە.

سیبک / sîbak/: *اسم*. گوێزە: ١. جۆرە سەرپێچێکی خڕی پتەوە کە تاڕادەیێ بە هەموو لایەکدا دەسووڕێ ‹سیبک فرمان: گوێزەی فەرمان›. ٢. *[گفتاری]* ☜ **سیب آدم** *[کالبدشناسی]*

سیبل / sîbl ، ـها/: [فرانسوی از آلمانی]*اسم*. نیشانە: ١. ئامانج؛ کێلک؛ نیشانێ ٢. تەختە یان مقەوایەکی وێنەدار یان نوانەدار کە بۆ ڕاهێنانی تیراوێژی دەکرێتە نیشانە.

سیتی‌اسکن / sîtîyeskan, sîtî'eskan/: [انگلیسی] *اسم*. *[پزشکی]* سیتی‌سکەن؛ شێوەیەک وێنەگری لە ئەندامانی لەش (وەک مێشک، گورچیلە و...) بە هۆی تیشکی نادیاری ایکس و گاما بۆ ناسینەوەی ئەندامی نەخۆش و دەرمانی نەخۆشی.

سیخ[1] / sîx ، ـها/: *اسم*. سێخ؛ سیخ؛ شیش؛ کاش؛ فیش؛ بژ؛ زیخ؛ شیشە: ١. میلەیەکی باریکی کانزایی و بڕێجار چێوی بە نووکی تیژەوە کە پتر بۆ شت برژاندن بەکەڵک‌دێ ‹سیخ کباب: سیخی کەباب› ٢. هەر چەشنە شتێکی وەک سیخ ٣. *[مجازی]* ئەو بەشە لە شتی برژاو کە دە سیخ کراوە، یەکەی گۆشت و جگەر و... ‹از این کباب دو سیخ خوردەام: لەم کەبابە دوو شیشم خواردووە›.

◙ **سیخ زدن**: ١. سیخ پێداکردن؛ سێخ لێدان؛ سێخ کردنە شتێکدا؛ سێخ کوا پۆرەی ٢. *[کنایی]* تێوە ژەندن؛ نەقیزە لێدان؛ تێزە دانن؛ زۆر هێنان بۆ کەسێ بۆ ئەنجامی کارێک ٣. *[کنایی]* سێخ دان؛ هەڵخڕاندن؛ زیخاندن؛ هەڵزرنگاندن؛ هاژۆتاندن.

بە سیخ کشیدن: ١. لە سێخ دان؛ سیخە کێشان؛ لە شیش دان؛ بڵێسەکەنە کەردەی؛ سیخ کردنە شتێکدا بۆ نیانە بان ئاگر ‹کبابها را بە سیخ بکش: کەباکە لە سێخ بدە› ٢. *[کنایی]* کەباب‌کردن؛ برژاندن؛ برێژنەی.

نە سیخ سوختن و نە کباب: *[کنایی]* نە شیش سووتان و نە کەباب؛ بە هیچ لا زیان نەگەیشتن.

سیخ[2]: *صفت*. *[گفتاری]* ڕاست؛ ڕاس؛ سێخ؛ ڕەپ؛ قیت؛ قنج؛ قوت.

◙ **سیخ شدن**: ڕاست بوونەوە؛ سیخ بوون؛ سنگ‌سنگ بوونەوە؛ گژ بوون؛ گژ بوونەوە ‹از ترس موهای سرم سیخ شد: لە حەیبەتان مووی سەرم ڕاست بووەوە›. هەروەها: **سیخ کردن**

سیخچە / sîxče/: *اسم*. داسگ؛ داس؛ داسووکە؛ داسوولە؛ بژانگ؛ برژانگ؛ قەلاس؛ قەلتاس؛ قەلاس؛ قەڵداس؛ سیخچە؛ قلچک؛ قلچغی گولەگەنم.

سیخکی / sîxakî/: *قید*. *[گفتاری]* ١. سێخ‌ئاسا؛ وەکوو سیخ ٢. ڕاست؛ ڕاس؛ ڕەپ؛ قوت؛ ڕەپ.

سیخونک / sîxûnak ، ـها/: *اسم*. زخت؛ زەخت؛ زەختە؛ زەقت؛ نەقیزە؛ نەقیزێ؛ سۆک؛ پیرەسی؛ شەبیک؛ شتێکی نووک‌تیژ و سێخ‌ئاسا، چوارپێیانی پێ دەبزوێنن یان دەرەوتێنن.

▣ سیخونک زدن: تێوەژان؛ تێوەژاندن؛ تێوەژەندن؛ پێوەژەندن؛ نەقیزە دان؛ نەقیزەکوتان.

سیخی[1] / sîxî/: *صفت. [گفتاری]* ۱. بە سیخ؛ سیخدار ۲. ڕاست؛ قیت؛ قنج؛ قوت.

سیخی[2]: *قید.* ۱. سیخێ؛ سیخێک؛ سێخێو؛ بلێسکێوە؛ هەر سیخ ‹کباب سیخی چند؟: کەباب سیخیک چەندە؟› ۲. ڕاست؛ قوت؛ بە شێوەی قیت و ڕەپ.

سید / sayyed, seyyed، ـها؛ سادات/: [عربی]/*اسم.* سەیی؛ سەید؛ سەی؛ سێ؛ ئەوی لە تۆرەمەی پێغەمبەری ئیسلام بێ.

سیدریت / sîdrît/: [؟]/*اسم.* [کانی‌شناسی] سیدریت؛ کەربوناتی سروشتی ئاسن؛ جۆرێ پۆلای سروشتی کە لە پۆلای دەسکرد قایمترە.

سیده / sayyede, seyyede، ـها/: [عربی]/*اسم.* سەیژن؛ سەیزادە؛ سەیزا؛ ژنێ کە لە تۆرەمەی پێغەمبەری ئیسلام بێ.

سی.دی. / sî.dî، ـها/: [انگلیسی]/*اسم.* سی.دی.؛ کەرستەیەک بە شێوەی پەڕەیەکی گرد و ناسکی پلاستیکی بۆ گلدانەوە و گواستنەوەی زانیاری کەمپیۆتر (بە دەنگ و ڕەنگ و نووسراوە): **دیسک فشرده، لوح فشرده**

سیر / siyar/: [عربی] جمعِ ☜ **سیرت**

سیر / sayr/: [عربی]/*اسم.* گەشت: ۱. گەڕانە؛ ڕەوت؛ کار یا ڕەوتی ڕۆیشتن لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی‌تر ‹سیر صعودی: گەڕانەی هەڵچۆ› ۲. سەیر؛ گەشت؛ نۆرە؛ گەڕان و تەماشا؛ گەشت و گێڵ؛ سێل ‹سیر آفاق و انفس: سەیری خەڵک و ولاتان›.

▣ سیر باطن: *[مجازی]* گەشتی دەروون.

سیر تکاملی: ڕەوتی گووران؛ ڕۆشتن بەرەو پێگەیشتن و کامڵ بوون.

سیر صعودی: ڕەوتی هەورازی؛ چوون بەرەو بان.

سیر قهقرایی: ڕەوتی دواوەکی؛ بزاوی پاشەکشانە و بەرەودوا؛ گەشتی دواگەڕی.

سیر نزولی: ڕەوتی خوارەکی؛ جووڵانەوە بەرەوخوار.

▣ **سیر آفاق و اَنفُس کردن**: *[ادبی]* شار و ولاتان گەڕان و لە کار و باری خەڵک ڕامان.

سیر کردن: ۱. گەڕان؛ گەشت کردن؛ گەشت و گێلان؛ کەوتنە ڕێ لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی‌دی ۲. *[گفتاری]* ڕوانین؛ نوارین؛ تەواشاکردن؛ سەیرکردن.

سیر[1] / sîr، ـها/: *اسم.* سیر: ۱. یەکەی کێشان بەرانبەر بە ۷۵ گرەم ۲. سیرێ؛ سیرۆک؛ سیرک؛ گیایەکی ئالیکی بە سەلکی هەڵتۆقیوی بن‌ئەرزیلەی لەتکە جیاوازی لە ناو کاژی ناسک و سپی، بە گەڵای هێلکەیی نووک‌تیژ و گوڵی سپی چەتریەوە ۳. سەلکی ئەم گیایە کە کەڵکی خۆراکی و دەرمانی هەیە.

▣ **سیر کوهی** ☜ **والک**

از سیر تا پیاز: *[مجازی]* نووک و بەد؛ ورد و درشت؛ خاس و خراو؛ سەرتا خوار؛ هەموو بابەتێ بە وردی ‹نشست و از سیر تا پیاز ماجرا را برایم تعریف کرد: دانیشت و نووک و بەدی ڕووداوەکەی بۆم گێڕاوە›.

سیر[2]: *صفت.* سێر؛ تێر: ۱. مڕ؛ تەسەل؛ مرد؛ مڕ؛ بێ‌نیاز لە شتێک بە هۆی بەهرەمەندی لەو شتە بێ کەم‌وکووڕی ‹از غذا سیر شدن: تێر بوون لە چێشت› ۲. *[مجازی]* بێزار؛ وەڕەز ‹از زندگی سیر شدن: لە ژیان تێر بوون› ۳. توخ؛ بە ڕەنگی یەکدەست، خەست وخۆڵ و تاریکەوە ‹قهوەای سیر: قاوەیی توخ›.

▣ **سیر شدن**: تێر بوون؛ سێر بیەی: ۱. تەسەل بوون؛ مڕ بوون ۲. *[مجازی]* بێزار بوون.

سیر کردن: تێرکردن؛ سێرکەردەی: ۱. بە ئەندازەی بەسندە چێشت بە کەسێ دان ۲. بێ‌نیازکردن ۳. *[کنایی]* لێ‌بێزار بوون؛ چنە

بیزنەی.

سیر[۳]: *قید.* تێر؛ سێر؛ تێر و تەسەڵ؛ سێر و پەڕ ‹می‌خواهم سیر نگاهت کنم: دەمەوێ تێر لێت بڕوانم›.

ـ سیر[٤]: *پیوا‌ژه.* ـ سێر؛ ـ یان؛ جێ ‹گرمسیر: گەرمەسێر›.

سیرائی / sîrā'î/ ☜ **سیرایی**

سیراب / sîrāb/: *صفت.* تێراو؛ پاراو؛ بەش‌بردوو لە ئاوی پێویست.

▣ **سیراب بودن:** ترهان؛ پاراو بوون؛ تێراو بوون؛ تەڕ و بڕ بوون. هەروەها: **سیراب شدن؛ سیراب کردن**

سیرابی / sîrābî/: *اسم.* ۱. /ـ‌ها/ ورگ؛ کرش؛ ئەشقەمە؛ هوور؛ هێلگ ۲. کیپا؛ گیپا؛ کیپار؛ گیپار؛ گیپێ؛ گیپاڵ؛ گیپە؛ پێخۆرێ کە لە ورگ دروست دەکرێ ۳. پاراوی؛ تێراوی؛ سەقا؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی تێراو بوون.

سیرایی / sîrāyî/: *اسم. [گفتاری]* تێری؛ سێری؛ تەسەلی ‹این بچه اصلاً سیرایی ندارد: ئەم منداڵە خۆ تێری بۆ نیە›: **سیرائی**

سیرت / sîrat ، ـها؛ سِیَر/: [عربی]*اسم. [ادبی]* مۆنە؛ هو؛ خوو؛ خدە و ئاکار ‹صبر کن ای دل! که صبر سیرت اهل وفاست: سەبرکە گیانە! سەبر مونەی ئەهلی وەفایە›. هەروەها: **سیره**

▣ **بی سیرت کردن:** *[گفتاری]* خراپ‌کردن؛ بێ‌ئابڕووکردن؛ ئیلاقەکردنی کچ یان ژن.

سیرترشی / sîrtoršî/: *اسم.* ترشی سیر؛ تورشی سیر.

سیرچشم / sîrčešm, -čašm ، ـان/: *صفت. [مجازی]* چاوتێر؛ بێ‌واز و نیاز لە شتێ.

سیرخواب / sîrxāb/: *صفت. [مجازی]* تێرخەو؛ تێرەخەو؛ سێروەرم؛ بێ‌نیاز بە خەو لە بەر زۆر نووستن.

سیرداغ / sîrdāq/: *اسم.* سیرداخ؛ سیری وردکراو و لە ڕۆندا سوورەوەکراو.

سیرسیرک / sîrsîrak ، ـها؛ ـان/: *اسم.* سریلە؛ سیرسیر؛ سیرسیریلە؛ سیسرگ؛ سیسری؛ سیسرک؛ مێرووییەک بە لەشی قوڵ و تۆخ، شاخی درێژ و مەچەکی چواربەندی، بڕێکیان بێ‌باڵ، کە پتر لە سەر پێی دواوە دەبزوون و لە ژێر خۆڵ یان ماکی دارزیو یا گژ و گیاوە گەرا دەکەن.

▣ **سیرسیرک خانگی:** بەرسورکە؛ ڕوولک؛ سوڕسوڕ؛ سوڕسوڕە؛ سفرەبڕە؛ سفرەفڕە؛ سیسرە؛ سیسرک؛ سیسرگ؛ مەشکەدڕ؛ سیرسیرەمای؛ سەیلەماڵی؛ سیسەرگی.

سیرسیرک درختی: سیسرە؛ چرچرک؛ شیرشیرە؛ جۆرێ سیسرک کە لاسکی گیا دەسمێ و گەرای تێ‌دەکا.

سیرسیرک صحرایی: سیسرگە؛ سیرسیرە دەشتی؛ لە جۆرەکانی سیسرک کە زیان و مێملی گژ و گیایە.

سیرک / sîrk ، ـها/: [فرانسوی]*اسم.* سیرک: ۱. شوێنی ڕانانی شانۆکی گیانەوەرانی دەستەمۆ، بەنبازان، گاڵتەجاڕان و چاوبەستان ‹رفته بودیم سیرک خیلی دیدنی بود: چووبووینە سیرک زۆر سەیر بوو› ۲. گرۆیەک کە بەرنامەی وا بەڕێوە دەبەن.

سیرک‌باز / sîrkbāz ، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] *اسم.* سیرکیار؛ سیرکباز؛ هونەرمەندی شانۆگێڕ لە سیرکدا.

سیرم / sîrom/: [از کردی]*اسم. [قدیمی]* سیرم؛ سیرمە؛ دواڵ؛ دفێل؛ دوهێل؛ دفێت؛ زوێل؛ زۆڵە؛ زیوار؛ تەسوو؛ پارچەی لە چەرم‌بڕاو.

سیرمانی / sîrmānî/: *اسم. [گفتاری]* تێری؛ تێرایی.

▣ **سیرمانی نداشتن:** تێری بۆ نەبوون؛ ئاگای تێری نەزانین.

سیره / seyre/ ☜ **سِهره**

سیره / sîre/: [عربی] ☜ **سیرَت**

سیری / sîrî/:/اسم. تێری؛ تێریەتی؛ تێرایی؛ تەسەلی؛ سێری؛ دۆخ یان چۆنیەتی تێر بوون.

سیریلی / sîrîlî/: [فرانسوی] ☜ خط سیریلی، خط

سیری ناپذیر / sîrînāpazîr/: صفت. تێری نەناس؛ بەبێ توانایی یان تایبەتمەندی تێر بوون ‹عطش سیری‌ناپذیر: تینوویەتی تێری‌نەناس›.

سیزاب / sîzāb ، ـها/:/اسم. گازین‌گیا؛ گیاتیراوێ؛ گەری گیا؛ چەن جۆرە گیای گولداری هەمیشەیی، بە لاسک و گەڵای گۆشتن، گەڵای ددانەدار یا خۆ بێ‌ددانە و بەرامبەر بە یەک، گوڵی گچکەی سپی یان کەوەی رۆشنەوە.

سیزده[1] / sîzda(h)/:/اسم. سێزدە؛ سیانزە؛ سیازدە؛ سیانگزە؛ سیزە؛ سێنزە؛ زیاردە؛ هیرێس؛ هیریەس؛ دە و سێ؛ ژمارەی سەرەکی دوای دوازدە و بەر لە چاردە.

سیزده[2]: صفت. ١. سێزدە؛ سیازدە؛ سیانزە؛ سێنزە؛ زیاردە؛ دانەیەک زۆرتر لە دوازدەدانە ٢. سێزدەهەم.

سیزده‌بدر / sîdebedar, sîzda(h)-/:/اسم. سێزدەبەدەر؛ سێنزەبەدەر؛ سیانگزەوەدەر؛ سیانگزەی وەهار؛ رۆژی سێزدەهەمی خاکەلێوە کە لە جێژنگەلی کۆنی ئێرانیە و خەڵک لەو رۆژەدا بەگشتی دەچنە سەیران.

سیزدهم / sîzdahom/: صفت. سێزدەهەم؛ سیانزەهەم؛ بە ریز، پلە یان جێگەی سێزدەوە.

سیزدهمی / sîzdahomî/: ضمیر. سێزدەهەمی؛ ئەوەی لە ریز، پلە یان جێگەی سێزدەهمدایە.

سیزدهمین / sîzdahomîn/: صفت. سێزدەیەمین؛ سێزدەهەمین؛ سیازدەمین؛ بە پلە، ریز یان جێگەی سێزدەهەمەوە.

سیستم / sîstem ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. سیستم؛ سیستەم: ١. دەزگا؛ سامانە؛ کۆندام؛ گرۆیەک لە شت، بابەت یان دیاردەگەلی پێکەوەگیری ڕێک‌وپێک کە کۆمەڵەیەک پێک دێنن ‹سیستم متری: سیستمی میتری› ٢. نیزام؛ دوزەنە ٣. تۆڕ؛ ئەوەی بەشینەوەی شتێ یان بەڕێوەبردنی ڕاژەگەلێکی وەئەستۆوە ٤. ئەوەی (بەتایبەت لەمەڕ ماشێن و دەزگاوە) بیچم، پێکهاتە، یان شت‌ومەکی تایبەتی هەیە.

سیستماتیک / sîstemātîk/: [فرانسوی] صفت. سامانمەند؛ دۆزەنەدار.

سیستول / sîstol/: [فرانسوی]/اسم. [پزشکی] سیستۆل؛ قۆناخی وێکهاتنەوە و کرژبوونەوەی دڵ لە خولێکی کارکردنیدا.

سیسموگراف / sîsmog(e)rāf ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. لەرەنگار؛ لەرزەنگار؛ ئامرازێ بۆ ناسین و نووسینی شەپۆلی لەرە، بەتایبەت لەرەی بوومەلەرزە.

سیسمولژی / sîsmolojî/: [فرانسوی]/اسم. لەرەناسی؛ لەرزەناسی؛ زانستی لێکۆڵینەوە سەبارەت بە بومەلەرزە و لەرەگەلی دەسکرد.

سیسمومتر / sîsmometr ، ـها/: [؟]/اسم. لەرەپێو؛ لەرزەپێو؛ ئامرازی ئەندازەگرتنی ڕادە و مەودای لەرە.

سیسمونی / sîsmonî/: [از سنسکریت]/اسم. جل و پێداویستی کۆرپە، کە لە لایەنماڵی دایکەوە پێش لە دایک بوونی بە دیاری بۆی دێنن.

سی.سی. / sî.sî/: [انگلیسی]/اسم. [مخفف] سی.سی.؛ سانتیمیتری چوارپاڵوو.

سی.سی.یو. / sî.sî.yû/: [انگلیسی]/اسم. [مخفف] سی.سی.یوو.؛ بەشی تایبەتی چاوەدێری لە نەخۆشانی دڵ لە نەخۆشخانەدا ‹نیمه‌شب حالش به هم خورد، بردنش سی.سی.یو.: نیمەشەو حاڵی تێکچوو، بردیانە سی.سی.یوو.›.

سیصد[1] / sîsad/:/اسم. سێسەد؛ سێسەت؛ یەرەسەد؛ هیرسەی؛ هیرەسەی؛ هیرێسەی؛ ژمارەی سەرەکی دوای دوو سەد و نەوەد و نۆ و

بەر لە سێسەد و یەک.

سیصد[2]: *صفت*. سێسەد؛ یەرەسەد: ١. یەکێ زۆرتر لە دوو سەد و نەوەد و نۆ دانە ٢. سێسەدەم.

سیصدم / sîsadom/: *صفت*. سێسەدەم؛ سێسەدوم؛ بە ریز، پلە یان جێگەی سێسەدەوە.

سیصدمی / sîsadomî/: *ضمیر*. سێسەدەمی؛ سێسەتەمی؛ ئەوەی لە ریز، پلە یان جێگای سێسەدەمدایە.

سیصدمین / sîsadomîn/: *صفت*. سێسەدەمین؛ سێسەتەمین؛ یەرەسەدەمین؛ بە پلە، ریز یان جێگەی سێسەدەمەوە.

سی صنار / sîsan(n)ār/: *اسم. [قدیمی، گفتاری]* ١. سی‌سنار؛ ٣٠٠ دینار؛ ئەوەندەی ٦ شایی یان ٣٠ دیناری پارەی کۆنی ئێران ٢. *[کنایی]* پارەیەکی زۆر کەم .

سیطره / seytare/: [عربی] *اسم. [ادبی]* دەسەلات؛ دەسچوویی؛ چیری ‹می‌خواست سیطره‌ی خود را بر مجلس همچنان حفظ کند: دەیهەویست دەسەلاتی خۆی بەسەر کۆڕدا هەروا بەردەوام ڕاگرێ›.

سیفلیس / sîflîs/: [فرانسوی/ انگلیسی] ☜ **سیفیلیس**

سیفن / sîfon ، ـها/: [فرانسوی] *اسم*. سیفۆن: ١. دەفرە ئاوێ کە بە داکێشانی لۆسەیێ، ئاوەکەی بە تەوژمەوە بەر دەبێتە ناو کاسەی دەساو و دەیشۆرێتەوە ٢. لوولەیێ کە بە گوشاردانی لۆسەی سەری، ئاوا کارێ دەکا ٣. *[نامتداول]* وشترگەلوو؛ وشترگەروو؛ گونجەی سوالەتی، سمنتی یان چودەنی تێکخراو بۆ ڕاگوێزانی ئاو ٤. لوولەیەکی چەماوە بە شێوەی ~ بە سەرێکی بەرزتر لەویتری، کە تراو لە کۆگەی سەرە نزمەکەوە هەڵدەکێشرێتە ناو لوولە بەرزەکەوە، ئەم کەرستەیە بۆ خاڵی کردنەوەی تراوی کۆگاگەلی جێ‌مەترسی وەک باکی بنزین بەکاردێ * **سیفون**

سیفون / sîfon/: [عربی] ☜ **سیفُن**

سیفی / seyfî/ [از عربی] ☜ **صیفی**

سیفیلیس / sîfîlîs/: [فرانسوی/ انگلیسی] *اسم*. سفلیس؛ فەرنگی؛ هالۆق؛ بای بوور؛ نەخۆشیەکی کۆنی پەتایە کە تووشی ئەندامانی شەرم دێ. هەروەها: **سفلیس؛ سیفلیس**

سیک / sîk ، ـها/: [از هندی] *اسم*. سیک؛ ئایینێک لە هیندوستان؛ شوێنکەوتووانی ئایینی «وشنۆ» کە لقێک لە دینی بوودایە.

سیکل / sîkl ، ـها/: [فرانسوی] *اسم*. چەرخە؛ خول: ١. ماوەکاتێ کە زنجیرەڕووداو یان دیاردەگەلێکی تێدا ڕوو دەدا ‹سیکل کربن: چەرخەی کەربون› ٢. دەورە؛ ماوەیەکی دیاریکراو بۆ جێبەجێ بوونی کارگەلێک ‹سیکل اول: خولی یەکەم›.

▣ **سیکل کربن** ☜ چرخەی کربن، **چرخه**

سیکلامن / sîklāmen/: [فرانسوی] ☜ **نگونسار**[1]

سیکلمه[1] / sîklame/: [از فرانسوی] *اسم*. ١. ☜ **نگونسار**[1] ٢. پەمەیی بە بنەڕەنگێکی بنەوشەوە.

سیکلمه[2]: *صفت*. بە ڕەنگی پەمەیی بنەڕەنگ بنەوش.

سیگار / sîgār ، ـها/: [فرانسوی از اسپانیایی] *اسم*. سگار؛ سیار؛ سیغار؛ جگەرە؛ جگارە؛ جغارە؛ جغەرە؛ توتنی دەکاغەزەوە پێچراو بۆ کێشان.

▣ **سیگار برگ**: جگەرەی بەرگ/ گەڵا؛ گەڵا توتنی لێکەوەپێچراو بۆ کێشان.

▣ **سیگار پیچیدن**: لا پێچان؛ سیغار/ جگەرە/ سیگار پێچانەوە؛ جگەرەرە پێچنەی؛ تووتن بە کاغەزکردن و سازکردنی سیگار.

سیگار کشیدن: سیغار/ جگەرە/ سیگارکێشان/ خواردن؛ جگەرەکێشای/ کێشتەی؛ هەڵمژینی دووکەڵی جگەرە ‹جوان کم‌سالی

ایستاده بود و داشت سیگار می‌کشید: لاویژەیەک وەستا بوو خەریک بوو سیگاری دەکیشا›.

سیگاری[1] / sîgārî ، ـها/: [فرانسوی]/اسم.
۱. سیگاری؛ سیگارفرۆش؛ جگەرەفرۆش
۲. غەرغەرەی بەنی باریک و درێژ.

سیگاری[2] ـها/: *صفت.* سیگاری؛ سگاری؛ سیاری؛ جغارەکێش؛ جغارەخۆر؛ جغەرەخۆر؛ جغەرەکێش؛ جگەرەخۆر؛ جگەرەکێش؛ ئالوودەی سیغار ‹من سیگاری نیستم: من سیگاری نیم›.

سیگما / sîgmā/: [یونانی]/اسم. سیگما: ۱.هەژدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی یوونانی «δ»: **زیگما**

سیگنال / sîgnāl ، ـها/: [فرانسوی/ انگلیسی]/اسم. سیگنال: ۱. هنارە؛ هەوە؛ ئاماژەی دەنگی یان تیشکی ۲. بۆق؛ فیقە.

سیگنال‌سیستم / sîgnālsîstem ، ـها/: [فرانسوی] /اسم. دەزگای ئاماژەکەر.

سیل / seyl/: [عربی]/اسم. لافاو: ۱. لێفاو؛ لاپاو؛ سێلاو؛ لاسامە؛ لاخێز؛ لاو؛ لەهی؛ لەی؛ لێشت؛ لێ؛ لی؛ لا؛ لالاف؛ لێسەر؛ لێیە؛ لوشاو؛ لەهر ۲.*[مجازی]* شالاو؛ لێشاو؛ هەرشتێ کە وەکوو کۆمایێکی زل لە کتوپرا بەربێتەوە ‹سیل سپاه دشمن: شالاوی سوپای دوژمن›.

▣ **سیل** آمدن: لافاو/ سێلاو/ لاخێز هەستان؛ لافاو/ سێلاو/ لاخێز هاتن؛ لاو ئامەی ‹در جنوب سیل آمد و خسارات زیادی به بار آورد: لە باشووردا لافاو هەستا و زەرەرێکی زۆری دا›.

سیل گرفتن: لافاو داگرتن؛ ئاو داگرتن؛ لاپاڵ داگرتن؛ لاوەرەگێرتەی ‹خیلی از زمینهای کشاورزی را سیل گرفت: لافاو زۆرێک زەوی و زاری داگرت›.

سیل / sîl ، ـها/: [؟]/اسم. ☜ **فُک**

سیلاب / seylāb/: [عربی/ فارسی]/اسم. لافاو؛ لێفاو؛ لاپاو؛ لالاف؛ لاشاو؛ لێشاو؛ تیژاف؛ لاخێز؛ سێلاو؛ ئاوێ کە بە هۆی لاوەوە دێ ‹سیلاب بخشی از شهر را فرا گرفت: لافاو بەشێ لە شاری داگرت›.

سیلاب / sîlāb ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. *[زبان‌شناسی]* بڕگە؛ بەش؛ بڕە؛ بچووکترین یەکەی زمانی پەیڤین، دوای واج، بریتی لە (لای کەم) پیتێکی دەنگدار و یەکێکی بێدەنگ.

سیلان / sayalān/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* ڕەوانی؛ بزاڤی ماکێ شل.

سیلان / sîlān/: [؟]/اسم. شیرەی خورما.

سیل‌بند / seylband ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. بەند؛ لاوگر؛ بەربەند یان دیوارێ کە بۆ بەرگری لە هەلمەتی لافاو دروست‌کراوە.

سیلت / sîlt/: [؟]/اسم. *[زمین‌شناسی]* سیلک؛ خۆڵبەردی دەنکوردی بچووکتر لە زیپک و گەورەتر لە دەنکی گڵەئیربار کە نزیکەی ۰/۰۳ میلی‌مترە و لە بن چۆم و زێ و زێباراندا بە دەم با و ئاوەوە دەنیشێ.

سیل‌خیز / seylxîz/: [عربی/ فارسی] *صفت.* لافاوگر؛ لافاوگە؛ بە تایبەتمەندی لافاو داگرتن ‹ایجاد سد و سیل‌بند در مناطق سیل‌خیز ضروری است: دانانی بەند و لاوگر لە ناوچەگەلی لافاوگردا پێویستە›.

سیلر / sîler/: [انگلیسی]/اسم. سیلێر؛ درزگر؛ هەر یەک لەو ماکانەی کە بۆ بەرگری یا گرتنی درز و کەلێن، ڕووکارێکی پێ سواخ دەدەن.

سیل‌زده / seylzade ، ـها؛ ـگان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* لافاو لێدراو؛ لافاو بردوو؛ ئاو بردوو؛ گەزنگاز بە هۆی لافاوەوە.

سیلک[1] / sîlk/: [انگلیسی]/اسم. هەورێشم؛ ئاوریشم.

سیلک[2]: صفت. هەورێشمی.

سیل‌گیر / seylgîr/: [عربی/ فارسی] *صفت.* لافاوگر؛ بەرلافاو؛ وەرەلاو؛ لاوداگر؛ لافاوگە؛ لێفاوگر؛

سێلاوگر؛ سێلگا ‹از ساخت و ساز در زمینهای سیل‌گیر جلوگیری شد: لە کردنەوەی زەویگەلی لافاوگر بەرگری کرا›.

سیلندر / sîlandr ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. سیلەندر: ١. گرۆڤەر؛ گلیل ٢. قاپۆرەیەکی گرۆڤەر لە موتوری ماشێندا کە پیستوونی تێدا دەبزێوێ ٣. کەرەستە و شتی گرۆڤەر.

سیلو / sîlû. sîlo ، ـها/: [فرانسوی از اسپانیایی]/اسم. تاپو؛ کەوار؛ کان؛ کاریتان: ١. بینایەکی گەورەی گرۆڤەری بۆ هێشتنەوەی دانەوێڵە، سیمان و وەک ئەوانە ٢. *[کشاورزی]* چاڵێ کە بە گژ و گیا پڕ دەکرێتەوە و بە پەستاوتن کپی دەکەن و بە خاک دایدەپۆشن هەتا بە ترشان، پێخۆری باشتر بۆ ئاژەڵان بێتە دەست ٣. *[گفتاری]* هەمبار؛ ئەمبار؛ هەمار.

سیلوانیم / sîlvān(i)yom/: [؟] ☜ **تلوریُم**

سیلور / sîlver/: [انگلیسی]/اسم. ١. زێو؛ نوقرە؛ کانزای هەواڵ زێڕ ٢. ئالیاژی مس و نیکڵ بە ١% مەنگەنزەوە، کە بە زێو بریقەدار کراوە و دەفر و کەوچک و چنگاڵی لێ دروست دەکەن.

سیلورین / sîlor(i)yan/: [فرانسوی]/اسم. سیلوریەن؛ سێهەمین دەورە لە خولی پالیئۆزوییک لە ٤٤٠ تا ٤٠٠ میلیون ساڵی لەوەو پێش کە تێیدا هەوەڵین گیانەوەرانی وشکانی دەرکەوتن، بەر لەوان ژیانی گیانەوەری لە دەریازی بەو لاوە چیتر نەبوو.

سیلی / sîlî ، ـها/: اسم. زلە؛ زللە؛ زەلە؛ زیلە؛ شەپەزلە؛ شەپازلە؛ شەپەزللە؛ شەقازلە؛ شەقەزلە؛ شەقازللە؛ شەقەزللە؛ شەقەزیلە؛ شاپ؛ شەپاڵە؛ شەپاڵ؛ چەک؛ چەپاڵە؛ کەشیدە؛ کەشیلە؛ شرن؛ شرماب؛ شەقام؛ سهنتی؛ شەپۆلکە؛ شەپۆلک؛ دەخش؛ سەترە؛ لەکمات؛ لامات؛ لەپارچە؛ عیشت؛ شەپەلاغە؛ شەپلاغ؛ شلپاخ؛ شەپلاخ؛ شەپلاخە؛ شەپلاخ؛ شەپەلاخە؛ شەپاڵمە؛ چەپلاخە؛ شەپیلە؛ شەماق؛ چۆماخ؛ زەرپێ کە بە لەپی دەست لە دەم و چاو و لاملی کەسێ دەدرێ.

⊡ **سیلی خوردن**: زللە/ شەپلاخە/ چەک خواردن؛ شەقەزلە خواردن؛ کەشیدە واردەی ‹من هم چند سیلی خوردم: منیش چەند زللەم خوارد›.

سیلی زدن: زللە/ چەک/ شەپلاخە لێدان؛ لە پارچە داین؛ شەپلاخ دەی ونەی ‹یک سیلی زد به صورتم: زللەیەکی دا بە لاملمدا›.

سیلیس / sîlîs/: [فرانسوی]/اسم. *[شیمی]* سیلس؛ ئەنیدرید ئەسیدی سیلیسیک، کە بێخەوشەکەی سپی یان بێڕەنگە و بەزۆری لە سروشتدا دەس دەکەوێ، لە چێکردنی شیشە، ئامێری چاوی، خانووبەرە و سواڵەتدا بەکاردێ.

سیلیسیم / silis(i)yom/: [فرانسوی]/اسم. سیلیسیوم؛ توخمی کیمیاوی ناکانزا، بە ژمارەی ئەتومی ١٤ و کێشی ئەتومی ٢٨,٠٨ کە لە دوای ئوکسیژن، زۆرترین توخمە و نزیک بە ١% لە توێکڵەی نەگۆڕی زەوی پێکدێنێ: **سیلیکُن**

سیلیکن / silikon/: [فرانسوی]/اسم. *[شیمی]* ١. /ـها/ سیلیکون؛ ناوی گشتی تاقمێ لە لێکدراوەگەلی دەسکردی پولیمر ٢. ☜ **سیلیسیُم**

سیم / seyyom/: *صفت. [گفتاری]* سێهەم؛ سێیەم.

سیم / sîm ، ـها/: اسم. سیم: ١. تێل؛ تێلە؛ تەل؛ ڕێسە یان تەلی نەرم بۆ کاری جۆراوجۆر (وەک گواستنەوەی کارەبا یان ئیلیکترۆمیغناتیس)، کە لە کانزا و بە کۆتەری جیاواز و پتر بە پۆشەنێکی لێپارێزەوە چێدەکرێ ٢. *[ادبی]* زیو؛ زێو؛ زیف؛ نوقرە ٣. تێل؛ تێلە؛ تار؛ تان؛ تاڵ یان ژێی ئامێرگەلی مووسیقای ژێدار ‹سیم

سەتار: سیمی سێتار› ٤. جۆرێک ماسی ئاوی شیرین کە لە قاسمە دەکا: **ماهیسیم**

◘ **سیم افشان:** سیمی چەپک؛ سیمێ کە لە چەن ڕشتەی سیمی باریک پێکهاتووە.

سیم برق: تێلی کارەبا؛ سیمێ پتر لە مس بۆ گواستنەوەی کارەبا. هەروەها: **سیم تلفن؛ سیم تلگراف**

سیم خاردار: ئاسنورک؛ ئاسندرک؛ هەسندرک؛ درکە ئاسنینە؛ تێلی وارشی درکدار.

سیم رابط: سیمی پێوەند؛ لەتە تێلی رووکێشداری سەرێک پریز و سەرێک دووشاخە، بۆ درێژترکردنەوەی سیمی کەرستەی کارەبایی و تەلەفون.

سیم رادیو: تیکە سیمێ رووکێشدار بە دووشاخەیێکەوە بۆ گەیاندنی کارەبا بە ڕادیۆ. هەروەها: **سیم اتو؛ سیم تلفن؛ سیم یخچال**

سیم زمین: سیمی زەوی؛ سیمی ئێرت؛ ڕیسەیێ لە سیم بۆ دابینکردنی هێمنی لە ئامێرگەلی کارەبایی و بەرگری لە بەرقگرتن و زیان دیتنی ئامێرەکە، بە زەمینیەوە دەنێن.

سیم ظرفشویی: سیم؛ تەل فافۆن؛ هەودای کانزایی بۆ شوردن و بریقە لێ خستنی دەفر و دۆڵە.

سیم فاز: تێلی فاز؛ تێلێ کە لە تۆڕی بە شینەوەی کارەبای کەم تەوژمدا لە چاو ئەرز و بەدەنە ولتاژی هەیە.

سیم کابل: تێلی کابل؛ کابل.

سیم نول: تێلی نۆل؛ تێلێ کە لە تۆڕی بەشینەوەی کارەبای کەمتەوژمدا لە چاو ئەرز و بەدەنە ولتاژی سیفر یان زۆر کەمی هەیە.

◘ **سیم کشیدن:** ١. سیم داخستن؛ سیمکێشان ٢. *[مجازی، گفتاری]* چڵ کێشان؛ چڵ وەشانن؛ چڵ دان.

سیمهای کسی قاتی شدن: *[مجازی، گفتاری]* تێکچوون؛ شپرز بوون؛ شێوانی کەسێک؛ سەر لە کەسێک شێویان؛ ئاڵۆزیان؛ تووشیاری ئاڵۆزی زەینی بوون ‹سر همین قضیه سیمهایش قاطی شد: هەر لە سەر ئەو بابەتە تێکچوو›.

به سیم آخر زدن: *[مجازی]* چش لە هەموو شتێ کردن؛ بەتوون لێ کردن؛ بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ بارێکدا، لە هیچ نەسڵەمینەوە و موکور دەست بۆ هەموو شت بردن ‹دیدم چارەای نیست، به سیم آخر زدم و توی آب پریدم: دیم چار نیە، چشم لە هەموو شتێ کرد و بازم دایە نێو ئاوەکەوە›.

سیما[1] / sîmā /: [عربی]*اسم. [ادبی]* سیما؛ سەروسیما؛ سەکوت؛ ڕیخت؛ بیچم؛ سەکوم؛ دیمەن؛ پەچک؛ بەچک؛ سکە؛ سکوم؛ نموود؛ مازە؛ قەوارە؛ ئەدگار؛ ئادگار: ١. ڕوومەت؛ ڕوخسار؛ چار؛ دەموچاو؛ چر و چەنە؛ چر و چاو؛ چەهرە؛ سەحەت؛ ڕوو؛ دێم؛ روی ٢. دیدار؛ تەحر؛ قەڵخەت؛ قەلافەت؛ قیافە؛ قلهـ ؛ ماعد؛ سەر و سەکوت؛ کەسم؛ تەشک؛ زەرا؛ ڕەزا؛ ڕەخت؛ تووز؛ دیامان.

ـ سیما[2]: *پیواژە.* ــ دیمەن؛ ـ ڕوومەت؛ ـ تووز؛ ـ نموود ‹پری‌سیما: پەریدیمەن›.

سیماب / sîmāb /: *اسم. [ادبی]* سیماڤ؛ زیو؛ زیوە؛ جیوە.

سیمان / sîmān /: [فرانسوی]*اسم.* چەمەنتۆ؛ چیمەنتۆ؛ چیمەنتوو؛ سمیت؛ سمنت؛ سیمان؛ گەردێ کە لە پێژرانی ئاهەک و گڵە ئیربار پێکدێ و بە تێکەڵ بوونی دەگەڵ ئاودا ڕەق دادەگەڕێ: **سیمان پُرتلَند**

◘ **سیمان پُرتلَند** ☜ **سیمان**

سیمانکاری / sîmānkārî /: [فرانسوی/ فارسی] *اسم.* سیمانکاری: ١. پیشەی کەسێ کە بە

سیمان کار دەکا ٢. /ـها/ کارگەی دروست کردنی بەرهەمی سیمانی. هەروەها: **سیمانکار**

سیمانی / sîmānî/: [فرانسوی] *صفت.* سمنتی؛ سیمانی؛ چیمەنتوویی ‹آجر سیمانی: ئاجۆری سمنتی›.

سیمبان / sîmbān ، ـها؛ ـان/: *اسم.* سیموان؛ تێلڤان؛ کرێکارێ کە چاوەدێری سیمی کارەبا، برووسکە یان تەلەفوونی وە ئەستۆیە.

سیم‌پوش / sîmpûš ، ـها/: *اسم.* سیم‌پۆش؛ تێل‌پۆش؛ لوولەیەک کە کابل دادەپۆشێ و دەیپارێزێ.

سیم‌پیچ / sîmpîč ، ـها/: *اسم.* سیم‌پێچ؛ سیم‌لوولە؛ سیملوول؛ سیمێکی لوولپێچ کە بە هۆی تێپەڕینی کارەباوە، مەیدانی میگناتیسی بەدی‌دێنێت. **سیم‌لوله**

سیم‌چین / sîmčîn ، ـها/: *اسم.* سیم‌چن؛ جۆرێ ئەمۆردەست بە شەویلکەی تیژی کەوانەییەوە بۆ بڕینی سیم.

سیمرغ / sîmorq/: *اسم.* سیمر؛ سیمۆرغ؛ سیرنگ؛ سیمرغ؛ سیمەرخ؛ سیمرخ: ١. /ـها/ مەلێکی ئەفسانەیی کە نمانای زێڕیە و دە کێوی قافدا دەژی ٢. *[نجوم]* عەنقا؛ وێنەی گەردوونی لە ئاسمانی نیمەگۆی باشووریدا.

سیم‌فام / sîmfām/: *صفت. [ادبی]* زێوین؛ زیوین؛ زێوی؛ زێولام؛ بە ڕەنگی زێو ‹پرتو سیم‌فام ماه بر همه‌جا گسترده بود: تریفەی زیوینی مانگ لە هەموو لاوە بڵاوەی کردبوو›.

سیمک / sîmak ، ـها/: *اسم.* قولاپە یان چێوی سەرچەوت کە تاڵی هەورێشمی پێ با دەدەن.

سیم‌کارت / sîmkārt ، ـها/: [از انگلیسی] *اسم.* سیم‌کارت؛ کارتێکی تایبەتی بۆ ڕێخستنی بڕێ کەرستەی کارەبایی (وەک تەلەفوون، کارتی بانکی یان قوڵفی کارتی).

سیمکش / sîmkeš ، ـها/: *اسم.* سیمکێش: ١. کەسێ کە پیشەی دامەزراندنی سیمە بۆ کاری جۆراوجۆر ٢. ئامرازێ کە زێڕینگەران تێلی زێڕ و زیوی پێ ساز دەکەن.

سیمکشی / sîmkešî/: *اسم.* سیمکێشی؛ کار و ڕەوتی دامەزراندنی سیم و پێداویستیەکانی لە شوێنێکی تایبەتی بۆ پێک‌هێنانی خولگە یان تۆڕێکی نوێ. هەروەها: **سیمکشی کردن**

سیمگون / sîmgûn/: *صفت. [ادبی]* زێوی زێوین؛ زێوینە؛ زێولام؛ زیڤی؛ سینەم؛ سیمەن؛ وەک زێو.

سیم‌لخت‌کن / sîmloxtkon ، ـها/: *اسم.* سیم‌ڕووتێن؛ جۆرێک ئەمبوردەست کە لێوارەی شەویلکەکانی بەرەو ناو داشکاوە و سیمی پێ ڕووت دەکەنەوە.

سیم‌لوله / sîmlûle/: *اسم.* ☜ **سیم‌پیچ**

سیمی / sîmî/: *صفت.* سیمی؛ تەلی؛ تێلی: ١. چێ‌کراو لە سیم ‹تور سیمی: تۆڕی سیمی› ٢. سیم‌دار ‹تلفن سیمی: تەلەفوونی سیمی› ٣. بە تابەنی سیمی ‹دفتر سیمی: دەفتەری سیمی›.

◘ **سیمی کردن**: سیمی کردن؛ بەرگ گرتنی کتێب و دەفتەر بە تێڕۆکردنی سیم لە ڕیزەکونی پەراوێزدا بە جێگەی تابەن.

سیمیا / sîmiyā/: [معرب] *اسم. [قدیمی]* سیمیا؛ لە زانستە کۆنەکان، کە پێیان وا بوو بەو زانستەوە وشە و ناوی وا دەست دەکەون کە بە وتنەوەیان هەر ویست و داخوازیەک جێبەجێ دەبێ و هەروەها بیر و هزری کەسانی‌تری پێ دەزانرێ.

سیمین / sîmîn/: *صفت. [ادبی]* زێوین؛ سیمین: ١. سیمەن؛ زیڤین؛ زیوینە؛ سێمینە؛ سینەم؛ دروس‌کراو لە زێو ‹جام سیمین: جامی سیمین› ٢. چۆڕ؛ سپی و بریقەدار وەک زیو ‹سیمین ساق: بەلەک زیوین›.

سین / sîn/: اسم. سین؛ سیٚ؛ ناوی عەرەبی شازدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

سیناپس / sînāps ، ـها/: [فرانسوی/ انگلیسی] اسم. *[کالبدشناسی]* شوێنی یەکگرتنی دوو خانەی دەماری.

سینتیک / sînetîk/: [فرانسوی] اسم. *[فیزیک]* سینێتیک: ١. لقیٚ لە زانستی فیزیک کە دەپەرژێتە سەر کارتێکری هێز بەسەر جوولەی تەندا ٢. کار و ڕەوتی گۆڕانکاریەکی فیزیکی یان کیمیاوی * **کینتیک**

سین جیم / sîncîm ، ـها/: اسم. *[تعریض]* باس‌وخواس؛ لیٚ پرسینەوە ‹چرا داری این‌قدر سین‌جیم می‌کنی؟: بۆ ئەمەندە خەریکی باس‌وخواس دەکەی؟›.

سینرژتیک / sînerjetîk/: [؟] اسم. سینێرژیک؛ زانستیٚ کە لە سەر بەشداری‌کردنی پاژگەلی سیستەمێک لە پێکهێنانی پێکهاتەگەلی شۆنی، کاتی یان کارکردی دەپەرژیٚ.

سینرژیسم / sînerjîsm/: [؟] اسم. هاویاری؛ ئاریکاری؛ هاوکاری.

سینک / sînk ، ـها/: [انگلیسی] اسم. سینک؛ کاسەی دەفرشۆری؛ لەگانی کانزایی کە لە چێشتخانەدا لە ژێر شێری ئاوەوە بۆ دەفرشتن دایدەنێن ٢. *[نامتداول]* لەگان؛ کاسەئاسایەک بۆ ژێری منداڵ و نەخۆش.

سینما / sînemā, sînamā ، ـها/: [فرانسوی] اسم. سینەما: ١. بینایەک بە یەک یان چەند ژوورەوە بۆ ڕانانی فیلم ٢. هونەر و پیشەی سازکردنی فیلمی سینەمایی ٣. کەرەستەی شاندانی فیلم (پرۆژێکتۆر، پەردە، ئاپارات و ...).

▣ **سینمای صامت**: سینەمای بیٚ دەنگ؛ زانیاری سازکردنی فیلمی وا کە دەنگی هونەرپیشەکانی تێدا نابیسریٚ. هەروەها: **سینمای ناطق**

سینمائی / sînemā'î, sînamā'î/: [فرانسوی] ☜ **سینمایی**

سینماتک / sînemātek, sînamātek ، ـها/: [فرانسوی] اسم. سینەمایەکی بچووک کە تەنیا فیلمی هەڵکەوتە و سەرکەوتووی تێدا پیشان دەدریٚ.

سیناماتیک / sînemātîk, sînamātîk/: [فرانسوی] اسم. سینەماتیک؛ بەشێک لە زانستی دینامیک کە لە سەر باوی شت، بەبیٚ چاوکردن لە جرم یا هێز دەکۆڵێتەوە: **کیناماتیک**

سینمادار / sînemādār, sînamā- ، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] اسم. سینەمادار؛ خاوەنی سینەما.

سینمادار‌ی / sînemādārî, sînamā-/: [فرانسوی/ فارسی] اسم. سینەماداری: ١. خاوەن سینەما بوون ٢. بەڕێوەبردنی سینەما.

سینمارو / sînemārow, sînamā- ، ـها/: [فرانسوی/ فارسی] صفت. فیلمباز؛ هۆگر و هۆکارە بە ڕویشتن بۆ سینەما ‹جوانهای سینمارو او را خوب می‌شناسند: لاوە فیلمبازەکان باش دەیناسن›.

سینماسکوپ / sînemā(e)skop/: [فرانسوی] اسم. شێوەی فیلمهەڵگری بۆ شاندان بەسەر پەردەیەکی پان بە ڕێژەی پانی بە درێژایی ١ بە ٢,٥ەوە.

سینماگر / sînemāgar, sînamā- ، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] اسم. سینەماوان؛ ئەوی کاری بەرهەمهێنان و دەرهێنانی فیلمی سینەماییە؛ سینماکار ‹یک سینماگر فرانسوی نیز در این جشنواره شرکت داشت: سینەماکارێکی فەرانسەویش لەم میهرەگانەدا بەشدار بوو›.

سینمایی / sînemāyî, sînamāyî/: [فرانسوی] صفت. سینەمایی؛ سینمایی؛ پێوەندیدار یان سەر بە سینەما ‹فیلم سینمایی: فیلمی سینەمایی›:

سینمائی

سینوزیت / sînozît/: [فرانسوی]/اسم. [پزشکی] سینۆزیت؛ ئاییسان و هەوکردنی سینووس.

سینوس / sînûs ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. [کالبدشناسی] سینووس؛ هەلۆڵ و کلۆری نێوئێسکی کاپۆڵ کە پتر یان لەگەڵ ڕێگای هەناسەدا لە پێوەندیدان (وەک سینووسەکانی لووت).

سینوسوئید / sînûso'îd/: [؟]/اسم. [ریاضی] کەوانەی سینووسی؛ کەوانەی وەک پێل (~).

سینه[1] / sîne/: اسم. ١. سنگ؛ سینگ؛ سین؛ سینە؛ بەشی پێشووی لەش لە ژێر ملەوە تا ژوورەوەی سک ‹سینەاش را جلو دادە بود: سنگی دابووە پێشەوە› ٢. /ـها/ سەرسنگ؛ سەرسین؛ مەمک؛ مەمە؛ چیچە؛ سینگ و بەرۆک، بەتایبەت لە ژناندا ‹سینەهای برجستەای داشت: سینگی خڕ بوو› ٣. /ـها/ [گفتاری] سنگ؛ سی ‹شربت سینە: شەربەتی سنگ› ٤. [مجازی] ناخ؛ سینگ؛ سنگ؛ دڵ؛ هەناو؛ هەناف ‹سینە مالامالِ درد است ای دریغا مرهمی: ناخ پڕاوپڕ داخە، ئاخ بۆ مەڵهەمێک› ٥. [مجازی] یادگە؛ بەر؛ بیر؛ حافیزە ‹همە را از سینە نقل می‌کرد: گشتی لە بەر دەگوتەوە› ٦. سنگ؛ سنگەڵ؛ سنگە؛ بەر ‹سینەی کوە: سنگەی کێو›.

◘ **سینه به سینه:** دەمبەدەم؛ دەماودەم؛ سینەبەسینە؛ بە شێوەی ڕاگوێزانی سەر زارەکی ‹این داستان سینەبەسینە نقل شدە است: ئەم چیرۆکە دەمبەدەم هاتووە›.

◘ **سینه زدن:** سینگ‌کوتان.

سینه سپر کردن: [کنایی] سنگ کردنە قەڵخان؛ سنگ دانە بەر؛ لە بەرانبەر کەسێ یا هێزێکەوە ڕاوەستان و پاشگەز نەبوون ‹سالها در برابر مشکلات زندگی سینە سپر کردم و آخ نگفتم: ساڵەهای‌ساڵ سینگم دایە بەر تەنگ و چەڵەمەی ژین و دەنگم نەکرد›.

سینه صاف کردن: [مجازی] ئێح کردن؛ بە کۆخ یان دەردانی هەوا، ڕێی هەناسە بەردان ‹سینەاش را صاف کرد و گفت ...: ئێحی کرد و گوتی:...›.

سینه کردن: [گفتاری] ١. گەل/ هەڕەوەز کردن؛ بەرهەڤ‌کرنی دەستە یان گرۆیەک بۆ ئەنجامی کارێک ٢. وەبەر نان؛ سەر پێوەنان؛ لێکتر کۆکردنەوە و دانە بەر خۆ و برد ٣. سک دان ‹دیوار سینە کردە بود و داشت خراب می‌شد: دیوارەکە سکی دابوو، خەریک بوو دەرڕووخا›.

سینه[2]: صفت. [گفتاری] کۆم؛ داچەماو؛ کووڕ؛ بەرەو دەر چەماوە.

سینهالی / sînhālî/: اسم. سینهالی: ١. /ـها/ هەر یەکە لە کەسانی هۆزێ کە زۆربەی خەڵکی وڵاتی سریلانکا پێک دێنن ٢. زمانی ئەو هۆزە، لە زمانگەلی هیندو-ئێرانی.

سینه‌بند / sîneband ، ـها/: اسم. ١. سینەبەرە؛ سینگەبەرە؛ سینەبەند؛ سینەبەن؛ مەمکەبەن؛ مەمک‌بەن؛ جۆرێ ژێرپۆشی ژنانە بۆ بەرگری لە داهێزانی مەمکان ٢. بەرسینە؛ وەرزین؛ سنگ‌بەند؛ بەرە؛ بەرسینگ؛ بەرسینگە؛ بەرەک؛ بەرەی زین؛ قایش و قرووشی سنگی ئەسپ.

سینه‌پهلو / sînepahlû/: اسم. [گفتاری] سینەپاڵوو؛ پزوو؛ فرک؛ ئاڤسینگ؛ بەرەزام؛ ژان و برک لە سەرماوە ‹هوا حسابی سرد شدە، این کت را بپوش وگرنە سینەپهلو می‌کنی: هەوا بەڕاستی سارد بووە، ئەم کۆتە لەبەر کە دەنا سینەپاڵوو دەگری›.

سینه‌چاک / sînečāk/: صفت. [مجازی] دڵ‌سووتاو؛ جەرگ‌برژاو؛ ئەوینداری زۆر بە

تاسەی خەمداگرتوو.

سینەخیز / sînexîz/: اسم. سنگەخشکێ؛ سینەخشێ؛ سکەخشێ؛ سکەخشکە؛ دۆخی لەش لە کاتێکدا کە هەر سەر و سنگ لە زەوی بەرز بێتەوە و ڕۆیشتن لە سەر ئانیشک بێ.

▣ سینەخیز رفتن: سنگەخشکی چوون؛ سکەخشێ کردن؛ ڕاخوشین بە سەر زەویدا بە یارمەتی ئەژنۆ، ئانیشک و سەر ئەنگوستانی پێ.

سینەدرد / sînedard/ ☜ **درد**[2]

سینە راما / sînerāmā/: [فرانسوی]/سم. سینەڕاما؛ شێوەیەکی فیلمهەڵگری کە لە سێ دووربین و چەند کەرەستەی دەنگهەڵگری کەڵک وەردەگیرێ و بە ڕووی پەردەیەکی پانی چەماوەدا و بە سێ پروژێکتورەوە نیشان دەدرێ.

سینەریز / sînerîz ، ـها/: اسم. ئاشق‌بەند؛ سینەڕێز؛ ملوانکەی بە کۆمەڵ شت‌پێوە هەڵواسراو.

سینەزنی / sînezanî ، ـها/: اسم. شینگێڕی؛ چەمەرە؛ تازیەباری بە خۆ کوشتن و بە سەر سینگدانەوە.

سینەسرخ / sînesorx، ـها/: اسم. بووکەسوورە؛ مەلێکی لە تیرەی تووکا بە سەرپشتی خۆڵەمێشی ئاماڵ ئاوی و جووچکی ڕەش و سنگ و پالی سوور و فڕینی نزمەوە.

سینەسوز / sînesûz/: صفت. [مجازی] جەرگسووتێن؛ جەرگبڕ؛ دڵبرژێن؛ هۆی ئازاری هەست و نەستی زۆر و درێژخایەن ‹آه سینەسوز: ئاخی جەرگسووتێن›.

سینەکش / sînekeš/: اسم. سینگەلان؛ سینەکێش؛ سینەکەش؛ دەسەوەنە؛ لێس؛ دەستەو هەوراز؛ جێگای بەربلاو و ڕاسا لە بەرانبەرەوە ‹سینەکش کوە: سینگەلانی چیا›.

سینەمال / sînemāl/: اسم. سینەخشێ؛ سنگەخشێ؛ سکەخشێ؛ خشکە بە سەر ئانیشکەوە بە شێوەیێ کە تەنیا سەر لە زەوی بەرز بێتەوە.

سینی / sînî، ـها/: اسم. سینی؛ سێنیک؛ تەوەق؛ تەباخ: ١. بەرکەش؛ بەرگەش؛ مەعجۆمە؛ مەجومعە؛ مەجوعمە؛ مەجمەعە؛ مەجحمە؛ یاڵتەبەق؛ تەبسی؛ دەفرێکی تەخت و پەل بۆ لە سەر دانان و بردنی شتومەک بەتایبەت دەفری خواردن و خواردنەوە ٢. بەرکەش؛ بەرگەش؛ مەعجۆمە؛ مەجومعە؛ مەجوعمە؛ مەجمەعە؛ مەجحمە؛ یاڵتەبەق؛ ئاوا دەفرێ بە ناوەڕۆکیەوە ٣. پەڕەیێ کە دە ژێر بەشێ لە کەرەستەیەک دەخرێ بۆ کۆکردنەوەی دارژاوە ٤. مەنگری؛ لەنگەری؛ دەفرێکی گرد و کەم تا زۆر گەورە لە چێو کە لە بەوەجارێدا کەڵکی لێ دەگرن ٤. [مکانیک] پاژێک لە ماشێندا.

سینیور / sîneyor/: [اسپانیول]/سم. سینیۆر؛ ئاغا؛ لە نازناو و سەرناوەکانی ئاغەواتی ئوروویا: **سنیور**

سیورسات / siyûrsāt/: [ترکی] ☜ **سورسات**

سیویل / sîvîl/: [فرانسوی] صفت. ناچەکداری؛ وڵاتی؛ شەخسی.

سیە[1] / siyah/: صفت. [مخفف، ادبی] ڕەش؛ سیاو؛ سیە.

سیە ـ[2]: پیشوازە. ڕەش ـ؛ سیاـ؛ سیەـ ‹سیەچادر: ڕەشماڵ›.

سیەجسم / siyahcesm/: [فارسی/ عربی]/سم. جسم سیاه ☜ **جسم**

سیەفام / siyahfām/: صفت. [ادبی] ڕەشتاڵە؛ سەوزە؛ ڕەش‌باڤ؛ ڕەش‌باو؛ تەخلک؛ تێلە؛ تاڵە؛ سیازندۆق؛ سیازەندۆق.

ش

ش / š/: حرف. ش؛ نیشانەی شازدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

ش / še/: اسم. ١. شــێ؛ نــاوی شــانزدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی زمــانی فارسـی ٢. [مخفف] ﻫ ؛ ساڵی هەتاوی ‹سال ١٣١٨ ش.: ساڵی ١٣١٨ی هـ› ٣. [مخفف] ژ؛ ژمــارە؛ ئـەژمار ‹ش ٧٠: ژ ٧٠› (واتا: ژمارەی حەفتا).

ـ ش / aš, eš/: ضمیر. ١. ــ ی؛ ـ ش؛ جێنــاوی ملکی لکـاو بـۆ سـێهەم کەسـی تـاک ‹دستش؛ کتابش؛ خانەاش: دەسـتی؛ کتێبـی؛ یانەش› ٢. ـی/ ـ یـ؛ ـش؛ جێناوی بـەرکاری لکـاو بـۆ سـێهەم کەسی تاک ‹بردش بانه و مدتی آنجا نگهـش داشـت: بردی بۆ بانه و لەوێدا ماوەیەک ڕایگرت›.

ـ ش / eš/: پسوند. ـ شت؛ ـ ش؛ نیـشانەی نـاوی چاوگ ‹برش؛ آزمایش: بڕشت؛ ئازمایشت›.

شاـ / šā/: پیشواژە. [مخفف] شاه ☜ **شاه ـ٢**

شائبه / šā' ebe/: [عربی] ☜ **شایبه**

شائق / šā'eq/: [عربی] ☜ **شایق**

شاباش / šābāš ، هـا/: اسم. شـاباش؛ شـاواش؛ پوولە؛ زەڕئەوشان؛ زەڕەوشـان؛ پارەیـێ کـە لـە زەماوەندا ئەیکەنە سـەر بـووک و زاوا یـان ئـەو کەسەیدا کە هەڵدەپەڕێ.

شابر / šābor ، ها/: [آلمانی]/اسم. شـابۆر؛ بڕبـەن؛ بڕوەن؛ کەرەسەیەکی وەک مۆرەت، بە دەستە و تێخەیەکی زۆر تیژەوە بۆ لابـردنی پـرزە و وردە لکی سەر کانزا.

▣ **شابر زدن**: شابۆر دان؛ بڕبەن/ بـڕوەن لێـدان؛ تاشینی وردە لکی سەر کانزا بە بڕبەن.

شــابک / šābek ، هـا/: اسـم. [مخفف] شـابک؛ شابەک؛ ژمـارەی سـپاردە؛ ژمـارەی سـتانداری نێونەتەوەیی کتێب.

شــابلن / šāblon ، هـا/: [آلمـانی]/اسم. شـابلۆن؛ کلیشە؛ کەرەسەیەک لە وێنەی پەڕەی کـانزایی یان پلاستیکی بە کون و درزگەلێکی بە شێوەی پیـت، ژمـارە یـان شکـڵی جۆراوجـۆرەوە، بـۆ نووسـینی پیت، ژمارە، ئەنـدازەگرتنی سـەری مەتە و...

شابلن‌زن / šāblonzan ، ها؛ ـان/: [آلمانی/ فارسی] /اسم. شابلۆن‌کار؛ کلیشەکار؛ ئەو کرێکارە کـە بـە شابلۆن؛ کار دەکات.

شــابه / šābe/: [از عربـی] /اسم. هاوتـا؛ هاومـاڵ؛ نیشە؛ چەشن؛ جفت؛ لەوێنە ‹شابه نـدارد: هاوتـای نیە›.

شــابیز ک / šābîzak ، هــا/: اسم. بەلــەدوون؛ گیائایەمــە؛ سـێوەخووگانە؛ هــەنگوورەتاڵــە؛ هەسەن‌بـەگی؛ قیـڕەگیا؛ توولـەزەڕە؛ گیـایێکی ژاراوی لە تیرەی باینجان، بە ڕیشووی ئەسـتوور و قەڵەو و ڕەگاژۆ، گەڵای باریک و کورت، گوڵی

گەورە و تاک و قاوەیی ئاماڵ بەنەوش و بەری هێندەی گیلاسەوە کە گەیبوەکانی ڕەش و بریقەدارن: **بِلّادُن**

شاپو / šāpo ، ـــهـا/: [فرانسوی]/اسم. شاپۆ؛ لەنگەری؛ شەپکە؛ جۆرە کلاوێکی پیاوانەی خرتی لێوارەگیراوە: **کلاه لگنی**

شاتر / šāter ، ـهـا/: [انگلیسی]/اسم. شاتیر؛ پەردەیەکی بچووکە لە پشت دیافراگمی دووربینی وێنەگری و فیلمهەڵگری ئاناڵۆگەوە کە بە باز بوون و بەسرانی لە خێرایی جۆراوجۆردا، هەندی لێدانی تیشک لە سەر فیلمەکە تەکووز دەکات.

شاتن / šāton ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. شاتۆن؛ دەستەی پیستوون کە لەگەڵ بان و خوارکردنی پیستووندا دەجوولێ و میل‌لەنگ لە نێو موتوردا دەسوورێنێتەوە * **شاتون**

شاتون / šāton/: [فرانسوی] ☜ **شاتن**

شاخ / šāx/:/اسم. ١. شاخ؛ سترۆ؛ ستروو؛ ستڕ؛ ستڕە؛ ستڕەهـ؛ ئەسرۆ؛ ڕەهـ؛ شۆق؛ شۆتە؛ قۆچ؛ کلۆچ؛ قۆلۆچ؛ قۆخ؛ هیچک؛ زیادە ئێسکی ناو هلۆڵ کە بەجووت بەسەر برێ گیانەوەرانەوە دەبینرێت ‹شاخ گاو: شاخی گا› ٢. /مخفف/ لەق؛ لق؛ لک؛ شاخ؛ شاخە؛ شاتە؛ چەق؛ پەل؛ پۆ ‹شاخ گل: لەقی گوڵ› ٣. /مجازی/ بەڵای گیان؛ ئەوی بتوانێت ببێتە هۆی زەحمەت و دەردیسەر بۆ کەسێکی تر ‹برایش شاخ شده: بووەتە بەڵای گیانی›.

▣ **شاخ حجامت**: ١. کەڵەشاخ؛ شاخێ کە جاران بۆ خوێن‌گرتن لە نەخۆش بەکاریان دەبرد ٢. /مجازی/ کوتەک ناو چلپاو؛ هۆی زەحمەت و دەردیسەر.

شاخ شمشاد: بەژنی زراف؛ سەوڵی خەرامان؛ باڵاعەرعەر؛ بەژن لەولاو؛ بەژن‌ڕێک؛ بەژن‌باریک؛ بە بەژن و باڵا؛ باڵا نەونەمام؛ خاوەن بەژن و باڵای ڕێکوپێک و جوان.

شاخ گل: لقی گوڵ؛ پەلی گوڵ؛ لکی گوڵ.

شاخ نبات: شاخە نەوات.

▣ **شاخ به شاخ شدن**: شاخەوشاخ بوونەوە: ١. شەڕکردن؛ لێک هەڵشاخان؛ تێک‌گیران؛ گژیەی ‹دیروز دامادها شاخ به شاخ شده بودند: دوێنێ زاواکان شاخەوشاخ بوون› ٢. وێک‌کەوتن؛ گەپچان؛ لێکدانی دوو کەرەسەی گواستنەوە لە ڕووبەڕووی یەکدا ‹با یک کامیون شاخ به شاخ شد: لەگەڵ کامیونێکدا شاخەوشاخ بوون›.

شاخ توی جیب کسی گذاشتن: /مجازی/ کەسێک دنەدان؛ پف کردنە قولی کەسێک؛ هەڵخڕاندنی کەسێک؛ کەسێک هەڵنان بۆ کارێ (بەتایبەت ململانێ لەگەڵ کەسێکی‌تردا) ‹داری شاخ توی جیبم می‌گذاری؟: خەریکی دنەم دەدەی؟›.

شاخ در آوردن: /مجازی/ شاخ دەرهێنان؛ شاخێ زنیەی؛ یەکجار سەرسوورمان ‹از این حرفش شاخ درآوردم: لەم قسەیە شاخم دەرهێنا›.

شاخ زدن: قۆچ تێ‌هەڵدان؛ شاخ تێ‌هەڵدان؛ شاخ لێدان؛ قۆچدان؛ قۆچ لێدان؛ شاخ وەشان؛ قۆچ وەشاندن؛ قۆچ هاویشتن؛ قۆتەی؛ شاخ شانەی؛ شەقۆن؛ بە شاخ لە کەسێ یان شتێک دان ‹مواظب باش شاخت نزند: وشیار بە شاخت لێ‌نەدات›.

شاخ کسی را شکستن: /مجازی/ دەمی کەسێک شکاندن؛ چاو کەسێ چەرمگەو کردن؛ بەزاندنی کەسێ یان شتێک ‹هر کس با من در بیفتد شاخش را می‌شکنم: هەر کەسێکم لێ ڕاست بێتەوە دەمی دەشکێنم›.

شاخ و دم نداشتن: /مجازی/ بێ‌شاخ و باڵ بوون؛ ئاسایی بوون؛ سەیر و سەمەرە نەبوون ‹این هم خانه، خانه که شاخ و دم ندارد: ئەمەیش ماڵ، ماڵ خۆ شاخ و باڵی نیە›.

شاخ و شانه کشیدن: /مجازی/ هەڕەشە کردن؛

هەڕەشە و گوڕەشەکردن؛ گەفاندن؛ گەفین.
ازایـن شـاخ بـه آن شـاخ پریـدن: *[کنایی]* شاخەوشاخ/ بانەوبان کردن؛ ئەم لق و ئەو لق کردن؛ لە سەر کارێک نەوەستانەوە؛ لە کارێکدا دانەمەزران؛ نەحەوانەوە: **ایـن شـاخ و آن شاخ کردن**
این شاخ و آن شاخ کردن ☜ **از این شاخ به آن شاخ پریدن**
شاخابه / šāxābe ، ـها/:اسم. ۱. سکدان و بەرەو پێش چوویی کۆمای ئاو (زەریا، زرێبار، چۆم) لە بەژدا ۲. لقئاو؛ ئاوێ کە لە کۆمای ئاوێکی گەورەتر (وەک کەنداو، زێبار یان ڕووبار) جوێ بووەتەوە.
شاخدار / šāxdār ، ـها؛ ـان/:اسم. قۆچدار؛ شاخدار؛ سترۆدار ‹جانور شاخدار: گیانداری قۆچدار›.
▣ **دروغ شاخدار** ☜ **دروغ**
شاخسار / šāxsār ، ـها؛ ـان/:اسم. ۱. لکوپۆ؛ لقوپەل؛ پەلوپۆ؛ بەشێک لە دار کە لقوپۆی زۆری لێبووەتەوە ۲. شالق؛ لقێکی گەورە کە خۆی چەندین لقی هەیە.
شاخص [1] / šāxes ، ـها/: [عربی]/اسم. پێناسە: ۱. چەنینەیەکی نەگۆڕ و دڵخوازی وا کە ناسێنەری ئەندامێک لە کۆمەڵێکدایە ‹شاخص سلسیوس برای نشان دادن دما: پێناسەی سلسیووس بۆ نیشاندانی تین› ۲. ژمارەیێ کە گۆڕانی کەمینەیی لە ئاست ژمارەی پایە پیشان دەدا ‹شاخص قیمت: پێناسەی نرخ› ۳. پارامیتر ‹دما، فشار و رطوبت از شاخصهای جوّیاند: تین، تەوژم و شێ لە پێناسەگەلی کەشن› ٤. *[قدیمی]* سەعاتی هەتاوی؛ کاتژمێری ڕۆژی ٥. خەتکێشێکی پلەکدار بۆ ئەندازەگرتنی مەودای خاڵگەی نەخشەهەڵگری ٦. میل؛ دەمەیێ کە ژمارە، لا یان بەرەو شوێنێک پیشان دەدات ۷. نیشاندەر؛ پیشاندەر؛ نوانە؛ پێنوێن ۸. پێوانە؛ پێومان؛ پێوەر.
شاخص [2]: *صفت.* هەڵکەوتە؛ هەڵکەوتوو؛ بەرچاو؛ دیار؛ گرۆبەر ‹او در میان همکارانش شاخص بود: ئەو لە نێو هاوکارەکانیدا هەڵکەوتە بوو›.
شـاخک / šāxak ، ـها/:اسم. شاخەک: ۱. هشکەر؛ شاخ؛ زێدەیەک لە بان سەری میروان، هەزارپێیان و سەختپێستانەوە کە وەک ئەندامێکی هەستیار کار دەکا ۲. قۆچکە؛ شاخۆچکە؛ چووکەڵە قۆچ ۳. چڵ؛ پۆ؛ شاتە؛ لکی گچکەی دار.
شـاخکدار / šāxakdār ، ـها؛ ـان/: *صفت.* شاخەکدار؛ قۆچکەدار؛ شاخۆچکەدار؛ هشکدار؛ بەهشک.
شـاخوبـرگ / šāx-o-barg ، ـها/:اسم. لەقوپۆپ؛ لقوپۆ؛ لکوپۆ؛ لقوپەل؛ لەقوپۆ؛ لکوپەل؛ پەلوپۆ؛ چڵوویل: ۱. پژوپۆ؛ جقوبەڵگ؛ سەرجەمی چڵوپۆی گیایەک ‹شاخ و برگ درخت جلو پنجره را گرفته بود: لەقوپۆپی دارەکە بەر دەلاقەکەی گرتبوو› ۲. *[مجازی]* ڕاڤەکاری زێدە لە وتاردا ‹خیلی به داستانش شاخ و برگ داده بود: زۆر لقوپۆی بە چیرۆکەکەی دابوو›.
شاخه / šāxe ، ـها/:اسم. ۱. شاخە؛ لق؛ پەل؛ پەلک؛ لپ؛ لک؛ لکە؛ لەژگ؛ قیت؛ تا؛ چڵۆک؛ چڵ؛ شات؛ بەشێک لە لاسکی دار، دەوەن یان پنجکەگیا کە وەک ساقەتەیەکی بچووکتر لێوە سەرهەڵدا ‹یکی از شاخەهای درخت توت رفته بود خانەی همسایه: لقێک لە دارتووەکە چووبووە نێو ماڵی دراوسێکەوە› ۲. لق؛ شاخە؛ پەل؛ بەشێک لە کۆمەڵێکی بەربڵاوتر: *الف)* کە باپیرانیان یەکێکە ‹شاخەای از کُردهای کرمانجی را به قوچان کوچ دادند: لقێک لە کوردە کرمانجیەکانیان بەرەو قووچان تاراند› *ب)* دەستە زمانگەلێ کە بە بۆنەی وێکچوونی وشەکانیان لەگەڵ زمانێکدا، پێکەوە هاو ڕەگەزن ‹زبانهای ایرانی شاخەای از زبانهای

هندو-ایرانی هستند: زمانگەلی ئیرانی لقێک لە زمانە هیندوو-ئێرانیەکانن› ج) بەشێک لە زانیاری کە بکرێت لە بەستێنگەلی پێوەندیداری تر جوێ بکرێتەوە ‹خون شناسی شاخەای از علم پزشکی است: خوێن‌ناسی شاخەیەک لە زانستی بژیشکیە› د) بەشێ لە ڕێخراوەیەک ‹شاخەی آموزشی وزارت نفت: پەلی فێرکاری وەزارەتی نەوت› هـ) باریکەیێ کە لە جادە، ڕووبار یان زێبارێک جوێ دەبێتەوە ‹شاخەای از آب سیروان: لقێک لە ئاوی سیروان› و) بەشێک لە چلچرا کە گلۆپێکی پێوە هەڵدەواسرێ ٣. [زیست‌شناسی] لق؛ شاخە؛ پەل؛ لە دابەشکراوەگەلی گیانەوەری و گیایی؛ بەشێک لە زنجیرەیێ کە خۆی دەبێتە چەند ریز ‹شاخەی پرندگان: لقی پەلەوەران›.

▣ **شاخەی گل:** لقی/چڵی/ پەلکی گوڵ؛ پەلی چکۆلەی گیایەکی گوڵدار کە گوڵی پێوە بێ ‹چند شاخەی گل آورد و توی گلدان گذاشت: چەند لەق گوڵی هێنا و خستیە نێو گوڵدانەوە›.

شاخەای / šāxe'î/: قید. ١. لقێک؛ لەقێک؛ چلێک؛ چلێو؛ پەلێ؛ لەقێو ‹شاخەای صد تومان می‌فروخت: لقیکی بە سەد تمەن دەفرۆشت› ٢. چلی؛ پەلی؛ بە چلی؛ بەپێی لق ‹شاخەای حساب می‌کنند: چلی حیسابی دەکەن›.

شاخە ـ شاخە / šāxešāxe/: صفت. لق ـ لق؛ لەق-لەق؛ پەل ـ پەل؛ چل ـ چل؛ زۆر لق و پەل‌دار ‹رودخانە در آن نقطە شاخە ـ شاخە می‌شود: چۆم لەو شوێنەدا لق ـ لق دەبێتەوە›. هەروەها: **شاخە- شاخە شدن؛ شاخە ـ شاخە کردن**

شاخەنبات / šāxenabāt ، ـها/: [فارسی/ عربی] اسم. شاخەنەوات؛ تیکەنەواتێ کە بە شێوەی لق دروست کراوە.

شاخی / šāxî/: صفت. شاخین؛ قۆچی؛ لە ماکی کراتین، واتا ماکی پێکهێنەری قۆچ ‹مادەی شاخی: ماکی شاخین›.

▣ **شاخی شدن:** ڕەقینە بەستن؛ ڕەقێڵە بەستن؛ شەقار- وەقار بیەی؛ ڕەق هەڵگەڕان و وەک ماکی شاخی لێهاتنی بەشێک لە سەرپێستی گیانداران ‹پاشنەهایش پینە بستە و شاخی شدە بود: پاژنەکانی ببوونە پینە و ڕەقینەیان بەستبوو›.

شاد / šād/: صفت. شاد؛ شاو؛ شای: ١. گەوز؛ بەکەیف؛دەماخ‌چاخ؛ دڵڕوون ‹همە شاد شدند: هەموو شاد بوونەوە› ٢. شادی هێنەر ‹روز شاد: ڕۆژی شاد›. هەروەها: **شاد بودن؛ شاد شدن؛ شاد کردن**

شاداب / šādāb/: صفت. پەژ؛ سەرحاڵ؛ گەش؛ گەوش؛ گەوز؛ نازاڤ؛ تەڕوبەڕ؛ تەڕوتول؛ گەش‌وشلک؛ تەرچک؛ بسکوڕی؛ هەڤیاری شادی ‹چهرەی شاداب؛ گل شاداب: ڕوخساری پەژ؛ گولی گەش›.

شادابی / šādābî/: اسم. پەژی؛ گەشی؛ گەوشی؛ بەگەشەیی؛ بەنەشەیی؛ لە گەشەیی؛ تەرچکی؛ تەڕوبەڕی؛ گوڵ بەدەمی؛ تێراوی؛ سەرحاڵی؛ نازاڤی.

شادان / šādān/: قید. شادان؛ بە شادیەوە؛ بە کەیفخۆشیەوە؛ بە دڵخۆشیەوە ‹شادان و خندان بە خانە بازگشت: شادان و دەم بە پێکەنین گەڕایەوە بۆ ماڵ›.

شادباش / šādbāš ، ـها/: اسم. پیرۆزبایی؛ شاگا؛ شەگە؛ شابە؛ شاواش؛ شاوانی؛ شۆباش؛ شاباش؛ وتەیەک بە نیشانەی بەشداری لە شادی یان دڵخۆش‌بوون لە سەرکەوتنی کەسێک پێی دەگوترێ یان بۆی دەنووسرێ ‹حاضران در مجلس بە عروس و داماد شادباش گفتند: ئامادە بوان لە کۆڕەکە پیرۆزباییان لە بووک و زاوا کرد›.

شادخواری / šādxārî ، ـها/: اسم. [ادبی] کاری مەی خواردنەوە هاوڕێ دەگەڵ کەیف و خۆشیدا. هەروەها: **شادخوار**

شادروان / šādorvān /: اسم. [قدیمی]

۱. ڕەشماڵ؛ خێوەت؛ هۆبە؛ تاوڵ؛ چادرە؛ سیاماڵ ۲. ساباط؛ ساوات؛ سەیوان؛ کەپر ۳. بەربەند؛ ئاوگر.

شادروان / šādravān ، ـان/: صفت. خواڵێخۆشبوو؛ ڕەوانشاد؛ خاوەن ڕەوانی شاد بە بۆنەی چاکەکاری لە درێژایی ژیاندا (ڕێزناوی مردووان).

شادکام / šādkām ، ـان/: صفت. [ادبی] کەیفخۆش؛ بەهرەوەر لە شادی و خۆشی بە هۆی کامەرانیەوە ‹دلم شد به دیدار تو شادکام: کەیفخۆش بووم بە دیداری تۆ›.

شادکامی / šādkāmî ، ـها/: اسم. کەیفخۆشی؛ کامەرانی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شاد و دڵخۆش بوون.

شادمان / šād(e)mān/: صفت. [ادبی] شاگەشکە؛ شادمان؛ شادومان؛ دڵخۆش؛ شاد؛ شا؛ کەیفخۆش؛ بەهرەوەر لە شادی، بەتایبەت شادی گەورە و درێژخایەن ‹از شنیدن این خبر شادمان شد: لە بیستنی ئەم هەواڵە شاگەشکە بوو›.

شادمانه / šādmāne/: قید. [ادبی] بە شادمانیەوە؛ شادمانانە؛ بە شادیەوە؛ بە دڵخۆشیەوە ‹شادمانه می‌خندیدند: بە شادمانیەوە پێدەکەنین›.

شادمانی / šād(e)mānî ، ـها/: اسم. شاگەشکەیی؛ شادمانی؛ شادومانی؛ خۆشی زۆر؛ شابوویی؛ شادانی؛ شاهینە؛ دۆخ یان چۆنیەتی شاد بوون، بەتایبەت بەهرەمەند بوون لە شادی گەورە و درێژخایەن.

شادی / šādî ، ـها/: اسم. خۆشیان؛ شادی؛ شایی؛ سۆز؛ تووک؛ بەدەماغی؛ خۆشی؛ خۆشی-خۆشی؛ گەشە؛ شەوق؛ ڕەوەت؛ بەکەیفی؛ هەون؛ تەڕدەماخی؛ کەیف‌سازی؛ کەیف‌خۆشی؛ باری دەروونی کە لە سەرکەوتوویی، بەختەوەری یان هەبوونی شتێکی دڵخوازەوە سەرچاوە دەگرێ ‹از شادی سر از پا نمی‌شناختم: لە خۆشیاندا پام زەوی نەدەگرت›.

▣ **شادی کردن**: شادی‌کردن؛ شایی کردن؛ خۆشی‌کردن؛ وەشی‌کەردەی؛ کەیف کردن؛ دەربڕینی خۆشحاڵی و شادی خۆ ‹همه می‌خواندند، می‌رقصیدند و شادی می‌کردند: هەموو دەیانخوێند و هەڵدەپەڕین و شادیان دەکرد›.

شادی‌آور / šādîyāvar, šādî'āvar/: صفت. دڵفەکەری؛ دڵخۆشکەر؛ شادیهێن؛ بەدیهێنەری شادی.

شادیانه / šādiyāne/: اسم. [نامتداول] شایانە؛ خۆشی؛ چەپڵەڕێزان؛ شایلۆغان؛ کارێ کە بە نیشانەی دەربڕینی خۆشحاڵی لە ڕووداوێک، ئەنجام دەدرێت (وەکوو دیاری‌دان بە کەسێک یان ڕێکخستنی جەژن و میوانی).

شادیبخش / šādîbaxš/: صفت. دڵخۆشکەر؛ شادی‌بەخش؛ شادیهێن؛ دڵگوشا؛ شادیهێنەر؛ هۆی شایی ‹خبر شادی‌بخش: هەواڵی شادیهێنەر›.

شاذ / šāz(z)/: [عربی] صفت. [ادبی] دەگمەن؛ نایاب.

شارب / šāreb ، ـها/: [عربی] اسم. [ادبی] سمێڵ؛ سوێڵ؛ سیوڵ.

شاربن / šārbon/: [فرانسوی] اسم. [پزشکی] ڕەشەبرین؛ ڕەشەزام؛ سیازام.

شارت‌وشورت / šārt-o-šûrt/: اسم. [تعریض] هەڕەشە وگوڕەشە؛ شاتەشات؛ قەپوقاڵ؛ هەرا و هەڕەشە؛ گەف‌وگوڕ؛ شات‌وشووت؛ هارت‌وپۆرت؛ قاڵ‌وقوو: **زارت‌وزورت**

شارح / šāreh ، ـان/: [عربی] اسم. لێکۆڵەر؛ ڕاڤەکار؛ کەسێ کە واتا شی دەکاتەوە یان لە سەر کتێبێک ڕاڤە دەنووسێ ‹او شارح اصول اقلیدس بوده است: ئەو لیکولەری بنەماگەلی ئوقلیدوس بووە›.

شارژ / šārj/: [فرانسوی] اسم. گەش: ۱. چەندێتی

کارەبا، بەتایبەت کەمی یان زۆری ئیلیکترونەکان لە شتێکدا ۲. کار یان ڕەوتی گەشانەوە؛ گەشاندنەوە؛ کار و باری پڕکردنەوە ‹شارژ گاز فندک؛ شارژ باتری موبایل: گەشانەوەی گازی فەندەک؛ گەشاندنەوەی باتری موبایل› ۳. ☜ **چارجینگ**

◘ **شارژ شدن**: گەشانەوە: ۱. گەش بوونەوە؛ گەشەوە بوون لەبەر وەرگرتن و هەڵگرتنی شتێک بە پێچەوانەی بەتاڵ بوونەوەی ۲. *[مجازی]* بووژانەوە؛ ژووژانەوە؛ ژووژیانەوە. هەروەها: **شارژ کردن**

شارع / šāre' ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. *[ادبی]* /شوارع/ شەقام؛ ڕەواز؛ ڕێباز؛ بوارگە؛ ڕێگا؛ ڕێ ۲. /ـان/ دیناوەر؛ داهێنەر یان دامەزرێنەری شەریعەت.

◘ **شارع عام**: شەقام؛ ڕەواز؛ ڕێباز؛ بواری گشتی؛ ڕێگایەک کە بۆ هەموان دەبێت.

شارلاتان / šārlātān ، ـها/: [فرانسوی از ایتالیایی] صفت. شارلاتان؛ فێلباز؛ یارمباز؛ شلتاغ؛ کەڵەش؛ قولتەشە؛ ساختەچی؛ هەلەمتەچی؛ سووتار؛ تەوەل؛ چەقاوەسوو؛ گەڕفرۆش؛ شەللاتی؛ قەلاش؛ سنۆتە؛ گزیکار؛ فریوکار.

شارمند / šārmand ، ـان/: اسم. هاووڵاتی؛ هاوشاری.

شارە / šāre/: اسم. *[فیزیک]* ڕەوان؛ هەرکام لەو ماکانەی کە بەخوڕن و بە بیچمی دەفر دەردێن (وەک تراو و گاز).

شاریدن / šārîdan/: مصدر. لازم. *[فیزیک]* ڕاخوشین؛ خوڕە کردن؛ شۆڕەکردن؛ ڕەوان بوون؛ خوشەی؛ کێژین؛ شیان؛ بەر بوون: **شُریدن** *[گفتاری]*

■ صفت فاعلی: **شارندە** (ـ)/ صفت مفعولی: **شاریدە** (ڕاخوشیو)

شازدە / šāzde ، ـها/: اسم. *[مخفف، گفتاری]* شازادە؛ شاهزادە؛ شازا.

شاسترسون / šāstersûn/: [؟] ☜ بهمنی سرخ، **بهمنی**

شاسی / šās(s)î ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. ۱. شاسی؛ چوارچێوەی ژێرینی ماشین کە هۆدە و بەشەکانی دیکەی لە سەر سوارە ۲. دوگمە؛ کلیل؛ پشکۆژ؛ کلیلێ کە بە ئەنگوست گوشاری دەدەن تا دەزگایێ بکەوێتە کار ۳. ژێردەستی؛ ژێردەسی.

شاش / šāš/: اسم. *[گفتاری]* میز؛ مێز؛ گمێز؛ گمیز؛ زاراو؛ پێشاو؛ شاش؛ قۆک.

◘ **شاش بزرگ**: *[مجازی]* عەعەی ڕەش؛ عەعا؛ کارگەورە ‹شاش بزرگ کردە: عەعەی ڕەشی کردووە›.

شاش خالی/کوچک: میز؛ مێز؛ گمێز؛ مێزکاڵ؛ مێزتەڕە؛ کاربووچک.

◘ **شاش کردن**: میزتن؛ مێزتن؛ میزیان؛ مێزیان؛ میزان؛ میستن؛ میز/ مێزکردن؛ گمێز کردن/ کەردەی.

شاش کسی کف کردن: *[تعریض]* ئاو لە گونانی کەسێک گەڕان: ۱. گمێزی کەسێک کەف کردن؛ مەیلی کەسێک جمین ۲. پێگەیشتن؛ باڵغ بوون؛ پەرفین؛ چوونە سەر دیوار ‹تازە شاشش کف کردە بود: تازە پێگەیشتبوو›.

شاش کسی گرفتن: بۆ کەسێ میزهاتن؛ مێزهاتن؛ گمێزئامەی/ ئامای ‹بد وقتی شاشش گرفته بود: ناوەخت میزی دەهات›.

شاشبند / šāšband/: اسم. *[پزشکی]* شاشبەن؛ چورکەپێچ؛ دۆخ یا دیاردەی میزگیران؛ مێزگیران؛ گمێزگیریەی؛ پێشاو قەتیس بوون؛ دیاردەی کۆوە بوونی میز لە میزەڵدان و خاڵی نەبوونی بەهۆی ئازاری دەماری، چیامانی، و...: **حبس بول**

شاشو / šāšû ، ـها/: صفت. *[گفتاری]* ۱. دەڵەمیز؛ دەلەمێز؛ دڵەگمێز؛ مێزەک؛ گمێزن؛ مێزن؛

مێــــزەڵ؛ کـــــەلمیز؛ گەڵــــمێز؛ گەڵــــەگمێز؛ گمێزەنەکەر؛ بە کردەوە یا خووی میز بــە خــۆدا کــردن ۲. *[کنـایی]* حیــزەڵ؛ حیزەڵــە؛ حیــزی حیزان؛ ترسەنۆک ‹پسرەی شاشو تا آنهـا را دیـد بـه گریه و التماس افتاد: کوڕە حیـزەڵ تـا چـاوی پێیـان کەوت کەوتە گریان و پاڕانەوە›.

شاشیدن / šāšîdan /: *مـصدر. لازم.* // **شاشــیدی:** میزیـای؛ **مــی‌شاشــی:** دەمیــزی؛ **بــشاش:** بمیــزە// *[گفتاری]* میزتن؛ میزیان؛ مێزیان؛ میزان؛ میستن؛ شاشین؛ چـورەن؛ میزکـردن؛ مێزکـردن؛ گمێـز کردن؛ میز دەردان.

■ صفت مفعولی: **شاشــیده** (میــزاو)/ مـصدر منفـی: **نشاشیدن** (نەمیزتن)

شــاطر / šāter ، ـهـا؛ ـان/: [عربـی]*/اسـم.* شــاتر؛ نان‌کەر؛ نانەوا؛ نان‌پێژ؛ نان‌برێژ؛ نانەپەچ؛ کەســێ کە ئەنگوتک بە تەنوورەوە دەدا.

شاعر / šā'er ، ـها؛ ـان؛ شعرا/: [عربی]*/اسم.* هەستیار؛ شاعیر؛ شاعیرە؛ شایەر؛ هەڵبەستوان؛ هۆزانـڤان؛ هۆنـەر؛ بـەیـت‌بـووش؛ کەســێ کــە هەڵبەســت دەهۆنێتەوە.

شــاعرانه[1] / šā'erāne/: [عربــی/ فارســی] *صــفت.* هەســــتیارانە؛ شـــاعیرانە: ۱. هۆنراوانـــــە؛ بــــە تایبەتمەنـــدی شــــیعرەوە، بەتایبـــەت خـــاوەن چۆنیەتی هەستیاری یـان هانـدەری هەسـتەوە ‹روحیــەی شــاعرانه: ورەی شــاعیرانە› ۲. وەکـــوو شاعیران ‹رفتار شاعرانه: ئاکاری هەستیارانە›.

شاعرانه[2]*:قیـد.* شـاعیرانە؛ بـە شـێوە و شـێوازی شاعیران ‹خیلی شاعرانه حـرف مـی‌زد: زۆر شـاعیرانە قسەی دەکرد›.

شــاعره / šā'ere ، ـهـا/: [عربــی]*/اسـم.* هەســتیار؛ شاعیر؛ ژن یان کچێ کە شیعر دەڵێ.

شاعری / šā'erî/: [عربی]*/اسم.* شـاعیری: ۱. بـار یــان چۆنیــەتی شــاعیر بــوون ‹از شــاعری نــان در مــی‌آورد: لــە ڕێــی شــاعیریەوە نــانی دەردێنــێ› ۲. هونەری شیعر گوتن ‹کارش شاعری است: کار و باری شاعیریە›.

شــاغل / šāqel ، ـهـا؛ ـان؛ ـیـن/: [عربــی] *صـفت.* کارمەند؛ لەسەر کار ‹در وزارت دارایی شاغل است: لە وەزارەتی داراییدا کارمەندە›.

◘ **شاغل بودن:** کارمەند بــوون؛ بــە ئــیش بــوون ‹سه سال پیش شاغل بود: سـێ سـاڵ لەمـە پـێش کارمەند بوو›.

شاغل شدن: دامەزران؛ دامەرزیان؛ چوونە سەر کار ‹سه سال پیش شاغل شد: سێ ساڵ لەمە پێش دامەزرا›.

شــاغول / šāqûl ، ـهـا/:*اسـم.* شــاوڵ؛ شــاقووڵ؛ ئامێرێک بۆ هەڵــسەنگانـدنی تـرازی ئەســتوونی بریتی لە بەنێک کە کانزایەکی خڕ و نووک‌تیژی پێوە هەڵواسراوە: **شاقول**

شاف / šāf ، ـها/: [از عربی]*/اسم. [گفتـاری]* شــاف؛ شیاف.

شــافت / šāft ، ـهــا/: [فرانــسوی]*/اســم.* شـــافت؛ شـــەفت؛ قـــورم؛ شـــڤک؛ دەســـتک؛ شـــڤاک؛ میلەیـــەک کـــە پـــوولی، چـــەرخ دەنـــدە یـــان بوڵبرینگی لە سەر دادەنـرێ و جووڵـە و خـولی ماشێن لە بەشێکەوە دەداتە بەشێکی‌تر: **شفت**

شافعی[1] / šāfe'î/: [عربی]*/اسم.* شـافیعی؛ شـافعی؛ یەکێک لە چوار ڕێبازی بەناوبانگی موسوڵمانانی سوننی، کە ئیمـام شـافیعی موحەمـەد، کـوڕی ئیـــدریس (۱۵۰-۲۰٤ ک.م.) و خوێنـــدکارانی دایانمەزراند.

شـافعی[2] / ـها؛ ـان/: *صـفت.* شـافیعی؛ شـافعی؛ شوێنکەوتەی ئایینی شافیعی ‹فقیه شافعی: زانـای شافیعی›.

شاق / šāq(q)/: [عربی] *صفت. [ادبی]* دژوار؛ گـران؛ ئاریـشە؛ سەخـڵەت؛ ڕژد ‹عمـل شـاق: کـردەوەی دژوار›.

شاقول / šāqûl/ ☜ **شاغول**

شــاکر / šāker ، ـان؛ ـیـن/: [عربـی] *صـفت. [ادبـی]* شوکرانەبژێر؛ شوکرانەبێژ؛ سپاس‌وێژ؛ پێزان ‹مـن

از بخت خودم شاکرم: من له بەختی خۆم شوکرانەبژێرم›.

شاکی [1] / šākî ، ـها؛ ـان؛ شُکات/: [عربی]/اسم. دادبەر؛ سکالابەر؛ گلەکار؛ گازنکار؛ گلیکەر؛ شکاتکەر؛ ئەو کەسە کە سکالای خۆی دەباتە لای دادوەر ‹از شاکی خواسته شد، موضوع شکایتش را اظهار کند: لە دادبەر داواکرا بابەتی سکالاکەی دەربڕێ›.

شاکی [2] / ـها؛ ـان/: صفت. [گفتاری] گلەمەند؛ گلەمەن؛ ناڕازی؛ نارەزا؛ تووڕە و تێکهەڵچوو ‹آزاد از دستت شاکی است: ئازاد لە دەستت گلەمەندە›.

شاگرد / šāgerd ، ـها؛ ـان/: اسم. شاگرد: ۱. قوتابی؛ قوتە؛ قتاو؛ قوتاب؛ کەسێ کە خەریکی فێربوونی زانست یان کارێکە ‹شاگرد مدرسە؛ شاگرد مکانیک: قوتابی فێرگە؛ شاگردی میکانیک› ۲. بەردەست؛ وەردەس؛ کرێکاری نێو دوکان، بەتایبەت کارگەی چکۆلە ‹شاگرد سلمانی؛ شاگرد نجاری: شاگردی سەلمانی؛ بەردەستی چێوتاش›.

شاگردانگی / šāgerdānegî/ ☜ **شاگردانه**

شاگردانه / šāgerdāne ، ـها/: اسم. شاگردانە؛ دەسخۆشانە؛ نەودارە؛ دیاری یان پارەیێ کە وەک دەسخۆشی بە کرێکاری نێو دووکان دەدرێت ‹شاگردانەی بچەها فراموش نشود؛ این صد تومان هم شاگردانەی شما: دەسخوشانەی منداڵەکانت لە بیر نەچێ؛ ئەم سەد تمەنەش شاگردانەی ئێوە›: **شاگردانگی**

شاگردی / šāgerdî/: اسم. شاگردی؛ بەردەستی؛ کار یان ڕەوتی شاگرد بوون ‹مدتی پیش عمویم شاگردی کردم: ماوەیەکیش لای مامم شاگردیم کرد›.

شال / šāl/: اسم. شاڵ: ۱. شاشک؛ شوتیک؛ شویتک؛ شیتک؛ موندی؛ بووزوو؛ جۆرێک قوماشی پەشمی دەسچن و نەرمە ۲. ـها/ چەپەربەن؛ مل‌پێچ؛ تیکە پارچەیەکی پەشمی یان دەسچنی ساکار یان گوڵدارە کە لە سەرما بۆ داپۆشانی سەر و مل بە کار دەڕوا ۳. ـها/ مێرا؛ موندی؛ مێمن؛ پشتێند؛ پشتوێن؛ پشتێن؛ بیبن؛ پارچەیێ کە بە دەوری کەمەرەوە دەبەسترێ. هەروەها: **شال‌گردن؛ شال‌کمر**

◘ **شال و کلاه کردن**: [مجازی] خۆ پێچاندنەوە؛ خۆ گورجەو کردن؛ خۆ تەیار کردن بۆ ڕۆیشتن ‹باز کجا شال و کلاه کردەای؟: هەمیسان بۆ کوێ خۆت پێچاوەتەوە؟›: **کفش و کلاه کردن**

شالاپ‌شلوپ / šālāpšŭlûp, -šolûp/ ☜ **شِلِپ‌شُلوپ**

شال‌پستانه / šālpestāne/ ☜ **سنجد تلخ-۲**

شال زیتون / šālzeytûn/: [فارسی/ عربی] ☜ **سنجد تلخ-۲**

شال‌سنجد / šālsenced/ ☜ **سنجد تلخ-۲**

شالک / šālak/ ☜ **تبریزی**

شالنگ / šālang ، ـها/: اسم. گلێمە؛ پەلاس؛ ژێرفەرشی؛ ڕایەخێ کە دەخرێتە ژێر قاڵیەوە.

شالوده / šālûde ، ـها/: اسم. بنەڕەت؛ بنیات؛ بنەما؛ بنچینە؛ بناخە؛ بناغە؛ شەنگستە؛ خیم؛ هیم: ۱. سۆکین؛ ڕستی؛ بنەڕەتی سروشتی یان دەسکرد بۆ لەسەر دانانی خانووبەرە ‹شالودەی پل هنوز سالم است: بنەڕەتی پردەکە هێشتا هەر ساغە› ۲. پێز؛ تین؛ شیشک؛ هێم؛ بنڕەخ؛ قانگە؛ سەرجەمی کار و هەموو بەراوردێک بۆ دەسپێکردنی کارێک ‹شالودەی این کار غلط بودە است: بنەڕەتی ئەم کارە هەڵە بووە›.

شالی / šālî ، ـها/: اسم. چەڵتووک؛ پشکیک؛ پوشیک؛ پیشک؛ پادینگ؛ برنجی نەکوتراو.

شالیزار / šālîzār ، ـها/: اسم. چەڵتووک جاڕ؛ مەرەزە؛ قەرە؛ برنجەجاڕ؛ برنجاڕ؛ گرنجاڕ؛ کێڵگەی برنج.

شالیکار / šālîkār ، ـها؛ ـان/: اسم. برنج‌چێن؛

بـرنج کـێڵ؛ جۆدانـه؛ جـۆدان؛ جـەوان؛ گـۆخڵ؛ مەرەزەوان؛ وەرزێرێ کە برنج دەچێنێ.

شالیکاری / šâlîkârî/: *اسم.* ١. جەوانی؛ کار یـان ڕەوتی بـرنج چانـدن؛ بـرنج وەشـاندن ٢. *ـهـا/ [گفتـاری]* برنجـار؛ چەڵـتووکجاڕ؛ برنجـەجاڕ؛ گرنجاڕ؛ مەزرای برنج ‹همه‌ی این زمینها تا سه سال پیش شالیکاری بود: تەواو ئەم زەوینانە تا سێ ساڵی پێش چەڵتووکجاڕ بوو›.

شـالیکوبی / šâlîkûbî/: *اسـم.* ١. کـار و ڕەوتی برنجکوتان؛ چەڵتووک کردنەوە؛ کوتانـدنی لقـی بـرنج بـۆ جـوێکردنـەوەی دانـەی بـرنج لـە پێستەکەی ٢. *ـها/* شوێنی برنج کوتان.

شام / šâm/: *اسم.* ١. شێو؛ شوم؛ شووم؛ بەرشـێو؛ بەرشێڤ؛ شێڤ؛ شووڤ؛ وێرەگانـە؛ چاشنەشـەو؛ چاشنەشـام؛ چێـشتی شـەوانە ‹شام خـوردیم و خوابیـدیم: شـێومان خـوارد و خـەوتین› ٢. *[ادبـی]* ئێواران؛ ئێوارە؛ سـەرئێـوارە؛ وێرەگـا؛ سـەرەتای شەو؛ سەرشەو ‹صبح و شام در خدمت او بود: بـەیانی و ئێواران لە خزمەتی ئەودا بوو›.

شـامپانزه / šâmpânze، ـهـا/: [از فرانـسوی] *اسـم.* شامپانزە؛ گیانـدارێکی گوانـدارە کـە بـە دارەوە دەژی و وەک مرۆ دەنوێنێ، لەشـی لـە گوریـل بچووکتر و لاوازتر و گوێی گەورەترە: **شمپانزه**

شامپانی / šâmpâny/: [فرانسوی] *اسم.* شـامپانی؛ شامپاین؛ جـۆرە شـەراوێکی کـەفاوی گـازدار و سپیە: **شامپاین**

شامپاین / šâpâyn/: [فرانسوی] ☜ **شامپانی**

شامپو / šâmpo, šâmpû، ـها/: [انگلیسی از هندی] *اسم.* شامپۆ: ١. سابوونی تراو، بەتایبەت ئەوی بـۆ شۆردنی سەر بە کـار دێ ٢. پێـشۆرێ تـراو بـۆ شتوشۆی مووکێت، قاڵی و موبل.

شآمت / še'âmat, ša'âmat/: [عربی] ☜ **شئامت**

شامخ / šâmex/: [عربی] *صفت. [ادبی]* بەرز؛ بـڵند؛ بـڵێند؛ هەڵـکەوتە؛ هەڵـکەوتوو ‹مقـام شـامخ: پلەوپایەی بەرز›.

شـامگاه / šâmgâh/: *اسـم. [ادبـی]* چراکـەران؛ بانگاڤ؛ تاریکان؛ تاریکەی؛ درەنگان؛ سـەرشـەو؛ دوای ئێوارە؛ بوومەلێڵ؛ بوولێڵە؛ شێوانگا؛ وەختی شێوان؛ دەمی چرا هەڵـکردن؛ کـاتی شـەو؛ لـە سەرەتای تاریـک بـوونی هـەوا تـا کـاتژمێرێکی دواتر ‹هر شامگاه درمیانـه‌ی میـدان صـف مـی‌بـستند: چراکەران لە ناو گۆڕەپاندا ڕیزیان دەبەست›.

شامگاهان / šâmgâhân/: *قید. [ادبی]* چراکـەران؛ بانگاڤان؛ کاتی چراکەران؛ سەرشەو.

شـامگاهی / šâmgâhî/: *صـفت.* شـێوانگایی؛ بانگاڤی؛ پێوەندیـدار یـان سـەر بـە چراکرانـەوە ‹برنامه‌ی شامگاهی: بەرنامەی شێوانگایی›.

شامل / šâmel/: [عربی] *صفت.* بـریتی؛ بـرێتی؛ بریەتی؛ داگر؛ لـەخـۆگر؛ بـەرخۆدەر ‹این کتـاب شامل واژه‌های امروزی است: ئـەم کتێبـە بریتیـە لـە وشەی ئەوڕۆکە›.

◘ **شامل بودن**: بریتی بوون؛ لە بەرگرتن؛ دقـەر گرتن ‹ایـن برنامـه شـامل سه بخش اسـت: ئـەم بەرنامە بریتیە لە سێ بەش›. هـەروەها: **شـامل شدن**

شـامورتی / šâmvûrtî, šâmûrtî, šâmortî/: [ارمنـی] *اسـم.* کـەڵوپـەلی چاوبەسـتی؛ کەرەسەگەلێ کە کارگەلی سەیـر و سـەمەرەی پێدەکەن.

شـامورتی‌بـازی / šâmvûrtîbâzî, šâmûrtî-, šâmortî-، ـهـا/: [ارمنـی/ فارسـی] *اسـم. [تعـریض]* جانقولی‌بازی؛ چاوبەستی ‹این شامورتی‌بازیها بـرای چیست؟: ئەم جانقولی‌بازیانە بۆ چیە؟›.

شامه / šâme، ـها/: *اسم.* پەردە؛ دەرسووک؛ کـاژ؛ کاش: ١. *[زیـستشناسـی]* پەردەیـەکی ناسـک و ڕوون کـە سـیتوپلاسمی خانگـەلی گیـایی و گیانـەوەری دادەگـرێ ٢. *[کالبدشناسـی]* کـاژێ؛ پەردەیەکی ناسک، کە ئـەنـدامانی هـەناو (وەک سی، دڵ، گورچیلە و...) دادەپۆشێ.

شامه / šâmme/: [عربی] *اسم.* ١. بۆیایی؛ هەستی

بۆزەنی؛ بۆن هەست پێکردن ‹حس شامە: هەستی بویایی› ٢. ئەندامی بۆن‌کردن.

شامی / šāmî ، ـها/: اسم. شامی‌کەباب؛ شانی‌کەباب؛ شامی‌کەواو؛ شفتە؛ کفتە؛ کفتەناوتاوەیی؛ جۆرێ کەبابە لە قیمە و ئاردی نۆکە قەنی کە لە ناو ڕۆندا سوور دەکرێتەوە.

شان / šān/ ١. ☜ **شانه ـ٦** ٢. ☜ شانەی عسل، **شانه**

ـ شان / ešān ، ـها/: ضمیر. ـ یان: ١. ـ شا؛ جێناوی خاوەنیەتی لکاو بۆ سێهەم کەسی کۆ ‹دستشان؛ پایشان: دەستیان؛ پایان› ٢. ـ ن؛ ـی؛ جێناوی بەرکاری لکاو بۆ سێهەم کەسی کۆ ‹بردشان به خانه: بردیانی/ بردنی بۆ ماڵەوە›.

شأن / ša'n ، ـها؛ شئون/: [عربی] اسم. شان؛ پێگە؛ پلە و پایە.

◘ **در شأن کسی**: لەبارەی کەسێکەوە؛ سەبارەت بە کەسێک؛ لە مەڕ کەسێکەوە ‹این آیه در شأن او نازل شد: ئەم ئایەتە لەبارەی ئەوەوە هاتووەتە خوارەوە›. هەروەها: **در شأن چیزی**

◘ **در شأن کسی نبودن**: شیاوی کەسێک نەبوون؛ هێژای کەسێک نەبوون؛ لە شانی کەسێکدا نەبوون ‹این کار در شأن او نیست: ئەم کارە شیاوی ئەو نیە›.

شانتاژ / šāntāj ، ـها/: [فرانسوی] اسم. شەڕ و گەڕ؛ کار یا ڕەوتی هەوڵ دان بۆ بەزاندنی لایەنی نەیار لە ڕێگەی سەفسەتە، ترۆ کردن، هەڵخڕاندنی بیسەران و بەرگری لە قسەکردن یان کاریگەر بوونی قسەی لایەنی نەیار ‹او خوب بلد است شانتاژ کند و حرفش را پیش ببرد: ئەو چاک دەزانێ شەڕ و گەڕ بکا و قسەی بباتە بەرەوە›.

شانزده[1] / šānzdah/: اسم. شازدە؛ شانزە؛ شانزدە؛ ژمارەی سەرەکی دوای پازدە و پێش حەڤدە.

شانزده[2]: صفت. شانزە؛ شانزدە: ١. دانەیەک زۆرتر لە پازدە ٢. شانزدەیەم؛ شازدەهەم.

شانزدهم / šānzdahom/: صفت. شازدەهەم؛ شانزەیەم.

شانزدهمی / šānzdahomî/: ضمیر. شازدەهەمی؛ شانزەیەمی؛ شازدەمی؛ ئەوەی کە لە ڕیز، پێگە یان جێگەی شازدەهەمدا بێ.

شانزدهمین / šānzdahomîn/: صفت. شازدەهەمین؛ شازدەمین؛ شازدەهەم؛ شازدەیەم.

شانس / šāns ، ـها/: [فرانسوی] اسم. بەخت؛ بەختە؛ ناوچاو؛ شانس؛ تاڵە؛ فیشکە؛ ڕەشنە؛ ڕووچە؛ هات؛ هات‌وبات؛ فریشتە؛ ‹شانس به تو روی آورده، استفاده کن؛ خدا شانس بدهد: بەخت ڕووی تێکردووی، کەڵکی لێوەرگرە؛ خودا بەخت بدا›.

◘ **شانس آوردن**: بەخت هێنان؛ پێوە هاتن؛ شانس بوون؛ شانس هێنان؛ بەخت یار بوون؛ هەلی چاک بۆ کەسێک هەڵکەوتن ‹شانس آوردم کسی آنجا نبود مرا ببیند: بەختم هێنای کەسێک لەوێ نەبوو بمبینێت›.

شانس به کسی رو آوردن: بەخت/ شانس ڕوو کردنە کەسێک؛ شانس بە دەم کەسێکەوە هاتن؛ بەخت/ شانس گرتن؛ بەخت لە کەسێ یار بوون؛ بەخت بۆ کەسێک پەرژان؛ کەوتنە بەختەوەریەوە ‹شانس به او روی آورد و کار خوبی پیدا کرد: بەخت ڕووی تێکرد و کارێکی چاکی دۆزییەوە›.

شانس داشتن: بەخت‌یار بوون؛ شانس هەبوون ‹این جور وقتها سارا خیلی شانس دارد: کاتی وا سارا زۆر بەختی‌یارە›.

شانس کسی گفتن: *[گفتاری]* بەخت ڕوو لە کەسێ کردن/ هێنان؛ بەختی کەسێک یار بوون؛ لەگەڵ سەرکەوتن و ڕووداوی چاک ڕووبەڕوو بوون ‹پاشو شانست گفته! برنده شدی: هەستە بەخت ڕووی لیت کردووە! بردووتەوە›. هەروەها: **روی شانس بودن**

شانسی[1] / šānsî/: [فرانسوی] اسم. بەختەکی؛ خۆ و

بەخت؛ خوابەختەکی؛ شانسی؛ پڕ یان پووچ.

شانسی[٢]: *قید.* خوابەختەکی؛ شانسی؛ خۆ و بەخت؛ خواوڕاسان؛ بە هەڵکەوت ‹دستم را کردم توی کشو، شانسی این آمد توی دستم: دەستم کردە نێو کەشاوەکەوە، خوابەختەکی ئەمە هاتە دەسمەوە›.

شانه / šāne ، ـها/: *اسم.* ١. شانە؛ کۆڵ؛ کەت؛ شان؛ ناوشان؛ قولی؛ قەلاندووش؛ ناوملان؛ نێوان هەر دوو پیل؛ بەشی ژوورینی لەشی مرۆ کە باڵ بە لەشەوە دەلکێنێ، بریتیە لە ئێسکی شان، جومگە و ماسوولکەکانی ‹شال سرخی روی شانه‌اش انداخته بود: شاڵێکی سووری خستبووە سەر شانی› ٢. شانە؛ شانی؛ چلچنگ؛ شە؛ شەهـ ؛ شەهک؛ شەهن؛ ئامرازی بە ڕیز ددانە داری سەر داهێنان ‹شانه‌اش را از جیبش درآورد: شانەکەی لە گیرفانی دەرهێنا› ٣. شە؛ بەوش؛ ئامرازێکی وەک شانەی سەر بۆ شیکردنەوەی خوری و.. ٤. *[نساجی]* دەفە؛ دەفینە؛ کەرکووتک؛ لیفە؛ کەرەسەیەک بۆ شیکردنەوە و تەکووزکردنی تانوپۆ، بەتایبەت خوری ٥. خەشاو؛ فیشکەدان؛ فیشەکلۆخ؛ فیشەکبەند: **شان** *[گفتاری]* ٦. شانە؛ دەفرئاسایەکی چاوەــچاوە بۆ ڕاگرتنی شتی ناسک ‹شانه‌ی تخم‌مرغ: شانەی هێلکە› ٧. بەشێ لە نێوان زگ و ملی بڕێک دەفر (وەک بوتری؛ تونگە یان گۆزە) دا ٨. شانە؛ قەراخ جادە؛ پەراوێزی ڕێگا کە بۆ وەستانی ماشین ڕەچاوکراوە.

▣ **شانه به شانه:** شان بە شان؛ پشت بە پشت؛ لوایلو؛ پاڵ بە پاڵ؛ دوو قۆلی؛ لە پاڵ یەکدا.

شانه‌ی عسل: شانەی هەنگوین؛ نانی نیشا؛ شانۆ/ شانەو هەنگوینی؛ نانێ هەنگڤی؛ ماڵەهەنگ؛ کۆمایەک لە چاوەگەلی ڕێکوپێکی شەش گۆشە لە مۆم کە هەنگ بۆ بەخێوکردن و پاراستنی بێچووەکانی و بەرهەم هێنانی هەنگوین، چێی دەکا: **شان عسل** *[گفتاری]*

شانه‌ی بافندگی: بەوش؛ شە؛ شانەی نێوان کری جاجم، بۆ پەستاوتنی پۆ.

▣ **شانه بالا انداختن:** *[کنایی]* شان هەڵتەکاندن؛ لە ئاست شتێک لالووت بوون ‹شانه‌اش را بالا انداخت و چیزی نگفت: شانی هەڵتەکاند و شتێکی نەگوت›.

شانه خالی کردن: *[مجازی]* شان لادان؛ نەچوونە ژێر کار ‹می‌خواست شانه خالی کند و جواب مرا ندهد: دەیویست شان لادا و وەرامم نەداتەوە›.

شانه زدن/ کردن: شانەکردن؛ داهێنان؛ ئەرەئاردەی؛ ئاردەیرە؛ داهاوردنی موو ‹موهایش را شانه کرد: قژی شانەکرد›.

شانه‌ای / šāne'ī/: *صفت.* شانەیی: ١. وەکوو شانە. هەروەها: **شانه‌ای شکل** ٢. *[گیاه‌شناسی]* بە گەڵای ئاوێتەوە کە پەلکەکانی دووبەدوو بە دوولای دووچکەگەڵای سەرەکیەوە بن.

شانه‌به‌سر / šānebesar ، ـها/: *اسم.* *[گفتاری]* تیفرگ؛ پەپووسێمانە؛ چۆڕەپۆپنە؛ پەپوو سلێمانە؛ پەپووسلەمانکە؛ بووبووکەرە؛ شانەسەرە؛ هەپووک؛ هەپوو؛ کەڵەشێر پەیخەمبەری.

شاه[١] / šāh ، ـان/: *اسم.* شا؛ پادشا؛ پاوشا؛ پاڵشا؛ پاشا؛ شاه ؛ شەهـ : ١. کەسێ کە دەسەلاتی وڵاتێک بۆ ماوەیەکی دڵخواز و بە شێوەی میراتی وەئەستۆ دەگرێ ‹شاه سوئد؛ شاه سابق: پادشای سوید؛ شای پێشوو› ٢.گرینگترین مۆرەی شەترەنج کە هەر لایەنێکی کایە، یەک دانەی هەیە ‹شاه سیاه کیش است: شای ڕەش کشە› ٣. لە خاڵەکانی وەرەق ‹شاه خشت: شای خشت› ٤. بەڕێوەبەری کایەی شاو وەزیر ‹بازی شاه و وزیر: کایەی شا و وەزیر›.

▣ **با شاه پالوده نخوردن:** *[کنایی]* ئاخوڕ بەرز/ چەور بوون؛ شا بە سەپانی خۆ نەزانین؛ خۆ لە

دیتران سەرتر زانین؛ دەمار نەهێنان (بەتایبەت بە بۆنەی ماڵ و سامان و پلە و پایەوە) ‹حالا دیگر آزاد با شاه پالوده نمی‌خورد: ئێستا ئیتر ئازاد شا بە سەپانی خوی نازانی›.

شاهـ[2]: پێشواژە. شاـ: ١. گرنگ؛ سەرەکی ‹شاهراه؛ شاه‌کلید؛ شاه‌لوله: شارێ؛ شاکلیل؛ شالووله› ٢. شایانە؛ خاوەن چۆنیەتیەکی هەرەباش ‹شاه‌توت؛ شاه‌دانه: شاتوو؛ شادانە› ❊ **شاـ** *[گفتاری]*

شاه‌اسپرغم / šāhesparqam/ ☜ **اسپَرغم**

شاه‌اندازی / šāhandāzî/: *اسم*. کار یان ڕەوتی وڕ لێدان؛ قسەی قۆڕکردن؛ فڕوفیشاڵ کردن؛ هاش‌وهووش کردن؛ هەڵشلنگاندن.

شاهانه / šāhāne/: *صفت*. شاهانە؛ شایانە: ١. پێوەندیدار یان پاڵدراو بە شاوە ‹توجه شاهانه: سەرنجی شایانە› ٢. وەک شا؛ بە ڕەوشی پاشایان ‹رفتار شاهانه: ئاکاری شاهانە› ٣. *[مجازی]* زۆر بەرز؛ هەڤیاز و شکۆدار ‹زندگی شاهانه: ژیانی شایانە›.

شاهانی / šāhānî/: *اسم*. شەهەیلی؛ سەهانی؛ ساهانی؛ سانی؛ جۆرێ ترێی سپی کە زوو پێ‌دەگا.

شاهباز / šāhbāz/ ☜ **شهباز**

شاهبال / šāhbāl ، ـها/: *اسم*. شاپەڕ.

شاه‌بالا / šāhbālā/: *اسم*. برازاوا؛ برازاڤا؛ برازەما.

شاه‌بلوط / šāhbalût ، ـها؛ ـان/: [از کردی]/*اسم*. شابەڕوو؛ شابەلوو؛ کەستانە؛ بەڕووەخاسە؛ قسقە: ١. ناوی گشتی چەن جۆرە درەختی گەورە لە تیرەی پیاڵەداران کە بەرێکی شیرین و بۆنخۆشیان هەیە ٢. کۆپەک؛ بەری داری شابەڕوو کە لە ناو پیاڵەیەکی دڕکاویدایە و خواردەمەنیە.

شاه‌بوف / šāhbûf ، ـها؛ ـان/: *اسم*. شابوو؛ کوندەبوو؛ کوندەبەبوو؛ کوندی‌بۆڕ؛ گایە؛ بم؛ گەورەترین جۆری کوند لە ڕەگەزی بوو، بەگوێپەڕی درێژ و دیار، بان پشتی زەردی ئاماڵ قاوەیی و دەنگی ناحەزەوە، کە نێچیری گەورە وەک کەروێشک ڕاو دەکا.

شاه‌بیت / šāhbeyt ، ـها/: [فارسی/ عربی]/*اسم*. شابەیت؛ بەهێن چامە؛ تەڵ؛ باشترین و جوانترین بەیتی پارچە شیعرێک.

شاهپر / šāhpar ، ـها/: *اسم*. سەربال؛ شاپەڕ؛ پەڕی دروشتی مەل؛ هەر کام لەو پەڕە گەورانەی کە لە سەر باڵی پەلەوارانن: **شاهبال**؛ **شهپر** *[ادبی]*

شاهپرک / šāhparak/ ☜ **شب‌پره ـ ١**

شاه‌پسند / šāhpasand ، ـها/: *اسم*. شاپەسەند؛ شاپەسەن؛ مینا؛ تەوقەگوڵ؛ تۆقەگوڵ؛ گیادەریمان؛ گیایەکی ئالفی یەکساڵەی ڕازینەییە لە تیرەی شاپەسەنان بە گەڵای برگەیی هەمبەر یان کۆز، گوڵی ڕەنگامەی ورد و نارێک، گوڵ‌ڕازێنی هێشوو و بەری وشک و دانەدانەی زۆرەوە، بۆ دەرمانی ڕشانەوە و ئاڵووی ناو دەم بەکاردێ.

شاهپور / šāhpûr ، ـها/: *اسم*. شاپوور؛ کوڕەشا؛ کوڕی شا؛ کوڕوو شای؛ شازادە.

شاهتره / šāhtare ، ـها؛ ـگان/: *اسم*. شاتەڕە؛ شەتەڕە؛ شاتەڕە؛ شیرین‌شاتەڕە؛ خوێن‌پاڵێن؛ چارەچەقیلە؛ چارانەچەقیلە؛ لیرا؛ شاپاقاهـ ؛ گیایەکی ئالیکی یەک ساڵان، بە گوڵی هێشوویی سوور یان ئەرخەوانی.

شاه‌توت / šāhtût ، ـها/: [فارسی/ آرامی]/*اسم*. توت سیاه ☜ **توت**

شاه‌تیر / šāhtîr ، ـها/: *اسم*. تیر حمال ☜ **تیر**

شاهد / šāhed/: [عربی]/*اسم*. شایەت؛ شەهات؛ گۆڤا؛ گەڤا؛ گەوا؛ گوا: ١. /ـها؛ ـان؛ شهود/ کەسێ کە لە کاتی قەومانی ڕووداوێکدا لەو شوێنەدایە و دەیبینێ ‹من شاهد بودم که موتورسوار زد به او: من شایەت بووم کە موتۆرسوارەکە لێیدا› ٢. /ـها؛ ـان؛ شهود/ ئەوەی کە لە دادگادا سەبارەت بە بابەتێ شایەتی دەدا ٣. /شواهد/ ئەوەی کە دیتنی ببێتە

هۆی دەرکەوتنی شتێکی‌تر ‹حضور او در محل و خون روی لباسش شاهد این مدعا است: بوونی ئەو لەو جێگەدا و خوێنی سەر جل‌وبەرگەکەی گەوای ئەم خوازەیە› ٤. ـها/[ادبی] ڕستە یان وتراوەیەک (شیعر یان پەخشان) کە لە سەر دروستی واتای وتە یان بابەتێک جەخت دەکا ‹برای هر جمله دو تا شعر هم شاهد می‌آورد: بۆ هەر ڕستەیەک دوو شیعریش گەوا دێنێتەوە›.

▣ **شاهد از غیب رسیدن**: گەوا لە ئاسمانەوە داکەوتن؛ لە ناکاو هاتنی کەسێ کە ڕاستی قسە یان ڕووداو دەرخا.

شاهد آوردن: ۱. شایەت هێنانەوە؛ شایەت هاوردن؛ گۆڤا هێنان؛ گوا هێنانەوە؛ هاوردن یان ناسینەوەی کەسێک بە ناو شایەت ‹حاضرم ده تا شاهد بیاورم که آن شب در خانه بودم: ئامادەم دە کەس شایەت بینمەوە، کە ئەو شەوە لە ماڵەوە بووم› ۲. نموونە هێنان؛ باس‌کردنی قسەیەک لە دیتران بۆ سەلماندنی ڕاستی وتەیەک ‹شعر حافظ را شاهد اورد: شیعری حافزی شایەت هینا›.

شاهدانه / šāhdāne ، ـها؛ ـگان/:/اسم. شاینە؛ شادانە؛ شەدانک؛ شەدانە؛ شادان؛ شاگانە: ۱. گیا کەندەر؛ گیایەکی ئاڵفی لە تیرەی شادانان بە گەڵای پەنجەیی ئاوێتەی بۆن تیژ، گوڵی نێر و مێ و گوڵ‌ڕازێنی هێشوویی و بەری فنۆقی و ناوکەیەکی بێ ئالبومینەوە ۲. دانەی ئەو گیایە کە چەور و خۆراکیە.

شاهدخت / šāhdoxt ، ـها/:/اسم. کچەشا؛ کچی شا؛ کناچۆ/ کناچە شای؛ شاکچ.

شاهراه / šāhrāh ، ـها/:/اسم. شاڕێ؛ شاڕا؛ شارێگە؛ ڕاسەڕێ؛ کاروانەڕێ؛ شۆسە؛ ڕێی سەرەکی کە چەند شار پێکەوە دەلکێنێ و چەن ڕێ گچکەشی لێ‌دەبێتەوە.

شاهرگ / šāhrag ، ـها/:/اسم. کەزیگە؛ شاڕەگ؛ شادەمار؛ تەمار؛ دەمارەگەورە؛ هەرکام لەو دوو ڕەگەئەستوورە کە لە دوو لاملی مرۆڤەوە تێ‌دەپەڕن.

▣ **شاهرگ کسی جنبیدن**:/[کنایی] ڕەگی کەسێک فرین؛ خوێن لە ڕەگدا بوون؛ تا مانی کەسێک؛ تا مەنەو یۆی؛ دڵی کەسێک لێدان؛ هێشتا زیندوو بوون ‹تا شاهرگم می‌جنبد دست از این کار نمی‌کشم: تا ڕەگم دەفڕی دەس لەم کارە هەڵناگرم›.

شاهرگ کسی را زدن:/[کنایی] گیانی کەسێک کێشان؛ کەسێک بردنە شەرای مەرگەوە؛ کەسێک تا شەرای مەرگ ئەشکەنجەکردن ‹اگر شاهرگ مرا هم بزنند از حرفم برنمی‌گردم: ئەگەر گیانیشم بکێشن لە قسەکانم پاشگەز نابمەوە›: **شاهرگ کسی رفتن**

شاهرگ کسی رفتن ☜ **شاهرگ کسی را زدن**

شاهزاده / šāhzāde ، ـها؛ ـگان/:/اسم. شازا؛ شازدە؛ شازادە: ۱. منداڵی شا ۲. کەسێ کە لە بنەماڵەی شایە.

شاهسپرم / šāhesparam / ☜ **اِسپَرْغَم**

شاه‌فنر / šāhfanar ، ـها/: [فارسی/ ترکی]/اسم. شافەنەر؛ پەڕەیەکی پۆڵایینی فەنەری کە لە ژێر ئۆدەی ماشیندایە و فەنەرەکانی‌تری لە سەر سوارن.

شاهکار / šāhkār ، ـها/:/اسم. شاکار: ۱. کاری یەکجار سەیر و سەمەر و بەرچاو ‹با این وزنه‌ای که برداشت واقعاً شاهکار کرد: بەم وەزنەوە هەڵیگرت بە ڕاستی شاکاری‌کرد› ۲. بەرهەمی ویژەیی یان هونەری کە نیشانەی مامۆستایی و لێزانی داهێنەرەکەیە ‹گلستان سعدی از شاهکارهای ادبیات جهان است: گوڵستانی سەعدی لە شاکارە ویژەییەکانی جیهانە›.

شاه‌کلید / šāhkilîd ,-kêlîd ، ـها/: [فارسی/ یونانی]/اسم. شاکلیل؛ شاکلێل؛ کلیلێ بە ددانەی زۆرەوە کە زنجیرە قوڵفگەلی کارخانەیەکی سازێنەری پێ دەکرێتەوە.

شاه‌لوله / šāhlûle ، ـها/:/اسم. شالووله؛ شابۆری؛ لووله‌ی ئه‌ستووری سه‌ره‌کی بۆ گواستنه‌وه‌ی تراو یان گاز.

شاه‌ماهی / šāhmāhî ، ـها؛ ـان/:/اسم. شابۆری؛ شاماسی؛ چه‌شنێ ماسی چکۆله، به له‌شی پووله‌که‌یی و سه‌ری بێ پووله‌که، چوار درزی ئاوسی و باله‌ی نیوه‌نه‌رمه‌وه، که مۆره‌یان نیه و گه‌راکه‌یان تۆپه‌ل-تۆپه‌لی پێکه‌ولکاوه: **شاه‌ماهی آزاد**

▣ **شاه‌ماهی آزاد** ☜ **شاه‌ماهی**

شاه‌مقصود / šāhmaqsûd/: [فارسی/ عربی]/اسم. شامه‌قسوو؛ به‌ردێکی کاره‌بایی به‌بایه‌خ که ته‌زبێحی لێ درووس ده‌که‌ن.

شاهنامه‌خوان / šāhnāmexān ، ـها/:/اسم. شانامه‌خوێن؛ ئه‌وه‌ی که به ده‌نگی به‌رز و به ئاهه‌نگێکی تایبه‌ته‌وه شیعره‌کانی شانامه (دانراوه‌ی فیرده‌وسی، ئه‌بولقاسم مه‌نسوور، ده‌ور و به‌ری ٣٢٩ ـ ٤١٥ ک.م) بۆ خه‌ڵکی ده‌خوێنێته‌وه. هه‌روه‌ها: **شاهنامه‌خوانی**

شاهنشاه / šāhanšāh ، ـان/:/اسم. شاهه‌نشا؛ شای‌شایان؛ پاڵشای پاڵشایان؛ نازناوی شاکانی ئێران.

شاهنشاهی / šāhanšāhî/: صفت. شاهه‌نشایی؛ شاهانه؛ پادشایانه؛ پاشایانه؛ پاڵشایانه؛ شایانه؛ پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به شاهه‌نشاوه ‹دربار شاهنشاهی: کۆشکی شاهه‌نشاهی›.

شاه‌نشین / šāhnešîn ، ـها/:/اسم. [قدیمی] شانشین؛ بالاخانه؛ ئۆده‌یه‌کی گه‌وره به له‌پی هه‌ندێ به‌رزتر و کۆڵه‌که‌ی ڕازێنه‌یی یان به شێوه‌ی ئۆده‌یه‌کی چکۆله‌تر له نێو ئۆده‌یه‌کی‌تردا، بێ‌ده‌رک و دیواری جوێ‌که‌ره‌وه.

شاهوار / šāhvār/: صفت. ١. شاهانه؛ شایانه؛ شیاوی شایان ‹گوهر شاهوار: گه‌وهه‌ری شاهانه› ٢. نایاب؛ هه‌ڵکه‌وته؛ زۆر باش و بێ‌وێنه ‹شعر شاهوار: هه‌ڵبه‌ستی نایاب›.

شاهی[1] / šāhî/:/اسم. شایی: ١. شاهی؛ پادشاهی؛ پاوشایی؛ پاڵشایی؛ پاڵشایه‌تی؛ کار یان پله و پایه‌ی شا ‹به شاهی نشست: به شایی گه‌یشت› ٢. /ـها/[قدیمی] یه‌که‌ی کۆنی پاره‌ی ئێران به‌رانبه‌ر به پێنج دینار ٣. /ـها/ دێژنک؛ تووزه‌ک؛ ڕه‌شادۆک؛ تەڕه‌تیزه؛ تەڕه‌تووزه؛ گیایه‌کی یه‌کساڵه‌ی بۆنخۆشه، گوڵی سپی ده‌دا و گه‌ڵاکه‌ی ده‌خورێ.

▣ **شاهی آبی**: کووزه‌ڵه؛ بریه‌مێ؛ گیایێکه خوارده‌مه‌نی، به گه‌ڵای سه‌وز و گوڵی سپی یان زه‌رده‌وه، له ئاودا ده‌ڕوێ، تامی توونی هه‌یه و بۆ ده‌رمانیش ده‌شێ.

شاهی فرنگی: کک کوچ خوراکی ☜ **کک‌کوچ**

شاهی[2]: صفت. شایی؛ شاهی؛ پاوشایی؛ پاشایی؛ پادشایی؛ پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به شاوه ‹تاج شاهی: تاجی شایی›.

شاهین / šāhîn/:/اسم. ١. /ـها/ باهوو؛ شاهێن؛ شایه‌ن؛ شه‌هین؛ شایێن؛ داری درێژی ته‌رازوو که ته‌رازووی لێ قایم ده‌که‌ن ٢. شه‌هێن؛ شاهێن؛ تیره‌یه‌ک له په‌له‌وه‌رانی ڕۆژ ڕاوکه‌ری تاکه‌ژی، له ڕیزی بازئاسان، به باڵ و کلکی درێژ، ده‌ندووکی کورتی وه‌ک قولاو که زۆر تیژفڕن و نێچیریان له کاتی فڕیندا ده‌گرن: **قوش** ٣. /ـها/ شاهێن؛ شه‌هێن؛ مکۆر؛ په‌له‌وه‌رێکی ڕاوکه‌ره له تیره‌ی شاهێن سمێڵێکی قاوه‌یی ئاماڵ ڕه‌شی هه‌یه ٤. [نجوم] وێنه‌یه‌کی گه‌ردوونی گه‌وره له ئاسمانی نیوه‌گۆی باکووریدا به شێوه‌ی باڵه‌وازه‌ی هه‌ڵۆ: **عقاب**.

شایائی / šāyā'î/ ☜ **شایایی**

شایان / šāyān/: صفت. شایان؛ هێژا؛ شیاو؛ لێهاتوو؛ وه‌شاو؛ له‌بار؛ سزاوار؛ پێ‌شان؛ باو؛ حه‌ل؛ مه‌شیا؛ هه‌ژی؛ به‌رکه‌تی؛ لایق؛ شایسته؛ په‌سند و له‌به‌ر دڵ و چاو.

▣ **شایان توجه**: شیاوی سه‌رنج؛ له‌بار بۆ ڕه‌چاو

کردن یان ئاوڕدانەوە.

شایایی / šāyāyî ، ـها/: اسم. [ادبی] لێهاتوویی؛ هێژایی؛ لێوەشاوەیی: **شایائی**

شایبە / šāyebe ، ـها/: [عربی]/اسم. خلتە؛ خەوش؛ ناپاکی؛ پیسی؛ پێوەتلاوی؛ چەپەڵی؛ تێکەڵاوی ‹می‌خواست رفتارش عاری از شایبەی ریا باشد: دەیەویست ئاکاری بە دوور لە هەر چەشنە خلتەی مەرایی بێ›: **شائبە**

شاید / šāyad ، ـها/: قید. ڕەنگە؛ ڕەنگا؛ وێدەچێ؛ گاهەن؛ گاهەز؛ گاهەس؛ گاس؛ گەهاس؛ شایەت؛ شایەدا؛ دینایی؛ ئەشێ؛ دەشێ؛ شۆ؛ قەمی؛ شایەتا؛ لاک؛ شاکم؛ مەبت‌کۆ؛ وشەیەک کە ئەگەری ڕوودانی ڕووداوێک دەگەیێنێ ‹شاید بیاید و شاید هم نیاید: ڕەنگە بێت و ڕەنگە نەیێت›.

شاید و باید / šāyad-o-bāyad ، ـها/: اسم. شیاو؛ ئەشیا و مەشیا؛ ئەشێ و بشێ ‹آن طور کە شاید و باید کار پیش نمی‌رود: ئەو جۆرە کە شیاوە کارەکە ناچێتە پێشەوە›.

شایستگی / šāyestegî ، ـها/: اسم. لێهاتوویی؛ ژێهاتوویی: ۱. هێژایی؛ هەژیاتی؛ شاسەیی؛ شیاوی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شیاو بوون ‹شایستگی هر کس در هنگام کار کردن معلوم می‌شود: لێهاتوویی هەر کەسێک لە کاتی کارکردندا دەردەکەوێ› ۲. دۆخ یان چۆنیەتی هەبوونی زانایی و توانایی پێویست ‹او شایستگی لازم را نداشت: ئەو لێهاتوویی پێویستی نەبوو›.

شایستە / šāyeste/: صفت. شیاو؛ شایان؛ شاسە؛ لێهاتوو؛ ژێهاتی؛ لێهاتی؛ لێهاتگ؛ هێژا؛ هەژیا؛ پێکەفتگ؛ بەژمێر؛ هەژی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی شیاوی ‹مقام شایستە؛ شغل شایستە: پلەوپایەی شیاو؛ کاری شایان› ۲. بەرکەتی؛ هەبوونی هێز یان دەردخواردوویی ڕەچاوکراو ‹کارگر شایستە: کرێکاری لێهاتوو› ۳. هاوتەراز و هاوڕێ لەگەڵ کار یان ئامانجی دیاریکراودا ‹تلاش شایستە: کردوکۆشی شیاو›. هەروەها: **شایستە بودن**

شایستەسالاری / šāyestesālārî/: اسم. [سیاست] هێژامەزنی؛ هێژاسالاری؛ شیاومەزنی؛ ڕژیمێکی حکوومەتی کە بە پێی لێهاتوویی (زانایی، ئەزموون و توانایی) پایەبەرزان لە ناویدا هەڵدەبژێردرێ و کار و باریان پێ ئەسپێردرێ. هەروەها: **شایستەسالار**

شایع / šāye'/: [عربی] صفت. بڵاو؛ پەخش؛ داکەوتوو و پەرە گرتوو لە نێو کۆڕێکدا.

▣ **شایع شدن**: ۱. داکەوتن؛ بڵاوەکردن؛ پەرە سەندن ‹بیماری اسهال در میان کودکان شایع شدە بود: نەخۆشینی زگەشۆڕە لە نێو منداڵاندا داکەوتبوو› ۲. دەنگۆ داکەوتن؛ زڕان؛ زڕیان؛ بە شێوەی قاو (هەواڵی نەڕاست و نەدرۆ) لە نێو خەڵکیدا بڵاوەکردن ‹شایع شد کە می‌خواهند کوپن بدهند: دەنگو داکەوت کە دەیانەوێ کۆپین بدەن›.

شایعات / šāye'āt/: [عربی] جمعِ ☜ **شایعە**

شایعە / šāye'e ، ـها؛ شایعات/: [عربی]/اسم. دەنگۆ؛ وتە؛ واتۆ؛ بەنگ‌وباو؛ بەندوباو؛ وتە وت؛ قاو؛ گوتە؛ گۆتە؛ گۆتەگۆت؛ ڕاوچاو؛ چڵچاو؛ لۆغەت؛ گوتۆ ‹شایعەای پخش شد کە قرار است طلا گران بشود: دەنگۆیەک داکەوت کە بڕیارە زێڕ گران ببێ›.

شایق / šāyeq/: [عربی] صفت. [ادبی] تامەزرۆ؛ خوازیار؛ بە تاسە؛ بەشەوق؛ داواکار ‹پدرم بە دیدارتان شایق بود: بابم تامەزرۆی دیتنتان بوو›: **شائق**

شایورد / šāyvard/: اسم. [ادبی] خەرمانە؛ ئاخڵە؛ خۆخێنە؛ خەرمانەی مانگ.

شئامت / še'āmat, ša'āmat/: [عربی]/اسم. نەحسی؛ دوومۆری؛ دۆبڕی؛ بێوڵەتی؛ بەدفەڕی؛ نامەتی؛ بەویومنی؛ ناوچاوڕەشی؛ بەدودمی.

شئون / šo'ûn ، ـات/: [عربی] جمعِ ☜ **شأن**

شئونات / šo'ûnāt/: [عربی] جمعِ ☜ **شئون**

شب[1] / šab ، ـها/: اسم. شەو؛ شەڤ؛ شەوە؛

مەودای نێوان دوو ڕۆژ کە لە تاریک بوونی هەوا هەتا ڕوون بوونەوەی دیاری دەکرێت؛ کاتێ کە بە دوای ئێوارەوە دەست پێدەکا و هەتا کازیوە دەخایێنێ.

▣ **شب احیا:** *[اسلام]* شەوی ئەحیا؛ شەوی ڕۆژکردنەوە؛ دە شەوی ئاخری مانگی ڕەمەزان (زۆرتر شەوانی تاقی ئەو دە شەوە).

شب برات: شەوی بەرات؛ شەوی پازدەی مانگی هەشتەمی کۆچی.

شب به شب: شەو بە شەو؛ شەوانشەو؛ شەوە و شەو؛ شەونەشەو؛ هەموو شەوێک ‹شب به شب می‌آمد؛ شب به شب یک قرص بخور: شەو بە شەو دەهات؛ شەوانشەو حەبێک بخۆ›.

شب پیش: دوێنێ شەو؛ دوێشەو؛ هێزی شەوێ.

شب تاریک: تاریکە شەو؛ شەفتاری؛ شەڤتاری؛ شەوەزەنگە؛ شەوی تاریک و بێ‌تریفەی مانگ.

شب جمعه: شەوی هەینی؛ شەو جومعە؛ شەوێ کە بەیانیەکەی هەینیە. هەروەها: **شب شنبه؛ شب اول ماه**

شب چلّه ☜ **شب یلدا**

شب دیجور: *[ادبی]* شەوی زستان؛ شەوی شووتی شکان/ هەنی شکان؛ شەوی یەلدا؛ یەکەم شەوی بەفرانبار ۲. *[مجازی]* شەوەزەنگ؛ شەوەزەنگە؛ تاریکەشەو؛ تاریکەشەوە؛ شەوی تاریک و بێ‌دەنگ و ئەنگوستەچاو.

شب شعر: شەوی شیعر؛ ئێوارە شیعر؛ ڕێوڕەسمێکی شەوانە کە چەند شاعیرێک تێیدا هۆنراوەکانی خۆیان بۆ دانیشتوان دەخوێننەوە.

شب عید: ۱. شەو/شەوی نەورۆز؛ شەوۆ نەورۆزی؛ دوایین شەوی ڕەشەمە ۲. شەوی جێژن؛ ئەو شەوەی بەیانیەکەی جێژنە ۳. *[مجازی]* دوایین ڕۆژەکانی مانگی ڕەشەمە.

شب قدر: شەوی قەدر: ۱. شەوی زۆر پیرۆز ۲. دە شەوی ئاخری مانگی ڕەمەزان (زۆرتر شەوانی تاقی ئەو دە شەوە).

شب هفت: حەفتە؛ حەوتەمین ڕۆژ و شەوی پاش مردنی کەسێ کە ڕەنگە هاوڕێ بێ لەگەڵ ڕێوڕەسمی تایبەتدا ‹فردا شب هفت مادرشوهرم است: سبەینێ حەفتەی خەسوومە›.

شب یلدا: ۱. شەوی زستان؛ شەو زمسان؛ شەوۆ زمسانی؛ شەو یەلدا؛ یەکەمین شەوی مانگی بەفرانبار: **شب چلّه**

▣ **شب را به روز آوردن:** ڕۆژکردنەوە؛ ڕۆوە کەردەی؛ ڕۆکەردەیوە؛ شەو بە سەر بردن: **شب را گذراندن**

شب را گذراندن ☜ **شب را به روز آوردن**

شب شدن: شەو داهاتن؛ شەو هاتن؛ شەو گەییشتن؛ بوونە شەو؛ شەوەرە بیەی؛ شەوەوە ئامەی.

شب و روز خود را ندانستن: شەو و ڕۆژ لێ تێکچوون/ شێویان؛ شەو و ڕۆ ونە گم بیەی؛ گیرۆدەی خەم و پەژارەی زۆر بوون.

از شب رفتن/ گذشتن: لە شەو لادان؛ شەو تێپەڕ بوون؛ لە شەو ڕۆیین؛ جە شەوێ ترازیەی ‹دو ساعت از شب می‌رود و هنوز از شام خبری نیست: دوو ساعەت لە شەو لایداوە و هێشتا لە شێو باسێک نیە›.

شب[2]**:** *قید.* شەو؛ شەوە؛ شەوانە؛ بە شەو؛ شەوەنە؛ شەوێ؛ لە کاتی شەودا ‹شب می‌خوابیم؛ شب هوا تاریک است: شەو دەخەوین؛ بە شەو هەوا تاریکە›.

شباب / šabāb/: [عربی]*اسم. [ادبی]* لاوی؛ لاوەتی؛ گەنجی؛ خورتی؛ جەوانی؛ جحێڵی؛ جاهێلی؛ هەرزەکاری.

شب ادراری / šab'edrārî, šabedrārî/: [فارسی/ عربی]*اسم.* میزەڵی؛ کەمەرشلی؛ چۆنیەتی میزتن

لە خەودا.

شباط / šabāt/: [سریانی]/اسم. شوبات؛ فیڤریە؛ مانگی دووهەمی ساڵی هەتاوی لە ڕۆژمێری بڕێ لە وڵاتە عەرەبیەکاندا، کە لە ١٠ی ڕێبەندانەوەیە.

شبان / šabān ، ـها؛ ـان/: اسم. [ادبی] شوان؛ شڤان؛ شوانە؛ مێگەڵوان؛ مێگەلەوان؛ بەرخەڤان؛ بەرگەلەوان؛ بەرغەلەوان؛ گەلەوان؛ گاوان.

شبان‌فریبک / šabānfarîbak ، ـها؛ ـان/: اسم. شوانخەڵەتێنە؛ شوانخەڵەتێن؛ شوان‌هەڵخەڵەتێنە؛ شوانەخەڵەتن؛ شڤانکوژ؛ شڤانخاپێن؛ مەلێکی پچووکی بۆرەڵۆکەیە لە پاساری گەورەتر.

شبانگاه[1] / šabāngāh/: اسم. [ادبی] کاتی شەو؛ شەوار؛ شەووار؛ شەڤتاری؛ شەفتاری ‹روزی تا شبانگاه بر کنار آب نشسته بود: ڕۆژێک هەتا کاتی شەو لە زێواری ئاوەکەوە دانیشتبوو›.

شبانگاه[2]: قید. [ادبی] کاتی شەو؛ شەو؛ شەوەکی؛ شەوێ ‹روزی تا شب رفته بودیم و شبانگاه بە پای حصاری خفته: ڕۆژێک هەتا ئێواران ڕۆیشتبووین و کاتی شەو لە پای پەرژینێکدا نووستبووین›.

شبانگاهان / šabāngāhān/: قید. [ادبی] بەشەو؛ شەوانە؛ شەڤانە؛ شەوگار؛ شەو؛ شەوێ؛ سەرانسەری شەو؛ لە کاتی شەودا ‹شبانگاهان بە دروازەی شهر رسید: بە شەو گەییشتە دەروازەی شار›.

شبانگاهی / šabāngāhî/: صفت. شەوگاران؛ شەوگاری؛ شەواری؛ پێوەندیدار یان سەر بە کاتی شەوەوە ‹نسیم شبانگاهی: شنەی شەوگاران›.

شبانگردان / šabāngardān/ ☜ **شبگردان**

شبانە[1] / šabāne/: صفت. شەوانە: ١. شەوان؛ شێوان؛ شەوێ؛ پێوەندیدار بە شەوێکەوە ‹غذای شبانە: خواردەمەنی شەوانە› ٢. پێوەندیدار بە شەوەوە ‹کار شبانە؛ مدرسەی شبانە: کاری شەوانە؛ قوتابخانەی شەوانە›.

شبانە[2]: قید. شەوانە؛ شێوان؛ بە شەودا؛ بە شێوان؛ لە درێژایی شەوێکدا ‹شبانە دە نفر را در منزلش جا می‌داد: شەوانە دە کەسی دەبردە ماڵەوە›.

شبانەروز / šabānerûz/: اسم. شەو و ڕۆژ؛ شەوانەڕۆژ؛ یەکەی کات (زەمان) لە ڕۆژهەڵاتنێکەوە تا ڕۆژهەڵاتنێکی‌تر ‹هر شبانەروز ٢۴ ساعت است: شەو و ڕۆژێک ٢٤ سەعاتە›.

شبانەروزی[1] / šabānerûzî ، ـها/: اسم. شەوانەڕۆژی؛ شەوانڕۆژی؛ فێرگەیێ کە قوتابیەکانی شەو و ڕۆژ لەوێدان و جێ خەو و خۆراکیان بۆ دابین کراوە: **مدرسەی شبانەروزی**

شبانەروزی[2]: صفت. شەوانەڕۆژی؛ شەووڕۆژی: ١. خاوەن چالاکی بە درێژایی شەو و ڕۆژ ‹داروخانەی شبانەروزی؛ مدرسەی شبانەروزی: دەواخانەی شەوانەروزی؛ قوتابخانەی شەووروزی› ٢. پێوەندیدار بە هەموو کاتی شەو و ڕۆژەوە ‹فعالیت شبانەروزی؛ مراقبت شبانەروزی: چالاکی شەوانەروزی؛ چاوەدێری شەووروزی›.

شبانی / šabānî/: اسم. [ادبی] شوانی؛ شڤانی؛ بەرگەلەوانی؛ شوانیەتی؛ شەوونی؛ کاری ئاگاداری لە مەڕ و ماڵات و لەوەڕاندنیان.

شباویز / šabāvîz ، ـها/: اسم. [ادبی] تووتاک؛ قژاوکە؛ قژاکە؛ قژاڵکە؛ تاقتاقکەرە؛ حەقحەقکەرە؛ پەلەوەرێکی بووئاسایە، زیاتر بە شەوان و بە دەنگێکی ناتەواو دەخوێنێ.

شباهت / šabāhat, šebāhat ، ـها/: [عربی]/اسم. مانایش؛ وێکچوونی؛ وێچوونی؛ وێ؛ وەک‌یەکی؛ وەکیەتی؛ شبە؛ درووڤ؛ درووب؛ ڤەرجێ؛ تزبۆر؛ قام؛ میناهی؛ هاوشێوەیی؛ مینین؛ چونیەکی؛ نۆلانی؛ میناکی؛ لە یەک چوونی؛ لێکچوونی؛ دۆخ یان تایبەتمەندیەک (وەک بیچم، ڕەنگ، چۆنیەتی و...) هاوبەش لە نێوان دوو یان چەند شتدا.

▣ **شباهت لفظی**: وێکچوونی وتەیی/ زارەکی؛

دوو یان چەند وشە کە وتنیان وەکوو یەکە، وەک شیر (شمشێر) و شیر (خواردەمەنی).
شباهت معنوی: وێکچوونی واتایی؛ وێکچوویی مانایی؛ دوو یان چەند وشە کە واتاکانیان وەکوو یەکە، وەک قورس و گران؛ پەلەوەر و باڵدار.

شباهنگ / šabāhang /:اسم. [ادبی] ۱. [نجوم] شعرای یمانی ☜ **شِعرا** ۲. /ـها/ سەرخوونک؛ بولبول؛ بلبل؛ بولبول؛ بلبل؛ واف؛ پەلەوەری دەنگ خۆشی سترانبێژ.

شب بو / šab.bû ، ـها/:اسم. شەوبۆ؛ شەوبۆن؛ شەوبۆسان؛ شەڤبۆ؛ گیابەن؛ گیایەکی ڕازێنەیی، بە گوڵی چوارپەڕی بۆنخۆش و زەرد یان زەردی ئاماڵ قاوەیی (لە جۆرگەل تریدا بە ڕەنگی سوور، خورمایی یان بنەوش)، گەڵای ساکاری باریک و نووک تیژ و تووکنەوە: **خیری**

شب به خیر / šab.bexeyr /: [فارسی/ عربی] دعا. شەوباش؛ شەوەوەش؛ شەوێکی خۆش؛ شەو خوەش؛ ڕێز وشەیێ کە دە شەودا بۆ سلاو و ماڵئاوایی دەگوترێ، واتا هیوادارم شەو بە خۆشی بەرنە سەر.

شب بیدار / šab.bîdār ، ـها/: صفت. شەونخوون؛ شەونەخووس؛ شەونشین؛ شەوبێدار؛ شەڤۆک؛ بە تایبەتمەندی نەخەوتن بە شەودا.

شب بیداری / šab.bîdārî /: صفت. شەونخوونی؛ شەونخووسی؛ شەونوخسی؛ شەوخوونی؛ شەوبیداری؛ ڕەوتی نەخەوتن لە شەودا.

شب پا / šabpā ، ـها/:اسم. شەوبەیار؛ شەوبێدار؛ پارێزەری شەوانە، کەسێ کە بە شەودا پاسەوانی بدا، بەتایبەت لە نێو باخ و مەزرادا.

شب پرواز / šabparvāz ، ـها؛ ـان/: صفت [جانورشناسی] شەوفڕ؛ بە تایبەتمەندی فڕین لە شەودا.

شب پره / šabpare ، ـها؛ ـگان/:اسم. ۱. شاپەریک؛ پریریک؛ پەڕپەرک؛ پەڕپەڕۆک؛ پەپوولە: **شاپرک** ۲. [قدیمی] چەکچەکی؛ چلی‌چلی؛ چڵ؛ چێلەمێ؛ چەکچەکێڵە؛ چەکچەکیلە؛ شەڤرەنگ؛ شەڤرەڤینک؛ شەڤرفیک؛ شەڤرەوین؛ شەڤرەڤین؛ شەڤشەڤۆک؛ شەڤکۆر؛ قەژناقووچ؛ قەژناقووچە؛ شەمەلەکۆرە؛ مەشموولەکۆرە؛ شەمەڵە؛ شەمشە؛ شەمشەڵە؛ پارچک؛ جلجیلی؛ چەکچەکۆڵە؛ شەمشەمەکوێرە.

شبت / šebet ، ـها/:اسم. شویت؛ شێوت؛ شویتە؛ شووتە؛ دوراخ: ۱. گیایەکە لە سەوزەوات، گەڵاکانی ورد و زەیتوونی ڕەنگی لە شێوەی چەترە ۲. گەڵای ئەو گیایە کە بۆنخۆش و خوراردەمەنیە و وەک هەزوێلە دەیکەنە نێو چێشتەوە **شود: شوید** [گفتاری]

شبتاب[1] / šabtāb ، ـها/:اسم. گوڵەئەستێرە؛ گوڵ‌ئەستێرە؛ گوڵەستێرە؛ گوهسارە؛ گیئاسارە؛ ئەیرەقوولە؛ ئەستێرۆک؛ مێرووویەک لە تیرەی گوڵەئەستێرە بە ئەندازەی ۱۱ تا ۱۳ میلیمیتر، قاوەیی ڕەنگ، مێوینەکانیان بێباڵن و لە شەودا دەدرەوشێنەوە.

شبتاب[2]: صفت. شەونما؛ شەودرۆش؛ شەوبریس؛ بە تایبەتمەندی درەوشانەوە لە تاریکیدا: **شبنما**

شبتابی / šabtābî /:اسم. شەونمایی؛ شەوی بریسی؛ شەودرۆشی؛ دۆخ یان چۆنیەتی درۆشانەوە لە تاریکیدا.

شبچراغ / šabčerāq ، ـها/:اسم. شەوچرا؛ گەوهەرێکی دیرۆکیە کە گوایە لە تاریکی و شەودا هەر وەک تیشکی چرا دەدرەوشێتەوە.

شبچره / šabčare, šabčere ، ـها/:اسم. شەوچەرە؛ شەوچەرەز؛ شەوچەلە؛ ئاجیل و میوەیەک کە لە بە شەودا دەیخۆن.

شبح / šabah ، ـها؛ اشباح/: [عربی]/اسم. ۱. تاپۆ؛ قەرە؛ قەرەنتوو؛ تارمایی؛ دۆڵپا؛ تیبا؛ سای؛ سامۆتک؛ سوێس؛ قەراتە؛ سەهویر؛ سەهەنە؛

سەهەنگ؛ سەهەندە؛ دێوجامە؛ شتی خەیاڵی کە دێتە بەر چاو ۲. [مجازی] دێوەزمە؛ ئەو شتەی کە دەبێتە هۆی ترس و قینی هەمیشەیی ‹شبح جنگ؛ شبح گرسنگی: دێوەزمەی شەڕ؛ دێوەزمەی برسیەتی›.

شبخسب / šabxosb ، ـها/: اسم. پاقلەمارانە؛ پاقلەی دێوانە؛ دارجەوی؛ ئەکاکی؛ شەوگەشە؛ گوڵهەوریشم؛ دار یان دەوەنێکی ڕازێنەیی تایبەت بە ناوچەی گەرمێن، بە لق و پۆی چەترئاسا، گوڵی زەرد یان پەمەیی، گەڵای ئاوێتەی شانەیی و پەلکی وا کە شەوانە دووبەدوو دەنووشتێنەوە. بۆ بتەو کردنی زەوی بە کار دێ.

شبخوش / šabxoš/: دعا. شەوێکی خۆش؛ شەوباش؛ شەوەوەش؛ وتەیێ کە شەو لە کاتی لێکجودابوونەوە دەگوترێ، واتا: بە هیوام کە شەوێکی خۆشتان بێت ‹من رفتم، شب‌خوش!: من ڕۆیشتم، شەوێکی خۆش!›.

شبدر / šabdar ، ـها/: اسم. شەوەر؛ شەوەرگ؛ شەورگ؛ شەوەری؛ شەودەر؛ شاودەر؛ شەبدەر؛ شەڤدەر؛ شوور؛ هەندەقۆ؛ هەندەکۆ؛ هندکۆ؛ هەنەکە؛ بارێزە؛ دانۆک؛ سێپەڕە؛ سێوەرە؛ گیایەکی ئالفی گوڵداری یەکساڵە، دووساڵە یان پایایە بە گەڵای سێپەڕەیی و هێشووەگوڵی خڕی ئاڵ، سوور، ئەرخەوانی، سپی یان دوورەنگەوە کە بۆ لەوەڕی ماڵات دەکێڵدرێ.

شبرم / šaram/: صفت. [گیاه‌شناسی] شیرمارە کێویلە؛ جۆرێ لە ڕووەکی شیرمار، بە گوڵی شین و پچووکەوە، قەدەکەی ژەهراویە.

شبرنگ[1] / šabrang ، ـها/: اسم. شەوڕەنگ؛ ماکێکی ڕەنگیە کە لە تاریکاییدا نوور لێ بدا، دەدروشێتەوە.

شبرنگ[2]: صفت. ۱. [ـها] شەوڕەنگ؛ بە ماکێکی ڕەنگی کە لە نێو تاریکیدا ئەگەر نوور لێ بدا، بدرەوشێتەوە ۲. [ادبی] شەڤین؛ ڕەش؛ تاریک و تنۆک وەکوو شەو.

شبرو / šabrow/: صفت. شەوڕۆ؛ شەوەڕەو؛ شەڤڕۆ: ۱. بەتایبەتمەندی لە شەودا ڕۆیین ‹اتوبوس شبرو: پاسی شەوڕەو› ۲. [ـها] شەڤۆک؛ شەوگەرد؛ شەوگەڕ؛ خاوەن چالاکی شەوانە: **شبگرد**

شبرو / šebro/ ☜ **شِوْرُو**

شب‌زنده‌دار / šabzendedār ، ـها؛ ـان/: صفت. شەونخوون؛ شەوبەیار؛ شەوبێدار؛ خاوەن ئۆگرەتی بە شەوبێداری.

شب‌زنده‌داری / šabzendedārî ، ـها/: اسم. شەونخوونی؛ شەونخووسی؛ شەوبێداری؛ شەوبەیاری؛ دۆخ یان چۆنیەتی شەو بێدارمان، پتر لەگەڵ چالاکیەکی تایبەتدا (وەک کەسێ کە شەو تا بەیانی ناخەوێت و چاوەدێری نەخۆشێکە یان نوێژ دەخوێنێ یان خەریک ڕابواردنە) ‹در اردو کارمان به شب‌زنده‌داری می‌گذشت: لە ئوردوودا کار و بارمان هەر شەونخوونی بوو›.

شبستان / šabestān ، ـها/: اسم. ۱. شەوسان؛ شەبستان؛ ئەو بەشەی مزگەوت کە سەری گیراوە ۲. [ادبی] نووستنگە؛ جێخەو.

شبغاز / šabqāz ، ـها/: اسم. [قدیمی] هەفشی؛ پەچە؛ هەسارگە؛ هەڤێز؛ هەوێز؛ حەوشەمەڕ؛ پەچەمەڕ؛ هەڤش؛ شەوێن؛ کۆتان؛ جێگەی پشوودانی شەوانەی ئاژەڵ لە دەشت.

شبق / šabaq/: [معرب از فارسی] ☜ **شَبَهْ**

شبکار / šabkār ، ـها؛ ـان/: صفت. شەوکار؛ شەڤکار؛ خاوەن چالاکی پیشەیی لە شەودا ‹پدرم شبکار است و روزها به خانه می‌آید: بابم شەوکارە و بە ڕۆژ دێتەوە بۆ ماڵ›.

شبکاری / šabkārî ، ـها/: اسم. شەوکاری؛ شەڤکاری؛ کار و بارێک کە لە کاتی شەودا بەڕێوە دەچێ ‹یک ماه است که شبکاری می‌کند تا پول بیشتری بگیرد: مانگێکە خەریکی شەوکاریە تا پارەیەکی زۆرتر وەربگرێ›.

شبکلاه / šabkolāh ، ـها/:اسم. شەوکڵاو؛ کڵاوێکی پتر نەرمچن و بێلێوارە کە لە ماڵ یان شەوانە کاتی نووستن دەیکەنە سەر.

شبکور / šabkûr ، ـها؛ ـان/: صفت. شەوکوێر؛ شەوکوور؛ شەوکوورەک؛ شەوکۆر؛ شەوکۆرە؛ ترتەمیس؛ گەرەکوێر؛ شەڤکۆر؛ تووشیاری نەخۆشی شەوکوێری.

شبکوری / šabkûrî/:اسم. شەوکووری؛ شەوکوێری؛ شەڤکۆری؛ گەرەکوێری؛ لاوازی سۆمای چاو، لە شەو یان لە ڕووناکایی زۆر کەمدا.

شبکه / šabake ، ـها/: [عربی]/اسم. تۆڕ؛ ڕەشکە: ١. تۆڕچن؛ پێکهاتەیەک لە هێڵ، شریت، چێو یا سیمی پێکگەیشتووی تێکەڵ ‹شبکەی هواکش: تورچنی هەواکێش› ٢. کۆمەڵێک لە ئێزگە، هێڵی ڕاگواستنەوە و لقەکانیان ‹شبکەی تلفن: توری تەلەفوون› ٣. کۆمەڵێک لە دامەزراوەی ساناکار یان ڕاژەگەلی سەر بە ناوچەیەکی جوگرافیایی ‹شبکەی حمل‌ونقل؛ شبکەی راههای ارتباطی: توری ڕاگواستن؛ توری ڕێگە و بان› ٤. ڕێکخراوەیێ کە ئەندامەکانی لە تاقم و شوێنی جیاوازدا چالاکیان هەیە ‹شبکەی حزبی؛ شبکەی قاچاق: توری حیزبی؛ توری قاچاخ› ٥. ☜ **تور-٥**

▣ **شبکەی اطلاعاتی:** تۆڕی ئاسایش؛ کۆمەڵێک ئامراز و کەلوپەل و کەسانێ کە بۆ کۆکردنەوەی زانیاری کەڵکیان لێ وەردەگیردرێ و زۆرتر بۆ ڕێکخراوەی شۆفاری، دژە شۆفاری و هەواڵگری وڵاتێک بەکار دێن.

شبکیه / šabakîyye ، ـها/: [عربی]/اسم. تۆڕینەی چاو؛ تۆڕی چاو؛ پۆشەنی ناوەکی هەستیار بە نووری گۆیچاو، کە لە هەشت تویێ لە سەر یەک پێک‌هاتووە، حەوتیان دەماریە و یەکیان ڕەنگدانەیە.

شبگرد[1] / šabgard ، ـها؛ ـان/:اسم. شەڤڕۆ؛ شەورۆ؛ چۆکدار؛ شەوگەڕ؛ شەوگەرد؛ جەزایەرچی؛ جەزایرچی؛ چەرخەچی؛ پاسەوانێ کە شەو لە شوێنێکدا کێشک ئەدا. بەرانبەر: **روزگرد**

شبگرد[2]: صفت. شەورۆ؛ شەوگەڕ؛ شەوگێڵ؛ شەوەڕەو؛ بە تایبەتمەندی لە شەودا گەڕان یان هەڵسووڕان.

شبگردی / šabgardî ، ـها/:اسم. شەوڕۆیی؛ شەوەڕۆیی؛ شەڤڕۆیی؛ کار و باری شەوڕۆ.

شبگیر / šabgîr/:اسم.[ادبی] کازیوە؛ کازێوە؛ بەرەبەیان؛ مەلا بانگدان؛ بەیانی زوو.

شب‌مانده / šabmānde ، ـها/: صفت. شەومەندە؛ شەومەنە؛ شەومەن؛ شەڤی؛ شەوی؛ پاشماوە لە شەوی ڕابردوو (زۆرتر سەبارەت بە پێخۆری لێنراوە) ‹یک پیالە آش شب‌ماندە را آورد و گذاشت جلوی من: پیالەیەک چێشتی شەومەندەی هێنا و نایە بەردەمم›.

شبنامه / šabnāme ، ـها/:اسم.[قدیمی] شەونامە؛ بڵاوکراوەیێ کە لە لایەن تاقم یان ڕێکخراوەیەکەوە کە هەڵسووڕانی نهێنیان هەیە، دەردەچێ ‹همە جا شبنامە چسباندە بودند: لە هەموو شوێنێک شەونامەیان داکوتابوو›.

شب‌نشینی / šabnešînî ، ـها/:اسم. شەونشینی؛ شەوبێری؛ شەڤ‌بێری؛ شەڤڕۆنک؛ شەڤڕەڤینک؛ شەڤهەری؛ شەویاری؛ زیگار؛ ئالایش؛ شەومیوانی، چ لە ماڵ یان شوێنێکی‌تر (وەک میوانخانە) کە زۆرتر لەگەڵ مووسیقا، هەڵپەڕکێ و گۆرانیدایە.

شبنم / šabnam ، ـها/:اسم. شەونم؛ شەڤنم؛ شەڤنەم؛ ئاڤی؛ خناف؛ خناو؛ خوناو؛ خوناف؛ ئانگو؛ ئاونگ؛ ئاهنگ؛ خۆ؛ خۆی؛ خوهـ ؛ ئۆهـ ؛ ڕێل؛ دنگ؛ ئاڵشت؛ ئاڵشتە؛ ئاوشە؛ قەراو؛ وردە تنۆکی نمی هەوا کە لە سەر شتی سارد، بە تایبەت لە شەودا دەنیشێ.

شبنما[1] / šabnemā/: *اسم.* شەونما؛ ماکێکی فوسفوری یان شەوڕەنگ کە لە تارماییدا دەدرەوشێتەوە.

شبنما[2]: *صفت.* شەونما؛ تێکەڵ بە ماکی فوسفۆر یان شەوڕەنگ ‹ساعت شب‌نما: کاتژمێری شەونما›.

شبه / šabah/: *اسم. [کانی‌شناسی]* شەبەق؛ شەوڕەنگ؛ شەوگ؛ شەوێ؛ شیا؛ بەردێکی کانگایی لە جۆری لیگنیتی ڕەق، ڕەش و بریقەدار کە هێلەساو دەدرێ و لە گەوهەرسازیدا بە کەڵک دێ: **شبق**

ـــ شبه / šabe/: *پیواژه.* ـــ شەوە: ۱. شەو؛ پێوەندیدار بە ژمارەی شەوان و هەروەها پێوەندیدار بە مەودای کاتی بە پێی شەو ‹همه‌شبه؛ هرشبه؛ هەمووشەو؛ هەرشەو› ۲. خاوەن تەمەن بە پێ شەو ‹سی‌شبه؛ یک‌شبه: سی‌شەوە؛ یەک‌شەوە›.

شبهـ / šebh/: [عربی] *پیشواژه.* وەکـ ؛ ـئاسا؛ ساـ ؛ وەکیـ ؛ وەکەـ ‹شبه‌انسان: وەک‌مرۆ›.

شبه پول: پارەئاسا؛ ئەو ماڵانەی بە پێی دراو بایەخیان دیاری دەکرێ و بە ئاسانی دەبنە دراو، بەڵام خۆیان دراو نین (وەک بەڵگە بەنرخەکان، بەڵگە قەرزیە دەوڵەتیەکان).

شبه جزیره: *[زمین‌شناسی]* نیودورگە؛ گراڤە؛ نیمچە جزیرگە؛ کەرکە؛ جزیرە ئاسا؛ کەرگراف؛ نیمچەدورگە؛ زەوینێک سێ لای ئاو بێ و لایێکی وشکانی (وەک نیو دورگەی عەرەبستان).

شبه جمله: *[دستور]* کلۆز؛ ڕستەتا؛ ڕستەئاسا؛ ڕستەیەکی بەبێ‌کردار کە نیشانەی دۆخێکی عاتیفی وەک ئافەرین، سەرسوورمان، شادی و داخ و وەک ئەوانەیە (وەکوو خۆزگە؛ داخەکەم).

شبه حصبه: ساگرانەتا؛ جۆرێ تەوی ڕیخۆڵە کە سەختی و ماوەکەی کەمتر لە گرانەتایە.

شبه رسمی: سامیری؛ نیوەدەوڵەتی؛ دەزگایەک یان ڕێوشوێنێک کە پەیوەندی دەگەڵ دەوڵەت هەیە و تەواویش دەوڵەتی نیە.

شبه فلز: ۱. *[شیمی]* نیوچەکانزا؛ نیمچەکانزا؛ توخمێک بە تایبەتمەندی فیزیکی کانزا و تایبەتمەندی کیمیاوی ناکانزاوە ۲. *[مجازی]* ناکانزا.

شبه قاره: ۱. نیوچەبەژەک؛ سابەژەک؛ کۆما وشکانیەکی گەورە (وەکوو گرۆئەنلەند) کە بەرینایی لە بەژە ئاساییەکان کەمترە ۲. بەشێکی بەربڵاوی جیاواز یان دیاریکراو لە بەژەکێکدا ‹شبه قارەی هند: نیوچەبەژەکی هیند›.

شبه وبا: وبای التور ☜ **وبا**

شبهات / šobahāt/: [عربی] جمعِ ☜ **شبهه**

شبهه / šobhe، ـها؛ شبهات/: [عربی] *اسم.* گومان؛ دوودڵی؛ سۆ؛ دڵاودڵی؛ دڕدونگی؛ دۆخ یان چۆنیەتیەک کە ببێتە هۆی شک یان دوودڵی لەمەڕ ڕاست یان درۆ، دروست یان هەڵە، چاک یان خراپ بوونی شتێکەوە ‹حرفهای تو این شبهه را ایجاد می‌کند که کار ما درست نبوده است: وتەکانت ئەم گومانە دێنێ کە کارەکەمان درووس نەبووە›.

شبی / šabî/: *قید.* شەوێک؛ شەوێ؛ شەوێوە؛ شەویە؛ بە شەوێک: ۱. لە هەر شەوێکدا ‹شبی دو ساعت کتاب می‌خواند: شەوێک دوو ساعەت کتێب دەخوێنێتەوە› ۲. لە درێژایی شەوێکدا ‹شبی هشت ساعت می‌خوابد: شەوێک هەشت ساعەت دەخەوێ›.

شبیخون / šabîxûn، ـها/: *اسم.* شەوخوونی؛ شەڤخوونی؛ شەووەخوون؛ شەبیخوون؛ شەوخی؛ چەیخوون؛ شەوێڵغار؛ دابەڕزانی شەوانە بۆ سەر دوژمن ‹ساعت یک بامداد با شبیخون به دشمن آنها را غافلگیر کردند: کاتژمێر یەکی بەیانی بە شەوخوونی کە دایان بە سەر دوژمندا شەوهاندنیان›. هەروەها: **شبیخون زدن**

شبیه / šabîh/: [عربی] *صفت.* هاووێنە؛ هاوچەشن؛ وەکوو یەک؛ لە یەک چوو؛ هەڤرات؛ تەچ؛ زاناڤ؛ وەک‌یەک؛ وێنەی یەک؛ پێسەو یۆی؛ بە ڕواڵەت وەک یەک و لە بنەمادا جیاواز ‹بچەها بە قدری شبیه بودند کە همیشە آنها را عوضی می‌گرفتم: منداڵەکان هێندە هاووێنە بوون کە هەمیشە لێم دەگۆڕان›.

شبیه‌خوانی / šabîhxānî/: [عربی/ فارسی] ☜ **تعزیه‌خوانی**

شبیه‌سازی / šabîhsāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* منیاک‌سازی؛ هاوشێوەسازی؛ کار، ڕەوت یان پیشەی دروستکردنی وەک یەک: *الف)* بەرهەمێکی پیشەیی *ب)* شێوەکاری دەزگایەک بە کەمپیۆتەر.

شبیه‌گردان / šabîhgardān/: [عربی/ فارسی] ☜ **تعزیه‌گردان ـ١**

شپش / šepeš ، ـها/: *اسم.* سپێ؛ هەسپێ؛ ئەسپێ؛ هەپش؛ هەپشێ؛ ئەسپشێ؛ هسپی؛ سپپی؛ سپە؛ هەشپش؛ هەشپشێ؛ هەشپشی؛ گنار؛ مێروویەکی چکۆلەیە کە ڕەشی لە قژدا و سپیەکەی لە تۆی جل‌وبەرگدا گەرا دەکا و گەورەکانیان نەخۆشی بلاو دەکەنەوە.

▣ **شپش مرغ:** پند؛ کەپلە؛ ئەسپێی مریشک.

▣ **شپش گذاشتن:** سپێ تێیدان؛ سپێ لێدان؛ سپێ نانەوە؛ هەشپشێ هۆرئاردەی ‹سرش شپش گذاشتە بود: سەری سپی تێیدابوو›.

شپشک / šepešak ، ـها/: *اسم.* مێروویەکی ورد و بێ‌باڵی ڕەنگ ڕەشە کە ملۆزمی دار و گیایە: **شپشە**

شپشو / šepešû ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* ١. ئەسپێون؛ سپێون؛ ڕشکن؛ ڕشکاوی؛ ڕشکۆ ٢. *[مجازی]* چلکن؛ چەلکن؛ قیزەون؛ گەمار؛ دژوێن.

شپشە / šepeše/ ☜ **شپشک**

شتاب / šetāb ، ـها/: *اسم.* لەز؛ پەلە؛ هەشتاو؛ هەتاو؛ بریو؛ پو؛ لەپە؛ پەڵە؛ لەزاهی: ١. سەرپێ؛ هەلپ؛ هەلپە؛ زوو؛ زوی؛ تەلووکە؛ تالووکە؛ ساتی؛ دەف؛ دەواڵ؛ کار یان ڕەوتی ئەنجامدانی کارێک لە کاتێکی کەمتر یان بە خێرایەکی زۆرترەوە ٢. خێرایی؛ توندی؛ گورجی؛ کوڵووکی ٣. *[مکانیک]* چەندێتی ئاڵوگۆڕی خێرایی بە پێی کات (سانتی‌میتر لە چرکەدا).

▣ **شتاب دادن:** هەشتاو پێدان؛ پاڵ پێوە نان؛ زۆرکردنی خێرایی ‹باید بە کارها شتاب بیشتری داد: دەبێ هەشتاوی زۆرتر بدرێ بە کارەکان›.

شتاب داشتن: ١. بەتاو بوون؛ بەلەز بوون؛ دەور فرە بوون ‹موتور شتاب زیادی داشت: موتورەکە زۆر بەلەز بوو› ٢. بە پەلە بوون؛ بێ‌تەشە بوون؛ بە هەڵەداو بوون؛ پەل و پۆ بوون ‹شتاب داشت خود را بە دوستانش برساند: بە پەلە بوو خۆی بگەیێنێتە هەواڵانی›.

شتاب کردن: پەلەکردن؛ لەزکرن؛ بەلەسە بوون؛ وە پەلە کەوتن ‹برای رسیدن بە خانە شتاب می‌کرد: بۆ گەییشتنە ماڵەوە پەلەی دەکرد›.

شتاب گرفتن: دەور هەڵگرتن؛ دەور گرتن؛ هەشتاوگرتن؛ ئامەیەوە باڵێ ‹موتور شتاب گرفت: موتورەکە دەوری هەڵگرت›.

شتابان / šetābān/: *قید.* بەپەلە؛ لەز و بەز؛ بە پەلە؛ بەلەز؛ بە هەتاو؛ بە خێرایی؛ لەزالەز؛ لەزگین؛ پەلەپاتۆر؛ بەل؛ لەزکانی؛ تێزە ـ تێزە؛ بریو ـ بریو؛ ئازا ـ ئازا؛ زوو ـ زوو؛ هەلات ـ هەلات؛ بە هەڵەداوان؛ پەلەوداوان؛ هەشتاوان ‹شتابان می‌رفت: بەپەلە دەڕۆیشت›.

شتاباندن / šetābāndan/: *مصدر. متعدی.* // **شتاباندی:** تاوتدا؛ **می‌شتابانی:** تاودەدەی؛ **بشتابان:** تاو دە// تاو پێدان؛ هنجراندن؛ پرتافاندن؛ پرتافانن: ١. گوری شتێک زۆرکردن ٢. دەور پێدان؛ خێراکردن. هەروەها: **شتاباندنی**

■ صفت فاعلی: **شتابانده** (تاوده‌ر)/ صفت مفعولی: **شتابانده** (تاودراو)

شتابدار / šetābdār/: *صفت.* به‌تاو؛ به‌له‌ز؛ له‌زه‌ی.

شـتابزدگی / šetābzadegî ، ـهـا/: *اسـم.* په‌له‌په‌رتکێ؛ هه‌ڵـه‌داوی؛ هه‌ڵـپه؛ ته‌نگـه‌تاوی؛ به‌له‌زی؛ په‌له‌پرووزه‌یی؛ په‌له‌پرووزکێ؛ دۆخ یـان چۆنیه‌تی به‌له‌ز بوون ‹با شتابزدگی خـود را بـه اتـاق رساند: به په‌له‌پرتکێ خۆی گه‌یانده هۆده‌كه‌وه›.

شتابزده: *قید.* به په‌له؛ به هه‌ڵـپه؛ به‌لـه‌ز؛ گـورج؛ گورجێ ‹شتابزده گفت: من خبر نـدارم: به په‌له گوتی: من ئاگام نیه›.

شـتابسـنج / šetābsanc ، ـها/: *اسـم.* لـه‌زپێو؛ که‌ره‌سه‌یه‌ک بۆ ئه‌ندازه‌گرتنی له‌ز یان دۆزینه‌وه و ئه‌ندازه‌گرتنی له‌ره.

شـتابناک / šetābnāk/: *صـفت. [ادبی]* بـه په‌لـه؛ خێرا؛ به هه‌ڵـه‌داوان؛ بـه هه‌شـتاو؛ بـه خێرایـی زۆره‌وه.

شتابنده / šetābande ، ـگان/: *صفت.* خێرا؛ گورج؛ گورج و گۆڵ؛ خاوه‌ن خێرایی.

شتابیدن / šetābîdan/ ☜ **شتافتن**

شـــتافتن / šetāftan/: *مـصدر. لازم.* // **شـــتافتی:** غارت‌دا؛ **می‌شتابی:** غـار ده‌ده‌ی؛ **بـشتاب:** غـارده// غـاردان؛ لـه‌زین؛ لـه‌پین؛ لـه‌زیان؛ هنجـران:

١. ده‌رچوون؛ ڕاکـردن؛ پـه‌کین؛ به‌رشـیه‌ی؛ بـه خێرایی زۆره‌وه ڕۆیـشتن ‹گـویی زمـان چـون بـاد مـی‌شـتافت: چمـا کـات وه‌ک بـا ده‌لـه‌زی›

٢. تێ‌ته‌قاندن؛ په‌لـه‌کردن؛ لـه‌زکرن؛ پـڕتافیان؛ پـڕتافان؛ په‌له‌کـه‌رده‌ی؛ بـه په‌لـه بـۆ لایـه‌ک ڕۆیشتن ‹به خانه شـتافت: به‌ره‌و ماڵ تیی ته‌قاند› ❋ **شتابیدن.** هه‌روه‌ها: **شتافتنی**

■ صفت فاعلی: **شتابنده** (غارده‌ر)/ صـفت مفعـولی: **شتافته** (غاردراو)/ مصدر منفی: **نشتافتن** (غارنه‌دان)

شـتالنگ / šetālang/: *اسـم.* کـاب؛ قـاپ؛ مـیچ؛ جگ؛ جک؛ چوو؛ کـاپ؛ مـاچ؛ ده‌قـاق؛ پێـشه‌ی پاشنه‌ی پێ.

شتر / šotor ، ـها؛ ـان/: *اسم.* وشتر؛ شوتر؛ حوشتر؛ هێـشتر؛ هه‌شـتر؛ حێـشتر؛ وه‌شـتر؛ هۆشـتر؛ هوشـتر؛ ئـشتر؛ سـار؛ سـال؛ ده‌ڤـه؛ ده‌ڤه‌هـ ؛ ده‌وه‌ه ؛ ئارڤانه؛ گیانه‌وه‌رێکی گواندار له تـیره‌ی وشتران، به ڕه‌نگـی شـه‌که‌ری ئامـاڵ خورمـایی ڕه‌ش، سـه‌ری بچـووک، ملـی بـه‌رز و گـوێی بچکۆله‌وه، بۆ بار بردن، گۆشت، چه‌رم، خـوری و ته‌نانه‌ت شیریش ڕایده‌گرن: **أشتُر** *[ادبی]*

▣ **شتر بی‌کوهان:** لاما؛ وشترێکی ئامریکاییه.

شتر عصّارخانه: *[کنایی]* گـای بنـه؛ ئـه‌وه‌ی کـه هه‌وڵ و ته‌قالای بێ‌هۆ ده‌دا.

شتر لوک: *[کنایی]* لۆق؛ حووج؛ حۆل؛ درێـژ تـا ئێواره؛ که‌سێ که له‌ڕ و لاواز و درێژ و ناحه‌زه.

شتر نقاره‌خانه: *[مجازی]* ئه‌وه‌ی که له هه‌ڕه‌شـه و گوڕه‌شه ناترسێ.

▣ **شتر با بارش گم شدن:** *[مجازی]* که‌ر به بـاره‌وه نوقم بوون؛ ماهه‌ره چنه‌گمـه بیـه‌ی؛ شـوێنێ زۆر زلۆق-پلۆق و هه‌ڵپڕژاو بوون ‹توی این خانه شتر با بارش گم می‌شود: **له‌م ماڵه‌دا** که‌ر بـه بـارده‌وه نوقم ده‌بی›.

شتر در خانه‌ی کسی خوابیدن: *[کنایی]* ئه‌مـڕۆ له من و سبه‌ی له تۆ بوون؛ نۆره‌ی زه‌حمـه‌ت و دژواری به که‌سێ گه‌یشتن.

شتر را بـا ملاقـه آب دادن: *[کنایی]* وشـتر بـه قاپۆله به‌ڕوو ئاودان؛ ئامرازی ناله‌بار بۆ کارێـک به کار بردن.

شتر را با نمد داغ کردن: *[کنایی]* هێلکه له قه‌ل دزین؛ به ئاو هێلکه و ڕۆن دروست‌کـردن؛ لـه ئاو کـه‌ره گـرتن؛ لـه سـه‌ر ئـاو ئاگرکردنـه‌وه؛ ده‌رزی له چاو مار ده‌رهێنان؛ یه‌کجار زرینگ و فێڵباز بوون ‹اینها شتر را بـا نمـد داغ مـی‌کننـد: ئه‌مانه هێلکه له قه‌ل نه‌دزن›.

شتربان / šotorbān ، ـها؛ ـان/: *اسم.* وشـتره‌وان؛ شـوتره‌وان؛ ئارڤـانه‌بان؛ سـالوان؛ سـاره‌وان؛ هێشترڤان؛ حوشتره‌وان؛ هه‌شترچی؛ وشـترچی؛

ئەو کەسە چاودێری وشترانە، بەتایبەت ئەوەی کە باریان پێدەکێشێ.

شترخار / šotorxār/ ☜ **خارشتر**

شترخان / šotorxān ، ـها/: /اسم. وشترخان؛ شوێنی پاراستنی وشتران.

شترسواری /šotorsavārî/: /اسم. وشترسواری؛ هێشترسواری؛ کاری سوار بوون لە سەر پشتی وشتر.

▣ **شترسواری دولا‌دولا:** /کنایی/ شاردنەوەی نابەجێ و ناشیانە.

شترق / šataraq/: صوت. شریخە؛ شەقە؛ شەق؛ دەنگی بەرز و لەنەکاوی شکانی شتێک (وەک چێو)، یان دەنگی تەقانی گولە.

شترگاوپلنگ / šotorgāvpalang/: /اسم. وشترگا؛ هێشترگا؛ زەڕافە؛ وشترپڵنگ؛ وشتربەڵەک.

شترگربه / šotorgorbe/: /اسم. /کنایی/ ورچ و عەبا؛ کەر و کوڵەنجە؛ هەشە و کوڵنجە؛ کەرگە و پرچکە؛ هەر شتێکی دزێو و نالەبار.

شترگلو / šotorgalû ، ـها/: /اسم. سیفۆن؛ وشترگەڵوو؛ لوولەیەکی چەماوە کە لە ژێر کاسەی مەستراو و ڕەهەندا دایدەنێن.

شترمآب / šotorma'āb/: [فارسی/ عربی] صفت. /کنایی/ لووتبەرز؛ فیزن؛ بەدەمار؛ نەسەقزل؛ ترزل؛ خاوەن ئاکارێکی وشک، ڕەسمی و بە دەعیە و دەمارەوە ‹شریکش خیلی شترمآب تشریف دارد: شەریکەکەی زۆر لووتبەرز دەنوێنێ›. هەروەها: **شترمآبی**

شترمرغ / šotormorq ، ـها؛ ـان/: /اسم. وشترمر؛ هەشترمە؛ ئاگرخۆرە؛ حوشترمەل؛ حوشترمرخ؛ وشترمریشک؛ کەردیکل؛ پەلەوەرێکی نەفڕ، بە سەر و مل و ڕانی بێپەڕ یان کەمپەڕ، ڕەنگی ڕەش و بریقەدار، کلک و سەرباڵی سپیەوە کە ماکانیان قاوەیی ئاماڵ خۆڵەمێشیەو بەرزی برێ لە نێرەکانیان دەگاتە ۲٫۵ میتر.

▣ **شترمرغ استرالیایی:** پەلەوەری لێرەواری بە بەرزی زۆرتر لە ۱۵۰ سانتیمیتر و سەر و مل بێپەڕ و تانجیکی وەک کڵاو خوودەوە کە شەوان دەگەڕێ: **کامۆواری؛ بُزمرغ**

شترنج / šatranc/: [از سنسکریتی] ☜ **شطرنج**

شتره / šatare/: صفت. /گفتاری/ شپرز؛ شەلەختە؛ شپرزە؛ شپرێو؛ پەرژ و بلاو؛ ڕیپاڵ.

شتری[1] / šotorî/: /اسم. وشتری؛ هێشتری؛ قاوەیی کاڵ؛ ڕەنگی قاوەیی کاڵ. هەروەها: **شتری‌رنگ**

شتری[2]: صفت. وشتری؛ حوشتری؛ هێشتری: ۱. قاوەیی کاڵ؛ بە ڕەنگی قاوەیی کاڵ ۲. پێوەندیدار یان سەر بە وشترەوە ‹رقص شتری: هەڵپەڕکێی وشتری›.

شتک / šatak/: /اسم. پرشە؛ پرژە؛ پەڕوشک؛ پریشک؛ پژگە؛ تنۆکی تراو (بەتایبەت تراوی خەست یان پیس) کە بەبێ ویست بپرژێت.

▣ **شتک زدن:** پژان؛ پرژان؛ پرژانی دڵۆپگەلی تراوێک ‹خون به دیوار شتک زده و خشکیده بود: خوێن پژابوو بە دیواردا و وشک هەڵاتبوو›.

شتل / šetel/: /اسم. ۱. تەڵەکە؛ پارەیەک کە قومارخانەدار لە قوماربازانی دەستێنێ ۲. دەسخۆشانە؛ پارەیەک بە ناو شادیانە کە لە قوماربازی بەرەندەی دەستێنن * **شتیلی**

شتم / šatm ، ـها/: [عربی] /اسم. /ادبی/ جنێو؛ جوێن؛ خۆسن؛ خوەسن؛ دژمان؛ دژوێن؛ دژمانی؛ دووژن؛ ناتۆر.

شته / šate ، ـها/: /اسم. شەقی؛ شەتە؛ ترتول؛ شۆبە؛ شۆکە؛ شۆک؛ مێروویەکی وردی ڕەشە بە گەزۆی دارەوە دەنیشێ و خەساری دەکا.

▣ **شتەی پالیزی:** گەزۆکی؛ دۆکەی پەلکی بێستان.

شتەی نباتات: گەز؛ شۆکەی دار و درەخت.

شتیلی / šitîlî/ ☜ **شِتِل**

شجاع / šocā' ، ـان/: [عربی] صفت. دلێر؛ بوێر؛ ئازا؛ ورەدار؛ مێر؛ مێرخاس؛ مەرخوز؛ بەجەرگ؛

یەمان؛ نەترس؛ نەتەرس؛ زیخ؛ زەنەقـدار؛ هـۆل؛ هۆول؛ زاتدار؛ بەزات؛ دڵشێر؛ وێر؛ وەند؛ قادڤین؛ هەوێرا؛ وێرا؛ عەگیت؛ عەگید؛ عـەگن؛ جـوامێر؛ جـامێر؛ جنـدی؛ بـەکار؛ گـەڕناس؛ گـەڕنووس؛ سەندەر؛ کـوڕ؛ دڵشـوور؛ وەکـار؛ جـەرگ‌قـایم؛ قەرتەمێر؛ فێرز؛ فێرس؛ پڕدڵ ‹سرباز شجاع؛ مرد شجاع: سەربازی دلێر؛ پیاوی بوێر›.

شـجاعانه[1] / šocā'āne/: [عربـی/ فارسـی] صـفت. ئازایانە؛ ئازانە؛ کەڵانە؛ وەندانە؛ بوێرانـە؛ دلێرانـە؛ مێرەکی؛ مێرانە ‹دفاع شجاعانە؛ مقاومـت شـجاعانە: بەرگری ئازایانە؛ خۆڕاگری ئازایانە›.

شجاعانه[2]: قید. بوێرانە؛ ئازایانە؛ کەڵانـە؛ وەندانـە؛ هاوڕێ دەگەڵ بوێریدا ‹او شجاعانە جنگید: ئازایانـە شەڕی کرد›.

شجاعت / šocā'at، ـها/: [عربی]/سم. دلێـری؛ بـوێری؛ ئازایـەتی؛ ئـازایی؛ وێرایـی؛ ورار؛ زراو؛ هەناو؛ ورە؛ زەهلە؛ زەنـدەک؛ زەنـەق؛ زەنـدەق؛ مێـرانی؛ هـەوێری؛ هێـور؛ هـەوتانایش؛ هـورە؛ مێرخاسی؛ گەڕناسی؛ هەیهێز؛ هەترەش؛ نـەترە؛ هەترە؛ چاوسووری؛ نەترسی.

شـجره / šacare، ـهـا/: [عربـی]/سـم. ڕەگـەز؛ ڕەچەڵەک؛ بنەچەک؛ بنەچە؛ بنەچەکە؛ نوانەیێ کە پێوەنـدی بنەماڵـەیی کەسـان یـان گرۆیـی گیانەوەران یان گیاگەل پێکەوە نیشان دەدا.

شجره‌نامه / šacarenāme، ـها/: [عربی/ فارسی] /سم. ڕەگەزنامە؛ شەجەرە؛ سەجەرە؛ نووسراوەیێ کە پەیوەندی کەسێک لەگـەڵ پێـشینانی، یـان کەس و کاری خانەدانی و خزمایـەتی نێوانیـانی تێدا نووسراوە و گەلەک جاریش بە شێوەی نوانە نیشان دەدرێ.

شجری / šacarî/: [عربی] صفت. دارئاسـا؛ وەکـوو درەخت؛ پەل‌ـ پەل.

شخار / šaxār/: [آرامی]/سم. شەخار؛ خۆڵەمێشی گیاگەلی وشکارۆ کە لە سابوون‌سـازیدا کەڵـکی هەیە: **شغار**

شخانک / šaxānak، ـها/: اسم. شۆلە؛ شەهاب.

شخانه / šaxāne، ـهـا/: اسم. بـەردی ئاسمـانی؛ بـەردێ کـە لـە بۆشـایی نێـوان گـەڕۆکانی ئاسمانیەوە بەرەو زەوی دێ: **سنگ آسمانی**

شخص / šaxs، ـها؛ اشخاص/: [عربـی]/سم. کـەس: ١. مرۆ؛ کێس ‹هر شخص حق دارد آزاد زندگی کنـد: هەر کەسێ مافی هەیە ئازاد بژیت› ٢. کێس؛ خـۆ؛ خودی مرۆ ‹پول به شخص او تحویل شد: پارەکە درا بە خودی کەسەکە› ٣. [حقوق] تاک؛ ئـەوەی کـە مافی هەیە و ئەرکی لە سەر شانە ‹شخص حقیقی؛ شخص حقوقی: کەسی ڕاستەقانی؛ کەسی حوقووقی›.

◘ **شخص ثالث**: [حقوق] سێهەم کەس؛ کەسێکی سێهەم کـە لـە پێوەنـدی نێـوان دوو کەسـدا دێتە ئاراوە ‹بیمـەی شـخص ثالـث، یعنـی بیمـەی شخص یا اتومبیلی جز راننده و اتومبیل بیمـه شـونده: دابینی سێهەم کەس، یانێ دابـین‌کـردنی کـەس یـان ماشـینێک بێجگـە لـە ئـاژوان و ماشـینی دابین‌کراو›.

شخص حقوقی: [حقـوق] بنکە یان نووسینگەیێ کـە قـانوون بـە ڕەسمـی ناسـیویە (وەکـوو بەشدارگەی بازەرگانی).

شخص حقیقی: کەس؛ ئەو کەسە کە هەیە.

شخصاً / šaxsan/: [عربـی] قید. بۆ خۆ؛ خۆ؛ وێ؛ لـە لایـەن خـودی کەسـەوە ‹شخـصاً او را نمی‌شناسم، اما بـا بـرادرم دوسـت اسـت: بـو خـوم ناینناسم، بەڵام لەگەڵ براکەمدا دۆستە›.

شخـصی / šaxsî/: [عربـی] صـفت. ١. کەسـی؛ کەسین؛ خۆیی؛ پێوەنـدیـدار بـە مـرۆوە ‹وظـایف شخصی؛ حقوق شخصی: ئەرکی کەسی؛ مافی کەسی› ٢. /ـهـا/ کەسـی؛ خـۆیی؛ پێوەنـدیـدار بـە کەسانێکەوە ‹اتومبیل شخـصی: ماشـینی کەسـی›. بەرانبـەر: **جمعـی؛ همگـانی؛ عمـومی** ٣. /ـهـا/ شەخـسی؛ بەرانبـەری نیزامـی ‹لبـاس شخـصی: جل‌وبەرگی شەخسی›.

شخصیت / šaxsîyyat/: [عربی]/سم. کەسـایەتی؛

کەسیەتی: ١. گەد، ڕەوشت یان چۆنیەتیەک کە دەبێتە هۆی کەوتنە بەر چاو و بایەخی کەسێک لە لایەن خەڵکەوە ‹فرد با شخصیتی بود: مرۆیەکی کەسایەتیدار بوو› ٢. کۆی دانستەگەلی هەر کەسێ کە لە کەسانێکیتر جیای دەکاتەوە ‹شخصیت وسواسی: کەسایەتی وەسواسی› ٣. /ـها/ *[حقوق]* دۆخی هەبوونی قانوونی ‹شخصیت حقوقی: کەسایەتی حوقوقی› ٤. /ـها/ هەر یەکە لە قارەمانگەلی فیلم، چیرۆک یان شانۆیەک ‹شخصیت اصلی؛ شخصیت بد: کەسایەتی سەرەکی؛ کەسایەتی خراپ›: **پرسناژ**

▣ **شخصیت حقوقی:** *[حقوق]* کەسایەتی حوقوقی؛ ڕێکخراوە، بنکە یان کۆمەڵێ کە لە بواری قانوونیەوە هەبوونی سەلماوە و ماف و بەرپرسایەتی هەیە.

شخصیت حقیقی: *[حقوق]* کەسایەتی ڕاستەقینە؛ کەسێ کە هەیە و هەبوونێکی خەیاڵی یا گریمانەیی نیە.

شخصیت‌پردازی / šaxsîyyatpardāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* کار یان ڕەوتی ناساندنی کەسایەتی لە چیرۆک، شانۆ یان فیلمدا لە ڕێگای نیشان‌دانی تایبەتمەندی بەدەنی، وتەیی، هزری و ئاکاریەوە.

شخصی‌ساز / šaxsîsāz ، ـها/: [عربی/ فارسی] *صفت.* خۆخوتی؛ دروستکراو (زۆرتر خانوو) بۆ کەڵک لێوەرگرتنی کەسێکی تایبەت و نە وەک بۆ فرۆش.

شخم / šoxm/: *اسم.* شێو؛ شێف؛ شوو؛ شۆ؛ شۆم؛ شوەم؛ کاش: ١. /ـها/ هێڵ؛ کێڵ؛ هێڵگەلێ کە دە ڕووی زەویدا هەڵدەکەنرێن ٢. هیتە؛ شوو؛ شێوەرد؛ وەرد؛ خەپر؛ گایار؛ جووت؛ جۆت؛ جفت؛ کار یان ڕەوتی شێف بڕینی زەوی بۆ چاندن.

▣ **شخم زدن:** کێلان؛ کاڵین؛ کاڵیان؛ کاڵەی؛ کالای؛ هێڵ‌دان؛ کاش‌کردن؛ جفت‌کردن؛ هیت‌کەردەی؛ خەپراندن؛ شووم بڕین؛ شێف بڕین؛ شۆ بڕیەی؛ وەرد بڕین؛ جووت‌کردن؛ خەت دان؛ هێڵ‌هێڵ هەڵکەندنی ڕووی زەوی بۆ کشت و کاڵ. هەروەها: **شخم خوردن**

شخیص / šaxîs/: [عربی] *صفت.* مەزن؛ مازن؛ گراگر؛ گرگر؛ هێژا ‹شخص شخیص: مرۆی مەزن›.

شدآمد / šodāmad/: *اسم.* هات‌وچۆ؛ هات‌وچوو؛ ئام‌وشۆ؛ ئامەولوەی: ١. ترافیک؛ گەڕ و خولی ئامێرگەلی گواستنەوە ٢. جەنجاڵی؛ چڕوپڕی لە هات‌وچوودا.

شداید / šadāyed/: [عربی]/*اسم. [ادبی]* دژواری؛ تووشی؛ گرفتگ؛ گرانی؛ سەختی؛ سەخڵەتی؛ چەتوونی؛ چورتمە؛ تەنگی و چەڵەمە ‹تحمل شداید را نداشت: بەرگەی دژواری نەدەگرت›.

شدت / šeddat/: [عربی]/*اسم.* توندی؛ زۆری؛ گوژم: ١. هێز؛ زەبر ‹از شدت ضربه بیهوش شدم: لەبەر گوژمی لێدانەکە بوورامەوە› ٢. زیادی؛ فرەیی؛ فرەهی؛ کەلنایا؛ کوڵەکوڵ؛ سرتی (بەتایبەت لە باری هێز یان گوشارەوە) ‹شدت روشنایی: زۆری ڕووناکی›.

▣ **شدت گرما:** گەرماهی؛ تین؛ تەوژمی گەرما؛ کەلیلان؛ کل؛ کوڵەکوڵی گەرما؛ تاو؛ گەرمەوەزە؛ تاو و تینی گەرما.

▣ **شدت گرفتن/ یافتن:** تاو سەندن؛ توند بوونەوە؛ زۆرگرتن؛ سەخت یان زۆرتر بوونەوەی گوشاری شتێک.

شدکار / šedkār/ ☜ **شدیار**

شدن / šodan/: *مصدر. لازم. //* **شدی:** بووی؛ **می‌شوی:** دەبی؛ **بشو:** ببە// ١. بوون؛ بیەی؛ بین؛ بە بار و دۆخێک دەرهاتن ‹بزرگ شدن: گەورە بوون› ٢. ڕوودان؛ بیەی ‹جنگ شدن؛ شب شدن: شەڕ بوون؛ بوونە شەو› ٣. *[گفتاری]* شیان؛ شیەی؛ شیای؛ شیاو بوون؛ لە باو بوون ‹نه لباس به تنش می‌شد و نه کفش به پایش: نە جل بە بەری دەبوو نە

پـێلاو بـه پـای› ٤. کـران، بارهـاتن؛ دەسـدان؛ ڕەخـسان؛ ڕخـسان؛ لـوان؛ لێویـەی؛ بیـەی؛ ڕێ‌کەوتن ‹نشد که برویم: نەکرا بـڕۆین› ٥. *[ادبی]* چوون؛ ڕۆیشتن؛ شیەی؛ شـیای؛ لـوەی؛ لـوای ‹آمدوشد: هات‌وچوو› ٦. تێپەڕین؛ بوورین؛ بۆرین؛ بووردن؛ تێپـەڕ بـوون؛ بـه سـەرچوون؛ ڕابـردن؛ ویەردەی؛ شـیەی ‹روزگـارم شـد بـه نـادانی: ژیـنم تێپەڕیّ به نەزانی›.

■ صفت فاعلی: **شونده** (ـ)/ صفت مفعولی: **شده** (بووگ)/ مصدر منفی: **نشدن** (نەبوون)

شـدنی / šodanî/: *صـفت. [گفتـاری]* بووزخـۆر؛ بەتایبەتمەندی ئەگەری ڕوودان ‹رییس گفت: این کار شدنی نیست و برایم مسئولیت دارد: بەرپرس گوتی: ئەم کارە بووزخور نابێ و بۆم بەرپرسایەتی هەیە›.

شده / šadde/: [عربی] *اسم.* ١. شـەدە؛ مـشکی؛ قوماشێکی دەست‌چنی ئاوریـشمی گولـەنگدارە کە لە برێ ناوچەدا وەک سەرپێچ یـان پـشتێن دەیبەستن ٢. *[قدیمی]* ملوانکە؛ ملوانک؛ مووروو؛ مـوورگ؛ ریزێکـی مـرواری (یـان بـەردە بایەخـدارەکانی‌تـر) کـە لـە دەور سـەر و ملـدا هەڵیاندەواسی.

شدیار / šedyār/: *اسم.* جـاڕ؛ پـەرێز؛ کێـڵگەی درواو: **شِدکار**

شدید / šadîd/: [عربی] *صفت.* تونـد؛ تـون؛ تـن: ١. گومرە؛ سەخت؛ دژوار؛ بە تەوژم؛ بـەهێز؛ بـە زەحمەت ‹ضربەی شدید؛ بیماری شدید: لێدانی توند؛ نەخۆشینی سەخت› ٢. بـەتاو؛ بـەتین؛ تیـژ؛ تێـژ ‹باران شدید؛ محبت شدید: بارانی بەتاو؛ خۆشەویستی بەتین›.

▣ **شدید بودن:** توند بوون؛ بـە تـین/ تـاو بـوون ‹باران شدید بود: باران توند بوو›.

شـدید شـدن: تـاو سـەندن؛ زۆرگـرتن؛ تـین گێرتەی ‹بعداً شدید شد: دوایی تاوی سەند›.

شدیداً / šadîdan/: [عربی] *قید.* بـە تونـدی؛ بـە تونی؛ بە سەختی ‹روزنامەها شدیداً بە شهردار حملـە کردند: ڕۆژنامەکان بە توندی شالاویان کـردە سـەر شارەدار›.

شـدیداللحن / šadîdollahn/: [عربـی] *صـفت.* خاوەن وتەی توند و تاڵ.

شـر[1] / šar(r)/: [عربـی] *اسـم.* شـەڕ: ١. خراپـی؛ بەدی؛ خراوی ٢. *[گفتاری]* ئاژاوە؛ گاشە؛ بشێوە.

▣ **شـر بپـا کردن:** شـەڕ هەڵگرسـاندن؛ شـەڕ ڕێخـستن؛ ئـاژاوە نانـەوە؛ شـەڕ نانـەوە؛ ئاژاوەگێران؛ ئاژاولێ وەش‌کەردەی.

شر چیزی/ کسی را کندن: شتێ/ کەسێک لـە مل/ کـۆڵ کردنـەوە/ خـستنەوە؛ ڕزگـار یـان ئاسوودە بوون، بـە هـۆی لـە نێـو بـردن یـان دوورکردنەوەی شتێ یان کەسێک.

از شر چیـزی/ کـسی خـلاص شـدن: شـتێک/ کەسێک لە کۆڵ بوونەوە؛ لـە مـل بوونـەوەی کەسێ یان شتێک ‹طـلاق گرفـت و از شـر مـادر شوهرش خلاص شد: تەلاقی سەند و خەسووی لـە کولی بووەوە›. هەروەها: **از شر کـسی/ چیـزی خلاص کردن**

شر[2]: *صفت. [گفتـاری]* شـەڕ؛ ئـاژاوەچی؛ گـۆتـاڵ؛ ئاژاوەگێـڕ؛ بـشێوانە؛ شـێوەژنە؛ شـێوێن؛ سەرەسۆدەرە؛ جـووت‌قۆشـە؛ کێشەهەلایـسێن؛ شەڕ هەلایسێن؛ هۆی زەحمەت و ئارێشە ‹او آدم شری بود و هر جا می‌رفت مـردم را بـە ستوە مـی‌آورد: مرۆڤێکی شەڕ بوو، بۆ هەر کوێ دەڕۆیشت خەڵکی وەزاڵە دەهێنا›.

شر / šer/: *اسم. [گفتاری]* شـڕە؛ بزگـوڕ؛ ڕینـدۆڵ؛ تیتۆڵ؛ بەرگ یان قوماشێکی شڕ و شـیتاڵ کـە تان و پۆی یەکالا بۆتەوە.

شرائط / šarā'et/: [عربی] ☜ **شرایط**

شرائین / šerā'în/: [عربی] ☜ **شرایین**

شراب / šarāb ـها؛ اشربه *[نامتداول]*/: [عربی] *اسم.* شەراو؛ شراو؛ مەی؛ مهە؛ خواردنەوەی ئـەلکولی کە لە گەڕانەوەی ئـاوی میوە، بەتایبـەت تـرێ بەرهەم دێ.

شرابخوار / šarābxār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* شەراوخۆر؛ شەراوخوەر؛ مەیخۆر؛ مەیخوەر؛ خاوەن خوو یان هۆگرەتی بە خواردنەوەی شەراو.

شرابه / šarrābe ، ـها/: [عربی]/*اسم.* شۆڕابە؛ شۆڕاوە؛ گیز؛ ڕیشوو؛ گوڵینگە؛ گیزوگوڵیک؛ گێزوگوڵنگە؛ ڕیشۆڵە؛ گیزوگوڵینگی تەوزینی هەڵواسراو بە پەراوێزی شتێک بەتایبەت جل‌وبەرگەوە: **آویز**

شرابی [1] / šarābî/: [عربی]/*اسم.* شەرابی؛ شەراوی؛ ڕەنگی سووری تۆخی ئاماڵ قاوەیی. هەروەها: **شرابی‌رنگ**

شرابی [2]: *صفت.* شەراوی؛ شەرابی؛ سووری تۆخی ئاماڵ قاوەیی: ۱. بە ڕەنگی شەراو ۲. پێوەندیدار یان سەر بە شەراو.

شرارت / šarārat ، ـها/: [عربی]/*اسم.* شەڕاشۆیی؛ گەندەژەیی؛ بەدکاری؛ کار یان ڕەوتی هەرا و هوریا، شەڕ یان ئاژاوە نانەوە ‹گاه در خیابان شرارت می‌کرد و مزاحم زن و بچه‌ی مردم می‌شد: جار و بارە لە شەقامدا شەڕناشویی دەکرد و بەری بە ژن و منداڵی خەڵکی دەگرت›.

شراره / šarāre ، ـها/: [عربی]/*اسم.* *[ادبی]* ئاورینگ؛ ئاورنگ؛ هەورینگ؛ کریس؛ کریسک؛ کریسکە؛ پرۆسک؛ پزیسک؛ پزیسکە؛ پزووسک؛ پزووسکە؛ پرشنگ؛ پریز؛ پریزگ؛ پلیز؛ پلیس؛ پریشکە؛ ڤەژەن؛ بزیسک؛ چوریسک؛ قیرسک؛ بریسک؛ برووسکە؛ شەرای ئاگر: **شرر**

شراع / 'šerā ، ـها/: [عربی]/*اسم.* بادەبان؛ بادەوان؛ بایەوان؛ بادەوە؛ چارۆکە؛ ئەیاس؛ یەلکەن؛ یەرکەن؛ چارۆکەی کەشتیگەلی پێشوو کە بە هێزی با دەڕۆیشتن.

شراع‌الحنک / šerā'olhanak, šarā'olhanak ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ملاشوو؛ مەلاژگ؛ مەلاژی؛ ملاژی؛ ملاشک؛ بن میچی زار کە نەرمە.

شرافت / šarāfat, šerāfat/: [عربی]/*اسم.* ۱. شەرافەت؛ دۆخ یان چۆنیەتی شەریف بوون ۲. *[گفتاری]* شەرەف؛ ئابڕوو؛ سەخەر.

شرافتمند / -šarāfatmand, šerāfat/: [عربی/ فارسی] *صفت.* بە شەرەف؛ شەرافەتمەند: **شریف**

شرافتمندانه / -šarāfatmandāne, šerāfat/: [عربی/ فارسی] *قید.* شەرافەتمەندانە؛ بە شێوەی سازگار لەگەڵ شەرافەتدا.

شرافتی / šarāfatî, šerāfatî/: [عربی] *صفت.* شەرافەتی؛ پێوەندیدار یان سەر بە شەرافەت.

شراکت / šerākat ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ۱. هاوبەشی؛ هەڤپشکی؛ شەریکی؛ کار یان ڕەوتی هاوبەش بوون ‹این کار را با شراکت هم انجام دادند: ئەم کارەیان بە هاوبەشی یەکتری بەڕێوە برد› ۲. بەشداری ‹هر دو در آن شراکت داشتند: هەر دوو تێیدا بەشداریان هەبوو›.

شراکتی / šerākatî/: [عربی] *قید.* بە هاوبەشی؛ بە شەریکی؛ شەریکانە؛ بە هەڤپشکی ‹خانه را شراکتی خریدیم: خانووەکەمان بە هاوبەشی کڕی›.

شرایط / šarāyet/: [عربی]/*اسم.* ۱. جمعِ ☜ **شرط** ۲. بار و دۆخ؛ هەل و مەرج ‹شرایط برای کار مناسب نبود: بار و دوخ بۆ کار لەبار نەبوو› ❋ **شرائط**

شرایع / 'šarāye/: [عربی] جمعِ ☜ **شریعت**

شرایین / šarayîn/: [عربی] ☜ **شَریان؛ شرائین**

شرب / šorb/: [عربی]/*اسم.* *[ادبی]* کاری خواردنەوە؛ ڤەخوارن؛ ئەوەواردەی؛ نۆشین؛ نۆشان ‹از شرب آب آلوده پرهیز کنید: لە خواردنەوەی ئاوی پیس خۆ بپارێزن›.

شربت / šarbat ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ۱. شەربەت؛ شەربەتە؛ شەربەتاو؛ خواردنەوەیەک لە ئاو، ئارەق یان شیلە و ماکێکی شیرین (وەک شەکر، قەن، هەنگوین و...) ۲. خۆشاو؛ خوەشاو؛ ئاو میوەی کوڵێنراو (وەک بلالووک، پرتەقاڵ، بەی لیمۆ و ...) یان ئارەق (وەک بیمشک، گوڵاو و...) لەگەڵ شەکردا ۳. شەربەت؛ شەربەتە؛ تراوی

خواردنەوە بۆ دەرمان ‹شربت سرفە: شەربەتی کۆخە›.

▣ **شربت بەلیمو:** لیمۆناد؛ شەربەتی بەی کە ئاولیمۆی تێدەکەن و دەیکولێنن.

شرپا / šerpā ، ـها؛ ـیان/: /اسم. شرپا؛ هەر یەکە لە کەسانی هۆزگەلی تەبەت، دانیشتووی داوێنی چیاکانی هیمالیا کە لە کەژوانیدا کارامەییان هەیە و ڕێنوێنی و کۆڵەبەری بۆ کەژوانە دەرەکیەکان دەکەن.

شرجی / šarcî/: [؟]/اسم. هەڵماوی؛ هەوای شێدار؛ هەوای بۆق‌کردوو؛ کەش و هەوای گەرم و زۆر نمدار.

شرح / šarh/: [عربی]/اسم. ١. ڕاژە؛ ڕاڤە؛ شرۆڤە؛ ڕاوە؛ ئازەنتی؛ ئەوەی بۆ هەواڵدانی ڕووداوێک، دۆخێ یان وتەیەک دەگوترێ ‹جریان سفر را شرح داد: ڕەوتی سەفەرەکەی شرۆڤە کرد› ٢. ـها؛ شروح/ شی‌کردنەوە؛ نووسراوە یان وتەیەک کە واتای نووسراوە یان وتەیەکی دیکە دەداتەوە یان ڕاڤەی لە سەر دەکات ‹شرح دیوان نالی: شی کردنەوەی دیوانی نالی›.

▣ **شرح حال:** بەسەرهات: ١. ژیننامە؛ ژیاننامە ٢. دەربڕینی چۆناوچۆنی بار و دۆخێک.

شرح کَشاف: /کنایی/ ئیبن‌وحەجەر؛ خاس تا خراو؛ گوزارش و بەیانی ڕاڤەکراو هاوڕێ لەگەڵ هەموو وردەکاریەکانیدا: **شرح مبسوط**

شرح مبسوط ☜ **شرح کَشاف**

شرح وظایف: ئەرکنامە؛ گوزارشتی پێوەندیدار بە ئامانج، پلە و پایەی ڕێکخراوەیی، بەرپرسیاریەتی و ئەرکەکانی پێوەندیدار بە کار و پیشەیەک لە زنجیرە پێگەگەلی دامەزراوەیەکدا.

▣ **شرح دادن:** ڕوون‌کردنەوە؛ وەدەرخستنی مەبەستی نەزانراو.

شرح کردن: ڕاڤەکردن؛ ڕاژەکردن؛ شرۆڤە کردن؛ شی‌کردنەوەی واتا.

شرح و بسط / šarh-o-bast ، ـها/: [عربی]/اسم. تاوتوێ؛ شرۆڤەکاری؛ کار و ڕەوتی شرۆڤەکردن بە شێوەی تەواو و بە وردەکاریەوە ‹موضوع را خوب شرح و بسط داده بود: بابەتەکەی چاک تاوتوێ کردبۆوە›.

شرح و تفسیر / šarh-o-tafsîr ، ـها/: [عربی]/اسم. ڕاژە؛ ڕاوە؛ ڕاڤە؛ کار و ڕەوتی والاکردن؛ واتا شی‌کردنەوە؛ وەرزین؛ لێکدانەوە.

شرح و تفصیل / šarh-o-tafsîl ، ـها/: [عربی]/اسم. ڕاڤەکاری؛ گوزارشێکی تەواو هاوڕێ لەگەڵ وردەکاریەکانیدا.

شرحە / šarhe ، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ توێ؛ تواو؛ پارچەیەکی تەنک لە هەر شتێ بەتایبەت گۆشت.

▣ **شرحەــ شرحە:** خارــخار؛ لەتــلەت؛ شەقار-شەقار؛ دابەش-دابەش؛ ئەنجن-ئەنجن؛ پارچە-پارچە؛ جیا-جیا؛ توێ-توێ؛ پەل-پەل؛ توا-توا؛ تۆ-تۆ؛ لەتەـلەتە.

شرخر / šarxar ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. ئەو کەسە ماڵ و سامانی بە گێچەڵ، یان چەک و سفتەی هەڵگەڕاوە، بە نرخێکی هەرزان لە خاوەنیان دەکڕێ، کە لە ڕێگای قانوونیەوە یان بە هەڕەشە بیکاتە پارە و بە قازانج بگا. هەروەها: **شرخری**

شرر / šarar/: [عربی] ☜ **شرارە**

شرزە / šarze/: صفت. /ادبی/ ئاژری؛ گرگین؛ توند و تیژ؛ تون و تیژ؛ بە خوو یان ئۆگرەتی کەڵک وەرگرتنی یەکجارە لە هەموو هێز و توان یا نیشاندانی تەواو تووڕەیی خۆ ‹شیر شرزە: شێری ئاژری›.

شرـ شر / šoršor/: صوت. شۆڕـشۆڕ؛ چورەـچوڕ؛ خوڕە؛ چۆڕـچۆڕێ؛ چووڕــچاڕ؛ شۆڕەــشۆڕ؛ گوڕـگوڕ؛ خوڕـخوڕ؛ خم-خم؛ خوشــخوش؛ خولــخول؛ شڕــشڕ؛ دەنگی دارژانی تراو ‹شرــ شر آب؛ شرــ شر باران: شۆڕــ شۆڕی ئاو؛

چوره‌-چوری باران›.

شرشره / šoršore/: *اسم. [گفتاری]* ئاوهەڵدێر؛ قەڵبەزی بچووکی دەسکرد.

شرط / šart ، ـها؛ شروط؛ شرایط/: [عربی] *اسم.* مەرج؛ گرێو؛ گرەو؛ گرۆ؛ هۆی: ۱. شەرت؛ شەرتە؛ بەندیواری نێوان کار یان دیاردەیەک لەگەڵ کار یان دیاردەیەکی تر، بە جۆرێ کە یەکێکیان بەبێ ئەوی دیکە جێبەجێ نەبێت ‹شرط موفقیت تلاش و پیگیری است: مەرجی سەرکەوتن تێکۆشان و پێداگریە› ۲. کارێ کە جێبەجێ کردن یان بەجێ هێشتنی لە ڕەوتی بڕیارنامەیەکدا وەئەستۆ گیراوە ‹تخلیەی خانه در رأس مدت شرط شده است: چۆڵ کردنی خانووەکە لە سەر ماوەی خۆیدا بۆتە مەرج› ۳. شەرت؛ ئەوەی لە پێویستیگەلی کار یان پلەوپایەیەکە ‹شرط رفاقت: شەرتی دۆستی›.

▣ **به شرط چاقو:** بە شەرتی چەقۆ؛ بە مەرجی چەقۆ لێدان پێش لە کڕین ‹بۆ شووتی و جار-جاریش کالەک›.

▣ **شرط بستن:** هۆیاندن؛ مچکاندن؛ گرێوکردن؛ مەرج دانان؛ مەرج بەستن؛ گرەوکردن/ کەردەی؛ شەرت بینەی.

شرط کردن: مەرجکردن؛ مەرج دانان؛ شەرت کردن؛ تەیکردن؛ شەرتەرە نیەی؛ ڕەخسانی بارێک یان کودانی کارێک، جێبەجێ کردنی ئەرکێک لە داهاتوودا وەئەستۆگرتن ‹با فروشنده شرط کردم، اگر لباس اندازەات نبود ببرم عوض کند: لەگەڵ فرۆشیارەکەدا مەرجم دانا کە ئەگەر جلەکە بە بەرت نەبوو ببیەم، بیگۆڕێتەوە›.

شرطبندی / šartbandî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* گرێو؛ مەرج؛ گرۆ؛ مچک؛ شەرت؛ جک؛ کاری هۆیاندن؛ مچکاندن؛ بڕیاری دانی شتێ لە لای یەکێ لە دوو لایەنەوە بەوی دیکە ئەگەر شتێکی دیاریکراو ڕوو بدا یان نەدا ‹شرطبندی بر سر برنده شدن اسب: گرێو لە سەر سەرکەوتنی ئەسپ›.

شرطی / šartî/: [عربی] *صفت.* مەرجی: ۱. شەرتدار ۲. مەرجین؛ بە مەرجی شتێ.

▣ **شرطی شدن:** *[روانشناسی]* شەرتی بوون؛ مەرجی بوون؛ سەرهەڵدانی بار و دۆخێک لە گیانداردا کە لە هەمبەر دیاردە یان کارێکی دیاریکراوەوە کاردانەوەیەکی دیاریکراوی هەبێ. هەروەها: **شرطی کردن**

شرع / šar'/: [عربی] *اسم.* شەرع؛ شەرعە: ۱. دین؛ شەریعەت ‹شرع اسلام: شەرعی ئیسلام› ۲. قانوونی دین ‹به حکم شرع: بە پێی شەرع›.

شرعاً / šar'an/: [عربی] *قید.* بە پێی دین؛ لە شەرعدا؛ لە سەر بنەمای دینی ‹این عمل شرعاً حرام است: ئەم کارە بە پێی دین حەرامە›.

شرعی / šar'î/: [عربی] *صفت.* شەرعی؛ ئایینی: ۱. دینی؛ پێوەندیدار بە دینەوە ‹وظایف شرعی: ئەرکە شەرعیەکان› ۲. تەبا لەگەڵ ئاییندا ‹عمل شرعی: کاری ئایینی›.

شرعیات / šar'îyyāt/: [عربی] *اسم.* شەرعیات؛ ئامۆژگاری دینی، بەتایبەت ئامۆژەیەک کە پێوەندی بە عیبادەت و ئەرکە دینیەکانەوە هەیە.

شرف / šaraf/: [عربی] *اسم.* شەرەف؛ سەخەر: ۱. ناوچاکی و وەجی کۆمەڵایەتی کە لە ڕێز دانان بۆ بایەخگەلی ئەخلاقی بەدی‌دێ ‹شرف او مانع می‌شد تا پیش دیگران سر خم کند: شەرەفی نەیدەهێشت سەر بۆ کەس دانەوێنێ› ۲. هەڤیازی مەعنەوی؛ پەیڕەوی لە بایەخگەلی ئەخلاقی بەرز ‹خانهای قدیم صد بار به این صاحبان مجتمعهای کشت و صنعت شرف داشتند: بەگەکانی پێشوو سەد جار شەرەفیان هەبوو بە سەر ئەم خاوەنانی کۆمەگەلی کشت و پیشەییەدا›.

▣ **شرف حضور یافتن:** وە خزمەت گەیین؛ خزمەت گەورەیەک گەیشتن.

شرف صدور یافتن: فەرمان دەرچوون.

به شرف عرض رساندن: بە گوێ گەورەیەک گەیاندن.

شرف / šorof/: [عربی]/سم. ئاسانە؛ هەناز؛ دۆخ یان چۆنیەتی لە ئاسانەدا بوون؛ نزیک بوون.

◙ **در شرفِ:** لە ئاسانەی ‹وقتی او را گرفتند در شرف ازدواج بود: کاتێک گرتیان لە ئاسانەی زەماوەن‌کردندا بوو›.

شرفه‌دوزی / šarafedûzî/: [عربی/ فارسی]/سم. [خیاطی] جۆرێک گوڵدووریني نەخشی گوڵ و بنچکەکەی بە شێوەی ئاڵقەگەلێ لە ناو یەکدا.

شرفیابی / šarafyābî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/سم. بە خزمەت گەیشتن؛ چوونە خزمەت؛ چوونە ژوور؛ کاری چوونە خزمەت کەسێکی گەورە یان خاوەن پلە و پایە ‹در روزهای شرفیابی لباس رسمی می‌پوشید و عصازنان خود را به دربار می‌رساند: لە رۆژانی چوونە ژووردا جل‌وبەرگی ڕەسمی لە بەر دەکرد و گۆچان بە دەست خۆی دەگەیاندە دەربار›.

هەروەها: **شرفیاب شدن**

شرق / šarq/: [عربی]/سم. ڕۆژهەلات؛ خۆرهەلات؛ خوەرهەلات؛ شەرق: ١. هۆراسان؛ یەکێک لە چوار لای سەرەکی کە بەیانیان هەتاو لەوێوە هەڵدێت ٢. ئەو مەڵبەندانەی وان لە ڕۆژهەلاتدا: الف) [مجازی] ناوی گشتی ولاتانی ئاسیایی و ئافریقایی ب) [جغرافیا] ئەو بەشە لە گۆی زەوی کە کەوتۆتە لای ڕۆژهەلاتی گرینویچەوە.

◙ **شرق اقصا:** ڕۆژهەلاتی دوور؛ (بریتی لە ژاپون و چین و کورە و...).

شرقاً / šarqan/: [عربی] قید. لە ڕۆژهەلاتەوە؛ لە خۆرهەلاتەوە ‹شرقاً محدود است به یک باغ: لە ڕۆژهەلاتەوە لکاوەتە باخێکەوە›.

شرق‌شناسی / šarqšenāsî/: [عربی/ فارسی]/سم. ڕۆژهەلاتناسی؛ ڕۆژەلاتناسی؛ خۆرهەلاتناسی. هەروەها: **شرق‌شناس**

شرقی / šarqî ، ـها؛ ـان/: [عربی] صفت. ڕۆژهەلاتی؛ خۆرهەلاتی؛ خوەرهەلاتی: ١. پێوەندیدار و سەر بە خەڵکی شەرقەوە ‹موسیقی شرقی: مووسیقای ڕۆژهەلاتی› ٢. لە لای ڕۆژهەلاتەوە ‹درِ شرقی؛ کشورهای شرقی: دەرگای ڕۆژهەلاتی؛ ولاتە ڕۆژهەلاتیەکان› ❋ **خاوری**

شرک / šerk/: [عربی]/سم. شیرک؛ چۆنیەتی باوەڕدار بوون بە زۆرتر لە یەک خودا.

شرکا / šorakā/: [عربی] جمعِ ☜ **شریک**

شرکت / šerkat/: [عربی]/سم. ١. هاوبەشی؛ کار یان ڕەوتی هاوبەش بوون ٢. /ـها/ بەشدارگە؛ بەشگە؛ هاوبەشگە؛ کۆبەش؛ شیرکەت؛ دامەزراوەیەکی مافی کە بە هاقۆڵی چەند کەس بۆ چالاکیەکی بازرگانی پێک هاتووە ‹شرکت صنعتی: بەشدارگەی پیشەیی› ٣. ناوکۆیی؛ ناوبەشی؛ هەڤبەشی؛ هاوبەشی؛ هەڤیایی؛ هاودەسی یان هاوڕێیی ‹شرکت در قتل: ناوکۆیی لە کوشتندا› ٤. بەشداری؛ کار یان ڕەوتی بوون لە ڕێوڕەسمێکدا ‹من هم در مجلس قمار شرکت داشتم، ولی بازی نکردم: منیش لە کۆڕی قوماردا بەشداریم بوو، بەلام کایەم نەکرد›.

◙ **شرکت با مسئولیت محدود:** بەشدارگەیێ کە دوو یان چەند کەس بە دەسمایەی دیاریکراوەوە (بێ ئەوەی بەش‌ـ بەش بکرێت) تێدا هاوبەشن و بە گوێرەی دەسمایەی خۆیان بەرپرسی بەڵێنگەلی بەشدارگەکەیانن: **شرکت نسبی**

شرکت بیمه: بەشدارگەی دابین؛ بەشدارگەیەک کە لە بواری پێشکەش‌کردنی خزمەتگەلی دابینکاریەوە چالاکی دەکا. هەروەها: **شرکت پیمانکاری؛ شرکت تولیدی؛ شرکت صنعتی؛ شرکت ساختمانی**

شرکت بین‌المللی: بەشدارگەی نێونەتەوەیی.

شرکت تجاری: شەریکە؛ هەڤڕایی؛ بەشدارگەی بازرگانی؛ بنکەی هاوبەشی لە بازرگانیدا.

شرکت تضامنی: بەشدارگەی هاوئەرکی؛ بەشدارگەیەک کە هەر بەشدارێک بە تەنیایی بەرپرسی هەموو بەڵێنەکانی بەشدارگەیە.
شرکت تعاونی: بەشدارگەی هەرەوەزی؛ دابەشگەی زبارەیی؛ بەشدارگەیێ کە بە دەست و سەرمایەی دەستە یان تاقمێ بۆ یارمەتی دانی ئەندامانی خۆی (بە هێنانی شتومەکی پێویست، فرۆشتنی بەرهەم یان بەڕێوەبردنی خزمەتەکان) دامەزراوە.
شرکت چند ملیتی: بەشدارگەی چەند نەتەوەیی؛ بەشدارگەیێ کە بە هاوقۆڵی خەڵکی چەند وڵات، یان لە لایەن خەڵکی وڵاتێکەوە لە چەند وڵاتیتردا دادەمەزرێ.
شرکت سهامی: کارجف؛ بەشکۆ؛ بازرگانی هاوبەشی؛ بەشدارگەیێ کە سەرمایەکەی بەش ــ بەش کراوە و دان و ستانیشی پێ دەکرێ.
شرکت عمومی: بەشدارگەی گشتی؛ فرەبەش؛ دارایی و داهاتێ کە زۆر کەسی تێدا هاوبەشە.
شرکت قانونی ☜ **شرکت قهری**
شرکت قهری: بەشدارگەی ناچاری؛ هاوبەش بوونی چەن کەس لە ماڵ و سامانێکدا بەبێ ویستی خۆیان، وەک هاوبەشی میراتبەران لە سامانی کەسێدا کە مردووە: **شرکت قانونی**
شرکت مضاربه‌ای: بەشدارگەی پارەبازی؛ بنکەیێ کە لە ڕێی وەرگرتنی وامی ماوەدار لە خاوەنانی سەرمایە و دانی قازانجێکی لە پێش دیاریکراو، سەرمایەی سەرەکی خۆی دابین دەکا.
شرکت نسبی ☜ **شرکت با مسئولیت محدود**
⊡ **شرکت داشتن**: ۱. بەشدار بوون؛ هاوبەش بوون؛ لە ڕیزی تاقمێکدا بوون و هێندێک لە تایبەتمەندی یان چۆنیەتی ئەو تاقمە بەخۆگرتن ‹مورچه در رده‌ی حشرات شرکت دارد: مێرووله لە ڕیزی مێرووانـدا بەشدارە› ۲. هاودەس بوون؛ هاوڕێ یان هاوبەش بوون ‹من هم در آن کار شرکت داشتم: منیش لەو کارەدا هاودەس بووم›. هەروەها: **شرکت کردن**

شرکت‌کننده / šerkatkonande ، ـها؛ ـگان/: [عربی/ فارسی] *صفت*. بەشدار؛ هاوبەش یان هاوکار لە چالاکیەکدا ‹جوانان شرکت‌کننده در مراسم برایش کف زدند و هورا کشیدند: لاوانی بەشدار لە ڕێوڕەسمەکەدا چەپڵەیان بۆ لێدا و کردیانە قووله›.
شرکت‌نامه / šerkatnāme/: [عربی/ فارسی] *اسم*. بەشدارنامە؛ ئەساسنامەی بەشدارگە.
شرم / šarm/: *اسم*. شەرم: ۱. هەستی زیز بوونی عاتیفی بە هۆی: *الف)* گوناح‌کردن و بە هەڵەدا چوون *ب)* هەبوونی عەیب یا کەمایەسی *ج)* پەشیمانی، سەرکۆنە یان سووک بوون ۲. حەیا؛ فەدی؛ فهێت؛ ئەخماز؛ خۆ لادان لە ئەنجامدانی کارێک لە بەر ترس لە زەلیلی و ئابروو چوون ‹او شرم داشت از این‌که دیگران بفهمند ترسیده است: شەرمی بوو لەوەی کە خەڵکی بزانن ترساوە› ۳. حەیا؛ فەدی؛ وێل؛ چاوڕوو؛ چەشوری؛ حەیشۆ؛ فەهێد؛ فەهێت؛ دۆخێکی زەینیە کە لە ئەنجامدانی کارێ کە ببێتە هۆی ڕەنجاندن و دڵ شکاندنی کەسێک بەرگری دەکا ‹شرم نگذاشت به او بگویم چقدر از رفتارش آزرده شده‌ام: شەرم نەیهێشت کە پێی بێژم چەندە لە ئاکاری دڵم ئێشاوە›. هەروەها: **شرم داشتن؛ شرم کردن**
⊡ **شرم حضور**: شەرمە؛ دۆخ یا ڕەوتی لە ڕوودامان؛ شەرم‌کردن لە بەرانبەر کەسێکەوە.
شرم‌آور / šarmāvar/: *صفت*. ئابڕووبەرە؛ ئاوڕووبەرە ‹رفتار شرم‌آور: ئاکاری ئابرووبەرە›.
شرمزده / šarmzade/: *صفت*. شەرمەزار؛ شەرمسار.
شرمسار / šarmsār/: *صفت*. شەرمەزار؛ شەرمسار؛ شەرمەندە؛ سەرشۆڕ؛ تریق؛ تەریق؛ دریبەردە؛

ڕووزەرد؛ گبر.

شرمگاه / šarmgāh/: *اسم.* خەمشە؛ خەپشە؛ خەپلە؛ بانەگا؛ بەرگەدە؛ زارگا؛ زادەگا؛ هێلین؛ شەرم؛ ڕوڤک؛ هەند؛ هەندۆ؛ دلوو؛ بەر؛ بەرموسڵدان؛ ئەو بەشەی لەش کە کەوتۆتە سەر ئێسکی ژێر سکەوە.

شرمگاهی / šarmgāhî/: *صفت.* بانەگایی؛ هێلینی؛ سەر بە شوێنی بانەگاوە.

شرمگین / šarmgîn/: *صفت. [ادبی]* ۱. شەرمەزار؛ خەجاڵەت؛ ترێق؛ تەریق؛ سەرشۆڕ؛ ڕووزەرد ‹بسیار شرمگین شد: زۆر شەرمەزار بوو› ۲. شەرمێون؛ شەرمۆ؛ شەرمن؛ شەرمین؛ بە شەرم ‹چهرەای شرمگین داشت: سیمایەکی شەرمێونی بوو›.

شرمندگی / šarmandegî، ـها/: *اسم.* شەرمەزاری؛ شەرمزاری؛ تەریقی؛ خەجاڵەتی؛ ڕووزەردی؛ گبریتی؛ فەدیکاری؛ دۆخ یان چۆنیەتی تەریقەوە بوون ‹رفتارش مایەی شرمندگی است: ئاکاری هۆی شەرمەزاریە›.

شرمنده / šarmande/: *صفت.* شەرمەزار؛ شەرمزار؛ شەرمسار؛ شەرمەندە؛ شەرمەنە؛ فەدی‌کار؛ سەرشکەستی؛ قۆتۆ؛ تەریق؛ چاوشۆڕ؛ چاڤشۆڕ؛ فهێتکار؛ چاوبەرەژێر؛ فهێدکار؛ خەجاڵەتبار؛ سەرشۆڕ؛ دەری‌بەردە؛ ڕووزەرد.

شرنگ / šarang، ـها/: *اسم. [ادبی]* ۱. ژار؛ ژەهر؛ ماکی ژەهراوی ۲. کاڵەکەمارانە؛ کەلەکەمارانە؛ گوژەلک؛ گوژالک؛ زەرەند؛ کوزارک؛ زەرەنگ؛ گوندەمنە؛ ژوژالک؛ جۆرە ڕووەکێکی خشۆکی ساڵانەیە، یارەماکەی لە شووتی دەچێ و بەرەکەی بە قەدەر شەمامەیەک دەبێ، بە کاڵی، سەوزی خەتەخەتە و کە گەییشت وەک شەمامە زەرد دەبێ، زۆر تاڵە و گەلێک دەرمانی بژیشکی لێ بەرهەم دێ. هەروەها: بەرێک دەگرێت کە وەکوو گوێ وایە، بۆ کوشتنی کرم دەکرێ بە برینی ئاژەڵەوە.

شروح / šurûh, šorûh/: [عربی] جمعِ ☜ **شرح**

شرور / šarûr، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت.* شەڕهەڵایسێن؛ جەنگەران؛ جەنگەری؛ بەدفەڕ؛ دوزەمە؛ ولوەش؛ تووش؛ شەڕانی؛ کێشە هەڵایسێن ‹چند تن از افراد شرور را دور خودش جمع کردە بود: چەن کەسی شەڕهەڵایسێنی بە دەور خۆدا کۆ کردبۆوە›.

شر و شور / šar-o-šûr/: [عربی/ فارسی] *اسم. [گفتاری]* گورخی؛ گورێخی؛ کار و ڕەوتی گەڕان بە شوێن کاری پڕ لە مەترسیەوە.

شروط / šurût, šorût/: [عربی] جمعِ ☜ **شرط**

شروع / šurû', šorû'/: [عربی] *اسم.* دەسپێک؛ دەسپێکەری؛ سەرەتا ‹ساعت شروع کار: کاتی دەسپیکی کار›. هەروەها: **شروع شدن؛ شروع کردن**

شر و ور / šerr-o-ver، ـها/: *اسم. [گفتاری]* هەڵیتوپەڵیت؛ هیچوپووچ؛ هەڵیانوپەڵیان؛ هەلەق‌-مەلەق؛ هاتەران‌-پاتەران؛ هەلەوشاش؛ بێ‌تەرز و ڕێز؛ وتەگەلی بێ‌سەرە و بەرە.

شروه / šarve/: *اسم.* شەروە؛ دووبەیتی ناوچەیی لە زاراوەکانی باشووری ئێراندا کە بەتایبەت لە پرسە و شینگێڕیدا دەیخوێنن.

شروه‌خوانی / šarvexānî/: *اسم.* شەروەخوێنی؛ شەروەبێژی؛ کاری خوێندنی ئەو باڵۆرە تایبەتە بە ئاهەنگێکی خەمینەوە لە پرسەدا.

شره / šare/: [عربی] *صفت. [ادبی]* هەڵپە؛ چنۆک؛ چاڤ‌چنۆک؛ چاوچنۆک؛ چاونەزێر؛ چاوبرسی؛ چاڤ‌برسی؛ چلماس؛ چەلماس؛ چەلماسک؛ دەڤبەش؛ پڕکێش؛ تەماکار؛ لێشتۆک؛ هەفهەفی.

شره / šorre/: *اسم. [گفتاری]* چۆڕە؛ شۆڕە؛ ڕۆیشتنی تراوێک بە شێوەی دڵۆپگەلی پەیتا‌-پەیتا، پتر یە سەر ڕووپەڕێکدا ‹رنگ روی دیوار شره کردە بود: ڕەنگ بەسەر دیوارەکەدا چۆڕەی کردبوو›.

شریان / šar(a)yān، ـها؛ شرایین/: [عربی]/اسم. سوورەدەمار؛ خوێنبەر؛ سووررەگ؛ دەماری خوێن ڕاگوێز لە لەشدا.

شریان‌بند / šar(a)yānband/: [عربی/ فارسی] ☜ **رگ‌بَند**

شریانی / šar(a)yānî/: [عربی] صفت. سوورەدەماری؛ پێوەندیدار، وێکچوو یان سەر بە سوورەدەمارەوە ‹خون شریانی: خوێنی سوورەدەماری›.

شریدن / šorîdan/: مصدر.[گفتاری] چۆڕیان؛ شۆڕان؛ شۆڕیان؛ شۆڕەکردن ‹باران از سر و صروتش پایین می‌شُرید: باران بە سەر و چاویدا دادەچوڕا›.

شریر / šarîr، ـها؛ ـان؛ اشرار/: [عربی] صفت.[ادبی] شەڕانی؛ بەلاگێڕ؛ شەڕهەلایسێن؛ کێشەهەلایسێن؛ جەنگەران؛ بەدفەڕ؛ گونجڕ؛ جینگن؛ تووش؛ شەڕهەلگیرسێن؛ شەڕفرۆش.

شریعت / šarî'at، ـها؛ شرایع/: [عربی]/اسم. ١. دین ٢. ئایین.

شریف / šarîf/: [عربی] صفت. ١. بە شەرەف؛ خاوەن شەرەف ٢. هێژا؛ مەزن؛ گەورە؛ بەڕێز؛ ڕێزدار؛ پایەبەرز.

شریک / šarîk، ـها؛ ـان؛ شرکا/: [عربی]/اسم. هاوبەش؛ هاوپشک؛ هەڤبەش؛ هەمبەش؛ هامبەش؛ براوبەش؛ دۆکوت؛ هۆمبیەر: ١. هەم‌پشک؛ هەڤپار؛ هەڤبەهر؛ هاوپاژ؛ هەڤدار؛ ئەو کەسە بەشێک لە ماڵێکی هەیە ‹او هم در این مغازه شریک است: ئەویش لەم دووکانەدا هاوبەشە› ٢. کەسێ کە لە بەشدارگەیەکدا بەشی هەیە ‹سهم شریک خود را خرید: بەشی هاوپشکەکەی کڕی› ٣. هامیار؛ هەمیار؛ هەمباز؛ کەسێ کە لە کارێکدا لەگەڵ کەسانێکی‌تر هاوڕێ یان هاودەسە ‹شریک زندگی: هاوبەشی ژیان›.

▣ **شریک جرم:** هاوتاوان؛ کەسێ کە لە ئەنجامدانی تاوانێکدا هاودەسی کەس یان کەسانێکی دیکەیە.

شریک دزد: دایکەدزە؛ دەسکیس؛ دزدەسەک؛ دزکە؛ پاش‌دز.

شریک زندگی:[کنایی] هاوسەر؛ هامسەر؛ هاوژین؛ هەڤژین؛ هاوجووت؛ هاوجفت؛ هاوبەشی ژیان.

▣ **شریک دزد و رفیق قافله بودن:**[مجازی] سەگی دوولاوەڕ بوون؛ لەگەڵ گورگدا گرتک خواردن و لەگەڵ شواندا شین کردن؛ بە کەروێشک وتن ڕاکە و بە تاژی وتن بیگرە؛ هاریکاری کردنی دوولایەنی پێشبڕکێ.

شست / šast/ ☜ انگشت شست، **انگشت**

▣ **شست کسی خبردار شدن:**[مجازی] با بە گوێدا دان؛ گڵ خەبەر بۆ هێنان؛ وریا بوونەوە؛ بە شێوەی لەنەکاو و پتر بە نهێنی لە ڕووداوێک ئاگادار بوون ‹یک وقت شستش خبردار شد کە می‌خواستند او را اِخراج کنند: کاتێ با بە گوێیدا دا کە دەیانویست دەری بکەن›.

شستشو / šostešû, šost-o-šû، ـها/: اسم. گنا؛ بالاف؛ شوار؛ شت‌وشۆ؛ کار یان ڕەوتی شۆردن؛ شتن؛ ششتن؛ شواردن؛ شتەی.

▣ **شستشوی مغزی:**[کنایی] کارەڕەهاتی مێشک شۆردنەوە؛ هەڵپێچاندنی کەسێک بۆ دەست هەڵگرتن لە بڕوای فەلسەفی، ڕامیاری یان ئایینی خۆی و پەسەندکردنی باوەڕی نوێ، لە ڕێگای گوشاری زەینییەوە.

شستن / šostan/: مصدر.متعدی. // **شستی:** شۆردت؛ **می‌شویی:** دەشۆری؛ **بِشوی:** بشۆرە// شۆردن: ١. شتن؛ شردن؛ شواردن؛ ششتن؛ شۆرین؛ شوشتن؛ شووتن؛ شووردن؛ شویشتن؛ گازرکردن؛ شتەی؛ شۆرتەی؛ لابردنی پیسی لە سەر شتێک بە ئاو (یان تراوێکی‌تر) و ماکێکی خاوێن‌کەرەوە ٢. شتنەوە؛ شۆردنەوە؛ شورتنەوە؛ ئەوەشتەی؛ ئەوەشۆرتەی؛ لابردنی ماکێک (وەکوو ڕەنگ یان ئەسید) بە دانانی لە نێو

توێنەرێکـدا ٣. سـڕینەوە؛ لابـردنی مـاکێکی نەخوازراو لە سەر شتێک (وەکوو خەڵووز) بە ئاو.
هەروەها: **شستنی**
■ صفت فاعلی: **شوینده** (ـ)/ صفت مفعولی: **شسته** (شۆراو)/ مصدر منفی: **نشستن** (نەشۆردن)
شسته ـ رفته / šosterofte ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* پاک و خاوێن؛ پوخت و جوان؛ پاک و پوختـە؛ جوانکیلە؛ جوانیلکە ‹خانەی شسته ـ رفتەای داشت؛ بنشین یک مقالەی شسته ـ رفته بنویس: ماڵێکی پاکوخاوێنـی هـەبوو؛ دانیشە وتارێکی پوخت و جوان بنووسە›: **شسته و رفته**
شسته و رفته / šoste-o-rofte/ ☜ **شسته ـ رفته**
شستی / šastî ، ـها/: *اسم.* ١. پالێت؛ تەختـە ڕەنگی نەققاشـی و ڕەسمکێشان ٢. بشکۆک؛ بشکۆژ؛ قوپچە؛ دوگمە؛ دوکمـە؛ دوکمـەیێ کـە قامکی پێوە دەنرێ تا دەزگایێ بکەوێتە کار ‹شستی زنگ اخبار: بشکۆکی زەنگی خەبەر›.
شش[1] / šeš/: *اسم.* شـەش؛ شـش؛ ژمـارەی سەرەکی دوای پێنج و بەرای حـەوت ‹تا شش بشمار!: تا شەش بژمێرە!›.
شش[2]: *صفت.* شەش؛ شش: ١. یەکێک زۆرتر لـە پێنج دانە ‹شش مرد؛ شش کتاب: شەش پیاو؛ شەش کتێب› ٢. شەشەم ‹طبقەی شش؛ مرتبـەی شش: نهۆمی شەشەم؛ قۆناغی شەش›.
شش / šoš ، ـها/: *اسم.* سی؛ سـهی؛ سـیپەلاک؛ سـیپەلک؛ سـەپەلیک؛ سـێپەلاک؛ شیـشار؛ شۆشی؛ شمش؛ پیلاسپی؛ شی؛ پشی؛ جـەرگی سپی؛ سووێ؛ پشاسپی؛ پوف؛ ئەنـدامی هەناسـە دان لە دەروونـدا.
ششدانگ[1] / šešdāng/: *صـفت.* شەشـدانگ؛ ششدانگ؛ هەمووی شتێک ‹ششدانگ حواسش بـه حرفهـای معلم بـود: شەشـدانگی هۆشـی بـە لای مامۆستاوە بوو›.
ششدانگ[2]: *قیـد.* شەشـدانگ؛ شـشدانگ؛ شەشدانگە؛ ششدانگە؛ بـە شـێوەی شەشـدانگ ‹خانـه را شـشدانگ بـه نـام پـسرش کـرد: ماڵـەکەی شەشدانگ کردە ناو کوڕەکەیەوە›.
ششدر[1] / šešdar/: *اسم.* شەشـخان؛ شـشخان؛ شەشدەر؛ ششدەر؛ بارێ لە کایەی نەردێندا کـە مۆرەکانی یاریکـاری یەکـەم لـە شـەشخانـەی پـەنای یەکـدا جـێدەگـرن و ئیـدی یاریکـاری دووهـەم هـیچ مۆرەیـەکی پـشتی ئـەو شـەش خانەی نابزووێ و دەربازی بۆ نیە.
▣ **به ششدر افتادن**: شەشدەر لێگـیران؛ شـەش خان لێبەسران: ١. لە نەردێندا ڕێـی دەربـاز بـوون نـەمان ٢. *[کنایی]* کەوتنـە تەنگانـەوە؛ بـێدەرەتـان بـوون؛ قـەتیس داکـەوتن؛ بێدەرەتان مانەوە؛ دەرەتان لێبـران؛ دەربـاز لێبران؛ ڕێ دەرچوون نەمان.
ششدر[2]: *صفت. [مجازی]* بێدەرەتـان؛ بـێدەربـاز؛ داماو؛ قەتیس.
▣ **ششدر کـردن**: *[کنـایی]* شەشـدەر لـێ گـرتن؛ شەشخان لێبەسـتن: ١. داخـستنی شـوێنی هەڵاتن لە کەسێک؛ ڕێی ڕاکـردنی کەسـێک بەستن ٢. هەلی چالاکی لە کەسێک گرتن.
ششصد[1] / šeššad/: *اسم.* شەشـسـەد؛ ششـسەد؛ ژمارەی سەرەکی پاش پێنسەد و نـەوەد و نـۆ و پێش لە شەششەدویەک.
ششصد[2]: *صفت.* شەشسەد؛ ششسەد: ١. یەکێک زۆرتر لە پێنسەد و نەوەد و نۆ ٢. شەششەدەم.
ششصدم / šeššadom/: *صفت.* شەشـسەدەم؛ بـە ڕیز، پێگە یان جێگەی شەششەدەوە.
ششصدمی / šeššadomî/: ضمیر. شەششەدەمی؛ ئـەوەی لـە ڕیـز، پێگـە یـان جێگـەی شەششەدەمدایە.
ششصدمین / šeššadomîn/: *صـفت.* شەششەدەمین؛ بە ڕیز، ڕزن، پێگە یان جێگـەی شەششەدەمەوە.
ششلول / šešlûl ، ـها/: *اسم.* شەشئاگر؛ شەشـار؛ شەشدەرب؛ دەمانچەی تۆپی؛ چـەکی گـەرمی

کەمەری کە شەش گوللە دەخوات: **ڕۆلور**

ششلولبند / šešlûlband ، ـها/: *صفت. [کنایی]* زۆربێــژ؛ کەلـەگا؛ خـاوەن خـوو یـان ئـۆگرەتی زۆربێژی و بە چەک هەڕەشە لە خەڵک کردن.

ششم / šešom/: *صفت.* شەشەم؛ ششم؛ بـە ڕیـز، ڕزن، پێگە یان جێگەی شەشەوە.

ششمی / šešomî ، ـهـا/: *ضـمیر.* شەشـەمی؛ شەشەمین؛ شەشهەمین؛ ئەوەی لـە ڕیـز، پێگـە یان جێگەی شەشەمەوەیە.

ششمین / šešomîn/: *صـفت.* شەشـەمین؛ شەشهەمین؛ ئەوەی لە ڕیز، پێگە یـان جێگـەی شەشدایە.

شصت[1] / šast/:/*اسم.* شەست؛ شـەس؛ شێـست؛ هیرڤیستی؛ شەیشتی؛ شەش‌چەل دە؛ ژمـارەی سەرەکی پاش پەنجا و نۆ و پێش لـە شەسـت و یەک.

شـصت[2]: *صـفت.* شەسـت؛ شـەس؛ شێـست: ١. یەکێ زۆرتر لە پەنجا و نۆ ژمـارە ٢. شەسـم؛ شەستەم؛ شێستەم؛ شەسوم.

شصتم / šastom/: *صفت.* شێـستەم؛ شەسـتەم؛ شەسم؛ شەسوم؛ بە ڕیز، ڕزن، پێگە یان جێگەی شەستەوە.

شـصتمی / šastomî/: *ضـمیر.* شەسـتەمی؛ شەسەمی؛ شەسومی؛ ئەوەی لە ڕیز، پێگـە یـان جێگەی شەستەمەوەیە.

شـصتمین / šastomîn/: *صـفت.* شەسـتەمین؛ شێستەمین؛ شەستومین؛ بە ڕیز، ڕزن، پێگە یان جێگەی شەستەمەوە.

شط / šat ، ـها/: [عربی]/*اسم.* شەهـ ؛ شەت؛ شـاڕۆ؛ ڕووباری گەورە کە لە پێـک‌گەیـشتنی دوو یـان چەند چۆم پێک دێت.

شـطرنج / šatranc/: [معـرب از پهلـوی]/*اسـم.* شەترەنج؛ شاترنج؛ شـاتورنج؛ شـترنج؛ شـەترنج؛ سـەرترینج؛ یاریـەکی دوو کەسـی بـە سـەر پەڕەیەکی چوارگۆشەوە بە ٦٤ خانۆی یـەک نـا یـەک ڕەش و سـپی و ١٦ مـۆرەی ڕەش و ١٦ مۆرەی سپیەوە بـۆ هـەر یـەک لـە کایەکـەران: **شترنج**

شـطرنج‌بـاز / šatrancbāz ، ـهـا؛ ـان/: [معـرب/ فارسـی]/*اسم.* شەترەنجباز؛ کەسـێ کـە شـەترەنج کایە دەکا.

شـطرنجی / šatrancî ، ـهـا/: [معـرب] *صـفت.* شـەترەنجی؛ چوارخانـە؛ خانـەخانـە: ١. بـە نەخشی چوارگۆشەی یەک نایـەک هاوڕەنگـەوە ‹پارچـەی شـطرنجی: قوماشـی چوارخانـە› ٢. بـە هێڵگەلێکی یەکانبڕەوە ‹کاغذ شـطرنجی: کاغـەزی شەترەنجی›.

شعائر / ša'āer/: [عربی] ☜ **شعایر**

شعار / šo'ār, še'ār ، ـها/: [عربـی]/*اسـم.* دروشـم: ١. ڕسـتە یـان ڕێزوتـەیێ کـە داخـوازی یـان ئامـانجی گرۆیـەک لــە خەڵـکی یـــان ڕێکخراوەیـەکی کۆمەڵایـەتی دەخاتـە ڕوو ٢. *[مجازی]* گووپی؛ قسە؛ قسێ؛ وتـەی ئارمـانی یان خۆش کە ناچێتە کار.

◘ **شعار دادن:** دروشم دان: ١. دەربڕینی ئارمانج و داخوازی کۆمەڵێک بـە دەنگـی بـەرز و بـە شێوەی ڕستە یان قسەیەکی دیار ‹دانـشجویان شعار می‌دادند، توپ، تانک، مسلسل، دیگر اثـر نـدارد: خوێنـدکاران دروشمیـان دەدا، تـۆپ، تانـک، موسلـسەل چیتـر بـاوی نـەماوە› ٢. *[مجـازی]* گـوتنی قـسەی دڵخۆشـکەرانە و زۆر جـار دەکارنەچوو بۆ سەرنج ڕاکێشانی خـەڵـک و تامەزرۆکردنیان ‹تـو کـارت ایـن اسـت کـه شـعار بدهی، اما موقع عمل غیبت می‌زند: تۆ کارت ئەمەیـە کە دروشم بدەی، بەڵام لە کاتی کـردەوەدا نـوقم دەبی›.

شعاع / šo'ā' ، ـها؛ اشعه/: [عربی]/*اسـم.* ١. تیـشک؛ تریسک؛ تیژک؛ تیریژ؛ تیرۆژ؛ تیژ؛ تریـژ؛ تـیرەژ؛ لیسک؛ بەشت؛ کورزە؛ تیجیە؛ لیزگ ‹شـعاع نـور: تیـشکی نـوور› ٢. تیـسک؛ دەسـتە تیـشک

٣. شوعاع؛ نیوتیره؛ لەتە هێڵێکی ڕاست کە ناوەندی جەغز یان گۆ دەلکێنێ بە دەوریەوە ‹شعاع دایره: شوعاعی جەغز› ٤. گزنگ؛ گزینگ؛ تیرێژ؛ هێڵێکی گریمانەیی کە نوور لەوێوە تیشک ئەداتەوە ‹شعاع خورشید: گزنگی هەتاو›.

شعاعی / šo'ā'î/: [عربی] *صفت.* تیشکی؛ شوعاعی؛ پاڵدراو یان سەر بە شوعاعەوە.

شعایر / ša'āyer/: [عربی]/*اسم.* ١. ئامانجگەل؛ ئارمانجگەل؛ ئارمانێ؛ دۆزگەل ‹شعایر ملی: دروشمگەلی نەتەوەیی› ٢. دروشمگەل؛ نیشانەکانی ئایین یان ئامانجێک ‹شعایر دینی: دروشمگەلی دینی›.

شعب / šo'ab/: [عربی] جمعِ ☜ **شعبه**

شعبات / šo'abāt/: [عربی] جمعِ ☜ **شعبه**

شعبان / ša'bān/: [عربی]/*اسم.* شابان؛ شەعبان؛ کوڵەمانگ؛ هەشتەمین مانگی ساڵی کۆچی‌مانگی، پێش ڕەمەزان.

شعبده / šo'bade، ـها/: [عربی]/*اسم.* ١. تەڕدەستی؛ چاوبەستی؛ کارێ کە بە بزێوی و فریودانی هەستی بینەر ئەنجام دەدرێ و دەبێتە هۆی خەڵەتاندن و سەرسوورمانی ٢. فێڵ؛ فریو؛ گزی؛ گەڕ؛ گڕنی؛ حەوقە؛ نێرەنگ.

شعبده‌باز[1] / šo'badebāz، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* تەڕدەست؛ چاوبەست؛ چاچۆڵباز؛ کەسێ کە کار و باری چاوبەستیە.

شعبده‌باز[2]: *صفت.* *[مجازی]* چاوبەست؛ فێڵباز؛ فریوکار؛ گزیکار؛ گڕنیکەر؛ حەوقەباز؛ گغنی‌باز.

شعبده‌بازی / šo'badebāzî، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* چاوبەستی: ١. تەڕدەستی؛ چاچۆڵبازی؛ کاری چاچۆڵباز ٢. نواندنی تەڕدەستی ٣. *[مجازی]* فێڵبازی؛ گزیکاری؛ گڕنی‌بازی؛ گغنی‌بازی؛ فریوکاری؛ حەوقەبازی؛ خاپینۆکی.

شعبه / šo'be، ـها؛ شُعَب؛ شُعَبات/: [عربی]/*اسم.* لق؛ لەق؛ لک؛ بەشێ لە دامەزراوەیەک کە کار و باری دیاریکراوی وەئەستۆیە یان لە ناوچەیەکی دیاریکراودا چالاکی هەیە ‹شعبەی بانک: لقی بانک›.

شعر / še'r، ـها؛ اشعار/: [عربی]/*اسم.* شیعر؛ هۆزان: ١. هۆنە؛ هەڵبەست؛ هۆنراوە؛ هلبەست؛ نەوشە؛ وتەیێ کە کێش، بەشاوەند (قافیە) و واتای هەیە ٢. هلبەست؛ وتەی کێشدار ٣. بەرهەمی ئەزموون، بینین، هەست و داهێنانی هونەری شاعیر ٤. *[تعریض]* قسە؛ وتەیەکی جوان کە لە کار نایێ ‹سادگی، قناعت، زندگی در دامن طبیعت، اینها که می‌گویی شعر است: ساکاری، چاوتێری، ژیان لە داوێنی سروشتدا، ئەمانە کە دەڵێی هەموو شیعرن›.

▣ **شعر آزاد**: شیعری ئازاد؛ شیعری باز؛ شیعری نوێ؛ هەڵبەستێ کە پەیڕەوی ئاهەنگ و کێش و بەشاوەند نیە: **شعر نو**

شعر بزمی ☜ **شعر غنایی**

شعر بند تنبانی: *[کنایی]* میعر؛ وتەی کێشدارێ کە بایەخی هونەری نیە.

شعر بی‌معنی: شیعری بێ‌واتا؛ شیعری بێ‌ناوەرۆک؛ هەڵبەستێ کە هەست و هزری تێدا نیە و تەنیا بە پێی بنەماگەلی شیعری هۆنراوەتەوە.

شعر تعلیمی: شیعری پەروەردەیی؛ شیعری ئامۆژگاریانە؛ هەڵبەستێ کە لایەنی پەروەردەیی و خووخدەیی تێدا هەیە.

شعر تغزلی ☜ **شعر غنایی**

شعر حماسی: شیعری پاڵەوانی؛ شیعری ئازایەتی؛ هەڵبەستێ کە باسی پاڵەوانی و بوێری هێندێ کەس دەکا.

شعر سپید/ سفید: شیعری سپی؛ جۆرێک هەڵبەستی ئازاد (لە وێژەی ئورووپادا) کە زۆرتر پێنج بڕگەیی و بێ‌بەشاوەندە.

شعر عروضی: شیعری عەرووزی؛ هەڵبەستێ کە سەرتاسەری کێشێکی دیاریکراوی (بە

ناوی بەحر) هەیە.
شعر غنایی: هەڵبەستی دڵداری؛ شیعری ئەویندداری؛ هەڵبەستێ کە هەستی دڵداری و تەزووی عاتیفی تێدا دەگوترێ: **شعر بزمی؛ شعر تغزّلی**
شعر نو ☜ **شعر آزاد**
شعر هجایی: شیعری بڕگەیی؛ هەڵبەستێ کە پایەی کێش تێیدا، ژمارەی بڕگەی باڵەکانە، وەک شیعری فولکلۆری کوردی کە بیست بڕگەی چواربەشییە.
◘ **شعر سرودن:** شیعر دانان؛ شیعرگوتن؛ شیعر هەڵبەستن؛ شیعر هۆنینەوە.
شعرا / še'rā /: [عربی]/اسم. /نجوم/ دوو ئەستێرە لە کەلووی سەگی گەورە و سەگی بچووکدا.
◘ **شعرای شامی:** هەشتەمین ئەستێرەی ڕووناکی ئاسمان لە وێنەی گەردوونی سەگی بچووکدا.
شعرای یمانی: گەلاوێژ؛ کاروانکوژە؛ پرشنگدارترین ئەستێرەی ئاسمان لە وێنەی گەردوونی سەگی گەورەدا.
شعرا / šo'arā /: [عربی] جمعِ ☜ **شاعِر**
شعرباف / ša'rbāf ، ـها؛ ـان /: [عربی/ فارسی]/اسم. /قدیمی/ شالباف؛ کەسێ کە کاری چنینی پارچەی دەسچنە.
شعربرنیکه / ša'rebrenîke /: [؟] ☜ **گیسو ـ٢**
شعری / še'rî /: [عربی] صفت. شیعری؛ پێوەندیدار یان پاڵدراو بە شیعرەوە ‹تخلص شعری: نازناوی شیعری›.
شعف / ša'af /: [عربی]/اسم. /ادبی/ خۆشی؛ وەشی؛ شادی؛ شایی؛ شادمانی؛ خۆشحالی ‹موجب شعف زایدالوصفی شد: بووە هۆی خۆشیەکی لەڕادەبەدەر›.
شعله / šo'le ، ـها /: [عربی]/اسم. بڵێسە؛ بلیسە؛ شۆڵە؛ گڕپە؛ گڕ؛ گڕە؛ کڵپە؛ کڵ؛ میرگە؛ کور؛ گڕو؛ گرشە؛ گوڕی؛ ئالاف؛ پێت؛ سۆڵە؛ ڕقین؛ شەماڵە ١. بەشێ لە ئاگر کە وەک گازێکی درەوشاوەی لێهاتووە ‹شعلەی گاز: بلیسەی گاز› ٢. بەشی ڕووناک و درەوشاوەی ئاگر کە هەڵدەچێ ‹شعلەی آتش؛ شعلەی شمع: گڕی ئاگر؛ گڕی شەم› ٣. /مجازی/ هەر شتێ کە وەک ئاگر بدرەوشێتەوە ‹شعلەی امید؛ شعلەی عشق: گڕی هیوا؛ بلیسەی ئەوین› ٤. یەکەی هەژماردن بۆ ئامێرگەلی ڕووناکیدەر (وەکوو شەم یان چرا) ‹توی این مغازه هشت شعله چراغ روشن است: لەم دووکانەدا هەشت شۆڵە چرا هەڵبووە›.
شعله‌پخش‌کن / šo'lepaxškon ، ـها /: [عربی/ فارسی]/اسم. شۆڵەپەرشێن؛ ئامرازێکە وەک ڕووپەڕێکی کون-کون بۆ بەرگری لە لێکەوتن یان لێدانی ڕاستەوخۆی شۆڵە و بڵاوکردنەوەی تینەکەی.
شعله‌ور / šo'levar /: [عربی/ فارسی] صفت. گەش؛ داییساو: ١. ڕۆشن؛ پەشقەل؛ گڕدار؛ مەشقەڵان؛ شۆڵەدار؛ بای داییسان ‹هنوز آتش شعله‌ور است: هێشتا ئاگرەکە گەشە› ٢. /مجازی/ نێڵدار؛ بە تین یان تەیسەوە ‹آتشی در دلم شعله‌ور شد: ئاورێکم لە دەروون داییسا›.
◘ **شعله‌ور شدن:** داگرسان؛ داگیرسان؛ داگرسیان؛ هەڵگرسان؛ داییسان؛ هەلاییسان؛ ئاییسان؛ ئەنەگیسیەی؛ بڵێسە دان؛ پێبوون؛ هەڵبوون؛ گوڕگردن.
شعله‌ور کردن: داگرساندن؛ داگیرساندن؛ داگریساندن؛ هەڵگرسانن؛ داییساندن؛ هەلاییساندن؛ ئاییساندن؛ ئەنەگیسنەی؛ پێ کردن؛ هەڵکردن.
شعور / šu'ûr, šo'ûr /: [عربی]/اسم. ئاوەز؛ ئاوز: ١. زیرڤانی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ئاگاداری لە شتێک، بەتایبەت لە بار و دۆخی زەینی خۆ ٢. زیرڤانی؛ چۆنیەتی ئاگاداری لە شتێ، دۆخێ یان هەڵکەوتێکی دەرەکی ٣. زیرڤانی؛ دۆخێ کە هەست، خواست، عاتیفە و بیرکردنەوە لە تایبەتمەندیەکانیە ٤. زیرڤانی؛ فەرهەنگ؛ ئەقڵ؛

هۆش؛ شعوور؛ سەرجەمی دۆخگەلی ئاگایانەی کەسێک ٥. وشیاری؛ لە سەرهەستی؛ ئاگەهی؛ هینایی؛ دۆخی ئاسایی ژیانی ئاگادارانە کە مرۆ لە حالی خەو، بێهۆشی، مەستی یان نەخۆشیدا نیەتی.

شغار / šaqār/: [آرامی] ☜ **شخار**

شغار / šeqār/: اسم. [قدیمی] ژن‌بەژن؛ ژن‌وەژن؛ ژناوژن؛ ژن‌بەژنە؛ بەردیل؛ ژەن‌بەژەنی؛ پێک‌گۆڕینەوەی دوو کچ (یا ژن) لە کۆندا، کە مارەیی هەر کامیان لە گرۆی ئەوی دیکەدا بوو.

شغال / šoqāl، ـها؛ ـان/: اسم. چەقەڵ؛ تۆڕی؛ توری؛ تۆڕک؛ توورک؛ تورگ؛ گەرەشاخ؛ کەمچانە؛ برقەندەرە؛ تۆڕ؛ توێڕی؛ تویری؛ توویری؛ تێروو؛ تووری؛ تۆری؛ واویک؛ گیاندارێکی گوانداری دڕندە و شەوڕۆیە وەکوو گورگ بەڵام نەختێ بچووکترە و لە گۆشتی ڕاو، تۆپیو و برێ جار میوەیش دەخوا و زۆرتریش بە کۆمەڵ ڕاو دەکا.

شغالدست / šoqāldast، ـها/: اسم. سەگدەست؛ تەوەرەیەک کە چەرخی پێشی ماشین ڕادەگرێ بەڵام خۆی لەگەڵ چەرخەکەدا ناسووڕێتەوە.

شغل / šoql، ـها؛ مشاغل/: [عربی] اسم. کار؛ ئیش؛ پیشە؛ شوغڵ؛ کاربەند؛ شوول؛ فەرمان: ١. چالاکی بەردەوام و پتر ڕێک‌وپێک‌کراوی کەس، تاقم یان جەماوەر، بەتایبەت لەو بوارانەدا کە قازانجی ئابووری هەیە ‹شغل آزاد؛ شغل تولیدی: کاری ئازاد؛ کاری بەرهەمهێنەر› ٢. هەرمانە؛ هەرمان؛ گوروە؛ گورە ‹وقتی از شغل او پرسیدم، گفت دانشجوست: کاتێ کە لە کاریم پرسی، گوتی خوێندکارم›.

▣ **شغل آزاد**: کاری ئازاد: ١. پیشەی نادەوڵەتی ٢. شوغڵێ کە خاوەنەکەی کارفەرمای نیە.

شغلی / šoqlî/: [عربی] صفت. پیشەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە کارەوە ‹امنیت شغلی؛ پیشرفت شغلی: هێمنی پیشەیی؛ پێشکەوتنی پیشەیی›.

شفا / šafā, šefā/: [عربی] اسم. شفا؛ مفا؛ مەفا؛ موفا؛ چۆنیەتی چا بوونەوە لە نەخۆشی، بەتایبەت بە هۆی خودا، پێغەمبەر و شتانی پیرۆزەوە.

▣ **شفا بخشیدن**: چاکردنەوە؛ خاسەوکردن؛ خوەشەوکردن؛ وەشەوەکەردەی؛ شفا دان: **شفا دادن**

شفا خواستن: داوای چا بوونەوە و ڕزگار بوون لە نەخۆشی بۆ کەسێ کردن.

شفا دادن ☜ **شفا بخشیدن**

شفا گرفتن: چا بوونەوە؛ خاس بوونەوە؛ خوەشەو بوون لە نەخۆشی بە هۆی دەسەوداوێنی پیرۆزەکانەوە.

شفا یافتن: چاک بوونەوە؛ چا بوونەوە؛ ساقەو بوون؛ خۆش بوون؛ خۆشەو بوون؛ خوەشەوە بوون؛ خاس بوونەوە؛ وەشەوە بیەی؛ ڤەترسین؛ ڤەتەڕستین؛ لە نەخۆشی هەستانەوە ‹دو روز بعد چشمش شفا یافت: پاش دوو ڕۆژ چاوی چاک بوودەوە›.

شفابخش / šafābaxš, šefā-/: [عربی/فارسی] صفت. چاکەرەوە؛ خۆش‌کەرەوە؛ وەشەوەکەر؛ شەفابەخش؛ شەفادەر؛ هۆی خاس بوونەوە یان دەرمان ‹داروی شفابخش: دەرمانی چاکەرەوە›.

شفاعت / šafā'at, šefā'at، ـها/: [عربی] اسم. ناڤبێژی؛ ناڤچێتی؛ مەهدەر؛ مەدەر؛ دیلەک؛ شفات؛ خوایشت؛ هێڤی؛ تکا؛ کار یان ڕەوتی پاڕانەوە لە کەسێک بۆ چاوپۆشی‌کردن لە گوناهی کەسێکی‌تر. هەروەها: **شفاعت کردن**

شفاف / šeffāf/: [عربی] صفت. ڕوون؛ ڕۆشن؛ زەلاڵ: ١. ڕووتەنک؛ زولاڵ؛ پاش‌بین؛ ڕووهن؛ بێ‌لێڵایی؛ بە تایبەتمەندی لە خۆ ڕەدکردنی ڕووناکی و دیاربوونی دیمەنی پشتەوەی ٢. [مجازی] بەبێ لێڵی و شاراوەیی ‹سیاست شفاف: سیاسەتی ڕوون›.

شفافیت / šeffāfîyyat ، ـها/: [عربی]/اسم. روونی؛ رووتەنکی؛ زەلالی؛ ڕۆشنی؛ دۆخ یان چۆنیەتی روون بوون.

شفاهاً / šafāhan, šefāhan/: [عربی] قید. زمانی؛ زوانی؛ دەمی؛ زارەکی؛ بە دەمی؛ بە وتن؛ بە قسە کردن؛ بە ئاخاوتن نەک نووسین ‹شفاهاً دستور داده شده بود: زمانی فەرمان درابوو›.

شفاهی / šafāhî, šefāhî/: [عربی] صفت. زارەکی؛ دەمی؛ زمانی؛ زوانی؛ بە تایبەتمەندی ئەوەی کە بە زمان دەردەبڕدرێ ‹امتحان شفاهی؛ دستور شفاهی: ئەزموونی زارەکی؛ فەرمانی دەمی›.

شفت [1] / šaft/: [انگلیسی] ☜ **شافت**

شفت [2]: صفت. [فارسی] /گیاه شناسی/ گۆشتن و شکۆفا؛ بە ناوکێکی ڕەقەوە کە دەنک یان دەنکەکانی دەگرێتە بەر (لە مەڕ میوەی وەک هەڵووژە، قۆخ، گیلاس و...).

شفتالو / šaftālû ، ـها/: اسم. هەشتالوو؛ هەشتالوێ؛ شەفتالوو؛ شەفتالی؛ قۆخ؛ قۆخی؛ خۆخ: ۱. دارێک بە توێکڵی قاوەیی ڕۆشن، گەڵای درێژۆکە یان نوسکن، گوڵی تاک کە بەر لە وەچ دەردێ ۲. بەری خۆراکی ئەم دارە کە خڕ، تووکن، کەسک یان ئاڵ و بەشێکی سوورە و پێشەی هێلکەیی کە بە گۆشتەکەیەوە نووساوە.

شفته / šefte ، ـها/: اسم. شفتە؛ تێکەڵاوی ماسە و قسڵی شل و ئاودار کە بۆ بنەڕەت و ژێرسازی خانوو بە کار دەڕوا.

شفشاهنگ / šafšāhang ، ـها/: ☜ **استالاگمیت**

شفعه / šof'e/: [عربی] ☜ حق شفعه، **حق**

شفق / šafaq/: [عربی]/اسم. زەردەپەڕ؛ خۆرەزەرد؛ خۆرەزەردکە؛ وەرەزەردە؛ وەرەشێلە؛ ئاسۆی سوور دەکاتی ئێوارەدا.

شفقت / šafaqat, šafaq(q)at/: [عربی]/اسم. دڵنەوایی؛ دلۆڤانی؛ دڵنەرمی؛ هاودەردی؛ هامدەردی؛ نەرم و نیانی هاوڕێ لەگەڵ بەزەییدا ‹زلزلەزدگان را مورد شفقت قرار دادند: لە بوومەلەرزەلێدراوان دڵنەواییان کرد›.

شفیرگی / šafîregî/: اسم. مێتوولکەیی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی مێتوولکە بوون.

شفیره / šafîre ، ـها/: اسم. قۆزاخە؛ مێتوولکە: ۱. بێچووی ساوای مێروو کە وەک مێرووی پێگەیشتووە و تەنیا باڵی کەمە و دەزگاری زاوزێی تەواو نیە ۲. قۆناخێ لە خولی ژیانی برێ مێروو، لە نێوان ساوایی و پێگەیشتندا کە چالاکی ژیانی تێیدا دەگاتە کەمترین ئاستی خۆی.

شفیع / šafî' ، ـان/: [عربی]/اسم. تکاکەر؛ تکاکار؛ بەرەوان؛ ناوەنی؛ دیلەکچی؛ ناقبێژ؛ شفاتکەر ‹شفیع روز قیامت: تکاکاری ڕۆژی پەسلان›.

شفیق / šafîq ، ـان/: [عربی] صفت. /ادبی/ دڵنەوا؛ دلۆڤان؛ دڵنەرم؛ بەبەزەیی؛ دڵسۆز و میهرەبان ‹رفیق شفیق: هەواڵی دڵنەوا›.

شق / šaq(q)/: صفت. ڕەپ؛ بە شێوە یان بارێ کە لە خۆڕا چەم و ڕاست نابێتەوە و لۆچ و دەقیش هەڵناگرێ ‹آمد و با گردن شق جلو میز ایستاد: هات و بە ملێکی ڕەپەوە لە بەر مێزەکە ڕاوەستا›.

شق / šeq(q) ، ـها؛ شقوق/: [عربی]/اسم. بژاردە؛ یەکێک لە دوو یان چەند شێوازی کار یان باری ڕەخساو ‹غیر از این دو، شق دیگری وجود ندارد: بێجگە لەم دوانە، بژاردەیەکی تر نیە›.

شقاق / šeqāq/: [عربی]/اسم. ۱. دووبەرەکی؛ ناتەبایی؛ ناکۆکی؛ دژایەتی؛ جیایی؛ دوودەسەیی ۲. /پزشکی/ قەڵش؛ قلیش؛ تلیش؛ شەقار؛ شەق و لێکبەربوویی یان قەڵشاوی لە موخاتدا.

شقاقل / šaqāqol ، ـها/: اسم. چەپۆڵە؛ گێزەرۆکە؛ گێزەرەدەشتی؛ گێزەری دەیمی؛ گێزەری زیر؛ گێزەری سپی؛ گیایەکی شڤشینک یان دوو ساڵان، بە بنجاری سپی و ئەستوور و گەڵای بۆنخۆشەوە.

شقاقلوس / šaqāqolûs/: [معرب از یونانی]/اسم.

[قـدیمی] شـەقاقلووس؛ مـەرگی بەشـێک لـە شانەگەلی لەش بە هۆی پێ نەگەیشتنی خوێن، لێدران یان گەناژۆیی.

شق‌القمر / šaqolqamar, šaqqo- /: [عربی]/اسم. [مجازی] کێـو کەنـدن؛ کێـو لـە بنـەوە هێنـان؛ کۆکەنتەی؛ کاری زۆر گران و جێبەجێ‌نەکراو.

شقاوت / šeqāvat, šaqāvat ، ـها/: [عربی]/اسم. دڵڕەقی؛ بێ‌ڕوحمی ‹شقاوت او حتی مورد اعتراض همراهانش قرار گرفت: دڵڕەقی ئەو تەنانەت بووە هۆی نارەزایەتی هاوڕێیانی›.

شقاوت‌آمیز / šeqāvatāmîz, šaqāvat- /: [عربی/ فارسی] صفت. دڵڕەقانە؛ بێ‌بەزەییانە؛ بێ‌ڕوحمانە؛ بێ‌ڕەحمانە؛ تێکـەڵ و لەگـەڵ دڵـڕەقیدا ‹رفتار شقاوت‌آمیز: ئاکاری دڵڕەقانە›.

شـقایق / šaqāyeq ، ـها/: [عربی]/اسم. گوڵاڵـە؛ گوراڵـە؛ هەڵاڵـە؛ گوڵاڵەسـوورە؛ سوورەهەڕاڵـە؛ گوڵەخەندران؛ گوڵـەبەوی؛ گوڵەمۆڵـە؛ نیسـان؛ کورکەنیـسان؛ مـێلاق؛ مێلاقـە؛ خەشخاشـک؛ گوڵاڵە سوورەی بەهاران؛ گیایەکی ئالیکی جوان لـە تـیرەی هەڵاڵـە، بـە گـەڵای تـووکن و بڕگە-بڕگە، گوڵی سووری تۆخ و پەڵەــ پەڵـەی ڕەش، پەرچەمی زۆر و بـەری وەک خەشـخاش بەڵام بچووکتر.

◙ **شـقایق نُعمـانی**: گوڵـەمزیـانی؛ گوڵـەمـزانی؛ گوڵەهەڕاڵە؛ گونگلۆک؛ گونگیلۆک؛ گیایـەکی ئالیکی جوان لە تـیرەی هەڵاڵـە، بـە گـەڵای بڕگە- بڕگە، گوڵی تـاکی بنـەوش یـان ئامـاڵ سوور، بێ‌بۆن و بە تامی تفت و توونەوە.

شـقایق‌دریـایی / šaqāyeqedaryāyî ، شـقایقهای دریایی/: [عربی/ فارسی] /اسم. هەڵاڵـەی دەریـایی؛ جۆرە گیاندارێکی ڕەنگینی دەریایی جوانـە، لـە گوڵاڵە دەچێ و بە بەردەوە دەنووسێ.

شـقـــ شـق / šeq-šeq /: صـوت. تەقەتـەق؛ قرچـەقرچ؛ چەقەچـەق؛ دەنگـی نزمـی کـەم زایەڵەی وێـک‌کـەوتنی شـتگەلی وردکـە (وەک ددان یان پووڵە وردە).

شقراق / šeqerrāq ، ـها/:اسم. [؟][جانورشناسی] سەوزەمراوی؛ مراویەکێوی؛ پـێ‌بەقنگـە؛ جـۆرێ مراوی سـەر و مـل سـەوز و سـنگ خەنـەیی و پشت قاوەیی بە دەنووکی زەردی مەیلەو سـەوز و قاچی مەیلەو خەنەیی.

شـــق‌ورق / šaqq-o-raq(q) /: صـفت. [گفتـاری] ڕەپ؛ بێ‌چین و لۆچ ‹اتوی شلوارش خیلی شق و رق بود: دەقی پانتۆڵەکەی زۆر ڕەپ بوو›.

شق‌ورق: قید. [مجازی] ڕەپـــ ڕەپ؛ ڕەپ؛ ڕەپوڕەق؛ تەق‌وڕەق؛ شەق‌وتەق ‹شق‌ورق ایستاده بـود و مـژه هـم نمـی‌زد: ڕەپـــ ڕەپ ڕاوەسـتابوو و چاویـشی نەدەترووکاند›.

شقوق / šoqûq, šuquq /: [عربی] جمعِ ☜ **شِق**

شـقه / šaqqe ، ـها/: [عربـی]/اسم. کـوت؛ لـەت: ۱. کەرت؛ کەر؛ لا؛ پارچە؛ پاژ؛ پاژێ لـە شـتێک (وەکوو لاشەی پەز) ۲. قاش؛ کـاش؛ کـووز؛ قـاژ؛ ئەوەی بە لێدان بووە بە چەند کەرتەوە ‹گوشت را شقه کرد، و گذاشت توی یخچـال: گۆشـتەکەی کـوت کرد و نایە نێـو یەخچاڵـەکەوە›. هـەروەها: **شـقه شدن؛ شقه کردن**

شـقی / šaqî ، ـها؛ اشقیا/: [عربی] صفت. [ادبی] دڵڕەق؛ بـێ‌بـەزەیی ‹ظـالم شـقی؛ آدم شـقی: چەوسێنەری دڵڕەق؛ مرۆی بێ‌بەزەیی›.

شـقیقه / šaqîqe ، ـها/: [عربـی]/اسم. لاجانـگ؛ بلاجانـگ؛ بناجانـگ؛ لاجـان؛ لاتیـاگ؛ تـیلاگ؛ جانگیە؛ جینگ؛ گێجەنە؛ گێجگـا؛ بەشـێک لـە لای ژوورینی چار لە نێـوان سـیلەی چـاو هـەتا گوێ.

شک / šak(k) ، ـها/: [عربی]/اسم. شـک؛ شـکە؛ دشـک؛ گومـان؛ گـەمان؛ دڕدۆنگـی؛ دوودڵـی؛ هەدان؛ هێدان؛ شەی؛ ڕویز: ۱. / شکیّات؛ شکوک/ چۆنیەتی نرخاندن یان داوەری بـە دڕدۆنگیـەوە ‹شک دارم این کار درست باشد: شکم هەیە ئـەم کـارە دروست بێ› ۲. بەدگومانی؛ نوون ‹مثل این‌کـه تـو

به من شک داری: وا دیاره لێم دردونکی›.
▣ **شک بردن کسی:** شک بـردن؛ شـک کـردن؛ دوودڵ بوون؛ دڕدۆنگ بـوون؛ گومـان بـردنی کەسێک؛ بە دڵاهاتنی کەسێک ‹حتی شک‌شان نبـرد کـه ممکـن اسـت مـن گفتـه باشـم: تەنانـەت شکیشیان نەبرد، گاهەز من گوتبێتم›.
شک داشـتن: ۱. دوودڵ بـوون؛ شـک‌کـردن؛ دڕدۆنـگ بـوون ۲. بـەدگومان بـوون؛ دوودڵ کەفتن؛ دڵ‌کرمێ بوون. هەروەها: **شک کردن**
شک رفتن به کسی: شک چوون بـۆ کەسـێک؛ لە کەسێک دوودڵ بوون؛ شـک چوونـە سـەر کەسێک؛ شکە پەی یۆی لوەی؛ لـە کەسـێک بەدگومان بوون ‹شک من به همسایەی روبرویـی رفت: شکم چوو بۆ هاوسا بەرامبەرەکە›.
شـک کسی را برداشـتن: کەوتنـە شـکەوەی کەسێک؛ دوودڵ کـەوتنی کەسـێک؛ کەسـێ کەوتنە گومانەوە: ۱. دڕدۆنـگ بـوون؛ دوودڵ بـوون ‹شـک بـرم‌داشـت، نکنـد پـول کـم بیایـد: کەوتمـەشـکەوە، نـەکا پـارە بـەش نـەکا› ۲. بەدگومان بوون؛ گومانی خراو بردن ‹شک برش‌داشت که شاید او دزد بوده: کەوتە شکەوە ناکـا ئەو دز بووبێت›.
بـه شـک افتـادن: کەوتنـە شـکەوە؛ بـە شک‌کەوتن؛ کەوتنە نێو دوودڵـیەوە؛ تووشـی شک و دوودڵی و گومان بوون.
شک / šok/: [فرانسوی] ☜ **شوک**
شکات / šokāt/: [عربی] جمعِ ☜ **شاکی**
شـکار[1] / šekār/: /اسـم/ ڕاو؛ ڕاڤ؛ ڕاوە؛ شـکار؛ ئـشکار؛ کـەروە: ۱. شـژ؛ کـار و ڕەوتی وەگـیر خستنی گیانەوەری کێوی یان هەڵاتوو ۲. شـژ؛ کار یان ڕەوتی گرتن، کوشـتن یـان هەڵـدڕینی گیانەوەرێک بۆ خـواردن ‹گربـه همـەی موشـها را شکار کرد: پشیلە گشت مشکەکانی ڕاوکرد› ۳. /ـها/ نێچیر؛ نچیر؛ ئەو گیانەوەرەی کـە بـە کوشـتن، زامار کردن یان تەڵە گیراوە ‹برایمان گوشت شکار آورده بود: گۆشتی ڕاوی بۆ هێنابووین› ٤. شژ؛ کـرد و کۆشێ کە بە مەبەستی کوشتن، بریندار کردن یان دە تەڵـە و داو خـستنی گیانـەوەر دەکـرێ ‹رفته بودم شکار، ولی دست‌خالی برگـشتم: ڕۆیـشتبووم بۆ ڕاو، بەڵام، دەم‌لەپووش هاتمەوە› ۵. /نظامی/ کار یان ڕەوتی پێکان و تێک‌شـکاندنی ئامێرگـەلی شـەڕی دوژمـن (وەک فڕۆکـە، نـاو یـان تانـک) ٦. /گفتاری/ کـار یـان ڕەوتی کەسـێک خـستنە تۆڕەوە؛ کەسێک خستە داوەوە؛ سـەرنج ، حـەز یان هاریکاریی کەسـێک، بـەرەو خـۆ ڕاکێـشان بەتایبەت بە شێوەی ناڕەوا ‹شکار مـشتری؛ شکار شوهر: ڕاوی کڕیار؛ ڕاوی شـوو›. هـەروەها: **شـکار شدن؛ شکار کردن**
شکار[2]: صفت. /گفتاری/ زویر؛ زیـز؛ وەڕەز؛ وەڕس؛ وێڕس؛ جاڕز؛ ئاراو؛ گەهراو.
▣ **شکار بودن:** /گفتـاری/ وەڕەز بوون؛ جاڕز بوون؛ قەڵس بوون؛ زویر بوون ‹آزاد از دسـت ریـسمان خیلی شکار است: ئازاد لـە دەسـت بەرپرسـەکەمان زۆر وەڕەزە›.
شکاربان / šekārbān، ـها؛ ـان/: /اسم/ ڕاوگـەوان؛ ڕاڤگەڤان؛ پاسەوانی ڕاوگە.
شـــکاربانی / šekārbānî/: /اسـم/ ڕاوگـــەوانی؛ ڕاڤگەڤـانی؛ پاسـەوانی لـە ناوچەگـەلی ڕاو بـۆ بەرگری لە ڕاوی ناڕەوا و زێدەبەدەر.
شکارچی / šekārčî، ـها؛ ـان/: [فارسی/ ترکی] /اسم/ ڕاوچی؛ ڕاویار: ۱. ڕاوکـەر؛ ڕاوچـی؛ نـەچیروان؛ نێچیرڤان؛ نچیرڤان؛ نێچیروان؛ نچیرکار؛ ڕاڤرۆ؛ ڕاڤەڤان؛ ڕاڤکار؛ سەیدەوان؛ سەیڤان؛ کەسێ کە گیانـەوەران ڕاو دەکـا ۲. /نجـوم/ وێنەیـەکی ئاسمانی لە ڕۆژهـەڵاتی بیچمـی گـادا، کـە لـە ڕواڵەتی پیاوێکی گۆپاڵ وەدەست و شیر لە شان پیشان دەدرێ: **جَبّار**
شکارگاه / šekārgāh، ـها/: /اسم/ ڕاوگـە؛ ڕاڤـگە؛ ڕاوگا؛ نێچیرگـا؛ جـێ‌ڕاو؛ جـێ‌ڕاوگـە؛ شـکارگە؛ جێگەی شیاوی ڕاو کردن.

شکارگر / šekārgar ، ـها؛ ـان/:*اسم.* ڕاوەر؛ ڕاوەر؛ ڕاوچی؛ ڕاوکەر؛ ڕاڤکەر؛ گیانداریٚ کە ژیانی لە ڕیٚی ڕاوکردندا بە ڕیٚوە دەچیٚ و خواردەمەنی سەرەکی خۆی وا دابین دەکا.

شکارگری / šekārgarî/:*اسم.* ڕاوچیگەری؛ ڕاوری؛ ڕاوەری: ١. کار یان پیشەی ڕاوچی ٢. قۆناغیٚک لە ژیانی کۆمەڵگاکانی مرۆدا کە خەڵکی بە ڕاو دەژیان.

شکاری / šekārî/: *صفت.* شکاری: ١. ڕاوی؛ پیٚوەندیدار یان لە بار بۆ ڕاو ٢. ڕاڤرۆ؛ ڕاوچی؛ ڕاوکەر؛ ڕاویار؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی ڕاوکردن ‹هواپیمای شکاری؛ پرندەی شکاری: فڕۆکەی شکاری؛ باڵندەی ڕاوچی›.

شکاعی / šokā'î/: [؟] ☜ کنگر فرنگی وحشی، **کنگر**

شکاف / šekāf ، ـها/:*اسم.* کەل؛ کەلیٚن؛ درنە؛ درز؛ دەرز؛ قەڵش؛ تلیٚش؛ فاق؛ کەلاش؛ کەلاش؛ کەلش؛ کەڵش؛ کەلشت؛ کەڵشت؛ قەلاش؛ قلاش؛ قەڵەش؛ قەلەشت؛ قەڵش؛ قەڵشت؛ قڵیش؛ قەرش؛ شەق؛ تلیٚشە؛ چاک؛ ترەکە: ١. مەودایێ کە بە هۆی لیٚکبڕانی دوو بەشی شتیٚک یان دوو شتی پیٚکەوەلکاو لە نیٚویاندا پیٚک دیٚت ‹شکاف خوردن: کەل بوون› ٢. بۆشایی نیٚوان دوو مەودا ‹شکاف در:کەلینی درگا› ٣. *[مجازی]* ناتەبایی؛ ناکۆکی؛ دووبەرەکی؛ نەسازیاری ‹میانشان شکاف افتادە بود: کەلین کەوتبووە نیٚوانیان› ٤. خمخۆرک؛ ترەک یان لیٚکپساوی زەوی کە دریٚژایی لە چەند میتر زۆرتر نەبیٚت.

▣ **شکاف افتادن:** *[مجازی]* کەلیٚن/کەل تیٚ کەوتن؛ کەفتنە بەین؛ دووبەرەکی/ ناکۆکی کەوتنە نیٚوان.

شکاف خوردن/ برداشتن: تلیٚشیان؛ قەڵشان؛ قەڵشیان؛ ترەک بردن؛ درز هەڵگرتن؛ درز تیٚ کەوتن؛ شەق بوون؛ شەق بردن؛ قەڵش بردن؛ وەبیەیش ‹هندوانە شکاف خورد؛ زمین شکاف برداشت: شووتیەکە تلیشا؛ زەوی قەڵشا›.

شکاف دادن: چاکدان؛ تلیٚشاندن؛ هەڵتلیٚشاندن؛ دڕاندن؛ هەڵدڕاندن ‹گوشەی لحاف را شکاف داد: گۆشەی لیٚفەکەی چاکدا›.

شکافت / šekāft/:*اسم.* تلیٚش؛ قەڵەش؛ کەلشت؛ دەرز؛ دڕ؛ دڕنە؛ شکەن: ١. تیزماڵک؛ چۆنیەتی تۆلاش-تۆلاش یان پەڕە-پەڕە بوونەوە ٢. کار یان ڕەوتی تلیٚشان؛ قەڵشان.

شکافتگی / šekāftegî ، ـها/:*اسم.* قەڵشاوی؛ تلیشاوی.

شکافتن / šekāftan/: *مصدر. متعدی. لازم.* // **شکافتی:** قەڵشاندت؛ **می‌شکافی:** دەقەڵشیٚنی؛ **بشکاف:** بقەڵشیٚنە// ☐ *متعدی.* ١. قەڵشاندن؛ قڵیشاندن؛ قەلاشتن؛ قەلاشدن؛ ڤەقەلاشتن؛ قلاشتن؛ کەلاشتن؛ تلیٚشاندن؛ داتلیشاندن؛ داقەڵشاندن؛ پەرچڤاندن؛ دڕین؛ دادڕین؛ هەڵتلووفانن؛ دڕدان؛ دەرزاندن؛ وەکەردش؛ دڕندەی؛ ترەکنەی؛ ترەکنای؛ ئشکاوەی؛ شکاوای؛ تلیٚشنەی؛ تلیشنای؛ قەڵش دە شتیٚک بەدیهیٚنان ‹شکافتن دیوار؛ شکافتن جمعیت: قەلاشتنی دیوار؛ دڕدانی ئاپۆرە› ٢. هەڵتلیٚشاندنەوە؛ قڵیشانەوە؛ تلیٚشاندنەوە؛ هەڵدڕاندن؛ هەڵتەکاندنەوە؛ هەڵتەکانن؛ هۆرتەکنەی؛ هۆروەتەکنەی؛ هۆرتەکنایوە؛ هەڵوەشاندنەوەی دروومان یان درزیٚک ‹لحاف را شکافتن: لیٚفە هەڵتەکاندنەوە› ٣. بشکافتن؛ قڵیشاندنەوە؛ هەڵوەشاندنەوە؛ هەڵتەکاندنەوە؛ هۆرەوەتەکنەی؛ چنراوەیەک دیسانەکە کردنەوە بەن ‹کلاه بافتنی را شکافت تا از کامواش دستکش بباڤد: کلاوەکەی هەڵوەشاندەوە تا لە کامواکەی دەسەوانە بچنیٚ› ٤. *[مجازی]* کولکوموش کردنەوە؛ شی کردنەوە؛ ڕاڤەکردن؛ هلکەواشتن؛ هلکەوشاندن؛ تا و تۆکەردەی؛ تویٚژینەوە؛

تاوتوێی شتێک دەرهێنان ‹بحث را شکافتن: مەشکل را شکافتن: شی کردنەوەی باس؛ کولک‌ومووش کردنی گرفت› ◘لازم. ۵. درز بردن؛ قەرشیان؛ قلیشیان؛ قەرش بردن؛ قەلشان؛ تلیشان؛ قەلشین؛ کەلشین؛ پەرچقین؛ ترەکیەی؛ ترەکیای؛ ئشکاویەی؛ تلیشیەی؛ تلیشیای؛ شەق بردن؛ هەلترەکان؛ قەرشان؛ قەلش دە شتێک بەدیهاتن ‹یخ زیر پایش شکافت: سەهۆلی ژێر پای قەلشا›. هەروەها: **شکافتنی**

■ صفت فاعلی: **شکافنده** (قەلشێنەر/ ــ)/ صفت مفعولی: **شکافته** (قەلشێنراو/ قەلشاو)/ مصدر منفی: **نشکافتن** (نەقەلشاندن/ نەقەلشان)

شکافته/šekāfte/: *صفت.* کەلاشتی؛ کەلاشتی؛ قەلاشتوو؛ قەلشاو؛ کەفتە؛ قەلشیو؛ قەلشیاگ؛ قەرشاو؛ قلیشاو؛ تلیشیاگ؛ تلیشاو؛ تلیشیا؛ ئشکاویا.

▣ **شکافته شدن:** قەلەشان؛ قلیشان؛ قەلشان؛ درز بردن؛ تلیشیان؛ قەلاشین؛ قەلشین؛ پەرچقین؛ قلیشانەوە؛ تلیشیەی؛ تلیشیای؛ ترەک واردەی ‹سنگ خورد به سرش، ۱۰ سانت شکافته شد: بەرد دای لە سەری، ۱۰ سانت قەلەشا›.

شکاک / šakkāk ، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت.* دڕدۆنگ؛ دوودڵ؛ بەگومان ‹خیلی شکاک است، حرف هیچ کس را باور ندارد: زۆر دڕدونگە، بڕوای بە قسەی کەس نیە›.

شکاکیت / šakkākîyyat ، ـها/: [عربی]/*اسم.* ۱. دوودڵی؛ بەگومانی؛ دڕدۆنگی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دوودڵ بوون ۲. ئایینێ کە شارەزایی ڕاستەقینە یان تەواو لەمەڕ بابەتێکەوە بە ئەستەم و بەڵکوو نەگونجاو دەزانێ.

شکال / šekāl/: [عربی]/*اسم.* سندم؛ پێوەن؛ پێوەندی ئاسنین؛ پێبەندی ئاسنین.

شکاندن / šekāndan/: *مصدر. متعدی [گفتاری]* شکاندن؛ شکانن؛ هڕاندن؛ مارتەی.

شکایات / šekāyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **شِکایَت**

شکایت / šekāyat ، ـها؛ شکایات/: [عربی]/*اسم.* ۱. گازە؛ گازندە؛ داد؛ شکات؛ شکایەت؛ گێرە؛ گەڕە؛ ئەوەی لەمەڕ ستەم یان خراپەکاری کەسێ یان خراپی شتێکەوە، بۆ داخواستنی ڕێگەچارە و باربووکردنەوەی دەگوترێت ‹مردم از مسئولان شکایت داشتند: خەڵک لە بەرپرسان گازەیان هەبوو› ۲. هانا؛ گازندە؛ گەڕە؛ داد؛ شکایەت؛ شکات؛ داوخوازی؛ داخوازی ‹برای گرفتن پولم شکایت کردم: بۆ وەرگرتنەوەی پارەکەم شکاتم کرد› ۳. گلەی؛ گلەیی؛ سکالا؛ وتەیێ کە نیشانەی دڵ ئێشان یان نارەزامەندیە ‹از وضع زندگی‌اش شکایت داشت: لە بار و دۆخی ژیانی گلەی هەبوو›. هەروەها: **شکایت داشتن؛ شکایت کردن**

شکایت‌نامه / šekāyatnāme ، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* سکالانامە؛ دادنامە؛ دادخوازنامە؛ شکاتنامە.

شکر / šekar, šakar/: [سنسکریت]/*اسم.* شەکر؛ شەکەر؛ ماکێکی بلۆری شیرین و بێڕەنگ یان سپیە کە لە نەیشەکەر یان چۆنەری قەند دروست دەکرێ و پالێوراوەکەی بە شێوەی دانە- دانەی شەکر یان کەللەی قەند دێتە بازارەوە.

▣ **شکر سرخ:** شەکری سوور: ۱. شەکری پالفتە نەکراو ۲. ماکێ کە لە کولاندنی شەکر یان قەندی سپی بەدی دێت.

شکر / šokr/: [عربی]/*اسم.* سپاس؛ سوپاس؛ شکر؛ شوکر.

▣ **شکر کردن:** شوکرکردن؛ سپاس کردن؛ نیشاندانی پێزانین و ئەمەگناسی خۆ دەرحەق چاکەی کەسێکی تر، بەتایبەت خودا.

شکر گفتن: شوکرانەبژێری کردن؛ سپاس کردن؛ سوپاس بەجێهێنان.

شکراب / šekarāb, šakar-/: [سنسکریت/ فارسی]/*اسم.* شەکراو؛ شەکەراوە؛ قەنداو؛ شەربەتی شەکر

و ئاو به گولاو یان بیمشکەوە.

▣ **شکراب شدن میانه:** *[مجازی]* نێوان شەربەت بوون؛ نێوان ناخۆش بوون؛ نێوان تێکچوون؛ تێکچوونی پێوەندی نێوان دوو کەس لە سۆنگەی لێک ڕەنجیانەوە ‹چند روز است که میانه‌شان شکراب است: چەند ڕۆژێکە نێوانیان شەربەتە›.

شکرانه / šokrāne/: [عربی/ فارسی] /اسم. شوکرانە؛ شوکرانەبژێری؛ کارێ که بۆ سپاس بەجێ‌هێنان و پێزانین دەکرێت ‹شکرانه‌ی سلامت: شوکرانەی ساغی›.

▣ **به شکرانه‌ی چیزی:** به شوکرانەی شتێک؛ بۆ سپاس کردن به بۆنەی شتێکەوە ‹به شکرانه‌ی پیروزی ورزشکاران: بە شوکرانەی سەرکەوتنی وەرزشکاران›.

شکربار / šekarbār, šakar-/: [سنسکریت/ فارسی] صفت. *[ادبی]* شەکراوی؛ زۆر شیرن و خۆش‌چێژە.

شکرپاره / šekarpāre, šakar-/: [سنسکریت/ فارسی] /اسم. *[مجازی]* شەکرەسێو؛ شەکەرەسێو؛ شەکەرەسێف؛ قەندهەنگوێن؛ هەر شتێکی زۆر شیرین و به زار خۆش.

شکرپاش / šekarpāš, šakar-/، ـها/: [سنسکریت/ فارسی] /اسم. شەکرپاش؛ شەکردان؛ شەکەردان؛ دەفرێکی چکۆلە به سەرێکی کون‌کونەوە بۆ شەکر داکردن.

شکرپنیر / šekarpanîr, šakar-/، ـها/: [سنسکریت/ فارسی] /اسم. شەکەرپەنێر؛ شەکرپەنیر؛ جۆرێ نوقڵ لە شەکر، ئارد و بۆنخۆشجات.

شکرخند / šekarxand, šakar-/، ـها/: [سنسکریت/ فارسی] /اسم. *[مجازی]* بسکە؛ شەکەرخەن؛ شەکرخەن؛ شەکرخەنە: ١. بزەی بە خوشی؛ پێکەنین لە ڕووی شایی و سەرخۆشیەوە ٢. پێکەنینی جوان و دڵبزوێن.

شکرخواب / šekarxāb, šakar-/: [سنسکریت/ فارسی] /اسم. *[مجازی]* شیرین‌خەو؛ شیرین‌وەرم؛ خەوی خۆش و دڵگر.

شکردان / šekardān, šakar-/، ـها/: [سنسکریت/ فارسی] /اسم. شەکەردان؛ شەکردان: ١. دەفری جێ شەکر ٢. شەکرپاش؛ دەفری شەکر داکردن.

شکرسخن / šek(k)arsoxan, šak(k)ar-/: [سنسکریت/ فارسی] صفت. *[ادبی/ مجازی]* شەکرلێف؛ شەکرشکێن؛ شەکرلێو؛ قسەخۆش؛ قسەوەش؛ قسەشیرین؛ قسەجوان؛ گفت‌خۆش؛ لفت ڕەوان ‹طوطیان شکرسخن شیرین گفتار: تووتیگەلی قسەخۆشی شیرین وتار›.

شکرک / šekarak, šakarak/، ـها/: [سنسکریت/ فارسی] /اسم. شەکەرەک؛ دەنکەورتکەی بلۆری قەند که به هۆی هەندێ هۆکاری فیزیکی یان کیمیاییەوە لە بڕێک تراوی شیریندا بەدی دێ.

▣ **شکرک زدن/ بستن:** شەکەرەک دان؛ پەیدا بوونی دانەگەلی بلۆری لە تراوێکدا کە ماکی قەندی تێدایە یان بلۆری بوونی ئەو ماکە ‹سر مربا را باز نگذار، شکرک می‌زند: سەری مرەباکە تاک مەکە، شەکەرەک دەدا›.

شکرگزار / šokorgzār/: [عربی/ فارسی] صفت. شوکرانەبژێر؛ پێزان؛ بەجێ‌هێنەری سپاس ‹تمام عمر شکرگزار محبت شما خواهم بود: تا ماوم شوکرانەبژێری چاکەتان دەبم›.

شکرگزاری / šokrgozārî/، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. شوکرانەبژێری؛ شوکرانە؛ کار یان ڕەوتی شوکرکردن یان سپاسی خۆ نیشاندان ‹کشاورزان به خاطر بارندگیهای اخیر شکرگزاری کردند: وەرزێران به بۆنەی بارشتی ئەم دوایانەوە شوکرانەبژێریان بە جێ‌هێنا›.

شکری[1] / šekarî, šakarî/: [سنسکریت] /اسم. شەکەری؛ شەکری؛ ڕەنگی زەردی ئاماڵ سوور. هەروەها: **شکری‌رنگ**

شکری[2]: صفت. شەکری؛ شەکەری: ١. بە ڕەنگی

زەردی ئاماڵ سوور ۲. شەکەردار؛ بە شەکرەوە ‹حلواشکری؛ هەڵواسەکەری›.

شکرین / šekarîn, šakarîn /: [سنسکریت/ فارسی] *صفت. //ادبی//* شەکرین؛ شەکەرین: ۱. شەکراوی؛ تێکەڵ بە شەکرەوە ۲. زۆر شیرین و لەبەردڵ ‹خندەی شکرین؛ بوسەی شکرین: بزەی شەکرین؛ ماچی شەکەرین›.

شکست / šekast ، ـها/: *اسم.* شکست؛ شکەست: ۱. شکاوی؛ شەکاوی؛ شکیاگی ‹شکست برداشتن: شکست تێکەوتن› ۲. بە ئاکام نەگەیشتن لە بەڕێوەبردنی کارێک یان نەگەییشتن بە شتێک ‹شکست از عشق؛ شکست در تجارت: شکەست لە ئەوین؛ شکەست لە بازرگانی› ۳. کار یان ڕەوتی دۆڕاندنی ململانێ یان شەڕ؛ دانان؛ نیایرە. بەرانبەر: **پیروزی** ‹شکست ورزشی؛ شکست جنگی: شکەستی وەرزشی؛ شکستی جەنگی›.

◙ **شکست نور:** داشکانی تیشک؛ گۆڕانی ڕێگەی تێپەڕینی نوور لە ماکێکی تەنکەوە بۆ شتێکی خەست.

◙ **شکست برداشتن:** درز بردن؛ زەنگ بردن؛ شکست تێکەوتن؛ ترەکین؛ ترەکیان؛ ترەک واردەی ‹دیوار از دو جا شکست برداشت: دیوارەکە لە دوو لاوە درزی برد›.

شکست خوردن: شکست خواردن؛ دانان؛ بەزان؛ بەزین؛ وەزین؛ دانیان؛ شکان؛ تێشکان؛ کۆڵدان؛ ئەرەنیەی؛ نیایرە؛ بە ئامانج و داخوازی خۆ نەگەییشتن ‹دشمن شکست خورد؛ در مسابقە شکست خوردم: دوژمن شکستی خوارد؛ لە کێبەرکێدا دامنا›: **شکست یافتن**

شکست دادن: شکست پێدان؛ بەزاندن؛ تێشکاندن؛ بەزانن؛ بەزنەی؛ بەزنای؛ کۆڵ پێدان؛ بە سەر دوژمن یان هاوبەردا سەرکەوتن ‹حریف را شکست داد؛ بیماری را شکست داد: هاوبەرەکەی بەزاند؛ نەخۆشینەکەی تێشکاند›.

شکست یافتن ☜ **شکست خوردن**

بە شکست انجامیدن: سەر نەکەوتن؛ ئاخر نەهێنانەوە.

شکست‌خوردە / šekastxorde ، ـها؛ ـگان/: *صفت.* بەزیو؛ بەزیاگ؛ بەزیا؛ تێشکاو؛ تێکشکاو؛ ئشکیاگ؛ وە بەر شکست یان ناکامیەوە کەوتوو؛ شکستە ‹عاشق شکست‌خوردە؛ سپاه شکست‌خوردە: گراوی بەزیو؛ سوپای تیشکاو›.

شکستگی / šekastegî ، ـها/: *اسم.* ۱. شکاوی؛ شکاویەتی؛ کەل؛ دۆخ یان چۆنیەتی لێ بوونەوەی یەک یان چەند بەشی شتێک یان پەیدا بوونی درز یان قەڵش بە هۆی گوشار یان لێدانەوە ‹شکستگی استخوان: شکاوی ئێسک› ۲. *[مجازی]* داشکاوی؛ تێشکاوی؛ ژاکاوی؛ لە دەست دانی پاراوی و لەش‌ساغی ‹آثار شکستگی در چهرە و قامتش هویدا بود: شوێنەواری شکاوی لە سیما و بالایدا دیار بوو›.

شکستن / šekastan /: *مصدر. متعدی. لازم.* // **شکستی:** شکاندت؛ **می‌شکنی:** دەشکێنی؛ **بشکن:** بشکێنە// ◻ *متعدی.* ۱. شکاندن؛ شکانن؛ شکەناندن؛ شکەستن؛ شکیناندن؛ شکێناندن؛ ئشکەنن؛ هەرستین؛ هەرستاندن؛ هەرساندن؛ هەرشاندن؛ پاژـپاژکردن؛ هڕاندن؛ قەرساندن؛ تووتووخاندن؛ دەرزاندن؛ مارەی؛ مارای؛ مارتەی؛ مەڕدەی؛ لێک کردنەوەی شتێک بە گوشار یان لێدان ‹شیشە را شکستن؛ صندلی را شکستن: شووشە شکاندن؛ ئەسکەملە شکاندن› ۲. *[مجازی]* شکاندن؛ شکانن؛ شکەناندن؛ ژێر پا نان؛ سەر با دان؛ مارەی؛ مارای؛ مارتەی؛ گوێ نەدان و یاخی بوون ‹قانون را شکستن؛ حرمت کسی را شکستن: قانون شکاندن؛ ڕێزی کەسێ نانە ژێر پا› ۳. شکاندن؛ شکانن؛ شکەناندن؛ برین؛ مارەی؛ مارای؛ مارتەی؛ بە ناتەواوی هێشتنەوەی شتێک ‹قول خود را شکستن؛ نماز را شکستن: بەڵێنی خۆ شکاندن؛ نوێژ برین› ٤. *[مجازی]* شکاندن؛ شکانن؛

شکەناندن؛ بەزاندن؛ بەزنەی؛ بەزنای؛ مارەی؛ ماڕای؛ مارتەی؛ تێکشکاندن ‹دشمن را شکستن: دوژمن بەزاندن› ٥. شکاندن؛ شکانن؛ شکەناندن؛ ئاراندن؛ ئازراندن؛ ڕەنجاندن؛ مارەی؛ ماڕای؛ مارتەی؛ دڵ ئێشاندن ‹دل کسی را شکستن: دڵی کەسێک شکاندن› ٦. تووکاندن؛ داشکاندن؛ تەقاندن؛ مارەی؛ ماڕای؛ مارتەی؛ ئەرەمارەی؛ ئەرەمارتەی؛ مارتەیرە؛ دە توێکڵ دەرهێنانی کاکڵەی میوە ‹تخمە شکستن: تۆم تووکاندن› □ *لازم.* ٧. شکان؛ شکیان؛ ئشکیاین؛ داقولین؛ لەت بوون؛ ورد و خاش بوون؛ دەرزین؛ شکەستن؛ شکین؛ تووتووخین؛ مریەی؛ مەڕیای ‹شیشه شکستن؛ صندلی شکستن: شووشە شکان؛ سەندەڵی شکیان› ٨. شکان؛ شکیان؛ مریەی؛ لە ناو چوون ‹سکوت شکستن: بێدەنگی شکان› ٩. شکان؛ شکیان؛ هندکین؛ کەم بوونەوە؛ مریەی ‹سرما شکستن؛ قیمت شکستن: سەرما شکان؛ نرخ شکیان›. هەروەها: **شکستنی**

■ صفت فاعلی: **شکننده** (ـ)/ صفت مفعولی: **شکسته** (شکێنراو/ شکاو)/ مصدر منفی: **نشکستن** (نەشکاندن/ نەشکان)

شکستناپذیر / šekastnāpazîr ، ـها؛ ـان/: *صفت.* کۆڵنەدەر؛ نەبەز؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی ڕاوەستان لە بەرانبەر دوژمن یان دژواریەوە، هەتا لە نێو چوونیان ‹ارتش شکستناپذیر؛ ارادەی شکستناپذیر: سپای کۆڵنەدەر؛ ویستی نەبەز›.

شکسته[1] / šekaste/: *اسم.* شکستە؛ یەکێک لە خەتەکانی فارسی کە لە دەسنووس، بەتایبەت لە نامە نووسیندا بە کار دێت ‹وقتی شکسته می‌نویسی درست خوانده نمی‌شود: کاتێ شکستە دەنووسی باش ناخوێندرێتەوە›: **خط شکسته**

شکسته[2]: *صفت.* ١. شکاو؛ شکەستی؛ شکیاو؛ شکیاگ؛ کەل؛ کەلە؛ مریا؛ مریەی؛ لەتبوو؛ شکێندراو ‹کوزەی شکسته: گۆزەی شکاو› ٢. *[مجازی]* ژاکاو؛ داشکاو؛ ئەوەمریا؛ بێبەش لە لەشساقی و پاراوی، بە هۆی نەخۆشین و پەککەوتەیی یان بە هۆی پەژارەی زۆرەوە ‹چهرەی شکسته: چاری ژاکاو› ٣. *[مجازی]* خەمبار؛ خەمگین؛ ڕەنجاو؛ گەهراو ‹دلشکسته: دڵشکاو›. هەروەها: **شکسته شدن**

شکستەبسته / šekastebaste/: *صفت.* سەروپا شکاو؛ سەروپا شکیاگ؛ دەسوپا شکیاگ؛ چەکوەک؛ چەکنتی؛ بە ناتەواوی، کەم و کۆڕی یان هەڵە لە پێکهاتەی ڕستەدا ‹با انگلیسی شکستەبستەای به او فهماندم که می‌خواهم سوار قطار بشوم: بە ئینگلیزیێکی سەروباشکاو تێم گەیاند دەمەوێ سواری قەتار بم›.

شکستەبند / šekasteband ، ـها/: *اسم.* کەل؛ شکستەبەند؛ هەڵبەس؛ هەڵبەست؛ هەستیگرەک؛ ئێسکگرەوە؛ شکست هەڵبەست؛ جەڕڕاح؛ کەسێ کە ئێسکی شکاو یان لە جێچووی گیانەوەرێک دەخاتە جێگە و دەیبەستێ کە بگیرسێتەوە.

شکستەبندی / šekastebandî/: *اسم.* شکستەبەندی؛ گرتنەوە؛ هەستیگری؛ کار یان ڕەوتی کەلدان؛ خستنەوە جێی ئێسقانی شکاو یان لەجێ دەرچووگ.

شکستەخاطر / šekastexāter/: [فارسی/ عربی] *صفت. [مجازی، ادبی]* دڵشکاو؛ دڵتەزیو؛ دڵڕەنجیاگ؛ دڵڕەنجاو؛ تووشیاری خەم و پەژارە بەهۆی ناکامیەوە.

شکستەدل / šekastedel/ ☜ **دلشکسته**

شکستەنفس / šekastenafs/: [فارسی/ عربی] *صفت. [مجازی]* خاکەسار.

شکستەنفسی / šekastenafsî ، ـها/: [فارسی/ عربی] *اسم. [مجازی]* خاکەساری؛ کار یان ڕەوتی بێبایەخ نیشاندانی پلەوپایە و لێهاتوویی خۆ ‹او بیش از همەی ما در این زمینه اطلاعات دارد، اما شکستەنفسی می‌کند: لەم بوارەدا ئەو لە هەمووومان شارەزاترە، بەڵام خاکەساری دەکا›.

شـــکفتن / šekoftan/: مـصدر. لازم. // **شـــکفتی:** شکۆفیایەوە؛ **می‌شـــکفی:** دەشـکۆفیەوە؛ **شکوفاشـو:** بـــشکۆفەوە// شــــکۆفیانەوە؛ شـــکۆفانەوە: ۱. پـشکووتن؛ پـشکوتن؛ دەمدانـەوە؛ کرانـەوە؛ پشکفتن؛ پشکڤین؛ بشکفتن؛ پشکووان؛ ڤەبوون؛ گۆترەکان؛ گۆترەکین؛ ئەوەتەنگیەی/ تنگیـەی؛ شکۆفەکردن؛ فنچقان؛ کرانەوەی گوڵ یان لکـی داران لـە یـەکتری ‹شـکفتن غنچـە: پـشکووتنی خونچـە› ۲. گەشـانەوە؛ گەشـیانەوە؛ گـەش بوونـەوە؛ گەشـیان؛ گەشـینەوە؛ خـیڤ بـوون؛ بایباڵدان؛ گەشە سەندن؛ گەشەکردن؛ هەرەش بیەی؛ گەیشتن بە ئاستی پێشکەوتن. هەروەها: **شکفتنی**

■ صفت مفعولی: **شکفته** (شـکۆفاو)/ مـصدر منفـی: **نشکفتن** (نەشکۆفانەوە)

شکل / šekl ، ـها/: [عربـی]/اسم. ۱. بـیچم؛ مـەوژ؛ تەشک؛ دیامان؛ نژم؛ دیمەن؛ شـکڵ؛ پێکهاتـەی دەرەکی شتێک ‹شکلش مرا به یاد کورەی آجرپـزی انـداخت: بیچمـی مـنی خـستەوە بـیری کـوورەی ئاجورپەزی› ۲. / اشکال/ کێم؛ وێنە؛ بیچم؛ شکڵ؛ مەوژ؛ شـێوە؛ وێنـەی هیندسـی (وەکـوو خـەت، سێ‌گۆش، گـۆ) ۳. وێنـە؛ بـیچم؛ دیـدار؛ شکـڵی شتێک ‹این شکل اسب است: ئەمە وێنـەی ئەسـپە› ٤. */گفتاری/* سەروسەکوت؛ بیچم؛ کێم؛ قەلافەت؛ لەس‌پێت؛ تووز؛ دیامان؛ دیـدار؛ شـێوە؛ بـەچک ‹نمی‌خواهم شکلش را ببینم: نامـەوێ سەروسەکوتـی ببیـنم› ٥. */گفتـاری/* وێنـە؛ وەک؛ هـەر وەکـوو؛ دیامان؛ شێوە؛ قام؛ کوت‌ومت ‹قیافەاش شکل دیـو بود: سەروسەکوتی وێنەی دێو بوو›.

◘ **شکل دادن:** ۱. شێوە پێدان؛ بـیچم پـێدان؛ شکڵ پێدان؛ بە شـێوازی دڵـخواز و ویـستی خـۆ دەرهێنـان ‹بـە تـودەی گـل شـکل مـی‌داد: تۆپەڵەی قوڕی شـێوە پـێ‌دەدا› ۲. ڕێـخستن؛ پێک‌هێنان ‹آزاد این مهمانی را شکل داد: ئازاد ئەم میوانیەی ڕێ‌خست›. هەروەها: **شکل بخشیدن**

شکل کسی/ چیزی بودن: شێوەی کەسێ یان شـتێک بـوون؛ وێنـەی کەسـێ یـان شـتێک بوون؛ لە شتێ/ کەسێ چوون؛ وەکوو کەسـێ یان شتێک بوون ‹شکل میمـون اسـت: شـێوەی مەیموونە›.

شکل کسی/ چیزی را کشیدن: شێوە/ وێنـەی کەسێ یان شتێک کێشان ‹توی دفتـرش شـکل یک دختـر را کـشیده بـود: لـە نێـو دەفتەرەکەیـدا وێنەی کچێکی کیشابوو›.

از شکل افتادن: ڕەنـگ و ڕوو دانـان؛ ڕواڵـەت نەمان ‹سارا خیلی از شکل افتاده بود: سارا گـەلێک ڕەنـگ و ڕووی دانـابوو›. هـەروەها: **از شـــکل انداختن**

بـه شـکل کـسی/ چیـزی در آوردن: وەکـوو کەسێ/ شتێک لێ کردن؛ بە وێنەی کەسـێ/ شتێک دەرهێنان؛ بە شێوەی کەسێ/ شـتێک دەرهێنان ‹خودش را به شکل هیپی‌ها درآورده بود: خۆی وەکوو هیپیەکان دەرهینا بوو›.

شکلات / šokolāt, šukulāt ، ـها/: [فرانسوی]/اسم. چکلیتی؛ چیقلاتە؛ چکلیت؛ شـوکلات؛ جۆرێـک شیرینی کە لە کاکائوو و شەکر (جار و باریش لـە شتانی‌تر وەکوو شیر، پـستە و بـەهارات) دروسـتی دەکەن: **شوکولات**

شکلاتی[1] / šokolātî, šûkûlātî ، ـهـا/: [فرانـسوی] /اسم. کەمکۆڵـی؛ شـوکلاتی؛ ڕەنگـی شـوکلات؛ ڕەنگی شیرکاکائوو؛ ڕەنگی قاوەیی خۆڵەمێـشی بـە تـۆزێ هـەوێنی سـوورەوە. هـەروەها: **شکلاتی‌رنگ**

شکلاتی[2]: صفت. شـوکلاتی: ۱. کەمکۆڵـی؛ بـە تایبەتمەندی ڕەنگی شـوکلاتی ۲. تێکـەڵاو بـە شوکلاتەوە ‹کیک شکلاتی: کەیکی شوکلاتی›.

شـــکلپذیر / šeklpazîr/: [عربـی/ فارسـی] صفت. شێوەگر؛ بیچم‌گر؛ لەبار بۆ هاتنە باری دڵـخواز و دیاریکراو (وەکوو ماکی هەویری).

شـــکلپذیری / šeklpazîrî/: [عربـی/ فارسـی]/اسم.

شێوەگری؛ بێچمگری؛ دۆخ یان چۆنیەتی شێوەگر بوون.

شکلک / šeklak، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم/ چیڕ؛ کاری با دانی دەم و چاو لە کاتی نواندنی نارەزایەتی، لالووت بوون یان تیز پێکردندا.

▣ **شکلک درآوردن:** ڕوو بادان؛ چیڕ کردنەوە ‹بچەها برایش شکلک در می‌آوردند و او دنبالشان می‌کرد: مندالان ڕوویان بۆ با دەدا و ئەو ڕەدوویان دەکەوت›.

شکل‌گیری / šeklgîrî/: [عربی/ فارسی]/اسم/ گرسان؛ گیرسان؛ گیرس؛ گرس؛ ڕەوتی پێکهاتن؛ کار و ڕەوتی پەیدا بوونی دیامان یان حالەتی دیاریکراو ‹شکل‌گیری سازمانهای دانشجویی: گرسانی ڕێکخراوەگەلی خوێندکاری›.

شکل‌وشمایل / šekl-o-šamāyel/: [عربی]/اسم/ [گفتاری] قەوارە؛ شێوە؛ ڕەنگ و ڕوو؛ شێواز؛ چار؛ وێنە و چۆنیەتی بیچم ‹مردی بود به شکل‌وشمایل شما، اما کمی بلندتر: پیاوێک بوو لە قەوارەی ئێوە، بەلام هێندێ بەرزتر›.

شکم / šekam/:/اسم/ زگ؛ زک؛ سک؛ گەدە؛ لەمگدە؛ لەمە: ١. /ـها/ لم؛ تل؛ شوولەم؛ ورگ؛ بەشێ لە لەشی گیانداری مۆرغەدار لە نێوان سنگەوە تا هێت ٢. /مجازی/ کۆندامی هەرسەک ‹شکمم خوب کار نمی‌کند: زگم باش کار ناکا› ٣. بەشی پاشووی لەشی مێروان ٤. /گفتاری/ بەشی زۆپ و دەرپەڕیوی هەرشتێ (وەک شووشە و گۆزە) ٥. /گفتاری/ جاری زاوزێ ‹هفت شکم زایید: حەوت سکی بوو› ٦. /گفتاری/ ناوسک؛ ناوەوە و دەروونی شتێ.

▣ **شکم پر:** زگی پڕ؛ لەمێ پەڕە: ١. سکێ کە لە خۆراک پەستاوە. بەرانبەر: **شکم خالی** ‹با شکم پر ورزش نکن!: بە زگی پڕەوە وەرزش مەکە!› ٢. /کنایی/ ئاوس؛ زگ‌پڕ؛ لەمەپەڕە.

شکم خالی: زگی خالی؛ لەمێ هالیە؛ سکێ کە خۆراکی تێدا نیە. بەرانبەر: **شکم پر** ‹با شکم خالی که نمی‌توانم کار کنم: بە زگی خالی ناتوانم کار بکەم›.

▣ **شکم از عزا درآوردن:** /مجازی/ زگ لەوەڕاندن؛ تێر و پڕ خواردن؛ زک بەردان؛ خۆ تێر و تەسەل کردن؛ خۆ مڕکردن بە خۆراکی خۆش ‹دیشب بعد از مدتی حاضری خوردن شکمی از عزا درآوردم: دوێنێ‌شەو پاش ماوەیەک حازری خواردن زگێکم لەوەڕاند›.

شکم به قاروقور افتادن: قۆڕەی زک هەلسان؛ قۆڕەی زک هاتن؛ برسی بوون؛ ئاورا بیەی ‹شکمم به قاروقور افتاده، زود باش غذا را بکش!: قورەی زکم هەلسا، خێرا کە چێشتەکە داکە!›.

شکم خود را صابون زدن: /مجازی/ زک تاودان؛ بە هیوای شتێک بەتایبەت خواردەمەنی بوون ‹بی‌خود شکمت را صابون نزن، از ناهار خبری نیست: بێخۆ زکت تاو مەدە فراوێنمان نیە›: **صابون به شکم خود زدن**

شکم دادن: زک دان؛ زگ داین؛ سک دان؛ کوپ دان؛ لەم دەی/ دای؛ دەرپەڕینی بەشی ناوەڕاستی شتێک بە هۆی خراپیەوە ‹شکم دادن دیوار؛ شکم دادن سقف: زک دانی دیوار؛ زک دانی میچ›.

شکم کار کردن: زک کار کردن؛ دوورەوە خستنی پیسایی ڕیخۆڵە ‹شکمت کار می‌کند؟: زکت کار دەکا؟›. هەروەها: **شکم کار نکردن**

شکم کسی بالا آمدن: /کنایی/ سکی کەسێ پڕ بوون؛ زکی کەسێ پڕ بوون؛ لەمەپەڕ بیەی؛ ئاوس بوون.

شکم کسی به پشت چسبیدن: /مجازی/ زگی کەسێک بە پشتیەوە نووسان؛ زگی کەسێک قوپان؛ پەراسووی کەسێ کەفتنە دەشتەوە؛ لەمۆ یۆی ئەنەورێ لوەی؛ لە بەر برسێتی زۆر لاواز بوون ‹بس کە چیزی نخوردە شکمش بە پشتش چسبیدە: ئەوندە هیچی نەخواردووە زگی بە پشتیەوە نووساوە›.

شکم کسی را سفره کردن: /مجازی/ زگی کەسێ هەڵدڕین؛ لەمۆ یۆی کاردەوەژێ کەردەی ‹با چاقو شکمش را سفره کردند: بە چەقۆ زکیان هەڵدڕی›.

شکم کسی سیر بودن: زگی کەسێک تێر بوون؛ لەمۆ یۆی سێر بیەی: ۱. تێر بوون؛ سێر بیەی ۲. /کنایی/ دەوڵەمەند بوون؛ باری ئابووری و ژیواری کەسێ لەبار بوون ‹تا شکم کسی سیر است، این حرفها را نمی‌فهمد: تا زگی کەسێک تیرە، لەم قسانە تێناگا›.

شکمباره / šekambāre ، ـها؛ ـگان/: صفت. /ادبی/ نەوسن؛ کولب؛ چلێس؛ چلێز؛ چلێک؛ چلوفل؛ چڵ؛ نوشگل؛ کولافی؛ زگلەوەڕێن؛ بێلۆ؛ دەریالووش؛ حەفی؛ سکبەر؛ زۆرخۆر؛ چەورە؛ نەفسەک؛ زکین؛ زکوون؛ زکوونی؛ تێرنەخۆر؛ حەفحەفی؛ کولبەوی؛ کوڕ؛ عوورمەرن؛ مووشەکەر؛ گەدگن؛ هەڵمەتەکاسە؛ پووقەک؛ فرەخۆرە و خوازەڵۆکی خواردن: **شکم‌پرست؛ شکم‌پرور؛ شکمچران**

شکم‌بند / šekamband ، ـها/: اسم. سکوێن؛ سکبەن؛ شاڵێکی پانی پارچەیی بە بەند و سەگەکێکەوە بۆ بەرگری لە شل بوونەوەی ماسوولکەی زگ یان دامرکاندنی دەرپەڕیوی سک.

شکمبه / šekambe ، ـها/: اسم. ورگ؛ گرش؛ کرش؛ کەرش؛ مەشک؛ هێلگ؛ ئاشک؛ هۆلمان؛ عوور؛ عووێر؛ عویرگ؛ گیپاڵ؛ هێڕک؛ گاوک؛ گرگ؛ حورگ؛ گەدە؛ مەدە؛ گەدگ؛ گەگگ؛ گاگ؛ گەییە؛ گەدەق؛ گەد؛ هووری؛ ئەشقەمە؛ گیە؛ گەڵە؛ یەکەمین و گەورەترین بەشی گەدەی کاوێژکەران.

شکم‌پرست / šekamparast/ ☜ **شکمباره**

شکم‌پرکن / šekamporkon/: صفت. زکتێرکەر؛ بە بایەخی کەمی بژیوی و جێ‌گرتنەوەی زۆرەوە.

شکم‌پرور / šekamparvar/ ☜ **شکمباره**

شکمچران / šekamčarān/ ☜ **شکمباره**

شکمچرانی / šekamčarānî ، ـها/: اسم. زگلەوەڕێنی؛ سکچەرێنی؛ هەفهەفیاتی؛ چلێسی؛ چەورەیی؛ زکوونی؛ کار یان ڕەوتی خواردنی خواردەمەنی جۆراوجۆر بە مەبەستی چێژە وەرگرتن (نەک بۆ تێر بوون).

شکمچه / šekamče ، ـها/: اسم. ناوزک؛ ناوسک؛ هەناو؛ زگۆڵە.

شکم‌درد / šekamdard/ ☜ **درد**[2]

شکم‌روش / šekamraveš/: اسم. زکەشۆرە؛ زکەشۆرێ؛ بەلەفیرە؛ تەقەفیرکە.

شکم‌گنده / šekamgonde ، ـها/: صفت. /گفتاری/ خلۆخە؛ مەشکن؛ ورگن؛ زگزل؛ مەشکۆ؛ مەشکوێ؛ تۆراغدان؛ تەلێر؛ گەدگن؛ تەلێر؛ دەفزگ؛ کرشە؛ زکبەل؛ تەنگەئەستوور؛ ورگنە؛ ورگە؛ سێ‌تەنگە؛ هورگن؛ هورگنە؛ خینگە؛ خاوەن زگی زل و هەڵماسیاگ.

شکمو / šekamû ، ـها/: صفت. /گفتاری/ نەوسن؛ نۆسن؛ چلێس؛ چڵس؛ سکن؛ زکن؛ زکەڕۆ؛ زگەڕوو؛ گنۆیی؛ زگلەوەڕێن؛ لەمن؛ کەلپاچا؛ کەلپاچە؛ لەموو؛ چڵەک ‹این بچه خیلی شکمو است: ئەم منداڵە زۆر نەوسنە›.

شکمی[1] / šekamî/: صفت. ۱. زگینە؛ زکی؛ پێوەندیدار بە سکەوە ۲. /مجازی/گفتاری/ حولحولی؛ هاکۆ؛ بەبێ بیرکردنەوە و ژیری ‹همه‌ی حرفهایش شکمی است: هەموو قسەکانی حولحولیە›.

شکمی[2]: قید. /گفتاری/ هاکۆ؛ حولحولی؛ بەبێ کەڵک وەرگرتن لە بیر و ژیری ‹این قدر شکمی حرف نزن!: هێندە هاکۆ قسە مەکە!›.

شکن[1] / šekan ، ـها/: اسم. ۱. کۆل؛ چین؛ توێ؛ گنج؛ لۆچ؛ چرچ؛ ئەو بەشە لە لۆچ کە ڕۆچووە ۲. چەماوەی کووڕ * **شکنج** /ادبی/

ـ شکن[2]: پیواژە. ۱. ـ شکێن؛ ـ مار: بە

تایبەتمەندی یان توانایی شکاندنەوە ‹شیشەشکن: قندشکن: موجشکن: شووشەشکێن؛ قەنشکێن؛ شەپۆلشکێن› ٢. بە تایبەتمەندی شکیانەوە ‹دیرشکن: دێرشکێن›.

شکنج / šekanc ، ـها/: اسم. /ادبی/ ١. ☜ **شکن**[1] ٢. /معماری/ گوارە؛ گۆشوارە؛ دەرپەڕیوی دیوار بە شێوەی ڕیزێ لە ئاجۆر، بەتایبەت لە شوێنی لکانی دیوار بە میچەوە یا دەورو بەری دەرگادا: **گوشواره**

شکنجه / šekance ، ـها/: اسم. ١. شکەنجە؛ ئەشکەنجە؛ ئازار و جزیا؛ جەربەزە؛ جەزرەبە؛ تراز؛ جەڕ و مەنگەنە؛ کارەڕەهاتی ئازاردانی دژواری کەسێک (وەک لێدان ، سووتاندن یان شکاندنی ئەندامی لەش) کە بۆ تەمێ کردن یان سەپاندن، بە سەریدا دێنن.

▣ **شکنجه دیدن/ شدن:** ئەشکەنجە دیتن/ بوون؛ ئەشکەنجەکران/ کریەی؛ ئازار دیتن ‹در مدت بیماری خیلی شکنجه دید: لە ماوەی نەخۆشیەکەیدا زۆر ئەشکەنجەی بینی›.

شکنجه کردن: ئەشکەنجە دان؛ ئەشکەنجە کردن؛ ئازاردان ‹برای گرفتن اقرار او را ساعتها شکنجه کردند: بۆ قسە لێکێشانی، چەن سەعات ئەشکەنجەیان دا›.

شکنجه‌گاه / šekancegāh ، ـها؛ ـان/: اسم. سزاخانە؛ جەزرەبەگە؛ شکەنجەگا؛ شوێنی جەزرەبەدان.

شکنجه‌گر / šekancegar ، ـها؛ ـان/: اسم. ئەشکەنجەدەر؛ ئازاردەر؛ کەسێ کە کاری ئەشکەنجەکردنی گرتووانە بە مەبەستی قسە لێکێشانەوە یان سەپاندنیان.

شکنندگی / šekanandegî/: اسم. توورتی؛ توویری؛ شەقی؛ دۆخ یان چۆنیەتی تورت بوون ‹برخی از استخوانهای بدن به خاطر شکنندگی با لایه‌ای از گوشت پوشیده شده است: بڕێک لە ئێسکەکانی لەش بە هۆی تورتیەوە بە چینێک لە گۆشت داپۆشراون›.

شکننده / šekanande/: صفت. ١. بشکێن؛ بەشکان ٢. /مجازی/ تورت؛ تووێر؛ شەق؛ شلک ٣. شەق؛ فشەڵ؛ سست و خۆنەگر.

شکوائیه / šekvā'îyye ، ـها/: [عربی] /اسم. سکالانامە؛ دادخواز.

شکوفا / šukûfā, šokûfā/: صفت. ١. شکۆفا؛ شکۆفاوە؛ پشکووتوو؛ بشکفتی؛ قەبووی؛ بە پشکووت؛ بە شکۆفیانەوە ‹گل شکوفا: گوڵی شکوفا› ٢. /گیاه‌شناسی/ بە تایبەتمەندی بشکافتن دوای پێگەیین (وەکوو میوەی شەوبۆ و خاکشیر) ٣. /مجازی/ گەش؛ بەبرەو ‹اقتصاد شکوفا: ئابووری گەش›.

شکوفائی / šukûfā'î, šokûfā'î/ ☜ **شکوفایی**

شکوفان / šukûfān, šokûfān/: صفت. /نامتداول/ پشکووتوو؛ شکۆفا؛ شکۆفاوە؛ بە پشکووت.

شکوفاندن / šukûfāndan, šokûfāndan/: مصدر. متعدی. // **شکوفاندی:** گەشاندتەوە؛ **می‌شکوفانی:** دەگەشێنیەوە؛ **بشکوفان:** بگەشێنەوە// گەشاندنەوە؛ شکۆفاندنەوە؛ پشکواندن؛ پشکووتاندن؛ پێهەڵدانەوە؛ پشکووژاندن؛ پژکاندنەوە؛ پژکووژاندن؛ پشکووژاندن؛ پشکاندن؛ خەنی کردن؛ خەڕۆ کردن؛ بوونە هۆی گەشانەوە یان هەڵدان.

■ صفت فاعلی: **شکوفاننده** (وەگەشێنەر)/ صفت مفعولی: **شکوفانده** (وەگەشێنراو)

شکوفایی / šuklûfāyî, šokûfāyî/: اسم. پشکووتوویی؛ شکۆفایی: ١. کار یا ڕەوتی پشکووتن؛ شکۆفیانەوە؛ ئەوەتنگیەی؛ قۆناغی پشکووتن و گوڵ دان ‹فصل شکوفایی گل سرخ: وەرزی پشکووتنی گولەسوورە› ٢. /مجازی/ گەشە؛ ڕەوتی بەرەو پێش چوون و پێش کەوتن ‹شکوفایی اقتصادی: گەشەی ئابووری›.

شکوفه / šukûfe, šokûfe, šekûfe ، ـها/: اسم. شکۆفە؛ کولووک؛ کڵووک؛ گوولوک؛ گولیک:

١. گۆچک؛ خونچە؛ گۆپکە؛ گوڵدەم؛ پێژەک؛ وڵ؛ چم؛ گوڵێ کە هێشتا نەپشکووتووە ‹شکوفەی نرگس: شکوفەی نێرگس› ٢. بشکۆژ؛ پشکۆژ؛ پشکوژ؛ پژکووژ؛ بشکۆش؛ پشک؛ پژک؛ هەڕاڵە؛ فنچقە؛ باتینک؛ جۆش؛ گوڵی دار ‹شکوفەی سیب: شکوفەی سێو›.

▣ **شکوفە کردن:** ١. شکۆفیانەوە؛ شکۆفە کردن؛ فنچقەکردن؛ کولووک کردن؛ گوڵ کردن؛ گوڵدەم کردن؛ ئاخڤین؛ دیاری دانی چرۆ لە سەر بنچکەوە ‹درخت سیب شکوفە کردە است: داری سێو شکوفەی کردووە› ٢. */گفتاری/* ڕشانەوە؛ هەڵاوردنەوە؛ هەڵهاوردنەوە؛ زێڵەوە شیویەی ‹بچە شکوفە کرد روی لباسم: منداڵەکە ڕشایەوە سەر لیباسەکەمدا›.

شکوک / šukûk/: [عربی] جمعِ ☜ **شک**

شکوە / šekve ، ـها/: [عربی]*/اسم.* ١. گازندە؛ شکات؛ لاکایە؛ لاکایا؛ سکاڵا ‹از درد پا شکوە می‌کرد: لە ژانە پێ گازندەی دەکرد› ٢. گلەیی؛ گلەی؛ لەمەت ‹از بی‌وفایی دوستان شکوە می‌کرد: لە بێ‌ئەمەگی هەوالان گلەیی دەکرد›.

شکوە / šukûh, šokûh/: */اسم.* شکۆ؛ تەنتەنە؛ سەنسەنە؛ سەنتەنە؛ هنگوونگ؛ جەلال و شکۆ؛ جوانی و ڕازاوەیی بەرچاوگر کە بینەر دەخاتە ڕەوش و سەرسامیەوە ‹شکوە خیرەکنندەی صبح بهاری: شکۆی دلڕفێنی بەرەبەیانی بەهاران›.

شکیات / šakkîyyāt/: [عربی] جمعِ ☜ **شک**

شکیب / šakîb/: */اسم. [ادبی]* سەور؛ سەبر؛ ئارام؛ بەرداری؛ سەرەخۆیی؛ نەرموویی؛ هێمنی؛ قەری؛ ئۆقرە؛ پڕزوویی؛ تەوتین؛ تەوات؛ پشوودرێژی؛ بێنفرەهی؛ پرزەداری؛ توانایی خۆڕاگری لە بەرانبەر سەختی و ناڵەباریەوە.

شکیبا / šakîbā/: *صفت. [ادبی]* هێمن؛ پشوولەسەرخۆ؛ پرزوو؛ بە برست؛ بێن‌فرەهـ ؛ بە تابشت؛ بە تاقەت؛ بەحەوسەڵە؛ نەرموو؛ سەرەخۆ؛ لەسەرەخۆ؛ هێدی؛ جەرگ‌قایم؛ بەورە؛ دڵقایم؛ بەردار؛ دڵفراوان؛ خاوەن توانایی خۆڕاگرتن لەبەرانبەر چەوتی و چەڵەمەوە.

شکیبائی / šakîbā'î/ ☜ **شکیبایی**

شکیبایی / šakîbāyî ، ـها/: */اسم. [ادبی]* ١. پرزوویی؛ تەوتین؛ تەوات؛ پشوودرێژی؛ بێنفرەهی؛ پرزەداری؛ شێنەیی؛ کاوەخۆیی؛ سەمەتی؛ توانایی ڕاوەستان لە هەمبەر سەخڵەتی، دژواری یان دۆخێکی ناخۆشەوە ‹در برابر بدرفتاری مادرشوهرش شکیبایی می‌کرد: لە هەمبەر لاساری خەسوویەوە پرزوویی دەکرد› ٢. پشوودرێژی؛ ئۆقرەیی؛ پشوولەسەرخۆیی؛ کار یان ڕەوتی شینەیی نواندن؛ بەر بە خۆگرتن تا هەلی ڕەخساو ‹تا آمدن برادرش شکیبایی کرد و هیچ نگفت: تا هاتنی براکەی شینەیی نواند و هیچی نەگوت› ✻ **شکیبائی**

شکیبیدن / šakîbîdan/: *مصدر. لازم. [ادبی]* // **شکیبیدی:** هەڵتکرد؛ **می‌شکیبی:** هەڵدەکەی؛ **بشکیب:** هەڵکە// هەڵکردن؛ دەربردن؛ هۆرکەردەی؛ ڕاوەستان لە هەمبەر دۆخ یان چۆنیەتیێکی ناخۆش و ناڵەبارەوە.

شکیل / šakîl/: [عربی] *صفت. [ادبی]* شەمەند؛ لەبار؛ پێکەوتوو؛ بە بیچمی جوان و لە بەرچاوەوە ‹یک مجسمەی شکیل وسط میدان قرار داشت؛ خانەشان خیلی شکیل بود: پەیکەرێکی شەمەند لە ناوەندی گردەکە بوو؛ ماڵەکەیان زۆر لەبار بوو›.

شگرد / šegerd ، ـها/: */اسم. [گفتاری]* ڕێکار؛ شێوازی کار.

شگرف / šegarf/: *صفت. [ادبی]* ١. هەژەند؛ سەیر و سەمەرە؛ بە چەندێتی یان چۆنیەتی سەرسووڕێنەرەوە ٢. نایاب؛ کەموێنە.

شگفت / šegeft/: *صفت. [ادبی]* سەیر؛ سەمەرە؛ هەژەند؛ سەرسوڕێن؛ سەرسووڕێن؛ عەجایب؛ سۆبەت؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی سەرسووڕ هێنەریەوە.

▣ **شگفت آمدن:** *[ادبی]* سەرسووڕمان؛ سەرسام

بوون؛ سەیرمان؛ واق‌ورمان؛ هیدمان؛ هۆت بوون؛ سەر ماسین؛ ڤەتەوشین؛ شکڤین؛ مەنەی؛ سەر سڕ مەنەی تووشی سەرسووڕمان بوون: **به شگفت آمدن**

به شگفت آمدن ☜ **شگفت آمدن**

شگفت‌آور / šegeftāver/ ☜ **شگفت‌انگیز**

شگفت‌انگیز / šegeftangîz/: *صفت.* سەرسووڕێن؛ سەرسووڕێنەر؛ سەرسام‌کەر؛ سەیر و سەمەرە؛ هەژەند؛ هۆی سەرسامی ‹رویداد شگفت‌انگیز: ڕووداوی سەرسووڕێنەر›: **شگفت‌آور**

شگفت‌زدگی / šegeftzadegî، ـها/: *اسم.* سەرسووڕماوی؛ واق‌وڕماوی؛ دۆخ یان چۆنیەتیەک کە بە هۆی ڕووبەڕوو بوون دەگەڵ دیاردە یان ڕووداوێکی نوێ و چاوەڕوان نەکراوەوە هەڵ ئەدا ‹همه از این شگفت‌زدگی او خندیدیم: هەموومان لەم سەرسووڕماویەی پێکەنین›.

شگفت‌زده / šegeftzade، ـها؛ ـگان/: *صفت.* سەرسووڕماو؛ سەیرماو؛ واق‌وڕماو؛ سەرمەند؛ تووشی واق‌وڕماوی بووگ ‹از دیدن تصویر خود در کنار آن هنرپیشه خارجی شگفت‌زده شد: لە دیتنی وێنەی خۆی لە تەنیشت ئەو ئەکتەرە بیانیەوە سەری سووڕما›. هەروەها: **شگفت‌زده شدن؛ شگفت‌زده کردن**

شگفتی / šegeftî، ـها/: *اسم.* سەرسووڕماوی؛ واق‌وڕماوی؛ هەژەندی؛ پەرچەکرداری زەینی یان عاتیفی کە بەهۆی ڕووداوێکی ڕەچاو نەکراو یا دیاردەیەکی تازە، لە مرۆدا پەیدا دەبێ ‹شگفتی او از آن بود که هرگز آن هنرپیشه را از نزدیک ندیده بود: سەرسووڕماویەکەی لەوەدا بوو کە ئەو هونەرپیشەیەی قەت لە نزیکەوە نەدیبوو›.

شگون / šugûn, šogûn/: *اسم. [گفتاری]* ودم؛ هورم؛ یومن؛ پیرۆزی؛ ممبارەکی؛ مبارەکی؛ ماراو؛ هات؛ بەخت؛ دیاردە یان ڕووداوێ کە بە هۆکاری ڕووداوێک لە داهاتوودا بزانرێ، بەتایبەت ئەوەی بە هۆی ڕووداوێکی چاک دابنرێ ‹نگاه کردن به سبزه و آب روان شگون دارد: ڕامێنان بۆ شینایی و ئاوی ڕەوان ودمی هەیە›.

▣ **شگون داشتن:** بەودم بوون؛ نیشانە یان هۆی ڕووداوێکی چاک و باش بوون. هەروەها: **شگون نداشتن**

شل[1] / šal، ـها/: [عربی] *اسم.* شەل؛ شەلە؛ نجمی؛ چووز؛ لەنگ؛ لنگ؛ سەقەت؛ کڕ؛ مڤرۆ؛ کەسێ کە دەست یان (بەتایبەت) پای لە کارکەوتووە.

شل[2]: *صفت.* شەل؛ لەنگ؛ لنگ؛ چووز؛ نجمی؛ کڕ؛ کوولەک؛ قلۆپ؛ خاوەن دەست یان پێی گەزنگاز یان لەکارتە ‹با ماشین تصادف کرد و یک پایش شل شد: ماشێن لێی دا و پایەکی شەل بوو›.

شل[1] / šol/: *صفت.* شل: ۱. فش؛ فل؛ پلت؛ بل؛ ول؛ ڕاو؛ بەبێ پەیوەند یان پێکەوەلکاوی پێویست دە نێوان پاژگەلدا ‹خمیر شل؛ ملاط شل: هەویری شل؛ مەلاتی شل› ۲. خۆنەگر؛ شل و ول؛ شست؛ سست؛ شل و شەوێق؛ شلوێق؛ ناپتەو ‹گره شل؛ پیچ شل: گرێی شل؛ پێچی شل› ۳. ـها/ *[مجازی]* خاو؛ خلیسک؛ بەبێ چڕ و پڕی پێویست ‹آدم شل: مرۆی شل›.

▣ **شل آمدن:** *[مجازی]* شل گرتن: ۱. سەخت نەگرتن ۲. پایەی نەبوون؛ داکۆکی نەکردن؛ پەیجۆر نەبوون؛ بە دوادا نەچوون؛ لە سەر نەچوون؛ پێداگری نەکردن (لە جێبەجێ‌کردنی ویست یان کاردا).

شل بودن: شل بوون؛ شەوێق بوون: ۱. سست بوون ۲. نەرم بوون. هەروەها: **شل شدن؛ شل کردن**

شل گرفتن: *[مجازی]* شل گرتن: ۱. پێ دانەگرتن ۲. بێ‌مەیلی کردن؛ بێ‌مەیلی نیشان‌دان (لە جێبەجێ‌کردنی ویست یان کارێکدا).

شل[2]: *قید.* شل: ۱. خاو؛ بە سستی؛ بە شەوێقی؛ بەبێ هێز و هەوڵی پێویستەوە ‹خیلی شل حرف می‌زد: زۆر قسەی شل بوو› ۲. شل‌وول؛ نەبەگە

‹شل بستن: شل بەستن› ❋ بەرانبەر: **قرص**

شـل / šel /: [سنسکریت]/اسم. [قدیمی] زەرگ؛ هوویزی؛ ڕمبی کورت؛ نەیزەی کورتی شەڕ.

شلاب / šolāb /: اسم. ١. چلپاو؛ شلپاو؛ لیتاو؛ زلقاو؛ هەڕاوە؛ قوڕاوی زۆر شل ‹همین‌طور که قدم برمی‌داشتم، شلاب می‌پاشید به پاچه‌های شلوارم: هەر وا کە هەنگاوم دەنا، چلپاو دەپژایە دەرپێی پاتۆڵەکەمدا› ٢. بەفراو؛ وەرواوە؛ شلۆپە؛ ئاوێ کە بە هۆی هەلیان یان بارینی بەفرەوە بەدی دێ.

شلاق / šallāq /: [ترکی]/اسم. شەلاخ؛ شەلاق؛ تازیانە؛ قامچی؛ شێلاق؛ تاژان؛ تاژانک؛ تۆرە ‹به ۵۰ ضربه شلاق محکوم شد: ٥٠ زەربەت شەلاخی بۆ بڕاوە›.

▣ **شلاق زدن**: شەلاخ لێدان؛ شەلاخکاری کردن؛ بە قامچی لێدان ‹او را ۷۴ ضربه شلاق زدند: ٧٤ زەربە شەلاخیان لیدا›.

شلاق کشیدن: قامچی کێشان؛ شەلاخ بۆ بەرزکردنەوە/ وەشاندن ‹شلاقش را کشید که بزند، دستش را گرفتم: قامچیەکەی کێشا دایوەشێنێ، دەستیم گرت›.

شـلاق‌کـش / šallāqkeš /: [ترکی/ فارسی] قید. /مجازی/ بە هەڵەداوان؛ تێزە- تێزە؛ لەزای لەز؛ بریو- بریو؛ بەگورجی؛ گورجی؛ خێرا؛ بە توند و تیژی؛ بە پەلە؛ بەلەز؛ گورج و گۆڵ ‹شلاق‌کش خودمان را رساندیم به شهر: بە هەڵەداوان خۆمان گەیاندە شار›.

شـلاقی[1] / šallāqî /: [ترکی] صفت. شەلاخی؛ شەلاقی؛ لە بیچمی شەلاق ‹کرم شلاقی: کرمی شەلاخی›.

شلاقی[2]: قید. /گفتاری/ بە پەلە؛ بەلەز؛ خێرا؛ پەلەپەل؛ گورج؛ کرژ و کۆڵ؛ گورج و گۆڵ.

شـلاک / šelāk /: اسم. [انگلیسی] لۆک؛ دەمەلۆک؛ جۆرە زەمقێکی سووری سروشتیە لە توێکڵی لق و قەدی هەندێ درەختی ناوچە گەرمەکاندا دەردێ، تەزبیحی لێ دروست دەکرێ و بۆ چێ کردنی ڕەنگیش بەکاردێ.

شلال / šolāl, šelāl ، ـها/: اسم. شەلال؛ شەلاڵ؛ شلاڵ؛ جۆرێ دروومانە کە دەزوو لە هەر دوو دیوی پارچەکەوە دەردێ. هەروەها: **شلال‌دوزی**

شلان- شلان / šalānšalān /: [عربی/ فارسی/ عربی/ فارسی] قید. /گفتاری/ شەلە شەل؛ شەلان-شەلان؛ لەنگە لەنگ ‹شلان-شلان خودم را رساندم به درمانگاه: شەلە شەل خۆم گەیاندە دەرمانگە›.

شل‌بافت / šolbāft /: صفت. تەنک؛ بە چنێکی شل و تان و پۆی لێکدوورەوە.

شـلپ / šelep /: صوت. /گفتاری/ شلپە؛ شلپ؛ شلاپ؛ شلەپ؛ شەپ؛ چلپە؛ دەنگی کەوتنە ناو ئاوەوەی شتێ ‹شلپ افتادنش در آب را شنیدم: شلپەی داکەوتنە ناو ئاوەکەیم بیست›.

▣ **شلپ- شلپ بوسیدن**: شلپەشلپ ماچ‌کردنەوە؛ ملچەملچ ماچ‌کردن؛ ملچی-ملچی ڕاموسین؛ شلپ- شلپ ڕاموسین؛ بە شلپەوە ماچی یەک لە دووی کردن.

شلپ- شلپ کردن ☜ شلپ‌شلوپ کردن، **شلپ شلوپ**

شـلپ شـلوپ / šelepšulûp /: صوت. /گفتاری/ شلپەشلپ؛ شەپەشەپ؛ دەنگی وێک‌کەوتنەوەی شتێک (وەک لەپی دەست) بە سەر شتێکی نەرمدا (وەکوو ئاو) ‹بچه‌ها توی آب چه شلپ‌شلوپی راه انداخته‌اند: منداڵەکان لە نێو ئاوەکەدا چ شلپەشلپێکیان ڕێخستووە›: **شالاب‌شلوپ**

▣ **شـلپ شـلوپ کـردن**: شلپەشلپ کردن؛ دەرهێنانی دەنگی شلپەشلپ: **شلپ-شلپ کردن**

شلتاق / šeltāq ، ـها/: [ترکی]/اسم. دەبە؛ دەبیە؛ دەوە؛ تەشخەڵە؛ تەشقەڵە؛ گەڕ؛ شلتاخ؛ قەرقەش؛ چاچۆڵە؛ گغنی؛ چووڕ؛ گۆتاڵ؛ گێتەڵ؛ گێچەڵ؛ حەچەل؛ پەلپ؛ گزی؛ گرنی؛ کار یان ئاکارێک (وەک پەلپ، گێچەڵ و گرم و قاڵ) بۆ تەنگەتاو کردنی مافی ئەوانی‌تر، یان لە ژێر کار

دەرچوون ‹هر وقت نوبت کار کردنش بود شلتاق می‌کرد و از زیر کار درمی‌رفت: هەر کات نۆبەی کارکردنی بوو دەبەی دەکرد و لە ژێر کار دەردەچوو›.

شلتاق‌باز / šeltāqbāz ، ـها؛ ـان/: [ترکی/ فارسی] *اسم.* گرنی؛ تەشقەڵەباز؛ گرنی‌واز؛ فێڵەباز؛ گزەوەن؛ گزیکەر.

شلتوک / šaltûk ، ـها/: *اسم.* چەڵتووک؛ شەڵتووک؛ چەڵتک؛ شەبلووک؛ چڵتووک؛ برنجێ کە هێشتا لە تێکوڵ دەرنەهاتووە: **چلتوک**

شلختگی / šalaxtegî ، ـها/: *اسم.* شپرزی؛ شپرزەیی؛ شەپرزەیی؛ شەپرێوی؛ شپرێوی؛ شپلۆخی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شپرز بوون ‹شلختگی از سر و ریختش می‌بارید: لە سەر و سەرکوتی شپرزی دەباری›.

شلخته / šalaxte ، ـها/: *صفت.* شپرز؛ شپرزە؛ شەپرزە؛ شەپرێو؛ شپرێو؛ شپلۆخ؛ بەبێ تەکووزی لە کاردا ‹این عروس شلخته‌ی من سال تا سال خانه‌اش را گردگیری نمی‌کند: ئەم بووکە شپرزەی من ساڵ بۆ ساڵیش ماڵەکەی خاوێن ناکاتەوە›.

شل‌شلکی / šolšolakî/: *قید.* شلوول؛ شل‌وشەوێق؛ بە شلوولی؛ بە شل‌وشەوێقی؛ نەبەگەیی ‹این طور شل‌شلکی نگیر، از دست می‌افتد: بەم جۆرە شلوول مەیگرە، لە دەستت دادەکەوێ›.

شلغم / šalqam ، ـها/: *اسم.* شەڵغەم؛ شەلەم؛ شەلەمێ؛ شێلەم؛ شێلم؛ شەلم؛ شێمی؛ ترپۆکە؛ تیتوو؛ تینۆک: ۱. گیایێ ئالیکی یەک یان دووساڵانە لە تیرەی سڵق و چۆنەر کە وەک سەوزی دەچێندرێ ۲. بنی گیای شەلەم کە ئەستوور و گۆشتنە، چێژەیێکی تونی هەیە و دەخورێ.

شلکا / šelkā/: *اسم.* لیتە؛ زلقاوی بنی ئۆقیانووس.

شل کن ـ سفت کن / šolkonsef(t)kon ، ـها/: *اسم./ مجازی، گفتاری/* بگرەوبەردە؛ ئەمدەس و ئەودەس؛ ئەم پا و ئەو پا؛ ئاکاری شێوانشێو، پێچاوپێچ و بێ‌ئاکام بۆ جێبەجێ‌کردنی کارێک ‹در مورد مسکن آن‌قدر شل کن ـ سفت کن درآوردند که این‌طور شد: لەمەڕ خانووبەرەوە هێندە بگرەوبەردەیان کرد تا ئاوای لێهات›.

شلم‌شوربا / šalamšûrbā/: *صفت./ مجازی، گفتاری/* هەرەمەگۆڵخار؛ تێکەڵ‌ـپێکەڵ؛ شپرز و شێواو ‹کتابخانه یک وضع شلم‌شوربایی پیدا کرده که نگو!: کتێبخانەکە بۆتە هەرەمەگولخارێ مەپرسە!›.

شلمک / šalmak/: *اسم./ گیاه‌شناسی/* زیزانە؛ چەودەر؛ گیاداسی؛ بیلیلک؛ ئومەسلا؛ زیوان؛ شێلمۆگ؛ گیاڕووتە؛ گیاشێلە؛ کاڵتاس؛ گیابریش؛ مرۆر؛ ولیزە؛ خولێرە؛ خلێرە؛ دەغەڵ؛ شەلەمە؛ دنێب؛ گیاییکە لە ناو دەغڵ و داندا دەڕوێت، بەرەکەی لە گەنم بچووکترە، دەنکەکەی تاڵ و ژەهریە و بۆ دەغڵ و دان زیان دەرە.

شلنگ / šelang/: [از آلمانی/ ؟] ☜ **شیلنگ**

شلنگ‌تخته / šelangtaxte/: *اسم./ گفتاری/* هەڵپەڕـ داپەڕ؛ فرت‌وهۆڕ؛ هەڵبەزـ دابەز؛ جرت‌وفرت.

▣ **شلنگ تخته انداختن**: هەڵتیزان: ۱. */گفتاری/* جرت‌وفرت کردن؛ بە هەنگاوگەلی بەرز و نارێکەوە ڕێگە چوون ۲. */تعریض/* هەڵپەڕـداپەڕ کردن؛ فرت‌وهۆڕکردن؛ هەڵبەزـ دابەزکردن ‹به اسم رقص داشتند شلنگ‌تخته می‌انداختند: بە ناو هەڵپەڕکێوە خەریکی هەڵتیزان بوون›.

شلوار / šalvār ، ـها/: *اسم.* شوال؛ شەرواڵ؛ شەواڵ؛ شارواڵ؛ شالوار؛ شەلوار؛ پانتۆل؛ پاتۆل؛ پانترۆل؛ پاتۆلێ؛ پاپۆش؛ پۆشەنێ بۆ پشتێنە بەرەو خوار، بە دوولنگەوە کە هەر لنگێکی پایەک تا قولەپێ دادەپۆشێ.

▣ **شلوار کوتاه**: شەرواڵی کورت؛ پانتۆلێ کە تا نێزیک ئەژنۆ دادەپۆشێ.

شـــلوارجورابی / šalvārcûrābî ، ـهـا/: *اسم.* جۆرێـــک شەرواڵـــی منداڵـــی ســـاوایە کـــە گۆرەوییەکی هەر لەو جنسەی پێوە دووراوە.

شـلوارک / šalvārak ، ـهـا/: *اسم.* کوڵەشـواڵ؛ جۆرێک شەرواڵ(زۆرتـریش ژنانـە) کـە تـەنیا تـا ژووری ئەژنۆ دادەپۆشێ.

شـل‌وپـل / šal-o-pal/: [عربی از کـردی] *صفت. [گفتاری]* شەل‌وپەت؛ شەل‌وکوت؛ شەل‌وپـەل ‹زد بچەی مردم را شل‌وپل کرد: دای لە منداڵـی خەڵـکی شەل‌وپەتـی کرد›.

شـلوغ / šulûq, šolûq/: [ترکـی] *صفت.* ژلـوق؛ شلۆق؛ شلووق؛ شلووغ؛ شلۆغ: ۱. شپرز؛ شەپرز؛ شپرێو؛ شەپرێو؛ داچنیاگ؛ پژگیا؛ تێکەڵ‌ـپێکەڵ ‹روی میز خیلی شلوغ است: بان مێزەکە زۆر شـپرزە› ۲. جەنجاڵ؛ گەوز؛ گورمۆرە؛ گـوردەم؛ گژــگـژ؛ هەیـــشەت؛ گورتـــل؛ کـــۆمرە؛ قەرەباڵـــغ؛ پرحەشامەت ‹پیادەروها بس کە شلوغ بود، نمی‌شد راه رفت: پیادەڕەوەکان ئەوندە جەنجاڵ بوون هات‌وچوو نەدەکرا› ۳. چرەبەندان؛ کەڵەکە؛ کەڵـەکەبرێن؛ جەنجاڵ؛ ژلیواو؛ بشێوە؛ گاشە؛ گەوز؛ گورمـۆرە؛ گـوردەم؛ گژــگـژ؛ هەیـشەت؛ گورتـل؛ جێـی مەترسی؛ ناهێمن (بە بۆنەی شەڕ، ڕاپەڕین و شتی واوە) ‹یک دفعە شهر شلوغ شـد و همـە ریختنـد تـوی خیابانها: بە جارێ شار بوو بە چرەبەندان و هـەمووان ڕژانە سەر شـەقامەکانەوە› ٤. ـ*هـا/* هـار و هـاج؛ دەزبزێو؛ نائارام؛ دەست‌بزێو ‹بچەی شلوغ: منداڵـی هاروهاج›.

▣ **شلوغ شدن:** شڵەژان؛ تێکچوون؛ شلۆق بوون؛ ژلیویان؛ بوونە ئاخۆران‌ـ باخۆران؛ بوونە ئاژاوە؛ پێکهاتنی بێ‌سەرە و بەرەیی.

شلوغ کردن: ۱. زەنا‌ـ زەنا کردن؛ زڵە کـردن؛ چەقە و گورەکردن؛ هار و هاجی کـردن؛ زرێ ئامـایش؛ زرایـش ۲. ئـاپۆرە دان؛ کـۆمرەدان؛ گورمۆرەکردن.

شـــلوغ‌پلـــوغ / šulûqpulûq, šolûqpolûq/: [ترکـی/ فارسـی] *صفت. [گفتاری]* تێکـەڵ‌پێکـەڵ؛ ژلووق؛ بێ‌سەرەوبەرە؛ کەس لە کەس؛ شێواو ‹با شروع بمبارانها همە جا شـلوغ‌پلـوغ شـدە بـود: لەگـەڵ دەســپێکردنی بوردومانـــەکان هـــەموو شـــوێنێ تێکەڵ‌پێکەڵ ببوو›.

شـــلوغ‌کـــاری / šulûqkārî, šolûq-/: [ترکـی/ فارسی] *اسم.* ۱. هەراوهوریا؛ کار یا ڕەوتی دەنـگ و دور و قـرم و قـاڵ پێکهێنـان ‹مـی‌خواسـت بـا شـلوغ‌کـاری کـارش را پـیش ببـرد: دەیەویـست بـە هـــەراوهوریا کارەکـــەی بەرێتـــە پێـــشەوە› ۲. بـشێوەکاری؛ گاشـەکاری؛ کـار یـا ڕەوتی پێکهێنانی ئاژاوە و بێ‌سـەر و بـەرەیی ‹در موقـع بازرسی با یک شلوغ‌کاریهایی مواجە شـدیم: لـە کـاتی سەرکێشیدا بشێوەکاریگەلێکمان هاتە بەر چاو›.

شلوغ‌کن / šulûqkon, šolûq-/: [ترکی/ فارسـی] *صفت. [گفتاری]* هەراکەر؛ چەقەکەر؛ خاوەن خـوو یا مەیلەو شلۆقی کردن.

شـــلوغی / šulûqî, šolûqî/: [ترکـــی] *اســـم.* چرەبەندان؛ هەیشەت؛ حەلەلا؛ حەشر و حەلەلا؛ ژلوقی؛ شلۆقی؛ کەڵەکە؛ بۆش؛ گوردەم؛ ئـاپۆرە؛ گورمۆرە؛ گورتل؛ کۆمرە؛ جمکوت؛ زڵە؛ حەشرە؛ حەشەرەلا؛ حەشر؛ گژــگـژ؛ قەرەباڵـغ؛ هـەرا و زەنا؛ چەقە و گورە؛ گانەگۆڵ؛ دۆخ یان چۆنیەتی شلووق بوون (بە هۆی حەشامات، هەرا و زەنا و...) ‹توی آن شلوغی آدمها همدیگر را گم می‌کردند: لە نێـو ئەو چرەبەندانەدا خەڵـک یەکیان ون دەکرد›.

شل و ول[1] / šol-o-vel/: *صفت. [گفتـاری]* شـل و شەوێق؛ شـل و ول: ۱. پەلـشقە؛ ناقـایم؛ شـل؛ ســست ‹گـرە شـل و ول: گرێـی شـل و شـەوێق› ۲. فشەڵۆک؛ خاو و خلیسک؛ خلیچک؛ شلوێق؛ خاو ‹آدم شل و ول: مرۆی خاو و خلیسـک›.

شـل و ول[2]: *قیـد.* شـل‌وشـەوێق؛ شـل و ول: ۱. فشەڵۆک؛ شلوێق؛ دۆخ یان چۆنیەتی سـست و لێک‌پساو بوون ‹چرا این بقچە را این‌قدر شـل و ول بستەای؟: بۆچی ئەم بوخچەیەت ئەوندە شل‌وشـەوێق

بەستۆتەوە؟› ٢. فش؛ ناپتەو؛ نەبەگە؛ بەبێ ڕێکوپێکی و پتەویەوە ‹خیلی شل و ول حرف می‌زد: زۆر شل و ول قسەی دەکرد›.

شله / šole، ـها/:/اسم. شلە؛ هەر یەکە لەو چێشتانە کە برنج و دانەوێڵە لەگەڵ ڕۆن و خوێ و بەهارات (جار و باریش گۆشت) ئاوێتە دەکەن و هێندە دەیکوڵێنن هەتا ڕەنگ بداتەوە.

شله‌بریانی / šoleberyānî/:/اسم. شۆروا؛ شۆرباو؛ شۆربا؛ چێشتێکە کە لە گۆشت، نۆک، برنج، پیواز، زیرە و ڕۆن دروست دەبێ.

شله‌زرد / šolezard، ـها/:/اسم. شلەزەرد؛ چێشتێکە بە برنج و شەکر و زافەران لێ دەنرێ.

شله‌قلمکار / šoleqalamkār/: [فارسی/ عربی/ فارسی] ☜ آش شله‌قلمکار، **آش**

شلی / šalî/: [عربی]/اسم. شەلی؛ لەنگی؛ لنگی؛ دۆخ یان چۆنیەتی لەنگ بوون؛ کار نەکردنی دەست و پا.

شلی[1] / šolî/:/اسم. شلی؛ کۆمتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شل بوون.

شلی[2]: *صفت. [مجازی، گفتاری]* ١. خاو؛ سست؛ بێحاڵ ٢. لێنەهاتوو؛ نەبەگە؛ فش؛ فشەڵۆک؛ خوتەل؛ خوێریلە؛ تەوەزەل.

شلیاق / šalyāq/: [عربی] ☜ **سنگ‌پشت ــ ٢**

شلیته / šalîte، ـها/:/اسم. *[قدیمی]* شەلیتە؛ شەتە؛ جۆرێک دامەنی کوڵ، دەڵپ و لۆچ ـ لۆچە کە ژنان بە سەر دەرپێوە لە پێی دەکەن.

شلیدن / šalîdan/: [عربی/ فارسی] *مصدر. لازم. [گفتاری]* // **شلیدی:** شەلیت؛ **می شلی:** دەشەلی؛ **بِشل:** بشەلە// شەلین؛ شەلان؛ شەلیان؛ لەنگین؛ کوولین؛ نەجمین؛ شەلەی؛ شەلای؛ شەلەشەل چوونە ڕێگاوە ‹چرا می‌شلی؟: بۆچی دەشەلیی؟›.

شلیک / šellîk/:/اسم. ١. تەقە؛ کار یان ڕەوتی تەقاندن؛ هاویشتنی گوللە لە چەکی گەرمەوە ‹شلیک کردن توپ: تەقاندنی تۆپ› ٢. شریخە؛ دەنگێک وەکوو ئەو تەقە ‹شلیک خنده: شریخەی پێکەنین›. هەروەها: **شلیک شدن؛ شلیک کردن**

شلیل / šalîl، ـها/:/اسم. شەلیل؛ شلۆر؛ حەمەشین؛ هەڵووچەقەیسی؛ حەمەدەشین؛ تەڕازەن؛ تەرەزەن: ١. دارێک لە تیرە و جۆرەکانی قۆخ و هەشتاڵوو ٢. بەری ئەو دارە کە لووس، بێتووک و سپی یان زەرد و سوورە.

شم / šam(m)، ـها/: [عربی]/اسم. ١. هەستی بۆنی ٢. *[مجازی]* تێگەیشتوویی؛ کارامەیی؛ سەردەرچوویی ‹شم سیاسی: تێگەیشتوویی ڕامیاری›.

شما / šemā/: [فرانسوی]/اسم. شیما؛ مەلەزە؛ گەلالە؛ گلالە؛ گەلالە؛ وێنەیەکی بێ وردەکاری و تەنیا بە چەند هێڵ کە بابەتەکە بگەیێنێ.

شما / šomā، ـها؛ یان/: ضمیر. ئێوە؛ ئەنگۆ؛ شمە؛ هەوە؛ هەڤە؛ وە؛ هوین؛ هووین؛ هنگ؛ هوون؛ هوونگ؛ هۆنگۆ؛ هۆن؛ هەنگۆ؛ ڤە؛ هون؛ هن: ١. جێناوی دووهەم کەسی کۆ ٢. جێناوی ڕێزدارانە بۆ دووهەم کەسی تاک.

شمائل / šamā'el/: [عربی] ☜ **شمایل**

شماتت / šemātat, šamātat، ـها/: [عربی]/اسم. سەرکۆنە؛ لۆمە؛ لۆم؛ سەرکۆ؛ تەونج؛ دەمکوت؛ پلار؛ ولە. هەروەها: **شماتت شدن؛ شماتت شنیدن؛ شماتت کردن**

شماتت‌آلود / šemātatālûd, šamātat-/: [عربی/ فارسی] *صفت.* بە لۆمە؛ سەرکۆنانە؛ پلارانە؛ سەرکۆنەیانە؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی لۆمەگەرانەوە ‹نگاه شماتت‌آلود: ڕوانینی بە لۆمە›. هەروەها: **شماتت‌آمیز**

شمار[1] / šomār, šemār/:/اسم. *[ادبی]* هەژمار؛ هژمار؛ ئەژمار؛ ژمار؛ شمار: ١. حیساب ‹به شمار آمدن: بە هەژمار هاتن› ٢. شۆ؛ ئەندازە؛ ڕادە؛ گۆرەبا ‹بی‌شمار: بێهەژمار› ٣. هەژمارە؛ ئەژمارە؛ ژمارە؛ شمارە ‹شمار دشمن: هەژماری دوژمن›.

▣ **از شمار:** *[ادبی]* لە ڕیزی؛ لە ژمارەی ‹از شمار بهایم: لە ڕیزی چوارپێیان›.

در شمار: [ادبی] له تاقمی؛ له ڕیزی؛ پێڕۆ ‹در شمار نیکان: له ڕیزی چاکان›.

▣ **به شمار آمدن:** هاتنه هەژمار؛ به ئەژمار هاتن؛ هاتنه حیساب؛ حەساو بوون ‹او از مردان نادر به شمار می‌آمد: ئەو لە پیاوانی بژاردە دەهاتە هەژمار›. هەروەها: **به شمار رفتن**

به شمار آوردن: هێنانە ئەژمار؛ هێنانە حەساب؛ حەساو کردن؛ لە ڕیزی کۆمەڵێکدا هێنانە ئەژمار ‹او را مردی کارآمد به شمار می‌آوردند: ئەویان بە پیاوێکی کارامە دەهێنایە ئەژمار›.

ـ شمار [2]: *پیوازه.* ـ ژمێر؛ ـ هەژمێر؛ ـ هژمار؛ ـ ژمار؛ بژمێر ‹روزشمار؛ ساعت‌شمار: ڕۆژژمێر؛ کاتژمێر›.

شمارش / šomāreš, šemārš ، ـها/: *اسم.* کار و ڕەوتی ژماردن؛ هەژمارتن؛ ئەژماردن؛ ئەژمارەی ‹در هنگام شمارش دقت کنید: لە کاتی ژماردندا ورد بن›.

شمارشگر / šomārešgar, šemār- ، ـها/: *اسم.* ژمێرکار؛ ئەژمارکار: ۱. پێژمێر؛ ماشینی ژماردن یان حەساوکردن ۲. /ـها/ ژماریار؛ هوومارتۆخ؛ کەسێ کە دەژمێرێ.

شمارک / šomārak/: *اسم.* بارۆم؛ پێومانی وانە، نرخ، مز و...

شمارگان / šomārgān/: *اسم.* ژمارە؛ ژمار؛ هەژمار؛ ئەژمار؛ تیراژ؛ ژماری چاپکراوی دەقێکی چاپی (وەکوو کتێب، ڕۆژنامە و...) ‹با وجود افزایش شدید جمعیت، افزایش شمارگان کتاب بسیار کُند و ناچشمگیر است: ئەگەرچی ژماری ئاپۆرە بەتوندی هەڵدەکشێ، هەڵکشانی هەژماری کتێب زۆر کەم و لاوازە›.

شمارگر / šomārgar ، ـها/: *اسم.* ژمێرۆک؛ ژمارۆک؛ کونتور؛ ئامرازی ژماردن و تۆمار کردن، وەکوو ژماردنی ماوە و هێزی کارەبا و ئاوی لەکارکراو و...

شماره / šomāre, šemāre ، ـها/: *اسم.* شمارە؛ ژمارە؛ ئەژمار؛ هەژمار؛ بژار؛ بژارە: ۱. ڕەقەمێک کە نیشانەی ناسیاوی یان جێگەی کەسێ یان شتێک لە کۆمەڵێکدایە ‹شمارەی صندلی؛ شمارەی شناسنامە: ژمارەی سەندەڵی؛ ژمارەی پێناسە› ۲. پەڕە یان کاغەزێ کە ژمارەی لە سەر نووسراوە ۳. ئەندازە؛ ئەنازە؛ شۆ؛ گۆرەبا؛ ژمارەیەک کە پێشاندەری ئەنازی شتێکە ‹شمارەی پایتان چند است؟: ژمارەی پاتان چەندە؟›.

▣ **شماره انداختن:** ژمارە داخستن؛ شمارە وسەی: ۱. پیشاندانی چەنیەتیەکی گۆڕدراو بە شێوەیەکی خۆمەش ‹اگر آب مصرف شود کنتور شماره می‌اندازد: ئەگەر ئاو بروا کونتور ژمارە دادەخا› ۲. نیشاندانی ژمارە تەلەفوون.

شماره برداشتن: ژمارە هەڵگرتن؛ ژمارە نووسین؛ نووسینی ژمارەی شتێک ‹راننده پس از تصادف فرار کرد ولی شاهدان شمارەی ماشین را برداشتند: ڕانەندە پاش تەسادفەکە دەرچوو بەلام شایەتەکان ژمارەی ماشینەکەیان هەڵگرت›.

شماره زدن: ژمارە لێدان؛ نووسین یان لکاندنی ژمارە بە سەر شتێکەوە ‹ورقه‌ها را شماره بزن!: وەرەقەکان ژمارە لێدە!›.

شماره کردن: ژمارەکردن؛ ژمارە دانان بە سەر شتێکدا ‹ماشین را شماره کردم: ماشینەکەم ژمارەکرد›.

شماره گرفتن: ژمارە وەرگرتن؛ ژمارەگرتن؛ شمارەگێرتەی: ۱. ژمارە بە دەست هێنان ‹از منشی دکتر شماره گرفتم و نشستم توی نوبت: لە نویسیاری دوکتور ژمارەم وەرگرت و لە نۆرەدا دانیشتم› ۲. خولدان یان گوشار دانی ژمارەگەلی دیاریکراو لە سەر دەزگای تەلەفوون، بۆ پێوەندی گرتن.

شماره‌زن / šomārezan ، ـها/: *اسم.* ژمارەکوت؛ شمارەکوت؛ دەزگایێ کە بە گوشاردانی لۆسەیەک ژمارەی دڵخواز یان ژمارەگەلی لە

شوێن یەک چاپ دەکا.

شمارەزنی / šomārezanî، ـها/:/اسم. ژمارەکوتی؛ شمارەکوتی؛ کار یان ڕەوتی نووسین، چاپ‌کردن یان نەخشاندنی ژمارە.

شمارەگذاری / šomāregozārî/:/اسم. ژمارەدانەری: ١. /ـها/ کار یان ڕەوتی دیاری کردن یان نووسینی ژمارەی شتێک ٢. بەشێک لە مەزرینگەی ڕێنوێنی و ئاژوانیە کە کاری دیاری‌کردنی ژمارەی ئامێرگەلی گواستنیە.

شمارەگیر / šomāregîr، ـها/:/اسم. ژمارەگر؛ ژمارەگیر؛ بەشێک لە دەزگای تەلەفوون بە ژمارەگەلی ٠ تا ٩وە کە بەوانەوە ژمارەی ڕەچاوکراو دەگیردرێ و پێوەندی دادەمەزرێ.

شمارەگیری / šomāregîrî، ـها/:/اسم. ژمارەگری؛ ژمارەگیری؛ کار یان ڕەوتی خولاندن یان گوشاردانی ژمارەکانی ژمارەگیر بۆ پێوەندی تەلەفوونی ‹نیم‌ساعت است دارم شمارەگیری می‌کنم، خط راه نمی‌دهد: نیوساعەتە خەریکی ژمارەگیریم، بەڵام ڕێ نادا›.

ـ شماری / šomārî, šemārî/: *پیواژە.* ـ ژمێری؛ ـ ژماری؛ ـ هەژمێری؛ ـ ئەژماری ‹روزشماری؛ ثانیه‌شماری: ڕۆژژمێری؛ چرکەژمێری›.

شماس / šammās، ـها؛ ـان/: [عبری]/اسم. جانکوش؛ مجێوری کلیسا؛ خزمەتکاری کلیسا: **خادم کلیسا**

شماطه / šammāte، ـها/: [روسی]/اسم. چەکوشە؛ زیل؛ زەنگی کاتژمێر.

شماطه‌دار / šammātedār/: [روسی/ فارسی] ☜ ساعت شماطه‌دار، **ساعت**

شمال / šomāl, šemāl/: [عربی]/اسم. ١. باکوور؛ یەکێ لە چوار لا سەرەکیەکان. بەرانبەر: **جنوب** ٢. لای چەپی کەسێ کە بەرەو ڕۆژهەڵات وێستاوە ٣. مەڵبەندگەلی باکووری ٤. [مجازی] وڵاتانی دەوڵەمەند ٥. زریان؛ زەلان؛ بایێ کە لە باکوورەوە دێت.

▣ **شمال باختری** ☜ **شمال غربی**

شمال خاوری ☜ **شمال شرقی**

شمال شرقی: ڕۆژهەڵاتی باکووری؛ خۆرهەڵاتی باکووری؛ لای نێوان باکوور و ڕۆژهەڵات: **شمال خاوری**

شمال غربی: ڕۆژاوای باکووری؛ خۆراوای باکووری؛ لای نێوان باشوور و ڕۆژئاوا.

شمالاً / šomālan/: [عربی] *قید.* لە باکوورەوە؛ لە لای باکوورەوە ‹شمالاً محدود است به خیابان: لە باکوورەوە دەگاتە شەقام›.

شمالگان / šomālgān/: [عربی/ فارسی]/اسم. ناوچەی جەمسەری باکووری؛ مەڵبەندی بەستەڵەکی باکوور؛ ناوچەگەلێ کە کەوتوونەتە ژوور هێڵی ٦٥ پلەکی باکووریەوە.

شمالی / šomālî، ـها/: [عربی] *صفت.* باکووری: ١. پێوەندیدار یان سەر بە باکوورەوە ‹باد شمالی: بای باکووری› ٢. لە لای باکوورەوە ‹درِ شمالی: دەرکەی باکووری›.

شمامه / šamāme/: [عربی] ☜ **دَستَنبو-٢**

شماها / šomāhā/: *ضمیر.* ئێوەگەل؛ ئێوەیەل؛ ئێوەمانان؛ تاقمێ لە ئێوە؛ کۆی ئێوە؛ گرۆیەک کە ئێوەی تێدان ‹شماها می‌گفتید این کار فایده ندارد!: ئیوەگەل دەتانگوت ئەم کارە بەهرە نادا!›.

شمایل / šamāyel، ـها/: [عربی]/اسم. نگارە؛ وێنە؛ سیما؛ شکڵ: ١. وێنەی دۆستانی خوا و پیرۆزان ٢. [ادبی] مۆر؛ دیدار؛ ڕوخسار؛ دیمەن؛ چێرە ❋ **شمائل**

شمایل‌پرستی / šamāyelparastî/: [عربی/ فارسی]/اسم. نگارەپەرستی؛ وێنەپەرستی؛ کار یان ڕەوتی پەرستنی وێنە (وەک وێنەی خوداکان، فریشتەکان یان شتە پیرۆزەکان).

شمایل‌سازی / šamāyelsāzî/: [عربی/ فارسی] /اسم. نگارەکێشی؛ کێشانی وێنەی دۆستانی خودا و شتە پیرۆزەکان.

شمپانزه / šampānze/: [فرانسوی] ☜ **شامپانزه**

شـمد / šamad ، ـهـا/: *اسـم.* شـەمەو؛ شـەمەد؛ پۆپەژمین؛ پێخەفێکی زۆر تەنک لـە کـەتان یـا پەموو کـە هاوینـان کـاتی نووسـتن بـە خۆیـدا دەدەن.

شمردن / šomordan, šemordan/: *مصدر. متعدی.* // **شمردی**: ژماردت؛ **می شماری**: دەژمێری؛ **بـشمار**: بژمێـره// ژمـاردن؛ ژمـارتن؛ بـژاردن؛ بـژارتن؛ هـەژماردن؛ هـەژمارتن؛ ئـەژماردن؛ ئـەژمارتن؛ هەژمرانـدن؛ هێژمـارتن؛ شمـاردن؛ شمـارین؛ هۆمـارتش؛ هوومـارتش؛ ئژمـارەی؛ ئـەژمارەی؛ ئـــەژمارای: ١. هـــەژمارکردن؛ ژمــــارەکردن؛ دیـاریکـردنی هەنـدی شـتێک ‹شـمردن پـول: ژماردنـــی پـــارە› ٢. بـــە ڕیزگوتنـــەوەی ژمـــارە سەرەکیەکان ‹از یک تا صد شمردن: لە یەکـەوە تـا سەد ژماردن› ٣. حەسێبکردن؛ ناو لێبـردن لـە حەســـاوکردندا ‹دفترهـــا را هـــم شـــمردەای؟: دەفتەرەکانیـشت حەسـێب کـردووە؟› ٤. زانـین؛ بایەخ پێدان؛ حەبسێبکردن ‹او را آدم نمیشمردند: بە مرۆیان نەدەزانی›. هەروەها: **شمردنی**

■ صـفت فـاعلی: **شـمارنده** (ـــ)/ صـفت مفعـولی: **شــمرده** (ژمێـــردراو)/ مــصدر منفــی: **نــشمردن** (نەژماردن)

شـمرده[1] / šomorde, šemorde/: *صـفت.* بـە بژاردە؛ بژاردە؛ دانەـدانە؛ بـە چۆنیەتیـەکی ڕوون کە هەر کەس تێبگا (لە بارەی ئاخاوتنەوە) ‹بیـان شمردە: وتاری بە بژاردە›.

شمرده[2]: *قید.* دانەــدانــە؛ بـە شـێوەیەکی ورد و زانراو ‹شمردە حرف میزد: دانەـدانە قسەی دەکرد›.

شمس / šams/: [عربـی] *اسم. [ادبی]* خـۆر؛ خـوەر؛ وەر؛ ڕۆژ؛ ڕۆژیار؛ ڕۆجیار؛ تاو؛ هەتاو.

شمسه / šamse/: [عربـی/ فارسـی] *اسـم.* شەمـسە؛ نەخشێکی ڕازێنەیی خۆرئاسایە کـە لـە هونـەرە ســـوونەتیەکانی ئێرانـــدا (وەک کاشـــیکاری، زێڕکاری، گولدووری زێڕ و زێوسـازی و...) بـە کـار دەڕوا.

شمسه دوزی / šamsedûzî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* شەمسەدووری؛ گولدووری بە شێوەی شەمسە.

شمسی / šamsî/: [عربی] *صفت.* هـەتاوی؛ ڕۆژی: ١. سـەر بـە هـەتاو ‹منظومـەی شمـسی: مـەکۆی هـــەتاوی› ٢. پێوەندیـــدار بـــە ســـووڕانی گواســـتنەوەیی زەویـــن ‹ســـال شمـــسی: سالـــی هەتاوی›.

شـمش / šemš ، ـهـا/: *اسـم.* کەسـتەک؛ شـیش؛ شمش؛ شقش؛ لۆک؛ لۆکم؛ تۆلا؛ قورسە؛ قولت؛ کوماچـە؛ کـانزای داڕێـژراوەی پالـێوراو کـە بـۆ گواستنەوە یان فرۆش بە شێوەی ڕێژەیـەک لـە ئەندازەگەلی بڕیاردراودا دروستی دەکەن ‹شمش طلا: کەستەکی زێڕ›.

شمـــشاد / šemšād/: *اسـم.* شمـــشاد؛ شمـــشار؛ شمشال؛ شەمشا؛ درەختێکی هەمیشە سـەوزی ڕازێنەیی، بە گـەلای سـەوزی تـۆخ و بریقـەدار، چێوی سفت و پتەو کە لە پیـشەسازیدا بـە کـار دێ. ئـەم دارە لـە هەشـت میتـر بـەرزتر نابـێ: **شمشاد اناری؛ شمشاد فرنگی؛ کیش**

◙ **شمشاد اناری** ☜ **شمشاد**

شمـــشاد پـــیچ: شمـــشاد پـــێچ؛ درەختچـــەی هەمیشە سەوز و خزۆک بـە گـەلای هێلکـی دووڕەنگ، گولی ئالی مەیلەو سـەوز و بـەری ســـوورەوە کـــە بـــە داریتـــردا دەئالـــێ و هەلدەکشێ.

شمشاد فرنگی ☜ **شمشاد**

شمشال / šemšāl ، ـها/: [از کردی] *اسم.* شمـشال؛ کوردنای؛ قەوال؛ سازێکی لە بنەمالەی بلوێر.

شمـــشه / šemše ، ـهـــا/: *اســـم.* شمـــشە؛ داری ڕاستەی بەنایی؛ ئامێرێکی چێـوی یـان کـانزایی درێژ وەکوو خەتکێش کە بۆ تەراز بوونی کـاری بەنا (لە دیوار نان یا فەڕشی کەف و شـتی وادا) بـە کار دەڕوا.

شمشیر / šamšîr ، ـها/: *اسم.* ١. شیر؛ شوور؛ شور؛ شمشێر؛ شمـشێرد؛ شـێر؛ شەمـشێر؛ شمـشیر؛

قلیچ؛ قـلینج؛ قـلنج؛ گـۆرد؛ جـەنگ ئـامێرێکی پۆلایینە، بە دەستەیەکی کورت، تێغەیەکی درێژ و نـووک‌تیـژی ڕاسـت یـان تـۆزێ لارەوە ٢. دەوەنێکی لێرەواری بە قۆتەی چـوارڕوویی، گەڵای هێلکی درێژ و بەری چوار توێژی سوور و تۆمی نارنجیەوە: **گوشوارک**

▣ **شمشیر را از رو بستن:** *[کنایی]* بـەرد گرتنـە مشتەوە؛ بە ڕاشکاوی و بێ‌مـەرایی دوژمـنی کردن ‹آن روز رییس شمشیر را از رو بسته بـود: ئـەو ڕۆژە سەرۆک بەردی گرتووە مشتەوە›.

شمشیر را غلاف کردن: *[کنایی]* سارد بوونـە؛ هاتنـە خـوارێ؛ لـە هەڕەشـە و گورەشـە دەست‌کێشان و سـاچان ‹وقتی دید حریف از میدان در نمی‌رود، شمشیرش را غـلاف کـرد: کاتێ زانی هەڤبەرەکەی لە مەیدان ناچێتـە دەر، سارد بووە›.

شمشیر زدن: شیرکوتان؛ شمشێر وەشاندن؛ بە کار بردنی شمشێر بۆ شەڕ و پێکـدادان ‹او در راه میهنش شمشیر می‌زد: ئەو لە ڕێگەی وڵاتەکەیدا شیری دەکوتا›.

شمشیر کشیدن: شیرکێشان؛ شمشێر کێـشان؛ شیر لە کاڵان دەرکێشان؛ بـۆ شـەڕ هەسـتان ‹درست نیست دوستان به روی هم شمشیر بکشند: باش نیە هەوالان لە ڕووی یەکدا شیر بکێشن›.

شمشیرباز / šamšîrbāz ، ـهـا؛ ـان/: *صـفت.* شمشێرباز؛ شمشێروەشێن.

شمشیربازی / šamšîrbāzî/: *اسم.* شمشێربازی؛ شمشێروەشێنی؛ جۆرێک وەرزشـە بـۆ نوانـدنی کارامەیی کایەکەران لە شیروەشاندندا.

شمشیرزن / šamšîrzan ، ـهـا؛ ـان/: *اسـم.* شیروەشێن؛ شمشێروەشێن؛ شمشێرباز؛ کەسێ کە لە شیر وەشاندندا بە دەستوبردە. هەروەها: **شمشیرزنی**

شمشیرماهی / šamšîrmāhî/: *اسم.* ١. ـها؛ ـان/ شیرماسی؛ کلکەمووی؛ شمشێرماسی؛ جۆرێک ماسـی خواردەمـەنی بـە قـەپۆزێکی درێـژی شیرئاسـاوە کـە لـە ئێسقانەکانی شـەویلاکی سەرووی پێکهاتووە ٢. *[نجوم]* ☜ **زرّین‌ماهی**[1]

شمشیری / šamšîrî/: *صـفت.* ١. شـیری؛ شمـشێری؛ شەمـشێری؛ وەک شمـشێر ٢. شـووگەر؛ شـیرگەر؛ وەسـتای شمـشێر و خەنجەرساز.

شمع / šam', ša:m ، ـها/: [عربی]/*اسم.* شـەم؛ شەمێ؛ شەمع: ١. مـۆم؛ شما؛ بالمـەمی؛ مێـو؛ شەماڵک؛ شەمالک؛ شـەمانک؛ مـۆمی؛ شـەماڵ؛ شەماڵ؛ بەلمیت؛ فنـد؛ قرجەنـە؛ تیکەیـەک لـە مۆم یان چـەوری کـە پـڵیتەیەکی بـۆ ڕووناکی تێخـراوە ٢. شـەمی ماشـین؛ فەنـدەک؛ فەنـد ٣. شـەمعەک؛ پالـەوانە؛ فیـلپایە؛ بالـین؛ کۆڵەکەیەکی چێوی یان کانزایی بۆ بەرگری لـە دارمانی ماڵ (میچ یان دیوار) کە لە ژێر و پالـیدا دادەنرێـت ٤. یەکـەی ڕادەی ڕۆشـنایی ٥. *[مجازی]* ئەوەی هۆی ڕووناکیە ‹او شمع مجلس ما بود: ئەو شەمی کۆڕی مە بوو›.

▣ **شمع جمع** ☜ **شمع محفل**

شمع کافوری: *[ادبی]* شەمی گەچی.

شمع گچی: شەمی گەچی؛ مۆمی سپی کە لە پی پەتی دروستی دەکەن.

شمع مجلس ☜ **شمع محفل**

شمع محفل: *[مجازی]* شەمی‌کۆڕ؛ شەمی جـەم؛ کەسێ کە دەبێتە هۆی گەشـاندنەوە و گـەرم بوونی کۆڕ: **شمع مجلس؛ شمع جمع**

▣ **شمع زدن:** شەم دانە ژێر شتێ ☜ **شمع ـ٣**

شمعدان / šam'dān, ša:mdān ، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* لالا؛ لالە؛ شمادان؛ شەمان؛ شەمدان؛ شەمعدان؛ مۆمدان؛ فنداک؛ فنـدانک؛ شـەمدوو؛ شەمسۆز؛ دەفرێکی پایەدار بە یەک یـان چەنـد قوپکەوە کە شەمی بۆ دایساندن تێدەنێن.

شمعدانی / šam'dānî, ša:mdānî ، ـها/: [عربی/ فارسـی]/*اسـم.* شـەمانی؛ گوڵـەشـەمالی؛

گوڵەشەمالیە؛ گوڵێکە بە زۆر ڕەنگەوە: سپی، سووری ئاماڵ پرتەقاڵی، چێرەیی و...

▣ **شمعدانی پیچ:** شەمانی پێچ؛ جۆرێ شەمانی کە لاسکەکەی بە دەوری پاڵەوانەیدا لوول دەخواتەوە.

شمعدانی عطری: شەمانی عەتری؛ جۆرێ شەمانی ڕازێنەیی، بە گەڵای زۆر بۆنخۆشەوە.

شمع‌سازی / šam'sāzî, ša:m- /: [عربی/ فارسی] /اسم. شەمسازی؛ مۆمسازی: ١. کار یان ڕەوتی درووس‌کردنی شەم لە مۆم، چەوری و... ٢. /ـها/ کارگەی درووس‌کردنی شەم؛ کارخانەی شەمسازی.

شمعک / šam'ak ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. شەمعەک: ١. مۆمک؛ کەرەسەیەک لە برێک لە دەزگاگەلی گەرمادەر (وەک سۆپا، ئاوگەرمکەر و...)دا کە بە بلێسەیەکی لاوازەوە دەگرێ و بۆ داگرساندنی مەشخەڵی سەرەکی دەزگاکە بە کار دەڕوا ٢. پاڵەوانە؛ شەم؛ تیرێکی چێوین یان کانزایی بۆ بەرگری لە دارمانی ماڵ (میچ یان دیوار) کە لە ژێر و پاڵیدا دادەنرێ.

شمعکوب / šam'kûb, ša:m- ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. [معماری] چوارچێوەیەکی پۆلایینی هەڵێنەر و بزوێنەرە بۆ هەڵگرتنی تیر (کاریتە) و تێڕۆ کردنی بە زەویدا.

شمعی / šam'î, ša:mî /: [عربی] صفت. شەمی: ١. مۆمی؛ لە شەم دروست کراو ‹مداد شمعی: قەلەمی شەمی› ٢. مۆماوی؛ تێکەڵ بە شەم.

شمن / šaman ، ـها، ـان/: [سنسکریت] /اسم. شەمەن؛ پایەبەرزی ئایینی شەمەن‌پەرستی، کە بە بڕوای شوێنکەوتوانی دەتوانێ لەگەڵ بوونەوەرانی نادیاردا پێوەندی دابمەزرێنێ، نەخۆش چا کاتەوە و لە نادیار خەبەر بدا.

شمن‌پرستی / šamanparastî /: [سنسکریت/ فارسی] /اسم. شەمەن‌پەرستی؛ دینی پەرەسەندوو لە نێوان گەلانی ئوراڵ‌ـئاڵتایی باکووری ئاسیا و ئورووپا لە سەر بنەمای باوەڕ بە چەن خودا، ڕۆحی باپیران و دێوانێ کە تەنیا شەمەنەکان توانایی پەیوەندیان لەگەڵیاندا هەیە.

شمول / šumûl, šomûl /: [عربی] /اسم. داگری؛ لە خۆ گری؛ کار یان ڕەوتی گرتنە بەر؛ داگرتن؛ گرتنەوە؛ بریتی بوون ‹موضوع از شمول این قانون خارج است: ئەم قانوونە داگری بابەتەکە نیە›.

شمه / šemme /: [عربی] /اسم. نەختێ؛ بڕێ؛ برێک؛ چکێ؛ هێندێ؛ کوچێو؛ هەندێکی کەم لە شتێک ‹شمه‌ای دربارەی کارهای عروسش تعریف کرد: نەختێ لەمەڕ کارەکانی بووکەکەی گێڕاوە›.

شمیز / šomîz /: [فرانسوی] /اسم. شۆمیز؛ شوومیز؛ مقەوا: **شُومیز**

شمیم / šamîm /: [عربی] /اسم. [ادبی] بەرامە؛ بەرام؛ بۆنی خۆش ‹برنیاید شمیم عود از بید: بەرامەی عوود لە بی چۆن دێتە بەرهەم؟›.

شمین / šamîn /: /اسم. [گیاه‌شناسی] گیامیزڵانە؛ گیامیزڵـلانە؛ گیاکەڵەی ئاوی؛ ڕووەکێکە توورەکەیەکی پێوەیە بۆگرتنی مێش و مێشوولە، قەد و گەڵاکەی سەر ئاو دەکەوێت.

شمینه / šomîne ، ـها/: [فرانسوی] /اسم. شومینە؛ سۆپای نێو دیوار: **شُومینه**

شن / šen ، ـها/: /اسم. چەو؛ زیخ؛ خیز؛ ڕێخ؛ ڕیخ؛ زوخرە؛ زوخرۆک؛ وردکەبەرد؛ قۆخ؛ خڕک؛ خڕکەبەرد؛ ڕێز؛ وردە بەردی دەم چەم؛ وردەی هاڕدراوی بەرد بە ئەستوورایی ٢ تا ١٠ میلیمیتر کە زۆرتر لەگەڵ تمتمان بەتایبەت ماسەدا تێکەڵە.

▣ **شن بادامی:** چەو؛ زیخی گرد و لووس.

شن پولکی: زیخی پوولەکی؛ وردکە بەردێ کە پانایییەکەی سێ ئەوەندەی ئەستوورایییەکەیەتی.

شن زبری: ڕێخەزرو؛ زبرەزیخ؛ چەوی زوور و ناساف.

شن سوزنی: زیخە دەرزیلە؛ جۆرێک زیخە کە

درێژایی سێ ئەوندەی پانایییەکەیەتی.

شنا / šenā/:اسم. ١. مەلە؛ سۆبایی؛ شناو؛ ئاژنی؛ مەلێ؛ لەمێ؛ بزاو لە ئاودا بە بزواندنی دەست و پا، کلک یان باڵ ٢. [کنایی] مەلە؛ مەلێ؛ لەمە؛ جووڵەی شتێک لە نێو تراوێکدا ‹مگس مردەای توی شیشەی شربت شنا می‌کرد: مێشێکی مردوو لە نێو شووشە شەربەتەکەدا مەلەی دەکرد› ٣. شنۆ؛ شنەو؛ شناو؛ جۆرێک وەرزشی زۆرخانەیی ئێرانیە: **شنۆ**

شنای آزاد: مەلەی ئازاد؛ مەلەیەک کە بە گوێرەی دەستوورێکی تایبەت نیە.

شنای استقامت: جۆرێ کێبەرکێ مەلەوانیە کە مەلەوان دەبێ مەودایەکی زۆر مەلە بکا.

شنای پروانه: مەلەی پەروانە؛ جۆرێک مەلەیە کە هەر دوو دەستی مەلەوان پێکەوە لە ئاو دێتە دەرەوە و وەکوو باڵی پەپوولە دەبزوێ.

شنای پشت: پشتەمەلە؛ پەشتەمەلێ؛ مەلەی لە سەر گازی پشت. هەروەها: **شنای پهلو**

شنای قورباغه: سینە مەلە؛ قورواقەمەلە؛ جۆرێ مەلە وەک مەلەی بۆق کە سەرەتا دەستی مەلەوان لە درێژایی لەش، بەرەو بەر و لەپی دەست بەرەو خوارە، لە بزاوی دواییدا دەست لە دوولاوە بۆ لای لەش دەجووڵێن و پاشان پا بەرەو بەر جەم و باز دەبێتەوە و بە تەوژمەوە دەبەسرێ.

شنای کرال: باسکەمەلە؛ مەلەی دەستلێدانی یەکنایەک و پای وەک پەرە بان و خوار پێکردن.

شنا رفتن: شنۆ/ شنەو چوون ‹هر دفعه سیصد تا شنا می‌رفت: هەر جارێک سێسەد دانە شنو دەچوو› ☜ **شنا ـ ٣**

شناخت / šenāxt، ـها/:اسم. ناسیاری: ١. کار یان ڕەوتی ناسان؛ ناسین؛ شناسین؛ بریتی لە هایایی و داوەری ٢. زانیاری؛ زانست؛ زاناهی؛ بەرهەمی ئەم کارە ‹او شناخت کاملی از حوادث نداشت: ئەو ناسیاریەکی تەواوی لە ڕووداوەکان نەبوو›. هەروەها: **شناخت داشتن**

شناخت‌شناسی / šenāxtšenāsî/:اسم. ناسیاری‌ناسی؛ زانیاری‌ناسی؛ لێکۆڵینەوەی چەن و چلۆنی لێهاتوویی مرۆ بۆ ناسینەوەی ڕاستی و سەرچاوەکانی، شێوە و شێوازگەلی ناسیاری، ڕاستی و ڕێگەگەلی پێ گەیشتنیان.

شناختن / šenāxtan/: مصدر. متعدی. // **شناختی:** ناسیت؛ **می‌شناسی:** دەناسی؛ **بشناس:** بناسە // ناسین؛ ناس کرن؛ شناسین؛ ئژناسەی؛ ئەژناسای؛ ئژناسین؛ نیاسین؛ شناسای؛ ڤەناسین؛ ئەوەژناسەی: ١. وە بیر هێنانەوە یان لێکجیاکردنەوەی کەسێ یان شتێک بە پێی ئاگاداری پێشوو ٢. لە چۆنیەتی و دەروونی کەسێ یان شتێک ئاگا بوون ‹من او را خوب شناخته بودم: من ئەوم بە باشی ناسیبوو› ٣. لەمەڕ کەسێ داوەری یان باوەڕێکی تایبەت هەبوون ‹همه او را به مردانگی و دست‌ودلبازی می‌شناختند: هەموان ئەویان بە پیاوەتی و دەستودڵبازی دەناسی› ٤. ئاشنا بوون لەگەڵ کەس یان شتێکدا ‹همەی کس و کارش را می‌شناخت: هەموو کەس‌وکاری دەناسی› ٥. ناسینەوە؛ ڤەناسین؛ شناسایوە؛ ئەوەژناسەی؛ بەجێ‌هێنان ‹بعضیشان را اگر می‌دیدی، نمی‌شناختی: بڕێکیانت ئەگەر بدیبا، نەتدەناسینەوە›. هەروەها: **شناختنی**

■ صفت فاعلی: **شناسنده** (ناسەر)/ صفت مفعولی: **شناخته** (ناسراو)/ مصدر منفی: **نشناختن** (نەناسین)

شناخته / šenāxte، ـها، ـگان/: صفت. ناسراو؛ ناسیاگ؛ ناسیاو؛ بەناوبانگ؛ ناودار؛ ئەژناسیا ‹آدم شناخته‌ای است: مرۆیەکی ناسراوە›.

شنازی / šenāzî/: صفت. مەلەژی؛ بە تایبەتمەندی یان توانایی مەلەکردن و بزاو لە نێو ئاودا بۆ ماوەیەکی زۆر (وەک ماسی و باڵۆن).

شناس[1] / šenās/:اسم. [گفتاری] ئاشنا؛ شناس؛ ژناس؛ ئەژناس؛ ناس ‹با پدرم شناس است: دەگەڵ

بابم ئاشنایه›.

ـ شناس[۲]: *پیواژه*. ـ ناس؛ـ شناس؛ـ ئەژناس؛ ناسەر، کەسێ کە شتێک دەناسێ یان دەگەڵیدا ئاشنایە ‹آبشناس؛ زیستشناس: ئاوناس؛ ژیوارناس›.

شناسائی / šenāsā'î/ ☜ **شناسایی**

شناساگر / šenāsāgar/: *اسم. [شیمی]* هەر یەکە لەو ماکانە کە بە هۆی گۆڕینی لەناکاوی ڕەنگ، سەرەنجامی کاردانەوەیەکی کیمیایی ڕوون دەکەنەوە و زۆرتریش لە شیکردنەوەی بارستایدا بەکاردێن.

شناساندن / šenāsāndan/: *مصدر. متعدی*. // **شناساندی**: ناساندت؛ **میشناسانی**: دەناسێنی؛ **بشناسان**: بناسێنە// ناساندن؛ پێناساندن؛ دانەناسکرن؛ دانەنیاسین؛ پنەژناسەی؛ شارەزایی دان بە دیتران لەمەڕ چۆنیەتی کەسێ یان شتێکەوە: **شناسانیدن**. هەروەها: **شناساندنی** ■ صفت فاعلی: **شناسانده** (ناسێنەر)/ صفت مفعولی: **شناسانیده** (ناسێنراو)/ مصدر منفی: **نشناساندن** (نەناساندن)

شناسانیدن / šenāsānîdan/ ☜ **شناساندن**

شناسایی / šenāsāyî ، ـها/: *اسم*. شناسایی؛ کار یان ڕەوتی ناسینەوە: ۱. ناسینی چۆنیەتی شتێ یان پێناسەی کەسێک ‹شاهد متهم را شناسایی کرد: شایەت تاوانبارەکەی ناسیەوە›. هەروەها: **شناسایی دادن؛ شناسایی کردن** ۲. *[سیاست]* بە فەرمی ناسینی دەوڵەت یان بار و دۆخێک لە لایەن دەوڵەت یان دەوڵەتانی ترەوە ‹کشورهای عرب دولت فلسطین را شناسایی کردند: وڵاتە عەرەبیەکان دەوڵەتی فەلەستینیان ناسیەوە› ❋ **شناسائی**

▣ **شناسایی دوژور**: *[سیاست]* ناسینەوەی دوژوور؛ ناسینەوەی فەرمی دەوڵەتێک لە لایەن دەوڵەتێکی ترەوە کە هاوڕێ لەگەڵ دامەزرانی تەواوی پەیوەندیگەلی ڕامیاریدایە.

شناسایی دوفاکتو: *[سیاست]* ناسینەوەی دوفاکتۆ؛ ناسینەوەی سنووردار و کاتی دەوڵەتێک، بەبێ دامەزرانی تەواوی پەیوەندیگەلی ڕامیاری.

▣ **شناسایی دادن**: شناسایی دان؛ خۆ پێناساندن؛ ئاشنایی دان؛ زانیاری دان بە کەسێک بۆ ناساندنی خۆ بە ئەو ‹وقتی شناسایی دادم، مرا شناخت: کاتێک ئاشناییم دا، ناسیمیەوە›.

شناسنامه / šenāsnāme ، ـها/: *اسم*. ناسنامە؛ پێناسە؛ سەرنامە؛ شناسنامە: ۱. بەڵگەی فەرمی ناسینەوەی هەر کەس، کە بە شێوەی دەفتەرچە یان لاپەڕەیەکی دەوڵەتی، کە ناو، ناوی بنەماڵە و ئاگاداریگەلی تر لە پێوەندی ئەو کەسەی تێدا نووسراوە: **سجل** ۲. دەفتەرچە یان لاپەڕەیەک کە ئاگاداریگەلی پێوەندیدار بە بابەت یان کەسێکی تێدا دەنووسرێت ‹شناسنامەی بهداشتی: ناسنامەی تەندروستی›.

شناسنامه ای / šenāsnāme'î/: *صفت*. ناسنامەیی؛ پێناسەیی؛ سەرنامەیی؛ شناسنامەیی؛ پێوەندیدار یان پاڵدراو بە ناسنامەوە ‹مشخصات شناسنامەای او را یادداشت کنید: دیاریکراوە ناسنامەییەکانی بنووسن›.

شناسه / šenāse ، ـها/: *اسم*. ناسە: ۱. *[دستور]* بەشێک لە کردار کە پیشاندەری کەس یان ژمارەیە و بە شوێن ڕەگی کردارەوە دێت ۲. کود؛ کۆمەڵێک لە نیشانەگەل (ژمارە، پیت یان وشە) کە بۆ واتایێکی دیاریکراو و زۆرتر نهێنی بە کار دێ.

ـ شناسی / šenāsî/: *پیواژه*. ـ ناسی؛ ناسینەوەی شتێک یان زانستی پێوەندیدار بەو شتەوە ‹آبشناسی؛ جانورشناسی؛ زیستشناسی: ئاوناسی؛ گیانەوەرناسی؛ ژیناسی›.

شناعت / šenā'at, šanā'at ، ـها/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ناشیرینی؛ دزێوی؛ کرێتی؛ نەچێیی؛ ناحەزی؛ خراپی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دزێو بوون.

شــــناگاه / šenāgāh/:*اســـم.* پــلاژ؛ ڕۆخـــەوار؛ ئاوبازگـــــە: ١. شـــوێنی تـــەخت و خـــۆش بەرجەوەنـدی قـەراخی ئـاو ٢. مـاڵ و سـامانی دروستکراو لەو شوێنەدا.

شناگر / šenāgar ، ـها؛ ـان/:*اسـم.* مەلەوان؛ ئاوباز؛ مەلەزان؛ ئاڤژەن؛ مەلەڤان؛ سـۆبا؛ سـۆبایی‌کـەر؛ مەلۆو: ١. کەسێ کە مەلە دەزانێ ٢. کەسێ کە مەلە دەکا. هەروەها: **شناگری**

شــــناور[1] / šenāvar ، ـهـا/:*اســم.* ســـەرئاو: ١. کەرەستەیەکی گواسـتنەوەیی کـە بـە سـەر ئاودا بڕوا (وەک گەمیە) ٢. ئـامرازێکی سـووک و هلۆڵ بە سەر خەزینەی تراوێکەوە و بەسـراو بـە شێری تراوەکەوە، کە داکـشانی ئاسـتی تـراوی خەزێنەکـە، دەبێتـە هـۆی ڕژانی و هەڵکـشانی ئاستی دەبێتە هۆی برانی.

شناور[2]: *صفت.* ١. سەر ئاو؛ بە توانایی یان شیانی لــە ســەر ئـاوەوە بـزوان ٢. *[گفتـاری]* گـەوزاو؛ ڕۆچووگ بە ناخی ئاودا.

شــناوری / šenāvarî/:*اسـم.* سـەرئاوی: ١. دۆخ یان چۆنیەتی بوونی شتێک لە سەر یان لـە نێو تراوێکدا ٢. دۆخ یان چۆنیەتی ڕاگرتنی لەش لە نێو ئاودا.

شناوه / šenāve/:*اسـم.* ئامرازێکی دە ئاو گـەوزاو بۆ گەزگرتنی قووڵایی ئاو.

شنبلید/ šanbalîd /:*اسم. [گیاه‌شناسی]* سوورەجان؛ گیاییێکـە گـوڵـەکەی لـە ڕەحـــەتی دەچـێ، پێنج‌پەڕەی هەیـە و ڕەنگـی سـووری مەیلـەو پەمەییە و بۆ دەرمان دەبێ.

شــنبلیله / šambalîle, šanbalîle ، ـهـا/:*اسـم.* شـــەمبەلیک؛ شـــەمبلیلک؛ شمــڵی؛ شمــڵیە؛ شەملیە؛ حەوینج؛ گیایـەکی شـین لـە بیچمـی وێنجە بـە گوڵـی سـپی یـان زەردەوە، تـامێکی توندی هەیە.

شـــنبه / šambe, šanbe ، ـهـا/: [آرامـی]*اسـم.* شەممە؛ شەمە؛ شەمبۆ؛ شەم؛ شـەمی؛ شـەمبە؛ نێـوی ڕۆژی یەکـــەم و دەســـپێکی حەفتـــەی ئێرانی، پاش لە هەینی و پێش لە یەکشەممە.

شنبه‌شب / -šambešab, šanbe ، ـها/: [آرامـی/ فارسی]*اسم.* شەوی یەکشەممە؛ شـەوی شـەمە لە سەر یەکشەممە؛ شەوی پاش ڕۆژی شەمە.

شن پاش/ šenpāš/:*اسـم.* لم‌پـاش؛ قوتـووی لم؛ خەزێنەیێکی چکۆلە لە واگۆنی قەتاردا کە لمـی تـێ‌کـراوە و بـۆ بـەرگری لـە خـزان یـا لادان بەرە‌ـبەرە لێوە دەوەرێ.

شنجار/ šencār/:*اسم. [گیاه‌شناسی]* ☜ **شنگار**

شــــنجرف / šancarf/: [معــرب از فارسـی] ☜ **شنگرف**

شندرغاز / šenderqāz/:*اسم. [گفتاری]* قەرەپووڵ؛ پــەنابا؛ دووقــڕان؛ فلــسێ؛ پــارەی چــرووک؛ پارەیەکی یەکجار کەم ‹با این شندرغاز چه می‌شود خرید؟؛ آخر ماه شندرغاز گذاشت کف دستم: بـەم قەرەپوولە چی بکرم؟ ئاخری مانگ پەنابایەکی نایـە نێو دەستم›: **چندرغاز**

شــندروپندر / šender-o-pender ، ـهـا/:*اسم. [گفتاری]* شڕ و وڕ؛ شڕ و شیتاڵ؛ پەڕۆکۆنە؛ بزگوڕ؛ تیتـۆڵ؛ سیپالەشـڕە؛ جـلوبـەرگ و پارچـەی داڕزاو: **کهنه‌پاره**

شندره / šendere ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* شڕ؛ شڕە؛ کۆنە (زۆرتر لەمەڕ جلوبەرگەوە).

شندره‌پوش / šenderepûš ، ـها/: *صفت. [گفتاری]* شڕەبار؛ شڕەپۆش.

شندوست / šendûst/ ☜ نی شنی، **نی**

شــنریزی / šenrîzî ، ـهـا/:*اسـم.* چـــەوڕێژی؛ زیـخڕێـژی؛ شـینڕێـژی؛ کـاری پڕکردنـەوەی بنەڕەتی خانوبەرە یان داپۆشانی ئاستی جادە بە وردکە بەرد و زیخ.

شنزار / šenzār ، ـها/:*اسم.* ڕیخـەڵان؛ زیخـەڵان؛ خیزەڵان؛ خرپ؛ زوخرۆنک؛ زوخرۆنەک؛ زیخگە؛ چەولگ؛ شخەڵ؛ زخدان؛ کەوڵە؛ کەوەڵە؛ شوێن یان زەوینێکی بیاوانی کە زیخی زۆری لێیە.

شنفتن / šenoftan/ ☜ **شنیدن**
شـنقار / šonqār ، ـهـا/: [ترکـی]/اسم. شمقـاڕ؛ مەلێکی ڕاوکەرە لە باز بەهێزتر و جوانتر.
شـن کـش / šenkeš ، ـهـا/:/اسم. نگێـر؛ شـانە؛ چـەوکێش؛ شـەن کـێش؛ درەغ؛ خـاکـژن؛ پاچـەکولـە؛ ئـامرازێکی دەم بـەرەوخوار، وەک چنگاڵـیکی زۆر گـەورەیـە بـۆ پـاک کردنـەوەی زەوینی جێ کشتوکاڵ لە زیخ و کەن و کولۆ.
شنگ / šeng ، ـها/:/اسم. شـنگ؛ شـنگی؛ شـن؛ ئەسپینگ؛ ئەسپینگ؛ سپنگ؛ سپینگ؛ گیایەکی ئالیکی دووساڵان بە شـیلەی سـپی و چەسـپن، گـەڵای زراق و درێـژەوە، سـەوزەمەنیەکی خۆراکی و خۆڕسکی کوێستانیە.
▣ **شنگ تره بی**: هەڵەکۆک؛ هەپلۆک.
شنگ چمنی: بزنەڕیشە؛ گیاێکی ئالیکی و پایا و بـێ‌لاسـک بـە گـەڵای درێـژ و باریـک و سەوزەوە کە لە ڕیشی بزن دەکا.
شنگار / šangār ، ـها/:/اسم. شـەنگال؛ شـەنگار؛ دۆشـاومژە؛ دانۆکەقـەلا؛ چەرمـەژووری؛ پێکۆترە؛ کاهووە کەرانـە؛ جاوبـازە؛ گیـاێکی ئـالیکی، بـە گـەڵای درێـژ، گوڵـی ئـاوی بـە کۆمـەڵ، ڕیـشووی سـووری ئامـاڵ بنـەوش، لاسکی نووساوە بە گەڵاکانی و بە هەودای زرو داپۆشراو، ڕازاندنەوەییە و ماکێکی سووری لێ بەرهـەم دێ کـە بـۆ ڕەنـگ کـردن دەبـێ و کەڵکی دەرمانیشی هەیە: **شنجار؛ شنگال**
شنگال / šangāl/ ☜ **شنگار**
شـنگرف / šangarf/:/اسم. ١. کانیـەکی سـوورە جیـوەی لـێ بەرهـەمدێ ٢. ژەنگبـەر؛ ڕەنگـی سووری تۆخ و خـۆگر لـە هەمبـەر ئەسـیدگەلی ئاساییەوە کە پێشووتر لە کانی شەنگەر دروست دەکرا بەلام ئەمڕۆکە بە شـێوەی لێکـدراو چـێ دەکرێ ✽ **شنجرف**
شنگرفی / šangarfî/: صفت. بە ڕەنگـی سـووری ئاماڵ نارنجی.

شـنگ‌رودخانـه / šengerûdxāne ، ـهـا/:/اسم. سمۆرەئاوی؛ گیانـەوەرێکی گوانـدار لـە تـیرەی فسۆس بە جەستەی درێژ و باریک، پێی کورت، سەری پان، پەنجەی پـەردەدار و کلکـی پـان و سافەوە: **سمور آبی؛ سمور رودخانه؛ گربه‌ی دریایی**
شـنگول / šangûl/: صفت. [گفتاری] شـەنگۆڵ؛ کەیفخۆش؛ چەلەنگ؛ زۆر ساز و لە سەر کـەیف و دڵخۆش.
شـنگول‌ومنگـول / šangûl-o-mangûl/:/اسم. تیتل و بیبل؛ تیتیل و بیبیل؛ نێوی بێچووەکانی چیرۆکی بزنی زەنگۆلە لە پێ.
شـنگولی / šangûlî/:/اسم. [گفتاری] شەنگۆلـی؛ دڵخۆشـی؛ بـەدەماخی؛ سـەرکەیفی؛ کەیف‌خوشـی؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی سـەرکەیف بوون.
شـنگیدن / šangîdan/: مـصدر. لازم. [گفتـاری] // **شنگیدی**: شنیت؛ **می‌شـنگی**: دەشـنی؛ **بـشنگ**: بـشنێ// شـنین؛ شـنیان: ١. کەوتنـە هاشـی ئەوینداریەوە ‹بالای ۴۰ سال داشت، اما هنوز دلش برای دخترمدرسه‌ها می‌شنگید: ٤٠ ساڵـی پتـر هـەبوو، بەلام هێشتا دڵی بۆ کچە مەدرەسەیەکان دەشـنی› ٢. واز لە ئەویندراری بوون ‹بعضی از ایـن دخترهـا می‌شنگند و منتظرند روی خوش ببینند: برێ لەم کچانە دەشنن و چاوەڕوانن لایان لێ بکرێتەوە›.
شنل / šenel ، ـها/: [روسی]/اسم. تەرگە؛ کۆڵـوانە؛ چارەکەی کۆڵ؛ جلکێکـی گوشـادی بـێ‌قـۆڵ و درێژ کە لە سەر بـەرگی‌تـرەوە بـە سـەر شـاندا دەدەن.
شنو / šeno/ ☜ **شنا۔٢**
۔ شنو / šeno:, šeno/: پیـواژه. ـــ بـیس؛ ۔ ژنـەو؛ بژنەو ‹حرف‌شنو: قسه‌بیس›.
شنوا / šenavā/: صفت. شـنەوا؛ ژنـەوا؛ خـاوەن توانایی بیستن.
شنوائی / šenavā'î/ ☜ **شنوایی**
شنواندن / šenavāndan/: مصدر. متعدی. بە گوێ

گەیاندن؛ بە گوێدا دان؛ ئەنەگۆش دەی؛ یاوەنەی گۆش؛ گەیاندنە گوێچکە: ١. بۆ بیستنی دەنگێک کەسێک هەڵپێچان ٢. دەنگێک بە گوێی دیتران گەیاندن.

شنوایی / šenavāyî/: اسم. ژنەوایی؛ شنەوایی: ١. ڕەوت، کار یان توانایی وەرگرتنی دەنگ ٢. ئەو هەستە کە بە هۆی گوێوە کار دەکا ❊ **شنوائی**

شنواییسنج / šenavāyîsanc، ـها/: اسم. ژنەوایی‌پێو؛ دەزگایەک بە ئامرازی ئیلیکترونیکی و کارەباییەوە بۆ پێوانی ڕادەی ژنەوایی و تایبەتمەندیەکانی تری دەنگبیستن: **شنوایی‌نگار**

شنواییسنجی / šenavāyîsancî/: اسم. ژنەوایی‌پێوی؛ کار یا ڕەوتی توێژینەوەی چەندیەتی هێزی ژنەوایی کە زۆرتر بە مەبەستی ناسینەوەی کەم و کووڕیگەلیەتی.

شنوایی‌نگار / šenavāyînegār/ ☜ **شنواییسنج**

شنود / šunûd, šenûd, šonûd/: اسم. ١. گوێگری؛ گوێهەڵخەری؛ کار یان ڕەوتی گوێ لێ گرتن؛ تۆمارکردنی وتووێژی تەلەفوونی، بێسیمی یان بەرنامەیەکی ڕادیۆیی بە مەبەستی ڕامیاری، سەربازی یان دادگەری ٢. *[نامتداول]* بیسەری؛ ژنەفتنی؛ کار و ڕەوتی بیستن.

شنودن / šunûdan, šenûdan, šonûdan/ ☜ **شنیدن**

شنونده / šenavande، ـها؛ ـگان/: اسم. بیسەر؛ گۆهدار؛ گوێگر؛ گوێدار؛ گوێدێر؛ گوێدەر؛ کەسێ کە بە وتار، ئاخاوتن، ئاهەنگ، ستران یان بەرنامەیەکی ڕادیۆیی گوێ دەدا ‹نباید شنونده را خسته کرد: نابێ بیسەر ماندوو بکرێ›.

شنی[1] / šenî/: اسم. شنی؛ زنجیرێک لە ڕووپەڕی پۆلایین بۆ بزاوتنی ماشینگەلی قورس (وەکوو تانک) لە زەوینی نارێکدا، لەبری لاستیکی چەرخ بە کار دەڕوا.

شنی[2]: *صفت.* زیخەڵان؛ ڕیخەڵان؛ خیزەڵان؛ چەوی ‹ساحل شنی: کەرخی زیخەڵان›.

شنیتسل / šenîtsel/: [آلمانی]/اسم. شنیتسێل؛ خۆراکێ لە گۆشتی گوێرەکە یان مریشک کە لە نێو ئاردی بە هەزوێلەوە تلابێتەوە و پاشان سوور کرابێتەوە.

شنیداری / šenîdārî, šanîdārî/: *صفت.* بیسیاری؛ بیستنی؛ بیسەری؛ گوێداری؛ گۆهداری؛ پێوەندیدار یان سەر بە بیستنەوە ‹آموزش شنیداری: ڕاهێنانی بیسیاری›.

شنیدن / šenîdan, šanîdan/: *مصدر. متعدی.* // **شنیدی:** بیستت؛ **می شنوی:** دەبیسی؛ **بشنو:** بیسە// بیستن؛ بیسین؛ بیسن؛ بەهیستن؛ بهیستن؛ ژنەفتن؛ شنەفتن؛ ئشنەفتن؛ شنەوتن؛ ژنەوتن؛ ئەژنەوتن؛ ئژنەفتن؛ شنەوتن؛ ژنەوین؛ ئژنیەی؛ ئەژنیەی؛ شنەفتەی: ١. وەرگرتنی دەنگ بە هۆی هەستی ژنەواییەوە ‹صدایی شنیدم: دەنگێکم بیست› ٢. بە ناوەڕۆکی دەنگێک زانین (وەکوو ناوەڕۆکی قسەیەک کە دەگوترێ) ‹شنیدم چە گفتی: بیستم چیت گوت› ٣. لە ڕووداوێک بە هۆی گوێوە ئاگادار بوون ‹شنیدم کە زن گرفتی: بیستم ژنت خواستووە› ٤. *[مجازی]* لە بۆنی شتێک تێگەیشتن ‹بوی بدی شنیدم: بۆنێکی پیسم بیست› ٥. *[مجازی]* گوێ/ گوێچکەدان؛ گوێ شل کردن؛ گۆهدان؛ دەگوێ‌گرتن؛ گۆش دەی/ دای؛ قسە چوونە گوێچکەدا؛ گۆش شل‌کەردەی؛ قسەی کەسێک وەرگرتن و بەرامبەری جووڵانەوە ‹باید حرف بزرگتر را شنید: دەبێ بە قسەی گەورەتر گوێ بدری› ٦. ڕووبەڕووی قسەیەک بوونەوە و بە ناچار ئەو قسە بیستن ‹تعریف شنیدن؛ فحش شنیدن: چاکە بیستن؛ جنێو بیستن›. **شنودن** *[ادبی]*؛ **شنفتن** *[گفتاری]*. هەروەها: **شنیدنی** ■ صفت فاعلی: **شنونده** (بیسەر)/ صفت مفعولی:

شنیده (بیسراو)/ مصدر منفی: **نشنیدن** (نەبیستن)
شنیع / 'šanî/: [عربی] *صفت.* ناشیرین؛ دزێو؛ نەچێ؛ سک؛ ناحەز؛ هۆی بێئابرووییی و سووکایەتی ‹عمل شنیع؛ رفتار شنیع: کاری ناشیرین؛ ئاکاری ناحەز›.
شو[1] / šow, šo: ، ـها/: [انگلیسی] *اسم.* شۆ؛ شەو؛ بەرنامەیەکی شانۆگەری (بەتایبەت لە تەلەڤزیۆندا) کە بریتیە لە هونەرنوێنی جۆراوجۆر (وەک هەڵپەرکێ، گۆرانی، شانۆگەری و کێبەرکێ).
ـ شو[2]: *پیواژە.* ـ هەڵگر؛ ـ پەژێر ‹تاشو: چینهەلگر›.
شو[1] / šû/ ☜ **شوی**
ـ شو[2]: *پیواژە.* ـ شۆر؛ ـ شوور؛ ـ شوار؛ ـ شوش؛ بشۆر ‹رختشو: جلشور›.
شوا / šowā ، ـها/: *اسم.* پۆرگ؛ پۆلکە؛ گوراو؛ پینە؛ ئەستوور بوونەوەی پێستی دەست بە هۆی کار پێکردنی زۆرەوە.
شوارع / 'šavāre/: [عربی] جمعِ ☜ **شارع**
شوال / šavvāl/: [عربی] *اسم.* شەوال؛ مانگی دەیەمی کۆچی‌مانگی.
شوالیه / šovāl(i)ye ، ـها/: [فرانسوی] *اسم.* شوالیە؛ شاسوار؛ جەنگاوەری ئورووپای رۆژاوایی لە سەدەکانی ناوەندیدا، کە خزمەتی بە شا و دەرەبەگان دەکرد.
شواهد / šavāhed/: [عربی] جمعِ ☜ **شاهد**
شوئی / šû'î/ ☜ **ـ شویی**
شوت[1] / šût ، ـها/: [انگلیسی] *اسم.* *[ورزش]* شووت؛ شەپ؛ کاری خستنی تۆپ.
▣ **شوت زدن:** شووت لێدان؛ بە لێدانی دەست یان پێ شتێک (وەکوو تۆپ) هاویشتن.
شوت کردن: شووت‌کردن؛ فڕێدان یان هاویشتنی شتێک بۆ مەودایەکی دوور.
شوت[2]: *صفت.* *[گفتاری، کنایی]* پەرت؛ گەمژە؛ نەزان و دەبەنگ.
شوخ / šûx/: *صفت.* ١. شۆخ؛ حەنەکچی؛ هەنەکچی؛ گاڵتەچی؛ چەلەنگ؛ تیتاڵ؛ قسەخۆش ‹آدم شوخ: مرۆی شۆخ› ٢. دڵباز؛ دڵشادکەر؛ شادیهێن ‹رنگ شوخ: رەنگی دڵباز› ٣. شۆخ؛ شاد؛ بەکەیف؛ ساز؛ دڵخۆش؛ شا ٤. *[ادبی]* جوان؛ شۆخ و شەنگ؛ لەبار؛ چەلەنگ؛ شۆخ و جوان ‹از چشم شوخش حذر کن: لە چاوی جوانی خۆت بپارێزە›.
شوخ‌چشم / šûxčešm ، ـها؛ ـان/: *صفت.* *[ادبی]* بێ‌چاوڕۆ؛ بێ‌چاوەڕۆ؛ ڕووداماڵیاگ؛ بێ‌حەیا؛ بەڕوو؛ ڕووداماڵاو؛ ڕووهەڵماڵاو؛ ڕووقایم؛ بێ‌ڕۆ؛ باتیزک؛ باتیزۆک؛ ڕووتەخت؛ دۆقدۆقە؛ چەقەسۆ؛ چەتاوەسۆ؛ چارداوەڕوو؛ چەتاوەڕوو.
شوخ‌طبع / 'šûxtab ، ـها؛ ـان/: [فارسی/ عربی] *صفت.* دەلکی؛ جەفەنگ‌باز؛ حەنەکچی؛ شۆخ؛ خۆش؛ قسەخۆشی گاڵتەکەر. هەروەها: **شوخ‌طبعی**
شوخ‌وشنگ / šûx-o-šang ، ـها/: *صفت.* *[گفتاری]* شۆخ‌وشەنگ؛ خۆش‌وبێ‌خەم؛ سەرحاڵ؛ بەکەیف ‹جوانهای شوخ و شنگی بودند و ظاهراً نشانه‌ای از ترس و نگرانی در آنها دیده نمی‌شد: لاوانێکی شۆخ‌وشەنگ بوون و لە ڕواڵەتیاندا ترس و نیگەرانیەک نەدەبینرا›.
شوخی / šûxî ، ـها/: *اسم.* شۆخی؛ گاڵتە؛ دەگەل؛ گەمە؛ قەرف؛ گاڵتە و گەپ؛ تیتاڵی؛ تەڵفیس؛ تەڵفیز؛ گەمە و گەپ: ١. حەنەک؛ نمار؛ گەپ؛ جەفەنگ؛ تەوزە؛ لاقرتی؛ لاقردی؛ لاقرتیێ؛ قسەیەک کە بۆ پێکەنینی دیتران دەگوترێ ‹شوخیهای بامزه‌ای تعریف می‌کرد: شۆخیگەلێکی خۆشی دەکرد› ٢. کازە؛ گوندەڵ؛ تەتەڵەمیران؛ ئاکاری بە گەپ و گاڵتە و شۆخی دەگەڵ کەسێکدا ‹با بزرگتر از خودت شوخی نکن!: دەگەڵ گەورەتر لە خۆتدا گاڵتە مەکە!› ٣. سەرزارەکی؛ کار و ڕەوت یان وتەی ڕواڵەتی نەک ڕاستەقینە. بەرانبەر: **جدّی** ‹خلبانی شوخی نیست، باید همیشه حواست جمع باشد: فرۆکەوانی

گاڵته نیه، دەبێ هەمیشه وشیار بی›.

شوخی خرکی: شۆخی کەرانە؛ شۆخی گەوجانە؛ شۆخی نەفامانە؛ شوخی دوور لە ژیری و ئاکار جوانی.

شوخی برنداشتن ☜ **شوخی سر کسی نشدن_ ٢**

شوخی داشتن: شۆخی بوون؛ دەگەڵ کەسێکدا جاروبارە شۆخی کردن ‹ما باهم شوخی داشتیم و سر به سر هم می‌گذاشتیم: ئێمە پێکەوە شۆخیمان هەبوو، سەرمان دەنایە سەر یەکتری›.

شوخی سر کسی نشدن: ١. شۆخی هەڵنەگرتنی کەسێک؛ لە شۆخی تێنەگەیشتن یان بەرگەی نەگرتن ‹مگر تو شوخی سرت نمی‌شود: مەگەر تۆ شۆخی هەڵناگری› ٢. *[مجازی]* شۆخی هەڵنەگرتن؛ شۆخی نەبوون؛ جێی مەترسی بوون ‹جنگ شوخی سرش نمی‌شود: شەڕ شۆخی هەڵناگرێت›؛ **شوخی برنداشتن**

شوخی گرفتن: کایە هاتن؛ گەمەگەیین؛ حەز بە شۆخی‌کردن ‹تو هم مثل این‌که شوخی‌ات گرفته: وا دیارە تۆیش کایەت دێ›.

شوخی نبودن: گاڵتە نەبوون؛ گەمە نەبوون؛ شۆخی نەبوون؛ کایە نەبوون ‹ادارەی مملکت که شوخی نیست: بەڕێوەبردنی وڵات خۆ گاڵتە نیە›.

شوخی‌بردار / šûxîbardār/: *صفت. [مجازی]* شۆخی‌هەڵگر؛ جێی گەپ و گاڵتە ‹کنکور شوخی‌بردار نیست: کونکوور شۆخی‌هەڵگر نیە›.

شود / ševed/ ☜ **شِبِت**

شور / šowr, šo:r ، ـها/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ڕابێژ؛ ڕاوێژ؛ ڕاوێژکاری؛ ڕاوێژیاری.

شور کردن: ڕاوێژکردن؛ بیر و ڕاپرسین و گۆڕینەوە ‹شور کردند بلکه راهی برای آشتی پیدا کنند: ڕاوێژیان‌کرد بەشکوو چارەیەک بۆ ئاشتی بدۆزنەوە›.

شور[1] / šûr/: *اسم.* ١. ئاژاوە؛ بشێوی؛ پشێوی؛ بشێوە؛ کەتن؛ خارۆرە؛ ئاشۆ؛ ئاشوو؛ ئاڵۆزی؛ کێشە و هەرا؛ ئاژاولە؛ ئاژاولێ؛ کەس‌لەکەسی ‹شور و غوغا: ئاژاوە و قرموقاڵ› ٢. هەوا؛ شۆڕ؛ زیچ؛ هەیەجان ‹شور جوانی: هەوای لاوەتی› ٣. دڵەڕاوکێ؛ دڵەخورپێ؛ دڵخورتی؛ هەلەبەل؛ قا ‹کجا بودی؟ دلم شور افتاد: لە کوێ بووی؟ کەوتمە دڵەڕاوکێ› ٤. شوور؛ گەورەترین دەزگای مووسیقای ئێرانی ٥. *[گفتاری]* شۆڕ؛ شیو؛ کار یان ڕەوتی شۆڕدنەوە ‹از شور خوب درنیامد: لە شور باش دەرنەهات›.

شور افتادن: پەشێوان؛ پەشێو بوون؛ ئارۆزیان؛ ورووژان؛ هورووژان؛ شڵەژان.

شور چیزی را درآوردن: بێ‌تام‌کردن؛ لە تام دەرکردن؛ لە شۆ دەرکردن؛ لە کارێکدا زێدەڕۆیی‌کردن ‹تو دیگر با این کارهایت شور شلختگی را درآوردی: تۆ ئیتر بەم کارانە لە شپرزەییدا بێ‌تامت کردووە›.

شور رفتن: *[گفتاری]* چوونە ئاو؛ ئەنەورێ لوەی؛ کورت بوونەوەی پارچە یان جل‌وبەرگ بە هۆی شۆڕدنەوە ‹پیراهن را شستم، شور رفت: کراسەکەم شۆرد، چووە ئاو›.

شور زدن: هەوڵ بوون؛ هەژڤین؛ هەژان؛ هەژیان؛ هەوڵی شتێک بوون ‹دلم شور آزاد را می‌زند: هەوڵی ئازادمە›.

شورواشور کردن: *[گفتاری]* شۆراوشۆرکردن؛ لەبەرکردنی جلکێ لە کاتی شۆرانی ئەویتردا ‹دو تا پیراهن داشت که آنها را مرتب شورواشور می‌کرد: دوو کراسی هەبوو پەیتاپەیتا شۆراوشۆریانی دەکرد›.

شور[2]: *صفت.* ١. سوێر؛ سۆڵ؛ سووڵ؛ سوور؛ شۆڕ؛ خێڕە؛ خوێواوی؛ پڕخوێ؛ نیمەنمەک ‹غذای شور؛ آب شور: چێشتی سوێر؛ ئاوی سوڵ› ٢. بەدودم؛ بەویومن؛ قۆشە؛ نەحس؛ قۆشمە؛ تاڵ؛ جووت‌قۆشە؛ دۆبڕ؛ دوومۆڕ؛ دوومۆهر؛ قەشقە؛

بەدفەڕ ‹چشم شور: چاوی بەدودم› ٣. شۆر؛ گەوزاو لە ناو ئاوخوێدا (وەک خەیار، کەلەم، گەزەر و...) یان خوێ‌کراو (وەک ماسی) بۆ ڕاگرتنی درێژماوە.

شورا / šowrā, šo:rā, šûrā ـها/: [عربی]/اسم. شۆرا: ١. ڕاوێژ؛ هاوبیری؛ کار یان ڕەوتی کۆبوونەوەی تاقمێک لە شوێنێ بۆ ڕاوێژکردن ‹امروز برای تأسیس شرکت شورا کردیم: ئەوڕۆ بۆ دامەزراندنی بەشدارگە ڕاوێژمان کرد› ٢. جڤات؛ تاقمێ کە بۆ ڕاوێژکردن لە کارێکدا کۆ دەبنەوە ‹دیروز شورا داشتیم: دوێنێ جڤاتمان بوو› ٣. ڕاوێژگەری؛ ئەنجومەن؛ دامەزراوەیەک کە ئەندامانی بە مەبەستی پرس و ڕا و بڕیاردان لە سەر کارگەلێکی دیاریکراو هەڵبژێراون ‹شورای شهر؛ شورای دانش‌آموزی: شورای شار؛ ڕاوێژگەری خوێندەواران› ٤. ڕابێژگە؛ ڕاوێژگە؛ ڕاوێژگا؛ ئەنجومەن؛ شوێنێ کە دامەزراوەی وای تێدایە ‹رفته بودم شورا: ڕۆیشتبووم بۆ ڕابێژگە›.

شورائی / šowrā'î, šo:rā'î, šûrā'î/: [عربی] ☜ **شورایی**

شوراب / šûrāb/: اسم. سوێراو؛ شۆراو؛ سۆلاو؛ سۆلاڤ: ١. ئاوخوێ؛ ئاوخوا؛ مەکاوی، ئاوێ کە خوێی زۆری تێدابێ ٢. ئاوی زەریا یان زەریاچەی سوێر.

شوراندن / šûrāndan/: مصدر. متعدی. // **شوراندی**: هورووژاندت؛ **می‌شورانی**: دەهورووژێنی؛ **بشوران**: بهورووژێنە // ١. هورووژاندن؛ وورووژاندن؛ هەڵزرینگاندن؛ هەڵخراندن؛ هێژاندن؛ ڕاپەڕاندن؛ بزواندن؛ دنەدان؛ شڵەژاندن؛ دیونەی؛ دیونای؛ هۆرنیەی؛ دنەدانی خەڵک بۆ شۆڕش ٢. شێواندن؛ شەفراندن؛ پەرێشان کردن ✻ **شورانیدن**. هەروەها: **شوراندنی**

■ صفت‌فاعلی: **شوراننده** (هورووژێنەر)/ صفت مفعولی: **شورانده** (هورووژێنراو)/ مصدر منفی: **نشوراندن** (نەهورووژاندن)

شورانگیز / šûrangîz/: صفت. بزوێنەر؛ وورووژا؛ هۆی وورووژان، شۆر و شایی ‹احساس شورانگیز: هەستی بزوێنەر›.

شورانیدن / šûrānîdan/ ☜ **شوراندن**

شورایی / šowrāyî, šo:rāyî, šûrāyî/: [عربی] صفت. ڕاوێژی؛ شۆرایی؛ شوورایی؛ بە هاوبیری ‹نظام شورایی: سیستەمی ڕاوێژی›: **شورائی**

شوربا / šûrbā/: اسم. شۆربا؛ شۆرباو؛ شۆرباوی؛ شۆروا؛ شۆپاو؛ ڕۆق؛ زەلکە؛ گەرمە؛ چێشتێکی تراو کە بە برنج و سەوزی لێدەنرێ.

شوربخت / šûrbaxt ـها؛ ـان/: صفت. [مجازی، ادبی] بێ‌ناوچاو؛ ڕۆژڕەش؛ بەوبەخت؛ چارەڕەش. هەروەها: **شوربختی**

شوربرو / šûrboro/: صفت. ئاوچۆ؛ بە تایبەتمەندی تەنگ و تروسک بوونەوە بە هۆی شت و شۆرەوە (بۆ پارچە): **آب‌برو**

شورت / šort ـها/: [از انگلیسی]/اسم. شۆرت؛ شورت؛ شۆرتێ؛ تونکە؛ بەرگێ بۆ داپۆشاندنی خوارەوەی ناوک زۆر جار هەتا ئەژنۆ.

شورچشم / šûrčešm/: صفت. [مجازی] چاوپیس؛ چاوچڵە؛ چاقینۆک؛ چافکەر؛ چاوخراو؛ چاوچەپەڵ؛ چاوسووتک؛ چاوسۆتک؛ خاوەن ڕوانینێ کە بەدفەڕی و خراپی لێ‌بکەوێتەوە ‹مردک چشم‌شور بود و دخترمان را چشم زد: کابرا چاوپیس بوو، چاوی دا لە کچەکەمان›. هەروەها: **شورچشمی**

شورش / šûreš ـها/: اسم. ١. سەربزێوی؛ سەرزەیە؛ گاشە؛ سەرکەشی؛ کار و ڕەوتی سەربادان؛ ملپێچی کردن لە فەرمانی مەقامی سەرتر ٢. شۆڕش؛ کار و ڕەوتی ڕاپەڕین؛ بەرخۆدان؛ هەستانەوە؛ وەستانەوە؛ بەرهەڵستی توند و تیژانەی تاقمێک لە بەرامبەر مەقامە دەوڵەتیەکانەوە.

▣ **شورش کردن**: ڕاپەڕین؛ سەرهەڵدان؛ سەر

هەڵـێنان؛ سـەر بەرزکردنـەوە؛ سـەر بـڵند کردنەوە؛ سەر بزواندن؛ سەربزێوی‌کردن ‹مردم شـهر شـورش کردنـد: خەڵـکی شـار ڕاپـەڕین›: **شوریدن**

شورشگر / šûrešgar ، ـها؛ ـان/: *صفت.* سـەربزێو؛ یاخی؛ ڕاپەڕیو دژی دەوڵەت.

شورشـی / šûrešî ، ـهـا؛ ـان/: *صـفت.* یـاخی؛ ڕاپەڕیو؛ شیوارە؛ سەربزێو؛ هاوبەش لـە شۆڕشـی دژی دەوڵـەت ‹سـربازان شورشـی بـە پادگانهایـشان بازگـشتند: سـەربازە یاخیـەکان گەڕانـەوە بـۆ سەربازخانەکانیان›.

شورگز / šûrgaz ، ـها/: *اسم.* دارگـەز؛ دارگـەزم؛ دارێکی گەرمیانی لە تیرەی گەز بـە کۆتـەرەی ڕاست، چێوی ڕەق و کەو، کـە بـۆ ڕاگیرکـردنی ڕەمڵ و چەوی ڕەوان لە ناوچـە وشـکاروەکانـدا دەیکێڵن.

شـورنرو / šûrnaro/: *صـفت.* ئاونـەچۆ؛ بـە تایبەتمەندی نەچوونە ئاو لە شۆردندا (بۆ پارچە): **آب‌نرو**

شورو / ševro/: [فرانسوی]/*اسم.* مێـشن؛ تیمـاج؛ شیبرەو؛ پێستی بزن و مەڕی لە دەباغ دراو کـە سفت و پتەوە و بـۆ چـێ‌کـرنی کیـف، کـەوش، کەمەربەند و... بەکار دەچێ: **شبرو**

شورواشور / šûrvāšûr/ ☜ **شور**[1]

شور و شر / šûr-o-šar ، ـها/: [فارسی/ عربـی] ☜ **شر و شور**

شـوروی / šo:ravî, šûravî/: [عربـی] *صـفت.* شۆرایی؛ ڕاوێژی؛ خاوەن نیزامێکی دامـەزراو لـە سەر هاوبیری و ڕاوێژکاریەوە.

شوره / šûre/: *اسم.* [*شیمی*] ١. نیتراتی سروشتی پتاسیۆم کە ماکێکی سپی و بریتیە لە پتاسیۆم، نیتـرۆژن و ئوکـسیژن کـە لـە شووشەسـازی، بارووت‌سازی و کشت‌وکاڵدا بە ناوی کـووت بـە کار دەڕوا: **شوره‌ی قلمی** ٢. شۆرە؛ کرێش؛ کرێژ؛ قرێش؛ قرێژ؛ نەمەس؛ کفگە؛ کەڤشک؛ کەلەتۆر؛ ڕژە؛ سـرک؛ کـەن؛ کهـەن؛ سـۆ؛ کووشـک؛ کاویشک؛ وردکە پێستی نێو مووی سەر.

▣ **شوره‌ی قلمی** ☜ **شوره**

▣ **شوره زدن**: شـۆرەدان؛ شـۆرە لێـدان: ١. بـە جـێ مانـەوەی شـوێنی خوێگـەلی تـراوە لـە تراوێکدا لە سەر شتێک، پاش بوونـە هەڵـمی ئاوەکـەی ‹دیوارهـا شـوره زده بـود: دیوارەکـان شۆرەیان دابوو› ٢. کرێژ لێدان؛ کرێش لێـدان؛ کاژەڕیزە کردنی پێستی سـەر ‹سـرت را خـوب نشستی شوره زده: سەرت باش نەشۆردووە شـۆرەی داوە›.

شـورەزار / šûrezār ، ـهـا/: *اسـم.* سـێلەک؛ شۆرەکات؛ شۆراخ؛ شامات؛ شـۆرەزار؛ شـۆرەک: ١. زەوینی شـۆرەدار ٢. زەوینـێ کـە بـە هـۆی خوێی زۆرەوە ڕووەکی تێدا ناڕوێت.

شورەسازی / šûresāzî/ ☜ **نیترایش-١**

شوری / šûrî/: *اسم.* سـوێری؛ سۆڵی؛ سووڵـی؛ شۆری: ١. تێرخوێیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سـۆڵ بوون ‹از شدت شوری نمی‌شود خورد: لە تـاو سـوێری ناخورێ› ٢. یەکێ لە چوار چێژی سەرەکی کـە بە پرزەکانی سـەر زوان هەسـت دەکـرێ (وەک چێژی خوێ).

شـوریدگی / šûrîdegî ، ـهـا/: *اسـم.* ١. پەشۆکاوی؛ شـێواوی؛ شـپرێوی؛ پەرێـشانی؛ دۆخ یان چۆنیەتی پەشـۆکاو بـوون ٢. [*مجازی*] لێوەیی؛ لێویاگی؛ شێتی؛ هەردەیی.

شـوریدن / šûrîdan/: *مـصدر. لازم.* // **شـوریدی**: ڕاپەڕیت؛ **می‌شوری**: ڕادەپەڕی؛ **بشور** (شـورش کـن): ڕاپەڕە// ١. ڕاپەڕین؛ سەر هەڵـێنان؛ سـەر بـەرز کردنەوە؛ سەر بڵند کردنەوە؛ شلپین؛ سەربزێوی و سـەربادان لـە هەمبـەر فـەرمانی سـەرتر و حاڵەتی بەرخۆدان بـە خـۆ گـرتن ٢. ڕاپـەرین؛ شـۆران؛ بـەرخوەدان؛ بـەر خـۆ دان؛ ڕابـوون؛ هەستانەوە؛ وەستانەوە؛ سەرهەڵدان؛ بە گەل لـە بەرانبەر دەسەڵاتدارانەوە بەرەنگار بوونـەوە یان

هێرش کردنە سەریان * **شورش کردن** ٣. /قدیمی/ شڵەژان؛ شەمزان؛ شپرزە بوون؛ شێوان؛ هەڵزرنگان؛ هەڵزرنگیان؛ شێویەی؛ شەمزین؛ پەشۆکان؛ پشۆکان؛ پەشۆکیەی؛ پەرێشان بوون؛ تێکچوون.

■ صفت مفعولی: **شوریده** (ڕاپەڕیو)/ مصدر منفی: **نشوریدن** (ڕانەپەڕین)

شوریده[1] / šûrîde، ـها:/اسم. شووریدە؛ جۆرە ماسیەکی خۆشخۆراکی ئاوی شۆرە: **ماهی شوریده**

شوریده[2]: صفت. /ادبی/ شێواو؛ پەشێو؛ شێویاگ: ١. شڵەژاو؛ پەرێشان؛ ئاڵۆز ‹زلف شوریده: زوڵفی شێواو› ٢. نەسرەوتە؛ هەدانەدەر؛ نائارام ‹دل شوریده: دڵی شێواو›.

شوریدەبخت / šûrîdebaxt، ـها؛ ـان/: صفت. /مجازی/ کڵۆڵ؛ کرۆڵ؛ بەوبەخت؛ بەدبەخت؛ قەرەبەخت؛ چارەڕەش؛ بەرگەشتە؛ ڕۆژڕەش؛ قەشقە؛ بۆنەهاتوو؛ بۆنەهاتگ؛ بێوڵەت؛ بارکەوتوو.

شوریدەحال / šûrîdehāl:/ [فارسی/ عربی] صفت. /مجازی/ پەرێشان؛ پەشێو؛ شێواو.

شوریدەخاطر / šûrîdexāter:/ [فارسی/ عربی] صفت. /مجازی/ پەشۆکاو؛ پەشێو؛ بیربلاو؛ بیرئاڵۆز؛ تووشی پەرێشانی زەینی بە هۆی خەم و پەژارەوە.

شوسه / šûse:/ [فرانسوی] ☜ جاده شوسه، **جاده**

شوشکه / šûške, šûšge، ـها:/ [روسی]/اسم. /قدیمی/ جۆرێک شمشێری کورت کە لە ڕابردوودا ئەفسەران دەیانبەست.

شوشه / šûše:/اسم. ١. کەستەک؛ شفۆ؛ شیش؛ شمش ٢. ئاوێزە؛ بیچمێکی هەندەسی.

شوفاژ / šofāj, šûfāj، ـها:/ [فرانسوی]/اسم. شووفاژ؛ شۆفاژ: ١. دەزگای گەرمای ناوەندی کە بریتیە لە موتوری گەرمکەری ئاو و دیگ یان خەزێنەی ئاوی گەرم و ڕایەڵێ لە لوولە و ڕادیاتۆر، بۆ گەرمکردنی خانووبەرە یان کۆمەڵێک لە خانوبەرەگەل: **شوفاژ سانترال؛ حرارت مرکزی** ٢. /گفتاری/ هەر یەکە لە ڕادیاتۆرگەلی ئەو دەزگایە ‹دستت را بگذار روی شوفاژ ببین داغ است: دەست بنە سەر شووفاژەکە بزانە داخە›.

شوفاژخانه / šofājxāne, šûfāj-، ـها:/ [فرانسوی/ فارسی]/اسم. شووفاژخانە؛ هۆدە یان بینایەک کە دەزگای گەرمای ناوەندی تێدا کار نراوە.

شوفاژسانترال / šofājsāntrāl, šûfāj-:/ [فرانسوی] ☜ **شوفاژ_١**

شوفاژکار / šofājkār, šûfāj-، ـها؛ ـان:/ [فرانسوی/ فارسی]/اسم. شووفاژکار؛ کەسێ کە کاری دامەزراندن، درووس کردنەوە یان وە ڕێ خستنی شووفاژە.

شوفر / šofor, šûfer، ـها؛ ـان:/ [فرانسوی]/اسم. ئاژۆ؛ ئاژوان؛ ئاژوەر؛ شۆفێر؛ شۆفیر؛ لێخوڕ؛ ڕانبار؛ ڕاننده؛ سەیاق.

شوفری / šoforî, šûferî:/ [فرانسوی]/اسم. ئاژوەری؛ شۆفێری؛ شۆفیری؛ ڕانباری؛ ڕانندەیی؛ کاری لێخوڕین/ ئاژۆتن.

شوق / šowq, šo:q:/ [عربی]/اسم. ١. تامەزرۆیی؛ شەوق؛ ئۆگرەتی زۆر بە کارێک و شوێنگیر بوونی ‹خیلی به درس خواندن شوق داشت: گەلەک تامەزرۆیی بۆ دەرس خوێندن هەبوو› ٢. هیوا؛ ئاوات؛ ئارەزوو؛ هەوا ‹به شوق دیدن تو آمدیم: بە هیوای دیتنی تۆ هاتین›.

⊡ **شوق داشتن**: ١. هۆگر بوون؛ شەوقن بیەی ٢. تامەزرۆ بوون؛ ئاواتەخواز بوون؛ ئارەزوومەن/ ئاواتەواز بیەی.

به شوق آمدن/ سر شوق آمدن: هاتنە سەر شەوق؛ هاتنە سەر حەز و تامەزرۆیی بۆ جێبەجێ کردنی کارێک؛ دڵگەرم بوون بە کارێک. هەروەها: **به شوق آوردن/ سر شوق آوردن**

شوق و ذوق /šowq-o-zowq, šo:q-o-zowq/: [عربی]/اسم. دڵوداوێن؛ تام و تامەزرۆیی؛ حەز و شۆق؛ تامەزرۆیی و ئۆگرەتی هاورێ لەگەڵ خۆشحاڵیدا ‹نمی‌دانی با چه شوق و ذوقی کار می‌کرد: نازانی بە چە دڵوداوێنێکەوە کاری دەکرد›.

شوک /šok/، ـها/: [فرانسوی]/اسم. [پزشکی] شوک؛ شۆک؛ ڕاتڵەکان؛ ڕاتەکان؛ شێوانی گەڕیانی خوێن بە هۆی گەزن یان نەخۆشینێکی ئاستەمەوە کە زۆرتر بەهۆی دابەزینی بارستایی خوێنەوە بەدی‌دێ و دابەزینی گوشاری خوێن، دڵەکوتە، ڕەنگ پەڕیوی، بێ‌ئۆقرەیی، تینوویەتی و پێستی سارد و چەسپن لە نیشانەکانیەتی: **شُک**

◘ **شوک الکتریکی/برقی:** ڕاچڵەکانی کارەبایی؛ شۆکی بەهۆی لێکەوتنی کارەباوە، چ بە ناویستی و ڕێکەوت، یان بە دەزگایەکی تایبەتی بۆ دەرمانی هێندێک لە نەخۆشیگەلی ڕەوانی، یان بۆ وەکار خستنەوەی دڵی ڕاوەستاو.

◘ **شوک دادن:** شۆک لێدان؛ شۆک پێدان؛ پێکهێنانی شۆک لە لەشی گیانداردا ‹قلبش ایستاده بود، مجبور شدند به او شوک بدهند: دڵی لە لێدان کەوتبوو، ناچار بوون شۆکی پێدەن›.

شوک وارد شدن: شۆک لێدران؛ شۆک پێدران؛ شۆکیایوە؛ پێکهاتنی دۆخی شۆک لە گیانداران. هەروەها: **شوک وارد کردن**

شوکا /šûkā/، ـها/: اسم. شووکا: ١. گەوەزنە گرگنە؛ جۆرێک گەوەزنی پچووکی کولۆک سپی و دوو درێژە کە هەر نێرەکانیان شاخی هەیە و بە شەش تا هەشت لق و بڕێ جار زۆرتریشەوە دەبینرێ ٢. شەمکۆر؛ جۆرێ ئاسکی یەکساڵەیە لە بزنەکێوی دەچێ و دووشاخی کلۆری چەماوەی هەیە ٣. فیلەگێجە؛ فیلەگێژە؛ گوێزەن؛ شوور؛ شووڵ؛ ئاوڕ؛ مارخۆر؛ جۆرێ کەڵەکێوی بە کلکی کورت و دوو شاخی سێ‌پەل و ڕەنگی خۆڵەمێشیەوە.

شوکت /šowkat, šo:kat/: [عربی]/اسم. [ادبی] شکۆ؛ هنگ‌وونگ؛ هێزی وێڕای ڕێز و گەورەیی.

شوکران /šowkarān, šo:karān/، ـها/: اسم. شەوکەران؛ دووڕەست؛ زڕگێژنۆک؛ مارەکوشە: ١. ڕووەکێکە لە تیرەی گێزەر، گوڵەکەی لە شێوەی چەتردایە، سپیە و قەدەکەی سەوزە، پنکە-پنکەی سووری تێدایە، توێکڵەکەی بۆ دەماخ‌کردن بە کار دێ. بۆنێکی پیس وەک بۆنی مشکی لێ‌دێ. ماکێکی ژەهری سڕکەری لێ دەردەهێنرێت بە ناو «کونین» یا «کونوسین» جاران دەرخواردی تاوانباران دەدرا بۆ کوشتنیان ٢. ژەهری بەرهەمی ئەم گیایە.

شوکولات /šokolāt, šûkûlāt/: [فرانسوی] ☜ **شکلات**

شوکه /šok(k)e/: [فرانسوی] صفت. شۆکە؛ ڕاچڵەکاو؛ داچڵەکاو؛ ڕاچەنیو؛ داتروسکاو؛ داخورپاو؛ ئەوەشۆکیا؛ تووشیاری ڕاچەنین.

شوگون /šogûn/، ـها/: [؟]/اسم. شوگوون؛ نێوی هەر یەکە لە فەرماندەگەلی ژاپونی لە سەردەمی فئوداڵیدا (لە سەدەی ١٢ تا ساڵی ١٨٦٧ی زایینی) کە بە شێوەی پاوشایەتی حکوومەتیان دەکرد.

شولا /šowlā, šo:lā/، ـها/: اسم. کەپەنەک؛ کەپەنە؛ کەڕک؛ کەچە؛ قاپووت؛ تاتکی؛ جۆرێ فەرەنجی ئاودامانی بێ‌قۆڵ و بەرواز کە زۆرتر شوانان و کۆچەران لەبەری دەکەن.

شوله /šowle/: اسم. سنێرگە؛ سەرانگۆلک؛ سەروانک؛ سەرانگویلک؛ سەرانگۆلک؛ سەرەتوێلک؛ سەرگوێلک؛ سەخوڕگە؛ سەرەنوێلک؛ سەورگە؛ سەورۆگا؛ گیفک؛ گیفلان؛ گیفەلان؛ گیفەلانک؛ گوفک؛ گووفک؛ گووفەک؛ گۆفک؛ گۆفەک؛ جێگەی ڕژاندنی شیاکە و پەیین.

شوم /šûm/: [از عربی] صفت. بەدودم؛ بەدورم؛ بەدفەڕ؛ بێ‌فەڕ؛ سمسک؛ شووم؛ کۆدقەلین؛

کوچکرەش؛ گوناتە؛ نەحس؛ بەهوم؛ قدۆش؛ بەش؛ جووتقۆشە؛ قەشان؛ قۆشقە؛ قۆشە؛ قۆشمە: ١. ناپیرۆز؛ نالەبار و کۆڵەزەرەر ‹حادثەی شوم؛ شب شوم: ڕووداوی بەدودم؛ شەوی شووم› ٢. هۆی ئاوەها ڕووداوێک ‹عقیده داشتند جغد شوم است: بڕوایان وا بوو کە کوندەبوو بەدودمە›.

شومن / šowman, šo:man ، ـها/: [انگلیسی]/اسم. بەزمگێڕ؛ گۆبەندگێڕ؛ پیاوێ کە کاری بەزمگێڕی بێ ‹آزاد شومن شده بود و شو اجرا می‌کرد: ئازاد ببووە بەزمگێر و بەزمی دەگەڕاند›.

شومی / šûmî/: [از عربی]/اسم. بەدودمی؛ قۆشمەیی؛ قۆشمەیی؛ شوومی؛ بەدفەڕی؛ بێفەڕی؛ گوناتەیی؛ بەشی؛ هومی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەدودم بوون ‹شومی این کار دامن همه را می‌گیرد: بەدودمی ئەم کارە داوێنی گشت دەگرێتەوە›.

شومیز / šomîz/: [فرانسوی] ☜ **شُمیز**

شومینە / šomîne/: [فرانسوی] ☜ **شُمینە**

شونیز / šonîz/ ☜ **سیاهدانه**

شوونیست / šovînîst, šovonîst ، ـها/: [فرانسوی] صفت. شوڤێنیست؛ زێدپەرست.

شووینیستی / šovînîstî, šovonîstî/: [فرانسوی] صفت. شوڤێنیستی؛ زێدپەرستی؛ پێوەندیدار یان سەر بە شووڤێنیزمەوە ‹گرایشهای شووینیستی: ئۆگرەتیە شوڤێنیستیەکان›.

شووینیسم / šovînîsm, šovonîsm/: [فرانسوی] اسم. شوڤێنیزم؛ شوڤێنیسم؛ نەتەوەپەرستی لەڕادەبەدەر و دوور لە ئاوەز.

شوهر / šowhar, šo:har ، ـها؛ ـان/: اسم. شوو؛ شووی؛ شی؛ مێرد؛ مێر؛ مێردە؛ میرە؛ مێردلە؛ مەرن؛ هاوسەری ژن؛ پیاوێ کە لەگەڵ ژنێکدا زەماوەندی کردبێ.

☐ **شوهر دادن:** دانە شوو: ١. بە مێرد دان؛ بە شوودان؛ دای شوو؛ شوو دەی؛ کچ یان ژنێک مارەکردن بۆ پیاوێک ‹پارسال دختر بزرگش را شوهر داد: پارەکە کچە گەورەکەی دا بە شوو› ٢. /مجازی/ بە فێڕۆدان؛ لە کیس دان؛ فەوتاندن؛ لە دەست دان؛ فوو دەی؛ مفت شتێک لە دەست دان ‹قالی بە آن خوشگلی را شوهر دادی، رفت؟!: قالی بەو جوانیەت دایە شوو، چوو؟!›.

شوهر کردن: مێردکردن؛ شووکردن؛ شووی کرن؛ شی کردن.

شوهرخالە / šowharxāle, šo:harxāle/: [فارسی/ عربی]/اسم. شووی پوور؛ شووی میمک؛ شوو مەتیێ. هەروەها: **شوهرخواهر؛ شوهرعمه**

شوهردار / šowhardār, šo:har-/: صفت. شوودار؛ شوودارە؛ مێرددار؛ بە مێر؛ ژنی شوودار.

شوهرداری / šowhardārî, šo:har-/: اسم. ١. شووداری؛ لێوەشاوەیی و لێهاتوویی بۆ بەخێو کردنی شوو ‹کمی هم به دخترت شوهرداری یاد بده!: نەختێکیش شووداری فێری کچەکەت کە!› ٢. کەیوانوویی؛ بنەوانی.

شوهرننه / šowharnane, šo:har-/: اسم. /گفتاری/ باوەپیارە؛ زڕەباب؛ زڕباب؛ بابهەلک؛ پیاوێ جگە لە بابی کەسێک، کە دەگەڵ دایکیدا زەماوەنی کردبێ.

شوهریابی / šowharyābî, šo:har-/: اسم. کار یان ڕەوتی کردوکۆش بۆ دۆزینەوەی پیاوێکی لەبار بۆ زەماوەند دەگەڵ ژنێکدا؛ مێردنانەوە؛ شوو نانەوە.

شوی[1] / šûy ، ـها/: اسم. /ادبی/ شوو؛ مێرد: **شو**

ـ شوی[2]: پیوأژه. ـ شۆر؛ بشۆر ‹رختشوی: جلشۆر›.

ـ شویان / šûyān/: پیوأژه. ـ شۆران: ١. کار یان ڕەوتی شۆردن ‹مراسم قالیشویان: ڕێوڕەسمی قالیشۆران› ٢. کەسانێ کە کاریان شۆردن بێت ‹قالیشویان: قالیشۆران›.

شوید / šivîd, ševîd/ ☜ **شِبِت**

شویدی / šivîdî, ševîdî ، ـها/: اسم. گیایەکی ڕازێنەیی بە لق و پۆی درێژی چەماوە و گەڵای

زۆری ورد وەک گەلای شویتەوە.

شوینده / šûyande ، ـها/:اسم. پێشۆر؛ هەر یەکە لەو ماکە خاوێنکەرانە (وەکوو سابوون، تراوی دەفر شۆردن و...) کە بۆ شۆردن و خاوێن‌کردنەوە بە کار دێن.

ـ شویی / šûyî/: پیواژه. ــ شۆری ‹خاکشویی؛ لباسشویی: خاکشۆری؛ جلشۆری›: **شوئی**

شه / šah ، ـان/:اسم. [مخفف، ادبی] شا؛ پاوشا؛ پادشا؛ پاڵشا.

شهاب / šahāb, šehāb ، ـها/: [عربی]/اسم. شۆڵە؛ تیرئەستێرە؛ ئەستێرەی کشاو؛ بەردێکی چکۆلەی ئاسمانیە کە بە هۆی پەڕینەوە لە کەشی زەوین هەڵدەبێ و وەک گزینگێک بە ئاسمانەوە دەنوێنێ.

شهابسنگ /-šahāb-, šehāb ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. بەردئەستێرە؛ گێئاسارە؛ بەردی ئاسمانی بە هێندێکی کەم (تا ٢٠٪) ئاسنەوە.

شهادت / šahādat ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. گەڤایی؛ گەوایی؛ شایەتی؛ ستروقی؛ کار یان ڕەوتی گوا دان؛ گەڤا دان؛ گەوا دەی/ دای؛ ستووودان؛ ستوڤەدان؛ ستووڤدان ٢. کار و ڕەوتی شەهید بوون؛ گیان بەخت‌کردن.

▣ **شهادت دادن:** گوادان؛ گۆڤادان؛ ستووڤدان؛ ستوودان؛ ستووڤەدان؛ گوایی دان؛ وەکوو شایەت لە سەر ڕووداوێکی بەرباس قسەکردن ‹حاضرم در دادگاه شهادت بدهم: ئامادەم لە دادگادا گەوا بدەم›.

به شهادت رسیدن: شەهید بوون؛ گیان بەخت بوون؛ کوژران لە ڕێگەی ئامانجی خۆدا.

شهادتنامه / šahādatnāme, ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. ١. گەوانامە؛ نووسراوەیێ کە گەوای دیتراوەکان لەمەڕ ڕووداوێکی دیاریکراودا دەردەبڕێ ٢. [قدیمی] بڕوانامە؛ دیپلۆم.

شهادتین / šahādateyn, /: [عربی]/اسم. [اسلام] شاتیمان؛ شایەتیمان؛ شادمانە؛ شادە؛ شادەوئیمان؛ ئیمان‌وشادەت؛ شادەت و ئیمان؛ کار یان ڕەوتی گەوادان لە سەر تاک و تەنیا بوونی خودا و پەیامهێنەری حەزرەتی موحەمەد بە وتنەوەی ئەم ڕستانە: «أشهد أنَّ لا إله إلا الله، أشهد أنَّ محمداً رسول الله».

شهامت / šahāmat ، ـها/: [عربی]/اسم. ئازایەتی؛ بوێری؛ گوربزە؛ جەربەزە؛ غیرەت؛ دۆخ یا چۆنیەتی نەترسان ‹اگر شهامت گفتنش را نداری، بگذار من بگویم: ئەگەر ئازایەتی وتنیت نیە، بهێڵە من بیلێم›.

شهباز / šahbāz ، ـها/:اسم. شاباز؛ باڵندەیەکی ڕاوکەرە لە تیرەی باز، بە چاوگەلێکی زەرد و چڕنۆک و دندووکی بە هێزەوە کە نزم دەفڕێ و مێوینەکانیان گەورەترە: **شاهباز؛ ترلان؛ طَرلان**

شهبانو / šahbānû ، ـها/:اسم. شاژن؛ شابانوو؛ سەرەژەنی؛ سەرەژن؛ قەڕاڵیچە؛ هاوسەری شا.

شهپر / šahpar ، ـها/:اسم. شاباڵ؛ شاپەڕ؛ شاباڵی مەل.

شهد / šahd/: [عربی]/اسم. شیلە: ١. شیرە؛ تراوێکی شەکراویە کە لە هێندێ گیاوە هەڵدەچۆڕێ و دەبێتە هۆی ڕاکێشانی میروو یان پەلەوەران و لە ئاکامدا گەردە پژێنی ٢. دۆشاو؛ شیرە؛ گووشراوەی میوە، بەتایبەت خەست ‹شهد انگور: دۆشاوی ترێ› ٣. [مجازی] هەنگوین؛ هەنگوێن؛ هەنگڤین؛ هەنگڤێ؛ ڕنگاڵ ٤. ڕەواق؛ شەربەتێ کە بە هۆی زۆر کوڵانەوە، خەست بۆتەوە ‹شهد مربا: ڕەواقی مرەبا›.

شهدا / šohadā/: [عربی] جمعِ ☜ **شهید**

شهر / šahr ، ـها/:اسم. شار: ١. بازێڕ؛ شەهر؛ بازاڕ؛ شارسان؛ شارستان؛ شارستێن؛ ژینەوارێکی گەورە، بە خانوبەرە و دانیشتوانی زۆرەوە (زۆرتر لە ٥٠٠٠ کەس) و هەروەها دامەزراوە و ڕێخراوەگەلی ئاسوودەیی و کارگێڕیەوە ٢. [مجازی] خەڵکێ کە تێیدا دەژین ‹با این کارها شهر را بر علیه خود شوراند: بەم کارانە شاری لە خۆی

هورووژاند›.

▣ **شهر بازی**: شاری یاری؛ کایەکۆ؛ شاری کایە؛ شوێنێک بە دامەزراوە و ئامرازی پێویست بۆ گەمە و ڕابواردن، بەتایبەت بۆ منداڵان.

شهر هرت:/مجازی/ شاری هەرکی ــ هەرکی؛ شاری هەرکە بۆ خۆی؛ شاری بێقانوون و بێ سەرە و بەرە.

شهرآشوب[1] / šahrāšûb/:اسم. شەهرئاشووپ: ۱./موسیقی/ نێوی بەزمێک لە مووسیقای ئێرانیدا ۲. ناوی جۆرێک شیعرە سەبارەت بە پیشەوەران و پیشەگەلی جۆراوجۆر.

شهرآشوب[2]:/ادبی/ شارشێوێن؛ شارانشێو؛ شێوەژنە؛ پشیلەنەوتینە؛ کتکەنەفتینە.

شهربانی / šahr(e)bānî ، ـها/:اسم. شارەوانی؛ ڕێکخراوەیەکی چەکداری بۆ پاراستنی قانوون و هێمنی شاران.

شهربندان / šahrbandān ، ـها/:اسم. گەمارۆی شار؛ کاری دەورە دانی شار بۆ داگیرکردنی.

شهرت / šohrat ، ـها/: [عربی]/اسم. ناوبانگ؛ شۆرەت: ۱. دەنگوناو؛ نێوبانگ؛ ناف‌دەنگ؛ ئاوازە؛ دەنگان؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەناوبانگ بوون ۲. فامیلی؛ ناوی بنەماڵەیی.

▣ **شهرت دادن**:/گفتاری/ دەنگ‌ودۆ داخستن؛ قیل و قاڵ داخستن؛ قاو داخستن؛ بڵاو کردنەوە؛ دەنگۆ داخستن ‹در شهر شهرت دادند که قرار است کودتا بشود: لە شار دەنگ و دۆیان داخست کە بڕیارە کوودەتا بێ›.

شهرت داشتن: ناو دەرکردن؛ بەناوبانگ بوون؛ ناسیاو بوون؛ ناوبانگ دەرکردن؛ نامدار بیەی؛ ناو داخستن ‹به درستکاری و مردمداری شهرت داشت: بە درووسکاری و خەڵک دۆستی ناوی دەرکردبوو›. هەروەها: **شهرت یافتن**

شهرت‌پرست / šohratparast/: [عربی/ فارسی] ☜ **شهرت‌طلب**

شهرت‌طلب / šohrat.talab ، ـها؛ ـان/: [عربی] صفت. ئاوازەخواز؛ خوازیاری ناودار بوون. هەروەها: **شهرت‌پرستی؛ شهرت‌طلبی**

شهردار / šahrdār ، ـها؛ ـان/:اسم. شارەدار؛ شاردار؛ باژێرڤان: ۱. بەڕێوەبەری مەزرینگەی شارەداری ‹شهردار کرمانشاه: شارەداری کرماشان› ۲./مجازی/ ئەندامێ لە کۆمەڵێک (بنەماڵە، خوێندکارانی نووستنگەیەک، بەندکراوانی سلوولێ) کە بە هەڵبژاردن یان نۆرەیی خزمەتەگشتیەکان وەئەستۆ دەگرێ.

شهرداری / šahrdārî ، ـها/:اسم. شارەداری؛ باژێرڤانی؛ ڕێکخراوەیێ کە وەئەستۆگری خزمەتەکانی نێو شار بێ (وەک درووس‌کردن و پاراستنی شەقامەکان و پارکەکان و خاوێن کردنەوەی شار و ...).

شهرسازی / šahrsāzî ، ـها/:اسم. شارسازی؛ کار یان ڕەوتی شار درووس‌کردن.

شهرستان / šahrestān ، ـها/:اسم. شار؛ باژێر؛ شارستان، بەشێک لە پارێزگا، بە ئاسایی بریتیە لە یەک یان چەن شار و شارۆچکە و دێهاتی بە ئاقاریەوە.

شهرستانی / šahrestānî ، ـها/: صفت. باژێری؛ شارستانی؛ پێوەندیدار یان سەر بە شارەوە ‹لهجەی شهرستانی: زاراوەی شارستانی›.

شهرفرنگ / šahrefarang ، ـها/: [فارسی/ از فرانسوی]/اسم. دەزگای پیشاندانی نومایش لە کۆندا بە شێوەی ئۆدەیەکی بچووکی گواستنی کە تماشاچیەکان دەیانتوانی بە چاو پێوەنان لە ڕۆچنەکانی سەیری بکەن.

شهرک / šahrak ، ـها/:اسم. ۱. شارۆچکە؛ شارۆکە؛ باژێر ۲. شارەک؛ کۆمەڵە خانوویەک بە دامەزراوەگەلی شاریەوە (وەک: ئاو، کارەبا، تەلەفوون؛ شەقام، و فرۆشگە و...) بەڵام گچکەتر لە شار و لە بواری مەزرینگەییەوە بەشێک لە شار.

شهرنشین / šahrnešîn ، ـها؛ ـان/: صفت.

شارنشین؛ باژێری؛ شاری؛ دانیشتووی شار. هەروەها: **شهرنشینی**

شهروند / šahrvand، ـها؛ ـان/:/اسم. شاروەر؛ شارۆمەند؛ شارستانی؛ شارسانی؛ شاری؛ کەسێ کە بە خەڵکی شار یان وڵاتێک دێتە ژمار و لە مافی وێدا بەشدارە. هەروەها: **شهروندی**

شهره / šahre/ ☜ **شهله**

شهره / šohre/: [عربی] صفت. [ادبی] بەناوبانگ؛ ناودار؛ ناسراو؛ ناوبەدەر ‹بە آزادگی و مردمداری شهره بود: بە ئازادەیی و مرۆڤدۆستی بەناوبانگ بوو›.

شهری / šahrî، ـها؛ ـان/: صفت. شاری؛ باژێری؛ پێوەندیدار یان سەر بە شارەوە ‹جوان شهری: لاوی شاری›.

شهریار / šahriyār، ـها؛ ـان/:/اسم. [ادبی] شاریار؛ شالیار؛ شاڵیار؛ شا؛ پاوشا؛ پاشا؛ پادشا.

شهریاری / šahriyārî/:/اسم. [ادبی] شاریاری؛ شالیاری؛ پاشایی؛ شایی؛ پادشایی؛ پاوشایی؛ پاڵشایی.

شهریت / šahrîyyat/: (!) [فارسی/ عربی]/اسم. شارستانیەتی؛ شارسانیەتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی شار بوون و هەبوونی تایبەتمەندیگەلی شار ‹آن روزها قروه اسمش شهر بود ولی شهریت نداشت: ئەو ڕۆژانە قوروە ناوی شار بوو بەڵام شارستانیەتی نەبوو›.

شهریور / šahrîvar/:/اسم. خەرمانان؛ مشتاخان؛ شاریوەر؛ ئاخر مانگی هاوین؛ مانگی شەشەمی ساڵی هەتاوی ئێرانی کە ٣١ ڕۆژە.

شهریه / šahrîyye، ـها/: [عربی]/اسم. مانگانە؛ نرخی کەلک وەرگرتن لە خزمەتگەلی دامەزراوەیەک بۆ مانگێک (یا خۆ بۆ ماوەیەک، ترمێک، ساڵێک، ...).

شهسوار / šahsavār، ـها؛ ـان/:/اسم. [قدیمی] شاسوار؛ سوارخاس؛ سوارچاک؛ شۆڕەسوار؛ کەڵەسوار: ١. سواری جەنگی؛ سواری جەنگاوەر ٢. شوالیە.

شهلا / šahlā/: [عربی] صفت. ١. چاوباز؛ کەژاڵ؛ چاوێ کە درشت و جوان بێ ٢. کاڵ (بۆ چاو).

شهله / šahle/: [؟]/اسم. توێژەبەزی چەوری لە سەر گۆشتی سوور (بێجگە لە دووگ): **شهره**

شهله وشهید / šahle-vo-šahîd/: [؟/ عربی] صفت. [گفتاری] شەلوپەت؛ شەلوکوت؛ لەتوپەت؛ لە کارکەوتوو بە هۆی شەکەتی یان زیان دیتنەوە.

شهناز / šahnāz/:/اسم. شەهناز؛ لە هەواکانی مووسیقای ئێرانی؛ گۆشەیەک لە دەزگای شوور.

شهوات / šahavāt/: [عربی] جمعِ ☜ **شهوت**

شهوانی / šah(a)vānî/: [عربی] صفت. ئاڵۆشی؛ گانەک (بۆ پیاو)؛ گانەکی/ زەنەک (بۆ ژن) پێوەندیدار یان سەر بە خواستی جنسیەوە.

شهوت / šahvat، ـها؛ شهوات/: [عربی]/اسم. ئاڵۆش؛ هاش؛ ئارەزوو/ حەز/ مەیل و خواستی زۆر، بەتایبەت جنسی.

▣ **شهوت کلام**: زۆروێژی؛ فرەبێژی؛ حەز بە قسەی زۆر کردن.

شهوتانگیز / šahvatangîz/: [عربی/ فارسی] صفت. ئاڵۆشاوی؛ هۆی هاندانی خواستی جنسی.

شهوت پرست / šahvatparast، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. ئاڵۆشن؛ ئۆگرەتی زۆر بە کردەوەی جنسی.

شهوتران / šahvatrān/: [عربی/ فارسی] صفت. بە ئاڵۆش؛ زەنەک (بۆ پیاو)؛ حەشەری (بۆ ژن)؛ ئەلۆر؛ شاوەتی؛ بە حەز و کردەوەی جنسی زۆرەوە. هەروەها: **شهوترانی**

شهود / šuhûd، šohûd/: [عربی]/اسم. ١. جمعِ ☜ **شاهد** ٢. ئاگەداری ڕاستەوخۆ و بێناونج.

شهودی / šuhûdî، šohûdî/: [عربی] صفت. دیار؛ خویا؛ خویان؛ دیتنی: ١. بەرچاو؛ دیاردەر؛ بە تایبەتمەندی دیتران بە چاو ٢. گونجاو بۆ تێگەیشتنی ڕاستەوخۆ و بێ ناونج.

شهوی / šahavî/: [عربی] صفت. ئاڵۆشی؛ شەهوەتی؛ پێوەندیدار یان سەر بە شەهوەتەوە.

شــهید / šahîd ، ـهـا؛ ـان؛ شـهدا/: [عربـی]/اسـم. شەهید؛ شەهیت؛ شەهی: کەسێ کـە لـە ڕێـی خەبات بۆ ئامانجەکانی دەکوژرێ.

شهیر / šahîr/: [عربـی] صفت.//ادبی/ بـەناوبانگ؛ ناودار؛ نامـدار؛ ناسـراو؛ بـەناو؛ ناسـیاگ؛ ناسـیاو ‹شاعر شهیر: شاعیری بەناوبانگ›.

شهیق / šahîq/: [عربی]/اسم. ۱. هەناسـە؛ کـار و ڕەوتی هەناسە دان؛ هەناسە هۆرکێـشتەی/ دای ۲./قدیمی/ زڕە؛ زەڕە؛ سەڕە؛ دەنگی گوێدرێژ.

شــیاد / šayyād ، ـهـا؛ ـان/: [عربـی] صـفت. چەتلەمەر؛ دەسبڕ؛ فێـڵباز؛ تـەڵـەکەباز؛ داوبـاز؛ حەوقــەباز؛ گغــنیبــاز؛ گورگــە؛ ســاختەچی؛ قەڵبەزەن؛ قەڵبەژەن؛ گزیکار؛ خاوەن خوو یـان ئۆگرەتی بە خەڵەتانـدنی خەڵـکی بـۆ قـازانجی خۆ. هەروەها: **شیّادی**

شیار / šiyār ، ـها/:/اسم. درز؛ دەرز؛ شوێن؛ شـیر؛ شــووین؛ شـەقار؛ شـوێن و لەلـە؛ قـڵێش؛ گـاز؛ ترەکە؛ تلیش؛ تلیشە؛ چالگەلی باریک و درێژ و نەک زۆر قووڵ لە ڕووپەڕی شتێکدا.

▣ **شیار زدن** ☜ **شیار کردن**

شیار کردن:/کنایی/ شـێف بـڕین؛ هـێڵ دانی زەوی بۆ کێلان: **شیار زدن**

شیاردار / šiyārdār/: صفت. شـەقاردار؛ بـەدرز؛ قلیشدار؛ درزدار.

شــیارزنی / šiyārzanî/:/اسـم. کـار یـان ڕەوتی شێف بڕین؛ هێڵ دان ‹اگر شیارزنی این زمـین تمـام بشود، می‌توانیم نشاها را بکاریم: ئەگـەر شـێف بـڕینی ئـەم زەویـە دوایـی بێـت، دەتـوانین شەتـڵەکان بکێڵین›.

شیاطین / šayātîn/: [عربی] جمعِ ☜ **شیطان**

شیاع / šiyā'/: [عربی]/اسم.//ادبی/ کار یـان ڕەوتی بڵاو بوونەوە؛ دەنگۆ داکەفتن؛ قوو داکەوتن.

شیاف / šiyāf ، ـها/: [عربی]/اسم. شـاف؛ پووشـڵە؛ پووشەڵـە؛ دەرمـانێکی قـووچی بچـووک و پتـر ڕۆناویـە کـە بـە تـینی لـەش دەتوێتـەوە و لـە ڕیخۆڵەوە دەگاتە هەموو جەستەوە.

شیء / šey' ، ـها؛ اشیا/: [عربی]/اسم. شـت؛ چـت؛ چشت؛ چـیش؛ چێـو؛ تیـشت؛ تـشت؛ ئەشـت؛ ئەشتەبا؛ ئاتک؛ ناهـا: ۱. بوونـەوەری بـێ گیـان، بەتایبەت ئەوەی کە بگوێزرێتـەوە ‹شئ کوچک؛ شـئ قیمتـی: شتــی چکۆلـە؛ شتــی بایەخـدار› ۲./فلسفه/ ئەوەی بزانرێ، بناسرێ و لە بارەیـەوە بڕیار بدرێ.

شیب / šîb ، ـها/:/اسم. نشێو؛ لێژ؛ لێژایی؛ لێژەی؛ لــەپ؛ خــوێز؛ ســەرەولێژایی؛ ســەرەولێژی؛ ســەرەوخوارکایی؛ سـەرەخوارکێ؛ سـەرەوارییێ؛ سەرەوخواری؛ داخز؛ ئەندازەی لادانی بـەرەخوار لە ئاستی ئاسۆدا ‹از شیب رودخانـه بـه طـرف پـایین سرازیر شدیم: لـە نـشێوی ڕووبارەکـەوە بـەرەو خـوار هاتین›.

▣ **شیب تند**: لالێژ؛ تیژ؛ لێژی تیژ؛ خەشـیتولک؛ خەشیقولک.

شیبدار / šîbdār/: صفت. نشێو؛ لێژ ‹سطح شـیبدار: ڕووپەڕی لێژ›.

شیب‌راه / šîbrāh/:/اسم. لێژەڕێ؛ بـەشـێک لـە ڕێگا کە دوو ڕێگـەی بـان و خـوار دەگەیەنێتـە یەک و لێژ و یەکلایەنەیە: **شیب‌راهه**

شیب‌راهه / šîbrāhe/ ☜ **شیب‌راه**

شــیبک / šîbak/:/اسـم. خلیــسکە؛ ڕەمــپ؛ ڕووپــەڕێکی کــانزایی لــووس و لێــژە بــۆ ساناکردنەوەی بار کـردن یـان بـار داگـرتن لـە ماشینی بارەبەر.

شیپسی / šiypsi/:[روسـی] /اسم./چاپ، قـدیمی/ شیپسی؛ هەمۆرێکی بچووکی کانزایی کە پـیتی چاپی پێ هەڵدەگیرا.

شـیپور / šeypûr ، ـهـا/: [سـریانی]/اسـم. بۆڕیـە؛ توتوک؛ کەڕەنا؛ بۆڕی؛ شەیپوور؛ سـازێکی بـایی کانزایی، بە شێوەی لوولەیەکی درێـژ و چـەماوە کـە سـەرەکەی هـەراوە و هێنـدێک کلیـل و دوگمەی لە سەرە.

شیپورچی / šeypûrčî ، ـها؛ ـان/: [سریانی/ ترکی] *اسم.* کەڕەناچی؛ شەیپوورچی؛ بۆرِیەژەن؛ کەسێ کە کاری ژەندنی کەڕەنایە.

▣ **شیپورچی یزید و طبال امام حسین بودن:** *[تعریض]* هەلخواز و خەیان بوون؛ سەگی دوولاوەڕ بوون؛ لەگەڵ دزا دز و لەگەڵ کارواندا سەرقافڵە بوون؛ بە کەروێشک وتن ڕاکە و بە تاژی وتن بیگرە؛ هاریکاری کردنی دوولایەنی پێشبڕکێ.

شیپوره / šeypûre ، ـها/: [سریانی/ فارسی] *اسم.* پژانە؛ پژێنەک؛ ئامرازێ یان بەشێ لە کەرەسەیەک بۆ پژاندنی تراو (وەک ئاوپژێنە)

شیپوری[1] / šeypûrî/: [سریانی] *اسم.* شەیپووری؛ گوڵەکاردوو؛ گوڵەکاردی؛ گوڵەهاز؛ گوڵەخاز؛ گوڵێکی هەمە ڕەنگەی گەلاپانە، لە شەیپوور دەکا.

شیپوری[2]: *صفت.* شەیپووری؛ کەڕنایی؛ کەڕەنایی ‹گل شیپوری؛ بوق شیپوری: گوڵی شەیپووری؛ بۆقی شەیپووری›.

شیخ / šeyx ، ـها؛ شیوخ؛ مشایخ/: [عربی] *اسم.* شێخ؛ شەیخ؛ پیر: ١. سەرناوێک بۆ ئەو کەسانە کە مەلا یان دیندارن ٢. سەرۆکی هۆزە عەرەبیەکان.

شیخ‌السفرا / šeyxossofarā/: [عربی] ☜ **مُقَدّم‌السُفَرا**

شیخک / šeyxak ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* سۆفیلە؛ سۆفیلەک؛ دەنکە تەزبێحی جیاواز لە دەنکەکانی‌تر، کە لە هەر تەزبێحێکدا دوو دەنکی وا بە مەودایەکی یەکسان لەوانی‌تر هەیە.

شیخ‌نشین / šeyxnešîn ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* شێخ‌نشین؛ هەرێمی حکوومەتی شێخە عەرەبەکان.

شیخی / šeyxî ، ـها/: [عربی] *اسم.* شێخی؛ هەر یەکە لە شوێنکەوتوانی دەستەی ئایینی شێخییە.

شیخیه / šeyxîyye/: [عربی] *اسم.* شێخییە؛ تاقمێک لە موسوڵمانانی شیعەی دوازدە ئیمامی کە خۆیان بە شوێنکەوتووی شێخ ئەحمەدی ئیحسایی (١١٦٦-١٢٤١ کۆچی- مانگی) دەزانن.

شیدا / šeydā/: [آرامی] *صفت.* شەیدا: ١. هەوایی؛ ئاپتەر؛ گیرۆدەی ئەوینێکی شێتانە ٢. تووشیاری گیرۆدەیی ئەویندارانە (وەک: شادی، خەم، پەژارە و تووڕەیی) کە پەیتا‌پەیتا بە هۆی دڵداری یان ئۆگرەتی زۆر بە کەسێ یان شتێکەوە بەدی‌دێ ٣. *[روانشناسی]* خولیا؛ مانیاک؛ تووشیاری شێتی ماوەیی.

شیدائی / šeydā'î/: [آرامی/ فارسی] ☜ **شیدایی**

شیدایی / šeydāyî ، ـها/: [آرامی/ فارسی] *اسم.* شەیدایی؛ ئاپتەری: ١. ئەوینی شێتانە ٢. هەیەجانی وێڕای چالاکی زۆری زەینی و جەستەیی، کردەوەی شپرز و بەرزەفڕی ٣. *[روانشناسی]* خولیایی؛ شێتی ماوەیی * **شیدائی**

شیر / šîr/: *اسم.* ١. شیر؛ شۆت؛ تراوێ کە لە لۆی مەمکی گوانداراني مێوینەوە بۆ بژیوی ساواکانیان دەدەڵێ ٢. /ـها؛ ـان/ شێر؛ گیانەوەری گوانداری گەورەی گۆشتخۆر و (زۆرتر) شەو ڕاو، بە پێستی گەنمی، کلکی درێژ و گوڵینگ‌دار، نێرەکەی بە یالی چڕی ڕەش یان قاوەیی تۆخەوە، کە لە ناوچەگەلی ئاواق یان کوێستانی (قامیشەلان، میشەلان، زێواری لێڕەواران) ولاتانی گەرمەسێری، بەتایبەت لە ئافریقادا دەژی ٣. *[نجوم]* شێر؛ ئەسەد؛ وێنەی پێنجەم لە وێنە گەردوونیەکان: **اسد** ٤. /ـها/ شێر؛ شێرە؛ شێراو؛ موسلوخ؛ بەلوغە؛ ئامرازێک بۆ بەردان و بەستنی تراوێ کە لە لوولە، دەفر یان خەزێنەیێکدایە ٥. شێر؛ ئەو دیوەی سکە کە وێنەی پێوەیە، بەرامبەری خەت ٦. *[گفتاری]* شیلە؛ شیر؛ شیرەی گیا و دار ٧. *[مجازی]* دلێر؛

ئازا؛ بوێر؛ مێرخوز؛ مێرخاس؛ عەگید؛ نەترس؛ زاتدار.

▣ **شیر آتش‌نشانی:** شێری ئاورتەمرێنی؛ شێری ئاگرکوژاندنەوە؛ شێری هەڵێنجانی ئاوی بە تەوژم بۆ کوژاندنەوەی ئاگر کە بە هەماراوی شارەوە بەندە.

شیر استرلیزه: شیری ئیستیرلیزە؛ شیرێ کە ماکی نەخۆشی‌هێنەری تێدا لە نێو براوە.

شیر برفی: *[کنایی]* پاڵەوان پەمە؛ لۆیەبەلەم؛ مرۆڤی بە ڕواڵەت خۆ بەهێز دانەر و بە کردەوە ناتەواو و لێ‌نەهاتوو.

شیر بی یال و دم: *[مجازی]* ١. فشە؛ فشەلۆک؛ کاری پووچ ٢. داربەلەک؛ دەسەلاتداری ڕواڵەتی.

شیر پاستوریزه: شیری پاستۆریزە؛ شیرێ کە کاری پاستۆریزاسیونی لە سەر کراوە و ماکی نەخۆشی لێ براوە.

شیر خشک: شیر وشک؛ شیری وشک؛ شیرێ کە ئاوەکەیان گرتووە و بە شێوەی گەرد دەریان هێناوە تا بۆ ماوەیەکی درێژ بمێنێتەوە.

شیر خودکار: شێری خۆمەش؛ شێرێ کە بە هۆی دۆخێکی تایبەتەوە (وەکوو زۆر بوونی بارستایی تراو لە نێو خەزێنە، یان بە شتێک گیرانی شێرەکە) باز و بەستە دەبێ.

شیر دریایی: شێری زەریایی؛ شێر دەریایی؛ گیانەوەرێکی بێچووزای ڕاوچیە کە لە قەراخی ئاو دەژی، مەلەوانی چاکە و ماسی ڕاو دەکا.

شیر عسلی: شیرـ هەنگوین؛ شیرێ کە خەستیان کردۆتەوە و هەنگوێن یان ماکی شیرینیان لێ‌زیادکردووە.

شیر فشاری: شێری گوشاری؛ شێرێ کە بە قامک پێوەنانی دوگمەیەک دەکەوێتە کار.

شیر فلکه: شێر فەلەکە؛ شێرێک بە سەرێکی چەرخ‌ئاساوە بۆ کردنەوە و بەستنی گەڕانی تراو لە نێو ڕایەڵەیەکدا (وەک لوولەکێشی ئاوی خانووبەرە یان گازی گەرەکێک).

شیر کوچک: *[نجوم]* کەلوویەکی بچووکی ئاسمانیە لە باکووری گۆی زەوی لە نێوان وێنەی ورچی گەورە و شێردا: **اسد اصغر**

شیر کوهی: شێری کێوی؛ هەردەشێر؛ گیاندارێکی گوانداره لە ڕیزی گۆشتخۆرەکان، لە ئەمریکا دەژی، دەنگی قیژەئاسا و ڕەنگی خورمایی تۆخ بەرەو قاوەیی و بێچوەکانی خەت یان خاڵداره: **کوگار؛ پوما**

شیر ماک: ژەک؛ زەک؛ ژاک؛ زاک؛ فرشک؛ فریشک؛ فرچک؛ گووش؛ خەڵپووت؛ فرەندوول؛ شیرماک؛ فله؛ شمه؛ فرشه؛ زهک؛ فری؛ فرۆ؛ خرندۆڵ؛ خەڵەندۆر؛ قاقنە؛ لیوە؛ لوی؛ زەها؛ گوچ؛ شیری زنج؛ شیری چەور و خەستی گوان/ مەمک، چەن ڕۆژ پێش یان پاش زایین.

شیر مرغ: *[مجازی]* ١. شیری چۆلەکە؛ شاخی مێروولە؛ شۆتوو مریچلێ؛ شتی نایاب و نەگونجاو ٢. *[گیاەشناسی]* جافیلۆکە؛ گیاخە؛ شیری باڵندە؛ ڕووەکێکە بۆ جوانی لە باخچە و بێساندا ئەکێڵدرێ، لە تاقمی شلێرە بە گەڵای درێژ و وشک، گوڵی هێشوویی سپیکەلە یان کەسک یا خۆ زەردەوە، لەم ڕووەکە سرێش بەرهەم دێ.

شیر مَنیزی: شەربەتی مەنیەزی؛ هیدرۆکسیدی مەنیەزیۆم کە بە شێوەی تراوێکی شیری‌ڕەنگ بۆ کەم‌کردنەوەی ئەسیدی گەدە بە کار دێت.

▣ **شیر به شیر آوردن:** شیراوشیرکردن؛ شیر بە شیر بوون؛ سک و زا کردن لە مەوداگەلێکی کورتدا و پێش لەوەی کە منداڵی پێشوو لە شیر برابێتەوە.

شیر خام خوردن: *[کنایی]* ١. لە گوێی گادا خەوتن؛ کەمتەرخەمی کردن؛ خستنە پشت

گوێچکە؛ خەی نەدان بە گوێرەی کاری پێسپێردراو ۲. خەرمانی هیوا هەر کا بوون؛ بە تەمای پڕ و پووچ بوون؛ بێخۆ بە تەما بوون.

شیر خوردن: ۱. شیر خواردنەوە؛ شیر خواردن؛ شۆت واردەی ۲. شیرەخۆر بوون؛ بەر مەمکە بوون؛ شۆتەوەر بیەی ۳. شێر خواردن؛ شێر واردەی ‹خرگوش را شیر خورد: کەروێشکەکە شێر خواردی›.

شیر دادن: شیر دان؛ شیر دایـن؛ شۆت دەی/ دای: ۱. بەرهەم هێنانی شیر ‹هر یک از گاوها ۳۰ لیتر شیر می‌دادند: هەر کام لە مانگاکان ۳۰ لیتر شیریان دەدا› ۲. گوش کردن؛ بە منداڵێک شیر دان ‹داشت بچه را شیر می‌داد: خەریک بوو شیری دەدا بە منداڵەکە›.

شیر دوشیدن ☜ **دوشیدن ـ۱**

شیر شدن: /کنایی/ شێرگیر بوون؛ شێر بوون؛ شێرە بوون؛ بێباک و ئازا بوون. هەروەها: **شیر کردن**

از شیر گرفتن: لە شیر برینەوە؛ لە شیرگرتنەوە؛ شۆتەنە بریەیوە؛ خۆراک دان بە منداڵ لە جیاتی شیر ‹بچه را در هجده ماهگی از شیر گرفت: منداڵەکەی لە هەژدە مانگیدا لە شیر بریەوە›.

شیرآلات / šîrālāt, šîr'ālāt/: [فارسی/ عربی] /اسم. ☜ **شیر ـ۴**

شیرابه / šîrābe، ـها/: /اسم. شیلە؛ شیلاوە؛ شیلی؛ شیرە؛ ئاووک؛ شیرەک؛ تراوێکی بێڕەنگ یان شیری ڕەنگە کە لە هەندێ گیاوە دەدەڵێ.

شیرازه / šîrāze، ـها/: /اسم. تابەن؛ شیرازە؛ شیراز؛ شلالە؛ بڕۆش: ۱. دروومانی لاپەڕەی کتێب یان دەفتەر ۲. تابەنێک کە لاپەڕەگەلی کتێب پێکەوە دەبەستێ.

▣ **شیرازه کاری گسیختن/ گسستن:** /کنایی/ پەتی کارێک پسان؛ لە نێو چوونی ڕێکوپێکی و سەروبەرەی کارێک ‹با مرگ پدرش شیرازه‌ی کارها از هم گسیخت و کار بچه‌ها به گدایی کشید: بە مردنی باوکی پەتی کاریان پسا و منداڵەکان کەوتنە سواڵ‌کردن›.

شیرافکن / šîrafkan/: /صفت. شێرگر؛ شێرکوژ؛ زۆر دلێر و بەهێز ‹جوان شیرافکن: لاوی شێرگر›.

شیراندام / šîrandām/: /صفت. /مجازی/ زنتۆل؛ کەڵەگەت؛ تێکسمڕاو؛ تێسمێرپاک؛ خاوەن جەستە و شان و باهۆی بەهێز.

شیربان / šîrbān، ـها؛ ـان/: /اسم. شێرەوان؛ کەسێ کە ئەرکی ڕاگرتن و پاراستنی شێری وەئەستۆوە (لە باخی وەحش، سیرک و ...دا).

شیربرنج / šîrberenc/: /اسم. شیربرنج؛ برنجبەشیر؛ شوتین؛ خۆراکێ کە لە کوڵاندنی برنج لە نێو شیردا دروست دەبێ.

شیربها / šîrbahā/: /اسم. قەڵەن؛ قەڵەند؛ قەرەن؛ قالان؛ کەڵەن؛ شیربایی؛ شیروایی؛ نەخت؛ پارە یان ماڵێ کە زاوا (یان بنەماڵەکەی) لە کاتی زەماوەندا دەبێ بیدەن بە بنەماڵەی بووک.

شیرپاک‌خورده / šîrepākxorde، ـها/: صفت. /کنایی/ حەلاڵزادە؛ توخوم باوک خوەی؛ بەشەرەف و دروستکار.

شیرپنیر / šîrpanîr، ـها/: /اسم. بەناشوانە؛ نانەشوانە؛ ڕۆنیاسەگیا؛ سۆتیچکە؛ کەوڵەگیا؛ شیرگرسێن؛ گیاییێکی ئالیکی بە لەق و پۆی زبر و بلاو، گەڵای باریک و بەنئاسا، گوڵی وردی زەرد و بەری وشک و بۆنی هەنگوین و ماکێکی وەک هەوێنی پەنیر کە شێر دەگرسێنێ و هەروەها بۆ دەرمانیش دەشێ.

شیرتوشیر / šîrtûšîr/: /صفت. /تعریض/ گورگ و تاو؛ هەڕەمەگوڵخار؛ کەربازار؛ کەس‌لەکەس؛ بێخاوەن ‹با رفتن مدیر قبلی وضع مدرسه خیلی شیرتوشیر شد: بە چوونی سەرۆکی پێشوو دۆخی قوتابخانەکە بوو بە گورگ و تاو›.

شیرجه / šîrce، ـها/: /اسم. گوپ؛ چراویلێ؛ لوور؛

بە تەوژم لە سەرڕا هاتنە خوار، بە شێوەیێ کە دەست وسەر بەرەوخوار بێ.
▣ **شیرجه رفتن**: گۆژین؛ گوپ دان؛ لوور بوونەوە؛ چراویلێ لوەی؛ لە بەرزیەوە بازدان ‹شیرجه رفت توی آب: گوپی دا بۆ نێو ئاوەکە›.

شیرخشت / šîr(e)xešt/: اسم. شیرخشت؛ گزگەتوولین؛ تووڵەگزی: ١. پنچکە گیایەک لە تیرەی گوڵەسوورە ٢. ماکێکی شەکراوی کە لەم گیایەدا دەچۆڕێ و بۆ ڕەوان کردنی سک باشە.

شیرخط / šîrxat/: [عربی/ فارسی] ☜ **شیرياخط**

شیرخوار / šîrxār، ـها؛ ـان/: صفت. شیرەخۆرە؛ شیرەخوەرە؛ بەرمەمکانە؛ بەرمەمکان؛ مەمڵەدەمێ؛ مەمکخۆر؛ مەمکەخۆرە؛ مەمکمژ؛ شیرخۆر؛ شیرڤەخار؛ شۆتەوەر (بۆ کوڕ)؛ شۆتەوەرە (بۆ کچ)؛ شیرمژ؛ منداڵی شیرخۆرە: ١. خاوەن تەمەنی کەمتر لە دوو ساڵان (سەبارەت بە مرۆ) ٢. خاوەن خوو یان تایبەتمەندی شیر خواردن لە باتی خۆراک.

شیرخوارگاه / šîrxārgāh، ـها/: اسم. داینگە؛ دامەزراوەیەک بۆ پاراستن و ڕاگرتنی منداڵانی شیرخۆری بێسەرپەرشت.

شیرخوارگی / šîrxāregî/: اسم. شیرەخۆری؛ ماوەیەک لە ژیانی گیانداری گواندار لە کاتی لە دایک بوونەوە تا ئەو کاتەی لە شیر دەبڕێتەوە (لە مرۆدا بە ئاسایی تا دوو ساڵان).

شیردار / šîrdār، ـها/: اسم. شیردار؛ دارێکی لێرەواری بە کۆتەرەیەکی لووس، گەڵای پەنجەیی و چێوی سپی شیلەدارەوە: **آج؛ آچ**

شیردان / šîrdān/: اسم. ١. شیلاو؛ شیلاوک؛ شیلاڤک؛ شیلافە؛ شیلاڤ؛ شیلاوگ؛ فرسک؛ فرێشک؛ پاژی چوارەم و بەشی سەرەکی گەدەی کاوێژکەران، بە لێوارێکی ئەستوور و چیناوی کە ڕیخۆڵەی بە شوێندا دێت ٢. شیردان؛ جێ شیر؛ سەتڵ یان هەر شتێ کە بۆ شیر تەرخان کراوە.

شیردريايی / šîredaryāyî/ ☜ شیر دریایی، **شیر**

شیردل / šîrdel، ـها؛ ـان/: صفت. [مجازی] دڵشێر؛ ئازا؛ بوێر؛ ورەدار؛ بە ورە؛ نەترس؛ گەڕناس؛ مێرخوز؛ دلێر؛ مێرخاس؛ عەگید؛ بێباک؛ زاتدار.

شیردوش / šîrdûš، ـها/: اسم. شیردۆش: ١. ئامرازی شیر دۆشین ٢. شۆتدۆشە؛ بێرەدۆش؛ بێریڤان؛ بێریبان؛ بێری؛ کەسێ کە کاری شیر دۆشینە.

شیرده / šîrdeh/: صفت. شیردەر؛ شیری؛ شیرا؛ بەشیر؛ توانا لە بەرهەم هێنانی شیر بە لۆگەلی گوانیەوە ‹گاو شیرده: مانگای شیردەر›.

شیردهی / šîrdehî/: اسم. شیردەری: ١. کار یان ڕەوتی بەرهەم هێنانی شیر لە لایەن گیانەوەری مێوە ‹شیردهی همزمان با زایمان آغاز می‌شود: شیردەری هاوکات دەگەڵ زاییندا دەست پێدەکا› ٢. کار یان ڕەوتی شیردان بە منداڵ ‹شیردهی به وسیلەی پستان مادر یا شیشەی شیر، هر سه ساعت یک بار: شیردان بە مەمکی دایکەوە یان بە شووشە شیر، هەر سێ سەعات جارێ›.

شیرریز / šîrrîz، ـها/: اسم. شیردان؛ جێگەی شیر؛ تۆنگێکی چکۆلە بۆ دانان لە بان سفرە و کردنە ناو فنجانی شیر.

شیرزاد / šîrzād/: اسم. چەشنێ جلشین کە لە بەرهەمهێنانی ڕەنگدا بە کەڵک دێ.

شیرزن / šîrzan، ـها؛ ـان/: اسم. [مجازی] شێرەژن؛ شێرەژەنی؛ سەرەژن؛ ژنی دلێر و نەترس.

شیرسوز / šîrsûz/: صفت. شیرمردە؛ شیرسووتوو؛ داڵگۆشت و لاواز لە بەر کەم شیری و لە سەردەمی شیرخۆرەییدا.

شیرشکری[1] / šîršekarî, šîršakarî/: [فارسی/ سنسکریت] اسم. ڕەنگی سپی ئاماڵ زەرد.

شیرشکری[2]: صفت. بە ڕەنگی سپی ئاماڵ زەرد.

شــیرفروش / šîrfurûš ، ـهــا؛ ـان/: صــفت. شــیرفرۆش؛ شــۆتورەش؛ کەســێ کــە کــاری فرۆشتنی شیره. هەروەها: **شیرفروشی**

شیرفهم / šîrfahm/: [فارسی/ عربی] صفت. /مجازی، گفتاری/ فامێنراو؛ فامیاگ؛ حالی؛ بە تێگەیینێکی دروست و تەواو لە مەڕ بابەتێکەوە.

▣ **شیرفهم شدن**: /مجـازی، گفتـاری/ فـامین؛ فـام کردن؛ حاڵـی بـوون؛ بـە باشـی لـە بابـەتێک تێگەییشتن ‹وقتی فهمیدم شیرفهم شده روانـه‌اش کردم: کاتێک زانیم فامی بەڕێم کرد بڕوا›.

شــیرفهم کــردن: /مجـازی، گفتـاری/ فامانــدن؛ تێگەیاندن؛ حاڵی‌کردن؛ بە باشی لە بابـەتێک تێگەیاندن.

شیر کاکائو / šîrkākā'û/: [فارسی/ فرانسوی] /اسم. شیرکاکاهوو؛ تێکەڵاوی شیر و شەکر و کاکـاهوو بۆ خواردنەوە.

شیر گنجشک / šîregoncešk/: /اسم. /جانورشناسی/ سەوزەکەوا؛ کاسـکێنە؛ دارکونکـەرە؛ دارەسمــە؛ کەنەسمــە؛ دارتەقێنــە؛ باڵــندەیێکی لــە کــۆتر گەورەتر و ڕەنگامەیە لە کـونی درەختـدا دەژی، بۆق و مارمێلکە دەخوا، باڵی درێـژە و لـە کـاتی فڕیندا تەقلە لێدەدا.

شــیرگیاه / šîrgiyāh ، ـهـا/: /اسم. شــیرهەلەز؛ خورایلــک؛ خوشــیلک؛ شــیرمار؛ ڕوەکێکــی جۆراوجۆرە بە گەڵای ئەستوورەوە کە شیراوێکی ژەهراوی هەیە و بۆ دەرمان دەشێ.

شیرمال / šîrmāl/ ☜ نان شیرمال، **نان**

شیرماهی / šîrmāhî ، ـها؛ ـان/: /اسم. شێرماسـی؛ شـێری دەریـا؛ جۆرێـک ماسـی ئـاوی شـۆرە و درێژایی تا میترێک دەبێ: **ماهی‌شیر**

شــیرمرد / šîrmard ، ـهـا؛ ـان/: /اسم. /مجازی/ شێرەپیاو؛ شێرەپیاگ؛ کەڵەپیاو؛ مەرخوز؛ پیاوی ئازا؛ گەڕناس.

شیرمــــست / šîrmast/: صــفت. شــیرمەس؛ شیرمەســت؛ تێرشــیر؛ تێروتەســەل بــە هــۆی خــواردنی شــیر (بــۆ شــیرەخۆران) ‹بچـه کـاملاً شیرمست شده بود و داشت می‌خندید: منداڵـەکە تـەواو شیرمەس ببوو و پێدەکەنی›.

شیرموز / šîrmowz, šîrmo:z/: /اسم. شـیرمەوز؛ جۆرێـک ئـاومیوە تێکـەڵاوی مـەوز و شـیر و شەکەر.

شیروانی / šîrvānî ، ـها/: /اسم. شیروانی؛ جۆرێک میچــی لێــژ پتــر لــە پــەڕەی ناســکی ئاســن. هەروەها: **شیروانی‌ساز؛ شیروانی‌کوب**

شیروخورشــید / šîr-o-xoršîd/: /اسم. نەخـشی شێرێکی ڕاوەستاو کە شمشێرێکی لە دەستدایە و هەتاوێکیش لە پشت سەریەوە دەدرەوشێتەوە و تا پـێش ڕاپـەڕینی ئێران، نیشانی ڕەسمـی دەوڵەتی ئێران بوو.

▣ **شیروخورشید سرخ**: نـاوی پێشووی هەیـڤی سوور لە ئێراندا.

شــیره / šîre/: /اسم. ۱. دۆشـاو؛ دۆشـا؛ دمـس؛ شـۆک؛ خوشـاڤ؛ ئـاوگ؛ شـیراوگ؛ شـیلاو؛ جەلاقی؛ ئاوی میوەگەلی شـیرین کـە کـوڵاون ‹شیرەی انگور؛ شیرەی خرما: دۆشاوی ترێ؛ دۆشـاوی خورمـا› ۲. /گیـاهشناسـی/ شـیلە؛ شـیرە؛ شـیلی؛ تراوێ کە لە نێو ساقەتەی ڕوەکاندا لـە گەڕدایـە ‹شیرەی پرورده: شیلەی پـەروەردە› ۳. /فیزیولوژی/ شیلەی ڕیخۆڵە و گەدە؛ تراوی ناو ڕیخۆڵـە یـان گـەدەی مۆرغـەداران ‹شـیرەی گـوارش: شـیلەی هەرسەک› ٤. شیرە؛ مـاکێکی سـڕکەرە کـە لـە کوڵاندنی سووتکە تریاک دروست دەکرێ ‹روزی یک مثقـال شـیره مـی‌کـشید: هـەموو ڕۆژێ مـسقاڵێ شـیرەی دەکێـشا› ٥. /مجـازی/ ڕێـنج؛ گوشـیوە؛ ڕیواڵ؛ گووشراوە و داچۆڕاوی هەر شتێک.

▣ **شـیرەی انگـور**: دۆشـاب؛ دۆشـاو؛ دۆشـاڤ؛ شۆک؛ شووکە؛ مۆت؛ دمـس؛ مـووتی؛ مـۆتی؛ شیرەی ترێ.

شیرەی بالارونده ☜ **شیرەی خام**

شیرەی پرورده: /گیاهشناسی/ شیرەیێ کە پـاش

پـالافتن و خۆشـە بـوون بـەهۆی کاریگـەری تیشکەوە بەرهەم دێ و لە نـاو گیـادا وەگـەڕ دەکەوێ.

شیرەی خام: *[گیاەشناسی]* ئـاوکی بـەرزەڕۆ؛ ئـاو مـاکی جۆراوجـۆر کـە بـەهـۆی ڕیـشووەوە هەڵدەکێشرێ و بە لقدا دەچێتـە لاسـکەوە: **شیرەی بالارونده**

شـیرەی رودە: *[فیزیولـوژی]* شـیرەی ڕیخۆڵـە؛ تراوێ کە لە خانگەلی دەور و بەری ڕیخۆڵەی مۆرغەدارانـەوە دەدەڵـێ و لـە گواندارانـدا لەخۆگری ئانزیمگەلی جۆراوجۆرە.

شیرەی گوارش: *[فیزیولـوژی]* هـەر یەکـە لـەو تراوانە لـە ئەندامگـەلی کۆنـدامی هەرسـەکی مۆرغەدارانـەوە دەدەڵـێت و لـەخـۆگری ئانزیمگەلی جۆراوجۆرە.

شیرەی لوزالمعده: *[فیزیولـوژی]* تـراوێ کـە لـە لەوزەلمیعـدەوە دەدەڵـێ و دەڕژێتـە دوانزەگرێوە.

شیرەی معده: *[فیزیولوژی]* شیرەی گەدە؛ تراوێ کـە لـە لووەکـانی گـەدەوە دەدەڵـێن و لـە گواندارانـدا لـەخـۆگری ئانزیمگـەل و ئەسـید کولوریدریکە.

شیرەی هسته: *[زیستشناسی]* ئـەو بەشـە لـە ناوکەی سیلوول کە تراوە.

⊡ **شیرەی چیزی را کشیدن:** *[کنایی]* گیان شـتێ دەرهێنان؛ گیـانی شـتێک کێـشان؛ شـیرەی گیانی شتێک هەڵمژین؛ نزی شتێک چـنین؛ نز لە شـتێ بـڕین؛ هـەموو مـاک و مـافی بـە کەڵکی شتێک لێ دەرهاوردن.

شـیرەای / šîre'î ، ـهـا/: *صـفت*. ١. شـیرەیی؛ بەکاربەری شیرەی تریاک ٢. تریاکی.

شـیرەپـز / šîrepaz ، ـهـا/: *صـفت*. دۆشـاوگر؛ شیرەچی؛ کـاموک؛ دۆشاوساز؛ دمس چێکـر؛ کەسێ کە کاری چێکـردنی شـیرەی مێوەیـە. هەروەها: **شیرەپزی**

شـیرەپزخانـە / šîrepazxāne ، ـهـا/: *اسـم*. شـیرەچیخانـە؛ دۆشـاوخانە؛ کارگەیـەک کـە شیرەی میوەی تێدا دەکوڵێنن.

شـیرەکـشخانـە / šîrekešxāne ، ـهـا/: *اسـم*. شـیرەکێشخانـە؛ شـیرەخانە؛ جێگەیـەک کـە شیرە (و تریاک)ی تێدا دەکێشن.

شیری[1] / šîrî/: *اسم*. ١. شیرفرۆش؛ شۆت ورەش؛ کەسێ کە شیر دەفرۆشـێ ٢. شـیری؛ ڕەنگـی سـپی ئامـاڵ زەردی زۆر کـاڵ. هــەروەها: **شیریرنگ**

شیری[2]: *صفت*. شیری: ١. پێوەندیدار یـان سـەر بە شیر ‹غدەی شیری؛ مـواد شـیری: لـووی شـیری؛ مـاکی شـیری› ٢. شـیراوی؛ تێکـەڵ بـە شـیر ‹شکلات شیری: شوکولاتی شیری› ٣. بـە ڕەنگـی شـیری ٤. شـیرەخۆر؛ شـیرخوەر؛ شـۆتەوەر؛ بەرمەمکان؛ مەمکەخۆر؛ مەمڵەدەمێ؛ شیرڤەخار ٥. شیرمژی؛ پێوەندیدار بە کاتی شیرخۆرە بوون ‹دندان شیری: ددانی شیری› ٦. *[گفتاری]* شـیردەر ‹گاو شیری: مانگای شیری›.

شیریاخط / šîryāxat/: [فارسی/ عربی]/*اسم*. شێر و خەت؛ شێرانخەت؛ بەرزیلان؛ ئەسکەملە؛ جۆرێ کایـە یـان گرێـوە بـە شـێوەی هەڵخـستنی سکەیەک و لە پێشگوتنی ئەوەی کە بە کام لادا دەکەوێ: **شیرــ خط**

⊡ **شیریاخط انداختن:** شێر و خەتکردن؛ شێر و خەت خستن ‹شیریاخط انداختیم، شیر آمد و او برنده شد: شێر و خەتمان کـرد، شـێر هـات و ئـەو بردیەوە›.

شیرین[1] / šîrîn/: *صفت*. ١. شیرین؛ شیرن ‹چای شیرین: چایی شیرین› ٢. *[مجازی]* خـۆش؛ وەش؛ دڵخواز؛ دلگر؛ وەبـەردڵ؛ جـوان ‹سخن شـیرین: خواب شیرین: قسەی خوش؛ خەوی خۆش›.

⊡ **شـیرین کاشـتن:** *[مجازی]* گاڵـەکردن؛ گاڵـە/ سـکە پێکـردن؛ کـارێکی چـاک و بـێ‌گرفـت ئەنجامدان ‹دروازەبانـشان انـصافاً شـیرین کاشـت:

گولێرەکەیان بە ڕاستی گاڵەی کرد›.

شیرین[2]: *قید. [گفتاری]* ۱. ڕاست؛ ڕاس؛ ڕێک؛ تەخت و تەواو ‹او پنجاه سال را شیرین داشت: ڕێک پەنجا ساڵی دەبوو› ۲. باش؛ لەبار؛ جوان؛ بە جۆرێکی دڵخواز یان زۆر چاک ‹خانه را شیرین فروختیم: خانووەکەمان باش فرۆشت›.

شیرین‌بیان / šîrînbayān ، ـها/: *اسم.* شیرین‌بەلەک؛ مێلوک؛ بەلەک؛ هەکوک؛ مەکیک؛ مەکووک؛ مێکووک؛ مێکووکە؛ میمووک؛ مەلیم؛ مەلێم؛ ڕووەکێکی قنجی کێوی پایا لە تیرەی نۆکان، بە بەرزایی مەتر و نیوێک، قەد و گەڵای شیلاوی، گوڵی سپی، بنەوش یان مەیلەو شیری، ڕیشەی درێژ و شیرینەوە کە بۆ دەرمان و دروست‌کردنی کۆلاش کەڵکی لێوە دەگرن * **سوس**

شیرین‌پلو / šîrînpolo:, -polow/: *اسم.* شیرین‌پڵاو؛ جۆرێک پڵاو کە زۆرتر بە گۆشتی مریشک، مرەبای خەلال نارنج (یان پرتەقاڵ)، خەلال بادام، خەلال پستە، ڕەواقی شەکەر، ڕۆن و زافەران دروستی دەکەن.

شیرین‌زبان / šîrînzabān/: *صفت. [مجازی]* زمان‌شیرین؛ زمان‌شیرن؛ خۆش‌زوان؛ خوش‌زوبان؛ قسەخۆش؛ دەڤخۆش؛ زمان‌خۆش؛ زارخۆش؛ دەڤنەرم؛ دەم‌پاراو؛ وتەپاراو؛ قسەپاراو؛ خۆش دەم و زمان.

شیرین‌زبانی / šîrînzabānî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* زمان‌شیرینی؛ قسەخۆشی؛ دەڤخۆشی؛ دەم‌پاراوی؛ خۆش‌زوانی؛ زمان‌خۆشی؛ زارخۆشی؛ چۆنیەتی قسەکردن بە ئاهەنگ و شێوەیەکی دڵگرەوە ‹دخترشان تازه زبان باز کرده بود و مرتب شیرین‌زبانی می‌کرد: کچەکەیان تازە زمانی گرتبوو و لە پەستا زمان‌شیرینی دەکرد›.

شیرین‌سخن / šîrînsoxan/: *صفت. [مجازی]* وتەپاراو؛ قسەجوان؛ وتەجوان؛ شەکرشکێن؛ قسەپاراو؛ زمان‌پاراو ‹شاعر شیرین‌سخن: شاعیری وتەپاراو›.

شیرین‌عقل / šîrînaql,-'aql/: [فارسی/ عربی] *صفت. [مجازی، گفتاری]* بێ‌ئاوەز؛ گێل؛ سایلۆح؛ کانا؛ دواکەوتووی زەینی.

شیرین‌کاری / šîrînkārî ، ـها/: *اسم. [مجازی]* شیرین‌کاری؛ کارێکی سەرنج‌ڕاکێش، دڵگر یان سەرسووڕێنەر. هەروەها: **شیرینکار**

شیرینی / šîrînî/: *اسم.* شیرینی؛ شیرنی: ۱. دۆخ یان چۆنیەتی شیرین بوون ‹ببین شیرینی‌اش خوب است؟: بزانە شیرینیەکەی باشە؟› ۲. یەکێک لە چوار چێژی سەرەکی کە بە بەشی پێشەوەی زمان هەست دەکرێ (وەک چێژی ماکی شەکری) ۳. /ـها؛ ـجات/ چەرەی چێکراو لە ماکە شەکریەکان، بەتایبەت ئەوەی لە ئارد، ماکی شەکری، ڕۆن یان کەرەیە ٤. ئەوەی کە (لە دیاری و خواردەمەنی) بە بۆنەی بەرێوەچوونی کارێک یان ڕووداوێکی خۆشەوە بە خزم و دۆستانی دەدەن ‹کی می‌خواهی شیرینی عروسی‌ات را بدهی؟: کەی دەتەوێ شیرینی گۆڤەندەکەت بدەی؟›. هەروەها: **شیرینی دادن؛ شیرینی گرفتن**

▣ **شیرینی کسی را خوردن:** *[کنایی]* شیرینی کەسێک خواردن؛ بوونە دەزگیران؛ بە بۆنەی وەڵامدانەوە و پەسندکردنی بووک لە زاوا، ڕێورەسمی شیرینی‌خۆران ڕێکخستن ‹شیرینی سارا را برای آزاد خورده‌اند: شیرینی سارایان بۆ ئازاد خواردووە›: **شیرینی‌خوران**

شیرینی‌پز / šîrînîaz ، ـها/: *اسم.* شیرینی‌پەز؛ شیرینی‌لێن؛ قەناد؛ کەسێ کە کاری دروست‌کردنی شیرینیە.

شیرینی‌پزی / šîrînîpazî/: *اسم.* شیرینی‌پەزی؛ شیرینی لێنی: ۱. کار و ڕەوتی شیرینی دروست‌کردن ۲. /ـها/ کارگەیەک کە لەوێدا شیرینی دروست دەکەن.

شیرینی‌جات / šîrînîcāt/: [فارسی/ از عربی] جمعِ

☜ **شیرینی**

شیرینی‌خوران / šîrînîxorān /: اسم. شیرنی‌خوران؛ شیرینی‌خوەران؛ زەماخوا؛ ڕێورەسمێ که دوای وەلامی خوازبێنی و بەر لە مارە بڕین بەڕێوە دەچێ و زاوا بۆ ماڵی هاوسەری داهاتووی شیرینی دەنێرێ و لەوێدا جەژنێک ڕێک‌دەخەن ‹دیروز شیرینی‌خوران دختر سارا خانم بود: دوێنێ شیرینی‌خۆرانی کچەکەی خاتوو سارا بوو›.

شیرینی‌خورده / šîrînîxorde /: صفت. دیاریکراو؛ نیشانکراو؛ دەزگیراندار؛ ناوبریاگ بۆ زەماوەند دەگەڵ پیاوێکدا ‹شیرینی‌خوردەی پسر کدخداست: دیاریکراوی کوڕی کوێخایە›.

شیرینی‌فروشی / šîrînîfurûšî /: اسم. شیرینی‌فرۆشی؛ قەنادی: ۱. کار و باری شیرینی فرۆشتن ۲. /ـها/ دووکانی قەنادی؛ دووکانی شیرینی‌فرۆشی.

شیزوفرنی / šîzofernî /: [آلمانی] ☜ **اسکیزوفرنی**

شیست / šîst /: [؟]/اسم. ئەردەواڵ؛ هەردەواڵ؛ جۆرێ بەردی پەڕە‌ـپەڕەی وەکوو پووڵەکە.

شیشعان / šîša'ān ، ـها /: [عربی]/اسم. دارچکێکی گچکە لە تیرەی گەز، بە لاسکی ڕاست، گەڵای چکۆلەی پووڵەکە ئاسای شین و گوڵی ئاڵی هێشوویەوە کە زۆرتر لە قەراخ ڕووبارانەدا دەڕوێ.

شیشک / šîšak /: اسم. شیشەک؛ شەک؛ پەزی کەم تەمەن تا یەک ساڵان.

شیشکی / šîšakî /: اسم. /مستهجن/ شیڕ؛ شێڕ؛ شڕ؛ قت؛ جڕت؛ عەفتە؛ چوڕت؛ زڕت؛ جڕت؛ دەنگێ وەک دەنگی بای زگ، کە بە نیشانەی سووکایەتی و تیز پێ کردن بە دەم دەریدێنن.

▣ **شیشکی بستن**: شیڕ داهێشتن؛ جڕت/ جڕ لێدان؛ شیڕ لێدان؛ شێڕ ئاسەیرە؛ دەنگی شیڕ بە لێو دەرهێنان ‹وقتی از خیابان رد شد، برایش شیشکی بستند: کاتێ بە خیاباندا ڕۆیشت، شیڕیان بۆ داهیشت›.

شیشلیک / šîšlîk ، ـها /: [ترکی]/اسم. کەواوێکی پتر لە گۆشتی ڕاستەی پەز یان گا.

شیشه / šîše ، ـها /: اسم. شیشە؛ شووشە؛ شیشێ؛ شوویشە؛ مینا؛ جام؛ وەنەدیک؛ گزگزە: ۱. ماکێکی ڕەق، تورت و بێ‌بیچمە و لە سروشتدا بەدی‌دێ ۲. ڕووپەڕێکی ڕێک لەو جنسە کە بۆ دابین‌کردنی ڕووناکی لە سەر دەلاقە یان ڕۆچنەدا دایدەنێن ‹شیشەی پنجرە؛ شیشەی ماشین: شیشەی دەلاقە؛ شووشەی ماشین› ۳. دەفرێ لەو ماکە بۆ پاراستن و ڕاگرتنی شتێک ‹شیشەی عطر؛ شیشەی دارو: شیشەی عەتر؛ شووشەی دەوا› ٤. ئامرازێکی درووسکراو لەو ماکە ‹شیشەی چراغ؛ شیشەی عینک: شووشەی چرا؛ شیشەی چاویلکە›.

▣ **شیشەی آبدادە** ☜ **شیشەی نشکن**

شیشەی آتشخوار ☜ **شیشەی نسوز**

شیشەی آتشفشان: شووشەی گڕکان؛ گزگزەی گڕکان؛ شووشەیەکی سروشتیە کە لە سارد بوونەوەی خێرای گڕکان بەدی دێ.

شیشەی اسفنجی: شیشەی هەوری؛ ماکێکی شیشەیی ڕەش، لێڵ، سووک، چێوپەمەئاسا و بەرگری گەرما، کە لە گڕ پێدانی گەردی شووشە دەگەڵ کەربوندا دروست دەبێ.

شیشەی اطمینان/ ایمنی: جۆرێ شیشەی دوولۆیە کە لە نێویدا پەڕەیەکی پلاستیکی ڕوونیان داناوە تا ئەگەر شکا، بلاوە نەکا.

شیشەی جام: جام؛ مینا؛ شووشەی دەرگا و دەلاقە؛ شیشەی تەخت کە بۆ ڕۆشنایی گرتن بەکاردێ.

شیشەی چراغ: بلەور؛ مالچرا؛ پیران؛ شووشەچرا؛ شیشەچرا؛ شیشە چراوی؛ گڕداپۆشی چرا؛ گرۆڤەرێکی شیشەیی کە بۆ پەخشاندنی تیشکی چرای نەوتی یان گاز

سووت، لە سەریەوە دایدەنێن.

شیشەی رنگی: شیشەی ڕەنگی؛ شووشەی ڕەنگامە؛ شیشەیێ کە لەگەڵ ماکێکی ڕەنگی تایبەتیدا تێکەڵ کراوە و شتەکانی پشتی بەو ڕەنگە دەبینرێن.

شیشەی سرب: شووشەی سرپی؛ جۆرە شیشەیێ لە سیلیکاتی سرپ کە لە ئامێرە نووریەکاندا بە کار دێت.

شیشەی شیر: شیشە شیر؛ شووشە شیر؛ شیشە شۆت؛ شیرمژە؛ بوتریکی چکۆلە بە مەمکەمژێکەوە بۆ شیرپێدانی منداڵی ساوا.

شیشەی ضدگلولە: شیشەی دژە گولە؛ شیشەی ئەستووری زۆر تۆکمە وا کە گوللە نەیسمێ.

شیشەی عمر: ١. *[فرهنگ‌مردم]* شووشەیەک کە لە ئەفسانەکاندا گیانی دێوی تێدایە و بە شکانی دێوەکە دەمرێ ٢. *[مجازی]* شووشەی تەمەن؛ گیان؛ هەوێنی ژیان.

شیشەی عینک ☜ **عینک**

شیشەی فتوکرومیک: شیشەی فتۆکرۆمیک؛ شیشەیێ کە ڕەنگی بە زۆر بوونی تیشک، تۆخ و بە داکشانی ڕوون دەبێتەوە.

شیشەی نسوز: شیشەی نەسووز؛ شووشەی نەسۆچ؛ شیشەیێ تێکەڵ لە سیلیس، ئەلومینیۆم، ئوکسیدی بوور و ماکێکی بازی کە لە هەمبەر گەرمای بە تەوژم و ئاگرەوە خۆگرە: **شیشەی آتشخوار**

شیشەی نشکن: شیشەی/ شووشەی نەشکەن؛ شیشەیێ کە بە هۆی ئاو دانەوە پتەوکراوە و لە چاو شیشەی‌تر دێر دەشکێ: **شیشەی آبدادە**

شیشە و سنگ: *[کنایی]* بەرد و شیشە؛ کارد و پەنیر؛ ئاگر و پووش؛ ئاگر و کا؛ دوو شت کە بوونیان پێکەوە جێگای مەترسیە.

شیشەای / šîše'î/: *صفت.* شووشەیی؛ شیشەیی؛ دروستکراو لە شووشە ‹درِ شیشەای؛ ظرف شیشەای: دەرکی شووشەیی؛ دەفری شیشەیی›.

شیشەبر / šîšebor، ـها/: *اسم.* شووشەبڕ؛ شیشەبڕ: ١. جامچی؛ شووشەکار؛ کەسێ کە کار و باری بڕین و جێ‌خستنی شووشەیە ٢. ئامرازی بڕینی شیشە.

شیشەبری / šîšeborî، ـها/: *اسم.* شووشەبڕی؛ شیشەبڕی: ١. کار و پیشەی کەسێ کە شووشە دەبڕێ و دەفرۆشێ ٢. کارگەیێ کە شیشەبڕ تێیدا کار دەکا و شیشە بە خەڵک دەفرۆشێ.

شیشەپاک‌کن / šîšepāk.kon، ـها/: *اسم.* شیشەشۆر؛ شووشەسڕ؛ شیشەسڕ: ١. کەسێ کە پیشەی خاوێن‌کردنەوەی شووشەی دامەزراوەگەل، خانوو یان ماشینی دیتران بێ ٢. ئامێرێک بە بیچمی « T » کە بەشی ئاسۆییەکەی لە هەورە و بۆ خاوێن‌کردنەوەی شیشەی دەلاقەی بەرز و دوور بەکار دێت ❋ **شیشەشوی**

شیشەخردە / šîšexorde، ـها/: *اسم.* وردەشووشە؛ وردەشیشە؛ وردە و درشتی شووشەیەک کە شکاوە ‹لیوان شکست و شیشەخردەهایش ریخت روی قالی: پەرداخەکە شکا و وردەشووشەکانی ڕژانە سەر قاڵیەکە›.

⊡ **شیشەخردە داشتن:** *[مجازی]* وردەشیشە هەبوون؛ بەدفەڕ و مەردومئازار بوون ‹این دوست تو قدری شیشەخورده دارد: ئەم دۆستەت تۆزێک وردەشیشەی هەیە›.

شیشەخور / šîšexor/: *اسم.* شووشەخۆر؛ شیشەخوەر؛ ئەو بەشە لە ڕووکاری دەرگا، دەلاقە و... کە بۆ هاتنە ژووری تیشک ئاواڵایە و جێی شیشەی جامە.

شیشەسازی / šîšesāzî، ـها/: *اسم.* شووشەسازی؛ شیشەسازی؛ کارخانەیەک کە شووشەی تێدا دروست دەکەن.

شیشەشور / šîšešûr، ـها/: *اسم.* شووشەشۆر؛

شیشه‌شۆر.

شیشه‌شوی / šîšešûy/: اسم. ۱. ☜ **شیشه‌پاک‌کن** ۲. شووشه‌شۆر؛ شیشه‌شۆر؛ پێشۆرێکی تراو که بۆ خاوێن‌کردنەوەی شیشه بەکاردێت ۳. ☜ **بطری‌شور** * **شیشه‌شور** *[گفتاری]*

شیشه‌کاری / šîšekārî/: اسم. شیشه‌کاری؛ کار یان ڕەوتی خستنه جێی شیشەی جام ‹شیشه‌کاری ساختمان فردا تمام می‌شود: شیشه‌کاری خانووبەرەکه سبەینێ دوایی دێ›. هەروەها: **شیشه‌کار**

شیشه‌گر / šîšegar، ـها؛ ـان/: اسم. شیشه‌گەر؛ شووشه‌گەر؛ پیشه‌گەرێ که له کارگەی دەستیدا و به شێوەی سوننەتی جام دروست دەکا.

شیشه‌گرخانه / šîšegarxāne/ ☜ **شیشه‌گری ـ۱**

شیشه‌گری / šîšegarî/: اسم. ۱. /ـها/ شووشه‌گەری؛ کارگەی سوننەتی شووشه دروست‌کردن: **شیشه‌گرخانه** ۲. پیشەی شیشه‌گەر.

شیطان[1] / šeytān/: [عربی] اسم. ۱. *[اسلام]* شەیتان؛ ئەهریمەن؛ ئیبلیس؛ دۆزاک؛ فریشتەیێ که به هۆی مل‌نەدان به فرمانی خودا، له ئاسمانی بەرزەوە دەرکرا و هاته زەوی تا خەلک هەلفریوێنێ و بەرەو خراپەکاری و گوناهـ هانیان بدات ۲. /ـها؛ شیاطین/ *[مجازی]* بوونەوەرێ که کاری بشێوه نانەوه و مرۆ هاندانه بەرەو خراپەکاری.

▣ **شیطان در جلد کسی رفتن:** *[مجازی]* شەیتان چوونه بن کلێشەی کەسێکەوە؛ به شوێن کارێکی ناحەزەوە بوون.

شیطان را درس دادن: *[مجازی]* دوو ڕۆژ بەر له شەیتان له دایک بوون؛ گرەو له شەیتان بردنەوە؛ شەیتان دەرس دان؛ دەس شەیتان له پشتەوە بەستن؛ دایک شەیتان گایین؛ زۆر گزیکار بوون.

شیطان[2] / ـها/: صفت. *[گفتاری]* هاروهاج؛ بزێو؛ تروسک؛ شەیتان ‹دخترک خیلی شیطان بود و توجه همه را به خود جلب کرده بود: کچۆلەکه زۆر هاروهاج بوو، سەرنجی هەمووی بۆ لای خۆ ڕاکێشابوو›.

شیطان زیتون / šeytānezeytûn/: [عربی] ☜ **سنجد تلخ ـ۲**

شیطان‌صفت / šeytānsefat، ـها؛ ـان/: [عربی] صفت. پەست و پیس؛ خاوەن خوو و ئاکاری دزێو و نالەبار.

شیطانک / šeytānak، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. شەیتانەک؛ جۆرێک گیره یان وەخۆگری لەولاوی له هێندێک له ماشینه جۆراوجۆرەکاندا (وەک چەرخی دروومان) که دەگەڵ لێوارە، قولاب یان ددانەدا یەک دەگرن و بۆ بەرگری له هەلگەڕانەوه یان لوول خواردن، وەک قولاب یان وەخۆگر به کار دەڕوا.

شیطانی[1] / šeytānî، ـها/: [عربی] اسم. *[مجازی]* هار و هاجی؛ بزێوی؛ تروسکی؛ شەیتانی؛ چۆناوچۆنی به دەس و پاوه نەوەستان و گوێ به کەس نەدان، که دەبێته هۆی ئازاری خەڵکی.

شیطانی[2]: صفت. شەیتانی؛ پێوەندیدار یان سەر به شەیتانەوه ‹خندەی شیطانی؛ توطئەی شیطانی: پێکەنینی شەیتانی؛ پیلانی شەیتانی›.

▣ **شیطانی شدن:** *[گفتاری]* شەیتانی بوون: ۱. شەیتان پێکەنین؛ خەو به گانەوه دیتن ۲. به شێوەی نەخوازراو ئاو هاتنەوه.

شیطنت / šeytanat، ـها/: [عربی] اسم. ۱. شەیتانی؛ بەدفەڕی؛ هەڤانی؛ کەلپەی؛ سەگایەتی؛ کاری دزێو، بەتایبەت گزیکاری و پیلانگێڕی و شۆفاری ۲. *[مجازی]* هار و هاجی؛ کایەکلێ و به دەس و پاوه نەوێسان که دەبێته هۆی ئازاری خەڵک.

شیطنت‌آمیز / šeytanatāmîz، -'āmîz/: [عربی/ فارسی] صفت. کەلپەیانه؛ به هار و هاجیەوه.

شیطنت‌بار / šeytanatbār/: [عربی/ فارسی] صفت.

کەلپەیانە؛ هاوڕێ لەگەڵ هار و هاجیەوە ‹نگاه شیطنت‌بار: ڕوانینی کەلپەیانە›.

شیعه[1] / šî'e/: [عربی]/اسم. شیعه؛ شێعە: ١. هەر یەکە لەو ڕێبازانەی کە جێگری پێغەمبەری ئیسلام بە مافی ئامۆزاکەی، واتا عەلی کوڕی ئەبی‌تالب دەزانن ٢. شێعەی دوازدە ئیمامی؛ شێعەی جەعفەری ٣. ـها؛ شیعیان/ هەر یەکە لە شوێنکەوتوانی ئەو ئایینە.

▣ **شیعەی اثناعشری** ☜ **شیعەی جعفری**

شیعەی اسماعیلی: ئیسماعیلیە.

شیعەی جعفری: شێعەی جەعفەری؛ ئایینێ کە بڕوای بە ئیمام بوونی عەلی کوڕی ئەبی‌تالب و یازدە کەس لە منداڵان و نەوەکانی و هەروەها سەرهەڵدانی ئیمامی پێوار لە ئاخری دونیادایە: **شیعەی اثناعشری؛ شیعەی دوازده امامی**

شیعەی دوازده امامی ☜ **شیعەی جعفری**

شیعەی زیدی: زەیدیە؛ لقێکی ڕێبازی شێعەیە کە شوێنکەوتوانی زەید کوڕی عەلی کوڕی حوسێن بە ئیمامی پێنجەم و دوایین ئیمام دەزانن.

شیعه[2]: *صفت.* شیعه؛ شێعە؛ شوێنکەوتووی ڕێبازی شیعە.

شیعی / šî'î/: [عربی] *صفت.* شێعە؛ شیعە؛ شوێنکەوتووی مەزهەبی شیعە.

شیفت / šîft، ـها/: [انگلیسی]/اسم. شیفت؛ گەکار؛ نۆرەکار؛ نۆبەکار؛ نۆگەکار ‹شیفت صبح؛ شیفت شب: شیفتی بەیانی؛ شیفتی شەو›.

شیفتگی / šîftegî، ـها/:/اسم. دڵ‌لێچوویی؛ دڵ‌داناوی؛ دڵبەندی؛ کاسۆتەیی؛ گراوی؛ دڵ‌گیرۆدەیی زۆر کە دەبێتە هۆی ئاڵۆز بوونی بیر.

شیفته / šîfte، ـها؛ ـگان/: *صفت.* کاسۆتە؛ دڵ‌لێچوو؛ دڵ‌لێچووگ؛ شی‌شنگ؛ گراو؛ شەیدا.

شیفتی[1] / šîftî/: [انگلیسی] *صفت.* شیفتی؛ نۆرەکاری؛ بەنۆبە ‹کار شیفتی دردسر زیادی دارد: کاری شیفتی کێشەی زۆری هەیە›.

شیفتی[2]: *قید.* ١. نۆرەیی؛ گەکاری؛ شیفتی؛ بە نۆرەکاری ‹او شیفتی کار می‌کند: ئەو شیفتی کار دەکا› ٢. شیفتێ؛ شیفتێک؛ لە هەر شیفتێکدا ‹شیفتی پنجاه عدد کولر تولید می‌شود: شیفتی پەنجا دانە کولێر درووس دەبێ›.

شیک / šîk/: [فرانسوی از آلمانی] *صفت.* نەرمەنیشک؛ لەبار؛ تیف؛ فەرز؛ فرز؛ تروسک؛ خوشیک؛ لهەڤ؛ قۆز؛ کنف؛ کەشخە: ١. جوان و شیاو؛ ڕێک و پێک؛ تەکووز؛ تەڕ ‹ماشین شیک؛ خانەی شیک: ماشینی تیف؛ خانووی ڕێک و پێک›. ٢ جوان، پێکەوتوو و بەژن‌زراف.

▣ **شیک شدن:** تیف بوون؛ نەرمەنیشک بوون؛ تەکووز بوون؛ لەبار بوون؛ خوشیک بوون؛ ئاراستە و پێکەوتوو بوون. هەروەها: **شیک کردن**

شیکپوش / šîkpûš، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] *صفت.* خۆشپۆش؛ تەرپۆش؛ تەڕەنداز ‹یک آقای شیکپوش بالای اتاق نشسته بود: پیاوێکی خوشپوش لە ژوورەوەی دیوەکە دانیشتبوو›. هەروەها: **شیکپوشی**

شیک‌وپیک / šîk-o-pîk/: [فرانسوی/ فارسی] *صفت. [گفتاری]* نەرمەنیشک؛ لەبار و شیاو؛ فۆقل؛ ڕێک‌وپێک ‹چه خبر است؟ امروز خیلی شیک‌وپیک شده‌ای: چ خەبەرە؟ ئەوڕۆ زۆر نەرمەنیشکی›.

شیکی / šîkî/: [فرانسوی]/اسم. کەشخەیی؛ تەکووزی؛ خوشیکی؛ قۆزی؛ تیفی؛ دۆخ یان چۆنیەتی تەکووز بوون ‹هر چه در می‌آورد خرج شیکی خودش می‌کرد: هەرچێکی دەردێنا دەیکردە خەرجی کەشخەیی خۆی›.

شیل / šîl/:/اسم. ماشە؛ بەربەستێکی لە لق و پۆی دار و درەخت بە سەر ڕووباردا بۆ ماسی گرتن.

شیلات / šîlāt/: [فارسی/ عربی]/اسم. ١. پیشەی

ماسی گرتن ٢. دامەزراوەگەلی پێوەندیدار بەم پیشەوە.

شیلان / šîlān/: [مغولی]/اسم./نامتداول/ ١. خوان؛ سفرەی پڕ لە خواردەمەنی ٢. میوانی؛ مێمانی گەورە؛ میوانی شایانە.

▣ شیلان کشیدن:/مجازی/ میوانی گەورەدان؛ شایانە دان.

شیلم / šeylam، ـها/:/اسم. گیاگەنمە؛ زیزانە؛ گیایێکی ئالیکی یەکسالە بە لاسکی درێژ، گەڵای باریک و تەخت و گوڵی دڕکنەوە کە زۆرتر لە زەوی بە باردا دەڕوێ.

شیلنگ / šilang، ـها/: [از آلمانی]/اسم. شلەنگ؛ شیلانگ؛ شلێنگ؛ تیپێن؛ لوولەیەک لە ماکی نەرمز (لاستیک یان پلاستیک) بۆ گواستنەوەی تراو: **شِلنگ** /گفتاری/

شیله / šîle/ ☜ **شیل**

شیلهپیله / šîlepîle، ـها/:/اسم./گفتاری/ گزیوفزی؛ گەڕوگێچەڵ؛ فروفێڵ؛ فاکوفیک ‹خیالت راحت باشد، شیلهپیلهای در کار نیست: خەیاڵت تەخت بێ، هیچ گزیوفزیەک لە کاردا نیە›.

شیلینگ / šîlîng/: [آلمانی]/اسم. شیلینگ: ١. لە پاژەکانی پارەی بریتانیا لە پێشوودا کە بەرامبەر بە ١٢ پینی بوو ٢. یەکەی پارەی بڕێک لە وڵاتانی ئەفریقایی (وەک: کێنیا، سوومالی، تانزانیا و ئوگاندا).

شیمی / šîmî/: [فرانسوی]/اسم. کیمیا؛ شیمی؛ زانستی پێکهاتەی بنەمایی ماک و تێکەڵاوی، گۆڕان، پێکهاتن، کاردانەوە، شیکاری و بەرهەمهێنانی ماکگەل.

▣ **شیمی آلی**: کیمیای زیندەوەر؛ شیمی زیندەوەر؛ زانستی لێکدانەوە و خوێندنەوەی پێکهاتە، بەرپەرچ و تایبەتمەندی لێکدراوەگەلی ئاڵقەیی یان زنجیری کەربون.

شیمی ساخت ☜ **شیمی صنعتی**

شیمی سنتز ☜ **شیمی صنعتی**

شیمی صنعتی: کیمیای پیشەسازی؛ شیمی پیشەسازی؛ شیمی سەر بە چێکردنی لێکدراوەگەل لە ماکی سادەتر: **شیمی ساخت؛ شیمی سنتز**

شیمی فضایی: لقێک لە زانستی شیمی، تایبەت بە خوێندنەوە و لێکۆڵینەوەی دۆخی فەزایی ئەتومگەلی پێکهێنەری مولوکوولێک.

شیمی گرمایی: شیمی گەرمایی؛ لقێک لە زانستی شیمی ـ فیزیک کە لە سەر پێوەندی گەرما و تیشکگەلی گەرماییەوە لە ڕەوتی ئاڵوگۆڕە کیمیایەکاندا دەکۆڵێتەوە.

شیمی معدنی: شیمی کانگایی؛ زانستی تۆژینەوە و لێکدانەوەی چۆنیەتی و تایبەتمەندی هەموو ماک و لێکدراوەی زەمین، بێجگە زیندەوەر.

شیمیائی / šîmiyā'î/: [فرانسوی/ فارسی] ☜ **شیمیایی**

شیمیایی / šîmiyāyî/: [فرانسوی/ فارسی] صفت. کیمیاوی؛ شیمیایی: ١. پێوەندیدار بە شیمیەوە ‹آزمایش شیمیایی: ئەزموونی کیمیاوی› ٢. دروستکراو بە هۆی ڕەوتی شیمیاییەوە ‹مواد شیمیایی: ماکی کیمیاوی› * **شیمیائی**

▣ **شیمیایی شدن**:/گفتاری/ کیمیایی بوون؛ شیمیایی بوون؛ کەوتنە بەر زەرەر و زیانی ماک یان بومبی کیمیاویەوە ‹مردم شهر حلبچەی کردستان شیمیایی شدند: خەڵکی هەڵەبجەی کوردستان کیمیایی بوون›.

شیمیدان / šîmîdān، ـها؛ ـان/: [فرانسوی/ فارسی] /اسم. کیمیازان؛ شیمیزان؛ کەسێ کە کاری لێکۆڵینەوە و توێژینەوەی شیمی یان ڕەوتگەلی شیمیاییە: **شیمیست**

شیمیدرمانی / šîmîdarmānî/: [فرانسوی/ فارسی]/اسم. کیمیادەرمانی؛ شیمیدەرمانی؛ کار و ڕەوتی دەرمانکردنی نەخۆش بە ماکی شیمیایی.

شیمیست / šîmîst/: [فرانسوی] ☜ **شیمیدان**

شین / šîn/: /اسم. شین؛ ناوی عەرەبی شانزدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

شینتو / šînto/: [انگلیسی از ژاپنی]/اسم. شینتۆ؛ دینی باو لە ولاتی ژاپون کە لە سەر بنەمای پەرەستینی چاکان، خوداکان و باوەڕ بە ئاسمانی بوونی ئیمپراتۆر پێکهاتووە.

شیوا[1] / šîvā/: [سنسکریت] /اسم. شیوا؛ لە ئایینە هێندووەکان کە لە سەر پەرستشی خودای نابوودی و ژیانەوە دامەزراوە و لە شێوەی کەسێکدایە کە لە سەر پێستی بەبر دانیشتووە و مارێکیشی لە سەر شان یان لە پەنایە.

شیوا[2]: صفت. پاراو؛ ڕەوان (سەبارەت بە قسە) ‹بیان شیوا: وتەی پاراو›.

شیوائی / šîvā'î/ ☜ **شیوایی**

شیوایی / šîvāyî/: /اسم. پاراوی؛ ڕەوانی؛ ڕەوانویژی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دانە ـ دانە، ڕێکوپێک و دلگر بوونی قسە: **شیوائی**

شیوخ / šiyûx, šuyûx/: [عربی] جمعِ ☜ **شیخ**

شیوع / šîyû', šuyû'/: [عربی]/اسم. تەشەنە؛ بلاوە؛ پەرە؛ داکەوتوویی؛ کار یان ڕەوتی بلاو بوونەوە ‹شیوع بیماری: تەشەنەی نەخۆشی›.

▣ **شیوع داشتن**: پەرە سەندن؛ پەرەساندن؛ زۆرگرتن؛ پەرەگرتن؛ تەشەنە سەندن ‹اسهال در میان شیرخواران شیوع داشت: زگچوون لە نێو شیرەخۆرەکاندا پەرەی سەندبوو›.

شیوع یافتن: پەرە ساندن؛ پەرەگرتن؛ پەرە سەندن؛ داکەوتن؛ تەشەنە سەندن ‹هفتەی گذشتە آنفلوآنزا در شهر شیوع یافت: حەوتووی ڕابردوو پەتا لە نێو شاردا پەرەیساند›.

شیون / šîvan ، ـها/: /اسم. شیوەن؛ شین؛ شەپۆڕ؛ شین و شەپۆڕ؛ کەلگری؛ نەهار؛ نهار؛ چەمەرە؛ وەشت؛ وەی؛ ڕۆ؛ زاری؛ کتارو؛ چەمبەرە؛ ڕۆ-ڕۆ؛ براڕۆ؛ بابەڕۆ؛ بانگ؛ گریان و شیوەن بە دەنگی بەرزەوە لە کاتی شینگێڕاندا.

▣ **شیون کردن**: شین کردن؛ شیوەن کردن/ کەردەی؛ گیریان؛ شەپۆڕکردن؛ زاریان؛ بە دەنگی بەرز و بە هەنسک و نالەوە گریان ‹دخترش خیلی شیون می‌کرد: کچەکەی زۆر شینی دەکرد›.

شیوه / šîve ، ـها/: /اسم.[ادبی] ١. شێوە؛ شێل؛ شیوە؛ زێ؛ ڕێوزێ؛ چۆنیەتیەکی تایبەت بۆ بەڕێوە بردنی کارێک ‹در نوشتن شیوەی خاصی داشت: لە نووسیندا شێوەیەکی تایبەتی هەبوو› ٢. شێواز؛ ڕەسمویاسا؛ ڕێوڕەسم؛ داب؛ ڕێوشوێن؛ دامو/ دابودەستوور؛ دابونەریت؛ کەسم؛ کسم؛ داب؛ ڕێوشوێن؛ ڕست.

شیوه‌گرایی / šîvegerāyî/: /اسم. ١. ساختەکاری؛ شێوەوازی؛ شوێنکەوتوویی زێدەڕوانە لە شێوازێک یان ڕێوزێیێک ٢. ڕێبازێک لە وێنەکێشی سەدەی ١٦ی زایینی لە ئورووپادا ٣. شێوەیەکی تایبەت و زۆرتر بێخەبەرانە لە ئاکار، بە جێهێنان یان کردەوەدا.

شیوه‌نامه / šîvenāme ، ـها/: /اسم. شێوەنامە؛ نووسراوەیەک کە شێواز و دامودەستووری پێوەندیدار بە نووسینی شتگەلێکی دیاریکراوی تێدا هاتووە ‹شیوەنامەی ضبط نامهای خاص: شیوەنامەی تۆمارکردنی ناوگەلی تایبەت›.

شیهه / šeyhe ، ـها/: /اسم. شەهە؛ شیپە؛ شیهە؛ هیل؛ هیلە؛ حیلە؛ حیلکە؛ حینە؛ خیلە؛ نێخە؛ نیخە؛ نریخە؛ شیپە؛ هیراهیرە؛ هەری؛ کوڕژن؛ دەنگی بە قەوی ئەسپ.

▣ **شیهه کشیدن**: حیلاندن؛ شەهین؛ شهین؛ هێرین؛ هێرتن؛ هێڕاندن؛ هیرایش؛ هیلنەی؛ هیلنای؛ نریخانن؛ شریخاندن؛ کووڕاندن؛ کۆڕاندن؛ حیلاندن؛ هیلانن؛ هیلونن؛ هەراکردنی هەسپ ‹تا مرا دید شیهه کشید: هەتا دیتمی حیلاندی›.

ص

ص / s/: *حرف.* نیشانەی حەڤدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی کە لە زمانی عەرەبیەوە هاتووە و هەر وەک «س» دەخوێنرێتەوە.

ص / se/: *اسم.* ١. *[مخفف]* ل؛ لاپەڕە ‹ص ٣٥۴: ل ٣٥٤› ٢. *[مخفف]* د؛ درووودی خودای لێ بێ ‹پیامبر اسلام ص: پێغەمبەری ئیسلام د›.

صائب / sā'eb/: [عربی] ☜ **صایب**

صائم / sā'em/: [عربی] ☜ **صایم**

صابر / sāber ، ـان؛ ـین/: [عربی] *صفت.* *[ادبی]* پرزوو؛ بەنتم؛ پشوودرێژ؛ بێنفرەهـ ؛ بێهن‌فرەهـ ؛ بەتاقەت ‹آدم باید در برابر سختیها صابر باشد: مرۆ دەبێ لە هەمبەر سەختیوە پرزوو بێت›.

صابون / sābûn ، ـها/: [معرب از لاتینی] *اسم.* ساون؛ سابوون؛ ماکێکی پاکەوەکەر لە خوێگەلی سودیوم یا پتاسیوم و ئەسیدگەلی چەور بە شێوەی خۆگر، تراو یان هەویری کە لە ئاودا کەف دەکا.

▣ **صابون به شکم خود زدن** ☜ شکم خود را صابون زدن، **شکم**

صابون چیزی/ کسی به تن/ جامەی کسی خوردن: *[مجازی]* لەگەڵ شتێ/ کەسێک سەر و کار هەبوون و بەتایبەت لێ گەزەنگاز بوون.

صابونی[1] / sābûnî/: [معرب] *اسم.* ١. سابوونی؛ سابوونکەر؛ چێکەر یان فرۆشەری سابوون ٢. ئەسپۆنی؛ نێوی هەر کام لە گیاگەلی وەک سابوون کە خاوێن‌کەرەوەن و لە ئاودا کەف دەکەن ٣. ☜ **غاسول**

صابونی[2]: *صفت.* سابوونی؛ ساونی: ١. پێوەندیدار یان هاوگەر بە سابوونەوە ٢. بەکەفی سابوونەوە تلاو ‹دست صابونی: دەستی سابوونی›.

صابی / sābî/: [معرب از آرامی؟] *اسم.* سابی: ١. لە دینگەلی پێشووی ناوچۆمان، کە لایەنگرانی بڕوایان بە ئافرێنەری تاک و تەنیا و پێغەمبەری عازیموون و هیرمس بووە و حەوتەوانانیان وەک نیشانەی فریشتەکان دەپەرستی ٢. ـها؛ ـان/ هەر کام لە شوێنکەوتوانی ئەو دینە.

صاحب / sāheb, sāhab ، ـها؛ ـان؛ اصحاب/: [عربی] *اسم.* خاوەن؛ خاون؛ خاوەند؛ خێو؛ خێوەند؛ خودان؛ خودێ؛ خوێ؛ خۆدێ؛ خوەدێ؛ خوەدێ؛ خوەی؛ وەی؛ خویگ؛ ماڵخۆ؛ ماخۆ؛ وایر؛ وایەر؛ هەیا؛ وەهەر؛ وەندە؛ داژدار؛ ساحێو؛ ساحێب؛ ساو ‹صاحب مال؛ صاحب امتیاز: خاوەن ماڵ؛ خودان سەرپشکی›.

▣ **صاحب داشتن:** خاوەن هەبوون؛ خاوەندار بوون؛ خێوەند و سەرپەرشت هەبوون ‹مگر این خانه صاحب ندارد؟: مەگەر ئەم ماڵە

خاوەنی نیە؟›.
صاحب شدن: بوونە خاوەن؛ گرتنە دەستەوە؛ هاوردنە ژێر ڕکێف ‹همین‌طور مفت و مسلم خانە را صاحب شد: هەروا خوت و خۆڕایی بوو بە خاوەن ماڵەکە›.
صاحب‌الزمان/sāhebozzamān, sāhabozzamān/: [عربی] *اسم. [شیعه]* ئیمام زەمان؛ نازناوی ئیمامی دوازدەهەمی شێعەی دوازدەئیمامی.
صاحب‌جمع / sāhebcam', sāhabcam/: [عربی] *اسم.* ماڵدار؛ کارگێڕێک کە ماڵ و دارایی‌گەلی ڕێخراوەیەکی پێ سپێردراوە.
صاحبخانه / sāhebxāne, sāhab-، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* خاوەن‌ماڵ: ۱. خوەماڵ؛ ماڵخوێ؛ ماخۆ؛ ماڵخووی؛ یانەوان؛ ماڵخی؛ خواجە؛ ساحێبی ماڵ ‹شما هم به زودی صاحبخانه می‌شوید: ئێوەش بەم زووانە دەبنە خاوەن‌ماڵ› ۲. خانەخوا؛ خانەخوێ؛ یانەوان ‹صاحبخانه آمده بود اجاره‌ی این ماه را می‌خواست: خاوەن‌ماڵەکە هاتبوو کرێی ئەم مانگەی دەویست› ۳. میواندار ‹صاحبخانه در پذیرایی سنگ‌تمام گذاشت: خاوەن‌ماڵ لە میوانداریدا گاڵەی پێ کرد›.
صاحبدل / sāhebdel, sāhab-، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت. [مجازی، ادبی]* خاوەن‌دڵ؛ خاوەن گەلێک هەست و ئاگاداری و دڵسۆزی لەمەڕ ژیان، خەڵک و کار و باریاندا.
صاحب‌سخن / sāhebsoxan, sāhab-/: [عربی/ فارسی] *صفت. [ادبی]* وتاربێژ؛ بێژەر؛ وێژەری قسە ‹مستمع صاحب‌سخن را بر سر شوق آورد: بیسەرە وتاربێژ دێنێتە سەر شەوق›.
صاحب‌عزا / sāheb'azā, sāhab-، ـها/: [عربی] *صفت.* ۱. خاوەن‌پرسە؛ بەڕێوەبەری پرسە و سەرەخۆشی ‹صاحب‌عزا خودش در مجلس نبود: خاوەن‌پرسە بۆ خۆی لە کۆڕەکەدا نەبوو› ۲. پرسەدار؛ تازیەبار؛ ئازیەتبار؛ خاوەن مردوو.
صاحبقران / sāhebqarān, sāhab-qerān/: [عربی] *صفت. [کنایی]* بەختەوەر؛ بەختیار؛ خاوەن بەختی بەرز (نازناوێ بۆ پاشایان) ‹سلطان صاحبقران: سوڵتانی بەختەوەر›.
صاحب‌قلم / sāhebqalam, sāhab-/: [عربی/ معرب از یونانی] *صفت. [مجازی]* نووسەر؛ خاوەن لێهاتوویی نووسین.
صاحب‌کار / sāhebkār, sāhab-، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* خاوەن‌کار؛ کارفەرما ‹امروز با صاحب‌کار حرفمان شد: ئەمڕۆ لەگەڵ خاوەن‌کارەکە دەمەقرەمان لێ پەیدا بوو›.
صاحب‌مرده / sāhebmorde, sāhab-/: [عربی/ فارسی] *صفت. [تعریض]* دوابڕاو؛ خاوەن‌مردوو؛ خاوەن‌تۆپیو؛ خاوەن‌مردگ؛ بێ‌خاوەن؛ وەی‌مەردە؛ خێربڕیاو، جۆرێ تووک بە واتای ئەی بریا خاوەنەکەی دەمرد ‹آن چاقوی صاحب‌مرده را بده به من!: ئەو چەقۆوە خاوەن‌مردووەم بدەیە!›.
صاحب‌منصب / sāhebmansab, sāhab-، ـها؛ ـان/: [عربی] *اسم.* ۱. *[قدیمی]* ئەفسەر؛ قوماندار؛ زافت ۲. کاربەدەست؛ خاوەن پلە یان پیشەی گرنگ.
صاحب‌نسق / sāhebnasaq, sāhab-/: [عربی] *صفت.* خاوەن‌نەسەق؛ خاوەنی ماف لە زەوینێکدا بە هۆی کارکردن دەوێدا.
صاحبنظر / sāhebnazar, sāhab-، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت.* پسپۆڕ؛ ئاگا و زانا؛ خاوەن بیروڕا؛ بەتایبەت بە بیر و بڕوا و بۆچوون لە بوارێکدا ‹من در سیاست صاحبنظر نیستم: من لە سیاسەتدا پسپۆر نیم›.
صاد / sād/: [عربی] *اسم.* ساد؛ ناوی حەڤدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی.
صادر / sāder/: [عربی] *صفت.* ناردە؛ هەناردە.
◘ **صادر شدن:** ۱. ناردران؛ هەناریان؛ بەڕێ‌کرانی کالا بۆ جێگایەکی‌تر، بۆ کڕیاران ‹صادر شدن کالا: ناردرانی پیتەوا›

۲. دەرهـاتن؛ دەرچـوون؛ دەرکـران؛ دران؛ دانی فرمـان یـا بـەرایی کـار لـە لایـەن بەرپرسـێکی فەرمیـەوە (پتـر بـە شـێوەی نووسـراوە) ‹گواهینامـە صـادر شـدن؛ فرمـان صـادر شـدن: گەواهینامـە دەرهـاتن؛ فـەرمان دەرچـوون› ۳. /ادبی/ لـێبوونـەوە (زۆرتـر نالـەبار و بـە شـێوەی ناویـستی). هـەروەها: **صادر کردن**

صـادرات / sāderāt/: [عربـی] /اسـم. هـەناردی؛ هـەنارده؛ هنـارتی؛ ناردەمـەنی؛ کـالا یـان خزمەتگەلێک کە لە ناوچـە یـان ولاتێکـەوە بـۆ فـرۆش بـۆ ناوچـە یـان ولاتێکـی دیکـە دەنێردرێ.

صادراتی / sāderātî/: [عربی] صفت. نـاردراوەیی: ۱. پێوەندیدار یان هاوگەر بـە هەناردەیـەوە ‹ارز صادراتی: ئەرزی ناردراوەیی› ۲. شیاو بـۆ هـەناردن ‹خرمای صادراتی؛ فرش صادراتی: خورمای ناردراوەیی؛ تەونی هەناردەیی› ۳. ناردراو؛ هەناردراو؛ هەنارتی ‹ارز حاصل از کالاهای صادراتی: ئـەرزی داهـاتوو لـە پیتەوای ناردراو›.

صـادره / sādere/: [عربـی] صـفت. دەرچـووگ؛ دەرچووی؛ دەرکراو ‹بر حسب دستور صادره از مقام ریاسـت: بـە پێـی فـەرمانی دەرچـوو لـە لایـەن سەرۆکایەتیەوە›.

صادق / sādeq/: [عربـی] صفت. /ادبی/ ۱. ڕاستبێژ؛ ڕاستویژ؛ ڕاستدەر؛ ڕاستگۆ؛ ڕاستۆک؛ قسەڕاست؛ ڕاسواچ ‹او در اظهاراتش صادق بود: لـە قسەکانیدا ڕاسـتبێژ بـوو› ۲. ڕاسـتەکی؛ ڕاسـتەقینە؛ ڕاستەکینە؛ ڕاسـین؛ ڕاسـینە؛ بەڕاسـتی ‹صبح صادق: بەیانی ڕاستەکی›.

صـادقانه[1] / sādeqāne/: [عربـی/ فارسـی] صـفت. /ادبی/ ڕاستەقینە؛ ڕاستەقانێ؛ ڕاستەکی؛ ڕاسـینە؛ ڕاسی ‹دوستی صادقانه: دۆسی ڕاستەقینە›.

صادقانه[2]: قید. ڕووتوڕاسـت؛ ڕوتوڕاس؛ ڕاسـت؛ ڕاس؛ ڕاستی؛ بە ڕاستی؛ وە ڕاسی؛ ڕاست و پاک؛ بە شـێوەی ڕاسـت و دروسـتەوە ‹صـادقانه گفـت تقصیر من بود: ڕووت و ڕاست گوتی تاوانی من بوو›.

صـاعقه / sā'eqe، ـهـا/: [عربـی] /اسـم. ترێـشقە؛ چەخماخە؛ تەشبریقێ کە بـە هـۆی نزیکـی بـە زەوییەوە لە شتێک بدا.

صاف[1] / sāf/: [از عربـی] /اسـم. سـاف: ۱. لـووس؛ بێ‌گنج؛ حولی؛ ئەدڵ؛ هلو؛ هللـوو؛ هامـار؛ گـۆڕ؛ گوهۆڕ؛ زەبلـۆق؛ بـێ‌چـرچ و لـۆچ ‹کاغذ صـاف: کاغـەزی لـووس› ۲. زولاڵ؛ بـێ‌خـەوش؛ ڕوون؛ خۆرۆ ‹آب صاف: ئاوی زولاڵ› ۳. سایەقە؛ سا؛ ساو؛ ساف؛ ساماڵ؛ هەساو؛ بـێ‌هـەور (لەمـەڕ هـەواوە) ‹هوای صاف: هەوای سایەقە›.

▣ **صاف کردن:** ۱. لووس کـردن؛ سـاف کـردن ۲. ڕێک‌وپێـک‌کـردن؛ تـەکووزکردن ۳. پـاک کردن؛ یەک‌لا کردن؛ تەخت کردن ‹حساب را صاف کردن: پاک‌کردنەوەی حەساب› ٤. پالاوتن؛ پاڵفتن؛ پەرزنەی؛ بە پاڵوێنەداکردن؛ ترهاندن؛ نسلاندن؛ لە سافی دان. هەروەها: **صاف بودن؛ صاف شدن**

صاف[2]: قید. /گفتاری/ ڕاست؛ ڕێک؛ ڕاس؛ تـەخت؛ یەکڕاست؛ یەکڕاس؛ بە شێوەی ڕاستەوخۆ ‹صاف رفت توی مغازه: ڕاست ڕۆیشتە نێو دووکانەکەوە›.

صـافکار / sāfkār، ـهـا/: [از عربـی/ فارسـی] /اسـم. سافکار؛ کەسێ کە کاری سافکاریە.

صـافکاری / sāfkārî/: [از عربـی/ فارسـی] /اسـم. سافکاری: ۱. کار و ڕەوتی نەهێـشتنی گنجـی و قوپاوی قاپلۆخی ماشین و وەک ئەوانە ۲. /ـهـا/ کارگەی تایبەتی ئەم کارە.

صـاف‌وسـاده / sāf-o-sāde/: [از عربـی/ فارسـی] صفت. /مجازی، گفتـاری/ سـاویلکە؛ بـێ‌ئـەزموونی دڵ‌ساکار ‹تـو هـم عجـب صـاف و ساده‌ای!: پـەکوو تۆیش چەندە ساویلکەی!›.

صـاف‌وصـادق / sāf-o-sādeq/: [از عربـی/ عربـی] صفت. /گفتاری/ بـێ‌گـەرد؛ بـێ‌گـرێ؛ ڕاسـتبێـژ؛ درووستکار و دڵپاک.

صاف‌وصوف / sāf-o-sûf/: [از عربی] صفت. [گفتاری] ساف‌وسۆڵ؛ لووس؛ تەکووز و ڕازاوە ‹صورتش را صاف و صوف کرد: ڕوومەتی ساف‌وسۆڵ کرد›.

صافی / sāfî/: [عربی]اسم. سافی: ۱. پاڵێن؛ پاڵوێن؛ شتێک بە ڕووبەری کون‌کونەوە بۆ هەڵاواردنی تراو لە شتی خۆگر ‹صافی چای: پاڵوێنی چای› ۲. پاڵوێنکە؛ پاڵوێنە؛ پاڵێوکە؛ ڕاوک؛ پاڵێن؛ پەرزەوانە؛ پارزونگ؛ تیجە؛ هەیرانۆکە؛ ماک یان شتێکی تۆتۆ (وەک پارچە، کاغەز، لم یان خەڵووز) بۆ پالاوتنی تراو ۳. [برق] ئامێرێک بۆ جیاکردنەوەی ڕەوتی کارەبا بە پێی فریکانسیان ٤. [نورشناسی] فیلتر؛ کەرەستە یان شتێکی نیوەڕوون کە بەشێ لە تیشکی لێدراو وەخۆ دەگرێ ٥. لووسی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ساف و لووس بوون.

صالح / sāleh، ـان؛ ـین/: [عربی] صفت. گونجاو؛ چاک؛ چاک‌وپاک؛ خاس؛ خاوەن لێهاتوویی و شیاوی ‹نمایندەی صالح: نوێنەری گونجاو›.

صامت / sāmet/: [عربی] صفت. بێ‌دەنگ؛ کپ ‹نشسته بود و داشت یکی از فیلمهای صامت را تماشا می‌کرد: دانیشتبوو یەکێ لە فیلمە بێ‌دەنگەکانی سەیر دەکرد›.

صانع / sāne'/: [عربی]اسم. [ادبی] ئافرێنەر؛ خولقێنەر؛ چێکر؛ دروست‌کەر؛ درووسکەر: ۱. سازێنەری شتێک ۲. بەدیهێنەری شتێک.

صایب / sāyeb/: [عربی] صفت. [ادبی] بەجێ؛ بە هەتەر یان کاردانەوەیەکی ڕاست و دروست ‹رأی صایب؛ نظر صایب: ڕای بەجێ؛ تێبینی بەجێ›: **صائب**

صایم / sāyem/: [عربی] صفت. [ادبی] ڕۆژوو؛ بەڕۆژوو؛ ڕۆژگ؛ ڕۆژگەوان؛ ڕۆژەوان؛ ڕۆژیەوان؛ ڕۆچەوان: **صائم**

صبا / sabā/: [عربی]اسم. ۱. سروە؛ بایەک کە لە باکووری ڕۆژهەڵاتەوە دەشنێ ۲. شەماڵ؛ شنە؛ شنەبا؛ نەرمەبا؛ بای فێنک و خۆش.

صباح / sabāh/: [عربی]اسم. [گفتاری] ڕۆژ؛ ڕۆ؛ ڕۆج؛ ڕۆچ؛ ڕووژ ‹چهار صباح کار می‌کند، زود دلش را می‌زند: چوار ڕۆژ کار دەکا، زوو دڵی لێ هەڵدەکەوێ›.

صباحت / sabāhat/: [عربی]اسم. [ادبی] جوانی؛ خۆشیکی؛ قەنجی؛ قۆزی؛ قەشەنگی؛ جوان‌خاسی؛ خوجوانی؛ جوان‌چاکی.

صباغ / sabbāq، ـها؛ ـان/: [عربی]اسم. [قدیمی] خومچی؛ خمچی؛ خومخانەچی؛ خمگەر؛ ڕەنگرێژ؛ گازرکار.

صباوت / sabāvat/: [عربی]اسم. [ادبی] مندالی؛ منالی؛ زاولەیی؛ زارۆلەیی؛ زارۆیی.

صبح[1] / sobh، ـها/: [عربی]اسم. بەیانی؛ سۆ؛ سەوا؛ سوا؛ سب: ۱. شەوەکی؛ کاتی دەسپێکی ڕۆژ ‹صبح شده بود، خورشید داشت طلوع می‌کرد: بەیانی ببوو، خۆر خەریک بوو هەڵدەهات› ۲. شەوەکی؛ ساعب؛ سەبا؛ سوا؛ هەوەڵ بەشی ڕۆژ ‹ساعت ۱۰ صبح به دیدنش رفتم: کاتژمێر ۱۰ی بەیانی چووم بۆ دیتنی›.

▣ **صبح زود/ سحر**: بەیانی زوو؛ سەرسۆ؛ مەلابانگدان؛ بەرەبانگ؛ شەوەکی؛ گەڤل؛ سەرەتای سۆ.

صبح صادق: بەرەبەیانی؛ بەرەبەیان؛ سەر لە بەیانی؛ کاتی بەیانی کە هێڵێکی سپی لە ئاسۆوە دیار دەبێ و پەرە دەستێنێ.

صبح کاذب: کازێوە؛ کازیوە؛ کازوکووز؛ کاتێ لە شەو کە ڕووناکیەکی کەم بۆ ماوەیەکی کورت لە ئاسۆی ڕۆژهەڵاتیەوە دەردەکەوێ و پاشان لادەچێ.

صبح[2]: قید. بەیانی؛ شەوەکی؛ سەرسۆ؛ سۆحا؛ سەبای؛ سەبەی؛ لە سەرەتای ڕۆژدا ‹صبح رفتم

اداره: بەیانی چوومە مەزرینگە›.

صبحانه / sobhāne/: [عربی/ فارسی]/اسم. چاشتا؛ ناشتا؛ بەرچایی؛ تاشت؛ ژێرقلیان؛ بەرقلیان؛ تاشتی؛ قاوەتی؛ قووالتی؛ زیرقەلوو؛ تێشت؛ سوبحانە؛ خواردەمەنیەک کە لە کاتی بەیاندا دەخورێ.

صبح به خیر / sob(h)bexeyr/: [عربی/ فارسی/ عربی] دعا. بەیانی باش؛ سواخەیر؛ سەباخەیر؛ سەواخەیر؛ رێز وشەیێ کە بەیانیان کاتی پێک‌گەیشتن دەگوترێ، واتا هیوادارم بەیانی بە خۆشی دەست پێبکەی ‹سلام کردم و صبح‌بەخیر گفتم، کسی جوابم را نداد: سەلامم کرد و بەیانی‌باشم گوت، کەس لێمی نەسەندەوە›.

صبحدم[1] / sobhdam/: [عربی/ فارسی]/اسم. /ادبی/ ۱. بەربەیان؛ بەیانی ۲. بەیانەکی؛ گەڤل؛ بەیانی زوو؛ سەرسۆ؛ سەرەتای بەیانی.

صبحدم[2]: قید. /ادبی/ دەمەوبەیان؛ بەرەبەیان؛ شەوەکی؛ لە کاتی بەیانیدا.

صبحگاه / sobhgāh، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. بەرەبەیان؛ شەوەکی؛ کاتی بەیانی.

صبحگاهان / sobhgāhān/: [عربی/ فارسی] قید. بەیانی؛ سەر لە بەیانی؛ بەرەبەیان؛ بەیانیان؛ دەمدەمانی بەیانی.

صبحگاهی / sobhgāhî/: [عربی/ فارسی] صفت. بەیانیان؛ سەر لە بەیانیان؛ پێوەندیدار یان سەر بە سبحەوە ‹ورزش صبحگاهی: وەرزشی بەیانیان›.

صبر / sabr/: [عربی]/اسم. ۱. سەور؛ سەبر؛ کاری ڕاوەستان؛ وەستان و چاوەڕوانی تا کاتی شیاو ‹صبر کردم تا هوا کاملاً روشن شود: ڕاوەستام تا هەوا تەواو روون بێتەوە› ۲. سەور؛ سەبر؛ نتم؛ پشوودرێژی؛ پشوو لەسەرخۆیی؛ خۆڕاگری؛ بێن‌فرەهی؛ پڕزوویی؛ پرزەداری؛ تەوات؛ تەوتین؛ دایاخ ‹صبر کن بزودی دردش ساکت می‌شود: سەورت هەبێ زوو ئێشەکەی دەسرەوێ› ۳. /فرهنگ‌مردم/ سەبر؛ سەور؛ یەک پژمە؛ بەرامبەر: جەخت ٤. قالی‌شاری؛ تالی‌شاری؛ هەزاوا؛ عەزاوا؛ ئەزوا؛ هەزوا؛ عەزوا؛ مور؛ گیایەکی سەلکداری گەلائەستووری قەراخ دڕکاویە، شیراوەیەکی تالی لێ دەردێ کە بۆ دەرمان دەشێ.

▣ **صبر ایوب**: /کنایی/ سەبری ئەیووب؛ تاقەت و پشوودرێژی زۆر.

▣ **صبر آمدن**: سەبر هاتن؛ سەور هاتن؛ لە کاتی ئەنجامی کارێک، لە نەکاو تاقە پژمەیەک کردن (زۆرێک لەو کاتەدا یا کارەکە ناکەن یان ماوەیەک دەست ڕادەگرن) ‹خواستم بروم صبر آمد: ویستم بڕۆم سەبر هات›.

صبر داشتن: سەبر هەبوون؛ پشوودرێژ بوون؛ بە تاقەت بوون؛ پڕزوو بوون؛ دەرهەڵ نەبوون ‹کمی صبر داشته باش، خوب می‌شود: تۆزێ سەبرت هەبێ، چا دەبێ›.

صبر کردن: ڕاوەستان؛ وێسان؛ وێسیان؛ خۆگرتن؛ سەبر/ سەور کردن.

صبر کسی به سر آمدن: /ادبی/ تاقەتی کەسێک بڕان؛ ئۆقرە بۆ کەسێ نەمان؛ چی‌دی لەسەر ئەو دۆخە نەوەستان ‹صبرم به سر آمد، فریاد زدم و با مشت به در کوفتم: تاقەتم بڕا، هاوارم کرد و بە مشت لە دەرکەم دا›.

صبرزرد / sabrezard/: [عربی/ فارسی]/اسم. هەزاوا؛ عەزاوا؛ مۆر؛ تالیشاری؛ ژەقنەمووت ۱. /ـها/ گیایەکی تایبەتی ناوچەی گەرمیان، بە گەلای ئەستوور و کەتیرەدارەوە ۲. ناوی کەتیرەی گەلای ئەو گیایە.

صبغه / sebqe/: [عربی]/اسم. /ادبی/ بار؛ بۆن؛ تام؛ ڕەنگ ‹سخنانش اندکی صبغەی تعصب داشت: وتەکانی تۆزێک بۆنی ڕکەی پێوەبوو›.

صبور / sabûr/: [عربی] صفت. /ادبی/ پڕزوو؛

بەبڕست؛ بە تابشت؛ بە تاقەت؛ پشوو لەسەرخۆ؛ بێنفرەه ؛ نەرموو؛ سەرەخۆ؛ کاوەخۆ؛ خۆڕاگر؛ بە گیر.

صبوری / sabûrî، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ پڕزوویی؛ بە برستی؛ پشوولەسەرخۆیی؛ بێنفرەهی؛ سەرەخۆیی؛ کاوەخۆیی؛ سەبووری؛ دۆخ یان چۆنیەتی بەتاقەت و پشوودرێژ بوون.

صبه / sobbe/: [عربی] ☜ **مندایی‌ـ۱**

صبیه / sabîy(y)e ، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ۱. /نامتداول/ کیژۆلە؛ کچۆلە؛ کناچلێ؛ کچی کەمتەمەن و منداڵکار ۲. کچ؛ کەنیشک؛ کناچێ؛ کچکا؛ دویت؛ دۆت؛ دۆتە؛ منداڵی مێوینەی کەسێک ‹این خانم صبیەی شماست؟: ئەم خانمە کچی ئێوەیە؟›.

صحابه / sahābe/: [عربی] ۱. جمعِ ☜ **صحابی** ۲. ☜ اصحاب رسول الله، **اصحاب**

صحابی / sahābî ، صحابه؛ اصحاب/: [عربی]/اسم. سەحابی؛ یاران؛ هەر کام لەو کەسانەی کە لە سەردەمی پێغەمبەری ئیسلام، ئیمانیان پێ‌هێنا و لە بەر دەستی بوون و ئەویش لەگەڵیان ڕاوێژی دەکرد.

صحاری / sahārî/: [عربی] جمعِ ☜ **صحرا**

صحاف / sahhāf ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. جزوبەند؛ کەسێ کە کاری جزوبەندیە.

صحافی / sahhāfî/: [عربی]/اسم. جزوبەندی: ۱. کار و ڕەوتی دەستەکردن، بڕین، چەسپاندن، دوورین و بەرگ‌گرتنی پەڕەی کاغەز بۆ دروست‌کردنی دەفتەر و کتێب ‹جلد کتاب پاره شده، باید صحافی شود: بەرگی کتێبەکە دڕاوە، دەبێ جزوبەندی بکرێ›. هەروەها: **صحافی‌شدن؛ صحافی‌کردن** ۲. /ـها/ کارگەی جزوبەندی ‹بردم صحافی گفتند یک هفته کار دارد: بردم بۆ جزوبەندی، گوتیان حەفتەیەک کاری هەیە›.

صحبت / sohbat ، ـها/: [عربی]/اسم. قسە؛ وت‌ووێژ؛ وتە؛ گوتە؛ بێژە: ۱. کار یان ڕەوتی قسەکردن، بەتایبەت ئاخاوتنی چەن کەس پێکەوە ‹صحبت کردن: قسەکردن› ۲. باس؛ قسە و باس؛ گوڕ؛ بابەتی قسە لێکراو ‹صحبت بر سر پول است: قسە لەسەر پارەیە›.

▣ **صحبت به میان آمدن:** قسە هاتنە ئاراوە؛ قسە لێکران؛ وت‌ووێژ لەمەڕ شتێکەوە کران ‹صحبت کتاب به میان آمد همه فریادشان بلند شد: قسەی کتێب هاتە ئاراوە، هەموو دەنگیان بەرزەوە بوو›.

هەروەها: **صحبت به میان آوردن**

صحبت چیزی/ کسی بودن: قسەی شتێ/ کەسێک بوون؛ باسی شتێ/ کەسێک بوون؛ لەمەڕ شتێ یان کەسێکەوە ئاخاقتن ‹صحبت انتخابات بود، هر کسی چیزی می‌گفت: باسی هەڵبژاردن بوو، هەر کەسێ شتێکی دەگوت›.

هەروەها: **صحبت چیزی/ کسی شدن**

صحبت شدن: قسەکران؛ باس‌کران؛ وت‌ووێژ بوون ‹دربارەی کار تو هم صحبت شد: لە مەڕ کاری تۆشەوە قسەکرا›.

صحبت کردن: قسەکردن؛ قسە/ قسێ کەردەی: ۱. باس‌کردن؛ وت‌ووێژکردن ‹از خاطرات مدرسه صحبت کردیم: لە بیرەوەریەکانی قوتابخانە قسەمان کرد› ۲. پەیڤین؛ دوان ‹اصلاً با من صحبت نکرد: لەگەڵ مندا هیچ قسەی نەکرد›.

صحت / sehhat/: [عربی]/اسم. ۱. ڕاستی؛ ڕاسی؛ دروستی؛ درووسی؛ پاکی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ڕاست و دروست بوون ۲. تەندروستی؛ لەش‌ساغی؛ دۆخ یان چۆنیەتی سەلامەت بوون.

▣ **صحت آب گرم:** عافیەت؛ ڕێز وشەی لە حەمام هاتنە دەر، واتا «بە هیوای لەش‌ساغی پاش حەمام‌کردنت».

صحت خواب: سێحەتی خەو؛ سەحەت خەو؛ ڕێز وشەی لە خەو هەستانەوە، بە واتای

«هیوادارم خەو ساغی بۆت هێنابێ».

صحت وسقم / sehhat-o-soqm/: [عربی]/اسم. ڕاست و درۆ؛ دروست یان نادروست بوونی بابەتێک ‹من از صحت‌وسقم موضوع چیزی نمی‌دانم: من لە ڕاست و درۆی بابەتەکە شتێک نازانم›.

صحرا / sahrā ، ـها؛ صحاری/: [عربی]/اسم. بیاوان؛ بیابان؛ بێروون؛ ڕووتەن؛ دەشت: ۱. چۆڵ؛ چۆل؛ چۆلگە؛ قووزی؛ سارا؛ وشکارۆ؛ گەوەر ۲. دەر؛ دەرەوەی دەڤەری تێدا ژیان.

▣ **صحرای کربلا**:/کنایی/ بیاوان؛ جێگای دوور لە ئاو و ئاوەدانی ‹بابا تو ما را آوردی گردش یا صحرای کربلا؟: ئەرێ کاکە تۆ ئێمەت هێناوە بۆسەیران یان بیاوان؟›.

صحرای محشر:/اسلام/ مەیدانی مەحشەر؛ سارای مەحشەر؛ بیاوانێکی پان و بەرین کە دەڵێن لە ڕۆژی مەحشەردا هەموو خەڵکی بۆ پێڕاگەیشتن بە کاری دنیایان تێیدا کۆ دەکەنەوە.

▣ **به صحرای کربلا زدن**:/مجازی/ کردنە باسی کەر و تێرەکە/ بەڕەبۆر؛ بابەتی وت‌وویژگۆڕان و قسەی خۆکردن ‹بعد از آن زد به صحرای کربلا و مسئلەی عزب بودنش را پیش کشید: پاش ئەوە کردیە باسی کەر و تیرەکە و قسەی سەڵت بوونی خۆی هێنایە ئاراوە›.

صحرائی / sahrā'î/: [عربی] ☜ **صحرایی**

صحراگرد / sahrāgard ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. بیاوانگەڕ؛ هەردەگێڵ؛ بە هۆگرەتی و خوو و خدەی بیابانگەڕیەوە. هەروەها: **صحراگردی**

صحرانشین / sahrānešîn ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. سارانشین: ۱. بیاوانگەڕ؛ هەردەگێڵ ۲. کۆچەر؛ دەشتەکی؛ چۆڵ‌پەرست؛ چۆڵ‌نشین؛ چۆڵەمەن ۳./کنایی/ دێهاتی؛ لادێیی.

صحرانورد / sahrānavard ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. چۆڵەوان؛ بیاوانگەڕ؛ هەردەگێڵ؛ بە هۆگرەتی و خووی بیاوانگەردیەوە.

صحرانوردی / sahrānavardî ، ـها/: [عربی]/اسم. چۆڵەوانی؛ بیاوانگەڕی؛ هەردەگێڵی؛ کار یان ڕەوتی ڕێگە چوون لە دەشت و سارادا.

صحرایی / sahrāyî ، ـها/: [عربی] صفت. ۱. سارایی؛ دەشتەکی؛ پێوەندیدار یان سەر بە بیاوان ‹آب و هوای صحرایی: ئاو و هەوای سارایی› ۲./مجازی/ خۆڕسک؛ خۆڕست؛ خۆوەر؛ خۆدەر ‹گل صحرایی: گوڵی خۆڕسک› ❊ **صحرائی**

صحف / sohof/: [عربی] جمع ☜ **صَحیفه**

صحن / sahn ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. نێوگۆڕک؛ ناوگۆڕک؛ گۆڕک؛ گۆڕکە ‹صحن مجلس؛ صحن دادگاه: نیوگورکی کۆڕ؛ گورکی دادگا› ۲. نێوگۆڕک؛ ناوگۆڕک؛ حەوشەی بینای ئایینی ‹صحن مسجد: ناوگورکی مزگەوت› ۳./ادبی/ گۆڕەپان؛ تەختایی؛ پانایی؛ ڕاستایی؛ جێگەی بەربلاو ‹صحن باغ؛ صحن چمن: گۆرەپانی باخ؛ تەختایی چیمەن›.

صحنه / sahne ، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. شانۆ؛ نیار؛ پەهنەک؛ جێگایەک لە پێشەوەی تەلاری نومایش کە لە ڕووبەری زەوی بەرزترە و ئەکتەرەکان لەوێ کایە دەکەن ‹صحنەی نمایش: شانوی نومایش› ۲. شانۆ؛ وەها جێگایەک لە تەلاری مووسیقادا ۳. شانۆ؛ جێگەی بەرزی ناوەڕاستی سیرک ٤. گۆڕ؛ ناوگۆڕ؛ پەردە؛ بەشێ لە پەردەی شانۆ کە کەسانێک کاری تێدا دەکەن ٥. دیمەن؛ ڕوانگەیەکی ڕاستەکی یان خەیاڵی کە ڕووداوێک نیشان دەدا ‹پلیس برای تشریح حادثه، صحنەی قتل را بازسازی کرد: پولیس بۆ ڕاڤەکردنی کارەساتەکە، دیمەنی قەتڵەکەی دروست کردەوە› ٦./کنایی/ مەیدان؛ گۆڕەپان؛ جێگای هاتنە دیاری کار یان ڕووداوێک ‹صحنەی جنگ؛ صحنەی سیاست: گورەپانی شەڕ؛ مەیدانی سیاسەت›.

▣ **به/ روی صحنه آمدن**: ۱. هاتنە سەر شانۆ؛ نومایش دران ‹هاملت به صحنه آمد: هاملیت هاتە

سەر شانۆ› ۲. *[کنایی]* هاتنە پێشەوە؛ هاتنە ئاراوە؛ هاتنە کایەوە؛ وە پێش هاتن و کار یان چالاکی کردن ‹در همین هنگام دکتر مصدق به صحنه آمد و مردم را علیه قرارداد نفت شوراند: هەر لەم کاتەدا دوکتور موسەدیق هاتە کایەوە و خەڵکی دژ بە بڕیارنامەی نەوت هەڵخڕاند›.
هەروەها: **به/ روی صحنه آوردن/ بردن؛ به/ روی صحنه رفتن**

در صحنه بودن: ۱. لە سەر شانۆ بوون؛ لە کاتی نومایش بوون ‹هنرپیشه‌ی اول هنوز در صحنه است: ئەکتەری هەوەڵ هێشتا لە سەر شانۆیە› ۲. *[کنایی]* لە سەر هەست بوون ‹اگر مردم در صحنه باشند کار به کودتا نمی‌کشد: ئەگەر خەڵک لە سەر هەست بن ئەنجامی کارەکە نابێتە کودەتا›.

صحنه‌آرا / sahneārā, -'ārā ، ـها؛ ـیان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* شانۆڕازێن؛ کەسێ کە کاری شانۆتەوزێنیە.

صحنه‌آرایی / sahneārāyî, -'ārāyî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* شانۆڕازێنی؛ شانۆتەوزێنی؛ کار و ڕەوتی ڕازاندنەوەی شانۆی نومایش یان فیلم، وەک دانانی ئامێری پێویست لە جێی شیاودا.

صحنه‌سازی / sahneîsāzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* کاری وەدیهێنانی بار و دۆخێکی ناڕاست و درۆینە وەک شانۆی نومایش بۆ خەڵەتاندنی خەڵکی.

صحنه‌گردان / sahnegardān ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* ۱. منشی صحنه ☜ **منشی** ۲. *[مجازی]* شانۆگێڕ؛ بەڕێوەبەری ڕەوتێکی نمایشی یان کارێکی (زۆرتر) نەشیاو ‹آن سال او صحنه‌گردان انتخابات بود: ئەو ساڵە ئەو شانۆگێڕی هەڵبژاردنەکان بوو›.

صحه / sehhe/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ۱. واژۆ؛ نیشان؛ ئیمزا ‹نامه را به صحه‌ی ایشان رساندم: نامەکەم دا واژۆیان کرد› ۲. پەسند؛ کار یان ڕەوتی چەسپاندن؛ ئەرێ لێدان؛ گەواهی دان لە سەر ڕاستی شت یان بابەتێک.

▣ **صحه گذاشتن:** ۱. واژۆکردن؛ ئیمزاکردن ۲. پەسند کردن؛ گەواهی دان؛ شایەتی دان؛ باوەڕ پێ کردن.

صحی / sehhî/: [عربی] *صفت. [قدیمی]* تەندروستی؛ ساغی؛ ساقی.

صحیح / sahîh/: [عربی] *صفت.* دروست؛ درووس؛ ڕاستەکی؛ دوغری؛ بێلاری و خواری ‹فرمایش شما صحیح است: فەرمایشەکەتان دروستە›.

صحیح وسالم / sahîh-o-sālem/: [عربی] *صفت.* ساق‌وسەلیم: ۱. ساغ؛ تەندروست؛ لەش‌ساغ ‹صحیح‌وسالم در برابرتان نشسته‌ام: ساق‌وسەلیم لە بەرامبەرتانەوە دانیشتووم› ۲. بێ‌کەمایەسی؛ بێ‌کەم و کورتی ‹این ساعت صحیح‌وسالم است و دارد کار می‌کند: ئەم کاتژمێرە ساق‌وسەلیمە و کار دەکا›.

صحیفه / sahîfe ، ـها؛ صُحُف/: [عربی] *اسم. [ادبی]* کتێب؛ پەرتووک.

صخره / saxre ، ـها/: [عربی] *اسم.* گاشە؛ گاشەبەرد؛ گابەرد؛ تاش؛ هێژک؛ کەت؛ کەفر؛ کەڤر؛ قەف؛ زاخۆر؛ ڕاز؛ زنار؛ ساغوورەک؛ کەمەرە؛ کەمور؛ کەنەک؛ تیشە؛ شاخ؛ ماوەزەرد؛ بەردی ڕژد و بڵند.

صخره‌نورد / saxrenavard ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* ڕازەوان؛ شاخەوان؛ کەسێ کە بە شاخاندا هەڵدەچێ.

صد[1] / sad ، ـها/: *اسم.* سەد؛ سەت: ۱. ژمارەی سەرەکی پاش نەوەد و نۆ، پێش سەد و یەک ۲. *[مجازی]* چەندیەتیەکی یەکجار زۆر ‹صد بار اگر توبه شکستی، بازآ !: سەد جاریش تۆبەت شکاند، هەر وەرەوە!›.

▣ **صد تا یک غاز:** *[مجازی]* سەلکە پیاز؛ گەلا چۆنەر؛ بەرگی چەوەندەر؛ پووش؛ مەراش؛ کاپەڕش؛ تەڕەتۆلە؛ دزگین؛ شتی بێ‌بایەخ و هیچ‌وپووچ ‹این حرفهای صد تا یک غاز به چه درد

من می‌خورد؟: ئەم قسە سەلکە بیازانە بە کاری چیم دێن؟›.

صد در صد: سەتاسەت؛ سەدی سەد؛ سەد و سەد؛ سەد لە سەد؛ تەواو؛ پاک ‹صد در صد درست است: سەتاسەت دروستە›.

صد دینار ☜ **صددیناری**

صد سال سیاه: */مجازی/* هەرگیزای هەرگیز؛ قەت‌ـقەت؛ هەزار ساڵ؛ هیچ کاتێک ‹صد سال سیاه این کار را نمی‌کنم: هەرگیزای هەرگیز ئەم کارە ناکەم›.

▣ **صد تا کفن پوساندن:** */مجازی/* پێشە بوونە خاک؛ ئێسک و پرووسک پوان؛ پێشە پوترکیان؛ پێشێ نەمەنەی؛ سەد جار مردن؛ زۆر لە مێژەوە مردن ‹او تا حالا صد تا کفن پوسانده: تا ئێستە پیشەی بووەتە خاک›.

صد[2]: *صفت.* سەد؛ سەت: ۱. یەکێ زۆرتر لە نەوەد و نۆ دانە ۲. سەدەم؛ سەدەمین ‹من نفر صدم بودم: من سەدەم کەس بووم›.

صدا / sedā, sadā ، ـها/: [عربی]/اسم. دەنگ؛ دنگ؛ دەنگە؛ سەدا: ۱. ئەوەی کە دەبیسرێ ‹چه صدایی بود؟: چ دەنگێک بوو؟› ۲. هەستێ کە لە دەزگای ژنەوایەوە بەدی‌دێ ‹گوشم صدا می‌کند: گوێم دەنگ دەداتەوە› ۳. */فیزیک/* هەستێ کە بە هۆی کارکردنی پەردەی گوێی مرۆ بە هۆی لەرانەوەی هەوا بە فریکانسی ۲۰ تا ۲۰۰۰۰ هێرتز بەدی‌دێت ٤. هاتوچۆی میکانیکی ئامێرێک یان لەرەی بەشێک لە جەستەی گیانەوەرێ (وەک ژێی دەنگی)، کە ببیسرێت ۵. هەر کام لەو نیشانە و پیتانەی ئەلفوبێتکە کە لە کاتی دەربڕینیان لێو نابەسرێن و زمان بە دەم و ددانەوە نالکێ (وەک: ئـا، ئـە ؛ ئـۆ) ۶. */مجازی/* گازی؛ گاسی؛ هاوار؛ قاوی بەرز، بەتایبەت بۆ بەرهەڵستی ‹آخر صدای مردم درآمد: ئاخری دەنگی خەڵکی دەرهات› ۷. */مجازی/* چۆنیەتی دەنگ ‹صدای خوبی دارد: دەنگێکی چاکی هەیە› ۸. */مجازی/* تۆڕی هەناردنی فریکانسی ڕادیۆیی ‹صدای ایران؛ صدای آمریکا: دەنگی ئێران؛ دەنگی ئەمریکا›.

▣ **صدای بلند:** دەنگی بەرز؛ دەنگی بەقەو؛ دەنگێک بە هێز و تیژی زۆرەوە کە چاک ببیسرێ.

صدای بم: دەنگی گڕ؛ دەنگێک بە فریکانسی کەمەوە (وەک دەنگی دەهۆڵ یان پیاو).

صدای تیز: دەنگی زیق؛ دەنگی زیقاوڵ؛ دەنگی بەرز و تیژ.

صدای خفه: دەنگی کپ؛ دەنگی کەم فریکانس و بێ‌ئاواز.

صدای دو رگه: دەنگی دووڕەگە؛ دەنگی نێر؛ دەنگی تێکەڵ لە دەنگی کوڕی مێرمنداڵ و پیاو (وەک دەنگی کوڕی تازەپێگەیشتوو).

صدای زیر: دەنگی زیڵ؛ دەنگی زیک؛ دەنگی تیژ؛ دەنگ بە فریکانسی زۆرەوە (وەک دەنگی زارۆ یان زۆرێک لە گۆرانی‌بێژانی ژن).

صدای کلفت: */گفتاری/* دەنگی گڕ؛ دەنگێک بە فریکانسی کەمەوە (لەمەڕ مرۆوە).

صدای مخملی: */مجازی/* دەنگی ساف؛ دەنگی نەرم؛ دەنگی خۆش و دڵنشین.

صدای نازک: */گفتاری/* دەنگی زیڵ؛ دەنگ بە فریکانسی زۆرەوە (لەمەڕ مرۆوە).

▣ **صدا بلند شدن:** دەنگ بەرزەوە بوون: ۱. دەنگ بەدیهاتن ‹صدای اذان بلند شد: دەنگی بانگ بەرزەوە بوو› ۲. بوونە قاڵ؛ بوون بە قرموقاڵ؛ هەرا و هوریا هەڵسان ‹ناگهان توی کوچه صدا بلند شد: لە نەکاو لە کۆڵانەوە بوو بە قاڵ›.

صدا به صدا نرسیدن: زەنا ـ زەنا بوون؛ دەنگ گوم بوون ‹توی آن شلوغی صدا به صدا نمی‌رسید: لەو هەرا و هوریایەدا دەنگ گوم دەبوو›.

صدا دادن: دەنگ دانەوە؛ دەنگ لێ بەرزبوونەوە؛ دەنگ بەدیهێنان ‹وقتی بمب

منفجر می‌شد، نمی‌دانی چه صدایی می‌داد!: کاتێ کە بومب دەتەقایەوە، نازانی چ دەنگێکی دەدایەوە!›.

صدا درآوردن: دەنگ دەرهێنان؛ دەنگ دەرهاوردن؛ بوونە هۆی بەدیهاتنی دەنگ ‹از خودش صداهای عجیب درمی‌آورد: دەنگی سەیری لە خۆوە دەردینا›.

صدا زدن: بانگ کردن؛ گازی کردن؛ گاسی کرن؛ قاوکردن؛ چڕین؛ چریەی ‹برادرم را صدا زدم، جواب نداد: براکەمم بانگ کرد، وەلامی نەداوە›.

صدا کردن: ١. بانگ‌کردن؛ گازی کردن؛ قاو کردن؛ چڕین ‹تاکسی صدا کردم: تاکسیم بانگ کرد› ٢. دەنگ دانەوە؛ دەنگ لێ‌هاتن؛ دەنگ دەرهاتن؛ دەنگەوەدەی ‹سینی از دستم افتاد بدجوری صدا کرد: سینیەکە لە دەستم داکەوت خراپ دەنگی‌دایەوە› ٣. *[مجازی]* دەنگ دانەوە؛ دەنگەوە دەی؛ بوونە هۆی سەرنج ڕاکێشان و وتوویژی خەڵکی ‹کارش خیلی صدا کرد: کارەکەی زۆر دەنگی دایەوە›.

صدای چیزی را درنیاوردن: *[مجازی]* پا بەسەردا ساوین؛ دەنگی شتێ دەرنەهێنان؛ بان چتێک نیانەوە؛ لە بارەی شتێکەوە هیچ بە کەسێک نەگوتن ‹پول آزاد را خورد و صدایش را هم در نیاورد: پارەی ئازادی خوارد و پاشی بەسەردا ساوی›.

صدای کسی از ته چاه درآمدن: *[کنایی]* بەحاڵ نووزەی کەسێ دەرهاتن؛ میزەی کەسێ هاتن؛ دەنگ ژار کەسێ هاتن؛ دەنگی کەسێک زۆر کز و لاواز بوون.

صدای کسی از جای گرم درآمدن: *[کنایی]* هەناسەی کەسێ لە جێگای گەرمەوە هاتنە دەر؛ هەناسەی کەسێ گەرم بوون؛ لە گیر و گرفت بێ‌خەبەر بوون ‹تو هم صدایت از جای گرم درمی‌آید، من پول برای این طور چیزها از کجا بیاورم؟: تۆیش هەناسەت لە جێگەی گەرمەوە دێتە دەرەوە، من پارەی ئەم شتانەم لە کوێ بوو؟›.

صدای کسی درنیامدن: دەنگی کەسێک دەرنەهاتن: ١. هیچ نەگوتن ٢. *[کنایی]* بەرهەڵستی نەکردن ‹چرا با این‌همه ظلم صدای کسی درنمی‌آید: بۆچی بەم هەموو ناحەقیە دەنگی کەس دەرنایەت›.

صدای کسی را درآوردن: *[مجازی]* دەنگی کەسێک دەرهێنان؛ دەنگ کەسێ دەرهاوردن؛ کەسێ وەڕەزکردن؛ بوونە هۆی تووڕەیی و بەرهەڵستی کەسێک ‹صد دفعه گفتم صدای من را در نیار: سەد جارم پێ‌گوتی دەنگم دەرمەهێنە›.

صدای کسی گرفتن: دەنگی کەسێک نووسان؛ دەنگی کەسێ گیران؛ دەنگوو یۆی گیریەی؛ بە هۆی ماندوویەتی یان نەخۆشی، دەنگی کەسێک باش دەرنەهاتن ‹چرا صدایت گرفته؟: بۆچی دەنگت نووساوە؟›.

به صدا درآمدن: هاتنە دەنگ؛ دەنگ لێوە هاتن؛ دەنگی شتێک بیسران ‹رأس ساعت ١٢، ناقوس بە صدا درآمد: لەسەر کاتژمێری ١٢، ناقووسەکە هاتە دەنگ›.

ـ صدائی / sedā'î/: [عربی] ☜ **صدایی**

صدابر / sedābar/: [عربی/ فارسی]/اسم/ دەنگ‌بەرە؛ دەنگ‌بەر؛ میکرۆفون.

صدابرداری / sedābardārî/: [عربی/ فارسی]/اسم/ کار یان ڕەوتی تۆمارکردن؛ تۆماری دەنگگەلی بەرنامەیەک (وەک: فیلم، نومایشی ڕادیۆیی، بەرنامەی تەلەڤیزیۆن و...). هەروەها: **صدابردار**

صدابندی / sedābandî/: [عربی/ فارسی]/اسم/ کار یان ڕەوتی عایقکاری شتێ یان جێگایەک لە بەرانبەر دەنگەوە.

صداپیشه / sedāpîše/: [عربی/ فارسی]/اسم/ دووبلۆر؛ کەسێ کە بە جێگەی ئەکتەران قسەیان دەڵێتەوە.

صداخفه‌کن / sedāxafekon، ـها/: [عربی

فارسی]/اسم. دەنگبڕ؛ ئامێرێک بۆ کەمکردنەوەی دەنگ ‹صدا خفه‌کن اگزوز: دەنگبڕی ئیگزوز›.

صدادار / sedādār/: [عربی/ فارسی] صفت. ۱. دەنگدار؛ بە دەنگ؛ بە دەنگی بەرزەوە ۲. ☜ حروف صدادار، **حرف**

صدارت / sedārat, sadārat/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ۱. سەرۆکایەتی؛ سەرۆکی ۲. سەرۆکوەزیری.

صداع / sodā'/: [عربی]/اسم. /ادبی/ سەرئێشە؛ سەرێشە؛ سەرەئێشە؛ ژانە سەر.

صداق / sedāq, sadāq/: [عربی]/اسم. /فقه/ مارەیی؛ مارەبڕانە.

صداقت / sedāqat, sadāqat، ـها/: [عربی]/اسم. ۱. ڕاستبێژی؛ ڕاستوێژی؛ ڕاستگۆیی؛ ڕاسواچی ۲. درووستکاری؛ سەرڕاستی.

صداگذاری / sedāgozārî/: [عربی/ فارسی]/اسم. کار یان ڕەوتی دەنگ لە سەر دانان؛ تۆمار کردنی دەنگی پێویست لە سەر فیلم (وەک گفتوگۆ، مووسیقا، دەنگی شانۆ و...)

صداگیر / sedāgîr، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. دەنگبڕ؛ ئامێرێک بۆ کەمکردنەوە یان لە نێو بردنی دەنگەدەنگ.

ـ صدایی / sedāyî/: [عربی] پیواژە. ـ دەنگی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دەنگەوە ‹آواز دوصدایی؛ همصدایی: ئاوازی دوودەنگی؛ هاودەنگی›: **صدائی**

صدبخشی / sadbaxšî/ ☜ درجه صدبخشی، **درجه**

صدد / sedad/: [عربی]/اسم. نیاز؛ ویست؛ خواز؛ وازی ئەنجامی کارێک ‹او در صدد شرکت در کنکور دانشگاه بود: بە نیازی بەشداری لە ئەزموونی زانستگادا بوو›.

▣ **در صدد برآمدن:** ویستن؛ بە نیاز بوون.

در صدد بودن: گەرەک/ هەرەک بوون؛ بە نیاز بوون؛ خوازیار بوون؛ ویستن؛ گەرەک بیەی؛ نیاز بیەی ‹او در صدد بود مغازه باز کند: گەرەکی بوو دوکان دانێ›.

صددیناری / sad.dînārî/: [فارسی/ یونانی از لاتینی]/اسم. /گفتاری/ تاکەقەرانی؛ سەددیناری؛ دەشایی؛ پەنابا؛ پەناوا؛ سکەیەکی ئێرانی تا دەکانی ۱۳٤۰ی کۆچی ـ هەتاوی باو بوو، بەرامبەر بە یەک ڕیاڵ: **صنّاری**؛ **صنّار**

صدر / sadr/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ۱. سەرۆک؛ سەرەک ‹صدر مائو: سەرۆک مائۆ› ۲. /نامتداول/ سینگ؛ سنگ؛ سینە ۳. ژوور؛ سەر؛ بان؛ باڵا ‹صدر مجلس؛ از صدر تا ذیل: ژووری کۆڕ؛ لە بان تا خوار› ٤. سەرەتا؛ هەوەڵ؛ دەسپێک ‹صدر اسلام: سەرەتای ئیسلام› ٥. /ادبیات/ سەدر؛ پاژی هەوەڵ لە باڵی یەکەمی هەر دێڕێک.

صدراعظم / sadr(e)a'zam، ـها/: [عربی]/اسم. سەرۆکوەزیر؛ سەرۆکوەزیران.

صدرنشین / sadrnešîn، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. /ادبی/ بالانشین: ۱. ژوورنشین ۲. /کنایی/ پلە بان؛ بە پلە و پایەی بەرزەوە ۳. خاوەن بانترین پلە و پایە ‹صدرنشین مسابقات: بالانشینی کێبەرکێکان›.

صدری[1] / sadrî/: [عربی]/اسم. سەدری؛ چەشنێ برنجی زۆر باشی ئێرانی.

صدری[2]: صفت. سنگی؛ سینگی؛ سەر بە سینەوە ‹آنژین صدری: بەرهەنگی سنگی›.

صدف / sadaf، ـها/: [عربی]/اسم. سەدەف؛ لەپکە؛ قاوغ؛ قالک؛ گوێماسیلە؛ گەوهەران؛ پۆشەنی قسڵی کە بڕێ دەریاژیان بۆ خۆپارێزی دەریدەدەن و بە ماسوولکەیەک لە ناوەوە دەلکن پێوە.

صدفی / sadafî/: [عربی] صفت. لەپکەیی؛ سەدەفی: ۱. چێکراو لە سەدەف ‹زیرسیگاری صدفی: ژێرسیگاری لەپکەیی› ۲. بە ڕەنگی بریقەدارەوە کە تیشک هەڵدەگەڕێنێتەوە ‹لاک صدفی: لاکی لەپکەیی› ۳. بە بیچمی سەدەف؛

وەکوو لەپکە.

صدق / sedq/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. ڕاستی؛ ڕاسی ٢. دروستی؛ drووسی.

▣ **صدق کردن:** دروست بوون؛ drووس بوون؛ ڕێک بیەی؛ دەرهاتن ‹این حکم دربارەی همه صدق می‌کند: ئەم بڕیارە لەمەڕ هەمووانەوە دروستە›.

صدقات / sadaqāt/: [عربی] جمعِ ☜ **صدقه**

صدقه / sadaqe ، ـها؛ صدقات/: [عربی]/اسم. دەستاندە؛ سەدەقە؛ خێر؛ ماڵێ کە لە ڕێگەی خودا بە هەژاران دەدرێ ‹حالا کە پولهایت پیدا شده بهتر است کە صدقه بدهی: ئێستە کە پووڵەکانت دۆزرانەتەوە باشتر ئەوەیە دەستاندە بدەی›.

صدقه‌سری / sadaqesarî/: [عربی/ فارسی]/اسم. [مجازی] سەدەقەسەری؛ ساقەیسەر: ١. بەلاگێڕەوە؛ بەلاگەردان؛ ئەوەی بە مرادی سەلامەت و بێ‌وەی بوونی کەسێ دەیگێڕنە دەوری سەریدا و دەیدەنە هەژارێ ٢. [گفتاری] ئەوەی کە بە خۆڕایی بە کەسێکی دەدەن.

▣ **از صدقه‌ی سر کسی/ چیزی:** ساقەی سەر کەسێ/ شتێک؛ بە بۆنەی کەسێ/ شتێکەوە ‹از صدقه‌ی سر پولهای پدرم بود کە توانستی صاحبخانه شوی: ساقەی سەر پووڵ و پارەی باوکم بوو توانیت بویتە خاوەن‌ماڵ›.

صدگان / sadgān/: اسم. سەدەکان؛ سێهەمین پلەی ژمارەگەلی سەرەکی.

صدم / sadom/: صفت. سەدەم: ١. بە ڕیز، پلە یان ڕزنی سەدەوە ٢. دووهەمین پلەی دەیانە؛ دوای دەیەم.

صدمات / sadamāt/: [عربی] جمعِ ☜ **صدمه**

صدمه / sad(a)me ، ـها؛ صدمات/: [عربی]/اسم. گەزن؛ گەزەن؛ تەگەرە؛ زیان؛ ئازار؛ نسکۆ؛ ئاسیو؛ ئاسیب.

▣ **صدمه خوردن:** زیان لێکەوتن؛ گەزەن دیتن ‹من هم از تنبلی خودم صدمه خوردم: منیش لە تەوەزەلی خۆمەوە زیانم لێکەوت›. هەروەها: **صدمه دیدن؛ صدمه زدن؛ صدمه داشتن**

صدمی / sadomî/: ضمیر. سەدەمی؛ ئەوەی لە پلە، ڕیز یان جێگەی سەدەمدایە.

صدمین / sadomîn/: صفت. سەدەمین؛ سەتەمین؛ بە ڕیز، پلە و ڕزنی سەدەمەوە.

صدور / sudûr, sodûr/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. چۆنیەتی دەرهاتن؛ دەرچوون؛ بەرشیەی ‹صدور دستور: دەرهاتنی فرمان› ٢. کار یان ڕەوتی دەرکردن ‹صدور گواهینامە: دەرکردنی بڕوانامە›.

صدی / sadî ، ـها/: اسم. [گفتاری] سەدی؛ سەد تمەنی؛ ئەسکەناسی یەکسەد تمەنی ‹دو تا صدی گذاشتم کف دستش و آمدم بیرون: دوو دانە سەدیم نایە لەپی دەستی و هاتمەوە دەرەوە›.

صدیق / seddîq/: [عربی] صفت. [ادبی] ١. ڕاستبێژ؛ ڕاس‌وێژ؛ ڕاس‌واچ ٢. دروستکار؛ drووسکار؛ بێ‌خەوش؛ پاک.

صراحت / serāhat, sarāhat/: [عربی]/اسم. ڕاشکاوی: ١. ڕاستە و ڕوو؛ بێ‌ڕووبینی؛ ڕاست و ڕەوانی؛ ڕاست و ڕووتی؛ ئاشکرایی و ڕوونی لە گوتنی مەبەستدا ‹با صراحت گفت کە حاضر بە همکاری نیست: بە ڕاشکاوی گوتی کە هاوکاری ناکا› ٢. ڕۆشنی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ئاشکرا بوون ‹صراحت لهجه: ڕوشنی قسە›.

صراحتاً / serāhatan, sarāhatan/: [عربی] قید. بە ئاشکرا؛ ڕاست؛ بەپانی؛ بە ڕاشکاوی ‹صراحتاً مخالفت کرد؛ صراحتاً می‌گویم: بە ئاشکرا بەرهەڵستی کرد؛ بە ڕاشکاوی دەڵێم›.

صراحی / sorāhî ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. [ادبی] قەرابە؛ قوراپە؛ گۆزەڵە؛ تۆنگ؛ دەفری شووشەیی بە ملی باریکەوە ٢. [معماری] ئەستوونەک؛ کۆڵەکەئاسای لە گەچ، سیمان، بەرد یان چێو بۆ جوانکاری کە لە پەنایەک لەبەر هێوان یان لە سەر ڕزنی پلە، مەعجەرەیەک ساز دەکەن.

صراط / serāt, sarāt/: [معرب از لاتینی]*اسم. [ادبی]* ڕێ؛ ڕێگە؛ ڕێگا؛ ڕا.

▣ **به هیچ صراطی مستقیم نبودن:** *[مجازی]* بە هیچ شاتیمانێک ئیمان نەهێنان؛ بە هیچ مەزەبێ مل نەدان؛ بە هیچ شێوەیەک نەهاتنە سەر ڕێ ‹این همکار ما به هیچ صراطی مستقیم نیست: ئەم هاوکارەمان بە هیچ شایەتیمانێک ئیمان ناهێنێ›.

صراف / sarrāf ، ـها؛ ـان/: [عربی]*اسم.* گوهێر؛ دراوگۆڕەوە؛ کەسێ کە کاری سەودای پارە و بەڵگەگەلی بایەخدار دەکا.

صرافت / serāfat /: [عربی]*اسم. [گفتاری]* ئاهەنگ؛ ئەندێشە و بیری ئەنجامدانی کارێک.

▣ **از صرافت افتادن:** *[مجازی]* پاشگەز بوونەوە/ کردنەوە؛ دەست هەڵگرتن؛ دەس‌کێشان؛ واز هێنان؛ واز هاوردن؛ لە بیر و نیازی خۆ بۆ ئەنجامدانی کارێک پەشیمان بوونەوە ‹می‌خواست برود کانادا، خیلی زود از صرافت افتاد: دەیەویست بڕوا بۆ کانادا، بەڵام هەر زوو پاشگەزی کردەوە›. هەروەها: **از صرافت انداختن**

بە صرافت افتادن: لێ‌بڕان؛ بیر و نیازی ئەنجامدانی کارێک‌کردن ‹یک روز به صرافت افتاد خانه‌اش را بفروشد و برود اروپا: ڕۆژێک لێ‌بڕا ماڵەکەی بفرۆشێت و بڕوا بۆ ئورووپا›. هەروەها: **به صرافت انداختن**

صرافی / sarrāfî/: [عربی]*اسم.* گوهێرک؛ پارەفرۆشی: ۱. کاری کڕین و فرۆشتنی دراو و بەڵگەی بەبایەخ ۲. *ـها/* دووکان و شوێنی کاری پارەفرۆش.

صرب / serb/: *اسم.* سیرب: ۱. *ـها/* هەر یەکە لە مەردمی ناوەکی سیربستان یان لە ڕەتەوەکانیان ۲. هۆزێ لە ڕەگەزی سلاوی باشووری کە بە زمانی سیرب و کرۆوات قسە دەکەن و شێوە نووسینیان سیریلیە.

صرب‌و‌کروات / serb-o-k(o)rovāt/: *اسم.* سیرب و کرۆوات؛ لە زمانگەلی سلاو، لە لقی زمانگەلی باڵتو- سلاوی، لە دەستە زمانەکانی هیندو- ئورووپایی کە سیرب و کرۆواتەکانی گراقەی باڵکان پێی دەئاخێون.

صربی[1] / serbî/: *اسم.* سیربی؛ زمانی هۆزی سیرب.

صربی[2]: *صفت.* سیربی؛ سیربستانی؛ پێوەندیدار بە سیربستانەوە.

صرصر / sarsar/: [عربی] ☜ باد صرصر، **باد**

صرع / sar'/: [عربی]*اسم. [پزشکی]* فێ؛ پەرکەم؛ فەرکەم؛ خووداری؛ فێداری؛ خێ؛ تەپ؛ خوو؛ گەشکە؛ ئاهۆ؛ سا؛ ئیف؛ جۆرە ئاڵۆزیەکی جار و بارەیە لە مێشکدا بە هۆی خاڵی بوونەوەی نەگونجاوی پێلگەلی ئیلیکتریکی مێشک، کە هەمیشە لەگەڵ لێڵ بوونی ئاوەز و زۆر جار بزرکاوی لەشدایە.

صرعی / sar'î، ـها/: [عربی] *صفت.* خوودار؛ خێدار؛ فێدار؛ سادار؛ تووشی نەخۆشی فێ.

صرف / sarf/: [عربی]*اسم.* ۱. خەرج؛ مەزخ؛ کار یان ڕەوتی خەرج‌کردن یان خەرج بوون ‹صرف پول: خەرجی پارە› ۲. *[گفتاری]* قازانج؛ بەهرە؛ سوود؛ هاقل ‹این کار صرف ندارد: ئەم کارە قازانجی نیە› ۳. *[دستور]* کاری هەڵدان؛ بە کار هێنانی دارشتەکانی کار بە پێی کات و کەس (وەک یەکەم کەسی تاکی ڕابردوو) ٤. کاری خواردن و خواردنەوە ‹چای و شیرینی صرف شد: چا و شیرینی خورا›. هەروەها: **صرف شدن؛ صرف کردن**

صرف / serf/: [عربی] *صفت.* تەنیا؛ تەنها؛ بەس؛ خاڵی؛ بەبێ شتێکی‌تر ‹تعارف صرف: خولکی تەنیا›.

صرفاً / serfan/: [عربی]*قید.* تەنها؛ تەنیا؛ بەس؛ هەر؛ بەبێ هێچ شتێکی‌تر ‹صرفاً قصد داشت سر و گوشی آب بدهد: تەنها گەرەکی بوو گوییەک هەڵخا›.

صرف‌نظر / sarfenazar/: [عربی]*اسم.* چاوپۆشی؛ چەم‌پۆشی؛ گوزەشت.

▣ **صرفنظر کردن:** چاو پۆشین؛ چاوپۆشی کردن؛ بووردن؛ هەڵبواردن ‹او از حق خودش صرفنظر کرد: لە مافی خۆی چاوپۆشی کرد›. هەروەها: **صرفنظر شدن**

صرفه / sarfe/: [عربی]/اسم. قازانج؛ سوود؛ بەهرە؛ باهر؛ کەڵک؛ هاڤل.

▣ **با صرفه:** بە قازانج؛ شیاو و گونجاو دەگەڵ دەس پێوەگریدا ‹برای ما خرید کلی، باصرفه است: بۆ مە، سەندنی یەکجارەکی بەقازانجە›.

▣ **صرفه داشتن:** بە قازانج بوون: ۱. باش بوون ۲. بەکەڵک بوون؛ سوودمەن بوون. هەروەها: **صرفه کردن**

صرفه‌جو / sarfecû ، ـها؛ ـیان/: [عربی/ فارسی] صفت. دەس‌پێوەگر؛ هۆگر بە دەست بە شتەوەگرتن ‹هر قدر خودش ولخرج است، زنش صرفه‌جوست: هەرچێک خۆی هەڵەخەرجە، ژنەکەی دەس‌پێوەگرە›.

صرفه‌جویی / sarfecûyî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. دەس‌پێوەگری؛ ڤەگری؛ کاری دەست پێوەگرتن؛ گرتنەوە؛ کار و ڕەوتی سەرنج دان بۆ دروست خەرج‌کردن و هەروەها بەکاربردنی شتێک، بۆ بەرگری لە خەسار بوون و هەروەها بۆ کەڵک لێ‌وەرگرتنی باشتر و زۆرتر.

صره / sorre/: [عربی]/اسم. [قدیمی] هەمیان؛ تەکبەند؛ تەگەبەند؛ کیسەی پارە؛ پشتێندی لە مێشن بۆ پارە تێدا هەڵگرتن.

صریح[1] / sarîh/: [عربی] صفت. ئاشکرا؛ ئاشکار؛ ڕوون؛ دیار؛ سەراڤکی؛ ڕەپ و ڕاست؛ بێ دەروایسی؛ بە واتای دیار و ڕوونەوە ‹سخن صریح؛ انتقاد صریح: قسەی ڕوون؛ ڕەخنەی ئاشکرا›.

صریح[2]: قید. ئاشکرا؛ ئاشکار؛ ڕوون؛ بە ئاشکرا؛ بە ڕاشکاوی؛ پان‌بەپان ‹او حرفش را صریح گفت: ئاشکرا قسەی خۆی کرد›.

صریحاً / sarîhan/: [عربی] قید. بەڕاشکاوی؛ ئاشکرا؛ ئاشکار؛ بە ئاشکرا؛ سەراڤکی؛ ڕەپ و ڕاست؛ پان‌بەپان؛ ڕەپ و ڕەوان ‹این عمل را صریحاً محکوم کرد: ئەم کارەی بەڕاشکاوی تاوانبار کرد›.

صعب / sa'b/: [عربی] صفت. [ادبی] دژوار؛ دوژوار؛ دشوار؛ حاستەم؛ ئەستەم؛ گران؛ سەخت؛ چەتوون؛ ئارشە؛ ئاریشە؛ هەسەم؛ ئاسێ؛ هاسێ ‹کار صعب: کاری دژوار›.

صعب‌الحصول / sa'bolhusûl, -hosûl/: [عربی] صفت. [ادبی] دوورەدەست؛ دووردەس؛ بە هەلی دژوارەوە بۆ دەست‌کەوتن ‹چنین موفقیتی صعب‌الحصول است، ولی ارزش تلاش دارد: وەها سەرکەوتنێک دوورەدەستە، بەلام بۆ تێکۆشان دەشێ›.

صعب‌العبور / sa'bol'ubûr, -'obûr/: [عربی] صفت. [ادبی] سەخناخ؛ ساخناخ؛ سەختان؛ ڕژد؛ ئاستەنگ؛ بە ڕێگە بواری دژوارەوە ‹راههای صعب‌العبور کوهستانی: ڕێگە سەخناخەکانی کوێستان›.

صعب‌العلاج / sa'bol'alāc, -'elāc/: [عربی] صفت. [ادبی] ملتاف؛ گران؛ بێ‌دەرمان؛ دەردەگروو؛ بە هەل و چەلی کەم یان درێژخایێن بۆ دەرمان بوون ‹پژوهش برای درمان بیماریهای صعب‌العلاج: تۆژینەوە بۆ دەرمانی نەخۆشیگەلی ملتاف›.

صعب‌الوصول / sa'bolvusûl, -vosûl/: [عربی] صفت. [ادبی] دەس‌نەکەوت؛ دوور لە دەست؛ بە هەلی پێگەیشتنی دژوارەوە ‹غار در یک نقطه‌ی صعب‌الوصول قرار دارد: ئەشکەوتەکە لە جێگایەکی دەس‌نەکەوتدایە›.

صعوبت / su'ûbat, so'ûbat/: [عربی]/اسم. [ادبی] دژواری؛ دوژواری؛ حاستەمی؛ ئەستەمی ‹به علت صعوبت کار، افراد کمی آن را می‌پذیرند: بە بۆنەی دژواری کارەکەوە، کەم کەس خۆی لێ دەدا›.

صعود / su'ûd, so'ûd/: [عربی]/اسم./ادبی/ کار یان ڕەوتی هەڵچوون؛ هەلاچوون؛ چوونە سەر؛ هەوراز وەسەی؛ بەرەو سەرەوە ڕۆیشتن ‹محمد اوراز توانست بدون کپسول اکسیژن به اورست صعود کند: موحەممەدی ئەوراز توانی بەبێ کەپسوولی ئۆکسیژن بە ئێوریستدا هەلچێ›.

صعودی / su'ûdî, so'ûdî/: [عربی] صفت./ادبی/ هەلاچۆ؛ هەڵبڕ؛ بە تایبەتمەندی لە زیادکردندا بوون.

صعوه / sa've/: [عربی]/اسم. فیسقە گولە؛ فیرنە گولە؛ کرکرک: ۱. تیرەیەک پەلەوەری وەک چۆلەکە، بە دەندووکی باریک و نووسکن، کە بە شێوەیەکی تایبەت بەڕێوە دەچن و کلک و باڵیان دەبزێون، زۆر توند و بە مەودای کورت دەفڕن ۲. هەریەکە لە پەلەوەرانی ئەو تیرە.

▣ **صعوەی کلاەدار**: مووتە؛ مەلێکی لە تیرەی فیسقەگولە بە دەنگێکی زۆر خۆشەوە.

صغار / seqār/: [عربی] جمعِ ☜ **صَغیر**

صغر / seqar/: [عربی]/اسم./ادبی/ ۱. منداڵی؛ منالی؛ منداری؛ زارۆیی؛ زارۆلەیی؛ وردساڵی؛ کەمتەمەنی ۲. چکۆلەیی؛ چکوولەیی؛ بچووکی؛ بووچکی؛ گچکەیی؛ گولالەیی.

▣ **صغر سن**: کەم تەمەنی؛ تەمەن کورتی.

صغرا / soqrā/: [عربی]/اسم. ۱. /منطق/ پێشەکیەک کە بناغەی مەبەستە و باسی لە سەر دەکرێ ۲. بچووکتر؛ چکۆلەتر؛ گچکەتر؛ گولالەتر؛ وردیتەر.

▣ **صغرا و کبرا چیدن**: /کنایی/ شێرێ لێرە و ڕێویەک لەوێ؛ ئەم بان و ئەو بان کردن؛ سێ و دوو/ شێتە و ژیرە هێنانەوە؛ وەکوو پێشەکی قسە و باسێک داهێنان بۆ چوونەوە سەر باسی مەبەستی سەرەکی.

صغیر / saqîr، ـها؛ صغار/: [عربی] صفت. ۱. منداڵ؛ منال؛ مندار؛ زاوڵە؛ زارۆ؛ خاوەن تەمەنی کەمتر لە تەمەنی قانوونی ‹هنوز صغیر است: هێشتا منداڵە› ۲. /فقه/ منداڵ؛ منال؛ مندار؛ زاوڵە؛ بە تەمەنێکی کەمتر لەوەی بەجێهێنانی ئەرکی دینی لە سەربێ ۳. وردساڵ؛ کەمتەمەن ‹فرزند صغیر: منداڵی وردساڵ› ٤. /ادبی/ چکۆلە؛ چکوولە؛ چووکە؛ بووچک؛ بچووک؛ گچکە؛ گولالە. بەرانبەر: **کبیر** ‹آسیای صغیر: ئاسیای چکۆلە›.

صغیره / saqîre/: [عربی] ☜ گناه صغیره، **گناه**

صف / saf(f)، ـها؛ صفوف/: [عربی]/اسم. سەف؛ سەفە؛ ڕاڤ؛ ڕیز؛ زنجیرە: ۱. سان؛ کۆمەڵێک لە شت یان کەسان کە زۆرتر بە شێوەی تەکووز لە تەنیشت یان پشتی یەکەوەن ‹صف اتوبوس؛ صف نان: سەفی ئۆتووبووس؛ ڕاقی نان› ۲. ڕزن؛ پێڕە؛ هێڵێک کە بەم شێوە بەدیهاتووە ‹اول صف؛ آخر صف: سەرەتای سەف؛ ئاخری زنجیرە› ۳. /مجازی/ پۆل؛ پێڕ؛ پێڕە؛ گرۆ ‹او هم به صف مخالفان پیوست: ئەویش چووە پۆلی نەیارانەوە›.

▣ **صف بستن/ کشیدن**: ڕیز بەستن؛ ڕێچکە بەستن؛ قەتار بوون؛ قەتارە بەستن؛ سەف پێکەی؛ خێزەرە بەستن ‹بروید حیاط و صف ببندید: بڕۆنە حەوشەوە ڕیز ببەستن›.

به صف کردن: ڕیز کردن؛ بە شێوەی قەتارە دەرهێنان ‹همه را به صف کردند: هەموویان ڕیز کرد›.

صف‌آرایی / saf'ārāyî، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. کار یان ڕەوتی ڕیز بەستن؛ بە قەتار بوون؛ ئامادە بوونی گرۆیەک بۆ ملە لەگەڵ گرۆیەکی تردا ‹دو تیم در برابر یکدیگر صف‌آرایی کردند: دوو تیم لە بەرانبەر یەکەوە ڕیزیان بەست›.

صفا / safā/: [عربی]/اسم. سەفا: ۱. شەنگی؛ تەرچکی؛ پاراوی؛ گەشی؛ تەڕوبەری؛ تەڕی و تازەیی ‹آن روزها این باغ صفایی داشت: ئەو ڕۆژانە ئەم باخە سەفایەکی بوو› ۲. خاوێنی؛ دووری لە

پیسی و خەوشی ‹سر و صورت را صفا دادن: سەر و ریش سەفا دان› ٣. [مجازی] هاودڵی؛ یەکدڵی؛ دۆستایەتی و یەکڕەنگی ‹آدم باصفا: مرۆی باسەفا›.

▣ **صفا آوردن**: سەفا هێنان؛ خۆشی هێنان؛ بوونە هۆی شایی و خوشی ‹خوش آمدید صفا آوردید: بە خێرێن سەفاتان هێنا›.

صفا دادن: [مجازی] پاک و خاوێن کردنەوە؛ پاک و پوختەکەردەی ‹همه چیز را شست و رُفت و صفا داد: هەموو شتێکی شۆرد و گەسکیدا و پاک و خاوێن کردەوە›.

صفا داشتن: سەفا هەبوون؛ باسەفا بوون؛ خۆش و دلگر بوون ‹خانەشان خیلی صفا داشت: ماڵیان زۆر سەفای هەبوو›.

صفا کردن: [مجازی] ١. خۆش ڕابواردن؛ لە دۆخ یان جێگایەک کەیفکردن ‹آن شب خیلی صفا کردیم: ئەو شەوە زۆر خوشمان ڕابوارد› ٢. [نامتداول] دلۆڤانی نیشاندان ‹صفا کردی کە اینجا خانە کردی: دلۆڤانیت نیشان دا هاتیە لامان›.

صفات / sefāt/: [عربی] جمعِ ☜ **صِفت**

صفاق / sefāq/: [عربی] [اسم. [کالبدشناسی] چەقاڵتە؛ چەرمەچەقاڵتە؛ پەردەی تەنک و دوو تۆی ناوزگ کە هەناو و هەموو ئەندامانێ کە تێدایە دادەپۆشێ: **پردەی صفاق**

صفت / sefat ، ـها/: [عربی] [اسم. ١. / صفات/ دانستە؛ چۆناوچۆنی؛ تایبەتی؛ گەوشت؛ چۆنیەتی یان نیشانەی شتێ یان کەسێک کە بەوەوە بکرێ ئەو شتە یان ئەو کەسە بناسرێ، ڕیزبەندی بۆ دانرێ یان لەمەڕیەوە دادوەری بکرێ ‹صفت ارثی؛ صفت اکتسابی: دانستەی میراتی؛ چۆناوچۆنی دەسکەوتی› ٢. / صفات/ خۆ؛ خوو؛ خدە؛ گەد ‹راستگویی صفت خوبی است: ڕاستبێژی خۆیەکی چاکە› ٣. [دستور] ئاوەڵناو؛ ئاوڵناو؛ وشەیێ کە پێناسەی ناو دەکات و نیشاندەری چۆنیەتی یان چەندیەتیە ‹صفت مفعولی: ئاوەڵناوی بەرکاری›.

▣ **صفت ارثی** ☜ **صفت موروثی**

صفت اشاره: [دستور] ئاوڵناوی ئاماژە؛ ئاوڵناوێک کە بە شتێ یان کەسێک ئاماژە دەکات (وەک: ئەم، ئەمە، ئەو).

صفت اکتسابی: [زیستشناسی] دانستەی دەسکەوتی؛ تایبەتیەک کە بوونەوەرێک بۆی هەیە دوایی بە دەستی بێنێ. بەرانبەر: **صفت ذاتی**

صفت بارز: [زیستشناسی] دانستەی دیار/ بەرچاو؛ تایبەتمەندیەک کە خوناخوا خۆی دەردەخا. بەرانبەر: **صفت نهفته**

صفت برتر ☜ **صفت تفضیلی**

صفت برترین ☜ **صفت عالی**

صفت بسیط: [دستور] ئاوەڵناوی سادە؛ ئاوڵناوێ کە لە وشەیەک دروست بووە (وەک: خراپ، باش، دروست).

صفت پرسشی: [دستور] ئاوەڵناوی پرسیار؛ ئاوڵناوێ کە لەمەڕ شتێ یان کەسێکەوە دەپرسێ (وەک: چۆن؟، کامە؟).

صفت پیراجنسی ☜ **صفت ثانوی**

صفت تعجبی: [دستور] ئاوەڵناوی سەرسووڕماوی؛ ئاوڵناوێ کە نیشانەی سەیر مان و سەمەرەیی بێت.

صفت تفضیلی: [دستور] ئاوەڵناوی هەڤیازی؛ ئاوڵناوێ کە نیشانەی بانتری شتێک بە سەر شتێکی تر یان ئەوانیترە (وەک: باشتر، خراپتر): **صفت برتر**

صفت ثانوی: [زیستشناسی] تایبەتمەندیەکی جەستەیی یان ئاکاری کە دوایی لە گیانداردا بەدی دێ (وەک: ڕیش دەرهێنانی پیاو): **صفت پیراجنسی**

صفت ثبوتی: [زیستشناسی] تایبەتیەک کە لە کەس یان شتێکدا، هەمیشەییە (وەک: تەڕی

بۆ ئاو). بەرانبەر: **صفت سَلبی**

صفت جامد: /*دستور*/ ئاوەڵناوێک کە لە وشەیەکی تر نەگیرابێت (وەک: داخ، سارد). بەرانبەر: **صفت مشتق**

صفت ذاتی: /*زیست‌شناسی*/ دانستەیەک کە هەر لە سەرەتاوە لەگەڵ شتێکدایە (وەک: گیان بۆ زیندوو). بەرانبەر: **صفت اکتسابی**

صفت سَلبی: دانستەیەک کە نیشاندەری نەبوونی شتێکە (وەک نەزان، نەخوێندەوار). بەرانبەر: **صفت ثبوتی**

صفت شمارشی: /*دستور*/ ئاوەڵناوێ کە نیشانەی ژمارە یان جێگای کەس یان شتێکە (وەک پێنجەم، دەیەم).

صفت عالی: /*دستور*/ ئاوەڵناوێ کە خاوەنەکەی هەڤیازی بە سەر هەموو ئەوانی‌ترەوەیە (وەک باشترین، خراپترین): **صفت برترین**

صفت فاعلی: /*دستور*/ ئاوەڵناوی کرۆکی؛ ئاوەڵناوێ کە نیشاندەری لێهاتووی جێبەجێ کردنی کارێکە لە لایەن خاوەنەکەیەوە (وەک سووتێنەر، کڕیار، باخەوان).

صفت مبهم: /*دستور*/ ئاوەڵناوی نەدیار؛ ئاوەڵناوێ کە نیشاندەری شت یان کەسێکی نەدیارە (وەک فلانی، کەسێک).

صفت مرکب: /*دستور*/ ئاوەڵناوی لێکدراو؛ ئاوەڵناوێ کە لە دوو یان چەند وشە بەدیهاتووە (وەک بەلەپا، تەڕدەست).

صفت مشبهه: /*دستور*/ ئاوەڵناوێ کە پایەدار یان درێژەدارە (وەک هێژا، توانا).

صفت مشتق: /*دستور*/ ئاوەڵناوێ کە لە وشەی‌تر وەرگیراوە (وەک نەزان، زانا، خوراو). بەرانبەر: **صفت جامد**

صفت مشخصه/ مُمیزه: تایبەتمەندی کەس یان شتێ کە بەوەوە بناسرێت (وەک: درێژ، کورت، زاڵ).

صفت مغلوب ☜ **صفت نهفته**

صفت مفعولی: /*دستور*/ ئاوەڵناوی بەرکاری؛ ئاوەڵناوێ کە نیشانەی کار یان کریانی دۆخێک بە سەر کەس یان شتێکەوەیە (وەک پساو، گیرۆدە).

صفت موروثی: /*زیست‌شناسی*/ دانستەیەک کە گیانەوەر لە پێشینانی خۆی وەریگرتووە: **صفت ارثی**. بەرانبەر: **صفت اکتسابی**

صفت نسبی: /*دستور*/ ئاوەڵناوێ کە سەبارەت بە کەس یان شتێکەوە بێت (وەک پیاوانە، ژنانە، بانەیی).

صفت نهفته: /*زیست‌شناسی*/ تایبەتمەندیەک کە لە کەس یان شتێکدا هەیە، بەڵام خۆی دەرناخا: **صفت مغلوب**. بەرانبەر: **صفت بارز**

صفحات / safahāt /: [عربی]/*اسم*. ۱. جمعِ ☜ **صفحه** ۲. دەشت و دەر؛ بەر و بووم؛ کێو و دەشتی بەرین و بێ‌ئاقار ‹در تعطیلات عید به صفحات شمال رفته بودیم: لە نەورۆزدا چووبووین بۆ دەشت و دەری باکوور›.

صفحه / safhe ، ـها /: [عربی]/*اسم*. سەفحە: ۱. / صفحات/ لاپەڕە؛ ڕووپەڕ؛ پەڕە؛ هەر یەکە لە دوو لای بەرگێکی کاغەز، مقەوا و وەکوو ئەوانە ‹صفحەی کاغذ؛ صفحەی کتاب: ڕووپەڕی کاغەز؛ پەڕەی کتێب› ۲. / صفحات/ لاپەڕە؛ پەڕە؛ ئەوەی لە سەر پەڕەیەکدا دەنووسرێ ‹یک صفحه از کتاب را خواندم: لاپەڕەیەک لە کتێبەکەم خوێندەوە› ۳. شاشە؛ ڕوو؛ بەری تەخت و لووس ‹صفحەی ساعت: سەفحەی کاتژمێر› ٤. /*هندسه*/ ڕووپەڕێکی تەختی بە بێ ئەستووراییی ٥. قەوارووک؛ سێلک؛ سەفحەی قەوانە؛ ئامێرێکی زۆرتر پلاستیکی (کاغەز یان کانزا) بۆ تۆمارکردنی دەنگ لە سەری.

▣ **صفحەی تصویر/ نمایش:** شاشە؛ سەفحەی کەرەستەیەکی دیمانەیی کە تێیدا وێنە یان نووسراوە لە خانگەلێکی ڕووندا دەبینرێن: **نماگر**

صفحه‌ی ساعت: شاشه‌ی کاتژمێر؛ ڕووپه‌ڕی به‌رووی سه‌عات که کات نیشان ده‌دا.

صفحه‌ی شطرنج: سه‌فحه‌ی شه‌ترەنج؛ ڕووپه‌ڕێکی ٦٤ خانی سپی و ڕه‌ش که له سه‌ریه‌وه شه‌ترەنج ده‌که‌ن.

صفحه‌ی شناسنامه: لاپه‌ڕه‌ی پێناسه؛ ڕووپه‌ڕێک له سه‌ره‌تای کتێبدا که ناو و نیشانی چاپه‌مه‌نی و به‌روار و ساڵ و شوێنی چاپه‌که‌ی و... تێدا نووسراوه.

صفحه‌ی عنوان: لاپه‌ڕه‌یه‌ک له ده‌سپێکی کتێبدا که ناوی کتێبه‌که‌ی تێدا نووسراوه.

▣ **صفحه پر کردن**: پڕکردنه‌وه؛ تۆمارکردن؛ هه‌ڵگرتنی ده‌نگ له سه‌ر ڕووپه‌ڕی گرامافون ‹چند صفحه از سید علی اصغر کردستانی پر کردند: چه‌ند قه‌وانیان له سه‌ی ئه‌سکەر پڕکرده‌وه›.

صفحه‌آرایی / safhe'ārāyî ، ـها/: [عربی/ فارسی] /سم. کاری دانانی نووسراوه، وێنه، ژماره‌ی لاپه‌ڕه و ئاماده‌کردنی کتێب، ڕۆژنامه یان گۆڤار بۆ چاپ: **لیات**. هه‌روه‌ها: **صفحه‌آرا**

صفحه‌ای[1] / safhe'î/: [عربی] صفت. لاپه‌ڕه‌یی؛ ڕووپه‌ڕی؛ په‌ڕه‌یی؛ وه‌ک سه‌فحه ‹آنتن صفحه‌ای: ئانتینی په‌ڕه‌یی›.

صفحه‌ای[2]: قید. لاپه‌ڕه‌یه‌ک؛ ڕووپه‌ڕێک؛ په‌ڕه‌یێ؛ لاپه‌ڕێو؛ به پێی سه‌فحه ‹صفحه‌ای ٥٠٠ تومان برای پاکنویس می‌گرفت: لاپه‌ڕه‌یه‌ک ٥٠٠ تمه‌نی بۆ پاکنووس وه‌رده‌گرت›.

صفحه‌بندی / safhebandî/: [عربی/ فارسی] /سم. کاری دانانی پیتی چاپی، سه‌رپه‌ڕه، ژماره‌ی لاپه‌ڕه، ژێرنووس، په‌راوێز و ... هه‌رکام له جێی خۆی و به‌ستنیان پێکه‌وه بۆ ئاماده‌ی چاپ بوون. هه‌روه‌ها: **صفحه‌بند**

صفحه‌کلید / safhekilîd, -kelîd ، ـها/: [عربی/ یونانی] /سم. کیبۆرد؛ ئامێرێ له ده‌سگایه‌ک (وه‌ک که‌مپیوتر) بریتی له برێک دوگمه‌ی هه‌ڵوه‌ژێراو، که به گوشاردانی هه‌رکام کارێکی تایبه‌ت ئه‌نجام ده‌درێ: **کی‌بُرد**

صفر / safar/: [عربی] /سم. سه‌فه‌ر؛ مانگی دووهه‌می ساڵی کۆچی ـ مانگی.

صفر / sefr/: [معرب از سنسکریت] /سم. سفر؛ سیفر: ١. /ـها/ نیشانه‌یه‌کی بیرکاری به شێوه‌ی «•» که نیشانده‌ری نه‌بوونی چه‌ندیه‌تیه‌که ٢. خاڵی که‌وتنه ڕێ له حه‌سێب‌کردن یان ئه‌ندازه‌گیریدا ‹نقطه‌ی صفر درجه‌ی هواسنج: خاڵی سیفری پله‌کی هه‌واپێو› ٣. که‌مترین نمره‌ی وانه‌یی که نیشانه‌ی لێ‌نه‌هاتوویی قوتابیه له‌و کارانه‌ی که لێی خوازراوه ‹در شیمی صفر گرفتم: له کیمیادا سیفرم‌گرت› ٤. دۆخی نه‌بوون یان بێ‌بار بوون ‹نتیجه‌ی مسابقه صفر بر صفر شد: ئاکامی کێبه‌رکێ سفر به سفر بوو›.

▣ **صفر مطلق** ☜ دمای صفر مطلق، **دما**

▣ **صفر دادن**: سیفردان؛ سفردان؛ به بۆنه‌ی نه‌بوونی پشک و شیاوی که‌مترین نمره به شتێ یان که‌سێک دان ‹به انشایم صفر دادند: به ئینشاکه‌م سیرفیان دا›.

صفر گرفتن: سیفر گرتن؛ به‌ده‌س‌هێنانی که‌مترین نمره یان پشک.

صفرا / safrā/: [عربی] /سم. زه‌رداو؛ زه‌رتاڵ؛ کرانتی؛ تالاو؛ سه‌فرا؛ خه‌رداو؛ زێلک؛ تراوی زه‌ردی مه‌یله‌و سه‌وز، تاڵ که له جه‌رگه‌وه ده‌ڕژێته دوازده‌یینه.

صفرابر / safrābor ، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. زه‌رداوبڕ؛ که‌مکه‌ره‌وه‌ی ده‌لانی زه‌رتاڵ.

صفراوی / safrāvî/: [عربی] صفت. ١. زراوی؛ زه‌رداوی؛ زراقی؛ پێوه‌ندیدار به زه‌رتاڵه‌وه ٢. ڕمووزن؛ ڕمووزین؛ مه‌ڕه‌مووکه؛ مرداره‌وبووگ؛ له‌ڕ و لاواز، ڕه‌نگ زه‌رد، چه‌ماوه، ڕه‌ش‌بین و گرژ و مۆن.

صفراوی‌مزاج / safrāvîmezāc, -mazāc ، ـها/:

[عربی] صفت. ڕمووزین؛ ڕمووزن؛ مردارەو بووگ؛ مەڕمووکە؛ لەڕ و لاواز، گرژ و مۆن، زەرد هەڵگەڕاو، ڕەشبین و داچەکاو.

صفرکیلومتر / sefrkîlometr, -kîlûmetr/: [معرب/ فرانسوی] صفت. ۱. سفرکیلۆمیتر؛ وشک؛ تازە و نوێ؛ بەڕێوە نەچوو (سەبارەت بە ماشێن) ‹اتومبیل صفرکیلومتر: ماشێنی سفرکیلومیتر› ۲. لها/ مجازی/ بێئەزموون؛ کاڵ؛ کاڵ و کرچ ‹یک رییس صفرکیلومتر برایمان فرستادند که از هیچ خبر ندارد: بەرپرسێکی بێئەزموونیان بۆ ناردووین هەر تەقەی سەری دێ›.

صفوف / sufûf, sofûf/: [عربی] جمعِ ☜ **صَف**

صفه / soffe، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ۱. سەکۆ؛ دکە؛ دک؛ دەکە؛ خواجەنشین ۲. شانشین؛ باڵاخانە؛ ئۆدەی گەورە ۳. دالان؛ هەیوانی سەرداپۆشراو.

صفیر / safîr/: [عربی]/اسم. فیشکە؛ گڕە؛ گڤە؛ هووڕە؛ لوورە؛ دەنگی بەرز و تیژ کە بە هۆی گوشاری نەکاوەوە لە هەوادا بەدی دێ ‹صفیر باد؛ صفیر گلوله: فیشکەی با؛ گڕەی گوللە›.

صقر / saqr، ـها/: [معرب از فارسی]/اسم. هولیلک؛ سەقر؛ چەرخ؛ باڵدارێکی ڕاوکەرە.

صلا / salā/: [عربی]/اسم. /ادبی/ جاڕ؛ قاو؛ دەنگ؛ گاز؛ بانگ؛ هاواری بانگیشتن.

▣ **صلای عام**: جاڕی هەموانی؛ بانگی گشتی.

صلابت / salābat/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ۱. /نامتداول/ دژواری؛ سەختەتی ۲. دامەزراوی؛ پێوەجێیی؛ پتەوی؛ قایمی؛ گورخی.

صلابه / sollābe، ـها/: [از عربی]/اسم. سێچوکڵە؛ قولاو؛ چنگەک؛ نهک؛ ئەو ئامێرە کە لە قەساوخانە گۆشتی پێدا هەڵدەواسن.

▣ **به صلابه کشیدن**: /کنایی/ لە دار قەواخ دان؛ کێشانە دار؛ چەرم دەق کردن؛ دار قەپان دان؛ لە بەر ئازاری ڕۆحی و جەستەیی زۆردا دانان ‹می‌خواهی به خاطر یک ساعت دیر آمدن او را به صلابه بکشم؟: دەتهەوێ بە بۆنەی سەعاتێک دێر هاتن لە دار قەواخی بدەم؟›.

صلات / salāt/: [عربی]/اسم. نوێژ؛ نمێژ؛ مێژ؛ نڤێژ؛ نوژ؛ نمێ؛ نما: **صلوة**

▣ **صلات ظهر**: بانگی نیوەڕۆ؛ کاتی نیوەڕۆ؛ قاوەتوو؛ نوێژ نیمەڕۆ ‹صلات ظهر است، تو تازه می‌خواهی صبحانه بخوری: بانگی نیوەڕۆیە، تازە دەتەوێ بەرقلیان بخۆی›.

صلاح / salāh/: [عربی]/اسم. ۱. باشی؛ چاکی؛ خاسی؛ قەنجی؛ دۆخ یان چۆنیەتی لەبار و شیاو بوون ‹ما صلاح تو را می‌خواهیم: ئێمە باشی تۆمان دەوێ› ۲. قازانج؛ کەڵک ‹اگر بروی به صلاح توست: ئەگەر بڕۆی قازانجتە› ۳. بەرژەوەندی ‹صلاح ندید بروم: بەرژەوەندی تێدا نەبینی بڕۆم›.

▣ **صلاح بودن**: بە قازانج بوون؛ شیاو بوون؛ بەکەڵک بوون.

صلاح دانستن: باش زانین؛ چاک زانین؛ بە شیاو و سوودمەن زانین.

صلاح دیدن: باشتر بینین؛ چاتر بینین؛ خاستر دین؛ شیاو و بە قازانج دیتن.

صلاح کسی را خواستن: باشی/ چاکی کەسێک ویستن؛ خاسی کەسێ گەرەک بوون؛ خوازیاری قازانجی کەسێک بوون.

به صلاح کسی بودن: بۆ کەسێک چاک/ باش بوون؛ بە خێر و قازانجی کەسێک بوون.

صلاح‌اندیشی / salāhandîšî، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. کار و ڕەوتی بە باش زانین؛ تێڕامان و تێفکرین لەمەڕ کار و شێوازی دروست و بەهرەدارەوە ‹دوستان این‌طور صلاح‌اندیشی کردند که فعلاً شرکت را تعطیل کنیم: دۆستان وایان بە باش زانی جارێ شیرکەت داخەین›: **صلاح و مصلحت** /گفتاری/

صلاح و مصلحت / salāh-o-maslahat/: [عربی]

☜ **صلاح‌اندیشی**

صلاحیت / salāhîyyat ، ـها/: [عربی]/*اسم.* لێوەشاوی؛ لێهاتوویی؛ هێژایی؛ شیاوی؛ دۆخی هەبوونی مەرج و تواناییگەلی پێویست بۆ ئەنجامدانی کارێک ‹کسی که برای صندوقداری آمده بود صلاحیت لازم را نداشت: ئەو کەسەی کە بۆ دەخڵداری هاتبوو لێوەشاوی پێویستی نەبوو›.
هەروەها: **صلاحیت داشتن**

صلب / solb/: [عربی] *صفت.[ادبی]* ١. گت؛ سفت؛ تۆکمە؛ ڕەق؛ بە بیچمی خۆگرەوە کە هاسان نەچەمێتەوە ‹سنگ جسم صلب است: بەرد ماکێکی گتە› ٢.*[نامتداول]* پێوەجێ؛ قایم؛ گورخ؛ پتەو؛ پەیت.

صلبیه / solbîyye/: [عربی]/*اسم.* سپیێنەی چاو؛ چەرمێنەی چاو؛ بەشی لیفی، چڕ، سپی و بریقەداری چاو کە دەرەکی‌ترین پۆشەنی گۆی چاوە (بێجگە لە گلێنە).

صلح / solh/: [عربی]/*اسم.* ئاشتی؛ هاشتی: ١. دۆخێک کە بە هۆی کۆتایی هاتن یان نەبوونی شەڕ و کێشەوە بەدی دێت ‹اینک اروپا در صلح به سر می‌برد: ئێستا ئورووپا لە ئاشتیدایە› ٢. تەنایی؛ تەناهی؛ تەبایی؛ کار یان ڕەوتی کۆتایی هێنان بە شەڕ و گەلش ‹سرانجام زن و شوهر با پادرمیانی همسایەها صلح کردند: لە ئاکامدا ژن و شووەکە بە نێوانجیگەری دراوسێکان ئاشتییان کردەوە› ٣.*[حقوق]* کاری دەست‌کێشانی دادبەر یان خاوەن ماف لە مافی خۆی لە بایی شتێک یان هەر وا. هەروەها: **صلح شدن؛ صلح کردن**

صلحبان / solhbān ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* ئاشتیوان؛ پارێزەری ئاشتی.

صلحجو / solhcû ، ـها؛ ـیان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* ئاشتیخواز؛ هێمنایەتی‌خواز؛ خوازیاری تەناهی و ئارامشت: **صلحخواه؛ صلحطلب**

صلحخواه / solhxāh/: [عربی/ فارسی] ☜ **صلحجو**

صلح‌طلب / solhtalab/: [عربی/ فارسی] ☜ **صلحجو**

صلوات / salavāt/: [عربی] *دعا.* سەلام؛ دروود؛ سەڵەوات؛ سەڵواتە؛ ڕستەی «اللّهم صَلِّ عَلی محمّد و آلِ محمّد» بە مانای (دروود و سەلامی خودا لە سەر پێغەمبەر و بنەماڵەی).

◘ **صلوات ختم کردن:** سەڵەوات ناردن؛ سەڵەوات دان.

صلوات فرستادن: سەڵەوات ناردن: ١. گوتنی سەڵەوات؛ سەڵوات دان ٢.*[مجازی]* بە وتوویژ (زۆرتر شەڕەقسە) کۆتایی هێنان ‹بس است دیگر، صلواتی بفرستید: بەسە ئیتر، سەڵەواتیک بنێرن›.

صلواتی / salavātî/: [عربی] *صفت.* ١. سەڵەواتی؛ سەڵواتی؛ شیاوی سەڵەوات ‹پدر صلواتی: باوک سەڵەواتی› ٢.*[مجازی]* خۆڕایی؛ مفتە؛ مەجانی بەلام پێویست بە ناردنی سەڵەوات ‹در مناطق جنگی تلگراف صلواتی دایر شد: لە ناوچەگەلی شەڕدا تیلگرافی خۆرایی دانرا›.

صلوة / salāt/: [عربی] ☜ **صلات**

صله / sele ، ـها/: [عربی]/*اسم.* خەلاتی؛ ڕێزانە؛ شاباش؛ هبوودی؛ خەلات یان ماڵێک کە بە کەسێ دەدرێ.

◘ **صلەی رَحِم:** خزم‌دۆستی؛ مێرەوانی و دلۆڤانی لەگەڵ خزم و کەسان.

صلّی‌الله / sallallāh/: [عربی] *دعا.[مخفف]* درووودی خودا لە سەری.

صلیب / salîb ، ـها/: [معرب از آرامی]/*اسم.* خاچ؛ چەلیپا؛ چەلیپ؛ چەقر؛ سەلیب؛ چەپ و ڕاست: ١. پێکهاتەیەک بریتی لە دوو تیری ڕاست و خەوتوو بە بیچمی «†» کە پێشووتر ڕوومیگەل بۆ سزادان و کوشتنی نەیارانیان کەڵکیان لێوەردەگرت ٢. پەیکەرێکی دروست‌کراوە بە بیچمی خاچ ‹در یک دست صلیب و در یک دست انجیل، وارد کلیسا شد: خاچ لە دەستێکی و ئینجیل

لەو دەستیدا، هاتە نێو کڵێسەوە› ۳. نەخشێ بە شێوەی چەپ و ڕاست ‹بە روی سینەاش صلیب کشید: لە سەر سینگی چەلیپای کێشا› ٤. /نجوم/ خاچی باشووری؛ وێنەیەکی گەردوونی گچکە بە گەلەک ڕووناکیەوە کە لە لەتەگۆی باشووریدایە و چوار ئەستێرە گەشەکەی وەک چەلیپا دەنوێنن: **صلیب جنوبی**

◙ **صلیب جنوبی** ☜ **صلیب ـ۴**

صلیب سرخ ☜ **صلیب‌سرخ**

صلیب شمالی ☜ **قو ـ۱**

⊡ **به صلیب کشیدن:** بە چوارمێخەدا کێشان؛ چوارنیخەکێشان؛ بە میخەوە کردنی دەست و پای کەسێک لە سەر خاچی هەڵدراو ‹عیسی را به صلیب کشیدند: عیسایان بە چوارمێخەدا کیشا›.

صلیب‌سرخ / salîbesorx/: [معرب/ فارسی] *اسم.* خاچی سوور: ۱. نیشانەیەک بە شێوەی خاچ (+) بە ڕەنگی سوور کە هێمای ڕێکخراوەیەکی بەم ناوەیە ۲. ڕێخراوەیەکی جیهانی کە کاری یارمەتی گەیاندن بە گەزەنگازانی شەڕ یان تەگەرەی سروشتیە ۳. هەر یەکە لە لقگەلی ئەو ڕێخراوەیە.

صلیب‌شکسته / salîb(e)šekaste/: [معرب/ فارسی] *اسم.* خاچی شکاو؛ نەخشێکی وەکوو خاچێکی بە دوو سەردا شکاو بەم شێوە 卐 کە لە نەخشگەلی جوانکاری هۆزگەلی کەونارادا زۆر باو بووە و لە دەکانی ۱۹۲۰ی زایینی‌دا بوو بە دروشمی نازیەکانی ئاڵمان.

صلیبی / salîbî/: [معرب] *صفت.* ۱. خاچی؛ سەلیبی؛ چەلیپایی؛ پێوەندیدار بە خاچەوە ۲. ـها؛ ـان/ */مجازی/* خاچپەرست.

صماخ / somāx/: [عربی] *اسم.* پەردەی گوش ☜ **پرده**

صمغ / samq ، ـها/: [عربی] *اسم.* جەوی؛ جەوگ؛ کەتیرە؛ هەنگویژە؛ هەنگوژە؛ زەمق؛ بەرەژ؛ گەرجن؛ ماکێکی لینجی بێبۆن و تامە لە قەد و لقی بڕێ درەخت و گیاوە دەگیردرێ، بە وشکی سفت و ڕەقە، بەڵام لە تەڕایی و ئاودا چەسپنە.

صمیم / samîm/: [عربی] *اسم. /ادبی/* ناخ؛ کانگا؛ ناوجەرگە؛ بەشی ناوکی و بێگەردی هەر شتێ کە لە نێوانیدایە و تێکەڵ بە هیچی‌تر نیە.

◙ **از صمیم قلب:** */مجازی/* لە ناخی دڵەوە؛ لە کانگای دڵەوە؛ لە قووڵایی دڵەوە.

صمیمانه[1] / samîmāne/: [عربی/ فارسی] *صفت.* گەرم؛ گوڕ؛ بێگەرد؛ گەرم و گوڕ؛ بەتین ‹دوستی صمیمانه: دۆستایەتی گەرم›.

صمیمانه[2]: *قید.* گەرم و گوڕ؛ بەتین؛ لە سەر مێرەوانی و هاودڵیەوە ‹او را صمیمانه در آغوش کشید: گەرموگوڕ گرتیە باوەشەوە›.

صمیمی / samîmî/: [عربی] *صفت.* یەکدڵ؛ هاودڵ؛ کۆک؛ جووت؛ نێوان‌خۆش؛ بەین‌خۆش ‹دوست صمیمی: دۆستی یەکدڵ›. هەروەها: **صمیمی بودن؛ صمیمی شدن**

صمیمیت / samîmîyyat ، ـها/: [عربی] *اسم.* یەکدلی؛ هاودڵی؛ هەڤڕەنگی؛ نێوان‌خۆشی؛ دۆخ یان چۆنیەتی نێوان‌خۆش و تەبا بوون ‹کاری که کرد حاکی از صمیمیت بود: ئەو کارە کردی نیشاندەری یەکدلی بوو›.

صنار / sannār/ [فارسی/ یونانی از لاتینی] ☜ **صددینار**

◙ **صنار سه‌شاهی:** */گفتاری/* قەرە پووڵ؛ چوار قەران؛ پارەیەکی کەم و بێبایەخ ‹این صنار سه‌شاهی که به هیچ جای زندگی ما نمی‌رسد: ئەم چوارقەرانە خۆ بەش هیچێکمان ناکا›.

صناری / sannārî/ ☜ **صددیناری**

صناعات / sanā'āt, senā'āt/: [عربی] جمعِ ☜ **صناعت**

صناعت / sanā'at, senā'at ، ـها؛ صناعات/: [عربی] *اسم. /ادبی/* پیشە؛ پیشەسازی ‹گفت: من این

صناعت دانم: گوتی: من ئەم پیشە دەزانم›.
صنایع / sanāye'/: [عربی] جمعِ ☜ **صَنعَت**
▣ **صـنایع دسـتی:** پیـشەی دەسـکرد: ۱. پیشەی وا کە لـە دەسـتی مـرۆ و ئـامێر و ماشـینی سـاکار کەڵـک وەردەگـیردرێ ۲. بەرهەمی وەها پیشەگەلێک.
صنایع سبک: پیشەسازی سووک؛ دامـەزراوە و ڕێخراوەگـەلێک کـە بەرهـەمی سـووک و چکۆلەیان هەیە.
صنایع سنگین: پیشەسازی قورس؛ دامـەزراوە و کارخانەگـەلی بـەدیهێنانی بەرهـەمی گـەورە وقورس (وەک فڕۆکەسازی).
صـنایع نظـامی: پیـشەسازی چەکـداری؛ پیشەگەلێک کە بـە دروسـتکـردنی ئـامێری شەڕەوە خەریکن.
صنج / senc/: [معرب از فارسی] ☜ **سِنج**
صـندل / sandal/:/ســم. ۱. /ــهـا/ [فرانـسوی] قاپقاپ؛ قـاپقاپـە؛ سـۆل؛ چەشـنێ پـێلاو بـە تەختەیەک لـە ژێـر و سـیرمێک لـە سـەرەوەی ۲. /ــهـا/ [معـرب از سنسکریت] سـەندەڵ؛ گینـو؛ گێنـۆ؛ درەختـێ هینـدی بـە ڕەگ و ڕیـشەی تاڵـتاڵ و گـەڵای نـووکتیـژی بەرامبـەر یـەک و گوڵـی بچـووکی کۆمـەڵ و هێـشووی درێـژ و دەنکـی سـەوزەوە کـە بـۆ دەرمـانی نەخۆشـی دڵ باشـە ۳. چێـوی ئـەو دارە کـە تـوێژی دەرەوەی سـپی و ناوەکـەی لیمـۆیی ڕەنـگ و قورسـتر و چـڕترە و بـۆنێکی تونـد و خۆشـی هەیە و بەنرخە.
صندلی / sandalî ، ـهـا/: [معرب]/سم. سەندەڵـی؛ سەنگەڵی: ۱. ئەسکەمل؛ ئەسکەملە؛ ئەسکەملی؛ چواربـەن؛ چواربەنـدە؛ ڕوونـشتەک؛ قورسـی؛ کورسی؛ ئامێرێک بە پایەگەلێکەوە بۆ دانیـشتنی یەک کەس بە سەریەوە ‹صندلی را پیش کشید و نشست: ئەسکەملەکەی هێنایە پێشەوە و لـە سـەری دانیشت› ۲. جێگای دانیـشتن لـە نـاو ماشـین، قەتار و وەک ئەوانەدا ‹صندلی مرا به یک نفـر دیگـر هـم فروختـەانـد: سـەندەلـیەکەی منیـان بـە کەسێکیتریش فرۆشتووە› ۳. /مجازی/ پلـە و پایـە ‹طوری به صندلی ریاست چسبیده که انگـار ارث پـدرش است: وەها پاڵی داوە بـە سەندەلـی سـەرۆکایەتیەوە ئێژی میراتی باوکیەتی›.
▣ **صـندلی الکتریکـی:** ئەسـکەملی ئیلکتریکـی؛ چەشـنێ چواربەنـدی کـانزایی بـۆ کوشـتنی تاوانباران، کـە ڕەوتی بـەهێزی کارەبـای تـێ دەخرێ.
صندلی تاشو: چەشنێ ئەسکەمل کە پێیەکانی و جێ دانیشتنەکەی لە سەر یەک قەد دەبـن و وێکڕا خڕ دەبێتەوە.
صـندلی تحـصیلی: جـۆرێ سـەندەڵـی بـە دەستەیێ پتر لە لای ڕاستەوە کـە ڕووبـەری سـەرووی ئـەو دەسـتەپانە و بـە شـێوەی مێزۆکەیێکە: **صندلی دستەدار**
صندلی چرخان: چەشنێ ئەسکەمل کـە جـێ دانیـشتنەکەی لـە سـەر خولـەکێک سـووڕ دەخوا.
صندلی چرخـدار: ئەسـکەملی ڕەوڕەوەدار بـۆ نەخۆشێ کە لە پێکەوتووە.
صندلی دستەدار: ۱. چەشنێ ئەسکەمل کە لـە لایـەن ڕاسـت و چەپیـەوە دەسـتەی هەیـە و دەکرێ باسکی لە سەر دانێـی ۲. ☜ **صندلی تحصیلی**
صندلی راحتی: جۆرێک ئەسکەمل بە نیشتنگە و جێپاڵی نەرمەوە.
صندلی گردان: چەشنێ ئەسکەمل بـە پایـەی چەرخدارەوە بۆ گواستنەوە.
صـندلی لهـستانی: ئەسـکەملی لەهیـستانی؛ جۆرێ سەندەڵی چێوین بە نـشینگەی خـڕ و چوارپایەی باریکەوە.
صـندوق / sandûq, sandoq ، ـهـا/: [معـرب از فارسـی]/سـم. سـنووق؛ سـندووق؛ سـنۆق:

١. چەکمەزە؛ مەساهە ؛ مەساهە؛ خەزنە؛ مەحفەرە؛ جەعبەیەکی دەرگادار بۆ هەڵگرتنی شت یان پووڵ ‹صندوق لباس؛ صندوق پول: سنووقی گنج؛ سندووقی پارە› ٢. ڕێخراوەیەک بۆ پاشەکەوت، وام یان هورمی ماڵی ‹صندوق بازنشستگی؛ صندوق پس‌انداز: سندووقی وەنیشتەیی؛ سنووقی پاشەکەوت› ٣. شوێنی دان و گرتنی پارە لە ڕێخراوەیەکدا (وەک بانک) ‹پول را بدهید صندوق: پارەکە بدەن بە سنووق›.

▣ **صندوق پست:** سنووقی پۆست؛ سندووقێک کە نامەی پۆستی تێدەخەن.

صندوق پستی: سنووقی پۆستی؛ سنووقێک لە مەزرینگەی پۆستدا کە کارگێری پۆست، نامە گەیشتووەکانی بۆ تێدەخا تا خاوەن سندووق (کەس یان ڕێخراوەیەک) هەڵیگرێ.

صندوق رأی: سندووقی ڕا؛ سنووقی دەنگ؛ سنووقێک کە ئەوانەی کە دەنگ دەدەن، قاقەزی ڕای خۆیانی تێدەخەن.

صندوق صدقات: سندووقێک بۆ وەرگرتنی یارمەتی خەڵک لە جێگایەکی گشتی یان بوارگەیەکدا.

صندوق عقب: سنووقی دوا؛ جێگایەکی سندووقئاسا لە پشتەوەی ماشێنی سواری، بۆ دانانی شتومەک.

صندوق نامە: سندووقی نامە؛ سنووقێک لە بەر ماڵدا بۆ تێخستنی نامەی گەیشتوو بۆ دانیشتوانی.

صندوق نسوز: سنووقی نەسووز/ نەسۆچ؛ سندووقێکی پۆلایی کە لە بەرامبەر گڕ و تینی ئاورەوە بەرگە دەگرێ.

صندوقچه / sandûqče, sandoq- ، ـها/: [معرب/ فارسی]/اسم. مجری؛ سنۆقڵە؛ سندووقی چکۆلە.

صندوقخانه / sandûqxāne, sandoq- ، ـها/: [معرب/ فارسی]/اسم. هێشخان؛ هێشخانە؛ پێشخان؛ وچخانە؛ هۆدە یان هەمارێکی چکۆلە لە ماڵ کە سندووق و جلوبەرگ و شتی بەبایەخی تێدا هەڵدەگرن.

صندوقدار / sandûqdār, sandoq- ، ـها؛ ـان/: [معرب/ فارسی]/اسم. دەخڵدار؛ سنووقدار: ١. کەسێ کە بەرپرسی ئاگاداری لە پارە یان دەخڵی ڕێخراوەیەکە ٢. کەسێ کە لە فرۆشگەیێکدا، بایی شتومەکی فرۆشراو لە سەنیاران دەستێنێ.

صندوقداری / sandûqdārî, sandoq-/: [معرب/ فارسی]/اسم. دەخڵداری؛ سنووقداری؛ ئاگاداری لە پارەی ڕێخراوەیەک و دان و سانی پووڵ بەو کەسانەی کە لێیدەکەون.

صندوقه / sandûqe, sandoqe/: [معرب/ فارسی]/اسم. ١. *[قدیمی]* پەراسووبەند؛ قەفسینگ؛ دەفەی سینگ؛ پەراسی ٢. *ـها/ [معماری]* دیواری ناوخاڵی؛ دیواری پووک.

صنع / son'/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* چێ؛ ساز؛ دروست؛ درووس؛ خەلق؛ بەدیهێنەری؛ داهێنەری؛ کار و ڕەوتی بەدیهێنان؛ سێوراندن؛ خولقاندن؛ چێکرن.

صنعت / san'at/: [عربی]/اسم. پیشەسازی؛ کسب؛ کسپ؛ کسم؛ کرگار: ١. *ـها؛ صنایع/* کاری بەرهەمهێنان کە بە شوێنگری لە ڕەوش، ئامۆژە و قانوونگەلی تایبەت بە خۆیەوە ئەنجام بدرێت ٢. شێوە و شێواز و بنەمای وەها کارێک ٣. کاری چێکراو بە ماشین و بە شێوەی گۆڕانی ماکی خاو بە پیتەوای دروستکراو.

صنعتدار / san'atdār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. خاوەن‌پیشە؛ کەس یان گرۆی خاوەن ڕێخراوەگەلی پیشەیی (وەک هێڵی ئاسن، کارخانەی ماشین‌سازی و...).

صنعتكار / san'atkār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. *[گفتاری]* پیشەساز؛ کەسێ کە ژیانی بە پیشەسازی بەڕێوە دەچێ.

صنعتگر / san'atgar ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. پیشەساز: ١. کەسێ کە لەگەڵ شێوە و شێواز و بنەماگەلی پیشەیەکدا ئاشنایە ٢. کەسێ کە بە کارێکی پیشەسازی ژیانی بەڕێوە دەچێ.

صنعتی / san'atî/: [عربی] صفت. پیشەسازی: ١. سەر بە پیشەسازیەوە ‹ماشین‌آلات صنعتی: ماشینگەلی پیشەسازی› ٢. خاوەن پیشە، بەتایبەت پیشەیێک بە ماشینی پێشکەوتوو بەڕێوە بچێ ‹شهرک صنعتی: شارۆچکەی پیشەسازی›.

صنف / senf ، ـها؛ صنوف؛ اصناف/: [عربی]/اسم. پۆل؛ دەستە؛ بەرە؛ هاوپیشە؛ کۆمەڵێ لە ئەندامانی پیشەیەکی دیاریکراو ‹صنف نجار؛ صنف نانوا: پۆلی چێوتاش؛ دەستەی نانەوا›.

صنفی / senfî/: [عربی] صفت. هاوپیشەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە پیشەیەک ‹فعالیت صنفی: چالاکی هاوپیشەیی›.

صنم / sanam ، ـها؛ اصنام/: [عربی]/اسم. [ادبی] بت؛ بوت؛ بتە؛ پت؛ پەیکەری مرۆ یان هەر شتێکی‌تر بە نیشانەی هێزی ئاسمانی.

صنوبر / senowbar, seno:bar ، ـها؛ ـان/: [معرب از یونانی]/اسم. نەوژ؛ نەوز؛ ناژین؛ ناز؛ ناژ؛ ناژوو؛ ناجوو؛ سنەوبەر؛ ناوی چەند جۆرە داری هەمیشە سەوزی سەردەسێرە بە گەشکەی خێراوە کە لە پیشەسازیدا لە چێوەکەی کەڵکی زۆر وەردەگرن.

صنوبری / senowbarî, seno:barî/: [معرب] صفت. نەوژی؛ ناژینی: ١. سەر بە ناژینەوە ٢. وەکوو سنەوبەر.

صنوف / sunûf, sonûf/: [عربی] جمعِ ☜ **صِنف**

صواب / savāb ، ـها/: [عربی] صفت. [ادبی] دروست؛ درووس؛ ڕاست؛ ڕاس. بەرانبەر: **خطا** ‹فکر صواب: بیری دروست›.

صوابدید / savābdîd/: [عربی/ فارسی]/اسم. پەسند: ١. کاری لێکۆڵینەوە لە دروستی و نادروستی، چاکی یان خراپی کارێک ٢. بیر و بڕوایەک کە بەم شێوە بگوترێ.

صوب / sowb, so:b/: [عربی]/اسم. [نامتداول] لا؛ لایەن؛ ئالی؛ سۆ؛ بەرەوگە؛ نک.

صوت / sowt, so:t ، ـها؛ اصوات/: [عربی]/اسم. دەنگ؛ دنگ: ١. سەدا ٢. [فیزیک] وزەیەکی میکانیکی کە بە گوشاری شەپۆلی پەیتا- پەیتای درێژ لە شوێنێکدا (وەک هەوا) بڵاو دەبێتەوە ٣. [دستور] [الف) وشەیەک کە خۆشحاڵی، توورەیی، سەرسووڕماوی، وەڕەزی و...ی بێژەر نیشان دەدا (وەک: بەهـ، ئاخ، پەکوو ...) ب) وشەیەک کە نیشاندەری دەنگێکە (وەک جیزەجیز، تەقەتەق).

صوت‌شناسی / sowtšenāsî, so:t-/: [عربی/ فارسی]/اسم. دەنگ‌ناسی؛ زانستی لیکۆڵینەوە لە چێ‌کردن، وەرگرتن، ڕاگواستن و شوێنەمای دەنگ.

صوتی / sowtî, so:tî/: [عربی] صفت. دەنگدار: ١. دەنگی؛ پێوەندیدار یان سەر بە دەنگەوە ‹ارتعاش صوتی: لەرەی دەنگی› ٢. بە دەنگەوە ‹بمب صوتی: بومبی دەنگدار›.

صور / sovar/: [عربی] جمعِ ☜ **صورت**

صور / sûr ، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. شەیپوور؛ بۆق؛ شووت؛ ئامرازی ئاگادارکردنی دەنگدار ٢. بۆڕی؛ بۆڕیە؛ کەڕەنا؛ تووتووک؛ مۆزیقا؛ سازێکی کانزایی گرۆڤەری درێژۆکەیە، بنەکەی هەراو دەبێتەوە، فووی پێدا دەکەن دەنگێکی گڕ و بەرزی لێ دێ.

▣ **صور اسرافیل**: سووری ئیسرافیل؛ شەیپوورێکە وەک دەڵێن لە ڕۆژی پەسڵاندا فریشتەیەک بە ناوی ئیسرافیل فوویەکی زۆر بە قەوەتی پێدا دەکا، هەموو مردووانی پێ زیندوو دەبنەوە.

صورت / sûrat/: [عربی]/اسم. ١. [ـها] دەم و چاو؛ دەم‌چەو؛ ڕوو؛ دیم؛ دیمەن؛ ڕوخسار؛ چار؛ چێرە؛

ڕی؛ ڕوە؛ ئەو بەشە لە سەری گیانەوەر بەتایبەت مرۆ کە دەم، چاو، گۆنا و لووت دەگرێتەوە ٢. /ـها؛ صور/ شێوە؛ بیچم و پێکهاتەی شتێک کە لە ماکە خاوەکەی جوێی دەکاتەوە ‹سنگ را بە صورت آدم در می‌آورد: بەردی بە شێوەی مرۆ دەردێنا› ٣. [مجازی] شێواز؛ دۆخ؛ بار ‹برخوردش صورت بسیار زنده‌ای داشت: جوولانەوەی شێوازێکی زۆر ناحەزی بوو› ٤. /ـها/ [ریاضی] سەر؛ سەری کەرت؛ بەشی سەرووی هێڵی کەرت. بەرامبەر: **مخرج** ٥. ڕواڵەت؛ بەشی دەرەوە و دیاری شتێک ‹صورت ماجرا این است، امّا حقیقت چیز دیگری است: ڕواڵەتی ڕووداوەکە ئەمەیە، بەڵام ڕاستیەکەی شتێکی ترە› ٦. /ـها/ سیایی؛ سیاهی؛ سیاهە؛ نووسراوەیەک کە چۆناوچۆنی کار یان ناو و نیشانی ماڵ یان کەسانێکی تێدا ڕاگەیەندراوە ‹صورت اموال؛ صورت دارایی: سیایی ماڵ؛ سیاهەی دارایی› ٧. / صوَر/ [قدیمی] وێنە؛ نیگار؛ سیما؛ بەتایبەت وێنەی چاری مرۆ ٨. [مجازی] بیچم؛ تەشک؛ تەژ ٩. سوورەت؛ سەر؛ وێنە لە وەرەقی کایەدا ١٠. نەقش؛ نەخش؛ شکڵ؛ بیچمی بە دەست‌کێشراو ١١. [مجازی] ڕوومەتی خوشیک؛ دیمەنی جوان ١٢. کەلەخ؛ پەیکەر؛ گۆڤدە ١٣. [قدیمی] بت؛ بوت.

▣ **صورت جلسه** ☜ **صورتجلسه**

صورت حساب ☜ **صورتحساب**

صورت ظاهر: ڕواڵەت؛ بیچم یان دۆخی دەرەوەیی ‹از صورت ظاهر نمی‌شود قضاوت کرد: ڕواڵەت شەرت نیە›.

صورت فلکی: [نجوم] وێنە؛ کۆمەڵەیەک لە ئەستێران کە بە پێی شێوەی ڕواڵەتیان بە شتێک چواون و بەو ناوە ناویان نراوە (وەک هەژدیها، سەگ، ورچ و...).

صورت مسأله: ئەوەی گرنگی بابەت و پرسی لە بارەوە ڕوون دەکاتەوە و پەرسڤی نیازە.

در صورتی کە: ١. هاتو؛ ئەگەر؛ ئەر؛ ئەگە؛ هەگە ‹در صورتی کە خواست برود، مانعی ندارد: هات و ویستی بڕوا، قەی ناکا› ٢. ئەگەرچی؛ کەچی؛ لە حاڵێکدا ‹نخواست بماند، در صورتی کە کار خوبی داشت: نەیویست بمێنێتەوە، ئەگەرچی کارێکی چاکیشی هەبوو›.

▣ **صورت برداشتن:** سیاهەگرتن؛ سیایی گرتن؛ نووسین و تەیارکردنی سیاهی لە شتانێک.

صورت پذیرفتن: [ادبی] ڕوودان؛ ئەنجام بوون؛ شەمیران؛ مەشان؛ قەدان؛ کودان؛ ئەنجامدران؛ بەگا ئامەی.

صورت خوبی/ خوشی نداشتن: [مجازی] جوان نەبوون؛ باش نەبوون؛ شیاو نەبوون؛ ناشیرین بوون (ی کار یان کردەوەیەک) ‹این موضوع را تمام کنید، صورت خوبی ندارد: ئەم بابەتە ببڕنەوە، جوان نیە›.

صورت خود را با سیلی سرخ کردن: [کنایی] لامل بە زیلە سوورەو کردن؛ کراس پشت‌وڕوو کردن؛ بە تێکۆشان و ڕەنجی زۆر هەژاری و نەداری خۆ نیشان نەدان.

صورت دادن: ١. ئەنجامدان؛ قەدانەدن؛ کودانەدن؛ مەشاندن؛ شەمیراندن ‹کارش را صورت داد: کارەکەی ئەنجامدا› ٢. سیاهە دان؛ سیایی دان ‹صورت خرجهایی را کە کردە بود بە دستم داد: سیاهەی ئەو خەرجانەی کردبووی دا بە دەستمەوە›. هەروەها: **صورت گرفتن**

صورت‌برداری / sûratbardārî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. سیاهەگری؛ کار و ڕەوتی ڕیزکردنی پێرستی یەک‌بەیەکی بەشگەلی کۆمەڵێک ‹صورت‌برداری از اموال شرکت: سیاهەگری لە دارایی شەریکە›.

صورتجلسات / sûratcalasāt/: [عربی] جمعِ ☜ **صورتجلسه**

صورتجلسه / sûrat(e)calase ، ـها؛ صورتجلسات/: [عربی]/اسم. نووسراوەیەک کە کورتەی ڕووداو یان

وت‌وویژی نێو دانیشتنێکی تێدا دەنووسن.

صورتحساب / sûrathesāb ، ـهـا/: [عربی]/اسم. نووسراوەیەک کە نرخی کالا و خزمەتگەلی سنراوی تێدا تۆمارکراوە.

صورتسازی / sûratsāzî ، ـهـا/: [عربی/ فارسی] اسم. ١. [مجازی] بەلگەتاشی؛ کارەڕەهاتی هەلبەستنی بەلگەی حەسابی مالی ‹کارپرداز ما دویست هزار تومان صورت‌سازی کرده بود: کارگێڕەکەمان دوو سەد هەزار تمەن بەلگەتاشی کردبوو› ٢. [قدیمی] وێنەگەری؛ دیمەن‌کێشی؛ چارکێشی.

صورتک / sûratak ، ـهـا/: [عربی/ فارسی]/اسم. ماسک؛ ماسکە؛ پۆشەنێک بە بیچمی رووی مرۆڤ یان حەیوان، کە زۆرتر لە کارناواڵ و نومایشدا بە سەر و چاویەوە دەبەستن.

صورتگر / sûratgar ، ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. [ادبی] نیگارڤان؛ نیگارکێش؛ وێنەکێش؛ وێنەگەر؛ نەقاش، بەتایبەت نەققاشێ کە چێرەی مرۆ دەکێشێ.

صورتگری / sûratgarî ، ـهـا/: [عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] وێنەکێشی؛ نیگارڤانی.

صورتمجلس / sûratmacles ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. گوزارشی فەرمی سەبارەت بە ڕووداوێک ٢. نووسراوەیێ کە هەموو ڕووداوی نێو کۆڕێکی تێدا دەنووسن.

صورت‌وضعیت / sûratvaz'îyyat ، ـهـا/: [عربی]/اسم. ١. گوزارشێک لەمەڕ چۆنیەتی بەرەو پێش چوونی چالاکیەکی ساختومانی یان بەرهەمهێنەری ٢. نووسراوەیەک سەبارەت بە چۆنیەتی بار و دۆخی ڕێخراوەیەک.

صورتی[1] / sûratî ، ـها/: [عربی]/اسم. چێرەیی؛ چیرەیی؛ چێرە؛ حویل؛ کنووشک؛ کولکولی؛ پەمەیی؛ ئالی کاڵ؛ ئالی ئاچخ؛ ڕەنگی سووری کاڵ، تێکەڵێک لە سوور و سپی. هەروەها:

صورتی‌رنگ

صورتی[2]: صفت. چێرەیی؛ چیرەیی؛ چێرە؛ حویل؛ کنووشک؛ پەمەیی؛ دووی؛ بە ڕەنگی چێرەییەوە.

صوری / sûrî/: [عربی] صفت. ١. سووری؛ پێوەندیدار بە ڕواڵەتەوە ‹منطق صوری: مەنتیقی سووری› ٢. پێوەندیدار بە ڕواڵەتەوە ‹تعارفات صوری: خولکی ڕواڵەتی› ٣. ناڕاستی؛ درۆیی؛ درۆیینە؛ نەبەڕاست ‹معاملەی صوری: سەودای ڕواڵەتی›.

صوفی / sûfî ، ـها؛ ـان/: [عربی] صفت. سۆفی؛ شوێنگری هەر یەکە لە ئایینگەلی سۆفیان.

صوفیانه[1] / sûfiyāne/: [عربی/ فارسی] صفت. سۆفیانە؛ وەک سۆفیگەل ‹زندگی صوفیانه: ژیانی سۆفیانە›.

صوفیانه[2]: قید. سۆفیانە؛ بە شێوەی سۆفیان ‹صوفیانه پشت پا به تعلقات دنیوی زد: سوفیانە پشتی لە بەندەواری دنیا کرد›.

صوفیگری / sûfîgarî/: [عربی/ فارسی]/اسم. سۆفیەتی؛ سۆفیگەری؛ ئامۆژەیەکی عیرفانی لە بارەی پەیوەندی خودا و مرۆڤ و ڕێگەی ناسینی خوداوە.

صوفیه / sûfîyye/: [عربی]/اسم. سۆفیان؛ سۆفیگەل؛ سۆفیێ؛ سۆفیەل؛ شوێنگرانی سۆفیەتی.

صولت / sowlat, so:lat/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. شکۆ و گەورەیی؛ فەڕ و شکۆ؛ سام ٢. [قدیمی] سەختی؛ سەخڵەتی؛ سۆڵە؛ دژواری.

صومعه / sowme'e, so:me'e ، ـهـا/: [عربی] اسم. پەرستینگا؛ پەرستگا؛ بینایەک کە تەرکەدنیایان تێیدا دەژین ‹بیشتر صومعه‌های چینی و ژاپنی در کوهستانها ساخته شده است: زۆرتری پەرستینگاکانی چینی و ژاپونی لە چیادا کراونەتەوە›.

صهیونیست / sahyûnîst ، ـها/: [فرانسوی] صفت.

سەهیۆنیست؛ پەیڕەو یان شوێنگری سایۆنیسم.

صهیونیستی / sahyûnîstî/: [فرانسوی] *صفت.* سەهیۆنیستی؛ پێوەندیدار یان سەر بە سایۆنیسمەوە ‹حکومت صهیونیستی: دەسەلاتداری سەهیونیستی›.

صهیونیسم / sahyûnîsm/: [فرانسوی] *اسم.* سەهیۆنیسم؛ بزووتنەوەی ڕەگەزپەرستی جوولەکە بۆ پێکهێنان و پەرە پێدان بە وڵاتێکی یەهوودی لە فەلەستیندا.

صیاد / sayyād، ـها؛ ـان/: [عربی] *اسم.* ١. ماسیگر؛ ماسیگیر؛ ماسیڤان؛ ماساوگیر ٢. *[قدیمی]* نەچیروان؛ نێچیرڤان؛ نچیرڤان؛ ڕاویار؛ ڕاڤیار؛ ڕاوکەر؛ ڕاوچی؛ سەیڤان؛ سەیاد.

صیام / siyām/: [عربی] *اسم. [ادبی]* بەڕۆژوویی؛ ڕۆژگەوانی؛ ڕۆژیەوانی؛ ڕۆچەوانی؛ کاری ڕۆژووگرتن.

صیانت / siyānat/: [عربی] *اسم. [ادبی]* چاودێری؛ ئاگاداریێ؛ پاسەوانی؛ کەتوانی؛ کاری پاراستن ‹قرار است در راه صیانت از جان و مال مردم بکوشند: بڕیار وایە لە ڕێگەی چاودێری لە گیان و ماڵی خەڵکی بکۆشن›.

صیت / seyt، sît/: [عربی] *اسم. [ادبی]* ناوبانگ؛ دەنگان؛ ئاوازە؛ ناوداری ‹صیت شهامتش در همه جا پیچیده بود: ناوبانگی بوێری ئەو لە هەموو شوێنێکدا دەنگی دابۆوە›.

صیحه / seyhe/: [عربی] *اسم. [ادبی]* هاوار؛ هەرا؛ قاڵ؛ فەریا؛ داد.

صید / seyd/: [عربی] *اسم.* ڕاو؛ ڕاف؛ ڕاوە: ١. ڕاوەماسی؛ کار و ڕەوتی گرتن و ڕاوکردنی ئاوژی ‹صید ماهی: ڕاوی ماسی› ٢. *ـها/* ئەوەی لە ئاوژیان کە ڕاو دەکرێ ‹امسال صید خوب نبود: ئەوساڵ ڕاو باش نەبوو› ٣. *[قدیمی]* نەچیر؛ نێچیر؛ نچیر. هەروەها: **صید شدن؛ صید کردن**

صیغه / sîqe/: [عربی] *اسم.* ١. *[شیعه]* سیغە؛ سێغە؛ لفگری کاتی بۆ ماوەیەکی دیاریکراو ‹می‌گویند او را صیغه کرده است: دەڵێن سیغەی کردووە› ٢. *ـها/ [شیعه]* سیغە؛ سێغە؛ سیغەیی؛ ژنێ کە بە شێوەی کاتی مارەیان کردبێ ‹یعنی حاضر شده صیغه‌ی او بشود؟: یانی ملی داوە ببێتە سیغەی ئەو؟› ٣. *[اسلام]* وشە و زاراوەگەلێک کە گوتنی بۆ مارەکردن پێویستە ٤. *ـها/ [دستور]* پێکهاتە ‹صیغه‌ی ماضی: پێکهاتەی ڕابردوو› ☜ **ساخت ـ ۴**

◘ **صیغه شدن:** *[شیعه]* سیغە بوون؛ بوونە سیغە؛ بوونە هاوسەری کاتی پیاوێک.

صیغه کردن: *[شیعه]* سیغەکردن؛ کردنە سیغە؛ ژنێ بە هاوسەری کاتی خۆ دەرهێنان.

صیغه‌ای / sîqe'î/: [عربی/ فارسی] *صفت. [شیعه]* سیغەیی؛ سێغەیی؛ پێوەندیدار یان سەر بە سیغەوە. بەرانبەر: **عقدی** ‹زن صیغه‌ای ارث می‌برد؟: ژنی سیغەیی میراتی پێ دەگا؟›.

صیفی / seyfî، ـجات/: [عربی] *اسم.* شیناوەرد؛ تەڕەکاڵ؛ هەر یەکە لەو سەوزی و میوەیانە کە لە بێستان دەچێنرێن، زۆربەیان یەکساڵەن و زۆرتریش لە هاویناندا شین دەبن: **سیفی**

صیفی جات / seyfîcāt/: [عربی/ از عربی] جمعِ ☜ **صیفی**

صیفی کاری / seyfîkārî/: [عربی/ فارسی] *اسم.* تەڕەکاڵی: ١. شیناوەردی؛ بووسان کاڵی؛ کار و ڕەوتی تەڕەکاڵ کردن؛ کێڵان و چاندنی سەوزی و میوەی هاوینی ٢. *ـها/* بێستان؛ بێسان؛ کیار؛ زەوینێ کە تەڕەکالییان تێدا کردووە. هەروەها: **صیفی‌کار**

صیقل / seyqal/: [عربی] *اسم.* ساو؛ بریقە؛ بریکە؛ خۆڵماڵ؛ زای؛ کار یان ڕەوتی بریقەدارکردنی شتێک. هەروەها: **صیقل خوردن؛ صیقل دادن**

صیقلی / seyqalî/: [عربی] *صفت.* بریقەدار؛ بریکەدار؛ بە ڕوویەکی ساف و لووس بە بۆنەی ساوینی زۆرەوە.

ض

ض / z/: حرف. نیشانەی هەژدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی؛ ئەم پیتە عەرەبیە و لە وشە ڕەگەز عەرەبیەکانی زمانی فارسیدا بە کار دەڕوا و وەک «ز» دەخوێنرێتەوە.

ضابط / zābet ، ـها؛ ـان؛ ـین/: [عربی]/اسم. کارگێڕ؛ ڕێخەر ‹ضابط دادگستری: کارگێری دادپەروەری›.

ضابطه / zābete ، ـها؛ ضوابط/: [عربی]/اسم. حەساوـکتاو؛ ڕەوشت و قانوونێ کە بۆ ئەنجامدانی کارێک یان بەڕێوە بردنی شوێنێک دانراوە.

ضاد / zād/: [عربی]/اسم. ناوی هەژدەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی.

ضارب / zāreb ، ـها؛ ـان؛ ـین/: [عربی]/اسم. لێدەر؛ قوتێن؛ دەستوەشێن؛ ئەوەی کە لە کەسێ یان شتێکی داوە ‹ضارب فرار کرد و تاکنون دستگیر نشده است: لێدەرەکە هەلات و تا ئێستا نەگیراوە›.

ضاله / zālle/: [عربی] صفت. *[ادبی]* لاڕێ؛ ڕێلێون؛ گومرە؛ گومڕا؛ سەر لێ شێواو؛ ڕێگای ڕاست ونکردوو ‹فرقەی ضاله: دەستەی لاڕێ›.

ضامن / zāmen ، ـها/: [عربی]/اسم. زامن: ۱. دەستەبەر؛ دەستوەر؛ دانەبەر؛ بەرعۆدە؛ کەسێ کە لە لایەن کەسێکیترەوە بڕیاری کارێک بدا ‹من ضامن می‌شوم بعد از این درسش را خوب بخواند: من دەبمە زامنی لە ئێستاوە وانەکانی باش بخوێنێ› ۲. زوانە یان گیرەیەک کە لە جوولە و جێبەجێ بوونی تیکەیەک لە ئامێرێکدا بەرگری دەکا ‹ضامن تفنگ؛ ضامن چاقو: زامنی تفەنگ؛ زامنی چەقۆ›.

⊡ **ضامن بهشت و دوزخ کسی نبودن:** *[کنایی]* ئۆبالی کەسێک وە ئەستۆ نەبوون؛ بە ئەستۆ نەگرتنی ڕەوشتی چاکە یان خراپەی کەسێک ‹آقاجان به تو چه مربوط است! مگر تو ضامن بهشت و دوزخ مردمی؟: کاکە گیان بە تۆ چی! مەگەر ئۆبالی مەردم وە ئەستوی تویە؟›.

ضامن دادن: دەستەبەر دانان؛ زامن دانان؛ کەسێک بە ناو دەستەبەر ناساندن.

ضامن شدن: دەستەبەر بوون؛ زامن بوون؛ بڕیاری ئەنجامدانی کارێک لە لایەن کەسێکی دیکەوە.

ضامندار / zāmendār/: [عربی/ فارسی] صفت. زامندار؛ تایبەتمەندی شتێ کە زوانە یان گیرەیەکی ببێ بۆ بەرگری لە بزاوی نەویستراوی بەشێ لەو شتە ‹چاقوی ضامندار: چەقۆی زامندار›.

ضایع /zāye'/: [عربی] *صفت*. خراپ؛ خراو؛ فیڕۆ؛ خەسار؛ زایە؛ بەترەف؛ بەتلاو؛ هەڕش؛ هەرز؛ هەدەر.

▣ **ضایع شدن:** مەرکین؛ خراپیان؛ لە کیس چوون؛ زایە بوون؛ بە فیڕۆ چوون؛ لە نێو چوون؛ ژ دەست چوون.

ضایع کردن: هەڕماندن؛ هەڕشاندن؛ مەرکاندن؛ مەزاختن؛ بە خەسار دان؛ خراپ کردن.

ضایعات /zāye'āt/: [عربی] *اسم*. ۱. جمعِ ☜ **ضایعه** ۲. خەسارچوو؛ فەوتاو؛ لە کیس چووگ؛ لە دەس چووگ؛ خەراب بوو؛ ئەوەی کە خەسار بووە یان لە بەین چووە ‹ضایعات کاغذ: خەسارچووی کاغەز›.

ضایعه /zāye'e، ـها؛ ضایعات/: [عربی] *اسم*. ۱. کارەسات؛ کار و ڕەهات؛ کارەڕەهات؛ ڕووداوێ کە دەبێتە هۆی لە دەسدانی شتێکی پڕبایەخ ‹ضایعەی جانگداز: کارەساتی دڵتەزێن› ۲. زیان؛ خەسار؛ گەزن ‹ضایعەی سیل: زیانی لافاو›.

ضبط /zabt/: [عربی] *اسم*. زەبت؛ زەوت: ۱. کار یان ڕەوتی گلدانەوە؛ دەست بە سەردا گرتن و ڕاگرتنی شتێک ‹محتویات جیب متهم را ضبط کردند: ناوەڕۆکی گیرفانی تاوانبارەکەیان زەوت کرد› ۲. ڕاگری؛ هەڵگری ‹بیچارە نمی‌توانست ادرارش را ضبط کند: فەقیرە نەیدەتوانی میزی خۆی ڕاگری› ۳. تۆمار؛ کار یا ڕەوتی گواستنەوەی دەنگ یان وێنە بۆ سەر ڕووپەڕ، شریت، فیلم یان کەرستەیەک بۆ مانەوەی ٤. ـها/ *[گفتاری]* زەفتە؛ شریتە؛ ئامرازی تۆمارکردنی دەنگ.

▣ **ضبط صوت** ☜ **ضبط‌صوت ـ۲**

ضبط مغناطیسی: تۆماری میغناتیسی؛ کار یان ڕەوتی تۆمارکردنی زانیاریگەل (بۆ کومپیوتەر)، دەنگ یان بەرنامەیەکی تەلەڤیزیونی بە دروستکردنی نیشانە (سیگناڵ)ی مغناتیسی لە سەر شریت یان دیسکێک.

ضبط صوت /zabtesowt، -so:t/: [عربی] *اسم*. ۱. کار و ڕەوتی تۆمارکردنی دەنگ ۲. ـها/ شریتە؛ زەفتە؛ ئامرازی بڵاوکردنەوە و تۆمارکردنی دەنگ بەسەر نەوارەوە.

ضبط و ربط /zabt-o-rabt/: [عربی] *اسم*. ڕێک‌وپێکی؛ تەکووزی؛ دوزەنە.

▣ **ضبط و ربط کردن:** بەڕێوە بردن؛ گەڕاندن؛ سامان‌دان؛ سەرپەرشتی‌کردن؛ ئەوەپەسارنەی ‹بە تنهایی همەی کارها را ضبط و ربط می‌کند: بە تاقی تەنی هەموو کارەکان بەڕێوە دەبا›.

ضبطی /zabtî/: [عربی] *صفت*. گیراو ‹حراج کالاهای ضبطی: هەڕاجی کالا گیراوەکان›.

ضجه /zacce، ـها/: [عربی] *اسم*. ناڵە؛ زەنازەنا؛ کارەکار؛ گوڕەگوڕ؛ کوڵووز؛ کڕووزە و نووزە؛ کەوگری؛ شین و زاری بە دەنگی بەرز.

▣ **ضجه زدن:** کالین؛ زارین؛ زاریان؛ زمیهتن؛ زمین؛ زمایش؛ ڕۆ ــ ڕۆ کردن؛ بە دەنگی بەرز شین و شەپۆڕکردن ‹دخترش طوری ضجه می‌زد کە دل آدم کباب می‌شد: کچەکەی وەها دەکالی دڵی بۆ دەهاتە سۆ›.

ضخامت /zexāmat, zaxāmat، ـها/: [عربی] *اسم*. ئەستووری؛ ستووری؛ کولوفتی؛ کلفتی؛ گازرە؛ گازەرە؛ گازارە ‹ضخامت میله را اندازه گرفت: ئەستووری میلەکەی پێوا›.

ضخیم /zaxîm/: [عربی] *صفت*. ئەستوور؛ ستوور؛ قۆڵ؛ قایم؛ کلفت؛ کولوفت؛ بە گازەرە؛ بە کۆتەرەی زۆرەوە ‹کتاب ضخیم؛ پارچەی ضخیم: کتێبی ئەستوور؛ پارچەی قایم›.

ضد[1] /zed(d)، ـها؛ اضداد/: [عربی] *صفت*. دژ؛ دش؛

زوج: ١. نەیار ‹با خواهرشوهرش ضد است: دژی دوشـەکەیە› ٢. ناتـەبا؛ ناسـازگار؛ دژوەر ‹نـور و ظلمت ضد یکدیگرند: ڕووناکی و تاریکی دژی یەکـن› ٣. *[ادبی]* دانستەی وشەیەک کە دوو واتای لێک ناتەبای هەبێ، وەک «قەفانـدن» کـە بـە واتـای «پەنا دان» و «پەنا نەدان»ە.

ضدـ[٢]: *پێشواژە*. دژە ـ ؛ دژـ ؛ دژوەر؛ دژبـەر: ١. بـەرگر؛ پێـشگر ‹ضدآب؛ ضـدزنگ: دژەئـاو؛ دژەژەنـگ› ٢. ـ بـڕ؛ لـە نێـو بـەر ‹ضـدتانک؛ ضـدّدرد: دژەدەبابـە؛ ئـێش‌بـڕ› ٣. نـەیار؛ نەسـاز؛ نـاکۆک؛ ناتـەبا ‹ضـدّ اجتمـاعی؛ ضـدّ انقـلاب: دژکۆمەڵگا؛ دژەشۆڕش›.

▣ **ضـد آب**: دژەئـاو؛ دژ بـە ئـاو؛ بـە تایبەتمەندی خـراپ نـەبوون بـە هـۆی شـێ یـان ئـاوەوە و هـەروەها تێکـەڵ نـەبوون دەگەڵ ئاودا.

ضد اجتماعی: دژ بە کۆمەڵگا؛ دژکۆمەڵگا؛ دژە کۆمـەڵ؛ زیانـدار بـۆ کۆمەڵـگا یـان ناتـەبا دەگەڵـیدا ‹رفتـار ضـد اجتمـاعی: ئاکـاری دژ بـە کۆمەڵگا›.

ضـد حملـە: بـەرپـەرچ؛ پـەلاری بەرامبـەر بـە پەلاماری دژمن.

ضد درد: دژەژان؛ ئێش‌بڕ؛ ژان‌بڕ.

ضد زنگ: دژەژەنگ؛ بە تایبەتمەندی بەرگری لە ژەنگ بردن.

ضد عفونی: گەماربەری؛ کـار و ڕەوتی پاکـەوە کردن و لەناو بردنی پیسی و گەماری شتێ.

ضدعفونی کننده: پیسی‌بەر؛ گەماربـەر؛ لـەناو بەری پیسی و پۆخڵی.

ضد نـور: ڕووبـەنوور؛ بـە شـێوەیەک، لەبـەر نووری بـە قـەوەت (وەک تـاو) لێـدان، تـەنیا سێبەرێک ڕەش لە شتەکە دیاربێ.

ضد و نقیض ☜ **ضد و نقیض**

ضـدّ و نقـیض / zed-o-naqîz/: [عربـی] *صـفت*. دژ بـە یـەک؛ بـە تایبەتمەنـدی چەنـد دیـاردە لە ئاست یەکتریـدا، کـە بـە هـەبوونی یـەکیان ئـەوی دیکـەیان نـەتوانێ ببـێ (وەک: شـەو و ڕۆژ) ‹سـخنان ضـدّ و نقـیض: قـسەگەلی دژ بـە یەک›.

ضـدّیت / zeddîyyat، ـهـا/: [عربـی] *اسـم*. دژایـەتی: ١. نـەیاری؛ دژمـنی؛ دوژمـنی؛ دژمنایەتی ‹همیشه بـا او ضـدیت مـی‌کـرد: هەمیشە دەگەڵـیدا دژایـەتی دەکـرد› ٢. بەرهەڵـستی؛ ناتـەبایی؛ نـاکۆکی؛ نەسـازی ‹ضـدّیت نـور و ظلمـت یـا گرمـا و سـرما در ذات آنهاسـت: دژایـەتی ڕۆشـنایی و تـاریکی یـان گـەرما و سـەرما لـە ناخیاندایە›.

ضرابخانە / zarrābxāne، ـهـا/: [عربـی/ فارسـی] *اسم*. شوێنێ کە سکە لێدەدەن؛ جێگایـەک کـە پارەی کانزایی تێدا دروست.

ضرایب / zarāyeb/: [عربی] جمعِ ☜ **ضریب**

ضرب / zarb/: [عربـی] *اسـم*. ١. *[ادبـی]* کـار یـان ڕەوتی لێـدان ‹ضـرب و جـرح: لێـدان و بـڕین› ٢. *[گفتاری]* زەرپ؛ وێکەوتی هێندێک بەهێز ‹با ضـرب خـورد بـە پیـشانی‌ام: بـە زەرپـەوە کوتایـە تەوێـلمدا› ٣. *[گفتـاری]* زەبـر؛ وزەیـەک کـە بـۆ دابین‌کردنی ئامانجێک بە کـار دەڕوا ‹بـە ضـرب پول دیپلم گرفت: بە زەبـری پـارە دیپلـۆمی گـرت› ٤. *ـها/ [موسیقی]* زەرب؛ تەپڵ؛ دمەک؛ لە سـازە زەربیەکان بـە وێنـەی گۆزەیـەکی گـەورە، کـە بنەکەی بە پێستێکی ناسک داپۆشراوە و بە پێداماڵینی ئەنگوسـت دەژەنـرێ ٥. *ـهـا/ [ریاضـی]* لێکدان؛ یەکێک لە چوار کردەوەی سەرەکی لـە بیرکاریـدا (وەک: ٢٠=٥×٤) ٦. *[موسـیقی]* زەرب؛ زەربەگـەلی ئاهـەنگین یـان کارگـەلی فیزیکـی وەک یـەک ‹آهنگ مارش دارای دو ضرب است و بـە آن دوضربی می‌گویند: ئاهـەنگی مـارش دوو زەربـی هەیـە و دووزەربی پـێ دەڵـێن› ٧. کـار و ڕەوتی سکە لێدان؛ دروست‌کردنی پارەی کانزایی.

▣ **ضـرب شـست**: *[کنـایی]* شـەقەی قەڵماسـک؛

کارێ کە بە مەبەستی خەسارگەیاندن بە کەسێک و نیشاندانی هێز و توان بێ.

ضرب و جرح ☜ **ضرب‌وجرح**

ضرب و شتم ☜ **ضرب‌وشتم**

▣ **ضرب چیزی را گرفتن:** بەر زەربی شتێ گرتن؛ لە تەوژم و گوشاری زەرپی شتێک کەم‌کردنەوە.

ضرب دیدن: زەرب دیتن؛ کوتیان؛ کوتریان؛ بە هۆی زەربەوە تووشی کوتراوی بوون ‹خوردم زمین و پایم ضرب دید: کەوتم و پێم زەربی دیت›.

ضرب کردن: ١. لێکدان؛ ئەنجامدانی کردەوەی زەرب ‹عددی را در عددی ضرب کردن: لێکدانی ژمارەیەک لە ژمارەیەکی‌تر› ٢. سکە لێدان؛ دروست کردنی پارەی کانزایی ‹بانک سکەهای ٥٠ تومانی ضرب کرده است: بانک سکەگەلی ٥٠ تمەنی لیداوە›. هەروەها: **ضرب شدن**

ضرب گرفتن: تەپڵ لێدان؛ بە لێدانی قامکان لە سەر شتێ، دەنگێ ئاهەنگین بەدیهێنان.

ضربات / zarabāt/: [عربی] ١. جمعِ ☜ **ضربه** ٢. جمعِ ☜ **ضَربت**

ضربان / zarābn/: [عربی]/اسم. تەپە؛ خورپە؛ کوتە؛ چڵ؛ چڵک؛ پڵ؛ چۆناوچۆنی لێدانی پەیتاـپەیتا و زۆر جاران بە مەوداگەلێکی کاتی و تەوژمی بەرامبەرەوە ‹ضربان قلب: تەپەی دڵ›.

ضرب‌الاجل / zarbol'acal ، ـها/: [عربی] /اسم. وادە؛ مۆڵەت؛ ماوەیەکی دیاریکراو کە پێویستە بەر لە دوایی هاتنی کارێک بە ئەنجام بگات ‹ادارەی دارایی برای پرداخت مالیات تا پایان تیرماه ضرب‌الاجل تعیین کرده است: مەزرینگەی دارایی بۆ دانی مالیات تا ئاخری پووشپەڕ وادەی داناوە›.

ضرب‌المثل / zarbolmasal ، ـها/: [عربی] /اسم. پەند؛ مەتەڵۆکە؛ قسەی نەستەق موچیاری یان وتەیەکی مانادار کە لە نێو خەڵکدا بۆتە باو ‹«سیلی نقد به ز حلوای نسیه»، یک ضرب‌المثل است: «هەشت بێ لە مشت بێ، نەک نۆ بێ نەبێ»، پەندێکە›.

ضرباهنگ / zarbāhang ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. ریتم؛ زەرب؛ کوتەی ئاهەنگ.

ضربت / zarbat ، ـها؛ ضربات/: [عربی] /اسم. زەربەت: ١. زەبر؛ زەرپان؛ لیخەک؛ دەرب؛ کار یان ڕەوتێ کە دەبێتە هۆی ویکەوتی کوتوپڕی بە تەوژمەوە ‹ضربت زدن: زەربەت لێدان› ٢. زام؛ شوێن؛ ئالگ؛ شوێنی لێدان ‹ضربت شمشیر؛ ضربت چاقو: زام شمشێر؛ شوێنی چەقۆ›.

▣ **ضربت خوردن:** زەربەت خواردن؛ زەبر لێکەوتن؛ کەوتنە بەر زەربەوە.

ضربت زدن: زەربەت لێدان؛ وەشاندن؛ گۆزانن؛ بە تەوژم لێدان ‹زدی ضربتی، ضربتی نوش کن!: زەربەتێکت وەشاند، سا یەکێ بگرە خۆت!›.

ضربتی / zarbatî/: [عربی] قید. [مجازی] گورچوبڕ؛ گرچوبڕ؛ دەم و دەست؛ بە پەلە و بێ خاوەخاو ‹برای ریشه‌کن کردن بیسوادی باید ضربتی عمل کرد: بۆ بنەبڕکردنی نەخوێندەواری دەبێ گورچوبڕ کار بکرێ›.

ضربدر / zarbdar ، ـها/: [عربی/ فارسی] /اسم. زەربدەر؛ چوارخاڵ؛ دوو کێڕی یەکتر بڕی وەک ئەم نیشانە: (×).

ضربدری / zarbdarî/: [عربی/ فارسی] صفت. زەربدەری؛ چوارخاڵی؛ خاوەن دۆخ یان چۆنیەتیەکی یەکتربڕ (وەکوو نیشانەی زەرب: ×).

ضربدیدگی / zarbdîdegî/: [عربی/ فارسی] /اسم. کوتراوی؛ کوتیاوی؛ کوتیاگی: ١. دۆخ یان چۆنیەتی کەوتنە بەر زەربەوە ٢. /ـها/ ئاسەواری

زەربـەت؛ شـوێنی زەربـە ‹بـر روی سـرش یـک ضربدیدگی وجود داشت: لە بان سـەریەوە کوتراویـەک هەبوو›.

ضربگیر / zarbgîr ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. دمەکژەن؛ زەربژەن؛ ژەنیاری زەرب.

ضرب‌وجرح / zarb-o-carh/: [عربی]/اسم. شـەل و پەت؛ شەل و کوت؛ کـار یـان ڕەوتی لێـدان و بریندارکردن؛ لێدان و زامار کردن.

ضرب‌وشـتم / zarb-o-šatm/: [عربـی]/اسم. کـار یان ڕەوتی لێدان وەبەر جنێودان.

ضربه / zarbe ، ـها؛ ضربات/: [عربـی]/اسم. زەرپ: ۱. زەربـە؛ زەربـەت؛ وێکـەوتی کـوت‌وپـڕ و هێندێک گومڕەی شـتێ دەگـەڵ شـتێکی‌تـردا ‹ضربەی چوب؛ ضربەی سنگ: زەربەی چێو؛ زەربـەی بەرد› ۲. *[مجازی]* تەوەرە؛ گرگاشە؛ لەتمە؛ کەت؛ ڕووداوی ناخۆش و دڵتەزین ‹مـرگ بـرادر بـرایش ضربەی سختی بـود: مـەرگی براکـەی تەوەرەیـەکی گەورە بوو بۆی›.

◘ **ضربەی فنی** ☜ **ضربەفنّی**

ضـربەفنـی / zarbefanî/: [عربـی]/اسم. تـەختی زەوی: ۱. چۆنیـــەتی پـــشت دانـــە زەوی؛ حاڵـەتێک لـە زۆرانـدا کـە وەرزشـکار پـشتی هەڤـبەرەکەی لـە زەمـین بـدات ۳. حاڵـەتێ لە مـشتێندا کـە یـاریزان هەڤـبەرەکەی بخاتـە زەویـــن و ئـــەویش نـــەتوانێ لـــە وادەی دیاریکراودا هەڵسێتەوە.

ضربه‌گیر / zarbegîr ، ـها/: [عربـی/ فارسـی]/اسم. زەربـەتگـر؛ زەربـەگیر؛ کەرەسـەیەک لـە دەزگایەکدا بۆ لە ناو بـردنی ئاسـەواری زەربـە و بەرگری لە خراوی.

ضربی[1] / zarbî ، ـها/: [عربی]/اسم. دمەکژەن؛ زەربژەن.

ضربی[2]: *صفت.* زەربی: ۱. لـەبار بـۆ ژەنـدن بـە زەربـە (وەک زەرب، دمـەک، دەف، سـنج و...) ‹سـاز ضـربی: سـازی زەربی› ۲. بـە زەربـەوە ‹آهنـگ ضـربی: ئاهـەنگی زەربی› ۳. سـرمیچی وا کە لـە ئـاجۆر یـان بـەرد، بـە شـێوەی کـووڕ لێدراوە.

ضرر / zarar ، ـها/: [عربـی]/اسم. زیـان؛ خەسـار؛ خوسار؛ زەهی؛ زەرەر؛ زەرەد.

◘ **ضرر دادن**: زەرەر دان؛ زیان دان؛ خەسار بـار هێنان ‹این کار بهٔ جای سود، سالی یـک میلیـون ضرر می‌دهد: ئەم کارە بـە جێـی قـازانج، ساڵـێک یەک میلیۆن زەرەر دەدات›.

ضرر داشتن: زیـان هـەبوون؛ زەرەر هـەبوون؛ خراو بوون؛ زیاندار بوون ‹خربزه برایت ضرر دارد: کاڵەک بۆت زیانی هەیە›.

ضـرر دیـدن: زیـان لێکـەوتن؛ زیـان دیـتن؛ زەرەرکردن ‹از این کار ضرر می‌بینی، نکـن!: لـەم کارە زیانت لیدەکەوی، مەکە!›.

ضـرر زدن: زیـان‌گەیانـدن؛ زیـان لێـدان؛ زەرەرگەیاندن ‹سیگار به سلامت ما ضرر می‌زند: جگەرە زیان دەدا لە ساغیمان›. هەروەها: **ضـرر رساندن؛ ضرر کردن**

ضرور / zarûr/: [عربی] ☜ **ضروری**

ضـــرورت / zarûrat ، ـهـا/: [عربـــی]/اســـم. پێویستی؛ دۆخ یـان چۆنیـەتی پێویـست بـوون ‹ضـرورت توجـه بـه تربیـت صـحیح فرزنـدان: پێویـستـی سـەرنج دان بـە پـەروەردەکردنی دروستی منداڵان›.

◘ **ضرورت داشتن**: پێویست بوون؛ بە نیاز بـوون ‹حضور پزشک در آن موقع ضرورت داشـت: بـوونی بژیشک لەو کاتەدا پێویست بوو›.

ضـــروری / zarûrî/: [عربـــی] *صـفت.* ۱. /ـهـا/ پێویـــست؛ پێداویـــست؛ تـــەوزی ‹کمکهـای ضـروری بـه آسـیب‌دیـدگان انجـام گرفـت: یارمـەتی پێویست بـە زیـان‌لێکـەوتوان گەیـشت› ۲. *[ادبی]* ناچار؛ ناعیلاج ‹چـو نتـوان بـه افـلاک دسـت‌آختن/ ضروریـست بـا گردشـش سـاختن: ئەگـەر دەسـت ناچێ فەلەک کـەوی‌کـەی/ ناچاری چۆنـت سـووڕ

دەدا، سوور بدەی›: **ضرور**

ضروریات / zarûrîyyāt/: [عربی]/اسم. پێداویستیگەل؛ پێویستیگەل؛ ئەوەی پێویست بێ ‹ضروریات یک زندگی سالم: پێداویستیگەلی ژیانێکی پاک›.

ضریب / zarîb، ـها؛ ضرایب/: [عربی]/اسم. بەرەنجام: ۱. *[ریاضی]* ژمارە، یان پیتگەلێکی نەگۆڕ کە بەر لە ڕستەیەکی جەبری دەنووسرێ و دەبێ لەودا لێک‌بدرێ (وەک ژمارەی ۲، لە ڕستەی (x+y) ۲ دا) ۲. *[فیزیک]* ژمارە یان چەندیەتیەک کە تایبەتمەندیەکی دیاریکراو لە ماک یان دەزگایەکدا نیشان دەدا و لە بار و دۆخێکی بەرچاودا ئەندازەکەی نەگۆڕە ‹ضریب حرارتی: بەرەنجامی گەرمی›.

ضریح / zarîh، ـها/: [عربی]/اسم. شباک؛ شەباک؛ قسن؛ خزن؛ سەرپۆشی بە پەنجەرەی سەر گۆڕی چاکان و پاکان ‹ضریح «پیرشالیار» در اورامان: شباکی «پیرشالیار» لە هەورامان›.

ضریع / zarî'/: [عربی]/اسم. جۆرێک شانەی پەیوەندی کە دەرەوەی هەموو ئێسقانەکانی لەش دادەپۆشێ و توانایی ئێسک‌سازیشی هەیە.

ضظغ / zazeq/: [عربی]/اسم. ناوی هەشتەمین گرۆی پیتەکانی ئەبجەد ☜ حساب ابجد، **حساب**

ضعف / za'f، ـها/: [عربی]/اسم. لاوازی؛ کزی: ۱. بێ‌هێزی؛ خالیس؛ دۆخ یان چۆنیەتی نەبوونی توانایی پێویست ‹ضعف بینایی؛ ضعف مدیریت: کزی بینایی؛ لاوازی بەڕێوەبەرایەتی› ۲. درژانگ؛ چالەمە؛ هەست‌کردن بە بێ‌حاڵی، ماندوویەتی، بێ قەوەتی یان سەرگێژە بە هۆی ئێش، نەخۆشی، برسیەتی، یان ڕاچڵەکانەوە.

هەروەها: **ضعف داشتن؛ ضعف کردن**

▣ **ضعف ریال**: *[کنایی]* دەستەنگی؛ بێ‌پووڵی؛ دەسکورتی ‹امسال به علت ضعف ریال برای بچه‌ها لباس عید نخریدیم: ئەمساڵ بە هۆی دەستەنگیەوە جلوبەرگی جەژنمان بۆ منداڵەکان نەکڕی›.

ضعف / ze'f، اضعاف/: [عربی]/اسم. *[نامتداول]* دووبەرابەری؛ دووئەوندەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دووبەرابەر بوون.

ضعفا / zo'afā/: [عربی]/اسم. هەژاران؛ نەداران؛ دەس‌تەنگان؛ دەس‌کورتیەل؛ بێ‌ئەنوایان ‹ضعفا از گرانی بیشتر آسیب می‌بینند: هەژاران لە گرانی زۆرتر زیان دەبینن›.

ضعیف / za'îf/: [عربی] صفت. ۱. سست؛ شل؛ شەویق؛ بە پتەویەکی زۆر کەمەوە ‹این پایه‌ها ضعیف است و پل را نگه نمی‌دارد: ئەم کلانە سستن و پێلەکە ڕاناگرن› ۲. کز؛ لاواز؛ کەم‌هێز ‹فکر ضعیف؛ نویسنده‌ی ضعیف: بیری کز؛ نووسەری لاواز› ۳. کز؛ کەم؛ بە گوشار و تەوژمی هندکەوە ‹نور ضعیف: تیشکی کز› ٤. لان/ لاواز؛ کز؛ درژانگ؛ کەم‌هێز یان گەزنگاز ‹بدن ضعیف؛ صدای ضعیف: لەشی لاواز؛ دەنگی کز› ۵. دەس‌تەنگ؛ دەس‌کورت؛ هەژار؛ نەدار؛ بێ‌ئەنوا ‹آدم ضعیفی است، قدرت خرید چنین خانه‌ای را ندارد: مرۆیەکی دەس‌تەنگە، دەسەلاتی سەندنی وەها خانوویەکی نیە›.

هەروەها: **ضعیف بودن؛ ضعیف شدن**

ضعیف‌البنیه / za'îfolbonye/: [عربی] صفت. لاواز؛ لەڤاز؛ لەڕ؛ بێوەری لە لەش ساغی و هێزی پێویست.

ضعیف‌النفس / za'îfonnafs/: [عربی] صفت. بێ‌وڕە؛ کەم‌دڵ؛ وازوازی.

ضعیف‌کش / za'îfkoš، ـها/: [عربی/ فارسی] صفت. *[مجازی]* بێدەس‌کوژ؛ بێکەس‌کوژ؛ خاوەن خوو و خدە یان ئۆگرەتی بە ئازاردانی کەسانێ

که توانایی بەرهەڵستی و خۆپاراستنیان نیە.
هەروەها: **ضعیف‌کشی**

ضعیفه / za'îfe ، ـها/: [عربی]/اسم. *[کنایی، قدیمی]* زایفه؛ ئافرەت؛ ژن ‹ضعیفه! چادرت را جمع کن: زایفه! چارشێوەکەت کۆ وەکە›.

ضعیفی / za'îfî/: [عربی]/اسم. بێ‌هێزی؛ کزی؛ لاوازی؛ درژانگی؛ دۆخ یان چۆنیەتی بێ قەوەت و لاواز بوون ‹از شدت ضعیفی نمی‌توانست از جایش بلند شود: لە بەر بێ‌هێزی زۆر نەیدەتوانی هەستێتەوە›.

ضغطه / zoqte/: [عربی]/اسم. *[پزشکی]* لێواوی؛ لێویاگی؛ شڵەقیاگی؛ زیانی سەختی مێشکی کە دەبێتە هۆی تێکچوونی ئاوەز.

ضلالت / zalālat ، ـها/: [عربی]/اسم. *[ادبی]* لارێیی؛ گومڕایی.

ضلع / zel' ، ـها/: [عربی]/اسم. لا: ۱. /اضلاع/ *[هندسه]* پەل؛ ئالی؛ پاڵ؛ لەتە هێڵێ کە دەگەڵ لەتە هێڵێکی تردا سووچێک دروست دەکەن ۲. سنوور یان لایەکی پاڵدەستی شوێنێک ‹بازی در ضلع شرقی میدان ادامه داشت: یاریەکە لە لای ڕۆژهەلاتی مەیداندا درێژەی هەبوو›.

ـــ ضلعی / zel'î/: [عربی] پیوازه. ـــ لایی؛ ـــ پەلی ‹چهارضلعی؛ چندضلعی: چوارلایی؛ چەندپەلی›.

ضمائر / zamā'er/: [عربی] ☜ **ضمایر**

ضمائم / zamā'em/: [عربی] ☜ **ضمایم**

ضماد / zamād, zemād ، ـها/: [عربی]/اسم. مەڵهەم؛ ئاوکوت؛ هەر یەکە لە دەواگەلی هەویرئاسا کە بۆ لابردنی ئێش یان کوتراوی، دەیخەنە سەر شوێنی ئێشەوە.

ضمان / zemān, zamān/: [عربی]/اسم. ۱. دەستەبەری؛ دەستەوەری؛ کار یان ڕەوتی دەستەبەر بوون ۲. وەخۆگرتوویی؛ وەئەستۆگری؛ کار و ڕەوتی وە ئەستۆگرتنی تاوانێ کە کەسێک بە کەسێکی تری گەیاندووە.

▣ **وجه ضمان** ☜ **وجه**

ضمانت / zemānat, zamānat/: [عربی]/اسم. ۱. دەستەبەری؛ دەستەوەری ‹حاضری ضمانت او را به عهده بگیری؟: ئامادەی دەستەبەری ئەو بگریتە ئەستۆ؟› ۲. /ـها/ دابین؛ کار یا ڕەوتی مسۆگەر کردن ‹من ضمانت می‌کنم: ئەمن دابینی دەکەم›.

▣ **ضمانت اجرا**: دەستەبەری بە ڕێوە چوون ‹ضمانت اجرای این قانون چیست؟: دەستەبەری بەڕیوە چوونی ئەم قانوونە چیە؟›.

▣ **ضمانت کردن**: وە ئەستۆگرتن؛ دەستەبەر کردن بۆ بەڕێوە چوونی بڕیارێ.

ضمانت‌نامه / zemānatnāme, zamānat- ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. دەستەبەرنامە؛ نووسراوەیەک کە بە پێی ئەوە کەس یان دامەزراوەیەک بەڕێوە چوونی کارێک وە ئەستۆ دەگرێ ‹ضمانت‌نامەی بانکی: دەستەبەرنامەی بانکی›.

ضمایر / zamāyer/: [عربی] جمعِ ☜ **ضمیر: ضمائر**

ضمایم / zamāyem/: [عربی] جمعِ ☜ **ضمیمه: ضمائم**

ضمن / zemn/: [عربی] حرف. دەگەڵ؛ لەگەڵ؛ لەتەک؛ وێڕا؛ هاوڕێ؛ لەل؛ پێڕا؛ چنی؛ چەنی؛ لە پاڵ؛ پێکڕا؛ تێکڕا؛ هاوکات و لە نێوان کارێک یان ڕووداوێکدا ‹ضمن کار؛ ضمن سلام: دەگەل کار؛ ویرای سەلام›.

ضمناً / zemnan/: [عربی] حرف. هەروەها؛ هەر بەم جۆرە؛ هەر بەم چەشنە؛ هەر پاسە ‹ضمناً آزاد هم قرار است بیاید: هەروەها ئازادیش بڕیارە بێت›.

ضمنی / zemnî/: [عربی] صفت. وێڕایی؛ پێڕایی؛ دانراو لە نێوان شتێکی دیکەدا

‹اشارەای ضمنی به طلبش کرد: ئاماژەیەکی ویراییی بە قەرزەکەی کرد›.

ضمه / zamme/: [عربی] ☜ **پیش**[1]

ضمیر / zamîr ، ـها؛ ضمایر/: [عربی]/اسم/. ۱. دەروون؛ بیر ‹ضمیر پاک؛ ضمیر روشن: دەروونی خاوێن؛ بیری ڕوون› ۲. هزر؛ بیر؛ هێزی زەینی، فیکری و مێشکی ۳./دستور/ جێناو؛ ڕاناو؛ هێما بۆ ناو لە ڕێزماندا ‹ضمیر اشاره؛ ضمیر ملکی: جێناوی ئاماژە؛ جێناوی خاوەنداریەتی›.

▣ **ضمیر اشاره**: /دستور/ جێناوی ئاماژە؛ جێناوێ کە جێگای شتێک نیشان دەدا (وەک «این»، «آن»، بە مانای «ئەمە»، «ئەوە»).

ضمیر پرسشی: /دستور/ جێناوی پرسینەوە؛ جێناوێ کە لەمەڕ چۆنیەتی کەسێ یان شتێکەوە دەپرسێ (وەکوو «چه؟»، «کدام؟»، بە مانای «چی؟»، «کامە؟»).

ضمیر شخصی: /دستور/ جێناوی کەسی؛ جێناوێ کە دەپەرژێتە سەر یەکێک لە سێ کەسی تاک یان کۆ.

ضمیر مبهم: /دستور/ جێناوی نادیار؛ جێناوێ کە ئاماژەی بە کەسی نادیار یان نەناسراوە (وەکوو فلانی).

ضمیر متصل: /دستور/ جێناوی لکاو؛ جێناوێ کە لە ئاخری وشەوە دێت و پێوە دەلکێ (وەک «پدرم» یانێ «بابم»).

ضمیر مشترک: /دستور/ جێناوی هاوبەش؛ جێناوی ناوکۆ؛ جێناوێ کە بە جێی هەموو تاکەکان بە کار دەڕوا و دە فارسیدا سێ وشەن «خود؛ خویش؛ خویشتن».

ضمیر ملکی: /دستور/ جێناوی خاوەنداریەتی؛ هێمایێ کە نیشانەی بەندیواری شتێ یان کەسێک دەگەڵ شتێ یان کەسێکی تر دەگەیێنێت ‹در عبارت «دست من»، واژەی «من» ضمیر ملکی است: لە دەستەواژەی «دەستی من»دا، «من» جێناوی خاوەنداریەتیە›.

ضمیر منفصل: /دستور/ جێناوی جیاواز؛ جێناوی سەربەخۆ؛ جێناوێک کە جیاواز و سەربەخۆ بە کار دەچێ (وەکوو «آن» و «او» بە مانای «ئەوە» و «ئەو»).

ضمیر مؤنث: /دستور/ جێناوی مێوینە؛ پیتی ئاماژە بۆ مێوینە.

ضمیمه[1] / zamîme ، ـها؛ ضمایم/: [عربی]/اسم/. پێوەست؛ پاشکۆ؛ پاشەڕ؛ پاشەڕۆ؛ شتێک بە پێکهاتە و کارکردی سەربەخۆ، کە هاوڕێ دەگەڵ شتێکی‌تر و زۆر جار وەک تەواوکەری ئەو شتەیە ‹این مقاله ضمیمه هم دارد: ئەم وتارە پێوەستیشی هەیە›.

ضمیمه[2]: صفت. پێوەست؛ لکاو؛ بە شێوەی هاوڕێ یان پێوەست‌کراو بە شتێکی‌ترەوە ‹آنجا را ضمیمەی قلمرو خود کرد: ئەو شوێنەی پێوەستی خاکی خۆی کرد›.

ضنت / zennat, zannat/: [عربی]/اسم/ [ادبی/] دەس‌ڕژدی؛ بەرچاوتەنگی؛ چاوچنۆکی؛ چاونەزێری ‹در بیان حقایق ضنت داشت: لە وتنەوەی ڕاستیدا دەس‌ڕژدی هەبوو›.

ضوابط / zavābet/: [عربی] جمعِ ☜ **ضابطه**

ضیا / ziyā/: [عربی]/اسم/ [ادبی/] ڕۆشنی؛ ڕۆشنایی؛ ڕووناکی؛ ڕوونـاهی؛ ڕۆناهی؛ ڕووناکایی؛ ڕوونی.

ضیافت / ziyāfat ، ـها/: [عربی]/اسم/ [ادبی/] میوانی؛ مێوانی؛ مێمانی ‹ضیافت شامی به افتخار مهمانان داده شد: شامێک میوانی بە شانازی میوانەکان درا›.

ضیق / zîq/: [عربی]/اسم/ [ادبی/] تەنگی؛ کەمی؛ کورتی.

▣ **ضیق معاش**: تەنگی ژیان؛ دەست‌تەنگی؛ سەختی ژیان.

ضیق وقت: کەمی کات؛ کەمی‌وەخت؛ کورتی مەودا.

ط

t/: حـرف. نیـشانەی نۆزدەهـەمین پـیتی
وبێتکەی فارسی؛ ئەم نیـشانەیە عەرەبیـە و
نە ڕەگەز عەرەبیەکانی زمانی فارسـیدا بـە
ەڕوا و وەک «ت» ئەخوێنرێتەوە.

tā/:[عربی]/سـم. تـا؛ تێـی دەسـتەدار؛ نـاوی
ەهەمین پیتی ئەلفوبێتکەی زمانی فارسی:
مؤلّف؛ طین

ای مؤلّف ☜ **طا**

ق النعـل بالنعـل / tābeqonna'lebenna'l/:
] صفت. دەقاودەق؛ جووت یەک؛ جفت یەک؛
تومـت یـەک؛ کـوت یـەک؛ عـەیـن یـەک؛
ومەین یـۆ؛ هـەر وەکـوو یـەک (وەکـوو دوو
ی گۆڤارێک) ‹جملەهای هر دو کتاب طابق‌النعـل
ل یکـی بـود: ڕسـتەگەلی هـەر دوو کتێبەکـە
دەقی یەکتر بوون›.

ارم / tārem, tāram/:/سـم. ۱. خێـوەت؛
مال ۲. ☜ **تارمی**

ی / tāremî, tāramî/ ☜ **تارمی**

ی / tās/ ☜ **تاس**

ـک / tāsak ، ـهـا/: [معـرب/ فارسـی]/سـم.
ولکە؛ جامۆلکە؛ جامۆڵە؛ تاسیلە؛ تاسوولکە؛
ی لەمس.

اسـک آبخـوری: ترگـار؛ تـرار؛ بـادی؛
خوەری؛ ئاوخواردنەوە.

طاس کبـاب / tāskabāb/: [معـرب/ فارسـی] ☜
تاس‌کباب

طاسی / tāsî/ ☜ **تاسی**

طاعات / tā'āt/: [عربی] جمعِ ☜ **طاعت**

طاعت / tā'at ، ـهـا؛ طاعـات/: [عربـی]/سـم. /ادبـی/
فەرمانبەری؛ تاعەت ‹طاعت از دست نیاید گنهی باید
کرد: فەرمانبەری دەس نادا چش لە سووچێک›.

طاعون / tā'ûn/: [عربـی]/سـم. تـاعوون؛ بامرنـێ؛
چاوەقوولـــە؛ چاوقوولـــکە؛ لاڕەشـــە؛ قـــڕان؛
نەخۆشـــینێکی گـــیرۆی مەترســـیدارە هـــاوڕێ
دەگەڵ یاو، پیسی خوێن، خوێنڕێژی بەربلاو لە
ژێر پێست و شانەگەلی ژێرپێـستی و جـەرگ و
دڵ.

▣ **طـاعون گـاوی:** قـۆڕە؛ تـاعوونی ڕەشـەولاخ؛
گاقـڕان؛ نەخۆشـیەکی ویرووسـی و چـڵکی
ئاژەڵە، بەتایبەت گا تووش دەبێ.

طـاعون مـرغ: سـیپۆ؛ پۆپەڕەشـە؛ مریکانـە؛
دەردەمریشک.

طاغوت / tāqût ، ـها/: [عربی]/سـم. ۱. سـەربزێو؛
کەسێ کە لە فەرمانی خودا سەرپێچی کردووە و
بەرهەڵستی بووە ۲. */مجازی/* شای سەربزێو؛ شـا
یان حاکمی بێدین و باوەڕ.

طـاغوتی / tāqûtî ، ـهـا؛ ـان/: [عربـی] *صـفت.*
۱. سەربزێوانە ۲. */مجـازی/* تـاغووتی؛ شادۆسـت

۳. *[مجازی]* شایانه؛ بە دەبدەبە و کەبکەبە ‹زندگی طاغوتی: ژیانی شایانە›.

طاغی / tāqî ، ـها؛ ـان/: [عربی] *صفت. [نامتداول]* یاخی؛ سەرکێش؛ کەڵەگا.

طاق / tāq/: [معرب از فارسی] ☜ **تاق**

طاقباز / tāqbāz/: [معرب/ فارسی] ☜ **تاقباز**

طاقت / tāqat/: [عربی]/*اسم.* ۱. تابشت؛ تاو؛ توان؛ تەشە؛ زۆخ؛ توانایی بەرگەگرتن لە بەر تەوژم و سەختڵەتیەوە ‹شتر جانور پرطاقتی است: وشتر گیانداریکی بە تابشتە› ۲. تاقەت؛ بەرگە؛ وەرگە؛ وەرەقەت ‹کمی طاقت داشته باش!: هێندێ تاقەتت هەبێ!›.

▣ **طاقت آوردن:** تاقەت هێنان؛ تاو هاوردن؛ تاقەت گرتن؛ ددان بە خۆدا گرتن/ نیان ‹کمی طاقت بیار، الآن دکتر می‌آید: کەمێ تاقەت بینە، ئێستا دوکتور دێت›.

طاقت داشتن: بە تاقەت بوون؛ خۆگرتن؛ تابشت هەبوون؛ بەرگەگرتن؛ وەرگەگێرتەی ‹من طاقت دیدن این منظره را ندارم: من تاقەتی دیتنی ئەم دیمەنەم نیە›.

طاقت کسی طاق شدن: *[مجازی]* ورە بەردان؛ بێ‌تاقەت بوون؛ وەڕەز بوون؛ تاقەت لە لا نەمان؛ تاقەت لە کەسێ بڕیان؛ چیتر بەرگە نەگردن ‹دیگر طاقتم طاق شد و فریاد زدم: ئیتر ورەم بەردا و هاوارم کرد›.

طاقت فرسا / tāqatfarsā/: [عربی/ فارسی] *صفت.* پڕووکێنەر؛ زۆر سەخت و ئازاردەر؛ هۆی لە نێو چوونی توانایی بەرگەگردن و خۆ ڕاگرتن.

طاقچه / tāqče/: [معرب/ فارسی] ☜ **تاقچه**

طاقدیس / tāqdîs/: [معرب/ فارسی] *[زمین‌شناسی]* تاق‌تاقە؛ ڕەوەز؛ چینێ لە بەرد لە کێودا کە وەک تاقی لێ هاتووە.

طاقگان / tāqgān/: [معرب/ فارسی] ☜ **تاقگان**

طاقنما / tāqnemā/: [معرب/ فارسی] ☜ **تاقنما**

طاقه / tāqe ، ـها/: *اسم.* تاقە؛ یەکەی بەستەبەندی پارچە لە کارخانەدا بە شێوەی چوارگۆشەی درێژ (بە پێچەوانەی تۆپ کە بە شکڵی گرۆڤەرە).

طاقه‌فروشی / tāqefurûšî ، ـها/: *اسم.* تاقەفرۆشی؛ تاقەورەشی؛ سەرجەم فرۆشی پارچە بە شێوەی تاقە. هەروەها: **طاقه‌فروش**

طاقیه / tāqiye ، ـها/: [معرب از کردی]/*اسم.* تاقیلە؛ تەقیلە؛ تاقیلێ؛ ئارەقچن؛ جۆرێ کڵاوی دەسچنە.

طالار / tālār/ ☜ **تالار**

طالب / tāleb ، ـها؛ ـان؛ ـین/: [عربی] *صفت.* خوازیار؛ داواکار؛ خوازگار؛ خوازەر؛ خواستەر؛ داوخواز ‹طالب علم: خوازیاری زانست›.

▣ **طالب بودن:** خوازیار بوون؛ داواکار بوون. هەروەها: **طالب شدن**

طالبی / tālebî ، ـها/: [عربی]/*اسم.* تالبی؛ تاڵبی؛ گرکە؛ تاڵکە؛ گەرمک؛ گەرمەک: ۱. گیایێ ئالیکی لە تیرەی خەیار ۲. بەری ئەو گیایە کە لە کاڵەک ئەکا، بەڵام خڕ و بچووکترە، بە پێستێکی سەبز و زەرد و زرو و گۆشتی زەرد یان سەوزی ئاودارەوە کە شیرین و خۆراکیە.

طالع [1] / tāle'/: [عربی]/*اسم.* چارەنووس؛ ناوچاو؛ بەخت؛ نگین؛ بەختە؛ هات؛ کابەشاک؛ تاڵە ‹طالع خوبی نداشت: چارەنووسێکی باشی نەبوو›.

طالع [2]: *صفت. [ادبی]* سەرهەڵدەر ‹خورشید طالع: خۆری سەرهەڵدەر›.

طالع‌بین / tāle'bîn ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* ئەستێرەگەڕ؛ بەختزان؛ کەسێ کە لە ئەستێران دەڕوانێ و چارەنووسی خەڵکی تێدا دەبینێ. هەروەها: **طالع‌بینی**

طاوس / tāvûs/ ☜ [معرب از آرامی] **تاووس**

طاووس / tāvûs/: [معرب از آرامی] ☜ **تاووس**

طاهر / tāher ، ـین/: [عربی] *صفت. [ادبی]* پاک؛

پاقژ؛ پاکژ؛ پاکش؛ خاوێن؛ پوخته؛ بژون.

طایر / tāyer/: [عربی]/اسم. ١. /نجوم/ ☜ **قو ١**
٢. /ادبی، نامتداول/ پەلەوەر؛ باڵندە؛ باڵنە؛ باڵدار؛ مەل؛ سر؛ فرندە؛ پەڕندە؛ فڕنە؛ فڕا؛ باڵ گرەوە
٣. ☜ **تایر**

طایر / tāyer/: [انگلیسی] ☜ **تایر**

طایفه / tāyefe ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. /قدیمی/ بەرەباب؛ تیرە؛ خانەوادە؛ قەوم و قیلە ‹از طایفەی ما نیست: لە بەرەبابی ئێمە نیە› ٢. /طوایف/ تایفە؛ پەل؛ بەشێک لە خێڵ یان هۆز کە لە یەک شوێن و لەوەڕگە نیشتەجێ دەبن
٣. /زیستشناسی/ تایفە؛ تاقمی سروشتی گیانداران بە پێناسەگەلی هاوبەشی و پێوەندی نزیکەوە (وەک تایفەی مێش).

طب / teb(b)/: [عربی]/اسم. بژیشکی؛ پزشکی.

◙ **طبّ بالینی:** ئەو بەشە لە زانست و پیشەی بژیشکی کە بریتیە لە چاو پێکەوتن و دەرمانی نەخۆش.

طبّ پیشگیری: ئەو بەشە لە زانست و چالاکیگەلی بژیشکی کە دەپەرژێتە سەر بەرگری لە پەیدا بوونی نەخۆشیگەل.

طبّ سوزنی: جۆرێک دەرمانی نەخۆشیگەل بە دەرزی چەقاندن لە خاڵگەلێکی دیاریکراو لە لەشی نەخۆشدا.

طبابت / tebābat, tabābat ، ـها/: [عربی]/اسم. بژیشکی؛ پزیشکی؛ کار و ڕەوتی دەرمان کردنی نەخۆشیگەل.

◙ **طبابت کردن:** بژیشکی کردن؛ دەرمان کردن؛ دەرمان کردنی نەخۆشان ‹خودت برای خودت طبابت نکن!: بە خۆتەوە بژیشکی مەکە!›.

طباخ / tabbāx ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. /قدیمی/ چێشتچێ کر؛ چێشتلێنەر؛ شێوکەر؛ ئاشپەز.

طباخی / tabbāxî/: [عربی]/اسم. /قدیمی/ ١. ـها/ چێشتچێ کری؛ چێشتلێنەری؛ ئاشپەزی؛ شێوپەزی ٢. دووکانێک کە چێشتی لێنراوی تێدا دەفرۆشن ٣. ـها/ سەروپێ؛ کەلەپاچەیی؛ شوێنی سەرەوپا فرۆشتن.

طباشیر / tabāšîr/: [معرب از فارسی] ☜ **تَباشیر**

طبال / tabbāl ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. تەپڵژەن؛ دەهۆڵلێدەر؛ دەوڵژەن؛ تەپڵ کوت؛ دەوڵ کوت.

طبایع / tabāye'/: [عربی] جمعِ ☜ **طبیعت**

طبخ / tabx/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ١. کار و ڕەوتی کوڵان؛ کوڵیان؛ کەلان ‹طبخ غذا: کولانی چێشت› ٢. ئاشپەزی؛ لێنانی چێشت. هەروەها:
طبخ کردن

طبری / tabarî/ ☜ **تبری**

طبع / tab'/: [عربی]/اسم. ١. ـها/ سرشت؛ سروشت؛ تەبیات ٢. توانایی؛ لێهاتوویی؛ زۆخ ‹پدرم طبع شعر خوبی داشت: بابم توانایی شیعری باشی هەبوو› ٣. /قدیمی/ چاپ.

طبع آزمایی / tab'āz(e)māyî ، ـها/: [عربی/فارسی]/اسم. کار و ڕەوتی تاقیکردنەوەی تواناییگەلی زەوقی و هونەری خۆ.

طبعاً / tab'an/: [عربی]/قید. دیارە؛ وەک دیارە ‹طبعاً تا آن روز برمیگردد: دیارە تا ئەو ڕۆژە دەگەڕێتەوە› ٢. بە پێێ سروشت ‹طبعاً میافتد پایین: سروشتیە کە دەکەوێتە خوارەوە›.

طبق / tabaq ، ـها/: [معرب از فارسی]/اسم. تەبەک؛ تەوەق؛ تەبەق؛ تەباخ؛ شکەڤ؛ شکەڤگ؛ شکەڤک؛ شەکەویک؛ شکۆک؛ ئەشکەفک؛ شکەفک؛ ئەشکەو؛ مزاخە؛ سووهین؛ بەرگەش؛ بەرکەش؛ سینی؛ خوان؛ خوانچە؛ تەخنک؛ خارووفک؛ لەنگەری؛ یالتەبەق؛ دەفری چێوینی تەخت و لێوارە کورت کە پیتەوای تێ دەچنن و لە سەر سەرەوە دەیبەن.

◙ **طبق زدن:** ١. تەقاندنەوە؛ تەقانن؛ تەقنەی؛ تەقنای؛ تەتەڵەکەردەی؛ تەتەڵەکردن؛ تەترەکردن؛ تەوەق کردن؛ لەنگەری کەردەی؛ هەڵتەکاندنی تەبەک بۆ هەلاوردنی بەرد و

قەسەڵ لە دەغڵ ٢. *[مجازی]* پان‌پانۆکە کردن؛ پان‌پانۆکێ کردن؛ خۆ بە یەکتر ڕەحەت‌کردنی ژنان: **مُساحِقه**

در طبق اخلاص نهادن ☜ **در**[٢]

طبق / tebqe/: [عربی] حرف. بەپێ؛ پاو؛ بەرانبەر بە؛ هەمبەر بە ‹طبق قانون: بەپێی قانون›.

▣ **بر طبق**: بەرانبەر بە؛ بەرابەر بە؛ بە پێ؛ پاو ‹بر طبق دستور مافوق عمل کنید: بەرانبەر بە فەرمانی بالادەست کار بکەن›.

طبقات / tabaqāt/: [عربی] جمعِ ☜ **طبقه**

طبقاتی / tabaqātî/: [عربی] صفت. چینایەتی: ١. پێوەندیدار یان سەر بە چینەوە ‹اختلاف طبقاتی: جیاوازی چینایەتی› ٢. نهۆمی؛ قاتی؛ خاوەنی چین و نهۆم ‹پارکینگ طبقاتی: پارکینگی نهۆمی›.

طبقدار / tabaqdār ، ـها؛ ـان/: [معرب/ فارسی] اسم. تەوەقدار؛ دەسفرۆش؛ کەسێ کە لە سەر تەوەق پیتەوا دەفرۆشێ.

طبق‌کش / tabaqkeš ، ـها؛ ـان/: [معرب/ فارسی] اسم. خوانچەبەر؛ تەوەق‌کێش؛ کەسێ کە خوانچە دەبا.

طبقه / tabaqe ، ـها؛ طبقات/: [عربی] اسم. ١. قات؛ نهۆم؛ نوهۆم؛ نهام؛ نهوم؛ تەبەقە؛ ماخ؛ مەزەڵ؛ مەرتەبە؛ بۆشایی نێوان دوو میچ لە خانووبەرەیەکدا ‹ساختمان پنج طبقه: خانووی پێنج قاتی› ٢. چین؛ تاقمێکی گەورە لە خەڵک کە خاوەن دۆخ و قازانجگەلێکی ئابووری و ڕامیاری یەکسانن ‹طبقەی کارگر: چینی کرێکار› ٣. تەبەقە؛ نهۆم؛ قات؛ هەر یەکە لە ڕووپەڕگەلی قەفەسە و کەشاو و... ٤. *[زمین‌شناسی]* لۆ؛ توێژ؛ توێک؛ لە دابەشکراوەگەلی چکۆلەی خولی زەوین‌ناسی.

▣ **طبقەی آخر**: نهۆمی ئاخر؛ قاتی ئاخر؛ تەبەقەی ئاخر؛ بالاخانە؛ بانترین قات لە خانووبەرەیەکدا.

طبقەی اوّل: نهۆمی ئەوەڵ؛ قاتی یەکەم؛ تەبەقەی هەوەڵ: ١. نهۆمی هاوکەف ٢. نهۆمێ کە لە بان نهۆمی هاوکەفدایە.

طبقەی همکف: نهۆمی ئەوەڵ؛ قاتی یەکەم؛ هەوەڵین نهۆمی خانووبەرە (هاوڕێکی کۆڵان یان شەقام).

طبقه‌بندی / tabaqebandî ، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. دەستەبەندی؛ پۆل‌بەندی؛ دەستەبژێری؛ پۆلێن؛ کار و ڕەوتی دابەش‌کردن یان تەکووزکردن بە پێ بابەت، جنس، چۆنیەتی و...‹طبقه‌بندی مشاغل: دەستەبەندی پیشەگەل›.

طبل / tabl ، ـها/: [عربی] اسم. دەوڵ؛ دەهۆڵ؛ دهۆڵ؛ دێوڵ؛ تولوم؛ سازێکی گەورەی گرۆڤەرە کە پێستێکی ناسکیان بە هەر دوو سەریدا کێشاوە و بە دوو چێو دەیژەنن.

▣ **طبل توخالی/ میان تهی**: *[کنایی]* دەهۆڵی هەرۆڵ؛ تەپڵی بەتاڵ؛ هۆگالەی فێڕۆ و بێ‌کاریگەری ‹تهدیدهای او طبل توخالی است، نترس!: هەڕەشەکانی تەپڵی بەتاڵە، مەترسە!›.

طبله / table ، ـها/: [عربی] اسم. تەپڵەک؛ پەنەماوی توێکی دیوار (گەچ، سیمان) بە هۆی شێ یان داڕزاوییەوە ‹گچهای دیوار طبله کرده بود و می‌ریخت: گەچی دیوارەکە تەپڵەکی بوو، دەڕژا›.

طبی / tebbî/: [عربی] صفت. بژیشکی؛ پزشکی: ١. پێوەندیدار یان سەر بە بژیشکیەوە ‹مراقبتهای پزشکی: چاوەدێری بژیشکی› ٢. خاوەن کارامەیی لە بژیشکیدا ‹اسباب طبّی: کەرەستەی بژیشکی› ٣. هاوڕێ دەگەل بنەماگەلی بژیشکیدا ‹تشک طبی؛ کفش طبی: دۆشەکی بژیشکی؛ پێڵاوی بژیشکی›.

طبیب / tabîb ، ـها؛ ـان؛ اطبّا/: [عربی] اسم. *[قدیمی]* بژیشک؛ پزشک؛ حەکیم.

طبیعت / tabî'at/: [عربی] اسم. سروشت؛ سورووشت؛ سرشت؛ خۆکرد؛ خۆرست؛ خۆڕسک؛

خۆزا؛ تەبیات: ١. ئەو بەشە لە جیهان کە دروو‌سکراوی دەستی مرۆ نیە (وەک کێو، دەشت، چۆم، لێرەوار و...) ‹روزی را در آغوش طبیعت گذراندیم: ڕۆژێکمان لە داوێنی سروشتدا ڕابوارد› ٢. هێزی بەدیهێنەر و هەڵوەژێری جیهان ‹قانون طبیعت: قانوونی سروشت› ٣. [ـها؛ طبایع] گەد و خۆ و خدە ‹طبیعت سازگار: سروشتی سازگار› ٤. تایبەتمەندی پێکهاتەی شتێک ‹طبیعت آتش سوزاندن است: سروشتی ئاگر سووتاندنە›.

▣ **طبیعت بی‌جان:** سروشتی بێ‌گیان؛ وێنەی شتی بێ‌گیان (وەکوو بایە، گۆزە، گوڵدان، پارچە، مێز و ...)

طبیعت گرایی / tabî'atgerāyî/: [عربی/ فارسی] /اسم. سروشت‌خوازی؛ ناتورالیسم؛ سروشتەوگری: ١. کردەوە، هۆگرەتی یان ئەندێشەیەک کە تەنیا لە سەر بناغەی ویستگەل و پێداویستگەلی سروشتیە ٢. ئامۆژەیەکی فەلسەفی کە بۆ دیاردەگەل گرنگایەتیەکی زوور سروشتی دانانێ و بۆ شرۆڤەیان قانوون و کاردانەوەگەلی سروشتی پێ بەسە ٣. ڕێبازێک لە هونەر و وێژەدا، بە پێی ڕوانینی زانستی لە ڕووداوگەلی ژیان، بێ‌هەوڵدان بۆ نیشاندانی نموونەگەلی ئارمانی و خەیاڵی یان بە پارێز لە وتنەوەی ناحەزیەکان ✻ **ناتورالیسم**. هەروەها: **طبیعت‌گرا؛ طبیعت‌گرایانه**

طبیعی[1] / tabî'î/: [عربی]/اسم. سروشتی؛ زانستی سروشتی.

طبیعی[2]: صفت. سروشتی؛ سوروشتی؛ سرشتی؛ خۆکرد؛ خواکرد؛ خۆڕسک؛ خۆوەر؛ خۆڕست؛ خۆڕسکاو: ١. پێوەندیدار بە تەبیاتەوە. بەرانبەر: **عارضی** ‹علوم طبیعی: زانستە سروشتیەکان› ٢. درووسکراوی سروشت. بەرانبەر: **مصنوعی** ‹پدیدەهای طبیعی: دیاردە سروشتیەکان› ٣. پێوەندیدار بە خۆ و خدە یان غەریزەوە ‹رفتار طبیعی؛ صدای طبیعی: ئاکاری سروشتی؛ دەنگی سروشتی›.

طبیعیات / tabî' îyyāt/: [عربی]/اسم. /قدیمی/ سروشتیگەل؛ سروشتیان؛ زانستگەلی سروشتی.

طبیعیدان / tabî'îdān، ـها/: [عربی]/اسم. ١. سروشت‌زان؛ کەسێ کە لە دیاردەگەلی سروشت لێکۆڵینەوەی هەیە ٢. ژیوارناس؛ ژیاناناس؛ ژیناس.

طپانچه / tapānqče/ ☜ **تپانچه**

طپاندن / tapāndan/ ☜ **چپاندن**

طپش / tapeš/ ☜ **تپش**

طپیدن / tapîdan/ ☜ **تپیدن**

طحال / tahāl/: [عربی]/اسم. سپڵ؛ سەپەل؛ ئەسپوول؛ ئسپل؛ ئسپیل؛ سوویە؛ فشک؛ دێدک؛ دێدەڕەش؛ پەشاڕەش؛ خوش‌خوشک؛ گورگنەخۆرە؛ خالخالک؛ فاتەڕەشک؛ ددان‌خۆشک؛ تاڵ؛ ئەندامێکی لووئاسا لە سەرووی لای چەپی گەدەوە کە کاری لە نێو بردنی خڕۆکە سوورە پیرەکانی خوێن و دروست کردنی خڕۆکەی تازەیە.

طحن / tahn/: [عربی]/اسم. /قدیمی/ ١. خنگار؛ کاری هاڕین؛ هێڕین؛ هەڕین؛ هیرتن؛ هاڕەی؛ گەژمراندن؛ وردکردن و کردنە ئاردی گەنم و... ٢. /مجازی/ کاری جوون؛ جاوین؛ جاکاندن؛ ژاوەی.

طراح / terrāh، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. داڕێژەر؛ گەڵاڵەکار؛ گەڵاڵەداڕێژ؛ پلان‌داڕێژ؛ پێکهێنەری گەڵاڵە ‹طراح اطلاعات کافی دربارەی جزئیات طرح ارائه نکرده است: داڕێژەرەکە شارەزایی باشی لەمەڕ وردەکاریەکانی گەڵاڵەکەوە ئاراستە نەکردووە›.

طراحی / tarrāhî، ـها/: [عربی]/اسم. گەڵاڵەداڕێژی: ١. کار و ڕەوتی گەڵاڵە داڕشتن؛ دابین‌کردن یان پێک‌هێنانی گەڵاڵە ٢. کاری کێشانی نەخشەی سەرەتایی و گشتی دەگەڵ دیاری‌کردنی ئەندازەگەلی پاژ و توخمگەلی

پێکهاتە، دەزگا، ئامێر، ڕەوت یان بەرهەمێکی هونەری بۆ کاری دواتر. هەروەها: **طراحی شدن؛ طراحی کردن**

طرار / tarrār ، ـها؛ ـان/: [عربی]/اسم. [ادبی] تەڕدەست؛ کیسەبڕ؛ قەمکە؛ قەمک؛ دزی زەبەردەست و خێرا.

طراوت / tarāvat/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. تەرچکی؛ پەژی؛ پاراوی؛ تەڕ و بەڕی؛ توورتی ٢. گەشی؛ سەرزیندوویی.

طرب / tarab/: [عربی]/اسم. [ادبی] شادی؛ شایی؛ کەیفخۆشی؛ خۆشی؛ وەشی؛ خۆشحاڵی.

طرب‌انگیز / tarabangîz/: [عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] شادی‌هێنەر؛ خۆشی‌هێنەر؛ شادیبەخش.

طرح / tarh ، ـها/: [عربی]/اسم. ١. گەڵاڵە؛ نەخشە؛ تەرح؛ نووسراوە یان پێشنیارێک بۆ گەیشتن بە ئامانج یان ئامانجگەلێکی دیاریکراو ‹طرح ایجاد اشتغال: گەڵاڵەی پێک‌هێنانی کار› ٢. پلان؛ پیلان؛ گەڵاڵە؛ تەرح؛ شکڵ؛ وێنەی سەرەتایی کە بیچمی گشتی شتێک نیشان دەدا ‹طرح نمای ساختمان: پلانی ڕووبەری ساختومان› ٣. گەڵاڵە؛ تەرح؛ ڕێ‌وشوێن؛ ڕێچ؛ دەستووری کار؛ وێنە یان نووسراوەیەک بۆ دروستکردنی شتێ یان جێبەجێ‌کردنی کارێک ٤. تەرح؛ قانوونێ کە لە لایەن نوێنەرانەوە بە پارلەمان پێشنیارکراوە ٥. تەرح؛ بەرنامەیەک بۆ جێبەجێ بوونی کارگەلێک لە داهاتوودا ٦. بیچم؛ کەسم؛ سەکوت؛ مەوژ؛ تەحر ٧. کار یا ڕەوتی هێنانە بەرەوە و خستنە بەر باس.

▣ **طرح دادن:** گەڵاڵە دان؛ پلان دان؛ پێشنیارکردنی تەرح ‹طرحی برای افزایش محصول گندم به دولت داده شده است: پلانێک بۆ زۆرکردنەوەی داهاتی گەنم بە دەوڵەت دراوە›.

طرح ریختن: گەڵاڵە دارشتن؛ پلان دارژتن؛ پێک‌هێنانی تەرح ‹در طرح ریختن استادند، امّا اجرایش نمی‌کنند!: لە گەڵاڵە دارشتن وەستان، بەڵام بەڕێوەی نابەن!›.

طرح کردن: هێنانە ئاراوە؛ پێشنیارکردن؛ هێنانە پێش؛ هاوردنە بەرەوە.

طرح کشدن: تەرح‌کێشان ‹از صورت مادرم طرحی کشید: لە روخساری دایکم تەرحێکی کیشا›.

طرحواره / tarhvāre ، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. گەڵاڵە؛ گلاڵە؛ پلان: ١. وێنەیەکی خەتی ساکار ٢. گەڵاڵەیەکی گشتی سەرەتایی و بێوەری لە وردەکاریگەل.

طرد / tard/: [عربی]/اسم. کار یان ڕەوتی دوور خستنەوە؛ دوورەوە وسەی؛ تاراندن؛ ڕاواندن؛ ڕەواندن.

▣ **طرد شدن:** ١. وەلا نران؛ خرانە لاوە ٢. دەرکران؛ دەرکریان؛ ڕاونران؛ تارێنران ‹از آن پس از خانواده‌اش طرد شد: لەوە بە دواوە لە بنەماڵەکەی دەرکرا›.

طرد کردن: دەرکردن؛ تاراندن؛ ڕەواندن؛ ڕەڤاندن ‹دوستانش او را طرد کردند: هەواڵەکانی ئەویان دەرکرد›.

طرز / tarz/: [عربی]/اسم. شێواز؛ شێوە؛ ڕەنگ؛ بار؛ جۆر؛ تەرز؛ چۆنیەتی بەڕێوەبردنی کارێک.

▣ **طرز تفکر:** شێوازی بیرکردنەوە؛ چۆنیەتی بیر و بۆچوون.

طرف[1] / taraf/: [عربی]/اسم. لا؛ لایین؛ لایەن؛ ئالی؛ بال؛ هاویر؛ دەورە؛ نکال؛ نک؛ تەرف؛ تەرەف؛ کشتە؛ تۆڵ؛ هند؛ قورنە؛ ڕەخ؛ بەر؛ جەبەر؛ گاز: ١. /ـها؛ اطراف/ سوو؛ بەرەوگە؛ ڕاسای خالی ئامازە پێکراو ‹آن طرف: ئەو لا› ٢. هەر یەک لە لایەنەکان یان شێوازگەلی بەرانبەری یەکتر ‹طرف عصر؛ طرف معامله: لای عەسر؛ لایەنی سەودا›.

▣ **از طرف کسی/ جایی:** لە لایەن کەسێک/

شوێنێکەوە؛ بە نوێنەری یان بە جێگری ئەو شتە یان ئەو کەسە ‹نامە را از طرف وزیر امضا کردە بود: نامەکەی لە لایەن وەزیرەوە واژۆکردبوو›
◘ **طرف بودن:** ناسین؛ لە کارێکدا (سەودا، شەڕ و...) لە بەرانبەری کەسێک یان کەسانێکدا ڕاوەستان ‹در این معامله تو با من طرف هستی: لەم مامڵەدا تۆ من دەناسی›. هەروەها: **طرف شدن؛ طرف کردن**
طرف کسی را گرفتن: لایەنی کەسێک گرتن؛ لایەنگری لە کەسێک کردن؛ پشت کەسێک گرتن ‹مردم طرف ما را گرفتند: خەڵکی لایەنی ئێمەیان گرت›.
طرف[2]: ضمیر. ئەو؛ وی؛ یارۆ؛ کابرا؛ ئاد (بۆ نێر)؛ ئادە (بۆ مێ)؛ کەسێ کە نەیانەوێ ناوی بەرن ‹به طرف گفتم؛ دیروز طرف آمده بود: بە ئەوم گوت؛ دوێنێ کابرا هاتبوو›.
طرف /tarafe/: [عربی] *صفت.* لای؛ لاو؛ بەری؛ ڕووی؛ لە بەر؛ وەروو ‹طرف توجه: لای سەرنج›.
◘ **طرف اعتماد:** جێباوەڕ؛ جێمتمانە؛ جێبڕوا؛ ئەو کەسەی متمانەیان پێ هەیە ‹او طرف اعتماد همه است: جێباوەڕی هەموانە›.
طرف توجه: بەرچاو؛ سەرنجڕاکێش؛ ئەو کەسەی سەرنجی پێدەدەن ‹در هر شهری شهردار خیلی طرف توجه است: لە هەموو شارێکدا، شارەدار یەکجار بەرچاوە›.
طرف حساب: ۱. ئەو کەسەی کە پارەی لای کەسێکە یا پارەی کەسێکی لایە ۲. ☜ **طرف معامله**
طرف قرارداد: لایەنی بڕیار؛ هەر یەک لەوانەی کە لە مامڵە یان پێکهاتنێکدا، واژۆ دەدەن و بە پێی ئەوە کارێک وە ئەستۆ دەگرن.
طرف مذاکره: لایەنی وتوویێژ؛ هەر یەکە لەوانەی کە لە وتوویێژێکدا دەگەڵ کەس یان کەسانێک ڕووبەڕوو دەبنەوە.
طرف معامله: لایەنی مامڵە؛ لایەنی دانوسان؛ لایەنی سەودا؛ ئەوەی کە دەگەڵ کەسێکیتردا مامڵە دەکات: **طرف حساب ـ ۲**
طرف /tarf/: [عربی]/*اسم.*/*ادبی*/ پاڵداوێن؛ لاکۆش؛ گۆشەی دامێن.
◘ **طرفی بربستن:**/*مجازی*/ بەرهەمێک وەرگرتن؛ شتێ هەڵکڕاندن ‹شاید بتواند از تلاشهایش طرفی بربندد: ڕەنگە بتوانێ لە کرد و کۆشی بەرهەمێک وەربگری›.
طرفدار / tarafdār، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* لادار؛ لاگیر؛ لانگر؛ لایەنگیر؛ بەسە؛ بەستە؛ هەوادار؛ هواخوا؛ داژدار؛ پاڵوبەن؛ پشتیوان.
طرفداری / tarafdārî، ـها/: [عربی/ فارسی]/*اسم.* لاکۆشکە؛ لاگری؛ لاداری؛ لاگیری؛ لانگیری؛ لایەنگری؛ لایەنگیری؛ داکۆکی؛ پشتیوانی؛ داشداری؛ داژداری.
ـ طرفه /tarafe/: [عربی] *پیواژه.* ـ لایەنە؛ ـ لایەن: ۱. خاوەن بەرەوگەی دیاریکراو ‹خیابان یک‌طرفه: شەقامی یەک‌لایەنە› ۲. خاوەن لایەنگەلێکی دیاریکراو ‹تعهد دوطرفه: بڕیاری دوولایەن› ❊ **طرفی**/*گفتاری*/
طرفه / torfe، ـها/: [عربی]/*اسم.*/*ادبی*/ ۱. هەڵکەوتە؛ شتی نوێ کە پێشتر نەبینراوە ۲. سەرسووڕێن؛ سەرسووڕێنەر؛ هەژەند؛ شتێکی زۆر سەیر و سەمەرە.
طرفه‌العین / torfatol'eyn/: [عربی]/*اسم.* چاوترووکان؛ چاولێک‌نان؛ ترووکە؛ چاوترووکە؛ چاڤمچان؛ کاتێ بە ماوەی چاوترووکاندنێک.
ـ طرفی / tarafî/: [عربی] *پیواژه.*/*گفتاری*/ ـلا؛ ـلایی ‹کاش کار یک‌طرفی می‌شد: بریا کارەکە یەک‌لا دەبۆوە›.
طرفیت / tarafîyyat/: [عربی]/*اسم.* دوژمنی؛ دژمنایەتی؛ نەیاری؛ هەڵا؛ گێرە و کێشە؛ کێشە

و بەرە.

طرفین / tarafeyn/: [عربی]/اسم. دوو لایەن؛ دوو لا؛ هەر دوو لا.

طرق / toroq/: [عربی] جمعِ ☜ **طریق**

طرقه / torqe/: [عربی]/اسم. بۆقژە؛ بازۆر؛ بازۆڕی؛ بازڕ؛ باڵندەیێکی گچکەی شینە بە دەنگێکی خۆشەوە لە ڕیشۆڵە دەکا.

طرلان / tarlān/: [ترکی] ☜ **شهباز**

طره / torre، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ١. ئەگریجە؛ پەرچەم؛ گولانگ؛ ئەو مووەی کە لە پەنای گوێ و تەوێڵەوە شۆڕ دەبێتەوە ٢. /معماری/ سەرتاق؛ هەڵهاتوویی سرمیچ لە بان دیوار، درگا یان دەلاقەوە.

طریق / tarîq، ـها؛ طُرُق/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ١. ڕێگا؛ ڕێ؛ ڕا ‹از طریق هوا؛ از طریق دریا: لە ڕێگای هەواوە؛ لە ڕێی دەریاوە› ٢. شێوە؛ ڕەوشت ‹به طریق دوستانه: بە شیوەی دۆسانە›.

طریقت / tarîqat، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ ١. بۆچوون؛ دۆز؛ ڕێباز؛ مەرام ٢. تەریقەت؛ هەر کام لە ڕێبازگەلی سۆفیگەری.

طریقه / tarîqe، ـها/: [عربی]/اسم. شێوە؛ شێواز؛ ڕەوش؛ ڕەوشت ‹طریقەی رانندگی؛ طریقەی دوستی: شیوەی ڕانندەیی؛ شێوازی دۆستی›.

طشت / tašt/: [معرب از فارسی] ☜ **تشت**

طشتک / taštak/: [معرب/ فارسی] ☜ **تشتک**

طعام / ta'ām، ـها؛ اطعمه/: [عربی]/اسم. /ادبی/ نان؛ خواردەمەنی؛ خۆراک؛ خواردن؛ خواردنی؛ پێخۆر.

طعم / ta'm، ـها/: [عربی]/اسم. چێژ؛ چەژ؛ چەشک؛ چەش؛ تام؛ مەزە؛ تایبەتیەکی دیار لە هێندێ ماک کە بە هۆی ئەندامی چێژەوە هەستی پێدەکرێ ‹این خمیردندان طعم دارچین می‌دهد: ئەم خەمیرددانە چێژی دارچین دەدا›.

طعم‌آرزو / ta'mārzû, ta'm'ār(e)zû/: [عربی/ فارسی] صفت. تامەزرۆ؛ تامازرۆ؛ بە ئاواتی شتێ کە دەستی نەکەوتووە یان کەمتر بۆی دەستی داوە.

طعمه / to'me، ـها/: [عربی]/اسم. چێشتە؛ چێژە؛ چەشە؛ چەشکە؛ باڵتە: ١. خۆراکی گیاندارێک، بەتایبەت گیانداری ڕاوکەر ‹طعمەی شیر: چێشتەی شێر› ٢. تملۆک؛ تامک؛ چەشتە؛ چەشک؛ ماکێکی خۆراکی یان شتێک وەکوو ئەوە کە لە ڕاو یان ماسی‌گرتندا بۆ ڕاکێشانی نێچیرەکە بە کار دەڕوات ‹حالا به جای کرم و مگس طعمەی مصنوعی به بازار آمده است: ئێستا بە جێی کرم و مێش چێشتەی دەسکرد هاتووەتە بازاڕ›.

☐ **طعمه چیزی شدن:** کەوتنە بەر شتێکەوە؛ کەوتنە بەر زەرەر و لە نێو چوونەوە ‹خانه طعمەی آتش شد: خانووەکە کەوتە بەر ئاگرەوە›.

طعمه‌گذاری / to'megozārî، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. کاری تامک دانیان؛ چەشتە نیانەوە؛ چێژە نانەوە لە سەر ڕێگای گیانداران بە قولاب یان داو، بۆ ڕاکێشان و ڕاویان.

طعن / ta'n، ـها/: [عربی]/اسم. /ادبی/ تانە؛ تەشەر؛ تەشەرە؛ تەشە؛ تەوس؛ توانج؛ تانووت؛ پلار؛ تانێ؛ تیز: ١. کار یا ڕەوتی ناو و نیتکە دۆزینەوە ٢. خراپەبێژی؛ فڕ.

طعن‌آلود / ta'nālûd/: [عربی/ فارسی] صفت. تەشەراوی؛ بە تەشەرەوە؛ پڕ تانە و تەشەر ‹سخنان طعن‌آلودی گفت: قسەگەلێکی تەشەراوی گوت›.

طعن‌آمیز / ta'nāmîz/: [عربی/ فارسی] صفت. بە تانە و تەشەر؛ بە سەرکۆنەوە ‹نگاه طعن‌آمیزی داشت: ڕوانینێکی بە تانە و تەشەری هەبوو›.

طعن‌ولعن / ta'n-o-la'n/: [عربی]/اسم. /ادبی/ تەوس و توانج؛ تانە و تەشەر؛ تیر و تانە ‹نمی‌خواهم مورد طعن و لعن مردم باشم: نامەوێ

بکەومە بەر تەوس و توانجی خەلکەوە›.

طعنــه / ta'ne ، ـهـا/: [عربـی]/سـم. لەقـــەم: ۱. سەرکۆنە؛ لۆمە؛ ولە؛ تەوس؛ تیز؛ سەرزەنشت ‹طعنه زدن: سەرکۆنە کردن› ۲. تانە؛ لەوم؛ تەشەر؛ قەرف؛ تانوت ‹طعنەی دوست بدتر از تیغ دشمن است: تانەی دۆس لە تیغی دوژمن خراپترە›.

▣ **طعنــه زدن:** تانــە لێــدان؛ تیــز پێکــردن؛ عەیب‌گـرتن؛ تـانوت لێـدان؛ قـەرفین؛ گەمـە پێکـردن؛ عـەیب لـێ‌گـرتن ‹همـه بـر او طعنـه می‌زدند که چرا این کار را کـردی: هـەموان تانـەیان لێدەدا کە ئەم کارەت بۆچی کرد›.

طغرا / toqrā/: [ترکی]/سم. ۱. تـوغرا؛ لـە خەتـە تەوزێنیەکانی فارسی و عەرەبی کە بـە شـێوەی ئیمزا یـان بـە نـاو بـە کـار دەڕوات ۲. دەسـتە؛ دەفتەر؛ یەکەی ژمـاردنی پـەڕە بایەخـدارەکان ‹یک طغرا چک بانکی مفقود شده است: دەسـتەیەک چەکی بانکی گوم بووە›.

طغیان / toq(i)yān ، ـهـا/: [عربـی]/سـم. ۱. دۆخ یان چۆنیەتی لادان لـە ڕێبـازی سـەرەکی یـان دابین‌کراو؛ هەڵدان؛ هەڵکفان؛ گلان؛ سەرکردن ‹طغیان رودخانە؛ طغیان قلم: هەڵدانـی چـەم؛ گلانـی قەڵەم› ۲. شۆرش؛ ڕاپەڕین ‹مردم طغیـان کردنـد و به خیابانها ریختند: خەڵکی شورشیان کرد و ڕژانە نێـو شەقامگەلەوە›.

▣ **طغیـان رودخانـه:** تۆقـە؛ دۆخ یـا ڕەوتی ئـاو سەرکردن؛ ئاو هەڵسان؛ هەڵـدانی چـەم؛ زۆر بوونی لـە ڕادەبـەدەری ئـاوی چـەم و هاتنـە سەری.

طغیـان قلـم: [ادبـی] گـلانی قەڵـەم؛ گـلانی پێنووس؛ هەڵەی دەستی نووسـەر لـە کـاتی نووسیندا.

طفره / tafre ، ـها/: [عربـی]/سـم. چـاغ و بـەنگ؛ دەسی‌ـدەسی؛ دەستی‌ـدەستی؛ کار یان ڕەوتی خۆ لادانی بە ڕووبینی بۆ جێبەجێ‌کردنی کارێ کە داواکراوە.

▣ **طفـره رفـتن:** خـۆ لـێ لادان؛ چـاغ و بـەنگ کردن؛ دەسی‌ـدەسی کردن؛ دەستی‌ـدەستی کردن؛ لە بەڕێوەبردنی کارێک خۆ لادان ‹هر روز از دادن طلب مردم طفره می‌رفت: هـەموو ڕۆژێ خوی لە دانەوەی قەرزی خەڵکی لا دەدا›.

طفل / tefl ، ـها؛ ـان؛ اطفال/: [عربـی]/سـم. منـداڵ؛ مناڵ؛ زارۆ؛ زاروو؛ زارۆڵە؛ زاوڵە.

طفلــک / teflak ، ـهـا/: [عربـی/ فارسـی]/سـم. ۱. زارۆک؛ منداڵـــی بچـــووک ۲. [کنـــایی] بەستەزمان؛ بەسەزوان؛ وشەیەک بـۆ دەربـڕینی دڵسۆزی ‹طفلک تازه داشت عروسی می‌کرد کـه ایـن بـلا بـه سـرش آمـد: بەسـتەزمان تـازە دەیەویـست زەماوەند بکات کە ئەم بەڵایە تووشی بوو›: **طفلکی؛ طفلی** [گفتاری]

طفلکی / teflakî/: [عربی/ فارسی] ☜ **طفلک ـ۲**

طفلی / teflî/: [عربی]/سم. ۱. مناڵـی؛ منداڵـی؛ زارۆیی؛ زارۆکی ۲. ☜ **طفلک ـ ۲**

طفولیت / tufûlîyyat, tofûlîyyat/: [عربی]/سم. منداڵـی؛ مناڵـی؛ زارۆیـی؛ زارۆکـی؛ زاوڵـەیی؛ منداڵـــیەتی؛ زاروکـــینی ‹دوران طفولیـت را در زادگاهش گذراند: سـەردەمی منداڵـی لـە زێدەکـەی بردە سەر›.

طفیلی / tofaylî ، ـها؛ ـان/: [عربی]/سم. ۱. مـڕ و مووشکەر؛ خۆژێ؛ دۆم بلکان؛ مـڵ و مووشـکەر؛ کەسێ کە (لە جێی دابین‌کردنی ژیانی خـۆی) بـە ناڕەوا لـە دەسـڕەنجی خەڵـک دەژی ‹احساس می‌کـنم طفیلـی شـما هـستم: هەسـت دەکـەم مـڕ و مووشـــکەری ئێـــوەم› ۲. مـــشەخۆر؛ خـــۆرە؛ زگ‌لەوەڕێن؛ لەمڵـەوەڕن؛ لـەگام؛ نـەرمۆ؛ نـانۆ؛ مـووس؛ مووسـەل؛ دەڤدەهـۆڵ؛ کەسـێ کـە بێ‌بانگهێشتن یـان حـەزی کەسـانێک دەبێتـە میوانیـان ۳. پاشـاوخۆر؛ بـەرماوخۆر؛ سـەربار؛ لامێژ؛ چەورە؛ لاورگە؛ لاکوت ‹موجـودات طفیلـی: بوونەوەرە پاشاوخۆرەکان›. هەروەها: **طفیلی بودن؛ طفیلی شدن**

طلا / talā/: [عربی]/اسم. زێڕ؛ زەڕ؛ تەلا؛ تلا؛ تەلێ؛ ئاتی: ۱. توخمێکی کیمیاوی کانزایی، بە ژمارەی ئەتومی ۷۹ و کێشی ئەتومی ۱۹٦،۹٦ بە ڕەنگی زەردی درەوشاوە، چەکوشخۆر و دژ بە ژەنگە بۆ سکە لێدان، جەواهێر سازی، دەواسازی و لە دەسگاگەلی ئەلەکتریکی‌دا بەکاردێ. ناوە لاتینەکەی لە وشەی «ئوروم» واتە ئاڵتوون وەرگیراوە ۲. /ـها/ ئاڵتوون؛ هەر یەک لە بەرهەمهاتووگەلی لێ‌درووسکراوی ۳. /مجازی/ شتێکی زۆر پڕ بایەخ.

▣ **طلای بدلی:** زرە زێڕ؛ زێڕی قەڵب؛ ئالیاژی مس و پێنج تا دە لە سەد ڕۆح کە زۆرتر بۆ درووس‌کردنی جەواهیراتی قەڵب بە کار دەڕوا.

طلای سبز: ۱. زێڕی کەسک؛ زێڕێ کە تێکەڵ بە هێندێ کادمیوم یان زیوە ۲. /مجازی/ لێڕەوار؛ جەنگەڵ؛ جەنەڵ؛ دارستان.

طلای سفید: ۱. پلاتین؛ زێڕی سپی ۲. /مجازی/ لۆکە؛ پەموو؛ پەمۆ؛ پەمە.

طلای سکّه: زێڕێک دەگەڵ ۹۱،٦ لە سەدی زێڕ، هێندێک مس و نەختێ زیو.

طلای سیاه: /مجازی/ نەوت؛ نەفت؛ نەوتە.

▣ **طلا گرفتن:** (لە) زێڕگرتن؛ گرتنە زێڕ؛ زەڕگرتن؛ تەلاگرتن؛ زێڕپۆش‌کردن؛ ئاستی شتێک بە لاپەڕەیەک لە زێڕ داپۆشاندن ‹دور تا دورش را طلا گرفته بودند: دەوراندەوریان زێڕ گرتبوو›.

طلاآلات / talā'ālāt/: [عربی]/اسم. زێڕەواڵە؛ ئامێرگەلی چێکراو لە زێڕ: **طلاجات**

طلائی / talā'ī/: [عربی] ☜ **طلایی**

طلاب / tollāb/: [عربی] جمعِ ☜ **طَلَبە**

طلاجات / talācāt/: [عربی/از عربی] ☜ **طلاآلات**

طلاساز / talāsāz ، ـها؛ ـان/: [عربی/فارسی]/اسم. زێڕینگێڕ؛ زێرینگەر؛ زەڕگەر.

طلاسازی / talāsāzî ، ـها/: [عربی/فارسی]/اسم. زێڕینگێڕی؛ زێڕینگەری؛ زەڕگەری.

طلافروش / talāfurûš ، ـها؛ ـان/: [عربی/فارسی]/اسم. تەلافرۆش؛ زێڕفرۆش.

طلافروشی / talāfurûšî ، ـها/: [عربی/فارسی]/اسم. زێڕفرۆشی؛ تەلافرۆشی.

طلاق / talāq ، ـها/: [عربی]/اسم. تەلاق؛ تلاق؛ کار و ڕەوتی لە یەک جیا بوونەوەی ژن و مێرد.

▣ **طلاق باین:** تەلاقێ کە گەڕانەوە بەبێ مارە برینەوە ڕەوا نیە.

طلاق خُلع: تەلاقێ کە ژن بە دانەوەی مارەیی یان بەشێک لە ماڵی خۆی بە مێردەکەی، ڕازی دەکا تەلاقی بدا.

طلاق رِجعی: تالوق؛ تەلاقێ کە لە مەودای عیددەدا جێ بۆ گەڕانەوەی هەیە.

▣ **طلاق دادن:** تەلاق دان: ۱. هەڵوەشاندنەوەی بڕیارنامەی ژنوشوویی بە ویستی مێرد ‹زنش را طلاق داد: ژنەکەی تەلاق دا› ۲. /مجازی/ وێڵ‌کردن؛ وە لانان؛ دەست لێ‌بەردان؛ پشت لێکردن ‹مثل این‌که درس و مشق را دیگر طلاق دادی: وا دیارە ئیتر خوێندنت تەلاق داوە›.

طلاق کسی را گرفتن: تەلاقی کەسێک سەندن؛ هەڵپێچانی پیاوێک بۆ تەلاق دانی ژنەکەی ‹عاقبت طلاق دخترش را گرفت: ئاخری تەلاقی کچەکەی سەند›.

طلاق گرفتن: تەلاق سەندن؛ تەلاق لێ‌گرتن؛ پێ تەلاق دان؛ لێک‌جیا بوونەوەی ژن و مێرد بە ویستی ژن ‹شوهرش معتاد بود، طلاق گرفت: مێردەکەی موعتاد بوو، تەلاقی لێ سەند›.

طلاقنامه / talāqnāme ، ـها/: [عربی/فارسی]/اسم. تەلاقنامە؛ نووسراوەیەکی ڕەسمی کە جوێ بوونەوەی ژنی تێدا هاتووە.

طلاق و طلاق‌کشی / talāq-o-talāqkešî ، ـها/: [عربی/فارسی]/اسم. /گفتاری/ تەلاق و تەلاقکاری؛

ململانێ و گێره و کێشەیەک کە بە هۆی تەلاق دان یان تەلاق لێسەندن دێتە دی ‹کارشان بە طلاق و طلاق‌کشی کشید: کاریان کێشایە تەلاق و تەلاقکاری›.

طلاکار / talākār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. زێڕینگەر؛ زێڕینگێڕ؛ زەڕگەر؛ تەلاکار.

طلاکاری / talākārî/: [عربی/ فارسی]/اسم. تەلاکاری؛ زێڕینگەری: ۱. کاری داپۆشاندنی ئاستی شتێک بە تۆژاڵێکی ناسک لە زێڕ ۲. کاری ڕازاندنەوەی نوسخەگەلی خەتی بە ڕەنگی وەکوو شەنگەرف، شین، ژەنگار، ئاوی تەلا یان زێو.

طلاکوب / talākûb/: [عربی/ فارسی] صفت. زێڕکوت؛ زێڕکفت.

طلاکوبی / talākûbî/: [عربی/ فارسی]/اسم. زێڕکوتی؛ زێڕکفتی: ۱. کار و ڕەوتی کوتاندنی کانزا بریقەدارەکان بەتایبەت زێڕ و زێو، بە شێوەی نەخش یان نووسراوە لە سەر ئاستێک ۲. نەخش یا نووسراوە لە پەڕەیەکی ناسکی کانزایی بەسەر ڕووپەڕێکەوە.

طلایه / talāye ، ـها/: [از عربی]/اسم. [ادبی] پێشەنگ؛ پێشڕەو؛ ڕەمکێش؛ پێشاهەنگ؛ گرۆیێ کە پێشڕەوی ئەوانی دیکەن.

طلایه‌دار / talāyedār ، ـها؛ ـان/: [از عربی/ فارسی] صفت. [ادبی] ڕەمکێش؛ پێشەنگ؛ پێشاهەنگ؛ پێشڕەو؛ جڵەودار؛ جڵەوکێش؛ لە پێشەوەی گرۆیەک بەتایبەت گرۆی سەربازان.

طلایی / talāyî/: [عربی] صفت. زێڕین؛ زێڕی؛ تەلایی: ۱. دروستکراو لە زێڕ ‹تاج طلایی: تاجی زێڕین› ۲. بە ڕەنگی زەردی درەوشاوە ‹گیسوان طلایی: بسکی زێڕین›. هەروەها: **طلایی‌رنگ** ۳. [مجازی] زۆر شکۆدار و پڕبایەخ ‹دوران طلایی: سەردەمی زێڕین› ❋ زرّین: **طلایی**

طلب[1] / talab/: [عربی]/اسم. ۱. داوا؛ خوازیاری؛ داخوازی؛ خوازگاری؛ دەرخواست؛ خواست؛ خوازەکی؛ کار یان ڕەوتی خواستن؛ ویستن ‹طلب بخشش؛ طلب یاری: داوای لێبووردن؛ خوازیاری یارمەتی› ۲. ـها/ قەرز؛ هەقێ کە کەسێ بە سەر کەسێکی ترەوە هەیەتی.

▣ **طلب داشتن:** خاوەنقەرز بوون.

طلب کردن: ویستن؛ داوا کردن؛ خازتن؛ خواستن؛ گەرەک بوون/ بیەی؛ هەرەک بوون ‹از خدا طلب مرگ می‌کرد؛ از مردم یاری طلب می‌کرد: داوای مەرگی لە خودا دەکرد؛ لە خەڵک یارمەتی دەویست›.

به طلب چیزی درآمدن: بە شوێن شتێکدا هاتن؛ بۆ شتێک هاتن. هەروەها: **به طلب چیزی رفتن**

در طلب چیزی بودن: بە شوێن شتێکدا بوون؛ داواکاری شتێک بوون.

ـطلب[2]: پیواژە. ـ خواز؛ ـ خاز؛ ـ واز؛ ـ ویست؛ خوازیار و شوێنکەوتووی شتێک ‹شهرت‌طلب؛ نفع‌طلب: ناوبانگ‌خواز؛ قازانج‌خواز›.

طلبکار / talabkār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/اسم. خاوەنقەرز؛ لاوەکەر؛ داواکار؛ تەڵەبکار. هەروەها: **طلبکاری**

طلبه / talabe ، ـها/: [عربی]/اسم. فەقێ؛ فەقی؛ فەقە؛ خوێندکاری زانستی ئایینی.

طلبیدن / talabîdan/: [عربی/ فارسی] مصدر. متعدی. // **طلبیدی:** ویستت؛ **می‌طلبی:** دەتەوێ؛ **بطلب:** بتەوێ// ویستن؛ وایستن؛ گەرەک بوون/ بیەی؛ هەرەک بوون؛ داخواستن؛ خواستن؛ خواسن؛ داواکردن؛ واسەی؛ واستەی: ۱. گرکاش‌کردن ‹در آنجا برای خودش آسایش و آرامش می‌طلبید: دەویدا بۆ خۆی سوکنایی و هێمنایەتی دەویست› ۲. خوازیار بوون؛ داواکار بوون ‹از مردم کمک طلبیدم: لە خەڵک یارمەتیم ویست› ۳. [ادبی] بانگ کردن؛ قاوکردن؛ بانگهێشتن‌کردن؛ چرەی؛ چڕای ‹فرزندان را طلبید و به آنان گفت: ...: منداڵەکانی بانگ کرد و پێیانی

گوت:...› ٤. پێویست بوون ‹موفقیت در هر کاری، برنامەریزی و تلاش می‌طلبد: سەرکەوتن دە هەر کارێکدا، بەرنامەڕێژی و تێکۆشانی دەوێ›.
هەروەها: **طلبیدنی**

■ صفت مفعولی: **طلبیده** (ویستراو)/ مصدر منفی: **نطلبیدن** (نەویستن)

طلسم / telesm/: [معرب از یونانی]/اسم. بارەبەزن؛ دەمبەست؛ دایلان؛ تەلیسم: ١. چاچۆڵە؛ شتێ کە هێزێکی جادوویی تێدا خەیاڵ بکرێ ‹یک طلسم به تو می‌دهم که تو را از بلاها حفظ کند: بارەبەزنێکت پێ‌دەدەم کە لە بەلا بتپارێزێ› ٢. شوێنی جادووکراو؛ کەسێک یان شتێ کە بکەوێتە بەر هێزێکی جادوویەوە و چۆنایەتی بگۆردرێ ‹این خانه طلسم شده است: ئەم خانووە بارەبەزن بووە›.

▣ طلسم را باز کردن/ گشودن ☜ **طلسم را شکستن**

طلسم را شکستن: ١. بارەبەزن پووچەڵ کردنەوە ٢. [مجازی] گرێی کارێک کردنەوە؛ گرفت لە سەر شتێ لابردن ✻ **طلسم را باز کردن/ گشودن**

طلسم شدن: ١. جادوو بوون؛ کەوتنە بەر وزەگەلی جادووییەوە ٢. [مجازی] کەوتنە فەرتەنەوە؛ تووشی دۆخی زۆر ئاستەم و بێ‌دەرباز هاتن. هەروەها: **طلسم کردن**

طلعت / tal'at/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. ڕوخسار؛ چێرە؛ دەم و چاو؛ ڕوومەت؛ وێنە ‹کجا تواند دیدن گوزن طلعت شیر؟: لە چۆناوچۆن کەڵ دەتوانێ ڕوخساری شێر ببینێ؟› ٢. دیمەن؛ ڕوخساری جوان ‹روشنی طلعت تو ماه ندارد: لە تاوی دیمەنت مانگ بێ‌نەسیوە›.

طلق / talq/: اسم. ١. ـها/ [معرب از فارسی] دەلق؛ دلق؛ پەڕەیەک وەک شووشە کە لە تالک چێ‌دەکرێ ٢. [عربی] پرک؛ ژانی زان؛ ئێشی منداڵ هێنان ٣. تالک؛ سیلیکاتی ئاوداری مەنیەزیوم.

طلقی / talqî/: [معرب] صفت. دەلقی؛ دلقی؛ دەلقینە؛ لە ماکی دەلق.

طلوع / tulû', tolû'/: [عربی]/اسم. ١. ڕەوتی ئەنگووتن؛ ئەنگوتن؛ هەلاتن؛ زەیقین؛ هۆرئامەی؛ دەرکەوتن؛ دیاری‌دانی خۆر و هەیڤ و ئەستێران و تەنە ئاسمانیەکان لە ئاسماندا ٢. [مجازی] ڕەوتی دەرکەوتن؛ سەرهەڵدان؛ زیەی ‹طلوع صبح: دەرکەوتنی بەیانی› ٣. سەرەتای ڕۆژ. هەروەها: **طلوع کردن**

طلیعه / talî'e، ـها/: [عربی]/اسم. [ادبی] دەسپێک؛ کەبار؛ بەرژەنگ؛ بەرزونگ؛ بەرایی؛ سەرەتای دیاری‌دانی شتێک ‹طلیعەی بهار؛ طلیعەی پیروزی: دەسپێکی بەهار؛ دەسپێکی سەرکەوتن›.

طماع / tammā'، ـها؛ ـان/: [عربی] صفت. [ادبی] چاوچنۆک؛ چاف‌چنۆک؛ چاوبرسی؛ چاف‌برسی؛ چاونەزیر؛ چلماس؛ چەلماس؛ چەلماسک؛ دەقبەش؛ دل‌بزۆک؛ مووزر؛ تەماحکار؛ کۆدو؛ هەلپ‌کار؛ پرکێش؛ لێشتۆک؛ هەفهەفی ‹آدم طماع دو بار ضرر می‌کند: مرۆی چاوچنۆک دوو جار زەرەر دەکا›.

طمأنینه / toma'nîne/: [عربی]/اسم. [ادبی] ١. ئارامشت؛ هەراس؛ خۆراس؛ ئاسوودەیی؛ ئارامی؛ هێمنایەتی؛ ئۆقرەیی؛ سوکنایی ٢. هەندر؛ دڵنیایی؛ ئارخەیانی؛ خاترجەمی؛ هەداریەک کە هاوڕێیە دەگەڵ دڵئارامیدا.

طمث / tams/: [عربی]/اسم. [نامتداول] مەهک؛ مەهکی؛ کنج؛ بێ‌نوێژی؛ نەخۆشی مانگانەی ژنان.

طمطراق / tomtarāq, tomtorāq/: [؟]/اسم. [ادبی] دەبدەبە و کەبکەبە؛ شکۆ و گەورەیی وێڕای خۆ نیشاندان.

طمع / tama'، ـها/: [عربی]/اسم. ١. چاوچنۆکی؛ چاف‌چنۆکی؛ چاونەزیری؛ هەلپ ‹طمع او حد و

اندازه ندارد: چاوچنۆکی ئەو لە رادە بەدەرە›.
٢. چاوچنۆکی؛ چاڤچنۆکی؛ هەلپە؛ ئاز؛ خوازەلۆکی؛ دۆخ یا رەوتی قورم لە شتێک خۆش‌کردن کە هی کەسی‌تر بێ ٣. *[مجازی]* خەیال‌پلاو؛ فاک‌وفیک؛ خەیالاتی بەتال؛ خەیالی خاو؛ تەما ‹به طمع ریاست افتاده بود: خەیال‌پلاوی سەرۆکی کەوتبووە سەری›.

◙ **طمع خام:** فاک‌وفیک؛ خەیالاتی بەتال؛ خەیال‌پلاو؛ خەیالی خاو؛ ئامانجی بێهۆ و خاو.

◙ **طمع بریدن:** چاو لێپۆشین؛ دەس لێ‌بەردان؛ دەس لێ‌شۆردن ‹من از آن پول طمع بریدم، اگر گرفتی مال خودت: من لەو پارە چاوم پۆشیوە، ئەگەر وەرت‌گرت بۆ خۆت›.

طمع کردن/ بستن: ددان تیژکردن؛ تەماح کردن؛ قورم خۆش‌کردن؛ تەما تێ‌کردن.

به طمع افتادن: کەوتنە تەماوە؛ هەلخرانی ئاوات و ئارەزوو بۆ گەیشتن بە شتێک.

طمعکار / tama'kār ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت.* چاوچنۆک؛ چاڤچنۆک؛ چاوبرسی؛ چاڤبرسی؛ چلماس؛ چەلماس؛ چاونەزیر؛ کۆدوو؛ دەڤبەش؛ پرکێش؛ لێشتۆک؛ هەفهەفی؛ هەلپکار؛ تەماحکار. هەروەها: **طمعکاری**

طمع‌ورزی / tama'varzî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم. [ادبی]* چاوچنۆکی؛ تەماکاری؛ چاونەزیری؛ کار یان رەوتی تەماکردن لە شتێک.

طناب / tanāb/: [عربی] ☜ **تناب**

طناب بازی / tanāb.bāzî/: [عربی/ فارسی] ☜ **تناب‌بازی**

طناب پیچ / tanābpîč/: [عربی/ فارسی] ☜ **تناب‌پیچ**

طناز / tannāz ، ـان/: [عربی] *صفت. [ادبی]* بە لەنجە و لار؛ چەلەنگ؛ شەنگ؛ تایبەتمەندی ژن یان کچێ کە لەشی جوان و رەوتی لەبارە. هەروەها: **طنازی**

طنبور / tambûr, tanbûr/ ☜ **تنبور**

طنبی / tanabî/ ☜ **تنبی**

طنز / tanz ، ـها/: [عربی] *اسم.* تیز؛ تەوزە؛ لێب؛ حەنەک؛ هەنک؛ فەنەک؛ قەرف؛ ئەوەی لایەنگەلی ناراست، نەگونجاو یان نارەوای دیاردەیەک بە شێوەی گاڵتە و گەپ دەنوێنێ ‹مقالەی طنز؛ نمایش طنز: وتاری تیز؛ نومایشی تیز›.

طنز آلود / tanzālûd/: [عربی/ فارسی] *صفت.* حەنەکاوی؛ گۆلمەزاوی؛ تیزانە؛ بە تیز؛ هاوڕێ لەگەڵ تیز ‹حکایت طنزآلود: چیرۆکی حەنەکاوی›.

طنز آمیز / tanzāmîz/: [عربی/ فارسی] *صفت.* حەنەکاوی؛ تیزانە؛ تێکەڵ بە تیزەوە ‹مقالەی طنزآمیز: وتاری حەنەکاوی›.

طنز آور / tanzāvar/: [عربی/ فارسی] ☜ **طنزنویس**

طنز پرداز / tanzpardāz/: [عربی/ فارسی] ☜ **طنزنویس**

طنز گو / tanzgû ، ـها؛ ـیان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* حەنەکچی؛ حەنەک‌بێژ؛ قسەخۆش؛ لێبۆک؛ زۆرزان لە قسەی جەفەنگیدا.

طنز نویس / tanznevîs ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] *اسم.* حەنەک‌نووس؛ تیزنووس؛ نووسەری نووسراوەگەلی تیز. **طنزآور؛ طنزپرداز**

طنز نویسی / tanznevîsî ، ـها/: [عربی/ فارسی] *اسم.* حەنەک‌نووسی؛ تیزنووسی؛ کاری تیز نووسین؛ قەرفین.

طنطنه / tantane/: [عربی] *اسم.* ١. هنگ و ونگ؛ سەنتەنە؛ دەبدەبە؛ شکۆ و جەلالی شاماتی هاوڕێی گەورەپیاو ٢. ناوبانگ.

طنطور / tantûr/: [فرانسوی] ☜ **تنتور**

طنین / tanîn/: [عربی] *اسم.* زایەڵە: ١. پێزن؛ گومنی؛ تایبەتمەندی دەنگ (وەک دەنگی زەنگ) سەرچاوەگرتوو لە

لەرەی پەیتا-پەیتا ‹طنین زنگ تلفن: زایەلەی زەنگی تەلەفوون› ٢. ئاهەنگ؛ زنجیرە دەنگەلی زرنگەداری شوێنیەک کە دەبێتە هۆی ناسینەوەی دەنگێ لە دەنگەلی تر ‹صدایش طنین خاصی داشت: دەنگی ئاهەنگێکی تایبەتی هەبوو› ٣. ڕەوتی دەنگ دانەوە؛ وەرپێچانی دەنگ لە شوێنێک.

▣ **طنین انداختن/ افکندن:** زرانەوە؛ زڕیانەوە؛ پێکهاتنی ئاهەنگی دەنگێک.

طنین‌افکن / tanînafkan/: [عربی/ فارسی] ☜ **طنین‌انداز**

طنین‌انداز / tanînandāz/: [عربی/ فارسی] *صفت.* زایەڵەدار؛ بە زایەڵە؛ دەنگدەرەوە؛ بە زرنگە؛ بە دەنگێکی بەرز کە لە ئاقارێکدا دەنگ بداتەوە: **طنین‌افکن**

▣ **طنین‌انداز شدن:** دەنگ دانەوە ‹صدای زنگ ساعت در تالار طنین‌انداز شد: زڕەی سەعاتەکە لە نێو تەلارەکەدا دەنگی دایەوە›.

طنیندار / tanîndār/: [عربی/ فارسی] *صفت.* بە زایەڵە؛ بە زرنگە.

طوائف / tavā'ef/: [عربی] ☜ **طوایف**

طوارق / tavāreq/: [عربی]*/سم.* تەواریق: ١. هۆزی ناوخۆی دەشتی ئافریقا لە ڕەگەزی بەربەر ٢. هەر یەکە لە کەسانی ئەو هۆزە.

طواف / tavāf ، ـها/: [عربی]*/سم.* تەواف؛ تواف؛ کاری هاتنە دەور شوێنێکی پیرۆزدا.

▣ **طواف کردن:** تەواف‌کردن؛ تواف کردن؛ هەڵسووڕان بە دەوری شتێک یان شوێنێکدا ‹ضریح را طواف کرد و به نماز ایستاد: شباکەکەی تەواف‌کرد و قامەتی بەست›.

طواف / tavvāf ، ـها؛ ـان/: [عربی]*/سم./قدیمی/* دەسفرۆش؛ تەوەق‌فرۆش؛ وردەواڵەفرۆش؛ چەرخی.

طوایف / tavāyef/: [عربی] جمعِ ☜ **طایفە؛ طوائف**

طوبا / tûbā/: [معرب از عبری]*/سم./اسلام/* تووبا؛ دارێ کە دەگوترێ لە بەهەشتدایە یان بنەکەی لەوێیە: **طوبی**

طوبی / tûbā/: [معرب] ☜ **طوبا**

طور / towr, to:r ، ـها؛ اطوار/نامتداول/: [عربی]*/سم.* جۆر؛ چەشن؛ تەرز؛ لۆ؛ لۆن؛ لەون؛ ڕەنگ؛ بار؛ واش؛ گۆر؛ تۆڤ؛ قواش ‹این طور بنشین: بەم جۆرە دانیشە›.

▣ **آن طور:** وا؛ بەو جۆرە؛ بەو چەشنە؛ بەو وێنە؛ پاسە.

این طور: بەم جۆرە؛ بەم چەشنە؛ بەم لەونە؛ پێسە.

به طور اخص: تایبەت؛ بەتایبەت ‹آزاد به طور اخص در ریاضیات استعداد زیادی داشت: ئازاد بەتایبەت لە بیرکاریدا برشتی زۆری هەبوو›.

به طوری که: بە جۆرێک؛ بە شێوەیەک؛ واکە؛ بە چەشنێک.

▣ **طوری شدن:** شتێک بوون؛ چێوێو بیەی؛ ڕووداوێکی خراپ قەومان ‹حالا مگر طوری شده؟: ئێستە مەگەر شتێک بووە؟›.

طوسی / tûsî/ ☜ **توسی**

طوطی / tûtî/ ☜ **توتی**

طوطیا / tûtiyā/ ☜ **توتیا**

طوطی‌وار / tûtîvār/ ☜ **توتی‌وار**

طوع / tow', to:'/: [عربی]*/سم./ادبی، نامتداول/* سەرسپێری؛ گوێڕایەڵی؛ بە دڵ فەرمانبەری.

طوفان / tûfān/: [معرب از یونانی] ☜ **توفان**

طوفانزا / tûfānzā/: [معرب/ فارسی] ☜ **توفانزا**

طوفانی / tûfānî/: [معرب] ☜ **توفانی**

طوق / towq, to:q ، ـها/: [عربی]*/سم.* تەوق؛ تۆق؛ تەوقە؛ خناک: ١. */نامتداول/* ئاڵقە؛ بازنە؛ پەت‌ئاسایەک کە دەیخەنە ملی بەندی و کۆیلەوە ‹طوق بندگی: ئاڵقەی بەندایەتی› ٢. ملوانکە؛ ملوانک؛ ملەوانە؛ ئاڵقەیەکی تەوزێنیە کە دەیکەنە مل ‹طوق طلا: ملوانکەی

زێڕ› ٣. مادانگ؛ گەرگوونک؛ گەوی دەوری ملی گیانلەبەری دەستەمۆ ٤. ئاڵقەی پەڕانپەڕی یەخە پێش دالکاندنی ملوانک.

▣ **طوق انداختن:** شوێن خستن؛ کەوتنی نەخشێک بە شێوەی ئاڵقە لە دەوری شتێکدا ‹با بنزین پاک‌کنی طوق می‌اندازد: بە بینزین پاکی بکەیەوە شوێن دەخا›: **طوقە انداختن**

طوق لعنت به گردن کسی انداختن: *[مجازی]* شەڕ بۆ کەسێک نانەوە؛ تەون دانە دەس کەسێکەوە؛ کەسێک تووشی شەڕ و دەردیسەرکردن.

طوقه / towqe, to:qe ، ـها/: [عربی]/*اسم*. ١. بازنە؛ ئاڵقە؛ خەلەک؛ گەرزک ٢. تەوەق؛ ئاڵقەی کانزایی چەرخی دووچەرخە یان موتور کە لاستیک دایدەپۆشێ ٣. چەپەک؛ بەشی ژێرینی چاڵ کە گوشادی زۆرتری هەیە.

▣ **طوقه انداختن** ☜ طوق انداختن، **طوق**

طول / tûl ، ـها/: [عربی]/*اسم*. ١. درێژایی؛ درێژەی ٢. *[ریاضی]* مەودای نێوان دوو خاڵ لە رووپەرێکدا.

▣ **طول عمر:** ماوەی تەمەن؛ ئەندازەی ژیانی گیاندارێک.

طول و تفصیل: درێژە ‹داستانش خیلی طول و تفصیل داشت: چیرۆکەکەی زۆر درێژەی هەبوو›.

در طول راه: لە ڕێدا؛ لە ڕێگادا؛ ڕانە: ١. لە ناو ڕادا ‹در طول راه به چند آهو برخوردیم: لە ڕێدا چەند ئاسکمان بینی› ٢. لە کاتی ڕێ دانە سەردا ‹در طول راه حرفی نزد: لە ڕێگەدا قسەیەکی نەکرد›.

▣ **طول دادن:** درێژە پێدان.

طول داشتن: درێژەدار بوون؛ نەبرانەوە؛ نیازمەندی کاتی زۆر بوون ‹این کار فعلاً طول دارد: ئەم کارە جارێک درێژەی هەیە›.

طول کشیدن: خایاندن؛ پێچوون؛ کوداندن؛ کودان؛ پنە شیەی؛ بردن؛ بەردەی؛ زۆر کات بردن ‹آمدنش خیلی طول کشید: هاتنی زۆری خایاند›: **به طول انجامیدن**

به طول انجامیدن ☜ **طول کشیدن**

طولاً / tûlan/: [عربی]*قید*. ١. درێژایی؛ لە درێژایی ‹طولاً ۱۵ متر بود: درێژایی ۱۵ میتر بوو› ٢. درێژاوە؛ درێژادا؛ بە لای درێژیدا ‹طولاً پهن کرده بودند: درێژاوە بلاویان کردبوو› .

طولانی / tûlānî/: [عربی] *صفت*. درێژ: ١. دوور و درێژ ‹راه طولانی: ڕێگەی دوور و درێژ› ٢. بە درێژایی زۆرەوە ‹نخ طولانی: بەنی درێژ› ٣. درێژخایێن؛ درێژخایەن؛ درێژەدار ‹داستان طولانی؛ زمان طولانی: چیرۆکی درێژ؛ کاتی درێژخایێن›.

طولی[1] / tûlî/: [عربی] *صفت*. درێژی؛ بە درێژا؛ پێوەندیدار بە درێژیەوە ‹برش طولی؛ خطهای طولی: برشتی بە درێژا؛ هێڵی بە درێژا›.

طولی[2]: *قید*. بە درێژادا؛ بە درێژیدا؛ لە درێژاوە؛ بە لای درێژاوە ‹پارچه را طولی ببر: پارچەکە بە درێژادا ببڕە›.

طومار / tûmār/: [معرب از یونانی] ☜ **تومار**

طویل / tavîl/: [عربی] *صفت*. درێژ: ١. بە درێژایی زۆرەوە ‹چوب طویل؛ نخ طویل: چێوی درێژ؛ بەنی درێژ› ٢. دوور و درێژ؛ درێژەدار ‹جادەی طویل: ڕێگای دوور و درێژ›.

طویل‌المدت / tavîlolmoddat/: [عربی] *صفت*. درێژخایەن ‹زندان طویل‌المدت: زیندانی درێژخایەن›.

طویله / tavîle ، ـها/: [عربی]/*اسم*. گەوڕ؛ گەوەڕ؛ خسگە؛ پاگە؛ پاگ؛ سوو؛ تەویڵە؛ تەولە؛ تیولە؛ تاولە؛ پشتێر؛ شتیر؛ ئاغەڵ؛ ئاغەڵەمەڕ؛ هەڵ؛ هۆڵەمەڕ؛ گەلەخان؛ کەلەلان؛ بنی؛ کۆلیت؛ کۆڕنیت؛ کوتان؛ کووتان؛ خۆکە؛ هەرخان؛ شوێنی ڕاگرتن و پاراستنی وڵسات (وەک گا و کەر و ئەسپ و...).

طهارت / tahārat/: [عربی]اسم. پاکی؛ خاوێنی؛ پاکژی؛ پاقژی، بەتایبەت نەبوونی پیسی لە لەشدا.

◘ **طهارت گرفتن**: تارەتگرتن؛ خۆ شۆردن دوای دەساو چوون.

طی / tey(y)/: [عربی]اسم. کار یان ڕەوتی پێوان؛ پێواندن.

◘ **طی طریق**: ڕێپێوان.

طی مسافت: مەودا پێوان.

◘ **طی کردن**: ١. تێپەڕاندن؛ تێپەڕکردن؛ پێوان؛ پیمەی ٢. برینەوە؛ تەیکردن ‹قیمت خانە را طی کردیم: نرخی خانووەکەمان بڕیەوە›. هەروەها: **طی شدن**

طی / teyye/: [عربی] حرف. ١. لە مەودای؛ لە نێوانی؛ لە ماوەی ‹طی سالها: لە مەودای چەند ساڵدا› ٢. بە پێی؛ بە هۆی؛ بە بۆنەی ‹طی دو فقره چک: بە پێی دوو دانە چەک›.

◘ **در طی مدت**: لە مەودای؛ لە درێژەی.

طیارات / tayyārāt/: [عربی] جمعِ ☜ **طیاره**

طیاره / tayyāre، ـها/: [عربی]اسم. [قدیمی] فڕۆکە؛ فڕکە؛ بالافڕ؛ باڵەفڕە.

طیب / tayyeb/: [عربی] صفت. پاک؛ خاوێن؛ پاکژ؛ پاقژ؛ بژون؛ پوختە.

طیب / teyb, tîb/: [عربی]اسم. [ادبی، نامتداول] ١. ڕەزامەندی ٢. بەرامە؛ بۆنی خۆش؛ بۆی خوەش.

◘ **طیب خاطر**: بە ڕەزامەندی ‹پول را با طیب خاطر پذیرفت: پارەکەی بە ڕەزامەندی وەرگرت›.

طیف / teyf، ـها/: [عربی]اسم. ١. شەبەنگ؛ ڕیزێ لە بەشگەلی پرشنگ یان شەپۆل کە بە پێی تایبەتمەندیەکی دیاریکراو لە پەنا یەک ڕێک کراوە ٢. ریز؛ رزن؛ ڕەزن؛ ڕەسن؛ پێڕ ‹طیف روشنفکر: ریزی ڕووناکبیر›

❋ **بیناب**

◘ **طیف خطی**: شەبەنگی خەتی؛ شەبەنگی بریتی لە چەند هێڵێکی جیا، نەوەک هێڵی پێکەوە نووساو.

طیف نور سفید: شەبەنگی تیشکی سپی، کە بریتیە لە حەوت ڕەنگی سەرەکی.

طیف‌بینی / teyfbînî/: [عربی/ فارسی]اسم. شەبەنگ‌بینی؛ لێکۆڵینەوە و توێژینەوەی شەبەنگەکان و چۆنیەتی بەکاربردنیان.

طیف‌سنج / teyfsanc، ـها/: [عربی/ فارسی]اسم. شەبەنگ‌پێو؛ کەرەسەیەک بۆ بەرهەم هێنان و ڕادەگرتنی شەبەنگەکان.

طیف‌سنجی / teyfsancî، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. شەبەنگ‌پێوی؛ کار و ڕەوتی ئەندازەگرتنی درێژایی شەپۆل بۆ دیاریکردنی شەبەنگی ئەو شەپۆلە.

طیف‌نگار / teyfnegār، ـها/: [عربی/ فارسی]اسم. وێنەگری شەبەنگ؛ ئامێرێ بۆ ئامادەکردنی وێنە یان نوێنەی شەبەنگان.

طیف‌نما / teyfnemā، ـها/: [عربی/ فارسی] اسم. شەبەنگ‌نوێن؛ ئامێرێک بۆ بەرهەم هێنان و لێکۆڵینەوە لە شەبەنگگەلی نووری.

طیفی / teyfî/: [عربی] صفت. شەبەنگی؛ پێوەندیدار بە شەبەنگەوە.

طیلسان / teylasān، ـها/: [معرب از فارسی] اسم. تەیلەسان؛ جلکێکی وەکوو عابا یان شنێل کە باشلۆق (یان کلاوێکی پێکەوە لکاوی) هەیە و زۆرتر کەشە مەسیحیەکان دەیپۆشن و هێشتایش لە نێو هێندێ خەڵکدا باوە.

طین / teyn/: [عربی] ☜ **طا**

طینت / tînat، ـها/: [عربی]اسم. سروشت؛ سرشت؛ هێم.

طیور / tuyûr, toyûr/: [عربی]اسم. [ادبی] باڵداران؛ پەلەوەران؛ پەلەوەرێ؛ باڵندەگەل؛ مەلان ‹پرورش طیور: بارهێنانی باڵداران›.

ظ

ظ / z/: حـرف. نیـشانەی بیـستەمین پـیتی ئەلفوبێتکەی فارسی کە لـە وشـەگەلی ڕەگـەز عەرەبیدایە و هەر وەک «ز» ئەخوێنرێتەوە.
ظا / zā/: اسم. زا؛ زای دەستەدار؛ نـاوی بیـستەم پیتی ئەلفوبێتکەی فارسی: **ظای مؤلف؛ ظێن**
▣ **ظای مؤلف** ☜ **ظا**
ظـالم / zālem ، ـهـا؛ ـان؛ ظلمـه/: [عربـی] صفت. زۆرویژ؛ زۆربێژ؛ ستەمکار؛ گووجکار؛ مارِز؛ زالـم؛ خـوداگیر؛ دەسـتدرێژکـەر بـۆ مـافی خەڵـک ‹عاقبت فرمانروای ظالم همیشه تاریک است: دوارِۆژی ڕاژۆری زۆرویژ هەمیشە ڕەشە›.
ظالمانـه[1] / zālemāne/: [عربـی/ فارسـی] صفت. سـتەمکارانە؛ زاڵـمانە؛ مارِزانـە؛ زۆرویژانـە؛ زۆربێژانە؛ هاورِێ دەگەڵ زولـم و زۆرەوە ‹رفتار ظالمانه آخر خوشی ندارد: ئاکـاری سـتەمکارانە ئـاخر نایرێتەوە›.
ظالمانـه[2]: قیـد. زاڵـمانە؛ سـتەمکارانە؛ مارِزانـە؛ بـە زۆرویـژی؛ بـە سـتەمکاری ‹بـا مـردم ظالمانـه رفتـار مـی‌کـرد: دەگـەڵ خەڵـکیدا زالمانە دەجوولایەوە›.
ظـالمـ بـلا / zālembalā ، ـهـا/: [عربـی] صفت. [گفتـاری] بزێـو؛ چابـک؛ وریـا؛ وشـیار؛ زرت و زینگ؛ زرپو زینگ؛ زرت و زیندوو.
ظـاهر[1] / zāher ، ـهـا؛ ظـواهر/: [عربـی] اسـم. ڕواڵـەت؛ دیمـەن؛ ڕووو؛ ڕو؛ نمـوود؛ دەرکـەوت؛ دیـاردە؛ بەشـی دەرەکـی و دیـاری شـتێک. بەرانبـەر: **بـاطن** ‹ظـاهر خانـه قـشنگ بـود؛ ظـاهر را نبـین: ڕواڵەتـی خانووەکە جوان بوو؛ مەڕوانە بۆ ڕواڵەت›.
ظاهر[2]: صفت. بەرچاو؛ دیار؛ ئاشکرا؛ خویا ‹ناگهان شخـصی در برابـرم ظـاهر شـد: لەپـڕا کەسێک هاتـە بەرچاوم›.
▣ **ظـاهر شـدن**: ئاشـکرا بـوون؛ خویـا بـوون؛ دەرکـەوتن؛ هاتنـە ڕوو؛ بـە دیهـاتن؛ خـۆ نیـشاندان؛ سـەر هەڵـێنان؛ بـەر چاوکـەوتن؛ دیـاری دان؛ کەوتـەی دیـار؛ کەوتـەی سـارا؛ کەوتەی بەر. هەروەها: **ظاهر کردن**
ظـاهراً / zāheran/: [عربـی] قیـد. بـە ڕواڵـەت؛ بـە نمـا؛ بـە نمـۆ؛ وەک دیـارە؛ وا کـە لـە بـەر چـاوە ‹ظـاهراً داشـت روزنامـه مـی‌خوانـد: بـە ڕواڵـەت ڕۆژنامـەی دەخوێندەوە›.
ظاهرالصلاح / zaherossalāh ، ـهـا/: [عربـی] صفت. خۆش‌نمۆ؛ ڕواڵەت‌باش؛ خوشیک؛ جوان و دلگر.
ظاهربین / zaherbîn ، ـهـا؛ ـان/: [عربـی/ فارسـی] صفت. ڕواڵـەت‌بـین: ۱. عـەقڵ‌لـەچاو؛ خـاوەن

تایبەتمەندی داوەری کردن لە ڕووی ڕواڵەتی دیاردەگەلەوە. ٢. سەرسەری؛ بەبێ توانایی یان، هۆکارە بە تاوتوێ کردنی دیاردەگەل. هەروەها: **ظاهربینی**

ظاهرپرست / zaherparast، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕواڵەتپەرست؛ خاوەن ئۆگری بە ڕواڵەتی کار و دیاردەگەل، بەبێ ئاوڕدانەوە لە کارهات، بایەخ یان ئامانجیان: **ظاهرپسند**

ظاهرپسند / zaherpasand/: [عربی/ فارسی] ☜ **ظاهرپرست**

ظاهرساز / zahersāz/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕواڵەتکار؛ خاوەن خوو یان عادەت بە ڕواڵەتکاری.

ظاهرسازی / zahersāzî، ـها/: [عربی/ فارسی]/اسم. ڕواڵەتکاری؛ ڕواڵەتسازی: ١. کار یان ڕەوتی ڕازاندنەوەی ئەو لایەنانە لە شتگەل کە لە بەر چاوی دیتراندایە. ٢. کار یان ڕەوتی نیشاندانی دۆخ یان چۆنیەتیەکی درۆینە بۆ فریودانی کەسان و سەلماندنی داوەری چاک: **تظاهر**

ظاهرفریب / zaherfarîb، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی] صفت. ڕواڵەتباز؛ ڕووــ ڕوو؛ خاوەن ڕێ و ڕواڵەتی باش و دڵخواز و دەروونی ناشایست.

ظاهری / zaherî/: [عربی] صفت. ڕواڵەتی: ١. پێوەندیدار بە ڕواڵەت و دەرەوەی شتگەل و دیاردەگەل ‹رنگ ظاهری: ڕەنگی ڕواڵەتی› ٢. *[مجازی]* دیار؛ بەرچاو.

ظرائف / zarā'ef/: [عربی] ☜ **ظرایف**

ظرافت / zerāfat, zarāfat، ـها/: [عربی] اسم. قەشەنگی؛ شەنگی؛ دۆخ یان چۆنیەتی جوان و لەبار بوون ‹ظرافت نقش: قەشەنگی نەخش›.

ظرایف / zarāyef/: [عربی]/اسم. وردەکاری؛ شتگەلێکی شەنگ، جوان یان پیشاندەری کارامەیی و بزێوی ‹ظرایف فیلم: وردەکاری فیلم›: **ظرائف**

ظرف / zarf، ـها؛ ظروف/: [عربی]/اسم. دەفر؛ فۆڵوفەرە؛ فەرەوفۆڵ؛ ئامان؛ قاپ و قاچاغ؛ هەوەڕ؛ ئیربار؛ هیربار؛ زەرف: ١. ئامرازێکی قووڵ یان ناو خاڵی بۆ پاراستنی شتێک (وەکوو بوتری، سەتڵ، بەرمیل و ...) ‹ظرف آشغال: ظرف نفت: دەفری زبڵ؛ دەفری نەوت›. ٢. کاچانی؛ وەها کەرەسەیەک بۆ کولاندن و لێنان و نان خواردن (وەکوو قاولەمە، بایە، دەوری و ...).

◙ **ظرف یکبار مصرف:** دەفری یەکجارە؛ دەفرێ کە دوای یەک جار کەڵک لێوەرگرتن دەخرێتە لاوە.

ظرف / zarfe/: [عربی] حرف. لە ماوەی؛ لە مەودای؛ لە؛ ژ؛ جە ‹ظرف دو ماه کار تمام شد: لە ماوەی دوو مانگدا کارەکە تەواو بوو›.

ظرفا / zorafā/: [عربی] جمعِ ☜ **ظریف**

ظرفشویی / zarfšûyî/: [عربی/ فارسی]/اسم. قاپشۆری؛ دەفرشۆری: ١. کاری شۆردنی دەفر ‹امشب ظرفشویی با من است: ئەمشەو قاپشۆری بە منە›. ٢. /ـها/ شێری ئاو و لەگانێ کە دەفری تێدا دەشۆن (پتر لە چێشتخانەدا) ‹ظرفها را بگذار توی ظرفشویی: دەفرەکان بخەرە نێو قاپشۆریەکەوە›. ٣. /ـها/ ماشین ظرفشویی ☜ **ماشین**

ظرفیت / zarfîyyat/: [از عربی]/اسم. ١. دەفرایەتی؛ بانترین توانایی یان

ڕاگرتن یان جێ‌کردنەوەی شتێک لە خودا. ٢. /ـها/ توانایی زەینی یان توانایی لەشی کەسێک، بەتایبەت بۆ بەرگەگرتن لە بەرامبەر سەختی و دژوارییەوە. ٣. /ـها/[شیمی] الف) توانایی هەبوونی هێز یان وزە ب) ژمارەی ئیلیکترۆنگەلی ئەتومی توخمێک کە لە تێکەڵاویەکدا لە ئەتومی توخمێکی دیکە بگیردرێ، بەوی بدات یان دەگەڵ ئەودا شەریک بێت. ٤. [برق] توانایی کەرەسەیەک بۆ ڕاگرتنی باری کارەبایی.

ظرفیتی / zarfîyyatî/: [از عربی] *صفت*. خاوەن دەفرایەتی.

ظروف / zurûf, zorûf/: [عربی] جمعِ ☜ **ظرف**

ظریف / zarîf/: [عربی] *صفت*. کەشخە: ١. ناسک؛ جوانکیلە؛ بە پاژگەل یان پێکهاتەیەکی ناسک، نەرم، ورد و پسپۆڕانەوە ‹ساعت ظریف: سەعاتی ناسک›. ٢. خاوەن چۆنیەتیەکی لەبەردڵ، ڕێک و بە بزێویەوە ‹نکتەی ظریف: خاڵی ورد›. ٣. /ظرفا/ خاوەن توانایی ئاوەزین و بەکار بردنی قسەی خۆش و گاڵتەی جوان و گونجاو.

ظفر / zafar/: [عربی]/*اسم*. [ادبی] سەرکەوتوویی؛ کار یان ڕەوتی سەرکەوتن؛ سەرکەفتن.

▣ **ظفر یافتن**: زاڵ بوون؛ سەرکەوتن؛ سەرکەفتن؛ چیر بوون ‹بر دشمن ظفر یافتن: بە سەر دوژمندا زاڵ بوون›.

ظفرآفرین / zafarāfarîn ، ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت*. [ادبی] سەرکەوتی‌هێنەر؛ هۆی سەرکەوتوویی.

ظفرمند / zafarmand ، ـان/: [عربی/ فارسی] *صفت*. [ادبی] سەرکەوتوو ‹سپاه ظفرمند: سپای سەرکەوتوو›.

ظفرنمون / zafarnemûn/: [عربی/ فارسی] *صفت*. [ادبی] سەرکەوتوو؛ نیشاندەری سەرکەوتوویی ‹ارتش ظفرنمون: ئەرتەشی سەرکەوتوو›.

ظل / zel(l)/: [عربی]/*اسم*. سێبەر؛ سێوەر؛ سەیوان؛ سەهەن؛ سەهە؛ سەی؛ سای؛ سەیوەر.

▣ **ظلّ آفتاب**: [گفتاری] تیشک و تینی خۆرەتاو؛ تاوی هەتاو؛ هیت.

در ظلّ توجهات: لە ژێر چاوەدێری؛ لە ژێر سێبەر؛ لە سایەی سەر ‹در ظلّ توجهات عالی: لە ژێر چاوەدێری بەڕێزتاندا›.

ظلم / zolm ، ـها/: [عربی]/*اسم*. ناحەقی؛ ناهەقی؛ ستەم؛ ئەستەم؛ گووج؛ زۆر؛ کەلەمەک؛ زوڵم؛ زڵم؛ زاعەتی؛ زاعکی؛ نارەواکاری؛ نەقی؛ نەقیە؛ لەتم؛ نەهەق. بەرانبەر: **عدل**

▣ **ظلم شدن**: زوڵم لێ‌چوون؛ ستەم لێ‌کران.

ظلم کردن: ناحەقی کردن؛ زوڵم کردن؛ ستەم‌کردن؛ ئەستەم‌کردن ‹برادران به خواهرشان خیلی ظلم کردند: براکان زۆر ناحەقیان لە خوشکەکەیان کرد›.

ظلمات / zolamāt, zolomāt/: [عربی]/*اسم*. ١. جمعِ ☜ **ظلمت** ٢. شەوەزەنگ؛ شەوە زەنگە؛ نووتەک؛ تنووک؛ تنۆک؛ تاریک و نووتەک؛ ئەنگوستەچاو؛ تاریکایی خەست؛ تاریکەسەلات؛ تاریک و کوێر ‹اینجا ظلمات است و چشم چشم را نمی‌بیند: ئێرە شەوەزەنگە و چاو چاو نابینێ›.

ظلمانی / zolmānî, zolamānî, zolemānî/: [عربی] *صفت*.

ئەنگوستەچاو؛ تاریک و نووتەک؛ زۆر تاریک ‹شب ظلمانی: شەوی ئەنگوستەچاو›.

ظلمت / zolmat ، ظلمات/: [عربی]/سم. تاریکایی؛ تاریکی؛ تاریتی؛ تاریکەی؛ تاریکان؛ تارمایی؛ تاریکی زۆر ‹در آن ظلمت شب زیر پایمان را نمی‌دیدیم: لەو تاریکایی شەوەدا بەرپێمان نەدەبینی›.

ظلمتکده / zolmatkade ، ـها/: [عربی/ فارسی]/سم. [ادبی] تاریکستان؛ شوێنی دەورگیراوی زۆر تاریک ‹برق که رفت، تالار شد ظلمتکده: هەر کارەبا ڕۆیشت، هۆڵەکە بوو بە تاریکستان›.

ظلم‌ستیزی / zolmsetîzî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/سم. کار یان ڕەوتی خەبات و دژایەتی کردن دەگەڵ ناحەقیدا. هەروەها: **ظلم‌ستیز**

ظلمه / zalame/: [عربی] جمعِ ☜ **ظالم**

ظلّی / zellî/: [عربی] صفت. سێبەری؛ سێوەری؛ سەهەنی؛ پێوەندیدار یان سەر بە سەیوانەوە.

ظن / zan(n) ، ـها/: [عربی]/سم. گومان؛ گمان؛ داوەریەک بە هۆی ئۆگرەتی زەینی نەک لە سەر بروا و باوەڕی پتەوەوە ‹ظنّ قوی: گومانی بەهێز›.

ظنین / zanîn/: [عربی] صفت. بەدگومان؛ دڵکرمۆڵ؛ بەوگومان؛ دووشک؛ چۆنیەتی لە شتێ یان کەسێک دوودڵ بوون ‹همسایه‌ها به او ظنین بودند؛ آن‌قدر گفتند که من هم ظنین شدم: دراوسێکان لێی بەدگومان بوون؛ ئەوندەیان گوت کە منیش دڵکرمۆڵ بووم›.

ظواهر / zavāher/: [عربی] جمعِ ☜ **ظاهر**

ظهر / zahr/: [عربی]/سم. پشت؛ پەشتی (لە نووسراوە و بەڵگەدا) ‹ظهر سند را امضا کرد: پشتی بەڵگەکەی ئیمزاکرد›.

ظهر[1] / zohr ، ـها/: [عربی]/سم. ١. نیوەڕۆ؛ نیمەڕۆ؛ نیمڕۆ؛ نێرو؛ نیڤرۆ؛ نیڤرۆ؛ نیڤران؛ ناوەندی ڕۆژ؛ کاتێک لە ڕۆژ کە خۆر لە لای باشوورەوە دەبینرێت. ٢. ناوەڕاستی ڕۆژ؛ دەمی جێ‌گرتنی دیاردەیی خۆر لە ناوەندی ئاسمانی شوێنێکدا.

ظهر[2]: قید. نیوەڕۆ؛ نیمەڕۆ؛ نیڤرۆ ‹ظهر بیا با هم نهار بخوریم: نیوەڕۆ وەرە پێکەوە نەهار بخۆین›.

ظهرنویس / zahrnevîs ، ـها؛ ـان/: [عربی/ فارسی]/سم. پشت‌نووس؛ کەسێ کە ڕاستی بەڵگەیەک بە نووسینی وتارێک یان واژۆکردنی پشتی بەڵگەکە دەسەلمێنێ.

ظهرنویسی / zahrnevîsî ، ـها/: [عربی/ فارسی]/سم. پشت‌نووسی ‹سفته را به یک شخص معتبر ظهرنویسی بکند: سفتەکە بدە بە کەسێکی بڕواپێکراو تا پشت‌نووسی بکات›.

ظهور / zuhûr, zohûr/: [عربی]/سم. ١. کار یان ڕەوتی دەرکەوتن؛ ئاشکرا بوون؛ سەرهەڵدان؛ هاتنە دەرەوە؛ پەیدا بوون. ٢. کار یان ڕەوتی ڕۆشن کردنەوە؛ دیاردەکردنی وێنە لە سەر فیلم یان کاغەزی وێنەگری بە دەرمانی کیمیایی لە ژووری تایبەتدا ‹ظهور فیلم: ڕۆشن‌کردنەوەی فیلم›.

◘ **ظهور کردن**: دەرکەوتن؛ سەرهەڵدان؛ بەرئامەی؛ زیەی؛ زیای؛ خویا بوون؛ دیار دان؛ پەیدا بیەی؛ هاتنە بەر چاو.

ظین / zeyn/: [عربی] ☜ **ظا**

Kurdistan University

Persian-Kurdish Dictionary

Vol. 2

Majed M. R.

SANANDAJ
2007